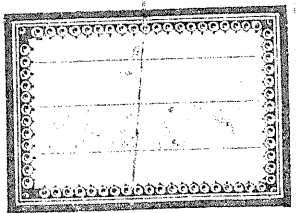

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29

3

10

10

2 400 40 **Salta** MADE IN SPAIN

128954811

R. 11064

COMMENTARIORVM
IN DISPUTA-
TIONEM DE IVSTITIA,
QVAM HABET D. THO. SECVNDV SECTIO:

de Secvnde partis sue Summe Theologicæ quibus quid equum, vel
iniqum fit, Et qua ratione ad æquitatem, & iustitiam reducendum
in omnibus negocijs, & actionibus, tam publicis quam pri-
uatis: tam Ecclesiasticis, quam secularibus: tam capitali-
bus, quam civilibus, sit in omnibus vitiorum
hominum contractibus, & commer-

Del Colegio de la Comp. de Jov. de Granada
EX SACRIS LITTERIS, SVMMORVM PONTIF., ET
Sacrorum Concil. sententijs, & varijsq;uris, & Civilis, & Canonice, ac privati ca-
usque Regni legibus, & statutis, Sanctorum Patrum testimonijs, & omniam
fere Theologorum, ac Canonistarum ad huc usq; recentiorum,
quorum studia huic argumento utilia esse poterunt,
sententijs, & doctrinis.

TOMVS SECVNDVS.

Authore F. Michaele Bartholomeo Saló Valentino, Augustiniano: ingenua-
rum artium, ac sacre Theologiae Doctore: & D. Tho. in florentis-
sima Valentinarum Academia publico interprete.

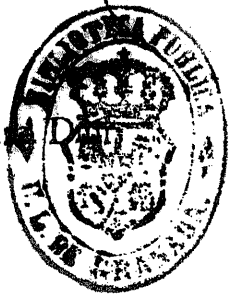
VVLNERASTICOR MEVM

DOMINE CHARITATE TV

CVM PRIVILEGIO,

Valentiæ apud Aluarum Francum; circa Templum
Martini. Anno 1598.

I SCHOLASTICI COMMENTARII. 2
IN DISPUTATIONEM
de Iustitia quam habet D. Thomas se-

cunda sectione secundæ partis suæ summæ Theologicæ
in quibus quid æquum vel iniquum sit in omnibus actio-
nibus, commercijs, & contractibus humanis
copiose explicatur. A Quæst. 77.
vsq; ad Quæst. 87.
(†)

Authore F: Michaelè Salon Valentino

Augustiniano.

QUÆST. 77. DE FRAVDULENTIA QUÆ
in emptiombus, & venditionibus accidere potest.

INIUSTITIAM & iniuriam qua aliquis afficitur, bifariam
pati potest, aut per actionem ipsi inuoluntariam, vt in homicidio,
furto, contumelia, calumnia, & similibus accidit, aut per actio-
nem voluntariam, vt in emptione, cambio, & alijs contractibus so-
let euenire: in quibus is qui leditur, etsi nocuentum illud nolens
recipiat, in actionem tamẽ illam, & contractum in quo leditur li-
bere consentit. Vt qui carius emit, vel soluit vsuram, etsi nihil horum vellet, liberẽ
tamen voluit emere aut mutuo accipere. Egimus præcedenti volumine de iniustitia
quæ committi potest in actionibus inuoluntarijs, tam in iudicio quam extra iudi-
cium, aggredimur nunc difficile & copiosam disputationem, immensumq; pelagus
damnorum, quæ cum iniuria & iniustitia proximis inferuntur per actionem volun-
tariam in commutationibus & contractibus humanis. Quo circa antequam ad sin-
gulos D. Tho. articulos accedamus tria prius a nobis explicanda sunt. Primo.

QVID SIT CONTRACTVS
& quatuorplex.

NATURAM contractus, &
varias illius formas nonnulli ex
Theologis, & Iurisperitis co-
piosa oratione, & multis in me-
medium additis solent explicare, quæ om-
nia quantum hic locus postulat breui ser-
mone complectemur.

Ioan. Gerson initio sui operis de Con-
tractibus definit illum *Commutationem ci-*
uilem, vt distinguatur a commutationibus
naturalibus quas Philosophi vocant alte-

rationes, *Et legitimam*, quia nisi exercceas-
tur contractus iuxta sanctiones legum nul-
lam habet vim. Reicitur tamen hæc defi-
nitio a DD. maxime a Conrado q. 16. De
Contract. & merito. Etenim si Petrus, &
Ioannes cõueniant inter se, firmiterq; con-
stituunt vt accipiat Petrus fundum Ioan-
nis collatis illi 100. aureis, existit iam in-
ter ipsos contractus emptionis, commuta-
tio autem non est, donec actu & de facto
accipiat Ioannes illos 100. aureos Petrus
vero fundum.

Conradus loc. cit. definit contractum,
Actum rebus, verbis, vel scripto celebratũ
A cum

cum interiori animi consensu, quo transferatur ab vno in alium alicuius rei dominium, vel usus, aut aliquod aliud ius: Quae definitio optima quidem est, sed quae magis recipitur a DD. est illa Vlpiani. L. Labeo. ff. De ver. signi. §. contractus. *Vi contractus si vltro citro obligatio.* Quae definitio non est accipienda formaliter, quasi obligatio praedicatur de contractu, ut in definitione hominis praedicatur animal de homine; contractus enim non est ipsa obligatio sicut homo est animal, sed est accipienda, quasi ab effectu, quod dicitur causaliter: ut sit sensus: contractus est actio ex qua oritur mutua obligatio ex utraque parte contrahentium: ut in definitione illa ite ab effectu, cum dicimus. ira est Accensio sanguinis circa cor, sensus est, ex ira accendi sanguinem circa cor. Vnde L. Naturalis ff. De prescrip. verb. explicantur contractus illi quos vocamus innominatos per has quattuor voces. Do, ut des. Facio, ut facias, Do, ut facias, Facio, ut des: in quibus omnibus continetur mutua quaedam obligatio.

Ex hac definitione contractus sequitur reicienda esse distinctionem illam Corradi quam multi Iurista & nonnulli recentiores Theologi amplectuntur, ut contractus aliquando sumatur proprie, veluti quando oritur obligatio ex utraque parte, aliquando improprie, ut quando nascitur ex altera tantum parte, aliquando vero improprie, ut quando ex neutra parte. Quia reuera contractus non est, nisi obligatio ex utraque parte existat.

Sequitur secundo. Simplicem promissionem & donationem non esse contractus, ut vult Baldus, quae sequuntur D. Anton. & Conrr. cum in nulla oriatur obligatio civilis ex parte recipientis, sed ex parte promittentis solum. Gratiudo enim illa qua recipiens beneficium ab alio debet in eum esse affectus, non est obligatio illa civilis de qua hic loquimur: haec namque obligatio confert cuius contrahentium ius in alterum ad aliquam actionem ex iustitia illi debitam: ut in emptione habet emptor ius in venditore ad postulandam ab eo rem venditam ex iustitia sibi debitam, & similiter habet venditor ius in emptore ad exigendum ab eo pretium illius rei tanquam ex iustitia sibi debitum: recipientis vero aliquid ab alio manet quidem illi debitor ex gratitudine non autem ex iustitia: vnde dixit Arist. 4. topico: *Donum est donatio irredibilis.*

Sequitur tertio. Mutua tione esse vere contractum, licet oppositum doceat Siluef. & Corrad. quia quavis mutuas gratis mutuet, nascitur tamen ex mutuo haec mutua obliga-

tio, ut mutuans non repetat nec postulet rem mutuam toto illo tempore ad quod mutuauit, & qui mutuo accepit fideliter restituat adueniente illo tempore.

Sequitur vltimo, haec tria contractum, obligationem, & actionem siue ius ad exigendum sic esse inter se affecta, ut ex contractu nascatur obligatio, & ex obligatione actio siue ius ad postulandum. Neque in hac parte audiendus est Alborno: qui actionem civilem de qua hic loquimur relatum tantum facit obligationis, non effectum, cum omnium DD. consensu & vocibus ipsis ita postulantibus vere illius effectus sit. Etenim quia Petrus vendit Ioanai fundum manent inuicem obligati, Petrus ad tradendum fundum & Ioanes ad reddendum pretium: ex qua mutua obligatione nascitur mutua actio & ius in utroque, in Petro ad exigendum pretium a Ioane, & in Ioane ad postulandum fundum a Petro: Quod adeo certum est, ut cessante tali obligatione cessaret simul etiam ista actio & ius.

Ex his omnibus efficitur, desiderari haec tria in omni contractu: Primo mutuum utriusque contrahentis consensum, quia quantumvis vnus consentiat, altero non consentiente neque inter eos potest contractus iniuri, neque mutua inter ipsos oriri obligatio. Secundo ut consensus huiusmodi legitimus sit id est nulla lege prohibitus: Quo nomine pupilli nullum contractum civilem exercere possunt, lege illos prohibente, neque res sacrae vendi, cum omnia iura illud damnent. Tertio, ut consensus contrahentium liber sit, & voluntarius, neque per ullam vim, aut metum, siue fraudem exortus. Quemadmodum enim ut docet Arist. 5. Ethic. c. 6. & 1. Rethor. c. 13. Qui facit iniuriam, non tamen sponte, non facit perse iniuriam, ut qui ignoranter accedit ad non suam, sicut Iacob ad Liam, ita qui inuitus vel deceptus exercet contractum aliquem, non est dicendus reuera illum exercere, nec censendus contrahens. Confirmatur haec pars ex L. Qui iniuriz. & L. verum. ff. De Furtis & C. cum voluntate de Ser. Excom. Vbi dicitur: *Voluntas & propositum sunt quae distinguunt maleficia.*

Ceterum quod dicimus consensum contrahentis liberum esse debere, accipiendum est iuxta rectam rationem. Quando enim lege vel iudice praecipiente res aliqua venditur reclamante domino illius, talis dissensus non reddit venditionem illam & contractum inualidum, quia iuxta rectam rationem debet legi illi ac iusto sui iudicis precepto parere, & consentire, dissentiens vero contra

ro contra

ro contra rectam rationem reclamatur: quo fit ut venditio illa vel inuito domino valida existat. Ita habetur Instit. De his qui sunt sui, vel alieni iuris §. fina. Et Instit. de donatio. §. fin. & L. Si quis sepulchrum. ff. De religio. & sumpt. funerum.

Demum sicut contractus mutuo utriusque consensu constituitur, ita mutuo quoque utriusque consensu potest dissolui, iuxta Reg. illam *Omnis res per quas causas nascitur, per easdem dissolui potest.* Loquimur vero hic de contractibus civilibus, ut emptione, venditione, & similibus; non de naturalibus nec spiritualibus quales sunt Matrimonium, & professio religionis, qui ex diuina institutione perpetui sunt & omnino indissolubiles, etiam si uterque contrahentium inter se conuenirent. Ciuiles autem mutuo consensu dissoluiuntur: mutuo inquam, quia solo alterius partis dissensu rescindi non possunt: Ita namque per contractum rite celebratum acquiritur ius cuius contrahentium, ut nequeat vnus alterum sine ipsius consensu iure illo expoliare: Quo circa dicunt Iuriscōsulti *Contractus a principio esse voluntatis post factum vero necessitatis.* Ita L. Sicut. Cod. de Actio. & oblig. & L. in commod. §. sicut. ff. commod.

QVOI VPLEX SIT CONTRACTUS

QVOI VPLEX autem sit contractus varie quoque a DD. explicatur.

Gerson loc. cit. & Sotus in 4. dif. 13. q. 2. constituunt octo species contractuum, quauis non constituent easdem sed cum aliquo discrimine. D. Anton. 3. p. tit. 8. c. 2. constituit duodecim. Conrrad. loc. cit. considerans varia genera rerum in quibus versantur contractus, constituit 30. sed cum species in disciplinis non sumantur ex eo quod materiale est, sed eo quod habet rationem formae, merito tot contractuum species non sunt admittendae.

Recentiores tres proponunt contractuum diuisionem. Diuidunt illos primo, in quosdam onerosos & alios lucratiuos. Vocant lucrum, plus habere boni quam sit secundum legem habendum, damnum vero minus habere boni vel plus mali quam esset habendum. Quod posito docet, contractum in quo vnusquisque contrahentium id tantum habet quod debet habere, non esse lucratiuum, sed onerosum, quia aequalitas illa inter utrumque contrahentium

tem seruanda, qua vnusquisque id tantum habet quod debet habere, est velut onus ipsius contractus. Ad hoc genus reducunt venditionem, locationem, permutacionem, depositum, & similes contractus, in quibus est seruanda iustitia commutativa: quia in his, ut in venditione, venditor acquirit quidem ius in pecunia alterius, non tamen quacumque ratione, sed ea solum quatenus iustum pretium constituit, nec gratis, sed cum onere tradendae rei suae. Similiter emptor acquirit rem venditoris non tamen gratis, sed cum onere tradendae iusti pretii. Lucratiuus vero contractus facit in quo recipit aliquis quod illi non debetur, ac sine villo onere vel obligatione civilis: cuiusmodi est donatio, quia recipientis donum aliquod habet plusquam debet habere ex iustitia, cum donum illud ipsi non debeatur, sed gratis ac sine villo onere sit collatum. Ceterum haec diuisio licet nonnullis & viris quidam peritis probetur, habet tamen institutio satis accommodata non est. Primo, quia contractus ut ex dictis constat mutua inducit obligationem contrahentibus, is vero quem vocat Auctores isti lucratiuum, nullam inducit obligationem vel onus, vnde nec contractus est dicendus. Secundo, quia contractus omnes de quibus Theologi loquuntur ad iustitiam pertinent maxime commutativam, donatio vero, libera promissio, & similes contractus quos vocat isti lucratiuos, ad nullam spectant iustitiam, sed ad liberalitatem potius vel magnificentiam. Demum in omni contractu civili qui vere contractus est, seruanda est aequalitas, ita ut neuter contrahentium lucrum in eo recipiat vel damnum, ut exponit Arist. excessum vel defectum ab aequalitate, quae in donatione simplici promissione & similibus nullum habet locum. Quod autem respondet, omnia ista vera esse in contractibus perfectis & ad iustitiam commutativam spectantibus, non autem in aliis qui imperfecti sunt, non tollit vim rationum istarum: sumunt enim quod omnium DD. sententia aduersatur, reperiri contractum civilem in quo non sit seruanda necessario aequalitas iustitiae commutativae. Ita fit prima istam diuisionem contractus nostrae disputationi parum conuenire.

Diuidunt secundo contractus quos vocat onerosos qui solum vere & simpliciter contractus sunt, in reales, personales, & mistos: Quae diuisio ita colligitur. In omni contractu reperitur communiter tria haec, nempe duo contrahentes tanquam duo extrema, & res circa quam contractus exercetur tanquam materia subiecta: dixi communiter, quia licet in

venditione reperiatur quartum nempe pretium rei: in plerisque; tamen illa tria tantum est reperire. Quando igitur in contractu precipue agitur de re quae transfertur in dominium alterius, est contractus realis: ut in venditione, quamvis maneat etiam persona vendens obligata ad rem exhibendam, & persona emens ad reddendum pretium, attamen quia in huiusmodi contractu precipue agitur de re quae venditur dicitur contractus realis. Eodem modo si in contractu precipue agatur de persona illique imponatur obligatio, dicitur personalis, ut fidei iussio; in qua etsi bona fidei iussoris maneat quoque obligata, precipue tamen persona: Quod si utriusque directe & aequaliter imponatur per contractum obligatio, & personae & rei dicitur mixtus. Ut cum obligatur quis ad solvendam aliquid ex quibuscunque bonis, tam presentibus quam futuris, tunc tam ipse quam bona ipsius directe, & aequaliter manent devincta. Diuiduntur Tertio contractus in alios nominatos, quibus ex communi usu iam propria nomina indita sunt, ut venditio, locatio, permutatio, hypoteca, & similes, alios vero innominatos, quibus propria nomina imposita non sunt, sed exprimentur per voces illas quas proposuimus. De ut Des. Et quamvis contractus omnis in quo interuenit aliquid istorum permutatio dici possit, communis tamen loquendi usus obtinuit, ut nomen commutationis tribuatur tanquam proprium contractui in quo res aliqua cum alia commutatur.

Haec duae posteriores diuisiones satis accommodatae sunt nostro instituto, ut ex progressu eorum quae in his commentariis diuino numine nobis fauente explicaturi sumus, inferius constabit, interim tamen ad explicandam D. Tho. (quod nostri muneris est) constituamus cum M. Soto lib. 6. de Iust. q. 2, art. 1. & recentioribus D. Thom. interpretibus septem contractuum species; ille vero sunt. Emptio sub qua includitur venditio: sunt enim haec duo inter se relata constituenta vnicum contractum. Mutuatio. Cambium. Emphiteusis, Commodatio Simplex, Mutua seu permutata commutatio, & Locatio seu conductio. Praetermitto hic Matrimonium & ingressum Religionis, quia licet sint veri contractus, cum ex matrimonio nascatur mutua obligatio inter virum & uxorem ad obsequia domestica, & actus matrimoniales, ex professione vero nascatur obligatio religioso seruandi vota, &

statuta suae religionis, religioni similiter conferendi religioso necessaria suo statui. Hic tamen non agimus de contractibus naturalibus, vel spiritualibus respicientibus ipsas personas quales sunt Matrimonium, & Professio Religionis, sed de civilibus & forensibus qui versantur in mercibus & bonis temporalibus, cuiusmodi sunt hi septem quos proposuimus, ad quos ceteri omnes ut depositum, fidei iussio, impignoratio, assicuratio societas & similes reducuntur. De quibus omnibus ad vnguem in hoc opere differemus.

Colligantur vero illi 7. contractus hac ratione. In his rebus & bonis externis tria possunt considerari, Dominiū, usus fructus, & usus nudus, quae quid sint & qua ratione distinguantur primo tomo satis exposuimus. q. 1. de dominio ar. 1.

Si dominium rei in alterum transferatur gratis & sine vlla obligatione, est simplex donatio & non contractus, ut iam admonuimus, si vero cum obligatione, quod exigitur necessario ad contractum, vel transferatur pro pretio in pecunia reddendo & est emptio, vel pro alia re aequivalenti, & est cambiū: non enim loquimur hic de cambio quod consistit in pecuniis quod communiter dicitur cambiū, de quo inferius, sed de illo cambio quod in sacris litteris & S. Patribus appellatur commutatio, ut cum do tibi triticum tu reddis mihi vinū aequiuales: unde haec seculi species potest reduci ad emptionem, cum in ea vere ematur aliquid pro pretio, quamvis non reddatur illud in pecunia sed in aliare.

Quod si transferatur dominium rei non pro aliquo pretio, sed cum debito restituendi eandem rem in specie vel aequiualem, est mutuatio: ut cum mutuo tibi panem, ut si millem reddas, vel quod aequiualeat.

Quando vero in contractu transferatur res, non quo ad dominium, sed quo ad usum fructum tantum, siue in perpetuum siue ad tempus, cum debito reddendi aliquid singulis annis, nempe aliquam certam pensionem, est Emphiteusis siue annualis pensio, latine melioratio: quia hoc sine inuentus est huiusmodi contractus, ut res meliores reddatur: Habeo agrum quem non possum commode colere, trado illum tibi colendum, ne incultus & Siluester mateat, retentoque mihi illius dominio, concedo tibi fructus, ea lege, ut aliquid mihi singulis annis reddas. Vocatur proprie hic contractus Emphiteusis, Hispanice *Arrendamiento*, & Emphiteuta et *Arrendador*: reducunturque ad hunc contractum omnes census de quibus inferius suo loco.

Vsus

Vsus Tabellionum & Iuristarum obtinuit ut Emphiteusim tantum appellant, quando transferatur in alium dominium quod vocant utile, manente in eo, qui rem transfert dominio illius quod vocant directum, ea lege ut recipiens fructus & dominium utile teneatur ad duo, primo ad reddendam annuam pensionem, Secundo ut nulla ratione possit vendere alicui rem illam cuius solum habet dominium utile sine facultate domini directi, ad quam obtinendam aliquam pecuniam illi persoluat iuxta loci & patrie consuetudinem. Sed Theologis Emphiteusis de qua hoc loco, Translatio est rei alicuius in alteram cum illius fructibus, retro illius rei dominio, & cum iure recipiendi aliquid singulis annis.

Vsus vero nudus potest transferri tribus modis, nam aut transferatur solus usus rei gratis nullo interueniente pretio, cum solo debito restituendi eandem omnino rem, & est commodatio, ut cum confero tibi equum, quo hodie utaris, ea lege, & cum hoc solo debito ut adueniente vespere illum mihi restituas. Vnde licet in communi sermone mutatio & commodatio idem videantur significare, & pro eodem quandoque sumantur, differunt tamen reuera, cum in mutuo transferatur dominium rei, in commodato vero solus usus; versatur enim mutuū circa res quae consumuntur, in quibus cum idem sint usus & dominium, accipiens rem accipit simul illius usum & dominium, potestque illam distrahere pro libito: commodatio vero versatur circa res quae non consumuntur usu, & quas accommodans, accommodat quidem solum usum sine translatione dominii. Ex quo sequitur aliud discrimen, ut in mutuo sufficiat restituere rem similem specie vel aequiualem, accipio a te panem mutuo, non teneor restituere tibi eundem panem numero aliter enim frustra illum mutuo accepissem, sed alium panem vel aequiualem in accommodatione vero teneor restituere eandem rem numero; esseque maximum in fidelitatis & iniquitatis genus, non restituere mihi equum quem tibi accommodaui, sed alium loco illius vel ipsius valorem.

Quando accommodatur usus vnus rei pro usu alterius, veluti usus calcei pro usu vestis, est permutata accommodatio: quae reduci etiam potest ad emptionem, cum in ea usus vnus rei exhibeatur, vel ut pretium usus alterius rei. Denique si transferatur solus usus alicuius rei pro pretio pecunia soluendo, est locatio seu conductio: quae ad emptionem quoque reduci potest, cum reuera in locatione

usus rei quae conducitur pretio illo ematur. Quo fit ut si rem exacte meditemur, constituantur tantum essent quattuor species contractuum, Emptio, Mutuatio, Emphiteusis, & commodatio simplex, maioris vero explicationis gratia constituuntur istae septem quas adnumerauimus.

Praeter hos existunt etiam nonnulli alii contractus, qui ut diximus ad hos reducuntur. Contractus n. assicurationis qui vere contractus est, cum in eo dominus rei pretium conferat pro periculo cui se exponit assicurans, & is qui assicurat maneat obligatus ad reddendum illius rei valorem si pereat, reducitur ad emptionem, in qua dominus rei collato pretio suae rei securitatem emit. Nec obstat quod in huiusmodi contractu nec transferatur dominium rei, nec usus fructus, vel usus nudus; sufficit enim ut dominus rei pretium dederit, quo acquiserit ius ad compellendum assurectorem ad restituendum rei illius valorem; si perierit.

Depositio si ea lege fiat ut deponens constituat pretium depositario, apud quem res constituitur, depositarius vero teneatur rem illam illam & incolumem custodire, contractus etiam est, cum ex utraque parte in eo variatur obligatio reducendusque ad contractum assicurationis. Simplex vero & nuda rei alicuius positio apud alterum solus custodiae gratia, nullo interueniente pretio ex parte deponentis, nec obligatione aliqua ex parte depositarii, contractus non est siue impignoratio, & fidei iussio contractus quoque non sunt, ad contractus tamen illos reducuntur quia illos confirmant.

Impignoratio enim cum nihil aliud sit quam temporalis quadam rei alicuius apud alterum positio, ad confirmandam contractus iniunctam obligationem, contractus non est. Similiter fidei iussio; cum ex ea solus fidei iussor maneat obligatus creditori, creditori vero nulla maneat ex fidei iussione obligatio, quin nec inter debitorem ipsum & fidei iussorem aliqua interueniat praeter gratitudinem. Reducuntur autem ut dixi ad contractus illos quos posuimus, quia illos confirmant, redduntur. n. securiores exercentes contractum aliquem ex illis accepto pignore, vel fidei iussore, quae de causa sunt qui impignorantem & fidei iussorem ad contractum assicurationis reuocare volunt.

Denique reducitur etiam ad illos societatis contractus, cum sit velut quaedam locatio industrialis & operarum traditur. n. in huiusmodi contractu pecunia socio, ut ea ac-

cepta suaq; industria adhibita, utriq; luere-
tur, fructusq; ex illa percipiant. Prætermitto
hæc stipulationem, quia hæc proprie, ut cõ-
muniter exercetur, contractus non est, sed
circumstantia quæ contractus firmior reddi-
tur. Etenim stipulatio ex Contrado loca-
tione, quando in celebratione contractus, præ-
ter mutuum consensum, & conventionem cõ-
trahentiũ, interrogatur, alter vel uterq; co-
trahens à tabellione siue à se inuicem, pro-
mittit stare hæc contractũ & cõventioni,
offeritq; in illius securitatem hæc domum,
agru, vel hæc bona, qui si promittat & obli-
get re aliquam firmã & solidã, quam iuriste
vocat stipẽ, sumpta metaphora ab stipe
arboris, quæ firmissima esse solet, huus-
modi obligatio illius rei fixæ & permanen-
tis admodũ stipris vocatur stipulatio. Quæ
si ex utraq; parte fiat, vere contractus est,
quia nascitur ex ea mutua obligatio alicui-
us rei fixæ, quod si ex altera tantum, quod
frequentius est, non est contractus, sed cir-
cumstantia tantum quæ contractum firmio-
rem reddit, velut pignus aut fide iussor.
Demũ ut hæc omnia absoluamus observa-
re non desinã Soto loc. cit. Septẽ illas cõtra-
ctũ species quas proposuimus ad quinq;
reducere: Cãbium nãq; in quo vna res pro
alia cõmutatur trãslato vtriusq; dominio fa-
cit emptionẽ: cõmutatam vero cõmodatio-
nem in qua vsus vnus rei pro vsu alterius
conceditur, facit locationem: In quo ani-
maduersione dignus est. Etenim quamuis
cambium illud vt admonuimus quadam
venditio videatur, cum in eo res vna exhibe-
atur tanquam pretium alterius, at sim-
pliciter & absolute reducere cambium ad
emptionem non licet, vt vult Soto: Primo
quia cambium antiquius multo est, & magis
consonum naturæ (vt statim docebimus
quam emptio; vnde si vna ex his specie-
bus ad alteram esset reducenda, reuocare po-
tius oportet emptionem ad cambium, quã
contra. Secundo. Quia in cambio non ita
requiritur æqualitas rerum quæ cãbiuntur,
sed sufficit mutus & liber consensus com-
mutantiũ illas inter se, etiam si altera pretio-
sior sit, at in emptione & venditione exigi-
tur necessario æqualitas pretiũ quo que ve-
ditur, quo fit vt cãbium & emptio non pos-
sint ad eandem speciem contractus pertinere.
Tertio cũ contractus hi, ab hominibus insti-
tuti sint, ex hominum institutione fauenda
quoq; est illorum distinctio, ex homi-
num vero institutione emptio non dicitur
nisi pretio rei in pecunia exhibitio, quod nõ

conuenit cambio de quo hic loquimur. De
num permutata cõmodatio si sibi ipsi Soto
chereret; ad venditionẽ potius quã ad loca-
tionem esset reducenda, tanquã contractus
in quo vsus vnus rei esset pretium alterius,
sicut in cãbio rem vnã facit alterius pre-
tium. At qua ratione permutata cõmoda-
tio cãbiũ nõ est, eadẽ nec locatio, nec em-
ptio, censenda est sed species contractus ab
aliis distincta, sicut à nobis constituta est.
Et de diuisione contractũ pro instituti
nostri ratione hæc dicta sufficiant. Videamus
nunc:

CVR IN EXPLICANDA IN

*iniustitia quæ in contractibus accidere potest,
a contractu emptionis initium sumat
D. Thom.*

EXPLICATVR VS D.

Tho. iniquitates & iniurias quæ in
contractibus euenire possunt, exor-
ditur à fraudibus quas humana
cupiditas contractui emptionis miscere ex-
cogitauit: & merito. Primo. Quia inter om-
nes contractus nullus est ita necessarius. Reipub.
In primordiis enim humani generis vte-
bantur homines sola rerũ cõmutatione &
cambio: genere autẽ humano crescente &
multiplicatis hominũ necessitatibus impos-
sibile moraliter fuit per illud cambium eis
subuenire; partim quia aliquando indigens
oleo solum frumentũ apud se haberet, quo
si accideret habentes oleum similiter abun-
dare, nõ essent cambire illud pro frumẽto, cũ
eo nõ egerent; partim quia accideret
aliquando indigentẽ re pretiosa non ha-
bere apud se nisi res exigui valoris, quas cũ
pretiosis cõmutare equũ nõ esset, nisi mag-
na vilitate copia pro vnica pretiosa exhibere-
tur. Vt si Sator domo egeret, oportere in-
gentissimum euleorum acerum pararet,
quos pro illa cambiret: quod est ridiculũ,
cũ nullus tot euleis indigeret.
Ita oportuit inuenire mediũ & viã, qua
vnusquisq; sibi necessaria cõpararet, eaq; ra-
tione excogitatus fuit cõtractus emptionis
& venditionis, inuentũq; numisma quasi cõ-
mune rerũ omnium pretiũ, publicũq; instru-
mentũ, & Reip. ipsius fide iussor: quo oblato
recipiat vnusquisq; ab aliis ea quibus eget.
In quo sensu dicitur Eccles. 10. *Pecunia om-
nia obedunt*, quia pecunis omnia possunt
cõparari. Ita testatur Arist. 1. Polit. c. 6. mul-
ta secula transisse absq; numorũ vsu, dein-
de vero ipsam humani victus necessita-
tem indicasse quam necessarius fuerit, iudi-
candasq;

QVID SINT EMPTIO ET
VENDITIO.

DEFINIVNTVR à iuris pe-
nitis, venditio rei pro pretio distra-
ctio: emptio vero pro pretio con-
tractio. Ita definiuntur C. de Res-
cin. Vend. l. 2. In iure enim & apud DD. di-
stractio non est quæuis translatio rei, sed
illa in qua res & quidquid ipsius est, tã vsus
quãni dominium omnino transfertur: Con-
tractio similiter non est quæuis rei acquisi-
tio, sed illa per quã & res, & quidquid eius
est, nepe tã vsus quã dominium acquiritur om-
nino. Ad inuendũ igitur in emptione &
venditione transferri à venditore in empto
rem omnino & absolute re ipsam, & quo
ad vsum & quo ad dominium, dicitur vendi-
tio distractio, emptio vero contractio.

A Theologis maxime recentioribus ita
definiuntur, vt venditio sit. Translatio acti-
ua domini ex pretio numerato, emptio ve-
ro translatio passiva domini ex eodem pre-
tione, vel quod apertius est, vt venditio sit per-
mutatio rei pro pecunia, emptio vero per-
mutatio pecuniæ pro re. Vbi permutatio
cõstituitur genus emptionis & venditionis,
nõ quidẽ illa quæ est commutatio rei pro-
re, quã appellauimus cãbium, sed illa quæ fit
rei pro pecunia, quam Arist. vocauit numu-
lariam commutationem.

Quod vt apertius reddatur obseruandũ
est, duplicẽ esse permutatiõẽ ex Arist. li. 1.
Magnorũ Moral. c. 34. Aliã secundũ natu-
ram aliã ex arte, Prior illa est permutatio rei
pro re, vt tritici pro vino, quæ vt diximus
vna cũ genere humano incepit, natura ipsa
homines ad talẽ permutatiõẽ inclinante.
Alia vero quã diximus ex arte, est permu-
tatio rei pro pecunia, quæ ex illa priori ori-
ginẽ traxit. Ex permutatione inquit ibi A-
rist. naturali processit numularia permuta-
tio, i. rei pro pecunia. Rursum hæc permu-
tatio secundũ artẽ duplex adhuc est, alia ex
pecunia signata qualis modo est in vsu, alia
vero ex argẽto vel auro nõ signato sed li-
brato ad certũ pòdus, qua vtãtur adhuc A-
ethiopes imperio Presbyteri Ioãnis subiecti:
quæ permutatio ex auro vel argẽto non sig-
nato est velut media inter illã naturalem rei
pro re, & numulariã rei pro pecunia. E qui-
bus omnibus hæc vltima est quæ constitui-
tur loco generis in illis diffinitionibus emp-
tionis & venditionis. Quã ab illa permuta-
tione naturali quam appellauimus cãbium
reuera differre satis constat.

Ex his definitionibus colligere eas possumus, quæ illas omnes complectantur. Definiri enim potest Venditio: *Translatio absoluta & perfecta rei alicuius in alterum pro pretio in pecunia reddendo.* Emptio vero: *Translatio pecunie tanquam pretii pro absoluta & perfecta rei alicuius acquisitione.* Quæ definitiones non modo explicant propriam vim & naturam emptionis & venditionis, verum etiam qua ratione à cæteris omnibus contractibus distinguantur. *A cambio enim imprimis & permutatione illa naturali differunt, cum in hac, res pro re solum transferatur non pro pecunia sicut in emptione & venditione: A mutuo similiter, quia in eo nullum interuenit pretiū rei mutuatae, aliter enim non mutuam sed vssura exerceretur. Ab Emphiteusi, quia in ea non est absoluta translatio rei, sed secundum quid, cum solus vsus fructus aut dominium tantū vtile non plenum & directum Emphiteutæ tribuatur. A commodatione demum & locatione, quia cum in his non fiat perpetua rei translatio, sed ad tempus tantum, perfecta translatio non est, qualis in emptione & venditione reperitur. Demum reddenda hic ratio est.*

CVR IN HAC QVAEST. VTA

tur D. Tho. nomine fraudulentæ, cum in precedentibus semper sit vsus nomine iniustitiæ.

QVAEMADMODVM in presenti quaestione differit D. Tho. de damnis quæ proximis inferuntur, ita & in precedentibus quas primo volumine complexi sumus, sed ita ut damna ista diuerso nomine notet, vtitur enim hic nomine fraudulentæ, cum in precedentibus semper sit vsus nomine iniustitiæ, quod non temere sed cōsulto à D. Tho. factum esse, quicumq; illius ingenium & dexteritatem in docendo probe nouerit, certissimò iudicabit. Qua de causa huius discriminis à nobis ratio nunc assignanda est.

Obseruemus igitur fraudulentiam bifariam summi, formaliter ac proprie, & per translationem. Priori modo pertinet ad imprudentiam. Etenim cum munus & officium prudentiæ sit dirigere optima & debita media in finem, cui officio prudentiæ opponuntur tria officia imprudentiæ, nempe vel nulla media adhibere, quod est amentis &

stulti, aut adhibere aperte illicita & mala quod est peccatoris; aut adhibere ficta & falsa tamquam vera & optima, quod est fraudulentus & astutus; propterea fraudulentia est quædam species imprudentiæ, cui propriū est vti viis non veris, sed simulatis, fictisq; & apparentibus ad assequendum finem per facta, in quo distinguitur à dolo & mendatio quæ consistunt in verbis. Ita D. Tho. superius, q. 53. ar. 3. in quo agit de Astutia, quæ est pars imprudentiæ.

Hinc transfertur fraudulentia ad significanda etiam vitia, quæ opponuntur cæteris virtutibus diuersis à prudentia, quando vitia illa fingunt ac simulant se virtutes. Fraudulenter enim aliquid agere est, fecte & simulate illud agere: qua ratione Genes. 27. de Iacob qui simulauit se esse Esau ad preripiendam illi benedictionem, dixit Isaac eidem Esau: *venit frater tuus fraudulentus, &c.* Habet autem hæc translatio inde ortum, quia sicut prudentia non habet certam & peculiarem materiam, sed versatur circa materias aliarum virtutum, dirigens singularum actus in suos debitos fines, ita quoq; imprudentia non habet tamquam propriam materiam certum aliquod & speciale vitium, sed omnia vitia & illorum actus, & similiter fraudulentia quæ species quædam imprudentiæ est, vagatur per omnia vitia, quando illa fictis mediis simulatisq; viis vtitur ad suos fines obtinendos, hac ratione iniustitia quæ sub colore alicuius contractus iusti latet simulata, vocatur fraudulentia.

Obseruemus secundo, cum fraudulentia sit fictio & simulatio quæ reperitur in factis, in quo differt à dolo & mendatio, quæ consistunt in verbis: simulatio autem duo habeat, & fraudem, & curam vtendi illa fraude abscondite & latenter, duobus propterea modis nomen fraudulentæ vssurpari, aliquando improprie & largo modo, qua ratione vocamus fraudulentiam actionem illam, quæ licet ex genere suo aperte iniusta sit, exercens tamen illam curat diligenter latenter & abscondite illam exercere, ac ita vt omnino ignoretur. Quomodo q. 66. articulo 3. dicitur furtum fraudulenta acceptio rei alienæ: non quod furtum habeat latentem & simulatam iniustitiam, sed quia actio ipsa furandi occulte, fit & abscondite, ac domino rei illam omnino ignorante. Aliquādo vero summitur proprie & stricte hæc fraudulentia quæ transfertur ad omnia vitia, & hoc loco ad iniustitia-

iniustitiam, quando scilicet occultatur iniustitia illa & iniuria quæ committitur sub colore alicuius honestæ & iustæ actionis: vt in emptione iniqua & vssura, in quibus iniquitas latet sub colore emptionis & mutui, qui sunt contractus ex suo genere honesti & liciti.

Ex quibus sequitur distingui maxime fraudulentiam quæ miscetur contractibus emptionis & mutui, ab ea quæ reperitur in furto & rapina. Primo quia vt ex modo dictis constat, fraudulentia quæ exercetur in venditione & mutuo est vere & proprie fraudulentia, quamuis translata ab imprudentia ad iniustitiā, quæ vero committitur in furto & rapina, improprie. Secundo, quia furtū rapina & alia dāna his similia inferuntur proximis, ipsis omnino iniustus, & quo ad dāna & quo ad actionē qua inferuntur, in emptione autē mutuatione, & aliis contractibus his similibus inferuntur damna proximo, ipso quidem dissentiente in damnum, consentiente tamen in actionem per quam dānum illud inferitur, quo fit vt in his sit vere fraudulentia.

Hinc sequitur ratio propositæ dubitationis. Etenim cum in questionibus precedentibus ageret D. Tho. de actionibus quæ ex genere suo sunt iniuste, & quarum iniquitas ac iniustitia manifesta est; merito vsus est in illis nomine iniustitiæ: In hac vero quaest. & sequenti cum diserat de iniustitia quæ sub colore honesti ac iusti contractus exercetur, quæ vere fraudulentia est, vt constat, vtitur vt optimus Philosophus hac voce & titulo: *De fraudulentia quæ committitur in emptionibus & venditionibus;* Potest quoq; & hæc ratio assignari, quia

alia vitia quæ contra iustitiam committuntur, habent propria nomina quibus eorum species significantur, vt furtum, rapina, &c. Iniustitia vero quæ exercetur in emptione & venditione non habet proprium nomē suæ speciei, quæ de causa appellatur hoc communiori, nempe fraudulentia.

Obseruandum deniq; est D. Tho. hoc loco solum agere de fraudulentia quæ reperitur in venditione, & ea quæ exercetur in mutuo, quæ dicitur *Vssura*, nec alias iniustitias vel fraudes explicasse: quia cæteræ omnes iniustitiæ, quæ in aliis contractibus humanis accidere possunt, aut fiunt per actiones aperte iniustas, & ita pertinebunt ad furtum vel rapinam, de quibus iam diximus, aut exercentur simulate, & fecte sub titulo venditionis vel mutui, pertinebuntq; ad fraudulentiam quæ committitur in emptione vel mutuo. Qua de causa iudicauit D. Thom. suo muneri satisfecisse, explicando hoc loco iniustitias, & fraudes, quæ in emptione & mutuo possunt accidere.

Cæterum cum hæc plurimum referant ad salutem fidelium, disputabimus quoq; in hoc opere priuatim de omnibus illis contractibus, in quibus exercentur humana commercia, & negotia, fraudes aliquas & iniquitates committere possunt, quas exacte; & in particulari oportet Theologo esse perfectas. Vnde differemus etiam in his commentariis. De Vectigalibus & tributis rebus quæ venduntur & emuntur impositis. De Cambiis, Censibus, Asseruatione, Societate, Locatione, Montepietatis, & similibus, contractibus. Sed iam ad D. Thom. literam accedamus.

QVAEST. 77. DE FRAVDULENTIA QVAE
in emptionibus, & venditionibus accidere potest.

ARTICVL. I.

An liceat rem plus vendere quam valet?

BSERVEMVS initio. Cum oppositorū eadem sit ratio, hæc autem duo opposita sint, carius vendere, & vilius emere, quæcunq; dicemus in hoc art. de iniustitia illius qui carius vendit, similiter acci-

pienda esse de eo qui rem aliquam vilius emit quam valet.

Obseruemus Secundo Emptionem, & venditionem bifariam fieri posse, aut sine vlla deceptione, sed venditore simpliciter & absolute postulante carius præcium, vel emptore vilius reddente: Aut cum aliqua deceptione, quæ duobus modis contingere potest, aut ratione rei, vt cum venditor rem vilem pro pretiosa tradit, aut defectu ossam & imperfectam pro integra, de qua deceptione agemus art. 2. & 3. vel accidit deceptio ratione pretii, venditore asserente &

A 5 iurante

iurante rem illam plus valere, aut pluri vendi, vel pluri sibi stare, ut hac via iustum pretium augeat, vel contra, emptore affirmante & contestante rem illam minus valere, vel vilius vendi: quod deceptionis genus est huius loci, & articuli.

Obseruamus Tertio, Pretium rei duplex esse, aliud simpliciter & perse, illud nempe quod res valet, secundum se sumpta, nulla habita ratione, vel damni quod sequitur venditori re illa vendita, nec utilitatis vel commodi quod prouenit emptori illa empta. Aliud vero per accidens, & secundum quid, illud scilicet quod prudenter iudicatur res valere, non solum secundum se considerata, verumetiam quatenus est utilis ementi vel vendenti.

His ita constitutis respondet D. Thom. propositae quaestioni subiectis conclusionibus. Prima est.

Rem plus vendere, aut vilius emere quam valeat, fraude aliqua vel deceptione interposita P. Mort. est ex suo genere.

Patet. Quia est aperte contra iustitiam debitam proximo, qua tenemur abstinere ab omni deceptione illi nocua, omne vero peccatum contra iustitiam ut ex primo volumine constat Mort. est ex suo genere. Et confirmatur. Quia decipere fratrem, & uti dolo qui sit vere dolus & fraus, est intrinsece malum, sicut mendacium, ea ratione, ut si dolus huiusmodi sine vilo damno & nocumento fratris exerceatur, tunc dat contra virtutem veracitatis, si vero cum nocumento & iniuria fratris, sit contra iustitiam, cum per talem dolum ledatur frater cum iniuria, quod est proprium iniustitiae. Vnde non solum Sacra pagina Leuit. 19. precipit, *Nolite facere aliquod iniquum in iudicio, in regula, in pondere, in mensura, statera iusta & aequa sint pondera, &c.* B. Pau. lumine fidei illustratus admonet 1. ad Thesalon. 4. *Nemo circumueniat, i. decipiat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus.* Verum etiam M. Tullius solo lumine naturali recte rationis perditus, lib. officiorum circa medium ait. *Tollendum est in rebus contrahendis omne mendacium: non licet auctorem venditor, nec qui contra se licetur emptor apponet.*

Secunda conclusio. *Si emptio & venditio secundum se & suam naturam naturam summantur, non licet res plus vendere, aut vilius emere, quam res ipsa secundum se & simpliciter sumpta valeat.*

Probat. Hic contractus emptionis &

venditionis ut copiose docet Arist. 1. Politic. c. 5. & 6. introductus est propter bonum commune, & in utilitatem utriusque partis tam ementis quam vendentis, ut emens data pecunia habeat rem sibi necessariam, & vendens re sua illi tradita, recipiat pecuniam, qua valeat etiam comparare ea quibus indiget. Quod autem in utriusque utilitatem introductum est, postulat recta ratio, ut seruata aequalitate inter utramque partem exerceatur, nec vilo modo cedat in grauamen huius vel illius: At si vel vnus carius vendat, aut alter vilius emat quam sit iustum rei pretium, non seruaretur aequalitas, quin potius altera pars maneret lesa & grauata. Ergo.

Tertia Concl. *Si emptio & venditio consideretur, quatenus res quae venditur est utilis vel necessaria vendenti, ita ut illa vendita recipiat venditor aliquod damnum, potest in eo casu plus illam vendere quam ipsa valeat, & augere pretium, pro ratione damni quod illa vendita vere ac prudenter recipit. Quod si nullum venditor ex tali venditione recipiat damnum, quamuis res illa ementi utilis sit vel maxime necessaria, non licet propterea carius illam vendere nec augere pretium.*

Probat. Prior pars. Vnicuique licet vendere quod suum est, Quando autem res quae venditur ita est utilis aut necessaria vendenti, ut illa vendita aliquo emolumento praeter proprium rei valorem priuetur, aut aliquod damnum patiat, non solum res illa & proprium ac commune illius pretium vendentis est, verumetiam emolumentum illud, & commodum quod ex illa recipit, & in quo si careat leditur. Ergo potest vendere ac deducere in pretium, non solum rem illam secundum proprium, & communem ipsius valorem, verumetiam emolumentum illud & commodum quo ea vendita carebit.

Et confirmatur. Quia in hoc casu, etsi res illa secundum se, & simpliciter sumpta non tanti valeat, at quatenus illi venditori utilis est, valet illud omne, quod prudens, & peritus iudicat valere & rem, & emolumentum illud simul sumpta, & ita non venditur plus quam reuera valeat habenti illam.

Eodem argumento probatur posterior pars eiusdem conclusionis. Nulli licet vendere quod ipsius non est sed alterius, commodum autem & utilitas quam ex re empta recepturus est emens, non est aliquid vendentis, quando nullum ipsi ex tali venditione

ne (ut

ne (ut constituitur) prouenit damnum, ergo propterea quod res quae venditur utilis sit vel necessaria ementi, non licet venditori carius illam vendere: Aliter enim, cum salus tantum valeat, ut nullum fere pretium ei aequetur, possent medici suas operas, & vnguentarii sua pharmaca quae secundum se sumpta valent 20. vel 30. vendere per multa millaria.

Quarta Concl. *Quando res quae venditur maxime utilis est vel necessaria ementi, poterit emens ex gratitudine vel liberalitate gratis & libere offerre aliquid vendenti ultra iustum pretium, licet illud hac via tantum recipere.*

Patet. Quia virtutes non pugnant inter se, nec vna prohibet alterius actum & exercitium, & ita iustitia non prohibet actus gratitudinis & liberalitatis. Caeterum ne sub praetextu gratitudinis aliqua iniquitas miscatur in huiusmodi emptione, venditor nil omnino debet in hoc casu exigere ab emptore praeter iustum pretium, sed si quid ultra emens velit offerre, debet illud omnino relinquere gratitudini & liberalitati ementis. Explicabitur abunde haec conclusio quaestione proxime sequenti in qua agemus de usura: Interim confirmat illam locus ille Arist. 8. Ethic. ca. 3. ubi ait: *In amicitia rei utilis recompensatio fieri debet, secundum utilitatem quam consequutus est ille qui beneficium suscepit.* Quasi dicat ex amicitia & gratitudine compensandam esse utilitatem ex aliqua re vel beneficio acceptam, non ex debito vel tanquam ex iustitia.

In hoc articulo perspicuum est constitui a D. Thom. hoc tanquam certissimum fundamentum totius huius disputationis de emptione & venditione, in huiusmodi contractu ut iustus sit seruandam esse necessarium aequalitatem inter pretium & mercedem, consistit enim propria vis & ratio iustitiae commutatiuae in aequalitate rei ad rem. Quod fundamentum etsi certissimum sit, non tamen sufficit ad iudicandum praecipuum & in particulari de singulis contractibus venditionis, nisi exacte intelligamus quod sit pretium iustum rerum quae venduntur, Vnde quibus viis illud intelligendum sit explicemus oportet.

Controversia Prima.

VNDE SIT SUMMENDUM

pretium iustum rerum quae venduntur?

VA ratione sumendum sit iustum pretium rerum venalium tam veteres quam recentiores Theologi copiose explicant, potissime Gerson de Contract. Quaternario 3. considerat. 7. Littera O. Angelus Empitio num. 7. Silu. cod. verb. quaest. 6. Et verb. Negotium. quaest. 2. casu 6. Gabriel in 4. dist. 15. quaest. 10. art. 1. Scotus ead. dist. q. 2. D. Antonin. 2. par. tit. 1. cap. 16. §. 3. Conradus De Contract. 3. p. q. 56. Cocl. 3. Caiet. hoc loco. & in summa verb. Emptio. Ioan. Medina Cod. De rebus restit. q. 31. & 36. Soto. lib. 6. de Iustitia. quaest. 2. art. 3. D. Nauar. in suo Manuali cap. 23. num. 78. Didacus Covarru. lib. 2. varia. Resolut. cap. 3. Mercatus. De Contract. lib. 3. c. 6. & seq. Michael de Palatio li. 2. De Contract. & Restitut. 1. cap. & sequen. Ludouicus Lopez in suo Instructorio negotia. lib. 1. cap. 14. & per multa sequentia: E quibus omnibus & aliis multis colligimus regulas certiores ad investigandum iustum rerum venalium pretium. Vbi Obseruamus primo. Pretia rerum non esse sumenda secundum naturas specificas earum, & in genere entis ut dicunt, ita ut illa sortiantur maius pretium, quae habent nobilius esse, sed sumenda sunt ex usu & utilitate quam affertur hominibus, & ex communi hominum estimatione. Nam si ex natura specifica cuiusque rei sumendum esset illius pretium, cum viuentia habeant nobilius esse non viuentibus, maioris pretij essent culices & mures quam frumentum & aurum, & maioris vilis equus quam praestantissima domus. At ut dicebat D. Aug. 11. De Civitate Dei. cap. 16. *Mallet quisuis frumentum domi habere quam mures.* Et experientia teste habetur quod in maiori pretio domus quam equus, & equus quam ferus. Et probatur ratione. Quaecumque in hoc mundo sublunari existunt, condita sunt in usum hominum, ratio autem & estimatio mediocrius sumenda est ex fine illa igitur erunt maioris pretij quae humanis visibus utiliora sunt, & ab ipsis hominibus magis estimantur. Et confirmatur argumento Arist. 3. Ethic. cap. 3. *Humanae commutationes & contractus introducti sunt ad leuandas necessitates, & indigentias hominum, etenim si vnusquisque sibi sufficeret, nec vnus rebus alterius egeret, nec extarent nec fuissent necessariae huiusmodi commutationes: sunt ergo res quae commutantur, siue per emptionem, siue*

siue per alium quemcunq; contractum ea tenus in pretio & estimatione habenda, quatenus humanis deseruiunt necessitatibus. Per quas non solum sunt intelligenda necessitates vitæ humanæ, & quæ ad victum vel vestitum pertinent, sed quæ ad ornatum etiam vel voluptatem hominum spectant.

Obseruemus secundo. Constitui ab omnibus Philosophis & Theologis duplex rerum venalium pretium, aliud, quod vocant legale, quod scilicet lege Principis vel Reipub. taxatum est & definitum. Vt pretium tritici quod Præmatica Regia taxatum est Castellæ. Aliud vero quod vocat arbitrarium, nempe quod valet res non ex legis prescripto, sed iuxta communem eius utilitatem hominumq; estimationem ad arbitrium prudentum & peritorum in ea arte. Quod pretium solet appellari secundum communem usum fori.

Obseruemus ultimo. Cum duplex ex D. Thom. sit pretium rei, aliud rei per se sumptu, aliud vero rei per accidens, nempe quatenus vendenti vel ementi utilis est: de utroq; pretio esset à nobis inquirendum quæ ratione inuestigandum sit. Cæterum cum venditionis contractus bifariam celebrari possit, aut pecunia presentis & numerata, aut pecunia credita & expectata solutione; agemus tantum hoc loco de venditione quæ sit soluto statim pretio: de ea vero quæ sit expectata solutione quæ sit sequenti ubi differemus de usura, cum carius vendere & expectata solutione, aut vilius emere illa anticipata sit quoddam usuræ genus.

His positis, constituendum est tanquam certissimum eorum, quæ hic dicturi sumus fundamentum, præcipuas & communes iusti pretii regulas esse has tres, nempe arbitrium Principis vel Reipub. lege aliqua explicatum. Communem usum fori. Et consuetudinem ipsorum contrahentium. Quas regulas necessario constituendas esse; nec posse magis accommodatas excogitari, sic probari potest: Pretium rerum non est à iure naturali vel diuino prescriptum, sed pendet ex hominum beneplacito iuxta rectam rationem pensatâ rerum utilitate, & necessitate, abundantia vel penuria, aliisque circumstantiis. At non possunt excogitari commodiores vitæ ad constituendum iustum pretium ex hominum beneplacito, quam istæ tres regulæ propositæ. Ergo. Maior constat, quia si iustum pretium esset rebus venalibus prescriptum iure naturali, aut diuino, cum hæc iure eadem sint apud omnes & omnino im-

mutabilia idem esset pretium rerum, ubiq; & semper apud omnes gentes. Constat autem varium esse, & multiplex non modo in diuersis locis & prouinciis, verum etiam in eadem prouincia & regno: Minor vero se ipsa perspicua est, patetq; ex ipsis met regulis propositis & ex his quæ docuimus primo volumine cum D. Tho. q. 57. ar. 2. Sed iam singulas expendamus priuatimque explicemus, non enim ita facile à mercatoribus admittantur.

Controversia Secunda.

DE PRETIO QVOD TAXATUM EST A LEGE.

P R I M A igitur Regula iusti pretii est Taxatio legis vel Præmaticæ quam velut veram & certam habendam esse sic ostendere possumus. Habet Respub. autoritatē ad constituenda & præcipienda, quæcunq; iuxta rectam rationem & prudentiæ leges sunt utilia vel necessaria bono communi, & debite gubernationi. Cui autoritati ex B. Pau. Rom. 13. *Quicumq; resistit Dei ordinationi resistit, Dicente ipsemet Deo. Prouer. 8. Per me Reges regnant per me Principes imperant & legum conditores iusta discernunt.* Sed docet recta ratio, confirmatq; illud experientia exigi plurimum ad bonum commune, & debitam gubernationem, vt in rebus quibus homines indigent maxime ad suum victum constituatur modus & ratio, qua seruentur iusta pretia, nec detur locus insatiabili mercatorum & vendentium cupiditati, quibus experimur quæcunq; pretia quantumuis iusta & optima semper videri exigua, enitiq; ipsos illa in inensum augere hoc autem nulla commodiori via obtineri potest, quam lege à Principe vel Reipub. lata qua taxentur pretia rerum. Sunt ergo huiusmodi pretia iusta, & obligantia ciues. Et confirmatur. Pretia vt paulo ante dicebamus, non sunt præscripta rebus venalibus iure naturali vel diuino, vnde instituta sunt hominum beneplacito & arbitrio: in his autem quæ hominum arbitrio relinquuntur, cum illud adeo varium sit & inconstans, nulla melior regula inueniri potest, quam lex superioris prudenter & mature lata: qua de causa Arist. 3. Polit. c. 12. vocat legem mentem sine affectu: rectam rationem omnis affectus & passionis exper-

Confir-

Confirmatur. Secundo quia si venditoribus non posset prohibere Respub. constituto per legē pretio, ne pretia auerentur, daretur profecto occasio, mercatorum cupiditate, pretia indices augere, vt tempore famis non haberent pauperes sufficiens pretium ad comparandum sibi panem, sed tenerentur aut fame perire, aut latrocinia viri exercere & mulieres meretricium. Qui vero vineas, agros, vel domos haberent vilias illa distrahere, & pro tritico offerre, vt in illa magna fame Aegypti: & consequenter qui haberent tunc triticum venale, aliorum possessiones & facultates exhaurirent, aliis in summa egestate permanentibus.

Tertio ad Reipub. Gubernatores pertinet ne caritas rerum inducatur, propter quod (vt videbimus) non solum possunt verum etiam tenentur prohibere monopolia: at nisi lege publica constituantur pretia tempore sterilitatis tritico, oleo, & aliis necessariis ad humanum victum, experientia teste statim existet rerum caritas, sicutq; monopolia mercatoribus illas merces habentibus, conuenientibus inter se, ne vendantur nisi in tanto pretio. Possunt ergo gubernatores leges istas concedere quæ cum iustæ sint & bono communi adeo necessariae, obligabunt in conscientia: Quis enim sanæ mentis dicat tantis damnis Principes & Magistratus non posse, & debere sua autoritate & lege occurrere. Admonentq; grauissimè DD. consultissimum fore Reipub. si Principes & Gubernatores illius rebus venalibus, maxime his quibus vita humana indiget, pretia decernerent. Quod antea dixerat Arist. 6. Polit. c. 8. his verbis. *Vendendis & emendis rebus vnus Magistratus præfici debet, qui intendat circa contractuum bonæ statem.*

Ad maiorem autem huius primæ Regule intelligentiam obseruemus primo. Nominè Reipub. intelligi hoc loco omnes Reipub. ministros, quibus ipsius gubernatio commissa est. Vnde hac autoritate taxandi pretia pollent imprimis Princeps ipse, 2. Senatores & Magistratus Reipub. 3. Prætores & alii Iudices. 4. designatæ aliquæ personæ, quibus à Magistratibus commissa est autoritas imponendi pretia aliquibus rebus, vt Aediles circa res comestibiles. Ita habetur L. prima. §. cura. carnis. ff. De officio præfec. vrb. vbi inter alia officia præfecti constituitur taxare pretia rebus venalibus. Et in L. Annonam ff. De extraor. criminibus, præcipitur præsidibus prouinciarum,

vt curent suis statutis & ordinationibus ne annona grauetur.

Obseruemus secundo. Habentes istam autoritatem taxandi pretia rebus, vt docet consuetudo, taxare illa tantum rebus quæ victui humano sunt omnino necessariae, vt tritico, vino, oleo, piscibus, carnibus, & similibus; Rebus autem quibus tantum vitur ad ornatum vel voluptatem vt sericis, lineis, aureis, gemmis, &c. non esse in usu taxare pretia, quia cum hæc superflua potius sint quam necessaria, sicut non refert ad bonum commune emantur ne vel secus, ita nec refert ad bonum commune in quod pretio vendantur. Sed concedit vniciq; Respub. facultatem circa huiusmodi res expendendi quantum voluerit, Debent autem hi quibus incumbit huiusmodi pretia taxare hæc omnia diligenter ac prudenter inspicere in rebus venalibus; illarum utilitatem & necessitatem ad humanum conuenientem, eandem in tali tempore copiam vel inopiã, labores, industrias, expensas, & pericula quæ agricolis vel mercatoribus communiter accidunt in illis colligendis vel deferendis, sint ne in melius vel deterius apud mercatores commutata; & similia quibus omnibus prudenter pensatis pretia constituentur.

Obseruemus Tertio. Res istas venales ante quam à lege pretium ipsis constituatur, non habere certum præfixum pretium consistens in indiuisibili; quia pretia rerum vt statim docebimus seclusa lege habent latitudinem, at cum primum pretium alicuius rei à lege taxatum fuerit, consistit illud in indiuisibili: ita vt non liceat illud excedere. V.g. nisi lex Castellæ pretium assignasset mensuræ tritici licuisset illud vendere pretio 14, vel 15, aut 16. argenteorum vel pluris iuxta temporis & loci rationem, quia pretium tritici sicut & aliarum rerum non est ita certum & definitum secundum se, quia habeat latitudinem, at cum primum lege Regia constitutum est vt pretium illius non excedat v.g. 14. argenteos pro mensura, cessat omnino iam illa latitudo, quæ seclusa lege licita erat, constituiturq; pretium tritici iustum vt in indiuisibili, & punctum in illis 14. argenteis: ita vt non liceat illud carius vendere absq; peccato ex suo genere mortali, quia est contra iustitiam aliquid ultra pretium illud lege taxatum recipere, ac cum debito restituendi omnem excessum. Quia quo iure habet Respub. autoritatem ad constituendum certum pretium rebus, eodē iure

iure pretium ab ipsa taxatum est iustum, & in utroque foro à ciuibus obseruandum, si à peccato iniustitia & debito restituendi excessum iusti pretii vellint manere immunes. Quod optime docuit Arist. 3. Etic. cap. 7. ubi iustum arbitrarium quod vocat naturale, & iustum legale sic distinguit, ut arbitrarium non consistat in indiuisibili, sed habeat quandam latitudinem, sicut & humanum arbitrium quod non est determinatum ad vnam, iustum autem legale consistat in indiuisibili, iuxta præscriptum legis quæ est determinata ad vnum. Et paulo post, *Iustum*, inquit, *legitimum est, quod antequam positum est nihil refert*, i. non obligat, *ne postquam positum est, multum refert* & obligat.

Obseruemus vltimo, leges huiusmodi pretiorum in illis taxandis variè sese habere, Aliquando enim taxant illud versus maximum non versus minimum, constituentes illud in fauorem emptoris ne res illa possit carius vendi, & tunc venditor non potest aliquid accipere ultra pretium illud taxatum, quãuis possit minus si iuxta vsu fori res illa minoris vendatur, quia huiusmodi lex fertur in fauorem emptoris, ad repræmendam cupiditatem & tyrannidẽ venditorum, ne pretia rerum pro libito in immensum augeantur. An autem quando communi vsu fori res vilius venduntur quam sit pretium illarum taxatum à lege, liceat dimisso pretio fori viderẽ tuta conscientia pretio legis? inferius in hoc eodẽ articulo explicabitur. Aliquãdo vero taxatur pretium versus minimum in fauorem venditoris, in quo casu potest quidem emptor conferre aliquid amplius ultra pretium legis, & venditor illud recipere; minus autem non potest. Vt in censibus, Vendõ Petro ius recipiendi singulis annis ex meis bonis 100. solidos, statuit lex, vt non possit hoc ius vendi minus quam 80. aureis, potest quidem amplius mihi exhibere si voluerit, minus autem non potest, adeo, vt si minus aliquid conferat teneatur illud restituere. Suntq; iustissimæ huiusmodi leges, quia cum census & similia iura vendantur communiter à ciuibus necessitate aliqua adductis, ne illa vrgente se ipsos plus iusto onerent, cum graui bonorum suorum iactura, feruntur hæc leges in fauorem ipsorum venditorum. Demum taxatur aliquando pretium à lege tam versus maximum quam versus minimum, in fauorem vtriusq; partis, ita vt nec emptor vilius emat, nec venditor carius

vendat, sed illi pretio vterque omnino stet, qua ratione taxantur pretia carnibus, piscibus, vino & similibus. Quando autem huiusmodi leges taxent pretium secundum maximum, quando secundum minimum, & quando secundum vtrunq; ipsemet attendere inspectæ & consideratæ satis explicant.

Sufficiebant profecto hæc ad plenam huius primæ Regulæ intelligentiam, nisi humana cupiditas fallaces quasdam excogitasset rationes, ad iustissimum huiusmodi legum iugum cum graui conscientiarum damno excutiendum. Sed illarum solutio maior erit profecto veritatis explicatio: Obiicit ergo negotiatores. Primo. Qui autoritate publica rebus pretia constituunt, possunt a iusto rei valore frequenter deficere, vel illud excedere, odio, amore, præcibus, vel pretio adducti, aut ex ignorantia & imperitia rerum, aut ex imprudentia vel negligentia perpendendi ea omnia, quæ necessaria sunt vt iustus rei valor cognoscatur, non erit ergo habendum pretium ab his constitutum pro iusto, nec debet eorum taxatio obligare in conscientia.

Secundo, Etiam si pretium tempore taxationis constitutum fuerit iustum & optimum, at cum pro mutatione temporum mutantur etiam expensæ & pericula quibus merces asportantur, ipsas quoq; merces in melius vel deterius mutari passim accidat, similiter illarum penuriam & abundantiam, nec non euentium frequentium & raritatem, quibus mutatis postulat recta ratio pretia rerum venalium etiam mutati, videtur profecto iniqua lex quæ rebus & mercibus tot mutationibus obnoxiiis vnicum tantum statuit pretium, & immutabile.

Tertio. Per leges ciuiles licet carius vendere quam res valeat, modo non excedatur ultra dimidium iusti pretii. Vt constat L. Si voluntate. Cod. de rescind. vendi. quod si per leges humanas ita licet, quorsum consistuntur aliæ leges taxantes pretia, Sunt profecto omnino inutiles, cum per easdem leges ciuiles vbiq; vt infra videbimus receptas liceat cuiq; carius vendere, modo non excedat dimidium iusti pretii. Et confirmatur: Concedunt etiam leges vt liceat contrahentibus se inuicem decipere ac circueunire, vt videre est in L. Itẽ si proprio. §. fina. ff. Locati. & L. In causa. §. Idem Pomponius. ff. de minorib. Quibus consonant Caput cum dilecti. De Emptione. Quod si per leges possunt contrahentes se inuicem decipere,

recipere, & carius vel vilius emere quam sit iustum rei pretium, nihil omnino præstant aliæ leges constituentes rebus pretia.

Quarto. Pretium quod taxatur à præfectis Reipub. taxatur certe per prudentiam humanam, prudentia autem humana non valet constituere medium in indiuisibili Mathematico, sed in quodam tantum indiuisibili morali & humano, parum magis vel minus (vt dicunt) & cum aliqua latitudine, prout sapiens determinauerit, vt docet Arist. 2. Etic. c. 6. vnde licet aliquando pretium legis excedere, vel ab eo deficere secundum circumstantias locorum, temporum, & mercium, & ex consequenti non differet pretium legis, ab alijs pretijs quæ sumuntur ex communi hominum vsu & foro.

Quinto. Pretium iustum est obiectum iustitiæ, sicut quodecunq; aliud iustum, sed iustum sumitur à re ipsa, cum medium iustitiæ (vt vidimus) non sit medium rationis, sicut in alijs virtutibus moralibus, sed medium rei: erit ergo iustum pretium sumendum ex valore proprio ipsius rei, non à taxatione legis. Aliter enim non differet medium iustitiæ in pretijs rerum à medio temperantiæ & aliarum virtutum. Nam sicut in temperantia sumitur medium à recta ratione quæ pro viribus, & valetudine personæ taxat maiorem vel minorem cibum, ita quoq; iuxta istam primam Regulam iusti pretij, medium iustitiæ in pretijs sumeretur à lege, quæ iuxta rectam rationem secundum circumstantias temporum, locorum, & mercium taxabit maius vel minus pretium.

Demum ex huiusmodi legibus & præmaticis sequuntur maxima damna, & incommoda Reipub. non ergo obligabunt in conscientia. Antecedens ostendit D. Nauarr. in suo Manua. c. 23. nu. 88. his verbis. Arbitror rarissime ponendam esse hæc taxam. Tum quia dat occasionem vendendi corrupta, & fere inutilia, eodem pretio quo sincera & vtilissima. Tum quia superueniente maxima necessitate Annoræ, & frumenti tollitur omnino taxa, & illa non occurrente parum est necessaria. Tum quia nemo diuitum vult mutuare, neque creditò vendere res taxatas nisi pretio taxæ, etiã tempore abundantia. Tum quia præbet occasionem multorum peccatorum mort. mille modis taxam fraudantibus, quorum vnus est, nolle vendere rem taxatam puta triticum, nisi ematur etiam non taxata,

puta vinum, hordeum, vel quid simile duplo, & quadruplo maiori pretio quam valeat. Hæc Nauarrus. Propter quæ iudicat huiusmodi taxam rarissime esse imponendam.

Sed propter hæc non est recedendum à Regula posita, & ab his quæ circa illam docuimus. Etenim si vt Arist. ait: 1. Reto. c. 1. leges quæ recte positæ sunt, cuncta constituere ac determinare debent, & minimum relinquere iudicibus pro suo arbitratu iudicandum, quia homines sunt, & facile ab affectu suo, vel muneribus corrumpi possunt ne ius dicant. Quanto minus relinquenda erunt rerum pretia mercatoribus qui vel cupiditate lucri vel ad res suas nimium affecti, plures illas æstimabunt quàm valeant. At lex ipsa quam idem Arist. 3. Polit. c. 12. mentem sine affectu appellat multo profecto sinceriùs taxabit pretia rerum.

Vnde singula suo ordine diluamus: Ad primum. Ioan. Medina loc. cit. respondet & optime. Vbi euidenter constaret pretium taxatum à lege iniustum esse, vel quia Magistratus in eo taxando non considerant illa quæ diximus, nec respexerunt omnes circumstantias quas prudentia postulat meditari diligenter circa pretia rerum, vel noluerunt vti consilio peritorum & prudentum in illa arte, vel ex sua malitia & iniquitate, tunc non teneri ciues ad seruandum illud pretium, sed posse tuta conscientia iuxta communem vsu fori res suas vendere, quia præcepta & leges superiorum quarum iniustitia euidentis est, non obligant in conscientia. Quando autem constat, Taxatores pretij, obseruasse illa omnia quæ exiguntur ad constituendum iustum pretium, vel saltem non constat oppositum, sed solum dubitatur, pretium ab eis taxatum habendum est vt iustum, & obseruandum, presumendumq; semper in dubijs in fauorem superiorum. Etenim si de priuato fratre non licet temere iudicare, neq; dubia in peiorem partem torquere, sed in meliorem, quandiu non constat oppositum, quanto magis de Gubernatoribus Reipub. censendum est illos omnia diligenter considerasse, & iuste ac debite taxasse pretia mercibus?

Ad secundum. Respondeo cum eodem Medina. Magistratus quos constituimus prudenter & iuste se habuisse in taxandis pretijs, omnes mutationes illas ac varietates temporum & mercium tempore taxationis diligenter considerasse, ac præuidisse, & omnibus diligenter ac mature pensatis pretium statuisse.

statuisse. Quod satis patet ex ipsis legibus, in quibus pretia quæ augeri possunt non sunt instituta versus minimum, neque tollunt usum fori tempore abundantia, sed solum sunt imposita versus maximum, p[er]ueniendo caritate quæ ex penuria mercium & cupiditate mercatorum poterat euenire. Quod si progressu temporis viderint aperte & euidenter ipsi venditores mutatum esse pretium rerum communiter apud omnes, quia variata sunt reuera circumstantia omnes & mercium, & temporum, & emptorum ubique; & errarum, duratque illa varietas non vno aut altero anno sed plurimis, nec propterea mutari pretia à lege & Magistratibus, tunc licet eis vendere tuta conscientia res suas non iuxta legis taxationem, sed iuxta communem usum fori ad arbitrium prudentium, ita tamen vt per ipsos non augeatur forum. Sicut enim ad gubernatores Reip. spectat tempore taxandi aliquod pretium circumstantias omnes diligenter ac prudenter considerare, ita quoque pertinet ad eisdem pro varietate temporum eisdem circumstantiis rursum diligenter pensatis pretia variare. Leges namque humanae sicut in aliis rebus ita & in taxandis pretiis debent accommodari varietati temporum, varietati inquam quæ vere varietas est, qualis non est vnus aut alterius anni nec ratione huius vel illius loci, sed multorum annorum & per omnes fere prouincias & loca. Aliter enim leges quæ temporibus verè variatis, & vna cum illis omnibus circumstantiis mercium verè quoque mutatis, non mutant pretia, neque in tempore subsequuto attendunt prudenter eandem circumstantias, quas tempore præcedentis taxationis attenderunt, ita vt iuxta tempus occurrès seruetur æquitas in pretio non sunt iusta nec obligant in foro interiori, quamuis forsitan in foro exteriori contra illas agerentur punirentur. Quod autem iustæ non sint docet optime Ioann. Medin. q. illa 31. de Reb. restit. quia ad æquitatem & iustitiam legis pertinet pro varietate temporum & mercium aliarumque circumstantiarum ea pretia rebus accomodare, quæ dictauerit recta ratio, peritorumque ac prudentium arbitrium.

Ad tertium patebit perfecte solutio inferius, quando explicabimus leges istas de venditione infra dimidium iusti pretii, interrim dico, Aliud esse contractum esse inuaidum & nullum, & aliud esse iniustum & iniquum, differunt enim plurimum, Potest namque contractus aliquis iustus quidem

quidem esse, & nihilominus inuaidus, vt si pupillus rem valentem reuera 100. totidem 100. emat, contractus est iustus, cum in eo seruetur æqualitas inter rem & pretium, in qua consistit propria ratio iustitiæ, est tamè inuaidus, lege humana iuste præcipiente ne pupilli contractus aliquos exerceat. Similiter potest contractus iniquus esse in foro animæ & nihilominus validus & constans, vt si quis rem valentem ad summum 10. ob expectatam solutionem vendat illam 12. iniuste & inique vendit, est tamen valida & constans venditio, quia si ius nature spectes, est verus contractus libero vtriusque partis consensu celebratus, si ius humanum, nulla lege rescinditur. Ex his dico leges illas non affirmare vendentem aut ementem vltra iustum pretium, modo non sit excessus vel defectus vltra dimidium, iuste vendere vel emere, vel licere contrahentibus se inuicem decipere tuta conscientia vltra iustum pretium: sed cum passim contrahentes existiment se deceptos in pretis rerum, innumeras excitarent lites, si propter quemcumque excessum vel defectum liceret ipsis agere in iudicio de rescindenda venditione, ad quas tollendas constituant & recte leges vt nisi deceptio accidat vltra dimidium iusti pretii, non detur actio decepto in iudicio nec rescindatur venditio, vnde leges huiusmodi solum negant actionem decepto, non tamen constituunt contractum iniustum in quo non seruetur iustum pretium, aliter enim iniustæ essent & iniquæ corruptelæ potius quàm leges. Et merito solum curant obuiare litibus, quia leges humanae circa huiusmodi contractus non tam respiciunt quid æquum sit & iustum in foro animæ, quam qua ratione pax Reipub. conseruetur. Respondere etiam possumus leges istas accipiendas esse de rebus quibus à Principe vel Reipub. non est taxatum pretium.

Ad quartum constat iam solutio ex dictis. Verum enim est pretia rerum habere latitudinem ante quam lege taxentur, quia prudentia humana etsi diligenter consideret proprium cuiusque rei valorem & usum, non tamè valet illud punctum & in indiuisibili attingere: Cæterum postquam per prudentiam humanam deprehenditur iustum pretium rerum moraliter, & cum illa latitudine parum plus vel minus, accedit lex & pensatis diligenter illis omnibus quæ ad constituendum pretium certum ac definitum necessaria sunt, intra latitudinem illius iusti

iusti pretii moralis, eligit vnum, quod prudentes iudicatur commodius, & æquius, illudque constituit tanquam vnicum & præfixum. Etenim cum lex non respiciat casus particulares, sed ea quæ vt plurimum eueniunt, licet ei intra latitudinem illius pretii moralis eligere illud ac præfigere, quod prudenter iudicatur frequentius, ac vt plurimum esse commodius, & æquius. Quod postquam lege constitutum est tanquam certum & definitum, consistit exinde in illo indiuisibili à lege assignato sine vlla iam latitudine, sicut exposuimus ex Aristo: 3. Ethic. c. 7.

Ad quintum respondeo medium in aliis virtutibus esse à sola ratione, in Iustitia vero sumi quidem à re non tamen exclusa ratione. Est enim vt supra exposuimus medium iustitiæ, medium rei obiectiue, rationis vero efficienter, vnde ex valore & vsu rei colligit prudentia iustum rei pretium cum aliqua latitudine, quam latitudinem ob commune bonum Reip. redigit legislator ad vnicum & præfixum pretium omnibus recte pensatis iuxta rectam rationem. Adde in quocumque pretio iusto seruari medium rei, non rationis sicut in temperantia aliisque virtutibus, quia siue respicias pretium quod à lege taxatur, siue quod habet communis vsus fori, illud est iustum quod valet res, quomodo autem illud valet docet recte ratio, valore rei venalis aliisque circumstantiis pensatis, quod non ita habet in temperantia aliisque virtutibus, in quibus à sola tantum recta ratione sumitur medium.

Ad vltimum in quo varia incommoda afferuntur si pretia à Rep. taxentur. Respondeo imprimis. Quo ad primum incommodum ar. 2. & 3. huius questionis nos explicaturos cum D. Thom. qua ratione debeat venditor se habere, quando res quam vendit non est sana & integra. Interim dico legem vel præmaticam constituentem certa pretia rebus, vt tritico, vino, & similibus, constituere illud tritico puro & sano, quod humano victui utile est, quod autem tempore egestatis, omne triticum vel vinum modo sit sanum & purum vendatur simili pretio, tam quod selectum est & præstantissimum, quam quod minus præstans, cedit hoc etiam in bonum commune, tum quia hac ratione abundant magis alimentata, tum vero quia sic occurritur cupiditati vendentium. Etenim si venditoribus concederetur vt quod pretiosius iudicatur carius venderent, auerent ista via pretia rerum in immensum, euenirentque damna superius explicata. Quod si triticum vel vinum

fit corruptum vel impurum, huiusmodi non concedit lex pretio ab ipsa taxato vendi, quin potius illud prohibet, quod oportet venditores diligenter in foro animæ attendere, etiam si in foro exteriori non puniantur, vel Magistratibus dissimulantibus, vel ipsis iniquitate fraudemque sua occultantibus. Alia vero incommoda quæ subiugit D. Na uarr. non sunt tribuenda legi taxanti pretia, sed vitio & cupiditati humane, quæ mille artibus iustarum legum præscriptum nititur effugere. Vitio enim vendenti fit, vt tempore egestatis non seruent taxam, quam nihilominus eo tempore obseruare tenentur in conscientia, vt copiose statim ostendemus in peculiari controuersa. de præmatica tritico. Eorundem vitio fit vt nolint res taxatas vendere, nisi ematur quoque ab ipsis quæ taxatae non sunt, vt hac via illarum pretia crescant, Num quid ergo, quia ita homines auari, & cupidi legem transgrediantur, lex peccatum est? Vt dicebat Paulus (licet diuerso instituto) abstr.

Controuersia Tertia.

DE PRETIO QVOD DESV- mitur ex vsu fori.

N rebus quibus à lege & Reip. præfixis pretium taxatum non est, illud pretium est iustum, quod ex vsu fori, & communi hominum prudentium æstimatione desumitur: qua de causa constituitur à DD. tanquam Secunda Regula iusti pretii communis vsus fori. Et cum plerumque merces ex huiusmodi vsu & hominum æstimatione pretium accipiant, de hac secunda Regula multa à nobis hoc loco necessario dicenda sunt, quæ omnia ad quasdam conclusiones, vt res magis intelligatur, redigemus.

Sed obseruemus primo, inter pretium legale & illud quod sumitur ex communi hominum æstimatione hoc interesse, quod illud prius per iustitiã legalem, quæ vt vidimus potissime residet in Principe & illius ministris, dirigitur in bonum commune totius Reipub. ad occurrèdum scilicet humane cupiditati, & ne in immensum pretia augeantur; pretium vero quod imponitur communi hominum æstimatione ordinatur ad priuatũ bonũ ipsorum contrahentiũ, vt sua quisque comoditate merces vendat vel emat: Quo fit vt cum bonum commune sit præferendum cuius priuato consequenter, quamuis ex communi hominum æstimatione & per multum tempus pretium alicuius rei habitum sit iustum, cum primũ

lege Principis vel Reip. aliud illi rei constituatur, pretium illud legale fit exinde habendum pro iusto, dimittendūq; illud ex usu fori quantumvis multo tempore receptum.

Observemus secundo usum fori non constitui a duobus, vel tribus, vel paucioribus, sed ab omnibus, vel plerisque, contrahentibus citra omnē fraudē vel dolum, debentibus iudicari a peritis & prudentibus in ea arte talibus ob & tempore aliisque circumstantiis inspectis iustum: In quo omnes DD. conveniunt.

Vnde ad usum fori & communē omnium aetimationē in pretiis exiguntur haec tria, Primo, ut pretio illo utantur non unus, aut alter, vel pauci, sed omnes, aut saltem plerique tali loco, & tempore. Eodem enim modo quo iniquū est, ut communis hominum aetimatio non subieciatur aetimationi Principū, qui maiori cura prospiciunt bono communi quam quibus privati, eadem ratione iniquū esset ut unus vel alterius aut nonnullorū hominū priuatorū aetimatio prevaleret communi aetimationi ceterorum. Sēper nāq; sentit dum est, unū vel alterū priuatū facilius decipi posse, in assignando vero & iusto pretio rei, quam omnes, vel plerisque, iuxta vulgare illud. *Plures oculi acutius insuntur.*

Exigitur secundo ut usus fori augeatur vel minuatut citra vllā fraudem. Etenim si venditores omnes vel emptores ex communi consensu (quod est quedā species iniquissimi monopolii) conveniret inter se, nulla ratione vendere vel emere nisi tali pretio, huiusmodi conventio seu conspiratio non est dicenda constituere forū, nec pretiū illud si a prudentibus & peritis in ea arte iudicetur iniustū, dicendū est iustū pretium fori, sed illud tantum, quod citra vllam fraudem & astutiam contrahentium apud omnes communiter est in usu tali loco, & tempore.

Exigitur tertio ut usus fori non ita augeatur, vel minuatut propter frequentiam vel paucitatem contrahentium, vel abundantiam aut inopiam mercium, aliasq; circumstantias, ut iudicio peritorum & prudentum pretiū illud sit reuera & omnino iniquum secundum excessum vel defectum. Ratio est aperta, quia quod evidenter aperte iniustum est in aliquo genere, nullo usu vel consuetudine potest iustum reddi. Et confirmatur, maiorem auctoritatē habet Resp. ad constituēda pretia rebus quam communis hominū aetimatio, & usus, at si pretiū lege taxatum prudentium & peritorum iudicio citra omnem cupiditatem vel affectum, esset aperte iniustum, talis lex non obligaret in conscientia: multo igitur minus obligaret usus fori, aut

sufficeret ad constituendum iustum pretiū, ubi ita augetur, ut apertissime peritorū & prudentū arbitrio iudicaretur illud iniquum.

Observemus ultimo, usum fori non esse eundē apud omnes, nec eodē modo attendi in omni emptione, aliter enim se habet in priuatis emptionibus quae fiunt in officinis & domibus vendentium, aliter vero quando res venduntur publice & voce praecoris vulgo *En Almoneda*, vel quando isti praecores qui dicuntur cursores & proxenetae vulgo *Corredores* vendant res aliquas publice discurrentes per vicōs & plateas. Tum etiā aliter iudicandum est de mercatore cui incumbit ex officio has vel illas res vendere, aliter vero de priuatis venditoribus qui non vendunt ex officio, sed pro libito & cū ipsis ita videtur.

His positis. Afferit Conrad. De contractibus. Tract. 3. q. 36. conc. 3. quindecim documenta ad inuestigandum iustum pretium in usu fori quorum multa accommodata non sunt, quae vero recte huic instituto conveniunt tam ex ipso quam ex aliis DD. his conclusionibus explicabitur. Sit ergo prima Conclusio.

Quando pretium rerum non est taxatum a lege, iustum pretium est illud quod res valet iuxta communem usum fori, nec licet illum excedere.

Conveniunt in hac omnes DD. cum D. Tho. supra q. 57. ar. 2. & q. 71. ar. 4. & hic ad primum, & habetur in vtroq; iure. In canonico. cap. primo ext. de emptione & venditione. in Ciuili. L. Pretia. ff. ad legem Falciā. & L. Si seruus. ff. ad legem Aquiliā ubi habetur. *Rerum pretia non ex affectione & utilitate singulorum, sed ex communi aetimatione pensanda esse.* Vnde potest sumi argumentum. Illud pretium est iustum, quod lex iudicat & decernit iustū, sed leges istae probant communem usum fori, decernuntq; pretia ex communi aetimatione pensanda esse, in rebus scilicet quibus Resp. non taxauit certū ac definitū pretiū, Sūt ergo huiusmodi pretia ex communi usu fori desupta reuera iusta.

Secundo. Cū non sint imposta rebus certa pretia iure naturali vel diuino, samēda sunt necessario ex hominū arbitrio & aetimatione, aut eorū qui habent auctoritatem in Re. pub. (quod obseruatur ubi pretium est taxatum a lege) aut aliorum priuatorū: inter priuatos vero non est standum arbitrio ipsorum mercatorum, quorū cupiditate in immesum crescerēt, aut minuerēt, erit ergo standū arbitrio communi peritorū in ea re, & aetimationi illi, quae ab omnib; tā emētibus quā vendentibus, tā diuitibus quā pauperibus tali loco & tempore obseruatur, hoc autem

autē arbitrium & aetimatio est communis usus fori. Ergo.

Tertio. Regula humanarum actionum in quibus iudiciū humanū variū & multiplex facile esse potest, duplex est omnium sententia, nēpe vel lex superioris, vel communis usus & consuetudo bona fide citra fraudē omnē & vim introducta: emptio est actio humana, in qua circa pretia rerū humanū iudiciū pro varietate locorū & temporū facile variari potest. Erit igitur illud pretium iustū, quod vel lex superiorū constituet, vel communi usu & aetimatione peritorū citra omnem fraudem & dolum pro tali loco & tempore habebitur iustum, quem usum & aetimationem vocamus hic usum fori.

Confirmatur haec omnia quia si a quouis studioso viro & timorata conscientia roges quare tanti res suas vendas, respondebit, quia ita venduntur communi usu fori.

SIT NE VNVM VEL MVLTIPLEX PRETIUM QUOD SUMITUR EX COMMUNI VSU FORI.

ECVND A Conclusio. Pretiū iustum secundum communem usum fori non consistit in indiuisibili matematico, sicut pretiū legale, sed habet latitudinem aliquam parū magis vel minus.

Ita D. Tho. hic ad primum & est communis doctrina omnium Theologorū & Iurisperitorū. Quotquot enim sunt Doctores, praeter quendam recentiorē nomine Albornoz qui in hac parte sicut in aliis multis audiendus non est, cōstituit tria pretia secundū usum fori infimū seu piū, Mediū siue moderatū, & Superiū siue rigidū & rigorosum: omnibus enim nominibus istis utuntur Doctores. Sed vterq; ratione. Pretiū quod habet usus fori constituitur hominum arbitrio & aetimatione, humanaq; prudentia, ut recte docet lex illa Pretia rerū: ff. ad L. falci. hominū autē arbitriū & aetimatio quantumvis periti ac timentes Deum existant, in vna eadēq; re aetimanda nunquā fere est vna & eadē, nec consistens in indiuisibili. Ergo nec pretium inde sumptum. Voca peritissimos & timoratos lignarios & architectos ut domus iā aedificata iustum pretium assignent, nunquam conuenient experientia teste in aliquo pretio omnino mathematicē indiuisibili, sed solū in quodā indiuisibili morali habente aliquā latitudinē. Similiter prudentia humana cui huiusmodi aetimatio fori inicitur, non valet punctim attingere iustum rei valorē, pensatis omnibus circumstantiis iusti pretii, sed solū attingit illud cū aliqua

latitudine parū magis vel minus, vnde dixit Arist. ethic. c. 6. *Quod virtutis habere quanta latitudinē, prout prudēs iudicauerit.* Vnde inferit, *Studiose scire esse, et si non coll. magis est ipsa medio indiuisibiliter, ut parū ab eo recedat.* Vtiturq; exēplo sagittarij, qui etsi nō coll. maucrit omnino cū scopo, si modicum tamen ab illo aberret, non ideo male iaculatur: Vnde inquit, *Qui mod. cum discedit a medio temperantiae, non est in imperatus.*

Secundo ex eodē Aris. eodē loco modo citato, cū mediū sit duplex, aliud ex parte naturae, aliud ex parte nostrae, prius illud est omnino indiuisibile & equalitas eius nō recipit latitudinē, sicut natura ipsa eadem est apud omnes, perpetuoq; sibi similis, ut mediū lineae. Posterius vero ex parte nostrae diuisibile est, nec eius equalitas est omnino eadē apud omnes, sed cū aliqua latitudine, sicut & nostra iudicia in quacūq; re nunquā sunt omnino eadē apud omnes. Pretia autē rerū nō sunt instituta a natura, nec illis imposta iura naturae, sed ex parte nostrae & iure humano, idq; vel lege publica, vel usu fori, siquidē lege Principis aut Reipū, quātūc taxatur ab vno, cum Princeps vnus sit, Gubernatores quoq; Reipū, perinde se habeat ac si vnicus essent Magistratas, pretiū legis vniciū est & presinitum, si vero usu fori quod proprie est ex parte nostrae, nostroq; iudicio, cura non taxentur in hoc casu ab vno sed a multis vel omnibus ciuibus, quorum iudicia adeo varia sunt & multiplicia, pretium hac via desumptū diuisibile debet necessario esse, & cum aliqua latitudine.

Confirmat haec omnia Medina loc. cit. Quia si huiusmodi pretiū cōsisteret in indiuisibili, vix imo ne vix quidē possēt vnquā cōtrahentes tuti esse in cōscientia, in cōtractibus rerū quibus nō esset pretiū a lege impositū. Pater, quia impossibile est seclusa diuina reuelatione attingere priuatū aliquē punctim & in indiuisibili matematico iustū rerum pretium.

Ex hac cōclusionē colligūt DD. multa quae nō grauabor hic recēdere. Sequitur primo, ut si res iuste vendatur communiter & arbitrio prudentū pretio vt 10. iuste quoq; vendatur eadem, eodē loco, & tempore pretio vt 9. vel 11. quia pretiū illud vt 10. quāuis iustum, non tamen vt. ex. constat ita in indiuisibili quin liceat parū illud excedere vel parū ab eo deficere. Et ita habet usus fidelium quantumvis peritorum, & timentū deū, ut istis tribus pretiis vt iustis & licitis.

Sequitur secundo; Licere carius vendere pecunia credita, quam numerata, similiter carius

carius inimico vel diuiti, quam amico vel pauperi, modo carius vendens non excedat istam latitudinem iusti pretii. Eadem ratione licet, rem aliquam vilius emere pretio ut pote infimo & pio, & eandem statim carius vendere pretio scilicet supremo, & rigido. Et similiter licet, quod est in consuetudine, ubi venditor rogat, rem vilius emere, ubi vero emptor querit & rogat, carius, seruat tamen semper eo pretio quod intra latitudinem vsus fori iustum est. Quorum omnium ratio perspicua est, quia omnia pretia ista, cum non excedant latitudinem vsus fori, iusta sunt. Confirmaturq; Quia si lex Principis statueret licere vendere rem aliquam pretio vt 9. 10. vel 12. omnia ista pretia essent iusta, quod autem potest lex circa pretia, id ipsum valet vsus fori, ubi lex non constituit certum ac taxatum pretium.

Sequitur tertio: quod paulo ante admonebamus agentes de pretio legali, consulti finium fore Reip. (etia si Doc. Nauarr. aliter videatur sentire) si Gubernatores ipsas omnibus rebus que communiter venduntur, maxime illis quibus homines frequenter egent ad humanum conuictum, pretia prudenter, & seruatis illis, que diximus in constitutendis pretiis esse diligenter consideranda, imponerent. Quia licet vsus fori sufficiat ad iustum pretium, huiusmodi tamen vsus mercatores facile & passim pro sua cupiditate immutant. Propterea quod cum vsus habeat latitudinem, mercatores dimittentes pretium illius non modo infimum & pium, verum etiam illud mediocre & moderatum, sequuntur rigidum, redduntq; illud paulatim velut iam communius & moderatum, & consequenter inducunt statim aliud eo superius tanquam rigidum, & hoc progressu augent in dies pretia & forum. Tum etiam (vt recte obseruat Medina de Reb. restitue. q. 31. fol. 96.) pretio rerum auctoritate superioris taxato redduntur conscientie vendentium certiores de iusto pretio, & eo ipso securiores.

Sequitur quarto falsam esse regulam illam qua vtuntur multi mercatores, existimantes iustum pretium suarum mercium sic esse constituendum, vt primum omnium recipientium pretium quo ipsi merces illas ab aliis emerunt, secundo expensas quas in illis asportandis & conferendis fecerunt, tertio moderatum aliquod lucrum pro laboribus suis iudicio prudentis, non enim debent gratis & frustra aliis seruire. Cui regulam videtur: fauere Conrr. de contractibus tract. 3. q. 59. c. 6. clu. 3. Similiterq; huic est illa Scoti in 4. dist. 35. q. 2. ar. 2. ubi ait Mercatores posse reci-

perere pro suis mercibus & pretium quod pro illis ipsi dederunt, & preterea quantum esse arbitrio prudentis stipendium, quod Respu. eis contulisset, si conduxisset ipsos, ad illas asportandas, & vendendas, suis ciuibus.

Sed vtraq; regula falsa est, similiterq; confutatur a DD. Primo quia iuxta huiusmodi regulas semper oporteret mercatores lucrari, quod est contra naturam & propriam rationem mercaturae & negotiationis, cui proprium est esse exposita damno & lucro. Res enim quae hodie vilius emitur in vno loco, potest crastina die carius, & cum ingenti lucro, & maiori quam expense, & estimatio laborum, vel stipendium Reip. vendi in eodem loco, vel alio, vel contra: Sicut passim accidit in nundinis, propter abundantiam aut penuriam mercium, & propter multitudinem vel paucitatem emptorum.

Secundo. Si duo mercatores eandem rem eodem omnino tempore in eundem locum asportarent, quorum vni res illa, omnibus in vnum computatis, & pretio quo emit, & laboribus, & expensis, quia industrius tamē & fortunatior est, staret tantum pretio vt 50. alteri vero qui minus peritus minusq; fortunatus est, staret pretio vt 100: posset iuxta istam regulam hic vendere rem illam pretio vt 100. alter vero non posset eandem eodem tempore & loco vendere nisi pretio vt 50. quod est aperte falsum. Quis enim dicat vnam & eandem omnino rem eiusdemq; valoris & utilitatis posse in eodem loco, eodemq; tempore vendi pretiis adeo diuersis, & disparibus.

Similiter si vnus asportaret rem aliquam, ex loco valde distanti cum magnis laboribus, expensis, & periculis, alter vero ex loco viciniore cum nullis fere laboribus & expensis, eandem omnino rem quam posset vnus vendere maximo pretio, deberet alter in eodem loco & tempore vilissimè vendere, quod est maximum absurdum. Sequitur autem necessario ex illis regulis, tum quia vnus istorum maiores passus est labores & pericula, maioresq; fecit expensas quam alter, tum etiam quia si Respu. vtrumq; conduxisset maius contulisset stipendium vni quam alteri.

Tertio si duo mercatores ex vno eodemq; loco in eundem similiter panos adducerent, ita vt vnus vnicum tantum afferreret, alter vero plures, ille qui adduxit vnicum tantum, posset carius, multo vendere, quam ille qui adduxit plurimos, Pater, quia si Respub. illos conduxisset, idem stipendium contulisset adducenti vnicum atq; adducenti plures. Quauis enim plures expensae desiderentur ad afferendos plures quam vnum, at stipendium

diuum pro laboribus conferendum idem esse debet, siue vnicus panus adducatur siue plures, quia in eadem loci distantia idem labor, est ab vtroq; suscipiendus. Adde si constitutus rem emi pretio vt 30. a Rep. vero taxatum esse stipendium vt 10. non posset iuxta regulam Scoti mercator, qui ita emit vendere nisi pretio vt 40. etiam si in loco quo eam deferret vendat pretio communi vt 60. quod est maximum etiam absurdum. Deniq; potest accidere vt non possit mercator idem pretium quod in vno loco dedit pro mercibus, in alio quo illas vendendas deferret recipere: Multo ergo minus poterit computare semper in pretium iustum rerum quas vult vendere expensas & labores, consequentia aperta est antecedens ostendit. Quia cum penuria rerum & abundantia emptorum augeat frequenter pretia rerum, si quid emat, ubi est illius rei penuria & emptorum abundantia, emet illud proculdubio carius, si vero duxerit in locum ubi quando peruenit abundat illud, emptores vero deficiunt, propter quod res illa vilius multo ibi venditur secundum communem vsus fori, non poterit illam vendere pretio quo emit, sed viliori, nempe iuxta vsus fori. Exemplum est commune audit mercator Siculus vel Gallus laborare Hispaniam penuria tritici, vendiq; mensuram quam dicuntur *Quibus*. 12. aureis, emit patriam suam eadem 8. aureis, onustaq; frumento nauim ad nos accedit, expectans deducto pretio quo patriam suam illud emit & expensis quas in itinere facit, cum vendatur Hispanie triticum 12. aureis se multum lucraturum, interim Deo fauente habet Hispania ex aliis locis tantam tritici abundantiam, vt vendatur mensura illa sex tantum aureis, sitq; iste communis vsus fori vel pretium a Repu. taxatum, non poterit mercator ille iuste vendere, nisi sex tantum aureis, quia vt constat pretium taxatum a lege, vel communi vsu fori receptum, ita est iustum, & necessario obseruandum vt illud excedere sit peccatum mort. ex suo genere contra iustitiam cum bebato restitutum di excessum.

Habebit locum vero regula ista mercatorum vt pretium, expense & labores suscepti expendat, quando in loco in quem mercem alibi emptam vendendam adducit nullum adhuc illius pretium existit nec taxatum a lege nec vsu fori receptum quia si lege taxatum reperiant vel receptum iam vsu fori illud solum est iustum, vt optime Silu. ver. Emptio. q. 10. tradit. Sed hanc secundam conclusionem, qua docemus pretium desumptum ex communi vsu fori habere latitudinem quam diximus, Recentior

Quidam Iuriconsultus in lib. de contract. Hispanice conscripto li. 2. tit. 19. *Del precio y compra* dicit, falsa iudicat, & contra illam argumetur. Primo. Pretium iustum vt insinuauit Arist. 1. lib. Magno. Moralium c. 34. consistit in equalitate rei ad rem, nempe in equalitate pretii cum valore rei, vt si valeat 10. dentur pro illa 10. sed hec equalitas cum sit medium iustitiae, quod non sumitur a recta ratione, sed ab ipsa re consistit in indiuisibili, ergo & pretium rei debet consistere in indiuisibili, nec potest habere illam latitudinem, quam diximus.

Secundo Arist. 3. Ethic. c. 7. Diuidit pretium iustum, in iustum naturale, & iustum legitimum siue legale, ubi per iustum naturale intelligendum est, quod sumitur ex naturali valore rei arbitrio prudentum, sicut per iustum legitimum quod a lege constituitur, sed iustum naturale consistit in indiuisibili sicut & ipsa natura, iustum quoq; legitimum consistit in indiuisibili quod a lege taxatur, ergo & pretium omne quacumq; via sumatur, consistit in indiuisibili, nec potest habere istam latitudinem.

Tertio. Pretium sumendum est ex valore rei, sed res tantum valet quantum vendi potest: erit ergo pretium iustum rei illud in quo vendi potest, non quod habet vsus fori, nec cum illa latitudine; maior huius argumenti certa est, minor est commune proloquium mercatorum, imo & multorum DD. in hac materia de emptione & venditione habenturq; l. 1. §. si heres ff. ad Senatufconsultum Trebellian. l. Si quis vxori: §. vlti. ff. de furtis. & Lilla. Pretia ff. ad leg. falcid.

Quarto si vna res posset habere tria pretia iusta, vnum similiter pretium posset esse iustum pretium duarum rerum, consequens est falsum, quia pretium & res venalis sunt correlatiua, ita vt vnum pretium sit vnius tantum rei venalis, & e conuerso vnica res venalis vnus pretii. Consequentiam vero probato: constituamus rem venalem A. valere vt 10. hec habebit iuxta ea que docuimus tria pretia nempe 9. 10. & 11. constituamus aliam rem venalem B. valere 8. hec habebit similiter tria pretia nempe 7. 8. & 9. qua ratione sequitur necessario A. & B. que diuersos reuera valores habent, habere idem pretium nempe 9. Quod videtur maximum absurdum. Demum in contractu venditionis debet contrahentes conuenire de certo & definito rei pretio, aliter contractus inualidus est & nullus, quia si tempore contractus non conueniunt in pretio aliquo certo & definito, quando deinde agerent de pretio possent ita inter se discrepare vt contractus esset om-

nino inter ipsos dissoluendus. Qua de causa in legibus Castellæ quas vocant Partitarū, l. 9. tit. 3. partira 3. constituitur, ita esse de essentia venditionis constitui certum pretiū, ut si illud relinquatur voluntati alterius contrahentis, venditio sit inualida. At si res venialis haberet illa tria pretia quæ diximus, non esset certum ac definitum pretium.

Singula suo ordine diluamus.

Ad primum. Facilis est solutio ex dictis.

Medium enim iustitiæ quāvis sumatur ex re ipsa, non tamen semper consistit in indivisibili mathematico, sed aliquando etiam in indivisibili morali, iuxta rectam rationem & prudentiam, quando scilicet non est omnino certum nec aperte constat. Ut in restitutione, ignorat debitor quantum certo debeat, factō tamen diligenti examine, iudicat probabiliter ac prudenter se debere 10. restituyendo illa decem servat æqualitatem iustitiæ commutatiæ, non minus quā qui soluit 10. sciens certissimo se debere 10. Ita in proposito. Quando valor & pretium rei certa sunt, ut in pretio legali, servatur æquitas consistitque iustum pretium in indivisibili omnino, quando vero non est taxatum à lege, sed pendet ex arbitrio prudentum & usu fori, quia neque arbitrium prudentum neque usus fori est idem omnino apud omnes, sed aliqua ratione varium parum plus vel minus, propterea neque pretium inde sumptum, est ita vnum, ut consistat in indivisibili omnino & Mathematico, sed in indivisibili morali, habente illā latitudinem, & intra eam servatur reuera æqualitas.

Ad secundum dico. Forfan M. Soto adductū esse isto argumento, ut doceret in illo art. 3. iam citato conclu. 3. pretium legitimum esse quod taxatur à lege, naturale vero quod non constat ex lege, sed ex usu fori, vel conventionione contrahentium, quia isti considerantes diligenter naturas rerū & illarum valorē ipsis pretia imponunt. Sed hic modus explicandi Arist. nec rationi convenit, nec illius mēti. Inprimis alienū est à ratione, pretiū desumptū ex usu fori & conventionione contrahentium vocare naturale, quia isti considerēt rerū naturas, & earū valorē, cū id multo magis considerēt Magistratus Reip. quādo taxant pretia rebus. Preterea Arist. in eo loco vocat iustum naturale quod est idē apud omnes, quod vero nō est idē apud omnes vocat iustū legitimū, nullū est autē pretiū rerū quod sit idē apud omnes, unde alienū est à mente Arist. pretium ex usu fori vocari ab ipso naturale, quin po-

tius nec in toto illo textu aliquā mentionē facit pretii. Dicamus igitur ut primo tomō copiose vidimus. q. 37. agētes cum D. Tho. de iure, partiri ibi Arist. iustum. i. ius in naturale & legitimū seu positivum, in quo sensu ut proprio & genuino adducit ibi D. Tho. locū istū Arist. at. 2. Pretiū vero quacūque regula constet, siue lege, siue usu fori, reducendum est ad iustū legitimū & positivum, quod est ex hominū arbitrio & institutione, in Prima enim regula, lex pretiū constituens est aperte iustū legitimū: in Secunda usus fori est etiā velut quædam lex pretii: Tertia quoque quā deinde subiiciemus, nempe consensus & cōventio ipsorū contrahentium, est quoque ipsū (eo modo quo explicabim⁹) velut quædā priuata lex. Nec datur pretium naturale quod idē sit apud omnes, sed omne pretium ex hominū arbitrio & æstimatione est, & variū ac multiplex, & quod facile mutatur pro diversitate locorū & temporū, sicut & ipsum iustum legitimū. Quæ placuit hic obseruare propter recētio res Thomistas qui sequuti M. Soto vocant pretium naturale, quod nō est lege taxatū, cum reuera nullum sit pretium naturale, ut ex modo dictis constat.

Ad tertium. Respondeo cōmune illud proloquiū non esse accipiendū, ut verba exterius sonant, neque ut cōmūniter accipitur à mercatoribus, nā ita possent vendi res in duplo & in quadruplo plusquā valent, iuxta suū iustum valorē, quod est manifeste falsum & iniqūū, iuxta eā quæ cōmūniter docent DD. 10. q. 2. can. Hoc ius. addita Glossa. Quo circa erit hic explicandus genuinus istius dicti sensus. Nonnulli iurisperiti volunt intelligendum esse res tantum valere, quanti vendi possunt seclusis scandalo, vi, metu, & necessitate euentis vel vendētis, quia emens aut vendens rem aliquā his omnibus seclusis, dubiū non est, quin illā vendat vel emat pretio congruenti, & æquali cum valore rei, nisi stultus sit & imprudēs. Siue est. Emptio. q. 9. habet. Rem tantū valere quantum vendi potest seclusa omni fraude & dolo. Ita ut si citra omnes fraudes, quibus solent mercatores inter se convenire de augendis vel minuendis rerum pretiis, vendat quis alteri scienti & prudenti, nec ignoranti rei, quæ venditur valorem, rem aliquam pretio ut 10. illud sit iustum pretium: Cui expositioni videntur fauere D. Antonin. 2. p. tit. 1. cap. 16. §. 2. & lex prima Cod. de Monopoliis. Nauarr. in suo Manua. cap. 23. numero 80. sequutus Alexan-

xand. in l. illa. Pretia rerum. ff. ad l. falsid. ait enim. Rem tantum valere quanti vendi potest, id est quantum vendi potest pretio recepto in illo loco, & tempore, & modo cōmūni vendendi in pecunia presentē, cessanteque omni monopolio, & fraude ac dolo. Ex quibus colligo, ut quemadmodum cum dicimus aliquid nos posse, significamus nos iure illud posse, iuxta illam Regulam. *Id possumus quod iure possumus*, ita quoque cum dicimus tantum res valeat quanti vendi potest, significamus quantum iure vendi potest, nempe aut pretio legis, aut pretio fori, utrumque enim est velut ius & lex in constituendo iusto rerum pretio: Ita Soto in illo art. 3. & Covarr. lib. 2. varia. Resolut. cap. 3. nume. 4. Potest etiam proloquiū illud habere hunc sensum & optimum, ut res tantum valeat quanti vendi potest intra latitudinem iusti pretii, quod eo modo quo exposuimus non consistit in indivisibili. Vel tertio potest dici, Res quarum pretia non sunt taxata à lege, nec habentur cōmūni usu fori, nec sunt necessariae ad usus humanos sed ad ornatum tantum vel voluptatem, ut gemæ, lapilli, equus maxime pulchritudinis velocitatis; huiusmodi res tantum valere quantum vendi possunt, modo, ut infra dicemus explicantes tertiam regulam, pretiū illud non sit nimis excessivum.

Ad quartū. Dico quæ ab illo iurisperito afferuntur tanquam maxima incommoda nihil incommodi habere. Eandē enim rem multa pretia habere intra eam latitudinem quam exposuimus, adeo certū est, ut sit quā verisimilī, sicut probauimus, tantū abest ut sit absurdū. Similiter diuersas res posse habere idē pretiū nullū est absurdū, potest enī id passim accidere duobus modis, vel quia illæ duæ res in ordine ad usus humanos eiusdem sunt valoris & æstimationis, vel quia quod intra latitudinē iusti pretii vni cōuenit ut infimū, alteri intra latitudinē quoque iusti pretii cōueniat ut supremū: Nec inde sequitur pretiū & re venalē non recte ad se inuicē referri, etenim si res vnicū tantū habeat pretium vna erit solū inter re & pretiū relatio, Si multa vero habuerit pretia multæ quoque erunt inter ipsam & pretia relationes, sicut pater vnicū habens filium vnica relatione refertur ad illū, quod si multos habeat multis quoque refertur ad illos relationibus, tum quia sunt termini reuera distincti, tum quia sunt multa quoque istarū relationū fundamenta, nempe multæ distinctæque generationes.

Ad vltimum. Respondeo leges istas non prohibere quin pretia fori varia sint intra eā latitudinē quā diximus, sed hoc tantum constituere, vbi pretiū non est certū & definitū autoritate publica, sed varium ex usu fori, non esse validā nec consummatā venditionem donec inter contrahentes ex variis illis pretiis quæ existūt in usu fori, constituantur vnum tanquā certum & determinatum; quæ leges iustissimæ sunt, ut sic tollantur lites, quæ oriri poterant ex venditionibus sub incerto pretio celebratis.

Dices tamen, Nonūquam quod venditur incertū est, ut cū vendantur partus ancillæ, vel fructus nondum nati, aut iactus retis in mare, cur ergo simili ratione non licebit & pretiū esse incertū? Dico ex venditione rei sub incerto pretio imminere dāna & lites quas diximus, & ideo in venditione cōstituendum esse necessario certum pretium, ut illa constans sit: at ex venditione rei sic incertæ non sequuntur similes lites, quia etsi vendantur ista antequā existant, venduntur tamē quatenus sunt in potentia, quæ si non reducat in actum, nulla est venditio, nec locus litibus.

Quod intelligendū est, quando expresse conueniunt inter se contrahentes, de reddendo pretio istis rebus in actū redactis, quia si contra paciscatur emptor se redditurū pretiū quod promittit, quidquid accidat, id est siue res iste in actū redigatur siue nullo modo eueniat, tunc est velut cōtractus fortunæ & aleæ, teneturque pretiū illud reddere, cum liberē fortunæ illi sese exposuerit, potuerit que accidere ut pretio exiguo re multi valoris acquireret, sicut accidit, ut ex eodē pretio nil omnino recipiat. Quod si nullū pactū expressum inter eos interueniat, quando venduntur partus ancillæ, vel fructus nō dū nati, nō succedētibus huiusmodi fructibus, vel foetibus præemptis nulla est venditio, nec tenetur aliquid soluere: quia sub lato pacto quod diximus emptor emit reuera fructus vel partum futurum, qui si nō eueniat, nil erit.

In iactu autē retis aliter res habet, quia emens huiusmodi iactū simpliciter & absolute nulloque pacto illorū cōstituto, etiā si nihil omnino pisciū captū fuerit, tenetur soluere pretiū promissum. Cuius discriminis ratio est, quia emens partum ancillæ vel fructus nascituros, hæc ipsa emit nempe prolem ancillæ & fructus illos, quo fit ut si nulla nascatur proles, nullique fructus, nihil emat: at qui emit iactum retis emit fortem foelicem vel in foelicem illius

factus & piscationis, de sorte autem piscationis est, ut per totam noctem & diem nunquam laboretur nullo capto pisce, unde teneatur quidquid accidat pretium reddere, sicut qui alex & fortunæ pecuniam suam committit, qui quandoq; multum lucratur, quando vero sine vilo omnino lucro, debet pecuniam quam exposuit soluere.

A QVO TEMPORE ET LO-
co sumendum sit pretium iuxta
vsu fori.

TERTIA Conclusio. *Vsus fori ex tempore omnino currenti quo celebratur contractus sumendus est, & ex ipsa hora in qua interse venditor cum emptore conuenit de pretio.*

Sunt enim quædam tempora, in quibus tam res quam earum emptores, & venditores ita deficiunt, vel abundant, ut non solum vsus fori vno die receptus proxime sequenti mutetur, verum etiam quandoq; accidat, ut qui in matutinis horis existebat post meridiem sit mutatus, propter mercium illarum, & emptorum, aut venditorum facilitatem & in promptu mutatam abundantiam, vel penuriam. Ita experimur tempore messis, triticum quod vno die propter illius penuriam carius vendebatur, sequenti die plurimis agricolis cum tritico venali in forum accedentibus, multo vilius vendi, mutariq; præcedentis diei pretium, propter sequentis abundantiam. Sicut accidit 4. Reg. 7. Samarie. Cum enim vno die in ea ciuitate caput asini 80. argenteis venundaretur, & quarta pars eibi stercoreis columbarum quinque argenteis, & modius tritici plusquam 100. argenteis, proxime sequenti die modius similia statere vno, & duo modii hordei statere etiam vno in porta eiusdem ciuitatis vendebantur. Idem passim accidit in nundinis.

Cum ergo vsus fori tam facile mutetur, non erit sumendus ex multo tempore, sed ex illa ipsa hora in qua emptionis contractus exercetur; Sic docent omnes Doctores, nec vlla est inter eos in hac parte controuersia aut disidium. Habeturq; in cap. Cum dilecti. extra De emptio. & venditio. in cap. Cum caullam, eodem titu. Et in L. Si voluntate in fine. Cod. de Rescindenda vendit. dicitur enim: *Secundum tempus contractus actio formatur, & condænatio moderatur.* ff. De neg. g. l. Pomponius. *Quam obrem si continuo post venditionem mer-*

ci illa carior efficiatur, non potest venditor augere pretium, nec emptor illud minuire si statim post emptionem illa vilius incipiat vendi: In quo sensu dicitur L. prima & L. 4. ff. ad legem falcidiam, *Rem non æstimari pretio formali.* Id est à contrahentibus formato & conficto pro suo arbitratu, sed secundum præsens. Id est. Secundum vsu fori, ex eodem omnino tempore desumpto quo celebratur contractus.

Ex hac conclusione sequitur non esse in commodum ut eadem res eodem die disparibus pretiis vendatur in nundinis, & iuste vsu fori in illis intra breue temporis spatium mutato, propter variam mercium, & emptorum, vel venditorum in vno eodemq; die abundantiam vel defectum. Sequitur secundo. Quod optime obseruat Soto lib. 6. q. 2. ar. 3. prauam esse & inquam multorum mercatorum consuetudinem, Qui videntes merces initio nundinarum ob earum penuriam & eumentium abundantiam carius vendi, in fine vero earundem nundinarum propter earundem mercium abundantiam & eumentium paucitatem & defectum vendi vilius, quæ sibi ex illis nundinis vendenda supersunt, vendunt pecunia credita expectataq; ad aliquod tempus solutione, cariori illo pretio quo vendebantur initio nundinarum, existimantes iustum quoq; esse pretium illud, eo quod initio nundinarum fuerit in vsu fori, maxime vero cum res suas vendant expectata solutione. Hoc certe iniquum est & iniustum, quia pretium illud prius, mutato in vilius vsu fori, iam cessauit, desitq; esse iustum, nec aliud habent merces illæ iustum pretium, quam quod habet vsus fori in ea hora & tempore quo vendiderunt, quod ut seq. questione de vsuris videbimus, propter dilatata solutionem augeri non potest.

Quarta Conclusio. *Vsus etiam fori iustum que illius pretium non est sumendum ex loco, in quo contrahentes interse conueniunt de rei aliquid venditione, neq; ex loco in quo fit illius solutio, & exhibetur pecunia, sed ex loco in quo res ipsa venalis actu & re ipsa traditur eumentium illam.*

Ita docet & optime Silu. verbo Emptio. q. 1. §. 1. in fine illius, estq; ratio apertissima. *Vsus fori & pretium iustum illius ex eo loco desumenda sunt, in quo vere & actu exercetur & perficitur contractus emptionis & venditionis: contractus autem huiusmodi tunc exercetur actu & perficitur, quando res traditur emptori, & transit in illius dominium.*

miniuta: erunt igitur vsus fori & illius pretium ex eo loco desumenda, in quo res actu & re ipsa traditur emptori, & non ex alio. Pluribus in probanda hac conclusione opus non est, cum in ea propter rationem hanc quotquot sunt doctores tam Theologi, quam iuris periti sine vlla controuersia conueniant.

Ex quo sequitur iniquum esse contractum quendam emptionis tritici, quo nonnulli in hac nostra ciuitate Valentina & in aliis ut audio prouinciis quandoq; vtuntur: ementes Valentia triticum ab his qui pecunia indigent, eo pretio quo tempore Messis vendetur triticum Castilioni, aut simili loco, in quo solet triticum tempore messis multo vilius æstimari quam vendetur Valentia: Hic contractus est omnino iniquus & pretium illud aperte iniustum, quia ob anticipatam solutionem emitur viliori pretio quam sit iustum & debitum, eo tempore & loco quo triticum, a venditore actu & reuera traditur emptori, & exercetur actu, perficiturq; venditio, à quo tempore & loco ut ex modo dictis constat, sumendum est iustum pretium. Nec obstat quod seruatur suas merces in aliud tempus vel locum in quo carius vendi solent, possit illas tradere ea lege, ut teneatur emptor pretium illud reddere, quod in eo loco & tempore, in quo illas seruabat, venditur: quia ut questione proxime seq. videbimus hoc genus venditionis explicates, qui firmiter decreuerat merces suas in illud tempus vel locum seruare, & exoratus ab aliquo vendit alio loco & tempore quam statuerat, perinde omnino est ac si reuera vendat in eo loco vel tempore in quo vendere statuerat, sicq; iuste potest pretium exigere, quo similes merces tali tempore & loco vendentur, seruatis his que suo loco à nobis explicabuntur: At qui emit v.g. Decembri Valentia triticum, pretio quod illud valebit Castilioni in Augusto sequenti, hic non emit, quasi emeret Castilioni & Augusto, sed reuera & de facto emit Valentia, & Decembri, debetq; propterea ne inique agat, reddere pretium quo triticum illud Valentia & Decembri communiter venditur: Quis enim vnquam audiuit, seruari ab aliquo merces, vendendas eo tempore vel loco, in quibus omnium iudicio, solent semper vilius æstimari & vendi: Imò & si in aliis varia sint hominum ingenia & iudicia, in hoc tamen conueniunt, ut res suas commodius & carius vendere instituant ac nitantur: Sicut

parafytus illæ de quo D. Augustinus, dicebat: *Omnes volunt carius vendere & vilius emere.*

Controuersia Quarta.

DE PRETIO QVOD SVMI-
tur ex mutua & libera conuentione
contrahentium.

REGVLA tertia iusti pretii est mutuus consensus, & conuentione inter emptorem, & venditorem. Quæ regula in his tantum rebus locum habet, in quibus nec lege aliqua, vel autoritate publica pretium aliquod taxatum est, nec communi vsu fori receptum. Quo fit, ut cum res quæ venduntur duplices sint, quædam ad humanum conuictum necessariae ut triticum, vinum, oleum, carnes, lanæ, & similes, aliæ vero quæ ornatui tantum aut voluptati deseruiunt, ut gemme, pretiosi lapides, equi formosi, Accipitres, Musici, comici, & similes.

Regula hæc non habet locum in rebus illis prioris generis, nam eo ipso quo huiusmodi res humano victui, & Reipub. necessariae sunt non sunt raræ, sed communiter venduntur quouis loco, habentq; certum pretium, vel constitutum à lege, vel communi vsu fori receptum: habet ergo locum in rebus posterioris generis, quæ necessariae non sunt, sed ad ornatum tantum aut voluptatem accommodatæ: in his igitur pretium iustum, illud est in quo contrahentes ipsi liberè citra omnem fraudem & dolum interse conueniunt. De his namq; intelligitur ab omnibus illud commune proloquium. *Res tantum valet quantum venditor citra vim et fraudem ab emptore extorquere potest.* Cæterum quantum illud sit, quod venditor tuta conscientia extorquere potest, & ab emptore mutua conuentione recipere, non eodem modo ab omnibus explicatur.

Sunt enim qui affirmant, iustum pretium in his desumendum esse ex sola voluntate, & arbitrio vendentis, iuxta illud Iurisconsulti in L. In re mandata. Cod. Mandati. *Vnusquisq; in re sua est moderator, & arbiter.*

Medina in illa quest. 30. Cod. de Rebus restituendis vult in his etiam rebus considerandum esse diligenter quantum laboris in illis adducendis, vel de nouo inueniendis venditor prudenter se gerens

passus sit, quod fecerit expensas, quantum quoque voluptatis, vel ornamenti res illi cimenti ipsi aut Reipub. afferant: hisque mature pensatis, posse venditorem totum illud pretium ab emptore recipere, quod prudens, & peritus iudicauerit: vel quantum Respub. ipsa venditori illi contulisset, si ab ea ad rem illam asportandam fuisset conductus, iuxta regulam illam Scoti cuius superius meminimus.

Soto lib. 6. de Iustitia. q. 2. ar. 3. ad 3. sequutus Magist. suum Victoriam & Canum in lectura huius arti. sine ullo discrimine vult, cum in his rebus (vt constitutum) nullum sit pretium a lege vel usu fori prefixum, iustum esse illud omne in quo contrahentes libere inter se conueniunt, duplici conditione seruata. Prior est ne emens amens sit, aut prodigus, suorumque bonorum effusor, sed cordatus & probus. Posterior, ne pretium illud prudentum arbitrio nimis excedere iudicetur, etenim si excessiuum a peritis & prudentibus iudicatur, venditor illud recipiens non esset tutus in conscientia.

Nobis vero hac distinctione videtur hoc loco vtendum esse, vt ex his rebus quae in ornatum aut voluptatem tantum cedunt, quaedam sint inter diuites, & potentes communes & frequentes, vt gemmae, lapilli, equi, accipitres, & similes, quaedam vero rarae, & maxime pretiosae, vt Carbunculus, Crysolitus, Adamans magnitudinis, & figurae rarissimae, pretiosus & formosissimus equus, vel gladius, ad quod etiam genus pertinent rara quaedam artificia a viris ingenio praestantibus de nouo excogitata, & quae vt maxime pretiosa, & rara ex India in Hispaniam deferuntur.

Res illae prioris generis cum communiter inueniantur apud diuites, & nobiles, passimque inter eos vendantur, non possunt vendi libera conuentione contrahentium: quia eo ipso quo diuites & nobiles illis communiter vtuntur, & frequenter apud ipsos emuntur & venduntur, solent etiam commune aliquod pretium habere apud eos, vel ex communi usu ipsorum & nobilitum, vel ex communi arbitrio & aestimatione lapidatorum & peritorum in eo genere rerum: qui communis uel ipsorum met nobilitum usus, vel peritorum aestimatio eandem vim in huiusmodi rebus habent, quam in aliis mercibus solet habere usus fori.

Res autem secundi generis cum maxi-

me rarae sint & plurimum pretiosae, nec habeant aliquod commune & usitatum pretium, quod in illis habeat vicem fori, possunt propterea tanti vendi, quanti ex mutua conuentione liberorumque consensu contrahentium citra omnem fraudem vel dolum haberi poterit. In quo sensu iudico locutos esse Victoriam & Canum, & in eodem accipiendum esse quod dicitur l. illa 4. ff. ad leg. Falcid. *Res tantum valere quantum vendi possunt.* Licet Soto loc. cit. de omnibus in vniuersum loquatur.

Potest autem haec nostra sententia sic probari; Huiusmodi res secundi generis, adeo rarae & pretiosae non possunt vendi pretio legali, cum circa illas nihil lex constituat, nec pretio delampto ex communi usu fori, cum non sint in usu sed maxime rarae. Erit ergo iustum illarum pretium, illud in quo contrahentes ipsi mutuo ac libere conueniunt, seruatis illis duabus conditionibus, vt prudentes viri sint, nec pretium in quo conueniant nimium vel excessiuum aliis peritis videatur. Etenim vt docet Arist. 3. polit. c. 7. *In rebus etiam non necessariis Reipub. arbitrium & prudentis aestimatio optima regula est aequitatis & iustitiae.* Quo fit, vt in huiusmodi etiam rebus, iniustum sit censendum pretium, quod peritorum & prudentum iudicio nimium excessiuumque iudicaretur.

Et confirmatur haec omnia: quia cum emptor sit dominus suarum pecuniarum, & illarum vt constituimus, prudens distributor, rem illam nulla necessitate sed sola voluptate adductus emens, venditor quoque nulla fraude vel dolo vtatur, nec in pretio iuxta prudentum arbitrium excedat, nulla censenda est in tali venditione reperiri iniustitia aut iniuria.

Vnde fit in his haec regula iusti pretii. In rebus quae nec ex legis praescripto, nec ex communi usu fori habent aliquod certum pretium, illud est iustum, in quo citra ullam fraudem & dolum & sine notabili excessu vel defectu contrahentes mutuo ac libere inter se conueniunt.

Ex qua sequitur primo, in his quae de nouo afferuntur, vel inueniuntur, aut excogitantur habere locum hanc regulam, iustumque esse pretium illud, in quo Magistratus Toletani conueniunt cum eo qui ingenii sui acumine excogitauit artificium illud, quo ex Tago profunde fluente vsque ad arcem Toletanam eleuantur aquae. Secundo habet etiam locum in rebus ad ornatum & fastum tantum

tantum pertinentibus, vt qui nouum & pulcherrimum pararet ornamentum equo ad torneamenta vel hastiludia, potest cum equo te pro arbitrato iuxta regulam hic positam de pretio illius ornamentum conuenire.

Tertio in rebus pertinentibus ad voluptatem siue honestam siue turpem: Honestam vt ad venandum, qua ratione potest quis pro accipitre, vel cane venatico raro velocissimo, maximaque dexteritatis pro arbitrato etiam suo cum emptore conuenire: Hac referuntur maxima quaedam & in solita pretia quae columbarum postulare & recipere solent pro quibusdam columbis ipsorum iudicio maxime selectis, propterea quod habeant pennas huius vel illius coloris aut figurae. Similiter iudicandum est de his quae visui vel auditui plurimum afferunt voluptatis, quo nomine cantor suauissimae vocis, & in musica peritissimus, dexterimus organi vel alterius instrumenti musici pulsator potest magnum aliquod pretium exigere, vt alicui Ecclesiae; Reipub. vel Magnati inseruiat, eritque iustum illud, in quo cum ipsis seruatis illis duabus conditionibus conueniunt. Saltatores etiam quos Hispanae dicimus *Bolcadores*, pro spectandis nouis & inusitatis saltandi modis. Et Poetae siue comici pro exquisitis comediis & facetiis, possunt maximum aliquod pretium ab spectatoribus exigere, eritque iustum illud, in quo cum ipsis conueniunt. Idem iudicium esse debet de his quae ad voluptatem quantumvis turpem pertinent, potest enim mulier formosissima, aut virgo clari generis cum suo amatoris ita conuenire, faciam tibi mei copia si 100. aureos mihi exhibueris. Quod si illos receperit citra ullam fraudem & vim, ab eo qui suorum bonorum liber dominus & distributor est, licet contra charitatem & pudicitiam grauiter deliquerit, iuste nihilominus ac tuta conscientia potest illos recipere, ac retinere.

Sed obseruandum maxime in his omnibus est, ne res istae de quibus haec tertia Regula traditur, ex accidenti vel aliqua ratione & via reddantur Reipub. necessariae, vt lanceae, quae tempore pacis necessariae non sunt, tempore belli redduntur necessariae. Tum etiam ne quae rarae & pretiosae erant, superueniente similitum abundantia reddantur communes. Tunc enim vel ob illarum necessitatem in Reipub. vel earum abundantiam mutabitur illarum pretium, aut taxatione Reipub. aut usu fori, aut arbitrio & aestimatione peritorum & prudentium:

eritque necessario illi pretio standum.

Controversia Quinta.

DE SUBASTATIONE, SEU

venditione quae fit publica voce preconis.

PRAETER istos tres vendendi modos quos haecenus proposuimus, est alius communis satis & usitatus in omnibus locis, qui exercetur vel in publico foro voce preconis dictus latine subastatio hispane *Almoneda*, vel priuatim per cursores per vicos & domos discurrentes quos antiqui proxenetas appellauerunt, Hispanae *Corredores*. In quo venditionis genere vt experimur, neque seruantur pretia a Reipub. constituta, neque recepta communi usu fori, sed quandoque multo maiora quandoque vero multo minorae exhibentur, nec propterea iudicantur iniusta. Quo circa duo hic expendamus oportet.

In primis. Quod sit iustum pretium in hoc venditionis genere.

Deinde. Quae fraudes & iniustitiae in eo acciderere possunt.

Prius illud subiectis quibusdam conclusionibus explicabitur: Sit prima.

Quae venduntur publice vel in foro voce preconis, vel priuatim per proxenetas discurrentes per vicos, tantum valent quantum in illo publico foro voce preconis fuerit reperiunt, modo nullus dolus vel fraus tam ex parte venditoris quam ex parte emptoris interuenierit.

Probat. Pretium taxatum a lege ideo iustum censetur, quia constituitur autoritate publica, sed autoritate etiam publica institutus est hic modus vendendi, & ea lege, vt quod voce preconis vel per cursores fuerit reperiunt citra omnem fraudem & dolum id habeatur pro iusto pretio: ergo: quod ita reperitur iustum est. Et confirmatur hoc officium cursoris ac preconum non est introductum priuata alicuius autoritate, sed sola autoritate Reipub. propter quod non possunt illud exercere nisi soli designati a Reipub. & praestito prius apud iudicem iuramento; vnde pretium quod ab illis fuerit citra omnem fraudem receptum probat Respub. vt iustum.

Secundo: Communis usus fori propterea valet ad constituendum iustum pretium tali loco & tempore, quia omnes qui negotia exercent, aut fere omnes in eo conueniunt, iudi-

iudicantq; illud iustum in eo loco & tempo-
re, sed quando res venduntur publica voce
preconis, omnia prudentum iudicio ha-
betur pro iusto pretio, quod per illum pre-
conem reperitur, conueniuntq; adeo in hoc
omnes gentes & nationes, etiam si pretium
illud dispar et diuersum sepe sit à communi
vsu fori, vt sit iam velut quoddam ius gen-
tium: erit ergo censendum iustum.

Deniq; experientia teste, fidelium con-
scientiæ quantumvis pia & timorata nullo
scrupulo torquentur, quod in publica
subastatione rem aliquam vilis emerint,
aut carius venderint, quam sit pretium ta-
xatum à lege, vel communi vsu fori rece-
ptum, quod maximo est argumento huius-
modi pretia quamuis à legali & foren-
si adeo quoadq; aliena & diuersa iniusta non
esse.

Secunda Conclusio. *In his quæ vendun-
tur voce preconis pretium iustum est, quod fue-
rit reperitum à preconis, sed ita, vt pretium illud
nec excedat supra dimidium nec deficiat infra
dimidium illius iusti pretii, quod res illa valeret
à alio modo venderentur quam subastatione, nisi
pe aut iuxta pretium legis aut iuxta communem
vsu fori.*

Probat. Hoc genus vendendi institutū
est & introductū præcipue ab ipis legi-
bus, ita videmus quæ ex decreto iudicum
venduntur, vt in exactione debitorum, vel
ea quorum venditio ad iudicium deferenda
est, vt bona pupillorum, vel defunctorum
hac sola ratione vendi, vnde illud erit in
hoc venditionis genere pretium iustum,
quod leges ipse non damnât, sed cōcedunt:
constituunt autem leges & publica iudicia
in subastationibus quoq; res ita vendi, vt
illarum pretium nec excedat vltra dimidiū,
nec deficiat infra dimidium pretii simplici-
ter & aliis modis iusti: ergo in hoc venden-
di genere hoc pretium censendum est iustū.
Et confirmatur. Quia si hoc non esset iustū,
tenerentur profecto ementes & vendentes
in subastationibus stare pretio legali in re-
bus quibus esset à lege pretium constitutū,
vel foren- si in rebus quæ venduntur iuxta
communem vsu fori: Quod tamen est cō-
trari leges ipas & communem omnium ho-
minum conceptionem.

Cæterum ne hac ratione occasione offera-
mus cupiditati humanæ violandi iustas le-
ges, quibus tritico & aliis rebus humano
conuictui necessariis prætia taxantur, ob-
seruandum hic maxime est, merces quarum
pretia eo sine à lege taxantur, ne à vendito-

ribus prætia illarum vltra taxam augeantur,
cuiusmodi sunt triticum, vinum, & anno-
na, posse quidem ab emptoribus in subasta-
tione maioris emi quam sit pretium taxæ,
supra taxam vero nec titulo subastationis
posse vendi, tum quia eiusmodi taxa consti-
tuitur à Principe vel Magistratibus in vtili-
tatem emptorum non venditorum: tum ve-
ro, quia si aliter liceret, nullus priuatum fru-
mentum vel annonam venderet sed omnia
subastationi exponeretur ad eludendam le-
gem & illius taxam: nec esset illorum cupi-
tati & pauperum inopia à Repub. sufficien-
ter consultum. Similiter quando venalia eo
sine taxata sunt, ne ab emptoribus, illarum
pretia minuantur, cuiusmodi sunt iura cen-
sus, si sana & integra firmitate illa consistat
& citra periculum, facileq; recuperentur,
non possunt titulo subastationis vilis emi,
quæ sit commune illorum pretium vel à le-
ge constitutum: cum huiusmodi taxationes
non fiant in vtilitatem emptorum sed ven-
ditorum, ne egestate cōstricti bona sua pro-
digere compellantur.

Ex ista secunda conclusione posita, sequi-
tur primo, si in subastatione pretium rei vltra
dimidium excedat vel deficiat à pretio
alias iusto, contractum illum reuera in v-
troq; foro esse nullum, dariq; decepto
actionem, & à iudice si recte ius vniciq;
suo dicat rescindendum. Quia cum hic mo-
dus vendendi & pretium illius innitatur
authoritati legis, quotiescunq; in huius-
modi venditione interueniet pretium lege
ipsa prohibitum & damnatum, venditio illa
censenda est nulla, & autoritate eiusdem
legis rescindenda. Ita videmus nonnunquam
hæreditates & agros pupillorum in subasta-
tione venditos, restitui deinde autoritate
iudicis pupillis illis, tãquam veris dominis,
cum illis per ætatem reclamare licet, prio-
resq; venditiones illas rescindi, eo quod
res illæ infra dimidium iusti pretii arbitrio
prudentum venditæ fuerint. Et in Regno
Castellæ, habet lex 2. tit. 11. lib. 2. Recopilat.
Venditionem vltra vel citra dimidium iusti
pretii quacumq; ratione fiat, etiam, si per
publicum preconem & per subastationem
in foro rescindendam, quæ lex et si peculia-
ris sit illius regni, præcipit tamē quod vbiq;
& rationi & iuri communi est maxime con-
sonum. Quod si iudex eam rescindere no-
luerit sed firmā & ratā venditionem illā, vt
iniustus iudex habeat, cum talis sententia
aperte sit iniqua & contra ius, non reddet
emptorem vel venditorem qui iniuste egit
emens

emens infra dimidium aut vendens vltra di-
midium tutum in conscientia.

Sequitur secundo in hoc vendendi ge-
nere reperiti etiā tria illa genera pretii,
quæ constituuntur communiter à Docto-
in communi vsu fori, nempe infimum, me-
dium, supremum seu rigurosus: sed cum
hoc discrimine. Nā in pretiis quæ sumuntur
ex communi vsu fori, infimum & supremū
parum distant à medio, sicut 9. & 11: parum
distant a 10: at in subastatione plurimum
possunt distare, mediū nāq; in subastatione
est, quod est iustū, aut secūdu vsu fori, aut
arbitrio prudentū, infimū, quod ab illo de-
ficit, modo non deficiat infra dimidiū, supre-
mū quod illud excedit & superat, modo non
excedat vltra dimidium. Vt si iustum pre-
tium equi peritorum & prudentum arbitrio
fuit 100. si equus ille voce preconis venda-
tur, moderatum siue medium pretium erit
illa 100. infimum 50. supremum 150: vnde
distant in subastatione gradus extremi à me-
dio, quantum medietas ipsa iusti pretii cō-
plecti potest versus excessum vel defe-
ctum. Cōueniuntq; in hac parte quotquot
sunt Doctores Theologi tam Vetēres, quā
Recentiores.

Fraudes vero quæ in hoc genere venden-
di accidere possunt, duplices sunt, quædam
quas venditores alia vero quas emptores
quandoq; moluntur. Venditor imprimis
fraudem committit, occultos rei quæ ven-
ditur defectus non aperiat, huiusmodi enim
defectus indicare, vt articulo tertio huius
quæstionis videbimus, quicumq; venditor
iure naturali & diuino tenetur: In hoc frau-
dis genus frequenter & plurimum impin-
gūt proxeneta: maxime in vendendis equis
aliisq; iumentis, multa & preclara de illis
mentientes, quibus passim emptores deci-
piuntur. Nec liberantur ab hoc dolo & cri-
mine cum innumeros (vt solēt) rei quæ ven-
ditur defectus proponunt, veluti cum ven-
dentes equum afirmāt se vendere equum
cæcum, claudum, infirmum, ferum, indomi-
tum, & similia: aguntq; hac ratione vt vi-
dens emptor plerisq; defectibus eorum quæ
à proxeneta enumerantur equū illum reue-
ra carere, idem iudicium ferat de cæteris
omnibus, certōq; existimet se emere equum
omnis defectus & infirmitatis expertem.
Est profecto fraudulentus & iniquus hic
vendendi modus, cum defectus illi non pro-
ponantur ad indicandos veros, quin potius
ad eos occultandos tot enumeratis:

Quod si per has vel similes fraudes vitia

rei occultentur, non modo est iniqua ven-
ditio, verum etiam re ipsa nulla, saltem in fo-
ro anime, quia fraus & dolus vt sepe Arista-
docet tollunt voluntarium, contractus autē
qui alterius contrahentis vitio & iniquitate
censendus est in voluntarius (vt in sequē-
tibus videbimus) iure naturali est nullus.

Secundo. Fraude etiā vititur venditor, si
fictos aliquos emptores immitat qui simulā-
tes se rem illam velle emere, cum nihil mi-
nus instituant, pretium illius velut per quā-
dam interse æmulationem subinde augent,
verisq; emptoribus plurimū nocent, quod
fraudis genus damnauit Cicero 3. lib. Offi-
cio. verbis illis: *Non licitatorum venditor, nec
qui contra se licitatur emptor apponet.*

Tertio. Opportet vt curiores isti seu
proxenetae fideliter & diligenter suum mu-
nus exerceant, ea sollicitudine ac diligētia
in querendis expectandisq; emptoribus vt en-
tes, quæ iudicio prudentis in simili venden-
di modo iudicabitur necessaria, & ea fide-
litate, vt cum nullo emptore fraudulententer cō-
ueniant. Solent enim nonnunquam eo tem-
pore data opera res sibi commissas subasta-
tioni exponere, quo pauci occurrunt em-
tores, vt vilis cui volunt illas tradant, quæ
omnia fraudem apertam continent, & cum
iniuria & damno proximi.

Emptores quoq; similibus fraudibus vt i-
possunt: Primo si interse conueniant (quod
est quoddam iniqui monopolii genus) ne
vllus pro re quæ venditur, offerat nisi hoc
vel illud pretium. Sic enim interse conue-
nientes efficiunt, ne pretium illius rei libe-
re possit à licitatoribus augeri, quod est
aperte iniquum, & in venditoris nocumen-
tum: Secundo. Si immitat secreto aliquos
fictos emptores, qui simulatē pretium qui-
dem offerant sed exiguum, statimq; desi-
stant, vt ea via, parum deinde pretio illo ab
ipsis aucto, tanquam supremo & quo maius
nullum reperitur, rem illam iuxta leges su-
bastationis à proxeneta necessario recipiat.
Tertio. Si minis, vel precibus, aut aliquo
alio modo prohibeat emptor, ne vllus alius
rem illam emat, aut pro illa pretium of-
ferat.

Hi omnes cum iniquè proximis suis dam-
num inferant, ad illud rescindendum & resti-
tuendum omni iure tenentur, hac ratione.
Vt qui sua iniquitate & dolo in causa fuit
vt res carius sit vendita, quam seclusa illa
fraude fuisset, totum illum excessum (quia
in eo nocuit emptori) arbitrio prudentis ta-
xandū emptori restituat. Similiter qui sua
fraude

fraude effectus, ut res empta vilis fuerit tradita emptori quam cessante illa fraude fuisset, defectum illum pretii arbitrio etiam petri & prudentis pensandum, venditori cui nocuit, persoluat, nec aliter hi a confessoris absolventi sunt.

Accidere etiam quandoque potest, ut qui aliena per cursores istos seu precones vendunt, ut cum tutores suorum pupillorum, vel testamentarii defunctorum bona ducunt in forum, aliquas ex propositis fraudibus committant. Solent namque nonnunquam eo tempore bona illa in subastatione vendenda exponere, quo paucioribus venditoribus occurrentibus, & inter se licitantibus, vilis a suis cognatis vel amicis illa emantur, quibus cum iactura aperta & damno suorum pupillorum vel defunctorum volunt earum ratione consulere. Quia & quandoque contingit, ut ipsimet testamentarii qui in subastatione bona defunctorum vendunt, submittant alios loco sui, qui sic submissi licet proprio nomine & pro se ipsis sibi licitari se firment, reuera tamen nomine testamentariorum illorum bona illa in subastatione posita emunt; quo fallacis genere testamentarii isti, cum sint bonorum illorum venditores, per huiusmodi fictos & suppositos licitatores sunt etiam veri eorundem emptores. Cuius rei gratia, quo bona illa minoris sibi deantur, ante legitimam debitamque tempus preconis acclamationes accelerari & compleri faciunt, veris dominis illorum bonorum grauer nocentes, & leges quae huiusmodi proclamationes sic accelerari omnino prohibent, inique violantes: Quos ad huiusmodi damna & similes iusti pretii defectus reficiendos ex propriis tenari, quando in suam utilitatem ita egerunt, perspicuum est: tum etiam si ab amicis vel cognatis suis bona illa vilis empta sint, ubi ipsimet emptores defectum illum & damnum non restituerint, tenentur tutores isti vel testamentarii ex propriis nocentum illud reficere, cum eorum culpa & iniquitate veris dominis illorum bonorum talia nocentia illata sint.

Quod si carius & plus iusto bona ista in subastatione vendita sint, ita distinguendum est: Ut si culpa tutorum vel testamentariorum de quibus hic agimus, excessus ille iusti pretii acciderit, teneantur adire iudicem vel Praetorem, ut veritate illius iniquae venditionis persuecta, suo decreto & sententia excessum illum emptoribus lesis restituatur praecipiat: Quod si auctoritate iudicis illud

non potuerint obtinere, ex propriis debent damnum illud reficere, cum ipsorum iniquitate & dolo illatum fuerit. Vbi vero sine illa ipsorum culpa excessus ille accidit, sufficit euenire apud iudicem damnum illud emptoribus refici. Quod si iudex inique agens illud renuerit praestare, iniquitati iudicis vel probationis defectum erit illud tribuendum, non tutori vel testamentario, qui in ea venditione (ut constituitur) nihil praestitit, unde excessus illa & damnum sequeretur. Admonebunt tamen ipsos emptores qui sic decepti sunt, de dando, quod in illo pretio ab eis soluto acceperant, ut oportuno tempore apud iudicem reclamare valeant.

Denique querere aliquis hic posset.

An proxeneta, vel quilibet alius cui dominus rei certum pretium designat, quo illa vendatur, si plaris contingat illam vendi possit tuta conscientia illum excessum sibi retinere? Huic dubitationi ita occurrit & optime D. Nauarr. cap. 23. nu. 97. & 98. Ut qui absolute nullo designato pretio aliquid ad vendendum accipit, iuxta Angel. Emptio. §. 23. nullam partem illius pretii sibi retinere possit, preter id quod tanquam iustum sui laboris stipendium prudens iudicaret, ubi dominus rei vendit illud non redderet, nec ipse proxeneta aut quis alius illius rei venditor gratis se rem illam vendituram promisit. Qui enim gratis & amice ac sine villo stipendio rem illam vendere obtulisset, nullum posset pro tali venditione exigere aut sibi retinere stipendium: sicut qui gratis & ex sola liberalitate vel charitate nutrire voluit & alere suppositum infantulum, non potest expensas quas in eo nutriendo fecit, a veris illius parentibus deinde exposcere: Argum. ex cap. Non sane 14. q. 5.

Sed obseruandum hic est, proxenetam qui per se ipsum rem illam sibi commissam non vendit, sed amico eiusdem muneris & officii vendendam tradit: si quidem aliquid amico illi pro suo labore contulerit, tantumdem posse iuste sibi ex pretio illius rei retinere, siue gratis siue accepto stipendio illa vendere promissit, non enim debet damno suo utilitati, domini illius rei consulere: Quod intelligi volo ubi promissio illa fraudulenta non fuerit; fraudulenta autem uoco, quando dominus rei proxenetam habebat amicum, qui gratis rem illam venderet, alter vero ut sibi vel amico consuleret, gra-

tis quoque illam vendere ore tenus promittit, habens in animo tantum pretij occulte apud se retinere, quantum loco stipendij iustum indicabitur. Etenim cum huiusmodi promissio fraudulenta sit, & in damnum veri domini, non potest proxeneta deceptor, & fraude illa utenti patrocinari, sed tenetur, siue per se ipsum, siue per alium rem illam vendat, gratis omnino vendere, & totum integrumque pretium quo res illa vendita fuerit, vero illius domino exhibere: ita ut si quid amico cui rem illam vendendam tradidit, pro suo labore reddendum sit, ex proprijs debeat illud persolvere. Vbi vero sine villo dolo rem illam gratis vendere promissit, deinde vero, vel infirmitate, vel aliquo alio impedimento interueniente oportuit amico illam tradere vendendam, integrum illi est ex pretio rei iustum stipendium amico illi reddere.

Quando vero proxenetae vel cuius alteri res aliqua vendenda committitur certo designato pretio, potest illud aduc bifariam contingere, vel ita, ut apertis verbis vel aequivalentibus significet dominus rei se illo pretio contentum esse, adeo ut si quid ulterius reperiat in utilitatem proxenetae illius pro sua industria & solitudine cedat. Et in tali casu perspicuum est, proxenetam vel quemcumque alium rem plaris vendentem excessum illum designati pretii tuta conscientia posse sibi retinere: retinet enim illum, vero domino illius excessus liberè consentiente: Si vero nihil tale neque apertis verbis, neque aequivalentibus, neque expresse, ut dicunt, neque tacite & implicite illi insinuauerit, ut cum ait dominus rei proxenetae, vel cuius alteri cui rem suam vendendam tradit, vende rem hanc quanti poteris, optarem quidem ergo tanti illam vendi, tu age quod poteris, debitum enim tibi stipendium non deerit: In hoc casu, etsi plaris illam vendat quam dominus rei significauit, nihil potest ex pretio illo proxeneta iste sibi retinere, sed totum & integrum debet domino illius rei exhibere: Ut optime D. Antonin. 3. par. tit. 8. cap. 1. §. 4. I. an. Tabien. verb. Emptio. num. 20. & Maioris in 4. dist. 13. q. 41. docent, Cuius rei ratio est, quia dominus illius rei sicut est dominus totius illius rei, ita & totius ac integri valoris & pretii eiusdem, nec potest proxeneta vel quis alius partem aliquam pretii, quod pro illa repertum fuerit vero domino detrahare, sicut nec partem ipsius rei illo inuito, inuito autem censendus est, si

quid illi detrahatur, cum nec tacite nec expresse talem facultatem proxenetae concesserit.

Quod etiam dictum volo, ubi proxeneta rem acceptam ad vendendum in nullo sua industria pretiosiora reddit, quia, si postquam illam a domino accepit sua arte & industria magis pretiosam effecit, quam antea esset, quando illam a domino accepit, quidquid illi rei accrescit pretij propter ipsius proxenetae artem & industriam, sibi una cum stipendio venditionis iure potest retinere.

Controversia Sexta.

REPERIANTUR NE PRAETER istas res regulas iusti pretii aliquae aliae ad illud augendum?

ACTENVS propositae sunt regulae quibus iusta rerum pretia continentur, in venditionibusque communiter & passim fiunt; praeter quas solent a Doctores maxime a Soto lib. 6. de iustitia q. 2. ar. 3. conclu. 4. & recentioribus nonnullae aliae assignari, quibus rerum venalium pretia quandoque augentur, vel minuuntur: quae non tam sunt pretiorum regulae, quam temporum vel rerum ipsarum accidentia quaedam, ad mutandum pretium conducentia & iuuantia, quae ad tria capita reuocari solent.

DE MUTATIONE PRETII ex abundantia, vel penuria rerum.

RIMVM igitur solent pretia rerum mutari illarum abundantia vel inopia. Etenim cum huiusmodi pretia ex hominum aestimatione & arbitrio sumenda sint, sicut ea quae abundant minus aestimantur, quae vero rara sunt & minus in promptu plaris fiunt, iuxta illud commune proloquium. *Omne rarum pretiosum*; Ita quoque ubi res abundant, solent pretia illarum minui, ubi vero deficient & rariores sunt augeri: ut in pretijs tritici vini & annonae singulis annis experimur; In quo pretii augmento vel decremento iuxta rerum abundantiam vel penuriam, seruatis regulis superius explicatis, nempe ut vel communi vsu fori, vel legis taxatione res vendantur, iuxta ea quae ibi docuimus, & paulo inferius dicemus (agentes.

(agentes de vi ac efficacia huiusmodi legū, quas practicas tritici appellāt,) tuta conscientia licebit maius pretium quam antea res illæ haberent accipere, vel minus reddere. Hac occasione & ratione efficitur (quod passim accidit in nundinis) vt augetur pretia vbi abundant rerum emptores minuuntur vero cum primum pauci existunt qui illas emant, Etenim, vbi abundant emptores, eo ipso res illæ quia à pluribus emi curantur, minus censentur abundare, & ex consequenti iudicari debent magis pretiosæ, è contrario vbi emptores deficiunt res illæ magis abundant, & ex consequenti simul vilescunt. Vnde sine vlla iniquitate & iniustitia abundantia emptorum & venditorum paucitas in causa est, vt rei pretium augeatur, quia tunc iudicatur maior illius rei penuria & necessitas: è contrario emptorum paucitas & venditorum abundantia eiusdem rei pretium minuit, quia tunc rei quoq; illius censetur esse maior copia & minor necessitas.

Sunt autem in his hæc maxime obseruanda. Primum vt seruetur semper (sicut modo admoneram) vsus fori vel legis taxatio, vbi pretia à lege præscripta fuerint.

Secundo vt hæc ementium vel vendentium & mercium ipsarum abundantia vel penuria, simpliciter & ex vario tantum temporis successu, minime vero ipsorum negotiantium industria & calliditate accidat. Solent enim (vt quandoq; fit) mercatores parum Deum timentes merces recludere, & in terse conuenire, ne vilis eorum quidquam illarum vendat, vt cum ea via necessario debeant abundare emptores, & aparere rerum illarū penuria, pretia quoq; earūde necessaria augeatur: Quod est omnino iniquū, nec reddit ipsos tutos in conscientia, cum sit aperta fraus, & dolosum quoddam monopolii genus in graue Reipub. & boni communis damnum. Quando vero nulla interueniente ipsorum mercatorum conuentione vel fraude, sed solo temporis successu accidit illa rerum penuria, & ementium abundantia, iustè pretia illarum augeri possunt: nititurq; huiusmodi augmentum Regulæ illi, quam vsus fori & arbitrium prudentū appellauimus: Est enim ita vsu receptum & iudicio prudentium approbatum, vt raritas emptorum & abundantia mercium faciat illas vilescere, contra vero emptorum abundantia & mercium penuria reddat illas magis pretiosas.

Tertium est, vt cum duplex possit esse

indigentia singularis, & communis, prior illa non reddit mercedem, quæ venditur, carior rem, non enim potest pauper rem aliquam vendens carius eam vendere, eo quod ipse pauper sit & indigens, nec potest venditor rei suæ pretium augere, eo quod emens illa maxime indigeat, vtilitatem enim quam ex re venali emptor recepturus est, non potest venditor in pretium ducere, vt ex conclusione quarta D. Thom. initio huius articuli posita satis constat. Vbi autem indigentia fuerit communis tali loco & tempore apud omnes vel plerosq; illa iustè potest, sicut expositū est, pretium augere. Quæ ratione tempore belli arma cariora sunt, & equi, & alia quæ ad vsum bellicum necessaria sunt, vel vtilia:

Nec de his tantum rebus quibus ad vitium necessario indigemus, quæ dicuntur necessaria simpliciter & absolute, accipienda sunt quæ hoc loco tradimus, verum etiā & de his quæ ad ornatum & decorem solent homines adhibere, quæ absolute & simpliciter necessaria non sunt sed solum secū dum quid, cuiusmodi sunt, tapetes in domibus potētum, serica ad vestes nobilium, & ornamenta quibus feminae decorantur: in his enim potest quoq; illarum indigentia, vel abundantia pretium iure augere, vel minuere, sicut & in alijs quibus absolute, & omnino indigemus. De omnium namq; venalium rerum genere dixit Aristot. 3. Etico. *Indigentiam rerum esse mensuram valoris earum.*

Ad hoc primum caput pertinet illud commune proloquiū. *Merces vltroque vilescunt.* Etenim quando venditor quærit suæ rei emptores, perinde est ac si esset illius rei abundantia, sicut quando emptores sollicitè quærunt à quibus merces aliquas emant, censetur illius rei penuria: quo fit vt cum venditor emptorem inuitat, res vendenda vilescat, contra vero vbi emptor rogat venditorem, pretium illius augeatur. Ita fit vt tempore prædæ milites capta spolia vilius vendant, ne detineantur: mutaturi etiam locum (vt accidit in scholasticis volentibus ad sua redire) res suas ac supellectilem vilius quoq; vendant. Solent enim huiusmodi merces in his, & similibus euentibus vltro offerri emptoribus, & propterea vilescere.

Debet autem in huiusmodi emptionibus iuxta ea quæ paulo superius admonuimus hoc obseruari, vt diligenter animaduertatur, quis sit in eis communis vsus fori:

ri: quia si res illæ multoties soleant vltro nec vendi, illud erit pretium iustū, quo frequentius in similibus euentibus venduntur vltro nec propositæ: Similiter quando è contrario ab ipsis emptoribus quæruntur, si multoties ita quæri soleat, illud quoq; erit iustum ipsarum pretium, quo frequentius venduntur ita quæritæ ab emptoribus.

Quod si raro accidat ea ratione tales merces vendi, nec possit accommodari illis aliquis vsus fori, tunc iustum illarum pretium illud erit, in quo citra vllam fraudem & dolum contrahentes ipsi conueniant, iuxta ea quæ diximus in tertia illa regula iusti pretij superius explicata: Quod maxime accidit in his quæ venduntur à militibus dum locum aliquem deprædantur, nam cum huiusmodi venditiones raræ sint, non potest in his communis aliquis vsus fori certo designari, sed iuxta illam tertiam regulam hæc vendenda sunt.

Ex his sequitur falsum esse quod habent Syluest. verb. Emptio §. 7. & Soto lib. 6. de iust. quæst. 3. artic. 1. posse dominum alicuius agri aut vineæ reddere minus stipendium mercenario roganti, vt ipsius operas conducatur, quam reddatur aliis mercenariis eodem loco & tempore laborantibus. Rationem reddit Syluester quia cum Dominus illius vineæ tali mercenario non indigeat, sed rogatus ab ipso illum admittat, patitur aliquod detrimentum recipiendo ac conducendo illum, & eo nomine, ratione scilicet illius detrimenti posse stipendium illius minuere. Soto hanc aliam assignat, quia mercenarius rogans dominam illius vineæ vt ipsam conducatur, quærit profecto emptorem sui laboris & operæ, quo fit vt labores illi & operæ talis mercenarii sint velut merces vltroque, quæ vt dictum est eo ipso, quo vltroque sunt vilescunt. Sed oppositum reuera & iustitiæ & pietati Christianæ magis consonum censendum est. Poterit quidem huiusmodi dominus vineæ si alii mercenarii eodem loco & tempore sub variis stipendiis sint conducti, exhibere illi à quo rogatur infimum pretium & stipendium, eū liceat, vt vidimus, quotiescumq; eadem res varia habet iusta pretia: infimum inter illa reddere, infra latitudinem tamen illam, infra stipendiorum, quæ aliis exhibentur conducere pauperem mercenarium, eo quod roget & seipsum offerat, impium semper iudicari & iniquum, damnatumq; à B.

Iacobo. 5. cap. suæ canonicæ, cum ait. *Ece merces operariorum vestrorum quæ defraudata est a vobis clamat, & clamat eius in auribus Domini Sabbatot.*

Et probatur, in primis, etiā si pauper aliquis rem suam vendens roget emptorē, vt quo voluerit pretio illam emat, sicut nō nunquam accidit in censibus, inopia dominum census urgente, non potest tamen diues aut qui re illa non eget, eo quod rogetur infra latitudinem iusti pretij illam emere, sed pretium iustum laborum mercenarij cuiusq; quacumq; ratione conducatur, est illud quod communiter exhibetur tali loco & tempore similiter laborantibus, ergo etiam si pauper mercenarius roget, nec dominus vineæ illius operibus indigeat, nihilominus eo ipso quo vult conducere, & operas ac labores illius emere, tenetur conferre illi stipendium & pretium, quod aliis similiter laborantibus confert. Et confirmatur ex modo dictis. Quamuis enim merces vltroque vilescant, non tamen ita, vt non sit seruandus in earum venditione communis vsus fori, vbi merces illæ solite sunt aliquoties vendi & emi.

De mutatione pretij ex diuerso vendendi modo.

EC VNDVM caput vnde pretia rerum augeri vel minui possunt est diuersus vendendi modus. Huc pertinet quod res iustum & in magna quantitate, vel minutim & diuisæ in paruas quantitates vendantur. Etenim quia in magna quantitate venditæ non exigunt eos labores, industrias, & expensas ad eas conseruandas, & vendendas, quæ experientia teste exiguntur, vbi minutim & diuisim venduntur, nec tot habent qui illas in magna quantitate expositas emant, propterea concors est Doctorum sententia, tuta conscientia carius illas vendi quando minutim venduntur, quā cū coniunctim & in magno vt dicunt globo; quæ ratione excusantur ab iniustitia Caupones & Stabularii hordeū, paleas, & similia carius vendentes, quam ab alijs vendantur: quia solent hi per minutiores multo partēs illa vendere.

Debent autem in hoc etiam vendendi genere Regulæ illæ superius traditæ diligenter obseruari, ita vt si stabularii & similibus venditoribus taxatum sit pretium

um a lege rebus ita minutim & diuifim venditis, debeant illud omnino feruare: Quod si lex statuit quidem pretium ordeo, vino, & aliis rebus in maiori quantitate & pondere venditis, minime vero dum per minutiores partes ea venduntur, pretium iustum erit illud, quo res ille eo modo vendita ceteris communiter venduntur, vel quod arbitrio prudentum omnibus recte pensatis iudicabitur iustum. Habet enim in his sicut & in ceteris mercibus vsus fori, vel prudentiam aestimatio suam vim ad constituendum iustum pretium, vbi lex nihil praescribit. Admonet hic Caietanus modum istum vendendi per minutiores partes non augere pretium perse, & tanquam praecipua causam, sed solum velut concausam quia vbi res ita venduntur, plures existunt emptores, vbi vero abundantia emptorum est, tam arbitrio prudentum, quam vsu, & consuetudine receptum est, pretia iuste augeri. Sed in disputatione adeo morali superuacuum iudico disputare, habeat ne hic vendendi modus rationem causae, vel concausae, modo certo constet de iustitia huiusmodi venditionis & pretii.

Offerebat se hic, occasione eorum quae in hoc secundo capite docemus, grauis illa dubitatio, quo pretio vendi debeant merces illae, quae communiter venduntur in magna copia ad creditum, quae communiter dicuntur merces maritimae. Sed quia commo- dius illa explicabitur quaest. seq. de vsuris artic. 2. vbi expendemus diligenter omnes illos titulos & vias, quas cupiditas mercatorum excogitauit ad augenda iusta rerum pretia, in eum locum illam reuicimus tractandam controu. 19, illius ar. Vbi agemus de mercibus maritimis.

Possit ne carius vendere, qui vendit ex officio.

TERTIUM caput vnde videtur pretia rerum aliqua etiam ratione augeri posse propter diuersum vendendi modum, est officium & munus vendendi: ita ut qui illud suscipiunt, teneantur ex officio habere merces illas paratas omnibus volentibus illas emere, adeo ut possint etiam compelli a Magistratibus ad eas vendendas. Huiusmodi venditores ex officio, posse aliquid amplius accipere pretii quam ha-

beant communis vsus fori inter alios qui sua sponte ac pro libito vendunt similes merces, ac sine vlla obligatione vel debito vendendi illas, docet Ioan. Medin. Cod. de reb. restit. quaest. 31. Sed ita ut si a lege, vel Repub. fuerit ipsis certum pretium, vel mensura, aut pondus assignatum, sicut solet assignari pisto-ribus, & panificis, illud diligenter ac fideliter obseruent. Vbi vero assignatum non fuerit, moderatè se gerant, seruantes illud pretium, mensuram, vel pondus, quod inter alios ex simili officio & obligatione in eisdem rebus, vel mercibus obseruatur, citra vllam monopolium, vel dolum tali loco & tempore.

Quam doctrinam Medin. optimam & veram seruatis his, quae adiecimus censeo, potestque ita confirmari: Campsori qui ex officio & constituto a Repub. daret ciuibus pecuniam, liceret (ut videbimus infra in disputa. de Cambiis lucrari) aliquid moderatum pro cambio ratione sui officii, quod aliis non habentibus tale officium non liceret: quia Campsor sic constitutus tenetur ex officio habere pecunias paratas, & omnibus ciuibus illas petentibus exhibere, quae obligatio est utilis Reipub. & pretio aestimabilis. Sed venditor ex officio tenetur habere paratas illas res vel merces omnibus volentibus illas emere, potestque a Repub. ad id compelli, ergo pro hac obligatione, quae adeo necessaria est Reipub. vel saltem maxime utilis, & pretio aestimabilis, & ad quam complenda eget expensis quas non faciunt qui sua sponte & pro libito vendunt, poterit accipere aliquid aliud, quod alii non poterunt, moderatum tamen & eo modo quo diximus.

Additur hic a nonnullis quartum caput vnde possit etiam augeri rei pretium, nempe mutatio illius in melius: Quae duobus modis potest accidere vel quia illa industria venditoris utilior, & praestantior effecta sit, vel quia in alium locum, vel tempus seruata plurius valere censeatur, sed neutra istarum mutationum pertinet ad hunc locum: Non prior, quia vbi res ita mutatur in melius, ut sit reddita in se ipsa utilior, & praestantior, non augetur tunc pretium illius propter aliquem vendendi modum de quo hic egimus, sed quia simpliciter, & absolute, & a parte rei illius utilitas & valor ex quo in omni re pretium simpliciter & absolute pensandum est, accreuit. Nec mutatio pretii, quae ratione loci

loci vel temporis accidere potest, huc pertinet, sed habet proprium locum quaest. sequent. de Vsuris, Art. 2. contro. 15. vbi videbimus, liceat ne carius vendere res in alium locum & tempus seruandas.

Poterit nihilominus aliquis hic dubitare: liceat ne rem omnino immutatam, in eodem loco & tempore quo vilius empta est, illam carius vendere. Videtur enim D. Chrysostom. hom. 38. in opere imperfecto in D. Matthaeum illud damnare, cum dicat, *Quicumque rem comparat, ut integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator qui de templo Dei eicitur*: Sed his non obstantibus communis est Doctorum sententia in rebus in quibus non est ipsum pretium a lege vel Repub. sed debet illud sumi ex vsu fori, cum huiusmodi pretium non consistat in indiuisibili, sed habeat eam latitudinem quam diximus, licere rem vilius emptam nempe in pretio infimo, nulla in ea facta mutatione in maiori & superiori vendere eodem loco & tempore, ita ut non excedatur ab illa latitudine iusti pretii, quia quoad non exceditur ab ea venditio iusta est: Nec huic sententiae repugnat testimonium istud D. Chrysostomi, qui loquitur de eo qui in venditione rei immutatatae quaerit lucrum excedendo a iusto pretio, venditque illam carius quam latitudo iusti pretii patitur, ut optime docet D. Tho. inferius ar. 4. huius quaest. ad primum.

Controuersia Septima.

**QUA RATIONE LEGES HV-
MANAE MAXIME SEculares & ciuiles obligent
subditos in foro animae.**

Quod illis pretiis rerum venialium quae in hoc articulo proposita sunt, potissima difficultas versatur circa ea quae a lege vel Repub. constituuntur, quae appellata a nobis sunt pretia legalia: qua ratione seruanda sint. An ita obligent in iudicio conscientiae, ut qui vltra taxationem pretii legalis aliquid vendiderit, committat peccatum mortale ex suo genere, teneaturque ad excessum illius pretii restituendum: Quae difficultas pendet potissime ex difficili illa quaestione & ad iudicium in rebus conscientiae ferendum adeo necessaria, Qua ratione leges humanae ma-

xime Seculares & Ciuiles obligent subditos in foro animae. Propterea duximus non esse alienum a nostro instituto illam hoc loco abunde explicare.

In hac quaestione variae sunt tam antiquorum quam recentiorum opiniones.

Ioan. Gerson Cancell. Parisien. in tractatu de vita spiritali lect. 4. docet, nullam legem humanam nisi praecipiat illud, quod iam alias sit a iure diuino (naturalis enim iuris in hac parte non meminit) obligare in conscientia. Probaturo vero haec opinio Gersonis ab eodem & nonnullis. Primo, ex D. Augustino, qui diffinit peccatum dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, non autem contra legem humanam: at si lex humana obligaret in conscientia, peccatum esset definiendum dictum factum, &c. contra quamcumque legem.

Secundo, Si lex humana posset obligare in conscientia, transgressio illius esset peccatum mortale, & per consequens posset tollere gratiam, cum posset obligare ad culpam; at quemadmodum solus Deus potest conferre gratiam, iuxta illud Psalm. 83. *Gratiam & gloriam dabit Dominus*: ita quoque solus Deus potest auferre gratiam, & non aliqua potestas humana.

Tertio, Cum peccato & culpa mortali respondeat poena aeterna, Sicut solus Deus potest inferre hanc poenam, dicente Christo: *Timete eum qui postquam occiderit, potest mittere in Gehennam*: Ita solus Deus potest condere legem obligantem ad culpam.

Quarto alienum est a diuino iudicio, ut patiaturo quis pro eadem re duplex supplicium, temporale & aeternum: Naum. 1. *Non iudicabit Deus bis in idipsum*: Vel ut alii legunt: *Non consurges duplex tribulatio*: At huiusmodi leges iam imponunt poenam temporalem, ergo non obligant ad culpam: nam ita imponent etiam aeternam. Et consequenter duplicem poenam.

Confirmat Gerson haec omnia exemplo eorum, quae praecipunt Medici, quod in solutione horum argum. explicabimus.

Vltimo, ex D. Thom. & Caietan. si quis bona fide credens praecipuum ieiunii non obligare ipsum sub mortali, frangat ieiunium, non peccat mortaliter: ergo similiter credens leges istas Ciuiles non obligare in conscientia, non peccabit mortaliter, illas transgrediendo.

Hæc sententia Gersonis (licet author ipse pius sit & catholicus) apud catholicos tamē male audit. Primo quia cum solius iuris diuini ibi meminerit, videtur negare legem naturalem obligare in conscientia, quod est falsum, & aperte contra B. Paul. qui Rom. 1. iuxta B. Ambrosium B. Chrysostr. Teophil. & alios sanctos Patres in commento illius Epistolæ, hoc nititur ex professo ostendere, gētes licet carerēt lege Dei positua, grauisime nihilominus peccasse, & dignos fuisse æternō supplicio, quia legem naturalem scriptam in cordibus eorū violabant.

Secundo quia Gerson negans legem humanam non obligare in conscientia, nec distinguens inter Ecclesiasticam & Ciuilem, videtur etiam negare Ecclesiam habere auctoritatem ad condendas leges, quæ obligent in conscientia, quod est hæresis Lutærana. Vereorq; plurimum, ne forsā hæc doctrina Gersonis ansam dederit Lutæro ad ita sentiendum: Imo vt refert Castro de leg. pœnali lib. 1. c. 4. Lutærus hunc errorē auctoritate Gersonis nitebatur confirmare.

Almain in suo tractatu de potest. Ecclesiast. c. 12. concedit quidem Ecclesiam habere auctoritatem ad condendas leges obligantes sub mortali, quia Papa est Vicarius Christi, negat tamen, potestatem Ciuilem illud posse, quia iudicat solius potestatis spiritualis esse obligare in conscia, vnde quo ad leges Ciuiles conuenit cū Gersono.

D. Nauarrus in suo Manuali c. 23. habet multa ad hoc institutum pertinentia. Nam num. 48. habet leges humanas iustas tam Ecclesiasticas quam seculares posse obligare in foro animæ, cum iure diuino superioribus etiā secularibus obediendum sic ex B. Pau. ad Rom. 13. *Omnis anima potestati- bus superioribus subdita sit.* Hoc autem interesse inter Ecclesiasticas, & seculares, quod Ecclesiasticæ obligant sub mortali tribus modis.

Primo quando superior aperte significat se obligare sub mortali; vt cum dicitur, *Ar- te, vel discretè præcipimus*, vt in Clementina Dudum, de sepulchris: *Vel in meritam sanctæ obedientiæ*, vt in Clementina. Si dominum. De reliquiis & vene. Sanct. *Vel in foro ani- mæ, aut conscientie.* Vt in aliis multis textibus: quia hoc sermone & phrasi solent prælati ostendere animi sui esse obligare sub mort.

Secundo quādo imponunt pœnā quā nō solent inferre nisi pro mort. vt cum aliquid præcipiunt, *sub pœna excommunicationis*, siue addatur ipso iure, vel ipso facto, siue non. Quia eo ipso quo dicitur sub pœnā excom- municationis intelligitur maioris Cap. pen- nult. De sententia excommunicat. quæ non inferitur, nec de facto nec comminatorie nisi pro mort. Can. Nemo, & Can. Nullus. 11. q. 3. *Vel sub obestatione diuini iudicii*, vt in Clementina primā de imputatione Eccle- siarum, *Vel sub pœnā indignationis Dei & B. Apostolorum Petri & Pauli*, vt solent Summi Pont. in suis Bullis.

Addit Nauarro. Si vero proponatur sub pœna irregularitatis, vel interdicti, vel sus- pensionis, non statim obligare ad mortale, cum hæc sine culpa aliquando incurrantur, vt vidimus primo tom. q. 64. ar. 4. contr. 8. Sed hoc distinguendum est; nam vbi ista inhabilitas tantum sunt, verum est dictum Nauarri, quādo vero inferuntur vt censure, & pœnæ pro aliqua inobediētia, inobedi- tia quæ tali pœnā punitur, mortalis est, & quod sic præcipitur, præcipitur sub mortali.

Tertio modo obligant leges Canonicæ sub mortali, quādo continent aperte ver- ba præceptiua: *Vt præcipimus, mandamus, obligamus*, vel prohibentia, *vt prohibemus, in- hibemus, vetamus, interdiciamus, &c.* Verum quidem (inquit) est, hæc verba simpliciter & secundum suam natiuam significationē illud tantum indicare, legislatorem velle il- lud fieri, & actū contrarium esse vitiosum: Cæterum cū possit actus vitiosus mortalis esse aut venialis, non statim obligant sub mortali, sicut nec illa verba ordinamus, cō- stituimus, volumus, dicant faciant, & simi- lia obligant statim ad mortale contra fa- cientes, quia possunt quandoque obligare tantum sub veniali, vt docet optime Caietan. 1. 2. q. 96. artic. 4. Quin ipsamet leges diuinæ & naturales præcipiunt etiam nonnunquam aliquid vel prohibent, nec sub mortali: vt ibidem docet Caietan. & in hac 22. q. 186. artic. 9. & in summa ver- bo. Præceptum, & idem Nauarrus cap. 23. nu. 52. Vt lex de non mentiendo, de non ir- ridendo fratre, &c.

Sed quamuis hæc ita sint, ex vtu ta- men Ecclesiastico, (inquit Nauarrus) & communi interpretatione ac intelligentia tam Conciliorum, quam Pontificum, quā aliorum Prælatorum, & Doctorum omnia verba præceptiua, vel prohibitiua in lege Eccle-

Ecclesiastica & Canonica obligant sub mor- tali, nisi ipsamet lex aperte explicet non esse animum legislatoris in ea; obligare ad mortale, quantumuis verbo præcep- tiuo vel prohibitiuo vtatur: vt constat ex Clementina Exiui 9. cum autem. De verborum signification. vbi interrogatus Pontifex, an omnia quæ D. Franciscus constituit in sua Regula obligent fratres Franciscanos sub mortali? Respondet in his quibus D. Franciscus apponit verbum *præcipio*, vel æquipollens vt *tenentur*, obligari sub mortali, & subiungit. *Quia ex significatione & vi verbi præceptiui nascitur talis obligatio.* Leges autem (in- quit idem Nauarrus) Ciuiles & seculares etiam si contineant talia verba præcepti- ua, prohibentia, constituentia, vel ordi- nantia aliquid, non obligant ex eo solo sub mortali, nisi legislator aperte expri- mat se velle subditos in ea lege obligare sub mortali: Quia verba ista præceptiua apud Principes seculares adeo sunt in vtu, vt in omnibus rebus etiam leuissimis illis vtantur; In quacunq; enim lege vtuntur hoc sermone. *Ordenamos, vel queremos, y mandamos.* Ita colligit leges seculares in quibus legislator non exprimit aperte, se velle quoque obligare conscientiam suo- rum subditorum ad earum obseruatio- nem, quamcunq; pœnam apponant, siue pecuniariam siue capitalem, non obliga- re sub mortali, & in foro interiori a- nimæ.

Probat hęc sententia Nauarri variis ra- tionibus. Primo ex cap. in poenis de Reg. Iuris lib. 6. & L. Si præses ff. de poenis. Le- ges quæ possunt intelligi de pœna maiori vel minori, intelligendæ sunt de minori, vbi res est dubia, quia tales leges cum ha- beant pœnam sunt odiosæ, & odia sunt res- stringenda: sed quando in lege Ciuili legis- lator non exprimit se intendere obligare in conscientia subditos sub mortali, est res dubia, quomodo talis lex obliget, num sub mortali an sub veniali tantum, ergo talis lex sub veniali tantum censenda est tunc obligare.

Secundo leges diuinæ & Ecclesiasticæ etiam si contineant verbum. *Præcipimus, mandamus*, vel similia non obligant sub mortali, nisi ipsamet leges illud expriment, vel colligatur ex aliqua traditione, vel in- terpretatione vel Apostolorum, vel Pro- phetarum, vel Summorum Pontificum,

aut Conciliorum, aut sanctorum Patrum vel peritorum, vt insinuant cap. Secundum dist. 16. & Clementina ad nostrum. De he- reticis: at nullus est locus Scripturæ, vel Sanctorum, nullum decretum Concilii, aut Sedis Apostolicæ, vbi constet leges Ciui- les obligare sub mortali, quādo Princi- pes non expriment animi sui esse ita obli- gare: Imo sunt viri eruditi qui contra sen- tiant. Nam Immolā in cap. Cum contingat de Iure Iurando. Feliaus in c. 1. de sponsa- libus, num. 19. Caiet. in verbo Clericus, & verbo Ieiunium. Volunt nullas leges secu- lares in foro animæ obligare quæ tales sunt, nisi violentur ex contemptu, aut cum scan- dalo, cur ergo dicendum est leges huma- nas Ciuiles obligare sub mortali? quando ipsæ nihil tale expriment.

Tertio nullus potest obligare ad pœ- nam quam ipse inferre vel remittere non potest, quia hæc sunt eiusdem autho- ritatis, pœnam autem æternam vel spiri- tualem solus Deus inferre, vel remitte- re potest authoritatie, & soli sacerdotes ministerialiter, minime vero aliqua potestas secularis, can. Quodcunq; 24. q. 1. can. Quem poenittet de poenitentia dist. 1. Er- go nulla lex Ciuilis potest obligare ad pœ- nam spiritualem, vel æternam, ergo ne- q; in foro animæ sub mortali, cum hæc idem sint.

Quarto qui duobus concurrentibus v- nū affirmat, alterū interpretatiue negat, vt cum duæ mihi viæ occurrunt, & quæro quæ tenenda sit? dextera an sinistra? qui af- firmat tenendam esse dexteram, eo ipso negat tenendam esse sinistram, vt in illo dicto Pilati: *Quem vultis vobis*, &c. postu- lando Barrabam negarunt Christum, & habetur ita in Iure l. Cum prætor ff. de Iu- dic. Cap. Nonne de præscriptio. Vnde esto legislator possit ad vtramq; pœnam obli- gare tam temporariam quam æternam, cum obliget de facto in sua lege ad tempo- ralem, eo ipso ostendit non esse animi sui obligare ad æternam, ad quam tamen obli- garet; si lex illius esset seruanda in consci- entia sub mortali.

Sequitur hanc doctrinā Nauarri Greg. de Valen. in commento 1. 2. D. Tho. disp. 7. q. 5. p. 6. vbi proponēs signa quibus inue- stigandū est, quādo lex humana obliget sub mortali, quæ nos inferi? proponemus, adhi- bet deinde duo signa quibus deprehēdi po- test, in lege aliqua nō fuisse animū legisla- toris

ris obligare in illa ad culpam. Prius (inquit) est, si lex fundetur in falsa præsumptione, quod scilicet aliquid fiat iniuste. Tunc enim lex in tali præsumptione fundata, cum veritas fuerit illi præsumptioni contraria, solum (inquit) obligabit ad poenam in foro exteriori minime vero in foro animæ ad culpam. Vt docent Nauarrus cap. 17. nu. 283. & cap. 23. nu. 62. Syluester verbo lex q. 9. Et colligitur ex cap. Is qui. Et cap. tua. De sponsalibus.

Posterior (inquit) signum est, ut valde probabiliter docet Nauarro cap. 23. num. 55. si legislator Ecclesiasticus vel civilis apponat legi poenam temporalem, neq; aliunde constat ex aliquo certo signo, voluisse legem, per illam legem poenalem, obligare simul subditos ad illius obseruationem sub mort. tunc enim (vt ait Nauarro) posunt homines sibi persuadere, legislatorem ad illam tantum poenam temporalem voluisse eos obligare, minime vero ad aliquam spiritualem, vel æternam.

Confirmat illud Grego. Quia Henricus quoli. 3. q. 22. Angelus in verbo inobedientia §. 1. Driedo lib. 2. de libertate Christiana capit. 1. post secundam propositionem. Castro lib. 2. de lege poenali c. 9. concedunt legem humanam pure poenalem in qua nullum continetur præceptum, vel prohibitio, sed sola & nuda comminatio poenæ, non obligare nisi ad solam poenam. Idem iudicat de lege poenali quæ præter poenam præceptum etiam continet, vel prohibitionem, quam solemus appellare poenalem mixtam. Rationem vero reddit, quia pure poenalis, & si expresse, & ex vi verborum non contineat præceptum, simpliciter tamen & virtute illud continet, cum ex eodem Nauarro comminatio poenæ non fiat nisi propter culpam transgressionis alicuius præcepti.

Addit Syluestrum, Soto, Couarruam, & ceteros, qui oppositum sentiunt, illud tantum docere, & probare, legem poenalem iustam posse quidem obligare sub mortali, ita vt appositio poenæ non tollat, quàm illud possit, minime vero ostendere appositionem poenæ esse certum signum, & indicium illam obligare ad culpam. Quæ doctrina (inquit) non repugnat sententiæ Nauarri, cum ille non negat legem poenalem posse etiam obligare ad culpam, sed solum doceat commi-

nationem poenæ temporalis vel corporalis esse indicium, legislatorem non voluisse obligare ad aliud, quando id aliunde non constat, loquiturq; Nauarrus in casu dubio. Demum ait doctrinam hanc procedere, quantumlibet poena temporalis sit magna, Quod probat cum Nauarro. Quia multi Imperatores laudantur, quod propter minimum furtum aut aliquam, aliam culpam non mortalem, quandoq; milites suos, vel subditos ultimo affecerint supplicio. Hæc omnia Gregor. de Valent. ex D. Nauarro.

Hæc opinio quod pertinet ad prius inditium & signum verum docet, nam sicut cætera superiorum mandata, quæ falsæ alicui præsumptioni nituntur, inferiores quibus contraria veritas comperta est, non obligant in conscientia, ita nec leges quæ alicui etiam falsæ præsumptioni innituntur. Secundum vero explicatione maxima indiget, nam quod ad leges Ecclesiasticas spectat, cum illæ poenis spiritualibus veluti censuris, aut crimine inobedientiæ soleant percutere suos transgressores, quando sub mortali sunt obseruandæ, si omissis huiusmodi poenis, quibus vt proprio gladio Ecclesia vti solet, solas temporales apponant, magnum profecto est argumentum & indicium animum esse legislatoris ad illam tantum velle obligare, minime vero ad aliquam spiritualem. Quod vero ad seculares & civiles pertinet, non dubito, valde probabiliter Doctores istos Nauarrum sequutos asserere, vbi legislator poenam aliquam (modo non sit ex grauioribus) ita apponit, vt neq; explicet animi sui esse obligare sub mortali, neq; aliunde iuxta regulas quas hic trademus illud recte colligatur, nec lex ipsa talis sit, vt vel ratione materiæ, vel finis, aut aliarum circumstantiarum censenda sit obligare sub mortali, tunc reuera non obligare in foro animæ ad culpam, sed in foro tantum exteriori ad poenam in ea contentam, cum accesserit iudicis condemnatio. Propterea namque assignantur à Doctoribus variæ regulæ, quibus deprehendamus quando leges humane obligent ad culpam mortalem, vel venialem, quia nonnunquam vt dicemus statim, ad solam poenam obligant.

Adieci, modo poena in lege imposita non sit ex grauioribus, quia vt statim dicemus, poenam capitalem, bonorum præscriptionem, exilium, & similes nulla lex iusta imponit

imponit, nisi pro culpa mortali, & graui, vel secundum se, vel ex aliqua circumstantia necessaria bono communi. Nec alio nomine credendum est Imperatores, vel Principes iuste, & prudenter agentes milites suos, vel subditos ultimo affecisse supplicio, propter delicta quæ non essent mortalia, nisi quia licet secundum se, & ratione materiæ illa mortalia non essent, ex circumstantia vero aliqua plurimum nocerent bono communi, cui Princeps tenetur omnino prospicere, & quod lædens grauius deliquit, quæcumq; sit illius delicti materia.

Henricus Ganden. quodl. 3. q. 22. constituit duplices leges poenales, Alias quæ alicui præcipiunt, vel prohibent appositae aliqua poena, vt plerq; Veteris Testamenti, & multæ tam ex iure Canonico quam Ciuili, in quibus non solum præcipitur aliquid, verum etiam imponitur simul transgressoribus aliqua poena. Alias quæ nihil præcipiunt, vel prohibent, sed solum assignant poenam alicui facienti vel omittenti, vt illa Exodi 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro uno restituat, & quatuor oues pro vna. Vbi Deus ex vi istorum verborum nihil prohibet, aut præcipit, sed tantum assignat poenam furati ouem aut bouem. Similes sunt multæ leges quæ habentur Leuit. 20. in quibus ex vi verborum nihil in eis Deus præcipit, aut prohibet, sed tantam assignat poenam vt adulteris, & incestuosus, & aliis delinquentibus: Similes quoque existunt in Iure Canonico & Ciuili. Vt ca. Plerumq; de dona. inter virum & vxor. habetur vt mulier propria voluntate, aut iudicio Ecclesiæ ob fornicationem à viro recedens, nec postea reconciliata, à viro dotem repetere non possit. In cõc. Cartha. 4. & habetur can. Sacerdote & cano. Qui die. De conse. dist. 1. dicitur: Qui sacerdote in Ecclesia verbum faciente egressus de auditorio fuerit, vel die solemniter relicto Ecclesia conuocata ad presens aliter, excommunicatur. vbi ex vi istorum verborum nihil præcipitur sed tantum assignatur poena. Similiter L. capitalium. §. 1. 2. & 3. ff. de poenis, propinacibus venena, de prædatis in itinere, latronibus, & incendiariis nullo præposito præcepto aut prohibitione assignatur tantum poenæ à iudicibus illis inferende. Sunt alia innumera exempla quæ affert Castro copiose lib. 5. de potestate legis poenalis c. 9.

Vnde iuxta Henrichum leges triplices sunt. Quædam præceptiua tantum, quæ scilicet aliquid tantum præcipiunt fieri vel non fieri

ri, nulla apposita poena: Aliæ poenales tantum, quas vocant pure poenales, quæ nihil præcipiunt vel prohibent per se sumptæ & ex vi verborum, quæ in illis continentur: Aliæ vero mixtæ, quas vocant poenales mixtas, quæ aliquid verè & sub tenore verborum quibus vtuntur præcipiunt, vel prohibent, & simul apponunt poenam luendam à transgressoribus. Leges has mixtas cum aliquid verè præcipiant, vel prohibeant, vult Gandensis non modo obligare ad poenam quæ assignat, verum etiam in foro animæ ad culpam mortalem, vel venialem, pro qualitate rei quæ ibi præcipitur, aut prohibetur: leges vero pure poenales, cum nihil verè in ipsis præcipiatur, sed tantum assignent poenam, obligare quidem ad illam poenam, non tamen ad aliquam culpam.

Hanc distinctionem legis poenalis in pure poenalem, & mixtam iudicat inintelligibilem Mag. Soto lib. 1. de Iust. q. 6. art. 5. Syluester acrius in illam inuehitur in verbo inobedientia circa finem, vocans illam verbalem, & puerilem. D. Nauarro c. 23. num. 56. iudicat illa membra reuera non differre. Ratio eorum est, quia cum poena, & culpa ita sint relata, vt nunquam in lege aliqua proponatur aliqua poena, quæ verè sit poena, & supplicium, quin necessario præsupponatur culpa, quia alioquin lex illa esset iniusta, quæcumq; lex poenalis, siue expresse, & explicite aliquid præcipiat, siue non, eo ipso quo imponit poenam alicui facienti, vel omittenti, præcipit illud, vel prohibet, estq; simul poenalis, & præceptiua. Nihilominus hæc distinctio Gandensis probatur Angelo in verbo inobedientia §. 1. Castro loco citato, Thomæ à Mercato in suo opusculo de contractibus lib. 3. cap. 10. & multis viris peritis. Quæuis enim vt dicemus omnis lex poenalis præsupponat culpam, non tamen est necesse, vt omnis lex poenalis secundum se sumpta aliquid præcipiat, vel prohibeat, cur enim euenire non potest, vt quando quædam aliis legibus præcepta sunt, & sine illa poena, idem legislator, vel eius successores alias deinde leges instituant, quæ nihil de nouo præcipiant, vel prohibeant, sed constituent tantum poenas transgressoribus illarum legum præcedentium? Vt in exemplis propositis est videre, in quibus ex tenore, & verbis illarum legum nihil præcipitur, sed tantum assignatur poena, quæ leges pure poenales tantum sunt.

Communis autem DD. sententia est

leges, & præcepta superiorum modo iniusta non sunt, obligare in foro animæ ad culpam mortalem, vel venialem, pro qualitate rei quæ lege illa præcipitur, vel prohibetur, & aliis circumstantiis quas statim adducemus. Ita D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 4. Vbi licet non agat in particulari de lege poenali, vel de legibus taxantibus prætia, habet tamen in vniuersum quascunq; leges humanas modo iustæ sint, obligare in foro conscientiæ, nec ab eo discedit ibi Caietanus, eandem doctrinam proponit idem D. Tho. de lege Ecclesiastica infra quæst. 147. art. 3. ad 2. & de Ciuili. q. 96. art. 6. Idem docet, & apertius de omni lege humana iusta qua aliquid præcipitur vel prohibetur, siue poenam habeat appositam, siue non, ex nostris Syluester in verbo lex num. 8. vbi adducit Archidiaconum, & Angelum dicentes in hæc verba. *Leges Imperiales iustæ obseruationis necessitatem imponunt, etiam in foro conscientiæ.* Et in verbo præceptum habet num. 2. *Omnes leges habentes verba quibus aliquid præcipitur, vel prohibetur, obligare in conscientia sub mortali ex genere suo.* Id est nisi ex leuitate materiæ prudenter iudicetur esse veniale, vbi addit non modo hæc verba, præcipio, iubeo, interdictio, & similia verumetiam verbum debet & similia esse præceptiua, & obligare in foro animæ. Alphonsus de Castro lib. 1. de lege poenali. cap. 4. 9. & 12. omnibus his locis docet quascunq; leges humanas iustas obligare in conscientia. Soto lib. 1. de Iust. q. 6. art. 4. 5. & 6. & lib. 6. q. 2. art. 3. Medina de rebus Restituen. q. 13. vbi agit de Gabellis, & Vestig. & q. 36. vbi agit de præmatica tritici. Thomas Mercatus De contractibus lib. 2. c. 6. & 7. & lib. 3. c. 7. 8. 9. & 10. Idemq; docuere Mag. Victoria Cano, & Mantius in lectura huius art. Ex Iurisperitis præter Archidiaconum, & Angelum quos citat Syluester loco citato Panorm. In cap. Quia pleriq; num. 7. de immunit. Ecclesia. habet, leges humanas etiã ciuiles obligare in conscientia, quando legi naturali, vel diuinæ non contradicunt, sed illis consonæ sunt, vel saltim Ecclesiasticis non aduersantur, nec continent manifestam iniustitiam, proponitq; hanc doctrinam ibi Panorm. vt communem, & ex mente omnium DD. sui temporis. Innoc. quoque in eodem cap. Quia pleriq; & in c. Sicut dignum de homicidio. Federicus, & Ioannes Calderinus in prologo Decretalium, & Ioannes An-

dreas in c. Quamquam de vsuris, vbi adducunt vndecim causas propter quas lex potest esse iniusta, & inualida, docentq; supposito legem esse iustam, & nullum defectum continentem, propter quem iniusta, & inualida debeat censer, obligari in conscientia, nec distinguunt inter poenalem aut præceptiuam, sed loquuntur eodem omnino modo de omnibus.

Hæc opinio communis nititur variis locis sacre scripturæ, maxime D. Pauli & Sanctorum Patrum in quibus habetur aperte, teneri subditos ad obediendum suis superioribus, non modo Ecclesiasticis, verumetiam secularibus, si iusta præcipiant, etiam in foro animæ, ex quo inferitur aperte transgredientes leges seculares iustas, si res sit grauis peccare mortaliter, si leues venialiter.

Vt in re adeo graui & tam controuersa inter DD. optime procedamus. Obseruamus. Primo inter catholicos certissimum esse & de fide, reperiri in Ecclesia auctoritatem spiritualem ad condendas leges ad bonum commune eiusdem Ecclesiæ & componendos fidelium mores, quæ obligare valeant in foro animæ sub mortali: hanc enim obedientiam illis deberi vtriusq; testamenti testimoniis abunde constat, quorum nonnulla hic attingemus, nam omnia recensere immensum opus esset: maxime cum hæc disputatio non sit propria huius loci.

In primis ergo nulli dubium est Sacerdotium Euangelicum multo præstantius esse & maioris dignitatis, quam fuerit illud Aaronis in veteri lege, vt copiose B. Paulus in Epistola ad Hebræos docet, at qui in lege veteri inobediens erat, Sacerdotis præceptis & imperio, plestendus erat poena mortis, quæ omnium Theologorum consensu, neq; in Veteri Testamento, neq; in Repub. aliqua bene instituta nunquam fuit iniuncta nisi pro aliquo peccato mortali & graui. Exit ergo similiter in lege Euangelica præceptis & legibus prælatorum in rebus grauib; sub mortali obediendū, maxime quādo verba, & poenæ, aliq; circumstantiæ eiusdem legis, iuxta ea quæ infra videbimus illud aperte significabunt. Vis huius rationis apertissima est, Minor vero habetur aperte Deut. 17. vbi ita dicitur. *Qui superberit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel.*

Secundo

Secundo Matt. 18. *Qui Ecclesiam, id est prælatorum mandata. Non a dierit. præcipitur a Christo haberi tanquam E. hnic. is & Publicanus Luc. 10. Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum qui misit me, cui alludens D. Paul. 1. ad Thes. 4. post multa illis proposita præcepta subiungit, *Itaq; qui hæc se nit, non hominem spernit sed Deum, qui etiam dedit Spiritum sanctum suum in nobis.* Et Epist. 2. ad eodem c. 3. ait. *Si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate & ne commisceamini illi.* Et ad Colof. 3. *Obedite prepositis vestris sicut Domino.**

Tertio Ioan. 26. cum propagationem Euangelii & Ecclesiæ gubernationem suis discipulis Christus commendaret, sic illos est alloquutus: *Pater vobis, sicut misit me Pater & ego mitto vos: quem locum D. Chryf. sic interpretatur: Suum eis reliquit ministerium: & Theophil. Opus meum suscipite: Vnde perpetuo catholici verba ista Christi sic intellexerunt, vt reliquerit Dominus Apostolis & eorum successoribus suum locum, & vices, ac vt sua fungerentur autoritate in Regno suo & Repub. Christiana gubernanda: at Christus missus est a patre cum potestate, non solum prædicandi, & docendi, verum etiam præcipiendi, & iudicandi, ergo & Apostoli & illorum successores. Cui innixus dicebat Pau. Corinth. 11. *Cetera cum venero disponam.* Est ergo in Ecclesia penes illius Pontifices & Prælatos auctoritas præcipiendi, & condendi leges, quibus fideles omnes in conscientia parere teneantur. Hac vtentes Apostoli Actorum 10. cum esset Antiochia exorta maxima dubitatio, essent ne simul cum Euangelio obseruandæ ceremoniæ veteris legis, Apostoli Hierosolymis congregati constituerunt: *Plurimum est Spiritus sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, a suffocato, & sanguine, &c.* vbi D. Chrysoft. *Hic Apostoli nouam legem condunt, nam de suffocato & sanguine nil præcepit Christus, neque sunt hæc iure nature bona vel mala.**

Nec sunt hoc loco audiendi Calvinus & Sectarij, asserentes Apostolos hæc præcepisse Christianis, ne comedentes ex suffocato vel sanguine scandalum aliis afferrent, & eo nomine legem illam vim habuisse, non quasi ab Apostolis conditam, sed quia iure naturali & diuino tenemur vitare omnia quæ fratribus nostris scandalo esse possunt.

Est enim hæc explicatio, & textui, & communi sanctorum Patrum intelligentiæ maxime repugnans, cum Apostoli simpliciter & absolute illad præcipiant, nulla facta mentione scādali, cuius certe meminissent, si eo tantum nomine fuissent illa vitanda, & non propter vim legis Apostolicæ: constat autem ex eodem contextu, propter auctoritatem præcepti Apostolici illa fuisse obseruata: In fine enim eiusdem capitis habetur de B. Paulo. *Pertransiens ciuitate præcipi bat eis, custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* Et cap. 16. *Tradebunt eis custodire dogmata, quæ decreta erant ab Apostolis, & senioribus, qui erant in Hierusalem: Vbi perpetuo sub hoc nomine proponebatur, sub nomine præceptorum & legum quas constituerant Apostoli & seniores, non sub titulo vitandi scandala, & eodem omnino nomine obseruabantur in primitiua Ecclesia, vt præcepta & leges Apostolicæ, vt docent Tertulian. in Appologetico cap. 9. Origenes lib. 8. contra Ceisum, Cyrillus Catechesi 4. D. Augustinus Epistola 154. quæ est ad Publicolam.*

Quarto Apostolus 1. Timo. 3. legem statuit ne bigami ordinentur, quod certe nullo iure naturali aut diuino prohibitu erat, legem vero illam Pauli cum posita tantum sit, & Ecclesiastica, obligare in conscientia patet, tum ex vsu Ecclesiæ, quæ nunquam ausa est bigamos ordinare: tum ex Concilio Carthagin. 4. cano. 69. vbi Episcopus, qui scienter bigamum ordinauerit, priuatur auctoritate ordinandi in posterum, quæ poena adeo graui non puniretur, nisi lex illa in conscientia & sub mortali obligaret.

Neq; auctoritatem hanc in his tantum habent, ad quæ iam aliis iure aliquo diuino vel naturali tenebamur, sed in his etiã, quæ cum vel indifferentia sint secundum se, vel saltim non præcepta, videntes prælati Ecclesiæ ad bonos mores & utilitatem spiritualem populi Christiani plurimum facere, sua lege illa præcipiunt.

Hæc fuit semper omnium fidelium consensus, hæc sanctorum Patrum doctrina: Clementis Romani Episto. 1. decretali in primo tom. Concil. Hieronym. in Epist. ad Marcellam de erroribus Montani, Chrysofto. homi. 2. in Genesim, & 6. ad populum Antiochenum. D. Augustin. in Psal. 70. & cæterorum omnium. Quæ exemplo peculiaris alicuius legis Ecclesiasticæ confirmare Possumus. Ieiunia enim Ecclesiæ

C 5

nullo

nullo iure naturali aut diuino prescribuntur, eo tamen ipso quo ab Apostolis & Ecclesia precepta sunt, obligant sub mortali; vt D. Augustinus sermone 62. de tempore. Ambrosius sermone 25. Leo primus sermone 3. de ieiunio decimi mensis. Basilii oratione 2. de ieiunio. Et plerique sanctorum Patrum apertissime docent. Quo nomine D. Epiphanius hæresi 75. & D. Augustinus hæresi 63. Acrium existimantem ieiunia Ecclesiæ non obligare iustos, iuxta illud Pauli, *iusto non est lex posita*: hæresis dant, Quia leges Ecclesiæ auctoritate à Deo & Christo seruatore, accepta condita obligant omnes fideles sub mortali, vel veniali, pro vt Prelati ipsi pro rei grauitate & necessitate constituerint.

Denique in Ecclesia catholica hanc auctoritatem reperiri à Christo seruatore iustro illi relictam, est definitio eiusdem Ecclesiæ, cui abique hæresi nullus aduersari potest. Sic enim est definitum in Concilio Calcedon. Actio. 15. quod est verum ex illis quatuor, quæ D. Gregorius affirmabat se venerari tanquam sancta quatuor euangelia. In Concilio Romano sub Hilaro. 1. Cano. 1. & à B. Damaso in celebri illo canone Violatores. 25. q. 1. In 6. Synodo Generali Actio. 4. & in octaua Synodo actio. 1. In Conc. Tolet. 3. Cano. 1. Et deinde in Concilio Viennensi vt refertur in Clementina. Ad nostrum de hereticis. In Constantinensi sub Martino 5. Ses. 8. In Florentino sub Eugenio 4. in unione Armenorum. Deum nostro seculo à Leone 10. in Bulla contra Lutherum quæ incipit: Exurge Domine iudica causam tuam, &c. & in Conc. Trid. Ses. 8. cano. 20. Qui plura desiderat legat Alphosum de Castro lib. 1. de lege poenali c. 4. Soto lib. 1. de iustitia q. 6. ar. 4. Belarm. in. tom. 1. contro. 3. lib. 4. c. 6. & sequens. Gregorium de Valen. in. 1. D. Tho. disp. 7. q. 5. puncto. 2. & in suis controuersiis in li. de potestate legis humanæ cap. 2. & alios recentiores qui hac nostra tempestate scripserunt eruditissime contra Lutherum, Calvinum, Kemnium & alia portenta hereticorum nostri temporis. Sed dicta in hac parte sufficiant, vt intelligamus leges Ecclesiæ obligare in conscientia & sub mortali, non solum illis tribus modis adductis ab Aspilq. etia, verum etiam cum materia grauis est, iuxta ea quæ statim subiicimus.

Obseruemus secundo non esse hic questionem. An leges humanæ obligent cum

discrimine vite, esto obligent in conscientia. Quidquid enim Caietanus asserat 1. 2. q. 98. arti. 4. nisi materia circa quam lex humana versatur, aliis ex se postulet, vt pro illa vita exponatur, non tenemur leges humanas cum discrimine vite obseruare. Etenim si lex præcipiat aliquid pertinens ad bonum commune, propter quod debeat vita exponi, aut pertinens ad religionem vel fidem, pro quibus etiam vita exponenda sit, exponenda tunc quidem est pro bono illo communi, vel religione, aut fide, non tamen, quia leges humanæ, vt tales obligent cum discrimine vite, vt optime Syluester verbo metus nu. 7. Soto lib. 1. de Iust. q. 6. ar. 6. & communiter DD. docent.

Vnde quod dicitur in cap. Sacris. De his quæ vi metus ve causa fiunt, communicantem cum excommunicato peccare mortale, etiam si ex graui metu cum illo communicet, & incurrere excommunicationem, quia propter nullum metum est peccatum mortale committendum. Interpretatur & recte Sylu. loco citato, de excommunicatione, quæ sit scandalosa, aut de communicante in eodem crimine & delicto, propter quod alter excommunicatus est, etenim cum vitare scandalum sit iuris naturalis & diuini, abstinere etiam à peccato mortali omni iure tenemur, propterea ob nullum metum est communicandum cum excommunicato, vbi scandalum est, neque communicandum cum illo in eodem delicto, cum sint hæc contra ius naturale & diuini. Vnde tenemur legem istam Ecclesiæ & cum discrimine vite in huiusmodi euentibus obseruare, non ratione legis humanæ Ecclesiasticæ, sed quia prohibet lex ista sub censura, ea quæ iam naturali & diuino iure erant omnino prohibita. Eadem ratione quod nec ob periculum vite liceat contrahere in gradu ab Ecclesia prohibito, non ex eo prouenit, quod lex Ecclesiæ cum discrimine vite sit seruanda, sed quia iure naturali & diuino matrimonium non est, nisi inter eos qui habiles sunt ad contrahendum, adeo vt si sine dispensatione contraherent, in fornicatione existerent, vel adulterio, non in matrimonio.

Obseruemus tertio leges civiles imponere transgressoribus poenam capitis omnium DD. consensu obligare, eo ipso quo talem poenam continent, sub mortali. Nec aliquis est qui oppositum doceat præter Aspilquet, quem nullus in hac parte sequitur præter Gregorium de Valen. vt paulo ante retulimus.

mus. Probat hanc communis sententia aperius. Primo, quia iure naturali, & diuino Deut. 25. *Iuxta mensuram delicti debet esse, & plagarum modus*. Poena autem, & plaga omnium grauisima quæ potestas secularis inferre potest, est mors: hanc ergo si iuste lex inferat, necessario debet inferre non pro culpa leui, & veniali, sed pro mortali & grauisima; aliter esset iniusta talis lex, & aperte repugnans recte rationi, & iuri naturali ac diuino.

Secundo, eo ipso quo legislator talem poenam imponit, explicite indicat se velle obligare subditum illa lege, quantum ipse potest, & secundum omnem, & totam auctoritatem quam habet, fatentur autem DD. omnes & inter eos ipsemet Gregorius leges humanas iustas obligare in conscientia sub mortali, quantum est ex genere suo, quibus lex naturalis & diuina dictant esse obtemperandum, additque sed lex naturalis & diuina hoc non dictant de omnibus legibus humanis, sed de illis solum, quæ à tota legislatoris auctoritate proficiuntur, eaque nituntur: id est quæ obligant quantum possunt, vbi vero poena capitis aut alia grauisima imponitur, vti Principes seculares tota sua auctoritate docuit Christus, cum de illis dixerit ad id tantum omnem potestatem illorum se extendere, vt occidant corpus. Vbi ergo huiusmodi poenas imponunt, obligant sub mortali.

Tertio, ex eodem Nauarto & omnibus Doctoribus, vita ex causis ob quas excommunicatio maior non potest ferri, nisi pro mortali, & eo ipso quo fertur, indicat in obedienciam pro qua fertur esse mortalem, est, quia excommunicatio est poena grauisima, & maximum supplicium, quo potest Ecclesia rebellem afficere, ac vt dicunt vltimus gladius, vel vltima arma Ecclesiæ: sed maximum supplicium, & grauisima poena, vltimusque gladius potestatis secularis est poena capitis, ergo quando hæc inferitur lege iusta, lex illa sub mortali obligat. Conf. ex D. August. qui lib. 21. de Ciuitate Dei c. 1. ait. *Quod est de hac ciuitate terrena, & mortali, homines supplicio prima mortis corporalis auferre: hoc est de illa ciuitate immortalis, & celestis homines supplicio secunda mortis id est æternæ, & spiritalis tollere*. Sed hæc mors non inferitur à Deo nisi pro culpa mortali, ergo neque ista corporis, lege iusta inferretur ab homine, nisi pro culpa etiam mortali.

Quarto, Deus ipse qui Dominus est vi-

te & mortis, in veteri lege in qua variæ sunt leges imponentes poenam capitis, nunquam illam imponit, nisi pro culpa mortali, adeo, vt sit optima hæc consequentia in Veteri Testamento, huic delicto imponitur à Deo poena capitis, ergo est mortale, vt docent copiose Scotus in 4. d. 1. q. 6. & Castro loc. citato. 8. constantique aperte legentibus illas leges, maxime. Exodi 22. Leuit. 20. Deut. 19. Ergo multo minus potestas secularis, quæ vt vidimus non habet dominium vite suorum ciuium, poterit eos lege iusta poena capitis punire, nisi pro culpa grauisima, & mortali.

Denique Paul. Rom. 1. Gentilium peccata eo nomine grauerè reprehendit, quod ea passim, & turpiter perpetrarent, quæ recte rationi, & legi naturali aduersabantur, & quæ morte ac vltimo supplicio digna erant: & in vtroque grauem fuisse eorum coecitatem, & ignorantiam, quod traditi in poenam suorum scelerum in reprobum sensum, grauisima crimina commiserint putantes se in illis non delinquere, & in super non intellexerint. *Talia agentes dignos esse morte*. Ex quo sequitur perpetuè exilium, confiscationem bonorum, trimeses, infamiam, & alias grauisimas poenas etiam pecuniarias, in aliqua lege appositas, eo ipso ostendere transgressionem illarum legum non esse venialem tantum, sed mortalem: quia tales etiam poenas sine vlla culpa, aut pro leui inferre non esset prudentis & iusti legislatoris, tum iure naturali & diuino. *Secundum mensuram delicti debent esse & plagarum modus*. Quæ omnia accuratè, & erudite expendens Belarmus to. 5. Controuersia 5. lib. 3. c. 11. ait. *Quomodo igitur possunt Principes damnare ad mortem, eos qui leges suas præuariantur. Si illi nihil peccauerunt? si culpam in conscientia non contraxerunt?*

Obseruemus vltimo ex D. Thom. infra q. 108. art. 4. poenam quæ proprie poena est, & supplicium, ac vindicta, & culpam, adeo esse ad inuicem & inter se relata, vt nullomodo habeat locum poena, & punitio, vbi non existit culpa: ita vt sit poena proprius ipsius culpæ effectus: Rationemque optimam reddit, quoniã poenæ proprium est reparare iustitiæ æqualitatem, ita vt qui peccando nimis suæ voluntati indulget poenam nolens patiatur.

Conueniunt in hac parte, non solum omnes discipuli D. Thom. & communis Theologorum schola, verum etiam, & ipse Ger-son lib. cit. lec. 1. vbi ait. *Poenam & culpam*

pam sicut punitionem & peccatum dici correlatiue. Fateturq; ipsemet D. Nauarrus loco citato communiter ita rem habere. Estq; expressa D. Augustini sententia lib. 1. Retrac. c. 9. vbi ait: *Omnia poena si iusta est, peccati poena est, & supplicium nominatur; si autem iniusta, & poena, iniusto aliquo dominante homine imposita est.* Et concludit. *Relinquitur ergo ut hæc poena iusta de damnatione hominis veniat.* Et lib. 4. de ciuit. dei c. 3. *Iustus inquit, quidquid malorum ab iniquis irrogatur, non est poena, quia non est poena criminis, sed virtutis examen.* Multisq; locis maxime Epistola 105. *Docet Deum ipsum fore iniustum si quemquam damnaret innocuum.*

Qua de causa ex communi DD. sententia irregularitas quæ contrahitur sine culpa, ex sola indecetiã, vt in iudice, qui iuste reum condemnauit, & in bigamo, non est dicenda poena, sed inhabilitas tantum. Estq; hoc adeo, verum vt sit iam velut axioma inter Theologos: celebris illa D. Augustini sententia: *Deus non prius est victor quam aliquis sit peccator.*

Ex quo sequitur, leges etiam purè poenales, si grauem poenam imponant, interpretatiue præsupponere culpam. Possunt quidè ita se habere, vt nihil præcipiant, vel prohibeant ex vi verborum, quo fiet vt similiter ex vi verborum expresse & explicite non obligent ad culpam: at eo ipso quo poenam grauem aliquid facienti vel omitteri imponunt, innuunt aperte, culpam esse illud facere vel omittere. Vt optime docent Syluest. in verbo Inobedientia, circa finem, & Soto lib. 1. de iustitia q. 7. art. 5.

Probaturnq; ratione Syluestri. Nullus iuste apponit poenam aliquid facienti vel omitteri, nisi quia ita vult illud fieri aut omitti, vt oppositum agens male agat, & culpam incurrat, aliter enim inique poenam illam imposeret, cum hæc sint relata necessario culpa & poena, ergo lex purè poenalis, etiam si nihil aliud habeat, quam imponere poenam aliquid facienti vel omitteri, eo ipso tacite & implicite affirmat illud facere vel omittere culpam esse. Sic enim ratio Syluestri proponenda est, & habet maximam vim: *Quod dico propter Alphonsum de Castro, qui lib. 1. de lege poenali cap. 9. hanc argumentum Syluestri sic proponit. Nullus apponit poenam statuto, nisi quia vult aliquid fieri vel omitti, ergo sic volendo obligat ad aliquid faciendum vel omitterendum, vnde sequitur, vt illud faciens vel omitterens peccet, & culpam*

committat. Quam rationem sic propositam impugnat Castro vt debilem, nec bene inferentem, quia quæ Deus in Euangelio, & multi prælati in suis constitutionibus proponunt, vt concilia, volunt quidem illa fieri, aliter non illa consulerent, vt Pau. qui eum de virginitate consilium dedisset, ait deinde velle omnes sicut ipsum esse, id est virginitatem, at ommittens consilia non peccat, nec culpam aliquam vel venialem committit. Vnde infert Castro Syluestrum nõ intellexisse Henricum, cum hic tantum asserat leges purè poenales ex vi verborum non inducere culpam, sed ex intentione tantum legislatoris posse aliquando obligare ad eam, aliquando vero non.

Sed pace quod dixerim huius authoris alioquin eruditissimi: quamuis Syluester non sit probandus in eo, quod distinctionem illam Henrici in legem poenalem mixtam, & purè poenalem irrideat, nihilominus negandum non est legem etiam purè poenalem, eo ipso quo poenam imponit, insinuare culpam, & ad eam implicite & interpretatiue obligare, & rationem Syluestri cum procedat de lege poenali, attenda materia circa quam versatur, necessario concludere si recte intelligatur, & proponatur: Proponenda enim est eo modo quo à nobis est hic proposita, vt nullus apponat poenam statuto, nisi quia id quod præcipit vel prohibet tali statuto poenali, sic præcipiat vel prohibeat, vt oppositum iudicet malum: quia aliter lex illa vel statutum iniquum esset, cum punirent immunem ab omni culpa, quo modo ratione Syluestri intellecta, sicut intelligenda est, imbecille est argumentum Castri contra Syluestrum. Quia quæ Deus vel Paulus vel aliqui prælati proponunt vt consilia, sub nulla poena proponunt, & ita, licet ea fieri velint, non tamè præcipiunt: at quando legislator apponit poenam, cum poena & culpa sint relata eo modo quo diximus, iniquus profecto esset legislator, qui assignaret poenam vbi nulla esset culpa. Quamuis possit legislator nõ habere animum obligandi ad culpam mortalem, illudq; exprimere, vt in constitutionibus multarum religionum videmus. Quocasu, lex in qua legislator ita suam mentem exprimit, non obligabit ad mortale, licet ad aliquam culpam saltim venialem, quia omnis lex quæ poenam imponit, eo ipso obligat ad aliquam culpam.

Quod nec Henricus negauit, quin potius ostendit hac efficaci ratione, quam eiusdem

eiusdem verbis proponam sic enim habet: *In omni statuto poenali principalis intentio statuentis non attendit ad poenam, hoc enim tyrannidis esset & crudelitatis, sed attendit ad aliquid operis virtutis obseruantiam: ad quam vt legi subiectos fortius astringat, poenam adiungit. Transgredi autem opus virtutis vel legis obseruantiam, quam in statuto quoque poenali legislator præcipue intendit, & cui poenam ipsam secundaria intentione annexit, non potest esse quin culpabile sit. Dicendum est igitur, quod non est aliquod statutum poenale, quin etiam aliquo modo transgressores obliget ad culpam.* Ex quo loco patet aperte, Henricum, licet doceat quod verum est, leges purè poenales ex vi verborum non obligare ad culpam expresse & explicite, docere nihilominus ipsum implicite & interpretatiue, eo ipso quo assignant poenam aliquid facienti vel omitteri, insinuare ipsas illud facere vel omittere culpam esse. Vnde licet leges poenales mixtæ & purè poenales in eo differant, quod illæ explicite contingant præceptum ad quod obligant sub culpa, & poenam à transgressore luendam, purè autem poenales explicite & ex vi verborum tantum assignent poenam, conueniunt tamen omnes in eo, quod illam poenam necessario assignant pro aliqua culpa, aliter reuera essent iniustæ. In quo sensu accipiendum etiam est quod, ait Castro loco citato lib. 1. cap. 9. legem purè poenalem non obligare ad culpam; intelligendum est expresse & ex vi verborum; quia si intelligat nec præsupponere nec insinuare culpam, audiendus non est, vt ex dictis patet, nec habent vim illius argumenta in tali sensu, vt legenti patebit.

His positus sit prima Conclusio. *Error profecto est negare reperiri in Repub. Ciuili auctoritatem qua possit condere leges, quæ obligent in foro conscientie.*

Probat illud D. Tho. 1. 2. q. 96. artic. 1. & 3. Quia cum vis legis humanæ proficiscatur ab auctoritate humana, illiusq; sit velut organum quoddam & instrumentum ad gubernandum, sicut auctoritati humanæ iusta & honesta præcipienti tenentur subditi in foro animæ obedire; iuxta illud Paul. Roman. 13. *Omnia anima potestatibus sublimioribus subdita sit,* ita quoque habet auctoritas humana facultatem & vim, ad condendas leges honestas & iustas, quæ subditos obligent in foro anime. Quod aperissime docuit B. Paul. ad Titu. 3. *Admonet*

illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire.

Secundo. Quod lex naturalis & diuina quin & æterna dictant esse faciendum, hoc necessario est in conscientia faciendum, ita vt si res fuerit grauis, obliget etiam ex suo genere sub mortali, sed quando lex Ciuilis honesta est & iusta; respicientq; bonum commune, (cuiusmodi leges possunt à Principibus ferri, cum illis incumbat bono suæ Reipub. prospicere:) lex naturalis & diuina atq; æterna dictant huiusmodi legibus esse parendum. Est ergo, in Principibus & Republic. Ciuili auctoritas ad condendas leges quæ in conscientia obligent subditos. Quod vero tam à potestate Ciuili quam Ecclesiastica possit confici lex quæ tam ex parte legislatoris, quam ex parte materiæ, formæ, & finis & aliarum conditionum quæ requiruntur ad iustam legem, iusta sit, honesta, & bono communi maxime necessaria, docent illud euidenter D. Tho. loc. cit. ar. 4. & experientia ipsa in omnibus legibus tam Ecclesiasticis quam Ciuilibus, quas fideles & periti iustas censent. Quod autem lex naturalis diuina & æterna dictent iustæ legi superioris esse obtemperandum; facile etiam probatur: Nam quod ad naturalem atinet; principium est lumine naturali per se notum: *Parendum esse præcepto superioris.* Id enim est superioris habere auctoritatem in alios. Quod ad diuinam spectat docent verba illa sæpe citata Prouerb. 8. *Per me Rege regnant, per me Principes Imperant, & legum conditores iusta decernunt.* Quod ius diuinum explicarunt abunde B. Pau. Rom. 13. dicens. *Omnia anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt à Deo; ordinata sunt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt;* & B. Petrus 1. Episto: cap. 2. *Subiecti igitur estote omni humane creature propter dominum, siue regi quasi præcellenti: siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, tandem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei.* Et Secunda Epistola c. 2. referens perditissimos homines à Deo referuatos in die iudicii truciandos, inter alia mala eorum hoc etiam illis tribuit: B. Petrus. *Pro dominationem contemnant.* Id est potestatem humanam, siue Ecclesiasticam, siue seculari. De quibus etiã dixit B. Iudas. *Dominationem autem spernant, maiestatem autem blasphemant.*

Fuerunt enim tempore Apostolorum, qui pretextu libertatis Christianæ (sicut modo Iuterani) docuerunt superioribus, & magistratibus, ac eorum legibus non esse à Christianis obediendum. Referunt enim D. Hiero. in commentario ad tit. 3. & Clemens Alexandrinus lib. 3. Stromatum quædam Iudæi (& tempore ipsius Christi) sua dere voluisse hunc errorem, quem ab aliis deinde pseudoapostolis receptum, tanto verborum ac sententiarum pondere refellunt Beatisissimi Apostoli Petrus, & Paulus, atq; Iudas, locis citatis.

3. Sicut Reip. Ecclesiasticæ Deus tribuit omnia necessaria in ordine ad suum finem, ita & civili, quia defuisset alioquin diuina providentia hominibus in necessariis, vnde sicut in Ecclesiastica est potestas ad se ipsam gubernandam, & constituendas leges iustas, & necessarias fini spirituali, præter eas quas Christus instituit in Evangelio, pro varietate locorum, & temporum: similiter Resp. civilis habet potestatem se ipsam recte gubernandi, & constituendi leges iustas, & necessarias paci, & tranquillitati ipsius, præter eas quas ius naturale aut diuinum proponunt, pro vt prudentia distauerit pro varietate temporum, & locorum, esset autem potestas hæc inutilis profecto, & nulla, nisi subditi tenerentur in conscientia iustis legibus Principum, & Magistratum obedire, ergo potest Resp. in ordine ad bonum commune, & suum finem, condere leges civiles quæ obligent subditos in conscientia, aliter neganda esset profecto perfectio, & sufficientia diuinæ providentiæ circa res humanas.

4. Ex Arist. 5. Ethic. c. 7. ius civile circa illa potissime versatur, quæ non sunt à iure naturali, vel diuino, sed sunt indifferentia, possuntq; bene, vel male fieri, propter quod dixit: *Iustum legale antequam sit per legem statutum, harum referre*. id est indifferentens esse. *At postquam lege statutum est, multum referre*. an fiat: Quæ verba explicans, D. Thom. supra q. 60. art. 5. ait. *Ius positivum locum habet, ubi quantum ad ius naturale nihil differre potest, sic vel aliter fiat*. Vnde ex Arist. & D. Tho. circa indifferentia, circa quæ ius naturale, aut diuinum nihil disponit, cum possint illa pro varietate temporum, vel prouinciarum bene, aut male fieri, habet locum ius humanum constituendi leges, quibus in ordine ad bonum commune præcipiatur, quid fieri debeat, vel

non fieri, hoc autem ius nullum esset, si ea tantum possent leges humanæ præcipere, quæ iam sunt à iure naturali, vel diuino, ergo in Resp. est potestas ad condendas leges suo fini utiles, quamuis circa talia ius naturæ, vel diuinum, nihil prescribant. Et conf. ex omnium DD. consensu. Quæ mala sunt, quædam sunt prohibita quia mala, alia verò mala quia prohibita, at quæ prohibentur iure iure naturali, aut diuino communi sunt ex se mala, & ideo prohibita: quæ verò iuræ humano, mala quia prohibita, ergo potest ius humanum etiam civile, quod alias neq; præceptum, erat neq; prohibitum, sed indifferens, sua prohibitione reddere malum: tenebunturq; omnino ciues ab eo abstinere vt malo, & iniquo.

5. D. Thom. qui in rebus grauibus omnia diligenter inuestigat, in re adeo graui non quærit an Resp. possit condere leges in conscientia obligantes, quasi de huiusmodi potestate Reip. possit dubitari, sed illud tanquam certum, & indubitatum præsupponens, solum quærit, an obligent de facto in foro conscientiæ: Nec Aspilqueta aut alius Catholicus de hoc dubitant præter Gersonem, & Almain.

Deniq; D. Paul. aperte docet in magistratibus secularibus esse potestatem ad obligandum in foro animæ, cum dicat illos non sine causa gladium portare, & posse, vt Dei vindices occidere transgressores suarum legum civilium, constat autem ex præcedenti notatione non posse mortem alicui inferri, nisi pro culpa mortali, & graui.

Ex quibus patet imprimis, falsum esse quod docet Soto lib. 1. de Iustitia. q. 6. art. 8. non esse omnino certum ex fide, posse Principes, & Magistratus seculares condere leges quæ obligent in conscientia sub mortali, cum id certissimum esse debeat omnibus Catholicis, iuxta ea quæ Beatisissimi Apostoli Petrus, & Paul. locis citatis nos docent.

Sequitur 2. quam falsa sit, & erronea illa doctrina Gersonis de omni lege humana, & Almaini de lege civili: quorum argumenta inferius diluemus.

Sequitur 3. falsam etiam esse, & plusquam temerariam opinionem quorundam Iuristarum, quos refert D. Nauarrus cap. 23. num. 55. quibus videtur subscribere Caietanus in summa verbo Clericus. 6. Verum, & verbo Ieiunium. 6. Quo ad quartum, asserentium leges humanas non habere vim nec

nec posse per se obligare ad mortale seculo contemptu, & scandalo. Quia vel illud asserunt, quia magistratus nunquam possunt per se subditos obligare sub mortali, aut quia nunquam id velint. Asserere primum est hereticum, cõtra testimonia Sacræ Scripturæ adeo aperta; affirmare verò secundum est temerarium, vnde enim norunt isti nunquam velle superiores, & magistratus ita obligare, cum oppositum potius in multis legibus ex grauitate materiæ, circa quam feruntur, & ex poenis quas transgressoribus imponunt, aliisq; circumstantiis censendum sit. Deniq; iuxta istos qui in quadragesima aliisq; Ecclesiæ Ieiuniis non ex contemptu, sed ex intemperantia secreto, & citra scandalum carnibus vesceretur, non peccaret mortaliter, quod quam alienum sit à vera, & Catholica doctrina neminem latet.

Secunda concl. *Leges seculares & civiles iusta obligant de facto, & reuera in foro etiam animæ, ad aliquam culpam.*

Probat: leges Ecclesiasticæ iustæ obligant in conscientia ad aliquam culpam nisi legislator expresse affirmet non esse animi sui obligare in eis ad culpam, vt in constitutionibus multarum religionum habetur: totaq; ratio est (vt diximus) quia potestas Ecclesiastica est à Deo, & ab ipso deriuatur, quò fit, vt inobediens Prelatis Ecclesiæ, eo ipso sit inobediens Deo, iuxta illud Christi. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, &c.* Sed potestas civilis, & secularis ad gubernandam Remp. est quoq; à Deo, quamuis diuersis rationibus, quia spiritualis est immediate ab ipso Deo, cuius Ius vero mediante recta ratione, & lege naturali, quæ omnes homines docuit oportere omnino, vt Resp. habeat ius ad se gubernandam, nihilominus tamen hæc quoque à Deo est, qui rectam rationem hominibus indidit, & iuris omnis naturalis fons est, & origo: vnde dixit Christus Pilato: *Non haberes in me potestatem nisi tibi datum esset à super.* Constatq; abunde ex locis adductis præcedenti conclusione Prouerb. 8. Rom. 13. Primæ Petri 2. & secundæ Petri. 2. ergo inobediens legibus civilibus iustis, Deo quoque est inobediens, & consequenter obligant istæ in foro animæ ad culpam.

Videorq; reuera mihi, audire B. Paulum proponentem hoc argumentum loco illo celebri. Rom. 13. quo in hac materia necessario frequenter vtendum est, cum ait:

Non est potestas, nisi à Deo, itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt. Quæ verba enarrans Theophylactus, ait. *Deus forte fideles obiterent, nos reddis. abiectos, cum sitis regno cælarum potituri, & primæbus subditis, ostendit Deo esse subiectos, qui magistratibus parent, & quod horribilius est, eos qui his minus paruerint, Deo obistere, & damnationem sibi acquirere.* Et D. Anselmus in eadem verba. *Hoc contra illos dicitur, qui putabant se ita debere vii libertate Christianæ, vt nulli, vel honorem deferrent, vel tributum redderent, vnde magnum poterat aduersus religionem Christianam scandalum nasci à Principibus seculi, & subdit. sed qui potestate resistit, cum Deus ordinauerit, Deo ordinationi resistit, quod tam graue peccatum est, vt quæ ita resistunt, sibi damnationem æternam acquirant.* Et confirmatur ex eodem loco Pauli, concludit enim post multa, agens de Principibus secularibus. *Ideo necessitate subditi forte non solum propter iram, sed etiam ne incurratis in eorum iram, & temporalem damnationem ad poenam. Sed etiam propter conscientiam.* Id est ne conscientiam vestram per culpam ledatis.

Secundo. Lex humana iusta deriuatur à lege æterna Dei, per dictamen rectæ rationis, & legem naturalem, constituens in particulari illa, quæ lex æterna, & naturalis inueniant tantum in communi, iuxta illud Prouerb. 8. *Per me legum conditores iusta decernunt.* Sed agere contra legem æternam Dei est culpa, & peccatum, vt docet D. August. lib. 22. contra Faustum. cap. 27. siue immediate cõtra ipsammet legem Dei æternam agatur, siue mediata, violando eas, quæ ab illa deriuantur, sicut authoritatem Pontificiam, vel Regiam lædit, qui vel ipsimet Pontifici, aut Regi, vel ministris eorum resistit, ergo violare leges humanas iustas peccatum est, & culpa, & consequenter obligant in conscientia. Vnde D. Bernard. tractatu de præcep. & disp. ait. *Sive Deus siue homo vicarius Dei mandatum quodcumq; tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, modo contraria Deo non præcipiat homo.*

Tertio. Leges iustæ, aut præcipiunt actus virtutis, aut prohibent actus vitiosos, aut versantur circa indifferentes ordinando illos ad bonum commune, & ad bonos mores, pro vt tali loco, & tempore iuxta dictamen rectæ rationis expedierit. Quo nomine ait Aristot. 2. Retho. *Legem esse communem consensum Reip. in bonum.* Et D. Iudor. ac

dor. ac D. Thom. proponunt tanquam communem DD. *Legis esse facere ciues bonos*. Cui consonat. L. 1. ff. De Legibus vocans legem. *Commune præceptum, & virorum prudentium consilium*. Quo fit vt agere cõera hu iusmodi leges iustas, & bono communi necessarias, est malum morale, & repugnans præscripto rectæ rationis, at omne malum morale, & recedens a præscripto rectæ rationis peccatum est, & culpa, vt docet copiose. D. Tho. 1. 2. q. 21. ergo. &c.

Quarto, hæc duo præcipere, & obedire sũt relata si superior potest præcipere, inferior tenetur obedire, & cõuerso, sed superiores possunt condere leges iustas & necessarias bono communi, imò tenentur tales leges condere ergo, & inferiores tenentur in conscientia illas seruare. Imò esset iniuquum vt superior teneretur illas statuere, ac curare vt seruarent, subditi vero non tenerentur illas seruare, illisq; obedire. Ita docebat B. Bernar. lib. cit. de dispen. & præcept. *Superiores non suo sensu debent condere leges, sed ad lineam rectæ rationis, & ea que illi iuste præcipiunt, inferiores tenentur obseruare colligitq; Si mihi regulam D. Benedicti professio meus Abbas aliquid iuxta statuta B. Basilii aut Augustini præcipiat, non est in hac necessitas obsequendi, quia neq; iuste mihi præcipere potest, nisi quia Regula B. Benedicti continet, cum vero iuxta hanc regulam aliquid præceperit, quia quod sua potestatis est inbet, obsequendum est illi.*

Quinto ex Aristo. 1. Polit. c. 1. maior est authoritas Principum & Magistratum erga sibi subditos, quam parentum erga filios, sicut bonum commune Reip. in quod dirigitur potestas Politica Principum multo præstantius est & magis curandum, quàm bonum priuata cuiusq; domus, vel familie, in quod dirigitur potestas æconomica parentum, vnde D. Augustinus sermone 6. de verbis Domini: *Inter maiores tuos primi tibi sunt Pater & Mater, & recte educantes, sicut Christum nutriendos, audiendi in omnibus: sed quis dicit maior est eo qui te genuit? Maior est qui te creauit; generauit enim homo, creauit Deus, Maior est quoque patria; parentibus tuis, ita vt si quid iusserint parentes contra patriam non audiantur, & si quid iusserit Patria contra Deum non audiantur; Sed præcepta iusta parentum obligant filios in conscientia, & sub culpa mortali aut veniali, pro qualitate rei, vt docet idem D. Augustinus in titulum Psalm. 70. dicens, *vbi hoc iubet pater quod contra Dominum non sit, sic au-**

diendum est quo modo Deus, Paulus Roman. 1. inter grauisima peccata gentilium hoc numerat parentibus non obedientes, & apertissime Deuth. 21. filium inobedientem præcipiuntur parentes ducere ad iudices, dicereq; ad illos: Filius iste noster proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comestationibus vacat, luxurie atque conuiuio, lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur. Constat autem ex dictis poena mortis in veteri testamento nullum vnquam puniunt, nisi pro peccato mortali. Quod si quis dixerit puniri morte filium, quia luxuria, & conuiuio vacabat, quæ iam erant ex se graues culpe, aut quia non obediens parentibus violabat quartum præceptum decalogi, nihil horum tollit vim huius argumenti. Non primum, quia in veteri lege pro luxuria simplicis fornicationis, & conuiuio, aut gula nulli imponebatur poena capitis, vnde in isto loco non alio nomine imponitur, nisi quia in his vitiis exercebantur contra monita parentum. Neq; secundam, quia præceptum illud quartum tantum præcipit in genere, vt audiant parentes, quando vero lapidabantur, puniebantur quia in hoc vel illo particulari monitu non obediabant eis, & ita illa priuata monita parentum obligabant eos in conscientia, quod facit ad nostrum argumentum. Consideratq; maxime D. Augustinus in illum Psal. 70. quod filij Ionadab, quibus pater præceperat, vt non biberent vinum, licet illud non esset præceptum Domini, sed patris tantum ipsorum, seruauerunt nihilominus illud intelligentes parentibus esse obediendum, & in rebus indifferentibus circa quas ius naturale, vel diuinum, nihil disponunt.

Deniq; si lex iusta non obligat in conscientia, lex præscriptionis non reddet tutum in conscientia possidete bona, quæ bona fide possidens peruenit, & superauit tempus a lege ad præscribendum præfixum, nec prior Dominus illorum bonorum, aut ipse heres qui post longum tempus præscriptionis intelligeret bona illa a parte rei fuisse sua, licet aliter bona fide ea possederit, teneretur stare isti legi, sed possent illa tanquam vere sua secreto & citra scandalum sibi vendicare, ac recuperare. Quod est contra communem omnium DD. sententiam.

Confirmatur hæc omnia illa celebri sententia D. Augustini in Epistola ad Bonifacium: *Lui legibus Imperatorum que pro Dei voluntate*

voluntate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Et Chrysosto. homilia 34. in Epistolam ad Hebræos. *Malum est vbi nullus est principatus, & multarum cladum hæc res existit occasio, & confusio nis turbationisq; est principium, & cetera.* Et paulo post: *Malum quoque est non minus & in obedientia eorum qui reguntur a Principe. Populus enim si non obsequitur Principi, similis est populo Principem non habenti: imò etiam deterior, illi enim veniam aliquam habent, quod inordinate versantur, siquidem ordinatore carent, hi autem veniam non merentur, & cetera.* Deniq; Gelasius vt habetur Cano. Quis. Distin. 11. ita scribit. *Quis autem leges Principum, aut regulas Patrum, aut admonitiones paternas dicat debere contemni: nisi qui impunitum sibi tantum existimet transire commissum?*

Tertia Conclusio. *Lex humana tam Ecclesiastica quam ciuili aliquid præcipiens apposta poena, non desinit obligare ad culpam in foro conscientia, propterea quod in foro exteriori obliget ad poenam.*

Imò nisi legislator alium se habere animum in ea expresserit, omnis lex quæ sub poena aliquid præcipit, vel prohibet, eo ipso quo poenam apponit, obligat sui transgressores ad culpam. Probat. Lex humana siue Ecclesiastica illa sit siue ciuili, modo iusta sit, proposita sine vlla poena vt ex præcedenti conclusione constat, obligat sui transgressores ad culpam, ergo quod simul obliget ad poenam, non tollit prius illud quod obligat ad culpam. Hæc cõsequencia in qua tota difficultas consistit, probatur multipliciter.

Imprimis ex D. Isidoro lib. 4. Etymologiarum, hæc sunt quattuor officia legis Præcipere, Prohibere, Permittere, ac Punire. Hoc ordine, vt Primum eorum sit præcipere honesta, & prohibere turpia. Secundum permittere indifferentia. Vltimum punire delinquentes & premiis afficere studiosos. Quæ non solum habent hunc ordinem in actu exteriori, vt prius oporteat proponere leges quæ honesta præcipiant & turpia prohibeant, postea vero transgressores puniant, verumetiam debet idem omnino ordo obseruari interior in intentione & animo legislatoris: non enim primo & perse instituit æquus legislator punire, quia esset tyrannus, sed primo & per se intendit ciues suos ad hone-

sta inducere, & a turpibus reuocare, secundario vero, quoniam iuxta celebre illud Solonis dictum. *Respub. omnis præmia & poena continetur*, quo ad illa efficacius obseruanda ciues alliciantur, poenas proponit & præmia, sicut in intentione cuiuscunq; operantis, nisi sit omnis iudicii & mentis expertus prior est finis & deinde media ad illum necessaria vel utilia. Ex qua doctrina sic argumentor: Quando aliqua inter se dicunt ordinem, priora non tolluntur per posteriora; at tam in intentione quam in executione legis prius est præcipere honesta, & prohibere turpia, quam inferre poenam ergo quod in lege apposta sit poena, non tollit, quin illud propter quod apponitur, vere præcipiatur aut prohibeatur. Præcepta autem & prohibitiones superiorum quando iustæ sunt, obligant in conscientia ex præcedenti conclusione, ergo appositio poenæ non tollit vim & obligationem ad culpam.

Secundo quando aliqua sunt inter se contraria & repugnantia, vt album & nigrum, lux & tenebræ, gratia & peccatum; tunc affirmatio vnus est necessaria negatio alterius; at quando illa non pugnant, sed sunt velut disparata, & diuersa, vt album & dulce, possunt eidem conuenire, nec vnum tollit alterum, vt in lacte, & multo magis quando sunt sibi affinia, estq; alterum velut alterius effectus, vt calidum & siccum in igne, sed culpa & poena non aduersantur sibi, quin potius sunt relata, quorum vnum ex altero necessario sequitur, vt constat ex vltima obseruatione posita: ergo vnum non tollit alterum, imò ex vno infertur alterum, vt ex effectu causa: recteq; & necessario sequitur, imponitur poena, ergo pro culpa. Et confirmatur: Maior affinitas est inter culpam & poenam, quam inter varias & distinctas poenas inter se, quia vna poena non consequitur necessario aliam, obligatio autem ad poenam in lege iusta consequitur necessario culpam: at sunt multæ leges in quibus imponuntur varix simul poenæ, nec alix tollunt, vt in capit. Si quis cum militibus 6. q. 1. committenti crimen læsæ Magestatis, & in Cod. de hæreticis, imponuntur hæreticis varix simul poenæ, capitis, cõfiscationis bonorũ, infamix, &c. quarũ aliæ nõ tollunt alias, ergo multo minus poena apposta in lege tollet

tollet quin illa obliget ad culpam.

Tertio. Ratio naturalis non patitur, ut quod ex sua naturali institutione ordinatur ad meliorem alicuius rei consistentiam, & conseruationem, sit illius abolitio & destructio, sicut negat recta ratio, ut media per se ordinata ad aliquem finem, illum destruant. Vnde illud B. Bernardi. *Quod pro charitate aut iustitia institutum est, contra charitatem vel iustitiam mutare non debet.* Poena apposta legi ex natura sua ad hoc ordinatur, & ideo apponitur, ut lex illa perfectius & accuratius obseruetur, ac ut intelligant subditi quantum optet legislator illam obseruari, aliter enim leges poenales non essent leges & regulæ morum, sed subditorum potius laquei & mucipule; repugnat ergo rectæ rationi, ut quod in fauorem legis, ac ut melius obseruetur institutum est, nempe poena, illius vim tollat, & obseruantiam destruat; quod necessario deberet sequi, si apposta poena desineret lex obligare ad culpam.

Et confirmatur Regula, est siue doctrina Iuristarum, quam maxime commendat eruditissimus ille Emanuel Acoſta in L. Gallus §. Et quid si tantum. ff. de liber. & posthu. Introducta ob alicuius utilitatem in eius læsionem conuerti non debent; Cui regulæ fauent maxime L. Ex facto in principi. ff. de vulg. & pup. L. humanitatis §. Quæ ratione. Codi. de impub. & aliis substit. aliisque locis: at poena apponitur legi in illius robur & vim, ut diligentius & melius obseruetur: non ergo tollit illius vim & obligationem, aliter cederet profecto in læsionem & damnum legis, illamque infirmaret.

Quod autem poena apponatur in lege propter finem quem hæc dicimus, docuit aperte D. Isidorus libr. 3. Etymolog. ca. 21. Referturque dist. 4. Cano. Factæ sunt leges, ubi pulchre ait. *Factæ sunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, utaque esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas.* Vbi vides aperte ex B. Isidoro, supplicia & poenas non apponi legibus, quod minus subditorum conscientias obligent, quin potius, ut earum metu humana audacia cohibeatur, & improborum libido coerceatur. Simile docet D. Augustinus Episto. 30. & 54. Minor huius argumenti constat aperte in omni lege poenali: In prima enim lege propoſi-

ta Adæ, ne comederet de ligno scientiæ boni & mali, cur obsecro poenam mortis adiecit Deus? nisi ut arcerentur magis primi parentes ab illius transgressione: Dux qui præcipit militi ne stationem suam deserat sub poena capitis, cur mortem illi minatur? nisi ut diligentius ipsius mandatum seruet: Similiterque in omnibus legibus, iuxta illud Poëta. *Oderunt peccare boni virtutis amore, oderunt peccare mali formidine poenæ.* Et Aristot. 10. Etico. c. 9. *Multitudo necessitati, potius quàm rationi, & poenæ quàm honestati parat.* Prouerb. 29. *Virga atque correctio tribuit sapientiam.* Theophil. & Anselmus in illud Pauli ad Galat. 3. *Lex propter transgressionem posita est,* habent. *Oſtendit cur lex illa timoris, & poenarum data sit.* Postaque (Inquiunt) est propter illos, qui naturalem legem transgrediebantur, ut vel timore cessarent illam transgredi, & paulatim erudirentur ex amore bonæ facere. Estque definitio Concilii Lugdunensis, ut habetur cap. Exigit. de Censibus. lib. 6. *Exigit peruersorum audacia, ut non simus sola delictorum prohibitionem contenti, sed poenam etiam delinquentibus, ut eius metu arceatur, imponamus.* Ita videmus in legibus tam diuinis quam humanis non imponi in omnibus eisdem poenas, sed varias & distinctas, alias alijs grauiores, neque ob aliam causam, nisi quia culpæ quas transgressores illarum committunt, sunt quoque aliæ alijs grauiores, ut iuxta illud Deuteronom. 25. *Secundum mensuram delicti sit etiam plagarum modus.* Ergo poena non deobligat à culpa, imo magis ostendit, quanta culpa sit illam violare.

Quarto. Si lex poenalis iusta est, iuste poenam statuit, poena autem nullus iuste afficitur, nisi pro culpa, ergo lex poenalis, ex eo quod apponat poenam, non deobligat a culpa, imo efficacius ostendit eum qui tali poena iuste à lege afficitur culpam incurrisse. Dico qui tali poena iuste à lege afficitur, quia iudex ex falsa præsumptione falsisque testibus potest quidem afficere quandoque poena, eum qui re vera nullam commisit culpam, at lex ipsa quæ est regula iuris, nec respicit actus particulares, in quibus potest esse deceptio, sed solum ius, & equitatem in illis seruandam, nunquam imponet alicui poenam, nisi pro culpa.

Quinto. Si poena apposta in lege deobligaret à culpa, aut hoc esset ex intentione

tionem legislatoris, aut ex vi verborum, aut ex interna ratione legis poenalis, aut ex conditione ipsius poenæ. Non primum, quia cum poena ut constat sit medium ut magis obseruetur lex, ubi legislator oppositum non exprimit, poena apposta potius ostendit quantum optet ille legem suam obseruari, quam oppositum. Nec secundum, quia supponimus in lege non haberi verba quæ indicent legislatores nolle obligare ad culpam. Nec tertium, quia si id conueniret legi poenali, ex natura legis poenalis, omnes leges poenales deobligarent à culpa, quod est aperte falsum, cum tot sint leges diuinæ & Ecclesiasticæ quæ grauissima prohibent peccata, quæ ut magis obseruentur minantur poenas: Nec vltimum, quia poena cum sit effectus consequens culpam, non tollit illam, imo potius præsupponit & indicat.

Postulat iam hic locus, cum lex humana ad culpam quidem obliget, non tamen semper ad mortalem videamus.

Controuersia Octaua.

QUANDO LEX HUMANA

maxime secularis & civilis obliget in conscientia sub mortali?

AIETANVS in hac e. 2. quæst. 186. art. 4. & in summa verbo. Præceptum & D. Nauarrus cap. 23. agens de inobedientia docent, non posse quæstionis huius exactam certamque cognitionem haberi, donec à Sede Apostolica explicatam illam habeamus, & definitam. Nihilominus assignantur à Doctoribus nonnulla signa & indicia, in quibus prudenter & optime possumus deprehendere, quando lex humana & civilis ad mortale, vel veniale obliget. In quibus ut recto ordine procedamus, separemus prius oportet certa ab incertis.

Primum igitur illud certissimum esse debet, in legibus civilibus, non posse deprehendi ad quam culpam obligent, ex animo & intentione legislatoris ipsius. Primum, quia nullæ fere sunt leges civiles, in quibus exprimat legislator animi sui esse, obligare transgressorem ad peccatum mortale: Neque

illud habent Principes aut Magistratus seculares in vſu, cum tamen ut constat ex dictis, possint condere leges obligantes sub mortali; imo multæ earum ita obligant, Cuius rei ratio est: Primo, quia, cum legislatoris civilis proprius proximusque finis sit bonum temporale, & civile, felixque & tranquillitas suæ Reipublicæ status, minime verò bonum spirituale, non est sui muneris explicare ad quam culpam intendat obligare subditos, quod est spirituale. Imo nec legislatores Ecclesiastici quibus boni spiritualis cura esse debet, soliti sunt exprimere in suis legibus intentionem suam esse obligare ad culpam mortalem, vel venialem, sed aliando id petitur: illis scilicet viis quas proposuimus ex doctore Nauarro.

Secundo quia cum legislatores eo ipso quo iusta præcipiunt, obligent subditos, cum autoritas eorum deriuetur à Deo, qui ait: *Per me legum conditores iustæ decernunt.* Sat fuit, ut ipsi in suis legibus præcepta vel prohibitiones explicarent, quidque vellent fieri aut non fieri, nec oportuit eos addere intentionem eorum esse obligare ad culpam, imo supponunt illud ut certum: Dicente Paulo: *Qui potestati contradicit, Dei ordinationi resistit.* Ipsi vero suam intentionem quo ad hanc partem non exprimentibus, ad quam scilicet culpam obligent, non est profecto subditis diuinandum, & ita ex intentione eorum non est sumendum ad quam culpam lex illorum obliget.

Tertio quia non possunt ipsi ex sua intentione sola, quod leuissimum est, præcipere sub mortali, aut quod grauissimum, sub veniali: Nam cum potestas eorum sit ordinata ad bonum commune Reipublicæ, & iustitia legis ex tali ordinatione potissime sumenda sit: ex eodem etiam ordine ad bonum commune petendum est, quando lex sub mortali, quando vero sub veniali obliget, non ex nuda intentione legislatoris: Vbi obseruandum est, hoc interesse inter Ecclesiasticam potestatem & civilem, ut recte admonet Soto lib. 1. de iustitia q. 6. ar. 4. quod Ecclesiastici prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere non modo constituendo opera in specie certa virtutis aut vitii, verum etiam discernendo inter veniale & mortale, atque adeo explicando transgressionem suæ legis mortale esse: Seculares vero

vero Principes possunt quidem suis legibus constituere opera suorum civium in specie alicujus virtutis, aut vitii, nequeunt tamen deffinire illarum transgressio quena culpa sit, quia tale iudicium spirituale est, & ab illorum officio, & autoritate alienum: qua de causa non solent, & recte ac prudenter in suis legibus explicare animi iure esse transgressores illarum ad culpam obligare, quamvis reuera obligent, quod ex rerum ipsarum quas præcipiunt, vel prohibent natura, aliisque circumstantiis, iuxta regulas quas statim proponemus, petendam erit.

Certum quoque esse debet non posse illud colligi, ex solis verbis, & tenore ipsarum legum. Non enim propterea quod verba legis præceptiva sint, vel prohibitiva, citius modo disunt illa: *Præcipimus, mandamus, statuimus, Prohibemus, faciant, non fiat, & similia, efficitur statim legem huiusmodi verba continentem obligare sub mortali.*

Primo, quia (vt de omni lege loquamur) constat ex Evangelio præcepisse Christum Ierosolis, & infirmis quibus salutem contulerat, ne alicui diceret, ipsi vero Christi miracula promulgantes non peccarunt. Constat etiam dixisse Iudæ, *Quod facis fac citius* Nec propterea præcepit illi, vt iniquitatem conceptam, & cum Principibus Synagoga inquam ac constitutam citius exequeretur.

Secundo, hoc verbo *Præcipio* potest, vt legislator etiam Ecclesiasticus, tam ad ea præcipienda quorum transgressio erit mortalis: quam ea quorum transgressio erit venialis tantum: potest enim legem cõdere qua dicat: *Præcipio ne quis falsum crimẽ fratri suo imponat, nec mentiatur.* Inter quæ licet sub eodem verbo *Præcipio* proponantur, magnum est discriminẽ, nam prius illud non imponere falsum crimẽ fratri obligat omnino sub mortali: posterius vero non mentiri, sub veniali tantum, vbi mendacium locosum fuerit vel officiosum, cum certum sit apud omnes DD. mendacium peccatum mort. non esse, nisi nociuum fuerit, vel perniciosum.

Tertio, (quo argumento recte vtitur Azpilic.) Obtulit iam vsus, vt Principes seculares in omnibus fere legibus suis vtantur communiter vocibus illis. *Queremos, y mandamos.* Præcipuum autem est non omnes leges Ciuiles obligare sub mortali.

Nec repugnat huic nostræ doctrinæ, quod ad leges Ecclesiasticas, vt putat Gregorius

de Valencia sequitur Alphonsum de Castro lib. 1. de lege Pœnali cap. 5. documẽto. 4. quæ habentur in Clementina illa Extremi de Paradiso. Volunt enim DD. isti in legibus quidem secularibus, & Ciuilibus verba illa *præcipio iubeo*, & similia non statim obligare ad mortale, in Ecclesiasticis vero licet ex vi verborum, & sua genuina significatione non ita obligent, vsu tamen communi illud obtinere. Quod probat quia in illa Clementina sic habet Pontif. *Nec tamen putandum est, quod Beatus Franciscus professores huius regula quantum ad omnia contenta in regula modificantia tria vota, seu ad alia in ipsa expressa, intenderit esse obligatos, quin potius aperte discreuit, quod quod ad quendam ipsorum ex vi, verb. transgressio est mortalis, & quo ad quendam alia non, cum ad quendam ipsorum verbum apponat præcepti, vel equipollens eidem. & quo ad aliqua alia verbis sit contentus.* Vbi docet aperte Pontifex. quæ in regula Beat. Francisci proponuntur cum verbo præceptiuo, obligare sub mortali: rationemque reddit, quasi regulam communem, verbum præceptiuum ex sua propria vi. obligare sub mortali.

Sed quamuis verissimam sit verbu præceptiuum in regula B. Francisci obligare ad mortale, & quotiescunq; D. Franciscus tali verbo in ea vtitur habuisse animum ita obligandi, vt ex ista Clementina aperte constat, non propterea in omnibus legibus Ecclesiasticis idem censendum est: Videmus enim in his vt recte admonuit D. Nauar. quotiescunq; volunt Prælati præcepta sua sub mortali obseruari, vti vocibus illis *In meritum sanctæ obedientie. Sub interminatione diuini iudicii. Qui contra fecerit, indignationem Dei, & Beat. Apostolum Petri Pauli noverint se incururos.* Et similibus, quas certe non apponerent, si sola verba *præcipimus*, vel *mandamus* sufficerent ad obligandum sub mortali. Idem ostendit communis vsus Religionum, in quarum constitutionibus vtuntur etiam superiores verbis præceptiuis, in multis, quorum transgressio venialis tantum est, iuxta commune iudicium, & opinionem earundem Religionum. Extat optimum testimonium ex prudentissima regula Diui Augustini, in cuius initio ita legimus. *Hæc igitur sunt quæ vt obseruetis præcipimus in Monasterio constituti. Primum propter quod in vnum estis congregati, vt vnanimes habitetis in domo, & sit vobis cor vnum.*

anima

anima vna in Deo, & non dicatis aliud proprium, &c. Subiicit sub eodem tenore verborum cætera quæ regula illa continet: in qua tamen perspicuum est, ea solum obligare sub mortali, quæ legi naturali, aut diuinæ, vel votis essentialibus repugnant, cætera vero & si continentur suo illo exordio. *Hæc sunt quæ vt obseruetis præcipimus*, Non obligare sub mortali, vbi contemptus aut scandalum non interuenit. Huc accedit quod in can. Rogo II, quæst. 3. docet Glossa illius textus, vocem illam *Rogo*, designare præcepti necessitatem & e contrario hoc verbum *mando* in Can. Gulifarius 24. q. 3. ex eadem glossa non significare præcepti necessitatem, sed solam exhortationem.

Cur autem in Regula B. Francisci verba præceptiua sub mortali obligent, in aliis vero legibus Ecclesiasticis non semper sub mortali, sed quandoq; sub veniali: ratio discriminis est, tum quia vt recte docet Magister, Blasius Nauarro in suo opusculo de Vestigialib. capit. 5. B. Franciscus instituens arctissimam regulam, constituensque suos religiosos, in compendiosa quadam via ad statum perfectionis assequendum, voluit quotiescunq; verbis præceptiuis vtetur, obligare iuxta Regulæ professores ad mortale: Licet verba ista ex sua germana significatione non ita obligent, tum etiam, quia religiosi Franciscani cum professionem emittunt, non solum vouent obseruare, tria illa vota quæ ad religionis essentialiam pertinent, verum etiam quæ Diuus Franciscus in Regula præcipit: Quo fit, vt cum ita voueant, quæcunq; in regula B. Francisci habent verbum præceptiuum, ex vi verbi obligent sub mortali: cum professores istius regule sicut vouent obedientiam, castitatem, & paupertatem, ita quoq; & regulæ illius obseruationem. Quod non ita accidit in Religione D. Augustini B. Dominici, & similibus, quarum professores non vouent regulæ obseruationem, sed tria illa vota essentialia obseruanda secundum regulam B. Augustini.

Ex his sequitur non esse verum quod vult Abbas in capiti. Vestra, numer. primo versic. secundo nota. De cohabitatione cleric. & mulic. leges, datas per verbum imperatiuum æquipollere præcepto, cum consilia, quoq; dentur in Evangelio per Imperatiuum. *Si quis se angariauerit. Et verbum oportet, quod æquipollat imperatiuo,*

dicat quidem aliquando necessitatem præcepti, vt in c. 1. de præscrip. lib. 6. aliquando vero congruentiam tantum & honestatem, vt 25. quæst. 1. can. primo. Vnde non æquipollent semper verbis præceptiuis, vt voluit Medina C. de poenitentia tractatu de ieiunio.

Tertio certum etiam esse debet, neq; colligi posse quod hic inquirimus ex sola materia secundum se, & ex genere suo, neque ex sola poena legi apposta. Ex sola materia secundum se perspicuum est, cum ius positiuum quandoq; minora peccata puniat excommunicatione, quod non facit ob maius, maius enim peccatum est blasphemia percussione sacerdotis, at percutientem clericum excommunicatione maiori punit, minime vero blasphemum. Idem videmus in poenis. Interdictum enim, & suspensio, quæ poenæ reuera Ecclesiasticae sunt, nonnunquam pro solo veniali, incuruntur, nonnunquam etiam sine illo peccato: interdicitur enim locus quandoq; iudice seculari, suum munus iuste exercente, manetq; suspensus qui aut debitam aetatem sacris initiatus est, existimans omnino & bona fide se ad debitam aetatem peruenisse.

Ne igitur in re adeo difficili allucinemur constituuntur a DD. communiter hæc regula.

Prima est. Quando lex humana Ciuilis (nã de hac potissime hic loquimur) obliget ad mortale, quãdo ad veniale potissime sumendum est ex grauitate materie circa quã fertur. Vbi illud est prius obseruandum materiam grauem non appellari hoc loco quia peccatum mortale sit, cum sint multa quæ intrinsecè peccata mortalia sunt, quæ tamen lex non punit, vt simplex fornicatio: alia vero que natura sua peccata non sunt sed indifferentia, puniuntur nihilominus grauitate, vt extrahere equos e regno. Dicitur ergo, quatenus presens institutum postulat materia grauis, in ordine ad bonum commune, idq; duobus potissime modis. Primo quando versatur lex circa ea que bono communi necessaria sunt vel maxime utilia iudicio prudentum, vt quando caritas est annonæ materia grauis censenda est, non extrahere frumentum a Regno, quando imminet hostium inimicorumque periculum non transferre equos in aliam prouinciam, neque arma vel metalla ex quibus instrumenta bellica confici possunt. Hæc & similia quibus prudens iudicabit

dicabit graua esse in ordine ad bonum commune Reipublic. vel simpliciter vel saltem tali tempore. Secundo ad grauem etiam materiam pertinent quæ charitati proximi aduersantur cum aliqua Reipub. perturbatione. Postulat enim maxime bonum commune Reipub. vt illa in pace & tranquillitate contineatur, vt ciues ab his quæ iustitiæ & charitati suorum conuicium repugnant, abstineant omnino. Quin & legis humanæ, totiusq; authoritatis Ciuilis hic est potissimus scopus, præcipuusq; finis, tranquillitas & pæccatus temporalis Reipub. status, politicaq; ciuitem pax & concordia. Ex hoc igitur ordine ad commune Reipub. bonum grauitas vel leuitas materiæ in legibus humanis desumenda est.

Quo posito probatur iam aperte hæc prima Regula nobis constituta. Lex humana iusta, etiam Ciuilis, siue præceptiua solum sit, siue poenalis, vt ex dictis constat, obligat sui transgressorem ad aliquam culpam, ad quæ autem obliget, in secularibus & Ciuilibus non potest sumi ex intentione legislatoris, neq; ex verbis ipsius legis, quia Principes & Magistratus seculares non solent in legibus suis apponere verba quibus expriment animi sui esse obligare aut hanc, vel illam culpam, erit ergo sumendum vel ex materia circa quam versabitur, vel ex poena in ea apposta iuxta prudentium arbitrium, alia enim via occurrere non potest. Vbi autem materia legis in ordine ad bonum commune Reipub. grauis est, quia illi omnino necessaria vel maxime utilis, qui tali legi non obediunt, censentur a prudentibus, plurimum suæ Reipub. nocere, & eo ipso grauius delinquent. Lex ergo Ciuilis vbi materia ita grauis est respectu boni communis, obligabit sub mortali. Et confirmatur, quando materia ita grauis est, & contra bonum commune, vel omnino & absolute, vel saltem tali loco & tempore, qui legem illam transgreditur, agit profecto non modo contra obedientiam in rebus grauibus superioribus debitam, verum etiam contra charitatem & iustitiam legalem, qua bonum commune omni privato & proprio præferendum est, quis ergo negare potest leges Ciuiles iustas in materia graui obligare sub mortali.

Secundo leges iuste Principum & Magistratum non minus obligant subditos (vt vidimus ex D. Augustino,) quam

mandata iusta parentum, imo maiori iure & vinculo; at præcepta iusta parentum in re graui obligant (vt ex dictis etiam constat) sub mortali, ergo & leges iustæ Ciuiles quæ circa aliquam materiam grauem feruntur.

Denique reprehenduntur acriter & merito ab omnibus DD. superiores & prælati, qui circa res leues præcipiunt aliquid aut sub censura, aut in meritum obedientiæ, vel aliquo alio modo obligante ad mortale. Ita Castro lib. de lege poenali c. 3. post secundum documentum Syluester verbo obedientia q. 8. Nauarr. cap. 23. num. 36. & ceteri. Quorum omnium hæc est ratio, quia leges humane, vt sint prudentes & iustæ, & in quibus legislator non abutatur sua potestate, debent obligare proportionem & qualitate materiæ, ita vt in materia graui obligent sub mortali, in leui sub veniali. Et conf. lex humana iusta cum deriuatur a lege æterna, & ab authoritate diuina, debet vestigiis illius quantum potest hæcere, formamq; legum diuinarum quantum poterit imitari; at lex diuina quæ & sub mortali & sub veniali obligare potest, quando hoc vel illo modo obliget sumitur ex materia, vt in lege & præcepto non mentiendi; mendacium enim iocosum vel officiosum quia materia leuis est censetur veniale, nocuum vero mort. quia est materia grauis. Ergo similiter in legibus humanis, vbi materia grauis erit in ordine ad bonum, quod est proprium obiectum legis humanæ, obligabunt sub mortali, vbi vero leuis existet obligabunt sub veniali tantum.

Ex qua Regula sequitur. Præcepto legem humanam prohibentem ea quæ iustitiæ vel charitati proximi aduersantur, obligare sub mortali. Quia cum concubitus æquitatem & charitatem seruare maxime conducit ad bonum commune, & pæccatum Reipub. statuit. Vnde si eo tempore quo ciuitas graui frumentis inopia laborat, lege a Principe vel Magistratibus lata, prohibetur ne frumenta extra Rempub. alio deferantur, certissimum esse debet huius legis præceptum obligare sub mortali, cum illius transgressio adeo aduersetur bono communi. Sequitur secundo præcepta superiorum circa res indifferentes, ex aliqua tamen circumstantia maxime necessaria vel velles saluti subditorum, obligare etiam sub mortali: quia ex circumstantia illa ad grauem materiam pertinent:

triant: vt si rem indifferentem superior præcipiat, quæ ex circumstantia subdito cui præcipitur plurimum conducat, ne in peccatum aliquod incidat.

Secunda Regula est, proprie pertinet ad leges Ecclesiasticas, obligare illas sub mort. cū aliquid in eis præcipitur vel prohibetur in virtute sanctæ obediendiæ, vel sub obtestatione diuini iudicii, vel sub indignatione Beatorum Apostolorum Petri & Pauli, vel similibus verbis. Est enim communis doctrina, & vsus ita obtinuit, vt hæc verba indicent intentionem superioris esse obligare sub mortali, vt docet recte Nauarr. cap. 23. num. 32. Intelligenda autem hæc regula est, vbi lex vces istas habens circa res graues versatur, quia si res leues sint, tam in ordine ad bonum commune, quam ad priuatum bonum subditorum, tales leges etiam si vocibus illis vtantur, sub mortali non obligabunt. Quia hæc obligatio non pendet ex sola & libera intentione & voluntate legislatoris, sed ex intentione & mente eius iuxta regulam rectæ rationis, a qua maxime alienum est, leuia & que nullius fere sunt momenti sub mortali præcipere. Est enim tã superioribus Ecclesiasticis, quam Principibus & Magistratibus secularibus data potestas in ædificationem, non ad destructionem, & damnum subditorum: esset autem maximum illorum nocuum, si quascunq; superiorum leges, & de rebus leuissimis latis deberent sub mortali obseruare. Consideranda enim (vt ait B. Bernardus in lib. de dispensatio. & præcepto) est præcepti aut legis vis ex dignitate potius rei, quæ præcipitur, quam ex intentione mandantis; non enim prælati pro suo sensu, aut pro suæ voluntatis arbitrio possunt legibus suis vim tribuere obligandi, nunc ad mortale, nunc ad veniale, sed id quod maioris est momenti grauiorisq; necessitatis, illud magis cupiant vt obseruetur.

Tertia Regula sumitur ex adiunctione alicuius poenæ appositæ legi. Vbi. n. grauis poena in lege iusta apposta fuerit, eo ipso censenda est obligare sub mortali, quia aliter iniqua esset lex (vt supra diximus) quæ pro re leui graui poena illius transgressorem puniret.

Confirmaturq;. Quia si iudex exprimeret in lege iusta se velle obligare ad grauem culpam, reuera ita obligaret, sed eo ipso quo ponit grauem poenam (cum hæc iuste non imponatur nisi pro graui culpa) ostendit se culpam illam grauem & mortalem.

talem iudicare: ergo appositio grauis poenæ in lege iusta argumentum est, indiciumq; maxime certum, transgressionem illius legis grauem culpam esse, & mortalem.

Confirmatur secundo illustri testimonio Marcelli Iuris Consulti, qui in L. Respicendum ff. de poenis sic loquitur de iudice ipso: *Respicendum est iudicanti, ne quid aut durus aut remissius constituat quam causa deposcit, nec enim aut seueritatis aut clementie gloria affectanda est, sed propenso iudicio pro vt quæque res exposulat statuendum est, &c.* Vnde si iudex graui poena punire non debet nisi grauem culpam, multo minus lex ipsa, quæ iuris a iudice seruandi Regula est & norma.

Vtendum autem hic est illa distinctione quam optime obseruat Magister Soto q. illa 6. lib. 1. de Iusti. artic. 3. Vt quando in lege poena applicabitur culpæ; si poena sit grauis, tunc & culpa quoque, vt cum dicitur: si quis extraxerit frumentum e regno perdat illud, & soluat centum aureos, poena enim tunc apponitur culpæ, & cum sit grauis, culpa quoque est grauis. Quando vero poena non applicatur culpæ, sed ponitur lex per modum concessio nis ad colligendam aliquam pecuniam necessariam Regi vel Reipub. Et ne quis sine illa concessione audeat oppositum facere, apponitur aliqua poena, tunc reuera illa poena non indicat culpam: vt si dicat lex qui voluerit equitare mula debet tantum offerre Regi, concedeturque illi sic equitare, aliter nemo equitet: hæc lex potius est concessio conuentionalis & cum pacto, quam appositio poenæ ad culpam aliquam. Quo fit vt lex Ecclesiastica aliquid præcipiens vel prohibens sub anathematis vel excommunicationis maioris poena, obliget sub mortali: cum excommunicatio maior non feratur nisi pro culpa mortali.

Sentiunt hoc loco Nauarr. loc. cit. & Castro lib. 1. de lege poenali c. 5. & Caiet. in summa verbo præceptum. Quos sequitur Gregor. de Valen. 1. 2. disput. 7. q. 5. puncto 6. intelligendum hoc tantum esse de excommunicatione late sententiæ ipso iure & facto incurrendæ, non expectata alia admonitione & sententiæ iudicis, aliis autem viris peritis, quorum sententiam probabiliorem semper iudicauit, videtur legem etiam in qua apponitur, excommunicationis maioris commutatio iusta, obligare quoq; sub mortali: Exemplo esse potest cap. illud.

Omnis v̄ triusq; sexus de poeniten. & remissio. Vbi non apponitur excommunicatio late sententię, sed comminatio tantum illius, his qui in paschate non communicauerint: perspicuum autem est legem illam obligare sub mortali. Intellecto sub nomine Paschatis toto illo tempore quod iuxta diocesis consuetudinem conceditur ad communicandum. Confirmaturq; ratione Cum comminatur lex excommunicatione, comminatur illam, propter eandem transgressionem, propter quam si subditus in ea perseveret, punietur excommunicatione late sententię, sed hæc non fertur nisi pro mortali, ergo nec comminatio eius apponetur legi, nisi pro transgressionem etiam mortali. Non est autem eadem ratio si subiungatur poena suspensionis, interdicti, aut irregularitatis, quia hæc possunt incurri etiam (vt diximus) pro peccato veniali: imo irregularitas incurritur aliquando sine villo peccato. Licet hæc quando sine peccato incurritur, non sit dicenda poena sed inabilitas tantum: Vt docuimus primo tomo q. 64. ar. 8. contro. 4.

Vnde non recte dixit Ioannes Medina in tracta. de Ieiunio q. 7. huiusmodi poenas, indicare legem illam cui aliqua earum apponitur, obligare sub mortali. Iuxta eandem regulam quando lex Ciuilis iusta aliquid præceperit, vel prohibuerit sub poena capitis, aut exilii, aut præscriptionis bonorum, vel alicuius alterius similis damni, censenda est obligare sub mortali, non enim esset iustus legislator, qui pro re leui & veniali obligaret subditos cum tanta poenę seueritate.

Quarta Regula est communis prudentum existimatio, & consuetudo communis legem illam acceptantis, & obseruantis vt obligantem ad mortale: nam vt recte docent Paulus Iuris Consultus in L. Si de interpretatione. ff. de legibus. & Innocen. 3. in cap. Cum dilectus. De consuetudin. imo est commune Doctorum axioma, *Consuetudo est optima legum interpretis*: maxime cum habeat ipsa vim legis, vt aiunt Vulpianus L. Diurna ff. de legibus & D. Thom. 1. 2. q. 97. artic. 3. Siue proueniat hoc ex vi legis naturalis, quæ dicitur singulas partes debere obedire voluntati totius communitatis, siue quia legislatores ipsi humani, tacite & implicite non intendunt obligare communitem, nisi ipsa vel maior illius pars legem illam acceptauerit. Quantam vero referat ad vim le-

gis, vt a ciuibus acceptetur, quandoq; dicatur acceptari, inferius explicabimus in disputatione de Censibus, explicando constitutionem Pii Quinti circa institutionem censualium.

Obseruandum tamen hic est, legem humanam iustam, etiam si simpliciter & ex se quando instituta fuit obligaret ad mortale, in duplici tamen casu minime obligare, sed cessare illius vim.

Primo quando cessat omnino causa illa iusta, propter quam condita fuit, nec alia de nouo se obtulit illi similis.

Secundo quando prudentis arbitrio iusta causa se offert, qua proposita prudenti legislatori, dubium non est, quin in lege illa tunc dispensasset.

Probatur prior pars: Cum ad legem iustam requiratur necessario, vt existat causa iusta in ordine ad bonum commune propterquam stabilatur, si a principio quando lex illa stabilita fuit, non extitisset illa iusta causa vel alia illi similis, omnium consensu lex illa tunc nõ obligasset: ergo neq; deinde cum primum cessat illa causa & quæuis illi similis, obligabit: probo consequentiam, quia quod ab initio validum non esset, nec temporis progressu validum efficitur. Et confirmatur ex illa Regula Iuris: *Omnis res per quas nascitur per easdem dissoluitur*. Et capit. Cum cessante. Extra de appella. *Cessante causa cessat effectus*: Et cessante causa legis cessat eius vis, & cap. Post translationem. Extra. de Renuntiatione. Vbi Innocentius referens quoddam decretum Concilii Constantinopolitani. docet illud iam cessasse, quia causa propter quam potuit illud ita decerni a Concilio, iam omnino cessauit. Hęc est doctrina communis, Panormitan. in capit. Quia plerique numer. 36. de Immunitate Ecclesiarum. Vbi adducit pro se Cynum in L. Non dubium. Codic. de legibus. & Baldum in L. Maximum vitium. Codic. de liberis præteritis: Dixi autem, cessare omnino causam illam, nec similem esse oblatam: quia potest cessare causa ex aliqua parte, manere vero ex alia, vel illi similis: Quo casu lex illa iuste adhuc obligabit, quia sicut a principio fuisset sufficiens ad iustitiam & vim legis causa illa quæ suborta est, etiam si non extitisset, prior illa propter quam fuit talis lex instituta. Ita quoque licet progressu temporis prior illa propterquam a principio fuit lex condita, cesset; alia tamen non minus

minus iusta & necessaria oblata, retinet lex illa, suam iustitiam & vim.

Probatur iam altera pars huius obseruationis. Primo, ex Aristo. 3. Ethico. c. 10. vbi docet, legislatorem in lege stabilienda, non posse attendere ad omnes euentus, maxime extraordinarios & raro contingentes, sed ad ea quæ vt plurimum & frequenter accidunt. Qua de causa vbi aliquid acciderit præter legem, & a legislatore omissum, quod si venisset illi in mentem sentiendum est, ipsum vt virum prudentem noluisse in tali casu legem suam obligare, in tali euentu lex illa reuera non obligabit. Idem docet Iuris Consultus Iulianus in L. Neq; leges. & L. Non possant. ff. de legibus. Sæsetur enim & dicitur ac recte a Iurisperitis hic casus omissus, in quo lex non obligat. Confirmaturq; innumeris exemplis: Lex est matrimonii vt vir vxori debitum reddat, at si cui denter videat illud saluti sui nociturum, non tenetur. Lex est vt ieiunemus in quadragesima, at qui euidenter videt vires & salutem sibi deficere ad ieiunandum, non tenetur. Lex Principis vt non aperiantur porte Ciuitatis, at si accedat fugiens ab hostibus vir Reipub. necessarius, aperienda sunt Lex diuina vt qui vouit ingredi religionem, illam ingrediatur; at si occurrat maxima parentum indigentia, non tenetur ingredi, imo potius remanere in seculo, vt illorum indigentia seruauit. Lex naturalis & diuina est obseruandi votum, vel Iuramentum præstitum, iusta tamen causa oblata obseruandum non est, veluti si illud maioris boni esset impedimentum: Quo nomine Zacharias Papa Bonifacio Martiri in cano. Quod predecessor B. Memo. Gregorius huius sedis Apostolica præsul, dum ad predicandum Euangelium Germanis & gentibus illis paganis verbo pollicitationis se astrinxit, ita vt Orthodoxos Episcopos, presbiteros, & alios quoscumq; in verbo exhortationis amplius confirmares, si quos vero seductores episcopos, aut pseudopresbiteros a recto fidei tramite deuiare reperisses, nulla cum eis tibi esset communio: Quod Deo auspice usque ad presens seruasti, sed dum ad eos accessisses corporaliter abstinere ab eis non potuisti, cogente Ecclesiarum Dei necessitate, attamen cum in eorum Concilio & comunione consensu anima tua non sit conquinata, propter hoc quod cum eis conuersatus es, non consentiens iniquitati eorum, nullum tibi est detrimentum coram Deo.

Quod si iuramentum, cuius obseruatio

adeo est de lege naturali & diuina, non obligat, cum iusta causa se offert dimittendi illud, quanto magis licebit legem humanam omittere iusta causa illud exigente; & in eo euentu in quo ipsemet legislator, vt prudens concessisset non fuisse animi sui legem suam tali casu obligare?

Nouit aliquos esse in ea opinione, vt existiment in huiusmodi etiam euentibus recurrendum esse ad superiorem, si ad illum facile pateat aditus, At 3. Thom. agens infra de Epicheia quæst. 120. art. 1. ad 3. docet in rebus manifestis, veluti vbi iusta causa non seruandi legem euident est, non esse recurrendum ad Principem, vel superiorem, in dubiis tamen non esse recedendum a verbis legis absq; superioris decreto, & explicatione. Et quæst. 147. art. 3. ad 2. ait. *Si autem ex aliqua rationabili causa quis statutum non seruat, præcipue in casu in quo si legislator adesset, non decerneret esse seruandum, talis transgressio non constituit peccatum mortale*. Et artic. 4. inquit. *Si causa fuerit euidentis, licite poterit homo statuti obseruantiam præterire, præsertim consuetudine interueniente, si vero causa dubia fuerit debet subditus ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in his dispensandi*.

Ex quibus plane sequitur non omnem transgressionem legis Ciuilis obligare sub mortali: quin etiam nec omnem transgressionem præcepti Ecclesiastici, etiam si dixerit in eo Prælati sub poena mortis æternæ, vel excommunicationis, quia vbi iusta causa occurrit, prudenter legis illius, vel præcepti obseruatio dimittitur. De quo uis autem superiore, & legislatore præsumendum est, ea voluisse quæ prudentiæ, & recte rationi non aduersantur.

Demum carebit etiam omni peccato legem transgrediens ex ignorantia inculpabili, quia huiusmodi ignorantia tollit omnino rationem voluntarii, vbi autem omnis ratio voluntarii cessat, nulla potest culpa reperiri. Hoc nomine laborantes ignorantia inculpabili statutorum quæ ab Ordinariis conduntur, & sub excommunicationis poena, immunes sunt tam a peccato quam a censuris, vt habetur cap. Vt animarum periculis obuietur, sententiis per statuta quorumcunque ordinariorum latis nolumus ligari ignorantes. Quod si leges, & præcepta Ecclesiastica non obligant sub mortali, inuincibili, & inculpabili ignorantia præditos, multo minus obligant

sub mortali leges seculares, & civiles simili ignorantia affectos.

Nunc argumenta aliorum Doctorum quæ communi sententiæ quam sequimur, aduerfantur, suo ordine dolumus oportet. Et imprimis argumenta Gersonis.

Primum illud ex mala intelligentia verborum diui Augustini sumptum est, quemadmodum & illud aliud eiusdem authoris. Quod interrogatus Christus Math. 19. quid oporteat facere ad consequendam vitam æternam, respondit. *Serua mandata.* Exponens vero quæ mandata seruanda sint, tolum enumerat præcepta decalogi, indicans solum adimpletionem diuinorum præceptorum sufficere ad salutem: ex quo sequitur transgressionem humanorum illam non impedire. Vtrumque eadem ratione soluitur. Afferimus enim, vt constat transgredientem legem humanam iustam agere contra legem Dei æternam, à quâ deriuatur, (vt nos docuit D. Thomas: imò & ipsa Sacra Scriptura) authoritas Principum, & superiorum omnium, ac Magistratum. Iuxta illud sepe citatum. Prouerb. 8. *Per me Reges regnant* &c. quod etiã docuit Paulus in illis verbis. *Qui potestati superioris resistit, Dei ordinationi resistit.* Quo fit vt qui legem humanam transgreditur, agat etiam contra legem æternam Dei, naturalem, & diuinam. Tum etiã contra quartum præceptum decalogi, in quo non solum parentum, qui nos genuerunt obedientia continetur, verumetiam prælatorum, & Magistratum, vt copiose docet Alphonsus de Castro diluens hoc primum argumentum Gersonis lib. 1. c. 4.

Et confirmatur solutio hæc apertissimis exemplis. Obligationes enim, quæ ex iuramentis, votis, promissionibus, aliisque contrahibus oriuntur, à sola humana voluntate sunt, quæ tamen adimplere obligant lex naturalis, & diuina: Iure similiter humano facta est rerum diuisio, & appropriatio, at postquam facta est, cum iuste vnusquisque quæ sibi appropriata sunt, possideat, legem Dei transgreditur quicumque illa furatur. Ita & si leges istæ sint à potestate humana, si iustæ tamē sint, transgrediens illas, legem quoque naturalem, & diuinam, quæ superioribus iusta præcipientibus tenemur obedire, transgreditur. Quemadmodum & statuta Ecclesiastica Prælatorum à potestate humana fiunt, illa autem violare est Christo inobedire, dicente ipso. *Qui vos spernit, me spernit.*

Nec exemplum quo vtitur à Medicorum

conciiliis desumptum accomodatum est. Aut enim. *Quod, si quadam a lege humana præcepta necessario faciendæ sunt, vt confessio annua, quadragesimale ieiunium, & similia: hæc debemus quidem in conscientia seruare, non quia ad ea ex vi legum humanarum obligemur, sed quia per huiusmodi leges Ecclesia nobis declarat latentem legem diuinam, quæ ad hæc iam obligamur, licet nos id ignoremus. Sicut Medicorum præceptis constat ægros parere in conscientia debere non quasi eorum vi obligentur ad faciendum quod illi præcipiunt, sed quoniam ab illis intelligunt, quid sit, ad quod tuenda valetudinis causa ex lege naturali obligentur.* Huiusmodi in quâ similitudo nullâ profecto habet vim, propterea quod Medicus nullâ pollet autoritate præcipiendi ipsi ægro, sed facultatem duntaxat habet docendi illum quid agere debeat. Quod si æger aliquid noxiū contra præceptum illius fecerit, procul dubio peccabit, non quia agit contra præceptum Medici, cum ille autoritatē præcipiendi non habeat, sed contra præceptum Dei præcipientis, ne nos occidamus: Hic enim Medicus perinde est ac vir doctus admonens virum simplicem, vt abstineat ab hoc, vel illo opere, quoniam peccatum est, qui si forsitan contra viri docti monitionem operetur, Deum ipsum offendet, legem illius transgrediens, minime vero viri docti, cum vir iste doctus ex hypothesi nullam habeat autoritatem præcipiendi. Longe aliter se habet res in prælatis, aut Principibus, qui non solum habent, docendi, ac monendi autoritatem, verumetiam præcipiendi & cogendi.

Ad secundum. Resp. Principes & Magistratus nec posse conferre gratiam, neque illam auferre, sed tantum condere leges iustas, quas transgrediens suo scelere ac peccato inobediens aufert sibi gratiam: quemadmodum nec prælati Ecclesiæ nec parentes qui nos genuerunt, cum illis rebelles sumus, non auferunt nobis gratiam, sed qui illis inobediunt suo proprio scelere & inobediencia auferunt sibi gratiam: Imo nec Deus ipse qui author gratiæ est, & quam solus conferre potest, non auferit illam peccatori cum peccat, vt optime docet D. Tho. & communis Theologorum schola; sed ipsemet peccator suo delicto illam sibi aufert: iuxta illud Osee. 13. *Perditio tua Israel ex te.*

Ad tertium Respon. falsum esse illud antecedens, solum illum posse obligare ad culpam & consequenter ad poenam æternam, qui talem poenam potest inferre, nisi

nisi intelligat illum qui propria autoritate, uel aliunde deriuata eodem leges obligantes ad culpam: qua ratione fatemur nullum hominem propria autoritate posse condere leges obligantes ad culpam & poenam æternam, quia nullus homo potest illam inferre. Quo etiam nomine docent Theologi in 4. nullum hominem præter Christum posse propria autoritate effectum sacramenti conferre. At, qui non propria autoritate sed accepta à Deo & ab illo deriuata leges condere possunt, hi eo ipso quod ralem à Deo autoritatem acceperunt, possunt simul obligare ad poenam æternam, quam Deus inferret, quia habentibus talem autoritatem vult Deus obedire ceteros: ita vt illis inobediens, eo ipso sit quoque inobediens Deo, & dignus poena æterna. Sic enim ait B. Paul. *Qui superioris potestati resistit, Deo resistit, qui autem resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt.*

Illustratur hæc nonnullis exemplis satis accomodatis ab Alphonso de Castro loco citato. Potest enim prælatus Ecclesiæ subditum rebellem excommunicare, cuius excommunicationis effectus est priuare illum suffragiis, & aliis bonis Ecclesiæ: qui tamen effectus à solo Deo efficitur omnium Theologorum consensu. Similiter Sacerdos cum peccatorem absoluit & poenam æternam illi debitam in temporalem commutat, qui etiam effectus, & commutatio poenæ à solo Deo est. Quo modo obsecro Episcopus iste excommunicat, & confessor absoluit, cum effectum excommunicationis, & absolutionis solus Deus efficiat? Certe quia non excommunicat ille, nec absoluit iste autoritate propria, sed accepta, & deriuata à Deo, quod sufficit, vt possint ipsi excommunicare, & absolvere. Licet effectus excommunicationis, & absolutionis à solo Deo sint. Sic in proposito, licet solus Deus possit poenam æternam infligere, possunt nihilominus legislatores autoritate ab ipso deriuata leges iustas condere, & easdem obligare ad mortalem, & ad poenam æternam.

Possimus etiam sic ad præcedens argumentum dicere: legislatoris non obligare ad poenam æternam, sed tantum condere leges iustas viles, vel necessarias bono communitatis, quod est sui muneris: legem vero Dei obligare subditos, vt tales leges superiorum seruent, & ea ratione legem Dei huiusmodi transgressores obligare ad culpam mortalem, & consequenter ad poenam æternam.

nam. Qui modus respondendi quadrat plurimum cum verbis Apostoli supra citatis. Ad quartum dico eo loco. *Non iudicabit Deus bis in idipsum.* Vt legunt 70. aut *Non confurget duplex tribulatio, vt legit D. Hiero.* Nomine duplicis tribulationis non intelligi culpam, & poenam, vt incurrens poenam non committat culpam: alioqui omnibus impiis, & peccatoribus transgredientibus diuina præcepta, vel non maneret poena æterna luenda, si quidem in hac vita legem Dei transgredientes incurrit culpam, vel contra nullam hic incurrunt culpam si manent vt obnoxij poenæ æternæ. Quod si dicas cum Aspilqueta, quod videtur inuenire quâdo affert huius locum, incurrere quidem peccatorem culpam, & poenam æternam, quia hæc pertinent ad distincta secula, non tamē in eodem seculo, vt in hac vita incurrere simul culpam, & poenam temporalem. Hoc repugnat Sacre Scripture, quot enim proponit Sacra Scriptura peccatoribus temporales poenas in seculo presentis, præter æternam, quæ manet illis in futuro propter suas culpas: adeo vt crederent Apostoli, nullum pati poenam temporalem, nisi pro culpis, quando de cæco illo à natiuitate interrogauerunt Christum; Ioan. 9. propter quæ peccata cæcitas illa ei contigisset. Nec potest intelligi locus iste de duplici poena, vt cui manet æterna non patitur temporalem, multos enim punit Deus in hoc seculo, & in futuro, vt Antiochum, qui hic cepit grauissimis doloribus laborare quibus illi æterni successerunt: Sodomitæ poenâ ignis hic puniti sunt, & deinde æterna: castra Israelis ignis in hoc seculo consumpsit, & post illum, æternam quoque receperunt supplicium dicente domino. *Ignis accensus est in seculo meo, & ardabit usque ad Inferni nouissimam.* Et Hieremias cap. 17. Iudeis idolatris, & obduratis imprecatur, nisi ad Deum conuertatur. *Induc super eos die afflictionis, & duplici contritione.* Temporalis scilicet & æterna conterat eos Domine. Locus ergo ille Nam si intelligatur in vniversum de omnibus peccatoribus, vt à multis accipitur, significat, vt optime Alphonsus de Castro libro citato c. 8. docet eum quæ in hoc seculo iuxta mensuram sui delicti punit Deus & ea punitione respicit, vt multis iustis accidit, non esse rursus pro eodem delicto puniendum, nisi alia de nouo committat.

Quod si referamus ista verba ad duas tribus, Iuda scilicet, & Benjamin, quæ in prima

prima captiuitate Babylonica fuerant erep-
te (qui proprius est istius loci sensus, cum ad
illas ibi Propheta ad litteram loquatur) Ad-
monet illas Naui, cum iam propter sua pec-
cata essent punite, & ea punitione ad fidem
& cultum veri Dei conuersa, si in ea fide
permanerent, ne timerent iterum in capti-
uitatem duci: quia peccatum iam punitum
& a peccatore relictum, nisi in illud iterum
redeat, non solet Deus iterum punire. Quod
videtur aperte significare precedentia
verba prophetae: *Consummationem ipse faciet;*
id est. Cum iam conuersi sitis, & ipse quo-
que consummabit, & finiet tribulationem
uestram, nisi ad eadem crimina, vel familia
redeatis. *Non enim conserget,* pro eodem
peccato, *duplex vindicta;* & *punitio* in eum
qui per priorum vere conuertitur. Qui sen-
sus verus, & genuinus quam longe distat
ab eo, quem qui Gersoni volunt fauere,
sequuntur.

Ad vltim. dico. Primo, vt optime ob-
seruat Soro lib. 1. de Iustitia. q. 6. art. 4.
Caietanum non bene sentisse, quando in
summa verbo Ieiunium. Videtur docere,
non satis constare legem ieiunii obligare
ad mortale, quia non est lata cum illo ad
ditamento sub mortali, vbi insinuat pro-
fecto Caietanus opinionem illam Azpilc.
debere legem humanam, vt obliget ad mor-
tale illud exprimere: vbi non recte loquitur
Caietanus, cum omnium Doctorum con-
sensu, quin, & communi conceptione om-
nium fidelium, preceptum ieiunii obliget
ad mortale, & oppositum esse erroneum.
Dico 2. Quantum ad presens institutum.
D. Tho. & Caietanum in hac. 2. 2. quando
agunt de ieiunio nihil minus docere, quam
quod ex ipsis argumentum illud colligit. Ibi
enim D. Thom. & Caiet. hoc tantum do-
cent, hominem timoratum, & piu. puden-
ter iudicantem pro ea quam in se experitur
valetudine, ieiunium sibi nasciturum, etiam
si in eo deciperetur, reuera tamen bona fi-
de ita iudicantem non peccare mortaliter,
si tunc dimittat ieiunium. Ex quo male col-
ligitur, similiter existimantem leges Ciui-
les non obligare in conscientia, non tene-
ri ad illas obseruandas sub aliqua culpa.
Quia in ieiunio, & temperantia, cum sint
virtutes ordinantes hominem ad se ipsum,
& exercenda iuxta valetudinem quam ho-
mo in se experitur, sufficit bona fides, ne
teneatur quis ad ieiunandum, vbi bona fide
probabiliter credit, se carere valetudine ad
ieiunandum necessaria. At in iustitia, que

est virtus ad alterum, & in obseruatione le-
gi, non est summendum iudicium ex propria
existimatione, vel bona fide, sed ex natu-
ra rei & iustitia legis, lex autem si iusta est,
obligat omnino quidquid sit de existima-
tione subditi. Seruanda enim est illi hęc re-
gula, aut nouit certo legem iniustam esse, aut con-
tra iustam, vel est dubius: si primum, non
tenetur illi obedire, quia lex iniusta non
obligat: si secundum, tenetur illam seruare:
si dubius similiter, quia in dubio presu-
mendum est in fauorem legislatoris, & su-
terioris, donec oppositum aperte inno-
tescat.

Nunc ad argumenta D. Nauari.

Ad Primum resp. variè, & in differen-
ter in legibus, esse iudicandum de pœnis,
vel de culpis, nam cum poena non incurra-
tur ex sola transgressione legis, sed ex pres-
cripto legislatoris, qua de causa solent le-
gislatores poenam quam volunt transgres-
sores suarum legum pati, in ipsismet legi-
bus prescribere. Quando ex verbis legis
aperte colligitur transgressionem illius puni-
endam quidem esse, non tamen exprimi-
tur qua poena, sed possunt verba legis
citra vllam vim, & extortionem de maio-
ri, vel minori poena intelligi: tunc quia
odia restringere oportet, debent intelligi
de minori. Et hoc certe docent textus qui-
bus in illo primo argumento nititur D. Na-
uarrus: De culpa autem longe diuersum est
iudicium, etenim cum hęc non incurratur
ex intentione, aut arbitrio legislatoris, sed
ex natura legis, quia eo ipso quo iusta est,
obediendum est illi, & omnis inobedientia
est culpa, propterea: sit ne culpa mortalis
aut venialis non est petendum ex verbis
legis, aut intentione legislatoris, sed ex ma-
teria ipsius. Vnde non sequitur obligat
ad minus nempe ad poenam, ergo non
obligat ad maius nempe culpam, quia hęc
non comparantur inter se quasi vnum ex-
cludat alterum, imo vnum insinuat alterum.
In pœnis quidem habet locum doctrina
ista, vt si de minori possit lex intelligi, non
intelligatur de maiori: at in culpa & poena
hoc non habet locum.

Ad 2. Respondeo, ex Sacris literis aper-
te colligi, leges Ciuiles iustas in materia
graui in ordine ad bonum commune obli-
gare sub mortali. Cum ex Sacris literis con-
stet: auctoritatem secularem a Deo emana-
re, & resistentem illi potestati iusta precipi-
enti, Deo resistere, vnde sententia quam
sequimur doctrina est Apostolorum, &

San-

Sanctorum Patrum, vt ex dictis constat,
& est communis apud Theologos: quamuis
enim duo vel tres aliter sentiant, innumeri
tamè (vt vidimus) DD. tam Theologi quàm
iurisperiti ita leges exponunt, vt obligent
ad culpam pro qualitate rei.

Ad tertium patet solutio ex modo di-
ctis ad tertium Gersonis.

Ad quartum dico, cum qui duobus con-
currentibus inter se pugnantibus vnum af-
firmat, alterum negat, vt vidimus secundo
argumento, quo probauimus tertiam con-
clusionem: at quando illa inter se non pug-
nant, quin potius sibi affinia sunt, & alte-
rum velut alterius effectus, affirmatio vnius
non est negatio, imo insinuatio alterius, nisi
oppositum aperte exprimat. Vnde impo-
nere poenam non est deobligare a culpa,
imò illam insinuare, nisi oppositum legisla-
tor aperte exprimat. Vt in variis constitu-
tionibus multarum religionum habetur.
Adducit etiam D. Nauarr. in suum fau-
orem cap. illud Fraternitas 12. q. 2. vbi solius
poenae sit mentio, minime vero culpae. Sed
oppositum potius videtur ex isto textu col-
ligendum. Habet enim ibi D. Gregor. *Et
quidam delinquentes verberibus puniantur aliis
ve d'annis, vt per has temporales pœnas libe-
rentur ab aeternis.* Certe cum poenam aeter-
nam nemo mereatur nisi pro culpa mortali,
poenae quas ibi D. Grego. assignat, non
inducant illam cui imponendae erant, non
incurrisse culpam, imò potius incurrisse &
mortalem, cum pro sola mortali poena eter-
na debeatur, a qua per illas temporales
quas ibi assignat, dicit illos delinquentes li-
berari debere.

Hęc quaestione explicata facile erit de iu-
stitia pretii a lege constituti iudicium ferre.
Vnde videamus iam.

Controversia Nona.

QVA RATIONE LEGES

Principum & statuta Magistratum quibus
constituuntur pretia rebus venalibus
obligent subditos.

X precedentibus controuersis
satis perspicuum manere poterit,
leges Principum vel Magistratum
imponentes pretia rebus venalibus
obligare subditos in rebus grauib' qua-
les sunt frumenta, carnes, vina, & similia,
sub mortali, & cum debito restituendi ex-
cessum pretii in huiusmodi legibus taxati

Ceterum quia propter huiusmodi pretia le-
galia maxime quae frumentis & annonae im-
ponuntur a Rege vel Repub. praesentes con-
trouersiae, in quibus de vi legum humanarum
differimus, proposita sunt, & explicata:
De huiusmodi pretiis & praeumaticis oportet
nunc in particulari disputemus, & qua ra-
tione obligent explicemus.

Initio autem huius controuersiae. Ob-
seruandum est, In hac nostra ciuitate &
Regno Valentiae non esse legem aliquam
certam, qua tritico & aliis rebus pretia pres-
cribantur, sed plerisque annis Magistratus
quos Patres Turatos vocamus, initio sui
muneris cum aliis viris prudentibus, con-
sideratis diligenter & mature illius an-
ni sterilitate, agricolarum expensis & la-
boribus, constituunt tritico pretium. Quae
taxatio licet non fiat omnibus annis, sed
his tantum in quibus temporis sterilitas &
cupiditas humana pretia annonae plus iusto
augerent, nec sit semper eadem, sed pro va-
rietate temporum mutetur, habet nihilominus
eandem omnino vim in foro animae
quam haberet lex Regia, si a Rege ipso es-
set apud nos frumentorum pretia taxata:
quia ab eodem Rege totum ius gubernan-
di Reipub. & constituendi, ac precipien-
di quae circa hęc & similia visa fuerint ne-
cessaria, huiusmodi Magistratibus tributum
est plenissime: adeo vt aliis iudicibus inter-
dictum sit, ne circa huiusmodi gubernatio-
nem aliqua ratione vel via Turatorum au-
thoritatem & ius vel in minimo impedire
tenent.

Castellae autem circa annum Domini
1542. sub Rege Ferdinando fuit constitu-
tum, vt mensura tritici quae Hispanae dicitur
hasega non excederet 100. teruntios
seu *maruedis*: Mensura hordei 70. Olyrae
vel centeni 70. Quae pretia progressu tempo-
rum creuerunt, donec Anno 1558. Rex no-
ster Philippus secundus constituit mensu-
ram illam tritici vendi 300. teruntis siue
dipondiis: mensuram Ordei 140. Olyrae ve-
ro 200. Ita vt ab huiusmodi pretiis (cum
hec lex in communem vtilitatem emen-
tium lata sit) nulla ratione excedatur. Quod
ad farinam & panem coctum pertinet, con-
stituit eadem lex vt mensura farinae triticeae
excedat solum triticum in grano 30. terun-
tiis, panis vero cocto imponatur pretium a
Magistratibus vel Aedilibus cuiusque loci,
pensatis prudenter ac diligenter pretio tri-
tici, expensisque omnibus, & laboribus qui
a pistoribus & panificis adhibentur, donec
panem

panem coctum in forum ducant. Vbi cadet etiam lex, ne præter pistores & panificos quibus incumbit ex officio panes conficere, & in forum ducere in communem omnium usum, vllus alius, neq; per se ipsum, neq; per interpositam personam possit panem coctum vendere, excedendo taxationem Regiam. Feruntur deinde aucta quoque ab eodem Rege illa pretia, ita vt mensura illa tritici quam diximus vocari hane-ga posset vëdi nummo aureo, mensura hordei dimidio aureo, mensura vero Olyre prætio solito 200. dipondiorum.

Anno tamen 1582. ita aucta sunt eadem pretia vt mensura illa tritici vendatur 14. argenteis, mensura hordei 9. Olyre vero vel centeni 8. In quibus taxationibus aucta solum sunt pretia ista, mutationem istã varietate temporum postulante, cætera vero quæ in prima illa taxatione facta à Rege nostro Philippo secundo anno 1558. continebantur, in eodem statu permanent. Vult enim vltima ista præmatica anni 1582. vt omnia illa in suo vigore permaneant: præcipitq; arctissime, vt omnis excessus à taxatione, emptori restituatur, si quidem ille haberi possit: sin. minus pauperibus. Quin vt triticum vltra taxationem venditum præscribatur, persoluatq; venditor in pœnam suæ iniquitatis, pro qualibet mensura sic vëdita 500. dipondios.

Concedunt autem duo leges istæ. Primo vt geruli isti & agasones quos Hispani vocamus *Arrieros*, & *Tragimeros*, (quorum nomine vltima præmatica regia, completitur etiam quoscunq; deferentes triticum ex vno loco in alium ibi vendendum) vltra taxationem tritici, possint recipere pro singula quaque parasanga seu leuca ratione sui laboris & itineris pro vnaquaque mensura sex teruntios, pro mensura hordei quinq;. Secundo eximunt ab huiusmodi taxationibus omne triticum, quod per mare ad horas portusq; Hispaniæ defertur, vt mercatores videntes frumenta sua non astringi pretio legis, ad illa è remotis aliisq; prouinciis ad nos deferenda alliciantur.

Eximuntur eodẽ nomine, propter nativã terræ sterilitatem Gallecia, Gaditania, Asturia, & quædam alia maritima loca que in illis legibus exprimuntur, cõcediturq; in huiusmodi & similibus locis quorum incolæ maxime indigent pane aduenticio, vt mercatores siue agricolæ aliunde grana eò deferentes nõ teneantur vendere iuxta taxationem legis, sed cõmodiori pretio quo potue-

rint; Licet non propterea integrum illis sit vendere pretio excessiuo & iniusto. Debent enim, licet pretio legis non subiiciantur, lege ipsa illos ita excipiente, pretio nihilominus iusto vendere, communi scilicet pretio fori, tali loco & tempore, vel arbitrio prudentum, bonitate tritici, laboribusq; & expensis in illo asportando factis diligenter ac mature pensatis. Vulgare enim proloquium illud (vt supra vidimus.) *Res parua valet, quantum vendi potest.* Ita accipiendum est, vt obseruetur semper aliquod iustum pretium.

Estq; ratio aperta, quia lex concedens huiusmodi mercatoribus ne in istis locis teneantur vendere pretio ab ipsa taxato, non concedit illis possint vendere pretio iniusto, non enim esset lex si quidem hoc concederet, sed corruptela, sed id solum concedit, vt possint ibi perinde vendere, ac si nullum esset in illis locis taxatum pretium, at vbi pretium legale non est, debet venditor rem suam vendere vel communi vsu fori, vel iuxta arbitrium prudentum: vnde deferentes grana per mare, vel in huiusmodi loca à lege excepta, debent necessario vendere, aut pretio fori, aut prout prudens iudicauerit tali loco & tempore.

Secundo ius humanum non tollit ius naturale & diuinum, iure autem naturali & diuino quæuis res vendenda est iusto pretio, iustum autem pretium in his, (vt constat ex superioribus) quando à lege non præscribitur, sumendum est ex communi vsu fori vel arbitrio prudentum: Ergo cum istis, leges illæ, pretia non constituent, tenebuntur profecto stare aut vsui fori, aut arbitrio prudentum. Quod etiam docuit illa lex Pretia rerum iuxta quã: *Pretia rerum non iudicium mercatorum cupiditate cæcum, sed liberum iudicium multorum debet constituere;* Huiusmodi autem iudicium liberum multorum, est vel vsus communis fori, vel arbitrium prudentum & peritorum in eo genere mercis.

Hoc posito antequam varias circa hanc quæstionem DD. sententias referamus, illud certum esse debet, Siquidem leges istæ obligent in conscientia, excessum pretii ab illis taxati recipere esse mortale ex suo genere, & obligare ad restitutionem, non minus quam si simpliciter ab emptore per furtum acciperetur. Quod non solum intelligendũ est, quãdo excessus est ita notabilis, in vëditiõne verbi gratia vnus vel alterius mensura, verumetiam quando in singula quaque

quaque mensura esset ita exiguus vt non perueniret ad mortale, in multis autem collectis, ab eodem emptore vel diuersis perueniret ad mortale, quemadmodum diximus de furante res minutas & exigui valoris, iuxta illud D. Hieronym. 14. q. 5. cano. fur. *Furtum non solum in maioribus verumetiam in minoribus iudicatur.* Et D. Tho. sup. q. 66. ar. 6.

Vbi illud quoq; animaduertendum est, non solum peccare mortaliter, cum qui de facto & re ipsa in multis mensuris ita excederet à pretio legis, vt omnes excessus illi, quamuis minutissimi, in vnum tamen collecti eam quantitatem efficerent, quæ sufficeret ad furtum mortale, verum etiam peccare mortaliter illum, qui vel in vna mensura tritici exiguum minimumq; excessum exigeret, habens animum similiter exigendi in omnibus quas vendet. Quia cum in multis, excessus isti in vnum collecti perueniant ad furtum mortale, habens talem animum, eo ipso habet intentionem & voluntatem committendi furtum mortale, quæ voluntas & intentio sufficit ad peccatum mortale, vt optime docet D. Tho. in hac. 2. 2. q. 66. artic. 6.

His positis. In hac quæstione variaz & innumeræ fere sunt DD. opiniones.

Imprimis imperitum vulgus, sub cuius nomine intelligo etiam aliquos imperitos confessarios, existimat leges duplices esse, alias præceptiuas, & alias poenales: præceptiuas vocant continentes aliquod præceptum siue vlla poena appositã; & has iudicant obligare in conscientia: poenales vero vocant continentes aliquas poenas, & has non obligare, sed sat esse violentem illas, exponere se illis poenis si deprehendatur. Ex qua falsa doctrina colligunt, vectigalia nõ obligare in conscientia, cū habeant appositã poenas non solventibus illa, nec leges statuentes pretia rebus, cum imponant similiter poenas sui transgressoribus. Cui falsæ doctrinæ ansam proculdubio dederunt Gerson, Nauarrus, & alii quos præced. cont. retulimus, asserentes leges poenales non obligare ad culpam aliquam in foro interiori, sed ad solam poenam in exteriori.

Eandem sequutus Iurisperitus quidam Hispanensis nomine Mexia vir quidem eruditus, sed in hac parte deceptus, docet variis in locis commentarii quem edidit de præmatica siue taxa tritici, leges istas taxantes pretia non obligare in conscientia, seruata duplici conditione: prior est, vt non

vendatur res in pretio notabiliter siue multum excedente statutum legis: Altera vero, vt vendens credat bonã fide se ita posse vendere, nec legem obligare illum in conscientia, quia aliter ageret contra conscientiam quamuis erroneam.

Doctor Nauarr. in suo Manuali, licet capit. 23. num. 48. sentiat (vt controuersia præcedenti vidimus) leges poenales ad solam poenam obligare, minime vero ad culpam, nihilominus deinde num. 88. docet nonnulla circa præsentem quæstionem. Imprimis vendentem in pretio à parte rei notabiliter excedente taxationem legis peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem: vt qui venderet pretio vt 10. triticum taxatum à lege pretio vt. 8. Secundo clericos teneri etiam ad vendendum pretio legis, quia non sunt excepti à legibus secularibus iustis. Tertio docet vt Episcopi præcipiant clericis vt obseruent taxationem legis. Quarto admonet Principes & Magistratus, vt taxationem huiusmodi rarissime imponant secularibus, quia datur occasio multorum malorum. Primo vt corrupta & inutilia eodem pretio vendantur, quo optima & selecta. Secundo vt tempore abundantiaz diuites non vendant vsu fori sed iuxta taxationem. Tertio vt tempore ægestatis committantur multa peccata, multis vltra pretium legis vendentibus, reclamante eorum conscientia: quod si non reclamet non est necessaria talis lex & taxatio, cum nec feruetur, nec obliget in conscientia. Tum etiam cogendo emptores ad emendum vna cum sibi necessariis, alia quibus non indigent. Vnde Nauarr. non damnat nisi notabiliter, & cum magno excessu vendentes vltra pretium legis.

Communis vero opinio DD. habet leges Principum & statuta Magistratuum taxantia pretia rebus, maxime quibus vtitur ad victum obligare sub mortali, & debito restituendi quoscunq; ciues in regnis & locis illorum Principum vel Magistratuum vendentes. Ita docent Medina Cod. de Restit. q. 31. & 39. D. Tho. opusculo 79. & præfenti art. ac sequenti cui subscribitur Caiet. in commento. D. Antonin. 2. p. titu. 1. cap. 8. §. 3. & 4. Angelus verbo vsura §. 9. Sylu. eodem verbo. cap. 2. §. 1. & verbo emptio §. 6. 7. & 8. Conrad. de contrac. q. 30. & q. 56. & potissime q. 59. Soto de Iusti, lib. 6. q. 4. art. 1. Et omnes illi DD. quos præcedenti controuersia diximus docere, leges poenales, maxime eas quæ & præceptum continent

continent & poenam, si iustæ fiat, & in materia graui obligare sub mortali, quibus non dubitamus subscribendum esse.

Sit ergo conclusio.

Lex constituens pretia rebus venalibus potissime necessariis ad victum, vt tritico, vino, & similibus obligant in conscientia ex suo genere sub mortali, & quidquid ultra illud pretium a venditore acceptum fuerit, restituendum est.

Probat. Hæc lex est iusta, & in materia graui & adeo necessaria Reipub. ne pretia rerum in immensum crescant iuxta mercatorum cupiditatem, sequaturq; grauis annonæ caritas, in maximum damnum non modo pauperum verumetiam totius populi, ergo obligabit sub mortali. Consequentia certa est ex dictis, Antecedens ostendo. Ad legem iustam requiruntur quattuor, auctoritas in legislatore, finis, vt statuatur pro bono communi, materia, vt versetur circa res necessarias vel vtilissimas toti populo, & debita forma, vt non grauentur pauperes & leuentur diuites, vel è conuerso, sed omnibus ex æquo onus illud legis imponatur, & in omnes ex æquo vtilitas illius legis redundet; Sed hæc omnia concurrunt in his legibus imponentibus pretia rebus necessariis ad victum, ergo obligant in conscientia.

Imprimis habent Principes & Magistratus auctoritatem, quin & obligationem constituendi pretia rebus iure ipso naturæ, quia iure naturæ & dictante recta ratione incumbit Regi in suo Regno, Præsidi in sua Prouincia, & Præfecto ciuitatis in sua ciuitate ea providere, & ordinare, quæ ad vtilitatem populi sibi commisi expediunt, Quod ius explicatur iure diuino Proverb. 8. *Per me legum conditores iusta decernunt;* Imponere autem pretia rebus quibus sustentamur prudenter & iuste (vt supra exposuimus) experientia ipsa teste constat maxime expedire. Propter quod, vt vidimus L. prima ff. de officio præfecti vrbis. §. cura carnis, ait Vipianus: *Cura carnis omnis vt iusto pretio præbeatur ad curam præfecti pertinet.* Et L. Annonam ff. de extraordinariis criminibus præcipitur præsidibus Prouinciarum, adhibeant diligentiam ne annona oneretur. Simile habetur L. Illicitas in principio ff. de officio præsid. Et L. Vir bonus ff. de Iudicib. Idem docet Glossa in cap. 1. de emptio. & venditio. In verb. venalibus, vbi adducit L. Munerum §. Item Episcopi. ff. de Muner. & honor. & L. Decuriones. ff. de administra. rerum ad ciuita. pertinent. &

L. Non debere. ff. ad municipal. & Martinus §. præcipit, vt Salmantica prætia domorum studentium à Prætoze ciuitatis, & Rectore vniuersitatis taxentur.

Iam respicere leges istas bonum commune, & versari circa res necessarias constat etiam, cum inde pendeat victus humanus, & pretiorum commoditas circa annonam: & hoc nomine huiusmodi præfectis, & Magistratibus, hæc auctoritas commissa sit, vt secundum qualitatem temporum prudenter ac fideliter omnibus diligenter, & cum consilio peritorum pensatis, pretia ista constituant, ne illa à venditoribus in immensum cum graui damno totius populi augeantur: quod profecto accideret, si illorum cupiditati, quæ adeo insatiabilis est, pretiorum taxatio prohibito relinqueretur. Qua de causa, vt superius dicebamus consultius esset Reip. si rerum venalium, quibus ad humanum conuictum egemus, Principes, & Magistratus pretia iusta imponerent, & eos qui illis abundant ad vendendum grauissimis poenis tempore caritatis compellerent. Vt optime D. Antoni. 1. p. tit. 17. Rub. de lege Canoni. §. 2. & Conrad. de contrac. 3. p. q. 56. concl. 3. vbi assertit tria, quæ potissime sunt à Rectoribus Ciuitatum diligenter consideranda in taxandis prætiis. Primo, qua ratione in ciuitate, vel regione res illa abundet, aut deficiat. 2. dispositio temporis, & loci ad facile, vel difficile illam aliunde habendam quando in ea Ciuitate, vel Regione deficit. 3. Ingeniū, & mores incolarum, & ciuium in faciendis sumptibus, & expensis rei familiaris.

Deniq; seruant debitam formam, nam omnibus, ex æquo præcipiunt istæ leges, vt illo iusto pretio vendant: nec illud temere statuitur, sed omnibus mature pensatis.

Redundat demum lex ista in commune omnium vtilitatem, tam pauperum quam diuitum, & quotquot in Rep. agunt, cum omnes rebus istis indigeant. Propter quod vt videbimus prohibentur etiam monopolia.

Sed dices læduntur venditores partem pretii taxationem. Absit, non enim læduntur ipsi, nec eorum bona, cum iustum pretium statuatur omnibus diligenter pensatis, sed læditur solum insatiabilis eorum cupiditas, qui vellent pretia rerum in immensum augeri, & breuissimè ditissimi fieri.

Secundo

Secundo non minorem habet potestatem auctoritas Principum & Magistratum, quam communis consuetudo, imo maiorem: quia consuetudinem, si nocua vel iniurda, prudenter iudicetur a superiore, potest illam sua lege & præcepto vel omnibus reclamantibus reuocare, ac legem iustam superioris, ipso reclamante & dissentiente nulla consuetudo tollit, Sed pretium currentis communis vsu fori, & communi consuetudine contrahentium est iustum, (vt constat ex superioribus) & obligans ex suo genere sub mortali, ita vt tegetur excedens illud omnem excessum restituere: ergo similiter pretium taxatum a lege est iustum, & obligans sub mortali. Et confirmatur, quia vtilis multo Reip. est, ea quibus ad victum adeo indigemus vendi pretio a lege constituto, quam pretio desumpto ex communi vsu fori: quia illud certum est, & semper rationi consonum, cum prudenter & cum maturo concilio constituatur, pretium autem ex vsu fori incertum sit, & quod facile augetur industria & cupiditate vendentium, sicut melius gubernatur Reip. à Principibus & Magistratibus quàm à tota multitudine.

Tertio, Pretia non sunt a iure nature vel diuino constituta, sed ex hominum arbitrio & æstimatione, & arbitrium Principum & Magistratum maioris est prudentiæ & rectitudinis, quam arbitrium vulgi, a quo pendet vsus fori: debet ergo pretium legis non minus obligare in conscientia quam pretium fori.

Quarto, Omnis iniustitia & inæqualitas quæ committitur in emptione & venditione, est prohibita eadem omnino lege diuina & naturali, qua prohibetur furtum; In venditione autem qua res venditur ultra pretium a lege taxatum committitur iniustitia & inæqualitas, ergo talis venditio est contra legem diuinam, qua prohibetur furtum sub mortali, & sub debito restituendi illum excessum. Maior est B. Pau. 1. Thesa. 4. *Ne quis supergrediar ut neq; circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, vbi Anselmus: Supergressio est, vbi pro minori pretio illud quod maioris pretii est elicitur, vel contra, circumuentio autem, vbi per dolum frater in ipsa emptione vel venditione decipitur:* Maior patet ex dictis, quia cum lex ista sit iusta, pretium ab ea taxatum est iustum, & ultra illud vendens committit iniustitiam, & inæqualitatem.

Quinto, Esto admittamus dari legem pure poenalem, quæ ex vi verborum solum obliget ad poenam, implicite nihilominus & interpretatiue (vt vidimus) obligat ad culpam, & multo potius quæ est mixta continens & præceptum & poenam, vt vidimus ex ipso met Henrico, & aliis: nec poena apposta tollit vim præcepti; At lex imponens pretia rebus non est pure poenalis, sed præceptiua, habens duas partes, præceptum, vt res tali pretio vendantur, & poenam contra aliter vendentes: ergo ista lex etiam si habeat poenam, obligat nihilominus cum sit materia grauis, & adeo necessaria Reip. sub mortali.

Quod si dixeris lege diuina aut naturali non sunt taxata pretia, ergo non agit contra legem naturalem vel diuinam vendens ultra taxationem. Hæc ratio nullius est momenti. Nam lege diuina non est assignatus dies festus, sed assignatur ab Ecclesia, at postquam hic dies ab Ecclesia assignatus est, illum violare, est agere contra tertium præceptum diuinum: Similiter hæc bona, mea esse, non statuit lex diuina, sed ius humanum, quo bona diuina sunt & appropriata, at postquam mea sunt, illa rapere, est contra septimum præceptum diuinum. Sic in proposito, lex diuina non statuit pretium, statuit tamen vt res vendatur iusto pretio: pretium autem iustum est, quod statuit lex, & ita postquam a lege illud positum est, agit contra legem naturalem ac diuinam, qui ultra illud vendit, quia non vendit iusto pretio, ad quod iure naturali ac diuino tenemur. Sicut pretium quod habet vsus fori, non est a lege naturali aut diuina, at qui vendit contra illud, agit contra legem naturalem ac diuinam, quæ volunt res iusto pretio vendi, pretium vero communi vsu fori receptum est iustum.

Sexto, Emere & vendere sunt actus iustitie commutatiue, in quibus est necessario seruanda æqualitas & valor iusti pretii, constituere autem æqualitatem iuxta valorem rerum, hoc magis debet pertinere ad publicam potestatem, cui ex officio incumbit curare vt ciues inter se æqualitatem seruent, quam ad communitatem, in qua priuatus quisque sua cupiditate in constituenda æqualitate ista, & æstimatione pretio facile decipi potest: ergo magis pertinet ad bonum commune, & æquitatem venditionis & emptionis, vt lege taxentur pretia, quæ priuatis arbitriis vulgi & vsu fori. Quo

E nomine

nomine lex ista tamquam à iure naturali dimanans habenda est, cū sit veluti quædam vox naturæ iustissima & grauisissima, *Sed us populi suprema lex esto.*

Recentior quidam Theologus, vir certe eruditus & pius, sentit hanc opinionem communem esse probabiliorem & securiorem, tum propter dignitatem tot doctorū qui illam habent, & argumenta quibus nititur, tum quia iuxta oppositam datur occasio mercatoribus augendi pretia in immanissimum, offerturq; anxia venditoribus conueniendi inter se, vt contempta lege, nullus eorum vendat nisi tali pretio, licet se ipsos exponant pœnis legis: propterea quod etiam si aliquando deprehendantur, & illas soluant, per excessus tamen pretiorū quibus res vendenti ultra taxam, adquiret plus lucri, quam patiantur damni, solvendo aliquando pœnas legis. Deniq; quia cum leges istas taxantes pretia, vt in practica tritici, non constet esse iniustas, imo apertior sit earum iustitia, & necessitas in fauorem boni communis, censendas esse iustas: leges autem iustas obligare subditos in conscientia, est aperta doctrina D. Tho. & de fide vt vidimus.

Nihilominus vult Doctor iste, opinionem Aspilq. non esse improbabilem, saltem in clericis, ita vt possint vendere fructus suorum beneficiorum, eo pretio quo probabiliter venderentur tali loco & tempore vsu fori: vel arbitrio prudentis, si lex nihil taxasset, cessante etiam omni monopolio & fraude. Quod si quæras ab hoc Doctore, quod sit iustum pretium cessante lege, respondet non esse illud sumendum ex iudicio venditoris, quia hi fere omnes sunt male affecti, ex cupiditate lucrandi, sed ex iudicio eorum, qui in illa arte & merce periti exercitatiq; sunt, simulq; timorati ac probi, & qui ab huiusmodi negotiis iam recesserunt. Ex iudicio istorum, quando interrogantur in conscientia, sicut si interrogarentur in confessione sacramentali, esse sumendum pretium, censendūq; iustum coram deo iustitia naturali: quod vocat Soto iustum naturale, quamuis (vt vidimus) nullum sit pretium iustum naturale, id est iuris naturalis.

Secundo vult Doctor iste, neq; obligare legem istam sub mortal. seculares, quando nihil exprimit pertinens ad mort. id est, quando nihil præcipit vel prohibet, quod alias iure naturali aut diuino non est mort. vel quando non exprimit

mentis suæ esse obligare sub mort. Quia si aliquid præcipiat quod iam alias est iuris naturalis, aut diuini, vel exprimat animū suum esse in illa lege obligare ad mort. velati si dicat in foro animæ vel conscientia, & res sit grauis, tunc obligabit etiam sub mort.

Deniq; iste in reliquis subscribit D. Nauarro, distinguitq; leges Ecclesiasticas, & Ciuiles, eodem modo quo D. Nauarrus. Probat vero hanc suam sententiam. Primo quia hæc opinio non est contra aliquem locum sacre scripture, vel definitionem Ecclesie, aut doctrinam sanctorum Patrum, habentque illam viri graues, sufficeretque (inquit) vt habeatur tanquam probabilis Authoritas Aspilq. qui in huiusmodi rebus adeo peritus fuit, & tantæ auctoritatis apud omnes.

Secundo lex Ciuilis tantum obligat de facto, secundum intentionem legislatoris, vbi ergo eam non exprimit, nec vitur aliqua voce significante, animi sui esse, obligare sibi subditos ad illam legem in foro animæ, non obligabit de facto lex Ciuilis sub mort. In huiusmodi autem legibus taxantibus pretia, non habentur talia verba id exprimentia, sed solum apponitur pœna ergo.

Tertio, odia oportet restringere, obligare ad mort. est odiosum, ergo restringendum tantum ad eam legem, in qua legislator id exprimebit. Non enim dicit hæc opinio, non posse leges humanas non obligare quando iustæ sunt, sed has non obligare de facto ad mort. quia legislator non ita exprimit, & factum de se non est iniquum, cum supponamus vendi res pretio, arbitrio prudentis aut vsu fori iusto.

Quarto leges Ciuiles obligantes in conscientia, contractum iniquum celebratum contra earum præscriptum annullant, & irritant, vt patet ex multis legibus: at istæ leges taxantes pretia non annullant venditiones, quæ fiunt ultra pretium legis, nec præcipiunt restitui illum excessum, vt inique sumptum, sed tantum apponunt pœnam temporalem, ergo non obligant in conscientia sub mort. quamuis illarum transgressores non excusentur à veniali, quia est aliqua inobedientia.

Docet tamen hæc opinio, leges Ciuiles obligantes sub pœna capitis, obligare in conscientia sub mort. & in hoc dissentit à D. Nauar-

D. Nauarro, quia eo ipso non esset lex iusta, quæ pro peccato veniali tanta pœna subditum afficeret, hic autem supponimus legem esse iustam.

Ex his colligit nonnulla coniectaria. Primo leges prohibentes ne aliqua merces adducantur in regnum, vel extrahantur ab illo non obligare sub mort. similiter nec leges quæ aduocatis vel rebus venalibus taxat pretia, cum in his omnibus apponatur aliqua pœna temporalis, nec vllum verbum sit quo legislator exprimat se vel se obligare in conscientia subditos. Secundo transgredientes istas leges, modo accipiant iustum pretium, vel iuxta vsu fori, vel ad arbitrium prudentis & periti, vt explicatum est, non teneri ad aliquid restituendum, nec esse in statu peccati mort. etiam si statuunt nunquam illas seruare, nec restituere excessum pretii: & ita esse absoluedos. Tertio extrahentes equos à Regno, vel deserentes arma vel metalla ad infideles, etiam si nulla lex Ecclesiastica id prohiberet, sed sola ciuilis, peccare mort. & tales leges obligare in conscientia sub mort. quia istæ leges imponunt pœnā capitis, quam nullus prudens legislator imponeret pro peccato veniali.

Qua autem ratione hæc opinio sit ad praxim accomodanda ita docet hic autor. Primo admonet ne hæc opinio facile declaretur à confessario, Theologo, vel Iurista, ne detur anxia & occasio venditoribus transgrediendi istas leges in damnum commune Reip. V.g. si quis poenitens accuset se de transgressione talis legis, non debet illi dicere confessarius non esse peccatum, imo graues DD. id reprehendere: Maxime cum ille non sit transgressus legem istam vt sequutus opinionem probabilem, sed mala fide, ductus scilicet sua cupiditate, quod ipsemet satis ostendit, cū accuset se de illa transgressione legis tamquam de peccato: debetq; confessarius obligare illum ad restituendum, & asserere illi hanc esse communem opinionem DD. sicut reuera est, quia agens sic, incedet via tuta.

Quod si poenitens interroget confessarium, an tuta conscientia possit transgredi illas leges? Respondet hic Doctor, aut iste poenitens est vir simplex & indoctus, & qui nihil nouit de huiusmodi opinionibus DD. aut est vir acutus & peritus, qui forsitan legit hanc opinionem in Manuali D. Nauarri, de quo etiam distinguendum est,

nam aut cognoscitur esse vir probus, & timoratus, qui nullo modo excedet iustū pretium fori, aut vir parum timens Deū, qui si intelligat legem non obligare in conscientia, conabitur quantum poterit augere pretia: Viro docto & timorato licet (inquit) declarare opinionem istam Aspilq. probabilem quidem esse, sed ita vt vendat semper pretio iusto vel fori, vel arbitrio prudentis, sed multo probabiliorem & securiorem esse oppositam, & suadere illi vt eam sequatur, coneturq; in rebus conscientia tutiori via incedere: viro autem simplici, vel docto sed parum timorato celandam esse ei veritatem absq; mendacio, ne abutatur opinione probabili, quod est certum: & dicendum illi, dimitte nūc inquirere de opinionibus, hæc est communis inter Theologos sententia, & securæ, leges istas obligare in conscientia. Refertq; illi nomina Doctorum qui ita sentiunt, laudando illos, & consulendo sequatur hanc sententiam communem, quæ est via certa, & securæ salutis animæ.

Quod si adhuc urgeat, remittat illum ad consulendos Theologos, ac si inuenit DD. habentes illam opinionem probabilem, & ei subscripsisse, tunc si audierit ipsius confessionem, vel est curatus, & postulat ab eo confiteri, illum admoneat hanc aliam viam esse securiorem, & fidem ab eo accipiat certam, ipsum non venditurum nisi iusto pretio fori, nulloq; vsu dolo, fraude, vel industria vt pretia augeantur: & sic eum absoluat. Quia vt docent omnes DD. in materia de poenitentia, poenitens habens opinionem probabilem non tenetur sequi opinionem sui confessarii, etiam si sit probabilior. Quod si non audierat confessionem eius, nec est illius curatus, non audiat illum, sed remittat eum ad alium: quia confessarius qui non est curatus nec audiuit adhuc confessionem poenitentis, non tenetur conformare se cum opinione poenitentis, maxime vbi nouit suam esse probabiliorem & securiorem.

Debentq; hoc maxime attendere confessarii in communitate aliqua vel religione agentes, quia quidquid ipsi faciunt prudenter vel imprudenter, redundat in totam communitatem, similiter Theologi debent in his esse maxime circumspecti, nec opinioni minus secure quantumvis probabili subscribere, sed asserere se esse oppositæ sententiæ: quia non est prudentis Doctoris subscribere contra leges iustas, & tor-

rentem DD. Tum etiam quia cum scriptura multorum oculis offerenda sit, qui non sunt timorati, subscriptione illa viri docti abutentur, in damnum Reipu. Tertio quia subscribere est asserere se sequi illam opinionem, non modo speculatiue verumetiam practice, quod non debet facere Theologus in rebus conscientiarum: sed sequi in praxi sententiam securam. Similiter concionatores non debent hanc opinionem Aspilic. publice condemnare, quia auctoribus grauibus, & qui multum suis auditis ceteros inuauerunt, debetur maxima reuerentia: nec nomina eorum aut placita publice proponenda sunt, nisi quando sunt asserenda & commendanda: Nec contra illorum sententias est praedicandum: sed tacitis nominibus DD. qui a communi via recedunt, & dimissa varietate opinionum explicandum est fidelibus, hanc esse communem opinionem DD. & securam, transgredientesque istas leges peccare mort. nec esse absoluendos, sed esse in statu damnationis innitendo semper illi fundamento secundam communem opinionem DD.

Secundo colligit ex illa opinione Nauarr. Doctor iste: posse omnes istos venditores. *Como especeros*, & similes in aliquibus seruare leges taxationis, in aliquibus non, ita ubi lex fuerit consona iusto pretio arbitrio prudentis vel communi vsui fori: seruent illam, ubi vero non, seruent communem vsu fori ad arbitrium prudentis: supposito istos venditores habere hanc bonam fidem, istam opinionem D. Nauarr. esse probabilem, & posse teneri iusta conscientia: quia si habeant fidem in oppositum, agent contra conscientiam: quod nullo modo licet, & iniuste acquirunt illum excessum pretii ultra legem, tenebunturque ad illum restituendum. Similiter confessarius, quem dicimus posse absoluere, debet etiam istam opinionem existimare probabilem, nam si iudicet illam falsam, non potest, quia ageret contra conscientiam. Horum ratio est, quia quando venditor iste vendit pretio legis, vendit pretio iusto ex lege, & sequitur legem iustam, ubi vero non vendit pretio legis, vendit nihilominus pretio quoque iusto ex vsu fori, & bona fide, credens probabilem esse DD. sententiam, legem non obligare ipsum sub mort.

Similiter famuli istorum venditorum si sciant dominos suos vendere ultra pre-

tium legis, sequentes opinionem istam ut probabilem & securam, & seruare iustum pretium fori, sunt etiam securi in conscientia vendentes ad imperium dominorum suorum. Quod si istis famulis constet, dominos suos non duci illa opinione ut probabili & segura, nec esse viros timoratos sed cupidos, tunc huiusmodi famuli non sunt securi in conscientia, sed cooperantur peccato suorum dominorum, & tenentur restituere ut coadiutores illius damni.

Tertio colligit ex eadem opinione Doctor iste, fieri posse, ut Petrus aliquo tempore teneatur aliquid restituere, quod alio tempore non teneatur. v.g. si vendat ultra pretium legis ignorans probabilitatem huius opinionis, & credens id sibi non licere, toto illo tempore ex sua conscientia erronea tenetur restituere, sicut qui credit rem quam habet esse alienam. Quando vero nouit opinionem probabilem esse & tutam, taleaque senserit, tunc iam non tenetur restituere. Quia si teneretur, aut ratione iniustae acceptationis, aut ratione rei acceptae, non primum, quia iam nouit & credit illud sibi licuisse: nec secundum, quia consequenter intelligit totum illud pretium esse suum, & sibi iuste competere: quemadmodum si Ioannes habeat pallium quod reuera ipsius est, credit tamen alienum, toto illo tempore quo credit alienum, propter conscientiam erroneam quam habet, tenetur restituere: quam primum nouit esse suum, non tenetur: cessat enim iam error ille, & deceptio suae conscientiae in eo.

Non dubito Doctorem hunc optasse & nomini Doctoris Aspilic. viri de omnibus adeo bene meriti, & simul conscientias fidelium prospicere: & leges istas si strictae ut dicunt & ad ad vnguem seruandae sint in foro animae & sub mortali, rigidas iudicasse. Et propterea docere, eos tantum mortaliter peccare, & cum debito restituendi, qui a pretio lege taxato notabiliter excesserint: qua voce videntur insinuare non quemcumque excessum esse peccatum mortale, sed magnum & notabilem.

Vbi (ut verum fatear) si exiguum excessum nec notabilem iudicent, vno tantum vel altero argenteo excedere in multis frumenti mensuris non danabo huiusmodi excessum de mortali, quia licet quantitas duorum argenteorum vel simul & vnicuique actu ab eodem homine inique accepta, vel diuisim a pluribus

pluribus sufficiat ad materiam furti mortalis, ut docuimus primo tom. q. 66. art. 6. contro. 3. nihilominus non est asserendum, Principem vel Magistratum prudentem ita voluisse subditorum conscientias astringere, ut vel solum vnius aut alterius argentei excessum in multis mensuris frumenti sub mortali instituerint prohibere,

Quod si excessus hic vnius vel alterius argentei aut dimidii, vel partis illius in singulis vel plerisque mensuris accidat, ita ut in multis, siue eidem emptori venditis, siue diuersis, aliquorum vel multorum argenteorum summam efficiat verbi gratia summam 10. aut 20. aut plurium, non dubito talem excessum in multis variisque mensuris a venditore prudente & sciente acceptum, peccatum mortale esse, & cum debito restituendi: Quia cum taxa ista, ut constat, iusta sint, iustumque pretium constituentes, & in foro animae obligantes, qui ultra illas vendit, iniuste vendit, & ultra iustum pretium: excessus autem iusti pretii in hac quantitate 10. aut 20. vel plurium argenteorum siue simul & vno actu recipiantur, siue diuisim & a multis, peccatum mortale est furti ad restitutionem obligans, ut copiose docuimus.

Vnde colligo in summa siquidem Doctor iste eos solum damnat qui in vnaquaque mensura frumenti notabiliter excedant a taxatione legis, minime vero eos qui quod in vnaquaque mensura parum & minimum iudicaretur, in multis notabilem excessum efficeret, qualis est 5. vel 10. vel 20. aut plurium argenteorum audiendus non est: cum talis excessus, etsi in multis accidat, inique accipiat, & ultra iustum pretium: Quod si notabilem excessum intelligat in multis variisque mensuris, ita ut in singulis exiguus sit; affirmetque huiusmodi exiguum excessum, non quidem in multis, sed in vna tantum vel altera commissum non esse mortale, recte docet iuxta communem illam Theologorum sententiam: *Quod ex suo genere peccatum mortale est, ex leuitate materiae veniale tantum esse.*

Colligo secundo, quod docet iurisperitus ille Mexia in prima conclusione earum quas constituit in suo commentario de taxa tritici, eos solum peccare mortaliter & cum debito restituendi, qui cum maximo excessu ultra illam vendent, multis

nominibus reprehendendum esse: Primo quod in messem adeo ipsi alienam falcem mittere voluerit, non enim pertinet ad Iurisperitos quod adeo proprium Theologici muneris est in foro animae de contractibus indicare. Secundo quod hispane proponat & sermone communi conclusiones falsum continentis, in re adeo graui, licet ab ipso latine explicentur. Vulgus enim hominum latini idiomatis ignarus conclusionibus illius tantum lectis ansam facile accipiet, ut passim a iusto pretio legis excedat. Tertio quia licet minimus exiguusque excessus a taxa legis in vna vel altera mensura non sit peccatum mortale, eo modo quo hic explicamus, nihilominus cum vox illa hispana, *Notablemente*, qua ipse utitur secundum suam propriam vim magnum graueque excessum significet, iuxta doctrinam istarum conclusionum non peccaret mortaliter, nec teneretur ad restituendum, nisi qui in paucis vel multis mensuris in multis argenteis excederet a taxa legis, quod constat esse falsum. Etenim cum quouis excessus a pretio legis, quod iustum est sit quoddam furtum sufficit ad peccatum mortale quicumque excessus tam simul quam diuisim acceptus in ea quantitate quae sufficeret ad furtum mortale. Quod vero pertinet ad restitutionem quicumque excessus & maxime exiguus restituendus est; cum alienum in nec minima quantitate possimus retinere: licet cum discrimine illo ut peccet venialiter retinens in ea quantitate cuius acceptio solum esset venialis. Quarto, habet in secunda conclusione licere venditori qui triticum quod vendit carius emerat quam sit taxa legis similiter etiam carius illud vendere, modo admoneat emptorem se ideo excedere a taxa quia carius prius emerat nititurque; ea ratione quod omnia iura concedunt seipsum seruare indemnem. Confirmat vero quia in eadem lege conceditur agasonibus excedere a taxa pro ratione itineris, & vendentibus triticum in farina accipere ultra taxam grani triginta dispondios, ratione expensarum quas fecerint in molis frumentariis, sed neque haec admittenda vilo modo sunt. Primum quia si taxa legis iusta est, quocumque titulo ab ea recedere iniquum est & acceptio alieni. Secundo quia ut habet communis omnium sententia tam Iurisperitorum quam Theologorum lex non respicit casus particulares sed quae ut plurimum ac frequentius eueniunt & iuxta constituitur cum omnibus pa-

reere tenentur nec possunt aliquo titulo illius iugum expellere aliter enim nihil certum praefingerent; unde pretio iusto lege constituto tenentur omnes vendere, licet carius aliquis eorum emerit. Tertio, quo argumento saepe in hac materia vtuntur Doctores. Pretium legis non habet minorem vim quam communis vsus fori, at vsus & estimationem fori non licet, vt vidimus superius controu. 3. huius artic. contra Scotum & alios alicui mercatori aut venditori praeterire, etiam si ipse carius eandem mercem emerit, ergo neq; licebit a pretio iustae legis eo nomine recedere. Haec denique fortuna (quod omnes norunt) quicumque venditor se exposuit, vt vilis quandoq; vendat quam emerit, & e conuerso, cui iuxta istam secundam conclusionem Mexiae non oporteret ipsum esse expositum, sed semper lucrari. Neq; doctrina istius conclusionis potest locum habere nisi in vno tantum casu, qui ab hoc instituto maxime alienus est, quando scilicet ab emptore rogatus damnus aliquod pateretur, triticum illud vendens; veluti si in alium locum aut tempus illud seruaret vendendum aut si eo vendito tandem deberet aliud in vsu familiarum suarum emere, & carius, tunc enim non ita ei liceret quia carius emit, sed quia potest damnus, quod rogatus ab emptore in eius utilitatem patitur iure vitare, seruatis his quae inferius dicemus de lucro cessante & damno emergente. Ratio vero qua conclusionem istam nititur Mexia confirmare nullam habet vim, Agafones. nisi aut vendentes farinam non recipiunt augmentum illud tanquam pretium tritici sed ratione laboris sui vel expensarum, vt ipsamet lex docet, quod maxime distat a pretio tritici, quod nulla ratione vel titulo cum lex iusta sit excedere licet. Deniq; est maxime reprehendendus quod nitatur afferre in suam sententiam Diuum Thom. Caietan. Dominicum Soto & alios Theologos, qui vt ex progressu huius disputationis constat oppositum omnino docent.

Ceterum quia Theologus ille cuius opinionem ultimo retulimus, licet opinionem communem probabiliorem quidem iudicet, sequitur tamen illam Aspilquetæ & Mexiae, argumenta illius diluenda sunt.

Ad primum Resp. Repugnare aperte

sententiam istam doctrinae sacrae scripturae, & sanctorum, quae (vt constat tam ex hac quam ex praecedenti controuersia) aperte docet, leges civiles iustas bonum commune respicientes obligare sub mortale in rebus grauibus, perspicuum autem est materiam grauem esse, quibus pretiis alimenta victui humano necessaria debeant vendi, ne humana cupiditas cum graui totius populi damno illa in immensum augeat. Vnde si doctor iste cum affirmat opinionem Aspilquetæ probabilem esse, sumat probabile eo modo quo definitur ab Aristotele i. topico, pro eo quod videtur aliquibus, verum affirmat, hoc tamen non sufficit vt illam amplectamur, ac veram iudicemus: cum ex eodem Aristotele multa falsa sint quandoque probabiliora multis veris. Hic autem certam veritatem doctrinae queramus, non solum opinionum probabilitatem: constat autem ex dictis (vt modo dicebam) leges civiles iustas obligare in conscientia, sub mortali in materia graui.

Ad secundum falsum est antecedens, vt constat ex praecedenti cont. vbi abunde docuimus, in legibus humanis maxime civilibus non esse sumendum iudicium ex intentione legislatoris, neq; ex verbis eius, quia nunquam legislatores civiles consueuerunt explicare, animi sui esse ad hanc vel illam culpam obligare: cum ipsis solum incumbat condere leges iustas; & bono communi necessarias; quomodo autem obligent, curent illud fideles, quibus satis iam constat lege diuina ac naturali superioribus obediendum esse cum iusta precipiunt.

Ad tertium. Dico odiosa restringenda esse in dubiis quorum neutra pars certa est, sed de vtraq; prudenter dubitatur; at hic non licet dubitare leges civiles iustas obligare in conscientia, cum tot locis sacrae scripturae, & rationibus adeo apertis constet; quod si nonnulli aliter sentiant, non propterea sententia nostra redditur minus certa, aut minus vera, cum illi infirmis nitantur rationibus, & locis ac textibus male intellectis, vt ex progressu huius controu. & praecedentis constat.

Ad quartum dico, non semper leges civiles irritae omnem contractum iniquum, nam in hac materia de emptioibus vt controuersia vltima abunde videbimus, leges civiles annullant quidem venditionem

nem vltra dimidium iusti pretii, minime vero eam, quae est dimidium, at nullus Theologorum dubitat vendentem vltra iustum pretium, etiam si non excedat medietatem illius, inique vendere, & teneri ad restituendum. Sufficiebant quidem haec ad praesentem controuersiam, sed licet haec verissima sint, solent nihilominus Agricola & mercatores, qui frumenta ex Sicilia, aliis vel locis ad nos asportant, pretium a lege taxatum quandoque excedere nonnullis rationibus adducti.

Primo quia superant nonnunquam labores & expensae quas fecerunt, vel in colendis & seminandis agris, colligendisq; fructibus, vel in illis ad nos aliunde deferendis pretium taxatum, iniquumq; videtur, vt qui ciuibus suis victum annamq; parat, pro huiusmodi beneficio detrimentum in suis bonis patiantur.

Secundo vnusquisque est in rebus suis moderator & arbiter, vt habetur L. In remandata Cod. Mandati, ergo licebit vniciq; rebus suis pretia imponere, & illas ita vendere, modo nulla vtatur fraude, inique ergo agit lex, hac libertate & iure expoliens venditores suarum rerum. Et confirmatur: Scienti & volenti non fit iniuria, sed qui vilis vendit aut carius emit, seclusa vi & fraude, ita vendit vel emit altero sciente ac libere consentiente, ergo nulla fit ei iniuria. Tertio lex humana non obligat nisi promulgata & recepta a ciuibus, vt docet D. Augustinus, & habetur dist. 4. Cano. In istis. Et L. De quibus ff. de legibus, sed istas leges taxantes pretia communiter non recipiunt mercatores, & venditores, cum frequenter plures vendant, absoluanturq; a confessariis. Ergo non obligant.

Quarto quia pretia rerum ex illarum abundantia & inopia mensuranda sunt, non ex Principis aut Magistratus voluntate.

Deniq; cum leges istae pretia taxantes poenam contineant, debent ceteri poenales, ac propterea non obligare ante iudicis condemnationem. Ex illo capit. Fraternalitas. adnota Glossa 12. q. 2.

Haec tamen rationes nullas in hac parte habent vires, idem enim accidere potest, vt superius vidimus) agricolis & mercatoribus, si solo vsu fori pretia rebus constituerentur, nec vlla essent a lege praescripta: deberent enim iuxta pretium illud fori necessario vendere, quantumuis non

aequaret illud, ipsorum labores & expensas.

Vnde ad primam dico, imprimis, leges superiorum (vt docuit Aristot.) non respicere, peculiare casus & euentus, sed ea tantum spectare quae frequentius eueniunt, & hac ratione taxari, pretia a superioribus, pensatis diligenter & mature, iuxta ea quae frequentius accidunt, quos labores patiantur, & quas expensas faciant agricolae in sua agricultura, & collectione fructuum, vel mercatores, in deferendis frumentis: Quod si nonnunquam excedant eorum labores & expensae pretium taxatum, nonnunquam etiam & frequentius multo excedit pretium & lucrum ipsorum expensas. Sunt autem haec accipienda de mercatoribus, qui propria sponte & negotiationis causa, vt ex ea lucrum recipiant, frumenta deferunt, nec iussu a Reip. vel illius commissione illa asportant: hi namq; pretio taxato a lege, vel recepto vsu fori eo tempore, quo frumenta sua vendunt, tenentur stare, nec augere illud possunt, etiam si damnus aliquod propterea patiantur, sicut non tenentur illud minuire, quando eo seruato maximum recipiunt lucrum: debet namq; esse aequa vtriusq; euentus ratio & conditio. Qui vero iussu a Republic. & ab illa vocati asportant frumenta incumbunt aliquando, cum hoc officium praestent ex illius conventionione, possunt, quin & debent Reip. gubernatores iuxta illorum labores & expensas pretium constitutare, in eo enim casu frumenta ad nos ducunt, tanquam Reip. ministri, nemo autem debet propriis expensis & cum iactura sua alijs inseruire, sicut neq; propriis stipendijs militare.

Ad tertium. Respondeo leges taxantes pretia satis abunde esse promulgatas, omnibusq; innotescere, quod vero a nonnullis iniquis & auaris venditoribus non obseruentur, vel quod hi ab imperitis confessariis absoluantur, non tollit earum vim. Non enim indiget lex quae iusta est, vt vim habeat ad obligandum consensu, inferiorum, alioquin, tolleretur obedientia, quam inferiores superioribus debent, pendereq; autoritas superiorum ex consensu inferiorum: quae maxima sunt absurda, & vniuersam rectam rationem gubernandi destruentia.

Ad secundum. Respondet optime Medina, vnusquemque esse arbitrum & mode-

ratores suarum rerum, non quocumque modo, sed seruato iusto pretio: quod autem sit iustum, petendum est ex regulis quas hic proponimus. Lex ergo illa habet locum, ubi pretia nec lege superioris, nec usu fori certa sunt, ut in rebus illis, quae raro venduntur, de quibus egimus in tertia regula iusti pretii, quam vocauimus mutua contrahentium conuentionem. Ad confirmationem dico in libera donatione nullam fieri iniuriam scienti & volenti, at in contractu emptio- nis & similibus fit iniuria, si non seruatur iustitia illius contractus, etiam si alter consentiat: nam eo ipso quo non seruetur iustitia, infertur iniuria: pertinet autem ad iustitiam emptio- nis, ut res iusto pretio vendantur, nec temere ac prohibito. Dico etiam, quemcumque ementem vel vendentem, eo ipso quo instituit non dare gratis, sed per contractum, nec dare libere, nec velle carius iusto emere, aut vilius vendere: sed si consentiat, aliqua necessitate adductum in illud consentire, quo fit ut ille consensus non sit voluntarium liberum, sed mistum, sicut illius qui ingruente tempestate proicit merces in mare. Regula autem illa. *Scienti & volenti, &c.* intelligitur de libere consentiente, & extra ullam necessitatem vel coactionem. Ut vidimus primo. to. q. 95. art. 2.

Ad quartum. Dico Principes & Magistratus prudenter expendere rerum, quibus pretia imponunt abundantiam vel inopiam, iuxta ea quae frequentius eueniunt: quae de causa pro varietate temporum, ut videmus, pretia ista mutant. Quod si nonnunquam venditores, licet pretia ista a superioribus mutantur, & augeantur, patiantur nihilominus aliquod detrimentum, non propterea liberantur a debito seruandi pretium taxatum, quia leges & statuta superiorum non respiciunt priuatum bonum huius vel illius, sed commune & publicum: cum bonum totius preferendum sit bono partis, pertinet autem maxime ad bonum commune in rebus adeo necessariis humano victui, certa pretia omnibus diligenter & mature pensatis constituere, ne venditores pretia huiusmodi rerum in immensum producant, coganturque pauperes fame perire.

Ad vltimum dico, leges istas non esse pure poenales, sed praecipuas etiam, constituentes rebus iusta pretia: quo fit, ut venditores illa excedentes iniuste vendant, & cum dedito restituendi.

Duo ex his colligere licet. Prius est, mercatores qui per aliquot annos fructus

aliorum emunt, quos vocamus *Arrendadores*, quantumvis pretium, quod ipsi fructibus illis reddunt excedat pretium legis vel fori non posse propterea ipsos carius vendere, tum quia huic damno se ipsos exposuerunt, tum quia apud illos non debent frumenta aliisque fructus amplius valere, quam aptud agricolas vel alios primarios illorum fructuum dominos valerent; cum non minus debeant illi quam hi iusto pretio res suas vendere, iustum autem pretium huiusmodi fructuum nullum aliud sit, nisi vel taxatum a lege, vel ubi lex nihil constituit receptum communi usu fori.

Alterum est Rempub. parantem annonam in communi, ne cuiusvis victus deficiat, posse & debere frumentis suis illud pretium statuere, quo omnes expensae ad primam illorum emptionem, traiectionem, & conseruationem necessariae, & ad omnes sumptus, qui in hunc usum deseruiunt, comprehendantur. Qua enim lege annonae cura Magistratibus incumbit, eadem inest illis autoritas constituendi pretium, quod omnes expensas annonae deteruientes complectatur.

Huic controuersiae nonnullae dubitationes quarum explicatio vtilissima est, affines sunt. Et imprimis videamus oportet.

Controuersia Decima.

TENEANTVR NE ETIAM

clerici frumenta & fructus, quos ex suis beneficiis vel patrimonio habent, pretio legis vendere

VNT qui opinantur eos non teneri, ut Theologus ille cuius opinionem controuersi. proxime praecedenti vltimo regulamus, & nonnulli alii, modo pretio arbitrio prudentum iusto illa vendant. Quod imprimis probant, quia clerici non adstringuntur legibus civilibus Principum, vel Magistratum secularium.

Secundo. Quia si exteri ducentes frumenta permare non tenentur vendere illa pretio legis, multo minus Clerici, qui a legibus secularibus magis exempti sunt quam illi. Ut constat ex cap. Decernimus, de Iudic. & cap. si diligenti. de foro compe. Similiter bona, ut videre est Can. Bene quidem dist. 96. & cap. Ecclesia

clesia sanctae Mariae. De constitutio. Imo sunt magis exempti quam exteri: hi namque si apud nos crimen aliquod committant, puniuntur a iudicibus iuxta leges nostras, a quibus tamen Clerici puniri non possunt, etiam si similia delicta committerent.

Tertio, Videntur huiusmodi taxationes Ecclesiarum vtilitati obesse. Quia si Clericorum frumenta, & fructus possint carius vendi, quam sit pretium legis, Ecclesiastici fructus plura valebunt, & mercatores illos per aliquot annos ementes quos dicimus *Arrendadores*, maiora offerent pro illis pretia: quibus commodis priuantur certe Clerici, & eorum Ecclesiae, si debeant pretio legis stare.

Denique Lex poenalis non obligat eum, quem poena quam continet punire non potest, sed leges istae taxantes pretia continent poenas, iudex autem secularis non potest Clericum, si carius vendat, poenis illis multare, cum Clericus non subiiciatur iudicio seculari, ergo non tenebuntur ad leges istas obseruandas.

His tamen non obstantibus sit conclusio.

Leges taxantes pretia rebus non solum obligant in conscientia, & sub mortali ex suo genere, ac cum debito restituendi excessum ipsos seculares, verumetiam Clericos, quotiescumque illas vendiderint.

Probatur licet Clerici non sint subiecti legibus Civilibus, sunt tamen subiecti legi naturali, & diuinae, quae praecipit ne res alio pretio quam iusto vendantur, sicut Gallus, vel Italus licet non sit subiectus legibus Hispaniae, tenetur nihilominus merces quas ad Hispaniam defert vendere pretio, quod in Hispania tali loco, & tempore censetur iustum, quia vendere iusto pretio est a iure naturali, & diuino quod omnes obligat: Sed pretium taxatum a lege simpliciter & absolute est iustum, respectu cuiuscumque ementis, vel vendentis: ergo tenentur etiam Clerici vendentes, illud seruare. Maior cum consequentia perspicua sunt: Minor constat ex dictis, Et confirmatur quia similiter Clericus non est subiectus consuetudinibus secularium, at ubi lex non taxauit pretia, sed sumuntur illa ex communi usu fori, tenentur Clerici, sicut ceteri layci vendere quoque iuxta communem usum fori: quia tunc pretium illud est iustum, ergo quando pretium est taxatum a lege, sicut

ad illud seruandum tenentur layci quia iustum est, ita & Clerici. Vnde lex secularis non subiicit sibi Clericos, sed solum statuit pretium, quod quam primum ab illa statutum est, est iustum, pretium vero iustum lex naturalis & diuina praecipit ab omnibus obseruari.

Secundo. Leges Ciuiles taxantes pretia id potissime faciunt propter pauperes, ne excessiuus rerum pretiis oppressi fame pereant, hi namque sunt, qui ubi annona deficit magis indigent: sed ad subueniendum pauperibus, & iuuandam eorum indigentiam ex superfluis statui magis tenentur Clerici, quam layci, cum hi solum tenentur ex charitate, Clerici autem, ut videbimus to. 3. ex charitate, & iustitia. Ergo.

Tertio. Ex Panormitano, Syluestro, Caietano, Soto, & communi DD. sententia Clerici, sunt quidem immunes a iurisdictione seculari, quo ad ea quae ipsorum statui indecentia essent, vel impedirent ne libere, & commode vacarent cultui diuino, qua de causa non sunt exempti quo ad leges respicientes bonum commune, & necessitates Reip. peccaret enim grauius Clericus si extraheret equos a Regno, si deferret arma prohibita contra leges Principum, quia huiusmodi leges respiciunt debitam, & optimam Reip. gubernationem: Leges autem taxantes pretia respiciunt debitam gubernationem, & necessitatem Reipub. Ergo tenentur quoque ad illas.

Quarto. Leges Ciuiles istae nisi sint contra dignitatem, vel libertatem Ecclesiasticam obligant etiam Clericos, ut habet communis DD. sententia in materia de ordine, ut docet Soto in suo. 4. dist. 25. q. 2. art. 4. concl. 4. sed haec leges sunt iuste nec libertati aut dignitati Ecclesiasticae repugnant, imo reclamant recta ratio, ut Clericus vendat carius quam laycus, & ultra pretium legis, ergo. Quinto. Lex iusta, circa pretia, eo ipso quod statuit pretium, facit actum illum emptionis, & venditionis actum iustitiae commutativae in tali pretio, pertinere ac si fieret hic contractus: do tibi hanc rem, ut des mihi pretium legis quod iustum est: sed iustitia commutativa obligat omnes tam Clericos quam seculares sub mortali, ita ut illam violans teneatur ad restituendum, quicumque ille sit, Ergo.

Sexto. Ex D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 4. leges Ciuiles iuste nisi sint indecentes ali-

cui statui non solum possunt obligare, verum de facto obligant quoscunq; ciues illius Reip. Alio qui quomodo recte illa gubernaretur? Repugnat enim maxime, vt sit quis mēbrū, nec deseruiat bono totius corporis, vnde obligant quoscunq; : ita vt si materia sit grauis, obligent sub mortali: Sed hæc lex est iusta & in materia graui, vt ex superioribus constat, ergo obligat omnes ciues etiam Clericos, cum non sit indecens Clericis vendere pretio quo vendunt layci, & non carius, imo maxime decens: Vnde præmatica Castellæ prætaxas exprimit aperte, Clericos quoq; in ea comprehendendi.

Hæc conclusio non modo est D. Tho. locis superius adductis, verumetiam recepta ab omnibus fere Theologis vt docent Syluest. verbo. L. §. 15. Soto lib. 1. de Iustitia. q. 6. art. 6. & omnes recentiores discipuli D. Tho. verumetiam est communis inter peritissimos Iuris canonici. Ita enim habent Ioan. Andreas cap. Ecclesia. Vt lite pendente. &c. Hostiensis eodem cap. Ecclesia. & in cap. finali de Solutio. Panormit. in cap. Quod Clericus. De foro competenti. vbi disputat quæ ratione Clerici in conseruandis terminis statuta laycorum debeant etiam conseruare. Abbas in cap. fina. De vita & honesta. Clerico. Deniq; vt alios innumeros prætermittam Felinus, & communis in c. Ecclesia. S. Mariæ. De constit. Hi omnes aperte docent leges siue statuta laycorū ad bonum commune pertinentia Clericos etiam comprehendere. Eoq; nomine affirmant legem Principis secularis prohibentem non extrahi equos à Regno, arma huius, vel illius generis non deferri, & similia, quæ maxime bonum commune respiciunt, Clericos etiam obligare. Ita habent in cap. 1. §. Si Clericus. De pac. tuen. & eius viol.

Ex qua comuni doctrina sequitur aperte, non licere clericis aliter suum triticum vendere quam laycis, nisi iuxta pretium legis vel vsu fori, vt optime colligunt Iohannes de Platea §. Item lex Iulia num. 108. Instituta de public. Iudic. & Palatios Ruuios in Repet. in cap. Per vestras. num. 13. de donatione inter vir. & vxor.

Præterea leges ciuiles, quæ iustæ sunt & Reip. vtilis, amplectitur Ecclesia, oportet ergo & Ecclesiasticos vbi statui vel dignitati eorum non aduersantur, illis esse subiectos: Antecedens ex ipso Iure cano-

nico constat, nam in cap. Super specula de privilegiis, dicitur: *Sancta Ecclesia legum ciuiliū non respicit famulatum. quæ vestigijs æquitas & iustitia non aduersantur.* Quod in multis est videre: nam in cap. 2. de dispensatio. impuber. (quæ materia Ecclesiastica est) dicitur, terminum à legibus statutum conseruari debere, ad contrahendum matrimonium. In cap. Venientes. De Iure Iuran. In materia iuramenti leges afferuntur ciuiles ad interpretationem iuramenti, In cap. vt inquisitionis. De hereticis lib. 6. fatetur ipsemet Sum. Pont. se vel se obseruare leges à Federico olim Imperatore Romano de puniendis hæreticis editas: Similiter habetur in cap. Cum secundum leges. Eodem titulo. In cap. ex diligenti. De simonia obseruandas esse leges ciuiles in crimina Simonie, quatenus iustæ sunt, & sacris canonibus non contrariantur. Extant innumeri alii textus in huius rei confirmationem.

Deniq; debet illos maxime ad ita vendendum suadere, quod ceteri omnes ex eodē statu & ordinē qui frumenta nō colligunt, nec habent nisi empta, quin & illi idem qui progressu temporis ea beneficia obtinuerunt, quorum redditus in fructibus consistunt, antequam illa obtinerent iniquum iudicabant, aliter illa vendi a clericis, quā vel iuxta legis præscriptum, vel vsu fori, vbi legis taxa nihil præscribit: Quod si ita contebant dum ab aliis frumenta emere ipsos oportebat, cur postquā illa habent ex propriis redditibus, & in copia vt aliis vendere possint, tam æquū sanctumq; iudicium mutarunt? Num quia benignitas, qua Deus in illos ita vsus est, aut Ecclesiæ patrimonium quod tam feliciter sortiti sunt, ad huiusmodi cupiditatem seu iniquitatem forsitan eos adiortantur? Pudeant obsecro quæ ab aliis sibi fieri noluisent, ipsos aliis tam inique prestare velle, contra vocem illam totius naturæ. *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quam vocem non solum sacra scriptura passim proponit, tamquam vocem totius legis & prophetarum, & præstantissimum Christianæ æquatis & pietatis fundamentum, vt videre est Thobias 4. Matth. 7. & Lucæ 6. verumetiam & ius canonicum in primo limine habet scriptum, vt habetur Canone. Humanum genus, distinct. 1. & in cap. Dilecti de Maior. & obediens. Quin & Imperatorem Seuerum referunt auctores grauisissimi, licet Ethnicum dicere solitum

litum, sententiam istam. Quod tibi fieri non vis, &c. maxime dum aliquem corripiebat, vel præcipiebat puniri, quam etiam referunt à Christianis didicisse. Nec valent argumenta initio huius questionis adducta in oppositum: Nam ad primum constat ex argumentis propositis quomodo Clerici teneantur etiam ad obseruandas leges iustas Principum, quæ statui & dignitati eorum non repugnant.

Ad secundū dico exteros non teneri ad vendendū pretio legis, quia nē illi desinant ad nos deferre frumenta, conceditur eis ne teneantur vendere pretio præmaticæ, ita vt si illos non eximeret, tenerentur etiam illius pretio stare, Clericos vero non eximit, quin potius præmatica ista expresse pronunciat illos quoque comprehendere:

Ad tertium. Respond. imprimis, Principes quoque ipsos simili damno affici, plus namq; valerent etiam ipsorum redditus, & pluris emerentur ab arrendatariis, si liceret illis carius vendere quam sit pretium legis: patiuntur nihilominus hoc damnum, vt consulant bono communi, cui non minus debent deseruire clerici quam seculares; pertinet autem maxime ad bonum commune, certa esse ac taxata pretia annonæ.

Sed dices Principes, quæ hac via amittunt, multis aliis recuperare, institutis & impositis variis tributis & vestigialibus: quod Ecclesiis & clericis non licet. Respondeo, esto ita res habeat, nullam fieri propterea clericis iniuriam. Primo, quia Principes tenentur, non solum ciuium suorum victui prospicere, verumetiam illorum gubernationi ac defensionem, quod non possunt nisi collectis ab eisdem ciuibus per tributa & vestigialia variis peccuniis: Clericis vero solum incumbit cura suæ familiæ, & pauperum, quibus fructus quos habent abunde sufficiunt, cum ex illis, etsi vilis vendatur, se ipsos suamq; familiam alere commodè possunt, & pauperum necessitati plurimum subueniunt. Quæ enim maior pauperum utilitas & subuentio, quam vt alimenta quibus indigent facilius & vilis emere possint?

Ad vltimum Resp. posse illos puniri à iudice Ecclesiastico, quin & deberi tanquam iustarum legum, & quæ, ad commune bonum adeo necessariæ sunt, iniquos transgressores.

Ex his sequitur duo. Primo illū qui emit

rem aliquam ab vno ultra pretium legis, non posse eandem alteri vendere eodem pretio quo emit, sed tantum pretio legis: quia propterea quod aliquid ab altero emeris, iniusto pretio non conceditur tibi facultas similiter vendendi pretio iniusto, cum vendere pretio iusto omnes obliget & in quocumq; casu.

Secundum vendentes ultra pretium legis sed in excessu leui peccare tantum venialiter, & teneri ad illud restituendum sub poena venialis: Quod si multoties vendat ultra pretium legis, etiam si quauis vice excessus sit exiguus, nihilominus si illa minima, collecta perueniant ad quantitatem quæ sufficiat ad furtum mortale, vt diximus in materia de furto, vendere illo modo ultra pretium legis esse mortale, & teneri sub mortali ita vendentes totam illam quantitatem, quæ per minutiores excessus est collecta, restituere.

Quæret nunc aliquis:

Controuersia Vndecima.

AN QUANDO PROPTER

abundantiam Annonæ pretium fori vilius est quam illud taxatum a lege, liceat vendere frumenta iuxta pretium legis?

THOMAS Mercatus in opere suo de contract. Lib. 1. cap. 7. videtur sentire, pretium taxatum a lege eam vim habere, vt quandiu lex illa non reuocatur, liceat pretio legis tamquam iusto merces vendere, etiam si eadem propter illarum abundantiam communi vsu fori vilius vendantur. Exemplum affert in merce lineæ, si lege (inquit) impositum esset lineæ merci; vt possit vna illius vendi à minimo aliquo pretio vsq; ad pretium sex argenteorum, communi autem vsu fori vendatur singula quæque ultra propter illius mercis copiam quattuor argenteis, licebit nihilominus mercatori quandiu lex illa non reuocatur, vendere quoque sex argenteis, quod est pretium taxatum a lege. Licet tutius (inquit) sit, & securius dimisso pretio legis, vendere mercem iuxta communem vsu fori tali loco & tempore.

Hanc sententiam non probat Mercatus potest

posset nihilominus probabilis alicui videri. Primo. Quia ut supra vidimus, prima regula iusti pretij est taxatio legis. Secunda vero communis vsus fori, inter quas hunc constituimus ordinem, ut communis vsus fori obseruetur necessario, vbi rebus non est constitutum pretium aliquod à lege, vnde in rebus quibus à lege præscriptum est, quandiu lex illa non fuerit reuocata, licebit pretio illo legali tanquam iusto vti.

Secundo. In emptione, & venditione, & in quocunq; contractu debet esse par, & æqualis contrahentium ratio, & conditio, ac vbi pretium est taxatum à lege, non licet venditori illud excedere, etiam si propter mercium defectum, & inopiam sua pretiosior reddatur, & maioris valoris communi hominum æstimatione, ergo neq; tenebitur descendere ab eodem pretio legis, etiam si propter eiuſdem abundantiam illa vileſcat, & minoris æstimetur in vsu fori, sed poterit illam vendere seruato pretio legis.

Veteres Theologi de hac dubitatione, & similibus parum, aut nihil fere scriptam reliquerunt. Recentiores vero conueniunt quidem omnes, quando propter anni vbertatem, aliarum ve rerum affluentiam frumenta, vel quæcunq; aliæ merces communi vsu fori minoris venduntur, quæ sit pretium taxatum illis à lege, non posse eo tempore & loco pretio legali huiusmodi res vendi, sed eo tantum, quod tunc habet communis ille vsus fori: adeo ut si quid ulterius recipiatur, iniustum sit, & restitutioni obnoxium. Conueniunt in hac sententia Cordubensis in suo tractatu de casibus conscientie q. 84. Barthol. Medina in summa cap. 14. §. 25. Palatius lib. 2. cap. 2. & quotquot sunt recentiores interpretes D. Thom. in hoc art. quibus etiam fauet Conradus de contract. parte. 3. q. 57. conclusione. 1.

Sed quamuis in hac sententia omnes conueniant, in reddenda tamen ratione disident. Omnes namq; DD. modo citati hanc reddunt rationem. Quia leges institutæ sunt in vtilitatem ementium, constituentes pretium illud quod assignant, tanquam terminum, & metam ultra quam ascendere in pretio non liceat: ut hac taxatione & via, cupiditati vendentium occurratur, quorum fames, & auiditas in augendis pretiis vix vnquam saturatur. Aliq-

verò institutæ sunt in vtilitatem vendentium, constituentes pretium à quo descendere non liceat, ne venditores propria necessitate, & indigentia oppressi res suas prodigere compellantur. Inter quas hoc iniquum est discrimen, ut priores illæ, cum sint in vtilitatem ementium, & ad coercendam vendentium cupiditatem, non constituent taxam illam tanquam semper obseruandam, neq; pretium illud velut absolute, & simpliciter iustum & æquale, sed tanquam terminum & supremam lineam, à qua, deficiente re illa venali, ascendere non liceat, vnde cessante defectu illo mercium, qui augendis pretiis causa esse solet, non tollit lex ista vim illam, quæ habet communis vsus fori in constituendis pretiis, sed obseruandus est vbi fuerit rerum abundantia, perinde ac si talis lex non existeret: Repugnat enim recte rationi, ut quod ad reprimendam venditorum cupiditatem tantum institutum est, & tanquam remedium caritatis ex defectu mercium, illorum cupiditati patrocinaretur. Similiter posteriores, cum sint institutæ in vtilitatem vendentium, constituunt quidem pretium illud quod assignant, velut terminum etiã & metam, à qua non descendatur, ne venditor necessitate propria adductus rem suam prodigere compellatur, non tamen tollunt quin maius pretium pro re illa accipi possit, maxime si vsu fori similes carius vendantur, quam sit pretium illud legis.

Ex hoc fundamento colligunt leges imponentes pretia frumentis, cum pertineant ad priores illas, quæ in vtilitatem ementium conditæ sunt, & ad cohibendam agriculturalum, & mercatorum cupiditatem, ita constitutæ sunt, ut quando annonæ caritas fuerit, obseruetur omnino tanquam iustum, & à quo excedere nullo modo liceat: sterilitate vero illa cessante, & adueniente fructuum abundantia, retineat vsus fori eandem vim quam haberet, si eo tempore nullum esset impositum frumentis pretium à lege. Iniquum enim profecto esset, ut eo tempore quo diuina pietas pauperum misera annonæ abundantiam contulit, priuaret eos lex humana cœlesti illa benedictione, & fauore. Ad posteriores vero pertinere census, & iura quæ domibus, agris, aliisue rebus fixis accepto aliquo pretio imponuntur, ita ut huiusmodi census, & iura non liceat vilius emere, quam sit pretium legis. v. g. ut mille non minus emantur quam per quatuordecim

cim milia, pluris, vero emi possint ex mutua conuentione, & consensu contrahentium: quia lex ista non prohibet quin pluris vendi possint, quam sit pretium ab ipsa taxatum, sed illud tantum interdicit, ne minoris emantur: quia prospicit vtilitati venditorum, qui huiusmodi iura, & census nunquam solent bonis suis imponere, nisi necessitate aliqua adducti, ad quam leuandam quæcunq; pecunia, & quocunq; pretio huiusmodi onera rebus suis imponerent, & cum qualibet iactura sua, nisi huiusmodi damnis, pretio constituto lex occurrisset.

Sed hæc ratio licet omnibus fere DD. maxime placeat, iunior nihilominus quidam, & mei Augustiniani instituti F. Petrus Aragon minus accommodatam censet hac adductis ratione. Vel pretium legatum iustum est, vel iniustum: iniustum censendum non est, cum constat ex superioribus, Principes, & Magistratus in huiusmodi pretiis constituendis perpendisse diligenter, & mature, ea omnia quæ ad constituendum cuiq; rei iustum pretium, pro tali loco, & tempore consideranda sunt. Quod si iustum est, sicut censere oportet, lex illud constituens siue respiciat vtilitatem ementis, siue vendentis, poterit perpetuo obseruari, donec reuocetur: quia pretium iustum obseruare licet in omni venditione. Vnde cur tempore abundantie non sint merces vendendæ pretio legis, sed iuxta communem vsu fori, in quo vilius venduntur, non erit defendum ex distinctione ista legum, quarum aliæ vtilitati vendentis, aliæ vero vtilitati emptoris prospiciant, sed aliunde. Quod si dixeris legem istam propterea tempore abundantie non habere vim, quia communis æstimatio hominum efficit, ut pretium ab illa taxatum eo tempore non sit iustum. Contra inquit, æstimatio omnium, vel vsus fori non habet locum, quando rebus taxatum est pretium à lege, quod est secundum argumentum initio huius Controuersie à nobis propositum pro opinione Mercati.

Vnde reiecta ratione illa ab omnibus recepta hanc aliam assignat. Ut bifariam contingat taxari pretium lege aliqua, vel ita ut absolute illud taxet tanquam iustum, determinando certam pretii quantitatem, vel ita ut taxet pretium iustum, sed solum assignet quantitatem aliquam, ultra quam vendere non liceat, non curans

sit ne taxatio illa iusta, & equa, vel fecus.

Hoc posito docet duo. Primo si quid taxatio fiat illo priori modo, licet venditori pretium illud quocunq; tempore accipere, donec illa lex reuocetur: quia cum iustum sit, & legitimum, licet illo iusta conscientia vendere, non obstante quacunq; alia hominum æstimatione, siue lex illa in fauorem ementis siue in fauorem vendentis lata sit. Quod si taxatio fiat illo posteriori modo, non posse venditorem plus accipere, quam sit pretium receptum communi vsu fori, quia taxatio quæ fit hoc posteriori modo, non constituit iuxta hunc authorem certum pretium iustum, sed solum constituit quantitatem quam excedere non licet. Docet secundo leges constituentes pretia frumentis censibus, aliisq; rebus venalibus non constituere illa tanquam iusta, & equalia, nec tanquam certa, & diffinita, sed velut certas quantitates à quibus excedere non licet. Ex quibus colligit, non esse vendenda frumenta, vel alias merces tempore abundantie iuxta pretium legis, si communi hominum æstimatione, & vsu fori vilius vendantur. Quia leges istæ non constituunt pretia ista velut iusta, sed solum ad vitanda Reip. damna, tanquam terminos à quibus non excedatur, relinquere vero pretia in naturali iure, cui nititur communis hominum æstimatio.

Meo tamen iudicio. Prior illa ratio magis accommodata est, tum quia hæc posterior aliquid continet falsum, tum quia si quid veri habet, non differt in eo ab illa priori, si recte prior illa percipiatur. Habet quidem falsum, cum docet ex legibus assignantibus pretia, quædam assignare iusta pretia, alias vero illud non curare. Nulla enim lex est, quæ cum pretium assignat, pro eo tempore, & loco quo illud assignat, non censet illud iustum, & tanquam iustum obseruandum: aliter cur Princeps & Magistratus in huiusmodi pretiis assignandis adeo solliciti essent, in perpendis laboribus, & expensis, aliisq; circumstantiis, quas ad statuendum iustum pretium diligenter, & mature meditari oportet? Quorsum vtuntur peritorum, & prudentum consilio? nisi ut quantum humana prudentia valet, æqualitatem constituent cum valore rei cui pretium taxant.

Dicamus igitur communem illam DD. rationem, non in eo potissimum consistere, quod leges quandoq; respiciant commoda emen-

da eumentium, quandoq; vero vendentium vtilitatem, sed cum prospiciant bono communi, & ferantur ad vitanda Reip. damna, ne tempore sterilitatis propter excelsiua & immensa frumentorum & alimentorum pretia pauperes fame perire cogantur, constituantur frumentis & annonæ pretia eo tempore, sterilitatis scilicet, ad vnguem seruanda; eo namq; tempore occurrit huiusmodi periculum. Quis enim dubitat, si quidem agrorum & mercatorum arbitrio, pretia frumentorum anno sterili reliquantur, non modo pauperes, verum etiam plerofq; ciues ad summam egestatem redigendos? Quamuis ergo & vtilitati quoq; venditorum lex consultat, cū illorum etiam labores, & expensas, ac industrias diligenter consideret, attamen quia potissimum illius scopus est, ne pretia plus iusto in immensum augeantur, dicuntur huiusmodi leges in vtilitatem eumentium constitui, ne scilicet tempore egestatis annona excelsiuis pretiis grauetur, cum maximo Reip. damno.

Vnde cum hic sit proprius illarum finis, cesset autem tale damnum & vna cū eo ratio legis cessante egestate, sequuntur necessario hæc duo. Primo vt illud pretium non solum sit terminus pretii, verum etiam iustum pretium, pro tempore in quod constituitur, nempe pro anno sterili. Secundo vt si cessante huiusmodi sterilitate propter annonæ abundantiam vilius illa vendatur, communi vsu fori, non liceat tunc stare pretio legis, sed sit omnino standum illi communi vsui fori, quia pretium illud legis solum respicit tempus sterilitatis. Similiter cum in censibus id potissime lex instituat, ne indigentes pecuniis grauem suorum bonorum iacturam patiantur, impositis sibi maximis oneribus, & iuribus, pretium quod constituit, non solum sit terminus, verum etiam iustum pretium, infra quod talia iura emere non licet, sed ita vt ab illo ascendere liceat iuxta prudentum & peritorum in tali genere contractus arbitrium, & æstimationem.

Argumenta vero quibus Autor hic, rationem ab omnibus fere probatam, & quæ nos etiam amplectimur impugnat, nullius sunt momenti.

Ad primum enim. Respondeo: pretium taxatum frumentis à lege iustum esse, & obseruandum, eo tempore in quod lex illud constituit, nempe quando deficit an-

nona: tempore vero abundantia non esse illi standum, sed hominum æstimationi & foro, cum lex non constituat illud ad priuandos ciues cælesti beneficio, quo decet illos anno fertili potiri.

Eodem modo soluitur, cum vrget vsus fori: non habere locum, vbi pretia sunt à lege taxata: Hæc enim regula vera quidem est, quando taxantur à lege absolute & simpliciter in omni tempore, vt in pretiis que imponuntur carnibus: pretia vero frumentis constituta solum respiciunt tempus sterilitatis, ne in eo propter caritatem annonæ & vendentium cupiditatem in immensum augeantur. Quo fit, vt cum primum tempore abundantia vsus fori vilius vendantur, quam sit taxa legis, illud tantum sit pretium iustum, quod vsus fori habet perinde ac si pro eo tempore nihil esset à lege taxatum.

Qua etiam ratione diluitur primum illud argumentum, quo poterat confirmari opinio illa Mercati initio posita.

Ad secundum vero ibidem adductum respond. in omni quidem emptione esse debere contrahentium conditionem, intra limites tamen iusti pretii, ita vt illud semper obseruetur propter quod tempore sterilitatis non potest vendere ultra pretium legis, quia eo tempore illud est iustum, tempore autem abundantia debet seruari pretium fori, quia eo tempore illud quoq; solum est iustum, vt ex progressu huius controuersia constat.

Hinc sequitur. Primo agalones & quofcunq; deferentes triticum ex vno loco in alium tempore abundantia, quando vsus fori inferior est taxa legis, non posse super addere pretio, quo inueniat frumentum vendi, in loco ad quem illud deferunt, illa quinque vel sex dipondia, quæ pro singula quaq; parasanga conceduntur illis à lege ultra pretium taxæ: Tum quia hæc concessio solum respicit tempus sterilitatis, quemadmodum & taxa illa legis, tū quia pretium iustum tempore abundantia illud tantum est, quod habet vsus fori, quod transgredi iniquum est omnino, quocunq; nomine, vel titulo illud fiat.

Sequitur secundo eumentem triticum, vel aliam quamcunq; rem carius quam sit iustum illius pretium, non posse eandem aliis deinde vendere eodem pretio, quo ipse illam prius emit. Ratio est aperta, quia nulla ratione licet iustum pretium

tium rei quæ venditur excedere, neq; iniquitas prioris venditoris, facultate concedit secundo, vtendi cum aliis simili iniquitate. Conueniunt in hac parte non modo Theologi, verum etiam multi ex Iurisperitis in L. Si fideiusor. §. Meminisse. ff. de legatis. vbi damnatus vendere rem aliquam, etsi ab aliis emptam, intelligitur iusto pretio. Iuxta Gloss. Bartho. Imola: Rapha. & multorum. Licet non desint ex ipsismet Iurisperitis, qui doceant totum pretium, quod prior emptor dedit, posse illum à secundo accipere. Sed hæc opinio, nullo modo in foro animæ admittenda est, cum iniquitas prioris venditoris (vt modo dixi) non concedat secundo, facultatem vtendi simili iniustitia.

Sequitur, tertio, illud quoq; ad rectam huiusmodi legum obseruationem maxime pertinere, ne venditor compellat ementem, alias quoque res vna cum frumento à se emere, veluti oleum, vinum, vel quid simile. Qua fraude vtuntur nonnumquam vendentes triticum, vt ea ratione excessum pretii, quem in venditione tritici exigere non audent, ne poenas legis incurrant, hac via nituntur obtinere, renuentes triticum suum vendere, nisi una cum illo vinum, oleum, aut aliquid aliud ab ipsis emptores accipiant, maiori pretio, quam lex vel forum patiat. In quo genere contractus, duplici venditores isti vtuntur iniquitate. Prior est, quod vinum, oleum, vel alia, quæ indigentem tritico vna cum illo emere compellant, carius vendant, quam sit iustum illarum rerum pretium. Altera vero, quod etiam si iusto pretio illa venderent, cum obligatio ista & compulsio, pretio æstimari possit, vtentes illa, tantum excedunt in iusto pretio frumenti, quanti illa arbitrio prudentis esset æstimanda: sicut qui mutuo pecuniam alteri confert cum aliqua obligatione, pretio æstimabili, censetur (vt videbimus) vsurarius, quia præter pecuniâ mutuatam, tantum recipit lucri, quantum obligatio illa censetur valere.

Huic quæstioni illa maxime coniuncta est, & propterea hoc etiam loco explicanda.

Controuersia Duodecima.

VBI PRETIA RERVM VA-
ria sunt, vnde sit sumendum iustum & num ex
loco in quo res vendita traditur, an potius
ex loco vbi pretium soluitur?

CCCIDIT triticum vel aliam quamcunq; mercem (nā in hac parte idem esse debet iudicium de omnibus) vendi Valentia, lege à Magistratibus edita, vel communi æstimatione pretio, vt octo, eandem vero vendi Barchinone pretio, vt sex, querere aliquis potest, liceat ne vendenti illam Barchinone exigere, ac recipere pro illa pretium quo venditur eadem Valentia?

Vt dubitationi huic occurramus, duo sunt tamquam certa hic constituenda.

Prius est, vt optime docet Syluester verbo Emptio. q. 1. §. 1. & Mercatus lib. 2. de contract. cap. 11. estq; ab omnibus receptū, venditionem rei tunc fieri, & perfici, ac in eo loco, vbi & quando, actu & re ipsa res illa ementi traditur, transitq; omnino in illius dominium: ita vt exinde siue pretiosior reddatur, siue deterior, siue omnino pereat, emptori lucra illa vel damna ascribantur: Quæ regula ex definitione ipsius venditionis sumitur: definitur enim vt initio huius quæsti. vidimus, actualis traditio, siue translatio absoluta & perfecta rei alicuius in alterum, pro pretio. Vnde in eo tantum loco & tempore, censenda est fieri vere alicuius rei venditio in quo illa, actu & re ipsa ementi traditur, & in illius dominium omnino transit, siue in eodem loco in quo actu traditur, conuenerint inter se emptor & venditor de illa tradenda, siue in alio: Ac siue in eodem loco fiat illius solutio, siue in alio:

Alterum est, duobus modis posse venditorem istum sese habere, vel ita vt rem illam, certo ac definite decreuisset ducere in Valentiam ibi vendendam, vel ita vt nihil tale statuisset, Non est hic sermo de eo, qui mercem suam decreuerat in Valentiam ducere: Hic enim ratione lucri cessantis, vt quæst. sequenti de vsuris videbimus art. 2. contro. 8. tuta conscientia potest recipere pretium, quo merces illa Valentia venderetur, deductis expensis, & periculis subeundis in ea transferenda in Valentiam, quæ emptor in se recipit, cum illa ad venditorem pertineant, perinde ac si suo nomine mercem illam Valentiam vsq; detulisset. Ex quo apertū etiam efficitur, venditorem ita se habentē, vt promittat quidem Barchinone rem suā vendere Ioanni, sub ea tamen conuentione, vt celebretur & perficiatur contractus Valentia, cū primum merces illa eo fuerit

fuerit asportata, posse similiter recipere pro illa pretium quod Valentia iudicabatur iustum quia cum huiusmodi venditio reuera Valentia fiat, illud est propterea in eam iustum rei venditae pretium, quod eo tempore censetur Valentia iustum: Cum haec igitur certa sint, ut inferius videbimus, dubitatio proposita de eo tantum est, qui actu & re ipsa rem aliquam vendit Barchinone, possit ne illam vendere pretio quo venditur Valentia?

Concors est in hac parte omnium DD. sententia, pretium iustum sumendum esse ex loco, & tempore, quo res vendita actu & re ipsa ementi traditur, & in illius dominium omnino transfertur. Ratio est aperta, Quia pretium iustum cuiusque rei illud est, quod res valet ubi & quando actu & re ipsa illa venditur, siue pretio legis siue communi usu fori, iuxta ea quae huc usque explicata sunt, Sed res non venditur actu, & reuera in loco, & tempore in quo contrahentes de illius venditione conveniunt, neque in loco & tempore in quo fit illius solutio, sed tantum in loco & tempore in quo actu & re ipsa traditur ementi, ita ut possit iam emens de illa ut omnino sua libere disponeret: erit ergo iustum illius pretium sumendum ex eo loco, & tempore in quo actu & re ipsa traditur ementi, efficiturque verus & absolutus illius dominus. Unde qui rem quam actu tradit Barchinone, carius venderet quam ibi valeat eo quod Valentia carius vendatur, vel quia de illa vendenda Valentia convenit cum emptore, vel quia pretium illius Valentiae recipit, se ipsum in grave damnum suae conscientiae decipit, reneturque excessum illum omnino restituere: Quia iniuste vendidit, & contra legem, si rei venditae erat a Magistratibus Barchinone taxatum pretium, vel contra iustum pretium fori, si iuxta illum vilis tunc res illa vendebatur Barchinone quam Valentia.

Ex qua doctrina sequitur, quam iniuste & inique agant nonnulli ementes in hac nostra Civitate Valentiae triticum, quod in eadem recipiunt, pretio tamen quod illud valebit tempore messis Castellioni planiti ei, quo tempore & loco certissimum est vilis multo vendi, quam vendatur Valentiae quocumque tempore anni tradatur.

Hic contractus multas habet inaequalitates, & ex consequenti iniquitates: Nam imprimis triticum quod communiter Valentiae venditur, siue ex propriis illius agris

& irriguis, quos dicimus, *La huerta de Valencia*, siue ex locis vicinioribus, siue ex Castellia, siue ex Insulis, vel aliunde, huc deferatur, praestantius multo est, & ad omnia vilis, eo quod nascitur & venditur Castellioni.

Ex quo sequitur secundo, quod modo dicebam, Valentiae carius multo vendi quocumque tempore anni illud ematur, quam vendatur Castellioni tempore messis. Quo circa tam praelatos, quam confessarios in hoc abusu extirpando oportet esse sollicitos: viget enim plurimum ut a viris fide dignis accepi cum magno damno spirituum huiusmodi, & temporali vendentium detrimento.

Sequitur tertio inique etiam agere nonnullos Magistratus & Rectores civitatum, qui congregantes frumenta in horreis publicis in communem totius populi utilitatem, carius illa vendunt, quam sit pretium taxatum a lege, cum tamen computatis in unum tam pretio quo illa emerunt, quam expensis omnibus ac sumptibus quos in illis congregandis & conservandis fecerunt, vilis vendi debeat, quam sit ipsius legis taxa. Veluti qui mensuram tritici 16. aut 17. argenti vendunt, cum pro illius pretio omnibusque sumptibus & expensis in unum collectis, re diligenter ac fideliter investigata, non sit iustum illius pretium nisi v. g. ut 12. vel 13. Etenim si privatis civibus non licet a legis taxa ubi sterilitas existit ascendere, neque ab aestimatione & communi usu fori ubi annonae abundantia occurrat, quia haec tantum sunt pretia iusta, a quibus recedere maxima est iniquitas, quantum licet gubernatoribus, quibus cura commissa est, quibusque ex munere suo incumbit, ut ab omnibus aequitas & iustitia observetur, illius leges tam turpiter violare? Vendentes triticum cuius primo pretio omnibusque sumptibus in unum collectis iustum pretium est 12. pretio ut 16.

Neque ab hoc crimine liberatur, eo quod dicant se ita agere, ut ex huiusmodi iusti pretii excessibus colligatur pecunia, quae vel alia onera Reip. leventur, vel existat ararium unde tempore caritatis commodius in futurum annonae paratur ex propriis Reip. pecuniis, quia ex his parata & non alienis & ad censum acceptis, minores multo fient expensae & minori pretio frumenta vendi poterit. Haec inquam ratio vel finis gubernatores ita agentes non libe-

ras

rat a maxima iniquitate: Primo, quia cum excessus iusti pretii iniquus sit omnino, & simpliciter iniustus, non est propter aliquem bonum finem admittendus: Clamante B. Paulo: *Non esse faciendam mala ut inde veniant bona*: Secundo quia non sunt levanda onera Reipub. vel parandum publicum ararium cum tanto onere, & detrimento pauperum: Nam cum hi sint in quorum beneficium potissime annonae publica paratur, quia dites & potentes innumeris aliis viis frumenta sibi comparant, hi etiam sunt, quorum damno & iniuria, onera Reipub. leventur, vel ararium istud constitueretur: quo iniquius aliquid excogitari non potuit. Sunt enim onera ista levanda, vel araria ista instituenda ex diuitem & potentium opibus, instituta aliqua gabella iusta, non cum iniuria pauperum: Vbi anni sterilitas illud fert, ut frumenta in publicis horreis congregata omnibus in unum computatis carius pretium efficiant, quam sit taxatio legis, vel usus fori, aequum est, ut quae in communem utilitatem fuerant congregata, pretio illo vendantur postulantiibus illa: at ubi fructuum copia ex divina benignitate illud confert, ut minoris stent quam sit taxa legis, non modo superanda non est, sed neque aequanda, sed iusto pretio vendenda sunt frumenta ex horreis publicis postulata, sicut a quocumque privato oportet iusto pretio illa omnino vendi. Demum, quae maior iniquitas, quam cum tanta iniuria & aperto damno pauperum qui modo viuunt, consulere futuris nondum natis? Gubernatores huiusmodi, qui ita futuris pauperibus dicunt se prospicere, & diuites huius saeculi qui futuris etiam dicunt se relinquere elemosinas, presentium obliti, ad monebat Santissimus ille ac Prudentissimus Praesul, noster Archiepiscopus, Religionis Augustinianae Decanus, Frater Thomas a Vilanueva, Deum non exquisiturum an futurorum pauperum fuerint miseri, sed eorum quorum inopia & fames ipsis innotuit: Sicut diues ille purpuratus non dicitur a Christo damnatus eo quod futuris pauperibus nihil in suo testamento reliquerit, sed quia pauperem Lazarum quem quotidie iacentem in ianua domus suae conspicebat, nec pavit, nec fovit, sicut de-

Sed offert se hic dubitatio: Cum practica ista tritici Castellae edita solum eximat a taxa quae in ipsa constituitur ducentes fumenta per maria.

Controversia Decimatercia.

AN DVCENTES ILLA PER terram ex alieno Regno sint liberi etiam a taxatione legis, sicut hi qui asportant illa per maria.

ATIO dubitandi est, Quia lex ista solum eximit a sui observatione ducentes fumenta per maria, inouerat autem optime legislator posse quoque illa duci imo quandoque de facto afferri a mercatoribus etiam ex alienis regnis per terram, quos tamen non eximit: Vbi vero lex aliquos eximit, minime vero alios, quos proculdubio nouit simile praestare posse, non est quod illos eximamus, cum dimisisse illos legislatorem, non possit dici (ut legisperiti loquuntur) casus oblitus.

Nihilominus idem reuera ferendum est iudicium de omnibus ex alienis regnis ad nos frumenta deferentibus, siue per maria, siue per terras illa transfueantur. Vbi enim eadem existit ratio, idem quoque debet esse ius, conceditur autem deferentibus ad nos frumenta per maria, sic teneantur illa vendere iuxta taxationem legis, ut hac facultate sibi concessa alliciantur, frumenta quibus egemus ad nos deducere, tantoque beneficio nos afficere: Simile autem nobis impediunt beneficium, qui frumenta ad nos ex alieno regno per terras asportant, oportebit ergo si iuxta rectam rationem (sicut oportet) leges accipiendae sunt, similia etiam exemptione & facultate istos gaudere, ut similiter ad asportandum quoque triticum alliciantur. Unde quicunque ex remotis locis ad nos frumenta ducunt, siue per maria siue per terras illa deferantur, siquidem vigente taxatione ob caritatem annonae ad nos perueniant, poterunt illa carius vendere quam sit taxa legis, computatisque in unum primo pretio quod reddiderunt, vna cum laboribus, periculis, & damnis quae passi sunt, & expensis quas fecerunt, de iusto pretio arbitrio prudendum constituendo cum incolis

F conue

conuenire. Vbi vero cum ad nos peruēniunt, propter annonæ copiam non seruat taxam legis, sed vilius frumenta venduntur communi vsu fori, tunc ut ex dictis constat, non possunt alio pretio uti quā illo recepto in foro; quia eo tēpore illud tantum iustum est, & huic fortunæ se ipsos exponunt, qui negotiatiōni transfuehendisq; mercibus incumbunt.

Nec valet quod à mercatoribus contra hanc partem obiicitur, Non debere illos suis expensis & damnis Reipu. inferuire, quod certe accideret, si tenerentur vendere pretio fori, quando illud vilius est quam sit taxa legis. Respondemus enim, eos tunc solum inferuire Reip: quando illa caritate annonæ premitur, afferunturq; ab ipsis frumenta in illius subsidium: at quando talem inopiam Respub. non patitur, suæ utilitati potius & desiderio lucrandi dicendi sunt inferuire, quam Reip. ipsi.

Ex his quæ hæcenus de frumentorum pretiis dicta sunt, perspicuum satis esse poterat, quid censendum esset de farina & pane cocto, maxime in regnis Castellæ, in quibus sanctissima illa & prudentissima tritici præmatica aperte exprimit, qua ratione in his omnibus pretia iusta seruanda sint, verum quia nullum peccatum tanta cœcitate sui particeps afficit, quanta cupiditas, de farine & panis cocti pretiis non grauabor priuatim quoque & in particulari hoc loco disserere, maxime propter hoc nostrum regnum Valentia & similia, in quibus licet nonnunquam an non sterili assignentur à Magistratibus pretia tritico, farinae vero raro vel fere nunquam, vides illos pretium taxare: licet panis coctus certum pondus & pretium omnibus temporibus iuxta tritici copiam, vel inopiam & caritatem assignare magna sollicitudine & diligentia semper eurent. Videamus igitur.

Controversia Decimaquarta.

AN TRITICVM REDACTVM in farinam eodem omnino pretio vendi debeat, quo venditur existens in grano.

MVM apud Iurisperitos nomine frumenti non semper intelligatur farina, quin potius iuxta proprietatem vocabuli apud

iplos quandoq; distinguantur, quo nomine docent si cui legatum sit frumentum, non propterea legatum esse illi farinam, ut videre est apud Bald. in l. 1. col. 3. Co. de fructibus & lit. expens. & Barth. in l. Quæsitum §. illud. ff. de legat. opinari propterea aliquis posset leges & statuta superiorum taxantia pretium frumentis non comprehendere farinam, vbi illud non exprimit, quia leges istæ videntur odiosæ, & ex regulis iuris odia restringenda sunt.

In Regnis Castellæ res perpiciua est, cū in eis aperte contineatur, eodem omnino pretio & taxa legis vendendum esse frumentum, & farinam, præter quam quod pro mensura farine quæ dicitur, *Hanega*, ultra pretium frumenti addere oporteat. triginta dispendia, ratione expensarū quæ fiunt in molis frumentariis.

In aliis autem regnis in quibus Magistratus tempore sterilitatis tritico pretium assignant, minime vero farinae, sicut frequenter accidit in hac nostra Ciuitate Valentia, posset aliquis illud opinari & carias farinam vendere quam sit pretium tritici. Sed deciperetur profecto maxime, & in graue salutis suæ damnum, qui ita sentiret. Quamuis enim commune sit Theologorum dictum, finem præcepti non cadere sub præcepto, apud eosdem tamen receptum est, veram legis intelligentiam ex fine quem legislator in ea sibi proposuit sumendam esse, maxime in legibus quæ ad prohibendum commune aliquod totius populi damnum instituntur. Etenim vbi ciuitas aliqua obfessa maxime periclitaretur de prodicione, ad quam prohibendam lex promulgaretur ne vllus cuius illam egrederetur, etsi nomine cuius iuxta vocabuli proprietatem exteri qui alium de ad eam accesserunt, non intelligantur, in hoc tamen casu contra legem illam grauius etiam delinqueret peregrinus, & exteri, qui ciuitatem illam egrederetur. Quia cum prodere ciuitatem non minus possit exteri quam cuius, & lex illa ad prohibendam prodicionem de qua ciuitas illa periclitatur, lata sit, omnes eodem omnino iure & vinculo comprehendit. Estq; communis etiam hæc Iurisperitorum doctrina, & maxime rationi consona, ut vbi eadem omnino militat legis ratio, eadem quoque censeatur illius dispositio: vel ut sapientissime dicebat Innoc.

noc. 3. vbi eadem ratio, idem ius. Colligiturq; recte ex l. Illud ff. ad legem Acquiliam, & l. à Tito. ff. de verborum obligatione. Tum etiam ex cap. Ita quorundā. Et ex cap. Ad liberandam. De Iudeis, vbi optime Felinus nu. 5.

Ex qua doctrina sic argumentor: Finis legis vel statui quo taxatur pretium tritico, est hic, obuiare cupiditati habentiū annonā, & prohibere ne illius pretium in immensum augeatur, sed vendatur iusto & accommodato pretio, ne ciues fame pereant. At si leges istæ & statuta quæ exprimit quidem frumentum, non tamen farinam, circa frumenta tantum obligarent, minime vero circa farinam, non fortirentur leges iste suum finem, nec cupiditati venditorum esset prouissum, nec communi bono totius populi. Nullus enim eorū qui haberent triticum venderet illud nisi redactum in farinam, ut ea ratione liceret illis exigere, pro libito quod vellet pretium, in fraudem omnino legis. Quis autem dicat legem ita constitui, ut ab omnibus facile eludatur, facileq; possit ab omnibus suo fine frustrari, ita ut nunquam illū fortiaur.

Præterea Regula est & velut axioma. *In fraudem legis fieri, quando verba legis seruantur, sed venit contra mentem illius: unde Paulus Iuriconsultus in libro singulari quæ edidit ad l. Cinciam ait: Contra legem facit, qui facit, quod lex prohibet, in fraude vero legis facit qui soluis verbis legis sententiam eius circumuenit.* Certum autem est, in legibus & statutis quæ tritico pretia constituunt, hæc esse mentem superiorū, ne annona carius vendatur tēpore sterili, contra quā mentem aperte faceret, qui licet triticum in grano non venderet ultra taxam legis, redactum vero in farinam cum excessu illius taxæ venderet. Et confirmatur ex l. Sed Iulianus. §. mutui. ff. ad S. C. Macedo, vbi prohibitio illa Sena. consul. Macedo. de non mutuo pecuniam numeratam filio familiaris exteudatur ad frumentū & farinam, ne fraus fiat legi: quæ certe fieret, si de sola pecunia prohibitio illa foret accipienda, mutuareretur enim amicus filio familiaris triticum vel farinam, quibus venditis posset filius ille ludis vel libidini turpius incumbere, in graue damnum & iniuriam parentum, cui damno nititur prohibitio illa. Macedoniana occurrere, nec certe posset, nisi nomine pecunie, quidquid pecunia estimari potest, intelligeretur. Vnde potiori iure cum minus distet frumentum à farina quæ

à pecunia numerata, vbi lex tritico pretium imponit, prohibens omnino ne illud carius vendatur, idem de farina accipiendū est, adhibitis tantum expensis quæ in frumentariis molis fiunt, ut occludatur via cupiditati vendentium, & caritati annonæ, in quo tota vis & scopus legis consistit: qui profecto nulla ratione obtineri potest, nisi idem sit iudicium de farina quod de tritico.

Confirmatur Secundo, quia quæ publicam concernunt utilitatem, eodem modo extendenda sunt & obseruanda, ut colligere licet ex l. Illud Cod. de Sacrosanct. Ecclesiis. Et l. hoc modo. in fine. ff. de conditio. & demonstra. Imo nec est dicenda tunc extensio vel ampliatio, sed inclusio potius, ita ut si quid propter bonum commune lege aliqua præcipiatur, includatur etiam in illa, quidquid similiter & eadem ratione ad bonum illud commune propter quod lex illa instituta est, censebitur pertinere, ut habet Glossa in verbo Italiæ, circa princip. In cap. 1. de tempore ordinando. quam vocant singularem Panor. in cap. Nihil. colum. 5. De electio. & Alexander in l. Curatoris. Cod. de negot. gest. & multi alii ex Iurisperitis:

Nec obstat ratio illa initio proposita ex regula iuris, Odia restringenda esse. Hec enim lex licet priuatæ cupiditati venditorum odiosa videatur, cum tamen ad eod bonum commune respiciat, & in fauore omnium maxime pauperum instituta sit, fauorabilis potius censenda est, quā odiosa, & propterea extendenda & amplianda ad omnia, tam frumentum, quam farinam, quam ea omnia quæ conuictui humano potissime tempore caritatis utilia esse possint.

Ex his sequitur. Primo, commutantē triticum vel farinam pro aliqua alia re, velut oleo, vino, aut simili merce debere ita commutare, ut pretium rei quam recipit puta vini, vel olei iuxta communem vsu fori, non excedat pretium tritici taxatum à lege, Quia ut communiter dicunt DD. licet permutatio non sit proprie & formaliter venditio, sed reuera commutatio rei pro re, nihilominus cum sit contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, est seruanda in eo necessario equalitas rei ad rem: seruatur autem cum quæ accipitur, tanti valoris est & pretii vel communi vsu fori, vel arbitrio æstimationeq; prudentium, quantum est pretium frumēti taxa.

ti taxatum à lege: ita vt valor & pretium illud olei aut vini non excedat pretium legale ipsius frumenti. Nam cum omnium contractuum bonæ fidei eadem debeat esse æquitas & ius ex L. Est sciendum. §. deinde. ff. de Aedib. edi; debent propterea in omni commutatione rerum singularium pretia obseruari. Cæterum cū pretium fori vt vidimus non consistat in indiuisibili, sed habeat latitudinem illam quæ exposuimus, intra quam omne pretium contentum, iustum est, potest conferens triticum recipere oleum, aut vinum quocunq; pretio illorum, quibus merces istæ venduntur in publico foro intra illam latitudinem iusti pretii, omni fraude & dolo cessante.

Sunt autem hæc intelligenda, vbi huiusmodi commutationes prohibita non sunt, vbi enim lege prohibentur, non licet ita vendere: Quod si quis ita triticum venderet accepto oleo, vino, lana, aut aliqua alia merce, peccaret quidem per inobedientiam legis, quomodo peccant Castellæ qui huiusmodi permutacionibus vtuntur, cum sint prohibita præmatica illa ædita Madriti quæ habetur lib. 5. Recopil. tit. 25. ad finem: iniusticiam autem non committet, nec ad ullam tenebitur restitutionem, si pretium rei quæ recipit iuxta vsum fori intra latitudinem quam habet eo tempore & loco quod res illa traditur non excedat legale pretium tritici. In nostro autem regno & similibus, cū non prohibeantur huiusmodi commutationes, sine vilo peccato fieri possunt, modo seruetur equalitas ista explicata inter pretia rerum quæ inter se commutantur.

Controversia Decimaquinta.

IN VNC DE PANE COCTO
dicamus: Qua ratione vendi debeat?

PANIS cocti taxatio in omnibus regnis, præfectis & Magistratibus committitur, aut lege regia, vt in Regnis præmatica ædita anno 1568. aut consuetudine loci, vt in hac nostra ciuitate & regno, alijsq; multis, in quibus Magistratus ipsi quos Patres Iuratos dicimus, taxant pistoribus & panificis cuius ponderis & pretii debeant esse singuli panes, qui ducuntur in forum.

Circa quam taxationem & legem quædam certa esse debent, quædam vero non nihil habent dubitationis. Imprimis certissimum est ex dictis, cū leges & statuta superiorum

quæ iusta sunt, subditos vt constat obligent in conscientia, & cum debito restituendis: Pistoribus & panificis qui vel detraxerint à pondere panis vel excesserint in pretio illius contra ea quæ à præfectis ipsis fuerint constituta, peccare mortaliter, & teneri ad restituendum defectum illum ponderis vel excessum pretii.

Certum etiam est teneri præfectos & Magistratus diligenter expendere pretia quibus frumenta ab istis panificis eo anno emuntur, expensas quas faciunt, & labores quos suscipiunt in conficiendis panibus ex illis, omnibusq; in vnum computatis cum aliquo moderato & honesto lucro, fideliter, bono communi potius quam priuatæ pistorum vtilitati prospicientes pretia vel pondera istorum panum constituere. Ita vt si ab isto iusto pretio vel pondere præfecti ipsi vel incuria vel iniquitate sua recesserint, pistoribus qui non curant illud ita fieri tuta conscientia vendent, in eo pondere vel pretio quod sibi à Magistratibus præfingitur, Magistratus vero tenebuntur ad restituendum omnem defectum illum à iusto pondere, vel excessum à iusto pretio.

Dixi tutos esse in conscientia pistoribus, qui non curarunt suis precibus vel muneribus obtinere à præfectis defectum istum, vel excessum, nam vbi pistorum industria & caliditate, ita agunt præfecti, omnes tenentur ad illam restitutionem cum omnium iniquitate & coopératione damna ista emtoribus inferatur, tenentur vero prius pistoribus ipsi cum alienum retineant, ipsis vero non restituentibus manebunt obnoxii restitutioni præfecti ipsi, qui adeo inique egerunt.

Certum tertio est, vbi præfecti ex odio vel iniquitate constituerint pistoribus, tale pondus, vel pretium panis cocti, vt iuxta commune pretium quod triticum eo anno & tempore habet, & expensas, ac labores quibus conficitur, esset iustum, & cū detrimento reuera ipsorum pistorum, posse pistoribus istos omnibus in vnum vere & fideliter computatis, addito aliquo moderato lucro, pondus illud pro vt prudens iudicaret minuere, vel pretium augere. Ratio est, quia statuta & taxationes superiorum, quæ aperte iniuste sunt, non obligant subditos: vbi vero illa non obligant, solum tenetur subditus eam equitatem & iustitiam obseruare, quam recta ratio & ius naturale præscribunt, perinde ac si nulla tunc existeret lex, vel taxatio superiorum.

ris: Vnde cum ea sublata, stando in solo iure naturali, posset pistor, eo pondere vel pretio panem coctum vendere, quod à perito & timorato iudicaretur iustum, omnibus diligenter, tali loco & tempore pensatis, similiter potest vbi taxatio præfecti aperte erit iniqua, cum illa tunc non obliget: maxime cum lex humana & taxatio ista nihil aliud præstet quam ea præscribere, quæ recte rationi & iuri naturali sunt consona, quia forsitan homines sibi relictis illa non obseruarent. Dixi vbi taxatio fuerit aperte iniqua, Nam vbi res fuerit dubia, soliq; pistoribus conuerantur, nullo modo licet statutum superiorum transgredi, pistoribus enim isti sua cupiditate obcecati quantumvis Magistratus iuste, prudenter, ac fideliter se habeant in huiusmodi ponderibus, vel pretiis constituendis, semper conuerantur, affirmantes se grauem pati ea ratione bonorum suorum iacturam: cum maius profecto patiantur mentiendo suarum animarum detrimentum.

Certum denique est, non posse pistoribus taxam à præfectis positam relinquere, etiam si panis coctus carius ipsis existat, vel quia carius triticum illius emerunt, vel quia maiores in illo conficiendo fecerunt expensas: quia lex non respicit particulares rarosq; euentus, sed ea quæ vt plurimum & frequentius eueniant, vt docet optime Aristot. §. Ethico. cap. 20. Primo Retho. c. 1. & 2. Polit. ca. 6. Tum etiam quia si hoc nomine liceret a præscripto Magistratum recedere, a nullo pistorum illud seruetur, affirmante vno quoque, se vel carius emisse, vel maiores facere in eo conficiendo expensas, pluresq; subire labores, vnde magna sequeretur in populo confusio.

Dubium vero circa hanc partem imprimis est.

AN QVI VLTRO PANES
conficiant non constituti à Republica ad hoc munus, possint tuta conscientia illos conficere, & vendere?

THOMAS Mercatus in suo opere de contractibus. lib. 3. c. 3. eodem modo damnat eos qui panes coctos conficiunt, cū ad hoc munus & officium non sint constituti à Republica, sicut eos qui excederent à pretio illis taxato à præfecto: quia vtroq; sentit similiter contra legem agere. Vnde iuxta

ipsum sicut peccaret mortaliter qui excederet à pretio imposto à præfecto, ita qui panes conficit non constitutus ad hoc munus à Republica, licet hic non teneretur ad aliquid restituendum vendens pretio vel pondere à præfecto imposto, quia venderet iusto pretio, ille vero cum excedat à iusto pretio, teneretur omnino excessum illum restituere.

Nititur hæc opinio primo Legi ipsæ quæ aperte videtur prohibere, ne quis pistoris officium exerceat, præter eos quibus hoc munus fuerit à Republica conceditum, vnde quibus illud commissum non est, vsurpant profecto officium alienum, quod in re graui peccatum mortale est, cum sit grauis inobedientia legis. Secundo, quia cum ex pane cocto etiam vendito iuxta prætoris taxam, aliquod lucrum recipiatur tempore caritatis, ad huiusmodi lucra captanda quotquot habent triticum, conuerterent illud in panem coctum vel per se vel per alios, exhibito illis suo stipendio. Qua ratione nullus existeret, qui venderet triticum, querentibus illud sub grano, quod est in maximum boni communis nocuum: Quam rationem assignat quoque præmatica illa Castellæ.

Alii vt Palacios lib. 2. de contract. c. 2. sentiunt nullum committere peccatum vendentes panem coctum, etiam si vltro illud prestent, nec sit à Magistratibus commissum eis tale munus, duplici conditione seruata. Prior est, vt eo tantum pretio vendat, quod fuerit à præfectis panem coctum tali tempore & loco impostum. Posterior ne sint personæ quorum dignitati repugnet per se vel per alios huiusmodi lucra querere, indignum enim censendum est virum nobilem vel Ecclesiasticum triticum suum conferre famulis suis, aut aliis panificis sub stipendio aliquo, in panes coctos conuertendum, vt ea ratione, etiam si non excedat à taxa legis, maiora tamen sibi lucra cõparent, quæ vendentes illud in grano. Cui sententiæ ea ratione qua statim à nobis explicabitur, subscribendum duximus.

Sed obseruemus prius, cū consuetudo sit optima legum interpretis, distinguendum necessario in hac parte esse inter ea loca, in quibus Magistratus, etiam si intelligant confici panes & duci in forum ab alijs quam à panificis ab ipsis constitutis ad illud officium, neq; illos puniunt, nec reprehendunt grauius, sicut intelligo in Regnis Castellæ accedere, in quibus non puniuntur vt transgressores legis isti? & præmaticæ, qui vltro

& non ex officio sed propria sponte panes in forum ducunt, modo vendant illos iusto Pretio à pretore vel Aedili constituto. Alia vero loca sunt, sicut in hac nostra ciuitate Valentia obseruatur, in quibus ita sunt constituti certi ac definiti panifici à repub. vt nulli alteri ab illis liceat panes conficere, & vendere, quin à Magistratibus, cum primum illud eis innotuerit, puniantur.

Similiter distinguendum etiam est inter agricolas qui nonnullum frumentum colligunt, vel viros, aut foeminas boni quidem nominis, sed pauperes, & reuera penuria rei familiaris laborantes, qui emunt frumenta ex publico horreo, vel foro iusto pretio, ex quibus per se ipsos conficiunt panes, & citra omnem fraudem ducunt in forum vendendos fideliter pretio à praefecto constituto, vt hac ratione ex suo labore victum quarant: & alios ditiores, qui tempore quidem abundantiae frumenta sub grano vendunt, tempore autem caritatis frumenta sua alius tradunt in panes, ab illis aliquo stipendio conuertenda, vt hac via, licet singuli cuiusq; panis lucrum exiguum sit, in multis vero, & innumeris maiora multo lucra recipiant, quàm si sub grano triticum suum iuxta legis taxam vendidissent. Inter priores enim illos agricolae siue pauperes, & hos posteriores perspicuum est maximum discrimen reperi. Primo, quia illi priores cum in parua quantitate frumenta in panem conuertant, non sunt dicendi nocere Reip. posteriores vero plurimum, cum ea ratione deficerent profecto omnino frumenta sub grano vendenda. Secundo, quia illi cum per se ipsos illud praestent, non sunt dicendi exercere mercaturam in tritico, sed (vt dixi) ex labore suo victum querere: posteriores vero censendi re vera sunt in tritico mercaturam facere, & per mercaturam adeo damnatam lucra querere.

His positis sit prima conclusio. *Teneantur sub reatu mortis. Gubernatores, & Magistratus, seu hi quibus vel lege Regia, vel patriae consuetudine incumbit pretia taxare panis, diligenter, & fideliter, ac mature pensatis pretio quo triticum à panificis emitur ex publico horreo, laboribusq; & expensis quae in conficiendis panibus ab illis fiunt, adhibito moderato aliquo lucro, pretium, vel pondus panis cocti, singulis quoque anno, pro temporum, & fructuum varietate constituere.*

Hæc Conclusio adeo est perspicua, vt

nulla indigeat probatione. Duo solum in ea obseruanda sunt.

Prius est, pensandum esse pretium quo panifici triticum emunt ex horreo publico, huius enim pretii potissime à praefectis annonae publicae habetur semper ratio: quo fit, vt panifici qui aliunde sibi triticum comparant vilius multo quam in horreo publico vendatur, teneantur in conscientia ad coaptandum pretium vel pondus panis quem ex illo tritico conficiunt, cum illo minori pretio quo emerunt. Primo, quia iniquum est, vt panis qui minoris debet esse pretii, & qui maioris, equali & eodem pretio vendatur, at cum ex lege & recta ratione pretium panis cocti debeat commensurari pretio quo triticum illius emptum est, & laboribus ac expensis quae ad panem illum conficiendum concurrunt, sequitur panem confectum ex tritico horrei publici, vbi carius illud communiter venditur maioris pretii esse debere quam sit panis confectus ex tritico minori multo pretio comparato. Secundo, quia praefecti ita constituunt pretium, vel pondus certi, habita ratione pretii quo frumenta venduntur in publico horreo, vt si ex alio tritico minoris empto panes confici intelligerent, in minori etiam pretio vel pondere illos vendi constituerent.

Alterum est, debere praefectos istos seu Magistratus singulis quoque anno pro varietate temporum & frugum, pretia ista constituere: quod optimè insinuat L. fin. ff. ad legem Iuliam de annonae. Vbi obseruant Iurisperiti, propterea dici annonam, quia quolibet anno taxetur pretium. Et recta ratio ita postulat. Etenim cum panis cocti pretium taxandum potissime sit, iuxta pretium quo emitur triticum in grano, vel ex publico horreo, vel ab aliis priuatis, pretia vero tritici singulis annis adeo mutantur, efficitur necessario singulis etiam annis, imo & eodem anno, si varia in illo contingant esse tritici pretia, varia quoque oportere panis cocti constitui à praefectis pondus vel pretia.

Dices, quid si pistori maiori pretio emit triticum quam vendatur in publico horreo, licebit ne propterea illi carius etiam panem coctum vendere, quam sit pretium à praefectis illi constitutum, seruata debita commensuratione inter pretium panis & pretium tritici ab ipso empti? Vtendum est in hac parte distinctione: vel pistori liberum

liberum fuit ex publico horreo triticum recipere, vel non potuit vnde illud habere, siue ex defectu annonae, siue prauitate praefectorum: vel noluit iuste & prudenter ex publico horreo illud accipere, quia adeo corruptum erat, vt panes ex eo confecti à nullo emerentur, Siquidem potuit commode ex publico horreo illud habere, inique egit aliunde carius emens, teneaturq; vendere panes coctos eodem omnino pretio, quo teneretur si ex publico horreo illud emisset: Si vero non potuit, vel noluit illud inde accipere, quia adeo corruptum erat, sed oportuit ipsum aliunde illud querere, ac carius emere, potest panes ex eo confectos carius vendere, quam sit pretium constitutum à praefectis, seruata fideliter debita illa commensuratione ac proportione inter pretium tritici & pretium panis ex illo confecti. Tū quia iniquum esset, vt cum proprio damno alius quis inferuiat, vt recte docent L. Afsiduis Cod. Qui priores in pignore habeantur. L. Plane. ff. de pretio hæredit. Quibus consonat ius illud naturale explicatum à B. Paulo. *Nemo militat propriis stipendiis.* Tum etiam, quia cum oppositorum eadem sit ratio, sicut debet vbi vilius emerit quam sit pretium tritici in horreo publico, minori pretio panes coctos exhibere, ita quoque vbi sine culpa sua carius emerit, integrum etiam debet illi esse maiori pretio illos propinare. Vnde praemata illa castella hoc maxime obseruandam iudicat, vt in pretio panis cocti diligenter ac fideliter habeatur ratio, in quo pretio fuerit triticum à pistori emptum.

Secunda Conclusio. *In locis in quibus Magistratus designant certos pistores, ita vt ceteris hoc officium omnino interdicitur, adeo vt puniantur, à Magistratibus qui deprehensi fuerint huic muneri se ipsos sine autoritate Reipub. ingessisse, sicut fit hac nostra ciuitate Valentia, qui hoc munus propria autoritate exercuerint peccabunt mortaliter ex genere.*

Probatur primo, Quia hi vsurpant officium alienum in re graui contra praecipuum superiorum, quod est in viridi obseruantia, in qua illud esse, ex eo fit perspicuum, quod contra agentes puniantur. Secundo quia sicut Magistratus non patiuntur alios quam assignatos ab ipsis panes conficere, quia experientia teste videtur ita expedire bono communi, ita siue eorum autoritate & concessione illos

conficere, nocet plurimum bono communi, & ex consequenti ita agentes peccant mortaliter, tamquam transgressores legis plurimum conuenientis bono communi. Licet hi vendentes panes pretio & pondere à praefectis constituto, ad nullam teneantur restitutionem, cum perspicuum sit, eo pretio vendentes contra obedientiam solum peccare vel iustitiam legalem, minime vero contra commutatiuam.

Tertia Conclusio. *In locis Castella in quibus conficientes panes vendendos in foro non puniuntur, esto non sit tale munus illis commissum: si quidem sint pauperes agricolae, vel personae conficientes illos per seipsos, vt ea ratione & proprio labore victum sibi parent, non sunt damnandi de peccato saltem mortalissimo meo iudicio nec de veniali.*

Probo, quia hi non agunt reuera re diligenter inspecta, contra praemata illam: illa enim non prohibet simpliciter & absolute ne conficiant panes alii ab istis panificis, quibus id ex officio incumbit, sed ne à taxa legis hac via fraudulenter excedatur: sic enim ait: *Tendres muy gran, cuy dado en aueriguar y saber, si algunas personas que no sean panaderos, ni de los que acostumbra este trato, ni son de tal calidad que ayaa de entender, ni vsar de semejante granjeria, tratan por si o por medio de otras personas vender su trigo, y harina por estos medios de pan cozido, excediendo del precio de la praemata, y para la defraudar, y que aquellos que en esto excedieren y de ello vsaren sean castigados.* Vbi duo habet lex ista, quorum prius insinuat, alterum aperte significatur: Cum enim dicant ne huic muneri se ingerant qui non sunt ex officio panifici, vel non solent huic exercitio incumbere, nempe conficiendi panes, vel non sunt eius conditionis, status & qualitatis, vt hac ratione debeant querere honestum lucrum: insinuat aperte sub hac diuisione, pauperibus, & aliis qui penuria rei familiaris laborant integrum esse panes conficere, eodem modo quo diximus: nam quamuis hi non sint panifici ex officio, nec soliti toto anno & quouis tempore huic exercitio incumbere, sunt tamen eius qualitatis & conditionis, vt nec ipsis turpe sit, nec alios offendere debeat, quod hac ratione suae inopia succurrant, & ex suo labore victum sibi parent, cum fideliter & iusto pretio vendant, & eam quantitatem tritici in panem conuertant, per quam nullo modo bono communi

muni inferatur damnum, imo com modum: cum iuuent ut abundant panes in foro, fitq; lucrum eorum satis exiguum: nam præter fufures, & tres vel quatuor panes cibarios vnde se fuoq; alant, nihil aliud referunt.

Secundo, Significat aperte eadem lex eos tantum coercere à conscientis panibus, qui hæc via nituntur taxam legis eludere, & ab illa excedere agentes in fraudē legis: Tota enim ista oratio quam Hispanē hic retulimus, iunctim accipienda est, nec diuidenda in varias sententias & sensus, sed in vnico solum & simplici sensu explicanda est, quasi dicat: Præcipimus ne quis in fraudem legis taxantis pretium tritico, sub colore panis cocti eandem legē circumueniat, & eludat, triticum suum vel farinam per se vel per alios in panes certos conuertens, & ea via ultra pretium taxæ vendens: Vnde agricolæ isti & pauperes de quibus hæc tertia conclusio, cum non excedant pretium à lege taxatum, vendentes iuxta præscriptum prætoris, nullâ ratione prohibentur lege ista panes conficere, aut vendere.

Quo fit, circa huiusmodi agricolas & pauperes de quibus hæc tertia conclusio. Argumenta illa quibus opinio Mercati ostenditur facile solui. Quamuis censerem Mercatum virum prudentem & peritum, de diuitibus tantum & potentibus, de quibus, subiiciemus quartam conclusionem loqui, minime vero de agricolis & pauperibus de quibus hæc tertia conclusio.

Quod si de omnibus loquatur, Ad primum respond. Pauperes istos, ex eo quod panes conficiant aliisq; vendant, non esse censendos usurpare officium alienum cum graui inobedientia legis, cum legis verba ut ex modo dictis constat illos potius eximant.

Ad secundum dico, illos non ita agere ad lucra ex cupiditate captanda, sed ut suę consulant inopiæ; Nec vllum inde sequitur bono communi nocumentum, quin potius commodum quia plures ea ratione existēt in foro panes venales, nec propter eos deficit triticum sub grano, sed diuitū & potentium culpa, qui illud inique reconduunt, & occultant.

Quarta Conclusio. Circa potentes & ditiores agricolas, vel habentes frumenta, veram aut saltem maxime probabilem iudico sententiam Mercati: peccare istos mortaliter, vbi per se, vel per alios (quod frequentius est)

curant frumenta sua in panes coctos conuersa vendi.

Primo, quia hi cum diuites sint & potentes, non ita agunt ut sibi victum parēt, vel ut aliqua honesta lucra obtineant, sed reuera in fraudem legis, ut hac via ultra taxam vendant cum magno lucro.

Secundo quia sic agentes exercent reuera mercaturam in tritico, nec ab hoc crimine liberantur, etiam si proprium illorum sit, & ex propriis fundis, cum quęcunq; commutatio mercium in alias species vel modos ad quęrenda lucra, quoddam sit mercaturę genus: in annona autem & aliis rebus victui humano necessariis mercaturam exercere damnatur ab omnibus. Vnde sicut dicebat B. Grego. de Petro & Mathęo: *Aliud est victum per piscationē quærere, aliud Theolonei lucris pecunias augere*. Sic possumus & de istis diuitibus qui panifici quærūt fieri tempore egestatis, dicere aliud est pauperes per artem pistoriā victum quærere, suęq; inopię subuenire, aliud vero, ditiores hominēs cōuersis paulatim per aliquod tempus magnis copiis tritici in panes legem circumuenire, & indecentia lucra quærere. Nam prius illud honesti est laboris ad leuandam propriam indigentiam, posterius vero damnata cupiditatis ad augendas pecunias.

Deniq; hi sunt, contra quos habēt vim illa argumenta Mercati. Hi enim alienum munus vsurpant cum graui inobedientia & fraude legis, cum nec sint panifici ex officio, nec soliti tale præstare, nec eius qualitatis & status ut debeant hac via lucra quærere: Hi profecto, qui sua cupiditate & iniquitate efficiunt, ut deficiant necessario frumenta sub grano emenda, cum graui boni communis damno & nocumento.

Ex hac conclusione sequitur, quam inique agant qui frumentum panificis tradunt, ea lege ut 34. vel 35. panes ex vnaquaque mensura quam dicimus *Hanega*, ab illis recipiant; quorum singuli duarum librarum pondus habeant. Etenim cum tot panes in foro venditi 15. vel 16. argenteos valeant, perinde est ac si mensuram tritici velut pretio 15. vel 16. argenteorum illis venderent, quod est omnino iniquum & in fraudem legis.

Quinta Conclusio. Qui fraudulenter curat ne in foro sit copia panis, vel frumenti, aut per iniquum aliquod monopolii genus conueniens cum aliis agricolis, & habentibus crimi-

ticum

ticum in eodem loco, ut illud omnino recludat, aut satagens ne ab exteris abunde eo deferatur, ut hac ratione propter penuriam annonæ pretia necessario augeri debeant, & prefecti annonæ in illud consentire, vel saltem dissimulare, grauissime peccant: tenenturq; ad restitutionem damni quod populo inde sequutum fuerit, tam ex defectu alimenti, quam ex augmento pretii.

Imprimis peccare istos grauissime contra charitatem perspicuum est. Nam si alicui priuato grauius nocere repugnāt omnino charitati, qua proximis diligere ac illis benefacere tenemur: quanto potius repugnabit huic virtuti tanta inhumanitas contra bonum commune. Eniti enim ne populo alimenta suppetāt, sed deficiāt, crudelitatis profecto genus est, quod soli hostes exercere solent in ciuitatem oblectam, quam ferro & armis aggredi & suęditioni subiicere non valent. Quo circa sic agentes ut publici hostes populi, essent ferro flammisq; insequendi: De his enim dicitur Prover. 11. *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium.*

Teneri etiam ad restitutionem ex eo patet, quia quicunq; alteri iniure & cum iniuriā damnum infert, eo ipso tenetur damnum illatum reficere ei cui nocuit, iuxta Regulam illam in cap. Si tua culpa. De iniuriis & damno dato. *Si tua culpa damnum datum est iure vel iniuria, super his satisfacere oportet.* Est enim velut Principiū & axioma Theologorum in materia de restitutione, ut vidimus 1. tom. q. 62. ar. 2. Omne debitum restituendi ex hac duplici radice oriri, ex eo quod damnum vel nocumentum alicui illatum sit, & cum iniuria & iniustitia. Conueniunt in hac conclusione quinta omnes fere DD. maxime Ioānes Medina Cod. de rebus restit. q. 30. Syluest. verbo emptio q. 5. Soto de Iustitia lib. 6. q. 2. ar. 3. Nauarr. cap. 23. num. 92. & omnes recentiores.

Vltima Conclusio. *Non licet clericis frumenta suorum beneficiorum vel patrimonii redacta in panes coctos alio pretio vel pondere vendere, quam constituto a prætoribus vel prefecto panis: Imo peccant grauiter si frumenta sua per se, vel per alios in panes venales redigant, ut ea ratione aliqua sibi lucra comparant.*

Prior pars huius conclusionis perspicua est ex his, quæ docuimus contro. 10. huius artic. vbi vidimus teneri etiam clericos

in foro animæ ad obseruandas leges ciuiles iustas, in his quę illorum dignitati & statui non repugnant: Quid autem magis illorū statui consonū, quam ut leges pretiorum annonę in communem populū utilitatem institutas ab his qui pauperum patroni, & patres esse debent, obseruari? Vnde tenebuntur Clerici non minus quam layci si quem excessum iusti pretii, vel pōderis receperint, in integrum restituere.

Alteram partem huius conclusionis multa ostendunt. Primo quod ita agere nimis cuiusdam cupiditatis sit bonorū temporalium, quam peccatum mortale esse ex suo genere, in his qui se ipsos in sortem domini consecrarunt, & quibus præcipua fors, & hæreditas Deus esse debet, sicut in tonsura profitentur, dicentes cum Dauide: *Dominus pars hæreditatis meæ, &c.* nemo bene sentiens inficiabitur.

Secundo, cui prudenti, & pio tanta cupiditas in Clerico non erit scandalo? scandalum autē huiusmodi in re adeo graui peccatum mortale est.

Tertio. Repugnāt omnino illorum statui hoc mercaturę genus, cum non exercentur neq; ab aliis ditioribus nisi tempore sterilitatis, quo tempore subueniendis pauperibus magis, quam sectandis lucris oportet ipsos esse intentos, et ad leuandam eorum indigentiam ex sibi suoq; statui superfluis, non solum ex charitate verum ex iustitia, ut copiose Deo nobis fauente tertio tomio horum commentariorum abunde docebimus.

Denique, quę ratio potest illis fauere ad hanc mercaturam exercendam, cum illis negotiatio maxime interdicta sit, ut art. 4. huius quæstionis videbimus, & teneantur etiam, si quid ex mercatura lucrantur in vsus pauperum conuertere, eo modo quo docet Antonin. 3. p. tit. 13. c. 2. §. fin. & Benuenutus in suo opusculo de Mercato. 3. par. nu. 7.

Sed Respondent qui hæc lucra illis concedunt. Primo licere vnicuiq; in iure, commodiōri via qua poterit, vitare damna quę per aliquam legem indignē incurreret, ut docent Iurisperiti in L. Seruus dotalis. ff. Solut. Matrimo. & L. Cum pater. §. Titio. ff. de legatis aliisq; locis: Clericorum vero fructus damnum incurrere, si iuxta pretia legis vendantur in grano, atq; ad hæc vitanda conuertere ipsos frumentum suum in panes coctos.

Qui ita respondent, considerare certe debuit

F §

debuissent: Primo magis indignū esse clericis per talem mercaturam lucra querere, quam illa dimittere. Secundo leges istas ea solū damna respicere quæ sine alterius preiudicio vitari possunt, cederet autem maxime in damnum commune populorum, si clericis concedatur, suos fructus in panes conuertere, cum non sint tenues sed multi qui ab ipsis tam titulo beneficiorum quam patrimonii colliguntur. Quo fit vt quæ conclusione quarta diximus de agricolis ditioribus, eodem iure debeant & de clericis intelligi.

Respondent. Secundo se hæc lucra querere vt copiosius valeant pauperibus subuenire: quæ ratio nescio profecto risum ne an iumentum potius generare debeat: quid enim ridiculum magis aut deplorandum potius, quam pauperes Christi exhaustos prius denudatosq; reddere, vt eisdem deinde cooperiantur? cum satius multo viliusq; illis esset intacta illis iura bonaq; seruari, quam prius denudatos pallium vestesq; recipere? Vt in simili videtur ac prudenter habere lex illa fina. Cod. In quibus casibus in iure restituitur, necesse non est.

Dubitare autem occasione eorum quæ in hac cōtrouersia docemus, aliquis posset.

Controuersia Decimasexta.

AN VBI PRINCEPS VEL Magistratus non puniunt vendentes triticum vel panes ultra pretium taxatum, liceat a pretio legis excedere?

AC in parte oppositas video DD. sententias, Medina enim compluten. Cod. de restitut. q. 31. & 36. Castro lib. 1. de lege poena cap. 12. Soto lib. 6. de Iustitia q. 2. art. 3. Et Nauarr. in suo Manuali cap. 23. num. 83. & sequen. volunt negligentiam & dissimulationem superiorum in puniendis transgressoribus iusti pretii, non reddere sic vendentes tutos in conscientia. Ratio eorum est, quia Principes & Magistratus non ideo ita dissimulant, quasi legem suam reuocant iudicent, vel cessasse illius vim, sed ad vitanda maiora incommoda quæ in damnum commune sequerentur, si transgressores tunc punirent. Accidunt enim hi excessus communiter sterilitatis tempore, quo si pœnis afficeret vltra vendentes, occultarent omnino triticū,

deficerentq; omnino panes venales in foro cum graui pauperum, & totius populi documento: quod ne sequatur eligunt potius iniquitatem vendentium pati, sicut prudentiæ est minora mala permittere, ne maiora subsequantur. Qui dissimulandi, & tacendi modus in Superioribus consensus non est, vt habet cōmunis opinio DD. iuxta Glosam in illa regula. Qui tacet consentire videtur. De Reg. Iur. in 6. & Regula ibidem proxime sequent. Is qui tacet imo est textus apertus in cap. Cum iam dudum de preben. vbi ait Innoc. 3. *Multa per patientiam tollerantur, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tollerari.* Cui consonat. L. prima. §. penult. ff. de his qui notant infamia, & L. 1. §. 1. ff. si quis in ius vocatus, &c.

Antonius autem de Brutio, vt refert Syluest. Verb. lex. q. 6. & verb. consuetudo. q. 6. & 7. & Glosa in illa regula iuris. Is qui tacet. de Regu. Iuris in 6. & Panormita. in cap. Quia circa De consanguin. & affini. sentiunt, Principe vel superiore sciente, & consentiente subditos legem illorum transgredi, ita vt nec ipsi reclamant, nec puniant, per huiusmodi silentiū & dissimulationem superiorum cessare legis illius vim, & robur, cum ex regula iuris qui sciens, & prudens tacet, censendus sit consentire. Iuxta quam doctrinam, qui vltra taxam tritici, vel panis venderet, videns Principem, vel Magistratum non reclamare, nec punire ita vendentes, non peccaret, nec teneretur ad restituendum: quia bona fide ac prudenter iudicaret consensu illorum legem illam cessasse. Aliter Princeps ipse, vel Magistratus non ignorans legis suæ transgressionem, dissimulās vero cum possit reclamare, & punire transgressionem, offerret subditis occasionem delinquendi, peccaretq; grauius, cum sic dissimulans laqueos iniiceret subditorum suorum conscientiis.

Conciliari nihilominus opiniones iste cōmode possunt, si meditemur tribus modis posse superiores huiusmodi legum, & quarumcunque aliarum transgressionum dissimulare. Primo, vel ex mera negligentia, & vecordia, siue dolo, vt hac ratione sui carius impune vendant, cum possent nihilominus punire. Vel 2. quia prudenter, & probabiliter vident graua damna imminere Reip. si transgressores suarum legum tunc puniant, veluti (vt de proposita questione agamus) occultando frumenta, &

ta, & defecturos omnino panes. Vel tertio quia vident obseruantiam suarum legum parum iam facere ad vtilitatem boni communis, nec propterea esse de illarum transgressionem curandum, quod ex materia quam leges illæ continebunt, & loco, ac tempore, similibusq; circumstantiis erit prudenter pensandum.

Quo posito dico: Vbi Princeps vel Magistratus priori vel secundo modo dissimulabunt, verissimam esse primam illam opinionem Medinæ, Syluestri, & aliorum.

Et probatur quia quod omni iure iniquum est, neq; propter negligentiam vel dolum superiorum, neq; propter silentiū eorum, cum ad vitanda maiora damna tacet, redditur iustum: Sed pretium taxatum a lege tritici vel panibus, seruatis his quæ diximus, est iustum, & ab illo recedere iniustum & iniquum, ac reuera quoddam genus facti, ergo ex eo quod superiores dissimulent, cum transgressoribus iusti pretii, vel iniquitate sua, vel necessitate vitandi maioris damni compulsi, non redduntur tuti in conscientia transgressores illud. Et hanc partem probant optime, quæ ab authoribus primæ opinionis in illius confirmationem afferuntur.

Quod si Princeps vel Magistratus dissimulent tertio modo arbitrio prudentum: qui illorum leges & taxas (modo a parte rei pretium quo vendiderint, iniustum non sit prudentum etiam existimatione) transgreditur, nec peccabit, nec tenebitur ad aliquam restitutionem. Talis enim dissimulatio & taciturnitas velut consensus est superioris, & cessatio legis. Et in hoc sensu intelligenda est secunda opinio istorum Canonistarum, habetq; locum regula ista. *Qui tacet, etc.* Intelligenda autē hæc sunt, vbi ipsemet Princeps vel Magistratus qui legem condidit, dissimulat legem suam violari, quia inferiorum iudicum vel præfectorum dissimulatio, ignorante illud superiore legis ipsius conditore, non reddit subditos tutos in conscientia, vt docet Baldus. L. Cum quis. nu. 14. Cod. de Iuris & facti ignorantia. Estq; receptum inter Iurisperitos in L. fina. Cod. de legibus. Et Cano. Inferior. Dis. 21. & in Clementina Romani. de electio. & in cap. cū inferior. de maiortate & obedientia.

Tandem explicemus oportet, quod superius promissimus.

Controuersia Decimasextima.

**QVA RATIONE CONCE-
dantur leges contrahentibus, vt possint se iniuriæ
decipere, modo non excedant dimidium
iusti pretii?**

B hac quæstione facile Theologi se expediunt, iuxta ea quæ D. Thom. in hoc artic. docet. Etenim cum vendere vel emere iusto pretio iure naturali & diuino teneamur, cui omnes leges humanæ subiiciuntur, nulla earum concedere potest, vt a iusto pretio recedamus, quin illud inique accipiatur, vel detrahatur: & cum debito restituendi. Cæterum quia potest quædamq; lex humana ex iusta causa, bonorum dominium ab vno in alium transferre, visum est nonnullis Iurisperitis, vendentes & ementes, ita vt non excedant a medietate iusti pretii, excessum illum vel defectum iuste sibi retinere posse, autoritate legis illud concedente. Aliis cōtra multo sentientibus. Quæ opinionum varietas rem hanc difficilem reddit, nosq; ad illam accuratè explicandam compellit.

Docent partem affirmantem Baldus in authent. Ad hæc. Cod. de vsuris. Opposit. 21. Andreas Sculus cap. 1. de Emptio. & in additione Baldi. in ista Authent. Ad hæc. num. 16. & Durandus ex ordine minorum, qui magis fuit Iurisperitus quam Theologus (quem citant & reprehendunt D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 16. §. 3. & Conrad. de contract. q. 57. con. 1.) Citat Andreas Sculus in eandem sentent. sed falso vt videbimus Innoc. Panorm.

Volunt ergo hi, vt quemadmodum lege præscriptionis bona alterius efficiuntur eius qui illa per tempus a lege præscriptum bona fide possidet, eadem ratione autoritate legis, tam civilis quam canonice, excessum, iusti pretii, modo non excedat vel deficiat vltra dimidium effici accipientis illud. Quam sententiam ita cōfirmant.

Imprimis in L. in causæ §. 1. ff. de Minor. & L. Item si pretio. §. fin. ff. locati. constituitur vt si deceptio non fiat vltra dimidium, contractus teneat & sit validus, vbi leges istæ excessum infra dimidium non damnant, nec restitui præcipiunt, sed iudicant tenere, quod autem legis autoritate fit, iuste fit. Et confirmatur, iure canonico, cuius præcipua intentio est salutis animæ.

animarum consulere, ut habetur cap. 2. de constituto. Et cap. qualiter. *El segundo.* de Accusatio. approbatur huiusmodi contractus, in quo interuenit deceptio intra dimidium iusti pretii, ut videre est cap. Dilecti. Et cap. cum causa. De emptio; At si excessus intra dimidium iniquus esset, nec legibus illis civilibus concederetur ut iustus, nec saltem ius canonicum illud tale approbaret.

Secundo, quod est fundamentum huius opinionis, Quia ex dispositione iuris habetur ut qui rem alienam per tempus a lege praescriptum possedit, rem illam faciat suam, nec teneatur ad illam restituendam, etiam si elapso tempore illo intelligat fuisse alienam, ergo pari ratione, cum ex dispositione iuris similiter habeatur, ut vendens rem plus iusto infra dimidium pretii non teneatur excessum illum restituere, sic vendens erit tutus in conscientia, nec tenebitur excessum illum restituere; Probo consequentiam, quia sicut lex praescriptionis propter bonum commune, ut rerum dominia incerta maneant, transfert dominium rei alienae in possidentem illam bona fide per tempus legis, ita quae propter bonum commune, ad tollendas scilicet lites, leges istae citatae in utroque iure transferent excessum illum infra dimidium in accipientem illum in contractu emptionis.

Tertio ut superius vidimus, Proloquium illud, *Res tantum valet quanti vendi potest*, intelligitur quantum iure vendi potest, sed iure tam canonico quam civili illud concedente in textibus. i. argumento citatis, potest vendi res cum excessu intra dimidium, ergo poterit ita vendi, sine debito alicuius restitutionis.

Quarto, Mercenarius qui maius stipendium recipit, quam operae illius iuste mereantur, vel officiales qui exorbitantia lucra extorquent a litigantibus, non damnantur a iure, quin potius qui illa repetunt, unde nec tenentur illa restituere, ergo neque qui vendit ultra iustum pretium, ubi non superat dimidium. Consequentia perspicua est, cum sit par utriusque ratio: Antecedens vero patet ex Cano. Non sane 14. q. 5. ubi ait D. August. *Magis reprehendimus qui talia in profano repetunt, quam qui ea de more sumpserunt.* Agitur ibi D. Augustin. de mercenario, & officiali, qui recipit aliquid plus iusto.

Quinto in huiusmodi emptione (ut

constituimus) nullus interuenit dolus, aut deceptio, vel vis, sed uterque contractuum prudens & sciens iustum pretium libere consentit in excessum illum aut defectum iusti pretii, ergo nulla committitur iniquitas, nec interuenit obligatio restituendi: probo consequentiam, quia iniquitas & vinculum restituendi non existunt, nisi ubi fratri nocemus cum iniuria, scienti autem & volenti citra omnem fraudem & vim nulla fit iniuria.

Oppositum docent omnes Theologi, & plerique Iurisperiti, asserentes leges istas nihil minus concedere, quam posse aliquid vendi nisi iusto pretio, permittere vero excessum intra dimidium, non tanquam iustum, sed tanquam non dicendum in iudicium, quia si ob quemcumque excessum vel defectum a iusto pretio liceret contrahentibus iudicem adire, plures profecto essent lites quam contractus, ad quas tollendas illud tantum constituunt, ne datur in iudicio actio, nisi deceptio quam contrahens patitur, excedat ultra medietatem iusti pretii, ita ut ubi sic excesserit, sit in facultate decepti, vel rescindere contractum, vel recipere inaequalitatem & damnum quod in illo patitur; quia ratione acceptae leges istae sanctissimae sunt, & pacis Reipublicae maxime necessariae.

Sequuntur hanc sententiam ex nostris, D. Tho. in hoc arti. in solut. 1. & in 4. Dist. 15. q. 3. art. 2. & quodlib. 2. art. 10. Gabriel in 4. dist. 15. q. 10. Maioris, eadem dist. q. 40. Scotus eadem dist. q. 2. art. 2. conc. 3. Almain eadem dist. q. 2. col. 49. & 50. Henricus quodlib. 1. q. 40. D. Anton. 1. p. tit. 1. cap. 16. §. 3. Conradus de contract. q. 57. com. 1. D. Bernardinus in lib. de Euangelio aeterno, sermo. 55. art. 1. cap. 2. & circa finem eiusdem sermonis, Adrian. quodlib. 6. art. 3. Caiet. in commento huius arti. & in Opusculo 16. quaestio. cap. 12. Alfonso de Castro lib. 2. de lege poena. c. 10. Medina complu. Cod. de restit. q. 32. & Vir certe eruditus Adrianus Florentinus in quaestionibus 4. sent. in materia de restit. in fine quaestionis quae incipit: Consequenter quaero utrum indistincte. Et omnes recentiores.

Ex Iurisperitis Innocen. Et Felinus in cap. In ciuitate. De vsur. post principium Panorm. in eodem cap. In ciuit. & capit. Quia plerique. De immunitat. Ecclesia. Antonius de Bruto in eodem cap. Quia plerique, num. 12. & in cap. Cum dilecti. nu. 2. de

de emptio. Archidiacono. In Cano. Hoc ius 10. q. 2. & ibi Glossa notanda in verbo Plus. Et in Cano. Si cupis. 16. q. 1. Salicetus in illa Authent. Ad huc. Cod. de vsur. q. 21. Fortunius de vlti. sine illat. 17. Anton. Burgen. in cap. Cum dilecti. de emptio nu. 21. Glossa quam ipsi appellant singularem in L. Semper in conuentionibus. ff. de Reg. Iur. in verbo. Per quem Tiraquel in l. 9. conubial. numer. 10. Couarru. lib. 2. varia resolut. cap. 4. num. 11. N. Marr. in cap. nouit de iudicis notab. 6. Coro. 13. num. 43. Et in cap. Qualitas. de poenitentia dist. 5. num. 45. Et omnes recentiores Iurisperiti in repetitionibus l. 2. Co. de rescind. venditio. Eandem sententiam habent Angelus. Syluest. Clauasius. Tabien. Et omnes summissae. Adeo ut ex Theologis nullus haec tenens fuerit, qui oppositum doceat, neque de veritate huius sententiae ut ait Gabri. loco citato vllus vnquam Theologus dubitauit.

Sit ergo conclusio: *Quicumque excessus vel defectus iusti pretii in contractu emptionis et venditionis scienter acceptus, etiam si non excedat medietatem iusti pretii, peccatum mortale est ex suo genere, et cum vinculo restituendi.*

Haec adeo certa est, ut oppositum iudicem erroneum. Et probatur: Imprimis, Praeceptis naturalibus, cum sint indispensable (ut tom. 1. vidimus) nulla lex humana derogare potest: seruare autem iustitiam commutatiuam in contractibus humanis est praecipuum naturale & diuinum, explicatum a B. Paulo. in verbis illis 2. ad Thesal. 4. *Nequis supergrediatur, & circumueniat fratrem in negotio, vindex enim est de his omnibus Deus.* Ergo nulla lex humana potest concedere, ne seruetur iustitia commutatiua in contractibus. Ad iustitiam autem commutatiuam emptionis & venditionis pertinet directe & proprie, ut docet Aristo. 5. Ethico. c. 5. & 1. Polit. ca. 6. ut seruetur aequalitas inter pretium & valorem rei, iuxta regulas hic traditas; a qua aequalitate receditur euidenter per excessum vel defectum iusti pretii, quicumque ergo excessus & defectus a iusto pretio in huiusmodi contractu iniquus est, & satisfaciendus, quidquid leges Ciuiles disponant.

Secundo omnis iniustitia ut vidimus 1. 10. q. 56. ar. 4. est peccatum mortale ex suo genere, & cum debito refficiendi damnum per illam illatum, iuxta regulam illam sepe

citata: *Si tua culpa damnatum est, iure superbia te restituere oportet.* Sed vbicumque interuenit excessus aut defectus iusti pretii, reperitur iniustitia, ergo committitur ibi necessario peccatum mortale, ex genere: Probatur minor, quia ex propria ipsarum uocum significatione est aperta repugnantia & contradictio, ut recedatur in contractu a pretio iusto & seruetur iustitia: cum sint velut relata necessaria in hoc contractu, pretium iustum & iustitia, & similiter pretium iniustum & iniustitia. Et confirmatur quia ut initio 1. tom. vidimus ex Aristo. 2. & 5. Ethico. & D. Tho. 1. 2. q. 64. omnibus virtutibus hoc genuinum est, sicut docet ibi D. Hiero. & maxime iustitiae commutatiuae, ut per excessum vel defectum a medio siue aequalitate in qua consistunt, labatur in vitium.

Tertio si liceret decipere fratrem intra dimidium pretii, similiter liceret intra dimidium iusti ponderis, vel mensurae, ut ementi 10. choros tritici v. g. 10. aureis sufficeret exhibere 7. vel 8. idem enim omnino sunt vel pro 8. choris accipere 10. aureos, ubi non essent accipiendi nisi 8. vel recipere 10. choros pro 10. aureis, & conferre tantum 8. Hoc autem repugnat omnino iuri naturali & diuino, explicato Deut. 25. *Non habebis in saculo diuersa pondera, maius, & minus nec erit in domo tua mensura maior et minor.* Et Proverb. 20. *Pondus & pondus, mensura & mensura verumque abominabile coram domino.*

Quarto iustitia commutatiua non minus est seruanda in venditione rerum secularium, quam in venditione rerum Ecclesiasticarum: at si res Ecclesiastica vendatur, etiam si offeratur plusquam valet, non debet illud Ecclesia recipere, sed solum iustum pretium, ut habetur Can. Hoc ius 10. q. 2. ergo similiter in rebus secularibus. Et confirmatur ex D. Augusti. 13. de ciuit. Deic. 3. ubi ait, *Velle vili emere aut carius vendere verumque vitium est.* Nec assignatur a D. August. alia ratio, nisi quia quidquid horum accidat, non seruetur aequalitas inter rei valorem & illius pretium. Commendatque ibi D. Augustinus quendam hominem, qui rem quam vili pretio emere potuit, nullo modo voluit nisi iusto: *Scio (inquit) hominem, cui enim venalis codex fuisset oblatus, pretium eius ignorans, & ideo quiddam exiguum poscentem ceruaret venditorem, iustum pretium quod multo amplius erat, nec opinanti dedisse.*

Quinto

Quinto, qui rem valentem 9. vendit pretio, vt 12. recipit profecto ab emptore par rem illam quæ excedit à iusto pretio, nempe 3. nihil illi conferens, nam cum iustus valor vt constituimus & iustum pretium rei quam illi vendit sit nouem, tria illa quæ reddit soluens 12. excedunt, recipiunturq; à venditore pro nulla re quæ ementi tradatur. Nunc hæc venditor accipit ab emptore ista tria pro nulla re illi vendita, vel tradita, hæc autem tria emptor non confert gratis vel libere (quia emptor est non donator) ergo accipit illa venditor consensu domini, accipere autem alienum siue consensu domini est ex suo genere furtum mortale, & restituendum. Ergo. Nec valet dicere, emptorem satis nosse, aut debere nosse iustum pretium rei quam emit, & ex consequenti cum illud reddat sciens & prudens, consentire implicite in illum excessum, & per huiusmodi tacitum emptoris consensum manere venditorem tutum in conscientia. Etenim vt abunde docuimus 1. tom. quæst. 59. artic. 2. in his quæ sunt in damnum proprium, non sufficit consensus tacitus vel implicitus, sed exigitur omnino explicitus & expressus, ac nulla vi, vel necessitate cogente.

Vltimo, Posito excessum ultra medietatem iusti pretii restituendum esse, in quo omnes conueniunt, percontor, vel est restituendus totus excessus à iusto pretio, vel ille tantum qui superat medietatem iusti pretii: hoc secundum non est dicendum, quia leges ipse ciuiles volunt rescindi contractum, in quo excessus superat dimidium iusti pretii nisi totus ille excessus à iusto pretio restituatur, vt habetur expresse L. 2. Cod. de rescind. vendit. Nunc sic: Qui excedit à iusto pretio ultra dimidium tenetur totum excessum iusti pretii restituere, ergo totus ille excessus, & quæuis eius pars, & quidquid intra illius latitudinem fuerat acceptum, inique erat acceptum, aliter non teneretur venditor iste nisi id solum restituere quod excedebat ultra dimidium. Patet, nam qui accipit à Ioanne 6. ita vt 4. iuste acceperit 2. vero iniuste, non tenetur restituere omnia illabus sed solum illa duo quæ iniuste accepit: essetque ridiculum oppositum affirmare. Et confirmatur, cum obligatio restituendi nascatur ex iniusta rei acceptione vel detentione, si vbi venditor rem valentem 10. vendit pro 15. iuste ven-

dit, iusteq; illa accipit, nihilq; retinet alienum, vbi vendit illam pro 16. non grauat profecto emptorem nisi in vno, neq; accipit vel retinet iniuste nisi vnum, nec tenetur ex consequenti restituere emptori nisi vnum, quod est contra omnes DD. & eos quoque qui alteram opinionem sequuntur: omnibus affirmantibus totum integrumq; excessum esse restituendum, ita vt qui rem valentem 10. vendiderit pro 16. teneatur vel rescindere contractum, vel restituere illa 6. in quibus excessit à iusto pretio, pro vt decepto liberit. Ex quo aperte sequitur, non modo vbi res valens 10. venditur pro 16. illa sex esse inique accepta, verum etiam vbi venditur pro 12. vel 13. quocunq; excessu à 10. vendatur, inique illud accipi & cum debito restituendi.

Dixi in conclusione modo proposita ex genere suo, quia vt recte docent Scotus Conradus & Almain locis citatis, & communiter omnes, vbi excessus iste vel defectus fuerit minimus & valde exiguus solum erit peccatum veniale, vbi vero maior, & qui sufficiat ad quantitatem furti mortalis, erit peccatum mortale. In quo sensu accipienda est Glossa in Cano. Si cupis. verb. cum multum. 16. q. 1. dicens, in contractibus decipere non esse peccatum, intelligenda, enim est, vt deceptio leuis & exigua non sit peccatum mortale. aliter enim esset error apertus contra doctrinam B. Pauli.

Sequitur etiam ex proposita conclusione non modo teneri ad restituendum excessum vel defectum iusti pretii illum qui dum contractum huiusmodi exercuit, nouit certo se à iusto illius rei pretio recessisse verum etiam illum qui dum illud celebravit, credidit bona fide se iustum reuera pretium accepisse, vel contulisse, deinde vero re diligentius considerata, vel ab aliquo admonitus, deprehendit se vel carius vendidisse, vel emisse vilius quam sit iustum illius rei pretium. Quia cum primum illud deprehendit, videt se retinere alienum sine consensu veri domini, quod vt constat peccatum etiam est, cum non minus pertineat ad speciem furti nec minus obliget ad restituendum detentio rei alienæ iniure domino, quam illius acceptio. Conueniunt etiam in hoc consecratio Scotus, Conradus, D. Antonin. Adria. Caiet. Syluest. Et Tabien. locis citatis, quia & omnes Theologi: Inter Iurisperitos etiam

etiam communem sententiam ita habere scribit Couarr. lib. 2. varia. resolut. cap. 4. retinentem rem alienam etsi bona fide prius crederet illam suam esse, cum primum nouit esse alienam, teneri ad restituendam illam vero domino.

Qua de causa merito reprehendit D. Nauarr. loc. cit. in cap. Nouit. de iudiciis num. 53. Franciscum Aretinum in cap. Cū causa. De testibus & Anton. Burgen. In cap. Cum dilecti. docentes oppositum. Non enim est (vt statim videbimus) idem iudicium possidentis aliquid bona fide toto tempore constituto à lege ad præscribendum, & vendentis rem aliquam iniuriam, licet ex ignorantia inculpabili credat bona fide se iusto pretio illam vendere, quia lex præscriptionis elapso tempore ab illa constituto transfert dominium in possessorem bonæ fidei, ignorantia autem iniquæ venditionis liberat quidem à peccato, quandiu illa sine culpa durat, non tamen tollit quin cum primum iniquitas & deceptio venditionis cognita fuerit, teneatur ad restitutionem, qui deprehendit se retinere alienum. Ac vt recte ait ibi Nauarr. vsu captio siue præscriptio est quædam via, & modus acquirendi bona temporalia, non solum tolleratus & impunitus, verum approbatus, & constitutus, factusq; actus virtutis à lege, tam canonica quam ciuili, at emptio leuius, etiam citra dimidium iusti pretii, nulla lege neq; canonica neq; ciuili approbatur, vel permittitur tamquam actus bonus & iustus, sed solum relinquitur impunitus, vt præscriptio cum mala fide à lege Cæsarea. Imo vt docet Conr. quæst. illa 57. in fine quintæ conclusionis, non possunt leges humanæ talem venditionem iustam efficere vel constituere, cum repugnet omnino iuri naturali & diuino, quibus lex humana derogare non potest.

Antequam argumenta illa initio proposita diluamus nonnulla prius necessario obseruanda sunt, tam ad huius controuersiam, quam aliarum multarum intelligentiam maxime utilia.

Obseruandum enim, primo est, varia esse genera doli, & deceptionis, quæ in contractibus accidere potest. Quædam enim est, quæ dat causam contractui omnino, estq; præcisa causa contractus: vt cum quis fallacibus verbis alium inducit ad rem aliquam vendendam vel emendam, quam reuera non intendebat vendere vel emere, vel dū

agitur de venditione, in qua contractus est de vendendo & emendo. A. non venditur nisi. B. siue ex industria vendentis ita accidat, siue ex illius ignorantia. Alia est, quæ non est causa contractus ex toto, sed ex parte: vt cum quis domum suam vendere instituebat iusto pretio, vendit autem illam vili, deceptus ab emptore qui mentitur vel iurat falso se similem vili etiam pretio emisse. Alia est tertii generis, quæ proprie deceptio non est, sed iniustitia & iniquitas: cum citra omnem deceptionem venditur res vel emitur carius, aut vilius, utroq; contrahente non ignorante iustum illius pretium, qui excessus vel defectus accidit quandoq; intra dimidium iusti pretii, quando vero illud excedit: dicitur vero hæc iniquitas etiam deceptio, quia recedit à iusto pretio, licet deceptio proprie non sit, cum utroq; sciente iustum rei pretium ab illo recedat.

Quando accidit primum illud, vel secundum deceptionis genus, quorum vtrumq; vere deceptio est & fraus, contractus est nullus in utroq; foro: In foro conscientie omnino & absolute, in foro exteriori, nisi defuerit probatio: multa enim in iudicio aliter iudicantur quam res ipsa postulet, non ex defectu iuris sed ex defectu probationis. Quod autem utraq; deceptio sit, & reddat contractum reuera nullum, patet. Primo quia fraus & dolus nemini debent patrocinari. Secundo, quia de intrinsecatione contractus est, vt sit voluntarius, ideo namq; dicitur contractus, quia ambe partes in illud propria sponte conueniunt, at fraus & dolus, vt docet Aristot. tollunt veram rationem voluntarii, nec sunt dicendi sponte conuenire, qui ex deceptione conueniunt. Tertio ex contractu firmo & valido nascitur, vltro citroq; obligatio, atqui deceptus obligatur, reuera non manet obligatus. Et hoc certe traditur in l. Eleganter in princip. ff. de dolo. Etsi non desint Iurisperiti dicentes contractum ex huiusmodi dolo & deceptione valere donec à iudice irritetur, neq; aliud constituere legem istam: sed Glossa cap. Cum dilecti. de emptione. Et lex ista recte intellecta oppositum docent, aliter nullum esset discrimen inter dolum qui dat causam contractui, & dolum qui non dat causam contractui: cum tamen omnium DD. consensu, inter hæc duo genera doli hoc intersit, vt contractus ex dolo qui dat causam contractui, sit ipso facto nullus & inua-

inualidus, contractus vero ex dolo qui non dat causam contractui, sit firmus, licet possit iniustus esse & iniquus. Neque excipiuntur ab hac communi doctrina, nisi ubi dolo & deceptio in bonum decepti cedunt, ut si quis suadeat alicui monasticam vitam, affirmans illi ea via obtenturum Episcopatum, alter vero sub ea falsa spe vere & ex animo profiteatur religionem, quia in spiritualibus, cum sint in utilitatem decepti, deceptio non reddit contractum nullum, ut habetur cap. Ex parte tua, De consuetudine coniugatorum. causam reddit Glossa in cap. Dudum, eod. tit. Quia talis dolo bonus est, bonus autem dolo non vitiat contractum, nec prohibetur in iure. L. i. ff. de dolo. Tertium vero genus deceptionis, quod vere & proprie deceptio non est, cum utroque sciente iniquitatem pretii, & consentiente celebretur, non rescinditur ex natura rei contractum, sed solum obligat ad rescindendum damnum illatum: Potuit autem lex humana, quia ex huiusmodi deceptio variae innumerarumq; lites oriri possunt, constituere circa illam, ea quae quieti Reip. & rescandis litibus visa fuerint magis accommodata.

Obseruamus secundo, leges humanas maxime civiles multa concedere, & permittere non tamquam licita, & honesta, sed tamquam minora mala, ad vitanda maiora: quo permissionis genere, non redditur qui illa praestiterit, tutus in conscientia, licet propter illam legis permissionem impunitus maneat in foro iudiciali. Huiusmodi sunt, quaecunque sunt intrinsece mala, & iure naturali ac diuino prohibita, & nihilominus iure Civili permittuntur: ut recte docent ex nostris Alensis 3. p. q. 46. D. Tho. in hac 2. 2. q. 10. ar. 11. Dico de libertate Christiana lib. 1. c. 2. Castro aduersus haereses verbo peccatum haeresi 7. Recipiunturq; ut certum a Iurisperitis, ut refert Conr. in Epitome. in 4. lib. decret. par. 1. cap. 4. nu. 9.

Hac ratione concedunt leges Civiles in ciuitatibus lupanaria, ne tota ciuitas (ut dicebat D. Augusti in sermone de ordine) turpi libidine ardeat: Quae tamen concessionem non redditur meretricibus licitum, sed solum conceditur meretricibus impune illud exercere. Concedunt similiter lex Graecus, Cod. ad L. Iuliam. de Adult. Et L. Marito. ff. eodem titulo, ut liceat viro uxorem deprehensam in adulterio occidere, concedunt quidem illud impune fieri,

quia difficile certe homini est dolorem adeo iustum temperare: non tamen efficitur ista concessione legis, occisio illa licita, nec desinit propterea vit iste verus homicida esse, ac mortaliter peccasse contra legem naturalem, & diuinam, ut optime Nicolaus Papa explicauit Can. Interfectores, & multo aperius Cano. subsequenti. Inter hec. 33. q. 2. Quod si recte expendere nonnulli Iurisperiti, intelligerent quam temerarium sit, imo erroneum affirmare, virum sic occidentem uxorem manere tutum in conscientia. Idem iudicium est de usura ultra centesimam, quae iure ciuili permittitur, & de praescriptione cum mala fide, quae aliquando eodem iure ciuili non damnabatur.

Hae & similia, in quibus leges humanae aliqua admittunt, quae tamen secundum legem naturalem & diuinam prohibita sunt, & damnanda omnino, non approbantur ut iusta, sed permittuntur solum ut impunita ex aliqua honesta causa. Quod recte considerans D. Augustinus dixit lib. 2. contra literas Petuliani cap. 29. *Qui peccat, non peccat legis auctoritate, sed contra legis auctoritatem.* Nulli enim concedit lex aliqua iusta, ut peccet: licet propter aliquem bonum finem concedat ne puniatur, permittens aliquod minus malum ut aliud maius euitetur. Huius generis sunt leges istae concedentes contrahentibus, ut possint se decipere infra dimidium iusti pretii. Concedunt enim illud ita impune fieri, ut decepto non detur actio in iudicio, ad tollendas innumeras lites quae aliter orirentur, ut ex dictis constat.

Obseruamus tertio, Andream siculum grauius in hac parte esse reprehendendum. Nam imprimis falso imponit suam opinionem Innocentio, & Panormitano. Quia Inno. in illo cap. Quia plerique nihil tale docet, ut legenti Innocentium eo loco patere potest, docetq; recte Aspilq. loco citato. num. 50. imo in cap. In ciuitate. de usuris, habet sententiam quam hic sequimur: dicens quod Syluester obseruauit verbo emptio. §. 8. leges istas, & axioma istud, licere contrahentibus se inuicem decipere intra dimidium, *Procedere iure fori, non iure poli*: Simileq; docet Panorm. in eodem cap. In ciuitate. Secundo quia Andreas Sicut. ut ibidem docet Aspilq. subscribit in hac parte Saliceto in illa Authet. Ad haec. q. 21. Salicetus autem docet ibi aperte, peccare contra iustitiam vendentem

carius

carius, aut ementem vilius quam sit iustum rei pretium, nisi quando utroque contrahentium probè sciente iustum rei valorem, nulla necessitate cogente, gratis, & libere vult illum excessum alteri donare: tunc enim excessus ille iuste recipitur, cum non recipiatur tanquam aliqua pars pretii; sed solum tanquam libera & amica ac gratuita alterius donatio. 3. idem Andreas in dicto cap. 1. de Emptio. ubi citat Ananiam in nostra sententiam, nec audeat ab ea recedere.

Nunciã argumenta opposita diluamus.

Ad primum constat ex dictis, legem Ciuili non effici contractum; in quo non seruatur iustum pretium, honestum & licitum, sed illud tantum concedi, ne rescindatur, nec detur actio decepto in iudicio, nisi excesserit vel defecerit ultra dimidium. Et in hoc sensu probat illas ias canonicum, quia iuste ac recte ita constituunt ad tollendas lites: Quod ita esse ex ipsis constat: nulla enim est lex istarum quae dicat contractum in quo non seruatur iustum pretium, esse iustum, sed solum non esse rescindendum a iudice, nec concedendam actionem decepto: Ius vero canonicum perpetuo clamat seruandam esse aequitatem in omni contractu, maxime in emptione & venditione. Nam dicto cap. 1. de Emptio. prohibetur peregrinis carius vendere, quam vendatur in mercato. Et in cap. Cum dilecti. Cod. tit. reseruat remedium agendi super deceptio, canonicè, nec distinguit textus inter deceptioem citra vel ultra dimidium licet Glossa ibi suo potius quam auctoris sensu illud restringat. Demum in regula locupletari: lib. 6. & l. iure. ff. de Resp. Iuris. Iure naturae nemini locupletandum est cum aliena iactura.

Ad 2. Respondeo, non esse idem iudicium, quia in praescriptione ut vidimus. l. tom: quest. 51. de Dominio artic. 7: lex transfert dominium rei bona fide possessae in possessorem illius, completo tempore ab ipsa lege definitio: in deceptio vero iusti pretii nil aliud praestat, quam negare actionem in iudicio ad tollendas lites. Cuius discriminis iustae sunt causae: Primo, quia lex quae pacis publicae custos est, merito eos homines qui tanto tempore res suas negligenter deserunt illarum dominio priuat, ut sic obuiet fallacis, quae post longi temporis lapsum suboriri poterat;

in deceptio vero de qua loquimur, quia nulla interuenit culpa in decepto, sed in deceptore solo existit, sufficienterq; obuiatur litibus negata actione in iudicio, nisi ubi illa fuerit ultra dimidium, merito id solum lex constituit; nec transfert dominium aliquod rei iniquè acceptae in deceptorem. Secundo, quae potissima causa est, quia in praescriptione possessor bona fide possidet, iniquumq; videretur post tam longum tempus re bona fide possessa illum priuari; in deceptio autem iusti pretii non reperitur ista bona fides, cum fraudulenter frater a deceptore circumueniatur. Quod si bona fide citra omnem fraudem & dolum, excessus iste vel de factus a iusto pretio accideret, tanto tempore durante eadem bona fide illud secum haberet, ut sufficeret tempus illud ad praescribendum, certe in eo casu, crederem, nec peccasse propter illam bonam fidem, nec teneri ad aliquid restituendum, non quidem virtute istarum legum, quae negant decepto actionem in iudicio, sed virtute legis praescriptionis, cum bona fide illud possederit toto tempore legis ad praescribendum necessario.

Ad 3. Respondeo; proloquium istud. *Res tantum valet quantum iure vendi potest*, intelligendum esse iure aequitatis & iustitiae, leges autem illae ut recte dixit Sylu. concedunt illud iure fori, non iure poli. Nam neq; axioma istud ita in vniuersum accipiendum est, ut res tantum valeat, quantum vendi potest, aliter si posset etiam vendi ultra dimidium, illud valeret, quod nullus audebit affirmare; sed intelligitur (ut superius diximus) quantum iuste vendi potest iuxta illam communem regulam. *Id possumus quod iure aequitatis & recte rationis possumus.*

Ad 4. Respondeo; Mercenarios quoq; & quoscunq; officiales extorquentes ab his quibus inseruiunt maius stipendium, quam iuste illis debeatur, iniquè agere, & teneri ad excessum iusti pretii restituendum, his enim dixit D. Ioan. Luc. 3. *Contenti estote stipendiis vestris.* Nec oppositum docet D. August. cum sic extorta. (ut idem August. ibi ait) saepe repetantur. Quod autem ait. *Magis reprehendimus eos qui talia repetunt, quam officialem qui recipit*, non est accipiendum de extortis ultra debitum stipendium, sed de his quae per tolerabilem consuetudinem accipere illi consueuerunt, cum enim prius dixisset in illa episto. ad Macedo. ad Macedo. vnde locus iste sumptus est. *Ab his extorta per im-*

G probi-

probitate repeti solent: subiugit statim, data, per tollerabilem consuetudinem non solent & de his quæ ita accipiuntur per tollerabilem consuetudinem, ait. *Magis reprehendimus eos, qui talia repetunt, etc.* quæ si in re gra. Gratianus appoſuisset in isto textu, non colligerent aliqui Iuristæ (in quo plurimum decipiuntur) extorta ultra debitum stipedium per officiales minores non esse restituenda.

Ad ult. respondeo. Esto uterq; contractum intelligat iustum pretium, & sine fraude aut vi consentiat in illum excessum, aut defectum, nihilominus nisi alter alteri libere & gratis illud expresse, & explicitè affirmet se donare, recipientem illum vel retinentem non esse tutum in conscientia. Quia si v. g. emptor pro re valente 10. conferat 12. percutor aut confert ista 12. tanquam integrum pretium rei illius, aut confert solum 10. ut pretium 2. vero illa quæ exuperant, ut donum gratuitum: Si quidem tota & integra 12. conferat ut pretium, venditor illa recipiens inique agit, iniustoque pretio vendit, tenebiturq; ad restituendum excessum, cum constituamus iustum pretium illius rei, esse sola 10. Si vero solum conferat 10. ut pretium, duo vero ut donum gratuitum, certè per viam doni gratuiti non solum 2. veruetiam alia 10. & 20. poterit hic conferre, & ille accipere, qua ratione si scieri & volenti in hoc contractu non sit iniuria, quia gratis dat, poterit venditor iuxta hanc regulam non solum infra dimidium, verumetiam ultra dimidium, & in quocunq; excessu re suâ alteri vendere, quod nullus dicet. Vnde de ista scientia & consensu non reddit huiusmodi venditor tatum, nisi interueniat libera, & gratuita ac expressa donatio, cum consensu tacito (ut vidimus) in his quæ sunt in damnum consentientis, non sufficiat. Sed offert se hic statim dubitatio.

CVM PRÆTIA VARIÀ
sunt, a quo sit sumendus excessus iste, vel defectus ultra dimidium.

IN Regno Castellæ videri alicui posset, ubi varia pretia res vendita habet, sumendum esse excessum vel defectum ultra dimidium de quo hic loquimur à supremo & rigido: ut si res quæ communiter venditur pretio ut 12. ut 13. ac ut 14. vendatur, pretio ut 21. non sit excessus ultra dimidium. Occasionem vero ita sentiendi offerre po-

test lex 5. tit. 10. libro 3. fori, in qua constituitur dolum soluendum à lege debere esse supra duplum, aut ut aliqui exponunt saltim circa duplum infimi pretii. Ut in exemplo aducto, si quidem pretium infimum sit 12. mediocre & moderatum 13. supremum & rigidum 14. vendens pretio ut 20. vel 21. non vendit in duplo, nec circa duplum, sed ille solum qui venderet pretio ut 22. vel 23. quia hæc pretia videtur excedere quasi induplo illud pretium infimum ut 12.

Sed reuera licet lex ista fori occasionem offerat ita opinandi, leges tamen quæ tamquam ius commune ab omnibus prouincis obseruantur, oppositum docent, maxime cum leges istæ ex iure communi desumptæ in fauorem decepti institutæ sint, essent autem contra in fauorem decipientis, si excessus in medietate iusti pretii à summo & rigido esset desumendus. Quo circa viri eruditi nostræ tempestatis docent & recte legem illam fori per ius commune esse correctam, vel corrigendam.

Sunt etiam qui existimant, cum leges istæ ex iure communi desumptæ in fauorem reuera decepti latæ sint, & illi curæ subuenire, ut habetur cap. Vniuersorum, extra. de Rerum permutacione. in fauore decepti sumendum esse excessum istum & defectum ultra dimidium à pretio infimo: hoc enim cedit aperte in fauore decepti. Tum etiã, quia leges istæ hoc potissime instituunt, ne deceptus magnâ patiatur læsionem in pretio iusto, patitur autem magnâ, eo ipso quo exceditur ultra dimidium, non solum mediocri, vel supremi pretii, verumetiam ultra dimidium infimi. Quis enim non videt, ut in exemplo proposito persistamus, vendentem rem cuius iusta pretia sunt 12. 13. & 14. pretio ut 18. etiam si excessus istus non sit ultra dimidium infimi, nihilominus reddentem illa 19. grauiter fuisse læsum.

Cæterum licet hæc secunda opinio non careat aliqua probabilitate, quia tamen in his vsus & consuetudo iudicium est prestantissima legum interpretis, censendum est à mediocri & moderato pretio excessum istum ultra dimidium esse desumendum. Sic enim habet communis equissimorum iudicium vsus, ut cum de huiusmodi deceptione ultra dimidium aliqua lis fuerit apud ipsos contestata, vocatis peritis & expertis viris rei venditæ pretium moderatum inquirent, dimissisq; infimo & supremo: pro ratione pretii illius quod peritorum arbitrio medium

medium est & moderatum, ius litigantibus dicunt. Quo fit, ab eo quoque delumendum esse extra iudicium excessum istum vel defectum de quo agimus: cum sit certissime habendum etiam pro iusto in foro animæ, quod æquus iudex in suo foro exteriori perspecta rei veritate iudicauerit, ubi contrahentes priuatum, & dimissum forensi iudicio vellent inter se conuenire, aut de rescindendo contractu, aut de rescindendo dano parti læse in eo illato.

APVD QVEM IVDICEM
deceptus agere debeat?

ENIQVE ne quid in hac parte intactum relinquamus, apud iudicem secularem deceptum ultra dimidium agere posse adeo perspicuum est, ut nulla probatione vel Doctorum testimoniis hic opus sit. Sed possit ne apud Ecclesiasticum, non ita constare. Nihilominus ubi deceptor sciens & prudens fratrem ita in pretio deceptum, posse quoque deceptum apud Ecclesiasticum iudicem agere viri peritissimi docent Panor. cap. Cuius causa. De testibus. num. 4. & in cap. In ciuita. De vsuris. nu. 6. & ibi Anani. nu. 8. Calderin. in cap. Naviganti. Eod. tit. col. 4. & omnium optime D. Nauar. in cap. No. De iudiciis Corrol. 9. nu. 79.

Circa tertiam conclusionem D. Thom. qua docet licere per accidens aliquid accipere ultra commune rerum pretium solet hoc loco ab ipsius discipulis disputari.

Controversia 18.

LICEAT NE IN ALIQUO
casu rem carius vendere, aut vilius emere, quam sit commune illius pretium.

CONCORS est in hac dubitatione omnium Doctorum responsio, in tribus solum casibus id accidere posse sine dano conscientie.

Primo, cum vendens bona fide existimat pretium quod recipit, vel emens pretium quod confert iustum esse, nec culpa sua in eo decipiuntur, sed laborat ignorantia inuincibili iusti pretii. Sic enim vendentem vel ementem excusari a peccato perspicuum est, cum ignorantia inculpabilis seu inuincibilis tollat omnino rationem voluntarii, & eo ipso excuset etiam omnino a peccato.

Tenebitur vero qui ita egit, cum primum illius pretii excessum vel defectum intellexerit, restituere parti læse.

Secundus casus est, quem assignat hic D. Tho. in tertia conclusione posita, quando vendenti res quam vendit aliquam aliam peculiarem utilitatem, qua priuatur illa vendita, quod intelligendum est, quando non vendit illam vltro constituens illam venalem, sed compellitur, vel rogatus ab emptore. Similiter licebit emptori, si re qua non indiget sed illi incommoda est compellatur vel importunus precibus à venditore emere, vilius pretium exhibere pro illa: quia sicut ratione lucri cessantis vel damni emergentis, ut seq. q. de vsuris videbimus licet pro mutuo aliquod lucrum recipere, simili ratione in contractu venditionis qui ex re vendita vel empta aliquod patitur damnum & incommodum, poterit propter illud, à communi & iusto pretio aliquid addere, vel ab eo detrahere, quantum dano illud & incommodum arbitrio prudentis æstimabitur: in eo namque casu non ex venditionis vi vel ratione rei vendite illud recipitur, sed ratione illius damni quod incurritur. Qui modus excedendi vel deficiendi à pretio iusto, cum innitatur titulo lucri cessantis vel damni emergentis, explicabitur copiosius quæst. seq. De vsuris ubi abunde agemus de huiusmodi tit. art. 2. Cont. 7. & 8.

Dubitare tamè hic aliquis posset An non rogatus ab alio, sed re suam illi vltro offerens, possit etiã in aliquo casu augere pretium, ratione maioris utilitatis quam ex illa percipit? Cui respondendum est, in vno tantum casu id licere. Quando scilicet non cupiditate aliqua sed sola charitate adductus venditor re illam emendam offerat. Veluti si petrus conspiciens Ioannem in aliqua graui necessitate constitutum, cui nulla alia via subuenire potest, nisi vendito illi suo fundo; dicat optasem certe me habere pecuniam qua te iuuasem, interim quia alia ratione tuæ indigentie subuenire non possum, accipe hoc predium meum, quod licet simpliciter & secundum se valeat 100. propter fructus vero quos ex illo ego percipio mea industria, quos alibi non ita perciperem. valet mihi reuera 130. reddes illa cum tibi facultas fuerit, modo vero accipe illud in isto pretio 130. ut vendens illud statim in pecunia numerata, possis tuæ necessitati occurrere. In hoc casu potest venditor cum sola charitate adducatur miserus Ioannis offerre illi predium

G 2 suum

suam venale, exigens aliquid ultra pretium quod illud secundum se valet, ratione utilitatis quam ex illo precipit, & qua eo vendito priuabitur.

Similiter docent, licere emptori rem sibi inutilem vilius emere in aliquo exiguo defectu à iusto pretio, quamuis ipse roget venditorem; vbi illam non rogat ex cupiditate aliqua, sed ex mera etiam charitate, videns illum in aliqua necessitate constitutum; cui non potest succurrere nisi admonens illum, ut aliquam rem suam vendat, nouitq; venditorē eius esse ingenii vel status, qui nulla ratione rem aliquam suam vltro offeret multis venaleri, ne prodat suam inopiam. De hoc tamen secundo casu plurimum ego dubitarem, quia cum hic emptor pecuniam habeat in promptu, quam potest patienti necessitatem mutuo, & gratis accommodare, admonere illum ut rebus suis minoris venditis illam sibi compareret nescio qua ratione charitatis hoc consilium sit, non cupiditatis: præterquam vbi de fidei restitutione pecunie illi mutuata, qui ita alium egentem ad rem suam vendendam adortaretur prudenter debeat.

Dubitatur deniq; hoc loco: An ratione maioris affectionis erga rem suam, possit aliquis rem illam carius vendere roganti illum? Hic distinctione opus est. Nam vel maior illa affectio nulli alteri nititur fundamento quā soli amori, quo vnusquisq; ad res suas affectus est, vel nititur alicui cōmodo quod ita ex illa percipit, ut ex nulla alia speret simile forsitan se accepturum. Ut qui habet equum cuius mansuetudinem & celeritatem ita expertus est; ut non facile speret alium illi similem suęq; cessione ita accommodatum se inuenturum. Propter priorem affectionis modum nulli licebit rem carius vendere quam valeat simpliciter, & secundum se; nam illo affectionis genere omnes ad res suas affecti sunt, dareturq; occasio venditoribus fingendi huiusmodi affectiones, ut ea viā nihil iusto pretio venderetur, sed quibus illud augere niteretur. Quod si secundo modo ad rem suam vendendam quis affectus sit, cum hæc affectio nitatur commoditati, quam ex illa habet potest carius illam vendere, non quidem illius affectionis ratione, sed commoditatis quam ex ea percipit, ut ex dictis constat.

Tertius casus est vbi interuenit libera,

gratuitaq; omnino donatio que lege aliqua nō prohibeatur. Sicut n. in mutuo quod per liberam donationem accipitur ultra sortem non est usurarium lucrū, ita quid quid in venditione alter contrahentium alteri gratis exhibuerit sine vlla vi, fraude, dolo, vel simili iniquitate, maxime ab eo qui potēs est, & solitus liberaliter ac gratis similia conferre, recipi illud potest. Que vero exhigantur, ut donatio huiusmodi, gratuita & omnino libera reuera dicatur, ac licita, & quam recipiens ultra sortem, vel iustum pretium, nec iniquitatem committat, nec ad aliquam teneatur restitutionem; explicabitur ex professio à nobis quest. seq. De usuris. artic. 2. Controuer. vltim.

ARTIC. II.

AN VENDITIO REDDATUR ILLICITA PROPTER DEFECTUM REI VENDITE?

DVOBUS modis potest venditio aliqua iniusta esse, vel ratione pretii: ut cum carius, venditur, aut vilius emitur, quam sit iustum illius pretium, vel ratione ipsius rei: ut cum ea que corrupta est, aut diminuta, & defectuosa, tãquam sana & integra venditur. Propterea D. Tho. optima methòdo cū egerit precedenti art. de iniustitia quæ ratione pretii potest accidere, agit nunc de iniustitia quæ ex defectu rei que venditur, potest prouenire. Rursum ratione defectus huiusmodi bifariam potest peccare venditor. Primo cum rem defectuosam tanti vendit, quanti si talem defectum non haberet. Secundo cū rem illam defectuosam non tanti vendit sed minori quidem pretio, celat tamen ementi defectum, quē debuisset profecto aperire, & indicare: & quem si emptor agnouisset nulla forsitan ratione nulloq; pretio rem illam emisset. Qua de causa proponit D. Tho. & consulto hos duos articulos diuersos, explicans in hoc 2. quam iniustitiam committat, qui rem defectuosam perinde vendit, & eodem pretio, ac si integra esset & sana: explicatur ar. 3. sufficiat ne venditori minuere pretium rei defectuosæ iuxta defectum illius? vel teneatur etiam aperire illum & manifestare ementi?

Ad

Ad explicanda ea quæ huius art. propria sunt, nonnulla constituit prius D. Tho. imprimis triplicem esse posse defectum rei que venditur in damnnum ementis. Primo in natura, & substantia, ut cū traditur res aliqua pro alia diuersa, diuersa autē, vel specie ut aurū fictum, & alchimicum pro vero & naturali, stagnū pro argento, vitrum pro gemma, carnes bouinæ pro arietinis, vel diuersa numero: ut ager vnus vel fundus pro alio vltis aliqua pro alia. Secundo potest esse defectus in quantitate, ut cum vititur venditor minori pondere vel mensura quam debeat, vel si vitatur debitis quidem ponderibus, & mensuris, pauiores tamē tradat quam oporteat: pertinet enim ad hoc caput omnis defectus qui accideret in numero, pondere, vel mensura. Tertio potest defectus accidere in qualitate, veluti si animal infirmum vendatur, ut sanū, terra sterilis pro fecunda & fructifera, vinum mistū aqua pro puro, vestis vetus simulata noua, frumentum putridum, & corrosum pro sano & integro. Ad quod genus defectus, vel fraudis pertinet vbi fructus, vel merces alicuius loci vbi minus pretiosæ esse solent, traduntur sub nomine fructuum aut mercium alterius loci, vbi pretiosiores habentur: ut si seri cum Orcelitanum vendatur, pro Granatensi, vinum Saguntinum pro vino loci S. Martini, triticum collectum in fundis irriguis pro tritico collecto in montuosis & aridioribus.

Similes fraudes, & defectus possunt etiam accidere in re que emitur, in damnnum venditoris: In substantia, ut si rusticus tradat veram gemmam pretio vitri opinatus illam vitrum esse non gemmam, emptor vero recte agnoscat gemmam esse, & rusticum illum fuisse deceptum. In quantitate, ut cum venditor maiori vititur pondere, & mensura quā debeat, aut plura pondera, vel mensuras conferat quam oporteat, existimans se in eis non excessisse, nec plura exhibuisse quam deberet, emptor vero agnosces excessum illum, & in æqualitatem in utilitatem quidem suam damnnum vero cedere venditoris, sicut: In qualitate autem, ut si rusticus, equum quem agricultura suæ vidit non satis accommodatum, iudicans inutilem vilius vendat, quem tamen emptor nouit optimū, & utilissimum ad pugnam, ad astutia, & æquitandum.

Constituit secundo D. Thomas, huiusmodi defectus aliquando cognitos esse, & perceptos venditori, vel emptori, aliquando vero ignorari ab illis, aut ab altero eorum. Addit Conrad. q. 54. & optime, hanc ignorantiam duplicem esse posse, vel inculpabilem, ut cum ignorat venditor, vel emptor defectus rei, quos non tenebatur agnoscere, vel culpabilem, & affectatam, quando scilicet ignorat eos defectus quos tenebatur, & poterat agnoscere. Illos vero tenetur ex Contrad. venditor scire, qui vel possunt emptori nocere, vel quos ratione suæ artis, & officii tenetur agnoscere. V. g. debet venditor carnū probe nosce carnes quas vendit, sint ne taurinæ? cum experientia teste, si ex taurinis infirmus comedat loco arietinarum, sit graue damnū accepturus: similiter si vnguentarius, & pharmacopola loco alicuius herbe, vel medicamenti necessarii infirmo exhibeat quod illi inutile forsitan sit, vel nocuum. Sic vendentes non excusantur ratione ignorantia, cum ea culpabilis sit, & circa defectus quos tenebantur scire, & poterant: eos vero defectus quos agnoscere nō possunt, vel non debet vult Conrad. non teneri venditorem agnoscere, ac propterea posse circa illos laborare ignorantia inculpabili: ut sit ne vinum Grecum, vel Italum, sit ne Metinense an S. Martini.

Sit Prima conclusio. Qui vendit rem defectuosam, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate sciens illum defectum, peccat mortaliter ex suo genere, teneturq; ad restituendum excessum pretij, quo res illa talē defectum habens arbitrio prudentium æstimaretur.

Probatur prior pars. Fraus & dolus in quocunq; cōtractu cum damno fratris est peccatum mortale ex suo genere, qui vendit rem habentem defectum perinde ac si illum non haberet, vititur fraude & dolo cum damno fratris. Ergo. Et confirmatur ex prima conclusione precedentis articuli, vbi vidimus vendere rem plus quam valeat cum deceptione ementis, esse mortale ex suo genere.

Hæc conclusio est de fide. Reprehenduntur enim grauiter in Sacra Scriptura qui vituntur hoc dolo in vendendo. Esaiæ c. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mistum est aqua. Vbi in prior parte damnatur vendens scoriam pro argento

argento, qui defectus pertinet ad substantiam: In secunda vero vendens vinum mistum pro puro: qui est defectus in qualitate. Prohibetur etiam defectus in quantitate Leuitici 19. *Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondera, in mensura. Statera iusta, & aequa sint pondera, iustus modus, & aequalis sextarius. Ego dominus Deus vester. Deuteronomii 25. Non habebis in saculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modus maior, & minor, pondus habebis iustum & verum, & modus verus, & aequalis erit tibi, ut in alio vinas tempore super terram, quam dominus Deus dedit tibi, abominatur enim dominus, eum qui facit haec, & auersatur omnem iniustitiam.* Cui alludit illud Prouerb. 20. *Pondus & mensura, Mensura & mensura, utrumque abominabile coram domino.* Idem habet tamquam optima iuris naturalis, & diuinae explicatio lex ciuilis: veluti illa lex Modios. Cod. De suscepto. prepositi. & arcar. lib. 10. vnde lex Paulus respondit. ff. De verborum significatione. *Modium iniquum affirmat non esse modium, sed dolum.* Vbi vtentes huiusmodi dolo in ponderibus, & mensuris admonitos esse vellim, imprimis nulla eos ignorantia excusari, quia ex officio tenentur diligenter expendere, sint ne iustae meturae illis quibus res suas vendunt: vt optime docent iurisperiti in dicta L. Modios. habeturque aperte in L. Sed & addes. §. 1. ff. locati.

Tum etiam, quae putant sibi lucrum esse, dum hac fraude vtuntur, maximè illis esse damnum, non solum spirituale, verumetiam temporale, quia & lucrum illud, & alia bona eorum vna cum illo, diuino quodam iudicio paulatim consumuntur, & peribunt, sicut minatur eos Deus Micheae 6. dicens. *Namquid iustificabo stateram impiam, & sacelli pondera dolosa in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. Et ego ergo cepi percutere te perditione super peccatis tuis. Tu comedas, & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, & apprehendes & non saluabis, & quos saluaberis in gladio dabo. Tu seminabis & non metes, tu calcabis olivam, & non vnges oleo, & noueris, & non bibes vinum.*

Secunda pars conclusionis patet primo, quia sic vendens infert nocumen-

tum proximo, & cum fraude ac iniuria, quicumque vero ita nocet, tenetur ad restituendum. Secundo omnis excessus iusti pretii restituendus est: qui rem defectuosam vendidit vt sanam & integrā excedit a iusto pretio, cum res defectuosa non sit eiusdem valoris cuius est integra, & sana, ergo tenetur excessum illum restituere.

Secunda conclusio. *Vendens rem defectuosam eodem pretio quod venderetur integra & sana, ignorans tamen illius defectum: Si quidem ita vendat ex ignorantia culpabili peccat mortaliter, ex suo genere, quod si ignorantia illa inculpabilis sit, immunitus est a peccato mortali: tenetur tamen uterque ad restituendum excessum iusti pretii.*

Prior pars huius conclusionis se ipsa perspicua est, cum sit velut axioma commune DD. ignorantiam inuincibilem & inculpabilem excusare omnino a peccato: culpabilem vero nequaquam. Et confirmatur, quia vbi quis ex ignorantia inculpabili facit iniustum, illud solum est iniustum vt dicunt materialiter, minime vero formaliter aut virtualiter, cum talis ignorantia tollat omnino quaecumque rationem voluntarii; at qui facit iniustum ex ignorantia culpabili, quam poterat, & debebat repellere, non solum facit iniustum materialiter, verumetiam virtualiter: quia eo ipso quo tenebatur illud scire, nec adhibuit debitam diligentiam, qua adhibita illud intellexisset, voluit illud vitio suo ignorare, & consequenter virtualiter etiam voluit damnum illud fratri inferre: constat autem ex his quae docuimus 1. tom. quaest. 9. artic. 2. facientem iniustum materialiter tantum, nec iniustum agere, nec peccare mortaliter, sed eum tantum qui non solum materialiter, verumetiam formaliter, aut virtualiter saltem facit iniustum.

Altera pars perspicua etiam est ex his quae docuimus eodem 1. tomo q. 62. ar. 2. cum non solum ratione iniquae acceptationis faciēda sit restitutio, verumetiam ratione rei alienae, quaecumque ratione illa accepta sit. Quicumque n. nouit se habere alienum, etiam si nulla interueniente fraude, vel iniquitate illi contigerit, cum primū nouit se alienum habere, tenetur illud restituere; excessus autem ille iusti pretii pro re defectuosa, tanquam pro integra exhibitus, res est aliena, & sine consensu veri domini detecta. Quin, & acceptio illa si recte consi-

consideretur a parte rei iniusta fuit, etiam si is qui ex ignorantia inculpabili ita accepit, eo quod ita ignorauerit, excusetur a peccato.

Secundo, quicumque alteri nocuit, licet excusetur a peccato vbi ex ignorantia inculpabili ita nocuit, tenetur nihilominus cum primū nouit se alteri nocuisse damnum illud resarcire, quia quaecumque ratione nocuerit fecit inaequalitatem, quae per compensationem, & restitutionem excessus, vel defectus est omni iure ad aequalitatem necessario reducenda: at qui rem deficientem perinde vendidit eodemque pretio ac si illa integra esset, & sana, licet ex ignorantia inculpabili, ita vendiderit, nocuit nihilominus reuera ementi, in valore & excessu illo iusti pretii, tenebitur, ergo damnum illud cum primū illius fuerit conscius compensare: licet propter ignorantiam inculpabilem qua laborauit dum vendidit, non peccauerit sic vendens.

Tertia conclusio. *Qui rem integram, vel pretiosam tanquam defectuosam aut vilem emit, sciens illius valorem & pretium, peccat mortaliter ex genere suo, quod si illud ignorans ita emerit, excusabitur a peccato, tenebitur vero uterque ad restituendum venditori defectum iusti pretii.* Prior ille qui rei valorem agnoscebat, & inique soluit tenebitur ad restituendum defectum illum iusti pretii statim ipso facto: posterior vero qui illius ignorantia laborabat cum primū nouerit illius rei valorem, & pretium. Exemplum est familiare: si vit rusticus gemmam in agro sua inuentam alicui vendat pretio vitri, opinatus illam vitrum esse, si quidem emptor intelligens gemmam esse non vitrum, pretium vitri illi exhibeat, peccat mortaliter, propter fraudem illam, & deceptionem qua vitur cum damno fratris sui, teneturque ipso facto defectum iusti pretii restituere: tandiuque est in statu peccati mortali, quandiu illum non restituit, quod si opinatus quod ipse vitrum esse, ita emerit, per illam ignorantiam excusatur a peccato mortali, minime vero quin debeat defectum iusti pretii compensare, cum primū rei a se empti valorem, & pretium intellexerit.

Circa primam conclusionem obseruandum est, quod recte nonnulli adnotant: deceptionem quae in huiusmodi venditione accidere potest, duplicem esse, quandam quam vocant actiuam, vt cum

alter contrahentium alterum decipit, vel saltim non liberat a deceptione quam in illo conspicit, vt in exemplis propositis accidit. Veluti cum venditor nouit equum suum infirmum esse, aut indomitum, vendit vero illum tanquam sanum & domitum: aut vbi emptor nouit gemmam esse non vitrum lapillum quem emit, a venditore vero haberi pro vitro, nec illum adinonet: huiusmodi deceptiones dicuntur actiuae. Aliae sunt dictae passivae, cum alter contrahentium se ipsam decipit sine alterius culpa, ignoratque hic illius deceptionem. Vt cum expositis in publico variis imaginibus, emittitur aliqua credita ab emptore esse imago D. Pauli, cum reuera sit alterius Diui, neque emptor rogauit venditorem quantum esset imago illa, sed absolute tantum quae fuit quo pretio illam traderet, ita vt de solo pretio inter se egerint, & conuenerint, sicque alter pretium alter imaginem recipit. Haec deceptio dicitur passiva.

Quo posito dico conclusionem illam primam de ea tantum emptione, aut venditione intelligendam esse, in qua prior illa deceptio actiua accidit, minime vero de ea in qua posterior, quam passiuam dicimus, occurreret. Quia vbi prior illa accidit, interuenit fraus in re, & inaequalitas in pretio: vbi vero posterior, utrumque deest: cum emptor se ipsum deceperit, venditore illud omnino ignorante, & pretium in quo conuenerunt, cuiuscumque Diui imago illa sit, iustum esse constituamus.

Quia sermones vniuersales, vt inquit Aristoteli, in his quae ad mores pertinent minus utiles sunt, vtiliores vero multo, quando priuatim singulis hominum actionibus, & operibus accommodantur, vtilissimum profecto erit explicare hoc loco.

Controversia Prima.

LICEAT NE ARTIFICIBVS
*quibusdam quas adhibent rebus artis suae,
 vacum illis, & sub eodem pretio vendere?*

CCCASIONE huius questionis de his omnibus agemus, qui rebus quas vendunt aliquid miscent, sed potissime de huiusmodi artificibus.

Solent ut experimur aurifices, & argenti in operibus artis suae, ut in vasis auri, vel argenti quo illorum partes iungantur, & coaptentur, alia metalla multo inferioris pretii miscere. Similiter Fabri ferri in operibus ferreis puluerem arenam miscent, & qui vasa ollasque aeneas conficiunt ferrum quoque illis adhibent: In quibus, si huiusmodi artifices diligenter, ac fideliter praecipua & propria suae artis metalla ad pondus librarent, & in eo tantum illa venderent, nihil esset difficultatis: at tamen cum eodem pretio vendant mixturas illas, & metalla inferiora, quo superiora, & praecipua, sub eodem omnino pondere librata, videtur huiusmodi venditio aliquid habere iniquitatis. Quo enim iure iustum censeri potest, ut plumbum vel stagnum vasis argenteis, vel ferrum vasis aeneis mixtum sub eodem pondere, sub eodemque pretio vendere liceat? maxime cum integram suarum operarum, suarumque artis mercedem accipiant, nec soleant ab ea, ratione illius mixturae appositae, aliquid detrahere, aut minueri.

Ut in hac quaestione quod verius est doceamus, obseruemus primo, huiusmodi artifices bifariam circa has mixturas & ligamina posse sese habere; vel ita, ut id tantum adhibeant alterius metalli, vel pulueris, sine quo nulla ratione possit opus illud, & vas iuxta suam artem confici, vel ita, ut plus apponant quam oporteat, vel ex imperitia eorum, vel ex cupiditate. Rursum id quod necessario apponitur & admiscetur, vel apponitur in exigua & minima quantitate, vel in maiori, & propter quam multum augetur rei pretium.

Obseruemus Secundo, Mixturam illam aut latentem & occultam esse, aut perspicuam & patentem emptoribus: similiter aut positum esse in consuetudine illius patrie & loci, ut pondere & pretio praecipui metalli vendatur, aut contra: habet enim in his, sicut in omnibus contractibus humanis magnam vim consuetudo.

His positis dico primo. Vbi id tantum miscetur, quod secundum artem omnino exigitur ad conficiendum vas illud, & aptandas illius partes, ac in exigua quantitate, tuta conscientia vendi illud pretio, & pondere praecipui metalli. Primo, quia ita habet omnium artificum usus, &

consuetudo ubique terrarum, in quam omnes emptores quasi quodam iure gentium consenserunt, cum experientia teste, nullus unquam eorum ubi mixtura ita necessaria est, & exigua, conueratur. Secundo quia, quae ita necessaria est & exigua, adeo parum & exiguum superaddit pretio praecipui metalli, ut nullus illud debeat esse considerationis in disciplina morali. Tertio quia certum ac definitum pondus vasis auri, vel argentei non potest haberi, nisi cum illud perfectum est & absolutum, quia quamdiu conficitur semper detrahuntur, vel adduntur aliquae illius partes, quo fit ut non possit certum metalli pondus a principio accipi cum conficiendum est, ubi vero absolutum est & perfectum, difficile est imo fere impossibile, distinguere pondus mixturae a pondere praecipui metalli, quia de causa obtinuit usus omnium hominum, ut haec eodem pondere & pretio aestimantur.

Dico secundo, ubi id quod miscetur, necessarium quidem secundum artem, sed in maiori aliqua quantitate & multi pretii, siue mixtura illa occulta sit, siue perspicua & aperta, iniquum esse ut eodem pondere ac pretio illa vendatur quo praecipuum metallum. Res est perspicua. Primo, quia esset grauis inaequalitas & nocuumentum eumentis, ut argentum quod secundum se valet ut 20. propter mixturam venderetur pretio ut 25. reddita praeterea iusta mercede laborum artificis. Secundo, quia ubi tanta mixtura opus est, (ut ab eisdem artificibus accepi) potest illa seorsum librari, & ea ratione pondus etiam praecipui metalli, certo vel saltem parum plus vel minus deprehendi, & consequenter iustum illius pretium; unde cum ita contingit mixturam se habere, non est in usu apud peritos & timentes deum (quorum in his tantum ratio habenda est, ut consuetudo artificum & contrahentium vim habeat) mixturam pretio & pondere praecipui metalli aestimare.

Ex his satis aperte sequitur tertium. Vbi quid miscbitur in maiori quantitate quam secundum artem exigatur, artificem illum inique agere ex genere suo, & teneri ad restituendum quidquid adiecit, praeter id quod omnino necessarium erat, & exiguum iuxta primum dictum. Ratio est aperta, quia sic agens vendit reuera rem defectuosam in substantia pro integra plumbum scilicet pro argento, aut ferrum pro

pro ere, quod, quam iniquum, sit ex prima conclusione D. Thomae constat. Dixi ex genere suo, quia potest ille excessus ex leuitate materiae veniale tantum peccatum esse, quin & nullum quandoque. Propter quod admonendi sunt, qui inter huiusmodi artifices timorati sunt, & seruis pulis vexati. Quotiescumque curarunt ipsi ea tantum mixtura uti, quam iudicant necessariam, neque ex industria, aut incuria, vel cupiditate in ea exceperint, etiam si a parte rei aliquis sit excessus, nec peccasse, nec teneri ad aliquid restituendum, nec debere animo vexari, sed debere peccatam habere conscientiam.

Ex his sequitur, Primo, quam inique agant aurifices quidam, quorum alii aurum inferioris gradus, veluti in gradu, ut 20. vendunt tanquam aurum gradus ut 22. alii vero qui ponderi 20. argenteorum solent miscere metallum inferius 4. vel 5. argenteorum, & eodem pretio, dum vas confectum tradunt, vendere. Etenim siue tanta mixtura secundum illorum artem necessaria sit, siue non, siue occulta, & latens, siue patens, & manifesta sit, grauius ementi nocent, & cum iniuria: nec ullus est emptor qui in tantum nocuumentum censendus sit consentire: Neque vlla ratione in huius iniquitatis iuueniam, afferenda est consuetudo, corruptella enim potius esset, ut ex 2. dicto collat.

Sequitur secundo, vnguentarios, aromatarios, & similes artifices quorum arte & opera conficiuntur medicamenta, vnguenta, aromata, aquae odoriferae, & similia grauius peccare, siue corrupta pro integris tradant, siue illis iam confectis villiora misceant, ut eodem pretio illa vendentes suae consulant cupiditati, iuxta primam conclusionem D. Thomae. Dum vero illa conficiunt, si quid misceant olei, aquae, vel alterius rei, sine qua medicamentum illud, aut vnguentum, vel aqua odorifera secundum suam artem confici non potest, in exigua quantitate, iuste possunt, quae ita miscuerunt eodem pretio, ac pondere vendere. Si quid vero apponi oportuit in maiori quantitate, non possunt, multo minus si quid apposuerunt non necessarium, iuxta ea quae de aliis artificibus hic posita sunt.

Sequitur tertio vendentes carnes teneri ad eas omnino vendendas, quas cum Magistratibus conuenerant se vendituros, & in eo pondere, ac pretio. Unde inique ager,

& cum debito restituendi, qui suffocatas, & morticinas carnes pro fanis, & decollatis, aut arictum incastratorum, pro carnibus castratorum venderet in macello, aut agnos pro aedis, quia huiusmodi fraudes tamen ratione pretii, quam ratione salutis in graue damnum eumentium cedunt.

Illud quoque hic explicandum sese offert.

Controuersia Secunda.

LICEAT NE TRITICO

vendendo glebulas terreas miscere, quo illius mensura augeantur.

BARTHO. Medina in sua instructio. confes. docet agricolam, & quemcumque alium, venditorem posse quidem tuta conscientia vendere, triticum cum eo puluere & glebulis terreis, quas ex area solet triticum communiter ac sine vlla industria messorum recipere, Tum, quia habet usus agrorum cum domui suae illud vendunt, impurgatum vendere, tum quia huiusmodi mixtura eumentibus patet, & cum ea videntes se illud emere, nec reclamant, unde aperte in illud consentiunt. Quod si agricola, aut venditor, triticum suum quod vendere non instituebat, ab illo puluere & glebulis sibi purgauerat, deinde vero aut propria sponte aut rogatus ab aliquo vendere constituat, illud vendere & puluerem ac glebulas a quibus illud purgauerat vel similes illi misceat, ne pauciores habeat frumenti mensuras quam ex area receperat, inique agere, quia iam videtur puluerem illum & glebulas de industria, & cum fraude, & ex cupiditate augendi mensuras sui tritici miscere.

In hac sententia, quo ad priorem partem omnes conueniunt, modo in area purgatur, sicut habere solet usus inter optimos & timoratos agricolas: quamuis enim dum in proprias domos illud afferunt in suos usus conuertendum, iterum & perfectius soleant, illud purgare, quam fuerit in area mundatum, solent nihilominus & in area quoque prius illud purgare, licet non ita exacte, nec perfecte, sicut deinde in domibus suis, cum vel ad seminandum, vel ad manducandum illud parant. Qui igitur ita illud vendiderit, sicut ex area adducitur, post solam illam purgationem que in area fieri solet, etsi glebulis & aliquo pul-

uere mistum existat, non agit inique, ut rationes illæ ostendant.

Quo ad posteriorē vero partē sententia ista Medine alius viris eruditis minime probatur, sed iudicatur rigidior quam recta ratio postulet, & merito: modo eas tantum glebulas agricola miscet, quas solet triticum etiam in area purgatum, nihilominus retinere, nec plures apponat. Probatur, triticum purgatum ab agricola ad proprios usus, cui illæ tantum glebulæ miscentur quas in area solitum est contrahere, ac ibi purgatum retinere, non est minoris utilitatis quam esset idem triticum, cum primum ex area cum eisdem glebulis adductum fuit, antequam agricola ad proprios usus, illud secundo domui suæ perfectius & diligentius purgaret, pretium autem rerum sumitur ex utilitate quam illæ vñibus & conuictui humano conferunt, ut vidimus abunde art. 1. ergo eodem pretio potest vendi cum huiusmodi glebulis, illi restitutis, postquam domi purgatum fuit, cum quibus poterat vendi acceptum ex area, antequam domi secundo purgaretur. Et confirmatur alienum est à recta ratione, ut quo pretio vnus vendere iuste potest, non possit alius rem similem, & eiusdem bonitatis, ac utilitatis, sed potest alius agricola triticum suum purgatum tantum in area, cum glebulis quas illud etiam ita purgatum retinere solet, iuste vendere, ergo & hic qui illud sibi tantum perfecte domi suæ purgauerat, poterit similiter vendere, restitutus illi eis tantum glebulis quas solet retinere postquam in area solum purgatum fuerat.

Tertio agricolæ non solent, nec tenentur triticum suum, tradere emptoribus perfectissime mundatum, vel ita purgatum sicut solet aut seminari, aut molis frumentariis tradi, sed eo tantum modo purgatum, quem habet communis usus agrorum & vendentium, vel in area vel domi suæ ex area adductum: ac ubi tritico, quod agricola, quia constituerat in suos usus tantum conuertere, perfectissime purgauerat, easdem glebulas miscet, ac restituit, quas antea habebat, ubi ex area fuit adductum, triticum huiusmodi non est deterius, nec minus purgatum, quam soleant, aut teneantur agricolæ illud vendere, ergo iuste potest sic vendi: Nec ratio Medinæ conuincit oppositum, etenim, licet ista miscere tritico iam perfecte &

omnino mundato sit quædam fraus, non tamen est iniqua, cum per eam triticum illud non reddatur deterius, nec minoris bonitatis, quam debeat habere triticum venale in area vel domo agricolæ; licetque cuique; uti ea fraude qua seipsum seruet in demum, modo non vtatur iniquitate aliqua, qua in hoc casu huiusmodi agricola & venditor non vtitur.

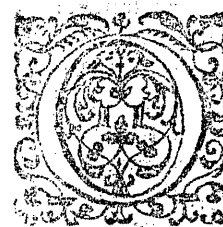
Dices, imo est iniqua fraus, cum cedat in damnum emptoris, cui plures mensuræ contingerent, nisi agricola iste glebulas quas expulit à suo tritico, illi restituisset. Respondeo damnum quidem esse emptoris, sed ad quod vitandum non tenetur venditor: Non enim tenetur is qui vendit omnem utilitatem & commodum emptoris curare, vel omne damnum repellere, sed id tantum ut iusto pretio vendat, ac in debito pondere & mensura, & rem ita bonam ac vtilē, qualem illud pretium & mensura exigunt: quæ omnia obseruat satis agricola, iste in casu de quo hic loquimur, cum eiusdem bonitatis, & utilitatis, eiusdemque mensuræ & pretii sit triticum, cui eas tantum glebulas miscet, quas antea postquam fuerat purgatum in area retinebat, nec plures ut constituimus: Nec teneantur aut soleant agricolæ similesque venditores tradere emptori triticum exacte ac perfecte mundatum.

Denique sicut iniquè ageret vendens rem defectuosam pro integra & sana, ita quoque emptor qui exhiberet in pretium pecuniam viciiosam, vel in substantia, ut qui loco numismatis verè aurei, vel argentei conferret pecuniam ex auro vel argenteo sophistico, & simulato confectam. In quantitate, veluti si numisma deficiat ab eo pondere, quod debet habere iuxta Regis vel Reip. præscriptum. Fit enim hominum cupiditate, & iniquitate frequenter, ut ablatis à pecuniis aureis vel argenteis quibusdam particulis, debita pondera memismata illa non habeant, in grauatam Reipub. quam contrahentium nocumentum. Demum in qualitate, ut si deficiat vera imago Principis, cuius autoritate & nomine pecunia in eo loco cuditur. Accidere enim potest ut optimum sit aurum, vel argentum & debiti ponderis numisma iuxta prouinciæ ubi illud est in usu præscriptum, in loco autem in quo traditur venditori non recipiatur, vel in minori pretio, tradatur autem ab emptore in eodem & equali pretio, quo numismata

mata propria & genuina illius loci æstimari solent. Quicumque in solutione pretii rei à se emptæ aliqua fraude ex his in pecunia quam exhibet, vtatur, peccat mortaliter ex genere, cum non soluat æquale cum damno venditoris, excusabitur autem ubi ex ignorantia ita se gesserit, tenebitur vero cum primum illud intellexerit ad reficiendum defectum pretii, & monetæ quam exhibuit, sicut diximus de vendente rem defectuosam, ex ignorantia defectus illius in tali re.

ARTIC. III.

TENEATUR NE VENDITOR aperire emptori vitium, & defectum rei venditæ.

OBSEVEMVS primo, vitium rei aliquando manifestum esse & perspicuum, ut quando equus est monoculus, vel claudus, domus aperte diruta: aliquando vero latens, & occultum: quod duplex esse potest, aut tale, ut illud ignorare redundet in damnum vel periculum ementis, ut si vendatur domus quæ occultam minatur ruinam tamquam firma, & constans, vel equus qui exteriorius sanus & vtilis aparet, habet autem infirmitatem reddens illum inutilem, vel periculosum, ubi quis illo incederet: vel defectus ille & vitium nullum secum affert damnum vel periculum, ut cum venditur vas aureum vel argenteum tamquam integrum & sanum, habens tamen aliquam scissuram, sed ita ut propter illam non redatur minus vtilis vñibus quibus debet deservire.

Obseruemus, Secundo Diuum Thomam hoc loco inter damnum, & periculum quæ ex vitio rei quæ venditur, provenire possunt, ita distinguere: ut per damnum intelligat excessum illum iusti pretii, qui recipitur, ubi res defectuosa venditur ut sana: cum in tali venditione detrahendum sit à pretio communi rei sanæ pro ratione illius defectus, aliter nocet aperte venditor emptori in ea parte pretii, quæ in venditione rei defectuosæ debet ex iustitia detrahi: periculum vero vocat, quodcumque aliud damnum imminens emptori, & quod ex ea re illi accidere deinde potest.

Sit Prima Conclusio. Si vitium rei ocul

tum sit, cedatque in damnum & periculum ementis, actu vel potestate, tenetur venditor illud aperire, aliter peccat mortaliter, & tenetur ad satisfaciendum omne damnum, & periculum quod illi obuenit.

Probatur prior pars. Quia omnis fraus, & dolus in iniuriam, & damnum fratris est peccatum mortale contra charitatem, & iustitiam: contra charitatem cum inferatur damnum, contra iustitiam cum inferatur cum fraude & dolo, habet enim vnusquisque hoc ius à natura, ne ab alio decipiatur: vendens autem rem defectuosam cuius defectus potest cedere in damnum & periculum ementis, illumque occultans, cum fraude & dolo nocet grauiter fratri, ergo.

Secundo, quamuis nemo teneatur alteri concilium, vel auxilium ferre, ut ab aliquo damno vel periculo liberetur, nisi illius curam gerat, aut extreme ille indigeat tali concilio vel auxilio: ac occasionem damni, vel periculi alteri offerre omnia iura tam naturale, quam diuinum, quæ humanum grauiter prohibent, in hoc autem casu qui vendit non manifestans vitium rei, constituit fratrem in magno discrimine alicuius grauis damni, & periculi, ergo.

Hoc genus fraudis prohibet D. Paulus illis verbis 1. Thef. 4. *Ne quis supergreditur, neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus.* Supergreditur enim fratrem, ut exponunt Theophilactus, & D. Anselmus, qui rem iniusto pretio vendit: circumuenit vero, qui decipit illum in re quæ venditur, vel vitium quod debebat indicare occultat.

Secunda pars conclusionis ex his pericua est, quia quicumque nocet fratri cum iniuria, tenetur ex iustitia omne illud nocumentum reficere, qui vero tale vitium, de quo hæc prima conclusio, occultat, nocet fratri cum fraude & iniuria. Et confirmatur ex illa regula Iuris, de iniuriis & damno dato. *Si tua culpa damnum datum est iure super bis te satisfacere oportet.*

Secunda conclusio quæ non habet aperte hic D. Tho. Sequitur tamen recte ex precedenti. *Si ex occulto vitio & defectu rei nullum periculum imminet emptori, nec propter talem defectum sit illi minus vtilis, quam si eo careret, simulque minuit de pretio ratione illius defectus quantum prudens & peritus iudicaret, nec peccat tacendo talem defectum.*

nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Probatur. Vnicuique licet seipsum seruare indemnē, & propriæ utilitati consulere citra iniuriam fratris: in casu vero huius conclusionis nulla fit iniuria emptori, cum nullum illi periculum (vt supponimus) immineat, nec inferatur damnum, cum res illi tradatur minuendo de pretio pro ratione defectus. Neque aliud hic reuera prestat venditor, quam seipsum seruare indemnem: quia si aperiret illius rei defectum, esto propter illum nec inutilis nec nociva illa reddatur, nullus forsam vellet illam emere, aut saltem vellet, vt communiter accidit, à pretio iusto plus multo subtrahere quam æquum esset: sic igitur vendens nec peccat, nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Et confirmatur, Quia tota ratio, propterquam in præcedenti conclusione obligamus occultantem vitium ex quo sequitur damnum & periculum, ad peccatum & satisfactionem, est ratione illius damni & periculi: in casu autē huius secundæ conclusionis (vt constituimus) nullam est dānum aut periculum.

Tertia Conclusio. *Quando vitium est manifestum, & cognitum emptori, vel tale vt prudenter, & probabiliter iudicet vendens illi notum esse, non tenetur talem defectum illi manifestare: tenetur tamen minuere à pretio pro ratione illius defectus, quod prudens & peritas iudicaret minuendum.*

Probatur prior pars, Quia si teneretur, vel ratione periculi imminētis, vel ratione damni quod pateretur exhibendo idē pretium pro re defectuosa, quod exhibuisset pro integra, in hoc autem casu nullum imminet illi periculum, cum vitium sit apertum & illi notum, vel prudenter iudicatur illum non latere, ita vt nisi ab illo sibi caueat ipsi & non venditori sit illud imputandum: nec damnum, cum dicamus venditorem minuere à pretio pro ratione defectus, ergo non tenetur talem defectum ita manifestum indicare.

Probatur secunda pars, quia vendere rem iusto pretio omni iure tenemur, iustum autem pretium sumitur ex valore rei, valor autem rei defectuosæ, siue defectus ille manifestus sit, siue occultus, siue agnoscat siue ignoretur, minor esse debet quam valor eiusdem vbi integra & perfecta esset. Ergo & pretium rei ita defectuosæ minuendum est, quantum defectus ille postulauerit. Eandem senten-

tiam habent. Idem D. Thom. quol. 2. artic. 10. & Ioann. Gerson in suis Regul. Moral. cuius verba sunt. Defectus rerum vendendarum quos quilibet ad extra presumitur cognoscere de facili, sicut neque abscondendi sunt fallacibus cautelis, sic neque eos dici necesse est, præsertim quo ad fori intrinseci iudicium, & quo ad Deum, si quantitas pretii proportionabiliter diminuat. Est autem huiusmodi imminutio vt in conclusione dicimus facienda, non iudicio ipsius venditoris, qui tamquam in causa propria à propria cupiditate facile decipietur, sed arbitrio peritorum, & prudentum in eo genere rerum, vel mercium.

Ex his sequuntur duo, quæ optime obseruat Medina Cod. de rebus resti. q. 34. Primo vendentem triticum, vel vinum, aut aliquid aliud, quod videt tendere in corruptionem, nec diu in illa bonitate permanurum, nouitque vel probabiliter opinatur ementem illa non statim ea expensurum, & consumpturum, sed seruaturū per aliquod tempus, debere manifestare emptori rem illam non posse diu conseruari. Ratio est aperta, quia occultatio tali defectus, & periculum illius cedit in damnum emptoris, quo circa nisi illud aperiat tenebitur ad damnum illud reficiendum, vt habetur L. 2. ff. de periculo & commodo rei venditæ. Et Cynus, Bald. & Salicetus in L. 1. C. De edilitio. actio. Excusabitur tamen, si bona fide rem vendidit, ignorans inculpabiliter rem illā ita esse corruptioni proximā, modo illā iusto pretio vendiderit: quia etsi deinde damnū aliquod sequatur emptori, ex sola re illud ptouenit sine culpa vel fraude venditoris, perinde ac si omnino sanam vendidisset, deinde vero vel incendio, vel aliquo alio casu fortuito perisset.

Infert secundo vendentes vinum limphatum, aut medicamina permista, si illa admistio nociva sit, etiam si minuerit de pretio peccare grauiter, & teneri ad restituendum damnum quod euenerit: Quod si mistio illa nullum damnum vel periculum sit allatura, nec propter eam res illa minus utilis reddatur, nec peccare, nec teneri ad aliquid restituendum, modo sit vendita iusto pretio pro ratione illius defectus prouenientis ex tali mixtura.

Circa hos artic. Varię sese offerunt ac optimæ dubitationes. Etenim cum defectus

rei,

rei, alius qui rem inutilem reddit, vel nocuam ementi, quem si agnouisset non emisset illam; Alius vero, qui non reddit quidem ipsam nocuam, vel inutilem, nihilominus forsam, neque eo cognito illam emisset. Possitque rursum, venditor aliquando emptorem & in re, & in pretio decipere, vt cum rem sanam tantū vendit quanti si integrā esset, aliquando vero in re sola minime tamen in pretio, vt cum rei vitium occultat, cuius tamen pretiū pro ratione illius defectus minuit: constat verò ex Aristot. variis in locis, ignorantiam, & deceptionem tollere rationem voluntarii, quo sublato cessat vis omnis contractus, cum de ratione contractus sit vt fiat libero vtiusque contrahentis consensu, & voluntate. Explicemus primum omnium oportet.

Controversia Prima.

AN CONTRACTVS IN quo venditur res defectuosa pro sana, occultando illius defectum & vitium, sit valida? ita vt non debeat in conscientia rescindi, sed sufficiat restituere excessum in prece, & alia damna subsequita?

Egibus humanis nonnullę venditiones rescindi iubentur, vt quādo res vendita est vltra dimidiū iusti pretii, quando emptor ita deceptus est in substantia, quantitate, vel qualitate rei, vt res illa omnino inutilis sit, vt cum emitur vitrum venditore asserente esse gemma, pannus decem vulnarum venditore asserente esse in eo 15. vlnas, eptore asserente se illud omnino nolle, neque eo egere, si deficiat à 15. vlnis, vel equū infirmū venditore asserente esse sanū. Sunt tamē alii defectus nō ita perpicui, circa quos leges nihil disponūt, vt qui venderet sericum Italum, vel Flandrū pro Valentino. Imo, & in prioribus deceptionibus quas retulimus, datur quidem actio decepto, sed relinquuntur multa prudentię iudicis: Quo circa videndum est, in foro animæ & ante omnem iudicis sententiam quam vim habeant isti contractus, & ad quid teneatur qui fratrem suum decepto, non manifestando defectū rei quæ venditur. Sicut ne validi, an potius rescindendi?

Imprimis huiusmodi venditionem esse

validam, nec rescindendam, sed sufficere vt damna subsequuta, & excessus pretii restituantur, videtur docere hic D. Tho. Cum in vtroque articulo nihil dixerit de rescindenda venditione, sed tantum peccare decipientē proximum, & teneri ad restituendum damnum, & periculum.

Et probatur hæc opinio. Primo, si propter deceptionem quam includit occultatio defectus rei, esse rescindēda venditio, quotiescunq; accideret aliqua deceptio, & occultatio defectus, esset rescindenda: at iuxta conclusionem secundam, huius artic. quando defectus nullum includit in se damnum, vel periculum, nec res propter illum redditur minus utilis, seruaturque iustum pretium: sic decipiens & occultans defectum nec peccat, nec tenetur ad aliquam restitutionem, nec talis venditio est aliquo modo iniqua, tantum abest vt sit rescindenda, ergo.

Probatur secundo si quis vendat vinū Metinense pro vino S. Martini, æque tamen bonum & utile, vel si vendatur sericū Granatense pro Toletano, aut Valentino, æque tamen pretiosum & utile, licet sit deceptio in substantia rei, omnium tamen consensu sunt huiusmodi venditiones & contractus validi, & liciti.

Tertio cum venditor in hoc casu non prohibeat, qui emptor diligenter inquirat, rei quæ venditur vitia, & defectus, imo faciat illi copiam inuestigandi illa, & diuidicandi an res illa ipsi sibi utilis sit, si quidem decipiatur, talis deceptio ipsius negligentia, & incuria tribuenda est, non vitio aut fraudi venditoris, vbi autem venditor nulla fraude vititur, venditio valida censenda est, & licita.

Quarto accidat vt emens sericū Granatense pro Valentino non soluat pretiū illius in pecunia, sed in aliqua re fructifera, & pote ouibus, vel vinea, tunc sic. Si venditio hæc, ratione istius deceptionis est nulla, & inualida, ac rescindenda, non fuit translatum dominium illius rei fructiferæ in venditorem, quia per contractum, qui vere nullus est, non transfertur dominium, quod si non fuit translatum dominium in illam, res illa non fructificauit venditori, sed priori domino, id est emptori, & ita teneretur venditor restituere emptori rem illam fructiferam, vt oues, vel vineam, cum omnibus fructibus quos percepit, quod nullus

lus docent imo esset valde durum, & rigidum.

Quinto, non minus exigitur consensus ministri in collatione Sacramenti quam in quouis contractu; at si quis baptizet, vel ordinet Petrum putans esse Paulum, Sacramentum tenet, nec redditur nullum; aut inuvalidum ex errore illo, & deceptione circa substantiam personæ, ergo similiter in contractu emptionis & venditionis.

Sexto, statuamus modium alicuius rei valere reuera & iusto pretio 4. solidos, Magistratum vero ex odio vel ignorantia taxasse illum tribus tantum solidis, aut emptores malitia sua mitto aliquo monopolio nolle reddere pro illo modio nisi 3. tantum solidos: tunc licet domino illius mercis ad reddendam suam vexationem, & seruandum se indēnem, minuere de mensura & uti minori modio, ita vt vendatur res illa iusto pretio. In hoc casu est defectus & deceptio reuera in quātitate, & mēsurā, cōtractus tamē iste omnium consensu est licitus, & validus, quia inter rem quæ traditur, & pretium quod accipitur seruatur æqualitas, ergo. Similiter si vinū valens 10. solidos Magistratus iniquitate taxaretur 7. solidis, potest dominus miscere illi tantum aquæ, quantum exigitur, vt veniat vendendum 10. solidis: vbi est deceptio in quidem qualitate, nec propterea talis venditio iudicatur illicita, & inuvalida.

Septimo. Si Episcopus conferat beneficiū hyppocritæ, putans esse virum vere studiosum, collatio tenet. Vel si non esset collaturus beneficiū digno vbi existeret dignior, si conferat digno credis digniorem, tenet etiam collatio illa, nec tenetur dignus exprimere se esse minus dignum, vbi tamen est deceptio in qualitate. Similiter si diues det eleemosynam pauperi ficto, putans illum verum pauperem, donatio illa tenet.

Deniq; si quis contrahat cum fœmina pauperē, existimans illam diuitem vel cū corrupta quam credebat esse virginē, est quidem error & deceptio in personæ qualitate, matrimonium nihilominus tenet. Vbi non dico hunc contrahere sub ista conditione expressa si fueris virgo, quia in eo casu deficiente tali conditione, cum honesta sit, non teneret reuera matrimonium: sed dixi, credens apud se ipsum illam virginem esse, cum aliter res habeat.

In eo enim casu tenet matrimonium. Ergo similiter venditio non reddetur nulla, & inuvalida propter deceptionem aliquam, & occultationem alicuius defectus.

Ioan. Medina Cod. De rebus restit. q. 34. distinctionibus defectuum quas hic habet D. Tho. adiungit alias duas, quarum prior est. Quandoq; defectum talē esse, quem si emptor sciret nullo pretio rem illam emeret, quandoq; vero talē, vt quamuis illum sciret, nihilominus rem illam esset empturus, licet non tanto pretio. Posterior est, plurimum differre venditorem expresse asserere mercedem suam non habere defectum, vel tacendo, rei defectum occultare. Quibus positis satisfacta propositæ quæstioni quatuor assertio-nibus seu dictis.

Primum dictum illius est: Si venditor sciens defectum rei quam vendit, quicumq; ille sit, siue in substantia, siue in quātitate, siue in qualitate, vendat illā tamquam sanam & integram, affirmans illā omni defectu carere, peccat mortaliter. Quia decipit fratrem in re graui. Vbi addit Medina duo. Prius est, si quidē defectus ille cedat in damnum vel periculum emptoris, teneri venditorem ad reficiendum omne damnum, quod ex ea re emptori illi aduenerit iuxta Regulā illā. *Si tua culpa damnum datum est, iure super his te restituere oportet.* Cap. Si tua culpa. De iniuriis & damno dato. Alterum est, si defectus talis sit, vt si emptor illū agnouisset, nullomodo nulloq; pretio rem illā emisset, venditionem illam esse nullam, & ipso facto rescindendam ad libitum defraudati.

Ratio huius est Regula quedam, communisq; doctrina Iuristarum, qua distinguunt duplicem dolum, alium qui dat causam cōtractui, aliū vero, qui non dat causam, sed solum incidit in cōtractū. Dare causam dicitur dolus ille, quo cessante & cognita veritate non fuisset effectus cōtractus ille, sed renuisset reuera alter contrahentium in illum consentire, consentit vero, quia dolus ille latet ipsum omnino. Incidere vero dicitur, quando etiam si talis dolus defuisset, vel fuisset cognitus, fuisset nihilominus effectus cōtractus ille. Quæ duo genera doli sic distinguunt, vt si in cōtractu accidat dolus ille prior, qui dedit causam cōtractui, cōtractus ita effectus sit nullus, quia de ratione cōtractus est, vt sit voluntarius, talis

talis autem dolus & deceptio tollunt omnino rationem voluntariū, cum tali dolo cessante alter contrahentium nullomodo in illum cōtractum cōsensisset; Propter quod datur a iure actio sic decepto, & defraudato ad illum rescindendū, ita Glōsa & Panor. in cap. Cum dilecti. de Emptio. & vendit. & Glōsa in L. 2. de rescindenda venditione. Bartho. in L. in causā. §. idē Pōponius. ff. De mino. & Ioan. Calder. in Cap. Nauiganti de vsuris quem sequitur Abbas in cap. in Ciuitate nū. 6. eodem tit. vbi huiusmodi dolum vocant dolum malum, & omnium prestantissime Salicet. in Authentica Ad hæc. C. De vsuris. q. 21. Cōtractus vero cui non dedit causam dolus, sed incidit tantum in illum, vt cum venditor celat defectū rei, quem si emptor agnouisset, emisset nihilominus illā, quāuis non tanto pretio, est quidem validus & firmus, obligatur tamen qui tali dolo vsus est ad reficiendum damnum, vel inæqualitatem, quam ex tali dolo patitur deceptus, vt habetur in L. Iulianus. §. Si venditor. ff. de Actio. empt. & vendit. Cuius ratio est, quia vbi dolus nō dedit causam cōtractui, licet qui alium; deceptus non sit immunis a culpa; cū omnis deceptio & dolus sit peccatum, cōtractus tamen ille non est omnino inuoluntarius, sed ex ea tantum parte qua alter deceptus est, non est autem deceptus in re, cum illam quacunq; ratione emisset, sed in solo pretio; & propterea in eo tantum constituenta est æqualitas.

Ex qua doctrina perspicuum est quod hic ait Medina in suo primo dicto, si defectus occultatus a venditore talis sit, quē si emptor agnouisset nullo modo nulloq; pretio eam rem emisset, talem cōtractū in conscientia esse nullum & rescindendū, quia est dolus, in eo genere doli qui dedit causam cōtractui.

In hoc primo dicto egit de eo, qui expresse asseruit rem illam nullum defectū habere. Nunc de eo qui non indicat defectum, sed tacendo celat & occultat illum. De quo est:

Secundū dictū Medina. Vbi venditor sciens rei defectū, quicumq; ille sit, siue cedat in damnum vel periculum emptoris, siue non, illum occultat, quem si emptor agnosceret nullomodo emeret, etiā si venditor minuat a pretio quantum exigit talis defectus, nihilominus cōtractus iste est nullus, peccauitq; venditor qui

sciens & prudens defectum illum ita occultauit.

Quod huiusmodi venditio sit nulla probat sicut in primo dicto, quia talis occultatio est dolus qui dedit causam cōtractui, cum supponamus emptorem in hoc casu nullomodo empturum, siquidem defectum illum quem venditor ille occultauit, agnouisset.

Quod autem peccauerit venditor non indicando illum, probat autoritate D. Ambr. qui lib. 3. offit. c. 11. ait. *In cōtractibus vitia eorum qua veniunt prodi iuben-tur: at nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transferint, doli actione euacuantur.* Idem apparet ex L. secundā. ff. De periculo & commodo rei venditæ. Vbi dicitur. *Plane si intelligit venditor non duraturam bonitatem rei, vsq; ad diem quo tolli deberet, nec admonuit emptorem, venditio rescindatur.* Cuius rei nulla alia ratio est, nisi quia non admonere eum damni illius, fuit fraus & dolus cum iniuria fratris, quī dolus peccatum mortale est ex suo genere.

Secundo. Perinde tenetur venditor vitium rei aperire emptori, sicut testis dicere veritatem in iudicio, sed testis veritatem quam tenetur fateri occultans peccat grauius, teneturq; restituere danā ex suo falso testimonio subsequuta; imo & rursus adire iudicem, & verum confiteri, ergo similiter venditor peccauit grauius occultans defectum, & vitium rei suæ, tenebiturq; omnia damna subsequuta ex vitio quod occultauit, reficere, omnia autem in tali casu non reficiuntur nisi rescindendo venditionem. Erit ergo rescindenda.

Tertio. Iure naturæ tenetur quicuis proximo suo prestare, quod ipse sibi vellet fieri, at si venditor emisset ab alio rem cum defectū, quem si agnouisset, reuera non emisset, conquereretur iuste de illa fraude: & iuste ac rationabiliter vellet illam venditionem rescindi, ergo similiter quando ipse ita deceptus emptorem, peccauit in eo dolo, & tenebitur in fore animæ consentire illam venditionem rescindi.

Vltimo qui inique fratrem suum grauat, tenetur illum quantum potest ab illo grauamine leuare, vendens rem defectuosam quā emptor reuera non emisset cognito tali defectu, grauat illum, non solū tempore quo vendidit, verum etiam toto tempore quā illam emptor apud se ha-

bet, cum reuera illam nolisset recipere nec habere, cuius grauiminis causa est dolus & iniquitas illius venditoris, & a quo grauamine non liberabitur nisi rescindendo venditionem, debet ergo rescindi.

Fundamentum huius doctrinae hoc potissime est, ubi aliquis facit ignorans quod sciens reuera non fecisset ex illa ignorantia tantum, & falsa praesumptione illum ita facere, liberè vero & simpliciter in illud non consentire: propter quod dixit Aristoteles errorem & ignorantiam tollere rationem voluntarii: sed in hoc casu iste emit ignorans defectum, quem si sciisset non emisisset, emit ergo ex illa ignorantia, & falsa praesumptione, minime vero liberè & absolutè consentiens: ubi autem liber & voluntarius consensus non est, contractus non est validus.

Tertium dictum est. Vbi venditor sciens & prudens occultat defectum rei, quem emptor ignorat, esto diminuat a pretio ratione illius defectus, videaturque defectum illum neque in damnum neque in periculum emptoris cedere, iudiceturque probabiliter, emptorem, esto esset conscius illius defectus, nihilominus illam empturum, quantum non tanto pretio, talis venditio rata est & firma: peccat nihilominus venditor occultando defectum illum.

Probat priorem partem. Primo quia cum emptor in hoc casu etiam fuisset conscius talis defectus nihilominus emisisset, dolus qui huic venditioni miscetur, non dedit causam contractui, sed solum incidit, neque ita incidit ut debeat reduci ad aliquam aequalitatem, cum venditor defenderit a pretio iuxta exigentiam defectus. Quod enim dicunt iurista, quando dolus incidit in contractum dari actionem decepto contra decipientem, ita ut contractus ad aequalitatem reducat, intelligitur (inquit) quando in contractu non fuit seruata aequalitas pretii cum re, quam tamen constituimus hic seruari, pro ratione defectus rei quae venditur.

Secundo, quia ubi venditor probabiliter iudicat Petrum empturum rem illam, esto defectum illius cognouisset, quamuis non tanto pretio, fuit quidem Petrus inuoluntarius quo ad pretium, cum non tantum dedisset, consentit tamen reuera in emptionem illius rei, & cum tali defectu, contractus autem in quo contrahentes simpliciter & reuera consentiunt, ratum est & firmus, erit ergo hic validus.

Posteriorem partem, quod peccauerit, probat Medina, quia accipit pretium quod emens non dedisset, etiam si res illa tantum valeat, quia sicut non licet Petro cuius equum emi, & cui pretium centum aureorum in quo conuenimus, nondum reddidi, me inscio illos a me accipere, ubi ego paratus sum vel illos ipsi persolvere, vel suum equum illi restituere, ita nec licet etiam si res defectuosa valet 10. occultare defectum, ut emptor det illa 10. quando scio rem quidem empturum, non tamen pretio, ut 10. quia accipio illa 10. ipso inscio & inuito, quod non licet.

Addit Medina, postquam autem accepit, licet peccauerit accipiendo, non tamen tenebitur illa restituere, cum sit iustum pretium rei quam alter voluit emere, sicut nec Petrus deberet mihi restituere valorem, equi quem a me accepit, cum ego apud me habeam equum, quem reuera volui emere, & cuius iustum pretium sunt illa 100. Quia ut Paulo antea dixit, Regula illa. *Si dolus incidat in contractum, datur actio decepto contra decipientem, ut contractum reducat ad aequalitatem*, Intelligenda inquit est, quando in contractu non fuit seruata aequalitas iusti pretii, quod hic non accidit.

Quarto, dicit Medina. Vbi venditor ignorans omnino rei defectum, bona fide illam eodem pretio vendit, quo venderet integram & sanam, non peccauit, cum tali ignorantia laborauerit, cum primum tamen nouerit illius rei defectum, tenebitur ad beneplacitum emptoris, aut venditionem illam rescindere, aut ad debitam aequalitatem pretium acceptum reducere. Ratio est aperta, quia licet ex ignorantia liberetur venditor ipse a culpa, reuera nihilominus emptor in eo casu deceptus est, optio autem & facultas rescindendi contractum dolosum, vel postulandi, ut reducat ad aequalitatem, tribuitur a iure & merito illi qui deceptionem patitur.

Addit similiter iudicandum esse de emptore, qui rei quam emit nouit valorem & pretium, venditorè illud ignorante, teneat hunc ad augendum pretium, & reducendum ad aequalitatem, ubi vilius emerit ex ignorantia venditoris, quam sit iustum illius rei pretium, iuxta ea quae articulo precedenti docuimus.

Hanc sententiam Medine videntur etiam habere Ioan. Maior in 4. dist. 15.

q. 40. Conrad. De contract. quest. 54. conclus. 2. Licet in 3. dicto Medinae aliquid ab eo differat. Eandem sequuntur Syluester verbo emptio. §. 20. Panor. in cap. Iniustum, de rerum permutatione, & Summa Armilla, & aliqui alii.

Hæc tamen opinio non placet Dominico Soto, iudicat enim lib. 6. de Iustit. quest. 3. ar. 2. falsum esse, vim & robur contractus summendam esse ex eo quod alter credatur fore empturus, esto defectum rei agnosceret, vel credatur non fore empturus. Vnde sic argumentatur.

Contractus emptionis non solum includit emptorem velle hanc rem vel illam emere, verumetiam includit simul velle illam sub hoc vel illo pretio, quod etiam docet ipsemet Conradus asserens emptionem duo includere intrinsece, & mercem & pretium. Quod si vtrumque est de intrinseca ratione contractus emptionis sequitur necessario, ut similiter sit censendus inuoluntarius in huiusmodi contractu, qui nollet rem ipsam, vel qui nollet eam sub tali pretio. Sed per Medinam, Conradum, & alios Doctores qui illorum sententiam amplectuntur, quando occultatur defectus, quo agnito iudicatur emptor non esse empturus rem illam, est contractus nullus, quia censetur emptor tunc inuoluntarius, ergo similiter, etiam si credatur empturus quidem rem, non tamen cognito ab ipso defectu illo in toto illo pretio, quem venditor putat iustum, sed multo minori, occultato tali defectu est quoque censendus emptor in tali contractu inuoluntarius ratione pretii, & contractus nullus. Aut si contractus est validus, & firmus in hoc secundo casu, & licet in eo occultare defectum, ne emptor plus iusto minuat de pretio iuxta secundam conclusionem D. Thom. quod fatentur etiam authores isti, licebit & in primo casu cum illis tribus conditionibus, quas in illa secunda conclusione apposuimus. Nempe ut res sit utilis, nec ullomodo nociua, aut periculosa, & tradatur iusto pretio. Vnde aliunde erit summenda vis contractus, & non ex regula istorum DD.

Et confirmatur. Axioma est omnium Doctorum tam Iurisperitorum quam Theologorum. Qui vitur iure suo citra alterius damnum, non facit alteri iniu-

riam, qui vendit rem nullomodo nociuam aut periculosa, sed reuera utilem, & pro futuram ementi ad vllus ad quos illa quaerit, & iusto pretio, occultat vero eius defectum ut se indemnem seruet a vilipendio & contemptu in quo rem illam, & eius pretium, ac valorem emptores cognito vel leui ac minimo illius defectu eam haberent, vitur iure quod natura omnibus concedit, ut citra aliorum damnum se indemnem seruent, ergo nullam facit occultando talem defectum iniuriam emptoribus, siue illo cognito illam etiam emisissent, siue non: Venditio autem per quam nulla irrogatur emptori iniuria, licita est & valida: alia igitur regula & via ab ea quam docent Conrad. Medina, & qui eos sequuntur, inuestigandum erit iuxta Dominicum Soto quando venditio occultato defectu sit irrita, & nulla, ac rescindenda quando vero firma, & valida.

At licet Soto ita reprehendat doctrinam istam Conradi, & Medinae nullam tamen aperte proponit. Ex his vero quae D. Tho. in hoc articulo, & in quolibet docet, explicabimus quid in hac quaestione dicendum sit, quibusdam praemissis.

Primo igitur obseruemus ex D. Tho. ar. 1. huius quaestionis ad 3. quod desumpsit ex D. Aug. 12. de ciuit. Dei, ut primo articulo huius quaestionis vidimus. Res venales & earum pretia in contractibus emptionis & venditionis non considerari, neque respici secundum earum naturas, nam ita ut ibi diximus formica praestaret auro, cum viueta in natura praestent non viuentibus: sed considerantur, & aestimantur, quatenus utiles sunt & deseruiunt vltibus humanis. Qua ratione docet idem D. Tho. in eodem art. ad 1. aurum alchemicum fraudulenter, & iniquè vendi pro vero & naturali, aut pretio veri & naturalis quia habet aurum verum & naturale aliquas naturales virtutes & utilitates quas non habet alchemicum: ut letificare cor humanum, de seruire aliquibus medicamentis, diutius permanere. Quod si per artem & alchimiam posset fieri aurum non minus utile, & proficuum ad vsus humanos, quam verum, liceret inquit tunc tale alchemicum sine vlla fraude & iniquitate vendere pro vero, & pretio veri, quia res venales eatenus sunt aestimantur quatenus utiles sunt & valent deseruire vltibus humanis. Et hoc ipsum docet Conradus initio quaestionis citatae, immo nititur docere aurum

alchemicum quod eadem utilitates haberet, quas habet verum & naturale, eiusdem speciei esse cum naturali, est aliud producatum a natura in visceribus terræ, aliud vero arte & industria efficiatur ab hominibus sicut Adam & Eva miraculose creati non differunt specie ab aliis hominibus: productis naturali propagatione, nec oculus miraculose à Christo collatus illi cæco nato, de quo Ioan. 9. & oculus naturaliter productus: & sicut mus per putredinem, vel per generationem procreatus: rotunditas quoque naturalis & artificialis non differunt specie: ita aurum naturale & artificiale si eadem omnino habeat virtutes & proprietates ad humanos usus.

Observemus secundi firmitatem & valorem cuiuscunque contractus siue proprie siue large sumatur, quando non est expressus contrahentium dissensus, sed de eo dubitari potest, ex duobus petendam esse potissime. Primo, ex fine illius virtutis, ad quam talis contractus pertinet per se, Secundo ex commodo & utilitate Reip. Ita ut si in ordine ad finem illius virtutis ad quam ille contractus directe & per se pertinet, & ad utilitatem ac commodum Reip. expediat illum contractum esse validum, sit vere validus, & talis censendus. Hoc nomine docent omnes DD. in materia de Sacramentis, si quis baptizet vel ordinet Petrum existimans esse Paulum, sacramentum tenere, & esse verum baptismum vel ordinem. Tum quia sacramenta pertinent ad virtutem religionis, exigitque finis huius virtutis, cuius est vere & non fide Deum colere, ne frustentur verba illa sacramentalia, quibus formæ sacramentorum continentur sua vera significatione, & sensu.

Tum quia expediat etiam maxime Reipublicæ Christianæ, ut habeamus vera sacramenta, nec simus incipites & dubii, qui ordinantur vel baptizantur sine vere ordinati, vel baptizati. Propterea censendum est de unoquoque ministro, ut etiam si baptizaverit, vel ordinaverit Petrum, existimans illum esse Paulum, nihilominus voluerit simul vere & absolute, baptizare, vel ordinare hunc, quem habuit presentem, quia ita exigit finis religionis ad quam ordinantur sacramenta, & Ecclesiæ necessitas.

Verum quidem est, ut si minister ba-

ptizans haberet hanc specialem intentionem, non baptizandi hunc presentem existimatum à se Paulum, nisi reuera sit Paulus, quod est sacrilegum & contra communem intentionem Ecclesiæ, tunc nisi esset ille Paulus, quem ipse credit, non esse validum sacramentum: propterea quod habuit explicitam, & contrariam actu intentionem; Sed hoc est per accidens, ex illa particulari & sacrilega intentione ministri, seclusa autem tam sacrilega intentione, adeoque contraria communi intentioni Ecclesiæ Catholice, ac virtuti Religionis, simpliciter habet minister actu vel virtute hanc intentionem baptizandi illum, quem habet presentem, etiam si sit Petrus, quem ipse existimet esse Paulum. Quo circa quicumque ille sit vere baptizatur, quia ita expedit virtuti religionis & utilitati Reip. Christianæ.

Similiter si conferatur beneficiū indigno & hypochrite, collatio illa quamvis sit deinde rescindenda sententia iudicis, interim tamen quamdiu non rescinditur a iudice Ecclesiastico tenet, & est valida, quia ita expedit virtuti religionis, & Ecclesiæ utilitati, ne si collatio illa esset inualida, quæ à tali beneficiato in sua Ecclesia fierent, essent nulla, & deciperentur fideles. Quo etiam nomine, è contrario, si Episcopus credens se conferre beneficium viro catholico, conferret homini hæretico, collatio illa esset nulla & inualida, quia est contra Religionem & bonum commune Ecclesiæ, ut hæreticus aliqua ministeria exerceat circa fideles, & fideles cum illo communicent.

Observemus tertio, ex Glossa & Panorm. aliisque Iurisperitis in capit. Per tuas. De donatio. quos refert Pinellus l. 2. Cod. de Rescinden. vendit. p. 3. cap. 2. num. 1. & 2. magis ledi emptorem quando decipitur in substantia, quantitate, vel qualitate rei, quam emit, ubi res illa per talem defectum redditur illi nociva vel inutilis, quam si decipiatur ultra medietatem iusti pretii. Rationem assignant: Primo, quia quando ita decipitur in quantitate, substantia, vel qualitate rei, semper datur decepto actio in iudicio, at quando decipitur in pretio non datur illi actio, nisi aperte decipiatur ultra medietatem iusti pretii. Secundo quæ est ratio Pinelli, quia quando deceptio tantum est ultra dimidium

dimidium iusti pretii, nihilominus contrahentes adimplent suas promissiones & pacta; venditor vere dat rem integram, & sanam, quam spondit ementi, & emens vere dat emptori pretium in quo conveniunt, etiam si iniustum & superabundans. Nemo falsus est loquutus. At quando est deceptio in re, ita ut tradatur nociva vel inutilis pro sana & utili, venditor non servat pactum & promissam; quod secum affert contractus iste; quia in contractu venditionis intelligitur semper vendi res utilis ementi, alio qui non emeret, (cum res nisi utilis sit non sit venalis) unde vendens defectuosam & inutilem non servat pactum, & promissum. Tertio, quando decipitur tantum in pretio, & non in re, consequitur finem emptionis, reportatque utilitatem ex illa emptione, recipit enim, et si iniusto pretio, rem sibi utilem, & qua indiget, at quando deceptio est in re, ita ut sit inutilis, vel nociva, priuatur omnino fine emptionis, cum non recipiat rem utilem, & qua indiget: quo fine voluit emerere. Et ita magis leditur, quando sic decipitur in re, quam cum decipitur ultra dimidium iusti pretii.

Observemus quarto, quod maxime facit ad presentem questionem, non quodcumque involuntarium evacuet vim contractus, sed illud tantum, quando contrahens est rationabiliter involuntarius, & in tali contractu afficitur iniuria: nam si contra rationem sit involuntarius, tenet contractus, modo alia circumstantia concurrant. Exemplo furti id intelligitur, Petrus non indigens extreme accipit panem de domo divitis, illo non consentiente, talis acceptio est iniqua, nec ullam habet vim ad transferendum dominium, quia dives illi acceptioni non consentiens rationabiliter iudicatur involuntarius, fuitque illi vere illata iniuria. Accedat autem Ioannes extreme indigens, accipiat panem de domo eiusdem divitis ipso invito, & dissentiente, hoc involuntarium non reddit acceptionem illam iniquam, vel inualidam, nec efficit quin per eam dominium illius panis vere transferatur in pauperem illum extreme indigentem, quia dives iste fuit irrationabiliter involuntarius in tali casu, & pauper iste nullam illi intulit iniuriam, eo quod iure nature extreme

indigens potest sibi necessaria vnde cumque accipere, tamquam sibi communia; qui vero vitur iure suo, nulli facit iniuriam.

Queres hac occasione, quando in contractu venditionis de quo hic agimus censendus sit emptor iure, ac rationabiliter involuntarius? & quibus regulis aut signis illud deprehendendum sit.

Primum igitur indicium est, quando emptor statim atque fraus fuit detecta, reclamatur, & postulat rescindi venditionem illam dolosam, sic enim reclamans aperte ostendit fraudem illam dedisse causam contractui, ita ut in illud reuera non consensisset, si illius fraudis fuisset conscius. Dixi statim atque fraus fuit illi detecta, quia ubi non statim reclamaverit cum posset, sed per aliquod tempus re ipsa uteretur ut sua, eo ipso videretur iam consentire in contractum illum, etsi dolosum, efficiturque venditio illa licet à principio fuerit involuntaria, per tacitum tamen illum & interpretatiuum consentium subsequutum deinde voluntaria. Sicut accidit Matrimonium quod à principio voluntarium non fuit, reddi deinde voluntarium per consensum tacitum, & interpretatum: Velati, quando qui contraxerunt, non reclamant cum possint, sed cohabitant mutua sibi officia conjugalia impendentes. Ut habetur cap. Ad id. Extra de Sponsalib. & Matrim. Dixi etiam ubi non statim reclamaret cum posset, quia ubi, aut vi, aut alio genere doli impediretur emptor ne reclamare posset, ex tali silentio & taciturnitate illius, nullus consensus inferendus est in ipso. Regula enim illa communis. Qui tacet consentire videtur. Iuxta omnes DD. intelligitur seclusa omni vi & fraude, sicut in exemplo adducto in Cap. Ad id. Mulier illa consensisse dicitur in Matrimonium, cui a principio dissentiebat, quia liberum illi fuit a domo viri, cui tradita fuerat recedere, nec recessit, quin potius voluit in ea permanere, & cum viro illo cohabitare.

Secundum indicium, quo certo deprehenditur emptor reuera fuisse involuntarius, est, quando res illi cum dolo a venditore tradita, inutilis omnino est ad finem, & usum, in quem illam emit: veluti si Bibliopola librū fabulosum tradat rustico postulanti librum Grammaticæ

mati & in usum filii sui.

Tertium est, quando emptor tempore contractus significat venditori, in quem usum rem illam emat, admoneatque venditorem nullam ratione illa empturum nisi ad talem usum utilis sit, ut si affirmet emptor equi ad nullum alium usum illum emere, nisi ad vehendam redam, quam Hispanè dicimus *coche*, ita ut nisi ad illam vehendam sit accommodatus, nullomodo instituit illum emere. His vis, vel similibus, quæ ad hanc reducuntur, facile est deprehendere, quædo fuerit emptor reuera & omnino inuoluntarius.

Obseruemus quinto, præter illam diuisionem defectuum quam præcedenti articulo constituimus cum D. Tho. in substantia, quantitate, & qualitate rerum quæ venduntur, hac quoque ratione vitia ista & defectus distinguendos esse: Ut quidam eorum sint noxi emptoribus, ut cum venditur domus propediem ruitura, vel equus indomitus, qui ascensorem constituit in aliquo discrimine vitæ, pro mæfacto & donato, vel medicamenta quæ infirmo nocere possunt: Alii vero sunt, qui licet non efficiant rem noxiã emptori, reddant tamen illam omnino inutilem vsibus in quos illam emat, ut cum venduntur herbe quæ vetustate, paradisi medicamentis inutiles effecte sunt, aut medicamenta quæ iam vim tuam amiserunt, vel equus qui creditur agilis & velox ad cursum, cum sit contra maxime iners & torpens: Alii vero sunt tertii generis, sicut initio huius articuli dicebamus, qui nullum damnum afferunt emptori, vel periculum, quia propter eos res illa nec noxia nec minus utilis efficitur, ut si quis mercem lineam gallicam emeret pro olandica, quæ non minus delectata, aiba, ac contextu sit, quam soleat esse præstantissima olandica. De quibus omnibus hic dicendum est.

Obseruemus ultimo, in hoc contractu venditionis accidere frequenter emptorem querere à venditore, an res illa habeat defectus: Et hoc bifariam, aliquando in genere, & in communi interrogando an sit optima & utilis, ac proficua, vel contra, aliquando vero in particulari, an habeat hos vel illos defectus, ut in mercibus lineis sit ne gallicum, vel olandicum, vel inferioris sortis, & locis

in picturis sit ne huius artificis vel illius, in panis sit ne Segobicense, vel alterius loci: in tritico sit ne talis loci & sortis, vel non. Rursum qui ita querit in particulari, vel aperte exprimit venditori, se nullomodo rem illam velle, nisi habeat conditiones, & qualitates quas expressit, careatque defectibus illis, de quibus interrogauit: aut saltem animi sui est non aliter illam emere nisi sub ea conditione, vel nihil tale exprimit, aut proponit; sed illud tantum quaesuit, ut intelligeret rem quam emit optimam esse, ac sibi utilem & dignam tali pretio.

Similiter venditor potest quattuor modis rei suæ vitia & defectus celare. Primo, negative, ut dicunt, quando data opera, sciensque rei suæ vitia, tacet, ac silet illa, ne rem illam vilius vendere oporteat, Secundo quædo positive, ut dicunt, interrogatus scilicet ab emptore quos defectus res illa habeat, affirmat nullos omnino habere. Tertio cum fraudulenta quadam arte, (sicut art.) dicebamus de Proxenetis,) innumeros defectus proponit, & confingit, ut ea ratione videns emptor plerosque eorum reuera illi rei non conuenire, certo credat, neque vlllos alios illi inesse. Ut cum vendens equum, dicit illum esse mancum, cecum, claudum, infirmum, inertem, & omni genere vitiorum repletum: ex quibus vitis quædam falso confingit, alia vere affirmat; sed callidè ut tot connumeratis equus ille omni vitiorum genere carere iudicetur; Quarto potest venditor ignorare rei quam vendit defectus, idque vel ex ignorantia inculpabili, aut ex culpabili & affectata: qui priori ignorantia celat, vel negat rei suæ defectus, bona fide vendit, qui vero ex culpabili, & quam potuit, & debuit vincere, non est censendus bonam fidem habere; sed malam, vel saltem dubiam, quæ in contractibus in quibus fratri nocere possumus, perinde se habet, ac mala.

His positis sit prima conclusio. *Quando occultus rei defectus illam inutilem vel noxiã reddit ementi, venditor qui sciens & prudens talem defectum occultat, siue fuerit de illo interrogatus ab emptore, siue non peccat mortaliter ex suo genere, & tenetur in foro animæ ipso facto, ante omnem iudicis sententiam rescindere venditionem illam: nec est aliter absoluentus.*

Dixi sciens & prudens, quia de eo, qui illud

lud ignorat deinde dicemus.

Hæc conclusio est contra Soto, qui lib. 6. de iustitia quæst. 3. artic. 2. conc. 4. vendentem rem inutilem, vel noxiã emptori fatetur quidè peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem, non tamen explicat ad quam restitutionem: num ad restitutionem totius pretii rescindendo venditionem, an ad restitutionem tantum excessus, & inæqualitatis pretii pro ratione defectus: Videturque in hoc secundo sensu ibi loqui. Primo, quia inter DD. quando venditor rem suam ab emptore recipit, totumque & integrum pretium illi reddit, non dicitur restituere, sed rescindere contractum: restituere, autem dicitur, quando contractu manente firmo, reddit excessum & inæqualitatem pretii decepto. Secundo, quia nunquam docet in toto illo articulo quando sit rescindendus contractus, quin potius (ut vidimus) reprehendit Medinam, Contractum, Panormitan. & Syluest. eò quod doceant, contractum dolosum, in quo emptor creditur prudenter fuisse inuoluntarius, esse rescindendum: Tertio, quia ubi totam hanc rem in summa colligit, has tantum postulat conditiones, ut venditio censetur licita, ac sine peccato, vel debito restituendi: Primo, ut caueat venditor, ne aliquod ex ea incurrat emptor periculum, vel damnum. Secundo, ut sit illi utilis ad usum ad quos illam emat. Tertio, ut si credat, emptorem alteri rem illam defectuosam venditurum, indicet illi eius defectum. Quia licet prior venditor minuerit a pretio pro ratione illius defectus, emptor vero quando eandem alteri deinde vendet ignorans illius defectum, & existimans se vilius emisse quam valeat, tantum nitatur eam vendere, quanti absque vitio deberet vendi: Vbi duo tantum aperte insinuat Soto. Primo peccare quidem vendentem rem emptori inutilem, vel noxiã ratione illius doli, tenerique ad restituendum quantum in pretio excesserit à iusto illius valore: Secundo, si in venditione tantum fuit sublatum à pretio, quantum defectus ille postulauit, teneri ad illum explicandum, ubi crediderit emptorem illum eandem rem rursus alteri venditurum, tamquam sanam, & tanto pretio quantum integra & sana mereretur. Neque vnquam docet, qui do-

lus ad rescindendam venditionem obliget in foro animæ ipso facto, sed illud relinquit Iurisperitis, quasi rem quæ ad solum forum exterius pertineat.

Referunt nonnulli sensisse Magistrum Victoriam, aut saltem insinuasse, non vitari, aut infirmari contractum, eo quod censetur inuoluntarius, ubi iustum interuenit pretium, nec venditor interrogatus mentitur: quod videtur fauere huic sententiæ Dominici Soto. Qua de causa quidam ex his illam amplectuntur his adducti rationibus.

Primo, in contractu venditionis duo tantum requiruntur, nempe æqualitas pretii, ac ut contrahentes in illum consentiant, in venditione vero in qua venditor sciens rei defectum, & non interrogatus ab emptore illud silet, si minuat pretium pro ratione defectus, seruatæ æqualitas pretii, & contrahentes consentiunt. Ergo est valida talis venditio, nec rescindenda.

Secundo, si venditor ignorans rei vitium (ut statim dicemus sequenti conclusione) illud reticeat, non tenetur rescindere venditionem, ergo etiam si reticeat illud sciens & prudens, non tenetur rescindere. Probo consequentiam, quia si teneretur rescindere illam, qui sciens defectum sileret, illud certe esset, quia emptor in eo casu est inuoluntarius, at inuoluntarius etiam est, etsi illud reticeat venditor ex ignorantia illius, ergo sicut in vno casu non tenetur venditor ad rescindendam venditionem, ita nec in alio.

Tertio sequeretur (inquiunt) pleraque venditiones esse rescindendas, cum in plerisque venditores non explicent vitia rerum quas vendunt, conscii tamen illorum, quod certe esset occasio innumerabilium litium cum maxima Reip. perturbatione.

Quarto, ubi vitium manifestum emptor non aduertit, quod si aduertisset, non emisisset, certe est inuoluntarius, at tunc venditor (ut docet hic D. Thom.) neque tenetur illud indicare, nec rescindere venditionem, ergo neque in casu huius primæ conclusionis, cum tota ratio propter quam in hoc casu debeat rescindi, nulla alia assignetur, nisi quia sic deceptus censendus est inuoluntarius.

Quinto multæ licentiæ conceduntur à
H 3 Superio

superioribus deceptis ab inferioribus, quas, si deceptiones illas superiores ipsi agnouissent, non concessissent, unde sunt profecto censendi in eis inuoluntarii, ac nihilominus licentia illa valida sunt; ergo similiter in contractu venditionis deceptio ex occultatione vitii non reddet illam inuolidam.

Sexto venditor ut docet hic D. Tho. non tenetur offerre occasionem emptori, ne rem illam emat, vel multo minori pretio quam illa valeat, iuxta illud Ciceronis quod refert hic D. Tho. in argumento. 2. *Quid tam absurdum? quam ut domini iussu praece d. ceret domum pestilentem vendi?* at si teneretur venditor rei suae defectum aperire, ut contractus ille firmus esset, teneretur profecto ipse met offerre occasionem, ne res illa emeretur, aut certe vilissimo pretio.

Et conf. quia nullus tenetur prospicere bono alterius cum proprio damno, ac qui rei sui venalis vitium indicaret, conuulset quidem bono emptoris, sibi tamen plurimum noceret, unde cum iure naturae teneatur vnusquisque vel saltem posse proprio comodo potius consulere, quam alieno, licebit venditori silere quoscunq; rei suae defectus, modo iusto pretio vendat, vi illius principii. *Qui vitur iure suo nemini facit iniuriam.*

Denique emptori licet merces quamuis optimas & viles contempnere, iuxta illud prouerb. 20. *Omnis emptor dicit malum est, malum est, & cum resciscere, glorietur*, ergo licebit similiter venditori, merces suas quamuis vitiosae ac defectuosae sint commendare, & eorum defectus suis laudibus occultare, in omni enim contractu debet esse par & aequalis vtriusque contrahentis conditio.

Sed his nonobstantibus conclusio posita est verissima & obseruanda: Habent illam Cicero. 3. offic. & D. Thom. quodlibro. 3. articulo. 10. vbi ait expresse: *Dolosa est illa venditio, in qua vitium vel defectus est occultus, ita ut ex eius detractione imminuat emptori damnum, vel periculum; puta, quia usus illius rei rediatur per huiusmodi vitium impeditis, vel nocuis.* Et loquitur ibi D. Tho. ut ex contextu illius apparet de dolo efficiente inuoluntarium, & reddente contractum nullum. Et licet praesenti articulo

non exprimat D. Thom. venditionem, de qua haec prima conclusio, esse rescindendam tamquam inuoluntariam, illud tamen satis insinuat, cum dicat huiusmodi venditionem illicitam esse & dolosam, siue fraudulentam, Etenim cum fraus & dolus tollant omnino rationem voluntarii, idem est vocasse illam dolosam, quod inuoluntariam, unde cum eodem nomine dicat D. Thom. illam illicitam quod sit fraudulenta, inuoluntaria vero sit eo ipso quo fraudulenta, ex consequenti idem est dicere D. Thom. esse dolosam quod esse nullam, cum voluntarium ita sit de intrinseca ratione contractus validi & firmi, ut eo sublato inuolidus omnino sit & nullus.

Eandem sententiam recipiunt recentiores Bartho. Medina in sua instruct. Confes. §. 25. Ludo. Lopez in suo iustit. negotian. lib. 1. capit. 43. & multaliam affirmantes, venditionem rei inutilis, vel noscitur cum fraude, & dolo effectam a venditore conscio illius defectus esse ipso facto in vtroque foro tam potest, quam fori rescindendam, tenerique huiusmodi venditorem ad rescindendam etiam damna, quae emptor ille, quam diu rem illam apud se habuit, recepit.

Sed probatur iam haec prima conclusio.

Primo, quia cum finis emptionis sit, ut per hunc contractum vnusquisque comparet sibi res viles, quibus indiget, nemo censendus est velle emere rem sibi inutilem, vel noscitur, imo rationabiliter censendus est nihilominus velle, & esse inuoluntarius; sed vbi contrahens rationabiliter est inuoluntarius tale inuoluntarium euacuat vim contractus, & reddit illum absolute & omnino nullum; ergo ipso facto rescindendum. Et confirm. Quemadmodum quod est contra finem alicuius virtutis, destruit & tollit illam virtutem, ita quod est contra finem alicuius contractus, tollit vim illius, & reddit illum ipso facto inuolidum: finis autem emptionis est comparare sibi res viles; ergo quando defectus reddit rem inutilem, aut omnino, aut ex parte, nec exprimitur, talis occultatio & dolus, reddit illam venditionem inuolidam.

Secundo, maior laesio fit emptori quando res propter defectum in substantia, quantitate, vel qualitate reditur nocua, vel inutilis,

inutilis, quam, cum res est utilis quidem, sed decipitur emens ultra medietatem iusti pretii, ut constat ex tertia notatione posita, sed quando fit deceptio ultra medium iusti pretii, contractus est nullus, & inuolidus, ergo a fortiori quando propter defectum res est inutilis.

Dices: quando deceptio est ultra medietatem iusti pretii, non est ipso facto rescindenda venditio, sed venit rescindenda a Iudice. Idemque esse iudicandum quando res habet defectum redens illam inutilem, unde non erit ipso facto rescindenda in foro animae. Dico disparem esse rationem, quando enim deceptio non fuit in re, sed solum in pretio emptor tunc non fuit grauatus in re a venditore, sed solum in pretio, & ideo non tenetur venditor ante iudicis sententiam ad rescindendam venditionem, sed sufficit restituat excessum iusti pretii in quo emptorem grauauit: at quando defectus est in re, cum emptor ita grauatus ab eo grauamine liberari non possit, nisi rescissa illa venditione, propterea ipso facto, & ante omnem iudicis sententiam est venditio illa rescindenda: quod probat optime vltimum argumentum Medinæ.

Et confirm. Primo, vnusquisque tenetur in foro animae, praeter quam in poenis quae non sunt exsoluendae, nisi adueniente condemnatione, ad id, ad quod cognita rei veritate condemnaretur iuxta sententiam iudicis, sed iudex recte ac iuste praeciperet hanc venditionem ita dolosam rescindi, ergo.

Confirm. secundo. Dolus dans causam contractui cum mala fide, & deceptione alterius contrahentis, reddit illum ipso facto inuolidum, sed in hoc casu dolus iste dat causam huic contractui, & cum mala fide vendentis, ergo. Et de huiusmodi defectu loquitur D. Ambrosius in illis verbis aduersus a Medina in fauorem suae sententiae, & lex illa 2. ff. De periculo & commodo rei venditae. aducta ab eodem authore.

Quo circa Ioann. Maior. loco citato docet optime, vbi vitia rei talia sunt, ut intelligat venditor nullo pretio emptorem illam empturum, si illorum esset conscius, non sufficere ut detrahat a pretio, verumetiam omnino teneri ad illa manifestanda, alioqui contractum, & iniquum esse, & nullum, non solum quia in hoc casu (ut dixi) dolus iste dat cau-

sam contractui, verumetiam quia emptor nesciens rei vitium, & minori pretio emens quam sit iustum similis rei suae, opinabitur se vilius quidem emisse sua industria, vel fortuna, posseque eandem rem carius alteri vendere. Qua de causa, cum dederit prior venditor huic emptori occasionem decipiendi alium, ad tollendam hanc occasionem a se oblata decipiendi fratrem cum iniuria, & damno illius, ad quod omni iure tenetur, debet necessario admonere emptorem tempore contractus de vitio, ac defectu illo, aliter non modo iniuriam agit, verumetiam contractus est nullus.

Nec est audiendus in hac parte Caietan. cum ait, sufficere ut post consummatam venditionem admoneat venditor emptorem, tam de vitio rei illius, quam de detractione pretii ratione illius defectus. Nam imprimis cum emptor cognito tali defectu non teneatur consentire illi venditioni, quia est in hoc casu rationabiliter inuoluntarius, interueniatque dolus dans causam contractui, cum primum illud venditor indicaret, est in facultate emptoris contractum illum rescindere; at contractus, qui potest cognito dolo rescindi, celebratus cum tali dolo non est validus; ergo non sufficit remedium istud Caietan. Secundo potest emptor & prudenter suspicari, venditorem indicare vitium illud, & detractionem pretii, non ut veritatem aperiat suaeque consulat conscientiam, sed quia dolet se ita, vendidisse, optetque rem suam recuperare, ut saepe accidit.

Ex his antequam proponamus alias conclusiones; optimum erit argumenta quae huic primae aduersantur suo ordine diluere.

Ad primum, dico ex illis duobus quae requiruntur in venditione valida, & firma, secundum deesse: nullus enim censendus est consentire in emptionem rei sibi inutilis, vel nocuae.

Ad 2. Resp. plurimum differt, (ut statim constabit ex secunda conclusione hic apponenda) inter venditorem qui conscius defectus rei suae illam silet, & ignorantem illum inculpabiliter, prior enim vitur dolo, qui dat causam contractui, ratione cuius est venditio illa ipso facto in foro animae rescindenda, posterior vero nullo vitur dolo.

Ad Tertium respondeo, nullum esse incōmodum, ut abundēt lites, vbi abundauerit hominum iniquitas, quæ rescindi contractus postulauerit, hoc enim damnum non sequetur ex nostra conclusione & sententia, sed ex venditorum prauitate & fraude.

Quarum soluitur sicut 2. vbi vitium rei manifestum est, non esse rescindendā venditionem, quia in eo casu non oritur deceptio ex aliqua culpa venditoris, vel dolo ipsius dante causam contractui, sed ex incuria & imprudentia emptoris, cui nulla iura, nec diuina nec humanā debent fauere.

Ad 5. dico, facultates quæ conceduntur à superioribus, quæ solum facultates sunt ad aliquid agendum, etsi subditi grauius peccent decipientes suos superiores, illas tamen valere, quia in eis solum requiritur superioris consensus, siue cum fraude, siue sine illa obtineatur. Quod si facultates aliquæ superiorum contractus sint eorum cum subditis, in quibus aliquid alteri confertur ab altero, iudicandum est de huiusmodi facultatibus, siue conuentionibus secundum quandam analogiam, iuxta ea quæ de contractu venditionis in hoc loco docemus.

Ad 6. dico, neq; teneri venditorem ad consulendū bono emptoris cum proprio damno, neq; etiam licere illi consulere, sibi cum dāno & iniuria emptoris: quod certe faceret, si defectum reddentem rem suam inutilem; aut nocuam, quem sciret, non indicaret: vnde in eo casu non habet ius ad sic decipiendum fratrem, nec vititur aliquo iure suo, imo contra omne ius grauem illi infert iniuriam.

Ad vltim. respondeo venditori, cum rei suæ bonitatē aut vitia cognoscāt, nullam irrogari iniuriam, vel deceptionem ab emptore, siue mercē illius laudet siue contemnat: emptori vero qui non cognoscit occulta rei vitia, maximam irrogari, nisi illa indicet, & apperiat, maxime quæ rem inutilem vel nocuam reddunt.

Secunda conclusio: *Qui bona fide vendit, ignorans, inculpabiliter occultum siue rei defectum, propter quem redditur illi inutilis, vel nocuus emptori, tenetur quidem cum primum illud nouerit indicare, non tamen rescindere contractum, sed in facultate ipsius est, vel illa rescindere, vel inæqualitatem pretii ad æqualitatem reducere.*

Dico bona fide ignorans inculpabiliter:

quia si culpa sua ignorat, defectus quos tenebatur ac poterat agnoscere, perinde est ac si illos agnouisset, & cū dolo occultaret, culpabilis enim & affectata ignorantia non debet illi fauere cum iniuria & damno alterius: quo circa de venditore ignorante, ignorantia culpabili & affectata similiter iudicandum est, ac de venditore sciente rei suæ defectum, & de industria iniquè illum occultante.

Quod autem bona fide vendens rem defectuosam pro sanā, teneatur indicare, ostendit rectè ratio ista Maioris: ne emptor similiter alium decipiat, ad quod incōmodum vitandum tenetur omni iure qui prius rem vitiosam pro integra vendidit, cum primum illud nouit.

Cæterum quod non sit venditio bona fide facta, ipso facto nullā, sed in facultate venditoris sit aut illam rescindere, aut ad æqualitatem reducere, communis est sententia DD. & velut axioma inter iurisperitos. *In venditione sub tali bona fide facta actionem competere emptori, optione vero venditori.* Quasi dicant, posse emptorē iure postulare vt à damno sibi illato liberetur, in optione tamen venditoris esse liberare emptorem ab eo damno, vel rescissa venditione, vel ea redacta ad æqualitatem iusti pretii pro ratione illius vitij & defectus. Estq; ratio aperta. Ex prima conclusione. Quia emptori decepto a venditore sciente rei vitium, non alio nomine competit actio, & optio, qua potest cum primum rei emptæ vitium agnouerit, pro libito postulare, vt venditio illa rescindatur, vel reducat ad æqualitatem: nisi quia venditor qui sciens rei suæ defectum illum occultauit, vendidit mala fide, & cum dolo dante causam contractui, in casu autem huius secundæ conclusionis venditor habuit bonam fidem, nec vllō vsus est dolo, non ergo debet ipso inuito rescindi contractus, sed iuste manet illi optio, vel ad rescindendum, vel ad reuocandum illum ad æqualitatem.

Sed obiicies statim contra hanc conclusionem. In l. 1. per totum ff. de Aedilitio. Edicto. & l. sciendum. §. Tempus eodem titulo. haberi expresse, vt si quis vendiderit seruum vitiosum aut animal morbidum, aut quiduis aliud defectuosum, emptore ignorante defectus illos, cum primum illud rescierit, sit in facultate emptoris aut rescindere con-

tractum

tractum actione pretoria, aut stare contractui restituta ei inæqualitate, quam per dolum passus est. Simile habetur in legibus Castellæ l. 65. tit. 3. Partita 5. vbi aperte emptori datur vtrūq; & actio & optio.

Secundo, est velut axioma inter theologos in hac materia de contractibus: *Ad id teneri vnumquemq; in contractibus civilibus in foro animæ obseruandū, quod rectus iudex perspecta rei veritate cessante; omni falsa præsumptione iudicaret: at quiuis iustus & rectus iudex obligabit, vt de facto obligant venditorem rei defectuosæ, de qua hic loquimur, ad indicandos huiusmodi defectus emptori, & offerendam illi liberam optionem, vel rescindendi contractum, vel rescindi inæqualitatem pretii, ergo tenebitur venditor etiam in casu huius 2. conclus. stare optioni & arbitrio emptoris.*

Tertio, contractus cui dolus causam dedit est nullus, & rescindendus, eo profecto nomine quia iure & prudenter censetur inuoluntarius cum sit omnino de intrinseca ratione contractus, vt voluntarius sit; at vbi venditur res noscua vel inutilis emptori, etsi venditore illud inculpabiliter ignorante, licet excusetur venditor iste à culpa propter talem ignorantiam, emptor tamen ipse iure & prudenter censendus quoque est in tali emptione inuoluntarius: quis enim credendus est, nisi amens sit vel stolidus, res sibi inutiles aut noscuias velle emere? quotiescunq; igitur res emptæ talis fuerit, cu primū illud emptori innotuerit, debet esse in optione ipsius postulare, vel rescindi contractum, vel restitui sibi inæqualitatem, quidquid sit de venditore.

Sed propter hæc non est recedendum à conclusione proposita.

Ad primum igitur dico, leges istas iuxta communem DD. expositionē fundari in hac præsumptione, vitia rei venalis quæ illā aut inutilem vel noscuiam reddere possunt, non latere dominum illius, neq; vnquam moraliter loquendo tam occulta esse, quin illorum ignorantia culpabilis sit censenda in venditore illius, quo fit vt leges istæ de eo tantū venditore loquantur, quia vel sciens & prudens occultat illius rei defectus, aut saltim culpabiliter illos ignorat. Similiter iudices non iudicant actionem &

optionem simul emptori competere, nisi nitentes eidem præsumptioni, vnde vbi venditor sine vlla culpa sua ignoraret rei vitium, & bona omnino fiderem illam sanam credens venderet, non teneretur cum illud nouerit ad rescindendum contractum, nisi velit, sed efficiet satis, restituta illius inæqualitate. Et ita soluitur secundum.

Ad 3. qui sequuntur Medinam, & Conradum respondent, vbi prudenter constaret emptorem in huiusmodi emptione fuisse rationabiliter inuoluntariū, contractum esse nullum & rescindendum ipso facto, ad optionem & libitū emptoris: sentirem tamen neq; in hoc casu esse necessario rescindendum reclamante venditore, sed manere illi optionem, quia in casu maioris propositionis istius est rescindendus, quia fuit inuoluntarius, sed quia fuit inuoluntarius cum dolo culpabili venditoris dante causam contractui, at in casu huius conclusionis secundæ a nobis positæ, licet venditor possit censeri rationabiliter inuoluntarius, non tamen est inuoluntarius ex dolo aliquo venditoris, cum ille bona fide vendiderit, inculpabiliter ignorans tempore contractus tales defectus & vitia.

Vnde iuxta nostram sententiā duo exiguntur, vt in foro animæ teneatur venditor emptore illud postulante ad rescindendum omnino venditionem, ita vt tam actio quā optio competant emptori. Prius est, vt emptor sit rationabiliter inuoluntarius, alterum vt inuoluntarium illud non solum oriatur ex rei vitio & defectu, sed ex fraude & dolo venditoris dante causam contractui: preterquam vbi damnum subsequutum euentualiter compensari non possit nisi rescindendo contractum. Veluti cum seruus venditus morbo laborat incurabili, retractanda necessario venditio illa est, quia licet morbum illum venditor in culpabiliter ignorauerit, qua de causa simpliciter, & absolute non teneretur ad rescindendam venditionem, si velit damnū illatum resarcire, per accidens tamen quia in hoc peculiari casu damnum istud resarciri nequit, nisi reuocata venditione, debet in conscientia illam reuocare ac rescindere. Secus est, vbi damnum resarciri potest non reuocata venditione, sed redacta in æqualitatem pretii, vel qualitatis

rei ad iustam & debitam equalitatem.

Rogabis hic, quid si seruus aut equus quē Petrus Ioanni vendidit statim post effectam venditionem pereat ex aliquo occulto morbo, quem Petrus omnino inculpabiliter ignorauit, tenebitur ne Petrus pretium acceptum Ioanni restituere?

Respondeo bifariam venditionem istā potuisse accidere, vel ita vt Petrus suis suasionibus induxerit Ioanem ad emendum seruum illum, vel equum, quē Ioannes nec curabat nec cogitabat emere, vel sine vllis Petri suasionibus Ioannes propria sponte postulauit illum sibi vendi. In priori casu tenetur Petrus restituere. Quia vt ex ista secunda conclusione posita constat, in quacumque venditione rei defectuosā, cum primum illius vitium dignoscitur, tenetur venditor, vel ad rescindendum contractū, vel ad resarciendam inæqualitatem, in hoc autem casu non potest rescindi inæqualitas nisi restituto toto pretio, cum seruus ille, vel equus tali morbo affectus nullo pretio esset dignus. Quod si Ioannes propria sponte emit, volunt aliqui non teneri Petrum ad aliquid restituendum, censerem tamen in hoc etiam casu teneri ad aliquid, imo ad maximam partem pretii, quia ex eadem conclusione posita tenetur venditor, vbi vitium innotescit, aut rescindere contractū, aut reuocare illum ad æqualitatem, cū primum autem seruus iste ex morbo occulto, quo apud priorem hærum iam affectus erat, moritur, & ex eo morbo intelligitur periisse, innotescit defectus ille adeo nocius emptori tenebitur ergo in hoc etiam casu saltem maximam pretii partem illius, emptori restituere.

Dices hæc venditio cum fuerit sine dolo est valida, ergo seruus iste verè trāsuit in dominium emptoris, quidquid autem perit, domino suo perit, ergo debet perire isti emptori; at si venditor deberet illi pretium restituere, non periret emptori sed venditori. Dico huiusmodi res ita defectuosas transire in dominium emptorum non absolutè; sed sub ea conditione & lege, vt cum primum illa vitia innotuerint, debeat venditor aut rescindere contractum, aut compensare inæqualitatem: Qua de causa cum primum seruus iste ex morbo illo deprehenditur mori, debet venditor

compensare inæqualitatem pretii, ita vt restituat emptori, quantum arbitrio prudentum à pretio talis serui, vel equi ratione illius morbi, & periculi quod ex eo illi imminerebat, censeretur detrahendum.

Tertia conclus. *Quando defectus rei patens est & manifestus, non tenetur venditor illum indicare emptori, tenetur nihilominus nullis uti mendaciis, aut falsis rei sue laudibus, quibus illud occultetur, & minueretur a pretio, quantum defectus ille arbitrio prudentum postulauerit.*

Hæc conclus. Est eadem cum tertia quam proposuimus initio huius art. Ex D. Tho. neque aliis eget probationibus quam illa.

Quarta conclus. *Quando defectus rei non efficit quā illa similiter utilis sit, ac proficua, vel parum minus, quam esset non habens talem defectum, nec venditor aliquo vitio mendacio ad defectum illum occultandū, nec interrogauit illum emptor de aliquo defectu; sed simpliciter postulat vendi sibi rem talis generis, & sortis, vtilis, & optimam, non tenetur venditor ad defectum illum indicandum, nec propterea desinit venditio illa firma esse & valida, modo detrahatur a pretio, si quid res illa propter defectum illum iudicaretur a prudentibus minus valere.*

Hæc conclus. est reuera D. Thom. in hoc art. iuxta ea quæ docet in prima conclusione quam hic habet. Nam cum in ea aperte doceat, vendentem rem defectuosam, pro sana iniquè agere, eo nomine, quia defectus ille cedit in damnū, & nocumentum, vel periculum emeritis, eo ipso docet aperte, vbi ex rei defectu nullum sequitur damnū vel periculum, serueturque iustum illius pretium, talem venditionem omni iniquitate carere. Certum autem est in casu huius quartæ conclusionis nostræ, nullum damnū, vel periculum pati emptorem, cum tradatur illi res similiter utilis & proficua, ac si talem defectum non haberet, & iusto illius pretio, vt constituimus.

Idem docet quodl. 3. art. 10. in verbis illis, quæ in confirmationem primæ conclusionis hic propositæ ex ipso retulimus. Etenim cum dicat: *dolosa est illa venditio, vbi vitium vel defectus occultus est, & ex detentione imminet emptori damnū vel periculum, puta, quia vsus illius*

rei redditur per illud vitium impeditus, vel nouius & aperte ostendit, venditionem, in qua propter defectum rei nullum damnū, aut periculum emptori imminere, nec vsus illius impeditur, vel efficitur noxius, sicut certe accidit vbi traditur res non minus utilis & profutura emptori, nec dolosam esse, nec iniquam ratione defectus illius quem silet. Eandem sententiam habent Soto. lib. 6. de iusticia q. 3. art. 2. & est cōmūnis modo inter reuerentiores discipulos D. Tho. qui nostro seculo scripserunt. Qui licet sequuti Medinam completealem, huiusmodi venditionem rei similiter utilis & bonæ sentiant non carere aliquo genere doli, cum aliud pro alio tradatur, docent nihilominus nec iniquam esse, nec rescindendam, nec teneri venditorem istum ad aliquam restitutionem; cum tradat rem similiter vtilis, & pretio iusto.

Probatur iam conclus. Res venales in ordine ad contractum venditionis, non considerantur vel æstimantur (vt constat ex D. August. & D. Tho.) secundū suam substantiam, aut alias qualitates vel circumstantias, nisi quatenus sunt vtilis & deseruiunt vsibus humanis, at vbi res ex defectu aliquo, vel circumstantia non est minus utilis & proficua emptori, quam si talem defectum non haberet, deseruit similiter vsui humano in quem emitur; perinde ac si tali defectu omnino careret; potest ergo similiter contractū venditionis deseruire, & vendi suo iusto pretio, perinde ac si talem defectum non haberet.

Et cons. vendens aurum alchimicum (vt docet D. Tho. art. preced. ad 1.) propterea exercet venditionem dolosam & fraudulentam, quia aurum alchimicū nec peruenit ad paritatem & dignitatem substantiæ veri auri, nec habet vsus veri auri; habet enim aurū verū & naturale aliquas utilitates & effectus ad vsus humanos, veluti ad letificandū cor, & alias infirmitates leuandas, quæ auro alchimico nullomodo cōueniunt. Subiungitque, si quidē arte alchimie effici possit aurum verum, similesq; habens utilitates & vsus, posse vendi non minus quam verum & naturale, & occultari defectum illum artis, ergo similitur in quacūque alia re licet occultare defectū, vbi per eam non non redit res illa minus utilis emptori.

Disputant hic nonnulli, *An arte alchimis possit effici verum aurum, sicut Cō-*

radus opinatur, quod certè cum parum ad nostrum institutum faciat, non est quod in eo immoremur, sufficit huic loco, illud ex D. Tho. nos habere, aurū alchimicum, si eiusdem bonitatis efficiatur in substantia, & similiter vtilis vsibus humanis, posse similiter vendi naturali emptori querenti illud ad eos vsus, pretio iusto & proportionato utilitatibus quas illud arte effectum conferre possit. Sic enim accipienda sunt quæ hic docemus.

Sed dices antequam ad alia argumenta progrediamur; ergo similiter si quis contraheret matrimonium cum errore in persona, & substantia rei, illud matrimonium esset quoq; validum, cum ad matrimonium non sit minus utilis hec mulier quā illa: hoc autem est contra communem omnium doctorum sententiam.

Respondeo disparem omnino esse rationem, loquendo de matrimonio vt est quidam contractus humanus, & vnus ex ciuilibus contractibus hominum, quia substantia contractus matrimonii non consistit in vsu personarum, vel corporum, sed in mutua traditione earum inter se in societatem, & obsequia coniugalia; substantia vero contractus emptionis & venditionis non consistit in traditione rerum, quantum ad earum substantiam, sed quantum ad vsum ipsarum, & ita error in persona, etiam si possit deseruire matrimonio, quæcumq; illa sit, redit matrimonium inuvalidum, error autem vel deceptio in substantia rei, vel quantitate, aut qualitate modo non sit illa minus utilis ad vsus humanos, seruato iusto pretio, non reddit venditionem inuvalidam.

Vel respondeo & melius, substantiam matrimonii consistere in mutua traditione viri & vxoris inter se vt tales persone sunt, non in vsu, quia absq; vsu matrimoniali; & seruata virginitate ex vtriusq; consensu, potest esse verum matrimonium: at substantia venditionis non consistit in traditione rei vt quædam res est; sed vt accomodatā & utilis vsibus humanis. Qua de causa non valet matrimonium cum errore persone, valet tamen venditio quamuis cum errore vel defectu rei, modo illa similiter utilis sit humanis vsibus. Siquidem substantia contractus venditionis consisteret in traditione rei secundum illius naturam, & speciem, & non qua utilis est, tunc re verè

rationem esset valida venditio ubi esset error in natura & substantia rei: at cum non consistat vis venditionis in traditione rei quo ad eius naturam & substantiam, sed quatenus utilis est, licet sit error in eius substantia & specie, modo ea quæ traditur æque utilis sit, est contractus venditionis validus.

Sed regrediamur ad probandam secundam conclusionem.

Probatur 2. Ex consensu omnium DD. nullus contractus iudicatur inualidus, vel à iure, vel per sententiam iudicis, nisi quia in illo læditur aliqua ratione iustitiae, vel in pretio, veluti si illud excedat ultra dimidium, vel quando res est nociva, aut inutilis, quia similiter illa læditur, & sic in cæteris, ut singulorum inductione posset constare: sed quando res similiter utilis, & pretium quo venditur iustum, nullomodo violatur in tali venditione ratio iustitiae, ut docet hic D. Tho. ergo huiusmodi venditio valida est, & iusta in genere iustitiae.

Tertio, firmitas contractus sumenda est, vel ex fine ipsius contractus, vel ex fine virtutis ad quam contractus ille pertinet, vel ex utilitate quæ affert Reip. Quocumque titulo istorum, quando res quæ venditur, propter defectum non est minus utilis, expedit istam venditionem esse validam; ergo vere valida est habenda. Minorem ostendo ex singulis eius partibus: in primis ex fine venditionis scilicet. Tam venditio quam emptio non sunt introductæ ad comparandas res secundum earum substantiam, quantitatem, vel qualitatem, sed quatenus utiles sunt & necessariæ vtilibus humanis; ergo ubi defectus in substantia, vel quantitate, vel qualitate non reddit illam minus vtilem & proficuum, habetur per eam finis emptoris; & imprudenter, ac irrationabiliter esset involuntarius emptor, qui habens rem non minus sibi vtilem, quam si nullum haberet defectum, vellet illius venditionem rescindi, involuntarium autem quod à prudentia & recta ratione alienum est, non tollit vim contractus, nec reddit illum iniquum. Secundo servatur in tali venditione finis virtutis, ad quam pertinet talis contractus. Probo. Hic contractus pertinet ad virtutem iustitiae, finis iustitiae est constituere æqualitatem omni ex parte inter contrahentes, in hoc casu servatur ista æqualitas ex parte rei, quia est similiter utilis, & ex parte pretii quia

venditor iusto pretio vendit pro ratione defectus, ut supponimus. Tertio expedit bono communi Reip. ut tales venditiones non rescendantur, quia inter omnes venditores etiam timentes Deum hoc est maxime positum in usu, quando res similem omnino habent utilitatem, & eodem modo in ordine ad finem propter quæ emuntur, alias pro aliis tradere: in pharmacis enim ubi talis deceptio maxime nocere posset, si careat pharmacopola aliquo pharmaco, & aliud habeat quod evidenter ac certo novit esse eiusdem omnino utilitatis & virtutis, citra omnem scrupulum apponit illud, & probatur id à Medicis: cum ergo hoc adeo sit in usu si propter talem defectum & deceptionem essent rescindende venditiones, oriantur mille inutiles lites cum maxima Reip. perturbatione.

Quinta Conclusio. Quando emptor querit à venditore in particulari, habeat ne res illa hos vel illos defectus, explicans aperte animi sui esse, si aliquem ex illis habuerit, nequaquam velle illam emere, venditor autem illos neget, & occultet, huiusmodi venditio iniqua est, & nulla, & ipso facto rescindenda.

Hæc conclusio aperta est, & in qua omnes conveniunt. Et probatur. In primis, ubi emptor ita explicat intentionem suam, dolus venditoris dat causam contractui; ergo rescindendus.

Secundo ubi emptor ita explicat animum suum, expressè est involuntarius, & dissentit ab illa venditione, si res illa habeat aliquem defectum, eorum quos expressit; ergo expresse est nulla & inualida. Probo consequentiam, quia ubi dissensus est expressus, non est contractus, nec est recurrendum ad finem virtutis, ad quam talis contractus pertinet, nec ad utilitatem Reip. ut diximus de illo sacerdote sacrilego habente expressum dissensum & animum non baptizandi, quæ habet presentem, nisi sit Paulus.

Tertio, venditor tenetur ex officio dicere veritatem, quando de re sua loquitur, siue propria sponte de ea loquatur, siue interrogatus ab emptore, unde occultans defectum, quem novit rem suam habere, & de quo in individuo interrogatur, mentitur cum fraude & iniuria fratris, fraudulentum autem mendacium, fraudulentumque contractus cum damno & iniuria fratris omni iure est nullus, & inualidus, cum ibi fraus intrinsece

damno & iniuria fratris omni iure est nullus, & inualidus, cum ibi fraus intrinsece existat in ipsa substantia contractus.

Quarto, contractus initus sub expressa conditione honesta, deficiente illa conditione, ipso facto est nullus; quia de causa si apponatur conditio, ut contractus non sit firmus & consummatus & validus donec scripto confirmatur, donec fiat scriptura validus & firmus non est quia apponit conditio honesta ita habetur l. cum res Cod. de probat. Condicio quam apponit in hoc casu emptor est honesta, nempe, ut explicet venditor habeat ne res illa emenda hos vel illos defectus, honestam etiam velle illam si quem illorum defectuum habeat; quia libere emit, hæc autem conditio deficit ubi res illa aliquem defectum ex illis habuerit, quem venditor non expressit: est ergo venditio, in qua venditor sic interrogatus rei suæ defectus occultavit, ipso facto nulla, & rescindenda. Hanc conclusionem insinuat hic D. Tho. dicens aliud esse non indicare vitium rei, & aliud offerre fraudulentè occasionem alicuius nocentium proximi: significans venditorem, qui expresse interrogatus de vitio rei quod novit, occultat aut negat illud, fraudulentè nocere proximo; non solum in pretio, verum etiam in substantia contractus, & ita non sufficere in hoc casu, ut pretium illud reducat ad iustum, verum etiam oportere ut contractus rescindatur.

Sexta conclusio. Ubi emptor non querit à venditore expresse et in particulari habeat ne res illa hos vel illos defectus, sed solum in genere & in communi habeat ne aliquos defectus, vel sit ne optima & utilis, peccat quidem emptor occultando illos, quicumque illi sunt, venditio tamen valida est, & iusta, si propter defectus illos non desinat res illa utilis esse, & proficua in usu ad quos emitur, servaturque iustum pretium, Quod si inutilis sit vel nociva, inualida est, & nulla, ac rescindenda.

Hæc conclusio habet tres partes. Prima, scilicet peccare venditorem in hoc etiam casu, occultando rei suæ defectus, perspicua est, quia quacunque ratione loquatur de sua re, si defectus quos novit illam habere negat, vel occultat, mendacium dicit, quod intrinsece est peccatum.

Secunda pars quod nihilominus venditio iusta sit & valida, ubi servatur iustum pretium, in re quam defectus quem habet non reddit minus vtilem, & pro-

ficuam emptori; constat ex quarta conclusione iam posita. Et confirm. Quia in isto casu occultare vel negare defectum illum, non est mendacium nocivum, sed officiosum tantum, cum res illa propter illum non sit minus utilis, & ea via se ipsum venditor indemnem servet sine damno & nocimento emptoris, cui res illa non minus utilis futura est, mendacium autem officiosum non evacuat nec reddit contractum inualidum; aliqui nulla ferè venditio esset firma & constans, cum frequentis intermiscerentur in venditionibus multa mendacia officiosa.

Tertia pars conclusionis. Si verò res illa sit omnino inutilis, vel nociva, contractum esse iniquum, & nullum, ac rescindendum, constat etiam satis ex prima conclusione hæc posita.

Ex his sequitur primo, quod habet Soto lib. 6. de iust. q. 3. art. 2. occultatam, aut negantem rei suæ defectum, modo tantum recipiat iustum illius pretium non dicere mendacium nocivum, vel perniciosum, intelligendum esse quando res nihilominus utilis est, & profutura ementi: tunc enim cum res illa utilis sit, & ex eius emptione nullum sequatur nocimento vel periculum emptori, mendacium illud non est nocivum: Quod si intelligat Soto de quocumque defectu, etiam de eo per quæ res illa redditur inutilis, vel nociva, audiendus non est: quia in tali casu mendacium venditoris nocivum est revera, & perniciosum. Dixi omnino inutilis, quia si ei utilis sit, vel ad usum in quos illam querit, vel alios similes, licet non tantum quantum illæ quærebat, nihilominus venditio valida est & firma: quia ubi non exprimit emptor in particulari mentem suam circa defectus propter quos rem emeret, si res quæ illi traditur ipsi utilis sit, non esset rationabiliter in eius emptione involuntarius.

Observandum hæc vero maxime est, omnes conclusiones in hac controuersia à nobis propositas intelligendas esse de venditore, qui censetur vir probus, & cui debeat fides adhiberi: Nam si habeatur mendax, & nullius fidei, non agit contra iustitiam, aut saltem non tenebitur in foro animæ rescindere venditionem, eo quod occultaverit aut negaverit defectum. Quia cum illi nulla fides debeat, parum refert occultet ne & denegat defectus rei suæ, vel secus nec deceptio illa erit ipsi tribuenda; sed imprudentiæ emptoris.

ptoris, qui ita leuiter credidit venditori mendaci, cui nulla erat adhibenda fides. Quod quam peculiare sit venditoribus Satyricus ille ostendit, dum dixit:

Cum plentius aequo.

Laudat venales, qui vult extrudere merces.

Et alius Poeta cecinit:

Periurata suo postponit numina lucro

Mercator, stigijs non nisi d'gnus aquis.

Quæ carmina vtiā antiquis illis mercatoribus ac venditoribus paganis tantum conuenirent: nec ita nostris, qui etsi veritatem Euangelicam profiteantur, adeo tamen ab illa multi eorum in suis contractibus & comerciis abhorrent.

Sequitur secundo. Quando vitia rem vendendam inutilem vel nociuam emptori efficiunt, teneri ad illa explicanda ipso tempore contractus, & ante consummatam perfectamque venditionem, etiam si non fuerit ab emptore interrogatus.

Ratio est aperta, quia vt ex prima conclusione hinc posita constat, nisi huiusmodi vitia explicentur à venditore tempore venditionis, ex illorum occultatione, quacunque ratione fiat, siue mentiendo, & negando illius defectus, siue reticendo illos, ex parte venditoris interuenit dolus dans causam contractui, & ex parte emptoris ignorantia, quæ tollit omnino in ipso eam rationem voluntarii & consensus, qui desideratur ad verum, validamque contractum. Vbi vero rei venalis defectus nec inutilem nec nociuam reddit; sed vna cum tali defectu non est minus utilis emptori, quam si talem defectum non haberet, aut parum minus, non teneretur venditor defectum illum aperire, nisi de eo explicitè & in particulari fit ab emptore interrogatus: vt ex quinta conclusione constat.

Sequitur tertio. In casibus, in quibus iuxta conclusiones hinc positas tenetur venditor vitia rei, quam vendendam proponit explicare, teneri ad explicanda illa aperte, clarè, & distinctè, ita vt emptor in plenam & claram illorum cognitionem peruenire possit: quia quacunque ratione accidat venditoris culpa emptorem non habere huiusmodi defectuum plenam notitiam, censendus est rationabiliter, & iure inuoluntarius, & eo ipso contractus ille est inuolidus, & nullus. Aliter venditor (vt dicunt) esset in tuto, emptor vero in periculo: quod in contractibus humanis omnia iura prohibent. Quin etiā talis manifestatio per quam vitio & ini-

quitate venditoris non veniret emptor in plenam notitiam defectus, quem res habet, efficit contractum illum fraudulentum, & dolosum, eo genere doli, qui dat causam contractui, cum in illo reuera emptor non cōsensisset, si venditor sicut debuit, aperte & distinctè vitia rei suæ explicasset. Ita docent Alex. in l. Si quis cum aliter. ff. de verbo. obligatio. Panor. in cap. Cum contingat num. 24. de Iure iurando. Et in cap. Iniustum num. 3. de rerum permuta. & alii Iurisperiti, venditorem scientem vitium debere clare monere: Quibus fauent aperte l. Ea quæ s. fina. ff. de contrahen. emptio. & l. Quæro. ff. de actionib. emptio. vbi habetur generalitatem non exculare venditorem scientem, & tentantem circumuenire emptorem, hucque pertinent verba illa D. Ambro. superius adducta in secundo dicto Ioann. Medinæ.

Nunc ad argumenta initio huius controuersiæ proposita, Vbi in primis dico, satis aperte docere D. Tho. nostram sententiam, Nam cum in corpore huius art. doceat vendere rem cum defectu, propter quem non redditur inutilis, aut nociua, nec illicitam reddere venditionem nec dolosam: & apud D. Thom. vt patet ex quodlibetis, eiusdem hinc citatis venditio dolosa sit nulla, & rescindenda. Eo ipso quo docet venditionem rei inutilem aut nociuam esse dolosam, nisi uat simul esse nullam & inuolidam. Vnde non dicimus propter quacunque deceptionem & occultationem defectus reddi inuolidam venditionem; sed in duobus tantum casibus: nempe vel quando defectus reddit rem inutilem, aut nociuam, vt constat ex prima conclusione, vel quando emptor interrogat in particulari, expresse asserens se villo modo rem illam empturum, si tales defectus habeat, vt constat ex quinta. Venditio autem rei defectuosa de qua secunda conclusio D. Tho. nihil horum habet. Et ita soluitur primum argumentum.

Ad 2. Respondeo similiter, in illis exemplis vendi res perinde utiles & proficuas, ac si talem defectum non haberent, & ita venditiones illas esse validas & firmas.

Ad 3. Resp. optime D. Tho. hic ad primum, iudicium à nemine posse fieri nisi de re manifesta, sicut nemo tenetur ad diuinanda occulta: Dauus enim in re aliena emenda emptor est, non Oedipus, vnde illud Aristo. 5. Ethico. *Vnusquisque*
iudicat,

iudicat, secundum id quod cognoscit. Quo fit, vt vitia manifesta non teneatur venditor aperire, culpa enim ac negligentia sua in illis decipietur emptor, non venditoris vitio; occulta vero, cū emptor diuinare & agnoscere nequeat, nisi à venditore illorum cōscio admoneatur, sunt propterea à venditore necessario indicanda; vbi propter ea res illa inutilis aut nociua redderetur, minime vero vbi talis defectus rem illam non reddit minus utilem, quam si eo careret, vt ex conclusionibus positis constat.

Ad 4. Respondeo, cum venditio, in qua venditur res non minus utilis propter defectum, sit valida nec rescindenda, venditorem solum teneri ad restituendum excessum pretii, vbi quid accepit plusquam res illa cum tali defectu valeret: non tamen teneri ad restituendum totum pretium, nec fructus illius, siue in pecunia illud acceperit, siue in re fructifera, quia per venditionem illam cum valida sit, ac quisuit emptor verum illius rei dominium, & similiter venditor verum dominium pretii & rei datæ in pretium. Quando autem vendita est cum dolo res inutilis, vel nociua, aut emens expressit suum dissentium, si res illa hunc vel illum defectum haberet, tunc quia venditio est nulla, nec emptor transit in dominium rei, nec venditor in dominium pretii, quo fit vt si in re fructifera illud exhibitum sit, teneatur restituere emptori rem illam cum fructibus perceptis, deductis expensis, quas in re illa & fructibus illius fecit.

Ad 5. Patet solutio ex dictis in secunda notatione. Minister enim sacramenti vere illud confert, esto opinetur esse Petrum illum cui sacramentum confert, cū reuera sit Ioannes: quia ita exigit virtus religionis, & Ecclesiæ utilitas, nisi habeat expressum & actualem dissentium, vt in illa obseruatione diximus. Venditio quoque similiter nulla est, si res sit inutilis, vel habeat emptor expressum dissentium: Quādo vero utilis est, nec talem habet emptor expressum dissentium, pertinet ad virtutem iustitiæ, & bonum Reip. vt sit valida.

Ad 6. Resp. Argum. istud non militat, vbi pretium est à lege constitutum, quia tunc nulla ratione licet venditori, vt art. primo vidimus ab illo recedere, sed militat vbi pretium non consistit in indiuisibili; sed mutatur passim, vel ab Aedilibus siue Magistratibus, vel communi vsu

fori: quo casu dico, multos venditores hac excusatione vtī ad palliandam suam iniquitatem in defectu ponderis & mensuræ; qua de causa si deprehendantur puniuntur merito à iudicibus, etiam si verè, vt argumentum illud proponit, & à parte rei per illum defectum mensuræ recuperent iustum rerum suarum pretium, & redimant suam vexationem, ne detur ipsis vel aliis occasio vtendi fraudibus in damnum emptorum: Quia leges & iudicia humana bono communi totius populi, non priuato huius vel illius commodo prospiciunt: cederet autem in damnum commune, vt titulo redimende suæ vexationis illis permitteretur, vel recedere à iusto pondere & mensura, vel aliquid miscere. Ceterum in foro animæ si verè accidat casus illius argumenti, potest venditor illa via redimere vexationem suam, quia non legitur iustitia; sed suppletur defectus pretii per illū defectum mensuræ, constituiturque æqualitas in defectu pretii cum defectu mensuræ: quia non tenetur venditor cum propria iactura & damno ex aliorum iniquitate vel ignorantia, proueniente ciuibus inferuire, sicut nemo, vt iura proclamant, debeat cum alterius iactura locupletari.

Sed hæc ita accipienda sunt, vt pateat prius apertissime iniustitia illa Magistratum, vel emptorum, & de ea sint admoniti, nec ita admoniti, voluerint iustas mensuras vel pretia rebus illis venalibus constituere. Addunt aliqui id licere venditoribus, vbi compelluntur à iudicibus vendere; sed hæc conditio necessaria non est: rem enim iusto pretio vendere cuique licet, siue propria sponte vendat, siue ex præcepto Superiorum.

Ad 7. Constat iam ex secunda obseruatione, quomodo illa collatio beneficii sit valida, quia ita exposcit virtus religionis, & utilitas Ecclesiarum. Similiter vbi quis dat pauperi ficto tenet illa donatio, quia ita expedit ad finem misericordix, vt non solum teneat eleemosyna facta vero pauperi, verum etiam collata ficto, nisi dans eleemosynam expresse declaret animi sui esse dare tantum vero pauperi, & non aliter: hoc tamen effect per accidens, & contra virtutem misericordix, cuius est dare petenti ad leuandam illius indigentiam, quæ exterius videtur, nec curiosius inquirere, an verè indigeat a parte rei. Quando tamen nihil tale exprimit dans eleemosynam, tenet donat

donatio illa, misericordia ita exigente.

Ad ult. dico matrimonium esse validum etiam si sit defectus in qualitate, ut in diuitiis, vel virginitate: quia ita expedit ad virtutem religionis, in quam ordinatur matrimonium, ut sacramentum, & virtutem amicitiae ac bonum commune societatis humanae ad quod pertinet ut contractus, ut ubi non est error in persona sit validus: alioquin multa passim matrimonia dissoluerentur titulo istorum defectuum. Quando autem est error in persona aliter res se habet, ut explicatum est: quia per contractum matrimonij fit mutua traditio personarum, minime vero diuitiarum, vel corporum in usum eorum: nisi iam exprimeret aperte contrahens suum dissensum, asserendo omnino nolle se hanc ducere, nisi diues sit vel virgo, aliter nisi ita exprimat, tenet matrimonium.

Ad argumenta quibus nititur secundum dictum Medinae, quatenus nostrae sententiae aduersantur respondeo.

Ad primum dico, iuxta D. Tho. venditionem rei habetis defectum per quem res illa inutilis aut nociua redditur, nec manifestatur, esse proprie & formaliter dolosam & consequenter inuolidam, & in eam rationabiliter emptorem dissentire, cum sit contra finem venditionis; quae instituta est ut per eam comparet vnusquisque quae sibi necessaria sunt vel utilia: at quando res utilis est, nec emptor exprimit aliquem dissensum, occultatio illius defectus non est proprie fraus & dolus, Nam cum in vnoquoque contractu, an occultatio alicuius circumstantiae sit dolosa, ex fine illius contractus iudicandum sit finis autem emptionis (ut modo dicebam) sit comparare sibi rem utilem, consequenter quando per defectum redditur res inutilis, occultare illum est dolus in re inuolidans contractum, quando vero similiter utilis est ac si illum non haberet non est dolus in re, nisi in particulari inquiratur. Ex quo sequitur, ut prior illa venditio nulla sit, & rescindenda, posterior vero firma & valida. In quo sensu intelligendi sunt D. Ambrosii & illa l. 2. quae adducuntur ad probandum illam venditionem esse dolosam: loquuntur enim de venditione rei quam defectus reddit inutilem, ut constat ex dictis.

Ad 2. Quod sumitur ab exemplo testis Resp. venditorem interrogatum tenet ad aperiendos veros rei defectus ne

mentiatur, quia si defectus reddit rem inutilem, est mendacium nociuum, & dolosum, efficiens contractum nullum: si vero defectus non reddit rem inutilem est officiosum tantum in utilitatem vendentis, citra damnum ementis, propter quod non reddit contractum nullum. Similiter ubi venditor non interrogatur, si defectus reddat rem inutilem, tenetur nihilominus illum aperire, cum aliter sit dolus dans causam contractui, & illum rescindens, quod si non reddat rem inutilem non est dolus in re, nec iniquitas seruato iusto pretio; sed id solum, venditorem se ipsum seruasse in demnem.

Ad 3. Dico, vnumquemque debere facere proximo suo, quae sibi vellet fieri rationabiliter, at ubi quis emit rem non minus sibi utilem, irrationabiliter vult venditionem illam rescindi, & ita non tenetur venditor in eo casu velle ut venditio illa rescindatur. Secus est, quando res est inutilis, tunc enim rationabiliter vult emptor rescindi venditionem, qua de causa ubi talis est defectus, debet quoque illud venditor emptori praestare: idem enim vellet iuste sibi fieri si res quam emit haberet vitium reddens illam inutilem.

Ad vltimum constat ex dictis, quando defectus reddit rem inutilem tunc grauari emptorem, & ideo debere venditionem illam rescindi, ut frater ab eo grauamine liberetur, at quando res non est minus utilis, non grauatur reuera, etiam si ipse grauari se putet quando sciet defectum, quia tunc falso & imprudenter ita iudicat. Est igitur fundamentum sententiae quam hic sequimur ut si ignorantia, & deceptio sit contra finem contractus venditionis, contractus ille sit inuolidus & nullus, quia tunc emptor est rationabiliter inuoluntarius: quod si ignorantia illa vel deceptio non repugnet fini in quem venditio introducta est, sit validus & firmus, quia tunc emptor non est rationabiliter inuoluntarius, cum illa deceptio non impediatur quominus recipiat rem ad quam comparanda instituta est venditio. Ex quo sequitur ut si vendatur res inutilis, nisi vitium illius explicetur a venditore, venditio si nulla quia non habetur finis emptionis qui est comparare sibi rem utilem & necessariam: quando vero vitium illud non reddit eam inutilem esto vitium illud non aperiatur sit firma venditio, quia tale vitium non repugnat fini venditionis, praeterquam ubi emptor animus,

quia tale vitium non repugnat fini venditionis; praeterquam ubi emptor animum suum in particulari exprimet, sicut explicatum est.

Controuersia 3.

TENEATUR NE VENDI-

tor aperire defectum, ubi res venalis ipse quidem ementi inutilis est, aliis tamen utilis esse potest.

Exemplum constituit Soto, ut si inueni solito equitando cursitare per ciuitatem, vendat quis equum debilem & senem, qui tamen medico seni cui, moris est segniter equitare ad visendos infirmos, maxime utilis esset, quaerimus an haec venditio seruato iusto pretio talis equi censenda sit valida, & iusta?

Discipuli D. Thom. in hac parte varij sunt. Quidam enim eorum existimant, quando res simpliciter utilis est, ita ut quamuis emptori non proffit, aliis tamen prodesse potest, non teneri venditorem ad manifestandum illius defectum. Voluntque illud colligi ex D. Tho. quia in hoc articulo semper quaerit in communi, an res quae venditur sit utilis vel nociua, nec inquirat in particulari, sit ne utilis aut inutilis ipsi emptori.

Ducunturque in hanc sententiam his rationibus. Primo, Res non est vilis vendenda eo quod sit inutilis venditori, modo sit absolute & secundum se aliis utilis, ut docet hic D. Thom. ergo neque vilis vendenda, aut rescindenda venditio, eo quod sit inutilis emptori, cum sit aliis utilis. Probo consequentiam; quia debet in contractibus esse par & aequa vtriusque contrahentis conditio.

Secundo, ex eodem principio. Res non est carius vendenda, quam simpliciter & secundum se valeat; quia sit aliqua ratione utilior ementi; ergo neque ex eo quod sit aliqua priuata ratione inutilis eidem, cum simpliciter & secundum se utilis sit ceteris, debet minus aestimari, aut vendi, aut venditio esse inuoluntaria aut nulla.

Tertio, quando aliquid emitur, non tenetur emptor cauere ne pretium & pecunia quam dat venditori sit ei inutilis veluti si recessurus forsan statim sit in locum ubi pecunia illa est inutilis; sed fat est pe-

cutiam illam simpliciter esse utilem ipsi venditori, vel aliis; ergo similiter nec venditor debet cauere an res illa sit inutilis emptori, cum simpliciter sit utilis. Antecedens patet, quia potest emptor dare pecuniam utilem, & validam eo die quo emit, etiam si sciat propedem illam a Rege reddendam inuolidam, & prohibendam: nec tenetur emptori illud aperire.

Quarto, vsu receptum est inter omnes venditores habere res publice venales omni poscenti, nec curare sint ne utiles vel inutiles in particulari venientibus ad ipsorum officinas, modo sint a parte rei simpliciter utiles, & quae his vel illis prodesse possint.

Quinto, si non licet vendere rem ex defectu aliquo, emptori inutilem, simpliciter autem ceteris utilem; ergo similiter neque licebit rem sanam & integram & pretio iusto vendere scienti & volenti, quando dignoscitur illi nullomodo futura utilis (V. g.) non liceret vendere rustico librum Philosophiae, quem nunquam leget, nec fabro instrumenta sartoris, quibus nunquam utetur: quod tamen non est dicendum.

Magister Soto lib. 6. q. 3. art. 2. quem multi sequuntur, docet oppositum. Primo, quia tenetur venditor ex charitate curare sicut & quibus alius, ne emptor frustra pecuniam suam effundat, & ex consuetudine admonere illum, rem illam ipsi inutilem esse.

Secundo, inuoluntarium prudenter & rationabiliter reddit contractum nullum; at quando res emptori est inutilis, nullus compos rationis iudicandus est velle illam emere, etiam si aliis utilis esse possit, quin potius prudenter & rationabiliter censendus est inuoluntarius, quia nullus emit in aliorum utilitatem; sed suae tantum volens consulere.

Tertio, ex praecedenti quaestione quando cessat finis contractus, talis contractus nullus est, & inuolidus, emptio introducta est in utilitatem ementium, ut per illam emens comparet in particulari res sibi utiles, & necessarias, non autem aliis; ergo ubi res illa emptori inutilis est, esto aliis prodesse possit, erit venditio ipso facto nulla, & rescindenda.

In hac quaestione utendum est necessario hac distinctione, ut emptor vel sibi ta-

tum rem illam emat, & ad proprios usus, aut sicut mercatores solent, ut eandem alii vendat: Quando emptor sibi tantum in suaque utilitate sola emit, tenenda est opinio Dominici Soto, ut probabilior, & menti D. Thom. magis consona, sentit enim D. Thom. venditionem dolosam esse & nullam, quando emptori ex defectu rei, que venditor occultat, aliquod provenit damnum vel periculum. Experientia autem testis, si Petrus putans emere rem sibi utilem, e contrario inutilem sibi emat, licet possit eam aliis deinde vendere, incurrit nihilominus hæc damna: primo, ut teneatur, ad recuperandum pretium illius, quætere emptorem: secundo, vilius illam vendere quam emit, cum merces ultroneæ (ut vidimus) vilescant: tertio, ut quandiu illam non vendit, habeat suam pecuniam impeditam, qua indiget ad comparandam aliam sibi utilem. Denique, ut non habeat rem quam quærit. (V. g.) quærit quis ad medicamentum aliquod vinum omnino purum, nullaque ratione aquæ permixtum, sit tradatur illi vinum pretiosum; sed limphatum, quamvis illud alteri non minus utile sit quam omnino purum, huic tamen indigenti ad solum medicamentum vinum omnino puro, illud inutile est, quin & nocivum. Venditio autem rei inutilis & nocivæ ementi, ut constat, iniqua est, & nulla.

Et confir. Primo. Emptio huius, qui in suam tantum utilitatem emit, non ordinatur in aliam venditionem & mercaturam, sed in propriam tantum & particularem utilitatem suam, & in ea sistit: Quod ergo sit valida vel invalida, non ex aliorum utilitate sumendum est; sed ex utilitate vel damno huius emptoris in particulari.

Confirmatur secundo. Emptio que emptori perniciofa est & nociva, licet aliis nihil noceat, contractus est invalidus, ut omnes fatentur; at ubi res quam emptor in proprium tantum commodum quærit, sibi inutilis est, talis emptio est illi perniciofa, & nociva, ut constat; ergo rescindenda, quid sit de aliorum utilitate & commodo.

Tertio venditor iuste considerat damnum, quod sibi in particulari provenit ex venditione rei suæ, etiam si nullum inde aliis damnum sequatur; ergo similiter emptor iustissime potest considerare, an res quam quærit in suam tantum utilitatem,

sit sibi utilis, quidquid sit de aliorum utilitate: Et iure ac rationabiliter censetur inuoluntarius, quando sibi in particulari utilis non est, cum ipse non quærat aliorum utilitatem sed suam tantum.

Ex quo sequitur, ut quando res est omnino inutilis emptori, lædatur recta ratio iustitiæ illius, esto res illa aliis prodesse possit, & ita est invalida. Quod si emptor in eum finem emat, ut faciat mercaturam, & eandem rem aliis cum lucro vendat, si quidem aliis utilis esse possit, venditio sit valida: quia cum in talem finem illam emat, possitque illam aliis vendere, ipsi quoque ea ratione utilis censenda est.

Ad argumenta in oppositum, Imprimis ad auctoritatem D. Thom. dico, non ex primere aperte nostram sententiam, satis tamen colligi ex verbis illius, cum dicat, aperiendum esse defectum ratione cuius emptor aliquod damnum recipit, constat autem damnum ementis esse, dare pecuniã pro re sibi inutili.

Ad primum argumentum dico, D. Thom. hoc tantum docere, si quidem res sit inutilis venditori, utilis autem emptoribus, quorum unus est ille qui actu eam emit, posse illam vendi tacito vitio, ob quod est ipsi venditori inutilis, ex quo non sequitur, licere etiam tacere vitium, quo redditur inutilis emptori: quia in priori casu nulli infertur damnum, neque venditori cum vendat rem sibi inutilem, neque emptori cum sit illi utilis: in posteriori vero casu, cum finis venditionis sit comparare per hunc contractum ementes res sibi utiles, & necessarias, eo ipso quo res illa ementi inutilis est, censendus est huiusmodi contractus invalidus & nullus, Nec valet dicere posse emptorem illam rem aliis quibus utilis erit vendere, obligare enim ipsum ad hoc, ut dictum est, est illi damnum, nisi iam talis res sit ita aliis utilis, ut sine ullo labore, & mora, vel diminutione pretij sit statim habitura multos emptores: tunc enim nullum recipiet damnum, imo ipsi censenda est utilis, cum possit statim ea aliis vendita non solum pretium quod dedit recipere, verum etiam forsitan lucrari.

Ad secundum dico, argumentum istud illud tantum probare, venditionem istam non esse invalidam ex aliqua iniustitia pretij, quia sicut pretium non est sumendum ex utilitate peculiari quam affert ementi

ementi, ita neque ex inutilitate eiusdem; sed ex ea utilitate quam simpliciter & absolute habet secundum se sumpta: nihilominus est invalida, quia ubi venditor in suam tantum utilitatem rem aliquam quærit, nisi ea illi utilis sit, quidquid sit de aliis, est rationabiliter inuoluntarius, & decipitur ex dolo dante causam contractui, adeo ut nisi talis venditio esset rescindenda, compelleretur iniquis & dolose emptor ad habendam rem, quam neque instituit, neque voluit habere, quia ratione lædatur maxime ratio iustitiæ quæ exigitur in contractu emptionis.

Ad 3. Dico, licet statim & prope diem pecunia illa sit efficienda invalida; iustam nihilominus per illam fieri solutionem, si ipso tempore emptionis & solutionis pretij habeat vim & valorem in quo redditur, quod si eodem omnino tempore quo redditur per illam pretium, esset invalidanda, ita ut in ea hora amitteret valorem; tunc non recte per illam fieret solutio. Similiter in proposito, si res tempore quo emitur sit inutilis, nulla est venditio, quod si ipso tempore quo venditur & pro quo fit venditio sit utilis, etiam si deinde intelligatur reddenda inutilis ementi, est nihilominus valida venditio, nec tenetur venditor aperire emptori quod in futurum imminet. Differant enim maxime damnum rei imminens ab intrinseco illius defectu, & quod illi imminet ab extrinseco, & circumstantia loci vel temporis: nam prius illud est vere & actuale damnum, rem ipsam concomitans; & propterea necessario aperiendum emptori, ubi rem illam inutilem aut nocivam ipsi reddiderit, iuxta ea quæ præcedenti conrover. diximus, quod autem imminet rei ab extrinseco ex aliqua circumstantia loci vel temporis adveniens, non est damnum illius, nec minuit illius valorem donec acta & re ipsi adveniat. Quo fit, ut antequam actu adveniat, iuste vendatur eo pretio quod valet, perinde ac si non esset illud futurum, quia quamdiu non advenit eadem adfert utilitatem & commodum emptori: constat autem ut sæpe diximus, pretia rerum ex earum utilitate & virtute pensari. Exemplum est familiare, quo in hoc casu videtur DD. si quis locet Ioanni domum in curia Regia 100 aureis, sciens Regem prope diem recessurum ab illa curia, & absuturum longo tempore ab ea, quo recedente domus illa non valebit nisi 30, non tenetur indicare locanti recessum illum Regis,

fat est tempore locationis domum illam esse utilem locanti, & alias domus eandem vel similem utilitatem afferentes illo pretio communiter locari in curia.

Ad 4. Respondeo venditores habere res venales omnibus expositas, iudicantes (& prudenter) eas ab illis tantum emendas quibus futura sunt utiles: quo fit venditorem, cum accedit aliquis emptor postulans rem suæ officinæ sibi vendi (nisi oppositum contra aliqua via intelligat,) prudenter censere rem illam illi utilem esse: quod si certo noverit illi inutilem, servanda est doctrina proposita in illa distinctione.

Ad ultimum Respondeo, multum ista differre à doctrina proposita: quando enim redditur res ob defectum inutilis emptori, inutilitas illa provenit à parte rei, & ideo nequit illi cui inutilis est vendi, esset enim deceptio iniqua in re ex parte vendentis, cum illis damnis emptoris quæ retulimus, & consequenter contractus ex parte ementis inuoluntarius & nullus: at quando res ex se bona & integra est, & pretium iustum tunc inutilitas illa non est à parte rei, sed ex parte emptoris, nec est deceptio aliqua facta à vendente: sed tota culpa est in emente, qui cum nequat re illa uti, nihilominus voluit illam emere. Tum etiam, quia ista inutilitas & defectus est manifestus ipsi, cum videat aperte rem illam sibi inutilem esse. Adde neque in hoc casu esse illi omnino inutilem, nam cum voluntarie illam emat, iam complet suum desiderium.

Quætere hoc loco aliquis posset.

QUANDO HUIUSMODI

venditiones rescinduntur, pecunia que solet dari in arrham & signum firmitatis venditionis, sit ne etiam restituenda.

E hac questione multa Iuris periti l. Quod in principio ff. De contrahenda vendi. Nos vero quantum hic locus postulat, observemus bifariam posse huiusmodi pecuniam & arrham exhiberi venditori, aut in signum tantum firmitatis illius venditionis contractus, aut in signum simul & partem pretii: Quando datur tam in signum quam in partem pretij, quacunque ratione venditio rescindatur, restituenda est una cum pretio, cum sit illius pars: & in his, quæ ratio est totius, eadem quo

que debeat esse partium. Quando vero solū datur in signum, siquidem culpa emptoris rescindatur, non est illi restituenda arrha, sic enim collata fuit ex usu contrahentium in signum, ut exponeret se simul emptor in poenam amittendi illam, si culpa sua ab illo contractu recederet. Quod si ex dolo tantum vel iniquitate venditoris contractus illi rescindatur, ac sine vlla culpa ementis, tenetur illam venditor emptori restituere: tum, quia non debet dolus vel iniquitas venditoris vel in minimo emptori nocere, tum etiam, quia collata fuit solum in signū firmitatis contractus, qui in hoc casu non infirmatur, nec rescinditur culpa emptoris, sed solius venditoris iniquitate.

Ceterum quia iam omnium fere gentium usus obtinuit, ut arrha non solum conferatur in signum verum etiam in partem pretij, sic enim habet communis omnium provincialium consuetudo, ut cum redditur pretium, primum omnium computetur pecunia illa in arrham exhibita, propterea quacunque ratione venditio reuocetur, arrha vna cum pretio restituenda est.

Nunc dicamus de emptore occultante virtutem rei, propter quam plus valet. Est ergo quaestio.

Controversia 3.

AN QVEM AD MODVM tenetur venditor manifestare emptori defectum rei, propter quem est inutilis aut minus valens, ita teneatur emptor manifestare venditori virtutem rei, propter quam plus illa valet, ignoratur autem a venditore.

DIVVS Tho. in vltima conclusione huius art. habet aperte partem affirmantem; teneri emptorem ad manifestandam talem virtutem.

In oppositum tamen est. Quia si accidat vendi gemmam, cuius virtutem nec periti istius artis agnoscunt, sed ipse tantum emptor ex peritia & dexteritate sua, qua ceteros omnes superat, qua de causa confert quidem pretium, quod a ceteris lapidariis gemmae illi taxabitur, minime vero illud quod videt ipse illam valere, propter eximiam illam & extraordinariam virtutem, quam ipse solus nouit, iustum reddit: ita ut nec teneatur indicare in hoc casu oc-

cultissimam illam peregrinamque; illus gemmae sibi tantum respectu virtutem, nec reddere aliud pretium quam illud quod ceteri periti illius artis taxarunt. Iam igitur non tenebitur semper emptor manifestare virtutem occultam rei, sicut venditor occultum defectum. Antecedens vero ostendo quia non tenetur iste indicare aliis singularem illam peritiam, qua ipse solus praeter ceteris virtutem illius gemmae nouit. Tum etiam, quia (ut constat) in his quibus lex nullum pretium constituit summendum est ex communi usu fori, iste vero lapidarius in hoc casu iam exhibet (ut supponimus) pretium quod in foro omnium peritorum in illa arte iudicio habetur ut iustum; ad nihil ergo aliud tenetur.

Secundo, fingamus rustico vendentem gemmam cuius virtutem ipse quidem ignorat, aliis vero lapidariis facile patebit, dicere emptorem: emam a te istam gemmam pretio ut id. ceterum ut hic contractus tuta conscientia fiat conueniamus inter nos, ut si plus quidem valeat quam id. illud mihi libere remittas. In hoc casu si rusticus iste libere concensiat, venditio est iusta ratione illius pacti, & protestationis tam aperte positae ab emptore: nam cum ea audita venditor libere consenserit, nec alios peritos voluerit consulere, libere & voluntariae censendus est condonasse reliquum excessum iusti pretij emptori: venditor aut ut ex supradictis constat tenetur manifestare vitium; nec sufficeret talis protestatio; ergo non est aequa vtriusque conditio.

Et confirmatur, quia in hoc casu iste venditor nolens amplius quarere, sed contentus illo pretio vna cum illa protestatione emptoris, aperte renunciat iuri suo, & excessui pretij libere & voluntarie, unde nulla illi ab emptore inferitur iniuria.

Tertio ut primo tomo vidimus quaest. 62. art. 5. ad 2. licet emere agrum in quo est thesaurus absconditus solo pretio agri, occultando illum thesaurum reconditum, iuxta illud Christi Matth. 13. *Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro, &c.* ergo similiter licet emere gemmam cuius vim venditor ignorat occultando eius vim; at si ager haberet defectum esset manifestandus: iam ergo non est aequa conditio vtriusque.

Vltimo, cum venditor communiter soleat inuitare emptores ad suas res emendas, offert illis occasionem ut decipiantur, nisi manifestet eis occultos illarum defectus, emptor vero eum non ita soleat inuitare venditores communiter

muniter loquendo non offert eis talem occasionem occultata virtute rei quam ipsi vendunt & ignorant, sed debent ipsi cum voluntarie vendant, & communiter inuitent emptores sibi prospicere, & diligenter scire quid vendant, & quantum valeat.

In hac quaestione obseruemus, bifariam posse euenire, ut intelligat emptor occultam illam vim rei quam emit, & quam ignorat venditor: vel ita ut vis illa communiter cognoscatur ab omnibus peritis in arte, & consequenter iustum pretium illius rei; licet ignoretur a venditore ipso: vel ita, ut tam a venditore quam a peritis illius artis communiter ignoretur, solumque cognoscatur ab emptore, qui praeter aliis in ea arte peritissimus est.

Sit Prima conclusio. *Quando venditor ignorat virtutem & valorem rei quam vendit, est autem illa communiter perspecta & cognita peritis illius artis, habetque res illa suum pretium in communi usu fori, tunc emptor tenetur in conscientia manifestare virtutem illius rei venditori illam ignoranti, vel saltem conferre illi iustum rei pretium.*

In hac parte aequa est conditio vtriusque; ut sicut venditor non potest vendere rem vitiosam pro sana, quin manifestet defectum, aliter venditio sit nulla: ita quoque, non potest emptor emere rem pretiosam pro vili ob ignorantiam venditoris, quin manifestet illius virtutem & valorem, alioquin emptio sit nulla. Similiter sicut venditor ob defectum rei debet minuire de pretio, ubi res illa non est omnino inutilis, & rogatus debet explicare defectum sicuti exposuimus: ad eundem modum emptor debet augere pretium iuxta valorem rei, et rogatus a venditore debet virtutem illius explicare.

Probatum Conc. cum contractus emptio- nis & venditionis sit actus Iustitiae commutativae, introductus in utilitatem vtriusque contrahentium, debet aequa esse tam emptoris, quam venditoris conditio, at venditor tenetur ratione aequalitatis iustitiae declarare vitium rei quam vendit, quando est inutilis, aut saltem minuire a pretio, quando est quidem utilis, sed aliqua ratione minus, iuxta ea quae praeced. cont. docuimus; ergo similiter emptor, ut seruet aequalitatem, tenetur explicare venditori virtutem illius rei, vel exhibere saltem illi iustum pretium. Et conf. venditor debet declarare vitium aut minuire modo explicato, quia aliter non vendet pretio iusto fori; ergo similiter emptor virtutem

quam alij agnoscunt, quia aliter non emerit pretio iusto fori.

Secunda conclusio. *Si quis emat rem cuius virtus occultissima est, nec cognoscitur ab aliis peritis in tali arte, sed a solo emptore, tunc iuste illa emitur, exhibito pretio quod communiter taxatur a peritis illius artis, nec tenetur emptor indicare illam virtutem occultissimam, quam ipse solus agnoscit sua singulari peritia.*

Oppositum videtur sentire Magister Soto 6. de Iustitia q. 3. art. 2. Vbi constituit discrimen inter agrum habentem thesaurum absconditum, & alias res continentem virtutes occultas: agrum enim dicit a pretiandum tantum secundum superficiem terrae, & fructus quos terra illa iuxta suam naturam solet ferre, adhibita industria agricola, non autem iuxta thesaurum quem habet latentem in visceribus: quia in illo contractu tantum venditor ille ager ut ager quidam est, alias vero res aestimandas esse secundum proprias virtutes quas habent, etsi occultissimas: quia vendens rem vendit simul omnes virtutes illi proprias & intrinsecas quantumvis occultas. Unde iuxta Magistrum Soto emens agrum non tenetur manifestare thesaurum occultum in illo, nec pretium augere ultra valorem illius ut ager quidam est: emens autem alias res tenetur manifestare virtutem occultam illarum.

Nostri tamen conclusio est vera & communis inter recentiores Thomistas, & probatur: Cum pretium iustum cuiuscunque rei, ubi lex illud non praescribit, attendatur penes communem usum fori: quicumque emit rem eo pretio, quod communis aestimatione prudentum & peritorum in illa arte iudicatur iustum; reuera emit pretio iusto, sed in casu huius secundae conclusionis ita accidit, ergo.

Secundo, in hoc casu cum virtus illius lapilli & venditorem & omnes peritos lapidarios lateat, & huic soli ementi innotescat, emptor iste perinde se habet, ac si esset inuentor illius lapilli, quo ad illam occultissimam virtutem, quam ipse solus nouit, imo lucrū illud ex tali virtute proueniens tribuendum est foelici sorti, & industriae ipsius, ratione suae peritiae, at res inuentae inuentoris sunt; ergo. Et confirmatur virtus ista adeo occulta, perinde se habet in ordine ad alios, ac si non esset in tali lapillo, cum ab omnibus ignoretur praeter quam ab isto; ergo non debet emptor iste dare pretium pro illa,

perinde ac si talis virtus illi inesset.

Tertio, si emptor tempore quo emit nesciens virtutem illius gemmæ, emit illam pretio iuxta communem æstimationem omnium peritorum iusto; iuste emit, esto vel diuina deinde reuelatione, vel scientia de nouo adquisita in cognitione lapillorum, vel aliqua alia via extraordinaria deprehendat postea illam occultissimam virtutem, nec tenetur rescindere emptionem, aut augere pretium, quia est velut nouus illius virtutis ita occultæ inuentor, ergo quod antea illud sciuerit, cū ipse solus illud agnouerit ex sua peculiari & singulari peritia, non tollit quin etiam iuste emerit. Antecedens patet, quia in eo casu iste non tenetur vel rescindere vel augere pretium, ratione iniustæ acceptionis, cum receperit gemmam illam contractu licito nempe venditione, nec ratione rei acceptæ quia res illa non est furtiua, sed emptæ a vero illius domino, nec ratione pretii, quia emit eā pretio omnium peritorum iudicio iusto: Consequentia vero probatur, quia sicut ubi res vsu fori valet. 10. ex ignorantia autem vtriusque contrahentis fuit emptæ, utroque existimante pretium illud iustum esse, ignorantia illa excusauit quidem ementem a culpa, non tamen ab iniustitia neque a restitutione, cum primum illud nouerit, quia fuit pretium reuera iniustum, ita peculiaris scientia huius qua cognoscit occultissimam illius rei virtutem, cum illam emerit vsu fori & iudicio omnium peritorum in illa arte pretio iusto, nō efficit quin iuste emerit, ita ut nec teneatur rescindere emptionem, neque augere pretium, sicut non tenetur manifestare aliis singularem peritiam qua ipse solus nouit illam occultissimam virtutem.

Quarto pretium rerum non est attendendum secundum earum naturas, sed quatenus sunt vtilis vsibus humanis, in casu autem huius secundæ conclusionis illa gemma rarissimæ & occultissimæ virtutis, secundum communem vsu quem iudicant lapidarij illi inesse, non est magis utilis hominibus quam alia similes, quæ iuste venduntur eodem pretio quo ista æstimatur a lapidariis; ergo illa occultissima virtus quo ad pretium, perinde æstimanda est, ac si non adesset, cum venditori seclusa illa peculiari peritia huius peritissimi lapidarij, non magis proffit quam alia non habens talem & tam raram virtutem: Vtilitatem enim quæ ex illa peculiari peritia emptoris nascitur non debet venditor reportare; sed emptor ipse, qui illa priuatim præ cæteris

præditus est.

Denique in hoc contractu debet esse æqua ratio vtriusque contrahentis; at si arbitrio prudentum lapillus valeret 100, & venderetur 100, etiam si deinde deprehenderetur ab emptore minus valere, non teneretur venditor aliquid restituere, nec venditionem rescindere, quia tempore contractus illud fuit iustum pretium; ergo similiter si arbitrio prudentum valeat 100 singulari autem ipsius emētis peritia aliis ignota deprehendatur valere 200, reddens illa 100, quæ omnes iudicant esse iustum pretium, iuste emit, nec tenetur aliquid augere vel rescindere emptionem.

Ex his sequitur Hispanos qui primo adierunt Indiā, iuste potuisse ab Indis emere gemmas illo pretio, quod inter ipsos Indos communi vsu fori iudicabitur iustum: etiam si Hispani intelligerent in Hispania plus valere, quia non tenebantur Hispani manifestare illis virtutem gemmarum vel auri, & hac ratione excusantur qui initio illarum priorum nauigationum in Indiam, magnam auri copiam inde asportarunt, quia iustum rerum pretium attendendum est iuxta communem vsu fori, in loco in quo fit emptio. Sicut qui Siculæ emerit triticum 3. argenteis, quia tale ibi esset forum, iuste emerit, et si Valentia illud deinde venderet 10. argenteis.

Sed obiicies aduersus hanc doctrinam. Si emptor non tenetur aperire virtutem occultam lapidis, quando a cæteris omnibus ignoratur, similiter nec teneretur venditor, (cū æqua sit vtriusque conditio,) quando vendit rem defectuosam secundum se, quæ tamen communi iudicio & estimatione peritorum in illa arte non est defectuosa, aperire defectum illius rei: cum semper standum sit communi arbitrio forensi & beneficentium, etiam si fallantur. Ad hoc est falsum, tenetur enim emptor vitium occultum aperire, ergo & illud.

Secundo, ignorantia venditoris non debet minuere pretium quod res meretur iuxta suam veram & propriam vtilitatem, sed res illa quæ venditur habet in se illam vtilitatem; ergo quamuis occultam & ignoratam a venditore, cū illam emptor agnoscat, tenebitur aut aperire, aut augere pretium, quod illi vtilitati iuste respondeat.

Ad 1. Resp. non esse idem iudicium in hoc casu de emptore & venditore: emptor enim non tenetur manifestare quod ipse solus peculiariter ex singulari peritia sua nouit, sed sufficit reddat quod sapientes

tes in illa arte iudicauerint iustum, venditor autem, ut is qui rem apud se habuit & contrectauit, tenetur defectum illius, quem nouit, & si a cæteris ignoretur, aperire ex iustitia, aut pro ratione illius descendere, ac minuere de pretio. Sicut prator tenetur nulli dare pecuniam falsam, & si ab omnibus iudicetur vera, quod aliis non incumbit.

Ad 2. Dico, disparem esse rationem, quia ubi venditor ignorat virtutem rei, quæ ab aliis communiter scitur, tunc non debet minui pretium illius propter ignorantiam venditoris, sed reddendum est, quod periti iustum & æquale iudicauerint iuxta valorem & virtutem illius rei, quia illud est, iustum talis rei pretium; quando vero ignorantia est ratione occultissimæ virtutis, quam solus emptor nouit, ex sua singulari peritia, tunc minuitur pretium, quia non tenetur emptor aperire, quod ipse solus ex sua illa rara peritia nouit: sed fat est reddat pretium, quod communiter a peritis iudicabitur iustum iuxta virtutem aliis perspectam: pretium vero illi occultissimæ virtuti respondens non tenetur reddere, quia illius virtutis occultissimæ ipse est quasi primus inuentor, sicut & primus cognitor.

Observandum est hic circa primam conclusionem, hoc discrimen esse inter emptorem & alium tertium, qui esset præsens contractui, ut emptor teneatur ex iustitia aperire valorem rei, de quo illa Conc. alius autem tertius, qui præsens esset ex sola charitate, quia ille tertius tantum tenetur ex charitate prohibere quantum commode ipse potest damnum proximi, contrahentes autem tenentur iniucem ex iustitia se ipsos nec decipere nec defraudare. Similiter dicendum est de tertio qui nouit defectum rei, quem tenet venditor occultat etiam ex charitate aperire illi emptori: intelligo autem hic per hunc tertium eum qui casu adest contractui, non ministros illius, maxime ministros, quos vocamus ex officio: Vnde ministri ex officio, quos Hispani vocamus *corredores*, & qui sua propria sponte interueniunt contractui, partes inter se componentes, Omnes isti tenentur ex iustitia, eo ipso quo exercent munus ministrorum illius contractus, aperire vel defectum ementi, vel virtutem rei & illius valorem vendenti, quia eo ipso, quo sunt ministri contractus, tenentur ex officio & consequenter ex iustitia prohibere, quantum commode possunt deceptiones, & damna contrahentium.

Circa secundam vero conclusionem ob-

seruandum est, intelligendam illam esse, nisi si emptor a venditore interrogetur, nam interrogatus tenetur aperire veritatem cum illam in eo casu celare iam esset mendacium nocuum, & dolus dans causam contractui, quo interueniente contractus est nullus.

Ex his facile diluantur argumenta initio huius dubij proposita, Primum argumentum probat nostram secundam conclusionem.

Ad 2. Caiet. in summa verbo Emptio. cōcedit illam venditionem esse inualidam, quia virtus quæ communiter cognoscitur a peritis non est ita occulta, quin emptor teneatur illam manifestare, ita ut nisi illam manifestat venditor sit rationabiliter inuolutarius, & consequenter contractus nullus: nec est dicendum venditorem per illam protestationem emptoris cedere iuri suo, cum id faciat inique deceptus: nec emptorem esse primum inuentorem illius virtutis, cum sit aliis quoque peritis cognita. Vnde in illo casu emptor iste non est tatus in conscientia, licet utatur illa protestatione, quia est illa velut cauillas ad discipiendum rusticum vendentem. Quo circa cum res debeat emi iusto pretio, vel fori, vel arbitrio prudentum, tenetur augere pretium quod dedit, donec æquetur pretio iusto, cum pretio iniusto nullomodo liceat emere.

Ad 3. Dico quando virtus est occultissima, solumque emptori perspecta, tunc ipsam esse quantum ad talem virtutem velut primum illius inuentorem, nec tenetur ut constat ad illam indicandam, vel pretium iuxta illam reddendum, quando virtus vero est quidem ignota venditori, cognita autem aliis peritis in illa arte, tunc non est velut inuentor illius, & sic tenetur reddere pretium quod periti iudicarent iustum.

Ad 4. Eadem est solutio, quando enim virtus est cæteris quoque peritis perspecta, tunc non est velut thesaurus absconditus in visceribus terræ; sed velut absconditus in parietibus domus: Quo fit, ut sicut hic thesaurus est domini illius domus, sic & virtus illa sit domini gemmæ; & indicanda ab emptore, vel saltem emenda iusto pretio. Quando vero est virtus occultissima, omnes latens, & solum emptori ex sua singulari dexteritate perspecta, est velut thesaurus absconditus in visceribus terræ, propter quod sicut emens agrum in cuius visceribus thesaurus existit non tenetur reddere pretium illius thesauri; sed sufficit datur iustum pretium illius agri, ut quidam ager est, ita nec tenetur hic perfectissimus

lapidarius soluere pretium illius virtutis oc-
cultissimæ; sed fat est soluat quod gemma
illa arbitrio aliorum peritorum valebit.

Ad vltimum dico, ex eo quod venditor
inuitet emptorem, non dari facultatem em-
ptori emendi pretio iniusto, quia hoc est
omnino illicitum; pretium autem cuiusq;
rei est, quod valet vel taxatione legis, vel
communi vsu fori, vel ex arbitrio pruden-
tum & peritorum in illa arte.

In solutione quarti argumenti docet D.
Tho. venditorem etiam si sciat superuenturam
proxime copiam mercium; propterquam
vilius vendentur, non teneri ad illam mani-
festandam emptoribus; nec minuendum pro-
pterea de pretio currenti ipso tempore quod
vendit. Ratio D. Tho. est; quia vendens
rem optimam & sanam pretio in foro cur-
renti, ipso tempore venditionis, vendit pre-
tio iusto; admonere autem emptorem de
futura copia, propter quam minuetur earum
pretium, hoc charitatis quidem esse, ad id
tamē non teneri venditorē ex officio vel iu-
stitia, cum officium eius tantum sit ven-
dere res sanas & pretio iusto, tempore ven-
ditionis, non autem futura prædicere. Hæc
sententiam sequuntur Caiet. hic; Syluester
verbo Emptio. q. 15. & plerique Thomistæ
in lectura huius art. Soto. lib. 6. q. 4. art.
2. ad 4. & fuit communis inter Theologos
vsque ad nostra tempora, in quibus Me-
dina & nonnulli recentiores ab ea recedunt:
Vnde est tractanda hæc quaestio.

Controversia 3.

VENDITOR SCIENS

*superfuturam copiam mercium, ob quam
vilescunt illa, quas habet, ad
quid teneatur.*

RE F E R T Cicero. 3. de officiis
quaest. hanc iam inter antiquos
Philosophos fuisse agitatā, nar-
rat enim cum Rhodi caritas anno
nae contigisset, Mercatorem quendam Ale-
xandrinum magnam copiam tritici eo de-
tulisse, vendidisseq; illud pretio commu-
ni & currenti, quod inuenit tempore suæ ven-
ditionis, licet sciret multos alios mercato-
res statim peruenturos, futuramque magnā
frumenti copiam, ob quam vilius vendere-
tur: consultosque Philosophos an iuste il-
le egisset, respondidisse Diogenē iuste qui-
dem; cum optimi triticum vendiderit,
& pretio currenti ac iusto apud Rhodios ip-
so tempore suæ venditionis: quam senten-

tiam sequitur hic D. Tho. Antipatrum ve-
ro Diogenis discipulum oppositum dixisse,
quia filere illam copiam statim super-
uenturam iudicauit quandam deceptionē,
& dolum cum damno ementium, quam opi-
nionem sequitur Medina Cod. de rebus
restitu q. 35. vbi habet tria.

Primum, si vterque contrahentium sciat
illam copiam superuenturam, non teneri
venditorem ad illam manifestandam, nec
ad minuendum de pretio currenti, commu-
ni vsu fori; ipso tempore venditionis; sed
iuste illud recipere si ab emptore illi trada-
tur, quia vendit iusto pretio, cum vendat
pretio tunc currenti, nec emptor ab eo
decipiatur, cum vterque intelligat illam co-
piam superuenturam.

Ait 2. Similiter, si vterque ignoret tem-
pore emptionis illam copiam superuentu-
ram, iuste etiam rem illam vendi pretio
currenti in foro ipso tempore emptionis;
nec teneri ad aliquid restituendum, quam-
uis deinde illam sciat: quia vendit pretio
iusto, & sine vlla deceptione, ita ut igno-
rantia, quæ liberauit illum à peccato, libe-
ret etiam eundem ab omni debito resti-
tuendi.

Ait 3. Quod si emptor ignoret illā su-
peruenturam copiam, venditor vero eam
intelligat, teneri venditorem vel ad mani-
festandam illā, vel ad minuendum de pretio,
non quidem quantum si copia illa iam esset
præsens; sed quantum prudens iudicaret.
Probat hanc partem variis argumentis.

Primo, si quidem emptor sciret illam
copiam superuenturam, reuera nō emeret
tanto pretio rem illā, vnde cōfert profecto
illud deceptus à venditore qui copiam illam
sciens occultat, & ita est rationabiliter in-
uoluntarius, contractus autem in quo al-
ter contrahentium est irrationabiliter inuo-
luntarius, est iniquus, & nullus; ergo.

Secundo, cum in moralibus quod parū
distat nihil distare iudicetur: ista copia que
proxime superuentura scitur, parūq; di-
stat, censenda est quasi iam ferè præsens,
& consequenter res illa, eo ipso quo im-
minet talis copia & scitur à venditore, nō
est iam tanti æstimanda ab ipso, nec ven-
denda, quanti antea vendebatur.

Tertio pretium iustum, quod sumitur
ex communi hominum æstimatione, non
debet sumi ex æstimatione erronea & igno-
ranti; sed in hoc casu illud commune iu-
diciū, quod existit in foro, procedit ex
errore & ignorantia futuræ copię, ergo pre-
tium iustum nō est sumendum in hoc casu ex
illo

illo communi iudicio, & vsu fori.

Quarto, si venditor sciat rei quam ven-
dit statim superuenturam aliquod vitium,
vel bonitatem, quam habet statim ab illa
auferendam, siue bonitas illa sit naturalis,
vt equum proxime moriturum, siue arte
constans, vt monetam quam dat statim à Re-
ge inualidandam, tenetur reuera illud vitium
vel damnum emptori manifestare, quia al-
liquis decipit illum cum graui ipsius dam-
no; ergo similiter tenebitur manifestare
copiam proxime superuenturam, cum per
eam sit priuanda res illa valore & pretio
præfenti: & ex consequenti illud occultare
cum sciat; vel eodem pretio vendere
quod antea vendebat, est decipere ementem
cum nocimento ipsius.

Quinto. Si sciret venditor Regem, sua
pragmatica diminutum pretium tritici,
tenebitur venditor iste manifestare illam prag-
maticam proxime promulgandam, cum per-
inde se habeat ac vitium rei tollens illius
valorem, sed similiter se habet copia rei
proxime futura quo ad diminutionem pre-
tij; ergo tenetur illam manifestare.

Sexto. Pretium rei iustum illud est, quod
à peritis in illa arte communiter iudicatur
iustum; sed communiter vilescit res ex su-
peruenturā copia, omnibus iudicantibus illa
superueniente debere merces vilescere; ergo
non tanti potest vendere sciens illā su-
peruenturam, quanti venderet si illa non
esset superuentura, vel saltem ignoraret.

Quod si dixeris verum id esse quando
communiter scitur illa copia, quia tunc
omnium iudicio vilescit: Contra quia pre-
tium rei non sumitur ex scientia vel igno-
rantia rerum; sed ab eo quod reuera est,
in hoc autem casu copia ista reuera est fu-
tura, propter quam merces minus valet;
ergo minus vendendę, etiam si ab aliis illa
copia ignoretur, cum ab ipso venditorē
intelligatur.

Denique si mihi constaret propediem li-
brum aliquem ab Inquisitoribus hæretice
prauitatis prohibendum, inique agerem si
cui illud venderem eodē pretio quo solebat
vendi, quamdiu non imminet illi tale pe-
riculum & prohibitio, aut saltem indica-
re emptori periculum illud, propter quod
debet illud reuera minus valere; ergo simi-
liter mercator qui scit superuenturam statim
suæ mercis copiam, propter quam illa mi-
nus valebit.

Explicat autem Medina quomodo ven-
ditor illam debeat scire, vt teneatur vel ma-
nifestare, vel minuere de pretio. Si co-

piam (inquit) illam superuenturam sciat re-
latione aliorum, siue per epistolas, tunc in-
quit tenebitur manifestare, aut minuere
pretium, quia talis cognitio pertinet ad fo-
rum, & per hoc genus cognitionis solent
res vilescere. Quod si illud scierit per
astrologiam, vel aliam scientiam à se ad-
quisitam, non tenetur, quia talis cognitio
non pertinet ad forum, nec ad contractus
humanos, nec mercatores iudicant futuram
copiam vel inopiam, ex his quæ astrologi
prænuiciant; sed ex his quæ per epistolas a-
liorum mercatorum vel relatione aliorum
intelligunt.

Amplectuntur etiam eadem sententiam
Gabriel. in 4. dist. 15. q. 11. art. 3. dub. 6.
Et ex Iurisperitis Bartho. in l. Quarto. ff.
de actio. emptio. & Glos. in l. Contra legem.
ff. de legibus. Eisdem subscribit Conradus
de contract. q. 66. vbi recedit ab eā
quam habet hic D. Tho. adductus hæc ra-
tione. Si ex abundantia alicuius mercis, que
in hoc loco superuenit illa vilius vende-
tur, peregrinus vero huc accedens illudque
ignorans maius pretium pro illa redderet,
non posse illud iuste recipi à venditore,
quia pretium illud ex abundantia superue-
niente imminutum est, nec licet propter
ignorantiam illius peregrini carius vende-
re; sed quando similis abundantia imminet
statim aduentura, merces eo ipso vilescit,
minusque valet, maxime vbi venditor il-
lius est conscius; ergo aut tenebitur illam in-
dicare emptori, aut minuere à pretio: aliter
vero idem esset, quod carius vendere pro-
pter ignorantiam emptoris.

Ex recentioribus discipulis S. Tho. non
nulli sequuntur sententiam eius absolute
& in vniuersum: Alij vero ita distinguunt, vt
vel emptor emat nihil quærens à vendito-
re de superfutura copia, vel siue suspicatus
illam, siue nihil suspicatus; sed ex suo libe-
ro beneplacito quærat à venditore, an in-
telligat superuenturam copiam: Si priori
(inquit) modo emat vera est senten-
tia D. Thom. & ita intelligenda: si vero
secundo modo, veram esse sententiam Me-
dine, quia tunc mentiri vel occultare ve-
ritatem est decipere emptorem & consequē-
ter, cum ex tali deceptione conferat pretium
illud currenti in foro, quod reuera non de-
disset explicata ipsi veritate superuenturæ
copię, est reuera etiam rationabiliter inuo-
luntarius, & contractus sic factus nullus, &
inualidus.

Secundo, sicut ratione vitii occulti res vi-
lescunt, ita & ratione superuenturæ copię;

at tenetur venditor explicare vitium, saltem quando interrogatur ab emptore; ergo & superuenturam copiam, si ab ipso interrogetur, vel saltem minuere de pretio.

Sit prima conclusio. *Venditor non rogatus de copia venditur, nec tenetur illam manifestare emptori, nec minuere de pretio quo mercis illa tunc communiter venditur in foro.*

Hæc conclusio est contra tertiam dictam Medina, & contra Conradum qui volunt, venditorem etiam non interrogatum teneri ad indicandam emptori superuenturam mercium abundantiam, vel saltem minuere de pretio: habent tamen illam D. Thom. hic ad 4. Caret. in commento, Syluester verbo, Emptio. §. 15. Soto lib. 6. de iustit. q. 3. art. 2. ad 3. & omnes recentiores discipuli D. Tho. nemine excepto præter Conradum.

Et probatur. Ex ipso Medina & auctoribus oppositæ sententiæ, si venditor ignoret illam copiam, & vendat bona fide pretio currenti, venditio illa est iusta simpliciter & absolute, nec tenetur venditor ad aliquid restituendum, esto deinde intelligat talem copiam esse superuenturam: ergo etiam si eam intellexisset tempore venditionis, venditio illa est iusta simpliciter & absolute. Probo consequentiam; ignorantia circumstantiæ, vel rei quæ venditionem facit iniustam (vt sæpè vidimus) tantum liberat venditorem à culpa, propter illam bonam fidem quæ vendidit, non autem à debito restituendi, cum primum illa ignorantia cessauerit, & illa bona fides; at venditor iste, etsi deinde intelligat copiam superuenturam; cessetq; illa ignorantia, non tenetur aliquid restituere; sed venditio illa fuit iusta, non quia ignorauit; sed qui vendidit pretio iusto; ergo etiam si copiam illam agnouerit tempore venditionis, non propterea definit venditio illa esse iusta, & sine ullo debito restituendi.

Secundo cum restitutio sit ad constituendam æqualitatem ubi fuit inæqualitas, si vendens pretio currenti nesciens superuenturam copiam non tenetur restituere, vt docent omnes, & ipsimet Medina & Conradus, necessario dicendum est in tali venditione non fuisse inæqualitatem. Nunc sic arguuntur: iste non fecit inæqualitatem; ergo nec alter qui sciebat illam copiam futuram, probo consequentiam, quia in contractu venditionis, cum sit contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, inæqualitas tantum reperitur, quando res & pretium non sunt sibi inuicem adæquata; sed

quo pretio vendit vnus istorum rem illam vendit & alter eandem eodem omnino tempore & loco; ergo vel vterque necessatio vendidit pretio iusto, & adæquato illi rei, nullamque fecit inæqualitatem, vel vterque pretio inadæquato, & ex consequenti vterque fecit inæqualitatem, & vterque tenetur similiter ad restituendum, quod est aperte falsum.

Tertio, cum in hoc contractu debeat esse par & æqua vtriusque partis conditio: si venditor sciens superuenturam copiam non posset vendere pretio currenti, similiter nec emptor, qui tempore abundantie sciret futuram inopiam, posset emere merces pretio currenti, ipso tempore abundantie, seruandas in tempus inopie carius vendendas, certum enim est pretia rerum perinde augeri superueniente inopia, sicut minuantur superueniente abundantia: At hoc licet emptoribus, nec tenentur ægestatem illam futuram aperire, aut minuere de pretio, vt constat ex omni historia; ex sacra, Gen. 41. sciens Ioseph superuenturam ægestatem Aegypti, tempore abundantie comparauit magnam copiam tritici pretio tunc currenti, quo deinde carius vendit, ditauit Regem.

Thales Milesius, vt refert Arist. 1. Polit. c. 7. cum irrideretur à diuitibus, quod parum utilitatis afferret illi Philosophia, sciens per astrologiam, magnam olei copiam proximo anno colligendam, emit ab omnibus agricolis anticipata solutione, quidquid oliueta eorum essent allatura, aduenienteque illa abundantia, cum ipse solus esset venditor, magnam sibi pecuniarum copiam fecit: quod factum Thaletis à nemine reprehenditur.

Nec valet quod Respondet Medina ad vtrumque exemplum.

Ad 1. enim dicit licuisse ita Ioseph, quia cognouit illud per diuinam reuelationem. Sed hæc solutio non tollit vim argumenti, quia cum iustitia contractus venditionis ex duplici tantum capite sumatur, ex bonitate & utilitate rei, & æqualitate pretij, his seruatis, quod pretium est iustum pro qualitate rei, cognita inopia futura illius mercis vel abundantia, siue per diuinam reuelationem siue per astrologiam, est similiter iustum eodem loco & tempore quo eadem inopia vel abundantia fide & notitia humana & ex hominum relatione cognosceretur. Et oppositum est ridiculum.

Ad 2. dicit licuisse illud Thaleti, quia ab omnibus iudicabatur futura sterilitas, ipsi

ipsi, autem priuatim per astrologiam fuit cognita illa abundantia futura. Sicut enim copia adueniens non minuit pretium propter modum adueniendi, sed propter abundantiam mercium, quocumque modo illa adueniat, ita neque cognitio illius debet minuere pretium propter modum cognoscendi, sed eo quod sit cognita, quocumque modo cognoscatur: cum modus cognoscendi non variet copiam præcognitam ratione cuius debeant minus æstimari merces.

Sed conf. iam illa tertia ratio, ex communi vsu omnium mercatorum & eorum qui sunt timorati: Omnes enim probi & timorati vendunt res pretio currenti vt iustissimo, etiam si sciant superuenturam copiam, nec illam vnquam emptori explicant. Et similiter tempore abundantie omnes emunt merces pretio currenti, seruandas in tempus amplius valituras.

Vnde sit quarta ratio. In his contractibus, quæ est ratio loci ad locum, eadem est temporis ad tempus, quia pro diuersis temporibus sicut & pro diuersis locis sunt varia rerum pretia: sed res valentes 100. in vno loco communi vsu fori ex illius penuria, iuste venduntur in illo pretio vt 100. Etiam si in alio loco ubi abundant vendantur 50. Et in loco ubi vendantur 50. licet eas emere pretio vt 50. vendendas pretio vt 100. ubi illa valent 100: in quo omnes ita conueniunt vt nullus sit Doctor qui oppositum asserat; ergo similiter res. valentes modo 100. licet modo vendere pretio vt 100. etiam si alio tempore & proximo ob venturam copiam sint vendendæ pretio vt 50: & tempore abundantie quo valent 50. licet eas emere pretio vt 50. seruandas in tempus quo deficient, & valebunt vt 100.

Secunda conclusio. *Venditor etiam interrogatus ab emptore intelligat ne expectari copiam illarum mercium, nec tenetur illud aperire, nec minuere de pretio currenti, nisi exprimeret emptor se propterea emere & tali pretio, quia credit venditorem verum dicere.*

Probat prior pars conclusionis: Quia iustum rerum pretium non sumitur ex ignorantia vel scientia copiarum futurarum, sed ex communi vsu fori, & æstimatione peritorum tali loco, & tempore; ergo siue venditor sciat futuram copiam, siue ignoret illam, siue interrogatus manifestet, siue occultet, vel neget, vel mentiatur, modo vendat rem sanam & pretio communi fori tali loco & tempore, vendit pretio iusto, & consequenter venditio est iusta.

Secundo, quæ non sunt de interna ratio-

ne iustitiæ seruandæ in contractu siue desint siue adsint, neque iustum illum efficiunt neque iniustum, modo adsint quæ intrinsicè pertinent ad illius iustitiam; de interna vero ratione iustæ venditionis hæc duo tantum sunt, vt res sit utilis & sana, & pretium iustum: nempe vel taxatum à lege, vel receptum tali loco & tempore communi vsu fori, vel ex conuentione contrahentium ubi illa duo priora deficiunt: cetera vt mendacia, occultationes, simulationes, &c. non sunt de intrinsicè ratione iustæ venditionis, quando per talia mendacia vel simulationes non vitiat res, nec definit venditio pretio legis aut fori; in hoc autem casu siue venditor sciat copiam futuram, siue ignoret, siue interrogatus illam manifestet, siue neget & mentiatur, res quæ venditur vt constituimus est sana, pretium quoque quo venditur est receptum in foro; ergo venditio iusta & valida.

Tertio, quando res est defectuosa, tenetur venditor illius defectum indicare saltem interrogatus, quia nisi illum indicet sentietur emptor & merito deceptus, ac rationabiliter inuoluntarius, eo quod non detur illi res quam intendit emere: intendit enim emere rem sanam & integram, traditur vero illi defectuosa & vitiosa; in hoc autem casu nihil tale accidit, traditur enim illi res integra, & pretio currenti: vnde neque in re neque in pretio patitur aliquam deceptionem, neque est censendus inuoluntarius.

Altera pars conclusionis, nempe ubi emptor de superuentura copia mercis venditorem interrogat, exprimens aperte se propterea tunc ita emere quia credit illum explicaturum veritatem, nec aliter empturum; teneri venditorem ad explicandam illi veritatem quam nouit, ita vt nisi illam aperiat, venditio sit nulla perspicua est: Quia conditio ista sic ab emptore appositae est honesta, & propterea ea deficiente contractus omnino nullus & inuoluntarius.

Tertia conclusio. *Licet quoque emptori tempore abundantie filere penuriam quam scit futuram, & emere pretio currenti tempore abundantie, quæ tempore ægestatis nouit carius multo fore vendendam: siue illud sciat per diuinam reuelationem, vt Ioseph, siue per astrologiam aut scientiam aduersitiam.*

Ratio est aperta, quia in his par est & æqualis conditio vtriusque partis, & ita sicut licet venditori filere copiam futuram, & vendere pretio currenti, similiter licet emptori filere inopiam futuram, & emere pretio

pretio currenti.

Ex hac conclusione sequitur, eum, qui non fecit pragmaticam vitici, vel aliam similem statim variandam, posse interim pretio currenti vendere, etiam si paucis deinde diebus sit merces illa multominus valitura. Similiter habentem merces in ciuitate quam scit obsidendam, propter quam obsidionem merces illa multum vilescit, posse ante obsidionem illas vendere tam ciuibus quam quibusuis aliis, pretio currenti. Item scientem curiam regiam proxime discessuram ab isto loco, & ea recedente domum minori pretio locandas, posse discessum illam curiam Regiam occultare, domumque suam locare, pretio currenti.

Quarta conclusio. *Noster contractus siue emptio, siue venditio tenet in ex charitate, in casu is post is detegere copiam, vel inopiam futuram mercium.*

Quod non teneatur ex iustitia probatum est, quod autem neque ex charitate colligitur aperte ex verbis D. Tho. hic ad 4. ubi habet emptorem aut venditorem exercere opus virtutis, & supererogationis, vel concilij, ubi illud explicaret alteri parti: at si ad id tenerentur ex charitate, non vocasset D. Tho. opus huiusmodi, opus supererogationis, & concilij, sed opus debitum & obligatorium ex charitate. Constat enim tam apud D. Thom. quam apud quoscunque DD. illa solum vocari opera concilij, quae nullomodo sunt debita vel praecipua, neque ex iustitia neque ex charitate: quae enim aliquomodo debita sunt, non dicuntur opera concilij, sed praecipua.

Accidere nihil minus aliquando potest, ut contra charitatem sit, non indicare emptori superuenturam statim mercium copiam, quod ex communibus legibus charitatis quibus tenemur bono proximo consulere sine proprio damno iudicandum est (V. g.) si intelligat Ioannes ingentem statim frumenti abundantiam futuram, videatque simul Petrum magnam ab illo eiusdem frumenti copiam velle emere pretio praesenti, propter quod crastina die tantam patietur suorum bonorum tacturam, ut efficiatur pauper: tenebitur in hoc casu Ioannes ex charitate indicare Petro illam frumenti copiam, quae statim superueniet, maxime si possit Ioannes triticum illud aliis sine damno suo diuitem vendere. Quod si Ioanni eo quod non vendat frumentum suum Petro, similis iactura & damnum imminet, tunc non tenebitur ex charitate illud manifestare Petro, sed potest tuta conscientia vendere illi

quantum frumenti postulauerit pretio praesenti, quia nullus tenetur neque ex charitate, neque ex iustitia alteri consulere cum proprio damno in eodem genere bonorum.

Vltima conclusio. *Si venditio fraude vel dolo efficiatur, ne innotescat emptoribus copia superuentura mercis, vel similiter emptor fraude vel dolo impediat, ne venditor intelligat inopiam illius mercis, quam scit superuenturam venditio iniusta est & nulla, vel statim tenebitur qui ita egit, restituere alteri damnum inde illi subsequutum.*

Patet. Primo, quia hoc in casu, quia is istorū ita est alteri iniurius per illam fraudem & dolum, ut alter merito teneatur rationabiliter inuoluntarius & inuitus, & ex consequenti contractus ille nullus.

Secundo, quia in tali casu qui nocet alteri, nocet illi cum iniuria: nocet quidem, quia si emptor intellexisset illam superuenturam copiam, ea expectata vilis emisset, similiter si venditor intellexisset illam superuenturam penuriam, ea expectata carius vendidisset, quod damnum alteri sua fraude infert, & eo ipso cum iniuria, cum nihil magis unicuique iure naturae concessum sit, quam posse intelligere & admoneri ab aliis quae sibi vtilia vel nocua esse possunt, quo iure exspoliaret emptor venditorem in hoc casu vel emptorem venditor.

Observandum autem est in fine harum conclusionum: quod recte docet Anto. Corduben. lib. 1. Quaestionarij q. 14. Pretia rerum duobus modis posse se habere, vel ita, ut merces vendendae iam habeant in eo loco certum aliquod pretium, vel taxatum a lege, vel receptum communi vsu fori: aut ita ut nullum adhuc habeant nec a lege, nec a communi vsu fori, sed sit de nouo imponendum. Quo posito dico conclusiones hic a nobis constitutas intelligendas esse in priori sensu, quando scilicet merces iam habent aliquod certum pretium, vel a lege praescriptum, vel receptum communi vsu fori: tunc enim recte ac iuste potest illud recipi a venditore, sicut explicatum est: Esto sciat proximam venturam magnam illarum mercium copiam. Quia cum sit ita taxatum vel receptum, est iustum, donec vel autoritate eiusdem Reip. vel communi vsu eiusdem feri mutetur. Si vero nondum habeant aliquod certum pretium neque a lege constitutum, neque currens in foro, sed adhuc constituendum & introducendum, est vera opinio Medinae: Quia in constituendis de nouo rerum pretiis attendenda sunt necessario omnes circum-

stantiae

stantiae, quarum vna est & digna quae consideretur, sit ne illius mercis, cui pretium imponendum est de nouo, absolute & simpliciter inopia, vel pro aliquo tantum breui tempore, ita ut statim sit habenda in magna copia.

Noua recentiores aliquos hanc distinctionem Cordub. reicere, propterea quod quae communiter (inquiunt) venduntur, cum sint vsibus humanis necessaria, semper habent aliquod certum pretium vel a lege, vel a foro, qua ratione nunquam ferre accidit ut sit illis aliquando de nouo imponendum. Sed reuera haec ratio leuissima est, & quae non suadet ut a distinctione ista Cord. erudite ab illo excogitata recedamus: Nam esto quae communiter venduntur, & vsibus humanis necessaria sunt, ut plurimum habeant semper aliquod certum pretium, nonnumquam nihilominus etiam accidunt, ut tritico, oleo, carnibus, & similibus rebus vel a principibus, vel a prudentibus iuxta anni sterilitatem, vel abundantiam sint quandoque de nouo pretia imponenda: quo casu verissima est ista sententia Cordubae, attendendum maxime esse, sit ne statim superuentura illarum mercium abundantia, tamquam vna ex circumstantiis maxime considerandis ad imponenda de nouo pretia rebus.

Nunc ad argumenta Medinae.

Ad primum Resp. emptorem tunc solum esse rationabiliter inuoluntarium, quando patitur aliquam iniuriam vel laesionem, quae reuera in hoc casu non recipit, quia omnis laesio aut fit in re, aut in pretio, in hoc autem casu traditur illi res perfecta & utilis, ut supponimus, & pretio iusto, nempe communi vsu fori: & ita irrationabiliter esset inuoluntarius. Quaeuis enim res venalis tantum valet, esto agnoscatur copia illius superuentura, quantum valebat antequam agnosceretur, donec copia illa omnibus innotescat, & per communem illius noticiam pretium illius rei actu minuatur communi vsu fori, quam publicam noticiam non tenetur venditor facere.

Ad 2. Constat iam ex primo art. pretium fori summi praesisse ex tempore omnino praesenti, tali hora & loco, unde licet in aliis rebus & actionibus quod breui tempore distat, nihil distare videatur: In pretiis autem quae sumuntur ex vsu fori, vel vnus horae distantia plurimum refert, cum intra horam possit mutari fori vsus, & cum ipso pretium rei. Potest enim post horam vel intra illam abundare res cuius antea erat penuria, ita ut quod ante illam horam li-

cebat, deinde non liceat, sicut accidit in nudinis: Quo fit, ut copia futura etiam iam imminet, non mutet pretium, donec actu existat, & actu per illam mutetur pretium fori.

Ad 3. Dico, pretium iustum sumi esse communi vsu & estimatione fori etiam si fallantur mercatores illud constituentes, non enim est attendendum quomodo sit introductus talis forus, sed quid ille habeat modo non sit introductus fraude vel dolo venditoris.

Ad 4. Resp. vendentem rem bonam & sanam, eo tempore quo vendit, esto sciat per astrologiam, vel reuelationem statim post venditionem futuram inutilem, vel perituram, posse illam nihilominus vendere, pretio currenti eo tempore quo vendit, tacito illo secreto, ut qui venderet equum, quem sciret die sequenti ictu fulguris perimendum, modo tempore ipso venditionis existat ille sanus & bonus: Similiter qui daret pecuniam quam sciret statim a Rege inuoluntariam, si tempore quo eam confert illa valida est & utilis, recte fieri quia & iudex iuste iudicans recte praeciperet per illam fieri debitam solutionem. Si vero intelligatur equus ille ex morbo aliquo proxime periturus, cum vitium illud sit illi intrinsecum & actu praesens, propter quod redditur inutilis aut periculosus, tenetur venditor illud manifestare. Et similiter si moneta intelligeretur inuoluntaria propter aliquem intrinsecum illius defectum in substantia vel pondere, quia res habens in se ipsa vitium intrinsecum cum in eo tempore quo venditur iam reuera & a parte rei minus valet: & propterea venditor, qui interrogatus non manifestet illud, decipit cum iniuria emptorem, estque emptor censendus per tale damnum rationabiliter inuoluntarius. In nostro autem casu venditur res sana, & pretio ipso tempore venditionis iusto, quia currenti, nec copia futura aliquod vitium tribuit rei, cum sit illi maxime extrinsecum: Nec valet dicere illum venditorem irrogare iniuriam Reip. & toti communitati occultando illam futuram copiam, quia nullam committit fraudem, nec facit alicui iniuriam qui utitur iure suo, quo certe utitur venditor in isto casu, cum vendat rem bonam & sanam, ac pretio iusto, tunc scilicet ita currenti.

Eodem modo soluitur quintum, non enim tenetur (ut constat) venditor, ad manifestandam illam pragmaticam.

Ad 6. Dico, numquam peritos in hac arte

arte negotiatoria iudicare superuenturam copiam, donec sit actu existens & publicata, minuere pretium, aut mutare usum fori.

Ad vltimum Resp. plurimum interesse inter venturam reru copiam, & libri prohibitionem, quia nullus liber prohibetur nisi propter aliquam doctrinam falsam, vel periculofam, aut aliqua ratione nociuam in eo contentam, quod vitium & damnum est illi intrinsecum, ita vt licet prohibitio sit futura, vitium tamen vel damnum propter quod prohibetur, sit iam illi intrinsece praesens, qua de causa deceptio est & dolus illa occultata librum illum alteri vendere, futura vero mercis alicuius copia, & venditori nota non est defectus rei quam habet venalem pretio currenti communi vsu fori, nec quid illi intrinsecum, quod teneatur ementi indicare.

Ad argum. Conradi Resp. plurimum etiam distare inter ignorantiam peregrini & exteri aduentis in locum, in quo res aliqua iam vilius venditur, propter actualem & praesentem illius abundantiam, & ignorantiam quam habet emptor de copia rei a se emenda adhuc superuentura: quia etsi peregrinus adueniens existimet rem illam carius vendi sicut ante solebat, nihilominus carius illud pretium quo antea vendebatur reuera iam non est iustum, sed illud tantum quod deinde imminutum est, & acceptum communi vsu fori: qua de causa non potest venditor nisi illud tantum sic iam diminutum recipere, cum nullus possit aliter iuste vendere quam pretio iusto. At pretium quod res habet communi vsu fori, donec adueniat actu illa abundantia mercis quae superuentura creditur, & propter quam prius illud pretium actu quoque vsu eiusdem fori minuatur, iustum est, & ita licet venditori illud recipere, nec teneatur emptori illam abundantiam futuram indicare, quia officium eius vt recte admonet hic D. Thom. solum est res suas bonas & integras vendere pretio iusto tali loco & tempore, minime vero praedicere futura.

ARTICVLVS III.

AN LICEAT NEGOTIAN-

do aliquid carius vendere quam sit empti.

REVOCAANDA est hic in memoriam distinctio illa reru qua primo modo. vsi sumus, vt quae da sint intrinsece bonae, quae nunquam possunt male fieri, vt amare

Deum: aliae intrinsecem male, quae nunquam possunt bene fieri, vt fornicari, mentiri: aliae indifferentes, quae possunt bene & male fieri, nullamque simpliciter sumptae praeserunt honestatem, aut turpidinem, vt ambulare; aliae vero quae habent quidem speciem mali, & simpliciter sumptae praeserunt quaedam turpidinem, non tamen sunt intrinsece male, sed possunt aliquando benefici, & ex fine vel alia circumstantia honestari, vt occidere hominem.

Quo posito obseruemus primo Ex Arist. 1. Polit. c. 6. duplicem esse negotiationem, aliam quae velut quidam contractus naturalis est & ad vitam humanam necessarius, vt contractus emptionis, quo, vel res pro rebus, vel res pro pecuniis commutantur: quae vel exerceretur a magistratibus vt habeat necessariae tuae Reip. vel a priuatis vt habeat necessariae suis domibus & familiis. Alia vero quae non fit ad comparanda necessariae vitae, sed ad quassum tantum & lucrum. Qua de causa diuiditur negotiatio in Politycam, qua gubernatores Reipub. annonam & victum suis ciuibus provident, Oeconomicam, qua Pater familiae suis domesticis necessariae parat, & lucratiuam, qua mercatores emendo & vendendo lucra solum inquirunt; quae alio nomine dicitur mercatura, & haec proprie est negotiatio: Dicitur enim negotiatio, a latinis quasi negatio otij & quietis; quod maxime conuenit mercaturae: quamuis enim omnis humana occupatio aliena sit ab otio & quiete, mercatura tamen est quae maioribus curis, & sollicitudinibus abundat, minusque haotij & quietis: cu adeo instet diuitiis, & in eis comparadis quas merito Christus Dominus spinis assimilauit, versetur. Quos vt licet hrigates, & ambientes honores munerum publica, beneficia, & similia dicantur etiam negotiatores, praeteris tamen hoc nomen conuenit exercentibus mercaturam; & ementibus mercem vt eadem cum lucro & questu deinde vendant. Vnde dicuntur mercatores, negotiatores, & instiores: Mercatores quia emunt vt publice deinde vendant: locus enim publice emptionis & venditionis dicitur mercatum, ipsi vero non emunt in usum suae familiae, sed vt in mercato res constituent vendendas. Dicitur coemptores quia ex multis locis colligunt res emendas in sua officina: Negotiatores etiam, Matth. 13. *Simile est regnum caelorum homini negotiatori*, id est mercatoris, quia instant negotiis: nullus enim maiori cura negotiis instat quam mercator, vnde

vnde ad insinuandum quanta cura debeat fidelis saluti anime suae intendere, & incubere, dicitur. Prouerb. 2. *Si quaesieris eam quasi pecuniam, &c.* a Christo Luc 19. *negotiamini dum venio.*

Obseruemus secundo, ementes res iterum vendendas bifariam posse se habere, nam vel emunt illas, vt mutatas sua opera & arte reuendant, quomodo fulones emunt lanas ex quibus conficiunt pannos, fabri emunt ligna, vt inde conficiant arces lecticas, &c. Alij vero emunt res vt easdem in eodem vel diuerso loco vendant nulla ratione vel parum tantum mutatas. Priores illi non sunt dicendi mercatores, sed artifices, nec contractus eorum est negotiatio, sed ars mechanica: posteriores vero sunt proprie mercatores, & exercentes negotiationem, vt experientia constat: & habetur dist. 88. cano. Eiciens. De artificibus qui res arte sua mutatas vendunt nulla est questio, certissimum enim est posse illos quae vilius emerunt carius vendere, cum suas operas & labores in eis vendant. Neque est questio de illa negotiatione, qua emuntur necessariae Reipub. vel propriae familiae, quam, certum est, non modo licitam verum etiam maxime necessariam esse, & naturali lumine introductam: Sed tota questio est de negotiatione, qua res emuntur vt eadem immutate carius vendantur ad comparandum lucrum, quae dicitur mercatura.

Obseruemus tertio, negotiari ob lucrum tantum non esse intrinsece malum, cum possit bene fieri, ab eo qui intendet quidem lucrum, sed animo firmiter deliberato nullam iniuriam vel culpam committendi, Nihilominus cum negotiatio ob lucrum tantum praeseruat cupiditatem quandam, & auaritiam, quae sunt maxima vitia dicente. Paulo 1. ad Timot. 6. *Radix omni malorum est cupiditas.* Et ad Coloss. 3. *Auaritia quod est idolorum seruitus.* propterea sic negotiari praeserere turpidinem quandam. Tum etiam, quia in moralibus vt docet idem D. Tho. 1. 2. q. 18. art. 9. licet actus aliquis secundum suam substantiam & specificum possit esse indifferens, at in individuo sumptus & a parte rei vt exerceretur hic & nunc, necessario debet esse bonus vel malus, turpis vel honestus: ita vt si secundum se bonus non sit, eo ipsopraeseruat malitiam aliquam & turpidinem, Et ita cum negotiatori tantum ob lucrum, secundum se sumptum non dicat aliquam bonitatem vel honestatem, eo ipso praeseruat malitiam, & turpidinem cupiditatis.

Sit prima conclusio. *Negotiatori emendo ad comparanda necessariae suae communitati, vel familiae, laudabile est, & honestum.*

Haec non indiget probatione, cum constet ex dictis huiusmodi negotiationem deferuire naturali necessitati.

Secunda conclusio. *Negotiari tantum ob lucrum, habet speciem mali, & praeserere quandam turpidinem.*

Sic enim intelligendus est D. Thom. cum dicit hanc negotiationem secundum se consideratam habere quandam turpidinem, non enim significat illam habere intrinsece, nam ita esset intrinsece mala, nec posset vllomodo benefici, aut honestari ex circumstantia, cuius oppositum asserit in tertia conclusione quam statim subiiciemus.

Conclusio autem haec sic explicata constat satis ex tertia notatione: & confir. ex Arist. Ars quae non habet certum, praefinitum, taxatumque finem, videtur illicita & turpis, negotiatio quae fit ob lucrum tantum huiusmodi est, quia lucrum & lucrari cupiditas non habet praefixum terminum & finem, ergo.

Ex hac conclusione D. Thom. sequitur primam conclusionem Magistri Soto, lib. 6. de iustitia q. 2. art. 2. vbi asserit mercaturam esse rem indifferentem, quae potest bene & male fieri, sicut comedere, correctione indigere. Hoc enim conuenit quidem negotiationi illi, quam vocamus cum Arist. necessariam & naturalem, illa enim cum nullam habeat speciem mali, sed possit bene vel male fieri, est reuera indifferens: at negotiatio quae fit ob lucrum tantum, de qua hic agimus, ex D. Tho. in hac secunda conclusione modo posita non est ex earum rerum genere, quae dicuntur indifferentes, sed ex illis quae habent speciem mali, & praeserunt turpidinem. Nec est accommodatum exemplum, quo vtitur Soto, quia comedere est actus necessarius vitae, & cum nullam habeat ex se speciem mali, est reuera indifferens: negotiari vero, vt hic loquimur de negotiatione, non est actus necessarius vitae, nec solum indifferens, sed habens speciem mali. Vnde in Euangelio *comedere* dicitur aliquibus simpliciter, *negotari* autem non dicitur simpliciter, sed metaphoricè tantum & per translationem a negotiis & lucris secularibus ad spiritualia, vt in locis adductis *Simile est regnum caelorum homini negotiatori, &c.* Et alibi. *Negotiamini dum venio, &c.*

Tertia conclusio. *Negotiatio quae mercaturae*

tura est, & ob lucrum tantum, potest ex fine & circumstantia honestari.

Probatum à D. Thom. sic: Quæ non sunt intrinsecè mala, licet habeant aliquam speciem mali, possunt in finem bonū referri, & seruatim debitis circumstantiis honestari, vt occisio hominis: lucrum etsi habeat speciem mali, quia non præfert aliquid honestū, & necessarium, sed quandam cupiditatem, non tamen est intrinsecè malum, nec includit in se aliquam iniquitatem aut malitiam intrinsecè, nisi ab extrinseco, & per accidens ei adueniat, vitio & culpa mercatoris; ergo si referatur in bonum & honestū finem, seruenturq; in eo adquirendo debite circumstantiæ, poterit eo nomine honestari: hoc autem licet; poterit enim in primis mercator qui ob lucrum tantum negotiatur, intendere illud, vt se suamq; familiam ex illo lucro sustentet, & pauperibus subueniat, quin etiam vt ea via patriæ suæ nõ defint merces necessariæ, qui fines honestissimi sunt. Potest secundo, obseruare diligenter omnes circumstantias, quæ ad iustam negotiationem exiguntur, sic quærendo lucrum, vt nullum diuinū præceptum vel Ecclesiæ in suo negotio violetur, nec vlla iniquitas in eo exerceatur: quin potius tanta æquitas, vt si quæ casu accidat, cum facile homines labantur, statim illa per satisfactionem compensetur. Sicut ille mercator qui dicebat Christo Luc. 18. *Ecce dimidium honorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudauit reddo quadruplum.*

Circa hunc articulum nonnullæ sese offerunt optimæ controuersiæ, sed in primis expendenda magis est doctrina D. Tho.

Controuersia. I.

AN NEGOTIATIO QUAE

exercetur tantum propter lucrum, quam dicimus mercaturam, sit intrinsece & secundum se mala, vel habeat tantum speciem mali, ita vt possit honestari.

Videri quidem alicui posset intrinsece & secundum se malā & illicita. Primo: Ex Arist. loco citato: Ars quæ non habet præfinitum ac certum terminum & finem, mala est & illicita; huiusmodi autem est mercatura, cuius finis est solum lucrum, constat enim lucrum, quod ab hominibus maxime negotiatoribus appetitur, nescire terminū, iuxta illud Poëtæ: *Crescit amor animi quam*

tum & pecunia crescit. In quo etiam sensu intelligunt multi illud Prouerb. 30. *Sanguis iuge dua sunt filie dicentes affer affer, Et sapientissimus Solon vt mercaturam expertus dicebat: Desiderium mercatorum carere re gula, mensura, & termino. Et cõf. nam appetitus lucri & diuitiarū iuxta B. Pau. 1. ad Thimotheum 6. Est radix omnium malorum, ita vt qui volunt diuites fieri, incidant in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nocua, qua mergunt homines in interitum, & perditionem. Ecclef. 27. Qui querit locupletari, auertit oculum suum intellige à lege Dei, & subiungit; sicut in medio compagnis lapidum, sic iuter mediū venditionis, & emptionis angustabitur peccatis. Et cap. 26. *Due species difficiles & periculosa mihi apparuerūt, difficile exiit negotians a negligentia, intellige in obseruandis præceptis iustitiæ, & non iustificabitur capus a peccatis labiorum.* Videmus etiam mercatores cito & plerosque eorum quasi per momenta temporū ditescere, dicitur autem Prou. 10. *Qui festinat ditari non erit absque peccato.**

Secundo, hæc ars est maxime nocua Reip: nam huius artis occasione experientia teste, merces coaceruantur, & recluduntur; qua via crescunt in immensum illarū pretia.

Quod si dixeris Remp. pati hanc artem, quia cum non omnes Prouinciæ abundent omnibus mercibus, per mercaturam quæ in vna prouincia deficiunt, ab alia in qua illæ abundant in eam asportantur: Hæc ratio non reddit mercaturam licitam. Primo, quia multa permittit Resp. vt sibi necessaria, quæ tamen illicita sunt, vt publicas meretrices. Secundo, quia potest Resp. sine mercatoribus per suos ministros iusto stipendio illis exhibito, merces necessarias sibi prouidere: vt faciunt nonnullæ Resp. quarum magistratus assignant ministros, à quibus quærantur triticum, oleum, & similia suæ communitati necessaria.

Tertio, negotiatio hæc ex D. Thom. hoc loco non solum habet speciem turpitudinis, verumetiam ex se dicit turpitudinem. Vnde sic argumētor, negotiatio ista ex suo genere suoque sine habet & dicitur turpitudinem; ergo ex suo obiecto habet turpitudinem, nam in moralibus idem sunt obiectum & finis: quod autem ex suo obiecto malum est &, turpe est ex suo genere malum, & intrinsece malum, nec potest vllomodo honestari, erit ergo mercatura intrinsece mala.

Vltimo negotiatio ista de qua agimus audit

audit male in sacra Scriptura: Psalm. 70. *Quoniam non cognoui litteraturam, legunt 70. negotiationem, Introibo in potentias Domini: id est, potero accedere ad tabernaculū Dei. Et subiungit statim: Domine memorabor iustitiæ tuæ solus. Vbi quædam Glossa: *Quæ iustitia mercatorum non sit iustitia, adie etiam est Domine memorabor iustitiæ tuæ, &c. Elaire. 47. Inter alia propter quæ minatur Deus se recessurum à suo populo, proponit iniquitates mercatorum, dicens: Negotiatores sui ab adolescentia sua unusquisque in via sua errauerunt. D. Chrysost. & habetur Dist. 88. Cano. Eiciens, considerans illud factū Christi, quando eiecit ementes & vendentes de templo, ait: Eiciens Dominus mercatores de templo significauit, quod mercator nunquam potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse proiciatur de Ecclesia, dicente Propheta quoniam non cognoui litteraturam, &c. D. Greg. Homilia 24. in Euangelia quærens cur B. Petrus post Christi resurrectionem redierit ad piscandum, Matthæus vero non redierit ad negotia, Respondet: *Quia aliud est vt sit per piscationem quærendo, aliud vero Thelonei lucris pecuniam augere: sunt enim (ait) pleraque negotia, quæ sine peccatis exerceri aut viu, aut nullatenus possunt: Quasi dicat, qualia erant quæ Mathæus exercebat, & quia hæc ad peccata implicant, ideo necesse fuit, vt ad ea Matthæus post conuersionem non rediret. Leo Papa Dist. 5. Can. Qualitas. *Difficile inquit est, inter ementes & vendentes non interuenire peccatum. Et Cano. Fallas ait B. Grego. Ad veram penitentiam peruenire non possunt, qui negotia non relinquunt. Et ibidem ex concilio Aureliano damnatur, qui ad negotia secularia post actam penitentiam redeunt.****

Sunt etiam aliqui ex peritissimis hebræorum, qui vocem *horebin*, qua vitur scriptura 3. Regum 17. referens coruos afferentes Eliæ alimoniam, tria significasse iuxta proprietatem illius idiomatis docent, coruum, mercatorem, & latronem: quasi innuat vox illa, mercaturam innumeris fraudibus & atrociniis patere. Saltim Rabbi Ioseph Kimchi exponit eo loco mercatores siue negotiatores.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus. Primo, quod constat ex doctrina D. Tho. in hoc art. ad 1. negotiationem proprie dictam, quæ respicit lucrum, quam vocamus mercaturam, dupliciter posse considerari: vno modo speculatiue & secundū

suam naturam sœcificam, vt negotiatio est: alio modo practice, pro vt exercetur in particulari, cum his aut illis circumstantiis, ab his hominibus, hoc modo, hoc loco & tempore, & ob talem finem. Siquidem consideretur speculatiue & secundum suam naturam, habet speciem mali, sicut & finis ipse nempe appetitus lucri: qui primo aspectu, vt vidimus, nihil aliud habet quam speciem cupiditatis, & auaritiæ. Si vero sumatur practice, & in particulari, & in actu, vt dicunt exercito, non solum habet speciem mali, verum etiam est omnino & realiter aliquando mala, vt quando ordinatur ad aliquem malum finem; vel negotiator sistit in solo lucro, tanquam in solo suo vltimo fine; aliquando vero est licita & bona, vt si ordinetur in aliquem bonum finem, seruenturq; omnes debite circumstantiæ, & conditiones, vt constat ex tertia conclusione D. Tho. & solutione ipsius hic ad primum Cuius doctrinæ fundamentum est quod diximus ex eodem D. Tho. 1. 2. q. 18. art. 9. nullum actum humanum à parte rei & individuo esse indifferētē; sed necessario debere in particulari bonum esse, vel malum.

Obseruemus 2. Negotiatorem tribus modis posse negotiari propter lucrum. Primo, ita vt lucrum sit finis quidem ipsius negotiationis, quia propter illud exercetur, minime vero negotiatoris, quia animus eius nõ sistit in lucro, sed refert illud in alium vltiorem finem bonum vel malum. Secundo modo potest negotiari propter lucrum, ita vt illud non solum sit finis negotiationis, verum etiam & negotiatoris ipsius appetentis illud tanquam vltimum finem: Quod intelligetur à posteriori, quando scilicet magis diligit lucrum, quam Deū suum verum vltimum finem: paratusque est præcepta Dei & Ecclesiæ contemnere quotiescunque lucrum eius impederint, quod est peccatum mortale auaritiæ, vt ostendit D. Thom. infra q. 118. In quo sensu vocat B. Paulus auarum idolatram cum ait: *Auaritia quod est idolorum seruitus.* Quia auarus constituit sibi pecuniam & lucrum vt suum vltimum finem, præferens illud diuinis præceptis. Constituit enim aliquam creaturam sibi vltimum finem ex eodem D. Tho. non est credere illam esse suum vltimum finem, hoc enim esset credere illam esse Deum, quod iã non pertineret ad peccatum auaritiæ, sed infidelitatis & hæresis, (loquimur autem

hic de negotiatoribus avaris Christianis) sed est in suo amore creaturam illam ita Deo præponere & præferre, ut eligat potius, qui illam sibi constituit ultimum finem, Dei amicitiam amittere, & illius mandata violare, quam creatura illa privari. In quo sensu dixit etiam idem Paulus de Gulosis: *Quorum Deus ventor est*, non quod credant ventrem suum esse Deum, sed quia parati sunt ventri suo potius indulgere, quam Dei & Ecclesie sue præcepta sub mortali obligantia observare. Tertio modo, potest lucrum esse finis non modo negotiationis, verum etiam negotiatoris, non tamen ultimus. Finis quidem, quia appetit lucrum propter se ipsum, nec illud in alium ulteriorem refert: non tamen ut ultimum, quia appetit ita lucrum, ut habeat simul animum firmum & deliberatum, nullo modo transgrediendi aliquod præceptum Dei vel Ecclesie propter illud, quo modo appetere lucrum non est mortale, sed veniale tantum ex suo genere.

Primo, quia ut docet ibidem D. Thom. in illa q. 118. hæc cupiditas lucri non est proprie avaritia, quæ ex suo genere est peccatum mortale, sed solum est quædam cupiditas & nimius pecunie amor, qui opponitur liberalitati, pertinens ad vitium illiberalitatis: quia cum liberalitatis sit appetere pecuniam ad illam honeste expendendam, quotiescunque illa appetitur propter se & non ad honestas expensas, si quidem ita appetatur ut præferatur divinis mandatis, est avaritia: quod si non præferatur illis solum est illiberalitas que pec. venia. tantum est.

Secundo, quia actionis humanæ bonitas vel malitia ita est sumenda ex fine, & obiecto ipsius, ut quando finis est honestus, ipsa quoque ex suo genere honesta sit, quando finis intrinsecè turpis, ipsa quoque turpis & mala ex suo genere, quando vero finis non est ex se honestus & bonus, licet non sit intrinsecè malus, actio illa similiter ex suo genere neque sit omnino mala & mortalis, cum finis ipsius non sit intrinsecè malus; nec omnino bona cum finis eius non sit ex se honestus, sed venialis ex defectu finis honesti: ut deambulatio que neque sit ob finem honestum, neque ad finem turpem, sed propter se tantum, quia est otium, quod ex suo genere est veniale. Ita in proposito cum lucrum ex se non sit finis intrinsecè malus, quia potest referri in alium bonum finem, nec secundum se honestus & bonus; quia nullam habet ex se bonitatem, nisi illam ab aliquo alio fine in quem referatur accipiat; imo secundum se sumptus præferat quandam tur-

pitudinem cupiditatis, efficitur consequenter, ut negotiatio propter solum lucrum ex suo genere non sit bona; cum lucrum ex se non sit quid bonum: nec mala, cum lucrum ex se non sit intrinsecè malum: sed est ex suo genere venialis.

Obiicit tamen aliquis contra primam ex his tribus modis hæc ratione. Docet D. Tho. 11. q. 1. art. 6. omnes humanas operationes fieri propter finem, ubi intelligit finem operantis, sed negotiatio operatio quædam humana est, debet ergo in ea quoque idem esse finis negotiationis ipsius, qui & negotiatoris Respondet duplicem esse relationem humanæ operationis in aliquo finem, aliam in finem proximum & per se proprium illius operationis, aliam vero in finem remotum, & indirectum, siue reditum: ut in actu abstinentiæ, finis proximus & per se ipsius actus (V. g.) ieiunij est maceratio carnis, remotus vero vel indirectus erit parcimonia, in eo qui hoc fine ieiunaret, ut minus expendat. Ita in proposito finis per se & directe negotiationis est lucrum, hoc enim habet ipsa ex suo genere, ut sit medium ad lucrandum: potest autem reductivè & remote habere alium finem intentum à negotiante. Quando D. Tho. ait operationes humanas fieri propter finem intelligit quidem de fine operantis, non tamen negat quin ipsa ex suo genere possint habere alios fines sibi proprios, quos forsitan ipsi operantes non respiciunt ut fines, sed ut media ad alios fines ab ipsis intentos.

Ex his sit Prima conclusio. *Negotiatio speculative sumpta & secundum suam naturam non est intrinsecè mala, habet tamen speciem mali.*

Sicut & finis eius nempe lucrum secundum se sumptum non est intrinsecè malum, habet tamen speciem mali, ut recte docet secunda conclusio D. Tho.

Secunda conclusio. *Negotiatio in particulari & in individuo sumpta, est necessaria bona vel mala.*

Patet. Si lucrum quod per eam intenditur referatur ulterius in aliquem bonum finem, serventurque debite circumstantiæ est bona & honesta, si vero referatur in aliquem turpem & malum finem, aut exerceatur cum in debitis circumstantiis, est mala, & turpis pro ratione illius finis, vel circumstantiæ.

Tertia conclusio. *Propter solum lucrum suscepta ita ut in nullum alium finem lucrum illud a negotiatore referatur, sed propter se ipsum tantum appetatur, si quidem appetatur ut ultimus finis, præferendo illud divinæ amicitie, & divinisque præceptis est peccatum mortale: Si vero nec divinæ amicitie, nec præceptis Dei anteponatur, licet propter se ipsum appetatur, si cum firmo*

tamen

tamen proposito non violandi aliquod divinum præceptum: peccatum veniale tantum est.

Quod negotiatio possit beneficii, doctrina est D. Augustini Dist. 88. Canone Fornicari: ubi ait *Fornicari, semper non licet, negotiari vero aliquando licet, aliquando non, antequam fiat Clericus licet factu Clerico non licet.* Rationem vero cur negotiari liceat, reddit ibi D. August. Quia lucrum quod querunt mercatores, censendum est velut merces, & stipendium laboris sui.

Dignus autem est mercenarius mercede sua.

Secundo, si damnanda esset negotiatio, certe vel ratione sui, vel ratione mendaciorum & fraudum, quæ negotiis permiscerentur, vel ratione lucri cui negotiatores intendunt. At nulla istarum rationum damnanda est. Non ratione sui, cum non sit intrinsecè mala, sed possit bene fieri; nec ratione mendaciorum, & fraudum, quæ illi permiscerentur: hæc enim ut ait D. August. Cano. Quoniam Dist. 88. negotiantis vitia sunt non negotij. *Negotium* (inquit ibi August.) *non facit me malum, sed iniquitas mea.* Aliter ut ibidem recte colligit August. damnandæ essent omnes artes mechanicæ, cum in earum exercitio soleant hominum vitio similia peccata passim misceri. Neque est illicita ratio lucri quod per illam queritur; cum possit ut ex dictis constat, lucrum istud honestè queri, non tamquam finis ultimus, sed in ordine ad alios fines honestos & optimos.

Denique non est damnanda cum sit ad eam necessaria Reip. ut sine ipsa ea quibus civis maxime indigent, haberi non possint. Etenim si vnaquæque Resp. haberet secum omnia victum humano necessaria, aut quis possit, quæ patriæ suæ non producuntur aliunde sibi comparare; parum egeremus mercatoribus: at cum neque singulæ Resp. sibi sufficiant, paucissimi quoque sint, qui valeant ex alienis provinciis, ea quibus egent, habere, fuit omnino Reip. & civitatis humano necessaria negotiatio, & mercatura. Vnde illud Poetæ lib. 6. Georgi.

*India mittit Ebur, molles sua Thura Sabæi,
Aut Calibes nudi ferrum: virosque Pontus,
Castorea, Eliadum Palmas, epuros equarum.*

Hæc de causa in Insula Rhodo maximus fuit antiquitus mercatorum usus, & ea ratione magnum quoque illius insulæ nomen, iuxta illud Horatij. *Laudabunt alij claram Rhodum aut Mytilinen.* Vnde & ab eadè naturalium commerciorum leges dictæ sunt Rhodiæ, ut habetur Cano. Rhodiæ Dist. 2. Hoc nomine mercatoribus, qui vere mercaturam

exercerent, necessaria ad victum humanum huc illucque transferentes plurimum laudem esse, & remuneranda premiis eorum pericula, docent optime Bartho. in l. Ambiciosa. num. 23. ff. de Decre. abor. fa. Accursius in l. Vni. in verbo locorum. Cod. de nund. iuxta ea quæ habet Iurisconsultus in l. Semper §. Negotiatores. ff. de Iure in iun. Plinius victus causa mercaturam inventam multis in locis scribit; Et summæ prudentiæ atque authoritatis fuisse apud Græcos. Idem videtur docere Plato Dialogo 2. de Rep. vel de Iusto. Et Cicero pro lege Manilia.

Veteres etiam Philosophi, ut rem sibi aliisque maxime utilem negotiationem exercuerunt. Refert Plutarchus in vitia Solonis illum adhuc iuvenem ad mercaturam se contulisse. ubi habet hæc verba: *Mercatura autem ad barbarorum necessitudines: Regumque amicitias comparandas plurimum valere putabatur. Ex eadem quoque homines multarum & maximarum rerum usum, experientiamque percipere: ex quibus nonnullos maximarum urbium conditores extitisse ut Massalias primus qui a Cæthis iuxta Eridanum maxime observatur. Thalem quoque, & mathematicum Hippocratem mercaturam exercuisse ferunt. Platonem etiam olei in Aegyptum exportationem peregrinationis viatrum sub petisse. Hæc ibi Plutarchus.*

Qui plura in commendationem mercaturæ desiderat, legat Augustinum Dathum lib. 3. oratione 9. Cassianum in cathog. Gloriæ mundi par. 11. consideratione 45. Andreæ Tiraquel. de nobilitate cap. 33. & Benvenutum Stracham in suo erudito tractatu de mercatore.

Dixi me habere hic sermonem de his qui vere mercaturam exercent necessariam ad victum humanum, huc illucque merces asportantes: Nam de his qui merces emunt, colligunt, & recludunt, ut easdem omnino immutatas in eodem loco carius multo, deinde vendant, quos promeratores dicimus, Hispanæ vocantur, apud nos Agabellatores, quam pestilentes sint Reip. & quæ indigni mercatorum nomine, inferius dicemus, agentes de contractu eorum qui fructus annuos Principum, vel Prælatorum, vel Ecclesiasticorum emunt quem Hispanæ dicimus *arrendar.*

Nunc ad argumenta initio proposita.

Ad 1. Dico recte Aristotelem dånare eo loco artē, cuius finis non est certus ac definitus, & ita mercaturam que propter solum lucrum ut suum finem exercetur, malam esse ex

fuò genere: vel mortaliter, vel venialiter, vt exposuimus; nihilominus potest recte exerceri, si lucrum illud referatur in aliquem finem honestum, seruenturque debite circumstantiæ. Ad confirmationem ibi adhibitam ex variis sacra Scripturæ testimoniis in solutione vltimi argumenti respondebitur.

Ad 2. Respondeo, illa nocumenta quæ videtur mercatura inferre Reip. non esse vitia illi intrinsicè, cum possit ista ars recte exerceri; sed esse vitia mercatorum: quo circa propter fraudes & dolos mercatorum non est ars ipsa Reip. adeo necessaria, dampnanda & reicienda. Cû enim (vt diximus) multa vnicuique prouinciæ desint, quæ in alia abundant, beneficio mercaturæ afferuntur singulis quæ illis desunt, quæ priuati non possent sibi facile comparare. Ad replicam quoque illam Resp. in aliquibus rebus posse Magistratus per suos ministros Reip. suæ prouidere, vt in tritico, oleo: at non in omnibus: Etenim aromata, papperum, panni, & mercès lineæ & aliæ quæ per minutiores partes ciuibus venduntur, experientia teste commodius asportantur à mercatoribus: vel asportatis illis à dominis suis in portu, commodius est Reip. vt mercatores illas in magna quantitate emant ciuibus deinde per minutiores partes vendendas. Quin & triticum etiam, & oleum, carnes, & similia, vtilissimum est Reip. vt ipsa per suos ministros ea prouideat, & mercatores quoque existant illa mari vel terra deferentes, vt sic rebus adeo necessariis Resp. magis abundet, & vilius ac commodius illæ à ciuibus emantur.

Ad 3. Explicauimus iam in secunda conclusione D. Tho. qua ratione Doctor sanctus sit intelligendus, quando asserit negotiationem habere turpitudinem: Etenim si sumatur in communi & speculatiue dicit quidem speciem turpitudinis, non tamen est intrinsicè mala. Quod si in particulari & practice, si referatur in finem honestum, est honesta, si in solum lucrum est turpis, & ex se mala mortaliter vel venialiter, vt expositum est, & hoc modo ait S. Tho. ipsam dicere turpitudinem: nempe vt refertur in solum lucrû. Quod vero simpliciter & speculatiue sumpta, licet habeat speciem male, non sit intrinsicè mala, iuxta D. Tho. patet ex ipso, cum in tertia conclusione doceat posse ipsam ex fine honestari, quod autem est intrinsicè malum nullomodo, neque ex fine, neque ex aliqua alia circumstantia, honestari potest.

Ad 4. Eadem est solutio, negotiationem in particulari necessario aut bonam esse aut malam, bonam cum ita sit propter lucrum, vt ordinetur illud tamquam medium ad aliquem honestum finem: Malâ vero mortaliter vel venialiter quando exercetur ob solum lucrum.

Ad vltimum Resp. negotiationem male audire in sacris literis, & apud sanctos Patres: non quidem quasi ipsa sit intrinsicè mala & peccatum; sed partim propter vitia negotiatorum, partim quia est exposita multis periculis, partim vero & potissimè quia à plerisque non exercetur propter lucrum vt medium ad aliquem finem honestum; sed propter lucrum tamquam finem potissimum. Quod ex eo constat, quia si non appeteret mercatores lucrum propter se ipsum, sed vel ad vitam honeste transigendam, vel ad iuandos pauperes, vel ad prouidendum Rep. contenti essent moderato lucro, nullis dolis aut mendaciis vterentur, nec essent ita solliciti de augendis rebus vretis, pauperibus in pretiis se accommodarent: quando Remp. viderent egere curarent diligenter illam abundare mercibus vnde quaque quesitis: Experimur autem illos his contraria omnino eniti: nullis enim lucris fatiantur, pretia augere continuo contendunt, quo magis Resp. eget eo magis suas merces recondunt, mille dolis & mendaciis vtuntur, quæ omnia cupiditate & avaritia repletos esse mercatorum animos aperte ostendunt. Hoc nomine damnant sacra Scriptura & sancti Patres Chrysostr. & Gregor. mercatores: sed hæc vitia negotiatorum sunt non negotiationis ipsius, vt docent D. Augustinus iam citatus in illo Canone. Quoniam. Dist. 88. Cassiodorus Can. Quid est. eadem dist. Nunc videamus oportet.

Contrauer. si. II.

QVAE SINT CIRCUNSTANTIAE, ex quibus potest vitari negotiatio

Respondeo septem modis posse vitari negotiationem: Primo, ratione finis, vt si fiat propter solum lucrum: sicut expositum est.

Secundo, ratione modi quo exercetur à multis, interpositis fraudibus, dolis, mendaciis, iuramentis, monopolis, & similibus

bus iniquitatibus.

Tertio, ratione materiæ, idq; dupliciter: Primo, si vendatur res, quæ non est vendibilis vt sacramenta, beneficia Ecclesiastica, &c. Secundo, si vendatur res quæ licet ex se vendibilis sit, prohibita tamen est ita vendi lege aliqua iusta, vel communi, vel particulari illius regni, vel loci, vt frumentum, quod prohibetur extra regnum vendi. Et multa quæ prohibentur l. tertia Cod. Quæ res vendi non possunt.

Quarto, ratione personæ vendentis, vt si sit Clericus qui vendit, & negotiatur. De quo statim priuatim differemus.

Quinto, ratione personæ cui fit venditio, vt si quis vendat arma, ferrum, galeas, naues, vel quascunque alias res prohibitas infidelibus. De quibus cap. Ita quorundam. De Iudæis & Sarracenis, vbi interdicitur Christianis ne deferant arma, ligna, funes, vel similia infidelibus, ex quibus possunt fieri nauigia, vel arma. Simile habetur in extravag. Nicolai 4. quæ incipit Multa. Et ex Bulla in cæna Domini. De qua parte abundè & eruditè D. Nauarr. in cõmento siue relectione istius cap. Ita quorundam. vbi per Sarracenos docet intelligendos esse omnes Mæometicos, siue dicantur Maari, siue Turcæ: Talia autem deferentes plectuntur pœna excommunicationis, & priuatione suorum bonorum; suntque redigendi in seruitutem capientium eos. Quæ prohibitio non solum habet locum, quando Sarraceni emunt ista ad pugnandum cõtra Christianos, verum etiam, vt recte admonet Medina, quando probabile est illos eo sine talia emere, Qui hæc ita illis vendunt incidunt aperte in pœnas illius cap. Ita quorundam. Quod etiam insinuat cap. Significasti eod. titu. Quæ de tempore pacis intelligenda sunt, tempore enim belli nullam genus mercium ad infideles cum quibus Christianis bellum est, deferre licet: vt docent communiter Doctores, Maxime Abbas. In cap. Significauit de Iudæis: colligiturque ex illo cap. Quod olim.

Cæterum nisi maxime deceret Christianos nullos contractus, nullaque commercia cum infidelibus habere vbiunque tamen ad eos merces deferunt tenentur in conscientia Gabellas, & Vestigalia in terris eorum à suis Principibus vel Magistratibus imposita persolvere, nisi de illorum iniustitia aperte constiterit, iuxta ea quæ tractatu proxime sequenti de Vestigalibus art. 3. dicemus: explicantes leges & conditiones quæ

in iusto vestigali desiderantur. Debent etiã in omni emptione & venditione cum illis iniusta iusto & æquo pondere, ac mensura vt, cum nullo enim genere hominum licet rectas æquitatis & iustitiæ leges violare. Quæ non solum intelligenda sunt in terris infidelium; quæ nunquã sub ditione Christianorum extiterunt, verum etiam in his quas iniquè illi possident, & possent à principibus Christianis bello iusto recuperari. Nam esto iniquè illas possideant, possint; iusto bello illis exspoliari, & bonis quæ in illis obtinent, hoc tamen ius solis Principibus Christianis competit, non priuatis fidelibus. Qua de causa mercatores, & quicumque cum illis contractus celebrant, eandem æquitatem in Vestigalibus, pretiis, & ponderibus debent cum illis seruare, quam tenerentur si eisdem contractus cum aliis fidelibus haberent.

Similiter vendere sacra vasa laicis integra & in propria forma prohibitum est, quamuis fracta & mutata forma illa cuius vendere liceat. Tutores bona pupillorum suorum aliis vendere præcedente decreto Prætoris possunt, ipsi vero illa sibi emere prohibentur. Et in vniuersum quicumque iure communi vel priuato huius vel illius regni contractus exercere prohibentur, vt hæretici, & qui à iure priuantur dominio suorum bonorum à die commissi criminis vel res suas aliis vendere, vel alias ab aliis emere non possunt. Sed hæc ad Iurisperitos potius, quam ad Theologum pertinent. Denique cum excommunicatis, cum quibus cõmuni care non licet, nullæ venditiones aut negotia haberi possunt: præter quam in casibus in quibus licet cum eis communicare, qui referuntur in additionibus ad 3. p. D. Tho. q. 23. art. 1.

Sexto. Vitatur negotiatio ratione temporis, vt si fiat in diebus festis, vt patet c. 1. extra de Feriis. vbi reprehenditur abusus nundinarum, & mercatus qui existit in aliquibus locis diebus dominicis. Et cap. 3. prohibentur etiam aliis diebus festis ab Ecclesia institutis. Habet tamen in his maximam vim consuetudo prælati videntibus & cõsentiens introducta: Eritque in vno quoque loco standum in his consuetudini patriæ, ita vt ubi consuetudo sit in diebus festis negotiari, ibi nullum sit peccatum: vbi vero talis consuetudo non est, peccatum quidem sit; sed veniale tantum: quia licet negotiari sit quædam irreuerentia festi, vbi talis consuetudo non est, non est tamè opus seruile: Et ita non est mortale nisi ratione,

scandali, aut contemptus festi.

Cæterum An soli Episcopi possint festa instituire & An primi violatores huiusmodi festorum peccauerint mortaliter, non est huius loci disputare.

Septimo & ultimo, ratione loci, ut si fiat in Ecclesiis. De qua circumstantia priuatum etiam statim agemus.

Ex his circumstantiis, quæ pertinent ad modum, tempus, & personas quibus res vendi non possunt, satis explicata manent: Maior vero difficultas existit, circa finem habendum à negotiatoribus, circa personas quibus prohibetur negotiatio, ut Clericis: Circa loca sacra, in quibus illa exercenda non est, & res quarum venditio aut iure, aut ratione damni quod proximi afferre possunt prohibentur vendi. De quibus omnibus oportet priuatum hoc loco differamus. Et primum omnium.

Controversia 3.

QUA RATIONE DEBEAT mercator negotia sua in debitum finem referre.

Relatio alicuius actionis in aliquem finem duplex est, una quæ dicitur formalis: quæ duplex etiam est, actualis scilicet, quando eodem tempore, quo exercetur actio, explicite & actu refertur ab ipso agente in aliquem finem: & virtualis, quando virtute alicuius actus precedentis habet, ut referatur ab agente in hunc vel illum finem. Alia vero est, quæ tantum est habitualis. Quærimus igitur ut mercatura sit honesta, sit-ne referenda in bonum & honestum finem relatione formali, actuali vel virtuali, vel sufficiat, ut referatur in illum habituali tantum.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus primo, formalem siue actualem relationem esse, quando quis actu explicite & in particulari refert actionem suam in hunc, vel illum certum & definitum finem: ut cum Petrus eleemosynam, quam confert huic pauperi, actu & explicite refert in Deum. Habitualis vero dicitur, quando quis in communi refert omnes actiones à se exercendas in aliquem finem: Quomodo iustus cum primum in Deum conuertitur, se ipsum refert in illum, & omnia sua simul illi offert, omnesque actiones suas illi consecrat. Duratque illa habitualis relatio, quam diu per oppositum actum non interrumpitur. Et hoc modo habet iustus omnes

suas actiones relatas in Deum, etiam si quando illas exercet, non cogitet actu de Deo. Ut quando dat eleemosynam pauperi, solum cogitans illius inopiam.

Notemus secundo, solam actualem relationem esse, quæ ratione finis & obiecti reddit actum bonum vel malum: illam vero habitualement non sufficere ad reddendum bonum, actum qui de se est malus; nec reddendum malum, qui de se est bonus. Cõstat hoc efficacissimo exemplo. Iustus eo ipso quo conuersus fuit in Deum, quamdiu non habuit actum contrarium, quo se auerteret à Deo; se, & omnia sua, & quæcunque actiones suas habet relatas in Deum habitualiter; numquid verba iocosa, aut mendacia officiosa quæ illa habitualis relatio etiam complectitur, cum se & omnes suas actiones habeat virtualiter relatas in Deum, erunt propterea bona? nequaquam. Similiter dicendum est, de Paganis, cum se & omnia sua habeant habitualiter relata in suum idolum, quando venerantur parentes, naturalem inclinationem sequuti, vel ex naturali miseratione pauperum conferunt illis eleemosynam, illud obsequium parentum & illas eleemosynas pauperum habent quidem habitualiter relatas in suum idolum, nihilominus hæ actiones bonæ sunt, & honestæ, ac laudabiles. Ratio huius doctrinæ est: Quia denominatio propria cuiusque rei non est sumenda ex eo quod est illi rei extrinsecum, & quasi accidentarium; sed ex eo quod illi intrinsece, ac per se conuenit: relatio operis humani formalis & actualis in aliquem finem conuenit operi illi, eo ipso quo actu & formaliter refertur in talem finem, per se & intrinsece: at relatio illa habitualis est maxime extrinseca operi, & accidentaria, ut in exemplo proposito est videre. Quando Paganus obsequitur patri suo sequutus naturalem inclinationem, quia pater eius est, relatio huius obsequij in illum hominem, ut pater est, conuenit per se & intrinsece isti obsequio. In idolum vero remotè & extrinsecè, ac per accidens: quia per se & simpliciter non obsequitur huic patri, ut Paganus; sed ut filius: accedit vero illi actioni ipsum esse Paganum, & habere se & sua habitualiter relata in suum idolum: Et propterea ab hac relatione non est denominanda actio huius, nec est sufficiens ad tollendam bonitatem moralem huius actionis, ex se bonæ secundum inclinationem naturalem factæ.

Iudicant aliqui ita sentire D. Thom.

12. q.

2. q. 88. art. 1. ad 3. & quamuis reuera illud non asserat ibi expresse D. Thom. satis tamen illud insinuat, si solutionem illius art. attentè considerentur, & inter se conferantur. Quod ut magis intelligatur obseruandum est: Istam habitualement relationem non consistere, in eo ut actus malus referatur in bonum finem, vel contra: sed in eo tantum, ut ipse operans existat & perseueret in gratia, ut cum iustus existens in gratia profert verba otiosa, dicitur illa referre habitualiter in Deum, non quia illa propter Deum profert, sed quia perseuerans in gratia habet se, & omnes suas actiones relatas habitualiter in Deum. Similiter quando existens in statu peccati mort. largitur eleemosynam ex sola miseratione pauperis, dicitur eleemosynam illam habitualiter referre in creaturam illam cuius amore est in peccato, non quasi largiatur propter talem creaturam; sed quia largitur illam perseuerans in statu in quo se, & omnia sua habet secundum habitum relata in talem creaturam, ut suum vltimum finem.

Ita constat, quam extrinseca & accidentaria sit ista relatio habitualis in aliquem finem, non enim refertur in illum quasi actio illa fiat propter talem finem, quod est proprie & actu per se referri in finem, sed quia exercet quis actionem illam existens in tali, vel tali statu.

Ex his respondeo propositæ dubitationi: Negotiationem, ut sit bona & honesta, debet actu & formaliter, vel virtualiter referri in aliquem honestum finem, in quem lucrum illud dirigatur ut medium: Nec sufficere mercatorem esse in gratia, & habere se, & sua omnia habitualiter relata in Deum: Quia etiam si ipse sit in statu gratiæ, habeatque firmum propositum nullo modo contemnendi amicitiam Dei, nec transgrediendi præcepta illius, vel Ecclesiæ obligantia sub mortali, eo tamen ipso quo negotiatur non referendo lucrum in aliquem finem honestum, sed appetendo illud propter se ipsum, est talis negotiatio actus malus, & peccatum veniale, ex defectu finis honesti. Quia malum ex B. Dionysio ex singulis defectibus; & defectus finis honesti, reuera est defectus: quod autem malum est, per solam relationem habitualement non redditur bonum. Sicut cum quis facit eleemosynam motus inani gloria, esto illam eleemosynam habitualiter referat in Deum, nec velit transgredi aliquod præceptum Dei, nihilominus cum finis illius eleemosynæ sit inanis gloria, quæ est ex se venialis, est quo-

que eleemosyna illa venialis: nec redditur bona, ex eo quod ille sit in gratia, & habitualiter se & sua habeat relata in Deum.

Similiter si mercator negotiatur propter aliquem honestum finem, in quem dirigit lucrum, ut medium, seruatis omnibus debitis circumstantiis, etiam si ipse sit in statu peccati ob amorem alicuius alterius creaturæ, quam appetit, ut suum vltimum finem, præferens illam Deo, nihilominus illa negotiatio est licita, quia talis relatio habitualis ipsius in illam creaturam, & peccatum non tollit bonitatem moralem istius negotiationis.

Controversia. IIII.

AN LICEAT CONSTITV. tis in sacris aliquas venditiones, vel negotia exercere.

Nitio huius quæstionis, ut certa ab incertis separemus, Obseruamus primo, non esse hic sermonem, ut titulus controversiæ insinuat, de Clericis solam tonsuram habentibus, aut in minoribus tantum constitutis: hi enim, ut omnes docent maxime Abbas in cano. Fornicari. Et Cano. Negotiatorem Dist. 88. quod etiam colligit ex cap. Sed neque extra. ne Clerici vel Monachi, cum nouerint sint diuinis officiis consecrati, sed possint secularem adhuc vitam eligere, neque villo iure, neque ratione sui status à negotiis secularibus prohibentur. Vnde proposita quæstio est de solis Clericis in sacris constitutis.

Obseruemus secundo, cum triplex sit negotiatio, economica, qua vnusquisque emit sibi & suæ familiæ necessaria, aut vendit quæ sibi redundat, ut emat inde ea quibus eger: certum esse hanc non esse interdictam Clericis, quia non minus tenentur Clerici, & Episcopi, quam alij patresfamilix necessaria suis ministrare: dicente Pau. 1. ad Timot. 3. Oportet Episcopum domus suæ bene præesse & c. 5. Si quis suorum & maximè domesticorum curam non habet, infidelis est, &c. Alia vero sit Politica, cuius finis est publicis Reip. necessitatibus negotiando providere, quæ gubernatoribus ciuitatis incumbere non Clericis certum etiam est, iuxta eundem Pau. 2. ad Timot. 2. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus: adeo ut Distinct. 88. decernatur deliciendus Episcopus, sacerdos, vel

K 4 Diaco.

Diaconus qui huiusmodi seculares curas admitteret. Et l. Placet. Cod. de Episcopis & Clericis. dicitur: *Clerici nihil commune habent cum publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus, cuius corpori non sunt annexi.*

Alia denique est negotiatio lucratiua, qua aliquid emitur, vt carius deinde & cum lucro vendatur; Quæ adhuc duplex est: quædam quæ sua industria & arte res in melius mutat, vt sic melioratas carius vendat, quæ (vt dicebamus) artificium potius est quam negotiatio, quam certum etiam est permissi Clericis ad honestos vsus, veluti ad se alendos, quando Ecclesiæ redditus non sufficiunt, vel ad lituandos consanguineos aut pauperes: quia licet Clerico artē exercere quam nouit, modo illa non sit vilis aut fordida, quæ enim talis esset, illi omnino prohibita est, etiam iure ciuili l. 2. Cod. De Episcopis & Clericis. Et l. Munerum. §. fina. ff. de Mune. & hono. Honestam vero ac decentem sibi artē exercere posse, fuit definitum in Conc. Cartagin. & habetur cap. Clerici. De vita & honest. clericorum. Et cano. Clericus. Dist. 91. Et cano. Nunquam. De consecra. dist. 5. vbi conceditur clericis de suo artificio honesto sibi, suis, & pauperibus necessaria quætere, Exemplo B. Pauli qui cum Christi Apostolus esset artē fenophaetoriam cū Aquila & Priscilla exercuisse legitur Acto. 18. & decelebra Mil. c. 1. habetur ex concilio Agathensi, *vt liceat Clericis in ruribus se exercere ad lucra honesta, modo suo muneri, diuinisq; officiis non desint.* Vnde colligit Medina licere Clericis emere iumenta, vt nutrita & meliorata vendat cum lucro, maxime vbi ita habet consuetudo, soletq; fieri sine villo scandalo & contemptu ordinis Clericalis. Similiter poterit oues emere ac nutrire, ex quibus vendat caseos, agnos, &c. sicut B. Petrus per piscationem, & alij Apostoli operibus manū suarū se alebant: imo vult Medina, quodcunque genus rei quod clericus sua arte meliorare nouerit posse emere, vt illam in melius mutatam carius & cum lucro vendat; in quo dissidet à Cōrado, qui q. 52. de Contractibus ita distinguit res quæ meliorantur, vt alię sint in quibus augmentum pretij & lucrū non tam nititur rei, quam arti & labori artificis, vt in pictura, agricultura, pascendis ouibus, nutriendis iumentis; aliæ vero sunt in quibus lucrum, non tam ex arte & industria nascitur; quam ex valore ipsius rei, vt in his quæ sunt ex auro, ferro, ligno, panno, corio, &c. Quo posito ait

circa priores illas, quarum lucrum potius in me est ex arte posse clericum negotiari, & suam artē exercere ad honestum lucrum: circa posteriores nequaquā: quia circa tales non est tam artē quā mercaturā exercere.

Recedit tamen ab hac dist. Medina & merito. Primo, quia in his omnibus in quibus habet locum ars, ita vt per artē res mutantur in melius, lucrum quod ita acquiritur, non tam est negotiatio quam artificium: Cur enim iudicabitur artificium emere oues, & nutriendo illas vendere caseos, & agnos, & non iudicabitur similiter artificium emere lanas ex quibus conficiantur panni, vel emere aurum ex quo fiant vasa formosa? Secundo, quia in iure in vniuersum & indifferenter cōceditur clericis, vt possint emere res quas sua arte vel industria mutatas in melius vendat cū lucro, nec distinguitur in iure, inter has vel illas modo reuera in eis Clericus suam artē, exerceat, *Vbi autē lex non distinguit (vt inquit Innoc. 3.) ne; nos distinguere debemus.*

Subscribit Syluest. verbo Clericus 3. q. 1. & 2. vbi adducit in eandem sententiam Raymundum, & Archiepiscopum florentinum, maxime cum exercet artē ad paranda sibi necessaria, nec propterea deest à diuino officio vel ab his quæ sunt sui muneris. Nec obstat Canon primus Dist. 88. vbi videtur clericis omnis negotiatio prohiberi, quia vt habet Glossa in can. Canonum. 14. q. 4. emere chartam pro libro contribuendo vt sic lucretur victum, non est negotiatio; sed artificium, In iure autem solum prohibetur Clericis negotiatio proprie.

Ex quo sequitur Clericum habentem peculium, agros, vineas vel similia bona posse quæ ex suo peculio recipit, in macello per publicos carnifices, fructus vero quos ex suis agris, aut vineis colligit in foro, vel taberna per suos famulos aliis vendere. Similiter domos suas quibusuis locare, hæc namque simplices venditiones rerum suarū sunt, minime vero negotiationes. Nec sunt audiendi in hac parte, qui existimant posse Clericum locare quidem domū suā alicui ad habitandum, nequaquā vero ad macellum, cum non sit magis negotiatio locare illam ad macellum, quam ad habitandum. Eadem ratione possunt ligna, lateres, & similia quæ ad domum suam, vel sui beneficij ædificandam parauerant, vbi concilium & institutum illad postea mutauerint, aliis & cum lucro vendere: Etenim cum ad ædificandum illa emerint, non autem vt venderent, quod mutato

animo

animo aliis eadem deinde vendiderint, non negotiatio aliqua. Sequitur etiam, quod recte colligit idem Sylu. posse Clericos recipere possessiones excolendas ad quartam, vel quintā partem, vel illas conducere ad sustentationem sui, & suorum, vt sentit Glossa in cap. Peruenit. in verbo: Auaritiæ causa. Dist. 86. Et in cano. Clericus Dist. 91. cui subscribunt Hostien. & Panor. in cap. Secundum: Ne Clerici vel Monachi. Et similiter posse locare animalia vt oues, & boues, quæ sibi ex decimis, aut ex successione peruenerint, aut si habeat multa pasua illa emere, vt in pasuis suis animalia illa possint pascere. Quæ omnia vult Syluester licere illis, tantum ad sustentationem suam, vel suorum, vel pauperum, minime vero ad lucrum vel quantum, quia sic iam fieret in fraudem negotiationis, quæ illis permittitur.

Vnde tota quæstio est de negotiatione quæ proptere negotiatio est, quam dicimus mercaturam; quæ res emitur & venditur cū lucro sine sui melioratione:

Obseruamus tertio, Clericos bifariā posse negotiari, aut per se ipsos, aut per interpositam personam, id est per famulum, vel ministrum, aut officialem suum; aut per amicum, vel consanguineum.

Obseruamus quarto, ex D. Tho. hic ad tertium, & Medina loco citato: Ex triplici radice posse negotiationem Clerici habere speciem mali, propter quam Clericus teneatur illam vitare, ratione sui status & exempli quod debent aliis fidelibus præbere, Quia cum sint *Sal terra, lux mundi, & ciuitas supra montem posita*; non solum ea quæ mala sunt, sed ea quoq; quæ habent speciem mali vitare debent. Primum igitur potest Clericorum negotiatio speciem mali habere, quia finis eius est lucrum temporale, quod Clerici debent contemnerē iuxta illud Pau. ad Thimo. 6. *habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.* Vnde & Dñs filiis Leui in diuisione terræ promissionis nullam partem aut possessionem voluit assignari, sed ex decimis & oblationibus populi eos viuere: propter quod in prima tonsura capilli quibus temporalia significantur nobis auferuntur, raditurque corona quasi inter nos & Deum nihil temporale debeat intercedere, dicimusque cum primū clericatui iniciamur. *Dominus pars hereditatis meæ, &c. Tu es qui restitues, &c.* Vnde dicuntur Clerici, quod vocabulum fortem significat quia sunt in fortem domini electi, vt dicitur 12. q. 1. Cano: Cleri

eus. Secundo, potest Clericos à negotiatione impedire, quod raro huiusmodi negotiationes & mercaturæ sine peccatis exercentur, vt ex testimoniis sacræ Scripturæ & sanctorū Patrū quæ adduximus cōtrou. 1. huius art. constat. Tertio potest eos impedire, quod hæc negotia & mercaturæ retrahant plurimum homines à rebus spiritibus, quibus incumbere proprium est Clericorum officium: Vnde Christus vocat hæc negotia, & solitudines, quæ secum afferunt spinas suffocantes semen diuini Verbi: & Paulus 2. ad Thim. 2. *Nemo militas Deo implicet se negotiis secularibus vbi Glossa: Negotia secularia sunt, cum animus implicatur vni colligendæ pecuniæ sine labore corporis, & faciunt negotiatores, & mercatores.*

Sit prima cōclusio. *Negotiatio proprie dicta sine mercatura illicita est, & prohibita Clericis per se ipsos exercenda.*

Hæc conclusio, est D. Tho. hic ad tertium; Medina, Conradi locis citatis, Magistri Soto in illo art. 2. conclusione 5. & communis inter omnes LD. Primo, quia omnia illa incommoda, quæ proposuimus in hac quarta obseruatione concurrunt, & Clericus per se ipsum mercaturā exerceat. Secundo, quia illā reuera exercere non potest sine graui & iusto scandalo fidelium.

Tertio, ita habetur per varia capita. Dist. 88. Can. Fornicari. vbi ait D. Aug. *Fornicari nunquā licet, negotiari vero aliquando non licet, antequam Clericus fiat licet, factus autem Clerico non licet.* Idem habetur 14. q. 4. Can. Si quis oblitus. Et Cano. Quoniam clericus. Et D. Hiero. ad Nepotianum, & habetur ibidem Cano. Negotiatorem. *Negotiatorem (inquit) Clericum & ex paupere diuitem factum tanquam pestem fuge* D. Chrysost. ibidem. Cano. Eucienis. ait: *Quicumque rem comparat non vt integram & immutatam vendat, sed vt materia sibi sit aliquid operandi, iste non est negotiator: qui vero re comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator; qui de templo Dei eicitur.* Cui Adde quod habetur 2. q. 7. cano. Accusatio: illos quos eiecit dominus de templo Sacerdotes fuisse, & leuitas.

Deniq; Gelasius Dist. ista 88. cano. Cōsequens. interdicat omnino Clericis huiusmodi negotiationes, similiter est illis interdicta. 16. q. 1. can. 1. & can. Prædicator, Et est ratio efficacissima: Clericus de quo hic loquimur, nēpe constitutus in sacris & iā Deo ordine sacro dicatus præstat tēplo, cū locus eligatur propter gentem, non gens

propter locum, ut dicit sacra Scriptura 2. Ma. hab. 3. Sed locus sacerdotum non debet vacare negotiis, *Domus* (inquit Christus) *mea non est domus negotiationis, sed orationis*; ergo multo minus clerici ipsi quibus incubit orationibus & rebus spiritualibus vacare. Propterea 21. q. 3. can. Placuit. interdicitur omnino clericis ex decreto Concilii Cartaginensis ne possint ullomodo esse conductores vestigialium, nec aliqua vilis emere quam negociando carius vendant. Idem copiose D. Cyprianus in sua epistola ad clericos Cartaginenses: Et habetur ibidem cano. Cyprianus: Et cap. 1. Ne clerici vel Monachi. interdicitur omnino clericis: ne possint esse procuratores, aut economi alicuius Principis, vel domini, aut cuiuscunque secularis; sed tantum suae Ecclesiae, vel hospitalis, aut alicuius viduae, vel pupilli quos sui & caeteri omnes derelinquunt: ut optimè isto loco Hostien.

Secunda conclusio. *Negotiatio etiam proprie dicta mercatura, non est interdicta clericis per interpositas personas.*

Ita Medina loco citato. Summa Armilla verbo Emptio. num. 28. & recitiores. Probatque eodem fere argumento quo praecedens conclusio. Quia tria illa incommoda propter quae debet clericus abstinere a negotiatione per se ipsum, non concurrunt si negotietur per interpositas personas, quod patet a sufficienti diuisione. Nam in primis non prohibetur ratione comparandi lucri, quia non omne lucrum est illicitum, aut interdictum clericis: imo aliquod est licitum, & honestum ipsis concessum in iure, ad honestos usus in illo capite citato: Clericus. Et conf. quia si lucrum esset eis interdictum, omnè lucrum esset illis prohibitum; & illud quod arte & industria sua possunt acquirere, cuius oppositum constat ex dictis, maxime exemplo B. Pauli; qui ut diximus Acto 18. exercebat artem scheinofactoriam, recipiebatque lucrum ex tabernaculis & tentoriis quae conficiebat. Nec habet locum secundum incommodum, quia negociando per interpositam personam, non se miscent peccatis, & periculis negotiationis: nam licet illi per quos negotiantur, non abstineant ab illis, clericis tamen ipsis sat est ipsos esse timoratos, & admonere suos, ut licite, honeste, ac Christianae negotientur, & cum debitis circumstantiis. Nec obstat tertium, quia negociando per alios vacat eis tempus & locus ad diuina officia, & praeces.

Probatur secundo. Eadem conclusio ex

Clementina. 1. de vita & honesta. clericorum: ubi prohibetur eis, *ne officium Tabernarij, aut Macellarij personaliter faciant: qua voce personaliter* apperte indicatur, solam negotiationem personalem per se ipsos eis interdici, minime vero per alios, ex regula *Odia restringi oportet*, quia huiusmodi prohibitiones, in iure odiosae sunt. Conf. etiam ex Clement. 1. de Statu Monacho. ubi dicitur: *Monachos, quibus per se venari prohibitum est, posse id per alios facere.* Vnde similiter clerici negotia quae per se ipsos exercere non possunt, poterunt tuta conscientia per alios.

Novi aliquos recentiores aliter sentire, & damnare clericos per alios negotiantes. Primo, quia in illa Clementina non interdicitur clericis esse Macellarios, aut tabernarios per se ipsos, quasi haec officia negotia sint, quae per se ipsos non possint exercere possint tamen per alios, Primum, quia esse tabernarium aut macellarium non est exercere negotium; sed officium & artem, qua multi suos fructus suasque res solent vendere. Secundo, quia non prohibetur haec clericis ratione negotiationis; sed quia sunt munia vilia & sordida, ac illorum statui maxime indecentia.

Secundo, si liceret clericis per alios negotiari, liceret certe aut per famulos & ministros suos, quos vocamus factores, aut per socios, data illis pecunia ad extractum societatis, at quocunque modo istorum fiat, est exercere mercaturam, nam & his reuera modis exercent negotia multi mercatores, unde liceret illis proprie ac directe esse mercatores: quod tamen est omnino prohibitum.

Tertio, Dist. 88. cano. Fornicari: interdicitur clericis omnis negotiatio lucratiua, at negotiatio, siue per se ipsum exercentur a clerico siue per alium, lucratiua est.

Sed propter haec non est a conclusione proposita & communi recedendum. Ad primum igitur dico, vete in illa Clementina haberi conclusionem istam: Quia esto vendere carnes, vel vina aliquibus sit velut officium quoddam, & quaedam ars mechanica, vilis ac sordida: nihilominus ex vi & contextu orationis in Clementina illa non alio nomine, vel causa adiecta est vox illa *personaliter*, nisi ad significandum, illud tantum prohiberi ibi clericis, ne per se ipsos venditiones aut negotia exercent.

Ad secundum dico, per famulos & factores negotiari non posse clericos, quia ita negotiari est vere esse mercatorem, cum ea ratione

ratione omnes mercatores sua negotia dirigant, quod clericis omnino prohibitum est, licere tamen illis per socios, non quidem adhibita ab ipsis aliqua opera vel industria, quod pertinet etiam ad mercaturam; sed collata solum & apposita aliqua pecunia Tum, quia sic illam conferre non est negotiatio, tum vero, quia ea via non immittat clericis aliquod ex illis incommodis & periculis, propter quae diximus ipsis interdici negotiationem: Nam & viduae honestissimae & viri nobiles solent hac ratione lucra quaerere, collata alicui mercatori sua pecunia per contractum societatis, nec propterea censentur hi negotiatores esse.

Similiter diluitur tertium, cum hoc genus lucrandi, & negociandi per interpositas personas non sit dicendum proprie negotiatio, quae in illis textibus Clericis prohibetur.

Tertia conclusio. *Clerici in sacris constituti, & quicumque Religiose exercentes negotiationem quem mercatura est, peccant mortaliter.*

Caietanus in summa in verbo Clericorum peccata. Sentit Clericos per se ipsos exercentes mercaturam, si admoniti a superiori non desistant ab ea, peccare mortaliter ratione scandali, & inobedientiae illius, quae admonitionem & mandatum sui Superioris contemnunt: exclusis tamen huiusmodi scandalo & contemptu, propter solū exercitium mercaturae non peccare mortaliter. Caietanum sequitur Michael de Palatio libro 2. de Contractu. cap. 10. adducunturque hac ratione. In iure non imponitur clericis huiusmodi excommunicatio, vel suspensio ipso facto; sed solum inferenda, ita ut prius admoneantur, ac si perseverent, ut contumaces excommunicentur, & suspendantur: Ergo antequam admoneantur, & sint contumaces, non sunt condemnandi de peccato mortali: Cum non possit illis nisi praecedente ista admonitione, & eorum contumacia imponi grauis pena secundum ius. Et confirmatur a Caietano, Quia quidquid (inquit) sit de rigore iuris, ipsa tamen ratio aequitatis videtur exposcere, ut pro huiusmodi peccatis quae excluso scandalo & contumacia naturae suae grauia non sunt, nec habent intrinsecè grauem malitiam, non imponatur grauis poena.

Syluest. verb. Clericus. Tertio. quest. 3. ubi adducit in eandem sententiam Panorm. & Archiep. Florent. Medina & Conradus locis citatis, & Summa Armilla verb. Emptio. num. 27. volunt clericos exercentes mercaturam per se ipsos, eo ipso quo il-

iam exercent, ex vi praeccepti Ecclesiastici illud prohibentis peccare mortaliter maxime (inquit Medina) si publice illud faciant.

Quod ita probant. In iure non imponitur grauisimae poenae quales sunt excommunicatio, suspensio, depositio, & priuatio alicuius excellentis priuilegij pro delicto leui & veniali, sed pro graui tantum & mortali. At clericus negotiator de quo hic agimus, nisi desistat a tali negotiatione est puniendus huiusmodi poenis; ergo ipsam exercere mercaturam illi ab Ecclesia interdictam, vel sola ratione talis prohibitionis est culpa grauis & mortalis. Maior certa est, quia ut vidimus art. 1. huius quaest. controuer. 8. poenae istae tam graues ut excommunicatio, suspensio, &c. indicant apperte culpam, pro qua imponuntur perseveranti in illa, graue esse, & mortalem: *Ut sit pro mensura delicti & plagarum modus.* Minor patet ex iure: Nam cap. Secundum instituta. huiusmodi clericus negotiator venit excommunicandus. Cap. Sed nec. Ne Clerici vel Monachi. venit suspendendus ab officio Ecclesiastico, quod iam antea constituerat. Gelasius Papa Can. consequens dist. 88. Est deponendus, nisi se correxerit, Can. Clericus Dist. 91. Expellitur siue prohibetur a Clero Can. Canonum. 14. quest. 4. ubi multa Abbas num. 6. Et nu. 10. in Clementina prima De vita & honesta. Clerico. In qua expoliatur etiam priuilegio clericali, potestque conueniri coram iudicibus secularibus, & consulibus mercatorum, sicut quiuus alius secularis negotia exercent. D. Nauar. in suo Manuali cap. 25. num. 110. & 111. meminit illius opinionis Caiet. quam indicans nimis amplam impugnat eo nomine, quod sibi contradicat, quia infra q. 186. artic. 9. asserit videri sibi maxime consonum rationi, ut quando in iure inuenitur aliquod vocabulum continens praecceptum, vel comminatio alicuius excommunicationis, obliget sub poena. in Summa vero loco citato asserat clericos per se negotiantes non peccare mortaliter ex vi praeccepti Ecclesiastici, quibus tamen in iure sub praeccepto & comminatione excommunicationis, & aliarum poenarum adeo grauium illud prohiberi constat apperte.

Sed quamuis haec obiectio Doc. Nauar. non tam impugnet sententiam Caiet. quam rationem illius, nihilominus probabilior multo & verior est sententia illa Syluest. Medinae, & aliorum, quam haec Caiet. Semper enim iudicavi, Ecclesiam nunquam prohibere aliquid sub comminatione excom-

municationis maioris, aut alterius grauissimæ pœnæ, quin simul instituat prohibere illud sub morta. vt vidimus abunde ar. 1. huius quæst. cōtrouer. 8. Vnde cum imponat tot pœnas, & adeo graues Clericis exercentibus mercaturam, censendi profecto sunt peccare mortaliter, quicunq; confituti in sacris illam exercent. Secus est de nonnullis aliis rebus, quæ illis præcipiuntur, veluti vt afferant tonturam, habitum longiorem, benedicant mensam, & similia, quæ quamuis Nauar. iudicet obligare etiã ad morta. multo tamen probabilius, & verius docet Caiet. obligare solum ad veniale, cum sint res adeo leues. Cui in hac parte subscribendum esse iudico.

AN NEGOTIARI IN LO-
co sacro vel sola ratione talis
loci sit peccatum.

Negotiatio in loco sacro duobus modis fieri potest, vel adductis rebus ipsi venalibus in locum sacrum, vel illis non adductis; sed verbis tantum vel scriptis iniendo ibi & celebrando contractus.

Sit prima conclusio. *Negotiari in loco sacro, quocunq; ratione id fiat, vel ex sola circumstantia loci, est aliquod peccatum ad minus veniale.*

Patet, Quia est quædam irreuerentia loci, & actus ibi prohibitus cap. primo de immunit. Ecclesia. & cap. Decet. eod. tit. in 6. vbi Gregor. Decimus in Conc. Lugdun. prohibet ne fiant negotia in Ecclesiis, vel earum cimiteriis, maxime Nundinæ vel forum, habetque ibi multa de reuerentia, & cultu debito locis sacris.

Circa hanc conclusionem quatuor obseruat Medina Cod. de reb. restitu. q. 30. Primo non solum peccare negotiantes in locis sacris, verum etiam eos, qui ibi præcipiunt negotiari, vel non prohibent cum possint & debeant, vt prælati; *Quia error cui non resistitur approbatur.* Can. Error. Dist. 83. Obseruat. 2. Esse peccatum, vel ex sola circumstantia loci, etiam si in negotio ceteræ omnes circumstantiæ debitæ obseruentur, Primo, quia in illo cap. Decet. & aliis textibus, vel eo solo nomine & ratione istius circumstantiæ loci prohibetur. Secundo quia cum malum ex singulis defectibus, vel sola ista circumstantia loci debet vitare negotiationem.

Obseruat tertio contra Caiet. in opusculo, Responsionũ 17. respon. 12. peccatũ esse

negotari in loco sacro, esto eo tempore nulla celebrentur in illo diuina officia: Quamuis reuera Caiet. in illa responsione potius demonstrat illud sibi falso imponi, quam tale doceat, dicens ibi, circumstantiam loci sacri inducere nouam culpam, quando id quod fit in tali loco est directe contra Sanctitatem, cui locus ille dicatus est, cuiusmodi est negotiari. Sed quidquid fit de sententia Caiet. negotiari in loco sacro quocunq; tempore illud fiat, culpa est. Primo. Quia Papa in illo cap. Decet. ob solam reuerentiam loci sacri prohibet in eo negotiari, nec meminit an impediantur propterea diuina officia. Secundo quia Christus similiter, cum eiecit de templo ementes & vendentes, solum assignauit in causam reuerentiam loci: quia locus orationi dicatus non debet negotiis deseruire. Quarto admonet Medina nomine Ecclesiarum non solum intelligi templa & loca in quibus celebrantur diuina, verum etiã cimiteria fidelium, quia in his, eo ipso quo in eis fideles sepeliuntur, licet & missas celebrare; videmusq; excommunicatos priuari simul & ingressu templorũ, & Ecclesiastica sepultura.

Secunda conclusio. *Negotiari in loco sacro adductis in eum rebus ipsi venalibus, maxime illis, quæ vsibus secularibus deseruiunt peccatũ mort. est.*

Primo, Quia est grauis irreuerentia loci sacri, & notabile scandalum, quæ duo non possunt excusari a mortali. Ita Syluest. verb. negotium q. 2. §. 4. Medin. loc. cit. Conrad. q. 52. de contract. sicq; intelligunt cap. illud Decet: vbi fit mentio nundinarũ, in quibus certum est res ipsas adduci vendendas, & cum tumultu. Explicaturque magis Cap. Relinquinolumus. De custodia Eucharist. Vbi innocen. nullas res seculares nec suppellestem Clericorum vult adduci in Ecclesiam, quanto magis res venales.

Et hoc genus negotii est quod Christus Dominus ita reprehendit Ioan. 2. & Matth. 21: proiectis de templo negotiatoribus, & mercibus eorum. Etenim si templum illud umbratile, seu potius actium templi (ibi enim animalia illa vendebantur, non intra templum) tanti fecit Christus, vt flagellis proiecerit inde negotiatores, quanto in honore volet haberi templum suum, vbi sacratissimum ipsius corpus consecratur, alia sacramenta conferuntur dininæque laudes & sacrificia illi offeruntur, & variæ sanctorum reliquiæ continentur? Propterea in templis

plis, & cimiteriis, quæ illi atrio templi Hierosolymitani adeo præstāt, nūdinas nec iudicia secularia habere licet: ita vt sententiæ ibi lata à iudice seculari ipso iure sint nullæ licet alij contractus ibi celebrati teneant. Reicienda tamen hic est Glossa illa in dicto cap. Decet. asserens pec. morta. esse cōtrahere matrimonia in Ecclesia: quia si nomine matrimonij intelligat desponsationem actualem viri & vxoris, cum hæc sacramentum sit, recte fit in Ecclesia ante benedictionem nuptialem, si vero intelligat confabulationem parentum vel amicorum de contrahendo matrimonio, cum illa non sit proprie negotiatio; sed via ad matrimonium, si recte & honeste tractetur, nullum est peccatum.

Tertia conclusio. *Negotiari in Ecclesiis rebus ipsi absentibus, solo verbo vel scripto, nisi ex eo diuina officia aliquo modo impediantur, veniale tantum est.*

Veniale quidem, quia est aliqua irreuerentia loci sacri, non tamen mortale; quia non est grauis, modo nullus interueniat tumultus. Ita communiter Doctores, & Conrad. cum illis, esto Medina existimet Conradum aliter sentire, illumque propterea reprehendat. Sed reuera docet Conrad. loco citato aliquam irreuerentiam esse, quacumque ratione negotiari in loco sacro, vnde censet ad minus esse veniale.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando negotiator nō ignorat inuincibiliter locum illum sacrum esse, quia si illud ita ignoret, excusabitur ab omni peccato. Intelligenda etiam sunt de ipsismet locis sacris, nã iuxta illa negotiari, vt habere nundinas, modo sine tumultu & perturbatione diuinorũ officiorum fiant, ac sine scandalo, nullum est peccatum: maxime in locis, vbi illud habet vetus consuetudo.

Ex hac conclusione tertia patet non esse immunes à culpa saltim veniali, vt recte Medina loco citato, Decanos, & Capitulares (quamuis post celebrata diuina officia illud faciant) qui hereditates & redditus suos intra templa voce alta præconis vendendos proponunt, cum possint in aliis locis ista fieri, Quis enim dubitat in aliquam templorum irreuerentiam id cedere, cum soli diuino cultui templa consecrata sint? quam irreuerentiam illis irrogari nulla consuetudo tollit, neque illam respexit Christus, cum dixit: *Domum patris mei fecistis domum negotiationis*, ordinabanturque negotia illa, vt recte obseruarunt D. August. & Beda in eiusdem Dei sacrificia, & cultũ.

Sentirem nihilominus Sacerdotem vel Scholarem, qui priuatim ac secreto alteri librum aliquem venderet, non peccare, quia illud aut quid simile aliqua vice ita vendere nullam profecto cōtinet loci sacri irreuerentiam. In casibus autem, in quibus negotiari in loco sacro iuxta conclusiones positas, vel aliquod malum committere, peccatum est; illud sacrilegium quidem est, nō duo tamen peccata, vt opinatur Medina, sed vnicum tantum, nullamque secum afferens censuram à iure, nisi illa ab Ordinario, vt in quibusdam Ecclesiis fit, imponatur: imposita vero, cum ex iusta causa imponatur, qualis est loci sacri reuerentia, ligat profecto transgressorem.

Controuersia. VI. & vltima.

LICEAT NE VENDERE
res indifferentes, quibus homines saepe vsuntur ad malos vsus, et taxillos, cartas, lusorias, arma, fucos mulierum, &c.

Væstio hæc multa cōplectitur, quæ à D. Tho. disputantur variis in locis. Veluti, An liceat vendere iudæis, & infidelibus res natura quidem sua indifferentes; sed quibus ipsi vtuntur in suis ritibus? De quo dubio D. Tho. sup. q. 10. Secundo, liceat, ne vendere arma tempore belli iniusti vel dubij, De quo sup. q. 40. Tertio, An liceat vendere cibos in die ieiunij violaturo ieiunium, De quo infra. q. 147. art. 4. Denique An liceat vti illis artibus, quarum opera indifferentia sunt bonis vsibus & malis, vt ars conficiendi ballistas, tormenta manualia, &c.

In hac quæstione variæ sunt Doctorum opiniones.

Prima est Medinæ De reb. Restit. q. 30. Nauar. in suo Manua. cap. 23. nu. 90. vbi affert in eandem sententiam D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 23. §. 13. Qui docent hæc quatuor.

Primum, res quibus emptores non possunt vti nisi in malum finem, nullomodo posse vendi.

Secundo, licet res natura sua indifferentes sint, si tamen venditor intelligat, aut præsumat, vel præsumere debeat illas ad exercendum aliquod peccatũ emi, peccare venditorem, qui illas tunc viderit, mortaliter, vel venaliter, pro ratione peccati quod committet illius rei emptor.

Tertio

Tertio, si res indifferens sit, emptor vero persona honesta, quæ nullam ingerit suspicionem, nec existant indicia rei illam emi ad malum usum, esto illa reuera in talem finem ematur, tunc conscientia posse illi talem rem vendi: nec esse inquirendum à venditore quo fine res illa ematur. Imò esset (inquiunt) peccatum curiositatis intentione illius emptoris inquirere, cum nemo sit iudicandus immemor sue salutis. Vnde D. August. in Epist. ad Publicolam. *Abis (inquit) ut ea quæ propter bonum suum facimus, si propter nostram voluntatem in aliquo malum acciderint, nobis imputentur.*

Ex his colligunt hi Authores quartum: venditores huiusmodi rerum esse in malo statu, si parati sint quibusvis emptoribus indifferenter & promiscue illas vendere, nec absolvendos, nisi vel tale officium omnino dimittant, vel statuunt firmiter illis solum eas vendere, quos probabiliter & prudenter iudicauerint, rebus illis nec per se nec per alios fore abufuros.

Probat hanc sententiam Medina. Primo. Qui cooperatur peccato alterius, committit simile peccatum cum illo, Can. Notum. 2. q. 1. vendere res indifferentes quibus possunt homines bene, vel male uti, his quos suspicamus, vel debemus suspicari illis abufuros; est cooperari peccato illorum, sicut tradere gladium furioso. Ergo tales res huiusmodi emptoribus vendere peccatum est.

Secundo. Innocen. 3. cap. unico. De sagittariis. Damnat artem sagittariorum, qui conficiunt huiusmodi arma vendenda bellatoribus indifferenter contra fideles, vel infideles, talemque artem de cætero prohibet sub anathemate, nec alio nomine, nisi quia huiusmodi rebus vtuntur homines promiscue in bonum vel malum finem.

Dices venditores istos non concurrere ad illud malum, quia ipsi in ea conditione hoc solum constituunt, merces suas vendere, optarentque neminem illis male uti. Contra, & sit tertium argum. licet ita vendentes non velint directe, & formaliter illud malum, volunt tamè illud indirectè, & virtualiter, ac reductiue, quando sciunt aut præsumunt, vel debent præsumere emptores rebus illis abufuros. Probo. Ad voluntatem & consentum indirectum sufficit, ut possit quis malum prohibere, & teneatur venditores isti possunt prohibere illa peccata, non vendentes tales res, quod est ipsis liberum, tenenturque illa prohibere saltem ex charitate, *Quia vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Ergo.*

Quarto. Non licet vendere res de se tendentes in malum usum, vt docet D. Tho. sup. q. 10. art. 4. & 10. & apertius infra q. 169. art. 2. ad 4. dicens, artes illas quarum opera non possunt deservire nisi in malos usus, esse iniquas & turpes: Ergo similiter nec licebit vendere res indifferentes. emptori quem venditor intelligit, aut præsumet prudenter illis abufurum. Probo consequentiâ, quia sicut res illas non licet vendere propter abufum emptoris, similiter nec istas indifferentes, cum illis quoque supponamus emptorem abufurum. *Nam ubi eadem est ratio, idem quoque debet esse ius.* I. Illud. ff. Ad legem Aquiliam. Dices, usus illarum rerum quæ ex se male sunt & nociuæ non toleratur, & ideo nullo modo licet eas vendere, usus autem indifferens, quamuis illis aliqui male vtantur toleratur à Repub. & ita licebit eas vendere. Hoc inquiunt parum refert. Quia Ecclesia etiam toleratur synagogas, & ritus Iudæorum, qui ex se mali sunt, nec propterea licet edificare illis Synagogas, aut vendere illis panes azimos.

Secunda opinio est D. Antonii. loco cit. §. 11. 12. & 13. Syluest. verb. infidelitas. Dub. 4. et latius verb. Ars q. 4. §. & 6. Angeli verb. Ars num. 2. quos sequuntur plerique Summistæ constituentes res de quibus hic agimus duplices, quasdam, quæ sunt simpliciter malæ, vel quibus homines vt in plerumque malè vtuntur, alias quæ ex se malæ non sunt, sed promiscue vtuntur illis homines quandoque in bonum, quandoque in malum finem: Quo posito docent res illas prioris generis nec confici, nec vendi posse, res vero secundi generis & sic indifferentes posse vendi his, quos venditor intelligit, aut præsumit illis non male vsuros, minime vero his, quos suspicatur illis abufuros, nisi iam talis abufus utilis sit vel necessarius Ecclesie vel Reipub.

Vnde colligunt hi DD. nonnulla conscientaria, Primum, venena quæ non ponuntur in medicamentis, nec cedunt nisi in interitum alicuius, vel maleficium, aut abortum, arma tempore belli iniusti in quo nullus eis bene vtetur, aut ipso tempore pacis tormenta illa manualia, quæ non deserviunt nisi homicidiis per insidias, quæ vocamus *pistoles*, & similia quibus homines vti nequeunt nisi in aliquod damnum, peccatum mortale esse illa vendere. Vt habetur De poenit. Dist. 3. Can. Falsas & Can. Fratres. vbi negatur absolutio exercentibus officium, quod sine peccato exerceri non potest: ad quod genus reducitur vendere res quibus homines vtuntur nisi ad malum.

vt non possunt nisi ad malum.

Colligunt secundo, vendentes aleas, taxillos, cartas lusorias, &c. peccare, nec esse absolvendos donec dimittant tale officium, quia homines vtuntur communiter his rebus in malum; quo fit vt illas vendentes cooperentur, vel saltem exponant se periculo cooperandi peccato illorum. Afferuntque in hanc sententiâ Hostiensis, Archidiaconus Guillelmus Parisiensis, & Summam Pisanam. Quamuis Syluest. quo ad aleas, taxillos, & cartas dissentiat ab eis, iudicans, imò his homines frequentius bene vti ad leuamè tedium, & laboris. De fucis mulierum, & illarum fertis, & ornamentis, quæ Angelus loco cit. pompas, & curiositates vocat, sentit idem Angelus pec. mortale esse ista vendere, Quia his plerumque mulieres vtuntur ad incitandos viros ad lasciuiam: D. autem Anton. Syluest. & Archidiaconus. locis citatis iudicant de his, vt de omnino indifferens, ita vt meretricibus, & mulieribus, quas istis fucis præsumitur male vsuras, non liceat illa vendere, aliis vero mulieribus liceat, cum ex D. Tho. liceat mulieribus se ipsas componere, & ornare vel ad decentiam sui status, vel vt placeant viris suis. Similiter ballistas, tormenta manualia longa, quæ vocamus, *Escopetas*, & similia arma tempore pacis, & iusti belli, in quo homines his promiscue vtuntur, & bene, & male, posse vendi, nisi emptor credatur aut prudenter præsumatur illis male vsurus. Conueniunt enim hi DD. in hac parte cum prima opinione Medinae, & Nauarri. Quo ad res autem, quibus infideles, & Iudæi vtuntur ad suos ritus, sentiunt peccare mortaliter, & cooperari peccato illorum, cum qui tales illis venderet eo animo, & fine, vt illis in suis ritibus vterentur. Et consequenter eum qui edificaret illis Synagogas, conficeret vestes Sacerdotales, propinaret panes azimos, vel similia, quibus ipsi non possunt vti nisi ad suos infideles ritus.

Vendens vero illis ea quibus possunt bene vti, vt agnum, ramos, &c. eo tantum fine vt vendat res suas cum lucro an peccet non eodem modo ab his explicatur.

Summa Rosella verb. Iudæus num. 2. sentit hunc peccare mortale idemque docebit Medina, & Nauar. iuxta suam opinionem, quia esto res istæ ex se indifferentes sint, Iudæus vero præsumendus est istas emere circa suas festiuitates ad suos ritus. Angelus. verb. infidelitas nu. seu q. 2. quæ sequitur Syluest. eod. verb. nu. 4. dicit licere illas vendere Iudæis, cum non sint ex se malæ licet Iudæi illis male vtantur: modo venditor non con-

ferat ea, eo animo & fine quem habet Iudæus, vt diximus sed solo fine vendi res suas. Ratio Angeli est, quia aliter Ecclesia, quæ Iudæos & horum ritus tolerat, videretur ponere laqueum damnationis Christianis inter quos illi viuunt, & cum quibus habent commercia. Confirmat Syluest. Quia licet vnicuique vti in proprium commodum iniquitate ad quam alter iam paratus est, quæ ratione dicemus quæst. seq. cum communi DD. sententia licere accipere mutuum cõfœnore ab vsuario parato: qua etiã de causa possum vendere agrum meum volenti illud emere commodiori mihi pretio quam ab aliis offeratur, esto sciam illud male vsurum illo agro: quia vtor iniquitate illius, ad quam ille iam paratus est ad meum commodum. Similiter in proposito quod Iudæi habeant Synagogas, seruentque adhuc alicubi suos ritus, cedit in utilitatem Ecclesie & fidei, vt constat ex quæst. 10. propter hanc igitur Ecclesie utilitatem licebit eis ista vendere, cum non fiat res ex se malæ; sed quibus possunt bene vti, vtantur autem illis malè culpa sua.

Tertia opinio est Caiet. qui variis in locis, sup. q. 10. art. 4. infra. q. 147. art. 4. & q. 169. art. 2. ad 3. Et in opuscu. 17. Responsionum, Respon. 13. dub. 1. & 4. Victorija in lectura huius art. & omnes fere Recentiores Thomistæ volunt licere vendere res natura sua indifferentes, quamuis intelligat venditor illas emi ad malum usum, modo toleretur abufus ille ab Ecclesia, vel Repub. vendatque, non eo animo, vt seruauit illa alicui peccato; sed solo fine vendendi res suas.

Probat illud ex D. Thom. infra q. 169. art. 2. ad 4. Si dentur aliquæ artes quarum operibus homines non possunt vti absque peccato artifices earum illa faciundo aut vendendo peccant, quia præbent directe aliis occasione peccandi, vt si quis conficeret idolum. Si quæ vero ars est cuius operibus possunt homines bene vel male vti, sicut gladius sagittis & similibus, usus istarum artium non est peccatum; ergo neque ista vendere est peccatum: probo consequentiam, quia quæ licet facere, licet etiam vendere: Nam ratio mediorum sumitur ex fine, ista vero fiunt, vt vendantur.

Dices licebit facere ista ad vendendum his, qui prudenter iudicabuntur illis bene vsuri: Contra inquit Caiet. in primis nihil tale apponit D. Thom. 2. talis suspicio non prohibet ista vendere. Primo, quia est maxime incerta, nam forsitan is quæ credis male illis

illis vsurum, vtetur bene & contra: Secundo quia si illis abantur, non pertinet ad venditorem tollere illum abufum, sed ad Principes & Superiores, illi tantam incumbit vendere rem vtilem emptori & pretio iusto, Tertio, quia venditor non debet examinare mores vel animos emptorum, fat est admoneat illos ne illis male vtantur, quando aliquam habuerit suspicionem, vt satisfaciat p̄cepto charitatis de admonendo fratre.

Et confirmant ex eodem D. Tho. qui habet ibidem, mulieribus licere se ipsas ornare ad decensiam sui status, & aliquid sibi super addere quo placeant viris suis, Ex quo sequitur artifices huiusmodi ornamentorum & fucorum non peccare in vsu istarum artiū; At quod est de fuccis & ornamentis mulierum, idem esse debet de taxillis, cartis, armis, & similibus rebus, quibus homines bene vel male vti possunt.

Ad intelligentiam huius questionis quæ tot capita cōtinet, Obseruemus primo. Opinioniones istas sic differre, vt prima, & secunda condemnet vendentes res quibus homines male vti possunt, quando p̄sumitur emptorem illis abufurum, siue res istæ indifferentes tantū sint, siue natura sua tendentes in malum: siue abusus earū tolleretur, siue non: siue sint in damnum tantum ementis illas, siue in damnum alterius: Tertia vero opinio distinguit (& recte) inter res ex se tendentes in malum, & indifferentes, Rursus has indifferentes distinguit in eas quarū abusus toleratur à Repub. vt res quibus abutuntur meretrices & lusores, & eas quæ nō tolerantur à Repub. vt ea quibus vtuntur homines ad homicidia vel maleficia. Tertio eadē res indifferentes aliquando sunt in dānum tertij, vt venena, & arma tendentia in homicidiū, aliquando vero solum sunt in damnum & peccatum abutentis illis, vt carnes, quas gulosus emit ad violandum ieiuniū. Quibus positis dānat hæc tertia opinio, Primo res natura sua tendentes in malū, Secundo indifferentes, quæ probabiliter p̄sumuntur esse in dānum tertij, Tertio eas quarū abusus nō toleratur à Repub. ea de causa quia sunt in damnum aliorū. Concedit autem licite vendi res ex se indifferentes, quæ non sunt in damnum tertij, & quarum abusus toleratur à Repub. propter aliquod bonum commune, etiam si venditor intelligat emptorem illis abufurum, modo non vendat illas eo fine vt deseruiant illi iniquitati; sed solo animo vendendi rem suam.

Obferuamus secundo. Inter res quarū abu-

sus tantum cedit in damnum abutentis illis, & eas quarum abusus est in damnum tertij, hoc interesse: vt in prioribus, aut is qui rebus illis abutetur, aut iā ex se paratus erat illis abuti, aut nō est ita paratus; sed ego offero illi occasionem: si quidem ipse iam ex se paratus sit, possū vti peccato illius in meū commodum ex iusta causa, quod si paratus non sit, non licet mihi vti peccato illius neque in meum vtilitatem, quia tunc reuera inducerem illum ad peccandum, & cooperarer peccato illius. Quo nomine docent omnes DD. licere accipere pecuniā ab vsu ratio parato ad fcenerandum, quia cum dare vel accipere pecuniam sit res ex se indifferens, & vsurarius ille iam ex se sit paratus, ego postulans ab illo pecuniam, qua egeo, non induco illum ad peccandum; sed vt ortum peccato illius in meum commodum. Secus vero est, quando non est paratus, tunc enim esset offerre illi occasionem peccandi. In rebus artem, quarum abusus cedit in damnum tertij, tenemur absolute & simpliciter prohibere ex charitate quantum possumus, ne quis illis abutatur: quia tenemur ex charitate damnum proximi quantum possumus euitare, etiam si aliqua vtilitas inde nobis proueniret, quia nulli licet sibi consulere cū damno alterius.

Obferuemus tertio ex Caiet. in illa responsio. 13. Dub. 4. Cum ratio mediorum sit sumenda ex fine, res quæ ex se dicunt ordinem ad finem malum, eo ipso esse ex se malas, res autem quæ dicunt ordinem ad finem indifferentem quo potest proximus bene vel male vti, esto male illis vsurus sit, esse indifferentes: nec malitiam abutētis illis tollere genui nam illarum indifferentiam: (V. g.) porrigere alicui carnes ad cœnandū, esto sciam illum violaturum ieiunium, non est actus malus; sed indifferens, quia porrigens illas non exhibeo eas huic, vt frangat ieiuniū; sed vt solum cœnet, quod est indifferens: Quo fit vt violatio illa ieiunij non sit tribuenda mihi, qui obtuli carnes; sed iniquitati comedentis illas tali die, ego enim solum obtuli, illas ad comedendum, quod est indifferens. Qui vero alteri offerret carnes vt frangeret ieiuniū, offerret profecto illas per actū ex animo eius ordinatū in finem malum, & sic illa oblatio carniū esset mala, & cooperaretur peccato alterius.

Sit prima conclus. *Vendere rem ex se tendentem in malum, siue natura sua tendat in illum, siue ex suo modo, & forma, vel circumstantia illud habeat, vt tendat in malū vt domus sic edificata, vt non possit deseruire nisi in Synago-*

agogam, est peccatum.

Patet, quia vendēs talem rem, cum emptor non possit illa bene vti, consentit in peccatum illius, & cooperatur illi.

Secundo, vendens rem indifferentem nō alio nomine excusatur a DD. nec potest excusari, nisi, quia cum emptor illā bene vti possit, siquidē male illa vtatur soli culpæ illius tribuendū sit. Ergo quādo res non est indifferens, sed tendens ex se in malum vsu, vendere illā est simul videri malum vsu illius, propter quod erit etiam venditori tribuendus.

Tertio, Ars conficiens huiusmodi res est prohibita, vt docet D. Tho. loco cit. ex D. Chrysolto. & Cypriano; ergo neq; licet eas vendere. Probo consequen. Quia cum ratio mediorum sit sumenda ex fine, & artifices res artis suæ faciant, vt vendat, quæ non licet facere, nec vendere.

In hac conclusione omnes conueniunt, & habetur vt ait D. Anton. 21. q. 1. Can. 1. sed apertius. De consecratio. Dist. 3. Can. Fucare. vbi damnat D. August. vendere viris in aures vel alia ornamenta, Quia hæc inquit nos ad placendam hominibus, sed ad seruendū demonibus adhibentur. Et l. Quod sepe §. veneni. ff. de contra. emp. quam asserunt hic. Angel. Antoni. & alij DD. habetur. *Rei flagitiosæ quæ nullomodo per additionem alterius utilis esse potest, nec emptio, nec mandatum, nec societas valere possit.* Et de huiusmodi rebus intelligendi sunt Cano. Falsas. Can. Fratres. Can. Negotium. De pœnitent. Dist. 3. in quibus damnantur artes, officia, & negotia, quæ sine peccato exerceri nequeant, & prohibentur absolui, vel admitti ad pœnitentiam in huiusmodi artibus vel negotiis persistentes.

Secun. Conclus. *Vendere rem indifferentem eo animo vt emptor illa abutatur illicitum est omnino:* Constat iam ex dictis, quia tali animo vendēs consentit, & cooperatur peccato emptoris.

Tertia conclus. *Vendere res indifferentes quarum abusus non toleratur a Repub. & cedit vel timetur probabiliter cedere in damnum tertij, siue particulare, siue publicum Reipub. vel Religionis Christianæ illicitum est omnino. Committitque sic vendens idem peccatum quod emptor & incurrit easdem pœnas.*

Patet. Primo, quia In rebus indifferentibus quarum abusus est in damnum tertij, non licet vti peccato proximi neq; in propriū commodum, vt constat ex secunda obseruatione.

Secundo, qui potest & debet prohibere damnum alterius, nec prohibet, concurrat etiam ad illud, saltem virtualiter, venditor iste in hoc casu potest prohibere dānum, quod per res illas vult emptor alteri inferre, non vendendo illas, debetque illud ex p̄cepto charitatis prohibere; ergo vendens cooperatur peccato ementis.

Deniq; tenetur ex p̄cepto charitatis, qui intelligit vel prudēter suspicatur Ioāne nociturū Petro vel admonere Petrū, vt sibi caueat, vel denuntiāre, aut accusare Ioāne, quando sola admonitione non occurritur sufficienter illi periculo: Ergo multo potius tenebitur non vendere illi arma quibus potest fratri nocere. Et confirmatur. Iudex rectus iuste condemnaret talem venditorem, si iuridice probaretur illum prudēter suspicantem malum animum emptoris videri illi huiusmodi res, sicut cōdemnaret qui interfecituro fratrem accommodat sua arma, talis igitur venditor grauius peccat in hoc casu.

Dixi in hac conclusio. res indifferentes quarum abusus non tolleratur a Repub. & cedunt in damnum tertij, quia vbi non cedunt in damnum alterius, esto non tollerent illos Respub. non reddunt venditionem illicitam, quamvis sciat venditor emptorem rebus illis abufurum (v. g.) licet vendere cibos violaturo ieiunium, modo non vendantur eo fine vt emptor ieiuniū frangat, sed solum animo vendendi rem suam: quia licet iste abusus non tolleretur ab Ecclesia, at cum ciborum emptio sit res indifferens, qua potest emptor bene vti, si male vtatur, nulli nocet p̄ter quam sibi soli, (suponimus enim frangere illud ex sola gula non ex contemptu religionis) Nec tenetur venditor cauere illum abufum, sed potest vti peccato illius qui ita paratus est comedere, in suum cōmodum, nempe vt res suas vendat.

Quarta conclusio: *Res indifferentes quarum abusus tolleratur a Repub. nec sunt in damnum alterius vendere, licet etiam si intelligat venditor emptorem illis abufurum, nec tenetur venditor in his examinare mores vel intentiones ementium.*

Probat. Quia si ad id tenerentur venditores, quotquot sunt artifices, & venditores mercium essent in statu peccati, quia multi res illorum non emunt nisi in malos fines, nempe vt illas dono offerant mulieribus, aut iudicibus in malum finem, paratq; sunt vendentes ista ad venden-

dendum omnibus indifferenter sine vilo examine emptorum. Nec vllus est Doctōr qui illos ad tale examen obliget, esset enim darum & rigidum:

Secundo, venditores isti solū instituūt vendere res suas, peccatum vero illud emptorum nec directe, nec indirecte volunt; ergo non peccant vendendo: Consequētia perspicua est, quia vbi nullus est consensu, nec peccatum: Antecedens vero ostendit. Inprimis non volunt peccatum illud directe & formaliter, cum solum intendant res suas vendere. Neque indirecte; probo: indirecte dicitur concurrere aliquis ad peccatum alterius; quando non prohibet illud cum possit & debeat, in hoc autem casu venditor, etsi possit prohibere peccatum emptoris; non tamen tenetur, quia non tenetur priuatus ciuis prohibere aut vitare, quā a Repub. tolerantur: etenim si illa euitare oporteret, illud gubernatoribus tantum incumbēret non priuatis.

Tertio, venditio in qua nulla est iniustitia, nec ratiōe pretij, nec ex defectu rei, licita est; quando ordinatur ad bonum Reip. sed venditio rei indifferentis cuius aliquem abusum tolerat Respub. est huiusmodi, ergo licita. Probo minorem. Accessorium, vt dicunt, sequitur naturam sui principalis; sed huiusmodi abusus, esto in eo qui re illa abutitur sit malus; & peccatum, Reipub. vero vtilis est & bonus, veluti esse meretrices ne tota ciuitas libidine ardeat, vti Iudæos suis ritibus in confirmationem nostræ fidei, vendere igitur his res indifferentes licet, non tanquam ad malum vsum eorum; sed in bonum commune Reip. vel fidei.

Quarto, in rebus sic indifferentibus non licet quidem in ducere aliquem non paratū ad peccandum, licet tamen vti peccato illius, qui iā paratus est in propriam vtilitatē, in casu autem huius quartæ conclus. venditor non inducit emptorem ad peccandū, imo velle illū non peccare; sed solum vtitur peccato illius in suū cōmodum; Ergo. Dices licet emptor ille paratus sit ad peccandum, at eo tempore & loco non peccaret, nisi venditor illi vendidisset, vnde videtur ad illum particularem actum peccati offerre illi occasionem: Hęc ratio nihil refert, nam nec vsurarius paratus, in particulari exerceret hic & nunc vsuræ actum, nisi ego ab illo peterem pecuniam, & nihilominus vt videbimus licet illam petere ab illo.

Denique nisi hęc conclus. vera sit, peccaret qui meretricibus venderet carnes, panem, medicamina, & necessaria salutis illarum, cum ille salute sua abutatur ad peccandum. Similiter qui locaret domum meretrici; vsurario, aut cuius peccatori, cum non vtantur illa nisi ad sua delicta, quod tamen nullus affirmabit. Intelligenda autē sunt hęc quæ dicimus de emptore parato ad peccandum, peccato sibi tantum nociuo, nā si peccatum illud redactum in opus sit in damnum alterius; illicita est venditio, vt ex præced. conclusionibus constat.

Ex his conclusionibus licet nonnulla colligere ad præxim pertinentiā.

Primo. Non licet vendere paganis idola, vel altaria iuxta illorum ritus confecta: Nec Iudæis vestes Sacerdotales, panē azimatum, lactucas agrestes, gladiolos circuncisionis, nec ædificare, idolatris delubra, aut Iudæis Synagogas, aut Mauris mesquitas cum his omnibus nequeant vti nisi ad suos ritus. Nec licet vendere Iudæis, vel infidelibus crucifixum, aut imaginem aliquam Christianorum, cum his præsumendum sit eos abuti, irridendo, & impropere illis qui abusus cedit in maximum contemptum Religionis, nec toleratur ab Ecclesiā. Licet autem Iudæis vel aliis vendere agnos, flores, & similia quibus quivis potest bene vti, esto sciat venditor illos eis abufuros: quia sunt res ex se indifferentes, quarū abusus culpa tantum emptorum accidit, & toleratur.

Sequitur secundo, non licere vendere venenum, vel arma illa quæ solum deseruiūt homicidiis per insidias, nec alia arma tempore belli iniusti, quia hoc est in damnum Reipub. nec Respub. humana communis illud tolerat, quāuis hic priuatus princeps iudicet bellum illud sibi expedire. Vnde in eo casu nec subditus illius Principis, nec alius potest arma vendere, vbi vero bellum est dubium, subditus potest illa vendere, sicut & militare, extraneus vero non potest. Quod autem quidam dicunt, tempore belli iniusti posse speculatiue arma vendi tanquam res indifferentes: practicè vero non posse, quia milites non vtentur illis vt indifferentibus, sed vt nociuis in damnum tertij, reiciendum est: In materia enim morali non sunt admittendæ istę metaphysicę speculationes, cum practicè arma tali tempore nociua sint in damnum Reipub. & Innocentū, quod damnum tenetur quivis vitare quantum potest ex charitate, & iustitia legalis. Vnde

Vnde vendens cooperatur iniquitati illi sui Principis, similiter extraneus qui in bello dubio venderet, cum non teneatur obedire Principi alieno, teneatur vero vitare quantum potest damna proximorum. Quod non est de subdito, qui tenetur in dubio suo principi obedire, vt recte docet Caiet. infra q. illa 169.

Sequitur tertio, non licere vendere arma, vel gladium ei qui presumitur vel se ipsum, vel alium occisurum. Nec venenum, non solum illud quod læthale tantum est, quod dicitur toxicum, verum neque illud quod est indifferens, potestque misceri medicinis, quamuis solis pharmacopolis illud vendi possit. Nec licet vendere ea quæ habent vim veneni, vt *Solyman* quibus vtuntur foeminae ad suos fucos, præterquam foeminis honestis, quas certissimū sit illis nō abufuras, Nec licet vendere puellam aut mulieri grauidæ quæ inferunt abortum. Similiter neque ea, sine quibus emptor (esto alias haberet animum peccandi) actu tamen sibi vel alteri nociuo non peccaret, (V. g.) est virgo parata ad stuprū, vel mulier ad adulterium, quod perpetrare nequeunt nisi domum meam illis conducam, non possunt in hoc casu eam illis locare. Horum omnium ratio est, quia abusus emptoris circa huiusmodi res non toleratur a Repub. quia est in damnum tertij, quod tenetur quivis ex præcepto charitatis quantum potest vitare.

Sequitur quarto, licere tempore pacis & iusti belli conficere arma communia, quibus homines bene, vel male vti possunt præterquam his quos prudenter suspicatur illis abufuros, alijs vero ab his recte possunt; nec tenentur emptorum mores vel intentiones inquirere, sufficit illos non esse viros suspectos. Similiter licet vendere taxillos, aleas, &c. etsi venditor sciat emptorem illis abufurum, tum quia talis abusus non est tribuendus venditori, tum quia toleratur a Repub. nec est in damnum tertij. imo vt recte obseruauit Syluest. aleis & taxillis vtuntur sæpe homines bene sicut pilis & schachis in leuamē tedij, & laboris. Similiter licet vendere fucos & quæuis ornāmēta foeminae non solum honestis, verum etiam meretricibus, & alijs rebus illis abufuris. Ratio horum omnium & similibus est: quia venditor solum vendit animo vendendi res suas, quod si emptores illis abutantur, vitio eorum non venditorum illud accidit, estque abusus toleratus a Repub. & in illius vtilitatem. Vnde male quidam adeo fucos

mulierum honestarum, & quibus moderate illæ vtuntur reprehēdunt, cum id eis maxime liceat, ne viri ipsarū alias quærāt, vnde Pau. i. Corint. 7. *Mulier nupta cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat viro.*

Ita sit recedendum esse in hac parte a sententia illa Angeli, Hostiensis, Archidiaconi, Medinae, Nauari, & aliorum sententiū non licere hęc vendere emptori, qui timeatur illis abufurus. Sententiā vero quam hic sequimur, docuit etiā vir eruditissimus Ioānes à Peña, subscribitque D. Nauar. cap. 28. additionum ad cap. 17. nu. 185. vbi retractat opinionem; quam habuerat cap. 23. num. 90.

Ex his sequitur licere etiam locare domos vsurariis, lusoribus, & meretricibus, nisi hæc sua vicinia plurimum nocerēt alijs foeminis honestis, quia tunc in damnum tertij illud cederet meretrices habere vicinas.

Nunc ad illa argumenta Medinae & aliorum initio proposita.

Ad 1. Respondeo venditorem vel ministrum eius solum cooperari peccato emptoris, & tribuere illi instrumenta iniquitatis, quando vendunt illi vel res ex se tendentes in malum, vel indifferentes quibus emptor abutitur in damnum tertij, estque prohibitum a Repub. vt si daretur gladius furioso, vel quando vendit illi habens eandem prauam intentionem, quam habet emptor ille: extra hos casus nō est dicendus illi cooperari.

Ad 2. Dico, in illo cap. vnico haberi sermonem de armis & sagittis tempore belli iniusti, & damnari ibi artes conficientes instrumenta prohibita a Repub. & nociua proximis.

Ad 3. Constat ex dictis, venditorem concurrere in directe ad malū vsum emptoris, in rebus quæ cedunt in damnum tertij, vel ex se vel vitio emptoris, quia illud damnum potest & tenetur prohibere; in alijs vero indifferentibus quarum abusus non est ita nociuus, nec prohibitus, non concurrunt neque directe, cum non vendat tali animo & sine, neque in directe, quia non tenetur illud prohibere, vt explicatum est.

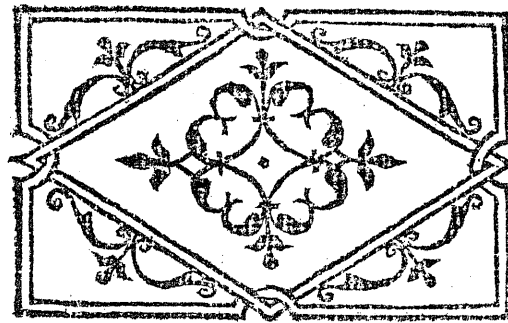
Ad 4. Constat ex dictis abufum rerum quæ ex se & natura sua tendunt in malum finem, esse in damnum tertij, & ideo prohibitum a Repub. Abufum vero aliarum rerum quæ ex se indifferentes sunt, nec tendunt in damnum alterius, tolerari, & ita priuatos venditores non teneri ad illud vitandum, sed posse eo vti in suum cōmodum.

Ad vltimum dico, permissionem Reipub. non efficere vt quod ex se malum est bene fiat, efficere tamen, ne priuati teneantur ad illud prohibendum, imo nec posse ipsos illud prohibere, cum gubernatores illud permittant vt rem bono communi vtilem, & ita possunt cōficere & v̄dere, quæ illi vsui, & si malo vtilia sunt, quatenus abusus ille cedit in bonum Reipub.

Offerebant sese hic nonnullæ aliæ contro- uersia, quæ ad hanc quæstionē siue disputa- tionem de emptione, & venditione vide- bantur pertinere, quas inferius tamquam cō- modiori loco explicabimus.

Nam imprimis varios titulos, seu causas excogitatas ab hominum cupiditate, ad au- genda rerum venalium pretia, ratione expe- ctatæ solutionis explicabimus q. 78. art. 2. agentes de vsuris, cum tale augmentum pretij vsurarium plerumque sit.

De Monopoliis, quæ venditores excogi- tant ad rerum caritatem, agemus in disputa- tione priuata de contractu locationis. Ad quæ etiam pertinent emptiones & venditio- nes fructuum, & reddituum, siue seculariū, siue Ecclesiasticorum, quæ hispane dicuntur *arrēdar*, de quib⁹ ibidē copiose differemus, & de variis difficultatibus, quæ circa huius- modi emptiones fructuum tam in foro ani- mæ, quam in foro exteriori passim acci- dere solent.

DISPVTA

Eod em loco explicabimus, quæ ad pro- mercatores pertinent; cum frequenter homi- num vitio, & iniquitate, occasione fructuū quos ex decimis, & primitiis multi emunt, alios fructus, simileque res in vnum con- gregare; & occultare, vt ea via pretia rerum augeantur, soleant.

Vbi, quia periculosum illud vendendi e- mendiq; genus, quod hispane dicimus *moa- tras*, in quo res alicui carius vendita ad cre- ditum, ab eodem vilis numerata pecunia statim emitur, ab eisdem promercatoribus exerceri solet, eodem etiam loco a nobis examinabitur.

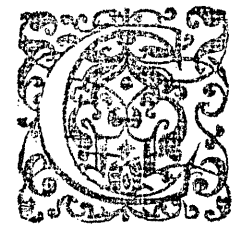
Multa denique hic tractari poterant circa venditiones, quæ commodius a nobis infe- rias dum inuitiores contractus, veluti So- cietatis, Depositi, Commodati, Locationis, Assuratiōnis, & similes percurtemus, com- modius explicabuntur. Nunc quæ hætenus dicta sunt ad intelligentiam huius quæstio- nis 77. dicta sufficiant.

Quæstionem vero seu disputationem ab omnibus peritis iudicatam difficilem, quam proxime subiicimus de Vectigali- bus, & Gabellis a veritatis studiosis opto, ac postulo attente legi, & considerari, pro- pter crassam nimis ignorantiam, quam circa hæc, non modo imperitum vulgus, verum etiam & multi confessarij cum graui cōscien- tiarum damno patiuntur.

DISPVATIO. DE TRIBVTIS ET VECTI-

GALIBVS. AVTORE EODEM F. MI-

chael Salon Augustiniano, Sacræ Theo-
logiæ Doctore.

VM præcedenti quæst. de emptionibus, & venditionibus cum D. Tho. disputauerimus, in quo genere contractus, præter iniustitiã quæ vel ratione rei vendite, vel ratione pretij cōmisi potest, alia quoq; nonnūquam accidat, nempe vt per fraudem vel occultati- nem mercium non soluantur vectigalia, gabelle, municipalia jura quæ dicuntur *Afsisia*, & similes impositiones, equum esse duxi- mus de his omnibus hoc loco antequam ad alias quæstiones D. Thom. progredia- mur copiose differere: Vbi quinq; a nobis diligenter discutienda sunt. Primo. Ex- plicabimus varias voces quibus DD. tam Theologi quam Iurisperiti, & Summistæ in hac disputatione vtuntur. Secundo, An vectigalia & tributa iusta sint in foro animæ debita & persoluenda, etiam si non exigantur a Principibus, & Magistrati- bus, vel ab illis quibus hæc cura incumbit? quos Sacræ literæ exactores vocant vel publicanos. Tertio, Quæ conditiones siue leges exigantur, vt huiusmodi gabelle & vectigalia iusta sint, & in foro animæ debita. Quarto, Expendemus priuatim, & in singulari vectigalia gabbellas, & *Afsisia* quæ in hoc nostro Regno, & ciuitate Va- lentiæ, & alijs locis Hispaniæ sunt in vsu. Demum quid iustitiæ vel iniquitatis con- tineant Tributa, & obsequia siue munera quæ subditi Ducibus, Comitibus, Varonibus, & alijs Dominis locorum maxime nouiter conuersi solent conferre.

AGVNT. de his omnibus DD. Theologi in 4. Dist. 15. in qua a Magist. & Sco- lasticis disputatur de restitutione. Summistæ in verbis *Vectigal*, *Pedagium*, *Gabella*, & *Mannus*. Iuristæ ff. de publicanis. Et Cod. Noua vectigalia instit. non posse. Et in pri- uatis tractatibus de *Vectiga*. & *Tributis*. Canonistæ in cap. Super quibusdam. Ext. de verborum signif. cap. Quamquam de censibus, & cap. Innouamus. Ioan. Medina. Cod. de Restitut. q. 13. De Gabellis non defraudandis, & sequen. Soto lib. 3. de Iust. q. 6. ar. 7. Et lib. 4. q. 6. ar. 4. Castro de lege pœna. lib. 1. cap. 9. & sequen. D. Thom. Opusculo 20. cap. 4. & 11. Et in Epistola ad Ducissam Brabantiae de regimine Iudeorū. D. Antoni. 2. p. tit. 9. cap. 13. Ioan. Driedo. lib. 3. de libertate Christiana. cap. 5. Conarra. in Reg. Pecca- tum par. 2. §. 5. Nauar. in suo manua. cap. 23. num. 54. & sequen. Cordub. in opusculo de casibus conscientiae. q. 95. Magister & institutor meus Blasius Nauarro in suo opusculo de vectigalibus, & Ludouicus Lopez in suo instructor. conscien. p. 2. cap. 36. & sequen. è quibus omnibus & alijs non paucis quæ in hac disputatione afferemus desumpta sunt.

ARTIC. PRIMVS. QVID proprie ista sit. Censur, Tributum, Vectigal, Ga- bella, Duana, Thel. neum, Pedagium, Guidagiū, Afsisium, Inuestitio, Collecta, Tallia, Pre- stantia, Mannus, Obsequium, Anga- ria, Peraagaria, & Similia.

VM his & similibus vocibus vtantur Doctores in hac disputa- tione quam aggredimur, propria singularum significatio & vis est in initio a nobis explicanda necessario, vt rerū de quibus dicturi sumus explorata & pers- pecta propria ratione, & natura, quibus legi- bus

bus ille contineri debeant, ne equitatis, & iustitiæ limites egrediantur, facilius iudicemus.

Controversia Prima.

QVID SIT CENSUS.

Primum igitur. Censuræ ut observat Silvef. Gabella. Primo num. 2. duplex est. Alter publicus, qui exhibetur Principi, vel Fisco: alter autem privatus quem vnus cuius alteri persolvit ratione fundi, domus, vel alicuius pecuniæ debite, vel acceptæ, qui dicitur annua pensio vel censualis pensio. In hoc posteriori sensu utemur hac voce quæst. seq. 78. vbi de vsu rerum quæ in Censibus, cambijs, & similibus contractibus committi possunt differemus. In priori vero qui proprius est huius loci, Censuræ est quod vnusquisque cuius suo principi in signum subiectionis precipitur persolvere.

Qua de causa numerabantur & describebantur quandoq; apud antiquos subditi, idq; duobus modis: Nam aliquando fiebat huiusmodi descriptio, non solum ut haberetur numerus subditorum, verumetiam ut vna cum ea numeratione deprehenderetur quantum vnusquisque haberet in facultatibus, ut iuxta illarum rationem & mensuram tributum principi penderet. Aliquando vero fiebat solo appetitu, & ambitione gloriæ, ut cognosceretur solum magnus subditorum numerus, nec computabantur tunc facultates vel reddebatur tributum iuxta illarum quantitatem, sed simplex tantum aliqua pecunia æqualiter ab omnibus.

Priori modo instituit censuram inter Romanos Sertius, ut refert Titus Livius lib. 1. sic de illo scribens: *Censuram instituit rem saluberrimam tantum futuro imperio, cum quisque tantum persolvat, quantum ille iuxta bonorum suorum facultatem ac æstimationem prescriptum fuerit.* Vnde qui singulorum facultates æstimabatur, dicti sunt Censores, & illarum rerum æstimatione Censuræ, indeq; translato nomine quod quisq; persolvebat dictum quoq; fuit census. Ita Cicero. 3. de legibus refert verba illa sumpta ex legibus duodecim Tabularum. *Censores populi familias facultatesq; censent.* Hinc sicut duces exercituum in suis signis militibus utebantur illis quattuor literis S. P. Q. R. ita hic censores cum ad describendos subditos proficerebantur, deferebant quoque secum quædam velut signa militaria descripto in eis triplici C. C. C. id est *Cives, Capita, Censuræ.* Hoc modo Pompe-

ius vel alius aliquis voluit Iudeos describi cum primum cœperunt Romanis esse subiecti ex Iosepho lib. 18. Antiquit. cap. 1. quod illi egrè admodum tulerunt, sed persuadente illis dum. Sacerdote Iozaro passim sunt personas ipsorum describi, & facultates eorum censeri, ne bellis vastarentur.

Secundo vero modo præcepit Octavianus Cæsar qui primus fuit vocatus Augustus, anno 42. sui Imperij, quo tempore natus fuit servator noster Christus, ut describeretur vniuersus orbis, qui Imperio Romano subiacebat. Hæc enim descriptio Octavianiani edicto indicta, (vt optime observat Cornel. Iansenius. 8. cap. sue Concord. Evangelicæ) non fuit facta ad censendas facultates, sed vt constaret tantum quam ingens subditorum numerus Octavianiani ditioni pareret. Quod optime colligit, primo ratione, Quia si vna cum descriptione hominum fuisset quoq; tunc censenda singularum bona, non expediebat, vt ascenderet vnusquisq; in civitatem vel oppidum vnde erat oriundus, quin potius vt maneret in eo loco, vbi domum possessioneq; habebat: descriptio autem illa vt constat ex D. Luca fuit facta vnoquoq; in civitatem vnde erat oriundus ascendente. Secundo ex eadem scriptura, quæ hanc descriptionem professionem vocat, qua nomen dabant Principi Romano, & se illi subditos profitebantur, indicans hoc sine factam esse, non ad ditandum ærarium Imperatoris. Ita dicitur Luc. 2. *ibant omnes vt profiteretur, &c.* Et Paulo post: *Ascendit autem Ioseph vt profiteretur cum Maria, &c.* Et Acto. 5. agens D. Lucas de illo Iuda Galileo qui voluit haberi pro Christo eodem tempore quo servator noster natus est, ait: *Post hunc venit Iudas Galileus in diebus professionis, &c.* In hac ergo descriptione indicta ab Octaviano non fuerunt censite facultates Iudeorum, sed solum in signum subiectionis descripti vniuersi, & solutus ab vnoquoq; quidam numerus. Cœpitque ab eo tempore singulis annis solui numerus ille ab omnibus tanquam census quo subiectionem illam profitebantur: cudebaturque numisma quoddam cum imagine, & inscriptione Cæsaris, quo census hic persolvebatur, vt hac ratione subiectio illa, & solutio diutius ac firmiter permaneret, neq; ab ea vllò tēpore Iudæi retrocederēt. Is enim est census de quo Iudæi cum Herodiano. Math. 22. Christum servatorem nostrum sub dolo interrogarūt, liceret ne censuram dari Cæsari

Cæsari an non? quibus Christus Dominus sapientissime ex imagine & subscriptione numismatis quo persolvebatur census ille, occurrit. Etenim cum in illo esset imago & nomen Cæsaris respondit. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c.* Qui plura de huiusmodi censu desiderat, legat Orosum de his quæ acciderunt circa Christi natiuitatem.

In summa census est quod redditur Principi titulo subiectionis, in quo sensu dicitur. L. Aetatem. ff. De censibus. *Quod annuatim soluitur in quantitate, &c.* Qui in subiectionis signum, & Principis necessitates persolvitur apud Christianos Principes, vt suo loco dicemus institui potest ab ipsis, & subditis imponi; qui vero ad gloriæ tantum vel cupiditatis ambitionem, & appetitum, nec est, nec debet apud eos esse in vsu, cum Dauid. 2. Reg. 24. eo quod ex ambitione & timore animi populum describi, & numerari voluerit, gauissimas Deo poenas reddiderit. Et hæc de isto censu.

Controversia Secunda.

QVID SIT TRIBUTUM.

TRIBUTUM est quod ex proprijs fructibus, vel terræ nascentibus tribuimus Principi, vel Reipub. ad alendos milites, & exercitus, qui ciues ab hostibus tuentur. Vnde Cicer. 2. Offic. dixit: *Danda opera est, ne quod apud maiores nostros saepe fiebat propter ærarij tenuitatem, & bellorum assiduitatem, tributum sit conferendum.* Ideo Festus vt refert Ambrosius Calpinus. *Tributum* (inquit) *dicitur esse, quod ex privato in publicum tribuitur, vt pote ad alendum publicum militem.* Qua de causa vocatur etiam stipendium, vt habetur. L. Ager. ff. De verb. & Rerum signif. Varro, cui consentit. D. Isidorus lib. Etimolog. vult dictum à Tribubus, quia vnæqueq; Tribus & Pars populi ex suis bonis iuxta hæreditates quas possidebat, partem aliquam conferebat in stipendia militum. Archidiac. in Can. Si in morte. 23. quæst. vlt. nu. 2. ait. dici Tributum, quia Tribunis qui præerant partibus populi Rom. ad sumptus necessarios ad tuendam civitatem à singulis conferebatur. Quæ omnia in idem fere coincidunt, vt Tributum sit, quod ex proprijs fructibus persolvitur ad Reipub. defensionem, & utilitatē, qua de causa exhibetur Principibus tanquam acerrimis ipsius

Reipub. defensoribus, & his quibus ex officio incumbit ciues in pace continere, suū vnus cuiq; tribuere, impios & sceleratos Reipub. perturbatores arcere, externos inimicos vi & armis profligare. Quod optime docuit B. Paul. ad Roma. 13. vbi cum prius dixisset de Principe: *Minister Dei est, ac vindex in eos qui male agunt, non. n. sine causa gladium portet, &c.* Subiungit: *Ideo tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes, &c.*

Quo sit censuræ & tributum differre tribus modis. Primo. Quia census commode diuiditur in publicum & privatum, vt vidimus cum Syluest. Tributum autem publicum tantum est cum soli Principi reddatur. Secundo, differunt materia, quia census redditur de quibusvis bonis, tributum vero de folijs terræ nascentibus. Tertio, distinguuntur sine, cum census in signum subiectionis & seruitutis exhibeatur, tributum vero licet non reddatur nisi à solis subditis suo Principi, non tamen redditur in signum subiectionis sed ad defensionem tantum Reipub. & eiusdem necessitates: quibus debet Princeps proficere. Vnde ex solutione tributi non inferatur necessario subiectio, vt recte docet Abbas in cap. 2. De censibus num. 3. & Felin. in cap. Ad audiētiam num. 21. De præscrip. Glofa. in verb. Ecclesia. in Can. Tributum. 23. q. 8. Et DD. in Can. Magnum. 11. q. 1. & in cap. Præterea, el segundo. De Transactio nibus.

Controversia Tertia.

QVID SIT DIDRACHMA.

DIDRACHMA est didrachma, qua licet modo non sit in vsu, cum tamen legatur in Euangelio, explicanda quoq; à nobis est. Legimus enim Math. 17. Publicanos qui Capharnaum tributum exigebant cum eo Dominus transiret, dixisse Petro: *Magister vester non soluit didrachma? Est ergo questio inter Doctores quid essent hæc didrachma, est enim vox pluralis cuius singulare est didrachmum.*

D. Chrysostomus quem sequuntur Theophilac. & Euthimius, putat pecuniam illam quæ secundum legem Moyfi soluenda erat à primogenitis, appellari ibi didrachma. Dominus enim quia ad liberandos Israëlitæ primogenita Aegyptiorum percussit, postulavit consecrari sibi omnia primogenita Iudeorum, cæterum quia solum Tributum Leui designauit

rat in ministeria & obsequia Tabernaculi, constituit legem. Leuit. 12. vt primogeniti Tribus Leui manerent sibi consecrati, & in Tabernaculi obsequium: primogeniti verò aliarum tribuum redimeretur quinque siclis, Hanc ergo pecuniam quinque siclorum pro primogenitis persoluebam, opinatus est Chrysostomus cum Theophil. & Eutimio esse didrachma quæ à Christo postulabant exactores illi Capharnaitæ.

Sed hæc sententia non est accomodata. Primo quia illi quinque sicli semel tantum persoluebantur, quadragesimo scilicet die à natiuitate infantis, sicut persoluit eos Beatissima Virgo pro Christo in die suæ Purificationis: Quod significauit D. Luc. dicens: *Tulerunt illum in Hierusalem, vt offerrent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vuluam sanctum Domino vocabitur.* Id est omne masculinum primogenitum erit consecratum Domino, aut Redemptum quinque siclis, tuleruntque illum in Hierusalem vt id præstarent. Secundo hæc pecunia quinque siclorum reddebatur soli Sacerdoti, & in templo tantum, vt ex eodem Euangelio constat, didrachma vero Publicanis Romanis in quacunque prouincia. Tertio, pro primogenitis persoluebantur quinque sicli, didrachma autem nec vnicus siclus est, sed dimidium sicli. Nam vt licet colligere ex Budeo in lib. de Assæ, & D. Hiero. in 4. cap. Ezechiel. & Iosepho lib. 3. Antiquit. cap. 12. Siclus idem est quod stater, valens quatuor drachmas sicut stater, vnde didrachmum, id est duplex drachmum, dimidium tantum est stateris vel sicli, tantum abest vt sit quinque sicli: Valet autem didrachmum ex Budeo & alijs septem stuferos Teuthonicos, apud Germanos; Septem solidos Turonicos apud Gallos, qui apud Hispanos efficiunt Argenteum & dimidium depts duobus vel tribus nummis Valentinis.

D. Hilarius cum Exod. 30. præciperetur, *Vt omnis vir qui est in numero filiorum Israel vigesimo anno egrediens persoluat dimidium sicli in vsus tabernaculi.* Existimauit didrachmum esse hoc dimidium sicli, adductus similitudine pecuniæ, cum didrachmum vt modo ostendimus sit dimidium sicli, videturque fauere huic sententiæ, quod habet Iosephus lib. 7. de Bello Iudaico cap. 26. præcepisse Vespasianum Iudeis omnibus vbicunque degerent, vt binas drachmas, id est didrachmum singulis annis penderent in Capitolium, sicut antea pendebant Hierosolymorum

templo: Vbi videtur Iosephus insinuare dimidium sicli quod pendebatur templo, esse didrachmum quod Publicani Romanorum postularunt à Christo.

D. Hiero. Iudicat didrachma esse illam censum seu tributum, quod à tempore natiuitatis Christi edicto Octauiani Iudeis fuit impositum, & quod ceperunt persolueri vnusquisque in ea ciuitate, vel oppido vnde erat ortus vel oriundus. Et quoniam Christus inquit Hieron. nutritus erat in Nazareth oppido Galilæe, credebaturque sibi ortus & Galilæus: postulant ab eo hoc tributum vel censum Capharnaum, quæ Metropolis erat Galilææ.

Hæc D. Hieron. Sententia probabilior multo est quam illa D. Hilarij. Primo, quia etiam post destructum templum à Vespasiano non solueretur dimidium illud sicli in vsus templi, attamen quandiu templum permanisset semper illud fuit persolutum à Iudeis iuxta præceptum legis in vsus Templi, exhibebaturque Sacerdotibus, vel Leuitis, minime vero publicanis Romanis, vnde aliud necessario est didrachmum illud quod à Christo exigebatur. Secundo ipsemet Christus explicauit quid sit hoc didrachmum. Cum enim illud postulasent à Petro, de eodem agens seruator noster dixit statim eidem Petro. *Reges gentium à quibus accipiunt tributum vel censum, &c.* Eo vero tempore quo hæc acciderunt nullum aliud tributum vel censum persoluebant Iudei Romanis nisi illud quod manserat à tempore Octauiani.

Nec repugnant nobis quæ scribit Iosephus loco citato, præcepisse Vespasianum omnibus Iudeis, vt duas drachmas soluerent ac deferrent in Capitolium: Quia Vespasianus non imposuit nouum tributum Iudeis, cum iam à tempore Christi solueretur didrachma ab ipsis: sed quod fuerat à Pompeio, vel Cesare Augusto impositum Iudeis, Iudæam incolentibus, hoc extendit Vespasianus ad ceteros omnes Iudeos, qui per varias regiones erant dispersi, vbicunque terrarum agerent. Nec ait Iosephus dimidium sicli quod pendebatur templo, esse didrachmum quod ferebatur ad Capitolium, sed perinde deferri illas duas drachmas in Capitolium à Iudeis, sicut antea reddebatur medium sicli Templo, vbi similitudinem insinuat, non (vt ita dicam) idem proritatem.

Vnde colligo iuxta D. Hiero. Didrachmum esse tributum illud, siue censum quod à Iudeis

Iudeis reddebatur Romanis in signum subiectionis, non quidem illud quod fuit impositum à Pompeio, sed quod fuit impositum ab Octauiano, vt vult Cornel. Iansen. & optime. Primum, quia Pompeius soli Iudæe, & non Galilæe imposuit tributum, siue censum. Octauianus verò toti Palestine, Et didrachmum quod postulabant à Christo exigebatur Galilææ.

Secundo, Quia tributum siue census impositus à Pompeio Iudeis ille idem erat qui à principio vrbs condita fuerat impositus à Seruio Romanis, qui non continebatur certa quantitate, sed iuxta proportionem facultatum, & bonorum quæ vnusquisque possidebat reddebatur. Censum autem impositus ab Octauiano (vt diximus) continebatur certa quantitate, idemque reddebatur ab omnibus, & tale fuit didrachmum postulatam à Christo, certus vt pote census ac definite quantitatis nempe duarum drachmarum: quod ex eodem contextu Matth. 17. patet. Etenim cum decreuisset Christus ad tollendum scandalum censum illum exactoribus Capharnaitis reddere, dixit Petro: *Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle: & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da pro me & te:* Vbi cum ab utroque vellet censum illum exhiberi, & à se, & à Petro, ita vt vterque tanquam pater familias & caput illum persoluerent, staterem reddi iussit, qui vt diximus duplex didrachmum valet, nempe quatuor dragmas, vt ea ratione didrachmum vnum redderet pro Christo, & aliud pro Petro.

Vbi maior profecto plurimum, Mag. Blasius Nauarro virum eruditissimum, & singularis ingenij, multaque lectionis iudicasse didrachmum iuxta D. Hieron. non esse censum, cum Diuus Hieron. de didrachmo isto agens sic scribat: *Post Augustum Cesarem Iudæa facta est tributaria, & omnes censes capite ferebantur: vnde Iosephus cum Maria cognata sua profectus est ad tributum hoc persoluum in Bethlehem, Prima enim solutio huius census facta fuit in ijs oppidis aut ciuitatibus, vnde vnusquisque originem ducebat.* Vbi aperte D. Hiero. illum censum qui ab Augusto Cesare fuit impositus Iudeis, & ad quem persoluum profectus fuit Iosephus cum Beatissima Virgine prægnante in Bethlehem, docet esse didrachmum, de quo Capharnaitæ exactores Petrum interrogauerunt, Et Christus ipse vt vidimus in textu tributum vel censum appellauit. Nec alius census tempore Christi reddebatur Roma-

nis, nisi ille ab Octauiano impositus, vt patet ex eodem Euangelio. Nam cum Math. 22. Iudæi Christum dolose interrogauerunt liceret ne censum dare Cesari, non distinxit Christus census, sed simpliciter, & absolute dixit. *Ostendite mihi numisma censur.* Nec illi distinxerunt, cuius census numisma postulare, sed simpliciter etiam, & absolute quia vnicus tantum erat eod tempore census, ostenderunt illi numisma.

Nec repugnat nobis quod affert Mag. Blasius, quod in censu esset descripta Cesaris imago, quasi esset nouum tributum, didrachmum verò esset tributum iam antiquum dicente D. Hiero. de illo. *Romani ex more poscunt tributa, quia idem numisma valens duas drachmas erat illud quod imaginem Cesaris habebat, nec oppositum potest ostendi, & census iste quem dicimus esse didrachmum ex eodem Hiero. antiqua consuetudine postulabatur, vt pote à tempore Augusti Cesaris. Minus vrget quod subiungit, censum dari in signum subiectionis, didrachmum in vsus Capitolij, sed solū scribat deferri illud in Capitolium. Vnde idem census qui ab August. Cesare fuit impositus duas dragmas valens: & imagine Cesaris cussus in subiectionis signum, fuit deinde iussu Vespasiani ab omnibus Iudeis extra Iudæam agentibus vbicunque habitarent in Capitolium deferendus.*

Controuersia Quarta.

QVID SIT VECTIGAL.

P V D autores vectigal promiscue aliquando sumitur, & velut commune nomen sicut & Gabella ad omnem publicam exactiorem, & impositionem, ita vt tributum, census, pedagium, assisum, & similia, quasi cõmuni nomine appellentur vectigalia, quæ ratione. L. Imperatores. ff. de Publica. vt obseruat ibi Gloss. in verb. vectigalibus. tributa quæ Principibus redduntur ex fructibus terræ, vocat vectigalia. Et Siluest. verb. Gabella. cap. 1. nu. 3. sequutus Archidiac. pedagium vocat vectigal. Et apud autores Latinos non solum sumitur pro exactiõne publica, sed pro quocunque etiam fructu, & redditu quamuis priuato. Ita Cicer. in Paradox. Ex mo tenui vectigali capio ego ducenta. In quo sensu agri, & homines quocunque aliquos fructus ferentes dicuntur vectigales. Et communi sermone omne debitum reddendi aliquid vocamus vectigal. Pro-

pete tamen. & sicut presens disputatio postulat, peculiare nomen est, & peculiare quoddam exactionis genus.

Est. n. vectigal quod ex mercibus, & rebus quæ negotiationis causa, huc illucque transferantur, & vehuntur, soluitur in locis à Principe, vel Republic. constitutis, ad murorum, turriū, pontium, itinerum, & aiorum publicorum operum fabricam, & conseruationē. Ita Glos. verb. pendant. in. l. i. ff. De publican. & vecti. quo nomine Cice. pro L. g. Manilia vocat vectigalia neruos Reipub. Et Suetonius in Cessare. *Agrum camparum inquit. Ad subleuanda Reipub. vectigalem reliquit.* Et in hoc sensu sumitur communiter à DD.

Vnde differunt Tributum, & vectigal materia, & sine, materia quidem, quia illud soluitur ex fructibus, & terræ nascentibus, vectigal autem ex mercimonijs, & his quæ vehuntur negotiationi gratia: Ideo Glos. in Can. Si tributum. l. i. q. 1. & Glos. verb. Regalia. in cap. Generali. De Electio. in 6. Et Bartho. in. Lege Placet. De Sacrosanct. Eccl. les. aiunt. Tributum esse quod fisco, vel Regi persoluitur pro rebus immobilibus. 1. ex agrorum fructibus, Vectigal verò pro rebus mobilibus, & his quæ vehuntur. Et Archidia. Can. illo. si in morte. 23. q. ult. nu. 2. ait. *Tributum est quod soluitur per Regibus, sed vectigal quod datur pro his quæ vehuntur per patrias.* Vnde dictum est vectigal à vehendo: Cui consonant illud Glosæ in cap. 13. ad Roma. *Tributum dicitur quod datur domi, vectigal vero quando ad domum vehitur.*

Differunt quoque sine, quia tributum soluitur Principi, tanquam in stipendiam sui muneris, & Militum quibus indiget, ad Reipub. & subditorum propugnationem, vectigal verò ad alias necessitates Reipub. veluti muros, pontes, itinera, & publica ædificia.

Hoc vectigal cœpit statim apud Romanos ab vrbe condita, etsi non legatur certus illius auctor, soluebaturque octaua pars eorum quæ deferebantur ad mercimoniam, vt constat ex. L. Ex prestatione. iuncta. Glos. Verb. octauas. Et. L. Allegatis. iuncta. Glos. verb. octauarij. Cod. De Vectigal. Sed quia erat graue, & onerosam nimis octauam partem mercium reddere, Cayus Caligula propter gerulorū (id est arrieros, & tragineros) diurnas quæstiones, & continuas quæstiones, vt ait Sueton. in vita Caligule instituit, vt non redderetur nisi

decima pars, sicut modo se habet Castellæ tributum quod vocatur. Alcauala, propter quod aliqui Alcaualam faciunt vectigal, quamuis vt suo loco docebimus magis pertineat ad tributum.

Cœpit quoque vectigal apud Græcos vocari Archimandia, sed deinde vocatum est Thelonia, & locus ubi exigebatur Thelonium, & Deana. Vnde D. Math. proprie erat huiusmodi vectigalium exactor. Latine verò quia soluitur pro mercibus quæ asportantur ex vno loco in aliū dicitur Portorium, Hispanè Portazgo. Ita Glosa in verb. Pedagia in cap. Super quibusdam s. Præterea. De verb. signif. & ibidem Hostiens. Innocen. & Abbas. Antiquitus vectigalia solum soluebantur pro his quæ vehabantur ex vno loco in aliū, deinde verò necessitatibus Reipub. in grauessantibus soluitur etiam, & pro mercibus quæ non deferuntur ex vno loco in aliū, sed in eodem in quo colliguntur venduntur: quia non minus pertinent ad negotiationem & mercaturam quæ intra eandem ciuitatem colliguntur ac venduntur: quam quæ deferuntur ex vno loco in aliū, vt optime obseruauit Salicetus in illa L. vectigalia. ff. De Publica. vnde apud Castellam est proprie vectigal, quod vocatur portorium, Hispanè el portazgo.

Apud nos verò pertinent ad vectigalia tria genera exactionum. Primum quod est commune toti Regno vocatur Valentine Lo General, institutum in mercimonijs ad communia ædificia, comunefq; huius Regni necessitates. Alterum est quod vocant Murs, y valls, ad peculiaria ædificia huius ciuitatis, & locorum quæ huic ciuitati proxima sunt. Tertium est quod dicitur vectigal salinarium, Valentine, Lo real de la sal: Apud omnes enim Prouincias ne sal, quo ad victum adeo homines indigent deficiat sed existat certus locus in quo ab omnibus facile ematur, cum difficile nimis esset ab vnoquoque priuatim haberi, impositum est quoddam vectigal ratione expensarū quas Princeps, vel Republic. facit, vt sit omnibus sal in promptu.

Controuersia Quinta.

QVID SIT PEDAGIUM.

Prima vox est Pedagogium, cui alia similis est nempe Guidagium. Silu. in verb. Gabella cap. 1. nu. 3. Et Tabiēs. verb. Pedagogium nu. 1. non

non distinguunt inter ista, vectigal, pedagiū, & Guidagium, sed eadem faciunt, hac ratione, vt Guidagium sit quod soluitur ex mercibus quæ transferuntur; pedagium verò (quod dictum est à pede) quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam, pontē, vel locum ratione transitus pro fabrica, vel conseruatione illius viæ, pontis, vel nauis. Vnde iuxta hos autores Vectigal, & Guidagiū conueniunt materia & sine cum vtrunque soluat ex mercimonijs quæ transferuntur, & in fabricam, vel conseruationē pontium, nauium, vel viarum. Pedagium verò conuenit cum eis in eodem sine, cum soluat eadem de causa, differt tamen ab illis materia, quia iuxta ipsos non soluitur ex mercimonijs, sed ratione personæ, vel iumenti transeuntis.

Sed ab omnibus alijs DD. cum quibus loquendum est (quia loquendum cum pluribus) ista tria sic differunt, cum in vijs, & itineribus, ac locis publicis tria necessaria sint, primo adaptatio viæ, ita vt sint praua indirecta, & aspera in vias planas, & pontes necessarj. Secundo securitas itinerantibus, ita vt adsint custodes, vel erectæ turres quibus eò transeuntibus effiantur securi. Tertio, ducatus, ita vt occurrat qui indicet viam & recto itinere ducat. Vnde oportet, vel adesse qui viatores ducant, vel erigi & conseruari columnas, aut Cruces quæ viam vniuscuiusq; loci transeuntibus, indicent sicut olim in triuijs erigebantur Mercurij, Hac ratione hæc tres Gabellæ in aliquibus locis sunt institutæ. Ad construendos pontes, & aptandas vias, quod pertinet ad ædificia publica, institutum est vectigal, ad erigendas turres, & constituendos custodes viarum, constitutum est pedagium, ad stipendia eorum qui ducatum itinerantibus prestent, vel ad expensas quibus columnæ ille, vel Mercurij erigantur, institutum est guidagium.

Diximus proxime precedenti voce quæ pertineant apud nos ad vectigal. Ad pedagium verò pertinent duæ Gabellæ, vna quæ colligitur à Rege, eo sine instituta, vt viæ quæ ducunt à Valentia in Castellam, (cum sepe à Mauris, & Sarracenis hoc Regnū incolentibus essent infestæ), haberent custodes, quibus redderentur securæ, quod comuni nomine appellatur El Peaje, Altera verò, Gabella instituta à magistratibus huius Regni, & autoritate Regia suffulta, quæ dicitur nouum impositum ad construendas, & conseruandas turres, constituen-

dosq; exploratores, & milites, qui horas maris à piratis Africanis, & turcis frequenter infestas custodiant, & tueantur. Guidagium vero non est apud nos, eo quod facile sit in his Regnis Hispaniæ vias, & itinera nosse, magnaq; culpa sua declinabit in his prouincijs à recto tramite, qui dimisserit viam quam debeat sequi.

Controuersia Sexta.

QVID SINT COLLECTA, Tallia, Prestantia, & Absisum.

Sexta vox est Collecta, quæ etiam dicitur Tallia, siue Præstantia à DD. Est autem duplex Collecta, Tallia quæ imponitur à Principe, vel Republic. ad totam substantiam, ita exigente aliqua communi necessitate de nouo exorta, vt si vrgeat grauissimum bellum, vel damnum aliquod imminet toti Regno, videatque Princeps, nec tributa quæ sibi redduntur nec alios census regio illi necessitati leuandæ sufficere, potest subditis suis quorundam aliquam imponere iuxta facultates, & vires bonorum quæ vnusquisq; illorum possidet. Hæc dicitur collecta ad totam substantiam, qualis solet imponi à Principe.

Alia verò collecta est, quæ priuatim imponitur à Magistratibus ciuitatis, vel populi, consentientibus ipsis ciuibus ad priuatas necessitates, & damna eiusdem ciuitatis & populi. Docuit enim omnes recta ratio priuatas necessitates cuiusq; ciuitatis, & populi à ciuibus, & incolis eiusdem loci leuandas esse, imposita communi eorundem consensu aliqua collecta: quæ quoniam non potest imponi ipsis ad totam substantiam, propter grauias & innumeras incommodas quæ vt suo loco dicemus inde sequerentur, inuenta hæc alia via, & ratio est tanquā commodior, vt fiat hæc collecta in rebus quæ ab vnoquoque emuntur ad proprios vsus, vt in pane, vino, vestibus, & alijs rebus. Ad quod genus collectæ pertinent iura municipalia quæ dicuntur Absisia.

Controuersia Vltima.

QVID SIT MVNVS & Obsequium.

Vltima vox est munus, quod nomen æquiuocū est, aliquando enim significat donū quod gratis, & ex liberalitate cōfertur. Ita definitur donū à iurisperitis. Quod spōte præstamus, & ex

nulla necessitate vel iuris officio qua ratione distinguitur donum à munere L. Munus proprie. Et L. Inter donum. ff. De verb. signific. Sumitur secundo pro officio aliquo cum honore, & dignitate coniuncto, qua ratione dicimus hoc pertinere ad munus regium, vel Episcopale: ita in illa L. Munus tribus modis dicitur. ff. de verb. signific. Sumitur tertio (quæ significatio propria est huius loci) pro solutione alicuius impositionis ex præcepto Principis, vel Reipub. vel domini loci.

In quo sensu triplex constituitur a DD. Quoddam mere personale, quod persolvitur labore corporali, sine sumptu aliquo vel detrimento rerum propriarum. De quo L. fina. ff. de mune. & hono. in principio illius legis. Aliud reale seu patrimoniale, quod redditur proprio sumptu, vel in pecunia, idq; tribus modis, nam vel imponitur rei secundum se totam in aliquod tempus nulla, habita ratione personæ, ut cum præcipitur subdito, ut naus curras vel iumenta illius tot diebus inferuiant Regno, vel civitati, aut domino loci: Vel sumitur, ex ipsa re secundum partem, ut cum postulat certa pars fructuum: vel redditur aliqua pecunia pro re quam subditus colligit aut possidet. Tertium genus muneris est mistum quod est velut constitutum ex personali, & reali, ut quando una cum labore corporali aliquis etiam fit sumptus: De quo in illa. L. fina. §. mista munera. De munerib. & honor.

Omnia vero hæc munerum genera, tam personalia, quam realia, quam mista, in duplici sunt differentia, quedam. n. eorum sunt ordinaria, & quæ suis temporibus & locis quotannis solvantur, vel ex præcepto legis alicuius, siue statuti, vel vi diurnæ consuetudinis. Alia vero sunt extraordinaria, quæ imponuntur a Dominis locorum, vel alijs superioribus, secundum eorum voluntatem, occurrente aliqua noua, & extra ordinaria necessitate & causa.

Porro ex his tribus generibus munerum quæ personalia tantum sunt, cum sint pleraq; eorum vilia, sordidaq; & laboriosa, ut fodere arenam, calcem coquere, dominum loci pedester commitari, & similia, de quibus in L. Maximarum de excusation. mulierum. lib. 10. C. dicuntur Angaria, à voce Anglo, quæ idem est quod constringo, vel à voce Angario, quæ est locare aliquem ad onus aliquod ferendum, vel subeundum, in quo sensu milites Christi seruato-

ris nostri dicuntur angariasse Simonem Ciurenum, ut duceret Crucem Christi vsq; ad locum crucifixionis in Golgotha. Quod si muneri mere personali aliquis etiã sumptus, vel solutio alicuius pecuniæ admisceatur, dicitur Perangaria. Vnde Angaria idem est quod munus personale, Perangaria verò idem quod munus mistum de quibus hinc loquimur.

Solent Iurisperiti hoc loco quasdam regulas assignare quibus deprehendamus quæ munera vilia sint, & sordida, quæ verò honorifica, & cum dignitate coniuncta, sed potissima, & precipua, & ad quam omnes fere reuocantur est hominum aestimatio, ita ut illa vilia habeantur quæ tali loco, & tempore à prudentibus censentur vilia, illa verò honorifica quæ eorandem arbitrio honorifica iudicantur. Ita & recte Innoc. in cap. De multa. num. 11. & 15. De preben. & Earth. in L. vnica. num. 7. Cod. de Muneribus. Deniq; omnia ista munera siue personalia, siue realia, siue mista aliquando dicuntur indicta, idq; Principis vel Reipub. lege & statuto, quæ si progressu temporis diutiora reddantur, transeunt in ordinaria: quod si huiusmodi muneribus ita indictis, & per consuetudinem effectis ordinarijs aliquid preterea super addatur ratione alicuius necessitatis occurrentis, dicuntur superindicta: de quibus in L. vnica. De superindicto. lib. 10. Codicis.

D. Gregor. explicans verba illa Esai. 33. *Qui exciuit manum suam ab omni munere.* Et Urbanus Pontifex Can. Saluator. prima causa. quæst. tertia. constituunt triplex genus muneris: à manu, ab obsequio, & à lingua quæ ad presens institutum non faciunt, sed ad disputationem de Simonia, De qua diuino numine fræti tertio tomo horum comentariorum copiose differemus. Nunc quæ de munere, Angaria, & perangaria diximus sufficiant.

ART. SECVNDVS.

An Vestigialia pedagia, & alia Gabellæ iustæ, & quibus omnes conditiones necessariæ ad iustam Gabellam conueniunt obligent in foro conscientie, etiam si non exigantur.

QVAESTIO hæc maxime difficilis est, & controuersa, propter varias in hac parte tam Theologorum quam Canonistarum sententias

Angelus qui inter Summistas maximè nominis est in verb. Pedagium. nu. 6. distinguit plurimum inter vestigialia, pedagia, & Alias Gabellas quæ a Principe, vel Gubernatoribus alicuius Regni, vel Prouinciæ imponuntur in mercimonijs, & collectas quæ à priuatis Magistratibus huius vel illius ciuitatis, aut oppidi ad leuandas peculiare necessitates sui loci instituuntur, quas vocamus iura municipalia, seu Assisia. Rursum omnes Gabellas cuiuscunq; generis sint, distinguit, in alias quæ aperte iustæ sunt, & alias de quarum iustitia dubitatur: prætermisit aperte iniustas, & merito, cum inter omnes DD. compertum sit gabellas iniustas non deberi in foro animæ, nisi vel ratione scandali, si illis non solutis aliqua sequeretur in Repub. perturbatio, vel ex conscientia erronea, veluti si quis exultimaret se teneri ad illas persoluendas. Extra hos casus scandalum scilicet, & conscientiam erroneam, certissimum apud omnes est, gabellas aperte iniustas, cum sint tyrannicæ potius extorsiones quam Gabellæ, non esse persoluendas.

Positis his distinctionibus constituit Angelus varia dicta seu conclusiones, quibus suam proponit sententiam. Prima est. Vestigialia, Pedagia, & similes Gabellæ quæ non sunt collectæ, nec Tallia siue Assisia, etiam si iusta sint, ita ut sint imposita ab habente auctoritatem, & iusta de causa, prestentq; superiores ea omnia propter quæ Gabellæ illæ impositæ sunt, non tenentur subditi in foro animæ illas persolvere, nec ad eas restituendas, si illas defraudauerint: nec in eo peccant: nisi interuenerit mendaciam, periurium, vel fraus per occultationem mercium. Etenim si hæc (inquit) interuenerint committeretur quidem peccatum mendacij, vel periurij, vestigialia verò illa, & gabellas defraudare nullum erit peccatum.

Ad probandam hanc conclusionem statuunt Angelus, & qui illum sequuntur primo cum Henrico Ganden. quæ lib. 3. q. 22. Leges & statuta superiorum varia esse, quædam quæ nullam continent pœnam, sed solum præceptum. Alia verò quæ aliquam continent pœnam. Rursum leges istas quæ pœnâ continent aduc subdiuidi, esseq; in duplici differentia, quædam. n. sunt præceptiuæ non purè pœnales etiam si pœnam aponant, in quibus duo continentur, nempe, & id quod præcipitur, & de quo fertur lex, & pœna apolita ac lucenda ab illius præce-

pti transgrefore. Ut cum dicit lex: Nemo extrahat equos à Regno, quod si quis illos extraxerit præscribantur omnia bona illius, perspicuum est in hac lege duo contineri, utpote & præceptum de non extrahendis equis, et pœna qua mulstandus est istius præcepti transgressor. Aliæ verò inquit, sunt, in quibus nil præcipitur, sed solum assignatur pœna aliquid facienti, vel omitenti, quæ leges dicuntur pure vel mere pœnales, ut si ita diceret lex: Quicumq; extraxerit equos à Regno expolietur omnibus bonis, & tradatur fisco.

Constituunt secundo, inter hæc duo genera legum pœnalarum hoc interesse, ut priores illæ cum duo contineant, & præceptum, & pœnâ, obligent subditos ad obseruationem præcepti simpliciter, & absolute in foro animæ, ad solutionem verò pœnæ nequaquam nisi fuerint deprehensi, & a iudice damnati. Posteriores verò quæ pure pœnales sunt nullum continent præceptum sed solum pœnam, cum nil precipiant, ad nil aliud obligare subditos in conscientia, præterquam ut maneat expositi vi illius legis ad luendam pœnam illam cum primum fuerint à iudice condemnati.

Constituunt tertio, Leges istas imponentes vestigialia, pedagia, & similes Gabellas auctoritate Principum, vel Magistratum totius Regni non esse præceptiuas sed pure pœnales habentes hunc sensum: Qui non soluerit ista vestigialia cadat in commissum: Aut saltem esse pœnales conditionatas reddentesq; hunc sensum. Statuimus ut soluat talia vestigialia, qui non vult cadere in commissum.

His positis probat iam suam sententiam Angelus. Primo. Statuta quæ imponunt vestigialia, pedagia, & similes gabellas de quibus hinc loquimur, non sunt leges præceptiuæ, sed pœnales tantum, imponentesq; solum pœnam non soluentibus istas gabellas, aut saltem sunt, velut pœnales conditionatas, quarum natura est relinquere in facultate, & optione subditi, ut eligat ipse vnus è duobus, vel soluerere huiusmodi Gabellas, vel subire pœnam illam si deprehensus fuerit, & huic periculose exponere. Si dixeris esse pure pœnales, & non præceptiuas, (sicut reuera sunt,) obligant ergo solum ad luendam pœnam adueniente iudicis condensatione, non tamen ad soluenda ipsa vestigialia in foro animæ, cum lex pure pœnalis, nil aliud contineat quam pœnam, neq; ad aliquid aliud obliget quàm ad pœnâ, pœnâ

vero nemo teneatur soluere ante iudicis condemnationem ex communi Doctorum sententia, in Canone Fraternitas. 12. q. 1. Similiter res habet, si dixeris esse velut poenales conditionatas, relinquetur. n. (si tales sint) ex natura earum in facultate cuiusq; aut Gabellas istas soluere, aut exponere se ipsum poenae huiusmodi legibus assignatae. Vnde cum non soluentes Gabellas istas eo ipso se exponant huiusmodi poenis, & damnis, ad nil amplius tenebuntur in foro conscientiae.

Secundo Gabellae quae prudenter, & rationabiliter possunt haberi, & iudicari iniustae non obligant in foro animae, sed ista vectigalia pedagia, & similia licet iudicare iniusta: Ergo Maior sumitur ab his Doctoribus tanquam certa, minorem vero ita probant, cum lex, & ius sit regula quedam iuxta dictam esse rectae rationis. L. cum ratio. ff. De portionibus quae liberis damnatorum conceduntur, licet vnicuiq; vti praesumptione iuris, id est, arbitrari, & praesumere quod ius praesumit, toto tit. De praesumptionibus, at in iure vectigalia praesumuntur esse iniusta: nam cap. Quanquam. De censibus lib. 6. habetur aperte vectigalia, pedagia, & similia iure Canonico, & Ciuili regulariter esse damnata. Vnde infert Angelus nisi euidenter, & certissimo constet esse iusta, prudenter posse iudicari iniqua: cum vnicuiq; vt dicunt liceat stare in praesumptione iuris. Ex quo sequitur: vectigalia de quorum iustitia dubitatur, non esse soluenda in foro animae. Quia si quae aperte iusta videntur, non tenemur illa soluere, sed sat est nos ipsos exponere poenae commisi, vt prior ratio docet, a fortiori, multo minus tenebimur ea persoluere, de quibus prudenter dubitare licet, an sint iusta.

Quod si queras ab Angelo, quid ergo sentiendum erit de ministris, & exactoribus vectigalium, quae dubia sunt? Respondet. Si exactor iste & minister sit subditus Principi, vel Magistratibus, a quibus huiusmodi vectigalia imposita sunt, exigatq; illa a suo superiore compulsus, non peccat, sed excusatur ob bonum obedientiae, & rationabiliter illa exigit; quod si non sit illis subditus, aut si subditus sit, voluntarie tamen, & propria sponte se offerat, & ingerat illi ministerio, est in statu peccati. Quia cum dubia possint esse iniusta, qui non compellitur praeepto superioris, sed propria sponte munus illud exercet, voluntarie se offert periculo accipiendi iniustum, & committentur

di furtum, cui periculo se exponere peccatum mortale est. Sicut in bello dubio milites subditus principi, & compulsus ab eo militare non peccat, quia in dubio excusatur ob bonum obedientiae, vt docet D. Aug. Can. Quid culpatur. 23. q. 1. Qui vero non est subditus, vel si subditus sit, non compellitur a suo Principe, sed propria sponte tumit arma, peccat Mortaliter: quia cum res sit dubia, exponit se ipsum periculo occidendi innocentes.

Secunda Conclu. Iuxta mentem Angelii. Gabellae quae sunt collectae, & tallia, siue Afsisia soluendae sunt durante iusta causa propter quam sunt impositae, soluendae autem sunt a ciuibus, & vicinis, non ab extraneis. Et ita, vt cum primum cessauerit illa iusta causa, neque a vicinis, neque ab extraneis persoluantur.

Conclusio haec tres habet partes. Primam nempe durante causa soluendas esse illas collectas a vicinis, probat Angelus autoritate Panormit. in cap. Innouamus. num. 5. De censibus, potest probari etiam ratione. Quia ciues iusta causa illud postulante veluti comuni aliqua necessitate suae ciuitatis, vel loci, possunt imponere sibi ipsis grauamina necessaria, quibus illi necessitati commode occurratur, vt habetur L. 1. §. Quibus autem. ff. Quod cuiusq; vniuersitatis nomine. Vbi dicitur, *Vt quibus permittitur efficere vnum corpus vnamq; societatem, & communitatem, eisdem liceat etiam communem quorundam arcem efficere.* Hoc autem praestant ciues constituentes communi consensu collectam aliquam & Talliam, tenebuntur ergo in iudicio conscientiae illam persoluere.

Secundam partem scilicet non teneri ad illam extraneos, ostendit, quia ad huiusmodi collectas illi tantum tenentur, qui in eas consenserunt. arg. ex cap. Quod omnes tangit. de regul. iur. in 6. et illi ad quos necessitates propter quas illae collectae imponuntur, pertinet, sed extranei neque consenserunt in collectas ciuitatis sibi alienae, neque pertinet ad eos prospicere necessitatibus talis ciuitatis. Ergo.

Tertiam partem probat ex communi regula iuris quae docet cessante causa cessare simul effectum, vt habetur Cap. Cum cessante. De Appellat. Hanc sententiam Angelii sequuntur nonnulli DD. & gauissimi.

Tabien. in verb. Pedagium. nu. 9. existimat illum a quo publicani exigunt iusta vectigalia, teneri ad ea soluenda, quando exiguntur ab ipso. Quod si nullus adsit qui

illa

illa exigat, possitq; negotiator, citra mendacium, periurium, & fraudem, merces suas ex vno loco in alium transferre, aut vendere vel emere non solutis vectigalibus, non teneri in foro conscientiae ad illa soluenda, vel restituenda. Possimus hanc sententiam hoc exemplo maxis explicare. Vt quemadmodum in causa criminali qui nouit delictum rei infamati, si vocetur, & interrogetur a iudice, tenetur aperire veritatem, quia iudex in eo casu iuste ac iuridice interrogat, quando vero non vocatur, non tenetur se ipsum offerre ad ferendum vltro testimonium, ita in hoc casu, subditus si quidem exigantur ab eo vectigalia iusta, tenetur illa soluere, quia qui iusta exigit, iuste quoque illa postulat; quod si nullus exigat ab eo, non tenebitur ipse exactorem querere, & vltro illa exhibere, & in hoc sensu vult Tabien. accipiendum esse illud primum dictum seu primam conclusionem Angelii.

Eandem sententiam refert Ludovic. Lopez in suo instructorio conscientiae par. 2. cap. 36. docuisse. Salmantice Mag. Victoriam, Eandem habet F. Iosephus in suis Floribus conscient. in Materia de Restitutorio. Vectigalia, pedagia, & alias gabellas aperte iustas soluendas esse si exigantur, minime vero vbi non exiguntur, sed hac lege, vt non occultentur merces cum venduntur, nec transferantur occulte, nec ducantur per vias insolitas, & occultas: quia negotiatores inquit licet non teneantur ad soluendas huiusmodi Gabellas iustas, nisi cum exiguntur, tenentur tamen ad vendendas suas merces, vel mutandas loco sine vilo dolo, vel fraude. Gabellas vero de quarum iustitia dubitatur, non solum non teneri negotiatores in foro animae ad eas per soluendas, verum etiam posse merces suas ne illas soluant occulte vendere, & per vias insolitas ac horis nocturnis ex vno loco in alium transferre: quia huiusmodi occultatione vti non est iuxta hos DD. fraudem aliquam exercere, sed suam redimere vexationem.

Naturatur haec opinio nonnullis rationibus. Primo. Nil magis commune, & naturale contrahentibus quam ex communi consensu se ipsos fortunae exponere, & aliquid sibi inuicem donare, sed cum ementes Gabellas sciant certo illas a multis non solui, & nihilominus sua sponte illas emant; defraudantes vero Gabellas sciant etiam se ipsos exponere periculo cadendi in commissum, & nihilominus cum tali periculo vellint eas defraudare, aperte quasi ex communi consensu

vtriusque exponunt se fortunae ementes Gabellas huic fortunae expositas, vt a multis defraudentur, defraudantes vero illas huic discrimini, De pagarlo muy bien si los cogen, Et consequenter quasi communi consensu sibi mutuo & inuicem condonant.

Secundo. Si omnes soluerent Gabellas, non oporteret tot, & adeo magnas imponere, sed sufficeret abunde, vel tertia pars earum, necessitatibus propter quas imponuntur, ex his autem quae communiter soluuntur a non defraudantibus Gabellas, sufficienter colligitur illa tertia pars pecuniarum quae leuandis necessitatibus communibus necessaria est, Ergo alij defraudantes nullam inferunt iniuriam, aut nocuum Reipub. Tertio Gabellae iniustae non sunt soluendae, sed haec communiter, & in plurimum sunt iniustae. Primo quia immoderate & nimiae. Secundo, quia in plerisque illarum, iam cessarunt iustae causae propter quas fuerunt impositae. Ergo non debentur in iudicio conscientiae.

Et confirmatur, quia ipsimet Doctores qui sentiunt illas deberi quando iuste sunt, docent nihilominus de facto multas earum esse iniustas, vel eo nomine quod iam cessauerit causa illarum, vel ex alijs defectibus. Ita Cayet. in summa. *Tot ait requiruntur ad vectigalia iusta, vt raro inueniantur aliqua iniusta.* Simile habet Ioann. Driedo. De libertate Christiana. lib. 3. cap. 5. & alij DD.

Denique si subditi tenerentur ad vectigalia persoluenda tanquam simpliciter, & absolute debita in foro animae, sequeretur defraudantes illa quando deprehenduntur, & condemnantur a iudice ad luendam poenam, teneri non solum ad illam poenam, verum etiam ad persoluenda vectigalia, quae antea non reddiderunt: vt fur, qui non solum multatur poena constituta a lege, verum etiam tenetur reddere quae rapuerat. At nullus est Doctorum qui defraudantem Vectigalia quando deprehenditur, & luit poenam, ad aliquid aliud illum obliget, neque est in vsu praeter poenam aliquid aliud reddere.

Doc. Nauar. in suo Manua. cap. 17. nu. 200. Et cap. 23. nu. 54. non solum sequitur Angel. sed in vniuersum docet omnia vectigalia, pedagia, & Gabellas etiam ex consensu populi impositas per modum collectae, si statuta, & leges illas imponentes habeant adiunctam poenam aliquam temporalem, non obligare ad solutionem gabellae, in foro conscientiae, sed ad solam poenam illam, vbi accesserit iudicis condemnatio. Probat Nauar. hanc opinionem suam hac ratione.

ratione. Leges humanæ ciuiles quæ obligant ad pœnam, eò ipso non obligant ad culpam, quia non est consonum rationi, vt lex humana ciuili imponat duplicem pœnam, & temporalem quam constituit, & spiritualem si obligaret ad culpam, sed statuta quæ imponunt vectigalia siue sint à Principe, siue à Repub. siue à quocunq; alio Magistratu, sunt velut quædam leges humanæ ciuiles, si ergo imponant pœnam temporalem non soluunt illa, vt communiter imponunt pœnam comissi, non obligabunt ad culpam, nec tenebuntur subditi illa in foro animæ persoluere, sed solum pœnam.

Secundo omnes fideles non solum ignari, & è media plebe, verumetiam nobiles, & periti iudicant se non obligari ad culpam huiusmodi legibus vectigalium. Et vt videmus ita est positum in consuetudine, vt pleriq; si com. node possint, illa non persoluant, consuetudo autem est optima legum interpretes.

Communis autem sententia DD. habet Tributa, Vectigalia, Pedagia, & alias Gabelas quæ iuste sunt, & quarum iusta causa datur soluedas esse in foro animæ simpliciter, & absolute, & ex natura rei, etiam si non exigantur, committereque peccatum furti defraudantes illas, & teneri ad restitutionem. Ita docent. D. Tho. in illa Epistola ad Ducissam Brabantia. Et in cap. 13. Epistol. ad Roma. Lec. 2. Liranus in cap. 22. D. Math. in illud. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.* Et in cap. 13. Epistola ad Roma. in illud: *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, &c.* Gabriel in 4. Dist. 15. q. 5. D. Antoni. par. 2. tit. 9. cap. 13. Ioann. Medin. Codice de Restitut. q. 13. Ioann. Driedo. lib. 3. De libert. Christia. cap. 5. Alphonsus de Castro lib. 1. de Lege pœna. cap. 10. & 11. Dominicus Soto lib. 3. de Iusti. q. 6. arti. 7. Et lib. 4. q. 6. ar. 4. Cayet. in Sum. in verb. Vectigal. Siluest. in verb. Gabella cap. 8. Armilla. verb. Gabella. num. 7. 14. & 15. Rosella. eadem voce. §. 8. Corduben. in suo tractatu de Casibus conscientia. quæst. 95. Magist. Blasius Nauarro in suo Opusculo de Vectigalibus. cap. 7. & grauisimi Doctores Theologi huius Scholæ Valentiniæ quos suo loco referam idem semper tanquam certissimam docuerunt. Ex Iurisperitis Archidiacon. in Cano. *Si quis Romi petas.* n. 3. 4. q. 3. Docent Gabellas non esse persoluedas vbi superiores non præstant ea pro quibus impostæ sunt, si verò illa præ-

stent, & iusta causa perseueret soluendas esse omnino. Simpliciter autem & absolute iustas Gabellas soluendas esse in foro conscientia docent Panormit. num. 5. & Hostien. in cap. Innouamus de censibus. Didacus Couarru. in Regu. Peccatum par. 2. §. 5. num. 5. de Regul. iur. in 6. Ioan. Berthachinus in suo eruditissimo tractatu de vectigal. & Gabel. par. 9. num. 1. Imo vt affirmant. Siluest. & ipsemet Angel. locis citatis, hæc est communis opinio omnium sere Doctorum vtriusq; iuris.

Probat hęc sententia varijs argumentis, & testimonijs. Imprimis ex verbis Christi Matth. 17. vbi cum Publicani Capharnaite interrogassent Petrum in via, cur Christus non solueret didrachmum, cum peruenissent ad domum quæsiuit Christus à Petro. *Simon Princeps gentium à quibus accipiunt tributum, vel censum, à filijs an ab alienis?* Respondenteq; Petro, ab alienis, intulit statim Christus, *Ergo filij liberi sunt, Veruntamen scandalizemus eos, vade ad mare, &c. ac solve pro me, & te:* Ex quo loco duplex sumitur argumentum. Primum quod maxime obseruandum est, non dixisse Christum liber ergo sum, quia ista tributa non debentur, sed liber sum, quia sum filius Dei, & Davidis; filij autem Regum liberi sunt. Vnde sic argumentor, in his quæ simpliciter, & absolute non debentur, non oportet recurrere, nec confugere ad aliquod priuilegium & immunitatem, sed tantum fit hic recursus in his quæ alias simpliciter, & absolute cessante tali priuilegio deberentur: Christus Dominus in hoc casu cum ab eo exigebantur tributa, non negat illa deberi, sed tanquam in re verè, & simpliciter debita recurrit ad priuilegium, & immunitatem qua gaudebat, vt verus filius Dei & Davidis: Ergo tributa iusta simpliciter, & absolute debentur ab omnibus, nisi aliquo priuilegio ab illis liberentur.

Secundo. Curat Christus diligenter eo loco, vt ad tollendum scandalum soluat Petrus staterem. Sic argumentor. Omnium quotquot sunt DD. consensu triplex est scandalum, quoddam pusillorum, quod prouenit ex ignorantia, tolliturq; admonendo pusillum, & ignarum: Aliud est Phariseorum ortum ex malitia, & prauitate eius qui scandalizatur, quod non est curandum, cum de huiusmodi dixerit Christus: *Simite eos cæci sunt, &c.* Math. 15. Aliud verò est iustorum, & prudentum quod nascitur ex culpa, & vitio scandalizantis, quia vel facit quod

quod est prohibitum, vel omittit facere id ad quod tenebatur, tolliturq; huiusmodi scandalum cessando ab illa culpa, veluti, vel desistendo ab eo quod prohibitum erat vel præstando id quod omittebatur, & ex cuius omissione alter iuste scandalizabatur. In hoc casu Christus non inquit Petro, ad mone illos me nihil debere quasi esset scandalum pusillorum: Nec ait sine illos (sicut dixerat de Phariseis) quasi esset scandalum Phariseorum, sed ait vade & solve, quasi diceret. Tollamus hoc scandalum, efficiendo ac præstando id, ob cuius omissionem scandalizatur exactores isti: Erat ergo hoc scandalum ortum ex iuxta causa, in his qui ignorabant Christi dignitatē, & priuilegiū: scandalum autem ex iusta causa ortum est, quando committitur quod prohibitum est, aut omittitur quod debetur fieri, Ergo debentur in conscientia tributa, & vectigalia, & omittit illorum solutionem est culpa in eo qui non gaudet aliquo priuilegio, & immunitate.

Sed dices forsam argumēta hæc, vim quidem in eò casu habere, quia Publicani exigebant tributum illud, iuxta Tabiensem vero, & alios quos retulimus, soluenda sunt tributa & vectigalia, debenturque in foro animæ, quando exiguntur, minime vero quando non postulantur. Contra, attendamus diligenter verba Christi. *Vade, inquit Petro, solve pro me & te:* Publicani illi solū exigebant Didrachmum à Christo, nihil à Petro postulabant, At Christus volens insinuare Petrum futurum caput Ecclesiæ quia solutio illius census ad capita familiarum spectabat, ait. *Solve pro me.* A quo exactores isti censum postulant, & pro te, etiam licet à te non exigatur. Non solum igitur quando exiguntur tributa & vectigalia, verum etiam quando non exiguntur iure debentur.

Hęc est aperta sententia B. Ambrosii in comentario. 5. cap. D. Lucæ quam ex hoc loco Matth. 17. colligit, & habetur. II. q. 1. Cano. Magnum: *Magnum* (inquit) *quidem est & speciale documentum quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur esse subiecti, ne quis constitutionem terreni Regis putet esse soluendam: si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es, qui non putet esse soluendum?* Et D. Hiero. in eundem locum Matth. 17. ita habet. *Dominus noster & secundum carnem, & secundum spiritum filius Regis erat, vel ex Davidis stirpe generatus, vel omnipotentis Patris verbum, Ergo tributa quasi Regum*

filii non debebat: sed qui humilitatem carnis assumpserat, debuit adimplere omnem iustitiam. Vbi aperte D. Hiero. solutionem tributorum quasi iustè & in conscientia debitam iustitiam siue actum iustitiæ vocat.

Tertio, & apertius Math. 22. cum magna de hac questione, forent ne soluenda tributa & vectigalia, esset inter Iudeos eo tempore concertatio, affirmantibus quibusdam tributa esse debita ac reddenda Principibus Romanis, cum iam illis obedirent, & ab eis gubernarentur: alijs vero iudicantibus Iudeos filios Abrahæ, & qui sacrificijs & victimis veri Dei sua bona offerent, non debere tributa paganis, sumpta hic occasione miserunt Pharisei discipulos suos cum Herodianis ad Christum, vt fraudulenter & callide quo illum caperent in sermone, de hac questione ipsum interrogarent, Proposita vero illi hac consultatione. *Fisset ne census reddendus Cæsari.* Christus seruator noster sapientissime illis occurrit, postulata in medium pecunia quæ illi censui persoluendo priuatim deferuebat, & quæ in illū finem ab ipsismet Iudeis cudebatur, vt iniquitatem interrogantium numismate illo quasi gladio proprijs ipsorum manibus confecto, trucidaret. Vbi quamuis miro artificio fraudes illorum eluserit, docuit nihilominus apertissime vtrunq; deberi, & Principibus tributa, & ministris templi oblationes in Dei cultum offerendas. *Dicens. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Vbi D. Chrysost. & perpetuus Chrysostomi sectator Euthimius obseruant plurimum, non dixisse Christum date sed reddite. Damus enim quæ non debemus, reddimus vero quæ debemus, vt in illa parabola Evangelica, in qua Dominus a suo seruo debita exigit est videre. *Redde enim ait quod debes.* D. etiam Hiero. locum istum explicans ita ait: *Cæsaris vocat numum censum, pecuniam, Dei vero decimas, oblationes, primitias, & victimas: vt doceret igitur, & principibus esse reddenda tributa, & ministris Templi decimas, oblationes, & victimas, reddite inquit quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.* Vbi ex professo iuxta sensum genuinum & literalem istius loci docet in eo Christus reddenda esse Principibus tributa, & vectigalia. Vbi quoq; idem Hiero. postquam interpretatus est ista verba Christi, reddite quæ sunt Cæsaris, &c. subiungit: *Quomodo & ipse reddit tributa pro se & Petro.*

Quarto, vtor iam ratione. Leges iustæ & præcepta iusta superiorum eo ipso quo sunt præ-

præcepta superiorum, & iusta, obligat simpliciter & absolute in foro anime, cum primum fuerint sufficienter promulgata. Nam eo ipso quo iusta sunt, sunt (vt recte inquit Ioan. Medin.) iuxta dictam rectam rationis, & eo ipso quo indicuntur à superioribus, tenentur subditi illis parere, habētq; vim & auctoritatem simpliciter, & ex natura rei obligandi subditos, aliter vana esset superiorum auctoritas, & frustra à Deo in Repub. constituta, dicente ipso Prouerb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.*

Demum eo ipso quo sufficienter promulgata sunt, exigant ab vnoquoque subditorum obedientiam, & eorum observationem: nunquam. n. visum est, legem aliquam vniquiq; cui priuatim intimari. Sed eo ipso quo lex iusta est, & lata ab habente auctoritatem, & sufficienter promulgata, tenentur subditi illi obedire omnino, sub pœna Mort. vel venial, pro qualitate materiæ, & eo modo quo diximus superior. q. 77. ar. 1. agentes de vi & robore legum humanarum, Controuersia decima, in qua disputabamus de præcio legali rerū venalium, & de practica tritici. Sed statuta gabellarum quæ iustæ sunt, & in quibus conueniunt, & reperiuntur omnes illæ conditiones, & leges quas dicemus ar. 3. desiderari ad iustam gabellam, sunt quædam leges superiorum, cū ab ipsis imponantur, & iustæ (de his enim nunc loquimur) & sufficienter promulgatæ, vt constituimus, Ergo obligant absolute & simpliciter, & natura sua in foro anime.

Sed dices forsitan cum Henrico & Angelo veram esse maiorem huius quarti argum. quando leges sunt præceptiue, & præter pœnam continent etiam apertum præceptum aliquid faciendi, vel omittendi, statuta vero quibus imponuntur vestigalia, & gabelle esse pure pœnalia & nullo modo præceptiua. Vel dices cum Azpilqueta, leges imponentes pœnam non obligare ad culpam, nisi Legislator eam intentionem habeat, illamq; aperte exprimat; quod non accidit in huiusmodi statutis, cum imponantur à superioribus secularibus in quibus non est auctoritas spiritalis, nec facultas obligandi ad culpam.

Sed nihil horum tollit vim propositi argumenti: Nam imprimis statuta hæc non sunt leges pure pœnales, sed reuera & expresse sunt etiam præceptiua. Narrant siquidem necessitatem quæ in Repub. occur-

rit, & in quibus rebus vestigalia imponantur, & expresse præcipiunt vt soluantur, quod vt diligentius obseruetur, constituunt (vt constat) vt facientes cadant in commissum. Vnde cum eo nomine existimet Angelus tributa & vestigalia nõ deberi in foro anime, quia statuta Principum vel Magistratum à quibus proponuntur, arbitratus est esse leges pure pœnales, nec continere præceptum, profecto si accurare huiusmodi statuta inspexisset, statim quæ habemus Hispaniæ, sensisset haud dubie cum communi opinione, nec asseret nõ deberi, nec sua auctoritate occasionem alijs Doctoribus obtulisset recedendi à communi sententia & verissima.

Addo præterea cum Syluest. loc. cit. Esto essent leges ciuiles quibus imponuntur vestigalia pure pœnales, nihilominus obligantur ciues ad illa persoluenda. Quia licet concedamus cum Ioan. Medina, Alphõso de Castro, & alijs DD. leges pure pœnales secundum se, & ex sola vi verborum quibus constant, solum obligare ad pœnam adueniente iudicis sententia, hoc tamen intelligendum est, in his quæ sunt à solo iure humano, in his enim, cum solum ius humanum interueniat, & illud nihil aliud præstet quàm assignare pœnam aliquid facienti, vel omittenti, concedimus tantum incurri pœnam, at in his, ad quæ iura naturali vel diuino iã tenemur, licet lex humana ciuilis nihil præcipiat, sed sit pure pœnalis solum continens pœnam, nihilominus non obseruans præceptum illud iuris naturalis aut diuini, peccat reuera, cum agat contra id, ad quod iam alias tenebatur, nec pœna illa lege humana constituta eximat ipsum vel liberet à debito legis naturalis, vel diuine. Res est perspicua: si lex humana constituat vt qui iurauerit falso vapulet. Hæc lex sic lata iuxta verborum tenorem & vim pure quidem pœnalis est, non tamen præstat vt falso iurans non peccet, quia iam alias & seclusa ista lege pœnali periurium iure naturali & diuino est peccatum lethale. Quin etiam si lex pœnalis diuina sit, vt illa Leuitic. 20. *Qui maledixerit patri vel matri morte morietur.* Quæ est pure pœnalis iuxta verborum tenorem, non tollit quin maledicēs patri, vel matri grauiter peccet, quia talis maledictio iam alias simpliciter, & absolute, ac ex natura rei, quacunq; lege pœnali seclusa est grauissimum crimen. Sic ergo in præfenti disputatione, etiam si statuta imponētia vestigalia essent leges pure pœnales,

nec

nec aliud præferrent, aut constituerent quam non soluente vestigalia esse obnoxium illi pœne, nihilominus qui illa non solueret, peccaret, quia tributa & vestigalia iusta simpliciter, & ex natura rei sunt debita Principibus, & Reipub. Iure naturali, & diuino, quo tenentur ciues sui Principibus, & Reipub. necessitatibus ex suis bonis subuenire. Dictum vero Doc. Azpilquetæ ex his quæ docuimus quæstione præced. 77. articulo. 1. agentes de pretio legali rerum venalium, constat falsum esse, & à recta ratione (quod pace tanti Doctoris dixerim) maxime alienum; cum pœna non opponatur præcepto vel legi, vt illa minus obliget, sed vt maiori cura obseruetur: qui enim vt recte inquit Syluest. imponit pœnam aliquid facienti, eo ipso ostendit nolle illud fieri.

Quinto (quo argum. vtitur Ioan. Medina, & recte) Si lex Gabellarum pœnalis est, & iusta, (nã de huiusmodi nunc loquimur) iuste igitur illam pœnam statuit: pœna autem nulli iuste infligitur, nisi ob culpam. Ergo culpa & peccatum est non soluere gabellas. Quod si dixeris, vt quidam solent, fat esse deiraudantem gabellas se ipsam exponere pœne illi, nec lege gabellarum aliud constitui, quam vt vel soluantur, vel non soluens maneat expositus illi pœne. Contra inquit Medina, & optime, si ita lex ista haberet, & sub ista diuisione vel optione esset accipienda, maneret profecto in facultate cuiusq; vel gabellas soluere, si vellet, vel illi pœne se ipsam exponere, iniusteq; agunt Princeps, & Magistratus ac illorum ministri exigentes, & recipientes gabellas, sed deberent vnumquēq; in hæc libera opinione relinquere, vt solueret si vellet, aut maneret expositus pœne. Quemadmodum si debitori fas sit vno è duobus modis quem ipse elegerit debitum suum reddere, iniquè profecto ager creditor si illum ad alterum tantum solutionis modum tenendum compellat. Videmus autem Principes & Magistratus, per ministros suos cum primum norunt merces aliquas aduentare vel emi, aut vendi; conuenire statim mercatores, ac vestigalia, & tributa ab illis exigere, vt in portis maritimis, Theloneis, & similibus locis sit, in qua exactio nec Tabienis, nec qui ipsam sequuntur alicuius iniquitatis aut iniustitiæ damnarunt vnquam Principes ipsos vel Magistratus.

Deniq; omnes gabellæ reuocantur ad hæc tria genera: Nam vel sunt tributa quæ

soluuntur principibus, vel vestigalia, pædagia, & similia, quæ soluuntur Magistratibus quibus totius Regni, vel Prouinciæ cura commissa est, aut iunt iura municipalia, & alia, quæ per modum tallæ & collectæ soluuntur in priuatis ciuitatibus, & locis, sed hæc omnia vbi iusta sunt, iure naturali & diuino ex natura rei debentur Principibus, & Rebuspub. in foro anime. Ergo per soluenda etiam si non exigantur, sicut cætera debita, quæ simpliciter alicui debentur. Maior certa est, Minorem probo in singulis partibus ipsius. Imprimis.

Tributa deberi Principibus.

HAC ratione constat. Stipendia iusta quæ pro laboribus susceptis, & expensis iuste & necessario ab aliquo factis illi persoluntur, iure naturali & diuino, & simpliciter ac ex natura rei illi debentur: sed tributa quæ exhibentur Principibus sunt iusta stipendia, assignata illis in mercedem laborum & industriarum quibus curant bonum commune subditorum, & pro expensis quas iuste & necessario faciunt in eorum gubernatione & defensione. Ergo sunt illis simpliciter & ex natura rei omni iure debita.

Maior huius argum. vel solo lumine naturali perspicua est. *Dignus. n. est.* Vt dixit Christus. *Operarius mercede sua.* Et D. Paulus. 1. Corint. 9. *Et abimus potestatem manducandi & bibendi apud vos.* Rationem subiungit, *Quia præd. camus vobis & laboramus in vestram utilitatem.* Etenim, inquit. *Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus.* Et Paulo ante: *Quis militat suis stipendiis vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem & de lacte eius non manducat.* q. d. iure nature pastores ex grege suo in quo pascendo laborant, & vigilant, sumunt lac, caseos, & lanam, sunt enim hæc velut eorum stipendia. Quo etiam nomine decimæ, & primitiæ debentur ministris Ecclesiæ omni iure, tanquam iusta ipsorum stipendia, & in mercedem laborum quos patiuntur in curanda fidelium salute suis precibus, sacrificiis, doctrina, & sacramentorum administratione. Eadem ratione Tutoribus pupillarum assignatur, & iure à Prætoze aliqua pecunia ex bonis eorundem pupillarum, velut stipendium laborum quos suscipiunt in curandis illorum personis & bonis. Eundem deniq; qui alterius bona vel domos ab in-

cendio

condio aliquo, vel infortunio tuetur, vel curat ne ab iniustis possessoribus, vel fariibus occupentur, volunt omnia iura partem aliquam eorundem bonorum vel pecuniā accipere in stipendium, & mercedem laborū quos adhibuit, in tuendis bonis illis vindicandisq; ab iniuriis & damnis quæ illis imminebant.

Minor etiam constat, subeunt enim Principes maximos labores in utilitatem Reipub. Principum enim est curare ut suū ius unicuiq; reddatur, ne minus potentes a potentioribus oprimentur, ut viduarum, & pupillarum calumnijs, & damnis a suis ministris diligenter prospiciatur, ut lites ac discordiæ sopiātur, ut pax & iustitia apud omnes ciues conferuetur, ut scelerati a medio tollantur, ut omnis iniquitas & perturbatio a Reipub. expellatur, demum ut ab inuasoribus, & pyratibus, & omni inimicorum ac hostiū genere secunda existat, ad quæ omnia curanda, & obtinenda quis non videat Principes maximos subire labores? omnem mouere lapidem & adhibere industriam? innumeras propemodum facere expensas, & consumere opes? in ministris iustitiæ, in conciliarijs, & alijs sui numeris socijs & adiutoribus, in ducibus, in copijs & exercitijs parandis, ac sustinendis tam mari, quā terra: omni ergo iure tot tantisq; laboribus & expensis iusta stipēdia reddenda sunt. Hæc stipēdia sunt tributa quæ ipsis reddimus, sunt ergo illis simpliciter, & ex natura rei debita. Vnde D. August. 23. lib. contra Faustum, cap. 74. ait. *Ad hoc enim tributa præstantur, ut propter bella necessario militi stipēdium præbeat*: Qua de causa ut vidimus ar. primo. L. Ager. ff. De rerum & verb. signif. Et. L. 2. ff. de Publica. & vectigal. hæc tributa vocantur stipēdia. Et D. Thom. copiosse in illa Epistola ad Ducissam Brabantiam ad sextam quæst. respondet, pro laboribus quos suscipiunt, & expensis quas faciunt Principes in utilitatem boni communis suorum ciuiū iuste ab illis tributa exigere, adeo ut si tributa solita non sufficiant, aut nouæ sese offerant necessitates, quibus a Principe occurrendum sit, posse illum seruatis legibus iustitiæ distributiue alias collectas, & tallias imponere.

Hoc primum cap. de tributis Principibus reddendis copiosse, & aperte docet D. Paul. Roman. 13. Vbi primo constituit duo tanquam certissima fundamenta, quorum prius est. *Omnem animam debere subiectam esse ac obedire sublimioribus potestatibus*. Et

nequis existimaret de solis prelati & superioribus in quibus potestas aliqua spiritualis residet ipsum loqui, ut ostendat de Principibus etiam & Magistratibus secularibus se habere sermonem subiungit. *Si malefactoris time, non enim sine causa gladium portat*. Quæ verba perspicuum est ad potestatem secularem dire & pertinere cum ea sola gladio vtatur, & effusione sanguinis, non autem Ecclesiastica ut docebimus. 3. tomo horum comentariorum agentes de statu Clericorū. Posterius vero quod constituit ibi Apostolus est. *Principes & Magistratus a Deo institutos, ut ministros boni communis*. Ex quibus infert & recte, cum a Deo ita instituti sint, ex Dei ordinatione hæc duo illis deberi veram obedientiam, & tributa: Etenim cum accessoria (ut in iure receptum est) sequantur naturam sui principalis sicut Principes, & Magistratus a Deo instituti sunt tanquā ipsius ministri, ita quoq; debetur illis vera obedientia, vnde ait. *Ideo subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. q. d. ut exponit. B. Ambros. *Non solum timore presentis pœnæ verum etiam propter conscientiam futuri iudicij*. Debenturq; illis ex eadem institutione diuina ista stipēdia, cuiusmodi sunt iusta tributa: Propterea addit: *Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes*. q. d. eo ipso quo ex diuina ordinatione sunt ministri boni communis illi seruientes, eadem diuina ordinatione debetis eis tributa, quæ ipsis præstatis. Quod ut clarius & apertius explicaret, subicit, & colligit. *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, & nemini quicquam debeatis*. Quibus obsecro verbis poterat. D. Paul. apertius docere esse iusta stipēdia omni iure debita Principibus, tributa quæ ipsis persoluantur? *Reddite inquit omnibus debita: Quæ sunt Beatissime Paule ista debita? Cui tributum tributum, &c.* Vnde Theophylact. explicans hæc verba ait. *Ipsius istiusmodi Principum beneficia testificaris, & probas, cum eis tributū & mercedem rependis. Quod sane perspicuum est eo te illud persolueris, quia & tuam curam illi susceperint: neq; enim præsidibus ipsis hos Census a principio detulisset, nisi nobis fuissent pernecessarij; quippe cum ipsi curis vacui hos habeamus qui pro nobis inuigilent. Fit itaq; vel Dei id voluntate ut tributa suis ministris pendantur: vult enim Deus, ut pax ipsa, & virtus exerceantur, & propulsetur iniquitas, ad idq; Deo volente sunt Principes, &*

illi

illi parent cum ministerio isto funguntur; & pro communi hominum statu labores insunt, ut vitæ ipsi per quietem ducamus. Hæc omnia Theophil. edoetus a B. Paul. qui 1. ad Timoth. 2. dicebat: *Obsecro primum omnium serui obsecrationes pro Regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus*.

Deniq; cū iusta dictū B. Pau. *Quis pascit gregem, & delaete eius non mauducat, &c.* Principes autem omnes etiam seculares pastores sint & pastoris nomen a Deo per Ezechielem accipiunt ca. 34. ut ibidem D. Hiero. exponit, pascuntq; gregem, idest, populum sibi commissum iustitia, pace, & tranquillitate, qua suo labore populo ministrant, quomodo iustum non erit ut lac. 1. tributa a populo sibi suisq; ministris accipiāt Hæc de tributis.

VECTIGALIA ET PEDAGOGIA DEBERI SIMILITER.

VNC de vectigalibus, pedagogijs & similibus gabellis quæ in cōmunes Regni et Prouinciæ necessitates instituuntur, similiter iudicandum esse ostendamus. Constat vero illud hac apertissima ratione. Ad leuandas communes necessitates, & prouidenda ea sine quibus commune bonum obtineri & permanere non potest, tenentur ciues omnes iure naturali & diuino contribuere, & sua priuata bona vel partem factim aliquā eorum exhibere, ea via & modo quem recta ratio dictauerit esse commodiorē: Sed in vnaquaq; prouincia & regno occurrunt passim varię necessitates communes, desideranturq; multa sine quibus totius Regni bonum contineri, non potest, debent ergo ciues ad huiusmodi necessitates leuandas, & necessaria suę prouincię prouidenda contribuere, & partem aliquam suorum bonorum exhibere: commodior autem via ad colligendam aliquam pecuniam ex singulis in hunc finem nulla est, nec ex cogitari potest, quam per vectigalia iusta, iure ergo naturali & diuino tenebantur ciues illa persolueres.

Maior huius arg. certissima est. Etenim si iure naturali & diuino tenetur vnusquisq; pro bono communi vitam exponere, vbi recta ratio illud dictauerit, quanto magis bona sua vel aliquam eorum partem?

Minorem docet copiosse D. Tho. lib. 1.

de Regimine Principum ad Regem Cypri ca. 11. & 12. Sunt enim tria cuius regno maxime necessaria: imprimis fortissima mænia, arces, munitiones, ac turres: tū vt Rex ipse & domestici eius tutius agant, tum vt reliqui ciues & Regi ipsi obediētiores sint, videntes magnifica regum ædificia, & securius viuant ab hostibus & sicariis. Quo nomine 2. Reg. 5. Dauid cum primum Hierosolymam occupauit, construxit arcem in monte Sion quam ex nomine suo vocauit ciuitatem Dauid: quam rursus strenuus ille sapientissimusq; Dux Iudas Machabeus 1. Mach. 4. post aliquot tempora vbi Hierosolymam recuperauit, fortissimis muris & altissimis turribus cinxit in defensionem patriæ contra hostes: Et similiter in Bethsura magnas extruxit munitiones contra faciem Idumææ. Romani quoq; ob eandem causam tutissima curarunt habere ædificia publica, maxime Capitolium, quem locum vt tutiorem Senatores elegerūt; narrantq; historiæ in eo tota Roma ab hostibus occupata ipsos illesos permansisse.

Exiguntur secundo in Regnis & prouincijs accomodatæ vie ad iter faciendum, & a sicariis ac aggressoribus securæ: quod omnes nationes diligenter curasse neminē latet, tum vt incolæ regni commodius sua negotia & commercia exercere valeant, tum vt exteris securius aduenientibus suasq; merces eo deferentibus, regnum ipsum aliarum prouintiarū diuitijs & fructibus magis abundet. Quod ita apud omnes quotquot sunt prouintias quantumuis barbaras & remotas receptū est, vt iure gentium vie publicę omnibus securæ pateant: illasq; occupantes vel infestantes tanquam rei læsæ maiestatis & publicę fidei puniantur. Adeo vt Deus ipse propterea Amorreos deleri præcepit, quia filiis Israel iniquè restiterunt, ne per viam publicam libere incederent. Vbi via publica via regia dicitur, eo quod Regibus vel Reipub. gubernatoribus incumbat diligenter curare, vt viæ istæ tutæ sint & securæ ac accomodatę. Demum Romani in hoc officio adeo solertes se exhibuerunt vt plurimi eorū tã ex Principibus quã ex Senatoribus augendi boni communis desiderio varia itinera & vias suis expensis aperire & aptare curauerint, a quibus vie illæ nomina acceperunt: quedã enim dicta fuit Aurelia at Aurelio Principe: alia Apia ab Apio Senatore: Alia Aemilia ab Aemilio & eadem ratione alie multæ a suis autoribus appellatæ sunt.

M

Exigitur

Exigitur tertio in quocunq; Regno publicum aliquod erarium. Offerunt enim sese quandoq; præter communes & ordinarias necessitates multæ aliæ extraordinariæ non minus græues, quibus nisi statim occurratur, maxima patietur Regnum incommoda, occurrere autem illis statim, & commode non potest, ipsamet experientia teste, nisi publica pecunia ex aliquo publico, & communi arario in promptu habeatur. Veluti si accidat incendium aliquod, vel inundatio, aut pestis, aut multorum hostium, & pyrararum aduentus, aut aliquod aliud graue & simile damnum, cui præsto esse oporteat, sine publica & prompta pecunia illud effici profectò non potest. In hunc igitur finem vectigalia, pedagia, & similes Gabelle institutæ sunt, vt hac ratione & via communis pecunia in Regnis, & Prouincijs habeatur ad ista tria quæ adeo necessaria esse compertum est. Ad hæc verò prouidenda, vectigalia ista cõmodiorem viam esse, eo ipso quo statim illa iusta esse satis constat. Quia si iusta sunt, seruata est in eis iustitia distributiuæ, & diligenter prospectam, vt communes omnibus necessitate sine vllius iniuria, aut grauamine leuentur.

GABELLAS QVOQVE PRIVATAS vniuscuiusq; Civitatis quæ dicuntur *Alsitia iusta sint in conscientia deberi.*

ENIQVE de Gabellis quæ in naquaq; civitate, vel populo ciues illius sibi ipsis imponunt per modum collectæ, vel talliæ, neq; Angelus, neq; vllus ex Authoribus alterius opinionis, hac in parte à nobis disidet. Nā cum vniuscuiusq; suorum bonorum dominus sit, & liber eorum dispensator, possunt liberè quicunq; ciues ex communi consensu quam voluerint suorum bonorum partem per huiusmodi collectam in vtilitatem suæ patriæ, & ad leuandas illius necessitates conferre.

Licetq; vnicuiq; vniuersitati eo ipso quo communitas quædam est, & populus, suos habens Magistratus, & Governatores, grauiamina quæ voluerit, ex communi consensu sibi imponere, ac communem arcam, & pecuniam cõstituere: vt videre est in L. illa prima. Cod. Quod cuiq; vniuersitatis nomine. Quod cum faciunt, ac communi cõsensu inter se constituunt, aperte promittunt

sibi inuicem, & inter se paciscuntur Gabelam illam persoluerere, omnis autem promissio & pactum iure naturali & diuino in re graui sub pœna pec. mort. seruandum est. Vnde D. August. lib. 3. Confessionum dixit. *Pactum inter se gentis aut civitatis consuetudine firmatum, vel lege, nulla ciuis aut peregrini libidine violatur.*

An autem huiusmodi collectæ, & iura municipalia debeant persolui etiam ab exteris, vel à folis ciuibus vt vult Angelus, alterius est disputationis explicabiturq; ar. 3. huius tractatus. Cæterum quæ iusta sunt omni iure in foro animæ deberi saltem à ciuibus ipsis, omnes quotquot sunt DD. confitentur, nec potest qui recte sentiat oppositum docere.

Ex his facile possumus aliorum argumenta quæ nostræ sententiæ aduersantur diluere. Ad 1. igitur argum. Angeli constat iam ex dictis, statuta huiusmodi quibus Gabelle præcipiuntur solui, non esse leges purè pœnales, neq; habere illam conditionem, vt relinquatur in libera cuiusq; optione, vel illas soluere, vel exponere seipsum pœnæ luendæ: sed esse leges omnino præceptiuas, quibus expresse mandatur iusta vectigalia solui, appositam verò habent pœnā, vt homines qui magis vt plurimum dicimur formidine pœnæ quā virtutis amore, cautiore efficiamur, & magis solliciti in illis obseruandis. Quod pleriq; legibus cõmune est, vt cum aliquid præcipiunt, pœnam præcepto coniungāt, quo diligentius & accuratius quod præcipitur efficiatur. Quin etiam vt diximus cum Syluest. esto leges huiusmodi purè pœnales essent, soluenda nihilominus in cõscientia iusta vectigalia sunt, quia non debentur (vt recte ait Caieta.) propter solam auctoritatem legis humanæ aut impositionem pœnæ, sed ex vi debiti absolute, & simpliciter, ac ex natura rei, vt bona debita Principi vel Reipub. iure naturali & diuino: lex autem humana vel pœna in ea contenta non tollit vinculum & obligationem iuris naturalis & diuini.

Ad secundum respondeo. Cap. Illud Quanquam. De Censibus alludere vt Glossa illius optime admonet ad alios textus. Nam dum dicit vectigalia esse damnata iure Canonico, alludit ad cap. Super quibusdam. De verbo significa. & dum dicit iure civili, alludit ad L. vltim. Codi. Nou. Vectigal. institui non posse. Quo circa ex his locis erit colligendus genuinus ac legitimus sensus istius cap. Quanquam. In vtroq;

In vtroq; autem textu illorum, tam in cap. Super quibusdam: quam in illa. L. vltim. damnantur vectigalia noua sine Imperatoris, aut Papæ, vel Gener. Concilij auctoritate introducta: ac vt vnicò verbo dicam, damnantur noua vectigalia quibus non cõueniant conditiones illæ, quas ar. proxime seq. dicemus in vectigalibus iustis desiderari. Quo fit vt in isto cap. Quanquam iniusta tantum vectigalia, & sine debita auctoritate introducta damnentur: nos autem quæ iusta sunt, non quæ iniusta, asserimus in foro conscientiæ deberi.

Quod vero subiungit Angel. de dubijs inferius examinabimus: tū etiam quæ pertinent ad Gabellas priuatas quas iura municipalia siue Alsitia appellamus. Sint ne à scelis ciuibus, vel ab exteris quoq; persoluenda: & qua ratione cessante illorum causa, illorum solutio cessare etiam debeat.

Nunc ad argumenta. Tabiensis accedamus.

Ad primum respondet: Ementes à Principi, vel Reipub. ius istud exigendi vectigalia, & tributa quos vocamus *Arrendadores*, esto sciant hominum iniquitate & malitia, sepe huiusmodi Gabellas defraudari, nunquam ramen illud fieri ipsorum beneplacito, & consensu. Primo, quia ipsi emunt huiusmodi ius exigendi Gabellas iuxta Principis, vel Reipub. statuta, quæ vt constat sunt leges verè præceptiuæ, absolute, & omnino præcipientes solui vectigalia. Et cum hæc sit voluntas legum, hæc eadem est censenda voluntas, & consensus huiusmodi publicanorum. Et confirmatur: quia cū huiusmodi publicani in vectigalibus, & tributis exigendis referant personam Principis, vel Reipub. eundem consensum & uoluntatem censendi sunt habere quam habent Princeps ipse, vel Reipub. quorum vices gerūt, & quorum habent ius: Princeps autem, & Reipub. hoc absolute instituunt, & omnino volunt, vt soluantur tributa, et vectigalia, & hoc sine non soluentibus pœnas imponunt, vt diligentius & fidelius soluantur, non vt ciues in pœnam illam incidant. Aliter enim leges vectigalium, & tributorum iniquæ essent, non enim essent verè leges sed laquei, & municipulæ ad capiendos subditos, quod quam alienum esse debeat à legibus, & præceptis superiorum neminem latet. Vnde nec publicani isti censendi sunt habere hunc consensum, vt liceat mercatoribus defraudare vectigalia, modo pe-

riclitentur luere pœnam.

Secundo, etiam si admitteremus tacitum istum consensum publicanorum, non propterea recte colligit Tabienf. nec defraudantes vectigalia manent tuti in conscientia: quia in his quæ cedunt in damnum proprium, vt docuimus primo tomo horum commentariorum. quæstione 62. Articulo secundo, exigitur necessariò consensus expressus, vt patiens illud damnum dicatur consentire, defraudare autem vectigalia quis ignorat in graue damnum ipsorum publicanorum esse?

Ad secundum respondeo. Etiam si ex his quæ communiter aliqui soluunt, sufficienter prouideatur necessitatibus Principis, vel Reipub. & expensis publicanorum, non propterea manere tutos in conscientia ceteros, qui iusta tributa & vectigalia non persoluant. Primo quia nulli licet onera communia & ab omnibus persoluenda in aliorum humeros conicere, & se ipsum ab illis eximere. Secundo, quia eodem titulo possent omnes Gabellas defraudare, cum gradū Reipub. iactura; quæ enim potior ratio esset vnius quam alterius? cur obsecro non liceret cuiq; opinari, sufficere quæ iam ab alijs persoluantur? & ea ratione ipsum non teneri? qua via omnes niterentur se ipsos eximere, & nullo soluente, à nemine publicæ necessitates leuantur. Tertio, nocent hi grauior Reipubli. & proximis suis, Reipublicæ quidem, quia optaret Reipubli. si obtinere illud posset, non modo leuare necessitates quas actu patitur, verum etiam parare ararium aliquod, cuius ope, his quæ præter opinionem accidere possunt, statim occurreret, ne in quouis euentu noui damni, noua q; necessitatis essent noua imponenda vectigalia, vel augenda antiqua. Ex quo etiam erario solutis eiusdem Reipub. debitis antiqua minuerentur: quæ obtinere non potest, culpa, & iniquitate eorum qui huiusmodi Gabellas non persoluant. Quo fit vt suis etiam proximis plurimum noceant. Etenim cum culpa eorum vbi noua necessitas occurrit noua oporteat Magistratus imponere vectigalia; in causa etiam sint quominus antiqua non minuatur, vtriusq; damni, cuius omnes ciues participes sunt, quis non videat istos defraudatores vectigalium causam esse? Cogitur enim Reipub. propter huiusmodi fraudes maiora quandoq; imponere vectigalia quam imponeret, &

diutius illa protrahere quæ citius nonnunquam cessassent. Taceo nunc grauias damna & iacturas quas exactores vectigalium quos vocamus Arrendadores, sepe in suis bonis patiuntur non habentes unde reddant integrum pretium vectigalium in quæ a Repub. ius acceperunt.

Ad 3. facilis est solutio, nos enim non sentimus gabellas iniustas esse persoluedas, sed eas tantum quæ reuera iustæ sunt, & quibus vere conueniunt, quæ exiguntur ad iustam gabellam. De dubiis suo loco agemus.

Ad 4. Dico, Simpliciter et absolute cum qui deprehenditur defraudasse gabellas, teneri non solum ad luendam poenam, verum etiam ad restituendam gabellam quam defraudauit, sicut argumentum illud probat: cæterum quia ita usus obtinuit, ut solum poenam reddat, videmusque ea sola contentos esse exactores, eo quod poenæ istæ solent esse adeo graues, ut gabella defraudata earum comparatione quasi pro nihilo ab ipsis habeatur, propterea soluta poena nihil amplius redditur, sed illam aperte, & expresse publicani iudicantur remisisse. Conuenit enim communiter cum ipsis qui gabellam defraudauit, quid illis reddere debeat, pro omni iure quod in ipsum habeant. Et cum persoluat id quod facta inter eos conuentione constituitur, liber manet in utroque foro ab omni debito, tam ratione poenæ quam vectigalis defraudati, modo in ea conuentione nulla vis, nullaque fraus, vel dolus interueniat.

Argumenta Doct. Nauarro imbecilliora sunt. Nam prius illud leges obligantes ad poenam eo ipso non obligare ad culpam, falsum esse, satis constat ex his quæ superioribus docuimus. questione. 77. Articulo primo, agentes de lege poenali: cum poena non apponatur legi ad tollendam illius vim quin potius (ut sepe diximus) ut illa acuatius, & fidelius obseruetur. Posterius vero iudicare omnes, vectigalia non esse persolueda, nec ex eorum defraudatione obligari ad culpam, falsum etiam est, ut ex dictis abunde constat. Vidimus enim quot & quam graues Doctores tam ex Theologis quam ex Iurisperitis contra sentiant. Quod si ex vulgi opinione argumentum ille sumat, vulgi opinio corrigenda potius est a Peritis quam sequenda.

Ex his in summa duo sequuntur, quæ optime colligunt Caiet. verb. vectigal. & Syluest. verb. Gabella cap. 3. quæst. 8. Prius

est, vectigalia iusta non deberi virtute legis humanæ, aut ex impositione poenæ, sed ex natura rei eodem omnino iure naturali ac diuino, quo tenentur ciues publicas & communes suæ Reipub. necessitates ex suis bonis leuare: unde lex humana in his solumas signat quantitatem Gabellæ, & modum persoluedi illam, sicut in decimis, ad quas iam tenentur fideles iure naturali & diuino in sustentationem Clericorum, lex vero humana solum asignat quantitatem, in qua sunt exhibendæ.

Alterum est quod ex priori sequitur, defraudare Gabellas esse peccatum mort. furti ex suo genere, & cum vinculo ac debito restituendi: peccatum quidem furti, quia illas defraudans nocet Principi, vel Reipub. in re sua, pecunia enim per vectigal, vel tributum iustum reddenda in communem utilitatem, ita est Principis vel Reipub. ut in illam habeant verum ius, qua propter illam defraudare, est exspoliare Principem, vel Reipub. rebus, in quas habent verum ius, & ex consequenti apertum furtum. Quod si furtum restituendum omnino est nec poterit qui ista defraudauit, nisi illa restituerit absolui: iuxta illud D. August. Cano. Si res. 24. q. 3. vbi ait. *Si res aliena propter quæ peccatum est, reddi possit, & non redditur, poenitentia non agitur, sed simulatur.* Idem docet Rayn. Pisa. Archid. ac. Rosella: & omnes fere summisse in verb. Pedagiū. Et omnes Doctores in cap. illo Innouamus, & maxime Panormitan. ut refert Syluest. loco citato.

Ex his etiam sequitur animaduersione digna esse quæ habet Azpilic. in suo Manua. cap. 23. num. 60. & 61. Docet enim ibi hæc duo. Prius est, extrahentes vel inferentes merces non soluto vectigali solum legem humanam violare. Posterius est, huiusmodi homines si a custodibus vel exactoribus deprehendantur teneri ad soluendum, nec posse merces illas vi & armis tueri, ne ipsæ auferantur a custodibus: rationemque reddit, quia resistens iuste aggrediēti peccat grauiter. Vtrumque enim falsum est, Prius illud, cum constat aperte lege naturali, & diuina deberi vectigalia. Quæuis. n. vectigal auctoritate humana imponatur, postquam autem impositum est, si iustum illud sit, iure naturæ & diuino tenentur subditi illud persoluere; sicut diuisio rerum iure gentium facta est, ea vero semel facta, iure naturæ, & diuino prohibemur attingere quæ huic, vel illi fuere appropriata. Poste-

Posterius vero vix intelligi potest, nam vel is qui merces extrahit debet vectigalia, aut non: siquidem debet, peccat non soluendo illa, & custodes iuste exigunt ab eo poenam, nec potest illis iure resistere, cum non detur bellum ex utraque parte iustum. Quod si non debet, vt sentit. D. Nauarrus, poterit iuste custodi illi resistere, vt aggressori rem iniustam & non debitam, postulanti, nec custos poterit iure illam auferre, ob eandem causam, quia non datur bellum ex utraque parte iustum.

Tractata hætenus quæstio huius articuli est simpliciter, & ex natura rei: ut pote tributa, & vectigalia iusta in foro animæ omnino deberi. Cæterum qua ratione illa persolueda sint non dum satis explicatum est, quo circa videamus oportet.

DEBEANT NE SVBDITI

exactores vectigalium adire ad illa soluenda, vel sufficere ad paratos esse illa reddenda, quando ab exactoribus postulabuntur.

VNT nonnullæ Gabellæ ad quas persoluedas non est certus constitutus locus, sed hostiatim per domos singulorum Ciuiū colliguntur: ut ius salinarium, id est, *El real de la sal*, & aliud quod apud nos dicitur, *El Morabatin* ad obsequia Regia, quæ omnium consensu non tenentur ciues deferre ad exactores, sed sufficit illa persoluedas vbi fuerint ab ipsis exactoribus requisiti: Est ergo quæstio hoc loco explicanda.

An in Prouinciis in quibus non sunt Telonia, Duang, & similes loci publicè constituti ad exhibenda vectigalia, sed ex antiqua consuetudine colliguntur priuatim per domos mercatorum, & vendentium, sufficiat ciuibus, persoluedas illa quando ab exactoribus fuerint ab ipsis postulata, simpliciter & nude manifestata illis, mercium quæ asportatæ, vel venditæ sunt quantitate, & præcio, sine vlla fraud, emendatio, vel periurio?

Sunt qui existimēt soluenda quoque esse in huiusmodi Prouinciis in quibus talis consuetudo existeret, etiam si non exigantur. Quod ita colligunt. Gabellæ iustæ, vt constat simpliciter, & ex natura rei sunt debita, quod autem simpliciter, & absolute

alicui debetur, simpliciter etiam & absolute illi reddendum est, siue exigatur illud ab ipso creditore, siue non, siue sit locus aliquis ad illius debiti solutionem designatus, siue non. Et confirmatur. Consuetudo potest quidem derogare iuri humano, non tamen iuri naturali, aut diuino, sed vectigalia iusta debentur iure naturali & diuino, vt constat, non potest igitur consuetudo aliqua efficere, vt debitor eorum non teneatur illa soluere, siue exigantur, siue non exigantur, siue sit assignatus eis locus, siue non.

F. Iosephus in suis Floribus agens de restitutione sentit, secundum consuetudinem Hispaniæ nullum teneri ad soluenda vectigalia, pedagia, & similia, donec a questoribus exigantur, teneri tamen ad non occultandas merces, aut res in quibus negotia excercet, ita vt nullo omnino emendatio, periurio, vel dolo vtatur, sed publicæ suos contractus excerceat, in publicis locis res ipsas vendendo, vel emendo, & per publicas vias illas asportando. Ratio eius est. Retinere alienum tunc solum est peccatum, quando retinetur inuito domino. Quædiu autem exactor non postulat vectigal, mercator non retinet illud inuito domino. Ergo.

Victoria quem sequitur Bartholo. Medici in sua prima secunde, distinguebat inter Gabellas quæ aperte & manifeste iustæ sunt, & inter eas quæ sunt aperte iniustæ, vel de quarum iustitia a prudentibus & peritis dubitatur: has posteriores asserbat in foro animæ non deberi, circa priores vero nempe aperte iustas, de quibus hic agimus, docebat seruandam esse consuetudinem patriæ, ita vt vbi consuetudo habet, publicanos, & exactores a Principe vel Repub. constitutos colligere vectigalia per mercatorum domos & officinas vendentium, in tali loco nemo teneatur illa vltro exhibere, nisi cum primum fuerint petita ab illis collectoribus, vel exactoribus, vbi vero talis consuetudo non est, quin potius est in usu mercatorum, & emptores adire ipsos publicanos, ad manifestandas merces quas vendunt, vel recipiunt, aut alio deferunt, & illis vectigalia soluere, in huiusmodi locis teneri in conscientia ad soluenda illis vltro vectigalia, etiam si non exigantur, vel saltem manifestandas merces illas. Et iuxta hunc sensum (vt ex hac doctrina constat) censendus, est Magist. Victoria fuisse sequutus Tabensem, quando dicebat vectigalia iusta non esse persolueda, nisi exigantur.

Intelligit Victoria, ubi existit talis consuetudo patriæ.

Ex hac doctrina colligunt discipuli Victorix: tributa regiæ, & vectigalia aperte iusta soluenda esse, etiam si non exigantur, iuxta patriæ ut modo dictum est consuetudinē, pedagia, vero collectas, & assisia, cum iuxta ipsos non sint aperte iusta, sed vel iniusta, vel saltem maxime dubia, in foro animæ non debent, sed posse tuta conscientia occultari, nisi ubi ita exigentur, ut sequeretur scandalum, & perturbatio, si petita non soluerentur. Hac tamen parte nunc dimissa: An pedagia, collectæ, & assisia, sint iusta, vel iniusta aut dubia (quod in singulis artic. 4. huius disputationis diligenter examinabimus) illam opinionem Mag. Victorix que habet statum esse in his tan in foro interiori quam in exteriori consuetudini patriæ sequuntur. Blasius Nauarro in suo opusculo de Vectigal. cap. 7. Ludouicus Lopez in suo Instruct. par. 2. cap. 36. & Cordubens. in suo Tractatu de casibus conscientix. q. 95. Didacus vero Couarru. in Regu. Peccatum. §. 5. num. 5. iudicat eam maxime probabilem.

Ad cuius intelligentiam obseruemus primo ex Saliceto, & communi Doctorum sententia in L. Consuetudinis. Cod. Quæ sit longa consuetudo. Et Cap. ult. de Consuetud. consuetudinem in his que sunt de iure humano positio habere vim legis, & posse id ipsum quod potest lex humana, ubi consuetudo illa approbata est & recepta: dicitur, autem approbata, quando superioribus scientibus, & consentientibus introducta est: ita ut nec pro clamauerint, nec processerint contra sic agentes. Constat hoc fundamentum varijs exemplis. Præceptum est Ecclesiæ die Dominica non exercere opera seruilia: possetque eadem lex Ecclesiastica concedere, ut audita re sacra liceret: hoc idem potuit consuetudo. Etenim quia consuetudine receptum est, ut in macello occidantur arietes, excoriantur, scindantur carnes eorum & vendantur in diebus etiam festis, licet iam illud in utroque foro: Similiter in Cap. illo. Super quibusdam. Definuitur posse colligi vectigalia lege Imperatoris, Pape, vel alicuius Concilij General. instituta, aut antiqua, & immemorabili consuetudine introducta. Vbi aperte quo ad exactiorem vectigalium pertinet quod potest lex superioris potest etiam antiqua consuetudo: ut sicut iuste exiguntur

tur lege, & autoritate Principis introducta, ita quoque antiqua consuetudine obseruata. Et in decimis licet controuersum sit inter DD. possit ne consuetudo aliquem omnino eximere à solutione decimarum, ut superius vidimus, docent tamen D. Tho. in hac. 2. 2. quæst. 87. artic. 1. Et quolib. 6. art. 10. D. Antonin. 2. p. tit. 3. cap. 3. §. 6. Syluest. in verb. Decimar. num. 10. Couarru. lib. 1. variarum Resolut. cap. 17. num. 8. & 12. & communis, tam Theologorum quam Canonistarum Schola, in Prouincijs in quibus est consuetudo non soluere Decimas, nisi postulentur, non esse aliter in foro etiam animæ soluendas, propter vim quam habet in his recepta consuetudo.

Obseruemus secundo, leges & statuta humana circa Gabellas quatuor posse assignare, ut pote quantitatem pecuniæ soluendæ, modum soluendi, materiam, id est merces que illas soluere tenentur, vel ab illarum solutione censendæ sunt liberae, & immunes. Est enim commune omnibus legibus humanis, ubi ius naturale, vel diuinum aliquid quidem præcipit in genere, & in communi, non tamen assignat priuatim, & in particulari tempus, locum, & similes circumstantias, assignari illas à legibus humanis. Verb. gra. Est quidem de iure diuino præceptum confitendi peccata Sacerdoti, non tamen assignat ius diuinum certum tempus, assignat illud Ecclesiæ in cap. Omnis vtriusque sexus. De remissione. n. 2. pe tempus Pasche. Est de iure diuino, ut aliquis dies sit Deo consecratus in quo oporteat fideles cultui diuino vacare, non tamen assignat ius diuinum in lege Evangelica diem aut modum vacandi Deo: assignat Ecclesiæ diem Dominicam, modum verò, audiendo rem sacram, & abstinendo ab omni opere seruilii. Denique iure naturali, & diuino debentur ministris Ecclesiæ decimæ, in qua tamen quantitate, & à quibus reddendæ sint, non explicat ius naturale, vel diuinum. Explicat illud ius humanum Ecclesiasticum. Similiter res habet in vectigalibus, & Gabellis debentur quidem ut constat que iustæ sunt iure naturali & diuino, at in qua quantitate, in quibus rebus, vel qua ratione, aut à quibus personis sint perfoluendæ, non assignatur à iure naturali, aut diuino, assignat verò omnia ista ius humanum ciuile, leges ut pote Prin-

Principis, & statuta Reipub.

Obseruemus Tertio, quod optime animaduertit Couarr. loc. cit. in ciuitatibus & locis in quibus sunt Thelonea, Duane, & alij loci, & domus publica, ubi assistunt publice horis statutis exactores Gabellarum, & in quibus sunt constituti custodes portarum, quasi speculatores mercium que in ciuitatem vel oppidum inferuntur, vel inde extrahuntur, perinde sese habere Thelonea ista, & loca publica in hunc finem assignata, & Publicanos illos, & exactores in illis constitutos, ac si aperte & expresse exigent actu vectigalia à mercatoribus ementibus, vel vendentibus suas merces, aut in ciuitatem illas inferentibus, vel extrahentibus. Quia licet aliquæ sint Gabellæ, quæ commode possunt exigi per domos, & priuatas officinas, cuiusmodi sunt quæ non soluntur ex mercibus, sed per familias, ut ius salinarum, & quæ apud nos appellantur. El Morabatin, y la Peyta: at tributa, pedagia, assisia, & similia vectigalia siue Gabellæ, quæ sunt impostæ mercibus, & rebus venalibus, non possunt ita commode colligi. Quia neque exactores possent diuinare à quibus essent exigendæ, nec mercatores illas fideliter manifesta rent, adde quod essent maximæ expensæ necessario faciendæ, si ea ratione essent vectigalia, & tributa exigenda, & colligenda; quæ omnia cederent in graue damnum ciuium, & Reipub. Propterea prudenter Principes & Magistratus, excogitarunt hoc modo illa exigere, promulgatis sufficienter legibus, & statutis vectigalium, & constitutis locis publicis in Portis, Theloneis, & Duanis, ac publicis exactoribus in illis: quod certe sufficit, ut dicantur tributa, & vectigalia ab omnibus exigere, ut eleganter loco cit. docet Couarru. Quemadmodum ubi est consuetudo soluendi decimas, si consuetudo etiam sit laycos eas deferre in horrea Clericorum, ubi fuerint horrea à Clericis publice deputata, in quæ omnes decimæ deferantur, tenentur debitorum decimarum eò illas ducere, ac soluere, etiam si non exigantur, quia habere illa horrea publice deputata ad decimas recipiendas, & publicos in illis collectores, perinde est, ac si aperte & expresse illas Clerici exigent.

Ex his perspicuum fit quam verum sit quod docent Victoria, Couarru. & alij quos paulo ante retulimus: ut si consuetudine receptum sit, vectigalia non perfolui,

nisi postulata à singulis in suis domibus, & officinis, non teneri ciues ad illa perfoluenda, nisi quando ab ipsis exactoribus fuerint ab eis petita. Vbi verò existunt Thelonea, & publicæ domus, & in illis publici exactores, vel collectores à Principe, vel Reipub. constituti, teneri subditos ad deferendas merces suas in illa Thelonea, & domos, ad eas manifestandas, & perfoluendas Gabellas.

Probatur prior pars huius sententiæ. Consuetudo recepta, & approbata habet vim legis, potestque id ipsum quod potest lex humana, potest autem lex humana in tributis & Gabellis assignare modum quo soluantur, nempe ut soluantur, vel quæ sitis & aditus exactoribus utroque manifestando illis merces, & præcia illarum, vel quando exactores ipsi hostiatim singulas domos & officinas mercatorum, & vendentium adierint, postulauerintque à singulis vectigalia que pro ratione mercium quas emit, vendidit, vel asportauerit vnusquisque eorum, fuerint iure debita, ut constat ex prima & secunda obseruatione. Ergo ubi fuerit consuetudo, & usus patriæ non soluere vectigalia, nisi quando exiguntur, non tenebantur subditi ad illa perfoluenda, nisi petita.

Probatur altera pars ex vltima obseruatione hoc modo. Vectigalia iusta, & Gabellæ iusta soluendæ sunt quando exiguntur, sed ubi sunt Thelonea, & publicæ domus in quibus existunt publici exactores, à Principe, vel Reipub. constituti, perinde ista se habent, ac si aperte, & expresse exigentur. Ergo ubi sunt ista Thelonea, & domus, tenentur asportantes merces, vel ementes, aut vendentes illas ibi eas manifestare, & Gabellas soluere.

Confirmantur hæc omnia ex his quæ dicta sunt de Decimis, hac ratione. Non minus debentur decimæ ministris Ecclesiæ iure naturali & diuino, quam debeantur tributa, & vectigalia iusta Principi, & Reipub. Sed in soluendis decimis standum est in utroque foro consuetudini loci, ita ut ubi usus obtinuit eas non solui nisi petitas, non teneatur aliquis eas soluere nisi petitas, ubi verò sunt publica horrea, publicique Collectores à Clero constituti, teneantur layci illas eo deferre: quia eo ipso quo talia horrea à Clero sunt constituta, censentur Clerici illas exigere. Ergo similiter in vectigalibus

ARTIC. TERTIVS.

Quæ leges sine conditionibus requirantur, ut Tributa, Vectigalia, & aliæ Gabelle censuantur iuste?

VM statuta quibus Gabelle à superioribus imponuntur, sint quædam leges, exiguntur eo ipso ad iustas Gabellas eadem omnino quæ ad iustas leges: ad leges vero iustas ut docet optime. D. Tho. 1. 2. quest. 96. ar. 4. exiguntur quatuor illa, ad quæ omnia causarum genera philosophi reduxerunt: nempe Efficiens, Materia, forma, & finis. Efficiens, id est, ut sit condita lex ab habente auctoritatē, ita ut ille suam facultatem & ius non excedat: nam cum debeat lex habere vim coercitiuam, exigitur necessario huiusmodi auctoritas & ius in conditore illius ad compellendos subditos ad illius obseruationem.

Exigitur secundo debita materia circa quam versetur lex, ita ut præcipiat quæ tali loco & tempore recta ratio docuerit conuenire, sepe enim accidit, ut quæ aliquo tempore vel loco accomodata sunt, in alio non expediant, sed noceant potius.

Tertio forma, Etenim cum lex sit regula recti, & iusti, debet iuxta dictamē recte rationis seruare in omnibus æquitatem & iustitiam, & eam tam in honoribus quam in oneribus proportionem, ut nullus cuius iuste conqueratur. Ita ut sicut in corpore humano singula membra lege à natura ipsis constituta id præstant, quod iuxta proprias vires ab eadem natura illis tributas commode valēt, ita quoque singulis ciuibus ea lex præscribat, quæ iuxta proprias vires præstare commode possunt.

Exigitur quarto debitus finis, nempe ut in bonum commune publicamque utilitatem referat, quidquid præscribit: ut optime admonet. L. illa. Nulla. ff. De legibus. Hoc enim interest inter Principem, & legitimū legum conditorem, ac tyrannum, quod hic suæ tantum cupiditati, ille vero communi bono, & publicæ suorum ciuium utilitati consulat.

Hæc eadem exiguntur in omni Gabella ut iusta habeatur. Primo auctoritas in imponente illam, Secundo necessitas & causa publica, ob quam solum iuste imponi potest. Tertio debita forma, quæ in eo consistit ut duplex proportio in gabellis maxime

xime obseruetur. Altera cum necessitate propter quam imponitur, ita ut non maior imponatur Gabella quam iudicio peritorū & prudentium videbitur desiderari ad publicam illam necessitatem leuandam. Iniqua enim esset Gabella qua colligerentur duodecim millia aureorum, ubi octo millia sufficerent necessitati quæ Reipub. sese obtulit. Seruanda etiam debita proportio est cum ciuibus. Quod obtinetur ubi singuli iuxta suas vires in Gabellam contribuunt, nec alij præ alijs magis grauantur. Quarto debita materia, quæ postulat, ut in his rebus vectigalia imponantur, in quibus iura illud concedunt, & recta ratio suadet, minime vero in alijs. His accedit quintum quod ad finem quoque reduci potest, meritoque ab omnibus DD. constituitur, rectus scilicet Gabellarum usus, ita ut quæ ex Gabellis colliguntur illi necessitati deseruiant ad quam leuandam impositæ sunt, nec Principes, vel Magistratus se ipsos vel suos ex illis ditiores reddant.

De singulis suo ordine dicendum est. Ac primum omnium.

Controversia Prima.

QVIS HABEAT AVTORITATEM ad imponendas Gabellas.

INITIO constituenda huius quæstionis sunt hæc duo tanquam certissima fundamenta, in quibus omnes DD. conueniunt.

Prius est, auctoritatem instituendi & imponendi Gabellas, quæ sunt tributa, vectigalia, pedagia, & similia, quæ non imponuntur per modum collectæ, & priuati iuris municipalis, in eo tantum residere, qui in eo loco vel prouincia est vere Princeps: Cuius rei ratio est. Quia hæc auctoritas pertinet ad plenitudinem potestatis temporalis & ciuilis, & summum Imperium seculare, cum huius sit ut supremi capitis talis loci, vel Prouinciæ communi bono suorum subditorum prospicere: plenitudo autem huiusmodi potestatis, & Imperij conuenit soli Principi, ut nomen ipsum sonat.

Alterum est, illum solū dici Principem, qui habet supremam auctoritatem in aliquo Regno, & Reipub. quæ DD. communiter appellat merū & mistū Imperiū. Habet autem in aliquo Regno, vel Reipub. huiusmodi auctoritatē, & Imperiū, qui in illa ita ceteris omnibus præest, ut sit ipse supremum caput,

nec ulli alteri in temporalibus subijciatur. In temporalibus inquam, quia in spiritualibus certa fide tenendum est, quotquot sunt Principes, & supremos Imperatores Sum. Pontif. Roma. subiectos esse, cū sint Christi oues, nec ullus iure ipso diuino Christi ouis censendus sit, quin sit etiam B. Petri & legitimi successoris illius qualis est Roman. Pontif. ouis, & filius, dicente Domino ad B. Petrum, & in eo ad omnes Romanos Pontif. *Pasce oues meas.*

Quibus ita positis, Sit prima conclusio.

Quo tempore solus Imperator erat verus Dominus totius orbis, & in eo solo residebat plenitudo potestatis secularis, & supremum merum ac mistum Imperium, reliqui vero Princeps & Reges, Imperatori erant subiecti in temporalibus, & illi phendatarij cæsus & tributa illi reddebant in signum suæ subiectionis, (quod ex historijs cõstat per multa tempora durasse) solius Imperatoris auctoritate poterant vectigalia institui, nec erant iusta si quæ ab alijs Regibus vel Principibus in suis Regnis, aut Prouincijs instituebantur, nisi consensus & auctoritas Imperatoris illis accederet.

Hæc conclusio est omnium fere Doctortum. Ita Salicet. L. Vectigalia. Cod. Noua vectig. institui non posse. num. 3. Bald. in cap. 1. De pace iura, firm. Cardin. Zarabell. in illo cap. Super quibusdam. Et ibidem. Abbas. num. 6. ubi reprehendit grauius quod omnes Reges, & ciuitates, imo & Castellani in suis locis audeant propria auctoritate vectigalia imponere, cum id soli inquit Imperatori competat, & Regi Romanorum electo, qui idem est Imperator.

Et probatur ratione ex fundamentis positis. Quia imponere vectigalia solum spectat ad supremam auctoritatem secularem, & habentem supremum ac merum Imperium, quando igitur talis potestas, & Imperium in solo Imperatore residebat, & nō in alijs Regibus, vel Principibus, solus ipse poterat imponere vectigalia, & nullus alius sine ipsius consensu, & concessione.

Et confirmatur: sicut omni iure (saltem iure gentium apud omnes recepto) seruus non potest habere seruū, quia videtur maxime dissonum rectæ rationi: ut qui sub alterius est dominio, habeat ipse dominium in alium, ita qui alteri pendit censum & tributum, non potest alijs tributa aut vectigalia imponere, sed antiquitus omnes Reges, ut docet. Bald. loco cit. in cap. 1. de pace iuram. firman. nu. 1. pendebat cæsum & tributum Imperatori, ut supremo totius orbis,

bis, & omnium Prouinciarum domino, non ergo licebat tunc ipsis Regibus, vel Principibus, propria autoritate tributa, & vectigalia alijs imponere. In hoc sensu intelligē de sunt. L. De precatio. ff. ad Legem Rodiam De iac. Et L. Bene à Zenone. Cod. De Quadric. præscrip. in quibus affirmatur Imperator totius mundi Dominus: Et omnia Principis esse. Accipiendę enim sunt leges istę & similes, de eo tempore, quo solus Imperator habebat supremam potestatem secularem, ac merum & mistum Imperium in omnibus Prouincijs, & Regnis totius orbis.

Secunda Concl. *Post vniuersalem illam pacem factam Constantiæ inter Imperatorem, & Principes, ac Reges, & quasdam Respub. & Ciuitates Italia, habet Principes, & Reges, ac ciuitates illę, quę sunt Respub. perfectę, ita se ipsas gubernantes, vt nullum alium superiorem in temporalibus agnoscat, auctoritatem, & potestatem instituendi vectigalia in suis Regnis, Prouincijs, & ditionibus.*

Probat hęc Concl. sicut & præcedens ex fundamento posito, hac ratione. Propterea, quando omnes Principes Imperatori subiecti erant, non licebat eis vectigalia imponere, sed solius Imperatoris auctoritate institui illa poterant, quia suprema potestas, & merum ac mistum Imperium supremam cuiusq; Regni, vel Prouincię in nullo alio Rege, vel Principe quam in solo Imperatore residebat: post illam verò generalem pacem inter ipsum, & ceteros omnes Principes, & Respub. in tam Constantię; (liceat Imperator nomen, & dignitatem Imperatoris retineat, (non tamen habet iam in omnibus Prouincijs, & Regnis supremam illam potestatem, & Imperium quod antea in toto orbe habebat, sed habet illud absolute, & omnino vnusquisq; Princeps, vel Rex in sua Prouincia, & Regno, & vnaqueq; Respub. perfecta in sua ditione, vt Respub. Venetorum aut Genuensium. Nec subijciuntur iam in temporalibus Imperatori, licebit ergo nunc his omnibus tributa, & vectigalia sibi subditis imponere. Ita Ioan. Andre. & Panormit. in Cap. In nouamus. De Censib. num. 6. Salice. in illa. L. Vectigalia. Cod. noua vectig. instit. non posse. num. 3. Bald. in. L. fina. Cod. de vectigal. Antonius de Brutto in illo Cap. Super quibusdam. Angel. Verb. Pedagogium num. 2. Siluest. verb. Gabella. nu. 7. & omnes Doctores tam Theologi quam Iurisperiti.

Ac de Regibus quidem, & Principibus nulla est dubitatio. De Ciuitatibus verò istis que perfectę Respub. sunt in se ipsis, etsi nonnulli aliquando dubitarunt, eadem tamen est ratio, cum habeant in se ipsis plenum, & merum Imperium supremum ad se ipsas gubernandas, nec alicuius superioris ditioni in temporalibus subiacent.

Confirmaturq; magis argumento Siluest. loco cit. Ante pacem illam, & phedus Constantię, propterea, neq; Reges in suis Regnis, neq; ciuitates istę Italia quę modo constituunt perfectam Respub. apud suos ciues, instituere vectigalia poterant, quia erant sub protectione, & gubernatione Imperatoris, ab ipso auxilium, & leges accipientes, qua de causa ius ciuile commune, erat ius illud Imperatorum, quo omnes gubernabantur. Post illam verò pacem & phedus tam Reges & Principes, in suis Regnis, & Prouincijs, quam Ciuitates istę, & Respub. in suis ditionibus se ipsas suis copijs, & exercitibus tuentur, suisq; ciuibus propria auctoritate leges conferunt, nec ab Imperatore auxiliū aliquod, vel leges iam accipiunt, poterit ergo modo vnusquisq; Princeps, & quis Respub. perfecta suis subditis vectigalia imponere.

Tertia Concl. *Concilium Generale, & a fortiori Sum. Pontif. potest etiam vectigalia instituere.*

Hęc conclusio, communis etiam est inter omnes. DD. in præcedenti citatos, & habetur aperte, in cap. illo Super quibusdā. Vbi Innocen. Tertius statuit. *Illę pedagia, guidugia, salmaria, & similia vectigalia esse interdicta, nec persoluenda, quę non fuerint, vel Imperatoris, vel Regum, vel Concil. Lateran. largitione concessa.* Vbi à contrario sensu definit aperte Pontif. hanc tertiam conclusionem.

Dices tamen statim, vectigalia (vt ex dictis constat) non possunt imponi, nisi auctoritate Principis, vel Magistratus habentis supremam auctoritatem in temporalibus, quam tamen non videtur habere Concilium. Respondet Panormit. Concilium Generale habere iura Principis, quia Concil. Genera. nullum sibi superiorem in temporalibus agnoscit, potestq; condere leges ad seculares etiam pertinentes. Respondet autem Siluest. in Concil. Generali præesse Papam, qui supremus omnium Princeps est, & ea ratione habere Concil. auctoritatē istam ad imponenda vectigalia, posseque illam alijs committere, sicut potest Prin-

ceps.

ceps. Quę responsio Syluest. videtur ad solum Concil. Lateran. pertinere cui ipsemet Innocentius inter fuit, & præfuit, at quamuis in isto cap. Super quibusdā solius Concil. Lateran. fiat mentio, communiter tamē DD. sub nomine Concil. Lateran. intelligunt, & recte quodcunq; Concilium Generale, etiam si in eo non præsideat Papa, sed solum Legati illius. Vnde melius dicitur cum Panor. Concilium Genera. eò quod nulli Principi, neq; in temporalibus subiciatur, habere iura Principis, maxime in terris Ecclesię Summo Pont. approbante. Ex quo à fortiori patet, imponi quoq; posse vectigalia ex sola concessione Pape, vt recte colligunt Ioan. Andre. Syluest. & Tabien. locis in præcedenti conc. citatis. Tum quia Summ. Pontif. neq; in spiritualibus neq; in temporalibus alicui subicitur: quo nomine est censendus in hac parte, velut supremus Princeps, habens iura Principis, nō solum in terris Ecclesię, verum etiam in quibuslibet Regnis, & Prouincijs totius Orbis, potens cum ipsi æquum visum fuerit facultatem concedere quibusvis Magistratibus imponendi vectigalia suis ciuibus, & locis. Tum quia si Concilium Genera. illud potest, à fortiori Papa à quo quodcunq; Concilium omne robur, & vim accipit, vt recte dicitur in cap. Significasti. De Electione.

Ad hos igitur, Imperatorem scilicet, Reges. Concil. Genera. seu Papam spectat auctoritas imponendi vectigalia, neq; sine errore id negari potest, extante hac Decretali Innoc. Tertij adeo aperta, & perspicua, & communi consensu omnium Doctorum.

Ex his nonnulla in summa colligere licet. Imprimis non solum posse Reges vectigalia imponere, vt ex dictis constat, verum etiam posse concedere inferioribus sibi subiectis facultatem ad illa imponenda in suis Ciuitatibus, & Regnis. Confirmaturq; aperte ex isto cap. Super quibusdā, vbi dicitur: Soluenda esse pedagia, & vectigalia quę Imperatoris, vel Regum fuerint largitione concessa. Vbi eodem modo loquitur textus de Regibus, & Imperatore. Vnde cum Imperator possit concedere suis subditis facultatem ad imponenda sibi vectigalia, de quo nullus dubitat, poterunt similiter, & Reges.

Colligo secundo ad constituendā auctoritatem quam modo Rex Hispanię, vel Francię habet ad imponenda vectigalia, non esse recurrendum ad priuilegium aliquod illis concessum, vt faciunt Hostien. qui in

cap. Per venerabilem. Qui filii sint legitimi existimat Regem Francię ex priuilegio Sedis Apostolicę id obtinere. Et Cardin. Zabarella. Qui in Clementina prima De Iureiuran. putat Carolum Magnum filium Regis Pepini in cuius persona fuit translatum Imperium ad Germanos, liberasse Regem Francię à subiectione Imperatoris, & tribuisse illi hoc ius imponendi vectigalia. Regem quoq; Hispaniarum volunt Iurisperiti quidam ex priuilegio Sedis Apostolicę non subesse Imperatori, & habere ius imponendi vectigalia, & constituendi quęcunq; potest supremus Princeps, quia vi & armis Regna quę possidet ex faucibus hostium, & infidelium eripuit. Baldus etiā Reges omnes existimat ex concessione Pape posse imponere Gabellas: ita in. L. prima. ff. Quę sunt Reg. in vsu Pheu. Sed frustra ab his Doctoribus ad huiusmodi, vel similia priuilegia recurritur, Cum post illam generalem pacem factam Constantię Reges omnes in suis Regnis, Principes Italię & aliarum Prouinciarum in suis ditionibus, & Respub. perfectę quas vocamus Señorias, vt Venetorum, Ianuensium & similes, sint supremi, & legitimi Principes in suis locis, habentes merum & mistum Imperium, supremamq; auctoritatem secularem in suis ciuibus, nulli alteri superiori in temporalibus subiectam, cui vt vidimus nititur hęc auctoritas, & ius imponendi vectigalia.

Colligo tertio. Neq; in facultate quam habet Papa ad imponenda vectigalia recurrendum esse ad aliquod priuilegium, & concessionem Imperatorum, vt quidam faciūt, existimantes Papam id posse ex priuilegio Constantini Magni. Cum id possit absolute in suis terris pertinentibus ad Ecclesię patrimonium, in quibus est vere Princeps, nulliq; superiori, neque in temporalibus subiectus.

Colligo vltimo ad vectigalia & Gabellas iustas quatenus pertinet ad hoc primum caput, nempe, vt imponantur ab habente auctoritatem, sufficere auctoritatem cuiusuis istorum: ita vt si interuenit auctoritas Regis, in Regno cui præest Rex, non desideretur ibi priuilegium aliquod vel concessio Imperatoris vel bulla, & diploma Summ. Pontif. quod admoneo propter eos, qui in Gabellis Hispanię, & huius nostre Ciuitatis, vel Regni Valentini, querunt an sint concessę à Sum. Pontif. Id enim non exigitur modo vbi auctoritas Regia interuenit. Cū ad imponendas Gabellas, vt hic docuimus

sufficiat

sufficiat autoritas supremi, & legitimi Principis, qualis est noster Catholicus Rex in tota Hispania, & alijs celeberrimis Regnis quæ diuino numine possidet. Et Innocen. Tertius aperte in illo cap. Super quibusdam, sub distinctione loquatur, affirmans. *Ille tantum vestigalia esse iniusta, quæ non fuerint Imperatoris, vel Regis, vel Concilij Lateran. largitione concessa.* Et de his quidem nulla modo inter Doctores controuersia: Maior verò & difficilior dubitatio versatur circa consuetudinem.

Controuersia Secunda.

**AN ANTIQVA CONSVE-
TUDO cuius initium superat hominum memoriam,
possit conferre alicui ius imponen-
di noua Vestigalia?**

S consuetudo antiqua, vt Dux vel Marchio soleat imponere sibi subditis aliqua vestigalia, quæ consuetudo adeo antiqua est, vt non sit in hominum memoria quædo incæperit, sed conueniunt omnes sic fuisse perpetuo in vfu in eo loco: Est quæstio. An hæc consuetudo adeo antiqua & immemorabilis tribuat huiusmodi Duci, vel Marchioni verum ius imponendi illa.

Panorm. in capite Innouamus de Censibus. num. fin. docet reseruaata Principi posse præscribi antiqua & immemorabili consuetudine, vnde infert Ciuitates Italiæ potuisse præscribere ius imponendi vestigalia antiqua, & immemorabili consuetudine. Sequuntur Panorm. in hac parte Syluest. verb. Gabella. cap. 3. num. 2. Angel. verb. Pedagogium. num. 1. Armilla verb. Gabella. num. 7. Tabienf. Pedagogium. num. 2. Vbi habent etiam illud fundamentum Panorm. reseruaata Principi posse præscribi. Ioann. Medina. Cod. de Rebus restituend. q. 13. D. Nauarrus in suo Manua. Capit. 17. num. 202.

Probantq; hanc sententiam primo ex cap. isto Super quibusdam. Vbi eodem fere tenore verborum loquitur Innocentius De Imperatore, Rege, & Concilio Genera. & de consuetudine immemorabili. Sic enim ait: *Duximus declarandum illa esse pedagia, salinaria, & guidagia interdita, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateran. Concil. largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine a tempore, cuius non extat memoria introducta.* Vbi apertissimas verbis Pontif.

idem tribuit consuetudini, quod Imperatori, vel Regi.

Secundo consuetudo habet vim legis, sed lex potest conferre alicui ius imponendi vestigalia, ergo & consuetudo. Minor cum consequentia apertissima est: Maior vero demonstrata est iam a nobis articulo proxime præcedenti. Potestq; confirmari testimonio D. August. qui in Epistola ad Casulanum ita scribit: *Mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarum, sic contemptores consuetudinum Ecclesiasticarum habendi sunt.* D. quoq; Isidorus, & habetur dist. 1. Cano. Mos. *Consuetudo, inquit, est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur.* Vbi lex deficit. Simile habetur in. L. Diuturna. ff. De legibus, vbi dicitur. *Consuetudo pro iure, & lege in his quæ non ex scripto deservit, obseruari solet.* Quod si tantum inquit Panormit. potest & valet consuetudo, asserendum profecto est, reseruata Principi in signum specialis priuilegij acquiri posse consuetudine tanti temporis, de cuius initio non sit memoria. Et ita ius imponendi vestigalia poterit acquiri immemorabili consuetudine.

Tertio temporalia, & quæ computantur in bonis præscribi possunt antiqua consuetudine, hoc ius imponendi vestigalia est quid temporale quod numeratur inter bona Principis, Ergo potest præscribi. Et confirmat tandem illud Panormit. quia a iure communi solus Imperator potest imponere Gabellas, modo autem possunt eua Reges & cæteri Principes hoc potissimum titulo, & nomine, quia per antiquam consuetudinem præscriperunt sibi hoc ius.

Oppositum docuit Bartho. in. L. Vestigalia. Et. L. Si publicanus. ff. De publica. & vestiga. Sentit enim ibi, duo. Prius est Gabellas imponi non posse, nisi ab Imperatore, vel Rege, aut Papa, vel Concil. Genera. minime verò titulo antiquæ consuetudinis quætuvis immemorabilis: ita vt quæ hoc solo titulo imponeretur, sint iniuste, & destrictantes illas nec peccaret, nec teneretur Deo nec mundo. q. d. nec teneri ad aliquam restitutionem. Excipit tamē Gabellas illas quas vnusquisq; populus communi consensu sibi imponit, per modum collectæ, vel tallie. Alterum est, vestigalia illa quæ solita sunt exigi ex antiqua consuetudine, cuius initij non extat memoria, iuste exigi, & soluenda esse: Et hoc tantum definiri in illo cap. Super quibusdam.

Vnde

Vnde Bartho. & qui illum sequuntur distinguunt maxime inter hæc duo iura, ius imponendi de nouo aliqua vestigalia, & ius exigendi antiqua. Prius illud soli Imperatori, Regi, Papæ, vel Concilio volunt conuenire. Posterius vero eisdem, & præter eos ex antiqua quoq; & immemorabili consuetudine posse obtineri. Quo fit iuxta hæc sententiam, vt nō possint Dux, vel Marchio noua vestigalia in suis dittonibus instituire, nisi Regis auctoritate & consensu interueniente, etiam si prædecessores eorum soliti sint ex immemorabili consuetudine imponere illa in suis locis: aliter iniusta erunt quæ aliquis eorum imposuerit, manebitq; excōmunicatus donec restituat quæ ex illis vestigalibus receperit. Quod si inueniat in eo loco cuius dominium suscipit, antiquum aliquod vestigal persolui ex immemorabili consuetudine, poterit illud tuta conscientia exigere ac recipere, tenenturq; subditi in foro animæ illud persoluere.

Sequuntur eandem sententiam Alphonsus de Castro lib. 1. De lege pœnali cap. 11. & Magist. Blasius. De vestiga. cap. 2. Nitiurq; illa potissime decreto Alexand. Tertij in cap. Innouamus de Censib. vbi ita hēt Pontifex. *Nec quisquam alicui nouas pedagogorum exactiones sine auctoritate & consensu Regum, vel Principum statuere aliquo modo presumat: si quis autem contra hoc fecerit, & communitus non desiterit, donec satisfecerit, (Id est restituerit tali pedagio, & vestigali recepta) Communionem careat Christiana.* Vbi apertissime Alexand. ius imponendi noua vestigalia solis Regibus, & Principibus tribuit, non consuetudini aut alteri alicui.

Ad definiendam hanc quæstionem nonnulla obseruanda sunt. In primis negari nō potest hæc duo iura, ius scilicet imponendi vestigalia, & ius exigendi reuera maxime differre. Ius enim imponendi illa, includit simul in se ius exigendi, non contra. Quicumq; enim potest imponere vestigalia potest etiam illa exigere: aliter frustra poneret, inutilisq; esset in eo talis potestas: nō tamē quicumq; potest exigere potest quoq; imponere. Hi namq; quibus Princeps committit exigere tributa Regia habent quidē ius exigendi illa, imponere autem non possunt. Similiter Publicani emētes a Repub. iura alicuius vestigalis eo ipso habent ius exigendi illud, minime vero imponendi: sicut iudices inferiores possunt quidem exigere a ciuibus vt custodiant leges, condere tamen illas non possunt. Et confirmatur ex

Bulla in Cœna Domini, vbi dicitur. *Excōmunicamus omnes qui in suis terris Pedagia, seu Gabellas ad id potestatem non habentes imponunt, vel prohibitas exigunt.* Vbi aperte hæc duo imponere, vel exigere tanquam diuersa & distincta proponuntur.

Obseruemus secundo. Sicut Principi hæc duo conueniunt, nempe vt gubernet populum, ac vt populus illi subiiciatur, ita quoq; quædam ei conuenire in ordine ad gubernationem populi, alia vero in signum subiectionis, & sui Principatus. In ordine ad gubernationem populi competit Principi leges condere, mutare, interpretari, tollere. Et hoc prius præscribi potest longa consuetudine. Vnde omnium consensu consuetudo est optima legum interpres, potestq; legē temperare, immo & mutare ac efficere vt aliquid habeatur pro lege, quia sic habeat consuetudo, sicut D. Aug. & D. Isidorus in locis adductis docuerunt. Alia vero quæ conueniunt Principi in signum subiectionis & sui Principatus supremi non possunt præscribi consuetudine. Primo, quia sicut nulla consuetudo potest efficere vt verus, & legitimus Princeps, non sit Princeps, & suprema potestas in suo Regno, nec potest efficere quin habeatur illi subiectio iurē debita supremo capiti totius Regni. Et consequenter quin sint propria eius, & aliena à præscriptione, quæ conueniunt illi in signum subiectionis: quia accessorium vt dicunt iurispreriti imitatur, & sequitur naturam sui principalis. Secundo, in gubernatione monarchica qualis est Principis, sicut non est constituendus, nisi vnus Princeps dicente Arist. *Multitudo Principum mala, vnus ergo Princeps.* Ita quoq; suprema potestas secularis alicuius Regni, & Prouinciæ, & quæ ad illam proprie pertinent, non est constituenda, nec tribuenda nisi vni tantum, ipsi nempe Principi, & nulla ratione alicui alteri, nec homini, nec consuetudini. Ita fit quæ sunt propria Principis in signum subiectionis nulla ratione consuetudini tribuenda esse, nec vlla consuetudine præscribi posse. Habetur hoc aperte. L. Comperit serenitas nostra. Cod. de Præscriptio. vbi dicitur. *Quod reseruatam est Principi in signum subiectionis, & sui Principatus præscribi non posse.* Quo nomine docet Innocen. Ter. cap. Cū non liceat. Extr. De Præscriptio. in eam obedientiam quæ Prælati debetur, præscriptionem cadere non posse, quia huiusmodi obedientia pertinet ad subiectionem debitam Prælati. Hoc ipsum docet Panorm. in cap. cum

Cum nobis de Prescript. num. 11. vbi adducit L. istam Comperit. Et copiosius in Cap. Ad audientiam. num. 18. De Prescrip. vbi Censuræ qui priuatis soluuntur (quos vocamus Pensiones censuales) ait prescribi posse, Censuræ vero & tributa quæ soluuntur Principibus nullo modo posse prescribi, quia soluuntur in signum subiectionis. Idem etiam docent Felinus in isto cap. Ad audientiam. nu. 20. Bald. in illa. L. comperit. Iason in L. Imperium. nu. 20. ff. de Iurisdictione omnium iudicum.

Obseruemus Tertio. Non quemcumque usum multi temporis esse consuetudinem receptam & approbatam, sed illum quæ supremus Princeps Regni sciens, & intelligens, libere ac prudenter dissimulauit, quia consuetudo non habet ex se vim, sed quatenus ex Principis consensu dimanat. Quemadmodum enim consensus est duplex, alter explicitus & apertus, alter implicitus, & interpretatiuus, ita quoque voluntas & consensus Principis est duplex, alia aperta & explicata, quam lex continet, hoc namque est lex: voluntas Principis scripto aut verbo explicata: implicitus vero, & interpretatiuus consensus Principis est consuetudo: quia eo ipso quo sciens & volens aliquid permittit, multoque tempore dissimulat cum posset illud prohibere, dicitur interpretatiue in illud consentire. Debet autem ista dissimulatio Principis esse libera, quia si dissimulat, vel vi, vel aliqua alia necessitate coactus, cum vis & coactio tollant rationem voluntarij, talis dissimulatio non est dicenda consensus. Debet etiam esse prudens, ita vt non dissimulet ex sua negligentia, & recordia in damnum boni communis aliquem malum usum. Primo. Quia sicut non est lex sed corruptela, quæ nocet bono communi, ita non est consuetudo sed corruptio morum, nec usus, sed abusus potius quæ nocent bono communi. Secundo. Sicut Prælati in spiritualibus, ita & Principibus in temporalibus, & secularibus non est data potestas in destructionem, sed in edificationem, at si ex Principis permissu & dissimulatione abusus aliquis introduceretur in damnum commune, haberetque propterea vim consuetudinis, potestas Principis, & vis quæ in illius consensu existit, esset profecto in destructionem. v. g. Si permitteret Rex ac dissimularet, vt priuatus quisque, tanquam ipsius Regis & iustitiæ minister proprias iniurias vindicare posset, huiusmodi dissimulatio, & tacitus Regis consensus non efficeret certe

consuetudinem, quia talis usus abusus potius esset, quieti Reipub. & debitæ administrationi iustitiæ maxime nocuus. Habet ergo usus vim consuetudinis, quando Princeps libere ac prudenter. 1. sine damno boni communis tacet ac dissimulat sciens & volens.

Ex his facile est propositam questionem explicare. Affirmamus igitur cum Barthol. Alphonso de Castro, & Mag. Blasio consuetudinem quantumuis antiquam, & immemorabilem tribuere quidem ius exigendi vestigalia, quæ consuetudine adeo antiqua solita sunt exigere, & persolui: non tamen tribuere ius imponendi aliqua de nouo.

Probatur ex dictis. Imponere vestigalia vt constat pertinet ad supremam potestatem seculari, & supremum Imperium, hæc vero potestas, & Imperium ita conuenit soli Principi, vt nulla consuetudo possit illud alicui alteri tribuere, sicut nulla consuetudo potest constituere alium Principem, præter eum qui est verus, & legitimus Princeps. Ergo hoc ius imponendi vestigalia nulla consuetudo valet alicui tribuere. Et confirmatur. Quia vt diximus conceduntque illud ipsimet Panorm. Syluest. & Tabien. propterea quædam Ciuitates, & Respub. perfectæ Italiæ post pacem illam factam Constantiæ possunt in suis ditionibus imponere vestigalia, quia ab eo tempore habent merum & mistum Imperium supremum, nec iam Imperatori aut alicui alteri subiiciuntur in temporalibus, vnde qui non habet tale Imperium non potest illa imponere.

Sed dices cum Panorm. qui in his non videtur satis sibi constare, & Ioan. Medina, hoc ius posse prescribi, & ita antiqua ac immemorabili consuetudine quasi titulo prescriptionis acquiri. Contra sitque secundum argument. Quæ conueniunt Principi in signum subiectionis, & sui Principatus, ac obedientiæ illi debitæ, vt supremo capiti, nulla consuetudine possunt prescribi, vt constat ex illa. L. Comperit serenitas, conueniuntque in eò, vt vidimus omnes Doctores, & ipsimet Panorm. in cap. illo. Ad audientiam de Prescrip. Sed ius imponendi vestigalia est vnum ex his quæ Principi in signum subiectionis conueniunt omnium consensu. Ergo non potest prescribi.

Tertio genuinus sensus definitionum Pontificum sumendus est vt optime docet Cano ex his quæ à Pontifice inquiruntur, & præcipuo ac proprio instituto illius definitionis-

initionis ac decretalis. ver. gra. In illo cap. A quodam Iudæo. De Consecrat. dist. 4. non interrogatur Pontif. An baptismus in nomine S. Trinitatis collatus sit verus Baptismus, sed an collatus à Iudæo vel Pagano sit verum Sacramentum. Et quia hoc solum fuit quesitum à Pontifice, & hoc est institutum illius decretalis propterea docent omnes Theologi, hoc tantum ibi definire Nicolaum, Baptismum scilicet a quocumque collatum, quantumuis Iudæo vel Pagano, modo habeant intentionem efficiendi quod efficit Ecclesia esse verum Baptismum. Quod vero addit collatum in nomine S. Trinitatis conferri Baptismum, adiectum illud fuit à Nicolao velut quædam doctrina & opinio, sibi probabilis, non tamen tanquam definitio & decretum, cum de eo non interrogaretur, vt responderet de cathedra. Ita in proposito. Quia conquerebatur Comes ille Tolosanus, quod Legatus Apostolicus prohibuisset exigere quædam vestigalia quæ dictus Comes sua tantum autoritate imposuerat & exigebat, explicat Innocent. Tertius quæ vestigalia liceat exigere. Nec agit ibi de iure instituendi vel imponendi de nouo vestigalia, cum nulla illi de huiusmodi iure proponeretur questio, sed solum de iure exigendi. Explicat igitur illa vestigalia esse omnino interdicta, nec villo modo exigere posse, quæ non fuerint Imperatoris, vel Regis, vel Genera. Concilij largitione concessa, aut immemorabili consuetudine introducta. 1. solita recipi. In cap. autem innouamus, quesitum fuit ab Alexandro, quis posset vestigalia instituere, responderetque, iuxta quesitum, vnde sumendum est proprium illius Decretalis institutum, solos Principes, & Reges id posse, vnde sic argumentor. In definitionibus Pontificum id solum intelligendum est ab ipsis definitum, quod ab eis vt Pontificibus queritur, sed in illa Decretali super quibusdam hoc tantum queritur ab Innocentio, quæ vestigalia liceret exigere, illud igitur tantum ibi explicat Innocentius. In illa vero Decretali innouamus, quesitum est ab Alexandro, quibus competat ius imponendi vestigalia, illud ergo simili ratione ibi explicat Alexan. Ergo ex illa Decretali super quibusdam, non licet colligere, qui habeant ius imponendi vestigalia, sed solum qui habeant ius imponendi sumendum erit ex illa Decretali Alexand. Innouamus. Et cum in ea Alexand. aperte definiat solos Reges, & Principes

habere ius imponendi de nouo vestigalia, consuetudo tribuet quidem ius exigendi illa non autem de nouo imponendi.

Quarto. Vt habet regula iuris Odiā oportet restringere, sed impositio vestigalium est odiosa, erit ergo facultas ista imponendi illa restringenda potius iuxta Cap. Innouamus, quam amplianda. Sed dices facultatem & ius potius esse quid fauorabile quā odiosum, quia hoc nomen facultas, & ius fauorē insinuat. Dico. Quotiescumque quod vni fauorabile est, alteri odiosum est, & onerosum, vt eadem esse hac regula, vt deprehendatur qualiter illud denominandum sit, fauorabile ne an odiosum: siquidem tam is cui aliquid fauorabile est, quam is cui idē odiosum est sit communitas aliqua, sed ita vt alia sit secularis, alia verò Ecclesiastica, in fauorem Ecclesiæ ab ipsa sumenda est denominatio, ita vt si Ecclesiæ sit fauorabile illud iudicandum sit, & ampliandum, etiam si communitati seculari illud odiosum existat, similiter res se habet si Ecclesiæ esset quid odiosum, communitati verò seculari fauorabile in fauorem Ecclesiæ censendum est illud odiosum, & restringendum. Quod si vtraque communitas Ecclesiastica est, vel vtraque secularis, respicienda est pars quæ videtur grauari & ab ea sumenda est denominatio, vt in fauorem partis quæ grauatur tanquam infirmioris illud iudicetur odiosum, & restringendum. Quando autem vna ex partibus communitas est, altera verò singularis, & priuata persona, à communitate cui potius fauendum est, est sumenda denominatio ita vt si in fauorem, & bonum communitatis illud cedat, censendum sit fauorabile & ampliandum, si verò in onus, & grauamen communitatis iudicetur odiosum, & restringendum. Vnde cum vestigalia sint res onerosa, & quoddam grauamē Ciuium, quamuis facultas illa imponendi sit quidam fauor eius cui tale ius tribuitur, nihilominus in fauorem communitatis vestigalium impositio simpliciter & absolute res odiosa, & onerosa censetur.

Denique. Esto alicubi existat talis consuetudo, non est dicenda recepta, & approbata, & quæ vt talis debeat habere vim. Quia vt constat, vt consuetudo approbata censetur & vim habeat exigitur consensus tacitus Principis liber & prudens eo modo quem exposuimus, at experientia teste Reges ac Principes non patiuntur nec consentiunt sibi subditis, quocumque stemmate, vel digni-

dignitate fulgeant, ut sine ipsorum consensu & regia autoritate noua vestigalia in suis terris instituant. His accedit leges ipsas quae sunt velut expressa voluntas Principum illud omnino negare: imo per eas censendi sunt Reges proclamare, cum prohibeant alijs à Principibus facultatem imponendi vestigalia. Ut aparet L. Vestigalia. ff. de Publica. & vestigal. & L. vltima. Cod. Noua vestig. instit. non posse.

Præterea etiam si Reges non proclamarent sed dissimilarent, talis taciturnitas & consensus non constituit consuetudinem quae habeat vim, cum sit in damnum Reipub. Et enim si alij à Principe possent autoritate propria sine expresso Principis consensu vestigalia aut tributa instituire vi alicuius antiquae consuetudinis, niterentur magnates eam introducere, & ea semel introducta, quacumq; de causa ipsis bene visis, & vel leuiter aparente iusta, sibi subditis vestigalia imponerent, indiesq; illos grauare & excoirarent. Vnde pertinet maxime ad bonum commune, ut res adeo onerosa à solo Principe vel ex eius beneplacito & non aliter imponatur.

Nunc ad argumenta aliorum, quae facile soluantur ex dictis. Ad primū constat iam in illo cap. Super quibusdam. De solo iure exigendi agere Pontificem, illudq; tribuere etiam consuetudini, minime vero ius imponendi, de quo proprie agitur in cap. illo Innouamus. Vbi solis Regibus & Principibus illud tribuitur. Non consuetudini.

Ad secundum constat imprimis, consuetudinem posse illa quae pertinent ad gubernationem, ut interpretari leges, temperare, mutare, & similia: non tamen ea quae sunt propria Principis insignum subiectionis, quia consuetudo non potest efficere alium Principem, nec tribuere alijs quae illi soli omnino conueniunt. Constat etiam non quemcumq; vsu dicendum consuetudinem a probatam, sed illum solum in quem Rex tacite consentit libere, & prudenter, ac sine nocumento boni communis, in talem autem vsu, quo sine ipsorum autoritate vestigalia aliqua in suis regnis imponantur, neque Reges consensunt, neq; si consentirent efficeret quicquam talis consensus, cum cederet in commune damnum Reipub.

Ad tertium dico. Temporalia quae computantur in diuitijs & bonis praescribi longa & antiqua consuetudine, non tamē quae competunt Principi in signum subiectionis,

nis, & supremi principatus sui: Quae de causa ius exigendi vestigalia quod computatur velut in diuitijs Principis potest praescribi, & vendi, sicut passim venditur publicanis quos vocamus *Arrendadores*: ius vero imponendi noua, cum sit insignum subiectionis & supremi Principatus, sicut docuimus, neq; vendi potest, neq; praescribi, Quia sicut Regnum & Principatus non possunt vendi, ita nec ea quae sunt propria & genuina Principatui, & dignitati regiae, & subiectioni quam subditi suo Principi debent, inter quae connumeratur hoc ius imponendi noua vestigalia.

Nec valet quod addit & affirmat Panorm. alios Principes & Reges ab Imperatore posse imponere noua vestigalia, quia consuetudine longi temporis praescripserunt, & vendicauerunt sibi hoc ius, constat enim ex dictis, affirmantq; illud etiam Panorm. Siluest. & Tabien. ut vidimus, quosdam Principes & nonnullas Ciuitates Italiae quae sunt Resp. perfecta habere hoc ius post illam generalem pacem initam Constantiae; quia ex tunc habent merum ac mistum Imperium, & supremam potestatem secularem. Vnde huic supremae potestati quam post illam pacem habent, id tribuendum est, non alicui consuetudini vel titulo praescriptionis: Huic difficultati proxima est haec alia.

Controversia Tertia.

QVAS POENAS INCURRANT imponentes noua vestigalia, cum ad id non habeant facultatem.

IMPOONENTES noua vestigalia, vel augentes antiqua cum ad id non habeant facultatem, imprimis peccant mort. contra iustitiam, ut docent Angel. verb. Pedagogium nu. 1. Tabien. eod. ver. nu. 7. Siluest. verb. Gabella. cap. 2. quaest. 1. nu. 4. Armilla eod. verb. num. 7. Cayet. verb. vestigal. Nauarrus loc. cit. & quotquot sunt Doctores, nec in eo vlla est dubitatio. Probatumq; primo, quia usurpant propriam autoritatem Principis, quod est velut crimen lesae Maieft. quod in re graui est Mor. Secundo, quia accipiunt alienum, vel saltim nituntur accipere via iniusta, quod pertinet ad speciem furti, quod ex suo genere est Mort. Tertio. Quia Ecclesia non punit excommunicatione nisi sola peccata mort. imponentes autem noua vestigalia

vestigalia sine autoritate Principis excommunicat excommunicatione grauisima ut statim dicemus. Vnde extra omnem est dubitationem talia imponentes peccare grauissime, & teneri ad restitutionem eorum omnium, quae per talia vestigalia acceperunt, tam ipsos, quam haeredes eorum, ratione iniquae acceptationis, nec esse aliter absoluedos.

Incurrunt praeterea qui sic vestigalia imponunt duplicem poenam, civilem ut ipse & Ecclesiasticam. Civile quidem quia sunt puniendi perpetuo exilio, ut habetur L. vlt. C. Noua vestig. instit. non posse. Ecclesiasticam vero, quia sunt excommunicati à iure excommunicatione maiori. c. Innouamus de Censibus. li. 6. vbi ita habet Alex. *Nec quisquam nouas pedagiorum exactiones instituire sine Principis vel Regis consensu presumat, quod si quis contra fecerit, et admonitus non desisterit, ac satis fecerit, communiōe careat Christiana.* Iuxta quae decretale non erat imponens noua vestigalia sine autoritate Regis statim excommunicatus ipso facto, sed erat admonendus ab ordinario, ac si desisteret, & accepta iniquo vestigali restitueret, nullam incurrebat excommunicationem, si vero nec desisteret, nec restituere accepta vellet, tunc erat nominatim excommunicandus. Deinde vero in Bulla quae legitur feria quinta in Coena Domini, maiori & acriori poena in eos vititur Ecclesia, vult enim ut ipso facto sint excommunicati qui talia imponunt. Canon istius Bullae ita habet: *Excommunicamus et anathematizamus omnes qui in terris suis noua pedagiorum seu gabellas, ad id potestate non habentes imponunt, vel prohibita exigunt.* Vbi ipso facto isti excommunicantur, nec exigitur praecedens admonitio, quia in excommunicatione quae est à iure ipsum ius est admonitio.

Huius Canonis verba indigent aliqua obseruatione, iuxta ea quae in ipso aduertunt & optime. Silu. ver. excommunicatio. c. 70. Excommunicatione 19. Nauarrus in expositione Bullae huius in Coena Domini in suo Manua. cap. 17. nu. 61. Caiet. verb. excommunicatio cap. 71.

In primis. Voce illa pedagiorum seu gabellarum non intelliguntur quae cumq; gabellarum seu impositiones, quia non sunt intelligendae collectae seu Talliae, quas vnusquisq; populus potest sibi imponere vel solo suo communi consensu, ut diximus, sed illa tantum vestigalia, quae indigent autoritate Principis, ut imponi possint: quod docet verba ipsius Canonis, cum dicat *Excommunicamus eos qui in terris suis pedagiorum ad id potestate non habentes imponunt*, vbi cum de pedagiorum & gabellis sit

sermo quae peculiari aliqua superioris potestate indigent, ut imponi possint, qualia sunt tributa & vestigalia, quae non possunt imponi nisi autoritate Principis, de his tantum in isto canone sermo habetur, minime vero de collectis & Talliis quae solo populi consensu institui possunt, nec indigent aliqua Principis facultate.

Secundo in voce ista pedagiorum includuntur omnia illa gabellarum genera quae Principis autoritate indigent, ut salinaria, guidagia & similia vestigalia: Primo quia Canon iste instituit nequis sua priuata autoritate aliqua vestigalia imponat, quo fit ut loquatur necessario de omni impositione, & gabella indigente Principis autoritate: Secundo, quia hic Canon est quaedam instauratio & reuolutio illius Decretalis Alexan. III. in cap. illo Innouamus: vnde sicut in illa Decretali veniunt excommunicandi imponentes propria autoritate vestigalia, quae indigent facultate Principis vel Regis, ita nunc in ista Bulla in Coena Domini excommunicantur de facto qui vestigalia ad quae instituenda exigitur Principis vel Regis autoritas, sine illorum facultate & consensu instituunt. Deniq; consuetudo quae est optima legum interpretis, & vsus omnium fidelium ita docet: ut quicumq; vestigal aliquod de nouo in suis terris imponit sine facultate Regis, sentiat se in hunc canonem incidisse & curet ab illo absolui.

Tertio in voce illa Noua: non solum intelliguntur vestigalia quae omnino de nouo instituuntur, verum etiam antiqua, si aliqua ex parte augeantur sine Principis facultate & consensu: Vocem hanc Noua: ita accipi ab omnibus Doctoribus affirmant Siluest. & Nauarrus locis citatis: vbi referunt Archidiaconum in cap. Nuper: De sentent. Excomm. & Ioann. Andre. & Angel. loco citat. Solus autor Summæ Rosellae sentit oppositum, adductus hac ratione: In cap. cum ex eo. De Exceptio. Praelat. Augentes loca antiqua non dicuntur efficere noua. Ergo à simili neq; augentes vestigalia antiqua censendi sunt imponere noua: Sed haec ratio parum valet. Quia augere aedificium in eo loco quem iam aliquis possidet nulli est nocumentum, augere autem vestigalia ut bene obseruat Siluest. non minus est onerosum quam de nouo imponere, cum augmentum illud sit reuera noua quaedam impositio & nouum onus, & ita vtriusq; idem debet esse iudicium.

Quarto in clausula ista: *vel prohibita exigunt*, non intelliguntur in primis exigentes collectas, etiam si iniustas, quia hæc pars constituitur ibi sub disunctione ista *vel*, referendaq; est ad eandem omnino rem, de qua loquitur prior; in priori autem non excommunicantur, ut constat imponentes collectas quas vocamus *Arsisia*, sed solum imponentes vestigalia quæ indigent Principis autoritate, eadem igitur ratione in hac secunda non excommunicantur exigentes iniustas collectas vel prohibitas (quamuis peccet grauer & teneantur ad illas restituendas) sed, hi solum qui prohibita exigunt vestigalia. Tum etiam ut recte obseruauit Caiet. quia cum tempore Martini V. solum excommunicarentur in ista bulla imponentes noua vestigalia, deinde uero additū sit, *vel qui prohibita exigunt*, sequitur ut in quo sensu accipitur prior illa pars quæ erat in usu & stylo antiquo istius Bullæ, in eodem quoq; sumatur posterior quæ deinde addita est: sed prior illa quæ erat in usu solū intelligitur, semperq; est intellecta de imponentibus vestigalia quæ indigent Principis autoritate, minime uero de imponentibus collectas. Ergo similiter posterior pars, *vel qui prohibita exigunt*, de exigentibus vestigalia prohibita debet solū intelligi: non autē de exigentibus gabellas quas uocamus *arsisia* & collectas, quamuis iniustas & prohibitas.

Quinto. In eadem clausula *vel prohibita exigunt*: intelligendus est canon hic de prohibitis simpliciter & secundū se. Quod ita intelligitur. Possunt vestigalia duobus modis esse prohibita, aut simpliciter & absolute, ita ut à nullis liceat illa exigere, neq; à clericis neq; à laicis, tanquā iniusta & iniqua, hæc dicuntur simpliciter & secundū se prohibita: Possunt etiā prohiberi non quidem absolute & omnino cum sint iusta & recte posita, sed ne ab aliquibus exigantur v.g. ne exigantur à clericis, hæc dicuntur prohibita secundū quid. Dico igitur: Cū hic canon loquatur absolute & simpliciter, & tenetur ut res odiosa debeant restringi, consequenter non esse excommunicatos hoc canone, eos qui exigunt vestigalia alias secundum se iusta & licita à clericis, quia exigentes illa à clericis non exigunt vestigalia simpliciter & secundum se prohibita, sed solum prohibita secundum quid.

Sunt quidē exigentes vestigalia à clericis excommunicati cap. illo. Quāquā. De usuris, & aliis textibus ut uidebimus in sequenti

bus: nō tamen per hunc canonē Bullæ istius in cœna Dñi, de quo hic agimus: in quo sicut uox ista *prohibita* simpliciter ponitur, ita quoq; simpliciter intelligenda est, & ita accipienda de vestigalibus quæ simpliciter & omnino prohibita sunt exigentiā à laicis quā à clericis: quæ enim à laicis iusta exiguntur, à clericis uero ex eorū priuilegio exigere nō licet, non sunt dicenda simpliciter & secundū se prohibita, sed solū secundū quid, & cū hoc addito, prohibita ne à clericis exigantur. Unde qui simpliciter prohibita exigeret, à quocūq; illa exigeret, incidere in hunc Canonē, nec posset absolui per Bullā Cruciate nisi semel in uita & in articulo mortis: cum extra hæc tempora à cœsuris quas continet Bulla in Cœna Dñi, nō possit quis absolui per Bullā Cruciate: exigentes autem vestigalia quæ iusta sunt nec simpliciter prohibita à clericis, incidunt quidē in excommunicationē, sed quā potest quis cōfessarius ab ordinario loci approbatus per bullā Cruciate absolueret, toties quoties uoluerit: cū hæc excommunicatio non sit ex illis quæ continetur in Bulla in Cœna Domini.

Sexto non excommunicatur in isto canone recipientes vestigalia iusta vel prohibita, sed solum exigentes: si quis enim propria sponte persoluat exactori aliquod vestigal prohibitū, exactore nō postulante illud, nō est in eo casu exactor, qui non postulauit, nec exegit, sed solū recipit, excommunicatus: quia in hoc casu nō est dicendus exegisse sed solū recepisse: Canon uero iste solū ferit excommunicatione exigentē, minime uero recipientē. Quod autē is qui nō postulauit, sed solū recepit ab eo qui propria sponte & gratis ac libere dedit, non sit dicendus exegisse, patet, quia exigere est tanquā ex debito & iure extorquere, ut probat Nauar. loco citato ex Glos. in L. Soluendo. ff. de Neg. & Glos. in Clemen. Finali. De cœsibus.

Deniq; per exigentes prohibita, non solum sunt intelligendi Magistratus ipsi, & euentes ius exigendi, quos uocamus publicanos, Hispanè *Arrendadores*, sed quoscumq; exactores, & ministros, ac famulos huiusmodi exactioibus seruietes: quia omnes isti concurrunt ad illam iniquam exactioem: Possunt autem excusari ex ignorantia inculpabili, ueluti si bona fide existiment vestigalia quæ exigunt non esse iniusta, neque prohibita, inculpabilis enim ignorantia cum iuste tollat rationem uoluntarii excusat ab excommunicatione, sicut & à peccato, cum omnis

excom

excommunicatio necessario præsupponat peccatū mort. c. 2. de const. ubi uero res dubia fuerit, habet locū doctrina illa. Angeli superius adducta de militante in bello dubio. Excusabitur enim si sit subditus & compellatur præcepto maioris, secus autem si subditus non fuerit, sed propria sponte ac libere seipsum ingerat colligendis & exigendis vestigalibus de quorum iustitia dubitatur.

Controuersia Quarta.

QVOD CAUSSA IUSTA
exigatur ad imponendam Gabellam: Et quæ
causæ sint censendæ iustæ.

IXIGITUR secundo ad iustā gabellam ut ex aliqua iusta causā imponatur, & in debitum finem, nempe propter cōmunem aliquā & publicam necessitatem: ita Siluest. verb. Gabella. cap. 3. quæst. 3. Angel. verbo Pedagium nu. 2. Tabienf. cod. verb. n. 3. Caiet. verb. uestigal. & quotquot sunt Doctores.

Probat uero illud D. Tho. in illa Epistola ad Ducissam Brabantig. Primo. Quia hoc interest inter uerum Principem seu Magistratū & tyrānum, quod hic suis cōmodis tantū suq; cupiditati, illi uero bono cōmuni consulunt & prospiciunt, nec quicquā imponunt vel statuunt, nisi cōmuni & publica necessitate illud exigente. Secundo: quia Principes & Magistratus non sunt dñi bonorū suorū ciuū, sicut nec uite, quo fit, ut sicut nō potest Princeps uel Respu. uitā subditi & ciuis sui exponere nisi bonū cōmune ita exigat, eodē modo nec potest uti bonis suorū ciuū, uel illa exigere, nisi publica aliqua & cōmunis necessitas sese offerat. Tertio: quia sicut oues nō sunt propter pastorē, sed contra, ita nec populus est propter Principem uel Magistratum, sed contra: Quia de causa debent Principes & Magistratus utilitati populi in omnibus cōsulere, nec aliud imponere uel præcipere, nisi quod uiderint in populi utilitatē bonūq; cōmune cedere. Ideo Ezech. 22. reprehenduntur grauer gubernatores & Principes suis priuatis cōmodis intenti: *Princeps inquit eius in medio eius quasi lupi rapaces, positi ad effundendum sanguinem, & ad querendas animas, & auaritia lucra sequenda: Et cap. 24. Vae pastoribus Israel qui pascunt semetipsos, nonne greges pascuntur a pastoribus? Læo commodebatis, & lanis operiebimini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis.*

Qui locus ut recte admonet D. Hiero. non solum pertinet ad prælatos Ecclesiæ uerum etiam ad Principes seculares & Magistratus Ciuitatum: cum & hi pastores quoq; in sacra scrip. appellentur. Sic enim dictum fuit Dauidi 2. Reg. 3. *Tu pasces populum meum Israel*, Cuius beneficii gratias reddens idem Dauid ait Psalm. 77. *De postferantes accepit eum pascere Iacob seruum suum, &c.* Quia de causa ut Princeps non querat sua lucra sed populi præcipiebatur inquit D. Thom. apud eundem Ezechielem ut haberet suam hereditatem & peculium, suasque priuatas & proprias possessiones, ne populum grauaret. Sic enim dicitur. *Principi possessio erit in Israel, & non depopulabuntur ultra Principes populum meum.*

Causæ uero seu necessitates publicæ uariæ afferuntur à Doctoribus, à Gabri. in 4. dist. 15. q. 5. ar. 2. D. Antoni. 2. p. tit. 9. cap. 13. Angel. verb. Pedagium, num. 2. Tabienf. cod. verb. nu. 3. Siluest. verb. Gabella. cap. 3. q. 3. Armilla. cod. verb. n. 4. Medina Cod. de reb. restit. q. 15. Lopez. p. 2. cap. 39. q. 5. Blasio Nauar. de uestigalib. cap. 2.

Primo. Dignitas regia. Etenim si Rex nō habuerit patrimoniū & sufficiens redditus ad statum suum decenter & qua Regiam decet dignitatem tuendum, ad alendam prole regiam, & in decenti etiam statu constituentem, potest tributa & uestigalia imponere quantum prudentis arbitriū ad huiusmodi regias necessitates uidebitur desiderari, ita D. Tho. ad Ducissam Brabantig.

Ex hac prima causa sequitur secūda potest quoq; noua uestigalia uel tributa institui ad liberandū eū qui ex prole regia in bello iusto captus fuerit, iure enim naturæ membra corporis caput suū tueri debet & à quo cūq; dāno illud liberare: Dixi in bello iusto, quia si in bello iniusto captus sit ex proprio patrimonio Regis redimendus est, nisi forte patrimoniū illud adeo tenue sit, ut sustentationi Regiæ, & redēptioni captiui illius ex prole regia nō sufficiat. Ratio uero obquā in bello iusto captus expensis subditorū redimendus est, non ex proprio patrimonio, etiā si illud habeat, in bello autē iniusto ex proprio patrimonio quādo illud habet, hæc est: quia bellū iustū suscipitur à Principe in utilitatē subditorū, & ita si in eo captus fuerit est ab illis simpliciter & omnino redimendus: Bellum autem iniustum suscipit ipse aut libidine dominandi, aut alio iniquo fine, qua de causa ubi patrimoniū sufficiens habet debet seipsum ex illo redi-

N 2 more

mere non expensis subditorū: Quod si patri moniū illius nō sufficiat, tunc nō est curāda illius culpa, sed necessitas regni & honor.

Tertia causa est necessitas stipendiorū, quæ vel ministris regni in gubernatione regni, vel militibus & exercitibus in cōmunē regni defensionē necessariis exhibēda sūt: quā necessitate & causā paucis assignauit B. Pau. dicēs, *neminē militare propriis stipēditis.*

Quarta causa est ad inuēdū aliquod bellum iustū quod de nouo sese offert, vel ad repellēdos patriæ & regni inuasores, vel ad recuperanda quæ sunt iniuste ab aliquo tyrānno occupata, vel in fidei defensionē: ad huiusmodi enim bella suscipienda si regiū patrimoniū aliq; prouentus non sufficiat, potest iuste Princeps ea tributa & vectigalia imponere, quæ iudicauerit prudens ad sūptus talrū bellorū esse necessaria. Debēt autē huiusmodi bella prudēter suscipi, quia licet finis sit bonus, si tamē prudētū & peritorū iuditio in rebus militaribus & bellorū euentibus, nulla sit spes obrinēdi finē illū, cū tale bellū sit temerariū, non habet facultatē Princeps (si conscientiæ legibus cōtineri paratus est) neq; ad illud inuēdū, neq; ratione illius ad tributavel vectigalia imponēda: Hanc etiā causā assignat B. Th. in illa Epist. la ad Ducissam Brabannæ.

Quinta est ad edificia publica viarū, mōnium, pōntiū, turriū & similiū: quibus ciuitates & regna plurimū indigēt, vt commercia & negotia tā ab incolis quā exteris cōmode possint ibi exerceri, & eā ratione merces quibus ciues indigent abundare: Ad hanc causā potest reduci quod a Cōcilio Lateran. conceditur Episcopis cap. Cum Apostolus §. Prohibemus cap. de censibus.

Sexta ad redimendū Remp. ab aliquo debito vel onere, & prouidendam de necessariis maxime victui & annonæ: ad quā causā reducitur obligatio quā potest habere Respub. rescindi dāna aliqua quæ bello iniusto inito alteri loco intulit: quia hæc obligatio & debitū onus quoq; Reipu. est, quod ciuiū expensis persolui debet. Aliqua necessitate vel causā ex his vel simili occurrite institui possunt vectigalia ab eo qui habuerit autoritatē imponēdi illa, seruatq; his quæ statim subiungemus, tenēturq; subditi in conscientia tales gabellas vt iustas & omni iure debitas persoluerē. Quod si nulla ex his extiterit, neq; aliqua alia illis similis quæ cedat in bonū publicū, imponens vectigalia grauiter peccat, tenēturq; accepta restituere, vel his à quibus talia vectigalia

recepit, vel eorū hæredibus, vel pauperibus vbi hæredes nō apparuerint. Et defraudates tales gabellas sine iusta causā impositas, cū iniquæ sint & tyrannicæ, nec peccant, nec tenentur ad aliquid restituendū: nisi perituriū aliquod vel mēdaciū interuenerit, tūc enim peccabūt quidem ratione illius perituri aut mendacii, non tamen furti, cum tales gabellæ nec debite sint nec restituendæ. Quia in parte quotquot sunt Doctores tam Theologi quam iuris periti conueniunt.

Controuersia Quinta.

AN CESSANTE CAUSSA

illa ob quam vectigalia fuerē imposita, cesset quoq; obligatio persoluedi illa.

IN hac quæstione Angel. ver. Pedagog. n. 6. Gab. in 4. dif. 15. q. 5. ar. 2. Silu. ver. Gabella c. 3. q. 9. Caiet. in ver. vectigal. & cōmunis opinio simpliciter & absolute ac sine vilo discrimine docēt, cessante causā vectigalis siue nouū sit siue antiquū (non enim distinguūt inter ista) cessare quoq; & iustitiā illius, & obligationē ad illud persoluedū, ita vt nec superiores possint illud iuste exigere, sed tenentur restituere quidquid acceperūt postquam cessauit causā illius, nec subditi tenentur in conscientia illud exhibere.

Probat hęc sententiā variis rationibus: In primis ex cōmuni illa regula iuris, quæ habetur, ca. Post translationē. De Renunciatio. Et ca. cū cessante. De Appellatio. cessante causā cessare etiā effectū. Et cōfirmatur. Correctio fraternā est de iure naturali & diuino Matth. 18. at si cesset finis & causā propter quā præcipitur, cessat simul præceptū & obligatio illius. Etenim cum finis correctionis sit emēda fratris, dicēte Christo: *Si te audierit lucratus eris fratrem tuum; si probabiliter & prudēter iudicem illū mea correctione minime fore emēdandum, nec meam correptionē profuturā, nō tenor eū corripere, iuxta illud D. Aug. de pen. dif. 7. Can. Si scire. Si scire tibi non prodesse, nō te seruerē nō te admonerē: quia cessante causā cessat effectus: Ergo a simili cessante iusta causā & sine vectigalis cessat quoq; illius iustitia & obligatio.*

Secundo Princeps vel Respub. non habet dominium bonorum suorum ciuium, sed solum potest illis vti, quantum & quantum illud exigat publica necessitas alicuius boni cōmūnis, cum primum autem cessat iusta causā, cessat talis necessitas, & e cōuerso,

uerso, quia vt constat, nulla alia potest dici iusta causā, cessat quoq; vectigal, nec potest vlla ratione iuste exigī.

Tertio: Ad iustum vectigal & in foro animæ debitum, sicut exiguntur autoritas imponētis, debita materia, & forma, ac optimus vsus, ita & iusta causā. Sed deficiente autoritate in imponente, vel debita materia aut forma, vel legitimo vectigalis vsu illud iniustum est & iniquum, nec obligat in foro conscientiæ. Ergo similiter deficiente causā illius amplius non obligabit.

Quarto vnaquæq; res quomodo se habet in fieri eodem modo se habet in conseruari: quod significat illa regula iuris: *Omnes res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur: At si eo tempore quo vectigal nascitur & instituitur non habeat iustā causā iniquū est, nec soluendū. Ergo similiter si deinde cesset illa iusta causā propter quā fuit institutum, non debet permanere, nec persolui. Deniq; ita videtur definisse Paschalis secund. cap. Peruenit. De censibus. Vbi interrogatus de quibusdam censibus quorum nulla iam apparebat causā, respondit: *Census ignorantie. i. cuius causā omnino ignoratur, nec diuinis nec humanis legibus inuenitur: oportet quippe vt omnis census ad quid quando persolui debeat præsciatur. Vbi apertissime docet Pontif. censum & tributum omne seu vectigal cuius nulla appareat iusta causā, sed omnino ignoratur, & cessauit, nullo iure habere vim aliquam obligandi.**

Ioan Medina. Cod. de reb. restituen. q. 14. ita distinguit inter gabellas seu vectigalia, vt quædam eorum sint noua quorū initium & institutio scitur, alia adeo antiqua vt nulla sit memoria quādo inceperint. Rursum hæc adeo antiqua dupliciter inquit possunt sese habere, vel ita vt causā ob quam fuerunt imposita cessauerit a paucis annis, qui non sufficiunt ad præscribendū, vel a tot annis qui sufficiunt ad præscribendū. Quibus positis ait si vectigal nouum sit, cessante causā illius cessat quoque illius vis & obligatio, si vero antiquum, & causā illius cessauit a paucis annis, qui non sufficiunt ad præscribendū, similiter cessante causā illius, cessat quoq; illius vis & obligatio: Et hoc tantum sentit Medina probari argumētis prioris opinionis: quia sicut sine iusta causā institui non potest, ita neque illa deficiente permanere, iuxta cōmunem regulā iuris: *Cessante causā, &c.*

Quod si causā a tot annis cessauerit, vt ad præscribendū sufficiant, iuste inquit exi-

gitur, & in foro animæ est persoluedum: non quidem ob illam primæuā causā ob quam fuit institutum, cū ea iam cessauerit, sed ratione illius præscriptionis.

Probat hanc partem Medin. ex illo cap. Super quibusdam, vbi definitur iuste exigī vectigalia, quæ ita exiguntur ex antiqua cōsuetudine vt initii illius non sit memoria. Quod si id potest antiqua consuetudo, vel ea sola existente, sine vlla alia causā iuste exigantur & debentur.

Secundo ius exigendi potest præscribi omniū Doctor. cōsensu, quod & nos quæst. præcedenti, docuimus. Ergo per adeo antiquā cōsuetudinē præscribetur: in his autem quæ præscribuntur nullus alius titulus vel causā exigitur quā vetus consuetudo, vel antiquitas tēporis cū bona fide. Ergo etiā si nulla alia causā existat, quā immemorabilis cōsuetudo exigendi aliquod vectigal, vbi illa existet quamuis alias cessauerit illius causā, iuste nihilominus exigetur & debebitur.

Addit Medina, successu tēporū ita augeri dominorū status, expensas, & necessitates vt si aliqua Gabellæ quarū iam nō apparet causā tollerētur, vix possent huiusmodi locorum domini statum suum sustinere, oporteretq; vt subditos suos nouis oneribus grauaret, & hac ratione cōuenienter tales Gabellas antiquas etiā si nō appareat causā propter quam fuerāt institutæ, iuste permanere ad leuandas illas dominorum necessitates.

Alphonf. de Castro lib. 1. De lege Pœna lib. 3. docum. 3. Anton. Cordub. in suo tractatu de casibus conscientie. q. 95. dub. 2. Lopez in suo Instruct. p. 2. c. 37. ita distinguūt de vectigali, vt vel omnino omniq; ex parte cessauerit illius causā, ita vt neq; existat illa primæua propter quam fuit institutum, neq; vlla alia illi similis in genere vel specie in ordine ad bonū publicū, vel potuit quidem cessasse illa primæua in specie, & in particulari, manere autem alia illi similis. Vt si impositum sit vectigal ad ædificandum pontem, illo autem ædificato accidat graui aliqua inundatione diuisiones aquarum quas vocamus Azudes. perturbatas esse, & ad eas restituendas Remp. pluribus expensis egere, cessauit quidē causā illa in particulari, & in specie, non tamē in genere, & omnino. Rursum potest (inquiunt cessare causā aliqua quæ ad exercitium actuale ipsius, nō tamen quo ad debitum, & præparationem. Ver. grat. Institutum est vectigal ad constituendos mille custodes in turribus maritimis, sed eo tēpore quo pauci adueniūt py-

ratæ constituantur tantum centum aut nulli, est tamen paratus Princeps vel Resp. quotiescunq; oportuerit illos mille custodes vel plures si opus fuerint, ex pecuniis illius vectigalis ibi constituitur: in hoc casu cessauit quidem causa quo ad actuale exercitium, non tamen omnino, cum maneat Rex paratus illos custodes adhibere, & si quædamna ex illorum defectu acciderint reficere.

Hoc posito sentit Castro: si causa ob quam vectigal impositum fuit omnino cesset tam in specie quam in genere, tam quo ad actuale exercitium eius quam quo ad præparationem & debitum, ita ut nullo modo deseruiat vectigal illud alicui bono communi, siue nouum sit siue antiquum, siue causa à paucis annis cessauerit siue à multis, & ex antiqua consuetudine persoluatur, postquam illa omnino cessauit, tale vectigal iniquum esse, nec iuste exigi aut deberi, cum omnino omnique ex parte causa ipsius cessauerit. Si vero cessauit quidem in specie illa primæua ob quam fuit institutum, maneat vero alia deinde exorta, vel cessauit quidem quo ad exercitium, paratus vero est Princeps vel Resp. quotiescunq; oportuerit pro loco & tempore præstare ea propter quæ vectigal illud fuit institutum, manere vectigal illud in sua iustitiamque esse, ac in foro animæ persoluendum.

Priorem partem huius opinionis probant aperte argumenta initio proposita. Eadem habet Pando. in cap. Quia plerique de immunitate Ecclesiarum num. 39. vbi citat Cynum in L. non dubium Cod. de legibus & Baldum in L. maximum vitium. Cod. de liberis præteritis, habet idem Abbas & apertius in cap. 1. de constit. num. 9. vbi citat in idem Barth. in L. vectigalia ff. de Public. confirmat Castro hanc doctrinam ex cap. Post translationem extra de renuntiatione. vbi refert Innocen. 3. Quoddam decretum Concilii Constantinop. in quo præcipitur ne Episcopus factus monachus rursus in Episcopum eligi possit, coniciens autem Innocen. causam illius decreti esse quod propter delictum aliquod Episcopus ille in monasterium sit reclusus, cum in casu illius capit. causa illa non concurrat definit decretum illius Concilii in eo casu non habere locum, quia cessante causa legis cessat & ipsius vis. Cum enim inquit ipsemet Medi. causa sit anima legis cessante ea, necesse est legem manere mortuam.

Secundam vero partem suæ assertionis probant hi auctores. Quia vbi primæua causa cessante alia succedit, vel Princeps paratus est præstare ea omnia propter quæ vectigal illud impositum fuit, quotiescunq; oportuerit, pro loco & tempore, tunc nihil deest eorum quæ exiguntur ad iustum vectigal. Interuenit enim legitima auctoritas, debita materia, quia hæc supponuntur adesse etiam iusta causa, nempe aliquam publicam necessitatem, & ita iuste exigitur ac debetur. Et confirmatur. Quia si tale vectigal nondum esset institutum, adueniente illa necessitate & causa quæ successit, posset iuste institui, & exigi, ergo similiter adueniente illa quæ præcedentis vices & locum gerit, quamuis prior cessarit, potest protrahi, & continuari, & iuste exigi.

Hæc sententia ut maxime rationi consona recipienda & tenenda est: cui etiam videtur subscribere Mag. Blasius Nauarr. de vectigal. c. 8. Quamuis enim initio eiusdem cap. videatur declinare in sententiam Medinæ, deinde tamen aperte fatetur, cum vsu eueniat cessante primæua causa ob quam vectigal aliquod est impositum, alias graues & æque vtilis ac necessarias Reip. se se offerre, ita ut si vectigal illud non existeret, de nouo esset imponendum, hoc nomine vectigal cuius primæua causa cessauit, iuste protrahi & exigi, quia loco illius primæuæ, alia successerunt. Si autem cessarent omnes causæ, & perpetuo nihilominus vectigal exigeretur, tyrannidem manifeste præferre. Quibus verbis aperte huic sententiæ adheret, quæ nobis quoque perpetuo verior visa est. Vnde solo titulo præscriptionis, vbi omnes causæ omnino deficerent, non iudico vectigal iuste exigi, nec deberi: Vbi vero cessante primæua, alie æque vtilis ac necessariæ Reip. successerint, iudico hoc nomine iuste protrahi ac deberi.

Et hanc existimo esse sententiam D. Thom. lib. 1. de Regimine Principum cap. 12. Vbi ita habet. *Vi autem strata in sua communitate sint libera & secura, iura principibus permittunt pedagia, unde & eis seruantibus quæ viatoribus sunt prædicta, officiales Principum ipsa merito possunt exigere, & proficiscentes debite obligantur persolvere.* Quibus verbis D. Thom. aperte, tunc tantum iudicat pedagia iuste exigi & deberi, quando Principes præstant ea propter quæ instituta sunt, & non aliter. Et ita iuxta Diuum Thomam quando nulla

nulla existit causa aut necessitas publica, cui deseruiant, amittunt suam vim, & iniquè exiguntur. Idem quoque sentit Caye. habet enim in verbo vectigal. iniqua esse vectigalia ex fine: quando non imponuntur pro publica vtilitate, at quando omnis causa omnino cessat, iam non sunt in publica vtilitate, sed in priuatum tantum modum recipientis illa: sunt ergo tunc iniqua reuera. Idem deinde docet, affirmans iniquè exigi vectigalia, quæ non sunt ab Imperatore, Papa, Concilio, vel Rege concessa, aut quæ non exiguntur ex antiqua & immemorabili consuetudine, & subdit, *Similiter videtur presumendum contra vectigalium institutionem secundum alias conditiones, si non apparent:* Est autem vna ex aliis conditionibus iusta causa, publica scilicet necessitas, vbi ergo omnino illa cessauerit, nec apparuerit, iniustum est vectigal illud iudicandum.

Ad argumenta. Medinæ ex dictis licet occurrere. Ad primum respondeo cum Caye. loco citato in illo ca. Super quibusdam tractari solum, quæ vectigalia exigi iuste possint, quantum est ex parte imponentis: docereque ibi Innoc. quantum est ex parte auctoris imponentis, illa iuste exigi si sint concessa ab Imperatore, Rege, vel Concilio, aut ex antiqua consuetudine. q. d. in his quæ actu exiguntur si deficiat auctoritas Imperatoris, Regis, vel Concilii, illam suppleri ex antiqua & immemorabili consuetudine, nihilominus cap. istud non tribuit consuetudini, ut ea sola, si nulla existat iusta causa, efficiat vectigal iustum: Quod ita patet: In isto cap. tantum tribuitur consuetudini, in his quæ iam exiguntur, ut valeat pro auctore, nempe ut vectigal quod ex tam antiqua consuetudine exigitur perinde se habeat ac si ab Imperatore esset institutum, sed institutum ab Imperatore, vel alio quocunq; habente auctoritatem non est iustum, nec debitum, nisi instituat ex debita & iusta causa, ergo neque quod antiqua consuetudine exigitur, est iustum, aut debitum, quando nulla existit causa iusta illius.

Ad secundum patet ex dictis præcedenti q. antiquam consuetudinem non tribuere ius imponendi vectigalia, sed solum ius exigendi illa, concurrentibus aliis quæ desiderantur in vectigali iusto.

Ad tertium concedimus ius exigendi (ut superius docuimus) posse præscribi, sicut & vendi, aut locari, cæterum quando nulla ma-

net iusta causa vectigalis non habet locum talis præscriptio: quia vectigal exigitur à Rep. & à communitate quæ omni iure gaudet priuilegio pupilli & minoris, quo fit ut sicut contra minores non præscribitur, ita nec contra Remp. Secundo quia cum vectigal intrinsece sit pecuniæ communis, & velut ararium publicum ad publicam necessitatem, vbi hæc omnino deest, nullo modo ipsum vectigal habet locum: in aliis vero bonis habet locum præscriptio, quia sunt bona priuata, parumque refert Reip. sint huius vel illius, illud tantum ipsi refert ut sint sub alicuius dominio, & ita habet in eis locum præscriptio: vectigalia vero cum sint bona Reip. in solam eius vtilitatem, vbi nulla est causa iusta, nec Reip. vtilitas, non habet locum in eis præscriptio. Tertio quia lex præscriptionis instituta est ad bonum Reip. ad tollendas lites, ac ut bona non mancant per longa tempora sine vero & legitimo possessore ac domino, quod autem princeps vel magistratus recipiat vectigal cuius nulla est iusta causa, non deseruiat alicui publice vtilitati: quin potius est in damnum Reipu. Et ita in his non habet locum lex præscriptionis: quod enim pro bono Reip. institutum est, non debet in damnum Reipu. conuertitur sicut quod pro charitate institutum est, ut ait B. Bernardus, non debet contra charitatem militare. Adde quod reuera, sicut primi exactores videntes omnino cessasse causam, non sunt in bona fide, ita difficile est (moraliter loquendo) ut cæteri succedentes videntes similiter nullam causam vectigalis illius existere, nec primæuam nec aliquam aliam, & in omnium ore versari ad iustum vectigal iustam etiam causam desiderari, habeant bonam fidem: sed habebunt ad summum dubiam, & eam quæ non sufficit ad præscribendum.

Denique ait Medina contra ignorantes non præscribi, populum autem cum possit scire, an causa iusta vectigalis cessarit interrogando maiores, non esse dicendum ignorantem sed consentientem. Sed profecto hac in parte non bene considerauit Medina ea quæ quotidie experimur in hac materia, nam imprimis populus continuo clamat quæ primū suspicatur causam cessasse, imo multoties ea nondum cessante conqueritur: Tū etiam non potest adire maiores, ut ab eis audiatur, quia expellerentur, iudicarenturque contra publicum bonum forsitan cōiurasse. Vnde reuera hac in parte habet se populus velut ignorans, nec contra eum ut ignoran-

rem, & qui proclamaret cum primum inteligeret causam cessasse, habet locum præscriptio.

Argumenta initio proposita confirmant ut diximus priorem partem huius sententiæ quam sequimur. Quatenus vero videntur militare contra secundam partem diluenda sunt, seu potius explicanda.

Ad primum igitur respondeo, regulam illam accipiendam esse de vnica & præcisa causa, vbi enim alicuius effectus vnica tantum est & præcisa causa, ea cessante cessat necessario effectus v.g. præsentia solis in nostro emispherio est præcisa causa diei, præsentia solis cessante & deficiente deficit dies: Similiter emenda fratris est præcisa causa correctionis fraternæ, vbi non est spes emendatæ cessat præceptum correctionis quia cessat vnica illa & præcisa causa, propter quã frater erat corripiendus, Ita modo, quando omnino cessaret causa vectigalis, cessabit quoque illius vis & iustitia: at quando cessante primæua causa alia succedit bono etiam communi necessaria, tunc non cessat vectigalis vis & obligatio: quia non est causa præcisa vectigalis illa primæua ob quam fuit institutum, cum possent alia occurrere, sed est iusta causa vectigalis quæcumque publica necessitas & bonum commune.

Secundum argumentum id tantum probat cessante omnino causa cessare vectigal, at si cessante illa primæua alia suboriatur iam Princeps vel Resp. vtitur bonis suorum ciuium ad bonum commune.

Tertium idem probat, & eodem modo soluitur. Exigitur enim ad iustum vectigal iusta causa, sicut & ceteræ conditiones, iusta autem causa non solum est illa primæua, sed quæcumque, quæ deinde vere se offert in utilitatem communem.

Quartum autem & vltimum confirmat omnino quæ docuimus.

Cæterum contra hanc regulam cui nostra sententia nititur, cessante causa cessare effectum multa obici possunt. Primo ieiunium institutum est vt caro reprimatur, nihilominus in eo qui haberet illam omnino cohibitam non cessat præceptum ieiunii etiam si causa eius cesset. Secundo causa poenæ propter quã delinquens punitur est culpa, at quanuis ea per poenitentiam cesset, nihilominus punitur iuste delinquens. Tertio finis & causa baptismi est remissio culpæ originalis, at etsi ea baptismi fluminis alicui remissa sit tenetur ille nihilominus inungi baptismi fluminis. Quarto decimæ

instituta sunt ad sustentationem clericorum, at etsi clericus aliunde viuere possit nihilominus reddenda illi sunt. Quinto vsus matrimonii est ad proles generationem, at etsi non speretur proles procreatio, tenetur nihilominus alter coniugum alteri debitum reddere. Sexto si lex sit ne quis egrediatur ciuitatem, in hunc finem, ne hostibus illam obsidentibus secreta reuelaret etiam si quis nullo modo ea reuelaturus sit, tenetur nihilominus legi illi parere. Denique emisit quis votum vt liberaretur ab aliquo damno, vel obtineat aliquod bonum, etiam si causa cesset, vt nec damnum illud imminet, nec bonum illud permanet, tenetur nihilominus vota illa seruare, iam igitur non semper ex eo quod causa aliqua cesset effectus & obligatio illius cessabit.

Hæc omnia facile diluuntur & regulam traditam magis aperiunt. Ad primum respondeo leges aliquas constitui in commune & vniuersale omnium bonum, alias vero ob fines particulares, priores illæ non cessant etiam si in aliquo particulari non obtineatur earum finis, cum tamen illæ maneat in communi necessariæ; Quo fit vt licet Petrus non egeat ieiunio ad cohibendam carnem, in plerisque vero aliis hominibus necessarium est ieiunium ad istum finem, & ideo lex ista semper retinet suam vim. Similiter etsi decimæ sint instituta in clericorum sustentationem, hic vero aut ille eis non egeat, alii communiter egent, & ideo lex decimarum semper obligat. Similiter etsi in hoc homine sterili non expectetur proles, in aliis communiter expectatur, quod sufficit vt ab omnibus lex matrimonii obseruetur. Denique & si hic nulla ratione sit secretum reuelaturus, alicui tamen poterit illud reuelare, & ideo quadiu hoc periculum imminet, iuste præcipitur omnibus, ne quis egrediatur ciuitatem ab hostibus obcessam.

Similiter res habet in tributis & vectig. vt licet primæua causa cessauerit, alia tamen exorta & oblata debeat manere vectigal:

Alia vero sunt leges quæ respiciunt vni cum aliquem & particularem finem, quo cessante cessat & ipsa lex, vt lex correctionis fraternæ sicut expositum est.

Ad secundum dico punitionis delinquentis non esse vnicam & præcisam causam vindicare culpam delinquentis, sed bonum commune, nempe vt alii timeant, quæ causa perpetuo manet.

Ad tertium dico legis baptismi non solum esse finem remissionem culpæ originalis, verum

verumetiam cultum Dei per actum religionis, qui exercetur in susceptione Sacramenti, & susceptionem characteris, quo baptizatus disponatur ad susceptionem aliorum sacramentorum, & similes fines, qui non obtinentur per solum baptismum fluminis. Adde quod lex baptismi est præceptiua, cui parat suscipiendo baptismum aquæ.

Quartum, quintum, & sextum soluta manent ex dictis ad quintum argumentum.

Ad vltimum respondeo, aliam esse causam voti, & aliam seruandi illud, voti enim causa est, aut ipsa animi deuotio, aut liberari ab aliquo damno, vel obtinere aliquod bonum: seruandi vero illud causa est vis, & natura ipsius voti, cum sit promissio in re graui, causa emittendi votum potest cessare quamprimum illud emissum est, causa vero seruandi illud perpetuo manet, nempe ius & obligatio standi promissis.

Oportet iam agamus de alijs conditionibus in vectigali iusto requisitis: nempe de forma, & materia. Ac primum.

Controuersia Sexta.

QVAE FORMA SERVANDA sit in vectigali iusto.

EXigitur ergo tertio loco in vectigali, vt iustum sit debita forma & proportio, quæ triplex esse debet. Prima in ordine ad necessitatem propter quam imponitur; sicut enim ratio mediorum sumenda est ex fine, ita & vectigal cum instituitur ad leuandam necessitatem publicam debet illi esse commensuratum, vt si necessitas cum omnibus suis expensis exigat. v. g. 2000. non imponatur vectigal quo colligantur. 3000. Confirmatur hæc pars ex cap. Quia plerique de immunitate. Ecclesia. vbi Innocen. 3. Regi Scotiae scribit, extorta a Prælatibus, vel superioribus, a suis subditis ultra necessitatem ad quam leuandam illa exigebantur restituenda esse his a quibus extorta sunt, vel pauperibus. Simile modo si vectigal superet necessitatem ob quam imponitur excessus ille, restituendus est.

Secunda proportio & commensuratio debet esse cum populo, vt non imponatur nisi iuxta populi facultates, & vires. Aliter iniquum est, & tyrannicum, si populus immoderatis vectigalibus grauetur, & in pauperiem redigatur. Nam cum vectigalia in populi utilitate imponantur, quod pro po-

puli utilitate institutum est, non debet contra populi utilitatem militare. Optimum si quidem est aqua fontis vti, non tamen fontem ipsum exhaurire, & venas illius exficcare: Optimum vt pastor de lacte gregis sui comedat, iniquum tamen illum excoriare, ita neque potest Princeps immoderata tributa subditis imponere, cum non sit dominus bonorum ipsorum, sed illis tantum vti potest, & debet ad ipsorummet subditorum utilitatem. Contra facientes arguit Dominus acriter Mich. 3. *Audite Principes Iacob, qui violenter tollitis pelles eorum desuper, & carnes eorum desuper ossibus eorum: qui comedunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt.*

Tertia proportio maxime etiam obseruanda est vt seruentur cum singulis, leges iustitiæ distributiue, vt sicut honores publici exhibentur iuxta merita cuiusque ciuis, ita & publica onera qualia sunt vectigalia imponantur iuxta facultates singulorum ciuium, nec grauentur qui minus possunt, minusque debent grauari, nec qui pauperiores sunt æqualiter aut forsitan plus perfoluere cogantur, quam qui ditiores & potentiores sunt in populo.

Ex illa prima proportione quæ debet esse inter vectigal & necessitatem propter quam imponitur, confirmatur aperte sententia Alphonsi de Castro, quam secuti sumus, cessante omnino causa, cessare etiam vectigalis iustitiam; Quia si titulo vectigalis id tantum exigi potest quod ad necessitatem publicam leuandam desideratur, quãdo neque illa necessitas pro qua fuit institutum manet, neque aliqua alia in ordine ad bonum commune, iniquitas est, & tyrannis peccunias ciuium recipere.

QVAE SIT DEBITA MATERIA vectigalium, & in quibus rebus possunt institui?

TA N D O in iure communi Vectigalia & Gabelle in his tantum rebus constitui possunt, quæ deferuntur ac vehuntur causa negotiationis, vt habetur aperte L. Omnium Cod. de vectig. Dicuntur autem deferri causa negotiationis (vt obseruat Caiet.) quæcumque deferuntur vt emantur, vel asportantur vt iterum vendantur, & hoc sine contractantur. Et ita est communis sententia Doctorum in L. Si publicanus ff. de Public. & l. 2. §. cum in eadem ff. ad legem Rodiã

de Ia&, & copiose Card. Zabar. Clementian fina. de Censibus in solis mercibus circa quas exercentur mercatura, & negotiatio habere locum vectigalia. In his verò rebus quæ emuntur, vel deferuntur in proprium vsum, vel suæ familiæ, aut quæ ad seminandum necessarie sunt, & agrorū culturam, cum hæc quoq; inter necessaria ad proprios vsus computari debeant, & in his quæ deferuntur ad fiscum non posse imponi vectigalia, adeo vt plectatur capite secundum ius commune L. vniuersi Cod. de Vectig. qui super huiusmodi rebus vectigalia ausus fuerit imponere.

An autem, in aliquo euentu possint institui Gabellæ in rebus quæ sunt in proprium vsum, non conueniunt DD. Hostiensis enim in cap. Super quibusdam sequutus ius commune, & Caiet. similiter in verbo vectigal. omnino negant posse licite imponi in rebus quæ sunt ad proprium vsum, vt pane, vino, tritico, vestibus, &c. Primo, quia ius commune id omnino negat, vt constat. Secundo inquit Cay. quia ad iustum vectigal exigitur ne grauetur pauperiores & qui minus possunt magis quam alii, at si vectigalia imponantur in rebus quæ sunt ad proprium vsum, cum huiusmodi res panem vinum &c. frequentius emant, & plures carū, ac minutim, qui pauperiores sunt, cogentur plus persolvere quam ditiores, qui illa iunctim emunt, & accommodatis temporibus, & cum minore vectigali: Tum quia radix vsus est indigentia, quo enim aliqui huiusmodi rebus magis indigēt, magis quoq; illis vtentur pluraq; soluent vectigalia & a primo ad vltimum qui plus indigent maiori onerabuntur vectigali.

D. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 13. §. 8. & Archidiacono. vt refert Siluester. Gabella cap. 3. q. 5. sentiunt cum solo iure imperiali prohibeantur imponi vectigalia, in his rebus quibus vtimur, iure autem naturæ id non sit illicitum, posse alia lege municipali vel consuetudine in his quoq; rebus imponi, quando alia vectigalia in mercimoniis imposita graua plurimum sunt, nec sufficiunt ad leuandas publicas necessitates: quia recta ratio ita videtur exigere, vt vbi mercimoniarum sunt satis grauatæ vectigaliis, communis vero necessitas plura exigit, imponantur illa in aliis rebus.

Confirmari potest hæc opinio facto Regis nostri Philippi qui anno 1558. cum hæc Resp. Valentina egeret aliquo vectigali ad soluendas expensas propter pestem illius

anni & præcedentis factas, consultus Rex a Magistratibus huius ciuitatis consensit, vt imponeretur vectigal quorundam denariorum, & admonitus a viris peritis quorum Concilio tunc utebatur, præcepit vt illorū denariorū minor pars constitueretur in mercimoniis, eo quod satis essent onerata, alia vero pars & maior constitueretur in vino.

Siluester loco citato Gabella c. 3. q. 5. cui subscribunt Angelus Pedag. nu. 3. Tabien. eodem verbo num. 4. sic nititur conciliare Hostiensem & Archidia. vt Gabella quæ vere est pedagium & vectigal, non possit imponi in rebus quibus vtimur, sed in solis mercimoniis: & in hoc sensu iura illa communia manere in viridi obseruantia: Gabellā vero quæ imponitur per modum collectæ & assilii, posse lege municipali, vel consuetudine populi in quam populus consentiat, imponi in aliis rebus, quibus vtimur ad vitium, & obligare illam in conscientia: sed ita vt talem Gabellam non soluant extranei, sed soli vicini & ciues illius populi.

Priorem partem huius asserti probat Siluester. Quia licet populus priuatus non possit legem communem facere toti regno & prouinciæ, potest tamē ex communi consensu concedere particularem, ad quā teneantur omnes ciues in ordine ad bonum commune, maxime Principe illud consentiente, Nam vt habetur L. omnes populi. ff. de Iust. & Iure, vectigal est velut lex communis & vniuersalis, collecta autem est velut lex particularis: vnde licet non possit institui vectigal nisi in mercibus, collecta tamē ex consensu populi & Principis poterit etiam institui, in rebus quibus vtimur.

Secundo, vnusquisque populus potest vti suis priuatis bonis in vtilitatem communem pro libito, cum sit suorum bonorū dominus, hoc autem facit cum instituit collectas istas in pane vino, &c. ergo potest in his rebus illas constituere.

Quod si dixeris hac via grauari quandoque illos qui essent minus grauandi. Respondent primo autores huius opinionis, proprio omnium consensu ita fieri ob pacem & tranquillitatem Reip. quia quando vectigalia ordinaria in mercimoniis non sufficiunt ad necessitates populi, sed omnino exiguntur alia, constituere illa in eisdem mercimoniis esset grauarē nimis mercatores, & euentes, ac negotiantes, occasionemq; illis offerre ad recedendum in alias prouincias, qua ratione cessaret vel saltem minueretur plurimum negotiatio, quod est in graue damnum

damnum Reip. colligere vero illa per familias & capita iuxta bona & facultates cuiusq; vt aliqui sentiunt, est difficile & fere impossibile, ac occasio maximarum litium inter magistratus & particulares ciues, & committendi multa peccata, ac periuria, dū singulorū bona estimarētur, imposita autē in his rebus (etsi videantur aliqui magis grauari in alimoniis) colliguntur commodè, pacifice, & quiete, quod est summum bonū Reip. & ita præstat multo vt hac viā colligantur.

Secundo quia si pauperiores per Gabellas sic impositas videntur grauari in rebus quæ deferuntur victui, ditiores similiter cum maiorem habeant communiter familiarum familiam, & decentius oporteat ipsos indui, grauantur magis in rebus necessariis ad vestitum, & ita manet inter eos quædam æqualitas grauaminis: qua ratione cessat iam illud incommodum cui nititur Caiet.

Nobis hæc doctrina Siluest. quo ad istā priorem partem maxime probatur, confirmarique potest communi vsu omnium gentium & nationum, cum apud omnes experientia teste præter vectigalia quæ in mercimoniis constituuntur, collocentur etiam communi populi consensu quædam collectæ & assilia in rebus quæ ad proprios vsus emuntur, & deferuntur, iuxta illius populi necessitates, qui vsus adeo vniuersalis & receptus apud omnes gentes & nationes est velut ius gentium, maximam vt suo loco vidimus habens vim & robur.

Circa eandem vero partem antequam ad secundam accedamus obseruanda nonnulla sunt: Primo ea dici in propriū vsum, quæ tempore emptionis eo fine emuntur, vt in proprium vsum vel familiæ conuertantur: quod si deinde vel deficiente familia, vel oblata aliqua necessitate, vel ex alia causa vendantur, non propterea est solvendum vectigal, quod non fuit solum tempore prioris emptionis; quia contractus sumit denominationem a tempore quo fit, vnde cum tempore emptionis rem illam vere emerit in proprium vsum, quamuis illam deinde alteri vendat, non est dicenda merces adducta gratia mercaturæ. Et hæc est communis sententia Doctorum.

Secundo in rebus religiosis & sacris non habet locum Gabella, gaudent enim simili priuilegio quo Ecclesiastici ipsi, præterquā vbi imponeretur Gabella a Papa; cui res Ecclesiasticæ perinde subiiciuntur, ac res

seculares Principi, in quo etiā omnes conueniunt.

Tertio quod res emantur vel deferantur in proprios vsus standum est iuramento deferentis illas, ita DD. in l. 2. ff. de Nautico feuo. & Glosa in verbo. Non negotiandi. in Clem. fina. de censibus.

Quarto lex vectigalium de ea tantum re præcise intelligenda est quam exprimit: vt si soluenda præcipiatur Gabella de vino non includatur acetum: ita DD. l. 2. Cod. de Peric. & commo. rei vendi.

Deniq; quamuis res emptæ in nudinis, non statim exhibeantur a venditore, vel allquo tempore elapso extrahantur, gaudent nihilominus priuilegio nudinarum: quia istud priuilegium in vtroq; foro respicit tempus quo fit contractus emptionis, & ita si venditio rerum facta sit tempore nudinarum, quocumq; deinde tempore tradantur a venditore, vel extrahantur e loco, sunt immunes a Gabellis, & gaudent priuilegio nudinarum: ita DD. l. 1. c. de Nudinibus.

Quod vero addit Siluest. extraneos qui per nos transeunt, vel ad nos accedunt, nostrisq; rebus vtuntur ad eas Gabellas vel collectas non teneri, falsum est; nec vllomodo admittendum, cum aperte repugnet recte rationi & æquitati, vt inferius docbitur. Ar. 5.

Quintum quod requiritur ad iustum vectigal est debitus vsus; vnde videamus.

Controuersia Septima.

AN VBI PRINCIPES VEL Magistratus non præstant ea propter quæ vectigal impositum est, cesset tunc vis, & obligatio persoluedi illud?

DE hac quæstione iudicandum est sicut de cessatione causæ, nam cum vsus & debita executio vectigalis in eo consistat, vt conuertatur illud in necessitatem ob quam fuit impositum, eodem modo iudicandum est de vsu, quo iudicauimus de causa.

Potest ergo tribus modis non præstari illud propter quod vectig. est institutum. Primo quando non conuertitur in illam necessitatem, conuertitur tamen in aliam similem vel maiorem. Secundo quando aliquo tempore non conuertitur in illam, quia forsam nō ita vrget, paratus autē est Princeps vel Magistratus in eam illud conuertere pro loco & tempore suo. Tertio quando nullo modo deseruit, ita vt nec in illam

hec

nec in aliam necessitatem conuertatur, nec seruetur in aliud tempus.

Sit Prima conclusio.

Ubi vectigal nullo omnino modo conuertitur in necessitatem publicam, ita ut neq; in illam propter quam institutum est, neq; in aliam, neq; ullo tempore deseruiat, iniquum est & tyrannicum: nec tenetur subditi illud persolvere. Si vero conuertatur in aliam necessitatem similem vel aequalem, vel seruetur conuertendam in primum oportebit, iuste exigatur, & debetur illud in conscientia.

Ita D. Thom. libr. 1. de Regimine Princip. c. 12. cuius verba precedenti questione adduximus. Angel. Pedag. num. 6. Silu. Gabella c. 3. q. 6. Tabien. Pedag. n. 8. Cayet. in verb. vectig. & Archidia. in can. Si quis Romipetas 24. q. 3. Prior pars conclusionis patet, quia in eo casu cessat omnino causa, & quo ad executionem, & quo ad preparationem. Ut si turres omnino destructe sint nec erigenda, sublatisq; omnes custodes nec restituendi, si via illa periculosa sit, manet quidem necessitas, causa tamen vectigalis omnino cessauit, & consequenter vectigal. Secundo quia in hoc casu prioris partis huius conclusionis vectigal istud nullo modo cedit in utilitatem publicam, sed tantam in utilitatem priuam recipientis illud, quod tyrannicum est & iniquum.

Secunda vero pars conclusionis patet: quia in eo casu iam manet causa iusta, nempe similis necessitas in quam conuertitur vel actu, vel in preparatione debita pro loco & tempore. Quares quid si vectigal institutum est pro aliqua necessitate graui, Magistratus vero conuertat illud in aliam minorem & quae minus urget? Dico in hoc casu Magistratum peccare contra charitatem, cuius ordo exigit ut maiori necessitati prius succurratur, non tamen contra iustitiam, nec teneri ad aliquam restitutionem, cum conuertat illud in necessitatem, ad quod tenetur ex iustitia.

Secunda conclusio.

Princeps, aut domus loci, vel Magistratus recipiens vectigalia pro aliqua necessitate, ut pro custodia viarum, edificatione turrium maritimarum, pro reficiendis pontibus, vel similibus, nec tamen praestat ea propter que vectigal illud institutum est, tenetur in conscientia restituere omnia damna subsequuta ciuibus & viatoribus, quae reuera non accidissent, si praestitisset ipse quae debebat ratione illius vectigalis.

Constat haec conclusio. Ex his quae docuimus tom. 1. q. 62. ar. 2. agentes de restitutio

ne, Quia qui ex officio, & accepto stipendio tenetur aliqua damna prohibere, nec prohibet sicut debet, tenetur ad omnia illa reficienda, ut custos vineae qui accepto stipendio suscipit illam custodiendam, tenetur in conscientia imo & in foro exteriori solvere omnia damna illata, & sequuta vineae ex eius incurria, & negligentia. Ita Silu. loco cit. & in verbo dominium q. 4. n. 4. Hostiæ. quoque & Archid. loco cit. & ex recentioribus Corduba in suo tractatu cassuum conscientiae q. 113. & Ludonicus Lopez in suo instruct. conf. p. 2. capit. 39. q. 1.

Nunc tractanda est questio illa quam in hunc locum distulimus.

Controversia Octaua.

AN VECTIGALIA DE
quorum iustitia a peritis & prudentibus dubitatur, sint soluenda quando diu manent dubia.

DIXI a peritis & prudentibus, quia quod populus vel alii qui nec indagarunt causas vectigalium, nec norunt quas necessitates patiantur Resp. & quomodo vectigalia sint instituta, & expendantur, dubitent, non reddit vectigal iniustum, vel dubium. Sed illud tantum dicitur dubium, de cuius iustitia periti & prudentes consideratis & exploratis diligenter his quae ad iustum vectigal requiruntur, deprehendunt, vel reuera illa non concurrere, vel saltem non parere in tali vectigali, propter quod prudenter ac rationabiliter dubitant plurimum, an illud sit iustum. De huiusmodi ergo ita dubio inquirimus, an sit persoluum in foao animae.

Mag. Soto lib. 4. de Iustitia q. 6. arti. 4. ait in hoc casu consulendum esse Principem, vel Magistratum a quo impositum est, cur impositum sit? Et cui necessitati deseruiat? Quibus consultis si causam reddiderint soluendum esse in conscientia, quod si nullam reddiderint tunc prudenter habendum esse in conscientia, pro iniusto, & sine iusta causa imposito nec soluendum: quia si aliqua iusta causa illius extaret, redderent profecto illam statim superiores. Quandiu vero non interrogantur, & ignoratur eius causa, & res est dubia, persoluum esse, quia in dubiis obediendum est superiori, & praesumendum pro eo, ac in fauorem illius quod iuste agat. Hanc sententiam

tiam M. Soto. sequuntur multi ex ipsius familia, cui videtur subscribere M. Blasius asserens in dubiis standum esse legi superioris & statuto ipsius.

Cordub. in suo tract. casuum conscientiae q. illa 93. manet anceps, dicens in dubiis nec condemnandos Magistratus quod talia vectigalia exigant, nec obligandos subditos ut illa persoluant, quia cum res sit dubia, aequale videtur ius & superiorum ad exigendum, & inferiorum ad non soluendum.

Silu. Gabella cap. 3. in fine; Armilla cod. verb. num. 18. docent debere confessarios in his ita se gerere, ut ante factum id est antequam subditi talia vectigalia dubia defraudauerint, prohibeant illos ne exponant se ipsos periculo defraudandi, quae forsitan debent, post factum vero cum iam defraudauerint, non compellant eos ad restituendum. Primo quia in pari causa turpidinis id est in re dubia potior est conditio possidentis, is autem qui non soluit adhuc possidet suam pecuniam. Secundo quia non debet confessor exponere se periculo surripiendi hanc pecuniam ab eo qui forsitan illam non debet, ut detur ei cui forsitan non debetur.

Ad intelligentiam huius questionis haec duo sunt maxime obseruanda. Prius est, dubia duplicia esse, quaedam in quibus qui parat superiori, nullum incurrit detrimentum, ut si superior praecipiat ieiunare, orare: alia vero in quibus si obediat, vel incurrit graue damnum, vel exponit se illi: in prioribus dubiis tenetur subditus superiori parere, quia nullum imminet damnum: in posterioribus vero nequaquam. Quo nomine vidimus tom. 1. q. 69. ar. 2. Controu. 3. quoad iudex interrogat reum, reus vero est prudenter dubius, an iuridice ab illo interrogetur, non tenetur illi obedire, neq; aperire suum delictum, quia exponit se proprio damno, quin neq; testis ut ibidem vidimus in re dubia tenetur iudici obedire in damnum tertii.

Alterum est in dubiis ut habet Regula iuris meliorem esse conditionem possidentis. Cuius regulae haec est ratio. Quia rem temporalem ille iustius habere & retinere potest, qui plures titulos in illam habet, quamdo res est dubia, qui nondum eam possidet, vnicum tantum habet titulum, nempe suam forsitan esse, qui vero possidet habet simile titulum, suam forsitan esse, & praeterea titulum possessionis, quo fit ut habeat potius ius in illam, sitq; melior & potior ipsius conditio.

Obseruemus. Secundo. Id quod admō-

net Soto optimum esse, ut consulatur Prius ceptus vel Magistratus de causa & iustitia vectigalis, ut deprehendatur sit ne iustum, quod nos etiam hic constituimus, peritos & prudentes explorasse diligenter causam & conditiones requisitas ad iustitiam vectigalis, & omnibus diligenter perspectis mansisse dubios.

His positis dico, *Vectigalia de quorum iustitia a peritis & prudentibus omnibus exploratis sunt prudenter & rationabiliter dubia, non esse soluenda in conscientia.*

Primo quia in dubiis nemo tenetur obedire cum proprio damno, at si vectigalia ita dubia soluantur, damnum est soluenti, amittere illam pecuniam quam exhibet. Secundo, quia in dubiis potior est conditio possidentis, soluturus autem vectigal donec illud actu soluat, possidet pecuniam illam, quo circa non tenetur eam solvere, neq; ad id compellendus est, ut optime docet Siluest. quod si iam soluit non tenetur exactor pecuniam acceptam restituere, quia tunc fauet iam illi titulus possessionis, qui antea fauebat illi qui nondum soluerat.

Ex his patet, argumentum quo M. Soto ostendebat, quando res est dubia soluendum esse, & obediendum ratione dubii, non habere vim. Cum in dubiis non sit obediendum cum proprio damno: Patet etiam verum esse dictum Silu. ne confessores obligent ad restituendum eos qui dubia vectigalia defraudauerint, Quod autem dicit, ut ante factum prohibeat defraudationem vectigalis, si quidem intelligat, ut consulat solui, recte quidem quia securissime agat: si vero intelligat, ut compellat, nec aliter absoluat nisi si tuat se illa soluturum, non credimus ei: quia cum ita dubia reuera non debeantur propter rationes dictas, non est compellendus, neq; ante factum, immo potest illi vere affirmare illa non deberi. Sunt autem haec non omnibus explicanda secularibus, nam sub titulo dubii (maxime in re adeo odiosa & difficili) nec iusta soluet. Cui autem aliquando explicare illa oportebit, caute & distincte aperienda sunt, ne liberius agat, sed ea tantum retineat quae erunt vere dubia.

Quaerere hic aliquis posset: quando in aliqua ciuitate vel loco varia vectigalia exiguntur, quorum quaedam iusta sunt, alia vero iniusta, vel prudentissime dubia, nec propterea soluenda, si quidem accidat Petrum a superiore compulsus soluisse aliqua iniusta vel dubia, licebit ne huic defraudare ex iustis quantum compulsus est persolui?

perfoluere de iniustis?

Hanc dubitationi occurrunt optime Cor-
dub. in illo tractatu casuum conscientia q.
95. & Ludo. Lopez. in suo instructo. p. 2. c.
37. q. 4. dicentes distinguendum esse, nam
aut omnia ista vestigalia persoluantur eidem
exactori, & publicano, siue collectori eius-
dem Reip. aut diuersis tamquam diuersis do-
minis: Si eidem, licet Petro retinere & de-
fraudare ex iusto vestigali, quantum com-
pulsus est soluere de iniusto, quia vnicuique
licet rem suam in qua lesus est, commodio-
ri via qua poterit recuperare: Quod si illa
ad diuersos exactores vel collectores perti-
neant, tunc non licet, non enim licet mihi
læso à Petro, damnum illud compensare ex
bonis Pauli, cum apud Paulum nulla res
mea detineatur. Vnde in hoc nostra ciuitate
si aliquod vestigal Regium iniquum sit,
qui illud compulsus est persolueret non po-
test defraudare propterea vestigal ciuitatis,
aut regni, quasi compensatione vtens,
cum hæc ad diuersos dominos pertineant,
& diuersis necessitatibus deseruiant, & e-
conuerso.

ARTIC. IIII. DE GABEL-

lis qua castella exiguntur.

Controuersia Prima.

AN DECIMAE REGIAE I V-

ste a Regibus Hispania exigantur.

XPLICAVIMVS
iam qua exigantur ad iu-
sta vestigalia, proximū
est expendamus priua-
tim & in particulari, an
Gabeilæ qua in Hispania
maxime in hoc no-

stro Regno & Ciuitate Valætina exiguntur,
iusta sint, & in foro conscientia persoluede?

Ac primū de Gabellis que Castellæ exiguntur.
Vbi non instituo eas omnes que in singulis
ciuitatibus & locis instituta sunt, explorare:
esset enim immensum opus, nec necessarium:
quia tum ex his que hæcenus in communi dicta
sunt, de conditionibus que desiderantur in
vestigali & Gabella iusta, tum ex his que
priuatim dicimus de nostris Gabellis Valentinis,
facile erit cuique de cæteris que in aliis
ciuitatibus exiguntur, vel exigi possunt,
iudicium ferre. Agere vero tantum instituo
de illis que Regi vel Magnatibus persoluantur
Castellæ, deinde de nostris.

Castellæ igitur potissima tributa: & vestigalia
qua Regi persoluantur quatuor sunt. Inprimis
decima illa regia que ex fructibus, & terrarum
nascentibus ab initio illi vt Principi supremo
persoluebatur antiquitus in tributum, ad sumptus
regios, & expensas quas facit in gubernandis,
& tuendis subditis. De quo tributo nulla est
controuersia, debetur enim hoc cuius Principi (vt
vidimus) in stipendium, dicente Christo Red-
dite que sunt Cæsaris Cæsari, &c. & B. Paulo,
Cui tributum tributum, &c.

Secundo. Persoluitur ei ex Privilegio
Apostolico Innocentii III. Honorii, & omnium
successorum vsq; ad Alexan. VI. & cæteros
Pontifices, tertia pars decimarum Ecclesiasticarum,
ad iuandas ingentes expensas, quas Reges
Castellæ & Aragonum fecerunt in expellendis
mauris, & liberandis his Regnis à faucibus
infidelium, quod tributum iuste ab ipsis exigi,
illisq; deberi, citra controuersiam etiam est.
Quia cum Sum. Ponti. sit dispensator legitimus
bonorum Ecclesiæ maxime iusta causa interueniente,
qua ipse iusta de causa Regibus concessit,
iuste ab eisdem Regibus exiguntur, & recipiuntur.

Tertio persoluitur Regibus in terminis
& diuisionibus regnorum, ratione eorum
qua extrahuntur vel inferuntur in Castellam,
vestigal quoddam quod in portibus maritimis
antiquissimum est, in terminis autem Regnorum,
vel exitibus eorum, quos vocant saltus,
Hispane *Puertos secos*, non ita antiquum,
dicitur à nonnullis portiorum, vel pedagium,
Hispane *Portazgo*.

Quarto loco persoluantur Castellæ decima
pars omnium rerum qua venduntur, vel
commutantur, ad sumptus etiam regios &
alias expensas quas Rex facit: quod incepit
tempore Alphonsi Regis Catholici. quādo
indixit bellum mauris, vocatur Hispanice
Alcauala, q. d. aliud tributum quod valeat
ad hæc onera & sumptus belli.

De his duobus posterioribus est tota difficultas
primo.

Controuersia Secunda.

AN PORTORIA ET TRIBV-

ta per saltus sint persolueda in conscientia.

NGEL. Pedag. s. 3. Naua. Medina Salmanticensis, locis cita. & Ludo. Lopez in suo instructo. p. 2. c. 36. indicant hæc portoria vbi

vbi exiguntur persolueda esse, vbi vero non
exiguntur non esse persolueda, idem docent
de his que soluantur ratione transitus per
aliquam pontem, vel viam: Probant illud
triplici ratione.

Primo nemo tenetur scire leges vel statuta
prouinciarum alienarum, inferentes vel extra-
hentes merces per istos portos, vel transun-
tes per portos & vias, alienigenæ sunt & exte-
ri, non ergo obligandi ad scienda statuta
priuata cuiusque loci, vel Prouinciarum, affirma-
re autem quod teneantur soluere ista portoria
& tributa, etiam si ab eis non exigantur,
est obligare illos ad scienda statuta loci
alieni. Ergo.

Secundo nemo tenetur proderet suam igno-
bilitatem, dicente B. Chryso. *Non dico vt te
ipsum prodas*: ista vero portoria & tributa
frequenter non soluantur à nobilibus,
obligare ergo vt soluantur etiam si non
exigantur, est compellere homines ad prode-
dam suam ignobilitatem, quod est ini-
quum.

Tertio fatentur grauisissimi DD. vt Drie-
do li. 3. de libertate christiana, his temporibus
tributa ista, & impositiones que soluantur
in portibus, maxima ex parte esse iniusta,
vel saltem plurimum dubia, at dubia vt diximus
non sunt persolueda.

Oppositum docent & verius multo, ac
probabilius, Medina complutensis, & gra-
uis. D. nobiliter Blasius; quia in his portoriis
conueniunt quecumque diximus desiderari ad
iustum vestigal. Nam inprimis reperitur au-
toritas imponentis, cum sint imposita à
Rege. Secundo iusta causa, cum deseruiant
publicis necessitatibus, ex his namque soluit
Rex multa stipendia suorum ministrorum,
& aliqua opera pia, que decet dignitatem
regiam, vt constat ex redditibus que colliguntur
in Portu Requena. Tertio debita materia,
non enim exiguntur nisi ex mercibus & his
que defruntur causa negotiationis. Denique
debita forma cum non grauentur nisi qui
grauandi sunt, qui enim plures merces
inferunt, vel extrahunt, plus persoluant,
qui vero pauciores minus: Sunt ergo iusta
& persolueda, etiam si non eligantur.

Secundo huiusmodi vestigalia in portibus
maritimis persolui antiquissimum est, &
quasi iure gentium, omniumque rationum
usu receptum: ad hæc enim portoria exigenda
sedebat D. Math. in Thelonio apud Cap-
pharnaum: imo hæc erant vestigalia il-
lius temporis, de quibus B. Paul. *Cui vestigalia*

vestigal, &c. Ex quo vetustissimo usu &
consuetudine sic arguuntur. Portoria ma-
ritima iure gentium sunt recepta, & iusta
simpliciter & secundum se, nisi aliqua ra-
tione & culpa publicanorum vitientur: sed
portoria que exiguntur vel in terminis Reg-
norum, vel à transeuntibus per aliquos pon-
tes, portas, vel vias, eiusdem omnino ratio-
nis sunt cum illis maritimis, eadem auctori-
tate imposita, in eodem vel similem finem,
in eisdem vel similibus rebus. Ergo.

Argumenta in oppositum nullam habent
vim. Ad primum respondeo. Nos non obli-
gare externos, ad scienda statuta que sunt in
aliis Prouinciis, & Regionibus, sed supposi-
to quod illa sciant, vel suspicentur, & ha-
beant quos interrogent, quod frequentissi-
mum est, teneri ad illa persolueda, cum iu-
sta sint, etiam si non exigantur: sicut diximus
de vestigalibus iniustis. Adeo vt sit desi-
nitum, non teneri exactorem ad admonen-
dum deferentem merces, sed debere ipsum
illud inquirere, cum adeo commune sit, &
communi usu omnium gentium receptum
solui portoria, vt vix reperiri possit maxi-
me inter mercatores qui illud ignoret. Vnde
dicitur C. fin. §. Diui. ff. de Publica. *Diui
quoque Marcus & Commodus rescripserunt,
non imputandum Publicano, quod non instru-
erit transgredientem, sed illud custodiendum
ne decipiat profiteri volentem.* Quod si non est
imputandum publicano: quod non instrua-
uerit, certe non tenetur exigere, & ex totis
quenti debentur etiam si non exigantur: Quod
si transiens per pontes vel transferens mer-
ces omnino ignorauerit, & inculpabiliter
illa portoria debere, tunc excusabit cum illa
ignorantia inculpabilis, nisi ab eo exigatur,
quandiu manserit in ignorantia illa, cum pri-
mum autem intellexerit illa persolui, & se
illa debere, tenebitur quætere exactorem
cui pertinent, & illa persolueret. Restitutio
enim non solum facienda est ratione iniquæ
acceptationis, verum etiam ratione rei alienæ,
quam primum quis apprehendit se alienum
detinere.

Ad secundum respondeo. Aliud esse pro-
dere turpitudinem suam & culpas, quas se-
quitur infamia, aliud vero proderet igno-
bilitatem qua nec culpa reuera est nec infamia,
sed quidam inferior status hominum,
propter quem nulla incurritur infamia vel
contemptus; ad prius illud nemo tenetur
ratione alicuius pecuniæ persolueda, quia
cum propria infamia nemo tenetur pecu-
niam alteri restituere, præstat enim bonum
nomen

nomen multis diuitiis. Et in hoc sensu dixit D. Chrysoft. *Non dico ut te ipsum prodas, id est tuam turpitudinem & culpas quæ te reddant infamē. At cum nobilitas nil aliud sit quam temporalis quædam æstimatio, à qua nec virtus nec fama pendet, imo iuxta dictum B. Agathæ. Vera nobilitas est quæ moribus comprobatur, tenetur qui vere nobilitas non est suam ignobilitatem prodere, & iustas gabellas persolvere, quis enim dubitat, ficta nobilitate ex spoliare Principē vel Rempub. vectigali iuste illi debito iniquum esse?*

Ad vltimum dico portoria aut vectigalia quæ fuerint iniusta, aut de quorum iustitia à prudentibus dubitatur, non esse persolueda. At quæ iusta sunt, nec Driedo, nec alius qui bene sentiat, negabit solueda esse, vt ex dictis constat.

Controuersia Tertia.

AN TRIBVTVM ALCAVALA debeat in foro animæ.

OC tributum seu vectigal cepit tempore Alphōsi vndecimi Regis Christianissimi, cui inter alia referunt hæc beneficia Deum contulisse, vt cū Tarisam à Mauris recuperare niteretur, miraculosa Crucis apparitione, exercitus eius fuerit ad bellandum incitatus: cuius rei dies festus agitur Castellæ trigesima die Octobris in sanctissimæ Crucis honorem. Et cum alio bello obsidisset locum Gibraltar vt inde Mauros etiam expelleret, pestem illius exercitum inuasisse, nec propterea obsidionem tollere voluisse, quod ea sublata hostes viribus auctis & accersitis aliis Mauris Africanis qui à Gibraltar parum distant, totam Hispaniam destruxissent: quin etiam nec ab exercitu recessisse vt suam personam regiam tueretur, sed ibi eadem peste percussus feria 6. in Parasceue, quo die mortem Seruatoris nostri fideles celebramus è vita discessisse.

Hic ergo sanctissimus Rex habito Concilio Episcoporum, Magnatum, & prudentū sui Regni, omnium consensu, quia decima illa Regia aliq; reditus & tributa quæ ipsi ex more persoluebantur, non sufficiebant ad expensas tot bellorum, quæ cum Mauris, religionis Christianæ causa gerebat, statuit vt omnes subditi ipsius tam Ecclesiastici quam seculares, tam nobiles & ingenui quam ignobiles & rustici, omnium rerum

quas venderent, vel permutarent, decimam partem illi exhiberent. Quod tributum, quia loco eorum quæ Regi ex more reddebantur, nec sufficiebant ad bella, fuit impositum, vt hac via Rex haberet sufficenter, dictum est Hispaniæ *Alque vala*: id est aliud tributum quod valeat ad sumptus, & expensas Regis modo voce corrupta dicitur *Alcauala*, Postea tēpore Ioann. 1. & 2. & Henrici. 2. 3. & 4. in quo linea recta Regum Castellæ per viros cessauit, cum bella contra Mauros magna ex parte cessassent, cepit etiam hoc tributum decrefcere ac cessare.

Sed Rege Ferdinando Catholico qui Isabellam Henrici Quarti filiam in vxorem duxit, & in quibus hæc duo Regna Castellæ & Aragonum iuncta fuere, ortis multis bellis ciuilibus cum Rege Lusitano prius, deinde cum mauris, maxime ad recuperandum Regnum Granatense, & restituendam in eo Christianam Religionem, tributum illud restituit multorum sapientum & prudentum vsus Concilio. Et ne aliquis scrupulus ipsi maneret, præcepit in suo testamento hæredibus suis, vt explorata diligenter huiusmodi tributi iustitia, si quid iniquitatis contineret, illud in integrū subditis restitueretur. Cui succedentes Pius Imperator Carolus V. & Philip. II. Rex noster Catholicus, quem Deus nobis & suæ Ecclesiæ ad multa secula seruet incolumem, hi Christianissimi Principes habito etiam multorum prudentum Concilio, nec tollendum, nec aliquid restituendū inuenerunt: Nilominus propter multas imperitorum & vulgi querelas de ipsius iustitia hic à nobis discedendum est.

Huiusmodi Gabella vt optime obseruat Soto lib. 3. de iust. q. 6. ar. 7. nec simpliciter & omnino est tributum, nec omnino vectigal, nec omnino collecta, imo cum omnibus aliqua ex parte conuenit: nec mirum cum omnium fere gabellarum quæ Regi persoluebantur vicem gerat: ideo enim dicitur *Alcauala*, quia valet pro omnibus. Etenim si materiam respicias vel finem, habet speciem & tributi, & vectigalis, & collecta: Tributi quidem, quia soluitur ex fructibus terræ nascentibus in sumptus regios, & in expensas bellorum; Vectigalis, quia soluitur etiam ex mercibus quæ vehuntur, & non solum ad bellicos sumptus verū etiam ad reficiendos pontes aptandas vias, & alia publica ædificia: Collecta vero, quia communi consensu omnium Episcoporum, Magnatum, & nobilium qui cum

Rege

Rege illo Alfonso vndecimo aderant, fuit introducta, soluiturq; ex his quæ deferuntur ad proprios vsus, & ab omnibus, cuiuscunq; ordinis & status sint.

An autem iustum sit hoc tributum controuersum est. Soto circa illud tria habet. Primo iustum esse qua parte exigitur ex mercibus, & his quæ deferuntur gratia negotiationis, ex his vero quæ emuntur ad proprios vsus illud perfolui, dubitat maxime an sit iustum, propter argumenta illa quibus diximus Caiet. & alios docere non deberi vectigalia, ex his rebus quibus vtimur ad proprios vsus: & hanc partem reliquit Soto maxime ambigam. Secundo ait Magnates & dominos qui hoc tributum à suis subditis exigunt ex Regis priuilegio & concessione, quia illud vel emerunt, vel gratis ob suorum stemmata, & preclare gesta à Regibus obtinuerunt, inique agere, si illud cum rigore exigant. Hanc vocem cum rigore explicat Bartho. Medina si in integrum exigant, nempe decimam partem, quod si moderate (id est) vigesimam vel trigesimam iustum esse, & persoluedum. Ita refert Ludo. Lopez in suo Instruct. p. 2. cap. 16. in fine: Ait tertio Soto si vectigal hoc ab exactoribus cum rigore postuletur, id est in integrum, fat esse persoluedere illud, quando exigitur, & non aliter: Si vero moderate, id est in vigesima vel trigesima parte, soluendum esse omnino. Hæc Soto.

Medina Complut. Cod. de rebus restituend. quæst. 15. obiter, & apertius Cordubensis in suo tractatu de Casibus conscient. quæst. illa 95. & Ludo. Lopez loco cit. Couarru. Regula peccatum §. 5. numer. 5. volunt vna cum alijs doctissimis viris tributum istud iustum esse, & persoluedum, nec licere alicui eludere exactorem: soluendum autem esse, vel integrum, vel in ea parte, & eo modo, quo solet ab omnibus persolui iuxta patriæ & loci consuetudinem. Cuius sententiæ illud est potissimum fundamentum, quod sit iustum tributum, vt potest à Christianissimis Principibus institutum, & obseruatum quotiescunq; bellis vrgentur.

Ex recentioribus non desunt qui vulgi querellas auscultantes damnant hoc tributum, saltim iudicent maxime dubiū,

nec persoluedum. Primo quia impositū à Rege Alfonso Vndecimo ad bella Tarisæ & Gibraltar, quibus absolutis, aut cessauit omnino, aut certe magna ex parte decreuit. Similiter cum deinde fuerit restitū à Ferdinando Rege Catholico ad bellum granatense, illo absoluto debuit etiam vel cessare, vel ex parte remitti. Secundo videtur iniquum aut saltim maxime dubium, quia soluitur toties quoties res venditur: quo fit, vt aliquando tributum hoc sepius solutum excedat valorem rei, quod est iniquum: Soluitur & de rebus quæ deseruiunt ad proprios vsus, in quibus vectigal aut tributum collocare omnes doctores iniustum iudicant. Tertio exigitur à nobilibus, quos liberos esse constat, & à quibus exigere videtur iniquū. Deniq; exigitur etiam non solum quando res venditur, verum etiam quando commutatur, quod à iustitia & æquitate quis non videat esse alienum. His argumentis nituntur hi ostendere de huius tributi iustitia prudenter dubitari, & ita non esse persoluedum, tamquam prudenter & rationabiliter dubium.

Alii ex eisdem recentioribus volunt tributum hoc quando exigitur iuxta patriæ consuetudinem soluendum esse, quod si non exigatur, modo non interueniat mendatum vel fraus, non esse persoluedū, maxime elapsis 14. mensibus: quia leg. 120. & 129. in legibus quas vocant Quaternio nis habetur: vt venditor vel commutator cuiuscunq; rei teneatur exactori res illas manifestare intra 15. dies, quod si exactor fuerit negligens in tributo isto de re sibi manifestata exigendo, transactis 14. mensibus non possit vocare venditorem illum aut commutatorum in iudicium. Hæc lege sentiunt hi deobligari ciues post 14. menses à solutione istius tributi, quando à ministro vel exactore non postulatur. Sic enim videntur colligere: Quod iuste debetur, quocumq; tēpore licet petere in iudicio, cum quouis tēpore debeat Iudex equitatis & iustitiæ seruandæ inter ciues fidelis executor & minister esse: vnde si tributum istud Alcaualæ absolute & omnino deberetur, & elapsis illis 14. mensibus: liceret profecto ministris constitutis à Rege ad illud colligendum & recipiendum, quantumuis illi 14. menses elapsi essent, exigere, ac postulare illud in iudicio: hoc autem eis non licet: sequitur

ergo

ergo aperte, elapsi istis 14. mensibus à lege constitutis omnem obligationem, & debitum persolvendi tributum istud, seu vectigal Alcauale, vi eiusdem legis tale tempus ita præscribens omnino cessare, nec manere eos qui fideliter suas merces publicanis istis & exactoribus manifestarunt, vbi ab eis per totum istud tempus 14. mensium non exigitur, ad solvendum aliquid deinceps.

Nos inter adeo varias DD. opiniones per subiectas conclusiones aperiemus quid in hac controuersia sentiamus. Sit prima.

Tributum hoc Alcauale iustum est, ac in conscientia persolvendum iuxta loci & patriæ consuetudinem. Probat, quia concurrunt in eo quæcunq; desiderantur ad iustum vectigal. Imprimis auctoritas Principis vt constat. Secundo debitas finis & vsus, nempe tot necessitates bellorum, quibus sine isto tributo impossibile erat Regi occurrere. Vnde potest summi hæc ratio. Quando antiqua tributa & vectigalia non sufficiunt necessitatibus publicis quæ occurrunt, iustum est & necessarium, vel noua institui, vel precedentia augere, creauerunt autem bellorum necessitates, ad quas leuandas cetera tributa regia in hoc conuersa sunt, nec illa priores cessarunt, imo plures & maiores quotidie offeruntur: ergo iuste exigitur, quod si iuste exigitur ex debito sine & vsu, debetur etiam in conscientia. Sunt enim hæc relecta, iuste aliquid à superiore exigitur, ergo debetur illud ab inferiori.

Est debita materia: merces & res quæ venduntur, & consequenter debita forma: nec obstat quod persolvatur etiam ex his quæ deferantur propriis vsibus, vt vidimus, & rursus videmus. Ergo.

Secundo, Hoc tributum fuit pactum & conuentio inter Regem Alphonsum, & Episcopos ac magnates qui totius regni vices gerebant, cum enim cetera non sufficerent, fuit communi consensu constitutum, vt omnia tributa quæ Regibus solebant persolvere in hoc conuerterentur, qua ratione auctum sufficeret: at pacta & conuentiones nisi vtriusq; partis consensu infirmantur, suam semper retinent vim, nullibi autem legimus consensisse Reges vt vis & obligatio huius tributi cesset, etiam si aliquando remissius aliquando vero arctius illud exigant, iuxta temporum necessitates.

Secunda Conclusio. Hoc tributum Alcauale iuste etiam exigitur ex rebus quæ emuntur ad proprias necessitates, nec propterea de ipsius iustitia dubitandum est, sicut dubitat Soto in hac parte. Prob. Hoc tributum non modo habet speciem tributi & vectigalis, verum etiam collectæ: cum non solum Regis Alphonfi auctoritate, verum etiam omnium Magnatum qui vices regni gerebant communi consensu fuerit impositum: ac collectæ quæ communi populi consensu instituantur, possunt in quibusuis rebus constitui, etiam in his, quibus vestimur, & vestimur, ergo.

Secundo, quando necessitas noua se offert, & mercaturæ sunt nimium grauata, licet noua tributa vel vectigalia quibus illa noua necessitas leuanda est, in aliis rebus imponere, & in his quibus vtimur; sic se habet hoc tributum propter ingentes bellorum necessitates. Ergo.

Tertia Conclusio. Magnates & domini locorum qui ex privilegio aut quavis alia via possunt exigere a suis subditis hoc vectigal in suis locis, non possunt illud aliter exigere, nec subditi tenentur aliud soluere, nisi quod communiter soluitur, & in ea quantitate, eoque modo, quo a Vassallis Regis persolvitur exactoribus Regis. Vnde cum experientia teste, Rex per conuentionem quam habet cum suis Regnis & Ciuitatibus, quam vocant, *El encabecamiento*, non recipiat, nec exigat in integrum hoc tributum, sed communiter vigesimam aut trigessimam partem, nec Magnates nec Domini locorum debent amplius exigere, vel recipere à suis subditis, nec tenentur subditi aliquid amplius aut alio modo persolvere, quam soluant subditi Regis. Probat conclusio: Delegatus loco & vice alterius non habet maius vel amplius ius, quam habeat ille cuius personam refert, isti Magnates & Domini quacunq; via possint Alcaualā à suis exigere, exigunt illam vice & loco Regis, eius personam in hac parte ex ipsius concessione referentes, ergo non possunt exigere vel recipere plura quam Rex communi consuetudine à suis recipiat. Imo vt verum fatear, deberent si æquitatis leges seruare vellent, multo minus. Primo quia ipsi non habent hoc ius, *Del encabecamiento*, id est compositionis & conuentionis cum populo, quod habet

habet Rex. Secundo non sustinet bella, & labores quos sustinet Rex. Tertio habent ipsi, ac recipiunt alia iura ex fructibus suorum locorum præter tributum Alcaualæ, quæ non recipit Rex. Vnde cum non habeant alium titulum ad hoc tributum, nisi concessionem Regis, qui ea solum illis concessit quæ ipse recipere iuxta communem usum, & consuetudinem, habeant vero minora onera quam Rex, deberent profecto multo minus recipere quam Exactores Regis.

Quarta conclusio. Per leges illas Quaternionis non liberatur defraudans Alcaualam ab illius solutione iuxta patriæ consuetudinem, etiam si elabatur illi 14. menses, vel plures. Ita Corduba, & Lopez locis citatis.

Ad hanc conclusionem intelligendam obseruare oportet, leges illas non loqui cum publicanis, & ementibus istud ius, qui siue illud exigant à priuatis siue non, tenentur reddere pretium, quo emerunt istud vectigal, vel simile: sed loquitur cum collectoribus, & ministris constitutis ab ipso Rege ad recipiendam Alcaualam, vel à ciuitate, vbi ciuitas conuenit cum Rege, & obseruatur conuentio quam vocant, *El encabecamiento*: His enim præcipitur, vt si admoniti à venditoribus desides fuerint per 14. menses in exigenda Alcaualam, non possint deinde illam exigere in iudicio. Quia cum sit constitutus publicus scriba, qui fideliter notet eos omnes, qui manifestant res quas vendunt, vel permutant, si collector, & minister aliquos incuria culpaq; sua dimisserit, iure compellitur ex propriis illa persolvere: vt hac ratione debitam adhibeat diligentiam, & fidelitatem, nec cum aliquo ex amore, vel alio humano affectu iniqua gratia vtatur.

Hoc posito facile probatur conclusio. Leges istæ tantum prohibent collectori ne possit alicui cõdonare istud tributum, aut cum eo dissimulare, aliter soluat ex propriis, vnde conditæ sunt, vt diligentius exigatur, & persolvatur, quod autem institutum est vt diligentius persolvatur vectigal, non reddit liberum debitorem ab illius solutione: quia sicut quod pro charitate, vel iustitia institutum est, vt ait D. Bernardus contra charitatem, vel iustitiam militare non debet, ita quod pro vectigali, & in eius fauore

rem institutum est, contra ipsum militare non debet: ergo tenetur venditor etiam si illi 14. menses labantur, illud persolvere. Et confirmatur. Istæ leges tantum prohibent collectori actionem in iudicio in pœnam suæ negligentiae, ita vt teneatur soluere ex propriis, pœna ministri non reddit debitorem liberum, ergo cum Alcauala simpliciter debeatur, vt vectigal iustum, simpliciter & absolute, quidquid sit de illis 14. mensibus, persolvenda est.

Ad argumenta illorum qui putant non persolvenda, nunc Respondeamus.

Ad primū dico, Alcaualam fuisse introductam ad illa bella quæ gessit Alphonsus vndecimus, & ad similia quæ sese offerrent. Vnde à Ferdinando Rege Catholico fuit similiter restituta, quia alia deinde illi sese obtulerunt. Qua etiam ratione iuste quoque exigitur a nostro Rege Philippo, qui pro fide, & bono communi tot bella, & adeo difficilia sustinet: Cõstant enim non modo vectigal iustum esse, durante prima causa, verum etiam licere illud protrahere, si alia similis in Repub. occurrat.

Ad secundum dico. Illud esse per accidens, neque esse incommodum peculiare, & propriam huius tributi solius, sed omnibus mercibus quæ venduntur, si quod vectigal quantumuis iustum & necessarium existat, posse hoc accidere: rotas enim merx aliqua vendi potest, vt vectigal multoties repetitum æquet, vel superet valorem illius.

Ad tertium dico, non esse incommodum, vt soluat ex rebus ad proprios vsus. Tum quia tributum hoc (vt diximus) collecta etiam est, consensu totius Regni imposita in primâ sui institutione tempore Alphonsi vndecimi. Tum quia cum loco aliorum tributorum persolvatur, si in solis mercinonis esset constituta grauarentur plus nimis; nec posset illud ferre mercatura, cessaretq; omnis negotiatio in Hispania: ad quod damnum vitandum, licet in his etiam rebus quæ sunt ad proprios vsus, constituere vectigalia, vt vidimus.

Ad quartū dico nullum esse incommodum. Primo, quia collecta, cum totius populi consensu constituitur, ab omnibus secularibus debetur, siue nobiles sint, siue non; nobilitas enim tan-

tum liberat a censibus & tributis quæ persoluantur in signum subiectionis, non autem a Vectigalibus vel collectis quæ imponuntur pro publicis necessitatibus, quibus omnia Reipub. membra debent subuenire, ac propterea etiam nobiles qui sunt præcipua Reipub. membra. Secundo, quia in prima institutione Alcaualæ omnes in eâ consenserunt, tam nobiles quam ignobiles, promississent se Regis sumptibus & bellis eâ via auxiliaturos, posito autem tali consensu manent debitores. Quantumvis enim nobiles & clari sanguinis, si tamē consentiant in aliquod vectigal, & offerant se illud persoluturos, vi talis consensus tenentur illud persolvere, nec gaudent tunc privilegio suæ nobilitatis, nec immunitatis qua nobiles gaudere solent.

Tertio quia cum hæc exceptio nobilitatis non sit à jure naturali vel diuino, sed ex privilegio & concessione Regia, potest Rex quando ita postulaverit publica necessitas, præcipere & statuere, ne durante illa necessitate tali privilegio & exemptione utantur, sicut potest Pontifex Clericis licet immunes sint & exempti à solutione vectigalium, ut illa solvant indicere, nec sua exemptione & immunitate utantur, quando publica & communis necessitas ita postulaverit, cum pro bono communi non solum bona temporalia, verumetiam vita ab omnibus civibus cuiuscunque ordinis & status existant, exponi debeat.

Duplex se hic offert dubitatio. Prior est.

Quando quantitas tributi ex una parte est iusta, ex alia vero iniusta, sit ne solvendum illud tributum in integrum, vel liceat potius defraudare illud tamquam iniustum ratione partis iniustæ. Facile est huic dubio respondere, ut quemadmodum in pretiis rerum si excedant quod iustum est, & in debitis, si creditor plus postulat quam vere ipsi debeatur, solvendum quidem est quod iustum est, reliquum vero commodiori via qua licebit, & citra scandalum defraudari potest, ita ut propter excessum vendentis vel creditoris nullo modo liceat in iusto regi valore, vel in iusto debito illos defraudare, ita quoque vectigal & si aliis

qua ex parte sit iniustum, non propterea licebit eam partem quæ iuste exigitur retinere, sed illa ut iusta persolvenda est, ea quæ iniusta est & in qua vectigal excedit, commodiori via qua citra scandalum fieri poterit, non soluta.

Alia dubitatio est.

An quando exactores vectigalium nolunt in portis vel duanis explorare merces quæ vehuntur, nec pretium & valorem earum, sed id relinquunt dicto & fidei ipsorum deferentium illas, num teneantur hi omnino veritatem aperire, tam circa quantitatem mercium, quam circa earum valorem? Respondent communiter Doctores Nauarr. capit. 17. numero 203. Medina de rebus restituent. quæstion. 13. Lopez in suo instruc. p. 2. capit. 37. quæstio. 3. Corduba illa quæstion. 95. ubi citat Scotum, Driedonem & alios M. Blasius de Vectigal. capit. 7. distinguendum esse, nam vel hi exactores committunt illud dicto & fidei mercatorum, obtestantes eos ut sub iuramento aut in fide suæ conscientiæ verum dicant, & tunc certum est istos teneri ad verum in integrum explicandum: quia cum illi habent ius ad id exigendum consequenter delator mercium tenetur verum simpliciter dicere, cum exactor aperte indicet animam suam esse ut veritas sibi omnino manifestetur, aut contra dicunt exactori ut ipsemet exploret & quantitatem mercium & earum valorem. Si in priori casu mentiantur peccant mortaliter, quia est mendacium in re gravi, & tenentur ad restitutionem illud omne quod occultaverint, & in quo defraudarunt iustum vectigal. Potest etiam accidere, quod sepe fit, ut exactores committent & urbane committant ipsis mercatoribus quantitatem & valorem mercium, utanturq; verbis quibus insinuent amice secum agere: tunc licet mercatoribus occultare aliquam partem sine gravi defraudatione & damno publicani, quia eo ipso quo ita urbane & amice committit exactor rem mercatori, significat se contentum esse ea quantitate & valore quam mercator affirmaverit, Quod solent isti præstare in suam utilitatem, ut hac urbane & committate allecti mercatores & delatores mercium, ad suas civitates, & loca

& per

& persuasus portus, & duanas frequentius merces deferant, & frequentius ab eis vectigalia recipiant. Dixi sine notabili defraudatione & damno, quia nemo est censendus sua urbane & committate concedere alteri, ut sibi graviter noceat, sed solum velle aliquam tantum partem sine gravi iactura illi remittere. In his vero rebus quæ superiorum lege & præcepto prohibita sunt ex vno regno vel loco in alium transferti sub aliqua poena, cum poena illa vere poena sit, & non vectigal, transgrediens præceptum illud peccat quidem mortaliter aut venialiter, secundum gravitatem rei vel poenæ, non tamen tenetur ad lucendam illam poenam nisi accedente iudicis condemnatione. Quia ad solvendam poenam nullus tenetur nisi si prius condemnatus, ut habetur in quæstion. 2. Can. Fratemitas. & nos supra docuimus. In rebus autem quæ non prohibentur omnino extrahi à regno, sed præcipitur tantum, ut qui voluerit eas extrahere solvat aliquam pecuniam, quo illi talis facultas concedatur, cum hæc poena non sit poena, sed velut impositio à Rege constituta, solacida est à quocunque rem illam extrahente.

DE GABELLIS. Q. V. A. E.

In hoc Regno Valentia Regi nostro persolventur.

PERSOLVUNTUR in hac nostra Civitate & Regno Valentia triplices Gabelle, quædam Regi ipsi, Aliæ Magistratibus, quibus totius Regni cura commissa est, quos vocamus Deputatos, Aliæ vero Magistribus quibus privatim incumbit huius civitatis regimen, & gubernatio, quos appellamus Patres juratos. De singulis suo ordine nunc dicemus oportet, ac quam vim & iustitiam habeant exploremus.

Regi imprimis in hac civitate triplex tantum gabella seu tributum persolvitur, alterum quod vocatur pedagogium, alterum cui Hispanice nomen est *La quema*, alterum quod vocatur *El quinto del pescado, y diezmo del mar*. Pedagogium solvitur ex omnibus mercibus quæ vehuntur, & deferuntur negotiationis gratia, est autem ius pedagogii recipere quatuor denarios Valentinos pro valore 20. solidorum. Ceterum in hoc vectigal iustum sit, & in foro anti-

me persolvendum res est controuersa.

Controuersia Prima.

AN PEDAGIVM DEBEATUR in conscientia iudicio.

QUONIAM defunt, ut refert Medina Compluten. Cõs. de rebus restit. q. 14. qui censent, illud etsi aliquando iustum fuerit, modo tamen non esse persolvendum, in quam sententiam ducuntur his rationibus.

Primo Pedagogium, ut vidimus ex D. Thom. lib. 1. de Regimine Princip. cap. 12. solvitur propter expensas quas faciunt Princeps, vel Respub. in adaptandis viis, & reddendis illis securis ac tutis, cum hoc maxime expediat bono communi, commerciis hominum, & abundantie civitatum, quo nomine, & qua de causa hoc pedagogium quod persolvitur Regi in hac civitate, & de quo hic agimus, asseritur à peritis horum vectigalium fuisse institutum, ut pote, ut via quæ ducit à Valentia Requena, & aliæ similes huius Regni, in quibus maxima erant inuasorum pericula, redderentur secure. At hæc ratio, & causa cessavit omnino, tum quia huiusmodi viæ satis secure redditæ sunt, & libera à periculis, tum quia si quæ adhuc in eis manent pericula, non videmus Regem, vel erectis turribus, vel adhibitis custodibus securitati huiusmodi viarum intendere, vel quid simile in hunc finem præstare. Et confirmatur ex D. Thom. qui loco citato habet aperte. *Si Principes curent vias secure esse, & custodibus munire, iuste ab illis exigi pedagogia, ipsi debent: si vero illud non curent, iniuste ab ipsis exigi.*

Secundo. Pedagogium quod iustum est, sicut instituitur in communem omnium utilitatem (cum omnibus expediat vias esse secure) ita quoque debet ab omnibus persolui, at vicini huius civitatis Valentine, non persolvent illud, sed soli regni colæ, & ex his non omnes, sed hi solum qui carent quodam privilegio, quod vocatur Hispanice *Franchexa*, unde videtur in huiusmodi vectigali non servari æquitas & iustitia.

Alii ut Medina quæst. illa 14. citata Cordub. q. illa 95. & Lopez lib. citato, c. 37. docent hoc nostrum pedagogium esse iure persolvendum, eo quod antiquissimum sit, & ex immemorabili consuetudine per-

G 3 solvatur

soluatur in hoc Regno. Quod si modo non ita aperte appareat in quem usum conuertatur, certo tamen credendum esse, aliquam habere iustam causam, & conuerti in aliquod bonum commune idque sufficere ut subditi teneantur illud persolvere. Fundamentum huius sententiae est doctrina illa eiusdem Medinæ, quam superius attulimus; contra primam satis abunde confutauimus: nempe ex sola immemorabili consuetudine deberi vectigalia, etiam si nulla iam eorum causa existat, vel appareat.

Magist. Blasius, in suo opusculo de Vectigal. cap. vitimo agens de hoc nostro pedagio Valentino docet tria. Primo, pedagia institui ad aptandas vias, & reddendas securas. Secundo, hoc nostrum pedagium antiquissimum esse, & absque dubio credendum esse fuisse in hunc quoque finem institutum. Tertio, cessante omni causa pedagii, ita ut neque conuertatur in illum usum, ob quem fuit iniustum, neque in vllum alium in ordine ad bonum commune, cessare quoque omnino iustitiam pedagii, peccareque Principes illud exigentes, & teneri ad compensanda omnia damna subditis subsequuta: eo quod omniserint ea prestare ac efficere propter quae pedagia illa fuerunt imposita; & consequenter non teneri subditos ad illa persolueda, Quam sententiam confirmat ex D. Tho. loco citato D. Anton. p. 2. tit. 10. ca. 13. §. 7. & 8. Sylu. verb. Gabella c. 3. Medina Cod. de reb. restituend. q. 14. & Driedo de lib. 3. de libertate Christiana c. 5. Non tamen explicat priuatim. An hoc pedagium nostrum Valentinum, cum reuera iam non conuertatur in aptandas & ascurandas vias, conuertatur ne in aliquod aliud bonum commune, tum etiam, an sit inconscientia persoluedum.

Nos vero cum diligenter curauerimus huius vectigalis usum deprehendere, reperimus conuerti illud in stipendia ministrorum quibus vitur Rex in hoc regno, & varia praemia quae conferuntur ab eodem, vel nobilibus, vel vxoribus aut filiis eorum, qui strenue bono communi in bello vel pace inferuerunt: quae praemia illis exhiberi aequum est, & dignitatem ac pietatem regiam maxime dect. Estque vtilissimum bono communi, ut ea ratione excitentur alii ad similia prestanda, sicut vtile est Reipub. puniri de-

linquentes, ut ceteri timeant. In hoc autem usum conuerti perspicuum est, quia omnis pecunia quae ex hoc vectigali colligitur defertur ad Ballium vel receptorem Regium. Solauntur quoque ea ab ipsis tam stipendia ministrorum, quam praemia aliorum quae diximus.

Quo posito, quod certissimum est, tamquam a viris fide dignis acceptum, duo inde colligo. Prius est iuste a recte exigere, & esse illi persoluedum. Primum, quia est impositum auctoritate Principis, quae casu quo desset supplet immemorabilis consuetudo, cum haec ut vidimus arriens sufficiat ad exigendum. Secundo, habet iustam causam & debitum usum, cum conuertatur in stipendia & praemia quae modo exposuimus, debitam etiam materiam cum exigatur ex solis mercibus, & debitam consequenter formam. Alterum est cum propria causa huius vectigalis sit viarum securitas, & propter eam ab initio fuerit institutum, quamuis progressu temporis illa necessitate cessante in aliam quam proposuimus fuerit commutatum, teneri nihilominus Regem vel eius ministros iuxta necessitatem temporum, quando scilicet aduentantibus insidiatoribus redderentur viae parum securae, custodibus illas munire ita ut nisi id prestitit teneatur ad reficienda omnia damna, quae ex defectu huiusmodi custodiarum acciderent itinerantibus.

Argumenta initio posita nullam habent vim. Ad primum enim, respondeo institui quidem pedagium ad ascurandas vias, sed ea causa modo cessante succelsisse alteram, quae non minus deseruit bono communi, & eam sufficere ut vidimus: Locus ille Diui Thomae, intelligendus est quando pedagia exiguntur, sed nec custodiuntur viae, nec pecunia illa conuertitur in aliquem alium usum bono communi vtilissimum.

Ad secundam opinionem Medinæ & Cordubæ dico verum illos docere, quae parte asserunt persoluedum esse hoc pedagium, falsum tamen esse quod docent persoluedum esse ob solam immemorabilem consuetudinem exigendi illud, etiam si nulla causa existat in quam conuertatur, quia ut contra Medinam ostendimus immemoralis consuetudo supplet quidem vicem & defectum Principis & auctoris illius, ut recte docuit Caieta-

Caietanus, non tamen defectum causae, imo sicut in vectigali de nouo instituedo praeter auctoritatem imponentis illud, exigitur etiam iusta causa, similiter in antiquo praeter immemorabilem consuetudinem desideratur quoque iusta causa: vel illa primæua propter quam fuit institutum, vel alia similis & vtilis Reipub. Vnde pedagium hoc asfirmamus, esse persoluedum non solum ob suam antiquitatem & immemorabilem consuetudinem exigendi illud, verum etiam quia conuertitur in optimos & publicos vsus, ut constat.

DE VECTIGALI QVOD dicitur Quema.

EX his quae dicimus de hoc pedagio, licebit iudicium ferre de Gabella quae dicitur, Quema, Hanc Gabellam iudicauimus & nos aliquando iuxta multorum sententiam aut iniustam, aut saltem maxime dubiam, eo quod nulla iam appareat illius iusta causa, cepit enim in illis simultatibus, quae fuerunt inter Beticos & vicinos Aragonum, in quibus combusserunt Beticis quandam partem domus Regiae, quam inuolunt nunc Proreges huius regni: tunc enim ad damnum illud compensandum, & reficiendam illam domum fuit impositum hoc vectigal, quo pro valore viginti solidorum ex omnibus mercibus, quae vel ex Castella huc inferuntur, vel ex hac ciuitate deferuntur in Castellam, soluuntur tres denarii. Ceterum cum ex pecunia ab huius vectigalis institutione usque ad haec nostra tempora collecta potuerit domus illa saepius aedificari, nec vlla alia causa appareat, quae illi successerit, visa fuit cessasse omnino eius causa tam in genere quam in specie, & consequenter vectigal illud nulla ratione deberi. Ita Ludouic. Lopez in suo Instru. part. 2. capit. 37. & Cordub. quaest. illa. 952 ubi asserunt in eandem sententiam Gabriellem in 4. distinct. 13. quaest. 5. Angelum in verb. Pedagium §. 6. Syluest. verb. Gabella. c. 3. q. 8. & 9. Caietan. in summa in verbo vectigal.

Re tamen diligentius explorata deprehendimus, vectigal hoc dictum, La quema, esse primæua causa propter quam fuerat institutum cessauerit, reuera tamen

conuerti in eodem vsus in quos pedagium, esseque omnes pecunias istas tamquam ex pedagio quam quae ex ista, Quema, colliguntur, ad illa stipendia, & praemia, aliasque publicas expensas regias, quae in vtilitatem huius regni fiunt, necessarias. Qua de causa asfirmo iuste quoque illud exigere, & in conscientia deberi. Nec suspicetur aliquis obsecro, humano spiritu me in hanc venisse sententiam, ut ius regium defendam: inique enim profecto iudicaret & de Rege nostro, cui sola equitas diuinusque cultus sunt in votis, & de me qui solus veritatis amore ducor, adeoque debeo: ne si ab eo quod iustum & rectum censeo, vel latum ut aiunt vnguem recessero, infensum habeam supremum illum regem, de quo scriptum est, *Iustus Dominus & iustitias dilexit, equitatem vidit vultus eius.*

DE VECTIGALI QVOD dicitur, el Quinto del pescado vel Diefmo de la mar.

PR A E T E R duo ista priora vectigalium genera, recipit etiam Rex noster, in hoc Regno, vectigal quoddam, ex mari quod vulgo dicitur, *El quinto del pescado y el diefmo de la mar*, quod antiquissimum etiam est, & debitum, ac ad sumptus regios quos retulimus necessarium. Recipit enim Rex noster in hoc Regno, ex pedagio singulis annis ut plurimum, duodecim millia aureorum: ex vectigali proximè praecedenti, dicto, Quema, quinque millia: Ex hoc tertio quatuor millia, quae in vnum collecta efficiunt, viginti vna millia. Quae omnia ita conuertuntur in eos vsus, quos diximus, ut multoties non sufficiant, sicut ab his qui reditus Regios huius regni recipiunt viris certe fide dignis accepimus.

Controuersia Secunda.

A N G A B E L L A E Q V A E dicitur Generale & nouum impositum debeantur in foro animæ.

AB E L L A E quae persoluedur Magistratibus constitutis & deputatis ad curandas necessitates communes, & generales totius regni, duae sunt potissimè.

Altera antiquissima vocatur Generale; Alia noua aliquot ab hinc annis imposita in solo serico, diciturq; nouū impositum, vtriusq; nunc iustitia & obligatio exploranda à nobis est.

Gabella Generalis quę toto hoc regno persoluitur antiquissima est, superatq; apud nos hominum memoriam quādo incepit, vnde prudenter creditur incepisse initio Regni, id est, quā primū illud fuit à christianis adquisitum; nec dubium, quia hoc vectigali leuantur cōmunes & publicę necessitates regni. Quā primū enim hoc regnum fuit adquisitum, est certum habuisse suas necessitates, & cōsequenter illis ita exigentibus fuisse toto regno impositum, vnde vocatum est generale. Hoc vectigal ab initio persoluebatur in exiguā quadam quantitate sex denariorum ex rebus quę mercaturę causa deferebantur, deinde tempore Alfonsi tertii in comitiis habitis Sagunti cum proceribus huius regni auctum fuit ad nouē denarios in quibusdā mercimoniis, in aliis vero mansit in prioribus sex. Et in eisdem comitiis vt existimo cepit hoc quoque exigui ex his quę ad vestitum sciuntur, modo confecta sint ex lana vel serico, nam linea libera sunt ab huiusmodi vectigali & quocunq; alio quādo sciuntur; vocamus huiusmodi vectigal Hispanè *El tall* fuitq; ita impositum, vt pro singulis libris id est summa viginti solidorum solū dētur duo decim denarii.

Deinde crescentibus communis regni necessitatibus vilum fuit maxime oportere vt augetur, sicq; fuit auctum vsq; ad denarios viginti vnum. Durauitq; in ea quantitate hoc vectigal per aliquod tempus. Sed deinde redactum est ad priorem institutionem duodecim denariorum sic que modo persoluitur. Regno magis aucto necessitatibusq; communibus ipsius crescentibus oportuisset profecto hoc vectigal augeri; Cæterum quia id fieri nō poterat sine graui onere mercium, & damno negotiationis, propterea conuenerunt Magistratus hi quos vocamus Deputatos Maiores huius Ecclesię, & eos quibus incumbit curā status Ecclesiastici, vt in re adeo necessaria communem totius regni vtilitatem iuarent, concesserunt illi iuste Magistratum postulationi, cepēruntq; Ecclesiastici illud quoque persolvere ex communi eorum consensu.

Sed cum postea aliqui eorum reclama-

rent, & iniquum assererent hoc vectigal ab ipsis exigi, qui ab omni vectigali immunes ipso iure sunt, consultus Adrianus 6. initio sui pontificatus (cum peruenisset Cæsaraugustam vt in inde in Romam proficisceretur) ab Imperatore Carolo 5. anno 1522. & sui pontificatus anno primo in domo Aljafarię die 14. Maii breue Apostolicum edidit, in quo præcipit omnibus clericis, vt hoc vectigal tamquam iustum ipsi quoq; persoluant, designatq; iudices in hac causa Canonicos illos qui solent singulis annis esse coniudices in rebus Ecclesię, facultatem illis tribuens quā per censuras compellant quoscunq; clericos cuiuscunq; status ad illud persoluedum.

Iam in quos vsus cōuertantur nō erit difficile explicare. Deseruit potissime ad duo. Primum cum in hoc regno ex antiquissima & inmemorabili consuetudine Rex noster non recipiat tributum illud, quod vocatur decima regia ex fructibus & terrę nascentibus, sed loco huius tributi soleant illi persolui quotiescunq; celebrat comitia centum millia aureorum, adhęc illi persolueda colligitur hoc vectigal; ex ipso enim redditur Regi hoc obsequium & munus illi iustissime debitum, tamquam propriū illius tributum.

Deseruit Secundo, ad communem Regni huius defensionem, cum enim hoc regnum pateat innumeris insidiis & insensissimis hostibus christiani nominis, qui quocunq; tempore inuadunt oram hanc nostri littoris, & oppida mari adiacentia, exigitur necessario habeat hoc regnum in promptu omnia genera armorum & munitionum: ad quę conficienda & paranda deseruit etiam hoc vectigal. Vnde habent hi magistratus erectam magnam domum plenam omni armorum genere, innumeris tormentis æneis, & cadis sulfurei pulueris, ex qua quotidie ad loca maritima quin & ad vicinas Insulas & regiones deferuntur arma militaria; tormenta enea, & copia istius sulfurei pulueris. Neque solā arma & instrumenta bellica præstantur toti Regno & vicinis, verum etiam quotiescunq; oportet, & vbi oportet, necessitate aliqua vel incurso hostium exigente, congregantur milites necessarii, persoluanturq; illis sua stipendia ex hoc vectigali. Ex eodem quoq; in hac nostra ciuitate, & in locis regni vbi ita fieri oportet, eriguntur ageres, & arces, ac munitiones,

nes, & antiquę quandoq; diruta reficiuntur, ac conseruatur, quę omnia quā necessaria sint huic Regi oculus patet.

Tertio, cum antiquitus solū persoluerentur huius vectigalis sex denarii, & ex solis mercibus, & a solis secularibus, & Reges Aragonum frequētius celebrarent comitia horum Regnorum in quibus erant eis persolueda illa centum millia aureorum, offerentq; se alię necessitates publicę, nec sufficerent pecunię, quę per hoc vectigal tunc exiguę colligebantur, partim quia illa quantitas sex denariorum erat exigua, partim quia cum pretia rerum essent tunc vilia, & infima, parum debebāt plerq; merces, oportuit, à priuatis queri pecunias, ac sub annua pensione ab his Magistratibus persolueda illas recipere. Ad hos cęsus & annuas pensiones reddēdas, quę excedunt singulis annis sexaginta millia aureorum, & superarunt aliquando, oportuit maxime hoc vectigal ea ratione qua diximus augeri.

Præter hæc, vt ad alia multa quę occurrere præter expectationem possunt, quibus nisi statim succurratur periclitaretur maxime regnum hoc de aliquo graui damno, necesse etiā fuit existere aliquod publicum ærarium, sicut in omnibus prouinciis, & Rebus pub. legimus, ad publicas necessitates extitisse. Dauid enim legitur imposuisse suis tributa, vt haberet ærarium, & magnam pecuniarum copiam ad erigendas arces, constituēdas munitiones, & alia ædificia quę Hierosolymis, & in Regno Israelis constituit, & ad expensas bellorum quę sua etate extiterunt. Quę tributa permanserunt tempore Salomonis, peperuntq; illi magnas diuitiarum copias, cum tempore ipsius nulla fuerint bella in Israël; de quibus ait ipse, *Coaceruauit mihi aurum, & argentum, & substantiam Regum, & prouinciarum.* Vbi vocat substantiam Regum, & prouinciarum, tributa quę illi pendebant aliqui Reges, & vniuersæ Tribus Israelis: Nec repugnat his præcepisse Dominum Deuth. 17. *Non habebit Rex auri, vel argenti immensa pondera:* Hęc enim verba vt docet optime D. Thom. de Regimine Principum lib. 2. c. 7. non prohibent quin Reges, & Resp. habeant ærarium ad cōmunes necessitates, sed solum ne habeāt illud ad sustentationem, & faustum tantū Regium, vel ad explendam suam cupiditatem, hoc enim tyrannicum esset: vt de Crasso referunt histo-

riz, propter quod Deo permittente captus à Rege Persarum Cyro nudus in alto mōte patibulo fuit affixus. In lib. quoq; Iudith. scribitur. Holofernem Principē militiæ Nabuchodonosoris quādo inuasit Regionēs Syrię, & Cylitię cum magno exercitu, tulisse ex illis prouinciis multum auri, & argenti, quod erat in publico ærario ad bella paratum; Refert etiam Salustius sententiam Catonis in Catelinario asserentis. *Romanam Remp. plurimum profecisse, quādiu fuit Romę publicum ærarium, eo vero deficiente ad nihilam esse redactam.* Additq; D. Thom. ibi. *In hoc corpore Reipub. ex sententia Philosophi ærarium velut Somnū esse Regni, a quo diffunditur quęcumq; sunt necessaria singulis huius corporis partibus.* His positis facile est de huius vectigalis iustitia iudicare.

Scio quidem Angelum, Nauarrum, & eos qui volunt nulla vectigalia esse in conscientia persolueda, iudicatos similitur de hoc vectigali, sed satis est in superioribus sententia ista confutata. In particulari vero nullum video eorum qui de hac re scripserunt, qui hoc nostrum vectigal Generale senserit nō esse persoluedum. Anton. Cordub. & Ludou. Lopez qui locis supra citatis de ipso agunt in particulari, & breuiter (licet in eo decepi sint, quod iudicauerint hoc vectigal in nostro Regno idem esse quod est Alcaualain Castellā, cum reuera maxime differant, vt ex dictis constat) nec mirum cum loquantur à remotis, nec habeant in particulari exploratum quę illi conueniant, & modo retulimus, asserunt tamen iustissimum esse, & persoluedum, seruādasq; esse omnino circa ipsum leges, & consuetudines huius Regni: Idemq; sentiunt alii DD. Salmāticenses: quamuis assisia huius ciuitatis pleriq; eorum non probēt, vt Bartholomęus Medina, & alii, hoc tamen vectigal quod vocamus Generale iudicant iustum, & deberi. Apud nos audio nescio quos Theologos, vel confessarios de ipsius iustitia dubitare, & miror cum ipsemet vulgus conceptum habeat, vt certissimum, generale in conscientia deberi.

Sed sit conclusio.

Vectigal hoc Generale iustum est, & in conscientia persoluedum, ita vt illud defraudans vere committat furtum, & teneatur ad illius restitutionem.

A suo principio fuisse iustum probat M. Blasius, quia non constat oppositum;

estq; regula iuris: *Utriusq; presumitur bonus quando non probatur malus.* Sed in his non solum hac via iustitia vectigalis habenda est, verumetiam ex natura ipsius: Vnde ab initio fuisse iustum ita ostendo: Vt vidimus art. r. huius disputationis, hec duo tributum & vectigal simul extiterunt cum Regnis & Prouinciis, quia qua primario extiterunt Respub. egerunt gubernatione, defensione, & publicis aedificiis, ad qua necessaria sunt tributa & vectigalia, ergo hoc vectigal generale quod ad persoluenda obsequia & tributa debita regibus, & alias necessitates communes regni est institutum, certissimo a suo principio est iustum.

Modo quoque iustissimum esse constat aperte, concurrunt enim in eo quaecunq; exiguntur ad iustam vectigal. Primo auctoritas Alfonsi tertii a quo fuit maxime approbatum, & auctum, & immemorabilis consuetudo qua vice institutoris legitimi supplet, vt vidimus ex capite illo Super quibusdam. De verb. signific.

Causa iustissima, vt pote ad constituendum zrarium ex quo soluuntur tributa Regi, habeanturq; quaecunq; sunt necessaria defensionis huius regni, & persoluantur annua pensiones quas communitas siue Generalitas regni debet priuatis, qui suas pecunias dederunt ad leuandas eiusdem regni necessitates.

Materia debita, merces & ea quibus vtitur ad vestitum, qua parte nullam habet hoc vectigal iniustitiam. Primo quia cum communi consensu maiorum & procerum totius regni sit impositum, poterunt isti se ipsos & ceteros omnes, quorum vices in comitiis habebant grauare ob bonum commune, maxime cum mercedum iam essent satis grauatae, nec expediret amplius illas grauare, sicut diximus in Gabellis qua fiunt per modum collecta. Secundo quia cum exigatur ex his quibus vestimur, qua frequentius emunt diuites, quam qui minus habent, non magis grauantur qui minus forent grauandi

quam diuites & potentes.

Deniq; nec deest debita forma, quia colliguntur pecuniae necessariae in eos vsus quos diximus, quod si aliquando abundet hoc zrarium, prudenter id conantur Magistratus ad redimendas aliquas annuas pensiones. Nec sunt culpandi quod multas non redemerint, quas videntur potuisse redimere, quia aliquando cum ex hoc vectigali soluatur Regi suum tributum, exigit Rex occasione alicuius noue necessitatis, qua ipsi occurrat, aliquod munus & tributum extraordinarium, & tenentur ciues illud ei exhibere.

Secundo confirmatur iustitia huius vectigalis. Tributa (vt vidimus & docuit B. Pau.) debentur iustissime Regibus, sed hoc vectigal deseruit ad persoluenda tributa & munera Regi debita, ergo hac saltem ratione hoc vectigal debetur in conscientia.

Tertio clerici & personae Ecclesiasticae in conscientia & sub poena mort. tenentur persoluere hoc vectigal, ergo & ceteri omnes: consequentia aperta est, quia si qui immunes sunt & exempti ipso iure, persoluant nihilominus illud, ac debent, quanto magis ceteri qui non gaudent clericorum priuilegio & immunitate: si enim quod minus videtur inesse inest, quanto magis quod magis videtur in esse. Antecedens vero constat ex bulla Adriani 6. vbi praecipit, vt vectigal hoc tamquam iustum & communi utilitati totius regni maxime necessarium tam Ecclesiasticis, quam saecularibus, ab ipsis quoque Clericis persoluantur, committitq; iudicibus, vt per censuras procedant contra non soluentes. Vnde sic argumentor. Nemo potest excommunicari nisi pro re debita sub mort. Sum. Pontif. vult posse excommunicari non soluentes hoc vectigal, ergo est debitum in conscientia, & sub mortali: Et ne de hac re locus dubitandi relinquatur placuit hoc loco

Bullam istam Adriani propriis illius verbis referre.

(. . .)

DILE

DILECTIS FILIIS CLERI CIVITATIS ET

Regni Valentiae iudicibus per ipsum Clerum nunc & pro

tempore Deputatis.

DILECTI filii Salut. & Apostolicam benedictionem. Expositum nobis dilectus filius nobilis Carolus de Pompeto dominus loci de Laxaulz charissimi in Christo filii nostri Caroli Romanorum & Hispaniarum Regis Catholici ad nos & sedem Apostolicam orator destinatus, quod licet olim Clerus & populus Ciuitatis & Regni Valentiae ob nonnullas urgentes ipsius ciuitatis & Regni necessitates, & in euidenter ipsius ipsi clerici utilitatem tendentes, certas impositiones sibi ipsis iura generalis nuncupitas exceptis tamen ab isto clero. San. Rom. Eccle. Cardinalibus & omnibus dictorum Ciuitatis & Regni Ecclesiis, imposuissent, ipsasque impositiones postea continue persoluissent. Tamen a paucis annis citra, nonnulli ex dicto Clero scandala & seditiones satagentes, & sub ouina pelle lupum gestantes impositiones praedictas soluere recullarunt, pro vt de praesenti recusant, & alios ad similem reculationem quantum in eis est incitant, in ipsius Cleri & populi non mediocriter preiudicium & detrimetum. Quare pro parte dicti Caroli oratoris asserentis per maxime dicti Caroli Regis interesse, vt periculis qua exinde prouenire possunt occurratur, ne ve tolleretur quod generalitas ipsa qua in possessione est dictas impositiones exigendi a tanto tempore de cuius contraria memoria hominum non existit, vel ad id per eam Deputati in huiusmodi exactione de facto impediuntur, nobis fuit humiliter supplicatum, vt in praemissis opportune prouidere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur, quibus idem Carolus orator similiter exposuit, quod si huiusmodi exactio impediretur non minus in cleri quam populi eiusdem damnum cederet, cupientes & dicta generalitatis commodo & quieti consulere, discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus omnes & singulas personas Ecclesiasticas cuiuscunq; gradus & conditionis existant solutioni huiusmodi se oponentes, ac dictam generalitatem seu eius Deputatos ac eorum pro exactione huiusmodi ministros in possessione eas exigendi si in ea existant impediens, per censuras & penas Ecclesiasticas ad impositiones huiusmodi prout hactenus factum est soluendas cogatis, & compellatis, ciuitatem Deputatos & Ministros praefatos in dicta possessione omnibus iuris remediis manutenendo & conseruando, donec nos qui ad praesens paci inter Christianos Principes inter se dissidentes ac aliis arduis negotiis vniuersam Remp. Christianam concernentibus intendentes huic negotio cui ad praesens vacare nequimus debitum finem imponere valeamus. Vt autem praemissa omnino executionem habeant, censuras praedictas si opus fuerit agrauandi, interdictum Ecclesiasticum imponendi, brachium saeculare inuocandi tenore praesentium vobis concedimus facultatem, volentes licere vobis praesentes literas in quibuscunq; locis dicti regni quibus videbitur, & per affixionem ad valuas Ecclesiarum publicare, vt facilius ad omnium notitiam valeant deuenire. Ceterum quia accepimus nonnullos verbi Dei praedicatorum circa hoc se intromittere, ex quo scandalosi & seditiosi clipeum accipientes eo magis scandala ipsa & seditiones excitant, & nutriunt, vniuersis dicti verbi praedicatoribus sub excommunicationis latae sententiae poena praecipimus, & mandamus, vt donec nos negotio huiusmodi finem vt praefertur

fertur imposuerimus, in eorum prædicationibus, seu sermonibus de hac re se non intromittant, nisi in his quæ ad executionem eorum quæ præsentibus continentur tenderent. Dat. in palatio Alfariaz prope, & extra muros Cæsaraugustæ sub annulo piscatoris, die 17. Maij 1522. suscepti a nobis officii Apostolatus Anno primo.

DE VECTIGALI QVOD

Dicitur Nouum impositum.

IX his quæ de isto vectigali Generali dicta sunt, facile erit iudicare de alio quod dicitur nouum impositum. Etenim cum per ageres, & antiquas munitiones huius Regni non esset ipsam sufficienter custoditum, sed libere, & audacter Turcæ, & Sarraceni Africani litora huius maris inuaderent, nec illa solum adire, sed frequenter etiam in eis manere audent, latitantes in speluncis montium, & aliis locis occultis, qua ratione passim innumeros secum deferbant captiuos, curarunt Magistratus huius Regni, & Proreges vt pluribus custodibus litus hoc munitur, ita vt quidam eorum, velut speculatores erectis in quibusdam locis turribus, collocarentur, alij noctu equitantes sibi inuicem occurrat, quæ singuli nouerint aliis renunciari, vt horum industria, & sollicitudine ab hostium irremibus, & insidiis sibi quisque prospiciat, & damna quæ hostes inferre poterant impediatur: quod experientia teste adeo feliciter successit, vt non capiat modo, decima pars eorum, qui ante hoc custodiæ genus solebant à mauris captiui adduci.

Ad erigendas has turres, & constitucndos custodes istos, non sufficiebant pecuniæ illæ Generales, sed alio præterea opus omnino fuit vectigali, quod si supra omnes merces constitueretur, fuisset illas plus nimio grauare: propterea, cum sericum in hoc Regno abundet, & illius extractio huic Regno nullum afferat commodum, visum fuit, & prudenter (nec potuit occurrere via commodior) in serico quod è Regno extrahitur, nouum vectigal constitucere. Sicq; fuit exoratus Rex noster Philippus in comitijs celebratis Montifoni anno 1564. vt hoc vectigal serico quod ad externa regna defertur ad finem explicatum imponi sua regia auctoritate concederet: Concessitq; illud Rex, & in alijs comitijs vltimo celebratis anno 1585. confirmauit. Vnde iustissimum est, & inconscientia persoluendum, concurrunt

enim in ipso quæcunq; exiguntur ad istum vectigal, Auctoritas Principis, causa iusta, vt constat, debita materia, & merces, sericum scilicet quod extrahitur, debita forma, quia ea solum pecuniâ colligitur quæ his expensis necessaria est.

Ab hac sententia, recedunt quidem nonnulli Theologi Bethici, existimantes, hoc vectigal, & nouum impositum, non alio fine esse à Proceribus huius Regni institutum, nisi vt hac ratione, difficilius sericum extrahatur ex hoc Regno, transferaturq; in Castellam, cum per huiusmodi Gabellam pretium serici plurimum augetur, sed reuera non satis recte de vera, & genuina causa huius vectigalis iudicant. Institutum enim illud est ob finem tantum explicatum, vt superant pecuniæ ad erigendas turres, & constitucndos custodes quos diximus, quæ ex vectigali illo Generali haberi non possunt, cum ad alios vsus sint omnes illæ pecuniæ vectigalis Generalis necessariae, nec comodior merx inuenta est ad vectigal istud imponendum, quam sericum. Vnde Corduba, vt peritus certe, & prudens, in suo erudito tractatu de casibus conscientia quæst. 95. dubio 6. nobis aperitissime subscribit.

DE VECTIGALI SALINARIO.

Linario.

COLLIGITVR ab eisdem Regni Proceribus deputatis, vectigal quoq; Salinarium quod dicitur comuniter, *El Real de la sal*, quod antiquissimum est, & in omnibus prouincijs adeo receptum, vt velut iure gentium ab omnibus persoluitur, propterea circa illud nulla est dubitatio, persolucndū etiam esse cum exigitur per domos, vel iuxta patriæ consuetudinem. In nostro Regno exigitur statutis temporibus per domos, & familias, ceditq; in communes etiam huius Regni vsus, maxime ad leuanda quædam onera annuarum pensionum, quas Regni huius communitas, quæ Generalitas dicitur singulis annis

annis persoluit. Neq; de eo vllus vnquam peritus vel prudens dubitauit.

Controuersia Tertia.

AN GABELLAE PRIVATAE

huius Ciuitatis Valentia quæ vocantur Afsisia debeantur in conscientia.

EXIGVN TVR deniq; in hac nostra Ciuitate ad priuatas ipsius necessitates Gabellæ quædam quæ sunt velut priuata iura municipalia: dicuntur communiter Afsisia, circa quæ maior solet esse controuersia.

Multi tam ex exteris DD. quæ ex nostris, & innumeri è media plebe, nec pauci confessarii ignorant quid hæc reuera sint, quomodo colligantur, in quos vsus deseruiant, non dubitant illa condemnare tamquam iniusta, & indubitanter asserere non esse persolucnda in foro conscientia; à quo errore non dubito liberandos esse eos qui diligenter obseruauerint, quæ hic afferemus.

Solent ergo qui ita sentiunt tribus nominibus communiter hæc Afsisia damnare, & defraudantes illa iudicare immunes à culpa, & debito restituendi. Primo, quia pleraq; eorum sunt imposita in rebus necessarijs ad proprium victum, vt pote pane, vino, carnibus, &c. quod videtur iniquum: partim, quia prohibitum iure communi, partim quia hæc via pauperes qui hæc frequentius emunt è tabernis, & panificis, ac pistoribus, grauatur maxime, imo solis pauperibus videntur hæc onera imponi, cum diuites illa coniunctim emant temporibus accommodatis.

Secundo, quia pleraque Afsisia ex his sunt temporalia, imposita quidem ad erigenda aliqua publica edificia huic ciuitati necessaria, quæ tamē iam absoluta sunt, quo fit vt in plerisq; Afsisis cessauerit iam omnino iusta illorum causa.

Tertio, quia cum hæc Afsisia sint imposita per modum collectæ, iniquum est vt exigantur ab exteris, quia collecta imponitur consensu populi: consensus vero populi solum habet vim ad obligandos vicinos eiusdem populi, non autem externos, vt omni iure constat.

Ita Bartho. Medina prima secunda in materia de legibus: Ludo. Lopez in

in suo instructor. conscient. par. 2. cap. 37. loco sepe citato, & nonnulli alij Salmanticensis. Videturq; Caiet. occasionem obtulisse ita sentiendi, quia damnat ipse huiusmodi Gabellas impositas in rebus quibus vtimur ad proprios vsus, quod si vocemus eas collectas quo nomine (inquit) DD. miseri animarum volunt esse vocandas, tunc ait redduntur iniquæ alio nomine, nempe quia exiguntur ab exteris, quod non licet: Nam cum constituat collecta (vt modo dicebamus) consensu populi, ab eis tantum debetur, qui in illam consenserunt, & pertinent ad illum populum: ad quem tamen exteri non pertinent. Vnde est argumentum, ex hac doctrina Caiet. Aut istæ Gabellæ quæ colliguntur Valentia à Iuratis sunt vectigalia, aut collectæ, nam ad tributa non pertinent: Si dixeris vectigalia sunt iniqua, quia vectigalia non possunt imponi ex iure, & communi DD. consensu in rebus quibus vtimur, & vtimur, si dixeris esse collectas, non sunt persolucndæ ab exteris, ad eas tamen persolucndas compelluntur quoque exteri, Sunt ergo iniustæ:

Sententiæ propositæ à Barth. Medina, videtur subscribere Anton. Cordubæ. in suo tractatu de casibus conscientia quæ 95. ea sola ratione adductus, quod causæ huiusmodi Gabellarum, quæ in hac ciuitate vocantur Afsisia cessauerint omnino. Sed deinde sententiam Medinæ Complutensis, quæ oppositum docet, cum priori conciliare volens admonet, cum vectigalia & Afsisia cessare quidem debeant vbi iusta illorum causa omnino deficit, retinere vero suam vim, vbi noua causa illorum occurrit, quantumuis primæua propter quam fuerant imposita, cessauerit omnino, se de nostris Afsisis plurimum dubitare, an iusta sint & persolucnda, quia dubitat etiam plurimum, & ignorat, an cessantibus primæuis causis propter quas illa instituta sunt, aliæ reuera successerint iustæ, & bono communi necessaria: Quo fit vt cum reuera aliæ & grauiiores successerint, ac quotidie succedat, vt ex progressu huius controuersie perspicuum fiet, siquidem Corduba illas intellexisset, ac perspexisset, sicut nos qui illas oculis cernimus, ac manibus nostris contrectamus, idem omnino de huiusmodi Afsisis docuisset, quod nos statim docuimus: Maxime, cum admonet ac prudenter,

denter, non esse hæc à Magistratibus vulgo in particulari necessario explicanda: sed debere subditos de maioribus suis bene sentire, ac credere, (vbi oppositum non constat euidenter,) illos non exacturos vectigalia, nisi extarent reuera publicæ necessitates, ac iustæ causæ, quibus necessario ea via & ratione oporteat subuenire, subscribitq; Cordubæ in hac etiam parte Lopez loco citato sui Instructorii, par. 2. cap. 37.

Nos vt in re adeo graui & difficili veritatem facilius deprehendamus, hac methode vtemur, vt primum omnium explicemus ex historiis & libris fide dignis huius Ciuitatis, quomodo hæc Gabellæ quas vocamus Alsissia ceperint, processerint, & peruenerint ad ea incrementa quæ in ipsis hodie cernuntur. Secundo explicabimus necessitates non fictas sed verissimas ac certissimas quas patitur hæc Resp. Valentina, & in quos vsus conuertantur. Tertio quam fideliter à Magistratibus & eorum ministris hæc pecuniæ expendantur, & conuertantur in bonum commune: vbi singulas Gabellas recensebimus & earum valorem.

Primum igitur, cum hæc ciuitas fuit à faucibus infidelium à Iacobo primo erepta, propter loci amenitatem, cœli temperiem, & commoditatem situs ad commercia, & negotia mari terræq; exercenda, statim cepit abundare vicinis, ex omnibus Europæ partibus hic inde innumeris hominibus huc confluentibus: qua de causa oportuit statim & intra breue tempus ambitum illius plurimum augeri, qualem nunc videmus. Qui vt augetur edificandi fuerunt muri, erigendæ turres, portæ, pontes, & in ea magnitudine quam hæc nobilissima ciuitas pro sua dignitate & nomine postulabat, edificandum templum maximum, tribunalia iudicum, & domus in qua senatores conuenirent, designanda stipendia Magistratibus & aliis ministris quibus gubernatio huius populi indigebat, ad quæ omnia non mediocres desiderabatur expensæ & pecuniæ. Ad has comparandas fuerunt (vt credendum est) necessario aliqua vectigalia ab ipsismet Magistratibus quibus horum omnium cura incumbat, statim instituta; Et ita vectigal sex denariorum qui persoluntur pro quantitate viginti solidorum in quibusuis mercibus, quod ad eò antiquum est vt superet omnium memoriam, & vectigal vnde-

cim denariorum quod soluitur sub nomine edificiorum publicorum, dicuntur apud nos *Muros y Valles*, & vectigal quod persoluitur pro quacumq; mensura tritici quæ vocamus *cahis*, quæ antiquissima etiam sunt: iuxta rectam rationem credenda sunt statim incepisse, fuisseq; imposita ad illa ædificia, & stipendia, ac similes necessitates quæ vna cum ipsa Rep. inceperunt, nec aliter leuari poterant, nisi institutis aliquibus vectigalibus, quæ fuisse hæc quæ modo retulimus immemorialis ipsorum antiquitas copiose ostendit.

Deinde cum Insulæ Sardinia & Corcica abundarent perfidis hominibus, qui impedimento erant suis insultis ne commode hæc regna negotia & commercia haberent cum Itallis, Gallis, & maxime cum Siculis, iuravit Iacobus secundus auitam pietatem Iacobi primi immitatus copias parare ad Insulas illas suæ ditioni subiiciendas, quod vt præstaret, cum Reges eo tempore non ita abundarent, hæc regna magnam illi pecuniarum quantitatem obrulerunt, vnumquodque iuxta suas facultates. Cum vero ad huiusmodi pecunias Regi exhibitas pro acquisitione Sardinia & Corcica, (quod huic regno necessarium omnino erat, maxime propter commercium Siculæ ratione annonæ) aliaq; necessitates ordinarias, & stipendia, non sufficerent vectigalia illa quæ ab initio propter immemoriam eorum antiquitatem prudenter creduntur imposita, viderunt Magistratus huius Ciuitatis aut illa priora augenda esse, aut alia de nouo imponenda: Sed cum augere antiqua, & magis onerare merces videretur durum, iudicauerunt commodius, vt in rebus quibus vtitur ad victum aliqua constitueretur impositio, quæ vt creditur fuit aliquorū denariorum in his quæ ad vestitum scinduntur, dicitur *La fissa del tall*, addereturq; in tritico illis 11. denariis aliquid aliud vsq; ad tres solidos, qui à multis etiam annis exiguntur in ea tritici mensura quam dicimus *Cahis*. Impositæq; huiusmodi collectæ fuere ex communi consensu populi, necessitatibus Reipub. ita exigentibus: Cui rei fidem facit Secundū Priuilegium Alfonso 2. quod habetur inter priuilegia ab eo huic ciuitati concessa, vbi refert obsequium quod hæc ciuitas Patri suo Iacobo secundo præstitit ad acquisitionem Sardinia & Corcica, conceditq; Magistratibus illius facultatem ad im-

imponendum Gabellas in pane, vino, & similibus rebus. Iuratq; (quod omnes Reges post ipsum obseruarunt, & fideliter obseruât,) se non impositurū aliquas collectas vel tributa aut vectigalia in his rebus. Hanc facultatem & concessionem factam Magistratibus huius ciuitatis, constituendi quascumq; impositiones in quibusuis rebus, ad leuandas communes huius ciuitatis necessitates confirmauit, & locupletissime concessit deinde filius ipsius Petrus 2. Priuilegio 97. inter priuilegia quæ ab hoc Rege huic ciuitati habemus concessa:

Durarunt hæc vectigalia hoc modo per multos annos. Ad publicas istas necessitates quas diximus.

Quibus alia deinde & grauissima successit. Etenim cum ad communem tam fidei quam horum Regnorum vtilitatem oportuerit Regibus Aragonum multa bella inire, & cum capitalibus religionis nostræ hostibus, & cum propriis quandoq;

subditis propter varias apud illos exortas simultates, ciuiliq; odia; in quibus euentibus debent ciues Principibus suis non modo pecunias, verumetiam sanguinem & vitam in illorum obsequium & iuuenem offerre, postularunt hac occasione varii Reges ab hac ciuitate maximas sub mutuo pecuniarum copias, ad quas illis vt par erat exhibendas, necesse fuit ciuitatem hanc & Magistratus illius à priuatis eas quærere, ac recipere sub debito persoluedi illis annuas pensiones, quas etiam, Reges ipsi, vna cum capitali fideliter restituere cum primum commode possent, promittebant. Quod circa pensiones ipsas aliqua ex parte & per aliquod tempus Rex noster præstitit, licet capitalium multarumq; pensionum onus, semper per ciuitas ipsa subeat.

Hæc via: ex consensu eorum qui publicis huius ciuitatis cõcilis intersunt, & pœnes quos omnis authoritas distribuendi bona illius posita est.

Anno Domini 1437. Regi Alfonso collatæ sunt mutuo ab hac Ciuitate.

Anno 1428. eidem collatæ sunt.

Anno 1429. eidem Regi.

Anno 1430. eidem Regi.

Anno 1445. & 1459: eidem Regi Alfonso, & Regi Ioanni fuere collatæ.

Anno 1472. Ferdinãdo Regi Catholico.

Anno 1502. eidem Regi.

Anno 1506. eidem Regi.

Nostro etiã Regi Philippo Secũdo collatæ sunt anno 1554.

Quæ pecuniæ efficiunt in vnum collectæ.

549 s. libræ & 10. Solidi.

7049. libræ & 10. Solidi.

1085 1. libræ

8915. libræ

7250. libræ

13300. libræ

5523. libræ

24777. libræ

3377. libræ

84483 libras. & 12. Solidos.

Ad has pecunias quas hæc ciuitas suis Regibus non potuit, nec debuit non accommodare, & multas alias, quas (crescentibus progressu temporis publicis & communibus necessitatibus quibus illæ antiquæ Gabellæ non sufficiebant) oportuit necessario à priuatis sub annuis pensionibus accipere: ita effectū est, vt iuxta ea quæ in libris & computis huius Ciuitatis à viris fidelissimis scripta inueniuntur, anno 1464. persolueret iam hæc ciuitas in annuis pensionibus 28176. libras. Quas non valens ex Gabellis antiquis redimere, aliis publicis necessitatibus ex iniuriis temporum semper occurrētib; (sicut accidit in priuata cuiusq; patris familias domo, sine ip-

suis culpa) oportuit subinde semper augeri. Qua ratione effectū est, vt anno deinde 1480. solueret in annuis pensionibus 32560. libras. Anno 1500. 33368. libras.

Deinde annis supra Milesimum quingentesimum. 19. 20. 21. 22. passa est hæc ciuitas maxima damna: Extiterunt enim tunc simultates huius regni, pestes, & alia infortunia; quo tempore cum paucissimi remauerent multis percuntibus: aliis recedentibus, fuerunt Gabellarum redditus adeo tenues vt nec possent Magistratus ex illis persoluerere annuas pensiones commemoratas, nec necessitatibus ordinariis hisq; grauissimis, quales solent tempore simultatē

simulatum & pestis accidere, occurrere, Vnde oportuit nouas pecunias querere, & pensiones illas annuas plurimum augeri:

Et ita, Anno 1530. persoluebantur 48688. librar.

Anno deinde 1540. 52017. librar.

Anno 1550. 56611. librar.

Anno 1560. 65646. librar. Et hoc progressu, quia necessitates publicæ non solum perseuerant, verumetiam indies augentur vt statim exponemus, tam onera ista quam annuæ pensiones creuerunt simul. Vnde hoc tempore persoluit hæc ciuitas in annuis pensionibus fere sexaginta octo milia aureorum parum plus, vel minus.

Hac ergo de causa, cum & necessitates & onera ciuitatis ita creuerint, nec culpa Magistratum vt imperitum vulgus existimat sed necessitatibus Reipub. & iniuriis temporum ita omnino exigentibus, oportuit præter illas Gabellas quas diximus, alias imponi in vino, in eodẽ tritico, quas statim recensebimus, & cõmuni consensu procerum ciuitatis propter bonum commune recta ratione illud postulante. Constat ergo saltim ex his hæc prima necessitas ex iniuriis temporum, eo progressu quem hic recensuimus orta, qua tenetur persolvere hæc ciuitas in annuis modo pensionibus fere 68000. libras.

Offerunt se & alia duæ necessitates vrgentissimæ circa annonam & victum. Præcedentibus enim annis extractio tritici à Castellâ & Insula Siculæ erat libera, deferrebaturq; huc triticum ab ipsismet mercatoribus commodo pretio, sufficiebatq; ciuitati aliquod tantum habere seruatum, si quæ necessitas ei se offeret, quæ raro accidebat, & ita raro vendebatur triticum ciuitatis, sed aliquando diuidebatur per familias.

Deinde vero, aliquot ad hinc annis extractio Castellæ prohibita est à Rege, licet aliquando concedatur in aliqua certa quantitate, sed exigua certè si cum frequentia & multitudine huius populi conferatur. quo fit vt ea via parum subueniatur huic regno & ciuitati, vbi tam parum colligitur tritici, populus vero adeo abundat, propter quod indiget absolute & omnino tritico Siculæ, nec commode ipsi prouissum esse potest, nisi magna copia tritici inde ad nos onustis nauibus

deferatur: Cessant iam mercatores vt solebant, quia extractio prohibita est aliquot ab hac annis, & à Proregibus illius Insulæ imposita magna vestigialia extrahentibus illud, etiam si ad hanc ciuitatẽ deferatur. Quo fit, vt partim pretiis tritici auctis, partim propter vestigialia extrahentibus illud imposita, annona in summa sibi caritate & pretio. Præter hæc, mare antea securius nauigabatur, modo tor exortis inimicis catholicæ Religionis & fidei abundat innumeris periculis, propter quod pretia contractus assicuratio- nis aucta quoque maxime sunt, nec non cambia, & quæ soluuntur mercatoribus pro literis camporiis. Quibus effectum est, vt mercatores non audeant & inuitati à Ciuitate triticum inde ad nos adducere: Quod si quis aliquando id tentet, postulat iniquas condiciones: Primo vt mutuetur ei magna pecuniarum copia, cuius annuæ pensiones à ciuitate persoluantur. Secundo ne taxetur illi pretiis, sed vt possit vendere pro libito. Tertio ne compellatur vendere hoc vel illo tempore, sed cum illius cupiditati placuerit. Quæ condiciones & similes quas postulare solent, in damnum potius ciuitatis, sunt & in penuriam annonæ, ac caritatem pretiorum, quam in commodum.

Ita cogitur omnino Ciuitas ipsa, vicini eius fame pereant, Procuratorem fidelem eò mittere, qui triticum commode emat, ac expensas facere in eo huc deferendo. Affert enim illud duplici fine: Primo vt abundet triticum, quæ de causa nõ ad eam mensuram adducendum est, vt nec deficiat nec abundet: Quod enim in priuata domo difficile est, in tam ingenti Reipub. quam impossibile erit; propterea deferendum est in ea copia, vt semper aliquid abundet, quod si aliquod nonnunquam deperdat, vtilissimum est, modo sit sufficienter prouissum. Alter finis est, vt commodo pretio vendatur, obuieturq; cupiditati aliorum venditorum. Quod vt obtineat, licet multoties accidat propter expensas in eo factas & causas positas mensuram tritici quam vocamus cahis stare ciuitati in pretio vt 9. vel 10. aureorũ, ne cæteri in tanto pretio vendant, sed in moderato, constituit tritici mensuram sub pretio 7. vel 8. aureorum. Vnde patitur hæc Respub. huiusmodi damna ad annonam à Siculâ cõmode parandam, cum sine ea impossibile sit hic viuere, sed oportet

teret omnino non solum hanc Ciuitatem verumetiam alia oppida huius Regni fame perire: experientia enim teste quando necessitas plurimum vrget, ex hoc tritico omnibus locis Regni subuenitur.

Ita facit maximas, expensas, partim in tritico quod oportet abundare, & nonnunquam perire, partim in eo quod detrahit à pretio quo ipsi stat, vt in alio commodiori ab omnibus emiatur. Accidit etiam vt vel procellis maris, vel inuasionibus Pyratarum dum deferretur per mare, quandoq; pereant frumenta, quæ danna aliquando pertingunt ad decem milia aureorum, aliquando ad 15. aliquando ad 20. vel 25. has igitur ac similes expensas certum est recuperandas esse à Magistratibus ex singulis Ciuibus, cum omni iure quod in communem omnium utilitatem, & necessitatem expenditur, omnium quoq; sumptibus leuandum sit.

Quam vero utile hoc sit, vel hac ratione constabit. Indiget Ciuis huius Ciuitatis decem. v. g. mensuris tritici, quas certissimo nisi Ciuitas, cum hac diligentia, & expensis pararet annonam, ad minus emeret 100. libris. Ciuitate vero hac ratione annonam parante emer illas, vt videmus 70. lib. reportat apperte commodum, vt 30. neq; hoc solum, sed emit optimum triticum, abundant etiam forum & pauperes panibus, & præter alias innumeras utilitates, saltim emens istas decem mensuras hanc recepit, vt lucretur 30. lib. omnes vero Gabellæ quas potest persolvere non peruenient ad 5. lib. iuno neq; ad 3. loquor de his quas persoluit ratione tritici, quod ab ipso ad molas ducitur. Nonne igitur præter communem utilitatem quam totus populus recipit ex abundantia Annone, cuius etiam priuato in particulari vtilius est, solutis 4. vel 5. ratione Gabellæ tritici, emere 70. aureis frumenta, quæ forsam, nec 100. emisset & deteriora?

Nec eo tantum anno quo sterilitas, ac caritas annonæ accidit, hac utilitate, & beneficio afficiuntur tota Resp. & quibus priuatus Ciuis, verumetiam, & multis sequentibus: cum pretia rerum maxime trinci si semel augeantur, difficile deinde decrescant, quantumuis in subsequentibus abundant.

Noni multos harum rerum de quibus agimus non satis peritos concedere libenter probandam esse Magistratum solertiam, & industriam in paranda annonâ ex Sicula per fidelem procuratorem commissam; cæterum pretium quo frumentum deferretur plurimum excedere eorundem Magistratuũ incuria, & inertia. Etenim cum vna ex potissimis causis propter quam frumenta in pretio adeo excessiuo inde ad nos adducuntur, sint magna vestigialia quæ illis in Regno Siculæ imposita sunt, possent (inquiunt) Magistratus Valentini huic damno occurrere, & uilius multo illud emere, si curarent, vt varia Regum priuilegia, quibus huic Ciuitati cõceditur extractio tritici à Sicula, exiguis, & minimis vestigialibus solutis executioni mandarentur Quod quia adeo negligenter obtinere curant, in tanto pretio ad nos inde frumenta deferuntur.

Certe ignorant hi quot viis ac vicibus quantaq; sollicitudine, & diligentia in cõmuniis Regnorum, & extra illa Magistratus, & tribunus piebis huius Ciuitatis qui dicitur Sindichus, nixi sunt illud obtinere, cuius rei certam omninoq; indubitam fidem ciuius hæc legenti facient profecto (vt alia innumera testimonia eiusdem rei nunc omittam) literæ Caroli V. Imperatoris ac Regis Christianissimi de hac re ab eo datæ: & sententiæ quædam circa eandem rem a Iudicibus grauaminum late, quas hic placet apponere. Primum igitur Carolus V. ad postulationem huius Ciuitatis, & Regni Barcinone anno Domini 1535. has literas executorias dedit.

AROLVS diuina fauente Clementinia Romanorũ Imperator semper Augustus Rex Germaniæ, Ioana eius mater, & idem Carolus Dei gratia Reges Castellæ, Aragonum, vtriusq; Scisciliæ, Hierusalem, Vngariæ, Dalmaciæ, Croatia, Legionis Nauarræ, Granatæ, Toleti, Valentia, Galitiæ, Maioricarum, Hispalis, Sardinia, Cordubæ, Corsiæ, Murtiæ, Giennis, Algarbii Algezire, Gibraltari, Insularum Canaria, nec non Insularum Indiarum, ac terre firmæ Maris Oceani, Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, & Brauantia, Comites Barchinonæ, Flãdriæ, & Tyrolis, &c. Domini Viscaia, Molina, &c.

Duces Athenarum, & Neopatria, Comites Rossionis, & Ceritania, Marchiones Onistanni, & Gotianni, spectabili praesidenti seu cuiusque futuro Viceregi, & Capitaneo Generali nostro in praedicto Sciscilię vltioris Regno, Magistro Institiario eiusque in officio locumtenenti, iudicibus nostrae Magne Regie curiae, Magistris Rationalibus, Thesaurario, & Cõseruatori nostri Regii patrimonii, nec non Magistro Portulano, Viceportulanis, Portulanotis, & custodibus quorumcumque portuum, & carricatorum istius dicti Scisciliae Regni, & aliis officialibus maioribus, & minoribus, ad quos spectet, & praesentes pertineant, seu fuerint quomodolibet praesentate, salutem, & dilectionem. Cũ in curiis per nos nouissime celebratis in villa Montisoni fuerimus pro parte trium brachiorũ praedicti nostri Valentiae Regni humiliter supplicati, quatenus pro obseruatione fororũ, & priuilegiorũ per Reges, nostros praedecessores, Ciuitati Valentie concessorũ mandarem, quod quoties per nos, seu officiales dicti nostri Scisciliae Regni fuerit eidẽ Valentiae Regno cõcessa licẽtia & facultas ab eodẽ extrahendi, seu extrahi faciendi aliquã quãtitatem frumentorum, siue ordei, tantum solueret, & soluere deberet ad rationem tarenorum trium pro qualibet salma frumenti, & tarenũ vnum cũ dimidio pro qualibet salma ordei. Cui quidem supplicationi nos libenter duximus annuendũ pro vt per illius seriem, & tenorem latius est videre. Qui de verbo ad verbum talis est. Cum per priuilegia Regis Martini, & Reginae Mariae, & Federici Regis Scisciliae concessa vestrae ciuitati Valentiae, & legem siue forum constitutum a Catholico Rege Ferdinando in cõitiis celebratis Montisoni Anno Dñi 1510 sit in effectu dispositũ statatũ, & ordinatũ, vt quotiescumque extrahatur, & extrahi permittantur, frumentũ, & ordeũ, cum facultate V. Mag. vel Magistrorũ Portulanorũ vestrae Insulae, & Regni Scisciliae possit vestra Ciuitas Valentie extrahere ea frumenta quibus indigebit ad suam annonam prouidendam, solutis tantummodo tribus tarenis pro mensura tritici quę dicitur *Salma general*, & vnico tarino, ac dimidio pro simili mēsurā, & *Salma general* ordei, ratione huiusmodi extractionis, propterea proceres trium ordinũ Ciuitatis Valentiae humiliter postulant a vestra Magestate, vt dicta ciuitas Valentiae possit habere necessariã annonã frumentorũ & ordeorum, concedatur illi ad obseruantiam dictorũ priuilegiorũ, & fororũ statuere, ordinare, ac praecipere, vt quotiescumque a vestra Magestate, vel Magistris Portulanis supradictis fuerit ciuitati Valentiae, cõcessa facultas, ad extrahendũ dicta frumenta, & ordea a memorata Insula, & Regno Scisciliae dicta ciuitas Valentie possit in effectu extrahere dicta frumenta, & ordea, solutis tantũ supradictis tribus Tarinis pro mensura, & salma generali ordei. Ac vt hac omnia suum fortiantur effectum, praecipere, vt expediantur literae ac mandata necessaria.

Placet suae Magest.

Maius Vicecancellar.

Et quia nostrae mentis, & intentionis est praesertim forum eidem Ciuitati Valentie poenitus ad vnguem obseruari, tenore igitur praesentium de certa scientia, Regiaque autoritate nostra, & consulto praesertim supplicationem, in eius pede factam confirmantes, & quatenus opus sit de nouo concedentes, vobis, & vnique vestrum ad quem spectet dicimus, praecipimus, & iubemus ad incursum nostrae indignationis, & irae, poeneque vtiarum mille irremissibiliter exhibendarum, & nostro inferendarum arario. Quatenus praesertim forum, seu priuilegiũ omniaque, & singula in eo contenta eidem ciuitati Valentie suisque factoribus, & procuratoribus a prima linea vsque ad vltimã teneatis firmi

ter,

ter, & obseruetis tenerique & obseruari per quos deceat inuolabiliter faciatis iuxta eius seriem, & continentiam, & tenorem, nec secus agatis, aut agere permitatis aliqua ratione, siue causa, si praeter irae, & indignationis nostrae incursum, poenam praepositam cupitis non incurrere. Dat. Barchinone, die 27. mensis Maij octauae inditionis, Anno a Natiuitate Domini 1531.

Yo el Rey.

V. Maius Vicecanc.

*Cesarea & Catholica Magestas
mandauit mihi Vgoni de Vines.*

ET licet sufficere debuissent huiusmodi literae, & mandata, quae a Christianissimo Imperatore in fauorem huius Ciuitatis data fuerunt, vt Ciuitas haec solutis tantummodo supradictis tarinis extraheret frumentũ, & ordeum ex Insula, & Regno Scisciliae, nihilominus a Proregibus, & Magistris Portulanis illius Insulae, & Regni nescio quibus de causis, cũ maximo huius Ciuitatis grauamine, actu, & re ipsa obseruata non sunt. Sed compellitur Ciuitas haec integra vectigalia ibi imposita, dum frumenta vel ordea extrahit, illis persolueret: quod cum ad eodẽ frumentis illius Insulae indigeat, quasi redimens suam vexationem persoluit, licet nõ de-

beat: cum spe postulandi huiusmodi grauaminum restitutionem, vel ab eodẽ Rege in communibus horũ Regnorũ committis, vel a iudicibus, qui in eisdẽ cõmittis designantur singulis Regnis ad exigenda grauamina huiusmodi, vel similia a Fisco Regio. Quod & praesertim diligenter, vt ex sententiis quas hic apponemus, perspicuum sit: quae etsi iuste latae sint, adhuc nihilominus Ciuitas haec huiusmodi damna patitur, nec illa vitare potest, cum nihil aliud possit quam honestis viis, quas modo exponimus, ab illis se eximere, nec iniuria temporum, vt videmus sufficiant.

SENTENTIAE LATAE A IUDICIBVS GRAVAMINUM designatis Regno Valentino in cõmittis Montisoni. Quibus praecipitur restitui Sindicho Valentino Gabellas receptas ab exactoribus Siculis ratione frumenti inde extracti.

IN facto Grauaminis oblatis per syndicum Ciuitatis Valentiae, cum quo petit eidem Ciuitati restitui quinque mille, & triginta ducatos, quos Magistri Institiarius, & Portulanus Insulae Scisciliae mandarunt solui per procuratores dictae Ciuitatis anno 1536. ratione noui impositi tritici tracti per dictos procuratores a dicta Insula, ratione prouisionis dictae Ciuitatis, contra dispositionem fori facti per suam Magestatem in curijs celebratis Montisoni Anno 1533. & obseruatoria dicti fori, prouident esse grauamen. Et proinde dictos quinque mille triginta ducatos per suam Magestatem esse soluendos, & esse consignandos super tertia parte seruitij, si quae eidem competunt, qui infra annum a die publicationis computandum possit coram Magestate sua in praesenti Regno existente, aut eo absente, coram suis officialibus in dicto Regno existentibus, ad quos pertinebit, dicta iura deducere, quomodolibet eidem pertinentia super praedictis.

Praesertim prouisionis exemplum pro vt iacet abstrahitur a registro mei Francisci Ioannis Gil, autoritate Regia Notarij publici Ciuitatis & Regni Valentiae: in quo continentur omnes prouisiones, & declarationes per Reuertendos, Nobiles, Magnificos Examinatores, Prouisoresque grauaminum per S.C. Regiam Magestatem, & per tria brachia Valentinarum in curijs generalibus Anno 1586. Montisoni celebratis

bratis nominatos, factas, & per me dictum Franciscum Ioannem Gil Notarium in Confratria Beati Iacobi Ciuitatis Valentiae scribamq; praedictorum grauarum, die sexto mensis Iulij 1538. coram dictis examinadoribus, & Prouisoribus grauarum in illo die in praedicta Confratria existentibus, publicatos, manu mea propria scriptum, & cum suo originali bene, & fideliter comprobatum. Et ut eidem vbiq; fides tribuatur, ego dictus Franciscus Ioannes Gil Notarius hic me subscribo, & meum solitum artis notariae appono pro ut ecce sig. X. num.

In facto grauarum oblati per Iudicum Ciuitatis Valentiae, quo petit eidem Ciuitati restitui viginti sex mille, octuaginta septem libras, decem solidos, monet & regalium Valentiae, quas locumtenens generalis Magistri. Magister institiarius, & portulanus Insulae, & Regni Scisciliae mandarunt solui per procuratores factores dictae Ciuitatis Valentiae, ratione noui impositi tritici tracti per dictos procuratores, seu factores a dicta Insula, ratione dictae Ciuitatis, in annis 1581. & 1582. contra dispositionem fororum per suam Magestatem a ditorum, in curijs Montisoni celebratis in annis 1533. & 37. & obseruatoriam illorum concessam, aliorumq; fororum, & privilegiorum dictae Ciuitatis super his concessorum, facto legitimo calculo. Quia constat de solutione dictae quantitatis, prouident, & declarant grauarum praedictam esse fundatam, & procedere, & proinde dictas viginti sex mille octuaginta septem libras, decem solidos per suam Magestatem esse soluendas, & consignandas super parte seruitij, seu alia quantitate pro agrauatis reseruata. Reseruato tamen iure procuratori patrimoniali, si quod ei competit, qui infra unum annum a die publicationis praesentis computandum, possit in Regia Audientia illud deducere.

Exemplum huiusmodi prouisionis, siue sententiae per examinadores, & Prouisores, grauarum huius Ciuitatis, & Regni Valentiae factae, die decimo mensis Maij, anni 1543. & publicatae in domo Confratriae Sancti Iacobi, per me Petrum Mir Notarium publicum dictae Ciuitatis, & Regni Valentiae, scribam causarum dictorum grauarum, fuit sumptum a Registro, in quo continentur omnes prouisiones, siue sententiae, per dictos Prouisores, & examinadores grauarum factae, recondito poenes me dictum Notarium, & scribam, & per me diligenter comprobatum. Et ut eidem copiae manu propria scriptae tanquam suo originali fides indubia, tam in iudicio quam extra ab omnibus impendatur, Ego dictus Petrus Mir Notarius hic me subscribo, & meum quod ut or in claudendis publicis instrumentis artis Notariae appono sig. X. num.

His accedunt propter eiusdem annonae indigentiam innumera alia incommoda, quae nonnunquam Ciuitas haec ita patitur, ut nulla ratione, ea vitare possit. Quandoq; enim ex nauibus quae frumentis onusta expensis ipsius huc deferuntur, nonnullae pereunt, aliarum vero frumenta, quas aut tempestate ingruente, aut ex alia causa ad litus alterius Ciuitatis, ut Barcinone, vel Maioricarum applicare contingit, si quidem seculo tempore frumentorum inopia laborant, illa vel reclamantibus nautis, sibi vsurpant. A quibus deinde tam illorum frumentorum pretia quam aliae expensae difficile, & per litem, ac cum magna iactura recuperantur. Nonnunquam etiam pecuniae quae in Siculam

in hunc finem mittuntur, propter exortas Regibus grauisimas aliquas necessitates ab ipsis accipiuntur; sicut accidit in portu Carthaginis 130000. aureorum a Rege nostro hac occasione annis elapsis accipi, restituenda quidem, sed quae occurrerentibus semper eidem Regi similibus necessitatibus publicis adhuc recuperata non sunt.

Iam antequam cauerne illae quae deinde prope Ciuitatem hanc extructae sunt, ad asseruanda frumenta publicae annonae necessaria extarent, cum in quibusdam domibus aliisque locis huius Ciuitatis illa asseruarentur, quaedam nonnunquam illorum pars corrumpebatur iniuria humiditatis solo huius Ciuitatis innata, alia per vicinos minori pretio quam Ciuitati sta-

staret, diuidebatur: quae damna aut erant necessario eo tempore subeunda, aut manere ciuitatem alicui grauisima indigentiae expositam: cum ad debitam annonae praeparationem ea frumentorum copia congreganda sit, ut abundent illa potius quam deficient, pereantq; potius nonnulla eorum, quam ciues ipsi fame intereant illorum delectu.

Quibusuis etiam mercatoribus frumenta huc deferentibus, conferunt Magistratus Valentini, pro singula quaque mensura tritici, quam vocamus *Chais*, duos solidos, & domos ac loca in quibus sua frumenta vendenda asseruant, gratis. In loco siue horreo communi vbi publice omnibus frumenta venduntur, quem *Hisp* pane vocamus *Albondiga*, siue *Almodin*, sunt ab eisdem varii ministri constituti ex omni ordine hominum, ne fraudes aliqua, tam in frumentis, quam in eorum pretiis committantur, collatis illis a ciuitate ipsa honestis stipendiis, ne priuati venditores, qui vltro in eum locum frumentum venale asportant, propter huiusmodi stipendia & expensas pretia frumentorum augere nitantur. Cum viderint expedire, viros probos mittunt per totum regnum, ad exploranda & describenda frumenta quae in singulis locis colliguntur, ut omnibus viis quas humana prudentia excogitare valet, annona abundet.

Extructae praeterea sunt in monte quodam prope hanc ciuitatem, loco diuino certo numine ad hoc bonum parato, cauerne quaedam asseruandis triticis accommodatissime, & quibus quod vno anno reponitur, post multos illatum & incorruptum extrahitur: in quo opere & fabrica cum nec dum absoluta sit, plusquam octo milia aurei sunt iam expensis, & merito etiam si plura desiderarentur, tanta est huius operis & loci in hunc finem utilitas cum necessitate coniuncta. Ad huiusmodi cauerneas deferuntur triticum a litore maris, in quo deferendo & ministeriis quae ad commodam illius conseruationem & distributionem exiguntur, multas quoque facit expensas.

Similesq; & maiores, nec minus necessariae, vbi occurrunt maxime fluminis nostri inundationes omnia vastantis, praecipue molas farinarias, & diuisiones, ac decursus aquarum quos Hispani vocamus *Arudes* & *Asequias*: ad has enim in pro-

ptu reficendas ne ciues fame pereant, (qua statim necessario paterentur, si, vel per breue tempus farinae deficerent,) exhibet quoque ciuitas haec multam pecuniam mutuatam, cuius annuas pensiones toto tempore quo illa non restituitur, ipsa persoluit.

Extructae etiam in eadem ciuitate sunt domus, in quibus tam frumenti quod ad molas deferuntur, quam eiusdem redditi in farinam pondus a ministris eiusdem ciuitatis fideliter expendatur, ne vicini dum eo triticum ducitur, & in domos suas conuersum in farinam reducitur, fraudes aliquas patiantur. Quae omnia, publicis eiusdem ciuitatis expensis fiunt.

Demum licet viae quae a Requena huc ducunt, a Rege viderentur esse aptanda nihilominus quia redditus quos ex hac ciuitate Rex nostri recipit adeo exigui sunt, & ad stipendia suorum ministrorum aliosq; vsus quos superius retulimus necessari, referatq; plurimum huiusmodi viam aptam & commodam deferendis ad nos triticis, & Castellam existere; in ea adaptanda maximos etiam singulis annis facit haec nostra ciuitas sumptus. Obsecro haec legentem, attente consideret, quam necessaria haec omnia ciuibus Valentinis sint, & quot expensas haec necessario exigant, & a quibus sint colligenda? num a ciuibus eiusdem ciuitatis in quorum utilitate haec expenduntur, & fiunt, an ab alienis?

Similis est huic & haec alia necessitas. Cum hoc namq; regnum non abudet gregibus ouium, nec apud nos sint ditissimi pastores quales habent Castilla & Aragonia, patitur magnam penuriam carni, quibus perspicuum est tantam populi multitudinem maxime indigere. Siquidem concederetur facultas exteris pastoribus deferendi huc carnes, & pro libito vendendi, ex pastoribus certissimo fieret mercatores, pateremurq; statim haud dubie multa damna in se adeo necessaria. Nam primo, penderet ex eorum arbitrio abundantia vel defectus carni, & cum omnes venditores optent esse rerum penuriam ut augeantur pretia, ipsimet pastores qui deberent carnes prouidere, illarum egestate nos oprimerent. Secundo esset incertissima carni prouisio, quam sicut & tritici oportet certissimam esse. Tertio in rigidissimis pretiis venderetur, praeter alia innumera incommoda quae longum esset recensere. Ita

oportuit omnino, vt Ciuitas cum ipsis pastoribus pacto inito constituat & pretium carniū, & obligationem afferendi illas, maxime cum extractio carniū e Castellā quę antea libera erat, modo prohibita sit a Rege, nec facultatem concedat extrahendi arietes ab illo regno, nisi quandoque & in exiguo numero. Vt inueniantur ergo pastores obligati ad deferendas huc carnes, ac sub certo & accōmodato pretio, cogitur (quia alia via nullo modo eos inueniret) mutuare illis pecunias anticipatas, quarum annuam pensionem ipsa persoluit. Experientia enim teste exiguntur ad victum huius ciuitatis communiter fere centum millia arietum, præter agnos, edos, boues vitulos, sues, & alias carnes, quę a priuatis afferuntur: Cętum millia arietum ad minus valent ducenta millia aureorum, & eo amplius, quę nullas pastorum habet, neq; in gregibus neq; in pecunia numerata: Quo sit vt nisi a Ciuitate reciperet pecunias istas mutuas per singulas hebdomadas, aut maximam illarum partem, nullo modo possit neq; auderet aliquis cōuenire cū ciuitate hac de deferendis certō carnis sub cōmodo pretio. Hac ergo de causa exhibet illis mutuo pecunias istas quas dicimus acceptis fidei iussoribus, persoluitq; ipsa annuas pensiones illarum, quia aliter victum non haberemus, nisi cum summa egestate & in summo pretio.

Præter hæc offerunt sese multę alię nece leues expensę in ædificiis, in aliis ministrorum generibus, præter eos quę in vsum frumentorum retulimus, ac in variis temporum euentibus. Extruxit enim in portu & ora maris huius domos olim irremissibiles, nunc recondendis frumentis, eum primum e mari extrahuntur, deferuientes: quas Hispanice appellamus, *El sara yanal*. Simulq; munitionem cum custodiibus, & tormentis eneis, quo portus iste & quę ad illum deferuntur tutiora existant.

Extruxit magnam formosamq; domū, & qualem dignitas huius ciuitatis postulat, vbi mercatores & quicunq; negotia exercent, conueniant, quam Hispanice dicimus, *La Lonja de los Mercaderes*.

Cum carceres incendio flagarint, alii de nouo non sine magnis sumptibus fuerunt construendi.

Erexit hanc nostram Scholam præstantissimum omnium scientiarum Empo-

rium, vbi variis propositis stipendiis habet in ea grauissimos omnium disciplinarum professores: in qua vna cum ædificiis quę in ea paulatim construuntur, expendit singulis annis plūquam duo millia aureorum. In quem vsum conuertuntur modo pecunię illę, quę ad ædificandam domum negotiationis quam dicimus appellari *Lonja*, olim colligebantur.

Quod est obseruandū maxime propter exteros, & alios multos, qui existimantes hæc Afsisia Valentina ad ædificandam tantum istam domum fuisse instituta, cū illam ab aliquot annis absolutam viderent, affirmare propterea audent iam non deberi: ignorantes, tum innumeras alias necessitates quas referimus, tum, quę in isto ædificio expendebantur, in sumptus huius Acađemię Valentinię cum tanta non solum huius regni, verum etiam aliorum multorum vtilitate, conuerri.

Huc etiā pertinent maxima damna quę 14. ab hinc annis propter pestem quę in vicinis illi Regnis adeo viguit, passa est, constituendi enim fuerunt in variis tam huius regni, quam eiusdem ciuitatis locis fideles custodes, mistendi per vias & itinera solertes exploratores, ne vicini regnorum in quibus pestis grassabatur ad nos transirent, nec illorum vestes vel merces aliqua ratione huc ducerentur. Cum experientia teste nisi in his prohibendis summa & quanta excogitari potest adhibeatur diligentia, facillime huiusmodi morbus per vicina loca & regna sese diffundat: inuasisetq; nos reuera, nisi tanta huius regni & ciuitatis Gubernatores in eo vitando vti fuissent sollicitudine, ad quam adhibendam plūquam 30. millia aureorum oportuit conuolare.

Fiunt etiam, & necessario multę expensę in variis litibus quas hæc ciuitas sustinere compellitur, in procuratoribus & nunciis; quos propter illas in Regiam curiam mitti, ibiq; decenter per aliquod tempus commorari oportet. In aduentibus Regum & Principum, in eorundem publicis priuatisq; suffragiis, vbi vel infirmantur, vel Deo ita disponente ex hac vita decedunt. In celebrandis Festis, quorum cultus ad illam maxime pertinet, vt festi Sanctissimę Eucharistię & vtriusq; Vincentii, quorum natiuitas & patrocinium Valentiam nostram adeo illustrem celeberrimq; efficiunt in quibus expen-

penduntur fere singulis duo millia aureorum, & merito, cum in his quę ad Dei diuorūq; cultum, & honorem spectant, hæc ciuitas adeo fidelem, piam, deuotāq; semper se ipsam exhibuerit, nec laboribus parcens nec pecuniis.

Denique iuuat Ciuitas Xenodochium, seu hospitale pauperum singulis annis trecentis aureis, & quodocunq; pluribus iuxta illius indigentiam. Religiosis, & monialibus vbi monasteria illorum aliquam minantur ruinam, vel aliquo indigent ædificio, optimas confert Eleemosynas; Qui optimis eruditissq; libris in lucem editis, typisq; mandatis, aliorum studia promouere curat, a ciuitate hac vt Optimo Mecenate plurimum iuuantur. His qui vel ex dono Dei aut singulari ingenii sui acumine, medendis infirmis faciliora & breuiora conferunt medicamenta, ipsa quoque in communē ciuium vtilitatem plerunq; fauet:

Hęc omnia & alia innumera quę non oportet me hic recensere, cum commemorata sufficiant, expendit & prudenter hæc nostra Ciuitas. Quibus effectum est, vt onera illa & annuę pensiones progressu temporum ea receperint incrementa quę retulimus propter hac, præter vectigalia illa antiqua quę proposuimus, oportuit vt vectigal eorum quibus vestimur augetur ad solidum pro quantitate 20. solidorum, quam vocamus libram pecunię, Et similiter vt in piscibus siccis & falsis qui a mercatoribus deferuntur aliis vendendi augetur etiā

vectigal ad solidum pro quantitate 20. solidorum, Vt in aliis mercibus quę extrahuntur vectigal illud antiquum sex denariorum augetur ad 8. denarios. In his vero quę inferuntur, imponeretur vnicuique denarius pro libra: In vino pro quantitate & valore 20. solidorum priuati ementes ad vsus proprios persoluant duplum, quā solebant. Vt in tritico imponeretur de nouo præter illos 3. solidos antiquos alii tres his qui emunt ad proprios vsus, pistoribus vero qui illud emunt vt coctum panem, aliis vendant in duplo. Hęc omnia adeo necessaria sunt, ad leuandas necessitates huius Ciuitatis, vt nisi Rex noster Phylippus in vltimis commitiis habitis Montisoni anno 1385. de oportuno remedio prouidisset, oportuisset vel rursus istas Gabellas augeri, vel onera, & pensiones ciuitatis plurimum crescere. Sed Pius ac sapientissimus Rex ne ciuitas nostra amplius grauaretur, præcepit vt omnes pecunię quę mercatoribus quibusdam tantum in fideli deposito, quod communiter vocamus *Banco*, a priuatis commendabantur, commendarentur tantum in publico deposito ciuitatis, vt hac ratione depositum istud ciuitatis dictum, *La tabla de Valencia*, maxime abundet: possintq; Magistratus huiusmodi pecuniis vti ad publicas necessitates, quando priuati qui illas cōmendarunt eis, nō indigēt, nec illas postulant, vt illis vtentes quod maxime licet & expedit, non teneantur maiora onera huic Ciuitati imponere.

Reliquum est, vt quas pecunias ex singulis Afsisiis, ciuitas hæc recipiat, & in quos vsus, & quam fideliter, in eos illę conuertantur, priuatim & in particulari explicemus.

Primum igitur, colligit hæc Ciuitas ex Gabella, quę persoluitur in his quę minutim venduntur, & scinduntur ad proprios vsus, quandoq; duodecim millia aureorum, quandoque sola decem millia, hoc anno multo minus, quibus ad communioem quādam quantitatem reddactis, & eam quę frequentior censenda est, recipit hæc ciuitas singulis annis.

Ex Gabella vini similiter quandoq; recipit 15. millia quandoque 16. millia quandoque 18. quibus etiam ad communioem quantitatem reddactis, constituamus.

Ex Gabella antiqua tritici variis similiter annis ad communioem quantitatem reddactis constituamus.

10000.
Aureorum.

17000.

10000.

P 4

Ex

Ex Gabella seu impositione noua eiusdem tritici, quam clerici etiam & religiosi persoluunt communi eorundem consensu propter urgentes necessitates annonæ, recipit eadē similiter ratione vt plurimum.

Ex omnibus mercimoniis quæ inferuntur, vel extrahuntur, in quibus sunt diuersa gabellarum pretia pro qualitate mercium, diuersorum similiter annorum redditibus in cōmunionem quantitatem redactis, recipit.

Ex Gabellis deniq; carniū, vbi vel integræ pecudes, vel in partes concissæ venduntur, recipit communiter parum plus vel minus.

Quæ Gabellæ omnes in vnum collecte efficiunt.

Conuertuntur autem in has expensas & vsus.

Persoluantur imprimis in annuis pensionibus, ratione censuum quos hæc ciuitas progressu temporum ex causis explicatis sibi imponere compulsa est, habita primum ad id facultate ab Alfonso tertio, vt constat ex priuilegio eiusdem Alfonso tertii, & aliorum deinde Regum qui illi successerunt, fere parum plus vel minus.

In stipendiis ministrorum quibus ad suam gubernationem & varia illius munia omnino indiget fere.

In stipendiis & ædificiis huius Academiæ.

In reficiendis passim & conseruandis publicis ædificiis antiquis, præter ea quæ de nouo erigere oportuit in pontibus & oris nostri fluminis.

In expensis annonæ, & carniū, omninq; victus generis, in quibus adeo grauēs ac urgentes necessitates & sumptus sese quotquot annis offerunt, consumuntur singulis annis vt minus, nec sufficiunt plerunq;.

In Festis quorū meminimus, Elemosinis, & subsidiis quæ suis ciuibus aliquid egregium efficere enitentibus æquum est & honestissimum exhibere, communiter & eo amplius.

13000.

40000.

7000.

97000.

68000. Aureos

8000.

2000.

4000.

12000.

4000.

98000.

Expenduntur præter hæc multa alia quæ in variis euentibus sese offerunt necessario expendenda. Qua ratione fit experientia teste, vt quæ ex Gabellis explicatis colliguntur reuera non sufficiant: Qua de causa cū maxima olim debita hæc Ciuitas iniuria progressuq; temporū contraxisset, ad illa persoluenda oportuit ipsam quasdam Varonum ditiones quas Hispaniè *Varonias* dicimus, venderet, & illarum dominio se ipsam expoliaret: ita vendidit ditionem locorum qui apud nos dicuntur, *La baronia de Carlet, y de Callera*, & ditionem quandam nunc vero Ducatum Gandiæ. Quæ placuit hic referre vt intelligantur harum rerum ingnari, quot dāna & necessitates Resp. hæciām olim passisa sit, & quantum curarint illorum temporum Magistratus bona ciuitatis in eiusdem leuamen conuertere, ne ciuibus graua vestigialium onera essent imponenda: sed illis persolutis cum similes iniuriæ te-

porum nunquam cessent, propter quas publicæ etiam necessitates semper urgent augenturq; passim potius quam minuantur, permanere oportuit semper gabellas, quin, & augeri. Adeo vt quamuis aucta (sicut vidimus) fuerint, non sufficiant: sed eorum defectu contrahit indies hæc ciuitas magna debita. Quibus obsecro a quibus occurrendum est, vt supra dicebam, a propriis ne eiusdem Reipub. ciuibus, an ab alienis?

Expenduntur autem hæc hac fidelitate. Imprimis præter iuramentum publicum & solemne quo suam fidem Magistratus astringunt, fideliter se res ciuitatis tractaturos, & priuatim quæ ad has pecunias pertinet, & iuramentum quod alii ministri ipsorū similiter de eadem re præstant, ipsi Magistratus huiusmodi pecunias nec publicè nec priuatim attingunt, nec mediate nec immediate ad eorum manus aut domos perueniunt, sed constituti sunt harū pecu-

pecuniarum receptores publici, & fideles, qui & iuramentum simile præstant, & habent publicos scribas, qui in eis rationem habent dati, & accepti; ita vt nec in minimo obulo possit fraus cōmitti, vnde sunt varii clauigeri harum pecuniarum ex variis ordinibus hominum, quidam ex ordine equestri, alii ex ordine senatorio alii ex statu mercatorum, qui omnes sunt velut testes oculati harum pecuniarum. Præter hos sunt constituti, 14. viri ornatissimi 4. ex ordine equestri seu militari, & 10. ex ordine Senatorio, quibus incūbit cura redimendi onera ciuitatis vocatur *Los catorze del Quitamento*, qui nec pecunias has attingunt, neq; a longe salutant, sed pœnes eos est cura ne ciuitas amplius oneretur, imo quantum fieri potest exoneretur. Qui præterquam quod sunt viri ornatissimi, & selecti, & suo ingenio, ac nobilitate fidelissimi, astringuntur etiam iuramento ad munus suum fideliter, ac diligenter exequendum. Præter hos est publicus quidam iudex quæstorum vrbs, vocamus illum *El Rational de la ciudad*. Qui cum aliis fidelissimis sociis muneris sui coadiutoribus omnia scriptis fideliter mandat, habetq; rationē dati, & accepti, circa omnes pecunias, & onera ciuitatis, curatq; diligenter, ac fidelissime, vt omnes computi quarumque pecuniarum, vere ac fideliter colligantur, & absoluantur. Si quid ciuitatis ab aliquo retinetur, ab isto iudice præfato quæstorum, qui a Rege designatur auctoritate publica, & Regia, & cui nullus potest se opponere, compellitur statim ciuitati restituere. En quod hominum ingenuorum, & selectorū inter præcipuos huius Reipub. viros fidei, curæ, & conscientiæ peccuniæ hæc gabellarum ad publicas necessitates leuandas comendatur. Certè vis humani ingenii, & prudentiæ non potuit commodiori via vtilitati cōmuni in hoc genere negotii prospicere. Qui his non fidit quærat Angelos e cœlo. His positis.

Facile est ostendere quam iustæ sint hæc Gabellæ, & Assisa, quæ in nostra ciuitate persoluantur, & quantum secutiāt, qui illas putant non obligare in foro animæ: Sunt ergo iustissimæ, & omnino necessariæ, & ex consequenti qui illas defraudant committunt furtum, tenenturq; ad illarum restitutionem. Prob. Imprimis concurrunt in his quæcunq; exiguntur

ad iustam Gabellam, nempe illa 4. quæ diximus. Primo auctoritas Principis, vn constat ex concessionibus, & priuilegiis Iacobi 2. Alfonso 2. cap. 2. Priuilegiorum Alfonso 2. & ex priuilegio Petri 2. c. 97. suorum priuilegiorum, quæ a successoribus non sunt reuocata, sed confirmata semper. Secundo, Existunt iustissimæ causæ, necessitates vt pote adeo graues, & urgentes quas retulimus, in quas fideliter conuertuntur: vnde nec licet dubitare de optimo vsu earū. Tertio. Debata materia, merces, & aliæ res in quibus optime potuisse collocari istas Gabellas, nec grauari ciues cum dilucius argumēta in initio proposita, appertissime constabit. Est etiam debita forma, & proportio, tam in ordine ad necessitates propter quas impostæ sunt, quam in ordine ad subditos, a quibus persoluedæ sunt. In ordine ad necessitates, constat enim ex dictis omnia ista necessaria esse ad stipēdia onera, & expensas huius ciuitatis in ordine etiam ad ciues, cōstitutæ enim sunt cum summa equalitate, vn constabit.

2. Hæc Gabellæ cōstitutæ sunt per modū collectæ, cōmuni cōsensu totius populi, cōstituuntur enim a Maioribus, quibus populus habet omnes suas vices commissas, confirmataq; auctoritate Regia ad petitionem eiusdem ciuitatis, & populi, vnde sunt velut pactum, & conuentio populi inter se, ad communes necessitates hac via pacifice, & quiete leuandas. Quia cōstituere collectas censitis bonis cuiusq; & impositis iuxta cuiusq; facultates, erat difficilimum & magnarum perturbationum seminarium, at pactum a Maioribus ciuitatis pro bono cōmuni, & quiete Reip. constitutum in foro animæ est ab omnibus obseruandum. Quod efficacissime docuit D. Aug. lib. 3. confess. dicens. *Pactum inter se gentis, aut ciuitatis consuetudine, vel lege firmatum, nulla causa, aut peregrini libidine violetur*. Huiusmodi pactum sunt hæc Gabellæ communi consensu impostæ, consuetudine obseruatæ, lege & priuilegio Regum firmatæ, adeo vt promittat sub iuramento Alfonso ille secundus, nullo modo ipsum, vel successores ipsius imposturos aliquas collectas, vel Gabellas, vt impostæ, a Ciuitate firmiores redderentur, ergo in conscientia sunt hæc persoluedæ.

Tertio, ab ipsamet familia Regia, exegerunt Magistratus Valentini, & exi-

gūt has Gabellas quādo ad nos accedunt Reges ipsi, adeo vt cū aliqui familiares Regū de eo dubitaret, & iudicarent non esse persoluendas habito super eare maturo peritorū concilio declararunt Reges ipsi, suis quoq; persoluendas esse, & tanquā iustas omnino debeti. Cap. 2. priuilegiorum. Alphonſi 3. habetur mandatū Petri 2. vbi cum recufarent emptores domus eiusdem Petri 2. & alii curiales soluere has impositiones quas vocamus Afsifa, præcepit Rex, vt ab omnibus persoluerentur tam a curialibus, quam a familiaribus domus suæ, quam ab omnibus domesticis, eo quod hæc a prædecessoribus suis essent concessa ad necessitates huius Ciuitatis leuandas. Idem præceptum subiicitur statim eodem cap. Ioanni. 1. vbi vtitur his verbis: Declaramus, ordinamus, statuimus, ac etiā prouidemus perpetuo irretocabiliter ad vberiore cautelam, nos, & nostram charissimam coniugem, & omnes nostros infantes nostrosq; & eorum omnes curiales, atq; domesticos, & generaliter alios

NO S vero visis, & diligenter recognitis, priuilegiis antedictis, auditisq; ad plenum semel, bis, & pluries in audientia nostra, vbi aderat copia Doctorum, Licenciatorū, & peritorum in iure, aduocatis fiscalibus nostris, & aduocatis Ciuitatis iam dictæ, habitis in & super præmissis cum DD. & conciliariis nostris, & etiā cum nonnullis aliis Doctoribus, & scientificis personis prægrandi acordio, & deliberatione, solemnī die, & hora, prædictis partibus præsentibus assignata, propositis corā nobis Sacrosanctis Euangeliis, Pronuntiamus, & declaramus causa cognita, & deliberate. Nos, & dictam illustrem coniugem nostram, ac Regem Siciliæ primogenitum nostrum, & alios filios, si quos Deus nobis dederit in futurū, & quoscunq; etiā in Regno nostro de cetero succedentes, & eorum coniuges, & filios, ac officiales, familiares, & domesticos nostros, & eorum, & ceteros quoscunq; teneri ad in perpetuum soluendum, & contribuendum in impositionibus impositis, & quæ de cetero imponentur, seu quæ colliguntur, & in posterum colligentur in Ciuitate Valentia. Non obstantibus quibuscunq; in contrarium allegatis, &c. Et super prædictis silentium perpetuum imponentes, &c. Mandantes autem thesaurario, & expensori dictæ Illustris Reginae, & aliis officialibus ad quos spectat, quatenus de omnibus, & singulis illis victualibus, atque rebus aliis quibuscunq; ad opus nostri, seu curiæ vsq; ad diem præsentem habitis, seu receptis, pro quibus impositiones istæ non fuerunt solutæ impositoribus Ciuitatis iam dictæ, seu illis ad quos spectat, impositiones easdem exoluant, atq; tradant, omnibus exemptionibus remotis. Lata fuit præsens sententia die Veneris 8. Maij, Anno a Natiuitate Domini 1401. Regniq; nostri anno 6.

VBI videt aperte ab isto Christianissimo Principe, vt rem iustam præcipi solutionem Afsifiorum Valentie, nec tā-

omnes vniuersos, & singulos debere ac teneri, & fore astrictos, & etiam astringendos contribuere, & soluere impositiones supradictas, &c. Iurantes sponte per Dominum Deum, eiusq; Crucem, & sancta Euangelia posita coram nobis, & corporaliter per nos tacta, hæc omnia supradicta, & singula grata, & rata habere, ac inuolabiliter obseruare, &c.

Ceterum cum deinde tempore rursus Christianissimi Regis Martini niterentur curiales ipsius, & domestici eius has Gabellas defraudare, & de eo conquirentur apud ipsum huius Ciuitatis Magistratibus, voluit vt res hæc a peritissimis Doctoribus examinaretur. An iusta sint huiusmodi Afsifa, & debita reuera in conscientia, & eare diligenter considerata, & disputata apertissimis DD. & ipsius Regis conciliariis, visisq; tribus priuilegiis quibus hæc Afsifa a Regibus confirmata erant, vt omnibus innotesceret, quam iuste debeantur, & a nemine posse iuste defraudari, hæc protulit sententiam quæ eodem loco continentur.

tum solui in posterum, verumetiam, vt rem iustam, & debitā in vtroq; foro, quæ soluta non erant, sed defraudata, resti-

tui.

tui. Nec valet quod aliqui excogitarunt, huiusmodi sententiam tātum habere vim in foro exteriori, non autem in interiori, ita vt in conscientia hæc non debeatur, possint tamen ab exactoribus postulari coram iudice.

Hæc in quā solutio non valet, nam vt vidimus tom. 1. nostrorū Cōmentar. q. 62. ar. 2. Controu. 4. estq; cōmunis sententia Doctorum, sententia iudicis iusta quæ nō nititur falsæ præsumptioni, sed fertur perfecta rei veritate, obligat in foro etiam interiori, sicut leges iustæ omnium DD. consensu in vtroq; foro obligant. In hac autem sententia Regis Martini nulla est falsa præsumptio, neq; nititur illa falsis testibus, sed propositis ipsi veris priuilegiis suorum prædecessorum, quibus conceditur huic ciuitati facultas imponendi necessarias Gabellas, explicatis causis, & necessitatibus ad quas leuandas sunt impositæ, & in quos vsus conuertantur, tum etiam rebus in quibus imponuntur. Sicq; explicata illi omni ex parte rei veritate, hanc ille tulit sententiam: quæ cum sit iusta, ab habente auctoritatem lata, & sine vlla falsa præsumptione, obligat omnino in conscientia.

Huic doctrinæ subscribunt D. Anton. 2. p. tit. 9. c. 13. §. 9. Sylu. Gabella cap. 3. q. 5. Driedo. lib. 3. de libertate Christiana. c. 5. Medina Cod. de Rebus restituent. q. 13. Qui licet non loquantur in particulari de his Afsifis Valentinis, satis tamen aperte eas probant, cum doceant impositiones constitutas a Magistratibus cuiusque ciuitatis, aut loci ad leuandas communes illius loci necessitates, etiam in rebus quæ deseruiunt ad proprium vsus, obligare, & esse persoluendas in foro animæ, cum debito restituendi ipsas a quocunq; defraudentur.

Nec Corduba, licet videatur subscribere contrariæ opinioni, audet illam cui subscribit aperte, & omnino affirmare, sed manet dubius. Mirorq; plurimum Alfonso de Castro virum eruditum aliter sensisse. Sed reuera hi a remotis iudicarunt, nec perceperunt in particulari quæ apud nos geruntur, etenim si illa habuissent satis perspecta aliter iudicassent, vereq; illis possemus dicere illud Poète. *Tu se hic esse aliter sentires*. Sicut ex nostris viri doctissimi, congregati a Reuerendissimo Domino, & sanctissimo Patre F. Thoma à Vilanoua, huius Ecclesiæ Archiepiscopi-

po, vt de hac re iudicium ferrent, nempe Petrus Maça, Thomas Real, Ludouicus Sapaterius, & ex religiosis Sanctissimus Pater Miconus, Petrus Salamaca, Franciscus Barbera, & alii grauissimi DD. ex omnibus religionibus, habitoq; super ea re, maturo consilio, explicarunt deberi in conscientia, & decipi plurimum imperitum vulgus, & eos omnes qui aliter sentiunt. Quod publice, & priuatim sepe retulerunt Ioannes Luuiela, & Magister Iacobus Montiel Augustinianus, eiusdem Archiepiscopi confessorius, qui illi congregationi etiam interfuit. Eadem sententia semper fuit recepta inter peritos, & timentes Deum huius nostre scholæ, sic enim docuerunt Ioanes Baptista Burgos, Augustinianus, Ioachimus Molina, Ioachimus Mijauila, & eruditissimus Magister Blasius Nauarro. scriptam reliquit in suo opusculo de Vectig.

Aliorum argum. Ex supra dictis facile diluentur. Primum illud cui maxime nonnulli nituntur cum Caietan. solutum est Art. 3. contro. 6. cum disputarem de materia debita vectig. Vbi vidimus, ex communi consensu populi, quando necessitas urget, & merces sunt iam nimium oneratae, prudenter & recte imponi collectas in rebus quibus vitur ad victum, & vestitum: sicut docet D. Anton. & alii quos ibi citauimus. Nec grauari propterea pauperes hac via, cum hæc Gabellæ in maiori multo quantitate colligantur ex vestibus quam ex alimentis, vestibus autem frequētius, & carius, vti ditiores, & potentes quam pauperes neminem latet, Sed ne hæc in genere, & in communia tantum dicamus, ostendam quam parum, aut fere nihil pauperes in alimentis grauentur, dimitamq; vestitum, cum in eo, vt modo dicebam plura persoluant qui magis abundant, & ditiores sunt, eo quod, & frequentius vestes emant, & pretiosiores.

In alimentis ergo parum aut nihil omnino grauari ex singulis patet aperte. Primo, in pane vectigal sex solidorum quod persoluitur ratione mensuræ quæ vocamus *Cabiz*, a pistoriis, & nō ab aliis, diuisum per singulos panes quos ipsi coctos publice vendunt, adeo exiguum est, vt propter illos sex solidos nihil omnino addatur, aut detrahatur vniciq; panis: quod constat experientia eorum, qui conficiendis huiusmodi panibus, & ponderandis

derandis

derandis proficiuntur à Repub. potestq; etiam patere distribuendi istos sex solidos per septem, vel octo libras monetæ Valentiniæ, quas valet vna cum expensis singula mensura istarum quas dicimus *Cabellæ*, distributa in minuitores panes, qui cocti publice venduntur.

Secundo. In carnibus nullo etiam modo onerantur. Primo. Quia carnibus quando minutim in macello venduntur nulum est impositum vectigal, sed quando afferuntur ab ipso venditore pro quacunque pecude viua persoluitur certa Gabella exigua. Secundo, quia etiam si in carnibus quando minutim venduntur Gabella aliqua, vel collecta existat, vt in aliquibus locis fit, ratione illius, non magis onerantur pauperiores, sed ditiores, cum hi sint, qui in maiori quantitate communiter carnes emunt.

In vino autè est quidè maior collecta, sed merito: quia cum necessario essent collocandæ aliquæ collectæ in rebus quibus vinum, eo quod iam satis essent grauatae aliæ merces, (vt diximus,) non debuerunt illæ collocari præcipue in pane, & carne, quibus omnino indigemus, sed in vino cuius minor est necessitas, & quo parcè ac sobriè vti corporis & animæ saluti maximè expedit. Quid? quod si in hac parte aliquid esset impositum grauius onus alimentò vini, maius certe onus subirent ditiores, quibus propter maiorem familiam maiori copia vini opus est. Fauet maxime huic doctrinæ quod Rex noster Philippus anno 1558. cum ad expensas factas in hac ciuitate in custodia ipsius, ratione cuiusdam pestis, oporteret quandam Gabellam necessario constituere, scripsit, vt duo denarii qui de nouo collocandi erant, sic imponerentur: dimidium denarii in mercibus, eo quod satis onerato sint, aliud dimidium in vestibus, & integer denarius in vino.

Ad secundam. Postulat hoc argum.

AN COLLECTA QVAM

privatus populus sibi imponit obliget etiam exteros.

HAC in parte Cayet. & alii maxime impingunt. Nihilominus asserimus etiam obligare, neq; hoc nomine hæc nostra Assisfa esse iniqua. Ad quod obseruandum est, collectas bifariam constitui posse, vel ad solam utilitatem populi, vel ad com-

muniem tam eorum qui populum illum incolunt, quam aduenientium collectas: in solam populi & ciuū ipsius utilitatem impositas verissimū est solum populum debere soluere, at si collecta instituat tanquam omnibus necessaria, & incolis & exteris, recta ratio docet, vt quod pro communi omnium utilitate constituitur, ab omnibus qui illius utilitatis sunt particeps persoluantur. Iure enim naturæ qui particeps est commodi, debet & particeps esse damni. Vnde illud commune dictum, *Cum honoribus & oneribus*, Quæ Regula exemplis potest illustrari Ecclesiastici immunes sunt à persolvendis tributis & vectig. at si impositio aliqua ita sit necessaria & utilis clericis, sicut secularibus, tenentur quoq; illam persolvere, vt statim dicemus. Quo nomine Adrian. 6. in bulla quam hic aposuimus, præcipit vt Generale vectigal huius regni persoluantur ab omnibus, quia in omnium cedit utilitatem. Pontes quando eriguntur, & imponitur Gabella ad illorum expensas, ab omnibus transeuntibus soluitur, siue sint Ecclesiastici, siue vicini, quia omnibus est communis illa utilitas. Cū leges v.g. Hispaniæ solis Hispanis conditæ sint, ad nos tamen venientes, quia quandiu apud nos agunt, rebus fructibus, & cæteris bonis Hispaniæ vtuntur, eisdem tenentur legibus. Cum ergo hæc Gabella deseruiant in communem omnium utilitatem, tam incolarum Valentiniæ, quam exterorum, vt omnes habeant ædificia vbi commode negotientur, siue litibus siue contractibus incumbant, iudices & Magistratus qui omnium salutem prospiciant, alimenta quibus omnes vtuntur, tam incolæ quam exteri, tenentur omnes & iustissime illas persolvere.

Conf. hoc illa doctrina D. Augustini lib. 3. confess. *Vt pactum Ciuitatis necessis, nec peregrini libidine violetur.* Et sententia illa Regis Martini, vbi suos domesticos, curiales, & familiares etiam exteros præcipit has Gabellas soluere, hoc nomine quia qui vtuntur rebus huius ciuitatis, æquum est vt ipsius quoque onera sustineant. Deniq; est iam velut quoddam ius gentium communi omnium nationū & prouinciarum vsu receptum, vt qui ad nos veniunt Gabellas huius Ciuitatis persoluant, qui ex Valentia alio proficiscuntur, soluant etiam Gabellas loci quo perueniunt. Sicq; obseruatur in toto orbe.

Tertium

Tertium argumentū est omnium imbecillius.

Primo quia & si nonnullæ institutæ sint propter aliqua ædificia, quæ iam sunt extracta, vel ob aliquas necessitates quæ iam cessarunt, subortæ sunt nihilominus vt ex dictis constat aliæ maiores, in quarum leuamen conuersæ sunt illæ Gabellæ. Quod maxime, oportere, iam vidimus. Illud vero ita habere in hac nostra Ciuitate ex dictis abunde constat. Et ita nonnullæ perseuerant, vt duo illi denarii additi vectigali mercium ad construendam domum negotiationis, & similes: quæ cum protrahuntur non fit à solis Iuratis, sed communi ac generali congregatione populi conuentu, & eorum concilio & assensu, Quomodo ista Gabella Lonje noue inter alias protracta est, ad stipendia & ædificia huius nostræ Scholæ. Dixi initio huius solutionis, nonnullæ Gabellæ: nam ridiculum est, quod multi nostrarum rerum ignari arbitrantur, omnia Alsina Valentiniæ ad solam fabricam istius domus esse imposita: Tū quia pleraq; eorum antiquiora sunt, tū quia quæ de nouo imposita sūt aliis deseruiunt necessitatibus.

ARTICVL. VI.

Qui sint immunes a solutione Gabellarum.

Controversia Prima.

AN PAVPERES ET LOCA

sacra eximantur a soluendis Gabellis.

GABELLAS in genere omnes tenentur persolvere. Nam cum illæ pro communi imponantur necessitate, sicut ad bonum commune omnes tenentur, ita quoque ad Gabellas. Excipiuntur tamen ab ista obligatione nonnulli iustis de causis.

DE PAVPERIBVS.

PRIMO, vt optime docebat sanctissimus ille Archiepiscopus F. Thoma à Villanoua, pauperes qui omnino pauperes sunt, nec habent vnde viuant, nisi aut ex eleemosinis publicis, vel priuatis, aut ex mercede diurna quam singulis die

bus lucratur, quæ ita est illis ad victum, & sustentationem naturæ præcise necessaria, vt si quid illius in aliud expendatur, oportet deficiat eis aliqua pars necessarij victus. Qui adeo pauperes sunt, non tenentur ad soluendum vllum genus Gabelle. Etenim eos qui ita indigent, vt nihil re vera habeant, præter ea quæ omnino, & simpliciter sunt illis necessaria nature, & sustentationi, iniquum esset obligare ad leuanda onera Reip.

Et probatur. Non minus debemus soluere debita quæ aliis creditoribus, & priuatis amicis, vel ciuibus debemus, quam vectigalia: cū ad vtraq; teneamur ex iustitia: sicut docuimus 1. tom. q. 62. agentes de restitutione ar. 8. At qui solū habent quæ præcise, & omnino sunt necessaria victui, & naturæ, non tenentur ad soluenda priuata debita suis creditoribus, ergo neq; ista vectigalia.

DE NOBILIBVS.

SECUNDO. Sunt immunes à tributis, & vectigalibus Regiis nobiles, qui Regia concessione ab eis eximuntur. A tributis inquā, & Vectigalibus Regiis, nā à Vectigalibus impositis ad necessitates Regni, vel priuatæ alicuius Ciuitatis in qua viuunt, Rex non potest eos eximere, quia non est Dominus bonorū Reip. Nec potest efficere, quin teneantur ad leuanda onera suæ Reip. quicūq; sunt illius membra, & ciues. Ab his vero quæ Regi ipsi persoluantur potest eos liberare ac eximere, quia huiusmodi concessio fit ob præclara aliqua facinora illorum quibus ista immunitas conceditur, vel suorum: ob quæ decet dignitatem, & equitatem Regi illis gratum esse, & aliquod munus, & mercedem reddere. Vnde cū posset Rex huiusmodi hominibus aliquam magnam pecuniam in præmium suorum gestorum reddere, è qua viueret, concedit eis hoc priuilegium loco illius pecuniæ, & mercedis. Quo fit vt iuste hoc à Rege illis concedatur, & iuste illa immunitate ipsi gaudeant.

Debet autem in huiusmodi concessionibus duplex conditio obseruari. Prior, vt nec temere neq; adulatoribus hæc concedantur, sed præclarum quid facienti in obsequium Reip. Posterior, vt quod huic conceditur, non cedat in aliorum grauamen, nec pars quæ ab hoc erat persolueda.

uenda, & à qua eximitur, aliis imponatur, sed idem à cætero populo exigatur, nec aliquid addatur, propter id, quod huiusmodi nobilibus per talia priuilegia remittitur, sicut reuera fit.

DE ECCLESIIS.

TERTIO sunt immunes ab omni Gabella persoluenda, cuiuscunq; generis Ecclesie, & illarum bona, tam immobilia & permanentia, & loca que possident, quam mobilia, vt vestes & vasa sacra illarum, quando aliquid ex officinis mercatorum emitur, vel aliunde adducitur ad Ecclesiarum vsum. Hoc priuilegio & immunitate gaudent Ecclesie & illarum bona ex antiquissimo priuilegio cristianissimi Imperatoris Constantini Magni, & successorum. Resert Urbanus Papa Can. Tributū. 23. q. 8. varias immunitates concessas Ecclesiis, & Ecclesiasticis, à Cōstantino, Cōstante, Valente, Valētiniano Iustiniano. Et duobus proximo sequētib; nēpe Can. Secundū, & Can. Sancitum. à Ludouico pio: Lege circa hęc Zozomenū in historia Ecclesiastica lib. 1. c. 8. Idē habetur c. 1. de immunitate Ecclesiarum in 6. Vbi Alexā. 4. Ecclesias liberaas definit ab omni exactatione, estq; communis omnium doctrina in cap. Non minus. de immunitate Eccles. Et in iure ciuili. L. Nulla communitas. & L. Placet. Cod. de Sacrosanct. Eccles.

Tenētur autem nihilominus ad tria genera onerum seu impositionum. Imprimis ad ea que dicuntur realia, seu patrimonialia, qualia sunt que in loco vel re Ecclesie collata iam preexistebant ex antiquo & ordinario iure, erantq; iam ordinaria, & perpetua. Vt si concedatur locus in Ecclesiam, vel monasterium, aut hereditas aliqua eis conferatur, in quibus existerat aliquis sensus vel impositio, que solebat persolui ratione illius loci, & hereditatis vel Principi, vel Reip. vel alicui priuato, manet ille census vel impositio nec tollitur, eo quod ibi sit erecta Ecclesia. Habetur simile cap. Quanto, de censibus, sed apertius L. Imperatores. ff. de Publicanis. Est enim velut regula DD. *Rem in usum ad Ecclesiam cum onere suo.* In Can. Secundum canonicam 23. q. 8. Et in Can. Sancitum. de Censibus. Estq; cōmunis opinio DD. Panor. & Innocentii. In cap. Non minus. de Censibus. Et cap. fina. de vita & honestate clericorum. Ioann. And. &

Archidiaconi in Clementina Presenti. de Censibus & c. 1. cod. tit. lib. 6. quibus subscribunt Sylu. Immunitas cap. 1. quest. 3. num. 3. Tabienfis. Excommunicat. cap. 3. casu 18. numer. 3. Angelus verb. Immunitas num. 38. quos sequuntur reliqui omnes Sum. niste.

Ad impositiones vero nouas, vel census extraordinarios non tenentur: quia hęc est immunitas qua ex tot priuilegiis Pontificum & Imperatorum gaudent loca Deo & Ecclesiis dicata.

Sunt alii census & impositiones secundi generis, que vocantur naturalia vel ex natura rei, ad que etiam tenentur Ecclesie: huiusmodi sunt, que imponuntur ad reficiendam viam, puteum vel pontē, aut quid simile, quod omnino & simpliciter est necessarium Ecclesie, sicut & ceteris ciuib; . Quando ad huiusmodi necessitatem aliquid imponitur à Principe vel Rep. ipsa natura rei ostendit debere quoque Ecclesiam in illis expensis contribuere, cum non minus illa edificia sint ei necessaria quam ceteris. Ita docent omnes Iuriste in L. Ad instructiones. C. de Sacrosanct. Eccles. & omnes DD. supracitati.

Sunt & alię impositiones tertii generis, que dicuntur concernere pietatem, vt constructio pontis, muri, vię, &c. quibus simpliciter & omnino non indiget Ecclesia, indigent tamen ciues loci in quo est Ecclesia, & ita videtur quodammodo ad pietatem pertinere, vt Ecclesia illi quoque necessitati faueat, de huiusmodi Sylu. & Tabien. locis citatis ita distinguunt ex cōmuni doctorum consensu, & optime: *Aut necessitas (inquiunt) illa respicit Ecclesiam indirecte, & à remotis vt aiunt, & secunda quandam tantum consequentiam, quia vilitas populi resultat etiam in cōmōdum Ecclesie, vt quando fit aque ductus quo hereditates secularium commodius colentur, vberioresq; reddent fructus, etiam si Ecclesia nullam habeat hereditatem aqua illa irrigandam, nihilominus vtile etiam est indirecte Ecclesie, vt hereditates alię secularium vberiores fructus reddant, etenim vt Hispani dicitur: *Quando han los campos, han los santos.* Si ad huiusmodi necessitates constituatur aliqua impositio non tenentur Ecclesie ex debito, pie tamen agent, si contribuant; Sed id efficiendum est approbante Episcopo cum clero, vt habetur aperte in illo cap.*

cap. Non minus. de imunit. Ecclesi. & consulto prius Roman. Pont. & non aliter, vt habetur in illo cap. Aduersus eod. titu. nisi iam necessitas adeo vrgens esset, vt non esset locus consulendi Rom. Pon. nec pateretur talem moram.

Potest vero necessitas illa populi quā vocamus piam, directe etiam, & immediate respicere non minus vtilitatem Ecclesiarum, quam laycorum, vt si societas sicariorum deuastet hereditates tam Ecclesiarum quam secularium, vel quid simile quod ad omnes exæquo pertineat, tunc tenentur etiam Ecclesie illam impositionem, ad talem necessitatem cōstitutam persolvere: non tamen ex deliberatione solius populi, sed communi consensu tam Cleri quam populi, cū ad omnes pertineat: Ex illa Regula: *Quod omnes tangit ab omnibus debet approbari.* Et Clementina prima de censibus. Vbi dicitur. *Natura consonum esse illos non recusare onera, qui verum commoda complectuntur.* Neq; ad hoc indiget, vt cōsuletur Rom. Pont. sufficit consensus Episcopi, & Capituli. Quo nomine ad necessitatem quā patitur hęc nostra Ciuitas Valentie in paranda annonæ tritici, persolunt etiā nouum impositū tritici Clerici, ex consensu Cleri, interuenienteq; Capitulo vnā cum Senatu ad talem impositionem constituendam.

Sunt qui existiment, Ricardum quolibet 2. q. 30. art. 5. illius questionis docere, posse Ecclesias, & personas Ecclesiasticas habentes bona temporalia compelli à iudicibus, vel Magistratibus propria autoritate ad soluendas collectas, vel Assisa que imponuntur ad reficiendum pontes, vias, vel similia edificia bono communi necessaria.

Sed re vera aliud ibi docet Ricard. quā isti opinantur, nec eius sententia à nostra dissidet. Constituit enim imprimis Clericos habere duo genera bonorum, quædam que consistunt in solis decimis, primitiis, & oblationibus fidelium: vt beneficiis, & elemosinis quas recipiunt pro missis, & aliis officiis diuinis, ac ecclesiasticis; quæ bona Nicolaus Papa appellauit partem leuiticam, Canon. Si in mortem 23. q. 8. Alia vero sunt bona eorū tēporalia, vt possessiones, vel census, quæ aut hereditario iure, aut proprio labore, & industria sibi compararūt;

quæ ad eorum hæredes ipsis defunctis transferenda sunt.

Secundo cōstituit licet non satis aperte, sed ex progressu orationis colligitur omnino, illum ita constituere, refectio-nem istam pontium, viarum, aut similiū quādoq; non minus esse omnino ac precissè necessariam possessionibus, & hereditatibus Clericorum, quam laycorum, quandoq; vero non esse ita necessariam, licet sit illis vtilis, quatenus quidquid in bonum commune cedit, ipsis quoque vtile est.

Quibus positis docet ibi Ricardus hęc. Primo si quidem Clerici, vel Ecclesie, hereditates, & possessiones habeant, quibus refectio illa pontiū, & viarū aquē ductus, & similia ita est omnino, & præcisè necessaria, sicut possessionibus laycorū, teneri Clericos, & Ecclesias in sumptus, & impositiones quæ ad illos instituantur, sicut & laycos; posseq; ad id à iudicibus compelli, quia tales sumptus, & impositiones, & earum obligatio consequuntur possessiones illas; & personas ratione ipsarum possessionum: sed ita vt hæc communi concilio Clericorum, & secularium instituantur. Cum digniores sint Clerici in communitate quam layci, aliter non teneri si à solis laycis in consultis Clericis constituerentur impositiones ab omnibus soluendę, & pro causis omnes concernentibus: quia non seruarent tunc layci honorem Clericis debitū. *Non sunt autem sua iura seruanda ei, qui alienum ius violare non metuit.* Vt dicitur extra de priuilegiis cap. Vt dilecti filii. Et. 23. q. 2. can. Sic decet.

Si vero Clerici non habeant huiusmodi possessiones, vel hereditates, quibus illa edificia ita necessaria sint, licet vtilia, cum iudex, vel Magistratus secularis non habeant ius, nec in ipsos, nec in alia bona eorum, oportere adire ordinariū, qui inspecta boni communis necessitate, & indigentia, ad quam leuandam soli seculares non sufficiunt, consentiat, vt Clerici in illud etiam contribuant, cuius consensu habito ad Summum Pont. recurratur: vt sic compellatur etiam Clerici impositiones illas persolvere. Quam doctrinam Ricardi perspicuum est maxime conuenire cum his quæ hoc loco docuimus, tantum ab est, vt ab ea recedat

**AN CLERICI ET RELI-
giosi sint immunes a solutione Ga-
bellarum.**

VARTO eximuntur etiam ab omni vectigali, & Gabella quocunq; nomine censentur, omnes Ecclesiastici: tam Clerici quam Religiosi. Ita Angelus, Sylu. Tabien. Armilla, & omnes vno ore DD. locis citatis. Estq; definitum in cap. 1. & 2. de immu. Eccl. lib. 6. in cap. Sancitū. De censibus. & cap. Non minus. ac cap. Aduersus. de Immune Eccl. & aliis multis locis: potissime cap. Quamquam. De censibus. in 6. vbi excommunicantur, si persone singulares sint, quicunq; aliquas Gabellas exegerint ab Ecclesiasticis personis, si admoniti non destiterint, & restituerint accepta: si vero sit communitas, vel Resp. interdicitur. In cap. Non minus. Excommunicantur Consules, Rectores ciuitatum, & locorum, & Potestates imponentes Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis tallias, aut vectigalia, si admoniti non destiterint: & omnes qui prebent concilium, fauorem, vel auxilium, & eorum successores.

In cap. Aduersus excommunicatur Rector, & Governator qui succedens priori a quo inique tales Gabelle fuerunt a Clericis exactæ, nisi intra mensem faciant illas restitui, vnde iuxta hoc cap. Aduersus: non solum est excommunicatus prædecessor qui Gabellas exegit a Clerico, verumetiam successor, qui non curat diligenter, & facit, vt illi Clerico intra mensem restituantur. Quod si hic successor prestiterit, quod in se est, nec restituta sint, non incidit in excommunicationem, prior tamen qui illas exegit manet semper excommunicatus.

Excommunicantur etiam in Bulla Pij. V. & a temporibus ipsius omnes qui in fructibus, & redditibus Ecclesiæ formaliter, & qua tales sunt, nempe pertinentes ad Ecclesiam, vel Religionem, imponunt tributa, contributiones, decimas, tallias, prestantias, vel alia onera, aut illa exigunt sine facultate, & concessione sedis Apostolicæ, etiam si consentiente parte illa exigant. Deniq; in Conci. Viennensi. & habetur in Clementina Presenti. De cen-

sibus. præcipitur Episcopis, vt præter obligationem iuris naturalis, quo tenentur protegere suos Clericos, & illorum immunitatem, vt oues suas, ex præcepto istius Concilij teneantur denuntiare, vt excommunicatos, quoscunq; imponentes, vel exigentes quascunq; Gabellas a Clericis, & imponere interdictum in locis, & terris, in quibus a Rep. vel communitate exiguntur ab eis, ipsi vero Ecclesiastici qui aliquas Gabellas persoluerint exactas sine facultate Sedis Apostolicæ; iure antiquo etiam excommunicabantur in illo cap. Clericis. De immunit. Ecclesiæ. lib. 6. modo tamen ista excommunicatio iam non est in vsu, imo reuocata in Clemēt. prima De immunitate Eccl. Manet tamen semper præceptum naturale Clericis non persoluedi illas, peccaretq; qui vltro persolueret iuxta quantitatem materię. Primo, quia eo ipso quo fuit aliquo tempore imposta excommunicatio: ostēdit Ecclesia se velle id obseruari a suis Clericis sub mortali, cum excommunicatio non feratur nisi pro mortali tantū, est autem sublata excommunicatio ad securitatem conscientię, non tamen ad minuendum ius immunitatis Ecclesiasticæ. Secundo, quia qui talia solueret in quantitate offerret scandalum, & occasionem litibus; isti enim exactores (vt solent esse cupidi) ex facto vnus, vel alterius niterentur introducere sub titulo consuetudinis, vel adquisitæ possessionis aliquem abusum in damnum immunitatis Ecclesiasticæ. Careret tamē peccato qui coactus aliqua vi cui non valeret resistere, solueret.

Circa istam immunitatem, & censuras in ipsius fauorem latas a iure, aliqua obseruanda sunt. Prius est, ex cap. illo Quamquam. & aliis, non solum Ecclesiasticos esse immunes ab omni Gabella, vbi aliquid illi emunt ad proprios vsus, vel suæ familiæ, verumetiam omnia bona ipsorum sint siue bona Ecclesiastica, & quæ titulo sui beneficii possident, siue secularia, vt patrimonialia quæ hereditate, obtinuerunt, vel castrensia quæ propria industria sibi adquisierunt. Ita communiter omnes DD. Quia definitur in textibus istis, esse immunes ab omni Gabella Ecclesiasticas personas, & eorū bona, præter ea quæ negotiationis causa ab ipsis aliquo defferuntur. Vnde cum sit regula

gula iuris, vt quando a voce communi aliquid excipitur, eo ipso cætera, quæ non excipiuntur, intelligantur comprehensa in illa voce communi, in istis autē textibus Ecclesiasticis, & bona eorum dicuntur libera, & immunia ab omni Gabella, præter ea quæ negotiationis causa ab ipsis defferuntur, sequitur aperte Clericorum fructus, vt frumentum, vinum, & similia circa quæ non exercent mercaturam, sed colligunt ea ex suis hereditatibus, quocunq; titulo iusto illas possideant, libera esse quando ea aliis vendit ab omni vectigali. Etenim cum mercatura sit aliquid emere, vt immutatum alteri vendatur, fructus quos ex suis hereditatibus Clerici colligunt aliis vendere non est mercatura, sicut nec agricola dicitur mercator, aut negociator, quia fructus quos ex suo agro colligit vendat, vt art. 4. huius quæst. 77. art. 4. agentes de mercatura, & explicantes qui dicuntur illam excucere vidimus. Non ergo tenentur Clerici ad aliquod vectigal ratione eorū quæ ex suis hereditatibus colligunt, & vendunt. Ita Panor. in cap. fina. de vita & honestate Clerico. quem sequuntur Sylu. verb. excommunicatio 9. casu 5. §. 2. Et verb. Immunitas c. 1. q. 6. num. 3. Tabien. verb. Excommunicatio. 5. casu 18. nu. 4. habeturq; aperte 12. q. 2. can. Ecclesiarum seruos. & in illo c. Quamquam. Et in illa Clementina, Presenti. & L. omnis. Cod. De Episcop. & Cleric. Nec per contrarium vsus potest contra hanc immunitatem Ecclesiæ, & Ecclesiasticorū præscribi. L. Item nulla communitas. Eodem titulo modo citato.

Imo est communis Iurisperitorum sententia, vt docet Azpilq. explicans c. istud Quamquam. De censibus. in suo Manuali c. 27. nu. 128. Vbi vtitur hoc exemplo, vt si monasterium, vel Clericus habeat venam ferream suam in suo fundo, eamq; asportet in alia loca, vt inde ferrum conficiat, & vendat, non debeat Gabellam aliquam, vel vecturam: vt docent Federicus conf. 207. Ancar. in illo Cap. Quamquam. & Cynus ab omnibus in hac parte receptus in L. omnes. Cod. De Episcopis & Clericis. §. Priuilegia. Quamquam debet reuera si emeret solā venam, & aliorum ministrorum manibus ferrum ex ea conficeret aliis vendendū, quia tunc iam exerceret mercaturam, cū rem alienam emeret, vt eadem licet mutatam aliis cum lucro venderet. Idem etiā docuerunt Ber-

tachin. in suo erudito tractatu De Gabellis. part. 7. nu. 18. affirmans, & ostendens Clericos posse facere vendi vinum, vel frumentum suum, tam minutim quā in maioribus quantitibus sine solutione Gabellæ, quando vinū illud, vel frumentum, quod venditur ex propriis illius vineis, aut ex Abbatia, vel beneficio ipsius est: quia tunc non exercet mercaturam. Idē Petrus Rebuff. 2. tom. constit. Regia. tract. De mercat. art. fin. num. 23. affirmatq; ibi, a Rege, & suprema curia ita fuisse sæpius declaratū. Etenim quod non sit mercatura, vel negotiatio, quādo quis vendit granum, vinum, aut oleum suum ex suis fundis, & agris collectum, docent Panorm. volum. 1. dub. 2. Concil. 6. Decius in cap. Ecclesia Sanctæ Marię. De constit. colum. penult. & multi alii grauissimi Iurisprontificii interpretes.

Cæterum si Clericus hereditatem suam locauit, aut in integrū, aut medietatem fructuum, tunc agricola tenetur illorum fructuum, qui sibi pertinet Gabellas solvere, perinde ac si proprii ipsius essent, Idēq; dicendum si Clericus habeat aliqua bona cōmunia cum fratre suo, quia immunitas transit a persona in fructus. Quo fit, vt si fructuum sit dominus Clericus, sint liberi si vero agricolę ipsius, vel fratris, nō sunt liberi. Ita Sylu. Excommu. 9. casu. §. 3. & casu 21. §. 6. vbi adducit Geminianum, & Federicum in cap. Quamquam. ita docentes. Quia pars agricolæ, vel fratris secularis est.

Secundo, sequitur aperte ex istis textibus res quas emunt Clerici, vt aliis vendant, & circa quas exercent mercaturam, siue perse ipsos, siue per interpositā personam, eas omnes in cōsciētia debere Gabellas omnes quas debent seculares: quia hoc est proprie negotiatio, aliquid emere, vt immutatum alteri vendatur. Ita Syluest. Tabien. & omnes DD. imo habetur aperte in illo cap. Quamquam. Dixi res quas emunt Clerici, & sunt ipsorum ad vendendum aliis. Quia si Clericus res non suas, sed Ecclesiæ transferat in alium locum causa negotiationis, non potest ab illis rebus quæ reuera sunt Ecclesiæ exigere Gabella. Vt optime Panor. Et Sylu. locis citat. docent, quia delictum Clerici Ecclesiæ non potest nocere nec debet.

Tertio, est obseruandum (vt supra docuimus cū Cayet.) istas censuras licet Papales sint, non tamen pertinere ad processum Papæ quem communiter vocamus

mus Bullam in Coena Dñi, quia in ista bulla solum excommunicantur omnes imponentes, vel exigentes nouas Gabellas, à quibuscunq; illas exigant, hic autē est sermo de Gabellis, quæ simpliciter iustæ sunt, & impositæ ab habente auctoritatem, iusteq; à secularibus exiguntur, sūt tamen ab illis excepti Clerici. Vnde tota iniquitas talium exactorum in eo solum consistit, quod exigant ab exemptis immunitate Ecclesiastica, minime vero in eo quod imponat, vel exigant nouas Gabellas, quod prohibetur in illa Bulla in Coena Domini. Vnde qui iustas & quas à secularibus exigere possunt, à Clericis exigunt, non incidunt in Bullam Coenæ, sed in aliam tantum excommunicationē Papalem: qua percipiuntur in textibus illis citatis, à qua satisfacta parte per Bullam Cruciatæ absolui possunt, vt constat ex eisdem textibus. Ex quibus etiam liquet esse prius admonendos talia exigentes, ne amplius illa exigant, sed accepta restituant, ita vt nisi destiterint ac restituerint accepta admoniti, tunc denūcientur excommunicati, ante admonitionē vero, nec excommunicati sunt, nec vt tales denunciandi: quia textus ille in cap. Quāquam. & cap. Nō minus. ita aperte habet.

Quarto est obseruandum, controuersum esse inter DD.

An minister vel gubernator qui videt suo muneri esse annexum exigere Gabellā a Clericis, & praestitit quidquid potuit, vt obtineret a Rege, vel Rep. vel aliis quorum interest, ne talis Gabella exigatur ab ipsis, teneatur relinquere officium cui talis exactio annexa est, vel possit tuta conscientia illud retinere, cum praestiterit, quantum in ipso est, ne talis Gabella exigatur.

Innoc. in cap. Nouerit. de sent. excom. Ioan. And. in C. Aduersus. Quos sequuntur nonnulli, sentiunt istum gubernatorem, cuius officio talis exactio annexa est, incurere excommunicationē quā diximus, & cum excommunicatio non incuratur nisi pro peccato mortali, consequenter peccare istū mortaliter. Vnde iuxta hoc cū quoduis munus dimittendū sit, cui est annexum peccatum mortale, tenebitur talis gubernator dimittere illud officium. Et probatur ratione. Quia licet immunitas (vt dicemus) sit à iure humano, at existēte tali immunitate exigere talē Gabellā à Clericis est iniustū, & furtū, ac prohibētū lege naturali & diuina: sicut apropiatio rerum est quidem à iure gētū, at ea

facta auferre a Petro quod ipsi apropiatū est, est prohibētū omni iure sicut furtū, relinquendum autem est quodcunq; officium, ne violetur lex naturalis aut diuina.

Panor. in dicto cap. Aduersus. iudicat istam sententiam nimis rigidam. D. Nauar. in suo Manuali cap. 27. nu. 115. sentit non esse istum excommunicatum, nec teneri ad dimittendū officium, cum ipse praestiterit quidquid potuit ne Gabella illa exigatur, quia hac immunitas Clericum est a iure humano, quod non debet obligare cum tanto damno.

Angelus quem sequitur Tabien. verb. Immunitas §. casu. 18. §. 4. voluit post factam, id est post collectam Gabellam à Clerico, non teneri ad dimittendū officium, sed sat est illam restituat, vel ex propriis: ante factum vero, prius debere dimittere officium quam illam exigere, quando aliter non potest officium illud retinere, nisi exigendo talem Gabellam, ab eo, a quo iniquum est illam exigere. Et huic sententiae subscribit aperte Sylu. Excommunicatio. cap. 9. nu. 5. §. 8. vbi ait: officiales istos resistentes eo modo quo dicimus, non esse excommunicatos, nec peccare, cum ipsi talia non imponat, nec exigant, sed solum receperint aliquando, restituerint vero iam illa, nec teneri ad dimittendū officium, nisi quando illud aliter omnino exercere nō valent, nisi imponendo, aut exigendo istas Gabellas a Clericis. Vbi miror D. Nanarrū afferre Sylu. & nonnullos alios in suam sententiam, cum oppositum omnino doceant.

Nos Innocentii & Ioan. Andree, sententiam probabiliore iudicamus. Potestq; confirmari praeter rationes adductas: quia non minus iniquum est exigere Gabellā, ab eo qui non tenetur illam soluere, quā exigere Gabellā iniustam: sicut non minus iniquum est, iudicem velle iudicare illum qui non est sibi subditus, quam eum qui non est iudex velle iudicare aliquos: sed prius est dimittendū officium quā exigenda Gabella iniusta, ergo similiter prius quoque est dimittendū officium, quā exigenda ab eo qui illam non debet.

Secundo, Immunitas Clericorum circa suas personas maxime in causa sanguinis à iure humano est, vt vidimus i. tom. nostrorum cōmen. q. 66. ar. 7. Contro. 1. agentes de iurisdictione quæ requiritur in iudice: at nihilominus si Rex praeciperet praetori, vt iudicaret Clericum in causa sanguinis,

sanguinis, vel illud & si meritū punirēt, peccaret grauissime iste pretor, & incurreret cano. Si quis suadete deberetq; prius dimittere officium quā illū Clericum iudicare: ergo similiter etsi hæc immunitas concessa Clericis ne soluāt Gabellas sit à iure humano; vt statim videbimus, nihilominus exigēs illam à Clerico peccabit grauiter, veluti inique exigens rem non debitam, incurreretq; censuras iuris contra exigentes Gabellas à Clericis.

Nec ratio Panor. valet, aut D. Nanarri, ius humanum non obligare cum tanto damno, vt dimittatur officium, non enim asserimus dimittendū officium ob ius humanum, sed quia violatur lex naturalis ac diuina, quæ prohibemur inique aliquid exigere: exigere vero a Clerico Gabellā, etsi ista immunitas a iure humano illis conueniat, ea tamen posita, & stante iniquum est & furtum.

Quinto obseruandū est circa excommunicationem, quæ habetur in Bulla Pij §. illam non esse nouam, sed explicationē antiquæ. Etenim cū iam in omnibus bullis Coenæ Domini habeatur illa clausula, excommunicari omnes imponentes nouas Gabellas, nec vnquam fuerit in vsu apud fideles, & Catholicos exigere Gabellas ex fructibus & redditibus Clericorum sub hac ratione & nomine, quia sunt fructus Clericorum, hoc namq; modo ab ipsis illas exigere esset ostendere graue odium in bonā Ecclesiæ & Clericorum: propterea qui postulare Gabellas ex bonis Clericorum qua talia sunt, nempe qua bona Clericorum, introduceret profecto nouas Gabellas, & consequenter incurreret clausulam illā contra imponētes noua pedagagia sine consensu superioris auctoritatē habētis. Vnde clausula ista huiusmodi bulla loquitur formaliter & proprie, vt incurrāt censurā istā imponentes, vel exigētes Gabellas quascunq; ex fructibus & redditibus Ecclesiasticis, qua tales sunt, & sub ea ratione quā fructus sunt Ecclesiæ.

Vltimo loco circa hanc immunitatem Ecclesiasticorum, qua liberi sunt a solutione quarundam Gabellarum, videamus oportet.

Controuersia Tertia.

QVO IVRE HAEC IMMUNITAS Ecclesiasticis conueniat, diuino ne an humano iure?

LERIQVE Iuriscanonicis interpretes, quibus consentiunt nonnulli Thologi, opinati sunt Clericos & illorū bona iure diuino libera esse ac exempta a potestate seculari, & solutione Vectigaliū, vtrumq; enim simul docēt, & de vtroq; capite simul solēt DD. disputare. Nos quod pertinet ad caput illud, quo iure sint exempta a potestate & iudicio seculari, explicauimus iam i. tom. q. 66. ar. 1. Cont. 1. propterea solū differemus hoc loco. Quo iure sint exempti a solutione tributorum, & vectigalium?

Qui ergo Clericos iure diuino exemptos esse opinantur, colligūt illud. Primo ex c. 47. Gen. vbi legimus Ioseph reddidisse omnem terrā Aegypti tributariā, excepta solum terra Sacerdotali, adeo, vt manserit ex eo quasi in legem, vt cunctus populus tributum solueret preter Sacerdotes, nouimus autē eo tēpore Ioseph nullo alio iure usum fuisse quam solo naturali, vel diuino. Quo testimonio utitur Urbanus Papa in cano. Tributum 23. q. 8.

Secundo legimus i. Esdræ. cap. 7. Sacerdotes Leuitas Ianitores ceterosq; ministros tēpli à tributis fuisse exemptos, sic enim habetur in Epistola Artaxerxis missa Esdræ: *Tobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & leuitis, & cantoribus, & Ianitoribus, nazariis, & ministris domus Dei huius, vt vectigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos.*

Tercio sacerdotes & viri Ecclesiastici sunt electi à Deo in eius obsequium, & cultum, quibus populus debet decimas & primitias, vt habetur varis in locis Exod. & Leuit. & potissime num. 18. Eodem ergo iure diuino quo in tam sublimem dignitatem electi sunt, censendi sunt esse immunes ab omni tributo, & vectigali seculari. Quod videtur insinuare canon ille D. Hiero. Duo sunt 12. q. 1.

Quarto deplorabat Hiero. Threno. 1. quod viri nobiles & Printipes Israelis essent tributarii Chaldeis, quasi rem ab omni iure tam naturali quam diuino maxime alienam, dicens: *Principes Prouinciarū facti sunt sub tributo.* At praestantissimi Principes in hoc Regno Christi quod est Ecclesia sunt sacerdotes: alienum ergo etiā erit ab omni iure naturali & diuino, vt hi tributa vel alia vectigalia persoluant. Quo argumento videtur vt Concil. Later. in cap. Non minus. De immunit. Eccles.

Quinto Math. 19. cū exactores Capharnaïtæ

naitæ à Christo tributum postulerent, interrogauit Christus Petrum. *Reges terre a quibus accipiunt tributum, a filiis, an ab alienis?* Respondeteq; Petro. *Ab alienis:* intulit, & recte Christus Dominus. *Ergo Filij liberi sunt, ne autem eos scandalizemus, vade & staterem, quem in ore piscis deprehendes, solve pro te, & pro me.* Vbi Christus aperte Petrum aliosq; discipulos in quibus Sacerdotalis, Ecclesiasticusq; status presignabatur, ostendit liberos iure suo, neq; tunc alio nomine præcepit Petro, vt tributū redderet, quam vt tolleret scandalum, quod tunc oriri poterat apud ignaros dignitatis, & immunitatis status Apostolici, & Ecclesiastici, qua ignorātia & scandalo cessante sicut nunc iam apud fideles cessat, videntur iure suo à Christo illis tributo, esse ab huiusmodi vectigalium, & tributorum solutione liberi, & immunes.

6. Innoc. tertius cap. Quamquā. De censibus. in 6. habet aperte Ecclesiasticas personas, ac res ipsarum non solum iure humano, verum etiam diuino à secularium Principum exactioibus esse immunes, vbi Glossa affert locum citatum .i. Esdræ cap. 7. & in Conc. Trident. Sess. 25. cap. 20. De reformatione dicitur. *Deo disponente, & ordinante concessam fuisse Clericis exemptionem & immunitatem a potestate layca, & civili, tam in personis quam in eorum rebus & bonis.*

Afferunt præter hæc, quæ habentur can. Relatio. Can. Continua. Cano. Placuit. Can. Sacerdotibus. 11. q. 1. Can. Futuram 12. q. 1. Can. si Imperator. Can. Nunquam dist. 96. Sed hi ac similes textus non pertinent ad præsens institutū de solutione tributorum, sed ad caput illud quo iure sint exēpti a iudicio seculari.

Oppositum docent D. Tho. in 1. epistol. ad Timot. c. 13. Sylu. verbo Index. §. 4. Ioannes Medina Cod. de Rebus restit. q. 15. Blasius Nauarro de Vectigal. cap. 10. & est cōmunis inter Theologos, huiusmodi exemptionem, qua potiuntur Clerici a solutione Gabellarum concessam esse illis iure humano Pōtificio, cui Principes Christiani libere ac prudenter pro sua pietate Christianā consenserunt. Probaturq; illud efficacissimis argumētis.

Primo. Quia si ius naturale respicias, cū tributa & Vectigalia omnia ad leuandas communes, & publicas necessitates Regni & Reip. instituantur, exigit recta ratio, & ius ipsum naturale, vt sicut æquissimum

est cōmunes necessitates ab omnibus mēbris, & ciuibus Reip. leuari, ita quoque ab omnibus mēbris, & ciuibus Reip. cuiuscunq; status & ordinis sint, Vectigalia & Gabellas ad tales necessitates leuandas instituta, persolui. Si vero ius diuinū positiuū respicias, ius diuinum positiuū (vt recte ait Medina loc. cit.) non tollit obligationē naturalem, aut diuinā, quæ præerat, sicut nec lex Euangelica tollit debita prius contracta, siue sit debitum carnis, siue pecuniarum, siue seruitutis, siue alterius obedientiæ. V. g. eo quod seruus ad fidem conuertatur, & baptizetur, nō redditur liber a seruitute Domini sui: vt docet B. Paul. 1. Corint. 7. & B. Petrus 1. cano. c. 2. Similiter debitum coniugale non tollitur per Baptismum subsequēte: iuxta illud B. Ambros. *Baptismus peccatum tollit non coniugium.* Debitum etiā pecuniarum per baptismū, aut legē Christi de nouo susceptam non tollitur, sicut nec per Sacerdotium aut alium ordinem postea susceptum. Vnde nisi lex Pontificia, cui principes Christiani consenserunt: exemisset Ecclesiasticos a solutione vectigalium, Sacerdotium Euāgelicum nō liberaret eos ab ea: cum iure nature, vt vera Reip. mēbra ad eius necessitates & onera iuuanda non minus, quam alii tenerentur. Vnde B. Paul. cuius tempore Clerici nondum habebant tales exemptiones canonicas, & priuilegia Regū, sine vilo discrimine præcipit omnibus, vt debita reddat. *Cui tributū, tributū, cui vectigal, vectigal,* nō distinguēs inter clericos, vel laycos.

2. Nihil asserendum est esse de iure diuino, nisi contineatur aperte in sacris literis, vel ex illis colligatur in bona, & necessaria consequentia; vel ex traditione Christi, & Apostolorum, quæ ab aliis in alios quasi per manus deriuata sit habeatur: at nullus est locus. Sacre scripture, in quo Clerici aperte eximantur a solutione vectigaliū, & Gabellarum, vel ex quo talis exemptio recte ac necessario colligatur, nullum testimonium, vel conciliorū, vel Summorum Pontificum, aut Sanctorum Patrū in quo illa proponatur, tanquā Apostolica traditio, omnia enim quæ à Iurisperitis in suæ opinionis confirmationē adducuntur, nihil tale ostēdūt, vt ex solutionibus argumētōrū cōstabit: nō est ergo quod dicamus Theologice agētes huiusmodi exēptionem esse a iure diuino.

3. Constat ex historiis Ecclesiasticis, tempore primitiue Ecclesiæ antequā Imperatores

peratores Romani Euangelium Christi suscepissent, & Sacramētum Baptismi, Clericos & illorum bona Regibus ac Imperatoribus fuisse subiectos, cum Imperatores, & post susceptam fidem varias leges constituerint circa personas, & res Ecclesiasticas, ac Ecclesiasticā disciplinā, vt constat C. De Sacros. Ecclesiis. De Episcopis, & Clericis quas piissimi illi ac Christianissimi Imperatores non tulerunt volentes ex timore, aut arrogātia Clericos sibi subicere, sed quia reuera antequam priuilegio Apostolico ab ipsis pie admissio essent ab illorum iurisdictione, & tributis immunes, illis profecto in omnibus præterquam in rebus fidei, & Sacramētōrum administratione, & his quæ sunt propria muneris Ecclesiastici subiciebantur. Quod B. Paul. Rom. 13. apertissime explicauit, vbi agens de potestatibus secularibus quibus tributa præstantur, ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quo loco obseruauit eleganter B. Chrysost. omnibus præcipere Paulū, vt potestatibus secularibus subiecti sint, & ait. *Siue quis Euangelista sit, siue propheta: Cū hæc subiectio, nec pietatem Christianam subuerat, nec libertati Christianæ aliqua ex parte aduerfetur.*

Quarto 23. q. 8. Urbanus Pāpa accōmodans quod Math. 17. Christus præcepit Petro, vt staterem in ore piscis inuentum redderet, ait aperte. *De exterioribus Ecclesiæ.* (Id est bonis temporalibus) *Quod constitutum est antiquitus, pro pace, & quiete qua nos tueri, & defensare debent, Imperatoribus persoluendum est.* Quod vero habet deinde de Ecclesiis, & Ecclesiasticis non debere Imperialibus exactoribus subiacere, cum Ioseph in Aegypto tempore illius magnæ famis Sacerdotes liberos esse voluerit. *Domino ex tunc pronuntianze Sacerdotes in omni gēte liberos esse oportere.* Non est ita accipiendum, quasi doceat Urbanus iure diuino esse liberos, sed id maxime congruere cum iure diuino, à quo Sacerdotii dignitas constituta est, & quam Deus tot spiritualibus priuilegiis exhornauit. Aliter enim non indignissent Ecclesia, vel Ecclesiastici aliquo humano, vel Imperatorio priuilegio, vt hac exēptione & immunitate gauderent: sicut ad ministeria spiritualia, & Sacramentorum administrationem, & iudicia ferenda in rebus fidei, & salutis eternæ, quæ iure diuino ipsis competunt, nullus vnquā seu-

fit aliquo priuilegio, vel facultate humana Regum, vel Principum indignisse: At idem Urbanus cum dixisset, iustum videri, ne Ecclesiæ Imperialibus exactioibus subiiciantur, idq; maxime congruere cum iure diuino à quo dignitas Ecclesiastica instituta est, vt fecit Pharaon in Egypto, affert statim varia priuilegia, concessa Ecclesiis, & Ecclesiasticis personis, & eorum bonis ab ipsis Imperatoribus Cōstantino Constante, Valentiniano, Valente, & Iustiniano, in quibus immunitas, & exēptio à vectigalibus, & tributis, de qua hic loquimur, illis conceditur.

Vbi inter alia illud est maxime obseruandum, Imperatorem Iustinianū in suo priuilegio non dixisse Ecclesias immunes esse, eo quod illa non debeant. *Sed quia lex ipsa Imperatoria in parte Ecclesiastica sub vigore pietatis intuitu mitigandum censuit.*

Et Parisiense Concilium, vt habetur in proximo sequenti Canone. Secundum meminit priuilegii, & constitutionis Imperatoris Ludouici, à quo fuit presbiteris concessa huiusmodi exemptio ab omni censu, illis quæ tribuit hanc immunitatē. Quod intelligendum est, in Regnis Fræciæ quorum Pius ille Imperator Rex etiā fuit. Nam in vniuersum omnibus Ecclesiis Ecclesiasticisq; personis hæc exēptio concessa fuit à Constantino Magno, vt refert Zozomen. lib. 1. Historiæ Ecclesiasticæ. 8. eo quod Clerici Dei ministri sunt, pro Regibus, ac Rep. & vniuersis Christi fidelibus laudes, & sacrificia die noctuq; Deo offerentes, & in spiritualibus eorūdem Regū, & Principum, patres ac pastores: quæ munera dictante recta ratione quasi suo iure exigere videbantur, vt ab omni tributo, & vectigali ab eisdem Regibus, & Principibus immunes efficerentur: vt optime obseruauit D. Tho. in commento c. 13. Epistolæ ad Romanos.

Deniq; si iure diuino hæc immunitas illis competeret, cum ius diuinum, neq; Pontifices, neq; quiuis alius potestatem dispensandi habeant, nulla ratione liceret, vel Principibus, aut Rebus publicis hæc ab Ecclesiasticis exigere, vel ipsis Ecclesiasticis illa persoluere, etiam si auctoritate Sedis Apostolicæ illud concederetur: at vbi necessitas communis illud postulat, iuste, & optime Principes, vel Magistratus à prælatis Ecclesiæ postulāt, vt consensu eorum interueniente, persoluant quoque Ecclesiastici Gabellas,

que ad necessitatem illam communem instituantur, quibus consentientibus, cōsulitur tunc Romanus Pont. aduenientēq; illius supremæ Sedis auctoritate, tenentur Clerici illas persolvere.

Vnde dicamus, habere Ecclesiasticos ac merito hanc immunitatem, non à sola potestate seculari, vel ex solo nudoq; Imperatorum, vel Principum privilegio: quia ita posset ab eis pro libito reuocari, quod non est asserendū: sed fuisse eis cōcessam auctoritate Romani Pont. accedente cōsensu totius Ecclesiæ, & approbatione ac privilegio ipsorum Imperatorum, & Regum. Nam cum ex diuina institutione diuerse sint in Ecclesia potestates, & iurisdictiones, potuit Sūmus Ecclesiæ Princeps suos ministros segregare à potestate seculari, & a tributis, & vectigalibus illi debitis, consentientibus in illud ipsis met Imperatoribus, & Regibus per suas concessiones, & privilegia. Quibus semel ita ab Ecclesia, constitutis & a piis illis & Catholicis Imperatoribus, & Regibus approbatis, nequeunt iam Principes seculares aliqua ratione derogare.

Nūc ad argumenta contra nostrā sententiam, inītio proposita diluamus.

Ad primum respondeo, factū illud Ioseph, & Pharaonis non esse vocandum ius diuinum, sed humanum potius, non enim est probabile Sacerdotibus illis sacrilegis potius quam sacrificiis, cum essent Idolorū cultores, iure diuino fuisse aliquam immunitatem concessam, licet domino inspirante illud Ioseph fecerit in honorem non illorum, sed eorum qui veri Sacerdotes sunt, & veri Dei cultores ac ministri: nō quasi iure diuino sint exempti, sed quod illud maxime congruat ministeriis, & dignitati que a iure diuino sunt instituta. In quo sensu, vt diximus accipienda sunt verba illa Urbani Papæ in illo Canone Tributū. Vbi recitato hoc factō Iosephi, & Pharaonis, subiungit. *Domino ex tunc pronunciatore Sacerdotes in omni gente liberos esse oportere.* Id est Domino indicante, quā congruum sit iuri naturali, & diuino hac immunitate ipsos gaudere.

Secundum argumentum, fauet potius sententiæ nostræ, quam repugnet, cū ex ipso textu appareat immunitatem illam cuius ibi fit mentio, vt nec tributum aliquod, nec vectigal Sacerdotibus, & Le-

uitis illius populi imponeretur, à Rege Artaxerxe fuisse illis concessam in gratiā Efdra.

Ad 3. dico cum Medina De rebus rest. q. 15. verissimum quidem esse, Deū elegisse sibi in veteri lege Leuitas, in noua Sacerdotes, & Clericos, non tamen inde sequi, propterea exemisse illos à tributis, & vectigalibus, quæ Principibus, & Rebuspub. iuste debentur. Etenim, vt in progressu huius questionis vidimus, ius diuinum, quo illorum status, & dignitas instituta est, non tollit obligationem naturalem, & civilem, qua vt subditi Regū, & ciues Reip, iustis illorū legibus, & statutis parere tenentur: nisi ab ipsismet Principibus ab illis eximantur. Quemadmodum ergo decet Regem ex sibi subditis aliquos designare in sua suaq; familiæ peculiaribus, & domestica obsequia, qui nihilominus iustis Reip. legibus, & iudicium præceptis obedire debent, ita decuit maxime, & oportuit, vt ex populo fidei aliquos in suum obsequium, sacraq; ministeria Deus eligeret, quibus etiam victum necessariamq; sustentationem designaret ex decimis, & primitiis, nō tamen propterea a iustis Principū legibus, & necessariis in bonum commune exactionibus voluit esse liberos, licet eo ipso quo ad tantam dignitatem illos euegit, insinuauerit satis, piè ac decenter Principes Christianos facturos, si a sua potestate, & exactionibus illos liberos, & immunes esse Summis Pontificibus ita constituantibus, consentient.

Ad 4. dico Hieremiā eo loco nō loquē de Clericis, vel ministris tēpli, sed de Hierosolima, & Principibus, ac nobilibus illius, quorū omnīū deplorat vicem, Ciuitatis quidē, quod ita a Caldæis ferro flammisq; vastanda esset, Principū vero, & nobiliū, quod in captiuitatē Babilonicā ductū Regi infideli efficeretur tributarii, qui solis Regibus naturalibus ex semine David & fidelibus tributa soluebant, minime vero alienis vel infidelibus.

Ad 5. dico, Christum Dominū dicētē Petro filios liberos esse a vectigalibus, nō exemisse Clericos ab illorum solutione, sed eos tantum, a quibus Publicani illi Capharnaitæ tunc temporis illa exigebant, nempe se ipsum, & Apostolos, ab his enim tūc illi didracma postulabāt, quibus nec ipse Christus cum esset filius Dei filiusq; Dauidis censum illum debe-

bat, nec Apostoli qui omnibus relictis Christumq; sequuti summam pauperiem profitebantur, ex solis Eleemosynis victū habentes, huiusmodi enim pauperes, vt diximus, a vectigalibus omnibus ratione suæ indigentia omni iure sunt immunes, se ipsum igitur & Apostolos eo loco docuit Christus liberos esse, minime vero reliquos Clericos qui huiusmodi pauperiem Euangelicam & Apostolicam non sequuntur. Nisi maus, quod tertius maxime congruit, de se ipso tantum loquutum ibi fuisse, cum exactores illi Capharnaitæ solum essent conquesti apud Petrum, cur Magister illius non solueret Didracma: quorum querellæ satisfacit Christus, affirmās se verum Dei, Dauidisq; filium illud nō debere: cum iuxta omnium gentium consuetudinem filii Regum censum non soluant, sed liberi sint. Quis autem dicat, que Christus de seipso protulit, vt vero Dei Dauidisq; filio, Clericis omnibus esse accommodanda?

Ad sextum, Respondeo, fuisse quidem sacerdotes, & ministros templi exemptos in lege veteri, minime vero in nouo Testamento: quia exemptio illa quam tunc habuerūt antiquæ Legis Sacerdotes, cum ad ceremonialia vel iudicialia illius tēporis pertineret, cessauit omnino cum cæteris ceremoniis, & iudicialibus illius legis in monte Christi: In nouo autem Testamento nullus existit locus, in quo à Christo Seruatore nostro talis immunitas legatur Clericis concessa, aut ex quo illud recte colligi possit, nec traditio aliqua Apostolica, que illud à Christo doceat Clericis concessum: Imo docent sancti Patres (vt vidinius) oppositum, maxime D. Gregorius 23. quæst. 8. Cano. Si in mortem. cuius verba sunt: *Sed notandū est, quosdam Episcopos leuitica tantum portione esse contentos, qui sicut in Dei sortem tantum numerantur, sic ipsum Deum solummodo in hereditatem accipiunt, dicentes: Dominus pars hereditatis meæ. His nihil est commune cum Principibus sæculi: quia temporalia penitus abiiciunt, ne eorum occasione legibus Imperatorum obnoxii teneantur. Talibus nulla occasio relinquatur occupationis secularis militiæ: quia cum de decimis & primitiis viuunt, tamquam filii summi regis in omni regno a terrenis exactionibus liberi sunt: ita vt dicere valeant: venit Princeps huius mundi, & in nobis non habet quidquam Porro alij sunt, qui non contenti decimis, & pri-*

miis prædia, villas, castella, & ciuitates possident, ex quibus Casari debent tributa, nisi Imperiali benignitate immunitatē ab huiusmodi promeruerunt: quibus a domino dicitur. Reddite quæ sunt Casari Casari, & quæ sunt Dei Deo, quibus idem Apostolus: Reddite omnibus debitā, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal.

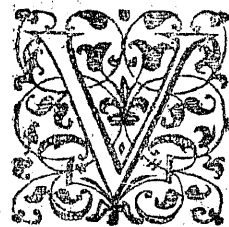
Ceterū quia mos est Sāctorū Pōtificū que in veteri testamēto à Deo fuerūt instituta, obseruanda quidem ab illo populo Israelitico tempore illius legis, si quidem videatur gubernationi populi Christiani vtilia, illa amplecti, ac præcipere: Licet non præcipiantur ab ipsis vt mandata, vel ceremoniæ illius Legis, quæ iam sepulta est, & abolita omnino, sed tamquam Ecclesiastica præcepta, & instituta, soliti nihilominus sunt appellare illa, diuina instituta & ordinationes, eō quod aliquādo ita fuerint à Deo illi populo constituta: cū reuera in nouo testamento ad ius tantum humanum spectēt, nec vllam haberent vim nisi ab ipsis Pōtificibus fuissent præcepta, & constituta. Ita affirmant Matrimonium in quibusdam gradibus consanguinitatis, vel affinitatis iure diuino esse prohibitum, quia in veteri lege Dei præcepto prohibebatur, cum in nouo tamen à solo iure humano Pontificio huiusmodi prohibitio vim habeat. Similiter quadragesimale ieiunium ab Apostolis institutum humani tantum iuris est, cum illud Beatissimi Apostoli instituerint, non vt præceptum à Christo, sed auctoritate qua præditi erant ad vniuersam Ecclesiam gubernandam, & præcipienda que fidelium salutem iudicarent expedire: habet nihilominus D. Ambros. ferm. 34. hæc verba. *Quisquis Christianus consecratam non impleuerit quadragesimam, præuaricationis, & contumaciæ reus erit, quod legem diuinitus pro salute sua datam concedendo ipse refudit.* Et sermone 36. *Sacrarum litterarum.* Inquit exempla protulimus, quibus probauimus hūc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum. nec terrena cogitatione inuentum, sed cælesti Maiestate præceptum.

Vbi D. Ambr. Ieiunium quadragesimale, quod à iure tātū humano Apostolico est institutū (aliter enim in eo nulla ratione nulla ve de causa posset Sum. Pont. in eo aliquando dispensare, quod tamē potest, & præstat) vocat diuinum, quia il-

Iustissima illius exempla in sacris literis præcesserunt, Moise, Elia, & Christo Seruatore nostro hoc dierum numero teiynantibus. Eadem omnino ratione Pontifex in illo cap. Quamquam. Et Patres Concilii Tridentini hanc exemptionem Clericorum de qua hic agimus, iure diuino, vel Deo ordinante illis collatam dixerunt, non quod in nouo testamento a iure diuino sit, sed quia aliquando diuino iure sit illis concessa: neque in veteri lege. Quod ius, diuinamque ordinationem illius antiquæ legis immitantes, constituerunt ipsi Pontifices vniuersa Ecclesia illud consentiente, & Principibus Christianis illud approbantibus, & concedentibus, vt Clerici hac gaudeant immunitate.

ARTIC. VII. ET VLTIM.

Quæ tributa, Vectigalia, vel impositiones possunt Ducis, Marchionis, & alij Domini locorum a sibi subditis exigere.

VARIA sunt quæ huiusmodi Magnates, & domini locorum a sibi subditis exigunt, & accipiunt.

Primo partes decimales, quæ ipsis personantur in signum subiectionis, & domini, quæ sunt vere tributa.

Secundo, varia munera: & realia, vt gallinas, ædos, &c. Et personalia, veluti, vt in agris eorum, vel edificijs domorum subditi gratis tot diebus laborent, aut tanto stipendio vbi domini isti iter aliquod aggredientur, eos committentur. Et mista, vt cum propriis iumentis, aut bobus tenentur in dominorum agris laborare: quæ munera & obsequia dicuntur à DD. Angaria, & Superangaria.

Tertio, exigunt quoque ab ipsis nonnulla vectigalia ratione eorum quæ a sibi subditis venduntur, vel emuntur, aut deferuntur gratia mercaturæ.

Quarto, postulant etiam nonnunquam ab ipsis quædam obsequia, seu subsidia ad extraordinarias ipsorum dominorum necessitates, constitutis nouis quibusdam impositionibus per familias, vel fructus ad modum collectæ.

Quinto exigunt ab illis Gabelas quas

dam, siue pecunias, quo facultatem eis concedant, vel ad sciendenda ligna ex ne more, vel ad ædificandas domos, vel ad vendendas hereditates, vel (vt aliqui faciunt) ad conficiendum testamentum, aut dotandas filias, & similia.

Denique sumunt etiam ab eis aliquas pœnas, vel ratione transgressionis alicuius, vel vt pœna corporalis alicui subdito iniuncta in pecuniariam commutetur.

Hæc omnia nunc exploremus oportet, quid æquitatis habeant.

Quod ad primum caput pertinet, tuta conscientia accipiunt huiusmodi domini decimas istas fructuum, & tributa ex terræ nascentibus, quæ vel lege Principis ipsis assignata sunt, vel antiqua consuetudine. Nam cum isti domini vice Principis illis terris dominentur, & loco Principis eas gubernent, custodiant, ius in eis dicant subditis, & eorum lites componant, debentur ipsis huiusmodi tributa, sicut deberentur Principi, si quidem ab eo gubernarentur.

Quo ad secundum res est difficilior: opusque est districtione. Loca enim ista, & terræ, aut ita faerunt à Regibus, eo tempore quo Regnum fuit acquisitum, vel postea, huiusmodi dominis tributa, vt tradiderint illis simul illarum dominium omnino, & absolute, quod vocant proprietarium, aut tradiderunt illis solum civile, & gubernatum: Si quidem omne dominium, & proprietarium illis à Regibus traditum sit, ac domini isti velut tale dominium in illis terris habentes, constituerunt vnicuique subditorum hanc, vel illam hereditatem, vel partem suæ terre sub hac conditione, exhibebis mihi tantam pretium huius hereditatis, vel fundi, quem tibi trado, tantam partem fructuum, tot gallinas, vel in tali pretio arabis meas hereditates tuis iumentis tot vicibus singulis annis, & sub illa conditione subditi ipsi liberent, & voluntarie terram illam acceperunt, tuta conscientia recipiunt huiusmodi domini hæc munera, & obsequia à sibi subditis: quia illud pactum, & conuentio fuit re vera illius terræ venditio, pro huiusmodi muneribus tamquam pro iusto pretio. Quo fit, vt sicut potest venditor iustum rei suæ pretium, de quo cum emptore conuenit, ab illo postulare similiter possunt Magnates isti munera ista, & obsequia a sibi subditis exigere.

Quod

Quod si domini isti non habuerunt istorum locorum dominium proprietarium, sed solum civile & gubernatum, constituerunt vero cum suis subditis, vt exhiberent eis gallinas in tali pretio, labores diurnos in tali stipendio, & similia, ita vt hæc conuentio non fuerit emptio terrarum, sed conuentio solum de pretio accomodato rerum in gratiam & obsequium illius domini, vt sui gubernatoris vel iudicis: tunc non possunt isti domini res istas exigere à suis subditis in pretio adeo deficiente à iusto, vt fieri solet. Ratio est aperta, quia cum ista conuentio non fuerit in pretium terræ quam subditus acceperit à domino loci, tanquam absoluto & proprietario domino illius, sed conuentio tantum de pretio rerum tamquam accomodato, & moderato in gratiam illius domini, vel in gratiam simul & seruitium gubernatoris sui: certum est eo tempore quo fuerunt hæc pretia constituta, non fuisse imposita temere, sed inspecto recto illarum pretio tali loco, & tempore, & seruato quodam honesto moderamine, & non tyrannice: Ita vt si gallina tunc valeret 24. denarios, conuenerint subditi cum domino exhibere illi omnes quibus indigeret decem octo denariis, si stipendium laboris diurni esset 30. conuenerint, se ab illo tantum accepturos 24. Quo fit vt cum pretia (quod certissimum est) non fuerint tunc constituta tyrannice, sed cum honesto quodam moderamine, sicut fuerunt tunc instituta seruata quadam honesta proportione cum pretiis iustis illius temporis, ita quoque postquam pretia illarum rerum progressu temporum aucta sunt, debere dominos istos illa etiam augere cum subditis, seruata similiter honesta & moderata proportione.

Sed dices ignorant qui huiusmodi locorum nunc habent dominia, qua ratione maiores eorum cum subditis conuenerint, num titulo conuentionis pro pretio terrarum, vel titulo emptionis ipsarum rerum?

Dico vel ex historiis, vel ex scripturis, vel traditione maiorum omnes aut plerisque eorum posse facile deprehendere, qua ratione maiores sui terras illas sibi subditis tradiderint: num tamquam proprias & illis venditas sub huiusmodi pactis, vel conuenerint solum cum subditis, vt in eorum gratiam promisserint, se res istas pretiis adeo exiguis illis vendituros. Quod si nequeuerint id certo scire, expen-

dant diligenter, quid habeat antiqua consuetudo eorum, quos vel nouerunt vel audierunt non esse tyrannos, sed viros probos & timoratos, illamque sequantur: Quia per antiquam consuetudinem habet in his locum præscriptio. Ita docent Ant. Cordub. in suo tractatu casuum conscientie q. 114. Lopez in suo Instruct. p. 2. c. 38. Gabr. in 4. dist. 15. q. 5. conc. 2. & 3. Quia & antiqua munera quæ domini isti à suis subditis sub ista bona fide accipiunt, probant Syluest. in verbo. Dominus num. 5. Tabien. eodem verbo. numer. 9. Angelus eodem verbo. num. 6. & D. Tho. in illa Epistola ad Ducissam Brabantiam: Vbi nouas impositiones quas aliqui domini suis subditis constituunt, sine iusta causa in ordine ad bonum commune subditorum, damnat, antiqua vero tributa, & obsequia, siue munera quæ ex veteri consuetudine bona fide maiores acceperunt, relinquit vt iusta & licita.

De vectigalibus quæ imponuntur ab istis dominis, eodem modo iudicandum est, quod de vectigalibus quæ imponuntur ab aliis Repub. non enim possunt isti noua imponere sine autoritate Principis, & ex iusta causa, seruataque debita materia & forma, ac ita vt conuertantur in debitos vsus, efficiantque illa propter quæ imponuntur. In antiquis vero siquidem solita sint exigi in illis locis ex immemoriali consuetudine, illa consuetudo supplet auctoritatem Principis, sed desiderantur præterea iusta causa, & alia quæ diximus debere reperiri in vectigali iusto.

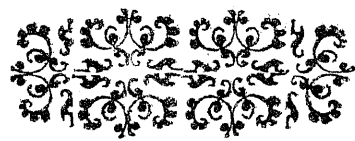
Nouas impositiones pro libito non possunt illis constituere, possunt tamen si iusta causa se obtulerit. Primo si ad defendendum suum locum ita oporteat, vt habetur 23. q. 2. Can. Fortitudo. Secundo si sit dominus loci profecturus in bellum aliquod iustum, vt pro causa fidei, vel sui Principis. Tertio si captus in bello iusto egeat pecuniis ad suam redemptionem. Quarto si aggressurus sit aliquod iter ad Regem vel curiam, &c. in vtilitatem suorum. Quinto, si facturus sit expensas ad recuperandum locum, cuius recuperatio & augmentum vtile est subditis, vel ad maiora comerca, vel vt facilius necessariis abundet. Sexto ad constituendum filium in altiori statu, vel dotandam, filiam: quia hæc incrementa filiorum cedunt communiter in subditorum vtilitatem & commodum. Septimo si effectus sit dominus

Q s aliquo

aliquo infortunio, vel calamitate pauperi exigit enim recta ratio, ut à subditis in suam dignitatem restituatur, dixi infortunio, quis si ex ludo, fasciis, vel alia iniquitate sua damna illa patitur, non tenentur subditi ad redimendam pauperem, quam dominus ipse suis delictis sibi acquisiuit.

Conueniunt in his omnibus D. Thom. Sylu. Tabienfis & alii DD. locis citatis. Intelligenda vero sunt seruata hac duplici conditione. Prior est, ut teneantur subditi ad ista per nouas collectas, & impositiones, quando ipsi domini non habent aliunde, nec alia tributa, & obsequia, quæ illis præstant, ad illa sufficiant. Posterior est, ut imponatur moderate, & sine grauiamine: ut habetur 10. quæst. 7. can. Vnio. & Cap. Apostol. De cænsibus.

Quod ad 4. nempe pecunias, quas exigunt à subditis ratione alicuius facultatis illis concedendæ, ita sentiendum est. Siquidem, quæ prohibuerunt iustè ac rectè prohibita sunt, possunt ratione facultatis illius ab ipsis concedendæ aliquid recipere moderatè, ac eodem modo quo Princeps solet pro simili facultate aliquid recipere. Quod si prohibitio illa iniqua fuit, iniquum etiam est, pro facultate præstandi quod inique prohibitum est aliquid accipere, quia prohibitio illa nõ fuit lex sed mulcipula, & laqueus ex cupiditate domini extensus ad captanda iniustè subditorum bona. V. g. si vere est

terrarum dominus, & velut directus illarum dominus exigit pro facultate vendendi aliquem fundum, quod solent domini directi recipere, iuste illud exigit, & recipit, si ligna nemores ab initio ipsius sunt, & non populi, neq; inique illa sibi vsurpauit, iustè etiam potest recipere pecuniam, ut concedat facultatè scindi illa, tamquam iustum pretium, rei suæ, &c. Iniuste vero si nemus illud, vel locus piscandi, aut venandi sit totius populi, & ab aliquo domino tyrånice fuit vsurpatus.

Vnde exigere pecuniam, ut possint subditi testari de bonis suis, vel ea vendere quæ omnino libera sunt, aut dotare filias, vel eas nuptui tradere iniquum est, & quidquid hoc nomine acceptum fuerit, est restituendum; quia hæc iure naturæ ita vnicuiq; licent, ut nullus possit illa sibi subditis prohibere, nisi sint eorum serui & mancipia.

Quo ad vltimum, debent Magnates isti, & domini locorum in commutandis, vel dimitendis pœnis seruare leges, & consuetudines sui Regni, & Prouinciæ. Quia huiusmodi domini, cum non sint Principes supremi, non possunt dispensare in pœna legis sicut Princes, sed habent se, vel ut iudices inferiores, qua de causa id tantum possunt, quod iudex inferior, quem constat, debere necessario iudicare secundum leges scriptas, & non aliter.

QVÆSTIO

QVÆSTIO. 78.

DE FRAVDVLENTIA
quæ committitur in Usuris.

DAMNA quæ proximi patiuntur (ut initio huius libri diximus) duplicia sunt, quædam quæ aperte illis incutiuntur: ut homicidium, furtum, infamia, & similia; alia quæ simulate, & occulte sub specie alicuius contractus liciti & honesti: cuiusmodi sunt quæ sub titulo emptionis, & venditionis, aut sub specie mutui inferuntur: his enim duabus viis potissime suas fraudes, & iniquitates exercet humana cupiditas. Propter quod ut superius admonebamus, iniquitates quæ his viis committuntur, fraudulentias merito appellauit D. Thom., quia sub colore liciti contractus, quales sunt emptio, venditio, mutuum, & similes, aliena fraudulenter, & dolose ræpiuntur. Egit hactenus D. Thom. De fraudulentia quæ committitur in contractu emptionis, & venditionis, cui duximus adiungendam disputationem de fraudulentia quæ in Tributis, Vectigalibus, aliisque Gabellis committi potest. Agit nunc præfenti quæstione optima methodo De fraudulentia, quæ exercetur sub titulo, & colore mutui: quam communi voce Sacræ litteræ, & omnes DD. vocant vsuram.

EST hæc disputatio grauis, difficilis, & Theologo maxime necessaria, propter innumeratos nodos, & laqueos conscientiarum quos Usura continet. De qua Scholastici DD. variis in locis. Quidam eorum in 3. distin. 37. vbi Magister agit de Usura. Ibi D. Bonauent. super textum. num. 121. & D. Thom. q. vnica. Durand. q. 2. 3. & 4. Palud. q. 2. Dionys. Cartus. q. 3. Alii vero in 4. dist. 15. Richardus art. 5. q. 5. & 6. Scotus eadè dist. 15. q. 2. & 3. Gabriel. quæst. 11. Almain. q. 2. Maioris a quæst. 23. vsq; ad q. 30. Alii qui non seruant ordinem Magistris, quia fuerunt illo antiquiores, vel coæui aliis in locis. Ut Alensis 3. p. q. 26. Memb. 4. Altisiodorensis lib. 3. tract. 21. D. Anton. 2. p. tit. 1. c. 5. 6. & sequen. Gerson 2. p. num. 24. littera S. & in tractatu De contractibus. Consideratione. 15. Adrian. in suo 4. in materia de restit. dub. 8. a fo. 15. vsq; ad fol. 60. D. Tho. hic & in quæst. de Malo artic. 4. & quodl. 3. art. 19. Ioann. Medina Cod. De Rebus Restit. tractatu particulari de adquisitis per vsuram. Courra. De contract. tractat. 2. quæst. 21. vsq; ad 29. Abulens. p. 7. in cap. 25. D. Math. a quæst. 164. vsq; ad q. 287. Summistæ in verbo Usura, & in verbo Fœnus. Iuristæ. ff. & Cod. De Usuris. Canonistæ in Decreto dist. 46. & 47. per multos canones, vbi erudite Turresem. & 14. q. 3. Cap. finali. Et in Decretalibus. extra de Usuris, & de Usuris in 6. D. Nauar. in Manu. cap. 17. a num. 207. vsq; ad finem cap. & specialiter in suo comment. in cap. finale. 14. quæst. 3. Soto lib. 6. de Iustitia. quæst. 1. Ludovic. Lopez in suo instruct. p. 2. cap. 54. & per multa sequentia. Courra eruditissime lib. 3. varia resolu. cap. 1. 2. 3. & 4. & multi alij DD.

ARTIC. I.

An accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum?

NITIO huius disputationis explicare oportet vim huius vocis *Usura*, propriam quoque ipsius rationem, & naturam, & quae requirantur ad usuram; ut sic deprehendamus, in quo proprie consistat huius vitii malitia, & iniquitas. Nomen usurae latinum est, significatque primo non ut aliqui volunt usum aëris, sed idem omnino quod usus, siue bonus sit siue malus. Ita Cicero pro Rabirio Posthu. *Vos obsecro Iudices huic optimo viro, quo nemo melior unquam fuit, nomen aequi Romani, & huius lucis usuram.* (id est usum) & vestrum conspectum ne eripatis. Et 7. oratione contra Verrem: *Cur piratis huius lucis usuram tam diuturnam dedisti?* Et ad Apium Pulchrum lib. 3. suarum Epistolarum ait: *Perficiam profecto, ut longi temporis usuram qua caruimus, intermissa nostra consuetudine resarciam.* In eodem sensu ait D. Augustinus in sermone Innocentium de illis beatissimis infantibus: *Ante vitam perpetuam adepti sunt dignitatem, quam usuram presentis acciperent.*

Sumitur, secundo pro lucro, & fructu, qui ex aliqua re percipitur, siue iusto & honesto, siue iniquo & turpi. Ita idem Cicero de senectute: *Terra nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura* (id est lucro & fructu) *reddit quod accipit, sed aliquando minore, plerumque vero maiore cum fenore.*

Tertio, ex communi usu DD. tam Iuristarum, quam Theologorum, imo omnium fere hominum, & Sacrarum scripturarum usura sumitur pro lucro iniusto, & iniquo, quod recipitur ex pecunia, vel quavis alia re, quae usu consumitur, mutuata. Ita Exodi 22. *Nec usura opprimes fratrem tuum,* &c. Psalm. 14. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* Psalm. 54. *Et non defecit de plateis eius usura, & dolus.* Mat. 25. & Luc. 19. *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum usuris vestris recepissim eam?* In quo sensu non solum Scripturae factae, & DD. vtuntur nomine usurae, verum etiam ipse Cicero Oratione 5. contra Verrem: *Cum Senatus* (inquit) *Publicanos usuras sepe inuisset, Magistratus & publicanis pecuniam*

pro usuris auget auferre. Et Lucan. lib. 1. *Hinc usura vorax, avida, in te pore foenus.*

Existimat Soto lib. 6. quaest. 1. artic. 1. translatum esse hoc nomen usurae, quod proprie & sua primaria significatione significat quemcumque usum rei, ad usum pecuniae iniquum cum lucro per antiphrasim, id est per contrariam locutionem, ut dicatur usura ad indicandam perversitatem huius vitii, quia per tale vitium volunt homines uti re, in qua nullus est usus distinctus ab ipsa, & lucrari per usum illius rei quasi distinctum ab ipsa, cum ab ea vere non distinguatur. Ut qui vult lucrum accipere ex usu pecuniae quam fratri suo mutuo dedit, cum reuera pecunia & usus ipsius idem omnino sint: sicut vocamus per antiphrasim bellum, quia non est res bella sed difformis & perturbans Rempublicam, siluam densam & concitam arboribus quae nihil minus habet quam lucere, vocamus lucum, & Hispanice, *Al negro Ioan blanco*: ita usura dicatur quasi carens usu, quia ex re quae usu consumitur, & cuius nullus est fructus aut usus, praeter ipsam rem, fructus exigitur.

Crederem etiam dictam usuram, quia cum usura summatur pro lucro & fructu, cupiditas humana nulla alia via nititur facilius, & breuius lucra sibi parare, quam mutuatis pecuniis & ad mensam possitis. Quod significant verba illius parabolae Mat. 25. *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam? & ego veniens cum usuris recepissim eam.* Ut dicta sit usura, ista iniqua mutuatio, quasi frequentius medium quo vtuntur homines ad lucrandum.

Vocatur & alio nomine foenus. Ita Aristot. Polit. c. 7. & Cicero 1. officii. *Primitus improbantur hi quaestus, qui in odium hominum incurrunt, ut portitorum, & foeneratorum.* Et in oratione pro Flaco: *Haec pecunia ab honoribus translata in quaestum & foenerationem,* &c. Et pro Caelio: *Parcat iuuentus pudicitiam suam, ne expoliet patrimonium, ne fenore trucidetur.* Terent. in Adelphis. *Metutisti,* &c. *ne non tibi istud foeneraret.*

Vocaturque usura accommodatissime foenus. Est enim proprie foenus quasi foetus vel partus Ouid. 1. fastorum.

Et ordes, ingenti fenore reddat ager.

Et Cicero in illo loco adducto ex libro de senectute. *Terra reddit quod accipit, quandoque minore plerumque maiore cum fenore: Foenerare idem etiam est quod mutuare,* Plinius lib. 2. c. 6. *Foenerat sol-*

lumen suum aliis sideribus: Quo fit, ut foenus sit quidam partus ex mutuo, & hoc ipsum est proprie usura de qua hic agimus. Vnde a Grecis vocatur, *Tochos*, id est partus, quasi pecuniae partus. Et sicut in partu animalium producitur simile, ita in usura pecunia parit pecuniam.

Hebraei accommodatissimo nomine ad significandam huiusmodi vitii malitiam, vocant eam *neschek*, id est, *morsum*. Exodi. 21. vbi nostra editio habet: *Si mutuo dederis pecuniam populo meo pauperi, non eris ei exactor.* Ad veritatem Hebraicam vertit Vatablus, *Non inferes ei morsum*, Deuth. 23. vbi nos legimus, *Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, neque aliam rem, sed alieno: fratri autem tuo absque usura, habet Vatablus, Non morsum inferas fratri tuo fenore pecuniae, alienum mordebis fenore, fratrem autem tuum non mordebis*, Et appellatur optime morsus, nam sicut ferae & robustiores bestiae agri, moribus dilacerant & excoriant inferiores, ut lupi, & vrsi oues, & pecudes, ita diuites usurarii usuris & fenoribus dilacerant, destruant, & consumunt substantias pauperum. Vnde Psalm. 75. dicitur de Messia & quocumque Principe pauperum patrone, *Ex usuris & iniquitate redimet animas.* (id est vitas) *eorum.* Quia usurarii usque ad vitas pauperum consumunt. Vnde Chrysostr. in illud Matth. 5. *Et volenti mutuare,* &c. ait: *Similis est pecunia usurae morsui Aspidis, percussus enim ab Aspide quasi delectatus abijt in somnum, & per suauitatem saporis moritur: quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit, sic qui sub usura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit, sed usura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum.* Hec Chrysostr.

Chaldaei quasi idem significantes vocant usuram *Habulia*, id est corruptionem perditionem, & ruinam.

Ex his patet nomen usurae aequiuocum esse, cum & usum cuiuscumque rei significet, & fructum ac lucrum quod ex rebus percipitur, & iniquum lucrum quod sumitur ex pecunia, aliisque rebus quae usu consumuntur, ratione mutui.

Accipitur etiam nonnunquam a Legistis pro augmento ex quocumque contractu, etiam licito, ut cum debitor est in mora soluendi, & creditor patitur damnum ex illa mora: quod ratione illius damni illati creditori persoluitur a debitore, quod

iustum est, & licitum (ut vidimus) vocatur etiam usura. In quo sensu dicitur L. Cum quidem §. si populo. ff. De usuris. *Usura non propter lucrum petentium, sed propter moram non solventium, infligitur.*

Propria autem, & recepta significatio huius vocis non modo in Sacra scriptura, & apud DD. verumetiam apud omnes fideles, & in toto orbe est, qua hic utimur, pro lucro in quo accepto ex mutuo: vnde recte habet titulus huius artic. D. Thom.

An accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

Et haec de voce ista usura.

QVID SIT VSVRA.

QVID vero ipsa sit variis diffinitionibus explicatur a DD. In Concilio Agathensi. & habetur 14. q. 3. cano. Usura. definitur. *Vbi amplius recipitur, quam datur:* A. B. Ambros. in lib. de Thobia cap. 14. & habetur ibidem cano. Plerique diffinitur. *Quodcumque accedit forti.* Vocant DD. fortem pecuniam illam, vel rem, quae mutuo accipitur, quae alio nemine dicitur principale, vel capitale; Grece *Archeon*, vel *Cephalon*, ductumque est forsitan hoc nomen ex contractu societatis, in quo capitale illud, & pecuniam quam vnusquisque socius apponit, vocatur fors: sicque dicuntur consortes. Vnde sumpto vocabulo, & translato ad ceteros omnes contractus, pecuniam illam, & capitale quod mutuo accipitur, vocatur fors. Ait ergo Beatus Ambros. *Usura esse quod forti accedit*, id est, quod accipitur extra fortem, & capitale.

D. Thom. hic in fine corp. art. definit illam. *Pretium rei mutuatae*, quae magis explicans Soto, definit usuram. *Pretium vsus rei mutuatae.* Alii definiunt illam. *Lucrum in mutuo ex pacto,* Vel *Lucrum exactum ultra fortem ex officio mutuationis, quod idem est.*

D. Nauarrus in comment. illius Cap. fina. 14. q. 3. num. 15. impugnat omnes istas diffinitiones, traditque hanc. *Usura, est lucrum natura sua aestimabile pretio, quod praecipue recipitur ratione mutui taciti, vel expressi.* Quae definitio parum differt ab illius, quam proponit D. Thom. Nam qui dicit pretium rei mutuatae, dicit lucrum pretio aestimabile, acceptum ratione mutui,

tui, quodcumq; illud sit, tacitum vel expressum. Vnde præstantior multo est illa D. Tho. quam ista D. Nauarr. cum eadem breuius contineat.

Couarr. lib. 3. varia. resol. c. 1. num. 2. reprehendit omnes istas definitiones, quasi nulla earum explicet peccatum usuræ, vultq; illam sic esse definiendam, vt dicatur: *Voluntas seu actus voluntatis capiendi vltra sortem lucrum aliquod temporale, vi causa mutui principaliter.* Possunt tamē omnes hę definitiones inter se conciliari. Quia sicut in cæteris vitiis & virtutibus videmus idem nomē hæc tria frequenter significare, nēpe & habitum internum, & actum externum, & obiectum; vt in furto, furtū enim significat vitium, quod est habitus furandi, & actum externum quo accipiuntur aliena, & res ipsa furtiua: similiter in fide, fides enim significat habitum internū ad credendum, & actum ipsum credendi, quomodo dicitur adhibere fidem, id est credere, & propositiones quoque ipsas quas credimus: In quo sensu Athanasius propositis credendis in suo symbolo, ait: *Hęc est fides catholica quam nisi quisque.* &c. Ita usura potest significare hæc tria, Primo vitium seu habitum internum, quo voluntas male affecta inclinatur ad lucrum ex mutuo, & hunc habitum seu vitium definit Couarr. Secundo actum ipsum usurarium & hunc videtur definisse Conc. illud Agathen. Tertio obiectum usuræ, quod est lucrum illud ex mutuo, & hac ratione definiunt illam D. Ambro. D. Tho. Soto & Nauarr. Quæ definitiones cum summantur ex obiecto, sunt magis accommodatæ. Vnde possemus iuxta regulas logicæ sic usuram definire per suum genus & differentiam, vt sit usura. *Iniustitia quæ accipitur pretium ratione mutui, interueniente pacto.*

Ad quam definitionem optime intelligendam, Obseruemus primo. Mutuum & accommodatum (vt constat ex primo tom. in disputatione de dominio, & restitutione) ita inter se differre, vt per mutuū trāsfertatur vna cum vsu rei, ipsa quoque res, & illius dominium, in commodato transferatur quidem vsus, non tamen dominiū rei, sed maneat res illa & ipsius dominiū penes priorem dominum. Cuius discriminis ratio est, quia materia commodati sunt res, quæ licet vsu quandoq; deteriorres reddantur, non tamen consumuntur vsu, sed permanent: vt equus, domus, vestis

&c. & ita cum in his vsus & dominium reuera distinguantur, & separari possint, trāsfertur per commodatū vsus rei, re ipsa & illius dominio minime trāslatis: Vt cum commodato tibi meum equum, manente illo sub meo dominio. Materia autem mutui sunt res quæ vsu consumuntur, & quibus non possumus vti, quin simul illas consummamus, vt pecunia, panis, vinum, &c. quæ cum tales sint non potest mutuo concedi alicui earum vsus, quin simul concedantur quoque res ipsæ, & earum dominium. Estq; ratio aperta: Quia cum dominium sit facultas vtendi re vsq; ad eius consumptionem; in rebus autem quæ vsu consumuntur idem omnino sit concedere illarum vsum, quod concedere facultatē vtendi illis vsq; ad earū consumptionē, nec possit quis illis vti, quin eadē tali vsu omnino consumatur: efficitur necessario, vt in his idē omnino sit recipere vsum quod recipere rem ipsam & illius dominiū, saltem moraliter loquendo, quidquid sit metaphysicè. Et confirmatur aperte ex Iure Ciuili. In quo cum legatur alicui vsus rei quæ vsu consumitur, eo ipso quo legatur illi vsus talium rerum, legatur & dominiū, vt habetur In st. de vsu fruct. §. constituitur & l. 2. ff. de vsu fruct. earum rerum quæ vsu consumuntur. Qua etiam de causa omnium DD. consensu in commodato est restituenda eadem omnino res numero, quæ commodata est, (dicunt Iuriste eadem specie) quod enim Theologi iuxta veras Logicæ & Methaphysicę regulas vocamus idem numero, vocant ipsi idem specie, & quod nos dicimus idem specie vocant ipsi idem genere. In mutuo autem, cum transferatur simul vsus & dominium, quia materia mutui est res vsu consumptibilis, in qua (vt constat) vsus & dominium reuera non distinguuntur, nec potest concedi vsus quin simul concedatur & dominium, propterea non est restituenda eadem numero, sed similis vel æquiualens.

Ex hoc discrimine nascitur aliud quod facit plurimum ad nostrum institutum. Vt cum in rebus quæ sunt materia accommodati distinguantur vsus & dominium, possitq; concedi vsus & utilitas rei nõ concessa ipsa re, neq; illius dominio, consequenter liceat in huiusmodi rebus, rem ipsam & eius dominiū diuisim & seorsum vno pretio æstimari, vsu quoque ipsius alio pretio. Quo fit, vt duplex contractus circa huius-

huiusmodi res celebrari possi. Alter venditionis, tradendo rem, & eius dominium suo iusto pretio, alter vero solius locationis, tradendo solum rei vsu iusto, etiam pretio, manente re illa penes dominium eiusdem domini. In rebus autem quæ sunt materia mutui, cum non distinguantur vsus & dominium, nec possit moraliter loquendo (qua ratione res hic accipiendæ sunt) vnum tradi sine alio, consequenter non potest vsus habere suū pretiū seorsum, vel æstimari seorsum aliquo pretio distincto a pretio rei, sed pretium rei est simul pretium vsus, & e conuerso: redditaq; simili re aut æquiualeanti, redditur quidquid reddendum est. Adeo, vt velle aliquod pretium pro solo vsu in huiusmodi rebus distinctum a pretio rei, sit reuera velle pretium pro re, quæ secundum se, & seorsum nullum habet pretium, aut valorem.

Quo similiter fit, vt in his possit quidem celebrari contractus venditionis, tradendo illas absolute, & omnino suo pretio, minime vero locationis vendendo solum vsu, cum in ipsis sint idem omnino vsus & dominium, nec possit vnum sine alio transferri. Propter quod D. Thom. cautè in hoc art. loquitur est, dicens: *Vsum in huiusmodi rebus non debere computari seorsum ab ipsis, quia cuiusque conceditur vsus, conceditur & res.*

Hoc positò obseruemus Secundo. Tria requiri ad usuram, primo vt sit mutuū expressum vel tacitum, ita vt propria actio in qua exercetur usura sit mutuatio alicuius rei, earum quæ vsu consumuntur, vt pecunię, vini, frumenti, &c. Ita dicitur Deut. 23. *Non fonerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges.* &c. Et ratio est aperta, quia malitia usuræ consistit in eo, vt circa temporalia, & secularia accipiatur pretium pro re quæ non habet pretium, sicut malitia simoniæ consistit in eo, vt circa spiritalia accipiatur pretium pro re quæ non habet pretium: Omnis autem contractus in quo accipitur aliquod pretium est triplex, aut venditio, aut locatio, aut mutuum, si quis alius excogitetur in quo accipitur pretium, necessario reducendus est ad aliquem ex his. In venditione potest quidem pretium esse iniustum, nihilominus res pro qua illud accipitur, pretiū habet, quia trāsfertur in venditione domi-

niū rei. In locatione similiter: cū locetur res quæ vsu non consumuntur, & in quibus vsus est distinctus a dominio, habetq; vnūquodq; eorū, vt constat, seorsum suū pretiū, quāuis possit etiam pretium rei locatæ esse iniustum, nihilominus accipitur pro re quæ habet pretium. In solo mutuo accidit accipi pretium pro re quæ non habet pretiū, quia cū in mutuo tradatur res vsu consumptibilis, & sub debito restituendi, vel æquiualentē, si quid accipiatur vltra valorem talis rei, accipitur profecto pro vsu ipsius, qui vt constat in huiusmodi rebus non distinguitur a re, nec est aliquo pretio seorsum æstimabilis: Et ita in solo mutuo habet locum, accipi pretium pro re quæ nõ habet pretiū, in quo consistit malitia usuræ. Ita fit, vt exigatur necessario hoc primū ad usurā, nēpe vt exerceatur in mutuo: ita vt vbi non interuenit mutuū possit quidem reperiri aliqua alia iniquitas, vel fraudulencia, non tamen usura.

Dixi mutuū expressum vel tacitum, nam vt optime obseruat Doct. Nauarr. in sua definitione usurę & loco citato numer. 3. mutuū in quo potest committi usura duplex est, expressum & tacitum; expressum, quando aperte & explicite celebratur contractus mutui, & exigitur aliquid vltra sortem; Vt cum postulas a me mutuo 100. ego vero illa tibi mutuo ea lege, vt restituas 120. in hoc casu est mutuū expressum, & manifesta usura. Tacitum vero est, quando sub titulo & colore alterius contractus implicite & virtute aliquid tibi mutuo, recipiendum cum lucro. V.g. vendo tibi meas merces pecunia credita, si quidem statim illam persoluis, vendidisses illas pretio iusto v.g. 100. quia tamen expecto solutionem per sex menses, vendo tibi illas 110. Hic contractus habet titulum & colorem venditionis, & expectatæ solutionis, est tamen reuera mutuū, quāuis occultum & tacitum, & similiter occulta, simulata, & palliata usura: Quia in hoc contractu perinde me habeo, ac si tu actu & in pecunia numerata mihi soluissem statim iustū pretiū mercium, nēpe illa 100. & ego illa tibi mutuassem per illos sex menses, ea lege vt redderes mihi ratione illius mutui 110. Hęc est prima conditio usuræ.

Requitur secundo ad usuram, vt is qui mutuat, intendat accipere aliquid vltra sortem ratione mutui, id est aliquod lucrum

lucrum pretio æstimabile, & tanquã pretiũ illius mutui, quod alii dicunt, vt intendat lucrum propter officium mutuacionis. Dico vltra forte, quia intendere recipere rem suam integram, & æquivalentem, hoc iustum est, cum illam nutauerit tantum, & non dederit. Dico tanquam pretiũ, vel lucrum. Quia potest accidere, vt tu debeas mihi 10. quæ ego difficulter à te possum recuperare, accedis, vt mutuem tibi alia 10. licet mihi ita pacisci mutuo tibi ista 10. sed hac lege, vt simul extra omnem litem restituas mihi hæc 10. & alia quæ verè mihi debes. In hoc casu, & si tibi mutuem ista 10. vt præter ista reddas quoque illa alia 10. non est vsura: quia non postulo illa 10. à te velut pretium, aut lucrum istorum 10. quæ nunctibi mutuo, sed quia mihi erant vere debita, nitorq; hac via redimere meã vexationem, ac tuam iniquitatem, & recuperare quæ mihi iuste, & vere debentur, difficile tamen recuperare poterã.

Dico etiam tanquam pretium & lucrum, quia possum optare te habere amicam, & eo sine oblata tibi necessitate mutuo tibi gratis pecuniam qua indiges, vt tuam ineam amicitiam, & benevolentiam, & licet illa in multis mihi profutura sit, nihilominus quia amicitia, & benevolentia non est pretium, vellucrum temporale, sed bonum quoddam honestum, nulla est vsura, sicut mutua-re pecuniam, vt frater non furetur, vel ne mulier fornicetur, vel propter aliquod aliud honestum bonum, non est vsura: huiusmodi enim bona non dicuntur lucra, nec pretia temporalia.

Deniq; dico aliquod lucrum pretio æstimabile, quia non solum est vsura mutua-re aliquid animo & intentione accipiendi aliquam pecuniam, vel aliquam rem vltra fortem, verumetiam animo obligandi mutuarium ad aliquid, quod potest pretio æstimari. Vt cum mutuo tibi pecuniam, vt æqualem tantũ restituas, sed ea lege, vt tenearis triticum tuum afferre ad meas molas frumentarias, est vsura: quia hæc obligatio afferendi triticũ ad meas molas pretio æstimari potest.

Tertio requiritur in vsura, vt interueniat pactum, aut aliqua obligatio civilis, ratione cuius in foro exteriori qui mutuo accepit, possit obligari ad redendum illud lucrum vltra fortem. Dico in foro exteriori quia in interiori, & a par-

te rei, nihil tenetur iste soluere, cum ille contractus sit iniquus, & nullus, nec vllã reuera inducat obligationem: in exteriori tamen obligabitur soluere, quia vsurarius ostendet iudici aliquod chirographum, aut probationem illius obligationis, tanquam civilis, & iustæ, ac contractæ ex aliquo legitimo, & licito contractu.

Hoc pactum potest duplex esse, aut explicitum, & manifestum, vt cum dico aperte, do tibi centum ea lege, vt restituas 110. & da mihi chirographum te debere mihi ad festum Sancti Ioannis 110. vel saltim promitte. Aut est implicitum, vt cum dico mutuo tibi 110. sed heus tu optime nosti te debere esse mihi gratum, & me ex his pecuniis viuere: nosti etiã quid soleat fieri inter mercatores, & mutuantes. Rursum hoc pactum implicitum & tacitum potest contingere aut ex vtraq; parte, aut ex altera tantum: ex vtraq; cũ vterq; & dans, & accipiens nutibus, & signis, aut verbis ambiguis vicissim sibi annuunt illud pactum, mutua-re recipiendi aliquod lucrum, & mutuatarius exhibendi illud vltra fortem, quo casu est aperte vsura. Ex altera vero parte dupliciter potest accidere implicita illa obligatio & pactum, vel ex parte mutuantis intendenti obligare mutuatariũ sub illis signis, & verbis ambiguis ad soluendũ aliquid extra fortem, quod est etiã vsura propter solam intentionem mutuantis, etiam si mutuatarius nihil tale intelligat, neq; constituat. Vel reperitur implicita illa obligatio ex parte tantum mutuatarii, ita vt is qui accipit, existimet se manere obligatum ad soluendũ aliquid vltra fortem, cum tamẽ is qui mutuat nihil tale intendat, quo casu non est cõtractus vsurarius, sed error solum mutuatarii. Tenetur tam ille qui mutuo dedit, si tẽpore solutionis mutuatarius aliquid ipse exhibeat vltra fortem, intelligatq; vel suscipietur illud sibi exhiberi ratione mutui, nullomodo recipere, aut si acceperit restituere: quia tunc iam reuera accipere aliquid ratione mutui, in quo consistit iniquitas vsuræ. Quod si ignoret talem animum prudenterq; iudicet, & credat illud sibi gratis dari, excusatur quandiu illa inculpabilis ignorantia durat, quia gratis, & ex sola amicitia, & non intuitu mutui aliquid dare vel accipere (licet sit periculosum) nõ est tamen prohibitum.

Ex

Ex his apertum est optimam esse illam definitionem D. Tho. *Vsura sit accipere pretium rei mutuatæ.* Continet enim hæc definitio quæcũq; sunt de ratione vsuræ Nam in primis explicatur in prima conditio, nempe vt interueniat mutuum: cum dicit *rei mutuatæ.* Secunda quoque ac tertia, cum dicit *pretium, vel accipere pretium:* quæ idem sunt, Quia qui mutuat pro pretio, illud intendit, alioquin si non intenderet, gratis mutua-ret & non pro pretio. Includit etiam hæc vox *pretium* pactum ipsum, quia quod sine vllõ pretio & gratis datur, non habet pactum, vbi autem interuenit pretium, eo ipso interuenit pactum, quo pretium illud constituatur. Vnde paucioribus verbis iniquitatem vsuræ proprie & recte significantibus complexus est D. Tho. Et ita hac definitione tantum vtetur in progressu huius disputationis, vt appellemus eam. *Pretium rei mutuatæ.*

Distinguiturq; hæc definitio vsuræ ab aliis omnibus cõtractibus. A vditione quia in ea non accipitur pro re mutuatã, sed pro re omnino & absolute tradita ementi. A locatione, quia in locatione non accipitur pretium pro re, sed pro vsu, qui à re illa & ipsius dominio vere distinctus est, & seorsum pretio æstimabilis: A contractu societatis distinguitur, quia in eo pecunia quam vnusquisq; exhibet, nec datur, nec mutua-re, sed pœnes dominium vnusquisq; manet expolita negotiationi. A compensa-tione etiã quæ sit ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quia in ista compensa-tione non datur illud ratione mutui, aut pecunie mutuatæ, sed solum ratione illius damni accepti, quod reuera compensandum fuit. A contractu denique assecurationis, quia in hoc non mutua-re pecunia aliqua, nec accipitur aliquid ratione mutui, sed ratione periculi, cui se exponit assecurans, quod periculum pretio æstimari potest.

QVOTVPLEX SIT VSVRA

Auris peritis variè diuiditur vsura, potissimè tamen in lucratoriam, compensatoriam & punitoriam: ita Bald. Salsicet. Paul. & pleriq; eorũ in l. Vsur. Cod. De vsur. Lucratoriam vocant eam, quæ est proprie & formaliter vsura, in qua accipitur aliquid vltra fortem solã ratione mutui, sine aliqua alia iusta causa. Cõpensatoriam, quando accipitur quidem aliquid vltra fortem, non tamen propter officium mutui,

sed ex aliqua iusta causa, veluti ad cõpensandũ aliquod damnum à mutua-re passum, quæ proprie vsura non est, nisi materialiter tantum & communi quadam ratione: Punitoriam vero, quæ est in pœnam propter defectum & moram solutionis apposta, siue ab homine siue à lege: quæ proprie quoque vsura non est nisi materialiter tantum, sicut proximè præcedens. A Theologis vero, qui hoc loco vsuram eam tantum vocant quæ proprie & formaliter vsura est, & lucrum sola ratione mutui, diuiditur communiter in realem & mentalem, quæ non distinguitur per pactum expressum vel tacitum, quasi realis sit quæ sit pacto expresso, mentalis vero quæ pacto tacito. Neq; distinguuntur sicut in aliis vitis actus interior & exterior, quasi vsura realis sit quæ exterius exercetur in actu mutui, interior vero sit propositum dandi ad vsuram: sicut homicidium exterius est realis occisio hominis, interius vero propositum occidendi. Sed distinguuntur vsura externa siue realis & mentalis per solum pactum: Ita vt vtraque postulet actum mutui, sed ita vt si fiat mutuum interueniente aliquo pacto siue expresso siue tacito, quodcũq; illud sit, est vsura realis: si vero detur quidẽ mutuum nullo tamen omnino interueniente pacto, neq; tacito neque expresso, sed cum sola intentione, & spe solo animo concepta recipiendi aliquid vltra fortem ratione illius mutui, sit mentalis. Vnde possumus constituere duplicem vsuram mentalem, aliam quæ sit solum propositum dandi cum scœnore, & hæc licet peccatũ etiam sit, mortale, aut venia. pro qualitate illius propositi & intentionis, non tamen est ea quam vocamus hic mentalem. Alia vero sit, in qua non solum est propositum mutua-re cum scœnore, sed reuera & actu fit mutuum nullum autem interuenit pactum, sed sola intentio & spes interior accipiendi aliquid vltra fortem: & hæc est quam DD. vocant mentalem, & quam significabimus quotiescunq; in progressu huius disputationis fiet mentio vsuræ mentalis.

His positis respondet D. Tho. quæsto huius art. per quatuor conclusiones Prima est.

Vsura secundum se & ex suo genere est peccatum mortale.

Probatur Primo, Omne dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei ex D. Augustino contra Faustum est peccatum: sed vsura est contra legem

R Dei

dum Exodi. 22. *Si pecuniam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgas eum quasi creditor, nec usuris opprimes eum.* Ergo.

Secundo, ratione petita ex natura rei. Iniqua venditio, cum sit furtum & fraus in iniuria & damno proximi, est peccatum mortale ex suo genere, sed usura est velut quedam venditio iniqua, ergo. Probat minor, cum mutuo tibi 100. vt reddas 110. percōtor, aut illa 10. quæ excedunt sortem mutua tam accipio pro illa sorte & re mutuata, aut pro vsu ipsius rei: si pro ipsa re, accipio duplex pretium, & eandem rem bis vendo, nam in primis cum dederim 100. quorū iustum pretium sunt similia 100. quando tu illa mihi restituas, accipio pretium iustum meæ sortis, cum vero preterea des mihi 10. accipio profecto aliud pretium, quo fit, vt accipiam duplex pretium & eandem rem bis vendam. Si vero accipiam illa 10. non pro re mutuata; quam dices sufficienter solui restituta simili vel æquivalente, sed pro vsu: vsus in his (vt constat ex dictis) non est æstimabilis aliquo pretio seorsum & distincto à re, cū in his vsus & dominium non distinguantur, vnde venditur res quæ non habet pretium. Vtrumque autem horum est iniquum, siue eandem rem bis vendere, siue accipere pretium pro re quæ non habet pretium, ergo.

Secunda conclusio. *Quidquid per usuram accipitur, restituendum est necessario.*

Sequitur aperte hæc conclusio ex precedenti, cum omne furtum restituendum sit, & quodcumque damnum illatum proximo cum iniuria.

Tertia conclusio. *Usura non solum in lege Evangelica, verum etiam in lege veteri fuit in vniuersum prohibita Iudeis, tam erga conciuues suos nempe alios Iudeos, quam erga ceteros omnes externos & paganos.*

Patet, Usura ex natura rei est iniqua, cū sit quedam iniqua venditio, quod autem ex natura rei iniquum est, simpliciter & omnino in ordine ad quoscunque homines iniquum est, & illicitum.

Secundo. Psal. 14. vbi damnatur usura, cū dicitur de viro iusto: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Et Ezech. 18. vbi dicitur: *Qui usuram non accepit:* in vniuersum loquitur Spiritus sanctus à quocunque homine, nec distinguit inter Iudeum vel paganus.

Tertio. Iudeis præcipitur Exod. 22. Deuth. 23. & aliis locis ne darent ad usuram fratribus & proximis suis, frater autem &

& proximus quicumque homo est, vt docuit Christus Luc. 19, in illa parabola Samaritani contra errorē Phariseorū existimantiū solos Iudeos esse sibi proximos, ergo.

Quarta conclusio. *Iudeis fuit permissa usura cum extraneis, non tamquam licita cum eis, sed propter duritiam cordis eorum, & nimiam cupiditatem.*

Etenim cum sint procliuēs ad auaritiam, quæ maxime fouetur usuris, ne suos conciuēs sanioribus destruerent, permisit illis Deus, vt fānerentur ut extraneis, ne fānerentur suis, sicut qui permittit minus malum, ad vitandum maius, sicut permittit illis libellum repudij, ne vxores suas occiderent, vt ipsemet Christus exposuit Matth. 18. vbi interrogatus à Phariseis, liceret ne viris quacunq; ex causa vxores suas repellere, ac dimittere, docuit aperte id minime licere, permissum vero illis fore in lege à Moysē, tanquā minus malum ad vitandum maius, quod ex duritia cordis, suæ perpetrassent occidendo facile quas haberent exofas.

Circa doctrinam huius articuli, & conclusiones propositas nonnullæ sese offerunt graues controuersie hoc loco explicandæ.

Controuersia I.

QVO IURE SIT PROHIBITA

usura? num solo positio diuino? vel humano? an naturali quoque?

Vastio hæc solet etiam à DD. hac ratione proponi. *Sit ne usura prohibita, quia ex se & natura sua sit intrinsece mala, & iniqua? vel eo tantum nomine mala sit quia prohibita, cum ex se mala non esset.*

Ex prima conclusione D. Tho. & arg. quo vtitur in corp. art. satis videtur constare usuram ex se, & natura sua esse malam, & prohibitam: nihilominus nonnulli DD. rē hanc reddiderunt controuersam.

Fuit enim in primis error Græcorum, vt referunt Guido Carmelita in sua Summa de hæresibus, & Alphonsus de Castro lib. de hæresibus verbo Usura existimantium usuras licitas esse absolute & simpliciter: ita vt nullo iure sint prohibitæ. In eodem errore fuerunt etiam Albanenses, sicut refert Gabriel Prateolus in libro de vitis, & vitiis hæreticorum cap. 22.

Abulens. in c. 25. D. Matth. q. 171. & 172.

172. docet usuram esse iniquam, & prohibitam iure positio diuino, & humano, non tamen iure naturali, & ita non esse intrinsece malam, sed posse in aliquo casu exerceri: Cuius sententiā controuert proxime sequenti abunde referemus. Eandē habuit etiam Ancarra: in peculiari quæst. De usuris, quem sequuntur nonnulli Iuristæ quos refert Couar. lib. 3. c. 1. num. 6.

Molineus in suo contractu De usuris & commerciis, nu. 11. & 12. Cum prius dixisset usuram esse natura sua malam, & ideo prohibitam, docet deinde aliquam etiam proprie sumptā licitam esse, & meritoriam. Constituit enim usuram & proprie sumptā duplicem, aliam quæ est contra charitatem, aliā vero quæ est maxime consona charitati proximi. Priorem vult esse omnino iniquam, & prohibitam, posteriorem vero bonam, & exercendam. Priorem ait committi, vbi propter mutuum maximum lucrum exigitur à mutuante, etiam si mutuarius ex pecunia illa nullum reportet lucrum: sicut accidebat in usuris illis vsurarum, vel usuris ultra centissimam, quæ iure civili merito prohibentur: hæc enim perspicuum est in damnum & iacturam esse proximorum, & contra charitatem. Secundum charitatem vero, quando habens pecuniam mutuo illam daret mercatori vel pauperi, vt cū ea alicui negotio tradita lucretur, ea lege, vt si cum ea lucratus fuerit, partem aliquā illius lucri debeat illi vna cum capitali restituere; Quam usuram honestā esse & optimam docet, tū quia dicat recta ratio, vt qui cum mea pecunia recepit lucrum, quod sine illa nullo modo habuisset, in recompensam tanti beneficii quod reuera à me accepit, partem aliquam illius lucri mihi exhibeat. Tum etiam, quia opus charitatis cum illo exercui, vt cum non haberet vnde negotiaretur & lucraretur, exhibui illi pecuniā qua negotiari & lucrari valuit. Qua de causa non repugnat charitati, imo maxime consonum illi est, vt habens pecuniam mutuo illam concedat non habenti ad negotiandū, & lucrandū, recipiens vero illam & cum ea negotio tradita aliquid lucratus, partē illius lucri suo benefactori persoluat. Quod si id adeo honestum est, ac recte rationi & charitati, & gratitudini consonum, cur à principio mutuans illud pacisci non poterit?

Sic docet Molineus hoc modo, & cū hoc moderamine usuras acceptas nullo iure prohiberi. Ius enim diuinum in contractibus (inquit) id tantum prohibet, quod recte rationi, & charitati repugnat, quod docuit

Christus Matth. 7. dicens: *Omnia quæcūque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis,* certum autem est, mutuante pecuniā pauperi ad negotium lucratiuū ea lege (qua diximus) vt reddatur ei aliqua pars lucri, vbi lucrum fuerit, optare vice versa, pecuniam sibi mutuo dari ad negotia & lucra quando illa egeret cū eadem lege & cōuentione: Affert in eadem sententiā nonnullos Iuris peritos, quorum autoritas in iudicio conscientie quanta esse debeat, expendat prudens Catholicus, Nā Molineo & hæreticis quæuis autoritas maxima est, modo ipsorum erroribus patrocinetur.

Ad quod intelligendum obseruare oportet ex Conrado. De contract. q. 22. in lege civili duplicem tantum usuram reprobant à Iustiniano Imperatore: nempe usuram quæ dicitur usura vsurarū, & usuram ultra centissimam. Usura vsurarum dicitur, à Doctoribus cum quis dat alteri mutuo 100. vt in fine singuli cuiusque anni donec restituat illi sortem & capitale, soluat 10. ea lege, vt nisi soluerit illa 10. teneatur anno sequenti soluere vndecim, nempe illa 10. de quibus à principio conuenerunt, quæ est prima usura, & præterea vnum pro illis 10. quæ non persoluit, quæ est secunda usura illius primæ, qua de causa dicitur usura vsurarum: & hæc prohibetur omnino. ff. De usuris. Centesima vero dicitur iuxta eundem Conradum lucrum æquale sorti: vt si fors sit 20. & lucrum totidem 20. Dimidia centissimæ sit, si fors sit 20. & lucrum 10. & hoc consequenter modo tertia centissimæ, quarta centissimæ, quintacentissimæ, &c. Vnde iuxta Conradū usura centissimæ erit reddere lucrum quod intra annū æquetur sorti & capitali. Quæ tamen explicatio usuræ centissimæ nō potest certe admitti: Quis enim credat ad cupiditatem adeo enormē homines peruenisse, vt mutuans 100. intra annū vel paulo longius tēpus 200. postularet à mutuatario? Quo circa Recentiores usuram centissimam ita explicāt, vt reddatur lucrum vt 100. pro capitali vt 100. intra centum menses: quod inferius in hoc eodem art. controuert. 3. explicabitur. Statuit ergo in illo Cod. De usuris lib. 4. Iustinianus, vt nullomodo exerceatur usura ultra centissimam, id est, ne lucrum neque intra centum menses excedat sortem, possit vero aliquando accipi centissimā, aliquando dimidia, aliquando tertia pars.

Huiusmodi ergo usuras quas illis legibus probat vel permittit potius Iustinianus sentit Molineus licitas.

Iam, quia huic errori (vt videbimus) aduersantur statim apertissime verba illa Christi Luc 6. *Mutuam date nihil inde sperantes*, Excogitauit quendam nouū istorum verborum sensum à cōmuni omnium expositione alienum, dicens: Non loqui ibi Christum De vsuris, sed de subuentione pauperum, quasi dicat: omnibus mutuo date, non solum diuitibus qui habent vnde restituāt acceptum, verum etiam pauperibus qui non habent, imo his potius debetis mutuo dare nihil ab eis sperantes, quia quod ab indigentibus non fuerit vobis restitutum, à Deo abundantius & cum maiori multo lucro restituatur: Vnde verba ista Christi (inquit) solum prohibent ne à pauperibus qui nihil habent speremus recipere collata illis per eleemosynam, minime vero prohibent, quin à potentibus restituere & cum moderata vsura ex lucro nostra pecunia acquisita, illam accipiamus.

Molineum purgatum ab hoc similibusq; erroribus visus est offerre Catholicis Galpar Caballinus in suo tractatu De vsuris excuso Lugduni. 1582. sed cū illum attente perlegerem, vt verū fatear, visus mihi potius est Molineus fascitatus cum suis erroribus, quam purgatus ab illis. Nam imprimis num 10. Mutuantem mercatori pecuniam aliquam exponendam ab illo alicui negotio, posse recipere vltra sortē partē lucri, quod ex illa pecunia negotio tradita mercator ille mutuata: ius comparabit, vult Caballinus contra Conradū & alios Theologos nō modo licere, verum etiā charitati, & æquitati Christianæ censendum esse maxime consonū. Sub nomine enim æquitatis ac charitatis Christianæ vult Caballinus sicut & Molineus hoc genus vsuræ cooperire. Vbi si mercatori diceret Caballinus posse conferri pecuniā per contractū Societatis, ita vt illā cōferens partē lucri recipiat, vel dāni, prout rerum euctus duxerit, talis pecuniæ collatio nō est mutuū nec acceptio illa alicuius partis lucri est vsura, vt inferius agentes de cōtractu Societatis videbimus loquitur autem loco citato, vt ex contextu illius apparet, de mutuo quod vere mutuū est, quo fit vt sequatur reuera hic autor Molineū cuius se recopilatorem in eo opere proficitur.

Adde quod vult in progressu operis nu. 14. licitas esse & in foro animi illas vsuras, quas lex ciuili permittit, quas vere vsuras esse, certum est, vnde probat profecto eadem vsuras quas Molineus, nā nec alias probat ille, aut moderatas & licitas censere, nisi eas quas ius ciuile non dānat. Et quo ma-

gis ostendat se nec in verbis à Molineo recedere, Doctrinā Theologorum damnantiū huiusmodi vsuras in iure permissas, vocat sicut ille præposterā religionē perniciose legitimas vsuras dānantē. Et Catholicā doctrinā omne genus vsurę damnantē vocat vulgatā opinionem, illamq; ibi proponit non vt verā, & certam, sed quasi per hypotesim tantum admittendam, sicut solemus admittere per hypotesim falsa quæ nostræ sententiæ non aduersantur. Demum vt alia præteream argumenta D. Tho. & aliorum Theologorum quibus efficacissime ostēditur vsuram iurę naturę prohibitā esse, nititur dissoluere, & ostendere nullā habere vim eodem omnino modo quo illa dissoluit Molineus, sententiāq; seu errorem potius Molinei argumentis eiusdem confirmat num. 330. & 331. Vnde de hoc autore, aut saltem de his quæ in illo tractatu docet idem debet esse iudicium in hac parte quod de Molineo, vt in fine conclusionum quibus hanc controuersiam explicabimus, ostendemus.

Quod autem vsura non sit intrinsece mala & natura sua sit nitunturostēdere. Primo quod intrinsece & natura sua malum est, & iniquum, in nullo euentu potest bene fieri, neque ex aliqua circumstantia honestari, vt sæpe docuimus: vsura autē potest aliquādo licite exerceri, cū dicat B. Ambro. & habetur 14. q. 4. Can. Final. *Ab illo exige vsuram, cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma*: Quasi dicat aperte licere hostibus, & inimicis quos possumus iusto bello impetere, dare ad vsuram.

Secundo, cum quis præstat alteri opus aliud quod illi vtile, quod non tenebatur præstare, potest pro tali opere pecuniam aliquam accipere, vt procurator pro actionibus & operibus suis, potest pecuniam & stipēdium accipere, cum non teneatur ex iustitia ad illas actiones & opera; sed nemo tenetur mutare alteri saltim ex debito & iustitia, ergo cum hoc opus vtile sit mutuatario, poterit pro eo aliquid accipere.

Tertio, si vltra sortem nihil aliud confertur mutuati, non redditur ei æquiualens, nec quantum ex iustitia ipsi debetur: ergo vsura non solum est licita, verum etiam iusta & debita. Consequentia aperta est: antecedens vero ita ostendo. Qui dat mutuū, præter sortem obligat se ad non postulandū, nec repetendū mutuū, donec mutuatarius ea re vsus sit, & aliquā ex ea perceperit vtilitatem: hæc autem obligatio cum sit ciuili, est pretio æstimabilis; ergo si tantum illi restituat sortem, & nihil vltra ratio

ne istius obligationis quæ includitur in mutuo, non reddit illi æquiualens.

Et conf. Quia si pacto & conuentione obligaret se mutuans ad non repetendum intra 3. vel 4. menses, ista obligatio esset pretio æstimabilis; at qui mutuat, eo ipso tacite & implicite se obligat ad non exigendum per aliquod tempus, quia aliter non esset mutuū. Ergo potest pro illa obligatione aliquid vltra sortem accipere.

Quarto. Sentētia est Caietani in summa verbo vsura. in fine. De pagis Montis Genuens. & satis probabilis (vt infra videbimus) licere emere pagas acerbas, id est solutiones expectatas. Vt si Petrus debeat Ioāni 100. aureos soluendos 6. ab hinc mensibus, potest Andreas emere à Ioanne debitum illud pecunia præsentī, pretio vt 90. quod alio nomine non licet, nisi quia expectaturus est illā solutionem maturescere, & peruenire tempus illius; Ergo similiter licebit accipere pecuniam pro illa obligatione tacita, quam sabet mutuans, & cū se offert eo ipso quo mutuat, expectandi restitutionē faciendā sibi à mutuario post aliquod tēpus.

Quinto. Si vsura licita non esset, maxime ob rationem D. Tho. quia vsus pecuniæ est ipsius consumptio, quo fit vt talis vsus nō possit computari extra rem, nec seorsum æstimari pretio. Sed hæc ratio nititur falso fundamento; quia pecunia non consumitur vsu, imo manet apud mutuatarium apta vt ab eo libere expendatur in suos vsus, vel vt per eam aliquid lucrētur. Quod si dixeris tale lucrū non esse tribuendum pecuniæ, sed industriæ mutuatarij: contra, sequeretur ex hoc dicto, vt si quis commodaret mihi agrum, fructus illius agri non esse adiudicandos domino agri, sed mihi: cum ager ex se nullum fructum ferat nisi interueniente industria agricolæ, hoc autem cōsequens aperte est falsum, cum ager omnis Domino suo fructificet.

Sexto, si quis commodaret mihi pecuniam ad ostentationem, vt docet hic D. Tho. ad sextū, potest aliquid recipere pro illa pecunia, ergo similiter & pro pecunia mutuata. Probo consequentiam, quia maior vtilitas recipitur profecto ex pecunia mutuata, quam ex accommodata ad solam pompam & fastum. Primo, quia in mutuata transfertur dominium, in accommodata solus vsus. Secundo, mutuata licet vti ad omnes vsus pro libito, accommodata ad illum tantum vsus. Dices diuersam esse rationē, quia mutuata si perit, perit mutuatario,

commodata vero commodati vt domino, & ideo posse commodantem aliquid accipere pro illo periculo. Hoc non tollit vim argumenti. Primo, quia etiam accommodata perit accipienti illam, & non domino multoties, vt supra vidimus. Secundo quia potest deduci in pactum inter ipsos, vt pecunia illa accommodatario pereat non accommodanti, etiam in casu omnino fortuito, & nihilominus recipiat accommodans aliquod lucrū, & pretium ratione illius rei accommodata.

Septimo, si vsura esset peccatū, esset certe peccatū iniustitiæ, & ex consequenti esset cū iniuria & dāno fratris, at in vsura nulli fit iniuria vel dānum, imo vtriq; accedit cōmodum; In primis nulli fit iniuria, quia tū mutuans quā mutuatarius sciens & prudens citra omnem vim, aut deceptionē liberē cōfert quidquid alter eorū recipit: *Scienti autem & volenti non fit iniuria*: Quod vobis neuter recipiat dānum, quin potius vterq; cōmodum, patet. Quia qui soluit vsuram, recipit beneficium & vtilitatem ex pecunia mutuata; Et qui recipit, illā recipit tanquā remunerationē beneficij quod altari cōtulit.

Octauo. Quod cedit in maximā Reip. vtilitatem, non est cōtra ius naturæ: at vsuræ moderate cedunt in maximū Reip. commodum: Ergo: Probat minor: Quia mercatores, & quicunq; negotia exercent indigent sæpe aliena pecunia, quam cum nullus teneatur illis mutuari, nulla alia via commodius, & facilius, ac cum minori dāno habent in promptu, quam accepta illa mutuo cum aliqua moderata vsura: Similiter grauati ære alieno si bona sua vendere compellantur, non possunt liberari à suis debitis sine magna iactura bonorum suorum, quæ tamē facilius & commodius, & cū exiguo dispendio rerum suarū persoluant accepta etiam aliqua pecunia cū leui vsura. Et confir. Quæ admodum vsus numi & pecuniæ inuentus fuit ad faciendas rerum commutationes, vt restatur Arist. 1. Polyt. c. 6. & Iureconful. 1. 1. de contrahen. emptio. Ita quoq; ad habendam pecuniam alienā ad proprios vsus, ad promiscuas necessitates componendas, & negotia tractanda fuit necessaria inuentio & concessio alicuius moderate vsuræ, vt probat tex. in l. Ideo. ff. De eo quod cert. dona. vbi vsuræ sunt medium inueniendū vsus pecuniæ aliene, & redimendi proprias necessitates: Quin & in iure vsuræ nihil aliud sunt, quā congrua quedam & æquabilis compensatio temporarij vsus æris alieni, vt

probant text. in l. Nec enim. in fine De pign. actio. in l. Insulam §. vsuras. ff. Solar. matrimo. in l. Pater. in principio ff. De doli exceptio. At vsus pecuniæ non est contra ius nature ad res commutandas. Ergo nec solutio vel receptio alicuius moderatę vsurę ad necessitates proprias cũ exiguō dāno redimendas, ad negotiā, & comertia cōmodius tractanda, cōsuetudine iuri nature aut charitatis, vel equitati repugnare.

Nono. Vidētur fauere vsuris saltē moderatis parabolę illę Matth. 25. & Luc. 19. in quibus cōqueritur Dominus familias de seruo suo dicens: *Quare non dedisti pecuniā meam ad mensam? Ego veniens utiq; cum vsuris recepisse eam.* Non enim dicendus est Christus a reb⁹ iniquis cōparationē duxisse

Decimo. Si recipiat quis agrum, aut alia rem fructiferam loco pignoris, recipiatque fructus illius, non computans illos in partem sortis; sed præter illos recipiat etiam deinde integram sortem, est manifesta vsura: quia hoc est aperte recipere lucrum vltra sortem. Hoc autē conceditur in capite Conquestus. De vsuris. Vbi monasterio habenti in pignus terram cuiusdam Clerici; dicit Pontifex, vt monasterium illud recipiat fructus illius terrę, nec computet eos in sortem, si terra illa sit de feudo monasterij. Idem habetur cap. 1. De feudis. Et simile in cap. Salubriter. Extra de vsuris. Vbi dicitur Generū non debere cōputare in sortē fructus pignoris, quod habet pro dote. Est ergo licita aliqua vsura.

Vltimo vsurę sunt concessę & approbatę tā iure diuino quam humano, ergo non sunt illicitę, neque contra ius nature. Consequentia patet, quia ius diuinū potius perficit naturam, quam illam destruat, humanum vero deriuatur à naturali: Antecedens autē probatur: In primis cōceditur iure diuino. Deuth. 23. vbi dicitur. *Non famerabis fratri tuo; sed alieno.* Vbi aperte approbatur vsura quo ad alienos, & Gētiles. De iure vero humano patet etiam, ex l. Placuit ff. De vsuris & l. Eos. Cod. eodem titulo. Vbi Iustinia. Christianissimus Imperator approbat vsuram centesimam, & alias quas iam retulimus. Constatq; idem ex toto titulo. De vsuris.

Oppositū docet cōmunis schola, omniū Theologorū, tam veterū, qui præcesserunt D. Tho. quā eorū qui postea secuti sunt: nec est vllus ex Theologis præter Abulens. qui non asserat vsuram iure nature esse omnino prohibitam. Est etiam communis sen-

tentia omnium Iuristarum, præter Ancaran, & Molineū. Et quamuis proposita conouerſia potissime versetur circa ius naturale, An eo vsura tanquā res intrinsece mala prohibeatur? Vt constet tamē quam ini qua sit, & damnata: qua ratione omni iure prohibita sit, hoc loco ostendendum esse duximus.

Sit ergo prima conclus. *Secundum fidem tenendum est, vsuram in quacumque quantitate esse illicitam, & diuina lege prohibitam, & oppositum esse hereticum.*

Patet hæc conclusio tam definitionibus Cōciliorum, quam Summorum Pontif. In Concil. Niceno. c. 17. & refertur 14. q. 4. Can. Quoniam. Dicitur: *Clerici auaritia cussa viciu libera sectantes, obliu sunt diuini præcepti quo dictum est, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.* Vbi etiam si sermo sit de Clericis, docet tamen aperte Concilium Nicenum vsuram esse lucrum turpe, & prohibitam diuino præcepto. In Conc. Lateranensi sub Alexan. 3. & habetur extra de vsuris. Cap. Quia in omnibus, dicitur: *Vsuram condemnatam esse vtriusque testamenti pagina.* Urban. 3. in cap. Consultuit. De vsuris: ait. *Omnem vsuram prohiberi in lege.* In Concilio Lateranensi vltimo sub Leone 10. Sess. 10. & in Bulla Leonis 10. qua approbat montem pietatis, de quo postea dicemus, diffinitur *vsuram esse iniquam & illicitam.*

Et clarius & expressius in Concilio Vniuersali, & habetur in Clementina vniuersali De vsuris. §. sane. Dicitur: *Si quis in illum errorem incidit, vt pertinaciter affirmare presumat, exercere vsuras non esse peccatum, decernimus eum velut hereticum puniendum, locovbi etiam Ordinariis & hereticis prauitatis Inquisitoribus districtè iniungentes, vt contra eos quos de errore huiusmodi diffamatos inuenerint aut suspectos, tanquam contra diffamatos vel suspectos de heresi procedere non omittant.*

Iam Ecclesia non punit, aliquem grauissimis pœnis, aut censuris, nisi pro peccato mortali; at vsurarium grauissimis subiicit censuris, & pœnis.

Nam primo sunt infames infamia iuris, 13. q. 7. Canone Infames: & 6. q. 1. Can. Infames. Et l. Improbū Cod. Ex quibus causis irrogatur infamia: Vnde nec possunt esse testes in iudicio, nec contractus civiles facere, nec testamenta, vt docent DD. in istam l. Improbū. Et cap. Raynuntius. De Testam. & habetur l. Fratres Cod. De inofficiosi. Testament.

Secundo, priuatur sacra cōmuniōe aliaris

ris & sacramentorum. Cap. Quia in omnibus De vsuris: Nec defunt qui non solum cōmuniōe sacramentorum, verum etiam & introitu Ecclesię, quando celebrantur officia. Ita Abbas & Panor. Quamuis prius illud sit magis receptum.

Tertio, non sunt admittendę in Ecclesię eorum oblationes tanquam e rebus fur-tiuis, & Clericus illas recipiens præcipitur illas restituere: Habetur eodem capite. Quia in omnibus. Et 14. quæstio. 3. Cano. Imo. Et suspenditur ab officio Clericus illas admittens, nisi vsurarius prius plene satisfecerit, aut dederit sufficientem cautionem. Cap. Quamquam. De vsuris.

Quarto, eadem ratione nisi satisfecerit vsurarius, aut dederit sufficientem cautionem, priuatur Ecclesiastica sepultura. habetur eodem cap. Quia in omnibus. Et cap. Quamquam. De vsuris lib. 6. & sepelientes tales sunt excommunicati ipso facto, vt habetur in Clementina Eos. De sepul.

Quinto, non potest repetere vsuras quibus alius ipsum grauauit, quin prius ipse persoluat quas ab aliquibus accepit. Cap. Quia frustra. & cap. Michael Laicus. De vsuris.

Sexto. Prohibetur vsurarius ad Clericatum promoueri, Can. Seditonarios. Dist. 46. & Can. De Petro. Dist. 42.

Denique vsurarius si sit Clericus suspenditur ipso facto à suo officio, & vsu ordinum: imo & degradari præcipitur, ac abstinere. Can. Si quis. Dist. 47. ex Concil. Elibertano. c. 20. si Laicus est excommunicandus, in cap. Præterea. de vsuris. Qui plura desiderat circa pœnas vsurarium legat Syluest. verbo vsura. Cap. 9. q. 4. Couarr. lib. 3. cap. 4.

Secundā Assertio: *Vsura iure naturali prohibita est, vt reuera intrinsece, & natura sua mala, & iniqua.*

Hæc conclusio probatur in primis illa ratione D. Tho. efficacissime. Quia reuera aut est bis eandem rem vendere, aut accipere pretium pro re, quæ ex se, vt ex dictis constat, non habet pretium. Respondet huic argumento Carolus Molineus & Caballinus, vsurarium non accipere illud lucrum pro re ipsa, neq; pro vsu eius, quia videt aperte Molineus id non licere; sed pro commoditate quam recipit mutuarius ex illa re, quæ pretio æstimabilis est: & qua commoditate priuat se is qui mutuatur per totum illud tempus.

Hæc tamen responsio non habet locum, vidimus enim abunde quæst. præced. art. 1.

in venditione, præter rem quæ venditur, duo posse contingere, Primo vt ementi ex ea re aliqua proueniat utilitas, Secundo vt vendenti aliquod proueniat damnum, aut positiuę vt aiunt, quia reuera aliquod illi propterea inferatur nocumentum, aut priuatiue, quia vendendo rem illam priuatur aliqua peculiari utilitate, quam ex ea percipiebat, præter illam communem quam talis res in se ipsa habet: e quibus (vt ibi abunde docuimus) potest quidem venditor ducere in pactum, præter pretium propriū & primarium rei, damnum quod recipit ratione illius nocumenti, quod patitur, vel peculiaris utilitatis qua exspoliatur: non tamen ratione utilitatis quam emptor ex ea reportabit; Quia illa utilitas est rei, & vendendo rem, venditur simul cum illa talis utilitas. Vnde si quis vellet vnum pretium pro re, & aliud pro utilitate; idem omnino esset quod velle duo pretia pro eadē re: cum res venales vt supra dicebamus eadē- nus venales sint, quatenus viles hominibus quæ enim inutilia sunt nullius sunt pretij.

Tum etiam quia utilitas ista quæ emptor est recepturus, non est quid venditoris post quæ vendidit rem; sed emptoris: & ita vltra pretiū rei velle aliquid pro tali utilitate esset velle vt emptor reddat pretium pro re sua quod est iniquum. Eodem modo in mutuo, siquidem mutuans aliquod damnum recipiat, quia mutuatur, vel aliquam utilitatem sibi certam amittat, tunc vt infra docuimus poterit quidem aliquid recipere, non ratione mutui, sed in recompensam illius lucri cessantis, vel damni emergentis: ac ratione utilitatis quam mutuarius recipit ex re mutuata, iniquum est aliquid exigere, quia hæc utilitas & commoditas non est quid mutuantis, sed ipsius tantum mutuatarij, cum non differat ab ipsa re. Quo fit, vt si teneretur mutuatarius & rem ipsam æquiualeter restituere, & præterea aliquid pro illa commoditate quam ex ea percepit, duplex pretium pro eadem re daret: Quod est argumentum D. Tho.

Vnde sicut quando pretio iusto venditur equus, quamuis ex vsu equi sit emptor magnam utilitatem recepturus, non potest venditor ratione illius utilitatis aliquid recipere, quia emptor equo vsus ille, & utilitas, & quidquid ex eo haberi potest, iam est emptoris, essetq; vendere illi suā re. Eodē modo nec pro vsu pecuniæ, nec pro utilitate quæ ex ea recipit mutuarius potest aliquid recipere is qui mutuatur, quia eo ipso quo

mutauit, hæc omnia transeunt in mutuatum vna cum pecunia, suntque ipsius, nec aliud debet quam valorem pecuniæ nempe æquivalentem pecuniam.

Vnde sumitur secundum argum. efficacissimum ex natura rei. Contra ius naturæ est, vt recipiat quis pretiū pro re quæ nullo modo est sua, nec quo ad vsum, nec quo ad dominium: sed qui aliquid mutuatur, eo ipso quo mutuatur, transfert à se in mutuatarium & vsum & dominium illius rei, ideo enim dicitur mutuatum, quasi ex meotuum, ergo ratione illius rei nihil potest percipere ultra redditionem æquivalentis, in quo consistit mutuatum.

Respondent Molinæus & Caballinus, huic argum. pro eo quod tuum est simpliciter & omnino, non possum ego a te aliquid recipere, at: pro eo quod tuum est, sed à me acceptum & mihi debitum, possum aliquid recipere. Vt quando vëdidi tibi agrum, nec illud statim persoluis, ratione illius debiti possum recipere aliquid, vt fit in censibus, qui constituuntur ratione debiti, quos vocamus debitoria. Et ita cum vsum pecuniæ quæ tibi mutuauit esset meus, sicut & pecunia illa, ac mihi debita, ratione illius non simpliciter & omnino tui, sed vt mei, ac mihi vere debita, possum aliquid percipere.

Hæc tamen euasio ridicula est, quia pecunia tradita mutuatario est quidem debita ipsa in eadem quantitate mutuanti, sed iam nullo modo est ipsius sed secundum omne dominium & vsum translata in mutuatarium. Quo fit, vt sicut in mutuo mutuans nō tradit seorsum pecuniam, & seorsum vsum, sed vtrumque simul, ita mutuatarium non maneat obligatum restituere seorsum pecuniā, & seorsum vsum, sed vtrumque simul, quod facit restituens æquivalentem pecuniam, nec ad aliud tenetur quam suo tempore constituere mutuante in dominio & vso sue pecuniæ, quod satis præstat restituendo integram sortem. Nec valet exemplum quod adducitur de censibus constitutis in debitis, nam hi censibus (vt videbimus) tantum constituuntur in debitis contractis ex re fructifera, persoluiturque hic census quando non soluitur pretium illius rei, quia nō est æquum, vt emptor percipiat fructus nō soluto nō pretio, prior vero Dominus careat & pretio & fructibus. Et confirmata secunda ratio optime à Ioanne Teutonico in cap. Si feneraueris. 14. q. 3. Gloss. 1. Quia cum pecunia mutuata statim sit sub

periculo mutuatarij, non est ille amplius grauandus, quam nuda illius restitutione.

Tetio, contra naturam est percipere fructum, ex re quæ natura sua infructifera est, & omnino sterilis; pecunia autem natura sua sterilis est, & infructifera, vnde illud commune proloquium omnium DD. Et Philosophorum, *Pecunia non parit pecuniam* vocaturque à Græcis, vt refert Arist. *athocis* id est expers partus: quod si aliquando exposita mercaturæ fructifera hoc non est tribuendum pecuniæ, sed industriæ mercatoris, usurarius autem vult lucrum ex pecunia, ergo vult fructum ex re infructifera, quod repugnat nature. Hoc argumento damnat plurimum Arist. vsum Primo Polit. cap. 6. & 7. vbi ait *obolisticam esse odiosam*, id est mutuacionem usurariam. Et D. Ambrosius serm. 81. in illam parabolam Luc. 12. *Homini cuiusdam draxis fructus aberes ager tulit, &c.* Et habetur Dist. 47. Can. Sicut hi. inquit. *Iniecit in vsum ante perquisitum ex ipso auro aurum nascitur.* Quasi dicat, agros fructus parere hoc naturale est; & artis agriculturæ, ex auro vero aurum nasci, ex pecunia pecuniam, hoc contra naturam est.

Quarto, vendere alicui tempus contra ius naturæ est, quia tempus solem & æterem omnibus ex æquo Deus & natura concesserunt, nec ab aliquo vendi possunt: vt usurarius reuera vendit tempus, quia cum centum aurei non plus valeant quam centum aurei: ratione mutui exigere lucrum est reuera velle pretium ratione illius temporis, quo mutuatarium apud se detinuit pecuniam, & per consequens velle pretium temporis. Hæc ratione vitur B. Chryl. Homil. 38. in Matth. & habetur Dist. 38. Cano. Eiciens. *Super omnes mercatores* (inquit) *maledictus plus est usurarius, ipse nã rem datam a Deo vendit, id est tempus, non comparatam, vt mercator.*

Quinto illud censendum est contra ius naturale, ex quo multa damna & incommoda sequuntur Reip. sed ita accidit in usura: ergo ab effectu & à posteriori colligitur usuram esse iuræ naturæ prohibitam, vt intrinsece malam: Maior certa est, nam ex his quæ sunt à iure naturæ, cuius author est Deus, bonum potius sequitur Reip. humanæ, quam malum. Et confirmatur: quia hæc ratione omnium DD. iudicio fornicatio simplex, & concubitus solutæ cum soluta est malus iure naturæ, quia cedit in dānum graue Reip. quia si filij non habeant

certos

certos parentes male educabuntur. Minor vero patet experiētia. Experimur enim per vsuras exspoliari domos ditissimas, & vsurarios illarum substantias deuorasse, videmusque pauperes ab usurariis oppressos. Quæ ratio non solū procedit de vsuris immoderatis, verumetiam & de illis moderatis quas videntur permittere iura ciuilia. Nam cum omnem finitum per ablationem partium tandem consumatur, etiam si vsuras moderatas quis persoluat, consumetur ipsius substantia. Ita refert Titus Linius lib. 2. ab vrbe condita apud Romanos fuisse semper vsuras in odio, ortamque esse magnam discordiam Romæ inter Patres Conscriptos ex oppressione plebis per vsuras. Denique præstantissimi philosophi vel sololumine rectæ rationis, deprehenderunt quam iniquæ sint vsuræ; quorum auctoritas in hac parte est magni momenti Arist. locis citatis damnat vsuras vt maxime nociuas Reip. & contra naturam, Et 4. Polit. c. 1. appellat vsuram turpe lucrum, & feneratorios facit similes latronibus, lenonibus, depopulatoribus & tyrannis. Marcus Cato principio libri de re rustica ait: *Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, feneratorios quadrupli, quanto peiorem ciuem existimauerunt feneratorios, quam furem hinc licet existimare.* Plutarchus in Luculo plurimum eas damnat, adeo vt ediderit peculiarem tractatum contra vsuras. Cicero 2. officio in fine ait: *Dare sub vsuris esse hominem occidere.* Suidas ex Aristophane in Nubibus sic ait: *Usuram esse quandam feram belluam, quæ per menses & dies argentum gignit serpente tempore.* Apianus Alexandrinus lib. 1. de Bello ciuili refert fuisse olim apud Romanos grauem curam prætoribus de tollendo fenore, & Assellium prætorem, qui id suadebat occisum fuisse à prætoribus.

Sed offert se hic statim dubitatio.

In quo gradu habendum sit vsuram esse iure naturæ prohibitam.

Dico non esse hanc conclusionem aperte de fide, ita vt oppositum sit heresis, esse tamen proximam fidei, & oppositum errorem vel proximum errori. Esse proximam fidei ostēdo primo, quia Pontifices & Concilia quæ docent vsuram esse prohibitam non docēt illud vt aliquod præceptum nouum, sed tãquam antiquum ex testimoniis veteris legis vt ex illo Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram: At ex veteri lege ea nunc tantum manent quæ sunt mo-

ralia & iuris nature: cum ceremonalia & iudicialia omnia cessauerint in Christi passione. Vnde vsura iuxta Pontifices & Concilia iure naturæ est prohibita, alioquin non posset nunc testimonium veter. Testam. dānari, quod est negare doctrinam Pontificum & Conciliorum.

Secundo. Si negetur vsura esse iure naturæ prohibita, sequetur modo in lege Euangelica non extare præceptum aliquod diuinum prohibens vsuras, consequens est hæreticum, ergo & antecedens erit etiam error vel saltem errori proximum: Quod sequatur ostendo: Primo si hoc præceptum non est iuris naturalis, non potest colligi modo ex Vet. Test. quia erit tantum iudiciale aut ceremoniale, quæ iam cessauerunt vt docet D. Pau. Heb. 7. *Translato sacerdotio, nec esse est vt legis translatio fiat.* In nouo etiā nō habetur expressè, quia locus ille Luc 6. *Mutuam date nihil inde sperantes,* qui ab omnibus adducitur ad damnandam vsuram, à viris doctissimis, vt M. Soto & Iansenio explicatur in alio sensu, nempe de non colenda spe in retributione hominum, quibus mutuo aliquid datur, sed in Deo qui gratiam illam, quæ per mutuuum exercetur, celesti premio donabit. Vnde D. Thom. non adducit hunc locum contra vsuram hic.

Tertio: in lege Euangelica præter præcepta fidei & sacramentorum nullum continetur præceptum quod non sit morale & iuris naturalis, est autem in lege Euangelica præceptum prohibens vsuram, vt docent etiam Pontif. & Concilia, afferentes vsuram prohiberi pagina vtriusque Testam. huiusmodi autem præceptum nec pertinet ad fidem, nec ad sacramenta, sed ad mores, erit ergo necessarius concedendum esse iuris naturalis.

Quarto, nullus est qui non iudicet falsum & erroneum, asserere infideles posse inter se dare ad vsuram, at si vsura non sit prohibita iure naturæ, liceret infidelibus illis, qui nunquam fidem susceperunt, ita dare, cum illi solam legem naturæ teneantur obseruare, quandiu sunt in illo statu paganismi. Ergo prohibetur iure naturæ.

Denique Iudæi cum veniunt ad baptismum præcipiuntur à Sede Apostolica omnia relinquere, quia quæcunque habent sunt per vsuras acquisita, at si vsura non esset iure naturæ prohibita, non tenerentur omnia illa restituere, probò. Isti non tenentur iam lege veteri, cum illa sit iam omnino abolita: neque lege Euangelica cum ad il-

R s lam

Iam non teneantur ante suam conversionem & susceptionem baptismi; Ergo quæ acquiruntur per usuram potuerunt recte acquirere, nec teneantur restituere. Quod si dixeris, Non potuerunt illa acquirere quia ante suam conversionem iudicantur legem suam adhuc retinere suam vim, & illa falsa ac erronea conscientia prohibebantur: Contra illa falsa & erronea conscientia effectisset quidem ut illi peccarent accipiendo usuras tanquam agentes contra conscientiam, non tamen effectisset quia illæ usuræ vere sint ipsorum, si iure naturæ non sunt prohibita, cū lex illa iam cessauerit, & ad nouam non teneantur donec baptizantur: Secundo non teneantur restituere lucta accepta ab alienis cum illa lex illa ipsis permitteret, at omnia precipiantur restituere iam accepta a suis quam ab alienis.

His argumentis patet quam proximum sit fidei, usuras iure naturæ esse prohibitas: non tamē est aperte de fide, nec oppositum aperte & euidenter hæreticum.

Ad 1. Enim ex propōsitis argumētis possumus respondere, Pontifices & Concilia adducere præceptum illud vti antiquum, nō quidem vt antiquum iure naturæ; sed vt antiquum in lege veteri, à qua saepe sumunt testimonia, non tanquam vrgentia & efficaciter concludentia; sed vt accommodata.

Ad 2. Dico, non sequi illud incommensurabile, quia licet Mag. Soto, & nonnulli existiment, non colligi efficaciter prohibitionem usuræ ex illo Luc. 6. *mutuum date, &c.* Communis tamen expositio Sanctorum, & DD. (vt videbimus) oppositum docet, imo dicemus ex isto loco efficaciter & improprio sensu litterali deduci.

Ad 3. Dico, esse quidem commune axioma, & receptum inter Theologos, in lege Evangelica præter præcepta fidei, & sacramentorum; sola præcepta iuris naturæ reperiri: non tamen est axioma (licet verissimum) aperte de fide, ita vt oppositum sit manifeste hæreticum. Quo nomine excusamus ab hæresi Durā in 4. Dist. 34. q. 2. Et Martinū de Magist. q. 2. de Tēperantia, asserentes simplicem fornicationem non esse prohibitam iure naturæ; sed solum lege diuina & Evangelica; quia non est hæresis negare quæcunque continentur in Euangelio præter præcepta fidei, & sacramentorum esse iuris naturæ, quāuis sit maxime affinis errori.

Ad vltimum dico isto argumento maxime conuinci usuram esse iure naturæ illicitam, cæterum ista ratio non conuincit id tan-

quam de fide, ita vt oppositum sit hæreticum, quia id tantum iudicandum est aperte hæreticum cuius oppositum est definitum ab Ecclesia, vel habetur aperte in sacra Scriptura aut ex ea deducitur in aperta & euidenti consequentia. Usuram autem esse iure naturæ prohibitam nec adhuc Ecclesia aperte definiuit; nec est expressum in sacris litteris, nec ex ipsis in euidenti consequentia deduci potest.

Tertia cōsilii: *Usura iure diuino vtriusque Testamenti prohibita est.*

Quod spectat ad vet. Testam. res est aperta Exod. 22. *Si pecuniam tuam mutuo dederis populo meo pauperi, &c. non vrgebis eum, quasi euertor nec usuris opprimes.* Leuit. 25. *Non accipies hanc spem tuam usuras, nec amplius, quam dedit tibi.* Et paulo post. *Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & frugum superabundantiam non exigēs.* Deuter. 23. *Non fenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, &c.* Psal. 14. *Qui perueniam suam non dedit ad usuram, &c.* Neemix 5. reprehenduntur acriter Iudæi, qui pauperibus mutauerant ad usuram. Ezech. 18. recensentur conditiones viri iusti hęc. *Qui fecerit iudicium & iustitiam, qui oculos suos ad idola non leuauerit, qui vorem proximi sui non violauerit, qui pignus debitori reddiderit, qui per vim nihil rapuerit, qui panem suum essurienti dederit, & nudum operuerit vestimento: qui ad usuram ab commodauerit, nec aliquid amplius acceperit, sed ab iniquitate auerterit manum suam, &c.* Et consequenter vbi recensentur paulo post conditiones viri iniqui, & peccatoris, collocatur inter eas. *Qui accommodauerit ad usuram, & amplius acceperit.* Sūt & alij innumerati loci in vet. Testam. sed hi sufficiunt.

In nouo autem Testam. an sit prohibita speciali & peculiari præcepto, res est difficilior: Quia in nouo Testam. nullas est locus in quo videatur prohibita, nisi ille solum Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes* ex quo communiter colligunt DD. prohibitam esse usuram in lege Euang. Carolus autem Molin. vbi supra nu. 9. & 10. & ex Catholicis M. Soto loc. cit. & Cornel. Ians. in commento istius loci cap. 4. sup. Cōcor. volunt in eo loco, iuxta proprium ipsius sensum non prohiberi usuram; sed hoc statum, ne ex beneficiis quæ proximis nostris impendimus, humanam compensationem speremus, sed solum diuinam mercedem & retributionem.

Probat Soto: Primo, quia D. Tho. oculatissimus perspector sensuum scriptoræ non

non argumentatur ex hoc loco ad damnandam usuram, ex quo proculdubio fuisset argumentatus si in eo prohiberetur usura. Secundo, Ex eodem D. Thom. qui hic in solutione quarti hunc sensum vltimo loco, vt omnium præstantissimum proponit, dicens: *loquitur ibi Christus non de spe usurarij lucri, sed de spe quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuum dare, vel quodcuque bonum facere, propter spem hominis, sed propter spem Dei.* Tertio, patet inquit ex ipso contextu, habet enim textus: *Si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fenerantur, vt recipiant equalia.* Vnde sic argumentatur: Si loqueretur hic Christus de lucro usurario, non dixisset, vt recipiat æqualia, non enim est, in more vt lucrū usurarij sorti & capitali æquetur: ergo loquitur de simili retributione, vt qui mutuat, speret ab illo cui indigerit mutuo quoque accipere, aut alia beneficia quæ solent homines grati suis benefactoribus retribuere: Quæ recōpensatio licet sit licita, non ex debito sed ex gratitudine; vult nihilominus Christus neque ob hanc spem esse mutuandum, sed sola spe diuinæ retributionis: quia si ob illam spem mutuaemus, certe pauperibus qui nostris mutuis communiter magis egent non mutuaemus, cum hi non possint parem gratiam referre nisi rarissime. Et consistit cum subiungat Christus: *Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: Et eritis filij altissimi.* Vbi aperte loquitur de dilectione inimicorum, & beneficiis quibus ex charitate afficiendi sunt nō propter aliquam gratiam ab eis recipiendam, sed sola spe diuinæ mercedis q. d. diligete inimicos vestros, benefacite illis: mutuo date ea quibus indigent, etsi inimici sint: hæc enim præstanda sunt non sperantes premia humana, sed diuina & celestia, Et cum hac spe præstanda sint, quid refert quod sint inimici: imo eo ipso quo inimici sunt; & perfectior vestra charitas erit, & merces vestra maior.

Quod si quæras ab his, vbi ergo continetur in Euangelio prohibitio usuræ? respondent contineri directè in illo præcepto. *Non furaberis*, quia illo prohibetur quæuis iniqua acceptio rei alienæ, qualem esse usuram satis constat ex supra dictis. In loco autem isto. *Mutuum date*, secundum quandam

illatione à minori ad maius, Quia si Christus prohibet ne ob mutuum speretur aliqua gratia humana, quod certe licet via gratitudinis vt dicimus, quanto magis prohibebit aliquod lucrum debitum ex mutuo velut pretium mutui, in quo consistit usura? Vnde iuxta hos DD. non erit prohibita usura aliquo speciali & peculiari præcepto: sed tantum illo generali & communi. *Non furatum facies.* Et in hoc sensu erunt intelligendi Pontifices & Concilia quæ adduximus, quando dicunt usuram prohibitam esse vtriusque Testam. pagina.

Hęc sententia à paucissimis recipitur, imo communiter reicitur in Scholis à DD. Theologis: non tanquam hæretica vel erronea, cum illam viri adeo eruditi & pij vt Soto & Iansenius sequantur, iudicatur tamen falsa, periculosa, & nocua. Primo quia est contra communem sententiam DD. qui in illis verbis *Mutuum date: &c.* perpetuo intellexerunt prohiberi usuram peculiari præcepto Evangelico: Ita D. Tho. hic ad 4. asserens vnum ex sensibus istius loci; esse, vt dare mutuum sit Concilium, nihil autem accipere, vel sperare ex mutuo esse præceptum in istis verbis contentum: Conrad. De contrac. q. 22. Conclu. 3. Ioan. Meudin. in quæst. illa de usura. Nauar. in illo c. 1. 14. q. 3. à num. 7. vsq; ad 10. Couarru. lib. 3. Varia. Resolut. Cap. 1. num. 6. Guillel. Peráldus Episcopus Lugdun. in sua Summa vitio. & virt. tom. 2. Tract. de Auaritia. c. 1. & omnes ferè recentiores.

Secundo Urban. 3. in c. Consuluit. De usuris. Alexan. 3. in illo cap. Super eo. Et cap. Cum tu. Cap. Quia in omnibus eodem tit. Et Concilium Lateran. aperte asserunt usuram prohibitam vtriusque Test. pagina, at nisi sit prohibita in isto loco Luc. 6. nullus est alius locus in toto Euangelio vbi prohibeatur: Nec valet solutio M. Soto prohiberi in illo præcepto. *Non furaberis*, quia verba Pontificum. Et Conciliorum quando dicunt prohiberi usuram vtroque Test. expressam & speciale prohibitionem volunt significare non communem tatum & genericam. Sunt enim illa intelligenda iuxta commune modum & usum loquendi, in Euangelio autem id dicimus communiter, præcipi, vel prohiberi, quod speciali præcepto præcipitur, vel prohibetur. Aliter si ad genericam & communem esset recurrendum, multa sunt de iure humano, quæ possent dici de iure diuino, & præcepta in Euangelio. (V. g.) Ieiunium qua-

dragestimale, comunicare in Palchate, &c. cum hæc præcipiat Ecclesia: & Christus dixerit in Evangelio. *Quos audit, me audit; &c.* consequenter essent præcepta ista à Christo in illa generica propositione. Qui nos audit me audit, & de iure diuino, quod nullus dicet. Et confir. quia Pontif. & Concilia æqualiter docent prohiberi usuram. vtriusque Testam. pagina: Vnde sicut prohibetur in Veteri expresse in locis adductis; diuina quoque est expresse prohiberi in Nouo; nullus autem locus est, ubi expresse in nouo prohibetur, nisi iste Luc. 6.

Tertio, in Concilio Lateranen. 3. sub Leone 10. & in Bulla eiusdem Leonis circa approbationem montis pietatis adducitur iste locus Luc. 6. ad probandum usuram non solum in Vet. Testam. verum etiam in Noua esse omnino prohibitam: At Concilia & Summi Pontif. in dogmatibus fidei, & morum non argumentatur ex aliquo loco Sacra Scriptura, nisi in vero & genuino illius loci sensu. Nec valet quod ait Soto, Papam citare aliquem locum in aliquo sensu, non eo ipso statueri tanquam de fide, aut canonizare illum esse litteralem sensum illius loci, sed statuere quidem dogma quod docet, locum vero adducere iuxta Doctorum sensum & opinionem: Hæc solutio vel recursus Soti loqui Pontif. non ut Pontif. sed ut Doctorem, nec statuendo, sed sequendo communem & probabiliorum DD. opinionem & expositionem potest habere locum, quando aliquid est in oppositum, quod maxime viget, nec aliter solui queat: in hoc vero casu non redigimur ad has angustias. Quæ enim utilitas est in fauorem fidei, vel morum, negare usuram esse prohibitam illo loco Luc. 6? aut quæ necessitas recedendi à comuni intelligentia DD. & querendi nouas expositiones verborum Conciliorum, & Pontif. cum ipsi adeo aperte loquantur? Hoc certe est nodum in syrpo querere.

Ego in hac parte communem sequar sententiam, in his verbis *Mutuum date*: expresse iuxta germanum, & litteralem ipsorum sensum prohibere Christum usuram: cum in hoc sensu accipiatur locus iste à Summis Pontif. & Conciliis, Simulque iudico sensum istam quem afferunt Soto & Iansenius eodem loco etiam conuenire; nihil enim prohibet si D. August. credimus, quod in Scholis adeo receptum est, eundem locum sacra Scriptura plures sensus litterales germanos, & proprios habere. Fauet nobis

D. Tho. qui hic ad quartum vtrumque recenset tanquam optimum, & congruentem. Vnde non recte colligit Soto, sensum illum quem communiter sequuntur DD. reiciendum esse, quasi is solus quem ipse accepit à Carolo Molinico sit legitimus, cum possint esse (vt hic admonemus) plures sensus litterales eiusdem loci.

Et confirmatur. Quando damus pauperibus mutuo nihil inde restituendum sperantes, quia ita egent, vt nec habeant unde sortem ipsam restituant, sed solus Deus futurus est pro eis retributor, talis donatio non est mutuum, sed mera eleemosyna, quæ à mutuo maxime differt, & quæ docet Christus Luc. 14. dicens vt ad cenas, & prandia nostra non vocemus cognatos, vel amicos, aut diuites, qui simile valeant retribuere, sed pauperes à quibus nullam in hoc seculo speramus retributionem, sed à solo Deo: At Luc. 6. iuxta communem Doctorum intelligentiam non loquitur Christus de eleemosyna, sed de mutuo.

Et confirmatur, quia cum Christus aperissimè, & expresse, ac in particulari reprehenderet vitia quæ inter Iudæos magis vigebant, essent autem illi ad usuras propensissimi, certissimum est, illas in particulari & explicitè in Evangelio prohibuisse, nullus vero alius locus est, in quo expresse, ac sub proprio nomine mutui, à Christo Domino in toto Evangelio prohibeantur, nisi iste Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes.*

Ad argumenta igitur ipsius Respon. Ad primum, quod maxime friuolum est, cum usura prohibita sit vtriusque Testamenti. pagina, liberum fuisse D. Thom. sumere argum. in contrar. ex Vet. vel Nouo Testam. sumpsit vero illud consulto ex Veter. vbi minus videbatur prohibita, cum multorum iudicio censeatur permessa Iudæis. Quia si vbi minus videbatur permessa ostenditur prohibita, quanto magis in lege Euang. vbi nullo modo permittitur.

Secundum solutum manet ex dictis, D. enim Tho. non proponit solum illum vltimum sensum de non ponenda spe in hominæ, & illius gratitudine, sed in solo Deo, quem sequitur Soto: sed proponit etiam quem DD. communiter habent tanquam primum, & potissimum, confirmatq; illum cum addit. *Verbum illud nihil inde sperantes esse concilium iuxta dicta Phariseorum*, vbi cum dicat iuxta dicta Phariseorum, aperte indicat, iuxta verum sensum, & aperte dei esse præceptum non sperare aliquid lucrum

crum ex mutuo.

Ad tertium dico, probari illo argumeto illum sensum Soti, non tamen excludi communem: Primo quia fænus proprie est usura, vnde cum dicat Christus peccatores, i. gentiles peccatoribus fenerantur, aperte loquitur de lucro usurario. Secundo potuit ira res habere tempore Christi, vt lucrum usurarium æquaretur forti progressu alioquin temporis, cum reuera tempore Iulianiani, viura ultra centesimam, quæ maxime erat in vtu, & quam ipse prohibuit, intra certum tempus non solum æquaret, verum etiam excederet sortem: imo & nostris temporibus (vt ostendemus) sub nomine canibus exercentur usura, intra tres vel quatuor annos excedentes sortem: quid ergo prohibet, vt Gentiles tempore Christi, quos ibi vocat peccatores, reciperent intra aliquod tempus lucrum usurarium æquale forti, imo & excedens, quod diuini uans Christus dixit, vt recipiant æqualia.

Quæ deinde afferit in confirmationem suæ sententiæ Soto non repugnant nobis, sed fauent vtriusque sensui, vt admoncat Christus mutuum dare, neque ob lucrum usurarium, neque vt simile beneficium recipiatur, sed gratis, & ex charitate sperantes diuinam retributionem, quæ lucrum est omnium præstantissimum. Quia aliter pauperi nemo mutuarerit.

Quarta conclus. *Omni iure humano, & Ecclesiastico, quam civili, & priuatis regnorum legibus prohibita est usura.*

De iure Ecclesiastico constat satis ex testimoniis Conciliorum, & Pontif. quæ ad duximus in prima conclus. qui plura desiderat legat 14. q. 3. & 4. & Dist. 46. & 47. varia capita: Et tam in decretalibus quæ in 6. & Clemētis tit. De usuris: vbi præter decreta Pontif. habentur etiam varia testimonia Sanctorum Patrum: D. August. ad Macedonium & habetur: 14. q. 4. Can. Quid dicam ait: *An crudelior est, qui subtrahit diuiti aliquid, vel eripit, quam qui trucidat pauperem fenore?* D. Amb. in lib. de Bono mortis & habetur eodem loco Can. Siquis: *Si quis inquit usuram accipit, rapinam facit, vita non viuet.* Vbi etiam adducit illud Cicero. 2. officio. *fenerari est hominem occidere*: D. Bernar. in lib. de cura rei familiarum quem referunt Calderin, in repetitio. Cap. Nauiganti. oppositio. 5. De usuris. & Salicetus in Antica Ad hæc. cod. tit. q. 24. Habet Usura Legalis latro est prædicēs quod intendit, scilicet rapere, Et paulo post usura similis est morsui Aspidae. quo tropo, vt

supra vidimus vsus etiam est B. Chryf.

De iure civili communi controuersum est quomodo usuras illud prohibeat, sed explicabitur hic à nobis in solutione vltimi argum. Interim constat, usuram usurarum, quæ vocatur improbum fænus, esse prohibitam l. placuit. ff. De usuris. l. Si non sortem: ff. de Condit. indeb. l. At nullo modo. Cod. De usuris l. Improbum fænus. Cod. Quibus causis infamia irrogatur. Et usura ultra centesimam l. Eos. Cod. De usuris & aliis duabus sequentibus legibus. & l. 1. Cod. de Nautico fæna. Priuatis vero legibus Regnorum vbique etiam prohibita est, vt in singulis Regnis est videre. In Regno Castellæ prohibetur omnino sub grauius poenis lib. 8. Ordin. Regal. tit. 2. l. 1. & vlt. & potissime prima ubi dicitur *usura omni iure prohibita.* Et intelligit omni iure id est tam naturali, quam diuino vtriusq; Testamenti. reuocanturque ibidem omnia priuilegia concessa Iudæis ad excercendas usuras. Et in noua recopil. legum Castellæ p. 2. lib. 8. tit. 2. habetur similia: In hoc nostro Regno Valentia: extant innumerae leges municipales prohibentes usuras sub poena infamiae & aliis grauissimis poenis quas legum esset recensere.

Ex his perspicuum fit, omne genus usuræ; in qua ratione mutui aliquid recipitur ultra sortem, in quacumq; quantitate illud conferatur, omni iure prohiberi: falsoque & hæretice docuisse Molinicum, & Caballinum, qui reuera illi in hac parte subscribunt, usuras illas quæ non excedunt centesimam, sed iure civili permittuntur, licitas esse. Vnde exemplum illud siue hypothecis illa Molinici quam affert Caballinus, de eo qui mercatori negotium lucratium facturo pecuniam mutuarerit, ita vt stipuletur partem lucri reddendam sibi esse ultra sortem à mercatore mutuatario, illadque maxime decere humanam Christianamque charitatem, reicienda omnino est tanquam apertissimus error. Nam esto recte ac iuste à mercatore illo posset quis recipere partem lucri, vbi pecunia illa data esset in contractum societatis, in quo qui illam confert, similiter & ex æquo seipsum exponit damno, & commodo: at ex vi sola mutui, qua ratione loquitur semper ibi Caballinus, sicut & Molinicus, usura esset & fænus, eiusdem omnino rationis cum eo, quod omnia iura damnant.

Vnde contra eum sic argumentor, Aut Mercator iste reddit ei qui sibi mutuarerit pecuniam, cum qua ipse lucratus est, partem illius

illius lucri, & vi mutui, aut ratione lucri, aut ratione usus & commoditatis illius pecunie sibi mutuatæ, aut denique propter beneficium quod recipit à mutuante sibi illam pecuniam, quæ est potissima ratio Molinæ.

Primum non licet, quia in eo consistit tota, & propria ratio, ac iniquitas usuræ, ut ipsimet Molineus, & Caballinus fatentur.

Nec est dicendum secundum, quia etsi pecunia illa fuerit mercatori illi conditio sine qua non fuisset lucratus (in quo plurimum est allucinatus Caballinus) lucrum tamen illud non est ex pecunia, sed ex industria mercatoris, cum pecunia secundum se & natura sua non sit fructifera: quo circa solus mercatoris qui ea industria usus est, esse debet. Et confirmatur, in mutuo numerare pecuniam, illam conferre, sunt etiam conditiones sine quibus non potest esse mutuus, ac ratione istarum actionum non potest aliquid accipi extra sortem; ergo neque ex pecunia mutuata mercatori licebit aliquid accipere, quamvis sine illa pecunia mercator non fuisset negotium illud executus, & in eo lucratus.

Nec est dicendum tertium. Quia cum in mutuo ut constat omne dominium pecunie mutuatæ transferatur in mutuatarium, cum solo debito restituendi tantundem: in pecunia vero usus & datum non distinguantur, consequenter sicut in mutuo transferatur omnino & absolute in mutuatarium dominium pecunie cum solo debito restituendi eandem pecuniam, ita quoque transferatur simul in illum quicumque usus, & quæcumque commoditas, quam ex illa mutuatarium sua industria recipere potest, cum solo similiter debito restituendi eadem pecuniam.

Denique, neque propter beneficium quod recipit à mutuante sibi pecuniam illam, cum qua lucratus est, debet mutuatarium aliquid illi reddere ultra sortem. Probat. Beneficium quod recipit mutuatarium nihil aliud est quam commoditas illa, & usus, siue utilitas quam reportat ex usu pecunie, pro commoditate vero illa & usu ultra capitale nihil debet, ut modo ostendimus: cum illa commoditas & usus non distinguatur ab ipsa pecunia, & illius dominio, ergo neque pro illo beneficium. Loquor de debito ex pacto & iustitia, nam ex gratitudine debet illi esse gratus & benevolus ut benefactori suo. Secundo, in mutuo duo sunt, pecunia exhibita mutuatarium, & beneficium per il-

lam sibi collatum ex amicitia, pecunia non habet aliud pretium aut maius quia aliam pecuniam in eadem quantitate, beneficium vero illud ex amicitia collatum gratitudinæ animi; ergo mutuans nihil aliud debet exigere, aut sperare à suo mutuatarium, quam æqualem pecuniam pro pecunia, & animus illius sibi gratus & benevolus pro beneficio, Et si quid aliud exigat, aut speret, iniquum est; & contra propriam naturam mutui.

Et hoc profecto est, quod ait Dominus, *mutuum date nihil inde sperantes*, Id est nullam retributionem temporalem propter mutuus. Etenim cum sperare ut reddatur tibi quod tibi debitum est, iustum sit, adeo, ut qui tibi illud non redderet, inique ageret, & peccaret sperare etiam eum cui beneficium grato ac benevolenti animo in te postea futurum, æquum sit & honestum, nihil horum in his verbis Christus prohibet, sed id tantum, ne quid temporale ultra sortem qui mutuatur, intendat recipere. Damnat ergo verbis illis *nihil inde sperantes*, quodcumque genus lucri temporalis ex mutuo, quacumque ratione illud speretur: siue ex pecunia mutuata, siue ex lucro acquisito pecunia illa, siue propter commoditatem illius, siue propter beneficium. Quacumque enim ratione istarum intendat mutuans accipere temporale aliquid, & pretio æstimabile à mutuatarium, & in quacumque quantitate, siue pecuniam, siue munuscula, siue favorem, siue beneficia Ecclesiastica, dat mutuo aliquid sperans ex mutuo, quod omnino in verbis istis prohibet Christus. Nullus ergo est titulus, aut ratio, propter quam mutuans aliquid ultra sortem accipere possit: nisi gratis, & libere omnino mutuatarium illud redderet ex sola gratitudine, minime vero ex aliquo pacto, vel stipulatione tacita, vel expressa.

Præterea pecunia quam Ioannes mutuatur Petro, cum primum illi mutuata est, est Petri omnino & absolute, ita ut possit illa prohibito uti, vel negotiando cum illa, vel proliciendo ut dicunt si voluerit illam in mare, hoc. n. significat vox mutuum id est ex meo tuum, ut ait Ulpianus. l. 1. §. Apellata. ff. De rebus credit. Quod ergo cum illa negotiatur & sua industria ac felici sorte ex negotio illo aliquid lucretur, nihil habet commune cum Ioanne, sed solius Petri totum illud est. Probo consequentiam, In omni contractu, ut seruetur æqualitas, quam omnia iura adeo in contractibus exigunt, debet esse par & æqualis utriusque contrahentis

tis conditio, ac si petrus pecuniam mutuo acceptam à Ioanne ludo, aut inertia sua amisisset, totum illud damnum deberet esse solius Petri, ergo quod sollicitudine sua & industria tradiderit illam negotio, & cum ea lucratus sit, totum istud lucrum ipsi quoque soli tribuendum est, nec debet aliquid Ioanni, qui in eo negotio nihil omnino habuit, Et constat in isto negotio duo tantum sunt pecunia & industria, industria solius Petri fuit, pecunia quoque tempore negotij solius Petri, quia cum primum illam Ioannes Petro mutuatus est trātulit in Petrum omne dominium, & usum illius. Cum ergo quidquid in negotio illo lucratio extitit Petri fuerit, omne lucrum ex eo subsequutum solius quoque Petri esse debet, nullamque in eo partem dicendus est habere Ioannes.

Confirmatur amplius. Omnium consensu; siue naturæ omnis res quemadmodum si perit Domino suo perit, ita quoque si quod lucrum afferat domino suo illud affert, unde illud commune proloquium vnaquæque res Domino suo fructificat, ac pecunia in mutuo transit in absolutum & plenum dominium mutuatarij, ut constat satis ex dictis, ergo quemadmodum si periret, solus ipse pateretur damnum illud & iacturam, eadem ratione si quod lucrum per illam habeatur, solius mutuatarij illud esse debet; alienumque sibi postulari mutuans, qui partem aliquam illius lucri, vel exiguam ex pacto vellet sibi ultra sortem exhiberi.

Tertio, confirmantur hæc omnia ex his quæ docet & recte idem Caballinus nu. 17: Vbi expendens accuratè quæ reperiuntur proprie in mutuo, ait repetiri hæc quatuor. Primum, quod pecunia fiat accipientis, unde si postea perit, accipienti perit non mutuanti. Secundum, quod gratis mutuetur, nam si cum aliquo debito & obligatione, iam non est mutuum, sed venditio illius pecunie, quæ tamen omnino inuendibilis est. Tertium, ut detur mutuatarium ius utendi illa aliquo tempore, nam si tale ius non habeat non est mutuum, sed quid ridiculum: Quartum, ut accipiens obligetur cum effectu ad idem genus, siue ad tantundem in eodem genere restituendum, idque adeo præcisè, ut nullo interitu, vel iactura rei illius mutuo acceptæ liberetur mutuatarium à debito restituendi rem acceptam, ut habetur l. 2. in princip. ff. de Rebus credit. Ex quibus sequitur aperte rem mutuata ita esse mutuatarij absolutè, & omnino, tam quo ad dominium, quam quo ad usum, ut omne dam-

num vel commodum quod illam subsequetur, postquam semel mutuo accepta est, ipsius mutuatarij sit, non mutantis, Neque mutuans habeat aliud ius, quam recipere à mutuatarium præfixo tempore eandem pecuniam, & sortem, quam mutuatus est.

Quarto, fatentur Molineus & Caballinus usuram esse intrinsecè, & natura sua malam, ac prohibitam, quia in eâ pecunia parit pecuniam, quod iuxta Arist. 1. Polit. cap. 7. est aperte contra naturam ipsius nummi, qui non est legè inductus, ut per eum nummus comparetur, sed aliæ res venales, quibus indigemus. Cuius verba sunt: Duplex est ars acquirendi: alia numularia, alia ad disciplinam rei familiaris, quarum hæc laudabilis & necessaria est, illa vero translaticia & merito improbanda, quia non secundum naturam sed ab hominibus acquirit, & ideo rationabiliter hominibus odiosa: Quo nam à numo ipso facit acquisitionem, & non ad quod ipse inductus est, commutatio nis enim causa numus inductus est, fænus autem ipsum maius facit, unde & nomen habet, quoniam illa quæ parientur gignētibus similia sunt, in fænore autem numus numum parit: quare maxime præter naturam est hic acquirendi modus. Hæc ille: At in quacumque quantitate, & quacumque ratione recipiatur usura, pareret in ea pecunia pecuniam, in quacumque ergo quantitate est intrinsecè mala, & iure naturæ prohibita.

Denique, Si reciperet mutuans maximam partem illius lucri acquisiti à mutuatarium, fatentur Molineus & Caballinus committi usuram iniquam, & prohibitam, cuius rei nulla alia ratio esse potest, nisi quia confertur illud ultra sortem ex mutuo, siue nomine mutui intelligas ipsam pecuniam mutuata, siue usum & commoditatem illius, siue beneficium collatum mutuatarium, hæc enim omnia includit mutuum. Sed etiam si confertur exigua pars lucri, in quacumque quantitate, & in quacumque re illa confertur, recipitur illa ultra sortem, & ex mutuo, non enim alio nomine confertur, nec daretur, nisi quia ille mutuo dedit, Ergo in quacumque re conferatur committitur usura prohibita & iniqua, Nam ubi eadem existit ratio, idem quoque debet esse ius. Potest quidem id quod mutuanti exhibetur ultra sortem adeo exiguum esse, ut propter leuitatem materiam, quod ex suo genere erat mortale, efficiatur veniale: sicut accidit in furto, quæcunque acceptio rei alienæ inuito dño est

furtum,

furtum, quantumvis exigua illa sit, licet non sit mortale propter materiae leuitatem, ita in usura quaecumque; acceptio alicuius rei temporalis pretio aestimabilis ultra sortem, & ex pacto est usura iniqua, & prohibita, ac pec. morta. ex suo genere, licet propter tenuitatem rei quae confertur extra sortem, efficiatur venia. Maiora enim & minora, plura & pauciora, ut habet commune Philosophorum Axioma, non mutant naturam rei.

Ex his efficitur diuisionem illam usurae, in quandam quae repugnet charitati, & aliam quae sit secundum charitatem proximi, quam tradit Molineus, nullo modo esse admittendam. Primo quia aequitas vel iniqualitas contractus non est sumenda ex legibus charitatis, sed ex propria natura ipsius contractus, iuxta leges iustitiae commutativae, cui subiiciuntur huiusmodi contractus: leges autem iustitiae commutativae hoc praescribunt, ut si feruetur in contractu aequalitas, ita ut ibi non habeat alter plusquam debet habere, nec alter minus, contractus ille censetur iustus, sin minus iniustus, & iniustus. Unde esto charitatis sit mutuare indigentem, repugnat tamen legibus iustitiae, ut mutuanti, propter mutuum vel aliquid eorum quae in mutuo includuntur, aliquid red datur ultra sortem: haberet enim plusquam deberet habere: cum ex mutuo solum debeatur illi aequale cum eo quod mutuo dedit restituendum tempore statuo, sicut exigit propria natura & ratio mutui.

Secundo, esto legibus etiam charitatis huiusmodi contractus subiicerentur, ac cum charitas & iustitia virtutes sint adeo inter se connexae, non est secundum charitatem, quod pugnat cum iustitia, & lege Dei, recipere vero aliquid ultra sortem ex mutuo, ut constat, repugnat iustitiae in quacumque quantitate & in quacumque re illud recipiatur, & expresso praecipito Christi Luc. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes.* i. nullum lucrum, nec magnum nec paruum, nequit ergo aliqua usura cum charitate Christiana convenire, imo illi omnino sicut & iustitiae debet etiam aduersari.

Tertio, sic mutuans exponit quidem se lucro, cum aliquam partem sit recepturus, si mutuarius pecunia illa negotio tradita aliquid lucretur, nulli autem exponit se damno, vel periculo, cum integra fors ei restituenda sit, quidquid accidat mutuatio in negotio cui illam tradiderit, siue in eo lucretur, siue totius fortis iacturam pa-

riatur, Est autem contractus omnino iniquus, & maximam continens inaequalitatem, cum alter est in tuto, alter vero solus in periculo: Quid ergo magis repugnans re est rationi, & eo ipso charitati quam usura quam putant Molineus & Caballinus secundum charitatem esse? Etenim si charitatis est ut ait Molineus & subscribit Caballinus, quod dixit Christus Matth. 7. *Omnia quaecumque volueritis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Quis ita unquam contrahere voluit, ut ipse solus omni damno & periculo maneret expositus, alter vero ab omni periculo & damno liber, & immunis?

Denique si negotiari diuiti & habenti pecuniarum copiam Petrus vitro suam pecuniam mutuo daret, ut exposita negotiis per annum, illo expleto cum aliquo lucro ipsi restituatur, vel saltem integra fors, ac sine vlla diminutione, ubi nullum ex negotio cui fuit exposita, acquisitum est lucrum, omnium iudicio a quo in hac parte Molineus & Caballinus non recedunt, contractus iste est usurarius, & omnino iniquus, ac prohibitus, ut repugnans omnino charitati & iustitiae: Sed quod mercator, aut negotiator cui datur a diuite, & potente mutuo pecunia ad exercenda negotia, cum isto pacto ex ibi aliquid partem lucri si cum pecunia illa mutuarius aliquid lucretur, sit pauper & egens, non mutat naturam contractus, nec leges aequitatis & iustitiae; ergo similiter est censendus usurarius, & iniquus, ac prohibitus. Iustitia enim non respicit pauperem vel diuitem, sed aequalitatem solum & rectitudinem, iuxta naturam & rationem contractus. Imo si charitas in contractu huiusmodi seruanda sit, cum is qui mutuum quaerit, egeat potius quam abundet, gratis omnino ac sine vlla spe alicuius lucri, vel superabundantiae ultra sortem mutuam exercendum est, quam cum conuentione ista quam probat Molineus: pietatem & charitatem vocans quaestum iniquum, & usurarium, Et praecipitum Christi, quod legibus charitatis & iustitiae adeo nititur. *Mutuum date, nihil inde sperantes,* charitati iudicans aduersum & contrarium. Sed quid mirum ut impius arrogansque haereticus obscuratum habens cor, tenebras dicat lucem, & lucem tenebras?

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad 1. Alexan. Alenf. 3. p. q. 66. Grab. in 4. d. 15. q. 11. Conrad. de Contract. q. 42. conclus. 3. Molineus in consuetud. Parisien. §. 1. Gloss. 9. nu. 11. iudicarunt locum illud

non

non esse B. Ambros. sed alicuius haeretici approbantis usuras. Falluntur tamen hi cum habeatur aperte in operibus B. Ambros. receptis ab omnibus fidelibus in lib. de Thebia cap. 15.

Glossa in illud cap. quam probat M. Soto explicat locum istum Amb. *Ab illo exigit usuras cui nocere desideras*, in contrario sensu, q. d. sicut non licet tibi desiderare alicui nocere, ita nec licet tibi exigere usuras ab aliquo. Probant hunc sensum ex sequentibus; subiungit enim. *Cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur usurae.* Et paulo post: *sine ferro dimicat, qui usuras flagitat.* q. d. Sicut nulli licet armis uti ad se vindicandum ex inimicis, ita nec usuras flagitare: est enim exigere usuras quoddam genus nocendi, & interimendi alium sine armis: loquitur enim ibi D. Ambros. non cum regibus, sed cum quibusuis fidelibus & priuatis hominibus, quibus non concedit ut possint dare ad usuram, hoc enim non est de beato Ambros. censendum, sed admonet ut sicut nulli licet de hoste armis se vlcisci, ita nec usuris illum affligere, & opprimere.

Est quidem optimus hic census, Non tamen probatur recentioribus; cum D. Ambros. loquatur per verba affirmantia quibus aliquid videtur reuera concedere: apparetque ex illis verbis: *cui iure inferuntur arma, & inde exiguuntur usurae*: ubi aperte videtur docere ab illis exigi posse usuras, contra quos licet gerere iustum bellum: unde sicut aliquando potest inferri bellum iustum, ita & aliquando licebit iuxta haec verba B. Ambros. exigere ab aliquo usuras.

Qua de causa: aliqui Iurisperiti & DD. quos refert Couarru. lib. 3. Varia. Resolut. c. 1. num. 7. existimarunt; hostibus possidentibus terras & Regna nostra, quos possumus iusto bello impetere; posse quoque nos dare ad usuram: Et hunc esse sensum istorum verborum B. Ambros. Sed hic sensus reicitur plurimum a DD. Primo, quia ibi non loquitur D. Ambros. cum solis regibus, sed cum omnibus fidelibus, ac infideles loca nostra occupantes soli Principes possunt bello impetere: Secundo, quia licet inito iam iusto bello, liceat hostes depredari, & capta in bello sibi accipere, ac antequam bellum iniatur, non licet mihi bona quae hostis possidet surripere, nec contractum aliquem iniquum cum illo exercere; maxime, quia eo ipso quo celebri cum illo contractum aliquem civilem, ut emptio-

nis, vel mutui, iam non ago cum ipso tanquam cum hoste, sed velut cum conciuue, teneorque ut supra diximus cum illo leges iustitiae & aequitatis obseruare, non minus quam cum aliis conciuibus.

Unde ut verum sensum eruamus, distinguendum est de hostibus: Quidam enim sunt qui terras nostras possident, ut infideles, qui etsi in communi non habeant verum ius & dominium illorum Regnorum, ut Sarraceni, habent tamen verum ius & dominium in sua priuata bona, & diuitias, nec minus est furtum illa ipsis inuitis, accipere, quam ab aliis fidelibus: Sunt alij hostes qui nobis aut in bello iniusto aut extra bellum nocuerunt, & nostra propria & priuata bona a nobis per vim, & iniquitatem rapuerunt, & detinent, qui reuera nobis tenentur in conscientia damna illata, & bona a nobis sublata nobis reficere: habemusque nos ius ad illa recuperanda: adeo ut si extra scandalum possemus illa vi & armis ab eis auferre, & recuperare, id quidem nobis liceret. Illis prioribus non licet dare ad usuram, quia nec illis nocere possumus, nec bellum & arma inferre propria auctoritate, hoc enim est proprium Principum: Posterioribus vero possumus dare ad usuram, quantum illi nobis sunt debitores, citra scandalum semper. Quod perspicuum est; quia a retinente bona mea inique possum illa surripere, possum & per vim auferre citra scandalum, potero ergo & per usuras. Eo modo qua supra dicebamus, licere mihi dare Petro mutuo 100. cum obligatione ut restituat mihi illa 100. & alia quae reuera debebat, nec mihi volebat persolvere: In quo casu talis usura non est usura proprie & formaliter, cum non accipiatur lucrum vi mutui, sed materialiter & in specie, quia solum recuperatio quod mihi vere debitum erat: Quemadmodum cum dicimus in extrema necessitate existentem furari posse: illud proprie reuera non est furtum, sed in specie tantum. In hoc igitur sensu dixit B. Ambros. posse nos ab hostibus accipere usuras. Ait enim *cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur usurae id est, cui iure inferre possumus vim, & per arma recuperare propria bona nostra, quae inique apud se detinet, ab eodem iure quoque posse exigi usuras, quibus illa vere debita & propria recuperemus: Hunc sensum sequuntur D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 2. Ioan. Major. in 4. d. 15. q. 29. Conrad. de con-*

S

tract.

tract. q. 42. conclus. 2. Medina in Tract. de adquisitis per usuram §. Ad tertium argum. Couarru. loc. cit. & omnes ferre recentiores.

Ad 2. Resp. opera & actiones gratuitas, quas aliis in ipsorum utilitate prestare possumus, duplices esse, quædam enim sunt, in quibus ad commodum & utilitatem alterius parum facit ipsa actio, sed id tantum est utile quod ex illa actione resultat, & per eam confertur: ut in venditione, actio ipsa vendendi parum aut nihil reuera facit ad utilitatem ementis, vel vendentis, tota utilitas consistit ex parte ementis in re empti sibi utili, ex parte vero vendentis in pretio quod recipit sibi quoque utili. Aliæ vero sunt actiones, in quibus ipsamet actio est que cedit in utilitatem alterius, ut actio qua procurator mea bona mihi recuperat, lites, & causas meas agit, & ab illo labore me liberat. In actionibus primi generis non licet aliquid accipere pro ipsa actione, sed solum pro re quæ illa actione alteri confertur iuxta iustum valorem talis rei: quia, ut vidimus, quæst. præceden. pro re inutili non licet aliquid pretium accipere, actio autem primi generis de qua hic agimus, inutilis est secundum se, cum tota utilitas consistat in sola re, que per illam confertur. (V. g.) in venditione non licet accipere unum pretium pro re vendita, & aliud pro actione illa vendendi, aut pro libera & grata voluntate qua vendita est, quia ista actio nullam habet utilitatem per se & seorsum, sed tota consistit in re vendita, illi vero grate voluntati venditoris satisfacit abunde emptor, habens illi gratias quod vendiderit sibi, quod alteri forsitan non vendidisset. In actionibus autem secundi generis, cum ipsamet actio sit quæ alteri est utilis, licet pro ea pretium accipere: Mutuatio est actio primi generis, in qua ex ipsa actione mutuarius nullum recipit commodum, sed solum ex re mutuata, ut ex pecunia: quo fit, ut pro illa actione non possit mutuas pretium aliquod accipere, sed solum iustum valorem rei, nempe æqualem pecuniam, aut similem & æqualem rem: Quantum ad gratias vero quæ vsus est mutuans cum mutuatorio, libere illi mutuans, ad quod non tenebatur, manet in mutuatorio debitum agendi illi gratias, non tamen aliquid solvendi, quia gratia, gratia compensanda est, non pecuniis: aliter non fuisset gratia, sed venditio pecuniæ que illicita est omnino.

Ad 3. Resp. mutuante per aliquod tempus bifariam posse se habere, aut ita, ut ratione illius expectatæ solutionis damnū aliquod recipiat, aut ita ut nullū. Si priori modo potest deducere in pactum damnū illud, & compensationem illius accipere, ut infra videbimus. At si nulli incommodo se exponat, licet maneat obligatus ad non petendum per aliquod tempus, non tamen potest aliquid ultra sortem recipere, quia expectatio illa cum sit intrinseca mutuacioni, & ex natura rei illam committetur, non est computanda tanquam quid distinctū à re mutuata, nec pretio estimabilis. Qui enim rem mihi concederet nullo tempore apud me mansuram, hic nec mutualet, nec aliquid ageret. Vnde sicut pro labore corporali intrinsece annexo rebus spiritualibus non potest accipi pretium, sine vitio symoniæ, quia talis labor non est seorsum computandus ab illa re spirituali, si militer, nec pro illa obligatione expectandi mutuarium per aliquod tempus potest aliquid accipi, quia cum sit intrinseca mutuo, & ex eius natura, non est obligatio illa seorsum computanda à re mutuata, hoc enim est rem esse mutuata.

Et confir. quia in simplici donatione manet maior obligatio ad non recuperandum, nec propterea vllus vnquam docuit, posse donantem pro illa obligatione aliquid accipere. Nec manet illa obligatio mutuantis sine aliquo pretio & retributione, manet enim ex altera parte in accipiente, obligatio restituendi rem illam præfixo tempore, ac ut videbimus, similiter mutuandi, non ex debito iustitiae, sed ex gratitudine. Addit D. Thom. hic ad 3. (quod etiam facit ad solutionem huius argumenti) quod licet non teneatur quis mutualet, si tamen mutuat, non possit accipere pretium distinctum pro illa expectatione, sed sicut gratis mutuat, ita gratis debet expectare: sicut qui vendit equum, vel triticum, licet non teneatur vendere, si tamen vendit, non potest recipere privatim aliquod pretium pro illa venditione distinctum à pretio rei, sed solum iustum pretium illius equi, vel tritici.

Eodem modo soluitur confirmatio illa: quia pactum illud, & conventio non repetendi, mutuam intra aliquod tempus, quo mutuarius re illa utatur, intrinsece est mutuo: quod autem sit per breue tempus vel longius, illud per accidens est, & ex libero consensu mutuantis.

Ad 4. Resp. in casu istius argumenti, emen-

ementem pagam acerbam ut 100. pretio 90. non accipere deinde adveniente maturitate pagæ, & solutione debiti illa 100. ratione pecuniæ anticipatæ, aut expectatæ solutionis, hoc enim esset usura: sed quia in isto contractu verè & realiter interuenit ratio emptionis, & venditionis. Potuit enim creditor vendere illud debitum, ut rem pretio æstimabilem, & alter emere, sicut potest vendi, & emi quod aliquis habet in hæreditatem aliquam, vel bonam quæ nondum actu possidet. Cum ergo sit vera venditio, licet in quacunque alia venditione licet considerare vitia, & defectus rei venditæ, & ratione illorum minuere pretium, eodem modo in venditione debiti licet considerare re damnâ, pericula, labores, & expensas, quæ sese offerent in illius recuperatione, & ratione illorum minuere pretium, & debitum ut 100. emere pecunia præsentis ut 90. Quam enim certum est in recuperandis debitis futuris ista incommoda sese offerre: Quo fit, ut emens huiusmodi debita non lucretur aliquid ratione pecuniæ datæ, sed solum emat rem vendibilem, & pretio iusto pro tempore quo emit: tunc enim non valet maius pretium. An autem ubi solutio certissima est, & libera ab omni periculo, & damno, liceat istas pagas minoris emere, quam valent, expendemus inferius: ubi explicabimus sensum legitimū illius regulæ DD. & mercatorum. Pecunia præsens amplius valet quam absens.

Ad 5. Neganda est minor: Etenim cum dicimus usum pecuniæ esse consumptionem ipsius, non significamus illam per usum omnino absumi, & desinere esse, sicut per usum consumitur panis, & desinit omnino esse: sed intelligimus desinere respectu mutuantis, aut alterius qui illam expendit. His enim, quam primum ea utuntur, perinde desinit, & consumitur, sicut panis comedenti illum: etsi pecunia in se ipsa non absumatur. Qua de causa in mutuo transfertur vna cum pecunia, & vsus & dominium, & quidquid illius est, nec aliquid manet pœnes mutuantem: qui modus loquendi desumptus est ex Arist. ita dicente 4. Ethic. cap. 1. vsus pecuniæ est ipsius consumptio, detentio vero illius possessio. Sufficitque hic modus consumendi pecuniam, & transferendi in mutuarium & usum & dominium illius, ut nullum lucrum, aut pretium, ratione illius vsus accipi possit. Quod autem mutuatio pecunia sit utilis, & proficua, aut per eam aliquid lucretur, hoc non

est: pretio æstimabile respectu mutuantis, non enim potest mutuans accipere pretium ratione utilitatis quæ percipit mutuarius ex re illa, quia hæc utilitas tenet se (valedit) ex parte mutuarii, nec est iam aliquid ipsius mutuantis: Sicut veditor non potest accipere pretium ratione utilitatis quam emptor percipit ex re empti, quia illa iam non est aliquid venditoris, sed solius emptoris: & eodem modo, nec potest mutuans aliquid recipere ex luctis quæ mutuarius sua industria cum illa pecunia valebit acquirere, quia lucra illa industria ipsius, minime vero pecuniæ illi debentur.

Nec est simile de pecunia & agro. Primus, quia pecunia se sola non est fructifera: etenim ut docet Arist. loc. citat. inuenta solum est, ut pretium rerum, non ut ipsa sit merx, sic enim ait Polit. cap. 7. *Duplices est ars acquirendi: alia numularia, alia ad disciplinam rei familiaris; hæc (inquit) laudabilis & necessaria, illa vero translaticia, & merito improbanda, quia non secundum naturam sed ab hominibus acquirit, & ideo rationabiliter hominibus odiosa: quoniam a nummo ipsa facit acquisitionem, & non ad quod ipse inductus est: commutationis enim causa nummus inductus est, fœnus autem se ipsum mains facit, vnde & nomen habet, quia ille quæ pariter gignentibus similia sunt, in fœnore autem numus numum parit. Quare maxime præter naturam est hic acquirendi modus.* Hæc ibi Arist. Quo fit, ut omnes fructus ipsius industriae mutuarii sunt tribuendi. Agor vero, etsi indigeat etiam industria agricolæ, tanquam causa sine qua non, est nihilominus res ex se fructifera, & ita fructus eius deductis expensis, & laboribus, tribuendi sunt domino ipsius. Secundo, quia dominium agri manet apud commodantem illum, solusque vsus est apud commodatariū: vnde potest pro illo vsu accipere pretium, cum vsus qui distinguitur à dominio sit seorsum pretio æstimabilis, in mutuo vero, cum tam dominium quam vsus pecuniæ transferantur in mutuarium, non potest mutuans accipere aliquid pro illo vsu: repugnat enim, ut pro eâ re, quæ iam est alterius, pretium aliquis accipiat.

Ad 6. Dico cum D. Tho. hic ad 6. pecuniam habere duplicem usum, vnum primum, qui est illius distractio in reddendis pretiis rerum: & alium secundarium, ut cum datur ad ostentationem, vel in pignus, Quæ duo ita se habent, ut quando utimur pecunia illo priori modo, distrahendo

illam,

illam, vel in emptione, vel in mutuo, quia in huiusmodi contractibus transfertur in alium, tam usus quam dominium illius pecunie, non potest tunc pro usu illius aliquid accipi: quando vero utimur pecunia secundario uti a commodando illam, vel locando ad ostentationem, sicut locaretur vestis, aut aliud quodcumque vas, tunc transfertur quidem usus illius in alium, retinet vero Dominus pecunie apud se dominium illius, propter quod non sufficit tunc restituere illi equalem pecuniam, sed tenetur qui illam ita accepit, eandem omnino numero restituere, qui vero illam dedit potest una cum illa recipere pretium pro usu illius, sicut & pro usu cuiuscumque alterius rei quam alicui locasset.

Observat hic Caiet. pecuniam posse dupliciter considerari, uno modo quatenus est pretium rerum, alio modo quatenus ipsa secundum se res quedam vendibilis est, ut aurum, argentum, & alia res venales: quem modum convenire etiam pecunie patet, quia quemadmodum aliarum rerum venalium augetur vel minuitur pretium ex abundantia, vel defectu earum, ita quoque apud mercatores, pro occurrentia temporis secundum abundantiam vel defectum pecunie, in tali loco, augetur vel minuitur: in quo fundatur ars campforia, & negotiatio cambiorum, ut infra videbimus. Cum ergo pecunia habeat hos duos modos, iuxta hunc secundum potest vendi, locari, & pro usu illius aliquid accipi, ut hic explicat D. Tho. Nec videtur, quod obijciatur in isto argumento, posse deduci in pactum, ut si pecunia illa pereat, pereat accommodatario quacumque ratione pereat: hoc enim est per accidens, cum de vera ratione commodati sit, ut quia dominium rei accommodate manet apud accommodantem, si res illa sine ulla culpa accommodatarij perit, pereat domino, & non accommodatario: at in mutuo quacumque ratione pereat, perit mutuatario, quia tamen usus quam dominium illius rei in ipsum translatum est. Et ita pro usu rei accommodate potest aliquid accipi, cum maneat dominium illius apud accommodantem, pro usu vero rei mutuate non licet, cum tam dominium, quam usus illius sit apud mutuatarium.

Ad 7. Respondeo, mutuatarium non dare lucrum illud usurario libere, & voluntarie, ipse enim gratis vellet accipere: sed quia necessitate suam cogitur levare, & ex hominum avaritia & iniquitate non occurrit, qui illi gratis mutuet, sua necessitate

compulsus accipit ad usuram, consentitque lucrum illud reddere, sicut tempestate compulsus proicit nauta merces in mare, quod est voluntarium mistum. Qua ratione consentiens patitur etiam iniuriam, ut copiose exposuimus tom. 1. q. 59. art. 2. explicantes verum sensum illius regulę. *Scienti & consentienti non fit iniuria.* Dico præterea, accipere ad usuram, etsi videatur accipienti utile supposita hominum cupiditate, qui non sunt gratis mutuari, ne ille res suas & propriam suppellectilem vilis, ac cum gravi iactura vendere teneatur, hoc tamen esse per accidens ex hominum malitia, simpliciter enim illi inutile est & nocivum, quia cogitur, idem bis persolvere, aut saltem reddere pretium pro re, quæ nullam habet nocivum quoque maxime Reip. ut vidimus.

Ad 8. Respondeo ex usura nullam utilitatem sequi Reip. imo magna incommoda, ut vidimus. Sequitur quidem civibus maxima utilitas ex contractu mutui, quod vere est mutuum, mutuum tamen gratis datur, non cum usura & lucro, eo enim ipso, quo desinit gratis fieri, iam non est mutuum, sed usura & iniquitas.

Dices paucissimi sunt, aut fere nulli, qui velint gratis mutuari, tunc ad id non teneantur aliquo præcepto, sunt autem multi qui egent pecunia mutuata, quam inveniunt cum usuris: cedit ergo in damnum commune tollere usuras.

Dico primo, huiusmodi damnum non accidere ex natura mutui, quia debeat illud esse cum usuris, sed ex hominum cupiditate, & avaritia, ac defectu charitatis, quod habet se tanquam per accidens ad contractum mutui, quo certe indigent civis inter se, propter ea vero, quæ per accidens sunt, non sunt mutanda quæ exigantur necessario in contractu ex natura rei.

Dico 2. Esto cederet in bonum temporale Reip. recipere pecuniam cum usuris eos qui illa egent, hæc ratio solum faceret ad illas permittendas, sicut permittuntur lupanaria & alia mala, ad vitanda alia maiora, non tamen faceret usuram licitam, cum ex se & intrinsece iniqua sit, & illicita.

Dico tertio, Vbi tanta fuerit necessitas, ut cedat in bonum commune accipere mutuo, teneri divites & potentes ad mutuandum sine usuris, vbi vero non fuerit tanta necessitas minus esse illas necessarias. Quo fit ut nunquam debeant habere locum usura propter necessitatem, & commune bonum Reipub. Denique dico,

Controversia II.

AN IUDÆIS FVERINT
permissa usura cum extraneis, tanquam minus malum ad vitandum maius, vel fuerint illis potius licita, & honesta ex diuina dispensatione.

Bulensis cuius sententiam præcedenti controuer. in hunc locum distulimus p. 7. in cap. 25. D. Matthæi a quæst. 171. vsq; ad quæst. 175. habet multa tam circa præcedentem quam circa presentem controuer. Constituit enim in primis, ea quæ sunt iuris nature in duplici esse differentia, ita ut quedam sint, quæ directe & simpliciter ordinant hominem in suum finem, & sine quibus finis naturalis hominis nullo modo haberi potest: quali sunt prima illa principia iuris naturalis: *Quod tibi vis fieri, &c. Et quod tibi non vis fieri, &c.* & quæ ex his proximè & immediatè inferuntur necessario, ut præcepta Decalogi. Alia vero quæ non sunt ita absolute & omnino necessaria ad finem, efficiunt tamen faciliorem peruectionem in illud, & tollunt ea, quæ illius consecutionem reddebant difficilem, cuiusmodi sunt omnia honesta, quæ recta ratio docet conducere plurimum ad consecutionem virtutis & boni alicuius.

Constituit secundo, cum ratio mediocri sumenda sit ex fine, prima illa principia iuris nature, ut præcepta Decalogi, & quæcumque simpliciter & omnino sunt necessaria ad aliquid bonum naturale, quæ vocat ipse primas determinationes nature, ita esse iure nature obseruanda, ut sint omnibus ubiq; & semper præcepta, etiam si nulla sit lex positiva, quæ ad illa obliget: & contraria esse intrinsece mala, ac iure nature omnino prohibita, etiam si nulla existat lex positiva, quæ illa vetet. Et huiusmodi esse illud ius nature, de quo dicimus communiter obligare omnes, & semper obligasse, & in quo nulla potest cadere dispensatio, aut prescriptio, Et de quo dixit B. Pau. Rom. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scripturæ in cordibus suis, &c.* Alia vero quæ non sunt absolute & omnino necessaria ad aliquem finem naturalem, sed conducunt solum & iuuant ad illum facilius obtinendum, esse quoque a iure nature

dico ex eo quod multi pecunia mutuata egent, paucissimique reperiantur qui illam gratis mutuent, recte quidem colligi, licere accipere cum usura, ab eo qui paratus est ita mutuari, minime vero licere dare cum usura, cum hoc sit intrinsece malum. Ad confirmationem Respondeo, plurimum differre usum numi & usuram, nam usus numi non est malus, sed maxime utilis Reipub. nec continet in se aliquam inæqualitatem, cum tantum valeat in genere & ratione pretij, quantum valet in genere numismatis ex præscripto legis, vel Principis, usura vero est intrinsece mala, & nociva mutuatariorum, qui per eam cogitur idem bis solvere, vel reddere pretium pro re quæ nullum habet pretium, & consequenter maximam continens in se inæqualitatem, & iniquitatem.

Ad 9. Respondeo, In sacris litteris sæpe mala adduci non quasi licita & efficienda, sed ut per ea inducamur ad bona: quo casu non sumuntur ibi mala, iuxta malitiam quam in hominum moribus habent; sed ut per ea ad bona spiritualia inuitemur. Hac ratione Luc. 16. proponit Christus, & laudauit villicum iniquitatis, qui debita Domino suo in maximam partem remittebat debitoribus, ut ea via pararet sibi amicos, a quibus cum indigeret iuaretur: non ut doceat hoc licere, non enim ex alieno & rapina fratribus subuenire licet, sed ut ea ratione ostenderet, quanta sit elemosynæ ex propriis factæ utilitas, & necessitas. Similiter in locis istius argumenti, cum duplex sit usura, quædam pecuniaria & iniqua, alia spiritualis bonorum operum, ex culpabili & iniqua ducit nos ad bonam & spiritualem: hortaturque ut sicut negotiatores propter lucrum temporale non dimittunt pecuniam suam otiosam, sed illam scenerantur, ita nos propter lucrum æternum ne otiosi simus, sed in bonis operibus semper exerceamur, Ita explicant loca ista Sancti Patres.

Decimum argumentum exigit quæstionem illam An fructus pignoris sint computandi in sortem. Vbi peculiariter examinandi sunt casus illi, De accipiente in pignus agrum aliquem ratione expectatæ solutionis, vel expectatæ dotis. De quibus agitur in illo cap. Cōquestus. Et cap. Salubriter. Patebitque ibi explicatio copiosa istius argumenti.

Vltimū argum. postulat videamus duo, quæ hic solent a DD. pertractari. Prius est,

turę quatenus honesta sunt, & recta ratio illa docet, nō tamen ita vt habeant vim coactiuam ad obligandum, quasi pręcepta iuris naturalis quorum transgressio sit inritin fece mala, & secundū se omnino prohibita; donec a lege aliqua positua diuina, vel humana, aut obseruata consuetudine precipiantur, vel prohibeantur. Quia cum ista non sint absolute & omnino necessaria ad finem, non obligat ad illa ius naturę; nec habent vim nisi illam accipiant ab aliqua alia lege positua, vel consuetudine.

Exemplo eorum quę conueniunt matrimonio rem illustrat. Etenim cum finis matrimonij a natura & eius autore institutus sit prolis procreatio, & nutritio: quia adhuc finem sunt simpliciter & omnino necessarie fides inter coniuges, indissolubilitas matrimonij, vnitas viri, cum sine his nullomodo possit proles esse certa, aut recte educari & nutrir, propterea hęc sunt omnino de iure naturę; & contraria vt adulterium, dissolui matrimonium, plures viros habere eandem vxorem, fuerunt semper & vbiq; iure naturę prohibita, & intrinsece mala, neque vlli potuerunt vnquam concedi, aut in eis dispensari. Similiter, quia vnitas vxoris, perpetua cohabitatio cum illa, & inseparabilitas thori, nō sunt absolute & omnino necessaria ad finem illum matrimonij, licet conducant ea plurimum ad prolem recte nutriendam, & educandam: licet sint etiam iuris naturę, tanquam honesta & conducantia plurimum ad illum finem naturalem matrimonij, non tamen sunt pręcepta iuris naturalis, nec contraria sunt prohibita iurę naturę, aut intrinsece mala, quia non sunt tanquam prime determinationes naturę, nec habebant ex se vim ad obligandum, donec lege aliqua positua precipiantur, aut prohiberentur. Quia de causa ante omnem legem datam Iudeis vel Christianis licebat habere plures vxores, sicut videmus Sanctos illos Patriarchas in statu legis naturę habuisse, licebat etiam ex iusta causa vxori illud merenti dare libellum repudij, & eam a domo sua repellere, ac separare, licet non dissolueretur vinculum matrimonij: Quia ratione postulabat Sarra & recte repudiari a viro suo ancillam, idem enim valebant verba illa Sarre: *Eiice ancillam, &c.* ac si diceret, da illi libellum repudij. Idemque licebat (ait) omnibus

gentibus, Christianis vero non licet, quia lege positua Euangelij lata a Christo precipitur vnitas vxoris, & sublatus est omnino libellus ille repudij.

Infert ex his mala duplicia esse, quędā, quę nullo modo possunt esse bona, vel licita, sed sunt contra primas determinationes iuris naturalis, & huiusmodi mala neque post legem, neque in Veteri, neque in Nouo Testamento permittuntur, alia vero sunt mala, quę aliquo modo sunt contra rationem, sed non sunt determinate contra illam, id est, quorum contraria docet recta ratio optima esse, & honesta, non tamen precipit, & ideo non est illicitū illa agere, quō vsque aliquo modo aliqua scilicet lege positua vel consuetudine sint vetita. Ex quibus in Veteri (inquit) Testamento prohibebantur quidem priora illa, quę sunt contra primas determinationes naturę, in Nouo autem quod perfectior lex est, & iustis perfectioribus tradita, prohibentur tam illa priora mala, quam posteriora.

His positis docet Abulensis quęst. 167. Vsuram malam esse, & prohibitam secundum se, quia venditur in ea quod non habet pretium, nempe vsus pecunię, vel rei mutuatę, qui secundum se nullum habet pretium, nec potest seorsum computari pretio distincto a valore rei mutuatę, cum reuera non distinguatur ab illa, nec ab illius substantia, & dominio. Deinde vero quęst. 170. vbi quęrit, An conuersi ad Iudaismum possent eo tempore dare cum vsura aliis conuersis, vel gentibus, affirmat potuisse licite ac iuste, Rationemque reddit. Quia conuersi ad Iudaismum non tenebantur lege Iudeorum, quę prohibebat ne Iudęi darent fratribus suis cum vsura, quia illud solis Iudeis descendentibus ex progenie Iacob prohibebatur, aliis vero qui non erant ex stirpe Iacob neque lex Moyfi, neque ius naturale prohibebat quin possent mutuare cum vsura, quia vsura sicut pluralitas vxorum, & libellus repudij, licet dicat recta ratio non esse secundum charitatē, neq; esse honesta, non tamen dicitur esse omnino iniqua, vel contra primas illas determinationes iuris naturalis, quę obligant sub pręcepto, & quarum contraria sunt omnino & intrinsece mala.

Vnde iuxta Abulensem vsura mala quidē est, non tamen eorum genere quę nullo modo possunt esse bona, & licita, sed eorum genere quę licet aliquo modo sint contra rectā rationē, non tamē determinate, nec

est

est illicitum illa agere donec aliqua lege positua, vel consuetudine prohibeantur. Quia ratione modo iam non potest illa exerceri, quia lege Euangelica est omnino interdicta: Idem docet quęst. 171. ad tertium in secunda solutione illius argum. affirmans dare ad vsuram non esse malum, quasi secundum se sit malum, & peccaret quicumq; illud committeret, sed erat malum, inquit, id est aliquo modo contra rationem, & tale non est malum nisi cū prohibetur. Et paulo post ad quartum ait, Christum, in nouo Testamento non solum prohibuisse malum, verum etiā & id quod est occasio mali, quo modo vetuit iurare, non quia sit malum; sed quia est occasio multorum malorum, iuxta illud Ecclesiast. 23. *Vir mutuum iurans repletur iniquitate.* Et Pau. prohibet vinum, in quo est luxuria, non quia sit secundum se malū, sed quia est occasio mali. i. luxurię: ita quoque prohiberi, in Euangelio vsuram, non quia sit secundum se & intrinsece mala, sed quia est occasio multorum malorum in mutuis.

Ita constat Abulensem sensisse vsuram malam, non tamen intrinsece & secundū se, sed aliquo tantum modo, id est, aliquo modo esse alienam a ratione quę dicta honestum esse, & bonū, mutuare fratribus & quibusuis proximis gratis, & sine vilo lucro vsurario, non tamē esse determinate & omnino contra rationem, quasi prohibita iure naturali, sicut prohibentur homicidiū, fur tum, adulteriū, & alia mala, quę sunt contra primas determinationes iuris naturalis: in quo sensu diximus controuer. proxime precedenti sensisse Abulensem vsuram non prohiberi iure naturę.

Quod vero pertinet ad presentem controuerfiam, Quia ratione fuerint prohibita vel permittā Iudęis in veteri lege vsurę, docet aperte, fratribus suis filiis Iacob cuiuscūq; tribus essent nō potuisse ipsos dare mutuo cum vsura, aliis vero gentibus potuisse licite, & tuta conscientia, ac sine vilo peccato vel iniquitate: Adeo vt reuera lex illa Deuth. 23. quam statim subiiciemus iuxta quam poterant fœnerari exteris, & alienis, minime verō fratribus suis, non fuerit dispensatio; sed quo ad exteros & alienos concessio, seu explicatio rei, quę illis non erat prohibita iure naturę & secundū se, quo ad fratres vero suos id est alios Iudeos non solum fide & religione verum etiam sanguine & genere fuerit restrictio, & prohibitio iuris communis, quo po-

poterant quibusuis licite dare cū vsuram.

Ad quam legem, & sententiam suam explicandā constituit Abulensis etī diuerso ordine hæc tria.

Imprimis nomine fratrum non intelligi in lege quoscunq; obseruatores legis Moysayę, sed solos Iudęos ex stirpe Iacob, eos scilicet qui genere & sanguine ducebant ortum ex aliqua tribu Israelis, vnde gentiles & aduenę etī ad cultum veri Dei & Iudaismum conuerterentur, non vocabantur fratres, nec intelligebantur nomine fratrum, colligitque illud ex cōtextu Sacre Script. Leuit. enim 25. dicitur. *Seruus, & ancilla sicut vobis, de nationibus quę in circuitu vestro sunt, & de aduenis qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos; & hereditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in aeternum, fratres autem vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam.* Deuther. etiam 23. vbi agitur de septimo anno, in quo debita remittebantur dicitur: *Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini: A peregrino & aduena exiget, eius & propinquum repetendi non habebis potestatem.* Et infra. *Cum venditus fuerit frater tuus, Habreus, vel Hebræus, &c.* In quibus locis & similibus soli Iudęi, genere & sanguine dicuntur aliorum Iudeorum fratres.

Constituit secundo, duobus modis posse intelligi legem illam Deuthero. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno fratri autem tuo absque vsura id quo indiget, commodabis; vt benedicat tibi Dominus Deus in omni opere tuo, &c.* Vel ita vt fuerit dispensatio, qua Deus sua lege concesserit illis fœnerari alienis, quod sublata ea concessione nullo modo licuisset, vel ita vt fuerit restrictio facultatis qua licebat eis omnibus, & quibusuis hominibus dare cum vsura. Ita vt cum sublata ea lege possent licite quibusuis dare cum vsura tam exteris, quam suis, hanc facultatē Deus restrinxerit & arctauerit, precipiens vt ea possent quidem vti cum exteris & alienis, minime verō cum suis. Quia Deus eligens sibi Iudęos in populum suum, volensque illum perfectiorem esse aliis gentibus, voluit simul quo maiori charitate ac largite inter se vterentur, quam alię gentes inter se solo iurę naturę ductę, ne a fratribus

fuis vfuram acciperent, relinquens illis facultatem quam habebant dandi cum vfura circa alias tantum gentes.

Constituit tertio, ad dispensationem duo requiri, primo, relaxationem alicuius iuris, diffinitur enim dispensatio communis iuris relaxatio, quo fit, vt non habeat locum dispensatio, nisi præcedat & existat aliquod ius, circa quod illa fiat. Secundo vt actus qui accedente dispensatione licite ac bene fit, nisi illa extitisset, ac præcessisset, fuisset malus & illicitus. Vnde quando absolute, & omnino aliquid erat iure vel lege aliqua prohibitum, concessio superioris tribuentis facultatē ad illud licite præstandum, dicitur absolute & propriè dispensatio, quia est propriè relaxatio iuris actum illum prohibentis, ita vt tali relaxatione sublata fuisset actus ille malus, & illicitus. Quando autem recta ratio aliquid suadet faciendum, sed ita vt contrarium non sit absolute & omnino prohibitum tanquam malum, & illicitum lege aliqua, concessio illius non est propriè nec vere dispensatio, cum illud nullo iure determinate & omnino prohiberetur, nec actus ille, esto non existeret talis concessio, esset malus: dicitur autem dispensatio impropriè & quodammodo, quatenus conceditur rectè ac licite fieri contrariū eius quod recta ratio suadebat tanquam melius, & perfectius.

His positis duo docet Abulensis circa præsentem controuersiam, ad quæ multaq; copiosè habet in illis quæstionibus citatis possumus reuocare.

Prius est, *Iudæis sine vilo peccato licuisse mutuare cum vfura omnibus gentibus, etiam conuersis ad Iudaismum, minime vero aliis Iudæis fratribus suis descendentibus ex progenie & stirpe Iacob.*

Quod omnibus gentibus potuerint licite dare cum vfura, ita vt nec fuerit dispensatio iuris naturalis illud prohibentis, nec permissio minoris mali ad vitandū maius, probat multis argumētis quorum potiora sunt hæc. Primo. Si dare ad vfuram esset simpliciter malum, & iniquum, ita vt illud non licuisset secundum se sumptū, nisi ex dispensatione tantum; quacunque ratione dare ad vfuram, & quibusuis hominibus esset malum, & illicitum, quod enim natura sua & secundum se tale est, quacunque ratione sumatur tale esse debet. Vnde similiter & æqualiter esset malum & iniquum dare cum vfura siue gentibus, siue Iudæis, absurdumque maximum contineret

lex illa Dei, quæ eandem rem similiter & æqualiter malam, & iniquam quam prohiberet fieri cum Iudæis, concederet exerceri ac fieri cum gentibus. In diuina autem lege sancta, & iusta tale absurdum non est admittendum; ergo licebat simpliciter & absolute stādo in iuræ naturæ dare ad vfuram quibusuis hominibus, Et ita licite dabāt pagani & alieni, fratribus vero suis Iudæis nequaquam Deo illud prohibente.

Secundo. Lex humana quæ solum respicit peccatum ac civilem Reip. statum, concedit quidem nonnulla secundum se mala, & prohibita, quia ita expedit paci & bono communi temporali illius; At lex diuina de qua scriptum est, *Lex Domini immaculata, conuertens animas, &c.* Cuius finis est bonum spirituale, & æternum animarum, nullum malum vel peccatum permittit, vel concedit, sed ea tantum quæ secundum se sunt licita & honesta: concedebat aut lex diuina locis citatis Iudæis, vt exteris possent dare cum vfura; ergo illud secundum se licitum, erat & honestum.

Tertio. Si dare alienis esset malū, & iniquum secundum se, cum illud Deus sua lege prohiberet circa alios Iudæos, concederet vero circa exteros, lex diuina esset Iudæis in laqueum, & causa ruina. Probo consequentiam, Quia Iudæus sciens mala Deo displicere omnino, & lege eius prohiberi, videns lege diuina solum prohiberi vfuram cum fratribus suis; concedi vero illis cum alienis, illam tantum iudicaret iniquam & prohibitam, hanc vero cum exteris licitam & iustam: Et sic iudicans occasione à lege ipsa accepta, daret ad vfuram exteris, quod secundum se erat iniquum, peccaretque deceptus à lege ipsa diuina. Quod nullo modo est dicendum.

Quarto sequetur legem illam Dei inutilem esse ad salutem. Patet. Salus spiritualis vel vno solo peccato mortali & iniquitate destruitur Iacob. 2. *Qui in vno offenderit, factus est omnium reus,* At si vfura & cū alienis esset iniqua & mala, cum eam lex diuina tunc non prohiberet, esto prohiberet cetera mala præceptis negatiuis Decalogi, non consulisset lex diuina saluti, sed maneret adhuc hominibus aperta via ad interitum per vfuram cum exteris, quam illis lex illa concedebat. Denique nemo meretur, vel benedicitur à Deo, propter id quod iniquum est & peccatum mortale, at qui dabat ad vfuram alieno, & non Iudæo benedicebatur à Deo, vt constat ex loco illo Deuther. 23. iā addu-

adducto, vbi dicitur: *Non foenerabis fratri tuo pecuniam, &c. sed alieno, &c.* Et subiungit statim, *Vt benedicat tibi Dominus Deus in omni opere tuo, &c.* Quod autem solis Iudæis ex genere & stirpe Iacob non possent foenerari; ceteris vero omnibus possent, etiam conuersis ex gentibus ad cultum veri Dei & Iudaismum patet exprimo fundamento constituto ab Abulensi. Vbi constat ex eadem scriptura, in lege veteri nomine fratrum intelligi tantum Iudæos sanguine, & genere Israëlitas, saltem ex parte patris: vnde cū solis fratribus suis prohiberetur dare cum vfura, cæteris omnibus gentilibus siue conuersis ad fidem, siue manentibus in paganismum poterant foenerari.

Et confirmatur: Quia si Iudæis non licuit dare cum vfura gentibus conuersis ad Iudaismum, cum esset ipsis parua aut fere nulla communicatio cum aliis gentibus manentibus in sua infidelitate, & paganismum, imo prohibita & interdicta, vt patet Exod. 34. Deuther. 7. & 12. nullis possent dare cum vfura, nihilque concederetur illis in ea lege, quod non est dicendum.

Ait: secundo legem istam prohibentem Iudæis ne fratribus suis Iudæis villo modo darent cum vfura, non fuisse dispensationem, sed restrictionem iuris communis, & facultatis illius, quam absolute & simpliciter habebant ad foenerandum licite, & sine vlla iniquitate, aut iniustitia quibusuis hominibus. Ita vt Deus eligens filios Israel in populum sibi peculiarem, simul voluerit maiori charitate inter se affectos esse, quam sint homines inter se soli iuri naturæ stantes: Sublata namq; lege (inquit) licet cuiuis dare ad vfuram, siue ciuitem fidei & religionis sit, siue alterius, segregatis vero Israëlitis in populum Dei, voluit vt quo ad alios maneret illis communis illa facultas, quam habent omnes homines dandi cuiuis cū vfura; inter se tamen nequaquam ea vterentur, sed illā restrinxit præcipiens vt aliis Iudæis fratribus suis gratis, ac sine vlla vfura mutuarent, quotiescunque indigerent.

Hanc partem ostendit quæst. 172. & 173. his potissime, in quibus licet inuertam ordinem eius, eligam tamen potiora. Sic ergo arguit: Ad dispensationem propriè, qua ratione hic loquimur, duo requiruntur ex vltimo fundamento hic posito, nempe, vt sit relaxatio alicuius iuris, quod antea obligabat, & secundo, vt actus ille sublata tali dispensatione sit malus, & illicitus: Sed ante legem Moyfi nullū erat ius, vel lex quæ

obligaret homines ne darent alicui cum vfura, neq; actus iste secundum se erat malus, & illicitus, cum nulla lege prohiberetur, ergo concessio ista facta Iudæis dandi cū vfura alienis, non fuit dispensatio, sed explicatio iuris communis, & eius quod absolute & simpliciter poterat, Et ex consequenti prohibitio illa ne fratribus suis possent dare ad vfuram, fuit profecto restrictio istius facultatis, & iuris communis: Minorem probat quia ante legem Moyfi nulla erat lex posita, neque diuina neq; humana alicui genti, vel populo lata, prohibens vfuras, sed sola naturali homines gubernabantur, naturalis vero non prohibet vfuram, Quia naturalis iuxta hunc autorem vt diximus, solum obligat ad prima principia, primasque determinationes iuris naturalis, solumq; prohibet tanquam intrinsece mala, quæ illis primis determinationibus contrariantur directè, & determinatè, quibus tamen non ita opponitur vfura. Vnde cum nullo iure esset prohibita tanquam iniqua, & illicita, illius concessio non fuit dispensatio in aliquo iure, illius vero prohibitio fuit restrictio iuris communis.

Secundo. Si concessio ista facta Iudæis vt possent dare alienis ad vfuram, fuisset dispensatio in lege quæ prohibebat nulli dare cum vfura, certe Iudæi cum quibus non dispensabat Deus vt possent ita mutuare suis, sine lege vlla tenerentur iam ad illud cum fratribus suis obseruandum. Quod si iam ad id tenebantur, non est quod ad illud Deus in lege sua quasi rogando induceret, vel pro eo aliquid de nouo illis promitteret, Etenim vt quis præstet ea, ad quæ iam alias tenetur, non est rogandus, aut noua promissione alliciendus: Videmus autem in locis adductis Deum quasi rogando inducere Iudæos ad mutuandum gratis ac sine vfura fratribus suis, & noua promissione illos allicere. *Fratri (inquit) tuo absque vfura id quo indiget commodabis, vt benedicat tibi Dominus omni tempore, &c.*

Tertio. Si esset lex ista dispensatio, non extenderetur nisi ad eos tantum quibus datur, nempe ad solos Iudæos, vnde aliæ gentes non posset dare neque Iudæis, neq; aliis hominibus ad vfuram, quod constat esse falsum, cum aliæ gentes solo iure naturæ gubernentur, quod tamen non prohibet vfuram, cum illa vt videmus non repugnet primis principiis, primis ve determinationibus iuris naturalis. Et confirmatur. Quia cū lex dicatur à ligando, Iudæi quibus data

erat lex, debebant magis abstinere ab usura, ut magis ligati lege, non solum naturali verum etiam diuina positua, quam gentes quæ sola lege naturali ducebantur, carebant; omni positua: At si ista lex Deut. 23. fuisset dispensatio facta cum eis, & non cum gentibus, ipsi essent minus ligati in hac parte.

Denique Lex Dei non est censenda ponere obstaculum volentibus conuerti ad cultum veri Dei, veramque fidem, at si gentes quando conuertebantur ad Iudaismum, viderent Iudæos posse sibi scenerari, ipsos vero minime posse scenerari Iudæis, quia cum Iudæis fuisset dispensatum, minime vero cum ipsis; certe hac inæqualitate retraherentur à conuersione sua ad legem illam, & cultum veri Dei Israelis.

Ex his colligit Abulensis tria. Primum est, quod docet quæst. 175. Gentiles ante legem Moyfi & illa durante potuisse dare cum usura, quia lege ac iure naturæ illa non prohibebatur, & ad legem Moyfi non tenebantur. Adueniens autem lege Christi & promulgato Euangelio nullo modo posse dare cum usura. Quia licet secundæ illæ determinationes rectæ rationis, inter quas continetur gratis mutuare quasi maxime consonum rectæ rationi, secundum se, & per se, ac solæ sumptæ non obligent, at cum primum lege aliqua positua præcipiuntur, vel prohibentur, obligant determinate & sub mortali. Quo fit ut dictamen illud rectæ rationis adinonens homines ut fratribus suis gratis mutuent illis necessaria, confirmatum & præceptum lege illa Christi Luca 6. *Mutuum date nihil inde sperantes*, obligetiam omnes homines sub mortali ad non scenerandum, sed mutuandum gratis quibuscunque hominibus.

Colligit secundo quæst. 176. Neque licet Iudæis post legem Christi dare gentibus ad usuram, quod sequitur ex eodem fundamento: quia lex eorum iam est omnino abolita in passione Christi, & naturalis que se sola non prohibebat usuras, cum non pertineret ad primas determinationes iuris naturalis, postquam lege Christi confirmata est & præcepta, obligat iam omnino quosunque homines, tam Iudæos, quam Gentiles, quam Christianos. Qua de causa in Cap. Post miserabile datur actio, & conceditur repetere usuras datas Iudæis, quod certe non concederetur, si liceret eis recipere modo usuras ab exteris: nam quod iuste recipitur iuste potest retineri, etiam si

turpiter accipiatur, ut quod datur meretrici.

Ex eodem fundamento colligit tertium quæst. 177. Nec licere Iudæis dare modo ad usuram aliis Iudæis fratribus suis, non quia lex Moyfi illud prohibet, cum ea iam cessauerit omnino, sed quia ius naturale quod se solo non sufficiebat ad illas prohibendas, propter rationem toties hic redditam, adueniente præcepto Christi illas omnino prohibet. Vnde prohibentur Iudæi modo dare suis iure naturali confirmato lege Christi simpliciter & omnino, lege vero Moyfi non prohibentur modo simpliciter, sed ex sua solum conscientia erronea, putantes legem Moyfi adhuc retinere suam vim, quod est per accidens ex ipsorum cæcitate.

In hac opinione Abulens. quod pertinet ad quæst. illam præcedentis contro. in qua sentit ut constat usuram non esse iure naturæ prohibitam, (cuius sententiam in hac parte hoc loco retulimus propter affinitatem quam illa habet cum præsentis controversia apud ipsum,) satis manet confutatum ex dictis in præcedenti contro. Quamuis enim adducat ipse quæst. illa 171. nonnulla argumenta contra sententiam quam ibi docuimus, affirmantes iure etiam nature esse prohibitam, & illa diluat, argumeta vero D. Tho. quæ ab ipso quoque afferuntur quæst. 167. Vbi illam docet esse malam, non diluit, & quæ nos adiecimus in quæstionculâ illa apposita post secundam conclusionem eiusdem controversiæ, in quo scilicet gradu habendum sit, usuram iure naturæ esse prohibitam, nec proponit, nec diluit, nec credo à Catholico bene sentiente dilui posse. Quod vero pertinet ad ea quæ docet circa præsentem contro. De Iudæis statim explicabitur à nobis quid veritatis habeat.

Corad. q. 24. De contract. quæ sequuntur Medina q. 1. De usuris ad 3. & Couarru. lib. 3. Varia. Resolu. cap. 1. num. 7. volunt fuisse usuras Iudæis licitas cum exteris, tanquam cum hostibus bona illorum inique detinentibus, & à quibus per mutuum sub specie & similitudine usuræ poterant illa recuperare, eo modo quo exposuimus verba illa B. Ambros. 14. q. 4. Can. fina. Ab illo exige usuram, cui nocere desideras, &c. Ad quam sententiam tria statuunt. Primum est: Usuram dupliciter accipi posse, primo formaliter & proprie, pro acceptione lucræ vi mutui, & ex usu rei mutuatæ, quomodo est intrinsece mala, & prohibita iure naturæ, ut vidimus, Secundo materialiter, &

secundum quandam similitudinem, & speciem, ut cum accipitur aliquid à mutuuario præter sortem, non tamen vi mutui, nec tanquam lucrum rei mutuatæ, sed aliquo alio titulo iusto & honesta causa, ut ratione lucræ cessantis, vel damni emergentis, vel quia illud iam erat alias verè debitum à mutuuario. De qua usura exposuimus contro. præceden. ad. i. illa verba B. Ambros. Ab illo exige usuras, &c.

Statuunt secundo. Concessionem diuinam dupliciter intelligi posse, aut ita ut concesserit Deus Iudæis exercere usuras cum extraneis tanquam licitas, ita ut vi illius concessionis tuta conscientia ac sine ullo peccato vel iniquitate illas exercerent, quam concessionem vocat Conradus dispensationem, aut ita, ut concesserit quidem ipsis illas exercere, non tamen tanquam licitas in foro conscientiæ, sed solum ut impune permittas in foro exteriori, & tanquam minus malum ad vitandum maius, ne scilicet fratres suos usuris consumerent sicut conceduntur in Repub. Lupanaria ad vitanda adulteria & strupa, quam concessionem vocat Conradus permissionem simplicis tollerantiæ.

Statuunt tertio, Quod nonnulli affirmant, Dispensatum fuisse cum Iudæis ut possent mutuare cum usura exteris, dupliciter intelligi posse. Primo sumendo proprie nomen dispensationis, ita ut concesserit Deus Iudæis licite exercere usuras cum alienis, esto illæ secundum se iure naturæ prohibita sint: Alio modo sumendo nomen dispensationis impropria & communi quandam ratione, quatenus dicitur dispensatum, quod conceditur alicui tanquam licitum, cum reuera non esset illi iustum: quo modo dicitur, sed improprie Deus dispensasse cum Iudæis, ut acciperent vasa Aegyptiorum, quia ea illis concessit: quod certe non erat illicitum, tum, quia ut Dominus omnium rerum potuit illa concedere quibus voluit, tum, quia ut verus supremusque Iudex potuit illa iuste Hebræis ad iudicare in stipendium laborum, quibus Aegyptiis inseruierant nulla ab eis mercede accepta: Et eodem modo dicatur Deus dispensasse cum Iudæis ut darent cum usura exteris, ut hac via sub specie mutui & usuræ recuperarent bona sua, quæ ab illis exteris inique occupabantur, cum essent à Deo Iudæis data & concessa.

His positus proponunt hi Doctores suam sententiam sub duplici conclusio-

ne. Prior est. Usura formaliter & proprie sumpta nullo modo fuit concessa Iudæis neque cum suis neque cum extraneis. Probat primo. Quia lex vetus tradita Iudæis à Moyse fuit intelligenda ab ipsis & obseruanda eo modo quo explicabatur illis à Prophetis, quemadmodum nunc Euangelium traditum Christianis intelligendum est & obseruandum à nobis, sicut explicatur à Pontificibus, Conciliis, & S. Patribus, Sed Propheta quando reprehendebat usuras illicitas, & iniquas, quales sunt formales usuræ Iudæorum, reprehendebat illas in vniuersum, respectu cuiuscunque hominis, nec distinguebant inter usuras acceptas ab aliis Iudæis, vel acceptas à Gentilibus. Ergo usura formaliter & proprie sumpta non fuit eis licita, neque cum suis neque cum exteris. Maior certissima est: Minor patet, nam David, & Ezechiel qui potissime reprehendebant usuras Iudæorum, in vniuersum, & sine vlla distinctione inter hos, vel illos homines eas damnant: Psal. 14. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*: Vbi non ait, non dedit fratribus suis Iudæis; sed in vniuersum, non dedit, id est, nulli hominum dedit. Ezechiel. 18. in vniuersum quoque & sine vlla distinctione inter Iudæos, vel exteros dicitur de quocunque dante cum usura, & cuique daret, *Vita non viuet.*

Secundo in lege veteri collocatur usura inter peccata quæ iure naturæ prohibita sunt, At ius naturæ obligat etiam absolute & simpliciter Iudæos, & in vniuersum cum omnibus hominibus, nec lex Moyfi derogauit iuri naturæ; ergo non licebat eis neque cum suis neque cum exteris usuras formaliter & proprie exercere. Minor cum consequentia certissima est, Maior constat ex Psal. 54. vbi agens David de ciuitate Ceila, ad quam se receperat fugiens à Saule, cum ciues Ceile non seruarent illi fidem, sed niterentur tradere eum Sauli, ait: *V. di iniquitatem & contradictionem in iniquitate d'e ac no-ete, circumdabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius & iniustitia, & non defecit ad plateas eius usura, & dolus.* Vbi cetera omnia delicta inter quæ collocatur ibi usura sunt prohibita iure naturæ: Simile est videre locis citatis Psal. 14. & Ezech. 18. in utroque enim loco quæ connumerantur à Dauide & Ezechiele cum usura, sunt peccata iure naturæ prohibita.

Posterior conclusio horum DD. est. Usura materialiter sumpta, qua recuperarent Iudæi ab exteris, qui bona sibi à Deo concessa

cessa inique possidebant, quæ reuera non erat usura nisi secundum quandam speciem tantum & similitudinem, fuit eis licita, & concessa concessione dispensatiua, & non permissa tantum permissione simplicius tollerantia.

Probant hanc partem Primo. Prudens Legislator actus destabiles, & sibi odiosos dissimulat quidem aliquando facto, non puniendo illos de facto ob aliquod bonum commune, at, verbo & lege non affirmat se velle eos permittere: Deus prudentissimus legislator verbo & lege sua affirmavit, se libere permittere Iudæis usuras cum exteris, usuræ autem formaliter & proprie sunt desterabiles & Deo odiosissimæ, quas ipse prohibet in illo præcepto. *Non furtum facies*, ergo usuras quas illis permisit, fuerunt usuræ istæ materiales, quibus recuperarent sua bona ab exteris inique detenta, quæ cum licite sint, ut constat ex B. Ambrosio, & ex dictis contro. proxime præcedenti in solutione ad .i. fuerunt illis verè concessæ & licite, & non permissæ tantum ut minus malum ad vitandum maius.

Secundo, verba illa Deuth. 23. *Non fenerabis proxima tuam, sed alieno*: non permissione tantum sed concessione positiuam aperte significant. Probo, quia si aliquibus verbis voluisset Deus indicare talem usuram ipsi concessam esse, & licitam, & non permissam tantum, non potuisset apertioribus: Et constat, argumentis similibus rationibus Abulensis. Quod enim proponitur in premium virtutis non est aliquid secundum se malum, & permissum tantum, sed quid reuera licitum, & honestum, at Deuth. 28. promittitur Iudæis, si studiose agant in premium virtutis: *Fenerabis multis gentibus, tu autem a nemine fenus accipies*. In pœnam vero suorum delictorum dicitur ibidem. *Aduena fenerabit tibi, tu autem non fenerabis eis*.

Tertio, si usura non fuit eis concessa ut licita, sed solum permissa, fuit profecto oblata populo illi rudi à lege diuina occasione maxima peccandi, quod non est dicendum de Sacra Scriptura, nec diuina lege. Cõsequentiã vero patet. Quia scriptura habet duo simul, Fratri tuo non scenerabis, alieno autem scenerabis. Ex quo loco sic posset rudis ille & simplex populus colligere Lex Dei sicut prohibet mala ita concedit honesta; prohibet usuram cum fratre; hæc ergo est mala, concedit autem illam cum alieno: hæc ergo est licita.

Quia si vtraque esset iniqua, vtrâque simul prohibuisset, cum sit Deus noster de quo dicitur: *Quia non Deus volens iniquitatem tuam*.

Quarto. Prælatus & speculator tenetur ex officio populo sibi commisso indicare viam salutis, & viam mortis, ut illam capiat alteram fugiat, iuxta illud Ezechiel. 18. *Speculatorem dedi te domus Israel, &c.* Moses fuit Pastor & speculator illius populi, si usuræ quæ ibi conceduntur cum exteris fuissent illæ formales, & iure naturæ iniquæ, debuisset profecto in lege quam eis proponebat, non solum non uti illis verbis quæ apertam continent concessione[m] usuræ, verum etiam apertissimo sermone indicare illis esse iniquam & illicitam, & viam damnationis, quod cum non fecerit, sed illam concedat, loquitur aperte de usura materiali quæ illis concessa fuit ut licita. Et constat, quia sicut in Sacra Scriptura ut D. August. ad B. Hiero. & habetur Dist. 9. Cano. *Si ad scripturas admittatur vel vitium mendacium, nihil certum esset in scriptura*. In quouis enim loco posset dicere aduersarius contineri mendacium. Similiter si in isto loco Deuth. dicatur permissa tantum usura & non concessa, nihil certum esset in concessionibus Veteris Legis, De omnibus enim liceret dubiũ manere animum, sint ne concessiones, an permissiones tantum minoris mali.

Denique, sicut concessit Deus Iudæis in egressu Aegypti vasa Aegyptiorum, similiter dedit eis totam terram promissionis, & hæreditates, ac bona quæ pagani in ea agentes retinebant. Psal. 104. *Et dedit illis regionem gentium, et labores eorum possederunt, &c.* sed Iudæi egredientes Aegyptum, non peccauerunt petentes mutuo ab Aegyptiis vasa aurea, & argentea, & ea secum deferentes, quia retinuerunt sua ex diuina donatione, & ipsis debita ob suos labores; ergo similiter dantes deinde mutuo gentibus, ut sub specie lucri & scœnoris recipere, ac recuperarent bona sua, quæ gentes inique detinebant, nec peccabant, nec alienum inique accipiebant; sed suum: nec committebat usuram formalem, sed materialem tantum, & similitudinariam. Hæc autem est, quæ ipsis ibi conceditur, fuitque reuera concessio illa dispensatiua ut rei licitæ, & non permissio tantum.

Et hoc nomine (inquit Conradus) putat modo Iudæi agentes Italix, & alii locis, posse se licite accipere usuras à Christianis, maxime

maxime Romanis & subiectis Imperio Romano: quia cum Principes Romani destruxerint locum eorum & gentem, ac bona eorum, hac via recuperant ipsi quæ possunt aliqua ex parte: Nec intelligunt miseri, Regnum eorum, & gentem destructa esse iusto Dei iudicio, quia suum verum Regem & Messiam crucifixerunt. Hanc sententiam amplectitur quoque Michael de Palatio in suo opere de Contractibus lib. 4. cap. 11.

Alexander Alen. 7. p. q. 66. mem. 4. D. Tho. hic in solu. & Liranus in verba illa Deuth. 23. & omnes discipuli D. Tho. volunt usuram, quæ ibi conceditur Iudæis cum alienis, esse usuram proprie & formaliter, concedique illis non ut licitam, sed permissiue tantum, tanquam minus malum, ad vitandum maius, sicut supra exposuimus in 4. conclusione D. Tho.

Eandem sententiam habet Magister Soto lib. 6. de Iust. q. 1. art. ad 2. inuehiturque plurimum contra Conradum, & Medinam, reprehendens eos in duobus. Primo, quia istam concessione[m] vocant dispensatiuam, seu dispensationem: Secundo, quia iudicant ibi non esse sermonem de usura formali & propria, sed materiali tantum, quæ vterentur Iudæi cum gentibus ad recuperanda sua bona, sibi à Deo concessa, illa via sub specie usuræ.

Prius illud ita docet Soto, Usura, ut vidimus, prohibita est iure naturæ, ut intrinsece & omnino mala, præcepta autem Iuris naturalis, ut vidimus tom. 1. q. 57. art. 3. non sunt dispensabilia: ergo in præcepto usuræ nulla potuit cadere dispensatio. Et constat, præcepta Decalogi omnia sunt indispensabilia, ut ibidem docuimus, & D. Tho. ex professo. 1. 2. q. 100. art. 8. At usura est prohibita illo 7. præcepto. *Non furtum facies*: cum ibi prohibeatur omnis iniqua & fraudulenta acceptio alieni, ergo in ea non habuit locum dispensatio aliqua.

Posterius vero probat. Primo ex ipso textu: Ibi enim cum simul prohibeat Deus & eadem oratione usuras accipere à fratribus, concedat vero accipere illas ab alienis, perspicuum est easdem omnino usuras, quas prohibet accipere à fratribus, concedere illis, ut acciperent ab exteris, neque in tam breui & vicino contextu verborum, dicendum est mutasse Deum sensum orationis, & significationem eiusdem nominis, fuisseque usum æquiocatione: Sed usuræ quas prohibet cum fratribus, sunt illæ for-

males, ergo eadem sunt quas concedit cum exteris: illæ vero quas prohibet cum fratribus nullo modo fuerunt licitæ, ergo illa concessio cum exteris non fuit absoluta, ut rei licitæ, sed permissiua tantum, ut minoris mali.

Secundo. Terra concessa Iudæis tantum continebat à litore maris Galileæ usque ad Ripam Iordanis, quæ terra tantum habebat 160. milliaria longitudinis, & 60. latitudinis: in qua pauci erant gentiles: gentiles vero & alieni quibus ipsi dabant ad usuram, ut istius loci Deuth. 23. non solum erant illi pauci, qui terram illam Iudæorum, incolebant, verum & alij quicumque agebant per totam Palestinam, vel in quibuscunque orbis Prouinciis, quantumuis remotissimis. Et constat, quia eodem cap. Deuth. 23. dictum fuit eis, ut non abominarentur Aegyptium, & Idumæum, quibus tamen poterant impunè dare ad usuram.

Tertio, quemadmodum Iudæi erant domini ex diuina concessione terræ promissionis, & bonorum illius Prouinciæ, ita modo Christiani, de iure quamuis non de facto, sumus veri Domini Regnorum, quæ in Asia, vel Africa, occupantur ab infidelibus, quod ius tribuit quidem Principibus, ut iusto bello possint illos aggredi, ad recuperandas suas terras: non tamen concedit priuatis, ut sub specie mutui, & his technis priuata infidelium bona accipiamus; ergo similiter licet potuerint Reges Israelis Gentes ab illa terra expellere, & omnes partes illius Regni acquirere iusto bello, attamen priuatis Iudæis non licebat specie usuræ, & mutui priuata bona gentium usurpare.

Quarto. Prophetæ reprehendebant grauiter (ut ex dictis constat) usuras Iudæorum, & inter alia quæ Christus & Messias promittebatur præstaturus, hoc vnũ erat tollere iniquum usum dandi ad usuram, Psal. 41. *Ex usuris, & iniquitate redimet animas eorum*. At usuræ quas Iudæi, ut ex historiis constat; (quod & hodie vbi habitare permittuntur, maxime obseruant) exercebant, non erant cum suis, in hoc enim erant & sunt religiosissimi, sed cum exteris & paganis; ergo erant illis quoque prohibitæ a parte rei, nec illa concessio Deuth. fuit aliud quam quædam permissio.

Ex his tribus opinionibus, Primam illam Abulensis ex præceden. controuertit, falsam esse, & reiiciendam, cum nitatur illi fundamento, usuram non esse omnino prohibitam iure naturæ, quod ibi abunde con-

confutatum est, & ostensum esse erroneum. Secunda vero Conradi, & Medinæ non est adeo falsa, ut existimat Soto, imo satis probabilis, & quæ defendi posset: Est nihilominus hæc posterior D. Tho. & Alensis multo probabilior, & tenenda.

Opinionem illam Conradi, & Medinæ non esse omnino improbabilem sentio. Nam primum illud quod in ea reprehendit Soto, falso asserere hos DD. fuisse in Deuth. dispensatum cum Iudæis in usura, quia usura est iure naturæ & intrinsece mala, & consequenter omnino indispensabilis, parum habet virium. Constat enim ex his quæ constitutum ad sententiam Medinæ explicandam, & ex prima conclusione ipsorum, Conradum & Medinam non uti nomine dispensationis in propria significatione, qua si Deus usuram quæ intrinsece iniqua est, qualis est formalis, concesserit illis licite, & tuta conscientia exercere: sed in illa secunda ampla & impropria significatione qua concessit illis aperte, quod licitum erat, sed obscure. Etenim cum dedisset eis terram illam, & diuitias illius, concessit eis, ut sub specie usuræ possent, illas recuperare à gentibus, & paganis, qui bona illa inique possidebant: sicut sub specie murui dedit eis vasa Aegypti illis reuera debita, ob suos labores. Ex quo etiam patet, opinionem istorum Doctorum secundum se sumptam, omnimodam questionem de nomine dispensationis, defendi posse: cum usura materialis licita sit, eo modo quo exposuimus verba illa D. Ambrosii, & iuxta hos DD. hæc solum ibi illis concederetur, non illa formalis. Potestque confirmari ex his quæ diximus, Iudæos modo agentes Romæ, & Italic hoc nomine existimare se posse dare gentibus ad usuram, quia gentes subiectæ Romano Imperio destruxerunt locum, & regnum eorum, grauissimaque damna illis intulerunt.

Est tamen nihilominus probabilior multo opinio D. Tho. Ad quam magis percipiendam obseruemus: Has duas potestates spirituales, & civilem, licet in utroque Testamento secundum se fuerint semper distinctæ, sicut & fines earum, quorum alter spiritualis est, nempe bonum spirituale in ordine ad eternam beatitudinem, alter vero civilis, nempe peccatus Reip. status, & felicitas humana: aliter tamē se habuisse has duas potestates in Vet. Lege, quam in Noua: In Noua enim sunt omnino distinctæ re ipsa & sine, & subiecto: Reges

enim modo ita habent civilem, ut qua Reges nullomodo habeant spirituales; Sacerdotes similiter ita habent spirituales, ut nullomodo habeant, qua Sacerdotes sunt, civilem. In Veteri autem Lege saltem in prima institutione illius populi Hebræi, licet essent quoque distinctæ re ipsa & sine, subiecto tamen erant coniunctæ, Summus enim Pontifex illius populi erat simul supremus Princeps, & Governator, ac Iudex illius populi, & ad eum ut supremum Principem causæ grauiores deferbantur, & appellabatur ab aliis iudicibus inferioribus, ut constat Deuth. 17. Et ita quando voluerunt, mutari hanc primam institutionem postulantes Regem diuersum à Samuele, dixit illi Deus: *Non te abiecerunt, sed me, id est, meam institutionem.*

Ex hoc discrimine ortum est aliud, ut in Euangelio Christus docuerit tantum suos Apostolos, quæ pertinent ad spirituales gubernationem, & salutem animarum in foro animæ, & in foro exteriori quatenus dicunt ordinem ad salutem animæ: nullas autem leges proposuit eis pertinentes ad gubernationem civilem, aut statum Reipub. Christianæ, quatenus temporalis est. In Veteri autem testamento & in lege illa Moyfi, non solum proposuit Deus leges pertinentes ad salutem animæ, & hominem interiore, ac spirituales, verum etiam pertinentes ad gubernationem Politicam, & exteriorem illius Reip. ut temporalis quædam Reip. erat. Ita videmus illi populo præter præcepta moralia iuris naturæ, & ceremonialia, quæ erant illis velut præcepta fidei, & sacramentorum, cum omnes illæ ceremoniæ profiterentur Christum venturum, data quo esse alia præcepta, quæ vocamus iudicialia, pertinentia ad temporalem & Politicam illius populi gubernationem. Veluti, quomodo contrahenda essent matrimonia, puniendæ delicta, iudicandæ causæ & lites, celebrandi contractus in foro exteriori & civili. Nobis autem in lege Evangelicæ præter præcepta fidei, ad quæ reducuntur præcepta sacramentorum, solum proposuit Christus præcepta moralia iuris naturalis, nulla autem proposuit iudicialia & civilia.

Ex his sequitur, ut sicut Principes seculares conduant leges permittentes in sua Rep. aliqua mala, quia ita expedit ad pacatum Reip. statum, & vitanda alia maiora, quæ paci civili suæ Reip. nocerent, quo modo concedunt lupanaria, & concedebat anti-

antiquitus duella, & usuras: quæ leges etfi Principium & Superiorum, & optimæ in ordine ad bonum commune Reip. ciuili, non tamen sunt concessiones istorum delictorum, sed solum permissiones quædam ex iusta causa. Neque in hoc lex aliquem decipit, aut occasionem aliquam peccandi offert: Primo, quia conscientia ipsa admonet illud secundum se iniquum esse. Secundo, quia iam omnibus perspicuum est, leges ciuiles solum curare temporalem, & civilem Reip. statum, minime vero que ad salutem animæ spectant. Tertio, quia semper existunt in Ecclesia Dei DD. Theologi & Concionatores, qui populum admo-neant leges istas, non concedere talia ut licita, sed permittere tantum illa impune fieri, ut minora mala ad vitanda maiora. Ita quoque Deus in Veteri lege præter leges pertinentes ad salutem ipsorum, secundum quas erat eis usura omnino prohibita, tam cum suis quam cum alienis, ut docuimus, tradidit eis leges ciuiles, quibus Resp. illa Hebræa peccatum tueretur suum statum, & inter eas nonnullas quibus mittebantur eis aliqua mala ad vitanda alia maiora. Sic permisit eis libellum repudiij ex quacunque causa, cum illud malum esset, ob duritiam cordis eorum, ne cum primum vxor eis displicere, occideretur ab ipsis: Sic sacrificium illud Zelotypiæ quo miseram infamabant vxorem, & ducebant in iudicium, esto res esset occultissima, ne ex leui suspitione illam interimerent.

Et eodem modo concessit eis usuras formales, quas acciperent ab extraneis: Quæ concessio non fuit verè & propriè concessio, tanquam rei licitæ, sed solum permissio minoris mali ad vitandum maius. Etenim cum essent maxime propensi ad auaritiam, & lucrum, fratres suos pauperes destruxissent usuris, quod ne facerent, permisit eis ut impune possent illas exercere cum gentibus. Neque in hoc lex Diuina eos decipiebat, aut aliqua occasio peccandi illis offerebatur, habebant enim Sacerdotes, & Prophetas, qui eis satis abunde explicabant usuras tantum esse in foro exteriori ipsis permissas cum gentibus, id est, ut impune eas exercerent, in foro autem interiori reuera esse iniquas, & illicitas, etiam cum gentibus: Quod significauit Abraham quando sicut refert Christus Luc 16.) dixit diuiti Epuloni, fratrem eius & alios Israelitas habere Moysem & Prophetas, qui illos docerent ea, quæ saluti animarum ipsorum

necessaria essent.

Hæc sententia sic explicata probatur efficaciter illis argumentis Magistri Soto.

Et confirmatur primo. Usura quæ concedebatur Iudæis cum gentibus, eadem omnino prohibebatur illis cum suis fratribus, & e conuerso, eadem quæ prohibebatur illis cum suis fratribus, concedebatur eis cum gentibus: usura autem quæ prohibebatur illis cum suis fratribus non erat illa materialis, quia illa secundum se semper fuit moraliter bona, & quæ semper licuit, cum moralia eadē sint apud illos quæ apud nos, sed fuit reuera formalis quæ illis prohibebatur cum suis fratribus; ergo similiter quæ concedebatur Iudæis cum extris, non erat illa usura materialis, sed formalis & propria: Hæc autem erat omnino prohibita, & indispensabilis; ergo non fuit reuera illa concessa, sed permilla tantum.

Secundo, usura materialis iam erat iure naturæ concessa Iudæis cum gentibus, & cum quibusuis hominibus, sicut & modo concedit illam Christianis tanquam licitam, & sua natura bonā, & honestā: semper enim usura materialis ad recuperandā propria bona, quæ iusta est & licita, iure naturæ fuit concessa: concedebatur autem eis in illo loco Deuth. quod antea non licebat sine tali concessione; ergo ibi non est sermo de usura materiali, sed de formali.

Tertio, usura ex doctrina Conciliorum, & Summorum Pontificum est prohibita similiter, paginā utriusque testamenti, Vbi eandem prohibitionem constituunt Pontifices fuisse in utroque testamento: Sed quæ prohibetur in Nouo, ut constat, non est usura materialis, hæc enim licita est (ut docuimus cum D. Ambrosio), sed illa formalis intrinsece iniqua, & mala; ergo eadem est quæ prohibetur in Veteri: Vnde illa verba Deuth. *alieno feneratoris* permissiue, tantum sunt accipienda.

Confirmatur denique hæc doctrina grauiusimorum authorum testimoniis: Eusebij Cæsariensis, (quem D. Hiero. de Ecclesiasticis scriptoribus vocat; clauem Sacræ Scripturæ) lib. 7. de præparat. Euang. c. 2. ubi proponens præcepta legis Moyfi, præceptum usuræ sic proponit in vniuersum. *Non tol-las quod nō deposuisti, nō tangas alieni, non mis-tues eū fenore.* Vbi non distinguit inter hos, vel illos; sed erga omnes ex æquo homines proponit ibi prohibitam usuram Iesephus lib. 4. Antiquitatum, similiter in vniuersum, nec distinguens inter hos vel illos ait:

Nulli vero Hebræorum licebat fœnerari, neq; cibum, neque potum, Exodi 22. in illa verba: *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, &c.* habet Rabbi Selomon: *Dicens populo meo pauperi, non excludit gentilem, sed hoc tantum, ut multo minus dent fratribus suis pauperibus cum usura, quam gentilibus.* Refert Nicol. de Lyra in cap. 24. Deuther. fuisse inter Hebræos librum magnæ auctoritatis vocatum Machatos, vbi recensetur Psalmus ille 14. & in eo libro cum perueniretur ad versiculum. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, haberi etiam gentili, id est, qui nulli dedit.* Vbi aperte omnibus erat interdita. Locus autē iste Deuth. 23. in quo solum legitur ista concessio, loquitur permissiue.

Nunc argumenta aliarum opinionū suo ordine diluamus. Et in primis illa, quibus Abulen. probat licuisse Iudæis absque vlla dispensatione mutuare gentilibus iuste, & recte.

Ad primum Respondeo, Malum quidē, & iniquum fuisse quouis tempore, & in quocunq; statu mutuare alicui cum usura, siue Iudæo, siue Gentili, sed nec propterea fuisse absurdum permitti in Lege Veteri Iudæis, ut possent impune Gentilibus fœnerari, imo fuisse prudentissimi ac sapientissimi Legislatoris permisisse illud ipsis cum alienis, ne fratres suos pauperes usuris consumerent, tanquam minus malum ad vitandum maius. Sicut diximus sapientissimos Legislatōres permittēre ciuibus quædā minora mala, ne in maiora prorumpant. Sequeretur quidem absurdum illud, si usuram quam Deus prohibuit Iudæis cum suis tanquam iniquam, concessisset illis cum alienis tanquam licitam, & alienam ab omni iniquitate: at cum illam prohibeat cū suis ut vere iniquam, cum alienis vero non cōcedat ut licitam, sed permittat tantum impune fieri tanquam minus malum, ut expositum est, nullum profecto inde sequitur absurdum.

Ad 2. Constat ex obseruatione à nobis posita, legem illam veterem non solum respexisse spiritualem illius Populi Hebræi salutem, sicut lex Evangelica illam tantum respicit, verum etiam & civilem, ac temporalem illius statum, & gubernationem: quæ de causa, non solum contulit illis præcepta moralia, & ceremonialia ad mores, & fidem illius populi spectantia, verū etiam & iudicialia, quibus civiliter gubernaretur: Erer quæ, sicut in aliis legibus civilibus

accidit, permittebat illis Deus libellum repudij, & usuram cum exteris, tanquam minora mala aduitanda alia maiora.

Ad 3. Constat etiam ex dictis, habuisse Iudæos Prophetas, Sacerdotes, & Doctores qui illos admonerent, qua ratione lex ista usurarum esset permissio tantum minoris mali, minime vero concessio alicuius boni & liciti: Sicut modo concionatores, & confessarij explicant fidelibus, meretricium, & similia, etsi lege ciuili permittantur impune fieri, grauissima nihilominus esse peccata. Vnde si qui eorum deciperentur, culpa & iniquitate sua deciperentur, minime vero occasione data illis à lege, satis illis à Prophetis & aliis explicata.

Eodem modo soluitur. Quartum, Lex enim Dei prohibebat usuram aperte quo ad salutem animæ præcepto illo morali, *Non furium facies*: permittebat vero illam in foro tantum exteriori impune exerceri cum exteris præcepto iudiciali, quod civilem tantum illius populi statum respiciebat, tanquam minus malum. Vnde vtrique fini abunde consulebat lex Diuina, & salutis spirituali per præcepta moralia, & civili statui illius populi per iudicialia. Nec repugnantia aliqua erat in hac parte in verbis legis, cum à Prophetis, & Doctoribus satis illis explicaretur verus sensus illius, & qua ratione permitteretur illis usura.

Ad vltimum dico, Benedictionem illam non promitti Iudæis eo quod gentibus mutuantur cum usura, neque ex ea parte, sed in premium tantum misericordie qua vterentur cum suis fratribus concedentes illis mutuo gratis, ac sine spe alicuius lucri ea quibus indigerent: Sic enim mutuare actus erat misericordie, & premio dignus, maxime cum iuxta illam legem, si mutuatarius pauper ante annum septimum non valuisset debitum illud mutuanti restituere, adueniente anno septimo manebat liber ab omni debito: Sic enim precipiebatur illis Deuther. 15. *Cauere forte subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis, & auertas oculos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum. Sed dabis, &c.*

Iam posteriora, quibus nititur docere partem illam legis, de qua hic agimus, qua præcepit Deus Iudæis, ne fratribus suis mutuantur cum usura, sed gratis & libere, restrictionem fuisse iuris communis, &

illius

illius generalis facultatis, qua poterant licite omnibus mutuare, dissoluamus.

Ad primum, Ex proximè præced. conuenit. constat satis minorem illius arguendam esse: Etenim cum usura sit iure naturæ prohibita, ut intrinsece mala, ante legem Moyfi erat iam prohibita, & interdicta omnibus hominibus, ex quo sequitur, partem istius legis *Fratri tuo non fœnerabis*, non esse restrictionem aliquam iuris communis, quin potius illius explicationem & renouationem: partem vero alteram *Fœnerabis alieno*, esse permissionem tantum minoris mali.

Neq; secundum habet aliquam vim. Sumit enim falsum, nempe Deū non inducere homines, nec allicere eos suis pollicitationibus ad præstanda, & obseruanda ea, ad quæ iam alias tenebantur iure naturali: nihil enim frequentius in Sacris litteris occurrat, quæ ea ratione Deum hortari homines, non solum ad concilia, verum etiam ad præcepta: Veluti ad cultum ipsius met Dei, ad obedientiam & honorem parentum, ad largiendam elemosynam grauius indigentibus, ad fidem proximis seruandam, & similia, quibus abundat Scriptura, Ad quæ licet iam teneamur iure nature, quo proprius tamen & facilius illa exquamur, varia à Deo nobis promittuntur præmia. Lege quæ habentur Deuth. 28. videbis quot proponat Deus premia seruatiuæ præcepta Decalogi, & multa alia quæ iure nature continentur.

Ad tertium, constat legem istam neque dispensationem fuisse quo ad exteros, neq; restrictionem quo ad suos, sed explicationem iuris naturalis quo ad suos: permissionem vero tantum minoris mali quo ad alienos, Omnibusq; gentibus interdictam esse usuram iure nature cū quibusuis hominibus, cuiuscunque nationis vel religionis.

Ad confirmationem vero dico, absolute & simpliciter debuisse Iudæos, quibus Deus maiora contulerat beneficia, & quibus iudicia sua magis manifestauerat, magis obseruare legem naturalem, & magis abstinere ab omni iniquitate, quam cæteras gentes: Attamen cum Deus aliis gentibus tunc legem positiuam non tradiderit, reliquit eas quo ad moralia in sola lege nature, & ita nulli poterant omnino dare cum usura in foro animæ, in foro autem exteriori debebant stare, quo ad illas impune vel secus exercendas, legibus civilibus sui Principis, vel Reipub. Iudæi vero, quibus Deus in sua lege præcepta contulit iuxta vtrumq; fo-

rum, in foro animæ nulli poterant mutuare cum usura, nec Fratri suo nec alieno, lege nature illud prohibente, quam lex positua Dei nec abstulit, nec reuocauit, neq; in ea dispesauit: in foro vero exteriori permittebatur eis tantum ut alienis fœnerari possent, ne suos per usuras destruerent, quæ inter se (ut dictum est) non pugnabant, Prophetis & aliis legis Doctoribus apertissime illis explicantibus, qua ratione Deuteronomium legis intelligendum esset.

Ad vltimum resp. nullum impedimentum vel obstaculum prouenire ex lege ista usurarum recte intellecta, & explicata, sicut à Prophetis alijsq; legis Doctoribus explicabatur, quo minus Pagani quorum Deus mentem illustraret, relicta falsa idololorum superstitione ad veram religionem & cultum vnus veri Dei transirent.

Denique fundamentum illud Abulen. cui videntur niti omnia ista quæ ex ipso retulimus, Quæ sunt à iure nature tanquæ prima principia & primæ determinationes illius iuris obligare absolute, & omnino quoscunq; homines, & quocunq; tempore: quæ vero sunt à iure nature non tanquam prima principia, vel primæ determinationes illius, sed solum ut quedam dictamina recte rationis admonentis illa plurimum conducere, & iuuare ad consecutionem alicuius finis, non obligare, donec aliqua lege positua, vel consuetudine firmentur, & præcipiantur.

Hoc inquam fundamentum pace quod rati Doctoris, & de omnibus studiosis adeo bene meriti dixerim, non recte ab eo proponitur. Primo, Quia, quæcunque sunt à iure nature, siue ut primæ determinationes illius, siue ut dictamina recte rationis, siue quæcunq; alia ratione sese habeant, aut habent se velut præcepta, aut velut concilia solum: Si ut præcepta quocunq; tempore, & quoscunq; homines obligant. Si vero ut concilia, nunquam obligant nisi aliqua lege positua præcipiantur: & tunc non dicuntur esse à iure nature, sed à iure solum illo posituo quo præcipiuntur.

Secundo, quod magis vrget. Iure nature illa tantum dicimus præcipi, vel prohiberi, quæ continentur in primis principis iuris naturalis aut ex illis colliguntur in bona & necessaria consecutione, quæ vero nec continentur in illis principis, nec ex illis necessario colliguntur, esto dictet illa aliquo modo recta ratio, dicuntur quidem illa pertinere ad aliquam equi-

T
tata

tatem, non tamen esse iuris naturæ, quia ius naturæ obligat, nec habet minorem vim coactiuam in foro animæ, quam quæcunque alia lex positua aliquid omnino præcipiens, vel prohibens. Vnde si vsum prohibet ius naturæ & est secundum se mala absolute & omnino est mala, & iniqua, neque potuit ab aliquo vnquam licite exerceri: Quod autem ita mala sit, ostendimus satis præcedens controuer. maxime dupli. i illo argumento: Primo. Quia ius naturæ est, & primū principium ac prima determinatio illius, *Vt quod tibi vis alteri præstes*, quicumque vero homo prudenter ac iuxta rectam rationem vult ea quibus indiget, gratis ac sine vlla vfura sibi mutuari, Secundo, quo argumento vultur ipsemet Abulen. quæst. 167. Quia ius naturæ omnino prohibet tanquam rem intrinsece malam, & iniquam aliquid bis vendi, aut accipere pretium pro re quæ nulli in habet pretium, quæ duo (vt factum ex ibi dictis constat) committuntur in vfura.

Vnde etiam si fundamentum illud Abulen. & distinctio quam proponit eorū quæ sunt à iure naturæ, admitterentur, nihilominus vfura est omnino contra ius naturæ, & secundum se intrinsece mala, & iniqua, nec potuit vnquam bene fieri vel in ea dispensari.

Ex quo sequitur necessario, in lege ista Deuth. 23. præcipi Iudæis erga fratres suos id ad quod iam tenebantur iuræ naturæ, ex præcepto, vbi frater extremè vel grauius indigeret; ex consilio quo ad mutuum vbi non ita egeret; ex præcepto vero siue egeret siue non egeret quo ad mutuum sine vllō lucro & vfura: Erga alienos vero non liberari ab eodē præcepto in foro animæ, sed liberari tantum in foro exteriori à punitione, & pœnis, quas Iudices ab vfurariis illo etiam tempore sumere potuissent: nisi lex diuina illud cum exteris ipsis impune fieri permisisset.

Nunc ad argum. Conradi, & Medinae, qua parte nituntur ostendere, Iudæis concessum fuisse diuina dispensatione, vt possent cum exteris vfuras exercere, non quidem formales & proprias, sed quas dicimus materiales.

Ad Primum, patet solutio ex dictis, Prudentes legislatores, & gubernatores Rerūpub. non solum factō dissimulare, & permittere aliqua minora mala ad vitanda maiora, verumetiam lege & verbo

illud permittere. Qua ratione lege, à se lata & prudentissime, permittunt lupanaria: Et Deus ipse permittebat illi populo lege quoque à se lata libellum repudij, eodēque modo permisit eis, vt minus malum, formales & proprias vfuras cum exteris.

Ad Secundum, constat iam ex dictis, quomodo locus ille Deuth. 23. non sit accipiendus, de simplici, & affirmatiua concessione, sed de permissiua tantum. Et quamuis verba illa in cortice, ac vt sonant, videantur significare concessionem alicuius rei licitæ, ex aliis tamen locis Veteris Testamenti, & doctrinis Prophetarum constabat solam permissionem ibi contineri. Sicut & verba quibus permittēbatur eis libellus repudij (quod ut docuit ipse Christus permissus eis tantum fuit, & non concessus) sumpta in cortice videbatur quidem continere positiuam concessionem. Qua ratione occurrunt multa in Sacra Scriptura, quæ cum reuera permissiones tantum sunt, in cortice tamen verborum videntur positiuæ affirmationes, vt Esa. 67. *Errare nos fecisti de vis tuis.* Exod. 4. & 5. *Ego indurabo cor Pharaonis.* Rom. 1. *Tradidit illos in reprobum sensum.*

Ad confirmationem dico ibi non concedi vfuram, sed promitti tantum seruantibus legem maximam abundantiam, & affluentiam bonorum temporalium. Etenim cum esset ille populus cupidissimus temporalium, Deus illi sese accommodas promittebat sæpe eis ista bona. Vt Esaia primo. *Si audieritis me, bona terræ comedetis, &c.* Vnde illius loci Deuth. 28. sensus est, Si seruaueritis legem meam, eritis ad eodē ditates, quod poteritis accommodare, & leuare aliorum miseriam: nec indigebitis, vt ab aliquo quicquam mutuo postuletis. Ibi enim scœnus accipitur pro simplici mutuo: Sicut dicitur Prou. 22. *Qui mutuum accipit, seruus est fœnerantis.* Et Ecclesiast. 29. *Fœnerare proximo tuo in necessitate illius: id est, accommoda, & mutua illi necessaria.*

Ad Tertium, patet etiam solutio ex dictis, legem illam non decepsisse Iudæos, nec fuisse illis occasionem peccandi, cum abur. de ex aliis locis Veteris Testamenti, & doctrinis Prophetarum admonerentur, locum illum Deuthero. permissionem tantum esse minoris mali in foro exteriori, non concessionem, in foro vero animæ & a parte rei vfuras cum quibus

busuis hominibus fuisse illicitas, & iniquas. Sicut modo leges Ciuiles permittentes illas in iure communi non decipiunt fideles, cum abunde a Concionatoribus admoneantur eas illicitas esse secundum se, sed solum permitti impune fieri, quia ita expedit paci & quieti Reip.

Ad quartum. Dico Moysen in proponenda lege habuisse tantum se vt narratorem, & relatores eorum quæ Deus populo proponebat: Prophetas vero vt fideles interpretes illius legis illam sufficienter explicasse.

Ad vltimū. Dico, non eodē modo fuisse illis concessas vfuras, & vasa Aegyptiorum: hæc enim constat fuisse eis concessa vt debita, Sacra Scriptura illud testante Sap. 10. *Reddidit iustis mercedem laborum suorum, &c.* Et ita potuerunt dominæ concedente, ac vt supremo iudice illa ipsis adiudicante tutâ conscientia illa recipere, ac retinere. Bona autem priuata gentiliū non poterant sub specie vfuræ: Quia licet dederit ipsis Deus terram Canaan, poteratq; Reges Israël paganos iusto bello impugna re, & expellere, bonâ tamē priuatorum extra bellum non tradidit eis, nec concessit vfuras vt licitas: sicut alia loca Veteris Testamenti, & Prophetarum indicant. Nec de his pro libito asserendum aliquid est, quin habeat aliquod fundamentum in Sacra Scriptura, vel doctrina Pontificum, aut Sanctorum.

Tandem in calce huius controuer. illud obseruandum esse duxi, Quod censet Caieta. licuisse Gentibus repetere à Iudæis vfuras, quas illis perfoluebant explicatio ne indigere. Quia si loquatur Caietan. nostris temporibus, possunt quidem fideles repetere illas ab eis coram Principibus, & iudicibus Christianis, cum in illo cap. Post miserabilem præcipiat Innoc. Tertius Principibus, & Potestatibus secularibus, ne aliquas vfuras permittat Iudæis, quin potius compellant illos ad remittendas omnes Christianis, quibus verbis etsi non videatur aperte exprimere, dādam esse actionem Christianis, ad repetendas eas quæ iam illis fuerint exhibitæ & perfolutæ, nihilominus, cum idem sint in hac parte, compellere Iudæos ad remittendas, id est, non recipiendas vfuras ipsis à Christianis exhibendas ex præcedenti mutuo, & compellere eos ad restituendas acceptas, præcipiens Innocentius Principibus Secularibus vt compellant Iudæos ad nullo mo-

do recipiendas vfuras ex mutuo, & conuentione aliqua præcedenti debitas, & reddendas, præcipit simul & eodem iure, compellant eos ad restituendas acceptas. Quo enim iure si solutio debiti ex aliquo contractu inita auctoritate iudicis prohibenda est, eodem si iam solutum sit, auctoritate etiam iudicis repetere licet, & acceptum restituendum est.

Si vero loquatur Caiet. De vfuris, quas recipiebāt à Gentibus eo tempore quo lex Moysi adhuc retinebat suam vim, non video quâ ratione illud constare possit. Primo, quia postulabo à Caiet. apud quos Iudices repetitio illa vfurarum facienda esset, si apud proprios iudices Paganorum, cum illis Iudæi non subiicerentur, Paganæ actores nihilominus obtinerent, maxime cum reus ad alienum iudicem vel forum trahendus non sit. Si vero apud iudices ipsorum Iudæorum, multo minus daretur paganis actio, tum, quia isti iudicati erant iuxta Legem suam Moysi, iuxta quam permittēbantur eis vfuræ cum paganis, tum etiam quia Sacerdotes ipsi & iudices populi Hebræi, vt ex libris Prophetarum & Euangelis constat, non minus erant auari, nec minus vfurarij, quam populus: qua de causa nullo modo compellerent populum ad eas restituendas. Secundo: Quia vfuras illas cum alienis permisit illis Deus, quasi locum concedens auaritiæ ipsorum, vt damna & iacturam suorum fratrum auerteret, at si pagani repetere vfuras ab illis potuissent, non obtineret lex diuina hunc finem quem instituebat, nec illorum auaritia, & cupiditas à propriis contribulis esset auersa.

Altera dubitatio quæ occasione eiusdem argumenti vltimi hic explicanda se offert, est.

Controuerfia. III.

QVA RATIONE IURE

Ciuili sint permissæ
vfuræ.

Nitio huius controuer. obseruandum est, Apud Paganos præcis temporibus varias extitisse vfuras: Fuerūt enim inprimis apud eos illæ vfuræ vfurarū, de quibus diximus eōtrou. i. huius art. col. 20. fuerūt præterea vfuræ in maxima quâtitate, adeo

vt excederent centesimam: liberum enim erat cuique tantum lucrum & fœnus a mutuario exigere, ac recipere, quantum pro sua cupiditate, & alterius necessitate, & angustia extorquerè poterat. Cæterū quia tam graues & enōrmes vsuræ, quales fœneratorum cupiditas introducebat, in maximum & euidentis cedebant periculū & damnum non solum priuatorum, verumetiam & totius Reip. cum ipsius status ex priuatorum bonis pendeat, prohibuerunt leges Romanorum, & aliorum Principum progressu temporum eas vsurās, quas iudicarent immoderatas; statuentes certam quantitatem vsurarum; quas singuli a suis mutuariis possent exigere, & recipere. Ita constituit potissime inter cæteros Iustinianus Imperator, vt vsuræ vsurarum, & ultra centesimam tollerentur omnino, tanquam fœnus adeo improbum, & iniquum, vt nullo modo esset ferendum. I. Eos. Cod. De vsuris. Et l. Placuit. ff. eod. tit. Reliquæ vero, nempe centesima, vel infra centesimam permittentur, non quidem omnibus eodem modo; sed diuersis, vt statim explicabimus.

Obseruemus secundo, vsuras in lege permissas duplices esse, Terrestres, & Nauticas. Terrestres erant menstruæ, in quibus singulo quoque mense fœnus exhibebatur, & in duodecim species secundum duodecim asses siue libræ vncias, & partes diuidebantur: ex quibus partibus iuxta quantitatem earum quas singulis mensibus mutuariis reddere tenebatur, nomina istarum vsurarum imposita fuerunt. Hac ratione, quædam dicebatur centesima, Alia dextans, Alia Bes, Alia Semis, Alia Quincunx, Alia Triens, Alia Quadrans, Alia vncialis, Alia Semi vncialis. De quibus multa Iurisperiti, & potissime Hostien. in summa tit. de vsuris §. Pro quibus rebus & §. Qualiter petantur. Et Caballinus ex Budeo lib. 1. de asse, & Molinæo in opusculo citato De vsuris num. 53. Nos quid ista sint, & quibus concedantur in Iure, paucis pro instituti nostri ratione dicemus.

Centesima non erat, vt iudicauit Acurtius, cuius autoritate fuit in hac parte deceptus Conradus vt admoneram cont. 1. huius art. col. cita. §. 20. lucrum quod intra annum vel paulo maiori tempore æquatur forti, sed iuxta communem omnium DD. expositionem desumptam ex Budeo in lib. de Asse, & Hermolao Barbaro in ca-

stigationibus ad Plinium quando quolibet mense reddebatur in lucrum, & fœnus centesima pars sortis: ita vt singulis annis redderentur pro centum (V. g.) aureis duo decim, æquabaturque fœnus forti intra 8. annos, & quatuor menses. Hæc dicebatur grauissima, concedebaturque solum, his qui dabant pecunias traiecitias, id est, ad negotia & merces per mare deferendas, subibantque pericula, quæ forti accidere poterant. Afferit Caballinus num. 57. alios casus in quibus licebat etiam centesimam vsuram per legem recipere, quorum examen non est mei muneris.

Dextans, seu decunx est vsura minor centesima duabus vncias: vnicā vocant Iurisperiti vnciam vnitatem sortis, siue simplicem partem, quæ habeat se velut vnitatis in numero totius sortis. Vnde cum centesima sit singulis mensibus reddere vnum, quæ singulo quoque anno efficiunt duodecim partes sortis, Dextans seu Decunx erat cū intra annum reddebantur decem vnciæ, seu decem partes sortis. Ita æquabatur fœnus forti intra 10. annos. Hæc dicebatur summa, quæ concedebatur nonnunquam negotiatoribus per terram.

Bes, est lucrum continens duas tantum partes centesimæ, ita vt singulo quoque anno redderentur in lucrū, & fœnus 8. vnciæ siue 8. partes totius sortis, æquabaturque forti lucrum intra 150. menses, id est duodecim annis & 6. mensibus. Vocabatur hæc vsura mediocris, & concedebatur communiter negotiatoribus per terram.

Semis est dimidia centesimæ, siue dimidium vnciæ, & vnitatis totius sortis pro singulis mensibus, ita vt si fors esset 100. redderetur in fœnus singulo quoque anno 6. partes, siue vnciæ illius, æquareturque lucrum forti intra 200. menses, id est 16. annis & 8. mensibus. Et hæc concedebatur non solum mercatoribus, & exercentibus negotia, verumetiam cuiusque e populo: vocabaturque vsura leuis.

Quincunx est minor semisse vnciæ vnciæ, seu parte centesimæ vero 7. vnciis. Est enim 240. pars sortis quolibet mense, ita vt intra annum reddantur solum in fœnus 5. partes sortis, æqueturque totum lucrum forti intra 240. menses, id est intra 20. annos.

Triens est tertia pars centesimæ, ita vt quolibet mense reddatur in fœnus 300. pars, siue vnciæ sortis nēpe, singulis annis quatuor vnciæ, seu partes: æquaturque in lucrum forti

forti intra 300. menses, id est viginti & quinque annis. Hæc vsura & præcedens dicebantur leuiore, concedunturque etiam toti populo.

Quadrans est quarta pars centesimæ in anno, siue 400. pars sortis, in mense, nempe singulo quoque anno tres vnciæ, siue partes sortis æquaturque lucrum in ea intra 400. menses id est 33. annis & 8. mensibus.

Vncialis est duodecima pars centesimæ, id est, simplex pars & vnciæ totius sortis singulo quoque anno, ita vt æquetur lucrum & fœnus forti intra 100. annos. Ex qua perspicuum est, quid sit vsura semivncialis. Dicebantur hæc leuissimæ, & concedebantur cuiusque e populo.

Nauticæ vero vsuræ erant, quæ reddebantur cum primum nauis salua perueniret ad portum, vel cum redibat salua in locum vnde recesserat. Aliquando enim in vnam tantum navigationem statuebatur: vt si mutuaem Petro nauigaturo in Rhodum mille aureos, statim atque eo saluus peruenisset, debebat mihi vsuram centesimam, siue morosa fuisset illa nauigatio siue breuis: nauticum enim fœnus non computabatur mensibus, sed sola nauigatione in portum: De qua l. 1. Cod. de Nautico fœnore. siue vsura naut. In Autentic. De vsur nautica §. 1. l. Si dies ff. Quando dies legati cedit. & in l. Centesimis. ff. de Verbo. obligatio. & in aliis multis locis. Aliquando vero in duplicem statuebatur nauigationem, vt si mutuaem Petro e Mileto nauigaturo in Rhodum mille aureos, quorum tamen vsuram non deberet, nisi postquam nauis peruenisset Rhodum, & inde salua Mileto reuerteretur. De qua in l. Periculi. ff. De nautico fœno. De quibus multa Iurisperiti in istis textibus. Nobis hæc sufficiant ad intelligentiam vsurarum, quæ admittuntur in iure Ciuili.

Ex his enim constat quæ vsuræ in illo prohiberentur, quæ vero cōcederentur. De his ergo quas ius Ciuile concedebat, quærimus nunc, An essent iustæ, & licitæ in foro animæ, sicut censuit Molinæus, constat enim satis ex prima controu. huius art. vsuram omnem in quacunque quantitate esse prohibitam omni iure, & sententiam illam Molinæi falsam omnino esse & hæreticam, sed solum quærimus, qua ratione permittantur in iure?

Existit in hac contro. maxime pugnan-

tes DD. sententiæ: Statuunt enim omnes ex Conrado de Contract. q. 22. vsuras permissas esse, tribus modis accipi posse. Primo ita vt impune possint exerceri, eo modo quo diximus permissas esse Iudæis tanquam minus malum ad vitandum maius. Secundo vt permittantur etiam in iudicio, quomodo permittitur iniusta venditio in tra dimidium iusti pretij, ita, vt sicut non datur actio decepto ad repetendum in iudicio, eodem modo nec mutuario detur actio in iudicio ad repetendas vsuras. Tertio modo vt permittantur autoritate iuris, ita vt præcipiantur solui in iudicio: debeatque Iudex compellere mutuatarium ad illas persolendas vsurario.

In iure Ciuili permissas esse non solum primo modo istorum trium, verum etiam secundo & tertio volunt Panor. in cap. Cum sit. nu. 18. de foro compet. Conrad. q. 22. conclus. 8. Couar. lib. 3. varia Resol. c. 1. nu. 6. & Michael de Palatio lib. 4. de contract. c. 3. Vnde colligunt esse permissas Iure Ciuili tanquam licitas, sed Ius illud Ciuile correctum esse, & emendatum per ius Canonicum in locis adductis in 1. controu. huius art. concl. 1. & 4.

Primo modo permitti, nempe ita, vt impune possint exerceri constat aperte ex illa l. Placuit. ff. De vsuris. ex l. Eos. Cod. eod. tit. Vbi tantum reprobantur vsuræ ille quæ dicuntur, vsuræ vsurarum, & quæ dicuntur improbum fœnus, siue ultra centesimam, reliquæ vero omnes permittuntur istis legibus.

Quod autem & secundo modo, patet ex l. 3. Cod. De vsuris. Vbi dicitur de vsuris solutis ex pacto inito inter mutuantem & mutuatarium: *Ex pacti conuentione soluta vsura neque vt indebita repetantur, neque in sortem accepto ferenda sunt.* Vbi aperte negatur mutuario actio ad repetendum lucrum quod dedit vsurario. Et conf. Non datur repetitio decepto infra dimidium iusti pretij, quia esset maxima occasio litium, si talis repetitio daretur: at similiter etiam esset maxima occasio litium, si daretur actio ad repetendum vsuras in iudicio, multa enim cambia, & contractus, in quibus vt docuimus, recipitur aliquid ultra sortem iusto titulo, ducerentur in iudicium, exorirenturque innumeræ & frequentissimæ lites; ergo ad eas impediendas iustè in his legibus denegatur actio ad repetendum vsuras.

Iā quod permittatur etiā tertio modo cōcedendo vsurario actionē ad illas exigendas in iudicio,

iudicio a mutuario, ostendunt ex illa l. Eos. Cod. De usuris. Vbi dicitur: *Si interrogatione precedente promissio usurarum recte facta probetur, iure debentur.* Cum ergo iudex teneatur vnumquemque compellere ad ea persolueda, quæ iure debet, aperte in ista l. datur usurario actio in iudicio contra mutuatarium.

Oppositum docent Glossa in Can. Quia in omnibus. Et Cano. Quid dicā 14. q. 4. Abbas in illud cap. Cum sit. De foro compet. Fortuni. Illatione 5. de Ultimo sine iuris. Et ex Theologis Sanctissimus & Doctissimus vir Gerardus de Scenis Ordinis nostri quondam Generalis in opere de contract. Cap. de usuris. D. Bernardi in opere etiam suo de contract. D. Thom. hic ad 2. Soto lib. 3. de Iustitia q. 1. art. 1. ad 3. & omnes recentiores: usuras illas permissas esse in iure Ciuili primo tantummodo, vt impune scilicet exerceantur tanquam minus malum ad vitandum maius. Quemadmodum enim quia homines post naturam lapsam ita sunt proclives ad libidinem, vt paucissimi sint qui contineant, permittit Ius meretricæ; & simplices fornicationem ad vitanda adulteria, strupa, & alia maiora mala, quæ Kemp. perturbarent: ita quia similiter post naturam lapsam manēt homines ita proclives ad auaritiam, vt vix reperitur qui non studeat cupiditati: Hiere. 6. *A minori usque ad maiorem, a sacerdote usque ad Prophetam omnes auaritiæ studet.* Esa. 56. *Omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiā suam, a summo usque ad nouissimum.* Qua etiam de causa pauperes non inueniunt, qui illis gratis mutuent, propterea necessario & prudenter Leges Ciuiles permittunt impune exerceri aliquas usuras, ad vitanda in diuitibus maiora delicta & peiores fraudes, ne si illas omnino prohiberent, facta lege excogitaret humana cupiditas nouas & peiores vias. Ad vitanda ergo grauiora pauperum incōmoda, qui vel ad soluenda debita, vel ad alias necessitates leuandas non inueniētes mutuum nisi sub aliquo scenore, tenerentur propria bona, & suppellectilem cum magno damno, & iactura iusti valoris diuendere, permittit Ius Ciuile aliquas usuras.

Cui sententiæ nos subscribimus per has conclusiones sit Prima. *Usura permissa quidem est in iure Ciuili vt minus malum, non tamen vt licita, & honesta.*

Prior pars constat ex dictis: Afferunt enim usuræ utilitates istas quas diximus.

Sed libet hic animaduertere, cum quanto moderamine usuræ tunc permetterentur, vt intelligantur nostrorum temporum malitiæ. Nam in primis nullomodo permittebatur usuræ usurarum, nec quæ excederent centesimam, sed solæ centesimæ vel infra centesimam, vt Semis, seu dimidium centesimæ, Triens seu tertia pars centesimæ, Bes seu duæ tertiæ, & ceteræ quas retulimus. Secundo illud etiam addebatur à lege, vt cum primum intra 100. menses vel plures usuræ æquarent sortem, non persoluerentur amplius vsuræ: sed mutuatarius maneret omnino liber à solutione alicuius lucri, solutusque sortis debitor: Confer igitur nunc has usuras cum cambiis, quæ modo exercentur, & deprehendes mercatorum iniquitatem & technas. Tunc æquata sorte iam nullæ persoluebantur vsuræ, sed sola fors manebat persolueda, modo protrahuntur cambia & mutua in æterna tempora. Tunc mittebatur centesima, id est 12. singulis annis, & his solū qui dabant, pecunias traiecticias, id est, (vt diximus) ad negotia quæ per mare exercebantur, subibantque sortis periculum. Besis id est 8. pro 100. aliis negotiatoribus, illustribus autem & nobilibus solū Triens, id est 4. pro 100. ceteris de vulgo Semis seu dimidium, id est 6. pro 100. Modo autem à nostris mercatoribus, quando nullo iam modo permittuntur usuræ priuatis & municipalibus legibus Regnorum, saltim in Hispania, censeturque hereticus, qui illas iudicaret licitas, recipiuntur plusquam 20. pro 100. quia sub titulo cambij recipiunt à mutuantibus singulis nundinis ad minus 6. vel 7. quandoque plura: & cum celebrentur istæ nundinæ ter, vel quater in anno, recipiunt 20. & aliquoties plura intra annum pro 100.

Probatur iam altera pars conclusionis, non fuisse permissas vt licitas, Primo, quia nullomodo est credendum Iustinianum Principem sapientissimum, & Christianissimum scientem legem naturalem, & Euangelium Christi, iudicasse usuras licitas, qua enim parte prudentissimus & sapientissimus fuit, intellexit esse contra ius naturale, diuinum, & Ecclesiasticum: qua parte, Christianissimus, non est censendus iudicasse licitum, quod videbat omni iure prohibitū tanquā iniquum, & illicitum: aliter enim habuisset errorem, essetque suspectus in fide in hac parte,

parte, quod absit de tanto & tam Catholico Imperatore asserere.

Secundo, quia l. Cunctos populos. Cod. de Summa Trinitate præcepit Iustinianus ab omnibus teneri fidem, quam Beatissimi Petrus & Paulus Romanos docuerunt, Tum etiam vidit, & approbavit Concilium Nicenū, præcepitque ab omnibus recipi, & obseruari sicut vnum ex quatuor Euāgelij: constat autem usuras perpetuo in Ecclesia iudicatas esse illicitas, & iniudas, non modo ex doctrina Apostolorum, verumetiam ex doctrina Christi, & peculiari præcepto Noui Testamenti, vt definitum est à Pōtificibus, Concilium quoque Nicenum (vt vidimus) usuras omnino damnat. Quis ergo credat Imperatorem qui adeo recepit, & coluit doctrinam Apostolorum, & Concilij Niceni iudicasse vel concessisse aliquas usuras, vt licitas?

Scio respondere huic argumento, quod efficacissimum est, nonnullos Iuristas, præcepisse Iustinianum, vt omnes obseruarent doctrinam Apostolorum, & Concilij Niceni quo ad fidem Sanctæ Trinitatis, non tamen quo ad alia. Sed ridicula profecto hæc responsio est, & indigna tantis viris. Primo, quia indefinitè & indirectè præcepit Iustinianus Conciliū illud & doctrinam illius recipi, & obseruari sicut vnum ex Euāgelij: propositio autem vel præceptum indefinitum, maxime in rebus moralibus æquipollet vniuersali. Secundo, quia præcepit illā doctrinā, vt salutem suorum subditorum necessariam, at non modo fides Sanctæ Trinitatis, verum etiam omnia quæ illud Concilium habet, & inter ea prohibitio usuræ ad salutem animæ sunt quoque maxime necessaria.

Secunda conclusio. *Iniqua esset lex Ciuilis, quæ concederet usuras secundo modo, ita vt mutuatarius non posset repetere, quæ usurario dedit ultra sortem.*

Pater. Lex Ciuilis quæ repugnauerit Ecclesiasticæ iniqua est; at si quæ lex Ciuilis negaret mutuatario repetitionē usurarum, repugnaret legi Ecclesiasticæ, cum præcipiatur in Clementina. Ex graui. De usuris, ne quis impediat repetitionem usurarum, excommunicanturque ibi illam impediētes; ergo lex Ciuilis quæ negaret repetitionē usurarum iniqua esset. Minor cum consequentia perspicua est, maiorem probat optime Abulensis loco supra citato q. 180. Primo, Quia cum par in parem non habeat potestatem, Cap. Innotuit. Extra. De electione. multo minus habebit potestatem infe-

rior in superiorem Cano. Inferior Dist. 21. Est autem potestas ciuilis inferior potestate Ecclesiastica, nequit ergo potestas Ciuilis condere legem, quæ Ecclesiasticæ repugnet: aliter iniqua erit.

Secundo, fatentur ipsimet Imperatores quod Sacre Leges non dedignantur Sacros Canones imitari, & specialiter in matrimonio, & usuris. Cap. Intelleximus. Extra de noui operis nunciatio. Et alijs in locis: cum ergo Sacri Canones adeo usuras damnant vt iniudas, non potest lex Ciuilis prohibere quin illæ repetantur.

Denique proficetur Imperator se amplecti quatuor Concilia vniuersalia, adeo vt per ea ius legibus derogetur: cum ergo in Concilio Niceno (vt vidimus) reprobetur omnino usuræ, non potest lex aliqua Ciuilis illas admittere, licet possit eas permittere impune fieri, non tamen ita vt denegetur actio ad repetendum illas, cum iniuste accipiantur: Neque illud sonant legū verba rectè intellecta, nec aliqua ratio est propter quam ita sint explicanda.

Sed obieciēs, In alijs legibus permissiuis, si quid permittitur, denegatur actio in contrarium. (V. g.) permittitur deceptio infra dimidium iusti pretij, & denegatur simul decepto actio ad repetendum illum excessum: permittitur viro occisio vxoris deprehensa in adulterio, & denegatur cuius actio contra talem virum: ergo similiter hic, si permittitur usura, deneganda est actio & repetitio ipsius.

Dico non esse simile. Primo in excessu iusti pretij infra dimidium, quia cum talis excessus difficile cōmuniter probetur, propterea si concederetur illius repetitio existerent maxime lites, sicque expedit Reip. ne in eo detur talis actio: at iniquitas usuræ aperta est, facileque à iudice deprehendi potest sine occasione multarū litium, & ita merito in ea datur actio, & dicitur in bonū Reip. ne ita facile usuræ exercerentur. In occasione vero vxoris, cui de sit permittere, quod non punire illum occisorē adulteræ, cōsequenter idē sunt permittere, talem occisionem quod negare omnē actionem contra illū virū. In usuris vero permittere tantū est posse illas impune exercere ex parte iudicis, non tamen posse illas ita exercere, quin laesus possit damni accepti recōmpensam apud iudicē postulare. Adde in huiusmodi exemplis de excessu iusti pretij, nullā esse legē Ecclesiæ, quæ repetitionē concedat & actionē sicut in usuris, vt constat ex ista Clementina.

Sunt qui hoc loco existimēt, vt Palatio lib. 4. de Contract. cap. 11. Non posse condi legem quæ simpliciter & in perpetuum neget actionē in iudicio contra vsurarium, bene tamen posse condi legem quæ ad breue tempus illam neget: Vt si Resp. gereret aliquod bellum iustum & vrgens, vel esset oppressa ab hostibus; vel paterentur ciues aliquam grauem necessitatem, quibus non possent alia commodiori via occurrere quā accipiendo sub vsura. Tunc dicunt, ob bonum commune quod cuius priuato præstat, quia in tali casu entu adeo indigerent vsuris, ne illis cessantibus bonum commune graue aliquod damnum vel iacturā pateretur, posse condi legē quæ durante illa necessitate negaret actionem contra vsurarium: Sicut posset Resp. quando ipsi ita expediret, suspendere lites per aliquod tempus. Sed cum Clementina illa loquatur absolute & omnino, nec distinguat inter breue tempus vel mactum, & vbi lex non distinguit neq; nos distinguere debeamus, crederem legē istam tali necessitate oblata vtilē esse, & ferri posse, quia permittere vsuras non est intrinsece malum; sed consulendum Summū Pontificem, nec sine eius auctoritate posse licite illam condi.

Ex his sequitur multo iniquiorem esse. Legem, quæ concederet vsurario actionem ad petendum lucrum vsurarium in iudicio: quia talis lex faueret vsuris & iniquitati cū damno Resp. & futurum, ad quæ damna restituenda tenetur profecto, superior fauens vsuris quas ex officio prohibere potius debet. Tum etiam quia si ipse teneretur eas restituere non solum in foro animæ, verum etiam in exteriori, & in iudicio: pugnant hæc, vt possit quis repetere in iudicio, quod in eodem iudicio, si recepisset, esset à iudice compellendus restituere.

Ad argumenta in oppositum. Ad Primum quo probatur illo secundo modo in iure permitti vsuras, Respondeo, duobus modis posse interuenire pactum, aut ita vt sit vsurarium & iniquum, veluti cum ex vi mutui obligatur mutuatarius dare aliquid vsura fortem, quod pactū reperitur in vsura formali, aut ita vt pactum non sit vsurarium & iniquum, sed licitum, vt cum ratione alicuius damni, vel expensarum quas facit mutuens, mutuatarius promittit vsura fortem compensare illud damnum, vel expensas: Et de huiusmodi secundo pacto loquitur illa lex: vsuras solutas ex pacto, & conuentione rationabili, & honesta non es-

se repetendas. Vt iturq; nomine vsuræ materialiter.

Secundum, iam solutum est: Lex enim illa tertia ex qua videtur probari vsuras, tertio etiam modo permissas esse, eodem modo explicanda est quo præcedens, de vsuris materialiter, quæ ratione alicuius damni oblatis soluantur: Sic enim habet lex: *Si promissio recte facta probetur*: certum autem est in vsura formali & iniqua non recte fieri promissionem, quod potest etiam colligi ex l. 3. quæ paulo post sequitur, vbi dicitur: *Quamuis vsura scænebris pecunie circa vinculum stipulationis peti non possint*: vsuræ autem scænebris pecunie sunt illæ propriæ & formales: vnde hæc solæ dicuntur non posse peti in iudicio.

Ex quo sequitur inter Ius Canonicum & ciuile in hac parte nullam esse pugnantiam, vt nonnulli existimant. Non enim præcipitur iure Canonico Principibus ne permittant vsuras, aut vt puniant vsurarios; sed id tantum, ne vsuras iudicent licitas aut eas probent, nec compellant mutuatarios ad eas persoluedas, nec denegent actionem ad illas repetendas, si solutæ fuerint: quibus vt exposuimus leges ciuiles in nullo repugnant.

Solent hæc nonnulli disputare ad quem Iudicem directè & proprie pertineat causa vsurarum, sed illud commodius explicabitur à nobis in fine art. 3.

ARTICULO II.

LICEAT NE PRO PECV-

nia mutuata aliquam commoditatem expectare?

VIDETUR hic artic.

Si titulū eius respicias, parum aut nihil differre à præcedenti cum in illo quæ fuerit D. Thom.

An pro pecunia mutuata possit accipi pecunia

In hoc vero quærat: possit ne accipi aliqua commoditas, & vtilitas, quæ certe si pecunia æstimari potest, nihil ab ea differt. Nihilominus consulto hunc art. addit Doctor Sanctus. Primo, quia commoditas absolute sumpta, vt hic proponitur, est quid commune quam pecunia: Est enim quædam commoditas, vt statim dicemus, quæ pecunia æstimari potest: alia vero quæ non mensuratur pecuniis.

Secundo, quia licet commoditas quæ pecunia

pecunia æstimari potest, & pecunia moraliter loquendo parum aut nihil differant, reuera tamen differunt, cum pecunia sit instituta in pretia rerum: quo fit, vt cum datur pecunia pro pecunia aperte appareat dari pretium pecuniæ, & committi vsura, commoditas vero (etsi pretio æstimabilis) cum non sit instituta in pretium rerum, quando pro pecunia mutuā redditur, non ita apparet tanquam pretium illius reddi, nec committi vsurā. Quæ de causa merito de huiusmodi commoditatibus, & vsuris occultis priuatim differit in hoc art. Quamuis enim perito, & acuto, ac diligenter hæc consideranti facile occurreret, quādo committatur vsura expectata commoditate ex mutuo, ex his quæ diximus, at cum non idem ingenij acumen, & diligens rerum indagatio, & peritia omnibus contingat, consulto priuatim nunc illud explicatur: innumeris difficultatibus, quæ circa conscientiam accideri possunt ex istis commoditatibus, quæ ratione pecuniæ mutuata percipiuntur, ita exigentibus.

Tertio, quia istas commoditates ex mutuo expectare pertinent maxime ad vsuram mentalem, de qua cum nihil art. præcedenti egerit, sed solum de reali & externa, commode nunc de illa agit præsentis art. qua de causa vtitur voce illa, *An liceat expetere seu desiderare*: quæ vox actum mentis proprie significat.

Denique quia ex art. præcedenti constat quidem, in quo consistat iniquitas vsuræ, & quomodo sit prohibita, non tamen quæ ratione priuatim in contractibus & commerciis hominum exerceatur, oportuit illud in hoc art. explicare. In summa quia vti in commerciis humanis non exercentur aperte postulato lucro vsurario in pecuniis, sed in aliquibus aliis commoditatibus, quæ pecunia æstimari possunt, de his nunc merito differit, cum priori art. expositum sit. An liceat pro pecunia mutuata pecuniam accipere.

Ad diluendam quæstionem huius art. nonnulla constituit D. Tho. tam in corpore art. quam in solutionibus: quæ omnia explicanda sunt.

Statuit primo, commoditates quas ab aliis accipere possumus duplices esse, alias quæ pecunia æstimari possunt, vt munera, obsequia, obligationes aliquæ temporales & ciuiles: alias vero, quæ non mensuratur pecuniis, sed nobiliores sunt, quam vt pecunia æstimantur, vt amicitia, gratia, & be-

nevolentia honesti amici.

Statuit secundo dupliciter posse nos aliquid accipere ab alio, vel interueniente aliquo pacto, tacito, vel expresse, propter quod pactum, qui ita illud reddit, non reddit gratis, & libere; sed ex debito, & obligatione: vel nullo interueniente pacto, sed ex libera & voluntaria donatione alterius qui illud exhibet, vt quoddam gratuitum donum.

Statuit tertio, mutuante posse aliquando, propterea quod mutuet damnum aliquod recipere: Idq; duobus modis, vel positue, vel priuatue: Positue, vt quando ex eo quod mutuatur actu & reuera nocumētum aliquod in bonis suis recipit. (V. g.) habebam paratam pecuniam ad reficiendam domum meam, quæ minatur ruinam, quia illam tibi mutuo, non valeo domum meam reficere, sed ruit: hoc damnum positue recipitur, vocaturq; damnum emergens: Priuatue vero, quando actu & reuera nullum nocumētum recipitur in bonis, priuatatur tamen illi qui mutuatur aliqua vtilitate, & commodo, quod perceperit ex illa pecunia, nisi illam mutuasset, vt mercator qui desinit lucrari quod fuisset lucratus, nisi mutuasset, hoc secundum genus damni vocatur à DD. lucrum cessans.

Statuit vltimo cum venditio sit actualis traditio rei, quæ venditur, quia per venditionem transfertur omnino dominium rei venditæ in emptorem, & pretij in venditorem, anticipatam vel expectatam solutionem esse reuera quoddam genus mutui: Anticipata enim solutio, etsi vocatur solutio, à parte tamen rei nihil aliud est quam ementem mutuare pecuniam venditori, vsque ad tempus quo fiet actu emptio, & tradetur illi res vendita. Similiter expectata solutio, etsi appellatur solutio, reuera tamen perinde omnino se habet, ac si venditor sicut actu tradit rem emptori, ita quoque accepisset actu pretium illius, & pretium illud actu à se receptum simul mutuasset emptori, vsque ad tempus in quo illud persoluatur.

His positis respondet D. Thom. per varias conclusiones tam in corpore art. quam in solutionibus.

Sit prima, *Recipere aliquam commoditatem quæ pecunia æstimari potest ex pacto tacito vel expresse ut mutui, est reuera vsura.*

Patet: Accipere pecuniam ex pacto tacito, vel expresse pro pecunia mutuata ex art. præcedenti est vsura, sed accipere rem

& commoditatem pecunia estimabilem, est in genere moris idem omnino quod accipere pecuniam, quia pecunia est ex Arist. 4. Eth. quidquid pecunia estimari potest, Ergo.

Secunda conclusio. *Recipere aliquam commoditatem etiam pecunia estimabilem, non ex aliqua obligatione & pacto tacito, vel expresso, sed ex libera voluntate conferentis gratis illud damnum non est usura: imo licet omnino illud ita accipere.*

Probat. Qui ita recipit, poterat illud recipere, (cum libere & gratuita donationes licite fiat inter homines) etiam si nullam pecuniam alteri mutuasset, ex eo autem quod mutuauerit non redditur neque efficitur peioris conditionis; ergo licite illud recipit.

Secundo, usura non committitur nisi quando accipitur aliquid vi mutui, & ex pacto, in hoc casu nihil omnino accipitur vi mutui aut ex aliquo pacto; sed sola libera & gratuita voluntate donantis; ergo.

Tertia conclusio. *Commoditates quae pecunia non mensurantur, ut benevolentia, & amicitia viri honesti, & similia, licet pro mutuo expetere & exigere sine ulla usura.*

Patet: quia usura tantum consistit in lucro temporali estimabili pecunia, huiusmodi vero commoditates, quamvis temporales sint, non sunt tamen estimabiles pecunia: ergo licet eas expetere.

Dixi temporales, quia de his habetur hic sermo, ad excludenda spiritualia: quae quamvis non mensurentur, nec aestimentur pecunia, non tamen possunt propterea expeti, aut exigi pro mutuo, quia spiritualia non sunt res civiles & temporales, quae hominum dispositioni subiacent; sed sunt altioris ordinis, quae nec pecunia estimantur, nec aliter conferendae aut recipiendae sunt quam omnino gratis, sicut gratis illa contulit, qui illorum Dominus est & institutor, nempe Deus.

Quarta conclusio. In solutione ad primum.

Mutuanti licet aliquid accipere ultra sortem ratione damni emergentis, & deducere illud damnum ac illius valorem in pactum: Non autem ratione lucri cessantis.

Probat. prior pars: Quamvis non liceat vendere usum pecuniae, quia non est (ut diximus) eorsum aestimabilis pretio distincto à pecunia, licet tamen unicuique iure naturae servare se indemnem, & propria damna vitare, ac illorum quando propter utilitatem alterius ea recipit, compen-

sam exigere, nemo enim debet cum suo damno alteri prodesse: Sed in hoc casu, quando ratione mutui existit damnum emergens, mutuans deducens illud in pactum non vendit reuera usum pecuniae, sed tantum nititur proprium damnum vitare, & cum illud in alterius utilitatem recipiat, illius recompensam, quam alter iure naturae debet, exigere; ergo licet.

Probat. altera pars: Nemo potest vendere rem quam nondum habet, & quae potest multis viis impediri, lucrum cessans & futurum per pecuniam nondum habetur à mutuante, sed potest multipliciter impediri; ergo illud vendere non potest, nec ratione eius aliquid ultra sortem exigere, aut recipere.

Ultima conclusio. In solutione ultimi.

Nec propter anticipatam solutionem potest emi res minus quam valet, nec propter expectatam carius vendi, aliter agens committit reuera usuram.

Probat. Anticipare solutionem idem est quod mutuare pecuniam venditori, expectare solutionem idem etià est quod mutuare illam emptori: quod detrahatur à iusto pretio, vel additur est pretio aestimabile, non autem licet pro pecunia mutuata ex pacto aliquid recipere quod pecunia estimabile sit; ergo nec licet minoris emere ob solutionem anticipatam, nec carius vendere ob illam expectatam.

Circa huius articuli doctrinam multa oportet explicare, quibus propositae conclusiones offerunt occasionem.

Primum igitur cum expetere aliquam utilitatem ex mutuo bifariam accidere potest, aut interveniente aliquo pacto tacito, vel expresso inter mutuantes & mutuatarium, aut interius & sola animi intentione, ita ut mutuans sine ullo pacto tacito vel expresso mutuet, sed cum spe tantum solo animo concepta aliquid recipiendi, alias non mutuaturus: Primum omnium ut à vitiis interioribus exordiamur, videamus oportet.

Controversia. I.

AN SPES ACCIPIENDI

aliquid ultra sortem, interius tantum & sola mente concepta efficiat mutuante usurarium.

HAEC

A E C quæstio difficilima est, & plurimum faciens ad conscientias fidelium: Fuit proposita Urbano 3. respondetque illi in Cap. Consuluit. De usuris. Sed ita obscure, ut adhuc inter Doctores sit maxime cōtrou.

Caballinus seu potius Carolus Moline. in opusculo illo De usuris num. 7. cum usura definiatur ab ipsis, iuxta ea quae tradit Phillip. Beroa, in sua Epitome Philosophiae moralis. *Lucrum supra sortem exactum, propter officium tantum mutationis*: qua voce exactum significatur pactum tam expressum, quam tacitum, colligunt ex ista definitione, cessante omnino pacto, nullam existere usuram: Et ex consequenti, mutuante cum spe quidem recipiendi aliquid lucrum, ita ut ea sola spe & principaliter fuerit ab initio motus ad mutuandum, cessante tamen omni pacto, non esse usurarium, neque acceptionem lucri quod mutuatarium libere & gratis illi exhibebit, esse usuram. Quia cum mutuatarium sine ullo pacto illud exhibeat, gratis omnino & ex sola liberalitate, est mera & libera donatio, quam vitiosa intentio mutuantis non vitiat: Esto mutans in illa intentione peccaverit, teneaturque de illa apud Deum poenitere: sed ita ut non maneat deinceps ad restituendum: neque ipsi mutuatarium qui gratis dedit, potuitque sic dare; nec pauperibus, cum verus Dominus illud gratis conferens transulerit vere dominium illius lucrum in mutuante.

Probat illud ex Cap. finali. De symonia. Vbi Gregorius Nonus conferentem rem spiritualementem cum spe recipiendi aliquid temporale, ita ut conferens neque ex pacto illud conferat, neque in pretium rei spiritualis, sed ex sola benevolentia & liberalitate, docet, peccasse quidem illum qui rem spiritualementem cum spe rei temporalis contulit, ad nullam tamen restitutionem teneri, sed ad solam contritionem peccati quod commisit per illam depravatam spem, & intentionem: Verba textus sunt: *In quo casu delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere creatori.* Vnde colligit, similiter iudicandum esse de mutuante, qui sola spe lucri mutuavit, aliter non mutuaturus, cum à mutuatarium aliquid ipsi confertur gratis, & libere, ac sine ullo pacto tacito vel expresso, asserturque in eandem sententiam Paul. Laza. in Clement. 1. De usuris Butri. in Concil. 17. Card. florēt. in cap. Consuluit. Eod. tit. licet idem Cardina. asserat

oppositam esse tutiorem. Conceditque ibi Moline. oppositam esse communem inter Theologos, & Iurisperitos, quos statim referemus.

Syluest. usura c. 1. q. 1. constituit duplicem intentionem, seu spem in mutuante, aliam quam vocat principalem & primariam, & aliam minus principalem & secundariam. Principalis (inquit) est, quando quis mutuatur & spe lucri, & aliis etiam de causis, ut ex amicitia, sed ita adducitur spe lucri, ut nisi illud speraret, non mutuaret, etiam si alia causa adesset. Minus principalis vero, quando mutuatur spe quidem lucri, & ex amicitia, sed ita, ut etiam si lucrum illud non speraret, mutuaret nihilominus propter solam amicitiam.

Hoc posito qui mutuatur (inquit) ita sperans lucrum, ut illa spe & intentione moueatur ad mutuandum, alias non mutuaturus, est reuera usurarius, teneturque si quid a mutuatarium deinde recipiat, etiam si nullum pactum exterius tacitum vel expressum interueniret, illud restituere. Cōfirmat hanc partem Primo ex cap. 1. & cap. Consuluit. De usuris, ubi Ioannem Andrea. Archidiaconum & communiter DD. affirmat idem sententiam. Secundo ex Canone. Si foeneraueris 14. q. 3. qui Canon. sumptus est ex B. Augustino in Psal. 36. ubi ait: *Si foeneraueris homini, id est, si mutuo dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti expectes: non pecuniam solam, sed aliquid plus, quam dedisti, siue illud triticum sit, siue vinum, siue oleum, siue quodlibet aliud: si plusquam dedisti expectes accipere, foenerator es, & in hoc improbandus.*

Quod si mutuet spe quidem lucri, sed spe minus principali & secundaria, ita ut etiam si nullum inde lucrum speraret, nihilominus mutuaret ex amicitia, vel charitate, non est censendus usurarius, nec tenetur ad restituendum si quid a mutuatarium libere ipsi conferatur. Eandem sententiam tenuerunt (inquit) ex Theologis Ricar. in 4. d. 15. ex Iuristis, Hostien. Panor. Archid. in Cap. Consuluit. Et Ioannes Andreas in Regula Peccatum in 6. Ratio illorum est. Quemadmodum se habet symonia in spiritualibus, ita & usura in temporalibus: sed qui seruit Episcopo, vel mutuatur, aut aliquid aliud obsequium, vel beneficium illi praestat, ut conferat ei beneficium, si haec facit praecipue & primario ob beneficium, est vere symonia, at si primario & praecipue id faciat ex amicitia, & benevolentia qua illum prosequitur, & secunda-

rio ac minus præcipue ob beneficium, non est simonia: ergo similiter quando quis mutuatur spe lucri intentione principali & primaria, committet usuram quando vero minus principali & secundaria nequaquam. Maior certa est, Minor vero colligitur aperte à DD. ex Cano. Si officia. Dist. 59. Et Cano. Quid proderit. Dist. 61. adiunctis ibi Glossis: quod etiam docet D. Tho. in quodlib. & Glossa singularis & recepta in c. 1. de Clericis non residen in 6.

Secundo licet Clerico, interesse diuino officio intentione secundaria, & minus principali, ut distributiones ordinarias recipiat, cum intentione principali & primaria id faciat propter Deum: ergo licebit similiter in mutuo. Et confirmatur, Quia ipsammet Deum licet diligere, & colere intuitu bonorum temporalium intentione minus principali, ut Psal. 118. cum prius dixisset: *Et aedificatae sunt in aeternum, quia uoluntas cordis mei sunt*: subiicit de intentione secundaria: *Inclinasti cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum, propter retributionem*. Quod adeo verum est, ut Concil. Trid. Sess. 6. Cano. 31. oppositum definiat esse hæreticum.

Denique cum quis mutuatur, scire potest debitorem obligari sibi ad antidota, id est, ad similiter mutuandum; iniquum enim esset & contra rectam rationem, ut sicut ego mutuo tibi cum eges, non debeas tu mihi similiter mutuare cum indigero, possumq; ego illud sperare. Ita habetur cap. Cum in officiis. De testament. & 1. Si lege §. consuluit. ff. de petitio. hæred. Hæc autem spes non efficit mutuante cum illa usurarium; nec obligat ad restitutionem aliquam si quid gratis accipiat à mutuario, ut docent communiter DD. in dicto cap. Consuluit; ergo quando quis mutuatur cum spe recipiendi aliquid, secundaria tamen & minus principali intentione, nec est usurarius, nec tenebitur ad aliquid, restituendum. Eadem sententia est communis inter Canonistas: videturque illam amplecti D. Nauar. in commento c. primi 14. q. 4. nu. 19. & 20. Vbi eandem tribuit Glossa: & Innocen. quarto in illo cap. Consuluit: Quamuis, ut postea videbimus, in explicatione intentionis principalis & minus principalis videatur differre à Syluest.

Caiet. in comm. art. præced. & in opusculo de usura q. 2. Soro lib. 6. de Iustitia q. 1. art. 2. & Recentiores Thomistæ. Non ex intentione mutuantis, sed ex obiecto

proprio usuræ, quod est lucrum ex mutuo, volunt colligendum esse, *An mutuans cum spe aliquid accipiendi sit censendus Usurarius?*

Statuit ergo Caiet. Mutuantem posse sperare aliquid ultra fortem bifariam: vno modo, ex sola beneuolentia & amabili donatione, alio vero modo, ex mutuatione: Qui secundus modus adhuc distinguendus est. nam aut sperat aliquid ex mutuo principaliter & per se, aut secundario: Principaliter speratur aliquid ex mutuo iuxta Caiet. quando mutuans illud sperat, ut sibi debitum ex iustitia, & obligatione civili vi illius mutui, & quasi lucrum vel pretium illius mutui, quod nonnulli dicunt tanquam interesse pecunie: Secundario vero & minus principaliter, quando sperat commoditates aliquas, & utilitates recipere ab illo mutuario, non tanquam lucrum mutui, vel sibi debitum ex obligatione propter pecuniam mutuam, sed cum mutuans contulerit alteri beneficium mutuo, & cuius beneficio debeatur gratitudo, & beneuolentia, soleantque homines grati his, à quibus beneficia acceperant, parem gratiam referre, & aliqua obsequia, & comoda præstare, quando occasio se offert, quæ non præstantur, ut debita ex obligatione civili, sed ut quidam effectus & signa animi grati, quæ possumus vocare debita ex honestate & gratitudine, hoc modo, ex tali scilicet honestate & gratitudine aliquid sperare à mutuario, vocat Caietanus sperare minus principaliter, & secundario.

Quam distinctionem Caietani in pauca reducetes, dicamus mutuante duobus modis posse aliquid sperare à mutuario: vno modo, quasi gratuitum donum, & sine vlla obligatione præstandi: alio vero modo, quasi ex obligatione: idque dupliciter, aut ex obligatione civili & debito iustitiæ, aut ex naturali tantum gratitudine, qua mutuario debet esse gratus mutuanti, sicut quicumque recipiens beneficium ab alio debet esse gratus suo benefactori.

Quo posito habet Caiet. hæc tria.

Primum est, Sperare aliquid à mutuario ex sola beneuolentia, tanquam donum omnino gratuitum, nullam esse usuram, vel peccatum. Quod habet aperte (ut vidimus) secunda conclusio D. Tho. hic posita. Et Probatur, mutuans non est deterioris conditionis, propterea quod mutuauerit: at si non mutuasset, licuisset illi accipere ab amico dona gratuita, quæ ex sola be-

la beneuolentia amicus ille ipsi conferret; ergo propterea quod mutuauerit, cum non sit effectus nec redditus deterioris conditionis, quam antea esset, non impeditur quominus possit recipere à mutuario, quæ illi contulerit ex sola beneuolentia, & tanquam dona verè & omnino gratuita. Et in hac parte nulla est controuersia.

Secundum est, Sperare aliquid principaliter & per se ex mutuo esse usuram intentionem, & mentalem, & spem ita conceptam esse usurariam: ex quo sequitur, ut cum actus exterior sumat speciem sicut bonitatem vel malitiam ab interiori, mutuationem quæ tali spe fit esse usurariam. Probat illud primo, ex illis Verbis Christi. *Mutuum date, nihil inde sperantes*: ubi non solum prohibet aliquid accipere vi mutui, sed etiam prohibet & tollit omnem spem accipiendi aliquid ex mutuo: delictum autem quod in his verbis Christus prohibet est usura, ergo ista spes usuraria est, & mutuo cum tali spe peccatum usuræ. Et confirmatur ex cap. Consuluit. Vbi Urbanus Tertius, ex istis verbis Christi colligit mutuare aliquid, cum spe recipiendi aliquod lucrum ex illo mutuo esse usuram. Nec Christus, aut Papa distinguunt speret ne illud mutuans primaria intentione, vel secundaria, id est speret ne ita, ut alias non esset mutuaturus, vel secus: sed Christus absolute & in vniuersum prohibet aliquid sperare ex mutuo, quomodo docunque illud mutuans speret: & Urbanus Papa declarat esse usuram sperare aliquid ex mutuo, vi mutui, quacunque etiam ratione ille speret.

Secundo. Quicumque pro aliquo labore, vel obsequio temporali, speraret beneficium spirituale tanquam debitum, vel in stipendium illius obsequij temporalis, reuera esset simoniacus, quacunque ratione id speraret; ergo similiter in usura, sperans aliquod lucrum ex ipso mutuo, quacunque ratione illud speret, est usurarius. Vnde non ex intentione primaria aut secundaria, sed ex obiecto proprio usuræ quod est lucrum ex mutuo, iudicandum est, quis sit usurarius.

Docet tertio Caiet. mutuante sub spe alicuius utilitatis recipiendæ non ex mutuo, neque ut lucrum mutui, sed ex gratitudine sola mutuarij, & tanquam effectus animi grati, quia sperat, mutuarij agnoscentem beneficium, quod ab ipso recepit, non futurum illi ingratum, sed præstaturum quacunque homines honesti, & grati suis benefactoribus præstare solent, non esse

usurarium: Esto ita affectus sit, ut nisi illud speraret, nullomodo daret alteri mutuo.

Probat Caiet. hanc partem. Primo, Quia communi hominum consensu non censetur usurarius, sed excusatur ab omni culpa, qui mutuatur ei quem nouit gratum esse beneficiis quæ illi conferuntur, minime vero illi quem nouit esse ingratum.

Secundo, cui licet desiderare radicem (qua similitudine utitur etiam Conradus q. 29. conclusione secunda) licet etiam desiderare fructus inde producendos, sed licet mutuanti sperare beneuolentiam & gratitudinem à mutuario; ergo licet etiam sperare ab illo commoditates aliquas non ex debito, neque vi mutui, sed ex illa mera beneuolentia & gratitudine referendas, & tanquam fructus, & effectus illius amicitiae, & gratitudinis.

Tertio, sicut mutuans duo præstitit mutuario, & pecuniam, & beneficium, ita mutuario duo debet mutuanti, & pecuniam pro pecunia, & gratitudinem pro beneficio: licet autem ab vno, quoque sperare id quod debet; ergo licet mutuanti expectare & pecuniam æqualem pro ea quam mutuauit, & gratitudinem pro beneficio: Cui autem licet expectare gratitudinem, licet etiam expectare effectus gratitudinis, non ut debitos ex iustitia vel obligatione aliqua civili, sed ut debitos ex honestate gratitudinis.

Quarto, ex D. Tho. quodlib. 8. art. 11. Clericus ingrediens Chorū præcipue propter Deum, & secundario, propter distributiones, ita ut nisi illæ essent ipsi conferendæ, non intraret chorum, non est simoniacus, quando ut docet ibidem D. Tho. non expetit illas distributiones ut pretium officij diuini, in quo consistit Simonia; sed ut honestum stipendium sibi taxatum ad suam sustentationem, quia spes ista secundaria distributionum est honesta, & adire chorum uoluntarium: uoluntaria autem & libera possumus dimittere deficiente conditione honesta; Ergo similiter in proposito, mutuans præcipue gratis, & ex amicitia, & non ob aliquod lucrum ex mutuo, sperans tamen mutuarij futurum sibi gratum, & præstaturum quacunque decent virum gratum, alias non mutuaturus, non est usurarius, cum non habeat spem illicitam, quia expectare effectus animi grati conditio honesta est, mutuare vero liberum, uoluntaria autem & libera ut modo diceba-

dicebamus, licet dimittere deficiente conditione honesta:

Observat autem D. Thom. loco citato, Ne spes distributionum sit causa præcipua intrandi chorū, sed velut conditio quædam determinans quare hodie, & non alio die intret chorū, causa vero præcipua sit cultus Dei: Similiter spes lucri, aut beneficij alicuius ex gratitudine, quam habet mutuans non sit causa & ratio mutuandi, nam ita iam haberet obiectum vsuræ, sed conditio quædam determinans cur huic grato mutuet, & non alteri.

Vnde, estque vltimum argumentum Caiet. sic componendum: Quod licet alicui præstare alio dimisso, licet & illi seorsum ac simpliciter præstare, etiam si nullus alius dimittatur, vt patet in elemosyna, & quacunque alia donatione, quod possum dare Petro, dimisso Ioanne licebit & soli Petro dare, ita multo liberius: Sed duobus a me petentibus mutuum, quorum vnum noui futurum mihi gratum, alium vero futurum ingratum, licet mihi dimisso ingrato mutuare grato ex hac spe, quia spero illum futurum gratum, aliter nec illi mutuaturus, sicut non mutuo ingrato: ergo licet simpliciter & absolute mutuare ei quæ spero futurum gratum, & ex gratitudine facturum pro me, quæ solent viri grati præstare suis benefactoribus, aliter non mutuaturus.

Vltimo probatur ex secunda conclusione D. Thom. hic posita hac ratione. Licet sperare quod licet recipere, at licet recipere a mutuuario aliquam commoditatem, & pecunia æstimabilem, non ex vi mutui, neque ex pacto, sed ex libera eius donatione, ac vt donum gratuitum, licet ergo similiter sperare gratitudinem, & effectus gratitudinis.

Medina Cod. De vsuris, quæstio. 1. §. Tertiam inquirendam est, refert opinionem Conrad. qui in lib. de contract. Tract. 2. quæst. 20. conclus. 3. reprehendit sententiam illam Syluestri, quam hic retulimus. Primo, quia potest Petrus mutuare Ioanni primo & præcipue propter amicitiam, & sperans secundario, acquisita illius amicitia, habere aliquod lucrum, ita vt nisi illud speraret, non mutuaret, in quo casu spes illa lucri est causa quidem sine qua nō, Petrus tamen non committit vsuram. Secundo qui ingreditur chorū primario propter Dei cultum, secundario vero propter distributiones, ita vt nisi speraret illas re-

cipere non ingrederetur chorū, non est Simoniacus; ergo neque est censendus vsurarius, qui ita sperat lucrum, vt nisi illud speraret non mutuaret.

Cæterum licet Medina nō placeat opinio illa Syluestri: Nec placet ei, quod in isto loco docet Conrad. imo reprehendit illum, propterea quod habet loc. cita. Petrum mutuante Ioanni primario & præcipue propter amicitiam, secundario vero & minus præcipue, propter lucrum intentum non committere vsuram: offendit enim Medina vox illa *lucrum intentum*, iudicans idem esse quod lucrum vi mutui expectatum. Vnde inuehitur cōtra illum, Primo, Quia mutuare cum tali spe lucri intenti a mutuante, est aperte contra illud Christi. *Nihil inde sperantes*. Secundo quia, eo ipso quo intenditur lucrum ex mutuo, est vere & formaliter vsura. Tertio, quia si liceret ita sperare ac intendere lucrum secundario, liceret etiam mutuanti ita pacifici cum mutuuario, mutuo ribi primario vt tuam ineam amicitiam, sed secundario, vt mihi lucrum exhibeas cum sorte: sicut licet Clerico, qui potest sperare secundario distributiones, ita pacifici: ingredior chorū primario propter Dei cultum, secundario vero propter distributiones, ita vt nisi mihi exhibeantur non ingrediat chorū: At nullus est qui asserat, mutuante ita posse pacifici cum mutuuario.

Quibus argumētis excludit Medina sententiam Conrad. censetque probabiliorom esse istam Caietani quam hic retulimus, assertque simul illius argumenta.

Ad propriam vero sententiā explicandā cōstituit ibi Medina hæc tria: Primo, aliud esse mutuacionem esse vsurariam, aliud vero lucrum esse vsurarium: quandoq; enim potest vtrumque eorum esse vsurarium, quandoque vero neutrum, quandoq; vero alterum tantum. (V. g.) mutuatur Petrus Ioanni 100. aureos sperans lucrum ex vi illius mutui, redditque Ioannes Petro vna cum illis 100. alia 10. vi etiam illius mutui, aliter nihil ultra sortem redditurus, vtrumque in hoc casu est vsurarium, & mutuatio, & lucrum. Accidit vero vt Petrus mutuet Ioanni ex sola amicitia, sine vllō pacto, vel spe alicuius lucri, Ioannes similiter illa recipiat: Deinde vero exhibeat illi vna cum sorte munus aliquod pretio æstimabile ex sola beneuolentia, & omnino gratis, in hoc casu, nec mutuatio fuit vsuraria, nec lucrum illud. Accidere etiam

etiam potest, vt mutuans gratis omnino mutuet, ac sine vlla spe lucri, mutuarius vero falso credens alium non aliter sibi mutuasse nisi propter lucrum, redat illi aliquod lucrum, vel e conuerso.

Constituit secundo, lucrum in mutuo variis modis posse se habere: Aliquando enim est totalis & præcipua causa mutui, vt cum quis propter illud tantum mutuatur, sperans illud ex mutuo: aliquando vero non est totalis causa, sed (vt ille loquitur) concausa, id est, causa simul cum alia, vt cum Ioannes mutuatur quidem Petro ex amicitia, non tamen ex ea sola, sed quia sperat simul aliquod lucrum ex illo mutuo recipere: aliquando vero nulla interuenit spes lucri in mutuo, sed ex sola amicitia mutuatur Ioannes Petro, nihil cogitans de lucro. In qua distinctione lucri, certum est quando in mutuo lucrum est causa totalis, & præcipua, vt quis mutuet, committi appetam vsuram: similiter vbi quis mutuatur sine vlla spe lucri ex sola amicitia, nullam reperit vsuram. Tota ergo quæstio est, quando lucrum est concausa, & spes illius misceatur mutuacioni, quæ ex amicitia fit.

Ad quod explicandum constituit tertio, Vbi lucrum & amicitia sunt simul causæ mutuacionis, variis etiam modis posse se habere: Vel ita, vt ambæ sint causæ illius præcipuæ & finales, quia mutuatis affectus ex æquo in vtrumque tendit, & in amicitiam, & in lucrum: vel ita, vt amicitiam quam intendit, referat in lucrum, intendens per mutuum illud comparare sibi amicitiam mutuuarij, amicitiam vero, vt ex ea habeat lucrum, ita vt non intendat amicitiam illius propter se, sed propter lucrum, & tanquam medium ad illud habendum. Vel tertio, ita vt non ordinet amicitiam illius in lucrum, sed expectat illam propter se, speret vero illum amicū ex beneuolentia, & gratitudine præstaturum sibi, quæ solent amici amicis, & qui aliqua receperunt beneficia suis benefactoribus præstare.

Addit Medina, Quando mutuans intendit amicitiam propter lucrum, tunc spes illius lucri est causa finalis mutui, & lucrum sic expectatum est simul intentum & speratum, esto mutuans non esset mutuaturus nisi illud speret. Quando vero mutuans non mutuatur propter lucrum, sed vt amicitiam & beneuolentiam mutuuarij sibi cōparet, sperat tamen illum vt virum, & ami-

cum honestum, & gratum, præstaturum sibi eas commoditates, & vtilitates quas amici suis amicis, & benefactoribus præstare solent ex beneuolentia, & gratitudine, alias non mutuaturus, nisi hanc spem de illo conciperet, lucrum non esse intentum sed speratum tantum, & similiter non esse causam finalem illius mutuacionis, sed impulsivam solum, & moventem animum mutuantis ad mutuandum. Differunt enim inquit plurimum, esse aliquid intentum, vel speratum solum: intentio enim fertur in finem, & in ea quæ directe & per se expetimus, & inquirimus, speramus vero multa ex nostris operationibus euentura, quæ tamen nec intendimus, nec vellemus. Quæ ratione D. Thom. 1. 2. q. 2. & communiter tam Philosophi quam Theologi dicunt intentionem semper esse de fine, spem vero de rebus etiam inuis præcipue & impulsivæ concupitis. Quo fit, vt lucrum intentum ex mutuo sit causa finalis mutui ipsius, & mutuantis, lucrum vero solum speratum possit quidem esse causa motiva, siue impulsiva, & sine qua non, non tamen finalis: quia potest illud, quando tantum speratum est, sperare mutuans ex amicitia & gratitudine mutuuarij, minime vero ex mutuo, quando vero est intentum sperat illud ex mutuo & vi illius.

His positis asserit Medina circa propositam quæstionem tria.

Prima Assertio illius est: Non licet intendere lucrum immediate ex mutuo, neque ipsum solum, ita vt sit totalis causa mutui, neque vna cum amicitia, ita vt sit concausa illius. Ita vt tam lucrum quam amicitia teneant voluntatem, mouentemque illam tanquam causæ finales mutuantis, & mutui. Hanc primam assertionem relinquit tanquam certam, & perspicuam: quia qui ita speraret, & intenderet lucrum, speraret illud ex mutuo, & vi mutui, quæ spes est aperte vsuraria & animi vsurarij: Et cum actus exterior debeat sumere bonitatem vel malitiam ab interiori, mutuatio facta cum tali spe, sicut antea dicebamus cum Caietano, erit etiam vsuraria.

Secunda assertio illius est, Quando lucrum & amicitia non sunt causæ ex æquo, sed ita vt amicitia ordinetur & referatur in lucrum, veluti quando mutuans intendit quidem amicitiam mutuuarij, non tamen propter seipsam, (hoc enim omnium consensus licet,) sed propter lucrum, referens illam in lucrum tanquam in finem à se intentum, talis

ralis spes usuraria etiam est, & similiter mutatio tali spe & animo facta. Probat: Quando in mutatione lucrū est intentum & finis mutui, mutuans cum tali intentione & spe est usurarius, sed cum mutuans intendit amicitiam mutuatarij, non tamen propter seipsam, sed propter lucrum, lucrum est in eo casu potissime intentum, & finis in illo mutuo, vi illius principij Arist. *Propter quod unum quodque tale, & illud magis tale; ergo qui intendit amicitiam propter lucrum, spem habet usurariam, & mutuum exercet usurarium. Quemadmodum qui furatur, ut fornicetur, magis est fornicarius quam fur, esto sit utrunque.*

Tertia Assertio Medinæ, Quamuis in mutuo non liceat intendere amicitiam propter lucrum, quia tunc esset lucrum vere intentum & finis mutui, licet tamen intendere amicitiam, & ex ea lucrum sperare. Probat: Quia in hoc casu lucrum non est intentum vi mutui, nec causa finalis illius, sed solum causa impulsiva, mouens animum mutuantis, qui sperat mutuatarium præstaturum quæ illum decet ex amicitia, & gratitudine. Et confirmatur: quia mutuans qui non mutuet nisi speraret eas commoditates, & utilitates, quas decet mutuarios honestos & gratos compensare ex amicitia, & gratitudine suis benefactoribus, non ita se gerit, quia speret lucrum ex mutuo, cum neque illud intendat, neque propter illud mutuet, sed in detestationem ingratitude illius mutuatarij: unde sola spe gratitudinis mouetur ad mutuandum; solaque detestatione ingratitude similiter mouetur ad non mutuandum. Ita fit lucrum posse esse causam sine qua non, & impulsivam mutationis, minime vero finalem, & præcipuam.

Ex his colligit Medina tria consuetaria. Primum est. Quicumque concedit hanc, licet sperare lucrum ex gratitudine mutuatarij, debet etiam concedere hanc, licet mutuanti sperare lucrum ex mutuo. Rationem reddit quia hæc particula ex dicit causam mutui: Quasi dicat: Ex mutuo spero gratitudinem & ex gratitudine lucrum: ergo a primo ad ultimum ex mutuo spero lucrum. Unde infert, quod videtur repugnare tertiæ assertioni eiusdem modo positæ, sperare lucrum ex gratitudine esse usuram, sicut sperare ex mutuo.

Colligit secundo differre plurimum (quod iam antea dixerat contra Conrad.) Clericum ingredientem chorum propter distribu-

tributiones, & mutuante sperante lucrum: quia Clericus sperat quod sibi debitum est in stipendium suæ sustentationis, at mutuans non potest sperare lucrum ut debitum, vel stipendium.

Colligit tertio, solam spem lucri efficere usuram, ita ut lucrum sit intentum, & causa finalis, propter quam mutuat, quia si sit impulsiva tantum, non vitiat mutuum. De priore enim illa intelligendum est dictum Christi, *Mutuum date, nihil inde sperantes*, & Cap. Consuluit. De usuris, & definitio illa usuræ quæ communiter traditur a DD. ut fit. *Lucrum ex mutuo intentum.* Et confirmatur ex communi illo DD. proloquio & dicto: Aliud esse mutuum cum spe, id est impulsiva & aliud propter spem, id est ut causam finalem, quod est usurarium: Qui modus loquendi, & distinctio spei colligitur ex Glossa Interlineali 1. Corinth. 9. ubi dicitur: *Aliud est arare in spe, aliud vero propter spem.*

Ex his opinionibus omnium verior & tenenda est illa Caiet. a qua non recedit (ut statim dicemus) Conrad. nec est reprehendendus sicut reprehenditur a Medina, quia & opinio Medinæ conuenit etiam plurimum cum illa Caiet. quam dicimus amplectendam.

Primum igitur opinio illa Molinæ qua docet mutuante præcipue propter spem quam habet recipiendi lucrum ex mutuo, eo ipso quo nullum interuenit pactum, non esse usurarium, nec teneri ad restituendum, eo quod licet ipse spe illa adductus mutuet, mutuatarius vero libere & gratis donat, reicitur ab omnibus DD. tanquam falsa, & erronea, Et merito.

Primo. Quia rectitudo mutuatarij ignorans deprauatum mutuantis animum, & conferentis ei bona fide lucrum illud, non tanquam pretium mutui, sed ex sola amicitia & gratitudine, non liberat mutuante cum illa spe secum concepta recipiendi lucrum ex mutuo, a sua interiori iniquitate usuraria: Sicut rectitudo Clerici ignorantis deprauatum animum patroni beneficii sibi collati, & conferentis ei bona fide aliquod donum ex mera & nuda benevolentia, non liberat patronum qui propter spem illius doni contulit beneficium, a sua interiori prauitate Simoniaca.

Secundo. Quia hæc spes est proprie usuraria mentalis in mutuante, ad usuram enim mentalem (ut supra diximus) non requiritur pactum: hac enim ratione distingui-

mus realem a mentali, quod in illa interueniat pactum aliquod tacitū, vel expressum, in mentali vero nullū existat, sed sola spes recipiendi lucrum ex mutuo, unde negare spem istam esse usurariam, & mutationem ex tali spe factam esse usuram mentalem, est negare veram & propriam rationem & iniquitatem usuræ mentalis contra communem omnium DD. sententiam, quod non modo est falsum, & temerarium, verum etiam erroneū.

Opinio quoque illa Syluestri & Canonistarum constare non potest. Non enim consistit vitium usuræ in eo, ut detur mutuum cum spe lucri, quod aliter non daretur, ut recte ostendit Conrad. q. illa 21. citatus a Medina, & relatus hic a nobis. Et confirmat. Quia causa sine qua non non est causa præcipua, nec finalis, nec tamē sine illa potest esse effectus: ut in naturalibus causa remouens prohibens, & alia similes sunt reuera causæ sine quibus non sequentur effectus, nec tamen sunt causæ præcipuæ. Unde male docet Syluester tunc lucrum esse causam præcipuam mutui, quando nisi illud mutuans speraret, non mutuet, sed est dicenda causa præcipua in omni actione, quæ per se appetitur, & propter quæ alia appetuntur, quæ ratione finis in actionibus humanis est causa præcipua, cum ipse propter se ipsum appetatur, cetera vero propter ipsum, adeo ut in præsentis disputatione pro eodē sint habende causa præcipua & finalis: causa vero minus præcipua est quæ propter aliud appetitur, etiam si sit causa sine qua non, quod adhuc magis statim explicabitur.

Opinio Conradi etiam reprehendatur a Medina ut vidimus, reuera tamē non est digna tanta animaduersione: quæstione enim 29. ubi ex professo disputat Conrad. An liceat mutuari propter benevolentiam, & recipere deinde aliquid, ex illa benevolentia oblatum? habet hanc 2. conclusionem: Licet mutuari propter benevolentiam, ita ut ibi sistatur: non autem si ibi non sistatur, sed benevolentia ulterius ad temporalia ordinatur. Vbi aperte docet non licere sperare vel intendere lucrum, ut finem mutui, & tanquam ex mutuo. Quia si ex Conrado non licet intendere benevolentiam, ut ex ea habeatur lucrum temporale absque usura, ut habet ista conclusio, multo minus licebit sperare aut intendere lucrum immediate ex mutuo, quod esset apertior usura.

Et confirmatur ex tertia cōclusionione, ubi duos tantū constituit casus, in quibus licet ex benevolentia aliquid accipere. Primo, quando mutuatarius illud confert, ut donū

gratuitum, & mutuans nouit ea ratione sibi dari, & non propter mutuū, & sub ea illud recipit. Secundo, quando mutuatarius dat ob mutuū, mutuans vero credit probabiliter sibi gratis omnino dari. Aditque deinde dicitur prior ille non teneatur ad restituendum, posterior vero, cum primū nouit animum mutuatarij, debet restituere. Vbi nullo modo vult Conrad. mutuante posse sperare lucrum, nec solū, nec vna cum amicitia ex mutuo. Quod vero dixit q. 21. cōclu. 5. sic accipiendū est, ut non sumat intentum sicut Medina tanquam causam præcipuam, & finalem, sed pro eodem quod speratū ex amicitia vel gratitudine, Quo circa conuenire mihi maxime videtur Conradus cum Caiet. si recte quæ habet in illa q. 29. expendatur.

Similiter crederem iudicandum de sententia Medinæ, maxima saltem ex parte. Nam imprimis quæ constituit tanquam fundamenta suæ sententiæ, suarūque assertionum, et si diuerso sermone ab eo proponantur, continent tamen tres illos modos sperandi lucrū, quos proponit Caiet. nempe vel tanquam donū omnino gratuitum, vel tanquam effectum & finem mutui, & ex vi mutui, vel tanquam effectum amicitie & gratitudinis, quæ mutuatarius debet esse affectus erga mutuante benefactorem suū: Assertionones quoque illius incidunt in idem, quod Caiet. habet, maxime prima in qua docet sperare lucrum ex mutuo esse usuram. Et tertia in qua docet sperare lucrum ex benevolentia & gratitudine qua esse debet mutuatarius in mutuante, non esse usuram.

Quæ vero habet in illis corolariis, quæ ex istis assertionibus colligit, aliqua indigent correctione. Primum enim Corolarium illius, ut quicumque asserit licere sperare lucrū ex gratitudine, asserat simul licere sperare lucrū ex mutuo, admittendū non est: Quia iuxta eundem Medinam, qui sperat lucrum ex gratitudine non est usurarius, cum in tali spe lucrum non sit intentum, nec causa finalis, sed effectus tantum liber & voluntarius solius gratitudinis. Qui vero speraret lucrum ex mutuo, vel vi mutui, quæ idem sunt, mouetur ab illa spe ut causa præcipua & finali, & ab illo lucro, non solum ut sperato, verum etiam ut intento, quæ maxime differre idem Medina docet, ut constat.

Secundo, In spe lucri ex gratitudine, lucrum non concurrat effectiue ad mutuum, sed sola gratitudo & amicitia, quam licet intendere in mutuo, & propter eam ut causam finalem mutuari, at cum quis sperat lucrum ex mutuo, concurrat tunc lu-

erum ad mutuū illud effectiue, vt intentum, & causa finalis. Nec obstat quod habet ibi Medina, vsurarium quoque non sperare lucrum effectiue ex mutuo, sed ex voluntate mutuatarij, voluntas enim est principium potissime efficiens omnium actionum humanarum: Hoc iniquam non obstat, quia cum vsurā dicimus esse mutuū ex lucro, non tollimus, voluntatis actum, sed solum significamus vnde voluntas inclinatur ad lucrum illud exhibendum, nūm ex mutuo, & propter illud proprie, an propter aliquam aliam causam licitam, & honestam: Quia si inclinatur solum ex mutuo, & vi illius, vsurarium est lucrum quod ita confertur, vel recipitur: si vero ex aliqua alia causa licita, & honesta, non est vsurarium. Veluti cum ex beneuolentia & gratitudine mouetur mutuatarius ad illud conferendum, & ex eadem sperat mutuans illud recipere, vnde vere dicimus in spe lucri ex gratitudine, lucrum non concurrere effectiue ad mutuū, in spe vero lucri ex mutuo, effectiue illud concurrere, & committi vsuram.

Neq; in secundo Corolario impugnat re de Conradum, vel Caietanum qui in hac quaestione vtuntur similitudine illa sumpta à Clerico qui ingreditur chorū propter distributiones, aliter illum non ingressurus: quia esto differat Clericus iste à mutuante, sicut habet ibi Medina, quia Clericus potest illud pacisci, & expressè postulare in stipendium sue sustentationis, quod nō potest mutuans, attamen conueniunt in eo, vt sicut Clericus nō est Simoniacus, ex eo quod nisi speraret recipere illas distributiones, non ingrederetur chorū, ita nec mutuans est vsurarius ex eo quod non mutua- ret, nisi speraret vtilitatem aliquam ex gratitudine mutuatarij. Et sub hac ratione & similitudine vtuntur DD. isto exemplo accommodatissime, vt doceant contra Syluestrum lucrum expectatum ex gratitudine, & beneuolentia, etiam si moueat mutuantem tanquā causa sine qua nō mutua- ret, nō esse vsurarium, nec vitare mutuationem illam.

Tertium vero corolarius eius verissimū est, habet enim (vt iam admonui) idē quod docet Caiet. cū affirmet vbi lucrum intentum est, & causa finalis mutui, committi vsuram: vbi vero speratum tantum ex gratitudine & liberalitate, non esse vsuram: quod perinde est ac si dicat. Vbi mutuans sperat lucrum à mutuatario quasi ex obligatione ciuili, & debito iustitiæ, committi vsuram, minime vero vbi illud sperat ex gratitudine, quæ dicitur obligatio secundum

honestate. quæ est opinio & doctrina Caiet. Noui hanc diuisionem lucri qua vtitur Medina in lucrum intentum, vel speratum displicere nonnullis peritis, vt Michaeli à Palatios lib. 4. de Contract. cap. 3. & F. Petro Aragonio, eo quod si propria vis & significatio istarum vocum expendatur, idem sunt reuera intendere & sperare: Quicūq; enim aliquid sperant, intendunt illud assequi, ac obtinere; ita vt vtrūq; respiciat spes & intentio & finem & mediam; Fidelis enim per spem Theologicam quam habet, sperat gloriā ex gratia & meritis, & intendit illam similiter obtinere ex gratia & meritis. Desiderium quidem siue appetitus potest respicere multa, quæ nec speramus, nec intendimus, nam & voluntatem seu appetitū dicit Arist. esse impossibilem, impossibilia vero nec speramus, nec intendimus: at quæcūq; speramus intendimus, & e conuerso: vnde nō recte distinguit ista Medina, imō si licet sperare lucrum ex gratitudine, licebit etiā illud similiter intendere ex gratitudine, si vero nō liceat intendere illud ex gratitudine, neq; licebit illud sperare ex gratitudine. Reprehendunt etiam aliam distinctionem eiusdem Medina in causam finalem, & impulsuam: Quia eadem causa quæ est finalis est impulsua, adeo vt fini proprie ac potissime conueniat mouere ac impellere agentem ad quærendam media, quibus ipsū obtineat.

Cæterū licet iuxta proprietatem vocum, distinctio illa lucri in intentum & speratum, non sit satis accommodata, vt recte ostendit Palatius, nihilominus in ea significatio ne in qua accipiuntur à Medina optima est, & suo instituto & menti satis cōsona, nam per lucrum intentum significat Medina lucrum ex obligatione ciuili, & ex mutuo recipiendum, propter quod vocat illud causam finalem mutui, ita vt in illud directe tendat mutuū, quod est propriū animi vsurarij: per lucrum vero speratum significauit, lucrum sine obligatione ciuili, sed speratum ex sola gratitudine, & beneuolentia, ita vt licet mutuantis animus ea spe impellatur ad mutuandum, quia sperat mutuatarium fore sibi gratum, non tamen sperat illud vt sibi conferendum ex debito, qua de causa huiusmodi lucrum vocat speratum, & spem illius impulsuam.

Quo fit, vocēs istas in ea significatione qua sumuntur à Medina, & sicut explicantur à nobis, verum continere. Eodē modo distinctio illa causæ in finalē, & impulsuam optima est, quia vbi lucrum intenditur vt

finis

finis mutui, & spes illius est causa finalis, certe vsura est, vbi vero causa finalis est amicitia vel aliquid aliud optimum & honestū, vtilitas vero, quæ illā amicitiam honeste etiam comitatur, non respicitur vt causa, finalis, sed vt quid concomitans illam amicitiam, quamuis moueat illa ad mutuandum non tamen est causa finalis, sed impulsua tantum, & quam potest mutuans respicere sine vlla vsura.

Sententia Caiet. (vt dixi) est in hac parte omnium probabilior, & verior, & ab omnibus fere recentioribus recepta, ac merito.

Ad quā magis intelligendū. Obseruemus Primo Caiet. Soto, Nauarrū, & alios nō solum in sententia, verum etiam in modo loquendi differre plurimū ab opinione Syluestri, & Canonistarū. Quod hoc loco explicandum à nobis necessario est, ne diuersi isti loquendi modi apud huiusmodi doctores reperti, aliquam patiant perturbationē.

Syluester igitur & Lurisperiti (vt vidimus) vocant intentionem primariā, quando mutuans sperat lucrum aliter non mutuaturus: secundariā vero, quando sperat quidē illud, sed nihilominus mutua- ret: Soto vero, cum mutuans varia intendere simul possit, & lucrum, & leuare necessitatem mutuatarij, & illam sibi conciliare amicū, &c. Quando primo & per se intendit lucrum, & alia postmodum, vult, tunc sperare lucrum primariā intentione: Quando autem intendit primo & per se leuare necessitatem fratris, vel amicitiam illius, secundario vero lucrum, vult tunc adduci illum mutuantem spe lucri secundariā intentione.

Alij ex recentioribus quibus Nauarrus loco citato videtur assentiri, ita hæc explicat. In mutuo (inquiunt) interueniunt iustitia, & amicitia: sed magis præcipue iustitia quā amicitia: quia licet ab amicitia moueatur quis ad mutuandū antecedenter, posito tamen velle illum mutua- re, mutuū est iam quidam contractus, in quo seruanda est necessario equitas & iustitia: qua de causa qui sperat lucrum ex amicitia & gratitudine dicens est sperare illud minus principaliter, id est ex eo quod minus præcipue concurrat in mutuo; qui vero sperat lucrum tanquam ex debito & iustitia, sperat illud principaliter, id est tanquam ex eo, quod in mutuo præcipuum est. Qui tertius modus dicens conuenit profecto cū eo quod habet Caiet. lucrum in mutuo duobus modis sperari posse, aut principaliter, id est ex obligatione ciuili, aut minus principaliter & secundario, id est ex amicitia.

Eadem distinctionem alij ex recentioribus, vt Palatios loco citato ita proponunt, vt qui mutuat cū spe lucri, vel habeat spem & intentionem efficacem & certā, aut inefficacem & dubiam, siue opinatiuam tantū & probabilem. Spes siue intentio efficax & certa inquit est, quando interuenit in mutuatione pactū aliquod tacitum vel expressum, aut post mutuationem exigit mutuans lucrum aliquod tanquā sibi debitum ex mutuo: talis enim exactio signum est illum efficaciter voluisse lucrum, & propter illud mutuas- se: Inefficax vero & incerta intentio vel spes est, quando nullū pactum tale interuenit tempore mutuationis, nec post mutuationē aliquid exigitur à mutuatario, sed relinquatur omnino liberalitati & gratitudinē illius. Quam distinctionē (sub his vocibus) ita probant: Ille dicitur efficaciter intendere, & velle aliquem finē, qui adhibet media ad illum obtinendum necessaria, qui vero illa non adhibet, etsi illum appetat, non tamē efficaciter: quomodo fideles peccatores dicens sunt ineffaciter velle beatitudinem, cū in comparandis meritis, quæ ad illam obtinendam necessaria sunt, adeo desides se exhibeant. Media ad lucrum in mutuo sunt pactum & conuentio inter mutuante & mutuatarium tempore mutui, vel postulatio lucri post mutuū; qui ergo illa adhibet, dicens est habuisse spem & intentionem efficacem lucri in mutuo; Qui vero non adhibet, non est dicens habuisse spem efficacem, sed inefficacem, & incertam, inuitentemq; solū liberalitati & beneuolentiæ mutuatarij.

Hic dicens modus, quatenus per intentionem efficacem & certam videtur significare spem lucri tanquam ex obligatione ciuili, per spem vero & intentionem incertam & inefficacem spem lucri ex sola gratitudine, satis conuenit cum doctrina Caietani. Attamen cum pactum interueniens mutuo, siue tacitū siue expressum illud sit, constituat, vt vidimus, vsuram realem, hic vero sermo sit de ea quæ vere mentalis est, quā constituit spes sola lucri ex mutuo mente concepta, sine villo pacto vel conuentione, neq; tacita neq; expressa, non potest ista distinctio, vel explicatio spei quam isti afferunt, huic loco accommodari, aut cum doctrina Caietani, quam author iste in conclusionibus quas ibi apponit, amplectitur, conuenire.

Vnde dimissis istis distinctionibus & vocibus, spes lucri de qua hic agimus, duplex tantū cum Caietano constituenda est: altera, qua mutuans sperat lucrum, vt donum omnino liberum, & gratuitum, altera vero,

qua sperat illud tanquā ex obligatione; idq; duobus modis, vel civili & debita, vel ex honestate & gratitudine.

Ceterum cum is qui sperat lucrum quocumq; modo illud speret, siue ex vi mutui, & debito, ac obligatione civili, siue secundo ex amicitia & gratitudine, potest adhuc illud sperare primaria intentione vel secundaria, aut in eo sensu, quo Syluest. & Canonistæ istas voces accipiunt, aut in eo quo accipiunt illas Soto, & qui illum sequuntur; In utroque sensu in his quæ subiiciemus illis utemur, quia ad præsens institutum, & diiudicandū, quis sit usurarius mentalis propter spem lucri, parū refert qua ratione illas accipiamus, siue ut à Syluestro, siue ut à Soto accipiuntur.

Obseruemus secundo. Actus humanos tā studiosos & honestos, quā turpes & malos sumere speciem, & denominationē ab omnibus obiectis, quæ exercens illos vere & actu intendit ac respicit, siue primaria intentione illos intēdat & respiciat, siue secundaria. (V. g.) debeo tibi 100. aureos, quos non teneor persolvere nisi post annū, quia tamen video te ægestate premi, ad leuandā tuam inopiam decernō illos statim persolvere, Primo ut tibi subveniam, secundo ut reddam tibi debitum: hic actus est vere iustitiæ, quia respicit proprium & formale obiectū iustitiæ, quamvis secundaria intentione sit misericordiæ. Similiter furatur quis ut fornicetur, ubi primo & per se intendit fornicari, sed quia id nō potest sine pecuniis nec illas habet, furatur, desinit ne hic actus esse vere actus furti, quia primaria intentio eius est mechari: minime quidem. Quicūq; enim respicit diuersa obiecta mala, etsi diuersis intentionibus, committit simul vere & formaliter diuersa peccata, etiam si vnum ex illis obiectis respiciat primaria intentione & aliud secundaria: quia ad utrumq; fertur voluntas illius, etsi in vnū præcipue & tanquam in finem, in aliud vero minus præcipue. Ita docet D. Tho. 1. 2. q. 7. art. 4. Cum actus humani sint, (id est virtutes vel vitia) quia sunt voluntarij, voluntatis autem proprium obiectum & motiuum sit finis, in actu humano primariū obiectum, & primaria intentione concupitum esse illud quod habet se ut finis, secundarium vero & secundaria intentione concupitum, quod quaeritur in ordine ad illum finem: sed utrumque reuera volitum.

Obseruemus tertio, in his etiam quæ nec pretio æstimantur, nec pretio faciendæ sunt, sunt tamen nobis libera & voluntaria, & quæ

possimus agere & non agere, duo licere nobis in conscientia, In primis, possimus recipere in eis aliquam vtilitatem temporalem duplici conditione seruata. Prima ut illa acceptio sit secundum se honesta. Secunda ut non vitietur aliqua circumstantia ex parte dantis, vel accipientis, maxime circumstantia finis, sed eo sine accipiatur propter quem talis acceptio est instituta. Exemplum est D. Tho. quod. 8. art. 11. Clericus ingrediens chorum ut Horis Canonicis assistat, præcipue ob cultum Dei, & secundo ob distributiones, tuta conscientia potest illas accipere: quia hæc acceptio secundum se honesta est, cum sit instituta ab Ecclesia ad sustentationē Clericorum, iuxta illud Christi *Dignus est operarius mercede sua*, accipias que illas Clericus in eum finem, nempe, nō ut pretium officij diuini, quod non est pretio æstimabile, sed ut stipendiū sibi ab Ecclesia taxatum suæ sustentationis. Et hoc primum est certissimum, & consensus totius Ecclesiæ.

Secundo. Cum hæc actiones ut supponimus liberæ sint & voluntariæ, & quas exercere possimus & non exercere, & acceptio illius vtilitatis temporalis secundum se honesta sit, & cum debito sine accipientis, possimus etiam tuta conscientia illam vtilitatem ita expetere, ut parati simus ea interueniente actiones illas præstare, ea vero deficiente ommittere: nec propterea talis vtilitas ita à nobis expetita, & expectata est causa præcipua efficiens, vel obiectū nostre actionis, sed velut causa determinans, & sine qua non.

(V. g.) possum ducere hanc in vxorē & possum nō ducere: quia accipere dotem ad leuanda onera matrimonij est acceptio honesta, & instituta iure gentium in hunc finem: possum tuta conscientia ita expetere dotem, ut deliberē, si mihi hæc dos exhibetur, ducam illam, sin minus nō ducam: Quia ego nō expeto dotem, ut pretium matrimonij, vel mei consensus, neque illa est causa præcipua, qua mouear ad nubendū, sed conditio determinans, & causa sine qua non, quæ cum honesta sit, possum illam apponere actioni liberæ nubendi, vel non nubendi, & respiciendo finem in quem dos instituta est, nempe ad leuanda onera matrimonij. In actionibus enim liberis posse adhiberi conditionem honestam tanquam causam sine qua non, constat satis. De conditionibus appositis per varia capita.

Similiter quis in ingressu Monialium liberum est conuentui recipere hæc puellam in mo-

in monialem vel non, cū ad sustentationem eius sit necessaria aliqua dos, honestum est illam exigere, & accipere, non pro ingressu religionis, sed ad illius sustentationem, & consequenter potest apponi hæc conditio, tanquam honesta, suscipiam illam si tradideris hanc dotem.

Similiter cum sit liberum Clerico adire chorum, vel domi suæ recitare officium diuinum, accipere vero distributiones ad propriam sustentationē sit actio honesta, licet illi ita expetere istas distributiones, ut nisi ipsi essent conferendæ non iret in chorum: quia ipse non expetit illas ut pretium officij diuini, neq; in officio habet ipsas pro fine & causa præcipua, quin potius Dei cultum & gloriam, sed sunt sicut causa determinans cur officium illud quod domi suæ recitare poterat, recitet in choro. vnde est velut conditio appositæ liberæ actioni, quæ cum honesta sit modo explicato, apponi potuit; Conditiones enim honestas possumus liberis actionibus ita apponere, ac ita illas intendere, ut eis sublatis tales actiones non exerceremus. Ita videmus Ecclesiā ipsam orationes, processiones, ieiunia, & similia opera pia iniungere sæpe fidelibus propter aliquā necessitatem temporalem, & intuitu rei temporalis pluriæ, victoriæ, salutis, &c. ita ut nisi illo bono temporali ægeret nihil tale tūc præstaret. Quod propterea licet, qui orationes istæ, & præces sunt liberæ, illasq; refert in Dei cultum, ut præcipuum finem, exoptat vero illa temporalia tanquam causam sine qua non, & conditionem determinantē; quia cum velle victoriā, salutem, &c. honesta sint, honestam conditionem actioni liberæ potuit apponere, non ut finem & causam præcipuam, sed velut causam sine qua non.

Obseruemus ultimo, intendere, vel sperare lucrū secundum se non esse malum, nisi illud vitietur ex circumstantia, vel modo, quo intendatur haberi: sicut famulum Episcopi intendere beneficium secundū se non est malum, nisi vitietur ex modo quo intēdat illud obtinere. Qua de causa sicut famulus Episcopi intēdens beneficium tanquā mercedem, & stipendium suorū laborum est Simonia; cum, intēdens autem illud ex beneuolentia Episcopi agnoscentis illius merita immunis est ab omni prauitate simoniæ: ita mutuās intēdens lucrū ut mercedem mutui, & propter ipsam mutuum est vere usurarius, intēdens vero illud ex sola & libera gratitudine mutuatarij, cognoscētis beneficium quod à mutuante recipit, immunis etiā est ab om-

ni labe usura. Vnde aliud est intendere vel querere lucrū in mutuo, aliud vero querere lucrū ex mutuo: Nā querens lucrū in mutuo, potest illud querere via honesta, nempe ex amicitia, & beneuolentia mutuatarij, querens vero lucrū ex mutuo, quaerit illud vi mutui & per mutuum, quæ via aperte est usuraria.

His positis sit prima conclusio.

Mutuans cum spe aliquid recipiendi extra sortem vi mutui, & tanquam sibi debitum ex obligatione civili propter mutuum, est reuera usurarius mentalis, siue primaria intentione, siue secundaria ita speret lucrū illud.

Hæc conclusio est Caiet. in opusculo illo de usura q. 2. Conradi, & Medina locis citatis pro ut à nobis dum illorum opiniones recensebamus mēs ipsorum explicata est, Soti lib. 6. de Iustitia q. 1. art. 2. Et si in primo variis videatur, & omnium recēssiorum. Habet ergo hæc prima conclusio, quotiescumq; mutuans sperat lucrū ex vi mutui, siue mutuaret habens talem spem, siue non, siue ex sola illa spe moueatur ad mutuandū siue vna cū illa spe adducatur etiam ex amicitia, quacumq; ratione sese habeat, modo speret lucrū ex mutuo ut certum & sibi debitum ex obligatione civili, illum esse usurarium mentalem.

Et præter argumenta illa quibus probatur Secundū dictum Caiet. probatur etiam apertissime. Primo, Actus humani tā studiosi, quam mali non sumunt speciem, & denominationē ex intentione primaria, vel secundaria, sed ex suo proprio & formali obiecto quod respicit & intendit agens, obiectum proprium & formale usurae est lucrū ex mutuo & vi mutui: Ergo sperans & intēdens illud ex mutuo, quacumq; ratione sese habeat, est vere usurarius.

Secundo, qui exterius accipit pecuniam, aut aliquā commoditatē vi mutui, est usurarius realis, ergo qui mutuatur cū spe lucri interius cōcepta ex mutuo, & vi mutui, est usurarius mentalis. Probo consequentiā, quia sicut se habet actus exterior ad denominationem realem & externam, ita actus interior ad interiorem & mentalem, quidquid sit de primaria vel secundaria intentione. Et cōfirmatur a definitione usurae, Usura est lucrū ex mutuo, & vi mutui: ergo quicumq; intēdit lucrū ex mutuo & vi mutui est usurarius, non realis & exterior, cum non interueniat pactum aliquod, quod (ut constat) desideratur ad usurā realem, ergo mentalis & interior.

Tertio, Omnium consensu, sicut in spiritualibus

tualibus committitur simonia, vbi beneficium vel aliquid spirituale, quod confertur, non confertur gratis, ita in mutuo committitur vsura, vbi mutuum non confertur gratis; sed qui mutuatur intendit lucrum extra sortem ex mutuo, tanquam ex obligatione ciuili, etiam si vna cum tali spe & intentione adducatur quoque ex amicitia, non mutuatur gratis, sed propter illud lucrum; ergo exercet vsuram, non realem quia deest pactum, ergo mentalem.

Quarto, sicut voluntas peccandi est peccatum interius, eiusdem speciei cum peccato externo, quod respicit illa voluntas, vt voluntas occidendi est homicidium interius, & mentale, ita voluntas accipiendi aliquid ex mutuo, & vi mutui, & tanquam ex obligatione ciuili est proprie & vere vsura mentalis; sed qui mutuatur habens spem recipiendi lucrum ex mutuo, vel vi mutui, quacumque intentione habeat hanc spem, reuera habet illam voluntatem recipiendi lucrum ex mutuo, ergo est reuera vsurarius mentalis.

Quinto, qui furatur vt fornicetur, licet primo & per se intendat fornicari, & secundario furari, nihilominus vtrumque committit, & furtum & fornicationem: Et similiter qui miseris pauperis confert illi elemosynam, vt primo & per se satisfaciat per illam pro peccatis suis, & secundario vt illius indigentiae subueniat, vtrumque actum exercet, & iustitiam, & misericordiam; ergo similiter qui mutuatur amico primo & per se ex amicitia, sed vna cum hac beneuolentia intendens lucrum ex illo mutuo, etsi secundario intendat lucrum, eo tamen ipso quo intendit illud ex mutuo, committit vsuram.

Denique Christus seruator noster dicens: *Mutuum dare nihil inde sperantes*, idem omnino est, (si verba ista recte considerentur) ac si diceret, *Mutuum dare nihil ex mutuo sperantes*, hoc enim est mutuum dare, & inde aliquid sperare, sperare Ex mutuo: in istis autem verbis vt art. praeced. vidimus damnat Christus omnem vsuram; ergo sperare aliquid ex mutuo quacumque intentione speret illud mutuans, siue primaria, siue secundaria, siue interueniente pacto aliquo, siue fecus, continet iniquitatem vsurae. Et in hoc sensu adducit Urbanus Tertius ista verba Christi in illo Cap. Consultuit. De vsuris. Definitque vsurarium esse illum. *Qui eo proposito mutuum pecuniam credit, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat.* Quasi dicat: *Illum, qui, vt recipiat aliquid ultra sortem, mutuatur, particula enim illa, vt, dicit causam finalem, & intentionem prin-*

cipalem lucrandi ex mutuo.

Secunda conclusio. *Mutuans sub spe alicuius lucri, vel utilitatis recipiendae: non ex vi mutui, nec tanquam ex obligatione ciuili, sed ex sola gratitudine, non est vsurarius.*

Hanc probant argumenta quibus confirmatur tertium illud dictum Caiet. Et probatur praeterea sequentibus.

Primo, Ex diffinitione ipsius vsurae: *Vsura enim est lucrum ratione mutui ex debito ciuili, & cum obligatione tanquam ex iustitia; at in hoc casu mutuans neque sperat, neque expetit lucrum aliquod ex aliqua obligatione, sed ex sola honestate gratitudinis: Ergo.*

Secundo, *Vsura est peccatum contra iustitiam; at sperare gratitudinem, & effectus eius nulla est iniustitia: quia vbi nulla est ratio debiti aut obligationis iniquae, nulla est iniustitia. Et confirmatur quia qui ita sperat ex sola gratitudine, sperat illud omnino voluntarie & libere, vbi autem tale voluntarium interuenit nulla est (vt vidimus) iniuria, aut iniustitia, iuxta illud commune proloquium & axioma omnium Philosophorum, & Theologorum: *Nullus patitur iniustum volens.**

Tertio, Si sublato omni mutuo speret Petrus a Ioanne amico suo illas commoditates & bona, quae veri amici ex honesta beneuolentia amicis suis praestare solent, nullum peccatum vel iniquitatem censeretur Petrus ex tali spe incurrere, at ex eo quod mutuet Ioanni ea quibus eget gratis, & amice, non redditur per tale beneficium peioris conditionis, ergo quod mutuet illi cum tali spe, recipiendi ab eo ex sola beneuolentia, & gratitudine, quae vere amici amicis suis praestare solent, non est censendus iniquitatem vel vsuram incurrere.

Et confirmatur. *Quemadmodum se habet acceptio lucri in opere, ita spes lucri in animo, sed qui actu recipit lucrum aliquod a mutuuario amico, non ex mutuo; sed ex mera liberalitate donantis, non est vsurarius realis, & exterior: ergo neque spes recipiendi aliquid, non ex mutuo, sed ex sola gratitudine & liberalitate mutuuarum, gratis ac omnino libere illud collaturi, erit vsura mentalis.*

Quarto, Cum mutuans sperat lucrum ex mutuo tanquam ex obligatione ciuili, propterea committit peccatum vsurae, quia non mutuatur gratis, at vbi speret lucrum ex sola liberalitate, & gratitudine, sine vlla obligatione ciuili, mutuatur gratis: ergo ibi nulla est vsura.

Quinto.

Quinto, Mutuarius, vt dicunt Canonistae, a quibus illud etiam accipiunt Theologi, naturaliter obligatur ad Antidota, id est, ad referendam gratiam benefactori: Quod si ad id obligatur, cur non licebit mutuanti sperare id, ad quod alter naturaliter obligatur? ac ita vt nisi illud speraret, non mutuaret.

Sexto, Si Petrus debeat Ioanni 10. quae ab illo non potest commode recuperare, potest mutuare Ioanni sub ea conditione, vt restituat illi simul & quae tunc mutuatur, & illa 10. quae iam antea debebat, vbi nulla est vsura, quia non postulat in hoc casu Petrus a Ioanne ultra sortem ei mutuata illa 10. ex vi mutui, sed quia iam ipsi erat vere debita: sed mutuarius debet ex gratitudine mutuanti benefactori suo, quae amici amicis sibi benefactoribus ex gratitudine praestare solent, ergo potest illa ex amicitia, & gratitudine, absque vlla vsura sperare.

Septimo, Fingamus postulare mutuum a Petro duos vicinos illius Ioannem scilicet & Paulum 100. aureos, Petrum vero mutuare illos Ioanni, quia nouit futuram sibi gratiam, minime vero Paulo, quia nouit illum ingratum. In hoc casu nullus est qui damnat Petrum alicuius iniquitatis, vel vsurae; imo commendat plurimum illius prudentiam & aequitatem, adeo vt oppositum repugnaret profecto recte rationi: ergo licebit mutuare cum ista spe.

Denique licet unicuique sperare solutionem debiti sui, secundum rationem & naturam illius debiti, ita vt si debeatur illi aliquid ex iustitia, speret illud recipere ex iustitia, & obligatione, qua ratione sperat operarius & recte stipendium & mercedem laboris sui tanquam ex debito, & obligatione ciuili, quia debetur illi ex iustitia: Quod si non debeatur ex iustitia, sed ex honestate sola & gratitudine, licet illud ea quoque ratione sperare, ex honestate scilicet & gratitudine: Sed mutuarius pro accepto beneficio a mutuante debet illi beneuolentiam, & gratitudinem, & ea obsequia quae viri honesti & grati solent suis benefactoribus reddere; ergo licet, & iuste, & absque vlla labe vsurae poterit mutuans hanc gratitudinem, & illius effectus a suo mutuuario sperare.

Hae est aperta sententia D. Thom. in questionibus de Malo q. 13. art. vlt. ad 13. vbi docet licere mutuanti sperare aliquid ex gratitudine recipiendum; Et in hoc art. conclusione secunda, vbi affirmat licere re-

cipere donum gratuitum, quod si licet recipere, licet quoque illud sperare, ac expectare, vt cum Caiet. argumentati sumus. Ex conclusio. etiam tertia idem licet colligere, habet enim illa, licere mutuare sub spe assequendae amicitiae, & gratiae alterius. Vnde sic argumentor, sperare effectus amicitiae, & beneuolentiae & sperare effectus amicitiae, vt gratuita, & amabilia bona, sunt eiusdem omnino rationis, cum non sit amicus, qui non praestet opera amici; ergo sicut licet sperare amicitiam, & gratitudinem, ita & remunerationem gratam & beneuolam. Eandem sententiam videntur etiam aperte habere Almayn. in 4. Dist. 13. q. 2. & Gabriel Ead. Dist. q. 11.

Addo haec ita expectari posse, vt liceat etiam mutuanti ita sub ea spe mutuare, vt alias non esset mutuaturus: Quia vt docuimus, in actionibus liberis licet apponere conditionem honestam, ita vt ea deficiente, non fieret neque exerceretur talis actio, mutuare est actio libera, expectare aliquod lucrum ex gratitudine est conditio honesta; licet ergo ita mutuare sub hac spe, vt ea deficiente non mutuaret.

Tertia conclusio. *Non solum licet mutuanti intendere lucrum ex beneuolentia, & amicitia, tanquam effectum eius, & quid illius consequens, verum etiam vt finem praecipuum ipsius amicitiae, & propter quem illam curauerit mutans, acquirere.*

Hae conclusio est contra Conradum, & Medinam, qui quamuis conueniant nobiscum & cum Caiet. in praecedentibus conclusionibus, affirmantes (vt vidimus) mutuante cum spe lucri ex ipso mutuo & vi lucri sperati & intenti esse vsurarium, mutuante vero cum spe lucri ex beneuolentia tantum & gratitudine sola recipiendi aliquid non esse vsurarium.

Addit tamen Medina, vbi mutuans amicitiam & beneuolentiam mutuuarum, quam per mutationem illam sibi conciliare nititur, refert vt medium in lucrum tanquam praecipuum finem: tunc lucrum esse intentum & sic mutuante, esse vsurarium; Adductus ratione illa, Quia cum ex Aristot. *Propter quod vnum quodque tale, & illud magis tale*, consequenter qui mutuatur propter amicitiam, amicitiam vero intendit propter lucrum, a primo ad vltimum mutuatur reuera propter lucrum & ita est vsurarius, cum vsurae propria definitio & ratio sit, mutuare propter lucrum.

Similiter Conrad. in q. illa 29. conclusio 2.

vsurarium iudicat eum, qui ita mutuatur propter benevolentiam, ut non sistat in illa, sed illam referat ad temporalia tanquam in finem, ut ea mediantem lucretur. Quod probat. Primo, quia sic mutuans reuera mutuatur cum intentione recipiendi temporale bonum extra sortem, & ex consequenti illud temporale à se intentum & speratum est causa finalis, & præcipua illius mutuatiōnis, in quo consistit iniquitas & ratio vsure.

Secundo, cum triplex sit amicitia, utilis, delectabilis, & honesta, honesta virtus est, & nullo pretio æstimabilis, utilis vero non est virtus, sed quid pretio æstimabile sicut quævis alia humana utilitas: Unde qui mutuatur propter amicitiam referens illam in lucrum, ut finem illius, mutuatur profecto propter rem pretio æstimabilem & intendit reuera rem pretio æstimabilem ex illo mutuo: at qui mutuatur propter rem pretio æstimabilem, intendens illam ex mutuo, est vsurarius: ergo qui ita intendit amicitiam ex mutuo, ut non sistat in ea, sed ulterius referat eam in lucra temporalia, censendus est vsurarius.

His tamen non obstantibus conclusio posita est vera, quotiescunq; mutuans non intendit lucrum, quod sperat ex ipso mutuo, & tanquam ex obligatione civili nata ex mutuo, sed solum ex amicitia illa & gratitudine, ad quã tenetur mutuarius propter seipsam, sed propter commoditates quas ex illa sperat, non committi vsuram.

Quod ut magis intelligatur, observa amorem ab omnibus tam Philosophis quam Theologis duplicem constitui; benevolentiam, & concupiscentiam, priori amamus proximum propter se ipsum, optantes illi bona, qui amor est vere amicitia, quam vocat Conrad. honestam: posterior vero est, cum amamus fratrem propter nos ipsos, referentes illius amicitiam ad proprias commoditates, qui amor dicitur & recte à Conrado amicitia utilis, Qui duo amores & amicitia, licet sic inter se distinguatur, ut prior illa sit virtus, & honesta, posterior vero non sit virtus, sed concupiscentia quædam humana, non tamen propterea definit qui alium amat amore concupiscentia, amicitiam illius expetens in propria commoda, utilitates, quas ex illius amicitia querit, sperare & intendere ex amicitia (V. g.) nititur Petrus conciliare sibi Ioannem in amicum, non propter ipsum, eo quod vir honestus sit, & dignus qui ab omnibus diligatur, sed ut recipiat ab eo utilitates, quas solet ille ami-

eis suis afferre, adeo ut in eas referat omnem illam amicitiam, nec illam curaret nisi propter illas commoditates: amor hic Petri erga Ioannem non est vere amicitia, sed concupiscentia, at nihilominus commoditates istas non expectat Petrus nisi ex amicitia & benevolentia Ioannis.

Quo posito probatur proposita conclusio eisdem fere argumentis quibus proxime præcedens. Primo, cum vsura sit formaliter & intrinsece iniustitia, ubi nulla interuenit iniustitia, neque potest reperiri vsura; sed mutuans ut comparet sibi amicitiam alterius, cum hac intentione, ut ex amicitia illius recipiat lucrum, ordinans amicitiam illam in lucrum, sed ita ut non speret illud ex mutuo, sed ex ipsa amicitia, nullam committit iniustitiam, ergo neque vsuram. Probat minor: Qui vult mutuum ex amicitia mutuatarij, nulla ad tale lucrum habendum vitur vi, aut dolo, sed cum ex amicitia illius lucrum illud speret, liberè & voluntarie sperat illud accipere, ubi vero sine vlla vi & dolo recipitur aliquid, vel creditur recipiendum ab alio liberè & voluntarie illud conferente, nulla interuenit iniustitia, ut constat ex illo principio: *Sciunt & consentient sine vlla vi, aut dolo nulla sit iniuria*; ergo mutuans in casu huius tertiæ conclusionis nulla vitur iniustitia.

Secundo, qui sperat ex benevolentia lucrum, non ut finem, sed ut effectum honestum gratitudinis, ut habet secunda conclusio, in qua conueniunt etiam (ut diximus) Conrad. & Medina, propterea non est vsurarius, quia non sperat illud ex mutuo, neque tanquam ex obligatione civili, sed ex ipsa amicitia & gratitudine: at quod Petrus mutuet Ioanni intendens amicitiam eius, non propter se, sed propter commoditates, ut finem illius amicitia, non propterea definit sperare illas ex amicitia, & non ex mutuo, ut supponimus & constat ex obseruatione posita: ergo hic non est vsurarius.

Et confirmatur: Quia licet mutuans de quo secunda conclusio & mutuans de quo hæc tertia, in eo differant, quod prior ille intendit amicitiam mutuatarij propter se, lucrum vero non ut finem, sed ut quid illam consequens ex mera liberalitate & gratitudine mutuatarij, mutuans vero de quo hæc tertia conclusio non intendat amicitiam propter se ipsam, sed propter lucrum, quod sperat illa mediante recipere, nihilominus neuter eorum sperat lucrum vel intendit lucrum

crum ex mutuo, sed ex amicitia illa, unde neuter eorum est censendus vsurarius.

Denique qui recipit mutuum tenetur gratitudinem mutuanti exhibere, ut habet hic D. Thom. in corp. art. & in solutione ad 3. & infra q. 106. art. 1. ergo qui mutuatur, poterit similiter sperare illam gratitudinem, ac utilitates ex illa recipiendas intendere primo & per se, non tanquam ex mutuo, sed tanquam ex ipsa gratitudine, & ea mediante.

Eandem sententiam censendus est habere Nauar. cap. 17. num. 209. quia ibi solum damnatur de vsura intentionem principalem, & primariam accipiendi lucrum ex mutuo: In casu vero huius tertiæ conclusionis, qui ita intendit lucrum, intendit quidem illud in mutuo, non tamen ex mutuo, vel vi mutui, sed ex amicitia, quæ ut vltima obseruatione admonuimus maxime differunt. Verba enim Nauarri sunt: *Cum communi afferimus, quod tam principaliter quam secundario possumus sperare lucrum amicitia, & lucrum ex amicitia*. Et in commento illius cap. primi 14. q. 4. quamuis num. 19. videatur declinare in illam opinionem Syluestri, deinde tamen num. 25. quæ sit intentio principalis, & quæ minus principalis explicat longe aliter quam Sylvester: asserens principalem esse, cum sperat quod lucrum ex mutuo, minus principalem cum sperat illud ex amicitia, è quibus sentit non esse vsurarium sperantem lucrum in mutuo intentione minus principali, id est ex amicitia.

Sunt qui existimant opinionem illam Syluestri & Canonistarum conciliari etiam posse cum sententia Caiet. & Theologorum, hac ratione, ut dicamus: Sylvestrum per intentionem primariam intelligere quoque lucrum ex mutuo, per secundariam lucrum ex amicitia: qua ratione intellectus Syluest. certe non differt à Caietano, quomodo videtur Nauar. velle illos conciliare num. 21. Sed reuera Sylvester primariam intentionem vocat, cum quis mutuatur sub spe lucri, aliter non mutuaturus, secundariam vero cum ita mutuatur sub ea spe, ut ea deficiente nihilominus mutuaret: sicut initio huius cont. exposuimus.

Sed quidquid sit de vocibus istis, sententia Caiet. & communis Theologorum verior multo est, sicut ex conclusionibus hic positis abunde constat.

Argum. vero illud Medina nullam habet vim, quia esto mutuans ad comparandam amicitiam, referat illam in lucrum tanquam in finem, & ea mediante inten-

dat lucrum, non tamen intendit illud ex mutuo, in quo tota ratio & iniquitas vsuræ consistit, sed ex amicitia, quod rectè licet.

Eodem modo soluuntur argumenta Conrad. Ad Primum enim dico, mutuantem propter lucrum mediante amicitia, esto lucrum habeat ut causam finale & præcipuam, nihilominus cum illud non speret ex ipso mutuo, sed ex amicitia non esse vsurarium.

Ad Secundum similiter respondeo, mutuantem propter amicitiam utilem non appetere illam ut lucrum, temporale recipiendum ab ipso, ex mutuo, neque tanquam ex aliquo debito, vel obligatione, sed ex illa amicitia, liberè & voluntarie à mutuatario sibi conferendum.

Quarta conclusio. *Mutuans absque vlla lae vel iniquitate vsura potest ita mutuare sub spe recipiendi lucrum ex amicitia, & gratitudine, ut nisi illud speraret non esset mutuaturus.*

Hæc est contra Syluest. & Canonistas quos ille sequitur. Et Probat. Ex tertia obseruatione posita, In actionibus liberis, ita licet apponere conditionem honestam, ut ea deficiente non fieret neque exerceretur talis actio; mutuatio est actio libera, expectare aliquod lucrum ex gratitudine est conditio honesta; licet ergo ita mutuare sub hac spe, ut ea deficiente mutuum illud non exhiberetur.

Secundo, quod est vsura in mutuo, est simonia in beneficiis & rebus spiritualibus, at si famulus Episcopi sic esset affectus, ut non seruiret illi, nisi expectaret ab eo beneficium, non in mercedem vel stipendium sui seruitij & obsequij, sed ex benevolentia & gratitudine, non esset Simoniacus; ergo similiter qui ita mutuaret sub spe lucri, non ex mutuo sed ex amicitia, ut aliter non mutuaret, non esset censendus vsurarius.

Dixi in primo argumento mutuum esse actionem liberam absolute & simpliciter, quia accidere potest, ut ex circumstantia, nempe indigentia, extrema vel graui postulantis mutuum, sit debita ex charitate, quo casu, qui potest, tenetur illi mutuare, non quidem ex iustitia vel debito civili, sed ex charitate: Quamuis tamen propter extremam illam indigentiam fratris teneatur illi ex charitate mutuare, cum tamè mutuum quacumque ratione fiat, sit beneficium, cui debetur naturaliter gratitudo, potest mutuans expectare eas commoditates ab illo recipere, quas æquum est virum honestum suo

benefactori exhibere.

Ex hac conclusione sequitur, non recte explicasse Syluestrum quæ sit in mutuo prima seu principalis intentio, quæ vero secundaria & minus principalis. Constat enim aliter voces istas accipiendas esse, quam ab ipso, ut initio huius controuersæ retulimus, explicantur.

Argumenta vero illius facile ex dictis soluuntur. Constat enim iam ad primum, seruientem Episcopo sub spe recipiendi ab illo beneficium aliquod, si quidem speret illud recipere in stipendium & mercedem sui feruitij, tanquam ex debito & obligatione cuiuslibet Simoniaci esse: quia hic perinde se habet, ac si niteretur suo obsequio beneficium illud emere: quod si non speret illud recipere ex debito, sed ex gratitudine & beneuolentia, quæ debet Episcopus in illum affectum esse, quod maxime licet, nullam committere simoniam, etiam si illi non inseruierit nisi talem spem de eo concepisset. Eodem modo non est Simoniacus, Clericus qui non expetit distributiones, ut pretium officij diuini, sed tanquam stipendium ab Ecclesia institutum ad ipsius sustentationem, aliter non aditurus chorû: Nec qui ita celebrat, ut non celebraret nisi speraret stipendium: quia non suscipit nec expedit illud, ut pretium sacrificij Missæ, sed ut stipendium victui suo necessarium. Quia cum conditio hæc honesta sit, apponere illam potest actioni quam libere exercet, ita ut ea deficiente talem actionem non exerceret, nec aliud docent textus illi qui à Syluestro afferuntur.

Hæc controuersia hæc alia proxima est, & alijs.

Controuersia. II.

AN LICEAT MUTVANTI

explicare mutuatario se sperare illam sibi futuram gratiam, & præstaturum opera, & effectus gratitudinis.

AE C quæstio difficilis est & anceps, continetque multa capita: Etenim cum effectus gratitudinis varijs sint, quidam eorum qui consistunt in sola voluntate, & affectu interiori animi, ut beneuolentia & amicitia, alij uero in effectu & opere externo, ut conferre alicui dignitatem aliquam, vel beneficium, orare pro illo apud Principem, vel

potentem, esse illi aduocatum in aliqua causa, cessare a lite quæ cum eo habetur, remittere illi aliquam iniuriam, vel damnum acceptum, & poenam vel compensam illi debitam, mutuare vel accommodare illi pecuniam aut ea quibus indiget, & similia. Hæc varietas effectuum gratitudinis occasionem obtulit DD. varia sentiendi.

Ioan. Cald. ut refert Angelus verb. usura primo. num. 2. docet in cap. Final. de Usur. licere mutuare ad obtinendos effectus internos gratitudinis, nempe ad captandam beneuolentiam & amorem mutuatarij, & consequenter licere hoc exprimere, ut saepe fit mutuantem dicente: Gaudeo hanc mihi oblatam esse occasionem, ut me posthac habeas tibi amicum, & ego te vicissim: Ita ut intentio mutuantis non progrediatur ulterius, sed in hoc tantum effectu sistat, qui est captare amicitiam & amorem mutuatarij. Quod si ulterius se extendat esse illicitum tale mutuum, unde dicit: Mutuare non solum ad captandam amicitiam, verum etiam ut illam consequutus, recipiat deinde ab illo mutuatario beneficium aliquod vel dignitatem, aut utilitatem aliquam temporalem esse usuram, & ex consequenti exprimeret illud. Quia si iuxta Calderinū non potest haberi alia spes quam captandæ amicitie, ita ut in ea sit omnino sistendum, non licet mutuantem indicare exterius se habere spem recipiendi aliquos effectus externos gratitudinis. Ratio huius opinionis est, Usura est uelle ultra sortem aliquid pretio æstimabile: qui per mutuum solam amicitiam intendit acquirere, cum amicitia non sit res pecunia æstimabilis, consequenter non uult ultra sortem aliquid æstimabile, & sic non exercet usuram: qui uero per mutuum intendit alios effectus gratitudinis, nempe externos, uult ultra sortem aliquid pretio æstimabile, cum effectus illi externi, quos recensuimus pecunia æstimabiles sint, propter illos igitur mutuans usurarius est, maxime si illud exprimat.

Angelus eodem loco. num. 4. quem sequuntur Adria. in 4. tractatu De usura in solutione 4. & Carol Moline. De contract. Tract. De usura num. 27. recedit ab ista sententia Calderini, dimissaque parte illa, quæ pertinet ad effectus internos, ut amicitiam & beneuolentiam, in qua omnes DD. conueniunt, posse illam expeti & postulari extra omnem labem usuræ: Circa externos effectus sic distinguunt: Hæc inquit beneficia quæ mutuataris ex gratitudine debet præstare

præstare mutuantem, bisariam potest illi præstare, aut simpliciter quotiescunque ille postulauerit, siue multum illis indigeat siue non, tumetiam siue mutuataris illa commode præstare possit siue non: Aut secundo modo, non quotiescunque mutuantem illa postulabit, sed quando eo tempore & occasione, ut mutuataris etiam si nullum beneficium ab illo mutuantem accepisset, iure naturæ & ex charitate teneretur illa præstare, eo quod mutuantem grauitur vel extreme tunc illis indigeat, & mutuataris facile, & commode, ac sine ullo damno suo illa tunc præstare potest, quod genus beneficiorum, quibus vnus extreme indiget, alter uero commode præstare potest, uocant DD. Anthidota, sumpta metaphora à medicamentis, quæ dicuntur Anthidota quasi remedia contra datam infirmitatem.

Hæc ergo distinctione propofita dicunt Angelus & Andria. Mutuantem qui significat exterius mutuataris se expectare ab eo effectus istos gratitudinis, ueluti quod illi remutuabit, quod pro ipso orabit apud Regem, & similia, simpliciter & absolute, quotiescunque ipse postulabit, ita ut hæc ducat in pactum esse usurarium: Mutuantem uero, qui illa exprimit quidem & ducit in pactum, sed cum illis conditionibus, quando ipse grauitur vel extreme indiguerit, & mutuataris commode præstare poterit, non esse usurarium. Citatq; Angel. in suam sententiã Glossam in Cano. Si fœneraueris. Et Panor. in Cap. significasti. De Electio.

Ratio horum est. Usura est, quando extra sortem exigitur aliqua noua obligatio pecunia æstimabilis; quando mutuantem exigit & ducit in pactum, ut teneatur mutuataris præstare illi ista beneficia & effectus gratitudinis simpliciter, & absolute, ac sine illis conditionibus, imponit illi nouam obligationem, ad quã ille non tenebatur, quæ obligatio est pecunia æstimabilis: Quando uero mutuantem solum exigit & ducit in pactum, ut teneatur mutuataris ad istos effectus & beneficia, cum illis conditionibus, ueluti quando ipse extreme vel grauitur indiguerit, mutuataris uero illa commode ac sine damno suo exhibere poterit, nullam imponit illi nouam obligationem, sed solum declarat ei obligationem, ad quã iam ipse omni iure tenetur: ergo in priori casu committit usuram, in posteriori uero nequaquam. Maior certa est: Minor patet, quia nemo tenetur in quouis euentu, & quo-

tiescunque frater postulauerit, ista beneficia ei præstare, sed quando existit ingratum, vel extrema extrema necessitate, & aliter commode potest: Vnde obligare illum in quocunq; euentu, & sine tali necessitate, est nouam obligationem illi imponere, obligare uero illum quando mutuantem extreme indigebit, & ipse commode poterit, non est imponere illi aliquam nouam obligationem, sed indicare solum illam, ad quam iam tenetur iure naturæ & ex charitate, & quæ non est pretio æstimabilis.

Eandem sententiam amplectuntur Hostien. in summa. Verbo. Usura. §. fina. Cardin. & Ioan. de Anania. in Cap. Cõsuluit. De usuris, & nonnulli alij. Confirmatq; illam Iacobus Vngarellus Angeli Scholasticus loco citato; Quia usura solum committitur, quando mutuantem aliquid sperat, uel exigit tanquam ex debito uel obligatione ciuili, at quando mutuantem solum exigit a mutuataris. Anthidota, id est beneficia illa cum illis conditionibus appofitis, ubi ipse grauitur indiguerit, & mutuataris commode illa præstare poterit, non exigit aliquid tanquam ex debito uel obligatione ciuili, sed solum tanquam ex obligatione naturali & debito charitatis: ergo non est usura exigere ab aliquo ea, ad quæ iure naturali & ex charitate tenetur.

Secundo, potest mutuantem accipere a mutuataris dona gratuita ex mera liberalitate illius, rationemq; reddimus, quia potest illa accipere etiam si non mutuasset, nec per mutuũ redditus est mutuantem deterioris conditionis: sed potest Petrus sine ullo mutuo exigere a Ioanne, ut cum in extrema necessitate constitutus fuerit, conferat in eũ beneficia quibus tunc indiguerit, & quæ Ioannes illi commode præstare poterit: ergo cum per mutuũ non sit redditus deterioris conditionis, poterit etiam ubi mutuat, eadem ab illo sub istis conditionibus exigere.

Deniq; commune proloquium est, & tanquam axioma inter antiquos Iurisperitos receptum, mutuantem posse exigere a mutuataris Anthidota, maxime cum illis conditionibus explicatis.

Caiet. iuxta nonnullos censetur in hæc parte aliquomodo uarijs, nam in commento huius art. constituit duas regulas quas colligit ex D. Tho. Prima est.

Expetere propter mutuum aliquid pecunia æstimabile, ut debitum ex obligatione, seu pacto tacito, uel expresse, est usura.

Alterâ

Altera est.

Expetere, vel exigere propter mutuum beneuolentiam, & quodcumque ut ex beneuolentia debitum, non est peccatum, sed licitum.

Has regulas non probat Caiet. sed ut certissimas proponit ex doctrina D. Thom. Quia si usura iuxta D. Thomam est expetere, vel exigere aliquid temporale, & aestimabile pretio ex vi mutui, & debito ciuili, usura uero non est, quando, nihil tale exigitur ut ex debito ciuili, sed ex honestate sola gratitudinis, consequenter iuxta ipsum uerissimè censendæ sunt istæ regulæ.

Quibus positis colligit ex eis Caiet. usurarium esse illum, qui ita mutuatur ut exprimat mutuuario beneficia quæ ab illo expectat se recipere, & ducat illa in pactum, quia eo ipso, quo ita illud exprimit, & ducit in pactum, expetit & exigit illa ex debito & obligatione ciuili, in quo consistit iniquitas usuræ. Vnde qui mutuatur principi, ducens in pactum ut conferat ei aliquod officium, vel munus, aut ut liberet eum à tributis, est usurarius. Qui mutuatur alteri ducens in pactum, ut pro ipso intercedat apud Regem vel Principem. Vel quod illi remutuabit, Aut cessabit a lite, quam habet cum ipso, & similia, est usurarius. In art. autem præcedenti docet idem Caiet. licere mutuanti manifestare spem quam habet gratitudinis ipsius, & effectuum illius gratitudinis sine ullo pacto, quo alter obligetur, sed indicando semper se ita illa expetere, ut ex sola gratitudine uelit illa sibi præstari; non ex aliqua obligatione ciuili: Ratio est, quia tota iniquitas usuræ consistit in eo quod est expetere, vel exigere aliquid pretio aestimabile, ex obligatione & debito ciuili: qui autem indicat mutuuario suam spem, exprimendo simul se illa expetere, non aliter quam ex gratitudine & beneuolentia, eo ipso excludit omnem obligationem & debitum ciuile, & ita nulla est ibi iniquitas usuræ. Quod si apud graues DD. legatur non esse ista exprimenda, habent (inquit Caiet.) ita, non quia hoc sit illicitum, sed ut cautius loquantur. Etenim quia seculares & negotiatores cupidissimi, facile sua cupiditate execati, sub titulo se expectare lucrum ex amicitia & gratitudine, exercerent usuras, & illam gratitudinem conuerterent in pactum & debitum ciuile, propterea merito DD. negare, posse istam spem exterius exprimi, & significari mutuuario. Sed reuera hæc non pugnant inter se, cum hoc loco solum constituat usuram, exprimere

mutuam spem suam ducendo illam in pactum, art. uero præcedenti affirmet licere illam exprimere sine ullo pacto, significando simul mutuuario se sperare beneficia illa ex sola tantum ipsius gratitudine, & beneuolentia.

Soto loco supra citato uidetur subscribere huic sententiæ & doctrinæ Caietani, recedit tamen in aliquo ab ea. Constituit enim in primis hanc regulam: Procurare per mutuum amicitiam, non solum propter amicitiam, uerumetiam ita progrediendo, ut postquam mutuariatij amicitiam mihi conciliauerit, ille ex amicitia conferat mihi aliquid pretio aestimabile nullo constituto pacto non est usura: Deducere uero in pactum quæ à mutuuario expectamus, si illa pretio aestimabilia sunt, usura est. Nec distinguit Soto, inter eum, qui ita ducit in pactum spem quam habet, ut per pactum illud constituat mutuariatium deinctum & debitorem illius promissionis tanquam ex obligatione ciuili, & eum, qui ita proponit pactum & conditionem illam, ut simul aperte exprimat se illa sperare ex sola gratitudine, & libero consensu mutuariatij, qua distinctione utitur Caiet. sed in uniuersum, & in genere affirmat usurarium esse, ducere in pactum ea quæ speramus recipere a mutuuario. Vnde iuxta Sotum ubi mutuans exprimit, & ducit in pactum beneficia quæ sperat recipere a mutuuario, siue speret illa ex obligatione, siue ex sola amicitia, committitur usura: quia iuxta ipsum, eo ipso quo interuenit pactum, interuenit etiam obligatio, & ubi obligatio est, usura existit.

Utitur hoc exemplo: Mutuet quis mulierculæ, ut eius amicitiam inear, expectans se cum illa peccaturum ubi illius amicitiam sibi conciliauerit, nullo tamē interueniente pacto aut obligatione, non est usura: quia licet, quod ab illa expectat accipere pretio aestimabile sit, nempe copia corporis illius, non tamen expetit illud vi mutui, sed ex amicitia: quod si mutuet inito pacto, cum ex pacto oriatur obligatio quæ pretio aestimabilis est, esse usuram.

Ex hac regula colligit multa Soto. Primo usuram esse, si quis mutuet Regi, ducendo in pactum, ut conferat illi Magistratum, vel liberet eum a tributis, quia si hæc ducantur in pactum manet iam regi obligatio ciuili, quæ pretio aestimabilis est, manetq; illi ex vi mutui, in quo consistit usura. Secundo. Eodem modo erit usura mutuare triticum quod habeo in loco remoto, ducere

ducendo in pactum, ut mutuarius illud mihi restituat domi meæ teneaturq; ad illius uenturam. Similiter mutuare pecunias ducendo in pactum, ut teneatur mutuarius illas vel partem illarum recuperare à debitoribus, Quia istæ obligationes quas sic mutuans imponit mutuuario sunt pretio aestimabiles, & eo ipso quo interuenit pactum, exiguntur ex vi mutui & debito ciuili. Tertio usura est eadem ratione, mutuare cum pacto, ut mutuarius pro me apud Regem oret, in mea causa mihi sit aduocatus, coram me canat, vel saltat, quia omnes istæ obligationes sunt pretio aestimabiles. Quarto, usura etiam est mutuare ducendo in pactum, ut mutuarius teneatur mihi, remutuare, aut aliqua obsequia mihi præstare, ueluti accidere ad meum fornacem, ducere suum triticum ad meas molas, metere meas segetes, & similia: quia omnes istæ obligationes sunt pretio aestimabiles; & illas exigere cum pacto non est exigere ex sola gratitudine, (cum id quod gratis fit, libere fiat & sine pacto) sed ex debito ciuili, & vi mutui.

Secundo habet Soto. Exigere ex vi mutui, & ducere in pactum id quod est redimere propriam vexationem licet, nec est usura, nisi materialis tantum & similitudinaria. (V. g.) Mouet quis aduersum me litem iniquam, postulat quod non debeo, possum mutuare illi ducendo in pactum, ut cesset ab illa lite: quia licet hæc obligatio cessandi à lite sit pretio aestimabilis, & ego uidear mutuo ad illud obtinendum, non tamen illud expeto vi mutui, sed quia iam ad illud teneretur ille ex iniuria & debito, nec alia via possum meam vexationem redimere. Quæ ratione quando alter postulat quod uere illi debeo, & iuste litigat, non possum ducere in pactum, ut cesset à lite, quia tunc obligationem istam iam non exigere ab illo ut simpliciter mihi debitam, sed vi mutui. Similiter si quem iniuria vel damno aliquo affeci, propter quæ postulat à iudice recompensam & satisfactionem sibi à me fieri aliqua poenâ pecuniaria mihi imposita, si quidem per Iudicem sum iam condemnatus ad illam compensam & poenam soluendam, non posse me illi mutuare ducendo in pactum, ut poenam illam remittat, quia illa poenâ est pecunia aestimabilis, & in pecunia exsoluenda, unde ex pacto remissionem illam exigere, est reuera exigere pecuniam ultra sortem vi mutui. Quod si nōdum sum per iudicem condemnatus, posse me per mutuum remissionem illius poenæ exigere

ex gratitudine, & deducere illam in pactum: quia ante condemnationem iudicis talis remissio non est (inquit) quid temporale, sed quoddam fœdus, & nexus, siue confirmatio amicitia, & sicut licet amicitiam ducere in pactum, & exigere illam per mutuum, ita & confirmationem ac nexum amicitia.

Et confirm. Remissio illius iniuriæ solet fieri gratis natura sua, & ex beneuolentia, quamuis ergo petatur ex pacto, illud pactum non pertinet ad debitum ciuile, sed ad beneuolentiam & amicitiam. Adducit in hanc sententiam Soto Syluestrum uerb. Usura. primo. §. 11. ubi docet Syluest. iuxta Archidiaconum, Cum læsus vindicando se peccet, remittendo uero iniuriam & damnum acceptum seruet præceptum charitatis, & misericordiæ Euangelicæ, mutuantiem illi sub ea conditione & pacto, ut remittat illi iniuriam, & damnum acceptum, obligare tantum illum ad ea, ad quæ iam tenebatur, & ita non expetere, neque exigere proprie lucrum ex mutuo, sed solum redimere suam vexationem, quod unicuique licet ex Cap. Dilectus. De Simonia. Similiter licere per mutuum exigere à mutuuario, & cum pacto signa illa amicitia, quæ pertinent ad urbanitatem, (V. g.) ut ille cui mutuo ex gratitudine mihi assurgat, caput aperiat, & similia præstet.

Ex his opinionibus uerior, & probabilior multo est illa Caiet. Ad cuius maiorem explicationem sit prima conclusio.

Effectus gratitudinis, qui consistunt in interiori affectu, & uoluntate, possunt expeti, & exterius exigi sine ulla usura.

Primo, quia isti effectus ut amicitia, & beneuolentia non sunt pretio aestimabiles, nec res venales, uel quæ pertineant ad lucrum temporale, quod est proprium usuræ.

Secundo, Quia usura includit obligationem ciuilem, & tanquam ex iustitia debitam, amicitia autem & beneuolentia ita sunt effectus animi liberi, & uoluntarij, ut nullo modo cadant sub debito, uel obligatione ciuili: debitum enim ciuile obligat, & cogit uel nolentem, uoluntas autem non patitur coactionem, nec potest aliquis dici habere amicitiam uel beneuolentiam nolens, sed libere & spontaneè uolens. Nec obstat amicitiam esse rem nobiliorem his, quæ pretio estimantur, hæc enim nobilitas non facit exigentem amicitiam usurarium, quia proprium obiectum usuræ est lucrum temporale, & pretio aestimabile ex mutuo: ubi uero proprium & formale obiectum alicuius uirtutis

virtutis vel vitij non reperitur, neq; virtus illa aut vitium reperiri potest.

Ex pactare & exigere per mutuum non solum amicitiam, verum etiam beneficium, quae amici amicis praestare solent, ita vt non ducatur illud in pactum vel obligationem aliquam, sed ex sola amicitia & gratitudine, non est usura per se, & simpliciter, ac speculative sumptum: Practice tamen loquendo est maxime periculosum, & consequenter nullo modo consulendum, vel indicandum secularibus negotiatoribus, & lucra captantibus.

Hæc est Caiet. in hoc art. Soto aliqua ex parte, & communis modo inter Thomistas. Probat prior pars. Actus interior & exterior eiusdem sunt bonitatis, & malitiæ, imo ex bonitate vel malitia vnus licet colligere bonitatem vel malitiam alterius, ex bonitate enim vel malitia interioris colligimus recte bonitatem, vel malitiam exterioris, tanquam ex fonte & radice, & iuxta illud Christi Matthæ. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, &c.* Et e converso ex bonitate vel malitia exterioris, bonitatem etiã vel malitiam interioris, tanquam ex obiecto & fine, sed actus interior, qui est sperare per mutuum, nõ solum amicitiam, verum etiam effectus amicitia, non ex debito sed ex gratitudine, est actus licitus, & honestus; ergo exterior quo aliquis huiusmodi effectus ita exigit, nempe non ex debito, sed ex gratitudine, non est actus iniquus neq; usurarius.

Secundo, Obiectum proprium & forma le usura, est lucrum temporale ex mutuo, & vi mutui, ac cum pacto & debito civili, in hoc autẽ exteriori actu quo mutuus expetit beneficia ista & effectus, nõ expetit illa vi mutui, neq; cum pacto, aut debito: Ergo.

A dicta autem est secunda pars, per se & speculative loquendo; nam practice periculosissimum est: Primo, quia explicare talem spem, & exigere in mutuo tales commoditates, etiam si dicat mutuans se illas exigere vt effectus gratitudinis, moraliter loquendo est velut quoddam pactum tacitum, implicite continens obligationem civilem: Nam & DD. cũ distinguunt pactum usurarium, vt præcedenti articulo vidimus, in tacitum & expressum, constituunt in exem plũ taciti & impliciti huiusmodi loquutiones mutuantium: scilicet ego tibi libere mutuo, quia scio te futurum mihi beneuolum, & gratum, ne quæso sis mihi ingratus, &c.

Secundo, Quia mutuarius audiens mutuantem sub illa spe mutuari, vidensque illa ita sibi exprimi, vt exterius exigat gra-

titudinem istam, vt plurimum & frequenter arbitratur, ac iudicat sub colore illorum verborum sperare & exigere mutuam illa beneficia, non solum ex gratitudine, verum etiam, vt illi debita ex mutuo: Et ad redimendam suam necessitatem, sub colore etiam grati animi promittit illam gratitudinem, & remunerationem, intendens se obligari, quod est usura, quamuis palliata.

Vnde & DD. ipsi, qui hanc secundam conclusionem amplectuntur admonent simul. Primo, ne hæc secularibus proponantur, Secundo vt mutuans abstineat maxime ab huiusmodi externis spei & animi sui manifestationibus: quod si aliquando animum suum alteri reuelauerit, & aliquid ab eo acceperit, diligenter inquirat quo animo mutuarius illud ipsi exhibuerit, num ex sola gratitudine & amicitia intelligens nullo modo se fuisse obligatum, vel tanquam ex debito & obligatione: quia si priori modo poterit illud tuta conscientia retinere, si vero posteriori tenetur illud, vt inferius dicemus, restituere: & oppositum asserere fuit error Molinei, de quo supra. Ex quo sequitur tertium, sic mutuantes regulatim non esse absoluendos, nisi certissimo constet, ipsos ex mera gratitudine & non ex mutuo beneficia illa, quæ a mutuuario receperunt, exegisse, & recepisse, & mutuarium simili ratione ex sola etiam gratitudine illa contulisse. Confirmatur hoc, quia in foro exteriori sic exprimens animum suum, & aliquid accipiens iudicaretur usurarius, & præciperetur restituere acceptum, nec audiretur etiam si assereret se ex gratitudine illud exegisse, & accepisse: Et merito; quia experientia teste, & prudentum iudicio, qui sola cupiditate, & spe lucri ex mutuo ducuntur ad mutuandũ, & non ex amicitia, aut liberalitate, vtuntur huiusmodi modo & forma mutuandi.

Tertia conclusio contra Angelum, Adria. & alios:

Expetere, vel exterius exigere effectus gratitudinis interueniente pacto, & tanquam ex debito civili, etiam si ista beneficia exigantur tanquam Ambidota, & cum illis duabus conditionibus quas constituit Angelus, est usura.

Hæc conclusio est D. Tho. hic ad 3. Vbi aperte docet, exigere recompensationem mutui quasi per obligationem alicuius pacti taciti, vel expressi, esse usuram. Probat: Ex eodem Angelo, & omnibus DD. vbi interuenit noua obligatio, quam antea mutuarius non habebat, illa est pretio æstima-

æstimabilis, etsi exigatur per mutuum est usura, quia iam exigatur aliquid pretio æstimabile ultra sortem ex mutuo: Sed in hoc casu, quando scilicet mutuans exigit ex pacto vt mutuarius teneatur ad remutuandum illi, vel ad alia beneficia, etiam cum illis conditionibus, interuenit noua obligatio pretio æstimabilis, distincta ab ea quam antea mutuarius ille habebat: ergo sic obligare etiam cum illis conditionibus est usura. Probat minor: Mutuarius positus his conditionibus, tenebatur quidem iure naturali ex charitate, non tamen ex iustitia & debito civili, at interueniente pacto, tenetur iam ex debito civili, & tanquam ex iustitia: ergo tenetur noua obligatione, quã antea non habebat, & pretio æstimabili; cum omnis obligatio ex debito civili sit pretio æstimabilis, possitque pretio vendi, & reddi. Et confirmatur eadem minor, nempe, quod sit noua obligatio, distincta omnino ab illa naturali ex charitate quam antea habebat; quia iste mutuarius sub lato isto pacto & obligatione civili quæ ex illo nascitur, si quidem mutuanti extreme indigenti non succurrat mutuando, cũ comode possit, peccaret quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, at si pactum interueniat & obligatio civilis, nõ solum peccabit contra charitatem, verum etiam contra iustitiam.

Quarta conclusio contra Magistrum Soto.

Usura est propter mutuum exigere a mutuuario signa amicitia, & urbanitatis, vel remissionem iniuriæ interueniente pacto.

Patet, Ex doctrina ipsius & communi omnium DD. usura est exigere per mutuũ aliquid pretio æstimabile ex pacto, sed in hoc casu quamuis ista signa amicitia, & remissio iniuriæ secundum se sint eiusdem rationis cum ipsa amicitia, & actus nobiles qui pecunia non mensurantur, at obligatio civilis præstandi illos quæ nascitur ex pacto, est pretio æstimabilis: ergo obligare mutuarium ad ista usura est.

Secundo, Ex eodem Soto mutuari exigendo a mutuuario, si est Sacerdos, vt teneatur pro me certis diebus celebrare dato illi suo stipendio, vel exigendo si est diues vt teneatur facere eleemosynam indigentibus, est usura: quia licet dare eleemosynam sit actus nobilis qui non mensuratur pecunia, at obligatio illa quæ nascitur ex pacto est pretio æstimabilis, sed similiter licet signa amicitia, & remissio iniuriæ sint actus

nobiles, & secundum se non mensurantur pecunia, at obligatio quæ nascitur ex pacto ad illos præstandos, pretio æstimabilis est; Et confirmatur aperte de remissione iniuriæ, quia teste experientia, ante omnem sententiam iudicis, qui potest in iudicio proclamare de aliqua iniuria, vel damno accepto, cedit quandoq; illi iuri, & iniuriam illam remittit accepto aliquo pretio: & qui periclitatur subire aliquam poenam ob iniuriam fratri illatam, nititur eximere se ab illo periculo, oblata pecunia, ei cui iniuriam intulit.

Denique ista signa amicitia, & remissio iniuriæ, & similia si res exactè considerentur interueniente pacto iam habent aliam naturam, & rationem quã ipsa amicitia, quia amicitia non recipit obligationem & debitum, sed est maxime libera & spontanea, sicut gratitudo siue gratia non admittit in se debitum, & obligationem: at actus isti externi, etiam si soleant præstari ex amicitia, quam primum tamen interuenit pactum, & debitum civile quod ex illo nascitur, iam non sunt liberi, & spontanei, sed necessarii, & debiti.

Ex his facile soluantur argumenta aliarum opinionum.

Fundamentum imprimis illius primæ opinionis Calderini, usuram esse cum expetit vel exigatur aliquid pretio æstimabile, ac propterea expetentem solam amicitiam ex mutuo, & ibi sistentem non esse usurarium, quia amicitia non est pretio æstimabilis, progredientem vero ulterius, & expetentem amicitiam vt illa conciliata recipiat aliqua beneficia pretio æstimabilia, esse usurarium, quia iam exigit aliquid pretio æstimabile, falsum est, nisi addatur ex pacto, & cum debito civili: quia ad usuram non sufficit expetere lucrum in mutuo, sed exigatur præterea vt interueniat pactum, & debitum civile ex mutuo, vt hic docet D. Tho. Quo fit, vt ista expetens vel exigens ex sola gratitudine, nullo appposito pacto non sit usurarius: vt constat.

Ad opinionem & arg. Angeli, & Adriani, iam constat, eo ipso quo interuenit pactum, etiã si ista beneficia vt remutuare, & alia quæ proposuimus, exigantur cum illis duabus conditionibus quas constituit Angelus, interuenire præter illam obligationem naturalem ex charitate, aliam nouam ab illa distinctam ex iustitia, & debito civili, quæ nascitur ex pacto.

Similique ratione soluitur: Primum argumentum.

gum. Vngarælli. Nam esto benefacere indigenti cum commode possis, non sit obligatio ciuili, sed naturalis tantum, & ex charitate: at si cum pacto & conuentione illud offeras iam existit obligatio ciuili, & debitum ex iustitia, quod pretio estimari potest: unde illud exigere in mutuo non potest liberari ab usura.

Ad Secundum. Explicanda est minor, quamuis enim possit Petrus extra mutuum exigere à Ioanne, hoc est deprecari & obsecrare Ioannem, ut offerat illi, cum indiguerit præstare beneficia, quibus ipsi subueniatur, sine suo damno, in actu tamen mutationis illud exigere periculosum est, ut in secunda conclusione diximus: Quia extra mutuum sicut qui illud postulat, non compellit alium, sed deprecatur tantum, ita qui illud offert, aperte non aliter illud offert quam ex liberalitate, vel misericordia: at quando interuenit mutuum, qui illud exigat, certe videtur potissime exigere vi illius mutui, & qui promittit, non tam libere promittit, quam compulsus necessitate mutui quo eget, esto ex sola amicitia illud exigi possit, & ex sola etiam amicitia præstadium promitti, sed difficilimum est in contractibus pecuniariis cum hominum cupiditate hæc coherere, ac ut recte dicebat Magister victoria talia exigentes in mutuis, non bibunt aquam mandam.

In opinione Syluestri, & Soto duo priora quæ opinio illa habet, verissima sunt. Vltimum reiecit, ut constat ex quarta conclusione nostra. Nec valet ratio eius, ista signa amicitia, & urbanitates, & remissionem iniuriæ non esse mensurabiles pecunia: Primo, quia esto viri honesti & nobiles gratis soleant ista præstare, alij vero, ut diximus, accepta pecunia, nec propterea censentur iniuste agere. Secundo, quia etiam si huiusmodi remissiones apud Christianos secundum se gratis præstari debeant, at quam primum interuenit pactum, obligatio quæ ex illo nascitur est pretio æstimabilis, interuenitque illa in mutuo. Qua ratione soluitur etiam argum. Syluest.

In summa ex doctrina huius controuersia, constat verissimum esse quod in commento huius art. constituit Caiet. iuxta ea quæ D. Tho. in eo docet.

Nempe mutuantem non posse exigere à mutuario, nec cum pacto & conuentione obligare illum ad præstadium aliquid temporale, quando prædicitur iudicio obligatio illa ciuili est, & pretio æstimabilis.

Quia licet possit sperare illud ex amicitia & beneuolentia sibi præstandum, tanquam à viro honesto & grato, nihilominus cum primum exterius exprimitur & ducitur in pactum, confurgit ex illo pacto obligatio ciuili pretio æstimabilis, & expetit illam tanquam lucrum temporale ex mutuo, in quo consistit propria ratio & iniquitas usuræ.

Quo fit, verissima quoque esse omnia illa coniectaria, quæ hic retulimus ipsum colligere ex illis duabus regulis, quas constituit in commento huius art.

Ita ut reuera sit usurarius, qui mutuat Principi cum pacto, ut cõferat illi aliquod munus, vel officium, vel efficiat nobilem, & liberum à tributis.

Qui mutuat amico Principis cum pacto, ut pro eo apud Principem intercedat, vel curam eius habeat.

Qui mutuat alteri cum pacto, ut cesset à lite iusta, vel dubia, quam cum illo habet. Dixi, ut recte admonet Soto, iusta vel dubia, quia si mutuans certo videat litem illam iniquam esse, & postulari sibi quod reuera non debet, tunc recte potest mutua re ducendo in pactum, ut mutuatarius ab illa lite cesset, quia tale pactum exigens nihil aliud præstat, quam redimere suam vexationem, quod unicuique licet.

Est etiam usurarius qui mutuat cum pacto, ut mutuatarius ei patrocinetur, vel causam eius apud iudicem agat.

Qui mutuat triticum cum pacto, ut ex loco remoto ducat illud in eum locum, in quo mutuans agit.

Vel cum pacto, ut teneatur illi cum ipse postulauerit similiter mutua re.

Vel cum pacto, ut panes suos ad fornacem eius deferat, vel frumentum ad suas molas frumentarias ducat.

Vel cum pacto, ut agros eius colat, vel segetes metat.

Denique quicumque mutuat cum aliquo pacto, ex quo nascitur in mutuario aliqua obligatio ciuili.

Et quamuis ex his, quæ in his duabus controuersis hæctenus explicata sunt, & tot exemplis, quæ nunc subiecit illustrata, quibus deprehendere facile posset, quando mutuum cum spe alicuius commoditatis temporalis, vel ea sola mente concepta, vel exterius significata, & in pactum ducta, sit usurarium. Descendendum nihilominus nunc est ad aliquos particulares casus, similes his, quos modo proposuimus: partim

partim quia continent suas priuatas difficultates, partim vero quia in eis decidendis DD. non omnino conueniunt. Ac primum omnium videamus.

Controuersia. III.

SIT NE VSVRA POSTVLA

*te a mutuario ipso tempore mutui ve
aliam rem similiter mutuatam
vixim conferat.*

Onstat ex præcedenti controuersia Mutuantem qui exigit cum pacto a mutuario, ut teneatur cum ipse indiguerit similiter ei remutuare, esse usurarium. Est ergo difficultas, An quando mutuans nihil tale exigit in futurum, sed ipso tempore mutui, ita ut vicissim & mutuo alter alteri rem quam postulat concedat, sit usura? Ut si Petrus postulet à Ioanne mutuo aliquot mensuras tritici, dicat autem Ioannes mutuabo tibi triticum istud, sed hac lege, ut sicut ego mutuo tibi triticum quo indiges, ita, tu quoque mutues mihi oleum quo ego indigeo, aliter nolo tibi mutua re triticum quod postulas.

De hac questione variæ sunt DD. opiniones. Magister Victoria in lectura huius art. docebat maxime probabile esse, hunc contractum non esse usurarium, sed licere mutuantem ita exigere, & pacisci cum mutuario. Soto loco citato extendit hanc sententiam sui Magistri Victoria, asserens absolute ita licere: Idem docent multi ex recentioribus. Et probatur hæc sententia. Sicut se habet simonia in spiritualibus, ita & usura in temporalibus, at si Clericus postulet à me ut hodie celebrem pro intentione ipsius, possum sine vlla simonia ducere in pactum, faciam quidem, si tu pariter etiam celebres iuxta meam quoque intentionem. Similiter si Sacerdos postulet à me ut audiam confessionem ipsius, possum dicere illi, faciam, modo tu audias confessionem meam deinde, sine vlla etiam simonia, ut docent omnes DD. ergo licet similiter citra omnem usuram cum Petro postulante à me triticum constituere hoc pactum, mutuabo tibi triticum, si tu mutues mihi oleum, & non aliter.

Secundo sicut se habet vendēs ad ementem, mutuans ad mutuatarium; sed si Petrus roget me ut vendam illi triticum, possum ita cum illo pacisci vendam tibi

triticum, si vendas mihi oleum, & non aliter; ergo similiter si postulet à me mutuo quis triticum, possum exigere ab illo, & cum pacto, ut mutuet mihi oleum.

Tertio confirmatur. Ex D. Tho. hic ad 4. vbi habet, quod licet non possit mutuans obligare mutuatarium ad remutuandum in futurum, licet tamen illi aliquid aliud mutuum statim ab eo accipere.

Oppositum docent nonnulli ex recentioribus, asserentes neque ipso tempore mutationis licere obligare mutuatarium ad remutuandum: quod ita docent. Quotiescunque in mutuo interuenit obligatio ex pacto est usura, sed qui mutuat hac ratione, etiam si exigit illud mutuum in præsentem, obligat mutuatarium, & ex pacto.

Secundo, si liceret obligare mutuatarium ad remutuandum in præsentem, liceret quoque in futurum, at hoc non licet ut constat; ergo neque illud. Maior patet, quia licet obligare in futurum videatur maior obligatio, & magis onerosa, quam obligare illum in præsentem, at vtraque est vere obligatio & pretio æstimabilis.

Tertio, si liceret obligare ad remutuandum in præsentem ipsum mutuatarium, liceret quoque obligare eundem ad aliquid vendendum mutuantem in præsentem, at hoc non licet, ergo neque illud. Consequentiã aperta est, probatur minor: Quia cum omnis obligatio ciuili sit pretio æstimabilis obligare ementem ad aliud vendendum, est exigere ab eo præter iustum rei pretium aliquid aliud pretio æstimabile, quod est iniquum, & iniustum. Cum autem obiicitur his DD. locus D. Thom. hic ad 4. Dicunt D. Thom. ipsis potius fauere: non enim dixit licere mutuantem obligare mutuatarium ad aliud mutuatandum de præsentem, sed solum dixit, licere accipere, vbi consulto vsus tantum est hac voce accipere, quia quamuis liceat accipere, nam tamen licet obligare.

Ex his duabus opinionibus prior illa verior est, & magis recepta inter discipulos D. Tho. cui etiam subscribendum duximus. Sed ad maiorem intelligentiam obseruemus, Mutuantem, qui exigit à mutuario ut simul & vicissim aliquid ipsi mutuet, bifariam posse se habere, aut ita, ut vellit obligare quidem illum, ipse vero manere liber ad præstadium quod ipsi libuerit: vel ita, ut sicut obligat mutuatariū

ad mutuandum sit, ita quoque se ipsum simul etiam obliget ad conferendum mutuo quod alter postulat. Rursum res quam postulat a mutuuario, aut talis est, quæ restituetur illi omnino æquivalens, & sine vlia diminutione, vt quando mutuum est pecunia, vel triticum, aut restituetur illi necessario cum aliqua diminutione, vt vestis.

His positis. Sit prima conclusio.

Obligare mutuarium ad simul & eodem tempore aliud mutuandum, mutuantem ipso manente libero, nec subeunte similem obligationem, vsus est: Obligare autem mutuarium, mutuantem se ipsum similiter obligante, ita vt sit mutua & reciproca illa obligatio, non est contractus vsurarius, sed licitus & honestus.

Priorem partem probant argumenta secundæ opinionis, & in illo sensu rectè concludunt: quia sic mutuans recipit ultra sortem aliquid pretio æstimabile vi mutui, nempe illam obligationem remutuandi.

Posteriorem vero partem probant argumenta primæ opinionis. Et confirmatur, In vsura seruatur inæqualitas, quia mutuans solum confert vnum, nempe sortem, mutuarius autem reddit duo, nempe & sortem & lucrum, vel aliquid aliud pretio æstimabile vltra sortem, sed quando est mutua & reciproca obligatio ex parte vtriusque, nulla est in æqualitas, cum tantum recipiat mutuans quantum contulit mutuuario, & nihil amplius: ergo non est vsura: Maior certa est, & minor patet: quia si mutuarius confert duo, nempe & rem mutuam quam restituet, & obligationem illam mutuandi, mutuans totidem similiter illi exhibet, nempe & rem quam mutuatur, & obligationem qua vicissim illi se obligat.

Secundo vsura est pretium rei mutuatae, in hoc autem casu mutuans nullum pretium exigit rei mutuatae: ergo non est vsura. Probat Minor, quia si quid exigeret certe illam obligationem qua teneatur mutuarius illi remutuare, in hoc autem casu illa obligatio non est pretium rei mutuatae, sed pretium similis obligationis cui se pariter quoque deuincit ipse mutuans.

Tertio, si vterque vicissim se obligaret in futurum non esset vsura, quia esset æqua obligatio, & grauamen, ac æquale periculum damni vel commodi; ergo neque quod vterque si simul obliget in presenti aliqua erit vsura: cum in hoc contractu æqua similiter sit obligatio & grauamen. Quemadmodum si dicam audiam quidem confessionem tuam, sed ita vt au-

dias tu meam, nulla est symonia, propterea quod est par & æqua ibi obligatio, & obligatio vnius non est velut pretium confessionis, sed est velut pretium obligationis alterius. Et hac ratione conciliantur recte opiniones illæ, & argumenta earum.

Secunda conclusio. *Quando res mutuata diminutionem aliquam patitur ex mutuo, potest similiter mutuans exigere sibi a mutuuario aliam, quæ similem patiatur diminutionem.*

Res est aperta ex dictis. Quia tunc non exigitur illud mutuum vt pretium rei mutuatae, sed tanquam iusta compensatio damni, quod recipit mutuans in re sua, quæ alteri mutuata diminetur: vbi autem nulla interuenit per mutuum rei diminutio, seruanda est prima conclusio hic posita.

Tertia conclusio quæ sequitur ex præcedentibus.

Mutuans rem, cui ex mutuo nullum incommodum imminet, etiam si obliget se ipsum ad illam mutuandam, non potest obligare mutuarium ad remutuandam sibi rem, quæ ex mutuo alicui damno vel incommodo exponatur.

(V. g.) Existit abundantia tritici & penuria olei, non possum dicere alteri, mutuabo tibi triticum, voloque ad illud tenere, sed ea lege vt tenearis tu similiter ad mutuandum mihi oleum: Quia in hoc casu, etsi obligatio sit reciproca ex parte mutationis, non tamen est æqualis ex parte rei mutuatae, propterea quod ego mutuo tibi triticum, quod propter abundantiam præsentem non valet nisi vt 5. neque deinde minoris valebit, sed forsitan plaris: oleum autem quod a te exigo, ob præsentem penuriam valet nunc vt 10. tempore vero quo illum restituum, forsitan non valebit nisi vt 8. vel vt 6. Propter hanc igitur inæqualitatem ex parte rei mutuatae hic contractus est illicitus, & vsurarius: quia exhibens rem cuius est abundantia, cum obligatione accipiendi ab alio rem cuius est penuria, accipit aliquid maiori pretio æstimabile, quam sit id quod ipse alteri confert, recipitque illud ex vi mutui.

Duplex hic statim sese offert difficultas. Prior est.

AN LICEAT VENDERE
obligationem mutuandi
alteri.

Sunt

Vnt Mercatores aliqui ditissimi maxime in curiis Regum, qui pretio accepto obligant se ad mutuandum Principibus & Magnatibus, Estne hic contractus licitus? Res est facilis ex dictis, Nā cū ista obligatio ex pacto induta sit pretio æstimabilis, & consequenter vendibilis, licebit profecto illam vendere, & pretio accepto ad illud se obligare.

Seruandæ tamen sunt duæ conditiones, sine quibus talis contractus iniquus est, & illicitus. Prior est, vt iste Mercator obliget se ad mutuandum non quando ei libererit, vel ipse commode poterit, sed quotiescūq; alter qui obligationem illam dato pretio ab ipso emit, postulauerit. Ratio est aperta: quia hæc obligatio ideo est pretio æstimabilis, ac vendibilis, quia mercator ipse, priuat se sua libertate, & exponit se periculo alicuius damni, si quidem solum obliget se ad mutuandum quando ei libererit, vel commode poterit, nulli damno se exponit, nullamq; amittit libertatē, imo alter qui pecuniam suam dedit pro illa obligatione incurret periculum, putabit enim se adueniente necessitate habere in promptu amicum, a quo mutuū recipiat, & frustrabitur illa spe. Obligans vero se ad mutuandum quotiescūq; mutuarius postulabit, exponit se periculo damni: quia poterit mutuarius eo forsitan tempore postulare, quo alter non habebit in promptu pecunias, sed tenebitur illas propriis expensis & damnis quarere. Altera conditio est, vt non vendatur ista obligatio pretio adeo rigido, quale mercatores exigere solent, sed moderato, accomodato, & honesto, arbitrio prudentum qui in huiusmodi negotiis experti sunt, & timentes Deum.

Altera difficultas est.

Controuert. IIII.

CVM OBLIGATIO CIVILIS, pretio æstimabilis, sit, & vendibilis, licebit ne accipere pretium pro obligatione soluendi debitum alterius, ipso debitore non solvente, quam vocamus fideiussionem.

Vsus obtinuit, vt exigantur plerūq; fideiussores in contractibus humanis. Exiguntur enim nonnunquam ab eo cui aliquid venditur ad creditum, nonnunquam vero ab eo cui depositum seruandum traditur, vel officium ali-

quod & munus committitur, tum etiam a tutoribus pupillorum, & aliis multis, de quibus inferius agemus in peculiari disputatione de contractu fideiussionis. Querimus ergo An qui pro alienis debitis fidem suam offert, vel vt dicunt intercedit, qui a DD. vocatur fideiussor, possit absq; vltra pretium aliquod exigere, vel mutuum, ab eo, pro cuius debitis fidem suam offert? Similis huic est quæstio illa. An vbi Petrus fideiussit pro Ioanne, possit Paulus ita cum Petro conuenire, exhibe mihi pretiū aliquod, aut mutua mihi hanc vel illam pecuniam, & liberabo te a fideiussione quā pro Ioanne prestisti; illamq; in me suscipiam. Quia si pro fideiussione licet pretium aliquod a debitore accipere, licebit quoq; vt alter ab illo vinculo & obligatione liberetur.

D. Anton. 2. p. tit. 1. c. 7. §. 45. dubius est in hac quæstione: Et tandem concluditur tutius esse abstinere se a tali contractu.

Caballinus siue Molineus iudicant illicitum, & plusquam vsuram accipere aliquid pro fideiussione, ita habet in suo opere de contract. q. 31. num. 251. Quod nititur probare argumentis quæ deinde subiiciemus.

Couarru. lib. 3. varia. Resol. c. 2. nu. 7. ita distinguit vt si inspecta qualitate & bonis debitoris, nullum imminet periculum fideiussori, nec vendi nec pretio æstimari illa fideiussio possit, ita vt aliquid tunc accipere esset fraudulenta & vsuraria venditio: quia venderetur res, quæ nullum habet pretium. Probat hæc pars: Talis obligatio ex eo est vendibilis, quia per illam exponit se fideiussor alicui periculo vel damno, ergo si inspecta qualitate & bonis debitoris nullum sit periculum, tunc illa nec pretio æstimabilis est, nec vendibilis, & ex consequenti non potest fideiussor pretiū aliquod vel mutuum exigere ab eo, pro quo ita fidem suam iubet, esset enim exigere, ab illo pretium rei, quæ nullum habet pretium. Quod si inspecta qualitate bonis debitoris fideiussor exponat se reuera periculo soluendi debita illius, posse tunc pro illa fideiussione pretium aliquod exigere, vel mutuum: quia cum obligatio & periculum cui tunc se ipsum fideiussor subiicit, pretio æstimari possit, nulla est vsura aut iniquitas, pretium quod prudentum iudicio illi obligationi & periculo deberi censeretur, pro illa exigere, vel loco pretij mutuum alicuius pecuniæ per aliquod tempus.

Communis vero sententia & recepta
X 2 inter

inter discipulos D. Thom. est, quam habet hic Caiet. in solu. 4. Fideiussorem accipere posse, pro obligatione illa civili quam includit fideiussio aliquod pretiū, vel exigere aliquod mutuum. Quia obligat se ad soluenda debita illius pro quo fidem suam iubet illo non solvente, quæ obligatio cū maximis incommodis experientia teste exponat frequenter fideiussorem; ex consequenti est pretio æstimabilis.

Quæ sententia tenenda est vt verior. Et confirmatur. Quando non accipitur aliquid pro mutuo, sed pro re pretio æstimabili non est vsura, fideiussor nō accipit pretium, nec obligat debitorem ad mutuū sibi conferendum, ratione aut vi alicuius mutui, sed ratione rei pretio æstimabilis: ergo Probat. Minor: fideiussor non mutuatur pecuniam debitori qua ipse soluat, & quam deinde restituat ipsi fideiussori, quamuis enim adueniente casu quo fideiussor soluat pro debitore, maneat illi actio ad repetendum à debitore quod soluit, attamen per fideiussionem illam non mutuatur, sed obligat tantum se ipsum ad soluendum pro debitore, siue ille ipsi restituat siue non: hæc autē obligatio est pretio æstimabilis, ergo fideiussor non exigat pretium vel mutuum ex vi alicuius mutui, sed pro re pretio æstimabili. Et confirmatur. Quando fideiussor postulat pretium vel mutuum pro hac obligatione, vendit reuera obligationem illam debitori, & interuenit contractus emptio-nis & venditionis, in quo accipitur iustum & honestum pretium pro obligatione pretio æstimabili, contractus autem in quo accipitur iustum pretium pro re pretio æstimabili non est vsurarius, sed iustus, & licitus: ergo exigens pretium vel mutuū pro fideiusione, & obligatione quam per illam sibi imponit, nullā committit vsuram, vel iniquitatem.

Secundo potest (quod omnes concedunt, & Molineus ipse loc cit. q. 34. num. 257.) fideiussor à creditore cui se obligauit soluere, non solvente principali debitore, potest (inquam) pretio dato emere remissionem illius fideiussionis, & illam redimere, & creditor ipse potest quoque pretiū illud pro illa remissione accipere: at quidquid pretii redimi potest, pretio similiter æstimabile est, & vendibile, cuiusque vendatur.

Eandem sententiam habent Angelus verbo Fideiussor. num. 25. Syluester Fideiussio. §. ultimo. Soto art. 2. q. 1. lib. 6. de Iust. Nauar. in commen. de cambiis.

nu. 7. Vbi obseruant & optime, vt nulla interueniat fraus inter fideiussorem & venditorem. (V. g.) Paratus est Petrus vendere, mutuare, vel locare Ianni aliquid sine fideiussore, conuenio Ego Petrum, & obtineo ab illo ne vendat, mutuet, vel locet Ianni nisi me obtulerit in fideiussorem, vt ille hac necessitate compulsus reddat mihi pretium aliquod vel mutuum pro illa fideiusione: cū in hoc casu existant dolus & fraus, quæ nemini debent patrocinari, non possunt ab eo aliquod pretiū accipere, quia fraudulenter illud accipere, & iniquè. Similiter indiget Petrus aliquo mutuo: Do ego secreto Ianni, pecunias quas mutuet Petro, hac conditione, vt offerat me in fideiussorem, quo Ioannes necessitate sua adductus emat a me sub aliquo pretio illā fideiussionem: hic contractus fraudulētus etiam est, & iniquus, & in quo nullum pretiū accipi potest. Seclusa tamen omni fraude licet hanc obligationem pretio honesto vendere.

Sed contra nostram sententiam obiicit Molineus: Qui mutuatur non potest accipere pretium pro mutuo: sed fideiussor ad nihil aliud se obligat quam ad mutandum: ergo neque potest accipere pretiū pro fideiusione. Probat. Minor: qui fidem iubet, aut soluit pro principali, aut non: si non soluat, nihil præstat illi, si soluat, cū id quod soluit alter teneatur restituere in æquivalenti, idem omnino est quod mutuare ei illam pecuniam.

Secundo; minus officij præstat fideiussor debitori, quam præstat mutuans suo mutuatorio; sed mutuans nihil potest pretij accipere pro mutuo: ergo neque ille pro fideiusione. Maior patet: quia mutuans confert mutuatorio actu & de præsentī pecuniam, qua se ipsum priuat, fideiussor vero tantum confert verba, & suam fidem.

Ad Primum horū Resp. vt quemadmodum ille qui mutuatur ratione mutui, nihil potest accipere a mutuatorio, at si obliget se ad mutuandū ex pacto, pro illa obligatione civili potest accipere aliquid, quia illa obligatio est pretio æstimabilis, cum per illam exponat se alicui dāno; ita quoque fideiussor si soluat pro principali nō potest aliquid accipere pro illa solutione: quia illa virtute quædam mutuatō est, potest tamen pro obligatione illa, qua deuinxit se ad soluendum, cum per illam exponat se ad soluendum pro eo a quo forsitan non recipiet, vt passim accidit. Vnde vt dicitur

hic obseruat Magister Soto & in primo argum. quo probamus sententiam Caiet. diximus, fideiussio non est mutuū, nec species mutui, sed vere obligatio soluendi pro alio, quæ experientia teste periculossima est.

Ad Secundum dico, maius beneficium præstare quandoque mutuante, quandoque vero fideiussorem, & similiter maiori periculo se exponere quandoque obligantem se ad mutuandum, quandoque vero fideiussorem, quæ ex circumstantiis personæ & quantitatis bonorum prudenter inspicienda sunt, & pro ratione periculi & dāni imminenti statuenda sunt in his prudenter pretia.

Ad illud vero quod habet Couarru. aliquando in fideiusione nullum esse periculum. Dico in his loqui nos moraliter, & secundum ea quæ experientia teste communiter accidunt, videmus autem cum diuitiæ & bona temporalia potentissimorum hominum tot mutuationibus subiaceant, semper in fideiusione esse periculum, aut post aliquod tempus viuente ipso fideiussore, aut post longa tempora viuentibus hæreditibus. Quod si res adeo secunda esset, & libera ab omni periculo, vt nulla ratione aliquod immineret neque in longissima tempora, tunc profecto non esset pretio æstimabilis talis fideiussio, Sed hic euentus (vt dicunt) casus Metaphysicus est, cum nulla sint bona adeo secunda, quæ non sint reuera bona fortuna, id est fortunæ & alicui exposita. Secundo, quia quando tanta est securitas, vt nullū sit periculum, tunc non postulantur fideiussores, imo iniquè ex-
atio

Controuerfia. V.

AN PER MUTVVM LICEAT

obligare mutuatarium ad aliquas operas, in solo pretio illi exhibito, vel ad aliquid præstandum in utilitatem mutuantis, sine vilo dāno ipsius mutuatarij.

Quæstio satis ex dictis mutuante non posse à mutuatorio aliquam obligationem exigere præter æstimabilem vi mutui, & interueniente pacto, sunt tamen (vt antea admonebamus) multi casus, quos & hominū cupiditas & varia DD. opiniones difficiles reddiderunt, quos hic recensent Caiet. & Soto, quos oportet nunc examinemus: Huiusmo-

di vero sunt. Liceat ne domino vineæ mutuate agricolæ, obligando illum ad colendā suam vineam, sicut laboraturus est in alia, reddito ipsi iusto pretio. Similiter liceat ne mutuare alicui ea lege & pacto, vt teneatur ducere triticum ad molas mutuantis, vel panem coquendum ad fornacem ipsius, aut emere merces ex ipsius officina, supposito hunc mutuatarium idem omnino commodum recepturum in molis, vel fornace, aut officina sibi mutuantis, quod ab aliis poterat recipere, nec mutuante maius pretium ab eo accepturum, quam quod ab aliis reciperetur, nec minori labore, aut expensis illa ducenda esse ad molas, vel fornacem cuiusuis alterius: sed omnia esse paria.

His ita constitutis. D. Anto. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 10. vbi refert supplementum ex Rosella Angelus verbo vsura cap. 1. num. 5. vbi refert in eādē sententiam Grego. Ariminen. in quæstio. de Monte. Et sententiam Calderini in cap. fina. De vsuris. Ioā. Andre. in Mercuria. super Regn. Pccatum & Laurent. de Rodo. Florent. 2. p. contractuum, interpretatur quando mutuararij grauantur propter mutuum, vel nō bene illis satisfiat à mutuante. Adria. in materia de Restitut. fol. 57. col. 3. vbi agit de vsura. §. Iuxta prædicta disquirendum est, volunt licitum esse mutuum istud, & contractum siue pactum, modo seruentur in eo omnes illæ conditiones hic positæ. Quod ita probant. Vsura tantum committitur, quando vel mutuans aliquid recipit lucrum ex mutuo, vel mutuatarius aliquid damnum; at vbi dominus vineæ mutuatur agricolæ sub illa conditione, ipse nihil recipit lucri, quia si mutuatur 100. eadem 100. est tantum recepturus: agricola similiter nihil recipit dāni, cum in vinea mutuantis non sit laboraturus pro mutuo, sed pro iusto pretio, & eodem omnino, quod a quouis alio recepisset, nec maiorem laborem passurus in illa vinea, quam in vinea cuiusuis alterius; ergo in hoc casu nulla est vsura.

Secundo possum conducere agricolā ad laborandum in agro meo tempore messis, & mercedem tunc illi soluendam anticipare, qua ipsi reddita maneat iam deuinctus ad metendas segetes meas; ergo possum similiter mutuare illi, cum pacto vt teneatur laborare iusto pretio in vinea mea. Antecedens ab omnibus recipitur, & cōmuni vtu omnium nationum constat; consequentiam vero probo, quia idem est mutuare agrico-

la sub conditione, vt teneatur laborare iusto pretio in mea vinea, quod anticipata solutione illum conducere. Quod si agricolae mutuare possum, cum pacto, vt teneatur in mea vinea, vel agro laborare, potero similiter mutuare alicui sub ea conditione, vt teneatur triticum suum ad meas molas deferre, vel ex mea officina merces quibus indigerit emere.

Vnde fatentur hi DD. casu quo iste agricola minus lucraretur stipendij apud hunc mutuante[m], quam apud alios, vel maiori labori se exponeret, vel mutuarius maiori labore vel expensis indigeret ad ducendum triticum ad molas mutuantis, quam ad molas alterius, &c. esse quidem usuram, quando vero omnia paria sunt, tam cum illo mutuante, quam cum aliis quibusuis, vt constituimus, nullam esse usuram.

Oppositum docent Caiet. hic & in summa verbo usura: §. 2. Medina q. 4. de usura, Gabri. in 4. Dist. 15. q. 11. art. 3. dubio 1. Soto lib. 6. de iustit. q. 1. art. 2. Nauar. in Manu. c. 17. num. 220. cum Panormit. in Cap. Fina. De usuris. Calderin. Ioan. Andrea & alii paulo ante citati ab Angelo. Assertur quoque a multis Syluester in eadem sententiam, sed ille vt in fine huius controuersie dicemus partim cum his conuenit, partim vero ab illis disidet. Hi ergo DD. & omnes fere recentiores Thomistae hoc genus mutui, eo ipso, quo interuenit talis obligatio ex pacto, iudicant esse usurarium. Probantque. Quando per mutuum recipit mutuans aliquid pretio aestimabile ultra sortem vi mutui, & ex pacto, usura est. In hoc casu, etsi mutuans 100. non sit receptor nisi 100. & mutuarius pro suo labore sit receptor suum iustum stipendium, & idem omnino quod a quocumque alio, nihilominus, recipit mutuans ultra sortem illam obligationem, quae pretio aestimabilis est: ergo est usura. Minor huius argum. scilicet obligationem istam pretio aestimabilem esse, quamuis iam constet ex supra dictis, probatur rursus apertissime. Obligatio civilis ex duplici capite est pretio aestimabilis, vel quia per eam, qui se obligat, priuatur aliqua libertate, vel quia exponit se alicui periculo, & damno: Etenim cum libertas pretio aestimabilis sit, quodcumque etiam periculum alicuius damni temporalis pretio aestimari possit, efficitur, vt obligatio omnis per quam aliquis vel sua libertate priuatur, vel alicui damno se exponit, sit quoque pretio aestimabilis. Sed in hoc casu agricola obligans se, etiam si cum omnibus

illis conditionibus quas, initio constituimus cum Adriano, priuatur sua libertate, & exponit se consequenter huic damno, vt non possit toto illo intermedio tempore suas operas, & labores locare alteri, qui forsan occurreret illi; sub maiori stipendio ipsum conducens, ergo haec obligatio pretio aestimabilis est, & ita deducere illam in pactum est usura.

Hoc argumento constat verissimam esse hanc sententiam Caiet. Et eodem diluitur primum illud argumentum Adriani, per tale enim mutuum recipit mutuarius damnum pretio aestimabile: cum priuatur sua libertate, & facultate percipiendi forsan ab alio maius stipendium. Idem dicendum est de aliis casibus propositis cum in illis omnibus mutuarius priuatur sua libertate, quae pretio aestimabilis est.

Vbi, vt optime obseruat Caiet. in summa, duo hic consideranda sunt: Alterum est, hunc ducere suum triticum ad molas alterius, & ex hac parte dominus illarum molarum recte potest accipere ab illo mutuuario id quod accipit ab aliis, Alterum vero est, mutuum quod dominus molarum praestat, & ex hac parte, id est ratione huius mutui nihil potest accipere ab illo pretio aestimabile, & cum illa obligatio ducendi triticum ad molas mutuantis sit pretio aestimabilis, mutuari ducendo illam in pactum est usura. Quod si mutuans ita conueniret cum mutuuario, do tibi 100. ex quibus non restitues nisi 90. hac lege, vt tenearis ducere tuum triticum ad meas molas, volo enim illa 10. tibi tribuere in pretium huius obligationis, tunc non esset usura, cum illa obligatio sit pretio aestimabilis, & vendibilis. Poterit quidem esse iniqua venditio ex defectu iusti pretij, & aequivalentis, quod arbitrio prudentium relinquendum est, vitium tamen usurae ibi non interuenit, cum iam non recipiatur obligatio illa ex mutuo, sed ratione illius pretij.

Secundum argum. postulat explicemus.

LICEAT NE OPERAS, ET

labores agricola, vel mercenarij, anticipata solutione conducere.

seruemus, huiusmodi contractus mutuandis pecuniis agricolae cum pacto, vt teneatur colere fundum meum, bifariam constitui posse, aut sub ratione mutui, aut sub ratione conductionis, & locationis. Sub ratione quidem mutui, quando mutuans receptorus est seorsum pecuniam quam dedit, redditurusque deinde illi agricolae

colae quando actu in vinea ipsius laborabit alius pecuniis suum stipendium, & mercedem: Sub ratione vero locationis & conductionis, quando is qui pecuniam dedit, non est illum receptorus, sed conueniunt inter se dominus fundi & agricola de operibus, & stipendio iusto, conferturque illi a principio pecunia illa, vt stipendium, & solutio anticipata laborum ad quos iam illum conduxit. Priori modo nempe vi mutui, iam constat satis non posse mutuatarium obligari, Posteriori vero modo, nempe via locationis, ita vt pecuniam illam non accipiat tanquam mutuam, sed tanquam sibi datam in stipendium laboris futuri, controuersum est an liceat.

Soto loco citato arbitratur in hoc etiam contractu esse occultam usuram. Ratio eius est. Anticipata solutio ex D. Thom. in hoc art. est quaedam mutuatatio pecuniae exsoluenda, & restituenda mutuanti per operas istius agricolae, ergo in hac mutuatatione sub nomine anticipatae solutionis interuenit pactum, & obligatio, qua se ipsum deuincit agricola iste ad operandum in vinea huius mutuantis, vbi autem interuenit obligatio civilis, & ex pacto in mutuo est usura; Ergo & in hoc casu.

Recentiores Thomistae in hac parte distinguunt eadem ratione, qua dicemus distinguendum esse, quando agemus de emptione alicuius mercis anticipata solutione. Vt qui confert pecuniam illi agricolae, vel conferat illam in stipendium operarum, vt illum habeat certum, non tamen designato certo pretio, sed eo quod tempore messis, & quando actu laborabit, reddetur communiter similiter laborantibus, aut designato illi vna cum collatione illius pecuniae certo pretio, sed minori quam sit iustum pretium, quod operae ille, eo tempore quo praestantur, solent valere.

Si quidem pecunia detur illi (licet via conductionis) hoc secundo modo, est contractus iniquus, quia vt videbimus & docet hic D. Tho. ratione pecuniae vel solutionis anticipatae, non licet minuere de iusto pretio: qui enim sic minueret perinde se haberet, ac si id quod minuit, exigeret in pretium & lucrum pecuniae, quam alteri mutuo contulit, quod est quoddam genus usurae.

Priori vero modo anticipare solutionem operarum illius agricolae, reddito illi eo pretio quod aliis similiter operantibus suo tempore reddetur, nullo modo iudicant esse usuram. Probant. Usura est pretium rei mutuatae, sed in hoc casu, qui dat illam pecuniam

rustico, non recipit illas operas rustici, neque illam obligationem pro usu pecuniae, neque pro pecunia tanquam mutuata, sed pecuniam illam confert, vt pretium illarum operarum, & illius obligationis, quae pecunia vendi, & aestimari possunt: ergo ibi non est usura.

Secundo, licet conducere famulum obligando illum, vt seruiat mihi iusto pretio per annum, simulque licet a principio anni exhibere illi suum stipendium & mercedem, in quo nulla est usura: ergo possum similiter conducere colonum, qui anno sequenti colat agrum meum iusto pretio, & a principio reddere illi suam mercedem sine vlla usura. Et confirmatur, iste agricola potest ex nunc conducere iusto pretio operas, quas exercebit in aestate, & ego simul possum illas admittere promisso illi iusto pretio, hic autem contractus non vitatur, propterea quod pretium ipsi soluendum quando actu fuerit operatus, nunc ipsi reddenda: ergo licet dare illi pecuniam ista via locationis. Maior certa est, & iure omnium gentium recepta, aliter innumera commercia, imo fere omnia quae inter dominos & famulos omnium DD. consensu probata, passim exercentur, condemnaremus. Minor vero probatur: Quia si hic contractus vitaretur per anticipatam solutionem, id certe esset, vel quia ratione istius anticipatae solutionis minueretur illi iustum pretium, vel quia iste exponeretur alicui damno: at neutrum horum accidit, cum statuamus illum locari iusto pretio, & libere se ipsum conducere.

Denique in hoc contractu seruetur aequalitas ex utraque parte, quia sicut mutuatarius accipiens pecuniam illam obligat se ipsum ad laborandum iusta mercede, ita conferens illam obligat quoque se ipsum ad non repetendam amplius illam, nec recipendam alia via, quam per operas illius agricolae.

Ad argum. Mag. Soto dico, in hoc contractu non esse mutuum, sed veram locationem mercenarij anticipata solutione, in qua nulla existit usura, quia nec detrahitur quicquam a iusto pretio, neque accipitur quicquam ratione illius pecuniae.

Ex his perspicua iam est solutio illius secundi argum.

Differunt enim plurimum conducere agricolam vel mercenarium anticipata solutione, vel mutuare alteri pecuniam cum pacto, vt teneatur ad meas molas triticum suum deferre, nam prior ille emit operas alterius iusto pretio, ab eo, qui potest illas vendere quocumque

tēpore, & quotiescunque ipsi libuerit sine vlla fraude, vel dolo, posterior vero nullas operas cōducit vel emittit, quin potius per illud mutuū obligat accipientem ad emendas suas operas, vel merces, vbi nullo modo intelligi potest interuenire ibi contractum locationis, aut anticipatā solutionis, sed esse meram vsuram. Primo, quia in hoc posteriori contractu, cum dans pecuniam eandem sit accepturus est vere mutuū, quod non est in conducēte agricolā. Secundo in hoc contractu dans pecuniam nō emittit operas accipientis illam, quin potius cogit & obligat accipientem pecuniam vti illius mutui, vt teneatur emere operas ipsius mutuantis, quod non est conducere mutuū, sed obligare illum vti mutui.

Ex his facile quoque erit explicare, an recte fiat quod est in vsu apud aliquos agricolas. Habet Petrus agrum conducendum, mutuaturque agricolae pecuniam hac lege, vt conducat agrum ipsius, nihil aliud ab illo exigens, quam vt restituat deinde ipsi suam pecuniam, & iustum pretiū agri. Dubium est, sit ne hic contractus licitus, an vsurarius?

Sed solutio patet ex dictis. Etenim si ratio ne illius mutui compellatur agricola conducere agrum illum, carius quam valeat aperte est vsura, cum recipiatur ille excessus pretij tanquam lucrum mutui. Carius (inquam) vel simpliciter, quia arbitrio prudentum, & vsu precedentium conductorū non tantum valeat, vel carius ratione defectus & penuriae conductorum, quia vt quaest. praeced. diximus paucitas emptorum & similiter conductorum minuit pretia rerum, & mercium. Similiter, etiam si non compellatur conducere illum carius, sed iusto pretio, si tamen compellatur ex pacto illum conducere ratione mutui, vsura quoque est, cum illa obligatio ducta in pactum sit pretio aestimabilis, & recipiatur vltra fortem. Priuatur enim hac via mutuarius libertate conducendi agrum alterius, & forsan viliiori pretio. Vnde quādo haec duo iunguntur, & obligatio conducendi agrum mutuantis, & maius pretium, committitur duplex iniquitas: altera ratione iniusti pretij: altera vsurae. Quādo vero non excedit à iusto pretio, committitur ad minus vsura ratione illius obligationis exactae ex mutuo.

Potest autem hic contractus licite fieri his tribus modis. Primo, si seruato iusto pretio nulla interuenit obligatio vel pactū, sed reuera dominus agri, cum multi se offe-

rant illius conductores, huic, inter illos qui sese offerunt, quem videt maiori utilitate sua illum conducere, ex benevolentia inquam ducitur illo beneficio, mutuatur illi pecuniam, vel vicissim mutuarius, videns beneficium quod illi praestat Dominus agri mutuando, cum potuisset alterius agrum conducere, vult hunc & non alium ex benevolentia quoque & gratitudine cōducere. Secundo si obligatio sit reciproca, ita vt dicat mutuarius, ego conducam tuū agrum iusto pretio, sed ita vt tenearis quoque tu mutuare mihi pecuniam, vel tuos boues, aut quid simile: quia tunc pretium quod accipit dominus agri à mutuario non est ratione mutui, sed ratione agri, & pecunia quam accipit mutuarius à domino agri non est pro locatione agri, sed pro simili reddenda, & obligatio vnius pro obligatione alterius, imo tunc non est proprie mutuū sed acceptatio pacti, & negotiationis quā alter obtulit. Tertio, potest etiam obligari mutuarius ad conducendum agrum mutuantis sine mutua & reciproca obligatione alterius, si mutuans ratione illius obligationis minuat de iusto pretio agri: tunc enim obligationem illam non recipit mutuans ratione mutui, sed ratione illius diminutionis iusti pretij, quae diminutio non minus est pretio aestimabilis quam illa obligatio. Videmus nunc.

Contrauersa. VI.

LICEAT NE ITA MUTVARE,

vt teneatur mutuarius recipere mutuū illud, vel partem illius in mercibus.

Accidit frequentē indigētem pecunia postulare illam mutuo a mercatore aliquo varias merces habente, qui, si postulerent ab eo 100. ea tantum lege vult illa mutuare, vt accipiat mutuarius 50. in pecunia numerata, & 50. in mercibus, vel forsan totam sortem nempe 100. in mercibus, quibus alter non indiget. Qui contractus duobus modis exerceri potest, vel sub ratione mutui, obligando mutuariū ad recipiendas illas merces in valore pecuniae, quam ab ipso mutuo exigit, aut sub ratione venditionis: vt si dicat mercator (sicut solēt) non possum meam pecuniam tibi mutuare, quia vtor illa ad mea negotia & lucra, vendam tamen tibi merces valentes 100. quibus tibi subuenias.

Sic

Sit prima conclusio. *Hic contractus sub ratione mutui, obligando mutuarium vt pecuniam quam postulat, accipiat in mercibus, iniquus est vsurarius.*

Patet ex variis damnis, quae in eo, mutuarius inferuntur. Imprimis vt ait Caiet. Hic mutuarius compellitur emere propter mutuū, quae obligatio est manifesta vsura: Secundo cum accipiat merces quibus non indiget, sed pecunia, compellitur illas statim vendere multo vilius, quam acceperit. Tertio vt ait Soto, communiter mercatores hic carius multo vendunt, quam res valeant, confictis quibusdam rationibus & titulis. (V. g.) titulo expectatae solutionis, & lucri cessantis, cum ibi reuera, vt dicimus non sit lucrum cessans. Secundo titulo abundantiae emptorū, & penuriae mercium, nam vel eo solo quod miser ille mutuarius accedit ad ipsos, fingunt abundare iam emptores, & deficere merces, cum ille nihil minus instituat quam recipere merces.

Poterit autē hic contractus recte fieri, si mutuans seruato iusto pretio illarum mercium, bona fide, & citra omnem fraudem vsurariam dicat mutuario. Postulas à me 100. in pecunia, mutuabo quidem tibi 50. in pecunia, alia vero 50. si vis in mercibus, dabo illas etiam tibi, sint minus dimitte, liberum tibi est, accipere solum illa 50. in pecunia. Hic contractus non est vsurarius, quia in eo mutuans nihil accipit pro mutuo, nec obligat alium ad aliquid ratione mutui, sed 50. illa quae mutuatur in pecunia, vult sibi restitui, quod est iustum; alia vero 50. quae offert in mercibus, in libera optione mutuarij relinquit, ita vt sub iusto pretio libere illas accipiat, vel dimittat.

Secunda conclusio. *Contractus hic secundo modo celebratus, sub forma venditionis, & seruato iusto pretio, nullam habet iniquitatem, vel vsuram.*

Probat. Contractus hic emptio reuera est & venditio illarum mercium, in qua nec expresse nec tacite interuenit mutuū, cum mercator (vt supponimus) aperte dicat, ego nolo mutuare pecuniam accipe tamen si tibi illud libet merces æquivalentes, quibus tibi subuenias: seruatur quoque in eo iustum pretium, vt constituimus; ergo in eo nulla est vsura.

Secundo, si peterem ab amico mutuū, ille vero bona fide cum nullam habeat pecuniam, venderet mihi merces, quibus mihi subueniam, esset contractus licitus, ergo similiter quando mercator non vult mutua-

re, sed tradere solum merces suas seruato iusto pretio, si alter libere voluerit eas emere, ac ita recipere, contractus est licitus. Probo consequentiam, quia ad rationem iustitiae vel iniustitiae parum facit mutuantem esse amicū, vel mercatorem, habere pecunias, vel non habere.

Tertio, si à principio iste mutuarius nō postulasset mutuū, sed accepisset tantum vt emptor, postulans merces illas sibi vendi expectata solutione, instituens eandem cito vendere, mercator huic vendens iusto pretio, nec illud augens ob expectatam solutionem à nemine condemnaretur: ergo similiter dicendum est, quando à principio mutuū postulauerit, mercator vero dicat se nolle mutuare, sed vendere tantum, si ei placuerit emere. Patet consequentia: quia ad iustitiam, vel iniustitiam in contractu emptionis, vel venditionis tantum exigitur, vt q. 77. art. 1. vidimus, vt pretium sit iustum, & res quae venditur sana & integra: parumque aut nihil potius refert, petierit ne emptor ille prius mutuū, vel non petierit. Eandem conclusionem & sententiā habuit Salmanticae eruditissimus ille P. Ioannes à Peña.

Sed dices forsan huiusmodi contractum iniustum esse, quia in eo emptor iste eandem merces sit statim multo vilius venditurus, nouitque illud mercator, qui prius vendidit. Hoc tamen incommendū non reddit contractum illum iniquum, vel iniustum; quia licet peccauerit forsan mercator iste contra charitatem, cum potuerit mutuare illi fratri, & liberare eum à damno, quod patietur vendendo vilius, quae prius carius emerat, contractus tamen ille non est iniquus, vel vsurarius.

Addo praeterea, posse citra omnem iniustitiam mercatoris emptorem illum vilius vendere, quam prius emerit. Primo, quia potuit emere pretio rigido, & deinde vendere pretio infimo, intra latitudinem iusti pretij, quae pretia, vt constat, omnia sunt iusta. Secundo ex modo vendendi, qui vt diximus variat pretia, in hoc enim casu cum mercator rogatus ab emptore vendiderit, potuit carius vendere quam emptor ille, qui deinde rogat alios emptores, vt illius regulae. *Merces vtronea vilescunt.* Sed in his omnibus desideratur maximē diuinus timor, ne mercator iste, quia rogatus vendit, excedat iustum pretium vel titulo lucri cessantis, vel titulo expectatae solutionis, vel titulo penuriae quae in recuperando illo debito sese

X § possunt

possunt offerre: sed vendat bona fide iuxta pretium fori.

Ex his perspicuum est, Imprimis, quid sentiendum sit de quibusdā ditissimis mercatoribus, à quibus Reges grauisimis bellorum expensis compulsi mutatas pecunias postulare solent, ipsi vero asserentes se tantam pecuniarum copiam non habere in promptu, quanta ad sumptus belli saepe exigitur, conueniant cū ipsis Regibus, vt mutuū quod postulant, in mercibus quas apud se habent accipiant, quibus vel diuenditis vel eisdem militibus traditis stipendia illis debita persoluant. De huiusmodi genere mutui dubitatū est, D. Nauarro & multis aliis illum probantibus, aliis vero illum damnantibus.

Circa quod tamen tria ex dictis affirmanda sunt. Primum est, Mercatores istos si quidem aperte expriment se merces illas Regi tradere, non sub contractu mutui, sed sub contractu uenditionis, nullam iniquitatem committere, modo sanas & iusto pretio illas tradant: Constat hoc satis ex dictis. Secundū est, Si vero tradant illas sub ratione mutui, quomodo, si diligenter hic contractus consideretur, reuera illas tradunt, iniquus est & usurarius. Quia in eo sub intuitu mutui multae iniquitates inuoluuntur. Nam imprimis liberant se ipsos à cura vendendi merces illas, & illi oneri ac curae subiiciunt Regem & illius ministros. Secundo, quia tradunt illas Regi in magna copia, eodem pretio quo aliis minutim & diuisim traditas venderent, cum omnes fere merces minutim venditae maiori pretio vendi soleant, quam conuincim & in magna copia traditae. Tertio, quia cum Rex sub eodem pretio illas militibus tradat, quo ipse à mercatoribus accepit, milites vero vt sibi pecuniā cōparent easdem vilis vendant, redūdat iniquitas illa mercatorum in magnū militum detrimentum; quae omnia contractū istum arguunt profecto apertissimae iniquitatis. Tertio dico, Mercatores qui alicui Principi vel Reip. obligant se ipsos ad mutuandas pecunias, vel merces quibus indigerint, quotiescunque illas postulant, posse pro illa obligatione tuta conscientia pretiam aliquod accipere, quod pro ratione illius obligationis, & periculi, cui per illam se exponit, prudentum & peritorum arbitrio iustum sit, & vtrique parti accommodatum. Res est perspicua, quia obligatio illa, sicut & fideiussio pretio aestimabilis est, quidquid autem pretio aestimabile est, pretio

similiter iusto vendi potest.

Perspicuum etiam est quae docet Syluester verbo Usura. primo q. 7. & 8. coercitio ne aliqua ex parte egere. Habet enim mutuante cum pacto illo, vt teneatur mutuarius ad molas, vel fornacē, aut officinam ipsius accedere, usuram quidem esse iuxta doctrinam D. Tho. Minime vero si dominus agri mutuet colono, ea lege, vt teneatur colonus ille sub iusto pretio, & mercede in agro illius laborare. Rationemque reddit, quia mutuatio haec cum tali pacto & obligatione non fit (inquit) ad recipiendum lucrum; sed ad vitandum damnum, id est defectum culturae. Nam prius illud quod ex D. Tho. colligit verissimum est. Posterius vero quod ait de colono falsum, Constat enim ex praesenti cont. nulla ratione licere cum tali obligatione colono mutuare, quia cū obligatio illa, vt diximus, pretio aestimabilis sit, reciperet dominus illius fundi aliquid pretio aestimabile ultra fortē. Nec ratio ipsius villam habet vim: Etenim cum vitare damnum lucrum quoddam sit, idem est mutuare colono ad vitandum proprium damnum, quod mutuare illi ad recipiendum aliquod lucrum ex tali mutuo.

Ex traditis in hac controuersia aditus patet ad explicandas alias duas illi omnino similes. Quarum prior est.

LICEAT NE MUTUARE

sub ea conditione, vt teneatur mutuarius restituere pecuniam mutuo acceptam in mercibus.

Esposito ex dictis est in promptu. Distinguendum necessario esse, sicut distinximus de mutuante pecuniam alicui mercenario, vel agricolae: ita vt qui pecuniā alteri exhibet vel conferat eam sub ratione mutui, vel sub ratione anticipatae solutionis illarum mercium, quas postulat sibi a mutuuario exhiberi, quod facile intelligitur ex qualitate & statu mutuuarij. Nam si mutuarius ille solitus sit merces illas paratas habere, & venales cuiusque volenti illas emere, collatio illa pecuniā etsi sub nomine mutui postulata sit, reuera mutuatio non est, sed emptio & solutio illarum mercium. Quod si mutuarius ille non habeat tales merces, nec solitus sit illas vendere, sed tempore restitutionis mutui illas aliunde quaesituras sit, collatio illa pecuniā a mutuante non fuit emptio aliqua cum anticipata solutione illarum

illarum mercium, sed reuera mutuum.

Quo posito dico primo. Si mutuans alteri pecuniam, conferat illam sub ratione reuera mutui, iniquum esse; & usurarium mutuare illi cū tali pacto, vt teneatur mutuum illud restituere in mercibus: Patet ex dictis, Mutuare cum pacto, ex quo sequitur mutuuario obligatio aliqua ciuilis, & pretio aestimabilis, usura est, haec autē obligatio vt teneatur mutuarius restituere pecuniam acceptam in mercibus, quas non habet paratas, nec solitus est vendere, sed est aliunde illas quaesiturus, est illi onerosa, & graua men pretio aestimabile, ergo usura.

Dico 2. mutuante alteri pecuniam nō sub ratione mutui, sed reuera sub ratione emptiois, & anticipatae solutionis illarum mercium, modo seruetur in tali contractu iustū pretiū, nullā committere usurā, vel iniquitatem, imo conferre beneficium indigentī illa pecuniā. Probatū. Hic contractus, etsi postulans pecuniā vsus sit nomine mutui, reuera tamen a parte rei est emptio illarum mercium cum anticipata solutione, emptio autē cum anticipata solutione, in qua seruetur omnino iustum rei pretium, nullā habet iniquitatem, vt videbimus inferius in Controuersia de emptione lanarum cum anticipata solutione, ergo hic contractus nullam habet iniquitatem vel usuram. Et conf. quia in contractibus, vt de illorū iustitia, & aequitate feratur iudicium, nō tam habenda est ratio nominum, quae illis quandoque ex errore a contrahentibus imponuntur, quam propriae naturae illorum, hic autē contractus, in quo exhibens pecuniam confert reuera illam tamquam pretium mercis a se recipiendae, etsi dominus illarum mercium vsus sit nomine mutui, & sub tali nomine pecuniam postulauerit, reuera tamen emptio est. Cum ergo seruetur in ea iustum pretium, quod exigitur ad iustā emptionē, nulla existit in eo iniquitas vel usura.

Dices, cum ex D. Thom. vt initio huius artic. admonuimus, anticipata solutio sit quoddam genus mutui tacitum & implicitum, in quo mutuans obligat mutuarium ad reddendum sibi mutuum, in illa merce, pro qua solutio illa anticipata fit, consequenter recipiens illam anticipatam solutionem obligatur reuera ad duo ex mutuo; primo ad restituendū equale forti, & secundo ad restituendum illud in mercibus, quae obligatio secunda pretio aestimabilis est, & accidit forti, erit ergo usura.

Respondeo, Quando propter anticipa-

tam solutionem minuitur de iusto pretio mercis, tunc reuera esse quoddam mutuum implicitum cum lucro, vt recte considerauit D. Tho. & in controu. illa abūde explicabimus; at quando conferens pecuniam admonet, & explicat aperte se nolle mutuare, sed emere tantum has vel illas merces eo tempore, & eodē pretio iusto, quo easdē aliis solitus est vendere, & actu vendit, si ipsi ita placuerit, & sub ea conditione pecuniam suam illi exhibet in pretium illarum mercium, quod proprie est anticipare solutionem in utilitatē illius venditoris, hoc reuera non est mutuum, ex quo pecuniam illam conferens aliquid recipiat lucri, sed emptio tantum cū anticipata solutione, quam licite ac iuste fieri posse seruato iusto pretio certissimum est: fitque passim à viris timoratis volentibus parare annonam domui, & familiae suae, exhibentibus pecuniam anticipatam in pretium frumenti recipiendum ab ipsis tempore messis, eo pretio quod tali tempore censebitur iustum.

Dixi, conferentem pecunias exprimere aperte recipienti illas, se nolle mutuare, sed emere solum merces quas aliis venditurus est, & eodem pretio iusto quo aliis. Primo quia exigit illud contractus venditionis, vt venditor intelligat, pecuniam quam accipit pretium esse non mutuum. Secundo ne venditor falso credat ratione mutui obligationem illam sibi esse impositam restituendi mutuum in mercibus, & mutuante, qui verē emptor fuit & non mutuans, iudicet usurarium.

Altera quaestio, occasione eorum quae in hac controuersia dicta sunt explicanda, est.

Controuersia. VI.

SITNE IUSTVS CONTRA-

ctus, in quo rem carius venditam ad creditum idem mercator, vel alius vilis statim emit in pecunia numerata: qui contractus dicitur apud nos Mohatra vel Barata.

Accidit, & frequentius certe quā oporteret, vt indigens pecunia quo vitet cambia, vel alios contractus quos sibi noxios iudicat, accedat ad mercatoris officinam, postuletque ab eo merces aliquas ad creditum, vt eisdem in numerato statim venditis facilius & breuius habeat pecuniam, quam desiderat.

Quem contractum hominum iniquitas parte

& avaritia variis modis fieri posse excogitavit, potissime tamen, iuxta ea quæ in hac parte mercatorum & proxenetarum usus habet, exercetur tribus modis. Primo, ut merces istæ, eidem mercatori à quo carius emptæ sunt propter expectatam solutionem, vilius statim vendantur pecunia presentis, & hic est qui proprie dicitur à nostris *Moharram* à Latinis seu potius Italis. (Qua voce utuntur Syluester & alij summistæ) *Stocola*.

Secundo, quando non eidem mercatori, sed aliis emptoribus illæ venduntur, qui contractus dicitur à nostris *Barata* ab Italis *Baracolla*.

Tertio modo, qui est omnium iniquior, quando proxeneta ipse nomine proprio merces illas carius à mercatore emit, ea lege ut cum primò illi mercatori obtulerit virum, qui sit solvendo, & qui obliget se solvendum, maneat proxeneta ipse à debito illo omnino liber. Quo facto, vendit statim eadem merces, & sub eodem pretio homini indigenti pecuniis, cui iam obtulerat merces seu pecunias potius hac via quærere, offertque illam (sicut constituerat) mercatori primo venditori, quo promittente solutionem illius debiti, manet iam liber proxeneta. His ita habitis, emit rursus idem proxeneta viliori pretio eandem merces, ab eodem cui ipsemet illas prius vendiderat & misero illo pecuniis indigente, sub fide presentis solutionis, quam ut illi cito exhibeat (huc enim tendunt omnes istæ artes & industriæ) vendit rursus alteri eandem merces vel iusto pretio, vel saltem sibi accommodato, & cum aliquo lucro, ut habeat in promptu pecuniam quam statim reddat misero illi. Qua ratione miser ille, ut presentem pecuniam habeat, cum gravi usura, & suorum bonorum iactura adveniente solutionis tempore primo venditori restituendam, toties ab iniquo illo proxeneta decipitur, & impius iste tantæ iniquitatis minister varia sibi comparat lucra. Quia imprimis tam à mercatore illo primo venditore, quam à misero ipso emptore stipendia sui muneris exigit, deinde ubi merces misero isti carius venditas, & ab eodem vilius reemptas alteri commodo pretio vendit, in eo pretio rursus lucratur.

In his omnibus modis imprimis emptorem istam hac via pecunias quærentem, ut proprie subueniat indigentia, certum est nullam committere iniquitatem: cum unicuique liberum sit citra omnem iniustitiam bona sua distrahere, quin & pro libito prodigere, ita ut si iusta necessitate compulsus

per huiusmodi contractus illi occurrere nitatur, nullum committat peccatum, si vero ad ludos, meretrices, vel alios turpes, aut vanitatis plenos fines, ita pecuniâ quærat, prodigalitate quidem vel alterius culpæ sit arguendus, nunquam tamen iniquitatis vel iniustitiæ: cum sibi tantum miser ille in his contractibus noceat. Unde tota difficultas sicut & iniustitia circa mercatores istos, & proxenetas tantæ iniquitatis ministris, & socios versatur. De singulis suo ordine dicamus.

Circa primū modum ex istis tribus quem summistæ *Stocolam* Hispani *Moharram* vocant, Navar. in suo *Manu*. c. 23. num. 91. cui videtur subscribere *Palat*. lib. 4. c. 12. sentit, contractum istum non esse iniquum, nec damnandum, si duplex in eo reperiat conditio. Prior est, ut servetur semper iustum pretium, nam cum merces huiusmodi certum pretium à lege illis impositum communiter non habeant, sed iustum illarum pretium sit, quo venduntur communi usu fori, quod ut vidimus q. 77. art. 1. habet latitudinem, si mercator neque cum carius vendit latitudinem illam excedat, neque cum vilius emit ab eadem latitudine deficiat, servat priorem conditionem in hoc contractu debitam. Altera est, (quia huiusmodi contractus habet speciem mali, maleque communiter apud homines audit) ut tollatur omne scandalum, & iniquitatis suspicio, ut mercator hic vel non statim merces illas emat, quin prius aliis quoque venales proponantur, tuncque illas emat, tanquam vnus ex illis, & eodem pretio, quod ab aliis offertur. Vel saltem adhibeat viros honestos, qui contractui illi ut testes assistant, videantque mercatorem illum nulla uti iniquitate, quin potius misericordia, cum nec pretium rigidum in quo vendit, excedat latitudinem iusti pretij, nec ab illa deficiat pretium infimum in quo emit.

Quod autem his conditionibus servatis contractus hic licitus sit & iustus, probat: Quia mercatori isti licet emere quod aliis liceret, nullo enim iure prohibetur, nec reditur deterioris conditionis propterea quod res illas prius ipse vendiderit, aliis autem licebit ergo & mercatori illi; quod enim ipsemet prius illas vendiderit, nihil facit ad iustitiam secundi contractus, cum in eo servetur iustum pretium & vitetur scandalum.

Thomas Mercatus in suo tractat. de contract. lib. 2. cap. 21. illum omnino dānat, non solum ratione scandali & suspicionis iniqui-

iniquitatis, quam secum huiusmodi contractus affert, verumetiā ex natura rei. Primo quia omnes prudentes eo audito illum, statim condemnant, & mercatorem ita vendentem, ac recentem iniquum iudicant, nec tale iudicium temerarium censent.

Secundo, quia hic contractus recte consideratus mutuum reuera est, & cum usura. Quid enim aliud est Petrum mercatorem vendere Ioanni merces pretio ut 100. solvendas in fine anni, & statim eandem emere pecunia numerata pretio ut 90. quam dedisse illi mutuo 90. recipienda in fine anni cum lucro ut 10. qui contractus reuera est mutuum, & cum usura.

Tertio, quia legibus Castellæ prohibetur omnino, & sub gravissimis pœnis contractus iste. In lib. enim ordina. Regal. lib. 5. tit. 11. leg. 22. de huiusmodi mercatoribus in quorum officinis variæ merces venduntur, dicitur. *Mandamus, ne predicti mercatores, neque per se neque interpositam personam, neque directe neque indirecte rursus reemant, vel recipiant, quæ alicui ad creditum vendiderunt: sub pœna perditionis officiorum, & 5000. dipondiorum, &c.*

Syluester ver. usura. Secundo q. 4. ita distinguit, ut si mercator iste præsciis indigentia & necessitatis, quam emptor ille patitur, intelligentique merces illas statim ab illo vendendas, eo fine & animo vendit, ut viliori pretio eandem cito recipiat, contractus hic sit iniquus, & usurarius, quia re ipsa in eo sub nomine venditionis & emptionis confertur mutuum cum usura, cui argumento nititur opinio Mercati, & in quo sensu illius sententia verissima iudicatur ab omnibus, ac tenenda. Si vero mercator iste, bona fide, sanaque mente emptori ad officinam suam venienti merces suas vendat ad creditum, sub pretio quamvis rigido iusto tamen, nesciens illius indigentiam, existimansque ipsum merces illas in suam vel suorum utilitatem emere; postea vero videns emptorem illum quærere alios earundem mercium emptores, iusto pretio illas emat, sicut posset quisvis alius, hanc secundam emptionem à primo venditore ea ratione factam nec usurariam esse, nec iniquam, nec aliquo modo damnandam esse.

Quia mercator iste hoc secundo modo vendens, & reemens nec mutuum exercuit, sed veram & realem venditionem & emptionem, nec vlla fraude, vel dolo, aut iniquitate utitur, sed præstat quod cuius alteri liceret, cum bona fide vendiderit iusto pre-

tio, & bona etiā fide, ac sine scandalo iusto quoque pretio merces illas reemat, videtur publice proponi venales cuiusque volenti illas emere. Cui argumento nititur opinio Navarri, & in quo sensu iudicatur etiam a recentioribus vera.

Nobis hæc sententia Sylvestri ita probatur, ut non iudicemus alias reiiciendas. Dicā igitur circa hanc partem tria. Primo, si mercator iste huiusmodi emptori interveniente pacto vendat, ita ut obligetur ille eandem merces eidem mercatori statim vendere, esse manifestam usuram. Ratio est aperta, quia in isto contractu præter pretium rei, accipit illam obligationem emptoris, quæ pretio æstimabilis est. Secundo, quia perinde se habet mercator iste in hoc contractu, ac si mutuasset emptori pretium illarum mercium, quas ab ipso reemit in numerato, recipiendum cum lucro adveniente præfixo tempore solutionis.

Dico secundo, etiam si non interveniat pactum, quo emptor iste teneatur merces illas eidem mercatori reuendere, intelligat tamen mercator iste, emptorem illum eas necessario statim venditurum vilius, nec alium existere præter ipsum, qui possit illas emere, & eo animo ac intentione vendat, esse usuram mentalem. Quia sic vendens, mutuum potius exercet, quam venditionem, & expectat lucrum ex mutuo. Quod si nec pactum aliquod cum emptore illo constituat, nec vendat animo, & intentione recipiendi statim eandem merces viliori pretio, sed bona fide, ut emptor commodiori via qua poterit, ex illis mercibus sibi subueniat, deinde vero rogatus ab emptore illas emat, iusto etiam pretio, quamvis viliori, contractus est licitus, & nullo modo usurarius. Ratio est aperta, quia sic emens nulla illum afficit iniuria, nec quidquam accipit ex mutuo, sed utraque fuit vera & realis emptio, & venditio, & iusto pretio.

Dico tertio, nihilominus contractum huiusmodi maxime suspectum esse, quia communiter non habet eas conditiones quas proposuimus: Quin potius mercatores isti, ut plurimum vendunt communiter cum mala intentione, & malafide intendentes eadem vilius statim reemere, & quasi certitudine morali scientes emptores illos nulli alteri esse vendituros quam ipsis, imo frequentissime per suos exploratores, quos vocant *corredores de Moharras* quando vendunt, iam secreto acceperunt eo fine illos emere, ut res emptas eidem mercatoribus statim

statim vendat. Secundo, vendunt etiā communiter carius, quam sit iustum pretium, nec emens, cum necessitate ad quam redimendam emit opprimatur, altercat de pretio, quantumvis iniusto & excessiuo: quæ omnia in magnam Reip. perniciem cedunt, propter quod sanctè & iuste huiusmodi Mohatræ in Castella legibus Regni sunt omnino prohibita & interdicta. In nostro Regno non existunt leges aliquæ municipales, quæ huiusmodi contractum prohibeant, sed prudentiæ, & rectitudini iudicium relinquitur, vt si quam iniquitatem, vel fraudem in pretiis mercium, quæ ita venduntur, & reuenduntur, deprehenderint, ad æquitatem & iustitiam illam fideliter reducant, & mercatores huiusmodi & illorum ministros vt Reipub. pestes iuxta eorum delicta acriter puniant.

DE CONTRACTV QUI dicitur Barata.

Irea secundum contractū quem dicimus Barata res est facilior. Etenim cum in hoc contractu diuersi ac distincti sint, tam a primo emptore, quam a primo venditore qui merces illas secundo emunt, non habet locum aliqua ratione contractus mutui: sed tam prima emptio, qua indigens pecunia ab illo primo mercatore merces emit, quam secunda, qua alij ab ipso eadem secundum emunt, sint reuera emptio, & venditio, seruatis legibus iustæ venditionis & emptio- nis, nempe vt res illa sana sit & integra, vendaturque intra latitudinem iusti pretij citra omnem fraudem, & dolū, nulla existit iniquitas, aut iniustitia. Hæc namq; tūc solum in hoc contractu reperiri possent, si vel primus ille venditor propter expectatam solutionem excederet a iusto pretio, vel secundi emptores propter necessitatem & indigentiam primi, res illas ad comparandam pecuniam vendentis, a iusto pretio vellent detrāhere: quibus cessantibus (vt constitui- mus) contractus iste iustus est, & licitus.

In tertio præ ceteris perspicua est illius contractus seu technæ potius iniquitas, & versutia, cum tot in eo fraudes & doli interueniant, tam ex parte venditoris, quam ex parte potissimæ proxenetæ. Quo circa ab omnibus Doctoribus, merito damnatur, & grauissime reprehenditur, barbaricaq; & piratica depredatio rectè a Molineo dicitur, nisi hæreticus iste, Theologis, in il-

lo tractatu De vsuris. num. 14. falso imponeret, eos huiusmodi contractum tanquam mercantiæ cursum & fortunam probare. Constat enim hoc & similia deceptionis, & fraudulentæ genera Theologos non modo non probare, verum etiam damnare, & grauissime reprehendere.

Ex his quæ huc vsque dicta sunt, satis explicata manent dubitationes, quæ circa ea quæ habet D. Thom. in corp. art. oriri poterant, Nunc ad controuersias, quæ circa solutiones argumentorum, quæ ab eodem proponuntur, sese offerunt, conuertamus sermonem.

In solutione primi, ex qua deduximus quartam conclusionem initio huius art. propositam, agit D. Tho. de illis duobus titulis, quibus mutuantes maxime mercatores nituntur tuta conscientia aliquid accipere in mutuo ultra sortem, nempe ratione *Danni emergentis* vel *Lucri cessantis*.

Circa quos titulos constituit ibi D. Thom. vt rectè obseruat hic Caiet. duas regulas.

Prior est, Licet mutuati expetere a mutuario & exigere damnum illi emergens ex tali mutuo, Quia ex beneficio quod alteri præstat per illud mutuum, non debet ipse damnum incurrere.

Posterior est. Non licet mutuanti expetere aut exigere à mutuario lucrum, quod illi cessat & forsan obtinuisset ex pecunia illa mutuata: quia nemini licet vendere id quod non habet, sed potest multis modis adhuc impediri: Quas regulas, licet in conclusione quarta, quam initio huius art. proposuimus, probauerimus, nunc tamen ex professo discutiamus oportet.

Primum igitur videamus.

Controuersia. VIII.

AN RATIONE DAMNI

emergentis ex mutuo liceat mutuanti exigere, & recipere aliquid ultra sortem?

Ominicus Soto, & nonnulli ex nostris, & multi ex Iurisperitis cum in hæc incidit quæstionem, disputat simul de lucro cessante, & dāno emergente, quasi eadem sit vtriusq; ratio, idemque debeat esse de vtraque iudicium, cum magna tamen inter hæc existat differentia, vt constat aperte ex Regulis, quas modo proposuimus ex D. Tho. hic in solutio-

solutione primi: cui vt progressu huius disputationis videbimus, subscribunt non solum omnes discipuli ipsius, verum etiam Scotus. Duran. & plerique ex præstantioribus Theologis. Quin ex multi ex Iurisperitis magnum inter ista reperiri discrimen consentunt, ita Bartho. in l. Omnes populi. post num. 55. ff. de Iusti: & iure, Alexan. in Conc. 101. num. 15. & 17. v. l. 3. vbi opinionem istam receptam, & communiter approbatam affirmat, Et idem Concil. III. num. 3. volum. 7. In l. Prosperit. ff. Qui & à quibus. notant pleriq; eorum magnam & indistinctè esse differentiam, certet ne quis de lucro non assequendo, seu de eo amittendo, an vero de damno sustinendo, aut euitando. Sed quid leges ipsæ in hac parte habeant, audiamus L. Qui autem. Et l. Si fraudatur. in princ. ff. Quæ in fraudem credit. habetur, ignorantiam solum excusare ad damnum vitandum, non ad lucrum captandum. L. si is cui. §. eius rei. ff. de furtis. dicitur: Interesse autem eius videtur qui damnum passurus esset, non eius cui lucrum facturus esset, & in l. Iuris ignorantia. ff. de Iuris & facti ignorantia, præcipitur: vt diuersa habeatur ratio eius qui lucrum quærit, & illius qui damnum euitare contendit, meliorèq; esse huius conditionem & ius, quam illius: Deniq; ne Iurisperitum agere videat in tot legibus referendis, munerisque Theologici oblitus, l. quamuis & l. fina. Cod. de iuris & facti ignorantia. l. sciendum. ff. Ex quibus causis maior. &c. conceditur restitutio in integrum ad damnum vitandum, non tamen ad lucrum captandum. Ex quibus perspicuum fit, inter ista plurimum interesse, nec similiter iudicandum esse tam in venditionibus vt q. 77. art. 1. vidimus, quā in mutuis, & vsuris, de quibus hic agimus, quam in aliis contractibus de lucro cessante, & damno emergente, sed diuissim ista esse explicanda, tanquam diuersa, & in quibus diuersa quoque necessario debent esse ratio, ius, & iudicium.

Disputari igitur nūc priuatim de damno emergente, licet initio huius art. quid illud sit dixerimus, nūc, rursus exactius multo explicandum est. Dicitur ergo quatenus hic locus postulat, *Damnum emergens* nocuum illud, quod mutuans directe & per se ratione mutuacionis patitur. (V. g.) habebat Petrus paratam pecuniā ad reficiendam domum suam, quæ minabatur ruinam, vel ad comparandam annonam mense Au-

gusti: postulat illam. Ioannes ab ipso mutuo, propter quod nec domum suam reficere, nec annonam tempore commodo sibi parare valet, si domus illius deinde ruat, vel frumentum carius vendatur, huiusmodi nocua quæ Petrus reuera non fuisset passus, nisi Ioanni pecuniam suam mutuasset, dicuntur damnum emergens. Similiter damnum emergens est, si mutuarius non restituat pecuniam, vel rem quam mutuo accepit præfixo tempore, sed sit in mora, propter quod mutuans, vel ad debita sua tunc soluenda, vel ad alias necessitates leuandas, teneatur cum cambio, vel vsura, aut alia quacunque via sibi nociua pecunias quærere. Vnde differunt plurimum damnum possibile, siue contingens, & damnum emergens possibile enim dicitur, quod accidere potest, siue illud reuera accidat, siue non, siue casu & fortuito, siue ex propria ratione mutui: emergens vero dicitur, quod reuera & actu imminet, & ex defectu illius pecuniæ mutuata.

Obseruemus secundo, bifariam posse aliquem alteri mutuari, aut libere, & voluntarie, nullaq; ipsi illata vi, vt cū amicus amicum rogat vt sibi mutuet, aut interueniente aliqua vi & coactione, vt cum propter metum sibi incussum mortis, infamiæ, aut alicuius alterius damni, quis alteri mutuat. Ad quod etiam genus reducitur cum Dominus postulat mutuum à suo subdito, vel Princeps, à suo ciue, noruntq; ipsi certo, variis molestiis se afficiendos nisi illis mutuent. Tum etiam vbi Princeps, quamuis necessitate communi cōpulsus iuste eos compellat ad sibi mutuandum, est quoddam genus coactionis, & inuoluntarij. Quamuis enim possit Princeps bonis suorum ciuium in communi necessitate vti, ea tamen lege, vt colligat ex omnibus, nullo prætermisso, iuxta cuiusque facultates, quæ illa necessitas postulauerit, sicut diximus agendo de vectigalibus, nisi iudicet se habere in promptu vnde mutuum illud restituat, ne nouis collectis suos subditos grauet: poterit quidē tunc compellere aliquos ex ditioribus subditis suis ad sibi mutuandum: at quamuis in eo casu illud possit, erit nihilominus tale mutuum coactum etiam, & inuoluntarium.

Vnde duo genera mutui coacti, & inuoluntarij possumus hic constituere, Alterum, quod sit iniqua & iniusta coactione, veluti per vim aliquam, vel metum iniquè incussum. Alterum vero, quod sit iusta in-

terueniente coactione, vt cum Rex bono communi illud exigente, compellit aliquos ex ditioribus subditis suis, vt sibi mutaet.

His positis certa prius ab incertis separamus.

Illud imprimis apud omnes certum est, vbi mutuum mutuante inique coacto & inuito fit, teneri mutuatarium simpliciter, & absolute, siue ducatur à principio in pactum, siue non, ad persolucendum mutuanti non solum damnum quod ex defectu pecuniae, quam ira coactus mutuauit, deinde patitur, verum etiam & lucrum quod illi cessauit, & actu ac reuera lucratus fuisset, quando coactio illa est per vim & metum incussum. Quae pars aperta est, quia mutuatarium sic accipiens, cum mutuans vim patitur, & iniuriam, exercet aperte, quoddam genus rapinae, quicumque autem bona alterius furatur, vel rapit, tenetur ad restituendam non solum fortem & capitale quod rapuit, verum etiam omnia damna inde subsequuta, & luera vere cessantia.

Secundo, potest quicumque illius damni quod ab alio iniuste patitur, compensationem exigere, sed ille cui inuito, & reclamanti, vel damnum emergit, vel lucrum aliquod actu & vere cessat, patitur damnum illud iniuste: ergo iuste poterit exigere compensationem illius damni, imo etiam si illam non exigat, debetur illi in conscientia iuxta illam regulam iuris. *Si tua culpa damnus datum est, iure super his te satisfacere oportet.* Estque communis sententia DD. quae colligitur recte ex L. Cum quidem. ff. de Vsuris, & L. vsuras. Cod. eod. tit. vbi emptor qui fuerit in mora soluendi, cogitur reficere venditori vsuras quas patietur, neque ob aliam rationem, nisi quia patitur damnus illud inuitus. Et conf. ex cap. Peruenit, & cap. Constitutus: extra de fideiussoribus. Vbi definitur: vt si fideiussor persoluit debitum illius pro quo fidem iussit, & ex defectu pecuniae quam pro alterius debito persoluit, damnus aliquod accepit, vel dispendium fecit, teneatur debitor non solum soluere fortem & pecuniam, quam redidit fideiussor pro illius debito, verum etiam reficere omne damnus & dispendium, quod ea sibi deficiente, passus est. Ex quo sic argumentor, hic fideiussor etsi tempore quo soluit debita sui principalis, compulsus à iudice persoluat, at à principio libere voluit esse fideiussor, & nihilominus sunt illi reficienda omnia damna & dispendia, ergo po-

tiori iure illi qui mutuauit coactus, & iniustus, nec libere vnquam suam pecuniam tradidit mutuatario.

Similiter quando Rex communi necessitate exigente postulat mutuum à mercatoribus, compellens eos, etsi propter bonum commune illud possit, & ipsi teneantur mutuari in tali casu, non tamen suo damno & dispendio. Non enim potest Rex ad bonum commune priuatim hos grauare aliis omissis, ex regula illa iuris, quae est velut quaedam vox naturae. *Quod omnes tangit, etc.* Quae de causa tenetur similiter, vbi compellit eos ad mutuum, omnia damna emergentia, & luera vere illis cessantia compensare. Quia cum hi non libere nec sponte mutuauerint, sed coacti & compulsi, nullo modo nec tacite nec expresse consenserunt in illa damna, vel dispendia. Nec obstat, quod iuste à Rege in tali casu compellantur, nam iuste etiam compellitur fideiussor, vt modo dicebamus, & ex obligatione in quam ipse à principio consensit, nihilominus reficienda sunt ei omnia damna, & dispendia similique ratione mercatoribus istis, etsi iuste ipsi à Rege compellantur, reficienda nihilominus illa damna sunt, cum nunquam in illa nec in tale mutuum libere consenserint.

Hoc vero inter est inter Principem iustè compellentem subditos diuites ad sibi mutuum, & alios qui inique per vim, & metum alios cogunt: quod Princeps tenetur quidem, vt dicimus ad reficienda damna emergentia, & luera vere illis cessantia, eodem modo quo exponemus lucrum vere cessare ex mutuo, nihil tamen tenetur illis reficere ratione illius compulsionis, quia iuste id potuit, neque aliquam ipsis in eo intulit iniuriam, cum iuste ageret: at priuatus vel quiuis alius qui iniuste cogit, & per vim quam non poterat inferre, tenetur reficere praeter damna emergentia, & luera vere cessantia, aliquid aliud ratione illius iniuriae ad arbitrium prudentis. Etenim vt vidimus quæst. 62. art. 2. quæuis iniuria illata proximo, pretio aestimabilis, pretio similiter compensanda est ad arbitrium prudentis. Docet illud consuetudo iudicum, qui vbi alicui damnus aliquod illatum est cum vi, & iniuria, non solum damnus illud, verum etiam & iniuriam illam pretio compensari precipiunt, pro qualitate personarum, & circumstantiarum.

Hæc omnia certa sunt apud omnes.

Tota ergo quæstio est.

AN VBI

AN VBI QVIS GRATIS ET

ex beneuolentia alteri mutuauit, possit deducere in pactum, damnus quod prudenter timet ex illo mutuo sibi imminere.

Cotus in 4. Dist. 15. quæst. 2. art. 4. habet: vt si quis ex charitate & misericordia moueatur ad mutuandum amico, ita vt ex illo mutuo debeat incurere damnus, aut non mutuet, aut si mutuauit, non vitiet illam misericordiam, (ita ille loquitur.) Vnde iuxta Scotum bifariam potest quis alteri voluntarie mutuari, aut ex sola amicitia humana, etiam si mutuatarium non multum indigeat, aut ex misericordia & charitate, quia frater grauiter & plurimum indiget: Si priori modo, iudicatur posse deduci in pactum damnus emergens quia sola amicitia non obligat ad mutuandum cum damno proprio: Si vero ex charitate, & misericordia, non posse damnus illud duci in pactum, quasi postulet misericordia etiam cum damno proprio indigenti mutuari ita vt & aliter vitietur.

Ioan. Andre (vt refert Adria. in 4. De restitutione.) in cap. Navigati De vsuris. Et idem (vt refert Panorm.) in cap. final. De vsuris. Cald. in eod. cap. quæst. 3. Anton. de Brutio in Cap. Salubriter. eodem titulo. Lauren. De Rodulphis in Tract. De vsuris & in Cap. Consuluit. eod. titu. par. 2. quos videret etiam sequi idem Adrian. loco cit. Et Glossa 14. quæst. 4. Cano. Quoniam multi. Volunt mutuatarium bifariam posse se habere, aut ita vt adueniente tempore solutionis statim restituat mutuum, neque sit in mora, aut ita vt differat sitque in mora: Si non sit in mora, negant posse deduci in pactum damnus emergens, quia iste gratis & libere mutuauit, & gratis ac libere voluit per totum tempus praefixum illa pecunia carere, & consequenter consensit in damna, quae ex defectu illius pecuniae poterant sibi euenire. Si vero sit in mora, teneri ad reficienda omnia damna, quae post illam moram mutuans patietur, quia tunc iam retinet pecuniam mutuante inuito, cum ipse solum consenserit vsque ad tempus praefixum.

Confirmatur hæc opinio ex l. cum quidam §. Si pupillo. ff. De vsuris. Vbi habetur: *vsura non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infliguntur.* Et

1. vsuras. Cod. De vsuris. emptor ratione morae cogitur soluere vsuras venditori, vbi non est intelligenda vsura formalis, sed materialis, id est illud interesse & damnus quod alter recipit ex mora.

Communis vero sententia tam inter Theologos, quam Iurisperitos habet, licere mutuanti non solum vbi mutuatarium fuerit in mora, verum etiam a principio contractus pacisci cum illo, de reficiendo omni damno vere ex tali mutuo ipsi emergente. Ita D. Thom. hic in solutione primi, vt constat ex Regulis hic positis. Durand. in 4. Dist. 15. quæst. 3. Gabri. ibidem. D. Anton. 2. p. cap. 12. §. 15. Conrad. De contract. quæst. 30. conclusionem 1. & 2. licet omnes ille 7. condiciones quas ibi exigit Conrad. ad damnus emergens, non sint omnino necessariae. Adria. in suo 4. tract. De vsur. Cap. quod incipit: Quia tactum est de interesse. Medina complu. Cod. De Restit. Tract. De vsuris fol. 137. Syluester. verb. vsura. Primo quæst. 19. Caiet. in commento huius arti. Et omnes discipuli D. Tho. Ex Iurisperitis Hostien. in Cap. Salubriter. De vsuris. Et ibidem Panorm. num. 3. Anania. in Cap. Conquæstus num. 16. Eod. tit. Archid. in cap. vsura. 14. quæst. 3. Alexand. in Concilio 221. Quod incipit Super titulum quæstionis, Volu. 2. Philip. Decius in Cap. Cum venerabilis num. 14. De exceptio. Ioan. Lupi. a Palacios Rubios in repetitione cap. Per vestras notab. 6. num. 5. De donatione inter verum & uxorem. Et fere omnes adeo vt sit hæc vere communis omnium DD. Theologorum, Canonistarum, & Iuristarum, vt recte admonent Covar. lib. 3. varia resol. cap. 4. num. 5. & Vir eruditus Hieron. a Curiel De vsuris. Tract. 3. quæst. 3. par. 1. Eandem sequitur Soto lib. 6. De iustitia art. 3. Conclu. 3. Probatque eodem argumento quo D. Tho. sentit tamen illam non esse omnino certam, neque incertitudinis illius aliquam reddat causam, suspicari tamen licet hac forsam adductum esse ratione. Quia mutuans eo ipso quo voluntarie mutuauit per aliquod tempus, voluntarie consensit in ea damna, quae illi possunt accidere ex defectu illius pecuniae per totum illud tempus. Potestque sic confirmari Mutuum habet ex sua natura vt fiat gratis, ita vt nihil possit mutuans expectare ex iustitia & pacto, sed mutuum, propter damnus emergens non

definit esse vere mutuum; ergo debet fieri adeo gratis & liberaliter, ut nihil in eo exigatur ex iustitia, & pacto ultra sortem, nisi damnum illud emergens deducatur in pactum, exigetur iam aliquid tanquam ex iustitia ultra sortem, Unde non est omnino securus talis contractus.

In hac quaestione obseruemus. Primo, nonnunquam mutuatarius in restituendo mutuo non differre tempus praefixum solutioni, nec esse in aliqua mora, aliquando vero differre solutionem, & esse in mora. Rursus mutuantem aliquando a principio contractus & tempore mutationis ducere in pactum damnum illud emergens, si vere accidat sibi compensandum esse, aliquando vero simpliciter, & absolute mutuae, sine tali conventionem, vel pacto.

Obseruemus secundo, celebrantes aliquem contractum, eo ipso quo in illum consentiunt, consentire simul, nisi aliud expriment, in illa omnia quae sunt intrinseca tali contractui, & sine quibus nullo modo talis contractus celebrari, aut fieri potest, non tamen in ea quae sunt externa & aduentitia, & quae tali contractui accidere possunt, & non accidere. Ut in matrimonio, in venditione, & similibus, eo namque ipso quo aliquis vendit, vel contrahit, consentit in ea quae sunt intrinseca venditioni, vel matrimonio, ut reddere debitum, educare prolem, transferre dominium, minime vero in alia quae accidere possunt, & non accidere, maxime in ea quae sunt in damnum contrahentis.

Obseruemus ultimo. In mutuo, sicut quando praefigitur tempus, si adueniente illo mutuatarius non soluat, est in mora, & detinet pecuniam illam apud se velut inuito domino, cum mutuans tantum consenserit usque ad illud praefinitum & constitutum tempus: Ita quoque, quando non praefigitur tempus, sed conveniunt ut teneatur mutuatarius accepta reddere, quotiescunque mutuans postulaverit, si quamprimum postulat non reddiderit, dicendus similiter est in mora, cum ita convenierint, ut in arbitrio mutuantis relictum fuerit tempus, & terminus mutui: Quod si relictum sit in arbitrio mutuatarii, tunc arbitrio prudentis iuxta facultates utriusque, & loci consuetudinem, iudicandum est de mora: non enim ex eo quod mutuans ita illi commiserit, & amicum se gesserit, ut tempus alterius arbitrio reliquerit, differenda est so-

lutio in perpetuum.

Sit Prima conclusio. *Licet mutuanti deducere in pactum damnum emergens ex mutuo a principio mutationis, & ante omnem moram mutuatarii, sine illi ex amicitia mutuet, sine ex charitate & misericordia.*

Probatum efficacissime argumento D. Thom. Sicut in mutuo non est accipiendum aliquid ex vi mutui ultra sortem, ita neque in venditione absolute & simpliciter potest aliquid accipi vi venditionis ultra iustum rei valorem, & pretium, at si ex venditione venditor damnum recipiat, potest illud in pactum deducere ultra iustum rei pretium, quia illud ut vidimus, non recipit ut pretium rei, sed ut recompensam sui damni, a quo omni iure potest quicumque cum alio contrahit se ipsum servare in demnem, vi illius principij quod est ab omnibus receptum, tanquam vox quaedam naturae: *Nullus tenetur alteri prodesse cum proprio dano, & iactura;* Similiter ergo licet mutuanti, si ex mutuo damnum recipiat, deducere illud a principio in pactum: quia similiter huiusmodi pactum non est accipere aliquid ex vi mutui, aut pro pecunia mutuata, sed in recompensam illius damni.

Secundo, Neque ex iustitia neque ex charitate tenetur aliquis alteri beneficium praestare cum damno suo, & pro bono opere pati detrimentum. Can. Praecarie. El primero. 10. quæst. 2. dicitur: *Neminem teneri contra utilitatem de proprio facere beneficium;* sed qui mutuat confert alteri beneficium; ergo neque ex iustitia neque ex charitate tenetur praestare illud alteri cum damno suo: ergo potest illud deducere a principio in pactum, quacunque ratione moveatur ad mutuandum.

Tertio, Potest fideiussor a principio deducere in pactum omnia damna, quae sibi accident ex illa fideiussione, imo videmus experientia teste, plerosque fideiussores iuste ac prudenter exigere chirographum, vel scripturam quam vocant indemnitate; ergo multo potius licebit illud, mutuanti, qui gratis accomodat, & statim se ipsum expoliat sua pecunia. Et confirm. ex illo Cap. Peruenit. extra de fideiussore. Etenim si ut ibi definit Pontifex, potest fideiussor exigere a debitore cuius loco solvit, non solum pecuniam & sortem quam pro illo persolvit, verumetiam omnia damna quae ex defectu illius pecuniae passus est, poterit similiter

similiter mutuans deducere in pactum ultra sortem damna quae ex defectu pecuniae patietur. Consequentia perspicua est ex paritate rationis, quia iure naturae qui alteri benefacit servandus est indemnis. Quae ratio non minus habet locum in mutuo, quam in fideiussione, siue mutuum illud fiat ex amicitia sola, siue ex charitate, cum neque charitas obliget ut in eo damno alteri subveniam.

Secunda conclusio. *Quando mutuans a principio non deducit in pactum damna emergentia, sed libere omnino & gratis mutuatur, nulla apposta conditione; est deinde ex defectu pecuniae mutuatae patiatur reuera aliqua damna antequam mutuatarius sit in mora, non tenetur mutuatarius illa compensare, nisi aliter velit ex honestate gratitudinis.*

In hac omnes conveniunt. Probatum: in omni contractu, celebrantes illum tenentur quidem ad ea quae tali contractui intrinseca sunt, quia consentientes in illam simul consentiunt in omnia illi intrinsece annexa, minime vero tenentur ad externa, vel aduentitia, nisi ita inter se aperte & expressè convenierint: sed quod ex defectu pecuniae mutuatae aliquod damnum eveniat mutuanti, est extrinsecum ipsi mutuo secundum propria naturam & rationem mutui, ergo quemadmodum mutuans non tenetur consentire tali damno quia mutuatur; sed potest illud deducere in pactum: ita quoque qui mutuo accepit, nec tenetur illi damno, nec mutuantem servare in demnem, nisi ita convenierint inter se ducendo illud in pactum a principio.

Secundo, etsi venditor possit deducere in pactum damnum quod recipit, priusquam se eare quam vendit; at nisi tempore venditionis ducat illud in pactum, non potest deinde illud exigere, neque alter tenetur illud reddere, quia absolute fuit celebrata venditio sub tali pretio iusto, essetque emptor, si quid praeterea ab eo exigere rationabiliter inuitus, cum in illud forsitan non concessisset si quidem fuisset sibi a principio indicatum. Sed similiter mutuatarius cui gratis alter mutuavit, nulla facta mentione damni, si fuisset sibi expositum tempore mutui, compensandum esse aliquid ab ipso ultra sortem, forsitan non accepisset illud mutuum cum eo gravamine; ergo si deinde ab eo

exigatur est rationabiliter inuitus; nec tenetur.

Sed dices cum nemo teneatur suo damno alteri benefacere, debet mutuantem servare in demnem, etiam si a principio non fuerit cum illo constitutum. Secundo fideiussori solvendi, ut habetur in illo cap. Peruenit. sunt compensanda damna, etiam si nihil tale duxerit in pactum, ergo & mutuantem. Antecedens patet: Quia in isto Cap. Peruenit, nulla fit mentio pacti alicuius inter fideiussorem & Clericos illos.

Ad Primum dico, verum quidem esse neminem teneri ad benefaciendum alteri suo damno; & ideo posse damnum illud in pactum deducere: ceterum, neque tenetur aliquis ad ea damna, quibus alter libere, ac sine vlla fraude, vel vi se ipsum offert, nisi inter se conveniant de illorum compensa: quia cum actio sit libera, qui beneficium recipit forsitan nolisset illud (ut modo dicebam) cum tali gravamine, quo fit ut si ab illo exigatur, sit rationabiliter involuntarius.

Ad secundum dico, plurimum differre solutionem quam praestat fideiussor a mutuo, quia cum mutuans gratis & libere mutuatur, habet naturam suam hic contractus, ut si ducatur in pactum propria damna, mutuatario pactum illud admittente, sint illi persolvenda, quod si non deducantur, nec mutuatarius sit in mora, eo ipso quo non deducuntur in pactum, cum actio mutui sit omnino grata & libera, censetur mutuans tacite & implicite illis consentire: Fideiussor vero etsi a principio libere fidei suam iubeat, non tamen libere deinde solvit, sed coactus a iudice ex mora, & culpa creditoris, qui autem culpa ac mora sua alteri damna infert, tenetur omnia illa, etiam si nullum interueniat pactum, compensare: Quod non est in hoc casu mutui de quo ista secunda conclusio: in quo nec interuenit pactum, nec aliqua culpa, & mora mutuatarii: sed damnum illud sine culpa ipsius accidit.

Tertia conclusio. *Si mutuatarius sit in mora, in qua non consentit mutuans, & ratione illius morae patiatur aliqua damna, tenetur mutuatarius illa rescire, potest; mutuans illa exigere, etiam si a principio non fuerint deducta in pactum.*

Patet haec conclusio ex argumentis quibus Ioan. Andreas, Calderinus, & alij quorum opinionem secundo loco retulimus

mus, probant secundam partem suæ opinionis. Et confirmatur, ex illo Cap. Peruenit. Ideo namque iubetur debitor fideiussori omnia damna reficere, quia sua mora intulit illa fideiussori; ergo tenebitur similiter mutuarius reficere mutuanti omnia damna, & nocumenta, quæ ex mora ipsius illi contingerint. Et est ratio aperta. Qui alteri reuera nocet, & cum iniuria, tenetur omnia nocumenta illi reficere: Ex illa Reg. *Situa culpa damnum datum est, iure super his te restituere oportet.* De iniuriis & damno dato. At quando mutuarius est in mora, propter quam mutuans patitur damna, inferuntur reuera ipsi talia damna à mutuuario, & cum iniuria ipso scilicet inuito; ergo tenetur mutuarius illa reficere. Secundo. Fur tenetur non solum ad capitale, verumetiam ad damna inde subsequuta; detinere alienum domino inuito est quoddam furti genus; ergo mutuarius qui est in mora sine consensu mutuantis, cum detineat alienum inuito domino, tenebitur velut committens furtum, non solum ad capitale, verumetiam ad damna.

Confirmantur hæc abunde ex iure. Nam 1. penult. §. fina. Cod. De erogat. milit. Qui tenetur soluere stipendia stipendariis, si culpa sua, veluti habens pecuniam, illud facere negligat, tenetur ipsis ad omnia damna, & vfuras, quas perfoluerint pro comparanda sibi pecunia. Et 1. At qui natura. §. Notandum. ff. De negot. gest. & 1. Ob negotium. Cod. eod. tit. obseruant Paulus de Castro, & alij viri eruditi haberi, vt negotiorum gestor, accipiens pecuniam sub vfuris, possit iure illas à domino repetere; ergo similiter mutuarius qui fuerit in mora, tenebitur iure ad omnia damna, quæ mutuanti propter illam moram aduenerint.

In hac conclusione conueniunt, omnes iuris Doctores. Immola in cap. pri. De vfuris num. 2. Bald. in l. vfuras. Cod. eod. tit. Ludoui. Roman. in Concil. 101. vbi habent ad verbum: *Si mihi teneris ad diem certum soluere, & quia mihi non soluissti, mutuam pecuniam sub vfuris recepi, teneris mihi resarcire vfuras illas, & cambiam soluta.* Idem habent Glossa in cap. Conquæstus. De vfuris vbi Panorm. & idem cum Decio, Felino, & aliis multis in Cap. Cum venerab. De exceptio. Quibus quasi vno ore subscribunt etiam in hac parte Theologi. D. Thom.

vt vidimus 1. tom. quæst. 62. art. 2. Caiet. in commento huius art. Ioann. Maior in 4. Dist. 15. quæst. 30. Gabri. ead. Dist. quæst. 11. artic. 1. notab. 2. Conrad. de Contract. Tractat. 2. quæst. 30. Syluester Vtura primo q. 19. Angelus Vtura primo. quæst. 16. D. Anton. part. 2. tit. 1. cap. 7. §. 19. Turrecremata Cano. Si res 14. quæst. 6. versu. Ad tertium, & alij in numeri. Ex hac conclusione sequitur, posse mutuantem, si consentiat in moram mutuuarij, tunc de nouo deducere in pactum damna emergentia. Ratio est aperta, quia tunc incipit velut secunda mutuatio eiusdem pecuniæ: Vnde sicut poterat in priori à principio, illud exigere, ita & in posteriori, cum vtriusque eadem sit ratio.

Argumenta initio posita facile ex diuis diluantur. Ad illud Ioannis Andrea, & aliorum Canonistarum. Respondeo mutuantem, gratis quidem mutuate, & libere consentire in mutuum, non tamen consentire in damna ex illo sibi emergentia, cum illa non sint intrinseca, sed accidentaria mutuo: ipse vero deducendo illa in pactum aperte ex primat, se in illa non consentire; sed dissentire potius. Neque oppositum docent leges illæ allatæ tantum docent, debitorem qui est in mora posse compelli à iudice in pœnam suæ moræ, ad soluenda damna creditori prouenientia, quam pœnam non solum iudex potest imponere, verumetiam ipsimet contrahentes possunt inter se tempore contractus constituere: veluti si dicat mutuans, si non solueris debitum, vel non restitueris mutuum tempore præfixo, in pœnam moræ tenearis hæc vel illam pœnam reddere. Ex hoc autem non sequitur, quin à principio liceat deducere in pactum damnum emergens, cum nemo teneatur alteri prodesse damno suo. Inualida enim est illatio ista: Præcipitur debitor soluere in pœnam moræ; ergo non licet deducere in pactum damna emergentia ante moram, quia hæc non exiguntur vt pœna, sed in compensam damni verè accepti, vel imminentis.

Argumenta vero, quibus diximus forsan opinionem illam Soti inniti posse, facile quoque soluuntur. Prius dilutum est, cum mutuans, et si gratis mutuet, non tamen propterea consentiat in damnum emergens, cum aperte illud deducat in pactum. Ad secundum respondeo, Mutuum & fieri gratis, & vbi damna emergunt verum quoque mutuum esse, nihi-

nihilominus damnum illud posse deduci in pactum, quia propter istud pactum nihil accipitur ratione mutui, vel ob vsum pecuniæ, sed sola recompensa nocumenti accepti, quæ iuste exigere potest, vt illius principij naturalis cui hæc doctrina nititur. *Nullo tamen teneri suo damno alteri prodesse.*

Nunc circa conclusiones propositas nonnulla adhuc explicanda sunt imprimis.

**QVAE CONDICIONES SER-
uandæ sint à mutuantem, vt possit exigere ultra sortem damnum sibi
emergens ex vi
mutui.**

Fferuntur à DD. nonnullæ condiciones seruandæ à mutuantem, vt licite possit deducere in pactum damnum emergens.

Prima est, quæ iam constat ex secunda conclusione, Vt initio contractus, & ipso tempore mutui conueniat cum mutuuario de recompensa damni, vt vel libere in illam consentiat, & sub ea conditione mutuum accipiat, vel dimittat si noluerit in eam consentire, aliter esset rationabiliter inuitus, cum viderit tempore mutui gratis, & cum sola obligatione restituendi capitale sibi esse mutuatam, deinde vero postulari ab eo recompensam damni, de qua nec forsan cogitaret.

Secunda est vt damnum illud actu & re ipsa eueniat, propterea non dicimus teneri mutuarium ad soluendum damnum possibile, quod scilicet poterat euenire nec tamen re ipsa euenit, sed emergens, nempe quod actu euenit, vel imminet hoc enim significat proprie vox ista *emergens*, sumpta metaphora à rebus quæ cum in aliquo loco veluti sub aqua absconderentur, & laterent, deinde emergunt, & apparent. Estque ratio aperta, quia quod accipitur ultra sortem hoc titulo, & nomine damni emergentis, non accipitur, vt constat, ratione mutui, aut tanquam pretium rei mutuatæ, sed in solam recompensam damni ex mutuo accepti, nec exigenda, nisi damno illo actu & reuera subsequuto.

An autem possint inter se mutuans & mutuarius, de illo damno quod prudenter timetur euenturum, conuenire à principio in aliquo pretio, siue illud accidat siue non

res est inter DD. controuersa.

Existimantibus nonnullis posse illud fieri, Quia cum periculum cuiuscunque damni imminentis pretio astimabile sit, vt videbimus agentes infra de contractu assicuracionis, licebit profecto vbi mutuans viderit aliquod periculum sibi ex mutuo imminere, exigere pretium aliquod periculi illius a mutuuario, & de eo ita inter se conuenire, vt etiam si damnum maius fuerit, mutuarius nihil ultra ratione illius conferre teneatur, sed pretio illo à principio constituto sit mutuans contentus, & similiter etiam si nullum accidat, mutuans illud iuste recipiat, cum exposuerit se huic fortunæ vt acceptis (v.g.) 10. incurreret forsan damnum vt 50. Et confirmatur contractus assicuracionis ideo est licitus & iustus, quia in eo vterque fortunæ se exponit, assicurans soluendi totum damnum, is vero qui assicuracionem persoluit, reddendi pretium illud sine villo damno: Similiter autem accidit si mutuans conueniret initio contractus de damno sibi ex mutuo illo imminenti cum mutuuario, quia mutuans exponit se huic fortunæ, vt acceptis tantum 10. patiatur forsan damnum vt 50. mutuarius quoque huic alia, vt reddat illa 10. sine villo damno.

Conrado vero Caietano & aliis oppositum videtur, nulla scilicet ratione licite aliquid certum constituere, vel accipere à principio, & ipso tempore mutui tanquam pretium periculi illius damni futuri propter rationem factam: Quia quidquid in mutuo ultra sortem exigitur, non exigitur in recompensam damni possibile, sed solum in recompensam damni emergentis, id est actu subsequuto & accepti, à principio vero per solum periculum non recipitur actu damnum aliquod.

Secundo emergere, vel non emergere damna ex mutuo extrinsecum, & aduentitium est contractui mutui, donec actu & re ipsa adueniant, ad extrinsecam vero & aduentitia contractui (vt vidimus) nemo tenetur, nisi exprimantur, & ducantur in pactum soluenda, vel efficienda, vbi illa actu fuerint subsequuta, non ergo licebit ducere in pactum damnum emergens persoluendum, nisi sub hac conditione, quando fuerit actu subsequutum.

Tertio, mutuet Petrus Ioanni (v.g.) 100.

áureos, conueniatque cum illo a principio, vt pro periculo damni quod ipsi accidere potest ex defectu illius pecuniæ, persoluat statim 10. in hoc contractu, reuera non mutuat Petrus Ioanni nisi 90. est ergo fictio potius & simulatio mutui vt 100. quam vera mutuatio 100. aureorum.

Prior tamen sententia probabilior multo est, & magis recepta, tam inter DD. quam in Scholis: quam recte & efficaciter probant argumenta in eius fauorem adducta.

Et confirmatur: Primo. Quia esto damnum emergens non sit actu damnum, donec actu eueniat, at periculum incurrendi illud non exigit actualem euentum illius, sed sumitur ex natura rei, quæ iuxta circumstantias, quæ illam comitantur, periculum illud vere potest subire; huiusmodi autem periculum cum verum sit, & non fictitium, vel imaginarium, pretio æstimabile est, & vendibile a principio contractus, cum a principio etsi damnum non existat, periculum tamen illius vere existat.

Secundo, potiori iure potest omnium consensu exigere damnum emergens, quam lucrum cessans, sed ad ducendum in pactum initio contractus lucrum cessans non exigitur, vt controuer. proxime sequenti videbimus, vt ex progressu temporis appareat quod lucrum illud reuera cessasset; sed sufficit, vt potuerit lucrum illud probabiliter obtineri, & probabiliter iudicetur cessare; ergo similiter, vt damnum emergens possit a principio duci in pactum, non est necesse sit actu subsequutum, sed sufficit vt arbitrio prudentum illud imminet ex tali mutuo.

Demum quod est proxima potentia lucrandi respectu lucri cessantis, id ipsum est periculum damni imminentis respectu damni emergentis; sed potest a principio mutui æstimari pretio, & exigere potentia illa proxima lucrandi; ergo similiter periculum vere imminens & probabile damni recipiendi ex mutuo.

Ex his soluuntur facile argumenta in oppositum ad primum dico, Non posse aliquid recipi in recompensam damni possibilis in remota solum possibilitate, posse tamen recipi in recompensam damni probabiliter imminentis, vel potius incompenstam periculi illius cum tale periculum sit pretio æstimabile.

Ad secundum dico, emergere, vel non

emergere actu damnum ex mutuo, id quidem esse illi extrinsecum, imminere vero periculum, hoc esse illi intrinsecum, & ita posse exigere, & duci in pactum.

Ad tertium, constabit controuer. proxime sequenti, pretium quod prudens & peritus iudicauerit valere damnum emergens, vel lucrum cessans non esse recipiendum initio contractus, licet possit initio mutui æstimari, & constitui, ac duci in pactum, recipiendum deinde cum sorte ipsa, & capitali.

Tertia conditio est, vt præter fortem, nihil aliud accipiat quam solum damnum illud, nihil vltius addens, vt si mutuauit (v. g.) centum, damnum vero quod ex defectu huius pecuniæ alteri mutuatae ipsi emerxerit, sint sola 10. nihil vltius accipiat a mutuuario, quam sola centum & decem. Ratio est aperta: Quia damnum emergens de quo cum illo ab initio conuenit, sunt sola 10. & ad ea tantum persolueda ille se obligauit.

Quarta conditio est, Vt damnum illud sequatur præcise, & reuera & non fictè, ex defectu illius pecuniæ mutuatae: quia si aliunde proueniat, vel fingatur prouenire ex mutuo, cum reuera non proueniat ex illo, non tenetur ad illud mutuarius, nec potest deduci in pactum. Ratio est: Quia mutuans ideo potest deducere in pactum damna emergentia, quia patitur illa in utilitatem mutuuarij, nec debet aliquis alteri prodesse suo damno, sed potest omni iure exigere ab illo, cui utilis est, vt seruet ipsum indemnem: at quando damnum aliunde prouenit, quam ex defectu pecuniæ mutuatae, non patitur illud mutuans propter bonum, & utilitatem mutuuarij: ergo nec tenebitur in eo casu mutuarius illum seruare indemnem.

Ex hac condicione sequitur, quod optime docet Conrad. de contract. q. 30. quotiescunque mutuans non mutuat in utilitatem mutuuarij; sed in suam, & quia ita illi expedit eligit potius pecuniã illam apud mutuuarium manere, quam apud se retinere, quia forsitan apud illũ securior existit, vel ex alia causa, tunc non posse ducere in pactũ damna emergentia: Tum, quia tale genus mutui potius esset depositũ, quam mutuũ, in deposito autẽ non tenetur depositarius ad damna emergentia, sed solũ ad capitale seruandũ, & restituendũ integrũ: Tum etiam, quia potissima ratio, propter quam potest in mutuo duci in pactum damnum emergens

emergens, est ea quam toties hic attulimus vt fundamentum huius doctrinæ, quia mutuans nõ debet alteri utilis esse damno suo: In hoc autem casu sic mutuans non prospicit utilitati mutuuarij, sed sui ipsius.

Sequitur secundo, quod recte admonet Syluest. in sua Rosa aurea, casu. 16. Vt damnum illud emergens nõ potuerit commode ab ipso mutuante vitari, quia si illud commode potuit & noluit, tunc profecto culpa sua potius damnum illud patitur, quam ex defectu pecuniæ mutuatae. (V. g.) Mutuat Petrus Ioanni mille aureos, deducens in pactũ tempore mutui damna emergentia, accidit post mutuum indigere Petrũ mille aureis, sed ita, vt possit illos commode & in promptu habere vel ex aliis pecuniis suis, quas licet nõ habeat domi, habet tamen alibi eas depositas, vel ex debitis, quæ debitorum parati sunt citra vllam moram illi persolvere, aut ex amicis qui intelligentes egerunt ipsam illis mille aureis, vltro illos ipsi offerunt, ipse vero nulla via ex his vult illos habere, sed accipit ab alio mercatore vel campore sub vsuris, postulaturus illas à Ioanne, vi illius pacti tempore mutui inter ipsos initi de damnis emergentibus. In hoc casu, nec tenetur Ioannes in foro animæ ad vsuras illas, nec in exteriori esset à Iudice rei veritate comperta compellendus: quia Petro damnum istud non accidit reuera ex defectu pecuniæ mutuatae Ioanni, sed culpa sua, qui commode potuit illas tot viis in promptu habere, sed voluit potius Ioanni nocere, quam sibi sine vllò dano commode prodesse: debet enim seruare principium illud iuris naturalis, *Quod mihi prodest, & tibi non nocet, prohibere non debes.*

Apponit aliqui quintam condicionem, vt mutuas sit rogatus a mutuuario, sed hæc conditio non est necessaria, quamuis enim communiter ita fiat, vt nemo fere mutuet nisi rogatus, accidere tamen potest, vt amicus intelligens necessitatem amici sui præueniat illum, offeratque illi mutuum, imo & inuitet, explicans simul se ex defectu illius pecuniæ posse aliquã damna subire, & ea lege velle illi mutuare, vt si actu euenierint, teneatur quoque præter fortem illa sibi compensare. Quia iustitia huius contractus in his duobus tantum consistit, vt nihil recipiatur vltra fortem vi mutui, quod si quid recipiatur, non recipiatur illud alio nomine, quam in recompensam damni vere subsequenti: ad quæ parum vel nihil refert mu-

tuantem rogari, vel non rogari, cum solum intendat per mutuum utilitatem mutuuarj, & non suam.

Apponit & hanc aliam Conrad. loco citato, vt mutuans ex concilio vel beneuolentia mutuet, non ex præcepto charitatis, Sed a nullo alio Doctore hæc assertur, & merito, quia nequẽ vbi quis ex charitate debet alteri mutuare, tenetur illi subuenire suo damno. Nam vel is qui indiget est vere pauper, & simpliciter, & absolute, ac omnino indigens, aut secundum quid, id est habens quidem in alio loco vel tempore, quamuis hic & nunc egeat: Si absolute, & omnino sit pauper, non est illi subueniendum per mutuum, & ea lege vt teneatur restituere si venerit ad pinguiorem fortunam, vt in disputatione de elemosyna docent communiter DD. contra Adrianam, & discipuli D. Thom. superius in hac 2. 2. quæst. 33. art. 6. sed simpliciter & absolute est illi subueniendum per veram elemosynam: quod si non egeat simpliciter & absolute, sed secundum quid, id est hic & nunc, alio tamen loco vel tempore habens, tenemur illi mutuare, sed ita vt ipse se ipsum obliget ad restituendum mutuum quando poterit, & ex consequenti sicut potest obligari ad principale, quia non est simpliciter pauper, ita ad damna emergentia.

Ex hac doctrina facilis est decisio multorum casuum qui in hac materia sese offerunt: Iuxta illam enim licet mutuanti habenti pecuniam paratam ad restituendam suam domum, vel soluenda debita, aut emendam triticum, deducere in pactum cum mutuuario seruatis conditionibus positis damna, quæ ex defectu illius pecuniæ illi prouenient. (V. g.) si refecissem domum meam 20 aureis, ex defectu vero illius pecuniæ non refeci, sed ruit, indigeoque tunc expensis vt 30. tenetur mutuarius ille præter fortem restituere mihi illa 30. quæ amplius expendo. Secundo, si ex defectu pecuniæ mutuatae non soluo debita, & vocatus in iudicium sunt mihi expensæ, aut cogor accipere cum vsuris, tenetur illas mutuarius vltra fortem mihi reddere. Tertio si ex pecunia tibi mutuata emissem triticum tempore messis pretio vt 30, deinde vero emam illud pretio vt 40. excessum istum licet mihi deducere in pactum, & recipere: Quarto si pecuniam à me mutuo exigas, ego vero non habeã, sed

vt tibi mutuem bona mea minoris quam valent vendam, vel cum vsuris accipiam à campfore, possum ducere in pactum defectum illum iusti pretij, quo bona mea vendidi, vel vsuras illas quas in vtilitatem tuam persolui.

Afferuntur à DD. alij multi casus particulares maxime à Tabiése verb. vsura. cap. 1. in quibus licet accipere ultra sortem damnum emergens, sed ex hic propositis & doctrina tradita facile est de omnibus qui sese offerre possunt, ferre iudicium.

Circa tertiam conclusionem de mutuatario qui est in mora, duo explicanda sunt. Primo.

AN QUI EST IN MORA

Soluendi mutuum, vel debitum, teneatur ad damna que statim post illam moram mutuantis, vel creditori contingunt.

Racilis est responsio. Vel mutuās conuenit à principio cum mutuatario de damnis illis emergentibus, vel absolute & simpliciter mutuauit sine tali pacto, & conuentione. Si quidem priori modo, perspicuum est ex dictis, teneri ad omnia damna ex illo mutuo subsequuta, tam ante moram quam post eam, vi illius conuentionis ab initio contractus inter eos inita. Quod si mutuauerit posteriori modo, sine vlllo pacto vel conuentione de damno emergente, ante moram nullo modo tenetur ad aliqua damna mutuantis reficienda, quia vt constat ex dictis eo ipso quo mutuans illud non expressit, tacite & implicite voluit per mutuum illud se ipsum illis exponere sine dāno mutuatarij: Nec tenebitur post moram, nisi à mutuante fuerit de eo admonitus, ita vt protestetur ille se nolle vltro dilationem concedere, nisi damna ex illa dilatione sibi occurrentia compensentur. Nam cum nulli liceat pecuniam alienam inuito domino retinere, mutuantem exigente rem suam sibi restituī, nec velle concedere dilationem nisi cum illo pacto, debet necessario mutuatarius aut statim restituere, aut conditionem illam suscipere: aliter, per inde se habet, ac si per vim & iniquitatem rem illam apud se haberet, accipiens vero vel retinens alienum iniquē, eo ipso quo iniquitate illa vtitur, tenetur vt diximus ad compensanda omnia damna, quæ ex defectu illius rei vero ipsius domino acciderint: ex illa re-

gula iuris, potius naturalis quam positui. Si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.

Fauet his l. Si ex legati causa. ff. de Verbo. oblig. vbi habetur: *Vbi dies non fuerit apposta obligationi, requiri admonitionem:* Vnde quasi a simili, vel exemplo, quando a principio contractus non fuit positum pactum, nec adueniente mora fuerit mutuatarius admonitus, mutuantem protestante de damnis ex dilatione solutionis subsequutis, non tenebitur mutuatarius ad illa compensanda, mutuantem vero illum admonente, & protestante tenebitur. Et ita videtur sentire Panorm. in cap. Licet Heli. De simon. & cap. 2. de Accusation.

Vnde Iurisperiti, vt late Iason in l. Vinum. ff. Si certum petat. licet doceant committi moram citra litem contestationem, volunt tamen duo requiri ad illam, nempe, & tempus vere dici lapsum, & congruam interpellationem extraiudicialem. Vbi etiam illud diligenter obseruandum est, sufficere ad huiusmodi moram, saltim in foro animæ vel signa exhibita debitori a creditore, quibus indicent se non consentire amplius in moram solutionis, vel egestatem eiusdem & indigentiam debitori notam, vel indicatam: quibus addunt & metum reuerentialem, quo creditor erga debitorem afficiatur. Vbi enim creditor sic debitorem reueretur, in mora est cum primum solutionis tempore adueniente non soluit. Nec exigitur, vt illum admoneat, quia ex metu illo reuerentialem censendus est illum non admonere, esto optet, & velle quæ sibi debentur persolui. Ita docent ex Theologis, Ricardus in 4. Dist. 35. ar. 1. q. 2. Angelus verbo Mora. §. 1. Et ex Iuristis Bartho. & Alexan. l. Si quis mihi bona. §. sed quid si mandauit. ff. de acquiren. hæredi. Iason in illa l. vinum. ff. si certum petatur, & ibidem Decius num. 12. & Molineus tract. De vsuris num. 32.

Est & alia dubitatio.

TENEATUR NE MUTUATARIUS

ad compensanda damna emergentia, quando non est in mora vitio suo, & culpa, sed ex necessitate, & egestate quam patitur.

Refert Adrianus in quarto agens de Restitut. Bernardinum de Bultis sermo. 42. afferentem debitorem qui non est in mora culpa

culpa sua, sed egestate cogente, ad solam sortem teneri, minime vero ad aliquod aliud interesse, vel damnum, siue casu, siue infirmitate coreptus non potuerit officio suo fungi, vnde pararet pecunias ad solvendum. Quam opinionem Adrianus prius reuocavit hac ratione adductus. Potior debet esse conditio eius qui beneficium præstitit, quam eius qui illud recipit, mutuans præstitit beneficium quod recipit mutuatarius, quando ergo pecunia illa similiter eget mutuans, & ex defectu illius aliqua damna patitur, tenebitur profecto potius ad reficienda illa mutuatarius, quam ad ea patienda mutuans, alioquin potior esset conditio recipientis beneficium & gratiam, quam conferentis. Addit tamen deinde Adrianus, Quod si mutuatarius in eam incidit egestatem, vt ratione illius teneretur mutuans ex præcepto charitatis illi subuenire, in eo casu non teneretur ad reficienda mutuantis damna emergentia: quia si tenetur iure diuino mutuans tunc gratis illi mutuarere, multo potius nullum interesse ab eo accipere. Quo fit iuxta Adrianum. vt vbi mutuatarius grauiter indigebit, & sua egestate constituitur in mora, ita esse de mutuantem distinguendum, vt vel in simili ipse versetur egestate, vel mutuatarius quidem egeat, mutuans vero nequaquam: Si quidem vterque parem vel fere similem patiatur necessitatem, teneatur mutuatarius cum facultas illi contingerit reficere mutuantem & sortem, & damna: Quia vbi par est vtriusque necessitas, potior debet esse conditio illius qui beneficium & gratiam præstitit, quam alterius qui recipit: Vbi vero mutuatarius egestate compulsus fuit in mora, mutuans vero non patitur similem necessitatem, cum teneatur tunc illi gratis mutuarere, tenebitur etiam sola sorte esse contentus, & damna illa aliunde supplere, non ex bonis mutuatarij, qui sine vlla culpa sua fuit in mora.

Palatius & alij nonnulli lib. 4. De contract. cap. 4. recedunt ab his hac ratione, Vel mutuatarius tempore solutionis ita eget, vt teneatur tunc qui antea mutuauit, gratis & ex præcepto charitatis illi subuenire, & sortem illam ei donare, quod non est mutuarere, nec differre solutionem, sed donare, vel potest ab eo recipere sortem: Si quidem tenetur illi donare, & per eleemosynam simplicemque donationem illi subuenire, quo iure miser ille mutuatarius in tanta egestate constitutus est: liber a solutione sortis, manebit etiam omnino liber a solutione cuius

cunque interesse, vel damni emergentis: Quod si non sit ad tantam necessitatem reductus, quin possit vel tunc vel postea sortem restituere, quo iure debet sortem debere & damna illa mutuantis subsequuta, cum adierit illi facultas.

Afferuntque in suam sententiam Syluestrum verb. vsura Primo q. 28. Ceterum Syluester eo loco solum agit de poena conuentionali debita ex mora culpabili, quæ poena non innititur soli moræ, sed moræ, & pacto, ac conuentioni illi ab initio constitutæ: hic autem agimus de sola mora, An mutuatarius qui non restituit rem mutuatam tempore præfixo, sed est in mora, vel eo solo quod est in mora, teneatur ad reficienda damna ex illa mora in qua est egestate sua compulsus, sequuta cum facultas illis adierit.

Dicamus igitur sic esse de huiusmodi mutuatario distinguendum. Vt vel tempore quo quæsit mutuum esset omnino pauper, extreme, aut saltim grauiter indigens, vel eo tempore licet mutuo quidem illo indigeret, non tamen esset omnino pauper, sed potens restituere statuto tempore quæ mutuo accipiebat, deinde vero adueniente tempore quo mutuum a se acceptum debebat restituere, effectus est pauper, vel saltim impotens ad illud restituendum, quo fit vt sine vlla culpa sua sed egestate illa oppressus compellatur esse in mora. Rursum si ipso tempore mutui iam erat pauper & indigens, vel erat omnino & absolute indigens, ita vt neque in eo tempore & loco, neque in alio haberet unde sibi subuenire posset, vel licet indigeret quidem eo tempore vel loco, haberet tamen certam expectationem bonorum temporalium alio tempore vel loco sibi contingentem, vt hi quibus certa aliqua hæreditas & successio constituta est, & hæreditario iure deesse non potest, vel qui naufragium facientes indigent quidem in eo loco quo miseri & nudi apulerunt, in alio vero domum & bona habentes.

His positis: Dico Primo, Mutuatario qui omnino, & absolute grauiter, vel extreme indiget, ita vt neque in loco & tempore quo mutuum quærit, neque in vlllo alio habeat, vnde sibi subueniat, diuitem & potentem debere illi subuenire, tenerique ad illud ex præcepto charitatis non per contractum mutui, sed per simplicem & absolutam donationem, & eleemosynam, iuxta ea quæ DD. & D. Thom. supra q. 33. agens de eleemosyna docent, vnde ad huiusmodi paupere nec sortem, nec interesse, vel dam-

na aliqua potest diues illi subueniens, vt præceptum charitatis, & eleemosynæ quo tunc obligatur adimpleat, exigere: solus enim Deus huiusmodi operū & pecuniarū futurus est remunerator, & cœlestis restitutor. Quod si mutuarius iste, indigeat quidem tempore vel loco in quo mutuū quaerit, habeat tamen in alio loco, vel habiturus certo est alio tempore, vnde mutuū illud, & damna ex illo emergentia restituat, non tenetur mutuans ad subueniendum illi per eleemosynam, aut absolutam donationem, sed sufficit mutuet illi pecuniam qua eget, & cum pacto compensandi damna sibi emergentia, ea lege & conditione, vt tã sortem quam damna restituat, cum primū commode poterit, aut prefixo eo tempore in quo mutuarius probabiliter credit se posse illa restituere, aut constituto solum termino in genere cum primū commode poterit.

Dico secundo. Si mutuarius quando mutuū accepit potens quidem erat ad restituendam sortem adueniente tempore solutioni præfixo, deinde vero morbo, infortio, vel alio quocunq; casu ad eam egestatem redigatur, qua compellatur esse in mora, non teneri ad damna quæ ex illa mora mutuanti cōtigerint, nisi a principio contractus ita conuenerint. Ratio est aperta, quia mutuarius duplici tantum via potest teneri ad reficienda damna ex mutuo emergentia, vel ex conuentione & pacto ipso tempore mutui constituto, vel ratione moræ. In hoc casu de quo nunc agimus, nullum est pactum initio positum, vt supponimus, mora vero in qua est accidit sine culpa eius, cū ergo ea solū dāna teneatur mutuarius reficere quæ culpa ipsius eueniāt mutuanti, ex regula illa toties repetita. *Sicut culpa, &c.* mutuarius hic solum tenebitur ad restituendam sortem, minime vero dāna post moram sine culpa eius subsequuta.

Quod autem si a principio promissit dāna quoq; reficere, siue absolute illud promissit, siue vbi adueniēre termino solutionis fuerit in mora, teneatur cum facultas ei suppetet, ad vtrumq; & ad sortem, & ad damna: patet quia licet non teneatur ratione moræ in qua est sine culpa sua, tenetur tamen ratione illius promissionis initio factæ, quam omni iure, cum primū poterit, tenetur adimplere. Similiter iudicandū est de priori illo mutuatio, qui indigebat quidem in eo loco, & tempore in quo mu-

tuū quaerit, habebat tamē bona in alio, promissitq; & sortem & damna mutuanti reficere, cum primū posset, vbi fuerit in mora.

Offert se hic brevis quædam dubitatio.

QUANDO IN MUTVO EST
prefixum tempus solutioni illius, sed ante quā illud adueniat, mutuans repetat suam pecuniam, aliter damnum aliquod passurus, tenebitur ne mutuarius ad illam restituendam.

SVNT qui dicant teneri vbi id commode possit, aliter adeo iniūque agere, vt teneatur etiā ad compensanda damna, quæ ex detentioe illius pecuniæ mutuanti prouenient. Ratio horum est. Quia iam detinet pecuniam illam inuito domino, nec dominus illius cōsentit in illa damna. Quod si cōmode illud non possit, nec teneri ad illam restituendam, nec ad damna, quia tunc sine vlla culpa sua illā detinet. Quam opinionem tribuūt sed falso Contrado de Cōtrac. q. 30. & Ioan. Nider. in eodem tractat. cap. 3. habent tamen illam Turrecremata in summa. q. 13. & Rebuffus in L. vnica. Cod. de sentent. quæ pro eo quod inter est profertur. nu. 24.

Nobis vero sub hac distinctione videtur respondendum, vt si a principio mutuans deduxit in pactum damna emergentia, teneatur mutuarius ratione illius pacti, & conuentionis siue commode possit, siue nō ad illa reficienda, quia in illud consensit, & se ipsum deuinxit pacto illo tempore mutui inuito. Quod si nullum fuit pactum inter eos, si possit cōmode illam restituere, peccabit quidem contra charitatem & gratitudinem, non tamen contra iustitiam, vnde non tenetur ad reficienda illa damna. Peccabit quidem contra charitatem, qua tenetur vnusquisque fratrem suum ab omni dāno liberare quando cōmode potest, & contra gratitudinem, cum non rependat beneficium quod ab altero accepit, cum commode possit: non tamen contra iustitiam, quia eo ipso quo alter illi mutuauit ea lege vt non teneretur acceptum restituere nisi ad festum (v. g.) Beati Ioannis, habet hic ius ad detinendam apud se pecuniam illā vsq; ad festum. Beati Ioannis, nec tenetur ex iustitia illam restituere nisi adueniente illo termino libero vtriusq; consensu præfixo, qui vero vtitur iure suo nemini facit iniuriam vel iniustitiam.

Nec

Nec valet ratio illorum, in hoc casu, dominum illius pecuniæ inuitum esse, nec cōsentire in illam detentionem, quia est irrationabiliter inuitus, cum a principio libere consenserit, pecuniam illam sic mutuam, vsque ad illud tempus apud alterum manere. Quod si non possit commode illam restituere, nec peccat contra charitatem, cum non possit commode, nec charitas obliget illum alteri prodesse suo incommodo, nec contra iustitiam cum vtatur iure suo.

Denique disputari etiam a nonnullis hoc loco solet.

IN QVA COTA DAMNVM
emergens soluendum sit, & quo tempore.

Qui existimant posse initio contractus conuenire mutuam cum mutuatio de periculo damni imminentis sub certo pretio & illud recipere, siue damnum illud actu & re eueniat siue non, siue magnum siue paruum, ita distinguunt: vt si conueniant de damno reficiendo vbi illud re ipsa acciderit, tantum persoluatur, quantum reuera fuerit damnum, & eo tempore, quo iam illud accidit, & mutuans re ipsa illud passus est, ita vt adueniente termino solutionis, vna cum forte restituat simul mutuatio damna illa mutuanti subsequuta. Si vero conueniant de periculo; ita vt mutuans vtrumque officium præstet & mutuantis & assecuratoris, tantum mutuanti mutuatio exhibeat quantum prudens omnibus circumstantiis diligenter ac maturè pensatis iudicaret, Sic enim ex D. Thom. & Doctoribus æstimantur res venales, quæ nondum actu sunt sed in potentia tantum. Qui vero docent in nudo & mero contractu mutui non liceat ducere in pactum periculum damni futuri siue illud accidat siue non, sed solum damnum vere emergens, id est vere subsequutum, reiiciunt distinctionem istam, voluntque damna emergentia, in ea quantitate esse persoluenda, in qua re ipsa mutuans ex defectu illius pecuniæ mutuatae vere & realiter passus fuerit, & eo tempore esse illi compensanda, quo vel inter se de damnis illis reficiendis constituerint, vel cum adueniente termino mutui (quod frequentius est) fuerit fors ipsi restituenda. Sed prior opinio verior est, vt constat ex his quæ paulo ante docuimus, explicantes secundam condicionem earum quæ ad exigendum iu-

stè damnum emergens desiderantur.

Explicatis his quæ ad damnum emergens ex mutuo pertinent, explicanda iam sese offert altera pars, vt pote.

Controversia. IX.

LICEAT NE SIMILITER
mutuanti ducere in pactum lucra cessantis.

In hac quæstione (quæ vna est ex grauioribus, & difficilioribus earum, quæ in hac disputatione de vsuris occurrere possunt,) explicanda est initio ex professo propria vis, & significatio huius vocis *Lucrum cessans*: quæ iam aliqua ex parte de ea initio huius art. dixerimus. Ad propriam vero vim huius vocis indagandam notandum est, duobus modis posse lucrum alicui cessare: vel cum non lucratur dominus pecuniæ, quod potuisset lucrari cum illa exposita negotiationi, quia renuit negotiari, eligens potius illam in theca sua habere asseruatā, quam periculis negotiorum expositam: vel quando desinit lucrari, eo quod pecuniam quam intendebat negotiis, in quibus lucraretur, exponere, vt subueniat amico illa indigenti, & per mutuum postulanti, a negotiis illis amouet.

Ex quibus duobus modis prior illa cessatio a lucro improprie dicitur cessatio: posterior vero proprie & verè est cessatio a lucro. Quia cum cessatio a lucro sit quædam priuatio lucri, quod ex pecunia poterat haberi, quemadmodum in naturalibus non constituitur, priuatio nisi in subiecto apto, & nato habere oppositum habitum, vt cæcitas in animali, ita quoque cessatio lucri proprie non conuenit alicui, nisi in ea pecunia, quæ erat in via, & vera ac reali habitudine, & dispositione ad lucrum, qualis est ea quæ est exposita negotiationi, & cum qua dominus illius actu, & reuera intendebat exercere aliquod negotium sibi vtile, & lucra afferens. In ea vero pecunia quam quis domi asseruat, nec habet negotiis expositam, vel traditam, non dicitur cessare illi lucrum, propterea quod ex illa sic recondita, & asseruatā nullum recipiet lucrū, quia huiusmodi pecunia sic asseruata non est apta afferendis lucris secundum se sumpta, imo ex tali pecunia mutuata quaerere lucrum, esset verè quaerere lucrum ex mutuo, quod est aperta vsura.

motus

Explicatur idem à DD. & hoc accom-
modatò exemplo, vt quemadmodù quies
quia motus priuatio est, qui nō fuit motus,
vel non instituit statim moueri, nō dicitur
quiescere, ita qui non habet pecuniā expo-
sitam lucro, vel non habet paratam, vt ita-
tim alicui certo negotio lucratiuo expona-
tur, non est dicendus cessare à lucro. Ita fit,
vt lucrum cessans in mutuo fit, quando ea
pecunia mutuo traditur, quæ actu erat pa-
rata ad negotia lucratiua, desinitq; mutuas,
habere lucra, quæ ex illis negotiis habuisset,
& quæ censentur probabiliter iam esse
velut in actu, aut saltem in maxime pro-
xima potentia.

Ex his sequitur, differre plurimum in hac
materia damnum emergens, & lucrum ces-
sans, licet vulgus vtrumq; appellet damnum;
quia lucrum cessans non est de bonis iam pos-
seditis, vel acquisitis, sed de acquisendis, &
habendis ex negotio, vel fructibus agri, aut
vineæ, vel ex locatione, vel cæsu. Damnum
vero est nocumentum in bonis iam acquisi-
tis, & possessis, vt cum ex defectu pecuniæ
tibi mutuatae, cogor ad soluenda mea debita
aliam accipere cum vsuris, vsuras illas ex
meis bonis & actu à me possessis persoluo,
Quo fit, vt cum damnum illud mihi compen-
sas, non recipiam aliquid ultra sortem, sed
quidquid recipio est meum, & mihi verè vt
propria bona debitum. Ita Arist. 5. Ethic.
c. 4. vocat damnum, quando aliquis con-
trahentium ex opera alterius contrahentis
minus habet in bonis suis, quam debet ha-
bere: lucrum vero cessans, quando non lu-
cratur, quod debuisset lucrari. Quæ duo nō
habere aliquem in bonis suis quod debet
habere, vel nō lucrari quod debuisset lu-
crari, aperte differunt, nam prius illud dicit pri-
uationem proprii boni acquisiti, & possessi,
posterius vero priuationem boni non dum
acquisiti, sed acquirendi, & habendi.

Tum etiam damnum emergens consistit
in passione aliqua, cū patiendo aliquod de-
trimentum damno afficiamur, lucrum vero
cessans consistit in actione, non enim aliter
lucramur quam aliquas actiones, vel nego-
tia exercentes.

Vtrumq; autem horum quamuis ita dif-
ferant, appellant DD. maxime Iurisperiti
& Summistæ interesse. Ita Iurisconsultus
in L. Si comissa. in illa clausula, *In quan-
tum mea interfuit rem ratam habere*, Quæ
clausula idem est quod si diceret, *Quantum
mihi deest, quantumq; lucraretur*. Et in L. 3. in
fine. ff. de eo quod certo loco. Et L. vnica

in fine. C. De sententiâ quæ pro eo quod
interest. Quamuis autem vtrumq; dicatur
interesse, maiorem tamen in his habendam
esse rationem damni emergentis quam lu-
cri cessantis, voluit Bald. & communiter
omnes Iurisperiti in L. Etiam. Colla. 2. ff.
de executione rei iudicatae. & L. fina. Cod.
De iure deliberan. & in illa L. Proculus in
fine. Quia damnum receptum exigit (vt di-
cebamus) æqualem compensationem secun-
dum iustitiam commutatiuam, vt quantum
nocumenti mutuans recipit, tantum deinde
illi à mutuatario reficiatur: lucrum vero ces-
sans (vt docebamus) non exigit æqualem
compensam, sed ad arbitrium vel iudicis, vel
prudētis reficiendum est.

His positis tres sunt potissime circa præ-
sentem quæstionem DD. opiniones, nam
quarta Molinæ, quam vltimo loco referen-
tius, non est dicenda opinio, sed error po-
tius, & manifesta hæresis.

Est igitur prima opinio Innocentii, &
Ioan. Andre. in cap. Nauiganti. de vsuris.
Antonii de Brutio in cap. Salubriter. eodē.
tit. & nonnullorum Canonistarum, qui si-
cut dixerunt damnum emergens non posse
exigi, donec mutuatarius, vel debitor fue-
rit in mora, eodem modo docent, nec posse
exigi lucrum cessans, nisi quando mutuans,
vel creditor propter moram mutuatarii, vel
debitoris in soluenda sorte, & capitali pri-
uatur inuitus lucris, quæ illa sorte & pecu-
nia obtinuisset. Probant hanc sententiam
eisdem omnino argumentis, quibus docere
nitebantur damnum emergens non posse
exigi, nisi ab eo qui est in mora. Argumen-
tur igitur. Primo ex illis verbis Iurisconsul-
ti in L. Cum quidem. ff. De vsuris. *Vsuræ
non propter lucrum perentium, sed propter mo-
ram non soluentium infliguntur* vbi cum nomi-
ne vsuræ nō significantur vsuræ iniquæ, quæ
exiguntur vi mutui, sed lucra quæ dominus
pecuniæ recipere potest ex vsu pecuniæ tra-
ditæ negotiis, aperte docet Iurisconsultus
non licere exigere lucrum cessans à debito-
re, nisi cum fuerit in mora. Et confirm. Id
tantum licet in conscientia, & foro animæ,
quod rectus iudex perspecta rei veritate iu-
dicaret secundum leges, sed iuxta legem istā.
Cum quidē. nō potest iudex damnare mu-
tuatarium, vel debitorem ad lucra cessantia,
nisi vbi fuerit in mora, ergo neq; licet pri-
uatim & extra iudicium illa exigere, nisi vbi
fuerit ille in mora.

Secundo. Mutuans ex propria natura
contractus mutui debet gratis mutuari, aut
certe

certe non mutuet, repugnat autem mutuo
gratis & libere concessio, aliquid exigere à
mutuatario; ergo non licet exigere interesse
istud lucris cessantis à mutuatario, donec fue-
rit in mora, quia tunc iam cessat consensus
mutuantis, cum ille solum mutuauerit, &
concesserit vsque ad terminum. Probo cō-
sequentiam, mutuatarius vel debitor pro-
pterea tenetur ad lucra cessantia cū primū
fuerit in mora, quia tunc iam retinet pecu-
niam illam inuito domino, & est quasi fur,
sed ante moram nō retinet illam pecuniam
inuito domino, imo illo libere consentien-
te, ergo ante moram iniquum est tale lu-
crum ab eo exigere.

Secunda opinio est aliorum, qui absolu-
te & simpliciter docent, non licere exigere
à mutuatario lucrum mutuantis cessans. Ita
videtur docere D. Tho. hic ad primum, vt
Quarta Conclusio quam ex ipso initio hu-
ius art. proposuimus, satis insinuat. Idem
docent aperte Duran. in 3. Dist. 17. q. 2.
& pleriq; ex antiquis, adeo vt dicat Adria-
nus oppositam sententiam quam ipse sequi
quitur esse modernorum. In eadem consti-
tuunt etiam plerique Scotum, sed quid ille
vere in hac parte senserit, statim dicemus.
Eandē habet Abulen. in cap. 25. D. Matth.
q. 184. Ad primum, quamuis satis obscure,
cum dicat: *damnum quod consistit in eo quod
quis lucrari potest, non posse recompensari neq;
aliquid pro illo in pactum duci ultra sortem, ne-
que peti sine pacto*. Vbi prius negat posse du-
ci in pactum, deinde vero videtur concede-
re posse peti cum pacto, cum dicat *sine eo
peti non posse*. Ex recentioribus Dominicus
Soto lib. 6. De iustitia q. 1. art. 3. etsi oppo-
sitam appellet probabilem, hanc tamen mul-
to probabiliorem, quam etiam tribuit ibi
Innocentio & Ioanni, Andreæ, sed illi si at-
tente legantur, eam habent quam primo lo-
co constituimus. In eadem sententia sunt ex
Iurisperitis Calderinus q. 2. & Ioan. de Li-
gna. in illo cap. Fina. De vsuris. Salicet. in
Authen. Ad hæc col. 5. Cod. De vsuris. Lau-
ren. De Rodol. tractatu De vsuris p. 2. q.
2. & nonnulli alij.

Scotus (vt modo dicebā) assertur quoq;
a multis in eandem sententiam, & recte:
quamuis enim non habeat illā aperte, idem
tamen docet, si verba eius recte intelligan-
tur, habet enim in 4. Dist. 15. art. 2. Tri-
pliciter posse aliquid recipi ultra sortem:
Aut ex pœna conuentionali imposta mutua-
tario ex eiusdem consensu, nisi soluat ad ter-
minum, modo non fiat in fraudem vsura-

rum, Aut secundo propter interesse credi-
toris, quia debitor, ex cuius non solutione
(sic ille loquitur) creditor notabiliter dam-
nificatur, tenetur in foro animæ, quamuis
sine pacto, suo creditori damnum satisfacere.
Vel tertio quando capitale, & accessio
ponuntur in incerto. Ex cap. Nauiganti.
Hæc Scotus vbi nihil habet de lucro ces-
sante. Nam in primo modo quem consti-
tuit, qui est pœna conuentionalis, perspi-
cum est non contineri lucrum cessans, neq;
in secundo qui proprie continet damnum
emergens ex mora, hoc enim significat vox
illa Scoti, *non solutio*: Ante morā namque
debitor non dicitur non soluere, sed cum
accedit tempus debitum, solutionis. Nisi di-
xeris sub nomine damni intelligi etiam lu-
crum cessans, quia quoddam damnum est
non lucrari quod potuisses, quæ ratione D.
Tho. hic ad secundum vocat etiam dam-
num, quod consideratur in eo, quod mu-
tuans de pecunia sua non lucratur, quod po-
tuisset lucrari. Ceterum etiam si sub nomi-
ne damni intelligatur lucrum cessans, cum
tamen dicat Scotus deberi illud ex non so-
lutione, per quam vt constat intelligit mo-
ram, mens eius non erit posse absolute &
simpliciter exigere lucrum cessans in mutuo;
sed solum vbi creditor fuerit in mora, pro-
pter quam creditor desinat lucrari, quæ
fuisset lucratus, festinata illa sua pecunia, &
exposita negotiationi. Neque continetur
in tertio modo, quia in eo sicut in Cap. Nau-
iganti. quod ibi Scotus citat, agit de mu-
tuante qui susciperet in se periculum rei mu-
tuatæ per contractum assicuracionis, mi-
nime vero de lucro cessante ex mutuo. Vn-
de reuera Scotus nō admittit titulum istum
lucris cessantis, vel saltem illum non pro-
ponit. Sed quidquid ille senserit.

Probatur hæc secunda opinio à suis au-
thoribus pluribus rationibus, quarum po-
tiores sunt hæ: In quibus si cui prolixus
videor, obsecro ne illud mihi vitio ver-
tat: quia cum institutum meum in his com-
mentariis sit, nihil prætermittere corū, quæ
circa disputationes quas explicandas susci-
pio, aliquam habent difficultatem, postu-
lat quod instituo, omnia argumenta quæ
illam habent, etsi plura sese offerant attingere,
vt eorum solutiones maiorem affe-
rant legenti, & intelligere cupienti lucem.

Primum igitur probant illud authorita-
te D. Tho. Qui hic absolute, & simplici-
ter negat posse deduci in pactum, vel exi-
gi lucrum cessans, nec distinguit inter pecu-
niam

niam simpliciter & secundum se, vel pecuniam expositam negotiationi, quam distinctionem certe non ignorabat D. Thom.

Secundo, argumento eiusdem, quod procedit etiam in pecunia exposita mercaturæ, hac ratione: Non licet exigere ultra sortem quod incertum est, & potest multis viis impediri, sed lucrum ex pecunia etiam exposita negotiationi, & mercaturæ, est incertum, & quod multis viis potest impediri, ergo neque lucrum talis pecuniæ potest deduci in pactum: Maior est D. Tho. Minor constat experientia. Et confirmatur: quia hoc est proprium mercaturæ, & quod talem artem inter alia reddit licitam, esse lucra illius incerta, & exposita mille periculis.

Tertio, tam Iure Ciuili, quam Canonico, ubi agitur copiose de hac materia usurarum, explicantur tituli quibus licet aliquid accipere ultra sortem, vt inferius videbimus, maxime ubi explicabimus illos textus Cap. Conquestus. & Cap. Nauiganti. De usuris. At neque in Iure Canonico, neque in ciuili, cum variis in locis proponatur titulus ille damni emergentis, sit aliqua mentio huius tituli lucri cessantis, quod maximo est argumento non esse licitum.

Quarto, tunc dicitur omnium consensu lucrum cessans, quando mutuans cohibetur vel prohibetur a lucro, quod alias habuisset; sed quando quis mutuatur solis precibus mutuatarij inductus seclusa omni vi, metu, fraude, & ignorantia vt præsupponimus, nec cohibetur, nec prohibetur sic mutuans a lucro; ergo quando quis solis precibus adductus mutuatur, reuera non patitur lucrum cessans, nec potest illud in pactum deducere. Probat Minor: Quia tunc ex Aristot. dicitur aliquis cohiberi, vel prohiberi ab alio quo opere, quando inuoluntarie cessat ab illo, inuoluntarium autem tantum efficiunt ex eodem Aristot. vis, metus, fraus, & ignorantia, communes vero amicorum preces, vel beneuolentia, aut pietas non efficiunt inuoluntarium ex D. Tho. 1. 2. q. 6. art. 6.

Et confir. Damnum emergens ideo potest deduci in pactum, quia mutuatarius est velut quædam causa moralis illius, cum propter ipsum mutuans illud patitur, sed mutuatarius non est causalucrice cessantis, ergo, non potest illud exigere. Consequentia patet quia ille tantum tenetur compensare damnum alteri, qui illius causa est, ex illa regula: *Si tua culpa, &c.* De iniuriis & damno

dato. Minorem probo, quia iste mercator gratis, & voluntarie mutuatur, sciens, & volens, ac intelligens illud lucrum sibi cessare: Quod si dixeris, (Quod videtur Caiet. hic innuere) illum mutuantem quodammodo esse inuoluntarium, & compelli partim a necessitate & amicitia mutuatarij, partim a propria charitate & misericordia, hæc, vt modo dicebamus ex D. Tho. & Aristot. non efficiunt inuoluntarium.

Quinto, Qui voluntarie & rogatus mutuatur, debet mutuare seruata propria natura contractus mutui, hæc autem est natura & lex mutui, vt nihil exigatur ultra sortem, sed gratis omnino fiat; ergo non potest mutuans exigere a mutuatario aliquod lucrum extra sortem, quocumque titulo utatur, maxime ante moram.

Sexto, Lucrum cessans non potest exigere, nec pecunia est lucratiua ex eo solū quod sit exposita negotiationi, sed quia coniungitur illi actualis industria & diligentia mercatoris, hæc autem diligentia & industria separatur ab illa pecunia, quæ primum illam mutuatur, extrahit enim illam, sciens & volens à negotiatione, neque aliquam industriam aut operam circa illam tunc exercet; ergo quam primum illam mutuatur sciens, & volens, iam non est lucratiua, nec habet altum valorem quam valorem communem pecuniæ, nec potest ex consequenti exigere ex tali pecunia aliquod lucrum cessans.

Septimo, Si lucrum cessans posset exigere quia pecunia erat lucratiua, posset mercatores querere mutuatarios, qui illorum pecuniam acciperent, cum pacto reddendi ultra sortem tale lucrum. Probo sequi, quia pecunia mercatorum eo ipso quo est pecunia mercatorum, vt docent Caiet. & auctores alterius opinionis, est lucratiua, & pluris æstimabilis quam pecunia existens apud alios, qui non exercent negotia, licet autem unicuique querere emptores rei suæ eo pretio quo æstimari potest, Vnde si concedamus hac via posse accipi aliquid ultra sortem, titulo nempe lucri cessantis, aperitur profecto latissima via nunquam mutuandi sine lucro, & usura: quotquot enim mutuatur possent affirmare se illa pecunia aliquid posse lucrari, & accipere aliquid non ratione mutui, sed ratione lucri cessantis.

Octauo, Si liceret ratione lucri cessantis accipere aliquid, liceret etiam pro illa obligatione qua mutuans obligat se ad non repetendum mutuum intra tempus præfixum, quia sicut lucrum cessans est pretio æstimabile,

bile, ita & ista obligatio; at sicut vidimus, hoc non licet, quia non repetere pecuniam toto tempore mutui est illi intrinsicum, ergo neque illud licebit.

9. Ex omnium consensu, si quis mutuatur liberè, intendens tamen suam vtilitatem & commodum, non potest deducere in pactum lucrum cessans quia ita reciperet duo lucra, nempe & commodum illud proprium ob quod mutuatur, & lucrum cessans: ergo neque si mutuatur ob commodum mutuatarij potest aliquid accipere vt lucrum cessans. Probo consequentiam. Primo, quia ad rationem mutui parum facit, quod commodum intendat mutuans, num proprium, an alterius, cū ratio mutui solum consistat in eo quod est gratis dare vt simile post tempus recipiatur. Secundo, quia recipere aliquid eo quod mutuum sit in vtilitatem mutuatarij, esset vendere illi rem suam, quod non licet. Tertio, quia causa mutuandi non potest nec debet mutare naturam mutui, natura autem mutui propria & intima illi est, vt fiat gratis, ergo siue moueatur iste ad mutuandum à proprio commodo, siue à commodo alterius, gratis debet mutuare, nec potest deducere in pactum lucrum cessans. Minor cum consequentia perspicua est. Maior vero probatur, quia contractus mutui, est contractus iustitiæ commutatiuæ, qui debet consistere in æqualitate rei ad rem, quæ non variatur ex causa, sed ex rebus ipsis.

Vltimo, Aut id quod exigitur vel potest exigere pro lucro cessante, secundum se iustum est, aut iniustum, si iniustum secundum se, ergo non licet illud exigere, eo quod adductus precibus mutuatarij pecunia illa amoueatur à negotiis lucratiuis, cum iustitia consistat in æqualitate, quæ ex natura rei summenda est, non ex precibus mutuatarij, vel ex defectu earum. Si vero secundum se iustum est, non efficietur iniustum vt plerique sentiunt, eo quod mercator propria sponte, & sine alicuius precibus pecuniam illam vltro à negotiis abstraxerit, & mutuauerit.

Tertia opinio est, quam communiter plerique DD. tam ex Theologis, quam ex Summis, & Iurisperitis amplectuntur. Licet care mutuanti, qui pecunias suas habet expositas negotiis, & lucris, deducere in pactum lucrum sibi cessans: seruatis quibusdam conditionibus, quas, deinde subiiciemus.

Ita docent Gabri. in 4. dist. 13. q. 11. art. 1. notab. 2. Ioannes Maioris eadem dist. q. 30. Angel. verbo usura. primo nu. 15. 16. &

17. Syluester eodem verbo. primo. nu. 19. Tabienis eod. verb. 2. nu. 1. Armilla. eod. verb. quest. 3. Conradus de contract. q. 30. conclu. 4. Adrianus in suo 4. de usura. fol. 54. col. 3. in questione quæ incipit. Quoniam tractatum est de interesse. vbi licet dicat priorem istam Durand. Scoti, & aliorum habere illustres auctores, hæc vero esse modernorum, hanc tamen sequitur. D. Bernardinus de Euangelio æterno serm. 36. cap. 2. Medina Cod. de Restit. tract. de usuris. q. 3. Caiet. in comento huius art. & in summa verb. usura. §. 2. casu 5. Victoria in lectura huius art. D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 15. Thomas Mercatus de Contract. lib. 5. c. 10. Antoni. Cordub. de casibus conscientiarum, quest. 105. & omnes fere recentiores Thomistæ.

Ex Iurisperitis Panor. in cap. Conquestus. De usuris. Ioann. Andre. etiam in cap. Nauiganti. sequatur illam primam opinionem, at in cap. Salubriter. de usuris habet hæc tertiam. Hostiensis eodem cap. Salubriter. Archidiano. 14. q. 3. Cano. Usura. & Turrecremata 14. q. 6. cano. Si res. Alexā. in Concil. 228. lib. seu volum. 2. Felinus in cap. 1. §. eundem filium. ff. De officio delegati. Et in cap. Cum venerabilis. De exceptio. Iason Instituta. de Actio. §. Fuerat. Ioan. Lupin. De palatios Ruuios in Re petitio. cap. Per vestias. De donatio. inter virum & uxorem, notab. 6. Nauarrus in suo Manuali cap. 17. nu. 212. & in comento cap. primi 14. q. 3. nu. 42. & sequen. vbi citat Ioan. de Lignano, quem vocat ibi grauissimum Doctorem. Lauren. de Rodulf. in dic. cap. Salubriter. Couarru. lib. 3. varia Resolu. cap. 4. nu. 1. vbi affert plures alios vtriusque iuris interpretes in eandem sententiam.

Qui omnes docent. Vbi pecunia mutuata non fuerit exposita negotiis, sed in potentia tantum remota, quod dicunt in quadam tantum possibilitate, non posse duci in pactum, neque exigere aliquod lucrum cessans. Si vero negotiationi exposita sit, & in potentia proxima, ac dispositione ad lucrum, quod dicunt ipsi esse quasi iam in actu lucrandi, huiusmodi negotiatorem dum mutuatur alii, posse ducere in pactum & exigere ab illo in cuius beneficium separat illam à negotiis lucratiuis, quibus intendebat illam tradere, lucra sibi cessantia.

Probat hæc opinio à suis auctoribus variis quoque argumentis.

Primo. Si mutuatarius sit in mora, teneatur

tur omnium consensu non solum ad damna emergentia, verumetiam ad lucra cessantia: cuius asserti potissima ratio est, quia propter illam moram definit mutuans lucrari, quæ sua pecunia sibi restituta, & negotiis tradita obtinisset, sed cum primum negotiator mutuat suam pecuniam, quam instituebat negotiis tradere, definit lucrari, quæ cum illa negotiis tradita fuisset lucratus, ergo cum primū mutuat, qui negotia exercet, potest ducere in pactum, & exigere lucra sibi cessantia.

Et confirm. Pecunia in manū mercatoris actu & reuera exercentis negotia eiusdem utilitatis est ante moram, cuius est post moram, similiterq; est causa illius damni, & cessationis lucri mutuataris qui illam recipit, ante moram, sicut & post moram, at teneatur solvere lucrum cessans post moram, quia ipse est in causa cur mercator ille priuetur tali lucro, ergo tenebitur etiam à principio, & ante omnem moram: cum eo ipso quo pecuniam illam accipit à mercatore, & ante omnem moram sit in causa, ut priuetur ille lucro suæ pecuniæ.

Dices tamen cū Soto, eiusdē quidē utilitatis esse mercatori pecuniā ante moram & post moram, attamen ante moram non impediri, nec cohiberi mercatorem ab illo lucro à mutuatario, quia is solū dicitur impediri, aut prohiberi ab aliquo lucro, qui per vim, aut dolum, vel aliquam aliam iniquitatem impeditur ab illo, mercator verò iste libere mutuauit, sine vlla vi, aut dolo, Post moram vero vere impediri, quia mutuataris vel debitor qui est in mora, sine creditoris consensu tanquam ipso inuito, & reclamante retinet apud se illius pecuniā, qua de causa quando est in mora debet illi lucra cessantia, cum inique detineat pecuniam illius, ante moram verò nihil tale debet,

Sed hæc responsio non tollit vim argumenti. Quia esto libere, ac sine vi, & dolo mutuauerit, hoc tamen non efficit, quia pecunia illa mercatori vere lucratiua sit, & quin perinde impediatur dominus eius à lucro ante moram, sicut post moram, & quin perinde vere cesset illi lucrum quod per illam poterat obtinere ante moram, sicut & post moram, in quo consistit iustitia & vis exigendi interesse à mutuatario. Differunt quidem ista in eo, quod post moram impeditur mercator quasi inuitus, & reclamans, ante moram vero consentiens: non tamen contentit simpliciter, sed sub ea cōditione,

ut compensentur lucra sibi cessantia, quod aperte exprimit, cū ducat illa in pactum, & exigat à mutuatario.

Secundo qui mutuat alicui instrumenta suæ artis mutuo illa postulanti, potest ducere in pactum lucrum quo priuatur ex eorum deffectu, & quod reuera obtinisset nisi talia instrumenta illi mutuasset, sed pecunia exposita negotiationi non minus est mercatori instrumentum ad lucrandum in sua arte mercaturæ, quam sint cuiq; artifici instrumenta suæ artis, ergo licebit mercatori suam pecuniam mutuanti ducere in pactum, lucrum illud quod ipsi ex illo mutuo cessat.

Respondet etiam huic argumento Soto: Instrumenta artis natura sua locari posse, & similiter operas artificis, pecuniam vero non esse locabilem, cum vfu consumatur, & ideo posse artificē ducere in pactum lucrum cessans suarum operarum, quo priuatur mutuatis alteri instrumentis suæ artis, minime vero posse deduci in pactum lucrum cessans ex pecunia mutuata. Sed hoc non obstat, quia licet pecunia secundum se sumpta, ut pecunia est, non sit locabilis aut lucratiua, at in manu (ut dicunt) mercatoris, & exposita negotiationi vere lucratiua est: Tum etiam, sicut pecunia non est lucratiua nisi adhibita industria mercatoris, ita nec instrumenta sunt lucratiua nisi adhibito labore, & industria artificis: vnde par est vtriusq; ratio. Quo fit, ut sicut accipiens mutuo instrumenta artis impedit artificem à lucro, quod per illa instrumenta operando poterat acquirere, ita qui accipit mutuo à negotiatore pecuniā, impedit reuera illū à lucro, quod negotiando cum illa pecunia poterat habere, & consequenter quo iure potest vnus deducere in pactum lucrum sibi cessans, potest & alter.

Tertio. Qui vendit rem fructiferam, quando est in via ad fructus, potest pro illa exigere non modo pretium quod res illa secundum se valet, verumetiam quod arbitrio prudentis valet quatenus est in via, & dispositione ad tales fructus. V. g. triticū in herba duo habet, ut sit herba quædam, ac ut sit herba in via, & dispositione adferendum triticum, propter quod potest vendens talem herbam, non solum exigere pretium illius, ut quædam herba est, verumetiam ut sit herba in via ad triticū. Sed similiter pecunia, quamuis simpliciter & secundum se sit res sterilis, at in manu mercatoris & exposita negotiis fructifera est, & in via, & dispositio-

sitione, ac potentia proxima ad lucrum, ergo potest mercator talem pecuniam mutuans, exigere ad arbitrium prudentis lucrum sibi cessans.

Huic etiam rationi respondet Soto: plurimum interesse inter rem fructiferam & pecuniam: quia res fructifera natura sua pretio est æstimabilis & consequenter vendibilis & sic potest vdi hoc vel illo pretio pro ratione fructus. Ad pecuniam quæ exhibetur mutuatario, siue summiatur ut pecunia, siue ut mutuata non est fructifera nam ex se & qua pecunia non habet aliud pretium quā quod communiter ex se valet ut pecunia, ut 100. nihil amplius valēt quam 100. similiter quatenus mutuata amico nullum habet maius pretium, quia mutuū gratis fieri debet, & non pro pretio, quia esset vsura. Qua de causa in re fructifera potest illa potentia ad fructus deduci in pactum, non autem in pecunia mutuata: Sed hæc solutio non tollit vim argumenti, quia licet pecunia secundum se sumpta non habeat alium valorem quam receptum in vfu, at exposita negotiationi aliquid amplius valet non ut pecunia neque ut mutuata, sed quatenus est in proxima potentia ad lucra, cum sit pecunia, mercatori vthabet commune proloquium omnium gentium id ipsam quod fundus & ager agricolæ.

Caballinus, seu potius Carolus Molineus in suo tractatu de vsuris, q. 74. nu. 302. propositis quasi extremis duabus DD. opinionibus, Altera, eorum, qui sentiunt posse duci in pactum, & exigere lucrum cessans, cum quibusdam conditionibus quas inferius apponemus: Altera verò, in qua omnes Catholici conueniunt, nullam vsurā in quancūq; quantitate licitam esse: quæ duæ reuera non sibi pugnant, ut omnes DD. à vero tramite declinasse ostendat, nititur docere nullo modo licere mutuanti accipere aliquid ultra sortem ratione lucri ipsi vere cessantis, sed solum ex cōcessione Legum Ciuiliū, quæ negotiatoribus quasdam vsuras, iuxta ea quæ art. præced. cont. 3. retulimus, cōcedunt. Arbitratur enim Molineus Leges Ciuiles vsuras illas nō p̄mittere quasi minus malum ad maiores iniquitates, & fraudes negotiatorum vitandas, sicut eo loco exposuimus, & probauimus: sed tamquā licitas, & honestas. Quo errore deceptus iridet Catholicam doctrinam negantium, esse genus vsuræ mutuante aliquid recipere posse ultra sortem ratione lucri sibi cessan-

tis. Imo vult iniustum esse & vsurarium eo nomine aliquid exigere, vel recipere: Quā partem sic potissime probat.

Primo. Lucrum cessans quod à Theologis conceditur aut exigitur, & ducitur in pactum tanquam interesse casuale, vel tanquam in pœnā moræ, in qua est mutuataris, non soluens in termino prefixo, vel tanquam intervsurium, siue vsura illius rei mutuata, sed neutro istorum modorum potest illud exigere, ergo sola concessione legum. Probatur minor: Imprimis nō potest illud exigere tanquam interesse casuale, vel nocumentum mutuatis, quia Leges Ciuiles iustæ recte prohibent tale interesse casuale, & momentaneum. Neq; in pœnā, quia pœnā conuentionalis (ut nos infra dicemus) vel non est admitenda, vel saltem maxime moderata, ut habetur L. vnica Cod. de sententia quæ pro eo quod interest, at quæ exiguntur ratione lucri cessantis, excedunt plurimum istas pœnas. Nec ratione vsuræ, quia vsuræ, quas per leges recipere licet moderatissimæ etiam sunt, ut vidimus in illa cont. 3. art. præced. & quas communiter excedit maxime interesse lucri cessantis, quod solet à mercatoribus exigere à mutuataris.

Secundo minus interesse debet exigere mutuans, cum de ratione mutui sit, ut gratis fiat, quam vendens ad creditum, cum vendat pro pretio, & cui & res, & pretium, & vtriusq; commoditas absunt: sed vendenti ad creditum, nec ex dilatione data, nec sub nomine pœnæ si ad diem solutum non sit, non licet exigere aliquid interesse, nisi quod per leges conceditur sub nomine vsurarum, ergo nec mutuanti. Minor patet ex L. Iulianus. §. Idem Papil. ff. de actio & emptio. Quod autem quidam dicunt, quod in casu istius legis non constabat de aliquo interesse veditoris, sed solum de pœnā quædam lucratiua, quæ commensuranda est vsuræ lucratiuæ concessæ in legibus: Hoc inquit nihil facit, quia lex ista Iulianus. absolute loquitur de omni venditione, Et quod magis vrget, in Lege Finali. ff. De periculo & cōmodo rei vendita: quæ probat dictum §. Idem Papili. agitur de veditore, seu negotiatore, cuius interesse ex venditione ad creditum excedebat vsuras, habetq; ista L. ut nō possit aliquid exigere ultra legitimum modum vsurarum.

Tertio, mercatori licet ex sua negotia-

atione congruum quantum facere, sed siue anurget pecuniam, siue cu illa negotietur, siue res suas vendat ad creditum, hec omnia reuocanda sunt, ad congruum quantum negotiatoris, cum hoc solo titulo possit lucrum cessans exigere, nempe quia probabiliter illud negotiando habuisset: sed quæstus congruus, & concessus mercatoris, & negotiatori est illa tantum usura quæ dicitur. Bes. vt in illa tertia controuer. vidimus, & habetur in illa. Eos. ff. De usuris: ergo ne cessione lucri cessatis possunt aliud recipere, quam usuram illam, quæ lege civili illis cõceditur: aliter frustra lex ista esset posita. Quo argumento putat corrumpere omnino sententiam istam Caiet. & aliorum, & exemplum, quod in illa explicanda adduximus ex Hostiensis.

Quarto. Cum ad lucrum exigatur industria mercatoris, vbi vero illam alteri mutuat, ipse ociosus maneat, nec vllam cum illa pecunia industriam vel operam adhibeat, nullam illi vere cessat lucram; ergo non potest illud sub isto titulo exigere, vel erit dicendum lucrum illud partim deberi pecuniæ, & partim industria; quæ ratione non poterit iam totum lucrum recipere, sed solam dimidium illius ratione pecuniæ mutuatæ: ratione autem pecuniæ mutuatæ illud accipere vere usura est; Ergo si recte (inquit) res consideretur, quod Hostiensis & alij dicunt recipere mutuante ratione lucri cessantis, se ipsa non recipit nisi vt usuram suæ pecuniæ alteri mutuatæ. Ratione autem pecuniæ mutuatæ id quod accipiunt iniustum est, quia usura quæ iniure conceditur moderatissima est, quæ vero à Theologis conceduntur ratione lucri cessantis excedit & superat plurimum. Secundo, quia iniure non conceduntur istæ usuræ moderatæ nisi solis negotiatoribus, qui vere exercent mercaturam, Theologi vero concedunt lucrum cessans cuicunque habent pecunias.

Denique ex doctrina ista Theologorum sequuntur (inquit Molineus) maxima incommoda in Rep. quæ non sequuntur ex usuris legalibus. Nam Primo sub titulo lucri cessantis exercet homines grauissimas & intricabiles usuras.

Secundo redditur difficilius & carius commercium pecuniæ, & aris alieni, quod oportet in Rep. esse facile, & commodum: nam egens 100. aureis facile illos inueniet apud usurarium reddita usura Besis, id est 8. pro anno, sub ratione autem lucri cessantis

tantis debet quætere, & rogare mutuatum, ac reddere forsan 20. affirmante illo: aut vel pluris lucrum sibi cessare ex illo mutuo.

Tertio, per illas vsuras legales solis mercatoribus, vero negotiantibus liceret cooperari, sub titulo autem lucri cessantis foenerantur alij, quicunque pecunias habent ienique ordinis sint vel status, quod iam suo seculo conquerebantur. Beatus Cyprianus, & nostrorum Akrat. in l. usura in fine. ff. De verb. signific. mutuat.

Quarto. (quod maxime nocet) hæc via alliciuntur mercatores ad negligendam & intermittendam mercaturam honestam, & solitam mercium negotiationem ad eo. Repe velleim, & necessarium, & turpia lucra sectanda: cum hac via supra omnem laborem, & periculum, & maiora forsan & certiora habeant lucra.

Afferitque ibi varia exempla horum damnorum apud mercatores: Lugdunenses, & Ratisienses. In huiusmodi lucra sed usuras potius colligunt esse contra legem Dei, contra sacras leges, & decreta sacri Concilij Niceni, grauiusque peccare. Magis stratus illa tolerant: Sed vti iam sic ad suum institutum sacri Concilij Niceni affert Molineus auctoritatem, ita sacri Concilij Niceni & aliorum sacrorum Conciliorum, quæ omnes fideles ad eo venerantur, Doctrinis, & Decretis pateret abstinisset. Eam miserè hereticas cum suis sociis ab hoc errore probanda: vsuras, & alia innumere in quem amisso iustine fidei obsecutus ad eo: turpiter prolapsus fuit.

Vt in hac quaestione adeo difficili recte progrediamur hæc omnia necessitate prius obseruanda sunt.

Primo: nullo modo negari potest quod habet hæc Caietanus, in pecunia duplicem esse potentiam ad lucrum, vnam veluti illi naturalem, sed remotam, quæ consequitur primam institutionem, & naturam pecuniæ, quatenus pecunia vbiuicque sit, & apud quocunque potest esse instrumentum ad emendum, negotiandum, lucrandum: eam vero, velut artificialem & proximam, quam habet pecunia non ex natura sua, sed mediante industria mercatoris, quæ potentia non semper illi conuenit, neque vbiuicque, sed quando est exposita negotiationi, aut est in proxima dispositione, & animo habentis illam. Quocirca quod debet

debet in hac parte mutuans suam conscientiam exacte consulere, an haberet iam deliberatum animum & intentionem exponendi illam pecuniam alicui negotio, vel non: quia pecunia non dicitur exposita, aut proxime exponenda; ex eo tantum quod dñs illius soleat negotiari, sed ex animo quo iam firmiter decreuerat actu cum illa negotiari, aut certum & peculiare negotium, aut saltem in communi quod se illi commodius offerret.

Afferit Caiet. elegans & accommodatum exemplum huius duplicis potentie in tritico: Granum (inquit) tritici duplicem habet potentiam ad fructificandum, vnam naturalem & remotam, quæ conuenit omni tritico, siue sit in heredo, siue in foro vt vendatur, siue quando ducitur ad molas conuertendum in farinam: eo namque ipso quo triticum est, habet talem potentiam, & aptitudinem. Præter hanc vero remotam & continentem habet aliam proximam & particularem, quando scilicet, aut est iam seminatum & commissum terræ, aut purgatum & paratum iam ab agricola vt in proximo seminetur.

Obseruamus secundo, sicut supra dicebamus de damno emergente ita modo lucrum pecuniæ cessare posse, & extrahi à negotiatione duobus modis, aut contra voluntatem mercatoris. Idque velinque siue in casu vel rapina accepta, aut sine vlla iniquitate, vt cum à Principe compellitur mercator ducere propter bonum commune vt sibi mutuet, vel cum iudex ex iusta causa mercatorem parantem viam in nudinas vbi negotiaretur cum lucro, coniecit in carcerem, vbi impeditur à lucro quod ibi acquisisset. Alio vero modo ex voluntate & consensu mercatoris, ipso libere & spontaneè alicui amico mutuante: quod potest etiam dupliciter adhuc accidere, nam aut extrahit illam & mutuat in suam propriam commodum, quia eo tempore & occasione vtilius potius ipsi est mutuarè quam negotiari: aut extrahit illam vt consulat vtilitati mutuantis, quod illi per mutuū illud subueniat. Vbi parum aut nihil fere refert, efficiat ne illud rogatus vel non rogatus, ex eo namque nec mutatur nec varietur natura mutui. Potest enim mercator ita diligere amicum, cuius indigentiam nouit, vt ex mera beneuolentia vltro se illi offerat, ac dicat, ne quæso vendas bona tua ad leuandam indigentiam quam pateris, cum nequeas hæc via illam leuare sine magna iactura & damno tuo, habebam quidem hæc pecuniam paratam huic nego-

tio, quo poteram lucrari vt 30. compensabis mihi si vis ad arbitrium prudentis hoc lucrum, quo tua causa priuabor, & mutuo illa tibi. Si quidem liceat exigere lucrum cessans, quando mutuans non intendit propriam vtilitatem, sed mutuatarij, certe quod illum ita proueniat, & ex amicitia vel pietate illi sese offerat, non mutat rationem & naturam mutui.

Obseruamus tertio D. Tho. sup. q. 62. art. 4. vbi quærit, an aliquis teneatur restituere quod non accepit, neque abstulit, docere ac constituitur hæc dub. Primo inferetem aliquod damnum, etiam si ex illo damno proximo nihil ipse recipiat, teneri ad restituendum, quia per illud damnum proximus habet minus quam debet habere: quicunque autem est in causa quod frater habeat minus quam debet habere, vt seruetur æqualitas debet illud refficere. Secundo duobus modis posse aliquem alteri nocere, vel auferendo ab eo quod iam actu habet, quo casu facienda est illi restitutio in integrum, secundum æqualitatem vel ad rem, quia abstulit quod ille actu habebat, & possidebat vt suum, vt si diruat Ioannes domum Petri valentem 100. tenetur refficere illa 100. quia si habet Petrus domum quæ valebat 100. Ioannes diruens illam, expoliavit eum inique illis 100. quæ actu erant Petri: Secundo modo potest (inquit) aliquis alteri nocere, non auferendo quod actu habet, sed impediendo illum ne habeat ea, ad quæ est in via & proxima potentia. Quo casu, tenetur etiam qui ita nocuit, compensare, & restituere hoc damnum fratri quem ita impediuit, non secundum æqualitatem rei ad rem, quia res non tantum valet in sola potentia & dispositione, quantum vbi est in actu, sed erit arbitrio prudentis estimandus valor illius rei pensatis omnibus circumstantiis illius, & potentie in qua est. Additque ibi Doc. Sanctus in solutionibus argumentorum tamquam exempla: Teneri impediendum ne semen fructificet, aut ne pecunia proximi lucretur, ad restituendum illud bonum quod impedit; non secundum æqualitatem, cum non dum messis illius seminis, aut lucrum illius pecuniæ esset in actu, sed in via tantum quæ poterat multis modis impedi, sed ad arbitrium prudentis.

Ex qua doctrina D. Tho. aperte sequuntur duo quæ optime colligit Conradus. Primo non solum esse damnum, vbi quis priuatur re quam habet, verum etiam quando impeditur à bono, & lucro ad quod erat in via, & proxima potentia. Alterum quod sequitur

sequitur est, huic priori consequens, non solum teneri ad recompensandum nocumentum, eum qui alteri nocet in re quam actus habet, quod est damnum emergens, verum & eum qui nocet alteri impediendo illum à re quam poterat habere, & ad quam est in via, quod est lucrum cessans: quamvis sit aliter (vt constat) satisfaciendum damnum emergens, & aliter lucrum cessans. Confirmaturq; recte hoc exemplo ex eodem D. Tho. desumpto supra. q. 77. art. 1. Habet artifex domū, in qua vendit optime & cū lucro suas merces, & operas suę artis, quod in alia domo non ita obtinebit, postulo vt istam domum mihi vendat, potest ipse ducere in pactum, & exigere vt præter iustum valorem & pretium domus, persoluam quoque illi commoditatem istam melius vendendi res suas, & compensem illi lucrum, quod res suas in in domo illa commode vendens recipit, qua commoditate & lucris ex illa ipsi prouenientibus in aliam recedens priuatur, quia impediti à lucro quod in illa potest habere, est reuera ipsi damnum.

Obseruemus quarto. Vt quemadmodum quando mercator vendit alicui merces valentes (v. g.) 100. transferendas per mare, sed ita vt postulet emptor ab ipso vtrunq; simul, & merces, & illarum securitatem, potest mercator vendere illas pretio vt 120. nec in eo aliquam committit iniquitatem, (modo non compellat emptorem ad vtrunq; simul contractum cum ipso celebrandum, nempe & venditionis, & assicurationis, (vt constat inferius ex Cap. Nauiganti) quia in hoc casu mercator iste, non solum vendit, sed exercet re ipsa duos contractus distinctos, & separabiles, alterum venditionis, tradens merces illas pretio iusto vt 100. & alterum assicurationis, exigens tanquam pretium etiam iustum periculi quod in se suscipit illa 20. Ita mercator mutuans pecuniā quam habet expositam negotio lucratiuo, exigens, ducensque in pactum lucrum sibi cessans, licet prima fronte vnicum tantum videatur exercere contractum, solumque mutare, reuera tamen non solum mutat, sed exercet re ipsa duos contractus distinctos, & separabiles: alterum mutui, alterum vero venditionis illius lucri, quod sibi per illud mutuum cessat, nam cum pecunia negotiis exposita habeat illam proximam potētiam ad lucrum, quam prima obseruatione diximus, habet simul & ipse spem maxime probabilem percipiendi lucrum ex illa.

Quo fit, vt lucrum illud mercatori non

sit possibile tantum, sicut aliis qui non negotiantur, sed maxime probabile, & in via, ac in actu, non quidem perfecto & absolute, sed imperfecto & inchoato: qua ratione Arist. 3. Physic. vocat motum actum, non quidem perfectum, sed imperfectum & inchoatum definiens illum. *Actum enim in potentia, quatenus est in potentia.* Quia motus est actus imperfectus, & via proxima ad actum perfectum, & ipsum fieri rei. Cum ergo pecunia in manu mercatoris actu negotiis exposita sit in ea potentia, & via adeo proxima ad lucrum, & spes quam habet mercator conceptā lucrandi per illam sic expositam non sit quid fictitium, & imaginariū, sed vera spes lucri maxime probabilis: sicut periculum cui se subiicit assurens est pretio æstimabile, & quod vendi potest, pari ratione spes ista mercatoris, qui vere nisi pecuniam illam mutuasset, fuisset cum ea negotiatus ad parandum aliquod lucrum, est pretio æstimabilis, & quæ vendi potest. Qua de causa quatenus sortem illam alteri tradit post certum tempus secundum æqualitatem sibi restituendam exercet contractum mutui, quatenus vero exigit ab eo ad arbitrium prudentis valorem lucri, quod ex illa negotiis quæ exercere intēdebat, tradita sperabat obtinere, exercet contractum venditionis, diuersum re ipsa ab illo contractu mutui, sicut in venditore assurente merces emptori cuius exemplo hic vtimur, venditio illarum mercium & earundem assicuratio quam in se suscipit, sunt reuera contractus diuersi. Confirmariq; potest, quia per mutuum confertur pecunia ipsa quæ non est in fieri sed in facto esse, habēs actū perfectum, per pactum vero illud compensandi lucrum cessans, venditur lucrum illud quod erat in fieri, & in proxima potentia, & cuius probabilis vere habebatur spes, tanquam rei iam in actu, non quidem perfecto sed imperfecto.

Quod autē vendi possit quod non est in actu perfecto, sed solum in fieri, & in via, omnibus compertum est, multisq; exemplis familiaribus illustrari potest. Iactus enim retis pretio æstimabilis est, & venditur passim, cum tamen piscium captura non sit in actu perfecto, sed in via tantum, & quæ variis modis impediti potest, quando iactus ille venditur: Triticum quod habet agricola purgatum, (quod est exemplum D. Thom. & Caiet.) & deputatum seminationi, si quis illud furetur non satisfaciet recte reddito tantum eo pretio, quod

quod simile triticum valet in foro, nisi comperaretur etiam illi ad arbitrium prudentis damnum, quod passus est non seminando illud, quod damnū nihil aliud est quā lucrum quod illi cessat. Quo fit, vt damnū istud siue lucrū cessans pretio æstimabile sit, nā aliter nō teneretur talis tritici fur illud cōpensare, quod si pretio æstimabile est, esto non dum sit in actu perfecto, sed solū in via & in fieri, consequenter vendi potest quod adhuc est in via, & in actu imperfecto.

Similiter igitur, quando Petrus mutat Ioanni 100. aureos, exigens ab illo lucrū cessans, poterit ipsi vendere cessationem illā lucri quā ex tali mutuo patitur, cum lucrum illud ex tali pecunia sic exposita sit in via, & actu quodam imperfecto. Et constat, quia casu quo Petrus non mutualet Ioanni aliquam pecuniam, sed postularet tantum Ioannes ab ipso, vt cessaret ab eo negotio, quod vult exercere, posset iuste exigere aliquid ab illo pro ea cessatione, Tam quia est illi nocua, tum quia ista obligatio omittendi negotia, & lucra quæ ex illis haberi possunt, est pretio æstimabilis: quemadmodum si agricola rogatus ab aliquo scindat arborem fructiferam, aut desinat seminare agrum suum, vel cesset à suo labore & agricultura, potest exigere ab illo pretium aliquod pro lucro quod ipsi ita cessat, cū omnium consensu quod est ager agricolæ sit pecunia negotiatori.

Ex quo sequitur confirmaturque optime quod paulo ante dicebamus in obseruatione secunda, ut quemadmodum in venditione parū aut nihil omnino refert, vendat ne quis rogatus, vel vltro & a nemine rogatus, modo seruetur iustum pretium, & rem tradat sanam, in quibus consistit æquitas & iustitia venditionis, ita in mutuo ad exigendum lucrum cessans, parum aut fere nihil refert, mutuet ne rogatus à mutuatario, vel non rogatus sed propria sponte & vltro, modo exigit solum ratione lucri cessantis quod prudens, & peritus in eo genere negotiorum indicauerit. Quia cum pactum hoc lucri cessantis sit vere venditio illius lucri, pro vt est in proxima potētia & in fieri, possit duobus, vt sit vere in tali potentia, & probabile arbitrio prudentis, quod perinde est ac rem esse sanam, & pretium iustum, seruetur in tali contractu, & venditione istius lucri in potētia debita æqualitas, & iustitia.

Obseruemus quinto, plurimū deceptos esse varios Iurisperitos, qui ad nudam paucarum legum litteram respicientes, magis quam verum illarum sensum, & rationem

naturalem sequuti, quæ diximus de damno emergente, & dicemus statim de lucro cessante, ad solas pecunias mutuatatas putarūt restringendum: & similiter quæ habentur in L. Nummis. ff. De in lite Iuran. Et l. 3. §. penult. ff. de eo quod certo loco, occasione eorum quæ habentur in l. Si sterilis. §. cum per venditorem. ff. De actione empto. vbi pecunia secundum se sterilis dicitur. Qua de causa, vt doceant quomodo in aliis etiam rebus quæ cadunt sub mutuo, possit locum habere interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, excogitarunt seu confixerunt potius distinctionem quādam interesse intrinseci, & extrinseci, quæ cum non habeatur in iure vt recte docet Alciat. in suo tract. Eius quod interest. Sed sint mera figmentia, non est quod illa explicemus, sed reiciam⁹ potius, Affirmātes huiusmodi interesse, tā damni emergentis, iuxta ea quæ præced. cōtrou. docuimus, quā lucri cessantis, iuxta ea quæ in præsentī statim docebimus eadem omnino ratione habere locū in vino, oleo, tritico, & cæteris rebus, & cōtractibus, in quibus ratione mutui aut venditionis, qui res huiusmodi alteri vendit vel mutat, aut vere damnum aliquod patitur, aut ab aliquo lucro & commodo impeditur. Ratioque est apertissima, quia si in mutuo pecuniæ licet exigere damnum emergens vel lucrum cessans, id certe non licet ratione pecuniæ, sed ratione ipsius damni accepti, vel lucri cessantis, vi illius principij quod saepe diximus esse quandam vocem naturæ. *Neminem debere prestare alteri beneficium suo damno, vel in eo in modo.* Cum ergo non ratione pecuniæ damnum illud vel lucrum exigere liceat, sed ex natura rei vt dicunt, & ex propria ratione ipsius damni vel lucri prohibiti, siue ex mutuo siue ex mora illud accidat, vbi cūq; idem occurreret, nēpe vel damnū aliquod recipi, vel cessare lucrum ex mutuo vel mora solutionis, in quocūq; genere contractus ista accidant, siue in vino, siue in frumento, siue in oleo, siue in vestibus, siue in quacūq; alia re earum, circa quas contractus mutui & venditionis vel alios his similes celebrari contigerit, eodem iure æquitatis licebit ducere in pactam & exigere damnum illud vt ab altero contrahente passum, vel lucrum vere illi cessans in beneficium & utilitatē alterius contrahentis. Non enim ex eo quod in contractu materiale est, iustitia & æquitas contractus perpenditur, sed ex eo quod in illo formale est, illique in ratione

& genere talis contractus intimum, & intrinsecum. Vnde sicut parum facit vendas ne triticum, an oleum, vt debeas iusto pretio vendere & rem sanam: Similiter mutues ne triticum, oleum, vestes vel pecuniam, vt pacisci possis de damno emergente, vel lucro cessante. Sed quemadmodum mutuantur pecuniam ista licet, licere etiam censenda sunt, vbi eadem fuerit ratio, mutuantur vinum, vel oleum. Cum ex Regulis iuris non tam positui quam naturalis: Vbi eadem est ratio eadem quoque, debeat esse iuris dispositio.

Obseruemus vltimo, cum in contractu cui apponitur aliqua honesta conditio, voluntas contrahentis non simpliciter consentiat, sed sub illa condicione, non minus dicendum esse inuoluntarium, & dissentientem, quando non seruetur illa conditio, quam si aperte & expresse affirmaret se dissentire: contractumque illum perinde esse inualidum deficiente illa condicione, ac si aperte contrahens in illum nullomodo consentisset. Ratio est aperta, quia eo ipso quo apponitur conditio, maxime honesta, exprimit contrahens se non aliter consentire nisi illa seruata. Hæc obseruatio communissima est ex vtroque iure. De conditionibus appositis. Et ex conditionibus honestis, quæ apponuntur in matrimoniis.

His positis, vt omnia quæ ad presentem faciunt controuersiam complectamur, varias subiiciemus conclusiones.

Sit Prima. Quando pecunia tantum est in potentia illa naturali & remota ad lucrum, non potest mutuari aliquid exigere, vel accipere ratione lucri cessantis, siue propria voluntate & sponte mutuet, siue coactus.

In hac omnes conueniunt. Et Probatur. Pecunia secundum istam remotam & naturalem potentiam considerata sterilis est, nulloque modo fructifera, aut lucratiua; Ergo ex illa isto modo sumpta nullum potest exigere lucrum. Antecedens constat ex prima obseruatione: Consequentiam vero ita probatur. Lucrum siue fructus cessans non potest exigere, vel recipi nisi ex re fructifera, & nata parere lucrum, quia in huiusmodi tantum dicitur illud cessare, pecunia secundum istam potentiam sumpta nec fructifera est, nec lucratiua; ergo in ea isto modo sumpta nullus cessat fructus, aut lucrum, nec potest ex ea mutuata illud exigere, vel recipi.

Secundo, Cum huiusmodi potentia intrinseca sit & connaturalis omni pecuniam, non est æstimabilis pretio distincto à

proprio pretio & valore ipsiusmet pecuniam, neque ratione istius potentiam aliquid amplius illa valet, quàm se sola: ergo non potest pro ista potentia aliquid exigere, vel recipi: aliter, vel idem bis venderetur, vel certe venderetur, quod nullum habet pretium: acciperetur autem aliquid, si quidem ratione talis potentiam exigeretur lucrum cessans.

Tertio, Confirmatur optimis accommodatisque exemplis. Primo mutuanus non potest aliquid accipere ratione expectationis pecuniam mutuatae ad aliquod tempus, quia hæc expectatio est intrinseca mutuo: ergo similiter cum potentia ista remota conseqatur naturam pecuniam tanquam proprietatem illi intrinsecam, non potest aliquid pro illa accipi.

Secundo, Qui triticum, quamuis purgatum & iam paratum ad seminandum, ducet in forum, & sponte sua constitueret illud venale, non posset pro illa potentia tritici remota & connaturali aliquid amplius accipere, quam valeat triticum illud secundum se sumptum, vt triticum quoddam est, communi vsu fori iuxta naturalem ipsius bonitatem: Sic enim habet omnium hominum vsus & consensus: ergo neque pro ista potentia remota pecuniam licebit aliquid extra proprium illius valorem accipere. Patet consequentia, quia pecunia secundum se multo minus fructifera est quam triticum.

Quarto, Si pro ista potentia liceret aliquid recipere, cum nunquam detur mutuo pecunia aliqua, quæ non habeat talem potentiam, quia est illa omni pecuniam connaturalis, non daretur mutuum in quo non liceret exigere lucrum cessans ratione istius potentiam, & consequenter in omni mutuo liceret accipere aliquid ultra sortem, essent que licite vsuræ: Quod est error.

Denique hæc conclusio habetur in iure in illa L. Si sterilis. §. cum per venditorem. ff. De actione empto.

Ex hac prima conclusione sequuntur tria. Primo nobiles, magnates, & similes qui non habent pecunias suas expositas negotiis, non posse aliquid exigere, cum mutantur ratione lucri cessantis. Quia huiusmodi pecuniam tantum sunt in potentia ista remota ad lucrum.

Secundo, nec posse eosdem, etiam si mutuarius sit in mora, aliquid exigere ab illo, aut recipere, quia ratione moræ illi solum licet aliquid accipere, cui ex tali mora verè lucrum cessat, iis vero qui non habent pecu-

pecuniam suam negotiis expositam, etiam mutuarius sit in mora; reuera nullum lucrum cessat ex sua pecunia. Tertio, eadem ratione, neque qui aliquam pecuniam ab huiusmodi hominibus furatur, tenetur aliquid ipsis restituere ultra sortem, cum nullam reuera illis lucrum cessat.

Sequitur quarto, male & inique agere quosdam mercatores, qui multas pecunias in nundinas deferentes, vbi iam emerunt merces quas ibi emere decreuerant, reliquas pecunias aliis mutant, exigentes ab eis aliquid ultra sortem titulo lucri sibi cessantis, & quod ex illis, si alias merces voluissent emere, habuissent. Quia huiusmodi mercatoribus nullum reuera cessat lucrum ex illis pecuniis aliis mutuatis, cum iam emerint merces quas instituebant, & quibus emptis non fuit illis in animo alias emere. Etenim vt initio huius controuer. docuimus, lucrum quod potest a negotiatore exigere, non sufficit vt fuerit possibile, & in potentia remota, sed vere aut saltim probabiliter cessans, & in potentia proxima, habenda ex negotio quod vere & actu exercere intendebat.

Secunda conclusio. Si quis sua sponte propriam utilitatem & commodum intendens extrahat pecuniam a negotiis, illam mutuet, non potest deducere in pactum lucrum cessans.

In hac omnes conueniunt. Et probatur. Pecunia non est in potentia proxima ad lucrum, nisi ex voluntate mercatoris habentis illam vere expositam, & paratam ad negotia; sed in hoc casu, ex voluntate ipsius mercatoris extrahentis illam a negotiatione definit iam pecunia esse esse exposita, & parata negotiis; ergo in hoc casu cessat iam in huiusmodi pecunia potentia illa proxima ad lucrum, manetque illi sola illa remota, & ipsi naturalis, pro ista vero potentia remota nihil accipi potest, neque deduci in pactum aliquod lucrum cessans, vt constat ex prima conclusione; ergo neque pro pecunia ista sic separata a negotiis licebit aliquod lucrum exigere.

Secundo, vt dicebamus in præcedent. Conclu. si quis triticum quod habet purgatum ad seminandum, sua voluntate ducat ad forum, exponatque illud venale, non potest ratione potentiam proximam quam antea habebat ad ferendum fructum, aliquid accipere, quia eo ipso quo duxit illud in forum, reduxit illud a potentia illa propinqua & proxima, ad remotam,

& naturalem, omni tritico communem; erit ergo similiter iudicandum de pecunia quam ipsemet negotiator extrahit a negotiis.

Tertio, Qui propria sponte nec rogatus ab emptore vendit rem sibi utilem, vt præced. quæst. dicebamus, non potest illam maiori pretio vendere quam valeat secundum se; ergo similiter in mutuo.

Denique lucrum cessans si quidem exigere potest, tunc solum exigere potest, quando cessat illud ratione mutui, sed in hoc casu non cessat huic mercatori ratione mutui, sed aliunde, ex sola scilicet voluntate ipsius consulentis suæ propriæ utilitati.

Vnde tota ratio & fundamentum huius conclusionis est, mutuarium in hoc casu nullomodo esse causam nec efficientem, nec moralem quod lucrum cesset ipsi mutuantur, sed meam liberamque voluntatem mutuantis, qua ratione cessans non cessat profecto propter mutuum, et si pecunia illam alteri mutuet.

Ex hac conclusione sequitur primo, Contractus istos qui vocantur *Asientos*, quos ditissimi quidam mercatores maxime Ianuenses celebrant cum nostro Rege, offerentes illi plurimam pecuniam, ea lege vt recipiant 20. aut 25. pro centum sub titulo lucri cessantis; esse vsurarios, & merito a Grego. 13. & Pio 5. damnatos; deobligatumque Regem a solutione omnis lucri & interesse. Quia hi propria sponte, proprioque commodo intendentes extrahunt pecunias suas a negotiatione, & offerunt illas Regi, expectantes maius lucrum se hac via percepturos, sicut reuera hac via plus lucrantur in vno anno, quam lucrarentur exercentes negotia duobus forsan vel tribus.

Secundo, sequitur ex eadem conclusione, vsurarios quoque vt plurimum esse mercatores exigentes lucrum cessans a Magnatibus qui sunt in mora soluendi merces aureas, & sericas magni pretij, quas hispane dicimus *brocados y capiceria* & similia, Quod vt asseram duplici adducor ratione. Prior est, quia cum huiusmodi merces non emanant nisi à Magnatibus, qui non soluunt statim pecunia numerata, sed cum mora, mercatores isti prævidentes iam moram illam, & sic vendentes & in eam tacite consentientes, consulentesque proprio commodo sponte illis cum huiusmodi periculo vendunt vnde ex vna parte in eam consentiunt vt si-

bi vtilem & necessariam; quia aliter non venderent, ex alia vero parte volunt ratione istius more, qua suae utilitati consulunt, exigere lucrum cessans. Altera vero est, quia praevidentes iam hanc inoram & periculum, carius vendunt merces quam valeant, siquid duo exigunt lucra, alterum per accrescentiam pretij ipso tempore venditionis, alterum vero tanquam lucrum cessans illis ex solutionis mora, quae omnia iniqua sunt, & usuraria. Quamvis liceret istis mercatoribus, ubi a principio iusto pretio vendunt, & ex mora solutionis sequitur illis aliquod notabile damnum, exigere tunc illud non ut lucrum cessans, sed tanquam damnum emergens, iuxta ea quae proxime praeced. controuers. dicta sunt de damno emergente.

Tertia conclusio. Quando mutuans coactus & inuoluntarius extrahit pecuniam a negotiatione, ut det illam mutuo, potest exigere & recipere lucrum cessans. Quin etiam tenetur mutuarius restituere mutuantis pecuniam illam cum lucro cessante.

Conueniunt etiam in hac omnes DD. non solum Theologi, verum etiam Iurisperiti sumpto argumento a L. 1. & 2. Cod. Si quis aliquem testamentum prohibet. Et l. finalis ff. de hered. institu. Imo habetur aperte Cano. Precariae 10. q. 2. ubi dicitur. *Neminem iniuriam, contra utilitatem & rationem cogi de proprio facere beneficium, &c.*

Prior pars probatur aperte. Ex D. Tho. sup. q. 62. art. 4. ad 2. qui impeditur ne consequatur quod erat in via habendi, recipit reuera damnum, teneturque ad illud compensandum, qui boni illius consequutionem impediuit, sed in hoc casu iste mutuans cum haberet pecuniam expositam negotiationi, erat iam in via habendi aliquod lucrum ex illa, impeditur autem a consequutione istius lucri, & contra suam voluntatem ab eo a quo compellitur extrahere pecuniam illam a negotiis, & mutuae, patitur ergo damnum in illo lucro, tenebiturque qui illum ita impediuit compensare ei lucrum illud cessans.

Secundo, In hoc casu sic mutuans habet reuera minus quam debet habere, patiturque damnum emergens contra suam rationabilem voluntatem; ergo qui est causa huius inaequalitatis & damni, tenetur ad restitutionem ex Cap. Finali. de Iniuriis & damno dato. Et confirmatur: Qui conculcat segetes tenetur illas restituere, non solum secundum valorem quem habent quando il-

las conculcat, verum etiam secundum valorem quem cecidenda sunt habere, quatenus sunt in via ferendi fructum, ad arbitrium prudentis, sicut diximus tom. 1. q. 62. art. 4. ergo similiter qui compellit aliquem ad extrahendas pecunias a negotiatione, & iniustus mutuae illas.

Tertio, Qui accipit ab aliquo instrumenta suae artis, propter quod impeditur artifex ille a lucro, quod laborans cum illis instrumentis sibi comparasset, tenetur omnino non solum instrumenta, verum & lucrum quod illi cessauit, ipsi restituere: sed pecunia exposita negotiis est mercatori instrumentum suae artis ad lucra; ergo qui per vim, vel fraudem impedit illum ne negotietur, & lucretur, tenetur compensare illi & pecuniam ab illo acceptam, & lucrum quod ex illa habuisset.

Denique qui per vim, vel fraudem detinet irrigum, ne per arbores, aut vineas alterius defluat, tenetur in conscientia compensare agricolae defectum illorum fructuum, quem ex defectu illius irrigui culpa ipsius patitur, huiusmodi autem defectus nihil aliud est quam lucrum cessans: ergo tenetur qui cogit mercatorem cessare a negotiis lucratiuis, quibus suam pecuniam committere instituebat, lucrum illi cessans satisfacere.

Vult Carol. Molin. q. 74. De usuris: huiusmodi defectum fructuum ad damnum potius emergens quam ad lucrum cessans pertinere, quia defectus iste ex terra, vel arborum sterilitate proprie & immediat nascitur, quae actuale damnum ipsarum est, non lucrum cessans. Caeterum cum ad sterilitatem istam leuandam auctor natura aquas irriguas contulerit, qui prohibet illarum decursum, & irriguum, propterea dicitur nocere, quia prohibet utilitatem, & fructus quos agricola ex illis arboribus, & vineis si aqua per ea loca defluxisset, percepisset, & ex consequenti cum illa damna persoluit lucra cessantia vere dicitur compensare.

Alter pars, mutuatarium in casu huius tertiae conclusionis teneri in conscientia ad restituendum lucrum cessans, etiam si mutuans illud non petat, & ante iudicis sententiam, eisdem argumentis constat: Quia ex illa regula *Si tua culpa, &c.* Qui damnum alteri infert, simpliciter & a parte rei tenetur illud compensare, etiam si nec laesus illud petat, nec iudex compellat, in hoc autem casu mutuatarium qui sic coegit mutuatem vere illi nocuit, fuitque in causa istius damni

damni, & cessationis lucri culpa sua.

Ex hac doctrina sequitur. Primo mutuatarium qui est in mora soluendi sine consensu mutuantis, etiam si mutuans a principio propria sponte & voluntarie illi mutuaeuerit siue potius opposita, eo tamen ipso quo mutuatarium est in mora sine consensu mutuantis, teneri ad soluendum illi, si mercator sit, & qui suis pecuniis negotia exercet, lucrum illi cessans a tempore morae ad arbitrium prudentis. Quia coipso quo est in mora sine illius consensu, retinet pecuniam eius contra ipsius voluntatem, habetque illam mutuans separata a negotiis & a via lucrandi inuoluntarius, & velut coactus. Hoc confectarium habetur expresse in l. Socium. ff. Pro Socio. & l. Cum quidem. ff. De usuris. & in l. Usuras. Cod. eod. tit. Afferat idem institutum Nauar. comment. in illo Can. Si foeneraueris. nu. 42. Glossam celebrem in Cap. Conquistus. De usuris per cap. Dilecti. De foro competenti. Cap. Peruenit & Cap. Constitutus. De fideiuss. l. 1. in fine Cod. De sentent. quae pro eo quod inter est & l. 3. §. finalis. De eo quod certo loco. Similiter qui pecunia emit a mercatore merces aliquas, quamuis non teneatur de lucro cessante dum non est in mora soluendi, tenetur tamen a tempore morae, quia pecunia mercatoris semper censeatur sicut modo dicebam exposita negotiis, nisi iam mercator tempore venditionis prauidit istam moram & illam sciens voluit vendere, quia sic ipsi expediebat, sicut exposuimus in secundo confectario proxime praeced. conc.

Sequitur tertio, si Rex ingruente Bello indigeat pecuniis & compellat mercatores ut illas a negotiis segregatas ipsi mutuent, posse mercatores qui ita compulsi & coacti mutuant, ac desinunt negotiari, exigere a Rege lucrum cessans, quia coactio illa efficit in mercatoribus inuoluntarium sufficiens ut teneatur Rex ad lucrum illud compensandum. Dixi compulso & coactos, propter illos, qui voluntarie suas pecunias a negotiis separant, Regique offerunt suae potius utilitati quam regiae necessitati volentes consulere, de quibus in primo corrolario conclusionis proxime praecedentis diximus.

Recolenda etiam sunt ad maiorem intelligentiam huius tertiae concl. quae diximus primo tom. q. 62. art. 4. de modo restituendi bonum, a quo aliquis alium impediuit, similiter enim satisfaciendum est lucrum cessans ad arbitrium boni & prudentis viri.

Observandum tamen hic est, iudicem iuste

impedientem aliquem a lucro, ut si mercatorem paratum ire ad nundinas, ubi lucraretur, propter illius delicta recludat in carcere, ad nullam teneri satisfactionem vel compensationem lucri illi mercatori cessantis: quia cessatio ista culpis eiusdem mercatoris, propter quas fuit missus in carcerem, tribuenda est non culpe iudicis qui suo munere iuste & recte functus est. In his conclusionibus hactenus positae conueniunt omnes. Tota vero difficultas est, quando mutuans pecunia cum qua intendebat negotiari, & lucrari, intelligens amici sui indigentiam, vel rogatus ab eo, vel propria sponte offert se illi mutuae volens illius necessitati & utilitati consulere, Num qui ita mutuat possit ab illo lucrum sibi cessans exigere.

De quo fit quarta conclusio.

Qui rogatus ab alio vel communibus tantum precibus extrahit pecuniam suam a negotiatione, cui habebat illam expositam, mutuat vero illam non propriam intendens utilitatem, sed mutuatarium, potest deducere in pactum, & exigere, ac recipere ab illo lucrum cessans.

Probatur haec ab authoribus tertiae opinionis quibus hic subscribimus, variis argumentis. Nam D. Nauar. inter alios loco citato afferat 14. rationes. Conradus quoque & alij alias multas, quarum potiores sunt haec.

Primo, quo argumento utitur Caiet. Sicut res quae est in proxima potentia ad lucrum, pluri aestimatur, quam quae est in remota, ut triticum iam purgatum & paratum ad seminandum vsu omnium agricolarum pluri aestimatur, quam quod non est ita paratum; sed in foro ut vendatur cuiusque volenti illud emere, ita pecunia exposita negotiationi pluri valet ipsi negotiatori, quam ea quae non est exposita, neque in tali proxima potentia: quod etiam est definitum a Scuola. ff. De eo quod certo loco. l. 3. §. finalis. ergo pro huiusmodi pecunia, licet exigere quod valet plusquam alia simplex, & non exposita negotiis: hoc autem est lucrum cessans; ergo licet illud exigere.

Et confirmatur, quia si valet plusquam alia, nec exigatur illud a mutuatio, habebit mutuans minus quam debet habere, quod est iniquum & iniustum.

Huic argumento ut respōdeat Soto, non audeat, nec potest negare illud antecedens, pecuniam expositam & in proxima potentia ad lucrum plus valere: negat tamen consequentiam, dicens mutuatem, eo ipso quo voluntarie, & non coactus, nec per fraudem

aut dolum extrahit pecuniam suam a negotiis, & mutuat illam, voluntarie quoque & liberè cedere isti lucro.

Sed hæc solutio non tollit vim argumenti. Primo, quia ut diximus in ultima observatione posita, cum consensus contrahentis pendeat à libera voluntate ipsius, ita dicitur unusquisque consentire, sicut explicat suam voluntatem, quò fit, ut qui apponit conditionem aliquam, ita consentiat stante illa conditione, ut ea deficiente non consentiat, sed sit omnino involuntarius. Unde mutuans, eo ipso quo à principio mutui ducit in pactum lucrum cessans, non cedit illi lucro, nec extrahit pecuniam suam à negotiis simpliciter, sed ea tantum lege, ut lucrum illud sibi compensetur.

Secundo. Quod aliquis liberè & sponte mutuat, hoc tantum præstat, ut non mutuatur cum iniuria, nec cesset ei lucrum cum iniuria, quam fuisset passus, si per vim, vel dolum, fuisset compulsus ad mutuandum, non tamen tollit, quin reuera cesset illi lucrum, vel quod pecunia illa quæ reuera erat exposita negotiationi, non haberet maiorem valorem, quam alia non exposita, in quo fundatur ratio Caietani. Et confirmatur. Si latro accipiat pecuniam expositam negotio, ut diximus in consecutariis primæ conclusionis, tenetur restituere, & pecuniam, & lucrum cessans, si vero accipiat non expositam, tenetur quidem restituere fortem raptam, non tamen lucrum cessans, ergo obligatio illa restituendi illud lucrum cessans non nascitur ex acceptione violenta, cum utramque pecuniam latro iste violenter acceperit, sed ex eo quod una esset exposita negotiis, & in proxima potentia ad lucra, alia vero non.

Tertio. Si mutuatur quis contra suam voluntatem, ut constat ex præced. conclusione, & concedit Soto, potest ducere in pactum lucrum cessans, ergo etiam si propria voluntate & sponte. Probo consequentiam. Lucrum cessans non deducitur in pactum propter vim, vel dolum, quem patitur mutuans in mutatione, sed propter valorem, & utilitatem pecuniæ, qua priuatur (ut diximus) qui compellitur illam mutuare, sed pecunia exposita negotiis, & in proxima potentia ad illa non minus est utilis illi qui voluntarie mutuatur, quàm ei qui mutuatur coacte, ergo. Et confirmatur quia si mutuanti per vim, & coacte nullum cessaret lucrum, nec posset illud exigere, nec recipere, unde ratio & causa propter quam potest illud re-

cipere non est illa vis & coactio, sed cessatio lucri.

Quarto. Si propterea quod quis sponte, & liberè mutuatur, & non coacte, non potest ducere in pactum lucrum cessans, quia eo ipso quo sponte mutuatur videtur cedere lucro illi, similiter qui sponte mutuatur non posset ducere in pactum damnum emergens, quia pari ratione eo ipso quo sponte mutuatur cessandus est quoque cedere illi damno: aut cur dicitur cedere lucro, & non damno? vel quæ potior ratio est unius, quam alterius?

Nec valet ratio Soti, damnum pati sine industria mercatoris, lucrum vere obtineri industria ipsius. Quamvis enim quo ad receptionem damni, vel lucri vera sit ista differentia, attamen quod mutuans dicitur cedere lucro, quia sponte mutuatur, & non damno, nulla est ratio, sed si valet in vno debet valere in alio, cum in utroque sponte mutuatur. Fauetque nobis D. Thom. qui in illa quæst. citata 62. artic. 4. ad 1. lucrum cessans quod est in proxima potentia, vocat damnum.

Quinto, & est ratio efficacissima. Si non liceret deducere in pactum lucrum cessans, id certe esset, quia exigere tale lucrum esset exigere pretium pro usu rei mutuaturæ, non enim potest hic contractus aliter damnari, quam hoc solo nomine, sed in nostro casu nihil tale accidit, ergo licet illud exigere. Maior certa est, probatur minor: In hoc contractu (ut constat ex 4. observatione posita) reperiuntur reuera hi duo contractus distincti, & separabiles, nempe mutuatio pecuniæ pro qua nihil exigitur ultra fortem, & cessatio à receptione lucri, ad quod erat mutuans in proxima potentia, pro qua exigitur aliquod pretium ad arbitrium prudentis, huiusmodi autem cessationem lucri (ut ex eadem observatione constat) licet vendere, cum sit illa nociua, & pretio estimabilis, neque hoc secundum vitiat illud primum, cum sit per accidens ista duo coniungi, imo secundum se sunt ita distincta, ut vnum non tollat naturam alterius, cum ergo mutuum non tollat quin lucrum cessans sit pretio estimabile, & vendibile, potest illud exigi, & duci in pactum.

Ex qua etiam ratione intelligitur, cur lucrum huiusmodi recte exigi possit, nequeat vero exigi aliquid pro obligatione quam habet mutuans, non repetendi rem mutuaturam intra aliquod tempus. Ratio est aperta, quia illa cessatio à lucro est quid distinctum

aut à mutuo, & illi extrinsecum; pretio estimabile sine vitio mutui, obligatio vero non repetendi rem mutuaturam usque ad terminum est ita coniuncta, & intrinseca mutuo, ut sine illa neque fieri, neque mente percipi possit contractus mutui, quo fit, ut si cut pro mutuo non possit accipi pretium, ita neque pro illa obligatione.

Sexto. Seruaturus merces suas in tempus quo erant plus valituræ, etiam si gratis & libere vendat, nec coactus, potest illas vendere maiori pretio; illo scilicet quod valebunt tempore, quo decreuerat illas vendere, in quo omnes conveniunt: Ergo & qui habebat pecuniam expositam mercaturæ, si in beneficium alterius illam extrahat à negotio, poterit exigere quod prudenter fuisset lucratus in tali negotio. Antecedens constat inferius, interim sufficiat ita esse definitum à Gregorio 9. Cap. Naviganti. De usuris: Consequentia vero patet: Quia tota ratio propter quam, qui instituit vendere merces suas futuro tempore, potest illas carius vendere, nempe pretio quo valebunt tempore illo, in quod eas feruabat, est, quia nisi accipiat pretium illius temporis in quo instituit illas vendere, non habet quod iuste potuisset habere, sed expoliatur commodo ad quod ex sua intentione erat in proxima potentia. Simile autem omnino accidit in eo qui pecuniam, quam habebat expositam lucris, & negotiis, extrahit ab illis, ut ex dictis constat; ergo debetur huic lucrum ipsi cessans, quemadmodum & illi.

Septimo, licet vendere iactum retis; & partem futurum, propter fructum inde speratum, quod tamen nondum habetur actu, sed tantum est in potentia, estque lucrum reuera incertum, & quod multis viis impediri potest, ut piscatores ipsi testantur, & constat ex Evangelio Apostolis confitentibus: *Domine per totam noctem laborantes nihil cepimus, etc.* ergo licet etiam mercatori negotiaturo cum pecunia quam mutuatur, vendere lucrum cessans, & exigere illud. Consequentia patet ex paritate rationis, vi illius regulæ iuris traditæ ab Innoc. *Vbi eadem est ratio eadem quoque debet esse iuris dispositio.* Antecedens vero est in usu, & quo ad iactum retis habetur L. Si iactum. ff. De emptio. & vendit: quo ad partem vero futurum habetur l. Nec emptio. ff. De contra. emptio.

Octavo. Ex D. Thom. ut constat ex quæst. 62. artic. 4. ad 2. lucrum cessans quod erat in via & proxima potentia, est reuera dam-

num; etsi non estimandum tanto pretio, quâto cum res actu possessa iniure tollitur, sed licet deducere in pactum damnum emergens, ut constat: ergo & lucrum cessans, quando erat pecunia in proxima potentia ad illud, licet minori pretio ad arbitrium prudentis.

Et confirmatur ex eodem D. Thom. eodem loco, Qui efficacem causam dat ne quis assequatur bonum illud, quod erat assequaturus, tenetur ad illius restitutionem, ut constat ex variis exemplis in præced. conclusionibus adductis: veluti qui agricolam, vel artificem detinet à suis lucris, aut debitor qui sua mora impedimento est ne creditor lucretur. At is qui mutuam accipit pecuniam qua mutuans reuera fuisset negotiaturo, & lucratus, est causa efficax ne mutuans illa lucra sibi comparet, etiam si citra omnem vim, vel dolum mutuatur, sed liberè & spontaneè; ergo tenetur ad illud satisfaciendum: Et quo iure tenetur mutuarius huiusmodi lucra satisfacere, eodem potest mutuans, esto libere mutuatur, exigere, ac in pactum ducere.

Nec valet responsio Soti sicut in primo argumento diximus, mutuantem libere & sponte propriam in illud damnum consentire, Aliud enim est in damnum consentire, & in carentiam vel priuationem rei suæ, aliud vero illam remittere. Qui enim rem suam vendit, contentit se illa priuari, & cedere, non tamen remittit, sed vult iusto pretio illam sibi compensari: Pari ratione, mercator habens pecuniam paratam expositam negotiis lucraturis, volensque illam mutuare, consentit quidem in cessationem illius lucri, quod ex ea negotiando obtinuisset, non tamen remittit illam, sed vult eam sibi compensari, cum sit illa, ut constat, pretio estimabilis: quod satis ostendit exigens & ducens in pactum lucrum sibi cessans, nec aliter mutuans, quam sub tali pacto & conditione. Quemadmodum qui concedit amico instrumenta artis suæ, desinitque propter ea operari cum illis & lucrari, eo ipso quo mutuatur illa exigens, & ducens in pactum lucrum sibi ex illis cessans, consentit quidem in carentiam illorum, non tamen remittit compensam sibi debitam lucri, quo priuatur non potens operari cum illis.

Nono virtus non est minus digna favore quam vitium, sed cum quis mutuatur: rogatus & ex benevolentia, ut liberet amicum à sua necessitate, exercet actum virtutis, quem non exercet mutuans coactus, & per-

vim, ergo si mutuans per vim potest accipere lucrum cessans, multo magis qui ex charitate mutuatur, & benevolentia, intendens utilitatem mutuatarium.

Ultimo in illo cap. Peruenit. De fideiussoribus, (vt vidimus) vult Sum. Pon. de omni damno & interesse satisfaciendum esse fideiussori, si ex fideiussione vt ait ibi Glossa illud incurrat: rationem addit texus, *Vt fideiussor seruetur indemnus, quia non est iussor, vt patitur dispēdiū, vnde mereretur premium.* At mutuans, cui ex mutuo, lucra quæ sibi comparasset, cessant, nisi illa posset à mutuatario in cuius utilitatem mutuatur, exigere, pateretur profecto dispēdiū ex beneficio, quod alteri impendit, vnde mereretur premium.

Afferit in confirmationē eiusdem Conclusionis Medina Clementinam Religiosi. De Priuilegiis. Vbi Religiosi retrahentes quæpiam à faciendo aliquo legato compelluntur satisfacere laico, quia dāt causam, vt qui per legatum illud erat aliquod lucrum habiturus, eo priuatur. Vnde sic à fortiori argumentatur Medina, & recte. Religiosi impediētes lucrum alterius habendum ex legato, cui conueniunt hæc duo, nēpe vt sit maxime incertū, cum volūtas testatoris sit maxime incerta, & deambulatoria, & quæ facile mutatur, ac vt sit ex pecunia aliena, tenetur nihilominus illud compensare, ergo multo potius mutuarius tenebitur illud reficere, si à mutuantē exigatur, & ducatur in pactum, cū sit illi certius, & ex sua tantum voluntate, & pecunia propria pendens.

Fauent deniq; huic conclusioni quæ habentur in L. At qui natura. §. Non tantum. ff. De negot. gestis. & in L. fina. ff. De eo quod certo loco. Et in c. Navigati. De vstris. In quibus locis interesse mutuantis, & negotiantis satis aperte dicitur illi compensandum, ac sine labe vsuræ posse illud recipi. Quid vero senserit D. Thom. in hac parte dubitant discipuli illius, explicabimus statim cum diluemus argumenta Soti quæ huic quartæ conclusioni aduersantur.

Cæterum quamuis hæc conclusio verissima sit, & communis modo inter Theologos, sunt tamen obseruandæ diligenter conditiones quædam, quas statim subiiciemus, quæ exiguntur omnino, vt lucrum cessans possit deduci in pactum.

Sed antequam illas proponamus, optimum erit argumenta aliarum opinionum quæ sententiæ Caietani, & communi quam sequimur, aduersantur, diluere.

Imprimis argumenta illa Iurisperitorū quibus prima opinio nititur, facile diluuntur ex his quæ superius diximus agentes de dāno emergente, vbi eadem ab ipsis afferebantur. Ad primam omīssis variis expositionibus, quibus ab illis explicatur verba illa Iuriconsulti, respondeo, illa nulla ratione nobis aduersari, non enim negat ibi Iuriconsultus, quin ab initio mutui, vel contractus possint contrahentes inter se pacisci, & conuenire de interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, sed illud tantum, vbi debitor fuerit in mora, propter quam creditor patitur aliquas vsuras, id est aliquod interesse vel damni emergentis, vel lucri cessantis (huiusmodi enim nocumenta vocat ibi vsuras) debere iudicem debitorem illum morosum ad vsuras illas, id est nocumenta illa compensanda compellere: Quod dum præstat, non præcipit illud, vt creditor ille ex sola mora alterius ditescat, lucrumq; reporter, quod esset vsurariū, sed vt, qui mora & culpa sua alteri nocuit, nocumenta illa compēset, cuius oppositum nos minime docemus: Non enim dicimus debere mutuatarium, quacumq; ratione cum mutuantē contraxerit, persolvere illi lucra cessantia, sed vbi illud à principio contractus fuerit ductum in pactum, hæc enim est vna ex conditionibus, quæ vt statim videbimus, exigitur necessario, vt possit illud exigi, ac recipi, de qua posse tempore mutui contrahentes pacisci, & conuenire, nullum est ius, nulla vè lex, quæ illud prohibeat.

Ad secundum respondeo: Cum dicimus mutuum iuxta suam propriam rationem, & naturam illud exigere, vt gratis fiat, id tantum significare, vt in mutuo nihil accipiatur ultra sortem propter ipsum mutuum, & ratione illius: in eo enim consistit iniquitas vsuræ: Minime vero negamus, licere mutuantem se ipsum seruare indemnem, cum iure naturæ nullus debeat alteri prodesse cum proprio damno, quodcumq; illud sit, siue in bonis iam possessis, & acquisitis, siue in proximè acquirendis. Et hoc præstat mutuans cū ducit in pactum lucra quæ sibi vere cessabunt ex illo mutuo, non enim exigit aliquid ultra sortem vi mutui, sed nocumentū illud quod patietur carens lucris quæ certo vel maxime probabiliter habuisset, & quibus priuatur in utilitatem eius cui mutuatur, sibi compensari, in quæ non consentit, nec tenetur consentire, etsi gratis & libere consentiat in mutuum: Quod satis ostendit exigēs illa, & ducens in pactum ipso tempore mutui,

tui, explicans se nolle aliter mutuare quam sub ea conditione.

Ad argumenta secundæ opinionis.

Ad primum respondet Syluest. verb. Restitutio. Tertio q. 9. in fine & verb. vsura. primo. quæst. 19. sequutus quendam Nicolaum de Ausino. loqui D. Tho. De lucro incerto, non de probabili & verisimili de quo nos loquimur, quod probat, quia loquitur D. Thom. De lucro non vendibili & quod mutuans nondum habet, lucrum autem probabile iam habetur in proxima potentia & earatione vendi potest. Caietan. vero respondet D. Thom. loqui regulariter & communiter: ita vt regulariter liceat ducere in pactum damnum emergens, sed non ita communiter lucrum cessans, maxime cum exigantur tot condiciones quot dicemus, quæ vix reperiantur simul in tali contractu ad illum honestandum, maxime tempore D. Thom. in quo non erat tanta copia negotiorum, & mercatorum, & ex consequenti neque tot pecuniæ negotiis exposita. Sed reuera D. Tho. non negat, si recte intelligatur, posse exigi lucrum cessans quando pecunia est in proxima potentia ad lucrum, cum illud aperte doceat q. 62. art. 4. vt admonuimus in tertia obseruatione posita: Sed constituit solum hic discrimen quemadmodū & in illo art. 4. inter damnum emergens & lucrum cessans. Ita vt damnum emergens possit exigi in integrum, quia expoliatur illud patiens, re quam actu habebat: lucrum vero cessans non possit ita exigi, id est in integrum, quia esto sit in proxima potentia, incertum tamen est & quod potest variis modis impediri.

Nec repugnat his, quod D. Tho. hic ad Primam videatur asserere, recompensationem damni quod quis patitur, ex eo quod pecunia eius non lucretur, non posse in pactum deduci. Quia apud D. Tho. & alios DD. hæc duæ voces restitutio, & recompensatio ita differunt, vt restitutio sit satisfactio debiti, siue in totum & ad æqualitatem, siue in partem, recompensatio vero sit in integrum & æqualiter. Vt qui debet 100. nec valet restituere nisi 50, hic vere restituit & satisfactio, non tamen compensat, cū non persoluat integra 100. quæ debebat. Ita D. Thom. accuratè & propriè vtens hoc loco hac voce recompensare idè omnino docet, quod q. 62. art. 4. Ibi enim vbi utebatur voce restitutionis propriè, dixit damnum receptum in re re actu habita esse restituendū in integrum, damnum vero in re, ad quam

tantum erat in potentia, esse restituendum ab arbitrio prudentis, hic vero vbi utitur nomine recompensæ, quæ proprie sumpta est satisfactio in integrum, habet & rectè damni emergentis ex mutuo posse deduci in pactum recompensationem, id est satisfactionem in integrum, lucri vero cessantis ex mutuo non posse recompensationem duci in pactum, id est in integrum. Vbi licet loquatur sub alio tenore verborū, eandem tamen habet omnino sententiā. Vnde nō sequitur ex hoc loco sensisse D. Tho. nō posse lucrum cessans duci in pactum ad arbitrium prudentis viri. Et confirmatur quia cum D. Tho. in vniuersum dicat hoc loco, non esse recompensandum lucrum cessans, nec distinguat inter mutuantem voluntarie vel coacte, siquidem verba eius pro vt à Soto & aliis intelliguntur, accipiēda essent, profecto iuxta D. Thom. mutuans coacte non posset exigere lucra sibi ita cessantia, cum tamen coacte mutuantem posse illa exigere nulla sit controuersia. Vnde necessario est intelligendus modo à nobis explicato.

Ad secundum dico, incertitudinem istam hæc duæ tantum efficere, primo ne possit lucrum cessans duci in pactum in integrum sicut damnum emergens, non tamen ne possit aliqua ratione duci in pactum ad arbitrium prudentis: Sicut iactus retis licet incertus sit, est nihilominus restituendum lucrum quod ex illo haberi potest, ab eo què illum impediret. Secundo, quia damnum emergens semper potest duci in pactum, lucrum vero cessans non ita: Cuius rei ratio est, quia in damno emergente non potest ita misceri simulata aliqua vsura, sicut in lucro cessante propter eius incertitudinem.

Ad tertium dico primo, argumentum ab autoritate negatiue nullam habere vim. Dico secūdo nostram sententiam haberi in vtroque iure: In Canonico Cap. Naviganti. De vsuris. vt videbimus quādo inferius explicabitur illud à nobis: In iure ciuili. ff. de eo quod certo loco. L. 3. §. fina. Et ff. De negotiis Gestis. l. Atqui natura. §. non tamē. Cod. de sentent. quæ pro eo quod interest. l. 5. In his omnibus locis in quibus agitur de damno emergente, agitur simul de lucro cessante, propter paritatem rationis, maxime in illa L. 3. De eo quod certo loco. Et ita Iudices in foro exteriori non solum præcipiunt solui damnum emergens, verum etiam & lucrum cessans.

Qua vero ratione cessatio huiusmodi lu-

eri ex mutuo, vel debito probranda sit in foro iudiciali, ut recte iudex mutuatarium, vel debitorem ad lucrum illud compensandum condemnet, non est mei muneris, qui Theologicè scibo, explicare, illud Iurispe-
 titorum est. Legat nihilominus, qui illud nosse optat Alexand. in Conci. 141. lib. 5. Decium in Cap. Cum venerabilis. num. 14. De Exceptio. in 6. Et in Conci. 39. num. 5. Paris in dic. Cap. Cum venerabilis. nu. 32. Iasonem post Castr. in illa 1. 3. §. ultimo. ff. De eo quod certo loco dari oportet. Afflic. Decisione 20. Decij super 1. Quatenus. in fine. ff. de Regul. iuris. Et in Conci. 322. num. 5. Denique Ioannem Lupum Geminianum, in suo tractatu de commerciis illicitis. 1. commenta. §. 6. in l. Curabit. num. 121. & seq. Ex his enim, & aliis qui ab his citantur potest optime ac facile intelligere iudex, quæ servanda sint, ut iuste ac recte damnare aliquem possit de lucro cessante.

Ad quartum respondeo. Bifariam posse ali-
 que cohiberi, vno modo strictè & proprie, ut qui per vim, vel fraudem cohibetur, alio modo ampliori significatione, ut qui cohibetur communibus precibus, & sine vlla vi, vel dolo: Communiter autem inter homines si animus erat lucrari, & precibus amici illum dimitam, dicor ab illo amico esse prohibitus. Vnde non est necesse ut dicatur aliquis prohibere lucrum alterius, ut illum per vim vel dolum cohibeat, sat est ut cum esset ille paratus ad lucrandum, in utilitatem ipsius abstinuerit a negotio, quod intendebat exercere, ut per illud pararet sibi lucrū. Dico 2. iustitiā recipiendi lucrū cessans non sumi, ut admonuimus, ex eo quod quis cesset a negotio voluntarius vel cohibitus, sed ex eo quod verè cesset illi lucrum ad quod erat in proxima potentia, ac ut cesset illud ratione mutui, & in comodū alterius: notitur. n. hæc iustitia, ut sæpe diximus huic principio naturali. *Neminem debere alteri prodesse suo incomodo.* Deniq; eodem modo posset affirmari, nec per solvendum esse damnū emergens, quia mutuans sine vlla vi, aut dolo, sed omnino libere, & voluntarie in illud videtur consentire: constat autem damnū istud quacumq; ratione quis mutuet iustissime deduci in pactum.

Ad confirmationem patet ex dictis, mutuatarium in cuius utilitatem separat mutuans pecuniam suam a negotiis, in quibus probabiliter lucrari poterat, & quibus illam tradere reuera instituebat, esse causam moralem cessationis lucri, quod mutuans ille

labere poterat, & instituebat. Quemadmodum si ex illo mutuo damnus aliquod mutuanti accideret, diceretur mutuarius causa moralis illius, nam cum vtrumq; accidat ex eo quod mutuans pecuniam suam a negotiis abstrahat in utilitatem mutuarii, non est potior ratio cur mutuarius dicatur causa moralis damni emergentis, ubi illud accidit, quā lucri cessantis ubi illud vere cessare potest, cum esset in proxima potentia.

Ad quintum dico. Eum qui vult mutuari, velle simul servare naturam contractus mutui, & ea quæ huic contractui intrinseca sunt & coniuncta, quo fit ut sicut vult mutuari, ita velit gratis mutuari, quod est de ratione mutui, & expectare gratis solutionem, & pro usu pecuniæ mutuatæ nihil accipere, at ea quæ sunt extrinseca non tenentur velle gratis, cuiusmodi est cessatio a lucro, sicut & damnus emergens: Potest enim cessatio ista ut docuimus fieri sine vlllo mutuo, & mutuum similiter sine vlla cessatione alicuius lucri: quo circa in illam non tenetur ex natura mutui consentire, sed potest illam vendere, & in pactum ducere, ut rem pretio æstimabilem.

Ad sextum respondeo, pecuniam, eo ipso quo erat ex intentione mercatoris exposita negotiis, esse lucratiuam, etiam si indigeat simul industria & opera mercatoris, sicut ager res fructifera est vna cū industria agricolæ. Vnde sicut ager non seminatus ad preces alterius, vel in utilitatem alterius, definit esse res fructifera causa illius, teneturq; qui illud impediit ad lucrum cessans, etiā si nulla adsit industria agricolæ, ita quoque, ubi pecunia quæ erat exposita negotiis, separatur ab illis in utilitatem alterius, sicut separata non sit actu lucratiua, eo tamen ipso quo in utilitatem alterius separata est, causa illius definit esse lucratiua: propter quod tunc conscientia potest, ab ipso qui talis causa est, lucrum illud exigere: Nec obstat quod voluntarie separet pecuniam suam a negotiis ut illam mutuet, nam voluntarie etiam mutuat qui patitur damnū emergens, voluntarie vendit qui vendit, ac sicut inuoluntarius est qui mutuat ad damnū, & inuoluntarius qui vendit ad moram solutionis, similiter quamuis voluntarie mutuet, inuoluntarius tamē est ad lucrum sibi cessans, quod aperte exprimit, cum a principio ducatur illud in pactum, & affirmet se sub ista conditione mutuari.

Ad septimum dico. Condemnandos esse negotiatores (sicut iam docuimus) inquiren-

tes mutuatarios, quia eo ipso quod illis tenent, & propria sponte desinunt negotiari ut mutuatarius, sed arguuntur, quod ipsos ita agere, propriam utilitatem querentes, minime vero utilitatem quibus mutuatari optant: quo fit, ut quando mutuas tenent, non teneant mutuatarium causa moralis cessationis lucri: Quod si propria sponte querat, & se ipsum offerat ex pietate & misericordia, ut leuet fratris necessitatem, eum illud charitatis sit & amicitia, ut docuimus, quia cessare tunc lucrum in utilitatem mutuatarium, potest ab illo in eo actu iuste exigere. In eodem vero quod ibi adducitur, servatis conditionibus quas proponemus, non sequitur: non enim quocumq; titulo, nec quacumque ratione potest exigere lucrum cessans, sed tamen illis conditionibus, quibus servatis nullus erit locus usuris.

Ad octavum patet solutio ex dictis. Illa enim obligatio est intrinseca, & omnino coniuncta contractui mutui, & ita pro ea nihil licet accipere, sicut neque pro mutuo, lucrum autē cessans est quid extrinsecum, & distinctū a mutuo, ut constat, ac pretio æstimabile, & ita potest vendi, & in pactum duci. Ad nonum Resp. maxime differre mutuari in propriam utilitatem, vel mutuari in utilitatem accipientis pecuniam: nam quantum mutuat quis hoc secundo modo, est mutuatarius causa moralis illius lucri cessantis, & propterea potest ab ipso exigere, cum nemo teneatur alteri prodesse suo incommodo. Quando vero mutuat prior modo, tunc mutuatarium, etiam si mutuum illud ipse vtile sit, reuera tamen non est causa illius cessationis lucri, sed ipsemet mutuans, qui si vult volens consulere utilitati extraxit pecuniam illam a negotiis, & mutuo dedit, ac propterea non potest lucrum aliquod, quamvis illud esset, tunc exigere.

Ad primum probationem consequentiam concedo parum quidem, facere ad rationem sanam, mutuari ob propriam utilitatem vel alienam, plurimum tamen facere (ut ex modo dictis constat) sit non mutuatarium causa moralis lucri cessantis, vel non, quia si illius causa sit iuste ab ipso exigitur, si minus iniuste exigetur, est tamen causa moralis illius, quando in eius utilitatem desinit mutuans negotiari, sicut instituebat. Ad secundum dico, in hoc casu mutuatari non tenent vendere mutuatario commodum illius, sed lucrum sibi cessans, quod pretio æstimabile est, & vendibile, eo modo quod diximus.

Ad tertium Resp. causam mutuandi, quæ est consulere utilitati mutuatarium, non mutuari ob propriam utilitatem mutui, quæ consistit in eo, ut fiat gratis, nulla re pretio æstimabili ultra sortem accepta ex vi mutui, non tamen tollere, quin effectus illius mutui, qui in hoc documentum mutuantis ex ipso mutuo cedunt, aut cedere possunt, commodum di sunt damna emergentia, vel lucra cessantia possit mutuans velle sibi compensari cum iure natura, cui principio tota hæc doctrina innititur: *Nemo debet alteri prodesse, aut beneficii prestare, cum proprio incommodo.*

Ad vltimum Respondeo, id quod exigitur pro lucro cessante ex natura rei & secundum se iustum esse, servatis debitis conditionibus quas apponemus: Quarum vna est, ut mutuans rogatus mutuet, non ita ut semper oporteat mutuatarium ipsum deprecari, cum possit mutuans ex charitate & misericordia illi vltro se offerre, sed rogatus, id est ut non in suam utilitatem & commodum, sed in utilitatem mutuarii mutuet: Quæ ratione mutuari, ex natura rei tantum refert, ut si in propriam utilitatem quis alteri mutuet, nihil possit ab eo exigere, si vero in utilitatem accipientis mutuum illud, possit. Quia fundamentum huius doctrinæ toties repetitum, & necessario, est, *neminem debere prodesse alteri cum suo incommodo.* Quod principium solum habet locum, ubi mutuans non sua sed mutuantis consulit utilitati per mutuum illud: Quemadmodum in venditione, in qua servanda etiam est iustitia & æqualitas rei ad rem, refert plurimum num vendens damnū aliquod patitur ex illa in utilitatem ementis.

Iam ad argumenta quibus Molinæus nititur ostendere lucrum cessans non posse duci in pactum, posse vero recipi usuram in iure civili permissas. Vbi prius deploranda est huius hæretici cæcitas, quod usuram omnino iure prohibitas licitas censet, exigere vero nocumenta damni emergentis, vel lucri cessantis in beneficium & utilitatem mutuatarium, quod omnia iura probat, & natura ipsa homines docuit, cuius vox est principium illud, *Neminem debere alteri prodesse cum detrimento suo,* damnet tanquam iniquum, & illicitum, *dicens in alium bonum, & bonum malum.*

Ad primum igitur illius argumentum Respondeo, lucrum cessans quando a principio contractus ducitur in pactum, servatis conditionibus quas proponemus, neque exigatur tanquam lucrum illud casuale, & incommutabile.

neum, quod omnia iura dampnant, neq; in poenam moræ, neq; interuterium vel usura, sed quod nomē ipsum sonat, vt lucrum, ad quod mutuans erat in proximā potētia, & quasi in actu, cessat vero illi & priuatur illo in beneficium mutuatarii, quod lucrum in tali potētia & spe, vt docuimus aliquo pretio estimari potest, & vendi.

Ad secundū respondeo. Legē istam Iulianus nullo modo nostræ sententiæ aduersari: Illa namq; hoc tantum docet, quotiescunq; debitor pretii crediti per aliquod certum & prefixum tempus fuerit in mora cū aliquo nocumēto creditoris, ad nullas alias vsuras id est interesse perfoluendum, esse compellendum a iudice, præter quā ad eas & secundum eum modum quem iura concedunt, quod pertinet ad forum exterius. In quo ad quod & quantum interesse debeāt iudices compellere debitorem qui est in mora, non est mei muneris explicare, curent illud Iurisperiti, & iudices ipsi quibus hæc cura & munus incumbit. Nobis illud sufficiat, in foro conscientiæ, neq; legibus istis, neq; vllis aliis prohiberi, quin potius concedi quod iuri naturæ adeo consonum est, vt mutuans qui pecuniam suam separat a negotiis, in quibus fuisse aliquid lucratus, vt mutuet illum amico in vtilitatem ipsius, compensationem aliquam huius damni recipiat. Nisi dicat Molineus nullam esse dampnum, priuari negotiatorē lucris ad quæ vere erat in proxima potētia, & talem potētiā & spem non esse pretio aliquo æstimabile, quia si hoc dampnum non est, neq; dampnum erit impediri agricolam ne semina sua terræ commendat, cum possit, aut prohiberi piscatorem precibus amici ne rete proiciat in mare sicut instituebat, aut detinere artificē ne artem suam exerceat, quæ omnia vel barbarus quisq; damna esse, & prætio æstimabilia iudicabit.

Tertium argumentū nullam habet vim. Duplex enim est quæstus mercatoris, alter iure naturæ illi concessus, qui non clauditur nec continetur certa aliqua mensura, vel numero, sed qualem ipsius industria & temporis occasio tulerit, qua rationē aliquādo multum, aliquando parum, aliquando nihil fere lucratur, iuxta diuersos temporum euentus: Alter vero est, quem ius ciuile illi concedebat ex pecunia mutuata data cū vsuris, sub illis differentiis quas contou. 3. articuli præceden. retulimus: Ita vt mutuanti pecunias traiactitias concederetur centesima, mutuanti bus ad negotia terrestria Bes, & sic de aliis.

Qui quæstus cum sit vere vsura illa formalis ex mutuo, nullo modo est licitus sed omni iure naturali, diuino, & pontificio prohibitus, neq; iuxta hunc compensanda sunt, vel cōmensuranda lucra cessantia inter Christianos, sed iuxta illum primū modū, qui iuxta dictamen rectæ rationis, & ipsum ius naturæ æquissimum est, vt omnibus circumstantiis negotiū cui mutuans pecuniam suam exponere instituebat, recte ac mature pensatis, lucrum illi cessans ad arbitrium prudentis & periti compensetur. Vnde vellet Molineus, quod istud argumentum tertium factis insinuat, vt relicto quæstu licito negotiatores fideles illicitum quærerent, & exigerent.

Ad quartum constat ex dictis, pecuniam in manu mercatoris habere eam potētiā & spem lucrandi, quam apud alios non habet, vnde quemadmodū ager, etsi indigeat industria agricolæ, nihilominus quia res fructifera est, possunt propterea fructus alicuius causa in illo cessantes quatenus erant in potētia ab illo exigi ita & pecunia mercatoris etsi exigatur illius industria vt actu per illam lucretur, quatenus tamen est exposita negotiationi est fructifera, & in potētia ad lucra, & ita possunt a mercatore qui in alterius vtilitatem desinit cum illa negotiari, iuste exigi, non in integrum, sed quatenus sunt in potētia tali loco & tempore, & in tali negotio ad arbitrium prudentis. Vnde ad argumentū dico, lucrum istud neque exigi ratione industriæ, quam qui mutuat non adhibet, neque ratione pecuniæ mutuatæ quod esset vsura, sed ratione illius proximæ potētiæ in qua erat ad lucra exposita negotiis, quæ potētia vt diximus & spes lucrandi est pretio æstimabilis, sicut in ceteris rebus quæ vna cum hominum industria possunt parere vtilitates aliquas temporales pretio æstimabiles.

Ad vltimum respondeo, incōmoda illa quæ affert Molineus non ex eo sequi, quod mutuans seruatis conditionibus quas proponemus, exigat lucra quæ prudenter iudicabuntur illi cessare, sed ex hominum iniquitate & malitia, qui sub colore & prætextu lucri cessantis vsuras exercere, & alia dampna Reip. proximisq; suis afferre moluntur: propterea quæ nō sūt omittēda, quæ iuste ac recte effici possunt. Si iniquatū enim quas homines rebus honestis miscere solent, & sub illarum specie simulata perpetrare habēda esset ratio, innumera quæ honestissima sunt, & salutari animarum maxime

utilia

utilia essent omittēda.

Nunc oportet iam, vt conditiones illas, quas dicimus desiderari omnino, vt possit mutuans lucrum sibi cessans exigere, & in pactum ducere, explicemus.

QVAE CONDITIONES EXI

gatur, vt possit in mutuo lucrum cessans duci in pactum?

fferuntur a DD. maxime a Cōrado, a quo illud alii acceperunt, variæ conditiones, sed potissime sunt hæc: In quibus Theologum tanto attentum esse, & solerem, quanto filii huius seculi prudentiores sunt in generatione sua, filius lucis, ad captanda lucra temporalia.

Prima conditio ad lucrum cessans.

Prima est, vt mutuanti siue pecuniam, siue aliquid aliud ex eorum genere quæ cadunt sub mutuo, lucrum vere & realiter cesset, non ficto, nec simulato.

Et ratio est apertissima, Mutuanti non conceditur lucrum cessans vt locuplectatur, & efficiatur ditior ex mutuo, sed dumtaxat vt seipsum seruet in indemnem, quia nemo debet cum damno suo alteri prodesse, vel prestare beneficium: qua de causa multi ex DD. lucrum cessans reducunt quoque ad dampnum emergens, & D. Tho. in illa q. 62. art. 4. ad 1. impedire aliquem a bonis vel lucris, ad quæ est in via, & proxima potētia vocauit dampnum, At vbi lucrum nō cessaret vere & realiter mutuanti, sed fingeret ille sibi cessare quod non vere cessat, tūc iā non reciperet lucrum illud, aut quidquid exigeret titulo & colore talis lucri sibi cessantis, vt seruaret se in indemnem, sed vt ditaretur ex illo mutuo, quod est vsurarium, & iniquum.

Vtuntur etiam hac ratione & recte nonnulli Iurisperiti maxime. Philip. Decius in L. Quatenus. in fine. ff. De Regu. iuris, & in cap. Cum venerabilis. col. 2. De exceptionibus, affirmantes vbi pactum siue conuentio de lucro cessante non fundaretur in causis veris, efficacibus, & propinquis, sed in fictis, simulatis, & remotis (sic illi loquantur) tunc non recipi lucrum vt mutuans se ipsum seruet in indemnem, sed vt ditetur ex mutuo. Idem Glosa & com-

muniter Doctores in cap. Conquæstus. De vsuris.

Secundo, dampnum emergens nisi verum sit, & realiter imminens non potest exigi, nec duci in pactum, ergo multo minus lucrum cessans quod a mutuante fingeretur. Patet consequentia, quia maiori ac potiori iure potest exigere dampnum emergens omnium consensu, quam lucrum cessans.

Potest autem huiusmodi lucrum fictum esse & non verum duobus potissime modis. Primo, quando mutuans reuera non intendebat cum pecunia illa negotiari, fingit tamen se illud intendere quando mutuo ab ipso postulatur, vt sub colore lucri sibi cessantis aliquid recipiat ultra sortem, quo casu committit apertam vsuram. Secundo, si decreuit quidem negotiari, negotium tamen quod exercere instituebat tale est, vt ex eo lucrum alicuius momenti, nec certo, nec probabiliter prudens negotiator speraret. Exigitur enim vt in 4. conditione videbimus, lucrum vt vere cessare dicatur, aut certum esse, aut saltem probabile, & verisimile, etiam si progressu temporis appareat illud tale esse, vt vel mercū, vel temporis, vel loci causa nullum ex eo prouenisset lucrum. Etenim vt videbimus ad iustum & rectum pactum de lucro cessante, sufficit vt tempore mutui certo vel saltem probabiliter crederetur tale lucrum ex negotio illo fore recipiendum.

Nec differt ab hac prima conditione, quin potius ad illam reducitur alia quæ a nonnullis recentioribus apponitur, vt potest, ne mutuanti loco lucri quod sibi cessat pecunia illa mutuata, aliquid aliud beneficium, vel vtilitas eo quod mutauerit, succedat lucro illi æquiualens. (V. g.) Mutuat Petrus Ioanni mille aureos, cum quibus fuisset lucratus 100. in compensationem tamen huius beneficii quo Petrus ipsam affecit, cōfert illi Ioannes, officium aliquod, vel munus, quo lucratur etiam 100. inique in hoc casu exigeret Petrus a Ioanne mutuatario aliquid lucrum cessans. Etenim cum in gratiam illius mutui collatum sit ipsi munus, quo lucratur tantummodo quantum ex pecunia illa negotio exposita lucratus fuisset, non cessat illi vere lucrum ex tali mutuo. Quemadmodum si instituebat Paulus mercator merces suas deferre Florentiam, vbi fuisset lucratus 100. in gratia vero Pontificis deferret illas Romam, vbi ten-

A a tun-

tandem lucratur, nulla illi compensa debetur à Summi Pontifice cum idem lucrum recipiat Romę, quod obtinisset Florentiæ.

Secunda conditio lucri cessantis.

Secunda conditio est: ut lucrum verè cesset ratione mutui, & non aliunde.

Quo circa exigitur ut mutuans non habeat aliam pecuniam quam possit mutuarè, vel negotiationi exponere: quia si aliam habet quam possit mutuarè, tunc reuera ut optime docent Medina, & Caiet. locis citatis, non cessabit lucrum ratione mutui, sed propria voluntate mutuantis, qui vel noluit mutuarè nisi eam quam habet ad negotia, vel non vult negotiari cum alia quam habet otiosam. Quemadmodum si agricola habens frumentum ad seminandum paratum, & aliud eiusdem omnino utilitatis & generis in horreo, rogatumque ab amico qui frumento indiget ad victum suę familię, vendat illi quod habet paratum ad seminandum, non potest accipere maius pretium, quam valeat illud secundum se, quia neq; cessat illi facultas seminandi, neq; utilitas quam ex illa percipere potest ratione illius venditionis, cum habeat in promptu aliud triticum eiusdem omnino rationis, nec minus aptum & commodum ad seminandum, quam illud quod vendit, culpa vero sua non ratione venditionis desinat illud seminare.

Et utor ratione. Tunc dicitur verè lucrum cessans ex mutuo, quando negotiator propter mutuū impeditur ne valeat negotiari, & lucrari, sed quando habet aliam pecuniam otiosam, non desinit negotiari propter mutuū, sed quia non vult illam aliam exponere, cum non sit minus apta una pecunia quam alia, ergo tunc non cessat illi lucrum ex mutuo. Et confirmatur eadem ratione qua precedens conditio, quia mutuanti solum conceditur lucrum cessans, ut seipsum seruet indemnem, atsi lucrum non cessaret illi precise & realiter ex mutuo, sed aliunde tunc reuera non reciperet lucrum illud quasi se ipsum indemnem seruans, sed ut mutui quod est usurarium.

Qua ratione apparet quam impiè & hereticè Molineus De usuris q. 74. nu. 301. doceat. recipientes huiusmodi lucra non recipere illa titulo lucri cessantis, ut communiter volunt DD. omnes, & Theologi, & Iurisperiti, sed quando fuerint huius-

modi lucra usurę illę moderatę in iure concessę: Vbi repugnat etiam sibi ipsi cũ prius nu. 28. docuerit, huiusmodi lucra, sicut modo argumentabamur, non recipi à mutuarè ut locupletetur; sed ea solum ratione, ut se ipsum seruet indemnem.

Eadem ratione apparet Michaelē Palatios virum alioqui eruditum non recte reprehendere lib. 4. c. 4. Caietanum, & Medinam, affirmantes Mutuantem propterea iuste exigere lucrum cessans, quia impeditur à mutuatario ne lucrum illud sibi cōparet.

Quod enim obiicit Palatius mutuatariū non esse causam efficientem, ne mutuans lucretur, sed solum causam finalem, in cuius gratiam, & utilitatem mutuans desinit negotiari, & lucrari, maxime ubi mutuans, pecuniam quam habebat paratam alicui negotio, vltro & propria sponte offert amico mutuatam, ut ille suam leuet indigentiam, non repugnat huic tertię conditioni quam exigimus. Nam Caietanus, Medina, & ceteri qui illam proponunt, cum dicunt mutuantem debere impedi à lucro ratione mutui, & mutuatariū esse causam efficientem cessationis illius lucri, non significant ita esse causam efficientem, & impedire, ut alter vel nolens cesset ab illo lucro, quomodo cessat, qui per vim cogitur separare pecuniam suam à negotiis, & mutuarè, sed significant id ipsum quod docet Palatios nempe in utilitatem alterius non in suā cessasse mutuantem ab illo negotio, & lucro. Sic enim habet iam comunis hominum sermo, ut amicum propter quem ab aliqua voluptate, vel utilitate cessamus, dicamus fuisse nobis impedimento, & dedisse causam, vel effecisse, ne voluptate vel utilitate illa potiremur: esto libentissime, & ex benevolentia qua erga illū afficimur, à voluptate illa, vel emolumentis abstineamus.

Dixi autem initio huius tertię conditionis quando habet aliam pecuniam otiosam, quia ut optime obseruat. Nauarr. in comento citati Can. Si feneraueris. num. 34. cui subscribunt omnes recentiores, si aliam quam habet sit illi necessaria ad persoluenda debita, vel ad necessitates domesticas, & imminentes, quibus ut occurrat habet aliam seorsum seruata, neq; alicui negotio exposita, quod est viri prudentis, perinde se habet, ac si nullam aliam haberet: Tum, quia pecunia ad propriam familiam & statum necessaria non est otiosa censenda: Tū, quia si ex ea mutuum daret, deberet necessario

quantum

quantum mutuarè ex illa parata ad necessitates domesticas, tantam similiter extrahere ab ea quam haberet in negotiatione constitutam, qua ratione parum refert num ex hac vel illa mutuet, ex quacunque enim earum mutuatario conferat, oportebit ipsum cessare à negotiis, & lucris propter illud mutuum.

Reducitur etiam ad hanc secundam conditionem quarta quam exigit Conradus, tam in damno emergente, quam in lucro cessante q. 30. conclus. 1. nempe ne lucrum mutuantis cesset ratione proprię negligentię, vel incurię illius: Quia eo ipso quod dicimus debere illud cessare ratione mutui, omnem aliam causam vel culpā ex parte mutuantis reuicimus.

Tertia conditio lucri cessantis.

Tertia conditio est sine qua prima haftenus exposita non existeret, imo est quasi fundamentum & nervus huius tituli lucri cessantis, ut mutuans verè & re ipsa haberet in animo exercere cum illa pecunia negotia lucratiua. Ratio est aperta ex propria natura & definitione lucri cessantis. Lucrum enim cessans (ut constat) non est illud, quod solum est possibile per potentiam illam naturalem, & remotam, que omni pecunię conuenit, eo ipso quo pecunia est, apud quemcunq; existat, sed dicitur lucrum cessans quod est in proxima potentia, seu via, & iam in actu lucrandi, quamuis imperfecto, in huiusmodi autem potentia adeo proxima & actu non est, nisi ubi vel actu & re ipsa negotiatur mercator cũ illa, vel re ipsa & verè instituit, ac decreuit negotiari, & lucrari. Exigitur ergo omnino ad lucrum cessans ducendum in pactum hac tertia conditio.

In hac conueniunt omnes tam Theologi quā Iurisperiti. Est enim velut Axioma in hac materia, ad lucrum cessans duo requiri, nempe, ut mercator cum pecunia quam mutuat possit, & velle lucrari, ut verè dicatur lucrum cessare illi ex mutuo. Ut possit, debet negotium cui illam tradere instituebat tale esse, ut in eo lucrum, vel moraliter certum sit, vel saltem probabile, ut in quinta conditione statim dicemus; ut velle, debet verè habere in animo exercere ex illa pecunia lucratiua negotia.

Iurisperiti huic conditioni aliam adiungunt, nempe ut lucrum cessans in his tan-

tum habeat locum, qui soliti sunt negotiari, & mercaturam exercere. Colligunt illud, quia hi sunt qui verè & realiter habent in animo pecunias suas negotiis comendare, nec patiuntur illas otiosas existere. Ita Bart. in L. 3. In fine. ff. De eo quod certo loco. & in L. vnica. in fine. Cod. De sentent. que pro eo quod interest. quem sequuntur. Cardin. in Clementina Vnica. §. Sane. q. 4. De usuris. Alexan. in L. Diuortio. in princip. col. 7. Et L. In insulam. §. Usuras. ff. Solutio matrimonio. Decius in cap. Cum venerabilis. col. 3. De exceptio. Ludovicus Gomezius Institut. De actio. §. Adionum. nu. 7. & alii nonnulli: Sed reuera talis conditio necessaria non est, neque Conradus qui in his adeo copiosus est, neq; vllus Theologus illam exigit: potentia enim proxima pecunię ad lucra habenda, ratione cuius licet exigere lucrum cessans, non sumitur ex eo quod mutuans soleat, vel non soleat negotiari, sed ex eo, quod pecunia illa mutuada sit exposita negotiis, quod vero ita exposita sit, ex sola deliberatione & animo mutuantis pendet, quicumq; ille sit. Et ita docent non solum Theologi, verumetiam & alii Iurisperiti, maxime Petrus de Ancariano in Clementina. Ex graui. De usuris. ubi ait. *Credo quod non solum damnium emergens, sed etiam lucrum cessans potest accipere, si ille erat mercator qui cum pecuniis consuevit negotiari, & idem videtur dicendum etiam si non esset mercator, sed intendebat omnino illam pecuniam exponere negotiationibus licitis: secus autem esset, si persona esset talis, quod ipsum pecuniam recinisset in arca.* Simile habet Canon. Si quis de Clericis. 12. q. 2. & in cap. Conquistus. De usuris.

Crederem certè in foro iudiciali plurimum facere, mutuantem solitum esse negotiari, ut iuste censeatur exigere lucrum sibi cessans, quod non ita censeatur de alio qui non exercet negotia, qua ratione dixit Alexand. debere illud articulare & probari: at in foro conscientię, sufficit ut verè mutuans intendet cum pecunia illa negotiari, & lucrari, etiam si non sit talia solitus.

Ad hanc conditionem pertinet, ut toto tempore mutui duret mercatori animus ille & voluntas negotiandi, nam cum ex animo eius pendet pecuniam suam esse in proxima potentia ad lucrum, ex animo eiusdem similiter pendet lucrum illud cessare. (V. g.) mutuat Petrus Iuan per biennium, aut triennium pecuniam, quam

primo tantum anno instituebat negotiis exponere non licet in hoc casu Petro exigere à Ioanne lucrum cessans, nisi ratione tantum illius anni, minime vero ratione secundi, vel tertii: quia eo ipso quo solo primo anno instituebat negotiari, in eo tantum cessauit illi lucrum ex mutuo: in secundo vero, & tertio, sicut in eis non instituebat negotiari, ita neq; aliquod lucrū in eis illi cessauit. Eadem ratione, si instituebat toto illo biennio, vel triennio negotiari, medio autem tempore mutauit animum, cum primum illud mutauit nullum illi iam lucrum cessat, neq; potest exigere, vel recipere aliquid ultra sortem ex illo mutuo, ab eo tempore quo sic mutauit animum, & intentionem, quam habebat: quia in his, eo tantum tempore determinate ac præcise censendum est lucrum negotiatoris cessare, quo tempore instituebat negotiari, & non in alio. Ratio est aperta: Mercator propterea potest ex pecunia mutuata lucrum sibi cessans exigere, quia pecunia illa erat in proxima potentia, & quasi in actu imperfecto lucrandi, quod autem in huiusmodi potentia, & actu sit, non habet à se ipsa, neq; aliunde quam ex sola intentione, & animo mutuatis illa, ergo cum primum cessat talis intentio & animus in mutuante, desinit simul pecunia illa esse in tali potentia, & consequenter desinit simul habere locum in illa aliquod lucrum cessans.

Quarta conditio lucri cessantis.

Quarta conditio est, vt sit moraliter certum, aut probabile saltem, multumq; verisimile tempore mutuationis, pecuniam illam traditam negotio parituram lucrum, cessare vero illud ratione illius mutui. Primo, quia tota ratio propter quam licet exigere lucrum cessans est potentia illa proxima, in qua censetur esse pecunia mercatoris ad paranda lucra, ergo si talis certitudo, aut saltem probabilitas non habetur illius lucri, non est dicendum cessare lucrum, vnde nisi talis certitudo habeatur, cessatio eius nos est aliquo pretio æstimabilis, nec potest illa duci in pactum, vel recipi.

Secundo potior est ratio, & ius (vt vidimus) damni emergentis quam lucri cessantis; damnum vero emergens non potest exigere, nec duci in pactum, nisi certo vel saltem probabiliter constet illud incurrendum esse à mutuante, quod non solum docent Theo-

logi verum & Iurisperiti, vt Bald. L. Etiā. col. 2. ff. De executio. rei iudicata. Ioann. Lupin. in repetitio. cap. Per vestias. §. Sexto infertur. De donatio. inter virum & uxorem. Ergo neq; lucrum cessans poterit exigere, vel duci in pactum, quin illud moraliter certum sit, vel saltem maxime probabile.

Conueniunt etiam in hac quarta conditione omnes DD. & Theologi, & Iurisperiti, qui sentiunt posse duci in pactum lucrum cessans, adeo vt duplicem illam potentiam proximam, & remotam quam constituit Caiet. in pecunia, constituerint iam ante ipsum ex nostris Gabr. in 4. dist. 15. q. 2. Syluester vsura. primo. q. 19. ex Iurisperitis Paul. in L. 3. §. fina. ff. De eo quod certo loco. vbi ait: *Non sufficit lucrum fuisse in potentia incerta & remota, sed oportet fuisse in actu, vel in potentia certa & propria.*

An autem si lucrum cessans ductum à principio in pactum, deinde vero re ipsa non cesset debeat perfolui, statim explicabimus.

Obseruandum verò hic est, conditionem hanc, mutuante certo, vel saltem probabiliter lucrari posse, intelligendam esse de negotiis & lucris iustis, & quæ tuta conscientia haberi possunt: nam quia in moralibus id tantum possumus, quod iure possumus, quæ contra ius & equitatem fuerint, non sumus dicendi posse. Vnde est lucrum aliquod mihi certum esset ex contractu aliquo, si tamen ille iniquus sit, aut vsurarius, sicut lucrum illud quod per talem contractum obtinere intendebam, iure recipere non possem, ita neq; exigere illud à mutuuario, cui conferrem pecuniam iniquo illi negotio, & lucro exponendam. Ita habetur in L. Ita q; fullo. ff. De furtis. in qua dicitur, actionem furti ad interesse recipiendum non dari possessori male fidei, quia ille reuera de suo nihil amisit, et ex consequenti nullum verum interesse ex furto illo passus est.

Quinta conditio lucri cessantis.

Quinta conditio est, vt sicut dicebamus de damno emergente, ita quoque ad moneatur statim à principio mutuata rursus de lucro cessante, vt sic admonitus videat quid sibi expediat, & sciens & prudens, libere si velle admittat mutuum sub illa conditione, & pacto. Etenim si absolute & simpliciter illi mutues, nihil tale

tale exprimens, deinde vero illud postules, iuste conquæretur tamquam de fraude & iniuria sibi illata, vereq; affirmabit se deceptum esse, & rationabiliter inuoluntarium, quia si à principio fuisset de tali conditione admonitus, quæ fuisset amicum a quo sine tali onere & debito accepisset mutuum illud.

In quo omnes etiam conueniunt. Et Probatur: Iustus exigitur damnum emergens quam lucrum cessans, sed de damno emergenti est admonendus mutuarius; Ergo. Probatur etiam à quibusdam argumento à 1. illud. ff. ad l. Aquiliam. Secundo, vt supra dicebamus, ad ea quæ intima sunt & intrinseca alicui contractui, tenetur quicumq; & absolute, eo ipso quo in illum consentis, ad ea vero quæ extrinseca sunt & accidentaria non tenetur, nisi illud exprimatur, & in ea explicite consentiat, quod ex mutuo cesset mutuanti lucrum aliquod non est intrinsecum contractui mutui, sed externum & per accidens, sicut per accidens est quantum ad propriam naturam & rationem mutui, vt mutuans sit negotiator vel secus; ergo ad compensandum lucrum cessans non tenebitur mutuarius, nisi illud tempore contractus illi exprimatur, libereque in illud consentiat. Et confirmatur, quia cum propria natura mutui sit vt gratis fiat, ac vt dicunt sine vilo interesse, non potest aliquid exigi siue dani emergentis, siue lucri cessantis, nisi vi alicuius pacti, & conditionis initio ex mutuo contrahentium consensu appositæ.

Sexta conditio lucri cessantis.

Sexta conditio est, Ne mutuans exigat totum & integrum lucrum sibi cessans ex pecunia quam mutuatur, sed aliquam partem arbitrio prudentis. & periti in tali arte iustam, & moderatam: minus enim valet res quæ in spe tantum est, & in fieri, & potentia, esto sit in proxima, quam ea quæ iam est in facto esse, & quæ iam actu habetur, & possidetur: Quemadmodum sicut supra diximus, si mutuet quis triticum quod habebat paratum ad seminandum, non potest ratione lucri cessantis tantum exigere, quantum colligeret ex grano iam seminato, vel perduto iam ad spicam & fructum. Et confirmatur, quia si quis fararetur pecunias illas dum erant negotiationi expositæ, non teneretur restituere quantum mercator cum illis erat lucraturus, quia lucrum illius nondum erat in actu, sed solum in potentia vt

omnes docent; ergo similiter accipiens illas mutuo, non tenebitur ad omne lucrum, cum eadem sit ratio. Et hoc est quod docet hic D. Tho. ad primum & nos ex ipso constituimus in quarta conclusione initio huius articuli. Non enim negat (vt diximus) posse exigere lucrum cessans, quando pecunia est in proxima potentia ad lucrum, cum illud aperte doceat q. 62. art. 4. vt admonuimus in tertia obseruatione posita, sed solum constituit hic discrimen quemadmodum & in illo ar. 4. inter damnum emergens & lucrum cessans, ita vt damnum emergens possit exigere in integrum, quia exspoliatur illud patiens re quam actu habebat: lucrum vero cessans non potest ita exigere, id est in integrum, quia esto sit in proxima potentia, est tamen incertum, & quod potest variis modis impediri. Ex quo sequitur, non esse necessariam illam conditionem quam nonnulli adhibent, vt pote, ne lucrum cessans quod mutans duceret in pactum excedat, & superet interesse, quod si pecunia illa negotio tradita fuisset, sibi comparasset: quia si non est exigendum (vt ex modo dictis constat) totum, & integrum lucrum, quod ex illo negotio peritus in mercatura censeret acquirendum, à fortiori nec erit exigendum quod illud superet, vel excedat.

Hæc sexta conditio intelligenda est, quando ita ducitur in pactum lucrum cessans, vt simul à principio taxetur illius pretium: Nam vt optime docet communiter DD. potest mutuans ducere in pactum lucrum sibi cessans tribus potissime modis.

Primo ita, vt à principio taxetur pro lucro cessante, quantum prudens iudicauerit illam proximam potentiam pecuniæ tali negotio, tali loco, & tempore tradendæ valere, qui modus constituendi pretium lucro cessanti habet locum in rebus, in quibus illud fuerit incertum.

Videtur hunc primum modum taxandi lucrum cessans Conrad. non admittere, sed expectandum esse successum alterius mercatoris, qui simili negotio, & eodem loco, ac tempore similem pecuniam exposuerit idem docet Ioann. Lupus Gemina. De vsuris commenta. primo. §. 6. num. 121. tum quia videtur talis taxatio lucri cessantis sapere vsuram, tum quia videtur prohibita Decretali Pij V. edita anno 1571. circa cambia. Sed quidquid illi sentiant, licet ad arbitrium prudentis initio contractus, & ipso tempore mutui lucrum ex illo mercatori mutuanti cessans taxare

vt optime docet Couarru. lib. 3. varia Resolut. cap. 4. nu. 3.

Primo quia exigere lucrum cessans nihil aliud est vt constat, quam vendere illam proximam potentiam, in qua erat pecunia, quæ cum esset negotio exponenda extrahitur ab illo, vt conferatur alteri mutuo, sed hæc potentia ipso tempore mutui iam est in pecunia illa actu & reuera, ad eò vt nisi actu & re ipsa iam inesset pecunie illi, nullo modo posset duci in pactum aliquod lucrum cessans, neque taxatum neque non taxatum: est autem huiusmodi potentia pretio æstimabilis; ergo potest à principio contractus, & ipso tempore mutui taxari à perito, & prudente sub certo valore, & pretio, omnibus circumstantiis negotij, cui pecunia illa exponenda erat, maturè pensatis.

Secundo Gener (vt dicemus) cui non statim confertur dos, quam ipse alicui negotio exposuisset, potest statim cum socio conuenire de fructibus illius dotis sibi debitis, in certa aliqua quantitate, etiam si fructus illius dotis, vel lucrum quod ex illa dote actu recepta, & negotio exposita, sint incerta & dubia: ergo similiter in mutuo pecuniæ, quæ verè alicui negotio erat tradenda à mutuante.

Tertio, potest Petrus ita conuenire cum Ioanne negotiaturo. Vnde mihi lucrum quod ex isto negotio tibi potest contingere, & simul conuenire cum illo in aliqua taxa, & valore illius lucri ad arbitrium periti, & prudentis, licebit ergo & mutuanti, cum eadem sit ratio. Iam concedit Lupus Geminia, posse taxari post moram ergo & ante moram: quia si ante moram esset iniustū certe & post illam, quamuis enim liceat exigere post moram pœnam, quam non licet ante moram, at contractum quem licet celebrare post moram licet & ante moram: iustitia enim contractus, qui non est pœna, non variatur ex eo quod sit ante moram vel post eam.

Denique in Cap. In ciuitate & in Cap. Niuganti. De vsuris. vt videbimus inferius, approbantur quidam contractus, in quibus lucra futura dubia & incerta venduntur sub certa aliqua taxa, & pretio moderato à principio contractus, vt qui merces longius deferendas, maiori pretio credebat ibi illas venditurus, definitur posse illas vendere in loco in quo est, plurius quam ibi vendantur, & excessum illum pretij quem in alio loco sperabat se

habere, posse ad arbitrium prudentis statim probabiliter & moderate taxari. Vnde licebit illud ipsum in mutuo, in quo eadem est omnino ratio mutuantis pecuniam, cum qua intendebat negotiari, & vendentis merces, quas alio erat delaturus, vbi maiori pretio credebantur vendenda.

Nec repugnant his constitutio illa Pij V. in qua precipit, ne interesse quod câpsori persoluendum est ratione cambij, taxetur à principio, quia constitutio hæc ad sola cambia pertinet non ad contractum mutui, vt optime docet Nauar. in illo commento nu. 34. & in Manua. cap. 17. nu. 211. quia interesse cambij pendet omnino ex euentu temporis, & nondinarum, nec potest vlla ratione tempore contractus æstimari, nec probabiliter, lucrum autem quod potest haberi ex pecunia alicui negotio tradenda, potest à peritis probabiliter diiudicari ex circumstantiis.

Potest 2. ita taxari, vt decernatur à principio certus ac determinatus valor illius lucri; qui modus solum potest habere locum, quando lucrum ipsum secundum se sumptum certum etiam est, ac determinatum: nec potest impediri, vt in stipendiis mercenariorum: solent enim huiusmodi stipendia certa esse, & propterea certa quoque esse lucra, quæ illis, si a suis operibus impediuntur, vere cessant. Et huiusmodi lucra, quia adeo certa sunt possunt exigi & recipi in integrum. Similiter si quis mutuaret alteri pecuniam ad emendum in promptu censum potest exigere integram pensionem totius temporis illius mutui, quia lucrum cessans adeo certum perinde se habet ac damnum emergens propter suam certitudinem: D. enim Thom. q. illa 62. art. 4. eo nomine dixit bonum quod adhuc est in via non esse compensandum in integrum, quia est incertum & potest adhuc multis viis impediri.

Tertio, vt relinquatur successui temporis ita vt tantum reficiat mutuarius ratione lucri cessantis, quantum progressu temporis apparebit alium mercatorem, in simili negotio, & cum eadem pecunia, ac eodem loco, & tempore fuisse lucratum. Quia in hoc casu æqualiter se exponit lucro & damno: cum nihil receptorus sit alio nihil lucrante. Sicut a conculcate meses potest exigere lucrum cessans, vel taxatum ipso tempore conculcationis iuxta spem quæ illæ segetes præferebant ad arbitrium prudentis agricolæ, vel expectato euentu anni, ita vt tantum soluat, quantum vicini agri similes segetes habentes eodẽ

anno

anno tulerint fructus, deductis expensis.

Hic tertius modus videtur etiam habere nonnihil difficultatis, quia mercator ille qui exercet simile negotium eodem tempore, exponit se damno & commodo, non solum in lucro, verum etiam in capitali, cum possit minui quoque capitale quod exposuit illi negotio, mutuans vero exponit quidem se damno, vel commodo in lucro, pro vt alteri simile negotium habenti acciderit, non tamen quo ad capitale, sed habet illud securum, recipiendumque integrum à mutuuario. Propterea vt hic contractus exigendi lucrum cessans relicta taxatione illius successui temporis, ita vt quantum alter mercator fuerit lucratus in simili negotio, tantum recipiat mutuans, sit iustus & licitus, sentiunt aliqui oportere ita fieri, vt mutuans exponat etiam absolute suam pecuniam apud mutuarium, ita vt si mercator simile exercens negotium lucratur, mutuarius restituat cum sorte simile lucrum: Si nihil lucratur, sed retineat integrum capitale, mutuarius quoque solum reddat capitale, si vero minuat illi capitale, mutuarius quoque tantundem minuat sortis mutuo acceptè: aliter rem hanc periculosam iudicant.

Sed qui ita dubitant, nondum profectò in syrpo quærunt: quia aliud est mutuare pecuniam cum qua negotiari poterat, aliud vero exercere negotiari actu cum illa qui actu negotiatur, exponit se periculo non solum in lucro, verum etiam in capitali, & propterea totum integrumque lucrum illius facit suum: quia sua industria, suoque periculo illud obtinuit: qui vero mutuatur pecuniam cum qua lucrari poterat, duo præstat, nam & mutuatur, & priuat se in alterius vtilitatem lucris, quæ ex illa pecunia negotio tradita obtinisset. Vnde duo illi competunt iura, Ratione mutui ius recipiendi totum quod mutuauit, quia hoc est de intima ratione mutui, ratione vero illius cessationis à lucris ad quæ erat in proxima potentia, quod diuissum fuerit prudentibus & peritis æquum & iustum: nã totum, integrumque lucrum non debet, nec potest exigere, neque à principio, neque etiam si illud successui temporis relinquat. Quia, esto alius in simili negotio, eodem loco, & tempore lucratus sit 100. hic forsitan non fuisset lucratus totidem ex aliqua circumstantia.

Debet etiam ducens in pactum lucrum sibi ex mutuo cessans, maxime vbi pretium illius successui temporis committit, detrudere expensas quas ipse fecisset in suo negotio,

vel alter facit in simili, sicut docent communiter Theologi, de eo qui teneretur agricolæ satisfacere lucrum cessans ex segete, quam in agro illius conculcauit. Probatur vero deducendas esse expensas, quia si ad lucranda 100. exiguntur expensæ vt 30. reuera lucrum illud solum est censendum esse 30. Ita Conrad. Syluest. Medina locis citatis, & omnes qui sentiunt compensandum esse mutuanti lucrum cessans.

De laboribus vero quos in illo comparando, vbi pecuniam suam non mutuasset, sed negotio actu tradidisset, non omnes conueniunt.

Nam Conrad. in illa q. 30. Cõc. 4. conditione 8. solum meminit expensarum, similiter Nauar. in illo comm. nu. 34. in fin.

Palatius lib. 4. de Contract. Cap. 4. sequitur Syluest. vsura. primo q. 19. similiter iudicat de laboribus & expensis, vt tam illi quam expensæ deducendæ sint: quod probat sicut Syluest. ex l. 1. Cod. De fruct. & lit. expen. & l. Fruct. ff. soluto matrim.

Aliis ex recentioribus visum esse non esse deducendos labores quibus, & Caiet. videtur fauere. Primo, quia labores quibus vtitur negotiator in acquirendo lucro, frequenter æquantur ipsi lucro, vnde si illorum valor & pretium esset deducendum, nullum maneret lucrum de quo deberet, vel posset cum mutuuario pacisci. Secundo, quia, cum in labore & industria mercatoris consistat totus illius quæstus, & lucrum, si valor laboris esset detrahendus, nullum maneret lucrum, quod vere diceretur illi cessare.

Oppositum tamen quod docet Palatius suadet recta ratio. Quia, vt ex progressu huius disputationis constat, perinde potest mutuans exigere lucrum sibi cessans ex mutuo, sicut agricola potest triticum paratum ad seminandum carius vendere, quam aliud commune reconditum in horreo. At in taxatione pretij, potentia quam triticum illud seminatio paratum habet ad fructum, detrahendæ sunt expensæ, labores, & pericula quibus oportet agricolam expositum esse, donec triticum seminatum perueniat ad messem: ergo similiter in negotiatore mutuante pecuniam detrahendæ sunt à pretio lucri sibi cessantis, non solum expensæ, verum etiam labores & pericula.

Adde quia nisi detrahantur, duo reportaret mutuans lucra, alterum ratione lucri sibi cessantis, & alterum ex mutuo. Hoc posterius ostendo: quia nisi mutuasset, sed negotium exercuisset, oportuisset illi labores

illos & pericula subire, quibus carere pretio æstimabile est, reciperetque illud ex mutuo quod est usurarium. Vnde ne illud committat, detrahendi necessario etiam sunt labores illius.

Demum habenti merces in alium locum vel tempus seruaras concedunt quidē DD. vt possit illas carius vendere, quam vendantur in eo loco, & tempore, in quo emptor illas postulat & recipit; sed ita vt deducat à pretio labores, & pericula, & expēsas quas facturum erat in illis conferuandis vsque ad tempus illud, vel deferēdis ad illum locum, ergo similiter vt negotiator tuta conscientia possit exigere lucrū sibi cessans, debet deducere ab illius valore, non solum expensas, verum & labores, quos in acquirendo illo lucro oportebat ipsum pati.

Quidam vt hæc omnia concilient ita distinguunt, vt labores quos negotiatorē oportet subire ad comparandum lucrum quod instituebat, duplices sint, quidam intrinseci, sine quibus negotium nullomodo exerceri possit, vt emere, vendere, contrahere cum aliis, & his similes: alij vero extrinseci, sine quibus possunt etiam exerceri negotia, vt proficisci in nūdinis. longa itinera peragere, & similia. Priores illos dicunt nō esse deducēdos à valore lucri cessantis, quia cum sine illis negotium exerceri nequeat, valor illorum est ipsum lucrū negotii, & quæstus mercatorum, vnde illos detrahere esset tollere ipsum lucrum ex negotio, & in hoc sensu volunt accipienda esse, quæ docent Caiet. & alij: posteriores vero esse deducēdos, vbi ad lucra quæ mercator ille acquirere instituebat, non iudicarentur omnino necessarij.

Sed distinctio hæc & cōciliatio opinionū admittenda profecto non est, quia lucra & quæstus mercatorum potissime consistunt in huiusmodi laboribus, quos vocant auctores isti extrinsecos. Secundo, quia inter DD. non controuertitur, nec ambigitur an labores non necessarij, & sine quibus exerceri negotia, & obtineri lucra cōmode possunt, sint deducēdi à pretio, & æstimatione lucri cessantis, nullus enim affirmavit, vel docuit vnquam non necessarios esse detrahēdos; sed tota quæstio est de necessarijs, & qui arbitrio peritorum ad tale negotium, & lucrum omnino exiguntur.

Vnde dicamus, quod docebat circa hanc doctrinam Magister victoria, vt à viris eruditis accepimas, non esse detrahēdos labores & operas quos mercatorē in negotio il-

lo adhibere oportebat, cū rigore. (sic ille loquebatur & recte) sed in aliqua cota iusta, & moderata, ad arbitriū periti & prudentis in arte mercaturæ, vt optime & efficaciter ostendunt argumenta vltimo loco proposita, qua ratione non tollitur lucrum cessans negotiatori mutuanti, quæ est potissima ratio contra sententiam: Nā & ipsimet mercatores in suis negotijs, & mercaturis illud tantum iudicant sibi prouenire lucri, quod deducto capitali & valore suorū laborum, & operarum, lucrantur.

Septima conditio lucri cessantis.

Septima conditio est, vt mutuans non recipiat actu statim à principio lucrum cessans: Ratio est aperta, quia si mutuanti mihi 100. ego statim conferam ratione lucri cessantis 20. reuera tunc non mutuat mihi 100. sed 80. tantum, quæ non valent lucrum vt 20. cum illa viginti sicut hic constituimus sint pretium lucri cessantis ex 100, non autem lucri cessantis ex 80. vnde pluri iusto venderet illud lucrum cessans. De hac conditione Medina & alij dubitant plurimū, sed inferius explicabitur.

Adhibentur à Conrado, Syluest. & alijs nonnullæ aliæ aliæ conditiones præter has, vt lucrum cessans recte exigatur, quæ vel necessarię profecto non sunt, vel continentur in his quas proposuimus.

Afferunt enim imprimis præter istas septem à nobis adductas hanc octauam: Vt mutuans non extrahat pecunias suas à negotio propria sponte, sed rogatus. Vbi si nomine rogati intelligant oportere, vt actu & re ipsa mutuarius roget, & deprecetur mutuantem, per propriam vero spontem intelligant non licere mutuanti cognita necessitate amici, ex beneuolentiā, vel charitate se ipsum vltro illi offerre ad mutuandum, non recte docent: quia potest mutuans ex beneuolentiā vel charitate vltro se illi offerre: cum enim minus sensenda sit valere ad mutuum beneuolentiā, vel charitas, quam communis deprecatio amici.

Vnde si quando DD. dicunt, mutuantem oportere rogari à mutuuario, ita vt nō propria sponte pecuniā suā à negotijs & lucris abstrahat, sic intelligendi sunt vt mutuans non cessauerit iam negotiari propria sponte, & pecunias suas otiosas habere, vel ne propter utilitatem propriam à negotijs separatas mutuo conferat. Nam si utilitatem solam & commodum mutuuarij respiciens, illas à negotijs separet, & vltro offerat

rat, perinde se habet ac si rogatus à mutuuario illud præstiterit: vtuntur autem hac voce *rogatus* frequentè DD. quia communiter, mutuuarij sunt, qui cum pecunijs indigeant, illas quærunt, & rogant eos à quibus credunt sibi fore mutuandas. Ita fit vt conditio hæc, ad illam secundam quam proposuimus, reducatur: qua diximus, debere lucrum cessare vere ex mutuo, ita vt in utilitatem mutuuarij illud cesset. Quia iustitia huius contractus qui est vendere lucrum cessans, id est illam proximam potentiam ad lucrum, non sumitur ex eo quod aliquis rogatus, vel propria sponte mutuet; sed ex eo, quod vere mutuanti lucrum cesset ratio ne mutui in alterius commodum exhibiti: cum tota iustitia huius contractus nitatur illi principio, & iuri naturali. *Neminem debere suo incommodo alteri prodesse.*

Confirmantur hæc, quia (sicut supra diximus) cum exigere lucrum cessans sit quedam venditio illius proximę potentię, quæ habet pecunia in manu negotiatoris ad lucrandum, quemadmodum parum refert ad iustitiam venditionis, vendat ne aliquis rem suam rogatus, vel propria sponte, modo pretio iusto rem sanam vendat, ita quoque parū refert rogatus ne vel propria sponte quis mutuet pecuniam, modo vere illam à negotio lucratio, cui dicatam habebat, separet, & lucro illo se ipsum priuet in utilitatem alterius. Denique, si actus virtutis vt dicebamus non tollit, nec destruit iustitiam contractus: cum simpliciter & absolute liceat exigere lucrum verè cessans ex mutuo, ab eo in cuius utilitatem & commodum mutuum illud fit, Christianæ vero charitatis & honeste amicitie fit, amico, quem nosti necessitate aliqua opprimi, pecuniam quam negotio alicui exponere instituebas mutuandā offerre, vt ab ea necessitate liberetur, nō debet hic actus charitatis, vel honeste amicitie prohibere, quin possis lucrum illud, quod tibi propter commodum ipsius cessabit, ab eo exigere.

Obseruandum hic est D. Nauar. loco citato num. 54. conditio. 8. habere, vt causa præcipua mutuandi sit subsidium necessitatis vitæ, salutis, honoris, aut bonorum proximij: vnde aliqui inferunt ex ipso, mutuantem scientem pecunias suas non esse expendend. s. in vsus honestos, non posse exigere lucrum cessans, quia tales vsus non sunt vtilis mutuuario. Sed communis DD. consensus docet licere illud exigere, quia licet in isto casu mutuans agat contra

charitatem, mutuando ei, quem scit illa pecunia abufurum, non tamen agit contra iustitiam, cum illi suam pecuniam mutuet, & sibi vere lucrum illius cesset, mutuariusq; etsi male expendat pecuniam illam, vtilem tamen sibi tunc illa iudicet. Nec Nauar. docet ibi oppositum, cum subiūgat statim, istam condicionem, honestam quidem esse, non tamen necessariam.

Nona, conditio apponitur etiam à Syluestro, vt mutuans vellit potius alia via lucrari quàm mutuando. Quam inferius discutiamus.

Decima, vt contractus iste, tam mutui, quam recipiendi lucrum ex illo cessans, non fiat in perpetuum; sed ad tempus.

Vndecima, ne mutuarius in ea necessitate existat, vt teneatur mutuans ex præcepto charitatis per elemosynam, vel mutuū illi subuenire. Sed cōditiones istę vt statim videbimus ad iustitiam huiusmodi contractus non sunt necessariae.

Afferat ab alijs & hæc quæ sit in ordine duodecima, vt mutuans non sit assuetus dandis vsuris, quia si captare vsuras solitus sit, censendum est illum per mutuum non tam exigere lucrum sibi cessans, quam sub illius nomine vsuram quam affectat. Sed vt recte docet Nauar. in illo commento num. 54. conditio. 4. hæc conditio non desideratur in foro conscientie, in quo non tam suspicio quę propter consuetudinem mutuatōis generari potest respicienda est, quantum ad iustitiam contractus; quam veritas facti, sicut & in alijs contractibus, vt habetur in Cap. Tua. De sponsalibus. Vnde etsi mutuans solitus sit captare vsuras, si lucrum tamen vere illi ex mutuo cesset in utilitatem mutuarij, iuxta superius explicata, non prohibetur, quin illud exigere possit, & ducere in pactum. Prava enim consuetudo illius qua assuetus est dare cum vsuris, non mutat naturam & vim contractus secundum se, & suam propriam rationē iusti, & liciti.

Ex quo sequitur, aliam condicionem quę à Conrado & alijs adducitur, ne mutuans exigēdo lucrum cessans incurrat infamię vsurarij, vel scandalum offerat, non esse necessariam ad iustitiam huius contractus, quamuis enim. *Omnis species mali fugienda sit*, ex B. Pau. 1. Thesalo. 5. & in Cap. Cum ab omni. De vita & honestate Cleric. hoc tamen non est proprium & peculiare huius contractus, ita vt illius iustitiam vitiet, sed omnibus actionibus humanis debet conuenire. Quo fit, vt si mutuans exigendo lucrū

cessans infamiam vsurarii incurreret, vel scādalum generaret, peccaret quidem contra charitatem, qua tenetur vnusquisq; propriū honorem & famam tueri, & omnia scādala vitare, non tamen contra iustitiam, seruatis illis septem conditionibus propositis.

Ex conditionibus propositis, circa septē priores nulla est controuersia, omnibus DD. affirmantibus illas desiderari ad exigendum lucrum cessans, in aliis vero non omnes conueniunt. De quibus priuatim videamus prater ea quæ dicta sunt, quid sentiendum sit. Ac primo.

**AN AD EXIGENDVM LV-
crum cessans oporteat, vt mercator mallet ne-
gotiari, quam mutare?**

ANC conditionem constituimus ex Syluestro in ordine decimam, vt mercator ad exigendum lucrum cessans ita habeat pecuniam suam negotiis, & lucris dicatā, & expositā, vt mallet (nisi necessitate mutuatarii, aut importunis precibus illius compelleretur) negotiari cum illa, quam mutare. Cuius rei rationem assignat, quia eo ipso quo oportet ad exigendum lucrum cessans, vt habeat pecuniam dicatam negotiis, nec mutuet illam sua propria sponte adductus, sed solum in gratiam & vtilitatē amici, consequenter oportet, vt mallet sibi relictus negotiari, quam mutare. Idē sentit Conrad. in illa q. 30. conc. 4. cōdit. 3. Quia mercator qui mallet mutare, & per mutuum lucrum querere, quam negotiari, eo ipso ostendit se potius ex mutuo captare lucra illa (quod est vsurarium) quam ex cessatione illa exigere, cū ille lucrandi modus ex mutuo magis ipsi placeat, quam per negotia.

Nauius in commento illo nu. 33. cōdit. 5. cui subscribunt in hac parte omnes fere recentiores, sentit conditionem istam nō esse necessarium, & merito. Primo, quia nulla lege vel ratione constat, vt aliquis lucrandi modus qui secundum se est iustus, reddatur iniustus, propterea quod voluntas lucrantis magis feratur in illum, quam in alterum. Secundo, quia iustitia istius contractus exigendi lucrum cessans in eo tantū consistit, vt mutuans vere, & realiter habeat pecuniam illam dicatam negotio probabiliter lucratio, ac vt ab ista spe, & proxima potentia lucrandi pecuniam suam sepa-

ret, seq; ipsum priuet in vtilitatem mutuatarii: quæ duo si verè existant, Quod hoc vel illud mallet per accidens est, & extrinsecum, vnde nec mutabit, nec vitabit iustitiā contractus. Explicatur ab illo hoc exēplo. Habebat Petrus mille aureos dicatos, & de liberatē paratos ad negotium, in quo probabiliter lucraretur 50. intelligens Ioannem grauem suorum honorum passurum iacturam ex defectu mille aureorum, ex magna benevolentia qua illū prosequitur, vel pietate, offert illos Ioanni sub pacto compensationis lucris cessantis, ac vt liberetur Ioannes à tanta iactura, & damno, quantum illi imminet, mallet tunc Ioanni cum ea compensatione mutare, quā negotiari: Hæc voluntas Petri ex benevolentia, vel pietate orta non mutat, nec vitiat naturam & iustitiam contractus, nec priuat illum facultate ad exigendam compensam lucris cessantis, sed habet illam, non minus quam si maluisset negotiari, & compulsus precibus Ioannis pecuniam suam a negotio separaram illi mutuo conferat cum eadem conditione.

Argumenta in oppositū imbecillia sunt. Ad illud enim Syluestri neganda est consequentia, non enim pugnant hæc inter se, vt habeat Petrus pecuniam suam dicatam et expositam negotiis, ac vt simul optet fauere amico illa indigenti per mutuum, sub ea conditione vt compenset luera illi cessantia, cum nemo debeat prodesse alteri cum incommodo suo. Neq; hoc est voluntarie separare pecuniam à negotio, sed cum vtrumq; velles, & negotiari, & subuenire amico per mutuum, optas magis subuentionem amici quam negotiari, salvo tuo iure lucris cessantis, vt in exemplo proposito.

Ad argumentū Conradi respondeo, mercatorem istum, qui cum reuera vellet negotiari, cognita tamen necessitate amici mallet illi mutare sine suo incommodo, non captare ea via lucra ex mutuo (quod nullo modo licet) sed solum querere lucrū quod ex pecunia sua habere poterat, optans tamē magis subuenire amico salvo suo lucro, quā negotiari. Vnde voluntas eius non fertur ad lucrum ex mutuo, sed ad subuentionē amici potius quam ad negotium, vult tamen, quia non debet ex beneficio pati dispēdiū, subuenire illi, compensato lucro quod sibi in vtilitatem illius cessat, tamquam conditionem sine qua non.

Maior vero dubitatio est.

Con-

Controuersia. X.

**AN VALOREM, ET PRE-
tium lucris cessantis possit statim a principio cō-
tractus, & ipso tempore mutui recipere
mutuans a mutuatario.**

IX his quæ diximus in illa conditione 6. à nobis posita, constat tribus modis posse mutuantem conuenire cū mutuatario de valore lucris cessantis ex mutuo. Quorum prius est, vt in rebus, in quibus incertum est, quantum; & quale futuram sit lucrum ex negotio, quod mutuans exercere instituebat, possit illud à principio contractus arbitrio prudentum iuxta qualitatem negotij, & quantitatem pecuniæ illi exponendam, aliasque circumstantias diligenter, ac mature pensandas, constitui: sicut constituitur pretium iactui retis, partui futuro, & aliis rebus quæ sunt in potentia proxima, & verisimili. Quo posito disputant DD.

An sicut initio contractus, & ipso tempore mutui licet lucris, quod probabiliter creditur obtinendum, pretium constituere, ita quoque liceat mutuanti, initio contractus & ipso tempore mutui illud actu recipere a mutuatario?

Palatius lib. 4. De contractibus cap. 4. & nonnulli en recentioribus iudicant illud licere, quod ita probant. Primo si Mercenarium laboraturū in vinea mea per quatuor dies sub stipendio 12. argentorum vellet Petrus in alia re occupare, & ab illo stipendio & lucro remouere, potest hic mercenarius statim à principio ita cum Petro conuenire, dimittam stipendiū illud & lucrum, si statim & in promptu exhibeas mihi hanc vel illam pecuniam, at idem iudicium est de negotiatore separante pecuniā suam à negotio; vt illam mutuet; ergo licebit illi quoque lucrum cessans, pro vt a prudente fuerit taxatum, statim in ipsa mutuatione recipere.

Secundo, lucrum cessans ideo potest exigi, quia est lucrū in potentia proxima pretio æstimabili, at quecunque possunt in aliquo pretio taxari & æstimari, possunt vendi accepto statim illo pretio, vt qui vendit iactum retis, qui vendit triticum in herba, vel fructus vineæ in vere, habetque hoc communis vsus fidelium citra vllum scrupulum conscientiæ; ergo licet negotiatori, qui ex pecunia quam mutuat potest exigere lucrum sibi cessans, recipere illud

in numerato ipso tempore mutuationis.

Tertio, si non liceret accipere statim lucrum istud, id certe esset, vel quia in ipso tempore mutui nondum patitur actu mutuans cessationem illam lucris, vel quia mutuatarius nondum teneatur ad illud interesse compensandum, vel quia sumens illud a principio videatur recipere illud, nō tam ratione lucris cessantis, quam ratione pecuniæ mutuatæ. At nihil horum prohibet, quin illud possit a principio recipere; Ergo. Probatur minor. In primis non prohibetur mutuans illud recipere, quia tempore mutui nondum patitur actu cessationem lucris, quia vt ex supradictis constat, mutuans non recipit illud pro cessatione lucris iam actu subsequuta, sed pro illa spe & potentia proxima in qua est pecunia negotio tradenda ad habendum lucrum: hæc autem spes & potentia quæ pretio æstimabilis est, a principio mutui conuenit pecuniæ illi, & tali spe ac potentia exspoliatur mutuans in gratiam mutuatarij ipso tempore mutui. Et confirmatur: Nā qui vendit carius merces quas seruabat in aliud tempus, nondum patitur actu defectum illius maioris pretij quo erant deinde vendendæ; recipit tamen nihilominus iuste compensam illius ipso tempore quo vendit; quia cum primum vendit, expoliat se in vtilitatem emptoris iure illo & potentia; in qua verisimiliter erant merces illæ ad habendum maius pretium tempore illo; in quod seruabantur, vendendæ. Nec prohibetur mutuans statim recipere lucrum sibi cessans; eo quod mutuatarius nondum teneatur, quia quo iure potest mutuans illam compensam exigere, eodem manet mutuatarius debitor illius; potest autem mutuans (vt constat) exigere illam; & ducere in pactum, & taxare arbitrio prudentis a principio; ergo manet a principio mutuatarius debitor illius. Quod si a principio est mutuatarius illius debitor, quid prohibet quod a mutuante a principio etiam recipiatur. Tum etiam; quando mutuatarius non soluit compensam lucris a principio; sed deinde vna cum sorte adueniente termino; non soluit illam; propter aliquam obligationem quæ illi tunc adueniat; sed propter obligationem cui se deuinxit a principio; quando lucrum illud fuit ipso tempore mutui ductum in pactum; & taxatū, vnde a principio tenetur ad illud; recipere vero mutuare a principio mutui id ad quod mutuatarius ab eodem principio mutui tenetur illi reddere, quæ iniquitas

tas esse potest? Nec prohibetur propter tertium, nam cum ipso tempore mutui conueniant inter se de compensando illo lucro, & in illa quantitate quam prudens taxauit, temere & male iudicaretur mutuante non recipere illud ratione lucri sibi cessantis, sed ratione pecuniæ mutuatae, cum oppositum potius ex pacto, & cōuentione illa, & taxa lucri cessantis, quibus prudens iudicare debeat.

Quarto (cui rationi maxime nititur Palatius) Quando in mutuo exigitur lucrum cessans, celebrantur (vt vidimus) duo contractus distincti, & separabiles, alter mutui, ratione cuius nihil omnino exigitur, alter vero venditionis, quo mutuans potentiam illam proximam in qua erat sua pecunia ad lucrum, & ius quod ipse habebat ad illud ratione illius potētiae, quæ duo pretio estimabilia sunt, vendit mutuatario, quia potest vt vidimus illa statim vendere ducendo illa in pactum. Sed rei quæ potest vendi, potest similiter pretiū accipi in numerato, ergo sicut potest valorem, & compensam lucri cessantis statim, atque quis pecuniam suam mutuatur, vendere, poterit similiter & pretium illius in numerato statim ipso tempore mutui a mutuatario accipere.

Oppositum docet Conrad. in q. illa 30. toties citata cōcl. 7. Medina q. 3. De vsuris, dum septimam conditionem Conradi expendit, quos sequuntur omnes fere recentiores, asserentes quamuis liceat ducere in pactum ipso tempore mutui lucrum cessans, & illud arbitrio prudētis taxare, nulla tamen ratione licere pretium illud quod sic taxatum fuerit, in numerato statim a principio contractus recipere.

Probatursq; efficacissime, imprimis ratione ipsius Medine. Quia si illud liceret, sequeretur, vt rebus eodem omnino modo manētibus, & in nullo mutatis cogeret aliquis ratione minoris mutui eandem cōpensam facere, quam ratione maioris mutui, quod certe cum apertam habeat inæqualitatem, apertam etiā continet iniustitiam. Quod autem sequatur patet re ad exemplum familiare redacta. Mutuet Petrus Ioanni (v.g.) 50. aureos, quorum lucrum cessans iuxta negotiū cui Petrus illos. expositos habebat, censetur a perito & prudēte esse 10. si quidem Ioannes statim illos Petro exhibeat ipso tempore mutui, reuera non mutuatur nisi 40. tantum, quia detrahuntur statim illa 10. retinetq; illa apud se Petrus: cum ergo Ioannes vere non recipiat nisi 40. & soluat 10.

quæ sunt lucrum illorum 50. tantam compensam faciet Petro mutuanti pro illis 40. quantam iudicatus est a perito mercatorē debere facere pro 50. quod est aperte inæqualitas, apertaq; iniustitia.

Sequeretur 2. vt teneretur Ioannes restituere Petro in fine mutui maiorem sortem, quam acceperat. Patet, quia cū mutuū quod Ioannes a Petro postulauit, & quod Petrus dixit illi se exhibere fiat 50. tenebitur illi restituere adueniente tempore solutionis 50. vere autem & realiter vt constat non accepit ab illo nisi 40. tenebitur, ergo ad restituendum illi maiorem sortem, quam acceperat.

Respondent huic argumento, qui oppositum docent, casu quo Petrus mutuaret Ioanni 50. aureos, simulq; acciperet ab illo ratione lucri sibi cessantis 10. non accipere illa quasi detracta à 50. Sed quia illa 50. quæ Petrus negotiator mutuatur Ioanni ratione illius proximæ potētiae quæ habent in manu Petri exposita negotiis, censentur valere 60. nempe 50. in pecuniis, & 10. ratione lucri, quæ simul sumpta efficiūt 60. & ideo nullā inæqualitatem vel iniustitiā cōmittere Petrum, eo quod ipso tempore mutui conueniat cum Ioanne de lucro cessante, & contra illius statim persolueda.

Sed hæc responsio nullam habet vim. Nam esto illa 50. vt exposita negotiis sint in potentia ad lucrū vt 10. lucrū tamē istud non sunt statim habitura, sed post consummatum negotium: Quo circa cum ista postulet mutuans non simpliciter, nec ratione pecuniæ quam tunc mutuatur, sed ratione lucri habendi ex negotio, consequenter non debet illa recipere ipso tempore mutui, sed quando adueniente tempore solutionis recipiet sortem, quemadmodum si pecunia illa fuisset actu tradita negotio, non obtinisset lucrum, nisi in fine illius vna cum sorte. Tum etiam: quia licet, illa 50. vt lucratua in manu mercatoris, vna cum lucro ex illis verisimili, censentur tamquam 60. vere tamē & realiter si mutuataris 50. postulat debet statim exhibere 10. ratione lucri cessantis, actu & reuera non recipit nisi 40. nec dicendus est Petrus mutuare illi, nisi sola 40. quæ illi actu confert, cum ea tantum pecunia verē dicēda sit mutuata quam realiter accipit mutuataris, & apud se habet toto tempore mutui ad proprios vsus.

Argumentatur præterea, & recte Medina. Si mutuans posset ipso tempore mutuati

tionis exigere, & recipere compensam lucri sibi cessantis. Sequeretur tertio, vt nonnūquam mutuataris nihil acciperet per mutuum, quod in ipso cederet vtilitatē. Probatur: postulet Petrus mutuo a Ioanne 30. censentq; prudens. & peritus mercator, negotium cui Ioannes illa 30. tradere instituebat tale esse, vt lucraretur ex eo alia 30. sunt enim quedam negotia experientia teste, in quibus mercatores comparant sibi quandoq; lucrum æquale forti, quin & quandoque excedens illam: In hoc casu si posset mutuans exigere, & recipere statim lucrum sibi cessans, teneretur Petrus integrā sortem illorum 30. quæ ab ipso accipit statim illi restituere, in compensam lucri quod ex illo negotio iudicauit prudens obtineri posse, qua ratione solueret lucrum alteri cessans nulla pecunia mutuata apud ipsum manente, nullaq; vtilitate ex illa accepta: quod est maxima inæqualitas & iniustitia.

Huic argumento respondent quoq; alii, non esse credendum eō iniquitatis, & impudentiæ mutuante aliquem peruenturū, vt quantum est fors mutuanda, tantum vellit statim recipere a mutuatario titulo lucri cessantis, quia ita nihil mutuaret. Hæc tamē solutio non tollit vim argumenti, nam esto non sit credendum aliquem mutuante tante iniquitatis & impudentiæ futurū, attamē sequitur necessario incommodum istud ex illa sententia, Vnde ratio hæc tātō efficacior est, quanto incommodum quod recte infert, maius est, & ab æquitate & recta ratione magis alienum.

Quarto. Si Petrus mutuatur Ioanni 50. quorum lucrum cessans iudicatur 10. & illa statim Petrus recipiat. Cum illis 10. possit statim Petrus negotiari, ita, vt si non negotiaretur culpa ipsius maneat illa 10. otiosa, lucrum cessans Petro ex illo mutuo reuera, non sunt 10. sed multo pauitiora, & ex consequenti committit apertam iniustitiā, exigens quoque lucrum cessans ex illis 10. ex quibus ipsi vere nullam lucrum cessat, sed solum ex illis 40. quæ actu & vere recipit ab eo Ioannes, apud ipsum mansura.

Deniq; cum in mutuo transferatur dominium totius rei mutuatae in mutuatarium, (ideo enim dicitur mutuum vt supra retulimus ex Iuriscōsulto, quasi ex meo tuum) efficitur vt mutuataris nec totam sortem, nec partem eius teneatur mutuanti reddere vsq; ad terminum: at si Petro mutuanti 50. refunderet Ioannes mutuataris statim 10. non transferret Petrus in Ioannem domi-

nium integrum illorum 50. sed solum 40. nec vere mutuatur illi 50. sed solum 40. aut compelleretur Ioannes partem rei mutuatae, statim mutuanti restituere, nullo tempore illa apud ipsum manente, quod est omnino contra naturam mutui.

Huiusmodi rationes: Frater Petrus Aragonius & nonnulli non tanti faciunt, eo quod videantur illis argumenta potius ad incommodum ducentia, quam ostendētia, & probantia rei veritatem: Sed pace eorum efficacissima sunt. Quia in hac disputatione de iustitia contractuum, eo ipso quo ostenditur in contractu de quo agitur reperiri inæqualitatem, conuincitur simul tamquam a priori esse illum iniustum, & iniquū. Quemadmodum enim quia propria essentia & ratio formalis hominis est esse rationis participem, qui colligit Petrum esse hominem quia est rationis particeps, lapidē vero non esse hominem, quia caret ratione, argumentatur & recte a priori, & argumento rem probante per causam, ita queq; cū propria essentia, & ratio formalis iustitiæ commutatiuæ, ad quam pertinet secundum suam propriam vim & naturam huiusmodi contractus, consistat in æqualitate rei ad rem, argumenta proposita, eo ipso quo ostendunt reperiri inæqualitatem in exactione lucri cessantis, si ipso tempore mutui illud actu recipiatur, ostendunt non solum ducendo ad incommodum, verum etiam tamquam a priori, & per causam illud non licere.

Adde quod ratio quam illi addunt tamquam ostensiuam, & a priori, licet optima sit, ad incommodum etiam ducit. Constitunt autem ad illam imprimis, mutuatarium quærentem. (v.g.) 50. & accipientem illa cum pacto soluendi interessē propter illa, propterea illa quærentem, ac cum tali pacto recipere, quia illis omnino indiget, quod certe negari non potest, nam qui non ita illis indigeret, profecto non reciperet illa cum tali pacto & debito, ex quo sequitur vt si quærens 50. quibus reuera indiget, debeat statim lucrum illorum nempe (v.g.) 10. persolvere mutuanti, & anticipare illi solutionem lucri, non habeat omnem pecuniam qua indiget, sed desit illi, bona illius pars, propter anticipatā illā solutionem lucri cessantis, quod præcipuum est cedere plurimum in ipso mutuataris iacturā & damnum. Quo posito sic argumentantur: Si Petrus qui accipit mutuo a Ioanne 50. anticipet illi solutionem vt 10. cum anticipata solutio sit ex D. Tho. quoddam etiam genus mutui,

tui, profecto, sicut Ioannes dicitur mutuari Petro 50. cum lucro cessante: ita Petrus est dicendus per anticipatam solutionem illius lucri cessantis, remutuare simul Ioanni illa 10. cum damno sibi emergente. Nunc sic: Quicumque mutuans potest exigere ab alio damnum sibi emergens, sicut & lucrum cessans, & cum hoc discrimine, ut damnum emergens possit exigi in integrum, & ad æqualitatem quantum recipitur: lucrum vero cessans ad adbitrium prudentis: At si Ioanni mutuantem Petro 50. Petrus statim refundat 10. sicut lucrum quod cessat Ioanni ex illo mutuo est 10. ita damnum quod emergit Petro ex anticipata solutione est similiter 10. ergo sicut debebit in isto casu Petrus Ioanni 10. ratione lucri cessantis: similiter si statim illa ipsi reddantur, debebit Ioannes Petro alia 10. ratione damni illi ex anticipata ista solutione emergentis, & ex consequenti non plus debet in eo casu Petrus Ioanni, quam debeat Ioannes Petro, ubi vero debita æqualia sunt, par quoque & æqualis est inter illa compensatio, ergo non licet lucrum cessans statim à principio recipere, sed illud expectandum est usque ad terminum soluende fortis, quia aliter tantum damni reciperet mutuarius compensandum sibi necessario à mutuate, quantum mutuantem cessabit lucri ex illo mutuo. Quæ ratio est optima quidem sit & acuta, nihilominus ad, incommodum etiam ducit. Sed quidquid sit de modo probandi sententiam Conrad. & Medine quam sequimur, illud interim certum est illam veram esse, & tenendam.

Ad argumenta in oppositum: ad primum respondeo. Mercenarium illum posse stipendia & lucra sibi cessantia exigere, ac recipere statim, quia ex eo nulla sequitur inæqualitas, imò maxima equalitas, ut quantum illi detrahatur, tantum compensetur, in mutuo vero quod sit per pecuniam, vel quid simile, si recipiatur statim interesse & lucrum cessans, cum tantum debeat detrahi necessario à mutuo, quantum reciperetur ratione lucri cessantis, esset maxima inæqualitas, imò & plures inæqualitates, ut ex argumentis constat. Secundo, quia neque mercenario, neque impediens illum, aliquod sequitur damnum per illam anticipatam solutionem, mercenarius enim recipit quod vere potuisset lucrari, & impediens illum soluit illi iustam pretium operarum à quibus illud impediuit: at in mutuo si anticipetur solutio, & compensa lucri cessantis statim in-

principio contractus, sequitur maximum damnum mutuatario, præter dicta in argumentis, nempe ut deficiat illi bona pars pecuniæ qua indiget, & propter suam indigentiam quæ sicut per mutuum cum debito soluendi interesse: qui effectus est contra naturam mutui, cum illud quærat, & recipiatur à mutuatario, & sub illo pacto, ut suæ indigentiaë sufficienter subueniat. Nisi dicas, ut indigens 50. recipiat mutuo 60. vel plura, ut habeat & 50. quibus indiget, & alia 10. vel 15. unde statim compenset mutuantem lucrum illi cessans, quod esset miserum mutuatarium vexare, & in maiorem necessitatem conicere, quod etiam est contra naturam mutui instituti ad leuandas fratrum necessitates, & illorum subuentionem.

Ad secundum respondeo. Res vel fructus emi posse anticipata solutione in principio contractus, quia per illam anticipatam solutionem nihil detrahatur à re ipsa quæ emitur, sed manet semper æqualitas inter rem & pretium, at si lucrum cessans statim pertolueretur ipso tempore mutui, detrahatur plurimum à re ipsa quæ emitur, tolliturque æqualitas inter rem & pretium: ut ex illo exemplo in primo argumento adducto aperissime constat. Nam mutuans 50. quorum lucrum (v.g.) valet ut 10. si illa statim recipiat, non mutuat actu & re ipsa nisi 40. quorum lucrum non valet 10. sed 8. tantum, vel pauca, unde detrahit reuera à re quæ vendit, recipitque maius pretium quam illa valeat, committitque inæqualitatem.

Ad tertium dico, Mutuatarium qui recipit mutuum cum conventionione, & pacto persoluerendi lucrum cessans, debere quidem illud à principio contractus ratione illius conventionionis, non tamen debere statim illud persolvere: quemadmodum cum primum accipit mutuum est debitor fortis, non tamen tenetur illam statim reddere, nam ita non esset mutuum, sed adueniente termino. Ratio est: quia per pactum illud mutuatarius solum tenetur ad compensatum lucri cessantis, ex cuius solutione nulla sequatur inæqualitas, sequeretur autem omnes illæ, quas inter argumentandum ostendimus, si statim solueret lucrum cessans.

Ad ultimum respondeo, sicut ad primum, posse quidem vendi potentiam illam proximam, quam habet pecunia negotiatoris ad lucrum, contractu distincto & diuerso à mutuo, nam & propterea potest à principio dari in pactum lucrum cessans, sed esse vendendam seruata equalitate, & iustitia,

quam

quam exigit propria natura & ratio mutui, quæ tamen non seruentur, ut ex dictis constat, si statim à principio persolueretur mutuantem valor & compensa lucri sibi cessantis: redderetur enim pro minori lucro idem pretium quod pro maiori, & pateretur mutuatarius statim graue damnum, quod est contra naturam mutui ad illius subuentionem instituti.

Ex dictis constat, ubi à principio exigatur lucrum cessans, & arbitrio prudentum taxatur in aliqua moderata quantitate, mutuatarium debere illud compensare mutuantem adueniente tempore quo illi fors restituenda est, etiam si successu temporis acciderit ut nullam ex illa pecunia mutuanis lucrum habuisset, si negotio quod exercere instituebat tradidisset. Quia ut vidimus, ad exigendum lucrum cessans, & arbitrio prudentum à principio taxandum, sufficit ut prudenter, & probabiliter censeretur futurum, & cum sub tali probabilitate de illo mutuatarius conuenierit cum mutuate, quidquid de inde accidat, manet mutuatarius illius debitor vi illius pacti & conventionionis. Et recte: Quia sicut mutuatarius in eo pacto exposuit se huic fortunæ, ut teneatur solvere lucrum illud à principio taxatum, etiam si per regressu temporis, & negotii reuera non cessauerit, ita quoque mutuans exposuit se simili fortunæ, ut si lucrum ex negotio cui pecuniam suam committere decreuerat, multo maius deinde esset, quam quod fuerat à principio taxatum, illud tantum recipiat, et si minus.

Denique videamus.

AN MUTVANS QUI TENETUR BARI GRATIS MUTUARE, POSSIT EXIGERE LUCRUM CESSANS?

Qonradus in illa q. 30. conclu. 1. Sylu. Verb. usura. q. 19. & nonnulli, ut possit mutuans exigere lucrum cessans hanc quoque exigent conditionem, ne mutuatarius in ea existat necessitate, quæ obligaret mutuantem ex præcepto charitatis ad mutuandum illi: Quia sicut qui tenetur præstare aliquod officium, non potest recipere pretium pro executione illius, ut testis, qui tenetur in causa aliqua testimonium ferre, non potest pretium recipere eo quod illud ferat, ut docet D. Augustinus Cano. Non sane 14. q. 5. Ita quoque mutuans ubi tenebitur gratis mutuare propter indigentiam mutuan-

tis, non poterit lucrum sibi ex illo mutuo cessans exigere.

Naar. in commento illius canonis. Si feceraveris. num. 54. condit. 6. Palat. De contract. lib. 4. c. 4. & plerique recentiorum censent conditionem hanc non esse necessariam, quia aut mutuatarius extreme indiget, aut non, si quidem extreme indiget, aut non potest diues mutuare illi, sed tenetur donare, & per elemosynam illi subuenire: quod si non ita indigeat, sicut poterit mutuare sub pacto recipiendi sortem, ita & cum pacto recipiendi lucrum sibi ex illo mutuo cessans. Quod etiam confirmant similesque aliorum rationem distant: Quia inter opera charitatis, qualia sunt subuenire egenti, proximo patrocinari, &c. & opera iustitiæ, ut ferre testimonium hoc interest, ut ad opera charitatis non teneamur nisi extrema fratris necessitas illud exigat, & ita, ut ea occurrente teneamur quidem, sed sine damno ac dispendio nostro, quia neque charitas postulat ut alteri ego prosum cum meo damno, ad opera vero iustitiæ tenemur etiam si frater non indigeat extreme, sed vel eo solo quod habeat ius ad illa exigenda, ut in exemplo proposito de teste: quamuis. n. lit. gerens non extreme indigeat, teneor nihilominus veritatem quam in causa illius non ui, testificari, ubi illud apud iudicem ipse postulauerit: Ex qua doctrina sic argumentatur: Ad opera charitatis non tenemur, nisi quando frater extreme indiget vel grauius, subuenire egenti est opus charitatis: tenebor ergo ad illud ubi frater grauius, vel extreme indigerit, ubi vero tanta necessitate non opprimitur, potero illi mutuare sine meo damno & dispendio, exigereque ab illo & sortem & lucrum mihi cessans, sicut & damnum emergens: Ita colligunt testem non posse exigere pretium pro ferendo testimonio, quia quando ad illud tenetur, tenetur ex iustitia, mutuantem vero posse exigere, quotiescunque mutuat, lucrum cessans, nec esse necessariam istam conditionem ne mutuatarius extreme indigeat, quia ubi extreme indigerit tunc non habet locum mutuum, sed subueniendum est illi per elemosynam, & absolutam, ac simplicem donationem.

Nobis ita quoque videtur sentiendum esse, ut ista conditio propter rationes modo adductas non sit necessaria. Habebit vero se mutuans cum mutuatario circa lucra sibi ex mutuo cessantia, iuxta ea quæ superioribus diximus de damno emergente, quando

mutua-

mutuarius indigentiam patitur & necessitatem.

Ex doctrina posita sequitur, primo, non licere communiter, & perse loquend. tantum pretii accipere pro minori mutuo quantum pro maiori, cum ex maiori, maius lucrum cesset: per accidens autem in aliquo euentu liceret tantundem pro minori quantum pro maiori. (V. g.) Habeo 100. aureos lucraturus cum illis 10. sed ita, vt nisi fuerint integri illi 100. aurei, sed fuerint 30. aut 40. detracti, non possim hoc anno ex circumstantiis, temporis, loci, & mercium lucrari illa 10. nec aliquid aliud. In hoc casu si quis postulet a me 30. vel 40. possum recte ducere in pactum, vt soluat quantum lucraturus eram cum 100. cum reuera detractis illis 30. vel 40. perinde amitam integram lucrum illorum 100. sicut si omnia 100. fuisset mutuatus. Sed hic casus metaphisicus forsitan est, & qui nunquam accidet.

Sequitur secundo, quomodo sint intelligendae sententiae Iudicum, quae praecipunt debitoribus soluere aliquam pecuniam, quando sunt in mora. Bifariam enim possunt damnare illos ad soluendam illam pecuniam, aut tamquam in poenam morae, & tunc non tenetur debitor illam pecuniam soluere, nisi adueniente sententia: Aut tamquam lucrum cessans, & tunc si vere illud lucrum cessauit tenetur ille soluere, non solum lata sententia a iudice, verumetiam ante omnem iudicis sententiam: Quod si re ipsa & actu non cessauit lucrum, nec ante, nec post, non tenetur in foro animae soluere illud, nisi forsitan ad tollendum scandalum: quia sententia illa nititur falsae presumptioni, nempe cessasse lucrum, quod reuera vt constituius non cessauit.

Sequitur 30. solutio dubitationis, quam disputat Conradus. De contract. q. 41. vbi quaerit. Si Petrus mutuatur Ioanni 100. cum usura vt 5. Mox vero Andreas postulet a Ioanne illa 100. liceat ne Ioanni ita pacisci cum Andrea mutuabo illa tibi, eo tamen pacto, vt persoluas Petro vsuras, quas ego illi promisseram ex isto mutuo. Sic enim dubitationi huic occurrendum est, omissis multis quae afferuntur ibi, a Conrado, Vt propterea quod Ioannes mutuet Andreae illa 100. quae mutuo acceperat a Petro, vel patitur aliquod interesse, siue alicuius damni emergentis illud sit, siue alicuius lucri sui cessantis, aut nullum patitur interesse. Si quidem aliquod interesse patitur, pote-

rit illud exigere ab Andrea, seruatis conditionibus illis quas diximus omnino desiderari, vt possit duci in pactum damnum emergens vel lucrum cessans. Vnde si huiusmodi interesse excedat vsuras illas, vel illis aequetur, poterit pacisci cum Andrea, vt persoluat illas Petro, non tamquam vsuras debitas Ioanni, vel Petro, sed tamquam interesse vere ab ipso debitum Ioanni. Quod si Ioannes nullum patitur interesse, nullo modo potest exigere ab Andrea aliquid ultra sortem, nec sibi, nec Petro primo mutuantis exhibendum.

Primo, quia Andreas nihil debet Petro, cum ab illo nihil acciperit, Ioanni vero cum ex mutuo nullum interesse patitur, solum debet integram & nudam sortem. Secundo, si quid deberet, certe vsuras illas, cum accipiat a Ioanne eandem pecuniam quam ipse accepit a Petro cum vsuris. At huiusmodi vsuras non debet, Tum, quia iniquitas Petri nullum ius confert Ioanni, vt ipse simili iniquitate vtatur cum Andrea. Tum etiam, quia hac ratione esset Ioannes vel mediator, & cooperator cuius interuentu acciperet Petrus vsuras ab Andrea, cui iniquitati nemini licet cooperari.

Hac accipienda sunt iuxta titulum dubitationis propositae, quando Andreas postulare mutuo a Ioanne pecunias, quas prius Ioannes cum vsuris acceperat a Petro: Quia si Andreas absolute quaereret pecuniam mutuam a Ioanne, Ioannes vero cum non haberet propriam vel alienam, quam illi gratis exhiberet, vt posset nihilominus illi per mutuum subuenire, acciperet a Petro cum vsuris, quia nequiuit alia via habere illam in promptu, tunc (vt paulo ante diximus) iuste exigeret ab Andrea vsuras illas, quas promissit Petro: Quia in hoc casu patitur Ioannes. damnum illud, & interesse ex mutuo, in solam utilitatem Andreae.

Demum quia ratione poene in mutuo, & aliis contractibus appositae sententiae variis DD. posse aliquid recipi ultra sortem, sine ulla labe vsurae, hoc nunc a nobis examinandum est.

Controversia. XI.

AN POENA IMPOSITA

mutuatio, vel debitori si fuerit in mora,
quae dicitur conuentionalis, iuste
imponatur, & re-
cipiatur?

QVAM.

VAMVIS potissime hoc loco de poena quam contrahentes sibi ipsis imponunt, agere institutam, de caeteris quoque quae a iudice, vel lege constituuntur, nonnulla dicam. Constituitur igitur a DD. quantum hic locus postulat, triplex poena, conuentionalis, iudicialis, & legalis: de quibus multa Conradus. De contract. quaestione 31.

Conuentionalis est, quae ex consensu partium imponitur debitori a creditore in contractu, vt promissa consistant, firmiterque obseruentur. Mutuo tibi 100. aureos reddendos mihi certo perfixo termino, ea conditione, vt nisi in termino illa restitueris, in poenam illius more debeas mihi unum aureum ultra sortem, admittis conditionem, & illi poenae te ipsam subiicis: haec poena est conuentionalis, quia ex consensu & conuentione partium imposita est huic contractui mutui.

Iudicialis est, quae a iudice super debito liquido vel liquidato imponitur debitori, vt debitor metu illius poenae soluat in termino sibi a iudice assignato, ita vt si adueniente termino illi praefixo fuerit in mora, poenam illam soluat ratione suae culpae, & contumaciae, cuius poenae frequentissimis est vsus in tribunalibus.

Legalis demum poena est, quae a lege constituitur debitori, si fuerit in mora, vel habenti officium aliquod nisi praestiterit quae sui sunt muneris, & officii. Qua ratione constituit lex tutori, vt nisi pecunias sui pupilli censui, vel simili lucro tradiderit, teneatur ex propriis lucrum pupillo cessans persolueret: vel cum statuit lex, vt nisi debitor, qui obtulit pignus aliquod creditori, satisfaciat illi in certo termino, mittatur creditor in possessionem & dominium illius pignoris.

Vt de singulis recte differamus, separamus prius quae certa sunt apud omnes & indubitata, ab his quae incerta sunt & dubia.

Primum igitur, illud certum est, posse mutuam, & quemcumque contrahentem imponere alteri poenam illam quam dicimus conuentionalem, vt firmiter seruet promissa: Docet illud recta ratio, & communis vsus omnium gentium, & nationum, quae illam sequuti communiter in suis contractibus, & scripturis poenas huiusmodi apponunt, vt debitor diligentius ac firmiter

curet stare promissis, & in termino soluere. Exigitur autem ad huiusmodi poenam recte & iuste imponendam a DD. haec conditio, ne imponatur in fraudem vsurarum. Ita Scotus in 4. dist. 15. q. 2. ar. 2. Conradus loco citato Conc. 3. Syluester. verb. poena. q. 25. §. 7. Caiet. in summa verb. usura. cap. 2. Nauarro. in summa Latin. cap. 17. num. 215. & omnes recentiores. Et Canonistae cum glossa in Canon. Plerique 14. q. 3. Nam quae alteri imponitur, nec debetur, nec potest exigi, vel recipi, sicut nec usura. Cap. Ad nostram. De emptio. & venditio. Et L. Iulianus. §. Idem Ioan. ff. De actio. empt. vt vendi.

Dicitur autem imponi poena in fraudem vsurarum, quando mutuans vel creditor huiusmodi poenam imponit debitori, neque ratione lucri sibi cessantis vel damni emergentis ex mora, neque vt debitor metu poenae diligens sit in soluendo tempore praefixo, sed vt ex mutuo illo interueniente mora lucrum recipiat. Quod ex Scoto, Conrado, & Nauarro in tribus potissime casibus accidit. Primo quando impositor poenae optat potius debitorem esse in mora, vt poenam illam incurrat, quam quod tempore perfixo soluat, vt colligitur ex cap. Suam. De poenis. Et L. Si pacto quo poenam. Cod. De pactis. Secundo, vbi poena ita imponeretur, vt per singulos menses, & annos solueretur a debitore illo, vel mutuatario existente in mora. Tertio, quando ipso tempore mutui, & contractus in quo fuit imposita poena, intelligebat creditor debitorem futurum impotentem ad soluendum, & necessario futurum in mora. Qui enim ita poenam imponeret animo exigendi illam, lucrum profecto vsurarium, ex mutuo illo, vel dilata solutione, sub nomine & colore poenae, non lucrum sibi cessans, vel damnum emergens ex mora, nec diligentiam niteretur debitoris in soluendo.

Imponi poenam in fraudem vsurarum in hoc tertio casu omnes docent. In primo vero & secundo nonnulli vt Palatius lib. 4. cap. 5. dubitant, asserentes non esse necessarium signum animi vsurarii ita imponere poenam mutuatario, vt mallet mutuas illi incidere in poenam, quam restituere sibi sortem, vel quod imponat illam per singulos menses vel annos, quia potest etiam optare quis poenam illam non ex mutuo, sed ex mora, quod non est iniquum: cum sic desiderans poenam, solum desideret illam vt punctionem more, & culpae de-

B b bitoris

bitoris, Sed non est quod in materia adeo morali hac speculatione, & apicibus iuris utamur, cum experientia teste qui mallet debitore esse in mora, ut per illam poenam impositam incurreret, quam ut solueret in termino, aut per singulos menses, vel annos vellet illum teneri ad poenam, non tam in poenam morae & punitionem culpe censendus est illud optare, quam ut lucrum ultra sortem ex illo mutuo: sicut iudex qui optat existere delicta, quae poenis pecuniariis puniuntur, ut illas recipiat, non tam censendus est punitionem delictorum optare, quam lucra ex officio. Unde esto non debeat mutuans hoc explicite habere in animo, ut mallet solui sibi debitum in termino, quam mutuatarium incurrere poenam illam ex mora, debet tamen, ne poena illa imponatur in fraudem usurarum, hunc saltem animum habere, ut per poenam illam debitor diligentior sit in soluendo mutuo. Et in hoc sensu exigitur a Doctoribus conditio posita.

Addit Conrad. alias duas condiciones. Quarum prior est, ut ex appositione poenae non sequatur infamia mutuantis, vel scandalum: Posterior, ut non apponatur poena quando mutuans ex precepto charitatis, vel ex aliqua alia causa tenetur mutuare, sed huiusmodi condiciones necessariae non sunt, ut ex dictis in conditionibus lucri cessantis, & damni emergentis constat. Prior enim illa omnibus contractibus omnibusque actionibus humanis communis est, cum in omnibus operibus nostris debeamus & honori proprio consulere, & ab omni specie mali abstinere, neque illud desideretur ex propria & peculiari ratione huius, vel illius contractus, quorum iustitia (ut ibi dicebamus) non pendet ex fama mea, vel scandalo aliorum, sed ex equalitate rei ad rem. Quamvis negari non possit, assuetum usuris & de tali vitio infamatum, apponentem poenam huiusmodi alicui mutuo, magnam offerre occasionem suspicandi, poenam illam apponi ab ipso in fraudem usuram, esto recta intentione ab ipso apponeretur: Et huiusmodi hominibus consulendum esse, ne huiusmodi poenis in suis contractibus utantur, quidquid sit de animo ipsorum: *Multa enim nobis absolute licet, quae tamen ex circumstantia non expediunt.* Posterior vero quam adhibet Conrad. non est propria huius loci, sed de ea iudicandum est, juxta ea quae diximus de indigentia &

egestate mutuatarii, agentes de lucro cessante. Iuxta iam ibi dicta, qui potest obligare mutuatarium ad reddendam sortem praefixo termino, poterit etiam apponere poenam, qui vero tenetur vel conferre illi eleemosynam, vel mutuare nullo praefixo termino, nullam poterit apponere poenam, cum huiusmodi mutuatarium ita egestate prematur, ut non sit culpandus de aliqua mora.

Secundo, certum etiam est apud omnes, cum poena conventionalis tribus modis imponi possit. Primo, quasi in compensationem damni emergentis, vel lucri cessantis mutuantis ex mora debitoris. Secundo, propter periculum, & metum infidelitatis illius in soluendo. Tertio, ut diligentius soluat, nec sit in mora metu poenae appositae: poenam conventionalem quae primo illo modo apponitur, nempe in compensationem damni emergentis, vel lucri cessantis ex mutuo, iuste ac recte posse apponi, & exigi. Etenim cum iuste possit mutuans exigere a mutuatarium (ut vidimus) lucrum cessans, vel damnum sibi emergens ex mutuo, vel mora mutuarium, poterit similiter id ipsum sub nomine poenae, mutuo utriusque consensu appositae exigere, ac recipere. Quid enim refert hoc vel illo nomine utaris, ubi res eadem est, & eadem ratio & causa equitatis. Fauet his L. Prædia. ff. De actio. empto. Oportebit tamen quando huiusmodi poena in compensationem alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis imponitur, mutuanti vel creditorem observare condiciones illas, quas diximus necessario desiderari ad damnum illud vel lucrum iuste exigendum: Ita ut quantitas huiusmodi poenae non excedat damnum vel lucrum creditoris, juxta doctrinam ibi positam.

Tota ergo dubitatio est circa secundum & tertium modum imponendi poenam.

Nam Scotus in 4. dist. 15. q. 2. ar. 2. sentit aperte nullo alio nomine vel ratione poenam conventionalem apponi posse mutuo, vel contractui, ex quo alter contrahentium maneat alterius debitor, quam in compensationem alicuius interesse, nempe alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis ex illo mutuo vel contractu. Idem docent ex Iurisperitis Glofa L. Cum poena. ff. De arbitr. Bartho. eadem L. Et cum multis aliis L. 2. §. Item si in facto. ff. De verb. oblig. Angel. in Conc. 219. Franc. Aretin. l. 4. §. Cato. col. 1. ff. cod. tit. adducti hac

ratione

ratione. Quia inter mercatores, & exercentes contractus observanda maxime, est, & spectanda æquitas, L. Quintus. ubi Bartho. ff. Mandati. recederet vero maxime ab æquo & bono imponere poenam debitori ex mora, nisi quando propter illam creditor incurrit aliquod damnum, vel priuatur aliquo commodo & lucro. Confirmarique potest ex illa regula Theologorum, In foro conscientie illud iustum esse, quod rectus ac prudens iudex perspecta rei veritate secundum leges iudicaret: at in tribunalibus recti iudices, si poena exigeretur ubi nihil interest, doli vel mali, exceptio competeret reo: ut habet Glofa illa, ergo ubi mutuans nullum pateretur interesse ex mora, iniquum est poenam aliquam illi imponere. Minor & Glofa quae illam habet, nituntur huic rationi, Quia Pretor habet equitatem ante oculos L. Quod si Ephefi. ff. De eo quod certo loco. repugnat autem æquitati, ut ubi creditori nihil interest, nullumque damnum patitur, aut cessationem lucri ex mora debitoris, poenam ab illo exigat. Fauet his L. Et si post tres. ff. Si quis causa. & l. 2. in fine. ff. Si quis in ius vocatus non ierit, ex quibus colligitur illud commune multorum dictum. *In stipulatione prætoriam non exigitur poena, si non interest.*

Molineus nu. 35. habet omnes Theologos, & Canonistas probare pactum poenale appositum mutuo validum esse, modo immoderatum non sit, & absit prava intentio, Legistas vero in varias sententias diuidi, sed plerisque eorum docere, huiusmodi poenas presumendas esse imponi in fraudem usurarum: citatque in hanc sententiam Alexand. in L. Stipulatio ista. §. alteri. ff. De verb. obligat. & in Concil. 49. libro 4. Bald. in L. Rogasti. §. Si tibi. col. 2. ff. Si certum petatur. Quae (ait) omnes sequuntur in L. Cui allegas. Cod. De usuris. ut scilicet stipulatio poenae non valeat precisse quantum ad sui taxationem, valeat tamen ad conseruandum, & æstimandum quod interest. Quibus relatis, omnesque irridens, (ut hæreticorum arrogantia solet), subiungit. *Sed omnes valde errant, precipue ignorantia, tum usurarum, tum eius quod interest. Ego vero simpliciter dico predictum pactum non valere, nihil operari.* Cuius fundamentum est, quia istud pactum, siue poena conventionalis aut sumitur tamquam interesse momentaneum seu casuale, aut tamquam interusurium siue usura, non tamquam interesse casuale lucri ces-

santis, vel damni emergentes, quod deinde omnino reiicitur num. 508. ergo tamquam interesse usurium concessum a iure, quae vero concessione iuris recipiuntur, non recipiuntur ut poena ex conventionem contrahentium, ergo: Et ita reiicitur omnino huiusmodi poenas conventionales, & quaecumque de his tam Theologi quam Iurisperiti docent, irridet hæreticus ille.

Cuius potius temeritas, & ignorantia in hac parte irridenda est: Nam quod primum ait, omnes Theologos & Canonistas admittere absolute & simpliciter poenas conventionales fallitur: Cum Scotus, & alii Canonistae quos modo retulimus, contra sentiant. Quod secundo habet commune esse inter Iuristas, ut non liceat apponere, vel exigere illam nisi ratione eius quod interest, cito videbimus falsum esse, & multos ex grauissimis Iuristis contra docere. Quod demum ait, poenam istam non posse exigere, nisi vel ratione interesse momentanei vel casualis, aut interusurii falsum etiam est, & ignorantiae ac erroris plenum. Nam ratione interusurii satis constat ex superioribus nihil omnino recipi posse extra sortem: ratione autem poenae propter culpabilem debitoris moram aliquid exigere posse, etiam si nullum interueniat interesse, statim docebimus.

His ergo quae ab hoc hæretico & Cardinalino eo loco habentur omisissis. Conrad. quæst. illa 31. conc. 3. Syluest. verb. Poena. quæst. 25. §. 7. Caietan. in summa verb. usura. cap. 2. Nauarr. in summa. cap. 23. num. 68. & plerisque ex recentioribus sentiunt illo secundo modo, nempe propter solum periculum & metum infidelitatis in restituendo debito, nihil posse exigere a debitore. Tertio vero modo, in poenam morae culpabilis, ut metu talis poenae diligenter curet debitor siue mutuatarium persolvere quod debet, iuste ac recte posse imponi talem poenam, & exigi. Sequitur hanc partem ex Iurisperitis Iason in dicta L. 2. §. Item si in facto. ff. De verb. obligat. ubi habet minime admittendum, quod poena quae ex partium conventionem proficiscitur, iuxta L. final. ff. De pretori. stipula. censeatur contra æquitatem, quinimo nihil esse quod magis humanæ fidei congruat, quam pacta & conventiones observare, precipue inter mercatores. ut dicit L. 1. ff. De constit. pecunia. quae lex siue statutum potissime

respicit mercatores, quorum actiones & negotia continentur, perficianturq; pactis, & conuentionibus inter ipsos constitutis, confirmat eandem sententiã ex L. Bonafides. ff. Deposi. subscribit Iasoni Lancel. Gala. in dicto §. Item si in facto. num. 7. ubi illius sententiã ait optime confirmari ex Glosa in cano. Fraternalitatis. 12. q. 2. dicente, Poenas legales non debent in foro conscientie, conuentionales tamen debent: Citatq; ad idem Petrum Anchar. in Reg. Possessor. De regulis Iuris. in 6. vers. 3. Felinũ in cap. 1. num. 62. De constituta docentes poenam conuentionalem imponi posse, & debent, etiam si nihil intersit. Idem deniq; docet Benuenut Stracha De cõtract. Mercator. part. 3. num. 23. confirmatq; testimonio Innoc. in cap. suam. De poenis. & Panorm. in cap. Dilecti. col. 3. versic. sexta & vltima poena: De arbitris. Et ratione. Quia in huiusmodi poenis conuentionalibus non admittatur morę purgatio, iuxta Franciscũ Curt. L. Si quis maior. num. 44. Decium in Concil. 128. col. penult. & fina. & alios, at si huiusmodi poenę nihil operarentur, purgatio morę frustra constitueretur non esse in illis admittenda.

Vt in hac quæstione quid verius sit explicemus, Obseruemus primo, non esse hic sermonem de poena conuentionali firmata iuramento, nam huiusmodi debent in vtroq; foro ex vi & reuerentia iuramenti, concors est omnium DD. sententia, tam Theologorum in materia de iuramento, quam Canonistarũ in illo cap. Debitores. De Iureiurãdo: siue poena ista constituatur tamquam compensa alicuius interesse, siue vt poena solum, Quia si inuasiõ seruanda est promissio, vel pactum iuramento firmatum, vt tomo 3. Deo dante videbimus, agentes de Iuramento, quanto potius amico, & conciu, cum quo citra omnem vim & dolum cõtrahitur. Vnde proposita dubitatio est de poena conuentionali, quę absolute ac simpliciter adhibetur contractui sine vilo iuramento.

Obseruemus secundo, cum distinguunt DD. poenam conuentionalem, in eam quę apponitur propter periculum tãtum & metum, & eam quę imponitur in poenam morosæ solutionis, vt debitor diligentius curet stare promissis, nomine periculi & metus non esse intelligendum periculum tarditatis in soluendo, nam hac ratione non distingueretur poena ob periculum, & quę

imponitur in poenam morę. Ratio est aperta. Primo, quia vbi non esset periculum aut metus morę & tarditatis, quorsum apponeretur poena? tamquam poena cuius metu debitor maiori diligentia curet solutionem in termino? Secundo. Percontor adueniente termino, aut debitor est in mora, aut non? si non est in mora, nullam incurret poenã, si vero est in mora incurret illam, quod si ita incurret & non aliter, ergo, quę imponitur illi in poenam & punitionem suã morę, & cuius timore diligenter soluat, & poena propter periculum tarditatis in soluendo idem sunt omnino.

Vnde per poenam illam quę dicitur imponi propter metum, non est intelligendus metus tarditatis, cum hic sit causa cur imponatur illa vt poena, & punitiõ morę, sed metus infidelitatis in restituendo debito. Vt cum mutuat Petrus Ioanni, quem timet recessurum cum debito illo nec vnquam soluturum, & propter hoc periculum & metum postulat ab eo aliquid vltra sortem tempore mutui & contractus: Sunt enim qui dicant, vt quemadmodum mutuans potest a principio exigere aliquid pro damno sibi emergente, vel lucre cessante, etiam si mutuarius non sit in mora, ita quoque vbi quis mutuat homini quem timet recessurum, aut nunquam soluturum, possit ipso tempore mutui vel contractus constituere cum illo, vt teneatur reddere aliquid propter periculum illud cui se exponit, non recipiendi ab illo pecuniam illi mutuam, quod periculũ (dicunt) est pretio æstimabile. Quo nomine vt mox vidimus, solent nonnunquam venditores carius vendere, his quibus vendunt expectata solutione.

Obseruemus tertio. Quod docent communiter DD. & nos cum illis tomo 1. quæst. 62. artic. 2. Controuersia 1. neminem teneri ad luendam poenam, nisi accedente iudicis condemnatione, de his tantum poenis esse accipiendum, quę imponuntur à lege, minime vero de conuentionalibus. Primo, quia poenę quę imponuntur à lege cum sint morę poenę, quorum executor sicut & legum non est priuatus aliquis, sed iudex, merito debet aduenire iudicis sententia, vt illę executioni mandentur. Secundo, quia nemo debet esse sui ipsius accusator & proditor, atsi ante iudicis sententiam essent luendę poenę quę à legibus imponuntur, deberet qui violauit

lauit legem, cuius transgressoribus est imposita poena, sui ipsius esset accusator & proditor. At in poena conuentionali, licet illa, imponatur etiam in punitionem morę culpabilis, primo tamen & perse est pactum & conuētiõ ex libero contrahentium consensu constituta, ad pacta verò & promissa in quibus homines libere & spontanee conueniunt seruanda, non exigitur aliqua sententiã iudicis, sed iure naturæ, ex sola vi illius pacti, & conuentionis tenetur in foro conscientie. Tum etiam in obseruatione huiusmodi poenę non tam agit debitor vt reus, quam vt vir fidelis, sãas pacto & promissis, quibus vt stet ex sola natura pacti omni iure tenetur. Quod si nonnunquam interueniat iudiciũ auctoritas vt homines promissa obseruent, accidit illud iniquitate hominum reuertiẽm stare promissis, ad quod absolute & extra omne iudicium tenebantur: sicut cum debitor vocatur in iudicium vt soluat, non vocatur quasi non teneretur absolute & extra iudicium debira reddere, sed propter eius iniquitatem nolentis præstare quod simpliciter debet.

His positis sit prima conclusio. *Poenam conuentionalem imponere ob periculum solum, vel metum infidelitatis mutuatariũ in restituendo debito, vel in mora, ita vt initio contractus exigatur aliquid vltra sortem, tamquam pretium illius periculi, & metus, iniquam est, & usurarium.*

Paret, Ratione damni, cui in contractibus aliquis contrahentium se exponit, illa compensa vel satisfactio exigenda tantum est, quę illi damno directe ac proprie correspondet, vt damno emergenti, vel lucre cessanti, quę dāna pecuniaria sunt, compensa pecuniaria. Periculo infidelitatis, cui se exponit quis mutuans viro à quo timet mutuũ illud sibi non esse restituendum, compensa vel satisfactio propria, & directa non est pecunia aliqua exacta vltra sortem, nam quantumuis mutuarius offerat se illã extra sortem redditurum, si tamen periclitatur ille recedere, nec soluere, sed infideliter se gerere cum mutuante, & creditore, non tollitur huiusmodi periculum per acceptiõnem illam vltra sortem: propria vero & directa compensa & satisfactio huiusmodi periculi & metus fit accepto pignore, aut fidei & securo fideiussore, vnde licebit vbi tale periculum imminet, exigere à debitore pignus, vel si leuius forem, minime vero aliquid vltra sortem, neq; nomine poenę, neque tamquã pretium illius periculi.

Confirmabitur amplius hæc conclusio Cõtrouer. 19. vbi videbimus contra Ioann. Medin. ratione huiusmodi periculi & metus, quomodo posse. carius aliquid vendi ad creditum.

Secunda conclusio. *Imponere ex libero contrahentium consensu poenam debitori qui fuerit in mora solutionis, in punitionem illius morę, vt metu illius poenę diligentius curet restituere acceptum, vel soluere debitum in termino, licitum est, & honestum: etiam si nullum inter esse patiatur creditor ex vlla mora.*

Probat: Quemadmodum licet mutuã ti obligare mutuatarium, & creditori obligare debitorem ad soluendum debitum, vel mutuũ in termino prefixo, ita quoq; licet illi vti omnibus mediis licitis, & conducenribus in hunc finem, vt mutuarius vel debitor soluat in termino: nam cum ratio mediõrum sit sumenda ex fine, cui licet velle finem, licet etiam velle omnia mediõ: honesta ad illum necessaria, vel conducentia, & vtilia, vnũ ex mediis quę maxime conducunt in hunc finem, vt debitor non sit in mora est imponere illi poenam, vbi in illa fuerit: Frequenter enim qui in soluendo fuisset morosus, ne huiusmodi poenam incurrat, diligentem se exhibet, est etiam mediũ honestum & iustum cum illo vtantur passim Iudices, & Leges vt citius debitores suis creditoribus debita persoluant, Nam in Lege Mora. §. In bonæ fidei. ff. De vsuris. dicitur: In bonæ fidei cõtractibus ex mora vsurę debentur. Et L. Socium qui. ff. Pro socio. punitur mora socii in negotio. Licebit ergo huiusmodi poenas in hunc finem imponere mutuataris, & debitoribus.

Secundo, habet illud apud omnes gētes, & prouincias receptissima consuetudo cõtrahentium, & tabellionum, vt in eorũ contractibus & scripturis huiusmodi poenę ex mutuo consensu contrahentium adhibeantur, quò pacta & promissa fidelius maiorique cura obseruentur: quam cõsuetudinem nullus vnquam Doctorum damnauit tantquam iniquam, vel iniustam: quam certe damnassent & cõtra eam scripsissent aliqui periti, & timorati, nisi illud liceret. Et cõf. Quia solent etiam huiusmodi poenę multoties firmari iuramento, quod Prælati prohibuissent pro ratione sui muneris, & officii, nisi poenę illę iustè imponerentur in eum quem diximus finem.

Tertio, pactum & conuētiõ in qua priuati inter se conueniunt, est velut lex, quam

vel uterq; vicissim, vel alter alteri libero illius contentu imponit: sed licet legibus, vt diligentius obseruentur apponere poenas, ergo & huiusmodi pactis & conuentionibus, ne à contractu illo & pacto recedatur: Et confirmatur. Non minus tenentur homines in contractibus ciuilibus, & comereis suis stare promissis, quam in contractibus matrimonialibus, sed in his apponuntur passim poene istæ conuentionales ex mutuo contrahentium consensu, neq; illud iudicatur ab aliquo doctore illicitum: ergo licebit similiter illas apponere in contractibus ciuilibus, & huiusmodi comereis, in quibus alter alteri debitor manet, cum obligatione soluendi in termino aliquo certo, & prefixo.

His argumentis constat poenam huiusmodi imponi posse, etiam si ex mora debitoris nullum damnum vel incommodum accidat creditori. Quia procedunt hæc omnia de poena sub ratione tantum poene, & punitiois moræ culpabilis in debitore, quam iustum est puniri: Cui reuera culpa sit, & quodam infidelitatis, & ingratitudeis genus, et à quo beneficium accepisti, per mutuū vel debitum, ex negligentia tua non persoluere in tempore, in quo promissisti.

Eandem conclusionem probant quæ ex Iafone, & aliis DD. qui illius partes sequuntur, retulimus in cōfirmatione huius sententiæ. Ex quibus sequitur non esse accomodatam rationem, qua nonnulli conclusionem positam nituntur ostendere, quia nunquam debitor est in mora, quin illud cedat in aliquod damnum creditoris, in hoc scilicet, vt careat ille sua pecunia inuitus & reuens: Quia huiusmodi carentia, vbi nullum ex illa domino pecunie damnum emergit, vel lucrum cessat, damnum dicendum non est. Etenim si hoc damnum esset, nulla esset cōtrouersia, cum tota disputatio præfens in eo tantum consistat, An vbi creditor nullū patitur damnum, vel lucrum cessans ex mora, possit poenam debitori imponere? Affirmemusq; esto nullum patitur interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, posse illam imponi.

Ceterum licet hæc argumenta ostendat illam imponi posse, non tamen ex illis statim constat, An debitor qui fuerit in mora, teneatur ad illam soluendam ipso facto, ante quam à creditore in iudicio, vel extra iudicium exigatur.

Vnde sit 3. concl. *Si creditor huiusmodi poenam nullo modo exigat a debitore, qui fuerit*

in mora, non tenetur huiusmodi debitor illam persolvere.

Ita Nauarr. in suo Manu. Latin. cap. 23. num. 67. & 68. cui omnes fere recentiores subscribunt multis adducti rationibus. Primo, quia nullus quamuis timoratus & iustus illam persoluit, nisi exigatur ab illo. Secundo, quia in omnibus fere cōtractibus apponuntur huiusmodi poene, quas tamen videmus nunquam fere solui à meritis debitoribus, neq; propterea reprehenduntur à confessoribus etiam peritis, aut negatur illis absolutio. Tertio, quia viros honestos (vt ait Nauar.) non decet huiusmodi poenas exigere, aut recipere, vbi nullum patitur interesse. Cui fauet illud cap. Suam. de poenis. Imo eo ipso quo illas non exigunt, implicite cedant iuri quod in illas habent, neq; si recte concideretur tempore contractus fuit intentio imponentis illam, eo sine & animo illam imponere, vt exigeretur, aut redderetur sibi, sed vt illius timore debitor diligentius solueret. Deniq; ita habet vsus, & consuetudo omnium fere celebrantium cōtractus aliquos appositis huiusmodi poenis, quæ consuetudo a deo recepta debet esse optima huiusmodi conuentionum, & poenatum interpres, sicut foret & ipsarum legum. Ex quo sequitur, quod docet Felinus in cap. 1. De constit. nu. 43. & Decius ibidem nu. 1. teneri debitorem morosum ad soluendam ipse facto, etiam si non exigatur, intelligendum esse de poena quæ imponitur solum in compensationem alicuius interesse, vt docet Petrus Ancarr. in regula Peccatum. De Reg. iur. in 6. num. 10. maxime quia Felinus, & Decius citant ibi in suam sententiam Ancarr. in Reg. Possessor. Quod certo argumento esse debet, in eodem sensu esse illos ibi loquutos, in quo Ancarr. nempe cum poena in compensationem alicuius interesse creditoris imposita est.

Quarta concl. *Si mutuanus, vel creditor a mutuario, vel debitore qui est in mora notabili, poenam impositam exigat, tenetur in conscientia huiusmodi morosus debitor etiam si non vocetur in iudicium, illam persolvere.*

Probat. Iure naturali & diuino seruanda sunt pacta, & conuentiones licite, & honestæ, pactum de huiusmodi poena impositū, nō in fraudē vsurarum, vt supponimus, sed in punitioem tantū moræ, ne debitor negligenter se gerat in restituendo mutuo, vel debito, est honestū, & licitū, ergo creditore exigente vt seruetur sibi pactū illud, & promissio, est in cōscientia omni iure obseruanda.

Secun-

Secundo obligatio consergens ex cōtractu aliquo vel pacto non requirit, vt ad impleatur iudicis sententiā, sed vt illius contractus vel pacti adimplenda est, hoc enim habet pactum & contractus omnis libere, ac sine vlla fraude celebratus, vt inducat huiusmodi obligationem absolute & simpliciter obseruandam, ac sine interuentu iudicis: Sed ex pacto & cōuentione illa, tamquam vero & firmo contractu consergit obligatio ad sortem restituendam in termino, & ad poenam si fuerit in mora, ergo sicut ad soluendam sortem tenetur absolute sine auctoritate iudicis, ita & ad poenam. Quamuis cum hoc discrimine, quod ad sortem tenetur etiam si non exigatur à creditore, cū primum aduenit tempus prefixum solutioni: quia illa est absolute creditoris, ad poenam vero non tenebitur nisi exigatur ab illo, propter argumenta facta in precedent. conclus.

Tertio, quando creditor non exigit poenam, ideo debitor non tenetur illam vltro offerre, ac soluere, quia creditor nō exigēs, implicite & interpretatiue censetur illam remittere: ergo quando illam exigit, cum aperte non remittat, persoluenda est. Et conf. Quando à principio contractus illa imponitur, aut vere ad illam se debitor obligauit si fuerit in mora, aut nullam sibi imposuit obligationem, si nullam, fuit ergo res ridicula, & figmentum, quod non est dicendum de contrahentibus prudentibus & cordatis: quod si vere ad illam se obligauit, iuste à creditore exigitur, ipsoq; illam exigēte, tenebitur debitor illam persolvere.

Quarto, Debitor qui est in mora culpabili (nam de huiusmodi agimus) detinet alienū inuito domino, quod est quoddam genus furti & iniuriantis, iuste igitur potuit imponi illa poena is huius iniquitatis punitio nem. Nunc sic, poena iuste imposita si exigatur ab eo à quo exigi potest, debetur illi in foro animæ, hæc poena conuentionalis est iuste imposita in punitioem moræ culpabilis, & cum sit libere promissa creditori à debitore, vt istius promissionis & pacti potest ab eo iure exigi, ergo debetur illi absolute, & simpliciter in foro animæ, etiam si non vocetur in iudicium.

Nec obstat commune DD. dictum neminem teneri ad luendam poenam, nisi adueniente iudicis condemnatione, quia regula hæc non est intelligenda de poena conuentionali, sed de illa legali, vt in secunda obseruatione admonuimus. Et præter rationes

ibi positas est optima ea quam assignat Paulus loco citato: Quia poena legalis cum feratur in vniuersum, & in communi, eget consideratione particularium circumstantiarum, vt executioni mandetur pro qualitate delicti, cum idem delictum iuxta varias illius circumstantias, aliter in vno puniendū sit, quam in alio: At in contractibus, is qui propter moram poenam aliquam debet, ipsemet in particulari illam sibi imposuit, neq; maiori discussione vel examine opus est, quam euidencia illius moræ, & tarditatis in soluendo culpa sua. Habet hanc conclusionem communiter Theologi. Et ex Iuristis. Felin. cap. 5. De constit. num. 43. & ibidem Decius, & Glosa in cano. Quæcūque. 25. q. 2. Quæ ita distinguit poenam, vt quadam sit in contumaciam, per quam non intelligit inobedientiam alicuius iudicis, sicut solet hæc vox in communi sermone sumi, sed moram debitoris: nam & contumax dicitur non soluens sortem suo tempore, aliam loco interesse in fraudem vsurarum. Subiungitq; de prima. *Si reus noluerit soluere debitum, cum possit, potest eum iudex compellere vt rem, & poenā præbet iuxta L. 2. §. Si cum duobus. ff. De col. Vbi aperte Glosa hæc insinuat poenam conuentionalem esse debitam ex iustitia, si à creditore exigatur, cum iudex possit compellere debitore contumacem, id est non soluentem in termino prefixo, ad reddendā sortem, & præterea poenā illam cui se ex pacto obligauit.*

Dixi in hac quarta conclusione, teneri ad poenam cōuentionalem debitorem qui est in notabili mora, nam si statim, atq; ille tardat à solutione per aliquot tantum dies, sine vilo incommodo creditoris, creditor poenam illam cito exigeret, certe inique ageret. Tum quia vbi nullum creditor patitur interesse, differre per aliquot tantum dies solutionem, apud prudentes & timoratos nō censetur mora, quæ poena illa conuentionali punienda sit. Tum quia sic illam exigens, maximam offerret occasionem suspicandi, apposuisse illam poenam alteri in fraudem vsurarum. Et in hoc sensu crederem locutos esse Scotum & DD. alios primæ opinionis, cum dicunt non esse exigendā poenam conuentionalem, vbi nihil est quod creditori intersit.

Dixi etiā in probationibus huius quartæ conclusionis deberi huiusmodi poenā ex mora culpabili. Nam vbi debitor sine vlla culpa sua fuerit in mora, non tenetur ad huiusmodi poenam, neq; in foro animæ, quod ex

cōscientia ipsius pēdet, neq; in foro exteriori perspecta iudici vera & inculpabili ipsius impotentia. Ratio est aperta, quia huiusmodi pœna, etsi imponatur ex pacto & conuentione, propter quod habet vim pacti neque expectat iudicis sententiam, imponitur tamen in punitionem moræ vt in veram pœnam illius, vnde debet talis mora necessario esse culpabilis. Quia hæc vt supra vidimus q. 77. art. 1. Contro. 7. & 8. sunt omnino relata culpa & pœna: Vbi ergo sine vlla culpa sua debitor fuerit in mora, non tenebitur ad talem pœnam, neq; iuste poterit creditor illam exigere, Et confir. ex L. Sancimus. Cod. De pœnis, ex qua colligitur vt vbi non est culpa ibi nec sit pœna. Ita docent Glosa. in cap. Mora. De Reg. iuris. D. Anton. 1. p. tit. 2. cap. 1. §. Mora. Sylu. in verb. Mora. q. 1. afferentes oportere vt aliquis dicatur esse in mora, ne illi defuerit soluendi facultas, & q. 4. addit Sylu. in his moram & culpam equiuale, quod accepit ex Angelo verbo Mora. num. 2. dicente Moram & culpam equiparari, nisi in eo quod mora sit purgabilis L. Si seruum §. Sequatur. ff. De verb. oblig. quod non conuenit culpæ. Vnde licet nulla sit culpa quæ possit purgari à macula culpæ, aliqua tamē est mora quæ potest purgari à culpa, veluti ea de qua modo agimus, quando debitor ex inculpabili impotentia est in mora soluendi.

Censenda vero est mora inculpabilis quando debitor casu aliquo, vel infortunio, aut ex infirmitate, aut aliqua alia via quæ non sit vitio & culpæ ipsius tribuenda suis facultatibus expoliatus est, & effectus impotens ad soluendum. Nam si ex ludo, vel luxu, aut imprudentia, vel negligentia ipsius redditus sit impotens, sicut talis impotentia non est censenda iuculpabilis ita nec mora illa consequens.

Quinta conc. *Pœna legalis debetur adueniente iudicis condemnatione, ante sententiam vero iudicis nullus tenetur ad illam persoluerd.*

Hanc docuimus 1. to. q. 62. contro. 1.

Sexta conclus. *Pœna iudicialis nempe imposita a iudice debetur etiam in foro animæ, quando iudex iuste ac iuridice ad illam exequetur debitorem morosum & contumacem condemnat.*

Hæc quoque prespicua est, cum iudici iuste iudicanti obediendum sit in foro animæ, teneanturque ad illud subditi iuxta ea quæ iam docuimus. Dixi in

hac conclus. quando iudex ad eam exequendam morosum ac contumacem debitorem condemnat: quia iudices prius præcipiunt debitoribus, vt intra certum terminum soluant sub hac vel illa pœna: deinde nisi illud præstiterint, declarant illum in pœnam illam vt contumacem incidisse, & ad eam luendam, condemnant. Prius illud comminatio tantum est: posterius vero sententia, & condemnatio iudicis, qua adueniente & non antea tenetur reus pœnam illam persoluerd.

Reliquum est vt argumenta illa primæ opinionis, quibus videbatur ostendi pœnam conuentionalem non posse iuste imponi, nisi vbi creditor patitur aliquod interesse, diluamus.

Ad primum respondeo, non repugnare equitati, imo esse illi maxime cōsonum, vt pacta & conuentiones obseruentur, potissime inter mercatores, apud quos nisi summa in ipsorum factis, & contractibus obseruentur fides, oportebit omnia commercia cū maximo Reip. damno perire funditis.

Ad secundum, seu cōfirmationem illam dico. In pœnis legalibus, quæ exigentur à creditore nullū interesse patiente doli mali exceptionē recte dari, & admitti, sic enim intelligenda est Glosa illa, quia in illis, vt recte obseruat Benuenut. loc. cit. equum est iuris rigorē à Prætorē temperari, & se in illis intromittere, at in stipulationibus quæ simpliciter conuentionales sunt, nō exigitur prætoris, vel iudicis autoritas, neque vt imponi possint, neq; vt impositæ, & exactæ à creditore, sint in foro animæ à debitore soluendæ, vt ex dictis constat.

In sensu dicto accipiendæ sūt leges illæ quæ deinde afferuntur, ex quibus colligitur illud proloquium Iuristarum. In stipulatione prætoris nō exigitur pœna, si non interest, intelligendæ enim sunt de pœna legali vel iudiciali, minime vero de conuentionali iuxta conclusiones hic positas, cum pœnæ, & stipulationes huiusmodi à mera & libera contrahentium voluntate proficiscantur, conueniatq; maxime æquitati ac fidei humanæ initam conuentionem obseruari.

Ex his soluitur optime dubium illud: Licet ne mutuanti retinere pignus, quod sibi datum est sub ea conditione, vt si mutuatarius fuerit in mora, retineat illud mutuas vt suū: Quia si pignus illud accepit sub ea conditione in fraudem vsurarum iuxta modo dicta, conditio fuit iniqua, nec potest illud retinere: si vero loco alicuius interest se, oportet

se, oportebit expendere, an valor pignoris excedat & sortem, & interesse illud, debetq; excessū debitori restituere, Si vero in solam pœnam & punitionem moræ poterit illud retinere ea lege, vt valor pignoris parum excedat sortem debitam, quia pœne huiusmodi debent esse maxime moderatæ, vt docet Sylu. Vsuræ. 1. §. 1. Obseruandū etiam in his pœnis est, vt si debitor nō fuerit in mora totius debiti, ita vt partem quidem illius persoluat, partem veto differat, qui pœnam ab illo postulauerit, non exigat integram, sed pro ratione illius partis in quā soluenda morosus est, quia sicut huiusmodi debita diuisibilia sunt, ita & pœnæ quæ imponuntur, nisi in termino reddantur, diuisibiles etiam sunt, debentq; propterea huiusmodi pœnæ debitis quibus coniunctæ sunt commensurari.

In solutione quinti argumenti docet D. Thom. quæ ratione lucrum quod expectatur ex pecunia inter aliquos socios negotiationi exposita, nō sit vsura. De quo pecunia riter infra agemus, quando post disputationem de cambiis differemus de contractu Societatis, Assurance & similibus.

Controuersia. XII.

SIT NE VSVRA ACCIPERE fructus pignoris fructiferi, illis non computatis in sortem.

In solutione sexti habet D. Thom. hanc cōclusionē: Siquis accipiat in pignus pecuniæ sibi debitæ rem aliquam vtilem & fructiferam, debet fructus illius computare in sortem, ita vt quantum illi valuerint deducat à quantitate debiti, nisi forte res illa ea sit cuius vsus gratis solet inter amicos concedi, vt liber.

De contractu impignorationis an iustus sit, & quomodo, agemus inferius. Interim, Hæc doctrina D. Thom. habenda est vt vera & certa, habetur enim in vtroq; iure in canonico c. 1. & 2. & cap. Conquæstus. De vsuris. & in cap. Cum contra G. & cap. Significante. De pignoribus. In Ciuili. L. 1. & 2. Cod. De pignoratitia actiōne. & L. 1. De distrac. pignorū. Estq; cōmunis inter Sumistas in verb. Pignus, maximè apud Syluestrum verb. vsura 3. Probaturq; apertissime. Primo, res fructifera debet domino suo fructificare, pignus illud non est eius cui datum est in pignus, sed illius qui dedit donec soluat: debent ergo fructus il-

lius pignoris illius esse qui dedit, & consequenter cum accipiuntur à retinente pignus perinde accipi debent, ac si debitor ipse in numerato partē debiti illi restitueret.

2. Accipere aliquid prætio æstimabile ultra sortem est vsura, fructus illius pignoris sunt prætio æstimabiles, ergo non computare illos in sortem, sed accipere illos ultra sortem est vsura.

3. pignus non datur in utilitatē creditoris sed ad securitatem tantum debiti, ergo utilitates & fructus illius non potest creditor recipere, nisi computet illos in sortem: Antecedens habetur. §. Furtis. Institut. De obliga. quæ ex delicto nascun. Quia tutius est pignori incumbere, quam in personā agere simile hēt Hostien. in sum. titul. De pignotibus. Conueniunt in hac parte cum D. Thom. Grab. in 4. d. 15. q. 11. conclu. 4. Adrian. in suo 4. De restitu. cap. Sed duos videtur. Medina De rebus per vsuram acquisitis. q. 2. Soto lib. 6. De iust. quæstionæ 1. artic. 2. ad 2. Conrad. De contract. q. 32. conclu. 5. Syluest. verb. Pignus §. 7. & 11. Nauarr. in Manu. c. 17. nu. 217. & omnes fere Iurisperiti in textibus allegatis.

Doctrina hæc intelligenda est de fructibus in quibus recipiendis nullis opus est laboribus vel expensis, vt cum accipitur in pignus domus quæ sine villo labore & expensis cōducitur, quod si ad fructus rei percipiendos laboribus & expensis opus sit, deducendæ sunt illæ à pretio fructuum, expensæ quidem in integrum, labores vero ad arbitrium prudentis.

Ex hac doctrina & regula D. Tho. colligit hic Caiet. Reges & Magnates quibus ab aliis Principibus, & Magnatibus traditur in pignus alicuius pecuniæ illis debitæ Regnū aliquod, vel ciuitas, sicut fertur Regem Castellæ tradidisse Regi Lusitanæ in pignus cuiusdam mutui Prouinciam dictā *El. Algarbe*, debere computare in sortem fructus, & redditus, quos percipiunt ex illo Regno vel ciuitate. Cæterum quamuis hoc corollarium Caiet. aperte & necessario inferatur ex ista doctrina D. Thomæ, & cōmuni, indiget tamē hac limitatione. Nisi is qui Regnum illud, vel ciuitatem recipit in pignus, maneat obligatus ad illam gubernandam, continendam in pace, & defendendā ab hostibus: quia si hæc oporteat illū præstare, distinguendum est de fructibus illius Regni. Possunt enim esse duplices quidam, vt tributa, & seruita quæ subditi persolunt

fuis Principibus in stipendia laborum quos patiuntur, & expensarum quas faciunt, in illis gubernandis, & tuendis, alii vero sunt, velut bona patrimonialia ipsorum Principum, vt mineralia auri argenti, & aliorum metallorum quę tali loco nascuntur, piscationes magnę utilitatis quę in quibusdã litoribus illius Prouincię habentur: Fructus primi generis non tenentur computare in sortem, cum sint stipendia eorum quę præstāt in gubernatione & defensione illius loci. Nam tributa & alia seruitia quę Rebus à Repub. conferuntur vt vidimus quęstio. proxime præced. ar. 2. agētes de vtilibus non conferuntur illis gratis, sed in stipendium laborum quos patiuntur in ea tuenda & gubernanda. Quod si locus ille adeo tutus sit & munitus, vt facillimo negotio gubernetur, & conseruetur, minimoque labore, exiguisq; expensis opus sit, tunc enim non potest omnia tributa & seruitia accipere vt stipendia, sed aliquam solū eorum partem ad arbitrium prudentis, proportionem laborum & expensarum, reliquam vero debet computare in sortem: fructus vero secundi generis, cum non sint stipendia sed reuera bona Principis, cui mutuum dedit, & à quo accipit in pignus ciuitatem illam vel locum, debet computare in sortem.

Intelligenda vero hec omnia sunt. Quando huiusmodi bona vt Regnum, vel ciuitas accipiuntur in pignus veri mutui: potuit enim ita celebrari inter Principes istos vel Magnates contractus, qui non esset mutuum, sed vere & realiter emptionis, & venditionis cum pacto de retrouendendo, id est sub ea conditione & pacto, vt liceat venditi ciuitatem illam, oblata eadem pecunia, & pretio eandem rursus emere, teneaturq; qui illam emit priorī venditori eandē rursus vendere, sicut accidit in censibus qui non sunt perpetui, sed venduntur cum isto pacto de retrouendendo, dicuntur Hispaniē *con carta de gracia*, modo fiat emptio pretio iusto, aventa conditione illa retrouendendi, minuit enim hæc pretium iustū rei, quę alias absolute & sine illa venderetur. Quando igitur Regnum vel ciuitas venditur cum isto pacto, qui illam accipit non recipit in pignus mutui, sed vt rem verē à se emptam, & cuius verum acquisiuit dominium: quamuis restituito sibi eodem pretio, teneatur illam similiter restituere priorī domino. propter pactum appositum in priorī venditione: Quo fit vt quandiu illam

apud se habet, cum sit per illam veram emptionem verus illius dominus, vt fructus illius facit suos, nec teneatur computare illos in sortem.

Offert se tamen statim contra istā doctrinam D. Tho. Duplex dabitatio. Prior est.

Controuersia XIII.

AN RECIPIENS PIGNVS
fructiferum, & feudale, debeas computare fructus illius in sortem.

AP. Conquestus. De vsuris. Cū Abbas & fratres S. Laurentij haberent in pignus terram fructiferam cuiusdam Clerici per aliquot annos, Clericus conquestus est apud Alexand. 3. Abbatem illum recepisse iam ex illa plures fructus, quam esset debitum, ratione cuius esset illa tradita illi Abbati in pignus: Præcipit verò Alexand. eo loco duo. Prius est, vt fructus illius terre data in pignus computetur in sortem, ita vt si valor eorum æquetur debito, restituatur statim illa terra Clerico, tamquam vero dominus nihil iam debenti, qua parte confirmat Alexand. doctrinam positam hic à D. Thom. Sed addit secundo, *Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri*, insinuans aperte, quando pignus est fructiferum, & feudale, fructus non esse computandos in sortem, quę pars repugnat doctrinæ hic positæ, aut certe erit explicanda. Simile habetur cap. 1. De feudis. vbi Innocen. 3. scribit Marien. Episcopo, vt fructus quosdam quos vocat *gageria*, quos acceperat ex hæreditate quadam, quę erat de feudo sue Ecclesię, non teneatur computare in sortem.

Hęc dubitatio varie dissoluitur à DD.

Glosa in istud cap. Conquestus. quam nonnulli sequuntur, habet secularibus non licere accipere vltra sortem fructus pignoris, etiam feudalis, Monasterijs verò, & Ecclesijs illud concedi in huiusmodi textibus ab Alexand. & Innocen. in fauorem Ecclesiarum.

Reiicitur tamen expositio hæc ab omnibus DD. vt falsa, & merito, Primo, quia cum vsura sit intrinsece mala, & iure naturę prohibita, Ecclesia non potest in ea dispensare, neq; in fauorem loci sacri, neq; facere de vsura non vsuram: sed accipere fructus pignoris non computando illos in sortem, non licet secularibus, quia est vsura, vt docent hic D. Tho. & cum ipso omnes DD.

ergo

ergo nec licet monasterio vel Ecclesię.

Secundo Ecclesiastici magis debent cauere ab vsuris, & ab omni specie vsurarū quam ipsi seculares, vt habetur cap. Suam Extra. De pœnis. adeo, vt neq; vsuras illas materiales quas diximus esse licitas, & posse exigi, soleat Ecclesia exigere, sed remittere, vt habetur cano. Fraternitas 12. q. 2. ergo cum secularibus non liceat accipere fructus pignoris non computando eos in sortem, multo minus licebit Ecclesię.

Deniq; Pontifex non potest tollere aut euertere ius naturę neq; in fauorem Ecclesię, sed iure naturę res fructifera vbicunq; fuerit, debet fructificari domino suo, ergo non potest Pontifex neq; in fauorem Ecclesię concedere, vt fructus pignoris non sint domini sui, & computentur in sortem. Vnde reiecta hac Glosa DD. aliter respondent.

Sed obseruandum prius est, ad intelligentiam eorum quę ab ipsis proponuntur, inter alios contractus inueniri quendam specialem, qui dicitur contractus feudalis, sim plici nomine feudum, de quo habetur peculiaris titulus in decretalibus de Feudis: Et quamuis hæc disputatio sit propria Iuristarum, oportet nihilominus Theologum ad explicandam iustitiam huius contractus in foro animę, illius quoq; naturam & qualitatem intelligere; Est ergo Feudum contractus, quo dominus rei alicuius immobilis, & fructifere suo beneplacito illam alicui tradit, ita vt illius rei proprietās, siue dominium quod vocant directum maneat apud ipsum qui dedit, vsufructus vero, seu dominium vtile apud recipientem illā. Dominus rei, qui illam dedit, vocatur dominus directus: qui vero illam recipit vocatur dominus vtilis, seu feudatarius, manetq; obligatus ad reddendum illi domino directo aliquod seruitium & obsequium.

Hic contractus videtur maxime similis primo aspectu cum emphiteusi, de qua egimus initio huius Secundi Tomi, agentes de contractibus, Cum in emphiteusi dominium directum rei immobilis maneat apud dominum qui illam alteri contulit, dominium vero vtile apud recipientem, qui dicitur emphiteuta. Differunt tamen plurimū hi duo contractus: Primo, quia in contractu emphiteusis potest emphiteuta sine consensu domini tradere in pignus vel donare, aut mandare in testamento alteri rem acceptam per emphiteusim, feudatarius vero nullo modo potest sine consensu domini tradere

in pignus, vel donare alicui rem feudalem. Secundo, quia emphiteuta tenetur reddere aliquam certam pensionem illi domino, feudatarius vero, vt feudatarius non tenetur reddere aliquam certam pensionem illi domino. Poterit quidē teneri per accidēs, si contingat eundem qui est dominus feudis, esse etiam dominum emphiteusis respectu eiusdem rei, at simpliciter & formaliter loquendo, feudatarius qua talis non tenetur reddere domino feudi pensionem aliquam, sed aliquod tantum seruitium & obsequium, vt gallinas, vel similia, quę solent apud nos nouiter conuersi quos vocamus *Morisicos*, suis dominis reddere. Tertio, in emphiteusi tradit dominus rem immobilis alteri accepto aliquo pretio tempore contractus, in contractu autem feudali traditur res nullo accepto pretio, sed solum cum obligatione alicuius seruitii: quomodo pleriq; istorum nouiter conuersorum sunt feudatarii, fundorum, & hereditatem quas habent, dominis suis: receperunt enim illas sine pretio, sed cum obligatione alicuius seruitii. Vnde Feudum est proprie, dominium directum quod habent communiter domini locorum nouiter conuersorum in terras illorum: Emphiteusis vero est, quod noster Iurista & publici scribæ barbaris vocibus dicunt, *Census, fatuca, & laudemium*. Vltimo differunt hi duo contractus, quia res tradita per emphiteusim licet nō possit vendi sine facultate domini directi, venditur tamen ab emphiteuta libere cui voluerit, & derelicta ab ipso non reuertitur ad priorem dominum, sed transit ad cognatos emphiteutę, quantumuis remotos, ab intestato, eodem omnino modo quo transiret si res illa non esset subiecta emphiteusi. At res feudalis non potest libere vendi à feudatario, nec donari cui voluerit, ac si ab ipso deferatur non transit ad cognatos remotos, sed reddit ad dominium prioris domini feudalis: ad filios quidem vel nepotes transit, quia ita dominus illam ab initio tradidit, ad alios vero non transit. Qui plura discrimina desiderat, videat Syluestrum verb. Feudum q. 1. nostro instituto hæc sufficiant.

His ergo positis duobus modis explicat DD. cap. istud Conquestus.

Innoc quartus. in cap. 1. De feudis. Gabriel. in 4. d. 15. q. 11. conclus. 4. casu. 2. Nauarr. in Manua. c. 17. nu. 217. & 218. Medina. Cod. De rebus per vsuram acquisitis q. 2. in respon. ad cap. Conquestus. Conrad. De contract. q. 33. conclus. 3. Adrian. in 4. tractatu

tractatu de vsuris. §. occurrit. fol. 55. col. 4. Carol. Molin. in consuetud. Parisien. titul. 1. §. 1. Glos. 9. nu. 11. quos refert & sequitur. Couarr. lib. 3. varia resolu. cap. 1. num. 4. volunt, cum dominium directum rei feudalis maneat apud dominum qui dedit, dominium vero utile apud feudatarium, cum obligatione alicuius seruitii pro re accepta, & utilitate quam ex illa percipit, quando feudatarius re illam feudalem tradit domino à quo illam acceperat, in pignus alicuius debiti, vel pecuniæ mutuatae, posse dominum istum accipere fructus pignoris illius feudalis, non computando illos in sortem seruata duplici conditione. Prior est, vt feudatarius, toto tempore quo res illa manet apud dominum in pignus, cesset à solutione illius seruitii, quod exhibere solebat ratione illius rei feudalis, altera vero, vt dominus qui rem illam apud se habet, accipiat fructus non computando illos in sortem, si sequentur in valore seruitio à quo pro illo tempore cessat feudatarius, quod si excedat excessum illam computet in sortem. Ita colligunt dominum directum rei feudalis, quando talis res sibi traditur in pignus, posse rata conscientia recipere fructus illius pignoris, in ea quantitate quæ sequetur valori seruitii ad quod feudatarius tenebatur, & à quo tunc cessat, non computando illos in sortem, quia suscipit illos non vt fructus, sed velut in compensam illius seruitii, ad quod feudatarius ille tenebatur, & à quo toto illo tempore cessat.

Hæc expositio quamuis accedat ad verum sensum, ea parte qua dicit accipere dominum directum illos fructus, ratione seruitii à quo feudatarius cessat, quando re feudalem tradit in pignus, Qua vero parte ait accipere illos loco seruitii, ita vt si excedat valorem seruitii illius, ad quod feudatarius tenebatur, debeat dominus directus excessum illam restituere, vel computare in sortem, reuocatur ab alijs grauisimis DD. tamquam minus consona menti Pontif. Primo, quia tam Innoc. quam Alexand. locis citatis in vniuersum, & sine vlllo discrimine definiunt dominium directum posse ex pignore feudali accipere fructus illius, & facere suos, non computando illos in sortem, nec distinguunt Pontif. inter fructus æquivalentes, vel non æquivalentes seruitio, sed de omnibus absolute loquuntur: Vbi autem ex eodem Innoc. & Reg. Iur, *Lex non distinguit, neq; nos distinguere debemus.*

Secundo, si fructus illos perciperet lo-

ro seruitii, quando non essent æquales in valore, seruitio ad quod tenebatur ille feudatarius, teneretur ipse persolvere defectum illorum, & augetur debitum illius miseræ feudatarii, quod aliquando intenterunt aliqui ex his dominis feudorum: hoc autem est iniquum, & damnatum ab omnibus DD. asserentibus omnibus ad nullam aliud seruitium neq; in toto, neq; in parte teneri feudatarium, quandiu res feudalis manet apud dominum directum, cui est restituta, siue absolute, siue in pignus: Estq; definitum ab eodem Innoc. in illo cap. 1. De feudis. Consequentia vero patet, quia cum in omni contractu debeat esse æqua, & par ratio contrahentium, si dominus directus acciperet fructus loco seruitii, ita vt teneretur restituere excessum, aut computare illam in sortem, quia alias haberet plus quam debet habere, similiter vbi fructus non æquarent illi seruitio teneretur feudatarius persolvere illum defectum, quia alias haberet dominus ille minus quam deberet habere.

Tertio, feudatarius non habet ius in fructus rei feudalis, nisi quia impendit hoc seruitium, & custodit, ac colit rem illam feudalem, sed quando tradit illam in pignus nihil horum omnino præstat, quia neq; persoluit seruitium, neq; colit, aut custodit re illam, nullas ergo manet ei titulus aut ius ad illos fructus, neq; in toto, neq; in parte, neq; ad præcipuam partem, neq; ad excessum.

Propterea Conrad. q. 32. De contract. conclus. 3. Medina. q. 2. De vsuris. in respon. ad cap. Conquestus. Syluester verb. Feudum. §. 29. & 30. Soto lib. 6. De Iust. q. 1. ar. 2. ad 2. Et pleriq; Canonistæ, vt Hostien. Ioann. Andre. Cardinal. Abbas, & alii multi in istud cap. Conquestus. quos refert Syluester loco citato, volunt dominum directum rei feudalis, omnes in vniuersum fructus rei illius sibi traditæ in pignus, posse percipere, non ratione mutui, quod esset vsura, nec ratione seruitii à quo feudatarius tunc cessat, sed ex natura contractus feudalis.

Quia contractus iste à principio instituitur sub hac conditione, trado tibi hanc terram, vel fundum, vt illum colas, & fructus eius recipias, illosq; tibi concedo hac conditione & lege, vt singulis annis hæc vel illud seruitium mihi impendas, ita vt quotiescunque illud non impenderis, vel terra hæc mihi in pignus contigerit, tam terra hæc quæ fructus eius mei sint, & non tui. Quomodo cele-

celebrari hunc contractum experientia constat, ita fit, vt cum sub hac conditione tradatur res illa feudatario, desinat vel feudatarius seruare illam, cum primum tradit rem fructiferam in pignus domino directo, quia toto illo tempore non persoluit seruitium in quo conuenerat, propterea iuste recipiat dominus ille fructus illius pignoris feudalis, vt suos, nec teneatur computare illos in sortem: consolidatur enim tunc, vt Canonistæ loquuntur, dominium utile cum dominio directo, & vti fructus iungitur simul cum proprietate, apud priorem & legitimum dominum illius rei feudalis, percipitq; tunc consequenter fructus illos, non tamquam alicuius alieni fundi, sed tamquam vere sui & proprii. Quamuis teneatur dominus iste, rem illam feudalem, quæ accipit in pignus, soluto sibi debito & sorte restituere feudatario: quia per pignus non amisit ille dominium utile absolute, sed eo tantum tempore quo non soluit debitum, & res illa fructifera est penes dominum directum. Et in hoc sensu intelligendi sunt textus isti à ducti, qua ratione nõ repugnat doctrinæ D. Tho. cum ipse loquatur de pignore quod omnino & absolute est mutuatarii, Alexan. vero, & Innoc. loquatur De pignore feudali, quod vbi datur in pignus domino directo, est toto illo tempore res illius, vt ex dictis constat.

Ex his sequitur primo, præter discrimina adducta inter emphiteusim, & feudum differre etiã hac ratione, vt fructus rei feudalis oblata domino directo in pignus sint proprii ipsius, sicut rei suæ, vt constat, in emphiteusi vero, etiam si ratione mutui, vel alicuius debiti detur res illa emphiteutica in pignus domino directo, tenetur dominus iste, fructus illius deductis expensis computare in sortem, quia res illa quo ad dominium utile perpetuo est ipsius emphiteutæ, ita vt nõ quam redeat ad dominum directum, nisi in pœnam tantam commissi, quod est per accidens & alterius considerationis.

Sequitur secundo, non solum Ecclesiam, vel monasterium posse percipere fructus pignoris feudalis, vt suos, non computando illos in sortem, verum etiam quemcunque alium dominum secularem, qui tradiderit alicui rem aliquam in feudum: Quia Ecclesia vt constat nõ potest fructus istos pignoris feudalis accipere ex privilegio, vel fauore aliquo sibi concessio, sed ex natura feudi, quæ eadem est in omnibus contractibus feudilibus, à quocunque celebrentur, siue ab Ecclesia, siue à persona seculari.

Sequitur tertio, quod recte colligit Conrad. De contract. q. citata 33. Vt si quis possessionem meam, quam iniuste & inique occupabat, mihi oblata occasione tradiderit in pignus, non debeam fructus illius computare in sortem, sed vere illos faciam meos, quia cum sim verus illius dominus, debet illa mihi fructificare: adeo, vt alter qui iniuste illam occupabat, teneatur potius fructus quos ex illa perceperat deductis laboribus & expensis mihi restituere, cum receperit alienum me inuito, quam ego qui sum illorum verus dominus. Hac ratione cap. 1. De vsuris habetur. Vt si laycus qui iniuste detinet possessionem, vel hæreditatem alicuius Ecclesiæ, tradat illam in pignus Rectori eiusdem Ecclesiæ, licite & absq; vlllo vitio vsuræ possit Rector ille fructus illius hereditatis recipere, non computando illos in sortem. Et quod ibi dicitur de Rectore Ecclesiæ, cuius possessionem laycus iniuste detinebat, idem omnino dicendum est de layco, cuius possessionem alter laycus inique detineret, posse illius fructus recipere non deducendo illos in sortem, vbi possessio illa ipsi traderetur in pignus. Similiter in cap. Fina. De decimis. habetur: vt si miles decimam alicuius Ecclesiæ quam inique detinet, tradat in pignus Rectori eiusdem Ecclesiæ, percipiat fructus illos decimales vt suos Rector ille, nõ computando eos in sortem: Quia in his omnibus casibus percipientes fructus huiusmodi pignorum, non recipiunt alienum, sed rem vere suam, ac sibi propriam.

Deniq; habet contractus hic plurimum æquitatis, vt cum habeas fructus rei meæ, quandiu impendis mihi seruitium illud de quo initio contractus conuenimus inter nos, careas illis, cum primum illud non impendis, Tum etiam, cum fructus isti, pignoris feudalis sint aliquando maioris valoris, quæ seruitium quod oportebat feudatarium impendere, aliquando vero minoris, æquissimum est, vt sicut quando fructus pignoris sunt minoris valoris quam seruitium, debeat dominus illis esse contentus, nec possit aliquid amplius exigere, ita quando sunt maioris, possit illos integros recipere, nec teneatur excessum illum reddere feudatario. Alia dubitatio est.

Controuersia XIII.

POSSIT NE GENER FRVC-
tus pignoris dotalis, & fructiferi facere
suos absq; vsura.

CVM

VM eadem doctrina D. Tho. videntur etiam pugnare, quæ habentur in cap. Salubriter. De usuris. ibi namq; idem Innoc. 3. statuit generum recipientem à socero pignus aliquod fructiferum, vt vineam, hereditatem, vel quid simile loco dotis sibi promissæ nõ esse compellendum ad computandos fructus illius pignoris in sortem dotis, sed tuta conscientia facere illos suos, donec promissa illi dos actu persoluatur. Vnde licebit iam fructus pignoris aliquando à creditore rescipi absque usura, illis non computatis in sortem.

Sed imprimis illud hoc loco certum esse debet: Socero volente soluere dotem, generum, qui illam recipere noluerit, postulas dari sibi pignus aliquod fructiferum, cuius fructus singulis annis percipiat, non computando illos in sortem, esse aperte usurarium: quia nolle recipere dotem, sed manere illam apud socerum, perinde est ac si illam socero traderet in mutuum, & ratione illius mutui perciperet fructus illos ultra sortem, quod est aperta usura. Vnde & apertior multo erit, si acceptam iam actu dotem socero sub eodem pacto mutuet, vt quandiu illa apud socerum manet, habeat ipse pignus fructiferum, cuius fructus ita faciat suos, vt non detrahantur à sorte illa mutuata.

Dubitatio vero est: Quando focer non confert genero dotem filie constitutam, quam certe gener vellet recipere, sed loco dotis tradit illi in pignus rem aliquam ferentem fructus.

In explicando hoc cap. Salubriter. & diluenda proposita dubitatione, DD. adeo varii sunt, vt quot capita tot sententiæ.

Glosa in istud cap, cui etiam videtur Favere Bald. in Rubrica. Cod. de usuris. habet cõcedi illud genero in fauore matrimonii. Sed refellitur explicatio hæc quemadmodum & illa alia eiusdem Glosæ in cap. Conquæstus, primo, quia si accipere fructus ultra sortem est usura, cum usura sit adeo intrinsece mala, sicut non potest concedi in fauorem Ecclesiæ, ita neq; in fauorem matrimonii honestari. Nec potest in ea vlla cadere dispensatio. Secundo: Quia Summ. Pontif. in ipso contextu assignat causam propter quam ex natura rei illud liceat marito, & non ex priuilegio.

Vnde est secunda expositio, & satis communis. Conradi De contract. quæst. 35. conclu. 7. Maior. in 4. d. 15. q. 31. Richard. ead. dist. q. 5. art. 5. Tertio modo. Nicolai

de Orbellis. ead. dist. q. 3. §. 4. Almain. ead. dist. q. 2. Adria. in suo 4. fol. 56. col. 1. Syluest. verb. usura. tertio. q. 2. vbi assert in eadem sententiam Abbatem, Ioan. Andreã. Anto. de Brutio, & alios in istud cap. Salubriter. Ananij in eod. cap. nu. 8. Hostien. in idem cap. & aliorum quos refert Caballinum. 495. Pauli de Castro immole & Alexand. in L. Insulam. §. Usuras. ff. Solutio matrimonio. & eiusdem Alexan. in Concil. 119. nu. 4. & omnium fere iuris peritorum quos sequitur, & refert Dida. Couar. lib. 3. Varia resolut. c. 1. nu. 3. vbi adducit quoq; in eadem sententiam Ioan. Medinam, sed Medina reuera attente lectus aliã sequitur. Volant ergo hi posse generum facere suos fructus illius pignoris dotalis, nec teneri ad computandos illos in sortem: ratione damni emergentis & lucri cessantis. Dãni emergentis inquit Couarru. vt si gener ad sustentanda onera matrimonii teneatur, ex suis propriis facultatibus, expendendo illas in his quæ ex dote erat comparanda, vel quærere pecunias, propter quas debeat soluere usuras sibi licitas, vel annuos census. Ratione lucri cessantis, vt si gener sit negotiator, & cum institueret ex pecunia illa dotis, si quidem eam recepisset, exposita negotiatio ni sua diligentia, & industria acquirere lucra, amittit illa propter non solutam sibi dotem. Quamuis potissime huius capitis causam assignent damnum illud quod patitur maritus, cum non soluta dote compellatur ex propriis onera, & expensas matrimonii sustinere.

Sed hæc expositio reicitur etiam à recentioribus: Primo, Quia vt recte argumentatur. Nauar. in cap. 1. 14. q. 3. nu. 64. & Soto loco citato ad 2. titulus lucri cessantis & dãni emergentis est cõmunis in omni contractu, & in quocunq; euentu vt vidimus, at in isto cap. Salubriter cui consonat L. Pater. ff. De doli & metus exceptione, aliquid peculiare conceditur genero, quod non est aliis commune.

Secundo, Iuxta hanc sententiam, si nullum genero accideret damnum aut cessaret lucrum, non posset ille fructus pignoris dotalis facere suos, at Papa simpliciter & absolute concedit genero istos fructus, quidquid sit de damno vel lucro.

Tertio, sequeretur, vt si fructus istius pignoris essent adeo pingues, vt excederent damnum emergens vel lucrum cessans genero, teneretur gener excessum istorum fructuum vel restituere socero, vel computare in sortem

tem dotis, quod Syluest. Conrad, & nonnulli eorũ fatentur. At Papa absolute illos concedit genero ad sustentanda onera matrimonii, siue tenues sint, siue pingues, neq; obligat illum ad restitutionem alicuius excessus.

Deniq; lucrum cessans ille tantum potest exigere qui exercet negotia, vnde si gener non esset vir negotiator, nõ posset isto titulo recipere fructus pignoris dotalis. Pontifex vero illos absolute concedit cuiusq; genero, siue incumbat negotiis, siue nihil magis sit ipsi alienum: & ita habet consuetudo, quæ est optima legum interpret.

Tertia expositio est quam habent idem Adria. loco citato. Medina q. 2. De usuris in responsione ad cap. Salubriter. Nauar. in Manuali cap. 17. num. 213. generum posse accipere fructus istos vt suos, titulo donationis. Quia focer quando tradit rem aliquam fructiferam in pignus loco dotis, tradit illã toto illo tempore impignoracionis vice dotis, vnde sicut tradens dotem confert & fructus qui ex dote percipi possunt, ita quoque tradens in pignus vice dotis rem fructiferam, implicite censendus est donare fructus illius, donec soluat dotem.

Sed reicitur quoque expositio hæc à recentioribus. Primo, tamquam repugnans textui, Pontifex enim nõ fuit interrogatus de gratuita donatione, sed de iure absolute & simpliciter, & in hoc sensu respondet fructus esse generis iure ipso, quidquid sit de voluntate soceri. Imo si practice rem consideremus, constituentes dotem alicui foeminae, quamuis sit filia, non solent facere aliquas donationes præter dotem, imo nituntur de capitali dotis subtrahere quantum posunt. Secundo, quia ipsemet Pontifex non assignat in causam donationem aliquam soceri, neq; implicitam neq; explicitam, sed ad leuanda onera matrimonii: qua causa existente etiam si focer exprimeret aperte, se dare quidem rem fructiferam in pignus, non tamen fructus illius, sed eos sibi retinere, aut esse computandos in sortem, iuxta verba tamen & statutum istud Innoc. potest gener & renuente socero, licite recipere fructus pignoris dotalis, & eos facere suos, nec vllomodo computare in sortem, donec ei actu dos promissa soluator.

Quarta expositio est & magis recepta inter DD. Generum posse accipere fructus pignoris dotalis vt suos ad sustentanda onera Matrimonii. Ita Grabriel. in 4. dist. 15. quæst. 11. post quartam conclusionem Ca-

iet. hic, Soto lib. 6. De iusticia. q. 1. ar. 2. ad 2. Mercatus De contractibus lib. 5. cap. 8. hanc enim sequitur non illam quam illi falso imponit Frater Petrus Aragonius. Ex Iuristis. Panormit. in cap. isto Salubriter. Nauar. in 1. cap. 14. q. 3. num. 65. Fortunius tract. De vltimo fine iuris illatione 6. & omnes recentiores interpretes D. Tho. Probaturq; aperte hæc expositio ex ipso met textu: Postquã enim Innoc. definiuit generum posse accipere fructus, subiungit hanc causam, Cum dotis fructus frequenter non sufficiant ad onera matrimonii subportanda.

Sed contra hanc expositionem est argumentum, quo adductus Adrianus, sequutus opinionem illam quam diximus, hanc communem licet à se intellectam reiecit. In multis aliis contractibus accipitur pignus pro debito, teneturq; accipiens illud ad aliqua onera, nec propterea potest pignus illud accipiens fructus illius facere suos, ergo neq; genero licebit fructus pignoris dotalis isto nomine suos facere. Consequentia perspicua est ex paritate rationis: Antecedens ostendo, quia miles cui Rex debet stipendium, iudex similiter, vel minister Regis cui etiam debetur stipendium, tenentur sustentare familiam, & aliqua onera, & expensas in suo munere, at si Rex conferat eis in pignus debiti aliquam rem fructiferam, non possunt fructus illius facere suos, sed tenentur illos computare in sortem.

Propter hoc argumentum, authores qui sequuntur hanc vltimã expositionem sumptam ex eodem textu, in varias quoq; diuiduntur sententias.

Fortunius loco citato, quem fatetur Nauar. se fuisse aliquando in hac parte sequutum, per onera matrimonii intelligit alimentum vxoris, quo posito ait, cum teneatur pater iure naturæ præbere alimenta filie, quod non præstat quandiu non confert illi dotem, potest gener accipere fructus pignoris sibi traditi loco alimentorum vxoris, ad quæ tenebatur pater. Vnde colligit, posse virum accipere fructus pignoris dotalis, quando pater filie constituit dotem, non autem quando frater, vel extraneus, quia solus pater est qui tenetur filie alimenta præbere, alii vero nequaquam, vt habetur L. Vlti. Cod. De dotis promissione. Probatur vero hæc expositio, quia in isto cap. Salubriter. non conceduntur fructus pignoris dotalis cuiusq; ducenti vxorem, sed genero respectu soceri, focer autem non dicitur nisi pater vxoris,

vxoris, nec gener, nisi ducens filiam, vnde solum est sermo de recipiente pignus ab eo qui est pater, & tenebatur alere filiam.

Sed hæc explicatio communiter non recipitur, & merito: Quia communi vsu & consuetudine omnium nationum, vir accipiens in pignus dotis rem fructiferam facit suos fructus illius, quandiu ei non persolvitur dos, a quocunq; illud accipiat, siue à patre, siue a quocunq; alio, & ita iudicatur in omnibus tribunalibus, quæ consuetudo adeo obseruata est optima legum interpret: cap. Dilectus. De consuetudine. Secundo, quicunq; dotat aliquam familiam, assumit sibi munus paternum iure omnium gentium, & consequenter tenetur illam alere, & dare illi ad onera matrimonii, quandiu actu non exhibet illi dotem, quam constituit.

Soto loco cit. quem multi ex recentioribus sequuntur, habet sustentare onera matrimonii non esse alere vxorem, filios, & familiam quacunq; ratione, sed præstare ista salua dote, cū gener quando deinde occurrat repetitio dotis, compellatur omnino ad restituendam illam integram, & in nullo diminutam, quæcunq; onera sustinuerit, propter hanc igitur causam, nempe quia tenetur sustentare onera matrimonii, & custodire simul ac cōseruare dotē integrā, merito inquit & iure conceduntur ipsi fructus pignoris, quandiu non recipit dotem: Presumitur enim generum, siquidem fuisset illi statim dos exhibitā, non relicturum illā occasione, sed empturum ex ea rem sibi fructiferam, vel expositurum negotiis, vnde salua dote onera sui matrimonii leuaret. Ex qua sententia colligunt hi, vbi fructus pignoris dotalis excedent onera matrimonii notabiliter, teneri generum ad restituendum illum excessum, vel computandum in sortē, quod si exiguus fuerit, non teneri, quia exigua non considerantur in negotiis, & contractibus. Et ita diluit argumentum Adriani: Militem non teneri ad sustentanda onera militiæ, nec iudicem ad onera sui muneris saluo stipendio, cum possint illud omnino consumere, nec ab aliquo sit ab ipsis repetendum: virū vero teneri ad ferenda onera matrimonii salua dote, & propterea iuste ipsi concedi fructus.

Sed contra hanc expositionem obiicit D. Nauarr. loco cita. num. 65. Hæc ratio Magistri Soto nititur huic fundamentō, virum teneri ad onera matrimonii salua ac custodita dote, hoc tamen fundamentum non

est vniuersale in omnibus prouinciis: habet quidem verum in Hispania, at in Lusitania fallit, vbi sicut habet leges illius Regni lib. 4. tit. 14. §. E pacto. bona viri & vxoris ita sunt communia, vt ex vtriusq; fiant expensæ quas domus & familia exigunt, recipitq; in fine matrimonii vnusquisque coniugum cā partem bonorum, quam inuenit, nec tenetur vir dotem seruare integrā vxori, at lex Innocentii, generum fructus pignoris dotalis facere suos, est vniuersalis, quæ non modo in Hispania verumetiam Lusitania, & vbiq; terrarum seruatur. Secundo. Nititur hæc ratio Soti huic præsumptioni, Generū ex dote aliquid fructiferum empturum, vel negotiaturum, vnde si nihil tale acturus reuera esset, non posset percipere fructus pignoris dotalis, at iuxta verba Innocentii simpliciter & absolute potest, siue illud facturus esset siue non, nihil enim tale insinuat Pontif. neq; distinguit. Tertio concedit ibi Soto, (quod statim videbimus) viduam defuncto viro posse percipere fructus pignoris dotalis, quando neq; viro suo, neq; ipsi fuit vnquam reddita dos, sed permanit semper pignus illud apud parēts, at vidua non tenetur alere familiam suam, & ferre onera matrimonii quæ vir suus sustinebat salua dote, cū possit ipsa illam consumere, & prohibito distrahere vt rem suam, non igitur est accomodata ratio hæc & titulus quem assignat Soto.

Calet. hic paucis, & D. Nauarr. copiosius loco cita. num. 65. & sequen. volunt naturā contractus dotalis esse hanc, vt eo ipso quo accipit maritus pignus aliquod loco dotis, possit recipere vt suos omnes fructus illius: quia contractus dotalis inter accipientem vxorem, & patrem, vel fratrem, aut quemcūq; alium constituentem illi dotem, perinde celebratur, ac si maritus diceret, (quamuis illud non exprimat ore) cum accipiam hanc in vxorem cum debito sustentandi onera matrimonii, da mihi vnde hæc onera leuem, alter vero respondeat constituo tibi in dotē 100. vel 200. vnde ista onera feras, vnde dos non est pecunia simpliciter sed pecunia ad leuanda onera matrimonii, quidquid sit de integritate dotis, siue salua permaneat siue pereat. Ex hac ergo inquit DD. hi propria ratione & natura huius contractus efficitur necessario, vt si datur statim dos, illa sit ad leuanda onera matrimonii, vbi vero non datur statim, sed pignus aliquod fructiferum illud similiter sit in eūdem finem, cum toto tempore quo

non datur dos sed pignus, substituatur illud loco dotis, habeatq; vices illius. Hac ergo ratione, sicut vir ex natura contractus dotalis recipiens dotē fructus illius facit suos, aliter enim inutilis esset dos ad onera matrimonii, & frustra daretur, ita quoque ex natura contractus dotalis, quando non datur statim illi dos, sed pignus aliquod fructiferum, debet fructus illius facere suos: quia aliter neq; pignus illud supleret vicem dotis, neq; esset vtile ad onera matrimonii, sed frustra quoque illi daretur.

Hanc esse veram & legitimam rationem & causam, propter quam maritus accipiens in pignus dotis vxori suæ constitutæ, & sibi promissæ rem aliquam fructiferam, fructus illius sine vsura faciat suos, probat optime Nauarr. loco cita. num. 66. Primo Ex natura contractus dotalis modo explicata: Dos traditur in vxoris patrimoniū, & ad sustentationem onerū matrimonii. L. Pōponius. ff. Famil. & circūstan. L. Pro honoribus. Cod. De iure dotiū. & cap. Per vestras. de donat. inter virū & vxorem, & cum ea intentione & lege vt illa seruetur, & custodiatur, nec contumatur L. vbi ad huc. eodē Cod. De iure dotium. Vbi vero non datur dos sed pignus aliquod fructiferum, datur illud loco & vicedotis, & quasi illius substitutum, ita vt quauis illud non exprimat, sit nihilominus ex propria ratione & natura istius contractus intelligendū. Id autem quod substituitur & subrogatur loco alterius, debet subire naturam & conditionem eius, cui subrogatur: L. Eum qui. §. Qui iniuriam. ff. Si quis cautio. & cap. Ecclesia. vt lite pendente nihil in noue. Ergo quemadmodū exhibetur dos ad leuanda onera matrimonii ita & pignus fructiferū, quando illa non statim soluitur, exhibetur similiter ad leuanda onera & sumptus matrimonii: huic autem fini non deseruiret pignus huiusmodi, nisi maritus recipiens illud, faceret suos fructus illius, ex natura igitur & propria ratione cōtractus dotalis facit illos omnino suos, propter onera matrimonii quæ sustinere tenetur, salua semper & custodita ipsa dote, non enim negamus hæc etiam causam concurrere, nō tamen vt præcipuam, & præcissam, sicut volebat Soto.

Secūdo à simili. Qui promittit Ecclesiæ alicui 100. aureos, cū onere celebrandi vnā missam singula quaque hebdomada, ita vt capitale illud nō consumatur, sed maneat semper saluū & illesum, vulq; simul vt ab ipso tēpore promissionis missa illa qualibet

hebdomada celebretur, nisi reddat statim illos 100. aureos, tenetur instam illorum pensionē & fructum Ecclesiæ illi exhibere, atq; ad id se obligauit contractu illo, etiam si illud non expresserit, cum velle statim à principio contractus missam illam celebrari, iuxta regulam illam DD. Qui promittit aliquid, simul censendus est promittere, id sine quo promissum consistere non potest. argumento à L. 2. ff. De iure omni. & in cap. Præterea. De offic. Delegati. Sed qui promittit dotem, promittit bona vnde sustineantur onera matrimonii, ergo eo ipso quo illam promissit, tenetur tradere viro, vnde illa sustentet, tradit autē loco dotis pignus fructiferum, tradit ergo illud ad sustinenda onera matrimonii ex fructibus eius, sicut tradens dotem tradit similiter fructus dotis.

Tertio contextus ipse illius cap. Salubriter illud aperte docet. cuius verba sunt: Cū frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii sustinenda: Vbi aperte Innocentius se ipsum explicat, & decreti sui hæc reddit tamquam veram genuinamq; rationem: Quia cum teneatur maritus accepta vxore, & in propriam domum ducta graua onera matrimonii sustinere, ad quæ sustinenda fuit promissa illa dos, accipiens pignus fructiferum loco illius, debet ad eadē onera sustinenda fructus illius pignoris suos facere, sicut fecisset suos fructus dotis.

Præter has expositiones, quæ in scholis præcipue versantur. Quidam recentiores illis reiectis, maxime ea quam proposuimus ex Nauarro in commēto illius Cano. Si foeneraueris, hanc aliam excogitarunt. Vt faciat vir, pignoris sibi loco dotis traditi fructus suos, ratione moræ in qua est sceler non soluens dotem, vel qui vxori suæ illam constituit, & promissit. Quia si dos fuisset statim illi soluta, ex fructibus dotis sustineret onera matrimonii, illa vero non soluta cogitur ex propriis bonis illa sustinere. Quia igitur propter illam moram non solutæ dotis, patitur vir damnum in propriis bonis, quod non est equū neque rationi consonum, conceditur ei cui pignus fructiferum loco dotis exhibitur, vt iuta conscientia fructus illius faciat suos. Sed quia docent incidunt profecto, vel in sententiam communem Iuris peritorum, generum facere suos fructus pignoris dotalis ratione damni emergentis, vel in eam quam docet Nauarr. facere illos suos tamquam necessarios ad onera matrimonii, ne ex propriis

bonis compellatur illa sustinere. Vnde nihil nouum afferunt, imo dum ab aliorum sententiis se recedere putant, in illas incidunt. Propterea non est quod recenseamus quæ ad diluenda argumenta Nauarri proponunt, cum inutilia sint, & quæ parum aut nihil ad veram intelligentiam illius capituli faciunt.

Aliis visum est, constituentem & promittentem dotem mulieri, nisi illam statim conferat, ex natura contractus dotalis debere interim viro aliquam annuam pensionem: Quod vel ex eo constat, quia non modo in iudicio obligatur constituens dotem mulieri, ad illam pensionem reddendam quoad non soluit dotem, verum etiam & extra iudicium, quicumque dotem constituit, sentit (ex communi omnium fere nationum usu) se pensionem illam debere. Quia ergo promittens dotem, ex natura huiusmodi contractus debet pensionem illius, quandiu non persoluit dotem, & experientia teste ubi traditur pignus fructiferum non exhibetur illa annua pensio, asserendum esse recipientem pignus fructiferum loco dotis hoc nomine facere suos fructus illius pignoris, quia recipit illos loco illius annuæ pensionis, quæ illi exhibenda erat, quandiu non persoluebatur ipsi actu dos.

Sed hæc ratio duplici nomine reicienda est. Primo, quia si solum reciperentur loco illius annuæ pensionis, teneretur vir quando fructus pignoris sibi traditi pensionem illam excederent, vel restituere alteri excessum, vel computate illum in capitale dotis: at ut supra diximus, recipit illos integros, & sine debito restituendi aliquem excessum, ut habet communis usus omnium nationum in hac parte, nec Papa in illa decretali distinguit, excedatne vel secus. Secundo, quia si facit illos suos loco pensionis annuæ illi debitæ, quandiu non recipit actu dotem, cum huiusmodi pensionem non recipiat ratione dilata solutionis, nec ex vi mutui, quod esset usura, sed ad leuanda onera matrimonii, quæ leuasset ex fructibus dotis, similiter & fructus pignoris non facit suos, nisi tamquam illi debitos loco fructuum dotis, ad ferenda onera matrimonii: quod est incidere aperte in expositionem & rationem quam reddunt Caietan. & Nauarr.

Carol. Molin. in tractatu de usuris & commerciis nu. 495. eandem quoque reddit causam istius Decretalis, miscet tamen ibi (ut solet) errorem suum de recipiendis usu-

ris legalibus. Habet enim duobus modis posse generum recipere fructus dotis ad leuanda onera matrimonii, vel in pecuniis, tamquam in annua pensione dotis, & interesse illius, aut in fructibus accepto pignore aliquo fructifero: Si quidem hoc secundo modo, ut pote in pignore fructifero, posse recipere omnes fructus illius pignoris, quicumque illi sint, quia non recipit illos ut usuram dotis, sed ut fructus pignoris, qui possunt quandoque verberes esse, quandoque tenues, ut decretalis illa habet: Si vero priori modo in pecuniis tamquam interesse & annuam pensionem, cum pensio & interesse non possit recipi nisi tamquam usura in iure concessa, (nullo enim alio titulo vult Molineus ex pecuniis posse recipi lucrum aliquod, vel interesse, quam sola concessione Iuris concedentis usuram, eo modo quo superius proposuimus,) consequenter non poterit vir recipere aliud interesse propter dotem sibi non solutam, quam usuram illas Besses, id est 8. pro 100. cum hæc sola concedatur in iure in huiusmodi contractibus.

Sed distinctio hæc Molinei falsa est, & hæretica: hæretica quidem, cum concedat genero usuram ex dote non soluta propter concessionem legis, qua ratione concedere alicui usuram (ut supra vidimus) hæresis est manifesta. Secundo, quia si non soluta dote potest vir fructus pignoris suos facere ad leuanda onera matrimonii, ut habet decretalis illa, & ipse concedit, cur non licet similiter recipere etiam in pecuniis, quandiu dos soluta non fuerit, verum interesse illius, iuxta patriæ & loci leges, & consuetudinem in eundem finem, ad leuanda scilicet eadem onera? Nisi dicat aliud esse fructus dotis redditos in pecunia, aliud vero redditos in fructibus pignoris, quod esset ridiculum: tum quia fructus pignoris cum pretio estimabiles sint, pro pecunia censi sunt, iuxta illud vulgare omnium Philosophorum, omniumque nationum, *Pecunia est quidquid pecunia estimari potest*: tum etiam, quia si ex eodem Molineo idem est recipere interesse mutui in oleo, vino, tritico, vel aliis rebus, quod recipere illud in pecuniis, idem pariter debet esse recipere fructus dotis & interesse necessarium ad onera matrimonii in pecuniis, quod recipere illud in fructibus.

His ergo dimissis, ex illis tribus explanationibus prius propositis illa tertia seu vltima Doctoris Nauarr. probabilior multo est peritorum iudicio, & tenenda.

Ad cuius

Ad cuius maiorem explicationem obseruamus. Contractum dotalem, in quo datur pignus pro dote, tribus modis posse celebrari. Primo, ut sit emptio & venditio, cum pacto de retrouendendo, & in hoc casu a quo: ubi constituitur dos uxori, & conferatur pignus, potest vir recipere fructus illius, quia recipit illos ut fructus rei verè suæ, & in qua habet verum dominium per illam emptio nem: pactum enim illud retrouendendi non tollit quin illa fuerit vera venditio, & per ipsam fuerit dominium vere translatum in alium. Secundo modo potest celebrari approposita ista conditione explicata, ut percipiat gener fructus pignoris quandiu ipsi non persoluitur dos, in quo etiam casu certum est a quocumque constituitur illi dos, vel confertur illud pignus, posse fructus illius ut suos percipere, ut illius pacti & concessionis. Tertio modo potest celebrari contractus iste absolute, & simpliciter, nulla apposita conditione, ut percipiat vel non percipiat fructus, Et de huiusmodi contractu est presens disputatio.

Hoc posito sit concl. *Gener, & quicumque maritus cui datur pignus fructiferum, donec tradatur ei dos, siue sit constituta illi dos, a socio, siue a cognato, siue ab extraneo, siue accidat damnum emergens vel lucrum cessans, siue non, siue dos illa integra seruanda sit, siue non, ex natura contractus dotalis potest fructus illius pignoris facere suos. Siue excedant onera matrimonii, siue non.*

Quemadmodum ergo diximus de domino directo recipiente pignus feudale, facere suos omnes fructus illius pignoris ex natura contractus feudalis, siue excedant seruitium ad quod feudatarius tenebatur, siue non; Quia non percipit illos nec ratione mutui, nec ratione seruitii a quo feudatarius tunc cessat, sed propterea quod ea est natura contractus feudalis: Ita in presenti questione, dicimus virum non recipientem vna cum uxore dotem illi constitutam, sed pignus aliquod loco dotis, ex natura contractus dotalis fructus illius facere suos, non ratione alicuius mutui, vel lucri cessantis, aut damni emergentis, vel donationis alicuius, sed ex natura contractus, nec alio nomine. Et hæc est legitima interpretatio istius capituli Salubriter.

Probatur conclus. ex dictis: Qui promittit dotem, ex natura contractus promittit simul implicite saltim fructus dotis, & lucra quæ vel mediocri diligentia adhibita cum pecunia illius dotis possent acquiri

ad leuanda onera matrimonii, sed quando datur pignus dotale, datur illud loco & vice illius pecuniæ dotalis, ex cuius utilitate & lucris erant leuanda onera matrimonii, ergo ex natura contractus dans pignus dotale implicite dat fructus illius pignoris ad leuanda onera matrimonii, quæ ex dote erant leuanda, nec possunt ex ea leuari donec persoluantur. Et confirmatur. Natura dotis est, ut sit velut patrimonium femine, vnde ipsa & familia eius alatur, valeatque proles educari & duci ad statum perfectum, sed quando datur pignus dotale datur loco & vice dotis, ergo ex natura huius contractus debet pignus istud, quandiu non exhibetur dos, esse velut patrimonium femine, ad ipsam & familiam alendam: hoc autem esse non potest, nisi vir accipiens pignus illud faciat suos fructus illius, ergo debet facere illos suos.

Secundo pignus huiusmodi quandiu non datur dos est tamquam dos, & ad eundem finem, ergo quemadmodum dans dotem simul dat fructus eius, siue excedant, siue non, ita & dans pignus simul dat fructus eius, siue illi excedant onera matrimonii, siue non. Neque enim datur in contractu matrimoniali pignus illud, ut pignus tantum, id est in securitate dotis ut in aliis impignorationibus, sed tamquam ipsa dos.

Tertio lex humana potest apponere conditiones contractibus humanis, maxime eas quas propria ratio & natura illorum videbitur exigere, sicut quando ius naturæ indeterminate est, pertinet ad ius humanum illud determinare: hoc præstat Papa in illo cap. Salubriter. & Iurisconsultus in illa L. Pater. apponunt enim hanc conditionem contractui dotali, ut si vir non acceperit actu dotem sed aliquod pignus fructiferum loco illius, faciat suos fructus illius ad leuanda onera matrimonii, quandiu non persoluitur ipsi dos, ut aperte patet ex ipso textu in cap. Salubriter. Quæ conditio iustissime fuit apposita, propria natura ipsius contractus ita exigente, cum in eo concurrant, (ut ex dictis constat) hæc omnia: Primo, ut maneat vir obligatus ad onera matrimonii. Secundo, ad seruandam saluam dotem. Tertio, ut constituens dotem conferat illam ut patrimonium femine, ea lege ut non expendatur capitale, sed maneat semper integrum, & illæ sum: Quarto, ut ex fructibus eius alatur vxor, & familia, cum ergo celebretur hic contractus & conuentio quamuis implicite & interpretatiue inter conferentem do-

tem & recipientem illam, exigit natura sua, vt quando non datur dos sed pignus aliquod loco eius, vir qui vxorem illam duxit, alat eam & familiam ex fructibus istius pignoris, sicut aleret ex fructibus dotis, & faciat suos fructus istius pignoris, sicut faceret suos fructus dotis, vt optime D. Nauarr. loco citat.

Quarto, si tempore matrimonii conueniret vir accipiens pignus loco dotis cum socero suo, vel constituyente dotem suæ vxori, vt quandiu non daretur illi dos, faceret omnes fructus illius pignoris suos adferenda onera matrimonii, & socer vel dans dotem annueret, & consentiret, omnium consensu iste contractus est licitus, & vir ille omnes fructus illius pignoris faceret suas propter onera matrimonii, nec teneretur computare illos in sortem, siue excederent onera ipsa, siue non: Sed natura contractus dotalis est hæc, vt licet non fiat tale pactum expresse & explicite, implicite tamen & tacite fiat, aut saltem debeat fieri & intelligi, nisi oppositum exprimat, ergo ex natura contractus potest, & debet vir fructus pignoris dotalis facere suos: Maior certa est cum consequentia: Minor constat ex dictis: Quia sicut dos datur ad leuanda onera, & ob eundem finem vna cū dote fructus & lucra quæ ex illa vel medio cri diligentia adhibita haberi possunt, ita quando non confertur dos sed pignus, datur illud quasi substitutum & vicariū eius, & in eundem finem, nempe ad onera matrimonii, ergo conferens pignus illud, confert simul fructus illius. Dixi in ista minori nisi oppositum exprimat, quia si conferens dotem & dans pignus loco dotis exprimat aperte, se conferre quidem pignus in securitatem solam dotis, non tamen fructus illius, nisi ita vt computetur in sortem, & maritus admitat istam conditionem, tunc non potest maritus illam admitens facere fructus suos, sed tenetur eos computare in dotem: sibiq; imputetur quod tale pactum admiserit, quia sicut potuit consentire in matrimonium nulla accepta dote, ita quoque & in acceptionem dotis hoc vel illo modo, aut dilata solutione, & sine villo pignore, vel fideiussione, aut accepto pignore non tamen fructibus illius, nihil enim magis liberum hominibus, quam celebrare contractus appositis conditionibus pro suo libito, modo turpes non sint. Deniq; iura ciuilia quæ a D. Nauarro afferuntur, etsi non loquantur expresse & in indiuiduo

in casu nostræ Conclu. cum tamen loquantur in simili materia, illam aperte confirmat. Nam in illa L. Pro oneribus. Cod. De iure dotium. Dicitur. *Pro oneribus matrimonij, mariti lucro fructus totius dotis esse, quos ipse capit.* In L. Dotis. ff. De iure dotium. habetur in princip. *Dotis fructum ad maritum pertinere debere, æquitas suggerit:* Cum enim ipse onera matrimonii subeat, æquum est, vt fructus, si qui constante matrimonio percepti sunt, vt dotis non sint. Et in illa L. Pater. Dicitur: Generis non esse petere fructus dotis sibi promissæ, si ipse non alat vxorem, & familiam, sed pater vxoris. Vnde à contrario sensu si ipse illam & familiam aluerit, & onera matrimonii sustinuerit, fructus dotis sibi promissæ iure petere poterit. Ita fit, vt tam fructus dotis, quam pignoris dotalis, (cum hæc duo in eundem finem tendant, & eandem in contractu dotali debeant habere rationem), propterea maritus suos faciat iuxta iura ciuilia, non computando illos in dotem, quia sustinet onera matrimonii. Et cum ius Pontificium sacriq; Canones iure Imperatorio fulciantur, maximeq; inter se conueniant, eadem quoque sit propria & legitima ratio decisionis Pontificiæ in isto cap. Salubriter.

Habet verum Cōclu. & doctrina hic posita seruatis quibusdam cōditionibus, quarū. Prima est, vt gener vel maritus vere sustentet onera matrimonii, nam si hoc titulo & causa potest fructus istos percipere, cessante causa debet cessare effectus. Quo fit vt si pater generum, & filiam domi suæ aut alibi alat, vel filiam & prolem ex illo matrimonio procreatā, non possit gener fructus pignoris, si quod illi traditū est, facere suos, sicq; definitū est in illa L. Insulam. §. Vfuras. ff. Solutio matrimonij. Et L. Cum post diuortium. §. In domū. ff. De iure dotis. & in illa L. Pater. vbi dicitur: *Si pater alat filiam, non potest gener percipere fructus pignoris.* Similiter si vir expellat à domo suo vxorē & prolem, non potest eadem de causa illos percipere, quod si vxorem solam retenta prole, poterit aliquos ad arbitrium prudentis, vel iuxta sententiā iudicis, si res ducatur ad iudicium, non tamen omnes, cum cesset causa ex parte præcipua, quæ est vxor.

Pari etiam ratione maritus recipiens fructus pignoris pro dote non soluta, antequam in domū suam vxorem duceret, & ei alimenta præstaret, tenetur fructus omnes eo tempore receptos computare in sortem: Ita habetur L. Si ante nuptias. ff. Solutio matri-

matrimonij. Et L. Videamus. La. 2. §. Ante matrimonium. ff. De vfuris. vbi dicitur: Ante matrimonium quoque fructus percepti dotis fiunt, & cum ea restituuntur. Idem habent Glosæ, & Bartho. in dictis Iuribus.

Secunda conditio est, vt promissio dotis sit simpliciter & absolute facta, etenim si fiat sub ea conditione, vt non soluaturs dos vsq; ad certum tempus, tunc distinguendum est, quia si conditio illa apponatur, genero quidem consentiente, sed accipiente simul in pignus rem fructiferam, nihil exprimendo de fructibus, tunc quamuis consentiat in dilationem dotis, non tamen in id quod est non recipere ipsum fructus pignoris: Quia cum accipiat pignus fructiferum, nec pactum sit inter eos ne accipiat fructus, non est censendus cedere iuri quod habet percipiendi illos. Ita Syluester verb. vfura. Tertio q. 2. vbi citat Panormitan. in dicto cap. Salubriter. reprehenditq; & merito Angelum docentem oppositum, iuxta illam regulam DD. nemo est censendus iuri suo cedere in damnum proprium, nisi illud aperte exprimat. Si vero exprimat pater se tradere pignus illud in securitatem tantum dotis, minime vero fructus, vel si tradatur illi in pignus res sterilis, & nullomodo fructifera ipso sciente & consentiente sine vlla vi aut dolo, tunc nihil potest ultra dotem accipere: Cum ipsemet libere consenserit in dilationem illam solutionis dotis, accepto tantum pignore sine vllis fructibus ad solam securitatem dotis sibi promissæ. Conueniuntq; in hac parte omnes fere DD. citati tam Theologi quam Iurisperiti.

Licet nonnulli sed paucissimi sensiant non obstante tali consensu & renuntiatione posse virum exigere fructus. Primo, quia vt habet (inquiunt) Glosa in cap. Super hoc. De renuntiatione. Non est verisimile renuntiare aliquem iuri suo cum damno proprio. Secundo, quia sicut consentiens simpliciter in dilationem dotis, non renuntiat fructibus dotis, ita consentiens simpliciter in dilationem eius accepto pignore in securitatem, non renuntiat perceptioni fructuum & prouentuum illius pignoris. Sed huiusmodi rationes nullam habent vim, Glosa enim ista intelligenda est iuxta regulam modo positam, ita vt non sit verisimile renuntiare aliquem iuri suo cum damno pro-

prio, nisi illud aperte exprimat, in hoc autem casu de quo hic loquimur aperte, & expresse, liberè, ac spontaneè renuntiat (vt constituimus) maritus fructibus pignoris quod recipit loco dotis. Secundæ rationis aperta est falsitas, vel dissimilitudo potius. Nam esto non oporteat consentiens in dilationem solutionis dotis eo ipso renunciet fructibus illius, at in casu de quo hic loquimur maritus non solum consentit in dilationem dotis accepto pignore fructifero in solam securitatem, verumetiam renuntiat expresse & libere (vt constituimus) perceptioni fructuum, & prouentuum illius pignoris, obligatque se ipsum tali renuntiatione ad onera matrimonij ex propriis sustinenda.

Tertia conditio est, quam iam initio huius Controu. atigimus: ne solutio dotis differatur culpa generis, quia si culpa illius differatur, non potest percipere fructus, cum eo ipso quo socer est paratus, culpa vero generis differatur solutio, socer perinde se habet, ac si actu solueret. Debet ergo semper differi solutio culpa soceri, vel eius qui dotem constituit & teneretur reddere.

Apponunt Syluest. Couarru. & Soto locis citatis quartam conditionem, ne fructus excedant onera matrimonij, ita vt si excedant teneatur gener restituere illum excessum, aut computare in partem dotis: Sed iuxta dicta, hæc conditio nec necessaria est, nec habet verum. Nam cum ex natura contractus dotalis illos recipiat, habeatq; pignus toto illo tempore vicem dotis, sicut ex natura contractus dotalis si actu reciperet dotem omnes fructus illius faceret suos, siue excederent onera matrimonij, siue non, ita ex natura eiusdem contractus dotalis quando traditur viro pignus loco dotis, facit omnes fructus illius suos, siue excedant, siue non: sicut diximus de domino directo rei feudalis. Quod aperte insinuat Innocent. in illis verbis: *Cum frequenter fructus dotis non sufficiant ad onera matrimonij, quasi dicat, cum fructus isti aliquando non sufficiant, aliquando vero vberiores sint, percipiat illos sicut perciperet fructus dotis, siue non sufficiant, siue excederent:* Et ita habet vfus omnium tribunalium, & iudicum. Crediderim tamen hoc esse intelligendum, quando fructus pignoris non adeo excederent onus matrimo-

nil, vt prudens quibus iudicaret, tales & tales fructus non esse promissos: Quia si adeo notabiliter excedant, vt non posset venire in mentem prudentis illos esse promissos, tunc crederem teneri ad excessum adeo notabilem restituendum. Tum quia decreta illis ista aperte de fructibus moderatis loquuntur, cum dicat illos frequenter non sufficere: Tum quia si ita notabiliter excederent, esset grauis deceptio & euident ex parte socii, tales autem deceptions neque in iudicio forensi admittuntur, quanto magis in foro anime.

Ex doctrina hic posita colligunt DD. nonnulla consuetaria scitu dignissima.

Primo, contra Fortunium, non solum generum, verumetiam quemcumque maritum cui loco dotis pignus aliquod fructiferum conceditur, donec dos vxori constituta actu persoluitur, facere suos fructus illius pignoris, nec debere illos computare in sorte dotis, Quia siue sit pater qui vxori dotem constituit, siue frater, siue cognatus, siue quicumque alius, quandiu dos promissa illi mulieri non exhibetur marito, sicut non debet maritus ex propriis onera matrimonii sustinere, & tanto grauamine inique affici, ita quoque tenetur quicumque vxori illius dotem constituit, reddere illi vel fructus, vel pensionem vnde onera illa sustineat: quare est ratio huius decretalis: habetque illud omnium vsus & consuetudo, vt a quocumque recipiat maritus pignus aliquod fructiferum loco dotis, faciat suos fructus illius, donec dos illi persoluitur. *In dubio autem quaelibet dispositio intelligitur facta secundum ius & consuetudinem.* Cap. Cum dilectus. De consuetud. Cap. Causam que. De rescrip. Cap. Cum M. De constitut. Et L. fina. Cod. De fideiussor. vbi multa ad hoc institutum Fœlinus, & alii DD. Nec ratio illa Fortunii alius cuius est momenti, in decretali ista solum meminisse Pontificem fœceri & generis, minime vero aliorum: non enim propterea his vocibus vsus est Pontifex, quia solus generi cui fœcer dotem promissit, possit fructus pignoris facere suos, sed quia parentes sunt qui communiter ac frequentius dotem mulieribus constituunt, leges autem sicut feruntur iuxta ea quae frequentius accidunt, ita quoque vtuntur vocibus significantibus ea quae communiter & frequentius accidunt.

Sequitur secundo, Maritum, etiam si diues sit, habeatque aliunde vnde viuat, & va-

leat leuare onera matrimonii, posse nihilominus recipere tamquam suos fructus pignoris dotalis. Ita Caiet. hic, Soto, & Nauarr. locis citat. Quia cum ex natura contractus dotalis fructus illi, ipsius sint: sicut essent fructus dotis, si illam actu recepisset: sicut fructus dotis faceret suos, quamuis esset diues, & haberet aliunde, ita & fructus pignoris illius. Tum etiam, quia illum esse diuitem est per accidens, leges autem non respiciunt ea quae per accidens sunt.

Sequitur tertio, si promittens dotem non conferat statim illam, posse maritum pacifici cum illo de aliqua pecunia toto tempore quo non recipit dotem ad onera matrimonii. Quod patet eadem ratione. Ex natura contractus dotalis debet vir recipere vel dotem, vel aliquam rem vtilem loco dotis, ex cuius fructibus leuet onera matrimonii, ergo quando nec dos, nec pignus aliquod fructiferum ei datur ad illa sustinenda, iure potest exigere aliquam pecuniam, & annualem pensionem, loco fructuum quos ex dote vel pignore erat recepturus. Et confirmatur vsu omnium tribunalium & iudicium, qui obligant fœcerum iuxta sententiam, quandiu non persoluit dotem, vel tradit pignus fructiferum, reddere aliquam annualem pensionem pro ratione dotis. Denique, fructus pignoris pretio estimabiles sunt, at si traderet illi pignus fructiferum, poterat percipere fructus illius ad onera matrimonii, ergo quando nihil tale ipsi traditur poterit exigere aliquam pecuniam.

Oppositum docent D. Antoni. 2. p. tit. 1. §. 7. & 27. Ioan. Andre. Ioan. de Ligna. in dicto cap. Salubriter. Laurentius de Rodol. in suis contractibus. Alexander qui in hac parte sibi parum constat, in Conc. 27. quod incipit Viso temate. volu. 4. Baldus, qui similiter nec sibi in hac parte constat, in L. Rogasti. §. Si tibi. ff. Si certum petatur. Decius in Conciliis 116. & 119. & illa L. vnica Cod. De senten. quae pro eo quod interest. in glosa vltima. nu. 34. Ioan Lupi. de Palat. Rubios in c. Per vestras. De donat. inter virum & vxorem. not. 6. & nonnulli alii hos sequuti his aducti rationibus.

Primo, quia in cap. Salubriter. solum habetur sermo de fructibus pignorum qui in certi sunt, quod significant illa verba textus, *Cum aliquando non sufficiant ad onera matrimonii sustinenda*: minime vero agitur ibi de quantitate aliqua in pecuniis persoluenta, quam oporteret esse certam. Secundo

Secundo, quia recipere fructus ex pignore dotali nullam secum fert vsuræ suspicionem, accipere autem certam aliquam pecuniam quantitatem ex dote non soluta, cum ibi nulla sit institutio census, quia nullam confert generi pecuniam fœcero qua censum emat, habet maximam suspicionem vsuræ.

Sed his non obstantibus consuetarium istud à nobis constitutum verissimum est, habent illud Calderi. & Panorm. in cap. Salubriter. Idem Baldus In nouella de dote par. 7. prouileg. 3. Idem Alexand. in Cōc. 31. quod incipit. Viso themmate. col. 3. nu. 11. volum. 6. & aliis in locis, Idem Decius in cap. Cum venerabilis num. 14. propter quod dixi Doctores istos in hac parte minime sibi constare. Molineus De vsuris & comercii q. 74. num. 523. Angelus vsuræ. primo q. 25. Couarru. loco supra citato: & ex Theologis Conrad. De contract. q. 35. conclus. 2. Adrianus in 4. loco citato. Syluester vsuræ. tertio q. 3. Gabri. & Maior in 4. locis supra citatis, Medina Cod. De restit. q. 38. fol. 139. Probantque illud efficacissime argumenta adducta.

Quae vero in oppositum ab aliis afferuntur maxime imbecillia sunt, Nam primum ducitur ab auctoritate negatiue, quod argumenti genus nullam habere vim satis constat. Adde, cum Papa ibi affirmet id licere genero, nec loquatur absolute quasi illud possit gener ex concessione Papæ (sicut aliqui vt statim dicemus falso voluerunt) sed reddat causam & rationem propter quam ex natura rei illud licet, nempe ad ferenda onera matrimonii, sequitur necessario, vbi nulli fructus traduntur genero in hunc finem, pecuniam vel quid simile ipsi pariter vtile, esse illi tribuendum. *Vbi enim eadem ratio existit, eadem quoque esse debet iuris dispositio.* Ad secundum dico, cum constet iuxta causam, propter quam, gener, qui non recipit actu nec dotem, nec pignus fructiferum loco illius, exigat à fœcero quantitatem aliquam, nempe ad leuanda onera matrimonii, nullam inde sequi vsuræ suspicionem, maxime cum iam illud habeat vsus omnium nationum, vt quandiu dos non exhibetur, reddatur ad onera matrimonii sustinenda vel pignus aliquod fructiferum, vel certa aliqua pecunia vnde illa sustineantur. Et quae hic dicimus de fœcero, & quocumque alio constituitur dotem vxori, eadem intelligenda sunt de hereditibus illorum, cum ad debita & obligationes maiorum teneantur quicumque hereditaria

successione illorum bona recipiunt.

Sequitur quarto falsum esse quod docent Panormit. Ioan. Andre. & Hostien. in dicto cap. Salubriter. asserentes absolute, heredes viri non facere fructus pignoris dotalis traditi maiori suo, cui iure hereditario successerunt; Cum de his distinguendum necessario sit, sicut distinguit & recte Syluest. verbo vsuræ. 3. q. 6. Vt si relicta & familia illius, cuius heredes sunt, nec alere, nec aliqua ratione sustentare teneantur, verum sit quod docent Panorm. & alii modo citati, si vero ad illam alendam & ferenda onera matrimonii praeteriti teneantur, faciant fructus pignoris illius suos, sicut & vir ille dum viueret faciebat suos. Ratio est apertissima, quia si transit ad eos ex hereditaria successione eadem obligatio, & vinculum, quod erat in defuncto, nempe alendae vxoris, & familiae illius, ac sustinendi onera matrimonii precedentis, debet simul transire ad illos idem ius, quod habebat defunctus dum viuebat in dotem, & in pignus loco dotis illi traditum, & fructus illius. Nec valet ratio Panormit. tenentur heredes ad restituendum pignus illud & fructus eius, ergo non possunt illos percipere: Quia licet ad illud teneantur, minime vero quandiu incumbit illis onus alendae viduae, & familiae defuncti, ac sustinendi onera matrimonii praeteriti.

Sequitur quinto, vt si gener propter aliquod mutuum acceptum à fœcero, conferat illi in pignus eandem possessionem, vel hereditatem, quae sibi prius fuerat collata in pignus dotale, non posse fœcerum fructus illius facere suos, sed manere semper genero actionem, & eius ad illos recipiendos, quandiu non persoluitur illi dos. Conueniant in hoc consuetario omnes Doctores, quamuis non omnes reddant eandem causam, & rationem illius.

Nam Bald. in Rubri. Cod. De vsuris. sicut refert Syluest. verbo vsuræ. primo. q. 26. cum sentiat generum facere suos fructus pignoris dotalis ex peculiari quodam priuilegio sibi concessio in dicto capite Salubriter, docet generum facere fructus pignoris dotalis suos ratione istius priuilegii, quod non amittit donec actu persoluitur illi dos, quod tamen priuilegium non conceditur fœcero, quamuis recipiat à genero illud idem pignus fructiferum, quod ipse prius eidem genero contulerat. Hec tamē ratio ab Angelo & aliis reicitur, & merito.

Quia gener (vt vidimus) nō habet ius illud & dominium in fructus pignoris ex aliquo priuilegio, sed ex iustitia, quia sicut iure debentur illi fructus dotis ad leuanda onera matrimonii, ita & fructus pignoris quod illi loco dotis exhibetur in eūdem vsum, & finem. Tum secundo, quia si gener ex priuilegio fructus istos reciperet, duplex haberet priuilegium, alterum in huiusmodi fructus, & alterum in dotē, quod nullus hactenus Doctorum concessit.

Angelus cum existimet generum posse recipere fructus pignoris dotalis ratione lucri cessantis, cōsequēter sentit pignore huiusmodi tradito socero à genero suo propter mutuum aliquod, fructus manere nihilominus apud generum, nec posse recipi à socero, quia ex non soluta dote nullum cessat lucrum socero, quod tamen semper cessat genero, quandiu illi dos vxoris suæ non persoluitur. Eandem rationem reddunt cōmuniter Iurisperiti, cum ipsi (vt vidimus) ratione lucri cessantis, vel damni emergentis huiusmodi fructus tribuant genero. Cōstat autem ex contextu illius cap. Salubriter. & his quæ hactenus diximus, fructus pignoris dotalis non tribui marito ratione alicuius lucri cessantis, vel damni emergentis, sed quia ad leuanda onera matrimonij habet idem omnino ius in fructus pignoris, quod haberet in fructus dotis, si fuisset illi actu exhibita.

Vnde dicamus, casu quo gener conferret socero suo in pignus alicuius mutui vel debiti eādem possessionem, quam ipse prius accepit à socero in pignus dotis, fructus illius esse nihilominus percipiendos ab eodē genero, minime vero à socero, Quia ratio propter quam gener fructus illius pignoris facit suos, nempe ad leuanda onera matrimonij, semper existit & manet in genero habente apud se vxorem suam, & illam pro dignitate cum familia sustentante, quæ tamen ratio non conuenit socero, cum ipse (vt constituimus) onera matrimonij filix non sustineat. Vnde est argumentum. Gener propterea facit suos fructus pignoris, quia illi non solum tribuitur in pignus & securitatem dotis, verumetiam ad onera matrimonij, & sicut dos, propter quod sicut percepisset fructus dotis, percipit fructus pignoris illius, vbi vero illud socero confert, cōfert tantū in pignus & securitatem mutui, vel debiti, minime vero ad sustinenda aliqua onera, vel faciendos aliquos sumptus, ergo quemadmodum nō po-

test qui rem aliquam in pignus tantū & securitatem recipit, fructus illius recipere extralortem mutui, vel debiti, quia alias esset vsura, ita nec socer potest pignoris fructu fieri à genero accepti ad solam securitatem sui debiti, fructus percipere: quia perciperet illos ultra sortem sola ratione mutui, vel debiti, quod est aperta vsura. Maior vero difficultas est.

Controuersia. XV.

AN SOLVTO MATRIMONIO per mortem viri possit vidua percipere fructus pignoris dotalis, quo vsq; soluantur ipsi dos?

AIET. hoc loco habet partem negantem adductus hac ratione. Fructus huiusmodi pignoris licet recipere ad onera matrimonij, sed vidua soluto matrimonio iam non habet onera matrimonij, ergo non potest illos percipere. Minor probatur. Eius quod non est, non possunt esse onera, matrimonium iam non est, ergo. Secundo, si vidua soluto matrimonio posset aduc percipere fructus pignoris dotalis: similiter vir defuncta vxore posset quoque illos percipere, consequens est falsum, nam experientia teste hæredes vxoris illa defuncta statim recuperant pignus & fructus eius: Antecedens vero patet, quia vir & vxor in hac parte debent esse pares.

Couarr. loco cit. lib. 3. varia resol. cap. 1. num. 3. refert Innocen. Panorm. Barto. Archidia. Alexand. & alios plures, quos ibi cōmemorat, adductis locis in quibus illud docent, in ea fuisse sententia, vt vidua non possit vti priuilegio istius decretalis: Salubriter. erga hæredes mariti, nec constitutio nem istam accipiendam esse in fauorem vxoris soluto matrimonio, quamuis quid vere isti senserint inferius dicemus. Sententiam istorum DD. amplectuntur etiam Paul. de Castro Concil. 429. num. 4. lib. 2. Immola in L. Diuortio. num. 24. ff. Soluto matrimon. & alii quos idem Couarr. ibi recenset, in eo sensu, si habuerit illa alia bona vnde se suamq; familiam comode alar, nam si illis omnino careat, poterit fructus pignoris illius ad suam pauperiem & indigentiam leuandam recipere. Seque ipsum in hoc sensu satis explicat Alexan. in dicta L. Diuortio. num. 24. & in Concil. 63. col. 2. lib. 4. & Concil. 31. col. 2. lib. 6.

Ean-

Eadē habuit Angelus in verb. vsura. primo q. 29. Neutrā tamen istarū opinionum probari eo loco Didac. Couarru. Nec censendum putat, propter inopiam & indigentiam alimentorum cōcedendos esse fructus pignoris, vel quantitatem aliquam viduæ, quæ non computetur illi in sortem dotis: quia nisi alius titulus detur, qui huiusmodi fructus viduæ concedat, recipere aliquid ultra sortem suæ dotis est inquit aperta vsura, quam nec Ecclesie, nec pauperibus permittunt iura. Esto Mathe. De afflict. decisio 284. referat opinionem istam comprobata fuisse sententia quadam in Pretorio Neapolitano iuxta eam lata. Sed sicut neq; in fauorē matrimonij, vel dotis, concedendū est aliquod lucrum extra sortem, ita neq; in fauorem inopiæ vidualis.

His ergo reiectis sentit ibi Couarr. concedi viduæ huiusmodi fructus quandiu illi sua dos nō persoluitur, ratione lucri cessantis vel damni emergētis, sicut viro illius dū viuebat concedebantur. Similiter posse ipsam pacisci, vbi pignus fructiferum non habet loco dotis, dari sibi certam aliquam annuam quantitatem. Quam sententiam confirmat autoritate eiusdem Alexan. in Concil. 200. lib. 6. Decii in dicta L. Diuortio. col. 3. Iasonis Concil. 92. lib. 1. Conrad. De contract. q. 35. conclus. 9. Mathei de Afflictis in dicta decisio 284. & aliorū quos ibi refert. Additq; deinde) vbi alimenta iure debentur viduæ ab hæredibus mariti, posse quidem illa ad certam quantitatem deduci, veluti intra primum viduitatis annum, in quo non possunt hæredes compelli à Iudice ad solutionem dotis: At vbi iure non debentur viduæ alimenta ab hæredibus mariti, nempe post illum annum viduitatis, nō posse illam percipere fructus, vel annuam quantitatem nisi ratione lucri cessantis pro ratione dotis, & iuxta illius proportionem: Quia in hæredes mariti non soluentes dotem post annum viduitatis, solum habet ipsa eam actionem, quam habet creditor in debitorem morosum, debitor vero ex mora ad nihil aliud tenetur, quam ad solum interesse lucri cessantis vel damni emergentis pro ratione debiti, nec vllus vnquam dixit deberi creditori alimenta à debitore propter moram.

Innoc. Ioan. Andre. Anto. de Brutio in illo cap. Salubriter Hortien. in summa tit. De vsu. §. An aliquo casu col. 5. Bartho. in L. Atqui natura. §. Non tantum. ff. De negotiis gestis. Syluest. verbo vsura.

Tertio §. 6. sentiunt eo tempore quo Iudex non potest compellere hæredes mariti ad soluendam dotem viduæ, illam iuste facere suos fructus dotis, vel pignoris, cum primū vero potest illa dotem suam autoritate Iudicis recuperare, non posse illos facere suos, sed debere illos computare in dotem. Rationem reddunt dicentes: *Imputet sibi se dos non soluat & pergat ad iudicem, & sic compellat hæredes*: Quam sententiam amplectitur etiam ibi idem Couarru.

Richardus in 4. dist. 15. ar. 5. q. 5. concl. 9. Soto lib. 6. de Iust. quæst. 1. art. 2. Nauarro in illo comento num. 64. & omnes fere recentiores sentiunt vtendum esse hac distinctione. Vt si viduæ soluto matrimonio nulla omnino maneat onera matrimonij, ita vt nec se ipsam, nec filios, nec vllam familiam alere teneatur, veluti quando reuertitur ad domum patris, vel eius qui dotē illi constituerat, & ab eo pro ratione sui status exhibentur quæcunq; ipsi suæq; familiæ censentur necessaria (quod raro accidit) tūc non possit percipere fructus pignoris dotalis: quia cessat tunc omnino causa, propter quam poterat illos percipere. Et hoc solum probat ratio Caiet. Si vero, quod communiter & regulariter accidit, maneat illi onera matrimonij, veluti se ipsam in decenti statu alere ac pro dignitate viri defuncti filios & familiam, posse tunc fructus pignoris percipere, donec soluat ei dos, sicut poterat vir eius viuens durante matrimonio.

Probatur hæc pars. Si quæ ratio prohiberet, ne posset vidua soluto matrimonio percipere fructus pignoris, certe, quia eo soluto non manent illi onera matrimonij, quæ est ratio & fundamentum Caietani, at eo soluto in hoc casu manent adhuc illi onera matrimonij ferenda, quia in hoc casu vxor succedit loco viri, debetq; se ipsam, filios, & familiam alere in statu decēti, sicut debebat vit, ergo qua ratione vir, esto alias esset diues, poterat percipere fructus pignoris, poterit & vidua. Patet consequentia, quia succedens alteri in officio aliquo & onere, succedere quoque illi debet in eodem iure, iuxta commune dictum: *Cum honoribus, & oneribus*.

Secundo, Si verē fuisset data dos, & non pignus, vidua haberet dotem illam & fructus eius penes se, sicut vir eius viuens habebat illam penes se, sed pignus dotale habet vicem dotis, traditumq; est ei tamquā dos quandiu illa non soluitur, ergo poterit vidua percipere fructus pignoris, sicut percip-

Cc 5 piebat

piebatillos suos vir.

Tertio, sicut dos datur foeminae tanquam patrimonium eius, ad onera matrimonii, ita & pignus dotale quando non datur dos: sed foemina habet ius in patrimonium suum, & fructus eius ex natura contractus dotalis, ergo sicut si accepisset dotem, faceret suos fructus illius, etiam vidua, ita quoque quando traditum est ei pignus loco dotis, debet facere suos fructus eius tanquam patrimonii sui, donec reddatur illi dos.

Quarto, qui promissit dotem, obligavit se ex natura contractus dotalis ad solvendo fructus illius, quo usque reddat dotem: quam obligationem fecit simpliciter & absolute, ergo quotiescunque loco dotis confert pignus aliquod fructiferum, donec solvat dotem, siue viro, siue viduae relictae, fructus illius pignoris sunt viri, vel relictae viduae. Et confirmatur, si in contractu dotali se ipsum expresse obligasset pater puelae, vel qui dotem illi constituit ad conferendo fructus pignoris, non solum viro viventi, verum etiam viduae illo defuncto, posset extra omnem dubitationem vidua illos percipere: At qui promittit dotem, nec illam statim reddit, sed confert loco illius pignus aliquod fructiferum, implicite & virtute (ut ostendimus) obligavit se ad conferendo fructus illos, quando non persolvit dotem siue viro, siue uxori, ergo potest vidua illos percipere.

Hae doctrina intelligenda est cum conditionibus supra positis. Primo, ut sustineat ipsa onera matrimonii, quia si fiat religiosa, vel alia via desinat illa sustinere, non potest tunc illos percipere: Quia cessante causa, &c. Secundo, ne ipsius culpa desinat dos solvenda esse. Tertio, ut promissio dotis sit absolute & simpliciter facta, sicut in praecedent. Controu. expositum est de viro.

Ex doctrina posita sequuntur etiam nonnulla consuetudina.

Primo, ut si fiat diuortium inter virum & uxorem, maritus vero quando non restituit illi dotem suam conferat ei aliquod pignus fructiferum, posse ipsam toto illo tempore fructus illius pignoris facere suos. Probat optime Nauarr. loco citat. nu. 67. Quia sicut ille qui promissit dotem obligavit ad alimenta prestanda, quando non confert actu dotem, ita & maritus recipiens dotem obligat se ad alendam uxorem, tenetque actu illam alere quando non restituit illi dotem, ergo sicut maritus fructus pignoris accepti loco dotis, ab eo qui dotem promissit

ferat, facit suos, ita & uxor debet facere suos fructus pignoris accepti a marito, a quo separata est, loco dotis. Consequenter patet, quia si intuitu mulieris reperitur haec obligatio in promittente dotem, a fortiori debet reperiri in ipso marito. Secundo, si vir uxori separatim non tradat dotem, tenetur tradere aliquam certam & taxatam pecuniam ad alimenta, & ita iudicatur in omni tribunali, sed fructus illius pignoris habent vicem alimentorum, ergo.

Sed offert se hic dubitatio.

Si forte pecunia dotalis transeat ad heredes mariti, possit ne vidua accipere fructus pignoris, vel pecuniam taxatam ad alimenta ab heredibus mariti.

Haecenus enim disputatum est de constituente illi dotem, & heredibus ipsius, qui loco illius succedunt, sed res videtur difficilior in heredibus mariti: Quid vidua ab illis possit iuste recipere?

Couarr. loco citato, (ut ex dictis initio huius quaest. colligere licet), habet tria. Primo, posse viduam huiusmodi fructus recipere etiam ab heredibus mariti ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. Secundo, posse viduam intra primum annum viduitatis recipere pecuniam aliquam pro alimentis, quia cum durante illo anno non possit compellere heredes ad restitutionem dotis, ut constat ex iure & experientia, aequum est accipiat interim ab illis aliquam pecuniam, vel fructus, unde alatur. Tertio, ait expleto primo illo anno suae viduitatis nihil posse accipere ab heredibus mariti loco alimentorum, vel onerum, quia potest iam repetere suam dotem apud iudicem, & iudex compellere heredes ad illam solvendam, unde si tunc illa careat sibi imputandum esse.

Ex his primum illud dictum iam confutatum est, cum neque maritus, neque vidua aliquid accipere possit ultra dotem ratione lucri cessantis, vel damni emergentis: sed ad onera tantum matrimonii, ut exprimit Innocentius in illo cap. Salubriter.

Secundum verum non est, ex eo quod non possit compellere, sed quia actu illam dotem non recipit, unde onera matrimonii praeteriti sustineat, neque per ipsam stat, quo minus dotem suam recipiat, sed per heredes.

Tertium falsum est, quia etiam si apud iudicem elapso primo anno viduitatis possit ipsa agere, non propterea recuperat illa statim suam dotem, litibus per multa tempora sepe

sepe durantibus. Omnium autem DD. consensu, quando ipsa sine culpa sua sed culpa heredum dotem non recuperat, siue primus annus elapsus sit, siue non, tuta conscientia potest percipere fructus, vel pecuniam necessariam ad se & familiam suam alendam pro ratione sui status.

Vnde sit Conclusio. In hac dubitatione.

Potest vidua tuta conscientia, & post primum annum suae viduitatis, percipere ab heredibus mariti fructus pignoris, si quod ipsi tradunt loco dotis, vel pecuniam quae solebat dari viro.

Ita Soto loco citato, & est receptum inter omnes recentiores. Probat. Potest vidua accipere illos fructus, vel pecuniam, quando non persolvit ipsi dos ab heredibus dotantis, quia manent illi onera mariti, inquit, & necessitas alimentorum quae ex illa dote erat sustinenda, siue sit absolutus primus viduitatis annus, siue non, sed eadem ratio habet locum si dos transeat ad heredes sui mariti, cum eadem onera viduae illi maneat, & eadem alimentorum necessitas, quae ex dote illa translata ad heredes mariti sustinenda sunt, ergo potest similiter ab heredibus mariti ista recipere. Et confirmatur. Quia cum illa pecunia dotalis eiusdem naturae sit in quemcumque transeat, debet, ad quemcumque transeat, transire cum onere illi coniuncto nempe alendi uxorem & familiam cum sit velut patrimonium foeminae, ex quo haec sustinenda sunt.

Ex his sequitur non esse damnandas viduas quae recipiunt quinque vel decem pro 100. suae dotis ab heredibus mariti, quod optime docet Couarr. lib. 3. varia Resolut. cap. 1. illatione 7. contra Iasonem Institut. De action. §. Fuerat. num. 19. & Socin. in Concilio §6. quod incipit: Viso testamento. col. 1. nu. 2. volum. 3. Quia si possunt percipere fructus pignoris ab eisdem accepti, qui fructus pretio estimabiles sunt, poterunt & istam pecuniam, & conuenire cum suis debitoribus de illa recipienda loco fructuum suae dotis, vel pignoris fructiferi, quod eis tradendum esset.

Dixi ab heredibus mariti, non enim potest vidua tradere pecuniam dotalem mercatori hac lege, ut saluo capitali conferat ipsi §. vel 10. pro 100. quidquid dicat Ioan. Maior. loco supra cita. Ab heredibus enim potest accipere, quia ex natura contractus dotalis manent ipsi obligati ad prestanda illi alimenta, mercator autem qui non promissit dotem, non habet talem obligatio-

nem. Quo etiam fit, ut si semel solvatur illi ab heredibus mariti vel constituentis dotem, sua dos, vel sint parati illam solvere, non possit ipsa tradere rursus illis suam dotem, ea lege ut saluo capitali singulis annis praestet illi §. vel 10. pro 100. quia heredes solum tenentur alere illam quando non restituit ipsi suam dotem, vel per ipsos stat: in hoc autem casu iam actu restituit, vel saltem sunt parati restituere, ut constituimus. Quod vero dicimus posse viduam, cui sua dos redita non est, recipere ad heredibus propter dilatam solutionem aliquam pecuniae quantitatem in alimenta, ita intelligendum est ut quantitas illa non excedat sortem dotis, quia ut recte admonet idem Couarr. loco cita. illa 6. neque in fauorem dotis permittuntur vsurae, ut habetur cap. Super eo. de Vsuris, nec propter inopiam viduae nisi libere, & quasi elemosynam conferentes vellint heredes, viduae, cui quantitas illa pecuniae reddenda iuxta sortem dotis non sufficit, plura exhibere adlevandam illius inopiam.

Sequitur Secundo, verissimum esse quod docet Sylu. verb. usura 3. q. 8. Multorumque testimoniis confirmat, optimum esse ac validum statutum aliquarum Prouinciarum, quo decernitur, ut viduae quando non persolvitur illi sua dos, constituantur aliqua certa pecuniae quantitas ad alimenta illi necessaria, Quae etiam ratione laudandum est statutum siue lex municipalis Cathaloniae, quae praecipit, exhibendum esse viduae pignus aliquod fructiferum, quo sustentetur, quando non redditur illi sua dos. In hoc consuetudinario conueniunt ut aequissimo & rationi maxime consono non solum Doctores illi quos refert ibi Syluester, verum & Angelus verbo Dos. q. 28. & Conradus q. 35. Conclusio. 6. Nauarr. in commento illo num. 68. & in Manuali cap. 17. nu. 213. Sotus De Iustitia. lib. 6. quaest. 1. artic. 2.

Quamuis Iurisperiti quos Syluester ibi refert non recte doceant cum dicunt, viduam recipere quae a iudice sibi fuerint taxata, vel in poenam morae in qua sunt debitorum dotis illius, vel ratione lucri sibi cessantis: cum iura omnia, tam communia quam priuata regnorum in quibus reperiantur huiusmodi statuta, hanc semper rationem reddant, ut ex fructibus vel pecuniis sibi assignatis tanquam fructibus dotis se ipsam, suamque familiam vidua decenter alatur.

Minus verum est, quod habet Panormitanus quem

quem refert Angel. verbo. dos. q. 28. & Paul. de Castro, Immola, & alii quos refert Couarr. loco initio huius quæstio. citato, viduam iuste ista recipere, quando non habet alia bona vnde viuat, si vero habuerit, non posse. Quia sicut vir ad alendam uxorem, & alia onera matrimonii potest iuste exigere fructus alicuius pignoris, vel pecuniam aliquam, quandiu illi dos promissa non redditur, etiam si habeat ipse alia bona, ita & vidua, cui dos sua ad huc reddita non est, eadem enim est ratio.

Sufficiebant quidem hæc huic loco sed quia nonnulli recentiores Theologi doctrinis Iurisperitorum plus forsam quam oportet addidit alia via in hac parte incedunt, ne quis illorum placitis impingat obseruandum hoc loco duxi, docere nonnullos Iurisperitos, in prouinciis quæ iure communi gubernantur, si quidem heredes viri defuncti domi suæ viduam alant, donec illi sua dos restituatur, in eo statu & decencia quæ illam decet, & in qua maritus prudenter agens eam alebat, non posse ipsam aliquos dotis suæ fructus interim percipere, nec lucra quæ propria industria per suas operas comparauerit libere retinere, sed tam fructus dotis quam lucra illa hæredum esse, sicut fuissent viri dum viueret, cum in eius locum ipsi succedant, & illam, sicut vir ipse faciebat, decenter alant.

Quod in foro exteriori qua ratione obseruandum sit, ipsi viderint: In foro tamē conscientia illud quidem verum iudico, vbi dos adeo esset exigua, vt omnes fructus eius ad sola alimenta præbenda exigerentur, vbi vero illi alimenta ipsa excederent, lucra quæ sibi vidua industria sua acquireret, non posse retinere, nulla ratio suadet. Quamuis enim hæredes in locum viri succedant quoad obligationem soluendæ dotis, vel alendi viduam, quandiu non reddunt illi suam dotem, non tamen succedant in omni iure quod habebat vir in operas, & industrias uxoris: Lucra namque vxorum non sunt viri eo tantum nomine quod illam alat, sed quia quæcumque lucratur debent in vtilitate familiae durante matrimonio conuerti, bonorum autem familiae administrator & dominus, iure gentium est vir, quod dominum non habent hæredes eius, nec alium titulum in viduam quam alimentorum. Quo fit, vt si fructus dotis non sufficiant ad alimenta quæ illi exhibentur, cum eos tantum ipsi debeant stando in iure communi, debeat ipsa in foro animæ suas operas & lucra hæ-

heredibus à quibus alitur exhibere, in defectum valoris fructuum suæ dotis: Vbi vero fructus dotis sufficient, vel excedent, alienum est à ratione & æquitate obligare viduam ad conferenda lucra quæ propria industria sibi comparat, heredibus habentibus fructus dotis sufficientes ad illam alendam.

Quod si illa à domo hæredum recedat, sentiunt idem Iurisperiti ita distinguendum esse, vt si iusta de causa recesserit necessaria alimenta illi conferre debeant: Quod si leuiter, ac sine iusta causa, non debeant, Sed qui ita docent, in foro animæ audiendi non sunt, quin nec in foro iudiciali vt vult Bartho. & recte in illa L. Diuortio. num. 4. Probaturque efficaci ratione: Quia heredes non tenentur ad huiusmodi alimenta, propterea quod vidua in domo ipsorum maneat, sed quia nondum est illi sua dos ab ipsis sicut deberet, restituta, & quandiu illam non restituunt, caret ipsa fructibus illius, quos ipsi percipiunt: Hæc autem ratio eodem modo se habet, siue in domo hæredum vidua maneat, siue ab illa recesserit, vbi cumque enim illa extiterit, debentur illi alimenta modo explicato ab hæredibus mariti, donec illi sua dos restituatur. Hæc dicta sunt vt admonui stando in iure communi, In priuatis enim Regnis & Prouinciis iuxta proprias illarum leges, quas iura municipalia dicimus, Hispanæ *Fueros*. De hac re iudicandum erit in utroque foro: In exteriori, quia Iudices (vt vidimus primo tomo q. 67. ar. 2.) non ex proprio arbitrio sed ex legum præscripto debent de rebus & causis sibi propositis iudicare, in interiori similiter, quia leges civiles iustæ quales hæc sunt, obligant etiam vt vidimus in conscientia. Hac occasione non erit alienum ab hoc loco, legem municipale huius nostri Regni Valentini circa dotes mulierum soluto matrimonio, quam vim in foro conscientia habeant, expendere.

DE LEGE, SIVE FORO REGNI

Valentini circa dotes viduarum quid sentiendum sit in foro animæ.

IACOBVS I. Princeps ob tot tantisque res adeo clare gestas, maxime huius Regni acquisitionem immortalis nomine, & gloria dignus, constituit, vt videre est lib. 4. fororum huius Regni. tit. 3. Soluto matrimonio. foro 6. vt mortuo viro, nisi illius

illius cognati & hæredes, post primum annum quem vocant luctus, statim dotem cum augmento propter virginitatem illi debito, exhiberint viduæ, donec vtrumque illi reddant, omnium bonorum viri defuncti faciat illa fructus suos.

Quam legem anno deinde, 1363. Petrus 2. vt videre est eodem loco foro 10. legem illam Iacobi 1. ad duplicationem totius curiæ explicans constituit, vt soluto matrimonio, primo anno suæ viduitatis & luctus assignentur illi debita alimenta, post illam vero annum quandiu viri defuncti hæredes non restituerint illi in integrum, & omni ex parte tam dotem, quam illius augmentum ratione virginitatis, faciat illa omnium bonorum viri defuncti fructus suos: Ita vt si heredes qui ad dotem illam & augmentum viduæ exhibenda iuræ tenentur, in quacumque parte illius dotis vel augmenti deficiant, omnes fructus bonorum viri sui vidua illa, absque eo quod computentur in sortem, recipiat, nisi ipsa propria sponte & libere concenserit partem illorum fructuum sibi detrahi, pro rata & proportionem, partis dotis sibi exhibitæ, quia solutio dotis iuxta huiusmodi legem integra debet esse, & indiuidua: nec potest per partes ab hæredibus fieri.

Huiusmodi lex in curiis & tribunalibus huius Regni obseruatur omnino à iudicibus, ita vt si dos viduæ & augmentum illius sint. (v. g.) 1000. quorum vel minimam partem hæredes illi ad huc debeant, donec in integrum omnia illa 1000. recipiat, fructus bonorum viri sui cuiuscumque quantitas sint, ad iudicem illi, publica quoque auctoritate illos retineat non computando eos in sortem.

De huiusmodi lege, in eo rigore in quo à iudicibus obseruatur, nonnulli ex nostris dubitant: quia & si iustum sit, vt hæredes morosi aliqua poena puniantur, quandiu non restituunt dotem viduæ, iniquum tamen videtur vt si dotis vt 1000. restituta sint 990. & sola decem maneat illi persolueda, in poenam moræ solutionis debiti adeo exigui vt 10. priuentur ipsi fructibus quandoque vt 1000. vel pluribus, à vidua illa toto illo tempore recepis vt suis, poena enim quam propter moram debet vel à lege, vel à iudice debitor pati, necesse est moderatam esse, & non adeo excessiuam, ac imparem, quod omnia iura & illorum interpretes testantur.

Sed quamuis hæc ratio aliquam primo

aspectu ingerat dubitationem, lex nihilominus ista iustissima est, & iustissime obseruatur, iustissimis causis animam Petri 2. ad illam constituendam mouentibus: quas etsi lex ipsa non exprimat aperte, crederem nihilominus sapientissimum illum Regem non latuisse, quin potius illis fuisse adductum ad eam legem condendam.

Primum, quia illud exigit propria natura dotis, quæ vt ex superioribus constat, est proprium & legitimum mulieris patrimonium, omni iure tuendum & obseruandum, ne illo dissipato vel consumato, in maximum Reip. damnum honestas illarum periclitetur: cum autem huiusmodi mulierum patrimonium in partes diuisum, & per partes restitutum facile dissiparetur, & consumaretur, huic incomodo, quod certe in damnum Reip. redundaret, occurrit sicut, debuit lex civilis hac via accomodatissima, vt quandiu illis integra dos non restituatur, faciant viduæ fructus omnium bonorum viri sui tot illo tempore suos, quod ex illis se ipsas alere comode possint.

Dices cum possit vidua dotem, etsi per partes illi tradatur, conseruare, propriisque laboribus, & operibus se ipsam alere, maxime ea parte fructuum ab ea retenta quæ parti dotis non solutæ commensuratur, cur omnes fructus, quos sæpe multos esse contingit, & in maximo excessu dotis vel partis illi debite, ipsi concedendi sunt? Respondeo, leges non respicere casus particulares, sed ea quæ vt plurimum eueniunt: frequenter autem & communiter opere, & industriae mulierum non sufficiunt ad eas alendas, & habenda necessaria: & esto omnes viduæ suis laboribus & operibus aliquid lucrari possent, cum lucra ista à quibusdam maiora, ab aliis minora & exigua haberentur, non erat quod lex aliter in his aliter vero in aliis disponeret, sed quod omnibus expediret, cum communi omnium vtilitati debeat prospicere.

Secundo est etiam lex ista iustissima: quia nisi tanta poena fuisset imposita morosis heredibus, & debitoribus huiusmodi dotium, cum frequentissime huiusmodi hæredes erga viduas, & relictas à suis non sint ea pietate, & charitate affecti, quam Euangelium Christi, & lex ipsa naturalis postulat, niterentur ea ratione dotem illis restituere, vt ex ea nullam fere miseræ viduæ perciperent vtilitatem, vel per longa tempora & minutiores partes exhibita, vel multis laboribus, & expensis in litibus, & tribu-

tribunalibus prius factis: Cui incomodo occurrens ut debuit lex Principis Christiani, non potuit comodius medium eligere, ne miserę viduę suarū dotiū iacturā faciāt, aut per tribunalia cū graui suę honestatis, & modestiæ periculo discurrant, quam imposita huiusmodi pœna heredibus, ut quandiu non restituant integrā perfectāq; dotem, fructus omnium bonorum viri defuncti ut suos illę recipiant.

Etenim si extāte tali lege, & viridi illius obseruantia, nihilominus tot technis & machinationibus heredes nonnulli, diuinū iudicium obliuioni tradentes, nituntur solutionem dotium in longa tempora differre, & aliqui iudices (ut saepe conqueritur Sacra Scriptura) in causis viduarum adeo inertes, & vecordes, ne dicam iniquos, & infideles se exhibent, quid paterentur miserę viduę, quando obsecro dotes suas recuperarent, si nō esset hęc lex constituta, & adeo iudices ad sui obseruantiam obligaret?

Audiant hoc loco obsecro vtriq; tam morosi debitorum dotium viduarum, quam iudices verba hęc supremi illius Iudicis, qui ceteri omnium causas iudicaturus sit, peculiariter tamen se ipsum Psalm. 67. Iudicem viduarum appellat. Exodi 21. Sic loquitur: *Viduę & pupillo non nocebitis, si laeseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percussiamq; vos gladio, & erunt vxores vestre viduę, & filij vestri pupilli.* Esaie 1. Vbi minatur Deus exitium Hierosolimę propter grauisima illius populi delicta, hoc inter alia commemorat: *Pupillo non iudicabit, & causa viduę non ingreditur ad illos, Propter hoc ait dominus Deus exercituum fortis Israel, heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis: Vbi aperte hostes, & inimicos viduarum, suos hostes & inimicos apellat. Simile habetur Hieremix 5. in hęc verba: *Causam viduę non iudicauerunt, & causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt: Nūquid super his nō visitabo dicit dominus? aut super gente huiusmodi non visitetur anima mea?* Deniq; Ecclesiastici 35. Habentur efficacissima illa verba, quę in cordibus iudicum sculpta existere optarem. *Non despiciet preces pupilli, nec viduam, se fundat loqueliam gemitus, non ne lacrimę viduę ad maxillam decendant, & exclamatio eius super deducentem eas? & maxilla enim ascendunt vsq; ad celum, & dominus ex auditor delectabitur in illis.**

Ex progressu huius Controu. sequitur aperte, qua ratione cap. illud Salubriter non aduersetur doctrinę D. Tho. Diuus enim Tho. solum docet mutuantem, & creditorem non posse recipere fructus rei sibi traditę in pignus mutui, vel debiti: a quo fructus pignoris dotalis longe distat: quia non percipiuntur ratione mutui, vel debiti cuius solutio differtur, sed ex natura contractus dotalis, in quo pignus illud non tantum est pignus & traditum in securitatem, sicut in mutuo, vel debito, sed pignus habens vicem dotis, & ad eisdem effectus ac fines ad quos traditur dos, nempe ad onera matrimonii.

Eadem ratione soluitur argumentum illud quod Adriano adeo efficax visum est, Miles enim & Iudex, licet suscipiant stipendia ad onus suę militiæ, at quando traditur illis pignus aliquod pro stipendiis temporis præcedentis, nondum solutis, solum datur in pignus & securitatem stipendiōrū, quę illis debentur, sicut cuiusque alteri creditori datur pignus a debitore in securitatem debiti, minime vero datur illis ad onera temporis subsequenti: quia si perseuerent in suo munere & onere, perseuerat quoque ipsis semper & crescit stipendium. (V. g.) Debetur Petro ex tribus annis elapsis stipendium ut tria datur ei pignus donec soluantur illa tria in pignus tantum, non ad onera futura: Quia si perseueret ipse alio anno, vel pluribus in illo munere & officio, recepturus est aliud stipendium pro annis sequentibus: qua de causa nō potest percipere fructus illius pignoris: at in contractu matrimoniali, genero confertur dos ad omnia onera futura, nec augetur illi ex progressu annorum & onerū, & propterea ex natura illius contractus quo gener obligatur ad omnia onera futura ex illa dote sibi promissa, æquissimum est, ut quandiu illam non recipit, recipiat aliquid loco eius, ex cuius fructibus onera illa sustineat. Et in hoc consistit differentia contractus dotalis ab aliis, & non in eo quod sit seruanda dos salua & illęsa.

Offert se hic breuis dubitatio.

Num his cui datus est in pignus ager, qui domino suo sterilis omnino erat, & infructifer, industria vero accipientis illum fert aliquos fructus, debeat ne computare illos in sortem, vel potius facere suos.

Respondeo paucis. Huiusmodi agrum datum in pignus duobus modis posse esse sterile & infructiferū, aut absolute & a se ipso,

ipso, aut ex sola negligentia vel ignorantia domini, qui nolebat illum colere, vel ignorabat illum cultum fructus posse reddere: quod quando tribuendum sit naturę ipsius terrę & agri, quando vero negligentię vel ignorantię domini, arbitrio & iudicio peritorum in agricultura committendum est, & communi existimationi agricolarum. Si pignus illud sit omnino & absolute infructiferum ex natura terrę, & loci, iuxta communem existimationem & iudiciū agricolarum, industria vero eius qui illud accepit aliquos fructus ferat, non tenetur illos computare in sortem, sed sunt ipsius: cum in hoc casu soli industrię ipsius fructus illi debeantur: Sicut depositarius, si quod lucrum tempore depositi sine villo damno domini pecunię, sua industria ex illa faciat, lucrum illud ipsius est, non domini, cū illud non pecunię, quę ut deposita lucratiua non est, sed soli industrię depositarii sit tribuendum. Quod si pignus illud sterile quidem erat ex negligentia, vel ignorantia domini, secundum se vero fructiferum communi existimatione & iudicio agricolarum, tunc non potest collēs illud, si quos fructus ex eo colligit facere suos, sed debet computare illos in sortem, deductis laboribus & expensis, quia non solę industrię ipsius sed fecunditati etiam illius pignoris illi tribuendi sunt, nec erat illud ex se sterile, sed per accidens ex negligentia scilicet vel ignorantia domini. Debet autē qui illo priori modo colit agrum, & fructus illius recipit, attendere, ne ex collectione fructuum quos dicimus posse ipsum facere suos, dominus agri aliquod damnum recipiat, vel ex valore agri aliquid minuatur.

In solutione septimi, & vltimi argumenti explicat D. Thom. difficilem illam disputationem.

LICEAT NE CARIUS VENDERE EXPECTATA SOLUTIONE, & PECUNIA CREDITA, QUAM NUMERATA, PROPTER DIVERSUM MODUM VENDENDI?

DISPUTATIO hęc vna est ex præcipuis, & difficilioribus, quę in explicanda vsurarum, & contractuum iniquitate occurrere possunt, multaq; continens capita. De hac Iurista in Cap. Nauiganti. Et in cap. in Ciuitate. extra de vsuris. Et in cap. Ad nostram. De emptio & venditio. Theolo-

gi in 4. dist. 13. Medina Cod. De restit. q. 36. & sequent. Soto lib. 6. De iustitia q. 4. per totā. Summistę in verbo Vsurarum. Et in verb. Emptio. & venditio. Conrad. De contract. q. 59. Nauarr. in suo Manuali. cap. 17. num. 228. Couarr. lib. 2. varia Resol. cap. 2. nu. 6. & 8.

D. Tho. statuit hic tres Conclusio, quibus diluit propositam Controu. Prima est.

Vendere rem carius quam valeat, & extra latitudinem iusti pretii propter expectatam solutionem, iniustum est, & usura.

Dixi extra latitudinem iusti pretii, quia cum pretium ut constat ex q. preced. art. 1. sit triplex, supremū siue rigidum, mediocre, & infimum, & quodcunq; illorum sit iustum; qui ementi in pecunia numerata venderet pretio infimo, ementi vero ad creditum supremo & rigido, nullam committeret iniquitatem, cum in nulla istarū venditionum excedat a latitudine iusti pretii: Nec sic vendens dicendus est carius vendere propter expectatam solutionem, non enim sit propter dilationem temporis, quod sine illa fieri potest; potest autem & pretio summo vendere qui in numerato venderet: Is ergo solum erit iniquus venditor, qui propter dilatam solutionem excedet huiusmodi latitudinem.

Probat: Vendere res plusquam valet iniquum est, sed res id tantum iuste valet, quod in presenti & ipso tempore venditionis valet, ut habetur L. Pretia. & L. Falcidia. ff. Ad legem Falcidiam. ergo qui propter expectatam solutionem carius vendit quam patitur latitudo iusti pretii, inique vendit. Secundo, in huiusmodi venditione est mutuum simulatum, ratione cuius accipit, qui sic vendit, aliquid ultra sortem, ergo est usura. Antecedens constat ex superius dictis: perinde enim se habet vendens rem valentem de presenti ut 15. recepturus propter expectatam solutionem pretium ut 25. ac si ipso tempore venditionis recepisset actu ab emptore 15. quę statim illi mutuasset vsq; ad tempus solutioni constitutum, ea lege, ut pro illo mutuo redderet ipsi 20. quod est usura. Et ita est definitum in illo cap. Consultuit. De vsuris.

Secunda conclusio D. Thom.

Qui propter anticipatam solutionem rem aliquam vilis emit, quam illa valeat intra latitudinem iusti pretii, committit etiam iniustitiam, & usuram.

Patet hęc conclusio iisdem omnino argumentis, quibus præcedens probata est, Nam

Nam primo emit rem vilius, quā sit quodcumq; iustum pretium ipsius. Secundo quia in illa diminutione iusti pretii propter anticipatam solutionem, perinde se habet qui dat 15. pro re valente 20. ac si mutasset venditori illa 15. receptorus deinde ratione illius mutui eadem 15. & ultra fortem lucrum ut 5. ergo non licet.

Tertia conclusio.

Venditor qui recipit pecuniam anticipatam minuit a iusto pretio, nullum peccatum committit: quin neq; emptor, si diminutio illa ex sola mera liberalitate venditoris fiat, non ex pacto aliquo, emptore scilicet ipso ita postulante: diminuit pretium, & anticipat solutionem.

Hęc conclusio perspicua est. Etenim, cū vnusquisq; possit libere de bonis suis disponere, potest venditor non ex pacto inito ab emptore, sed ex sua mera liberalitate, nō modo minuere, veram etiam & gratis dare.

Circa hanc tertiam conclusionem nulla est dubitatio. Contra duas vero priores infurgunt mercatores totis viribus. Videntes enim omnibus esse in comperto, iniquum esse, & vsurarium excedere a iusto pretio propter dilatam solutionem, vel detrahere ab illo propter illam anticipatam, adducunt varias causas, & titulos, ratione quorum possint rem carius vendere pecunia credita, & vilius emere solutione anticipata.

Dicemus prius de vendentibus pecunia credita, deinde vero de ementibus solutione anticipata.

Controversia. XVI.

AN LICEAT CARIVS VENDERE ad creditum, propter maiorem estimationem quam habet pecunia presentis quam absens.

MEDINA Cod. De restitut. q. 38. affert sex potissimas causas siue titulos, qui a mercatoribus afferuntur ad augenda rerū pretia. Primus, ratione cuius iudicant licere sibi carius vendere pecunia credita, est diuersus modus vendendi, vel vt alii dicunt diuersa pecuniæ æstimatio: Ex quo titulo sic argumentantur. Qui carius vendit pecunia credita quam pecunia presentis & numerata, vendit iusto pretio, ergo nō excuset sic vendens iniustitiam, vel vsuram.

Probatur antecedens: Illud est iustum pretium alicuius rei, quod in tali modo vendendi communiter iudicatur iustum a peritis, & prudentibus in illa arte, vel est receptum communi vsu euentium & venditium: Sed communi iudicio mercatorum, quibus tamquam peritis in arte emendi, vendendi, & negociandi credendum est, quod res vendatur carius pecunia credita, non censetur iniustum, quin potius communiter æstimatur iustum propter talem modum vendendi, habetq; iam illud omnium vendentium vsus, tamquam maxime receptum: Ergo licet.

Secundo: Copia emptorum, & penuria mercium auget ac iuste pretium illarum, vt vidimus quæst. præced. art. 1. sed ad emendum res pecunia credita offert se magna emptorum copia, meritum vero quæ ita vendantur paucitas: pauci enim sunt qui volunt res suas ad creditum vendere: ergo iuste propter istum modum vendendi, iuxta quem abundant emptores, licebit augere pretium, & carius vendere.

Tertio: Pecunia presentis magis valet quā absens, & e conuerso absens multominus quam presentis: ergo licebit carius vendere pecunia absenti & credita, quam presentis & numerata: Cōsequentia aperta est, quia in venditione etiam quæ fit pecunia numerata, si fiat aureis vel argenteis minoris valoris, licet plures ex illis accipere, quam si fiat aureis vel argenteis maioris valoris. Antecedens vero patet: Qui vendit pecunia vt 100. sed credita per totum annum, toto illo anno non potest vti illa pecunia, quod potuisset si fuisset illi presentis, & statim soluta, valet ergo illa pecunia sic absens minus.

Quarto, Vt supra atigimus, licet emere pagas acerbis, & ius quod quis habet ad recipiendum 100. elapso anno, pro 90. statim exhibitis: quod non liceret, nisi illa 90. presentia essent iustum pretium illorū 100. absentium, quia talis contractus est vere venditio, venditio autem non est iusta nec licita, nisi fiat iusto pretio; Sed qui vendit rem valentem 90. pro 100. recipiēda elapso anno, perinde se habet, ac si daret de presenti 90. receptorus elapso anno 100. ergo potest rem valentem 90. si vendatur pecunia credita, vendere pretio, vt 100.

Præter hæc & similia mercatorum argumenta quidam Raphael Parnasius (vt refert Syluest. Verb. vsura 2. §. 1.) hanc cōsuetudinem mercatorum vendendi carius adcre-

855 Q. 78. Ar. 11. An liceat carius vendere pecunia absenti vt minus valere. 855

ad creditum quam in numerato approbavit: & post illum vt refert Adrianus in 4. De reitut. questione quæ incipit: *Occurrit insuper dubium*, quidam Geraldus Oldonensis adductus hac ratione: Si non liceret carius vendere expectata solutione, id certe esset, quia tunc venderetur tempus: hæc autem nihil prohibet carius vendi ad creditum, ergo. Probatur minor. Tempus duobus modis sumi potest, vel vt sumitur a philosophis pro mensura primi motus secundum prius & posterius, qua ratione non est vendibile: vel sumitur pro mora alicuius rei, qua ratione sumitur in commerciis & contractibus humanis: & hac ratione (inquit) vendi potest, quia hac ratione idem est tempus quod vsus alicuius rei per aliquam durationem vel morā, qui vsus rei utilis pretio æstimabilis est, & hoc modo vendit tempus, carius vendens propter dilatam solutionem, vendens scilicet vsus illius pretii manentis apud emptorem per aliquod tempus & morā, quod nō est censendū illicitū.

Hęc tamen distinctio merum signum est, & nullomodo audienda, quia siue nomine temporis intelligat durationem & moram rei alicuius apud alterū, siue vsus rei per illam durationem & moram, neutrum horum absolute & simpliciter vendi potest, aut pretio æstimari: quia tam duratio ipsa & mora rerum, quā vsus earum simpliciter & secundum se non sunt maioris valoris, neq; habent aliquod pretium distinctū a rebus ipsis. Loquimur de his quæ consumentur vsu, quale est pretium rerum. (V. g.) duratio & mora 100. aureorum Petri apud Ioannem, vel vsus eorum apud eundē Ioannē, non valet plus quā 100. per se & absolute, imo hæc est radix totius iniquitatis vsurariæ, vt pro mora vel vsu pecuniæ, in qua vsus nullo modo ab ea distinguitur, vellet quis lucrū aliquod, vel pretiū. Vnde quidquid author iste nomine temporis intelligat, nullomodo potest illud pretio æstimari, aut vendi. Dixi per se, & absolute, quia vt ex superioribus constat, si ex detentione pecuniæ vel pretii apud alium mihi aliquod damnum imminet, vel lucrū cesset, tunc ratione illius damni imminentis, vel lucrū cessantis possum, eo modo quo statim explicabimus, aliquid ultra fortem vel pretium exigere.

Hæc ergo opinione reiecta, quidquid mercatorum cupiditas in suum fauorē ostendit, nitatur, hoc nomine & titulo nulla ratione licet res carius vendere quam sit iustum illarum pretium propter dilatam solu-

tionem. Ita D. Tho. hoc loco, & q. præced. art. 1. & in opusculo 67. ad Lectorem illū Florentinum, cuius sententiam sequuntur Scotus, Durandus, Richard. & omnes alii Theologi in 4. dist. 45. & ex recentioribus, Medina quæst. illa 38. Conradus De contractu q. 39. cōclu. 2. D. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 2. Soto De iusti. lib. 6. q. 4. ar. 1. Caiet. in cōmmento huius art. Nauarr. in Manuali cap. 17. numer. 243. & omnes Theologi quibus similiter subscribunt quotquot sunt Iurisperiti in cap. Consultat. & in cap. In ciuitate. De vsuris. Vbi illud vt statim videbimus definit aperte Inoc. 3.

Cuius doctrinæ ab omnibus recepte, præter quam ab illo tantum Raphael Parnasio, & Gerardo Oldonensi, veritas magis appareat. Obseruemus primo, Rerum venalium, siue Mercium quædam esse, quæ per se & absolute loquendo emuntur communiter pecunia numerata, licet vendantur etiam quandoq; pecunia credita, vt panis, vinum, oleum, carnes, vestes, & similia, quæ cōmuniter ad humanos vsus necessaria sunt, maxime quando minutim venduntur; Aliæ vero sunt, quæ per se & natura sua ac cōmuniter loquendo exigunt, & solent vendi pecunia credita, quāuis accidere aliquando possit sed raro, vt vendantur pecunia numerata. Vt merces maritimæ, vel telæ, serica, quæ Hispanè dicuntur, *Sedas, brocados, tapiceria*, & res aliæ pretiosissimæ, quæ non sunt ita necessaria ad vsus humanos, maxime cum venduntur cōiunctim, & in magna quantitate. Nō est hic sermo De rebus huius secundæ generis, de quibus infra priuatim differemus, sed de illis prioribus.

Obseruemus secundo, in huiusmodi rebus quæ regulariter ac cōmuniter venduntur pecunia numerata, iustum pretium illarum esse, vbi a lege taxatum non est, quō inter viros probos & timoratos venduntur communi vsu fori, reddito statim pretio ab emptore & in numerato. Ratio est aperta, ad cuius vim optime percipiendā constituendū est, cum tribus modis, rerum quæ emuntur, possit reddi pretium: vel facta statim illius solutione, vel ea expectata per aliquod tempus, vel illa anticipata, (qui tres modi vendi solent his quoq; vocibus a DD. exprimi: *Vedere in numerato, Vedere ad diē, & Vedere anticipatē*.) præcipuū & potissimum illorum esse illū primū, in quo res venduntur in numerato. Nam cū propria ratio & natura contractus emptionis & venditionis consistat in eo, quod est transferre dominium rei venalis in ementem, & dominium pretii

pretii in vendente, esto in quacumq; venditione istarū fiat huiusmodi translatio, potissime tamē & omnino perfectissime in primo illo vendendi modo, ubi & res vendita actu traditur ementi, & pretiū illius actu similiter traditur venditori: Quia esto dominiū possit separari ab actuali rei usu & possessione, perfitur tamen maxime per illā; tuncq; rei alicuius nos perfecte & omnino dominos iudicamus, cum illam actu possidemus, & ea libere uti possumus: Experientia vero teste, qui emit expectata solutionē esse pretiū illius recipiat verum dominiū, non tamen habet possessionem & usum, & quandoq; nunquam, debitore non solvente, sed parante fugam, vel reddito impotente: Similiter qui emit pecunia anticipata, etsi habeat iam acquisitam dominiū & ius in rem emptam, possessionem tamen nondū habet & liberū usum, donec illi actu exhibeatur, imo potest impediri vitio, vel impotentia venditoris: at ubi res venditur in numerato, recipit uterq; non modo ius & dominiū, verum etiam possessionem, liberumq; usum, vendens pretiū emens rei venditæ, sicq; reperitur vera & perfecta translatio rei in ementē & pretiū in vendentem in isto venditionis modo. Ex quibus fit, ut hic sit inter illos precipuus & potissimus.

Quo posito, probatur efficaciter iustum rerum pretium ex isto modo vendendi pecunia presenti, & in numerato sumendum esse, hac ratione. In omnibus rebus quod est precipuum & potissimum in aliquo genere, est ex Aristote, & omnibus Philosophis metrum, & mensura, siue regula aliorum eiusdem generis: In mobilibus, primum mobile est aliorum mensura & regula: quia est primum, & potissimum in calidis ignis, quia est potissimum ac precipuum calidū: Sed ex illis tribus vendendi modis potissimus, & precipuus, quin & primus quo homines uti sunt post inventā pecuniā, est venditio pecunia presenti & in numerato, hic ergo debet esse aliorum regula, & mensura, & ab eo sumendū est necessario iustū pretium rerū, quas anticipata, vel expectata solutione emere seu vendere contigerit.

Dixi initio, huius observationis pretium iustū esse quo res venduntur inter prudentes, & probos, ac timoratos, nam si qui parum timentes Deū carius vendant, aut sua industria, seu iniquitate potius, excogitato aliquo Monopolio vel calliditate, (de quibus suo etiam loco dicemus) pretia augeat

horum non est habenda ratio, sed eorū tantum qui probi, sancti ac timorati, nulla videntes arte vel industria ad augenda pretia, sed soli fortunæ ac temporis illa committentes: aliorum vero, nequaquam, quia illorum fraudes, & technæ nec debent illis parci, nec aliis nocere: *De iustis* inquit, *de iustis* dixi etiam de omni usu fori, quia quod unus vel alter, vel necessitate propria compellitur, aut occasione alicuius itineris accipiendi, aut ex ignorantia, vel levitate, aliter quacumq; alia ratione carius vendat, vel illius, non est illud curandum ad constitutum iustum pretium, sed ex communi usu fori sumendum est; ita et ea que ab usu docuimus q. 77. art. 1. Controv. 3. ubi dicitur.

Observemus tertio, cū contractus sit utro utroq; obligatio, contractum emptio- nis & venditionis tū celebrari & fieri, quādo contrahentes ita conveniunt inter se, ut manserit inter ipsos firmiter constituta mutua obligatio, venditori tradendi rem, & emptori tradendi pretium, siue res illa tūc actu tradatur, siue alio tempore: similiter siue tunc pretiū actu recipiatur, siue alio tempore. Quo fit, ut cum iustū rei pretiū sumi debet ex illo tempore certo & definito quo actu & re ipsa celebratur emptio & venditio, utiq; 77. videmus art. 1. Controv. 3. consequenter non erit illud sumendum, & tēpore quo res ipsa traditur emptori, vel ex tēpore quo traditur pretiū venditori, sed ex eo, in quo manet firma, & perficitur venditio. Loquimur hic de rebus actu existentibus, & presentibus. Nam in his que solum sunt in potentia, ut fructus, lana, & similia que non existunt, sed ementur in futurum recipienda, aut que non sunt in loco in quo sunt contrahentes, sed recipientes, da sunt in alio, pretium iustum earum sumendum est (ut videbimus Controv. 3.) ex communi usu fori in eo tēpore, vel loco in quo emptor illas recipit, quia tunc perficitur, & consumatur ut ibi docuimus venditio, & non antea.

His positis probatur iā doctrina propo- sita, Primo, argumento Medine, Nihil licet aliter vendere quā iusto pretio, iustū autē rei pretiū est illud, quod res valet communi usu fori in pecunia numerata, & presenti, tēpore quo fit venditio, & inter traditur, ergo nullo modo licet accipere aliquid propter expectatā solutionē: sed eodem modo pretio res vendēda est, ubi venditur ad creditum vel in diem, quo venderetur in numerato intra latitudinem iusti pretii.

Secundo

Secundo, res que venditur, non plus valet neq; in se, neq; contrahentibus, neque villo alio titulo, propterea quod vendatur dilata solutione, quā si venderetur solutione presenti, neq; augetur propterea usus fori circa illam, at pretiū iterum non est augendum, nisi ubi vel augetur valor illarum, vel mutatur communis usus fori inter ementes pecunia numerata, ergo ex eo solo quod differatur solutio non licet carius vendere.

Tertio, vendere pecunia credita nihil aliud addit supra venditionem que fit pecunia presenti, quā solam expectationem pretii soluendi in futurum, propter hanc autē expectationē non licet aliquid villo modo accipere, ergo neq; carius vendere pecunia credita. Maior certa est, probo minorem. Hęc expectatio (ut optimē docet hic D. Tho.) est quædam tacita & palliata mutatio, vel tempus ipsum expectatum, pro mutuatione verò nihil licet accipere, quia in hoc consistit iniquitas vsure, neq; pro tempore quod expectatur, quia tēpus nullomodo est venale ergo. Et cōfir. Quia si pro expectatione sola liceret aliquid accipere, cū in mutuo includatur necessario aliqua expectatio recuperandæ pecuniæ, liceret pro mutuo aliquid accipere ratione illius expectationis, quod est falsum & error.

Quarto, cum pretium iustum sit quo res venditur in numerato, si propter dilatam solutionem liceret aliquid accipere, cū dilata solutio non sit res ipsa que venditur, sed pretium illius absens, & pecunia in qua illud reddendum est absens, reddēda verò in aliquo tempore, consequenter augmentū quod superadditur iusto rei pretio, esset reuera quoddam pretium illius iusti pretii & pecuniæ in qua illud reddēdū est ut absentis: ita ut quemadmodū in exactone lucri cessantis ex mutuo reperiantur (sicut diximus) duo contractus distincti, alter mutui, & alter venditionis illius lucri cessantis, sic in venditione alicuius rei ad creditū reperiantur quoque velut duo contractus, vnus quo venditur res ipsa iusto pretio fori, & aliud quo venditur absentia istius pretii & illius expectatio, siue ipsum pretium expectatum, quæ idē sunt, sicut possessio pecuniarum & pecuniæ possessa, At pretii, vel pecuniæ quatenus aliarum rerū pretium est, ut recte docuit Aristote, non est pretium aliquod, præter proprium valorē ipsius, imo in eo consistit iniquitas vsuræ, ut vellit quis ex pecunia ipsa quatenus pecunia est, & aliarum rerum pretium, lucra aliquod & pretium, contra illud commune proloquium Philosophi & omnium DD. Pretiū non est pretium, sicut nec pecunia pars pecuniæ.

Quinto, cum in venditione hæc duo tantum reperiantur, res que venditur & pretiū illius, si liceret in diem carius vendere, certe vel ratione rei que venditur, vel ratione pretii pro illa non dum redditi sed reddēdi, at neutro modo, ergo Maior perspicua est, probatur minor: Imprimis, id non licere ratione rei venditæ, constat ex 3. argumento iam proposito, quod autem nec ratione pretii ostendo, Pecunia reddēda venditori ut pretium rei quam vendidit, non habet alium valorem quam suum propriū, & communem, quatenus pecunia est: at siue presens sit siue absens, redditur illi ut pretium, ergo siue presens sit, siue absens, ratione pretii ipsius, nullomodo potest carius aliquid vendi. Quod autem pecunia ut pecunia est & pretium rerum, nō habeat alium valorem præter illum communem & sibi proprium constat ex supra dictis: Quia in pecunia solū reperitur duplex illa potentia quam diximus; altera illi propria & velut naturalis, omni pecuniæ communis, secundum quam est pretium omnium rerum; alia vero quasi artificialis, quatenus est exposita negotiis, & in via ad lucra: que ita (ut vidimus) differunt, ut exposita negotiis, & in via ad lucra sit fructifera, & lucratiua, & aliquid amplius valens, quam secundum se tantum sumpta; priorī verò modo quatenus pecunia tantum est & pretium rerum, nullam alium valorem habeat, quam communem & sibi proprium, assignatum illi a Principe, vel Republica.

Deniq; quod recte observavit Soto, nulla est lex, vel Resp. bene instituta, quæ constituat aliquod maius pretiū rebus que venduntur in diem, quam illis quæ emuntur pecunia presenti, at si propter dilatam solutionem deberet vel liceret pretium augeri, certe rebus quibus Resp. pretia taxavit, prescripsisset quoddam pretium venditis in numerato, & aliud maius venditis ad creditum: quod cum nulla Resp. fecerit, argumento est certissimo, idem omnino esse iustum rei pretium ubi venditur in diem, quod est iustum ubi venditur in numerato.

Nuc ad argumenta initio proposita. Ad primum respo deo, duo esse genera mercatorum, aliud eorū qui actu negotiā-

tur, & vendant tales res, aliud vero eorum qui aliquando vendiderunt, cessarunt tamē deinde ab illo officio, constatq; iam illos nec cupiditate, neq; amore lucri esse affectos, sed timere Deum: Priores illi qui ad huc actu vendunt, possunt quidē haberi periti in arte negotiandi, & vendendi, nō tamen sunt prudētes nec recti iudices in hac causa: quia venditorum, maxime eorū qui ad paranda lucra susceperunt hoc officium, adeo infactibilis solet esse cupiditas, augēdi pretia, vt illa excoctati iudicent iustum quod iniquū est & usurarium: iudicāt enim in causa propria, in qua nemo est æquus & rectus iudex. Alii vero qui iam cessarunt à negotiis, & nullo affectu ducuntur, sed timeant Deum possunt haberi periti & prudētes, & hi experientia teste, damnant omnino hoc genus vendēdi, dolentq; plurimū, ac poenitet eos, quod aliquādo illud exercuerint, restituitq; quidquid hac ratione deprehendunt se defraudasse.

Quod vero spectat ad communem vsum venditorū, sumptū ex isto diuerso modo vendendi, constat ex dictis, hunc diuersum vendendi modum pecunia credita vel numerata, cum solum addat dilationem solutionis, nullo modo posse variare pretium, quia nec tēpus nec dilatio ista aliquo modo veni possunt: Cōmunis enim vsum fori ad discernenda iusta rerum pretia sumendus est ex publico foro & modo vendendi in pecunia numerata, ita vt illud solū pretiū censendum sit iustum, quod vel à lege taxatum est, vel seruetur in communi vsum fori ab ementibus in numerato, vsum autē iste mercatorum vendendi vno modo pecunia numerata, & alio modo pecunia credita, cum non sumatur ex valore rei sed ex eorū cupiditate, abusus potius est, & iniquitas quam vsum.

Ad secundum dico, abundantiam emptorum augere pretium, nō quocūq; sed illud tantum quod sumitur ex cōmuni vsum fori, taxatū enim à lege nō auget. Rursum cum vsum fori sumendus sit ex venditionibus que fiunt pecunia numerata, consequēter non quocūq; copia emptorum auget pretium rerum, sed eorum qui emunt pecunia presenti, minime vero eorū qui emunt pecunia credita: Nam hi frequenter, modo consequantur res, quas querunt, cum non statim pretia illarum soluant, non dubitant quocūq; ab illis exigantur, quamuis excessiua & euidenter iniusta, venditoribus illarum rerum offerre.

Ad tertium dico, pecuniam presentem perse & absolute non plus valere quam valeat absens, an autem ratione periculi quod potest habere absens, & quo caret presens, vel ratione commoditatis quam posset recipere ex absentē si presens esset, liceat illi carius videri, videbimus statim in aliis titulis quos examinabimus. Cæterum cum pecunia non sit lucratiua secundum se, nisi exposita negotiis, secundum se non est vilior absens quam presens.

Vltimum argumentum exigit quæstionē illam, quam superius solum attigimus, reiecitūsq; in hunc locum copiose hic tractandam.

Controversia. XVII.

AN LICEAT EMERE DEBITA
in futurum soluenda, que vocamus
pagas acerbas, minori pretio?

Age acerbe vocantur à DD. debita soluenda in futurū, sumpta meta, hora à fructibus terre, & arborū: Quemadmodū enim fructus arborū, ante tempus constitutū illis à natura in quo maturi sunt, sunt acerbi, accedente vero tempore sue maturitatis suaves, & dulces: ita & debita, ac illorū solutiones si ante prefixū tempus exigantur acerbe dicuntur, conqueritur enim debitor ac iuste, quod debitū illud quasi viride adhuc, & immaturū, donec tēpus solutioni prefixū adueniat, ab ipso exigatur. Querimus igitur.

An huiusmodi debita in futurum persoluum & liceat, (sicut passim fit) anticipata solutione vilius emere.

In hac quæstione, vt quæ apud omnes DD. certa sunt à dubiis prius separemus, Obseruandum est primo. Duobus modis posse emptorē huiusmodi debitorū se habere; primo, ita, vt propter emptionē illius debiti, & defectū pecuniæ quā exhibet creditori, à quo illud emit, patiatur aliquod interesse dāni emergētis, vel lucri cessantis: quod accedit, quādo rogatus à creditore illo, in eius vtilitatē emit debitū illud, reddita pecunia quā alicui negotio habebat expositam: secundo, ita vt propter emptionē illius debiti nullum interesse patiatur, veluti cum vitro & propria sponte debitū illud emit, non vt creditoris vtilitati cōsulat, sed propriæ. Quando rogatus à creditore emit, & in illius vtilitatē, reddita illi pecunia quam negotiis & lucris expositam habebat, certum est apud omnes, posse

posse tanto vilius debitum illud emere, quantum fuerit interesse, & nocumentum quod patietur damni emergentis, vel lucri sibi cessantis ratione illius emptionis: Quia titulus iste exigendi & recipiendi compensationis damni emergentis, vel lucri cessantis, cū cōditionibus illis quas docuimus, in omni contractu habet locum, tā mutui, quam emptionis, quā in quocūq; alio, in quo vere & realiter contrahens interesse illud patietur in vtilitatem & commodum alterius. Quæstio ergo presens est vbi emptor huiusmodi debiti nullum patitur interesse.

Obseruemus secūdo, huiusmodi debita in futurum soluenda duplicia esse, quædam quorum solutio non est ita facilis, & certa: alia vero, quorum solutio adueniente termino certa est, & indubitata, & sine villo labore ac difficultate recipienda. Priorum solutio incerta & difficilis esse potest tribus potissime modis. Primo, quando debita nō sunt liquida, sed sub lite, vel quo ad debitum ipsum, vel quo ad illius quantitatem. Secundo, quando etsi debitum liquidū sit, illius tamen solutio propter debitoris pauperiē, vel impotentiam, aut fraudes quibus vti solet, maxime incerta. Tertio, est nihil horū existat in debito, potest nihilominus accidere vt nequat illud sine labore, & expensis recuperari. Huiusmodi debitorum solutiones incertæ sunt, & difficiles, & in his conueniunt omnes DD. posse illa ante terminum vilius emi, iuxta illorum difficultatem & incertitudinem arbitrio prudentis. Nam vt recte dicunt Angel. & Syluest. inferius citandi, *Nostra interest litibus & sumptibus non venari*: vt habetur. L. Minoribus. ff. De omnibus. Et omnium consensū, debita in futurum recuperanda cū istis periculis, & aliis cōditionibus affecta, minus valent.

Tota ergo quæstio est circa priora que secura sunt, & que adueniente termino, certo, facile, & sine villo labore, vel expensis recipiuntur, & in quibus emptor nullum patitur interesse. Nam Caiet. in summa verb. *Vtura*. circa finem, vbi agit de pagis montis Ianuensis, Summa Armilla Verb. *vsura*. nu. 30. & 31. Summa Rosella, vt refert Sylu. verb. *vsura*. 2. q. 14. nu. 4. habet autē illud Rosella verbo *vsura*. 2. §. 13. & Nauar. in Manu. c. 17. nu. 232. sentiūt debita in futurum soluenda, quamuis certa, & sine vlla difficultate recipienda in termino, posse nihilominus vilius emi: Vt si Petrus debeat Ioanni 100. soluenda post annū, esto

debitum hoc certum sit, & quod adueniente termino sine vlla difficultate recipietur à Petro, posse nihilominus emi illud modo à Ioanne tuta conscientia pretio vt 90.

Eandem opinionem tribuunt nonnulli Innoc. In cap. In ciuitate. De vsuris. sed falluntur cum Innoc. eo loco vt admonet Sylu. loco cita. nu. 1. solum loquitur de actione debiti dubii, & cū periculo: Post multa enim quæ ibi habet, concludit: potest quis conscientia bona emere actionem iam ortam tempore contractus, etiam minori pretio, quia exponit se periculo.

Probaturo vero opinio Caiet. his potissime argumentis. Primo, si huiusmodi contractus esset iniquus, certe quia interueniret in eo aliqua vsura, vel iniustitia: at neutrum istorū in eo reperitur, ergo nō est iniquus. Imprimis non reperitur in eo vsurati sic ostendunt. Vsura nō reperitur nisi vbi interuenit mutuū, vel apertē & explicitē, vel implicitē & virtuale, sicut diximus de vendente ad creditum: at in contractu de quo hic loquimur, nullum interuenit mutuū, ergo neq; vsura. Probaturo Minor: Quia vbi interuenit mutuū, siue formale illud sit, siue virtuale, periculū rei mutuatæ nō manet penes mutuantem, sed penes mutuatarium; ita vt si pecunia vel res illa mutuatata pereat, accipiēti pereat non ei qui dedit, & mutauit: In hoc autem contractu de quo hic disputamus, omne periculū manet apud eum qui confert pecuniam, & emit solutionem illam siue pagā acerbam, ita vt si debitū illud quod emit ab altero, aliqua ratione pereat, nec recuperetur, ipse pereat, non priori creditori qui illud vendidit. Adhæc in mutuo potest mutans repetere se à se mutuatam, saltem adueniente termino mutui, at si Petrus emit à Ioanne pagam acerbam vt 100. collatis illi 90. non potest in perpetuum illa 90. quæ dedit repetere à Ioanne, ergo hic contractus non est mutuū, sed vera ac realis emptio & venditio, in qua sicut in quacūq; vera & reali emptione & venditione Ioannes trātulit dominium illius debiti vt 100. in Petrus pro pretio vt 90. & Petrus trātulit omnino in Ioannem dominium illorum 90. tāquam pretium illius debiti vt 100. in futurum recipiendi.

Probaturo iam altera pars, nullam iniustitiam reperiri in hoc contractu hac ratione. Emptio facta iusto pretio nullam continet iniustitiam: hic cōtractus vt constat est vera & realis emptio, 90. in presenti iustum

pretium sunt debiti vt 100. recipiendi post annum, ergo nulla ibi interuenit iniustitia. Probat minor. Primo, quia iste nō emit illa 100. pro 90. sed ius tantum, quod venditor ille habebat in illa 100. ius autem ad 100. post annū recipienda non valet 100. sed 90. ergo emit pretio iusto. Quod autē ius ad 100. post annum recipienda non valeat 100. probant multis mediis. Primo, quia res quæ solum est in potentia & spe, non tanti æstimatur, vt constat ex dictis Contro. 9. vbi egimus de lucro cessante, quāti ea quæ est in actu: 100. verò post annū soluenda nunc non sunt in actu, sed in sola potentia, & spe: Secundo pecunia quæ statim est utilis, & quam statim possum cōuertere in proprios vsus, magis æstimatur, quam ea quæ per annum vel multum tempus est mihi inutilis: at 100. recipienda post annum toto isto tempore sunt ementi debitor illud inutilia, 90. vero quæ recipit venditor sunt statim illi vtilia, debent ergo tantum æstimari ista 90. presentia quāti illa 100. absentia, & haberi ista 90. presentia tamquam iustum pretium illorum 100. absentium, & tanto tempore inutilium.

Quod si dixeris, quādo res venditur pecunia credita pecunia quoque illa cum sit abtens, non est in actu sed in potentia sola, & subiecta periculis, nec est statim utilis, sed post multum tempus, at nihilominus nō potest res carius vendi, quā pecunia presentia. Hæc inquit non obstant, quia quādo res venditur pecunia credita, interuenit mutuū implicitū, vt docet D. Tho. quia de causa non licet carius vendere: quia esset illud (sicut diximus) recipere aliquid ultra sortem ratione illius mutui, in hoc autem contractu (vt probatum est) nullum interuenit mutuū, sed est mera venditio & iusto pretio, vt constat.

Tertio passim fit vt habens censum redimibilem proprietatis vt dicunt 100. aureorū, emat illū 90. aureis: qui contractus non dānatur, sed est in vsu, nec alio nomine, nisi quia solutio siue pensio illius census recipitur paulatim per singulos anos, ergo licet similiter debitū futurum, cuius solutio absens est, vilis emere pecunia presentia. Et cōfirmatur. Sicut se habet fructus maturus & dulcis ad viridē, & acerbum, ita solutio presentia ad futuram; sed fructus viridis & acerbus non tantum valet quantū maturus & suavis, ergo nec solutio futura tanti æstimanda est quanti presentia, & ita 90. in presentia nō minus censenda sunt valere quam

100. in futuro.

Quarto, emens ius in aliquod debitum soluendū in futuro, perinde se habet, sicut qui emit triticū in herba & in potentia, at triticum in herba tantū existens & in potentia minoris æstimatur ab omnibus, quā in tempore mensis: ergo similiter debitum in futuro soluendum minus debet valere, quam solutum in presenti.

Quinto, (quo argumēto vtitur Nauar.) Minus est habere actionem in rem aliquā, quā ipsam rem, sicut maius est habere possessionem illius, quā spem, quātiuis spes illa certa sit ac securā: vt habetur L. Minus. ff. De regulis iuris. Et Decius copiose in L. seu Reg. Qui actionem. ff. eod. tit. Sed ius in debitum, futurum vt 100. solam dicit actionem, ipsa vero 100. dicunt rem ipsam, ergo ius in debitum quod in hoc contractu venditur, minus debet valere quā ipsa 100. eruntque iustum pretium illorum sola 90.

Sexto. Si pro debito futuro vt 100. redderentur statim in pecunia numerata alia 100. venditor haberet plusquā debet habere, hoc autem est iniquum, ergo pro 100. futuris non sunt reddenda in presenti alia 100. sed pauciora. Minor cum consequentia perspicua est, Maior vero habetur Instit. De actio. §. Placuit. vbi dicitur: *Plus soluit qui ante tempus soluit.*

Septimo, In quibusdam ciuitatibus Italiae, vt Florentiæ, Placentiæ, & Ianuæ exercetur quidam contractus, quo emuntur debita quædam, & solutiones quædam future post triēnium, certæ & securæ, quæ dicuntur page montis Genuensis, in quo contractu venduntur solutiones future debiti vt 100. pro pecunia presentia vt 80. nec tamen hic contractus est iniquus, quin potius approbatus vt iustus, & licitus a Calixto 3. & Sixto 4. in suis bullis editis circa huiusmodi pagas montis Genuensis, vt refert Sylu. loco citato: licet igitur emere pagas istas acerbas, & debita futura, quamuis secura & certa minori pretio.

Oppositum docet Ioan. Medi. Cod. De restit. q. 38. ad finem. fol. 117. & in tractatu De censibus q. 7. Gabri. in 4. dist. 13. q. 11. dub. 4. D. Antonin. 2. p. tit. i. c. 8. §. 3. & 4. vbi citat. in eadem sententiā D. Tho. ad lectorem Florētīnū. Angelus verb. Vtura. primo §. 63. & 64. Sylu. loco citato. vbi in fine illius questionis 14. refert idem docuisse Alexan. Alen. Adrian. in 4. fol. 33. Soto lib. 6. de Iustia. q. 4. ar. 1. ad 3. cui subscribunt omnes fere recētiore. ex Iuristis Ioannes

Ioannis de Anania in additio. ad Speculat. relatus ab Angelo loco citato, Barth. in L. Per diuersas. Cod. Mandati. & Bald. in L. 2. Cod. Ne lite pendente. vt colligit Sylu. loco citato. Quia cum doceant Bartho. & Bald. in istis locis, competens pretiū actionis esse quod remanet deductis expensis, & labore pro recuperanda re factis, colligit & recte Syluest. iuxta eos, non posse actionem minori pretio emi, quam sint iura ipsa, habito respectu ad laborem & expensas faciendas.

Probat hęc opinio multis modis. Primo, Quia in hoc contractu perinde se res habet, ac si Petrus mutuasset Ioanni 90. recepturus deinde ab Andrea debitore Ioannis 100. At recipere 100. pro 90. est recipere lucrū ex mutuo, ergo est vsura. Probat maior. Si dedisset Petrus Ioanni 90. recepturus ab eodem deinde 100. esset vsura, nec alio nomine, nisi quia pro 90. statim datis recipit postea 100. at quod pro 90. recipiantur centum ab eodem cui illa 90. data sunt, vel ab alio, nō mutat naturā contractus, ergo hic contractus est vsurarius.

Secundo. Esto non esset in hoc contractu mutuū intus palliatum, nec vsura, sed esset mera emptio & venditio iuris, quod Ioannes habet in illud debitū Andreae, est nihilominus iniqua, & iniusta. Probo. Ius ad 100. quæ certo recuperari possunt, & sine villo periculo, vel labore. aut expensis, valent 100. quemadmodum hæreditas quæ certo habenda est post annum, si tunc valet 100. & nunc similiter valet 100. quia dilatio receptionis illius non minuit verū & iustum illius valorem & pretium, ergo emere ius ad 100. certa & secura pro 90. est inæqualitas inter pretium & rem.

Tertio, sequuntur ex ista sententiā Caiet. varia incommoda. Nam primo si postularē a mercatore mutuo 100. posset ille dicere, nolo mutuare tibi 100. sed emere solū ius ad 100. a te recipiendis post annum, pro 90. quæ nunc tibi exhibebo. Hic autē contractus est vsura: Quod vero sequatur probo. Idē omnino est habere ius recipiendi post annum 100. a me, quod ab alio, cū iustitia contractus non mutetur ex personis, nec sumatur ex ipsis, sed ex natura rei & æqualitate rei ad rem; sed licet per Caiet. mercatori redditis mihi in presenti 90. emere a me ius recipiendi ab Andrea post annum 100. quæ debet mihi, ergo licebit similiter eidem emere idem ius in me, ita vt redditis mihi nunc 90. habeat ius recipien-

di a me post annum 100. at hoc est vsura, ergo & illud.

Secundo sequeretur, vt si Petrus conferat Ioanni 100. soluenda post annum, Ioannes vero oblata sibi occasione pecuniæ soluat illa statim post mensem, non possit Petrus recipere a Ioanne integra 100. sed pauciora. Probo sequi: quia ista 100. quæ soluit statim post mensem non erat solutus nisi post annum, ex Caiet. autem 100. soluenda post annum non valent nunc 100. sed minus.

Sequitur Tertio, ex eodem fundamento, vt liceat carius vendere pecunia credita. Patet consequentia: Quia secundum rem idem profecto sunt vendere 90. quæ in presenti non valent nisi 90. pro 100. accipiendis anno vltimo, quod vendere rem in presenti non valentem nisi 90. pro 100. quorum solatio expectanda est per annum.

Quarto sequitur, posse debentem quantitatem aliquam. (v. g.) 100. soluenda post annum redimere minoris suæ debitū, sicque pacisci & conuenire cum suo creditore debet tibi 100. quæ non teneor soluere nisi post annum, reddam statim tibi 90. pro toto debito, & ero liber, quod tamen non licet, sicut respondit D. Tho. lectori illi Florentino, vt refert Sylu. loco citato, nu. 3. ergo neque licet illud quod habet Caiet. Quod autē sequatur probo. Primo, ex fundamento Caiet. quia ius recipiendi 100. post annum in presenti non valet 100. sed 90. Secundo, quia ex Caiet. alteri liceret ita pacisci cum illo creditore, ergo & ipsi debitori, etenim cū iustitia contractus non attēlatur penes has vel illas personas, sed penes æqualitatem solam rei ad rem, per accidens est fieri huiusmodi conventionem & pactum cum creditore illo ab eodem debitor, vel ab alio, si reddat debitor pro iure illo idem pretium, quod alius redderet.

Nauar. fatetur sequi hoc quartum ex opinione Caiet. non tamen sentit esse incommodū, imo licere: at Caiet. & alii negant illud sequi, asserentes maximū esse discrimen inter ipsummet debitorem & alium tertium, vt docet D. Tho. ad illum lectorem Florentinū. Quia debitor ipse tenetur debitū illud reddere securum, & constans creditori vi conventionis, & contractus inter ipsos initi, ad quod non tenetur alter, & ita debitor nullo modo potest detrachere aliquid ab integra quantitate debiti, nisi aliquo legitimo titulo & causa excusetur,

qualis non est anticipare solutionem.

Ex quo sequitur primo, hoc quartum in eodem non habere vim contra opinionem Caiet. quam habent precedentia.

Sequitur secundo. Iniquum esse vel usurarium contractum illum quo utuntur passim & frequenter mercatores Ianuenses, vendentes merces proprias vel aliorum sibi commissas pretio vt 100. soluenda post annum, & conuenientes deinde cum eisdem emptoribus, vt pro illis 100. quae debent post annum, reddant statim 90. Quia vel merces quas illis vendunt tempore contractus, valent reuera vsu fori & pretio iusto 100. aut 90. si quidem 100. usurarii sunt emptores qui eo quod reddat statim 90. liberantur ab illo vero & iusto debito vt 100. non alio nomine quam propter anticipatam solutionem, quae cum sit ex D. Thom. quoddam mutuum palliatum, efficitur profecto, huiusmodi emptores ex illo mutuo recipere tanquam lucrum, quod detrahunt ab illo iusto pretio. Si vero iustum pretium meriti illarum est 90. sicut reuera est, (nam hic latet anguis) usurarii sunt venditores, vendentes merces valentes iusto pretio sola 90. pretio vt 100. propter dilatatam solutionem, quas in numerato vendidissent pretio illo vt 90. quod vel ex eo constat, quod cum primam illa 90. ipsis redduntur, reliquum dimittunt, ac recte se vendidisse arbitratur. Nisi dicat mercatores Ianuenses se ita vendere, quia cum sint vere mercatores, & actu negotia exercentes, habent semper pecunias negotiis expostas, ac propterea nunquam se vendere ad creditum, quin patiantur reuera aliquod lucrum cessans. Attamen ex eo solo quod venditores actu negotia exercent, non licet eis titulo lucris cessantis carius vendere ad creditum, nisi seruatibus conditionibus quas inferius proponemus Controu. 18. explicantes quando liceat ratione lucris cessantis carius vendere.

Sed redeuntes eo vnde digressi sumus, quod spectat ad presentem quaestionem de pagis acerbis, inter illas duas opiniones refertur tanquam media, ea quam docuit eruditus Pater Magister Ioannes a Pena, asserens huiusmodi contractum, antequam fiat, esse suspectum, & reiciendum, post factum vero tollerari posse, nec esse compellendum ad restitutionem, eum qui emerit aliquam pagam acerbam minori pretio, Cum Caiet. & Nauarr. auctoritas sufficiat, vt opinio ista probabilis sit, & possit quis illam se-

qui tamquam probabilem.

Ex his tamen opinionibus re diligenter & mature inspecta, ea tantum quam secundo loco proposuimus habenda est tamquam vera, ac propterea merito inter DD. magis communis, magisque recepta.

Hac namque vltima (vt ab ea exordiamur) non est rationi consona, Quia vel contractus iste est iustus, & licitus secundum se, nullam continens inaequalitatem, vel usuram, aut est iniustus, & iniustus, vel ratione alicuius usurae palliat, vel ratione alicuius inaequalitatis & iniustitiae in contenta, siquidem iustus sit, & omnis iniustitiae & inaequalitatis expert, sicut potest tollerari post factum, ita quoque poterit licite perimiti antequam fiat, quod si iniustus est & iniustus, sicut antequam fiat, est suspectus & reiciendus, ita quoque & post factum, non enim quod antequam fiat est reiciendum vt illicitum, redditur licitum, vel tolerandum eo quod fiat. Sicut enim iuxta communem regulam Iuris peritorum: *Quod a principio infirmum est, tractu temporis non reditur validum & firmum*, Ita quod antequam fiat admittendum non est, neque post factum debet tollerari. Adde quod limitationem istam Magis Ioann. a Pena crederem admittere etiam a Caiet. ita, vt huiusmodi emptio nes neque Caiet. consuleret, sed disuaderet antequam fierent, post factum vero non compelleret emptorem ad restituendum. Et Nauarr. ipse loco cit. habet non esse consulendam, quod est argumentum illam non esse satis securam.

Ego certe non negabo illam esse probabilem, si dialectico more hac voce utamur, vt probabile sit quale definiuit Aristot. 1. Topi. *Quod videtur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus*, cum illam habeant Caiet. Nauarr. & nonnulli alii viri eruditi, & magis ni nominis: Nihilominus illam nec securam censeo, nec veram, nec repugnat vt simul probabilem iudicem propter auctoritatem asserentium illam, & simul falsam, secundum se, cum dixerit Idem Aristot. *Multa falsa esse probabiliora multis veris*. Quod autem secuta non sit, constat (vt modo dicebamus) ex ipso D. Nauarr. & omnibus recentioribus, qui etsi illam probabilem vocent in sensu explicato, nulla tamen ratione censent consulendam, imo in praxi compellendum ementem huiusmodi debita, quae certa sunt & secuta, minori pretio, ad restituendum deffectum.

Quod vero & falsa sit, praeter argumenta iam

ra ad iusta contra Caiet. Confirmatur Primo, quia si aliqua ratione opinio illa Caiet. consistere possit, maxime quia pagae huiusmodi non emuntur minori pretio, ratione & titulo anticipatae solutionis, sed quia illud minus pretium in presenti solutum, a peritis & prudentibus in exercendis negotiis iudicatur iustum, experimur autem oppositum, viros prudentes & peritos in negotiis 100. futura tunc tantum minoris estimare, quando in illis recuperandis existit periculum, vel difficultas aliquas expensas, vel labores allatura, vbi vero nihil horum existit, sed recuperatio debiti certa est, & secuta, ac sine villo labore, vel expensis habenda, nullus est prudentum & peritorum qui censeat 100. valere minus quam 100. quin & Summa Armilla huic quoque rationi nititur, dum docet pagam acerbam posse minoris emi, quia debita futura semper afferant secum aliquod periculum. Ex quibus sic argumentor: Centum futura, vbi debiti solutio certa est, ac secuta, & sine villo labore, vel expensis recipienda, iudicio peritorum & prudentum non valent minus quam 100. qui ergo illa emerit pro 90. presentibus, nulla alia ratione vel titulo potest illa vilius emere, quam sola ratione anticipatae solutionis, & praedictionis temporis, hac vero sola ratione detrahere a iusto rei valore & pretio est usura, ergo.

Confirmat illud optime Angel. loco cit. q. 64 quia quanto debitum, quod emitur, tardius erit soluendum, minori pretio emitur, quidquid sit de illius certitudine, ceteris enim omnibus paribus 100. soluenda post duos annos vilius ementur, quam si essent soluenda post annum, ab emptoribus qui iuxta Caiet. opinionem emunt huiusmodi pagas acerbis: Quo fit vt ratione anticipatae solutionis debiti tardius recipiendi detrahatur a valore debiti, quidquid huiusmodi emptores detrahunt, qua ratione vilius aliquid emere constat, inquit Angel. Usurarium esse ex cap. Confusit. Cap. In ciuitate. & cap. Fina. De usuris.

Secundo, Non licet merces aliquas certo tradendas, ac sine villo labore vel expensis recipiendas minoris emere, quam illae tempore traditionis valent, vt videmus Controu. 23. agentes de venditione lanarum; sed per Armillam, Caiet. & Auctores alterius opinionis emens pagas acerbis non emit ipsas pagas, sed iura ad illas perin-

de omnino ac si emerit aliquas merces, ergo cum debita ista vel iura in illa sint certa, & secuta, debent emi eodem pretio quod valebunt tempore recuperationis, ergo non licet ea anticipata solutione minori quantitate emere, quam sint recipienda.

Denique, argumentor, ex eodem fundamento Caiet. Qui emit debitum futurum vt 100. non emit illa 100. neque debitum illud, sed solum ius & actionem in illa 100. sed actio ad rem vbi nullum est periculum, vel labor, sed omnis certitudo, securitas, & facilitas, non valet minus quam ipsa res ad quam est talis actio, vt recte docent Bartho. & Bald. locis citat. a Syluestro, ergo actio & ius ad 100. valet reuera 100. nec potest minoris emi, aliter esset aperta inaequalitas inter rem & pretium. Vel certe si 90. data in presenti essent iustum pretium actionis certae & securae in 100. anticipatio solutionis & pecuniae daret iustum valorem, efficeretque vt 90. in presenti valeret tantum, quantum 100. futura, quantumuis certa, & secuta, quod est falsum, & contra definitionem Pontif. in illis capitibus adductis, & recte, ab Angel. loco cit.

Ex his omnibus colligo opinionem istam Caiet. ab eo tantum tuta conscientia posse obseruari, qui videns a Caiet. & Nauarr. & aliis haberi, bona fide illi adhereret, credens esse veram, & securam, & ignorans a pluribus & grauioribus Doctoribus & communiter in scholis iudicari falsam: Absolute tamen & simpliciter illa omnino falsa est, & conscientis fidelium maxime periculosa, & reicienda tanquam usuraria, vel falsam aniam prebens multis usuris, & aditum parans tam ad vendendum carius expectata solutione, quam ad emendum vilius illa anticipata, & multa cambia, & recambia, quae dicuntur ficta, & sic.

Argumenta vero illius facile soluntur.

Ad primum enim respondeo, In huiusmodi emptioibus contineri mutuum implicitum, sicut & in anticipata solutione: cum talis emptio minori pretio nihil aliud reuera sit, vt ex argumentis adductis constat, quam quaedam anticipata solutio illius debiti quod sic emitur: Ad probationem vero illam, qua nititur Caiet. ostendere non esse mutuum, sed veram & realem emptio nem, dico: esto venditor non maneat obligatus ad reddendum aliquid immediate per se ipsum illi emptori, neque maneat emptori aliqua actio & ius recuperandi aliquid.

ab illo venditore, sufficere nihilominus, ut sit vere quoddam genus mutui, ut maneat obligatus in aliena persona, suo scilicet debitor, qui substituitur illi emptori vice & loco ipsius venditoris: Passim enim fit Petrum mutuare Ioanni 100. & quia Petrus non habet integram securitatem in Ioane, postulare ab illo fideiussorem Andream, manereq; Andream deinceps pro mutuo exhibito Ioanni, quo casu etsi Petrus non fuerit recipere actionem & ius in Ioannem sed in Andream, quem nouit securum solutorem, nihilominus vere mutuū illud fuit exhibitum Ioanni: Ita in hoc casu, perinde res se habet, ac si emptor pagam acerbae conferat mutuo venditori 90. quorum venditor sit mutuatarius substituens loco & vice sui alium sibi debitorem 100. soluenda post aliquod tempus. Vnde quemadmodum in anticipata solutione est mutuū sub colore & titulo anticipatae solutionis, quia anticipatae solvens perinde se habet ac si pecuniam illam mutuatet venditori recipiendam ab eodē deinde in mercibus, ita & emens debitum futurum & pagas istas quas vocamus acerbas, perinde se habet, ac si mutuatet venditori illius pagam, pecuniam quam in presenti illi tradit, recipiendam deinde ab ipso per interpositam personam debitoris in illo debito: quo fit ut sit mutuū quoddam sub colore & titulo emptionis debiti. Nec obstat quod ait Caiet. in mutuo mutuantem habere ius in mutuatariū, in huiusmodi autem emptionibus emptori nullum manere ius in venditorem, sed in solum debitorem illius, quia emptor suscipit in se omnem curam & periculum illius debiti. Nā & cum Petrus (ut modo dicebamus) mutuat Ioanni pauperi accepto Andream in fideiussorem, a quo solo vult debitum illud sibi solui, Petrus nullum ius & actionem habet nisi in solū Andream, at nihilominus mutuū vere fuit factū Ioanni: sicutq; vere Ioannes in tali contractu mutuatarius. Ad alteram partem eiusdem argumenti constat ex dictis, casu quo talis contractus non esset mutuū palliatum, sed vera & realis emptio & venditio, esse illam iniquam, quia ius in 100. secura, & certo recipienda sine ullo labore, & expensis valeret 100. nec a peritis & prudentibus censentur minus valere.

Ad secundum respondeo, pecuniam esse sterilem esse & infructiferam, nisi quatenus subest negotiis & industriae mercatorum, qua de causa si mercator volens reuera

cum sua pecunia negotiari & lucrari, rogatus tamen ab alio debitum illius emat, poterit tantum a pretio illius debiti detrahere, quantum ratione lucri propter emptionem illam ipsi cessantis prudens iudicaret detrahendum: Si vero emptor huiusmodi debiti & pagae non erat cum illa pecunia negotiaturus, neq; debitum illud litigiosum erat, vel cum aliquo labore aut expensis recuperandum, sed certum, & securum, ac facile in termino recuperandum nulla ratione licet minoris illud emere, nec pecunia absens certa & secura est minus vilis quam praesens, praeter quam viro cum illa negotiaturus ut ex dictis constat. Nec valet exemplum Caietani de terra per duos vel tres annos habenda sine fructibus, & propterea vilis empta: nam cum terra ex se fructifera sit, emens illam sub pacto ut per aliquod tempus fructus illius non recipiat, iuste ac recte postulat tantum pretii ab illius valore detrahi, quantum detrahitur sibi fructuum, quos toto illo tempore sublato tali pacto recepisset: quod profecto pecuniae secundum se non conuenit, cum ex se infructifera sit.

Ad tertium dico, de huiusmodi censibus eadem omnino ratione iudicandum esse, sicut & de pagis acerbis de quibus agimus, ita ut si recuperatio annuae pensionis illius aliquam habeat difficultatem, vel licentiam, aut proprietatis periculum, tantum liceat a valore illius census minuere, quantum prudens & peritus iudicaret ratione illius difficultatis, & litis, vel periculi: Vbi vero censibus proprietatis secura est, & ab omni periculo & lite aliena, & recuperatio annuae pensionis similiter facilis & secura, nullo modo licet census aliquem vilis & minoris emere, quam secundum se valeat integra illius proprietatis. Et oppositum, si a quibusdam fiat, inique sit, & cum obligatione restituendi defectum illum, & quidquid ab integra proprietate detraxerunt: nec potest introduci consuetudo in oppositum, aut si introducta sit, non est dicenda consuetudo sed corruptela: quia seruare iustum pretium in omni emptione & venditione est iuris naturalis, cui nulla consuetudo derogare potest. Qua vero ratione propter mutationem temporum mutantur pretia censualiū, & pensiones eorum, possintq; antiqua quae alio deinde tempore venduntur, carius vendi, vel vilis, emi, quam fuerint a principio instituta, explicabimus inferius in peculiari tractatu de Censibus.

Ad

Ad quartum respondeo, non esse accommodatum exemplū illud de tritico in herba debito, de quo hic loquimur: Primo, quia triticum in herba secundum se non valet quod triticum perfectum, at 100. certa & secura semper valent 100. quamuis non sint recipienda nisi post annum. Secundo, quia triticum in herba habet incertum fructum, cum possit multis viis impediri, ne perueniat ad messem, quod non conuenit debito, de quo hic loquimur. Tertio, quia triticum in herba ducitur ad messem, ut fructus terre fructifere, in qua progressus temporis est pretio estimabilis, at in pecunia ratione temporis nec augetur, nec minuitur pretium, sed 90. hodie, sunt 90. post annum, & 100. certa & secura post annum sunt 100. hodie. Eodem modo respondeo ad confirmationem illius argumenti, nam fructus viridis & acerbus potest variis modis impediri, ne perueniat ad maturitatem, debetq; maturefcere virtute terre, quae fructifera est & pretio aestimabilis, debitum autem certum & securum, etsi dicatur maturefcere quo ad praesentiam solutionis, unde de sumpta est ista similitudo & metaphora, non tamē dicitur maturefcere quod ad augmentum vel decrementum valoris, cum pecunia quocunq; tempore sumatur siue praesens, siue absens, siue hodie, siue post annum, ubi nullum est periculum, nec labor in illa habenda, nec cessatio alicuius lucri ex illa negotiis exposita, eundem semper habeat valorem.

Ad 5. constat iam ex dictis in argumento secundo, quo nostram sententiam probauimus, ius siue actionem in 100. certam & securam non minus valere quam 100. commune enim dictum, possessionem praestare spei, intelligendum est, quando spes illa potest impediri, vel quando propter defectum possessionis patitur, qui rem illam nondum possidet sed sperat, damnum aliquod vel cessationem alicuius lucri: at quando actio certa est, & ab omni periculo & impedimento secura, & citra omne damnum vel cessationem alicuius lucri certi, vel probabilis, eiusdem valoris est talis actio, quanti & res illa in quam habetur.

Sexto argumento respondent & recte Angel. & Sylu. locis citatis, proloquium istud. Plus soluere qui ante tempus soluit, verum esse in eo qui soluendo ante debitum tempus patitur aliquod interesse, & ideo cogentem illum ad soluendum ante debitum tempus plus petere, ut habetur in cap. 1.

De plus petent. Quod si solvens ante debitum tempus nullum patitur interesse nec damni emergentis, nec lucri sibi cessantis, ex illa prematura solutione, non plus solvere: Quomodo res se habet in nostro casu, reddens enim nunc 90. pro debito certo ac securo ut 100. soluenda post annum, ubi nullum ex eo patitur damnum, nec amittit lucrum, non soluit plusquam 90. quo fit ut ista 90. non sint iustum nec aequale pretium illi debito ut 100.

Vltimum argumentum postulat quaestionem illam, cuius occasione praesentem tractant potissime Doctores.

AN PAGAS ILLAS MONTIS GENUENSIS LITEAT MINORIS EMERE?

N quibusdam ciuitatibus Italiae ut Ianuae, Florentiae, Placentiae, & similibus habent Communitates ipsae, & priuati quoque ciues earum quosdam redditus certos, & securos, vel in vestigialibus, vel in fructibus & praediis quorundam locorum, qui in terminis & ditionibus vel montibus huiusmodi ciuitatum existunt, quos redditus non recipiunt domini illorum, siue sint ipsemet Communitates, & Senatus earum, siue priuati ciues, nisi per triennia vel quadriennia, nempe singulos eorum post tres vel quatuor annos. Accidit Senatui Ianuensem vel Ioannem ciuem Ianuensem habere in monte Ianuensi 10. loca, ex quibus recipit tertio quoque anno 100. libras. Initio triennii, vel duobus annis antequam redditus huiusmodi sint ipsi persoluedi, Petrus emit ab illo huiusmodi redditus, exhibens illi statim & in numerato pro singulis quibusq; 20. solidis 15. solidos. Disputant DD.

An huiusmodi contractus sit iustus, & licitus.

Conuenit enim illi ex vna parte, ut debitum illud sit certum & securum, quia loca illa sunt obligata ad redditus illos persoluedos in termino citra omnem litem, vel moram: unde iuxta ea quae modo diximus, videtur hic contractus iniquus & iniustus, quia est emere debitum certum & securum minoris quam valeat. Ex alia parte hic contractus (ut refert Sylu. loco citato) est utilissimus tam Reip. ipsi, & Senatui, quam priuatis, quia hac via habent ex Gabellis 15. solidos securos pro 20. qui forsitan non reciperent 12. nec forte 10. ut periti ac experti in his testantur: similiter ex fructibus:

Vbi

Vbi videtur esse quædã donatio, quia Senatus, vel ciuis conferenti sibi in presenti 15. solidos pro 20. illam superabundantiã vt 5. libere & gratis confert propter beneficium quod ab illo recipit.

In hac quæstione, de iustitia huius contractus non est ambigendum, cum auctoritate Sedis Apostolicę maxime decreto Sixti 4. constituatur, ac definiatur esse iustus, & licitus: vbi idem Sixtus profitetur se huiusmodi contractus, & iustitię, ac equitatis illius habere plenam notitiam: Sed quã ratione iustus sit, oportet Theologum nosse: hoc enim est munus Theologici omni poscenti ratione raddere: neq; enim Summi Pontif. pro libito ac temere ista decernunt, sed sapientissimę, ac certissimę adducti rationibus.

Angelus loco cita. q. 64. & nonnulli alii qui precesserunt Beatissimos Patres Calixtum, & Sixtum, damnarunt huiusmodi contractus, existimantes, illos nihil aliud esse quam anticipatas solutiones illorum reddituum, seu debitorum, quę cum certa sint & secura, non possunt minoris emi, quam secundum se valeant, iuxta ea quę docuimus in hac Controu.

Caiet. duplici nomine censet illos iustos & licitos, Primo, quia (vt vidimus) iuxta ipsum, licet emere pagas quascunq; futuras, minori pretio. Secundo, & potissimę, qui huiusmodi redditus non emuntur per vnum tantum vel alterum triennium, sed absolute & simpliciter in perpetuum, eo modo quo emuntur census: vnde qui emit huiusmodi pagas, perinde se habet, ac si emeret censum aliquem impositum in illis vectigalibus, siue fructibus, & prediis illorum locorum montis Genuens. Quo fit, vt sicut emens scasum pretio cõmuni fori in tali loco iuste emit, ita emens in huiusmodi monte Genuensi 100. (V. g.) libras, recipiendas in fine singuli triennii, reddes ipse in principio eiusdem 15. solidos in numerato pro singulis quibusq; 20. iuste emat: Quia quacunq; ratione emptiones istę huiusmodi pagarum inceperint, transferunt in naturam, & vim census.

Aliqui recentiores ex nostris non recte intelligentes consuetudines Italię iudicauerunt Ianuensibus, & Florentinis, ac similibus licere ita emere ratione lucri cessantis: quia tam Ianuenses, quam Florentini, quam similes Itali negotiantur semper, nec patiuntur vlllo tempore suam pecuniam esse otiosam, & propterea ratione lu-

cri quod hauiissent ex aliis negotiis, cessat vero ipsis emendo huiusmodi pagas, posse tuta conscientia excessum illum recipere. Sed hi decipiuntur plurimum, quia esto pleriq; ciues Ianuę, & Florentię negotiis incumbant, non tamen omnes, at huiusmodi pagas in vniuersum concedit Sixtus 4. ab omnibus iuste, ac licite posse emi, ea ratione quã diximus, nec distinguit inter habentes pecunias negotiis expostas, & eos qui non habent: *Vbi autem lex non distinguit, neq; nos distinguere debemus*, iuxta regulam Innocenti, Adde quod re ipsa multi qui nulla negotia exercent, emunt istas pagas, sicut emerēt census antiquos, in quo recte dixit Caiet.

Syluest. sentit & recte Ianuã & similes Resp. quę non recognoscunt superiorę, cū possint condere sibi ipsi leges, quia habeat vt vidimus in disputatione de Verig. art. 3. Controu. 1. plenam auctoritatem ad se ipsas gubernandas, & quam olim habebat Imperator in toto orbe, coadidisse hęc legem, vt huiusmodi pagarum, montis Ianuens. & similibus iustum pretium sint 15. solidi in presenti pro 20. recipiendis post duos, vel tres annos: quam legem potuit iuste condere, vt sibi suisq; ciuib. vtilem sicut modo vidimus ex eodem Syluestro: virtuteq; huius legis iuste imponentis pretium illud tamquam iustum, eos qui sic emunt, esse tutos in conscientia: sicut & ceteros omnes, qui merces aliquas emunt pretio illis a lege cõstituto, diximus iuste emere q. 77. art. 1. Controu. 2.

Vnde ad argumentum illud septimũ neganda est similitudo. Quia ementes pagas istas montis Genuens. minoris quam illę sint, non emunt illas vt pagas & debita futura, sed vel tamquam cęsus quorum illud est iustum pretium cõmuni vsu fori, vt ait Caiet. vel quia auctoritate legis in quã omnes consenserunt, & confirmavit Sedes Apostolica, illarum pagarum illud est iustum pretium, siue illud sit per liberam cõsensum & donationem implicitam dominorum illarum pagarum, siue quia potest Resp. dominia bonorum ab vno transferre in alterum propter bonum commune, vt in lege Prescriptionis: & ita transfert illam superabundantiã, 5. solidorum supra 15. in ementem pagas illas, quia sic expedit ipsismet ciuib. creditoribus illarum pagarũ & debitorũ, maxime cū fateatur ipsi credores in illis locis huiusmodi emptiones sibi plurimum expedire. In aliis autem debitis liqui-

liquidis, certis, ac securis hoc non licet, quia emptio huiusmodi debitorum nec potest dici census, nec lege aliqua est illis cõstitutum tale pretium, neq; creditores censendi sunt partem illam quę ipsis detrahatur ab integritate debiti, liberè donare, nisi aperte, ac liberè, & sine vlla vi vel fraude ipsimet illud expriment.

Controuersia. XVIII.

AN LICEAT CARIUS VENDERE AD CREDITUM RATIONE DAMNI EMERGENTIS, VEL LUCRI CESSANTIS VENDITORI PROPTER DILATAM SOLUTIONEM.

Ecundus titulus, qui a fertur a mercatoribus, sumitur ex damno emergente, vel lucro cessante: Etenim cum accidat nonnullam, pretium commune & receptum vsu fori esse adeo tenue, vt non æquetur pretio quo mercator eandem rem prius emit, & expensis quas fecit in ea afferenda, ita vt si pecunia presenti illam vendat, ac pretio currenti, patietur grauem iacturam & damnum: si verò pecunia credita, inueniet emptorem qui carius emens exhibeat illi pretium commodum, quo et si non lucretur, nullum tamen patietur damnum. Sacara (vt dicunt) liquiera su caudal, volunt propterea mercatores saltim in hoc casu posse ipsos carius vendere pecunia credita, vt valeat venditor se ipsum hac ratione seruare indemne. Tũ etiã quia si venditor pecuniam statim acciperet, traderet eam negotio, ex quo aliquid lucraretur, qua tamen commoditate & lucro priuatur vendens pecunia credita; qua de causa volunt hoc etiam nomine (ratione scilicet lucri cessantis) posse carius vendi, quando expectatur solutio.

Secundus titulus, qui a fertur a mercatoribus, sumitur ex damno emergente, vel lucro cessante: Etenim cum accidat nonnullam, pretium commune & receptum vsu fori esse adeo tenue, vt non æquetur pretio quo mercator eandem rem prius emit, & expensis quas fecit in ea afferenda, ita vt si pecunia presenti illam vendat, ac pretio currenti, patietur grauem iacturam & damnum: si verò pecunia credita, inueniet emptorem qui carius emens exhibeat illi pretium commodum, quo et si non lucretur, nullum tamen patietur damnum. Sacara (vt dicunt) liquiera su caudal, volunt propterea mercatores saltim in hoc casu posse ipsos carius vendere pecunia credita, vt valeat venditor se ipsum hac ratione seruare indemne. Tũ etiã quia si venditor pecuniam statim acciperet, traderet eam negotio, ex quo aliquid lucraretur, qua tamen commoditate & lucro priuatur vendens pecunia credita; qua de causa volunt hoc etiam nomine (ratione scilicet lucri cessantis) posse carius vendi, quando expectatur solutio.

Id ita licere. Probatur primo. Mutuas potest aliquid recipere ultra sortem ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, in venditione pecunia credita est quoddam mutuum tacitum, ergo licebit carius vendere & accipere illud ultra pretium commune fori, quando patitur venditor damnum emergens, nempe quando si venditor pecuniam statim accepisset, expoluisset illam alicui negotio & lucro, quod propter dilatam solutionem ipsi cessat.

Secundo, non minus seruit Reip. & bono communi mercator qui propria sponte

merces hic inde quęstas adducit vendendas ciuib. quam qui conducitur a Rep. vt illas querat, adducat, ac custodiat vendendas, quando ciues indigerint, & postulauerint: sed mercator ita conductus a Rep. potest carius vendere, quam sit commune pretium fori, & postulare valorem, & expensas, seruareq; se indemnem: ergo & qui propria sponte illas adducit, & vendit, poterit eodem equitatis iure se ipsum seruare indemnem. Hoc autem non potest, nisi vendat expectata solutione, & propterea carius: quia ementes pecunia presenti non reddent nisi pretium currens in foro, quod est vilius: ergo licebit illi hac via, hoc nomine vt se indemnem seruet, carius vendere expectata solutione.

Tertio, quo principio sepe vsi sumus in precedentibus Controuersis, Nemo debet alteri cum proprio damno & iactura beneficium prestare, qui vero vendit ad terminum, pretii solutionem expectans, prestat emptori maximum beneficium, quod illi non debet: ergo poterit, si quod interesse patiatur vel damni emergentis, vel alicuius lucri cessantis, ad illud compensandum carius illi vendere. Et confirmatur, quia quicunq; beneficiũ ab altero recipit, tenetur benefactorem suum seruare indemnem, non seruaretur autem vendens ad creditum a damno quod patitur, vel lucro quod sibi cessat ex dilata solutione indēnis, nisi carius venderet sic ementi, ergo licet carius illi vendere.

Hic titulus a nonnullis damnatur, eò quod D. Thom. in vniuersum & sine vlllo discrimine sentit in hoc art. non posse res carius vendi ob expectatam solutionem: a nonnullis verò probatur ob rationes adductas. Caiet. Et Richard. probant illum sicut in mutuo, seruatis illis conditionibus quas diximus desiderari, vt mutuans possit recipere lucrum cessans.

Magister Soto lib. 6. de Iust. q. 4. ar. 1. damnat hunc titulum, saltim quod ad lucrum cessans, sicut damnauit illum in mutuo, adductus eadem ratione, Quia illi tantum vere dicitur lucrum cessare ex venditione, qui coactus vendit, vendere autē coactus ille solus dicendus est, qui aliqua vi vel fraude compulsus vendit, at isti venditores vltro & spontaneę vendunt: In eadem sententiam adducit D. Anton. 2. part. 1. cap. 8. §. 2. vbi aperte negat ratione lucri cessantis posse rem carius vendi. Et Panormit. cap. Ad nostram. De emptio & venditio.

venditio, qui cum communi Canonistarū sententia reos faciunt vīrā, quotquot carius vendunt pecunia credita quam numerata.

Medina quæst. illa 38. Cod. De restit. & Conrad. q. 59. & recentiores volunt huiusmodi titulum non posse ita absolute, & omnino damnari, sed aliter necessario iudicandum esse de damno emergente, & aliter de lucro cessante: Quæ ut apertiora reddantur.

Observemus primo, In contractus venditionis, hoc damnum, nempe rem non vendi tanti quanti stat. mercatori, computatis in vnum pretio & expensis, non oriri ex ipsa venditione, vel modo vendendi pecunia credita vel numerata, sed ex varia fortuna & mutatione temporis, quo mutatur etiam communis vsus fori, cui damno exponit se mercator, eo ipso quo vult exercere emptiones & venditiones. Aliter oportet, mercatores semper lucrari, aut saltem nunquam pati aliquod damnum, quod est contra naturam mercaturæ, cui proprium est esse expositam damnis vel lucris. Lucrum vero cessans posse oriri ex modo vendendi. (V. g.) si venditor habeat eminentem pecunia presenti, & in promptu negotium cui illam tradens probabiliter lucrabitur, rogatus vero ab amico ne illi alteri vendat, si d sibi pecunia credita, propter quod non potest, pecuniam quam accepisset ab alio emptore in numerato, tradere negotio, & lucrari, in hoc casu cessat huic venditori lucrum ratione talis venditionis, non minus quam si acceptam pecuniam ab emente in numerato illi amico mutasset.

Observemus secundo, plurimum interesse inter venditorem conductum a Rep. & vendentem voluntarie, & propria sponte, quia ille est velut mercenarius, qui obligavit se ad ferendas merces, custodiendas, & vendendas civibus, propter quod potest constituere cum Repub. ut seruetur indemnis, aliter non subiturus talem obligationem: & consequenter exigere ab eadē Repub. ut suis mercibus taxetur pretium quo seruetur indemnis, quod Respu. iuste & prudenter potest facere propter bonum commune, ne mortes maxime necessariz ad idimenta desint suis civibus. Quod fit, ut qui ita vendit conductus a Repub. & in toto pacto ut seruetur indemnis, possit vendere, & pretio fori, quando illi utile erit, & pretio quoque sibi a Repub. constituto, quando pretium fori erit tenue,

quia ex conventionione & pacto quod habet cum Repub. vtrumq; est illi iustum, & velut sibi taxatum a lege: Qui vero non conductus a Repub. sed propria sponte vendit, non habet talem obligationem quarere di merces, & vendendi, sed quærit quando vult, & quando non vult, nec querit, nec emit, nec habet aliquam conventionem cum Repub. neq; illi a Repub. est vllum constitutum pretium: quo fit ut illud solum pretium sit ipsi iustum, quod habetur ex communi vsu fori.

Sit prima conclusio. *Nulla modo licet vendenti pecunia credita carius vendere, ratione istius damni, quia merx pluris ipsi stat, quam sit pretium fori.*

Probat. Venditor, eo ipso quo suscipit libere, & spontaneæ, & non conductus a Repub. officium vendendi, exponit se damno vel lucro servato iusto pretio, quacunq; ratione vendat, quia hoc est de intrinseca ratione mercaturæ & negotiationis: Iustum autem pretium est illud, quo tali tempore & loco res venduntur communi vsu fori pecunia presenti, ergo quacunq; ratione vendat, siue pecunia presenti siue absenti, non potest ratione istius damni carius vendere, quam sit commune pretium fori.

Secundo argumentatur recte Medina: Si vendenti pecunia credita liceret carius vendere ratione istius damni, liceret similiter & vendenti pecunia presenti, quando immineret ipsi idem damnum, quia ubi par est causa & ratio, par quoque debet esse iudicium, at nullus unquam docuit id licere vendenti pecunia presenti ratione istius damni, ergo neq; id licebit vendenti pecunia absenti.

Tertio, cum de ratione intrinseca mercaturæ sit, ut mercator æqualiter sit expositus damno & comodo, si mercator vendens non debeat pati damnum, sed ita vendere, ut ab illo sit immunis, debeat similiter ita vendere, ut non sentiat comodum, sed solum vendat quanti ipsi merx stat, quidquid habeat pretium fori, quia in omni contractu qui non vult sentire damnum neq; potest percipere comodum: at omnium consensus, etiam si res non sit venditori omnibus computatis nisi ut 10. si communi vsu fori vendatur illa pretio vt 100. potest illo pretio vendere, & tuta conscientia lucrari illa 90. ergo similiter si sterit illi pretio vt 100. communi autem vsu fori non vendatur nisi pretio vt 50. non potest illam

illam carius vendere quam pretio vt 50. siue vendat in numerato, siue ad terminum.

Ex hac doctrina sequitur quod recte observat hic Soto, & nosiam superius admominas, inique agere mercatores, qui in fine rñdinatum, quando pretium fori tenue est, vendunt carius pecunia credita, dicentes merces illas carius sibi stare, quam tunc sit pretium fori, ipsosq; ita vendere, ut seruent se indemnes: hoc enim nullo modo licet, ut constat.

Secunda conclusio. *Qui vendit conductus a Repub. obligatus ad querendas merces, & custodiendas, ac vendendas civibus, iuxta præscriptum Reip. potest tuta conscientia illas vendere, & pretio fori, quando illi utile fuerit, & pretio sibi a Repub. taxato, quo seruetur indemnis, quando illud fori tenue fuerit, & sibi incommodum.*

Patet hæc ex secunda observatione. Pretium iustum est, vel quod Respu. prudenter & iuste taxat, vel quod habet communis vsus fori, sed iste (ut construimus) aut vendit communi vsu fori, aut ubi illud sibi incommodum est, pretio sibi iuste & prudenter a Repub. taxato, ergo tuta conscientia potest uti, ac vendere utroq; pretio tamquam iusto. Dixi hunc vendere aut pretio fori, aut pretio sibi a Repub. taxato, quia si Respu. ita mercatorem conducatur, ut nullam illi constituat pretium quo seruetur indemnis, nec ipse tale exigit, tunc donec illi a Repub. pretium taxetur, tenetur vendere communi vsu fori. Quia eo ipso quo nullum pretium postulavit a Repub. nec ipsi ab ea constitutum est, insinuat libere se ipsum exponere damno & lucro iuxta pretium fori. Ratio est aperta: Pretium iustum illud tantum est, quod habet vsu fori, vel taxatur a Repub. hic non postulavit taxari sibi pretium a Repub. nec Respu. aliquod illi constituit, debet ergo vendere pretio fori, & illi manere expositus.

Tertia conclusio. *Quando venditori occurrit emptor pecunia presenti, & habet simul negotium, cui pretium illud in numerato accepit, statim exponat, rogatus tamen ab alio emptore, vel in eius utilitatem non vendit illi prior qui emebat pecunia presenti, sed huic secundo ad creditum, potest huic carius vendere ratione lucri sibi tunc cessantis, ad arbitrium prudentis. Venditor autem qui non habet emptorem solventem statim in numerato, & simul negotium in promptu, cui statim pecuniam exponat,*

cum probabili spe lucri, non potest carius vendere, propter expectatam solutionem.

Hæc conclusio est Medina loco cita. Conrad. q. 59. conclus. 3. D. Anton. r. p. tit. 1. c. 8. §. 2. & communis inter recentiores. Probatur utraq; pars: Cum vendere expectari solutione sit quoddam mutuum implicitum, & tacitum, ut docet D. Thome vendente pecunia credita perinde iudicandum est, ac de mutante: Sed mutanti licet exigere lucrum cessans, quando illi reuera cessat ex mutuo, nempe quando pecunia quam mutuatur, erat illi in proxima potentia ad negotium & lucrum, secus quando non erat in tali potentia: ergo & vendenti pecunia credita licebit carius vendere ratione lucri cessantis, quando vete illi cessat lucrum ex tali venditione, secus vero quando illi non cessat ex illa venditione. At quando habet eminentem in numerato, & negotium lucrative in promptu, cui statim illam pecuniam tradat, si desinat vendere solventi in numerato, ut vendat alteri pecunia credita in eius utilitatem, cessat illi reuera lucrum ex tali venditione, quidquid autem horum desit non cessat illi lucrum ex tali venditione: Ergo quando habet eminentem pecunia numerata & negotium in promptu cui illam exponat, desinat vero illi vendere ut vendat alteri ad creditum, potest carius illi vendere, quantum prudens iudicabit estimandum esse lucrum illud ipsi cessans: Vbi vero aliquid istorum deerit, nempe vel qui emat in numerato, vel negotium cui statim tradatur illud pretium, quod erat statim accipiendum, cum tunc non cesset illi lucrum ex venditione illa, non licebit illi carius vendere ratione lucri cessantis.

Explicetur amplius. Quando a venditore aliquo exigit mercem Petrus pecunia presenti, quam statim venditor exposuisset negotio & lucro, rogatus vero a Ioanne, in eius utilitatem, non vendit illam Petro in numerato, sed Ioanni, pretium illud creditum vsq; ad festum B. Ioannis perinde reuera se habet, ac si pecuniam quam erat venditor accepturus, & de facto accepisset a Petro, statimq; exposuisset negotio & lucro, mutasset Ioanni, At si pecuniam exponendam statim negotio & lucro mutuasset Ioanni, potuisset exigere ab illo lucrum cessans, ergo venditor iste qui non vendidit Petro in numerato cum potuisset, sed Ioanni pecunia credita, ut ei consuleret, potest carius illi vendere, quantum

tum iudicabit prudens valere lucrum illi cessans.

Confirmatur a Conrado, quia si carius vendens ratione lucri cessantis peccaret, certe vel peccato vsuræ, vel peccato iniusti pretij: non primum, cum liceat in mutuo exigere lucrum vere cessans ex illo citra omnem labem vsuræ, nec secundum, quia vendens carius cum istis duabus conditionibus positis, partem illam quæ excedit a iusto pretio, non recipit ut pretium, sed tantquam compensam lucri sibi vere cessantis ex illa venditione, quod ut constat, licet.

Deniq; si vendens ut vidimus q. 77. art. 1. ex venditione rei patiatur aliquod damnum, vel cessationem alicuius utilitatis & lucri, potest carius vendere quam res ipsa secundum se valeat, quantum damnū illud vel defectus illius utilitatis & lucri a prudente estimaretur, ergo similiter quando in venditione patietur reuera ratione illius venditionis, & dilationis solutionis aliquod damnum, vel alicuius utilitatis, aut lucri quod alteri vendens, obtinisset defectum. Quo enim iure potest venditor se ipsum indemnem seruare ratione rei, eodē & ratione solutionis, ubi damnū illud reuera ex venditione illa ipsi prouenit, & non aliunde.

Cæterum licet hæc conclusio vera sit, exiguntur nihilominus ut tuta conscientia possit in praxim duci, ut optime admonet Medina, & Caiet. conditiones illæ, quas diximus desiderari ut mutuans possit recipere lucrum cessans ex mutuo.

Primo, ut venditor iste qui pecuniam in numerato acceptam tradidisset negotio, nō habeat aliam otiosam, quam posset exponere, nec vult: quia si aliam habeat, tunc nō cessat illi lucrum ex ista venditione, sed quia non vult negotiari.

Secundo, ut ita vendat in utilitatē emētis veram vel existimatam, quia si ita vendat in utilitatem propriam, alter non debet illi persolvere sua commoda.

Tertio, ut admoneat illum tempore contractus se illi carius vendere, quia potuisset alteri in numerato vendere, & cum illa pecunia lucrari, quod lucrū amittit ut ipsi vendat pecunia credita, quia nisi illum ita admoneat, alter iuste potest conqueri, & dicere, forsan non emissem a te pecunia credita, si illud intellexissem.

Quarto, ut non exigat lucrum rigide, sed moderate, ad arbitrium prudentis, quia lucrum illud cum sit in potentia, non ita

æstimandum est, ac si esset actu.

Quinto, ut probabiliter speraretur lucrum exposito pretio illius rei, alicui negotio.

Præter has exiguntur priuatim in huiusmodi venditionibus pecunia credita hæc duæ iam explicatæ, ut venditor reuera habeat emptorem, qui in numerato solueret, & in promptu negotium, qui pecuniam illam & pretium statim exponeret. Dico in promptu & statim, quia ut ex superioribus constat, pecunia secundum se nō est lucratiua, sed quatenus est in proxima potentia ad negotia & lucra. Quo fit ut quando non habet mercator negotium in promptu, non sit illa lucratiua, neq; in proxima potentia, donec habeatur illud in promptu. (V. g.) Potuit vendere mercator mercem suam hodie Ioanni in numerato, vendit Petro pecunia credita, & soluenda quarto ab hinc mense, quia seruat pecuniam ad nundinas, *Paralas pagas*, ut dicunt, *de ferias*, quæ nō celebrantur nisi quarto ab hinc mense, tunc non potest hic mercator exigere lucrū cessans a Petro cui vendidit pecunia credita usq; ad quartum mensem, etiam si habeat emptorem soluentem in numerato, quia cū non esset expositurus illam negotio, nisi quarto ab hinc mense, per totum istud tempus quo expectat solutionem Petri, reuera non cessat ei lucrum. Quod si Petrus qui promissit soluere post quartum mensem, sit termino illo adueniente in mora, quo tempore venditor erat negotiaturus, tunc vere cessat illi lucrum culpa Petri, potestq; illud ab eō exigere.

Ex hac conclusione sequitur, verum esse quod loco citato docet Ioan. Medina contra Conradum, nempe vendentem carius ad creditum ratione lucri sibi vere ex tali venditione cessantis, non debere expectare progressum & euentum temporis, ut possit, estimare lucrum sibi cessans, & ratione illius carius vendere, ac excedere a pretio quo ædē merces venduntur in numerato.

Primo, quia pretium est constituendum ipso tempore venditionis, & consequenter arbitrandum tunc iudicio prudentis, & periti quanti æstimari possit lucrū, quod venditor ex illa pecunia statim negotiis exposita obtinisset, ut pro illius ratione in eius compensam pretio currenti fiat additio.

Secundo, quia huiusmodi venditio (ut sæpe diximus) ex D. Thom. est quoddam mutuum implicitum, vnde quemadmodū ubi cessat mutuanti lucrum, licet illud statim a

tum a principio taxare, ita & in venditione ad terminum.

Tertio, licet venditori, rem quā in aliud tempus seruabat vendendam, rogarus verò ab amico antea illam vendit, maiori pretio vendere, quam sit pretium presens, ubi probabile est rem illam eo tempore in quod seruabatur carius vendendam, licetq; illi simul ad arbitrium prudentis statim illud constitucro, etiam futurum incertum sit, ut habetur in Cap. Nauiganti, ergo licebit similiter vendenti cui ratione lucri sibi cessantis licet carius vendere, pretium illud statim constituere.

Nunc ad argumenta inuitio posita. Ad primum constat solutio ex vltima conclusione, licet enim vendenti pecunia credita carius vendere propter lucrum cessans, quando vere illi cessat ratione talis venditionis, sicut & mutuanti ducere in pactum quod illi vere cessat ex mutuo, eo modo quo expositum est.

Ad secundum, constat solutio ex secunda obseruatione, non enim idem est iudicium de venditore conducto a Repub. & vendente propria sponte.

Ad tertium respondeo, emptorem teneri quidem ad compensandum vendenti damnū emergens, & lucrum illi cessans, quando damnū illud vel cessatio lucri re ipsa & vere prouenit ex tali venditione, quando autem venditor damnū aliquod patitur minoris vendens quam merces ipsi stēt, ita ut non prouenit illud ex venditione, sed ex vsu fori vel mutatione temporum quibus vendentes expositos esse oportet, non cessat illi ex venditione, & ita non potest tunc carius vendere. Vbi verò habent paratos emptores soluentes in numerato, & negotia in promptu quibus pretia illa statim accepta exponant, tunc licet illis carius vendere, iuxta ea quæ in tertia conclusione diximus: aliter nullo modo licet.

Vbi admonitos oportet esse confessarios accurate & diligenter inquirent, qua ratione huiusmodi venditores in augendis pretiis propter expectatam solutionem se habuerint: etenim nisi actu & re ipsa extarent emptores, qui in numerato pretia statim soluerent, & negotia parata, quibus illa exponerent, nullo modo possunt carius vendere cimenti ad creditum, quod raro accidit, & mentitur sepe iniquitas sibi, suaq; cupiditate decepti augent pretia sub titulo lucri cessantis, ubi nullum vere illis lucrum cessat, Communiter enim parati sunt vendere mer

ces suas cuiuscumque cimenti siue in numerato, siue ad creditum: uno experientia teste ad creditum potius vendendum, quā in numerato habent illas expositas, cum pauiores sint qui pecunia presentem emant. Vnde cum sic habeant illas expositas, & omnibus emptoribus paratas, falso & cum graui dampno conscientie fringunt ducra ista sibi cessantia ex venditione ad creditum.

Argumentum illud Damiani Sgro superius ditum agens de ducto cessante ex mutuo. Quis enim vendens pecunia credita non vendat ea quæ vi, vel dolo, facti sunt minus est, ut cesset illi ex tali venditione lucrum, ut reuera vendens alteri in numerato illud habuisset. Sic hæc Controuersia dissoluetur, facile dæi dubitationes. Prior est quam paucis attingimus q. 77. art. 1. Controu. 3.

Controuersia. XLX.

AN MERCATORI VENDENTI RES ALIQUAS EX OFFICIO, LICEAT ILLAS CARISUS VENDERE, QUAM AB ALIIS VENDANTUR?

COEVS in 4. dist. 15. q. 2. art. 2. sentit vendentibus ex officio licere carius vendere, quam emserint, alii vero id non licere. Statuitq; hanc regulam: Possit huiusmodi venditores illud omne accipere, quod a Repub. fuisse ipsis constitutum, si ab illius Magistratibus fuissent conducti, & constituti ad quarrendas merces ex varijs locis, quas in illam asportatas, ciuibus illius vendentur. Ad quam regulam melius intelligendam, & separanda certa ab incertis obseruandum est: Tria esse in Repub. negotiatorū genera, Quidam, n. eorum extremis distantibusq; locis merces in suam patriam deferunt, varijs laboribus, & periculis expositas, qui sunt vere mercatores, Alii qui patrie sue merces iunctim emunt, easdem in eodē loco minutim aliis vendunt, dicuntur *Tenderas*: Alii qui similiter patrie sue merces aliquas iunctim etiam emunt, easdem sine ulla mutatione aut melioratione aliis iunctim quoque vel diuisim, sed in minoribus etiam portionibus vendendas, quos Hispanice *Remederos*, vel *Rechetones* dicimus.

Secutus in regula illa quā constituit, comparat primos illos veros mercatores cum istis vltimis, qui vere mercatores non sunt, sed sola specie & nomine: quos DD. communiter promercatores vocat. In quo sensu aliqui sunt DD. quibus nō videtur omnino falsa

Ec regula

regula illa Scoti, vt vendentes in eodem loco in quo emunt, sine villo labore vel periculo, non possint nec debeant ita lucrari, sicut veri mercatores, qui merces ex variis locis quasitas, cum magnis laboribus & periculis in suam patriam asportant, & ex consequenti liceat his veris mercatoribus, aliquod lucrum moderatum pro ratione suorum laborum periculorum, & industria recipere. Quod ita ab Scoto probatur: Si non esset in Repub. qui merces quibus illa indigerent, & caret, aliunde asportarent, & venderent, teneretur ipsa, vel Princeps illius quærere mercatores, qui illas quærerent, & adducerent, ac suis civibus venderent, & deberetq; simul vel taxare mercibus quas deferrent pretium, quo & primam valorem mercium, & expensas quas in illis deferendis fecerunt, & labores ac pericula que passi sunt vna cum aliquo moderato lucro reciperent, vel susceptis ab ipsamet Repub. mercibus illis, & suo nomine venditis, hæc omnia arbitrio prudentium & peritorum illis compensare, & satisfacere, sicut fit cum per proprios ministros triticum sibi Magistratus civitatum comparant: ergo quod propria sponte nec conducti à Repub. mercatores aliqui merces per varia loca quærant, quas cum magno labore periculo, & expensis ad suos adductas illis vendant, nõ debet eos priuare simili iure, cum nemo te neatur aliis gratis inferuire, aut cum suo damno: unde licebit eis ita vendere, vt & primam pretium quo ipsi emerunt, & expensas quas fecerunt, & pro laboribus ac industriis suis & periculis quibus se obtulerunt aliquod moderatum lucrũ recipiant. Medina in illa quest. 1. Cod. De contract. videtur hæc ratio adeo æquitati consona, vt sentiat non posse hoc negari à viro docto. Et confirmatur: Quia campfori ex officio licet aliquod maius lucrum recipere, quam aliis qui non exercent hoc munus campforum omni poscenti, sed quando volunt, & quibus volunt, vnde similiter erit iudicandum de vendentibus ex officio asportantibus aliunde merces sua industria & labore. Amplectantur eandem sententiam nonnulli, afferentes in eiusdem confirmatione Syluest. verb. emptio. q. 10. Medinam iam citatum q. illa 31. & q. 38. causa 6. & Caietanum supra q. 77. art. 4. in fine comenti, dicentem habendam esse in pretiis rationem expensarum in conducendo, & conseruando merces, & operarum ipsius negotiatoris, quia non debent gratis nostræ commo-

ditati ministrare: Ex quibus colligunt licere vendenti ex officio carius vendere, vt aliquod lucrum ex suo labore & industria recipiat moderatum, sed vtinam huiusmodi lucro & pretio moderato cupiditas mercatorum faciata maneret. Quod igitur rem hanc certe difficile apteritiorem reddamus, premitendum est duplices esse merces, seu res, quas mercatores veri de quibus hic agimus vendendas afferunt, alias que victui humano omnino necessariæ sunt, vt triticum, vinum, oleum, & similia: alias quibus licet ciues indigeant, non tamen tanta premuntur earum necessitate, vt panis, linea, sericea, & similia, cum his possit quiuis vel abundare, vel paucioribus aut vilioribus esse contentus. Rursum mercatores ex officio vendentes, duobus quoq; modis possunt hoc officium exercere, aut libere & propria sponte vendentes, quando volunt, & quibus volunt, aut obligati à Repub. omnibus vendere, ita vt si merces illæ deficiant, propriis sumptibus teneantur eas quærere, & adducere, ac curare: ne deficiant: sicut accidit his qui carnes civitati necessarias promittunt illius Magistratibus vendendas offerre. Deniq; differunt in hac questione plurimum, qua ratione Resp. mercibus à mercatoribus adductis debeat pretium constituere, & taxare, vel qua ratione & quo pretio, vbi illud à Repub. ipsis non taxetur, debeant, ac possint tanta conscientia ipsi vendere. Nã nisi hæc omnia diligenter distinguamus, facile in his hallucinabimur, & Doctorum sententias in alieno sensu ab illorum mente & instituto accipiemus. His positis fit prima conclusio. Regula illa Scoti, si ita accipiat, vt licet semper mercatoribus se ipsos seruare indemnes, ac ita vendere, vt recipiant pretium quo ipsi emerunt, & omnes expensas quas fecerunt, & valorem laborum, industriarum suarum, ac periculorum que passi sunt, falsa est, & variis incommodis contra æquitatem & iustitiã plena. Constat hæc satis ex his que docuimus q. 77. ar. 1. Cottou. 3. vbi huius quoque regulæ Scoti meminimus. Et confirmatur primo. Quia si venditori liceret, eo pretio vendere, quo reciperet & pretium quo ipse prius emit, & expensas, & lucrum aliquod laboribus & periculis que passus est commensuratum: Tunc nulli se periculo vel damno venditores isti exponerent, sed semper essent in tuto; imo & aliquod lucrum semper esset illis securum, quod est contra propriam

propriam rationem & naturam mercaturæ, & negotiationis. Secundo, Quia nec Magistratus Reip. mercatori quem conducunt ad quærendas merces ciuibus suis necessarias, illisq; vendendas, constituunt pretium iuxta omnes expensas, pericula, & infortunia que possunt illis euenire, sed iuxta ea tantum que communiter accidunt ad arbitrium peritorum, vt experimur circa illos qui obligant se ad vendendas carnes toto anno, quibus taxat Resp. pretium iuxta ea que communiter gregibus accidunt. Tercio, Iuxta illam regulam non posset mercator deducto pretio rei quam emit, & vendit, maius lucrum recipere, quam esset stipendium quod ipsi Resp. contulisset, si conduxisset illum: At esto lucrum quod recipit vendens Valentie mercem emptam Lusitanie, iuxta pretium currens communi vsu fori Valentini tempore quo vendit, sit multo maius, quam stipendium quod à Repub. accepisset, si conduxisset illum ad eandem mercem quærendam, & vendendam, iuste vendit: cum vendat pretio currenti Valentie, ergo quemadmodum vbi lucrũ est maius, iuste vendit, quia sic habet vsus fori in tali loco, & tempore, ita quoque vbi nihil lucrabitur, sed recipiet potius damnum, quia pretium fori est multo minus, quam pretium quo ipse emit, & expensæ quas fecit, non licebit illi carius vendere, quam habeat vsus illius fori. Quarto, Iuxta istam regulam Scoti mercator cui media pars mercium quas deferabat, naufragio vel alio casu periret, posset aliam partem eo pretio vendere, quo reciperet, & totum pretiũ quod ipse prius pro onibus mercibus quas afferbat, contulit, & stipendium quod à Repub. si ipsum conduxisset fuisset sibi collatum: quin & casu quo omnes merces illi perirent, oporteret ipsum idem lucrum recipere à Repub. quod est maximum absurdum. Quod autem sequatur, patet, quia iuxta regulam Scoti debet mercator tantum lucrum recipere, quantum recipisset stipendii à Repub. si eum conduxisset: at vbi Resp. aliquem mercatorem conduit, & tamquam ministrum constituit, quærendi, ac vendendi merces aliquas, siue pereat aliqua earum pars, siue omnes simul, modo non pereant culpa ipsius, sed casu & fortuito, confert illi nihilominus suum stipendium.

Secunda conclusio. Mercatores quicumq;

siue vendat ex officio & obligati, siue libere & propria sponte, tam merces conuictui humano omnino necessarias vt triticum, vinum, oleum, quam alias non ita necessarias quæcumq; pretio easdem ipsi emerint, & quoscuq; labores, & pericula in eis deferendis passi sunt, non possunt eas carius vendere, quam pretio taxato ipsis a lege, vel recepto eo tempore & loco communi vsu fori.

Patet, quia vt eodem loco vidimus, in his hæc duo tantum pretiorum genera iusta sunt, nulli autem quæcumq; ratione sese habeat, licet aliter vendere, quam pretio iusto.

Tertia conclusio. Mercatoribus conductis à Repub. & illi obligatis ad vendendum hæc vel illas merces, propriis que sumptibus quærendis, licet carius vendere quam aliis, qui non ita obligati sunt: sed ita, vt autoritate eiusdem Reip. illud pretium maius ipsis taxetur, & concedatur.

Hoc probat ratio illa Caietani: quia nemo debet gratis aliis ministrare, & inferuire. Et ratio est, quia cum hæc obligatio onerosa sit, & pretio estimabilis, iustum est vt ratione illius aliquid amplius illis cedatur, quam aliis qui eandem obligationem non susceperunt. In eodem sensu loquitur Syluester, & quicumq; docent venditores ex officio posse carius vendere quàm alii vendant, autoritate scilicet & taxatione Reipub. interueniente. Pertinet enim ad Magistratus, vt quos conducunt, & obligant ad merces adducendas, ab omni damno prudenter & iuste omnibus pensatis immunes seruent. Quod si quis proterue potius quam vere affirmet Syluestrum, Caietanum, & alios aliter sentire, non erit tunc sententia eorum tenenda, cum nemini liceat aliter vendere quam iusto pretio: pretium verò in huiusmodi mercibus illud tantum (vt constat) iustum sit, quod vel à Repub. fuerit taxatum, vel communi vsu fori receptum: Neq; licet vlli absq; iniquitate quouis alio titulo vel colore quesito excedere, vt ex illa Contro. citata abunde constat. Ita Soto lib. 6. de Iust. q. 2. art. 2. Idẽ docuit eruditissimis Pater Magister Ioannes de la Peña, & est communis doctrina inter recentiores discipulos & Interpretes D. Thom. cum iustitia pretii ex illis tantum regulis quas proposuimus, quest. 77. artic. 1. sumenda sit, non ex eo quod vendat aliquis ex officio, vel secus, quamuis utilitatis vendentis ex officio, & cum ista obligatione debeant vt diximus Magistratus

tus prospicere, tamquam mercatoris utilis & necessarii Reip. in taxando pretio mercibus, quibus deferendis & vendendis se deuinxit. Ex hac 3. conclusio. sequitur, vendentes libere & non ex officio, non posse tanti vendere, quantum est pretium quod vendentibus ex officio Respub. taxat, quia circa hos, respicit Respub. in taxando pretio mercibus, eorum expensas, & incommoda, que vendentes ex officio patiuntur, a quibus qui non vendant ex officio liberi sunt, propter quod debent minoris vendere. In quo sensu intelligendus est Medina cum ait, vendentes ex officio posse carius vendere: non enim significat, posse illos excedere pretium legis aut fori: sed carius posse vendere quam alios, quia Respub. in taxando pretio mercibus ipsorum attendit ad officium eorum, & labores, expensas, & alias circumstantias, quas officium illud secum afert.

Quarta conclusio. Mercatores qui conueniunt emere, ut in eodem loco aliis minutim vendant, possunt carius quam alii vendere, modo nulla fraude, aut monopolio vsantur ad augetur pretia, seruantes conuenientem usum fori, receptum in tali genere & modo vendendi.

(V. g.) sunt qui emunt merces lineas, vel sericas, aut pannos, vel similia iunctim & in cumulo, ut per minutiores partes eadem aliis ciuibus vendant, cui muneri & officio se ipsos dicant. Debent imprimis huiusmodi venditores habere domos locatas, ministros & famulos, aliosque sumptus facere, quibus merces illas asseruatas sic vendant. Secundo, pecuniam qua merces illas iunctim emerunt cessantem ab aliis lucris, quibus licuisset ipsis illam exponere. Tertio, sunt maxime necessarii Reip. nam cum paucissimi sint, qui in magna quantitate illis indigeant, vel eas sibi comparare valeant, sed in minutioribus partibus, nisi existerent huiusmodi mercatores iunctim illas ementes, & domi sue asseruantes, ut aliis quotiescunque postulauerint minutim vendant, paterentur ciues magnam illarum mercium indigentiam, & caritatem: Que omnia iustissime huiusmodi mercatoribus concedunt, ut possint carius vendere quam emerunt, & cum aliquo moderato lucro.

Obseruanda tamen ab his sunt tria illa. Primo, ut nulla vtantur fraude, vel iniquo monopolio, quo pretia istarum mercium augetantur, nam ut superius attigimus: & inferius docebimus agentes de

Monopoliis in tractatu de emptione fructuum: quam Hispanice dicimus *Arrendamiento*, qui fraude aliqua vel monopolio efficit pretia mercium augeri, non potest augmentum illud tuta conscientia recipere, vel retinere. Secundo, ne sit aliqua lege prohibitum merces illas emere, ut in eodem loco immutata vendantur, sicut prohibetur lege ciuili iustissima & necessaria tam Castellae quam huius nostri Regni, ne quis frumenta emat in eodem loco eadem venditurus. Tertio, ut seruet communem usum fori in tali genere & modo vendendi: hoc enim omni venditioni commune est, ut seruetur iustum pretium, vel taxatum a lege, vel receptum communi vsu fori tali loco, & tempore, in eo genere mercium. Ex quo sequitur in vino, oleo, tritico, & similibus eadem pretia esse omnino seruanda, tam a ciuibus quam exteris, in aliis vero mercibus ut pannis, cericis, lineis, & similibus, que non sunt ita necessaria, posse aliquando ciues carius vendere quam exteros, aliquando vero e conuerso, prout Governatores Reip. viderint expedire, propter maiores horum vel illorum labores, & pericula, ut ita in ea res abundant.

Ad argumenta illa quibus videtur confirmari regula Scoti, facilis est solutio.

Ad primum respondeo. Constare satis ex dictis, similiter quidem de mercatore vendente ex officio & cum obligatione, & de eo qui libere & voluntarie vendit, dicendum esse, quando mercibus eorum non est taxatum pretium a lege, vel Respub. sed vendenda illa sunt communi vsu fori, ubi vero pretium a magistratibus fuerit illis taxandum, recta ratio postulat, ut maius taxetur vendentibus ex officio, & cum obligatione, aut saltem tale taxetur illis pretium, quo immanes seruentur ab omni damno, recipiantque aliquod lucrum moderatum, quasi laborum quos suscipiunt mercedem, & stipendium, quod aliis libere & propria sponte vendentibus, quando volunt, & merces quas volunt, non est concedendum. Nam esto presentem Reip. & ciuibus illius quandoque idem beneficium, quod tunc prestarent ministri Reip. ab ipsa ad id muneris constituti, interest tamen plurimum inter ministrum Reip. & purum ac merum negotiatorem, qui suorum mercium & pecuniarum ita est liber absolutusque dominus, ut pro libito possit eas afferre, & vendere, vel secus: Quia ad officium ministri solum pertinet diligenter, ac pru-

ac prudenter negotium domini gerere, ita ut si perierit negotium illud domino pereat, sicut ubi maximum lucrum illud attulerit, domini sit lucrum illud: negotiator vero non gerit negotium alterius sed sibi proprium, & cuius est omne damnum vel commodum futurum, Quo fit, ut minister siue negotium illud cum lucro succedat, siue cum damno, iuste recipiat stipendium sibi constitutum, quia quacunque ratione succedat, prestatit quod sui erat muneris, mercator vero siue negotiator, cum negotium sibi proprium gerat, non habet ius ad aliquod stipendium, neque ad aliud lucrum, quam quod rei euentus tulerit tali loco & tempore: hoc enim est proprium negotiationis & mercaturae, esse expositam damnis & commodis ex equo.

Ad secundum respondeo, neminem teneri ad seruendum, vel ministrandum alteri gratis, vel cum damno suo, & ita debere magistratus mercibus mercatoris, quem conducunt, tale pretium taxare, quo indenis seruetur. Ceteris vero omnibus, & maxime mercatori quem non conducunt, sed qui voluntarie & propria sponte intendit mercibus vendendis, seruandum est iustum pretium rerum, illud scilicet, quod a lege taxatum est, vel receptum communi vsu fori, ubi illud non prescribit lex: cum non detur aliud iustum pretium in his, que communiter venduntur praeter haec, ut ex q. 77. art. 1. abunde constat.

Altera dubitatio est.

AN VENDENS PRETIO INFIMO, credens se recepturum pretium in numerato, videns deinde emptorem postulare dilationem solutionis, possit tunc exigere pretium supremum?

SUNT qui existiment illud non licere, quia ubi res iam vendita est, & consumata venditio, constitutusque contractus inter ementem & vendentem. (V. g.) pretio infimo ut 10. differre solutionem est quoddam mutuum implicitum, ratione autem mutui nihil licet exigere, ergo neque ratione dilatae solutionis licebit tunc postulare maius pretium, neque intra latitudinem iusti pretii: probat consequentiam, quia cum venditio iam sit consumata, & perfecta pretio ut 10. quid quid superadderetur, certe non recipitur ut pretium, sed tamquam excessus ratione dilatae solutionis, quod est usura.

Oppositum tamen est multo verius, illud licere, modo non excedatur a latitudine iusti pretii. Ad quod magis intelligendum obseruandum est, cum venditio secundum suam propriam vim, & rationem sit quaedam commutatio rei pro pretio, ex eadem vi propriaque ratione venditionis ubi emptor non exprimit se emere ad creditum, venditorem prudenter opinari & credere illum emere in numerato, & ex consequenti sub ea conditione se vendere. Quo fit ut cum Petrus emens a Ioanne nihil exprimit de expectanda solutione, Ioannem perinde illi vendere, & sub hac conditione esse non exprimat, ac si diceret illi, sicut trado tibi in presenti mercem meam, ita & tu trades mihi in presenti pretium illius: Et ex consequenti, si deinde Petrus postulet crediti sibi solutionem, perinde se habet ac si reuocata priori venditione alium contractum nouum instituat. Ratio est aperta, quia cum contractus qui celebratur cum aliqua conditione, illa cessante cesset, prior autem venditio in qua Petrus nihil exprimit de expectanda solutione, perinde se habeat, ac si fuerit inita sub pacto soluendi pretium in presenti, ea cessante & postulate emptore terminum, est nouus contractus, nouaque venditio cum reuocatione prioris.

Ex his patet nostra sententia hac ratione. In quacunque venditione licet vendere intra latitudinem iusti pretii, sed in casu de quo hic loquimur, prior venditio cessat, manetque reuocata, iniqueque nouus contractus, nouaque venditio cum primum emptor postulat terminum, ergo licet tunc maiori pretio vendere, nempe rigido, cum non excedatur latitudo.

Argumentum vero in oppositum nullam habet vim, quia etsi consumata venditione non liceat augere pretium illa manente, in hoc tamen casu noua celebratur per nouam conditionem appositam ab emptore, quae in priori non extabat, in contractibus autem humanis mutatio conditionis mutat contractum, & illius iustitiam, iuxta illud commune proloquium: *Minima mutatio facta mutat totum ius.*

Controversia. XX.

AN LICEAT CARIUS VENDERE ad creditum, propter pericula quibus se exponit ita vendens?

E e 3 TER-

IERTIVS titulus qui affer-
tur á mercatoribus est multiplex
periculum, cui se exponit vèdēs
pecunia credita, vel non recipiē-
de solutionis, quod nonnunquam accidit
per mortem, recessum, vel fugam debito-
ris, aut recipiēdi illam post longas moras,
& cum multis laboribus litium, & expen-
sarum. Hęc pericula inquirunt mercatores
pretio æstimari debent, licebit ergo ratio-
ne illorum carius vendere.

In hoc titulo illud imprimis obseruan-
dum est huiusmodi pericula bifariam acci-
dere posse, vel imprudenter & temere, ex
solo ingenio & conditione vendentis, quia
suaapte natura vir timidus est & pusillani-
mis, etiam si debitum & solutio illius mo-
raliter & arbitrio prudentum secunda sint,
& firma: vel prudenter, & merito, veluti
cum pericula illa timeret quidem, ac for-
midaret quiuis prudens & sapiens, ut si em-
por fraudulenter sit, nec integræ fidei, vel
pauper, aut qui licet viuens habeat vnde
soluat, eo tamen moriente deficiet solutio,
quia omnia bona ipsius vinculata sunt, nec
vlla manent illi libera: deniq; ut mercato-
re loquuntur, iudicio prudentum, *No es
bona dita.*

Quando periculum est prioris generis,
conuenit inter omnes DD. non licere ca-
rius vendere ratione talis periculi. Primo,
quia si periculum esset desumendum ex in-
genio, & conditione individuali vendito-
ris, qui haberet ingenium magis timidum
& pusillanime, posset carius vendere: &
esset melioris conditionis in venden-
do, & exigendis pretiis vir timidus & im-
prudens, quam alter prudentior & matu-
rior. Secundo, quia tale periculum nõ est
verum, nec desumptum ex natura vendi-
tionis, sed imaginariũ & figmentũ quod-
dam ex imprudentia illius exortum: preter
iustum autem pretium nullo modo licet ad-
dere, quæ nituntur alicui damno vel incõ-
modo imaginario, sed ea tantũ quæ ve-
rũ & reali, & sequuntur ex tali vèditione.
Vnde difficultas inter DD. tantũ agitur,
quando periculum est verum, & quod qui-
uis prudens timeret: Quo fit, antequam ad
alia descendamus, existere in malo statu
mercatores, qui promiscue & sine villo dis-
crimine carius vèdūt ratione istius periculi
non distinguentes inter emptores: cum re-
uera eorum quidam sint securi & bonæ fi-
dei, alii non ita.

In hac Controuersia duæ sunt oppositæ

Doctorem sententia. Conrad. q. 59. con-
clus. 3. corolla. 2. Soto lib. 6. De iustitia.
q. 4. ar. 1. Nauarr. c. 32. nu. 81. & pleriq;
recentiores sentiunt nulla ratione licere vè-
denti ad creditũ carius vendere propter pe-
riculum cui se exponit non recuperãdi pre-
tiũ illud. Quod vt probet argumētatur ita
Conrad. Si propter periculũ imminēs li-
ceat carius vèdere, cū nũquã vèdatur pecu-
nia credita, quin aliquomodo tale periculũ
immineat, inquacung; venditione pecunia
credita liceret carius vendere, & aliquid
vltra pretium fori recipere, quod est ab-
surdum.

Secundo sicut exponitur periculo iustũ
pretium rei & capitale, ita & augmentum
illud quod additur propter periculum, quia
vtrumq; expectãdum est vsq; ad terminũ,
& tempus præfixum solutioni, quo fit vt si
pro periculo cui exponitur capitale liceret
accipere aliquid, similiter & periculum
cui exponitur illud augmentum, (cum peri-
culo quoque subiaceat) liceret aliquid alio
pretio æstimare, & priori augmento illud
quoq; addere, & sic progredi in excessiũ
rerum pretium, quod est maximum abur-
dum. (V. g.) vendatur res valens 1000. pe-
cunia credita vsque ad terminum anni, pe-
riculi verò cui exponuntur illa 1000. æsti-
matio sint 100. rursus periculum cui ex-
ponuntur illa 100. sint 10. rursus pericu-
lum cui exponuntur illa 10. sint 2. sic lice-
ret progredi in plura augmenta.

Tertio, Argumentatur Soto. Venditor,
si aliqua sit huiusmodi periculis habenda
ratio, non potest seruare se indemnem,
nisi ab illo periculo cui reuera se exponit
ex tali venditione, sicut diximus de mutuã
te non posse deducere in pactum, nisi illud
damnum emergens quod verè illi proue-
nit ex mutuo, sed ista pericula quæ propo-
nunt mercatores, non proueniunt reuera
ex tali venditione, ergo non potest carius
vendere propter illa. Maior certa est: pro-
bat Soto minorem primo, Quia sic vendēs
voluntarie se exponit huiusmodi periculis,
quibus voluntarie se exponens eo ipso
cedit iuri suo, & consentit in illa. Secun-
do, sicut in mutuo illa damna emergunt
reuera ex mutuo, sine quibus illud mutuũ
fieri non potest, vt cum quis ex eo quod
mutuat, tenetur nocentia aliqua perferre,
ita in venditione pecunia credita il-
la damna proueniunt ex tali venditione,
sine quibus talis venditio fieri non po-
test, sed potest reuera vendi res pecunia
credita

credita sine huiusmodi periculis, postulando
scilicet securum ac fidelem fideiussore-
rem, vel pignora sufficientia, ergo ista dam-
na reuera non proueniunt ex tali venditione,
sed ex negligentia venditoris, qui non
postulat huiusmodi securitatem.

Quarto, Periculum quod subit vendi-
tor vendens pecunia credita non est illi dā-
num emergens, nec lucrum cessans, neq; ex
penſe, quia ista supponimus non reperiri
in tali venditione, cum solum hic differamus
de titulo periculi, sed solum est peri-
culum non recipiendæ aut differendæ solu-
tionis, huiusmodi vero periculo & timori
satisfacit abunde emptor fideliter soluens
tempore statuto, ergo nihil aliud potest ab
ipso exigere preter pretium fori, & securita-
tem ratione huiusmodi periculi, quam cer-
te non habet per augmentum pretii, cum
semper maneat idem periculũ, donec actu
fiat solutio, sed per securum fideiussorem,
aut per sufficientia pignora, vt dicitur in
proxime precedenti argumento.

Quinto, Si initio contractus & ipso tem-
pore venditionis venditor non timuisset
tale periculum, neq; aliquid postulasset ra-
tione illius, esto deinde illi veniret in men-
tem, non posset tunc aliquid amplius exi-
gere quam iustum illius rei pretium, ergo
quod tempore contractus de illo cogitaue-
rit, illudq; timuerit, non propterea poterit
illud exigere, vel ratione illius augere pre-
tium. Probo consequentiam, quia quod
liceat augere pretium vel secus, non debet
pendere ex opinione, vel suspitione ven-
dentis timentis & suspicantis periculum
recuperandæ solutionis, aut nihil tale timē-
tis nec suspicantis, cum iustitia pretii non
sit sumenda ex huiusmodi suspitionibus &
cogitationibus vendentium, sed ex natura
rei, & proprio valore, ac æqualitate rei
ad rem.

Sexto argumentantur recentiores qui
huic sententiæ subscribunt: In cap. Nauiganti.
De vsuris. Desinitur esse vsurarius,
qui ita mutuat, vt recipiat aliquid vltra for-
tem ratione periculi cui se exponit, quia
illud periculum iudicat Pontifex ibi non
esse pretio æstimabile, sed vendere pecu-
nia credita est quodam genus mutui, ergo
non licebit sic vèdenti augere pretium ra-
tione istius periculi.

Demum ex Cap. In ciuitate existimat
Nauar. c. 23. num. 81. efficacissime, vel vt
ille loquitur neruosisime hanc sententiam
confirmari, licet argumentis Soti dicat ibi

satis efficaciter & neruosisse ostendi, adeo
vt existimet oppositum nulla iam ratione
afirmari posse, quasi cap. istud in ciuitate
sit aperta definitio Sedis Apostolicæ senten-
tiæ quam ibi sequitur.

Oppositum docent Medina Cod. De
restit. q. illa 38. causa 3. Maior in 4. dist.
15. q. 4. ar. 7. Idem Nauar. cap. 17. in suo
Manuali Hispano. nu. 239. & 240. & nõ-
nulli recentiores: volunt hi ratione huius-
modi periculi, quando non est fictum sed
verum, & quod prudenter timetur, licere
vendentem pecunia credita carius vende-
re, ad arbitrium prudētis pro ratione peri-
culi. Probant suam sententiam variis ra-
tionibus.

Primo, licet mutuanti deducere in pa-
ctum damnum emergens reuera ex mutuo,
vendere pecunia credita est quoddam mu-
tuum tacitum, periculum de quo hic loqui-
mur, quando verum est & non fictum, est
dānum quoddam quod nascitur ex tali uē-
ditione, ergo licebit ratione istius periculi
aliquid accipere vltra pretium fori. Maior
constat ex supradictis, Minorem probant:
quia pretium rei quæ venditur, antequam
venderetur pecunia credita, non erat expo-
situm tali periculo, postquam autem sic vè-
dita est, est illi reuera expositum, cum lo-
quamur hic de verò periculo & prudenti
timore.

Huic argumento respondent autho-
res oppositæ sententiæ, verũ quidem esse,
huiusmodi periculum quod verum est, &
non fictum, nec imaginarium pretio æsti-
mari posse, illi tamen vendentem volonta-
rie se exponere, cum libere vendat & non
coactus. Sed hæc solutio imbecillis est, quia
vt supra vidimus agentes de lucro cessan-
te, quod quis libere & voluntarie vendat,
non tollit iustitiam & æquitatem contra-
ctus, modo pretio iusto. res illa vendatur:
Nam ex eodem D. Tho. q. 77. ar. 1. qui rē
sibi vtilem rogatus ab emptore vendit, ali-
quid q; exigit vltra commune illius pre-
tium, ratione vtilitatis qua illam vendens
priuatur, non vendit coactus sed libere, at
nihilominus vtilitatis illius iustè pretium
exigit, ac recipit, quia illa pretio æstimabi-
lis est: pari ratione quamuis vendens ad
creditum libere vendat, & non coactus,
nec compulsus per aliquam vim, ratione
tamē periculi cui ita vendens se expo-
nit, poterit aliquid exigere, ac recipere,
cum illud verum sit, & pretio æstima-
bile.

Secundo, ut constat ex his quæ diximus de pagis acerbis. 10. exposita periculo non valent nisi (V. g.) 8. quæ libera sunt ab omni periculo. Hoc posito sic argumentor. 8. libera ad omni periculo tantum valent quantum. 10. exposita periculo, qui vendit rem valentem ut. 8. si vendidisset pecunia presenti, accepisset statim illa. 8. libera ab omni periculo, vendens autem pecunia credita sunt exposita periculo qua ratione propter illud valent. 10. ergo qui vendit pecunia presenti pretio ut. 8. potest vendere pecunia absentis & credita pretio ut. 10.

Tertio, potest fideiussor, etiam si non coactus sed propria sponte fidem pro aliquo iubeat, recipere aliquid pro illa fideiussione, non alio nomine nisi quia exponit se periculo, quod includit illa fideiussio soluendi pro alio, ergo similiter vendens pecunia credita, quando vere se exponit periculis illis quæ retulimus, poterit recipere aliquid pro illis ultra pretium fori.

Huic argumento respondet Soto: Assurantem pretium illud accipere non ratione periculi, sed ratione obligationis illius quæ in se suscipit soluendi pro alio, quæ obligatio est pretio estimabilis. Sed hæc solutio accomodata non est, quia licet verum sit posse fideiussorē ratione solius obligationis aliquid accipere, quia illa precisse quoque ac secundum se sumpta aliquo pretio estimabilis est, at non est obligatio ista pro alio, quæ includit fideiussio pretio, estimabilis nisi ratione periculi, adeo ut ubi nullum esset periculum, turpe iudicaretur aliquid pro illa exigere. Et confirmatur apertissime: Quia si Ioanes vir fidelis, ac diues, & Andreas pauper, vel fideifragus rogent Petrum, ut fidem suam pro illis alicui creditori offerat, potest Petrus ab utroque aliquid pretium exigere, sed ita, ut à Ione exiguum postulet, ab Andrea multo maius; idque non alia ratione, nisi quia periculum soluendi cui se exponit agens fideiussorē Ioannis exiguum est, periculum vero cui se offert fidem iubens pro Andrea maximum: ex quo sequitur euidenter ratione periculi posse fideiussorē pretium illud exigere, ac recipere.

Quarto, qui exercet contractum assurationis recipere, potest pretium illius assurationis recipere, non alia nomine quam pro periculo cui se exponit, ergo & in hoc nostro casu similiter vendens pecunia credita.

Eodem modo nituntur authores alterius opinionis diluere hoc quartum argumentum, quasi assurans non recipiat pretium

illud ratione periculi quod in se suscipit, sed propter obligationem cui se offert soluendi merces quas assurat, si pereant. Quæ tamen solutio minus accomodata est quam precedens, tum quia ut nomen ipsum sonat, qui securitatem querit, propter periculum querit illam, ubi enim nullum esset periculum, nec illa exigeret, nec illam quæreret, nec pro illa quidquam solueret: Tum secundo, quia (experientia teste) inter mercatores tanto assurationis pretium maius est, quanto maius est periculum mercium, quarum securitatem quis promittit: Quod certissimo est argumento, pretium illud ratione illius periculi constituitur, ac recipi.

Propterea respondent alii, contractus assurationis vel fideiussionis esse pretio estimabiles & licitos, quando non miscetur illis mutuum, ita ut si Petrus mutuet, vel vendat ad creditum Ioanni, possit quidem tertius alter (V. g.) Andreas assurator esse illius mutui, vel debiti, ut passim fit, & ex consequenti possit Andreas aliquid exigere à Ione ratione illius assurationis, & fideiussionis, cui se deuinxit, & periculi, quod per illam in se suscipit, quia ubi non est mutuum, neque usura reperiri potest, aut aliqua illius suspicio vel occasio: ubi verò idem qui mutuat, vel vendit ad creditum, (quod ex D. Tho. est quoddam etiam mutuum) sibi ipsi assurator est, vel fideiussor accepto aliquo pretio, existit imprimis ibi maxima usura suspicio, accipi pretium illud ratione illius mutui. Tum secundo est contractus iniquus & illicitus, quia cum assurator vel fideiussor induat personam debitoris, sicut ex natura contractus debent creditor & debitor esse personæ diuersæ, & distinctæ, similiter creditor & assurator siue fideiussor, repugnatque maxime recte rationi & nature contractuum, ut idem qui est verè & realiter alicuius debiti creditor, sit sibi ipsi fideiussor vel assurator, sicut repugnat agere & pati, & sicut dare & recipere: & ideo non possunt simul esse in eodem respectu eiusdem.

Sed neque huiusmodi solutio harum rationum vim tollit. Primum, quia esto ubi non interuenit mutuum, neque suspicio usurae ita locum habere, sicut ubi mutuum reperitur, quia usura materia & subiectum proprium mutuum est, at ex sola suspicione contractus qui secundum se iustus est, non redditur iniquus, & illicitus, saltem in genere iustitiæ: quamuis ubi suspicio illa culpa

culpa contrahentis generaret scandalum, esset vitanda, communi illo præcepto charitatis quo tenemur ab omni specie mali, quod scandalum generare potest, abstinere: hoc autem loco solum inquirimus quæ ad iustitiam contractuum pertinent. Secundo, quod magis vrget, quia esto in contractu assurationis possit misceri mutuum, non prohibet illud, quin quemadmodum mutuans potest tuta conscientia exigere aliquid ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, ubi realiter & verè non existit illud ex mutuo, sed ex verò & reali lucro cessante & damno emergenti, ita quoque possit mutuans, vel vendens ad creditum quando in se suscipit verum periculum rei illius mutuatæ, vel venditæ, ex libero ementis vel mutuatarii consensu nullo modo ad illud compulsus, ratione illius periculi, eodem modo quo explicabimus, exigere. Tertio, factum est non posse eundem sibi ipsi assuratorem esse, & tamquam fideiussorē: Nam ut statim videbimus iuxta communem tam Theologorum quam Canonistarum explicationem Sum. Pontif. in illo cap. Nauiganti, non prohibet, quin possit idem periculum pecuniarum quas nauiganti, vel eanti in nundinas mutauit, vel mercium quas alteri ad diem vendidit, in se suscipere, rogatus à debitore, vel liberò illius consensu: sed solus prohibet, damnatque ut usurarium mutuante alteri sub ea conditione, ut teneatur mutuarius cum eodem mutuante celebrare contractum assurationis, & eundem qui mutuat esse assuratorem, oblato illi aliquo pretio ultra sortem.

Quinto, concedunt Soto & DD. alterius opinionis, quando prudenter timetur faciendas esse expensas ad recuperandum debitum, & subeundos labores, eo quod emptor sit in loco distante, licere conuenire cum illo de aliqua pecunia addenda ultra pretium fori, ratione laborum & expensarum quæ probabiliter timentur, quia sunt pretio estimabiles: sed non minus est pretio estimabile, periculum quod probabiliter & prudenter timetur non recipiendæ solutionis ex recessu, vel morte emptoris, aut simili causa, quam periculum subeundi labores & expensas, propter distantiam loci: ergo si licet pro hoc periculo augere pretium fori, licebit & pro illo.

Denique qui locaret equum viro, à quo timeret onere vel defatigatione illum perimendam, posset pacisci cum illo se ea lege

illud locare, ut si equus ille perierit, pereat locanti, & cum hæc conditio sit extra contractum locationis, & pretio estimabilis, posset iuste in tali casu & contractu aliquid exigere propter periculum illud, quod prudenter timetur, ergo similiter licebit in hoc casu vendere ultra pretium fori, quando prudenter timentur ista pericula.

Huic respondet etiam Soto: quia in locatione vel commodato non transfertur dominium rei locatæ, vel commodatæ in alium, propterea posse dominum illius, ratione periculi cui illa exponitur, pretium aliquid exigere: in venditione vero, vel mutuo illud non licere, quia res vendita vel mutuata transit omnino in dominium emptoris, vel mutuatarii. Sed hæc responsio non tollit vim argumenti. Nam esto verum sit delictum istud, in locatione & commodato non transferri dominium sicut in venditione & mutuo, hoc tamen parum aut nihil potius facit ad præsens institutum: quia in locatione & commodato, in quibus locas vel accomodans suscipit in se ipso periculum rei, non propterea potest pretium aliquid ratione illius periculi exigere, eo quod maneat, vel non maneat apud ipsum illius rei dominium, sed quia suscipit in se periculum illius, quod pretio estimabile est. Hæc est tota ratio propter quam illud ei liceat, ita ut quantum ad hunc contractum exigendi aliquid pro periculo, per accidens sit omnino dominium illius rei apud ipsum manere, cum possit etiam quibus alter, esto illius rei nullum habeat dominium, periculum illud in se suscipere, ac ratione illius pretium aliquid exigere à locatore, vel accomodatario, sicut passim fit in locatione equorum & mularum redditus illarum fideiussoribus, Ergo similiter, quod in venditione & mutuo transferatur dominium, non prohibet, quin possit venditor, ubi periculum verum est, & illud in se ipso suscipit, aliquid pro illo exigere, cum sit illud pretio estimabile.

In hac questione difficili recentiores inter quos grauisimus Doctor Pater Ioannes à Peña docent duplex esse periculum, cui subest res mutuata, & vendita pecunia credita: Alterum intrinsecum, alicuius scilicet casus vel fortunæ, & ratione huius periculi (in quo omnes conueniunt) volunt nec posse mutuam aliquid accipere ultra sortem, nec vendentem pecunia credita augere pretium, sicut dicebamus non posse mutuante aliquid accipere ultra sortem.

ratione illius obligationis cui se deuincit eò ipso quo mutuatur, nempe expectandi per aliquod tempus, quia illa est intrinseca mutuo: Aliud verò esse periculum extrinsecum, & accidentale, ortum non ex ipsa uenditione, sed ex ingenio & conditione mutuatarii, vel emptoris, eò quod sit vir male fidei, vel pauperrimus, & ratione huius periculi posse aliquid accipere mutuantem, vel vendentem pecunia credita, non minus quam ratione damni vere emergentis. Seruandas tamen esse in hoc casu de quo loquimur has condiciones. Prima, ut postulet prius sic vendens enixe ab illo emptore fideiussorem, vel pignus sufficiens, affirmetq; se nolle aliter vendere, nisi accepto fideiussore vel pignore, quia nec vult subire periculum aliquod solutionis, nec augere pretium fori: Quod si emptor ille affirmet se nec habere fideiussorem, nec pignus quod illi exhibeat, & simul roget plurimum venditorem, ut rem illam ipsi vendat tamquam sibi maxime necessariam vel utilem, non aliter vendat nisi maxime rogatus, ita ut nullomodo preueniat ipse aut inuitet emptorem: sitq; hæc secunda conditio. Tertia, ut mutuans seu vendens distinguat in hac uenditione, vel mutuo duos contractus sub hac forma: ut prius celebret contractum mutui simpliciter & gratis, vel contractum uenditionis pecunia credita pretio communi fori, deinde uero cum adhibuerit omnem diligentiam ad recipiendum fideiussorem, vel pignus, nec ualuerit, rogetq; illum enixe mutuatarium, vel emptor, celebret tunc cum illo secundum contractum, quo exigit ab eo aliquid ad arbitrium prudentis, ratione periculi cui se exponit, cum illud periculum sit pretio æstimabile, & de eo admoneat emptorem, ut libere in illud consentiat, sicut diximus de damno emergente. Cum his tribus conditionibus censent hi DD. licere aliquid exigere in uenditione pecunia credita ratione damni, & periculi, cui se venditor exponit, quando damnum istud & periculum uerum est, & extrinsecum uenditioni, ex conditione, & ingenio, vel statu emptoris. Cui doctrinæ illud demum addunt, ut hic contractus non consulatur ante quam celebretur, quia redactus ad praxim & atenta cupiditate mercatorum est periculossus, post factum uero non esse mutuatim vel venditori qui has condiciones obseruauit negandam absolutionem, nec compellendum illum ad restituendum, sed per-

suadendum esse illi tamquam securius ut restituat, maxime si venditor sit diues, qui uero emit pauperior.

In hac quaestione obseruemus, cum uendens pecunia credita duplici periculo (ut initio huius tituli admonuimus) se exponat, & periculo non recipiendæ solutionis, & periculo faciendi expensas in recuperando debito, seorsum esse de uno quoque periculo istorum dicendum: maxime quia hic potissime agimus de illo priori periculo non recipiendæ solutionis, in expensis enim res est facilior, quam statim exponemus.

Obseruemus secundo, intelligentiã huius Controu. & nonnullarum quæ proxime sequuntur, postulandam esse ex uera intelligentia, & explicatione istius Cap. Nauiganti. Quo circa paucis quid in eo definit Summus Pont. dicendum est.

EXPLICATIO CAPITIS *Nauiganti. De usuris.*

N Cap. isto Nauiganti. ut ex contextu illius patet, tria fuerunt quesita à Gregorio nono. Primum omnium, Eset ne usurarius contractus, in quo idem Mercator qui mutuans pecunias aliquas Petro nauiganti, vel eunti in nundinas ad comparandas merces, pecunias illas vel merces Petri simul asscuraret accepto aliquo pretio præter sortem. Cui quaestioni ita respondet Pontifex.

Nauiganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniam quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.

Vbi, cum primo fronte uideatur Sum. Pontif. damnare contractum in quo idem qui mutuatur, exhibet se ipsum asscuratorem accepta aliqua pecunia ultra sortem, colligunt Conrad. Soto. & alii Cap. istud esse uelut apertam definitionem Sedis Apostolicæ, decernentis mutuanti, vel uendenti ad creditum non licere aliquid accipere ratione periculi, quod ex illo mutuo, vel uenditione in se suscipit. Aliis contra multo & certè uerius existimantibus.

Carol. Molina. in tractatu illo de usuris. q. 32 num. 95. & Adria. in suo Quarto tractatu etiam De usuris. cap. quod incipit: *Occurrunt ad primum.* Sentiunt Gregorium in textu illo non loqui de periculo marino, nec de aliquo alio uero & probabili periculo, sed de periculo ficto, quod mutuans

mutuans constringit in se suscipere, cum nullum reuera existat ibi periculum, nec debeat timeri, ut sub illius pretextu & colore recipiat aliquid ultra sortem. Quam expositionem legitimam ac ueram esse probat Molina. Primo, quia loquitur ibi de eunte in nundinas, ubi communiter nullum imminet periculum: Tum, quia alioquin homines ut plurimum eo non conuenient, & inanes essent nundinae: Tum quia nundinae in omnibus prouinciis publicam securitatem habent, ut constat L. 2. De Nundinis. & L. Unica. Cod. Eod. tit. Quod autem meminit nauigantis non pugnat, quia cum coniungat nauigantem cum eunte in nundinas, eò ipso ostendit se non agere de nauiganti per mare, sed per flumina, per quæ in Italia solet esse nauigatio mercatorum ad nundinas, vel ad merces transferendas. Secundo, quia in eodè cap. excusat Pontif. ab omni labe usurae uendentem carius merces, quas in aliud tempus in quo magis erant ualiturae seruabat, idq; non alio nomine quam propter probabile dubium maioris ualoris futuri, Vnde si propter hoc tantum dubium concedit Gregor. posse merces in aliud tempus, in quo creduntur plus ualiturae, seruandas pluris vendere, à fortiori senserit posse mutuante aliquid accipere ultra sortem, ubi uerum periculum & non fictum uel simulatum in se susciperet, quale solet esse marinum uel aliud simile, unde non est censendus loqui ibi Gregor. de periculo marino, aut aliquo alio uero & imminente, sed de ficto & simulato.

Couarr. lib. 3. varia resol. cap. 2. num. 5. reicit hanc expositionem, uel ea tantum ratione, quia Summ. Pontif. in uoce illa *Nauiganti*, meminit fortunæ, & periculorum quæ nauigantibus, & transuentibus res suas per maria imminunt, quæ maxima esse & passim occurrentia, experientia testatur, iuxta illud Eccles. 43. *Qui nauigat mare enarrat pericula eius.* Vnde loquitur aperte Gregor. de uero ac reali periculo, quod mutuans in se susciperet.

Quo circa idem Adrianus loco citato reddit hunc alium sensum, ut non damnet ibi Pontif. mutuante, qui suscipit in se periculum sub pretio iusto talis periculi, sed eum tantum, qui exigit, uel recipit pretium periculi in se suscepti iniustum, & excedens iustam illius periculi æstimationem & mercedem. Sentit enim Adrianus, ut ex eodè constat in eodè tractatu De usuris. Cap.

quod incipit. *Sed dubium uidetur: in fine non esse usuram, si mutuans exigit à mutuatario aliquam obligationem, uel laborem, modo sub iusto pretio illam exigit, ueluti si quis mutuet agricolæ pecuniam, obligans illum ad laborandum in uinea sua reddito illi iusto stipendio suorum laborum, aut mutuet alteri, obligans eum ut teneatur remutuare illi quotiescunq; ipse indigerit, uel postulauerit, uel teneatur triticum suum ad molas mutuantis afferre, sub eadem omnino mercede qua triticum aliorum in eisdem molis conuertitur in farinam. Iuxta hanc ergo sententiam, & fundamentum sentit ibi Adrianus, Mutuante alicui pecunias, quibus, uel mercibus, quæ ex illis emendæ sunt uere imminet aliquod periculum, posse absq; ulla labe usurae obligare illum, ut conueniat cum ipso de illo periculo sub iusto pretio talis periculi: In casu autem illius cap. Nauiganti. Damnare Pontif. mutuatore illum de usura, non quia obligaret mutuatarium, ut secum conueniret de illo periculo, sed quia conueniebat cum illo exigens iniustum pretium, & excedens debitam ac iustam æstimationem illius periculi.*

Sed reicitur quoque hæc expositio ab eodem Couarru. & aliis DD. ac merito. Primo, quia fundamentum illud cui nititur, licere absq; labe usurae exigere à mutuatario aliquam obligationem, uel aliquas operas ultra sortem modo reddatur illi iustum pretium, uel stipendium, est falsum, & contra communem doctrinam omnium Theologorum, ubi obligatio illa pretio æstimabilis est, Quia sicut non licet exigere pretium ex mutuo absq; usura, ita neq; aliquid aliud pretio æstimabile, ut constat ex Controu. 5. huius art. Quo circa sicut fundamentum, cui nititur hæc opinio seu expositio Adriani, est omnino falsum, ita quoque expositio ipsa. Secundo, Quia Pontifex absolute & simpliciter damnat de usura *Mutuante pecuniam quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem.* Quasi dicat, mutuante sub ea conditione, ut debeat mutuatarium conuenire cum eodem mutuante de aliquo pretio ratione periculi illius, uel asscurationis: neq; distinguit Pontif. conueniat ne cum illo sub iusto pretio periculi illius, uel iniusto & excedente: iuxta regulas uero Iuris *Ubi lex non distinguit, neq; nos distinguere debemus.*

Est ergo communis expositio istius tex-

rus, Pontificem non prohibere, quin mutuarius vel emptor possit libere, ac propria sponte inuitare ac rogare ipsam mutuantem, vel creditorem, & conuenire cum illo, vt suscipiat in se periculum illius pecunię, vel mercis aliquod deferendę, reddito illi iusto pretio ac mercede illius periculi suscepti, quia quidquid potest mutuarius vel emptor cum tertio, potest cum mutuate ipso, vel creditore, modo absit omnis fraus: sed illud tantum prohibere ac definire, iniquum esse & usurarium, vbi mutans nauiganti, vel eunti in nundinas pecuniam aliquam ita mutuat, & non aliter, vt non possit mutuarius querere libere, quem voluerit in assecuratorem illius pecunię alio transferendę, sed teneatur omnino pacisci cum ipso mutuate de illo periculo, & ratione illius periculi aliquid illi conferre ultra sortem: ita vt ratione mutui maneat mutuarius deuinctus non solum ad restituendam mutuantem integram sortem, verum etiam ad celebrandum cū illo solo, & non cum alio contractum assecurationis illius pecunię, vel mercium que ex illa emende sunt.

Conueniunt in hac expositione ex Theologo Angel. Verb. usura. primo. quęst. 28. Syluest. eodem primo. quęstione 17. Contrad. De contract. q. 36. Diuus Antonin. 2. p. tit. 1. c. 7. §. 8. & 21. Almain in 4. dist. 15. Gabr. eadem dist. q. 21. Maior. ead. dist. q. 21. Caiet. in commento huius artic. Medina Cod. De rebus restit. in tractatu De vsuris cap. 4. De usura restituenda. Et omnes recentiores Interpretes D. Tho. hoc loco. Ex Iurispreritis Abbas col. penult. Anania. num. 18. in cap. istud Nauiganti. Laurentius à Rodulphis in c. Consuluit. par. 2. q. 36. Bald. L. 1. col. 4. ff. De summa Trinitate & fidei Cathol. & L. Periculi. & in Rubri. Cod. De nautico fenore. Paul. de Castro. L. 1. Cod. Eod. tit. Nauarr. in suo Manuali cap. 17. tit. De vsuris circa cambia, à litera A. vsq; ad literam B. Couarru. loco citat. vbi asert in eandem sententiam Ancarran. Ioann. Calder. Cardinalem, & alios multos: Nititurq; hæc explicatio firmissimis rationibus, & contextui ipsi. Nam imprimis posse mutuantem ipsum suscipere in se periculum rei mutuatę, & exercere duos contractus, alterum mutuantis gratis, & omnino libere, nullo pretio, nullaq; commoditate pretio estimabili accepta ex mutuo: & alterum assecurationis, ratione

cuius accipiat iustū pretium periculi quod in se suscipit, ita vt non obliget ipse mutuarius ad celebrandum secum necessarium hunc secundum contractum, sed mutuarius ipse libere ac propria sponte illum celebret cum illo, potens si veluisset cum quocunq; alio pro libito illum celebrare, ita vt non minus illi mutuaisset. Concors est omnium DD. quos modo retulimus sententia. Quid enim prohibet, vbi mutans non imponat aliquam obligationem mutuatio, sed liberum omnino illū relinquat, sola sorte quam mutauit contentus, vt rogatus & inuitatus à mutuatario celebret cum ipso contractus secundū se licitos, & honestos, quos posset cū quocunq; alio celebrare? cum mutans propter beneficium mutui illi prestitū non reddatur deterioris conditionis. Vnde sicut non prohibetur Petrus, quia mutauit agricolę, quominus possit illum conducere, vt libere illius vineam colat, perinde ac si nihil omnino illi mutuaisset, nec prohibetur dominus molarum quia mutauit Ioanni, quo minus Ioannes ad molas eius libere triticū suum deferat, ita nec prohibetur mutans, quo minus sublato omni pacto & obligatione, possit suscipere in se periculum pecunię illius alteri mutuatę, & assecuratorem illius agere, mutuatio libere ac propria sponte volente contractum huiusmodi assecurationis cum ipso potius quam cum alio exercere.

Secundo, constat ex ista Controu. 5. mutuantem non posse exigere à mutuatario vi mutui obligationem aliquam ciuilem, quę sit pecunia estimabilis, iuxta ea quę docet D. Tho. in hoc art. ad primum, quę de causa cum compellere mutuatum pacto constituto, vt suam pecuniam, vel mercem ex illa emendas, quas aliquod transferre instituit, reddat ab omni periculo securas celebrato contractu assecurationis cum eodem mutuate, ita vt nisi illud promittat non sit illi mutuaturus, siue periculum illud verū sit vel probabile, siue fictum & simulatum, siue pretium iustum pro illo exigatur siue non, cum sit obligatio pretio estimabilis, exacta à mutuatario ultra sortem & ex pacto ac vi mutui, cum aliter illi nō sit mutuaturus, est aperta usura: & hoc est quod definit Gregorius nonus cum dicit. *Nauiganti, vel eunti ad nundinas certam mutuantem pecuniam quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Quasi dicat, Qui

Qui alicui mutuat certam pecunię quantitatem, eo quod mutuarius cum ipso paciscitur de periculo illius pecunię, vel mercis ex illa emende, aliter mutuaturus, nisi cum isto pacto & obligatione mutuatio, censendus est vsurarius. Vox enim illa *eo quod suscipit in se periculum* est causalis, patet istud & conditionem includentē istā obligationem continens, ac aperte significans: Nā huiusmodi forme loquēdi: *pro eo, ex eo, eo quod* & similes significant in iure tam ciuili quam Canonico causam impulsuam, siue conditionem sine qua non, vt docet Glosa in L. Dominus Stich. ff. De pecu. lega. Archidia. in cano. Iudices. l. q. 1. & in Cano. Agathosa. dist. 63. facitq; hoc maxime ad præsentem textum huius Cap. Nauiganti, iuxta ea quę docet Albert. de Ross. in suo Dictionario vtriusq; Iuris. tit. De vsur. §. usura. l. in verbo Quid de eo qui mutuat nauiganti.

Ex his constat vera intelligentia istius cap. quod ad primam illius partem. Perinde enim se habet, ac si definiat Summ. Pontif. quod in illa Controu. docuimus: mutuantem exigentem à mutuatario expacto & vi mutui aliquam obligationem pretio estimabilem extra sortem esse vsurariū: hac enim sola de causa censetur vsurarius qui nauiganti, vel eunti in nundinas aliquā pecunię quantitatem propterea mutuat, quia conuenit cum illo mutuatario, vt cum nullo alio, sed cum ipso tantum mutuate celebret contractum assecurationis illius pecunię, vel mercis ex eo emendę.

Sequitur etiam, quę asert Soto lib. 6. de Iust. q. 4. ar. 2. in explicatione huius cap. et si accedant plurimum ad communē expositionem, quam hic sequimur, non tamen satis illud explicare in proprio & genuino illius sensu. Habet enim. Cū quidam mercator mutualet pecunias nauiganti in aliquem locum, oblato fidei ac securo fideiussore vel pignore, reuebat illud mercator ille, sicq; conueniebat cum mutuatario illo, nolo fideiussorem vel pignus aliquod, sed periculum quod mihi imminet te nauigante, vel eunte in nundinas ego subibo, ego mihi ipsi securitatem prestabo: Ceterum quia poterat fideiussor quem mihi offerre instituebas, aliquid à te exigere pro fideiussione, & periculo cui se offerebat, illud mihi reddes, & hac ratione tibi mutuabo, & non aliter: Consultus Papa; An hoc liceret, Respondet, statuitq; non licere, sed esse vsurarium mer-

catorem mutuantem sub ea conditione & pacto, vt debeat cum eo conuenire mutuarius de periculo illius pecunię, aliter non mutuaturus illi, Hęc ergo esse causā huius decisionis vult eo loco Soto edoctus forsitan ab aliquibus Canonistis, qui sequuti Adrianū existimarunt, in casu de quo ibi agit Papa nullū fuisse periculū, quia cū mutuatariū esset paratus dare fideiussorem vel pignus, cogere illum ne quid tale offerret, sed conueniret necessario cum ipso mutuate de periculo, daretq; illi aliquid extra sortem ratione assecurationis mutui, erat aperta usura: Quia talem obligationem imponere mutuatario est accipere ultra sortem aliquid pretio estimabile sine vero periculo.

Accedit quidem satis explicatio hæc (vt dixi) ad communem illam DD. quam sequimur, sed non est satis accommodata, quia parte dicit mutuantem illum propterea dānari ibi à Pontifice de usura, quod reuereat fideiussore, quem illi mutuarius offerebat, vel pignus ad sui securitatem recipere, sed compelleret mutuatum, vt secum potius de periculo illo & contractu assecurationis conueniret. Quia Pontifex, vt ex contextu ipso patet, nō loquitur ibi in particulari de securitate aliqua creditoris ipsius seu mutuantis, sed in vniuersum de securitate pecunię quam mutuat nauiganti, vel eunti in nundinas, quę potius respicit pecuniam illam quatenus mutuatarii erat, & alio transferenda, quam eandem vt receptam à mutuate, & illi restituendam: Definitq; in genere & in vniuersum, mutuantem sub eo pacto, vt teneatur mutuarius conuenire cum ipso de periculo pecunię, vel mercis quam alio transferre instituit, aliter nō mutuaturus, esse vsurarium: siue periculum illud mutuantem ipsum respiciat, siue mutuatum, siue verum sit, siue simulatum & fictum, non enim aliqua istarum rationum damnatur à Pontifice ille mutans de usura, sed ex eo tantum, quod vi mutui obligationem illam exigeret à mutuatario ultra sortem.

Fuit secundo interrogatus, sit ne usura emere aliquid anticipata solutione? Respondetq; non esse usuram emere pecunia anticipata merces recipiendas tempore futuro, modo emantur eo pretio, quod censetur iustum communi vsu fori, tempore quo recipientur: quia hac ratione non prætermittitur iustum pretium propter anticipatam solutionem, sed est illa velut grata quædā mutuatario sine villo pacto vel interesse.

Fuit

Fuit tertio, interrogatus, liceat ne vende re merces statim tradendas, carius quam valeant tempore quo traduntur, quando instituebat venditor seruare illas in aliud tempus commodius? Respondetque, licere, modo venditor vere & firmiter in animo suo illud ita instituisse, deducatque omnes expensas, quas facturum erat in illis seruandis usque ad tempus, in quo illas vendere instituebat.

Ex his quatuor dico, Primo esse quidem multo securius, vendente pecunia credita exigere fideiussorem securum, aut pignora sufficientia, aut aliquam aliam cautionem optimam, qua liberetur ab huiusmodi periculo. Dico secundo, posse quoque illum vendere sub ea forma, ut nisi tempore constituto emptor persoluerit, reddat in poenam moræ quantitatem aliquam moderatam, ut hac ratione diligentius curet soluere tempore prefixo, & venditor ab illo periculo liberetur. Dico tertio, quando nec fideiussorē emptor habuerit, nec pignora quæ offerat, probabilem esse opinionem illam Magistri Ioannis de la Peña, ut seruatis illis conditionibus ab eo adductis, liceat venditori exigere aliquid ratione illius periculi veri, & non ficti, ad arbitrium prudentis. Quia seruatis conditionibus illis, aliquid exigere pro illo periculo, non est augere pretium fori, sed vendere periculum illud, quod cum verum sit & non voluntario susceptum, sed in utilitatem tantum emptoris, pretio æstimabile est, & venale. Vbi ut recte obseruat Medina, inspicienda maxime est ab ipso met venditore bona fides animi sui, quid reuera mallet, num vendere potius pretio currenti in foro, & pecunia presenti, an credita & carius. Etenim, si eligeret potius credita pecunia vendere, ut carius vendat, titulo huiusmodi periculi de quo hic agimus, reuera tunc inique ageret, si periculum illud etsi verum ab ipso tamē sponte eligeretur, cederetque sic vendens iuri suo, in quo sensu existimo loqui Sotū. Quod si reuera mallet potius vendere pecunia presenti & solo pretio fori, aut saltem vendere sine vilo periculo accepta securitate quam diximus, at quia plurimum rogatur ab emptore, ut eius utilitati consulat, vendit illi pecunia credita, & cum isto periculo, quia emptor non habet (ut constitutus) fideiussorem, aut pignora quibus ille securus efficiatur, sic vendentem aperte patet non augere iustum pretium rei, nec se ipsum illi periculo vltro offerre, se illud tā-

rum subire ut alteri profit: Qua ratione dubitandum non est licere ipsi ratione talis periculi aliquid exigere, quamuis exiguum ac ad arbitrium prudentis, & in hoc tantum sensu est vera opinio illa Medinæ, ostenduntque illam efficaciter argumenta adducta in illius probationem.

Et confirmatur nemo tenetur esse alteri utilis suo damno, sed potest ratione illius damni (ut ex dictis constat) aliquid exigere: in hoc casu qui ita vendit, non vendit ut aliquid recipiat vltra pretium fori; cum reuera mallet illud in presenti recipere, quam vendere ad creditum, sed in utilitate ementis, & rogatus ab ipso, ac ut illi consular cogitur vendere cum isto periculo, cum adhibita omni diligentia qua ab illo se eximeret, non valuit, hoc autem periculum est reuera ipsi danum, ergo potest pro illo aliquid exigere.

Secundo, Ex isto cap. Nauiganti, quod ab aliis adducitur, Pontifex loquitur de mutuante compellente ex pacto mutuatarium ut secum conueniret de periculo, ergo a contrario sensu, vbi periculum non est simulatum & fictum, sed verum, nec mutuans compellit mutuatarium, aut ducit in pactum ratione mutui ut secum conueniat de illo, sed conatus potius est ab illo se eximere, nec valuit, rogaturque ab emptore ut cum illo sibi vendat, licebit pro illo aliquid accipere.

Dico quarto, licet in hoc casu celebrentur a parte rei duo contractus distincti, & separabiles, alter venditionis rei pretio iusto communi vsu fori, & alter venditionis illius periculi, & damni imminentis, non esse necesse ut explicite, & expresse illi celebrentur, sed sufficit illos celebrari simul, & reduci ad vnum, quo vendantur simul & res ipsa, & periculum illud. Quemadmodum artifex vasis argentei, licet duo quidem vendat, nempe & argentum, & artificium, seu operas quibus vas illud confectum est ab ipso, potest nihilominus vtrumque simul vendere, vno contractu, vnaque venditione vtriusque rei pretium complectente, ita vendens cum periculo de quo hic loquimur, potest simul vendere & rem, & periculum vno simplici pretio, quod complectatur & iustum illius rei valorem, & iustum pretium periculi illius. Et probatur. Vbi iustum seruatur pretium venditio iusta est, sed vbi est periculum istud, siue pretium ipsius iungatur cum pretio rei, siue seorsum & diuisim exigatur, venditur iusto pretio: constitui-

mus enim quacunq; ratione venditio ista fiat, idem pretium pro periculo isto exigit, nempe quod prudens & peritus omnibus pensatis constitueret, ergo licet venditori quacunq; ratione istarum vti.

Denique admoneo, quod authores huius opinionis addunt, obseruandum profecto esse, ut huiusmodi contractus antequam fiat non consulatur, sed nitatur peritus ac prudens Theologus, vel confessarius illum dissuadere: post factum vero, qui illum exercuerit non est cum rigore compellendus ad restituendum acceptum, vbi illum cum illis conditionibus exercuerit: suadendum tamen illi ut restituat, maxime ut dicebamus quando venditor diues est emptor vero pauper.

Ad argumenta in oppositum facile est respondere.

Ad primum, Conradi dico, non reperiri in omni venditione quæ sit pecunia credita verum & prudens periculum, quale est illud de quo hic agimus, & ita non licere in omni venditione huiusmodi pretium augere, quando autem vere & prudenter periculum istud timebitur, tunc seruatis conditionibus explicatis non augetur quidem pretium rei venditæ, sed accipitur solū aliquid vltius tamquam pretium istius periculi, quod cum verum sit, & cui vendens rogatus omnino ab emptore in illius utilitatem se exponit, est pretio æstimabile, & venale.

Ad secundum, non est admittendus ille progressus Conradi: quemadmodum enim in naturalibus ad dispositionem non est necessaria dispositio, ita neque pretii quod exigetur propter periculum præcipui pretii rei venditæ est assignandum aliud pretium.

Ad tertium respondeo, non ex omni venditione, quæ sit pecunia credita, nasci periculum istud, cum possit venditor seruare se indemnum postulato fideiussore vel pignore: attamen quando seruantur conditiones illæ a nobis positæ, tunc in tali venditione in particulari & in indiuiduo sumpta nascitur periculum istud ex ipsa, (ut constat) offertque se illi venditor non quidem coactus per vim, sed neque spontaneè & voluntarie, cum adhibuerit omnem diligentiam ad recipiendum fideiussorem vel pignus, sed rogatus ab emptore & in eius utilitatem: quod sufficit, ut pro tali periculo cum verum sit & pretio æstimabile, possit aliquid accipere vltra pretium rei, nec dica-

tur cedere iuri, quod habet in periculum illud & damnum sibi imminens, aut illi consentire. Tum etiam, quia ut ex superioribus constat, rem aliquam esse venalem, vel pretium illius iustum, non pendet ex eo quod vendens coactus vendat, vel secus.

Ad quartum respondeo, in ea venditione seruatis conditionibus illis, periculum de quo hic agimus esse reuera damnum emergens, & pretio æstimabile: vnde quemadmodum mutuans, etiam si non mutuet coactus sed rogatus tantum communibus precibus, potest deducere in pactum damnum emergens, modo de tali damno admoneat mutuatarium tempore mutui, ita vendens pecunia credita cum tali periculo reuera imminente, etiam si non coactus vendat, sed rogatus ab emptore, & seruatis illis conditionibus, potest exigere ab illo aliquod pretium ad arbitrium prudentis ratione istius periculi.

Vltimum argumentum solum manet ex dictis; cum in illo Cap. Nauiganti loquatur Pontifex de mutuante, qui ratione mutui, & ex pacto obligat mutuatarium, ut secum conueniat de periculo pecuniæ mutuatae alio transferendæ, qui vere est usufructarius, cum ex vi mutui obligationem istam quæ pretio æstimabilis est, exigat vltra sortem.

Vnde non satis rem hanc perspexit D. Nauarr. in suo Manua. cap. 23. num. 81. vir alioqui sumæ eruditionis & pietatis ac de omnibus studiosis plurimum benemeritus. Affirmas ibi communem Doctorum sententiam oppositum docere. Quin etiam, satis iam ab Ecclesia explicatum esse, & definitum, cum in cap. In ciuitate. De vsuris aperte (iudicio ipsius) habeatur non licere aliquid vltra iustum rei pretium ratione periculi accipere. Nam imprimis, ex authoribus quos in fauorem opinionis, quam hic sequimur adduximus, constat satis, communem Doctorum sententiam nostræ minime aduersari: oportuissetque ut illorum testimonia, & loca attulisset, quod ostenderet communem esse illam quam ipse cum Soto amplectitur, quod certe non præstat, Cap. vero illud In ciuitate. quod tam aperte iudicat sibi fauere, nihil minus docet quæ opinionem ipsius, quin potius nostram: Habet enim ibi Alexand. Tertius: peccatum esse vendere pipër, cinnamomum, vel alias merces valentes tempore venditionis quinque libras, cum pacto, ut teneatur emptor adueniente termino soluere sex libras, nisi dubium

bium esset (inquit) merces illas tempore solutionis plus minusve esse valituras. Vbi aperte docet Papa ratione dubii, & periculi, seu damni, cui venditor se exponit, amittendi maius pretium, quod tempore solutionis merces illa valere possent, posse carius illas vendere, quã actu & re ipsa valeat tempore venditionis, & traditionis: Vnde à simili, poterit etiam carius vendere, qui vendens ad creditum exponit se ipsum vero periculo non recuperatæ solutionis, seruat illis conditionibus, quas proposuimus. Quo fit cap. illud. In ciuitate, non modo non repugnare nostre sententiæ, vt arbitratur Nauarr. verum etiam illam apertissime confirmare.

Cæterum quod putat nonnulli, Nauarr. in hac parte sibi aduersari, suiq; oblitum esse, ita vt in manuali Hispano cap. 17. num. 239. & 240. sentiat cum Medina & Contrado, in Manu. vero Latino modo citat. cap. 23. num. 81. doceat oppositum cum Soto, falso illi profecto imponunt. Nam in Manuali Hispano solum docet, licere vendenti cum periculo non recuperandæ solutionis in termino, aut faciendi expensas in illius recuperatione, ducere in pactum ipso tempore venditionis, damnum illud, vel carius vendere, quantum prudens iudicaret illum propterea recepturum damnum: sed ita vt firmiter instituat debitore solvente in termino, cessanteq; damno illo quod timebat, restituere illi quidquid ratione illius periculi, & damni quod timebat, iusto rei pretio adiecit. Deinde vero quia vidit Syluestro in suo Rosa aurea. casu 6. hoc displicere, cū possit venditor deinde vel mutare animum, aut illius intentionis obliuisci, vel mori, nec illud ab heredibus ipsius restitui, addit Nauarr. optimum esse, vt venditor chirographo dato promittat emptori, qui non fuerit in mora, integram restitutionem cuiuscunq; interese, vel pretii accepti ratione illius periculi, vel damni quod timuit sibi imminere: Vbi aperte Nauarrus ratione solius periculi nihil vult accipi posse, sed ratione solius interesse, & damni, vbi verè & actus venditor vel mutas illud passus fuerit, cum acceptum sentiat restituendum, vbi nullū dānum actu sequitur: Vnde non repugnat sibi, sed eandem semper tradit doctrinam, quamuis sub diuersa ratione. Licet in hac parte probabilior multa sit opinio quam sequimur, quam illa Scoti cui ipse Nauarr. subscribit.

AN LICEAT CARIUS VENDERE

propter periculum expensarum?

UOD pertinet ad aliud periculum ratione laborum, & expensarum, quibus se offert venditor in recuperanda solutione. D. Antoninus loco citat. sentit non licere propter illud augere pretium, quia forsitan debitor fideliter soluet, neq; vllis opus erit expensis, quod si durum morosumq; se exhibeat, forsitan non erunt tante quantitas venditor suspicabitur, & iudicabit: Demum quæcunq; sint auctoritate iudicis recuperabuntur cum capitali.

Soto lib. 6. De iust. q. 4. art. 1. Iudicat & recte, tutius esse & securius conscientis venditorum, homini, in quo hoc periculum imminet faciendi expensas, & subeundi labores in recuperanda debiti solutione, nihil vendere in diem, neq; mutare: quod si importunis illius precibus, aut necessitate illius adductus quis illi vendat ad creditum, posse quoque tuta conscientia recipi expensas, quæ actu & re ipsa sicut in illius debiti recuperatione: Cæterum licet anticipare conuentiones, & pacta de expensis futuris vix possit suspitione vsure carere, nihilominus vbi omnis suspitio & fraus vsurarū abest, si probabiliter ac prudenter timetur faciendas esse expensas, vel quia debitor loco distat, vel quid simile, posse creditorem de expensis illis ac sumptibus moderatè & ad arbitrium prudentis pacisci.

Syluest. in sua Rosa aurea casu 6. & in summa verb. vsura. Secundo. q. 3. circa finem affirmat augere pretium propter periculum expensarum esse rem periculosam, & laqueum Demonis: quia esto statuatur restituere excessum illum debitore fideliter solvente, potest tamen interim creditor vel mutare animum, vel obliuisci, vel mori, & heredes illius debitore recte solvente in termino, nihil illi restituere.

Nauarr. in summa Latin. cap. 23. num. 84. docet, iuxta ea quæ paulo antea retulimus, posse pro huiusmodi quoque periculo expensarum & laborum aliquid exigere, animo tamen restituendi exactum & acceptum, si debitor ille fideliter, ac sine vllis expensis, vel laboribus creditoris soluerit in termino, ita vt ad vitanda pericula illa obliuionis, mortis, vel mutationis animi quæ prudenter timet Syluest. dato chirographo illud debitori promittat.

Communis tamen sententia Medinæ & Contr-

& Contradi locis citatis, & omnium fere recentiorum, à qua non recedit (vt videbimus) Soto, est, periculum huiusmodi expensarum & laborum esse pretio æstimabile, & ex consequenti exigere posse, saltem quando rogatus ab emptore, & in eius utilitatem vendit illi ad creditum, postulauitq; prius fidelem fidei iussorem, quo fideliter soluente, vel pignus, quo libere vendito nullas opporret illum facere expensas, vel subire labores ex debitoris mora, sed illud obtinere non valuit.

Qua vero ratione possit illud exigere ab huiusmodi emptore, & duci in pactum, ita explicant recentiores: Vt liceat venditori duobus modis cum emptore conuenire, vel constituendo cum eo, vt expensas quas faciet in recuperanda solutione, & pretium laborum quos propter moram ipsius oportebit subire, restituat illi, quando actu & re ipsa erit in mora; in integrum expensas, quas actu faciet, labores vero quos patitur ad arbitrium prudentis, qua ratione expensas & pretium exigere æquissimum est, quia ex natura rei, & in foro conscientie emptor qui sua mora, vel distantia loci cogit venditorem ad aliquas expensas & labores extraordinarios, tenetur illa persolvere, tamquam vere debita, etiã si à venditore nõ exigentur, nec manet liber à tali debito, nisi venditor gratis & expresse expensas illas & labores ipsi remittat. Dixi labores extraordinarios, nam qui communiter sumuntur ad recuperanda debita, vt adire debitorem, mittere famulum ad ipsum, & similes non sunt pretio æstimabiles, imo pertinent ad quandam committatem: Extraordinarij vero, vt si debitor distet loco, vel famulus ad illum mittendus in recuperanda solutione ita occupetur, vt cogatur cessare à negotijs domini sui cum damno ipsius, huiusmodi labores & his similes pretio æstimabiles sunt, & debiti, sicut & expensæ actu facte: quamuis cum illo discrimine, vt expensæ in integrum soluantur, pretium vero istorum laborum ad arbitrium prudentis. Potest Secundo modo venditor ita conuenire cum emptore de periculo expensarum & laborum, vt à principio, & ipso tempore contactus constituent inter se aliquam moderatam quantitatem ratione illarum expensarū, & laborū, ita vt illa quantitas transeat in dominium venditoris, etiã si nullas deinde patitur expensas vel labores in recuperanda solutione, similiterq; illa quantitate sit contentus, etiam si magnas faciat expensas maximosq; subeat labores: quo-

modo deducere in pactum periculum illud, quando illud verum est & non fictum neq; imaginariū, quidquid nonnulli dicant, securam iudico, quia sic constituens cum emptore, & tali existente periculo, æqualiter se exponit damno & commodo: contractus autem in quo contrahentes æqualiter se exponunt dāno vel cōmodo, nõ est dānandus.

Ex his sequitur, cum oppositorum eadē sit ratio, vt quemadmodū licet carius vendere propter periculum recipiendæ solutionis, vel expensarum, & laborū in ea recuperanda iuxta modo explicata, ita quoque liceat anticipata solutione vilius re aliquā emere, quam illa secundum se valeat, vbi probabiliter ac prudenter timetur & imminet periculum non recipiendi illam tempore constituto, vel ex infidelitate & iniquitate venditoris illam tradituri, vel ex aliquo infortunio & casu. Ratio est aperta, quia sicut licet venditori augere pretium ob pericula dicta, quia illorum contingentia est dānum emergens, & ratione damni emergentis licet carius vendere, ad arbitrium prudentis damnum illud æstimantis, eodem omnino modo emere anticipata solutione cū simili periculo, debet etiam censeri dānum emergens ipsi ementi, vbi autem eadē existit ratio, eadem quoque esse debet iuris dispositio.

Argumenta vero illa D. Antoni. facile est diluere. Ad primum respondeo, nõ esse necesse creditorem carius vendentē propter periculum laborum, & expensarum, quas probabiliter timet faciendas in recuperatione sui debiti, illas actu fieri, sed sat esse vt prudenter illas timeat sibi imminere. Augmentum enim illud pretij non recipit, vel ducit in pactum propter expensas ipsas actu factas, sed propter periculum illarum quod secundum se est pretio æstimabile, vbi verum est, & prudenter timebatur, esto non sit subsequutū, Quamuis tutius sit, vt diximus cum Soto, illas non exigere, nisi actu fiant, aut pacisci de illis, vel eas recipere eo modo quo tradit Nauarr.

Ad Secundum eadem est solutio, parum referre sint maiores vel minores expensæ, quã à principio exigantur, cū nõ augeatur pretium propter illas, sed propter periculum illarū vere imminens ad arbitrium prudentis: quo casu, sicut emptor exponit se periculo reddendi aliquid amplius quã ille fuerint, vbi actu sicut, ita quoque venditor exponit se periculo recipiendi forsitan multo minus.

Ad vltimum dico, nec auctoritate iudicij interueniente omnes expensas recipere creditores ab infidelibus & morosis de-

bitoribus, nec valorem omnium laborum quos illos pati oportet, nec pactū illud fieri initio cōtractus nisi ob periculū imminēs, quod ubi vere imminet pretio estimabile est; quidquid deinde sit de expensis ipsis: & cum pretio æstimabile sit, potest initio cōtractus duci in pactum, & ratione illius carius res vendi, moderate tamen & iuxta periti & prudentis estimationem.

Controversia. XXI.

AN SERVATURVS MER-
*ces in aliud tempus, vel locum, in quo solent
illa magis valere, possit eas carius ven-*
*dere, quam sit commune pretium
fori eo tempore, vel loco, in
quo illas vendit?*

VARTVS titulus qui affer-
tur ad res carius vendendas, quā
sit commune pretium fori, sumi-
tur ex eo quod merces illę ser-
uande essent, vel seruari possent in aliud tē-
pus, vel duci in alium locum, in quo carius
venderentur; & cum maiori utilitate, ac lu-
cro venditoris. Accidit enim quotidie, vt
triticum in mense Augusti vilius estimetur
quam in mense Aprilis: Siculę vilius ven-
datur quā Hispaniæ: Licebit ne igitur vē-
denti triticum Augusti, quod instituebat
seruare vsq; ad Aprilē, carius vendere quā
sit pretium fori in eo loco Augusti? Simi-
liter vendenti Siculę triticum, quod decre-
uerat deferre in Hispaniam, licebit ne car-
ius vendere, quam habeat tunc commune
pretium in foro Siculę.

In hac parte concors est omnium DD.
sententia, seruatis conditionibus quas
subiiciemus id licere. Nam imprimis ita
est definitum in illo cap. Nauiganti. estq;
tertius casus illius cap. licere seruaturō mer-
ces in tempus futurum, quo probabiliter
creduntur magis valiturę, carius illas vē-
dere, quam sit pretium fori tempore quo
actu venduntur: quia in hoc casu non est
æstimandum pretium secundum præsens,
sed secundum tempus in quo dominus rei
vere illam erat venditurus.

Similiter & in cap. In ciuitate. vbi sta-
tuit Alexand. res quę tempore venditionis
valent vt 5. posse vendi ad creditum pre-
tio, vt 6. quando dubium fuerit tempore
solutionis plus valitaras, quam tēpore vē-
ditionis. Quod si ratione illius dubii ita li-
cet, multo potius vbi seruandę sunt in tē-
pus, vel locum, in quo solent magis valere.

Secundo, constat ratione. Venditor po-
test ducere in pactū, sicut & mutuans, dam-
num emergens, & lucrum sibi cessans, sed
qui vendit triticum in Augusto valens vlti-
fori pretium vt 6. seruandum in Aprilem,
quo tempore probabiliter & communiter
solet valere vt 8. si vendat illud pretio vt
6. patitur reuera damnum illud, vel saltem
lucrum cessans, ergo vt se seruet indēnem
à tali damno & cessatione lucri, potest ca-
rius vendere, quam sit pretium Augusti.

Tertio (vt supra dicebamus agentes de
lucro cessante) Vendens triticum paratum
ad seminandum potest carius vendere, quā
valeat aliud triticum communi pretio fori,
quia illud sic paratum est in proxima potē-
tia ex intentione & animo vēditoris ad lu-
crum, & fructus, sed similiter triticum ser-
uandum in mensem Aprilis est in potentia
proxima, ex animo illud ita instituētis, et si
tempus distet, ad lucrum illud afferendum
ex illo maiori pretio: ergo potest carius
vendi quam sit præsens pretium fori.

Quarto, vt vidimus q. preced. art. 1. ex
D. Tho. Qui vendit rem sibi vtilē & fru-
ctiferā, potest illam carius vendere quā se-
cundū se valeat, quia utilitas illa qua se ip-
sam priuat vendēdo rē illā, est pretio æsti-
mabilis, & omnis utilitas ac fructus qui se-
quitur ex re aliqua sine alterius industria,
debet accrescere vero domino illius rei.
Sed augmentum illud pretii quod probabi-
liter solet habere triticum Aprili, quod nō
habet Augusti, vel quod solet habere Hipa-
niæ, quod non habet Siculę, est utilitas &
fructus rei sine alterius industria, qua utili-
tate & lucro priuat se vendens Augusti, qui
instituebat vendere Aprili, & vendens Si-
culę cum instituisset deferre illud in His-
paniam, ergo ratione istius utilitatis & lu-
cri, quod ipsis erat, poterit carius vēdere.
Conueniunt in hac sententia nō solū Theo-
logi verum etiam Iurisperiti in L. Quod
te. ff. Si certū petatur. Vbi multa Alexan-

Conditiones vero seruandę in hoc con-
tractu sunt septē. Prima, Rem sic vēdendā
talis esse naturę vt possit seruari in tempus
illud, vel locū, sine sui diminutione, vel cor-
ruptione. Etenim si res nullomodo seruabi-
lis sit, augere pretium illius sub tali titulo
figmentū est, & deceptio maxima cum ini-
quitate coniuncta, quia in tali re non habet
locum damnum emergens, neq; lucrum ces-
sans nisi fiste & simulate: Quod si seruabi-
lis sit, sed cū aliqua diminutione, vel corru-
ptione sui, minuendū simul est pretium arbi-
trio prudentis iuxta proportionē illius dimi-
nutio-

nutionis, vel corruptionis: cū talis rei dimi-
nutio, vel corruptio defectus quidā frictac
vt vidimus q. 77. art. 3. pretium rei defe-
ctuosę minuendū est iuxta rei defectū.

Secunda est, vt venditor vere haberet
animum seruandi rem illam in tale tēpus,
vel deferendi eam in talem locum, quia ti-
tulus quo in hoc casu potest augeri pretiū,
est lucrum illi cessans, lucrum autem non
cessat vere ei, qui paratus erat rem illam in
præsenti vendere.

Tertia est, de qua Ioann. Maior in 4. d.
15. q. 32. & Syluest. vsura primō §. 2. vt
deducantur ex pretio quod res illa creditur
valitura, tempore futuro in quod seruatur,
omnes expensę necessario faciendę, & la-
bores subeundi à venditore, & domino il-
lius rei in custodia ipsius, vsq; ad tempus
in quod illam seruabat, vel in locū in quē
illā deferre volebat: quia hæc omnia valet
minus res illa. Qua de causa, sicut vult au-
gere pretiū, propter lucrū quod potest ha-
bere seruando illam vsq; in tempus futurū,
similiter quoq; debet respicere expensas,
& labores quos oportebat ipsum sustinere
vsque ad tempus illud, à quibus liberatur
tunc vendens, vt minuat de pretio.

Quarto, habenda est etiā ratio periculi,
in quo versantur merces illę, si in aliud tē-
pus seruandę essent, vel deferendę in aliū
locum: Quia si aliquod propterea vere il-
lis imminet periculum, quod sit pretio æsti-
mabile, cum liberetur venditor ab eo, sus-
cipiat autem illud penes se emptor, ratione
illius periculi minuendum est necessario
de pretio.

Quinta est, vt rogatus vendat, saltem vir-
tualiter, nec se ipsum ingerat vel offerat,
quia vbi venditor ipse rogat emptorē, non
est censenda causa alicuius damni emer-
gentis, vel lucri cessantis talis venditio:
quo fit, vt debeat tunc necessario vendere
pretio currenti. Etenim sicut mutuans qui
rogat mutuatarium, ipsemet extrahit pecu-
niam suā à negotio, & ab illa proxima po-
tentia in qua erat pecunia illius ad lucra,
propter quod non potest tunc exigere lu-
crum cessans, ita venditor qui rogat, & se
ipsum propria sponte offert emptori, eo
ipso desinit velle seruare rē illam in tēpus
futurum, & consequenter non potest illam
vendere nisi pretio præsentis.

Sexta, vt à principio cōtractus & tem-
pore venditionis admoneat emptorem de
sua intentione, & de augmento pretii tunc
currentis, ratione damni quod est passurus

veniendo eo tēpore merces, quas in aliud
sibi vtile seruabat. Hęc conditio constat
ex supradictis, quia aliter emptor esset ra-
tionabiliter inuoluntarius in illo augmen-
to pretii: Et confir. Quia cum merces se-
cundum se non valeant amplius quam sit
pretium præsens, quod in hoc casu damus
illas amplius valere, id certe habent, quia
intendens seruare illas, & antea vendens,
patitur reuera lucrum cessans, vnde erunt
necessario seruandę in huiusmodi contra-
ctū eadem conditiones, ac leges, quas di-
ximus desiderari in lucro cessante.

Vltima conditio & maxime obseruari-
da est, quam parum curant venditores: Vt
taxatio pretii quod creduntur merces illas
valiturę eo tempore, in quod venditor illas
seruare instituebat, perinde fiat ac si res illę
non essent antea venditę, sed seruatę vsq;
ad illud tempus: Vt si quis habeat in men-
se Decembri decem mille coros tritici ser-
uandos in mensem Maii, vēdat vero quin-
que milia illorum mense Decembri pretio
currenti in mense Maii, non est taxandum
pretium iuxta illud quo de facto vendetur
simile triticum mense Maii, deficientibus
illis quinque millibus coris tritici, sed iuxta
illud quod arbitrio prudentis venderetur,
si illi quinque mille cori tritici existerent
adhuc venales, fuissentq; seruati vsq; ad mē-
sem Maii: Ratio est, quia penuria mercii
augetur pretium, & abundantia minuitur,
ea ratione & lege (vt supra diximus) ne vē-
ditor sit causa illius penurię, sed varius tan-
tum euentus & successus temporis: At quā-
do habens decem mille coros tritici in mē-
se Decēbri seruandos in mensem Maii vē-
ditq; quinque mille illorū Decēbri, ipse
efficit vt illis quinque mille coris deficienti-
bus maior sit Maii tritici penuria, sicq; plu-
ris vēdatur. Quo circū recte, & iuste taxe-
tur pretiū Maii, nec dici possit minui indu-
stria vēditoris, & penuria ab ipso effecta, &
procurata, taxandum est ad arbitrium pru-
dentis eodem omnino modo, ac si illi quin-
que mille cori tritici non essent venditi De-
cembri, sed manerent adhuc extarētq; vē-
nales mense Maii. Seruatis his conditio-
nibus, potest qui ita intendebat merces suas
seruare, carius illas vendere, quam sit pre-
tium præsens, eo tempore quo vendit.

Ceterum cum possit carius vēdere, quę
res qua ratione licebit pretiū istud augere,
& carius vēdere quam sit pretium præsens?
Dico huiusmodi cōtractum duobus modis
posse celebrari: Primo non taxato pretio
quando

quando fit venditio, & res actu traditur: sed relicto illo incerto vsque ad tempus in quo venditor res illas instituebat vendere. Ut cum dicit Petrus vendo tibi hoc triticum, quod reueta seruare instituebam vsq; ad Maium, pretio quo vendetur mense Maij. Porro cum mense Maij, imo intra duos dies, vel vnicum variari possint pretia, potest adhuc in constituendo pretio bifariam se habere, vel designando certum, vt si dicat vendō tibi pretio quo vendetur Primo, vel Secundo aut Tertio die Maij, aut non designato certo mercato, nec certo die, sed committendo illud toti mense: quo casu, non debet exigere iuxta mercatum summum, & maioris pretij, quo vendetur in Maio: quia vt optime admonent Hostiensis De vsuris. §. An aliquando. D. Bernardus Term. 34. ar. 1. col. 3. & Syluest. de. §. 2. qui sic videret nulli exponeret se periculo, sed esset omnino in tuto, quod est iniquū, & quedam vsura palliata, lucrum certum recipiens ex dilata solutione. Nec iuxta minus & infimum, sed iuxta medium & moderatum. Ratio est aperta, quia licet iste seruaret triticum illud vendendum mense Maij, non tamen statuerat, nec moraliter loquendo statuere sibi potuit certum diē, sed illud tantum vendere in Maio eo die qui sibi commodior videretur, poterat autem tanquam diem forsan eligere sibi commodiorem, eum in quo triticum illud non venderetur in summo pretio illius mensis: quo efficitur vt vendens triticum seruandum in Maium quando non conuenit de aliquo certo die, non possit exigere summum pretium, neq; debeat infimum cum potuisset forsan etiā vendere die summi pretij, sed medium & temperatū. Quod si aliquem certum diem elegerit, & de illo conuenit cū emptore, non potest illud variare, vt recte tradit Scotus in 4. dist. 13. q. 2. ar. 2. in fine.

Secundo modo potest fieri iste contractus non relicto pretio in incertum & in futurum, sed taxando illud ipso tempore venditionis ad arbitrium prudentis, expendendo iuxta conditiones supra positas, maxime istam vltimam, quid probabiliter triticum illud soleat valere mense Maij, aut credatur illo anno valiturum, quid etiā valeat eo tempore quo venditur, quibus pensatis constituat pretium aliquantulum maius, quam sit presens, & minus quam credatur valiturus in Maio: Quod pretium iustum est, quia in hoc casu vterq; contrahentium

similiter se exponit damno, vel commodo, periculo scilicet maioris vel minoris pretij. Poterit enim ita augeri, vt taxatū sit multo inferius, quod est commodum ementis & damnum vendentis, poterit etiam superueniente aliqua abundantia ita minui, vt taxatum sit superius & carius, quod est commodum vendentis & damnum ementis: vnde vterq; se ipsum equaliter exponit isti periculo damni & comodi, contractus autē, (vt paulo ante dicebamus) in quo vterque ex æquo se exponit damno, vel comodo, iustus est, & licitus.

Ex dictis constare facile potest, quid sentiendum sit in simili controu. nerape.

AN QVI EMIT RES TEM-

porē quo carius valet, recipiendū tamen tempore quo vilius valet, possit eas vilius emere, quam sit pretium fori eo tempore quo emit.

ERBI gratia, Triticū carius valet comuniter Maij quam Augusti, emit Petrus a Ioanne in Maio triticum, quod actu & reuera nō recipiet a Ioanne vsq; ad Augustum, poterit ne illud vilius emere quam valet Maij? Respondeo, iuxta comunē omnium DD. sententiam posse vilius illud emere, nec teneri ad reddendum pretium quo venditur tempore quo emit, sed illud tantū quo venditur tempore quo triticum illud est repletur. Ita definit Pontif. in secundo casu illius cap. Nauiganti. De vsuris. Ex probatur ratione. Res estimendæ sunt quatenus deseruiunt ad humanos vsus, & utilitates, sed triticum illud etiam si ematur in Maio, non tamen est futurū vtile & alicuius vsus ementi, vsq; ad Augustum, quando ipsi tradetur, ergo æstimandum est, & reddendum pro illo pretiū, quod valebit Augusti.

Secundo, Iustum rei pretium sumendū est vel ex lege, vel ex comuni vsu fori eo tempore & loco, in quo actu & re ipsa perficitur, & completur venditio: hæc autem perficitur, & completur quando res ipsa actu traditur, vel saltem transit in plenum dominium ementis, ergo cum in hoc casu triticū istud nō tradatur emptori vsq; ad Augustū æstimandum erit, & constituendū illi pretiū, quale fuerit in mense Augusti. In hoc nāq; casu non confertur illud minus pretium ratione anticipatæ solutionis, sed quia iustum cuiusq; rei pretium illud est, quo res illa venditur quando recipitur. Neq; in casu præ-

su precedenti quando triticum erat seruandum, venditur carius quia differtur solutio, sed quia licet venditori seruare se indēnem a damno emergenti, & lucro cessante, quibus probabiliter se exponit, vendendo res quas in aliud tempus seruabat, multo antea.

Sed quæres, qui emit triticum in Maio recipiendum Augusti, cum possit emere pretio quo venditur Augusti, quomodo poterit pretium illud statuere? Dico, posse similiter duobus modis taxari, sicut in precedenti casu diximus, vel relinquendo pretium in incertum, pro vt vendetur Augusti, non summendo maius pretium, nec minus illius mensis, sed medium: Vel si res sit anceps & dubia, quomodo soleat vendi Augusti, aut quomodo vendetur eo anno, poterunt ad arbitrium prudentis inter se pretium constituere, quod sit minus quam vendatur in Maio, & medium vel temperatum parum plus vel minus quam credatur vendendum in Augusto: idque siue anticipetur illius solutio, siue non, sed fiat contractus illius venditionis vel datus arrhis, vel saltem constituta mutua obligatione vtriusq;.

Offert se statim hic quæstio & difficilior.

Controuersia. XXII.

AN VBI VENDITOR NON

seruaturus merces vendit eas pecunia credita, exsoluendas tempore quo ille carius sunt probabiliter valiturae, possit illas carius vendere pretio scilicet quod valebit tempore solutionis.

ERBI gratia, Vendit Petrus Augusti triticum Ioani exsoluendum Aprili, quod tamen non instituebat vendere Aprili, sed cum primum accōmodatus emptor illi occurreret, poterit ne illud carius vendere quā valeat Augusti quo tempore vendit? & recipere pretiū Aprilis, quo tempore fiet ipsi solutio?

Caiet. in hoc art. & in summa in verb. exterior vsura. cap. 3. distinguit in hac parte. Ad cuius mentem percipiendam constituendum est, contractum venditionis in his duobus consistere, nempe vt res tradatur a venditore emptori, vel actu & formaliter, vel saltem virtualiter, id est obligando se ad illam tradendam, & constituatur ipsi certum illius pretium, aut in particulari & in indiuiduo, aut in specie: vt quando re-

inquiritur in aliquod prefixum tempus. Quoposito bifariam inquit Caiet. potest hic contractus celebrari. Primo modo, ita vt contractus venditionis & emptionis statim compleatur & absoluat, nihilq; illi desit præterquam actualis solutio pretij, in quo casu dilatio solutionis est velut quedam actio distincta, & separata ab actu venditionis: existuntq; ibi duo contractus distincti, vnus emptionis & venditionis quo res traditur, & statuitur pretium, manetq; res actu & omnino vendita, alter verò dilata & expectata solutionis. Et hoc modo (inquit) nō licet carius vendere, quia augetur pretiū ratione dilata solutionis, quod est vsurariū: cum sit dilata solutio ex D. Tho. (vt sepe diximus) quoddam mutuum tacitum. Conueniuntq; in hac parte omnes cū Caiet. Secundo vero modo potest (inquit Caiet.) celebrari hic contractus, ita vt non statim compleatur, & terminetur venditio tempore quo res traditur, sed maneat inchoata & imperfecta, complenda verò & actu terminanda tempore solutionis, quo casu dilatio solutionis non est consideranda vt actio separata ab ipsa venditione, sed vt quedam pars illius, & in qua perficitur & completur venditio: ita vt maneret venditio illa quasi suspensa vsq; ad tempus solutionis. Etenim cum venditio ex duplici parte constet, ex traditione rei & constitutione pretij, inchoatur quādo res traditur, absoluitur verò & consumatur quādo constituitur pretium tempore solutionis. Et hoc secundo modo ait Caiet. potest quis carius vendere pecunia credita quam præsentis, si res tempore solutionis plus valitura est, etiam si venditor nō institueret seruare illam vsq; ad illud tempus.

Prabat Caiet. hanc partem. Primo, ex cap. In ciuitate. extra de vsuris. Vbi Alexander tertius ait, *Vendentem Cinnamonum, Piper, vel alias merces 6. libris, cum tamen eo tempore quo vendit non valeant nisi 5. peccatū incurrere iniquæ venditionis, nisi iam dubium sit, merces illas tempore solutionis plus, minusue esse valituras.* Vbi aperte statuit Pontif. licere rem alio tempore soluendam carius vendere, quam sit pretium currens tempore quo venditur, si tempore solutionis res illa amplius credatur valitura.

Quod si dixeris loqui Alexand. de venditore, qui merces suas erat seruaturus vsq; ad illud tempus solutionis, ita vt textus iste Alexandri intelligatur iuxta tertium casum Cap. Nauiganti. Contra, Alexander in

Cap. In ciuitate. nihil tale apponit, neque distinguit inter venditorem seruaturam merces, & eum qui non est seruaturus: at *Vbi lex non distinguit, (ex Reg. Juris) nos nos distinguere debemus.* Tum secundo, quia Alexander se ipsum satis explicat in isto cap. In ciuitate, non enim dicit licere carius vendere quia merces sint seruandę, sed quia tempore solutionis probabiliter creduntur plus valitura: cum ergo Pontif. aperte designet ibi causam & rationem suę decisionis, non est quod ad aliam causam vel rationem alterius textus recurramus. Tertio, tertius casus capitis Nauiganti. est longe diuersus a casu huius cap. In ciuitate, quia in illo agitur de venditore seruaturam merces in futurum, & vendente pecunia numerata, casus vero cap. In ciuitate. est de vendente pecunia credita, & alio tempore soluenda, qui casus reuera diuersi & distincti sunt: Quamuis enim accedere aliquando possit, vt qui vendit merces seruandas in futurum, non recipiat solutionem vsq; ad illud idem tempus in quod illas seruabat, arramen simpliciter sumpti & secundum se huius casus, & contractus diuersi sunt, vendere merces seruandas in futurum siue pecunia presentem ille vendantur, siue expectata solutione, & vendere pecunia credita merces quas non instituebat aliter vendere quam pecunia credita, qui est proprie casus capitis In ciuitate. Siue esset illas seruaturus siue non. Deniq; tertius casus de quo Cap. Nauiganti. simpliciter proponitur vt licitus, nullamque dicitur habere vsurę suspicionem, at casus ille de quo in cap. In ciuitate. vt ait ibi Pontif. habet vsurę suspicionem, admonetq; Pontif. Episcopum Ianuensem, consulat suis ciuibus vt ab illo abstineant. Vnde reuera diuersi sunt.

Secundo principaliter. Licet rem tradendam tempore futuro, in quo vilis valebit, vilis emere, quam valeat tempore quo emitur, & anticipatur solutio: ergo licet similiter rem soluendam in futuro, & tempore quo carius valebit, carius vendere quam valeat tempore quo traditur. Antecedens constat ex dictis preced. Controu. & est definitum Cap. Nauiganti. in secundo casu, consequentia vero patet ex paritate rationis, *Vbi autem (vt sepe diximus) eadem ratio, eadem quoque debet esse Iuris dispositio.* Quod si dixeris differre hec plurimum, quia in casu antecedentis contractus emptionis non est absolutus, & terminatus, quo usq; merces tradantur empto-

ri, in casu vero consequentis, cum iam merces sint traditę, censetur contractus iam absolutus & completus, esto pretium nondum sit solutum, & ideo in casu antecedentis non posse recipi maius pretium quam valeant tempore quo traduntur, quia tunc censetur iste res suas vendere, in casu vero consequentis cum tradantur actu merces, non posse accipi pretium quod valent in futuro, sed quod valent tempore quo traduntur, quia tunc recipi venduntur, perficiturq; illarum venditio. Contra: venditio ista dilata solutione, iuxta hunc secundum modum quem constituit Caiet. non est perfecta, nec consummata, sed inchoata tantum, & perficienda tempore solutionis cum non sit constitutum pretium, nec reddatur vsque ad illud tempus, que pretii constitutio & redditio vere pars quedam est contractus emptionis & venditionis: ergo licebit vendenti accipere pretium, quod res illę valent tempore solutionis, tamquam proprium pretium illarum & verum pretium temporis, quo venditur, vt tunc consummetur & perficiatur illius venditio.

Tertio, Si hæc venditio celebraretur tempore quo fit solutio, posset venditor iura conscientia recipere pretium currens tali tempore, ergo licet illud idem anticipare quando vendit non recepturus pretium vsque ad illud. Probatur consequentia: quia iuxta hunc secundum modum quem constituit Caiet. non perficitur contractus venditionis vsque ad illud tempus, & ex consequenti eo tempore quo ille perficitur, & absolutus, censenda est res illa vendi. Quod si dixeris liceret, ergo venditori, quamuis velit emptor emere pecunia presentem, non vendere nisi credita vsque ad tempus, quo iudicat rem suam carius valituram, ita vt non perficeretur contractus vsque ad illud, vt sic carius venderet, quod esset aperire ianuam innumeris fraudibus: Negat Caietan. hanc sequelam & incommo- dum. Quia sententia eius accipienda est, quando emptor non vult, aut non potest statim soluere: tunc enim ex consensu vtriusque citra omnem fraudem inchoatur venditio quando res traditur, absoluitur vero & perficitur, quando fit solutio. At vbi emptor paratus est pecunia presentem statim soluere, & eodem tempore quo res sibi traditur, si venditor nollit pretium illud presentem accipere, sed differre vsq; in futurum ad augendum pretium, esset aperta fraus, & vsura, figmen-

figmentum dolosum ipsius non perficeret tunc venditionem illam: cum emptor actu tradat pretium, sicut ipse actu tradit rem, culpa vero illius differatur solutio.

Quarto, si venditor haberet animu seruandę merces suas in tempus illud quo recipiet illarum solutionem, posset illas carius vendere, pretio scilicet quod essent valitę eo tempore quo sibi solueretur, ergo etiam si non habeat talem animam potest illas similiter vendere. Probo consequentiam, quia quando contractus est secundum se iustus, parum refert quem animam habeat venditor, num habeat animam seruandę illas vel secus: quod autem hic contractus iustus patet ex dictis, cum tunc perficiatur & completatur venditio.

Tribuit Couar. lib. 2. varia resolu. cap. 3. nu. 6. eandem opinionem Contrado q. 61. sed nihil minus ibi docet Conrad. cum in omnibus septem casibus & conclusionibus illius questionis semper agat de seruaturam merces in aliud tempus.

Magister Victoria in lectura huius artic. asserbat in hac parte: Primum, si merces seruabiles sint sine corruptione vel diminutione sui vsq; ad tempus solutionis, emptore nolente aut non potente statim soluere, ita vt sine vlla culpa venditoris differatur solutio, sententiam illam Caieta. esse probabilem, & veram, pro vt iacet iuxta argumenta proposita. Alio fallam esse.

Soto lib. 6. de Iust. q. 4. ar. 2. iudicat similiter illam probabilem, maxime si vendens Augusti triticum soluendum Aprili, non constituat a principio pretium, sed relinquat illud incertum, & eatenus soluendum, quatenus tempore solutionis res illa vendatur vsu fori: seruata duplici illa conditione. Prima, vt merces illę seruari possint, & secunda quam apponebat Victoria, vt sine culpa venditoris solutio illa differatur. Qua ratione explicata mente Caietan. probat Soto probabilem esse illius sententiam. Hoc argumento. Quia tempore Natiuitatis Domini abandat grano, quod non instituebat seruare, rogatur vero a Petro, vt vendat illi triticum pecunia exsoluenda mense Maii, potest cum illo ita conuenire, nisi statim soluas nolo tibi vendere, sed mutare tantum, ea lege vt vel totidē modios tritici mihi in Maio restituas, vel quod tunc valebunt: hic contractus omnium iudicio est licitus, huic vero similis est, si dicat venditor, solue statim pretium presentem, si vero renuis aut non potes nisi vsq; ad Maium,

nolo vendere pretio presentem, sed pretio Maii. Ergo quemadmodum prior ille contractus iustus est, & licitus, ita & hic posterior. Ceterum etiam si sub his conditionibus iudicet Soto hunc contractum probabilem simpliciter tamen & absolute tenet oppositum.

Medina De reb. restit. q. illa 38. causa 3. sentit, quacumq; ratione celebretur, illicitum esse omnino merces non seruandas in aliud tempus carius vendere, quam sit commune pretium fori tempore quo venduntur. Subscribit illi Nauar. cap. 17. nu. 238. & copiosius Couar. lib. 2. varia resolu. cap. 3. num. 6. vbi asserit in eandem sententiam ex Theologis Scotum in 4. dist. 13. q. 2. ar. 2. col. 4. & Sylu. verb. vsura. Secundo. questio. 2. versic. sext. Ex Iurisperitis Hostiensium in summa De vsuris. 6. citato. An aliquando. Laurent. de Rodulphis in repet. cap. Consultuit. De vsuris. q. 29. & sequen. Ananiam in dict. cap. Nauiganti. num. 12. & Capolam Concilio ciuili. 10. col. vlt.

Ex recentioribus Thomistis indicat nonnulli opinionem illam Caiet. probabilem seruatis his conditionibus.

Prima, quam assignat Victoria, vt merces illę commode & æque bene possint seruari vsq; ad tempus solutionis: qua ratione intelligendam esse opinionem illam Caietani colligunt ex ipso, hac ratione: Quia ex eodem merces non possunt vendi nisi pretio currenti, & recepto in foro, vel tempore quo traduntur, vel tempore quo fit solutio: quę vero non possunt commode seruari & permanere integra vsq; ad tempus solutionis, sed antequam illud adueniret, deficerent, & corrumpere- rentur, eo tempore iam nullius essent valoris, nec pretii, cum sint tunc vsibus humanis iam omnino inutiles, ergo necessario Caiet. intelligi debet de his quę sunt seruabiles vsq; ad tempus solutionis, ita vt si vsq; ad illud commode seruati nequeant, non possit pretium earum ex eo tempore summi cum nullum iam vt corruptę tunc haberet, sed summendum necessario esset ex tempore quo traduntur, in quo adhuc viles sunt & proficue.

Secunda, vt fiat emptio pecunia credita. Etiam si eodem tempore quo traduntur merces, recipiatur simul a venditore pretium, vel saltem emptor paratus sit offerre illud, perficitur tunc, & consummatur venditio, debetq; ex eo tempore sumi ne-

cessario pretium, nō ex aliquo alio futuro: cum tota ratio Caiet. consistat in eo, quod pretium possit sumi ex eo tempore, quo perficitur venditio, perficitur vero iuxta ipsum tempore solutionis.

Tertia, ne pretium taxetur in particulari & in indiuiduo, eo tempore quo merces traduntur, sed relinquatur in communi, tēpori quo fiet solutio, vt quale tunc similes merces habere contigerit, tale reddatur ab emptore: vt sic vterq; eidem fortunę & tēpori se ipsum exponat.

Quarta, vt ex pretio quod tunc similes merces valebunt, deducantur labores, & expensę, quibus merces illę indigniscent, si vsq; ad tempus solutionis fuissent penes venditorem, & ab eo seruata. Nam cum non consumatur, nec perficiatur venditio vsq; ad illud tēpus, debent expensę, quas in mercibus illis conseruandis ipsum oportuisset facere, a pretio illo deduci, perinde ac si non fuissent ab ipso venditę vsq; ad tempus illud.

Quinta, vt sit liberum emptori pretium illarum reddere quando voluerit, ita vt licet sit illi assignatum certum solutionis tēpus, maneat nihilominus in facultate illius preuenire illud, & soluere prius quam illud adueniat, si ipsi libuerit. Quę conditio duplici de causa exigitur. Primo, quia si ea libertate priuaretur emptor, cum talis priuatio sit pretio æstimabilis, exigeretur ab eo præter pretium, aliquid aliud pretio estimabile, quod est iniquum, quin & simulata vsura, cum omnis venditio pecunia credita ex D. Tho. sit quoddam mutuum implicitum. Secundo, quia non liceret emptori reddere pretium sibi commodius, & ex tēpore sibi commodiori desumptum, sed illud tantum a venditore assignatū, qui semper eligunt rigidius, qua ratione non esset vterq; ex æquo eidem fortunę quantū ad pretium expositus.

Sexta & vltima est, vt venditor huiusmodi qui non instituebat merces suas in aliud tempus seruare, sicut decreuit statim illas vendere, ita quoq; mallet omnino statim pretium illarum recipere, præfens scilicet, & existens cōmuni vsu fori, possit quā futurum, rogatus vero ab emptore qui nequit in numerato illud reddere, vendit illi ad creditum, sub ea conditione, vt soluat cum primum potuerit, vel tali tēpore eodē pretio quo tunc similes merces venduntur. Quę conditio maxime necessaria est: nam qui mallet vendere ad creditum, maius ex-

pectans pretium ex futura solutione, quam ex presenti: certe hic lucrum quæreret ex dilata solutione, quod vt constat iniquum est & vsurarium: Qui vero mallet in numerato vendere, & pretio tunc existenti, quā in diem, cæterum quia rogatur ab emptore vt expectet solutionē, postulat pretium quod tempore solutionis merces illę valebunt, non quærît lucrum ex dilata solutione, sed iuxta Caiet. pretium quod valebunt tempore quo perficietur, ac consummabitur venditio.

Alii vero ex eisdē discipulis D. Tho. & pleriq; eorum, opinionē istam Caiet. etiā si adhibeantur omnes conditiones istę modo explicatę, falsam nihilominus & omnino improbabilem illam iudicant, adducti rationibus, quas statim subiiciemus.

Nobis vero quia grauissimis vtriusq; partis doctoribus seruanda reuerentia est, vbi neutra earum adeo certa est, vt opposita sit euidenter vel certissimo falsa, ita videtur in hac parte sentiendum, vt opinio ista Caiet. seruatis illis sex conditionibus modo explicatis iudicari possit satis probabilis, Tum propter autoritatem eiusdem Caiet. & Victorię, qua adducti Soto, & alii viri grauissimi nostri temporis illā probabilem appellant: Tum potissime, quia vbi venditor omnes conditiones istas diligenter ac fideliter seruaret, profecto perinde se haberet, ac si merces suas institueret seruare vendendas in aliud tēpus. Nā qui mallet vendere in numerato, & pretio presenti, quam in diem, quia vero rogatur ab emptore, vendit ad creditum, exigens pretium quo illę venduntur tempore solutionis, deducitq; ab illo omnes labores, & expensas, quas oportuisset ipsum facere, si vsq; ad illud penes ipsum seruata fuissent, certe hic perinde se habet, ac si diceret emptori, (esto non illud exprimat) ego nollem certe vendere ad creditum, neq; maiori pretio, quam habet modo cōmunis vsus fori, cæterum quia tu non vales modo illud reddere, sed in futurum, reddes quod valebunt tempore quo solues: mihi enim non recipienti modo pretium, sed in futurum, merces istę vsq; ad tempus illud seruabiles sint, deducendiq; labores & expensę quas oportuisset me facere in illis seruandis, perinde res sese habet, ac si vsq; ad tempus illud apud me seruassem, & tunc illas tibi tradidissem. Qua ratione hoc contractu celebrato, probabile certe est, posse huiusmodi venditorem exigere pretium existēs tēpore

pore solutionis, perinde ac si merces suas vsq; ad illud seruare instituisset, vel saltem præter animi sui institutum de facto vsq; ad illud eas seruasset.

Sed quamuis hæc opinio Caiet. quatenus a nobis explicatur probabilis dici possit, opposita tamen multo probabilius ac verior est, & tenenda. Primo, Quia in re adeo odiosa, & periculosa qualis est vsura, non sunt admittendę opiniones, quę attēra hominum cupiditate, & malitia aditum parant, & viam sternunt ad exercendas passim, & frequentissime in contractu emptio nis & venditionis varias & innumeras iniquitates, & vsuras, in maximum Reip. dānum, quales certe exercerent venditores admissa Caiet. opinione. Demptis enim pauperibus, qui merces & fructus suos venderent in numerato, propter indigentiam presentis pecunię, cæteri omnes non aliter venderent, quam ad creditum, iuxta pretiū tali, vel tali tempore futurum: argumento potest esse certissimo, quod singulis annis in annonā, & aliis fructibus humano conuictui adeo necessariis experimur, ditioribus illos occupantibus, ac recludentibus, nec volentibus vendere, vel in forum ducere, vsq; ad tempus, quo ægestate ciues premēte, rigidissimis illi venduntur pretiis.

Secundo, quia esto conditiones illę appositę videantur aliqua ex parte huiusmodi damnis occurrere, eadem nihilominus experientia teste, re ad praxim redacta, paucissimi sunt, & fere nulli qui illas obseruarent. Etenim si communi schola Theologorum, & confessariis, ac concionatoribus contra huiusmodi venditiones & contractus clamantibus, nouit prudentia seu iniqua versutia mercatorum, & filiorū huius lucris, tot viis, & technis, milleq; coloribus a se quæsitis suam iniquitatem tueri, ac simulare, quid si hos contractus illis concedamus, quibus ad suas cupiditates & vsuras ansam campumq; latissimum tribuamus?

Tertio, quia & authores illius opinionis, esto illam probabilem sentiant, oppositam nihilominus iudicant probabiliorē, ita vt illa Caiet. nullomodo sit cōsulenda, saltem ante factum, sed dissuadenda potius, quin & post factum suadendum venditori, vt securius agat, vt acceptum ultra pretium commune, tempore quo rem tradidit, restituar.

Ad plenam vero huius quæstionis intelligentiam obseruemus primo, omnes in eo

conuenire, rem quę non sit seruabilis in futurum, nulla ratione posse carius vendi, quam valeat tempore quo traditur. Nullus enim potest excogitari titulus, nullaq; ratio, propter quam tales merces carius vendantur, nisi quia difertur solutio: quo nomine carius rem vendere vsurarium est. An teceidens verò patet. Qui merces suas in aliud tempus erat seruaturus, vt præced. quæst. dicebamus, ideo potest carius illas vendere, quia cum possent illę vsq; in tempus illud seruari, & carius vēdi, sicq; dominus illarum decreuisset, ante illud tempus eas vendens, priuatur caretq; lucro, & vtilitate, quam ex illis vsq; in tempus illud seruatis, & carius vēditis, recepisset, licetq; vnicuiq; seruare se ipsum indemnem a cessatione sui lucri, ergo a fortiori, quando nec venditor instituebat illas seruare, nec ipse merces seruabiles erant, cum nullā partiatur vendens illas cessationem lucri, consequenter nullo alio titulo reuera carius illas vendit, quam sola ratione dilata solutionis, quod est iniquum.

Obseruemus secundo, Contractum venditionis tunc vere & realiter celebrari, quādo res traditur actu & formaliter, etiam si tunc nō recipiatur pretium eius, modo inter contrahentes constituatur aliquod certum, siue in particulari & in indiuiduo, siue in communi & in genere, relictum scilicet alicui tempori: Pretium enim ita tempori relictum quāuis non sit in particulari certum, habet nihilominus certitudinē in communi, a qua contrahentes recedere iam non possunt, in pretiis vero illud dicitur certum & constitutum, a quo iam non possunt contrahentes recedere, sed tenentur omnino illi stare, siue in particulari, siue in communi designatum sit. Colligitur autem aperte hæc obseruatio seu fundamentum, ex his quę docent discipuli D. Tho. infra q. 100. De symonia, quibus consentit idem Caiet. in summa verb. symonia. In emptione enim beneficii data pecunia, volunt symoniam vere & actu reperiri, cum primum traditur actu beneficium, etiam si non tradatur statim pecunia, quod si tradatur pecunia non tamen beneficium non esse adhuc symoniā realē. Ex qua doctrina sequitur necessario, cum iuxta communem DD. sententiam, symonia sit venditio rei spiritualis, committatur autem actu & re ipsa quando res spiritualis traditur, etiā si non tradatur tunc actu pretium, consequenter consistere & compleri contractum

venditionis in traditione rei, etiam si non tradatur pecunia. Dixi in hac obseruatione in traditione actuali rei consistere venditionem, neque memini virtualis traditionis, qua venditor obligat se ad illam aliquam tradendam: quia quantum ad presentem disputationem, si venditor non tradat rem actu, sed virtute solum, promittens se illam in futuro tradere, eodemque tempore emptor illam actu solutus sit, tunc contractus iste non fit pecunia credita sed presentis, cum eodem tempore quo traditur res recipiatur simul illius pretium: hic autem loquimur de eo qui vendit pecunia credita, & qui tempore quo rem suam tradit, non recipit solutionem, sed expectat illam.

Huiusmodi probatur Caietani sententiam, eo etiam modo quo a nobis explicatur, periculosam esse, nec tenendam, sed oppositam. Primo, Vendens pecunia credita (ut ex dictis constat) nullo alio nomine potest carius vendere, ultra pretium presentis, quam ut seruet se ipsam in demum ab aliquo damno emergente, vel lucro sibi cessante: at qui merces suas non inuenerit seruare in aliud tempus, etiam si ille seruabiles fiat, recepto pretio quod habet communis usus fori tempore quo illas tradit, nullum patitur damnum, nullum ve cessat illi lacram ex tali venditione, nec aliud reuera patitur in hoc casu quam solam dilationem solutionis, propter quam nullo modo licet augere pretium, ergo huic non licet carius vendere, quam sit pretium tunc existens in foro.

Secundo, Iniquum est & iniustum maius pretium accipere, quam valeat res secundum se, aut quatenus utilis est venditori, ut constat ex quaest. preced. 77. ar. 1. Sed in hoc casu merces quas venditor non instituebat seruare, secundum se non valent nisi commune pretium fori, existens eo tempore quo traduntur, ut ibi vidimus ex illa L. Pretia ff. Ad legem Falcidiam, nec ipsi venditorum aliquid amplius valent, quam illud idem pretium presentis, cum non institueret illas in aliud tempus seruare ergo iniquum est carius illas vendere.

Tertio, res eatenus estimatae sunt, quatenus veniunt in usus hominum, hac namque ratione, ut ibi docuimus est imponendum illis pretium, veniunt autem in usus emptoris, quando ipsi actu traduntur, ergo non licet maius pretium pro illis accipere, quam sit pretium fori, tempore quo emptori traduntur.

Quarto, res non amplius valet, quam sit

pretium eius, eo tempore quo vere & actu celebratur contractus venditionis, huiusmodi autem contractus celebratur quando res traditur a venditore, & constituitur inter ipsos aliquod genus pretij, siue in particulari, siue in communi, ut constat ex secunda obseruatione posita, ergo non potest carius vendi, quam valet quando actu traditur. Et confirmatur contractus, ut habetur L. Labco. ff. de verb. signifi. & nos supra docuimus, est utroque obligatio, ergo contractus emptionis & venditionis tunc vere celebratur, quando emptor manet obligatus ad aliquod pretium siue in communi siue in particulari prefixum, & venditor actu tradit, vel manet obligatus ad eam tradendam, & consequenter quod differatur taxatio pretij in tempus solutionis, aut aliud futurum, non tollit, quin eo tempore quo res tradita est, & inter se contrahentes de pretio aliquo, etiam si in communi conuenerunt, sit res ipsa tunc celebratus contractus venditionis integer, perfectus, & absolutus.

Quinto, comuni omnium hominum conceptione & iudicio, quicquid rem venalem accipit ut suam, constituto iam illi pretio siue in particulari siue in communi, non dicitur inchoasse aut incepisse illius emptionem, sed iam rem illam emisse, etiam si postea sit redditurus pretium, pretium autem iustum in omni re sumendum est ex tempore quo vere & actu illa venditur ergo sumendum ex tempore quo illa traditur, isto differatur illius solutio. Confirmatur Antecedens primo sic: Cum primum illam emptor recipit a venditore constituto illi aliquo pretio, emptor acquirit integritum & absolutum illius dominium, nequit autem illud alio nomine vel titulo tunc acquirere, quam per contractum emptionis, ergo vere & realiter tunc illam emit, estque perfecta & absoluta venditio. Conf. secundo, Contractus civilis non inducit vinculum aliquod vel obligationem, donec sit perfectus & consumatus, quando enim est in fieri, quis contrahentium manet liber, & potens libere ab illo recedere, at cum primum res traditur emptori sub aliquo certo pretio in particulari vel in communi taxato, neutri licet ab illo contractu recedere, ergo non inchoatur tunc venditio, sed est perfecta & completa in suo genere, esto non dem actu soluat pretium, sed maneat solvendum in futurum.

Sexto, si vendens & tradens triticum in

Maior solvendum in Augusto, quo tempore triticum minoris valere solet vendere pretio Augusti, sed exigat pretium Maii, ex eodem Caietano & omnibus recte ac iuste vendit, quia exigit pretium quod triticum illud valet, tempore quo actu illud tradit, nec est dicendum inchoasse venditionem in Maio & perfecisse aut consumasse illam in Augusto, ergo similiter qui vendit & tradit triticum in Augusto solvendum in Maio, quod tamen non instituebat seruare in Maium, sed statim vendere, non potest exigere aut recipere pretium quod valebit deinde in Maio, & tempore solutionis, sed quod valet in Augusto, quo tempore actu illud vendidit. Consequentia patet, nam in his par & aequa debet esse ratio pretij, cum eadem sit res que venditur, & idem omnino animus & intentio venditoris.

Tertio, sequuntur ex sententia Caietani maxima incommoda, & conscientijs mercatorum plurimum nocua, & perniciose Imprimis, Si hoc titulo liceret carius vendere, dicendo perfecti & compleri contractum tempore solutionis, sequeretur in nulla venditione que sit pecunia credita, etiam si iustum illius pretium augetur committi usuram. Patet, quia in quacunque venditione ad creditum affirmabit venditor, non compleri venditionem usque ad actualem solutionem. Sequitur secundo ut si triticum quod traditur Septembri solvendum Aprili, quod tamen non erat seruandum valeat Septembri quando traditur ut 4. Aprili vero augmentum sit pretium illius in quadruplo, valeatque 16. posse venditorem, pro re quam non instituebat seruare, & tradita quando valebat ut 4. posse inquam accipere tempore solutionis pretium ut 16. quem tamen excessum tantum & tam enormem neque Caiet. neque ullus mercator quantumvis cupidus audebit affirmare iustum. Sequitur tertio, ut si venditio non fit, neque perficitur quando res actu traditur, sed inchoatur solum, manetque velut suspensa usque ad tempus solutionis, ita ut tunc compleatur & perficiatur: cum eodem tempore quo perficitur ista venditio recipiat venditor rei suae pretium, consequenter talis venditio non fiat pecunia credita sed presentis. Quae ratione toleretur & palliaretur omnis venditio pecunia credita in graue damnum Reipub. Denique si liceret in hoc casu de quo agimus, carius vendere, sequeretur posse venditorem maius pretium accipere pro mercibus quas non erat seruaturus, quam

pro illis quas erat seruaturus, quod est maximum absurdum. Quod autem sequatur ostendo, quia in taxando pretio mercium quas erat seruaturus, debet deducere omnia illa quae diximus, expensas, labores, & pericula imminencia, in taxando autem pretio mercibus quas non erat seruaturus, non tenetur aliquid horum deducere, quia cum non institueret illas seruare, nullas quoque debebat facere expensas, aut subire labores, vel pericula in illis conseruandis. Hoc tamen incommodum vltimum parum habet virium contra affirmantes opinionem Caietani: quia respondebunt non sequi illud necessarium cum vna ex conditionibus seruandis in huiusmodi venditione ad creditum, de qua hic loquimur, sit, ut venditor deducat a pretio quod merces suae valebunt tempore solutionis omnes labores & expensas quas ipse fecisset, si merces illas apud se usque ad tempus illud solutionis retinisset & seruasset. At licet hoc argumentum vltimum adhibita ista conditione, qua tamen non affert Caietanus imbecille sit: Cetera vero prius adducta efficaciter ostendunt sententiam quam sequimur. Quae de causa hac modo est communis, & recepta inter Thomistas tenendaque & consulenda, & non illa Caiet. nisi velimus conscientias mercatorum in summo discrimine constituere.

Nunc ad argumenta Caiet.

* Ad Primum dico, Alexandrum ibi reuera loqui de Cinamomo, pipere, & mercibus quas venditores illi in aliud tempus seruare instituebant; & Gregorium nonum in cap. illo Nauiganti, explicasse mentem Alexan. in isto cap. In ciuitate. Conueniunt in hac parte omnes Doctores affirmantes, quae implicite dixit Alexander, explicite declarasse Gregorium in 3. casu Nauigati.

Ad Primam instantiam nihil tale distinguit & c. Dico, ubi nullum sequitur incommodum, non esse distinguendam legem quae absolute loquitur, at ubi graua sequuntur damna, cum lex non sit in laqueum conscientiarum, sed recta & debita regula nostrarum actionum, distinguendam esse necessario, maxime quando extat alia lex in simili casu illa incommoda tollens, sicut in hoc casu accidit.

Ad secundam Instantiam dico, duo considerari, ut res carius vendi possint, quam sit pretium illarum, tempore quo traduntur, alterum, ut venditor institueret eas seruare in futurum, alterum, ut cre dantur tunc plus

valiturae

valituræ quia si probabiliter & comuniter non soleant tunc plus valere, non licet augere pretium, è quibus expræsit Alexander hoc secundum, reticuit vero primū tamq̄ magis compertum, explicatumq̄; fuit deinde à Gregorio nono, ne vlla occasio maneret errandi in his.

Ad tertiam dico, quamvis seruaturus merces in aliud tempus possit aliquando & in numerato illas vendere, nihilominus casus cap. In ciuitate & tertius casus Cap. Nauiganti. conueniunt in eo, quod est non vendi rem pretio quo æstimatur tempore quo traditur, sed pretio quod in futuro creditur valitura, in hoc idem sunt, & de hoc est questio, an liceat ita vendere? Cum ergo dicat Alexander licere carius vendere, si credatur in futuro plus valituræ, explicetq̄; Gregorius id tantum licere venditori, qui merces suas in futurum erat seruaturus, re vera doctrina Gregorij est explicatio mentis Alexan. Multo enim melius potest vnus Pontifex mentem alterius explicare, quam cæteri omnes DD. quod fecit Gregorius.

Ad Vltimam dico, in illo quoque tertio casu Cap. Nauiganti. aliquam latere suspicionem vsuræ, cū res carius vendatur quā sit pretium presens, argumento est, quod viri timorati solēt inquirere à Theologis, an id liceat, etiam quādo merces instituūt seruare. Ad doctriam Pontificem non docere in cap. In ciuitate. esse suspectum de vsura vendentem carius res soluendis, quādo plus creditur valituræ, sed optimum esse vt ab huiusmodi contractu abtineant, quia accidere potest, vt sicut solet iniquitas tibi mentiri, ita cupiditas vendentium illos decipere, ita vt existimantes se hunc contractum exercere, ac vendere carius, quia res illæ in futuro plus valituræ sunt, non exerceāt hūc, sed alium qui sit reuera vsurarius, nempe vendere carius ratione dilata solutionis. Qui sensus accommodatus est si attente verba Alexandri in illo cap. inspiciantur.

Ad secundū principale accommodata est solutio quæ ibi apponitur, in secundo casu cap. Nauiganti. non celebrari venditionem, quando traditur aut constituitur pretium, sed quando traditur res: at in casu cap. In ciuitate. celebratur contractus quando res traditur, etiam si differatur solutio. Et ad instantiam appositam, non absolui neq̄; perfici venditionem vsq̄; ad tempus solutionis, quia tunc constituitur certum pretium, dico ex secunda obseruatione, perfici reuera celebrariq̄; integrum

contractum, eo tempore quo res traditur, & venit in vsum emptoris: quia existunt iam eo tempore duo illa, in quibus consistit propria ratio & natura huius contractus, nempe traditio rei, & constitutio pretii certi, quamuis non in particulari & in indiuiduo, sed in communi tantum & in specie: quæ certitudo sufficit, vt pretium dicatur certum, vt constat.

Ad tertium respondeo, si tempore quo fit solutio, celebraretur simul rei venditio, ita vt nulla præcessisset illius traditio, licere quidem tunc vendere pretio quod res valet tempore solutionis, quia eodem tempore illa traditur & fit illius venditio: at in casu de quo hic agimus, cū fiat illa reuera quādo res traditur, etsi differatur solutio, vt satis ex dictis constat, non est summendum pretium ex tempore solutionis, sed ex tempore in quo res ipsa traditur.

Ad quartum Respondeo, imo plurimū referre ad iustitiam contractus de quo hic agimus quem animam habeat venditor. quia vt ex superioribus constat, qui instituebat merces suas in aliud tempus, in quo erant plus valituræ, seruare, poterat & volebat lucrum illud & augmentum pretii recipere, eratq̄; in proxima potentia ad illud, & ita potest illud ducere in pactum vel addere communi pretio illarum, Qui vero non instituebat seruare, non instituebat illud recipere neq̄; erat in proxima potentia ad illud, sed in maxime remota: & ita non potest illud exigere, nec addere pretio.

Ad argumentum quo vult Soto sententiam Caiet. probabilem esse, respondeo non esse idem iudiciū. Quia in mutuo res non traditur pro pretio, sed recipiēda aut eadem numero, aut eadem specie, aut in æquiualehti, & ita triticum quod tibi mutuauit Septembri vsq̄; in Aprilem, iustè recipio in equali mensura, aut in pecuniis quas valent æquales mensuræ in Aprili: at in contractu venditionis traditur res pro pretio iusto, iustū autem pretium est, quod res valet tempore quo traditur, & venditur.

Ex dictis sequitur damnandam esse venditionem iumentorum, mularum, & similiarum, quæ fit carius multo, quam venderentur pecunia numerata, ob dilata solutionem. Qui ita vendunt, nituntur sepe iniquitatem suam tueri his tribus nominibus.

Primo asserentes illud esse pretium commune fori apud omnes nationes, & gētes. Tertio,

Tertio, se aliter vendere non posse, quia nullus est qui huiusmodi iumenta in numerata pecunia emat, vendita vero ad creditum graue damnum ipsos pati nisi carius illa vendant: propterea quod qui iumenta hæc asportant, sunt communiter mercatores, exercentes negotia, & habentes pecunias suas illis expolitas: Quo fit, ut si statim pecuniam suam reciperent ipso tempore venditionis, negotiarentur cum illa, & lucrarentur, quo lucro priuarentur vendentes ad creditum: unde ratione huius lucri cessantis censendi sunt posse carius vendere.

Sed nulla ratio istarum, huiusmodi contractum licitum reddit. Primo, quia vt constat ex dictis, vendens pecunia credita, hoc solo nomine potest carius vendere, vt seruet se indemnem ab aliquo damno emergente, vel lucro cessante: Qui vero asportat mulas in nūdinas, paratas illas vendere in numerato pretio vt a. nullum vere patitur damnum vendens ad creditum sub eodem pretio, cum sit illud iustū, & quod iumentum illud vere valet, nec cessat ei aliquod lucrum ex tali venditione, quia non instituebat seruare illas vendendas alio tempore, quo carius essent valituræ, nec existeret actu qui illas, emeret in numerato, ac negotium, cui statim pecuniæ ille traderetur, quæ duo (vt vidimus) adeo necessaria sunt, vt vendenti ad creditum dicatur lucrum cessare ex tali venditione: non ergo licet ei carius vendere. Secundo iste paratus est danti pretium vt 30. in numerato eo pretio vendere, ergo quod ementi in diem carius vendat, nullo alio nomine id præstat quam sola ratione dilata solutionis: hæc autē ratione augere pretium vsurarium est. Ergo non licet.

Tituli vero qui afferuntur ab huiusmodi mercatoribus mularū nullius sunt potestatis. Nam primus satis, iam confutatus est in superioribus, vbi vidimus pretium fori non esse summendum ab ementibus pecunia credita, cum imprudenter & temere soleant hi pretia offerre, sed ab his qui emunt pecunia presentis, qui rem maturius & prudentius expendentes non offerunt nisi iusta pretia. Neq̄; secundus habet locum: quia praua consuetudo non constituit ius gentium, nec reddit aliquem tutū in conscientia, qualis est hæc: Sunt enim iure naturæ res omnes pretio iusto vendende, cui iuri nulla consuetudo, nec potentius orbis derogare potest: pretium autem

iustum est, quod res valet vsur fori apud ementes in numerato. Tertius, manet eundem confutatus ex dictis in primo argumento. Quia his nullum lucrum cessat, neq̄; ex venditione, cum res istas non instituāt in aliud tempus seruare: neq̄; ex defectu negotiandi, cum solus ille venditor pecunia credita possit augere pretium ratione lucri cessantis, qui habebat paratum emptorem in numerato, & negotium cui statim pecuniam illam acceptam exponat, quod tunc venditores isti mularum neutrum habent ipsi sicut asserentibus, se propterea vendere expectata solutione, quia non habent communitate ementes in numerato. Quod si mentiantur, habentesq̄; illos, malunt pecunia credita vendere, vt carius vendant, tunc non ex venditione sed ex cupiditate ipsorum cessat eis iustum. Unde ille solus posset carius vendere, qui haberet ementem in numerato, & negotium paratum cui pretium illius mule acceptum statim traderet, rogatus vero ab alio, venderet illi expectata solutione: vt ei consuleret, huic certe cessaret tunc reuera iustum ex tali venditione, iuxta ea quæ diximus. Contro. 18. huius art. agentes de hoc titulo lucri cessantis.

Explicatis his quæ pertinent ad vendentes pecunia credita, agamus iam de his qui emunt anticipata solutione.

Controuersia. XXXIII.

ANEMENTES SOLVTIO:

ne anticipata possint melius emere, quam si res illæ valeant tempore quo traduntur.

Isputatur hæc Controuersia priuatim & potissime, propter modum quo venditur lanæ in tota ferè Hispania, licebitq̄; ex ea colligere, quæ pertinent ad contractum quo venduntur ferrum, & alia metalla, vel pices maiores, qui sale conditi in magna quantitate vendi solent, & in diuersa loca asportari, velut *Armenos, Pescadales, &* similes merces.

In hac quest. duo prius explicanda sunt. Quæ scilicet ratione contractus hic celebratur, Et, cur talis vendendi modus introductus sit. Hæc igitur labatū venditio à quibusdam fertur hæc ratione fieri. Tempore Natalis Domini, quando oues nondum attonse sunt, accedunt mercatores ad pastores,

stores, emuntq; ab eis duo vel tria millia vellera lanarum recipienda mense Maij, vel Iunij, quod est tempus atonfionis: numerata & anticipata solutione, cum tamen tempore atonfionis, & quando lanæ actu traduntur, pastores qui noluerunt anticipata illa solutione vendere, sed retinere lanas suas vendendas vsque ad tempus atonfionis, vendant communiter vnum quodq; vellus ad minus argenteo & dimidio: Quo fit, vt pretium quod exhibent ementes solutione illa anticipata in natali domini, non attingat infimum & pium, quo vèduntur lanæ tempore quo traduntur.

Solent etiam & frequētius hic contractus ita celebrari, vt emant mercatores lanas tondendas in Iunio, vel Iulio anni sequentis (v. g.). 1597. anticipata hoc modo solutione, vt ad festum S. Michaelis huius anni 1596. reddant pastoribus partem pretij, & iuxta carnis priuium proxime sequens anni 1567. in quo lanæ tradendæ & recipiendæ sunt, reddant alteram partem, reliquū pretij in quo conuenerunt vsq; ad illius integritatem reddituri ipso tempore atonfionis.

Introductus autem est hic modus vendendi ex communi sententia mercatorum, & recepta à multis grauissimis DD. tâquā maxime vtilis & necessarius Reipub. tam ex parte mercatorum, quam ex parte pastorum. Ex parte quidem mercatorum, quia mercatores isti eo fine emunt lanas, vt illis in Flandriam misis, alias merces quibus Hispania indiget, inde huc asportent, maxime pannos qui ex eisdem lanis conficiuntur, & quibus magnates ac nobiles vruntur, quos dicimus *Papies*, Hic vero finis vtilissimus Reipub. haberi nō potest, nisi mercatores isti huiusmodi lanas in magna copia emant, & solutione ista anticipata; In magna inquam copia, quia damnū potius recipere quam lucrum, si per tot terras & maria & cū tot expensis, quot talia itinera exigunt, exiguam lanarū mitterent copiam, excederent enim plurimū vel expensæ solæ valorem lanarum. Solutione vero anticipata, commode norunt certō quantitatem lanarum quas pastores statuto tēpore sunt ipsis tradituri, qua certitudine egent plurimū vt possint commode acto res suos, quos factores vocant, & ministros tam in Hispania ad lauandas lanas, cōgregandas in saccis, deferendas ad portum, quam in Flandria ad illas recipiendas, & vendendas constituere, tū etiam parandos currus quibus terra, & nauigia quibus mari

deferantur, Quæ omnia huic cōtractui maxime necessaria sunt, nec parari commode possent, nisi mercatores isti multo prius certi sint de copia lanarum sibi tradenda, certi autem esse non possunt nisi ementes anticipata solutione. Pastoribus quoque ipsis est hic vendendi modus maxime necessarius: quia multi ex eis in Octobri & tempore Natiuitatis indigēt pecunijs, tam ad asportandas transferendasq; oues in pascua vberiora, quam ad soluenda pretia herbarum in illis locis existentium, & stipēdia ac sumpus suorum famulorum. Quod si quidam eorum non ita egeant pecunijs ad huiusmodi vsus, indigēt nihilominus eis ad emendos alios greges, augendosq; suos, vel alia negotia sibi vtilia, vnde plerique eorum pluribus eo tempore indigent pecunijs, quas cum non possint habere nisi anticipata ista vèditione & solutione, & quibus carere maximum esset ipsis incommodū, in eorum quoq; vtilitatem hic vendendi modus est introductus.

His positis Ioannes Medina Cod. Derectiu. illa q. 83. causa 6. hūc cōtractū illicitum & iniquum iudicat. Sequuntur ipsam Mercado. lib. 3. de contractibus siue opusculo de vsuris cap. 9. Albornoz in suo opere Hispano & merito prohibito de contractibus titu. 16. cap. *De las compras y delatadas*. Bartho. Medina in suo Instituto. confess. 9. 23. De vsuris. & nonnulli ex recentioribus discipulis D. Tho. & nouissime quidam Sarauia in suo opusculo Hispano de contractibus tractatu. 1. cap. 13. & latius cap. 18.

Probat hęc sentētia Primo, Emere rē vilius quam valet propter anticipatam solutionem iniquum est, & vsurarium ex D. Tho. & omnibus DD. sed qui emit vellus vel pondus lanæ eo modo quo retulimus, emit illud vilius quam sit iustum pretium propter anticipatam solutionem, ergo Maior est D. Tho. & certissima. Quia cum anticipata solutio includat in se rationem mutui, efficitur vt emens vilius anticipata solutione, perinde se habeat, ac si mutuasset pecuniam illam venditori vsq; ad tempus recipiendæ mercis, eo vero tempore pecuniam suam recipiat, ac præter sortem vna cum illa tanquam lucrum quod dedit à iusto pretio, quod est vsura. Minor habet duas partes. Priorem nempe 16. vel 17. argēteos esse iustum pretium ponderis lanæ ita ostendo: quia iustum pretium rei (vt constat) est, quod res valet in foro, tēpore

pore quo vere & realiter fit, & perficitur venditio, nempe tempore quo res traditur, tempore autem atonfionis lanarum & quādo actu traduntur, & perficitur earum vèditio, valet pondus lanæ cōmuni vsu fori vt supponimus 16. vel 17. argenteos, ergo istud est iustum earum pretium. Altera vero pars vtpote, quod hęc diminutio iusti pretii fiat tantum ratione anticipatæ solutionis euidentis est: cum nullus alius sit titulus, vel ratio, ob quam emptor anticipet illam, nisi quia diminuitur illi pretium, nec vlla alia ratio ob quam pastor diminat ita de pretio, nisi quia anticipatur ei solutio.

Secundo, Si quæ ratio hunc modū vendendi tueri possit, hęc certe, quia neq; mercator potest habere, licet illi conuenit, copiam lanarum certam, nisi anticipatē emendo, neq; pastor pecunias quibus eget ad pascua & augendos greges, nisi anticipatē vendendo: At hęc ratio conuincit quidem necessarium esse istum emendi ac vendendi modum, nempe anticipatē, minime vero ostendit posse lanas vilius emi, quam sit iustum earum pretium. Probo, Pretium non est mutandum, nisi aut mutato foro, aut mutata rei bonitate, aut mutato loco & tēpore traditionis rei: sed hęc necessitas vel vtilitas vèdēdi hoc modo anticipatē propter causas initio explicatas, tam ex parte mercatorum, quam ex parte pastorum, nō mutat forum vt videmus, nec mutat rei bonitatem, eandem enim bonitatem habebit vellus lanæ siue anticipetur solutio, siue secus, nec mutat locum aut tempus tradēdæ rei, cum tradendæ sint lanæ in loco & tempore quo communiter oues tonduntur, sed mutat solum tempus exhibitionis pecuniæ, quia quæ tradenda erat tempore receptionis lanæ, anticipatur: quo tamen nomine non licet minuere iustum pretium, est ergo iniusta talis emptio. Et confirmatur: Quia sufficienter prouidetur huic vtilitati Reipub. & certitudini quam debent habere mercatores, ac necessitati pastorum, emendo quidem & vendendo anticipatē in Natali Domini, taxando pretium quod lanæ valebunt communi vsu fori tempore Maii, absq; eo quod vilius illas emant. Sicut passim fit in aliis rebus quæ anticipatē emuntur, quarum pretium relinquatur taxandū in tempore traditionis earum.

Tertio, sequeretur ex opposita opinione, vt eadem omnino res sine vlla sui, aut loci, vel tēporis mutatione possit emi vno

pretio, & simul vendi ab emptore multo maiori ultra latitudinem iusti pretii. Quod certe est maximum absurdum, vt eadē res, eodem loco, & tempore, ac omnino immutata habeat simul diuersa pretia extra latitudinem iusti pretii. Quod vero sequatur ostendo. Demus mercatorem emere lanas à pastore in die Natalis pretio vt 12. quæ Maii tempore atonfionis valebunt communiter pretio vt 16. mercator iste potest eodem die, eadem lanas emptas pretio vt 12. vendere alteri tradendas in Maio pretio Maii, quod erit vt 16. In hoc casu mercator iste eadem omnino lanas sine vlla ipsarum, aut loci, vel temporis mutatione vèdet multo carius, quam emit, & ultra latitudinem, illius pretii quod ipse emit. Quo posito sic argumentor. Cum hęc duo pretia adeo diuersa non possint esse simul iusta, si prius illud quo mercator emit à pastore sit iustum, secundum quo idem mercator vendit alteri, oportebit esse iniustum: Sed posterius quo mercator alteri vendit pretio currenti Maii est iustum, cum iustū cuiusq; rei pretium sit, quod res valet tempore quo traditur, est ergo necessario dicendum prius illud iniustum esse.

Sunt qui respondeant huic argumento, pretium illud vt 16. esse iniustum, quia sic vendens efficit vt tempore Maii sint pauciores lanæ venales, & consequenter, vt pretium Maii sit carius, perueniatq; ad 16. quod non fuisset, si ipse non vendidisset in Natali, sed seruasset lanas illas vsq; in Maium: tunc enim fuissent plures lanæ venales, & consequenter pretiū vilius, Et propterea non posse illas vendere pretio quo actu venduntur Maii, sed quo fuissent venditæ, si vsq; in illud tempus eas seruasset, sicut antea dicebamus de vèdēte merces, quas instituebat seruare in aliud tempus sibi commodius. Sed hęc solutio non tollit vim huius argumenti. Primo, quia mercator iste prima illa emptioe à pastore effecerat iam vt pauciores sint lanæ venales in Maio, non secunda, vnde culpa ista in primam illam emptioem est proicienda. Secundo, quia etiam si ita demus habere, vt sint pauciores lanæ in Maio, quia mercator iste vèdit multas lanas in Natali, similiter erunt quoque pauci emptores, cū iste & alii qui emerunt in natali, iam non sint empturi in Maio: Et consequenter per istas venditiones anticipatas non augetur pretium, quia vbi sicut deficient merces, similiter deficient & emptores, eadem manent

net proportionabiliter abundantia mercium.

Quarto, si mercator iste posset vilius emere lanas in natali, tunc id esset, vel quia consulit utilitati pastoris indigentis pecunias, consulitque illi suo damno, cum illas à Natiuitate usque ad Maium posset exponere negotiis, & lucrari, à quo damno potest se feruare indemnem: Vel quia pastores eo tempore vltro vendunt suas lanas, & merces vltro neque vt diximus vilescunt: Vel quia ita positum sit in antiquo & communi vsu, nec sint damnandi tot mercatores & timorati qui ita emunt & negotiantur. Sed nulla istarum rationum valet. Non prima, quia eodem modo liceret emere quascunq; alias merces pecunia anticipata, vt vinum, frumentum & similia multo vilius, quam sint valitura tempore traditionis, cum agricola & quicumq; ita vendunt, indigeant etiam illis pecuniis ad necessitates vel commoditates suas: quod tamē in aliis rebus nullus concedit. Tum etiam, quia multi pastores alunt suas oues in propriis pascuis & prouinciis, nec indigent ista transportatione gregum, & expensis, vt in Regno Toletano, Cordubensi, & hoc nostro Valentino: Vnde ab his non liceret ita emere: at auctores oppositæ opinionis de omnibus loquuntur in communi, omnibusq; illud concedunt. Deniq; vt ait Medina, hac via excusarentur omnes vsurarii, cum mutuarius accipiendo pecuniam mutuata suæ necessitati prouideat. Neq; valet secunda ratio, lanas illas esse merces vltroneas. Primo, quia mercatores ipsi accedunt ad pastores, & proueniunt eos, ac rogant vt sibi vendant. Secundo, quia hic modus vendendi lanas tali tempore est in vsu, ita vt communiter fiant tunc ab omnibus emptiones lanarum: merces autem quæ venduntur à propriis dominis, vel negotiatoribus publice, solito & consueto tempore, quo communiter vendi solent, non dicuntur vltroneas, sicut quæ venduntur in nundinis, quādo omnes communiter & publice emunt & vendunt, non dicuntur vltroneas, sed ille tantum quarum venditor priuatim querit emptores, rogatq; hunc vel illum, aliter, quæ in suis officinis habet mercatores cuiuscunq; volenti emere exposita, essent quoq; dicenda vltronea, quod est falsissimum. Neq; valet tertia ratio, quæ sumitur ab antiqua ista consuetudine vendendi lanas isto modo, quia cum talis emptio fiat iniusto pretio vt constat, & ita vt accipiatur ali-

quid in ea ratione mutui, est iniqua, & contractus nature, contra quod nulla consuetudo valet. Alioquin excusandi etiam essent campores exercentes cambia ficta & ficta, similesq; vsurarii, cum sit in orbe antiqua consuetudo talium camporum, & vsurariorum. Et confirmatur hæc quarta ratio: Quia si emptione anticipata lanarum hic modus emendi minori pretio esset iustus & licitus, eadem omnino ratione merces quæ non possunt emi nisi in magna quantitate, liceret anticipata solutione vilius emere, quod est absurdum: consequentia verò patet ex paritate rationis.

Quinto, Sicut se habet vendere carius expectata solutione, ita se habet emere vilius illa anticipata, sed in nullo genere mercium licet vendere carius expectata solutione, nisi sola ratione lucri vere cessantis, vel damni emergentis, ergo nec licet in vltro genere mercium vilius emere solutione anticipata, nisi vbi interuenit damnum emergens, aut lucrum vere cessans: In hoc autem contractu lanarum nulla interuenit ratio lucri cessantis, vel damni emergentis, ergo nullo modo talis emptio pretio viliori est licita.

Deniq; Si ratione istius solutionis anticipatæ liceret vilius lanas emere, quā sit iustum pretium earum tempore atonfionis, in quo traduntur, liceret similiter quanto magis anticiparetur solutio tanto vilius emere, hoc autem esset vsurarium, & iniustum, ergo & illud. Dices licere in Natali anticipare solutionem ob causas, & utilitates initio explicatas, tam ex parte mercatorum, quam ex parte emptorum: antea vero non licere, quia non existunt tales causas, & utilitates communes. Hæc solutio nihil valet, quia huiusmodi necessitatibus sufficienter, (vt diximus) prouidetur emendo in Natali, sine diminutione iusti pretii: Quo fit, vt ista diminutio non fiat ob tales causas & utilitates, sed solum ratione anticipatæ solutionis, vnde recte sequitur, vt quanto magis anticiparetur solutio, tanto vilius liceret emere, quod est maximum absurdum.

Propter hæc argumenta, quæ priuatim pertinet ad hunc contractum venditionis lanarum, Iurisperitus ille Albornosius in suo opusculo de contractibus lib. 2. cap. 16. non solum damnat hunc contractum venditionis lanarum, verum etiam omnem venditionem anticipatam cuiuscunq; rei, vel mercis adhuc futuræ, his adductis rationibus. Primo. In contractu venditionis de-

bet necessario aliquod esse quod actu & re ipsa vendatur, & ematur, sed qui emit lanas futuras, aut frumenta nondum nata, vel aliquid aliud his simile emit quod reuera non est, ergo nihil vendit, neq; talis venditio est contractus aliquis, sed merum figmentum.

Secundo pretium debet esse accommodatum qualitati rei quæ venditur, sed quod nondum est nullam habet qualitatem, ergo neq; potest aliquod habere pretium.

Tertio contractus venditionis nequit celebrari ignorato rei valore, rei vero quæ nondum est, non potest valor perspectus esse & cognitus, ergo res quæ nondum est non potest vendi: Maior huius argumenti certa est, quia ad venditionem exigitur certum rei pretium, certum autem rei alicui pretium constitui non potest, nisi cognito illius valore, vt iuxta illud pretium ei constituitur. Minorē probat, quia res quæ nondum est, potest ex variis temporis circumstantiis, & euentibus, maioris, vel minoris, aut nullius forsan valoris prodire. Potest opinari pastor optimas lanas se habiturum, viles tamē & tenues deinde tempore atonfionis in ouibus inuenire, & eadem ratione optimā ac pingue expectare agricola messem, cum sterilem potius & vacuam deinde recipiat.

Deniq; non licet dare alicui pecunias anticipatas sub eo pacto, & conditione, vt teneatur illas vel earum valorem restituere in mercibus, quia dare pecunias anticipatas est quoddam genus mutui, ac vt vidimus non licet mutuare sub ea conditione, vt teneatur mutuarius restituere pecuniam sibi mutuata in mercibus: Sed qui emit pecunia anticipata res adhuc futuras, confert profecto pecuniam illam sub conditione ista, vt teneatur qui recepit illam restituere illius valorem in mercibus, est ergo contractus iniustus & vsurarius.

Victoria, & Soto de hoc contractu lanarum loquuntur cum hac distinctione: Aut hæc (inquiunt) anticipata solutio fit per multum tempus præcedens, sicut fit à nonnullis, qui per annum quandoque anticipant emptionem, aut fit per aliquos tantum menses, eo scilicet tempore, quo & mercatores oportet certos esse de copia lanarum, quas sunt recepturi, & pastores indigent pecuniis ad pascua, & stipendia famulorum. Si priori modo illa fiat, volūt iniquam esse & vsurarium huiusmodi emptionem, quia tunc non alio nomine mi-

nuitur in ea pretium lanæ, quam ratione anticipatæ solutionis, quod est vsurarium: Si vero fiat secundo modo, minuendo aliquid moderate à pretio, quo venduntur tempore atonfionis, non esse iniquam: Quia huiusmodi merces (vt ex dictis constat) exigunt vt hac ratione vendantur, & tali tempore, ac modo: Vnde est argumentum: Pretium, quo res aliquæ communiter venduntur ab omnibus, vel plerisque venditoribus illarum, iuxta talem vendendi modum iustum est, quia est illud, velut commune pretium fori in tali vendendi modo: sed hic modus vendendi lanas anticipata solutione est illis coniunctus, supposita necessitate, quam retulimus, tam mercatorum ementium, quam pastorum vendentium, & vtriusq; ac toti Reipub. maxime utilis. In hoc autem vendendi modo commune illarum pretium, & ab omnibus sic vendentibus receptum, tamquam commune vsu istius fori est vt ille anticipatæ minori pretio vendantur, quam sit illud quo venduntur tempore atonfionis, ergo istud pretium quod solent mercatores reddere ad festum Sancti Michaelis, vel in Natali, est paulo minus, quam illud, quo venduntur tempore atonfionis, iustum est.

Secundo, merces istæ lanarum habent quasi à natura sua, vt sumptus & expensæ quæ fiunt in pascendis gregibus sumantur ex lana ipsa nutrienda in eisdem gregibus, vnde cum tempus emendi pascua sit prius quam tempus tendendi oues, pretium lanarum debeat sumi non ex tempore atonfionis, sed ex tempore quo emuntur pascua huiusmodi in Septembri, vel Nouembri, ab huiusmodi ergo tempore erit sumendum iustum lanarum pretium: & cum in hoc tempore emantur à mercatoribus anticipata illa solutione pretio quodam communi, & recepto inter pastores tali tempore, consequenter illud censendum est iustum. Vnde si diligenter expendatur ratio hæc & argumentum hoc, quo vtitur Soto, licet emptio lanarum & solutio pretii dicatur anticipata respectu temporis atonfionis, & traditionis ipsarum lanarum, absolute tamen non est dicenda anticipata, sed præfens: quia iuxta hoc argumentum fit, eo tempore, ex quo debet sumi lanarum pretium.

Sed contra hanc sententiam vrget maxime secundum argumentum adductum in confirmationem præcedentis opinionis. Quia licet oporteat quidem propter istas

causas lanas eo modo & tempore vendi anticipata emptione & solutione in Septembri, vel Natali, non tamen exigunt nec sufficiunt cause istæ ut debeant viliori pretio emi, quam sit illud quod vendentur tempore traditionis, quod est iustum earum pretium, Quid enim prohibet, ut seruato iusto pretio possint & mercatores certi esse de quantitate lanarum recipienda à pastoribus, & pastores habere pecunias quibus indigent per anticipatam solutionem?

Nec argumenta ista Dominici Soto opposita docent: Non primum, quia licet singule merces habeant suos proprios ac peculiares vendendi modos, iustum vero pretium illarum, quæcunque illæ sint, non sumitur nisi ex eo tempore quo fit, ac perficitur illarum venditio, ut recte arguuntur auctoribus alterius opinionis: perficitur autem cuiusque mercis venditio eo tempore, quo illa traditur, & transit in perfectum & absolutum dominium ementis, ut supra vidimus contra Caiet. controu. 22. huius art. Et confirmatur simili argumento quo ibi vsi sumus in secunda obseruatione illius controuersie. Nam cum symonia sit venditio rei spiritualis, iuxta discipulos vero D. Thom. à quibus non recedunt Caietan. Victor. Soto, & alii, non existit symonia, nisi quando traditur beneficium pro re temporali, consequenter venditio cuiusque mercis non existit quando exhibetur illius pretium, sed quando res illa venalis in effectu traditur emptori. Neque secundum recte procedit, nam imprimis est falsum, sumptus & expensas quibus indigent pascua ouium, sumi necessario ex lana nutrienda, Quid enim prohibet fieri huiusmodi expensas ex aliis pecuniis pastorum, quas habeant, vel ex lanis præcedenti anno venditis, vel aliunde? Secundo, est expensæ istæ sint necessario faciendæ, ex pretiis lanarum, quæ adhuc nutriendæ sunt, non propterea pretium earum debet sumi ex tempore quo emuntur pascua, sed ex tempore traditionis earundem lanarum iuxta modo dicta in confutatione præcedentis argumenti: aliter cum ex eisdem pascuis sint quoque nutriendæ carnes arietum, liceret carnes illorum solutione anticipata vilius emere, quam valeant deinde quando actu traduntur mercatoribus, qui illorum carnes emerunt: quod neque Soto, neque ullus doctor affirmabit.

Propterea Magister Cano, Ioan à Peña, & alii ex recentioribus Thomistis qui sequuntur hanc sententiam Victoris, & Soto, nituntur alteri fundamento & rationi. Constituant hi tamquam certum, lanas illas quarum singula pondera venduntur 16. vel 17. argenteis tempore atonfionis, esse illas quas habent pastores potentes & diuissimi, qui cum tempore Natiuitatis non egerent pecuniis, non vendiderunt suas lanas, sed eas seruauerunt in tempus atonfionis, ut habentes ipsi solent tunc lanas venales, carius illas vendant, quam reuera illas venderent, nisi & alij pastores vendidissent suas in Natali. Etenim si omnes pastores seruassent lanas suas, vendendas tempore atonfionis, cum existeret illarum abundantia, consequenter esset multo vilius pretium earum, quam tunc soleat, abundantia illa pretium ipsarum minuente, sic que singula pondera non valerent probabiliter nisi 12. vel 13. aut ad summum 14. argenteos, & forsitan minus, Sicut diximus vendentem triticum Septembri pretio quod creditur habiturum in Aprili debere necessario perinde sese habere, ac si triticum illud seruasset usque in Aprilem. Hoc ergo nomine & titulo volunt hi hanc contractum vendendi lanas anticipate, & alio pretio esse iustum, & licitum.

Argumentanturque: Iustum pretium lanarum est illud, in quo à petitis & prudentibus æstimarentur lanæ tempore atonfionis, & traditionis, si nullæ antea essent venditæ, sed manerent omnes actu & reuera adhuc tunc venales: sed pretium istud vilius, quo venduntur anticipata solutione in Natali, est æquale & forsitan maius pretio quo æstimarentur tempore atonfionis, & traditionis, si nullæ adhuc essent venditæ, ergo istud pretium vilius iustum est. Maior certa est ex dictis. Probatur minor. Si lanæ quæ venduntur anticipate, non venderentur (V.g.) in Natali, sed seruarentur vendendæ tempore atonfionis, esset magna copia & lanarum & venditorum, ac consequenter vilescerent, ergo darentur tunc æquali pretio, vel forsitan minori, quam sit pretium quo venduntur tempore atonfionis.

Secundo, maxima pars alicuius mercis non debet habere tãquã pretiũ iustũ & regulã pretiũ minime partis, sed maxima pars lanarum venditur cõmuniter pecunia anticipata illo pretio viliori, minima vero est quæ venditur

tur tempore atonfionis illo pretio maiori & currenti, quia plerique pastores sunt qui indigent pecuniis in Natali, & qui ita vendunt, pauciores vero multo diuites & potentes, qui seruant illas vendendas tempore atonfionis, ergo cum pretium istud maius introducatur à paucioribus pastoribus, nempe à diuitibus, qui sua cupiditate adducti seruant lanas suas, ut carius illas vendant, non debent hi efficere, ut minus pretium quo emunt mercatores pecunia anticipata, iniustum sit.

Tertio, iste modus vendendi pecunia anticipata, & tali pretio non est in præiudicium pastorum, imo in eorum utilitatem, adeo ut ipsimet pastores hoc potius modo appetant vendere pecunia anticipata, & viliori pretio, quam illo maiori quo sciunt vendi tempore atonfionis. Contractus autem aliquis non censetur iniquus, nisi ubi aliquod damnum patitur aliquis contrahentium.

Quarto, mercatores ementes pecunia anticipata, toto illo tempore donec actu recipiant lanas, carent illa pecunia, & lucro quod ex illa recipere poterant, cum possent cum illa negotiari, quia sunt mercatores, ergo ratione saltim istius lucri cessantis poterunt vilius emere.

Denique hic modus emendi & tali pretio est vsu receptus apud timoratos & probos mercatores, & approbatus consensu grauissimorum D.D. ut Victoris, Soti, Cano, Peñe, & aliorum non inferioris nominis, ergo non improbandus.

Addunt hi Doctores tria. Primo, pastores qui instituebant seruare lanas suas vendendas tempore atonfionis, posse solutione etiam anticipata carius illas vendere, quam vendantur ab aliis in Natali, qui similiter anticipata solutione vendunt, non tamen instituebant seruare illas in futurum vendendas. Secundo, hunc contractum vendendi solutione anticipata minori pretio, quam sit pretium tempore traditionis, habere quidem locum in lanis, quia ipsæ non possunt alia ratione commodius emi, vel vendi, non autem in aliis mercibus, ut ferro piscibus, &c. Tertio, Mercatorem ementem singula lanarum pondera à pastore in Natali 12. vel 13. argenteis solutione anticipata, non posse eodem tempore Natalis vendere easdem alteri mercatori, neque pecunia credita, neque presenti, & anticipata solutione,

neque alia quacunque via, eo pretio, quo æstimabuntur, & vendentur tempore atonfionis, & traditionis: Quod si emptas in Natali vendat deinde ipso tempore atonfionis, & traditionis, tunc licite possit se illas vendere pretio currenti tali tempore pecunia presenti. Causam huius discriminis reddunt, quia vnaqueque res debet vendi pretio currenti, ac iusto, eo tempore quo venditur, & non alio: tempore Natalis in quo omnes pastores solent vendere, & in quo existit velut abundantia lanarum venalium, pretium currens & iustum earum sunt 12. vel 13. argentei, & ita tunc siue vendantur pecunia presenti & anticipata solutione, siue credita, mercator non potest alio pretio vendere, ab eo quo ipse eodem tempore emit: tempore vero traditionis pretium currens & iustum est maius, propter paucitatem venditorum & lanarum venalium, propter quã illud augetur, & ita tunc iuste potest vendere illo maiori pretio.

Sequitur eandem sententiam Antonius Corduba in suo opusculo Hispano de casibus conscientie quest. 85. ut illam veram ostendat multa constituit. Imprimis hoc genus emendi & vendendi lanas modo explicato, i. solutione anticipata necessarium esse omnino, tam pastoribus, quam mercatoribus, sicut initio huius controuersie diximus: Quia & toti Reipub. omnibusque hominibus: Propterea quod si in numerato essent lanæ emendæ ab eisdem fulonibus, cum sint pauci, qui pecunias habeant in promptu ad illas statim exhibendas venditoribus, pauci quoque essent qui conficiendis pannis intenderent, emptis vero illis in magna quantitate à mercatoribus anticipata solutione, & eisdem priuatis fulonibus, & artificibus pannorum in minoribus portionibus, & quantitibus deinde ad creditum venditis, existunt multi qui pannos conficiant, & qui modo pretium suorum laborum & operarum, ac pretium earundem lanarum mercatoribus reddendum recipiant, commodiori & minori pretio ciuibus pannos vendunt.

Constituit secundo, hæc pretia lanarum, eo modo quo venduntur, non esse eadem sed mutari sepe singulis annis, & quandoque maiora quandoque minora esse, iuxta indigentiam venditorum, vel cupiditatem emptorum, quæ pendet ex maiori vel mi-

noris expeditione lanarum, in Prouincijs & locis quo illæ ex Hispania transferuntur, quod omnibus mercibus est commune: Mutatur etiam pretium propter maiorem vel minorem copiam ipsarum apud eundem pastorem. Primo, quia cum in his deferendis ad locum ubi lauantur, & ad portus ac nauigia, requirantur multæ expensæ, ubi ex eodem loco multæ simul deferuntur, pauciores fiunt expensæ quam ubi ex varijs colligendæ sunt, & in vnum congregandæ. Secundo, quia pastores qui gregibus & lanis abundant, fidelius stant promissis, & omnia pondera lanarum quæ spondereant actu tradunt, qui vero pauciores habent greges, minus possunt illud præstare, quibus de causis expedit mercatoribus carius emere à pastoribus ditioribus, quam ab his qui pauciores habent greges & lanas.

Constituit tertio, quod sequitur ex dictis, mercatores istos exponere se varijs periculis. Primo, non recipiendi omnes lanas quas emerunt, & de quibus conuerunt cum pastoribus, vel propter infidelitatem eorundem pastorum, vel propter anni sterilitatem, qua existente oues macilentæ effectæ pauciores reddunt lanas, vel propter aliquas infirmitates, quibus accidit nonnunquam greges grauius infici, & infectas perire, & deficere lanas, propter quod aliquando mercatores isti imponunt in suis conuentionibus; & contractibus pœnas pastoribus, qui non reddiderint tempore atonisionis omnia pondera lanarum de quibus conuerunt, quod est maximum damnum: Nec minus, ubi accidit pastores non stare promissis difficilis recuperatio pecuniarum, quas anticipate tradiderunt, cum habeant iam illas expensas & conuersas in proprios vsus.

Deniq; constituit, Quod Cano, & recentiores qui illi subscribunt, habent tamquam fundamentum suæ sententiæ, ex anticipata emptione lanarum in festo Beati Michaelis præcedentis anni, vel in festo Natiuitatis, aut tempore carnispriuii effici, vt tempore ipso atonisionis existant pauci venditores lanarum, quod certe non accideret, si non fuissent ita præemptæ, sed mansissent omnes venales vsq; ad tempus atonisionis: vnde colligit propter illam anticipatam emptionem carius vendi lanas, quæ à pastoribus ditioribus vsque ad tempus atonisionis feruatæ sunt vendendæ, cū

propter illam anticipatam solutionem existant tunc pauciores venales, & è conuerso nisi fuissent tot lanæ anticipatæ emptæ, cum mansissent omnes vsq; ad tempus illud venales, extaret illarum abundantia, viliusq; venderentur, aut saltem eodem pretio quo emuntur modo anticipata solutione parum plus vel minus.

Ex his confirmat sententiam Soti quam sequitur primo, argumento illo, quod est fundamentum huius sententiæ. Quia nisi lanæ essent ante præemptæ, sed manerent venales vsq; ad atonisionis tempus, non esset maius nec carius pretium earum, quam sit illud quo venduntur communiter modo, solutione ista anticipata in Natali Domini, vel carnispriuii.

Secundo, res absens & periculis obnoxia minoris debet estimari quam præsens, quæ ab omni periculo libera existit, qua ratione fructus terræ nondum existentes, sed futuri adhuc, & in sola potentia minoris venduntur, propter varia pericula quibus subduntur, sed lanæ emptæ ante tempus atonisionis sunt expositæ periculis, quæ proposuimus in tertia hypothese constituta à Cordoua cum graui damno emptorum, ergo iuste venduntur vilius eo tempore, quam valeat ipso tempore atonisionis.

Tertio vendendo hoc modo anticipate habent pastores varios emptores, & pretia commoda, quibus certe carerent si expectarent lanas suas vendere tempore atonisionis: patet, quia vt constat ex his quæ initio huius Controu. diximus, si vsque ad illud tempus essent mercatores incerti, non possent parare nec præuenire ea quibus indigent ad earum translationem in Italiam, vel Belgicam, sicq; eo anno non emerent, quibus non ementibus vilissimè oporteret pastores lanas suas vendere, cum ergo hic modus adeo cedat in eorum utilitatem, non est damnandus.

Quarto, Pastores ipsi, experti quot utilitates & commoda capiunt ex hoc genere venditionis, & in eo pretio, libere ac propria sponte in illud consentiunt, quaruntq; multoties ipsi mercatores: vnde cum pretium istud non multum deficiat à pretio iusto tempore atonisionis, sed moderatè, ac vt sepe diximus merces vltro nax viliores reddantur, pretium istud quo anticipatè lanæ emuntur, non est censendum iniustū. Et confirmatur quia scienti, & consen-

consentienti libere, & citra vilam vim, non sit iniuria.

Quinto, multitudo venditorum, & abundantia mercium venalium minuit illarum pretium, sed ad festum sancti Michaelis, & in Natali sunt multi pastores vendentes lanas anticipata ista solutione, tradendas ab ipsis in Maio, vel Iunio; tempore autem traditionis earum sunt pauci qui illas vendant, ergo licet ad festum Sancti Michaelis, vel in Natali vilius eas emere, quam vendantur in Maio; quando atonduntur oues, & traduntur lanæ.

Deniq; huiusmodi contractus, vt ex dictis constat est plurimum utilis toti Reipub. & qui à tot mercatoribus & timoratis exet cetur, contractus autem huiusmodi, nisi aperta sit & perspicua eorum iniquitas, damnandi non sunt, vt docet Ioann. Gerson. De vita spirituali Corolla. 11. & 13. & D. Thom. quolib. 9. artic. 15. docens difficile esse in re dubia definire, sit ne peccatum mortale.

In hac quaestione constituamus prius oportet, quæ apud omnes certa sunt, vt commodius deinde explicemus quod est in quaestione positum. Primum igitur certum est apud omnes Theologos, quin & apud Iurisperitos bene sentientes, anticipatas emptiones rerum, quæ adhuc futuræ sunt, nec dum actu existunt, sed in sola potentia, licitas esse, & honestas, modo iusto pretio fiant, neque in hac parte audiendus est vllus modo Albornosius, imò audit male circa hoc apud peritos.

Primum enim, est contra communem vsam omnium nationum quodam iure gentium receptam, quo venduntur res futuræ, & incertæ, vt partus futuræ, iactus retis, fructus nondum natus sed in sola potentia, extantq; variæ leges non solum in iure communi, verumetiam in priuatis quibusq; Regnis & prouincijs approbates huiusmodi contractus, & modum ac formam illis præscribentes: In Regno enim Castellæ extant de hac re leges variæ maxime in lib. quem vocant partitarum, partit. 5. titul. 5. lege 15. & titul. 11. L. 17. in nostro Regno similiter.

Secundo, Episcopi vendunt communiter fructus suarum decimarum, & Principes & Magnates fructus suos non dum existentes, sed solū impotentia, quæ vendito, est ex aliqua circūstātia vitari possit, iuxta ea quæ inferius dicemus, ageres de huiusmodi

emptione fructuum, quæ Hispanie vocatur *Arrendamiento*; at secundum se seruatis debitis circumstantiis, & iusto pretio licita est, & à doctissimis viris & timoratis approbata, & seruata.

Tertio, contractus sortium, quem Hispanie vocamus *De las apuestas*, quædam emptio est rei futuræ, & in potentia, quæ nullus etiam seruatis in eo debitis circumstantiis, damnabit.

Deniq; est hoc definitum in illo Cap. Nauiganti. De vsuris, ubi definit Sum. Pontif. non esse vsurarium, (quo nomine significat neq; iniuste agere), cmentem vinum, oleum, vel similes fructus solutione anticipata, etsi minoris emat, quam valeant tempore quo recipiuntur, quando dubium est sint ne plus vel minus tunc valuerint.

Argumenta vero illius vix solutione egent adeo imbecillia sunt. Ad primum enim respondeo, fructus non dum existentes sed adhuc futuros non esse actu, esse tamen in potentia, quod sufficit vt possint vendi & emi. Et enim vt ex superioribus constat, qui priuat fratrem bono aliquo ad quod erat in potentia, tenetur illi satisfacere, ad quod certe non teneretur, nisi quod est in potentia, etiam si non dum actu existat, alicuius esset iam, quatenus in potentia est, pretii & valoris, quidquid autem alicuius pretii & valoris est, emi potest & vendi.

Ad secundum dico, quod nondum est actu sed in potentia sola habere iam aliquam qualitatem, vnde supradicti illius pretium non certam & determinatam, sed incertam & probabilem, à qua potest arbitrio prudentum sumi pretium illius.

Ad tertium Respondeo similiter, rei futuræ & existentis tantum in potentia non posse cognosci certum valorem, & pretium definite ac determinate, cum possit varijs modis impediri, posse tamen illud cognosci probabiliter, & ad arbitrium peritorum & prudentum illi constitui ipso tempore venditionis, vel relinqui illud tempus in quo res illa erit in actu, quomodo et si pretium sit incertum in particulari & in individuo, certum tamen est in communi, nempe quale fuerit tempore illo præfixo & constituto, quod sufficit ad certum pretium, à quo nequeant contrahentes recedere: Neq; enim exigitur ad firmum venditionis contractum alia certitudo pretii, quam vel in individuo & in particulari, vel in communi

ni designato aliquo certo tempore, cui debeant contrahentes necessario stare.

Ad vltimum respondeo, verissimū esse non licere mutuare sub ea conditione, at qui emit res futuras solutione anticipata, etsi talis solutio videatur quoddam genus mutui, non tamen est mutuum cum illa conditione & obligatione, sed est vera & realis emptio rei futuræ, quæ incipit & inchoatur quando exhibetur illa anticipata solutio, perficitur vero in rei traditione. Quo circa quando rei tradendæ certum est a. definitum pretium, eo tempore quo traditur, debet etsi anticipatè ematur & soluatur, eodem tamen pretio emi, quo vèdetur tempore traditionis; quòd si res sit ex æquo dubia, & incertum illius pretium, ita vt possit & plus & minus valere tempore traditionis, quam sit pretium illud quod mutuo contrahentium consensu illi constituitur, quando anticipatè venditur, potest minus constitui quam deinde valeat, ad arbitrium peritorum & prudentum in eo genere mercium, vt habetur in illo Cap. Nauiganti. quia vbi illud ita dubium est, vterq; contrahentiū ex æquo se ipsum exponit simili periculo lucri, vel damni.

Reiecta igitur illa falsa opinione Albornosi cum in proposita Controuersia pro vtraq; parte existant DD. tantę cruditionis & nominis, non dubito quod spectat ad praxim, mercatores qui non valent de rebus Theologicis diiudicare, cum neq; incumbat eis hoc munus, sed debeant Theologorum stare sententiis, nisi conscientia illis dicat opinionem Medinę esse veriorem, posse tuta conscientia anticipatè emere pretio illo parum viliori, quia in re dubia & in qua Doctores optimi controuersi sunt, licet adharere cuilibet opinioni grauisimorum DD. etsi opposita securior sit, vbi conscientia non dicat oppositum: vbi enim illa oppositum dicitur, contra illam agere nullo modo licet. Quo circa confessarius qui censeret cum Medina, dissuadebit quidem si valeat mercatorem ab hoc contractu, & pretio, vt securius agat, at si Mercator affirmet se pretium illud habere pro iusto, quia nouit à Victoria, Soto, Corduba, Cano, & alijs grauisissimis Doctoribus non damnari, tunc absoluet ipsum, ac dimittet in sua opinione, ne laqueos illius conscientię iniiciat, in re, quę tot habet graues authores, non mo-

do quos retulimus, verumetiam multos recentiores, qui referunt Theologos Parisienses interrogatos à mercatoribus Bургенibus, an huiusmodi contractus, de quo inquirimus; sic iustus; respondisse iustum esse, ac licitum.

Certum etiam est, Mercatores istos anticipata solutione ementes lanas cum illis non indigerent, vel saltem non instituerant tunc illas emere, sed pecunias suas decreuerant alijs negotiis tradere, si rogati à pastoribus illas emerint, posse à pretio quod habebunt tempore atonfionis, tantum minuere, quantum prudens & peritus probabiliter iudicaret cessare ipsis lucris, quod ex negotiis quibus pecunias illas, exponere instituebant, obtinissent. Ratio est aperta: Quia si anticipata solutio est quoddam genus mutui; sicut licet mutuanti ducere in pactū lucrum sibi cessans ex mutuo, pari ratione licet ementi anticipatè mercedem, quam non instituebat emere, emi tamen vt venditoris vtilitati consuleret, ducere etiam in pactum per diminutionē pretii, lucrum quod illi ex tali emptione cessat. Oportebit autem in hoc casu huiusmodi emptorem sic diminuentem à pretio ratione lucri sibi cessantis, diligenter ac fideliter obseruare conditiones illas, quas diximus desiderari in mutuante ad exigendum lucrum sibi cessans ex mutuo.

Deniq; cum omnes lanas, vel aliam quamcunq; rem anticipata solutione bifariam possit se habere in illa emptione vel ita, vt suscipiat in se pericula & fortuitos euentus illius rei, ita vt si res illa pereat, ipsi pereat, vel ita vt maneat illius rei pericula, donec actu ipsi tradatur, penes venditorem; vt si pereat, venditori pereat, certum est apud omnes ementem illo priori modo, ita vt suscipiat in se omnia pericula illius rei, & damna illi accidentia, posse vilius emere, quantum prudens & peritus in eo genere mercium iudicaret detrahendum esse à pretio illarum, ratione illius periculi. Ratio est aperta, quam tradit D. Tho. Quia res, quæ nondum actu est, sed in potentia, potestque variis ad huc modis impediri, minus valēt se ipsa iam existente in actu, & ab omnibus illis periculis libera.

Quæstio ergo posita est de mercatores emente lanas solutione anticipata, propria sponte, ita vt nullam ipsi ex tali emptione vere lucrum cesset, vel damnum accidat, ementeq;

ementeq; illas omnibus periculis quæ gregebis euenire possunt vtiq; ad tempus atonfionis, & actualis traditionis lanarum, manentibus penes pastores, illisq; solum imputandis.

Quibus ita constitutis vt in hac Contro. de veritate harum opinionum dicam quod sentio, illud primo obseruandum est, quod q. 77. art. 1. ex D. Tho. iam admonuimus: posse quidem venditorem, si rem sibi vtilē rogatus vendat, carius illam vendere, propter vtilitatem, qua in gratiam emptoris se ipsum illa vendita exspoliat: & similiter posse emptorem, si rem sibi non necessariā rogatus à veditore emat, vilius illam emere, quando ex illa emptione recipit aliquod damnū, vel priuatur aliquo lucro. Attamē propterea quod veditori expediat vèdere, non potest emptor iustum rei pretium minuere, neq; propterea quod emptori expediat emere, licet venditori carius illi vendere. Nam quod venditori expediat vendere, nō est vtile ipsi emptori, sed veditori: similiter quod emptori expediat emere, non est vtile ipsi venditori, propter vtilitatem autem alienā, nulli licet iustum pretium rei quæ venditur, augere, vel minuere. Ex quo sequitur aperte, quod nullo modo negari potest, ex eo quod & mercatoribus, & pastoribus, & bono communi Reipub. plurimum expediat lanas ita vendi anticipata emptione & solutione, sicut initio huius Contro. explicatum est, coligi quidem recte, debere hunc emendi ac vendendi modū esse in vsu, ac existere in Reipub. nō tamen esse propterea exercendum hunc contractum violatis legibus iusti pretij, Nulla enim potest occurrere ratio, aut vtilitas, neq; priuata, neq; publica, quæ à legibus iustis quemquam eximat: maxime his quæ sunt iuris naturalis, inter quas hæc non habet infimum locum, vt res suo iusto pretio vendantur, vel prescripto à Reipub. vel communi vsu fori.

Obseruemus Secundo, cum pretium fori (vt vidimus) non consistat in diuisibili, sed habeat latitudinē illam, intra quā quoddam supremum est & rigidum, aliud infimum & pium, aliud medium siue moderatum, posse ementem pecunia anticipata conuenire cum pastore vendente sibi lanas, vt teneatur tradere illas tempore atonfionis, medio siue moderato, quo tūc vendentur: sicut diximus Contro. xi. huius art. seruaturum merces suas in aliud tempus, posse exigere pretium eo tempore medium ac

moderatum: debet enim in hac parte esse eadem ratio tradentis res ante illud tempus, in quod eas seruabat, vel ementis merces in alio tempore sibi tradendas. An autem per anticipatam emptionem & solutionem possit emptor conuenire cum venditore de infimo pretio, & obligare illum ad tradendas sibi lanas tempore atonfionis infimo ac viliori pretio, quo tunc vendentur in numerato, & pecunia presenti intra latitudinem iusti pretij, res est dubia, quā in fine huius Contro. vna cum alijs quæstionculis illi annexis explicabimus.

Obseruemus vltimo, hoc genus siue modum vendendi lanas, quem initio huius Contro. proposuimus, fuisse quidem plurimum obseruatum eo tempore quo Victoria, Cano, Soto, & alij quorum hic meminimus, Salmanticę & Ioannes Medina Compluti Theologiam docebant, ac scripserunt: tunc enim cum plurimi extarent mercatores, qui lanas vel proprijs pecunijs, vel ex aliorum commissione in Flandriam mitterent, emebant illas à pastoribus Octobri, vel Decembri anticipata solutione, paucissimiq; seruabant illas vendendas Aprili, vel Maio: Modo vero nostris temporibus plurimum hæc mutata sunt: propter ingruentia enim bella quę adeo in Flāndria vigent, & innumera alia pericula quę illa consequuta sunt, non existunt tot emptores lanarum, neque in illa copia in qua solebant, neque ita anticipatè emuntur, sed manet apud pastores magna vellerum multitudo vendenda fuloribus, alijs que ciuibus eiusdem prouincię ipso tempore atonfionis, vel pecunia presenti, vel ad creditum in futurum: Quo circa de huiusmodi contractu, & venditione aliter modo iudicandum erit, quam maiores nostri docuerint, aliqua saltim ex parte.

Quibus positis sit prima conclu. *Siloga* *mur de priori illo tempore, in quo multi extabant mercatores ementes omnes fere lanas solutione anticipata, & in magna copia mittendas in Flandriam, opinio illa Victorie, Soto, & aliorum probabilis quidem erat: sed multo verior, ac probabilior, ac simpliciter & absolute tenenda opposita, quam docuerunt Medina, Nauarrus, & pleriq; ex recentioribus viri eruditissimi & graues.*

Prior pars constat, cū illā vt paulo ante dicebamus, habuerint Victoria, Soto, Corduba, & alij viri magni nominis, cuius potissima ratio est, quia nisi fuisset in Octobri, vel Decembri lanarum copia

præempta, quanta tunc solebat anticipatè emi, sed omnes mansissent venales vsq; ad tempus atonfionis, extaret tunc tanta illarum abundantia, vt venderentur eodem pretio, vel forsitan vilius, quã fuerunt empta Octobri, vel Decembri anticipata illa solutione.

Probat altera pars, nempe oppositum esse verius, ac tenendum, argumentis adductis initio Controu. pro opinione Medinæ, quæ certe efficacissima sunt, nec ab authoribus alterius opinionis diluuntur. Etenim quidquid Soto, Corduba, & alii qui illis adhærēt, dicant, efficacissima sunt hæc rationes, nec solutionem habent vllam, licet euasione aliquam & subterfugium videantur habere.

Prima, Nulla consuetudo, aut necessitas, vel utilitas, neq; mercatorum, neque pastorum, neq; Reipub. potest alicui concedere, vt merces aliquas vilius emat, aut carius vendat, quam iusto pretio: Iustum autem pretium cuiusq; rei non est sumendum ex eo tempore, quo illud soluitur, sed ex tempore quo res traditur, cum tunc perficiatur venditio, ergo iustum pretium lanarum non est illud minus, quo emuntur in Octobri vel Decembri, quamuis ita sit positum in consuetudine, vel tam pastoribus quam mercatoribus expediat tunc lanas vendi, sed illud quo pecunia præfenti & in numerato emuntur, ac venduntur communi vsu fori tempore atonfionis, cum tunc lanæ illæ tradantur. Maior est Iuris naturalis, merces iusto pretio esse vendendas, cui nulla ratio opponi potest: Minor constat abunde ex dictis q. 77. art. 1. & in multis locis huius quæst. quam modo explicamus.

Secunda. Cum emptio anticipata solutione sit quoddam genus mutui, efficitur necessario, vt emens anticipate lanas redditus 12. argenteis pro singulo quoque pondere, recepturus illud deinde tempore atonfionis, in quo valet 14. vel 15. perinde realiter se habeat, ac si tradidisset prius & mutuaasset pastori 12. argenteos, recepturus deinde 14. vel 15. aut rem æquivalentem. Hoc autem est aperta vsura. Quod vero quidam respondent, pastores eo tempore non venderelanas, cum pecuniam anticipatè recipiebant, sed obligationem tantum reddendi illas tempore atonfionis in eo pretio, ridiculum est. Quia obligatio exhibendi aliquid eiusdè valoris & pretii omnino est, cuius est res, ad quam exhibendam

quis obligatur: & ita obligatio reddendi pondus lanæ valentis 14. valet 14. & ex consequenti, qui collatis prius 12. obligat pastorem ad reddendam sibi lanam valentè 15. (siue dicas pastorem in eo contractu videri immediate lanam illam, siue obligationem exhibendi illam) realiter & vere contulit 12. recepturus deinde 14. vel 15. quod est iniquum & vsurarium.

Tertia Pastor, esto mercator anticiparet lanarum emptionem, nihilominus non venderet vilius, quã soleat alii vendere atonfionis tempore, nisi solutio illi anticiparetur, neq; mercator quantumuis pastor anticipatè, ac certissimo illi lanas venderet, anticiparet solutionem, nisi vilius illi venderetur. Ratio ergo propria ac præcisa propter quam vilius emit, quam sit pretium lanarum tempore quo traduntur, non est quia expedit vtriusq; ita emere, & vendere, cum possit contractus iste fieri constans & firmus sine vlla diminutione iusti pretii, sed hæc sola, quia anticipatur solutio, & quidquid mercatores vel authores alterius opinionis meditentur, vt alio colore quæsito aliam confingant causam; reuera hæc sola est, propter quam tunc vilius emebantur lanæ: Vilius autem aliquid emere, quam sit iustum illius rei pretium, tempore quo traditur, propter anticipatam solutionem, iuxta D. Thom. & omnes antiquos; quorum semper maxima fuit, & debet perpetuo esse autoritas, vsura est.

Denique, non video, qua ratione in lanis hic contractus liceret cum diminutione iusti pretii, minime vero liceret in aliis mercibus, vt carnibus, ferro, metallis, quin & in omnibus fructibus victui humano necessariis. Quemadmodum enim exigitur in lanis iuxta Sotum, & alios mercatores certos esse de illarum copia, ad paranda necessaria quibus transferantur in Flandriam, & pastores habere pecunias ad emenda pascua, & alias expensas, quibus greges egēt, exigitur similiter emptores carniū certos esse de copia illarum anticipata emptione, cum se ipsos ad illas tradendas ciuibus obligent, & pastores vendentes illis carnes, habere pecunias ad emenda pascua: Similiter ementes ferrum oportet certos esse de quantitate ferri illis tradenda, vt parare commode possint ministros, loca, artifices, & instrumenta, quibus ferrum indiget, vt paratum & coaptatum aliis venale reddatur, & Cantabros, qui primo ferrum in lucem ducunt, habere pecunias ad suas expensas, & sumptus,

sumptus, quod neutri eorum obtinere valent nisi anticipata emptione, & solutione. Demum qui frumentis, in magna copia ex vno loco in alium veluti ex Italia, vel Sicilia in Hispaniam transfuehendis incumbunt oportet etiam certos esse de quantitate frumentorum illis tradenda, vt parent ministros, currus, naues onerarias, & similia, quibus maxime opus est ad transferendum triticum, agricolas etiam habere anticipatas pecunias ad meses, & alias expensas. At nullus est, qui doceat, neq; authores alterius opinionis illud affirmabunt, in huiusmodi mercibus, quantumuis oporteat illas anticipata aliqua solutione emi, licere aliquid detrahere ab eo pretio, quo venditur communi vsu fori tempore traditionis. Cur quæso, quod in his omnium consensu iniquum censetur, & vsurarium, concedendum est in lanis iuste fieri posse? Cum eadem sit in his omnibus mercibus ratio, eadem quoque utilitas, vel necessitas præueniendi emptiones & solutiones? His & similibus argumentis constat, hanc sententiam quam sequimur veram esse, & tenendam.

Secunda conclusio. *Nostris temporibus in quibus plerique pastorum vendunt lanas ipso atonfionis tempore, debent eas vendere pretio eodem tempore recepto, ac vt dicunt currensi communi vsu fori intra illius latitudinem, nec possunt carius vendere, eo quod multas earum non vendant innumerato, sed ad creditum.*

Hæc perspicua est ex superioribus, Constat enim satis, vbi lex pretia rebus non constituit, illud tantum esse iustum, quod habet communis vsus fori, tempore quo res traditur: neq; illud augeri posse, eo quod res illa ad creditum vendatur.

Vnde damnanda maxime est consuetudo quorundam pastorum diuitum, & potentium, qui tyrannide quadam vtentes, nec volunt anticipata solutione lanas suas vendere, nec pretio fori tempore atonfionis, sed quibusdam titulis lucri cessantis, vel commoditatis emptorum quæ sitis, carius illas vendunt ad creditum, & vsura omnem latitudinem iusti pretii. Horum iniquitas perspicua est, & maior eorum, qui nec tempore ipso atonfionis villo modo eas vendere volunt, sed vbi nullus iam existit qui vendat, neq; vllè iam ferè reperiuntur lanæ venales, tunc rogantibus vendunt illas ad creditum, & per multum tempus, cum pecuniis non egeant, & tanto carius, quanto

per longius tempus solutio illa differtur.

Afferunt hi duas causas, quibus credunt id sibi licere. Prior est, lanas suas conficiendis panis esse pretiosiores, ac propterea maiori pretio dignas, quam fuerit illud commune tempore atonfionis. Posterior est, alios pastores cum indigerent pecuniis vltro lanas suas eo tempore vendidisse, ipsos vero nulli emptorum illas obtulisse, nec vendidisse nisi rogatos, qua de causa lanas aliorum tamquam vltroneas merito vilius esse venditas, suas vero carius debere vendi, cum non vendant nisi rogati. Neutra tamen harum rationum liberat eos ab iniquitate. Non prior, quia non est admittendum lanas ipsorum ita esse pretiosas, quin inter tot, quot ab aliis venditæ sunt eodem loco, & ex eisdem pascuis non extiterint aliquæ aliæ equè pretiosæ. Secundo, quia esto daremus lanas aliorum fuisse permixtas, & quasdam magis, alias vero minus pretiosas, lanas vero ipsorum omnes esse pretiosas, non propterea licet illis carius vendere, & vsura latitudinem pretii recepti in foro: Ideo namq; pretium fori habet latitudinem, vt quæ minus pretiosa sunt, pretio infimo vel moderato vendantur, quæ vero magis pretiosa, summo & rigido: neq; licet quouis quæsito colore ab huiusmodi latitudine recedere. Adde, quod in eodem vellere eiusdem ouis reperitur etiam quædam pars pretiosior, & alia minus pretiosa, vnde inter ipsosmet pastores abiit iam illud in prouerbium Hispanum. *Donde quiera hay hijada.*

Neq; posterior: nam vt recte inter argumenta Medinæ diximus, merces quæ à propriis dominis, vel mercatoribus publice, & suo tempore venduntur, ac communi vsu fori, non dicuntur vltroneas, sed illæ tantum, cum quibus venditor priuatim quærit, & rogat hunc, vel illum emptorem, & a ratione quæ venduntur in nundinis, quo tempore omnes vendunt publice, parati omnibus vendere, non dicuntur vltroneas.

Reliquum est, vt argumenta aliorum, quæ sententiæ quam sequimur in prima conclusione aduersantur, diluamus. Duo illa priora, quibus potissime nititur Soto, soluta manent eodem loco, vbi illa proposuimus, alia vero facile ex dictis soluentur.

Ad primum igitur eorum, quæ deinde subiiciuntur, quod videtur omnium efficacax, & quasi fundamentum præcipuum illius sententiæ. Respondeo, non esse admittendum, vti lanæ quæ venduntur ad fe-

stum B. Michaelis, vel in Natali, aut carnis priuio non ita venderentur anticipate, sed manerent venales, & omnibus expofite tempore atonfionis, propter abundantiam quæ tunc exifteret & venditorum, & lanarum venalium, venderentur eodẽ pretio, vel forfan minoris, quam vendantur emptione illa & folutione anticipata in Octobri, vel Decembri: Quia fi lanæ iftæ non venderentur neq; emerentur (v.g.) in Natali fed feruarentur venales vfq; in tempus atonfionis, ficut extarent eo tempore multæ lanæ venales, eo quod non fuiffent prius venditæ, eadem quoque ratione ad effent fimiliter multi emptores ipfo tẽpore atonfionis, nam qui emerunt in Natali, nõ emiffent, fed manerent adhuc empturi tẽpore atonfionis. Dicitur enim illud abundantia mercium vilefcunt merces, verum est, quando non est fimilis abundantia emptorum: at quando ficut abundant merces & venditores, abundant etiam emptores, non vilefcunt merces.

Quod fi dixeris exiftunt in Natali multi mercatores qui emant lanas, vt mittant in Flandriam, qui certe nõ effent tempore atonfionis, quia nifi antea illas emant, nõ poffunt eas recipere, lauare, ac parare vt cõmode mittantur. Refpondeo, experientia teftes falsum effe mercatores qui emunt in Natali, non empturos in Maio, quando oues atonduntur, eo quod non poffent lanas lauare, parare, & mittere in Flandriã: poffunt enim, quæ parant à Natiuitate Domini vfq; ad Aprilem vel Maium, non minus commode parare ab Aprili vfq; in Septembrem, maxime cum naues delaturæ huiusmodi lanas ad noftri maris oras non accedat communitè nifi recessuræ Octobri, vel Nouembri. Quin etiam, cum hic contractus lanarum ipfis vtiliffimus fit multis nominibus, (lucratur enim maxime tam in ipfis lanis, quam in aliis rebus, quas hac occasione inde huc deferunt), non definent illas emere, eo quod hoc vel illo tempore illas emant. Adde quod recte affert Medina, effe oporteret omnino lanas ifto modo emere, ac vendere, nempe in Natali, poffet fieri nihilominus tunc cõtractus ifte feruato iufto pretio, defumpto ex tempore quo traduntur, ficut fit in aliis rebus quæ anticipate quandoq; emuntur, vt vino, tritico, & fimilibus.

Ad fecundum refpondeo, in venditione lanarum, & cuiuscunq; mercis regulam iufti pretii non effe maiorem, vel minorem

quantitatem illius mercis hoc vel illo pretio vendi, fed legem Reipub. vel vsum fori, vfi autem fori fumitur ex pretio, quod tales merces emuntur à foluentibus in numero, eo tempore quo vere & actu fit venditio, quod est tempus quo traduntur emptori: Similiterq; debet res fe habere in lanis, in quibus à Repub. nullum pretium taxatum est.

Tertium folutum est in quarto argumẽto adducto pro opinione Medina: non enim ex eo quod emere folutione anticipata fit vtile pãftori indigenti, licet detrahere à latitudine iufti pretii: Nec quia ifta vendant, propterea in illud confentiunt: vendunt enim eo pretio, ut fuæ occurrant indigentia, cui alia via fubuenire non poffunt. Quis autem dubitat, ipfos malle carius vendere, & eo pretio quo folent lanæ vendi tempore quo traduntur? Quemadmodum enim accipere ad vfuram vtile est accipienti, cum quandoq; fola vfuræ folutione liberetur à maioribus & grauioribus damnis, nihilominus vfurarius inique agit, non enim poffet propter vtilitatem quam inde mutuarius recipit, exigere ab illo vfuras, quia nemini licet vtilitatem alienã in proprium commodum torquere, ita etfi pãftoribus hoc genus vendendi, vtilitates quas diximus, afferat, non propterea licet mercatoribus vilis emere, quam fit iuftum lanarum pretium, neq; aliquid ab eo detrahere propter illam vtilitatem pãftorum, ficut nec pãftoribus liceret, propter commoditates quas mercatores fic ementes recipiunt, carius illis vendere. Debet enim in his effe par & æqualis vtriusq; contrahentis ratio.

Ad quartum iam conftat ex dictis, qua ratione mercator qui non instituebat emere lanas, fed decreuerat alicui negotio pecunias fuas tradere, fi rogatus a pãftore, & in eius vtilitatem feparet pecunias fuas à negotio, conuertatq; illas in emptionem lanarum, poffit detrahere aliquid à pretio lanarum, non propter anticipatam folutionem, fed ratione lucri quod ex illo negotio recepiffet, ceffat vero ipfi propter emptionem illam. Adde tamen mercatores iftos de quibus hic agimus, communitè non extrahere pecuniam fuam ab aliquo negotio, vt tradant illam pãftoribus, ac in eorum vtilitatem, quin potius huic negotio & emptioni lanarum habere illam deftinatam, & ad lucra quæ ex negotio lanarum expectant. Quod autem pãftoribus illud etiam

etiam vtile fit, accidentarium est animo & intentioni mercatorum, quo fit vt non habeat vere hic locum ratio illa lucri ceffantis. Neq; enim æquum est, vt ex vña parte lucrentur in negotio & emptione lanarum, & alia ex parte in pretio, quia emũ anticipata folutione: fufficiat eis lucrum quod negotium lanarum fecum affert.

Ad vltimum, in eodem quarto argumẽto Medina continetur folutio: non enim pretium à parte rei iniuftum redditur iuftum ex multo vel longo vfũ, talis enim vfus abufus potius est, nec ex opinione Doctorum, propter nõstrum enim affirmare, vel negare (vt optime dicebat Ariftot.) fententia aliqua, vel oratio non efficitur vera vel falfa; hoc tantum concedit illis vfus, & DD. habentium illam opinionem auctoritas, vt quandiu confcientia eis non dictat oppofitum, bona fides fub qua contractus iftos celebrant, reddat ipfos tutos in confcientia.

Ex illis vero tribus quæ DD. hi fuæ fententiæ addunt, prius illud veriffimum est, non folum quia licet venditori feruatur mercies in aliud tempus fibi vtilius, augere pretium eo modo quo explicatum est, verum etiam, quia iuftum lanarum pretium, vt docemus cum Medina est illud, quod lanæ valere folent tempore atonfionis in quo traduntur. Secundo, non est admittendum, quia iuxta noftram fententiam neq; in lanis neq; in aliis mercibus licet minueri iuftum pretium propter anticipatã folutionem, cum iuftum omnium rerum pretium fit, quod illæ valent quando traduntur, vt oftendimus. Neq; vlla ratio reperitur ad iuftificandum contractum iftum emptionis lanarum, quæ non habet fimiliter locum in emptionibus aliarum mercium, quæ folutione anticipata emi folent. Tertium denique dictum minus habet veritatis, cum pretium iuftum cuiuscunq; rei fit, quod res illa valet tempore quo traditur, quia tunc vere fit ac perficitur venditio. Quod licet fatis ex dictis conftet, poffet adhuc ita probari, Res quæ venditur, ficut venditur in vsum emptoris, ita quoque quamprimũ vendita est, fi pereat, debet ipfi perire, cum per venditionem trãsfertatur dominũ illius in emptorem, & quidquid perit domino fuo perit: at quod venditur folutione anticipata, donec tradatur emptori, nõ tranfit in dominium illius, nec perit emptori, fed venditori, ergo venditio tunc reuera fit, & perficitur, quando res traditur actu

& in effectum. Cum ergo tunc vere fiat, & perficiatur venditio, pretium vero rei iuftum fit, quod res valet, quando fit venditio, confequenter mercator qui vilis emit à pãftore folutione anticipata, quam vendatur tempore atonfionis & traditionis, iniufte egit, tamquam emens multo minoris, quam fit iuftum pretium lanæ, vt conftat, tenebiturq; ad refituendum illũ defectum iufti pretii. Vendens vero, fiue pecunia prefenti fiue credita, pretio quod lana valebit tempore atonfionis, & traditionis, iufte vendit, non minus quam fi venderet ipfo tempore atonfionis: quia quod hoc tempore vel illo vendat, non reddit iniuftum pretium illud, quod fecundum fe & fimpliter iuftum est, quale est illud quod valet lanæ tempore quo traduntur. Ratio vero quam affignant DD. illi, cur mercator vendens folutione anticipata non poffit vendere lanas, pretio quod valebunt tempore atonfionis, vendens vero ipfo tempore poffit pretium tunc currentis recipere, facile confutatur ex dictis. Etenim cum in huiusmodi contractibus perinde fe debeant res habere, ac fi miffent venales vfq; ad tempus traditionis, ficut exifterent multæ merces & lanæ, nifi fuiffent antea venditæ, ita quoque fuiffet tanta copia emptorum ac fi antea non emiffent. Quo fit, vt illud pretium currentis tempore atonfionis, quacunq; ratione fumatur fit iuftum.

Reliquum nunc est, vt argumenta quæ illa, quæ in confirmationem eiusdem fententiæ proponuntur à Corduba, diluamus. Primum iam est folutum, cũ fit idem cum eo quod primo etiam loco proponunt auctores alterius opinionis.

Ad fecundum refpondeo, ementem rem abfentẽ, ac futuram, periculis obnoxiam, poffe illam minoris emere, fi fufcipiat penes fe pericula illa, ac damna imminetia, quæ rem ipfam comitantur: at in contractu lanarum pericula quæ omnibus, vel lanis accidere poffunt, manent penes pãftorem, nec illis fe ipfum expofuit mercator: hoc enim tantum conftituit cum illo, vt tempore atonfionis tot lanarum pondera tali pretio ei tradat, quod fi nõ tradiderit, nõ perfoluat nifi ea tantum quæ actu receperit. Vnde fi pereant oues pãftori pereunt, fi deficiat lanæ pãftori deficiant, in ipfiusq; damnum omnia infortunia quæ eueniunt, redundat.

Quod fi vrgeas faltem exponunt fe mercatores periculo non recipiendi facile pecuniam

nias quas anticipare illis exhibuerunt, licebit ergo ratione huius periculi minoris emere. Respondedo, iuxta ea quæ superius diximus de vendente ad creditum, cum periculo non recipiendi solutionem in termino, mercatorem posse ac debere querere securitatem a pastore, quem timet ita infideliter acturum; quod si non valeat illam recipere, non contrahat cum illo emptionem. Quod si necessario oporteat illum ab eo emere, tunc propter pericula, quæ ex successu temporis pendunt, non potest detrahere aliquid a iusto pretio, sed debet emere relinquens pretium vsui fori tempore atonfionis: Tum, quia sic emens euadit illa pericula, Tum quia propter pericula temporis, quæ sine ulla pastoris culpa accidunt, non est priuandus ipse iusto pretio, quale est illud quo lanæ venduntur communi vsu fori tempore quo traduntur. Propter pericula vero quæ sibi probabiliter viderit imminere culpa, & vitio pastoris, poterit aliquid detrahere, moderate tamen arbitrio periti & prudentis, admonensque pastorem, propter periculum illud quod sibi, eius vitio imminet, minoris emere, ut si velit pastor possit alia via ab illo periculo securum illum reddere.

Ad tertium patet iam solutio. Nam est talis contractus, & vendendi ac soluendi modus pastoribus vtilissimus sit, non propterea licet mercatoribus aliter emere quam iusto pretio: Quia sicut non licet venditori carius vendere, eo quod emptori emptio illa plurimum expediat, ita neque licet emptori vilius emere, eo quod venditio illi venditori vtilissima sit, & multo minus quando utriusque contrahentium contractus ille vtilis est, sicut accidit in hoc contractu lanarum.

Ad quartum, constat etiam ex dictis pastores non querere mercatores, sed habere lanas suas omnibus expositas, quin potius mercatores ipsi adeunt pastores, ut ab illis emant: unde non sunt velut merces vltro neque, sed velut merces in mundanis omnibus expositæ, in quibus seruandum est necessarium iustum illarum pretium, iuxta communem vsu fori eo tempore quo traduntur, & sit vere venditio. Nec axioma illud *Scientia si volenti non fit iniuria*, habet hic locum, cum illud intelligatur, de his qui nulla necessitate ad ducti suas merces vendunt: pastores vero vendunt ita anticipata, & viliori pretio, ut habeant pecunias quibus indigent ad pascua, & alias expensas: quod vel

ex eo constat, quod ditiores qui pecuniis huiusmodi non egent, non vendunt lanas suas vsque ad tempus atonfionis.

Ad quintum respondeo. Abundantiam venditorum & rerum venalium minere pretium eo tempore quo res actu venduntur, & traduntur, quia ab eo tantum tempore sumendum est iustum illarum pretium, non ab eo in quo solum fit anticipata solutio sine traditione rei, quemadmodum abundantia ementium ad creditum non auget rei pretium, quia ut vidimus q. 77. art. 1. vsus communis fori non sumitur ex quacunque emptione, aut venditione, sed ex ea que fit re venali tradita emptori, & pretio soluto in numerato.

Ad vltimum constat satis ex dictis, huiusmodi contractum esse iniquum, & pretium istud iniustum & quod vero iniquum & iniustum est, nullo nomine vel ratione redditur iustum & licitum, nec propter communem necessitatem. Quod autem docent D. Thom. & Gerson sic accipiendum est, ut que fuerint ex æquo dubia, æqualemque probabilitatem habentia, si in communem cedant vtilitatem, ne facile prohibeantur. Quia in sic dubiis preponderat plurimum communis boni & vtilitatis ratio, maxime cum ea re prohibita bonum illud commune cessare oporteat. In hoc autem casu non est res ita dubia, nec ex æquo probabilis vtraque pars, & opinio: Nam esto opinio nem illam Victoris, & Soti probabilem dicamus propter auctoritatem DD. qui illam sunt amplexi: oppositam tamen videmus non modo probabiliorem esse ac veriorum, sed absolute veram & tenendam. Nec ex ea impeditur bonum illud & communitas tam mercatorum quam pastorum, quam totius Reipub. cum possint & mercatores certi esse de lanis recipiendis anticipata illa solutione, seruatō iusto pretio & relicto tempore atonfionis.

Anima duertat hoc loco studiosus lector, in vnoquoque Regno & Prouincia esse priuatas quasdam leges circa huiusmodi emptiones solutione anticipata, quales sunt Castellæ, quæ habentur in Noua Recopilatione lib. 5. tit. 11. l. 17. 18. & 19. iuxta quas in Castella nemini licet emere triticum anticipata solutione, nisi eo pretio quod valebit communi foro quindecim diebus proxime precedētib; vel subsequētib; Natiuitatem B. Virginis: & alia his similes circa alias merces, quæ omnes cum iustæ sint, quia propter bonum publicum

com-

communiter feruntur, obseruande sunt in foro conscientie, iuxta ea quæ superius docuimus q. 77. art. 1. Contro. 7. & 8.

Huic controuersie quædam quædam affines sunt, seu appedices. Prior est quam in secunda obseruatione promissimus nunc explicare.

AN LICEAT MERCATORI
anticipata solutione obligare pastorem, ut teneatur tradere illi singula pondera lanarum, pretio infimo quo venduntur tempore atonfionis?

DALAT. lib. 4. c. 3. vbi differit de hoc contractu & venditione lanarum, in fine obseruationum siue adnotationum quas ibi constituit, docet nullo modo licere mercatori emere lanas anticipata solutione, conuenire cum pastore de pretio aliquo, quod egrediat & deficiat a latitudine iusti pretii, quo ille venduntur tempore atonfionis: licere tamen illi conuenire de aliquo pretio intra illam latitudinem quauis infimo, & pio, modo ab illa non deficiat, neque eam egrediatur.

Quæ sententia potest sic confirmari. Primo, Potest emptor conuenire cum venditore rei futuræ anticipata solutione in eo pretio, quod tempore traditionis censetur iustum, sed quocumque pretium, quantumuis infimum, modo contineatur intra latitudinem pretii recepti communi vsu fori, tempore quo res traditur, est iustum, ergo poterit cum illo ita conuenire, & obligare pastorem ad tradendas sibi lanas sub pretio eo tempore infimo.

Secundo, sicut se habet vendere ad creditum pretio supremo & rigido, ita emere anticipata solutione pretio infimo, sed licet vendenti ad creditum conuenire cum emptore de pretio supremo, contento intra latitudinem iusti pretii, ergo licebit similiter ementi anticipata solutione, conuenire cum venditore de infimo pretio rei sibi tradendæ, intra latitudinem eius pretii quo tunc res illa communi vsu fori vendetur.

Denique regula & mensura aliarum venditionum, quæ fiunt vel anticipata solutione, vel ea expectata, est venditio quæ fit pecunia præsentis, sed licet ementi in numerato, & pecunia præsentis emere quocumque pretio contento intra latitudinem iusti pretii, quantumuis infimo, ergo licebit il-

ludidem ementi solutione anticipata. Et confirmatur, quia anticipans solutionem non debet propterea esse deterioris conditionis, quam si illam detinisset vsque ad tempus traditionis rei, cum anticipare illam cedat in beneficium & vtilitatem vendentis. At emens & soluens tempore quo res sibi traditur, potest emere pretio infimo intra illius latitudinem, ergo similiter emens solutione anticipata.

Recentiores vero discipuli D. Thom. ita distinguunt, ut qui anticipata emit, duobus modis possit contractum istum exerce re: vel ita, ut eodem tempore quo anticipat solutionem, perfectam simul celebret illius rei emptionem: vel ita, ut non perficiatur donec res illa ipsi actu tradatur. Dicitur perfecta emptio & venditio rei adhuc futuræ, adhucque tradendæ, quando eodem tempore quo soluitur illius pretium, vel conuenitur de illo, suscipit in se emptor omne periculum illius rei, ita ut quidquid illi accidat, in emptorem redudet: qua ratione emens iactum tetis, eodem tempore quo illum emit, exercet perfectam emptionem: quia suscipit in se omne periculum illius iactus, ita ut siue pauci extrahantur pisces, siue multi, idem pretium sit redditurus. Quod autem huiusmodi emptio rei adhuc futuræ iam sit perfecta, ex eo constat, quia eo ipso quo periculum rei redundat in emptorem, est translatum in ipsum illius rei dominium, vi illius principii. *Quidquid perit, domino suo perit*: Venditio autem, in qua sic transfertur in emptorem absolutum ac perfectum rei dominium, ut si pereat emptori pereat, non minus perfecta est, quam si res illa fuisset iam actu & omnino illi tradita. Imperfecta vero venditio dicitur, in qua res nondum traditur ementi, nec habet in illam dominium aliquod, sed manet illa donec actu tradatur penes venditorem, ita ut omnia illius pericula & damna in venditorem redundant.

Hoc posito, docent, ementem anticipata solutione emptione perfecta, ita ut illius rei pericula in se susceperit, ipsique pereat, non venditori, si forsam illa perierit, posse illam emere, & pretio intra latitudinem quam habebit communi vsu fori, quando tradetur, minimo. Quia cum illam tunc absolute ac perfecte emat, quocumque pretium pro ea reddat intra latitudinem iusti, censendum est iustum: maxime propter pericula quibus se exponit: At si emptio imperfecte fiat, perficienda & cō-

summan-

sumanda tempore traditionis, ita ut pericula & damna illius rei in venditorē debeant cedere, donec illa actu tradatur, non posse emptorem obligare venditorē anticipata solutione, ut teneatur illam sibi exhibere in pretio eo tempore infimo: Quia cum anticipata solutio sit quoddam mutuum implicatum, & obligatio ista imposita venditori, ut teneatur exhibere illi suas lanas, vel quancunq; aliam mercem, (nam eadem debet esse omnium rerum venalium ratio) infimo pretio, sit pretio aestimabilis; quia expoliat se per illam libertatē & facultate vendendi alicui alteri maiori pretio, nēpe supremo, vel medio, efficitur, ut qui anticipate emeret ac solueret illius rei pretiū, reciperet pro illo, non modo rem ipsam, siue ius in illam, verum etiam & obligationē illam venditori impositam pretio aestimabilem, quod est iniquum, & usurarium.

Hæc sententia tenenda est. Quemadmodum enim, (ut in superioribus dicebamus) mutuans pecuniam mercenario obligando illam ad colendam vineam suam est usurarius, quia esto constituat cum eo reddere illi iustum stipendium, ac mercedem laborum, exigit nihilominus ab illo obligationem pretio aestimabilem, ita quoque qui anticipata solutione obligat venditorē ad tradendam illi mercem pretio infimo, exigit ab illo præter mercem obligationem illam vendendi ipsi sub tali pretio, quæ obligatio pretio aestimabilis est, maxime ubi omnia pericula rei tradendæ in venditorē debent redundare.

Argumenta in oppositum re diligenter inspecta nullam habent vim.

Ad primum respondeo, posse emptorē convenire cum venditore de pretio iusto rei eo tempore quo fit venditio, sed ita, ut ratione illius pretii nihil aliud exigat, quæ rem ipsam, sicut venditor ab emptore nihil aliud debet exigere, quam iustum suæ rei pretium, at in hoc casu, anticipate solvens exigit præter rem obligationem exhibendi illam in tali pretio, quæ obligatio (ut constat) est pretio aestimabilis. Dices, ergo neq; liceret convenire cum illo de pretio supremo, vel moderato, quia in quocunq; pretio conveniant, videtur emptor præter rem exigere à venditore obligationem istam pretio aestimabilem. Respondeo hæc plurimū differre. Nam imprimis, quod spectat ad pretium supremum, cum venditori non liceat excedere à latitudine iusti pretii, si conveniant de supremo: nulla libertate

emptor sic conveniens illum priuat, sed solam postulat ab eo, id, ad quod iam tenetur. Quod vero pertinet ad moderatum, res est difficilior, cum possit venditor supremum recipere, nihilominus (ut in observationibus positus iam diximus) licet de moderato convenire, quia sicut venditor per talem contractum exspoliaret se facultate vendendi aliis forsan in supremo, ita emptor per eundem contractum exspoliat se facultate emendi ab aliis forsan in infimo, ubi vero uterq; contractuum eidem damno vel commodo ex æquo se exponit, nulla est iniquitas, vel iniustitia.

Ad secundum respondeo, disparem esse rationem, quia vendens ad creditum, cum tradat actu rem quam vendit, celebrat tunc perfectam & completam venditionem, quæ de causa potest tunc exigere quodcunq; pretium contentum intra latitudinem, neq; ex eo quod solutionem expectet, aliquam aliam obligationem illi imponit, præter eam ad quam simpliciter & absolute tenetur, eo ipso quo non solvit in numerato, nempe reddere pretium de quo conveniunt. At qui emit solutione anticipata, non perficit emptionem usq; ad tempus in quo res illi traditur, unde etsi possit cum venditore de aliquo pretio iusto convenire, non tamen de infimo, quia per talem conventionem exigeret ab illo præter rem emptam, obligationem pretio aestimabilem, sicut explicatum est, quod est iniquum.

Ad ultimum respondeo, pretia sumenda esse ex venditione, quæ sit pecunia præsentis, tamquam ex propria regula pretiorum, sed ita, ut nihil præterea exigatur pretio aestimabile, quia esset illud velut excessus iusti pretii: quæ de causa quamvis emens in numerato, & in presenti rem ipsam accipiens possit emere quocunq; pretio intra latitudinem, non tamen potest emere anticipate, cum obligatione qua teneatur venditor in infimo pretio merces suas illi tradere, quia cum obligatio ista sit pretio aestimabilis, exigeret ab illo, præter rem quam emit, aliquid pretio aestimabile. Eadem ratione soluitur confirmatio apposta, non enim illud negamus ementi anticipata solutione, quasi sit deterioris conditionis, sed quia sicut venditori non licet præter iustum pretium exigere ab emptore aliquid aliud pretio aestimabile, eadem ratione neq; licet emptori, præter rem quam emit, exigere à venditore aliquid

quam obligationem, vel aliquid aliud pretio aestimabile.

Altera dubitatio est.

AN MERCATORES DEFE-
rentes? a rias in Italiam, vel Flandriam pos-
sint illas carius sibi vendere ad credi-
tum, quam pecunia præsentis?

Antonius Cordub. q. illa 85. nec probare audeat, nec damnare omnino hunc contractum, assertq; in suam sententiam Sotum lib. 5. de Iust. q. 4. art. 1. Sed ex dictis constat satis illud iniquum esse, cum nulla ratione liceat alio pretio rem vendere, quam eo quod fuerit iustum, & receptum communi usu fori tempore quo res traditur, siue pretium illius statim solvatur in numerato, siue expectetur per aliquod tempus illius solutio. Eadem ratione iniquus etiam est contractus quorundam mercatorum, qui solutione per biennium anticipata lanas vilius emunt, quas aliis deinde emptoribus & ante illarum receptionem carius vendunt: nam licet in hac secunda venditione iustum sit illarum pretium, si vendantur iuxta illud quod habebunt communi usu fori tempore traditionis, prior tamen emptio illa, quæ vilius emerunt à pastoribus propter anticipatam solutionem, iniqua est, ut ex dictis abunde constat.

Huic controu. similis est illa de mercibus quæ in magna quantitate ad creditum vendi solent: Videamus igitur modo.

Controuersia. XXIII.

AN MERCES QUAE DICVNTUR
maritimæ, possint vendi carius pecunia cre-
dita, quam venderentur pecunia
statim numerata?

Ad intelligentiam huius controuersie obseruandum est; merces quæ venduntur in duplici esse differentia: quædam enim sunt quæ communiter, ac ut in plurimum venduntur pecunia præsentis, quamvis nonnullam etiam vendantur pecunia credita: cuiusmodi sunt quæ ad humanum victum sunt necessariae, ut vinum, oleum, panis, & similes: quas satis constat ex supradictis non posse carius vendi ratione dilatae solutionis, sed eodem pretio fori vendendas esse, siue in numerato vendantur, siue ad creditum. Aliæ sunt quas accidere quidem ali-

quando potest, ut vendantur pecunia præsentis, sed adeo rarum illud est, ut non sit attendendum, communiter enim & frequentissimè, ac propterea quasi ex natura sua venduntur pecunia credita. Sit nãq; merces nimis pretiosæ, & in magna quantitate vendendæ, quæ de causa vix ullus existit, qui valeat illas aliter emere, quam ad creditum: dicunturq; merces maritimæ, eo quod afferantur communiter nauigiis per mare: cuiusmodi sunt quæ à Flandria ad nos asportantur, ut panni ex lana sericoq; confecti, varias historias & imagines referentes, telæ ex lino, auro, atq; argento contextæ: Tapiceria, brocados, al. d. s. &c. Huiusmodi merces, si quidem peruenientes ad portus possent minutim vendi, emerentur forsan plurimæ earum pecunia præsentis, sed cum debeant necessario vendi coniunctim, & in magna quantitate, *Engrueso*, quæ ratione illas emere pecunia præsentis nullus fere valet, efficitur consequenter, ut quasi ex natura talium mercium debeant vendi pecunia expectata per aliquod tempus: per illud saltem quo indigent prudenter, & probabiliter emptores earum ad vendendas illas minutim, & diuisim per ciuitates, & oppida in numerato, ut sic colligant pecuniam, quæ soluant quæ coniunctim pecunia credita in portu emerunt.

De huiusmodi ergo mercibus disputamus modo.

Possint ne carius vendi ad creditum, quam venderentur in numerato? & similiter, Emens illas vel aliquam partem earum in numerato, possit ne vilius emere, quam alii ementes easdem expectata solutione?

Ioann. Medina q. illa 38. Nauarr. loco supra cita. in Manua. cap. 23. nu. 82. imo D. Thom. & antiqui Theologi, cum constituant regulam illam tamquam certam, & generalem. Eodem omnino pretio vendendas esse quascunq; merces, siue in numerato vendantur, siue ad creditum: præter quam in duobus casibus, quorum prior est: ubi ex illa venditione immineret aliquod damnum, vel cessaret aliquod lucrum venditori: posterior: quando venditor vere, & deliberate instituebat seruare merces suas in aliud tempus sibi utilius, & commodius: Nec excipiant ab illa regula merces istas maritimas, de quibus hic agimus: quas non ignorabant asportari per mare è remotis provinciis, & vendi in magna quantitate, eodem modo quo diximus: videntur aperte docere iniquum esse, & illicitum huiusmodi merces

merces carius vendere pecunia credita, quam venderentur pecunia presenti: quam partem sequuntur multi recentiores viri periti, maxime Mercatus loco cita. Vbi in vniuersum damnat vendentes carius quascunque merces solutione expectata, quam venderentur solutione presenti.

Probaturque primo, Concurrant ad portum varii emptores istarum mercium, quorum alii quosdam emant pecunia credita, alii vero alias pecunia presenti: Quæro, aut omnes isti emant eodem pretio, vel non? si dicas eodem, & ita oportere, ut iuste vendantur, non igitur licebit carius vendere pecunia credita quam presenti: Si vero dixeris diuerso pretio vendi, cum pretium iustum fori sit illud (ut sepe diximus) quo res venduntur in numerato, illud maius & carius, quod exigetur ab ementibus pecunia credita, non erit iustum. Patet consequentia, quia ut dicebamus quæst. præced. eiusdem rei nullo modo mutatur & eodem omnino tempore ac loco non possunt dari duo pretia iusta, sic inter se distantia: loquimur enim de vendente carius ultra latitudinem pretii in quo vendit alter pecunia presenti: nam intra latitudinem omnia pretia sunt iusta, ut superius vidimus. Et confirmat eiusdem rei immutata eodem tempore & loco non possunt esse duo pretia, sed merces istæ manent eadem, & in eodem tempore, & loco, ergo non possunt habere duo pretia; alterum venditur in numerato, & alterum venditur ad creditum: Consequentia cum minori perspicua est, maior probatur, quia pretium rei est eius mensura, sed eadem res inuariata non potest habere duas mensuras.

Secundo usurarium est res carius vendere ultra latitudinem iusti pretii solo inritu & nomine expectata solutionis, sed quando eadem merces quæ ementi ad creditum venduntur pretio ut 120. ementi pecunia presenti venditur pretio ut 100. certissimum est illud maius pretium non exigi nisi ratione dilata solutionis, ergo. Maior est D. Tho. & in hoc art. sepe repetita: Minor se ipsa constat.

3. Cum 12. aurei soluendi in futuro, quando certi sunt & securi, valeant etiam in presenti 12. aureos, quia oppositum (ut vidimus) esset aperire ianuam usuris, consequenter si emens merces istas maritimas pecunia presenti 12. aureis, iusto pretio emit, idem omnino pretium debet esse iustum, nec augendum vllomodo, si eadem emen-

rit ad creditum.

Quarto. Si in his mercibus liceret, quando expectatur solutio, augere pretium, quo magis illud expectaretur, maiori pretio liceret eas vendere: hoc consequens est iniustum & usurarium, ergo & illud ex quo sequitur. Consequentiam probō, quia sicut se habet minus tempus ad minus augmentum pretii, ita maius & longius tempus ad maius augmentum eiusdem pretii.

5. Si vendentibus in portu liceret carius vendere pecunia credita quando iunctim vendunt, liceret quoque aliis qui minutim deinde vendunt per vicos & oppida, carius etiam vendere pecunia credita quam presenti, quod nullus diceret: Consequentiam probō ex paritate rationis & negotii, vendunt enim easdem merces, & eadem ratione, nempe pecunia credita: Quod enim vendant illi iunctim, hi vero minutim, non efficit ut vendere carius pecunia credita quam presenti sit vel non sit usura, cum hoc ex natura contractus sumendum sit, non ex modo emendi in maiori, vel minori quantitate.

Denique si merces maritimas, quæ iunctim venduntur liceret carius vendere pecunia credita quam presenti, similiter triticum, vinum, & alias quascunque res, quando iunctim & in magna quantitate venderentur liceret etiam carius vendere pecunia credita, quam presenti, quod constat iam falsum esse.

Soto lib. 6. q. 4. ar. 1. in fine. Quod etiam docuerunt Magister Victoria, & Cano in lectura huius art. quibus subscribunt plerique ex recentioribus Thomistis, vult tales merces quasi ex natura sua, ut pote quia moraliter loquendo non possunt commode vendi aliter quam in magna quantitate, & pecunia credita, tuta conscientia posse vendi carius ad creditum, quam si in presenti soluerentur.

Probatur hæc sententia à suis authoribus.

Huiusmodi merces (ut constat) cum sint pretiosæ, & vendende in magna quantitate, necessario vendende sunt communiter ad creditum, unde habent ex se ipsis, & ex tali modo vendendi illis conuictio, ut possint vendi diuerso pretio ab eo quo venduntur in numerato: diuersum autem pretium à presenti & numerato, in his quæ venduntur expectata solutione est illud carius & excedens latitudinem presentis, ergo possunt istæ merces carius vendi pecunia credita quam presenti. Minor

cum

cum consequentia certa est. Maior ostenditur, quia diuersus modus vendendi, qui nascitur non ex solo beneplacito contrahentium, sed ex natura mercium, iuste potest variare pretium: merces autem huiusmodi ita vendi, nempe ad creditum, non est ex beneplacito ipsorum contrahentium, sed ex illarum natura, nempe quia sunt tanti valoris, & vendende necessario in ea quantitate, in qua nullus est mercator qui pecunia presenti illas emere valeat.

2. Licet mercator non debeat semper lucrari, vel manere indemnis, sed debeat esse expositus lucro, & damno propter varia pretia quæ possunt accidere in suis mercibus iuxta varietatem temporum, & mercatus, attamen non debet ita negotia exercere, ut in eis compellatur semper damnum pati, hac enim ratione quis negotiaretur? cessarent necessario contractus omnes, & commercia cum graui damno Reipub. Qua de causa necesse est ita fieri contractus, & talia pretia reperiri, ut plerumque quamuis nihil lucretur vendens, recipiat nihilominus primum rei valorem, & expensas quas fecit, ac quod arbitrio prudentis ipsi necessarium est ad se, suosque ministros, & onera negotiationis sustinenda: Sed hæc merces maritimæ eiusmodi naturæ sunt, ut si mercatores vendentes illas pecunia credita, (qua ratione ut constat compelluntur eas vendere) non venderent carius, quam sit pretium quo aliqua illarum pars (quod rarissimum est) venditur pecunia presenti, perpetuo in hoc negotio & genere mercium non solum non lucrarentur, verum etiam paterentur graua damna, tam in capitali, quam in expensis, ergo possunt tuta conscientia carius illas vendere. Minor constat testimonio omnium prudentum, & peritorum in hoc genere negotii. Maior vero probatur. Quia cum aliqua negotiatio utilis est, imo & necessaria Reip. iuste conceditur lucrum aliquod exercentibus illam, saltem quod necessarium est ad se suosque ministros sustentandos, & sustinenda onera negotiationis illius; huiusmodi autem negotiatio deferendi ad nos merces istas maritimas, et si plebeis necessaria non sit, Reipub. tamen necessaria est, ad domos magnatum, ad ornamenta Ecclesiarum, & mul-

torum nobilium, quod sufficit ut iudicetur necessaria Reipubli.

In hac quaestione, ut commode intelligatur veritas, multa necessario obseruanda sunt.

Obseruemus primo, duobus modis posse pretium alicui rei dici presentis: Primo, quod à prudentibus & peritis in illa arte & materia iudicatur res illa tunc valere, siue reddatur statim in numerato, siue expectetur illius solutio: secundo modo, quod redditur statim in presenti pecunia: quæ dæ rationes seu modi pretii presentis non sunt necessario coniuncti, sed possunt aliquando simul conuenire, & concurrere in eadem re, quod est per accidens, aliquando vero separantur. Concurrunt simul, quando eodem pretio venduntur pecunia presenti, quod à peritis & prudentibus eo tempore & loco iudicantur valere, separantur vero, quando iudicatur quidem res tali loco & tempore arbitrio prudentum valere. (v. g.) 10. in foro tamen non est qui pro illis reddat in numerato præter 6. vel 7. ex defectu emptorum pecunia presenti, sicut accidit multoties in sine mundinarum, vel ex alia causa.

Obseruemus secundo, ad iustum rei pretium parum referre soluatur ne statim, vel differatur eius solutio. Constat illud, quia ante inuentum numisma, quando homines solum utebantur commutationibus rerum ipsarum, reddebatur iustum pretium offerendo vnam rem æquivalentem pro alia, quæ tamen non offerebatur statim, sed sepe accipiebatur modo vna, deinde vero suo tempore offerebatur alia. Accipiebat quis triticum in Iulio, & reddebat vinum in Decembri, seruabaturque iustum pretium. Similiter quando aliqua ciuitas est obsessa, æstimatur frumentum magno pretio & iusto, & sepe pecunia presentis.

Obseruemus tertio, cum triplex sit pretium iustum: aliud legis, aliud fori, aliud in quo conueniunt contrahentes citra omnem fraudem: vbi non est pretium à lege taxatum, iustum sumendum esse aut ex usu fori, aut ex libero contrahentium consensu: Hac ratione, in his quæ communiter venduntur in foro, ac ut plurimum pecunia presenti, pretium illud est iustum, quod reddatur communiter ab ementibus pecunia presentis.

Hic ti, in

si, in his vero, quæ non venduntur communiter in foro pecunia præfenti, sed aut veniunt raro vendenda, aut raro emuntur pecunia præfenti, licet aliquando accidat illa sic vendi, pretiū iustum est illud, in quo ad arbitrium prudentis contrahentes ipsi interesse conueniunt V. G. vendantur publice in nundinis equi delati à mercatoribus ex vno loco in alium pretio vt 50. pecunia præfenti, vendit etiam priuatus nobilis equū pretiosissimū quē domi habebat: poterit ne illum carius vendere? siue pecunia præfenti siue credita? vel tenebitur vendere eodem pretio quo in foro alii venduntur? Certum est non teneri, sed posse illū equum suum carius vendere, & in eo pretio quod periti & prudentes equum illum iudicabunt valere. Ratio est, quia ad pretium fori exiguntur hæc duo, vt res illæ communiter vendantur in foro, & pecunia præfenti, etiam si vendantur aliquæ earū pecunia credita. Equus autem similis iste, quem diligenter & accurate nobilis ille nutrit, non venditur communiter in foro. Ex quo sequitur, quæ non venduntur communiter, vel non venduntur ex natura sua pecunia præfenti, proprie non habere forum, neque pretium fori, sed pretium iustum eorum esse illud, in quo contrahentes ipsi ad arbitrium prudentum extra omnem fraudem, omnemq; cupiditatem conueniunt. Sequitur etiam, non esse in his sumendum pretium iustum ex aliqua parte earum, quam accidere potest aliquando sed raro vendi pecunia præfenti, quia eo ipso quo raro accidit illam ita vendi, non constituit illa forum, & ex consequenti, neq; pretium fori.

Obseruemus quarto in huiusmodi mercibus, quæ ita venduntur in magna quantitate, & ad creditum, totum illud tempus, quod arbitrio prudentum exigitur, vt a primis emptoribus qui iunctim illas emerunt, minutim per vicos & oppida vendantur, ad colligendam pecuniā, ad quā reddendam differtur solutio, etsi Physicæ & Logicæ sit futurum, moraliter tamen loquendo, considerata natura istarum mercium, habendum esse tamquam præfens: Iudicandūq; esse in hoc contractu, quando per illud solui tempus, quod prudentes iudicant omnino necessarium ad colligendam minutim pecuniā, differtur solutio, ac si pecunia statim numerata merces istæ venderentur. Ratio est, quia quemadmodum qui

vendit equum pecunia numerata, licet non statim soluat sed intra 6. vel 8. dies, quia illis indiguit ad habendam pecuniā, non iudicatur vendere illum equum pecunia credita, sed numerata, ita quoque, cum exigant omnino merces istæ quasi ex natura sua illud temporis spatium, ad colligendam minutim pecuniā, ex qua soluat pretiū, in quo à priori venditor fuerunt emptor in portu: quia (sicut expositum est) ex eisdem minutim deinde venditis colligenda est, efficitur, vt licet venditor non recipiat pretium illud nisi intra 8. vel 10. menses, vel annum, si tantum temporis prudenter iudicatur necessarium ad illas minutim per oppida vendendas, & colligendam pecuniā, non sit iudicandus venditor earum pecunia credita illas vendidisse, sed tamq; præfenti & numerata annuq; ille iudicandus sit velut tempus præfens, ex natura huius contractus in tali genere & natura mercium.

Et confirmatur. Si potētissimus ille venditor, qui huiusmodi merces adducit, famulos ac ministros suos mitteret per vniuersam prouinciam & regnum, vt merces illas minutim venderent singulis ciuibus in numerato, totum illud tempus quod exigeretur ad illas sic vendendas, iudicaretur tempus præfens, & in quo merces illæ venderentur pecunia præfenti; Sed inferiores mercatores qui ab illo potētissimo emūe perinde se habent velut ministri illius, cū hi per varia loca discurrentes illas minutim vendant, ad colligendum ex eisdem pretium illi potētissimo ab ipsis debitum nec possunt alia ratione habere in præptu pecuniā quā illi exhibeant, quanuis ergo non sint illius famuli, & vere ac realiter ministri, cum tamen in illis vendendis, & colligendis pretiis perinde profecto se habeant, ac si illius ministri essent, totum illud tempus quod arbitrio prudentum exigitur, vt commode minutim vendantur, censendum est velut præfens in hoc genere contractus, & solutio in eo facta solutio præfens.

Ex quo sequitur, respectu diuersorum emptorum, vel locorum, posse assignari diuersa tempora solutionum, quia vel propter diuersitatem temporum vel emptorum, vel propter diuersitatem mercium, quas quisque illorum emit, vel propter diuersam quantitatem, arbitrio prudentum maiori tempore censetur

vnu

vnu indigere quam alter: omnibus nihilominus in eodem pretio eadem merces vendenda sunt, cum concessio cuiq; debito tempore, idem sit mercium illarum valor & estimatio. Ita videmus mercatores etiam timoratos sic exercere hunc contractum, vt prius paciscantur de pretio illarum mercium iuxta earum bonitatem, & valorem ad arbitrium prudentū, nihil agentes de dilatione solutionis, sed perinde ac si statim in numerato esset persolundū: quo pretio semel constituto ad arbitrium prudentum pro illarum valore, & bonitate, agunt deinde de solutione quando facienda sit: emptor contendit illam differre, venditor oppositum, & tandem considerantes prudenter quanto tempore opus sit ad illas minutim per oppida vendendas, colligendamq; pecuniā, conueniunt de tempore solutionis. Quo circa in hoc contractu pretium non constituitur maius habita ratione dilate solutionis, sed ad bona bonitate rei, expensis factis in mercibus illis per mare asportandis, & eo lucro quod æquum est venditorem habere ad sustinenda onera talis negotiationis, & his omnibus diligenter pensatis vendit eo pretio quod censetur iustum, perinde ac si non esset differenda solutio, Quod autem partem aliquam vilius, nonnunquam vendat ad necessitates tunc illi occurrentes leuandas, cum id raro faciat, ac sua necessitate compellatur, & ita, vt eo pretio non venderet in magna quantitate suas merces, etiam si in numerato illud solueretur, quia esset illi nociuum, & cum damno tam capitalis quæ expensarum, non est in hoc contractu illud attendendum.

Obseruemus quinto, huiusmodi merces, licet in magna quantitate vendantur, nonnunquam tamen ad diuersas species rerum pertinere, quarum vnaqueque suū habet proprium valorem & pretium: quo fit, vt licet non vendantur à maioribus & ditioribus mercatoribus minutim, possint tamen ab eis ita vendi, quin & aliquando accidit, vt ita vendantur, diuisim scilicet per suas species, vt cū potētissimus mercator habet simul aromata pretiosa, tapetes sericos, balsamum, coccum Indicum & similia in vnum collecta: quandoq; vult ea simul & in vno globo vendere, quandoq; vero vnāquāq; speciem istarū mercium seorsum, vt seorsum tapetes, seorsū aromata, & seorsū balsamū. Vnde in alio sen-

su vtentur hoc loco hæc voce diuisim, quæ in proximè præcedentibus vsi sumus illa voce minutim: hæc enim significabat ibi minutiones partes eiusdem rei eiusdem speciei, hic autem vox hæc diuisim significabit in præfenti quæstione diuersas mercium species, etsi vnaqueque earum in magna existat quantitate.

Obseruemus vltimo, ex huiusmodi mercibus quasdam esse tanti valoris, & pretii, vt non solum in vnum & in globo collectæ nullum inueniant, qui in numerato & præfenti pecunia illas emat, verumetiam nec diuisas seorsum in suas species, coccum enim Indicū (cuius frequens est apud Indos in ciuitate Angelorum vsus) referunt tanti valoris esse, vt nunquam inueniantur, qui in ea quantitate, in qua solet à ditioribus mercatoribus vendi, pecunia numerata valeat illud emere, sed vendatur semper ad creditum. Aliæ vero sunt, quæ licet in globo sumptæ non habeant à quibus ematur soluto statim pretio, diuisæ tamen in suas species, & seorsum venditæ possunt commode in numerato vendi, & reperient facile plures emptores pecunia præfenti.

Quibus positis sit prima conclusio.

Quando huiusmodi merces, vel simul sumptæ vel diuisæ in suas species, & seorsum venditæ habent emptores, qui illarum pretia in numerato persoluant, non possunt illæ carius vendi ad creditum, quam venderentur præfenti solutione, sed pretium earum ad creditum regulandum est ex pretio, quo venduntur aut vendi aliquando solent præfenti.

Ratio est apertissima, Quia aliter vendere, esset augere pretium solariatione expectate solutionis, quod quam iniquum & vsurarium sit, satis constat. Nec de his proprie disputamus, sed de illis, quæ non possunt communiter vendi, nisi ad creditum.

Ex hac prima conclusione sequitur, iniquam esse & vsurariam quorūdam consuetudinem, qui huiusmodi merces, quas licet simul, & in globo possent commode præfenti solutione vendere, nolunt tamen nisi ad creditum, vt ea via confectis quibusdam titulis lucrifessantis, vel similibus, de quibus iam diximus, pretia illarum plus iusto augeantur. Vel cum possint diuisas in suas species in numerato illas vendere, nolunt nisi in globo, & in ea quantitate, in qua nullus inueniatur qui illarum pretium in præfenti red-

Hh 2 dere,

dere valeat: si vendantur ad creditum, & pretium illarum hac ratione plus iusto augetur.

Secunda conclusio. *Non licet vendere mercem istas maritimas (de quibus agimus) maiori pretio, quam a peritis & prudentibus iudicantur tunc valere, eo quod differatur solutio. Licet tamen eas carius vendere, quam in portu vendantur pecunia presenti, si pretium illud presens vilius sit, quam periti & prudentes iudicant tunc illas valere.*

Prior pars huius conclusionis probatur argumentis primæ opinionis. Et confirmatur. Res non potest carius vendi, quam sit iustum pretium eius quando traditur, sed quando merces istæ traduntur in portu, pretium iustum earum est, quod prudentes & periti iudicant illas tunc valere, ergo propter dilatam solutionem non licet illas carius vendere, quam a peritis iudicatur: aliter quascunq; alias merces liceret etiam carius vendere pecunia credita quâ numerata. Maior certa est, probatur minor. Quando in mercibus non est pretium taxatum à lege, neq; certum pretium fori, illud est iustum, quod a peritis & prudentibus iudicatur res illa tunc valere: sed in his mercibus Respub. nullum taxat pretium, neque ex his qui aliquas partes earum in numerato emunt, potest summi aliquis usus fori, cum hoc raro accidat, & in minima quantitate, quæ comparatione earum quæ venduntur pecunia credita, non est alicuius considerationis in hoc genere mercium: est ergo iustum illarum pretium, quod tali loco & tempore prudentes iudicant illas valere: neq; possunt carius vendi, quam periti & prudentes taxauerint, quantumvis differatur solutio. Et confirmatur. Quia aliter quascunq; merces liceret carius vendere ad creditum, quam pecunia presenti. Denique per accidens omnino est ad rationem pretii iusti, ut possint merces istæ statim & in presenti solui, vel secus, ergo quamuis tales sint, ut nequeat illarum pretium statim reddi, nihilominus venditor non potest amplius pretii in eis accipere, præter id quod iustum est; iustum autem in huiusmodi mercibus illud est, quod periti iudicauerint, cum nec lege, nec à communi usu fori, aliquod certum pretium illæ habeant.

Secunda pars probatur argumentis secundæ opinionis. Et confirmatur simili-

ter; argumento quo vsi sumus: Quia quando in mercibus non est pretium taxatum à Respub. neq; communi usu fori, illud est iustum, quod a peritis & prudentibus iudicatur res illa tali loco & tempore omnibus perspectis valere; (ut modo ostendimus) in his mercibus non est aliquod pretium à lege, neq; pauci qui aliquas particulas earum in numerato emunt, constituunt illis forum, ergo vendere illas carius quam ab aliquibus emanatur pecunia presenti, in eorum tamen pretio quod periti & prudentes iudicant iustum, licitum est.

Secundo quando res venditur pretio iusto iuxta illius bonitatem & valorem, quod deinde venditor consentiat in dilationem solutionis illius, non reddit contractum iniustum vel iniquum, sed mercatores probi & timorati (ex vltima obseruatione) sic exercent hunc contractum, ut conueniant prius de iusto pretio iuxta valorem & bonitatem istarum mercium, perinde ac si pecunia presenti exsoluendum esset; deinde vero, quia natura earum est, ut non possint numerari statim tanta pecuniæ summa, quantâ ipse valent, sed est necessario colligenda ex eisdem mercibus minutim aliis venditis, expectatur solutio, ergo contractus hic non est iniustus.

Et confirmatur. Esto aliqua exigua pars vendatur vilius, ad obtinendam statim aliquam pecuniam, qua mercatores istarum mercium, cum prius perueniunt ad portus, indigent ad necessitates illis statim occurrentes, at in magna quantitate non conferrent illas venditas in numerato, minoris quam vendant easdem ad creditum, est autem pretium iustum quarumcunq; mercium illud, quo pleriq; maiorem illarum partem vendunt in numerato, tempore quo illas tradunt, ergo vendentes eas isto pretio, etiam si aliqua pars illarum pecunia presenti vilius vendatur, iuste nihilominus vendunt.

Tertio. In negotiis potissime debet attendi commune bonum, sed istæ merces, quando venduntur in magna copia, si non venderentur in maiori pretio, quam aliqua pars earum venditur nonnullis pecunia presenti, sequeretur magnum detrimentum Respub. deessent enim mercatores, qui vellent vllomodo incumbere huic negotiationi, & merito, cum oporteret illos pati grauiam damna,

priua-

priaretur quo ex consequentiæ Respub. copia istarum mercium, ergo cum non excedat pretium quo venduntur, illud quod a prudentibus & peritis iudicatur tunc valere, censendum est iustum.

Deniq; ita habet communis usus, non modo approbatus ab omnibus prudentibus & peritis in tali genere mercature, verum etiam à grauisimis Theologis: quibus illud ita probantibus, alienum est à ratione condemnare innumeras conscientias, bona fide & extra omnem cupiditatem honestè hanc negotiationem exercentes.

Hæc secunda conclusio intelligenda est de pretio, quod excedat totam latitudinē pretii, quo aliqua pars huiusmodi mercium venderetur in numerato, nam intra latitudinem pretij posse carius vendi ad creditum, quam pecunia presenti nullus vnquam dubitauit, neq; est in questione positum. Intelligenda quoque est de mercatoribus, qui easdem merces quas primo iunctim, & in magna quantitate emerunt in portu, vendunt deinde secundo vel tertio aliis mercatoribus in magna etiam quantitate, & iunctim, ita ut nequeant sic vendite habere emptores in numerato, sed ad creditum solum: Hi cum seruent eundem modum vendendi, quem seruant illi priores in portu, possunt etiam vendentes aliis ad creditum carius vendere, quam si aliquas partes illarum mercium aliquibus in numerato venderent, modo vendant pretio arbitrio peritorum & prudentum iusto, pensatis mature ac diligenter pretio quo in portu illas prius emerunt ac laboribus, & expensis quas deinde fecerunt in illis à portu vsq; ad alia loca, in quibus illas deinde vendunt, asportandis.

Tertia Conclusio. *ubi semel fuerit constitutum, & presens tempus solutionis faciendæ, & constitutum iustum pretium, & utrunq; arbitrio prudentum, addere deinde aliquid illi pretio, quia magis differatur solutio, & protractatur tempus illud, iniquum est & usurarium.*

V. G. si venditæ sint merces pretio vt 100. & taxatum tempus solutionis vnicus annus, ita vt arbitrio prudentum pretium illud sit iustum, & tempus illud ad colligendam pecuniam necessarium, si venditor accipiat deinde 110. quia ultra illum annum expectat per aliquod tempus usura est. Ratio est aperta. Quia in hoc casu, cum ille annus sufficiat arbitrio

prudentum ad soluendas istas merces, qui expectat amplius augens pretium, apertissime recipit augmentum illud solo intuitu expectatæ solutionis, quod est usura. Tum etiam, quia vt in quarta obseruatione diximus, annus ille ex propria & peculiari ratione emendi merces istas, & soluendi pretia illarum, censetur, ac reputatur tamquam tempus presens, & solutio quæ intra illum annum fit, censetur etiam tamquam presens: ergo qui accipit maiorem pecuniam, quia ultra annum illud, differtur solutio, recipit necessario augmentum illud & superabundantiam sola ratione dilatae solutionis, quod est usurarium.

Quarta conclusio. *Quando mercator offerens huiusmodi merces, vt suæ consulat utilitati, vult vendere pecunia presenti aliquam illarum partem, vltro illam exponens, quærensque emptores, licet illam vilius emere, quam vendatur tota copia vel maior pars eandem mercium pecunia credita, & pretio arbitrio prudentum iusto.*

V. g. iudicant prudentes hanc mercem valere pretiū vt 100. & expectandam illius solutionem per 6. menses, vult venditor, vt sibi consulat aliquam illius partem vendere pecunia presenti, exponit illam quærens illius emptores, licet in hoc casu partem illam vilius emere (v. g.) pretio vt 90. aut 95. Ratio est, quia in hoc casu pars illa mercium est vere vltronea, merces autem vltroneæ vilescunt. Eadem ratione licet, si mercator rogaret emptorem vt omnes merces illas acciperet, illas omnes vilius in numerato emere, quam venderentur pecunia credita, quia tunc omnes illæ essent vltroneæ.

Ex hac ratione constat, quod aliqui dubitant, qua ratione iustum esse possit, vt mercatore afferente (v. g.) 100. faccos harum mercium quorum 90. non vendet minus quam acceptis 100. aureis pro singulo quoque illorum, liceat tamen emere 10. quos statim vt suis occurrat necessitatibus, venales exponit, pretio vt 90. Qua enim ratione vna & eadem res immutata potest habere eodem loco, & tempore pretia adeo varia? Ratio ergo est, quia cum h. 10. sint merces vltroneæ, 90. vero quos non exponit, non sint merces vltroneæ, licet illos 10. vilius emere, quæ venduntur deinde ab illo alii 90. quæ vltronei nō sunt, quia variatur in his modis vendendi: aliud enim est rogare emptorem,

Hh 3 rem,

rem, aliud vero & maxime diuersum ro-
gari ab illo.

Vltima conclusio. Mercatores qui a pri-
mis venditoribus emerunt in portu, quando eas
de mercibus minutim deinde, & vltimim (vt di-
cunt) vendunt in priuatis oppidis Regni, non
possunt illas carius vendere pecunia credita,
quam numerata.

Hanc conclusionem probant etiam ar-
gumenta illa primæ opinionis, eamq; illi
primæ opinioni libenter concedimus. Et
confirmatur, quia hæc merces tunc solum
habent distinctum modum vendendi, quā-
do venduntur in actum, & in magna quan-
titate in portu, qua de causa possunt
tunc vendi pretio distincto pecunia credi-
ta, quam presentis: at quando minutim
venduntur, cōueniunt cum aliis mercibus,
quibus communiter vtimur, cum minutim
venditæ possint pretium earū statim exsol-
ui, nec exposcant vt vendantur pecunia cre-
dita: debet ergo vt iustū earū pretiū esse,
quod pecunia presentis valent, & conse-
quenter illud idem iustum etiam est, quan-
do venduntur pecunia credita, nec carius
vendi possunt. Et in hoc sensu est intelli-
gendus Soto cum dicit, non posse istos se-
cundos venditores carius vendere pecunia
credita, quam presentis: intelligendus in
quam est, quando minutim vendit in pri-
uatis oppidis. Quia si ipsi vendant quo-
que alii in actum, & in magna quantitate,
possunt tunc carius vendere pecunia cre-
dita quam presentis, cum eadem rationes
existant in ipsis, quæ in illis primis ven-
ditoribus, qui vendunt in portu, notantur.

Nunc ad argumentum in oppositum Im-
primis dico D. Thom. & antiquos Theo-
logos statuentes illam vniuersalem regulam
non licere carius vendere pecunia credita
quam presentis, intelligendos esse formaliter,
quasi dicant, non licere sub ea ratio-
ne, nempe quia vendatur pecunia credita,
& ratione expectatæ solutionis. In hoc au-
tem casu, mercator afferens merces istas
maritimas, quando vendit aliquam partem
in numerato vilius, & maiorem partem ad
creditum carius, non vendit hanc carius,
eo quod vendat pecunia credita, & expe-
ctata solutione, sed quia pretium illud ar-
bitrio prudentum in tali modo vendendi
est iustum, & res ipsæ iuxta suum propriū
valorem illud valent, imo simpliciter & ab-
solute illud valent. Quod si aliquam par-
tem in numerato vilius vendat, non ita vē-
dit, quia illud pretium carius non fit ius-

stum, sed quia partem illā vendit vltionē,
vt sibi subueniat, quærens & rogans em-
ptorem, merces autem in vltionē vilescunt:
vnde doctrina ista Diui Thomæ,
& antiquorum non aduersatur sententiæ
nostræ.

Ad argumentum ergo primum simili-
ter Respondeo, Si varii mercatores con-
currant ad portum, quorum vnus vilius
emat pecunia presentis, alter vero carius
pecunia credita, vtrumque iuste emere,
nec esse inconueniens, vt eodem tempore
eadem res habeat diuersa pretia: quia li-
cet maneat eadem omnino & inmutata
secundum se, mutatur tamen modus ven-
dendi illam, quæ enim venditur pecunia
credita non venditur vt vltionē, & ita vē-
ditur suo iusto pretio arbitrio prudentum,
quæ vero venditur in numerato, venditur
vt vltionē, & ita venditur vilius. Quo
circa in casu huius argumenti, neq; qui
vilius emit, ita emit, quia anticipet solu-
tionem, neq; qui carius emit, ita emit,
propterea quod illa differatur: sed cum
hic non esset merces vltionē, emit in
toto rigore iusti pretii, alter vero cū emat
vltionē, non emit in toto rigore iusti
pretii. Et ita vtreq; iuste emit. Eodem mo-
do soluitur quod afferitur in confirmatio-
nem primi argumenti.

Ad secundum respondeo, illud par-
tum tenetur quod expectatur in hoc con-
tractu iustitiam præferens, vt expositum est:
quo fit, vt nihil recipiatur ratione expecta-
tæ solutionis, quod intelligendum est a
parte rei, & ex natura huius contractus
eterni. Si mercator aliquis deo carius vē-
deret, & non alio nomine, quāli quia ex-
pectat solutionem, vltionē certe vltionē
mitteret ex sua conscientia erronea, & ma-
la intentione, tenereturq; illud restituere
propter suam conscientiam erroneam,
quando illam non deponeret, sicut infra
dicemus de usurario nientali, qui ex in-
tentione sua aliquid recipit tamquam ex vi
mutui, cum tamen mutuarius non insti-
tuat exhibere illud nisi libere, & gratis.
Dico etiam sicut in præcedenti argumē-
to, vendentem huiusmodi merces carius
pecunia credita, non ideo carius vende-
re, quia differatur solutio, sed quia illud
est pretium iustum, quando non vendit il-
las tamquam vltionē.

Ad tertium respondeo, 12 aureos in fu-
turo soluendos, si certi & securi sint, va-
lere 12. nec minus: at merces quæ soluē-
dæ in

dæ in futuro valent 12. quia illud est iustū
pretium earum, quando non venduntur
vltionē, si vltionē vendatur iustū quo-
que esse illarum pretium sola 10: quod si
emtor iste qui viliori pretio emit aliquā
exiguam quantitatem, quam vendit mer-
cator ille vltionē ad redimendam suam
necessitatem, intenderet etiam magnā illa-
rum copiam eodem pretio viliori emere,
non intenderet iustam emptionem, quia
pateretur sic vendens magnum detrimen-
tum, nisi vellet omnes illas merces exponē-
te vltionē, quod de viro prudenti non
est sentiendum.

Quartum argumentum dilutum manet
ex tertia conclusione, quia expectare tem-
pus quod exigit solutio harum mercium,
est propriū, & de natura huius contractus,
& totū illud tempus, quod exigitur ex na-
tura eius ad soluendum iudicatur præsens:
expectare vero amplius, ac ea ratione au-
gere pretium, esset augere illud solo intuitu
expectatæ solutionis, quod non licet.

Quintū quoque dilutum manet ex vlti-
ma conclusione, iuxta quam, vbi merces
istæ minutim venduntur, iam non retinet
illum modum quo venditæ sunt in portu,
sed habent se sicut aliæ merces, quæ cōmu-
niter venduntur in foro, in quibus illud so-
lum pretium est iustum, quod valent cō-
muni vsu fori in numerato solute. Quid
cum primum venduntur merces istæ mari-
timæ minutim, potest cōmode haberi pre-
tium illarum in pecunia presentis, qua de
causa dicimus minutim venditas esse eiuf-
dem rationis cum aliis.

Eodem modo diluitur vltimum, id non
licere in aliis mercibus pane, vino, &c.
quia etsi vendantur in magna quantitate,
non tamen est de propria ratione earum vt
ita vendantur, neq; illis natura sua conue-
nit, vt non possit facile haberi pretiū ea-
rum in presenti.

His explicatis illud nunc oportet ex-
pendamus.

Controversia. XXV.

SVB QVA SPECIE, ET QVA
ratione res mutuo accepta sit restituenda
a mutuuario?

ECIDIT nonnunquam Pe-
trū mutuari Ioanni frumentum
aliquod, vel quid simile, (nam
isdem oportebit esse iudiciū de

vino, oleo, melle, & aliis rebus quæ vsū
consumuntur, & circa quas veretur mu-
tuum) eo tempore, quo mensura frumenti
valet 100. argenteos, tempore vero quo
illud restituitur valet eadem mensura simi-
lis tritici 80. argenteos igitur nunc Quæ-
rimus.

An quando triticum illud mutuo acceptum
tempore restitutionis minus valet, quam tempo-
re quo fuit mutuum, debeat Ioannes mutua-
tarius maiorem quantitatem tritici restituere
Petro, vel sufficiat vt restituat illi totidem men-
suras; quod accepit, modo triticum illud eius-
dem sit bonitatis, & fortis.

Similis quæstio est. Si triticum tempore
restitutionis ploris valeat quam antea, tem-
pore mutui, satisfaciāt ne Ioannes restituē-
do Petro eas tantum mensuras, quarū va-
lor & pretium tēpore solutionis sit equa-
le pretio, quod valebant illæ quæ antea
mutuo acceperat a Petro, vel debeat po-
tius totidem mensuras illi restituere tritici
eiusdem bonitatis, quidquid sit de in æqua-
litate illa, & differentia pretii.

Ioan. Medina Cod. De rebus restituē-
tibus, illa 38. causa 6. §. Si autem venditor,
&c. refert sententiam quorundam Iurista-
rum, quorum nomina silet, afferentium ab-
solute, & sine vlla distinctione licere mu-
tuare triticum sub ea conditione, vt teneā-
tur mutuarius restituere illud in eadem
quantitate, & mensura, & eiusdem bonita-
tis, ac fortis. Qua opinione proposita sen-
tit Medina in hac quæstione sic distinguē-
dum esse, vt vel mutans esset triticum il-
lud seruaturus vsq; ad tempus in quo sibi
restituendum est, vel non: si esset illud ser-
uaturus vsq; ad tempus solutionis, teneā-
tur mutuarius restituere illi totidem mē-
suras, quod ab illo accepit eiusdem bonita-
tis ac fortis; deductis tamen expensis
quas oportuisset mutuantem facere in cō-
custodiendo, & conseruando vsq; ad illud
tempus.

Hanc partem non probat ibi Medina,
potest tamen probari, quia mutuarius
debet mutuantem a quo beneficium acce-
pit (vt superius dicebamus) seruare indem-
nem, at nisi seruaturus triticū, quod mutua-
uit, restitueretur eadem mensuræ tritici, &
eiusdem bonitatis & fortis, deductis expē-
sis, quas diximus, sed pauciores, vel triticū
minus pretiosum, certe reciperet mu-
tuans a mutuuario damnum ex benefi-
cio, quod & charitati pugnat, & iustitia
huius contractus: cū in mutuo debeat fieri

restitutio secundum æqualitatem.

Si vero mutuans nō erat seruaturus triticū vsq; præfixum tēpus solutioni, & in eo tempore certum est, vel saltem verisimile triticum illud plus valiturum, quā valeret antea tempore quo mutuatum fuit, iniquū esse & vsurarium exigere à mutuuario, vt teneatur totidem mēsuras tritici restituere quot accepit, & eiusdem bonitatis: sed sat esse ad seruandam æqualitatem, vt restituat tantum tritici, cuius valor iuxta pretium quod habet tempore solutionis, æquetur pretio quod valebat illud, quod mutuatum fuit tempore mutui. Ita vt si tempore mutui valebat mēsurā illius tritici, quam mutuo accepit Ioannes à Petro (v. g.) 6. argenteos, deinde vero tempore quo restituendum est, valeat 12. sufficiat Ioannem restituere illi pretium vt 6. argenteos, vel dimidium illius mensuræ quod eo tempore valet 6. quia isti 6. argentei, vel dimidi a mensura illius tritici, cum sit eiusdem bonitatis, sunt æqualis valoris cum valore quem habebat integra mensura tempore mutui. Similiter, si tempore mutui mensura illa valebat 12. argenteos, tempore vero solutionis valeat solum 6. non satisfacit inquit secundum æqualitatem, & iustitiā mutuarius, restituendo vnam mensuram eiusdem tritici, vel presentem valorem eius nempe 6. argenteos, sed tenetur restituere vel duas mensuras, vel 12. argenteos, quia valori mēsuræ, quam accepit tempore mutui valentis 12. argenteos, non æquatur tempore solutionis nisi duæ mēsuræ eiusdem tritici, aut 12. argentei.

Probat hęc pars primo. Simēsurā tritici tempore mutuationis valeat (v. g.) 4. & tempore solutionis speratur valitura 8. mutuans vero mēsurā illam sub ea conditione mutuet, vt sit recepturus tempore solutionis æqualem mensuram, & eiusdem tritici, perinde se habet, ac si mutuasset 4. recepturus deinde 8. hoc autem est aperta vsura, ergo & illud.

2. Ad iustitiā restitutionis, quā postulat contractus mutui, solum exigitur restitutio eiusdē rei, vel æquivalentis, ergo mutuanti triticum, quod tempore mutui valebat 4. non debet mutuarius restituere triticū, quod tempore solutionis valeat 8. sed sufficit restituat eam quantitatem tritici, quæ tunc valeat 4.

Tertio Si mutuans mensuram tritici teneatur similem & æqualem mensuram restituere, eodē modo si mutuans hodie 100.

aureos valituros deinde 110. posset tempore solutionis recipere 110. hoc autē est vira, quia reciperet ex illo mutuo lucrum illud vt 10. extra sortem: ergo & illud.

Quarto Si posset mutuans recipere eandem mēsuram tritici quam exhibuit, posset, si illa quam exhibuit valebat 6. differre restitutionem illius tritici, dissimulando cū mutuuario vsq; ad tempus, quo eadem mensura valeret 8. vel 10. & hac ratione sub titulo mutui lucra vsuraria querere, quod est maximum absurdum, & parare viam multis vsuris. Ne igitur contractus hic vsurarius sit, & ne mutuans ex mutuo lucrum recipiat, debet mutuans contentus esse tempore solutionis restituito sibi tritico illo, vel re mutuata, non in æquali mensura, sed in æquali valore, & pretio, quod illa valebat tempore mutuationis. Et similiter mutuarius non satisfacit restituta re, quā mutuo accipit in æquali mensura, sed in equali valore & pretio.

Vnde infert Medina licere mutuanti pacisci cum mutuuario, vt restituat sibi eandem mensuram tritici in duplici casu: Primo, quando (vt dictū est) triticum illud instituebat seruare in tempus, in quo facienda est solutio. Secundo, quādo probabile est, & verisimile, mensuram illius tritici eiusdem pretii & valoris futurā esse tempore solutionis, quod habet tempore mutuationis: quia tunc æqua est vtriusq; conditio. Sicut enim mutuans exponit se periculo non recipiendi nisi vnam mensuram, etsi minus valeat, ita quoq; mutuarius exponit se periculo restituendi integrā mensuram, etsi magis tunc valeat. Eandem sententiam habuit aperte prius Syluester verb. vsura, q. 14.

Soto lib. 6. de iusti. q. 1. ar. 2. vt suam explicet sententiam, ita distinguit, vt Petrus conferens triticum Ioanni, duobus modis possit illud ei credere, vel ita, vt tempore solutionis reddat Ioannes pretiū, quo tunc vendebatur, siue carius illud deinde estimetur, siue vilius, quod proprie nō est mutuatō de qua hęc agimus, sed veditio & in hoc casu certum est ac perspicuū, vt si mēsurā tritici tempore mutui valebat (v. g.) 8. argenteos, deinde vero tempore solutionis ex abundantia mensis valeat solum quatuor teneri Ioannem ad restituendum Petro vel 8. argenteos, vel duas mēsuras tritici æquivalentes 8. argenteis: quia in eo pretio fuit triticum illud ei venditum, & totum hoc pretium, vel rem illi æquivalentem debet.

Vel

Vel contulit inquit Petrus Ioanni triticū, restituendum sibi in alio tritico, ita vt non fuerit contractus ille veditiois pro aliquo pretio, sed vera mutuatō cum debito restituendi rem eiusdem speciei, & bonitatis, ac æqualis mensuræ, quod est proprius & genuinus contractui mutui.

Rursum si Petrus confert Ioanni triticū hoc secundo modo, id est sub vera & propria ratione mutui, vel ita vt conueniat cum illo de certa die & tempore, in quo debebat Ioannes triticum mutuo acceptū restituere, vel ita vt nullum sit assignatum inter eos tempus aut dies, sed liberum sit Petro exigere illud quando voluerit, & similiter Ioanni restituere illud quando ei libuerit. Demum si certa dies vel tempus assignatum sit & constitutum, vel ita, vt quāuis illud ita cōstitutū sit, possit nihilominus Ioannes si voluerit antea illud restituere: ita vt pactum illud de facienda restitutione tritici, vel rei mutuo acceptæ tali termino non prohibeat, quin possit Ioannes antea illud restituere, sed prohibeat tantum ne possit Petrus antea exigere: vel ita est sit dies illa seu tempus designatum, vt non liceat Ioanni terminum illum præuenire, & ante illum si voluerit restituere, sed in eo præcise illud debeat, quia credit Petrus maius pretiū tunc illud valiturum.

His positis tria habet Soto circa propositam quæstionem.

Primum est ac Absolute, & simpliciter, secundum propriam rationem mutui debet mutuarius restituere mutuanti eandē mensuram tritici, quam accepit, eiusdem bonitatis & fortis, ita vt nec teneatur ad amplius, nec debeat minus, siue tempore solutionis triticum illud maiori pretio vendatur, siue minori, quam valeret tempore mutui. Probat hanc partem, quia mutuarius ex propria & præcisa ratione mutui non debet mutuanti pretiū rei sibi mutuatæ sed similem solum rem, in eadem specie, & bonitate, & secundum æqualitatem.

Secundum est, Si inter mutuantem & mutuarium non sit constitutum certum ac diffinitum tēpus solutionis mutui, potest mutuans repetere ac exigere rem illi mutuatam, eo tempore quo viderit illam in maiori vel maximo pretio existere. Poterit quidem mutuans (inquit Soto) peccare in hoc casu contra charitatem ex auaritia, & nimia cupiditate lucrandi, non tamē contra Iustitiam, nisi ipse operam daret, ne mutuarius antea solueret, sed eo solum

tēpore, quo res illa carius venderetur. Siquidem opera & industria mutuatis efficiatur, ne mutuarius quando ipsi vtile & commodum erat, rem illam restituat, peccauit tunc contra Iustitiam, quia cum non esset præfixum certum tempus, sed liberum illi esset restituere quādo vellet, mutuans prohibens vel impediens ne tunc solueret, priuauit illum iure suo, nocuitq; illi cum iniuria, quod est aperta iniustitia. Quod si mutuans non prohibuit, nec dedit operā, quin potuerit alter restituere quādo voluit, nullam exercet iniustitiam exigendo eo tempore, quo frumentum illud maiori pretio venditur; quia cum non sit præfixum tempus, habet ius & facultatem ad exigendam rem mutuatam cum primum sibi placuerit, qui autem vtitur iure suo nulli facit iniuriā. Quod uero illi damnū sit tunc restituere, ipsi imputetur, qui noluit suæ utilitati cōsulere, restituendo quando res illa vilis æstimabatur, cum potuerit.

Tertiū est, Si ita assignetur solutionis tēpus, ut nō liceat mutuuario illud præuenire, cōtractus est iniquus, & vsurarius. Probat: quia sic mutuans cum obliget mutuarium ad restituendum in eo solū tempore, in quo res illa magis creditur valitura, & nō antea, aperte mutuat vt lucrum illud recipiat ex mutuo, quod est aperta vsura. Ex hoc tertio dicto colligitur iuxta Sotum non esse iniquum, vel usurariū, constituere certum terminum in quo fiat solutio mutui, & non antea, quando ignoratur sit ne res illa eo tempore magis valitura, sed res est ex æquo dubia, in quo videtur cōuenire cum Medina: quia tunc æqua est vtriusq; conditio, cū vterq; ex æquo se ipsum exponat periculo, & commodo maioris, vel minoris pretij illius rei.

Hanc sententiam videtur etiam amplecti D. Nauar. in Manu. c. 17. nu. 224.

In hac quæstione, quæ ab his DD. afferuntur aliqua ex parte dissident, & aliqua ex parte conueniunt; eritq; necessario ex his quæ vtrique docent vera propositæ cōtrouersie explicatio colligenda.

Obseruandum ergo imprimis hoc loco est, verisimum esse discrimen quod ab vtriusq; constituitur inter veditioem que sit pecunia credita, soluenda tempore maioris pretii, quando venditor non erat seruaturus mercem suam in illud, & inter mutuum restituendum tempore maioris pretii quia in venditione emptor solū obligatur ad reddendū iustum pretium in quo emit,

Hh 5 & in

& in quo æstimabatur frumentum eo tempore quo fuit illi traditum, & facta vera ac realis illius venditio, iuxta ea quæ superius diximus, siue tempore solutionis mutatum sit illius pretium, siue non, ita ut si emerit mensuram tritici pretio ut 4. non teneatur ad reddendum 6. vel aliam mensuram tritici eiusdem sortis, sed solum 4. vel portionem tritici valentem 4. ubi non habuerit pecuniam, sed triticum in quo soluat, quia sola 4. sunt iustum pretium tritici quod debet. In mutuacione vero, ex propria natura & ratione mutui, non tenetur mutuarius reddere pretium aliquod rei quæ accepit, sed similem in mensura & qualitate. Hoc discriminè colligitur necessario ex propriis rationibus & definitionibus horum contractuum: definita enim est venditio distractio rei, pro pretio. Mutuatio vero exhibitio rei cum debito restituendi eadem vel similem, in eadem quantitate & mensura. Vnde primum illud dictum Magistri Soto necessario est admittendum in quacunq; opinione, ut si mensura tritici tempore mutui valebat 4. deinde vero tempore solutionis valeat 8. mutuarius tunc ad restituendum vel eandem mensuram tritici eiusdem bonitatis & sortis, vel, (si convenierint, ut restitutio illa fieret in pecunia, siue ita oporteat illam fieri, quia non habet copiam similis tritici in quo restituat) debere restituere 8. quia quatuor non sunt quid æquivalens rei mutuatæ, ex natura autem mutui restituenda est vel res eadem specie eiusdem bonitatis & mensuræ, aut æquivalens. Neq; hoc negant vel negare possunt Sylu. & Medina: Imo docet illud aperte Silu. loco citato initio illius questionis, assertq; in eadem sententiam Petrum Ancarra. Cap. Usurarum. De usuris in 6. Ioan. Calderi. Cap. Fina: De usuris. & Rodolf. Quamvis addat ibi Sylu. oportere ut sit dubium, num res illa tempore solutionis sit plus vel minus valitura: Sed siue ita dubitetur, siue credatur plus valitura, profecto ex propria natura mutui, maxime ubi non præfingitur certus terminus, sed liberum est mutuatario restituere illam cum primum voluerit, solum tenetur ad restituendum eandem rem eiusdem bonitatis & mensuræ: nec debet minus vel magis restituere, quidquid sit de valore illius in tempore solutionis, accidentaria enim maxime est ad rationem mutui, & ad restitutionem, quæ ex vi mutui debetur, mutatio pretii tempore solutionis.

Tota ergo difficultas est.

Num ex aliqua circumstantia possit obligari mutuatarius ad reddendum rem mutuatam in maiori pretio, vel debeat mutans illam recipere in minori.

Quod ut explicetur negari profecto non potest, plurimum facere utramq; distinctio, nē istarum opinionum. Eam quam afferunt Sylu. & Medina nempe, Esse ne mutans rem illam statim venditurus, vel servaturus in aliud tempus, in quo credebatur magis valitura. Etenim cum mutans possit se ipsum servare indemnem, si rem quam mutuat, erat tunc venditurus quia valebat 8. poterit obligare mutuatarium, ut tempore solutionis reddat illi similem, & valentē etiam 8. aliter ex mutuo reciperet damnum. Similiter si tempore mutui valebat solum 4. in situerat vero servare illam in tempus, quo valeret ut 8. mutuatarius vero restituat illam tempore quo non valet nisi 4. et si videatur restituere ad æqualitatem, posita tamen intentione illa mutuantis, volentis rem illam servare in tempus quo probabiliter credebatur valitura 8. recipit damnum ex illo mutuo. Similiter si constituitur in terminum solutionis tempus in quo res illa maius pretium habitura est, & sub ea conditione, ut non possit mutuatarius antea illam restituere suæ utilitati consulens, perspicuum est sic mutuatorem ex mutuo lucrare captare, quod est usurarium.

Quamvis ergo absolute, & simpliciter, si solam nudamq; consideremus naturam & rationem mutui, res accepta restituenda sit in eadem specie, & eiusdem bonitatis & mensuræ, ex circumstantiâ tamen vel temporis, vel intentionis ipsius mutuantis accidere potest, ut aliter debeat restitutio ista fieri. Vnde distinguendum est necessario Cum Sylu. & Medina inter mutuantem qui rem suam in aliud tempus vendendam, vel expendendam servare decreverat, & eum qui non erat illam servaturus. Similiter inter mutuatorem qui rem illam tempore mutui cum lucro vendere instituit, & eum qui non habebat illam ut venderet, sed in sustentationem tantum familiæ suæ illam servabat.

Distinguendum etiam necessario est cum Soto, inter mutuum cuius solutioni nulla præfingitur dies, neq; assignatur certum tempus, & mutuum cui illud assignatur. Rursumq; quando illud assignatur, prohibeatur ne mutuatarius antea rem mutuatam restituere vel non prohibeatur sed possit eam voluerit.

Sic

Sit ergo prima conclusio. *Si mutuatario fiat constituto quidam certo terminus, sed ita ut liberum sit mutuatario antea rem illam restituere, siue mutans antea de rem servare illam in aliud tempus, siue non, nulla est ini quitas vel usura exigere illam in eo termino, esto credatur illa tunc plus valitura.*

In hac conveniunt cum Soto, & recedimus à Syluestro & Medina, quatenus ad iustitiâ huius contractus. Præter conditionem istam, ut sit liberum mutuatario restituere quando voluerit, exigunt ipsi istam, ut mutans esset servaturus rem quam mutuat in illud tempus: sed sufficit prior illa conditio, nec exigitur hæc posterior. Probatur recte ratione Soti. Quia cum liberum sit mutuatario restituere, quando voluerit certum illud tempus constitutum à mutuantem, ut terminus solutionis, proprie & directe non est constitutum, ut ex mutuo ipse lucrum reportet, sed tanquam terminus ante quem non potest rem mutuatam repetere, & exigere, quod est in utilitatem mutuatarii: quod vero nolente illo antea restituere, sed in termino recipiat mutans rem maioris pretii: hoc per accidens est, non ex vi mutui, sed ex negligentia potius mutuatarii, qui noluit antea restituere, cum libere potuerit mutuatario restituere. Confirmatur. Cum de ratione mutui sit, ut reddatur res eadem vel similis, & eiusdem bonitatis ac mensuræ, quotiescunque mutuatarius per mutuum non obligatur ad amplius, contractus iustus est, & honestus, potest enim in omni contractu alter contractum obligare alterum, ad ea quæ inter se fecerunt illi contractui, ac de propria ratione illius: at in casu huius conclusionis mutuatans, solum obligat mutuatarium ad reddendam rem similem in eadem bonitate, & mensura, cum terminus ille, non prius illum facultate restituendi quando voluerit, & cum sua commoditate, sed solum obliget mutuantem ne possit antea repetere, ergo hic contractus iustus est, & honestus. Quod vero ex negligentia mutuatarii non solvens, nisi eo tempore, quo res illa magis valet, mutans lucrum recipiat, cum hoc (ut modo dicebam) accidentarium sit, non vitiat iustitiam contractus. Hæc conclusio intelligenda est, quando mutans non certo cognoscit mutuatariū non posse rem illam restituere, nisi eo tempore, quo futura est maior illius æstimatio, quia ubi illud certo noscet, perinde se haberet, ac si obligaret mutuatarium ad resti-

tuendum tempore maioris æstimationis, & tempore quo certo reciperet lucrum ex illo mutuo.

Secunda conclusio. *Si mutans erat venditurus rem, quam mutuat tempore mutui cum utilitate accommodata, potest exigere à mutuatario, ut illam sibi restituat in eodem valore, & pretio, quod habebat tempore mutui.*

Patet ex dictis. Quia aliter reciperet damnum ex mutuo, cum tamen liceat mutuantis se ipsum servare indemnem, & pacisci cum mutuatario de damno sibi emergente. (V. g.) Mutuat Petrus Ioan. in Ianuario mensuram tritici valentem tunc 10. argenteos, & quam tunc instituebat vendere, ut ex ea illos 10. argenteos reciperet, potest convenire cum Ioanne, ut restituat illi tempore solutionis illius mutui, vel 10. argenteos, vel triticum valens 10. argenteos, Tum, quia aliter reciperet damnum ex mutuo, Tum, quia mutans rem quam tunc instituebat vendere, perinde se habet, ac si vendat illam mutuantis pro pretio tunc iusto, vel re illi pretio æquivalenti.

Tertia conclusio. *Si mutuatario fiat assignato certo tempore solutionis, & equaliter datum sit, num magis vel minus sit eo tempore valitura, potest mutans obligare mutuatariū ad reddendam illam in eo tempore, & non antea, siue res illa sit in illud tempus servanda, & si non.*

In hac conclusione conveniunt ambæ opiniones. Quia ubi ita dabitur de valore illius rei tempore solutionis, æqua est utriusq; conditio, quæ ad valorem & pretium, & æqua etiam quæ ad rei recuperandem: quia sicut obligatur mutuatarius ad non restituendam illam usq; ad terminum illum, ita & mutans ad non repetendum usq; ad eundem terminum contractus laudem in quo uterq; contractuum æqualiter se exponunt damno, vel commodo, & in quo uterq; similiter sibi imponit obligationem, iustus est & honestus.

Sed obiicies. In hoc contractu ad aliquid amplius obligatur mutuatarius, quam mutuatans, ergo non est æqua utriusq; conditio. Probatur antecedens. Mutuatans iâ ex propria ratione mutui tenetur expectare rei suæ restitutionem per aliquod tempus, ergo quod illud expectet, nec antea repetat, non est aliqua nova obligatio quæ sibi imponit, sed quod est proprium & intrinsecum mutuo. Mutuatarius vero cum possit libere rem mutuo acceptam, cum primum voluerit restituere, quod debeat ita expectare ter-

re terminum, vt non sit illi liberum. antea restituere, etiam si possit & velit, certe imponit sibi obligationem, quam non habet ex natura mutui, vnde ad aliquid amplius obligatur mutuarius quā mutuās. Respō deo, cū cōmuni hominū arbitrio dilatio solutionis sit in fauorē mutuarii, non esse censendam obligationem istam grauiorē, nisi quādo ita occurrit illi periculū reddēdi aliquid amplius quam acceptum sit, vel quā oporteret ipsum reddere, vt alteri contrahenti nempe mutuanti non occurrat simile, & æquale periculum minus accipiendi, quam mutuauit, vel quam oporteret ipsum accipere: In hoc autē casu, cum res sit æqualiter dubia, vterq; mariet expositus eidem periculo, mutuarius reddendi forsan plusquam accipit, si tempore solutionis res illa magis valeat, & mutuās periculo recipiendi forsan minus quā mutuauit, si res illa minus tunc valeat, quā valeret tempore quo mutuauit. Vnde in hoc casu sit tamquam regula certa: Tunc committi vsurā, quando ex vi mutui obligatur mutuarius ad aliquid amplius quā mutuans, ratione cuius suscipit in se grauiorem aliquid, vel periculum pretio æstimabile, cuius simile non suscipit mutuās. Est enim vsurarium, ex mutuo alterum manere in periculo, altero posito in tuto.

Quarta conclusio. *Quando mutuans postulat eandem rem, & in eadem mensura sibi restitui, constituens certum tempus solutionis, ante quod non possit mutuarius rem illam restituere, & certo vel probabiliter scit tunc illam magis valituram, sed instituit ac decreuerat rem illam vsq; ad tempus illud seruare, nulla est iniquitas vel vsura.*

Hæc est Medina loco cita. sed contra Syluestrum loco cita. & Hostien. quem ibi adducit. Sentit enim Syluester eo loco, vt possit mutuans exigere eandem rem sibi restitui eiusdem bonitatis, & mensuræ, tempore quo creditur plus illa valitura, exigere duplicem conditionem, nempe vt mutuās esset illam seruaturus vsq; in illud tempus, ac vt reliquerit mutuatio liberam facultatem restituendi eam, quando voluerit. Sed reuera in casu huius quartæ conclusionis non exigitur hæc secunda conditio, sed potest mutuās illud exigere, etiā si ita constituerit illi certum terminum solutionis, vt non possit mutuarius illum præuenire. Et probatur aperte. Mutuans potest exigere à mutuatio damnū emergens, & lucrū sibi vere cessans ex mutuo;

at qui mutuat in Septembri triticū quod decreuerat seruare in Aprilem, restituendū sibi Aprili, nisi posset conuenire cum mutuatio, vt teneatur restituere illi in Aprili æqualem mensuram tritici eiusdem bonitatis & sortis, ita vt non antea pateretur damnū, ergo potest cum illi ita conuenire. Maior satis constat ex superioribus: probatur minor. Quia si non restituat illi eandem mensuram & eiusdem bonitatis ac sortis, sed vel minorem mensuram, vel triticum minus pretiosum, quicumq; defestus istorum cedit in damnū mutuantis. Etenim si antea illud restituat, potest accipere, mutuante, cum conuenisset non recipere illud vsq; ad Aprilem, habere officinas domus suæ in quibus poterat illud cōmode seruare nisi mutuasset, non nullis aliis mercibus occupatas, importuneq; ac sine commoditate loci debere recipere triticū illud, ante terminum præfixum ipsi restitutum. Tum etiam vt teneatur forsan vilius illud vendere ex incommoditate loci, vel alia simili, quam vendidisset seruatum in tempus in quo seruare decreuerat: Hæc omnia, & similia, quæ ex anticipata restitutione tritici in casu de quo loquimur accidere possunt, dāna sunt mutuanti, à quibus vt se ipsum liberum & indemnem seruet, licet ei exigere à mutuatio quæ habet hæc quarta conclusio.

Obseruandum autem est in hac conclusione, quod superius iam admonuimus ex Medina, deducendas esse ex re illa mutuatam, vel valore illius omnes expensas, quæ oporteret mutuanti facere in illa custodienda, & conseruanda vsq; ad tempus præfixum restitutioni ac solutioni illius.

Ex eadem conclusione sequitur aperte, mutuanti qui non erat seruaturus rem illam vsq; in illud tempus, iniquitatem & vsuram committere, si obliget mutuatio rium ad rem illam reddendam, eo tempore quo creditur illa plus esse valitura, ita vt non possit antea illam restituere: quia sic obligans mutuatio excessum valoris reuera quarit, & caprat tamquam lucrum ex mutuo. Dices, rem mutuatam magis vel minus valere tempore solutionis, quam tempore mutationis, per accidens se habet ad rationem mutui, ergo sicut licet mutuanti constituere certum tempus restitutionis, quod non possit mutuatio præuenire, quando æqualiter dubium est, si ne res illa tempore solutionis futura maioris vel minoris pretii, ita quoque licet sit certum

certum tempus illi constituere, & sub eadem conditione, quamvis credatur eodem tempore plus valitura, Respondeo, imo plurimum facere illud ad rationem mutui, quia quando res certo ac probabiliter creditur tempore solutionis plus valitura, constitue illud tempus ita præfixum & determinatum, vt non liceat illud præuenire, est reuera mutuanti intendere ac quærere excessum illum pretii, tamquam lucrum ex mutuo illo, quando autem res est æqualiter dubia, non intenditur, neq; prononit lucrum illud ex illo mutuo, sed ex felici fortuna, quæ ita illi fauit, vt res quæ poterat minus valere magis valeat. Quod adeo certum est, vt in huiusmodi & similibus contractibus ex æquitudine vel in certitudine damni, vel lucri sit petenda sepius illorum iustitia, vel iniquitas.

Nunc illud tantum superest, vt argumenta illa Medina, quibus probat secundam partem suæ opinionis, quatenus non sit sententiæ aduersantur, diluamus.

Ad primum neganda est consequentia, ex discrimine enim illo assignato inter venditorem & mutuatio constat, mutuatam ex propria & nuda natura mutui solum teneri ad reddendam rem similem, & æqualem, nec debere respicere quod pretium valeret tempore mutui, aut valeat tempore restitutionis, quocumq; enim pretio tunc vendatur, si sola mutuatio fiat, nec iungatur aliqua ex circumstantiis explicatis in conclusionibus positis, nempe vel mutuanti esse statim rem illam cum lucro vendituram, aut seruaturam in aliud tempus sibi vtilius, debet rem similem restituere, & eiusdem bonitatis & mensuræ: quod si aliqua circumstantia ex dictis adiungatur, faciendā est restitutio rei mutuatæ iuxta modo explicata in conclusionibus positis.

Ad secundum eadem est solutio. Ad iustitiam restitutionis, quam postulat nuda & mera ratio mutui, illud sufficere, ex circumstantia tamen aliqua, earum quas hic proposuimus, potest accidere, vt quandoque teneatur maiorem mensuram restituere, quandoque vero sufficiat minor.

Ad tertium refert Sylu. loco cita. Laurent. de Rodulf. concedere illud, nempe mutuanti ducatum valentem quatuor libras, si tempore restitutionis valeat quinque, posse tunc conscientia illas quinque recipere, reicit tamen hanc solutionem

Sylu. Soto loco cita. respondetq; & recte, diuersam multo esse rationem pecunie & aliarum rerum: alie enim res, etsi augetur illarum valor, manent tamen eadē res immobiles, & immutatæ in sua natura, qua de causa mutuatio satisfacit suæ obligationi reddens rem similem, & eiusdem bonitatis, & mensuræ, quidquid sit de valore pretii iuxta hactenus explicata, at pecunia vt pecunia est, cum sit pretium rerum, mutatur mutato illius valore & estimatione: ita fit vt 100. aurei valentes modo 100. scuta si augetur valor eorum ad 110. iam non sint 100. scuta, sed 110. Et quoniam quando recipiuntur vt pecunia, etiam si dentur in aureis, non est attendendus numerus aureorum, sed numerus scutorum quæ valent, cum non conferatur vt aurei sed vt pecunia, propterea qui mutuauit 100. aureos valentes tempore mutui 100. scuta; etsi tempore solutionis creuerit illorum valor, nihilominus non potest tunc recipere 100. aureos, sed eos tantum qui iuxta valorem illum auctum efficiant 100. scuta. Supponimus enim vt ait Soto, & recte, mutuanti istos 100. aureos non fuisse illos seruaturum in ratione aureorum, quorum pretium periclitabatur augeri, sicut seruatur mercēs magis valituræ vno tempore quam alio, sed sub ratione tantum pecunie: qua de causa siue mutuatio illos consumpserit, siue eos eadē apud se retineat, non tenebitur post auctū illorum valorem totidē restituere aureos, quot accepit, sed ea solum scuta quæ valebant tempore mutui. Quod si mutuans ad mouisset mutuatio, se habere illos 100. aureos seruatos ad negotia sub ratione aureorum, & posse se in illis, quatenus aurei sunt lucrari, (quia sumpti non vt pecunia, sed vt aurei, expositiq; sub ea ratione negotiis, & cambiis, similibusq; contractibus, contigit eos maiorem quandoq; valorem habere, quam sub ratione pecunie) teneretur tunc mutuatio restituere mutuanti eosdem, vel similes aureos, eiusdem numismatis & signaturæ, aut valorem quæ haberent tempore solutionis, quia tunc non fuerunt mutuatæ vt pecunie quedam, sed vt aurei & mercēs quedam seruande in futurum, in quibus potuit vere etiam reperiri ratio lucris cessantis. Hic autem loquimur iuxta argumentum propositum de aureis sub ratione pecunie. Sed obiicias si fur, vel vsurarius accipiat 100. aureos ab eo qui non seruabat illos ad lucra, nec habebat

bebat eos expositos negotiis, accidat vero tempore quo fur ille vel usurarius vult eos restituere, pretium illorum esse auctum, non sufficit restituant hi valorem illum quem antea habebant tempore furti, sed tenentur restituere aut eosdē 100. aureos, aut valorem & pretium in quo iam aucti sunt tempore restitutionis, ergo similiter mutuatarius etiam si acceperit aureos ab eo qui non negotiatur, nec seruabat illos lucris, sicut seruantur merces quarum pretium augeri poterat, tenebitur restituere illi valorem in quo aucti sunt. Respondet, Multum inter istos distare, quia usurarius, & fur nullum habent titulum ad seruandum sibi augmentum illud aureorum, quos iniuste acceperunt, & retinuerunt per aliquod tempus, sed tenentur rem integram restituere cum omnibus illius fructibus, & vtilitatibus illam consequentibus, at mutuatarius iusto titulo (mutui scilicet) aureos illos recepit, & penes se retinuit, fecitque suum illorum augmentum & vtilitatē, nec tenetur aliud restituere (quando accepit illos sub ratione sola pecuniæ) quam eundē valorem quem habebat tempore mutui, se cuius est quando mutuans seruabat illos ad negotia & lucra sub ratione aureorum, animum suum mutuatario explicans, sicut modo dicebamus.

Ad quartum dico cum Soto, in casu illius argumenti, mutuante non repetentem mutuum nisi tempore quo res illa maiori pretio æstimatur, peccare quidem contra charitatem ex nimia cupiditate lucris, minime tamen contra iustitiam: quia cum non sit certum tempus constitutum, nec prohibeat mutuatarium, quin possit antea restituere, quocumque tempore petat, utitur (vt dicebamus) iure suo. Quin & D. Nauarr. loco cita. cap. 17. num. 225. sentit neque contra charitatem illum peccare, cum solum negligentie mutuatarii illud imputandum sit, qui potuit tempore sibi commodiori restituere, nec voluit.

Ex his sequitur mutuante qui esset impedimento mutuatario, ne rem acceptam restituere, cum vellet ille tempore sibi commo- do eam restituere; vt illam deinde in maiori pretio reciperet, iniustum esse & usurarium: esset enim quoddam genus fraudis ad augendum illius valorem in suum commodum, fraus autem & dolus nemini debent patrocinari.

Eadem ratione iudicandum est de quibusdam Magnatibus, & dominis locorum

sive diuitibus, quibus agricolæ census vel debita suorum fundorum, aut annua pretia terrarum, quas ab illis conduxerunt tenentur certo tempore in fructibus persolvere, si fructus illos ab agricolis in termino constituto illis exhibitos nolint, quia tunc vilius æstimantur, recipere, sed postea, quando creuerit illorum pretium, & æstimatio. Vtuntur enim creditores sic agētes, simili fraude in suum comōdum. Quo casu non tenetur agricola fraudulento illi creditori, qui sua fraude solutionem illam in aliud tempus distulit, reddere fructus illi debitos, in eo pretio, quo tunc æstimantur, sed in eo quod valebat tempore quo simpliciter & absolute tenebatur illi solvere, nec per ipsum stetit, sed per creditorem. (V. G.) tenebatur Agricola exhibere domino sui fundi quatuor mensuras tritici in Augusto, quo tempore valebant 200. argenteos, offerēbatque actu illas suo creditori, distulit vero creditor solutionem illam suis technis, & dolis in Ianuarium, quo tempore eadem mensuræ valent 400. argenteos, non tenetur agricola iste in hoc casu reddere illi in Ianuario 400. argenteos, sed 200. tantū, vel duas mensuras tritici, quæ æquantur iusto valori illarū quatuor mensurarū, quas illi debebat & obtulit in Augusto, fraudulenter vero reuinit creditor illos tunc recipere. Quamuis liceat creditori agricolæ offerenti sibi triticū, vel alios fructus in termino debito, deprecari vt spontaneè & amicè triticum illud vel fructus domi suæ, donec illos postulet, custodiret, comēdatosque haberet, quod enim a quocumque alio amico posset creditor illorum fructuū amicè, & gratis exigere, quid prohibet, quin ab eodem agricola vt sibi amico postulare similiter possit?

Quod si agricola fructus illos culpa sua non curauerit persolvere inter termino debito, vel oporteat propter moram illius apud iudicem eos exigere, si forsan acciderit, vt quando illos deinde post terminum & cum mora persoluit, plus æstimantur, quam valerēt eo tempore, in quo tenebatur illos reddere, non tenetur Dominus illius fundi accipere eos in illo maiori pretio, quo æstimantur tempore illius morosæ ac dilate solutionis, sed in eo quod verè ac iustè valebant, tempore quo tenebatur illos persolvere. Iudicat imperitum agricolarum vulgus iniuste hoc fieri, magneque iniquitatis & tyrannidis dominos illorum fundorū, & hæreditatum accusant, sed frustra profecto,

fecto, & immerito: Nam cum ex mora & culpa ipsorum illud accidat, qui nolunt persolvere in termino debito, negligentia & culpa ipsorum illud imputandum est. Quod si dicat agricola, ego non tenebar domino tundi, vel hereditatis quæ possideo, reddere nisi decem mensuras tritici, quæ tempore solutionis valebant (v. g.) quinquaginta aureos, modo vero quando a iudice compellor illas reddere valent septuaginta vel octuaginta, hæc inæqualitas maximam continet iniquitatem: quid enim iniquius, quæ vt pro re quæ valebat 50. compellar nunc exhibere 70. vel 80. Hæc quarrela ridicula est, dominus enim tui fundi, cui debes (v. g.) 10. mensuras tritici illas a te solum exigis, eas namque quandiu illas non persoluis debes, nec culpa eius effectū est, vt reddas illas tempore quo valent 70. vel 80. sed vitio tuo, qui adeo fuisti in mora, vt autoritate iudicis opus fuerit ad te compellendum, vt debitum redderes: Vnde dominus fundi tui non exigit a te 70. vel 80. pro 50. sed mensuras tritici, de quibus cum eo conuenisti, & quæ iure ipsi debentur, donec actu, ac omni vt dicunt effectu a te persoluantur.

Huic contro. vicina est, & proxima illa qua quaritur.

Controuersia. XXXI.

LICEAT NE MVTVARE
triticum vel granum vetus, obligando mutuatarium ad restituendum nouum, & recens tempore messis?

Iohannes Medina loco cita. probat huiusmodi contractum, ea lege, vt sit vtique æqualis valoris, & pretii: ita vt si vetus quod traditur, idem valeat quod nouum recipiendum, vel saltem credatur probabiliter tempore restitutionis idem valiturum, sit iustus contractus: vbicumque enim seruetur æqualitas rei ad rem, seruetur similiter & iustitia. Quod si alterū altero valius esse appareat, & minoris pretii, redacta inæqualitate ista valoris & pretii ad debitam æqualitatem in mensuris ipsius tritici, iustum effici contractum. Vt si triticum vetus valeat pensata illius bonitate & vtilitate vt 10. nouum vero recipiendum vt 12. restituatur veteris, quatenus reducatur inæqualitas illa bonitatis, & vtilitatis ad debitam æqualitatem valo-

ris vtriusque.

Soto loco citato absolute & simpliciter damnant hunc contractum mutuandi triticum vetus cum debito restituendi nouum, quia cum communiter triticum & fructus recentes melioris sint & præstantioris qualitatis, quam veteres, obligare mutuatariū vt pro veteribus quos accepit, reddat nouos in eadem mensura, est obligare illum vt restituat sortem cum aliquo lucro. Quæ de causa (inquit) in Repub. huiusmodi mutuatores infamii quodam nomine dicuntur renouatores: Solent enim hi recondere magnam fructuum copiam, expectantes ac desiderantes carius illos vendi, quod si non succedat illis pro votis, & periclitentur illi vel corrumpi, vel deteriorari, mutant illos recepturi ex nouis totidem mensuras & portiones. Vbi Soto eo nomine hunc contractum damnat, & merito, quod in eo viliora & deteriora conferantur, cum debito restituendi meliora, & præstantiora, quæ ratione mutuum usurariū esse perspicuum est.

Nauar. loco cita. cap. 17. num. 224. sequitur Syluestrum in verb. usura. primo numer. 17. Vbi Syluester constituit hanc regulam, quam vocat huius rei clauem: Usuram esse, quotiescunque ex huiusmodi mutuo & commutatione intenditur lucrū: Iustum vero contractum, quando salua æqualitate iustitiæ, intenditur sola euitatio damni proprii, sine damno & incommodo mutuatarii.

Ex qua regula optima certe, & accommodata ad iudicandum de huiusmodi mutuis, & commutationibus, nonnulla colligunt & recte Syluester, & Nauarro confectaria. Primo, mutuante triticum vetus, cum pacto vt tandem sibi ex nouo restituatur, scientem nouum illud & recens melius, & maioris pretii futurum tempore restitutionis, quam sit vetus illud quod traditur tempore mutui, usuram committente, maxime si prius mutuatarium libertate restituendi illud quando ipsi libuerit. Ratio est aperta, quia sic mutuans euidenter intendit lucrum ex mutuo. Et in hac parte conueniunt cum Soto.

Secundo habentem triticum vetus optimum quidem, & vtile tempore mutui, & quod tunc tanti valet, quantum recens valebit tempore solutionis, mutat tamen, quia periclitatur corrumpi, si in illud tempus seruetur, nullam exercere iniquitatem: quia sic mutuans non querit, nec intendit

ex mutua

ex mutuo illo lucrū aliquod vltra sortem, sed id solum, vitare damnum proprium sine damno mutuatarii.

Tertio, si triticum vetus melius sit quam nouum recipiendum, vel quia est maior penuria tritici quando traditur, & ideo maioris pretii si tunc venderetur, vel quia fictius illo recenti, quo fit vltra maior quantitas illius recipiatur in mensura quam recentis, vel quia in bonitate & substantia recens illud non æquetur veteri, licere mutuanti vetus adeo optimum & vtile, exigere à mutuatario, vt plus recentis ipsi restituat, quam accipiat veteris, ita vt inter datum & acceptum excessus ille bonitatis, & utilitatis, vel pretii in mensuris recipiendis, ad debitam æqualitatem, & valorem reducatur. Qua parte conueniunt cum opinione illa Medinæ: Intelligendus enim Medina est de fructibus, qui non sunt proximi corruptioni, quia licet in mutuo non sint respicienda pretia, sed res, qui mutuatur vetus bonum & vtile tempore mutui, pro bono & vtili recenti, non mutuatur vt recipiat lucrum ex illo mutuo, in quo consistit vsura. Vnde probatur hoc consuetarium à suis authoribus & recte, quia in hoc contractu, nec mutuans intendit lucrum aliquod ex huiusmodi mutuo, nec mutuatarius confert aliquid vltra sortem, sed seruetur æqualitas inter datum & acceptum, etiā si in eo mutuans intēdat vitare aliquod damnum proprium, cū illud vitet sine damno alterius.

Simile huic doctrine videtur docere Conradus q. 38 de contrac. conclusionem 3. vbi habet. Vbi quis mutuatur frumentum vetus pro nouo in postero soluendo, mutuanti licet exigere maiorem mensuram noui, ratione detrimenti quod patitur, dādo vetus melius, pro nouo nō ita optimo, supposito illud vetus esse bonū ad cōseruandum, & utilius: Hoc enim non exigitur ratione mutui, sed ratione detrimenti quod patitur, quia vetus bonū & seruabile maiorem copiam farine reddit, quam solet recens in principio anni: Tum etiam, quia nouum cum exsiccat & arefcit, redditur minus progressu anni, vetus autem cum iam exsiccatum sit & aridum, liberum est ab illa diminutione, & hac de causa vetus maiorem farine copiam reddit quam nouū.

Colligunt quarto, Tempore caritatis annonæ, licere habenti triticum vetus mutuari certam quantitatem illius, iuxta pretium quo tunc communiter venditur, cum

pacto vt teneatur restituere triticum recens in eo pretio quo tunc vendetur tempore solutionis. V. g. mutuatur Petrus Ioanni in Aprili mensuras tritici valentes iuxta pretiū Aprilis 100. aureos, restituendas in Augusto, potest ab eo exigere vt restituat illas in tritico valente in eodem Augusto alios 100. aureos. Probat illud Nauar. ex c. In ciuitate. De vsuris. & authoritate D. Antoni. illud docentis 2. par. 7. §. 13. Et ratione, quia sic mutuans, proprie non mutuatur triticum vt vetus, sed vendit illud pretio communi & iusto tempore quo illud tradit, cum pacto recipiendi pretium illud tempore mensis in tritico recenti, iuxta iustum pretium illius, & commune tempore solutionis: in quo contractu nulla est iniquitas, cum semper seruetur iustum pretiū, tam veteris tempore traditionis, quam recentis & noui tempore solutionis.

Seruanda tamen sunt in hoc quarto consuetario due conditiones: Prier, vt liberum sit recipienti triticum, reddere pretiū illius vel in tritico nouo sub pretio communi tempore solutionis, vel in pecuniis, quia obligare illum vt non possit aliter pretium illud reddere quā in tritico, (cum hæc obligatio pretio æstimabilis sit, quia potest forsan afferre secum aliquem laborem, & difficultatem in quærendo tritico illo) esset profecto exigere ab illo vltra iustum pretiū tritici ipsi traditi aliquid aliud pretio æstimabile, quod est iniquum & vsurarium. Posterior est, quā ibidem affert Nauar. ne per aliquas iustas leges Prouinciæ prohibita sit huiusmodi tritici anticipata emptio: Sicut est prohibita per leges Castellæ anticipata emptio ad reuendendum illud absolute & simpliciter, ad propriam vero familiam eo pretio quod valebit viginti diebus proxime præcedentibus, vel proxime sequentibus festum Natiuitatis Beatæ Virginis in Metropoli loci in quo emitur.

Deniq; fauent dictis in hoc vltimo consuetario que habentur in L. Vinum. ff. De rebus creditis. vbi Interrogatus Iuris consultus quod pretium esset reddendum pro vino credito. Respondet, vt si fuerit inter contrahentes, determinatum tempus solutioni, soluatur pretio temporis quo inter se conuenerunt fieri solutionem: Quod si non fuerit inter eos assignatum, soluatur eo pretio quod valebat tempore quo facta est repetitio coram iudice. Interrogatus rursus ex quo loco esset sumendum pretium

pretium, respondit eodem modo, vt si contrahentes designarunt certum locum, penes illum esse constituendum pretium, quod si nullum designarunt, penes eum locum in quo facta est venditio. Quæ decisio legis, cū iusta sit, habet quoque vim in foro animæ.

Deniq; in calce huius art. explicanda est celebris illa Difficultas.

Controversia. XXVI.

AN CONTRACTVS, QVI dicitur mons pietatis, sit iniquus, & vsurarius, vel honestus potius, & iustus.

Disserunt de hac questione, potissime Caiet. tom. 2. opusculo 6. qui est de monte pietatis per cap. 15. Medina Cod. De resti. in tractat. De rebus per vsuram adqui. q. de monte pietatis fol. 152. Soto lib. 6. de Iust. q. 1. art. 5. Nauar. in cap. primo 14. quæst. 3. à nu. 64. vsq; ad 70. & alii nonnulli ex recentioribus.

Dicitur autem mons pietatis, cumulus quidam siue aceruus vel tritici, vel pecunie, vel aliarum rerum vtensilium, institutus à Repub. vel priuatis illius ciuibus, ad subleuandas pauperum necessitates, nō per modum elemosynæ sed per modum mutui. Cuius frequens est vsus in Italia sub hoc nomine Montis pietatis, & in aliquibus aliis locis Hispaniæ, vbi vocatur *Albondiga para los pobres*. Huiusmodi mons non erat in vsu apud antiquos, cepit ferè à ceterum quinquaginta annis, tempore Pii secundi. Hic enim Pontifex est, qui primus omnium illum legitur approbasse, cepitq; prædicatoribus hortantibus Respub. & populos ad illum instituendum, ne pauperes vsuris ab Hebræis acceptis consumerentur.

Constituatur vero hic mons siue cumulus tribus potissime viis. Vel a Repub. ipsa & illius Magistratibus ex bonis communibus illius: Vel à tota communitate, vnoquoque ciue ex propriis facultatibus aliquid libere, & pie exhibente: Vel diuite aliquo, & potente viro, tradente bona sua Respub. è quibus cumulo isto in communi constituto pauperibus per mutuum subueniatur.

Habet huiusmodi mons tres præcipuas conditiones, siue capitula. Prima est, vt ex

huiusmodi cumulo teneatur administratores illius mutuari cuius pauperi illius loci, si cumulus pecunie sit, vnum aurum, & ad summum tres: si tritici vnam mensuram, & ad summum 3. vel plures, sicut Magistratus pro temporum indigentia constituerint: ita vt pauper ille intra certum tempus rem mutuo acceptam cumulo illi restituat, saltim intra annum: aliter enim nō in communem sed in paucorum vtilitatem cederet cumulus ille, si liceret vnicuique accepta ex illo monte per longa tempora retinere. Secunda conditio est, vt confectur pauper pignus aliquod, donec acceptum restituat: constitutiue sunt ministri ad custodiendum pignus illud illæsum, & incolume, ita vt si tempore præfixo pauper reddiderit mutuum illud sicut debet, recipiat pignus suum integrum & illæsum, sin minus vendatur publice sub asta, vt ex pretio pignoris illius restituatur monti quod illi debetur, vt ea ratione mons ille confectur semper in vtilitatem pauperum, nam aliter paulatim minueretur & periret, residuum vero illius pretii restituatur fideliter pauperi, cuius erat pignus illud. Tertia conditio est, cum ad custodiendum hunc cumulum siue pecuniæ, siue tritici, siue alterius cuiuscunque rei, ad custodienda similiter pignora illa, & excutienda à puluere, ne deteriorerentur, & vendenda, vbi pauper tempore præfixo non restituerit, ad habendos libros rationum, dati & accepti, & scribendum in eis tam res quæ mutuuantur ex isto cumulo, quam pignora quæ recipiuntur, sint necessario constituendi ministri, quibus reddantur iusta stipendia suorum laborum, & conducende domus, quæ perspicuum est sine expensis haberi non posse, ad eas soluendas postulatur à pauperibus aliqua exiguua cota per singulos menses, quādiu rem mutuo acceptam apud se detinent. Etenim si huiusmodi stipendia & expensæ ab ipso cumulo essent detrahendæ, paulatim ille cum graui pauperum detrimento minueretur. Quo circa vt in eorum vtilitatem integer perseveret, constitutum est, vt idem pauperes qui mutuum ex illo acceperint, aliquid aliud præter capitale exhibeant, non quidem ratione mutui, nec vt mons iste augeatur, sed ad soluendas expensas illas & operas ministrorum huic contractui & monti adeo necessarias.

Ex quibus conditionibus circa duas priores nunquam fuit ab aliquo dubitatum. Con

ueniunt enim omnes DD. non esse ex huiusmodi cumulo cuiusque pauperi mutuandum, quantum ipse postulauerit, sed aliquam tantum partem, ut valeat omnibus prodesse, quod in omnium utilitatem instituitur. Iustum etiam esse, ut exhibeat pauper pignus aliquod in securitatem, & ea lege, ut si in termino non restituerit mutuatum, vendatur, nam aliter periret ille cumulus, nec diutius permaneret.

Tota vero coniectura est circa tertiam conditionem.

Sic ne iustum, ut exhibeant pauperes aliquid vltra capitale, ad soluenda stipendia illa ministrorum, ceterisque expensis, vel usurarium & iniquum.

Leo 10. in Concil. Lateran. sess. 10. in Bulla que statim in principio illius sessio. fuit lecta, refert questionem hanc fuisse inter grauissimos Theologos & Iuris peritos controuersam, iudicibus multis huiusmodi motum antiquum esse & usurarium, propter hanc tertiam conditionem. Quam partem sequuti sunt potissime Caiet. & Soto locis citatis. Ad quam stabiliendam nonnulla constituunt. Nam imprimis, licet opinionem suam, ut verè catholici & pii doctrinæ & correctioni Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subiciant, statuunt nihilominus que à Pontif. vel Conciliis docentur duplicia esse: quædam que ita pertinent ad fidem vel mores, ut superent rationem naturalem, colligendaque sunt vel ex sacris literis, vel traditione Apostolica, vel recepta & antiqua Ecclesiæ consuetudine: alia vero, que licet pertineant ad mores, non tamen colliguntur ex Sacra Scriptura, vel Apostolica traditione, sed ex principiis & placitis Philosophiæ moralis in bona & necessaria consequentia: & circa hæc, cum ita pertineant ad Philosophiam moralem, ut eorum vere habeatur scientia, Summos Pontif. inquirunt quos certum est non mittere falcem in messem alienam, non definire aliquid tamquam de fide. Addit Caiet. hæc ita differre, ut in rebus fidei vel morum que superant rationem naturalem, & que ex sacris litteris vel traditione Apostolica inuestigantur, & desumenda sunt, cuius rationi philosophicæ, auctoritas Pontif. eiusque sententia sit præferenda: In rebus autem morum, que neque ex Sacra Scriptura, neque ex traditione Apostolica habentur, sed sunt proprie & vere scibiles, & circa quas ita versatur Philosophia moralis, ut rationibus philosophicis tamquam sua propria ac certa via indagantur

dæ sunt, Tam Pontifici, quam cuiunque alteri iudici, & doctori ratio naturalis, ex principiis Philosophiæ moralis optime ac recte concludens, præferri debeat. Nec alia auctoritas quam diuina, eo quod Deus auctor naturæ sit, & supra omnem naturam, huiusmodi rationibus philosophicis præponderet. Unde colligunt, damnare contractum usurarium, prohibere illum sub cæsuris, compellere usurarios ad restituendas vfuras pertinere quidem ad auctoritatem Pontif. quia non solùm ex philosophia morali, verum etiam ex Sacra Scriptura colligitur aperte iniquitas vfuræ, at in particulari definire hunc vel illum contractum usurarium esse, cum hoc non sit colligendum ex Sacra Scriptura, vel alio superiori lumine, quàm naturali, & ex mera Philosophia morali, nudaque rerum & contractus natura, non esse proprium Apostolici muneris: Quo circa licet motus pietatis secundum se sit reuera approbatus (ut videbimus) à multis Summis Pontif. Cæterum an cum hac conditione tertia sit licitum, vel iniquum, hoc non esse à Sede Apostolica definitum, nec pertinere proprie ad munus Apostolicum, sed ad Philosophum moralem, & ex consequenti citra omne periculum, saluaque obedientia Sedis Apostolicæ posse DD. questionem hanc de monte pietatis, quantum ad hanc tertiam conditionem disputare, & eam partem tueri, que placitis Philosophiæ moralis fuerit magis consona. Et confirmatur, Quia Caiet. qui fuit tempore Leon 10. quando hic mons potissime approbatus est, testatur in Opusculo suo de hoc monte cap. vlt. se vidisse in Bulla quadam Mantuæ, in qua hic mons approbatur. approbari illum quatenus Sacris Canonibus non repugnat, & audisse à viris fide dignis, qui oculate viderunt Bullas originales Pontificum approbantium hunc montem, approbare illum, & condiciones, ac capitula ipsius, quatenus Sacris Canonibus non repugnat: Cui ergo prudenter dubitetur adhuc à DD. iuxta placita Philosophiæ moralis, an cum ista tertia conditione repugnet Sacris Canonibus, citra iniuriam & iniolata obedientia Romanæ Sedis potest hæc questio disputari, & ea pars iudicari verior, que fuerit placitis Philosophiæ moralis magis consona.

Statuit 2. Caiet. operas quas ministri, & custodes exercent circa huiusmodi montem duplices esse: alias que non sunt pretio æstima-

æstimabiles, alias verò que pretio æstimari possunt: Rursum ex his que pretio æstimari possunt, non omnes esse in solam utilitatem pauperis mutuatarii, sed quasdam in utilitatem domini montis, vel montis ipsius, alias vero in utilitatem vtriusque. Quod hac inductione ostendit. In hoc motu excentur à ministris huiusmodi operæ. Primo custodiunt pecuniam illam, vel triticum. Secundo, habent illam pecuniam expositam, & paratam ad mutuandum ex ea cuius pauperi petenti portionem, & totam taxatam. Tertio, numerant illam, & conferunt exigenti, recipiuntque ab illo pignus. Quarto, recipiunt ab eo, ac recuperant adueniente termino quod fuit illi mutuatum, restituantque illi pignus suum saluum, & in colume. Quinto, custodiunt pignora, excutiunt à puluere, seruantque illa illesa. Sexto, habent libros rationum, in quibus scribunt que singulis pauperibus conferuntur ex illo monte, & pignora que ab illis recipiuntur. Et similiter que restituantur, & que illis redduntur. Vltimo, si mutuatarii sint in mora, curant ut vendantur pignora illa, ac ut ex illorum pretio restituatur monti quod ab eo acceptum fuerat, collato residuo domino pignoris. Ex his operibus duo illa, nempe tertium, quod est dare mutuum, & recipere pignus, & quartum quod est recipere pecuniam in termino à paupere, & restituere illi suum pignus, non sunt pretio æstimabilia: quia hæc sunt intrinseca mutuo, (ut vidimus,) que verò sunt intrinseca mutuo, non sunt pretio æstimabilia, neque pro illis aliquid accipi potest, sicut neque pro ipso mutuo. Ex aliis, primum opus, nempe ut pecunia illa seruetur, est in utilitatem domini: secundum in utilitatem pauperis, quia vile ipsi est, ut pecunia illa parata sit certo, & exposita ad leuandam ipsius necessitatem ex ea per mutuum. Quintum opus, ut custodiantur pignora, in utilitatem vtriusque est, & domini montis vel montis ipsius, ut sit securus de restitutione mutui, & pauperis ut pignus illud custoditum sibi fideliter restituantur, ubi reddet mutuum, nec pereat, vel deterioretur. Sextum in utilitatem quoque vtriusque, & montis, ut per scripturas illius libri quid cuique mutuatum sit, appareat, & pauperis, ne vlla existat confusio in pignoribus, vel mutuis. Vltimum, denique in utilitatem est ipsius montis, ut vendito pignore, ex pretio illo restituatur monti quantum fuerat ab eo acceptum. Quo fit

in solius pauperis utilitatem illud tantum cedat, nempe pecuniam illam certam ac paratam esse ad mutuandum pauperi. Alię verò operæ ministrorum circa hunc mentem vel non sunt in utilitatem pauperum, vel non sunt minus in utilitatem ipsius montis quam pauperum.

Ex his colligit Caiet. cap. 6. illius opusculi quinque conclusiones, quas possumus redigere ad tria dicta.

Primum est, Hunc montem, eo modo quo exercetur de facto, iuxta illam tertiam conditionem esse usurarium, & iniquum.

Secundum, Præter mutuum posse exigere à paupere, non quantum desideratur ad omnes expensas, que fiunt in isto monte à ministris, sed quantum peritus & prudens iudicauerit exigere posse, pro illa obligatione quam habet ille mons mutuandi pauperibus. Quia (ut supra vidimus) obligatio ista pretio æstimabilis est, licetque mutuanti obliganti se ad mutuandum, aliquid exigere præter capitale ratione huiusmodi obligationis.

Tertium, Si quidem cumulus iste & mons habeat dominum, teneri ad exsoluendas illas expensas & stipendia ministrorum, partim dominum istius montis, partim vero non hunc vel illum pauperem, sed totam communitatem pauperum illius ciuitatis, vel loci, in quo existit talis mons: cum cedant operæ illæ in utilitatem vtriusque, que autem cedunt in utilitatem aliquorum, debent persolui ab illis quibus utilia sunt, & quatenus illis utilia sunt. Quamuis præstaret (inquit) ut ubi mons iste non habet peculiarem dominum, sed est Reipub. vel tantquam institutus ab ipsa, vel quia priuatus ciuis qui ipsum instituit, abdicauerit à se dominium illius, & transtulerit illud in Reipub. omnes expensas ad illum necessarias persolui à sola Reipub. ut fit Mediolani, Brixie & Verone, cum cedat in utilitatem eiusdem Reipub. cuius bona pars pauperes sunt, existere in ea huiusmodi montem ad leuandas eorum indigentias, ne vfuris, aut nocius suæ supellestilis venditionibus consumantur.

Magister Soto conuenit cum Caietano in primo & secundo dicto ex his tribus, subscribitque illius sententię. In tertio tamen non nihil ab eo discedit, docens expensas que cedunt in utilitatem montis, ut custodire pecuniam & pignora, habere libros dati & accepti, &c. quia omnes hæc fiunt in utilitatem montis, & non pauperum, opti-

num quidem esse, ut à Repub. soluerentur, non tamen esse Rempub. ad illud obligandam, cum hic mons non sit pro bono totius Reipub. sed cuiusdam partis tantum, nempe pauperum, sed soluendas esse ex ipsomet monte in cuius utilitatem fiunt. Quod si hac via aliquid à monte isto minuat, non esse incommodum: quia quemadmodum si pecunia ista esset privati alicuius, expensæ essent ab illo persolvendæ, ita quando nullius est, sed existit mons iste in Repub. quasi sub dominio sui ipsius, ex eodem monte expensæ istæ solui debent. Sed quid sit de hoc tertio dicto Caietani, à quo debeant expensæ istæ persolui, an à Repub. vel ex ipsomet monte, volunt Caiet. & Soto à pauperibus id tantum exigi posse, quod prudens & peritus iudicaret deberi ultra sortem, ratione illius obligationis mutuandi quam habet hic mons pietatis, eo ipso quo instituitur: Exigere vero à pauperibus, sicut fit, & est positum in consuetudine omnes alias expensæ quæ fiunt in conseruatione istius montis, quas retulimus, iniquum esse, & usurarium.

Probant illud variis argumentis: Sed constituunt prius huiusmodi montem, & contractum reducendum necessario esse, vel ad iustitiam commutatiuam, ad quam potissime referendus est pertinere, sicut pertinet cuius contractus mutui, vel ad distributiua, ut aliqui DD. volunt, existimantes hunc montem esse velut quoddam bonum commune, per mutuum distribuendum inter pauperes. Quo posito, siue ad iustitiam commutatiuam dicatur pertinere, siue ad distributiua, ostendunt iniquum esse & usurarium.

Primo sic: Sit diues qui ex misericordia constituat apud se aliquem cumulum pecuniæ, ad mutuandum ex eo pauperibus, quotiescunq; postulauerint ab ipso partem aliquam illius cum ali, idq; accepto pignore, & cum aliis conditionibus huiusmodi montis, si hic priuatus diues acciperet aliquid ultra sortem, ad expensæ famulorum, qui eum custodirent illum cumulum, & pignora, & haberent libros rationum dati & accepti, reuera committeret usuram, nec posset tanta conscientia aliquid aliud accipere, quàm quod peritus & prudens iudicaret posse ipsam exigere ratione illius obligationis, qua se deuinxit ad mutuandum, ergo exigere à pauperibus qui mutuo accipiunt ex monte pietatis, omnes expensæ quæ fiunt in ministris & custodibus illius montis, usurarium

est. Consequentia patet, quia cum circumstantia mutuantis non mutet naturam contractus, si priuato non licet ita mutuare absq; usura, nec licebit Reipub. nec monti publice ab ipsa instituto, vel ipsi commissio. Et similiter, cum pauper mutuarius non magis teneatur ad conseruandam pecuniam istius montis, quam ad conseruandam incolumem pecuniam diuitis, qui paratus esset illi mutuare ex misericordia, quæ ratio est vnus, debet quoq; esse alterius. Antecedens vero ita ostendo Si priuato mercatori tale mutuum instituente liceret accipere aliquid ultra sortem, propter huiusmodi expensæ, cuiuscunq; mutuanti id liceret, nec exerceretur vnquam usura. Patet, quia quicunq; mercator, siue capsores posset affirmare, se habere famulos, & ministros ad custodiendas suas pecunias, ex quibus mutat, & pignora quæ frequenter afferuntur à mutuariis, & amanuenses ad libros rationum dati & accepti: qua via aperiretur ianua patens iniquitati usurarum. Quod non est dicendum.

Secundo, In hoc contractu committitur multiplex iniustitia ratione istius tertie conditionis, & expensarum quæ exiguntur à pauperibus, ergo est iniustus. Consequentia aperta est, sicut enim actus secundum suam substantiam moraliter bonus ex circumstantia potest vitari, ita etsi mos pietatis secundum substantiam sit contractus licitus, ex circumstantia tamen iniusta qualis est ista tertia conditio, reddetur iniustus. Antecedens proba. In primis iniustum esse exigere à pauperibus omnes expensæ, quæ fiunt in conseruatione istius montis, proba. Nemo tenetur soluere operas factas in alterius fauorem, sed eas tantum quæ fiunt in ipsius utilitatem, sunt enim hæc duo inquit Caieta velut certissima principia Philosophiæ moralis, Alterum affirmatiuum, ut pote, *Ille tenetur mercedem alteri reddere, in cuius fauorem & utilitatem opus agitur*: Alterum negatiuum, nempe, *Nullus tenetur mercedem reddere pro opere facto in alterius fauorem, & utilitatem*; Sed ex secundo fundamento posito constat, ex istis operibus ministrorum, præter illam secundam quæ est pecuniam existere obligatam ad mutuandum, alias omnes partem esse in utilitatem domini montis, vel ipsius montis, partim verò in utilitatem pauperum, pauperum verò, non huius vel illius particularis accipientis, sed totius communitatis ipsorum, ergo iniquum est, ut pauperes soli

foli compellantur ad soluendas expensæ, quas etiam si rigore vtendum esset, oportet diuidere inter communitem pauperum, & dominum istius montis, vel ipsum met montem iuxta Sotum, quando non habet certum dominum: Imo magis esset exigendum à dominis quam à pauperibus, quia plures ex istis operibus magis cedunt in utilitatem domini, quam pauperis, ut custodia pecuniæ, custodia pignoris quod manet securus dominus de illo mutuo, liber rationum, & similia. Et confirmatur, quia multe etiam sunt actiones, quæ solæ sunt in utilitatem ipsius montis, minime verum pauperum, iniquum, ergo est compellere pauperes ad omnes istas actiones persolendas. Confirmatur secundo, quia usura esset, si mutuans compelleret mutuatarium ad soluenda opera, quæ sunt in commodum mutuantis. Secundo exercetur & alia iniustitia circa pignora. Etenim cum pignora non omnia sint onerosa, nec indigeant eodem labore, ut custodiantur, quia quædam nec puluere, nec erugine consumi possunt, aut deteriorari, sed reposita semel in arca se ipsis permanent illesæ, ut vasa argentea, vel aurea, grauantur nihilominus in contractu huius montis equaliter omnes pauperes ratione huius operæ, & custodiæ pignorum, siue pignora eorum maiori custodia egeant siue minori, quod est iniquum: pro minori enim labore & custodia minus stipendium accipiendum est, quam pro maiori. Tertio, pauperes in hoc contractu, quanto magis apud se detinent acceptum ab isto monte, tanto magis compellantur aliquid ultra capitale reddere, ut si pro pecunia accepta teneantur dare per sex menses duo, pro anno compellantur dare quatuor, unde aperte ratione dilatæ solutionis augetur pecunia, quam reddunt ultra sortem, quod est aperte usura, ut vidimus.

Tertio principaliter: De ratione mutui est, ut mutuans recipiat supra se onera mutationi anexa, alias non mutuet, sed sustentatio ministrorum custodiendum hunc montem, & exercentiæ omnia illa ministeria quæ ad mutationem huiusmodi requiruntur, sunt huic mutationi anexa, ergo sicut sustentatio ipsius mutuantis non pertinet ad mutuatarios ipsos, & recipientes mutuum, sed ad ipsummet mutuantem: eius namque interest se ipsum alere, & sustentare, ita & sustentatio istorum ministrorum non debet pertinere ad pauperes, sed ad

eos qui huiusmodi montes instituunt, vel ad Respub. ipsas, penes quarum administrationem existunt. Qua ratione colligunt authores huius sententiæ, ut quicunq; ex suis bonis huiusmodi montem instituere decreuerit, debet ante omnia constituere stipendia, quibus ministri illius sustententur, vel obligare Rempub. ad illos sustentandos, quia cum ab ipsis mutuatariis non debeant sustentari, si ex facultatibus eiusdem montis, stipendia illorum detrahenda sint, paulatim minuetur & deficiet, nec poterit diutius permanere. Afferuntque testimonium Caietan. affirmantis in pluribus ciuitatibus Italiæ sustentari huiusmodi ministros publico illarum stipendio.

Quarto, non minus est usura exigere ex mutuo aliquod augmentum & lucrum, quàm exigere ex mutuo aliquas expensæ, vel dandum, quod mutuans non est passus: ratione mutui, sed alia uia: ut si Petrus cui Latrones furati sunt 10. vellet illa recuperare per mutuum. Sed expensæ istæ quas facit dominus montis, vel mons ipse, non fiunt ratione mutui, nec sunt necessariæ ad mutuum, etiam si fiant occasione mutui, sed fiunt in utilitatem domini, vel montis, nempe ut seruetur pecunia, ac ut securius recipiatur, quæ sunt extrinseca mutuo, ergo recipere aliquid ultra sortem propter tales expensæ est usura. Et confirmatur, Quia etiam si dicatur id quod recipitur seruire expensis, recipitur nihilominus vi mutui, non enim daretur à paupere nisi ob illud mutuum, sicut in usura mutuatarius non dat nisi ob mutuum, ergo talis exactio usuraria est.

Quinto. Mons iste siue pecunia sit, siue triticum, non est pauperum, neq; ipsi sunt domini illius: quia si domini essent non acciperent illud mutuo; nec cum debito restituendi, nec dato pignore, sed simpliciter & absolute. Unde aut est alicuius privati diuitis, aut Reipub. aut sui ipsius: Nunc sic: Expensæ, quæ fiunt ob conseruationem alicuius rei, nullus alius tenetur soluere quam dominus illius, quia eo ipso quo illius dominus est, & fiunt in rei cuius est dominus conseruationem, cedunt in ipsius utilitatem. Istius autem montis (ut constat) non sunt domini pauperes ipsi, sed aliquis alius, ergo expensæ quibus eget, ut conseruetur, non debent soluere pauperes, huiusmodi autem expensæ sunt quæ fiunt in custodia pecuniæ, pignorum, librorum, scribitium, &c. ergo non est æquum solui istas

las a pauperibus, sed a Repub. vel ab ipso monte, Et confirmatur, Quia nemo tenetur ad custodiendum quod non est suum, & in quod non habet ius aliquod, vt habet commune dictum Iurisperitorum argumēto a. L. 1. & L. Necessario. ff. De pericu. & commodo rei venditæ, & L. Incendiū. Cod. Si certum petatur. §. Is cui. At huiusmodi pecunia, vel triticum non est pauperis, neq; est futurum illius, quo vsq; mutuo illud accipiat, ergo antea non tenetur ad illud custodiendum, vel soluendas expensas, quæ fiunt in illius custodia.

Septimo, Et constituit prius: In contractibus civilibus pertinentibus ad iustitiam commutatiuam, communitatem ipsam & totum corpus Reipub, perinde se habere, ac si esset quædam priuata pars, & quidam priuatus ciuis, vt quando Respub. vendit suū triticū, vel emit, aut soluit aliqua stipendia, perinde illā se habere, ac si priuatus aliquis ciuis alteri venderet, aut solueret stipēdia, vel ab eo aliquod emeret. Quo posito sic argumentatur Caietan. In hoc contractu montis pietatis, cum sit mutuū, seruanda potissime est ratio iustitiæ commutatiuæ, secundum rationem autem iustitiæ commutatiuæ, sicut non licet exigere ab vna parte quod debet alia, ita quoque nec licet exigere a parte, id ad quod tenetur totum, neq; ab vno ciue id ad quod tenetur tota communitas, sed ad expensas quæ fiunt in isto monte pietatis (si demus fieri illas in vtilitatem pauperum) cum fiant in vtilitatem totius communitatis ipsorum, nō tenetur hic vel ille in particulari, sed ipsa communitas & collegium pauperum in eo loco existentium, iniuquum ergo est exigere ab hoc vel illo paupere mutuuario expensas istas, vel non debitas a solis pauperibus, vel si debeantur, debitas a toto collegio, & communitate pauperum.

Denique digniori in aliquo genere conferendum est ex iustitia distributiua plus boni & minus mali, in hoc contractu mutui ex monte pietatis, instituti ad iuuantos pauperes, ille est dignior, qui plus eget bonum autem in hac distributione est pecunia, vel res quæ mutuatur, malum vero onus illud soluendi expensas quæ fiunt in ministris, ergo iuxta iustitiam distributiua, illi, qui magis indiget erit maior pecunia mutuanda, & minus imponendum oneris ad soluendas expensas: at in isto monte contra res habet, nam quo quis ma-

gis eget at plus accipi ab isto monte, si plus etiam soluit, est ergo contractus illicitus, & hac saltem ex parte iniustus.

Molineus in suo opere de vsuris q. 74. num 581. circa hanc quæstio. reprehendit acriter Alexand. docentem (vt ipse refert) Concil. 1. & 2. & 107. lib. 2. posse Summum Pontif. facere de peccato non peccatum, & hac ratione licet quod exigitur a pauperibus in mutuo ex huiusmodi monte accepto ultra sortem, verè exigatur ab eis ratione mutui, non esse peccatum, vel iniuquum: quia a Summis Pontif. in suis Bullis ita fieri conceditur. Additq; licere mutuantiibus ex huiusmodi monte exigere a pauperibus mutuantiis, si pignus contulerint, sex denarios pro libra per singulos trimestres, vel octo si nullum obtulerint pignus, ita vt singulis annis oporteat eos 3. vel 4. solidos pro singula quaq; libra persoluere.

Sed vtrumq; reprehensione dignum profecto est, Prius enim illud, Sum. Pontif. posse facere de peccato non peccatum, nullus vnquam Catholicorum docuit, nec in alicuius mētē venit, maxime in his quæ iure naturali, & diuino prohibentur omnino. Nec Summi Pontif. quorum autoritate, sanctissimoq; decreto hic mōs approbatur, concedūt vt ratione mutui aliquid a pauperibus ultra sortem acceptam exhibeatur, sed ratione sola expensarum, quæ in illius conseruatione fiunt. Quo nomine illud neque vsurarium esse, nec peccatum, sed iustum, & debitum verè & sapienter docent. Posterius quoq; ab omni æquitate & iustitia maximè alienum est. Etenim, si per singulos trimestres, 6. vel 8. denarii a paupere accipiantur, compellerentur miseri duas vel tres centesimas vsurarum persoluere: Quod quam iniuquum sit, perspicuum est: cum nec leges ipse Romanorum, quæ aliquas permittebant, huiusmodi paterentur. Ac vt ratione propria ex natura huius montis petita vtamur, Si illud tantum a pauperibus mutuantiis accipere licet, (vt statim videmus) quod ad expensas huius montis conseruationi necessarias exigitur, quis non videat illud parum ac moderatum, vt Summi Pontif. sanctissime docent, esse debere? minime vero in tanta & tam excessiua quantitate, qualem iniquè & malè visus est introducere Alexand.

Ab hac autem Alexandri sentētia dum nititur recedere Molineus, in suum erro-

rem toties in illo tractatu repetitum labitur: Docens, quod a paupere ultra sortem in hoc contractu exigitur, ratione mutui exigere, veramque & formalem vsuram esse; Sed licitam, & honestam, piamq; & laudabilem, ac iure naturali & civili concessam, quamuis non Iure canonico: Probandam vero, quia moderatissima est, nec exigitur in quæstum alicuius feneratoris, & ad lucra captanda, sed ad commodū pauperum, & conseruandum cumulum illum & montem: Ita, (sic enim habet) vt contractus hic non sit negotiatio aliqua vsuraria, sed negotiatio conseruatoria, beneficentia erga pauperes exercenda, pertinet ad illud genus fanotis, de quo Proverb. 19. dicitur: Fœnatur domino, qui miser etur pauperis.

Sed neq; in hac parte Molineus audiendus est, cum ex primo articulo abunde constet, nullum genus vsure, quæ verè & formaliter vsura sit, licitum esse: quin potius omni iure prohibitum. Repugnatq; sibi maxime Molineus, cum affirmet prius recipi aliquid a paupere ratione mutui, dein de vero vt huius montis equitatem, & iustitiam tueatur, doceat, non esse negotiatiuam vsurariam, sed conseruatoriam illius montis in pauperum beneficentiam, & in hunc finem illud recipi, vt expensas quæ fiunt in conseruatione huius montis ceteruiat: quod autem hoc sine recipitur, sicut vere res habet in hoc cōtractu, & optime Summi Pontif. explicarunt, non sumitur ratione mutui, nec habet vllam speciem vsure, tantū abest, vt sit vera ac formalis vsura, sicut Molineus falso, & hæretice arbitratur.

Ioann. Medina, & Nauarr. locis initio huius quæstionis citatis, & multi ex recentioribus hunc contractum iustum, sanctū, & pium esse docēt. Imo vt refert Leo 10. in illa Bulla cuius meminimus, etsi multi tenuerint opinionem istam Caiet. multo plures & doctiores verbo & scripto defenderunt hunc montem tamquam iustum, & licitum, cum illis capitulis & conditionibus, quas explicabimus, in quo nihil exigitur vel ratione mutui, vel ad augendum in aliquo cumulum illum, sed id tantum quod arbitrio peritorum & prudentum censetur omnino & præcise necessarium ad expensas, sine quibus mons iste permanere ac conseruari non posset.

Huius opinionis velut fundamentum est, reperiri reipsa in hoc contractu montis

pietatis hos tres contractus. Primus est mutui, quod fit ex illo monte pauperi. Secundus est, contractus pignoris, quod minister nomine illius montis recipit ab illo paupere mutuuario. Tertius est contractus locationis, quo ministri locant operas suas ad scribendum datum & acceptum, custodiendum pecuniam & pignora: Quo posito sic argumentantur. Quæ reddunt pauperes ultra sortem, non conferunt ratione primi contractus mutui, vel propter mutuum, id enim esset vsura: nec ratione secundi cōtractus qui intrinsecus etiam est illi mutuo, sed ratione tertii, quia ministri non debent gratis seruire, sed locant operas suas. Sed hanc locationē vel pretiū eius (cum omnes opera istæ pretio æstimabiles sint) non est æquum vt reddat diues, qui montem illum instituit, cum ipse ad vtilitatem illius pecuniæ, quandiu ipse erat, non indigeret huiusmodi operibus, nec Respub. quæ nec illis indiget, nec illis vtitur, nec vllus alius sed soli, pauperes, vt habeant vnde mutuo accipiant, quod non haberent nisi existeret mōs iste, & conseruaretur cum huiusmodi operibus: Postulat ergo recta ratio & æquitas, vt soluantur huiusmodi stipendia, & expensæ ab illis pauperibus mutuantiis. Et confirmatur. Recipere aliquid ultra sortem in mutuo, vel occasione mutui non est vsura, nisi recipiatur propter ipsum mutuum, & vi mutui. Etenim quando mutans ducit in pactum lucrum vere sibi cessans, recipitq; illud ultra sortem, non est vsura, quia licet recipiat illud interueniente illo mutuo, & occasione illius, non tamen propter ipsum mutuum, neque ex vi mutui, sed ratione illius lucri sibi cessantis. Sed in hoc casu licet pauper iste nō redderet illud amplius ultra sortem, nisi accepisset mutuo ex isto monte, & interueniente tali mutuo, attamen quod reddidit, non exhibet ratione ipsius mutui, sed ad expensas illius montis, qui in eius vtilitatem institutus est, & conseruatur.

Hanc sententiam tamquam verisimiliam recipiunt omnes fere recentiores, præter vnum vel alterum: cui nos etiam subscribendum duximus: ita vt vt oppositam iudicemus omnino improbabilem & temerariam post decretum illud Cōcilii Lateran. sub Leone 10.

Probatur. Et imprimis vt vtamur methodo Theologicæ, cuius primus & potissimus

simus locus est ab autoritate Sacre Scripturæ, vel Ecclesiæ, Ex illa Bulla Leon. 10. lecta in Concilio à Reuerendo domino Bertrando Episcopo Adien. oratore ducis Ferraræ in Curia Romana. Etenim cū mōs iste incepisset sub Pio secundo, fuissetq; confirmatus & approbatus à variis Pontif. non defuerunt qui illum damnaret tamq; illicitum: Ita cepit oriri lis & controuersia de iustitia huius cōtractus inter grauissimos Doctores, ad quam dirimendam, & tollenda scandala, quæ ex huiusmodi concertatione inter simplices nascebantur, curauit Leo 10. vt veritas huius quæstionis indagaretur, & ea diligenter inuestigata edidit Bullam, quam dictus Episcopus Bertrando legit coram omni concilio: Et habetur initio Sec. 10. Vbi postquam retulit Papa fuisse illā inter grauissimos DD. disputatam, subiungit: Doctiores vero, & sapientiores hunc montem iustum, & licitum iudicasse præstantissimos diuini verbi præcones, ac Euangelicæ veritatis concionatores illum vt rem piam, & honestissimam, & ab omni iniquitate liberam fidelibus populis suasisse, & quod præstat à summis Pontif. Paulo 2. Sixto 4. Innoc. 8. Alex. 6. & Iulio 2. fuisse approbatum, & confirmatum: quibus præmissis constituit hanc definitionem in hæc verba.

Sacro approbante Concilio declaramus, & definimus montes pietatis supra dictos per Respub. in Titulos, & autoritate Sedis Apostolicæ hætenus approbatos, & confirmatos, & quibus pro eorum impensis, & in demeritate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem (vt præfertur) pertinentium ultra sortem, absq; lucro eorundem montium, recipitur, nec speciem mali præ se ferre, nec peccandi incentiuum præstare, nec villo pacto improbari: quinimō meritorium esse, ac laudari & approbari decere, nec tale meritum debere usurariū putari, licetq; illorum pietatem & misericordiam populis prædicare, etiā cū indulgentiis a Sæcra Sede Apostolica eā ab causā cōcessis, &c.

Et infra.

Omnes autem Religiosos, & Ecclesiasticas, & seculares personas, quæ contra præsentis declarationis, & definitionis formam de cætero prædicare, aut disputare, verbo vel scriptis ausu fuerint, excommunicationis læte sententiæ penam (priuilegio quocumq; non obstante) incurere volumus, non obstantibus, &c.

Vbi apertissime, ita vt apertius non poterit, definitur hæc sententia: Nec propte

rea reprehendus est Caiet. qui multo ante hoc Concilium, & ipsius Bullæ opusculum illud scripsit: Mirari autem non desino, quomodo Magister Soto vir certe eruditus, & pius contra tam apertam declarationem Apostolicæ Sedis hunc montem damnare audeat? Erroris, vel hæresis notandus non est, cum se doctrinæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ semper subiiciat. In hac quaestione, sed temerariā, ac periculosam talem sententiam non possumus non iudicare post tam apertam determinationem Papæ sacro approbante Concilio: Cui omnes responderunt. *Placet.* Præter vnicum tantum Hieroniam Episcopum Tranen.

Nituntur autem Soto, & nonnulli illum sequuti vim huius rationis eludere multis solutionibus. Respondet enim primū iuxta illud fundamentū sumptum ex Caietano, Papā circa mores illud tantum definire tāquam de fide, quod superat rationem naturalem, colligendumq; est ex Sacra Scriptura, vel traditione Apostolica, quod autem non colligitur ex Sacra Scriptura, vel traditione Apostolica, aut doctrinis Sanctorū, sed ex principiis tantum Philosophiæ, & argumentis philosophicis, nō definire tāquam de fide, sed proponere tāquam Doctore philosophum; Et ita cū presens quæstio, Sit ne hic contractus vsurarius an nō? non possit colligi in particulari ex Sacra Scriptura, vel doctrina Sanctorum, sed standum sit principiis folius Philosophiæ moralis, & argumentis ac rationibus philosophicis illam Bullam non esse tamquam definitionem de fide, nec expedire vt Papa huiusmodi res definiat tamquam de fide.

Hoc fundamentum, vnde sumitur hæc solutio, est periculosum, & nullo modo admittendum. Est enim axioma inter fideles & ab initio nascentis Ecclesiæ perpetuo receptum, Pontificē docentē de Cathedra nullo modo errare posse in fide, aut in his quæ pertinent ad mores vniuersalis Ecclesiæ, neq; inter Catholicos audita vnquam hæc distinctio est colligatur ne quod à Summo Pontifice definitur ex Sacra Scriptura, vel non: Noua est talis distinctio, in Ecclesia Christi, & à maioribus nostris illud tāquam dogma catholicum semper habitū, vt quidquid Pontifex vt Papa & docens fideles proponit circa mores vniuersalis Ecclesiæ, siue illud ex Sacra Scriptura colligendū sit, siue rationibus philosophicis inuestigandum, eo ipso quo definitur à Pontifice esse tenendum tāquam verū, certū, & indubitatum. Alioquin nō haberent robur plerq;

plerq; definitiones Apostolicæ ad mores pertinentes, quatenus definitiones Apostolicæ sunt, sed quatenus collectæ ex Sacra Scriptura: vbi oriretur statim alia quæstio, an Papa illas recte colligat ex Sacra Scriptura vel non. Quo circa male hoc sonat, & periculose dicitur: Definitiones enim Apostolicæ eo ipso quo definitiones Apostolicæ sunt, sunt certæ, veræ, & tenentur à fidelibus. Quod accommodatissimus exēplis illustraret. Sit ne anima rationalis forma substantialis, & naturalis, ex principiis Philosophicis inuestigandū est: at eo ipso quo fuit definitū ab Ecclesia illā esse formā nulli fidelū licet cōtra sentire. Et in hac ipsa disputatione de vsura An fructus pignoris feudalis possit dominus directus sine vsura recipere? vel fructus pignoris dotalis possit gener sine vsura facere suos? An seruaturus merces in aliud tēpus sibi cōmodius possit illas carius vendere? & similes controuersie nulla ratione possunt dirimi ex Sacra Scriptura, vel traditione Apostolica, aut doctrinis Sanctorum, sed ex principiis Philosophiæ moralis, & ex regulis iustitiæ, quas eadem Philosophia proponit, sunt necessario dirimendæ, cui autem ex catholicis aliquando in mentem venit, vel quis eorum vnquam asseruit, quæ docuerunt Pontifices circa has controuersias in cap. Conquæstus. cap. Salubriter. Cap. In ciuitate. Cap. Nauiganti. & similibus, non proponi ibi à Pontifice vt Pontifice? & tamquam decreta certa, & indubitata, ac necessario tenenda à fidelibus? sed supponi solum veluti à quibusdam Doctores? Absit hoc à fidelū mentibus, imo vt certa, & infallibilia decreta sunt ab omnibus fidelibus habita, cum primū à S. Sede Romana emanarūt. Vnde similiter ista Bulla Leonis non est accipienda vt doctrina alicuius doctoris philosophi: sed vt definitio Sedis Apostolicæ cui nulli fidelium licet contra sentire. Nec audiendus est Soto cum ait, non pertinere ad Papam, neq; esse in ueris Apostolici, definire in particulari, an hic vel ille contractus sit vsurarius, vel non, cum in capitibus istis citatis, in particulari definiant, an in istis contractibus fructuū, & venditionibus committatur vsura.

Porro quod in Bulla adducta loquitur Leo 10. vt Papa, non vt Philosophus vel doctor, constat, quia proponit Bullam quod est proprium Papæ vt Papæ, 2. ait Sacro approbante Concilio 3. excommunicat oppositum docentes. 4. Quis dicat

doctoris alicuius, & non Papæ vt Papæ esse verba illa initio Bullæ apōdita. *Inter multiplices nostre sollicitudinis curas illam imprimis suscipere pro nostro pastoralis officio debemus, &c.* Et ita hæc prima solutio recedat.

Respondet secundo Soto, non omnia acta istius Concilii Lateran. esse recepta, & redacta in vsum, quod patet quia Sec. 9. eiusdem Concilii statuitur, vt qui habens redditus Ecclesiæ non persoluit diuinum officium, restituat pro rata reddituū quantum diuini officii dimiserit, quod si per medium annū perseueret in illa omissione diuini officii, resignet beneficiū, vel præbendam quam habuerit: quod tamen statutum non est receptum vsu, neq; obseruatum. Et similiter illam Bullam Leonis non esse receptam, quod docet, quia Caieta. qui interfuit illi Concilio & Sessioni post editā huiusmodi Bullā scripsit opusculum illud contra montem pietatis, nec propterea fuit à Leone 10. reprehensus.

Hæc solutio peccat in multis Primo, quia vt recte ait Nauar. loco citato nu. 60. non habet eam reuerentiam, & obseruantiam quæ sacris, & cœumenicis Conciliis iuxta catholicam modestiam debetur, videtur enim significare approbationem & definitionem sacri Concilii Lateran. parum obligare. Secundo quia plurimū differunt quæ à Papa vel Concilio præcipiuntur fieri & obseruari, & ea quæ à Papa vel Concilio definiuntur tāq; doctrinæ certæ, ac veræ: Præcepta enim & constitutiones Papæ, vel Concilii quæ proponuntur vt leges quædam humanæ, quibus præcipitur aliquid fieri, vel non fieri, cum interdum nō demandentur executioni, per disuetudinem amittunt suā vim, at declarationes iuris naturalis vel diuini, & definitiones Ecclesiæ circa aliquam doctrinā, tam speculatiuam quam practicā (v. g.) sit ne hoc verum an falsum, sit ne hoc iustum vel iniustum, non pendent ex eo quod recipiantur vel non recipiantur, sed ex sola determinatione & autoritate Sedis Apostolicæ: Eo namq; ipso quo definitæ sunt, sunt certæ, veræ, & indubitæ. Nec potest quisq; dicere absq; maxima temeritate, & periculo, Pontificem, vel Concilium ab illo confirmatum in ista declaratione & approbatione errare potuisse, cum huiusmodi declaratio pertineat ad salutem animarum, & ad iudicium conscientiæ, sit ne hic contractus peccatum mortale, vel secus. Imo in hoc genere docendi Concilium & Papam errare non posse certissimum est, Cap. Maiores. 24.

quest. 1. cum aliis à Glofa ibidem citatis & Cano. Hęc est. Cano. Quoniam vetus. eodem loco, cum multis aliis quę afferuntur à Nauar. in cap. Nouit de Iudiciis not. 3. num. 45. & sequen. Hęc autem Bulla non fuit aliquod preceptum, aut cōstitutio, vel lex humana Pontif. sed definitio doctrinę, qua definitum est, sit ne hic contractus montis pietatis iustus vel iniustus. Sic enim habet: *Sacro approbante Concilio declaramus, & desinimus montes pietatis supradictos per Respub. institutos, &c.* Vnde doctrina hęc eo ipso quo fuit proposta in Cōcilio, & determinata à Leone 10. tamquam de cathedra, est tenenda ab omnibus fidelibus tamquam verissima, certa, & indubitata. Tertio fallitur plurimum existimans non fuisse vsu receptam, cum post hanc Bullam non modo perseruauerint montes pietatis antea instituti, verum etiā multi de nouo in Italia, & Hispania hac Bulla Magistratibus & Rebus pub. animos faciente, inceperint, & erecti sint. Quarto, fallitur etiam maxime Soto ignorantia historię & computatione temporum, existimans Caiet. post istam bullam Leonis edidisse opusculum illud de monte pietatis, cum absoluerit illud, sicut ex vltimo cap. eiusdem opusculi constat. Papię dię 13. Iunii, 1498. Sessio vero Cōcilio Lateranen. in qua fuit lecta ista Bulla fuerit post decem & septem annos, nempe die quarto Maii in festo Beatissimę Matris Monicę anno 1515. Fuit ne autem reprehensus Caiet. à Leone, hoc neficimus, forsan fuit priuatim reprehensus, vel non indignit, Bulla ista satis illum reprehendente, cum fuerit illa edita post illud opusculum, illius sententiam tam aperte damnans. Nec existimo Caietanum illi, sessione interfuisse, erat enim tunc generalis sui Ordinis, in ea vero sessione, cum recensentur omnes qui illi interfuerunt, non describuntur Generales ordinū.

Respondet tertio Soto, illam intelligendam esse sicut dixit Caiet. de Bullis aliorum Pontificum, quatenus Mons pietatis, & capitula ipsius non repugnant sacris Canonibus: tertiam vero conditionem, de qua disputamus, repugnare sacris Canonibus: cum in ipsis prohibeatur accipere aliquid in mutuo ultra sortem, quod tamen accipitur reuera in hoc monte iuxta istam tertiam conditionem. Vnde infert posse quidem accipi aliquid, sed exiguum, ratione illius obligationis quam habet in se mōs

iste mutuandi cuiusque pauperi petenti, non tamen ratione aliarum expensarum, quia hoc est vsurarium.

Sed neq; hęc responsio valet, quidquid enim sit de hac solutione Caiet. circa Bullas aliorum Summorum Pontif. cum teste tur ipse se ita vidisse, ac legisti, Hęc tamen solutio, vt accōmodatur à Soto Bullę Leonis, nec locum habet, nec audiēda est.

1. Quia in ista Bulla Leonis nihil tale habetur de sacris Canonibus, sed absolute & simpliciter approbatur iste mons, & cū illa tertia conditione, cum dicatur ibi: *Non esse vsurarium, neq; habere speciem mali, nec prestare peccandi incōtinuum, recipere aliquid moderatum pro impensis, & indemnitate ipsius montis administrarum operas, & aliorum rerum, quibus huiusmodi montes indigent, cōseruationem.*

Secundo, quia Leo in illa Bulla, sicut ipsemet initio illius indicat, hoc præcipue instituit, tollere sua definitione lites & cōtrouersias, quas circa hunc montem excitarūt multi Magistri, & Predicatores cum scandalo fidelium: at circa primam, & secundam conditionem illius nunquam fuit dubitatum, nec litigatum. Nec credendum est, vt ait Medina, fuisse ipsum consultū, An sit licitum dare & cōstituere pecunias in eum vsu, vt per eas indigentibus mutuo subueniatur pignore aliquo in securitatem accepto: hoc enim indignum erat, quod in quæstionem verteretur, aut consultatione indigeret. Sed tota disceptatio erat circa tertiam conditionem. Definit autem Pontifex montem hunc cum suis conditionibus licitum esse, & pium, ergo fuit in illa Bulla approbata hęc tertia conditio. Quin & contra Caietanum, Cū Leo in hoc sensu definiat istum montem esse licitum, adducatq; in eandem sententiam prædecessores suos Paulum secundū vsq; ad Iulium secundum, aperte docet, prædecessores suos approbasse quoque istū montem cum ista tertia conditione, & sine vlla restrictione. Aliter enim, si Bulla hęc intelligenda esset cum illa clausula, quatenus capitula eius sacris Canonibus nō repugnāt, cum hoc esset in quæstione positum. An capitula ista repugnent sacris Canonibus, non minus ambigua remaneret cōtrouersia hęc post Bullam istam, quam antea esset, nec quicquam declarasset aut definisset Leo 10.

Tertio iste mons, cum primum fuit excogitatus, & institutus, fuit institutus cū omnibus

omnibus istis cōditionibus, postulatumq; semper à prima illius erectione à mutuataris, redderent aliquid ultra sortem, non ratione mutui, vel ad augendum montē illum, sed ad expensas illius cōseruationi necessarias: & qua ratione fuit institutus, sub eadem quoque approbatus à summis Pontif. prædecessoribus Leonis 10. nō est autem dicendum Romanos Pontif. viros peritos, prudentissimos, & qui diligentissimi esse solent in examinandis omni ex parte his quę sibi approbanda proponuntur, & qui optime norunt actus humanos vel ex minima circumstantia mutari, & vitari posse, approbasse hunc contractum temere, & ignoranter, nec perspexisse prius diligenter, & explorasse omnes conditiones, & circumstantias illius. Vnde certissimū esse debet cōfirmasse, & approbasse illū & cū hac tertia cōditione, Et in particulari quanta solertia & diligentia Leo 10. in hac quæstione diffinenda vsus fuerit, ex verbis eiusdem Bullę patet, maxime ex verbis illis. *Ex certa scientia, &c.* Quātum autem differat inter approbationes quę fiunt in forma tantum communi, & eas quę fiunt sub hoc tenore verborum late Panorm. & Decius in Rubric. & cap. 1. & cap. Venerabilis. De confirm. vtili. vel inuili. Tum etiam neq; solum affirmat Leo illud se declarare ex certa scientia, sed recensendo argumēta vtriusque partis, & comendans plurimum mōtium huiusmodi institutores, & concionatores, qui illos populis persuaserunt, & Pontifices prædecessores suos, qui concessis indulgentiis ad similes instituendos, vel ampliandos aliis animos fecerunt.

Deniq; habet Leo in illa Bulla, multo perfectius multoq; sanctius fore, si tales montes gratuitē omnino constituerentur, hoc est, si erigentes illos aliquos census assignarent, quibus vel omnes, vel aliqua saltim ex parte ministrorum operę soluerentur, vt sic à pauperibus minus exigere tur, conceditq; plures & maiores indulgentias instituentibus hos montes cum huiusmodi censibus simul, ex quibus expensę istę soluerentur. Vbi cum non dicat necessarium esse, ac oportere, vt hic contractus sit iustus, tales census assignare, nec pauperes tenerentur illas expensas soluere, sed dicat solum perfectius esse & sanctius, in dicit aperte licere nihilominus exigere huiusmodi expensas à pauperibus.

Confirmantur hęc omnia: Primo, quia

Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. de reformatione. inter opera pia & charitatis connumerat montes pietatis, quos certum est & publicum cū ista tertia cōditione exerceri vbiq; retuleruntq; viri fide digni qui illi Concilio interfuerunt, Patres illius Concilii magnas eleemosynas erogasse ad augendum montem pietatis Tridentinę Ciuitatis. Secundo, vsu receptissimo in omni Repub. bene instituta, maxime in Italia, vbi frequentes sunt huiusmodi montes, & cum istis cōditionibus, quos, nisi omnes illę iuste essent, non est dubitandum à Sum. Pontif. fuisse iam abolitos & sublatos, maxime per Pium 5. quī tanta diligentia expendit opera virtutis, & pietatis.

Sed vtamur iam rationibus. Ad quarum vim magis percipiendam, & imbecillitatē eorum, quibus authores alterius opinionis maxime Caiet. illam confirmare nituntur obseruemus primo, Cum hic mons (vt initio huius controu. admonuimus) institui possit vel à diuite aliquo potente ex propriis bonis illius, vel à Repub. ipsa & illius Magistratibus ex communibus bonis eiusdem Reipub. vel à tota communitate, singulis ciuibus ad illius erectionē & augmentum aliquid cōferentibus, quacunq; istarum rationum instituat, cum primū institutus, & erectus est, bona illius siue pecunia sint, siue triticum, siue quiduis aliud, iam nec esse diuitis & potentis qui illa contulit, & in vsu pauperum cōuertit, nec totius Reipub. & communitatis ciuim, sed (quod fatetur etiam Caiet. nec potest vlla ratione negari) solius collegii & communitatis pauperum illius ciuitatis, & loci. Non esse diuitis illius vel ex eo constat, quia cum primum hunc montem instituit, abdicat à se omnē dominiū illius pecunię, ita vt non possit iam in aliquos alios vsus neq; proprios illam conuertere, vel alicui alteri eam mutuare quā pauperibus illius ciuitatis, & loci: Quo fit, vt si quis diues aliquam suorum bonorum partem ad mutuandum pauperibus designaret, ea tamen lege, vt illius dominium penes se retineret, cum facultate mutuandi illam quādiu sibi placeret, vel his tantum quibus ipsi placeret, & conuertendi illam in quos vsus voluerit, pecunia illa vel cumulus bonorum sub illius dominio manens non sit mons pietatis, de quo hic loquimur, neq; eo tempore, quo habet illā designatā ad mutuandum paupe-

pauperibus. Quia Mons pietatis ille tantum cumulus pecuniarum vel bonorum est, qui in nullum alium usum iam conuerti potest, quam in subuentionem pauperum per mutuam. Qua etiam ratione, ut inter argumentandum ostendemus, nec Respub. ipsa vel magistratus illius domini sunt, esto ad eos pertineat illius administratio, sed sola communitas & collegium pauperum, quibus subueniendis per mutuam dicatum est.

Obseruemus secundo quod sequitur ex precedenti obseruatione, & est maxime aduertendum: Quæ secundo loco constituit Caiet. ad stabilendam & confirmandam opinionem quam sequitur, maiori ex parte falsa esse. Nam imprimis, quod ait, ex operibus quæ ministri exercent in hoc contractu, duo illa nempe dare prius mutuam & recipere pignus, deinde vero recipere pecuniam mutuam & restituere pignus acceptum, non esse pretio æstimabilia, falsum est. Quæuis enim hæc sint intrinseca mutuo, & quatenus concurrunt ad actum mutui, non possit hic vel ille, qui ex propria pecunia alteri mutuam, aliquid recipere, attamen in hoc contractu, quatenus sunt operæ ministrorum, qui in illis exhibendis aliquod tempus consumunt, & aliquem suscipiunt laborem, pretio æstimabilia sunt, & stipendio digna. A quo debeat illis huiusmodi stipendium persolui, potest quidem controuersum esse, quod autem huiusmodi operæ pretium & stipendium mereantur, certum est. Quemadmodum enim capsores, pro traditione pecuniæ, & receptione securitatis, vel similibus actionibus quæ contractui cambii intrinsecæ sunt, nihil potest recipere, ministri vero & famuli qui suo labore & industria pecunias numerant, literas conficiunt, & pignora vel securitatem recipiunt, digni sunt pro huiusmodi ministeriis suo stipendio, non minus quam operarius mercede sua: Ita quoque in hoc contractu, etsi conferre pecuniam, recipere pignus, & securitatem, recuperare mutuam, & restituere pignora, sint actiones intrinsecæ mutuo, & propter quas dominus pecuniæ illam mutuam non debeat aliquid recipere ultra sortem, at si hæc fiant per famulos & ministros, ministeria sunt & obsequia pretio æstimabilia, & digna mercede ac stipendio. Vnde dubium quidem esse potest, à quo debeant huiusmodi stipendia solui ministris illis, attamen debere perspicuum est.

Quod deinde ibidem addit, illa alia opera, ut seruare pecuniam, custodire pignora, habere libros rationum in quibus scribantur tam mutua quam pignora, mutuuario non restituente in termino vendere pignora, è quorum pretio restituatur mōti quod ex illo acceptum fuerat, non esse in utilitatem pauperis præcipue ac potissime, sed vel montis ipsius, vel domini illius, falsum etiam est: nec recte à Caietano & Soto concideratum. Primo, quia differt plurimum considerare actiones istas secundum se, vel conciderare eas ut circumstantias omnino necessarias huic contractui, & conseruationi huius Montis: priori enim modo partim sunt in utilitatem pauperum, partim vero in utilitatem montis, at posteriori modo, qua ratione hic considerandæ sunt, in solam utilitatem pauperum cedunt. Probat illud recte Medina. Quia cum omnes actiones istæ eo tendant, ut pecunia illa siue bona in isto cumulo & monte constituta, custodita ac secunda maneat, nec minuantur vel deficient, consequenter in eius utilitatem censendæ sunt actiones istæ cedere, cui expedit pecunias istas, & bona custodita esse, ac secunda, & permanētia: Ex fine namque mediorem ratio in omni genere rerum sumenda est: at quod bona ista sic maneat, & conseruentur, non redudat in utilitatem, diuitis qui mōtem istum erexit, cum iam illa à se omnino abdicauerit, & in solum usum pauperum conuerterit: nec in utilitatem Reipub. ut Respub. est, & communitas varios hominum status & ordines complectens, sed in solam utilitatem pauperum, qui illis tantum uti possunt, ergo & actiones istæ & operæ ministrorum in solam cedunt utilitatem pauperum, quatenus in hoc monte iam erecto & instituto exercentur. Secundo accessorium sequitur naturam sui principalis, at opera istorum ministrorum sunt velut quædam accessoria necessaria Monti pietatis, mōs vero iste non est ut constat in utilitatem diuitis, qui pecuniam illam contulit, neque Reipubli. sed in solam utilitatem pauperum, ergo & opera ista quæ à ministris circa illum fiunt, quacumque ratione à Caiet. conciderentur, in solam cedunt pauperum utilitatem. Tertio, quod pecuniæ vel bona istius montis secunda sint, & custodita, vel secus, nullum ex eo damnum vel commodum sequitur diuiti, qui illa contulit, cum primū illa à suo patrimonio omnino separauit, nec arario publico ipsius Reipub.

pub. sed pauperibus tantum, qui cumulo illo permanente habent unde sibi per mutuam subueniant, eo vero deficiente oportebit eos varia damna pati, ergo operæ istæ & ministeria quibus mons iste custoditur, ac permanet, in eorum sunt utilitatem, & commodum.

Obseruemus tertio in hoc contractu recipiendi mutuam ex Monte pietatis utraq; iustitiam concurrere, & commutatiuam & distributiua, quod ex propria illius ratione & natura percipere licet, Nam cum sit hic mons ad subueniendum omnibus pauperibus, tamquam ex bonis communibus collegii & communitatis ipsorum, & ea lege ut cumulus iste non deficiat, sed conseruetur semper, propter quod exiguntur ministri quos diximus: Qua parte deseruit ad mutuam, debet in eo seruari utraq; iustitia, distributiua, ut pauperiori ac magis indigenti plus mutuetur, commutatiua vero, ut quantum quisque mutuo accipit, tantum restituat. Similiter qua parte conseruandū est per operas ministrorum, utraq; exigat, commutatiuam, secundum quam singulis ministris pro ratione suorum laborum stipendium reddatur, ab eis in quorum utilitatem mons iste institutus est, & conseruatur; & distributiua, secundum quam, quantum bonorum & commodi ex isto monte vnusquisque pauperum recipit, tantum expensarum, quæ in illo custodiendo fiunt, persoluat. Quo fit, ut licet illas persolvere quodam onus dici possit, proprie tamen ac vere non exigatur ab eis ut onus, sed tamquam stipendium debitum ex iustitia ministris ipsis deseruientibus, in debitis vero, quæ ex iustitia reddenda sunt tamquam stipendia laborum, non respicitur persona, vel status, sed labor ministri, & utilitas quam quisque ex illo labore & ministerio recipit, ita ut qui maiorem utilitatem ex eo recipit maiorem debeat illius stipendii partem persolvere, siue nobilis sit, siue plebeus, siue diues, siue pauper. Ut cum adducitur triticum à remotis Prouinciis expensis Reipub. qui plures mensuras illius recipit, maiorem partem illarum expensarum reddere cōpellitur, & iustissimè, siue diues sit, siue pauper: quia expensas illas non persoluit ut onus aliquod omnibus impositum, sed tamquam debitum concomitans illud triticum. Vnde in nostro casu sunt hæc maxime distinguenda, mutuam ex mōte, & stipendia ministrorum, qui ad illum exiguntur: Quo ad mutuam, cum sit mōs

iste velut bonum commune communitatis pauperum, habenda est ratio paupertatis eorum, & ex ea sumenda est dignitas eorum, quibus bona huius montis per mutuam distribuenda sunt, ita ut pauperiori plus mutui conferatur: quò ad expensas vero, quarum solutio pertinet ad commutatiuam, quia redduntur ut iusta stipendia ministrorum, ab eo reddi debet maior illarum pars, cui ministri isti maius obsequium præstāt, præstāt vero maius illi, cui plus ex isto mōte cōfertur mutui. Quod non perperit fati Caiet. neque qui illum sequuntur: considerauit autem recte illud Leo 10. in Bulla illa, affirmans ad solas ministrorum expensas, & alia ministeria, quibus huiusmodi montis conseruatio eget, pauperes tribuere moderatū illud, quod ab illis exigitur. Vbi non tamquam onus, sed tamquam stipendium iuste ab ipsis debitum, significat Summus Pontif. illud reddi. His positis argumentor iam primo, ex principio eiusdemmet Caietani. Nullus tenetur soluere operas, quæ cedunt in aliorum comodum, sed eas tantum quæ cedunt in propriam utilitatem ipsius ex Reg. Iuris in 6. *Qui sentit commodum, debet sentire et onus sine damno*, qua regula utitur etiam Concil. in dicta sessio. 10. Sed omnes actiones & operæ, quas exercent ministri, & custodes istius montis, cedunt in utilitatem pauperum mutuatariorum, non in utilitatem diuitis illum instituentis, aut Reipub. ergo iustissimè & necessario expensæ istæ soluendæ sunt à pauperibus, qui mutuo accipiunt ex hoc monte, non à diuite qui illum instituit, vel à Reipub. Maior cum consequentia aperta est: Nam secundum omne ius ad eum pertinet custodia rei, ad cuius utilitatem & commodum illa custoditur, & cui perit casu quo pereat, vel lucrisit, si augeatur, & crescat L. 1. & L. Necessario. ff. De peric. & commo. Probat minor. Imprimis non cedunt in utilitatem diuitis illum mōtem instituētis, cum diues illum instituēs, (ut constat ex prima obseruatione,) eo ipso quo illum erexit, abdicauit à se dominium illius pecuniæ & montis, transtulitque illud omnino in communitatem pauperum, ut ex eo per mutuam sibi prouideant. Eadem ratione siue mons ille ex bonis communibus ipsius Reipub. institutus sit, siue à singulis ciuibus vnoquoque aliquid contribuentem, siue ab aliquo peculiari diuite, commissum tamen ac traditum Reipub. Respub. non est domina illius pecuniæ, vel aliorum

aliorum bonorum, ex quibus huiusmodi Mons coalescit, sed ipsi pauperes. Patet: nam bona quorum Reipub. domina est, possunt Magistratus conuerrere in quascūq; necessitates Reipub. veluti, in edificia publica, pontes, custodiam ciuitatum, vel annonam; at huiusmodi montem, quam primum erectus est, non possunt Magistratus in aliquas necessitates Reipub. conuerrere, sed in solum vsum pauperum per mutuū, ergo Reipub. nō est illorum domina, sed soli pauperes mutuatarii, cum hi soli possint illo vti in suum commodum: ergo actiones quas exercent ministri in beneficium huius montis, non sunt in vtilitate diuitis, qui illū crexit, vel Reipub. sed ipsorum tantum pauperum: cum ea quæ in vtilitatem & conseruationem alicuius rei fiunt, in eius tantum vtilitatem dicenda sint cedere, qui illius rei vere dominus est.

Respondet huic argumento Soto, pauperes nulla ratione asserēdos esse dominos huius montis. Primo quia dominus potest vti re sua in omnes vsus pro libito, & illā consumere, pauperes autem non possunt pro libito vti bonis istius montis, neq; illa consumere. Secundo, quia sicut rem suam nemo dicitur accipere ab alio mutuo, ita nec mutuarius est dominus rei ex qua mutuum petit à mutuante: etenim si illius dominus esset, cum imperio & iure posset illam exigere vt suam, non vt mutuam: at pauperes sunt mutuatarii, ergo non domini. Quod si domini non sunt, non pertinet ad eos conseruatio istius montis, nec solutio expensarum quæ ad illius conseruationem sunt necessaria. Ita infert, vbi montis nullus est dominus, ipsummet montem teneri ad soluendas illas expensas, nec incommodum esse, vt minuat: quemadmodum si priuatus ex sua pecunia vellet pauperibus mutuare, teneretur ipse illā conseruare, ac soluere necessaria illius conseruationi, etiam si propterea minueretur.

Sed hęc rationes Soti, nec vim aliquam habent, nec elidunt robur nostri argumētī. Ad primum dico, dominum posse vti re sua in vsus lege sibi permittos, lege autem vel Reipub. vel diuitis creatoris istius montis, qui potuit apponere illi leges honestas quas voluit. (cum vnicuiq; liceat de bonis suis disponere appositis conditionibus iustis) bona istius montis sunt tradita pauperibus, in hunc vsum, ad leuandas eorum necessitates per mutuum cū istis conditionibus, quarum vna est, vt teneantur ipsi con-

seruare hunc montem, cum hoc ipsum cedat in eorum quoque vtilitatem. Falsum quoque est, posse quemcumq; dominum, rem cuius est dominus, consumere. Nam beneficiatus est dominus sui beneficii, Primogenitus dominus suę primogenituræ, nec tamen possunt ista consumere. Nec secundum habet vim, quamuis enim vnusquisque pauper seorsum & perse non sit dominus, tota autem communitas pauperum (vt concedit Caiet.) est domina vtilis istius montis, & tenetur ad illius conseruationem. Vnde sumitur efficax argumētū. Huius montis conseruatio non pertinet ad diuitem illum, qui primo pecuniam contulit, quia si sibi illud conseruaret, conseruaret profecto illud domi suę, & in arca sua, sine talibus ministris, & expensis: nec ad Reipub. cum non sit domina, nec illo vti possit in suas necessitates, sed pertinet ad cōmunitatem pauperum, cui soli hic mons feruit, & quæ sola eo vtitur, & cuius conseruatio nulli alteri quam ipsi vtilis est, & proficua. ergo debet conseruari & custodi integer ex bonis istius collegii, & cōmunitatis pauperum: Nunc sic. Debet custodiri ex bonis cōmunitatis pauperū, ergo aut ex bonis communibus istius cōmunitatis, aut ex paritibus singulorum pertinentium ad istam cōmunitatem, nō ex cōmunibus quæ non habet cōmunitas pauperū, ergo ex paritibus singulorū, hoc autem fit per illam tertiam conditionem, exigendo ab vnoquoque quantum prudenter taxatum est pro expensis ministrorum: ergo licita est & honesta ista tertia conditio. Nec est dicendum cum Soto ex ipsomet monte soluendas esse istas expensas, tamq; ex bonis communibus ipsorum pauperum: hoc enim non esset conseruare montem, sed attenuare & consumere, agimus autem hic de medio necessario ad eius conseruationem. Tum, quia illa ipsismet pauperibus necessaria est, tū, quia institutor eius potuit apponere hanc conditionem honestam, vt pauperes qui vouerint illo vti ad leuandas suas necessitates, illum conseruent.

Tertio si Reipub. vel quiuis instituens hunc montem obligaret se ad duo, ad mutuandum, & ad conseruandam pecuniam ex qua conferendum est mutuum illud cū hæ duæ obligationes pretio æstimabiles sint, posset pro illis accipere vltra sortem, quod peritus & prudens iudicaret iustum esse pro illis exhiberi, sed hoc ipsum sic

per

per istā tertiā conditionem in monte pietatis, soluendo expensas ministrorum, quia ministri eius cum primum instituitur, & cōmittitur ipsis, obligantur ad hæc duo, ad mutuandum cuiusq; pauperi petenti, & conseruandum illum montem. Et confirmatur Reipub. vel diues instituens hunc montem nec suscipit in se, nec tenetur suscipere hoc onus conseruandi illum, vt tam presentes pauperes quā futuri ex illo possint mutuum accipere, sed sat fecit tradendo illam pecuniam conferendo hoc onus ministris, alienum autem est a recta ratione vt debeant sustinere ministri hoc onus suo damno, sed cum expensis eorum quibus hic mons & ipsius conseruatio deseruit, cuiusmodi sunt pauperes mutuatarii, ergo æquissimū est vt persoluant ipsi quæ illius conseruationi sunt necessaria. Et cōfirmatur apertius: Si diues donatione, vel legato mandaret pauperibus suæ ciuitatis mille aureos, ex quibus per mutuum sibi cum egeret subueniret, ea lege, vt ille mille aurei perpetuo conseruentur datis pignorbibus, tenerentur pauperes expensas in ea quantitate sic conseruanda, & pignorbibus custodiendis necessarias persoluere, legatumq; illud esset firmum, & iustum, argumento a L. Id quod pauperibus. Cod. de episc. & Cleric. & L. Siquis ad declinandum. eodem titu. Sed eodem omnino modo se habet mons iste de quo hic disputamus, ergo tenentur pauperes ad illius conseruationem suis expensis, estq; ex consequenti iusta ista tertia conditio, in qua auctores alterius opinionis adeo impingunt.

Quarto Magistratus, & gerentes officia Reipub. vt iudices, & similes si non haberent publica stipendia à principibus, vel Rebuspub. quāuis officia illorū sint in vtilitatem cōmunem Reipub. nilominus quia in particulari sunt in vtilitatem eorum quibus deseruiūt, possent exigere, ac recipere stipendia ab illis priuatis quibus deseruiūt in suo munere publico, ergo similiter ministri Montis, & si cedāt in vtilitatem cōmunem, ne scilicet pauperes pereant, quia sunt quedam pars Reipub. attamen cum non habeant stipendia à Reipub. nec Reipub. ad id teneatur, qui non est domina istius montis, æquum est vt suā stipendia aliasq; expensas recipiant ab his, quibus seruiunt in isto monte: seruiunt autem re vera pauperibus, & quæcumq; præstant sunt in vtilitatem & commodum ipsorum, ergo equum est, vt ab ipsis pauperibus mu-

tuataris recipiant sua stipendia, & omnes expensas necessarias conseruationi istius montis. Et confirmatur: Accessorium per se & directe necessarium, sequitur naturā sui principalis, ista stipendia ministrorum & aliarum expensarum etiam si aliqua ratione cederent in vtilitatem diuitis instituentis illū montem, vel Reipub. attamen cum præcipue fiant propter ipsum montem & eius tutelam, sicut mons ipse non est institutus in vtilitatem diuitis vel Reipub. illum erigentis sed pauperum, ita quoque stipendia ista & expensæ censendæ sunt fieri potissime in vtilitatem pauperum, & respicientes quacumq; ratione à Caiet. considerentur, præcipue & potissime in vtilitatem pauperum, & consequenter sunt ab eis exsoluendæ.

Quinto, sicut vidimus agētes de damno emergente, mutuans non tenetur ex mutuo pati damnum, sed potest cōuenire & iuste cū mutuuario, vt persoluat illud nemmo enim debet suo dāno alteri vtilis esse, qua de causa si quas expensas oporteat ipsum facere, vt alteri mutuet, iuste illas potest exigere: vt si Petrus petat à Ioanne Valentia mutuū: Ioannes autem suas pecunias habeat Toleti, potest dicere illi mutuabo tibi gratis pecuniam, quā habeo Toleti, sed cura tuæ ac tuis expensis vt illa è Toletis huc transferatur, ac eo reducatur mihi enim non est necesse illam huc adducere, imo expedit potius ibi illā existere: Sed in hoc casu nostro omnes expensæ, quæ fiunt in isto monte, fiunt propter pauperes, vt illis subueniatur per mutuū, nec alio fine institutus est mons iste, & conseruatur quam propter ipsos, exiguntur ergo iustissime expensæ istæ à mutuataris pauperibus, sicut in exemplo adducto exigere Ioannes à Petro expensas illas, quidquid dicat Caiet. repugnat enim recte rationi vt institutor montis, ex tali bono opere reportet damnum.

Respondet huic argumento Caiet. existentem Mediolanē, & habentem pecuniā Genæ, si Ioannes illam mutuam postulet, posse cum eo ita conuenire: adducatur illa huc tuis expensis; adductam verò gratis mutuabo, quia cum huiusmodi mutuum sit in vtilitatem Ioannis, expensas quæ ad illud exiguntur, non debet facere Petrus, sed Ioannes cuius interest: In nostro vero casu, expensas quæ fiunt ad conseruationem huius montis, nō esse in vtilitatem pauperis mutuatarii, sed montis ipsius,

ipſius, vel diuitis, aut Reipub. illum inſtituentis. Sed ſolutio hæc ſatis ex diſtis conſtat manet, cum mons iſte, & cumulus pecuniæ (vt oſtendimus) neq; ſit in vtilitatem diuitis, vel Reipub. quæ illum erexit, neq; vllius alterius, quam pauperum ipſorum, qui illo vtuntur. Vnde argumētum iſtud efficaciffimum eſt, & exemplū ſiue ſimilitudo vnde ſumitur nō eſt aliena à propoſito, vt habet Caiet. ſed maxime ad propoſitum, & accommodatiſſima huic inſtituto, & quæſtioni.

Sexto. Quando Reſpub. exercet aliqua negotia, vel contractus in vtilitatem communem, quibus neceſſariæ ſunt expenſæ, iuſtiſſime exiguntur illæ ab his, qui illius negotii vel contractus ſunt participes: eſt enim principium morale: Ille debet onera rei ſuſtinere, in cuius fauorē res agit, vt cum parat Reſpub. annonam, congregatq; triticum in publico horreo, qui cūq; recipiunt ex illo tritico, tenentur pro rata & portione tritici quam accipiunt expenſas illas exſoluere, ergo ſimiliter cum mōs iſte pietatis ſit in vtilitatem pauperum, & ipſis tantum deſeruiens, iuſtiſſimum eſt, vt omnes expenſæ, quæ ad illius conſeruatiōem ſi ſūt, exſoluantur à pauperibus mutuatiis.

Oſtauo. Si priuatus mutuet Ioanni, ac vt in illo mutuo ſit ſecurus, exigantur aliquæ expenſæ, vt ſtipendium tabellionis, vel quid ſimile, iuſte poteſt exigere Petrus à Ioāne vt ſoluat illas expenſas: cur igitur non licebit eodem modo, cū Mons iſte ſit per mutuū vtiliſſimus pauperibus mutuatiis, exigere ab ipſis expenſas, quæ illius ſecuritati & cōſeruatiōi neceſſariæ ſunt? Quod ſi dixeris cum Caiet, diuitem, vel Reipub. inſtituentem huiusmodi mōtem, ſimpliciter non teneri ad ſoluendas aliquas expenſas, veruntamen poſtquam volunt inſtituere talem montem in uſum pauperum, teneri ad illas exſoluendas, hoc falſo dicitur. Primo quia nemo tenetur, ex eo quod velit alteri prodeſſe, damnum pati. Secundo quia ſimiliter concluderetur Petrum priuatim volentem alteri mutuare, teneri ad ſoluendam ſcripturā tabellioni, et ſimiles expenſas, poſtquam vult mutuare, quod eſt aperte falſum vt cōcedit ipſemet Caiet. Qui enim mutuat, ſicut poteſt petere ſecuritatē, ita & ſcripturā tabellionis, & ex cōſequēti exigere à mutuuario, vt ſoluat expenſas ad illam ſecuritatē, & ſcripturam, & ſimila neceſſaria.

Reſpondet etiā huic argumento & exemplo, Caiet. Differre plurimum hæc duo, petere ſecuritatē mutui, vel petere talē ſecuritatē, nempe chirographum: petens inquit ſecuritatē, non petit in ſui fauorē aliquid quod habeat annexū damnum ali quod alterius, & ita poteſt illam petere, ſicut cum petitur fideiuſſor, vel pignus, hæc namq; ex ſe non habent aliquas expenſas neceſſario annexas, quod ſi aliquando ad conferendam huiusmodi ſecuritatē (v.g.) per fideiuſſorem vel pignus oporteat aliquas expenſas facere, dānum iſtud nō inferitur (inquit) à petente ſecuritatē, ſed ab eo qui non habet illam in prōptu, nec poteſt eam aliter habere, quam cum illis expenſis, petens vero ſecuritatē per chirographum, vel aliud ſimile, quod habeat expenſas annexas, inique agit, nec talem ſecuritatē poſtulare poteſt, quia nō poteſt petere in ſuū fauorē, quod habeat annexum damnum alterius ita inferri, poſſe quidem peti à paupere mutuuario pignus, vel ſecuritatē, non tamen ita vt expenſas ad illam neceſſarias ipſe ſoluat. Sed hæc diſtinctio pace quod dixerim Caiet. ſigmentum quoddam eſt. Eo namq; ipſo, quo licet creditori alicui ſecuritatē petere à ſuo debitore, quo iure tenetur debitor ſecuritatē illam præſtare, maxime creditori à quo beneficium recipit, tenetur etiam ad omnes expenſas, quæ ad ſecuritatē illam fuerint neceſſariæ, aliter ſi creditor beneficium conferens ſuo debitori deberet vel expenſas ad ſuam ſecuritatē neceſſarias ſoluere, aut carere ſecuritate ne illas ſoluere, proſecto ex beneficio reporeret damnum, quod omni iuri repugnat. Habetq; illud omnium gentium vetuſtiſſima conſuetudo, vt ſtipendium tabellionis ſcibentis chirographum, vel obligationem debitoris, vel expenſas quas pignus aliquod ſecum affert, debitor ipſe reddat, maxime in mutuis, & ſimilibus contractibus, qui in commodum & vtilitatem eiufdem debitoris poſſiſſime cedunt.

Ex his ſequitur, primo. Cum mons pietatis deſtinetur per ſe & primo in vtilitatem pauperum, licet indirecete redundet in vtilitatem Reipub. quia bonum partium eſt bonum totius, iuſte tamen pauperes teneri ad ſuſtentandam, nec vllam ipſis fieri iniuriam, cum exiguntur ab eis. vltra capitale, quæ ad illius montis conſeruatiōnem ſunt neceſſaria. Quin etiam addo, vt ſicut lex communis lata in bonum cō-

mune,

mune, licet ferat ſecum detrimentum aliquod alicuius particularis, nihilominus eſt iuſta, quia iure naturæ bonum cōmune præferendum eſt bono particulari: pari ratione, eſto ſit aliquod nocumētū pauperibus mutuatiis exſoluere aliquid vltra capitale, attamen cum talem montem extare, & conſeruari cedat in bonū commune totius communis pauperū, iuſtā eſſe conſtitutionem huiusmodi montis, vt reddatur extra capitale aliquid a ſingulis ad actiones & expenſas neceſſarias illius conſeruatiōi. Sequitur ſecundo, vt quamuis pro ſeruandis pignoribus quæ nullo egent labore, vt illa ſa & incolumia permaneat nihil liceat à paupere illa conferente accipere, exiſtere nihilominus in contractu illius montis alios titulos, ratione quorum iuſte recipitur quod exigitur: nempe cuſtodiam pecuniæ, & pignorum, cum miniſtri teneantur illa ſoluere ſi pereant, aut non appareant, rationem dati & accepti, &c. obligationem ad mutuandū, &c. curam recuperandi debita, &c. quo ſit vt ſolum accipiatur quod iuſtum eſt ſiue pignus oneroſum ſit, ſiue nō, ratione aliarum actionum, quibus iſta ſtipendia iuſte debentur. Sequitur tertio. Multo quidem ſanctius & melius inſtitui montem pietatis, ſi inſtitutor illius ſimul emeret aliqua iura, vel cenſus perpetuos ad ſtipendia, & expenſas in illo faciendas, ita vt nihil exigeretur à pauperibus præter capitale, vt optime admonet Leo 10. in ſua Bulla: (vt dixi) etiam ſi tempore inſtitutionis illius montis pecunia neceſſaria ad iura iſta perpetua ex ipſomet monte extraherentur. V. g. habet quis 10000. ad erigendum montem, melius ageret, ſi inſtitueret montem cum 8000. & alia 2000. conuerteret in iſta iura vel cenſus, ad ſoluendas expenſas & ſtipendia miniſtrorum.

Nunc ad argumenta.

Ad primum cui maxime nititur Soto Reſpondeo, diuitem illum designantē pecuniam ad mutuandum pauperibus, duobus modis vt in prima obſeruatiōe admonuimus, poſſe ſe habere, nā aut ſeparat illam abdicando à ſe dominium illius, & obligans illam ad hunc tantum uſum qui eſt mutuare pauperibus, ſicut ſe habet pecunia quæ eſt in monte pietatis, aut inſtituit ſolum mutuare ex illa, quandiu ipſi liberit, qua ratione nec obligat ſe ad mutuandum, nec abdicat à ſe dominium il-

lius pecuniæ, ſed manet penes ipſum. Rurſum miniſtri quos habet diues ille priori qui, ſcilicet pecuniæ illius vel frumenti dominium à ſe abdicauit, aut ſolum deſeruiunt illi pecuniæ conſeruandæ, quia præciſe illi muneri omnino neceſſarii ſunt, vel non ſolum deſeruiunt iſti pecuniæ mutuandæ, verum etiam aliis negotiis eiufdē diuitis; ſiquidē diues his ſic eā deſignauit, vt illa à ſe omnino abdicauerit, & conuerterit in mutuuum pauperum, & in eos vſus illam obligauerit, conſtitueritque miniſtros illius cuſtodes, huic tantum muneri ſeruietes, nec in alia re occupatos, ita vt habeat ſe pecunia illa eodē omnino modo, quo pecunia quæ eſt in monte pietatis, poteſt exigere à pauperibus ſtipendia illorum miniſtrorum, & expenſas, quæ neceſſario ſunt in conſeruatiōe illius pecuniæ, ſicut diximus de monte pietatis: Tum, quia non tenetur ipſe mutuare pauperibus damno ſuo, præterquam in caſu extremæ neceſſitatis, extra quem ſunt, qui per mutuum ſibi ſubuenire valent: Tum, quia pecunia illa iam non eſt penes ipſius dominium, ſed communis pauperum, tamquam iam conſecratam in ſolū ipſorum uſum. Quod ſi diues non abdicauit à ſe dominium; tunc partim ipſe, & partim pauperes tenentur expenſas illas ſoluere, quia in eo caſu cuſtodia pecuniæ pignorum, & ceteræ actiones partim cedunt in vtilitatem illius, cum pecuniæ illius dominium adhuc retineat, partim vero in vtilitatem pauperum: qua de cauſa non erunt tunc omnes expenſæ iſtæ imponendæ pauperibus, ſed exigenda ab eis ad arbitrium prudentis pars aliqua earum, iuxta vtilitatem quam ex illo cumulo ipſi recipiunt. Sic argumentum Soti nullam habet vim: non enim quia à diuite inſtituente theſaurum, & montem iſtum, & abdicante à ſe omnino dominium ſuæ pecuniæ, conuerteretq; illam in ſolā mutuatiōnem pauperum, non licet exigere expenſas illi mutuo neceſſarias, erit propterea ſimiliter ſentiendum de alio, qui ſuæ pecuniæ dominium penes ſe retinet, neque illam in pauperum ſed in ſuam propriam vtilitatem cuſtodit: cum inter hos adeo ſit diſpar ratio. Hic enim ſolum exercet mutuuum ex ſua pecunia, ille vero tranſtulit illam in pauperes, ab eiſdem conſeruandam ad omnium uſus.

Ad ſecundum reſpondeo, conſtare ſa-

KK tis ex

tis ex dictis tam in obseruationibus, quā in argumentis, quibus nostram sententiam confirmauimus, nullam ex his tribus iniustitiis, & iniquitatibus committi in hoc monte. Non primam, quia cum istius montis dominium sit penes pauperes, & in eorum utilitatem tantum, tenentur ipsi ad omnes expensas, quæ illius conseruationi necessariæ sunt, & non aliquis alius: Sicut neque committitur iniustitia, quando mutuarius obligatur ad expensas, quæ requiruntur, ut possit alius mutuum illi conferre, quia tunc mutuans nihil aliud agit, quam seruare se indemnem, quod illi maxime licet. Similiter diues, vel Respub. huiusmodi montem instituens, & erigens, imponensque pauperibus ut persoluant stipendia illa, & expensas ministrorum, nihil aliud facit, quā seruare se indemnem.

Neque committitur illa secunda iniustitia. Quia ut optime docet Medina loco citato, sunt in hoc monte duo contractus mixti, alter est mutuatatio, in quo cum certa sit quantitas quæ mutuo datur, certa etiam quantitas est in termino soluenda: alter est locatio ministrorum, quibus debentur stipendium & merces, ab his quibus in illo ministerio deseruiunt, nempe à pauperibus mutuatariis: huius vero mercis taxatio iuxta opera ministrorum non potest illa certa esse, & ad certum equilibrium, ut consistat in indiuisibili: Quo fit, ut quamuis ratione alicuius operis non seruetur in hac parte omnimoda æqualitas, non propterea reddatur hic contractus iniustus. Primo, quia pignora quæ offerunt pauperes, communiter indigent aliquo labore, ut custodiatur: pleraque enim sunt lanæ, vel lineæ, qualis esse solet eorum suppellectilis, raro vero auræa vel argentea, & cum in his respiciendum sit ad ea quæ communis accidunt, sicut pertinet ad bonum publicum, ut pretium aliquarum rerum statutum à lege non facile varietur pro varia conditione mercium, sed ut seruetur in omnibus, quod merces illæ communiter merentur, modo sint sanæ & integræ, ita in proposito, quia pretium istud ministrorum & expensarum taxatur à Repub. iuxta ea quæ frequentius ac ut plurimum labores ministrorum exigunt, esset confusionis ac perturbationis occasio magna à communi pretio iuxta communes ministrorum labores taxato ali-

quid detrahere, ubi offerretur pignus non ita onerosum, quod raro acideret. Secundo, quia id quod additur pro hoc onere, & labore, adeo exiguum est, ut sit fere nihil, nulliusque considerationis: quæ vero nullius considerationis sunt (ut dicebamus, in disputatione de Vestigaliibus) non reddunt contractum iniustum. Partim ergo quia non potest redigi exactum calculum, partim verò quia adeo exiguum est, quod pro illo onere & labore conseruandi pignora incolumia exhibetur, existantque alii iusti tituli, propter quos reddunt pauperes quæ adduntur capitali, censentur quoque illud uoluntarie conferre.

Neque tertia illa iniustitia habet hic locum, quia à paupere maiori tempore detinente acceptum ab hoc monte non exigitur aliquid amplius ratione dilata solutionis, sed quia id quod reddit præter sortem, recipitur propter stipendia actionum, quas exercet ministri, quo uero magis est in mora unusquisque eorum, eo maiora seruitia recipit ab illis, maiori enim tempore custodiunt illius pignora, & cum maiori obligatione conseruandi ea illæsa, ac periculo si pereant, soluendi illa: ubi autem stipendium redditur propter seruitium, si hoc augeatur, debet simul & augeri stipendium.

Ad tertium principale respondeo, debere quidem mutuantem, qui uere dominus est pecuniæ mutuatæ, suscipere penes se onera mutuationi annexa, diues autem, vel Respub. quæ hunc montem instituit, & erexit, cum primum illum instituit (ut ostensum est) non habet dominium pecuniæ, vel bonorum montis huius, sed pauperum in quorum usus conuertuntur, communitas & collegium: qua de causa onera ista conseruandi illum bonorum cumulum, & reddendi ministris illius sua stipendia non pertinent iam ad diuitem, vel Rempub. illius fundatores, sed ad solos pauperes. Nec potuit commodior uia excogitari, qua pauperes, qui huius montis domini sunt, & eo utuntur, hæc præstarent, quam imposta singulis aliqua parte huiusmodi expensarum pro ratione, & rata eius partis, quā quisque eorum ex illo reciperet. Sanctius quidem esset, ut Leo 10. in sua Bulla affirmat, si huiusmodi montium erectores aliquos assignarent census, unde stipendia ministrorum, & aliæ expensæ soluerentur non

non tamen tenentur, eò quod montes istos instituant. Cum optimum etiam elemosynæ genus sit, & omni commendatione dignum, pecuniæ suas uel quid simile à se abdicare, unde pauperes mutuo accipiant, translato in eos pleno eius rei dominio, ea lege, ut ab eisdem conseruetur, quo & presentes & futuri illius boni participes esse possint, sub qua lege instituto, cum illa iusta sit, & ab omni iniquitate, & usura aliena, nulla, ut dico, commodior uia excogitari potuit ad illum conseruandum, quam tertia ista conditio, de qua in hac contro. agimus.

Ad quartum respondeo, expensas, & stipendia propter quæ à pauperibus mutuatariis ex hoc monte aliquid recipitur ultra sortem, non aliter in hoc contractu fieri, quam ratione huiusmodi mutui: Nā licet possit absolute & simpliciter fieri mutuum sine similibus expensis, ex hoc tamen monte, & in hoc genere contractus, non potest sine illis, quia est proprium & intrinsecum huic contractui, ut recipiant pauperes ex hoc monte, illo securo & incolumi manente, ad quam conditionem (ut uidimus) potuerunt illius erectores pauperes obligare, cum essent domini pecuniarum quas à se abdicarunt, & in illorum usum conuerterunt. Sicut potest testator, qui bonorum, de quibus disponit absolutum plerumque dominium habet, heredem illorum, uel legatarium institueret, appositis conditionibus honestis: honestissima uero hæc est, ut bona huius cumuli conseruata maneat, quo omnibus profint. Cum ergo huic monti à sua institutione hæc conditio apposta sit, est de intrinseca ratione mutui, quod ex eo recipitur, ita fieri; fieri autem hac ratione non potest, nempe eo securo ac incolumi manente, sine istis expensis, & stipendiis, iustissime igitur in hoc genere mutui exiguntur a recipientibus illud. Ad confirmationem uero constat iam ex dictis, quod recipitur à paupere in hoc contractu, nec recipi uel mutui, nec propter mutuum, sed solum mutuo interueniente, tamquam causa sine qua non, quomodo aliquid recipere ultra sortem non est usura: nam & mutuans (ut uidimus) deducit in mutuo damnum sibi emergens, uel lucrum cessans, & iuste, eo modo quo exposuimus, nec propterea exercet usuram, licet illud non reciperet, nisi interueniret mutuum, quia non recipit illud ex

mutuo tamquam ex mutuo, & uel mutui, sed solum interueniente mutuo, tamquam causa sine qua non.

Ad quintum respondeo, pauperum quidem communitatem & collegium esse dominum istius montis, & ideo teneri ad illum conseruandum, unumquemque uero pauperum seorsum sumptum non esse dominum illius, & ideo uere ex illo accipere mutuum, & offerre pignus, & præstare ea omnia quæ diximus. Et ad confirmationem dico, plus teneri pauperes ad conseruationem montis istius, quam ad conseruandam pecuniam alicuius alterius diuitis à quo mutuo acciperent: Tum, quia istius montis dominium est penes ipsos pauperes, tum, quia illis conseruatio ipsius deseruit, at pecunia alterius diuitis manet semper sub dominio illius, ad rei autem alienæ conseruationem is solum tenetur, qui illius dominus est.

Ad septimum respondeo, eo ipso quo tota communitas & collegium pauperum tenetur ad conseruandum montem istum, quia sub hac lege (ut sepe diximus) & quidem honesta, ac iusta instituitur, ac erigitur; teneri & singulos, quotiescunque bonis istius montis uterentur in suum commodum: adeo ut sit reuera inintelligibile, quod cap. 7. illius opusculi habet Caiet. communitatem aliquam teneri ad aliquas expensas, uel stipendia, & nullum priuatum illius communitatis teneri: Quia si intelligit nullam teneri, ita ut solus ipse soluat aliis non soluentibus, uerum affirmat, iniquum enim profecto esset, & rapina, ab unico solo ciue exigere, quod ab omnibus debetur per solui: at si intelligat, ut uerba illius aperte sonant, teneri quidem communitatem pauperum ad expensas, id certe (ut dico) nequit ullomodo intelligi, communitas enim & collegium pauperum non est aliqua idea Platonica realiter distincta à singulis pauperibus, sed ipsimet pauperes in eadem ciuitate uel loco existentes: sicut Respub. non est aliquod ens metaphysicum, seorsum existens, & realiter distinctum à suis ciuibus, sed ipsimet ciues unam Rempub. constituentes. Unde quemadmodum, licet hic uel ille ciuis non teneatur seorsum, & in particulari ad debita Reipubli. tenentur tamen omnes ad illa, unoquoque partem suam, iuxta facultates cuiusque uel eo modo quo iustitia distributua dictauerit, exhibere, ita licet hic uel ille pauper seorsum, & in particulari non teneatur ad expen-

fas quibus istius montis conseruatio eget, tenentur tamen omnes, singulo quoque eam partem reddente quam iustitia distributua in hoc contractu postulauerit: postulat vero hanc tertiam conditionem, vt iuxta partem bonorum, quam quisque ex monte illo per mutuum acceperit, tantum exhibeat ad illius conseruationem: nec potuit (vt constat ex dictis) commodior via inueniri. Etenim (vt docuimus) in tertia obseruatione earum, quas argumentis pro nostra sententia premisimus, in hoc contractu vtraque iustitia reperitur, & quo ad mutuum, & quo ad stipendia ministrorum & conseruationem montis: Quo ad mutuum enim reperitur commutatiua, quia quantum acceptum est, tantundem debet restitui; & distributua, vt pauperiori plus tribuatur mutui. Quo ad stipendia similiter: commutatiua, vt quantum meretur labor cuiusque ministri, tantum stipendii illi reddatur: & distributua, vt ad soluenda huiusmodi stipendia, & expensas reddat vnusquisque mutuarius pro ratione, & rata pecuniae, vel boni, quod ex hoc monte receperit. Qua ratione nec vna pars soluit pro altera, nec vna pro toto, nam nec vnus pauperū soluit pro alio, neque pro tota communitate pauperum, sed tota communitas pauperum soluit expensas & stipendia ab eadem communitate debita, solventibus singulis quod equum est. Quid enim magis equum quam vt quantum quisque percipit utilitatis, tantum etiam reddat ad solutionem expensarum, sine quibus illius utilitatis, & commodi particeps esse non possit.

Ad vltimum dico: cotam illam soluendam à pauperibus vltra capitale non taxari pauperibus mutuariis per modum oneris, sed per modum debiti, & legis communis, sine qua non posset mons iste commode sustentari: qua ratione quod pauperior qui plus mutuo accipit ab isto monte, plus quoque reddere compellatur, nulla est iniquitas, imo maxima æquitas: Propositio enim illa Caiet. quando diuiditur inter membra alicuius communitatis bonum aliquod, cui admixtum est aliquid mali & oneris, cum diuidatur pro meritis & dignitate, ille debet plus illius boni, & minus illius mali recipere, qui dignior est, quo circa pauperior, cum sit dignior in hoc monte, qui institutus est in vfus pauperum, debet quidem recipere

amplius ex isto Monte, quod est bonum istius montis, sed minus soluere expensarum, quod est malum & onerosum eiusdem montis: Bona enim communia quæ distribuuntur inter membra alicuius communitatis duplicia sunt, quædam quæ distribuuntur, vt premia meritorum ciuium, alia vt subsidia & iuuamina ad leuandas eorum necessitates, & indigentias: quando distribuuntur bona prioris generis, qui plus habet meritorum debet recipere plus illius boni communis, & minus mali. V. g. beneficia & dignitates sunt bona communia, quæ distribuuntur vt premia meritorum, digniori dandum est illud beneficium, quod plus habet reddituum & honoris, minusque laboris, nisi iam per accidens in utilitatem Ecclesie alicuius, & necessitatem animarum, digniori tamquam illi Ecclesie magis necessario oporteat tribuere beneficium, quod forsitan minus habet reddituum, & plus laboris: simpliciter tamen, & comparando solum bona illa quæ premia sunt cum meritis ciuium, digniori premium illud conferendum est, quod plus habet boni & commodi, ac minus mali & oneris. Quando autem distribuuntur bona communia quæ sunt iuuamina necessitatū ciuium, ad quæ bona paranda necessaria fuerunt expensæ, tunc digniori in hoc genere (id est magis indigenti) exhibendum est magis illius boni, & simul magis quoque illius mali, quia malum illud non respicit merita, sed est velut quid necessario concomitans illud bonum. V. g. parat Respub. annonam, vt habeat in publico horreo triticum vendendum pauperibus, qui non valuerunt tempore messis sibi prouidere vt diuites, in congregando vero conseruandoque illo fiunt expensæ, est quidem iustum, vt cum hoc triticum propter pauperes paratum sit, qui pauperior est, & plus indiget, plus recipiat, esset tamen iniquum, vn non solueret expensas illius, pro rata & proportione tritici, quod recipit, quia istæ expensæ necessario comitantur triticū, & cū illud comitentur, licet in distributione tritici atendenda sit maior indigentia, ita vt plus recipiat qui magis indiget, sed in distributione expensarū, vt seruetur æquitas, atendendum tantum est quantum tritici quisque recipiat, vt quantum recipit tritici, tantum reddat expensarum, quia illæ ingrediuntur iustum pretium tritici

tritici istius, debetque vnusquisque emptorum quantumuis pauper iusto pretio emere, nec tenetur Respub. alicui minoris vel gratis dare nisi in extrema tantum necessitate. Vnde cum hic mons pietatis, quantumuis sit velut quoddam bonum commune, & in quo oporteat seruare leges iustitiæ distributiæ, vt quo quis pauperior est, tanto magis detur illi mutuo ex isto monte, non tamen debet propterea minus exsoluere expensarum, quia bona istius Montis non conferuntur vt premia meritorum, sed vt iuuamina necessitatum, ad quæ expensæ istæ necessariae sunt. Qua de causa quo quis plus recipit iuuaminis, eo plus debet soluere expensarum, sine quibus tale iuuamen non licuisset illi præstare.

ARTIC. III.

AN QVODCVNQVE LV-
crum ex pecunia vſuraria receptum
sit restituendum?

(*)

ON querit D. Thom. hic teneatur ne vſurarius pecuniam, vel rem vſurariam vltra sortem acceptam restituere, cū illud satis constat ex præcedētibus, maxime ex art. 1. huius quæstionis. Et ex 2. quæstionis 62. tom. 1. vbi copiose vidimus, quidquid inique ablatum est, restituendum esse: sed differit solum de lucris, ac utilitatibus quas vſurarius deinde percipit ex pecuniis, vel rebus, quas per vſuram acquisiuit. Præmittit autem huic quæstioni, Res quæ per vſuram recipi possunt duplices esse, alias quæ vſu consumuntur, neque natae sunt sibi relictæ ferre aliquem fructum, nisi accedente industria mercatoris, vt pecunia, vinum, triticum, & similes: alias vero quæ non consumuntur vſu sed permanent, aptæque sunt ad ferendos fructus & lucra, vt ager, vinea, domus quæ locari potest, Rursum, in his quæ vſu consumuntur, potest vſurarius dupliciter se habere, aut ita vt in illarum acceptione, vel detentione nullum damnum mutuuario intulerit, præter solum carentiam & priuationem illius rei vſurariæ, vt cum mutuarius ad exhibendam rem illam vſurario nec bo-

na sua vendere cum damno proprio compulſus fuerit, nec pecuniam ab alio accipere cum aliquo foenore, vel censu. Similiter nec ratione temporis, quo illam vſurarius apud se detinet damnum aliquod patitur, vel amittit lucrum, quod ex ea percepisset. Aliquando vero vſurarius non solum nocet in acceptione rei vſurariæ, verum etiam in causa est mutuuario, vt pariatur aliquod damnum, vel cesset illi aliquod lucrum: siue tempore quo miser mutuarius rem illam vſurario debuit soluere vltra sortem, siue per illud tempus quo vſurarius eam apud se detinet.

Quibus positis est prima conclusio D. Thom.

Quanto res per vſuram extorta, est vſu consumptibilis, vt pecunia, frumentum, vinum &c. non tenetur vſurarius restituere fructus, & utilitates quas ex illa sibi comparauit, sed solum rem illam.

Probat. Utilitates quæ non sunt fructus ipsius rei, sed vſurarius per suam industriam acquirit, nulla lege id prohibente, ipsius sunt, at lucra & commoda quæ vſurarius percipit, ex rebus quæ vſu consumuntur, vt pecunia, tritico, vino, &c. cum hæc secundum se non sint nata facere fructus, tribuenda sunt industrie ipsius vſurarii, ergo non tenetur illa restituere.

Secunda conclusio.

Si quæ damna mutuuario accidant, vel lucra illi cessent ex solutione rei per vſuram acquisita, vel detentione illius, tenetur vſurarius tam damna illa, quam lucra cessantia, vna cum re ipsa vltra sortem accepta, illi restituere.

Constat hæc satis ex illa regula: *Si tua culpa damnum datum est, iure super his reſatisfacere oportet.* Et confirmatur ratione. Qui infert damnum, & contra iustitiam commutatiuam, tenetur illud refarcire, damna quæ sequuntur mutuuario tam ex solutione lucri, quam ex carentia illius, toto tempore quo vſurarius lucrum illud apud se retinet, inferuntur ei ab vſurario per contractum vſuræ, qui iniquus est, & contra iustitiam commutatiuam, ergo tenetur vſurarius necessario illa omnia restituere.

Tertia conclusio. *Quando res extorta per vſuram non consumitur vſu, sed nata est fructus ferre, vt ager, domus, vel quid simile, tenetur vſurarius omnes fructus illius (deductis expensis)*

vna cum re ipsa restituere.

Probat. Fructus cuiusvis rei ad verum illius dominium pertinent, iuxta illud commune proloquium, Res fructifera domino suo fructificat, sed res per usuram adquireta, que non consumitur usu, non transit in dominium usurarii, quin potius manet semper dominium illius penes priorem dominum, nempe mutuatarium, ergo fructus huiusmodi rei mutuatarii sunt, & consequenter tenentur usurarius vna cum re ipsa omnes illos ei restituere.

Controuersia I.

AN DOMINIUM REI PER
usuram acquisita maneat semper apud mutua-
tarium, qui illam contulit, vel transeat
potius in usurarium?
(*)

QVAESTIONEM hanc disputat ex professo Caiet. In opusculis tom. 2. Opusc. 8. in quo agit de usura. c. 1. Fuitque maxime controuersa inter veteres Theologos. Refert enim eo loco tres opiniones DD. Prima est Glosæ in Cano. Siquis. 14. q. 4. & Glosæ in capite Extransmissa. De decimis. Scoti in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. Palud. ibidem q. 2. art. 5. & q. 3. art. 5. nu. 32. Nicola. de Orbellis ead. dist. q. 3. §. 17. Adriani in suo 4. in materia de usura. fol. 60. vbi vocat hanc sententiam communem Canonistarum in cap. Abbas. De his que vi, me tusue causa fiunt. (Cum multi tamen teneant oppositum) assertq; in eandem sententiam Henricum Gandensem quolib. 4. q. 27. Et D. Thomam in 4. dist. 15. quamuis reuera D. Thom. eo loco non suam, sed aliorum tantum referat opinionem. Volunt ergo hi mutuatarium soluentem usuras re ipsa transferre dominium illarum in usurarium. Quæ opinio tempore D. Thom. referebatur tamquam iam antiqua: habet enim idem Doctor sanctus in 4. dist. 15. q. 3. art. 4. quæstiuncula 2. quosdam DD. asserere in usura transferri dominium.

Probat autem hæc opinio à suis autoribus variis argumentis. Primo, Nihil tam naturale homini, quam sua propria & libera voluntate, quando nulla lege prohibetur, posse bona sua cui voluerit conferre, confert autem pecunias suas mutuatarium usurario sua libera voluntate,

ergo transfert dominium illarum in ipsum. Maior constat abunde ex definitione dominii superius tradita; hoc enim est esse dominum, posse de re sua libere disponere; & cuiunque voluerit illam pro libito tradere. Vnde instituta De rerum diuisione. §. Per traditionem. dicitur. *Per traditionem quoque iure naturali res nobis acquiruntur, nihil enim tam conueniens est naturali aequitati, quam voluntate domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi: & ideo cuiuscunque generis sit corporalis res, tradi potest, & a domino tradita alienatur.* Id est, transfertur in dominium eius cui traditur. Minor habet duas partes. Prior, nempe soluentem usuras nulla lege prohiberi, quin illas conferre possit, constat: nam quamuis leges tam Ecclesiasticæ, quam Ciuiles concedant mutuatario soluenti usuras repetitionem earum, nulla tamē lex est quæ prohibeat illum soluentem usuras, transferre dominium earum in usurarium. Altera pars probatur. Quia usurarius non cogit mutuatarium, vt ab eo acciperet cum usuris, imo communiter rogatur ille à mutuatario, vt det ipsi & cum usura, propriaque sponte accipit mutuum illud sub usura, illamque perfoluit.

Secundo. Si dixeris mutuatarium id facere propria indigentia compulsus, voluntatemque ipsius ab illa necessitate cogi, ac ita esse quoddam voluntarium mixtum ex inuoluntario, sicque non transferre dominium. Contra argumentantur Palud. & Adrian. In primis per accidens est, quod petat ad leuandam suam necessitatem, cum ipse libere accipiat sub illa usura: quin & sepe diuites ad ludos, & sumptus voluntarios accipiunt cum usura, natura autem contractus non variatur, ex eo quod mutuatarium diues sit vel pauper, quod in hunc finem recipiat vel illum. Secundo sepe mutuatarium nulla necessitate adducitur ad recipiendum mutuum cum usuris, sed cupiditate lucris: vt cum mercator carens propriis pecuniis postulat illas ab usurario, vt illis negotio expositis maiora lucra obtineat, quam sint usura ab ipso reddenda. Qui igitur hac cupiditate adducitur ad recipiendum cum usuris, non est dicendus inuoluntarius, aut non transferre in alterum illarum usurarum dominium. Quemadmodum qui concupiscentia & libidine meretrici pecuniam suam confert, voluntarie confert, & vere transfert in eam illius pecuniarum domi-

dominium: quamuis ex nimia illa turpi cupiditate adducatur.

Tertio, cum habens voluntarium mixtum, seu voluntatem conditionatam vere & realiter consentiat, mutuatarium tradens pecuniam vel rem aliquam usurario extra sortem, esto tradat illam per voluntarium mixtum, & voluntatem conditionatam, vere nihilominus & realiter consentit in illius traditionem, per traditionem autem rei factam à domino illius volente & consentiente transfertur dominium illius in accipientem illam, ergo rei per usuram acceptæ transfertur dominium in usurarium. Minor cum consequentia perspicua est, probatur maior: Nam quamuis mulier voluntate mixta & conditionata consentiret stupro, aut alteri delicto, vere nihilominus diceretur illi consentire, ac peccare. Vnde in Cano. Merito. 13. q. 1. voluntas conditionata dicitur voluntas.

Quarto. Qui metu mortis celebrat contractum aliquem, vt qui dat pecuniam gaffatori in via, & qui renunciat eodem metu alicui pecunie suæ, transfert reuera dominium in latronem illum, vel in eum cui renunciat, quamuis ibi sit inuoluntarium sicut in nostro casu, ergo istud inuoluntarium sicut in nostro casu, ergo istud inuoluntarium non tollit, quin transferat dominium in usurarium. Consequentia patet, quia maior ratio inuoluntarii, maiorque coactio reperitur in eo qui metu mortis offert sicario pecunias, vel renunciat alteri suas, quæ in solvente usuras, cui nulla vis vel metus mortis infertur, sed adducitur solum à sua indigentia: Ergo si inuoluntarium illud quod maius est, & cum maiori coactione, & iniuria, non tollit quin transferatur dominium, neque inuoluntarium, quod recipitur in solvente usuras, quod multo minus est, & sine vlla coactione, efficiet quin illas soluens transferat etiam dominium in usurarium. Antecedens verò probatur ex cap. Abbas. De his que vi metusue causa fiunt. Et L. Metum. ff. eodem titulo. vbi tales contractus dicuntur irritandi esse à iudice, qua voce aperte insinuat per eos transferri dominium, quia si per eos non transferretur, non diceret textus irritandos esse, sed esse irritos, & nullos.

Tertio principaliter. Inuoluntarium mixtum quod nascitur ex sola necessitate, & indigentia, non impedit contractum, nec translationem dominii: qui soluit usuras, hoc tantum habet inuoluntarium, vt

mallet illas non soluere, compellitur autem à sua necessitate & indigentia, ergo propter hoc inuoluntarium non definit transferre dominium. Minor cum consequentia perspicua est, Maior patet. Quia alias sequeretur, vt qui necessitate compellus venderet res suas, minus quam alias illas vendidisset, non transferret dominium: quod nullus vnquam docuit. Sequeretur vero, cum in tali venditore reperiretur reuera istud inuoluntarium ex necessitate & indigentia.

Et confirmatur primo. Probabilis opinio est stando in solo iure naturæ, ita vt nulla lex Ecclesiastica aliter disponderet, Matrimonium quamuis metu contractum validum esse, transferique per ipsum mutuum dominium inter corpus viri, & vxoris, ergo & in hoc casu transfertur dominium usurarium. Probo consequentiam. Quia cum maius vinculum sit matrimonium quam illa translatio dominii, exigit consensum magis liberum & voluntarium, at quamuis fieret matrimonium ex metu & inuoluntario mixto, transferret nihilominus dominium corporum, ergo & solutio ista usurarum, quamuis aliquo modo inuoluntaria, transfert nihilominus dominium.

Confirmatur secundo, Quia ducens vxorem ne moriatur ex infirmitate aliqua, vel per sententiam iudicis, metu mortis celebrat contractum illum matrimonii, nec propterea definit validus esse & constans. Tertio, quia mutuatarium quando soluit usuras, licet simpliciter nollet eas soluere, at quando soluit, hic & nunc vult reuera tunc eas soluere, sicut qui proicit merces in mare, (vt docet Aristotel. 3. Ethico) licet nollet eas proicere, attamen quando proicit reuera vult eas proicere.

Quarto, contractus iste in quo soluit mutuatarium usuras non est impignoratio, nec accommodatio, nec locatio, nec depositio, nec vllus ex illis quibus non transfertur dominium, sed vera & realis solutio, quamuis iniusta ex parte accipientis, ergo transfertur per eam dominium. Et confirmatur, quia si mutuatarium iurat se velle transferre dominium illius lucris ultra sortem in usurarium, vere transferret, ergo similiter transfert quando soluit, etiam si nullum interueniat iuramentum, supposito animum eius esse velle lucrum illud reddere, & conferre usurario, sicut communiter intendunt omnes qui

accipiunt cum usura. Consequentia patet, quia iuramentum non efficit validum contractum, qui simpliciter & alias non erat validus, sed tantum confirmat illud, redditque validum aetiori vinculo.

Quinto, Si in usura non transferretur dominium rei acceptae ultra sortem, id certe esset, quia illa est iure diuino prohibita, at similiter prohibetur fornicatio, nec propterea definit meretrix pecuniam sibi propter fornicationem traditam habere dominium.

Sexto, Si usurarius non esset verus dominus lucri sibi traditi, id propterea esset, quia teneretur illud restituere, nec posset apud se detinere, sed pari ratione mutuarius rem mutuo acceptam non potest adueniente termino apud se detinere, nec propterea definit rei mutuo acceptae esse dominus, cum per mutuum, ut vidimus, transferatur dominium, ergo & usurarius quamuis teneatur rem usurariam restituere, nihilominus illius, quando apud se illam habet, censendus est dominus. Et confirmatur, quia usura non solum committitur in acceptione pecuniae ultra sortem, verum etiam cum accipitur oleum, vinum, frumentum, vel quodcumque aliud, quod pretio estimabile est (ut supra docuimus) ex capite. Plerique 13. q. 4. At accipiens oleum, vinum, & similia quae usu consumuntur, quin & pecuniam, cum haec ex eorum etiam genere sit, quae consumuntur usu, necessario dicens est illorum quoque dominium accipere. Probo, In his ut constat ex primo tomo q. 1. de dominio. art. 2. usus & dominium non distinguuntur, sed usurarius recipiens huiusmodi res recipit illarum usum, ergo & dominium. Probat minor, quia potest uti istis usurarius, modo habeat animum restituendi illis similia, vel aequivalentia: non enim tenetur restituere idem oleum, vel idem vinum, sed simile, vel illius valorem; Quod non negant auctores alterius opinionis: nam Althifiodoren. quem in opposita sententia citabimus, habet nihilominus 3. p. tractatu 8. q. 5. De usura. usurarium de pecunia usuraria posse facere Eleemosynam, si instituat aliam restituere.

Denique si pecunia usuraria non transferret in dominium usurarii, efficeretur necessario, ut omnes contractus quos deinde usurarius cum illa pecunia celebrat, essent casus, & nulli, perinde ac si latro ex pecunia furto accepta illos exerceret: unde quicumque usurario panem, vinum, vel quid

simile venderet, teneretur pretium, & pecuniam quam pro re illa accepisset, vero domino restituere. Consequens est falsum, & contra omnes DD. ergo & illud ex quo sequitur. Et confirmatur sic. Ex D. Th. hic ad 2. si usurarius ex pecunia usuraria emat domum, contractus est validus, ergo receperat illius pecuniae dominium. Probo consequentiam, quia si non haberet dominium illius non posset illud in alterum transferre, Quod si non transfert dominium illius pecuniae & pretii in venditorem, contractus ille emptionis non est validus, ergo a primo ad hoc ultimum, si contractus ille ut docet hic D. Thom. validus est, usurarius habet necessario dominium pecuniae illius usurariae. Confirmatur secundo. Nam cap. Cum tu. De usuris. dicitur: *Possessiones acquisite ex pecunia usuraria esse vendendas ad restituendam illam pecuniam.* At si non transferretur dominium lucri usurarii in usurarium, contractus usurarii ex illo lucro & pecunia essent nulli, & consequenter possessiones illae non essent vendendae, sed rescindendae potius priores illae venditiones earum, quod negat Pontif. in isto cap. Cum tu. & D. Thom. ad secundum.

Secunda opinio est huic à diametro opposita, nullius omnino rei usurariae, siue consumatur usu, siue non, transferri dominium in usurarium. Habet illam aperte D. Thom. in fine corp. art. cum eo nomine probet fructus rei per usuram acquisitam, ut vineae, vel agri, vna cum re ipsa esse restituendos ab usurario, quia res omnis domino suo fructificat, usurarius vero non acquirit illius dominium, sed manet illud semper penes priorem dominum, nempe mutuatarium. Qua de causa omnes discipuli D. Thom. hanc opinionem ipsi tribuunt hoc loco, praeter Magistrum Canonicum qui volebat D. Thom. non fuisse huius opinionis, sed illud dixisse quasi adhibentem quandam congruentiam ad obligandos usurarios ad restituendum quodam aetiori vinculo: qua ratione Cano sequutus est in hac parte opinionem illam Scoti. Ceterum luce apertius est D. Thom. aliter sensisse, & intelligendum esse, sicut ab omnibus discipulis suis praeter Magistrum Canonicum intelligitur. Eandem sententiam habuerunt. Alensis 3. p. q. 66. Memb. 4. Althifiodore. tertia p. De usura. tracta. 21. q. 1. D. Bonau. in 3. dist. 32. in textu num. 14. & in 4. dist. 15. art. 2. q. 1. ad 7. Richard. in 4. d. 15. art. 5. q. 6. Maior ead. dist. q. 38. Gabriel

biel ead. dist. q. 11. nota. 3. Caiet. loco citato. Medina q. 4. De usura argu. 3. Soto lib. 6. De iust. q. 1. ar. 4. Angelus verb. usura. secundo, num. 1. & Silvester eod. verb. Sexto. q. 1. ubi etsi initio proponat tertiam quandam opinionem mediam inter has duas, quam statim referemus, deinde vero amplectuntur hanc secundam D. Thom. & cum illis Iacobus Vngarellas vir certe & Iuris & Theologiae peritus Angeli Scholasticus loco citato apud Angelum. Est denique communis inter omnes discipulos D. Thom. Eandem docent ut refert Silu. loco citato, ex Iuris peritis Ioan. Andre. Dominicus à S. Geminiano, & Antonius de Brutio in cap. Quamquam. De Usuris. in 6. & Barthol. in L. 1. §. Si vir. nu. 4. ubi in contractibus lege prohibitis sentit dominium non transferri, iuxta ea quae habentur in L. Non dubium. Cod. De legibus. Felinus in Concilio. 21. Archidiacono. in cap. Si quis. 14. q. 4. Nauar. in suo Manua. cap. 17. num. 265. & 268. & Couar. lib. 3. varia resolut. cap. 3. nu. 6. & communiter Canonistae in Cap. In literis.

Ad quam probandam duo constituentia sunt iuxta mentem horum DD. Prius est, censendum esse, mutuatarium neque instituta, neque velle conferre gratis, & ex sola amicitia, vel benevolentia pecuniam, quam soluit usurario, sed ratione tantum mutui quod indiget, & quasi ex debito propter illud mutuum: in hoc enim consistit natura & ratio usurae. Etenim si gratis, & tamquam donum gratuitum, liberaque voluntate illa conferat, & non ex aliquo pacto vel debito, nulli dubium est pecuniam sic collatam dominium vere transferri in accipientem illam, quemadmodum cum amicus ab amico aliquid ex sola benevolentia recipit, quo casu illud recipiens neque usurarius est, neque peccat recipiendo illud, neque tenetur ad aliquid restituendum. Unde quaestio proposita procedit, quando vnus sola ratione mutui aliquid confert, & alter eadem ratione & titulo accipit, estque vere usurarius. Alterum quod hi DD. constituunt est, simplicem & nudam traditionem pecuniae, vel rei alicuius etsi voluntaria sit, non esse signum certum & efficax, tradentem rem illam velle simul transferre dominium illius. Quia haec duo traditio actualisque exhibitio rei, & translatio dominii illius non sunt inseparabiliter connexa, sed potest alterum sine altero repe-

riri: Potest enim quis tradere alteri, & liberare, ac voluntarie rem suam in depositum, vel pignus, vel locatam absque translatione dominii: similiter potest tradi dominium rei, re ipsa nondum actu tradita, ut cum traditur dominium rei adhuc absentis, vel quam alter ad huc occupat.

Hoc posito argumentatur Caiet. Primo, Omnis translatio dominii vel fit auctoritate legis, vel priuata voluntate donantis: auctoritate legis, ut in praescriptione, & aliis casibus, in quibus lex ipsa, vel iudex rerum dominia quandoque transferunt, & priuatis illarum dominis nonnunquam inuitis: priuata vero voluntate donantis, ut in communibus contractibus humanis, & etiam in traditione rei usurariae neque transfertur dominium auctoritate legis, neque priuata voluntate mutuatarii donantis, ergo nullomodo transfertur. Maior omnibus constat. Probat minor. Imprimis certum est, non transferri auctoritate alicuius legis, quia nulla extat lex, quae decernat tale dominium transferri in usurarium, imo oppositum, cum usura omni iure, omni lege, tam naturali, quam diuina, quam humana sit prohibita. Quod autem neque transferatur priuata voluntate donantis ostendo. Si in usura transferretur dominium rei usurariae in ipsum usurarium, certe aut transferretur per illam actualem traditionem & exhibitionem rei usurariae, quam mutuatarius usurario praestat, aut quia tradens rem illam intendit, ac vult tradere simul, & transferre illius dominium in usurarium: nulla enim alia ratio aut titulus reperiri potest, ut dicatur rei usurariae dominium transferri in usurarium voluntate mutuatarii donantis illam. At neque transfertur tale dominium in usurarium per illam actualem traditionem rei, neque quia mutuatarius intendat transferre illius dominium in ipsum, ergo nullomodo dicendum est dominium rei usurariae transire in usurarium priuata auctoritate mutuatarii conferentis illam. Probat haec minor. Imprimis non transfertur per illam actualem traditionem, & exhibitionem: constat enim ex secundo fundamento non esse haec duo connexa, rem aliquam actu tradere & transferre illius dominium, ut in deposito, & pignore: unde quando mutuatarius tradit actu usurario lucrum illud extra sortem, potest quidem inde colligi quod actu illud exhibeat & conferat. non tamen quod transferat simul in ipsum dominium illius, in

his enim quæ separabilia sunt, ex presentia vel existentia vnius, non sequitur presentia vel existentia alterius. Alteram partem, mutuatarium non habere animum, neq; intendere transferre dominium illius lucri in vsurarium, sic ostendo. In traditione rei coacta & inuoluntaria, qui sic illam tradit, censendus est nolle dare nisi minimum quod potest; mutuatarius tradit lucrum vsurarium coactus sua necessitate, & inuoluntarie, ergo censendus est nolle dare nisi minimum quod potest: at si traderet rem & vna cum illa dominium ipsius traderet, quidquid potest tradere, tradendo vero solam rem & non dominium tradit multo minus, & minimum quod potest, non ergo censendus est, vbi rem vsurarium actu tradit, habere animum transferendi dominium illius Maior illa, in traditione inuoluntaria alicuius rei censendum esse, conferentem illam tradere minus quod potest, præter quam patet ex ipsis verbis, quia eo ipso quo inuoluntarie quis confert nolle profecto conferre, & consequenter confert minus quod potest: constat etiam exemplo eius qui proicit merces suas in mare orta tempestate, is enim non abdicat à se nisi minimum quod abdicare potest: Vnde quandois pro iectio illa, quando fit, sit voluntaria, non tamen habentur res illæ proicte pro derelictis, sed instituit proiciens, si forte illæ casu saluaretur, habere vt suas. Quo fit, vt si vi vndarum ad litus perueniant, inueniensillas debeat eas domino suo restituere vt in L. Qui leuandæ nauis gratia. ff. ad legē Rodiam De iactu. & Cap. Excommunicamus. extra de Raptoribus. habetur. Maiorem vero probō. Quando alicui sic aliquid confertur, vt nec conferatur illi gratis, nec per contractum aliquem iustum, & honestum, nec alia via quam necessitate conferentis, & iniquitate recipientis ita cogente, qui sic recipit non solum inique recipit, verumetiam cum iniuria conferentis, quo nomine aggressor cui ex metu viator pecunias suas exhibet, non solum recipit illas inique, verumetiam cum maxima iniuria viatoris, quia viator ille nec gratis, nec per contractum aliquem iustum illas aggressori confert, sed necessitate sua & iniquitate illius aggressoris ita cogente; In contractu aitem vsurario quidquid mutuatarius vsurario confert extra sortem, nec confert illud gratis, nec per aliquem contractum iustum, & honestum, nec alia ratione vel via, quam sua necessi-

rate, & iniquitate vsurarii, nolentis gratis mutuare, cogente, ergo vsurarius non solum recipit illud inique, verumetiam cum iniuria mutuatarii. Nunc sic, ex Regula illa *Scienti & volenti non fit iniuria*, nullus patitur iniuriam volens, sed inuitus, & inuoluntarius, mutuatarius conferens vsurario aliquid extra sortem patitur iniuriam, ergo si quid illi conferat, inuitus & inuoluntarius censendus est illud conferre.

Confirmatur ex eadem Regula hæc prima ratio. Quicumq; patitur damnum & iniuriam, nisi sit amens & stolidus, censendus est velle pati minus damnum, & minimum iniuriam, quo ad poterit, mutuatarius in exhibitione rei vsurariæ patitur damnum, & iniuriam ab vsurario, ergo censendus est velle pati minus damnum, minorēq; iniuriam quam poterit, pateretur vero maximum damnum, maximamq; iniuriam, si vna cum exhibitione rei vsurariæ transferret quoque illius dominium in vsurarium, minus vero damnum minoremq; iniuriam, si re sola tradita, non transferat dominium illius in ipsum, ergo censendus est solam rem velle illi tradere, minime vero dominium.

Et confirmatur Secundo, Quando mutuatarius soluit vsuras, non est voluntatis & animi ipsius fauere aut prodesse vsurario, sed subuenire solum suæ necessitati, sibiq; consulere meliori via qua potest; at cum potest sibi subuenire, suamq; redimere necessitatem per mutuum illud, tradit tantum vsurario lucro illo extra sortem, sine illius dominio, sicut traditur depositura vel pignus, si vtrumq; intenderet illi tradere, & rem vsurariam & illius dominium, faueret plurimum vsurario, & illi plusquam oportet, prodesset: ergo non est censendus voluntatem & animum ipsius esse, vbi tradit illam rem vsurariam, transferre simul in eum illius dominium, sed rem solam. Dices quid ergo præstat exhibendo lucrum illi, si non transfert illius dominium? Respondeo ex modo dictis, hoc præstare, vt redimat suam necessitatem per solam externam donationem, velut depositum quoddam, sine animo transferendi dominium: quia vsurarius non vult aliter mutuare, sicut viator, quem sicarius aggreditur, conferens illi pecuniam, ne ipsum occidat, nihil aliud præstat, quam redimere suam vexationem per externam traditionem pecuniæ, sine vlla intentione transferendi dominium illius in ipsum.

Quod

Quod autem non sit necesse, vt traditioni externe rei sit coniuncta intentio transferendi dominium, Confirmatur præter ea quæ in secundo fundamento his argumentis præmissis dicta sunt, quia sicut soluens vsuras consentit quidem in illam externam solutionem, quia nequit aliter suæ necessitati subuenire, non tamen consentit in peccatum & iniquitatem, quam vsurarius illam recipiens committit, ita quoque exhibens rem vsurariam consentit quidem in externam illam illius rei exhibitionem, minime vero in translationem dominii.

Deniq; cum omnia iura proclamēt aduersus vsurarios, interpretanda sunt tam iura ipsa, quàm dubia omnia circa vsuras exorta, quantum recta ratio patitur, in odium eorum: sed in hac questione & dubio, transferatur ne in ipsos dominium, nec ne asserere transferri dominium in ipsos est in fauorem eorum, negare vero illud est in odium eorum, ergo negandum potius est quam asserendum.

Secundo principaliter argumentatur Caiet. Si in vsura transferretur dominium rei vsurariæ, vsurarius recipiens per vsuram vineam, domum, aut aliam rem fructiferam, non teneretur ad restituendos fructus quos ex illa percepit, sed solam rem, at tam iuxta D. Tho. quam iuxta omnes alios DD. vsurarius tenetur restituere & rem, & fructus eius deductis expensis, vt est definitum in Cap. Grauis. De restitutione expellitorum. Ergo in vsura non transferatur dominium. Minor cum consequentia satis patet, Minorem probō. Res fructifera iure naturæ domino suo fructificat, quandiu sub illius dominio est: per te in vsura transferatur dominium rei vsurariæ in vsurarium, ergo quandiu apud ipsum manet sub eius dominio est, & debet ipsi fructificare: fructus autem rei suæ, & sibi fructificantis, & quos iure fecit suos, nullus tenetur alteri restituere, ergo vsurarius non teneretur restituere fructus ex vinea vel alio fundo per vsuram acquisito perceptos. Quod est falsum.

Huic argumento, quod efficacissimum est, respondent qui contra sentiunt, vsurarium teneri quidem ad restituendos fructus rei per vsuram acceptæ, non ratione rei acceptæ, quasi fructus illi sint mutuatarii, sed ratione inique acceptionis, quia re illam ex qua fructus illos percepit, inique & per vsuram acquisit. Sed contra. Quādo in acceptione transferatur quidem do-

minium, sed committitur simul aliqua iniustitia, tenetur quidem qui ita accepit, iniustitiam illam ad equalitatem & iustitiam reducere, & iniuriam illam compensare, fructus tamen illius rei vere ipsius sunt, nec tenetur eos restituere, cum per acceptionem illam vere sit translatum in ipsum illius rei dominium: Sed in vsura per te transferatur dominium rei in vsurarium, ergo quod vsura sit contractus iniquus, efficiet quidem, vt teneatur vsurarius ad restituendam rem illam, quam inique accepit, & faciendam compensationem iniuriæ, in contractu illo mutuatario illatæ, si quam pertulit, minime vero ad restituendos fructus; cum sit vere illius rei dominus, quandiu illam retinet. Maior hoc exemplo constabit, Si emat quis agrum valentem 100. pretio viliori & iniquo, veluti pretio vt 60. obligatur certe hic emptor à DD. addere quæ defunt pretio iusto, vt sic illa iniustitia & iniustitia ad æqualitatem & iustitiam reducatur, fructus tamen illius agri, postquam illum emit, recipitque vere illius dominium per venditionem illam, etsi iniustam, nullus vnquam asseruit, vel asseret esse restituendos ab isto emptore, sed tuta conscientia illos retinere vt suos.

Dices verum quidem esse in venditione, cum sit actio voluntaria, non tamen in vsura, in qua mutuatarius inuoluntarie soluit. Hæc solutio nihil valet, nam quod venditio voluntarie fiat, solutio vero vsure inuoluntarie, illud tantum infert, in venditione illa ementem pati quidem iniustitiam, non tamen iniuriam, cum voluntarie vendat, in solutione autem vsure præter iniustitiam pati etiam mutuatarium iniuriam, cum sit inuoluntarius: non tamē tollit hæc ratio, quin si solutio vsurarum transferat dominium eius in vsurarium, faciat vsurarius fructus illius rei, cuius dominus est, vere suos, nec teneatur illos restituere, sicut emens agrum, licet iniusto pretio, facit suos fructus illius, quando per talem emptionem transferatur in ipsum illius agri dominium.

Vnde respondent alia ratione: teneri vsurarium ad restituendos fructus ratione damni quod intulit mutuatario, cuius rem fructiferam accepit: Nam cum teneretur illam statim restituere, detinens illam apud se, non solum nocuit mutuatario in re ipsa, verumetiam in fructibus, quos reuera ex ea ille percepisset, nec potuit propter iniquam illius detentionem. Sed neque hæc solutio valet. Patet, quia nemo tenetur restituere alteri

alteri fructus aliquos, nisi eo modo quo illi sunt, cum eo tantum modo illi noceat, fructus autem vinee acceptæ per vsuram, si dominium illius in vsurarium translatum est, quando collecti sunt, non sunt mutuatarii, sed vsurarii, cum sit tunc verus illius dominus, vi illius principii, *Vnaquæque res domino suo fructificat*, mutuatarii vero solum sint, quatenus erant in potentia, eo tempore quo vinea illa sub ipsius dominio erat, fuitq; ab eo inique accepta: ergo non tenebitur vsurarius fructus quos percepit ex ista vinea restituere, nisi in eo pretio & valore, quem arbitrio prudentis censendi essent habere, quatenus erant in potentia, eo tempore quo eadem vinea fuit illi à mutuatario tradita: qua ratione si fructus quos nunc vsurarius recepit valeant. (v. g.) 100. non tenebitur restituere mutuatario vt plurimum nisi 10. vel 12. quia fructus qui nunc actu iam collecti deductis expensis valent vt 100. quatenus solum erant in potentia duobus vel tribus antea annis, nullus peritus in agricultura iudicabit amplius valere quam 10. vel 12. At iuxta communem omnium DD. sententiam, & definitionem Ecclesiæ in cap. Si quis vsuram, 14. q. 4. (vt statim docebimus) tenetur vsurarius omnes fructus rei per vsuram acceptæ deductis expensis in integrum mutuatario restituere.

Et confir. si dominus agri decreuisset agrum illum incultum omnino relinquere toto tempore quo apud vsurarium manet, nullum recepisset damnum, at nihilominus si quos fructus ex eo illo tempore percepit, tenetur eos omnium cōsensu restituere, ergo hoc debitum & obligatio restituendi non conuenit illi ratione damni, sed quia dominium illius agri manet semper apud priorem dominum: Denique falsum est mutuatario pati damnum in illis fructibus, si dominium illius vineæ translatum sit in vsurarium. Probo, quia si in illum translatum est, eo ipso fructus illi iam non sunt mutuatarii, sed vsurarii, ex illo principio. *Vnaquæque res domino suo fructificat*. Nemo autem dicendus est pati damnum in re non sua, sed aliena, cum tam damnum quam emolumentum rei alicuius domino ipsius tribuendum sit, non extraneo vel alieno.

Tertia opinio est velut media inter has duas: Quam habent Angel. ver. vsura. Secundo. au. 18. & Sylu. in verb. vsura cap. 6. q. 1. in rebus quæ vsu consumuntur tras-

ferri dominium in vsurarium, quia cum in huiusmodi non distinguantur moraliter & quo ad contractus humanos vsus, & dominium, mutuatarius eo ipso quo tradit vsurario huiusmodi rerum vsu, quem reuera illi tradit per externam illam & actualem exhibitionem lucri vsurarii, tradit similiter & dominium: In his vero quæ non consumuntur vsu, cum distinguatur vsus & dominium, tradere quidem illi earum vsu, retinere tamen mutuatarium apud se illarum dominium. Affertque ibi Sylu. in eandem sententiam Innocentium in cap. Michael. De vsuris. & Summam Rosellam.

Hanc tamen sententiam vt omnino improbabilem reicit ac confutat Caiet. hac ratione. Quod per aliquem contractum transferatur vel non transferatur dominium, non est summendum ex rebus ipsis, circa quas ille contractus exercetur, sed ex natura & propria ratione ipsius contractus, vt contractus venditionis habet vim ad transferendum dominium, circa quasunque res exercentur, quam non habet actio furandi, circa quasunque res fiat: Vnde si in vsura transfertur dominium, oportet circa quasunque res illa verferetur, transferri in ea dominium, si verò non transferatur in ipsa dominium, quæcunque sit res, quam accepit vsurarius loco lucri vsurarii, non recipiet illius dominium, siue sit res vsu consumptibilis, siue non.

Secundo, qui exhibet vsurario rem que non consumitur vsu, propterea non transfert dominium illius in ipsam, quia nec tradit illam gratis, neque per aliquem contractum iustum, vt fatetur idem Syluester, sed eadem omnino ratione, si tradat rem quæ vsu consumitur, nec tradit illam gratis, neque per contractum iustum, ergo neque rei vsu consumptibilis transfertur dominium in vsurarium. Patet consequentia, *Quia vbi eadem est ratio, eadem quoque debet esse iuris dispositio*. Nec valet ratio illa, quod eam consumat cum intentione restituendi similem: quia & fur rem furto acceptam, vt panem, vinum, & similes consumit sepe cum animo restituendi illas, nec propterea per furtum transfertur huiusmodi rerum dominium. Vnde sicut fur rem furtiuam tenetur statim restituere, & eandem numero, quod si consumat aget male, teneturque tunc similem restituere, non quia rei furtiue acceperit dominium, sed quia per illius consumptionem

dam

redditus est iam impotens ad restituendam eandem numero, ita vsurarius recipiens rem vsu consumptibilem ultra fortem, nec illius dominium accipit, neque vsu, sed tenetur statim illam restituere, & eandem numero: Quod si illa vtatur, eamque consumat, male agit, sufficietque tunc, restituat similem & equivalentem, non quod receperit rei vsurariæ dominium, sed quia cum illam consumperit, effectus est impotens, ad eandem numero, sicut debebat, restituendam. Vnde postea, idem Angelus & Sylu. amplectuntur sententiam D. Thom. vsurarium nullius rei per vsuram acceptæ habere dominium.

In hac controuersia conueniunt omnes, teneri vsurarium, qui rem fructiferam percepit loco lucri vsurarii, ad illam restituendam vna cum omnibus fructibus illius, deductis expensis: neque de hac conclusione D. Tho. dubitant; sed de ratione solum D. Thom. teneatur ne illos restituere, quia non fuit translatum in ipsum dominium rei vsurariæ, vt vult D. Tho. vel si translatum sit, teneatur ne alio nomine, vt pote vel ratione iniquæ acceptionis, vel ratione dāni illati mutuatario, tam in re ipsa, quam in fructibus illius, vt volunt alii.

Nos verissimam iudicamus causam quæ assignat D. Thom. affirmamusq; cum communi sententia, per vsuram non transferri dominium rei vsurariæ in vsurarium. Confirmaturque hæc sententia præter argumēta Caiet. quæ efficacissima sunt, Primo, Cum dominium sit facultas vtendi re in omnes vsus citra alterius iniuriam, si in vsu ra transferretur dominium in vsurarium, posset vsurarius vti re illa vsuraria, siue sit pecunia, siue quæcunque alia, in omnem vsu citra alterius iniuriam: at non potest, quia cum primum illam recipit, tenetur eam restituere, infertque iniuriam mutuatario quocunque tempore illam detineat, ergo non est illius dominus. Et cōfirmatur. Mutuatarius propterea potest re mutuata per aliquod tempus apud se detinere, ac pro libito toto illo tempore ea vtī, citra vllam iniuriam vel iniuriam mutuantis, quia per mutuam transfertur in ipsum illius rei dominium: at vsurarius nullo tempore potest re illa vtī, aut eam apud se detinere, sed quam primum accipit, tenetur illam restituere: ergo non recipit illius dominium.

Secundo, & est ratio Althifidor. Vsurarius tenetur restituere rem vsurariam quæ accepit, ergo vel tenetur ratione alicuius

contractus præcedentis, quo se ipsum obligauit ad illam restituendam, vel quia habet alienum, non ratione alicuius contractus præcedentis quo se obligauerit, nam nullus præcessit præterquam contractus vsuræ, in quo ad nihil tale se obligauit, quin potius miserum mutuatarium obligauit ad conferendum illi lucrum vsurarium, ergo tenetur, quia habet alienum, pertinens ad mutuatarium vt verum dominium.

Sunt qui respondeant huic argumento, Vsurarium teneri ad restituendam pecuniam acceptam per vsuram, non quia habeat alienum, sed partim iure diuino, & humano præcipiente illam restitui, partim vero, ex quasi contractu, quia illa acceptio cum sit iniqua, est quasi contractus obligans ad restituendum: sicut acceptio rei furtiue, quia iniqua est, est quasi contractus obligans furem ad restituendum: Sed hæc responsio ridicula est. Primo, quia ius diuinum & humanum non alia ratione obligant vsurarium ad restitutionem rei vsurariæ, nisi quia inique illam accipiens, non fecit suam, nec recipit illius dominium, sed retinens illam retinet alienum. Secundo, acceptionem iniquam rei aliene vocare quasi contractum obligantem ad restituendum, est figmentum quoddam: non enim tenetur vsurarius rem acceptam restituere, quasi per illam acceptionem se ipsum obligauerit. Sed quemadmodum fur, licet teneatur rem furtiuam restituere, & ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ, non tamen ratione iniquæ acceptionis, tamquam ex quasi contractu, sed potissime ratione rei acceptæ, quia accepit & retinet alienum, ita vsurarius tenetur quidem vtroq; nomine rem per vsuram acquisitam mutuatario restituere, & ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ, non tamen ratione illius acceptionis tamquam ex quasi contractu, sed potissime ratione rei acceptæ, quia sic illam accipiens habet alienum, quod omni iure vero domino restituendum est. Quod vel ex eo patet, quia si idem vsurarius rem illam alteri tradat, recipiaturq; illa donatione, vel quocunq; alio contractu iusto, & honesto, existimetque recipiens illam bona fide conferri sibi a vero ac legitimo illius domino, tenetur nihilominus, cum primum id noverit per vsuram esse acquisitam restituere illam, non vsurario, sed priori illius domino non ratione iniquæ acceptionis, sed quia habet alienum, quod tamen res aliena huic

non

non esset, si usurarius habuisset verum illius dominum, & per contractum iustum & legitimum illam alteri tradidisset.

Tertio omnis translatio domini aut est per liberam donationem, aut per testamentum, aut per commutationem rei ad rem, aut per venditionem rei pretio aestimabilis, aut per aliquem alium contractum iustum & honestum: In hoc casu non est libera donatio, sed coacta & inuoluntaria, ut constat: Nec testamentum, nec commutatio, quia est nuda acceptio lucri usurarii, Nec venditio, quia pecunia mutuata aut mutuum pecunie non est pretio aestimabile ut constat, neque per vllum contractum honestum & iustum, ergo.

Huic argumento respondet aliqui ex authoribus alterius opinionis, traditionem rei usurarie non esse nudam traditionem, sed vel donationem ex pacto inter usurarium & mutuatarium tempore mutuacionis inito, vel solutionem rei tunc promissam, quod genus donationis vel solutionis contractus quidam est, & sufficiens, quamuis ex iniusta causa, ad transferendum dominium: quia sic donans vel solvens promissum consensit in illam promissionem, & ad illam adimplendam se ipsum sine vlla vi vel coactione ex pacto obligauit. Quia ratione adimplere promissa volunt esse velut contractum sufficientem ad transferendum dominium, quamuis cum debito restituendi, quia fuit illud ex iniusta causa. Constituunt enim, qui sic sentiunt, duplicem promissionem alicuius rei, & eiusdem solutionem, aliam ex iusta causa, vel saltem libera voluntate nulla iniustitia interueniente, alia vero ex iniusta causa: quae duo promissiones, vel solutionis rei promissae genera volunt conuenire in eo, ut per quancunque solutionem rei sine vlla vi, vel coactione promissae transferatur dominium eo ipso quo actu traditur in solutionem promissam: differre autem in eo, ut recipiens rem sibi promissam & solutam ex iusta causa, vel libera saltem voluntate nulla iniustitia interueniente maneat cum illius rei pleno absolutoque dominio, sine vlllo debito restituendi, recipiens vero rem sibi promissam ex iniusta causa, licet recipiat vna cum ipsa illius dominium, non tamen ita plenum, neque perfectum, sed cum debito & vinculo restituendi illam ei a quo illam accepit, vel heredibus illius.

Sed profecto neque haec solutio vim argumenti propositi tollit. Nam ut abunde

ex primo argumento Caietani constat, mutuatarius nihil minus instituit, quam donare aliquid usurario, maxime cum de intrinseca ratione donationis sit, non solum ut fiat sine coactione & vi, verum etiam omnino liberè ac propria sponte, quod traditioni rei usurariae, quam mutuatarius usurario exhibet, nullo modo conuenit: cum non alia ratione illam conferat, nisi ut suam redimat necessitatem, quam alia via euadere non potest, sicut qui proicit merces in mare. Vnde nullomodo est dicendus transferre in illum dominium via donationis. Neque via solutionis rei promissae: & ratio est aperta, quia cum solutio rei promissae fiat ad adimplendam promissionem, illique innitatur ut suo principio & radici, non habet maiorem vim solutio, vel traditio rei promissae ad transferendum dominium, quam habeat promissio ad obligandum, ita ut si promissio obligauerit, solutio rei per illam promissam sit efficax, & firma traditio, transferens dominium illius rei in eum, cui promissa fuerat: si vero promissio non obligauit, quia facta est per vim, dolum, vel iniquitatem, neque solutio illius confert aliquod ius, vel dominium in recipientem illam. V. g. promittit viator aggressori 100. aureos, confertque deinde illos ut stet promissis, transtulit ne dominium illorum in huiusmodi aggressorem per traditionem illam & solutionem, quam promissionem suam adimpleuit? nequaquam: quia sicut promissio illa non obligabat, (loquor de promissione sola non firmata iuramento) ita nec traditio ad illam adimplendam contulit aggressori aliquod ius, vel dominium. Similiter fingit se Petrus fratrem Ioannis, promittit illi Ioannes existimans illum fratrem suum 100. aureos, ac ut stet promissis, actu illos confert Petro, transtulit ne per huiusmodi traditionem dominium illorum 100. aureorum in Petrum? nequaquam, quia sicut promissio orta ex deceptione & dolo non obligat illum, ita neque solutio ad illam adimplendam contulit aliquod ius, & dominium deceptoris in rem ita sibi traditam. Pari ratione sicut promissio ex iniusta causa non obligat promittentem, ita nec traditio sola vi illius promissionis facta confert aliquod ius vel dominium recipienti. Dico ex iniusta causa, nam ex turpi causa, potest obligare, ut si quis meretrici aliquid promittat, tenetur illud reddere, & stare promissis, quia licet turpiter illi debeatur, iuste tamen, &

tam-

tamquam stipendium sibi debitum potest illud recipere, ac retinere: at quod ex iniusta causa promittitur, nec debetur, nec potest recipi. Quo fit, ut sicut promissio ex iniusta causa non obligat promittentem, ita nec illius promissionis solutio & adimpletio conferat aliquod ius vel dominium recipienti. Qua de causa audienda non est solutio ista, sed colligimus necessario usurarium non recipere rei usurariae sibi collatae dominium, quia nullus interuenit contractus per quem illud in ipsum transferatur.

Quarto, si detur pecunia a facino, ut alterum occidat, vel iudici, ut inique iudicet, aut symoniaci, ut conferat quid spirituale, non transfertur dominium, quia datur pro re quae non est pretio aestimabilis, sed mutuum pecuniae similiter non est pretio aestimabile, ergo in usura non transfertur dominium.

Quinto si usurarius esset dominus pecuniae usurariae, sequeretur, ut si haberet aliqua debita antiquiora & anteriora illa usurariae acceptione pecuniae, nec haberet alia bona, quam illam pecuniam usurariam, teneretur potius & prius soluere illa debita anteriora, quam restituere pecuniam illam usurariam mutuatario. Consequens est falsum, & contra omnes, omnibus vno ore asserentibus, casu quo usurarius non habeat aliam pecuniam nisi usurariam, teneri ad restituendam illam mutuatario, a quo illam accepit, dimissis aliis debitis etsi anteriora sint. Consequentia vero patet, quia ex bonis, quorum debitor est verus dominus, anteriora debita sunt omni iure prius & potius persolueda.

Sexto argumentantur Angelus & Sylu. loco. cita. Argumento Alexan. Alen. Nuda traditio rei non transfert dominium. L. Nunquam nuda cuius verba sunt. *Nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi venditio, aut aliqua iusta causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur.* Et ibi Glos. ff. De acquiren. rerum dominio. Et L. Traditionibus. Cod. De pactis. Solutum autem per usuram nude traditur, ergo non transit in dominium usurarii recipientis illud. Maior certa est, Minor patet. Nuda traditio est, quae non fit virtute alicuius contractus iusti, & liciti, & in qua tradens rem illam non habet animum, & voluntatem transferendi dominium illius, sed quod traditur usurario ultra sortem, per nullum contractum qui sit honestus, & iustus, illi traditur, neque voluntate conferentis illud,

Ergo, Priorem partem ostendimus, quia nullo alio titulo confertur illi, quam ratione pacti & promissionis illi factae a mutuatario, quae tamen promissio cum sit ex causa iniusta (ut dicebamus) nulla est, nullaque inducens obligationem, neque naturalem, neque civilem, ut habetur in cap. Debitores. De iure iurando. & ibi Glossa, & Ioan. de Immola, & Panormit. Estque ratio aperta, Quia ubi lex resistit non habet locum obligatio aliqua, etiam si non resistat vtriusque contrahentium, sed alteri tantum, impediens namque vnum impedit & alterum, ne contractus inter eos vel pactum aliquod constitui possit, vel obligatio. Quia ratio ne impedito viro a matrimonio, manet impedita etiam mulier, quae cum illo vellet contrahere, sicque habetur in L. Cum lex. & ibi Barth. ff. De fidei iussoribus. Lucro vero usurario omnia iura resistunt, omnia illud damnant, ex illius ergo promissione nulla potest oriri obligatio. Alteram partem, mutuatariū non intendere, rei quam usurario exterius tradit, conferre dominium, satis ostendimus cum Caiet. in primo argumentum. illius.

Dices quando illud soluit Mutuatarius, vel existimat se illud debere, vel scit se illud non debere, & nihilominus vult soluere; si existimat se illud debere, quamuis in eo decipiatur, at cum illud existimet, & voluntas sequatur iudicium & cognitionem, habet profecto animum transferendi in illum suae rei dominium, si vero scit se illud non debere, & nihilominus vult tradere, censendus etiam est & multo potius velle illud dono conferre. Respondeo, Imprimis neminem fere esse qui ignoret usuras esse iniquas, & prohibitas, nec deberi usurario lucrum aliquod, quantumvis illi promittatur: Quod si qui illud ignorat, est ignorantia nimis crassa & supina, quae non sufficit ad translationem domini. Qui vero sciens se illud non debere nihilominus tradit, non propterea censendus est donare, aut velle transferre dominium, sed redimere solum suam necessitatem, ut ex dictis constat, maxime quia nemo censendus est velle dare, quod non debet, ei qui a iure prohibetur illud accipere.

Confirmantur haec omnia: quia ut habet Glossa in illa L. Traditionibus. §. Per traditionem. Instituta De rerum diuisione, & L. Traditio. ff. De acquirendo rerum dominio. Ut traditio aliqua transferat rerum dominium, exigitur ut sit cum aliqua ido-

nea

nea causa, ubi voluntas tradentis rem illam non intendit libere, & omnino gratis donare. Sed in usura mutuarius (ut constat) non intendit gratis donare, neque existit aliqua idonea causa ad illud exigendum, vel recipiendum, ergo in tali contractu non transfertur dominium rei usurarie in recipientem illam.

Septimo. Per contractum nullum, nullum transfertur dominium, L. Non dubium. §. Pactum. Cod. De legibus. cuius verba sunt: *Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus, qui contrahunt, lege contrahere prohibente: quod ad omnes etiam legum interpretationes, tam veteres quam novellas trahi, generaliter imperamus: Et legislatori, quod fieri non vult tantum prohibuisse sufficit, ceteraque quae se expressa ex legis licet voluntate colligere: Hoc est, ut ea quae lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia sed pro infectis etiam habeantur, licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est: Hæc ibi, Ex qua, lege Glosa ibidem. & Bartho. num. 38. colligunt Ex contractibus contra legem nulla tenus transferri dominium. Estque communis sententia, & velut axioma DD. L. 1. §. Si vir uxori. ff. De Acquiren. possessio. Contractus autem usurarius est huiusmodi, ut patet in cap. 1. & 3. & cap. Consuluit. De usuris, ergo per illum nullum dominium transfertur. Et confir. Obligatus ex delicto quod committit in receptione iniua & iniusta alicuius rei, ad illam restituendam, non est dominus illius, neque acquirit dominium illius per talem acceptionem, ut videre est in fure: Sed usurarius eo ipso quo accipit rem aliquam per contractum usurarium manet obligatus non solum ratione rei acceptæ, verum etiam ratione illius iniuæ acceptionis (quod & authores alterius opinionis fatentur) ad rem illam restituendam: ergo non est illius dominus, neque acquisit illius dominium per illam acceptionem. Minor cum consequentia perspicua est: Maior habetur in L. In re furtiva. & L. Si non manifestus. ff. De conditio. fur. Et confir. quia ex eadem causa non possunt duo effectus oppositi maxime in actionibus moralibus oriri, habere dominium alicuius rei, & teneri ad illam restituendam sunt sibi opposita, cum rem suam possit qui illius dominus est sibi retinere, & ea pro libito ad proprios usus uti, ergo qui obligatus ex delicto, quod in actione ali-*

qua iniusta & iniua committit, tenetur ad rem aliquam restituendam, non potest per eandem illius dominium acquirere.

Denique, quo argumento vitur etiam Altisiod. Usurarii, etsi Iudices seculares eos non suspendant, sicut ceteros fures, sunt tamen vere fures, eorumque per usuram recipiunt ultra fortem: hoc quidem interest inter ipsos, & latrones, tamen conveniunt in eo, ut accipiant alienum invito domino, in quo consistit propria ratio furti. Vnde. Cano. si quis usuram. 14. q. 4. dicitur. *Siquis usuram accipit, rapinam facit, Sed fur non recipit dominium rei furtive, ergo neque usurarius dominium rei usurariae.* Vnde Archid. in d. cap. Si quis, ait; *Licet vi compulsus rem alienam rapiens fictio ne iuris civilis efficitur dominus rei, iure tamen prætorio peres priorem dominum manet illius rei dominium, quod potiori iure in foro conscientie sentiendum est.*

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, vnumquæque libera sua voluntate transferre dominium rei suæ in alterum, quando actu & reuera vult transferre illud, mutuarius vero non vult transferre absolute & libere dominium rei in usurarium, sed minimum quod potest, nempe solam & nudam rei exhibitionem, tamquam in quoddam depositum retento apud se dominio, ut ex dictis constat. Imo & casu quo vellet illud reuera transferre, dubium adhuc est, an transferret. Primo, quia cum usura adeo prohibita sit omni lege naturali, diuina, & humana, eo ipso videtur voluntas mutuarii impedita, ne possit transferre dominium per contractum usurarium: sunt enim ista velut relata, vnus non potest accipere, ergo neque alter dare, donatione quæ transferat dominium. Secundo prohibetur etiã usurarius accipere, quia ad accipiendum requiritur aliquis iustus titulus quo possit illud recipi, usurarius autem nullum alium titulum habet quam mutuum, ob quem non potest accipere, quia esset vendere rem omnino inuendibilem. Cum ergo ipse non possit accipere, nec mutuarius transferre: Sicut in naturalibus forma non potest introduci nisi in subiectum aptum, & dispositum. Dices, exhibet actu pecuniam usurario, nec habet dissentium transferendi dominium, ergo sufficit illa externa traditio. Dico, ad rem quæ alias non debetur omnino dandam, desiderari necessario actualem & explicitum consensum dantis, nec sufficere ipsum non dissentire.

Ad

Ad secundum respondeo eadem ratione. Non transferri dominium, quia quid mutuarius confert, inuoluntarie dat, & sua necessitate coactus, ad redimendam que suam vexationem, cum iniua usurarius nolit alta ratione illi mutuare: quod inuoluntarium sufficit, ut transferatur dominium. Et enim qui sic inuoluntarie dat, non intendit dare nisi minimum quod potest, quale est solam & nudam rei traditionem sine dominio conferre.

Ad primam instantiam dico, licet per accidens sit ex necessitate & indigentia, vel sine ipsa postulare mutuum, at tamen cum mutuarius non aliter petat, quam sua indigentia compulsus, siue indigentia illa vera sit & honesta, siue vitiosa & praua, cum nec gratis, ac ex amicitia usurario aliquid exhibeat, sed sola ratione mutui, quia aliter ille non vult mutuare, eo ipso censendus est non libere sed inuoluntarie illud conferre, & ex consequenti animi & intentionis suæ esse, transferre in usurarium minimum quod potest.

Ad secundum dico, diuersa esse ac distincta hæc duo, accipere pecuniã a fœneratore, ut per illam expositam negotio lucrum habeatur, & soluere usuras fœneratori: Prius illud præstat quidem mercator negotiorum & lucrorum cupidus libere, ac voluntarie, posterius vero necessitate compulsus, quia aliter pecuniam illam habere non potest a fœneratore: Quo fit, ut de huiusmodi mercatore similiter sentiendum sit, ac de quocunque alio, qui sua necessitate adductus pecunias fœnebres recipit ab usurario, intentionis ac voluntatis suæ esse, transferre in illum minimum quod potest. Nec exemplum ibi adductum de conferente pecunias meretrici accommodatum est, in meretricem enim potest fornicarius pecuniæ suæ dominus illius dominium transferre, quia licet fornicatio omni iure prohibita sit, non tamen est prohibitum meretricij obsequij quod fornicario præstat, mercedem ac stipendium recipere: sic enim dicitur l. 4. §. primo. ff. de conditio. ob turpem causam, de meretrice: *Licet turpiter faciat, non tamen turpiter (id est non iniuste) acquirit cum sit meretrix.* At usurarius turpiter facit nolens mutuare gratis, turpiterque & iniuste acquirit, ac recipit usuras, adeo ut acceptio illarum sit quoddam genus rapinæ, per quam non transfertur dominium.

At 3. facilis est responsio, Ad peccandum enim quicumque consensus sufficit, quia lex

Dei absolute & simpliciter prohibet & actum, & animum, & opus & consensum, & ferenda prius quæcumque indigentia, & quodcumque dandum est, quã violanda diuina lex: ad transferendum vero dominium eorum, quæ nullo iusto titulo alteri debentur, exigitur plena ac omnino libera voluntas, nulla necessitate compulsa, non solum exhibendi re, verum etiam & transferendi dominium. Nam cum hæc (ut vidimus) non sint necessario connexa, sed se parabilia, non sufficit habere voluntatem exhibendi, nisi simul habeatur expresse quoque voluntas transferendi etiam dominium, quã non habet conferens aliquid voluntate mixta & conditionata. Quia eo ipso quo Petrus sic aliquid confert, ut si posset nec conferret, nec velle conferre, censendus est animi sui esse conferre tantum minimum quod potest.

Ad 4. respondeo, neque viatoris conferentem pecuniã aggressori ut periculum mortis euadat, neque aliquid aliud suis bonis ex eo de metu renuntiantem, transferre dominium eorum in illos, quia sine interiori, & expresso, ac libero animi consensu huiusmodi donationes, & contractus effecti nullã habent vim, nullumque transferunt ius, vel dominium, ut habet communis DD. sententia. Ad cap. vero illud Abbas. & l. Metu. de his que vi, metu sue causa fiunt duplex est expositio. Prima est, contractus istos esse irritandos, id est declarandos irritos, ita Soto. 6. de iust. q. 1. art. 4. & est communis explicatio Iuristarum. Quia cum hæc duo in iure plurimum differant dominium, & possessio, qui vero per vim & metum extorsit pecunias alienas, possidet quidem illas quãuis non ut suas, priuatus est iniua illa possessione a iudice, & hoc significare cum dicitur *irritus esse, non quod veri sint, sed irriti & nulli a parte rei, declarandum vero illud a iudice, & exspoliandum habentem illa ea, possessione.* Secunda Expositio est eiusdem Soto in suo 4. dist. 29. q. 1. art. 3. illos contractus non esse irritos lege humana, sed irritandos, quæ expositio etsi videatur recedere a communi Doctorum sensu, nonnullisque displiceat, admitti nihilominus etiam potest, ita ut significet, esse quidem irritos iure nature, & a parte rei, non autem iure civili, irritandos autem a iudice, ita ut iudex autoritate legis humane reddat irritum, præcipiens haberi irritum, quod alias simpliciter & a parte rei iure nature iam irritum erat. Quæcumque expositio ex his sequatur, efficitur in illo casu non haberi, per contractum inuoluntarium transferri dominium.

Ad 3. principale dico Contractum qui fit ex necessitate sed sine ulla iniuria, validum esse

Ll & ra-

& ratū, quia eo ipso quo nulla infertur iniuria cōtrahenti, consensus eius est sufficiens liber ad contrahendam: at quando fit cum iniuria, & necessitate patientis illam, cui sua necessitate compulsus consentit in illam, censendus est non plene consentire, sed quantū minime potest: Vnde qui vendit rem suam ex necessitate, & vilius, quia ipse rogat, & mercem illā offert vtroneā, emptor nullam iniustitiam aut iniuriam infert tali venditori minoris illam emens, quā valeat simpliciter & absolute, qua de causa venditor ille nec iniuriā nec iniustitiā patitur ab emptore illo, sicq; trāfert in ipsum quidquid in contractu venditionis transferri solet, mutuatarī? verō patitur ab usurario iniustitiā, accipit enim ab illo cui de huiusmodi mutua, nec vult nisi cum extorque, & inique ab illo lucrum usurariū extorque. Quo fit, vt nullum in illum tranferat dominium, Tum propter iniuriā quā illi facit, quia iuxta regulas iuris. *Ex iniuria non nascitur ius*: Tum quia conferens illud quasi coactus, non est censendus conferre illi nisi minimum quod potest.

Ad primam confirmationem istius argumēti, Quamuis nō sit huius loci disputare, an matrimonium ex tali metu cōtractū sit validum stando in iure naturæ, nihilominus dico seclusa constitutione & lege Ecclesiastica eadem ratione iudicandum esse de matrimonio, & de conferente usuris: quemadmodum enim si, expressè velit mutuatarius pecuniæ suæ dominium in usurarium transferre, illud transferet profecto, stando in solo iure naturæ, quo vnicuique licet rem suā liberè alteri conferre, si verò non velit expressè tale dominium in illum transferre, non transferet, quamuis exterius velit pecuniam suam illi tradere: Quia (vt sæpe dicimus) non tradit illam libere & gratis, sed propria necessitate, & iniquitate usurarij, qui gratis mutua reuinit; compulsus autem præsumitur non tradere nisi minimum quod potest. Ita in matrimonio, quacunque ratione exterius præfiteatur se aliquam ducere in uxorem, siue ex metu, siue sine vilo metu, si interius non instituit illā ducere, & sui corporis dominium in illam transferre, non est matrimonium: si vero interius habeat animum ducendi illam, verum est matrimonium stando in solo iure naturæ, quamuis consensus ille per metum cadentem in constantem virum fuisset extortus. Ceterum, cū vinculum matrimonij sit indissolubile, maximaque sequeretur in

cōmoda publica, & priuata, si matrimonia per metum inita essent valida, quia semel celebrata nequirent vilo modo irritari, sicut alij contractus, constituit Ecclesia, & sapientissime, matrimonia libera & omnino spontanea esse debere, nec vlla vi vel metu cogēte inita, adeo vt aliter facta nulla sint, etiam si iuramento firmentur.

Ad secundam confirmationem dico, licet mutuatarius hic, & nunc velit ad redimendam suam necessitatem: nihilominus hic, & nunc illam voluntatem esse mistam ex voluntario & inuoluntario, nec esse plene liberam, quo fit, vt per eā exhibeat quidem actu pecuniam illam usurariam externa tantum, nudaque traditione, sine translatione dominij. Vel dico tradere quidem ipsum pecuniam illam hic, & nunc voluntate libera, sed ita vt voluntas illa solū extendatur ad nudam traditionem pecuniæ exterius factam, sine translatione dominij; cum nec sit gratuita nec voluntaria donatio, sed quædam tantum redemptio propriæ necessitatis: sicut quando viator tradit pecuniam aggressori, ad redimendam vitam.

Ad quartum, dico argumentum illud procedere vbi traditur aliquid contractu vero, & licito, in contractu autem usurario cum sit omnino illicitus, & acquisitio lucri, quod in eo confertur, omnino iniqua, non est necesse vt traditio illius pertineat ad alium quem contractum, imo eo ipso quoad nullum contractum iustum & honestum pertinet, nequit habere vim ad transferendum dominium. Ceterum quia communiter appellatur contractus, si querat, ad quam speciem cōtractus reduci possit, dico ad quodam depositum inuoluntarium, quod fit ad redimendam propriam vexationem, quale facit viator apud sicarium aggressorem, vt sæpe dictum est.

Ad confirmationem dico, in cōtractu valido iuramentum esse tantum confirmationem illius, in contractu vero violento & inualido, qui iurat, vel iurat id quod sine peccato sibi licet exercere, vel quod sine peccato ab ipso fieri non potest: si iuret hoc posteriori modo, non tenetur seruare iuramentum, nec contractus per tale iuramentū redditur validus, imo iurare illud est peccatum, & seruare iuramentū, quo res iniqua iurata est, est graue delictum. *Quia iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis*. Quod si iurauerit priori modo, tunc licet cōtractus ille simpliciter & secūdū se inualidus sit, promissio tamen seruanda est propter

per virtutem religionis, quia Dei nomen assumptum est & adductum in testimonium rei, quæ sine peccato effici potest. Vt si viator promittat latroni se daturum 100 aureos, non tenetur illos dare, sed est inualida illa promissio, quia fuit violenta & coacta, at si ad habeat iuramentum, tenetur tunc illos dare, reddita enim est valida ratione iuramenti, propter virtutem religionis quæ exigit, vt quod sub attestazione diuini nominis promissum est, cum sine peccato adimpleri possit, adimpleatur. Tenetur nihilominus sic carius ille pecuniam acceptam a viatore illi restituere: potestque viator apud iudicem illam repetere. Ita in proposito, si mutuatarius iuret se daturum usurario, & habiturum animum transferendi dominium in ipsum illius pecuniæ usurariæ, tunc tenetur habere talem animum, & transfert in ipsum, quādo illam tradit, dominium illius, quantum in ipso est. Hæc tamen translatio quantum ex parte mutuatarij, non fit virtute contractus usurarij, nec ex voluntate libera illius, sed virtute iuramenti adhibiti, propter quod ad seruandam virtutem religionis, & honorem debitum diuino nomini, quod adduxit in testimonium, debuit habere animum quem expressit, transferendi scilicet in eum illud dominium: multi enim contractus, & promissiones omnino nullæ, & inualide ratione iuramenti decernuntur in iure valere: vt in e. illo. Debitores, de iure iurādo. Manet tamē nihilominus usurarius obligatus ad restituendum, quæ certe nostræ sententiæ non repugnant: hic enim agimus de vi quam habet traditio pecuniæ quæ fit usurario secundum se, & simpliciter, affirmamusque illam non habere vim ad transferendum dominium: Quod autem in isto casu, quo iurat, transferat, id est per accidens, non virtute contractus usurarij, nec virtute illius exhibitionis & solutionis pecuniæ, sed virtute iuramenti adhibiti. Quæ admodum si mutuatarius habeat animum transferendi dominium sua libera voluntate, & gratuita donatione, similiterque mutans illud accipiat tanquam per liberam omnino gratuitamque donationem, transfertur vere & realiter dominium rei sic collatæ in mutuantem, hæc tamen translatio dominij non est ex contractu illo mutui, sed ex libera illa voluntate conferentis, quod est per accidens ad rationem mutui, de quo hic agimus.

Ad 5. patet iam solutio ex dictis, in responsione ad secundam instantiam secundam

argumenti: Ex qua constat, quæ ratione meretrix recipiat dominium eorum, quæ sibi conferuntur, usurarius verò nequaquam.

Ad sextū Respondeo. In primis maximum esse discrimen inter usurarium & mutuatarium, hic enim qui per mutuum accipit rei sibi mutuatæ dominium, potest illa toto tempore mutui pro libito vti, in quos usus voluerit, nec tenetur eam antea restituere, sed adueniente termino similem, vel æquivalentem: usurarius verò, quemadmodum fur nec per breue tempus potest rem per usuram acceptam apud se detinere, nec in aliquos usus eam conuertere, sed tenetur statim illam restituere mutuatario. Quæ ratione apparet (vt inter argumentandum dicebamus) usurarium non recipere rei sibi per usuram collatæ dominium, cum de ratione dominij sit conferre facultatem habenti illud in rem aliquam, vt possit illa pro libito vti in omnem usum. Respondeo secundo, præcipuam causam, propter quam non transfertur dominium rei usurariæ in usurarium, non esse illam, quia tenetur statim restituere, sed hanc, quia omnis translatio dominij debet necessario fieri, vel auctoritate legis, vel libera donatione conferentis illam, vel per aliquem contractum iustum & honestum, quæ omnia in contractu usurario desunt, & propterea nō transfertur in eo dominium: quo fit, vt teneatur usurarius statim restituere, vnde ratio illa ab effectu sumitur, non a propria causa.

Ad confirmationem respondeo, usurarium neque usum habere liberum earum rerum quæ usu consumentur, saltem de iure, quia cum non sit illarum dominus, neque potest illis libere vti, neque illas apud se detinere, sed tenetur statim, & eisdem numero mutuatario tanquam vero illarum domino restituere: Quod si illis vtatur, (vt sæpe accidit) vtitur quidem illis de facto, non tamē iure, tuncque non tenetur ad eisdem numero restituendas, sed sufficit restituat similes vel æquivalentes, quia cū iam illas per usum consumpserit, redditus est in potes ad eisdem numero restituendas; An autem peccet illis vtens, controuersia proxime sequenti huius art. explicabimus: nunc ad argumentum propositum sufficiat nosse, usurarium simpliciter & de iure, neque habere usum rerum, quas per usuram acquirit, quæcunque illæ sint. Sicut omnium DD. consensus, fur rei furtiuæ, quæcunque illa sit, neque do-

minium habet, neque vsum, simpliciter & de iure: adeo vt si ea vtatur, iniuriam faciat vero domino, iuxta damnum quod illi ex tali usu acciderit. Hoc enim (vt diximus) differt mutuum, a furto, rapina, & v'sura alijsque actionibus iniquis, per quas non transfertur dominium rei mutuate in mutuatarium, potest illa vt toto tempore mutui prohibito, cum solo debito restituendi similem: in alijs vero acceptionibus iniquis, in quibus non transfertur dominium, sicut re aliqua accipiens non efficitur illius dominus, ita neque facultatem vt eadem illa habet vteretur enim illa inuito vero illius domino.

Vltimum argumentum postulat quaestionem illam.

Controversia. II.

A N C O N T R A C T V S
emptions, venditionis, donationis, elemo-
syae, & similes facti ab usurario sine
validi, & conferentes ius accipien-
tibus per eos rem aliquam
ab usurario?

(?)

In hac quaestione iuris periti varij sunt: DD. vero Theologi omnes fere conveniunt: propter quod omnis opinio in iuris iuribus, ad quos non pertinet ferre iudicium in foro anime, proponemus tantum quae a Theologis docentur per nonnullas conclusiones. Ad quas commodius intelligendas observemus primo: In hac quaestione distinguendum esse necessario, inter res quae usu consumuntur, & eas quae permanent, nec usu consumuntur: nam in his restitutio facienda est in eadem numero re, quia dominus huiusmodi rerum rationabiliter vult eandem rem sibi restitui, vt eandem lineam, eandem domum, sitque magna illi iniuria, si eo reclamante velit aliquis epfoliare ipsum re illa in individuo. In his vero quae usu consumuntur, non semper est necesse sub poena peccati mortalis, fieri restitutionem in eadem re numero: sed satis est, fiat in re simili & aequivalenti: cui consonat lex civilis. l. Si nummi. ff. de solutionibus. Quia cum in his non tam attendatur res ipsa, quam illius valor, irrationabiliter se haberet dominus huiusmodi rerum, si ita vellet eandem rem numero sibi restitui, vt non admitteret similem in pe-

cunia, & omnino aequivalentem. Dixi non semper esse illud necesse, quia si ex eo quod non restituatur mutuataria illa eadem res, quae ab ipso fuerat accepta, quamvis usu consumptibilis, aliquod graue damnum vel maxima molestia rationabiliter accepta illi imminet, vel accidant ratione illius damni vel molestiae, tenebitur sub poena mortis eandem rem numero illi restituere, vnde si per illius vsum, vel consumptionem reddat se impotentem ad restituendam eandem numero, illius usus & consumptio erit peccatum mortis. Quod si nullum damnum nec molestia grauis inde imminet, non erit peccatum mortis, sed veniale tantum, quia vt illa sine licentia veri domini est quedam contractio rei alienae inuito domino, quae reducitur ad genus furti, nec potest a peccato saltim veniali excusari. Quod non est intelligendum, vbi usurarius habens alia bona praeter usuraria ex quibus potest statim, & sine vlla temporis dilatione usuram restituere, expendit ea quae per usuram acquisiuit (loquor de his quae usu consumuntur) quid enim refert restituat nec idem oleum, vel triticum per usuram acceptum, an aliud simile, eiusdem omnino bonitatis & valoris; si vtrumque habeat simul in promptu, vnde sine vlla dilatione restituat quae debet, esset certe praeter rationem censendus inuitus mutuataria, qui nollet aliam pecuniam sibi restitui, nisi eandem omnino, quam usurario contulerat. Accipienda ergo sunt quae diximus, quando licet habeat alia bona vnde restituat, non tamen ita in promptu, vt possit statim restituere, sed cum aliqua dilatione: tunc enim cum potuisset non expensis rebus usurarijs statim restituere, illis vero expensis & consumptis, debeat restitutionem differre, si ex huiusmodi dilatione aliquod damnum vel molestia mutuataria imminet, erit peccatum mortis, vel veniae, iuxta quantitatem & rationem illius damni, vel molestiae. Vnde in prioribus illis existit semper obligatio realis, ita vt quocumque illa transferantur committetur illa vinculum & obligatio vt restituatur: posterioribus vero simpliciter & de iure eadem quoque obligatio conuenit, quandiu apud usurarium manet, cum vero ab illo expendantur, solum competit obligatio personalis, & debitum personale, quo tenetur usurarius ipse illorum valorem restituere: Eritque usurarius, toto tempore quo re sic acceptam non restituit, cum possit, in statu peccati

peccati mortis, sicut qui habet alienum quod potest restituere, existit in statu peccati mortis. toto tempore quod illud apud se detinet, iuxta ea quae docuimus tom. 1. quaest. 62. articulo 9. contra 1.

Observemus secundo, usurarium aliquando solum habere quae per usuram acquisiuit, aliquando vero praeter bona illa per usuram acquisita habere etiam alia, quae iusto titulo possidet, vt patrimonialia; vel iuste lucrata; quando praeter illa usuraria habet alia quae iuste possidet, tunc siue consumat illa, siue tradat alteri, siue exponat alicui negotio, non redditur impotens ad restituendum quae per usuram accepit, cum possit facile illa restituere ex alijs quae iuste possidet; manent enim tunc illa, etsi iuste possidet, deuincta & obligata restitutioni, & mutuataria, loco aliorum, & in eadem quantitate, quia obligatio domini transit in bona ipsius. Si vero solum habeat bona usuraria, & illa consumat, vel tradat, redditur impotens ad illa restituenda vero domino, & cum per usuram non acquisierit illorum dominium, perinde se habet ac si traderet vel consumeret aliena: non minus quam si fur aliquis traderet, vel consumeret, quae furto accepit.

Observemus tertio, quod abunde constat ex quaest. 62. de restit. art. 6. & 7. accipientem aliquid ex eorum genere, quae usu consumuntur, ab eo qui non est dominus, bona tamen fide & tanquam a vero domino, quocumque modo ille sese habeat non quam efficit ditior ratione illius rei quam accepit, veluti cum quis accepit aliquot mensuras tritici, quibus vtens definit emere totidem ex foro, quarum pretium fuisse 50. redditus est ditior in illis 50. Aliquando vero non reddi propterea ditior, vt cum propter triticum acceptum non definit emere illud idem ex foro, vel aliunde, quod eo non accepto emisset. Siquidem reddatur ditior, etiam si bona fide illud acceperit, tenetur (vt ibi docuimus) ad restituendum id in quo factus est ditior, quia in eo habet plusquam debet habere, quod est inaequalitas quedam ad aequalitatem per restitutionem necessario reducenda: quod si in nullo factus sit ditior, non tenebitur ad aliquam restitutionem, quia omnis restitutio facienda est aut ratione iniquae acceptionis, quam hic non commisit, cum bona fide acceperit, aut ratione rei acceptae, quo nomine non tenetur cum neque res accepta apud ipsum maneat, neque ob eam factus sit ditior. Ver-

bi gratia, furatur Petrus ad cenam, & inuitat Ioannem, accedens Ioannes cenat cum Petro ex illo furto, si quidem Ioannes ratione illius cenae definit domui suae cenam parare, & expensas aliquas facere, quas nisi fuisset inuitatus reuera fecisset, tenetur ad restituendum quantum in cena domi suae sibi paranda expendisset, quia in ea ratione illius cenae furti factus est ditior. Quod si propter cenam, ad quam fuit a Petro inuitatus, non definit domui suae eandem cenam parare, easdemque expensas facere, quas fecisset non cenaturus cum Petro, ad nullam tenetur restitutionem, cenans bona fide cum Petro, credensque eundem illum non fuisse furtiuum, quia per cenam illam & manducationem aedi alieni, sub bona tamen fide, non est factus in aliquo ditior, nec minus domui suae expendit, quam alias expendisset.

Observemus vltimo, contractus civiles, de quibus hic loquimur, duplices constitui a Doctoribus, quidam enim eorum dicuntur onerosi, alij vero sine vlllo onere: onerosi si dicuntur, qui sunt interueniente pacto, & imposita obligatione aliqua civili alteri contrahenti, vt emptio, venditio, & similes: veditor enim confert rem emptori imposito illi onere & obligatione reddendi pretium, emptor similiter confert veditori pretium imposito illi onere & obligatione conferendi rem illam venalem. Sine onere, cum alter aliquid alteri confert nullo pacto interueniente, nulloque onere vel obligatione civili alteri imposita, sed simpliciter & absolute, vt in simplici, libera, & gratuita donatione per quam Petrus gratis aliquid Ioanni confert, nil omnino propterea ab illo exigens, quauis enim teneatur Ioannes gratum se exhibere Petro vt benefactori suo, haec tamen obligatio non est civilis, & quae pretio aestimetur.

His positis sit prima conclusio. Si res per usuram accepta non sit usu consumptibilis, vt domus, vinea, &c. non potest usurarius illam vlllo modo alienare, neque vlllo genere contractus alicui tradere, neque contractum onerosum, vt venditionem, neque sine onere vt donationem, vel aliam, sed omnes contractus quos circa illam exercebit, sunt infirmi, & irriti. Et quicumque talem rem ab usurario accipit quocumque contractus genere illam recipiat, tenetur eam restituere (nisi excusetur ignorantia inculpabili) mutuataria, a quo usurarius, ille eam acquisiuit per usuram.

Patet in huiusmodi rebus usurarijs nō ac-
quisiuit illarum dominum, cum per vsurā
illud nullo modo transferatur, verum etiā
restitutio faciēda est in eadem re numero,
ita vt maneat semper res illa in individuo
obnoxia restitutioni, & cū obligatione rea-
li; ergo quo iure tenetur vsurarius rem il-
lam eandem numero mutuatario restituere,
eodem prohibetur per vllum contractū
eam alienare, & eodem consequenter iure,
omnes contractus, quos circa illam exerce-
bit, erunt nulli, & inualidi.

Secundo fur circa rem furto acceptam,
quando illa non est vsu consumptibilis, nul-
los potest exercere contractus, etsi quos
exerceat, sunt nulli, & inuali dijta vt qui rē
furtiuā ab ipso emerit, vel acceperit, tenea-
tur vero domino illam restituere: At quod
acquiratur per vsuram vere furtiuum & rap-
tum est, ergo.

Ex hac primā conclusione sequitur, fal-
sum esse quod docet Adria. in suo. 4. in tra-
cta. De restit. cap. quod incipit. *Hoc igitur:*
Vbi habet, licere vsurario bona quę non cō-
sumuntur vsu distrahere titulo, vel contra-
ctu oneroso, vt vendere domum, vel agrū
quem per vsuram acquisiuit, modo non red-
datur ea venditione impotens ad restitu-
endum, sed pecunia illa vel conuertatur in
aliam rem permanentem, & firmam, vel de-
penatur in loco tuto, & securo. Ratio eius
est, quia cum iuxta ipsum per vsuram trans-
feratur dominium in vsurarium cum debi-
to restituendi, sicut in mutuo, eo ipso quo
per contractum non redditur impotens ad
restituendum, poterit dominium rei quod
habebat in alium transferre: Vnde infert,
ementem rem illam modo explicato non
peccare, quia non consentit detentioni rei
alienę, cum possit vsurarius vsuram quam
debet, ex pretio illo vel re in quam illud cō-
uertit restituere, sed solum consentit aliena-
tioni, quam vsurarius facere potuit rei cui-
us erat dominus, per cōtractum, quo se ip-
sum minime reddidit impotentem ad resti-
tuendum; Accipientem vero rem illam do-
natione, aut alio contractu, seu via, qua vsu-
rarius reddatur impotens ad restituendum,
peccare grauiter, quia sic accipiens coope-
ratur iniquitati vsurarij efficiētis se inabi-
lem ad restituendum. Sed ex dictis satis hæc
confutata manent: Constat enim vsurariū
non esse dominum rei vsurarię, quęcunq;
illa sit, vnde neque in aliquem alium illius
dominium transferre potest, saltim rei quę

non consumitur vsu, nam in his quę vsu
consumuntur, quia parum refert, num ea-
dem numero, vel alia illi omnino similis, &
æquiualens restituatur, modo non differa-
tur restitutio, concedunt quidem Docto-
res valere contractus vsurarij habentis alia
bona in promptu, ex quibus sine vlla dila-
tione temporis statim restituere valet: non
quidem per se & absolute, ac simpliciter,
quia possit ex illis, vt proprijs disponere,
cum nullius rei vsurarię dominium acqui-
rat, sed per accidens, quia habet alia quę
loco illarum eadem celeritate temporis re-
stituatur. At in his quę non consumuntur vsu,
etsi habeat alia vnde possit illorum valorē
restituere, nullum contractum celebrare po-
test, neq; sine onere, neq; lucratiuum, neq;
sine lucro, quia hæc, quouis modo se se ha-
beat vsurarius, habent secū obligationem
realem, suntq; eadem numero suo domino
omnino restituenda, nec sufficeret reddere
æquiualens. Eset namq; mutuatarius ra-
tionabiliter inuitus, si loco domus, vel agri
quem per vsuram contulit, pecunia aliqua
ipso restituatur: mauult enim quiuis domū
propriam, & fundum suum recipere, nisi ex-
presse illius consensus habeatur.

Secundo, Si vsurarius, rei quę vsu non
consumitur dominium habeat, possitque
illud in alium transferre sicut mutuatarius,
vt ibi docet. Adria. parum refert, transfe-
rat ne illud per contractum onerosum, vel
similem, quo non reddatur impotens ad re-
stituendum, vel per donationem, vel simile
quo reddatur impotens: peccabit ille qui-
dem reddens se impotentem ad restitu-
endum, contractus tamen erit validus & fir-
mus quacunque ratione fiat, sicut mutua-
tarius, quia rei mutuo acceptę dominium
recipit, peccabit quidem si ita illam in
alium transferat, vt reddat se impoten-
tem ad illius restitutionem, at siue illam
vendat, vnde habeat pretium, quod resti-
tuat, siue illam gratis donet, & consu-
mat, contractus ex illa ab ipso celebra-
tus validus est, & firmus. Vnde reiecta
in hac parte opinione ista Adriani, con-
ueniunt ceteri omnes in hac prima con-
clusionem posita. Solum dubitant, possit
ne aliquando accidere, vt contractus vsu-
rarij circa huiusmodi res sit validus? Res-
pondentq; in vnico tantum euentu id pos-
se: quādo scilicet, eodē tempore quo vsu-
rarius rem illam acquisiuit, mutuatarius pro-
pria sponte paratus erat eandem vendere
iusto

iusto pretio, & quia non inuenit emptorē,
vel alia de causa ex libera ipsius mutuata-
rii voluntate non fuit illa vendita, sed tra-
dita per vsuram; in hoc casu, cum ipse-
met dominus illius eam reuera vendere vo-
luerit, ac vendidisset inuenito emptore,
vsurarius illam per vsuram accipiens, hanc
tantum iniuriam intulit, quod non reddi-
derit iustum pretium, qua de causa solum
tenebitur ad eam compensandam quod ef-
ficiet reddito iusto pretio, eo scilicet quod
deuisset tradere, quādo illā recepit, si tūc
illam emisset, sicq; manebit dominus illius
rei, eruntque consequenter firmi omnes
contractus, quos circa illam exercebit.

Secunda conclusio. *Si res accepta per vsu-
ram sit vsu consumptibilis, vsurarius vero ha-
beat alia bona, vnde restituat eandem specie
vel æquiualem, poterit quidem peccare mor-
taliter, vel venialiter illam in alios transferēs,
omnes tamen contractus quos cum illa celebra-
uerit, siue sint onerosi, vt emptio, venditio, &
similes, siue sine onere, vt donatio, dotatio filie
&c. sunt validi, & firmi.*

Prima pars constat ex prima obseruatio-
ne. Etenim si ex traditione illius rei alteri
facta aliquod graue damnum, vel grauis mo-
lestia rationabiliter accepta mutuatario ac-
cidit, cum inferre tale damnum, vel mole-
stiam sit peccatum mortale, traditio rei, quā
tale damnum vel molestia subsequetur,
peccatum etiam mortale erit: vbi vero hu-
iusmodi damnum vel molestia nō accidit,
veniale tantum, vt constat.

Probatur altera pars. In re vsu consum-
ptibili, vsurarius & quiuis debitor quāuis
non reddat eandem rem numero, satisfacit
tamen legibus iustitię, modo reddat eandē
specie vel æquiualem: vsurarius autem
habet alia bona præter illa vsuraria, po-
test ex illis sufficienter, & æquiualeter
restituere accepta per vsuram, ergo satis-
faciet legibus iustitię restituens ex alijs
valorem eorū quę per vsuram acquisiuit.
Nunc sic. Si contractus quos circa huius-
modi res vsurarius celebraret, essent nulli,
& inualidi, illud certe esset, quia non satis-
faceret vsurarius mutuatario iuxta leges iu-
stitię, nisi restituis illi eisdem rebus nu-
mero, quas ab illo accepit, at satisfacit
restituis illi similibus & æquiualentibus,
quod commode potest cum habeat alia
bona vnde illud præstet, ergo contractus
quos circa res illas vsurarias vsu consump-
tibilis exercuerit, validi sunt, & firmi.
Confirm. In huiusmodi rebus non habet

locum obligatio realis, sed personalis tan-
tum, qua tenetur mutuatarius illas vel ea-
rum valorem restituere, ergo translata in
alium per contractum aliquem licitum, &
honestum, vere transeunt in dominium
recipientis illas.

Dices vsurarius non habet illarum do-
minium, ergo neque potuit in aliquem a-
lium illud transferre, nullus enim valet
conferre alteri, nisi ius vel dominium,
quod ipse habet. Respondeo, verum qui-
dem esse vsurarium non habere illarum
dominium, Cæterum cum in eis vsus &
dominium non distinguantur, saltim mo-
raliter loquendo, & quo ad contractus ci-
uiles & humanos, eo ipso quo illis vsus
est, vendens, donans, vel permutans, cum
habeat vnde commode mutuatori satisfaciat,
per illum vsum potuit illas recipiens
acquirere simul contractu licito, & hone-
sto illarum dominium.

Tertia conclusio. *Si res accepta per vsu-
ram sit vsu consumptibilis, & vsurarius nō ha-
beat alia bona, præter ea quę per vsuram ac-
quisiuit, contractus aliquos siue onere, per
quos pecunia illa siue res vsu consumptibilis
distrahatur, & consumatur nullo modo po-
test exercere, vt donationes, dotationes fi-
lie, institutiones beneficiorum, sacella &c.
contractus vero onerosos, quibus pecunia illa
vel res accepta magis conseruetur, vt emptio-
nes hereditatis, domus, censuum, & similes
exercere optime potest.*

Probatur prior pars. Rem omnino alie-
nam, & cuius loco non potest alia consti-
tui, nullo modo licet alienare, vel distra-
here: res accepta per vsuram est omni alie-
na, quia per vsuram non transfertur domi-
nium, nec potest vsurarius, qui non ha-
bet alia bona ab vsurarijs, loco illius aliā
constituere, ergo quando non habet alia
bona ab vsurarijs, non potest illam alie-
nare, neque aliquos exercere contractus,
quibus illa distrahatur, sed erunt omni-
no inualidi, & rescindendi. Minor cum
consequentia perspicua est: Maiorem ve-
ro, quę est huius sententię fundamentū,
ita probo. Vt contractus, per quem res
aliqua in alium transfertur, validus sit, de-
bet transferens illam aliquod dominium,
vel saltem aliquē vsu circa illā habere, in
rem autem alienam inique acceptā etiā vsu
consumptibilē, qui sic illā accepit, nullū ha-
bet dominium, neq; vsu, quando non
habet alia bona, quę illius loco restituat,
sed manet omnino impotēs ad restituendū

sicut de fure communiter omnes docent, ergo rem alienam iniquè acceptam, cuius loco non potest alia constitui, quæ vero domino restituitur, qui sic illam accipit, non potest neq; ipse consumere, neq; per contractum aliquem distrahere, vel alienare, sed erunt omnes contractus illi nulli, & inualidi, sicut contractus quos efficeret latro, ex re furtiua. Et confirmatur, Usurarius quando habet alia bona præter usuraria, propterea potest ex usurariis contractus aliquos exercere, quia non redditur exercendo illos impotens ad restituenda usuraria, cum possit ex aliis illa restituere, at quando non habet alia ab usurariis, redditur impotens, ergo tunc non potest.

De secunda parte nonnulli dubitant adducti hac ratione. Ex re omnino aliena nullos omnino contractus exercere licet, bona usuraria, quando usurarius non habet alia quæ loco illorum restituat, sunt omnino aliena, ergo ex eis nullum omnino contractum poterit celebrare, neq; emptiones quibus pecunia illa magis conferuetur.

Sed nihilominus nostra conclusio habenda est tamquam vera. Et probatur, Si mutuatarius consentiret in illam contractum, esset validus, & firmus, sed cõsensus est implicite & interpretatiue in illum consentire, ergo. Probo minorè. Mutuatarius implicite & interpretatiue cõsensus est velle, vt quando pecunia vel res sua sibi non restituitur, saltem non consumatur inaniter, sed exerceantur ex ea contractus cedentes in ipsius vtilitatem & commodum: hoc enim de quouis prudenti sentiendum est, sed huiusmodi contractus sunt in vtilitatem & fauorem mutuatarii, quia pecunia vel res vsu consumptibilis secundum se facile consumitur, & dilabatur, conuersa autem in pretium domus, vineæ, vel rei permanentis conferuetur, & manet vnde possit fieri ipsi restitutio.

Secundo quando res per vsuram accepta est vsu consumptibilis, vt pecunia, quia huiusmodi res non est necesse, vt restituatur eodem numero, sed similes vel æquiuales, si usurarius habeat aliunde vnde restituat, contractus quos ex re illa exercet, sunt validi, vt vidimus in secunda conclusione: sed quando usurarius ex pecunia usuraria emit domum, vineam, vel quid simile, habet vnde restituat, nempe rem illam quæ emit, ergo huiusmodi contractus validi sunt. Et confirmatur. Quando usurarius non redditur impotens ad restituendum, contractus

quos celebrat ex pecunia usuraria validi sunt, vt diximus, in hoc autè casu emendo ex pecunia usuraria domum, vineam, &c. non redditur impotens, ergo.

Denique probatur ex illo cap. Cum tu. De vsuris. Extra. cuius verba adducit D. Thom. in 2. argu. sunt autem quæ sequuntur: *Possessiones vero, que de vsuris comparate sunt, debent vendi, & ipsarum pretia his a quibus vsuræ sunt extortæ, restitui; vt sic non solum a peccato, sed etiam a peccato possint (quod per vsuram extorsionem incurrerant) liberari.*

Vbi aperte indicat Pontifex contractum illum, quo prius usurarius domum vel possessionem emit ex pecunia usuraria, fuisse validam, aliter non dixisset possessiones esse vendendas ad soluendas vsuras, sed venditiones factas esse rescindendas, & restituendum pretium mutuatariis: at nihil tale dicit, sed vendendas, & ex pretio restituendum mutuatario, quod per vsuram contulerat: sicut venderentur possessiones eiusdem usurarii, quantumvis iusto titulo adquisitæ, ad soluendam debitam ipsius, si non haberet aliunde, vnde illa solueretur.

Ratio vero illa, propter quam aliqui dubitant de hac secunda parte huius conclusionis, nullam habet vim: Ex re enim aliena non licet contractus exercere, sed sunt inualidi, quando res illa distrahitur & consumitur omnino, quia cedunt tales contractus in damnum veri domini, debitore reddito impotente ad satisfaciendum, at quando non distrahitur, sed magis conferuetur, ceduntq; in vtilitatem domini, tunc validi sunt. Peccabit quidem illos exercens, quatenus differt restitutionem, quam statim debebat facere vero illius rei domino, at contractus validi sunt ob rationes & causas adductas.

Ex his conclusionibus sequitur primo, usurarium, licet peccet differendo restitutionem, quantum ad vim vero contractum, si exerceat negotiationem, in qua emendo & vendendo merces pecuniam augeat, & lucratur, contractus illos esse validos, etiam si non habeat aliam pecuniam, quam usurariam, quia per huiusmodi negotia, & contractus non redditur impotens ad restituendum.

Sequitur secundo, generum accipientem dotem cum filia usurarii, Clericum accipientem redditus beneficii instituti ab usurario, qui non habebat aliam pecuniam præter usurariam, legatarium accipientem legatum usurarii, etiam si legatum illud pium sit, famulum

famulum accipientem stipendium peccare grauius, si quidem intelligebant, usurarium, a quo illa accipiebant, non habere alia bona quam usuraria, cum illa mala fide acciperent, non minus quam accipiens a fure rem quam nouit esse furtiuam: Quacumque vero ratione illa acceperint, tenentur ad ea restituenda, quia cum per huiusmodi contractus redderetur impotens usurarius ille ad restituendum, consequenter erant inualidi, quod autem per contractum inualidum accipitur, etiam si bona fide accipitur, restituendum est, quando accipiens redditur in eo ditior: sicut accidit in hoc casu. Gener enim dote illa, & Clericus in illis redditibus, ac legatarius in illo legato, famulus in illo stipendio redditi sunt ditiores. Quod si acciderit generum, beneficium, famulum, legatarium, & similes quæ bona fide acceperunt ab usurario, durante illa bona fide qua credebant se accepisse a vero & legitimo domino, consumplisse, nec in eis redditos esse ditiores, non tenentur ad restituendum, iuxta generales regulas restitutionis, quarum hic meminimus in obseruatione tertia.

Sequitur tertio, scientem usurarium non habere alias pecunias, quam foeneraticias, nulla ratione posse locare illi operas suas, neq; artifices vt sutores, calcearios, & similes posse aliquid ab illo accipere in pretium sue artis, nec ludimagistros pro magisterio filiorum huiusmodi usurarii, quia eo ipso quo nullum habet illarum pecuniarum dominium, neque alias quas loco illarum restituat, nulla ratione potest in aliquem illarum vsu & dominium transferre, sed peccant grauius tam usurarius illas conferens, quam recipiens illas, intelligens foeneraticias esse, nec existere alias quæ illarum loco restitui possint. Quia nemo potest contractare aliena domino illorum rationabiliter inuito, bona vero usurarii non habentis alia ad restituendum aliena sunt illi, sicut & fari quæ furto accipiuntur: quocirca nulli licet ab usurario, cuius bona omnia sunt obnoxia restitutioni, aliquid accipere, quod statim consumatur, vel distrahatur. Vbi videre est quam periculosum sit aliquid ab usurario accipere, vel contractus aliquos cum eo celebrare.

Sequitur quarto, usurarium non habentem alia bona præter usuraria, nec valentem proprio labore & industria parare sibi suisque necessaria, si extreme vel fere extreme indigeat, posse ex illis se ipsum, uxorem,

filios, & familiam suam alere, & vendentes illis necessaria ad victum non teneri ad restituenda pretia accepta pro vino, pane, & similibus: quia si in tanta necessitate constitutus potuisset ex domo diuitum necessaria sibi accipere, non minus poterit ex his quæ habet, etiam alienis, necessitatem extremam, quam patitur, leuare: Quod si non existat in tanta necessitate, vxor eius, vel filii, & familia non possunt ex bonis usurariis, præter quæ ille nulla alia habet, sustentari, quia acciperent alienum inuito domino, perindeque se haberent, ac si eederent ex re furtiua, quod extra tempus extreme necessitatis nullo modo licet. Idem dicendum est de famulo qui vtiliter agit negotia usurarii: sed de his ex professo dicemus inferius controu. 6. huius articuli.

Ita fit vendentem usurario, qui nulla alia bona habet præter usuraria, panem, vinum, & similia quando non indiget extreme, teneri rerum illarum pretia ab usurario accepta veris dominis restituere, perinde ac si res suas vendidisset latroni, ementi illas ex pecunia furtiua, nullamq; aliam præter illam habentem: omnes namq; contractus huiusmodi irritos esse, & nullos constare ex prima parte tertiæ conclusionis positæ.

Ex his facile est diluere illud argumentum, cuius occasione hæc disputata sunt. Dico namque, omnes illos contractus, quando usurarius nullam aliam pecuniam habet præter usurariam, esse nullos, tenerique accipientes per illos pecuniam ab usurario, ad illam restituendam veris dominis. Neque hæc asserentes illaqueamus conscientias, quia tenebuntur solum, quando illud certò nouerint, interim excusantur ex ignorantia inculpabili qua laborant; non enim tenentur explorare venditores sint ne accedentes ad suas officinas usurarii nec ne, habeant ne alia bona ab usurariis an non. Ad cap. vero illud Cum tu, constat iam solutio ex dictis: est namque contractus validus, quo usurarius emit vineam ex pecunia usuraria, acquiratq; illius dominium, quia aliter non dixisset Papa vendendam esse possessionem ad soluendas vsuras, sed rescindendam esse priorem venditionem: vnde fructus illius vineæ sunt usurarii tamquam veri domini illius vineæ, nam quamuis ex pecunia usuraria acquisita sit, per verum tamen & validum contractum emptionis, Nec inde sequitur quod in illo argumento inferebatur dominium illius pecuniæ fuisse translatum in ipsum non enim contractus validus est

quasi emerit ex pecunia cuius erat dominus, sed quia cedit talis contractus in utilitatem domini pecuniae, censeturque rationabiliter in illum consentire: unde est validus interpretatio consensu domini, & quia validus res empti effectus est ementis, nempe usurarii, & similiter fructus eius, ut contra. 4. magis explicabitur. Manet tamen usurarius, quando non restituit pecuniam usurariam mutuataro, a quo illam inique accepit, & damna si quae illi inde subsequuntur, semper in peccato, quia potest, & debet, si aliunde non habeat, possessionem illam vendere, ut restituat, ut docet Alexan. 3. in dicto cap. cum tu.

Ex dictis patet aditus ad diluendam illam questionem praecedenti omnino similem, quam disputat Caiet. in illo opusculo de usura. q. 4. & Soto lib. 6. de iust. q. 1. artic. 4.

Controuersia III.

AN OMNIA BONA VSV- rarij sint obnoxia restitutioni, & qua obligatione & vinculo?

AIET. Loco citato refertur duas opiniones: primam veterum Canonistarum in cap. Cum tu. & cap. Cum tua nos. Extra de usuris. & cap. Quamquam. eod. tit. libr. 6. afferentium omnia bona usurarii esse obnoxia restitutioni. Ratio eorum erat: Obligatio personae transit in bona ipsius, persona autem usurarii est obligata ad restituendum, ergo & omnia bona ipsius erunt etiam obligata. Quod non est ita accipiendum, ut teneatur usurarius omnia bona sua restituere, sed quod donec restituat quae per usuram accepit, omnia bona eius sunt deuincta, & impedita, ne possit de illis disponere: sicut cum quis debet. 10. & habet centum, prohibetque iudex ne de vllis bonis suis disponere valeat, (quod vulgo dicimus: *Que tie ne embargada (si haazienda)*) manent omnia illa. 100. impedita, & obnoxia illi debito.

Secunda opinio est recentiorum Canonistarum Ioan. Andre. Hostiens. Panorm. in iisdem capitibus, non omnia bona usurarii esse annexa restitutioni, sed ea tantum quae in indiuiduo (dicunt illi quae in specie) per usuram acquisiuit. Probant primo ab auctoritate negatiue, quia nulla est lex, nullumque ius, quo omnia bona usurarii sint obnoxia restitutioni.

Secundo, quia usurarius ex suis potest exercere, sicut de facto exercet multos contractus validos, & firmos, quod certe ipsi non liceret, si omnia bona ipsius essent restitutioni obnoxia: Patet, quia si omnia essent obnoxia restitutioni, per quemcunque contractum, & quacunque via illa distraheret, faceret iniuriam ei cui restituenda sunt.

Tertio, si sunt obnoxia restitutioni, dominium quod habet in illa usurarius est impeditum & ligatum, non ergo poterit ex illis, quorum non est liber dominus, contractus exercere.

In hac quaestione obseruemus primo, bona usurarii esse in triplici differentia: Habet enim imprimis bona per usuram extorta, secundo, bona ex pecuniis usurariis empta & adquisita, tertio, alia quae iusto aliquo titulo ipsi conueniunt, ut ex patrimonio, hereditate aliqua, vel dote uxoris.

Obseruemus secundo, obligationem duplicem constitui a DD. aliam personalem, aliam vero realem: quae ita differunt: ut realis obligatio oriatur ex re ipsa, & ex domino & iure quod quis in illam habet in particulari, & in indiuiduo: personalis vero, nascitur ex ipsa persona, & ab illa deriuatur in res, & bona illius, quia obligata persona res simul, & bona ipsius manent similiter obligata. Vocant iurisperiti obligationem realem hypothecam specialem, obligationem vero personalem, hypothecam generalem. Differunt secundo, quia quando res est obligata obligatione reali, ad quamcunque personam res illa transeat, transit simul cum illa obligatione, & onere, ita ut rem illam ubicunque existat, & apud quemcunque reperiat, quacunque via ad eum peruenit, obligatio ista realis comitetur: ut in re furto ablata. Quando vero obligatio personalis tantum est, est quidem res obligata, quando manet sub dominio personae obligatae, cum primum vero res illa ad aliam personam transit, cessat obligatio ista, quia non comitatur rem, neque illi inheret, nisi ratione personae apud quam manebat. Ut cum domus aliqua creditori alicui obligata est, non ut haec res, sed quatenus est debitoris, cum primum desinit esse illius debitoris, desinit simul esse obligata. Ex his nascitur tertia differentia, ut bona usurarii obligata obligatione reali alienari non possunt, quia obligatio ista comitatur talem rem, quae vero sola obligatione personali obligata sunt, alienari possunt.

sint, modo usurarius non reddatur propter rea impotens ad restituendum: quia obligatio personalis non comitatur rem, quando usurarius non redditur impotens. Denique constituenda etiam hoc loco est distinctio illa toties adducta bonorum quae acquiruntur per usuram, ita ut quaedam eorum usu consumantur, alia vero non consumantur usu.

His positis sit prima conclusio. *Omnes res usurarii cuiuscunque generis sint, quando apud ipsum manent, sunt obligatae mutuataro, cui usurae ab eo acceptae debentur, obligatione personali.* Ita D. Thom. hic ad secundum, Et probatur. Ad restituendam rem usurariam obligata est persona usurarii, obligatio autem personalis transit a persona obligata in omnia bona ipsius, ergo. Et confirmatur: In quocunque genere debiti obligatione personalis transit in omnia bona personae sic obligatae, ergo & in debito usurario. Probo consequentiam, quia neque mutuatarus est peioris conditionis quam alij creditores, neque usurarius melioris conditionis, quam alij debitores.

Secundo, omnia bona furis sunt obligata pro furto obligatione personali, ergo & omnia bona usurarii pro re usuraria, cum usura quoddam furtum sit.

Tertio, quia hac via possent defraudari mutuatarij: Etenim si sola bona acquisita per usuram in indiuiduo, & eodem numero teneretur usurarius restituere, & non alia quae ipsi alia via contingunt, distrahendo illa usuraria, quae in particulari & in indiuiduo accepit a mutuataro per usuram, maneret liber a debito restituendi, nec recuperaret mutuatarus iuste sibi debita.

Denique mutuatarus potest exequi ius quod habet ad recuperandam rem usurario collatam per usuram, in quibuscunque bonis usurarii, ut docet aperte Alexan. 3. in cap. Cum tu. mandaturque executioni hoc ius mutuatarij a iudicibus in quibusuis bonis usurarii, ergo omnia bona ipsius sunt obligata obligatione personali.

Secunda Conclusio. *Res quae usu non consumuntur acceptae ab usurario, obligatae sunt obnoxiae restitutioni obligatione reali.*

Patet. Huiusmodi res sunt restituendae eadem numero, & cum omnibus fructibus priori domino, a quo usurarius accepit, quia illi fructificant apud quemcunque existant, & quacunque via & titulo in aliquem tranferunt, sunt ergo obligatae obligatione reali. Haec Conclusio est definita ab Ale-

xand. 3. In cap. Tua nos. Vbi Placentino Episcopo scribens docet bona huiusmodi ab usurario accepta, ad quoscunque tranferunt, siue ad illius usurarii haeredes, siue ad extraneos, esse priori domino (nempe mutuataro) restituenda. Secundo, In cap. Grauis. De restitutione expoliatorum. inique ablata praecipit Celestinus restitui cum suis fructibus priori domino, quasi dicat vero domino, & cui sic ablata semper manent obligatione reali, sed ablata per usuram, sunt inique ablata, ergo. Et in cap. Sepe contingit. Eodem titulo. Idem Celestinus exspoliatum inique re sua, ad quemcunque illa transeat, vult in illius dominium, & possessionem restituere: quod genus restitutionis his tantum rebus conuenit, quas comitatur obligatio realis, sed mutuatarus re sua inique exspoliatur ab usurario, ad quemcunque, ergo, illa transeat mutuataro obnoxia est, & obligata obligatione reali. Fulcitur haec ratio auctoritate Innoc. qui in dicto cap. Sepe contingit. Colligit, ut quicunque rem raptam a quocunque acceperit, conditione sic ille loquitur, id est, obligatione restituendi illam, ex hac decretali teneatur, etiam si per multas manus res illa rapta tranferat. Constat autem ex supradictis extorta per usuras, rapta dici a B. Ambrosio. Canon. Si quis. 14. q. Et alius Doctoribus, Idem docent Ioan. Andre. in dicto cap. Sepe contingit. Et cap. Grauis. De Usuris. Panormitanus quoque, & Antonius de Bruto in iisdem iuribus, non enim negant haec esse obnoxia restitutioni obligatione reali, cum affirmant non omnia ita esse obnoxia, quia quae usu consumuntur, ut dicimus non omnia, nec semper sunt obnoxia obligatione reali. Idem denique docent de huiusmodi bonis quae usu non consumuntur. Nauarr. in Manua. cap. 17. num. 10. Et Couarr. libr. 3. Variar. Resolut. cap. 3. nu. 7.

Tertia Conclusio, Res emptae ab usurario ex pecunia usuraria, Et quas alio iusto titulo, velut proprio patrimonio possident, non sunt obnoxiae restitutioni, neque obligatae obligatione reali, sed solum personali, patet obligatio realis nascitur ex ipsa re, & onere illis coniuncto propter dominium, quod habet semper in illas mutuatarus; sed huiusmodi res ita sunt usurarii: ut non fuerint antea mutuatarij, ergo obligatio qua debentur mutuataro personalis tantum est, conueniens ipsis, quatenus sunt res personae obligatae, nempe usurarii. Quo fit, ut huiusmodi res, & similes transeuntes ad haeredes

heredes usufructuarij iure hereditario ex libera voluntate usufructuarij defuncti manent etiam obnoxie obligationi personali, quia obligatio personalis defuncti transit in heredes bonorum ipsius, cum succedat, quo ad illa loco defuncti: Si vero transeant in aliam personam, quae non sit haeres usufructuarij, manent omnino liberae ab omni obligatione: Ratio est aperta, quia tales res solum erant obligatae obligationi personali, quae solum transit in heredem, minime vero in alias personas extraneas, quibus non incumbunt onera & debita defuncti. Quod intelligendum est, iuxta ea quae statim in proxima sequenti conclusione adiciemus de rebus usu consumptibilibus per usufructum adquisitis.

Dixi autem huiusmodi res manere etiam obnoxias restitutioni obligatione personali apud heredes, ad quos transeunt iure hereditario ex libera voluntate usufructuarij defuncti, quia si transeant iure hereditario quo ad predecessores antiquioresque dominis illo usufructuario defuncto erant illis hereditibus vinculari, tales heredes proprie non sunt heredes illius usufructuarij, sed predecessorum, qui bona illa eis vincularunt: Quae de causa non tenentur heredes ex illis bonis usufructus defuncti restituere, sicut nec alia debita personalia illius persolvere, quia non tenentur alio titulo quam successorum, in vinculari vero non succedunt tanquam bonis illius, & iure hereditario ab illo defuncto ipsis tributis, sed ut in bonis predecessoris, qui sub tali vinculo suis illa mandavit, & iure hereditario ab illo superiori instituto.

Ultima conclusio. *Res per usufructum acquisitae usu consumptibiles non sunt obnoxie restitutioni obligatione reali, sed personali tantum, quando usufructarius habet aliunde unde restituat: quod si non habeat aliunde, sed illis distractis reddatur impotens, manent quoque obligatae obligatione reali.*

Probat prior pars. Obligatio realis nascitur ex ipsa re, & comitatur illam ad quaeunque transeat, sed quando res est usu consumptibilis, & habet usufructarius alia bona, unde illa restituat, non est aliqua obligatio peculiaris in illa re, quia liberum ipsi est alia loco eius restituere, potestque illam alteri tradere, critque vere tradita, & vere translatum in illum illius dominum eo modo quo diximus contro. proxima praecedenti, Ergo.

Confirmaturque Primo, Quando res est restituenda eadem numero, a quocunque habeatur talis res est obnoxia obliga-

tioni reali, sed quando res usufructuaria est usu consumptibilis, non est necesse restituatur eadem numero, ubi potest alia similiter equivalens restitui, ergo. Confir. secundo, Si pecunia, & aliae res usu consumptibiles per usufructum acceptae essent obnoxiae restitutioni obligatione reali, quantumvis habeat usufructarius alias res, unde statim possit restituere similes & equivalentes, teneretur gener qui novit focerum suum exercuisse aliquando usufructus, & omnes qui eidem focero aliquid venderent, examinare, ac expendere diligenter, vel saltim interrogare focerum illum, num dos illa qua filiae confert, vel pretia quae vendentibus exhibet, sint ex pecuniis illis usufructuariis, an ex aliis, quae alio titulo ipse habet, nec sufficeret in eis bona fides nullo examine facto, cum intellexerint exercuisse aliquando usufructus: nullus tamen DD. est, qui ad hoc examinem, vel laqueum potius conscientiarum obliget contrahentes cum usufructu diuite, habenteque varia bona praeter usufructuaria, unde commode potest usufructus acceptas statim restituere.

Secundo, ex cap. Cum tu. De Usuris. ut vidimus, Usurarius acquirit dominium earum rerum, quas emit pecunia usufructuaria, ergo venditor acquirit quoque dominium pecuniae, quam accipit ab usufructuario in pretium rei illi vendite, ergo pecunia illa non erat obnoxia obligationi reali, quia si talis obligatio illi pecuniae inesset, nunquam esset accipientis ipsam per contractum venditionis, sed quacunque via illam accepisset, haberet ut alienam, & teneretur illam restituere vero domino.

Tertio, Statuamus usufructuarii pecuniam, vel triticum acceptum per usufructum reposuisse cum aliis pecuniis suis, & alio tritico suo, tunc quamvis teneatur quidem restituere, non tamen ex his potius, quam ex illis, vel ex illo potius tritico, quod accepit, quam ex alio, cum & propria quae habebat, & quae accepit permixta sint, ergo quae accepit non sunt obligata obligatione reali, alias non possit ex aliis pecuniis, quas iam habebat, vel ex proprio tritico suo restituere, sed teneretur illa eadem numero, quod est ridiculum, & alienum a recta ratione, ut supra vidimus, quia perinde potest ex propriis restituere statim, ac sine ulla dilatione temporis, sicut ex usufructuariis.

Altera pars probatur. Quando usufructarius non habet alia bona praeter acquisita per usufructum, ita ut distrahendo illa reddatur impotens, non potest (ut vidimus) alienare illa,

illa, vel contractus aliquos ex illis celebrare, sed tenetur illa eadem restituere, quia non habet alia quae loco illorum valeat restituere, Et quicumque illa acciperet, in tali casu (nisi excusetur ignorantia inculpabili,) tenetur quoque illa restituere mutuatario, ergo sunt in tali casu bona ista obnoxia quoque velut obligatione reali. Dixi nisi excusetur ignorantia inculpabili, quia illa habentes, & recipientes huiusmodi res usu consumptibiles ab usufructuariis bona fide, existimantes illos, vel iam restituisse usufructus, vel saltem habere animum restituendi illas, cum habeat alia bona unde illas commode restituere valeat, cum primum noverint usufructarium a quo illas acceperunt, non habuisse alia bona quam illa usufructuaria, tenebuntur ad restituenda accepta, quando nondum illa consumpserunt, vel si in eis facti sunt ditiores, sin minus non tenebuntur, iuxta ea quae praeced. contro. de huiusmodi explicauimus. Et in hoc sensu credo locutum Caiet. quando in illo opusculo de Usura. q. 4. sine ulla discrimine dicit acquisita per usufructum esse obnoxia restitutioni obligatione reali. Et confir. in hoc casu, quando scilicet non habet alia unde restituat, (quod est argumentum Caiet.) non transfertur dominium istorum bonorum, neque a mutuatario in usufructarium, neque ab usufructuario in alios, ergo manet tunc illa obnoxia restitutioni, & obligata obligatione reali.

Ex his constat, quam vera sint quae praeced. contro. diximus de uxore, filio, famulis, & familia usufructuarij, ac de celebrantibus cum ipsis aliquos contractus: Diluuntur etiam argumenta initio huius contro. proposita: Argumenta enim pro prima opinione illud tantum probant, res usufructuarias, si quae usu consumuntur, non esse obnoxias restitutioni obligatione personali; quod verum est, eo modo quo in prima conclusione exposuimus. Argumenta vero secundae opinionis solum ostendunt, non omnia esse obligata obligatione reali, quod ex aliis conclusionibus constat etiam quam verum sit. Sed ad maiorem dictorum intelligentiam videamus.

Controuersia III.

AN REI VSV CONSUMPTIBILIS FRUCTUS, & LUCRA QUAE EX ILLIS RECEPERIT USURARIUS TENEAR ETIAM RESTITUERE?

IVVS Thom. in conclus. huius art. quas ex verbis eius desumpsimus, aperte docet usufructarium teneri quidem ad restituendas mutuatario res omnes per usufructum adquisitas, sed cum hoc discrimine, ut in his quae permanentes sunt, nec usu consumuntur, teneatur vna cum rebus ipsis omnes quoque fructus illorum restituere, quia huiusmodi fructus cum vere & proprie ipsius rei sint, debentur habenti verum illius dominium, quod non transit in usufructarium, sed manet semper penes priorem dominum, nempe mutuatarium: in rebus vero quae consumuntur usu, ut pecunia, & similibus, non esse restituendos huiusmodi rerum fructus, si quos usufructarios ex illis perceperit, sed solas res, vel similes, & equivalentes vna cum damnis, si quae ex illarum solutione mutuatario acciderint; Quia in his, si quos fructus ex eis usufructarius percipiat, non tam rebus ipsis, quam illius industriae & diligentiae tribuendi sunt. Quae doctrina licet quoad fructus rerum, quae non consumuntur usu perspicua sit, & ab omnibus recepta, & de finita in iure, ut ex dictis constat, quoad fructus vero earum quae usu consumuntur, non recipitur ab aliquibus.

Nam Altiusdor. in 3. tract. 26. q. 1. Hostien. in cap. Tua nos. De Usuris. quos videtur sequi Maioris in 4. d. 15. q. 38. censent usufructarium non esse dominum possessionum, vel aliarum rerum, quas ex pecunia usufructuaria sibi comparauerit, & consequenter, nec fructuum, quos ex illis perceperit. Eandem sententiam amplectuntur (ut referunt Angel. verb. usura 1. §. 55. & Couar. libr. 3. varia. resolu. c. 3. nu. 6.) Bald. in L. 1. Cod. Pro socio. quaest. 10. Et Decius in L. Certa conditio. §. vlt. nu. 3. ff. si certum petatur: asserentes usufructarium non solum teneri ad restitutionem eius, quod ultra sortem a mutuatario acceperit, sed & cuiuslibet alterius rei, vel lucri, quod ex usufructuaria pecunia acquisierit. Utuntur autem auctores huius opinionis in illius confirmationem multis argumentis, quorum pauciora haec sunt.

Primo, Usurarius cum non sit dominus illius pecuniae, non potest dominium in alium transferre, sed in quemcumque transferat, perinde se habet, ac si a mutuatario vero illius domino exhiberetur per manus usufructuarij, velut cuiusdam tertij, vel ministri, ergo res ex illa empta non sunt usufructuarij, sed

sed mutuatarij, qui verus illius pecunie, & pretij dominus est: quod si verus illius rei ex pecunia usuraria emptæ dominus est, similiter fructus illius non erunt usurarij, sed mutuatarij, illique vna cum re illa ex sua pecunia emptæ restituendi.

Secundo, in illo cap. Cum tu. De Usuris, præcipit Alex. possessiones ex pecunia usuraria emptas vendendas esse, & illarum valorem restituendum mutuataris: at si possessiones istæ essent usurariorum, & penes eos esset verum illarum dominium, nõ cõpellerentur heredes usurarij ad illas vendendas, vt restituerent usuras defuncti, sed possent ex quibusuis aliis bonis illas restituere, compelluntur tamen: Vnde colligitur hoc cap. Cum tu. Maio. loco citato. Alex. 3. inualidasse in illo textu omnes emptiones, quas faciunt usurarij ex pecuniis usurariis, ita vt vel sint nullæ, vel debeant cedere in vtilitatem tantum mutuatarij, ne emptiones huiusmodi impedimento sint, quominus usurarij debita restituant, desinent enim emere videntes emptiones illas sibi omnino inutiles esse, quæ tamen validæ essent, illisq; vtilis, nisi hac lege Alexandri prohiberentur.

Tertio, Usurarius non potitur maiori iure in possessionem, vel rem ex pecunia usuraria emptam, quã potiretur in pecuniam illam ex qua emptæ fuit, at illius pecunie usurariæ non erat dominus usurarius, sed mutuataris a quo inique illam accepit, ergo & rei ex illa pecunia emptæ, & fructuum illius verus dominus mutuataris ille censendus est, non usurarius. Et confir. ex B. Paulo. Rom. 9. *Si radix iniqua est vniuersi, ergo a contrario sensu, si radix iniqua, vel aliena, & rami, at pecunia ex qua emptæ fuit v.g. vinea ab usurario erat illi aliena, manensq; semper penes dominium mutuatarij, ergo vinea ex illa emptæ non erit usurarij, sed illi aliena, pertinetque ad dominium mutuatarij: ex cuius pecunia emptæ fuit, & consequenter omnes illius fructus eiusdem erunt.*

Quarto, Si res emptæ ex pecunia usuraria esset censenda usurarij, id certe esset, quia res ex illa emptæ, nõ est fructus ipsius pecunie; neque illi tribuenda, sed industriæ ac diligentie usurarij, qui illam emptionem exercuit; at similiter dicerem, lucrum usurarium esse usurarij, quia illud non est effectus, neque fructus pecunie mutuatae, sed industriæ ipsius usurarij, qui curauit pactum

illud inire, ac sub illo mutuari.

Quinto, Qui inique detinet rem alienam, tenetur eam restituere cum fructibus & lucris ex ea perceptis, usurarius inique accepit, & detinet rem usurariam, siue sit vlt. consumptibilis, siue non, ergo tenetur restituere fructus, & lucra, quæ ex illa percepit. Dices, sicut in præced. argum. recipere usurarium lucra ista, non tanquam fructus, quas res illa consumptibilis nata sit ferre, sed ex re illa usuraria tanquam materia, sicut vero industria tanquam præcipua causa. Contra, sic argumentor. Constituamus usurarium accepisse per usuram in Septembri triticum quod valebat tunc 6. sua vero industria seruasse illud in Maium, quo tempore valuit, & recepit pretium, vt 8. in hoc casu tenetur restituere loco tritici per usuram ab ipso acquisiti, non quidem 6. sed illa 8. in quibus auctum est pretium tritici, iam ergo tenetur & restituere lucra rei usurariæ. Et confirmatur. Fingamus usurarium accepisse pecuniam auream valentem 8. postea vero auctam à Rege, & valentem 10. non sufficit, restituat 8. sed tenetur restituere 10. iam ergo tenetur restituere, & lucra pecunie usurariæ.

Denique possessor malæ fidei: qui ex re aliena factus est ditior, tenetur restituere non solum rem illam alienam, quã inique accepit, verum etiam id in quo factus est ditior, usurarius factus est ditior in illo lucro, ergo tenetur restituere quoque illud restituere.

Oppositum, vt vidimus, sentit D. Tho. Nam cū affirmet fructus rei usurariæ, quæ vlt. consumitur, non esse restituendos, eo ipso docet res emptas ex pecunia usuraria effici ipsius usurarij, & fructus illarum ad eundem pertinere: neque alio vinculo ipsæ teneri, quã restituendi aliquid simile, & æquiualens rei per usuram acceptæ. Subscribunt D. Thom. in hac parte, Gabr. in 4. d. 15. q. 2. Ricard. in 4. dist. 15. q. 6. Adrian. in suo 4. de restitutio. cap. quod incipit: *Sed occurrunt, &c.* Ange. in loco cita. Sylu. vsura 6. q. 2. & omnes recentiores Theologi tam in comentario huius art. quã in peculiaribus tractatibus de contractibus, vel vsuris, quos hoc nostro seculo ediderunt: quin & Maioris loco cita. si attente legatur, quamuis affirmet in illo cap. Cum tu, prohiberi ab Alexand. fieri emptiones, & contractus ex pecunia usuraria, nõ tamen affirmat aperte res ab usurario emptas, vel acquisitas non esse proprias ipsius, sed mutuatarij.

tuatarij. Sequuntur D. Thom. ex Iuristis, Gloffa in dict. cap. Cum tu. §. possessiones. Ancara. in Reg. Peccatum, col. 2. de Regu. Iuris in 6. Ioan. Andr. & Antonius de Bruto in dicto cap. Cum tu. maxime Ioannes Andre. in cap. Quamquam. col. 2. De Usuris in 6. Abbas in cap. vlt. ad finem. eodem titul. Lauren. à Rodolphis in cap. Confult. q. 83. Carol. Molin. in tractatu de Usuris & commerciis. q. 83. num. 628. Nauar. in suo Manuali cap. 17. num. 265. & alij multi quos citat, & sequitur Couar. libr. 3. varia. resolut. cap. 3. nu. 6.

Probatur hæc sententia ex his quæ docuimus contro. 2. huius art. conclus. 3. in 2. parte illius conclusionis: Et enim si contractus emptionis, quo usurarius ex pecunia usuraria aliquid acquisiuit validus est, & firmus, transtulit consequenter in dominium ipsius res quã emit, constat autem (quo principio æpe vlt. sumus) rem omnem domino suo fructificare.

Quod autem contractus venditionis, & similes, qui dicuntur onerosi ab usurario celebrati validi sint, & firmi, præter ea quæ ibi adduximus probatur à Didaco Couar. & recte loco citato ex L. Si ea. Cod. de rei vindicat. vbi habetur: *rem emptam, etiam mala fide emptoris, ex pecunia mea, non esse meam, nec mihi debitam, sed ementis.* Idem in L. Qui alieni. Cod. Si quis alteri, vel sibi. & L. Quãuis ex ea. Cod. de Pigno. adeo, vt iuxta communem DD. sententiam fur vineam emens ex pecunia furtiua, licet teneatur omnino restituere pecuniam illam, aut æquiualem suo domino, maneatq; in statu peccati mort. quandiu non restituit, cū possit, dominium tamen vineæ illius ab ipso emptæ non transit in eum, cuius erat pecunia illa furto ablata, sed furis. Estq; figmentum, dominum pecunie usurariæ esse illius vineæ emptorem, furem vero quasi tertium, siue mediatorem & ministrum. Quãuis enim in contractum istum (vt ibi dicebamus) dominus pecunie implicite & interpretatiue censendus est consentire, quia cedit in eius vtilitatem & fauorem, non tamē exercetur ac ipso, sed à fure & domino illius vineæ: hi duo sunt in eo veri contrahentes, quorum alter nẽpe usurarius transfert dominium illius pecunie & pretij in dominum vineæ, à quo illa venditur, alter vero nempe dominus vineæ transfert illius dominium in usurarium, tanquam verum illius emptorem, & reddentem sibi pretium: Contractus enim huiusmodi onerosi non

celebrantur per voluntates implicitas, & interpretatiuas aliorum, sed explicitas, & expressas eorum, qui inter se mutuo, & vicissim conueniunt, & consentiunt.

Probatur secundo eadem sententia argumento efficacissimo D. Tho. Quia fructus qui non proueniunt ex re ipsa, sed ex industria & labore usurarij, ipsius sunt omnino, tanquam vera bona ipsius, & quasi castrensia, opera ipsius acquisita, nemo autem tenetur ad restituenda quæ sibi propria sunt, & quorum est vere dominus, sed aliena tantum. Et confirmatur, Quia si bonorum quæ non consumuntur vsu, vbi per usuram acquiruntur, non tenetur usurarius restituere nisi eos tantum fructus, quos illa solita est ferre adhibita communi diligentia agricolarum, excessum vero illorum, si quem ferat propter summam usurarij diligentiam, non tenetur, quia quæ soli industriæ & labori usurarij debentur, ipsius sunt; quanto potius in pecuniis, & aliis rebus quæ vsu consumuntur, si quos fructus ferant expositæ alicui negotio, vel contractui ab ipso usurario, debent omnes fructus illius ipsius esse, cū res huiusmodi secundum se, & naturæ suæ relictæ steriles sint, si quos vero fructus ferant alicui negotio, & contractui conditæ, soli industriæ, usurarij tribui debeant.

Tertio, Si res emptæ ex pecunia usuraria nõ esset ipsius usurarij, sed mutuatarij, omnes quoque fructus illius essent mutuatarij, nec sufficeret restituere mutuatario usuras ab illo acceptas, sed essent illi restituendi vna cum integro valore ipsius possessionis omnes quoque fructus, quos ex illa usurarius percepisset; at in illo cap. Cum tu. cuius anthores alterius opinionis nituntur: præcipit quidem Alexan. vbi non extant alia bona usurarij, ex quibus usuræ restituantur, vendi possessiones usurarij, vt ex earum pretio restituantur, sicut in omni genere debiti solet fieri, vt cum alia bona non occurrunt: ex quibus debita debitoris persoluantur, vendantur illius possessiones: qua ratione intelligendū est cap. istud Cum tu. Non tamen præcipit Alexand. neque est in vsu, vt fructus, quos ex possessione illa usurarius receperat restituantur.

Denique iuxta oppositam opinionem nullum esset discrimen inter possessiones acceptas per usuram, & possessiones emptas ab usurario ex pecunia usuraria, industria, ac sollicitudine usurarij, cū sint tamen hæc maximè distinguenda, sicut à D. Tho. & communi DD. sententia distinguuntur.

Et ita hæc pars est tenenda. Ad quã magis percipiendam & diluenda argumenta in oppositum. Obseruemus primo, differre plarium fructus rei & pretiũ rei, Pretium. n. rei moraliter loquendo, & quo ad contractus non distinguitur a re, quo fit, vt restituens pretium censetur simul rẽ ipsã restituere; cuius rei ratio est, quoniam res circa quas exercentur commutationes omnes, & contractus, eatenus æstimantur: quatenus vtilis & accommodatæ sunt vsibus humanis, indeque sumunt suum pretium, & valorẽ, propterea quatenus spectant ad contractus, & commercia humana res & illius pretium pro eodem sumuntur, & iudicantur: fructus autem rei, vel comoditas illam consequens distinguitur ab ipsa, vt effectus quidam a sua causa, hac ratione, vt si res fructifera sit, nec vsu consumptibilis, ab ea, vt causa præcipua sicut vva a vinea, si verò vsu consumptibilis sit distinguitur tantũ ab ea, vt a causa minus præcipua. V. g. vtilitas quæ ex tritico seruato recipitur, duplicẽ habet causam, & triticum ipsum seruatũ & industriã seruantis illud: sed ita, vt ab industria seruantis illud sit velut a causa præcipua; ab ipso vero tritico, vt a causa minus præcipua: quod discrimẽ idẽ D. Tho. hic indicare videtur: Etenim cũ in tertia cõclusionẽ huius ar. dicat vsurariũ teneri ad restituendam rẽ fructiferã, & fructus ex ea perceptos, aperte distinguit inter rem & fructus ipsius, vt inter effectum & causã præcipuam. In prima vero cõclusionẽ, quando ait, si res vsuraria consumptibilis sit, quod ex tali re vsurarius per se acquisiuit non esse restituendum, aperte ostendit differre quidem rem vsurariam consumptibilem, & fructum acquisitum ab vsurario ex illa, sed ita, vt acquisitum tali re nõ proueniat a re ipsa tãquã præcipua illi causa, sed ab industria vsurarij vt præcipua causa, ab ipsa vero re vt causa materiali, & minus præcipua. Et ideo non teneri vsurariũ ad restituendum fructum acquisitum ex tali re: Demum, quatenus docet esse restituendum pretium vniciusque rei, insinuat quoque pretium rei non differre a re.

Obseruemus. 2. licet res cõsumptibilis sit per se sterilis, per accidens vero, & humana industria fiat aliquando fructifera, (quod est per accidens,) res vero quæ non consumitur vsu sit natura sua fructifera; per accidens tamen & minus præcipue exigat etiã aliquam industriam: conuenire tamen omnes res istas in eo, vt natura sua eatenus

sint pretio estimabiles, quatenus omnes sunt vtilis humanis vsibus. Quo fit, vt quãuis exigatur in aliquibus earũ humana industria illas conseruans, quia non conseruata non essent vtilis, non propterea industria illa eas conseruans est causa præcipua illius pretij, sicut neque vtilitates quã natę sunt afferre hominibus, sed causatantũ sine qua non.

Explicantur hæc a DD. hac elegãti similitudine & exẽplo. Potentia quã habet frumentum ad ferendum fructũ, secundum se & natura sua non conuenit illi; nisi illud conseruetur, causa vero huius potentie nõ est conseruatio illa, sed propria vis, & natura tritici, conseruatio vero illius causa tantum sine qua non: & propterea pro tali potentia genuina & naturali, quã superius diximus remotam, non licet aliquod pretiũ seorsum accipere, quia illi natura sua conuenit sine vlla industria possidentis, vel vendentis illud: Idem vero triticum seminatũ iam & mandatum terræ, & ab illa productum, etsi nondum perductum ad messem, sed in herba sola, est iam in proxima potentia ad fructum, & in actu quamuis imperfecto, & pro hac potentia, licet pretium aliud quod accipere seorsum, & distinctũ ab illo quod valet vt triticum: quia illa potentia seorsum & per se est pretio æstimabilis, & debita illi, cuius labore & industria triticũ illud terrę mandatum est, & ab illa productum. Eadem ratione rei vsurarię vsu consumptibilis per se, & natura sua nullus est fructus, neque a se ipsa habet illam aliquam aliam vtilitatem & commodum, præter id quod illi a natura tributum est, licet indigeat conseruatione, ne pereat: sicque efficitur, vt ratione huiusmodi rei, nihil aliud debeat domino, & possessori ipsius, quã iustum illius pretium, iuxta naturã eiusdem valorẽ, si quos vero fructus vsurarius illam recipiens sua industria acquirat, (cũ ipsa natura sua non esset nata illos ferre, sed industria & labore habentis illã acciderint, eius sunt, cuius labore & industria acciderunt, Rei vero permanentis, & quæ vsu non consumitur) sed natura sua habet, vt ferat fructus: quamuis ad eos aliqua etiam industria opus sit, nihilominus cum pretium eius sumendum sit ex vtilitate, & cõmodo, quod natura sua, nata est ferre, natura vero eius sit ferre fructus, propterea tã ipsa, quã fructus eius ad ipsius possessorem, verumq; dominum suo iure pertinet: ei vero qui industriam illam adhibuit, quantum

tum mercedis tali industriae, & labori prudens iudicauerit deberi.

In summa, quæ primo & per se debentur rei iuxta propriã & naturã eius vtilitatẽ, pertinent ad verũ illius dominũ & possessorẽ, quæ vero primo & per se debentur industriae alicuius, pertinent ad eũ, cuius labore & industria illa acquisita fuerint: Vnde recte docet D. Tho. in re quæ vsu consumitur, restituendã esse rẽ & fructus eius, cũ fructus sint effectus ipsius rei, vt causę præcipuæ, debeatq; accessorium sequi naturã sui principalis: in his vero quæ vsu cõsumuntur, restituendã esse quidẽ rẽ acceptam ab vsurario, & damna inde sequuta, minime vero lucra: quia si quæ ex re illa vsurarius sibi comparat, non proueniunt illa a re ipsa vt causa præcipua, sed ab industria ipsius, quæ vero solius industriae alicuius debentur, eius sunt, qui tali industria vsus est, vi eiusdem principij: *Fructus imitari suam causam præcipuam.* Et hæc quidem de fructibus.

Pretium autem si auctum sit, restituendam esse cum toto illo augmento, quia cũ sumatur illud ex propria rei vtilitate, sicut naturalis rei cuiusq; vtilitas nõ distinguitur ab ipsa, ita neque pretiũ illius, ita fit vt sicut debet res accepta restitui in integrum, ita & totum pretium illius.

Ex his facile est diluere argumenta aliorum. Ad primum, respondeo verum quidẽ esse, vsurarium non esse dominũ neq; pecunię, neq; vilius rei per vsuram acceptæ, & ideo teneri ad illam restituendam cum omnibus fructibus, quos res illa nata est ferre, res vero emptę ex pecunia vsuraria nõ sunt fructus pecunię ipsius, quia illa natura sua sterilis est, sed industriae, ac sollicitudinis ipsius vsurarij: qua de causa licet peccauerit non restituendo statim pecuniam illam suo domino, cum primum poterat, res vero ex illa emptæ; & earum fructus vsurarij sunt: Vsurarius enim est, qui illas emit, & in quem illarum venditores dominia earum transfulerunt, non mutuarius: Fingentium enim est (vt diximus) opinari, in huiusmodi contractibus priorem illorum dominum pecuniã esse emptorẽ permanentem vsurarij, quasi intermedij ministri, cum in venditione hi sint vere & proprie contrahentes, qui expresse de re venali & illius pretio inter se conueniunt, vt in legibus illis adductis habetur.

Ad secundũ constat iã ex dictis, Alex. in illa cap. Cũtu. nõ precipere absolute possessiones vsurarij esse vendẽdas, sed cũ docuit

set prius, vsuras necessario restituendas esse, vel mutuataris ipsi a quibus iniuste acceptę sunt, vel eorũ heredibus, vel pauperibus, deficientibus ipsorum hæredibus, admonet hæc intelligẽda esse de Vsurariis, qui habent facultates & bona vnde restituant, quia nulla omnino habentes nequeunt aliquid restituere, cũ ad impossibile nemo tenetur. Ceterũ ne quis existimet, vsurariũ immunẽ esse a restitutionis debito, eo quod nullas pecunias, vel bona mobilia ipse, vel heredes eius obtineant, addit Põtifex: vbi ista defecerint, si quę maneant possessiones apud ipsos, vel eorũ hæredes ex bonis vsurarij acquisitæ, vendẽdas esse, vt vsuræ illæ restituantur. Vbi nõ loquitur Papa de possessionibus collatis vsurario tanquã lucrũ vsurariũ, (vt quidã opinati sunt,) cũ huiusmodi nõ sint vendẽdæ, sed eadẽ numero restituendæ mutuuario, quia nunquã illæ in dominũ vsurarij fuerunt translatae, sed de illis, quæ ex pecunia vsuraria fuerunt emptæ: eas vero precipit vendi, vt ex pretio earũ vsuræ restituantur, quãdo nulla alia existunt vsurarij bona, & facultates vnde fiet restitutio. Ex quo nõ sequitur, nõ fuisse vsurariũ verũ illarum dominũ, tum quia aliter vt paulo ante dicebamus precipisset Papa, fructus quoq; ex illis ab vsurario perceptos esse restituendos, tũ quia hoc omnibus possessionibus, omnibusq; debitis cõmune est, vt deficientibus aliis bonis vnde soluantur debita, vendantur debitoris possessiones ad illa persoluenda creditoribus, nec propterea debitores illi censentur non habuisse prius tam ipsarum possessionum, quam fructuum, quos ex illis perceperunt, verum legitimũq; dominium. Ad tertium Respondent Ricard. & Adria. locis citat. vsurarium non habere ius aliquod in pecuniam vsurariam, quia illa semper est ipsi aliena, cũ neq; sua industria, neque ex contractu iusto illã acquisierit: in possessionem vero, etsi ex pecunia illa emptã sit, habere ius, quia possessionem illam nõ habet vt pecunię vsurarię fructũ, sed laboris ac industriae suæ. Ad confirmationem ex loco illo B. Pauli dico similiter, si quidem possessiones emptæ essent fructus pecunię ipsius, ita vt pecunia illa natura sua nata esset illas ferre, quemadmodum pecunia illa aliena est, & radix pestifera, pariter quoque possessiones illę alienę essent, & pestiferæ vsurario: ac cum neque fructus sint, neque rami pecunię illius foenebris, sed industriae, & laboris vsurarij,

Mm sicut

sicut industria illa ipsi debetur, ita & possessores illę, ac earum fructus. Quamuis ea lege & vinculo, ut debeat ex illis venditis, aut traditis mutuatario vsuras ab illo acceptas in integrum restituere, deficientibus aliis bonis & facultatibus, e quibus illa restituantur.

Ad quartum negandum est lucrum vsurarium esse fructum industrie, aut laboris vsurarij, non enim est fructus alicuius industrie, sed mutui, & iniquitatis quę illi miscet, partem namque illud, & conventio qua vitur, ad vsuram extorquendam non est dicenda industria, sed calliditas, & fraudulencia: aliter enim & fures, qui mille artibus vitur ad fraudandum, possent affirmare res furtivas ipso rui in industrie & labori deberi, quod tamen nullus admittet: quia artes quibus hi vituntur non sunt artes, vel industrie appellandę, sed fraudes & versutia iniquitatis.

Ad quintum constat iam solutio. Detinens namque alienum tenetur restituere illud cum fructibus illius rei alienę, res vero emptę ex pecunia vsuraria & illarum fructus non sunt fructus illius pecunię, sed laboris & industrie vsurarij.

Ad instantias vero illo ex tritico rapto in Septembri & vendito in Maio, vel pecunia fuito ablata, cuius pretium deinde creuit, Respondeo accipientem triticum, quod alio tempore plus valet, vel monetam cuius pretium deinde augetur, teneri ad restituendum quoque illud augmentum, quia non provenit illud ex industria accipientis, ut ex causa precipua, sed ex natura rei, qua de causa debet augmentum illud iudicari proprium rei, quod ut diximus non distinguitur a re, nec propterea vsurarij illud restituens dicendus est restituere plusquam accepit, sed id tantum quod accepit: ostendebatur enim illud proximę in natura & virtute ipsius rei, seruans autem illud tantum fuit causa sine qua non. Sed dices, ergo vsurarius accipiens frumentum, quod seruatum plus valeret, si statim illud destruat, tenebitur restituere & triticum ipsum, & augmentum illud quod poterat habere, cum distractio illa effecerit, ne plus valeat. Respondeo, siquidem mutuatarius, a quo illud accepit, fuisset illud seruaturus in aliud tempus, quo plus erat valiturum, teneri quidem vsurarium ad vtrumque restituendum, & triticum, & augmentum quod seruatum in illud tempus habuisset, cum fuerit impedimento ne mutuatarius lucrum illud reciperet; At si seruandum non erat, non teneri, quia iniquus rei alienę vsurpator solum tenetur illam restituere, & fru-

ctum quem res illa, vel habuisset seruata apud dominum, vel reuera habuit apud ipsum, non tamen quemcunque possibilem. Sape enim diximus prater rem acceptam tunc aliquid restituendum esse, quando vel accipiens factus est per illam in aliquo ditior, vel damnus aliquod vero illius rei domino fuerit subsequutum.

Qua ratione soluitur etiam vltimum argumentum. Etenim cum lucra ex pecunia vsuraria habita, & ex illa acquisita non sint fructus pecunię, sed industrie ipsius vsurarij, non redditur in lucris, quę sibi parat in possessione illa, vel fructibus illius ditior ex pecunia ipsa, sed industria sua, sicque non tenetur lucra illa, vel fructus, quos illo labore & industria sibi acquisiuit, alicui restituere, ut recte docet hic D. Thom. sed solum pecuniam vsurariam, & damna, si quę ex illius carentia mutuatario acciderent.

Ex hac doctrina sequitur quomodo facienda sit restitutio ab vsurario, quando vi mutui exigit a mutuatario aliquam obligationem pretio aestimabilem. V.g. si obligat illum ad laborandum in vinea, vel obligat Regem vi mutui, ut conferat ei aliquod officium. Tenetur in priori casu reddere mercenario stipendium debitum labori quo vsus est in sua vinea, & aliquid amplius pro obligatione illa, quam ab eo exegit, non tamen fructus quos percepit ex labore illius mercenarij, quia fructus illi a vinea ipsa sunt, ut causa precipua, a laboribus vero mercenarij, ut quodam instrumentum. Similiter si obliget vsurarius mutuatarium ad negotiandum cum pecunia vsuraria, lucrum subsequutum ex tali pecunia mutuatarij est, non vsurarij: quia illud industrie negotiatoris tribuendum est, non pecunię, nisi ut causa materiali & minus precipua.

Sed quęres, Si seminauerit vsurarius agrum proprium tritico alieno, per vsuram habito, tenebitur ne fructus inde ortos domino illius feminis restituere? Respondeo solum teneri ad restituendum illi valorem illius tritici, & damna, si quę inde dominus illius receperit: quia licet semen illud natum sit mandatum terrę fructus illos reddere, at seminatum in agro vsurarij, & ipsius labore & industria fructus ibi producti eius esse debeant, cuius est ager ille, in quo seminatum est: quia (ut supra vidimus) frumentum & similia non habent distinctum pretium a proprio & communi valore ipso

rum propter potentiam remotam, & naturalem, quę ipsis inest ad ferendos fructus, nisi illa in proximam & propinquam reuocetur; triticum vero istud seminatum ab vsurario in agro suo, respectu prioris domini & mutuatarij, a quo vsurarius illud accepit, solum erat in potentia naturali & remota ad ferendos fructus, quo circa respectu illius non habebat aliud pretium, quam commune fori, vel legis, & eo reddito sufficienter illi satisfacit: in potentia vero proxima non fuit nisi ex industria vsurarij seminantis illud, sicque fructus ab eo redditus ipsius sunt. Adieci damna subsequuta, quia si mutuatarius paratus forsam erat ad illud in suo agro seminandum, nec habebat aliud quod terrę mandaret, nocuit illi & inique vsurarius illud per vsuram accipiens, tenebiturque tunc ad restituendum illi omne nocuum, quod inde illi subsequutum fuerit; sicut ex communibus regulis restitutionis tenetur proximo satisfacere omnia damna, quicunque inique illi nocuerit.

In posteriori vero casu tenetur vsurarius officium illud per vsuram extortum a Rege libere dimittere, ac in manibus Regis renunciare, simulque restituere illi, quam prudens iudicauerit aestimandam esse obligationem illam, quam vi mutui Regi imposuerat, non tamen stipendia sibi reddita toto tempore, quo munere illo functus est, quia debebantur illa laboribus, quos in illo exercendo actu passus est. Ita D. Thom. opusculo. 21. ad Ducissam Brabantię. Ceterum cum hæc stipendia duplicia esse possint, quędam honorifica, quę non tam pro laboribus, quam pro dignitate illius inuneris, & officij conferuntur habitibus illud, alia vero, quę directe & proprie, in mercedem & pretium laborum redduntur, & tanquam mercenaria, intelligenda sunt quę diximus de stipendiis huius secundi generis: huiusmodi enim stipendia, cum laborum qui in illo munere sustinentur pretium sint, iuste potest retinere, qui illos sustinuit: stipendia vero prioris generis, quę non respiciunt labores officij, sed illius dignitatem & gradum, nequit tuta conscientia recipere, nisi qui rite & iuste officium illud obtinuit: Qua de causa non dubito restituenda hæc esse, ab eo qui per vsuram aliquod ex huiusmodi officiis sibi pararet.

Similiter dicendum est de obtinentibus beneficia Ecclesiastica per simoniam, vel

iniusto aliquo titulo: reditus enim qui proprie sunt stipendia laborum, quos in ministeriis illorum beneficiorum oportet ipsos sustinere, facient quidem suos, nec tenebuntur eos restituere, reditus vero qui non sunt huiusmodi laborum propria stipendia, sed iuxta beneficij dignitatem assignata, & beneficij solius fructus, non poterunt percipere nisi secundum aliquam partem arbitrio prudentis, quando ratione illorum beneficiorum aliquos etiam labores oporteat ipsos sustinere, neque habent alia stipendia, quibus labores illi compensentur, prater fructus sui beneficij. Demum in calce huius contro. ad maiorem eorum quę hæctenus dicta sunt intelligentiam, explicanda est dubitatio quędam.

Controversia V.

AN BONA PER VSVRAM

acquisita sint hypothecata mutuatariis a quibus inique accepta sunt.

RATIO dubitandi est, quia ut docuimus contro. 3. huius artic. in obseruatione secunda, duplex illa obligatio, quam ibi constitui mus, quarum alia personalis, & alia realis, appellatur nominatur a DD. hypotheca: ita ut realis dicatur hypotheca specialis, quia in particulari & in specie (ut iurista loquuntur) committatur rem cui inhæret: personalis vero dicatur hypotheca generalis, quia ratione personę debentis omnia bona in vniuersum & in genere manent obligata creditori: iuxta quam doctrinam bona per vsuram acquisita quę permanentia sunt, nec consumuntur vsu, erunt hypothecata hypotheca speciali mutuatariis, a quibus extorta sunt: Cetera vero bona omnia vsurarij erunt hypothecata hypotheca generali. Sicque videntur habere Glosa in illo capitulo. Quamquam de vsuris in 6. in verbo Facultates: asserens bona vsurarij esse tacite hypothecata ad restituendas vsuras. Et Glosa in cap. Tua nos. de vsuris. per textum in cap. Cum tu. Eod. tit.

Oppositum tamen docet Couarru. libr. 3. varia. Resol. c. 3. nu. 6. viturque hac ratione saltim in sensu, licet non eisdem verbis, si bona vsurarij essent hypothecata mutuatario, id certe haberet, vel hypotheca tacita a iure, vel expressa ex consensu & pacto vsurarij cum mutuatario, at neutra istarum reperitur: non hæc expressa ex con-

Mm 2 sensu

sensu & pacto, quia acquisita per vsuram quocumque illa sint, nec traduntur a mutuatario, nec recipiuntur ab vsurario sub ea conditione & pacto, ut sint illa hypothecata, nec reperitur illa tacita ex iure, quia nulla lege constitutum est bona vsurarij esse hypothecata mutuatariis.

Secundo, quia si bona vsurarij essent hypothecata mutuatariis, nempe, quæ non consumuntur vsu, hypotheca speciali & reali, cætera vero hypotheca generali & personali cum dos mulieris præferatur omnibus hypothecis etiam realibus, ex possessionibus per vsuram acceptis esset potius solvenda dos vxoris quàm restituenda vsura: oppositum autem est verum, possessio enim per vsuram acquisita eadem numero est suo domino restituenda, etiam si nulla alia bona extant, ex quibus dos mulieris persolvatur.

Hæc tamen facile conciliari possunt explicata hac voce hypotheca, hæc namque vox bifariam summi potest: Quemadmodum enim ius quod Petrus habet in bona existentia apud Ioannem duplex esse potest, vel creditoris tantum, vel creditoris simul & domini: Creditoris, quando bonorum existentium apud Ioannem verus ac legitimus dominus Ioannes est, sunt tamen illa obligata ad persolvenda ea quæ Ioannes debet Petro, vel obligatione reali, ut census illis impositus, vel personali tantum, quia sunt bona Ioannis debitoris Petri: Creditoris vero simul & domini, quando licet existant apud Ioannem, Petrus vero retinet penes se illorum dominium, neque fuit translatum in Ioannem, ita ut et si apud illum maneant, debeant tamen Petro, illiq; restituenda sint tanquam vero illorum domino: Quia ratione in res furtivas & vsurarias habet veri illarum domini ius, ut creditores & domini: ut domini, quia fur & vsurarius non acquisierunt illarum dominium: creditoris vero, quia ita debentur illis, ut etiam si perirent apud furem, vel vsurarium, tenerentur hi ex aliis bonis illas restituere. Eadem ratione hoc nomen hypotheca bifariam summi potest, Aut pro obligatione quæ habet bona alicuius creditori illius, ut creditori tantum, siue obligatio illa realis sit, siue personalis, qua ratione diximus hypothecam duplicem esse aliam specialem, siue realem, aliam vero generalem, siue personalem: Vel sumitur hypotheca pro obligatione quæ habet bona alicuius alteri, ut creditori simul & domino: qua ratione accepta per furtum, vel vsuram sunt obligata his a quibus accepta sunt. Ex quibus

significationibus prior illa frequentior est, & communior, posterior vero non ita est in vsu, qua de causa distinguitur pignus ab hypotheca, ut habetur Instituta de actio. §. Inter pignus. Et omnes fere Summistæ in verbo Pignus. in principio. ut pignus transeat in creditorem, hypotheca vero non transeat in creditorem, id est pignus pertinere ad dominium creditoris, hypothecam vero non pertinere ad dominium illius.

Ex his sequitur, ut si hoc nomine hypotheca utamur in hac secunda significatione, quatenus est idem quod obligatio, qua res aliqua debetur alicui, ut vero illius domino & creditori, qua ratione utuntur hac voce illæ Glosæ, & nonnunquam DD. bona per vsuram acquisita sint hypoacata restitutioni vsurarum, quia debentur mutuatariis, ut creditoribus & veris dominis eorum, eo modo quo proxime præcedentibus controuersis explicatum est: neq; in hoc sensu illud negat Couarr. cum doceat cum omnibus DD. extorta per vsuram non transire in dominium vsurarij, Si vero loquamur de hac voce quatenus significat obligationem, qua bona alicuius debentur alteri, ut creditori tantum, non ut vero illorum domino, hac ratione acquisita per vsuram non sunt hypothecata mutuatariis, ut recte probant argumenta adducta maxime secundum de dote vxoris.

Ex dictis in progressu harum controuersiarum colliguntur à DD. nonnullæ Regule ad iuuandam memoriam, & iuxta quas interrogatus Theologus ad quas restitutiones teneatur vsurarius, poterit facile & commode respondere.

Prima Regula est. Quando res accepta per vsuram est permanens, & fructifera, tam vsurarius, quam accipiens illam ab vsurario, quacumque via & contractu eam accipiat, tenetur illam restituere, & fructus quos ex illa dominus illius iuxta suam industriam solitus erat percipere, vel percepisset. Dico iuxta suam industriam, quia si iuxta illam solitus erat recipere, vel re ipsa recepisset fructus ut 10. vsurarius vero quia maioris est ingenij & industriæ recipit ut 20. non tenetur restituere totos illos fructus ut 20. sed solum fructus ut 10. quæ enim non rei, sed industriæ vsurarij debentur, ipsius sunt, ubiq; potest retinere.

Secunda Regula. Huiusmodi res permanentes & fructiferas acquisitas per vsuram nulla ratione potest vsurarius distrahere, consumere, vel alienare, neque

contra-

contractu, vel titulo oneroso, veluti venditiones, vel permutationes; neque titulo gratuito, veluti donationes, sine consensu vero aut rationabiliter presumpso veri domini: quia huiusmodi, tam quo ad dominium, quam quo ad vsuram semper manent penes ius mutuatarij, tanquam veri domini illarum, & quicumque illas ab vsurario quocumque titulo acceperit; tenetur illas mutuatario restituere vna cum illarum fructibus, deductis expensis, sicut qui a fure, vel possessore male si dei illas accepisset.

Tertia regula. Quando res per vsuram acquisita consumptibilis est, tam vsurarius, quam accipiens illam ab vsurario tenetur eam restituere, & contractus ex ea celebrati sunt irriti, & nulli, quando vsurarius illam distrahens, & alteri tradens manet impotens ad illam restituendam, neque in se ipsa, neque in simili & equiualehti: Quod si maneat potens ad illam sufficienter aliunde restituendam, contractus quos ex illa cum aliis celebrauerit, sunt validi & firmi.

Quarta Regula. Si res quæ vsu consumuntur vsurarius non statim restituat, quia potest aliunde illas statim commode restituere, sed commutat eas per contractum, iustum & licitum in aliquam rem fructiferam, veluti si emat vineam ex pecunia vsuraria, quam ex aliis bonis propriis restituere potest, peccat quidem mortaliter differens restitutionem, sicut peccat quiuis alius detinens bona, quæ statim restituere potest, sine consensu domini illorum bonorum: at si quid utilitatis & fructus ex illa vinea in quam pecuniam vsurariam commutauit, percipit, non tenetur illud mutuatario restituere, sed sufficit restituat pecuniam vsurariam, quam ab illo accepit, vna cum damnis, si quæ inde illi subsequuta fuerint. Sequitur necessario hæc quarta regula ex tertia præcedenti. Quia si contractus celebrati ab vsurario ex pecunia vsuraria, quando habet aliunde vnde restituat sunt validi, acquirit ergo dominium rerum, quas per tales contractus emit, & recipit, at vnaquæque res utilis & fructifera domino suo fructificat, ergo fructus huiusmodi rerum vsurarij sunt. Idem censo de fure, qui pecunia furtiua emit rem fructiferam, facere illam suam, & fructus eius, quia licet iniuste agat non restituendo statim rem furtiuam, emptio tamen illa est valida, & res fructifera vna cum fructibus ex ea percipiendis transeunt in dominium furis, quantum maneat semper in statu peccati, quan-

diu non restituit, & pecuniam quam furatus fuit, & dāna inde subsequuta vero domino. Sed antequam ad alia progrediamur explicare hic oportet.

Controuersia VIII.

Arxor, filij, & famuli vsurarij teneantur ad restituendum, quæ ab illo acceperunt ad proprios vsus, veluti ad victum, & vestitum, & stipendia laborum.

AVAR. In suo Manua. cap. 17. num. 268. & sequen. habet imprimis extra casum extremæ necessitatis nulla ratione posse vxorem, vel filios, aut famulos accipere ab vsurario victum, vel alimenta ex bonis vsurariis, quorum dominium nulla ratione in vsurarium transtulit, qualia sunt, quæ non consumuntur vsu, quia ex huiusmodi illos alere, idem omnino est quod recipere aliena ad alendam familiam, quod extra casum extremæ necessitatis, nulli licet.

Secundo, neque ex aliis bonis quæ vsu consumuntur, ut pecuniis, frumento, vino, & oleo, posse vxorem, vel filios alere sumptuose, & abundanter, nisi habeat alia bona, præter ea quæ ad restituendas vsuras exiguntur: Quia ea tantum habens, quibus ad restituendas vsuras, vel soluenda debita indiget, nec sibi, nec suis potest aliquid accipere, præter ea, quæ illius statui fuerint omnino necessaria.

Tertio docet tam vsurarium, quam quicumque debitorem non habentem alia bona, præter ea quæ restitutioni vsurarum, vel debitorum obnoxia sunt, posse sibi, & vxori necessaria alimenta accipere, etiam si possit vxor labore proprio, aut inter affines victum quærere: Quia iure matrimonij plus obligatur vir ad alendam vxorem, quam ad restituendas vsuras, vel soluenda debita, etiam extra casum extremæ necessitatis, Argumento sumpto a L. Afsiduis. ff. Quæ potiores in pignor. habeantur. Quæ lex videtur absolute in vniuersum obligare virum ad alendam vxorem ex quibusuis bonis, & præferre sustentationem illius quibuscumque debitis. Additque ibi Nauarr. Nec propterea teneri vxorem ad maiorem custodiam, & conseruationem, vel augmentum

Mm 3 bonorum

bonorum viri, quam alię honestę vxores teneantur, neque maritum debere vti consilio Episcopi ad eam alendam ex bonis vsurariis, vel male partis: quasi incertis, & ad incertum dominum pertinentibus.

Quarto, docet liberos, qui neque proprio labore, vel industria, vel inseruendo aliis possunt sibi victum querere, posse vsurarium; etiam si nulla alia bona habeat præter vsuraria; & obnoxia restitutioni, alere: quia tales filij quasi extreme indigent; Eos vero qui proprio labore & industria possunt iam sibi consulere, non posse ex illis bonis sustentare, nisi vbi ea seruitia parenti suo impenderent, quibus ille adeo indigeret, vt filio illo deficiente oporteret alterius famuli obsequio ipsum vti. Quia pater filium valentem sibi victum querere, & cuius obsequio non adeo indiget, non tenetur alere. L. Si quis à liberis. §. Sed si filius. ff. De liberis agnoscend. ex bonis autem obnoxii restitutioni non potest pater alere filios, nisi quando ad illorum alimentum iure aliquo tenetur. Quod si filios alere non potest, neque famulos, nisi in casu quo maximam vtilitatem illi afferunt rei familiari, & deseruiunt conseruationi bonorum vsurarij, tunc enim iuste debetur illis suorum laborum stipendium, iusteque ab illis recipitur, censendusque est dominus illorum bonorum imo debet in id consentire, cum cedat illud in ipsius vtilitatem, & commodum.

Denique docet extra hos casus peccare filios, & famulos qui intelligentes vsurarium non habere alia bona, præter ea quę restitutioni obnoxia sunt, aliquid ab illo reciperent, siue ad victum, siue tanquam stipendium, siue in quemcunque alium vsum, quia recipiens ab aliquo, quod nouit esse alienum, neque ab illo posse alicui dari cooperatur iniquitati illius, & tenetur ad illud restituendum. Posse vero illa ab istis recipi, quando ignorauerint, bona ex quibus sustentatur, vsura parta fuisse, quia tunc bona fide illa recipiunt, nec tenentur explorare, quo iure a suis parentibus, vel dominis possideantur, nec conscientias illorum inquirere.

Sylu. verb. Vsur. 8. q. 2. & 3. & Tabien. Eod. verb. §. q. §. habent quatuor: Primo in casu extremę necessitatis posse ex quibusuis bonis vsurarium, vel furem, filios alere; in enim hac parte omnes conueniunt, estque certissima. Docent secundo. Si præter bona restitutioni obnoxia habeant alia iu-

sto aliquo titulo acquisita illis permixta, maxime dotem vxoris, posse etiam vsurarium, vel furem illos alere, tum, quia cum habeat alia præter illa, censendus est ex aliis illos alere, non ex vsurariis, tum quia ex quibuscunque illos alit, non redditur impotens ad restituendum. Docet tertio vxorem, quę sua admonitione, vel correctione nititur continuo persuadere viro, vt bona illa inique accepta restituat, posse aliter vsurariis, quia agit negotium mutuatarij, & illius vtilitati prospicit, censendusque est mutuatarius in illud consentire, cum manere illa apud virum, illumque de restitutione semper admonere, in ipsius vtilitatem cedat, mereaturque alimenta illa, velut in stipendium laboris, quem suscipit in illius comodum. Docent quarto hoc titulo correctionis deficiente posse quoque illam a marito alii, interueniente auctoritate Episcopi, vbi bona quę inique vir habet, non habeant certos dominos; tunc enim tanquam incerta possunt illi, vt pauperi conferri. Quod si nullo modo istorum possit illam ex bonis vsurariis sustentare, querat sibi proprio labore & industria, vel inter affines necessaria: Quod si neque hac ratione valuerit sibi providere, tunc tanquam redactam ad extremam necessitatem poterit vir eius ex bonis vsurariis illam sustentare: nec mirum cum in tanta necessitate constituta possit de rapto viuere, cum huiusmodi necessitas non habeat legem Canon. Discipulos. De consecrat. dist. 5. Addunt quinto, posse recuperare bona dotis suę, & parafernalia, & ex illis negotio honesto expositis se ipsam alere. Sed vbi hæc præter obnoxia restitutioni integra permanserint, nulla est difficultas ex illis posse vxorem alii, imo & debere: vbi vero illa consumpta sunt, aut vsurariis permixta, sint ne illis perferenda, statim videbimus in peculiari disputatione controuer. 7.

De filiis vero & famulis docent sexto, vbi vsurarius habuerit alia bona, præter ea, quę restituenda sunt, posse illos alere, & tanta conscientia ab illis accipi, modo non redatur impotens ad restituendum, quod si ea tantum habeat, quę restitutioni omnino obnoxia sunt, neutris id licere, præterquam in his casibus. Primo, si bona illa custodiāt, & conseruent, vel augeāt, quia causam & vtilitatem expoliatorum agunt. Secundo, si habent filij, & famuli ab vsurario accipientes, vnde tantumdem mutuatariis restituant, firmiterque instituāt illis restituere accepta.

Tertio,

Tertio, si ignorent quę accipiunt vsuraria esse, vel ita obnoxia restitutioni, vt vsurarius illa conferens non habeat alia vnde debitas vsuras restituat.

Recentiores vero, quorum sententia omnium probabilior, ac verior est, colligentes ex propositis opinionibus quę veritati, ac rationi magis consona sunt, affirmant primo, quod apud omnes primo loco constitutum est, cum sit illud certissimum, in casu extremę necessitatis posse vsurarium, & furem, & quemcunque hominem se, vxorem, & familiam alere, cum in tali necessitate constitutus & aliena rapere liceat.

Affirmant secundo cum Nauarro ex bonis permanentibus, & quę vsu non consumuntur, acquisitis per vsuram, extra casum extremę necessitatis, neque vxorem, neque filios posse vsurarium alere, & ex consequenti, neque posse illos ab vsurario talia accipere: quia cum tam dominium, quã vsus huiusmodi bonorum semper maneat apud mutuatarium, recipere illa, vel fructus eorum ab vsurario, esset velut recipere furtiua a latrone, quod nulli licet nisi extremam necessitatem patienti.

Docent tertio, vsurarium, qui præter bona restitutioni obnoxia habuerit alia, aut proprio labore, aut iure hæreditario, vel ex dote mulieris acquisita, posse ex illis imò debere vxorem, & filios alere, quia iure naturę tenetur ad illos alendos, quando commode potest, potest autem commode & recte sine vlla iniuria creditorum, quando habet alia bona præter obnoxia restitutioni, cum propter huiusmodi alimenta non reddatur impotens ad restituendas vsuras.

Quarto docent cum Syluestro & Tabien si, vbi omnia bona vsurarij fuerint quidẽ obnoxia restitutioni, sed incerta, incertoque habentia dominos, quibus restitui debeant, facto diligenti examine posse vsurarium alere ex illis vxorem suam, & filios, sicut posset conuertere illa sic incerta in pauperes. Ceterum, vt id recte præstet, docet Nauarro non indigere illum necessario auctoritate Episcopi, quãuis (vt inferius dicemus) consultius sit illa vti, vel saltim consilio confessarij.

Docent quinto, quando bona vsurarij omnia sunt per vsuram extorta, nec habet alia vnde restituat vsuras, non posse illum, neque ex his quę vsu consumuntur vxorem, vel filios extra casum extremę necessitatis alere, ita vt si vxor, vel filij propria industria, & labore, vel apud affines possint sibi

victum querere, non possit illos vsurarius ex bonis illis alere, neque illi alimenta ab eo accipere. Ratio est aperta. Quia vsurarius, neque ex bonis vsu consumpabilibus potest exercere contractus aliquos gratuitos, quibus reddatur impotens ad restituendum, vt constat, quia exercens illos prodigeret alienum, & bona illa sic recipiens cooperaretur iniquitati illius, alere autem vxorem, & filios, qui sibi aliunde sufficere valent, est contractus, quo vsurarius non habet alia bona præter ea quę restitutioni obnoxia sunt, redditur impotens ad restituendum, ergo est omnino prohibitum ex natura ipsa huiusmodi bonorum, quę sic obnoxia sunt, & omnino illis aliena. Et confirmatur. Nemini licet rem alienam inuito illius domino atrectare, sed vxor, & filij qui in huiusmodi casu alerentur ex bonis vsurarij restitutioni obnoxii, rem alienam inuito domino atrectarēt, ergo nullo modo illud licet, sed tenerentur ad restituendum, quæ in vsu ipsorum vsurarius ille expenderet. Quod si vxor, & filij, neque proprio labore, vel industria, neque apud affines, vel amicos possint victum sibi commode, & honeste parare, tunc censendi sunt, velut extreme indigere, vt recte docet Sylu. & Fabien. Nec ratio illa Nauarri, virum potius teneri ad vxorem alendam quã ad restituendas vsuras recte procedit: nam vt constat ex hisque docuimus tomo. 1. quæst. 62. artic. 8. contro. 3. quæst. vlt. illius contro. ex debitis prius sunt illa soluenda, quę sunt aliena bona, & ex alienis, prius illa quę sunt realia debita, quã quę personalia, & ex personalibus illa priusque cum maiori iniuria contracta sunt, bona autem vsuraria, vel acquisita ex pecunia vsuraria sunt aliena, & cum magna iniuria mutuatariorum contracta, quo circa maiori, ac potiori iure tenetur vsurarius, cuius bona omnino sunt restitutioni vsurarum obnoxia, vsuras debitas restituere, quã alere vxorem, vel filios, quãdo illi non extreme indigent, sed habent aliunde, vnde seipsos alere commode possint.

Ex his sequitur, neque famulos alere posse, nisi eos, quorum opera & obsequia omnino indigerent ad tuendam, & conseruanda, vel augendam bona, vnde restituenda sunt vsurę quas debent, vt ille melius restituatur: Quia in hoc casu agunt negotium expoliatorum, & illius vtilitati prospiciunt, quo nomine iuste illis debetur tale stipendium, sicut possunt exercere contractus, per quos non redduntur impotentes ad restituendum, sed efficiuntur bona vsurariorum securiora, & vti

Mm 4 liora,

lora ad effectum restitutionis. Vnde sicut mutuatarius, qui contractibus factis in ipseius utilitatem non consentiret, esset irrati-
onabiliter inuoluntarius, ita quoque si non consentiret alimentis, & stipendiis redditus famulis, quorum opera, & labore bona unde illi fiat restitutio, securiora redduntur, vel augentur. Quod si famulis has operas exhibentibus licet alimenta necessaria, & iusta stipendia reddere, multo potius vxori, & filiis, qui loco famulorum similes operas, & ministeria in utilitatem, & augmentum illorum honorum præstabant.

Vbi obserua quod habet Caiet. in verb. Usura. posse famulos usurariorum ab illis ali, & stipendia recipere, quando agunt re mutuatarij, admonendo herum ne tantas usuras exigat, vel custodiendo illæsa pignora mutuatariorum, correctione indigere: nã quod spectat ad pignora, cum ad usurariũ pertineat illæsa ea custodire, non videtur rationi consonum, vt expensis mutuatarij persoluantur operæ, ad quas ipse non tene-
tur, sed usurarius, persolueretur autem expensis mutuatarij, si liceret ex bonis illi necessario restituendis huiusmodi famulis alimenta, & stipendia præbere: Quod autem pertinet ad admonitiones, frequenter inefficaces sunt, & inutiles, nec propterea a mutuatariis persoluede ex bonis ipsis omnino debitis. Quod si nonnunquam efficaces sint, & utiles, excusabitur quidam famulus, qui sua admonitione mutuatario prodest a restitutione alimentorum, & stipendiorum, quæ ab usurario recepit aliqua ex parte, nõ tamen in integrum, cum accepta mutuatarij sint, qui tantum pretium pro illa admonitione non debet reddere, quantum in illius famuli alimentis & stipendiis expendere oporteret.

Conuersionis VII.

AN VSVRARIVS QVI non habet bona, vnde simul restituat & usuras, & dotem vxoris, sed alterum tantum, teneatur potius soluere usuras, quam dotem vxoris.

ON EST Hic sermo de dotē sieta, nec verè & realiter numerata, vxori namq; certum est nõ deberi dotē, quã vere & re ipsa viro suo non contulit, quin nec alimenta tali vxori exhiberi possunt ex bonis viri,

vt ex proxime præcedenti cõtrouersi cõstat, nisi extremè indigeat, loquimur ergo hic de vera dote, & actu recepta, & numerata.

Medina in illa q. de Usura. fol. 143. vult ex illismet bonis quæ usurarius per usuram extorsit, vel ex pecunia usuraria acquisiuit non posse, vel dotem, vel aliud quodcunque debitum persoluere, sed teneri omnino ad usuras ex illis restituendas: quod si iam nõ habebat illamet bona, quæ per usuram extorserat, sed alia iusto aliquo titulo acquisita, quauis necessaria ad restituendas usuras, creditores anteriores, & similiter vxorẽ cuius dos usuras præcesserit, posse non solũ pecuniam oblatam ab usurario in solutionem sui debiti, vel dotis recipere, verum etiam exigere, quia creditores isti exigant quæ vere sibi debentur, debentque potius sibi prospicere, ac consulere, quam mutuatariis. Secundo, quia sunt debita eorum antiquiora, & consequenter omni iure preferenda.

Creditores vero, quorũ debita posteriora sunt debitis usurarijs, vult solutionẽ oblatã ab usurario posse quidem recipere, etiã si non maneant usuraria bona, vnde restituat usuras, quia non efficiunt ipsi, ne usurarius possit illas restituere, sed recipiunt tantũ quod vere illis debitũ est, ex pecunia cuius usurarius vere dominus est, & quam (vt saponimus) nec extorsit per usuram, nec ex pecunia usuraria acquisiuit, sed alio iusto titulo habet, exigere tamen sibi debita, creditorem qui posterior est, non posse, quia tunc efficeret profecto, vt usurarius redderetur impotens ad soluendas usuras, quod non licet. Quo fit, vxorem, cuius debitũ dotale posterius est debitis usurarijs, viro propria sponte offerente solutionem dotis, posse illam recipere, non tamen exigere.

Alij DD. multo probabilius, & verius ita distinguunt. Tribus, inquit modis potest vir usurarius consumpsisse dotem vxoris, aut sine consensu ipsius, vt ludis, meretricio, vel alia simili via, cui illa nullomodo consenserit, vel cum consensu ipsius in res domesticas, tam ipsi viro, quam vxori gratas, vel tertio modo casu, & infortunio, sine vlla culpa viri, vt igni, furto, Quo posito, statuunt has conclusiones.

Prima, Creditores anteriores, & similiter vxor cuius debitũ dotale anterius est, si dos ipsius casu aliquo, & fortuito consumpta sit, possunt ab

ab usurario habente bona, quæ neq; per usuras extorta sunt, nec ex pecunia usuraria acquisita, sed alio iusto titulo parata, esto non habeat usurarius illa alia vnde restituat usuras, solutionem suorum debitorum; usurario sua sponte illam offerente, recipere, exigere vere nequaquam.

Quod possint recipere patet, Creditores isti cum sint anteriores, contraxerunt cum illo usurario, multo prius quã deberet usuras, & habet ius in bona illius, multo prius quam mutuatarius cui debentur usuræ, recipiant autem solutionem ex bonis, quæ verè sunt usurarij, & quorum ipse vere dominus est, nec ipsi reddant illum impotentem ad restituendas usuras, sed ipse solus reddit se ipsum impotentem, possunt ergo illa recipere. Probo consequentiam, quia recipientes ea in quæ habent ius prius quam usurarij, vtuntur iure suo, quod vnicuique licet. Et confirmatur. Si creditores isti non possent recipere, id certe esset, quia usurarius non posset illis dare, & soluere: at potest cum sit liber dominus illorũ bonorum, nec villo iure impeditus.

Dices redditur impotens ad restituendas usuras soluens huiusmodi debita, contractus autem quibus usurarius redditur impotens ad restituendum, non sunt validi, ergo nec ipse potest soluere, nec illi recipere. Respondeo mutuatarium quidem (vt statim dicemus) non posse soluere, sed male agere, solutionem tamẽ, ipso illam propria sponte reddente validam esse: Quia quæ superius docuimus, non posse usurarium aliquos contractus exercere, quando non habet aliunde, vnde bona per usuram extorta restituat, accipienda sunt de contractibus omnino liberis, in quibus usurarius cõfert bona sua gratis, & sine villo debito, vel de rebus ipsis per usuram vel ex pecunia usuraria acquisitis. At ex alijs bonis, quæ iusto aliquo titulo ad ipsum pertinent, qualia sunt de quibus nunc agimus, si quos contractus exerceat onerosos, vel debitos, validi sunt. Qua de causa creditores isti cum neq; consulant, neq; exigant, sed usurario ipso propria sponte offerente accipiant debita sibi vere antiquiora, & quorum ratione, habet potius, & prius ius in bona illius, fiatq; solutio illa ex bonis, quorum usurarius omnino & absolute dominus est, licite recipiunt, & est valida. Ex his patet altera pars, non posse ipsos exigere, quia si exigent, effectiue redderent illum impotentem ad restituendum, quod non licet.

Secunda conclusio. Creditores posteriores debitis usurarijs, & similiter vxor, cuius debitũ dotale debitis usurarijs posterius est, vbi dos illius cõsensu consumpta fuerit, non possunt recipere solutionem sui debiti, vel dotis, etiam si usurarius vltro illam offerat, & consequenter nec exigere, quando non habet alia bona, præter ea quæ omnino necessaria sunt ad restituendas usuras.

Patet ex dictis in præcedenti conclusione. Quia mutuatarij, sicut sunt priores in contractu & in debito, ita quõque & in iure ad bona illius usurarij, Vnde tã exigere, quam recipere illa in tali casu alios creditores, est ex spoliare mutuatarios suo iure, quod est iniquum & illicitum. Secundo debita contracta cum maiori iniuria sunt prius restituenda, vt constat ex quest. 62. artic. 8. Sed usuræ sunt contractæ cum maxima iniuria mutuatarij, & maiori quã quæcunque alia debita posteriorum creditorum, ergo prius sunt illæ soluendæ. Denique, cum omnes pecuniæ usurarij post receptas usuras essent deuinctæ, & obnoxie restitutioni, donec usuras acceptas restitueret, quicunq; deinde contraxerunt cum homine cuius bona iam actu erant obnoxia usurarij, & consequenter cum hoc onere, vt ex illis bonis prius soluerentur usuræ, eo ipso quo sic contraxerunt non possunt huiusmodi pecunias iam ante illorũ contractus sic oneratas accipere, vel exigere: quin prius soluantur usuræ. Vnde si nõ habeat usurarius alia bona, præter ea quæ ad soluendas usuras necessaria sunt, perinde se habent isti posteriores creditores, ac si usurarius in ordine ad illa debita posteriora nulla bona haberet, vel certe haberet solum aliena, ex quibus nemini licet sua debita soluere. Et confirmatur, Si creditor sciat suum debitorem habere debita anteriora, non potest nec recipere, nec exigere solutionẽ sui debiti, quia exspoliaret illum antiquiorẽ creditore suo iure, quod non licet, ergo quando debita usuraria antiquiora sunt, non licet alijs creditoribus posterioribus nec exigere, neque recipere illorum solutionem.

Tertia conclusio. Usurarius non habens alia bona quam necessaria ad restituendas usuras, inique agit, & contra omnem restitutionis prius soluens alijs creditoribus sine anterioribus, sine posterioribus, sine vxori, cuius dos casu consumpta fuit, quam restituat usuras.

Mm 5 Patet

Paret, ex ordine enim restitutionis vt do cuim^o. q. 62. art. 8. sicut pri^o soluēda sunt debita antiquiora quam posteriora, ita quo que prius soluēda sunt contracta cum iniuria, quocunq; tēpore contracta fuerint, siue prius siue posterius, quam contracta siue vlla iniuria, sed debita vsuraria cōtracta sunt cū maxima iniuria mutuatarij, quod non ita est in alijs debitis, ergo prius tenetur illa restituere, & male agit aliter agens, licet quo ad creditores anteriores factum teneat, sicut expositum est in prima concl.

Secundo, cū omnia bona vsurarij substituantur loco vsurarum, manent sub eodē vinculo; ergo illa quibus indiget ad restituēdas vsuras nulli alteri potest conferre. Dices, si vsurarius non potest licite restituere creditoribus, etiam si anteriores sint, quomodo ergo diximus in prima conclusione posse illos recipere, videbuntur enim cooperari peccato illorum. Respondent non cooperari, quando vltro illi offerunt solutionem, quia creditores in eo casu nec exigunt, nec consulunt, sed habent se tantum mere passiuē recipientes solutionem debiti sui, ad quod habent ius; maxime cum fiat solutio ex pecunia cuius soluens vere & simpliciter dominus est.

Quarta conclusio. *Vir qui dotem, quam ipse contulit vxori, consumpsit sine ipsius consensu, vt iudis, &c. habetque alia bona, ab ijs que per vsuram, vel ex pecunia vsuraria acquisiuit, prius debet soluere vxori dotem quam vsuras: Est nulla alia bona ipse maneat ad illas per soluendas. Quod si dotem vxoris cum ipsius consensu consumpsit, & in res illi gratas, ex huiusmodi bonis prius debet soluere vsuras, quam dotem vxoris.*

Probat prior pars. Debitum contractum cū maiori iniuria prius est restituēdū, sed debitum dotis, quando vxor nullo modo consensit in illius ruinam, est cum maiori iniuria contractum, quam debitum vsuræ, quod certe contractum est cum aliquo consensu mutuatarij, ergo tenetur prius in hoc casu ad solutionem dotis, quam vsuræ. Hęc conclu. intelligenda est, siue debitum dotale sit prius debitis vsurarijs, siue posterius: Ratione enim maioris iniuriæ præferēdum etiam est antiquioribus in foro consuetudinē, quamuis in foro exteriori antiquiora debita præferuntur doti.

Ex hac conclusione sequitur, posse in hoc casu vxorem ex bonis de quibus in hac quarta conclusione agimus, se ipsam, & familiam, & virum suum alere, cum bona il-

la quantum dos ipsa exigit, ipsius sint omnino, poteritq; de illis pro libito disponere. Altera pars huius conclusionis eodem argumento probatur. Quia debitum vsurarij contractum est cum iniuria, debitum autē dotale, quando consentiente vxore dos ipsius cōsumpta est, sine vlla iniuria contrahebatur. Denique dico in hac quæstione, Possesse vsurarium per aliquod tempus non soluere debita, & se ipsum alere, illo scilicet tēpore, quo indiget ad computanda debita, & explorat cui sit prius restituendum, colligitque pecunias ex quibus restituat: nec solum se ipsum, verum etiam & vxorem, & familiam, exhibendo illis sola necessaria iuxta decentiam sui status, sicut diximus q. 62. art. 8. de debitoribus, qui antequam debita contraherent, habebant iam statum illum, iusteque illum conseruauerunt, partim ex bonis suis, partim ex alienis: Etenim sicut hi non tenentur statim soluere cum magno detrimento & iactura sui status, ita nec vsurarius qui habet alia bona, quam acquisita per vsuram, aut ex pecunia vsuraria cōparata: Quod si vsurarius iniuste, per contractus vsurarios, ac illicitos acquisiuit illū statum, non licet illi se ipsum alere iuxta illum statum, nec aliquid aliud accipere præter necessaria naturæ, sicut diximus nec licet debitori qui inique acquisiuit statum, in quo est, & post contracta debita.

Controuersia VIII.

AN HAEREDES VSVRARIJ
teneantur ad restituendas omnes
vsuras illius?

DE hac quæstione differunt Sylu. vsura. cap. 6. §. 10. Medina. q. 4. de vsura. fol. 144. col. 3. Caiet. in opusculo illo de vsura. q. 5. & vltima. Couarr. lib. 3. variar. resol. cap. 3. num. 7. & 8. Soto lib. de iustitia q. 1. art. 4. Proposita quæstio duobus modis tractari potest, imprimis de omnibus heredibus simul sumptis, teneantur ne omnes ad soluendas omnes vsuras defuncti, cuius heredes sunt, an aliquas tantum. Secundo, an isti heredes sint obligati simul & in solidum, ita vt altero non restituente, vel reddito impotente ad restituendum, teneatur alter in integrū satisfacere, vel sufficiat vnumquemque soluere eam partem vsurarum, quæ illi contingit ratione suæ hereditatis.

Quoad primum, certissimum est apud omnes

omnes DD. heredes teneri ad restituendas omnes vsuras, secundum facultatem hereditatis: ita, vt si bona hereditaria sufficiant, vel abundant ad illas restituendas, teneantur ad omnes. Et quidem de rebus non consumptilibus & permanentibus perspicuū illud est ex dictis, obligatio enim realis transit cum re, & comitatur eam apud quemcunque illa existat: Quo circa res vsuraria permanens in quemcunque transeat, transferatur cum isto onere, vt debeat restitui suo domino. Res autem quæ non consumuntur vsu, sunt obnoxie restitutioni obligatione reali, quandiu ædem permanent, vel apud vsurarium, vel apud illius heredes, vel saltem obligatione personali, restituendo similes aut æquivalentes, vt ex controu. 3. huius art. satis constat.

De alijs vero rebus, quas vsurarius possidebat aliquo iusto titulo idem est iudiciū, nempe aut iure hereditario, aut suo labore & industria licite acquisitis, & reliquit suis heredibus, debere quoque heredes ex illis omnes vsuras defuncti persoluere, si sufficiant & probatur. Bona vsurarij, quandiu non restituit, manent obligata & obnoxia restitutioni vsurarum obligatione personali, vt constat, obligatio autem personalis transit cum bonis ad heredem, ergo tenentur heredes ex illis restituere vsuras defuncti. Et confirmatur. Heredes succedunt loco defuncti cuius hereditatem accipiunt, sed defunctus vsurarius tenebatur ex suis bonis, & iuste acquisitis, quādo alia non suppetūt, omnes vsuras restituere; ergo tenentur similiter heredes. Quod ad id verum esse inquit Caieta: vt heres eo ipso quo recipit hereditatem illam sic obligatā, omnia bona ipsius & quæ alias habet efficiatur etiam obligata obligatione personali, quia eo ipso quo recipit hereditatē, persona ipsius est obligata ad debita defuncti, cuius hereditatem recepit; obligatio autē personalis transit in omnia bona personæ obligatæ, ita vt siue ex his, siue ex illis, debeat necessariō vsuras defuncti, cuius heres est, restituere. Deniq; constat hoc aperitissimē ex cap. Tua nos. de vsuris. Vbi habet expressē Alex. 3. *Eiūdem distinctione esse cogendos filios, & heredes vsurariorum ad restituendas vsuras, qua cogerentur parentes eorū.*

Quod si debita vsurarij excedant totam hereditatem, iure naturæ & in foro conscientie non tenentur heredes soluere omnes vsuras, sed iuxta facultates tantum illius hereditatis. Ratio est aperta. Heredes

ideo tenentur persoluere vsuras defuncti, cuius heredes sunt, quia succedunt illi, succedunt autem loco defuncti ratione hereditatis, ergo consequenter succedūt quantum hereditas illa patitur, & ex consequenti si hereditas sufficiat, tenebuntur soluere omnes vsuras, sin minus eas ad quas sufficiat, iuxta illud commune DD. proloquū, quod ad omnes heredes extenditur, tam vsurariorum, quam cæterorum omnium; *Nemo tenetur restituere vltra vires hereditatis.* Et confirmatur. Quicumque tenetur aliquid restituere, aut tenetur ratione rei acceptæ, quam apud se habet, aut ratione inique acceptationis: heredes vsurarij non tenentur ratione iniquæ acceptationis, constituimus enim ipsos non iuuasse vsurarium, nec fuisse illi cooperatos, vnde tenentur solum ratione rei acceptæ, nempe bonorum, quæ per hereditatem acceperunt: qui vero solum tenentur ratione rei acceptæ, non tenentur nisi quantum res illa est, non ergo tenebitur heres vsurarij ad persoluendas vsuras defuncti, nisi iuxta vires hereditatis.

In foro vero exteriori licet multa afferantur à Iurisperitis, quos refert Couarr. lib. 3. variar. resol. c. 3. num. 8. Vfus tamen omnium fere iudicum illud habet, Quando heres bona vsurarij recipit, admittitq; hereditatem illam sub ea conditione, vt describantur bona defuncti, & quantitas hereditatis, explicans nolle se ad amplius teneti, quod Hispanice dicimus *acceptar con bene scio de inuentario*, non obligatur ad soluendas vsuras, nisi quantum hereditas sufficit: quod æquissimum est, cum sub ea conditione hereditatem admiserit: Quod si absolute illam admittat, sine descriptione bonorum defuncti, Hispanice *in hazer inuentario* compellitur heres ad soluendas omnes vsuras, & debita defuncti, etiam si excedant hereditatem. Tum quia non curans de tali descriptione bonorum, sed absolute illam admittens tacite, & implicite videtur se ipsum ad omnia debita defuncti obligasse. Tum maxime, quia contra heredes non curantes illā descriptionem fieri, præsumitur ex iure, ex fraude ita se gerere ad occultanda bona defuncti, sicq; iuste quasi fraudulentis heredes, & qui maiorem hereditatem receperunt quam non manifestant, compelluntur à iudicibus ad soluendas omnes vsuras, & omnia debita defuncti. At esto ita res habeat in foro exteriori, nihilominus si verè hereditas illa non sufficiat, in foro animæ non tenetur heres, licet non curauerit descriptionem

criptionem illam bonorum fieri, ad restituendum, nisi iuxta facultates hereditatis: quia lex que nititur alicui præsumptioni, cessante illa non obligat in conscientia. Nec creditores, qui scientes reuera vires & facultatem ab hereditatis non sufficere, acciperent ab hereditibus defuncti ultra bona hereditatis, essent tuti in conscientia, quâuis lex vel iudicis sententia illis faueat, quia talis sententia in huiusmodi casu, cum fundetur in falsa præsumptione, nec obligat, nec habet vim in foro anime. Restituent autem hæredes quando omnibus creditoribus nequeunt, his qui fuerint anteriores, vel quibus maiorem usurarius iniuriam intulit ad arbitrium iudicis, vel periti confessorij iuxta communes regulas restitutionis, in ordine & gradu creditorum obseruandas.

Quòd ad secundum caput, quod multo difficilius est, varij sunt DD. Sylu. loco citato refert opinionem quorundam antiquorum Canonistarum, qui nihil certum dicebant, sed affirmabant tantum, quâdo bona omnia usurarij sunt obnoxia restitutioni, teneri vnumquemque heredum in solidum ad vsuras omnes restituendas, alio hærede non restituente: vbi vero non sunt omnia restitutioni obnoxia, non teneri vnumquemque in solidum, sed pro rata solum, & ratione partis hereditatis, que ipsi contingit. Quæ opinio sicut nulla ostenditur ratione, ita se ipsa ruit. Et argumentor contra illam. Bona usurarij sunt quidem omnia obnoxia restitutioni (vt vidimus) sed cum discrimine, quædam obligatione reali, alia vero obligatione personali; at obligatio personalis usurarij non transit ad heredes simpliciter & omnino, sed quatenus hæredes sunt, id est secundum partem hereditatis quam accipiunt, ergo etiam si omnia bona defuncti fateamur esse obnoxia restitutioni, non inde sequitur heredem in solidum teneri ad soluendas omnes vsuras. Loquor de bonis, que consumpta sunt, nam quæ permanent, apud quemcumque reperiantur, sunt restituenda, & ex alijs bonis equanda hereditatis diuisio à defuncto in situta.

Dixi Syluestrum opinionem illam referre, quia ipse illam non amplectitur, vt existimat Soto, sed refert tantum: Sententia verò quam ille sequitur est; Quando heredes ita diuidunt inter se bona usurarij, vt recipiat vnusquisque illorum partem suam, quandiu illam vel similia bona vnusquisque

eorum apud se habet, nullum eorum teneri in solidum, sed vnumquemque pro ratione partis, quam hereditauit ad aliquam partem usurarum, sicut in quocumque genere debiti solent heredes, Et habetur L. 1. & 2. C. de acquir. heredit. Quòd si diuisa inter ipsos hereditate, antequam persoluat vnusquisque illorum partem, quæ ipsi contingit pro rata hereditatis, illam cõsumat, & simul omnia bona sua, ita vt efficiatur non soluendo, in foro exteriori iuxta leges ciuiles, non teneri alterum, ad soluendam partem illius, qui non est soluendo iuxta Petr. Ancar. in Reg. Peccatũ. De reg. iuris lib. 6. iuxta canonicum vero ius, teneri vnusquemque in solidum: ita vt teneatur vnusquisque eorum non modo ad partem suam, verum etiam altero non soluente, ad partem que illi incumberebat. Affertque in hanc sententiam D. Antoni. idem docentem hac ratione: Tenetur quicumque heredum ex bonis defuncti liberare animam illius, quantum potest, liberatur vero illa, quando plene & in integrum debita ipsius satis fiunt: ergo tenetur quicumque heres altero non soluente partem quoque illius soluere, si habet bona defuncti.

Glosa in cap. Tua nos. De vsuris. quam sequuntur plerique Canonistarum (vt refert Caiet. in illo opus. De vsuris cap. 5.) vult vnumquemque heredum teneri in solidum ad soluendas omnes vsuras, alio non soluente, ex verbis istius cap. Tua nos. Vbi habet Alexan. filios & heredes usurarij ad soluendas vsuras ea distinctione cogendos esse, quæ parentes eorum, si viuissent, cogerentur. Vnde argumentantur, Heredes usurarij eadem distinctione cogendi sunt, qua pater eorum cogeretur, sed pater tenetur vsuras in integrum soluere, ergo & vnusquisque filiorum. Et confirmatur heredes succedunt loco defuncti in debitis ipsius, accipiunt enim hereditatem cum oneribus defuncti, sed defunctus tenebatur in integrum, ergo & heredes.

Secundo usurarius tenebatur ad soluendas omnes vsuras, quas accepit obligatione personali, hæc autem transit in heredes, ergo tenetur similiter vnusquisque heredum ad omnes vsuras, sicut & ipse usurarius: Quod si dixeris, succedere quidem heredem loco defuncti ratione tantum hereditatis, attamen cum hereditas defuncti diuidatur inter ipsos, diuidi quoque pariter debita & obligationem restituendi illa, & ex consequenti vnusquisque illorum solum

com-

petere partem aliquam eorum iuxta partem sue hereditatis. Contra si usurarius solum haberet vnicum fundum, quia cetera bona illius perierunt, teneretur ex illo fundo restituere omnes vsuras, quantum valor illius fundi sufficeret, ergo similiter si fundus ille transeat in aliquem heredem, tamquam pars hereditatis illius, tenebitur quoque in solidum restituere ex illo fundo omnes vsuras defuncti, quantum valor illius fundi sufficeret.

Denique ex eo quòd diuidantur bona usurarij inter heredes, non minuitur obligatio restituendi vsuras, quin potius augetur, sed usurarius tenebatur in integrum ad illas restituendas, ergo et quiuis heredum. Probat maior. Ante diuisionem hereditatis sola bona usurarij erant obligata ad restitutionem, post diuisionem vero non solum illa, verum etiam omnia bona cuiuscunque heredis, quia vt diximus obligatio personalis defuncti transit in singulos heredes, & obligatio personalis cuiuscunque heredis in vniuersa bona ipsius, vnde augetur obligatio: Quòd si non minuitur sed augetur, efficitur necessario, vt si defunctus tenebatur ad restituendum omnes vsuras in integrum, teneatur similiter quiuis heredum ad illas omnes, & in integrum.

Caiet. Medina, & Soto locis citatis initio huius questionis, & omnes discipuli D. Thom. censent heredes istos non teneri ad restituendum in solidum, sed secundum portionem tantum, & partem hereditatis quam recipiunt. Probatque: Heredes non alio nomine succedunt in obligatione restituendi debita, vel vsuras defuncti, quam ratione hereditatis acceptæ, at non succedit quiuis eorum in tota hereditate, sed in parte tantum, ergo neque succedit in obligatione restituendi omnia debita, vel vsuras, sed partem tantum illarum, iuxta diuisionem bonorum defuncti.

Secundo, cum heres (vt antea dicebamus) non teneatur restituere vsuras defuncti ratione inique acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ, obligatio eius solum debet extendi ad rem acceptam, nempe ad hereditatem acceptam; at quando illa diuiditur non accipit quiuis eorum totam hereditatem, sed partem tantum, ergo ex consequenti tantum etiam tenebitur secundum proportionem illius partis, quam hereditate accepit.

Tertio, heredes sicut succedunt in iuri-

bus defuncti, eodem modo in debitis, & oneribus illius, iuxta cõmunè proloquium *Cum honoribus & oneribus*: At quando defunctus habet ius ad recuperanda aliqua debita à suis creditoribus, si hereditas diuidatur, diuiditur quoque illud ius, ita vt non quiuis heredum recipiat omnia debita illa, sed vnusquisque suam partem, ergo similiter quando diuiditur hereditas, obligatio quoque soluendi debita erit similiter inter eos diuidenda pro rata, & portione. Confirmatur, Quia apud iustos iudices ita est in vsu, non compellere heredem, nisi ad restituendum tantum partem vsurarum iuxta partem suam hereditatis. Dico apud iustos iudices, nam quid alii iniquè agant ignoro, nec curandum est.

Hæc doctrina intelligenda est de bonis que vsu consumuntur: etenim si res accepta per vsuram à defuncto permanens sit, vt domus, fundus, vel quid simile, tunc heres cui in partem hereditatis res illa successit, tenetur in integrum illam restituere: quia huiusmodi res erat obligata obligatione reali, que committatur rem, apud quemcumque existat: tenentur tamen eo casu alij heredes refundere in illum suas partes, ita vt seruetur equalitas, aliter solus ille qui hereditaret rem immobilem, grauaretur, quod est iniquum.

Hæc opinio nobis tenenda est. Ad cuius maiorem intelligentiam obseruemus: Primum, differre plurimum inter usurarium, & ipsius heredes: quia usurarius est vnica persona, habetque ipse solus bona illa acquisita per vsuram, heredes autem in casu de quo loquimur sunt plures, & quilibet eorum non est tota persona defuncti, sed pars quædam illius: Nam cum succedant loco defuncti ratione illius hereditatis, sicut non succedit quiuis eorum in tota hereditate, sed singuli in singulis partibus, pari ratione neque succedit quiuis eorum in tota persona, & obligatione defuncti, sed singuli in suas partes. Quo fit, vt omnes heredes simul sumpti succedant quidem in tota obligatione, & persona defuncti, vnusquisque verò eorum in ea parte persone, & obligationis, que respondet parti hereditatis quam recipit pro rata & portione. Ex quo sequitur, vnumquemque ad eam partem solum teneri, & non ad alias, siue ceteri suas partes persoluant siue non, sed reddantur impotentes ad illas restituendas.

Obseruemus secundo, Cum bona mobilia

bilis, & vsu consumptibilia non sint restituenda eadem numero, neque maneat semper apud vsurarium eadem numero, etiam si nihil eorum, quæ per vsuram acquisita sunt, perueniat ad manum heredis, teneri nihilominus ad restituendam partem vsurarum defuncti, iuxta partem hereditatis quam accepit: quia omnia bona vsurarij, tam acquisita per vsuram, quam cætera, quocumque titulo illa haberet, & quantumvis iusto, quãdiu ille non restituit vsuras, sunt deuincta & obnoxia restitutioni obligatione personali, quæ obligatio transit cum bonis ipsius quæcumque; illa sint ad hæredes.

Obseruemus 3. doctrinam quam sequimur intelligendam esse, quando vnus hæredum non est in causa, vt alij non restituant suas partes, quia si aliquis eorum sua persuasione, vel alia via efficeret, ne alij restituerent, tunc qui illud efficeret, teneretur ad restituenda omnia, cū impedit iniquè bonum alienum & alij debitum: Cõstat autem ex his quæ diximus in disputatione de restitutione Primo tomo quæst. 62. arti. 7. impediens iniquè bonum alicuius, maxime illi debitum, teneri ad illud restituendum.

Ex his patet quam vera sit sententia quæ sequimur, solunturque faciliè argumenta in oppositum. Ad illud enim D. Antonini dico duo. Prius est, defunctum non detineri in purgatorio, eo quod hæredes ipsius non restituant debita ipsius, sed iuxta pœnam, quam ipse meretur, propter peccatum negligentie quod commisit, non restituens dum viueret, quam taxat illi diuina iustitia, & tempus quo debet ibi detineri, quidquid hæredes faciant, siue restituant siue non: Dico secundo, etiam si hæredes teneantur ad liberandam animam defuncti, non tamen teneri nisi iuxta partem suæ hereditatis ex iustitia, qua ratione hic agimur, licet possint teneri ad amplius ex pietate filiali, quæ consideratio non est huius loci.

Ad argumenta illius glossæ & iuristarum. Ad primum dico, illud cap. Tua nos non esse ita accipiendum, vt singuli hæredes teneantur ad omnes vsuras, sed ad partes illarum, secundum portionem & ratam hereditatis acceptæ, omnes vero simul sumptos teneri ad omnes vsuras, cum omnes simul sumpti succedant in tota hereditate, & collectiue ac simul sumptos compellendos esse eadem districtione, qua compelleretur vsurarius, si viueret. Ad confirmationem respondeo hæredes succedere loco defun-

cti secundum partem hereditatis tantum.

Ad 2. dico similiter, omnes heredes simul sumptos succedere in tota persona, & in tota obligatione personali defuncti, vnũ quæque; vero eorum (vt expositum est) in parte tantum personæ, & consequenter in parte tantum obligationis personalis illius proratione, & rata partis acceptæ. Hoc enim est discrimen inter bona vsurarij, quãdo sunt apud ipsum, & quando deinde diuiduntur inter heredes, vt apud ipsum omnia sint obnoxia ad restituendas vsuras in integrum, & in solidum, quando vero diuiduntur inter hæredes, obnoxia tantum sint iuxta partem hereditatis, quæ vniciqu; tribuitur.

Ad instantiam vero illam neganda est consequentia, quia in antecedente illius sumitur omnia bona vsurarij esse fundum illum, qui ad vnicum peruenit hæredem, in consequente vero sumitur fundus ille tanquam pars hereditatis, quæ sit diuisa inter multos hæredes: Etenim si constituitur vsurarium non habere alia bona nisi illum fundum, & illum peruenire ad vnicum hæredem, tunc cum sit ille vnicus & totalis hæres, solusque representans personam testatoris, ipse solus tenebitur restituere, vt diximus: at si multi sint heredes, quorum vnus quisque suam partem accipiat, non tenetur nisi vnusquisque ad suam partem vsurarum pro rata partis acceptæ.

Ad vltimum respondeo, augeri quidem obligationem ex vna parte, id est extensiuè, quatenus dum viueret vsurarius, ipse solus & bona tantum ipsius erant obligata, deinde vero diuisa hereditate omnes hæredes & bona eorum sunt obligata obligatione personali. Ex alia tamen parte minui, quatenus non tenentur singuli heredes ad totas vsuras, sed vnusquisque eorum ad suam partem, sicut non succedunt singuli in tota persona vel obligatione defuncti, sed in parte tantum.

Controuersia XI.

A N C O O P E R A T O R E S E T
coadiutores, vsurariorum teneantur ad restituendas vsuras?

DE HAC Controuer. agunt Cal. et. in summa verb. vsura. capit. vlt. ante pagas. montis Genuensis, Medina in tracta. de vsura fol. 145. q. 4. D. Antoni. 2. par. tit. 1. cap. 9. Syluest.

uest. vsura. 7. §. 3. Nauart. in Manuali. cap. 17. numer. 267. Soto libr. 6. de iust. quæst. 2. artic. 4.

Vbi illud initio animaduertendum est, nullum esse discrimen inter damnnum quod inferatur proximo (quod spectat ad debitum restituendum) per furtum, seu rapinam, & damnnum quod patitur per exactiõnem vsurarum: Quo sit, vt quæ diximus de cooperarijs in furto, vel rapina to. 1. quæst. 62. arti. 7. cõtrou. 1. & 2. habeant similiter locum in cooperarijs vsurarum, oportet atque cupietem recte illa consolare.

Quo posito obseruemus primo, non solum dici cooperatorem eum, qui concurrat ad contractum, & mutuum vsurarium, verum etiam illum, qui concurrat ad exactiõnem, & solutionem vsurarum: adeo vt ad damnnum, ex quo sequitur debitum restituendum, hic censendus sit magis concurrere: quia damnnum quod recipit mutuatarius non tamen inferatur illi in contractu vsurarij, quam in solutione vsuræ: licet vis & ius exigendi illam, quo vitur vsurarius, oriatur ex illo contractu tanquam ex radice.

Obseruemus secundo, cooperatores istos seu ministros multipliciter esse differetia: Quidam enim eorum concurrunt ex parte mutuatarij, vt famuli qui deferunt pignora ad domum vsurarij, & ex domo ipsius deferunt pecunias ad domum mutuatarij; Alij concurrunt ex parte ipsius vsurarij, famuli vt potest ipsius agentes eius negotia, & alij similes: Tertij generis sunt, qui concurrunt ex parte vtriusque, quærentes mutuatarios qui pecunias recipiant, vel vsurarios qui illas exhibeant, componentes illos ipsos interesse, cuiusmodi sunt intermedij illi, & interuentij, quos vocamus intercursores, & proxenetas, Hispanè *corredores* quibus similes sunt consules alicui vt det ad vsuram. Non est hic quæstio de illis qui agunt partes mutuatarij, quos perspicuum est non concurrere effectiue, neque ad iniquitatem, neque ad damnnum vsuræ, sed ad solam acceptiõnem pecuniæ, quod est quid materiale & necessarium ad redimendam vexationem & necessitatem mutuatarij: Potestque confirmari, quia si famuli simplices ipsorum et vsurariorum, qui tantum deseruiunt dandis pecunijs, neque se ipsos miscent contractibus dominorum suorum, non concurrunt effectiue, neque tenentur ad restituendam, multo minus famuli ipsorum mutuatarij. Quæstio ergo est de alijs cooperarij

bus secundi, & tertij generis.

Obseruemus 3. Ex his quæ docuimus. q. 62. arti. 7. cõcurrentes ad vsurariũ contractũ, vel solutionẽ vsuræ, si effectiue cõcurrant, ita vt aliquid præstent per se pertinens ad mutuum vsurarium, vel exactiõnem vsurarum, teneri ad restituendum in integrum damnnum illud, & vsuras, vsurario ipso non solente: quemadmodum qui cooperantur furi, effectiue cõcurrentes ad aliquid per se pertinens ad furtiõnem illam acceptiõnem, tenentur ad restituendum in integrum, iuxta illud Pauli Rom. 1. *Non solum qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt, digni sunt morte.* Et iuxta regulam illam Gregorij. 9. De iniurijs & damno dato. Si tua culpa: Cuius verba sunt: *Si culpa tua datum est damnnum, vel iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus oportet tolli illi, aut hinc imperitia tua siue negligentia euenerunt, iure super his satisfacere oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuria verisimiliter posse contingere, vel tacturam.* Et confirmatur ex verbis illis D. August. *Id fidelissime dixerim, qui pro homine ad hoc interuenit, me male ablata restituat, & qui a se confugiẽtem quantum honesto potest non compellit, socium esse fraudis & criminis.* Vnde a fortiori vsurarij fraudis & criminis socius censendus est, ac eiusdem debiti reus, qui illi cooperatur effectiue: ad illam concurrẽs. Estque ratio apertissima, Debitum restituendi non solum incurritur ab aliquo ratione rei iniquè acceptæ, verum etiam ratione iniquæ acceptiõnis, sed quicumque cooperatur contractui, vel solutioni vsurarum, & concurrat ad illas, quamuis non recipiat apud se vsuras illas, cooperatur nihilominus & concurrat ad iniquam acceptiõnem illarum, ergo tenetur illas restituere. Ad hos rediguntur, qui ita concurrunt, vt sine ipsorum interuentu vel auctoritate non soluerentur vsuræ, vel non efficeretur contractus vsurarius: quia licet in naturalibus causa sine qua non, non cõcurrat effectiue, sed reducatur tantum ad genus cause efficientis, in moralibus vero causa sine qua non inferretur damnnum, perinde manet obligata ad illud reficiendum, ac si efficienter concurrisset. Qui vero nec efficienter concurrat, nec tanquam causa sine qua non, sed materialiter tantum, non tenetur ad aliquid restituendum.

Obseruemus vltimo, eos quos dicimus teneri ad restituendum, teneri in integrum: ita vt cooperatur quem dicimus teneri, præcipua causa id est ipso vsurario non restituen-

fituente, tenebitur ad restituendum totum damnum, & usuram, seruabuntque huiusmodi cooperatores inter se, que diximus. quæst. 62. art. 5. de concurrentibus, ad aliquod damnum.

His positis in hac quaestione quedam facilia sunt, quædam vero maiori eget explanatione. Imprimis principes, Magistratus, & Iudices, qui suis preceptis, vel sententijs compellunt mutuarios ad soluendas usuras, tenebitur illas restituere: quia cum virtute illius sententiæ compellantur miseri mutuarij soluere, que non debent, concurrunt ipsi ad damnum illud efficienter. Neque hac sola ratione male egerunt & restituendis usuris que interueniente ipsorum auctoritate soluta fuerint, manent obnoxij, verum etiam qui intelligentes in prouincijs, & locis eorum ditioni subiectis exercent, ac solui usuras, & illud non prohibent, & impediunt, tenentur quoque ad damnata illa restituenda: Propterea quod quicumque ex iustitia, vel officio tenetur ad damnum aliquod prohibere, nec prohibet, tenetur ad illud restituendum: Principes autem, Magistratus, & similes tenentur ex officio, & consequenter ex iustitia impedire omnino usuras, & illarum exactiorem, sicut ex iure ipso apertissime constat: Nam cap. 1. de usuris, in 6. Grego. 10. in Concilio Lugdun. præcepit Dominis terrarum cuiusque gradus, & dignitatis existant, & cõmunitatibus, ne vlli alienigenè publicè usuras exercenti domos locaril, vel habitare illum in suis terris vlla ratione permittant, sed ab illis omnino expellantur. In Clementina, vnica de usuris. Principes, vel Magistratus patientes, dicentes, vel scribentes statuta de soluendis usuris, vel non repetendis, aut non restituendis, vel secundum illa iudicantes, vel non delentes illa cam possint, intrare menses, ex communicantur, varijsque censuris subijciuntur. In cap. Quanto, de usuris, præcipit Innocentius Principibus Christianis, vt compellant iudicos restituere Christianis usuras ab illis acceptas, tantum abest vt eas permittere possint. Et in cap. Per miserabilem. eod. tit. præcipit idem Innocentius, compellendos esse iudicos per Principes Christianos, & Potestates seculares ad remittendas usuras Christianis. Vbi optimè Panormit. super primam glossam in fine. Et super glossam finalè. Et Innocentius in cap. Quod super. De voto, & voti redemptio. nu. 4. & 5.

Secundo tenentur etiam ad illas restituendas omnes procuratores, aduocati, testes, & quicumque suas operas adhibent, vt mutuatarius in iudicio cõdemnetur ad vfarum solutionem.

Tertio omnes internuntij siue intercursores, qui componunt inter se vfarum & mutuatarium, quia hi omnes concurrunt effectiue, intercursores ad contractum mutui vfarum, procuratores vero, aduocati, & similes ad condemnationem, virtute cuius compellitur mutuatarius soluere usuras. In his conueniunt omnes Doctores.

Maior vero difficultas est in tabellionibus, & famulis, ad quid teneantur. De singulis priuatim dicemus, imprimis.

De Tabellionibus.

Circa tabelliones obseruemus primo, Duobus modis posse illos se habere, vel ita, vt solui narrent in sua scriptura veritate facti, & quid vere inter mutuatariũ & vfarum conuētum sit, vel ita, vt vtatur fraude & dolo in illa scriptura, palliando usuras, veluti si vfarum exigit a mutuatario pignus fructiferum ea lege, vt quandiu nõ restituit illi mutuum faciat suos fructus illius pignoris, que impignoratio est vfarum, tabellio vero conficiat instrumentum venditionis, quo palliatur illa impignoratio vfarum. Similiter si mutuatarius tantum recipiat 100. redditurus vltra illa, forte 110. in usuras, Tabellio vero conficiat scripturam in qua dicatur recepisse illum 110. Rursum Tabellio qui fraudulenter se habet in huiusmodi scriptura, duobus adhuc modis potest illud prestare, vel in fauorem vfarum: vocatus ab illo, ac vt per talem scripturam vfarum, facile & secure recipiat usuram, aut in fauorem mutuatarij, rogatus enixe ab ipso, vt scripturam, quam reuera nullo modo volebat conficere, misertus illius conficiat. Veluti quando videns mutuatarium in maxima indigentia constitutum, nec illam posse aliter euadere, quã per illud mutuum sub vfarum, & iniquum ac crudelem vfarum nulla ratione velle illi mutuari, nisi ea scriptura confecta, misertus necessitatis mutuatarij, & ad illud ea via iuandũ, cum nulla alia tunc occurrat, qua commode possit illi subuenire, agens partes eius conficit scripturam illam.

Obseruemus 2. licet in Concilio Vienensi & in Clementina illa vnica De usuris præcipiatur omnibus Principibus, & Magistra-

gistratibus ne villo modo in suis Regnis, & Prouincijs patiantur exerceri vel solui vfaras, nihilominus in aliquibus illas permitti, & dissimulari, quod an recte fiat alij iudicent. Vnde iuxta D. Anton. loco, cita. §. 6 aliter est sentiendum de Tabellionibus, in Prouincijs in quibus mutuatarij compelluntur ad soluendas usuras in iudicio forensi, & aliter in Prouincijs, in quibus prohibentur solui vfarum, & cum primum iuridice intelligitur contractus fuisse vfarum, prohibetur ille recipere usuram, vel compellitur receptas restituere.

Sit prima conclusio Tabellio, licet fideliter conficiat scripturam, fideliterque narret quid inter mutuatarium & vfarum vete conuētum sit, in Prouincijs tamen, in quibus non seruatur illa Clementina, sed permittuntur vfarum, & cõdemnatur mutuatarius ad illas persoluendas, tenetur ad restitutionem vfarum, quas vilius scripturæ mutuatarius compellitur persolvere.

Patet: Quia in huiusmodi locis Tabellio ille concurrat effectiue ad solutionem, & damnum illud, cum virtute scripturæ, quam ipse fecit, soluantur vfarum.

Secunda conclusio. Tabellio de quo præcedens conclusio, in Prouincijs in quibus vfarum sunt omnino prohibita, & cum primum nouerit iudex contractum esse vfarum, punit vfarum, compellitque restituere usuram se quas recepit, Tabellio isto fideliter narrans gestum, nõ tenetur ad aliquid restituendum.

Patet: Quia in talibus prouincijs per huiusmodi scripturam non damnabitur mutuatarius ad solutionem vfarum, quin potius liberabitur ab ea, vi & fauore illius scripturæ verum narrantis, & indicantis iudici iniquitatem vfarum.

Tertia conclusio. Tabellio infideliter se gerens in sua scriptura, & pallians vfarum in fauorem vfarum, vt virtute talis scripturæ recipiantur vfarum, tenetur ad restitutionem vfarum, & est sacrilegus, ac periturus.

Prius illud patet, Quia concurrat effectiue ad exactiorem vfarum, & damnum illud, sua scriptura. Posterius vero, quia tempore quo effectus est Tabellio, iurauit fideliter, & sine vlla fraude se habiturum in conficiendis quibuscunq; scripturis.

Quarta conclusio. Tabellio conficiens scripturam qua palliatur vfarum in fauorem tantum mutuatarij, & rogatus enixe ab illo, misertus que necessitatis illius, quam nulla via videt leuari posse ex iniquitate vfarum, periturus quidem est.

ob iuramentum prestitum de seruanda fidelitate, & veritate in omni scriptura sua, non tamen tenetur ad restituendas usuram, etiam si vilius scriptura soluantur.

Quemadmodum Tabellio producat scripturam falsam in iudicio ad liberandum innocentem, quem certo nouit innoxium esse, peccat quidem contra religionem iuramenti, & cõtra iustitiam debitam Reipublice, non tamen contra iustitiam accusantis vel persequentis illum innocentem, cum ille iniuste agat, nec tenetur ad aliquam restitutionem. Probatur autem hæc quarta conclusio. Quia tunc non est cooperatores vfarum, cum non sit inductus ab ipso, nec partes illius agat, sed cooperatores potius est mutuatarij, agens partes eius, vt liberetur ab illa necessitate, a qua alia via liberari nequit. Et confirmatur. Si Tabellio in hoc casu tenetur restituere, vel quia agit contra iustitiam publicam ex pacto quod habet cum Reipublice, seruandi fidelitatem in omnibus scripturis suis, vel quia concurrat ad damnum quod patitur mutuatarius, qui virtute illius scripturæ soluet vfarum; at neutro ex his titulis tenetur restituere. Non primo, quia violare iustitiam publicam, etsi peccatum mortale sit, non tamen inducit debitum restituendi, nisi simul agatur contra iustitiam particularem alicuius. Nec secundo, quia etsi concurrat Tabellio ille ad damnum illud, concurrat tamen velut materialiter, cum agat partes mutuatarij: & concurrat sine iniuria ipsius, quia conficit scripturam illam rogatus ab ipso ad leuandam tantum necessitatem illius, & ipso sine vlla fraude, vel vi, aut necessitate, quam ex parte Tabellionis patitur, consentiente in illam scripturam. Scienti autem & consentienti sine vlla vi, vel fraude, aut necessitate cogente, non fit iniuria. Quod si dixeris, similiter sciens & volens consentit in solutionem vfarum, ergo nec vfarum infert illi iniuriam vel tenebitur ad restituendum. Respondeo maximum esse inter ista discrimen. Tabellio enim cum non sit in facultate eius liberare mutuatariũ ab illa necessitate alia via, & rogetur ab ipso, non constituit eum in illa necessitate, sed libera omnino voluntate mutuatarij illam scripturam conficit, & erga Tabellionem est ille omnino libere consentiens, Vfarum vero cum possit gratis mutuari, nec velit nisi cum vfarum, sua iniquitate constituit miserum mutuatarium in illa necessitate, qua compellitur.

accipere ad vsuram; quo fit, vt erga ipsum vsurarium mutuatarius non sit libere consentiens, sed compulsus & coactus.

Denique illud etiam circa Tabellionem hic obseruandum est, conficiendam scripturam bona fide, & ignorantem iniquitatem contractus: quia iudicat, iuxta ea quæ exterius in contrahentibus videt, contractum illum iustum, & honestum, quâuis ille à parte rei sit iniquus & vsurarius, non teneri ad restitutionem, nec peccare: quia teneri ex suo officio publicam fidem facere contractibus, ad quos vocatur, nisi videat illos iniquos esse, in hoc autem casu (vt constitimus) cum bona fide conficiat scripturam, nullam intelligens iniquitatem, præstat quod sui muneris est sine ulla fraude, vel iniquitate. Quod si timeat, vel suspicetur latere ibi aliquam iniquitatem, vel occultari vsuras, indicet illud contrahentibus, admoneatque ipsos, vt si ex responsis eorum colligat prudenter illis credendum esse, deponat suspicionem & scrupulum, conficiatque scripturam: quod si ex qualitate contrahentium, & modo contractus, aliisque circumstantiis videat, quidquid illi dicant, prudenter timeri contractum illum esse iniquum, & latere in eo vsuras, non conficiat tale instrumentum, quia non tenetur in re adeo prudenter dubia, nec obligatur ad exercenda ea quæ sui muneris sunt & officij: Sicque intelligendus est D. Nauarr. in Manuali cap. 17. numer. 277. quando dicit, Tabellionem; contractui de quo dubitat sit ne iniustus non debere facere fidem.

Ex his recte colligere possumus quod sentiendum sit de testibus qui instrumentis, & scripturis Tabellionum interfunt. Etenim cum scripturæ huiusmodi vim habeant & robur, partim à fide quæ publicis Tabellionibus debetur, partim vero à fide testium qui illis astiterunt: sicut in prouincijs in quibus permittuntur vsuræ, & productis in medium scripturis huiusmodi compelluntur mutuatarij ad illas soluendas, tenetur tabellio qui illas confecit ad restituendum, ita & testis, quia fides vtriusque concurrat effectiue ad damnum illud, quo miser mutuatarius virtute illius scripturæ compellitur à iudice soluere. In prouincijs vero, in quibus vsuræ nullo modo permittuntur, sed puniuntur potius illas exercentes, sicut tabellio ad nullam tenetur restitutionem, ita nec testis. Denique sicut tabellio qui de industria oc-

cultaret vsuras sub nomine alicuius contractus honesti, teneretur ad illas restituendas, ita & testis qui illi scripturæ simulatæ & fictæ suo testimonio fidem faceret, vel in re dubia non vteretur eadem diligentia qua Tabellionem diximus vti debere.

Circa famulos obseruandum est, Quatuor esse illorum genera. Quidam enim eorum agunt vicem domini, dicuntur agentes, vel factores, habentes potestatem & auctoritatem à dominis suis ad celebrandos contractus, & cum eadem auctoritate ad compellendos mutuatarios coram iudice ad soluendas vsuras: Alij sunt amanuenses, habentes libros rationum dati, & accepti, in quibus scribunt contractus omnes quos exercent suorum dominorum & quidquid alijs conferunt, vel ab alijs recipiunt. Tertij generis sunt, qui custodiunt pecunias vsurariorum, & eas numerant. Vltimi vero, velut communes famuli, deferentes pecunias ad quoscunque à dominis suis mittuntur, & exigentes ab illis vt soluant, sine auctoritate tamen compulsua, sed eadem ratione qua solent communes famuli cuiuscunque domini, mandata illius ad alios deferre.

De singulis suo ordine dicamus. Primi illi, qui auctoritate domini vtuntur ad contractus vsurarios, & executiones vsuraru, tenentur domino non restituente, in integrum ipsi restituere: Quia eo ipso, quo vice & auctoritate domini vsurarij celebrant contractus illius, exiguntque vsuras, concurrant efficienter ad illas. Et de huiusmodi loquitur D. Nauarr. in Manu. c. 17. nu. 267. cū dicit, ministros vsurarij dantes pecunias mutuatarijs, & accipientes pignora ab illis teneri ad restituendas vsuras. Intelligendus enim est de his, qui hæc conferunt, & recipiunt vice, & auctoritate domini: Quod patet ex argumento quo ibi vititur, probat enim teneri eos ad restituendum, sicut seruus qui iussu domini aliquem occidit, tenetur quoque ad illud damnū: certum autem est, seruum ita occidere concurrere effectiue ad illud homicidiū, vnde loquitur de ministris vsurarijs effectiue concurrentibus, quales sunt illi primi generis, qui auctoritate domini exercent contractus vsurarios. Additque Nauarr. nec obstat non defuturū domino illi vsurario alium famulum, qui loco ipsius daret ad vsuram, sicut nec obstat, famulum occidere aliquem iussu domini sui, certo scire non defuturum

rum, illi alium famulum illud prestaturum.

In prouincijs in quibus vsuræ soluuntur auctoritate iudicis, & libri illi fidem faciunt, de famulis amanuensibus, & scribentibus libros rationum vsurarij similiter iudicandum est, ac de Tabellionibus: ita vt teneantur huiusmodi amanuenses restituere, eodem modo quo diximus Tabelliones mercatorum enim libri idem efficiunt in iudicio, habentque eandem vim quam scripturæ Tabellionum. Vbi vero non permittuntur vsuræ, vel scripta in huiusmodi libris mercatorum non faciunt fidem in iudicio contra mutuatarios, non tenentur ad aliquid restituendum, quia cum virtute talis libri non compellatur mutuatarius ad aliquid persoluendum, amanuensis ille non concurrat effectiue ad damnum vsurarium.

Famuli demum custodientes pecunias, nullam tamen habentes auctoritatem ab vsurario ad exercendos aliquos contractus, vel aliquid exigendum, sed seruientes illis eadem omnino ratione, qua alij communes famuli, conferentes ijs quibus domini ipsorum præcipiunt vt conferant, & recipientes quæ domini ipsorum præcipiunt, vt recipiant, sicut non concurrunt effectiue ad contractum vsurarium, vel earum solutionem, sed habent se mere materialiter, ita nec tenentur quid restituere. Et de huiusmodi inquit Paluda. in 4. distinct. 15. quæst. 2. artic. 3. numer. 17. famulum solum denigrantem manus suas in computanda pecunia vsuraria non teneri ad aliquam restitutionem, quia sola & nuda actio computandi sine vlla auctoritate exercendi aliquem contractum, non concurrat effectiue ad mutuum vsurarium. Et confirmatur: Ex communi consensu Doctorum famulus simplex, qui nec concurrat ad contractum vsurarium, nec exigit vsuras cum auctoritate domini, sed defert solum quæ dominus illi præcipit, vt deferat, nec aliud agit quam simpliciter obedire domino suo, nihil curans de contractu domini, non concurrat effectiue, nec tenetur ad restituendum, ergo similiter qui solum denigrat manus suas in custodienda, & conferenda, seu numeranda pecunia domini sui, simpliciter se gerens, nihilque aliud curans quam obedire domino suo. Dices, qui occidit aliquem iussu domini sui, & nihil aliud curans quam illi obedire, peccat grauiter, & tenetur ad damnum illud restituendum, ergo similiter qui iussu domini con-

fert pecunias vsurarij mutuatario, cum vsura sit intrinsece mala, sicut & homicidium, peccabit grauiter, & tenebitur ad restituendum. Respondeo, disparem esse rationem, nam homicidium cum nulla ratione possit benefici, neque intuitu obediendi domino, non potest famulus illud perpetrare: at conferre pecunias alicui, deferre illas in domum alterius, secundum se non sunt actus mali, sed possunt bene fieri, ac ita potest famulus illos exercere, non intendens ex eis vsuram domini sui, sed illi tantum obedire, sicut deferens pecunias iussu domini sui ad meretricem non peccat, vbi non defert illas intuitu fornicationis domini sui, sed vt illi tantum obediat. Ex his patet famulum simplicem, qui nullo modo concurrat ad contractum vsurarium, nec exigit cum auctoritate vsuras, sed simpliciter defert pecunias quod dominus eius præcipit, vel simpliciter adit mutuatarium petens illas nomine domini sui, sine vlla auctoritate, nec concurrere effectiue ad aliquod damnum mutuatarij, nec teneri ad aliquam restitutionem.

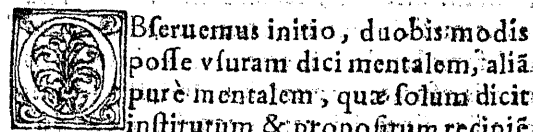
Obseruandum tamen hoc loco est, huiusmodi famulos primi generis liberos esse à debito restituendi, si bona fide gerant negotia dominorum suorum, ignorantes inculpabiliter vsuram quam dominus exercet: Et similiter amanuenses, qui contractus illos bona fide scripserunt, iudicantes licitos & ab omni iniquitate, & vsura alienos, sic enim agentes nec tenentur ratione rei acceptæ, cum nihil vsurarium ipsi acceperint, nec ratione iniquæ acceptionis, cum bona fide illi contractui, vel exactio ni interfuerint, sicut diximus de Tabellione.

Obseruandum etiam est, vbi mutuatarius suis precibus inducit famulum vsurarij, roget dominum suum, vt conferat illi mutuo, famulum illum ita rogantem non vt dominus eius lucratur, sed ad leuandam solum mutuatarij, cuius miseratus est, indigentiam, quia videt dominum suum nolle aliter misero illi mutuo, non teneri ad aliquam restitutionem: Agit enim in hoc casu partes mutuatarij, & in preces illas, quibus mutuum illud à domino suo obtinere nititur, liberè omnino, ac sine vilo genere vel minimæ coactionis consentit mutuatarius, sicque renunciat spontaneè cuius obligationi, quam famulus ille posset ipsi habere, sicut diximus de Tabellione.

Hactenus de usurario reali, nunc videamus.

Controversia X.

AN VSVRARIVS MENTALIS
teneatur ad restituendum.

Obseruemus initio, duobus modis posse usuram dici mentalem, aliã purè mentalem, quæ solum dicitur institutum & propositum recipiendi aliquid ultra sortem ex mutuo, in ea tamen neque interuenit pactum, neque recipitur lucrum aliquod, sed solum capitale: imò quandoque neque interuenit mutuũ, sed habuit quis illam tantum intentionem & animum, sicut in alijs peccatis dicitur fornicatio mentalis, homicidium mentale solum animus efficiendi illa, & nullo opere subsequuto. Huiusmodi usura est quidem peccatum mortale, quia vel sola intentio peccandi sufficit ad peccatum, ad nullam tamen obligat restitutionem, neque de ea hic loquimur. Alia vero est usura mentalis, quãuis non purè mentalis, qua reuera non solum habetur intentio & animus recipiendi aliquid ultra sortem ex mutuo, & vi illius mutui, verum etiam actu confertur mutuum, & recipitur aliquod lucrum, nullo tamen interueniente pacto, neque explicito neque implicito & tacito: dicitur hæc mentalis, quia animus ille & spes lucri usurarii nullomodo exprimitur, sed sola mente concipitur, non tamen est pure mentalis cum exterius detur mutuum, & recipiatur lucrum usurarium: in quo distinguitur ab alijs peccatis mentalibus, nam alia mentalia solum dicuntur interiore animo, sine villo actu externo illum comitante, in usura vero mentali internum illum animi affectum aliquis actus exterior comitatur, sed sine villo pacto. Quo fit vt pactum tacitum vel expressum quodcumque illud sit, habeat se in usura, sicut actus exterior in alijs delictis. Etenim sicut in alijs vbi nullus exterior actus comitatur animi affectum, culpa mentalis esse dicitur, ita usura vbi nullum interuenit pactum, mentalis est, vbi vero aliquod, realis. Dicimus autem recipi illud ex mutuo, & vi mutui, quia (vt abunde vidimus in superioribus) expectare aliquam vtilitatem ex sola benevolentia & gratitudine, neque peccatum est, neque usura, cum adeo naturale sit

hominibus benefactoribus suis gratos esse, & benefactores iuste ac honestissime sperent, eos quibus benefecerunt, sibi gratos futuros. Vnde cap. Cum in officijs Extra De testamen. refertur Canon concilii Lateranensis in hæc verba: *Cum in officijs charitatis, primo loco illis teneamur obnoxij, a quibus beneficium nos cognoscimus recepisse, & L.* Sed & si lege. §. consuluit. ff. de petitio. hæc reditatur dicitur. *Numquamque ex donatione sibi facta ad remunerandum donatori naturaliter obligari.* Et D. Grego. Epist. 44. lib. 4. Registri. & habetur Cano. Sicut Episcopum. i. quæstion. 2. ordinatos docet posse aliquid offerre gratiæ tantummodo causa. Et subiungit: *Hoc accipi nullomodo prohibemus, quia talis obligatio ex gratitudine, & benevolentia nullam culpam maculam ingerit.* Simile habetur cap. Dilectus. *El segundo De Simonia.*

Obseruemus secundo. Cum duobus modis possit mutuans sperare lucrum ex mutuo, aut intentione primaria & impulsiva, ita vt non mutuaret, nisi speraret lucrum illud ex mutuo. Vel intentione secundaria & concomitante, nimirum quando mutuaret quidem, etiam si non expectaret lucrum, vel propter solum amorem, quo prosequitur mutuatarium, expectat nihilominus lucrum aliquod ex illo mutuo, & vi illius mutui: Canonistas aliquos vocare tantum usurarium mentalem, quando mutuans sperat lucrum ex mutuo intentione illa primaria, & impulsiva, non tamen quando ducitur intentione illa secundaria, & concomitante. In quam sententiam ducuntur, quia cap. Consuluit. Extra. De usuris. Urban. 3. agens de usurario mentali, quem obligat ad restituendum, ait: *Si non alius mutuo esset traditurus. Vbi aperte solum illum vocat usurarium mentalem, qui nisi haberet huiusmodi spem & animum, non mutuaret: huiusmodi autem spem perspicuum est esse intentionem illam, quam dicimus primariam.*

Nihilominus tam is qui mutat sperans lucrum ex mutuo secundaria intentione, quam illa primaria, est vere usurarius mentalis. Ratio est apertissima. Macula, & iniquitas usuræ in eo proprie & formaliter consistit, vt recipiatur lucrum ultra sortem ex mutuo & ratione mutui, sed intendens, & sperans lucrum ex mutuo, siue secundaria intentione illud speret, siue primaria, sperat illud ac recipit ex mutuo, & ratione mutui:

mutui: ergo committit iniquitatem usuræ, estque vere usurarius mentalis. Secundo, Episcopus conferens beneficium alicui, collaturus quidem illud, etiam si nihil temporale ab eo expectaret, expectans tamen illud non ex gratitudine, aut benevolentia, sed tanquam premium illius beneficii, omnium consensu vere est simoniacus; ergo & mutuans sperans lucrum ex mutuo, tanquam pretium illius mutui, etiam si nihil tale sperans mutuasset, vere est usurarius: Verba autem illius cap. Consuluit. vult Soto non esse accipienda de ista secundaria intentione recipiendi lucrum ex mutuo, sed de illa qua sperat aliquis se aliquid recepturum ex gratitudine: ita vt hæc intentio accipiendi ex gratitudine dicatur ibi secundaria, illeque dicitur alias non mutuaturus, qui aliquo modo sperat lucrum ex mutuo, ille vero alias mutuaturus, qui sperat lucrum aliquod, non tamen ex mutuo, sed ex benevolentia. Ceterum si verba textus attente legantur Pontifex in illo cap. non distinguit inter hanc vel illam intentionem, neque inter aliquam primariam vel secundariam: sed cum dubitaretur, interrogareturque Urbanus, num is tantum esset usurarius, qui dabat mutuo constituto pacto cum mutuatario de recipiendi aliquo lucro ultra sortem: Vel is etiam qui sub nullo pacto expresso, vel significato mutuaret, sperans tamen lucrum ex mutuo, & ea spe adductus. Refert Pontifex quæstionem sibi oblatam, illique satisfacit. Sic enim habet: *Consuluit tua nos deuotio: An ille in iudicio animarum debeat quæ usurarius iudicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuo pecuniam dedit, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat.* Et respondet: *Huiusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura superabundantia prohibeatur in lege, iudicandi sunt male agere, & ad ea que taliter sunt accepta restituenda, in animarum iudicio efficaciter sunt inducendi.* Vbi aperte vides, Pontif. illis verbis qui non alias mutuo traditurus referre quod ab ipso quæsitum est, nec distinguere inter istas intentiones. Tum etiam, quia vbi deinde definit usurarium mentalem teneri ad restituendum in vniuersum, ait: *Huiusmodi homines, pro intentione lucri quam habent ex illo mutuo, iudicandos esse male, & usurarie agere.* Vbi iniquitatem istorum non constituit in primaria vel secundaria intentione mutuandi, sed in intentione recipiendi lucrum ex mutuo, non di-

stinguens inter hanc vel illam, modo sit intentio recipiendi lucrum ex mutuo.

Obseruemus tertio. Hanc mentalem usuram tribus modis accidere posse. Primo ex parte vtriusque, ita vt mutuans habeat animum deprauatum accipiendi lucrum ex mutuo, & similiter mutuatarius suspicans hunc animum mutuantis, & sub ea specie ipsum mutuarè, & non alias, confert illi lucrum ratione mutui, alias non daturus. Secundo potest accidere ex parte tantum mutuatarij: Ita vt mutuans habeat animum sincerum, nec deprauatum, mutuans ex sola benevolentia & gratitudine, mutuatarius vero existimans illum non mutuarè gratis, sed propter spem accipiendi lucrum ex mutuo, confert illi ultra sortem aliquod lucrum, non ex gratitudine sed ex mutuo, alias non daturus. Tertio ex parte tantum mutuantis, quando solus mutuans habet animum deprauatum recipiendi lucrum ex mutuo, mutuatarius vero non suspicatur talem animum, sed gratis & ex mera benevolentia sibi mutuari, parique ratione confert illi aliquod lucrum, non tanquam ex mutuo, sed ex sola etiam benevolentia & gratitudine.

His positis variæ sunt de proposita quæstione Doctorum sententiæ.

Richardus in 4. distinction. 15. quæst. 5. in corpore, recensens varios modos quibus committitur usura, ait: *Quarto modo aliquid accipere ultra sortem potest fieri aut sine pacto & in inuentione intentionis plus habendi, aut cum pacto: primo modo non teneatur restituere accipiens aliquid ultra sortem, quamuis peccet, si corruptam habeat intentionem plus habendi, corrupta vero fuit, si mutuauit principaliter spe lucri, non autem si secundario.* Hæc ille. Vbi Richardus habet duo: Primo usurarium mentalem cum tantum esse, qui sperat lucrum intentione illa primaria, quod iam confutatum est. Secundo quamuis sentiat illum peccare, non tamen teneri ad restitutionem: Cuius fundamentum est, illam tantum usuram obligare ad restitutionem, in qua accipitur aliquid ex mutuo, pacto aliquo interueniente tacito, vel expresso. Eandem sententiam sequuti sunt Nicolaus Orbellis vir in Schola Scoti eruditus in 4. distinction. 15. q. 3. §. 7. & Cardinalis Florentinus in Clementina vnica. De usuris. q. 24. vbi ait tutius esse usurarium mentalem restituere, non tamen esse compellendum si nolit, purgarique delictum

illius pœnitentia. Idem sentit Petrus de Ancar. in eadem Clementina vnica. de vsuris. q. 9. quamuis oppositum etiam doceat in repetitio. Regul. peccati venia. q. 1. in fine. de Reg. iur. in 6. Quod si proponas istis DD. cap. Consuluit. adductum, vbi docet apertissime Urban. 3. vsurarios mentales teneri etiam ad restituendum. Respondent ibi Pontificion habere teneri, aut esse compellendos, vel cogendos, vt in capit. Tua nos. cod. tit. dixit Alexan. de filijs & hæredibus vsurariorum, sed tantum dicere esse inducendos: at qui tenetur restituere, non solū est inducendus, verum etiam cogendus, & compellendus. Et confirmatur hæc sententia. Primo: Simoniacus mentalis non tenetur ad restituendum, nec resignandum acceptum beneficium tali simonia, vt habetur cap. Mandato. Extra de symonia, ergo nec vsurarius mentalis: probatur consequentia, quia vt sæpe diximus, quod est simonia in spiritualibus, idem est in temporalibus vsurariis.

Secundo nullus tenetur ad restituendum quod nullomodo extorsit, nec per se, nec per alium, quamuis intendit extorquere: sed vsurarius mentalis nullomodo aliquid extorsit, nec occulte, nec manifeste, nec directe, nec indirecte, cum nullum interueniret pactum, sed solum habuerit intentionem, ergo non tenetur restituere. Et confirmatur. Is tantum tenetur ad restituendum, qui intulit damnum actu & reuera, vsurarius mentalis nulli intulit damnum actu, sola enim intentione concurrat, ergo non tenetur. Eiusdem sententiæ facit Domini Soto. Scotum, sed pace quod ipsius dixerim, Scotus, si textus eius consulatur, vt statim videbimus, non fuit huius opinionis.

Oppositum omnino docent plerique Canonistarum, & est communis inter ipsos: quæcunque vsurarium mentalem, eorum quos in ærtia obseruatione proposuimus, teneri ad restituendum. Ita docent ex Theologis Paludani. in 3. sent. dist. 37. q. 2. ar. 2. cõcl. 5. Adriani. in 4. de restit. fol. 51. col. 3. Ioan. Almain. in 4. dist. 15. q. 2. art. peculiari de vsuris. Ex iurisperitis Hostien. Ioan. Andrea. Panor. in illo C. consuluit. & idem Ioann. Andrea in Mercurialib. cap. Peccatum. in fine. Et ibidem Philip. Franc. De regulis iur. in 6. glos. in illo c. Mandato. & ibid. Cardin. Florent. de simonia. Archidiacon. in cap. Si feneraueris. 14. q. 3. Lauren. de Rodulphis in repet. dicti cap. Consuluit. q. 2. Alexan. concil. 93. lib. 6. Guido Papæ in tracta. de contract. illicitis nu. 12. & 13. & alij quos refert Caball-

nus seu Molineus initio libri seu tractatus de vsuris num. 7.

Probaturq; hæc sententia. Primo, Quodcunque lucrum vsurarium est omni iure, & lege vtriusq; testamenti prohibitum, & consequenter restituendum, sed lucrum quod recipit vsurarius mentalis, quicumq; ille sit, est vsurarium, aliter enim non diceretur illud recipiens vsurarius, nec mentalis nec realis, ergo vsurarius quoque mentalis tenetur ad restituendum. Et confirmatur. Quia Papa in isto cap. Consuluit. Quemcumque vsurarium mentalem obligat ad restituendum, nec distinguit inter hos vel illos.

Secundo contractus à principio & in radice iniquus sortitur effectus iniquos, in vtroque foro, at contractus in quo interuenit vsura mentalis, quodcunque illud sit, est contractus iniquus, ratione illius vsuræ mentalis, ergo effectus ex tali mutuo sequutus, nempe lucrum ex tali mutuo receptum, iniquum erit, & consequenter restituendum in quacumq; vsura mentali. Addunt hi Iurisperiti potissime Guido Pape & Almain locis citat. restitutionem istam esse faciendam pauperibus, quia vsurarius non potest illa retinere, cum inique acquirat, mutuatarius vero iam abdicauit à se dominium per illam actualem traditionem.

Communis vero sententia Theologorum. Gabri. in 4. dist. 15. q. 11. dub. penult. D. Antoni. 2. part. tit. 1. c. 7. §. 37. & tit. 2. cap. 5. §. penult. Syluest. vsura. cap. 6. quæst. 3. & 4. Caiet. in illo opusculo de vsura quæst. 3. Soto lib. 6. de iust. q. 1. art. 4. D. Nauarr. in c. 1. 14. q. 3. num. 13. & omnium fere recentiorum interpretum D. Thom. cui & nos etiam subscribemus, habet vsurarium mentalem primo illo modo, quando scilicet animus vtriusque est deprauatus, teneri ad restituendum lucrum illud ultra sortem ipsi mutuatario, à quo illud accepit. Vsurarium mentalem secundo modo, qui vere vsurarius non est, quia gratis mutuauit, & tanquam gratis sibi datum accepit à mutuatario, posse illud retinere, quandiu manet in ipso illa bona fides, teneri vero ad restituendum, cum primum nouerit animum deprauatum mutuatarij, nec gratis dedisse, sed ex mutuo: Vsurarium vero mentalem tertio modo, qui accipit aliquid tanquam ex mutuo, mutuatario tamen lucrum illud conferente non tanquam ex mutuo, sed gratis & ex sola beneuolentia, teneri ad restituendum, quandiu opinatur illud non esse sibi collatum gratis, & libere, sed vi mutui, cum primū vero nouerit

nouerit gratis, & ex beneuolentia tantum mutuatarij fuisse illud sibi exhibitum, non teneri ad restituendum, sed ad pœnitendum tantum de sua iniqua & vsuraria intentione.

Eandem sententiam habuit Scotus in 4. distinct. 15. quæst. 2. art. 2. vbi sic scribit: *Solus animus sine omni pacto verbali, vel alio signo æquivalente ostendente debitori, quod mutans non mutaret sine spe lucri, non facit illum recipientem ultra sortem, sine pacto habere alienum, & ideo nec teneri ad restituendum.* Quæ verba, licet prima facie videantur habere sententiam, quam diximus sequi Richardum, vt voluit Caiet. & Soto, attamen cum dicat illum mutuantem non habere alienum, loquitur profecto de vsurario mentali tertio modo, cui gratuita & libera donatione mutuatarij aliquid consultit. Is enim non recipit, neque habet alienum, cum mutuatarius gratuita illa donatione rem sic illi collatam faciat ei propriam, transferatque in ipsum illius rei dominium. Solum vero vsurarij mentales primo, & secundo modo dicendi sunt recipere, & habere alienum, cum redditum illis à mutuatario non conferatur ipsis gratis, & libere, sed ex mutuo, & quasi coacte ex vi mutui. Vnde in illis verbis, *solus animus sine vilo pacto verbali, &c.* non loquitur Scotus de animo mutuantis, sed mutuatarij, quasi dicat. Solus animus mutuatarij conferentis aliquid non gratis, sed ex vi mutui, qui animus in eo solum est, cum mutans gratis mutuat, nullum intendens lucrum ex mutuo, non facit accipientem aliquid ultra sortem habere alienum.

Sed iam vt sententia quam sequimur, magis intelligatur. Sit Prima conclusio.

Vsurarius mentalis primo illo modo, quando animus vtriusq; deprauatus est, tenetur ad restituendum vsuras.

Patet hæc. Imprimis ex illo cap. Consulit. nam de hoc potissime vsurario ibi loquitur Papa, cum definiat vsurarium mentalem teneri ad restituendum, vsurarius vero mentalis proprie, & perfecte, ac potissime est, quando committitur vsura mentalis primo illo modo. Secundo omni iure vsura ita prohibita est, vt per ipsam non transferatur dominium lucri vsurarij in vsurarium, vsura mentalis est vere vsura, conuenitque illi propria & formalis ratio vsuræ, quæ consistit in eo quod est recipere aliquid ex mutuo vi mutui: ergo in vsura mentali non transfertur dominium lucri vsurarij in vsu-

rarium, sed tenetur ad illud restituendum, committitur autem vsura mentalis potissime illo primo modo, ergo talis vsurarius tenetur ad restituendum. Tertio. Omne lucrum acquisitum per iniustum & iniquum contractum, cuiuscunque generis talis contractus sit, est obnoxium restitutioni, vsura mentalis est iniustus & iniquus contractus, ergo quodcunque lucrum cum vsura mentali acquisitum obnoxium est restitutioni. Et hanc partem probant efficaciter argumenta illa Iuristarum. Vnde Dominus duo præcepta constituit prohibentia damnum temporale proximi: Septimum, quo prohibetur actus; *Non furtum facies.* Et Decimum quo prohibetur animus. *Non concupisces re proximi tui.*

Secunda conclusio. Quando vsura mentalis committitur illo secundo modo, ex parte solius mutuatarij, Mutuans nullo modo peccat accipiens ultra sortem lucrum sibi oblatum à mutuatario, nec tenetur illud restituere, quandiu manet in ipso illa bona fides, gratis & beneuole illud sibi datum esse. Quam primū vero nouerit animum iniquum, & deprauatum mutuatarij, distatque illud sibi esse ratione mutui, & non ex gratitudine, tenetur restituere id in quo factus est dictior.

Hæc conclusio habet duas partes. Prima, illum non peccasse perspicua est. Quia licet vniciq; accipere ab altero, quod sibi gratis, & ex mera beneuolentia datur: in hoc autem casu mutuans, quæ sibi conferuntur à mutuatario, bona fide accipit, tanquam gratis & ex sola beneuolentia sibi exhibita. Vnde licite, ac sine vlla culpa accipit, & retinet durate illa bona fide. Et confirmatur. Si mutuatarius non dedisset illa rationem mutui, sed ex sola beneuolentia & gratitudine, mutuatata conscientia posset illa recipere, ac retinere, sed quadiu in mutuatariæ existit illa bona fides, perinde res se habet ex parte mutuatarij, & quo ad conscientiam ipsius, ac si mutuatarij gratis & libere dedisset, & non ratione mutui, ergo tuta conscientia recipit, ac retinet, quandiu perseverat in ipso illa bona fides.

Probatur altera pars. Quicumq; tenetur aliquid restituere, aut tenetur ratione iniquæ acceptionis, aut ratione rei acceptæ: Mutuatarij in casu huius secundæ conclusionis non tenetur restituere ratione iniquæ acceptionis, cum acceperit sub illa bona fide, quæ sufficiebat vt licite acciperet: ergo quando nouit deprauatum animum mutuatarij licet teneatur quidem restituere, quia per donationem sibi factam non ex liberalitate, sed vi

mutui non est translatum dominium in ipsum, non tamen alio nomine quam sola ratione rei accepta: Qui vero tenetur ad restituendum ratione tantum rei accepta, non tenetur restituere, nisi res illa apud ipsum inaneat, vel ratione illius sit factus in aliquo ditior, ergo mutuans, de quo in hac secunda conclusione agimus, solum tenebitur restituere, quam primum noverit depravatam animum mutuatarij, vel rem ipsam si maneat, & sit ex earum genere que non consumuntur usu, aut id in quo ratione illius rei accepta factus est ditior, si fuerit ex his quae usu consumuntur.

Tertia conclusio, *Mutuans tertio modo, animo nimirum & intentione recipiendi lucrum ex mutuo, siquid illi conferatur a mutuatario, non tamen tanquam ex mutuo, sed ex sola benevolentia & gratitudine, quandiu ignorat optimum animum illius, existimatque illud sibi datum esse ex mutuo, tenetur illud restituere: Quam primum vero novit optimum animum mutuatarij, & gratis ac libere sibi datum esse, potest tuta conscientia illud retinere, nec tenetur ad restituendum, sed sufficit poenitentia de illa mala intentione, quam habuit accipiendi ex mutuo.*

Prior pars huius conclusionis patet. Qui cunque iudicat ac credit se recipere alienum tanquam lucrum usurarium, ratione illius conscientie erroneae tenetur, quandiu durat in ipso opinio illa, & conscientia, restituere, quia aliter ageret contra conscientiam, quod nullo modo licet, sed in hoc casu mutuans, donec intelligat optimum animum mutuatarij habet hoc iudicium & conscientiam, nempe illud sibi dari vi mutui, & tanquam lucrum usurarium, & consequenter inique se illud accipere, & esse alienum, ergo tenebitur illud restituere.

Alteram partem, circa quam est tota controversia inter Theologos & Iurisperitos, docent non solum Theologi quos retulimus, verum etiam Scotus loco citat. sicut a nobis explicatus est, & nonnulli iurisperiti, ut Paul. Leaza. in Clement. prima. De usuris. Antonius de Butrio. concil. 17. & Carol. Molin. in tractatu de usuris. numer. 7.

Et probatur primo. Qui accipit alienum, non tenetur illud restituere, eo quod accipiat alienum, cum aliquando iuste accipitur; sed quia ita accipiens intulit damnum proximo cum iniuria, vel proximus in illa acceptione habet minus quam debet

habere: Sed in hoc casu nec est illata iniuria mutuatario, nec habet ipse minus quam debet habere, ergo cum primum novit mutuans libere & gratis mutuatarium illud sibi dedisse, non tenetur ad restituendum. Maior certissima est ex dictis in materia de Restit. tom. 1. quaest. 62. Minor habet duas partes. Priorem sic ostendo. Nullus patitur iniustitiam, vel iniuriam, in eo quod libere vult, ac sine villo genere deceptionis vel coactionis: sed mutuatarium in hoc casu confert lucrum illud omnino libere, & gratis, sine vlla deceptione vel coactione, ergo nullam patitur in eo iniuriam, vel iniustitiam: Probatur altera pars: Qui libere, & gratis exhibet alicui rem, quam potest pro libito conferre cui voluerit, non habet minus quam debet habere, quia libera illa ac voluntaria donatione transtulit rem illam a se, & cessit omni iuri, quod in illam habebat: Mutuatarium in hoc casu libera ac voluntaria donatione confert lucrum illud mutuanti, transtulit ergo eadem libera sua voluntate id quod dedit a se in mutuante, & ex consequenti non habet minus quam debeat habere.

Secundo cum in hoc casu mutuatarium neque cogatur lucrum illud dare vi alicuius pacti expliciti, vel impliciti, neque animus eius sit dare illud vi mutui, sed gratis omnino illud conferat, tanquam verus illius rei dominus, & cui liberum est illius rei dominium in quem voluerit transferre, consequenter eo ipso quo gratis illud confert, transfert dominium illius rei in mutuante, manetque mutuans vere illius rei dominus: nemo autem tenetur restituere rem cuius vere, & realiter dominus est.

Tertio si mutuans in hoc casu tenetur restituere, certe propter malam intentionem & depravatam animum habuit, at propter talem animum in hoc casu non tenetur, ergo simpliciter non tenetur. Probo minorem: Si eo tempore quo recipit lucrum illud a mutuatario, haberet quidem malum animum, concupisceretque illud lucrum tanquam ex mutuo, nihilominus certo sciret mutuatarium gratis, & omnino libere illud dare, non teneretur ad aliquam restitutionem, quia recipit alienum (etsi cum illo malo animo) domino tamen libere consentiente ac volente, ergo eo ipso quo mutuatarium gratis & libere dedit, etsi ipse habuerit malum animum, quam primum vero novit liberam & voluntariam donationem fuisse, non tenetur restituere, sed potest retinere

retinere ut vere suum, per contractum quo res illa dari ipsi potuit, & effici sua, solum que tenebitur poenitere illius mali animi.

Quarto, qui accepit quod antea illi alienum erat, existimans adhuc illud sibi alienum esse, ac inique se illud accipere, cum tamen iam in ipsum a vero domino illud translatum sit, vel donatione, vel legato, &c. quamvis peccet quidem ex mala intentione, at cum primum novit rem illam suam esse, & a vero domino sibi collatam, non tenetur illam restituere, sed poenitere tantum illius mali animi, & intentionis, Mutuans autem de quo haec tertia conclusio eodem omnino modo se habet, accepit enim tanquam alienum & ex mutuo, quod sibi a vero domino, qui poterat illud conferre, gratis & libere sibi collatum, & ea donatione effectum vere ipsius ergo licet ipse prius habuerit illum malum animum & intentionem, cum primum tamen noverit gratam & liberam donationem mutuatarij, non tenebitur illud restituere, sed poenitere tantum illius inique intentionis.

Quinto, hic mutans, ut ex argumento quo probata est prior pars huius tertiae conclusionis patet, non alio nomine tenetur restituere, nisi propter conscientiam erroneam quam habet, iudicans lucrum illud non gratis sibi datum, nec libere, sed vi mutui, at qui tenetur ad aliquid praestandum, non tamen absolute, & simpliciter, & a parte rei, sed ex conscientia erronea, deposita illa conscientia & errore suo, non tenetur, iuxta commune axioma Theologorum Conscientia erronea deposita non ligat: deponitur autem, quam primum novit gratis, ac libere illud sibi datum esse, & non ex mutuo, neque ratione mutui: ergo. Explicatur magis maior ex dictis precedenti argumento: Etenim qui furatur rem suam iudicans, ac credens alienam, quandiu habet illud falsum iudicium & conscientiam erroneam, qua arbitratur se accepisse alienum, tenetur ad illud restituendum, cum primum vero novit errorem, ac deceptionem suam, ac illud suam esse, non tenetur.

Aliqui authores oppositae sententiae videntes vim harum rationum respondent, mutuante, de quo nunc agimus, non teneri simpliciter, & a parte rei ad restituendum lucrum acceptum, quando novit gratis illud sibi datum, teneri tamen ex precepto Urbani in cap. illo. Consult. Pontifex enim non imponit novum vinculum usu-

rariis, sed consultus, an usurarij mentales teneantur ad restituendum, respondet id quod ex natura rei & simpliciter illi debent, nempe teneri, non enim fuit postulatum a Papa, ut obligaret eos, sed quaesitum, an tenerentur ex natura contractus, respondet que teneri, quando ex vi mutui aliquid illis datur.

Quarta conclusio. *Usurarius mentalis, de quo in his conclusionibus, ubi tenebitur ad restituendum iuxta modo dicta, non tenetur restituere pauperibus, (ut volunt nonnulli Iuris periti), sed ipsamet mutuatario a quo accepit.*

Probatur optime a Caietano. Quando apparet verus dominus, vel heres rei alienae, que restituenda est, restitutio non est facienda pauperibus, sed vero domino, vel heredibus illius, praeterquam in duobus eventibus communi DD. consensu in 4. dist. 15. quando scilicet aliquid acceptum est a Simoniacis, vel Afaresiis, lucrum usurarium, nec pertinet ad simoniam, neque ad crimen afaresi, ergo quando restituendum erit, restitutio illius non est facienda pauperibus, sed vero domino, vel heredibus illius.

Secundo, acquisitum per simoniam restituendum est Ecclesiae, vel pauperibus, & non illi qui dedit, tum quia is qui dedit, abdicavit iam a se illius rei dominium, tum quia in poenam sui delicti iuste statuit lex Ecclesiastica, ut dominio illius rei priuatur, & ita fit ut non restituatur illi, tanquam iuste re illa exspoliato, sed pauperibus, vel Ecclesiae, cui iniuria facta est: At in hoc casu mutuatarium non abdicavit a se dominium illius lucri, cum coacte, & non voluntarie illud dederit usurario, nec est aliqua lex Ecclesiastica, vel civilis quae mutuatarium priuet receptione lucri quod dedit, & praecipiat illud dari pauperibus.

Denique non minus committitur iniquitas usurae in usura reali, quam in mentali, sed in reali restitutio non est facienda pauperibus, sed ipsimet mutuatario qui dedit, adeo ut detur ipsi actio in iudicio ad repetendum, ergo & in mentali non erit facienda restitutio pauperibus, sed ipsimet mutuatario qui dedit.

Nunc ad argumenta iam opposita.

Imprimis ad illa Richardi, & Orbellis. A primū ex cap. Mādato. de simonia. respondent quidam, ut refert Soto, Urbanū in cap. Consult. loqui de iudicio animarum, & foro conscientiae, in quo usurarius mentalis tenetur ad restituendum, Grego-

rium vero nonum in illo cap. Mandato. lo qui in foro exteriori, in quo Simoniacus mentalis non compellitur ad restituendū, cum in foro exteriori, crimina mentalia oc culta sint, nec iudicentur. Sed hæc solutio non est admittenda: cum Gregorius 9. ab solute loquatur, & a parte rei doceat, simo niacum mentalem non teneri ad resignan dum, qui vero ita non tenetur a parte rei, nec tenetur in foro conscientie.

Soto respondet cap. illud Mādato. nihil aliud sibi velle, quam vt si quis obsequia, vel munera Episcopo, vel Abbati obtule rit, & illorū intuitu & interuentu obtine rit beneficium, vel sit susceptus in aliquo Ordine, deinde vero intelligat beneficium illud collatum sibi esse ab Episcopo, vel se susceptum in Ordine, non ratione illorum munerum, sed propter sua merita, vel alia causa, vbi illud nouerit, non teneri ad resi gnandum beneficium illud, vel egrediendū ab Ordine. Si vero intelligat collatum fuisse sibi beneficium illud, vel se fuisse admis sum ad ordinem propter illa munera, tene ri ad resignandum beneficium, vel dimittē dum Ordinem illum, sicut diximus de mu tuante animo deprauato, cui tamen a mu tuatario gratis & libere aliquid exhibetur vl tra sortem, iuxta tertiam cōclusionem hęc positam. Quanuis res (inquit Soto) sit magis dubia in simonia, quam in vsura, cum in simonia mentali transferatur dominium beneficij per collationem Episcopi, in vsu ra vero mentali non transferatur dominū lucri vsurarij per exhibitionem mutuata rij, nisi libere & gratis illud conferat.

Sed hæc explicatio licet verum conti neat, veruntamen non est accommodata, cū Gregorius in fine illius capituli dicat Monachos qui per simoniam dato aliquo munere Abbati locum in monasteriis sunt adepti, nullo quidem pacto, sed affectu animi precedente (ita vt verius que, id est locus spiri tualis a monacho, & munera illa ab Abba te taliter, id est cum tali affectu animi ac quiritur) cōmittere quidem simoniam mē talem, sed pro ea non teneri ad aliquā resti tutionem, vel resignationem, nec Abbate ad restituenda illa munera, nec monachū ad resignandum, vel dimittendum locum adeptum in monasterio, sed sufficere his qui ita deliquerunt, vt per solam pœnitentiam suo satisfaciunt creatori. Vbi aperte Pontif. lo quitur de Abbate, qui recepit aliquem ad monasterium intuitu munerum, & de in gressu monasterium offerente munera cū

simili intentione deprauata: ita vt ex parte vtriusque, & vtrinque, vt ibi ait Papa, com mittatur vere simonia mentalis.

Adrian. in 4. in q. de Vsura. responder: Cum restitutio simoniaci pretij sit facien da Ecclesie, & conferenda in bona Eccle sie, Papā qui honorū Ecclesie dominus est, supremusq; administrator, illam remittere: & sic simoniacū mentalem non teneri ad restituendum, restitutionem vero lucri vsurarij Papam non remittere, sed faciendā esse necessario & omnino ipsi mutuuario tanquam vero domino: quia cum vsurariū lucrum sit bonum temporale, cuius Papa neque dominus est, neque administrator, nec remittit illius restitutionem, nec potest remittere, & propterea docet in cap. Con sultuit. necessario esse faciendam. Quæ ex plicatio est verum quoque habeat, accom modata tamen non est. Quia in illo cap. Mandato. non petitur a Papa vt remittat illam restitutionem simoniæ, sed an admis sus ad religionem per simoniam mentale possit in ea tuta conscientia permanere, & Abbas qui per simoniam illum admisit, teneatur tanquam simoniacus suæ Abba tiæ renunciare. Respondetque Gregor. si moniam illam mentalem ab vtroque com missam pœnitentia purgari. Neque teneri ob eam, vel Abbatem ad resignandā suam dignitatem, vel monachum illum ad dimit tendum locum adeptum in monasterio.

Glosa que apud Iurisperitos magnę est autoritatis in istud cap. Mādato. habet lo qui ibi Gregorium, de eo qui nullo dato pretio, vel re aliqua temporali, nulloq; in terueniente pacto, sed solo affectu aliquid dandi commisit simoniam: & hunc, cum reuera nil dederit, declarari a Gregorio fuisse quidem simoniacum mentalem pro pter illam deprauatam intentionem, & af fectum, & teneri ad pœnitendum, non ta men ad resignandum, cum nullum pretiū vel pactum interuenierit. Sed hæc glosa re pugnat aperte textui, cum in principio il lius cap. dicat Papa se loqui de monachis, qui per simoniam dato aliquo in monasteriis lo cum sunt adepti, quæ vox dato aliquo signi ficat aperte aliquid temporale illos exhi buisse pro ingressu monasterij.

Caictanus, quem sequuntur multi recē tiores, respondet, simoniacum mentalem intēdere vendere, & emere, idq; vltronee, ita vt tam qui vendit rem spiritualem, quā qui dat temporalem, voluntarie & nō inui tus illam conferat, quia hoc est proprie vē ditio

ditio vel emptio rei spiritualis pro tempo rali: & cum natura cōtractus emptionis & venditionis sit, vt per illum trāferatur do minium, in rebus quæ pretio æstimari pos sunt, ideo vendentem rem spiritualem, cū pretio æstimari possit, transferre dominū illius in emptorem, & emptorem transfe rre dominū pretij temporalis, quod pro re illa spirituali dedit, in venditorem, & sic neutrum teneri ad aliquid restituendum, vel resignandum. In vsura autem, quæ vere & formaliter est vsura, non transferri (vt vidimus) dominium, & cum vsura mentalis sit vere & proprie vsura, propterea quan do id quod datur, non datur gratis, sed ex mutuo, ideo vsurarium mentalem ad res tituendum, tanquam habentem rem alie nam, cuius dominium in ipsum translatum non est. Sed contra hæc solutionem offert se statim: Verum quidem esse simoniam ef se emptionem & venditionem, & in eo cō sistere rationem & iniquitatem ipsius, verū etiam esse, per emptionis & venditionis cō tractum transferri dominium rei venditæ in emptorem, & dominium pretij in vendi torem, sed hoc tamē habet locum in em ptiōne & venditione iure prohibita, ac nul la, qualis est simoniaca venditio. Tū etiam sicut mutuarius dat inuitus, ita & simo niacus, quia non potest beneficium gratis obtinere, etenim si gratis posset, reuera ni hil tale daret.

Vnde cum Gregorius 9. in isto cap. Mā dato. alludat ad Concilium Lateranense, vbi edita fuit Decretalis illa: Quoniam si moniaca labes. Ex illa decretali & quæstio ne proposita Gregorio in isto cap. Māda to, erit huius difficultatis solutio petenda.

Res ergo sic habet. Cum in nonnul lis monasteriis, sub prætextu paupertatis, nollent aliquæ Abbatissæ recipere monia les, nisi præter dotem aliquid aliud cōfer rent temporale monasterio pro ingressu il lius. Et similiter aliqui Abbates nollent re cipere aliquos ad monachos, sub eodē præ textu paupertatis, definitum fuit in illa de cretali: Quoniam simoniaca labes, sic agen tes cōmittere simoniam, & grauitè punien dos, priuandosque officiis ac dignitatibus, & sic receptos ab illo monasterio esse ex cludendos, & in alio arctiori incarcerandos, &c. Accidit vt in quodam conuentu Ci steriensis quidam Monachi fuerint recepti dato munere temporali pro ingressu mona sterij, nullo pacto expresso, vel tacito in terueniente cōmittentibus tam Abbate

qui illos recepit, quam hi qui monasterium illud ingrediebantur simoniam mentalem, licet non realem. Deinde cōscientia accus ante illos: de illa simonia mentali miserūt ad Gregorium 9. vt eos absolueret, ac dis pensaret cum ipsis in pœnis apposis in il la decretali Concilij Lateranen: Quoniam simoniaca labes. Gregorius mandauit, vel Generali illius Ordinis, vel Episcopo vicē ari, vt imposta illis salutari pœnitentiā in foro animæ dispensaret cum illis Monā chis, Parto cum in illo mandato solum me ministrat Gregor. illorum Monachorū, minime vero Abbatis, qui simoniam quo que incurrerat & pœnas illius decretalis, dubitacum fuit, & quæsitum rursus a Gre gorio, an dispensatio illa extenderetur et iam ad Abbates, vel pertineret ad solos Monachos receptos. Respondetq; ad om nes pertinere, & animi sui fuisse in illo mā dato, committere illi cui mandatum misit, vt non solum dispensaret cum illis Mona chis, ne eiicerentur ex monasterio, verum etiam & cum Abbatibus ne tenerentur ad resignanda officia, vel dignitates spiritua les, aut temporales, vel restituendas res, quas monasteria illa acceperant. Vnde in illo cap. Mandato, nihil minus habetur, quam simoniacum mentalem non teneri ad restituendum, vel resignandum, sed Gre gorij in casu illo particulari illorum Mo nachorū, & Abbatum cum vtrisque dis pensasse. Quod (vt videbimus) q. 110. tomo 3. domino sua diuina clementia illud nobis concedente agentes de simonia, optime po tuit. Ex quo potius sequitur simoniacum mentalem teneri ad restituendum, & resi gnandum, cum illi Abbates & Monachi, qui simoniam mentalem commiserant, in diguerint dispensatione ne ad id teneren tur. Cur autem Pōtifex in restitutione si monie possit dispensare, quod non potest in restitutione vsure explicauit optime A drianus quod. 9. in solutione, quam iam ex ipso retulimus. Et copiosius explicabitur a nobis in quæstione illa. 100. de Simonia.

Noui recentiores aliquos & peritos vi ros quæstionem hanc ita explicare, Cum referat plurimū ad Ecclesie vtilitatem, vt ministri ipsius vera conferant sacramenta, quod non facerent multoties, si simonia cus mentalis teneretur ad resignandum be neficium, cum simonia mentalis facile mul toties committatur, ideo ob bonum com mune Ecclesie, & veram administrationem Sacramentorum Ecclesiam remittere simo niaco

niaco mentali resignationem, & restitutio-
nem: usurario vero non remittere, quia
quod pertinet ad usurarium) nihil facit
ad Ecclesie utilitatem, & commodum.
Id certe satis acute dicitur, sed nescio an
satis vere, quia simoniacus mentalis conferens
aliquid temporale non gratis & libere, sed
tanquam pretium rei spiritualis, ita ut vere
& realiter simoniace recipiat beneficium,
& exhibeat pro illo pretium, etiam si nul-
lum pactum tacitum vel expressum, inter-
ueniat, tenetur ad resignandum beneficium
sic acceptum, neque ob Ecclesie utilitatem
habet vere titulum, & ius illius beneficii, li-
cet sacramenta que administrat, vere admi-
nistret: quia ad exercitium iurisdictionis
(ut ibi dicemus) non exigitur titulus, vel
ius beneficii, sed sufficit ut toleretur ab
Ecclesia, sicut excommunicatus, quandiu
ab Ecclesia toleratur, vere confert sacra-
menta.

Ad secundum Respondeo, lucrum usu-
rarium quod non exhibet mutuarius gra-
tis, sed ex mutuo, eo ipso quo non confer-
tur illud gratis, esse extortum per usuram
occultam, & mentalem: ac ita fieri, ut per
usuram etiam mentalem, quamvis interius
illa committatur, inferatur damnum, & cum
iniuria, in casu primæ, & secundæ conclu-
sionis a nobis positæ: Quia accipitur in tali
usura lucrum ex mutuo, eo autem ipso quo
accipitur ex mutuo, quamvis sine pacto, con-
ferat illud mutuarius coactus, & cum in-
iuria.

Ad argumenta Canonistarum quatenus
repugnant tertiæ conclusioni hic posita
respondeo: Ad primum, lucrum usurarium
(ut optime docet Caiet. loco cita.) duplex
esse, aliud formaliter & per se, quod scilicet
non datur gratis & libere, sed ex mutuo;
aliud quod simpliciter & per se non est lu-
crum usurarium, sed per accidens & ex fal-
so iudicio & opinione accipientis, ut quod
datur gratis omnino & libere, accipiens au-
tem suo falso iudicio existimat dari sibi ex
mutuo: Quo posito iura omnia damnant
quidam prius illud lucrum, quod vere & for-
maliter est usurarium, prohibentque trans-
lationem dominij in illo, & obligant simul
ad illud restituendum: lucrum autem quod
reuera non est usurarium, nec datum vi mu-
tui, sed gratis omnino & libere non prohi-
bent, nec danant, nec impediunt illud trans-
ferri in accipientem, nisi sola ratione con-
scientiæ suæ erroneæ, quandiu iudicabit il-
lud sibi ex mutuo tradi: qua conscientia de-

posita & intellecta rei veritate, potest il-
lud ut vere suum retinere. Eodem modo expli-
candum est cap. Consult. Loquitur enim ibi
Papa de usurario mentali, cui vere datur lu-
crum ex mutuo, & cuius lucrum vere usu-
rarium est simpliciter, & per se, datumque vi
mutui, & non gratis.

Ad secundum respondeo, effectum con-
tractus iniqui esse iniquum, & restituendum:
in casu autem tertiæ conclusionis lucrum il-
lud a parte rei, & per se non est effectus con-
tractus usurarij, cum non detur a mutuaria-
rio vi mutui, sed ut effectus libere & gratui-
tate donationis, cum gratis & ex mera bene-
uolentia conferatur illud mutuarius. Quod
si accipiens existimet illud esse effectum usu-
ræ, quandiu ita existimat, restituat, cum pri-
mum vero nouit non esse effectum usura-
ræ, & liberatur ab illa deceptione, depo-
nat erroneam conscientiam, & retineat.
Vnde lucrum ex contractu iniquo est qui-
dem obnoxium restitutioni, hoc autem lu-
crum non est ex contractu usurario, sed ex
libera & gratuita voluntate donantis.

Ratio demum, qua ostendebant restitu-
endum esse pauperibus, nullam habet vim,
cum mutuarius coacte illud conferens
non abdicet à se dominium.

Denique obseruandum hic est, quando usu-
rarij, vel ipsorum heredes vel cooperato-
res tenentur ad restituendum, ignorant ta-
men quibus sit facienda illa restitutio, pro-
pterea quod non appareant mutuarij,
vel heredes illorum, aut illos omnino igno-
rent, conuertendam esse illam pecuniam in
opera pia: ex consilio Ordinarij. Quamvis
enim primo tom. q. 62. art. 5. dixerimus in
aliis debitis concilium quidem esse opti-
mum, non tamen necessarium conuere
illam in usus pios ex consilio Episcopi: in
usuris tamen non solum est optimum, ve-
rum etiam & necessarium, ut colligitur a-
perte ex cap. Quamquam. De usuris in 6.

Denique illud circa hunc art. explican-
dum manet.

Controversia Vltima.

QVIS SIT COMPETENS
iudex in causa usuraria, Ecclesiasti-
cus ne, an secularis?

HAC Quæstione, cum ad
Iuristas magis illa quàm ad Theo-
logos pertineat, paucis me ex-
pediam. Sunt qui existiment ad
iudicem

iudicem Ecclesiasticum pertinere quidem
definire, ac declarare in re dubia quando
committatur usura, punitioem vero hu-
ius delicti ad iudicem secularem spectare,
& eiusdem autoritate ac præcepto, ubi so-
luta fuerint usurae, illas esse repetendas, ac
restituendas. Prius illud ostendunt ex cap.
Illo vos. De pignor. ubi Innoc. 3. explicat
fuerit ne contractus quidam vera venditio,
vel impignoratio usuraria, & ex cap. Ad
nostram. De emptio. & venditio. explicat si-
militer idem Innocentius contractum que-
dam usurarium fuisse, licet sub nomine &
prætextu venditionis fuerit celebratus. Po-
sterius vero docent ex cap. Post miserabi-
lem. De Usuris. ubi præcipit Pontifex cõ-
pellendos esse Iudæos usurarios per Princi-
pes Christianos ad remittendas usuras Chri-
stianis. Vbi iudicium usurarium, quo ad il-
larum repetitionem & restitutionem, Princi-
pibus & Iudicibus secularibus tribuitur.

Verior tamen & communior DD. tam
Theologorum quam Canonistarum senten-
tia docet, ubi fuerit apertum contractum
aliquem usurarium esse, huiusmodi delictum
esse misti fori: ita ut sit locus præuentioni,
postquam huius delicti reus, ubi non vertitur
in dubium illum commisisse usuram, tam
ex mandato iudicis Ecclesiastici, quam se-
cularis compelli ad restitutionem usurarum,
si quas acceperit, & ratione illius delicti pu-
niri. De iudice seculari probat illud recte
textus ille in cap. Post miserabile. De Usu-
ris. De Ecclesiastico vero, probatur etiam
ex illo cap. Ita nos. Eod. tit. ubi Alexan-
3. præcipit, ad usuras restituendas tam fi-
lios & heredes usurariorum esse compelle-
ndos, quàm ipsos usurarios. Neque in illo cap.
Post miserabilem, dicitur Iudæos usura-
rios esse compellendos a Principibus Chri-
stianis ad remittendas usuras Christianis,
quasi careat Ecclesia auctoritate iudicandi
usurarios, & puniendi illos, ac compellen-
di ad restitutionem usurarum, sed quia Iu-
dæis, de quibus ibi habetur sermo, viuenti-
bus in locis & Prouincijs Principibus Chri-
stianis subiectis, nequit Ecclesia, quæ infide-
lium iudex non est, iuxta illud B. Pauli. 1.
Corinth. 5. Quid mihi de his qui foris sunt iu-
dicare, illud præcipere: Cæteris vero fide-
libus & propositis poenis illud præcipere po-
test. Etenim cum usuraria iniquitas omni
iure prohibeatur, quatenus naturali & ciui-
li interdicitur, possunt seculares Principes
& Iudices usurarios punire: quatenus vero
diuino & Ecclesiastico prohibetur, pos-

sunt etiam Prælati & Ecclesiastici iudices
in eos animaduertere. Vbi res vero dubia
fuerit & anceps, vtrumque pertinet ad Ec-
clesiasticum iudicem, & declarare, an con-
tractus ille in iudicium Ecclesie tanquam
suspectus de usura vocatus usurarius sit, &
reum usurae, si in labem iniquitatis usura-
riae inciderit, ad restitutionem compellere,
ac punire. Quæ omnia cum communi usu
tribunalium Ecclesiastici & seularis ita ob-
seruatur: pluribus in hac parte opus non est.

ARTICVLVS IIII.

Liceat ne accipere mutuum ab usura-
rio.

AD HUIUS Quæ-
stionis (de qua Magi-
ster & scholastici in 3.
sent. dist. 37. & Iurispe-
riti in cap. Super eo.
De Usuris) explicatio-
nem, constituit D. Tho.
hec duo tanquam certissima fundamenta.

Prius est, nulla ratione licere alicui in-
ducere alium ad peccandum: Dicitur autem
inducere alium ad peccandum, qui consi-
lio, suasionem, vel aliqua alia via occasione
offert proximo committendi peccatum, ad
quod non erat paratus, nec instruebat il-
lud committere: Hoc primum fundamen-
tum certissimum est. Primo, quia scandalum
actiuum in re grauius est peccatum mortale,
cui sit causa ruinæ fratris, inducere autem
alium ad peccandum est scandalum actiuum.
Secundo, quia cooperari peccato alterius,
& concurrere ad illud est committere idem
peccatum, & mereri eandem poenam iux-
ta illud B. Pauli Rom. 1. Quoniam morte di-
gni sunt, non solum qui talia faciunt, verum etiam
qui consentiunt facientibus: Qui vero indu-
cit fratrem ad aliquod peccatum mortale,
non solum consentit in illud, verum etiam
cooperatur illi, & concurrat ad illud.

Posterius est, licere uti peccato eius qui
ad illud committendum paratus est, quan-
do peccatum illius cedit in bonum aliquod.
Probat illud d. D. Thom. Primo exemplo
Dei, qui utitur peccatis hominum ad ali-
quod bonum iuxta illud D. Augustini in
Enchirid. cap. 11. Summa Dei sapientia nulla
in nobis permittit mala, nisi nosset ex illis ma-
xima elicere bona. Secundo ex eodem Au-
gustino, qui Epistola 154. quæ est ad Publi-
colam, quærenti liceat ne uti iuramento Pa-
gani,

gani, qui per falsos Deos iurat; & sic iurans peccat, cum diuinum illis tribuat honorem & reuerentiam, respondet: *Qui vititur fide illius, qui per falsos Deos iurat, nō ad malum, sed ad bonum, nequaquam peccato illius se sociat, quo per demonia iurauit, sed pacto eius bono quo fidem seruauit.* Vnde similiter, qui vititur peccato alterius ad suum bonum, nequaquam seipsum sociat, aut cooperatur iniquitati illius, sed solum vititur actio ne illius ad bonum, ad quod illa indiget. Tertio probat ab exemplo: Siccario enim parato ad rapienda bona, vel occidendum, licet ostenderet bona quae rapiat, ne occidat. Hoc enim nomine cōmendantur Hier. 41. honesti quidā ciues Hierosolimitani, qui Ismaeli magno siccario ostēderunt thesauros quos raperet, ne illos occideret: in hoc autem casu ostendēs thesaurum latroni, quem scit certo rapturum illum, non peccat, quia non inducit illum ad rapiendum, sed cum sit ille iam paratus ad rapiendū, vititur iniquitate & cupiditate eius ad bonum, ne scilicet occidat.

Ex his respondet D. Tho. sub duplici cōclusionone: prior est.

Nulla ratione licet inducere aliquem ad conferendum mutuum sub vsuris.

Patet ex primo fundamento. Quia dare sub vsuris est peccatum mortale omni iure prohibitum, nulli autem licet inducere fratrem ad peccatum aliquod mortale cōmittendum.

Posterior conclusio.

Ab eo qui paratus est dare cum vsuris, si illas exercens, ut non soleat aliter mutua, licet accipere mutuum sub vsuris: modo accipitur illud propter aliquod bonum, nempe subuen- sionem propriae necessitatis, vel alterius.

Probat hanc D. Thom. Quia accipiens mutuum ab vsurario ita parato, & solito exercere vsuras, nō inducit illum ad scelerandum, sed vititur iniquitate, & cupiditate illius ad bonum, quod ut constat ex secundo fundamento, licet.

Circa primam conclusionem huius artic. simpliciter & absolute sumptam, extracatum scilicet extremae necessitatis nulla est controuersia. Offert se tamen non leuis dubitatio.

Controuersia 1.

**AN IN EXTREMA NECES-
sitate existens, quā euadere nō potest, nisi indu-
cens diuitē ad vsurariam mutuationem,
possit illū ad eā inducere?**

QVAESTIO Hæc pen-
det aperte, ex illa quam Caiet.
& multi hoc loco disputant, nec
præter institutum.

LICEAT NE CONSULERE

minus malum ad vitandum maius, quod

frater paratus est omnino

perpetrare?

EXEMPLVM est familiare.
Noui Ioannem firmiter delibe-
rasse occidere Petrum, paratum
que esse ad committendum ho-
miciidum illud, cum primum poterit, lice-
bit ne mihi suadere illi, ut minorem de Pe-
tro sumat, vindictam, colapho vel fuste, ut
hac ratione auertam homicidium illud, cū
omnibus prius tentatis, nequeam alia via
commodior illud prohibere.

Partem negantem docet Gabr. in 4. di-
stinct. 5. q. 11. dub. 4. adducitq; in suā sen-
tentiam testimonium D. Thom. afferentis
presenti artic. nullo modo licere inducere
aliquem ad mutuum sub vsuris, subscri-
bunt illi Caiet. in commento. huius artic.
Conrad. De Contract. q. 26. coroll. 1. Co-
uarr. in Epito. De Sponsalibus. l. p. cap. 4.
num. 9. circa finem, Quam sententiam ut
explicet Caiet. cōstituit differe plurimum
inducere aliquem ad minus malum cō-
mittendum, vel offerre, seu proponere a-
licui materialiter tantum materiam mino-
ris mali, ut auertatur a maiori. Hoc poste-
rius (inquit) licet. Et hoc præstiterunt decē
illi viri Hier. 41. qui Ismaeli volēti ipsos
occidere indicarunt thesauros, quos habe-
bant, ne eos occideret: hi enim non consu-
luerunt Ismaeli rapinam aliquam, sed ob-
tulērunt solum & proposuerunt illi mate-
riam minoris mali, quo auerterent illum a
maiori: Quemadmodum cum siccario di-
cunt, ut solēt, & licite viatores, offeremus
tibi nostras pecunias ne occidas nos, non
inducunt illum ad rapinam, sed solum of-
ferunt illi materiam minoris mali. Prius
vero illud quod est consulere, aut inducere
fratrem ad minus malum nullo modo lice-
re, neq; ut ea ratione auertatur a maiori cō-
mittendo.

Quod ita probant. Primo ex B. Paulo
Rom. 3. *Non sunt faciendā mala, ut inde ve-
niant bona, sed consulere, vel inducere ali-
quem ad quodcūque malū, esto sit minus,
quā illud ad quod alter est paratus, est ma-
lum: ergo nullo modo licet.* Probatur mi-
nor,

nor, Quia consulens, vel inducens ad ma-
lum aliquod, quacunque ratione inducat
ad illud, concurrit efficienter, & est velut
causa moraliter influens illius mali, & coo-
peratur illi.

Secundo, quod non licet alicui facere,
nec licet illi consulere, cum is qui consu-
lit (ut modo dicebā) cooperetur, & quod
non licet operari, nec cooperari: Sed is cui
consulitur minus malum, non potest conci-
lium illud accipere, neque eo uti, cum nul-
lo modo liceat malum aliquod facere, ne-
que minus ad vitandum maius, ergo nec li-
cet illi ita consulere.

Tertio, si liceret consulere minus malū
ad vitandum maius, liceret quoque facere
minus malum sub eodem fine, ad desisten-
dum scilicet a maiori: at hoc non licet, er-
go neque illud. Probatur Maior, Quando
duo similiter cōcurrunt ad aliquod opus,
quod licet vni licet & alteri, sed cōmittens
malum aliquod, & inducens suo concilio
ad illud concurrunt efficienter ad idem, er-
go si consulens illud non peccat, quia sic
consulit propter bonum finem, nec exer-
cens illud sub eodem fine, ne scilicet inci-
dat in maius, non peccabit. Et confirma-
tur. Quia si consulens minus malum eo
fine non peccat, quia illud minus malum
est bonum alteri, qui grauius ledendus er-
rat, similiter exercere minus malum, desi-
stendo a maiori, bonum etiam est, ei qui
maius erat commissurus. Quod si dixeris
nullum malum esse licitū, nec propter fi-
nem bonum, & ita nec licere facere minus
malum, ut desistatur a maiori, similiter
dicam nullum quoque malum consulendū,
sed quodcūque dissuadendum om-
nino.

Quarto Gene. 19. Loth offerens filias
suas Sodomitis ne in hospites eius nefariū
illud scelus committerent, eo nomine libe-
ratur, & excusatur a peccato, quia non cō-
sulebat illis strupum filiarum, neque indu-
cebat illos ad aliquod malum, sed propone-
bat tantum illis materiam minoris mali, of-
ferens illis filias, ut auerterentur a scelestis-
simo illo facinore, maioriq; malo: Vnde si
factum illud Loth fuisse cōsulere: aut in-
ducere illos ad strupum filiarum: esto ita
ageret ad vitandum maius crimen, nō pos-
set excusari a peccato. Quod autem Loth
non intenderit consulere illis strupum fi-
liarum, probat Caiet. Quia si illud consu-
lisset, non fuisset in eo casu iustus, voca-
tur autem iustus 2. Petri 2. vbi alludens B.

Petrus ad hoc factum Loth, ut habet ibi
Glossa, sic de illo loquitur: *Et iustum Loth
oppressum a nefandorum iniuria, ac luxuriosa
conuersatione eripuit: aspectu enim & auditu
iustus erat.*

Quinto argumentatur Conrad. Cōsen-
sus in peccatum alterius, etiam si habeatur
propter bonum finem, peccatum est, sed
qui consulit alteri minus malum, consen-
tit in peccatum quod ille cōmittet exercē-
do illud minus malum, ergo peccat. Maior
certa est: Probatur Minor. Quia is qui con-
sulit, aut vult illud fieri ab eo cui prebet
concilium, aut secus: si primum, consentit
ergo in peccatum alterius, si secus, non er-
go vere cōsulebat, sed simulatorie, sic au-
tem agimus de eo, qui vere & ex animo
consulit minus malum ad vitandum maius.
Adde quod talis simul ratio in re graui nō
est immunis a peccato. Et confirmatur:
Qui vult alium peccare peccat, sed qui cō-
sulit minus malum, et si nollit fratrem ma-
ius peccatum, ad quod perpetrandum pa-
ratus erat, committere, vult tamen illam
committere, ac peccare illud minus, ergo
peccat.

Denique, idem est consulere sibi ipsi,
quod consulere alteri; sed qui perpetratur
minus malum, consulit sibi ipsi illud mi-
nus malum, neque excusatur, quia ita sibi
cōsulat ad vitandum maius, ergo neque
qui alteri cōsulit minus malū, excusabitur
a peccato, eo quod ita consulat ad vitan-
dum maius.

Oppositum docent Adria. quol. 1. q. 2.
Soto lib. 6. de iust. q. 1. ar. 5. Angel. in ver-
bo Vsur. 2. 5. 2. & ex Iuris peritis Innoc. in
cap. Super eo. De Vsuris. & ibidem Panor-
mit. Nauar. in Manuali cap. 17. num. 263. &
idem Caiet in Summa in verbo Tyrannis,
vbi habet expresse: *Luxurioso sancte consuli-
tur, ne adulteretur, sed fornicetur.* Et in opus-
culo decernit septem Responsionum, Re-
spon. 13. ad tertium dubium, in quo fuit
quæsitum ab ipso, qua ratione affirmet in
hoc art. nullo modo licere inducere ad mi-
nus malum, etiam paratum, inferius vero
q. 65. art. 8. in quinta causa duelli, videatur
docere licere inducere; ut peccet minus?
Respondet his verbis: *Aliud est inducere
ad totum hoc, scilicet minus malum, & solum
inducere ad minus: Primum nūquam est licitū,
& hoc in priori loco dicitur: secundum non
solum est licitum, sed sanctum, & Angelorum
officium, & hoc in secundo loco dictum est.*
Quasi dicat, non licere inducere proximū
ad

ad malum aliquod absolute & simpliciter, neque maius neque minus: at si paratissimus ille sit aliquod malum perpetrare, licere tunc inducere illum ad minus, quia tunc non induco ego illum ad malum, cum ipse vitio suo paratissimus sit, ad illud, sed id tantum præsto, ut exerceat minus: Hanc vero esse mentem Caiet. in ista responsione explicant aperte sequentia verba eiusdem, habet enim. *Et hinc fit, ut adulterum, quem aliter non valeamus retrahere, ad simplicem fornicationem licite pronocemus, non hortando, ut fornicetur, sed si suæ vult satisfacere voluntati, alieno non iniurietur toro: Nec tamen oportet huiusmodi conditionales semper exprimere, sed sufficit quandoque eas mente retinere, pro loco & tempore, ut sapiens iudicabit: hoc enim non est inducere ad malum maius vel minus, sed est secundum rem retrahere a malo maiori. Fitque frequentissima exercitatio hoc a redimentibus vexationem suam: ut fecerunt illi decem viri apud Hierem. 41. Vnde mutavit profecto Caiet. sententiam, aut, cum in hoc articulo verbo isto inducere, in summa vero verbo consulere, aliquid aliud forsitan voluit (ut inquit Soto) significare hoc verbo inducere, quam significetur verbo illo consulere, At cum inter has voces nulla reuera sit discrimen, hoc non est censendum Caiet. excogitasse, sed mutasse omnino sententiam, cum in responsione ista citata utatur quoque verbo illo inducere.*

Cæterum quidquid Caiet. in hac parte senserit, hæc est communis inter recentiores DD. quin potius sanctorum Patrum doctrina, duobis seruatis, quæ recte considerauit Soto.

Prius est, ut is cui malum consulendum est, certo cognoscatur firmiter deliberasse, & omnino paratus esse ad aliud maius committendum, sola enim suspicio, etiam si certis coniecturis illa nitatur, non sufficit ad consulendum minus malum: quia cum nunquam aliter res habeat quam suspicamur, forsitan ubi opinaremur auertere nos fratrem a maiori aliquo malo, proposito illi minori, induceremus in malum, cum qui nullum tunc exercere instituebat. Neque sufficit inclinatio sola & propensio in maius malum, siue ex prauitate nature, siue ex habitu illi insit: Non enim (exemplum est Soti & accommodatum) eo quod aliquis habeat corruptam naturam in alterum sexum, licet ut a propensione illa, vel habitu auertatur, suadere illi concubinatum: quia esto talem habeat propensionem, vel habitum, ubi

tamen non est paratus, & in procinctu ad maius delictum, neque de illo cogitat, si quod aliud minus illi suadeas, inducis profecto illum simpliciter & absolute ad malum, quod tunc non instituebat.

Alterum est, ut omnia media, omnesque viæ tentatæ prius sint, quibus frater a malo illo quod exercere instituit, simpliciter & omnino dissuadeatur, neque aliqua earum proficiat, sed hæc sola maneat, qua a malo, quod patrare decreuit, auertatur, suadere illi, ut cum ita decreuerit, nec ulla ratione, velut mutare animum, hoc saltem minori malo contentus sit.

Quibus seruatis illud licere probatur primo. Huiusmodi consilium habet bonum obiectum & finem, nullaque vitatur circumstantia, ergo est honestum & licitum: Probatur antecedens; Imprimis de fine nulla est dubitatio, cum finis illius non sit frater, cui consilium dat, malum aliquod agere, imo optaret ab omni malo illum abstinere, sed cum id nequeat, nititur saltem auertere illum a maiori malo, ac vitare illud. De obiecto vero probo, quia ubi paratissimo ad occidendum fratrem, quem video nullaratione velle a vindicta cessare, suadeo ne occidat, sed fuste tantum percutiat, obiectum huius consilij non est, percute fuste, hoc enim est malum, sed hoc totum conditionale, posito te nulla ratione velle dimittere fratri tuo iniuriam, qua te affecit, quod certe ego optarem, & conatus sum tibi persuadere, nec valeo, sed omnino vis sumere vindictam ab illo, vel per homicidium illius, vel per aliquam percussione, ne quæso occidas, sed contentus esto percussione: quod ita sumptum non est malum, sed bonum & rationi consonum, & quod idem cui alter nocere instituit, iudicaret posita ea conditione esse bonum, iuxta regulam topicam. *Ex duobus malis minus est eligendum.*

Et confirmatur minus malum, quamuis simpliciter & absolute sit malum, at respectu maioris mali est bonum: sed in hoc casu ego non consulo fratri absolute minus malum, neque simpliciter ut percutiat, sed sub conditione & respectu maioris mali, nempe ut cum constituisset firmiter fratrem occidere, ne occidat, sed solum percutiat, ergo consilium meum non habet malum obiectum, sed bonum: Minor constat, cum sub ea conditione hic loquamur: Maior est D. Greg. lib. 32. Moral. cap. 18. & habetur Canone Nerui. Distinct. 15. ubi constituit illam regulam, *Ex duobus malis minus esse, eligendum.*

Vnde

Vnde cum electio sit alicuius boni, & minus malum respectu maioris eligendum sit, consequenter minus malum respectu maioris, & ad vitandum illud, bonum est. Loquiturque ibi D. Greg. non solum de malis poenæ, verumetiam de malis culpæ: Sic enim ait: *Est tamen quod ad destruendum Beemoth versutias subtiliter fiat, dum mens inter minora & maxima peccata constringitur: Si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum undique ambitu, ne fugiat, clauditur: ibi se in fugam precipitat, ubi breuior murus inuenitur.*

Secundo si huiusmodi concilium malum esset, ea certe de causa, quia per illud alter inducitur ad peccandum; at nihil tale prestat, ergo non est malum sed honestum. Probatur minor: Nemo dicitur inducere ad peccandum eum, qui iam apud se firmiter instituit committere hoc, vel simile peccatum grauius, sed in casu de quo loquitur, Petrus iam apud se firmiter constituerat nocere Ioani, Andreas igitur, qui suo concilio hoc tantum nititur, ut minus illi noceat, non inducit Petrum ad peccandum, quia potius ad hoc, ut cum firmiter ille statuerit peccare, leuius peccet, quod supposito deprauato animo Petri bonum est.

Tertio licet ex Caiet. volenti graue aliquod nocementum inferre fratri, ut ab eo desistat, proponere illi materiam minoris nocementi, at proponere talem materiam, moraliter idem est, quod suadere illi vel inducere illum, ut desistens ab illo maiori nocimento quod inferre decreuerat, inferat minus illud cuius materia ei proponitur. Ergo licet consulere illi minus malum. V. g. qui volenti occidere Ioannem proponit melius esse fuste illum percutere, quid aliud facit, quam hoc minus malum illi consulere, ut desistat a maiori quod exercere volebat: aliter inutile est omnino, talem materiam proponere, nisi proponens illam simul suadeat, ut dimisso maiori damno quo instituebat fratrem afficere, minori sit contentus. Vnde in materia morali nimia metaphysica est, aut figmentum potius, ita hæc distinguere, ut liceat quidem parato ad committendum maius malum proponere materiam minoris, quo ab illo maiori auertatur, minime vero liceat suadere illi ut desistat a maiori, ut minus tantum committat, cum re ipsa hæc vnum & idem sint omnino.

Denique confirmatur testimoniis Sanctorum Patrum. Imprimis verba illa D. Grego. in illo Cano. Nerui. id aperte docent, & apertius multo D. Augustinus in questionibus super Exodum, & habetur 33. quest. 2. Cano. Si quod verius, ubi agens de viro adulteræ volente omnino alterum e duobus præstare, vel uxorem adulteram occidere, vel ea dimissa & viuente aliam ducere, ac manere cum ea in adulterio. ait: *Si facturus est quod non licet, puta, vel uxorem occidere, vel dimittere, eam faciat adulterium, & non committat homicidium, licet neutrum debeat facere: Vbi aperte D. August. consulit minus malum ad vitandum maius. D. etiam Chrysost. homil. 27. ad populum, affirmat: viro qui aduersus est iurare, consulendum esse ne iuret per Deum, sed ut iuret per caput suum. Quod iuramentum etiam est dicente Christo Math. 5. Neque per caput tuum iuraueris: sed leuius multo quam iurare per Deum.*

Ex quibus sequitur, honestissimum esse & laudabile huiusmodi opus, & concilium, quo videns fratrem paratum ad aliquod graue malum perpetrandum, cum prius omnem monerit lapidem, ad illud omnino dissuadendum, nec aliam sibi commo diorem videat occurrere viam, ne grauius illud committat, quam suadet ut committat leuius, illud ita suadet: Vbi licet hoc sine moueatur, isque sit consulentis animus, non est necesse (ut idem Caietanus in illa responsione 13. obseruat) illud exprimere, aut verbis explicitis sic consulere: Cum velis omnino fratrem tuum vel interimere, vel percutere, obsecro ne interimas, sed percussio tantum, sed sufficit, consulat, expresse quod minus malum est. Nam eo ipso quo certo cognoscitur habere illum deliberatum animum occidendi, qui hortatur, ut sola percussione sit contentus, perinde se habet, ac si conditionem illam exprimeret, Qua ratione non consulitur (ut antea dicebamus) malum, sed minus, ne inferatur maius, quod totum simul sumptum bonum est.

Sed offert se hic dubitatio, antequam argumenta aliorum diluamus, Num hæc doctrina intelligenda tantum sit respectu eiusdem personæ, ut cum suadeo Petro volenti occidere Ioannem, ne illum occidat, sed percutiat solum: vel respectu etiam diuersarum personarum, quæ ita affectæ sunt, ut damnum vni earum illatum grauius

Oo uius

uius multo fit, quam idem damnum illatum alteri. Ut si volenti occidere Principem, aut Clericum, vel virum præstantem necessarium Reipub. suadeam; cum alia via non occurrat qua auertam illum à tali homicidio, vt occidat alium de media plebe Reipub. inutilem.

Ex discipulis D. Thom. sunt qui existimant intelligendam esse sententiam, quam sequimur in vniuersum, tam respectu eiusdem personæ, quam diuersarum. Quod probant ex verbis citatis D. Augustini, vbi posito virum illum deliberate velle vnũ de duobus, aut occidere propriam, aut adulterari cum altera, suadendum esse adulterari, ne occidat. Vbi aperte consulit minus malum cum altera, vt desistat à maiori damno quod volebat inferre propriæ.

Secundo volenti furari à domo pauperis, licet suadere vt furetur potius à domo diuitis, & similiter volenti comburere magnum oppidum, in quo multa similia committet homicidia, ne comburatur nisi exiguum.

Alij docent licere consulere minus malum respectu vnius personæ, ad vitandum aliud maius respectu alterius, quando nulla alia via illud maius damnum vitari potest, & is, cui illud minus malum inferri consulitur, iam tenebatur alias illud pati. Ut si Petrus firmiter constituisset occidere Regem, aut plebeium, possum consulere Petro vt occidat plebeium, quia teneretur quibus subditus ad vitandum Regis sui interitum propriam vitam exponere. Et similiter volenti adulterari non licet consulere vt fornicetur cum muliere honesta, cum illa non sit parata ad turpitudinem, licet tamen consulere ne adulteretur, vt fornicetur cum meretrice turpitudini exposita: quia hæc, quandiu sic manet exposita, tenentur facere copiam sui cuiuscunque poscenti. Consulere autem vt inferatur minus malum fratri, qui non tenetur alias illud pati, vt liberetur alius à maiori malo ipsi inferendo, sentiunt hi, nullo modo licere: quia non licet prospicere bono vnius cum detrimento & iniuria alterius. Huius quoque opinionis videtur esse Dominicus Soto. lib. 4. de Iust. quæst. 7. art. 3. vbi obligat ad restitutionem damni alicui illati, esto quis ita consulere ad vitandum aliquod grauius damnum respectu alterius. Sed qui ita sentiunt, non considerant sicut oportuisset, fratrem cui damnum aliquod in-

feratur, esto sit minus, & eo fine ne alteri grauius noceatur, & in casu in quo teneretur ille ad damnum illud minus ferendum, affici re vera iniuria, & respectu ipsius malum illud absolute, & simpliciter esse malum: & ex consequenti nec consulendum. Verbi gratia, teneatur quidam diues conferre huic pauperi eleemosynam, consulo pauperi, qui aliunde sibi necessaria rapere omnino instituebat, vt accipiat illa de domo istius diuitis, certe quamuis teneretur ille admonitus de necessitate pauperis ad præstandam illi eleemosynam, nihilominus consulere vt per vim vel rapinam de domo eius, qui gratis forsitan illam contulisset, acciperet, negari non potest fieri cum illius iniuria, cum ad ea, ad quæ tenebatur ex charitate, compellatur per vim vel fraudem. Vnde sententia, quam docuimus, licere consulere minus malum ad vitandum maius, intelligenda est respectu eiusdem personæ, cui alter omnino nocere instituit. Quia nocementum, quod alicui inferatur, esto ad vitandum maius damnum alterius inferatur, illi simpliciter & absolute nocementum est, & qui ita consulere, illi damno profecto cooperaretur.

Ad argumenta in oppositum.

Ad primum dico, D. Augustinum non consulere eò loco, vt vir adulteræ, ne illam occidat aliam honestam ducat, & ex honesta adulteram faciat, tantum illius animæ damnum inferens, sed ne uxorem occidat, adulterium cum alia, quæ suo vitio turpis esse velit, committat. Vnde loquitur respectu eiusdem viri, quid illi magis expediat occidere an mechari.

Ad secundum dico nullo modo id licere, quia sit absolute & simpliciter iniuria, & damnum, ei cui illud inferatur, etsi minus sit ac leuius, consulaturque ad vitandum maius. Minus enim damnum, vt ex dictis constat, non licet consulere, nisi quia comparatione maioris bonum est illi, cui minus inferatur, quod solum habet locum respectu eiusdem personæ: nam respectu diuersarum, quodcumque inferatur, siue minus siue maius, recipiendi illud simpliciter & absolute iniuria, & dānū est, ad quod neque consilio, neque fauore, neque villo alio modo licet alicui cum alio concurrere: sed contra dū est frater à maiori damno, quod inferre vult, aut honestis viis auertere, vel illud impedire, vel saltem eniti vt minus eidem inferat: suadere verò vt alteri noceat,

noceat, nullo modo liceat, quod si nulla via amoueri potuit ab illo iniquo instituto, culpæ ipsius damnum illud tribuendum erit, non alterius qui conatus est, quantum potuit, & debuit illum auertere, nec valuit.

Iam ad argumenta initio proposita.

Ad primum respondet recte Soto, verisimum quidem esse dictum Beati Apostoli, *Non esse facienda mala, vt veniant bona*: consulentem vero minus malum ad vitandum maius, eo modo quo diximus, non facere malum, sed bonum, vt abunde constat ex dictis.

Similiter respondeo ad secundum, opus quod non licet alicui facere, nec licere illi simpliciter consulere, licere tamen, quando illo opere quamuis absolute, & secundum se illicito, vitatur aliud magis illicitum, quia tunc opus illud non consulitur vt illicitum, sed tanquam deuiatio quædam & auersio à maiori malo, quia alia commodior via tunc non inuenitur, ex malitia & iniquitate eius, qui firmiter instituit malum aliquod perpetrare. Quo fit, vt minus illud malum quod simpliciter malum est, in hoc casu, sicut consulitur, ex circumstantia finis sit bonum, vel vt alii dicant, materialiter quidem sit malum, formaliter vero in consulente sit bonum. Respondeo secundo negando maiorem: Alteri enim neque maius malum neque minus facere licet, quia in facultate eius est, & tenetur omnino vtrumque euitare: at mihi, qui omnibus tentatis, vt ab omni malo exercendo illum auerterem, nulla alia occurrit via ad vitandum grauius delictum, quod instituit, quam suadendo vt committat leuius, licet illud consulere, quia in hoc casu obiectum huius consilii non est absolute illud minus malum, sed hoc totum, vt qui ab omni malo dimoueri non potest, committat minus, ne committat maius: quod obiectum (vt constat) bonum est.

Ex his soluitur tertium. Alteri enim sic consulere possum, quia (vt constituimus) omnibus prius tentatis propter duritiam, & iniquitatem eius non valeo alia via illum auertere à grauiori malo, quod facere instituit, quam inducendo ad minus. Mihi autem simile consilium nullo modo sumere possum, quia mihi liberum est duobus vel pluribus delictis mihi oblati omnia illa cauere: nullus enim ad eas angustias redigi vnquam potest, vt teneatur aliquod malum præstare. Vnde ortum est il-

lud commune Theologorum proloquium, & axioma, *Non posse dari perplexitatem in lege Dei*. Quasi dicant, Nunquam posse hominem ad eas angustias redigi, vt debeat peccare, vel quidquid agat necessario peccet, cum omne peccatum ex Diuo Augustino, Ideo peccatum, quia voluntarium.

Ad quartum Caiet. vt ex eodem argumento patet, vindicat à peccato factum illud Loth, affirmans illum non consuluisse minus malum ad vitandum maius, sed proposuisse tantum materiam minoris mali: quia vir sanctus & iustus, & qualem Beatus Petrus testatur, non est censendus in illo facto peccasse, peccasset autem, si flagitium flagitio euitare curasset, cum ex B. Paulo *Non sint facienda mala, vt inde veniant bona*. Quo circa, solam materiam minoris mali censendus est illis obtulisse, animo placandi hyperbolica quadam submissione populum illum furtem. Arbitrabatur enim (inquit) & rationabiliter populum illum oblationem illam non accepturum, sed quod placatus tanta submissione ipsius Loth desisteret à cepto, & eo rationabilius, quod filia eius sponte iam essent ciuibus Sodomæ. Quemadmodum placaturus laceratum iniuria, pugionem nudum illi offert dicens, interficere me, non quidem animo vt interficiatur, sed vt tanta submissione placetur læsus.

Hæc tamen expositio Caietan. reiiicitur, & merito. Primo, quia nititur illi fundamento, licere proponere materiam minoris mali ad vitandum maius, non tamen consulere, quæ (vt admonuimus) moraliter idem omnino sunt. Secundo, quia si contextum ipsum respicias, non solum proposuit Loth illis filias suas verum & suadebat, & inducebat ciues Sodomæ, vt relicto nefando scelere, quod perpetrare volebant, stuprum potius committerent, ait enim, *Abutimini eis*. Tertio, quia licet iure naturali teneretur Loth hospites suos, ab iniuria, quam ciues Sodomæ illis inferre moliebantur liberare, potiori tamen iure & vinculo tenebatur ad filiarum suarum custodiam: vnde nulla ratione licebat ei absque peccato filias stuprandas alicui offerre.

D. Ambrosius & habetur 32. quæst. 7. Cano. Offerebat. Laudat quidem zelum Loth, eumque sanctum vocat, quod filiarum pudorem exponeret, vt hospitalitatis iura suis hospitibus custodiret, videns

minorem culpam esse filiarum stuprum, quam nefandum facinus, ad quod ciues illos videbat paratos, non tamen explicat aperte num in eo peccauerit: non enim quidquid ex zelo virtutis fit, eo ipso a peccato est immune, cum multa fiant secundum zelum, non tamen secundum scientiam. Nec quod à Beato Petro appellatur iustus, & à Beato Ambrosio sanctus, illum ab omni peccato liberat, potuit enim etsi vir sanctus, in eo tamen facto delinquere.

D. Chrysostomus commendat etiam plurimum hospitalitatem huius viri, qui nec filiabus suis parcebat, ut suorum hospitem seruariet honorem, indeque colligit quanta debeamus in hospites uti clementia & largitate: sed an in eo fuerit nimius, & peccauerit, non explicat, Neque ex laude qua hospitalitatem eius prosequitur, efficitur statim in eo facto non peccasse. Potest enim aliquis in aliquo euentu ita se gerere, ut maximum virtutis alicuius amorem & affectum ostendat, quamuis opus illud imprudens sit, aut temerarium.

Vnde D. Augustinus in quaestio. super Genesim vnde sumpta est Glosa istius loci & habetur distinct. 14. Cano. Quod ait, ita habet; *Quoniam prostituere volebat filias suas, hac compensatione, ut viri hospites eius nihil à Sodomis tale paterentur, Virum admittenda sit compensatio flagitiorum, vel quorumlibet peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne alius grauius malum faciat, An potius perturbationi Loth, non concilio tribuendum, quia hoc dixerit, merito quaeritur: & nimis periculosissime. haec compensatio admittitur: si autem perturbationi humanae tribuitur, & menti tanto malo permota, nullomodo est imitanda. Vbi D. Augustinus sentit Loth male egisse prostituendo filias, etiam si ad seruandum hospitem honorem illas prostitueret, quia non licet nobis aliquid mali facere, ne alius grauius malum committat: excusat vero illum, non quidem à toto, sed à tanto ut dicunt, quod ex animi perturbatione, in qua Populus ille nefanda libidine furens ipsum constituit, vix potuerit secum deliberare honestum aliquod medium, quo & hospitibus suis consulere, & scelestissimos illos à tanta prauitate auerteret, sed velut oppressus, quod primum illi venit in mentem, obtulit, ut turbam illam tumultumque sedaret: Quam perturbationem ad-*

monet Diuus Augustinus imitandam non esse: quia, etsi propter illam possit non à toto delicto sed ab aliqua solum parte excusari, male tamen egit prostituendo filias, ad quarum custodiam potius quam ad hospitum suorum honorem tenebatur. Vnde ad argumentum quod ex facto isto Loth sumebatur, respondeo, non excusari illum ut vult Caiet. quasi non induceret eos ad peccandum leuiore delicto, sed solum proponeret materiam minoris mali, tum, quia hec (ut ex dictis constat) idem sunt omnino, tum, quia ex contextu ipso patet expresse, ad stuprum filiarum illos induxisse, cum diceret: *Abstinete eis*, Vnde à sanctis Patribus solum extenuatur peccatum eius, excusaturque aliqua ex parte, vel propter nimiam animi perturbationem, ut ab Augustino, vel propter nimium zelum seruandae hospitalitatis, ut à beatis Chrysostomus & Ambrosius. Comendatur vero à Beato Petro, appellaturque iustus, non quod filias suas prostitueret, cum in eo deliquerit, sed quia moribus erat honestissimis, cum inter ciues adeo impios scelestosque agens nulla ratione fuerit, vel in minimo contuminiatus.

Ad quintum respondeo, consulentem minus malum ad vitandum maius, quod alia via vitare non potest, non consentire in peccatum aliquod, cum optaret potius ut ab omni peccato frater ille auerteretur, sed in hoc totum consentire, cum velis vel occidere vel percutere, opto ut percutias potius quam occidas, qui consensus non fertur in percussione illam, ut percussione, sed ut minus nocuumtum, ubi maius erat inferendum: & ex consequenti neque fertur in peccatum, neque in malum aliquod, sed in bonum obiectum ut ostendimus.

Ad vltimum constat responsio ex solutione tertii: Alteri namque licet consulere minus malum, quando eum nulla alia via à maiori valemus auertere, nobis autem ipsis nequaquam ita consulere possumus, cum in nostra facultate sit ab omni malo abstinere.

Ex his facile erit explicare priorem illam quaestionem, licet ne diuitem, qui non vult extreme indigenti per eleemosynam subuenire, cum debeat, inducere ad mutuandum saltem illi sub usuris? Responsio est affirmatiua. Ita docent, qui sentiunt licere consulere minus malum ad vitandum maius: plerique enim eorum, cum hoc docent, agunt de huiusmodi di-

uite.

uite. Idem sentit Ricardus in 4. dist. 15. ar. 5. q. 5. ad 2. affirmans licere rogare vsurarium ad mutuandum sub usuris pauperi maxime indigenti, cui diues ille per eleemosynam subuenire non vult. Et probatur. Licet consulere minus malum, ad vitandum maius quod aliquis paratus est perpetrare, sed grauius peccat diues non subueniens pauperi extreme indigenti per eleemosynam, vel gratuitum mutuum, quam mutuans illi cum usuris, ergo licet consulere illi ac inducere illum in tali casu ad mutuandum pauperi sic indigenti cum usuris. Maior constat ex dictis. Minor probatur: quia maius peccatum est homicidium quam vsuraria mutuatio, qui vero extreme indigenti non subuenit, cum possit, perinde se habet, ac si pauperem illum fame interimeret, ut docet B. Ambrosius 3. lib. de officijs. & habetur distinct. 86. Cano. Pasce: *Pasce* (inquit) *fame morientem, quisquis enim pascendo hominem seruare poterat, si non pauperem occidisset.* Neque repugnat his prima conclusio D. Thomae huius art. loquitur enim in ea D. Thomae absolute, & extra casum extreme necessitatis absolute enim neminem licet inducere ad vsuras, in casu autem extreme necessitatis licet, quia tunc qui diuitem sic inducit, non inducit simpliciter ad vsuram, sed ad hoc totum, cum fratrem tuum interimere fame velis, praestat, ut sub usuris illi mutues, quam ut fame interimas.

Circa secundam conclusionem offert se quoque haec dubitatio.

Controuersia II.

LICEAT NE FORMALITER & expresse petere mutuum sub usuris ab vsurario parato ad seruandum.

X proxime praeced. controuersia constat, ab eo qui non est paratus ad foenerandum, nullo modo licere petere sub usuris, quia non licet aliquem ad eam iniquitatem inducere, praeter quam ubi extreme indigenti nollet gratis subuenire: Nunc de eo, qui paratus est, & quasi ex officio exercet vsuras, disseramus. Cum quod duobus modis potest se habere petens, & recipiens ab illo mutuum sub usuris: vel ita, ut initio postulet solum ab illo mutuum, tamquam libere, & gratis si-

bi exhibendum, nulla posita conditione de soluenda aliqua vsura, sed cum vsurarius affirmet, vel saltem significet, se nolite aliter mutuare quam ea lege, & conditione, ut reddatur ei aliquod lucrum extra sortem, tunc mutuarius ut suae occurrat necessitati, admittit conditionem illam, promittitque vna cum sorte reddere lucrum illud & vsuram. Vel potest mutuarius, quia nouit vsurarium à quo mutuum postulat, aliter non mutuaturum quam sub usuris, statim à principio mutuum petere formaliter, & expresse sub usuris, & quasi in actu exercito, dicens mutua mihi 100. aureos restituam tibi post annum 110.

Hoc posito variae sunt de hac quaestio. DD. sententiae. Prima est Durandi in 3. distinct. 37. quaest. 4. Paludani eadem distinct. 9. 2. & diui Antonini 2. p. tit. 1. cap. 9. §. 14. Qui docent licere quidem petere ab vsurario parato mutuum illo priori modo, minime vero posteriori, praeterquam in tribus casibus, Quos statim subiiciemus.

Priorem partem ita ostendunt, Petens à principio mutuum gratis, & libere, & sine vilo pacto vsurario, mutuante vero omnino renuente aliter mutuare quam sub pacto & conditione recipiendi aliquam vsuram, ut suae necessitati succurrat, conditionem illam admittit, hic realiter & vere non inducit vsurarium ad peccandum, neque aliud praestat, quam ut suam redimat necessitatem & vexationem admittit conditionem illam, hoc autem licet cuicumque indigenti. Et confirmatur. Iustitia ut docet Aristoteles (à quo illud accepit D. Thom. in hoc articulo) non est media inter inferentem iniustitiam & patientem illam quasi inter duo extrema, sed solum repugnat iniustitiae quam aliquis infert, & alter patitur: sed in hoc casu vsurarius infert iniuriam, mutuarius vero solum patitur illam, ergo ex eo solum quod admittat conditionem illam, cum non prouocauerit eum ad foenerandum, sed ad mutuandum tantum, non est censendus iniuste agere, nec peccare.

Dices non licet consentire in peccatum alterius, neque propter maximam necessitatem, sicut non licet consentire in fornicationem nec propter periculum vitae, eodem modo autem ista quae exigit vsurarius est peccatum vsurae, ergo non licet illam admittere

Respondet Duran. In damnis, & pœnis tēporalibus incurrendis sufficere ad excusandam culpam metum maioris dāni, vel pœne, quia secundū rectam rationē in his minus inaleum & damnū est eligendum, vt viator cui dicit sicarius da mihi 100. aliter exspoliabo te omnibus tuis, licite ac prudenter cōfert illa 100. ne omnibus bonis exspolietur: tunc enim non consentit in iniquitatem illius, sed in hoc tantum quod est pati minus damnum, ne incurrat aliud maius: Pari ratione, qui non postulat mutuū cum vsuris, sed mutuū solum, vsurario vero dicente nolo mutuare nisi vna cum sorte reddas vsuram, vt fur succurrat necessitati annuit illi, & consentit, non cōsentit in iniquitatē vsurarii, sed in hoc quod est liberari à necessitate qua premitur, quē illi maius dānum est quam solutio illius vsuræ. Ad exemplum vero Respondetur illud non esse accommodatū, quia quædam sunt sic intrinsecē mala, vt nullo modo possint bene fieri, & in ea nullo modo licet consentire, vt fornicari; alia quæ nō sunt mala simpliciter & intrinsecē, sed ex circumstantia, & hæc sublata illa circumstantia possunt recte admitti, huiusmodi autem est mutuanti aliquid conferre, hoc enim nō est intrinsecē malum, cum possit bene fieri, vt si gratis conferatur; est autem malum ex sola circumstantia, quia mutuans vult illud sibi reddi vt pretium mutui: quocirca potest mutuarius ad leuandam suā necessitatē illud cōferre, non intendens reddere illud vt pretium mutui, sed vt redemptionem suæ vexationis.

Alteram partem probant: Quia petēs à principio formaliter & expresse sub vsuris, formaliter & aperte inducit illum ad peccandum, quod non licet.

Constituunt tamen tres casus, in quibus sic petens excusabitur à peccato. Primus est: Si vir simplex ex ignorantia ita peteret mutuū ab vsurario, existimans se in eō non peccare, sed illud sibi licere, quia non sunt omnibus maxime viris simplicibus perspectæ huiusmodi subtilitates Theologicæ. Secundus, Siquis ita peteret ex inadvertentia agnoscens illum vsurarium esse, nec advertens hunc modum petendi esse quoddam genus inducendū ad peccatum, velut repentina quadā oratione diceret, mutua mihi 100. ego reddam tibi illa cum lucro. Tertius est, Siquis certo credat nullo modo illum mutuatu-

rum sine vsuris. Quia intelligens illum nulla ratione aliter mutuaturum, eō ipso nouit frustra postulari ab eo mutuū gratuitum, quin potius conditionem illā & pactum esse habendum tamquam iam sibi ab illo propositum, & expressum, & propterea postulare ab huiusmodi homine statim à principio mutuū cum vsuris, nō esse inducere illū ad cōnerādum, sed idem omnino quod admittere conditionem, sine qua certo nouit illum non mutuaturum.

Secunda opinio est Conradi. De contract. q. 47. conclus. 3. Gabriel. in 4. dist. 15. q. 11. dub. 14. Caietani in opusculo 17. Responsum. Respon. 14. quæstiuncula 3. & in opusculo de maleficiis, Nauarri in suo Manuali cap. 17. nu. 62. & communis inter Iurisperitos in illo cap. super eo. De vsuris. Afferunt hi, licere quidem petere mutuū ab vsurario simpliciter & absolute, & eo nolente aliter mutuare quam sub vsuris posse admitti conditionem nulla autem ratione licere, petere ab illo statim à principio mutuū sub vsuris formaliter, & expresse, etiam si certo intelligat mutuarius aliter illum non mutuaturum: nec excipiunt authores huius secundæ opinionis casus illos, quos excipiunt Durand. & D. Anton. Imo Nauar. expresse reicit illos, affirmans in illis quoque casibus peccare petentem ab vsurario mutuū, cū hac conditione à principio expressa, nempe sub vsuris.

Soto videtur in hac parte varius nam lib. 6. de Iust. q. 1. ar. 5. habet hanc sententiam, deinde vero lib. 8. q. 2. art. 3. docet licere petere formaliter iuramentum per falsos Deos, & mutuū sub vsuris, ab eo qui iam est paratus.

Probat autem hæc secunda opinio à suis authoribus, Primo. Nō licet petere ab aliquo id quod est intrinsecē malum, sed dare mutuū sub vsuris hoc totum simul sumptum est intrinsecē malum, ergo non licet illud petere. Maior certa est. Minor constat ex contro. 1. art. 1. vbi vidimus vsuram esse prohibitam iure naturali, & intrinsecē malam. Et confirmatur à Caiet. Quod licet petere, licet aperte, at quod alius det mutuū sub vsuris non licet appetere, ergo neque petere.

Secundo, ex illa maxime Theologica, quæ inductione constat in omnibus vitijs, Nō licet petere ab aliquo, quod ille licite prestare nō potest, vt non licet à fure petere furtum

furtum, à sicario homicidium: Sed vsurario non licet dare mutuū sub vsuris, ergo neque licet ab eo illud ita petere.

Tertio nulli licet complacere de peccato alterius, repugnat enim illud charitati de qua B. Pau. 1. Coriat. 11. ait non gaudet super iniquitate, at quamuis petens mutuū sub vsuris, ab vsurario parato, non inducat illum ad peccatum, sic tamen petens cōplacet, & consentit in peccatum illius, ergo non licet. Probo minorem, quia vbi quis aliquid petit, vult & desiderat illud ita fieri, & cum sit, completurque illius voluntas & desiderium, complacet in eo.

Et confirmatur. Si diuiti volenti pecuniam suam apud aliquem custodiendam deponere occurrat quatuor vel quinque, quibus potest illam commendare, quorū vnus ditior quidem est & securius illā custodiet, vsurarius tamē, & qui cū illa vsuras exercebit, non potest in hoc casu diues ille apud vsurarium istū (vt inferius dicemus) pecuniam suam deponere, quamuis illi vtilius sit quia exercebit cum illa vsuras, ergo neque licet mutuarius, quamuis illi vtile sit, petere ab vsurario mutuū sub vsuris.

Quarto. Ad redimendam vexationem ea tantum media adhibere licet, quæ ordinantur per se ad illam redimendā, sed peccatum vsurarii nō ordinatur per se ad redimendam meā necessitatē, neque ipsa petitio exterior potest habere talē ordinē, ergo neque secundum externā vocē licet ita petere sub titulo redimendæ vexationis. Et confirmatur: Quia videtur certē nimis metaphysicū afferere, petentē expresse, & formaliter mutuū sub vsuris, petere quidem illud, quod in eo à quo petitur, est actus intrinsecē malus, & non petere ab eo realiter & vere peccatum eius, cum sint hæc secundū se adeo connexa, & coniuncta.

Quinto. Non licet petere opus artis magicæ à parato, nec maleficiū à muliere venefica, etiam si illud esset necessariū ad solvendū aliud maleficiū, & in vtilitatē alicuius: Neque licet petere iuramentū per falsos Deos ab infideli parato ad iurandū per illos, ergo neque licebit petere mutuū sub vsuris ab vsurario parato. Probo cōsequētia ex paritate rationis, quia in his omnibus, qui ita peteret, peteret profecto opus omnino prohibitum, & intrinsecē malum.

Tertia opinio est, ab vsurario parato, quæ certū est nullo modo aliter mutuaturū, potest licite postulari mutuū formaliter, & expresse sub vsuris, seruata duplici cōditione:

Prior est, vt mutuarius nō habeat aliū à quo recipiat mutuū sine vsura; Posterior, vt nullā habeat cōplacentiā peccati, & iniquitatis illius vsurarii, quin potius optaret omnino gratis sibi illū mutuare: Ceterū quia indiget pecunia illa, nec habet amicum, à quo gratis eā accipiat, nouitque certō illum non aliter mutuaturū, quā sub vsuris, ad redimendam suam necessitatē, nec cōterēdū frustra tempus, postulat statim à principio eo modo, sine quo nouit aliū non mutuaturum. Hæc opinio placuit doctissimo viro Melchiori Cano, quæ multi ex recentioribus discipulis, & interpretibus D. Tho. in hac parte sequuntur: cōuenitque illa plurimū cum prima illa Durandi D. Anton. & Paulud. Est enim hæc aperte tertius ille casus, in quo authores illius primæ opinionis sentiunt posse peti mutuū expresse sub vsuris.

Constituunt verò authores huius opinionis ad illius explicationē, postulantē mutuū ab vsurario parato, de quo hic loquimur, expresse & sub hac forma, Mutua mihi 100. restituā tibi 110. duobus modis potest ita postulare, & sub his verbis. Primo, ita vt in petitione illa loquatur formaliter & simpliciter, ac secūdū propriā significationē verborū, qua ratione petens inducit aliū ad vsuram, quō iniquū omnino est, & illicitū. Secundo vero modo, ita vt petitio illa non significet absolute & simpliciter, quod verba illa exterius sonant, sed hoc totū, cū ego nō habeā, à quo recipiā gratis mutuū, quo indigeo, nec tu villo modo aliter mihi mutuaturus sis, quā cū vsuris; Quasi dicat, modo mihi mutues, paratus sū soluere vsuras, & subire damnū istud: Quemadmodum diximus præcedēti contro. consulentem minus malum non consulere simpliciter & absolute malum, sed hoc totum, cum decreueris omnino proximo tuo nocere, ne inferas illi graue damnum, quod institueras, sed solum hoc leuius. Ita vt quemadmodum obiectum huius concilij non est illud minus malum, sed auertio & euitatio illius maioris, quod volebat inferre, ita huius petitionis, mutua mihi sub vsuris, obiectum proprium & formale non sit actio illa vsurarii dantis sub vsuris, cum mallet omnino gratis sibi mutuari, sed passio dāni cui se offert recipiendo mutuū sub vsuris. Quasi dicat, mutua mihi, & quia certo scio te non mutuaturum, nisi soluam vsuras, patiar hoc damnum meum, & iniquitatem tuam.

Quod autem obiectum hoc sit bonum & licitum, & petitio ista sub hac forma verborum, in hoc casu, & attentis his circumstantiis rerum, & personarum habeat huiusmodi sensum ostendunt primo ex Sacra Scriptura. Nam Matth. 23. cum essent parati Iudaei ad occidendum Christum & Apostolos, dixit eis Dominus. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum*: id est, paratus sum pati persecutionem & mortem, qua implebitis mensuram patrum vestrorum. Et Ioan. 13. *Quod facis fac citius*, id est, supposita iniqua determinatione tua paratus sum tradi a te. Secundo, ex eodem Caiet. infra q. 100. art. 4. quando aliquis redimit suam vexationem, reperiuntur ibi duo, vnum licitum & bonum, & aliud illicitum & malum: licitum ut cum petit quis libertatem, vitam, vel aliquod aliud bonum honestum; illicitum vero, conditio iniqua sine qua alter non vult concedere bonum illud honestum, quod gratis debebat, ut cum sicarius non vult concedere viatori libertatem, aut vitam nisi acceptis pecuniis illius; Circa quae redimens vexationem suam diuersis modis se habet: nam bonum illud & licitum, quod iure petere potest, petit formaliter, & directe inducens alterum ad illud; circa illicitum vero, & malum non habet se directe, vel actiue, neque tanquam ad illud alterum inducens; sed passiuè tantum offerens se passurum illud, quod ut bonum est sibi concedatur, cum alter propter suam iniquitatem nolit aliter illud ei concedere. Ut in exemplo proposito, cum occurrens viator sicario parato ad occidendum illum, nisi pecuniam suam illi tradat, ait, En tibi pecunias, quas mecum defero, accipe illas: in eo casu oratio haec attentis circumstantiis habet hunc sensum, Cum sis paratus ad me occidendum, nisi tibi pecunias meas tradidero, accipe illas, ne me occidas. Vbi circa vitam, & libertatem habet se actiue, illam directe petens, circa iniquam vero pecuniarum acceptionem faciendam à sicario illo passiuè tantum: ita ut quamuis secundum exteriorem sermonem videatur illas offerre, reuera tamen nihil minus habet actio illa, quam eas offerre, sed hoc solum, se paratum esse ad patiendum damnum illud, ut à maiori liberetur: Eadem ratione, quando mutuarius, indigens mutuo, quia nouit certò usurarium illum non aliter mutuaturum, quam sub vsuris, ait illi, mutua mihi sub vsuris, cum haec petitio sit quaedam redemptio

propriae necessitatis, sunt quoque constituenda & concedenda in ea illa duo, aliud licitum, ad quod habet se actiue, formaliter & proprie illud petens, nempe mutuum quo indiget, aliud vero illicitum, ad quod licet videatur secundum exteriorem vocem habere se actiue, reuera tamen & à parte rei habet se potius passiuè, & inuoluntarie. Etenim cum nihil minus vel let quam reddere illud lucrum usurarium, nihil aliud continet illa petitio, quam se paratum esse ad patiendum damnum illud, & solutionem usurarium.

Quo posito probatur iam haec tertia opinio à suis authoribus Primo ex isto fundamento. Qui redimit necessitatem, & vexationem suam, quamuis exterius & secundum vocem videatur aliquid mali petere, reuera tamen consideratis necessitate ipsius, & iniquitate alterius, aliisque circumstantiis non petit nisi quod bonum est, nempe liberari ab illa necessitate, patiendo iniquitatem alterius, quia neque illam vitare potest, neque aliter ab ea necessitate liberari: Sed qui indigens mutuo, nec habens amicum à quo illud gratis accipiat, petit illud ab usurario parato dare sub vsuris, & quae nouit nullo modo aliter mutuaturum, habet se reuera omnino tanquam redimens suam necessitatem, & vexationem: Ergo sic petens, licet secundum exteriorem vocem videatur petere mutuum sub vsuris, quod est malum, reuera tamen non petit nisi solum mutuum, quod est bonum: offerens se propter iniquitatem alterius ad illam iniuriam patiendam, quia aliter sibi subuenire non valet.

Et confirmatur: Mutuarius in hoc casu conditionem illam sub vsuris eodem modo apponit, quo in illa consentit, eamque seruabit, quia petitio externa & vocalis est signum & nota interni consensus, sed non consentit in illam actiue, neque seruabit illam volens, sed coactus, & passiuè, ferens tantum iniquitatem illam & damnum, ut euadat à quod aliud à se iudicatum maius, ergo circa illam realiter & vere non habet se actiue, sed passiuè tantum.

Secundo licet uti peccato eius, qui iam ad illud paratus est ad proprium commodum, ut docet hic D. Tho. Sed petens sub vsuris in casu proposito, nihil aliud facit, quam uti peccato usurarii ad redimendam suam vexationem, ergo licet ita petere.

Tertio probatur à simili. Quando Genes. 27. dixit Iacob Esau fratri suo. *Vende mihi primogenita*, licet videretur petitio illa se-

la secundum exteriorem vocem continere aliquid simoniacum, reuera tamen nihil tale continebat, sed solum redemptionem suae vexationis, sensusque legitimus illorum verborum a parte rei & iuxta animam Iacob erat hic: Da mihi gratis primogenituram quae mea est, & mihi debetur, ceterum quia certo noui te non daturum illam mihi gratis, sicut debes, sed accepto aliquo pretio, paratus sum pati damnum istud & iniuriam, sicut tu paratus es ad illam inferendam, ut sic meam redimam vexationem. Ergo similiter haec petitio da mihi mutuum sub vsuris habet reuera in casu de quo hic loquimur, hunc sensum, da mihi mutuum, quod deberes gratis dare, cum ego in necessitate existam, & tu habeas pecunias ad mutuandum: ceterum quia scio te non mutuaturum gratis, sed cum hoc damno meo, ut solvam vsuras, paratus sum ad illud sustinendum, & ferendam hanc iniuriam, ut mihi subueniam.

Et confirmatur ex his quae diximus primo, tomo. quae est. 64. artic. 7. controu. 1. ubi docuimus licere occidere aggressorem; quia occisio illa non est intenta ut finis, neque ut medium, (cum medium solum sit bellum illud iustum ad tuendam vitam) sed solum permixta, ut quidam effectus subsequutus illam defensionem & bellum. Similiter res habet in nostro casu: solutio enim illa pecuniae, vel lucri usurarii non est intenta à mutuuario ut finis, cum nihil minus vellet: neque ut medium ad redimendam suam vexationem, quia medium est ipsum mutuum; sed solum est effectus subsequutus ex redemptione propriae vexationis propter iniquitatem mutuarii, quod licet, sicut modo dicebamus licere uti peccato, & iniquitate usurarii ad proprium commodum.

Quarto. Hoc interest inter consulere vel inducere aliquem, & petere, ac redimere propriam necessitatem, ut qui dat consilium alicui, intendat bonum eius cui sic consulit, propterea namque datur consilium, ut recipiens illud melius sese habeat: Qui vero petit, ad redimendam propriam necessitatem, ex propria natura & ratione huius actus, non petit quasi intendens bonum eius a quo aliquid petit, sed intendens bonum suum, & sibi utile, vel necessarium. Sed in hac petitione, da mihi mutuum sub vsuris, mutuum est qui-

dem bonum petendi illud, solutio vero vsurae mala & damnum, ergo qui ita petit, ex propria ratione istius petitionis solum petit mutuum, quod sibi bonum est, minime vero solutionem in vsurarum, quae illi damnum est: sed offert se tantum illam pati, & damnum illud subire, cum aliter non valeat propter iniquitatem usurarii propriam necessitatem euadere: utiturque solum conditione illa sub vsuris, tanquam circumstantia quadam ex iniquitate usurarii necessaria ad redimendam suam indigentiam.

Quinto. Qui petit mutuum cum vsuris, in casu de quo hic agimus, si qua ratione peccaret, certe hac, vel quia complacet in peccato usurarii, vel quia illi aliquo modo consentit, vel quia inducit illum ad mutuum usurarium, estque illi sic petens scandalum & occasio ruinae: At nihil horum in hoc casu accidit, ergo non peccat sic petens. Probatur minor. Imprimis mutuarius in hoc casu non habet complacentiam formalem & expressam, ut initio huius opinionis diximus, neque virtualem & implicitam, quia mutuarius solum desiderat suum commodum proprium, optaretque si posset mutuum illud gratis recipere, & nullam vsuram reddere, cui desiderio repugnat omnino aliqua complacentia in oppositum. Et confirmatur: Quia nulli placet quod sibi damnum est, & nouit sibi nocere, sed solum complacet in his quae iudicat sibi bona, & utilia: unde nullus est mutuarius, saltem in casu de quo hic loquimur, cui aliud placeat, quam mutuum quo eget, & cui non plurimum displiceat solutio alicuius vsurae ut sibi nociua. Altera pars, neque consentire illum peccato usurarii, patet. Quia mutuarius in hoc casu (ut ex dictis constat) perinde redimit suam vexationem, & perinde se habet ac viator qui videns aggressorem offert illi suas pecunias: quem certum est, non exhibere illas consentiendo iniquitati illius, sed solum tanquam paratum pati minus damnum, ad euadendam maius: propter quod à nemine iudicabitur in eo casu peccare. Denique neque inducit illum ad peccandum, neque est illi scandalum & occasio ruinae: Etenim cum ille ita paratus sit, à se ipso satis inductus est ad non mutuandum sine vsura, nec vllus est illi occasio ruinae, sua iniquitate iacet factis prostratus in vsuris.

Dices esto ille iam paratus sit ad foene-

randum nihilominus petitio illa habet pro obiecto actum qui sine peccato exerceri non potest, unde natura sua & secundum se est inductiva ad peccandum, & ex consequenti est mala & illicita. Respondent authores huius tertiæ opinionis esse quidē inductivam ad peccandum secundum se, & simpliciter, non tamen in hoc casu, in quo usurarius se ipso, & propria iniquitate adeo paratus est, & qui petit certo nouit illum aliter non mutuaturum, nec habet alium a quo gratis accipiat mutuum quo indiget, quibus circumstantiis attentis dicunt non inducere illum ad malum, sed solum uti iniquitate eius ad proprium bonum, & offerre se ipsum ad patiendum damnum illud & iniuriam, ut suæ subueniat necessitati, cui nequit alia commodiori via occurrere.

In hac quaestione ut certa ab incertis separemus, obseruandum prius est conuenire omnes in his tribus.

Primum est, ab usurario, qui licet communiter paratus sit ad mutuandum cum usuris, aliquando tamen mutat gratis, & amice, ac sine ullo foenore, non licere petere statim a principio formaliter & expresse cum usuris. Ratio est aperta, quia cum hic aliquando mutuet sine foenore & usura, sic ab illo petere sub usuris, est actiue & formaliter inducere illum ad foenerandum, & offerre sibi scandalum & occasionem ruinæ. Secundo, sicut petere sub usuris ab eo qui non est paratus est peccatum, ita quoque exponere se periculo petendi peccatum est: at quando usurarius aliquando mutat sine usura, cum forsan eo tempore & casu quo petes ab eo, non esset ita paratus, consequenter vel petis ab eo qui non est paratus, vel certe exponis te periculo petendi ab eo qui tunc non erat paratus.

Secundum est, peccatum quoque esse petere ab usurario omnino parato, si petens habeat complacentiam peccati quod in usuraria illa mutatione committitur ab ipso. Hoc adeo perspicuum est, ut nulla egeat probatione: quia in quocunque genere vitii habens complacentiam de peccato alterius peccat similiter, tamquam concurrens & consentiens per complacentiam illam in peccatum illud: Talis enim complacentia non solum est preter charitatem, verumetiam contra charitatem, de qua dixit Apostolus I. Corint. II. *Non gaudet super iniquitate.*

Tertium est, licere petere ab usurario omnino parato mutuum simpliciter, & absolute, nulla posita conditione de reddendo illi aliquo lucro, eo vero affirmante, vel significante nolle aliter mutuare quam sub usura, licere conditionem illam admittere, ac promittere illi usuram. Ratio est aperta: Quia cum usura sit quoddam rapinæ genus, sicut licet inuaso a latrone & sicario postulare prius ab illo libertatem & vitam, eo vero nolente illam concedere nisi aliqua pecunia ipsi exhibeatur, quamuis sicarius ille in eo peccet, licet nihilominus ad redimendam vexationem illam, eam exhibere: eadem omnino ratione licet mutuatio qui gratis & amice prius postulauit mutuum, usurario nolenti mutuare nisi aliquod lacrum illi promittatur, promittere illud, ac reddere. Secundo, quia nisi liceret hanc conditionem ita admittere, non a mutuuario, sed ab ipso met usurario appositam, nullus est euentus vel casus, in quo liceat accipere mutuum cum usuris ab usurario parato; at aliquando id licere docet aperte hic D. Thom. & communis Theologorum schola.

Vnde tota quaestio versatur circa secundum illud modum petendi cum usuris statim a principio formaliter, & expresse. Authores primæ opinionis ut Duran. Palud. & Antonin. proponentes casus illos in quibus sentiunt id licere; maxime in tertio, conueniunt omnino cum authoribus tertiæ opinionis, unde utriusque idem debet esse iudiciū. Authores vero secunde, qui negant omnino licere unquam petere statim a principio expresse cum usuris, quantumuis usurarius paratus sit, volunt huius quoque sententiæ fuisse D. Tho. Quia docet ille (ut vidimus) licere quidem accipere sub usuris ab usurario parato, nullo tamen modo licere inducere illum ad foenerandum: qui autem statim a principio petit ab usurario quantumuis parato expresse, & formaliter mutuum sub usuris, inducit illum ad foenerandum. Vnde iuxta D. Thom. hoc non licet. Minorem sic probant. Qui petit ab aliquo id quod sine peccato prestare non potest, reuera inducit illum ad peccatum illud, sed petens ab usurario mutuum sub usuris petit ab illo, id quod sine peccato & usura ille prestare non potest; ergo inducit illum ad peccatum usuræ.

Sed quamuis hæc opinio probabilis satis censeri debeat, tum propter auctoritatem DD. qui illam amplectuntur, tum propter argumenta quibus illa nititur, quæ satis videntur

dentur vigere, vltima tamen plerisque recentioribus, viris certe eruditissimis, & grauibus probabilior multo, & verior visa est, ac merito, quam nos etiam amplectendam censemus: quia argumenta quibus illa probatur efficacissima sunt; Et re diligenter, ac attentè considerata negari non potest, vbi Ioannes mutuo indiget, nec habet amicū a quo gratis illud accipiat, sed compellitur ut suæ occurrat necessitati a Petro usurario illud postulare, nouitque certissimo Petrum nullo modo aliter mutuaturum, quam sub usuris, ita ut aliter ab eo mutuum petere sit frustra contere tempus, in hoc casu & cum omnibus istis circumstantiis negari inquam non potest, Ioannem postulantem a Petro usurario aperte & expresse mutuum sub usuris, dimittendo omnes illos ambages, & circumloquia, petendi prius simpliciter sine usuris, & admittendi deinde pactum de illis soluendis, vbi ab ipso usurario fuerit appositum, licet secundum externam vocem videatur petere mutuum sub usuris, realiter tamen & verè solum petere ab illo mutuum, conditionem vero illam sub usuris non petere, sed offerre se tantum ad patiendam illam, & sustinendum damnum illud, ut a maiori liberetur, cum videat se mutuum illud, quo indiget, ex iniquitate usurarij aliter obtinere non posse: quemadmodum inter argumentandum diximus de viatore, qui occurrenti sibi latroni statim offert pecuniam, ut seipsum a morte liberet, quem certum est solam vitam a sicario illo postulare, inquam vero illam pecuniarum acceptionem ab eo faciendam non petere, sed illi tantum seipsum passiuè offerre, ut minus damnum sustinens quod multo maius est euadat.

Vnde sic argumentor licet accipere ab usurario mutuum priori illo modo, nempe petendo prius absolute & simpliciter, & eo nolente aliter mutuare quam sub usura, consentiendo in illam conditionem, quia in hoc casu admittens huiusmodi conditionem ex iniquitate usurarij appositam, cum ipse simpliciter petiisset, non censetur concurrere ad illam actiuè sed passiuè tantum, sustinendo iniuriam illam & damnum; at in casu de quo loquimur, concurrentibus omnibus illis circumstantiis, Ioannes Petens a Petro usurario statim a principio mutuum expresse sub usuris, quia certissimo nouit Petrum aliter non mutuaturum, licet secundum externam verborum sonum videatur ad appositionem illius conditionis actiuè concurre-

rere, vere tamen & re ipsa non concurrat nisi passiuè, ergo quemadmodum licet illo priori modo petere ab usurario parato, ita & hoc posteriori, cum idem omnino concurrerentibus omnibus illis circumstantiis utriusque re ipsa sit, licet in extrema voce diuersitas existat.

Nunc ad argumenta illa secunde opinionis, quæ nostræ sententiæ aduersantur.

Ad primum respondeo, cum duobus modis possit aliquid esse intrinsece malum, vel omnino, tam secundum substantiam actus, quam ex circumstantia, vel ex sola circumstantia: quod omnino & absolute est intrinsece malum, nullo modo posse postulari, ut fornicari, mentiri, nam cum hæc secundum substantiam actus mala sint, eo ipso quo aliquis illa postulat, inducit fratrem suum simpliciter ad malum, quod non licet; At quando id quod petitur secundum substantiam actus bonum est, ex sola vero circumstantia malum, & petenti nocuum, petentem illud necessitate aliqua adductum, solum petere in eo casu quod secundum substantiam actus bonum est, circumstantiam vero illam, licet videatur secundum externum sermonem petere, re tamen ipsa, cum illi nocua sit, non petere formaliter, & proprie: sed offerre se tantum ad illam ferendam & sustinendam, ut suæ consulat necessitati. Et hac ratione se habere eum, qui ab usurario, quem nouit nullo modo mutuaturum nisi accepto aliquo foenore, petit statim a principio cum usuris, ut ex dictis in explicatione tertiæ opinionis constat.

Ad confirmationem Caiet. Similiter respondeo, petentem mutuum cum usuris, concurrentibus omnibus illis circumstantiis quas diximus, nihil minus appetere quam peccatum usurarii, vel solutionem illam foenoris quam promittit, cum optaret omnino gratis sibi illum mutuare, sed cum mutuo illo indigeat, nec habeat a quo gratis accipiat illud, nec alium mutuatore quā usurarium illum, quem certo nouit nullo modo aliter mutuaturum, quā cum usuris, secundum externam vocem solum petere petere, & appetere, conditionem vero illam sine qua ex iniquitate usurarij suæ necessitati occurrere non potest per mutuum, nec petere nec appetere, sed passiuè tantum se ipsum illi offerre ad redimendam suam necessitatem.

Ad secundum respondeo, in casu de quo hic loquimur, & cum omnibus illis circum-

stantiis, mutuante optime posse prestare quod mutuarius actu petit, quia ille actu & re ipsa solum petit mutuum quo eget, quod vero mutans prestare non potest ne per actionem usurae, non petit mutuarius secundum rem, sed illi tantum passivae se offerens utens malitia & iniquitate illius mutantis ad redimendam suam necessitatem.

Ad tertium dico mutuarium, cum conditio illa iniqua & usuraria ipsi nociva sit, nec illam appetere, nec in ea complacere, imo optare potius recipere mutuum sine illa: solum vero complacere in eo quod sibi bonum est, & utile, nempe in receptione mutui, quo indiget, & quia illud aliter obtinere non potest, consentit pati damnum illud, sine quo sibi subvenire non valet.

Ad confirmationem, in 4. Contro. huius art. explicabimus, an liceat deponere pecuniam apud usurarium, interim ad argumentum dico, non esse simile iudicium de divite illo, & mutuatio de quo hic agimus, divites enim ille cum habeat plures, quibus pecuniam suam commendare possit, & secure, non potest deponere illam apud usurarium, quia materiam peccandi aperte illi offert, sicut qui furioso gladium traderet. Quod si apud usurarium solum dicas illam secure custodiri, neque in eo casu illud licebit, cum possit domi suae propria diligentia adhibita eam custodire, nunquam enim ad eas angustias moraliter loquendo redigeretur, quin possit secure pecunia illa custodiri, etiam si non tradatur usurario: At mutuarius de quo hic loquimur, nulla alia ratione potest suae necessitati occurrere quam per mutuum, & a nullo alio illud recipere valet, quam ab usurario ita parato, ut aliter quam cum usuris nullo modo sit mutuaturus.

Ad quartum respondeo, simpliciter & absolute ad redimendam & levandam necessitatem mutuarius non esse medium per se ordinatum petere mutuum cum usuris, imo neque admittere conditionem quam usurarius ipse apponeret, sed solum mutuum, & ita illud tantum posse formaliter & actu postulari: ceterum, quia ex iniquitate sua usurarius non vult mutuari nisi cum usuris, licet illam conditionem admittere, quando illam exigit, vel illi passivae sese offerre, ubi certo cognoscitur illum non esse aliter mutuaturum, sic enim se offerens non adhibet illam tanquam medium, sed solum exponit se illi, ut obtineat medium, nempe mutuum quo indiget. Neque hoc aliquam continet metaphysicam, imo est doctrina ma-

xime moralis, ut in exemplo illo de inuaso a latrone, & offerente illi pecunias suas, ut euadat mortem, quo saepe usi sumus, apparet.

Ad quintum. Imprimis ad exemplum illud sumptum ex malefico Angelus in summa verbo Superstitio. num. 3. & Aureolus in 4. dist. 34. sentiunt, licere uti opera malefici parati, ad solvendum maleficium aliquod, per aliud maleficium & invocationem demonis, quia licet uti malo & iniquitate alterius ad bonum nostrum. Communis tamen DD. sententia oppositum omnino docet, quod ostendit & recte Caiet. in quaest. illa de Maleficis. tomo. 2. suorum opusculo. tractatu. 11. Vnde a nobis neganda est consequentia argumenti illius, iuxta ea quae modo in solutione primi argumenti docuimus. Est namque dispar ratio in malefico & usurario, nam cum maleficium sit malum intrinsece, & omnino, & secundum substantiam actus, petere a malefico, ut maleficium aliquod per aliud maleficium ut operam demonis dissolvat, est petere ab illo formaliter & directe actum intrinsece, & omnino malum, & quod nullum obiectum bonum potest habere, quod nulla ratione licet, neque in bonum finem, neque propter proprium commodum: at mutuarius postulans mutuum cum usuris, ab usurario parato, cum omnibus illis circumstantiis quas constituimus, petit actum secundum suam substantiam bonum, nempe mutuum, quem potest mutuans sancte & recte exercere, circumstantia vero illa cum qua petit, non est a voluntate petentis, cui nociva est, sed ex iniquitate mutantis aliter non mutuaturus. Vnde non petit illam, sed solum offert se passivum illam ad redimendam suam vexationem, quod licet.

Ad aliud exemplum de exigente iuramentum ab infideli. Occasione huius argumenti disputant nonnulli hoc loco, liceat ne exigere ab infideli iuramentum per suos falsos Deos, quam questionem non esse huius loci, sed questionis in qua agit D. Thom. ex professo de iuramento, perspicuum est: propterea eo loco divino namque nobis favete tertio tomo horum commentariorum illam copiose explicabimus. Interim argumento ex illo exemplo petito respondeo, licere quidem recipere iuramentum ab infideli, qui postulatus absolute, & simpliciter ut iuret ad firmandum contractum cum illo innitum, non vult aliter iurare, quam per falsos Deos, quia ut docet D. Augustinus ad Publicola-

lam,

lam, cuius testimoniū adducit hic D. Tho. Christianus in hoc casu non inducit illum ad iurandum per falsos Deos, sed solum ad firmandum iuramento contractum cum illo infideli, quod est medium licitum, utitur vero, iniquitate eius cum nolit aliter iurare: nulla tamen ratione licet petere ab eo iuramentum per falsos Deos, sicut licet petere mutuum sub usuris. Ratio discriminis huius est: Quia contractus, vel dictum infidelis potest alii viis confirmari, v.g. testibus, scripto, pignore, vel aliqua alia ratione, qua de causa non est dicendus celebras contractum cum infideli, exigere iuramentum ab illo per falsos Deos, ut redimat suam vexationem: at qui indiget pecunia, quam non potest alia via habere, quam ab usurario, qui (ut hic constituimus) aliter non mutuabit quam sub usuris, quamvis secundum vocem videatur conditionem illam apponere, reuera tamen non apponit illam ipse, sed iniquitas illa usurarii, circa quam mutuarius passivae tantum in hoc casu se habet, ut satis ex dictis constat.

Contrauersia XXI.

QVAE NECESSITAS RE

quiratur, ut liceat accipere, vel petere mutuum sub usuris?

V. R. A. N. in 3. dist. 37 q. 4. sentit non licere accipere mutuum sub usuris, & multo minus petere, nisi existente aliqua iusta necessitate: resistenti vero necessitatem vocat, quando non accipiuntur pecuniae ad peccatum aliquod exercendum, nec sola cupiditate lucranda cum illis, sicut accideret in mercato, quae cum habeat alias pecunias unde vivat, vel cum quibus potest commodè negotiare, & lucrari, nihilominus non contentus eo lucrato, ut magis ac magis lucretur, praeter pecunias proprias accipit alias cum usura, sperans maius futurum esse lucrum, quod ex illis obtinebit, quam sit foenus per solvendum usurario. Huiusmodi mercatorem ex sola cupiditate augendi pecunias suas accipientem cum usuris damnat Durandus: minime vero eum, qui cum non habeat unde decentes vivat, nisi faciat mercaturam, ad eam vero exercendam non habeat pecunias, nisi ab usurario illas accipiat: quia sic illas accipiens iusta ducitur necessitate.

Huius sententiae videtur favere D. Tho. cum affirmet in hoc art. ut acceptio mutui

cum usuris licita sit, requiri ut fiat illa propter aliquod bonum, quod est necessitas ipsius accipientis, vel alterius.

Et in responsione ad secundum explicans hanc necessitatem, vocat illam indigentiam, dicens non debere propter iniquitatem usurarii, quam culpa & vitio suo committit non inductus a mutuatio, desistere aliquem ab acceptance mutui sub usuris, si indigeat; indigentia vero non dicit leuem necessitatem, sed gravem.

Secundo propterea dicimus posse aliquem petere mutuum sub usuris ab usurario parato, quia petens non inducit illum ad peccandum, sed utitur solum iniquitate illius ad redimendam suam vexationem, vexationem autem suam non dicitur vere aliquis redimere, nisi quando praemittitur gravi aliqua necessitate.

Tertio tenemur ex charitate vitare peccatum proximi, quando facile illud possumus: in hoc sensu dicitur Ecclesiastici. 17. *Uincuique mandavit Deus de proximo suo, Usurarius autem, etsi paratus, nihilominus quotiescunq; dat sub usuris, peccat in illo actu, sicut meretrix, quamvis sit parata ad fornicandum, in quocunq; actu committit peculiare peccatum, qui vero non praemittitur gravi necessitate, facile potest abstinere ab acceptance mutui ab usurario, ergo non potest illud recipere contra conscientiam, nisi gravi aliqua necessitate adductus, tanquam iusta causa: quae est opinio Durandi.*

Quarto, D. Thom. in responsione ad lectorem Florentinum habet, non excusari a peccato petentem mutuum sub usuris ad maiores negotiationes exercendas, id est ad maiora lucra captanda.

Caietanus in commento huius art. sentit non esse vitandas nimium conscientias confitentium, inquirendo ab eis an propter utilitatem aliquam, vel iustam causam acceperint sub usuris: constituitque has duas regulas. Prior est, Petens mutuum sub usuris propter malum finem, tale peccatum committit, qualis est finis illo: ita ut si finis ille sit peccatum mortale, peccatum illa mutui sub usuris mortale quoque peccatum sit, si vero finis ille sit peccatum tantum veniale, & petitio illa venialis quoque tantum sit. Posterior regula est. Quamvis petens sub usuris propter malum finem peccet, non tamen peccato distincto, a peccato quod continetur in illo fine. V.g. petit aliquis, vel recipit mutuum sub usuris, ut fornicetur, sentit Caietanum non committere duo peccata distincta

ita alterum fornicationis, alterum vero offerendi vsurario materiam peccati, & occasionem committendi illum peculiarem actum vsurarium. Idem docet Soto lib. 6. de iustitia q. 1. ar. 3. quem nonnulli recentiores sequuntur.

Alijs vero placet plurimum opinio illa Durandi, quam volunt maxime conuenire cum doctrina quam hic habet D. Thom. vt argumenta initio proposita videntur probare.

In his opinionibus quædã vera sunt omnino, & amplectenda: quædam vero maiori expositione indigent, & aliqua (vt ita dicã) limitatione. Obseruemus igitur imprimis, non esse similiter iudicandum de eo, qui ita accipit mutuum cum vsuris, vt simpliciter & absolute illud petierit quasi gratis sibi conferendũ, deinde vero, quia vsurarius significat nolle se aliter mutuare quam cũ vsuris, admittit conditionem illam: & de eo, qui statim a principio petit formaliter, & expresse sub vsuris: Quia licet neuter inducat illum ad peccandum, vt ex præcedenti contro. constat, nihilominus prior ille non offert seipsum ad danũ illud patiendũ, sed solum admittit, vsurario illud inferente: posterior vero offert seipsum ad illud sustinendum. Vnde re diligenter inspecta dicitur recta ratio, vt maior necessitas urgeat ad petendũ expresse & formaliter cum vsuris, quam ad admittendam conditionem de soluenda vsura, quando non offert illam mutuarius, sed vsurarius ipse illam exigat.

Obseruemus secundo, nomine necessitatis non esse in hac materia intelligendam exterram aliquam necessitatẽ, vel grauẽ indigentiam, qualẽ patiuntur, qui a nimia paupertate vel a re alieno opprimuntur: sed quãcunque vtilitatem honestam, & sibi pro ratione sui status decentem, veluti si vir nobilis ad aliquos sumptus honestos, & suo status dignos pecunijs indigeat, etiã si sumptus illi non sint omnino necessarij, modo honesti sint, nec ab statu in quo existit arbitrio prudentum alieni, censendus est, necessitatem pecuniarum, quam postulat, habere. Dicimur enim communi hominum iudicio earum pecuniarum pati necessitatem, quibus egemus ad quoscunque honestos fines, & sumptus.

Obseruemus tertio non quãcunque cupiditatem lucrandi esse peccatum mortale, nam aliter quotquot negotijs incumbunt, & quicunque ludunt, imo & quotquot fere existunt in orbe homines, cuiuscunque or-

dinis & status essent in statu peccati mortalis: quis enim est qui in suo munere & officio non optet lucrari? sed ea tantum peccatum mortale est, propter quam qui captandis lucris intendit, paratus est per fas & nefas, iuste vel iniuste lucra quærere, & legem Dei, modo lucretur, violare; huiusmodi cupiditas est peccatum mortale auaritię, alia vero qua desiderant quidem aliqui ditescere, sed ita vt cõstituerint simul, quocunque potius lucro priuari, & quodcunque damnum subire, quam iniquitatẽ aliquam exercere, vel diuinum præceptum transgredi, poterit quidem peccatum veniale esse ex aliquo nimio affectu, mortale tamen nõ est.

His positis sit prima conclusio. *Vt possit aliquis iuxta conscientiam mutuum accipere cum vsuris, quacunque necessitas in finem aliquem honestum ordinata sufficit.*

Vnde non solum potest accipere cũ vsuris indigens pecunia ad soluenda debita, vel emendas res sibi maxime necessarias, verũ etiam ad ornandam domum, vel familiam, vel equos, ad conuiuium quod illum decet, ad delectationes honestas, ad sumptus si vir nobilis sit qui in hãstuldis, torneamentis, & similibus ludis militaribus, quos solent nobiles exercere, exiguntur.

Patet, Acceptio mutui ab vsurario, (sub qua intelligenda etiam est petitio quæ fit simpliciter mutui sine vlla conditione vsuræ, admittitur tamen deinde, quando ab vsurario apponitur) huiusmodi ergo acceptio (vt ex præcedenti contro. constat) est licita, finis quoque, nempe necessitas in finem honestũ ordinata, licitus & honestus, ergo huiusmodi acceptio, vel petitio nisi aliqua alia praua circumstantia vitietur, licita est & secuta. Hac ratione excusantur a culpa Magnates, & Nobiles accipientes pecunias ab vsurarijs, vel petentes illas: modo explicato, ad sumptus, qui pro ratione sui status cõsentur vel necessarij, vel decentes saltem, & competentes. Debetq; in his hæc regula obseruari, vt necessitas, vel vtilitas, siue finis & causa quæ illos excusauerit, a prodigalitate, excuset etiam a peccato, & culpa petendi mutuum illud sub vsuris: Sumptus dixi, non ludos, nec lasciuiam: de his enim statim dicemus. Hæc prima conclusio, non solũ est intelligenda de necessitate propria quam quis patitur, verum etiam de necessitate alterius, cui debemus, vel volumus ex amicitia, vel charitate subuenire: licet enim accipere sub vsuris pecuniam, quam a fini vel amico conferre volo, & quã illum

ad

ad similes sumptus video indigere.

Secunda conclusio. *Accipere mutuum sub vsuris, vel petere illud simpliciter, & admittere deinde conditionem de soluenda vsura, sine iusta vel honesta causa, & necessitate, tale peccatum est, qualis fuerit causa & finis, propter quem mutuum illud accipitur sub vsuris.*

Vnde nobilis petens, vel accipiens pecunias ab vsurario ad lasciuiam, ludos, venationes, conuiuia, apparatus equorum, & famulorum, similesq; sumptus superbos potius & vanos, quam necessarios, vel decentes, tale peccatum committit, qualis iudicabitur esse finis propter quem pecunias illas accipit, vel damnum quod ex illis sumptibus suis suæque familie infert: Hæc enim duo in his diligenter inspicienda sunt, Finis & Damnum: Nã si finis illius sit peccatum mortale, veluti fornicatio, vel lasciuia mortalis, acceptio illius pecuniarum cum vsuris mortale quoque peccatum est: Si vero finis illius ad solam prodigalitem pertineat, quæ ex suo genere venialis tantum est, tunc respiciendum est damnum quod per illam prodigalitem familie suæ infert, nam si damnum illud graue sit, acceptio illa cum vsuris peccatum quoque mortale est, si vero leue, veniale tantum.

Priorem partem huius conclusionis, nempe accipientem cum vsuris sine iusta causa & necessitate peccare, probant argumenta illa initio proposita pro opinione Durandi. Posteriores vero docet Regula illa generalis Doctorum, In omni actu humano malo, & culpabili malitiã, & culpam illius mensurandam esse ex malitia circumstantiarum, quibus vitiat, & maxime ex malitia & prauitate finis.

Ex hac conclusione sequitur, debere plurimum confessarios Magnatum, & Nobilium inspicere, quæ nocumenta & damna illi suæ familie inferant, vel in sumptibus, & expensis quas ex proprijs faciunt in rebus lasciujs, seu vanis, vel accipientes magna mutua cum vsuris: qui enim his, vel similibus vijs suis grauitè nocent, vel magna contrahunt debita, nisi desistant, curentq; diligenter, sumptibus suis ad debitum ordinem redactis, debita illa redimere & suæ familie consulere, sunt in statu peccati mortalis, & nulla ratione absoluedi. Ex eadem conclusione sequitur, mercatorem accipientem sub vsuris pecunias quibus negotietur, & lucra comparet, licet in eo ducatur sola cupiditate lucri, non semper peccare mortaliter, sicut videtur docere Durandus loco citato;

Sed cum duplex sit cupiditas quæ pertingit ad culpam, (vt ex tertia obseruatione constat) quædam mortalis, & alia venialis, mercator accipiens sub vsuris ex cupiditate lucri mortalis, peccabit mortaliter: Qui vero cupiditate lucri venialis peccabit venialiter; Et in hoc sensu intelligendus est D. Thom. cum scripsit ad Lectorem illum Florentinum, non excusari a peccato petentem mutuum sub vsuris ad maiores negotiationes, maioraque lucra captanda. Quin & in eodẽ sensu crederem loquutum esse ibi Durandum.

Tertia conclusio. *Ad petendum mutuum formaliter & expresse cum vsuris non sufficit necessitas voluntaria mutuarij, sed exigitur necessitas quam ille vitare non potest.*

Explicatur hæc conclusio: Quamuis omnis finis vel causa honesta sufficiat ad expẽdẽdas pecunias sine prodigalitate, & vitio, nihilominus quibusdam homines indigent ad fines necessarios, veluti ad sustentationẽ suam suæque familie, ad soluenda debita quæ iam contraxerunt, & tenentur soluere, ad emendas possessiones aliquas quæ commode illis emendare sese offerunt, qua occasione recedente non valebunt ita commode illas vel similes obtinere, ad constituendam dotem filiarum, vel statum filij, ad quod genus etiã pertinet, Magnates in aduentu sui Principis decentius se suosq; ornare: huiusmodi necessitates & his similes non consentent voluntarię, sed necessarię, & quas moraliter loquendo iuxta humanum morem & consuetudinem homines vitare non possunt: Voluntarias vero appellamus eas, quæ licet honeste sint, libere tamen omnino suscipiuntur, ita vt ex defectu illarum, nec status, nec decencia illius vel in minimo minuatur, vt multi sumptus qui a nobilibus honeste quidem fiunt, sine vlla tamen necessitate, vt ludere, venari, plures equos habere, hortos floribus confitos, tapetibus domos eorum abundare, & his similia. Affirmo igitur, ad accipiendum mutuum, quãcunque causam istarum sufficere, vt ex prima conclusione constat: ad petendum vero statim a principio expresse sub vsuris non sufficere necessitatem quam hic dicimus voluntariã, sed vel priorem illam, vel aliam quam patiens vitare non potest, vel continet seu offert vtilitatem aliquam, cuius carentia censenda est damnum, vt qui amitteret occasionem emendi commode aliquam hereditatẽ, vel possessionem sibi suisq; vtilem. Probat hęc conclusio argumentis illis initio propo-

propositis maxime 2. & 3. Quia vt ex precedenti contro. constat, petere formaliter sub vsuris non licet ad redimendam propriam vexationem, vbi vero necessitas mutuatarij voluntaria est, quis dicat illum vexari necessitate mutui, aut iniquitate vsurarij. In his nulla est dubitatio maior vero difficultas est.

AN QVANDO PETENS,

vel accipiens mutuum ab vsurario parato, propter finem qui est peccatum mortale, committat distinctum peccatum.

ACCIPIT mutuum cum vsuris adolescens, vt pecuniam illam foeneraticia cōferat meretrici, cū qua intendit mechari: constat iam ex dictis hunc peccare mortaliter, cum finis propter quē petit ab illo vsurario quamuis parato, sit peccatum mortale, nēpe Mechia. Quæritur tamen *Siue ne huiusmodi petitio mutui ab vsurario parato peccatum specie distinctum a Mechia, an quædam tantum circumstantia Mechie, illam eo nomine grauiorem reddens, quod pecuniam quam meretrici contulit, vt suo consentiret turpitudini, postulat ab vsurario?*

Caiet. in summa verb. vsura. cap. 5. & apertius hīc in commento, & Soto lib. 6. de iustitia q. 1. ar. 5. cum doceant petere mutuum ab vsurario parato non esse mortale ex suo genere; quia seclusa prodigalitate, quæ ex suo genere peccatum veniale tātum est, nullum aliud reperitur iuxta ipsos peccatum in acceptione, vel petitione mutui ab vsurario parato, consequenter docent, accipientem vel postulantem mutuum ab vsurario parato ad fornicandum committere quidem peccatum mortale ratione finis, non tamen distinctum a fine illo, & fornicatione.

Durand. loco citato, & Sylu. vsura. 7. q. 1. sentiunt esse peccatum mortale distinctum ab eo, ad quod committēdum accipitur mutuum: quia sine iusta causa offerre, vel proponere alicui (etiam parato ad peccandum) materiam peccati mortalis est peccatum scādali, ex suo genere mortale, distinctum specie ab aliis peccatis. Veluti quando mulier formosa sine vlla necessitate offert se conspectui iuuenis, quem scit propensum omnino ad libidinem, & commouendum aspectu ipsius, committit peccatum mortale scādali: qui vero ex turpi fine postulat mutuum ab vsurario parato, offert ac proponit illi

sine vlla iusta causa materiam peccati mortalis, vnde est illi scandalo, sic quæ committet duplex peccatum, alterum Mechie accipiens mutuum ad mechandum, alterum vero scandali, proponens vsurario, quem nouit paratum, materiam prauitatis vsurariæ.

Sed vtramque sententiam sic conciliare possumus: Vt vel vsurarius ille paratus ad foenerandum paratus sit, & propēsus ad omnes vsuras ex quadā malitia, & habitu vsurario: veluti qui cum diues iam sit, nec habeat filios, aut hæredes quibus oporteat ipsum thesaurizare, ex nimia tamen cupiditate quam nulla lucra saturare valent, intendit vsuris: vel est paratus ex passione quadam & fragilitate humana, vt qui licet sufficienter diues sit, habet tamen filios vel hæredes quibus optat pinguem fortunam, ductusq; affectu illo ditandi suos exercet vsuras. Si priori modo se habeat vsurarius, vera est sententia Caiet. & Soti, quia a tali vsurario tantē cupiditatis & auaritię petens vel accipiens mutuum, non offert profecto illi scandalum aliquod, cum tanta cupiditate adductus seipso suaque iniquitate iam satis iaceat, & ex consequenti petens ab illo non committit distinctum peccatum, ab eo propter quod mutuum illud accipit: Si vero ob turpem finem; qui peccatum mortale sit, quis accipiat vel petat mutuum ab vsurario parato posteriori modo, vera est sententia Sylu. & Durand. peccanti enim ex passione quadā, vel fragilitate humana proponere materiam peccandi, peccatum est, pertinens ad peculia rem speciem peccati, quam dicimus scandalum oblatum vel actiuum.

Argumenta initio huius controuer. proposita ex his quæ diximus in secunda conclu. & confectariis ex illa deductis manent satis explicata.

In solutione 3. argum. agit D. Thom. de eo qui pecunias suas deponit apud vsurarium custodiendas ab illo, circa quem videamus oportet.

Controuerſia. IIII.

AN QVI DEPONIT PECUNIAS apud vsurarium non habentem alias præter illas, bono tamen animo nimirum, vt apud illum securius custodiantur, cooperentur peccato illius, & remeantur ad aliam restitutionem?

CAIETANVS in commento huius art. cui nonnulli recentiores subscribunt, constituit prius, occasione huiusmodi pecuniarum, apud

apud vsurariū in custodiā depositæ duo peccata ipsum committere, alterum infidelis custodia: Nā cum depositarius debeat custodire fideliter rem vel pecuniam apud se depositam, ita vt in nullos proprios vsus eam conuertat, vel distrahat, vsurarius exercens vsuras ad propria lucra ex pecunia apud ipsum deposita infideliter agit, sicque committit peccatum infidelis custodia, erga dominum illius pecunię. Alterum vero iniustitię erga mutuatarium cui pecunias illas sub vsuris & foenore mutuat.

Hoc posito habet duo Caiet. Primo, deponentem pecunias suas apud vsurarium esse participem illius peccati, quod vsurarius committit per illam infidelē custodiā, quia sciens & intelligens illum vsurarium esse, & pecunias suas distracturum, offert ac proponit illi materiam peccati, & infidelis custodia: Quo circa debet imputari illi ad culpam, quod exigit actum custodiae ab eo, quem probabiliter nouit actum illum infideliter præstaturum. Quod si obieceris Caietano: Qui petit mutuum ab vsurario, esto certo agnoscat eum non præstaturum actum illum absque peccato, non propterea peccat, ergo neque ille qui deponit pecuniam apud ipsum, vterque enim vitatur iniquitate illius in proprium comodū. Respondet petentem mutuum non proponere illi aliquā materiam peccati, sed postulare tantum ab ipso actum quem, honeste, ac iuste exercere potest, nempe actum mutui: quod vero ille nolit aliter mutuare quam sub foenore, vitio eius fieri, non culpa postulatū mutuum: At qui tradit pecunias vsurario, quem nouit vsurarium, quamuis eo tantum sine illas tradat, vt securius ab eo custodiantur, offert nihilominus illi ac proponit materiam peccati infidelis custodia: sicut qui traderet gladium furioso, vel commendaret virginem viro lasciuo, offerre autem, (vt proxime præced. contro. dicebamus) paratō ad peccandam materiam peccati, peccatum est.

Docet secundo iniquitatis & iustitię quam committit vsurarius per vsuras, deponentem pecuniam apud vsurarium non esse participem, cum non tradiderit illi pecunias suas, vt cum illis exerceat vsuras, sed in custodiā tantum & depositum: Ex quibus inferet deponentem pecunias suas apud vsurarium venialiter tantum peccare, quia cum infidelis illa custodia vsurarij non cedat in damnum aliquod deponentis pecuniam apud illum, vt constituimus, venialis

tantum culpa est. Sentitque Caiet. (quod certe mirandum est) hanc esse mentem D. Tho. ad tertium cum illud nō habeat aperte Doctor Sanctus.

Nituntur vero Caietanus, & qui illum sequuntur suam sententiam sic probare. Primo: Qui petit mutuum sub vsuris ab vsurario parato, vt qui petit mutuum ab illo conferens illi in pignus rem fructiferam, non peccat, ergo neque qui tradit illi suas pecunias custodiendas: Probatur consequentia, quia vterque in hoc casu eodem omnino modo sese habet. Etenim si dixeris deponentem pecunias apud vsurarium offerre illi materiam peccandi, materiam quoque peccandi offert ac proponit illi petens mutuum ab eo, & conferens illi in pignus rem cuius fructus ipse recipiat pro mutuo. Similiter si tradens illi pecuniam, prauidit ac nouit illum paratum ad exercendas vsuras ex illa pecunia, prauidit etiam ac nouit petens mutuum ab illo, non aliter illum mutuatorem quam sub vsuris: Si petēs mutuum non intendit peccatum vsurarij, sed suę tantum consulere necessitati, neque intendit peccatum aliquod ipsius committens illi suam pecuniam; sed solam securitatem & custodiā illius: Vnde cum eadem sit vtriusque ratio, sicut petens ab vsurario mutuum nullam committit iniustitiam, ita neque deponens apud illum pecuniam suam.

Secundo, si peccaret, profecto non alio peccato, quam peccato scandali, quafi inducens illum ad vsuras, & cooperando illis ac dāno mutuatarij, sed cum vsurarius iste sua prauitate sit satis paratus ad exercendas vsuras, nullum illi offert alter scandalum, ergo neque committit iniustitiam.

Tertio. Quando viator confert latroni pecunias ad redimendam suam vexationē, esto sciat latronem illis ab usurum in iniuriam tertij, non peccat, ergo neque deponens pecuniam apud vsurarium, esto sciat illum vsurariū esse, censendus est peccare, maxime peccato iniustitię, cum id tantum instituat, habere pecunias suas apud illum securius custoditas.

Denique. Quæ est potissima ratio Caietan. qui deponit pecuniam apud vsurariū, non intendit iniquitatem illius, nec damnum mutuatarij, sed commoditatem suam, quod autem ille inique illis vtatur, solius vsurarij vitio accidit, cum ergo liceat vnicuique vii peccato alterius ad proprium commodum, licebit etiam huic deponere pecuniam

pecunias suas apud usurarium.

Dominus Sgto. lib. 6. de iusti. q. 1. art. 5. ad secundum, & plerique ex discipulis D. Thom. prius illud dictum Caiet. verum indicant; posterius vero omnino falsum, & contra mentem D. Thomæ in hac solutione tertij argumēti: Affirmat namque deponentem pecuniam apud usurarium, qui nullas alias habeat, ex quibus foeneretur, præter eas quæ apud ipsum deponuntur, peccare contra iustitiam, & teneri ad restituendas omnes vsuras, quas usurarius ille extorsit a mutuatariis cū illis pecuniis. Hanc esse mentem D. Tho. ex verbis eiusdem solutionis sit perspicuum: constituit enim in ea D. Thom. tribus modis posse pecuniā deponi apud usurarium. Primo, ut deponatur apud eum qui nullam aliam habeat, præter eam quæ illi committitur custodiendā, bono tamen animo, quia eo tantum fine, ut securius ab illo custodiat. Secundo, ut deponatur apud usurarium habentem quidem alias pecunias, eo tamen animo, ut iustus illis quæ apud ipsum deponuntur maiores exerceat vsuras. Tertio, quando deponitur pecunia apud usurarium habentē alias proprias, sed eo animo, ut illas tantū custodiat, quia apud eum securius iudicatur custodiri quam apud alios. Qua distinctione posita ait: deponentem pecuniam apud usurarium primo, vel secundo modo dare illi materiam peccandi, esseque vtrumque participem culpæ quam usurarius committit: deponentem vero apud illum tertio modo non peccare, sed uti tantum peccato illius ad bonum finem, suum scilicet commodum & securitatem. Vnde est argumentum D. Thomæ æquales facit in delicto, & eiusdem culpæ participes deponentem primo modo pecuniā apud usurarium, & deponentem secundo modo, at qui deponit hoc secundo modo, & cum ea intentione, committit peccatum iniustitiae, & vsuræ contra mutuatarios, ergo & qui deponit illo primo modo committit etiam peccatū iniustitiae, & vsuræ. Et confirmatur ex verbis eiusdem D. Thom. ait enim vtrumque esse participem culpæ usurarij, sed culpa usurarij simpliciter & formaliter, quomodo loquitur hic D. Thom. est iniquitas usuraria, qua extorquet vsuras a mutuatariis, ergo huius iniquitatis & iniustitiæ est participes, qui deponit pecuniam apud illum tam primo, quam secundo modo.

Secundo. Qui committit gladiū furioso, aut virginem viro turpi, vel cibum gulosi,

quibus exemplis vtitur hic D. Thomas, peccat graviter, & tenetur ad compensandum damnum, si fuerit aliquod inde subsecutum, ut si furiosus ille aliquem occiderit, vel lascivus ille turpisque vir virginem sibi commendatam violaverit: cuius nulla alia ratio est, nisi quia præbuit materiam peccandi, & occasionem inferendi damnum illud, sed qui deponit pecuniam suam apud usurarium, quem novit paratum ad foenerandum, nec habere alias pecunias quibus iniquitatem suam exerceat, præter eas quas illi tradit, offert illi omnino materiam peccandi, & occasionem proximam foenerandi, ergo peccat similiter, & tenebitur ad compensandas illas vsuras.

Et confirmatur magis ex primo exemplo adducto, qui dat gladium apud se depositum domino suo petenti illum ad inferendam alteri iniuriam, vel damnum (ut vidimus primo tomo 62. ar. 5. contro. 2.) est participes illius iniuriæ, & culpæ, teneturque ad restitutionem illius damni, ergo multo magis qui deponit pecunias apud usurarium, quem scit vsurum illis ad extorquendas vsuras a mutuatariis. Probo consequentiam, quia magis licitum videtur restituere rem depositam domino illius petenti illā, quam deponere pecunias apud usurarium: etenim qui petit depositum, petit rem suā, & sibi debitam, & quam simpliciter & absolute teneretur depositarius ei restituere, nisi immineret periculum illud nocendi alteri, nullo autem iure, nec simpliciter & absolute, neque ex aliqua circumstantia, teneretur aliquis pecuniam suam apud usurarium deponere: Quo fit, ut magis voluntarie concurret deponens pecuniam suam apud usurarium ad iniquitatem usurariam, quā qui restituerit gladium apud se depositum domino suo petenti illum in alterius nocumentum.

Tertio. Qui conferret pecunias usurario, quibus sciret illum foeneraturum, peccaret mortaliter, & tenetur ad restituendum lucrum usurarium, quod cū eis usurarius ille recepisset, quia conferens usurario pecunias illas cooperetur culpæ, & dāno quod mutuarij illa accipientes sub foenore patiuntur, & ex regula illa, *Si tua culpa damnum datum est, iure super eo te satisfacere oportet.* De iniuriis & damno dato, tenetur dānum illud restituere. Sed idem omnino sunt quantum ad iniquitatem usurarij, & damnum mutuarij, conferre usurario pecunias quas foeneraturus est, vel deponere suam pecu-

pecuniam apud illum, cum non habet aliā cum qua exerceat vsuras, ad quas est paratissimus, ergo peccat hinc, teneturque ad restitutionem, sicut & ille.

Quarto. Qui confert alicui instrumenta quibus alteri noceat, esto iam a seipso ille paratissimus esset ad damnum illud inferendum, cooperatur peccato illius, & tenetur ad satisfactionem damni, quod ille cum illis instrumentis fratri intulerit, sed qui deponit pecuniam apud usurarium paratum, nec habentem alias proprias quibus foeneretur, præbet illi instrumenta exercendi vsuras, ergo cooperatur iniquitati vsurarij, & tenetur ad satisfactionem vsurarum quas ille recipiet a mutuatariis. Minor cū consequentia perspicua est, cum pecuniæ sint instrumenta exercentium negotia cum illis, siue iusta & honesta illa sint, siue iniqua & usuraria. Maior vero probatur, quia causa instrumentalitatis reducitur ad genus causæ efficientis, qui vero concurrunt efficienter ad aliquod peccatum, peccat sicut & præcipuum agens, habeturque in iure. L. Si pignore. §. qui ferramenta. ff. De furtis: Ut si quis latroni parato ad ingrediendam domū alicuius clauem præbeat adulterinam, aut ferramenta quibus fores effodiat, imputabitur illi furtum a latrone illo commissum.

Denique. Qui præbet consilium minoris mali ad vitandum maius, sed ita ut malū illud quamvis minus sit in præiudicium tertij, participes est iniuriæ quæ inferitur illi tertio, ut superius docuimus contro. prima huius art. ergo multo magis qui deponit pecuniam apud usurarium, cum per illam depositionem non auertatur usurarius ab aliquo maiori malo committendo, quin potius offertur illi materia, & occasio inferendi damnum aliis cum illis pecuniis, quod illis carens non inferret.

Sunt qui respondeant his argumentis, maximum esse discrimen inter mutuariū soluentem vsuras, & eos quibus inferitur damnum aliquod vel iniuria: quia mutuatarius, ipse querit pecunias ab usurario, & mouetur ad illas querendas a sua necessitate, recipiēsq; illas habet commoditatē, cū per eas accurat suæ necessitati, quæ communiter grauior illi est, quam vsurarium solutio, vnde non conqueritur de eo qui pecunias illas apud usurarium deposuit, quin potius gaudet se inuenisse usurarium, a quo mutuo illas accipiat, cum indigeat illis, nec habeat amicum qui gratis sibi velit mutua re. Qui vero damnum aliquod vel iniuriā

ab aliquo recipit, ut percussus & exspoliatus ab illo, medio aliquo instrumento ab alio accepto, vtriusque culpa damnum illud patitur, & iuste de vtroque conqueritur: qua de causa conferens alteri instrumenta, vel ferramenta quibus alicui tertio noceat, cooperatur peccato illius; at qui deponit pecunias suas apud usurarium, eo tantum fine, ut securius apud illum custodiantur, non cooperatur peccato illius. Hac ratione sentiunt sententiam illam Caietani probabilem satis esse, ac teneri posse.

Sed qui ita docent, non satis considerant propriam rationem & naturam vsuræ, iniquitas namque eius non consistit in eo quod usurarius præueniatur, vel quærat a mutuatario, neque in eo quod per vsuras maius vel minus damnum patiatur mutuatarius, quam sint vsuræ illæ quas reddit, neque in eo quod sentiat sibi iniuriam fieri & conqueratur, vel secus, sed in eo quod recipiatur ab ipso aliquid ultra fortem ex vi mutui: ita ut quantumvis mutuum illud usurarium vtile forsan illi sit, & gratum, exercet nihilominus usurarius iniquitatem vsuræ, si quid ratione illius mutui recipiat ultra fortem. Quo fit, ut quicumque concurrat ad mutuum illud mutuatario conferendū, concurrat etiam ad iniquitatem vsurariā, quæ in illo committitur: negari autem non potest, deponentem pecunias suas apud usurarium qui alias non habet vnde vsuras exerceat, scientemque certo pecunias illas ab eo sub foenore esse mutuandas, esto solum intendat illarum custodiam, eo ipso quo illud novit, & tradit usurario, perinde omnino se habere, ac qui traderet gladium furioso, vel clauem adulterinam latroni, & cooperari peccato, ac iniquitati illius usurarij.

Ex his sequitur aperte deponentes pecunias suas apud usurarios illis duobus prioribus modis, quos hic proposuimus ex D. Thom. cooperari iniquitati vsurarij, & teneri ad restitutionem vsurarum, quas cum illis pecuniis apud ipsum depositis extorsit a mutuatariis.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, maximum esse discrimen inter petentem mutuum ab usurario, & deponentem pecuniam suam apud illum, nam petere mutuum tantum est velut conditio sine qua non exerceret ille vsuras, vnde non concurrat actiue ad culpam vsurarij, at qui deponit pecuniam apud illum, est causa instrumentalis & effectiua peccati vsurarij, & damni quod inferitur mutuatario.

Tum

Tumetiam, quia petens mutuum ab usurario nemini facit iniuriam, sed ipse potius patitur illam, qui vero deponit pecuniā apud usurarium, facit iniuriam mutuatariis, a quibus usurarius ille usuras recipiet, qua de causa huiusmodi damnum illi imputatur, cum posset ac deberet vitare illud.

Ad secundam, respondeo non peccare deponentem pecuniam apud usurarium de quo hic agimus peccato scandali, cum usurarius ille sua iniquitate propria, sit satis inductus ad foenerandum, sed peccare contra charitatem, & iustitiam debitam mutuatariis, quia prebens illi instrumenta & materiam usure, concurrat cum illo efficienter ad usuram illam, & ad damnum quod recipiunt mutuatarij illam perfoluentes.

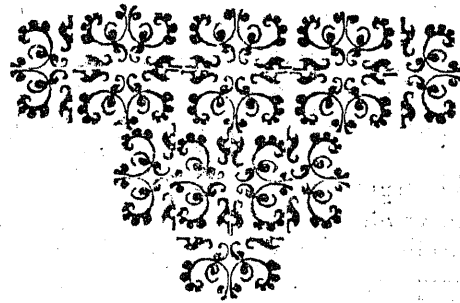
Ad tertium respondeo, maximum esse discrimen inter viatorem tradentem pecunias suas latroni, & deponentem illas apud usurarium, nam et si deponat illas ut commodo suo consulat, vidēs ab usurario securius esse custodiendas quam ab aliis, hæc tamen commoditas non est dicenda necessitas aliqua seu vexatio, ad quam redimendam liceat ei offerre usurario materiam peccati. Qui vero incidit in latrones, quamvis sciat pecunias suas in alterius damnum conuertendas, cum tamen existat in vrgenti peri-

culo & necessitate, cui debet potius prospicere quam aliene, potest tuta conscientia pecunias illas ad propriam vexationem redimendam latroni conferre, quidquid sit de damno alterius.

Ad vltimum respondeo, ut quemadmodum habens gladium apud se depositum tradens illum domino ipsius, quem nouit iniquo animo illum postulare, cooperatur peccato illius, eo ipso quo nouit tali gladio illum male usurum, esto non restituat illi gladium suum alio fine, quam ut rem apud se depositam domino suo illam postulanti restituat, quia licet finis hic secundum se bonus sit & debitus quando tamen nouit malum animum alterius, tenetur debetque omnino vitare illud quantum potest, & propterea non restituere. Eadem ratione est intendere securiorem suarum pecuniarum custodiam liceat quidem, non tamen cum damno alterius, & cum certum illud sit, si apud usurarium deponatur, propterea nulla ratione licet apud eum illas (modo explicato) deponere: ne offerat illi instrumenta, quibus per mutua usuraria aliis noceat, & cooperetur iniquitati illius, ac danis que mutuatarij acceptis mutuo illis pecuniis patientur.

Et hæc de tota hac questione de Usuris.

DISPV-

BVS AVTHORE EODEM

F. MICHAELE SALON.

DISPVATIONI de Usuris quam hætenus persequuti sumus proximæ sunt, & affines nonnullæ alię, de quibus a nobis hoc loco differendum est: veluti de Censibus, de Cambiis, de cōtractu Societatis, Affecurationis, & aliis similibus, in quibus usuraria iniquitas, vel aliqua alia iniustitia illi similis hominū vitio, & cupiditate miscetur nonnunquā. Agemus autē primum omnium de Censibus, ut ex his ad difficillem explicationem Cambiorum gradum faciamus: In quibus explicandis singulas disputationes, methodum D. Thom. imitantes in suos art. distribuemus.

Agunt de Censibus Scholastici Theologi in 4. dist. 15. peculiariter Græb. q. 12. Et Ioan. Maior. Conradus de contractibus a q. 72. vsque ad quest. 86. Ioan. Medina Cod. De restit. peculiari quest. De Censibus. D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. Siluester in verbo Usura. q. 12. & 15. Soto lib. 6. De iust. q. 5. Michael Palat. de contracti. lib. 4. cap. 6. & duobus seq. Iurisperiti in cap. In ciuitate. De Usuris. potissime Nauar. in Commento. cap. Si foeneraueris. 14. q. 3. num. 69. Couarru. lib. 3. Variar. resolut. cap. 7. 8. & 9. Conciuis noster, Petrus Belluga in suo Speculo Principum Rubrica de Censualibus. Franc. Sarmiento libr. 7. Selectarum interpretationū. Et nouissime vir profecto eruditus, Felicianus Solis in suo opere de censibus. Quorum omnium & aliorum multorum studis hoc loco utemur. De censibus igitur disputaturi videamus Primo.

ARTICVLVS. I.

Quid sit Census, & quotuplex?

VOCIS huius varię afferuntur a DD. significationes, maxime a Didaco Couar. loco citato initio cap. 7. ita ut primum omnium dicatur Census descriptio, seu estimatio patrimonij, & bonorū, que singuli ciues possident, ut iuxta illorum facultatem ab vnoquoque Reipub. vel Principi tributum ali-quod perfoluatur: qua ratione sumitur ab Vlpiano in l. Vitia. & in l. Forma. ff. de Censibus.

Dicebatur etiā census simili quadā ratione descriptio illa & enumeratio ciuiū, quæ Romæ fieri solebat ad distinguēdos status, iuxta quos munia publica tā belli quā pacis tēpore inter Ciues Romanos distribuētur: ut referūt Budeus in l. vlt. ff. de Senat. & Couar. loco cita. Vnde & liber huiusmodi descriptiones continēs, siue patrimoniorū, siue singulorū ciuium per Sinecdochen quadā cēsus etiā appellari cepit: qua ratio

ne Marcel. I. C. ait in l. cēsus. ff. De probat. Cēsus & monumēta publica potiora restibus esse. Dicitur tertio cēsus quidquid superiori alicui redditur in signū subiectionis, iurisdictionis, & Imperij, vel dominiij, in quo se sumitur Cano. Questum. i. q. 3. diciturque frequēntiori voce Tributū. De qua significatione egimus abūde superius in tract. de Veatig. art. 1. Sumitur quarto maxime in Iure Pōntificio pro eo cōtractu, in quo absolutus rei alicuius dominus pleno iure illam alteri tradit, omne dominium illius tam directum, quam vtile in eum transferens, sub nullo pretio vel saltim exiguo; sed ea lege, ut in illius pretij defectum, vel pristini dominiij recognitionem certa pecunię quantitas singulis annis sibi perpetuo perfoluatur. Vn cū dominus vineæ valentis 300. illam alteri pleno iure, & cum vtroque dominio tam directo, quam vtili pro 100. aureis, vel sub nullo confert, sed ea lege, ut perpetuo ex illa vinea 12. aurei annui sibi soluātnr. De quo censu agitur in cap. Constitutus. de Relig. domibus, & ibi Glosa, & Panormitanus, Bartolus in l. 1. ff. de publican. Immola in cap. Audiētiam. Et secundo de reb. Eccles.

Pp & alij

& alij multi vtriusque Iuris Doctores variis in locis.

Demum dicitur census, Ius, quod aliquis habet recipiendi ab alio pensionem aliquam, siue pecuniæ, siue alterius rei utilis in annum, mensem, vel aliud tempus. Quam significationem colligit Nauar. in Commento de Vfuris. nu. 69. argum. Ex cap. Peruenit. De Censibus. Et cap. Præterea. De Iure Patro. Quæ significatio est omnium communior: huiusmodi enim iura sunt, quæ communiter dicuntur Censibus: Appellanturque accommodato certe & significanti vocabulo a nostris *Iuro*, vel annui redditus, quorum in Hispania tam frequens est usus. Emuntur autem communiter exhibita & numerata pecunia, tanquam vero huiusmodi iuris pretio. Vt qui vult Valentie in domo, vinea, vel aliis bonis Petri, habere ius recipiendi singulis annis 100. aureos collatis Petro mille & quingentis, acquirit sibi illud ius: similiter Castellæ, qui vult in bonis alterius habere ius recipiendi. v. g. mille dipondios, collatis illi quatuordecim millibus acquirit sibi illud ius, quod appellamus censum. Differt autem plurimum, vt art. proxime sequenti videbimus a censu, tam in hac vltima significatione, quam in quarta proxime precedenti sumpto, contractus ille qui dicitur Emphyteusis: quamuis a plerisque ex vulgo appelletur etiam census quibusdam barbarissimis vocibus illi additis, vocant enim illum censum cum fatica & laudimio.

Ex his significationibus duæ istæ posteriores quarta scilicet & quinta propriæ sunt huius loci, & instituti, quamuis nec quæ ad emphyteusim pertinent præterire liceat, tum propter opinionem eorum qui existimant non differre censum ab emphyteusi, tum maxime propter similitudinem quam inter se habent in annuis redditibus emphyteusis & census.

DE ORIGINE CENSUS.

VNDE ortum habeat contractus hic, de quo nunc dicere instituimus, res incerta est, loquor de eo cuius frequens est usus, quem redimibilem dicimus. Nam ille perpetuus in quo res aliqua à vero ipsius domino alteri tradebatur sub certa annua pensione vetustissimus est, huiusmodi enim erat ille cui subiecit Ioseph. Genes. 47. totam terram Aegypti. Hunc vero redimibilem non fuit

se introductum iure gentium perspicuum est, cum neque apud omnes prouincias & nationes legatur fuisse antiquitus in usu, neque vlla mentio ipsius fiat in toto corpore Iuris Ciuilis, vel antiquioribus legibus Regnorum, sed paulatim & sensim videatur incepisse. Prima illius mentio fit, vt refert Molinæus de Vfuris. q. 75. nu. 586. In Nouella constitut. 160. vbi Aphrodisiensis Reipub. Pater, id est defensor, & patronus, & primiores eiusdem ciuitatis, vnde oriundus fuit præstantissimus ille Aristoteles interpres Alexander Aphrodisæus, cum magnam vim pecuniæ haberent collectam ex legatis eidem ciuitati factis, ne illa inutilis, ac sterilis omnino maneret, sed necessitatibus ciuium salua forte deseruiret, sub tali forma illam distribuere sanxerunt, vt possent quicumque vellent illius participes esse, ea lege, vt qui fortem aliquam reciperet non compelleretur ad eam restituendam donec vellet, sed ita vt quandiu illam apud se retineret certum aliquem annum redditum ciuitati penderet: qui contractus est re ipsa iuxta formam censuum, qui adeo nunc sunt in usu, quos redimibiles dicimus. Vnde tempore clarissimi illius Imperatoris Iustiniani iam extabat census, non quidem inter priuatos ciues, vt recte scribit Franciscus Sarmiento libro. 7. Selectarum interpretat. sed Reipublicæ tantum, vel Principi concessum, vt ex illa nouella colligitur: inter priuatos vero ciues, neque ex Iure, neque ex historiis, vel monumentis DD. fuisse censum apud antiquos in usu colligere licet, nullibi enim priuatum aliquem, vel re sua alteri collata, vel tradita pecunia, censum ab illo annuumque redditum recepisse legimus, ante duas illas Extrauag. Martini V. & Calixti III. Quarum prior quæ Martini est, fuit ædita tempore Cõcil. Constant. auno salutis nostræ 1423. Altera vero Calixti III. anno 1455. de quibus inferius dicemus: quamuis & inter has duas fuerit etiam ædita alia a Nicolao V. anno 1452. Kalend. Octobr. sui Pontif. anno 6. specialem constitutionem continens pro Regno Siciliæ citra & ultra Farum, extatque inter Præmaticas Alphonfi primi Regis Aragoniæ, Siciliæ, & Valentie. In Hispania nouus etiam contractus censetur, cum neque in legibus quas vocant Partitarum, neque in veteribus Compilationibus legum Hispaniæ aliqua illius mentio fiat, sed prima, quæ de illo à Regibus Hispaniæ lata est, habea-

habeatur intra leges, quæ dicuntur Tauri edita à Regina Ioãna vxore Philippi I. Matris inuictissimi illius, & sanctissimi Imperatoris Caroli V. anno. 1509. post quas extant alie lata à Carolo V. & Philippo II. insertæ in noua compilatione legum Hispaniæ lib. 5. titulo *De los Censos*. Apud Aragonios extat etiam constitutio de annuis redditibus, quæ incipit: *Deffeanes prouebir* lib. 4. legum Aragoniæ. titu. De Vfuris. Et in nostro Regno Valentie extant in legibus municipalibus huius Regni, quas vocamus Foros, & Priuilegiis Regum variæ quoque leges circa omnia genera censuum lata à Iacobo I. Petro II. Alphonso III. Ferdinando II. & Carolo V. è quibus illis in progressu huius disputationis vtenur, quas ad iudiciam conscientie circa censuum institutionem, solutionem, vel redemptionem viderimus spectare.

Quoruplex sit census.

ON R R A D. de contract. q. 72. varias affert (vt habet de morte) censuum diuisiones, quas omnes ad hæc capita reducere possumus: Vt diuidatur primo ex modo quo instituitur in Reseruatiuum, & Cõsignatiuum: Reseruatiuum dicitur, quando transfert aliquis dominium suorum bonorum in alterum, reseruata sibi aliqua pensione in pecunia, vel fructibus singulis annis reddenda: de quo in l. fina. Cod. de rerum permutatione. In qua significatione diximus paulo antefumi censum quarto loco, assimilatur hic aliqua ex parte emphyteusi, sed ab illa plurimum differt: Cõsignatiuum est, quando retinet quidem aliquis sua bona, obligatamen illa ad soluendum aliquem annum redditum, & hic est qui habetur communiter in usu.

Diuiditur secundo ex parte rei cui imponitur, & super quam constituitur: qua ratione alius est realis in re aliqua constitutus, alius personalis, qui super personam immediate imponitur: Quibus possumus addere mixtum, siue realem simul, & personalem, quando ita imponitur bonis, vt illis pereuntibus, maneat nihilominus & persona deuincta ad illius census solutionem.

Diuiditur tertio ratione rei in qua annua pensio reddenda est in Fructuarium, vel Pecuniarium: Fructuarius est, quando pensio reddenda est in fructibus; Pecuniarius vero quando in pecunia. Rursum fructuarius

alius certus est, & definitus, vt cum certa fructuum Cotta assignata est, siue annus fructibus abundet, siue sterilis existat; alius vero incertus, vt cum assignatur tantum quarta, vel quinta pars fructuum, qui colligentur. Denique diuiditur ratione durationis: sed variis modis. Primo, in perpetuum, & temporalem. Secundo, temporalis, vel certo tempore, vt per 20. vel 30. annos: aut incerto, vt cum instituitur durante vita vnus, vel plurius, qui dicitur vitalitius. Tertio ex his omnibus quidam redimibiles sunt, alij vero irredimibiles; Redimibilis dicitur cum is qui seipsum ad reddendam annuam pensionem obligauit, reddito eodem pretio, quod pro illa accepit, potest ab illa seipsum suaque bona liberare, & redimere: Irredimibilis vero, quando illud non potest.

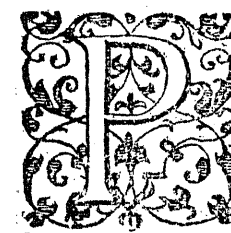
Ex his colliguntur potissime quinque genera censuum, de quibus seorsum, & priuatim dicamus oportet. Primus est reseruatiuum, cuius occasione agenus primo loco de Emphyteusi, tum propter similitudinem quæ habent, tum maxime, quia ex differentiis quibus inter se distinguuntur propria vis & ratio primi census manebit perspicua. Secundus est cõsignatiuum & redimibilis, de quo præcipua erit hoc loco disputatio propter frequentissimum illius usum, & maximas circa illum exortas difficultates. Tertius est cõsignatiuum, sed irredimibilis & perpetuus. Quartus vitalitius. Vltimus est qui a nostris dicitur debitorium, quod genus quoddam census est impositum rei permanenti & fructiferæ alteri venditæ, quandiu pretium illius priori domino qui illam vendidit, non redditur.

De singulis suo ordine dicamus.

ARTICVLVS II.

QUID SIT EMPHYTEVSIS,

Et qua ratione a censu distinguatur?

PRIMUM genus, census quod nunc explicandum se offert, ille census est, quem reseruatiuum dicimus: qui licet non sit ita modo in usu, vt de nouo à multis instituat, extant nihilominus multi in diuersis locis antiquitus instituti, possentque similiter nunc etiam institui, re aliqua immobili, & fructifera à proprio illius domino pleno iure alteri tradita, sub conditione, & pacto recipiendi perpetuo

annuam aliquam pensionem in pecunia, vel fructibus. Huic censui similis quidem est aliqua ex parte emphyteusis, distinguitur tamen plurimum ab ea.

Emphyteusis vox Græca est, Latine idē sonans quod plantatio, siue melioratio: Cœpit enim hic contractus, cum plures habens terras quas omnes colere non valebat, ne aliqua steriles & inutiles manerent, illas alteri cōferret, vt ab illo cultæ variisq; plantis ornata meliores redderetur: conferebantur autē non pleno quiddē iure, sed ea tantū ratione, vt eas coleret, fructusq; perciperet tanquam usufructuarius illarū, reddita vero illarū domino singulis annis aliqua fructuū parte, vel in eisdē fructibus, vel in pecunia: Et quamuis antiquitus concederetur hoc modo viles solum terræ, vel quæ alicui plures possidenti redundabant, vsus tamen deinde obtinuit, vt quasunq; possessiones, siue prædia, siue edificia, & domos per huiusmodi contractum emphyteusis alteri tradantur: vt constat ex l. 1. Cod. De iure emphyteu. Vnde dicitur emphyteuta qui rem immobilem a vero illius domino, aut illius hærede colendam, vel meliorandam sub certo pretio, certisque pactis, & conditionibus perpetuo, vel ad tēpus accipit: vt habetur in Auth. De nō alie. §. Emphyteusim.

Vnde conueniant census referuatiuus & emphyteusis in eo, vt sicut per emphyteusim traditur alteri res immobilis & utilis, sub pacto recipiendi ab illo certam aliquam annuā pensionem, ita & in censu referuatiuo.

Differunt autem in pluribus. Primō, eo quod in emphyteusi solum transfertur in recipientem, & emphyteutam dominium vtile, naturalisq; possessio illius rei, ratione cuius rem illam penes se habere, colere, & fructus illius percipere valet, dominium vero absolutum, & proprietarium quod vocatur directū, manet apud priorem dominū, qui rei suæ solam possessionem naturalem & fructus illius contulit; Quæ duo dominia distincta & diuersa esse (quamuis nonnulli aliter sentiant) habet communis & recepta omnium fere DD. sententia: constareq; vel ex eo potest, quod usufructuarius non est dominus rei quam penes se habet, & cuius fructibus vt suis vtitur. l. 1. ff. De usufructu. l. Rectē dicimus. ff. De Verb. signif. Usufructuarius vero rei cuius usufructuarius est, habere naturalem possessionem dominiumque vtile, quod idem est, quod utilitas rei, experientia ipsa constat: non quidem ita absolutum & perpetuum,

vt emphyteuta, verumtamen quandiu vsu fructuarius est. In censu autem referuatiuo, de quo hic agimus, vtriusque dominium tã directum quam vtile, omnisque possessio tam naturalis quam ciuili transiit in eum, cui res illa per huiusmodi censum conferitur, quem censuarium appellant, solumque manet apud priorem & antiquum dominum ius illud percipiendi annuam pensionem. Ex hac prima differētia perspicuū fit, Emphyteusim in rebus tantum immobilibus & permanentibus locum habere, tum, quia ius perpetuū est (saltem cōmuniter) tū potissime, quia emphyteuta conceditur domino vtile, siue vsus, manente in alio vero directoq; dominio, quæ duo in rebus vsu consumptibilibus non distinguuntur, sed in his tantum quæ non consumuntur vsu, & immobiles sunt, ac permanentes. Conueniunt in hoc primo discrimine quotquot sunt DD. in cap. Constitutus. De relig. domib. & cap. 1. De in integ. restit.

Colligo ex his, primo censuarium absolute & simpliciter esse dominū rei cui census referuatiuus impositus est, emphyteuta vero nō esse absolutam rei dominū, sed vtilitatis tantū, & fructuum. Secundo in emphyteusi, esto res illi subiectæ veditæ, donatæ, vel alio quocunq; nomine traditæ dicantur, contractū tamē ipsum si recte propria illius vis & natura concideretur, nec venditionem esse, nec donationem rei, nec propriæ locationem, vt docet Syluest. verb. Emphyteusis. in princip. sed quid mediū inter venditionem & locationem, accedere tamē magis ad locationem, ita vt sit velut perpetua quædam locatio rei immobilis, & utilis, ad percipiendos fructus illius sub annua pensione, aliisque pactis & conditionibus tanquam in pretiū illius rei sibi in perpetuum locatæ, quam locationem Hispanè dicimus *arrendamiento de tierras*. Vnde differt emphyteuta a locatore fūdali vel agri, quia huiusmodi locatio per aliquod certū & prefixū tēpus esse solet; vtilis vero possessio rei per emphyteusim acceptæ perpetua. Similiter ab usufructuario, quia hic ad tempus quoque tantum habet vsu fructum, & gratis: Emphyteuta vero perpetuo, & sub annua pensione, aliisque pactis loco pretij. Conuenit autem cum illis in eo, vt sicut in locatione, & concessione vsu fructus absolutum plenumque dominū penes alium manet, ita in emphyteusi.

Vbi antequā ad alia progrediar, hæc duo obseruanda sunt. Prius est, Ius Emphyteu-

ticū trāsire ad hæredes, etiā extraneos. Est enim in hac parte, quidquid alij sentiāt, tenenda sentētia Io. de Imol. in c. fina. De locato. vt admonet Sylu. in verb. Emphyteusis. §. 2. dicto. 7. qui asserit trāsire in illos, etiā in re Ecclesiastica, modo sit illa cū debita solēnitare collata, vt cōstat in. 6. De rebus Ecclesiæ non alienā. & 12. q. 11. Cano. Sine exceptione. Quod autē tradit idē Ioā. de Immol. eodē loco, vbi quis rē aliquā in emphyteusim recipit pro se suisq; filiis, solos viros intelligēdos esse, minime vero fœminas, iuxta regulā illā Archidiacono. in Cano. Si quis suadēte. 17. q. 4. In cōtractibus masculinū nō concipere fœmininū, iuxta l. Veteribus. ff. de pact. nō cenfeo omnino verū: Sed imprimis, standū esse verbis cōtractus, ita vt si in eo exprimatur soli filij viri, & masculi, verū habeat quod docet Immol. Si vero solū dicatur filij, nec exprimat, sermo esse de solis viris & masculis, standū sit cōsuetudini patriæ a rectis iudicibus obseruatæ: vbi vero ex tali cōsuetudine nihil certū poterit deprehendi, nomine filiorū intelligēda quoq; filia sunt, cum tã in sacris litteris, quā in iure, quā communi omnium hominum sermone, vbi non exprimitur per filios intelligi solos viros, hoc nomen tam viris quam fœminis commune sit, poteritque pater in foro animæ, nisi lege aliqua prouinciæ, vel aliquo vinculo prohibeatur, rem quā sibi & filiis suis accepit in emphyteusim, filiabus quoq; suis pro libito mādare. Obseruandū secundo est possessiones Ecclesiarū, vel religionū (nam de vtriusq; idē debet esse iudiciū, cū hoc in fauorē earū cedat) in emphyteusim perpetuo dari nō posse: vt habetur aperte in cap. Nulli. De reb. Eccle. nō alien. & Glof. in Clem. 1. eod. tit. Vnde cū in iure, quod traditur per 10. annos vel vltra, cōseatur quasi in perpetuū dari, nō licebit possessionem alicuius Ecclesiæ, vel Religionis, ad decē annos, vel maius tēpus tradere in Emphyteusim, & ex consequēti, nec per tantū tēpus locare, cū emphyteusis in aliquod tantū tēpus locatio quædā sit. Vidēda autē in hac parte est Paulina illa Ambitiosse. & respiciendum qua ratione in vnaquaque prouincia vsu recepta sit: nā vbi fuerit vsu recepta, obseruāda omnino est, & sub pœnis in ea cōtentis. Quamuis iuxta varios DD. illa non prohibeat, quin possessio quæ antequā ad Ecclesiæ, vel Religionis alicuius dominium perueniret, fuerat emphyteutica, possit rursus in emphyteusim quoq; perpetuo tradi. Ego tamē

iuxta alios ita sentirē: vt quæ in dominium tantū directū Ecclesiæ peruenit dominio vtili illius apud aliquem emphyteutā existēte, eodē modo sese habeat sicut prius: cū dominus directus qui illā Ecclesiæ cōtulit, nō potuerit emphyteutā suo iure exspoliare, nec ius naturale illud patiatur, eo quod res illa Ecclesiæ tradatur. Quod si in liberū plenumque dominū Ecclesiæ, vel Religionis possessio aliqua iusto aliquo titulo trāsierit, non poterit in emphyteusim alicui perpetuo tradi, esto aliquādo fuerit alicuius emphyteuta: quia Ius Canonicū maxime Paulina illa Ambitiosse. hoc instituit, nē res Ecclesiæ quoquo modo alienentur ab illa: efficitur autem alienū, quod in emphyteusi alicui perpetuo traditur, saltem quo ad illius vtilitates & fructus, quāuis dominū directū, & aliqua pētio annuatim reddēda penes illū maneat. Ex quo sequitur, neque per censum referuatiuum, in locis in quibus Paulina illa est in viridi obseruātia, posse Ecclesiarū, vel Religionū possessiones alicui tradi, cum per huiusmodi censum, in quo (vt cōstat) omne dominium in alium transfertur, magis alienentur, quā per emphyteusim, in qua non transfertur dominium directum, sed solum vtile & fructuarium.

Secūda differētia inter censum de quo hic loquimur & emphyteusim est. Vt censuarium nō soluens pētionē debitam per plures annos teneatur quiddē tam in iudicio animæ, quā in forēsi illā persoluere, non tamē incidit in commissum, nec est re illa, cui census impositus est, exspoliandus: Emphyteuta verō qui per triēnium non soluerit, aut per bieniū si solutio illa Ecclesiæ faciēda sit, iuxta cōmune ius cadit a iure, & omni dominio illius rei priuatur. In hoc Regno Valētiæ exigitur quadrienniū ad huiusmodi pœnā commissi, vt in legibus municipalibus Iacobi I. quas vocamus foros habetur libr. 4. tit. 23. cap. 34. Quod accipiendū est, ita vt nō steterit per dominū directū pensionē sibi oblata recipere. Conueniūt in hac secūda differētia omnes stre iuris Pōtificij interpretes, maxime Innoc. & Cardin. in cap. illo Cōstitutus. De Religiof. domib. Panor. in eodem cap. & cap. 1. De in integ. restit. Immol. in c. Ad audiēdam. *El secundo*, De reb. Eccles. Couar. loco citato. c. 7. num. 1. & alij quos ibi affert. Cur autē emphyteuta per triēniū vel quadrienniū, iuxta ius cōmune, vel priuata iura quæ in singulis regnis obseruāda sunt, cadat in commissum disputant, Lurisperiti: num consuetudine? an auctori-

tate sola DD. vel ex lege aliqua certa illud habeatur, nobis Theologiam profitentibus, & quibus iudicium animæ potissime explicare incumbit, illud certum est, ut quævis nulla lege illud haberetur, tuta nihilominus conscientia fieri. Partim propter vetustissimam consuetudinem adeo receptam & æquissimorum iudicum vsu confirmatâ; ut habens dominium directum in rem emphyteusi obnoxiam, emphyteuta per id tempus non solvente illam sibi vindicare valeat: partim quia censendum est, etiam si nullius tabellionis scriptura illud testetur, emphyteutæ cui a vero domino res illa tradita fuit, sub ea conditione fuisse tradita, ut nisi ipse vel quicumque alius, in quem res illa transfret, per id tempus, constitutam pensionem non persolueret, eo ipso omnino dominio illius exspoliaretur, consolidareturque rursum utile dominium illius cum directo in primo domino, vel eius successore. Neque exigitur, ut directus dominus pensionem debitam exigat, aut requirat, ut emphyteuta censetur esse in mora qua à iure suo cadat, sed debet ipse & non requisitus statuto tempore solvere. Etenim ut habet commune Iuristarum proloquium, *Dies statutus pro domino interpellat*. Licet hac in parte Ecclesia cum suo emphyteuta mitius agat, aliquod tempus ad purgandam moram illi concedens, donec scilicet fuerit requisitus, ut docet Syluester. Emphyteus. quæst. 3. Quod discrimen accipiendum est absolute & simpliciter iuxta propriam rationem & vim horum contractuum, nam si ex peculiari pacto & conuentione contrahentium, inter eos tempore contractus constituitur, ut rem sub censu accipiens, eo ipso quo per aliquod tempus censum illum non soluerit, omni iure illius exspolietur, & priori domino restituitur, seruanda profecto conuentione illa erit, caderetque censuarius in commissum, non ex natura census, sed ex vi illius conuentionis: cum pacta honesta libero contrahentium consensu inter ipsos constituta seruanda esse omnia iura proclamant, ut habet Couarru. loco citato. Vnde illud axioma Iuris: *Nihil tam naturale est, quam ut quod inter partes conuentum est seruetur*. L. i. ff. De Pactis. l. i. ff. De Constitutionibus pecuniarum. Sed posuit, ne hæc pœna commissi in omnibus Censibus qui pecunia emuntur, quos redimibiles dicimus, constitui, suo loco inferius videbimus Articulo tertio controuersia. 17.

An autem executio commissi & expulsio auctoritate sola domini directi possit fieri, vel exigatur potius iudicis auctoritas, res est controuersa inter Iurisperitos. Nā glossa in cap. Potuit. De Locato. quam sequuntur Summa Rosella, & Innoc. ac Ioan. Andree, in l. 2. Cod. eod. tit. sentit sufficere auctoritatem domini directi. Panor. verò in dict. cap. Potuit, cui subscribitur Acurf. eod. cap. Ang. quoque & Syluest. in verb. emphyteusis. §. 2. dicto. 7. probabilius multo docet auctoritatem iudicis desiderari, Postulat enim illud recta ratio: Primò, ut tollatur materia rixæ, que in re adeo odiosa facile oritur. Secundo, quia emphyteuta habet ius possessionis in illa re, ut patet ex L. i. ff. si ager vectig. Vnde non est illa actu & de facto exspoliandus, & ab illa expellendus, nisi precepto iudicis.

Eadem ratione si emphyteuta non reddente pensionem debitam per triennium, vel quadriennium, aut plures annos, directus rei emphyteuticæ dominus illam non postulauerit, sed solis pensionibus redditibus contentus fuerit, & purgatione moræ, per integrâ illarum solutionem non cadit dominus utilis a iure suo in re illa. ut in l. 2. Cod. De iure emphyteutico docet communiter Iurisperiti. Quæ ratione in cap. Constitutus. De relig. domib. de cuius vera intelligentia Canoniste adeo litigant, constituit Innoc. 3. ut Abbas & monasterium de quo ibi agitur redditibus Episcopo Albanen. pensionibus 40. annorum illi debitis, esto iure emphyteutico illi redderentur, ad nihil aliud teneretur: quia etsi in pœnâ commissi Monasterium illud incidisse iudicari poterat, & propterea a suo iure cecidisse, cum circa huiusmodi pœnâ Ecclesiæ aliquo privilegio non gaudeat, ut habet probabilior & verior DD. opinio, nihilominus Episcopus ille Albanen. nihil aliud ab Abbate illo & monasterio postulabat, quam solas pensiones per tot annos sibi debitas in integrum solui.

Tertia differentia. Ut emphyteuta rem emphyteusi subiectam vendere, alienare, onere aliquo grauari, vel nouo opere deteriorē efficere sine facultate domini directi non possit: ita ut si aliter egerit in commissum cadat: censuarius vero libere illud possit inconsulto priori domino a quo rem censitam accepit: cuius rei apertissima ratio est, quia cum emphyteuta solum habeat utile rei dominium, absolutum vero & præcipuum manserit penes dominum directum, postulat recta ratio, ne rem que sub alieno dominio existit inconsulto vero

vero illius domino distrahere aut minuere possit: censuarius vero cum receperit plenum, perfectum, & absolutum rei sibi traditæ dominium, iure illud possit: nisi tempore contractus inter se conueniant, ne rem illam inconsulto priori domino distrahere possit: tunc enim, ut paulo ante diximus, seruanda erit necessario pactio illa. Conueniuntque in hac etiam differentia omnes DD. An autem ubi consuetudo extiterit, ut nec censuarius sine facultate prioris domini possit rem ab illo acceptam distrahere, vel in aliquo minuere, quin cadat in commissum habeat illa vim ad huiusmodi pœnam inferendam, explicabunt Iurisperiti quoad forum exterius, in interiori tamen iniquum illud iudicarem: non enim censenda est consuetudo tantam vim habere in foro animæ, ut contra propriam naturam contractuum aliquid valeat introducere, aliter possent in emptioibus, & mutuis, similibusque contractibus variæ vsuræ, & iniquitates, hominum cupiditate in vsu & consuetudinem conuersa, introduci, & vi consuetudinis iustæ censi: quod nulla ratione admitendum est: perpetuo enim iudicauimus proprias contractuum naturas, sicut & rerum ipsarum nulla consuetudine mutari posse.

Ex hac differentia oriuntur alia duæ: Prior est, ut volente emphyteuta dominium utile, quod in rem habet, alicui vendere, liceat domino directo sub eodem pretio illud sibi retinere, prohibereque ne vli alteri vendatur: Est enim hæc velut vna ex conditionibus sub qua res emphyteutica censenda est a principio fuisse tradita: quæ barbare dici solet Fatica, cum dicenda esset facultas. Censuario vero, tanquam habenti in rem censui subiectam plenum absolutumque dominium, sicut integrum est inconsulto priori domino illam vendere, eadem quoque ratione potest illud cum voluerit, & pro libito in alium transferre. Posterior: ut censuarius sicut non indiget facultate aliqua, vel approbatione prioris domini, quo rem ab illo acceptam vendere possit, ita nec debet aliquid illi exhibere cum vendit: emphyteuta vero, sicut eget facultate domini directi, ut rem sub emphyteusi acceptam vendere, aut distrahere possit, ita quoque debet aliquid illi persolvere, ut facultatem illam concedat. Ex iure communi & antiquo tenebatur emptor quinquagesimam partem pretij, quo rem illam eme-

bat, domino directo exhibere; vsus tamen obtinuit, ut nunc venditor ipse decimam reddat, emptore ab illo onere manente libero. Quamuis eodem fere modo res sese habeat, cum venditor propterea maius pretium exigat, quam postulasset, si non fuisset ab ipso, sed ab emptore soluedum quod ad obtinendam facultatem domini directi reddendum est.

Multa circa huiusmodi contractus disputari solent, veluti: An Ius emphyteuticum transeat ad hæredes. Possitne dominus directus emphyteutæ rem suam vendere volenti, facultatem & consensum denegare: Teneatur ne emphyteuta, pereunte re cui emphyteutica pensio inest, illam amplius solvere. In quibus casibus cadat in commissum. Licetne illi purgare solutionis tarditatem & moram, & similia: quorum explicatio ad Iurisperitos pertinet non ad Theologos: De quibus copiose Summistæ in verbo emphyteusis, potissime Syluester. Illud solum nostri muneris erat, quæ propria sunt his contractibus, ostendere, ut inde sint ne iusti, vel iniqui deprehendamus: in quo nullo fere labore opus erit: Nam cum tam emphyteusis, quam census reseruatius nihil aliud sit quam annua pensio debita illi, a quo res aliqua, ut vero ipsius domino sub ea conditione accepta est, eidemque rei inherens iuxta dispositionem legis, & honestas contrahentium conuentiones, perspicuum est, utrunque contractum istorum iuste, ac honeste exerceri, tam ab his qui primum illos instituerint, quam ab eis in quos iam instituti hæreditario iure, vel quouis alio iusto titulo, & via transferuntur. Quid enim magis naturali rationi consonum, quam ut possit quouis rem, cuius plenum absolutumque dominium habet. alteri conferre, vel omnino, & pleno iure, ut in censu reseruatiuo, vel quod ad vsu tantum naturalemque possessionem, quam dominium utile dicimus, appositis honestis conditionibus, & a lege tanquam iustis permissis: quales sunt hæcenus explicatæ.

ARTICVLVS III.

AN CENSUS CONSIGNATUS cum pacto retrouendendi in censum, qui dicitur redimibilis.

si iustus?

DISPVTATIO hæc de Censibus propter eos potissime suscipitur a DD. qui consignatiui dicuntur: qui pecunia tradita instituuntur: suntque adeo in vsu maxime in Hispania, vt nihil magis præ manibus apud cuiuscunque ordinis & status homines habeatur. Quamuis enim ex consignatiuis quidam perpetui sint, & sine vlllo pacto retrouendendi alicui rei impositi; frequentes tamen, & circa quos maxime passim occurrunt difficultates, hi sunt quos redimibiles dicimus: de quibus nunc differendum est. Ac vt optima methodo procedamus, explicabimus primo, quæ sit propria illorum ratio & natura, & ad quod genus contractus proprie pertineant. Secundo, an sint iusti? Tertio, in quibus rebus institui debeant. Quarto, quod sit iustum illorum pretium. Quinto, an pactum de retrouendendo quod illis apponitur aliquam contineat iniquitatem, & qua ratione apponendum sit, vt iuste adhibeatur. Demum expendemus reliquas condiciones, seu leges, quas in his censibus Summi Pontif. maxime sanctissimus, idemque nomine & merito Pius. V. obseruari præcipiunt. Vbi bullas eorum referemus & explicabimus.

Controversia. I.

CENSUS CONSIGNATI-
*uus formaliter & proprie ad quam
speciem contractus per-
tinet?*

CENSUS cuius nunc propriam vim & naturam inquirimus (vt primo articulo huius disputationis admonuimus) ita institui solet. Vt Ioannes abundans pecuniis conferat Petro illis indigenti supra domum, vineam, vel alia bona, aut personam ipsiusmet Petri ceterum v. g. aureos, ea lege, vt maneat propterea Petrus deuinctus reddere Ioanni singulis annis 6. vel 7. aureos. manente facultate ipsi Petro liberandi seipsum, & sua bona ab illa obligatione, & debita, reddita Ioanni integra sorte. Quam facultatem vocant communiter DD. pactum retrouendendi, Hispani *Carta de gracia* ratione cuius facultatis sunt huiusmodi census redimibiles, dicuntur apud nos *Censos al quitar*.

Huiusmodi contractum nonnulli opinati sunt reduci ad quoddam genus mutui, cui opinioni occasionem obtulit, quod vi-

deatur is qui accepta pecunia obligatur alicui annuam pensionem reddere, eandem quam ab eo accepit, paulatim illi restituere, propter similitudinem quæ inter acceptam & eam quæ redditur existit.

Sed qui ita iudicant, propriam naturam huius contractus ignorarunt omnino. Primum, quia accipiens mutuum tenetur cum effectu ad idem genus rei, siue ad tantumdem in eodem genere restituendum: idque adeo præcise vt nullo interitu liberetur, vt docet l. 2. in princip. ff. de rebus creditis, in contractu autem census, recipiens pecuniam cum obligatione reddendi annuam pensionem nullomodo obligatur ad illam restituendam: conceditur quidem illi facultas in eius gratiam & utilitatem, vt ea restituta possit se & sua ab illo onere & obligatione liberare, at ex natura huius contractus nulla ratione tenetur, qui pecuniam accepit, illam restituere, sed abalienatur pro se & perpetuo ab eo, qui illam contulit, sine vlla spe repetendi eam, cuius oppositum est diametro existit in mutuo: in quo licet pecunia fiat accipientis, non tamen ita vt alienetur pro se a iure illius, qui mutuo dedit: cum adueniente termino iure illam exigere possit, ac repetere. Secundo, quia si hic contractus esset mutuum, esset profecto vsurarius, cum in eo pensio illa tanquam lucrum pecunie mutuatæ reciperetur, & ex consequenti nunquam liceret: neque posset honestari quibusuis circumstantiis, & conditionibus ornaretur, at seruatis debitis conditionibus, (quas progressu huius art. assignabimus) licitum esse, & iustum, & ab omni vsuraria prauitate alienum, & liberum, habet communis DD. sententia. Et quod magis refert, Ecclesiastica Apostolicaque definitio: cum sit approbatus a Martino V. & Calixto III. vt videre est in prima & secunda extrauaganti de emptione. Et in Bulla Pij. V. quæ inferius subiiciemus.

Hac opinione reiecta iudicant alij pertinere censum ad contractum emptionis & venditionis, at quid in eo ematur & vendatur, non explicatur ab omnibus eadem ratione. Bartholomeus Albornosius in suo opere Hispano de arte contractuum libro 3. tit. 2. *De el censo al quitar*: docet censum de quo agimus & emphyteusim conuenire inter se & substantia, & nomine, ita vt sit census huiusmodi quædam species emphyteusis sub illa contenta, in eo tantum ab illa differens, quod census hic redimi potest & extingui, quod non licet in emphyteusi: Excogi-

Excogitauit enim Author hic in creatione & institutione census hunc progressum & ordinem contractuum existere, & fingi à lege: Vt Ioannes conferens Petro 1000. aureos supra domum, aut fundum qui censui supponitur, & subiicitur, emat re ipsa à Petro domum illam, vel fundum cum pacto de retrouendendo, & statim implicite, & virtute, ac fictione quadam breuis manus (vt Iuristæ loquuntur) eandem domum, vel fundum concedat iterum Petro in emphyteusim sub illa annua pensione, & alijs conditionibus, & vinculis, quæ in emphyteusi continentur.

Ex his multa colligit. Primo censum (vt dixit) solum differre ab emphyteusi, quod in hac non reperiatur libera illa redimendi facultas, quæ reperitur in censu. Secundo, Iniquum esse, vt in censu postuletur, vel adhibeatur fidei iussor, cum in emphyteusi non sit postulandus, nec offerendus, sed sola res emphyteusi subiecta sufficiat, cum pereunte illa pereat simul & extinguitur emphyteusis. Tertio, censum in re mobili aut persona institui non posse, sicut emphyteusis non potest constitui nisi in re immobili, firma, & permanente. Quarto, instituentem huiusmodi censum, cum rem illam à se emptam fictione quadam breuis manus iterum tradat in emphyteusim priori domino, & venditori, retinere apud se dominium directum illius, sicut accidit in emphyteusi. Quinto, Infert ex his, quæcunque reddunt contractum emphyteusis iustum, eadem similiter & censum redimibilem iustum efficere. Tandem (vt alia multa quæ ibi habet, nunc prætermittamus (suis locis discutienda) docet huiusmodi census ex dictis effici quidem non malos, non tamen bonos, & quos instituens censendus sit absolute & omnino iuste agere. Vteriusque progrediens nec sibi constans damnat eos tanquam Reipub. nociuos, & quorum occasione pauperes expoliatur, cessatque diuites & alij artifices ab exercendis honestis negotiis, & artibus Reipub. utilissimis: Vnde infert omnia Oracula sacra, & Doctorum testimonia, & iura quæ damnant vsuram, hunc contractum similiter damnare.

Videns autem constitutiones illas Apostolicas Martini V. & Calixti III. sibi pugnare, docet circa illas. Primo, Extrauagantes huiusmodi non habere vim legis generalis, quæ vniuersos fideles respiciat, cum non conueniantur in corpore iuris, vt potest neque in

Decretis, neque in Decretalibus, neque in Sexto vel Clementinis. Secundo, Esto haberent vim legis communis, non habere locum in contractu census de quo hic loquimur, quia in hoc instituens vel emens censum acquirit (iuxta ipsum) dominium directum rei cui census imponitur: in censu autem, de quo in illis Extrauagantibus agitur, institutor census non acquirit dominium directum rei ipsius, sed solum manet illa in hypothecam census super ea instituti. Tertio, quod piæ catholicorum aures non potest non offendere, temerario quodam ausu affirmat extrauagantes istas peiores esse legibus Romanorum concedentibus vsuras, cum leges illæ solū approbarent Trientalem, & Semissem, Centesimam vero reprobarent omnino, quam tamen Extrauagantes istæ videntur approbare.

In hanc opinionem seu commentum huius authoris inuehuntur acriter, & merito omnes recentiores tam Theologi, quam Iuris Pontificij interpretes: continet enim multa falsa, & temeraria, pluraque figmenta. Nam imprimis vt ignarus Dialecticæ facit censum & emphyteusim conuenire substantia, & differre specie: cum vel his, quæ prima tantum Dialecticæ rudimenta attingunt, perspicuum sit, quæ differunt specie differre substantia & natura, & è conuerso, cum propria cuiusque rei species ex propria illius natura & substantia desumatur.

Secundo, quia facit censum specie subalternam cuius genus sit emphyteusis, in quo secum etiam pugnat, cum species à suo genere non differat specie, quæ ratione sentit emphyteusim & censum differre. Adde, quod iuxta Logicæ præcepta, vna species non prædicatur de alia, vt Homo de Leone, genus autem de suis speciebus vere dicitur, vt homo est animal, quo fit vt iuxta auctorem hunc ita liceret enuntiare: Census est Emphyteusis, cum sit emphyteusis illius genus. Tum etiam non liceret ita enuntiare, cum sint duo contractus specie distincti, sicut non licet affirmare hominem esse leonem.

Tertio, quod ait legem, quæ census probat, fingere duas venditiones illas, priorem, in qua recipiens pecuniam rem suam prius alteri vendit cum pacto de retrouendendo; posteriorē verò in qua fictione breuis manus idem qui pecuniam contulit, eandem reipriori domino statim in emphyteusim tradit, merum commentum ac figmentum est: non legis cuius author & lator nihil tale excogi-

gitavit, nec contrahentium quibus nihil tale venit in mentē, sed huius tantum auctoritas, qui figmenta sua legi falso nititur imponere: propter quod tamen figmentū contractus iste nec honestatur, nec naturā emptionis & veditiois cēsendus est habere, nisi aliunde illam obtineat. Etenim sicut propter nostrum affirmare vel negare (vt Arist. dixit) rerum naturā neque existūt, neque mutantur, ita quoque neque propter nostras fictions, vel commenta: sed ab eo quod reuera & actu inest, quidquid nos fingamus vel affirmemus, fortūtur res omnes suas naturas & species; pari ratione, cum census, contractus quidam sit, qui reuera in hominū commercijs & bonis existit, & ab ipsis realiter exercetur, suam propriam debet habere rationem & essentiam natura sua illi conuenientem, non fictione vel imaginatione nostra.

Quarto, Si proprias naturas & vires cēsus & emphyteusis inspiciamus, differunt maxime, tantum abest vt substantia & nomine inter se conueniant. Nā imprimis (vt ex præcedenti art. constat) in emphyteusi manet dominium directum penes creditorem, siue recipientem annuam pensionem, solumque dominium vtile existit penes debitorem seu emphyteutam: at in censu nullum dominium rei censui subiectæ recipit vel habet creditor, qui pecuniam censuario contulit, sed omne dominium tã directum quam vtile manet penes cēsuariū, non minus quam prius, & antequam res illa alicui censui subiiceretur. Quod & ratio ne constat, & experientia, & ex effectu, & pretio ipso quo emuntur: Ratione quidem, quia vt philosophorum axioma habet, & commune Iurisperitorum proloquium in L. Non omnis. ff. Si certum petatur. *Actus agentium nunquam operantur vltra eorum intentionem*, Sed in contractu census, neque conferens pecuniam intendit emere rem, supra quam instituitur census, vel aliquod dominium in illam, sed solum ius recipiendi annuum redditum, neque recipiens pecuniam intendit vendere alteri rem suam, aut aliquod dominium illius in eum transferre, sed solum obligare se ipsum ad conferendum illi annuum redditum, designans rem illam in securitatem, & velut fideiussorem illius census, nullum ergo dominium dominus census in rem illam recipit. Experientia verò idem apertissime testatur, nam quemcunque hominē roges, quid emerit pecunia ex qua censum instituere inten-

dit alicui rei impositum? num rem illam, an solum ius recipiendi ab eo, cui pecuniam suam contulit, annuum aliquem redditum? respondebit statim, ius istud & obligationem, non rem, licet censui ad securitatem & firmitatem illius supposita sit & subiecta. Ab effectu autem, nam emphyteuta, quia rei emphyteuticæ non habet dominium directum sed vtile tantum, rem illam sine domini directi facultate vendere aut alienare non potest, ac vt facultatem illam obtineat Laudimium soluit, caditque à iure si per triennium, (vel quadriennium apud nos) canonē id est annuam pensionem non persoluerit: que omnia quam aliena sint à censu nemo ignorat, cui tamen conuenirent, omnino, si in censu hoc redimibili transferretur dominium directum in creditorem instituentem censum, sicut in emphyteusi.

Denique ex pretio: Accidit enim sepe Petrum imponere censum proprietatis, vt dicunt 100. aureorum fundo, vel vineæ valoris mille aureorum: at si in hoc contractu vinea illa venderetur Petro, quid iniquius, quam rem valētem 1000. aureos solis 100. vēdi? Nam licet pactum illud retrovendi (vt inferius dicemus) pretio estimabile sit, at non tanti, vt loco 900. aureorum, qui à iusto illius vineæ pretio deficiūt, debeat illud computari: quod aperte constat ex censibus perpetuis, & qui sine facultate redimendi illos instituantur: Nam qui in redimibili collaturus erat 100. collatis 200. instituit perpetuum & irredimibilem, quo fit huiusmodi pacti & facultatis iustum pretium, eam tantum pecuniam esse, quæ forti redimibili æquatur. Vnde conferens centū imponenda vineæ per censum cum pacto retrovendi perinde se habet, ac si conferret 200. quæ vineæ valentis mille iniustissimum pretium sunt, & cum ingenti defectu infra dimidium, Quod nulla iura patentur.

Qua de causa merito Nauar. in commento De vsuris, num. 75. reprehendit authorē Summæ Conciliorum, vel correctorem illius (vtitur enim ibi Nauarr. solita & quasi innata sibi honestissima modestia) quod per quādā forsan incogitantia referens Extrauagantes illas Martini V. & Calixti III. dixerit, primā conditionem iusti census iuxta illas Extrauagantes esse, vt vendens censum vendat prædium super quo census ille imponitur: Tum, quia est contra communē consuetudinem & morem, vt vendens censum vendat prædium, vt optime docent Co-

uarr.

narr. lib. 13. Varia Refol. c. 7. num. 6. & Medina Cod. De restitu. cap. De censibus quod ad eorum institutionem, Palatius lib. 4. de Contract. cap. 6. Tertio quia ea ratione census iam non maneret impositus super re & pretio censuarij, sed super re ementis censum, quod ab omnium existimatione & iudicio est alienum. Vnde pie & modeste interpretatur Nauarr. verba ista Summæ Conciliorum, affirmans mentem eius fuisse dicere, vendentem censum debere designare re aliquam, super qua censum imponat, quem alius illi rei impositum emat. Qua de causa & leges omnes municipales & priuata horum regnorum tam Castellæ & priuata Aragonum, quam Valentis vbicunque de huiusmodi censibus, qui redimi possunt, loquuntur, numquam dicunt res illis impositas vēdi, sed huiusmodi tantum census illis imponi. Nec tabelliones in scripturis suis (saltem huius Regni Valentini) dicunt conferentē pecuniam in censum, rem cui census ille imponitur, emere, sed tot solidos censuales: qui quamuis non recte dicant emi solidos, vt statim docebimus, ostendunt tamen ex phrasi, & stylo scripturæ suæ, non emi rem quæ censui subiicitur.

Denique circa Extrauagantes illas Martini V. & Calixti III. temere ac irreuerenter se gerit. Nam primum illud, huiusmodi Extrauagantes non habere vim legis communis & generalis, eo quod non contineantur in corpore iuris, ridiculum est & ignorantie plenum: cum omnes constitutiones Pontificum in fine Clementinarum in volumine Extrauagantiū contentæ, scientibus Summis Pontif. tãquā non minorē habētes auctoritatem quā ceteræ Decretales in scholis, in Iudicijs, & causarum decisionibus à DD. tam Theologis, quam Iuris peritis afferantur, multi que viri eruditissimi suis commentarijs illas illustrauerint. Qua de causa vt leges & iura Ecclesiastica recipiunt, ac venerantur illas, ex Theologis Maioris in 4. dist. 15. q. 42. Medina Cod. De rebus restitu. Cap. De censibus. Soto lib. 5. de Iust. q. 5. art. 1. Barriolomeus Carranza in Summa conciliorum & omnes recentiores: nec noui aliquem Theologum aliter sentientem. Ex Iurisperitis Casaneus in catalogo gloriæ mundi, parte 12. considera. 49. Tiraquell. lib. 1. de retractu §. 1. Glosa 6. num. 15. Nauarr. in commento De vsuris. num. 22. Couarru. lib. cita. cap. 7. num. 2. Sarmiento lib. 7. selectarum interpreta cap. 1. num. 17. & alij innumeri ab his citati. Et

quod maxime refert singulare illud pietatis & prudentiæ exemplum Gregor. 13. cū diligentissime curauerit textus Iuris Pontificij emendari, emēdatoq; mandari typis, cū reliquo simul corpore iuris, Extrauagantes huiusmodi voluit excudi: quas tamē vir in omni iure exercitissimus certe refecisset, nisi ad commune ius canonicum pertinerent, & illius haberent auctoritatem.

Nec fauet temeritati huius authoris quod Extrauagantes illæ ad priuata quædam regna dirigantur; Tum, quia plerique aliorum Pontificum epistolæ decretales priuatis etiā Episcopis vel Ecclesijs mittebantur, nec propterea corpori iuris insertæ definunt ad ius commune pertinere; Tum, quia cum iustitia vel iniustitia contractus ex natura rei sumēda sit, census quos Pontifices in Sicilia, & Germania, vel alijs priuatis Regnis iustos esse definierūt, vbique terrarum sunt iusti. Vnde argumētatur recte Palatius: Aut decisio contenta in istis Extrauagantibus Martini, & Calixti iusta est, aut iniusta; si nō est iusta errarunt ergo Summi Pontifices in re ad conscientiam eorum, à quibus vt Pontifices consultabantur, plurimum pertinente, respondetes de cathedra: quod impium est, sicut & illud quod asserit, Sum. Pontif. in istis Extrauagantibus fauere vsuris, quas leges Romanorum non patiebantur. Quod si decisio in eis contenta iusta est, sicut decet Catholicos sentire, & profiteri, quod in illis Prouincijs, circa quas fuerunt consulti, cēsetur iustum, vbique terrarum debet etiā iustum esse. Quo circa cum contractus de quo fuerunt consulti præfati Pontif. sit reuera census redimibilis, de quo hic agimus, debeatq; de similibus idem esse iudicium, consequenter decisio Apostolica ad illos pertinens de omnibus similibus accipienda est.

Sed obicit Albornosius: in huiusmodi Extrauagantibus non soluentem censum non subiici legi commissoria, cum tamen debeat illi subiicere: Tum etiam pertinere ad iustitiam census, vt certū habeat pretiū, Extrauagantes vero istas nullum certū continere. Sed in vtroq; decipitur plurimum; in priori, quia vt ex dictis abunde constat, in censu de quo agimus omne ius, & dominium tam vtile, quam directum manet penes censuarium, quā de causa potest libere vendere rem suam sine facultate eius cui cēsus debetur, & sine vllō laudimio, nec ad aliud tenetur quā ad solā pensionē, sine vlla alia pena sed cum hoc solo debito soluendi illam,

illam, per totum illud tempus, & annorum decursum quibus non soluerit. Neque subijcitur census legi commissorie sicut emphiteusis, in quo plurimum Albornosius iste deceptus est. Alterum facile diluitur: Census enim, qui in particulari & in individuo instituitur, certum debet habere pretium, sicut & res omnis quæ venditur; at in communi & in toto genere sumptus varia potest habere pretia, iuxta varietatem temporum & locorum, nisi illi à lege certum aliquod taxatum sit & prescriptum, ut in Regnis Castellæ: quod omnibus rebus venalibus, quibus certum pretium non est constitutum à lege, conuenit cum pretio fori vendantur, pretium autem fori (ut superius vidimus q. 77. art. 1. controu. 3. Varium sit & multiplex, non solum pro varietate temporum & locorum, verum etiam eodem loco & tempore, quia non consistit in indibilibili sed in ea latitudine quam ibi docuimus. Et hoc est quod docent presati Pontif. posse emi censum illis diuersis pretijs, ubi non est illi certum à lege constitutum, sed ex vso fori pro ratione temporis & loci sumendum: quia contractus hic emptio quedam & venditio est, estque iuxta leges emptionis & venditionis de illis iustitia vel iniustitia iudicandum.

Hac ergo opinione reiecta, seu temerario potius & impio Albornosij commento. Tertia opinio est Bonauenturæ in tractatu De contractu. Angeli verbo vsura 3. Syluestri eodẽ verbo 2. quest. 12. D. Antonini 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 10. D. Bernardi. de Euangelio eterno sermo. 41. cap. 2. & ex Iurisperitis Innocentij, & Ioannis de Lignano in cap. ultimo De vsuris. Lauren. de Rodulphis in tracta. De vsuris par. 2. q. 12. Francisci Sarmieno lib. 7. selectarum interpret. c. 1. num. 13. & multorum aliorum asserentium in Censu vendi certam partem fructuum illius rei cui census imponitur.

Probant illud potissime: quia propterea Pius V. in sua Extrauaganti de Censibus præcipit, ut huiusmodi census debeat omnino institui super re fixa, immobili, & fructifera, ita ut in quacunque alia re constitutus nullus sit, & inualidus, quia venditur in eo pars aliqua fructuum, eius rei cui imponitur: aliter enim frustra & siue vlla causa illud præciperet: Quod de Summo Pontifice asserendum non est. Habet enim Sedes Apostolica de more nihil definire, aut præcipere, quod non sit maturè ac prudenter perspectum, firmissimisque nitatur rationibus & causis.

Vnde colligunt. Primo, quod per se in hoc contractu venditur esse partem fructus rei cui imponitur, & loco illius fructus decerni pensionem pecuniariam: nam cum fructuum abundantia vel penuria subinde mutetur pro varietate temporum, si pars illa fructuum quæ emitur, in ipsismet fructibus esset exhibenda, nonnunquam excederet plurimum iustum redditum ipsius census, nonnunquam vero plurimum ab illo deficeret: quod esset maximum incommodum, & propterea conuersam esse in pecuniam æquiualem iusto valori fructuum, qui per censum in re illa empti sunt: quia hac ratione siue fructus rei abundant, siue deficiant, semper redditus iustus valor census, iuxta quantitatem pecuniæ siue pretij accepti à censuario, cum redditus pecuniarius idem semper existat.

Ita colligunt secundo in censu duos contractus concurrere, priorem emptionis partis fructuum eius rei cui imponitur, & posteriorem ordine, quamuis simul tempore, commutationis illius fructus in pensionem pecuniariam: Quo circa (inquiunt) debet pensio pecuniaria æquari necessario fructibus emptis quorum loco redditur.

Colligunt tertio, exigi necessario, ut res cui census imponitur non solum sit fructifera, verum etiam ut eos nata sit reddere fructus, qui ad minus valeant pensionem ratione illius census præstandam, quia aliter esset iniqua venditio, cum excederet pretium rei venditæ valore. Huic sententiæ aliqua ex parte similis videtur illa Medinæ Cod. De Restit. cap. De Censibus quo ad eorum institutionem, & Nauarr. in commento de Vsuris. num. 69. affirmantium censum esse ius percipiendi fructum, seu rem aliquam vtilem, vel pecuniam ex re in qua ille constituitur: quam definitionem ad pauciora reducentes dicunt, censum esse ius percipiendi pensionem aliquam ex re in qua inest.

Sed neque hæc sententia viris eruditis placet, quibus ego (licet ex eorum numero non sim) subscribere tamen non dubitabo. Etenim quod priores illi docent, censum esse ius percipiendi fructum, vel rem aliquam vtilem ex re cui imponitur, ita ut formaliter & proprie census sit emptio alicuius partis fructuum, cui succedat tanquam eius loco pensio pecuniaria per secundum contractum commutationis, constare non potest.

Primo, quia si commune in vsum & receptum ipsorum contrahentium morem & intentionem spectemus, ementes huiusmodi census

census communiter nihil aliud solent, vel instituunt emere à primo tempore, quo hic contractus cepit inter homines celebrari, nisi actionem & ius in aliquem annum redditum pecuniarium, Actus autem agentium non extenduntur ultra ipsorum intentionem. Scio quidem nonnunquam emi aliquam partem fructuum, qua de causa diuiditur census à DD. ut diximus art. 1. huius disputationis in fructuarium, & pecuniarium, attamen quando fructus emitur exprimitur illud in contractu, & illud respicit directe & omnino contrahentium intentio, adeo, ut si venditor census fructuarij vellet illum reddere in pecunia, possit reclamare qui censum illum emit, ut soepe accidit: Quando autem non est animus nec intentio contrahentium emere fructus aliquos, sed redditum pecuniarum, (ut solet communiter, in censibus de quibus hic loquimur) sicut in censu fructuario non emitur ius in pensionem pecuniariam, sed in fructus, ita in censu pecuniario non emitur pars aliqua fructuum, sed ius in redditum pecuniarium: Ex intentione enim agentium sumunt contractus, sicut & opera nostra propriam speciem, naturam, & denominationem. Quod adeo certum esse debet, ut sit velut axioma in Iure, In omni contractu mentem contrahentium esse inspiciendam. L. Insulam. ff. De prescrip. verborum. L. Si cum vno. ff. Locati. L. Si olei. Cod. eod. tit. Quod optime obseruauit Couarru. lib. 2. varia resol. c. 4. nu. 9. ubi affert varios Iuris Doctores idem sentientes.

Et confirmatur. Res propria cuiuscunque contractus, & materia illi subiecta sumenda necessario est vel ex prescripto legis, vel ex consuetudine, communique vsu exercentium illum, vel ex priuata intentione & conuentione contrahentium: nullum enim aliud caput est præter hæc tria, vnde illa sumi possit: At nulla est lex, neque naturalis, neque Ciuilis, neque Canonica quæ præscribat quod in censu emitur esse ius percipiendi fructus, neque Pius V. licet præcipiat illum non aliter institui quam in re immobili, & fructifera, (de qua conditione inferius agemus quam vim habeat,) non tamen docet emi in censu ius in fructus illius rei; Vnde ex consuetudine & animo contrahentium erit illud necessario desumendum, consuetudo autem & intentio contrahentium non fertur in fructus, quando illud non exprimitur, sed in pensionem pecuniariam. Hæc igitur est quæ in hoc contractu emitur.

Secundo. Ratio propter quam dicunt fru-

ctus in censu emptos conuersos esse in pensionem pecuniariam, nulla est. Nam cum vterque sit equaliter expositus illi damno, vel commodo maioris abundantia, vel inopiæ fructuum, nulla interuenit inæqualitas vel iniustitia, nullumque incommodum: eidem namque eleæ & fortunæ vterque subiacet.

Quarto, Ut inferius docebimus contro. 3. Ex natura rei, & seclusa omni humana lege census institui potest in sola persona, ergo propria substantia & natura census non est ut sit emptio iuris in aliquos fructus rei cui imponitur, quia nature rerum eadẽ semper sunt, nec humana constitutione mutantur. Potest quidem humana lex ut hominum fraudibus aliisque incommodis occurrat, in contractibus exercendis has vel illas condiciones & circumstantias pro varietate temporum apponere, vel detrahere, at propriam vim & naturam contractuum sicut & rerum mutare non potest: Vnde cum iuxta naturam census seclusa omni lege humana possit ille institui in nuda persona, census iuxta suam propriam vim & rationem formalem non est emptio iuris in aliquos fructus percipiendos, ex re cui ille imponitur, vna cum commutatione illorum in pensionem pecuniariam. Adde quod omnium gentium existimatione vnicus & simplex contractus est census, simplexque venditio istius iuris percipiendi annuam pensionem, cui res in qua constituitur supponitur in securitatem solam, & tanquam quædam hypotheca, vel fideiussor, ut inferius ostendimus contro. citata.

Quarto, census qui instituitur Castellæ, ubi emitur ius ad mille exhibitis quatuordecim millibus, imponiturque in re aliqua firma, & immobili, & cum aliis conditionibus quas inferius explicabimus, iustus est communi DD. consensu, in quo tamen non emitur fructus aliquis, sed pecuniaria pensio: adeo ut legibus illius Prouinciæ cautum sit, ne instituat census cuius pensio sit reddenda in fructibus, in tritico, vino, oleo, vel similibus.

Denique colligitur illud apertissime ex definitionibus seu Extrauagantibus illis Martini V. & Calixti III. in quarum priori affirmat Pontifex. *Accipientem pecuniam vendere annuum censum siue redditum, vnus aut plurium Marcharum, aut Grossorum Pragensium nummi Polomei, ad rationem & pro qualibet Marcha annui census decem, vndecim, vtedecim, quatuordecim, aut plus, & minus se-*

condum temporis qualitatem. In posteriori vero Calixti III. habetur: *Super eorum bonis, domibus, agris, prediis, possessionibus, & hereditatibus annos marcharū florenorum, seu grosorum monetae in partibus illis currentis redditus, seu census vendentes, &c.* Ex quibus perspicuum est non esse de ratione census ut vendatur in eo aliquis fructus, sed ius tantum in pensionem aliquā, imo quia communiter emitur ius istud in pensionem pecuniariam, illius tantum meminerunt Summi Pontif. in his locis, fructuum vero nequaquam, quod tamen non pretermisissent, si ad iustitiam census illud pertineret, aut propria vis & ratio huius contractus exigent census pecuniarium institui pro ratione fructuum, qui in eo emuntur, quasi sit illorum emptio. Regula autem iuris est in L. Item apud Labeonem, §. Ait praetor. ff. De iniuriis. ut ea quae notabiliter sunt, nisi specialiter notentur videantur quasi neglecta.

Quod vero docent Medina, & Nauarrus censum esse ius percipiendi fructus, vel rem aliquam utilem, aut pecuniam ex re cui imponitur, qua parte dicunt posse percipi fructum, vel pecuniam, recte docent, non enim sentiunt quod priores illi DD. facientes censum emptionem solius fructus, cum addant in pecunia quoque redditum emi posse: Nam esto in Castella illud non liceat lege illius provinciae ex iustis causis illud prohibente, & incolas illorum Regnorum obligante: in Prouinciis vero ubi Superiorum praeepto & lege id non prohibetur, potest ita institui, ut ematur annuus aliquis redditus in fructibus exhibendus, qua ratione nouimus in variis locis institui. Hac ergo de causa, cum iuxta propriam vim & naturam census licet emere annum redditum vel in fructibus, vel in pecunia recipiendum, ex hac parte Medina & Nauar. non sunt reprehendendi.

Qua parte tamen agentes de contractu census definiunt illud esse ius percipiendi &c. non recte nec proprie loquuntur differunt enim plurimum contractus, & ius seu obligatio quae ex illo nascitur, sicut effectus a sua causa, vel ut Iuriste dicunt, sicut filius a matre a qua nascitur. Quo circa census, si de contractu ipso loquamur, non est dicendus ius percipiendi, sed contractus emptionis & venditionis, in quo reddita aliqua pecunia tanquam pretio, emitur & venditur ius percipiendi aliquod

annuum redditum, re aliqua ad securitatem illi subiecta, & supposita.

Ex hac definitione perspicuum est, Primo, censum non esse mutuum, nec emphyteusim, sed contractum emptionis & venditionis, non pecuniae alicuius, ut perperam nostri tabelliones in suis scripturis dicunt, asserentes conferentem pecuniam emere tot solidos censuales, quia pecunia quocumque nomine donetur, ut pecunia non potest esse materia emptionis & venditionis, cum ipsa sit publicum instrumentum, quo res omnes emuntur, ut commune illarum pretium; sed est contractus emptionis & venditionis, in quo res ab vno empti & ab alio vendita est ius istud percipiendi annuam pensionem: quod ius pretio aestimabile esse, ac vendibile proxime sequenti contro. ostendimus. Et in hoc sensu non dabitarem Medinam & Nauarr. definisse censum: sicut enim a Iuris consulto definitur contractus: *Utro iure que obligatio.*, definitione ab effectu, quia ex contractu illo nascitur, ita quoque licuit his Doctoribus, censum ab effectu diffinire, & a re quae in eo venditur, asserentes illum esse ius percipiendi &c. Exacte tamen, & definitione petita ex proprio genere & differentia definiendus est sicut modo dicebamus: *Contractus in qua reddita aliqua pecunia tanquam pretio, emitur ius percipiendi aliquam annuam pensionem, re aliqua illi supposita:* Habet enim haec definitio verum genus census, nempe *Contractum:* reliqua vero loco differentiae, quae propriam illius vim & naturam declarant.

Hanc esse propriam naturam formalemque rationem census, & consequenter diffinitionem istam exactam & accommodatam, praeter ea quae ex progressu huius articuli constent, ostendi commode potest, Primo a definitione emptionis & venditionis, cuius propria ratio est, ut in ea aliquid pretio aestimabile pro pretio alteri pleno iure tradatur, quod huic contractui ex dictis satis constat conuenire.

Secundo, quia actus agentium (ut dicebamus) operantur secundum eorum intentionem, maxime honestam & licitam, in hoc autem contractu conferens pecuniam hoc directe instituit, emere ius illud recipiendae alicuius annuae pensionis, recipiens vero illam, pro ea ut iusto pretio sibi tradito, vendere alteri illud ius.

Tertio, scripturae publicae, auctoritate publica instituta, sic contraetum huc appellat, emptionis & venditionis annui redditus, id est ius

est iuris recipiendi illum.

Quarto, Cum nec mutuum sit, nec depositum ut constat, nec cambium rerum, siue illarum commutatio, quia sit interueniente pecunia, nec emphyteusis ut demonstratum est, nec commodatio, vel locatio, seu conductio, ut voces ipsae insinuant, a sufficienti diuisione constat ad nullam aliam speciem contractus posse pertinere, quam ad emptionem, & venditionem. Iam cum non vendatur res quae illi supponitur, & non fructus illius, ut ostendimus, consequenter debet necessario esse emptio & venditio iuris percipiendi annum redditum, & pensionem.

Quinto, Confirmatur communi consensu grauisimorum DD. Nauarri, Couarruuiæ, Francisci Sarmiento, Conradi, Medinae, Dominici Soto, & aliorum quos in hoc artic. retulimus locis ibidem citatis, estque receptum inter omnes discipulos D. Thom. qui nostra aetate vel in scholis de hac materia egerunt, vel editis commentariis scripserunt, hanc esse naturam propriamque rationem census.

Denique omnium efficacissime illud ostendit Apostolica decisio Martini V. Calixti III. & Sanctissimi Pij V. qui in suis Extrauagantibus curarunt diligenter respicere propriam vim huius contractus, ut de illius iustitia iudicium ferret, & sub quibus conditionibus exerceri debeat explicarent, perpetuoque illum emptionem & venditionem alicuius annui redditus appellarunt.

Ex his sequuntur duo, quae optime auctores citati obseruarunt. Prius est, in censu non posse reperiri v suram, nec contractum census foeneraticium esse posse. Quia v sura (ut abunde vidimus quaestione praeced.) solum habet locum in mutuo, ubi aliquid ex vi mutui exigitur, vel recipitur ultra fortē: in venditione vero potest quidem locum habere iniquitas aliqua, & iniustitia, aut propter vitium rei quae venditur, aut propter excessum vel defectum a iusto pretio, v sura tamen in illa locum non habet, praeterquam in ea quae sit anticipata vel expectata solutione, sed neque in ea committitur v sura ratio ne illius emptionis aut venditionis, sed quia talis venditio, ut optime admonuit D. Thomas, est quoddam mutuum occultum, & simulatum: vnde cum census nec mutuum sit, nec emptio aut venditio, in qua mutuum latere possit, vel simulari, quia sit pecunia presenti, & re quae sub hoc contractu emitur iure scilicet illo statim accepto, & acquisito, nullum locum habet, neque habere potest

in huiusmodi contractu labe & iniquitas v surae. Alterum est, cum census vere ac re ipsa emptio sit & venditio, de illius iustitia, & aequitate necessario iudicandum esse iuxta regulas, & leges emptionis & venditionis. Ita ut quotiescunque in censu aliquid acciderit, quod efficeret iniquam venditionem, census ille iniquus censendus sit, & similiter quae venditionem redderent nullam vel rescindendam, eadem quoque si in censu aliquo extiterint, reddant illum nullum, & inualidum, & ratione cuius non liceat annuus census exigere, vel recipere.

Controversia II.

AN CENSUS REDIMIBILIS SIT CONTRACTUS IUSTUS, & LICITUS?

QVAESTIO haec videbatur certe manere satis explicata ex praecedenti contro. Quae enim ratione emptio, & venditio rei pretio aestimabilis, & quam nulla lex vendere prohibet, reddito iusto pretio iusta est, & honesta: eadem pariter ratione consistere debet, contractum census secundum se iustum esse, & honestum collato iusto pretio, cum non sit aliud re ipsa (ut vidimus) quam venditio iuris illius percipiendi aliquem annum redditum, quod ius pretio aestimabile est, & veniale, & quod nulla lege vendi prohibeatur. At quia nonnullis viris grauisimis, tam ex Theologis, quam ex Iurisperitis hic contractus iniustus, vel maxime saltem periculosus visus est, de illius iustitia, & aequitate nunc in particulari est dicendum.

Henricus Ganden. quodl. 8. q. 22. Gregor. de Arim. quem refert, & sequitur Salicet. in Authent. Ad hec. De v suris. Innocent. Ioan. Andreas, & Anton. de Butrio (quos refert Siluester loco citato) in cap. In ciuitate. De v suris. censent, licere quidem emere censum iam constitutum, a nouo vero recenter constituendo admonent abstinendum esse. *Nou enim* (Inquit Ioannes Andr.) *video, quomodo sine fraude hoc fieri possit.* Ad dunt, solius tamen donationis via & titulo constitui de nouo posse, aliter omnem institutionem noui census ut iniquam, periculosam, & Reipub. maxime nociuam ab illa omni iure exterminandam esse. Anchar. vero, ut ibidem refert Siluester, sentit fructuarios census vendi ac de nouo institui posse, minime vero pecuniarios: quin & Innocentium, ac Ioannem Andream cum pecuniariis quoque

que crederem litem habere, non cū fructuarijs. Vtuntur DD. hī varijs argumentis, quorum potiora hęc sunt.

Primo. Numisma non est inuentum, nec constitutum in Repub. vt ipsum sit vendibile, sed vt eo ceterę omnes res emantur ac vendantur, sitque ipsum commune & publicū quoddam omnium rerum pretium, at hic contractus census pecuniarij nihil aliud est quam emptio numismatis, ergo est contractus illicitus. Maior perspicua est L. 1. De contrahen. emptio. L. 1. ff. De rerum. per mutatione, docueruntque illud Aristot. 1. Polit. c. 6. & Plinius lib. 33. c. 1. Minor probatur, quia emens cēsum (vt ex præced. controu. constat) non emit rem illam, vel bona, quibus imponitur census, nec vsum fructum illorum, neque aliquid aliud quā annuum redditū, qui re ipsa nihil aliud est quam pecunia illa singulis annis reddenda in pensionem. Confirmaturque ex communi stylo nostrorū Tabellionum, qui in suis publicis scripturis, & instrumentis censuum, dicunt censuarium vendere censualistę tot solidos, singulis annis illi reddēdos.

Secundo. In hoc contractu existit reuera iniquitas vsurę, ergo est illicitus. Probatur antecedens. Vsurę est cum Petrus confert Ioanni centum, recepturus ab eo eandē quantitatem post aliquod tempus, & aliquid amplius vltra sortem: sed quando in censu confert Petrus Ioāni 100. recepturus ab eo singulis annis v. g. 5. percontor, vel redimat Ioannes censum, vel non? si redimat, recipit Petrus illa 100. quę Ioanni contulerat, & præterea omnes illas annuas pensiones, quas Ioannes illi contulit per totū illud tēpus, quo non redemit censum illum; si verō non redimat, recipit tunc Petrus per spatium illud 20. annorum eandē pecuniam, quā Ioāni contulerat in sortem, & præter eam quid quid deinde sequētib; annis ipsi exhibebitur in annuis pensionibus: Vnde quacunq; ratione sese habeat, recipit Petrus vltra sortem aliam pecuniam, quod est vsurę.

Tertio Vsurę (vt q. præced. vidimus artic. 1.) dicitur partus, vel fetus per anthythesim, quia efficit vt pariat, foetumq; reddat, res quę natura sua sterilis est & ad partū foetumque omnem incepta, qualis est pecunia, quo nomine non solum iuri humano & diuino repugnat, verum & naturali, quia pecuniam, quę natura sua sterilis est, pecuniā parere, natura ipsa reclamatur, nisi fuerit negotio alicui exposita, vt docet Aristot. 1. Polit. c. 6. & 7. & Plutarcus in libello: *Quod*

non oportet fenerari, Sed in censu pecunia extra omnem negotiationem parit pecuniā, confertur enim pecunia, vt ex ea recipiatur annuus census in simili pecunia.

Quarto, Vsurę non solum versatur circa mutuum apertum, & explicitum, verum etiam circa fictum & simulatum, vt vidimus, sed in cēsu interuenit mutuum simulatum cum lucro vltra sortem, ergo in censu excercetur verē vsurę. Maior cōstat satis ex præced. quęst. art. 2. contro. 18. & habetur in cap. Ad nostram. De emptio. cap. Illo vos. De pignor. cap. In ciuitate. de Vsuris. Probatur minor. In mutuo debitor tenetur reddere non idem numero, vel idem specie (vt dicunt Iuristę) sed idem genere, id est re eiusdem generis, vt si recepisti triticum, debes restituere triticum, L. 2. ff. Si certum petat. tum etiam res mutuata transit in dominium recipientis illam, & in periculum ipsius L. Incendium. Cod. eod. tit. L. In ration. *L. asse gunda. §. Diligenter. ff. Ad legem Falcidiā. L. Inter stipulantem. §. Sacram. ff. De verbo. obligatio.* Hęc autem existunt in censu pecuniario, Petrus enim recipiens a Ioanne 100. aureos, tenetur illi reddere singulis annis aliquot etiam aureos, quod est reddere acceptum in eodem genere, tum etiam si illi 100. aurei traditi Petro pereant, vel consumantur, ipsi pereunt, non Ioanni, vnde census mutuum quoddam est fictum, & simulatum.

Quinto. Si hic contractus esset licitus, certe eo nomine quo ab authoribus contrasentientibus probatur, nempe titulo emptionis & venditionis, sed vera & formalis ratio venditionis illi cōuenire nō potest: Patet, quia in omni venditione, iuxta propriam illius vim & naturam, debent reperiri hęc duo omnino diuersa, & distincta, tā specie quā genere pretium & res quę venditur, seu merx; Habēt illud innumera iura. De pretio L. 2. ff. De contrahen. Emptio. L. emptio nis fides. Cod. eod. tit. Institut. De emptio. & venditio. §. Pretium. & §. Item. De merce autem, vel re quę venditur, L. 1. & L. Neque emptio. ff. De contrahen. emptio. L. vltima. Cod. De pretiis. Decurio; At in censu, licet existat pretium, quia redditur pecunia ab emente illum, at non existit merx, & res venalis distincta, emitur enim annuus redditus, qui pecunia quędam est, & eo ipso res quę nulla ratione venalis esse potest, vt constat ex 1. argumento.

Sexto. Esto annuus redditus, & pecunia illa, in qua redditur, esset res venalis deberet

ret nihilominus emptio illius iusto pretio fieri, ita vt inter id quod a censuario redditur, & id quod a censualista accipitur, esset æqualitas: at perpetuo in huiusmodi censibus inter pretium redditum ab vno, & pecuniā seu pensionem quę redditur ab alio, est inequalitas: ergo & iniustitia. Probatur minor: Quia vt dicebamus in secundo argumento, si Petrus conferat Ioanni 100. Ioannes vero censum illum post aliquot annos redimat, quibus acceperit Petrus in annuis redditibus. v. g. 50. emit profecto in hoc casu Petrus a Ioāne 150. datis solis 100. Si vero Ioannes illum censum non redimat, post plures annos recipit Petrus & 100. quę contulerat & sequentes pensiones, sicq; quacunq; ratione Ioānes se habeat, emit Petrus ab illo centum & multo plura, datis solis 100. quod perspicuum est maximam continere inequalitatem. Et confirmatur. Si quis conferret alteri 100. hac lege, vt per 10. annos redderet ipsi singulo quoque anno 10. vltimo vero anno restitueret illi integram sortem, nempe illa 100. hic contractus esset reuera vsurarius, at vt ex modo dictis constat, eadem omnino ratione res sese habet in huiusmodi censibus.

Denique per hunc contractum grauantur magis ciues, quam vsuris; est ergo repellendus omnino a Repub. Probatur antecedens: Nam imprimis, si quis conferat alteri 100. intra 15. vel 14. annos recipit illa, sorte sua integra manente, cum tamen in vsuris quas leges Romanorum permittebant, multo pluribus annis opus esset ad recipiendum equale cum pecunia. Quin & in triplum, & quadruplum, & plures ac maiores excessus augetur census, per vsuras vero legibus illis permissas nunquam perueniebatur ad duplum.

Et confirmatur, Sequuntur enim ex hoc contractu varia incommoda: Primo occasione illius cessant multi ab honestis negotijs & laboribus, multoque otio torpēt. Secundo, grauantur plurimum pauperes, multorumque possessiones & hęreditates exauriuntur, & consumuntur varijs grauibusque censibus, quorum solutioni bona vel lucra ipsorum non sufficiunt illis impositis. Tertio, cessat eorum occasione pia Christianaque mutuatō adeo inter amicos solita, cum mutuo indigens si a diuite & potente illud postulet, vix inueniat amicum mutuantem, affirmantibus omnibus se habere pecunias suas censibus expositas, neque alia ratione posse illius necessitati oc-

currere quam per censum. Mitto nunc innumeras fraudes, vsurariosque dolos, qui cauillis & arte aliquorum tabellionum, & aliorum qui cupiditate sua execati diuini iudicii omnino obliuiscuntur, sub titulo censuum cum graui egentium damno & iactura passim exercentur. Ita colligunt citati authores, loquunturque potissimum de censibus pecuniarijs, inter census antiquos & eos qui de nouo constituuntur ita distinguendum esse, vt antiquos emere quidem liceat, de nouo autem constituere nequaquam, nisi per viam liberę donationis. Ita vt possit Ioannes liberę concedere Petro censum aliquem super bona sua, deinde vero cum iam ille constitutus est, liceat Petro illum alteri tertio videri. Similiter licebit iuxta hos DD. emere tributa Regia quę ab antiquo soluuntur a ciuib; emere autem ea, quę de nouo imponerentur, non licere. Est enim tanquam fundamentum opinionis huius, in quacunque emptione & venditione oportere mercedem quę venditur, & pretium esse res distinctas, ita vt merx iam actu existat. Vnde inferunt antiquum iam antea institutum iuste emi, quia annuus ille redditus, vel ius ad illum est res distincta a pecunia qua emitur tanquam pretio, & illi preexistens; at quando de nouo instituitur, neque est res distincta, cum detur pecunia pro pecunia, nec preexistens, cum tunc de nouo producat, & instituat.

Oppositum docent ex Theologis Maior. in 4. distinct. 15. quęst. 42. Ricardus quodlib. 2. quęst. 23. artic. 2. Conradus quęst. 75. 79. & 83. Angelus verbo Vsurę. primo, num. 44. Syluester Vsurę. 2. quęst. 12. Medina Cod. De restitut. cap. illo De censibus quo ad eorum institutionem. D. Antonin. 2. parte tit. 1. cap. 8. §. 7. Soto lib. 6. de Iustit. quęst. 5. artic. 1. Palatius lib. 4. De contract. cap. 6. Mercatus De contract. lib. 4. cap. vltimo. quod est de censibus. & omnes recentiores discipuli D. Thom. vel in publicis lectionibus, vel in cōmentarijs seu tractatibus recentioris auctoris. Ex Iuris Pontificij interpretibus Hostiens. Cardinalis, Panormit. Ioannes de Anna. & Rauena in cap. In ciuitate. De vsuris. Tiraquell. De retracta. §. 1. Glosa 6. nu. 15. Rebuffus 2. tomo ad constitutio Gallicas, tractatu De constit. redditus Glosa 1. Catalogus glorie mundi par. 12. confideratio. 99. fallentia 25. D. Nauarr. in cōmentario De vsuris. nu. 70. & sequen. Couarr. loco sepe citato lib. 3. varia resolut. cap. 7.

nu. 2. Sarmiento lib. 7. Selectarum cap. 1. Molineus De vsuris. in principio num. 20. & deinde quest. 10. num. 104. & omnium nouissime Felicianus de Solis in suo erudito opere de censibus lib. 1. cap. 7. num. 2. vbi affert innumeros Iurisperitos in eandem sententiam. Docent ergo hi omnes, censum, de quo hic agimus, seruatis debitis conditionibus, quas inferius subiiciemus, contractum esse iustum & honestum, & à Sede Apostolica approbatum tamquam licitum, & ab omni iniustitia vsu rarique labe alienum. Quæ sententia vt vera & certissima tenenda est.

At quã intelligendam obseruemus primo, Constituendum esse, quod ex proxime precedente controuersia satis constat, censum non esse mutuum, sed vere ac re ipsa emptionem ac venditionem, & pecuniam quæ censuario confertur non mutuari illi, sed absolute & simpliciter transferri omnino in illum pleno iure, vt pretium census, sine vlla alia obligatione, quam conferendi tradenti illam, ius, & actionem percipiendi singulis annis pensionem aliquam: ita vt in huiusmodi contractu neque vendatur res illa, cui census imponitur, neque fructus illius, neque pecunia ipsa, sed ius tantum istud, & actio quæ (vt ibi diximus, & nunc ostendimus) pretio æstimabilis est, & consequenter natura sua vendibilis.

Obseruemus secundo, quod optime docet, & probat Couarru. loco citato: Annuum redditum esse mercem, computarique in iure inter bona immobilia, vt videre est in Clementina Exiui. §. Cumque annui redditus. De verborum significatio. vbi dicitur: Cumque annui redditus inter immobilia censentur a iure &c. Quibus simile habetur in Authent. De alienand. aut premutand. rebus Ecclesiasticis. in principio, in l. Si quis inquilinos. ff. De legibus. in principio. in l. Iubemus nulli. in verbo. *ciuiles annonas.* Cod. De Sacrosanct. Eccles. & in alijs multis, quæ ibi afferuntur à Couarruua. Quod etiam docuerunt vt idem ibi refert Alexand. Iason, Alciatus, & Tiraquellus in locis ibi citatis. Quamuis enim inter Iurisperitos controuersum sit, vt ibi insinuat Couarruu. sit ne census inter bona mobilia vel immobilia computandus, illud tamen omnibus est in comperto, esse mercem, & ex consequenti pretio æstimabilem, & quæ vendi potest. Idem censent Molinæus in consuetud. Parisien. tit. 1. §. 13. Glos. §.

num. 10. Rebuffus in l. Mouentium. ff. De verb. signific. pag. 561. & alij multi quos refert Felicianus de Solis De censibus lib. 1. cap. 7. num. 2.

Tertio, obseruandum est ex eodem Couarru. loco citato, vsu fructum posse pecunia emi, l. Necessario, §. ultimo. ff. De Periculo & comodo rei vendit. l. 3. De vsu fructu. §. ultimo. Instit. eod. tit. Vnde est communis & rectæ rationi maxime consona, posse Petrum vsu fructum sibi à Ioanne legatum alteri vendere: Est enim vsu fructus bonum quoddam temporale hominum vsibus utile, vt nomen ipsum significat, & eo ipso pretio æstimabile, iuxta ea quæ docuimus ex communi D D. sententia initio huius operis quest. 77. artic. 1. contro. 1. Confirmaturque experientia, constituitur enim sepe vsu fructus in domibus, alijs rebus, quæ non reddunt nisi vsu fructum pecuniarum, vt constat ex varijs legibus quæ afferuntur à Feliciano de Solis loco citato. Conueniunt in his duabus obseruationibus plerique vtriusque Iuris D D. quorum sententia in hac parte non solum in iudicio forensi magnæ debet esse autoritatis, verumetiam in iudicio anime, vt tuto discernat Theologus, quæ ad iustitiam huius contractus pertinent.

Denique licet de censu pecuniario precipue ac potissime hic agere instituiamus, de fructuario quoque, siue perpetuus sit, siue qui redimi etiam possit, simul dicemus, vt ex alio ad alium gradum faciamus.

Sit ergo. Prima conclusio, *Census fructuarius in re fructifera constitutus, quo emitur ius percipiendi aliquam partem fructuum ex illa, simpliciter & natura sua iustus est, & licitus.*

Dixi natura sua & secundum se, quia si lege priuata Regni ex iustis causis prohibeatur, erit illicitus, & nullus, quia prohibitus. Habet enim Princeps & Respub. autoritatem ad prohibendos contractus, vel ferendas leges circa illos, quatenus bonum commune suorum ciuium postulauerit, neque hoc vlla probatione indiget. Vnde in Regno Castellæ non licet constituere censum fructuarium reddimibilem, cum sit illud iustis de causis ibi prohibitum lib. 5. Recopilat. factæ sub Rege nostro Phylippo 2. tit. 15. qui est de censibus. leg. 4. Vbi cautum est, ne census fructuarius fiat, iamvero factus, siue factus fuerit ante legem illam, quæ fuit condita circa census Anno Domini 1534. siue post, commu-

tetur

retur in pecuniarium, iuxta formam & estimationem taxatam pecuniarijs, nimirum, vt ematur ius vt mille, datis quatuordecim milibus eiusdem fortis, & rationis. Quæ lex congruens est, Nam cum fructus non sint semper eiusdem valoris, vix potest pretium iustum omnibus annis illis competens assignari.

Vbi autem lex illum non prohibet, vt in nostro Regno, conclusio posita est vera, & communis inter omnes D D. Nam qui censum pecuniarium damnant, hunc fructuarium damnare non audent. Probaturque illa à Conrado quest. 72. varijs rationibus. Primo sic. Venditio huiusmodi iuris est actus cadens super debitam materiam, & obiectum, nempe fructus, qui sunt debita materia venditionis, ergo seruatis alijs circumstantiis nempe, vt fiat iusto pretio, & à personis legitimis ad contrahendum, ac sine vlla fraude, vel dolo iuxta leges Proinciæ, iustus est, & licitus. Quid enim aliud exigitur ad iustam & honestam venditionem?

Secundo. Si huiusmodi venditio non esset actus secundum se & ex suo genere licitus, nunquã posset ex circumstantia honestari, sicut odiũ Dei, fornicari, & metiri, quæ nunquã honestari possunt, quia sunt intrinsece mala: at emptio perpetua vel ad tempus fructuum alicuius rei, aut partis eorum non solum potest ex circumstantia honestari, verum etiam actu & re ipsa sit sepe licite, & honeste, ergo census fructuarius, qui nihil aliud est quam emptio iuris percipiendi aliquos fructus, licitus est, & iustus. Maior cum consequentia perspicua est. Probatur minor varijs exemplis: Imprimis instituuntur & recte nonnulla Beneficia Ecclesiastica, quorum redditus sunt fructus, imponiturque ius super re fructifera percipiendi illos, licetque beneficiato ius illud alicui vendere ad tempus, imo nisi lex Ecclesiastica illud prohiberet, & merito, posset ius illud vendi alicui in perpetuum. Et confirmatur. Quia ius percipiendi decimas, & primitias Clericis debitas, licet sint bona Ecclesiastica, venditur licite ac honeste per aliquot annos ab Episcopis, & Clericis, contractu illo quem Hispanè dicimus *Arrendar*: vt constat ex Clementina 1. De rebus Eccles. non alienan. Quanto ergo potius licebit vendere accepto pretio ius in fructus, qui sint bona mere secularia, & profana in tempus, vel in perpetuum, vbi lex illud

non prohibuerit.

Tertio. In emphyteusi nihil aliud fit, quam domino directo tradente agricolæ fundi sui dominium utile, agricolam vendere illi partem fructuum pro dominio illo utili sibi tradito, tanquam pretio fructuum, ad quos per singulos annos illi tradendos se ipsum obligat: quod genus venditionis per emphyteusim nullus vnquam damnauit, cum illud omnia iura probent. Quæ ratione Genes. 47. emit Ioseph Regi Aegypti quintam partem fructuum omnium agrorum, collatis agris illis singulis ciuibus, tanquam iustis pretijs illorum fructuum.

Quarto. Passim accidit Petrum legare Ioanni vsu fructum suarum possessionum, Ioannem vero eundem vsu fructum iuste ac licite alteri vendere, vel locare, quem vendens aut locans nihil aliud illi vendit, quam ius percipiendi fructus illos. Eandem conclusionem probat idem Conradus deinde quest. 78. sed similibus argumentis.

Secunda conclusio. *Census pecuniarius, quo emitur ius percipiendi annuum aliquem redditum pecuniarium seruatis conditionibus, quas subiiciemus, contractus est iustus, & licitus.*

Probatur hæc à D D. citatis maxime Conrado & Couarruua efficacissimis rationibus. Primo. Vt contractus venditionis iustus sit, hæc quatuor tantum exiguntur. Primo, personas esse legitimas ad contrahendum, nempe vendentem esse dominum absolutum rei quam vendit, & ementem similiter esse dominum pretij, quod reddit. Secundo, rem esse venalem, tam natura sua quam iure, id est vt nulla lege prohibeatur illa vendi. Tertio, vt pretium sit iustum. Quarto, vt nulla fraus vel dolus miscatur: vel ex defectu rei, vel ex dilatione solutionis, vel aliqua alia circumstantia: Sed in censu pecuniario, de quo hic potissime agimus, & cuius modo vsus adeo frequens est, concurrunt hæc omnia: Supponimus enim primo contrahentes habere dominium plenum & absolutum, alterum rei cui census imponitur, & bonorum suorum, è quibus redditus, in quos aliter emit ius, singulis annis soluat, alterum vero pretij quo emit istud ius & censum; Secundo, pretium esse iustum; Tertio, nulla fraude, vel dolo, aut aliqua circumstantia vitari, sed seruari in eo om-

nes conditiones requisitas. Quarto, rem que venditur, nempe ius istud percipiendi aliquem annuum redditum esse rem pretio estimabilem, & venalem, ergo est contractus iustus & honestus.

Hoc argumentum quod huius sententiae fundamentum est, & basis, est certe in hac materia efficacissima demonstratio, si quecumque in eo sumimus certo & euidenter constent. Ac de tribus prioribus, quae hic sumimus, nulla est dubitatio: tota difficultas consistit in quarto. An istud ius percipiendi pecuniarium redditum vendi possit & emi: hic enim impingunt authores alterius opinionis, existimantes in hoc contractu pecuniam emi, quae tamen vendibilis non est, cum sit instituta, non ut ipsa ematur, sed ad omnes alias res emendas. Constant autem ex praecedenti controu. in censu non emi nudam pecuniam sub ratione pecuniae, sed ius & actionem percipiendi illam, & obligationem quae censuario manet reddendi illam singulis annis, quod ius pretio estimabile esse, & vendibile natura sua ostendo: posito, quod certum est, nulla lege illud prohiberi quin potius illis probari.

Primo. Licet emere (vt ex tertia obseruatione contat) vsum fructum cuiuscunque rei fructu ferentis, veluti vsum fructum domus quae locatur: at huiusmodi fructus experientia teste redditus pecuniarius est, ergo licet emere ac vendere ius in redditum pecuniarium.

Secundo. Licet emere ius in aliquam partem fructuum vineae, vel agri, & conuenire cum venditore, vt loco illorum fructuum certam pecuniam conferat, qua ratione plerique DD. existimant institui census: licet ostenderit non semper ita fieri, nec esse hanc naturam census; Sed quidquid sit de hac quaestione, illud tamen modo certum est ex praeced. conclus. posse institui censum fructuarium, & cum fructus res venalis sint, posse conuenire inter se vt loco fructuum reddat agricola certam pecuniam, quo casu, ius quod fuerat emptum in fructus, manet titulo eiusdem venditionis in redditum pecuniarum: est ergo venale, aliter non posset haec commutatio fieri.

Tertio. Annuus redditus siue ius in ipsum, (nam haec pro eodem nunc sumuntur, vt exprima obseruatione constat,) est merx, quae computatur inter bona immobilia in illa Clementina: Exiui, alijque iuribus, er-

go potest vendi pro pretio. Repugnaret enim talem redditum mercem esse, & non esse pretio estimabilem, ac venalem, vt optime colligitur ex l. i. ff. De contrahen. emptio. & ex dicto illo Diui Augustini i. quæst. 3. Cano. Totum. vbi dicitur: *Totum quidquid homines habent in terra, omnia quorum domini sunt, pecunia vocatur: seruus, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est pecunia dicitur: ideo autem pecunia vocata est, quia antiqui, quod habebant, in prioribus habebant.*

Quarto, Vt vidimus quæst. 77. artic. 1. Res eatenus venales sunt, quatenus deseruiunt in vsus & vtilitatem hominum, modo non sint spirituales sed temporales: ad hoc ius, de quo agimus, est quid temporale, & hominibus vtile, ergo pretio estimabile, & venale.

Quinto. Fatentur authores alterius opinionis, licere Ioanni constituere Petro titulo donationis super domo sua ius percipiendi singulis annis decem aureos, vel in perpetuum, vel ad tempus: posseque deinde Ioannem idem ius alteri vendere, ergo potuit & Petrus illud a principio vendere ipsi Ioanni, Probo consequentiam, Idem omnino ius est quod Ioannes alteri confert, & quod fuit a principio collatum ipsi, neque in aliquo mutatum: Sed quando Ioannes illud alteri confert, est pretio estimabile, & venale, ergo quando Petrus illud ipsi contulit, erat quoque pretio estimabile, & venale. Certè alienum est a ratione, vt ius quod penes vnum fuit venale, existens idem omnino, penes alterum non possit vendi. Quod enim aliqua res ab vno vendi possit, & non ab alio, nunquam illud prouenit ex parte rei: Nam quæ semel venalis est, quandiu eadem manet, semper vendi potest, sed ex parte habentis illam; vel quia non fit illius dominus, qua ratione res furtiua vendi non potest a fure, vel quia esto fit illius dominus, non tamen possit exercere contractus, vt pupillus.

Respondent huic argumento, qui aliter sentiunt, ex illo fundamento suo, de ratione venditionis esse, vt res vendenda praexistat venditioni: in censu autem quando de nouo instituitur, & creatur, res quae venditur nempe illud ius, siue annuus redditus non praexistit contractui, quin potius per illum producitur, & cofurgit, & propterea tunc vendi non posse, postea vero cum iam existat, vendi posse. Sed

Sed haec solutio non tollit vim argumenti, cum constet tam in iure, quam experientia, multa quae non dum actu existunt, sed esse possunt, pretio estimari posse, & vendi, quatenus sunt in potentia, vt iactus retis l. Si iactus retis. ff. De actionibus Empt. partus ancillae futurus, l. Neque emptio. ff. De contrahenda emptio. Et confirmatur. Nam in censu fructuario qui ab omnibus conceditur, non emitur res actu existens, sed in potentia tantum, nempe fructus futuri. Qua propter non dubitauit affirmare Syluester verbo Vsurar. Secundo. quæst. 12. falli oppositam opinionem, eo quod non dignoscatur in hoc contractu mercem a pretio distinctam esse. Quia sicut dum emuntur annui redditus iam constituti, emitur ius in illos, quod natura sua pretio estimabile est, & vendibile, quia est re ipsa bonum quoddam temporale, & merx: ita quoque cum a principio constituitur non habet aliam rationem & naturam, ab ea quam habet iam institutum, & antiquum. Et confirmatur: Si census, quando fuit ab initio institutus accepto pretio fuit iniquus, ergo emens illum non acquisiuit ius vel dominium aliquod in illum: quia per contractum qui iniquus est, non ratione pretij sed ratione rei, quia illa vendi non potuit, non acquiritur ius: Quod si non acquisiuit ius in illum, quia census ille non potuit vendi, & emi, ergo neque deinde, esto iam aliquo temporis progressu efficiatur antiquus, poterit habens illum alteri vendere: quia nemo potest venderem quam iniuste possidet, & in quam non habet verum dominium, sicut diximus de fure, & usurario. Perperam ergo affirmant authores alterius opinionis, non posse institui de nouo contractum venditionis census, posse tamen iam constitutos emi & vendi. Etenim si prima institutio fuit iniqua & inualida, non potest tractu temporis valida effici. & aliquod ius vel dominium conferens, iuxta illam regulam iuris in 6. *Non firmatur tractu temporis, quod ab initio iure non subsistit.*

Sexto. Quia ratione potissime vtitur Conradus. Si census pecuniarius iniustus esset, id certe esset, quia in censu solum emitur aliqua pars fructuum eius rei cui imponitur, res autem cui imponitur vt vinea, vel ager, non est nata ferre pecuniam, sed fructum: at haec ratio nullius est momenti: Nam imprimis constat propriam vim & naturam census non consistere in

emptione alicuius fructus, sed annui redditus, vel in fructibus, vel in pecunijs, sicut contrahentes inter se conuenerint: Secundo, esto census emptio fructum esset, potest simul valor fructuum statim conuerti in redditum annuum pecuniarium. Tertio, falsum est rem fructiferam, cui imponitur census, nunquam ferre redditum pecuniarium, cum fructus domus quae locatur, communiter alius non fit quam pecuniarius aliquis redditus.

Septimo, Iure tam Ciuili quam Canonico res quae emuntur & venduntur, constituuntur duplices, aliae corporales, aliae vero incorporales: quam diuisionem vtriusque Iuris DD. vt bonam & maxime congruentem admittentes, nomine rerum incorporalium intelligunt iura, & actiones ad exigenda, & percipienda bona aliqua temporalia, vel res corporales: huiusmodi autem sunt annui redditus, siue in fructibus reddendi sint, siue in pecunijs, ergo iura ad huiusmodi redditus iuste emuntur & venduntur in censibus.

Denique vtroque iure perhibetur vendi posse. Iure ciuili in Authentici. Vt hi qui obligat. se habere perhibent res minorum. §. Quoniam autem. in fine, iuxta glossa traditur licitum esse curatoribus pecunijs minorum annuos redditus emere. Et inter nouellas constitutiones Iustiniani: constitutione 40. cuius meminere Carol. Molinæ. q. 75. num. 586. & Couarr. loco citato approbatur hic contractus census, in quo emitur huiusmodi ius, distinguunturque ibi omnino a mutuo, & usurario. Sed apertius in Iure Pontificio in illis duabus Extrauag. Martini V. & Calixti III. quae habentur inter Extrauagantes communes tit. De emptione. & nostris temporibus in Extrauaganti Pij V. quam inferius referemus. Nec distinguunt Pontifices inter census fructuarios & pecuniarios, imo in specie & in particulari loquuntur de pecuniarijs, maxime Martinus V. & Calixtus III.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondet Couarr. loco citato, proprium & primarium vsum pecuniae iuxta hunc finem institutum esse, vt sit ceterarum omnium rerum pretium, & estimatio, secundario tamen & improprio vsum posse sui quoque ipsius pretium esse; sicut proprius ac primarius vsum calcei est ad tegendum pedem, secundarius vero & improprius ad commutationes: vt cum calcei permutantur

pro gladio, & ita posse pecuniam vt 100. permutari cum pecunia vt 5. singulis annis reddenda. Hæc tamen solutio præfenti instituto (quod pace tanti Doctoris & de omnibus studiosis adeo benemeriti dixerim) accommodata non est. Nam quantumuis possit pecunia cum alia pecunia commutari, vt in Tractatu proxime sequenti de Canibjs dicemus, & in quo sensu loquuntur Aristotel. D. Thom. Caietan. & Syluest. quos ibi Couarru. citat: Nullus tamen vnquam docuit, pecuniam eiusdem rationis & fortis in eodem loco posse emi simili pecunia, constat autem censum esse contractum emptionis & venditionis. Vnde Respondet secundo, & recte, in censu non emi pecuniam, nec illam esse sui ipsius pretium, sed emi tantum ius illud percipiendi aliquam annuam pensionem, quod ius (vt vidimus) pretio æstimabile est, & venale, sicut ius percipiendi aliquod tributum, vel ius percipiendi fructus alicuius rei: quam solutionem sumpsit ex Carolo Molino De vsuris. num. 20.

Ad secundum respondeo, cum eodem Couarru. in contractu census nulla ratione vsurariam prauitatem reperiri posse, quia vsura non habet locum (vt vidimus) nisi in mutuo vero & explicito, vel simulato & interpretatio, quale existit in emptione rei alicuius anticipata, vel expectata solutione: in censu autem nullum interuenit mutuum vt ostendimus, quia in mutuo compellitur qui sortem recepit illam restituere, sicque in eo præcipua obligatio respicit sortem, accessoria vero vsuras; in censu autem qui recipit sortem, potest quidem illam restituere, vt redimat censum, non tamen tenetur, neque ad id compelli potest: nec præcipua obligatio huius contractus aliud potissime respicit, quam annuam pensionem. Nec obest, quod progressu temporis qui pecuniam contulit, recuperet quantum à principio contulit, & plura, nam in omni emptione rei fructifera ita accidit. Etenim qui emit agrum fructiferum pretio vt mille, si singulis annis deductis expensis colligat fructus vt 50. intra 20. annos recuperat pretium, quod pro eo contulit, & quid recipit sequentibus annis, recipit ultra pretium. Id ipsum accidit in censu: est enim emptio rei fructifera, iuris scilicet illius percipiendi annuum redditum, qua de causa non exigitur, vt pretium census equetur omnibus pensionibus recipiendis, sed solum iuxta valorem illius iuris, vel

iuxta præscriptum legis, vbi illud taxatum fuerit, vt Castellæ, vel iuxta communem usum fori, vt apud nos, vel arbitrio prudentum, vbi neque lege neque vsu fori ali-quod pretium eius haberetur: etiã si pretium illud multæ pensiones per longa tempora perceptæ excedant.

Eadem ratione soluitur tertium: In mutuo enim vsurario pecunia parit pecuniam, quod naturæ repugnat, in censu autem pecunia non parit pecuniam, sed solum parit ius illud, ratione cuius pensiones annuæ recipiuntur, quod pretio æstimari & vendi posse, nec ipsius rei natura vetat, nec vlla lex prohibet; traditurque in pretium illius iuris, quod licet sit actio in pensionem pecuniariam, non tamen est pecunia, sed merx quædam inter bona immobilia computanda, vt ex Clementina citata constat.

Ad quartum constat satis ex dictis, in censu nullum mutuum existere: Quamuis enim videantur census & mutuum in eo conuenire, vt in vtroque recipiens pecuniam fiat illius dominus, ita vt si pereat, accipienti pereat: Tum etiam vterque videatur reddere acceptum in eodem genere, plurimum tamen reuera differunt: quia in mutuo redditur tantum, ipsum capitale acceptum, at in censu non obligatur ad restituendum tantundem, nec capitale, sed solum annuam pensionem, in quam recepit ius, capitali illo tamquam vero pretio illius iuris exhibitio.

Ad quintum respondeo, Reperiri reuera in hoc contractu, illa duo quæ exiguntur in omni emptione & venditione tanquam diuersa & distincta, nempe pretium & merx: censuarius enim vendit alteri in suis bonis ius recipiendi annuam pensionem, quod ius, cum computetur vt constat inter bona immobilia, est vere merx, & res venalis, censualista vero reddit in pretium illius iuris sibi venditi pecuniam, quam illi confert.

Sextum soluitur vt primum: Non enim emitur in censu maior aliqua pecuniæ quantitas oblata minori, sed ius illud in annuos redditus pretio iusto, iuxta ea quæ inferius dicemus agentes de pretio, census.

Ad confirmationem dico non esse parem rationem. Etenim qui ita confert alteri pecuniam, vt 100. vt per decem annos redderet ei singulo quoque anno 10. & in ultimo anno integram sortem, non institueret censum, sed mutuum vsurarium & iniquum, cum non abalienaret à se sortem, sed illam esset re-

ceptu-

ceptius: in censu autem conferens sortem illam omnino à se abdicat, & alienam facit; transferens illam omnino in censuarium: sicut in quavis venditione pretium rei emptæ alienatur omnino ab emptore, & transfertur pleno iure in venditorem.

Ad vltimum respondeo, quod in censu recipiantur progressu temporis varij redditus equantes sortem, & illam excedentes: in duplo, vel triplo, conuenire illud (vt in secundo argumento diximus) cuiuscunque rei fructifera emptæ, sicut accidit emi equum iusto pretio, & eodem sepius locato pretium illius, & multo plura per aliquod tempus recuperari, ius autem quod emitur in censu (vt ibidem diximus) res fructifera est, vel saltem habens se ad modum fructifere.

In confirmatione quæ ibidem adhibetur, afferuntur varia incommoda, quæ videntur oriri ex contractu census, quæ tamen hominum vitio tribuenda potius sunt, quam iniquitati huius contractus. Nam primum incommodum, quod occasione census multo vitio torpeant, vitio ipsorum accidit, quis enim prohibet, ne in honestis negotijs se ipsos exercent. Iam, si quæcunque hominum culpa vitio vertuntur, damnanda essent, multa honestissima & sancta essent damnanda, quorum occasione, non quidem ab illis oblata, sed hominum iniquitate accepta, vitia committuntur. Ad secundum incommodum respondet Ioannes Medina loco citato: Esto homines frequenti vsu vendendi census efficiantur pauperiores, non tamen propterea census esse iniquos, vel culpam esse in censibus, sed in praua gubernatione suorum bonorum, quæ si recte ac prudenter administrantur, non compellerentur tot censibus bona sua extenuare. Sicut qui illa sapienter distrahunt aut vendere compellitur, pauperior efficitur, nec propterea contractus ementium illa iusto pretio iniquus est, aut damnandus. Tertium ex hominum etiam cupiditate & impietate nascitur, non ex censibus, sicut ex cupiditate lucri efficitur sapienter, ne diuites amicis mutuè, nec pauperum misereantur, omnia bona sua mercatura tradentes, nec propterea mercatura & negotiatio debitis circumstantiis seruatis, quas superius quæst. 77. art. 4. proposuimus, iniusta est vel iniqua. Denique quod mille fraudes ac dolos exercent homines sub titulo censuum, aut in ipsis contractibus censuum, perspicuum est iniquitate ipsorum fieri, non censuum, Nam eadem ratione mille dolos ac fraudes

in venditionibus exercet, nec propterea contractus emptionis aut venditionis secundum se iniquus est, vel à Republica relegandus: actiones enim honestæ, quod illis homines suas iniquitates misceant, damnandæ non sunt, sed iniquitates tantum, quæ illis miscentur.

Controuersia. III.

QVAE CONDICTIONES EXIGANTUR IN CENSU CONFIRMATIO & REDIMIBILI IUXTA CONSTITUTIONES MARTINI V. & CALIXTI III. VT SIT IUSTUS?

VM MI Pontif. vel de iustitia huius contractus interrogati, vel propria sponte & motu illius iustitiam docere, pro ratione sui muneris & officij cupientes, varias assignarunt conditiones, vt recte & iuste à fidelibus exerceretur: alij plures, alij vero pauciores. Nicolaus V. proponit nonnullas, plures illis proposuerunt olim Martinus V. & Calixtus III. & plures quam ceteri omnes Pius V. Doctores tam Theologi quam Iuris Pontificij dimissis his, quæ olim à Nicolao V. proponuntur, expendunt diligenter eas quas postulant Martin. V. & Calix. III. & potissime quas constituit in suo Motu proprio Pius V. Nos eadem methodum obseruabimus.

Primum igitur Author Summæ Conciliorum referens vitam & acta Calixti III. meminit duarum Extravagantium, quæ habentur inter Extravagantes communes tit. De emptio & venditio. Quarum prior est Martin V. posterior Calixti III. colligitque ex illis, in censu de quo loquimur obseruandas esse has sex conditiones.

Prima, vt venditor census assignet certum aliquod prædium, vel possessionem firmam, & immobilem, in qua census constituatur: Ita vt solutioni illius census maneat tantum obligatum prædium illud, vel possessio, cui imponitur, minime vero venditor ipse illius census, aut alia bona illius.

Secunda. Vt reddatur pretium iustum, tradaturque illud statim in integrum, & in numerato.

Tertia. Vt in ipso contractu detur expressa facultas venditori census, vt possit illum liberè, & quando voluerit, redimere, tradito eodem pretio in toto, vel in parte.

Qq 4

Quarta

Quarta. Vt ad redimendum censum nulla ratione venditor illius compelli possit.

Quinta. Vt prædium illo, vel possessione, in qua fuit impositus census omnino pereunte, vel reddita inutili & infructifera, census quoque ille pereat, maneatque illius debitor omnino deobligatus ab illius solutione.

Sexta. Vt res cui census imponitur, sit fructifera, ita ut annui census qui illi imponuntur, non excedant valorem fructuum.

D. Nauarr. in commentario suo de usuris. nu. 72. easdem affert solo numero à Bartholomæo Carrança differt: nam quas hic proponit sub senario, Nauarrus proponit sub octonario. Primam enim ex propositis diuidit Nauarrus in duas: ita ut prima sit, ut venditor certum prædium in quo census constituitur assignet, secunda ut illud solum maneat censui obligatum, minime vero venditor ipse census, vel alia illius bona. Similiter secundam partitur in alias duas: ita ut sit tertia ut solvatur iustum pretium. Quarta vero ut reddatur statim integrum, & in numero, qua ratione conditiones seruandæ in censibus efficiuntur octo.

His positis antequam accedamus ad constitutionem Pij V. expendamus oportet.

**AN OMNES CONDI-
TIONES istæ, quas Summa Conciliorum, & Nauarrus
proponunt, sint necessariae, ut cen-
sus sit iustus?**
(*)

RATER Bartholomæus Carrança, author illius Summæ, propositis illis 6. conditionibus subiugit: *Seruatis conditionibus prædictis, ut cunque tolerandos iudico tales contractus, aliqua vero earum omiffa nulla ratione puto tolerandos.* Subscribit illi Nauarr. loco citato. Et per singulas discurrens omnes iudicat necessarias, ita ut licet Octaua aliquibus non videatur necessaria, tum quia illa in fauorem emptoris potius est, quam venditoris: tum etiam, quia non colligitur ex illis Extrauagantibus, in qua etiam sententia fuit ipse Salmanticæ, dum prædictas Extrauagantes publice explicaret: Hoc tamen loco sentit, illam quoque necessariam esse, adductis quibusdam rationibus, quas inferius referemus, dum de ista conditione seorsum differemus.

Volunt autem Frater Carrança, & Na-

uarrus omnes istas conditiones necessarias esse; Primo, quia putant saltem Carrança colligi illas ex istis Extrauagantibus Pontificum. Secundo. Emptio census maxime redimibilis in pecunia habet maximam similitudinem cum usura, adeo ut concurrentibus etiam in eo istis conditionibus, adhuc iudicaretur ab aliquibus contractus iniustus, & usurarius, quousque à Summis Pontif. fuit declaratum, cum istis conditionibus non esse iniustum, vel usurarium, ergo sunt in eo seruandæ omnes istæ conditiones. Tertio, quia licet hæc sententia, nempe omnes istas conditiones necessarias esse, non possit necessario probari contra eum, qui mordicus defenderet contrariam, sed neque contraria efficaciter probari potest contra defendentem illam: ubi autem res æque dubia est, ea opinio est tenenda, quæ magis tollit occasionem peccandi, & quæ magis fouet Rempub. Cap. Ex parte. De consuetudine. l. Conueniri. ff. De pactis dota. Cap. Si diligenti. De foro compet. l. i. ff. Solutio matrimonio. At institutio census, attentis aliquorum cupiditate, & aliorum otio & inertia, est quibusdam occasio miscendi fraudes & dolos, aliis vero occasio dissipandi bona sua, illisque consumptis vagandi per orbem, proprio solo familiaque relictis, & perpetrandi multa damna: unde tenenda erit hæc pars, omnes istas conditiones seruandas esse. Etenim hac via efficitur, ne tam frequens sit census emptio & venditio in Republica. Denique Innocentius 4. grauissimus author licet videatur primus esse inter Doctores, qui censuit licere huiusmodi census de nouo institui, addidit tamen debere Christianos ab hoc contractu abstinere, abstinere autem plurimum, si doceamus non posse iuste institui nisi seruatis omnibus istis conditionibus.

Oppositum docent Conradus de contract. quæst. 74. Soto lib. 6. de Iusti. quæst. 3. art. 1. Palatinus lib. 4. de contract. cap. 6. & omnes recentiores discipuli D. Thom. qui de censibus aliquid docuerunt, vel scripserunt, afferentes non esse necessarias omnes conditiones illas, præter tertiã & quintam, iuxta seriem earum quas proponit Nauarrus: nempe ut pretium sit iustum, ac ut venditori census liberum sit illum redimere, & ab illo onere reddito eodẽ pretio se ipsum liberare. Quin & ipse Nauarrus fateatur, se in duabus prioribus editionibus sui Manualis huius quoque fuisse sententiæ,
Quam

Quam & nos veriores certe iudicamus, Commisso nunc Motu proprio Pij V. de quo infra agemus) stado solum in istis duabus extrauagan. Martini V. & Calixti III. quod Quia patet neque definitione Apostolica istarum Extrauagantium, neque iure naturæ sunt necessariae in iusto censu omnes istæ conditiones, ergo non exiguntur. Probat antecedens.

Imprimis in illis Extrauagantibus nõ apponuntur conditiones illæ à Summis Pontif. tanquam necessariae, sed author tantum Summæ Conciliorum colligit eas, tanquam suo iudicio ibi contentas, cum tamen Pontif. ipsi, si textus illi attente legantur, & considerentur, hoc solum ibi præsent. Referunt primo conditiones, cum quibus, qui illos constitutarunt, affirmant census in illis Prouinciis solitos esse institui, & emi. Secundo, quas utilitates Ecclesiis, & ciuibus census illi soliti essent afferre. Tertio definiunt, census illos de quibus sunt consulti, cum illis conditionibus non esse iniquos, nec usurarios. Nunquam tamen docent illas ita necessarias esse, ut aliqua earum deficiente sint iniusti, & iniqui: quod oportuisset ipsos explicare, ut ex illorum definitionibus recte colligeretur, omnes conditiones istas necessarias esse. Argumentum enim ab autoritate negatiua ductum nullam habet vim. Vnde affirmat ipsemet Nauarrus, etiam post istas constitutiones, ad iustitiam census eadem esse perpenda, quæ ad iustitiam cuiuslibet contractus considerantur iuxta ius naturæ. V. g. super qua re imponatur, quo pretio, cum quibus conditionibus onerosis: Et quia omnia ista varia esse solent, & quæ hominũ cupiditate passim vitiantur fraudibus, & dolis, propterea sapienter Pium V. ad obuiandum fraudibus edidisse constitutionem illam, in qua explicauit aperte conditiones omnino necessarias ad iustum censum, non solum in his qui de nouo sunt instituendi, verum etiam in antiquis, si de nouo vendantur.

Iam si iure naturæ standum sit, perspicuum est, non esse necessarias omnes illas conditiones. Nam ut videbimus sequentibus controuersis, stando in solo iure nature, in quibus cunque bonis etiam incertis potest census institui, quin & in nuda persona, vel in pecuniis. Potest etiam venditor pretij solutionem, sicut & in aliis rebus quæ venduntur, per aliquod tempus expectare. Quin nec quinta illa conditio est omnino necessaria, nam aucto pretio potest emptor conuenire cum venditore census, ne possit illum redi-

mere, sicut accidit in perpetuis: vel contra, ut teneatur redimere illum intra certum tempus. Etenim cum obligationes istæ ciuiles sint natura sua, & pretio æstimabiles, possunt aucto pretio mutuo contrahentium consensu imponi censui.

Quæ vero in oppositum afferuntur à D. Nauarro nullam habent vim, Primum ex dictis manet solutum, constare enim cuius potest, extrauagantes illas attente legenti facile Summos Pontif. approbare quidem census cum illis conditionibus constitutos, non tamen reprobare eos, quibus aliqua illarum defuerint, neque definire illas esse necessarias. Ad secundum constat etiam ex dictis, census, esto iniquus contractus esse possit ex defectu alicuius conditionis, earum quas dicemus in eo desiderari, ut recte ac iuste constituantur, nullam tamen habere similitudinem cum usura, quia usura solum exercetur in mutuo, aut vero & explicito, aut simulato: census autem distat maxime a mutuo. Quod autem aliqui DD. opinati sunt esse mutuum, & usurarium, decepti sunt in eo, neque propter deceptionem eorum exigendæ sunt in eo conditiones, quas non postulat, vel natura & propria ratio talis contractus, vel constitutio aliqua Apostolica, aut lex Principis. Ad vltimum respondeo opinionem illam Bartholomæi Carrança & D. Nauarri non probari, nostram vero ut ex dictis patet recte ostendi. Adde casu quo neutra efficaciter ostenderetur, cum tot conditiones exigere onerosum sit, restringendum esse iuxta regulas Iuris ad eas tantum conditiones, quas vel natura ipsius contractus secundum se postulauerit, vel aliqua lex Apostolica, vel Ciuilis. Incommoda autem illa quæ affert Nauarrus ut contro. proximè præced. dicebamus, vitio hominum accidunt, nõ ex natura huius contractus, nec propterea constitutendæ sunt in eo tanquam conditiones necessariae, quæ neque ex propria illius natura, neque alicuius legis præscripto in illo exiguntur. Denique Author Summæ Conciliorum opinatus census esse venditionem illius rei, cui imponitur, & fructuum illius, huic opinioni innixus, & suo ingenio censuit omnes illas conditiones desiderari: quæ certe maxima saltim ex parte exigentur, si census, rei fructiferae cui imponitur, emptio esset, & fructuum illius: at cum longe aliter res habeat, quia ut prima contro. huius art. vidimus, & ipsemet Nauarrus loco citato num. 73. admonet, census non est emptio rei cui imponitur, nec fructuum illius, sed
Qq 5 iuris

iuris percipiendi aliquā annuam pensionē, in cuius securitatem res illa quasi in fideiuforem offertur, consequenter pleriq; conditiones istarum ex natura contractus non sunt necessariæ in censu.

Hactenus de conditionibus, quas videbatur exigere iustitia census iuxta duas illas Extrauagantes Martini V. & Calix-

ti III. Nunc de his quas Pius V. in sua Constitutione Apostolica, siue Motu proprio præcipit obseruari, dicamus: In his enim maior est difficultas, oportebitque nunc singulas priuatim & accuratè explicare. Quod ut commodius præstemus, placuit illam integram & in propriis vocibus hæc apponere.

BULLA SANCTISSIMI PII V. CIRCA CONSTITUTIONEM CENSUS.

Pius Episcopus Seruus Seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Monus Apostolicæ seruitutis obeuntes cognouerimus, innumeros celebratos fuisse, & indies celebrari censuum contractus, qui nedum non continentur, intra limites a nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos, verum etiam quod deterius est, contrariis omnino pactionibus propter ardentem auaritiæ stimulum, legum etiam diuinarum manifestum contemptum præ se ferunt: non potuimus, animarum prout tenemur, salutem consulentes, & piarum mentium petitionibus etiam satisfaciētes, tam graui morbo, lethiferoq; veneno salutari antidoto non mederi. Hæc igitur nostra Constitutio statuimus censum seu annuum redditum creari, constitui nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sua natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit: Rursum nisi vere in pecunia numerata presentibus æstibus, ac notariis: & in actu celebrationis instruenti, non autem prius: recepto integro iustoq; pretio. Solutiones, quas vulgo anticipatas appellat, fieri, aut in pactum deduci prohibemus. Conuentiones directe, aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus: quemadmodum nec pactum auferens, aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam: quia volumus rem ipsam semper & libere, aut sine solutione laudimij, seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, vel rei tam inter viuos, quam in vltima voluntate alienari. Vbi autem vendenda sit, volumus dominum census aliis omnibus præferri, eius denunciari conditiones, quibus vendenda sit, etiam per mensem expectari. Pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut re censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam poenam cadere, ex toto irrita sint, & nulla. Imo & censum augeri, & nouum creari super eadem, vel alia re in fauorem eiusdem, aut personæ per eum suppositæ pro censibus temporis, vel præteriti, vel futuri omnino prohibemus. Sicut etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure & ex natura contractus non spectarent. Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extinguere, non obstante etiam longissimi temporis, ac inmemorabili, imo centum & plurium annorum præscriptione: non obstantibus aliquibus pactis directe, vel indirecte talē facultatem auferentibus quibuscumque verbis, aut clausulis concepta fuerit. Cum vero traditione pretij redditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denunciari, cui

precium

pretium dandum erit: & post denunciam intra annum tamen etiam ab inuito pretium repeti posse: & ubi pretium, nec volens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annum exigatur, volumus nihilominus quodcumque redditum extinguere posse, præuia tamē semper denuncia, de qua supra: & non obstantibus his de quibus supra, idque obseruari mandamus, etiam quod pluries ac pluries denunciatus fuisse, nec unquam effectus secutus fuisse. Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab inuito, aut ob poenam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus; contractusq; sub alia forma post hæc celebrandos fœneraticios iudicamus. Et ita illis propterea non obstantibus, quid quid vel expresse, vel tacite contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat a fisco volumus posse vindicari. Hanc autem salutiferam sanctionem, nedum in censu nouiter creando verum etiam quod in creato quocumque tempore alienando, modo post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuo & in omnibus seruari volumus. Declarantes pretium semel censui constitutum, nunquam posse ob temporum aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quo ad vltimo contrahentes minui, vel augeri. Et licet legē ipsam ad contractus iam celebratos non extendamus, illos tamen omnes, in quos sub alia forma præuenerunt census, hortamur in domino, ut singulos contractus censuræ bonorum religiosorum subiiciant & animarum salutem consulant. Non obstantibus, &c. Dat. Romæ anno 1568. 14. Kal. Februaris.

Iuxta hanc constitutionem Pij V. exiguntur in iusta & recta constitutione census hæc quatuordecim conditiones.

Prima, Vt non imponatur nisi in re immobili, vel quæ pro immobili habeatur, & quæ natura sua sit fructifera, certa q; ac certis finibus contenta & designata.

Secunda, Vt fiat in pecunia vere & realiter numerata coram testibus, & tabellione, ita vt totum integrumq; & iustum pretium census institui in illa contineatur.

Tertia, Vt non admittantur solutiones anticipatæ, aut aliqua obligatio ad illas exhibendas.

Quarta, Vt nulla constituentur pacta, vel obligationes, quibus teneatur aliquis contrahentium ad casus fortuitos, qui alias ex natura contractus ad eos non teneretur.

Quinta, Vt nullo pacto priuetur venditor census libera facultate vendendi rem illi censui subiectam, vel libere transferendi illam, siue donatione, siue vltima voluntate, siue alia via. Nec teneatur reddere emptori illius census cotam aliquā, vt facultatem vendendi, vel transferendi rem illam concedat, quam vocant laudimium.

Sexta, Vt debeat nihilominus venditor census, ubi rem illi suppositam vendere voluerit, admonere emptorem, vellit ne illam emere, quam ille volens est cæteris præferendus: expectandaque illius deliberatio per mensem.

Septima, Vt irritentur, ac tollantur omni

no pacta illa, quibus obligabatur morosus debitor census ad reddendum aliquid, vel ratione lucri cessantis, vel alicuius cambij, aut expensarum, aut ad aliquam aliam poenam.

Octaua, Ne augeatur census, vel de nouo creetur in eadē re, vel aliqua alia, in fauorē emptoris, vel alterius personæ ab eo suppositæ ex pensionibus debitis, vel debendis.

Nona, Tollenda esse omnino pacta, quibus alter contrahentium obligetur ad aliqua onera, ad quæ alias, vel iure, vel ex natura contractus non teneretur.

Decima, Vt re illa fructifera, cui census impositus est, pereunte in totum, vel ex parte, siue reddita inutili & infructifera in totum, vel ex parte, similiter census ad ratam debeat cessare, & perire in totum vel ex parte.

Vndecima, Vt possit venditor census illum extinguere, ac redimere reddito eodem pretio, non obstante quacumque præscriptione, etiam longissimi temporis, vel 100. annorum, quæ videatur effectus perpetuus, & irredimibilis.

Duodecima, Vt volens redimere censum reddito illius pretio debeat antea per bimestre illud emptori denunciare, qua denuntiatione facta, possit intra annum, qui pretium illud recepturus erat, compellere venditorem ad illud reddendum, redimendumq; censum.

Decima tertia, Vt si venditor census non redimit

redimit intra duos illos menses, nec emptor intra annum illum compulit ad redimendū, maneat venditori eadem facultas quam antea habebat, redimendi illum quando ipsi libuerit, præuia tamen semper denuntiatione illa per bimestrem.

Decima quarta, omnia pacta, quibus venditor compelli possit ad censum redimendum, præterquam in casu qui in duodecima conditione continetur, tanquam iure prohibita, nulla esse omnino.

Positis his conditionibus subiungit Pontifex nonnulla. Primo omnes contractus, censuum, qui post hanc constitutionem fuerint celebrati, vsurarios ac foeneraticios esse, nisi conditiones istæ in eis re ipsa obseruentur. Secundo, vt si quid contra hanc sanctionem amplius receptum fuerit, aut dimissum vel remissum, possit fiscus illud sibi vendicare. Tertio hanc sanctionem seruandam esse in omnibus censibus post illius promulgationem creandis, non solum quando de nouo instituuntur, verumetiam quotiescunque ille idem census alteri vendendus, transferendus, vel alienandus fuerit: ita vt pretiū quo semel census institutus fuerit, idē semper seruetur, nec minuatur, vel augetur propter temporum vel personarum qualitatem. Vltimo non vult hanc sanctionem ad census ante illam constitutos extendi: hortatur tamen omnes, qui census antiquiores hac constitutione possident, vt circa illos Religiosos, probos, ac eruditos consulant, & iuxta illorum censuram & concilium saluti animarum suarum prospiciant.

Sed antequam priuatim & seorsum singulas conditiones istas expendamus, explicemus prius oportet.

CONTROVERSIAM. IIII.

AN HAEC CONSTITVTIO

Pij V. obliget in conscientia omnes fideles: ita vt debeat obseruari in iudicio animæ non solum in terris Ecclesie Romanae quo ad temporalia subiectis, verumetiam in omnibus Prouinciis & Regnis Christianorum.

MVLTI visum est & viris quidem peritis hanc constitutionem Pij V. omnes vbique obligare, nec leuibus rationibus in eā ducuntur sententiam: Nam in primis Lex à Roma. Pontif. lata, circa ea in quibus ver-

fatur animæ periculum, etiam si non contineat legem naturalem aut diuinā, seruanda est in vtroque foro ab omnibus fidelibus, & vbique gentium. Cap. vltimo. De prescriptio. Cap. Cum sit generale. De foro compet. Cap. Nouit. De iudicijs. Cap. Cum contingat. De iure iurando, & multis alijs textibus. At constitutio hæc Pij V. de creandis censibus lata est circa ea, in quibus vertitur maximum periculum animæ, nimirum, ad tollendas varias fraudes vsurarias, quæ sub titulo censuum saepe exercentur: obligabit igitur vniuersos Christi fideles in toto orbe.

Secundo. Licet vtriusque potestatis sit & Ecclesiasticæ, & Ciuilis condere leges, quibus decernatur quid iustum, vel iniquum sit, at quid peccatum mortale sit, vel secus, solius est potestatis Ecclesiasticæ & spirituales, quam Christus B. Petro, & illius Successoribus Roman. Pontif. reliquit, vt constat ex Euangelio. Matth. 16. & 18. Luc. 22. Ioan. 21. & Cano. In nouo. dist. 21. Can. Ita Dominus. Dist. 19. Cano. Cum ad verum. & Cano. Benequidem, Dist. 96. Et in cap. Solita. De maiorit. & obediens. Cap. Nouit. De iudicijs. Cap. Per venerabilem Qui filij sint legitimi: In hac autem extrauaganti hoc præstat Pius V. explicare quando in censu committatur iniquitas & peccatū vsuræ, & quæ conditiones seruandæ sint ne illud incurratur, vnde erit ab omnibus fidelibus illa obseruanda.

Tertio, Explicare qui contractus sint vsurarij, qui vero nō, omnium DD. tã Theologorum quam Iurisperitorū consensu pertinet ad Roman. Pontif. debentque omnes fideles in hac parte illius iudicio stare: quod adeo certum, vt nulla egeat probatione, qua de causa videmus in hac eadem questione de censibus fuisse Martinum V. & Calixtum III. interrogatos a fidelibus, vt illorum iudicio starent. Hoc autem facit Pius V. in ista Extrauaganti, explicans quæ conditiones exigantur in censu ne vsurarius sit, erit ergo necessariò ab omnibus fidelibus illi standū & obediendū. Confirmantur hæc Ex variis locis vtriusque testamenti. Deut. 17. vbi Summi Sacerdotis decretis præcipitur sub poena mortis standum esse. Matth. 23. vbi faciendū esse & obseruanda, quæ sedentes in Cathedra iusserint, Christus præcipit. Prætereo innumera alia testimonia his similia. Quibus consonant verba illa Gregor. 4. in Cano. Præceptis. dist. 12. vbi dicitur: *Præceptis Apostolicis non dura superbia resistatur,*

statut, sed per obedientiam, quæ a S. R. Ecclesia & Apostolica auctoritate visa sunt salutifera, impleantur, si eiusdem Sanctæ Dei Ecclesie (quæ est caput vestrum) communionem habere desideratis.

Denique, vt docet Hostiens. in Cap. i. De tregua & pace. Lex superioris præceptiua non definit obligare, eo quod non recipiatur ab inferioribus & subditis. Quin & Bartho. in l. omnes populi. num. 53. ff. De iusti. & iure. cui omnes fere Iuris DD. subscribunt, docet appellationem non impedire, neque suspendere vim & effectum statuti, quod respicit totam cōmunitatem, & nō aliquem in particulari. Quod si huiusmodi statutum appellatio non impedit, erit profecto Constitutio hæc Pij V. obseruanda in vniuersum ab omnibus fidelibus, etiam si in aliqua Prouincia vel Regno illa recepta nō sit, nec in vsum redacta. Etenim vis quam habent leges superiorum ad obligandū nō nititur voluntati subditorum, sed auctoritati quæ residet in ipsis superioribus: aliter non esset gubernatio humana tam ecclesiastica quã ciuilis bene instituta. Vnde cū in Papa resideat plena auctoritas, ad definiendum quæcunque concernunt salutem animarum, ad salutem vero animarū pertineat explicare, qui contractus sint iniqui, qui vero iusti, & quas exigantur conditiones, muneris Pontificij est illud explicare, ac definire, quod præstat Pius V. in hac sua Apostolica constitutione: tenenturque ex consequenti omnes fideles illi stare, nec aliter post illam census constituere quam iuxta illius formā.

Ceterum non desunt ex nostris, qui doceant oppositum duplici argumēto. Primo, quia vt constat ex cap. Nouit de iudicijs. non intendunt Summi Pōtiffices in suis Cōstitutionibus Apostolicis perturbare iurisdictionem Regum circa gubernationem ciuilem, & temporalem fuorum ciuium. Vnde Glosa in cap. 2. De arbit. in 6. & Glosa in cap. Cum Contingat. De iure iurand. docet leges Summorum Pontif. quæ non cōtinēt, vel declarant ius aliquod naturale, vel diuinum non esse necessariò seruandas extra statum, & forum Ecclesiasticum: sed celebratio censuum pertinet ad iurisdictionem & gubernationem ciuilem & temporalem, constitutio autem hæc Pij V. continet multa, quæ nec iure naturali, nec diuino sunt necessaria in censu ad iustitiam illius, ergo hæc constitutio saltim quo ad omnes conditiones in ea contentas non obligabit extra terras, quæ in tēporalibus Ecclesie subiiciuntur.

Secundo affirmant hanc constitutionem in Hispania non esse iuridice, nec sufficienter promulgatam, nec receptam, sed ab ea ad eundem Pium V. rescriptum & supplicatū, & eo consentiente, vel saltim non reclamante non esse in vsu: Vnde inferunt non esse necessariò seruandam in Hispania, sed sufficere vt seruentur in singulis Prouincijs & Regnis iustæ illarum leges & statuta. Quia omnis lex humana, tam Ecclesiastica quã Ciuilis, esto iusta sit, vt obliget, debet recipi, & acceptari a cōmunitate: Adeo vt si nō acceptetur, & consentiente vel non reclamante Sum. Pontif. præualeat consuetudo in oppositum, non obliget illa in cōfessione. Cōfirmantq; illud imprimis communi consensu omnium fere DD. affirmantium ad legē superioris tria requiri, vt illam vim habeat: Primo vt instituatur ab habente auctoritatem: Secundo, vt sufficienter ac iuridice promulgetur: Tertio, vt moribus vtentium approbetur: ita vt si quid horum desit, nō obliget inferiores. Ita docet Innoc. Ioan. Andr. Panormit. Felinus & alij non pauci in cap. 1. De tregua & pace: Præpositus in cap. Quia circa. De consangu. & affinit. Petrus Ancharran. Concil. 278. Immola in cap. 1. & cap. Vt quisque. De vita & honest. Clericor. Anania in Cap. 1. De torneamentis. Alexand. consil. 6. num. 2. Volum. 1. Bald in l. Rem non nouam. in fine. Cod. De iudicijs. Bartol. in l. 1. §. Sed cum antiquitas. Cod. De curato. furiosi. Siluest. in verb. Lex. §. 9.

Confirmant secundo. Ex Canon. In istis §. Leges. Distin. 4. Vbi dicitur: *Leges instituantur, cum promulgantur: firmantur cum moribus vtentium approbantur.* Adducitur quæ ibi in exemplum Decretum illud Thelesphori Papæ, vt clerici omnes a Quinquagesima ieiunium inciperēt, quod tamē quia moribus vtentium receptum non fuit, non obligauit. Simile decretum constituit B. Gregor. vt habetur eadem Distinct. Cano. Vltimo. quod tamē eadem de causa nō obseruatur.

Alij quasi mediā viā incendentes, quia difficile est extra terras Summo Pontifici in tēporalibus subiectas dignoscere, in qua Repub. vel Regno constitutio ista recepta sit, & posita in vsu (nam inter Hispanos nō seruatur in vniuersum apud omnes, saltim quo ad omnes illius conditiones) docent primo: Vt census redimibilis quantum fieri possit, instituatur seruatis conditionibus istius cōstitutionis; sed ita, vt neque dānemus illos, qui bona fide existimant ab illa fuisse supplicatum,

pliatum, nec esse in viridi obseruantia, institunt suos census iuxta leges & consuetudines patriæ, consultisque viris peritis & probis. Docent secundo, si ab ista constitutione supplicatum sit, non incidere in grauem pœnam, vel delictum instituentem censum sine aliqua istarum conditionum: veluti qui eo tempore, quo illum instituit, non redderet totum integrumque pretium in numerato, sed solam partem, aliam deinde red daturus sine vlla fraude & dolo, ac ita vt veditor non teneatur ad annuam pensionem, nisi ab eo die quo recepit integrum pretium, ad partem vero pensionis ab eo die, quo cœpit recipere pretium, pro rata & ratione eius partis & pecuniæ, quam tunc recepit. Docent tertio, si supplicatum non sit seruandas esse necessario re ipsa omnes conditiones in Constitutione ista propositas: Quin etiã vbi res dubia fuerit, nec certo constet sit ne supplicatum, inclinandum esse in fauorem istius Constitutionis, & affirmandum illam obseruandam esse. Sed authores huius tertie opinionis, licet sentiant hanc constitutionem Pij V. obligare vbi non fuerit ab illa supplicatum, non tamen explicant fuerit necne: Vnde nihil certo docent, sed sumunt quod incertum est & maxime dubium, si supplicatum sit illam non obligare, quasi vis legis pendeat ex acceptatione subditorum.

D. Nauarrus in suo commento nu. 105. & 106. omnium optime hanc questionem diluit, cuius sententiam amplectendam in hanc partem censeo, Constituit enim quæ in hac Constitutione continentur in triplici esse differentia. Quædam enim (inquit) sunt iuris naturalis & diuini declaratoria, quod constat ex principio & proœmio ipsius Constitutionis, vbi Pius V. affirmat se motum esse ad hanc legem condendam, ad tollendos contractus censuales qui fiebant in contemptum legum diuinarum: in contractibus autem, quod legi diuine repugnat, naturali etiã aduersatur. Continentur secundo in illa quædam, quæ inducuntur ad tollendum proximum periculum vsuræ, vel iustam presumptionem illius, propter affinitatem quam sine tali conditione census haberet cum vsura. Tertio alia, quæ neque iure naturali neque diuino exiguntur ad iustitiam census, neque sine illis existit periculum aut suspicio vsuræ, sed Pontifici visa sunt optima, & accommodata, vt contractus hic melius celebretur. Qua de causa voluit idem Pontif. hanc sanctionem non extendi ad præterita, quia non omnia quæ in ea continentur sunt iuris na-

turalis vel diuini, sed nonnulla humani & Ecclesiastici. Etenim si omnia quæ illa habet, essent declaratoria iuris naturalis vel diuini, deberet etiam extendi ad præterita, cuius naturale & diuinum morale, omnes vbi que & semper obliget; Vt docet optime Panormitanus in cap. Final. De præscrip. & Felinus in cap. final. De constitut. Imo est Axioma DD. omnem constitutionem declaratoriam iuris antiqui, & à fortiori naturalis, vel diuini extendi etiam ad præterita. Canon. Ex antiquis. Dist. 54.

Hoc posito sit prima conclusio.

Hæc constitutio Pij V. circa conditiones, in quibus est declaratoria iuris naturalis vel diuini seruandi in iusto censu, simpliciter & absolute obligat omnes fideles in vniuersum, vbi que terrarum existant.

Patet ex dictis. Quia quod iure naturali vel diuino iustum est, vbi que; & ab omnibus seruandum est. Canon. Quod iure. Distinctio. 8.

Secunda conclusio. *Eadem constitutio, circa conditiones illas sine quibus census periclitatur esse vsurarius, vel inducere iustam suspicionem vsuræ, ab omnibus etiam seruanda est in Regnis, & Provinciis, in quibus fuerit sufficienter promulgata.*

In sensu huius conclusionis procedunt recte, habentque vim argumenta illa primæ opinionis: Cæterum quia auctores illius omnino volunt illam obligare erunt inferius diluenda. Sed probatur iam hæc secunda conclusio. Leges Ecclesiæ latæ circa ea quæ possunt cedere in periculum anime, etiam si non contineant ius naturale vel diuinum, obligant omnes Christianos in vtroque foro, ergo hæc constitutio Pij V. qua parte continet conditiones illas, sine quibus census periclitatur maxime esse vsurarius, vel talem inducere suspicionem obligabit omnes Christianos, vbi que existant; Consequentia necessaria est, Probatur antecedens a D. Nauarro loco citato nu. 106. multis. Primo ex Glosa celebri & recepta in cap. 2. de Reg. iuris in 6. cui fauent cap. Final. De præscrip. Cap. Cum cõtingat. De iure iurãdo, & multi alij textus.

Secundo. Lex Papæ circa spiritualia seruanda est in vtroque foro, Cap. Vt inquisitio nis. §. fin. Et cap. penul. & vltimo. De hæreticis in 6. ita videmus leges latas circa matrimonia cap. penul. & vlt. De secundis nupt. esse semper obseruatas vsque; ad Conciliũ Trident. & similiter deinde obseruari ab omnibus quæ in Concilio Trident. circa matrimo-

nia

nia constituta sunt. Eadem ratione obseruatur quædam Extrauagans eiusdem Pij V. quæ incipit Intollerabilis; pertinens ad symoniæ probationem per testes; Sed assignare leges quibus in contractibus obuietur vsuris, & illarum periculo ac suspitioni, spirituale est, plurimumque; pertinens ad spirituales animarum salutem, ergo quantum ad huiusmodi conditiones obligabit omnes hæc lex & Constitutio Pij V.

Tertio quod docet Glosa in cap. 2. de arbitris. Et alia illi similes, leges Canonicas in foro Canonico esse obseruandas, & leges Ciuiles in foro Ciuili, intelligitur ab omnibus DD. quando lex Canonica non fertur circa aliquid spirituale, vel circa ea in quibus imminet periculum anime, vel spectantia ad Religionem Christianam, sed fertur circa aliqua prophanã vtrique foro subiecta: at hæc Constitutio Pij V. fertur circa spirituale ad salutem anime plurimum pertinens, qua parte proponit conditiones quibus in censu obuiatur proximo periculo exercendi vsuram. Ergo obligabit vbi fuerit sufficienter promulgata.

Dices vbi contractus est iustus secundum se, & a parte rei, non tollit illius iustitiæ periculum aliquod, vel suspicio vsuræ, ergo conditiones quæ solum apouuntur ad tollendum istud periculum, vel suspicionem vsuræ, non erunt necessariae, vt census sit iustus, nec obligabunt absolute. Respondeo, conditiones, quæ solum apouuntur ad tollendum periculum, vel iustam suspicionem vsuræ, secundum se sumptas, & citra omnem legem superioris non esse absolute necessariae, quando contractus secundum se & re ipsa iustus est: at si lege superioris potentis illas apponere contractui illi apponatur, sub pœna nullitatis, vel iniquitatis, seruandæ sunt in eo, aliter erit iniquus vel nullus, prout superior constituerit. In summo autem Pontifice est autoritas ad præcipienda ea, quibus directe obuiatur non solum vsuris & peccatis lethalibus, verumetiam proximo periculo & iuste suspitioni vsuræ, quia ad salutem anime fidelium spectat, non solum abstinere à peccatis, verumetiam recedere a proximo periculo committendi illa, vel offerendi suspicionem & scandalum eorum. Sicque; est muneris & autoritatis Apostolicæ, tales conditiones in censibus aliisque; contractibus constituit, quibus non solum vitentur aperta & vere vsuræ, verumetiam fictæ & simulate, & quodcunque proximum periculum, vel iusta illarum suspicio, tenenturque omnes

Christiani in vtroque foro legibus Pontificiis: quibus ita prospicitur salutem spirituali ipsorum, omnino obedire.

Secunda conclusio. *Hæc constitutio Pij V. circa eas conditiones, quæ nec sunt declaratoria alicuius iuris naturalis, vel diuini, neque exiguntur ad tollendum imminens periculum vel suspicionem vsuræ, sed solum adhibentur tanquam ac commodata & dignæ, quæ in censu seruentur, erit seruanda in terris subiectis Papæ quo ad temporalia, & in Provinciis, vbi Constitutio ista simpliciter & omnino fuerit non solum promulgata, verumetiam omni ex parte recepta, & posita in consuetudine. In Provinciis autem, in quibus ab hac Constitutione proclamatum est, nec tales conditiones obseruantur, non obligabit.*

Hanc habet Nauar. loco citato nu. 107. & 108. Et probatur, quia huiusmodi conditiones non apouuntur, eo quod contractus census ipsis deficientibus vsurarius sit, aut periclitetur vsurarius esse, sed ad maiorem quãdam commoditatem, & vt commodius exercatur, ergo illarum defectus non erit peccatum, neque quo ad illas lex Papæ obligabit sub peccato mortali, vbi lex eius non est recepta, & redacta in usum. Nec est censendum fuisse animum Pontificis cum tanto conscientiarum damno obligasse ad conditiones, quæ ad iustitiam contractus non exiguntur, sed ex quadam tantum comoditate, & congruentia, siue vrbantate.

Vltima conclusio. *Hæc constitutio, qua parte est declaratoria iuris naturalis vel diuini, per nullam dissuetudinem, vel contrarium usum, aut non usum potest tolli, vel abrogari: Quo ad alias vero conditiones, quæ adhibentur in ea, vel ad obuiandum periculo vel suspitioni vsuræ, aut ad maiorem tantum equitatem vel commoditatem contrahentium, potest per dissuetudinem vel contrarium usum abrogari & tolli.*

Probatur prior pars. Quia qua parte est declaratoria iuris naturalis vel diuini, habet in constitutione census eandem vim & rationem quam ius naturale & diuinum, quod nulla dissuetudine abrogari potest. Canon. iam citato. Quod iure. Distinctio. 8. Probatur altera pars: Quia hæc Constitutio, respectu cæterarum conditionum, quæ non sunt declaratorie iuris naturalis vel diuini, est lex humana Ecclesiastica, omnis autem lex humana tam Ecclesiastica, quam Ciuilis per contrariã consuetudinem, vel non usum amittit suam vim. Vt habetur Canon. In istis. §. leges. Distinctio. 4. Et cap. Final. De consuetudine, maxime Papa illud sciente & consentiente.

Ex

Ex hac conclusione sequitur hanc constitutionem Pij V. quod ad eas conditiones quae sunt declaratoriae iuris naturalis & diuini, obligare absolute & omnino, quo ad alias vero tam quae apponuntur ad obuiandum dolis & vfuris, quae ad quandam congruentiam absolute & omnino non obligare, ubi illa promulgata & recepta non est (quemam istae sint, dum singulas seorsum percurreremus, indicabimus) Quia licet existat in pectore & scrinio Summi Pontif. omne ius Canonicum, omnes tamen mores, consuetudines, priuata statuta, & necessitates omnium Prouinciarum & locorum non possunt illi esse perspectae: Qua de causa, ut constat ex tit. de Rescriptis maxime ex illo cap. Si quando. ubi mandata & litterae Sedis Apostolicae ad aliquorum Praelatorum vel Principum manus peruenerint, quamuis sint ab omnibus reuerenter sicut Catholicis decet, recipiendae, & animo ad obediendum illis paratissimo, integrum tamen est, si mandata illa vel praecipua aliqua incommoda iuxta priuatas huius vel illius Prouinciae consuetudines, necessitates, vel statuta iudicentur continere, illud Sancti rati suae rescribere, & indicare, ut ex Apostolica benignitate illi incommodo, mandato illo moderato, vel declarato dignetur prouidere. Et interim, donec Summus Pontif. illi consultationi & rescripto respondeat, animusque suum magis explicet, nec tenentur Principes illi, vel Praelati mandata illa promulgare, nec redigere in usum: sed pristinis consuetudinibus & statutis modo iuri naturali vel diuino non aduersentur, possunt optime & tuta conscientia stare.

Quod in hac Constitutione Pij V. de qua agimus accidit. Etenim cum illa fuisset lata anno domini. 1579. in Publicis, deinde Regnorum Comitibus habitis Madriti anno 1586. Proceres obsecrarunt Regem nostrum Philippum, ut in eis explicaretur, An huiusmodi Motus proprius Pij V. esset in Regnis Hispaniae receptus, & obseruandus, propterea quod innumerae passim occasione illius in omnibus tribunalibus occurrerant lites, variaeque & contrariae a iudicibus ferebantur circa census sententiae, quibusdam assentibus illum obseruandum & esse obligare, aliis contra, eo quod non esset receptus, nec redactus in usum, quin potius ab illo supplicatum. Quibus Catholicus Rex noster respondit in haec verba: *A esto vos respondemos, que el Motu proprio que dexis, no esta recebido, antes se ha suplicado del por el Fiscal de nuestro Consejo, adonde se ha hecho justicia en*

los casos que se han ofrecido, y se bara en lo de adelante, y con su Sançion de la instancia que se recera necessaria. Ex quibus constat hunc Motum proprium, licet priuatum ad multorum manus peruenerit, non tamen fuisse neque a Praelatis, neque ab aliquo Superiore iuridice & Canonice in Hispania promulgatum, nec iuxta verba, quibus Rex ipse Catholicus respondit, receptum, quin potius de eo fuisse supplicatum & rescriptum: Nec vlli dubium hoc esse debet, cum existat Romae Orator Regis Hispaniae, qui omnia, quae a suo Rege ad Summum Pontificem per illum deferenda committuntur, fideliter & diligenter deferat.

Vnde cum ab hoc Motu proprio fuerit supplicatum (quod dubitandum non est) nec idem Pius V. illius author, vel aliquis successor illius rescripserit, constitutionem illam confirmans, & executioni mandari praecipiens, non tenentur Hispani ad illam absolute & omni ex parte obseruandam: Quin potius tanquam per contrarium usum post illam obseruatum censenda est non obligare. Dixi omni ex parte. Nam circa conditiones quae iuuant plurimum ad obuiandum proximis periculis vfurarum, & quas communior opinio DD. censet seruandas esse, non dubito huius constitutionis Pij V. maximam habendam esse rationem: & auctoritatem illius iunctam communi DD. opinioni, argumentum esse, saltem apud timoratos & optantes salutem animarum recte consulere, efficacissimum.

Ad argumenta vero initio huius questionis proposita, quae nituntur ostendere hanc constitutionem absolute & omnino obligare, respondeo: Ad primum dico, legem latam a Summo Pontif. seruandam esse absolute, ubi iuris naturalis vel diuini fuerit declaratoria, vel ubi obuiat alicui proximo periculo peccandi, quia a tali periculo iure etiam naturali & diuino cauere debemus: in aliis vero non obligare, nisi fuerit sufficienter promulgata, & vti recepta.

Ad secundum respondeo, Ad Summum Pontif. pertinere, explicare, qui contractus sint liciti, qui vero illiciti, & quas conditiones debeant habere ut iusti sint, iuxta praescriptum iuris naturalis & diuini, quod dum praestant statuta eorum omnes obligant, sicut ius ipsum naturale vel diuinum: Sed quia sepe in his explicandis miscent nonnulla, quae sunt iuris humani, & secundum se recte & sapienter, in aliquo tamen loco ex peculiari illius loci necessitate vel consuetudine non ita expediunt, ex decreto & facultate ipsiusmet Sedis

Apostolice

Apostolice licere illos de huiusmodi consilium, nec statuta illa quatenus ius humanum continent obligare, donec ab eodem Pontifice vel successore fuerit illi consultationi responsum.

Eodem modo diluitur tertium, Ad Papam pertinere explicare, qui contractus sint vfurarij iuxta ius naturale, vel diuinum, quod ita explicantes omnes obligant: at ubi miscetur conditio, quae solui iuri humano nituntur, non obligant nisi vsu & consuetudine illae recipiantur.

Ad confirmationem, & alia quae subiiciuntur in eiusdem rei probationem: non dicimus obligationem obediendi perdere ex voluntate inferiorum, sed ex auctoritate a Deo superioribus tradita. Ceterum ita est illis tradita, ipsismet Pontificibus illud in tit. de rescriptis explicantibus, ut liceat inferioribus indicare illis incommoda, quae in suis locis acciderent, si eorum mandata ad vnguem omnique ex parte essent obseruanda: sicut in hac Constitutione Pij V. re vera accidit, ut ex illa, dum seorsum expendemus, constabit.

Nunc singulas conditiones expendamus quam vim habeant.

Circa primam videamus.

CONTROVERSIAM V.

AN CENSUS NECESSARIO

sit constituendus in re immobili, & fructifera, certis limitibus designata, vel possit etiam institui in nuda persona, vel quibuscumque bonis.

VAESTIO haec duo potissime continet capita: Prius est. An possit institui super nuda sola persona. Alterum est, Possitne institui in quibusvis bonis. Quod pertinet ad prius caput, varij sunt DD. tam Theologi quam Iurisperiti. Nam ex his Panor. in c. vlt. De Vfur. Disput. 3. Ioan. de Ligniano in eodem cap. q. 1. & in c. In ciuitate. Eod. tit. Laurent. de Rodolph. in c. Consuluit. eod. tit. 2. p. q. 12. Cassane. in cathologo Gloriarum mundi par. 12. consider. 98. Fracisc. Sarmiento lib. 7. Select. interpret. c. 1. nu. 31. Nauar. in suo commento de Vfuris nu. 81. ubi refert Innoc. Hostiens. Ioan. Andr. Anchar. & alios multos in eandem sententiam: Ex Theologis D. Bonauent. in Tracta. de contract. peculiari tract. de censibus. D. Bernard. Senens. De Euangelio eterno. Serm. 41. c. 2. quos refert Moline. De Vfuris numer. 22. D. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 8. §. 10. Angel. verb. Vfur. q. 78. Author Summarum Conciliorum

loco citato in vita Calixti 3. volunt seclusa etiam omni Constitutione Apostolica ex natura contractus non posse institui censum in nuda solaque persona. Quod probant his potissime rationibus.

Primo. Quauis in censu (ut constat) non videtur datur res cui ille imponitur, manet tamen illa subiecta censui tanquam illius hypotheca, & pignus, in quo omnes conueniunt, at personam liberam supponi & constitui tanquam pignus vel hypothecam alicuius debiti, est in iure omnino prohibitum, ergo non licet ex natura census in nuda persona illum constituere: Consequenter perspicua est: quia maius onus existit in iure census quam in iure pignoris, in iure enim pignoris non tenetur homo aliquid soluere, sed pignus tantum aliquod tradere, in rei propterquam traditur securitatem, at in iure census tenetur non solum emptorem illius securum reddere, verum etiam & annuam pensionem illi soluere: Minor patet, in Iure Canonico cap. 2. Extra De pignoribus. Et in ciuili in L. Ob res alienum. C. de actio. & obligat. L. Qui filios. C. Quae res pignori obligari possunt. L. Senatus. §. vlt. ff. De legatis. & alijs locis Iuris. Neque dubitandum est inquit Nauar. quin interrogatus legislator idem de censu, quod de pignore respondisset, & ita erit habendum pro lege, iuxta Glos. sing. L. tale pactum. §. Qui prouocauit. ff. De pactis.

Secundo. Estque praecedens confirmatio: Quauis aliquando fuerit apud Hebraeos in vsu, homines se & suos in seruos creditoribus suis tradere, ut habetur Leuit. 25. & 4. Regum. 4. (quae tamen non erat vera seruitus ut docet D. Tho. 1. 2. q. 105. ar. 4.) Et similiter apud Romanos eo tempore quo leges 12. tabularum fuerunt Romae institutae, & Resp. illa adhuc erat minus culta, minusque humana, ut refert Budens in Annot. ad Praedictas tit. De in die ad dictum: quia tamen ex ea seruitute multa proueniebant mala & incommoda, cum magno Reip. detrimento, constitutum fuit, ut scribit Titus Liuius li. 8. in Senatu, ut bona debitorum non corpora accipi possent. Et Solon, ut referunt Plutar. in lib. de vitanda vfura, Diodor. Sicul. lib. 1. & Couar. lib. 2. var. resol. c. 1. nu. 1. videtur, propter facilitatem qua homines se ipsos tradentes in pignus inueniebant diuites, qui illis darunt ad vfuras, constituit, ne quis corpus suum alteri sibi mutuati in pignus tradere posset. Vnde cum apud Paganos ipsos adeo iniquum iudicatum sit seipsum in pignus constituere, in censu autem personali constituatur persona ipsa in pignus, damnandus huiusmodi census est velut contractus recte rationi &

Rt iuri

iuri naturali repugnans, nisi velimus nos ipsos ad illam antiquam duramque seruitutem, magnorum malorum fontem reducere.

Tertio. Si stando in solo iure naturali, census in nuda solaque persona liceret constitui, certe illud fuisset aliquando in usu apud Romanos, apud quos usus pecunie, & lucra ex illa quærere solitum fuisse, & legibus permissum, ex legibus illis, quibus tot genera vsurarum conceduntur satis constat: at nunquam Respublica Romana saltim post receptam ab ea fidem passa est, ut census, id est pensio in persona libera constitueretur, eo modo quo in prædio aliquo constituitur. Erit ergo huiusmodi census tanquam res noua, & insolita, & tanquam rectæ rationi repugnans relegandus, iuxta ea quæ habentur Cap. Ex parte. De consuet. Et Canon, Qui nesciat, dist. 11.

Quarto. Census qui maxime redolet vsuram, censendus est eodem iure prohiberi, quo prohibetur ipsa vsura: Vnde illud proloquium Antiquorum, *Nec malum, nec frons*: Quo significabant eadem ratione fugiendam esse speciem mali, qua ipsummet malum. Sed census pecuniarius constitutus super personam habet apertam speciem vsuræ, & apertum scandalum illius: Etenim si census constituti in prædiis, aliisque rebus immobilibus tantam generarunt vsuræ suspicionem, ut illos tanquam vsurarios damnent multi grauissimi DD. oportueritque, cum iam essent sub certis conditionibus à Martino V. approbati, iterum atque iterum à Nicolao V. & Calixto III. approbati, ut iusti censeantur, nec defunt adhuc qui illos non satis tutos suspicentur: Quid quæso de personali iudicandum erit? nisi esse illum aperte vsurarium, vel saltim maxime periculosum, vehementerque ac iustam suspicionem & scandalum vsuræ continere?

Quinto. Si liceret constitui censum super persona, liceret etiam obligare simul & bona & personam, hoc consequens est falsum, ergo & antecedens illud. Consequentiam probo, quia, bona consequuntur personam, & respectu personæ sunt illi accessoria, vnde cum accessorium sequatur rationem & naturam sui principalis, si liceret constitui censum in persona, liceret etiam in persona vna cum bonis; Hoc autem consequens falsum esse ostendo. Quia communi vsu omnium gentium, & nationum, ubi existunt bona, nunquam visum est vel au-

ditum constitui censum super persona, vel illam obligari.

Sexto. Si admitramus census in persona, cum facile ille sic constitui possit, quia est vnicuique in promptu sua persona ad illam obligandam, nullus esset qui indigenti mutua ret, sed cuiusque mutuum petenti diceret diues, constituamus ex pecunia quam postulas censum supra tuam personam: sicque occluderetur via gratuita mutuacioni, aperireturque cupiditati & vsuris magnus aditus, sequereturque alia multa incommoda, quæ in suo Manuali Hispano affert Nauar. loco citato.

Septimo. Calixtus III. in illa Extrauag. ubi habet expresse census constituendos esse in domibus, hæreditatibus, vel aliis possessionibus, subiungit, pereuntibus huiusmodi bonis non debere manere obstructam & obligatam personam: quod etiam præcipit Pius V. in sua cõstitutione: quod tamen non præciperent, si posset census in persona cõstitui.

Octauo. Non licet constitui censum in re mobili, & vsu consumptibili, censeretur enim talis census vsura; sed census personalis est huiusmodi: perinde enim se habet conserre Petro. 100. in censum personale, quod obligare illum ad annuam pensionem pro vsu illius pecunie, qui vsus siue pecunia est res consumptibilis, ergo census personalis continet vsuram.

Nono. Quo argumento tanquam efficacissimo vitur Sarmiento: Census est contractus emptionis, at in persona nõ potest vera fieri emptio, ergo neque constitui census. Maior satis constat ex superius dictis: probatur minor. In emptione debent reperiri necessariò illa duo diuersa, nempe pretium & merx, quæ certe reperiantur in censu constituto in aliquo bono certo & firmo; emitur enim fructus illius: at in censu personali, cum pretium sit pecunia, nec ematur persona, sed solum pecunia illa, ad quam singulis annis reddendam ille se obligat, pretium & merx non distinguuntur, & ex consequenti talis census non est vera emptio, sed ficta & simulata, continens vsuram.

Denique. Emptor debet subire periculum rei a se empte. l. 1. C. De peric. & commod. rei venditæ. & §. Cum autem. Instit. De emptio. at in censu personali periculum omne manet penes venditorem, & nullum penes emptorem, nam etiam si pereant omnia bona illius, emptor manet securus de solutione pensionis, quia manet semper persona obligata ad illam soluendam: constituo-

to autem censu in bonis certis, pereuntibus illis perit census emptori: cum ergo census quadam emptio sit, ut iuste fiat, debet constitui in bonis certis, minime vero in persona. Hac ratione videtur vti Author Summæ Conciliorum, existimans (ut in prima conditione quam exigit ad censum indicat) in censu emi rem illam cui census imponitur, & statim eandem iterum ab ipso vendi priori possessori venditori census pro illo annuo reddito, quæ fuit opinio Bartholomæi Albornos ut vidimus r. contro. huius art. ubi illa satis a nobis confutata est, & explorata.

Alij DD. non minoris nominis docent stando in solo iure nature (nam de Extrauagantibus illis Martini V. & Calixti III. ac Pij V. statim dicemus) recte posse constitui censum super solam nudamque personam, modo illa aliquam vtilitatem sua arte, vel labore comparare possit, vnde annuum redditum sibi impositum persoluat. Ita docent ex Theologis Ioan. Maioris in 4. distinctione. 15. q. 44. Conradus De contract. quæst. 74. & 75. pluribus adductis rationibus, & quæst. 83. conclusione. 13. Medina Cod. De restitutio. q. illa de censibus quod ad eorum institutionem. Dominicus Soto libro. 6. de iustit. q. 5. artic. 1. Palatius libro. 4. De contract. capit. 7. & plerique ex recentioribus discipulis D. Thomæ, qui de censibus aliquid tradiderunt. Ex Iurisperitis Carolus Molinus de Vsuris in initio. num. 22. Couarru. libro. 3. variar. resolutio. capit. 7. numer. 5. ubi & si oppositam sententiam fateatur communioreni, hanc tamen vt verioreni amplectitur, & alij multi quos refert Felicianus Solis lib. 1. De censibus. cap. 8. nu. 5.

Que ita probatur. Primo, potest quis se ipsum gratis obligare ad reddendam alteri annuam aliquam pensionem, obligatione illa suæ personæ imposita, huiusmodi verò obligationem cum temporalis sit, ac ciuilibis, & pretio æstimabilis, potest ex consequenti, pretio, quo prudentium iudicio æstimaretur, vendere, census autem personalis nihil aliud est quam emptio & venditio huiusmodi obligationis, ergo secundum se & sola natura rei attenda potest sic constitui: Simili enim argumento probauimus controuersia secunda censum pecuniarium iustum esse.

Respondet tamen huic argumento Franciscus Sarmiento loco citato, non quidquid gratis possumus alteri dare posse similiter illi vendi accepto pretio: potest enim Petrus promittere, ac dare Ioanni gratis, & libere

Io. & ad illa conferenda se ipsum obligare, non tamen potest promittere, aut obligare seipsum ad conferendum illa Ioanni ex mutuo, vel alio contractu qui reducatur ad mutuum, & in quo lateat vsura. In censu autem personali latet inquit vsura, quia recuperat emptor capitale, licet non expresse, nec simul, sensum tamen & per partes, dum singulis annis pecuniam illam soli personæ datam, recuperat sensum cum lucro ex manu eiusdem personæ. Sed hec solutio non eneruat argumentum propositum. Nam imprimis, in censu tam personali quam reali modo non obligetur venditor ad pecuniam acceptam intra certum tempus, vel statim restituendam velut mutuam cum sit vera & realis emptio iuris percipiendi annuam pensionem (ut ex superioribus constat) nullum interuenit mutuum, neque tacitum, neque expressum, & ex consequenti, neque vsura. Præterea differunt plurimum, quod sumitur in argumento proposito, & exemplum quo vitur Sarmiento: Nam ex mutuo nihil recipi potest vt prærium, quia natura mutui est, vt gratis fiat, qua de causa vsura repugnat etiam iuri naturali: at obligationem ciuilem, & temporalem potest quilibet sibi imponere, vel gratis, modo sit absolutus dominus suorum bonorum, vel accepto pretio, quia talis obligatio, eò ipso quo temporalis est, & ciuilibis, est pretio æstimabilis, & venalis. Denique, eò quod in censu personali recipiat emptor per partes, & sensum, ac progressu temporis eandem pecuniæ quantitatem, quam contulit, non propterea pecunia parit illi pecuniam, nec committit vsuram ex natura contractus, quia ille solum emit ius recipiendi annuam pensionem, sola fide, & obligatione illius personæ contentus. Etenim si ex eo census personalis esset vsurarius, quia sensum & per partes recipitur pecunia pius tradita, omnes census essent eadem ratione iniqui, cum in omnibus idem, contingat: imo, & omnes emptiones rerum afferentium fructus eadem iniquitate (ut superius dicebamus) laborarent, cum in omnibus pretium pro re fructifera exhibitum progressu annorum recuperare.

Secundo potest quiuis accepta pecunia locare suas operas, l. Qui operas. & l. In operis. ff. locati. ergo & eas vendere, & ex consequenti partem valoris illarum, hoc autem facit Petrus imponens sibi censum personale, vendit enim constituenti in eius per-

sona censum illum partem valoris suarum operarum, & utilitatis earum. Sed huic quoque argumento occurrunt auctores alterius opinionis, asserentes censum in perpetuum manere posse, venditore nolente illum redimere, liberum tamen hominem non posse operas suas locare in perpetuum, imo illud multis legibus esse prohibitum. Unde inferunt argumentum istud, sumptum ex facultate quam habet quilibet locandi operas suas, in censu non habere vim: Attamen neque hæc responsio huius secundi argumenti vires infringit. Primo, quia non est inter Iurisperitos vsque adeo certum, an homo liber possit operas suas in perpetuum locare, quin multi eorum amplectuntur partem affirmantem, saltem quo ad operas artificiales, quas exercens non priuatur sua libertate, neque per eam obligationem incurrit seruitutem: non enim loquuntur de huiusmodi operibus iura illa, quæ docent non licere homini libero operas suas in perpetuum locare, sed de illis, quas in perpetuum locans seruum alterius se constituit, suæque renuntiat libertati. Adde, posse quemlibet valoris, seu stipendij, aut lucri, quod suis operibus sibi comparabit, partem aliquam alteri vendere, quod nullo iure prohibetur: & huic facultati naturali qua potitur quicumque valens suis operibus aliquid lucrari, & lucrum illud alteri vendere, nititur argumentum propositum: hoc enim præstat imponens sibi censum personalem, vendit alteri in perpetuum partem eorum quæ arte, industria, vel labore suo obtinebit.

Tertio. Potest census ita constitui super certis bonis, vt illis pereuntibus maneat, nihilominus obligatus venditor ad soluendum redditum, qua conditione secuta, ita vt omnia illius bona pereant, obligatio que illi manet, est actu & re vera census personalis, ergo census personalis non est secundum se illicitus. Consequentiam probo, quia quod secundum se & natura sua iniquum est, & illicitum, sicut ex nulla circumstantia honestari potest, ita neque vlla conditione apposita vel sequuta iuste fieri. Maiorem verò colligit optime Couarru. ex illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. vt peremptis bonis, in quibus census constitutus est, salua nihilominus maneat obligatio ad annuum redditum, eo quod dicant non posse venditores cogi ad solutionem fortis, & capitalis, siue pretij, quod à principio datum fuit pro iure il-

lo percipiendi annuos redditus, etiam cum pacto redimendi. Etenim si peremptis rebus illis, periret simul obligatio illa soluendi annuum redditum, explicuissent profecto illud Romani Pontifices, sicut explicarunt non teneri venditorem ad reddendam sortem & pretium, imo magis illud explicassent Quia nemini dubium est, venditorem census redimibilis de quo nunc loquimur, siue res cui imposita est maneat integra, siue pereat, non posse compelli ad restituendam sortem & pretium: poterat autem dubitari, an illa pereunte periret simul obligatio reddendi pensionem, cum ergo illud tantum dicant cessare, obligationem vero reddendi annuam pensionem non dicant cessare, relinquunt tanquam certum illam non cessare. Neque hoc argumentum est ab auctoritate sola negatiua, sed ab auctoritate, qua duobus positis quæ poterant cessare, cum alterum expriment cessare, alterum verò taceant & relinquunt intactum, eo ipso docent, illud quod intactum relinquunt, non cessare.

* Quarto. Si hunc contractum census diligenter & recte consideremus, ait Couarru. deprehendemus iuxta propriam illius vim, & naturam, in eo non obligari ad solutionem annui redditus fundum, vel domum, aut similem rem cui ille imponitur, sed personam venditoris, rem vero illam cui imponitur, assignari solum tanquam pignus & hypothecam in securitatem solutionis illius census, vt docet textus in lege Fundus quem. ff. De annuis legatis. ubi illud Barthol. & alij adnotarunt: Qua de causa, etiam si res illa perierit, manet nihilominus semper obligatio venditori census ad solutionem illius, vt habetur in L. Creditor qui non idoneum. ff. Si certum petatur. & in l. Aduersus. Cod. De actio. & obligatio. quo ostenditur rem illam censui subiectam in pignus tantum & hypothecam ad securitatem debiti esse designatam, hæc enim est iure communi pignoris natura, vt etiam si illud perierit, teneatur nihilominus debitor æs alienum soluere: Nisi ita census in re aliqua certa constituatur, vt conueniant inter se contrahentes, ea perempta non teneri venditorem, vel hæredes eius amplius ad solutionem pensionis, in hoc enim casu ex isto peculiari pacto & conuentione contrahentium re perempta nulla maneret personalis obligatio venditori census, seclusa autem hac conuentione, ex communi constitutione census iuxta propriam illius rationem

re

re perempta manet adhuc obligatio personalis venditori soluendi annuum redditum, Quamuis vt obseruat ibi Couarru. hoc genus pignoris & hypothecæ, quod in censu offertur, differat ab aliis pignoribus & hypothecis, quæ communiter traduntur, in eo, quod in aliis, pignore illo in alterius dominium translato, creditor non potest agere in possidentem pignus illud, sed in suum tantum debitorem, in censu verò potest creditor agere & in primum debitorem seu venditorem census, vel illius hæredes, quia se & sua omnia ad illud debitum in institutione census obligarunt, vel in eum, ad quem fundus, vel domus, cui census impositus est, translata fuerit, quia defert secum res illa, cui census impositus est, hoc onus, vt fit hypothecata illi censui. Unde obtinuit census saltim internos, vt cum res illa venditur a censuario vel in alium transfertur, transferatur semper cum illo onere, significetur que illud ei cui confertur. Eademque ratione inualuit etiam consuetudo, vt censuali- sta ab eo exigat redditum annuum, apud quem rem illam conspicit existere, vi illius specialis & certæ hypothecæ sibi designatæ, quamuis seclusa hac consuetudine quæ iam videtur obtinere vim legis, ex natura contractus possit emptor census, in eum quoque agere qui illum primo vendidit, illiusque solutioni se ipsum primo ac per se obligauit.

Quinto, Census personalis constitui potest lege Principis, nam 2. Nehemix. 10. constituerunt Hæbrei super se tertiam partem sicuti tanquam annuum censum personalem: Quin & modo in nonnullis prouinciis, ex his quæ artifices & exercentes negotia lucrantur, exiguntur ab eis decimæ personales, quarum fit mentio in Capit. Ad Apostolicæ. De decimis, quas cum censibus personalibus perspicuum est maximam habere similitudinem, ergo licebit similiter, stando in solo iure nature constituere censum personalem. Etenim si ius nature illud prohiberet, certe neque lege Principis posset constitui, cum in iure nature nulla humana potestas dispensare possit, cum ergo lege Principis possit constitui, poterit, si solam naturam contractus respiciamus, & priuata conuentione contrahentium: Nam quæ possunt fieri per statutum, fieri etiam possunt pacto ciuium, vt habet Glossa in Rubri. Cod. De Decurioni. libr. 10.

Et confirmantur hæc omnia ex com-

muni stylo tabellionum a Superioribus approbato, in quorum instrumentis & scripturis frequenter continetur, venditorem census se ipsum ad illius solutionem obligare cum omnibus bonis suis possessis, & possidendis. Vbi primaria obligatio est ipsius venditoris, secundaria vero & quasi accessoria bonorum illius ad securitatem contractus: imò si proprie loquamur, bona ipsa non sunt capacia obligationes, nisi metaphorice, & in ordine ad dominum eorum sic obligatum.

Ita colligunt plerique recentiorum, censum personalem posse & modo tuta conscientia constitui, quia ex natura contractus, vt argumenta secundo loco proposita, docent, illud licet, Extrauagantes etiam Martini V. & Calixti III. illud non prohibent, Constitutio autem Pij V. licet illud aperte prohibeat, non tamen (inquiunt) obligat nisi in his tantum locis, & Prouinciis, in quibus illa recepta est, & redacta in usum, minime vero ubi recepta non est, nec executioni mandata, vt in Regnis Hispaniæ, sicut ex supradictis constat. Quin & nonnulli, ex his qui paucissimis ab hinc annis scripserunt, (quod certe mirandum est) illius in hac parte nullam faciunt mentionem, cum certe quam vim illa circa hæc habeat, debuissent explicare: Docere enim contractum aliquem natura sua licere, qui tamen lege superioris interdicitur, nulla illius legis facta mentione, vel explicatione, est rem difficilem difficiliorem relinquere.

Vt in hac controuersia, cuius vtraque pars tot auctores habet, & adeo graues, totque nititur rationibus, quod probabilis, ac verius est explicemus, Obseruandum est, aliter necessario iudicandum esse de contractu census iuxta solam, nudamque illius naturam, & vim, aliter verò stante constitutione Apostolica Summorum Pontificum. Multi enim contractus sunt, quos, sola illorum natura pensata, celebrare licet, lege autem Principis illos prohibente illiciti sunt, & nulli: Similiter distinguendum esse inter personam vtilem & frugiferam, quæ aliquam artem, vel negocium exercens, siue aliquod obsequium alteri præstans ualeat aliqua lucra, & bona comparare, & eam quæ ea ætate, vel infirmitate, siue paupertate præmitur, vt sit omnino inutilis, nullum omnino lucrum acquirere valens.

Obseruemus secundo, constitutiones apostolicas

Rr 3 circa

circa institutionem census a Summis Pontificis editas plurimum inter se differre, nam illarum duarum priorum Martini V. & Calixti III. (ut vidimus) referunt quidem census, de quibus fuerunt consulti cum conditionibus illis sibi propositis, & sub ea ratione probant illos, non tamen definiunt conditiones illas ita esse necessarias, ut illis deficientibus, aut aliqua earum, census iniquus sit, & illicitus. Similiter iudicandum est de Constitutionibus Nicolai V. cum illa pauciores exigat, imo ut statim referemus, videatur probare censum personalem: Constitutio vero Pij V. aperte exigat omnes conditiones illas, quas retulimus, aperteque exprimat illas adeo necessarias esse, ut qui sine illis fuerit constitutus, iniquus sit, & foeneratitius.

Obseruemus ultimo quod ex contrario, prope præced. satis constat, Ex conditionibus quas constitutio Pij V. continet, quasdam esse declaratorias iuris naturalis & diuini, alias adhibitas ad prohibenda pericula vsurarum, quæ censui facile hominum cupiditate misceri possunt, alias vero quæ solum sunt appositæ ad maiorem quandam commoditatem, & congruentiam: Eas uero sic distinguendas esse, ut quæ sunt declaratorie iuris naturalis & diuini, absolute & omnino ubique obligent, sicut ius ipsum naturale & diuinum omnes & ubique obligat, quæ uero solum conferant ad obuiandum periculo vsurarum, vel quæ solum dicunt quandam congruentiam, nec alio nomine exiguntur, quam sola voluntate Superioris, cum sint merum ius humanum, non obligent ubi tale ius non est in usu, sed consuetudo habet oppositum, ut in Regnis Hispaniæ, in quibus (ut vidimus) illa recepta non est, imo usus habet oppositum.

His positis tanquam regulis seu clauibus ad iudicandum de censibus, & conditionibus, quæ in illis exiguntur maxime accommodatis.

Sit Prima Conclusio. *Stando in solo iure naturæ, probabilior ac uerior multo est secunda opinio, quæ assertit posse constitui censum in sola persona, modo illa utilis sit & frugifera, ueluti qui artem aliquam uel scientiam, siue industriam, habet, aut uires ad aliquem laborem, uel obsequium, ex quibus lucra sibi comparat.*

Hanc conclusionem, sicut a nobis proponitur, ostendunt efficaciter argumenta in eius probationem adducta. Et confirmatur: Quia, cum in hoc contractu census periculum, vel suspicio vsuræ non existat ex parte venditoris, qui sua necessitate compulsus pecu-

niam accipit, & pecuniarum pensionem esse redditurus, sed ex parte emptoris, qui pecunia data pecuniariam emit pensionem, potius est in illo prospiciendum utilitati miserii venditoris, quam commodo & securitati emptoris: at si census asseratur non posse constitui in sola persona, sed in re immobili & firma, prospicitur potius utilitati emptoris quam venditoris, iuxta oppositam uero sententiam, è contrario prospicitur potius utilitati & necessitati venditoris quam emptoris, ergo hæc opinio stando in sola natura contractus est multo uerior. Nam quid quid minus grauat debitorem, & deteriore reddit conditionem creditoris, in contractibus in quibus pecunia est pretium, & eadem uidetur esse merx, minuit etiam periculum, & suspicionem vsuræ, si sola natura ipsius contractus respiciatur.

Secundo confirmatur ex illa Extrauagan. Nicolai V. in qua agens Pontifex de rebus, in quibus potest constitui census solum illius naturam respiciens, aperte insinuat, posse constitui in personis, in redditibus in iurisdictionibus, in iuribus, in proprietatibus, & in quibuscunque bonis, siue mobilibus, siue immobilibus: uerba illius sunt: *Cum opportuna contrabentionum securitate, tuitione, & indemnitate, ac eum potestate uendentis, personas, eorumque proprietates, redditus, iura, iurisdictiones, census, & omnia & singula mobilia, & immobilia bona obligandi, & obligare faciendi, &c.*

Denique in censu (ut ostendimus) non uenditur res illa, cui imponitur, neque aliquis fructus illius, sed solum assignatur illa in securitatem ementis census, tanquam in pignus & hypothecam, quia licet ementi rem fructiferam, & quæ solum est in potentia, illius securitatem, quantum rei natura patitur, exigere: At sicut licet ementi rem in potentia exigere in illius securitatem, pignus, vel fideiussorem, ita quoque licet nullo pignore, vel fideiussore postulato, soli fidei uenditoris, seu debitoris stare, hac gratia & liberalitate illi præstita, ut cum sui iuris, suæque potestatis sit nullum aliud pignus vel hypothecam ab eo exigat, quam solum illius fidem, obligationemque personalem: modo, propterea quod hæc gratia in eum exerceat, neque iustum census pretium augeatur, neque aliqua alia obligatio imponatur uenditori, vel redimendi illum citius, vel aliquid aliud præstandi, sed solum teneatur ad reddend-

reddendam annuam pensionem iustam, & debitam, periunde ac si præstantissime forecundissimaque possessioni census ille impositus fuisset.

Dixi in persona utili & frugifera, sunt enim qui affirmant, in persona etiam omnino inuitili & infrugifera censum constitui posse, his adducti rationibus. Primo, stando in solo iure naturæ, quæuis persona quantumuis inuitilis potest seipsam uendere, & fieri seruus; ergo & uendere alteri supra seipsam istudius: Secundo, quia nulla persona est adeo inuitilis, quin possit præstare alteri aliqua obsequia, ut committare domum, illi assistere, uel familia. Tertio potest se obligare quouis ad reddendam pensionem, uel exhibendam seruitutem alteri, quæ obligatio pretio estimabilis est, poterit ergo illa uendi. Denique nemo est tam inuitilis, uel pauper, quin possit elemosynas postulare, & ex illis annuam pensionem soluere, eaque ratione censum sibi imponere.

Sed propter hæc non est recedendum a communi peritorum sententia, in persona infirma, debili, & omnino inuitili nulla ratione posse censum constitui, etiam si solum ius nature respiciamus. Quia in censu emitur ius ad aliquid recipiendum, siue in fructibus, siue in pecunia, sed qui omnino pauper est, debilis, & inuitilis, nullum fructum, aut pecuniam præstare poterit, ergo neque supra illum census constitui: Patet consequentia, Quia uenditio est contractus, in quo nisi res quæ uenditur uere & realiter existat, aut in actu aut in potentia morali, est fictus & iniquus, pauper uero, debilis, & omnino inuitilem fructum reddere posse, uel pecuniam, etiam si dicas ex elemosynis collectis, fictitium est, tamen quia elemosynæ quas pauper infirmus, & debilis, de quo loquimur, colligere potest, adeo tenues esse solent, ut victui & uestitui necessario uix sufficiant.

Argumenta in oppositum nobis non aduersantur. Non primum. Quia licet stando in solo iure naturæ, possit quouis se ipsum in seruitutem tradere, attamen sicut nullus recipietur ab alio in seruum, nisi aliqua utilitatem domino suo asserre possit, ita nec censum sibi imponere, nisi potens sit arte sua, uel industria lucra comparare. Nec secundo, Etenim qui potest aliqua obsequia præstare, ex quibus mercedem recipiat, iam non est omnino inuitilis. Nec tertium, quia hic loquimur moraliter, ad reddendam uero pensionem aliquam, uel exhibendam seruitutem

qui infirmus est, ac debilis, & omnino inuitilis, ineptus est: unde obligatio quam talis offerret, ficta esset, ac uacua, & nullo pretio estimanda. Vltimum solutum manet, cum pauper infirmus, & debilis ex elemosynis uix sibi sufficiat. Quod si loquaris de paupere qui ualet, potestque huc illucque discurrens varias colligere: huiusmodi pauper certe, uel aliis ueris pauperibus iniuriam facit, iniurque elemosynas eorum recipiens, quo circa ex his quæ aliis restituere tenetur, non potest ad pensionem soluendam seipsum obligare; uel si uerus etiam pauper sit, & mendicans varias colligere potest, actuque & re ipsa experitur se illas colligere, iam non est persona inuitilis, cum mendicitas illa perinde lucra illi afferat, sicut cuique artificio sua ars. Unde semper stat sententia, in sola persona utili, & frugifera censum constitui posse, minime uero in ea, quæ omnino inuitilis est.

Secunda conclusio. *In locis & prouinciis, in quibus constitutio illa Pij V. recepta est, & posita in usu, nullomodo licet constituere censum in nuda persona, uel alia re quam immobili, firma, & frugifera.*

Patet, Quia ubi constitutio ista recepta est, & redacta in usum, obligat in utroque foro cum omnibus conditionibus quas continet, una autem & prima illarum est hæc, ut non instituat census nisi in re immobili, certis limitibus designata, & fructifera.

Tertia Conclusio. *Post Constitutionem Pij V. in locis & prouinciis, in quibus illa recepta non est, ut in Regnis Hispaniæ, securius quidem est tamen conscientia, quam utilitati temporali instituentis censum, constituere illum in re aliqua immobili, & fructifera: Nihilominus tamen etiam conscientia potest constitui in aliis bonis possessis, uel possidendis, siue certis, siue incertis, cum sola obligatione uendentis censum, modo ille utilis persona sit, & frugifera.*

Prior pars aperta est: Quia cum nullus neget posse constitui censum in re immobili, & Constitutiones Apostolicæ hanc conditionem probent, adeo ut Pius V. illam exigat, qui sic instituit censum, securius agit in iudicio animæ, censum quoque ipsum securius emit: sicut qui rei pro qua pretium contulit deinde recipiende, pignus aliquod habet uel fidelem fideiussorem, quam is qui nullum.

Alter pars probatur ex dictis. In censu enim & quolibet contractu, ut iuste fiat, ea tantum seruare tenemur, quæ uel propria ratio, & natura ipsius contractus exigat,

vel lex superioris habens vim ad obligandum: Sed stando in solo iure naturæ, & propria ratione census, licet illi constituere in quibusvis bonis, quin & in sola persona, nulla vero alia lex illud prohibet quam Motus proprius Pij V. qui tamen vt constat non est receptus in Hispania, nec redactus in vsum, sed prævaluit consuetudo in oppositum, qua de causa non obligat, ergo tutata conscientia potest institui census in quibusvis bonis, & in sola nudaque persona, modo illa utilis, sit & frugifera.

Quod autem super quibusvis bonis institui possit, sola natura contractus attendit, & omnia bona in genere vel in specie obligari posse habet communior tam Theologorum, quam Iuristarum sententia. Ita docent ex nostris Conrad. q. 38. conclus. 13. Medina, Dominicus Soto, & Palatius locis citatis, & omnes fere recentiores: Ex Iurisperitis Innocent. Panormitan. & Anani. in capit. In ciuitate. De Vfuris, Laurent. de Rodolph. in capit. Consuluit eod. titul. Ioan. de Ligniano in Capit. Vltim. eod. titul. Petrus Belluga in suo Speculo Principum. Rubric. de Censualibus. Sarmiento libr. 7. Selectarum Interpret. Capit. 1. numer. 25. & Couarru. loco toties citato: Habetque illud communis consuetudo in Regnis Hispaniæ, quibus non repugnant constitutiones illæ Martini V. & Calixti III. cum in eis conditiones illæ approbentur quidem, non tamen præcipiantur vt necessarie: Morus vero proprius Pij V. repugnat quidem, sed non obligat eos apud quos non est receptus, nec in vfu. Quod vero spectat ad personam, constat satis ex prima conclusione.

Obseruandæ tamen semper sunt in singulis locis, & Prouincijs priuatæ illarum leges, & consuetudines: ita vt vbi soliti sunt viri optimi & timorati census suos etiam in quibusvis bonis, vel personis constituere, probantque illos iudices periti & probi, tutata conscientia sic institui possint. Vbi vero viri timorati non solent illos ita constituere, & a iudicibus damnantur, qui illud noscet, mala fide & conscientia illos sic institueret. In actionibus enim humanis, & contractibus ciuilibus proborum vsus & consuetudo est præstantissima regula bonæ fidei, iustæque conscientie.

Ex his sequitur, primo, Ioannem Medinam virum certè magnæ in his auctoritatis & eruditionis, non tamen rectè docere cum ait, non posse institui census stando in solo iure naturæ, in his rebus quæ vfu con-

sumuntur. Nam si potest constitui in sola nudaque persona, & illa obligari, cum obligationem personæ sequantur omnia bona illius, cuiuscunque generis sint, consequenter poterit constitui in quibusvis bonis.

Sequitur secundo, Stando in eodem iure naturali, posse constitui census super fundo aliquo, vel possessione, etiam si fructus illius non equeantur censui, quia cum obligetur præcipue persona, & vna cum illa cetera omnia bona illius, quod videtur deesse in valore fundi, adimpletur a persona & aliis bonis illius. Neque oppositum conuincit Nauarr. loco citato, num. 87. Vbi sic argumentatur: Ex Angelo Vsur. 1. §. 7. Maiori. in 4. distinct. 15. q. 46. Siluest. Vsur. 2. q. 6. & communi sententia DD. vendens possessionem alicuiam, vel rem alienam quæ re vera non habet, vel certe valet minus quam vendit, committit venditionem fictam, & usurariam, ergo similiter qui vendit v. g. pensionem vt 10. per contractum census constituti in fundo, qui non reddit communiter nisi fructus, vt 6. vendit minus quam habeat in illo fundo, est ergo venditio hæc sive census fictus, & usurarius. Ratio enim hæc nititur falso fundamento, nimirum emi in censu fructus, cum re vera non ematur (vt constat ex superioribus) nisi ius recipiendi ab illo venditore census illa 10. annua ex quibusvis bonis, fundus verò solum sit assignatus in pignus, & hypothecam, ad contractum autem venditionis, iuxta propriam illius naturam, non exigitur: vt pignus quod traditur sit æqualis valoris, cum re, in cuius securitatem traditur, cum possit sine illo quoque pignore fieri emptio & venditio, sola fide contrahentium, ex mutuo ipsorum consensu.

Sequitur tertio, teneri venditorem census, etiam si bona illa in quibus census constitutus est, perierint ad soluendum nihilominus ipsum censum, si aliunde possit, quia præcipua obligatio in censu personalis est, semperq; manet, nisi in limine ipso contractus, & illius institutione, seu scriptura ita conuenerint inter se emptor, & venditor illius, vt ea tantum res illi censui obligata existat, minime vero persona ipsa: tunc enim, quia sic partes inter se conuenerunt, re illa pereunte perit omnis obligatio, cum in illa sola re fuisset imposita.

Nunc argumenta prioris opinionis, quæ nostræ

nostræ sententiæ aduersantur, dissoluamus.

Ad primum respondeo, Imponentem censum, sibi ipsi, & supra suam personam nõ tradere se ipsum, in pignus, neque aliud prestare, quam obligare se ipsum, suamque astringere fidem obligatione personali ad illius pensionis solutionem. Etenim cum duobus modis accidat aliquem se ipsum alteri tradere in pignus: vel quando illi debitor est, & quia non habet vnde soluat, tradit se illi in pignus, donec debitum reddat, vel ad securitatem datæ fidei, vt cum Reges, vel Duces ad securitatem eorum, quæ inter se quandoque paciscuntur, maxime dum bellis finem imponere instituunt, proprios filios, vel quos habent charissimos, in pignora, & obfides sibi vicissim exhibent, Quacunque ratione istarum illud accidat, is qui datur in pignus, manet apud eum, cui traditus est, nec potest sine iniuria & dolo ab illo recedere: at qui supra se ipsum censum constituit, non manet, nec detinetur apud emptorem census, sed manet liber domi propria, sui suarumque actionum dominus, cū solo debito reddendi censum constitutum, nec habet emptor census aliam actionem in eum, quam repetendi censum ab illo. Poterit quidem conijcere, illum in carcerem autoritate iudicis, sicut & quemcunque debitorem non habentem bona potest creditor illius in carcerem agere. Sed curabit censuista ab hac actione abstinere, cum coniectus in carcere, ad suam artem vel industriam exercendam, & ex consequenti ad solutionem census magis ineptus efficiatur. Vnde in Iuribus quibus argumentum illud nititur, solum interdictum ne persona libera tradatur alicui in pignus per modum mancipij, & serui; minime vero prohibetur, quin possit censum sibi imponere, sicut potest quiuvis se ipsum obligare ad alia debita, & contractus.

Ad secundum respondeo dimissis his, quæ à Conrado, Medina, & alijs hæc afferuntur; constituentem censum supra se ipsum, suamque personam non tradere se ipsum in seruum, neque subire duram illam seruitutem, quam Romanorum, Atheniensiumque leges merito prohibuerunt. erat enim illa vilis status, & corporalis captiuitas: quia constituens censum supra se ipsum, (vt modo dicebamus) manet omnino liber, sui suarumque actionum verus absolutusq; dominus, neq; vilem statum, aut captiuitatem suscipit, quin potius à vili miseroq; statu tali censu sibi imposito quoadq; liberatur. Veluti si ob debita esset in carcere diuturnum conijciendus, aut

alicuius seruitutis, vel mortis periculum subiturus; præstantius, prudentius, ac nobilius agit, ab huiusmodi periculis & damnis se ipsum per censum sibi, siue quæ industria, impositum se ipsum liberans; quam manens illis obnoxius, & expostus; sicut maioris certè misericordiam, ac pietatis est fratri, quæ pecunia egere vides, sub censu soli fidei illius credito, illam exhibere, quam à cepto pignore, vel hypotheca.

Ad tertium respondeo, multa posse de nouo institui, quæ in Repub. Romana non fuerunt in vfu, modo illa prudentum & peritorum iudicio iusta censentur: alioqui si moribus Romanorum esset in omnibus standum, non liceret in singulis Regnis, vel Prouincijs alias leges condere, vel obseruare, præter eas quæ Romani receperunt: quod quam alienum sit à recta ratione, perspicuum est.

Ad quartum respondeo. Si propter suspicionem vsuræ nõ liceret constituere censum in persona, neq; liceret in re immobili, quia suspicio vsuræ in contractu censuali (vt vidimus) non oritur ex eo quod imponatur in hac re vel illa, sed ex eo quod detur pecunia, & recipiatur similiter pecunia, quod omni censui pecuniario commune est, siue in persona sola, siue in bonis illius, cuiuscunque generis sint, constituatur. Cõstatq; illud, quia census de quibus Martinus V. & Calix. III. fuerunt cõsulti, in rebus immobilibus erant constituti, nec propterea desierunt esse suspecti. Vnde sicut huiusmodi suspicio, cū illa, nec iusta sit, nec prudens, non reddat iniquos census constitutos in bonis immobilibus, ita neque constitutos in persona utili, & frugifera: imo cum in his emptor maiori periculo se exponat, reperitur in his minor suspicio vsuræ, quam in alijs qui in domibus, vel fundis constituuntur.

Ad quintum dico, nullum esse incommodum, quod in argumeto illo tanquam incommodum infertur. Est enim falsum quod ibi sumitur, nõ obligari personam vbi existunt bona, cū contra res habeat, vt primo & per se obligetur persona ex natura contractus, bona verò assignentur tanquam in pignus, & hypothecam, vt ex dictis constat. Præterquã, vbi contrahentes ita inter se conuenirent, vt sola res, cui census impositus esset, maneret obligata.

Ad sextum respondeo. Ocludi potius viam charitati, & subuentioni indigentium, si census in sola re immobili constituendus sit, quam si possit etiam super persona: quia cum res immobiles & fructiferas, quibus ille imponi possit, pauci habeant, plerique ad

leuandas necessitates illis occurrētes, nō possent sibi per censum subuenire, sed oporteret eos vel suppellectilem suam vendere, vel recedere, aut aliquod aliud grauius damnum sustinere, à quibus incommodis censu super eorum personis constituto liberantur.

Ad septimum, constat iam ex dictis, Martinū V. & Calixtum III. non docere vel precipere, vt census debeat necessario in re immobili constitui, ita vt illa pereunte similiter census pereat, sed referre tantum conditiones censuū, qui tunc erant in vsu in illis partibus Germaniæ, à quibus fuerunt consulti, eosque cum illis conditionibus probare, docentes conditiones illas optimas esse. Nā tamen habent in illis Extrauagantibus eas ita necessarias esse, vt illis, vel aliqua earum deficientibus iniusti essent census illi, vel iniqui. Quod vero spectat ad constitutionem Pij V. non est dubium, in ea conditionem istam exigi omnino tamquam necessariam, non tamen obligat constitutio ista in locis, in quibus recepta non est, sed est ab ea suppletum, sicut diximus accidisse in Hispania.

Ad octauum. Constat etiam ex dictis, censum in quacunque re siue mobili, siue immobili, siue vsu consumptibili constitui posse, cum precipua obligatio sit in persona, in rebus uero accessoriis, & secundum quandam consequentiam.

Ad nonum. Constat similiter ex dictis, in hoc contractu census neque vendi rem, cui ille imponitur, neque pecuniam, sed ius recipiendi annum redditum, cui iuri assignatur tamquam pignus & hypotheca res illa, cui imponitur. Qua ratione in censu personali nec ueditur persona, nec pecunia ab illa reddenda, sed ius recipiendi ab illa annum redditum, cum hoc tantum discrimine, quod in censu reali recipit emptor pignus & hypothecam, in personali uero soli fidei debitoris credit sine pignore & hypotheca, quod cedit quidem in maiorem venditoris gratiam, sed in maius emptoris periculum. Quo fit, vt census personalis ex hac parte censeri debeat contractus iniustus, ac vt dicebam minus redolens vsuram.

Ultimum sumit duo: Prius est, emptorem censum rem illam emere cui census imponitur, ac propterea subire ipsum illius periculum, ita vt ea pereunte pereat quoque census. Posterius est, in censu personali emptorem illius nullum subire periculum, sed manere illud penes venditorem, cū maneat ille semper obligatus ad solutionem pensionis: Sed

utrumque horū falsum est. Prius illud, quia in censu neque emitur res, neque pensio, sed ius tantum percipiendi illam; Posterius uero, quia maius periculum subit emens censum personale, uita hominum adeo in certa existente, quam realem, cum in reali esto venditor inoriatur, maneat tamē res illa semper tamquam pignus, & hypotheca in securitatem census.

Ex dictis in hac contro. sequitur Primo, non oportere ad iustitiam census, vt constitutur super re fructifera, neque in certa & definita, certisque limitibus contenta, cum possit institui super persona, & quibusuis illius bonis, iuxta priuatas leges, & consuetudines singularum Prouinciarum, & Regnorum. Quod si ad iustitiam census non exigitur constitui illum in re fructifera, neque exigitur conditio illa, que in eadem constitutione Pij V. apponitur, nempe vt fructus rei excedant, vel saltem æquentur pensioni annuatim reddendæ: nisi ubi constitutio illa recepta est, & obseruatur, vel in limine contractus, & ipsa constitutione census inter contrahentes ita conueniat: Nam ex natura sola census nihil aliud exigitur, quam vt dato pretio ematur ius percipiendi annum pensionē, ab eo qui illam reddere potest, iuxta Prouinciarum leges, & consuetudines, ex quibuscunque bonis illam reddat.

Sequitur secundo (licet Casanzus & nonnulli de eo dubitauerint, sed immerito) posse constitui censum unum in alio censu: Primo, quia vt ex Clementina illa Exiui constat, census computatur inter bona immobilia & fructifera, licet autem & iuxta constitutionem Pij V. instituere censum in bonis immobilibus & fructiferis, vel que pro immobilibus & fructiferis habentur. Neque his repugnat census redimi posse, nam esto ita sit, attamen quandiu nō redimuntur bona sunt certa & fructifera, ubi uero redimuntur, redimitur simul & census supra illum constitutus, recipitque emptor illius, pretiū quod dederat: quo fit, vt quicumque census, siue perpetuus sit, siue redimibilis, respectu eius qui supra ipsum constitutus est, uelut res firma & permanens sese habeat. Secundo, quia si recte constitutio unius census supra alium concideretur, huiusmodi contractus nihil aliud re ipsa est, quam emptio partis illius census, supra quem constituitur: censum autem antiquum uel in totum uel in partem vendi posse nullus unquam dubitauit. V.g. habet Petrus in bonis Ioannis censum mille aureorum, uenditque Andreæ supra illum censum

100. aureorum, quibus eget; hæc constitutio census vt 100. supra censum vt mille re ipsa quid aliud est quam Petrum uedere Andreæ partem illam vt 100. census quem habet vt mille in bonis Ioannis. Denique vsus ipse receptaque in omnibus Regnis & Prouincijs consuetudo constituendi censum supra alium illud omnino confirmat. Eadem ratione potest quoque constitui in Tributis, Vexillibus, & quibuscunque Gabellis, & Iuribus, siue Iurisdictionibus, cum hæc inter bona uera & realia, siue mobilia, siue immobilia connumerentur. Quod & Nicolaus V. in sua Extrauaganti loco superius citato aperte docuit.

Sed iam ad alias condiciones progrediamur.

Controuersia VII.

AN SECUNDA CONditio quam habet constitutio Pij V. ut fiat census in pecunia numerata coram Tabellione, & testibus, exigatur necessario.

DOMINICVS Soto lib. 6. de Iust. q. 5. ar. 1. circa finem sentit conditionem hanc licet ab auctoritate Summæ Conciliorum apponatur, tamquam una earum quas idem colligit ex illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. necessariam tamen non esse: Primo, Quia cum contractus hic sit quedam emptio & uenditio, sicut in omni uenditione licet uenditori credere emptori totum pretiū, uel partem illius, ita quoque licere illud in censu. Secundo, Quia citati Pontifices in Extrauagantibus illis, licet in narratione petitionis sibi propositæ conditionem illam referant, in approbatione tamen non precipiunt illam tamquam necessariam.

Communis tamen DD. opinio iudicat hanc conditionem tam ex natura contractus, quam propter magna pericula vsurarū, aliarumque iniquitatum, quas in censibus humana cupiditas passim exerceret, necessariam esse, debereque illos non aliter celebrari quam in pecunia numerata. Quāuis quod additur in Motu proprio Pij V. ut huiusmodi numeratio pecuniæ fiat coram Tabellione, & testibus, non iudicent necessariū, stando in iure nature, nec obseruandum nisi ubi constitutio illa Pij V. recepta est, redactaq; in vsum, uel priuata leges aut consuetudines patrie illud habeant. Ita docent ex Iurisperitis Rebuffus tomo 2. ad constitutiones Gal-

licas Tractat. de constitutione reddituū. art. 1. Glosa 5. Nauar. in commento De vsuris post bullam Pij V. Glosa 3. siue num. 88. Palatius lib. 4. cap. 6. & plerique recentiores, & omnium nouissime Felician. de Solis De censibus lib. 1. cap. num. 10. & cap. 8. num. 11.

Quæ sententia ita probatur: Census est contractus, in quo accepta pecunia tamquam pretio uenditur ius percipiendi annum pensionem illi pretio commensuratum, siue proportionatam uel iuxta leges Regni, uel iuxta communem loci vsum, & consuetudinem; vt docebimus contro. 9. In qua agemus de iusto pretio censuum: At nisi in constitutione census pretium reddatur in pecunia actu & in presenti numerata, pensio, ad quam uenditor ab eo tempore in quo fit contractus, obligatur, non esset commensurata pretio, sed maior illo, ergo ex natura contractus debet fieri in pecunia statim actu numerata. Maior certa est ex his que diximus contro. 1. Minor patet: Etenim si Petrus uedat, fiatque contractus Kal. Ianuarij, à quo die constituitur Petrus debitor illius pensionis, Ioannes autem non tradat Petro pretium illud 1500. aureorum statim, sed 1000. ad festum uero D. Ioannis proxime sequentis reliquos 500. efficitur necessario vt eo anno recipiat Ioannes à Petro pensionem commensuratā 1500. aureis, cum pensio illius non deberet à Kal. Ianuarij vsque ad festum B. Ioann. commensurari, nisi solis mille aureis, qua ratione emptio pensionis illius primi anni uel saltem dimidij effecta fuit multo uiliori pretio, quam deberet, & ex consequenti fit iniqua.

Vnde Palatius loco citato recte argumentatur. Census non est qualibet uenditio, sed de presenti, & non in diem, cum ab ipsa hora initi contractus uenditor census maneat debitor soluendi pensionem annuam, (quod certe non recte conciderauit Dominicus Soto, pace tanti Doctoris illud dixerim) debet ergo ut iusta sit huiusmodi emptio, iustum integrumque; illius pretium statim actu reddi.

Vnde si nomine pecuniæ numeratæ intelligant Pontifices præsens rei pretium, tam Constitutio Martini V. quam Pij V. que illud exigit, nihil nouum postulat, sed quod ex natura contractus desideratur.

Ceterum cum pecunia in commercijs contractibusque humanis quandoque dicatur metallum principis auctoritate effectum numisma, quandoque uero quidquid pretio estimabile est, nonnullæ sese offerunt iuxta hanc secundam conditionem dubitationes.

Prima est.

Controversia VII.

AN POSSIT INSTITVI CEN
sus redditus in pretium illius aliquibus mercibus,
vel alijs rebus, que pretio estimantur, vel
debeat necessario institui reddi-
to pretio in proprio verosq;
numismate?

BI constitutio Pij V. obseruanda est, quia recepta & redacta in verbum, affirmandum est censum non posse aliter constitui, quam in propria pecunia veroque numismate actu numerato in iustum, integrumq; illius census pretium: cum verba huiusmodi constitutionis illud aperte habeant, neque debeant in alium sensum torqueri: merces enim vel quacunque res venditori oblatæ, si proprie loquamur, non dicuntur pecunia numerata, maxime vbi numeranda est coram testibus & Tabellione; imo si communem hominum sermonem attendamus, qui rem aliquam sibi comparant alia similiter exhibita, solent affirmare se absque pecunijs illam obtinuisse. Quæstio ergo proposita in his tantum Provincijs & locis locum habet, in quibus illa constitutio neq; recepta est, neq; obseruatur: vt in Regnis Hispaniæ.

In his ergo sunt qui existimant, non posse aliter censum constitui, quam pecunia ipsa veroque numismate numerato: Quorū præcipua ratio hæc est. Censum est vera & realis emptio & venditio, sed in vera emptione & venditione debet pretium esse pecunia aliqua numerata, non merx, ergo in censu pretium non potest reddi in mercibus, sed necessario ex natura contractus, & seclusa omni constitutione Apostolica debet reddi in pecunia. Maior certa est: Probatur minor. Primum, quia de propria ratione emptionis & venditionis est vt in ea reperiantur illa duo realiter distincta, nēpe merx & pretium, at si ius percipiendi annuum redditum, quod est in hoc contractu velut merx, emeretur reddita alia merce, non reperirentur in contractu census merx & pretium, sed duæ merces quarū vna commutaretur cum alia, qua ratione nō esset hic contractus vere & realiter emptio, sed permutatio.

Secundo, Quia in iure pretium quod existitur in emptione & venditione, debet esse in pecunia numerata, vt habetur l. 1. ff. De contrahen. emptio. l. Pacta conuenta. eod. tit. l. 1. ff. De rerum permutacione. Institut.

De emptio, & venditio. §. Pretium, & §. Itē pretium, alijsque textibus, in quibus illud communiter docent Iurisperiti.

Deniq; quia licet motus proprius Pij V. non vbiq; obseruetur, at constitutiones illę Martini V. & Calixti III. sunt in viridi obseruantia, in quibus tamen continetur censum esse necessario instituendum in pecunia numerata.

Ex hac sententia seu fundamento, censum, cum sit vera & realis venditio, non posse institui nisi in pecunia numerata, colligunt. Primo, non esse censum, si venditor offerat oleum, triticum, pannos, massam auream, vel argenteam, aut quiduis aliud his simile, etiā si huiusmodi res à principio, & antequā census instituatur, in suo vero ac iusto pretio estimatæ sint citra omnem fraudem & dolum, sed teneri emptorem, quacunque pensiones ex censu ea ratione constituto receperit, in sortem & capitale computare.

Colligunt secundo, Neq; ex consensu partium, censum traditis mercibus institutum posse habere verā naturam emptionis & venditionis, in qua vt constat consistit propria ratio & essentia census, quia iuxta communem sententiam DD. in l. Insulam. ff. De prescrip. verb. parum refert, quo nomine contrahentes vtantur, vbi natura conuentionis, pacti, vel contractus quem celebrant, alia est: Vnde cum tradere mercem aliquam pro iure censitico, quod habet etiam rationē mercis, non sit proprie & verē emptio & venditio, sed permutatio, quod à contrahētibus dicatur emptio & census, non efficit vt sit emptio & census, desinatq; esse permutatio.

Oppositum docent Nauarr. in commento De vsuris. num. 105. & Concil. 1. tit. De emptione & venditione. Ludouicus Lopez in suo instructorio negotiatorum lib. 1. cap. 59. Molinæus De vsuris. q. 22. num. 225. & nonnulli recentiores, affirmantes seclusa constitutione Pij V. attentoque (vt ait Nauar.) solo iure naturali, & diuino, iuste posse constitui censum in foro animæ soluto pretio illius in alia re quam pecunia numerata, vbi res illa verē & in oculis Dei citra omnē fraudem, & dolum esset vtilior, aut æque vtilis venditori census, sicut pecunia numerata, Exhibereturque in pretio iusto, moderato, & honesto.

Probatur. Quia cum iuxta commune vulgareque proloquium apud omnes receptum, pecunia sit, quidquid pecunia estimari potest, qui reddit vinum, triticum, pannos, vel similes merces, quibus tunc venditor census

eget

eget in pretio iusto, & in eo, in quo si pecuniam numeratā accepisset, oporteret ipsum ab alio mercatore merces illas emere, perinde omnino se habet, quo ad vtilitatem venditoris, ac si pecuniam numeratam illi tradidisset, ergo hic contractus nullam continet iniquitatem, nullumq; dolum, vel fraudē. Probo consequentiam. Quia emptor census in hoc casu reddit iustum pretium, & præfens, quibus seruatis iuste emitur. Quod autem non reddat pretium in pecunia, sed in re que vere ac realiter illud valet, posset quidē aliquam iniquitatem committere, si venditor census illa re non indigeret, sed pecunia sola, oporteretque illum rei acceptæ emptores querere cum aliquo labore, & dispendio, vt pecuniam, qua eget, obtineret: at cum constituumus ipsum re illa egere, ita vt si pecuniā accepisset oportuisset in similem mercem & sub eodem pretio statim illam conuertere, nulla in hoc casu ex parte emptoris existit iniquitas, vel dolum.

Secundo. Quemadmodum in iure dicitur pretium reddendum esse in pecunia numerata, ita quoque in l. Pretij. Cod. De rescindenda vendit. habetur Cæsares Diocletia. & Maximia. sic rescriptisse: *Pretij causa, non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus in solutum consentienti datis, contractus non constituitur irritus.* Vbi aperte docetur loco pecuniæ numeratæ res æquivalentes iuste exhiberi posse. Nec obstat quod Franciscus Sarmiento lib. 7. selecta. interpreta. c. 1. nu. 39. & nonnulli alij docent, textum istum intelligendum esse, quando à principio fuit constitutum inter contrahentes de pretio in pecunia numerata, deinde verò loco illius pecuniæ confertur res aliqua, que in pretio iusto estimata illi æquualet. Nō inquam obstat, quia sicut reddens rem aliquam loco pecuniæ illius à principio constitutæ, cum pecuniam illam non debeat vt pecuniam acceptam mutuo, sed tanquam pretiū rei, quam emit, quando illā deinde persoluit, siue in simili pecunia siue in re iustè ac vere æquivalente, persoluat, persoluit reuera pretium illud, in quo tempore emptionis conuenerunt, & ex mutuo ipsorum consensu res illa suscipitur, vt pretium, vereque fatetur pretium sibi ex præcedenti contractu debitum esse iam persolutum, ita in censu, cum pecunia qua emitur, non reddatur vt mutuata, sed vt pretiū, potest illud exhiberi traditis citra vllā fraudem vel dolum mercibus, quibus venditor eget, sub iusto pretio. Potestq; illud confirmari ex l. 1. Cod. De rerum permutacione.

in verbo. *Licet non taxata quantitate*: vbi Accursius Barthol. & Bald. docent insinuari eo loco, tradita in rei alterius pretium aliqua merce, taxata à principio illius quantitate, iustoque pretio, recte fieri emptorem & venditionem. Quod etiam docuerunt Paulus de Castro l. 1. ff. De rerum permutacione. Decius Concil. 160. Tiraquell. de Retract. §. 1. Glossa 14. num. 19. Alciatus in l. 1. ff. Si certū petatur. num. 23. & Molinæus in consuetud. Parisien. §. 13. Gloss. 5. nu. 47. vbi quamuis auctores hi sic doceant, ex verbis illis: *Licet non taxata quantitate* argumento adducto à contrario sensu, quod apud Iurisperitos est frequentissimum, non tamen omnino efficax, saltem illud certum est, non negare illos in contractu emptionis rem aliquam, taxata illius quantitate, designatoque iusto eiusdem pretio, posse in pretiū alterius exhiberi. Denique cum dicunt DD. censum contractum esse emptionis in quo venditur ius percipiendi annuum redditum tradita pecunia, explicant quidem communem & frequentioremodum constituendi censum, non tamen negant ius illud posse haberi redditus rebus, & mercibus, quarum iusto valori annuus ille redditus cōmensuretur.

Et confirmatur. Posset Petrus, redditus Ioanni varijs mercibus, obligare illum ad reddendum sibi singulis annis certam partem fructuum, quos colligit, modo tam in mercibus quas Petrus Ioanni confert, quā in fructibus quos annuatim Ioannes promittit reddere Petro, iustum pretium debitaq; ratio & proportio obseruetur: Quo facto licet etiam Petrum conuenire cum Ioanne, vt loco fructuum certam aliquam pecuniam iudicio prudentum æquivalentē illi exhibeat: Quod adeo certū est vt multi DD. (sicut superius vidimus) existimarint censum pecuniarium hac ratione institui, vt emanatur primo & implicite fructus, & deinde loco fructuum recipiatur pecuniaria pensio, & in Regnis Castellæ lege cautum fuit, vt census fructuarij reuocarentur ad pecuniarios, iuxta pretium illud ab eadem lege taxatum, vt pro 14. reddatur vnum eiusdem sortis. Quemadmodum ergo liceret datis mercibus emere redditum annuum recipiendum in fructibus, & illorū valorem in pecuniariam pensionem commutare, ita quoque licet stando in solo iure naturali, datis mercibus in suo iusto pretio, (quando venditor census illis ita indiget, vt si pecunia illi daretur esset necessario ab ipso statim in similes merces apud alium mercato rem commutanda,) censum ab illo emere.

Ex

Ex his duabus opinionibus hæc posterior probabilior est seruatis illis duabus conditionibus. Quarum prior est, vt rerū, siue mercium, quæ traduntur in pretium census, nulla ratione pretium propterea augeatur, sed taxentur in certa quantitate & pretio moderato intra latitudinem iusti pretij: Posterior, vt venditor census sic rebus illis indigeat, vt eadem esset aliunde quæsiturus, & empturus, si pecuniam numeratam ab emptore census accepisset: quacunque enim harum duarum conditionum deficiente, venditor census iniustitiam & grauamen pateretur, vel ratione iniusti pretij, vel si mercium quas reciperet, cum illis non indigeret, deberet quære re emptores.

Cæterum, quia frequentius cupiditate euentium census, ac vendentium necessitate, & imprudentia, si liceret in mercibus pretiū illorū reddere, traderetur illæ à mercatoribus in pretiis iniustis, & excessiuis, reciperentque illas indigentes pecunijs ad eandem statim vendendas cum qualibet iactura, & detrimento, per contractum illum quem Hispanæ dicimus *Mohatra*, propterea sanctæ & iuste optimi iudices, quorū est, v. furis & iniuriantibus, quæ in commune ciuium dānum vergūt, obuiare, & ea quæ frequentius eueniunt respicere, in quibusdam Regnis census ita institutos reuocant, & damnant, irritosque ac nullos esse suis sententijs declarant: sicut in Supremo Senatu Regis nostri, & in Concilio Regio huius Regni, vbi de censibus huiusmodi lites & causæ sese obtulerunt, fuit obseruatum, & declaratum. Quamuis enim neque Castellæ, neque apud nos leges priuatæ Regnorum huiusmodi census prohibeant, vel nullos esse decernant, licet nihilominus iudicibus, cū nec lege aliqua priuatim & in specie illi probentur, eos tamquam Reipublicæ nociuos damnare, ac irritare: cum frequentius iniure fierent, si auctoritate iudicū permitterentur, esto quandoque recte fieri possent. Iudex enim optimus quidquid lege superioris non conceditur, si in damnum ciuū accidere illud quandoque possit, & soleat, prohibere potest, & debet.

Ex his colligo, Primo, euentem censum reddito illius pretio in mercibus, seruatis illis duabus conditionibus, in foro conscientie recte illum constitui, ac tuta conscientie recipere pensiones illius, donec sententia iudicis contractus ille rescindatur: Quod si venditor apud iudicem fuerit cōquestus, censum illum ex mercibus fuisse creatum, & iudicis sententia rescindatur, quia huiusmodi

sententia iusta est, iuxta modo dicta, non potest à die late sententiæ pensiones illius amplius recipere: præcedentes vero, in foro quidem contentioso propter suspicionem & presumptionem iniqui contractus, compellerentur à iudice restituere, in foro tamen omnino non tenerentur. Tum, quia tuta conscientia illas recepit, tum quia talis sententia quo ad præcedentes pensiones fundaretur in falsa presumptione.

Colligo secundo, creatum censum ex mercibus sine illis duabus conditionibus, ante sententiam iudicis non teneri ad rescindendum contractum, cū nulla lege ille prohibeatur, vel reddatur nullus, teneri tamen ad reddendum illum ad iustum & moderatum pretium illarum mercium quas contulit, & ad rescindenda omnia damna, quæ venditor illius census passus est, tam in excessu pretij quo res illas accepit, quā in eisdem mercibus, quas alijs, vt pecuniam qua egebat haberet, minoris oportuit illum vendere, quam in excessu pensionum quas propter pretia illa inique aucta per aliquos annos reddidit: In quibus Censarios oportet plurimum cautos esse, ac solertes, si quos deprehendant, qui traditis mercibus census aliquos emerunt sine illis duabus conditionibus. Adueniente autem iudicis sententia, tenetur illi omnino obedire, quia iusta est, & quæ verè nititur presumptioni, cū reuera fraudulenter & iniure creatus sit sine illis conditionibus.

Nunc ad argumenta initio proposita quatenus nostræ repugnant sententiæ.

Ad primum constat ex dictis in primo & secundo argumento, quibus opinio secunda confirmatur, pecuniam esset quidquid pecunia æstimari potest, adeo vt in iure non solum censetur verum rerum pretium pecunia numerata, verum etiam quæcūque, merces modo in certa ac definita quantitate tradantur, & in pretio iusto, seruatisque illis duabus conditionibus. Quod adhuc confirmare possumus, quia iudices non damnant, nec rescindunt huiusmodi census, eo quod merces traditæ non possint esse pretium census sicut & pecunia numerata, sed quia tradito pretio in mercibus, facile ac frequenter committuntur iniuriantes & fraudes, quæ tradito illo in pecunia numerata non ita habent locum. Tū etiam, quia omnium hominum iudicio & consensu, quando ego ita egeo tritico, vt illum quæram, & in illum, pecuniam quæ mihi esset in promptu, conuerterem, conferre mihi tunc temporis vel 100. aureos, vel triticum pro quo ego 100. aureos à quocunque illos acci-

acciperem lubens ac letus redderem, idè omnino sunt nec minus tunc triticum illud pecunia numerata mihi est, quam 100. aurei.

Ad secundum constat ex superioribus, Martinum V. & Calixtum III. in illis Extrauag. referre quidem in narratione petitionis sibi propositæ hanc conditionem inter alias, quod emerentur census illi, de quibus consultabatur, in pecunia numerata, in approbatione tamen illorum nec docent, nec præcipiunt hanc conditionem esse necessariam, ita vt ea deficiente census iniustus sit vel nullus.

Ita fit, vt primum illud consecrariū, quod authores primæ opinionis ex illa inferunt, non habeat locum, nisi quādo census ex mercibus creatus fuerit sine illis duabus conditionibus appositis à nobis, adueneritque Iudicis sententia, iuxta ea quæ modo dicebamus.

Secundum vero consecrariū nobis non repugnat. Non enim asserimus naturam contractuum ex consensu contrahentium mutari, vel ipsos propria eorum nomina inuerrere, sed esse verum censum, veramque emptio nem iuris percipiendi annum redditum tradito illius pretio in mercibus, seruatis illis duabus conditionibus, stando in solo iure naturæ & foro animæ. Licet iudicibus, ad vitandas fraudes quæ passim occurrerent, in censibus, hominum iniquitate, si ita libere instituerentur, integrum sit suis sententijs illos rescindere, ac irritare, eo modo quo paulo ante dicebamus propter bonum commune.

In calce huius quæstionis obseruandum est, quod recte animaduertit Nauar. loco citato num. 88. In locis in quibus constitutio illa Pij V. seruanda est, non sufficere ostendere notario & testibus pecuniam, sed oportere vt coram ipsis illa numeretur: Tum, quia illud expresse præcipit Papa, Tū, quia conditio hæc apponitur ab illo ad obuiandū fraudibus, quibus certe non ita occurritur illa visa sicut ea numerata: cum possit, esto magna illius quantitas ostendatur, non esse tota & integra. Nec sufficere vt tradatur vendenti censum totum integrumque illius pretium in pecunia, nisi ab solute & simpliciter in verum plenumque illius dominium transeat: Ac idit enim nonnunquam, vt totum, illi in presentia notarij & testium tradatur, sed ita, vt conuenerit prius inter eos, vt teneatur venditor census post initū contractū partē illius emptori reddere, quod est in fraudem legis & contra naturam census, quia hac ratione non redderetur integrum iustumque pretium in presenti, quod initio huius quæstionis vidi-

mus contra Dominicum Soto ex propria ratione & natura census in hoc contractu desiderari.

Huic quæstioni hæc alia proxima est, & affinis.

Controuersia V III.

AN EX PECUNIA IAM ANTEA debita ex aliquo præcedenti contractu, vt emptio, vel mutui, vel expensionibus non solutis possit institui census.

BI constitutio illa Pij V. in viridi est obseruantia, perspicuum est id non licere, cum iuxta illam non possit aliter creari census quā ex pecunia presenti actu & re ipsa coram tabellione & testibus numerata. Vnde præsens quæstio sicut & præcedens ad ea tantum loca & Regna pertinet, in quibus illa nec recepta est, neque in vsu, vt in Hispania.

In quo sensu duas circa præsentem quæstionem video existere DD. opiniones: Prior est Michaelis de Palatius in suo opere de contractibus lib. 4. cap. 6. Et Feliciani de Solis De censibus lib. 1. cap. 8. num. 13. & sequen. & lib. 2. cap. 5. num. 17. & nonnullorum Iuristarum quos ibi refert, affirmantium ex natura huius contractus, & seclusa omni lege ac constitutione Pij V. non posse institui censum ex quantitate aliqua, vel pecunia iam antea debita, quacunque ratione illa debeatur. Potissimā ratio horum est, quia iure naturali & diuino, id est ex propria natura huius contractus, debet census creari pretio illius actu reddito in pecunia numerata & presenti, debita vero præcedentia, esto vera debita sint, & citra omnem iniquitatem & fraudem contracta, non sunt tamen pecunia præsens, & ipso tempore contractus numerata actu.

Secundo. Census est vera & realis emptio & venditio, qui vero imponit sibi censum, vt ea ratione & via debitum soluat, non est dicendus celebrare emptio nem aut venditio nem, cum solutio debiti neque emptio sit neque venditio, ergo neque census. Et confirmatur. In censu, venditor, sicut confert actu emptori ius recipiendi annum redditū, ita quoque debet actu recipere ab illo pretium, quo emitur illud ius: ita videmus in instrumento & scriptura census confiteri venditorem se illud recepisse, at si instituat ex quantitate vel pecunia antea debita, venditor census actu & reuera non recipit tunc aliquod pretium,

pretium, nec potest illud in scriptura contractus vere affirmari, imo falso, ficteq; & dolo se illud dicitur, ergo ex debitis non potest creari census: repugnat enim Iuri naturali, ut venditor reddat censum pretij quod non accepit, Similiter neq; ex pecunia mutuata, quod probant in particulari.

Sitque tertium argumentum. Census est vere ac realiter emptio & venditio, solutio pecunie mutuatae, vel ut Iurista loquuntur datio in solutum non est realiter & vere emptio aut venditio, ergo non potest ex solutione pecunie mutuatae constitui census. Maior sepe repetita est: minorem probant, Primo, quia in iure datio in solutum, siue solutio debiti dicitur similis emptioni & venditioni, ut in l. vltima. ff. Quibus ex causis in possessionem eatur. Vbi dicitur, *Quis rem permutatam accepit, emptori similis est: Item is qui rem in solutum accepit*: Simile habetur, l. Apud Celsum. §. Si quis autem. & l. Senatus. in principio. ff. De legibus. At si datio in solutum esset emptio aut venditio, non diceretur similis emptioni & venditioni. Iura enim consueuerunt curare plurimum proprietatem sermonis, nihil autem proprie loquendo dicitur sibi simile.

Et confirmatur. Quia non reperietur in toto Iure siue Canonico, siue Ciuili, ubicunque agitur de emptione & venditione vere & proprie sumptis, aliquod ius vel statutum pertinens ad emptionis & venditiones contractum, quod pertineat etiam aliquo modo ad solutionem debiti. Tum etiam in emptionibus & venditionibus rerum soluitur semper, ac debetur aliqua Gabella: at quando debitum aliquod soluitur, nulla soluitur, neque auditum a seculo est ex datione in solutum solui aliquam Gabellam.

Quarto. Ex natura contractus censitici, quam, & ante constitutionem Pij V. explicarunt Martinus V. & Calixtus III. in suis Extrauagantibus toties citatis, census debet creari in pecunia presenti, & actu numerata ipso tempore contractus at debita precedentia, vel pecunia antea mutuata non sunt pecunia presentis, nec numerata tempore contractus.

Quinto. Vbi aliquid vere ac re ipsa exigitur, fictio vel presumptio illius nihil operatur, aut praestant, ut habet commune proloquium DD. in l. Cornelia. ff. De testamentis. & l. Gallus. §. Videndum. ff. De liberis & postumis: Sed Pontifices in suis Constitutionibus, cum proprie loquantur, volunt institui censum in pecunia vere & realiter numerata: debita vero precedentia, etsi vere de-

bita sint, & iuste contracta, non sunt tamen tempore contractus vere ac proprie pecunia numerata, sed finguntur tantum ac sumuntur velut pecunia numerata, ergo ex illis non potest institui census.

Sexto. Si liceret ex debitis precedentibus constituere censum, liceret etiam ex pecunijs creditis & deinde numerandis, sicut venduntur plerumque merces expectata ac credita solutione, hoc autem nullomodo licet, neque vllus est Doctorum qui illud hactenus affirmauerit, ergo neque licet constituere censum ex debitis precedentibus. Minor certissima est: probatur maior. Tota ratio, propter quam non potest constitui census pretio credito & expectato, est, quia ex proptia vi & natura huius contractus, (cum ius annui redditus commensuretur pretio accepto, & ex illo procedat) sicut emptor census, cum primum ille instituitur, acquirit sibi illud ius in venditor, pari ratione debet venditor ipso tempore contractus recipere ab illo pecuniam, & pretium, cui nititur, & ex quo nascitur illud ius: sed quando instituitur census ex debitis precedentibus, venditor illius non recipit tempore contractus ab emptore pretium, vel pecuniam aliquam, cui innitatur ius illud annuae pensionis, ergo non licet.

Ita colligunt auctores huius sententiae maxime repugnare iustitiae & equitati, ut eius quod quis non accepit, redditum censumque persoluat: & ex consequenti trium rerum omnimodam actualemque praesentiam requiri in constitutione census. Primo bonorum in quibus ille constituitur, & imponitur. Secundo Iuris percipiendi annuam pensionem. Tertio, pretij ac pecuniae, qua ius illud censiticum emitur a censuario.

Oppositum docet Nauar. in commento de vsuris. num. 88. cui subscribunt Ludouicus Lopez in suo Instructio negotiantium lib. 1. cap. 59. conditione 4. census. Barthol. Medina in sua Summa, & alij recentiores discipuli D. Thom. Idem prius docuerunt Tiracquel. lib. 2. de re tractu. num. 137. Molinae. q. 22. nu. 225. & multi ex Iuris peritis, quos refert Felician. Solis loco citato. affirmantes ex debitis precedentibus quocunque genere contractus illa debeantur, recte posse titulo dationis in solutum, censum constitui, seruatis his conditionibus. Prima est ut debita illa vere debita sint, & iuste contracta. Secunda ut in constitutione census nulla interueniat vis, nulla fraus, vel dolus: sed cum creditor termino solutionis adueniente optaret debitum in pecunia sibi reddi, illudque a debito-

re

re postulat, exoratus ab illo, & in eius utilitatem & commodum, ne grauiora damna patiantur, ex debito illo vero & subsistente, perinde ac si pecuniam illam ab eo accepisset, cum vere & iuste illi debeatur, essetque reddenda, constituit censum.

Addunt quidam ex nostris, ut creditor haberet in animo pecunia illa, si a debitore suo illam accepisset, censum emere. Sed conditio haec non est omnino necessaria: haec namque non tam videtur desiderari, ut ratione & titulo census possit creditor pensionem a suo debitore recipere, quam ratione lucri cessantis: nimirum quia detineat apud se debitor pecuniam, ex qua creditor censum instituisset: hic autem non inquirimus, an ratione lucri cessantis possit creditor a debitore moroso interesse exigere, sed an ex debitis liceat censum constituere: Vnde si hoc licet, duae tantum priores conditiones sufficient.

Probat autem haec sententia a suis auctoribus, Imprimis, quo argumento vitur Nauar. Quia ex natura huius contractus illud tantum exigitur, ut emens censum vere & realiter totum integrumque pretium soluat, ne venditor teneatur reddere pensionem eius quod non accepit, quod esset in illius damnum & nocumentum; at quando constituitur census ex debitis, vere debitis, & iuste contractis, & in eius institutione nulla vis, vel dolus interuenit, sed creditor exoratus a debitore censum illum constituit, emptor census totum integrumque pretium realiter & vere coram Deo soluit, cum transferat in dominium sui debitoris omnem pecuniam, quae ipsi reddenda erat, & quam poterat ab illo exigere, & quae vere est totum integrumque illius census pretium; neque inde aliquod sequitur damnum venditori census, imo maior utilitas & commodum: Tum, quia si creditor noluisset ex debito illo censum instituire, sed in numerato illud recuperare, oporteret debitorem aut bona sua vilius vendere, vel ab altero cum vsuris, alijs ve expensis similem pecuniam querere. Tum quia habet iam apud se pecuniam, qua prius per aliquod tempus sine vlllo censu vsus est, Vnde ex natura contractus non repugnat censum seruatis illis duabus conditionibus constitui ex debitis precedentibus.

Quod autem neque lege superioris prohibeatur, ostendere nos illud possumus, quia Motus proprius Pij V. (ut sepe diximus) in Hispania non est receptus, neque

reductus in vsus: Extrauagantes vero Martini V. & Calixti III. narrant quidem conditionem istam, (nempe fieri censum in pecunia actu & integraliter numerata,) ut propositam in petitione sibi oblata, non tamen illam precipiunt, aut definiunt esse necessariam, nec prohibent quin possit institui census ex debitis vere ac iuste contractis citra omnem fraudem, vel dolum. Nauarrus vero cum existimet constitutionem Pij V. vbique obligare, partem hanc sic ostendit. Lex fundata in praesumptione non obligat in foro conscientiae, quando veritas est in contrarium, ut habetur Cap. Is qui. & cap. Tua. De sponsalibus. at Constitutio Apostolica precipiens totum pretium in constitutione census exhiberi in pecunia numerata, hoc solum intendit, occludere viam dolis, & fraudibus, quibus ementes census non redderent integrum pretium, sed male illud solvebant, vel in pannis, siue alijs mercibus, vel in pecunijs diuisim, & per partes exhibitis, vel ea numerata ad ludendum, aut alios malos fines, vbi ergo quis bona fide citra omnem fraudem & dolum anticipauit totum pretium census, vel partem illius, mutuata debitori pecunia, vel alijs rebus illi iuste venditis, & in utilitatem ac commodum illius, & ex debitis iuste contractis constituit censum, in foro animae, & stando iuri naturali ac diuino, recte illum constituit, non minus ac si tunc pecuniam illi numerasset: cum debitum illud verum sit & non fictum, sed iuste contractum, & quod poterat creditor commode statim recuperare agens apud iudicem, definit vero ita agere in utilitatem debitoris.

Secundo. Si hic contractus iuri naturali aut diuino repugnet, certe aut ratione alicuius vsuræ in eo occultæ & simulatae, aut ratione alicuius iniustitiae & iniquitatis in eo contentæ: Non primum, quia creditor non auget debitum ratione morosae solutionis, neque aliquid exigit ultra sortem, sed verum iustumque debitum confert in pretium, quod non minus valet quia illi creditum est, vel mutuatum, quam si tunc actu in numerato exhiberetur. Etenim si tibi ex amicitia mutuaui 100. post annum mihi reddenda, num quia ego eo beneficio in te vsus sum, adueniente termino debent illa valere minus quam 100? aut debent aliter se habere quam si tunc temporis in numerato illa contulisset? Quod autem nec vlla interueniat iniustitia eadem ratione

Si patet:

patet: Quia cum debitum illud verum sit, & iuste contractum, nec in alia quantitate tradatur quam in ea quam vere valet, confertur iustum pretium; vbi vero iustum pretium est, & vere ac realiter traditum, quod fuerit anticipatum nullam continet iniquitatem vel iniustitiam ex parte emptoris.

Respondent huic argumento qui contra sentiunt, hunc contractum non esse illicitum eo quod aliquam habeat v'sure suspicionem vel iniustitiam, sed quia natura ipsa census sic exigit, vt in pecunia numerata illum constitui, vt reluctetur creati ex debitis, vel aliter quam non numerata actu pecunia. Sed qui ita respondent, petunt imprimis principium, reddunt enim in solutionem argumenti quod est in quaestione positum: hoc enim disputamus, an ita sit de intrinseca ratione census constitui in pecunia actu numerata, & praesenti tempore contractus, vt non possit aliter creati. Secundo contractui civili non potest aliquid repugnare, quin illud aliquam contineat iniquitatem & iniustitiam, aut ex natura ipsius contractus, aut iuxta praescriptum alicuius legis: sed quod census constituatur sine vlla fraude ex pecunia mutuata, aut ex aliquo debito praecedenti iuste ac rite contracto nullam continet v'sure suspicionem, vel iniquitatem; neque prohibetur aliqua lege habente vim obligandi vt constat, saltem in Hispania, quid ergo obsecro est quod reluctatur censum ita constitui seruatis illis duabus conditionibus.

Nos huic etiam sententiae subscribendum censemus: Ad quam magis explicandam, est confirmandam obseruemus Primo: Non esse de intrinseca ratione emptionis & venditionis, si sola naturam contractus inoraliter spectemus, saltem in foro anime, quidquid sit de foro iudiciali & contentioso, vt pretium rei exhibeatur in pecunia, vel n' quacumque alia re valente illam. Crimen namque symoniae dicitur, & definitur communiter a DD. emptio & venditio rei spiritualis pro pretio, iuxta illud B. Petri Acto. dictum Symoni Maggo, a quo delictum hoc denominationem accepit: *Exiisti domum Dei pecunia aestimari*: perspicuum autem est committi symoniam, quotiescunque aliquid spirituale vel spirituali annexum pro re temporali confertur, siue illa pecunia sit, siue id quod pecunia aestimari potest. Etenim cum homines a principio per contractum commutationis sibi necessaria compararent, crescente vero humano genere modus ille habendi sibi necessaria varia contineret incommoda, vt ini-

tio huius operis docuimus, fuit inuentum numisma quasi publicum & commune omnium rerum pretium, coepitque reddi loco earum, quas antea pro alijs virisim: Est mutuo homines sibi exhibebant, sicque contractus emptionis & venditionis successit contractui commutationis in eundem omnino finem & scopum: Vnde cum ratio mediorum sumenda sit ex fine, licet hi duo contractus nempe emptionis & venditionis, & commutationis re ipsa distinguantur, si materiam subiectam spectes, cum in alio res pro re tradatur, in alio vero pecunia pro re, at si hominum institutum & animum a quo actiones humanae potissime desumendae sunt respicias, vna debet esse vtriusque ratio & equitas. Ita vt sicut in emptione traditur pecunia tanquam pretium, & recipitur res empti tanquam merx, essetque iniquus contractus nisi pretium valori mercis & valor mercis pretio commensuratur, ita in commutatione traditur mutuo & vicissim vna res tanquam pretium, & recipitur alia vt merx essetque iniquus contractus, nisi valor vnius valori alterius aequaretur. Iam si commune hominum coceptione & sermone attendamus, (dimissis iuris apicibus) vbi quis accipit vinum quo eget, in aestimatione & pretio, quod valet triticum quod alteri tradit, vterque alter vinum alter vero triticum coepit, affirmatque se emisse. Quo fit vt si materiam subiectam in his contractibus (sicut dicebam) spectes, diuersi quidem sint, si vero mores, iustitiamque & equitatem, eadem sit vtriusque ratio & ius: neque in foro anime aliter de vno iudicandum sit quam de alio, neque minus in commutatione vna res alterius pretium sit quam in emptione pecunia ipsa. Ita obtinuit vsus, vt agricola qui a mercatore merces aliquas emit ad creditam, adueniente termino pretium debitum vere ac realiter censetur persolvere reddito tritico in equiualeanti valore, quamuis tempore contractus in pecunia numerata vterque concepisset pretium illarum mercium esse persoluendum. Efficitur ex his ad iustitiam emptionis & venditionis, moraliter loquendo, & in foro conscientiae, qua ratione hic loquimur, parum referre reddatur ne pretium in pecunia, vel mercibus, aut debitis antea contractis, modo nulla interueniat vis sed libero & grato animo vterque contractum in illud consentiat, nulla fraus aut dolus in estimatione rerum quae loco pretij conferuntur. Qua de causa merito in iure rem permutatam accipiens emptori soluenti, vel in solutum similis dicitur: quia licet si naturas ipsas

ipsas rerum physice spectes, differant pecuniae & merces, at si mores ipsos & iustitiam in contractibus seruadam: pecunia est, quidquid pecunia aestimatur, vera ac iusta aestimatione, neque in his similitudo repugnat identitati quae exigitur in contractibus, ad illorum aequitatem & iustitiam, imo propter similitudinem quae inter eos existit, similiter est in foro saltem anime de illis iudicandum. Aliter enim Philosophus naturalis qui solas naturas & essentias rerum spectat, aliter vero Moraliter & Theologus iudicat, qui naturas rerum eatenus tantum respicit, quatenus ad mores hominum & honestatem vel iustitiam referuntur. Qua de causa ille, quaeque specie differunt & natura, tanquam diuersa sumit. Philosophus vero moraliter & Theologus si in eundem finem tendant, eandemque omnino ratione in moribus habeant, pro eodem recipiunt.

Obseruemus secundo, censui repugnare quidem expectatam solutionem pretij, Nam cum in eo ab ipso tempore contractus, habeat emptor ius percipiendi annuam pensionem propter pretium datum, esset omnino iniquum, venditorem ab eo tempore manere iam ad illam obligatum, propter pretium quod nondum accepit. Qua parte verum docet alterius opinionis Authores, repugnare omnino rationi & aequitati, vt teneatur venditor ad soluendum redditum pretij quod non accepit: Non tamen repugnat censui vt solutione anticipata constituatur. Quid enim vetat vt conferam tibi hodie mille in pretium census creandi post mensem? Siquidem propter anticipatam solutionem vilius illum emerem, vel ad vendendum censum cogere, inique certe agerem: at cum seruandum sit iustum omnino pretium, & liber omnino maneat ad vendendum mihi censum, vel fecus, anticipataque solutio nullum tibi afferat nocumentum, quin potius vtilitatem & commodum, cum toto illo tempore mea pecunia sine vlllo interesse vtaris, nequit profecto intelligi, qua ratione solutio sic anticipata repugnet naturae census, aut aliquam contineat iniquitatem. Quod ex superioribus dictis q. 78. art. 2. controu. 23. confirmari potest. Vbi solutionem anticipatam tunc tantum vsurariam & iniquam esse docuimus, quando per eam venditor aut sua libertate expoliatur, aut compellitur vilius vendere, quam sit iustum rei pretium. Vnde cum census emptio & venditio sit, sicut solutio anticipata, per quam venditor nec priuatur sua libertate, nec minuitur iustum rei pretium, non repugnat naturae contractus, nec vllam

continet iniquitatem, ita in censu.

Obseruemus vltimo, Authores prioris opinionis existimare in constitutione census ex debitis antea contractis fingi numerationem pecuniae, illique fictioni huiusmodi contractum inniti: Vbi (quod pace eorum dixerim) plurimum decipiuntur, saltem quaestione hac in foro anime conciderata. Quemadmodum enim in foro anime idem sunt accipere vel retinere alienum, qua de causa apud Theologos ad idem peccatum furti pertinet recipere vel retinere alienum inuito domino, ita quoque quod spectat ad mores, & contractus humanos & civiles, idem quoque omnino sunt, ac pro eodem debent reputari, conferre tibi mille actu & innumerato, vel cum vere debere mihi mille, adueniretque iam solutionis tempus, consentire vt hoc vel illo modo illa mihi persoluantur: modo illud solutionis genus neque ex natura rei aliquam habeat iniquitatem, neque lege aliqua Superioris, quae vim habeat ad obligandum, prohibeatur.

Ex his constat aperte, secundam opinionem quam sequimur, veritati & rationi magis consonam esse, quam sit illa prior. Nam censui repugnat quidem expectata & credita solutio pretij, non tamen anticipata, sicut nec venditioni, in qua & venditor manet cum plena libertate, & pretium iustum omnino seruandum est; pecunia vero antea mutuata, vel iam debita ex contractu iusto, quando ex ea constituitur census sine vlla fraude vel dolo, moraliter ac civiliter loquendo, nihil aliud reuera est quam solutio anticipata, ergo non repugnat censui, & iustitiae illius, ex veris & iustis debitis precedentibus seruatis illis duabus conditionibus institui censum. Maior constat ex dictis: minorem probo. Si mutuum tibi hodie 50. aureos reddendos ad festum Natiuitatis Domini, vel illos mihi ex aliquo iusto contractu debeas, adueniente autem termino ego egeam aliqua merce, quam a te vel alio mercatore licet mihi emere, emam autem illam a te 50. aureis, eodem nimirum pretio iusto & honesto in quo mihi a quocumque alio traderetur, num quia illi 50. aurei iam apud te existerent, mihique debebantur, desinunt esse pretium iustum illius mercis, & vere anticipata solutio illius? Nisi dicant qui contra sentiunt, oportere in censu, vt debitor in pecunia numerata persoluat vna manu debita creditori, & alia deinde manu recipiat eandem pecuniam ab illo creditore ad constituendum censum: sic enim videtur docere. Sed hic circulus ridiculus est, & rebus moraliter concideratis inutilis, nullaque ratione necessarius: Imo

illud licet, sicut vere liceret, licet & quod nos docemus. Quid enim aliud est ex datione in solutum censum instituere, quam pecuniam debitam conferre venditori census in pretium illius? perinde ac si vna manu illam a debitore creditor accepisset, & eandem alia manu eidem statim tradidisset.

Denique quod naturæ alicuius contractus intrinsece repugnat, nulla autoritate potest effici, sicut nulla autoritas potest efficere ut res iniusto pretio iuste vendantur, at potest autoritate Principis vel Iudicis præcipi ut debita pupillorum vel aliorum solvantur constituto censu ex illis, quando illud cernitur in eorum utilitatem cedere, & in conseruationem hereditatis, quod neque auctores alterius opinionis negare possunt: Potest enim per sententiam Iudicis condemnari aliquis ad soluendum mille, vel annum censuum, donec illa reddat, ut docet Nauarrus. dic. comen. num. 99. non ergo repugnat intrinsece naturæ census ex debitis subsistentibus iuste antea contractis illum constituere, nulla vi vel fraude interueniente, sed in gratiam & commodum ipsius venditoris, vbi cōsuetudo, vel leges priuatæ Regni, & proborum Iudicum sententiæ illud nō prohibet, & dānant: quæ (vt sepe diximus) in singulis Prouincijs in vtroque foro obseruandæ sunt, iuxta ea quæ præced. contro. docuimus.

Argumenta vero prioris opinionis, a qua recedimus, facile ex dictis diluuntur.

Ad primum quod inter omnia potissimum est, & velut illius sententiæ fundamentum, constat satis ex obseruationibus hic positis, maxime ex secunda, ex natura census illud tantum exigi, ne constituatur pretio & solutione, expectata minime vero repugnare illi, cū sit in venditoris commodum, creari illum solutione anticipata: debita autem præcedentia iuste contracta eandem omnino vim habent, re moraliter inspecta, in contractibus civilibus, quam haberet pretium præfens, vel pecunia anticipatè numerata, vbi nulla interuenit vis, nullaque fraus, vel dolus.

Ad secundum constat ex eisdem obseruationibus, dationem in solutum sine vlla fraude, & dolo in genere moris, & contractus eandem vim habere ad rem aliquam comparandam, quam haberet realis exhibitio pretij: & ita vel esse emptionem & venditionem, aut illi adeo similem, ut de vtraque eadē debeat esse ratio, & ius, saltem quod ad illius æquitatem, & iustitiam in foro animæ.

Ad confirmationē respondeo, desiderari quidē in cōstitutione census, ut venditor si-

cū confert actu emptori ius percipiendi annuum redditū, ita quoque recipiat actu pretiū, quo emitur illud ius, nisi iam illud verè & in totum sine vlla fraude, vel dolo apud se habeat: nā quod iam habet apud se, non minus pretiū est, & præfens, quā si tunc actu illi innumerato traderetur: Vnde in huiusmodi cōstitutione census venditor non reddit censum pretij, quod non accepit, imo reddit censum pretij quod anticipatè & cum suo commodo accepit.

Ad tertium patet iam ex dictis, dationem in solutum, esto non sit omnino emptio & venditio, esse tamē illis adeo simile, ut moraliter & quantum in ratione contractus civilis exigitur, eandem habeat vim, eademque omnino ratione sit de vtriusque æquitate, & iustitia iudicandum.

Ad primam confirmationē respondeo, Nō oportuisse, ut in iure, vbi agitur de emptione & venditione, exprimeretur datio in solutum, vel solutio debiti redacti in censum: quia eo ipso quo ex eodem iure constat, contractus istos esse omnino similes, & operari eundem effectum, constat simul statuta & leges quæ feruntur circa iustitiam emptionis & venditionis, respicere similiter dationem in solutum, ut seruetur in ea æquitas & iustitia.

Ad secundā verō cōfirmationē dico, Imprius, non solui gabellam in omni emptione & venditione, nam apud nos cum merces lineæ minutim ciuibus venduntur, nulla redditur Gabella, quin neque in censibus qui cōstituuntur ex pecunia actu numerata, tempore contractus illa soluitur: huiusmodi autem emptionem & venditionem esse, superius ostēdimus. Conueniuntque nobiscum in hac parte auctores alterius opinionis. Demū, quod ex datione in solutum in cōstitutione census non soluitur Gabella, non prouenit ex eo quod datio illa nō habeat eandē vim, quā emptio & venditio, sed quia ius censuale quod in hoc contractu emitur, non est merx cui sit imposta Gabella aliqua, saltem apud nos.

Ad quartum, Sepius in hac controu. repetitū est, Martinū V. & Calix. III. in narratione conditionū, sub quibus census de quibus fuerūt consulti, instuebantur in illis locis, referre quidē hanc cōditionē inter alias, & approbasse census qui cū illis creabantur, nō tamē præcepisse illas, aut definisse illas esse necessarias aliter neque liceret census instituere nisi in domibus, predijs, & alijs rebus immobilibus, cum & hanc conditionem ibi dicti Summi Pōtif. referant. Cuius oppositū vidimus controu. proxime præced. censentque illud

lud similiter auctores alterius opinionis.

Ad quintū, iam constat in cōstitutione census ex debitis antea iuste contractis nullā interuenire fictionem, sed habentem pecuniā aliquam antea mutuata, vel debitam, tempore contractus censitici vere illam recipere, cū ante contractum census non esset ipsius, sed deberet creditori restitui, initio autem cōstitutoque censu illa sit omnino ipsius, maneatque verus & absolutus dominus illius, sine vlla obligatione restituendi illam.

Sextum solutum quoque manet ex dictis. Nam qui non recipit pretium, sed expectat illud, iniquè obligaretur ad soluendam pensionem, eius quod nec habet, nec accepit ab alio, at cū constituitur census ex debitis præcedentibus, venditor obligatur ad reddendā pensionem eius quod iam accepit, non quidē tāquam de nouo, & tempore contractus, sed anticipatè cum suo commodo. Vnde in huiusmodi creatione census ex debitis pretium census præfens est, & actu interuenit ipso tempore contractus, cum debita illa iuste contracta sint, & vere debita, actuque exoluenda, & vere ac realiter in pecunia numerata essent tunc a creditore recipienda.

In eadem clausula, siue conditione qua præcipit Pius V. totum, integrumque pretium actu tempore contractus exhiberi, præcipit simul ut tradatur iustum: quam partem vnicō verbo ut satis perspicuam proponit. Circa illam tamen videre oportet.

Controuersia IX.

QUOT SIT PRETIUM IV.

siue in contractu census?

Hoc contractu pretiū iustū reddendum esse venditori census omnino iure tam naturali, quam diuino adeo perspicuū est, ut nulla egeat probatione. Est enim census emptio & venditio, in omni autem emptione & venditione seruandum esse iustum pretium, rei que venditur, omnia iura proclamant. Quale autem illud esse debeat, & vnde sumendum, ut iustum censeatur, explicandum modo a nobis est.

Quidam ex Iurisperitis, ut refert Couarru. lib. 3. varia resolut. cap. 10. num. 1. docebant, considerandum esse in singulis Prouincijs, quo pretio vendantur census perpetui, qui redimi non possunt, & detracta ad summum tertia parte illius pretij, propter pactum redimendi, vel paulo minus quam

fit illa tertia pars, reliquum esse iustum pretium census redimibilis. Conueniunt enim omnes DD. in eo, pactum de retrouendendo diminuire iustum pretium, quo census estimādy esset sine tali pacto constitutus. Quia pactum quodcūque in fauorem venditoris in contractu appositum, pars pretij censetur. l. Fundi partem. ff. De Contrahen. emptio. Hac autem ratione constituendum esse iustū pretium census redimibilis, detracta scilicet tertia parte pretij quo iuste constituitur census perpetuus, docuit etiam Carolus Molina. De v. furis q. 3. num. 117. & quæst. 35. num. 267. Quod si emptori census huiusmodi æstinatio iniqua videatur, & vtilis venditori plus iusto, erit inquit loco citato num. 120. saltem censendum iustum pretium census redimibilis ad minus dimidium pretij census perpetui: ita ut si perpetuus vendatur ad rationem vnus pro 25. redimibilis vendatur ad rationem vnus pro 12. vel 13.

Ioan. Gerson De contrmēt. consideratione 5. 9. & 19. D. Antoni. 3. p. tit. 5. cap. 8. §. 14. Conrad. De contract. q. 84. & omnes fere recentiores qui de censibus his temporibus scripserūt (nam antiquiores de illis priuatim parum aut nihil scriptum reliquerūt) docēt, cum census sit emptio & venditio, de pretio census eadem omnino ratione iudicandum esse, qua de pretijs aliarum rerum & mercium: Vnde cum in cæteris rebus quæ communiter & passim emuntur ac venduntur, iustum rei pretium sit, quod lege Principis vel Reipub. taxatur, vel quod fuerit receptum consuetudine, aut communi vsu fori, vbi lex illud non præscribit, eadem omnino ratione iustū pretium census sit, quod in singulis Regnis & Prouincijs lex superioris constituit, vel cōmuni vsu & consuetudine in eo loco obseruatur. Quam sententiam amplectuntur etiā ex Iuris peritis Couarru. loco citato, vbi citat in eadem Guidonē Papæ Concilio 180. Nauarr. in coment. De v. furis. num. 104. in fine operis. Carolus Molina. loco cita. Francif. à Ripa. lib. 1. responfionum cap. 19. Petrus Rebuff. in commento ad constitutio. Gallicæ tractatu 2. de cōstitutione reddituum art. 1. & alij, quos refert, & sequitur Felicianus Solis De censibus lib. 3. cap. 1. num. 17. Hac ratione docet Guido loco cita. in Delphinali Prouincia censum non posse iuste constitui minus quam ad rationem vnus pro viginti, quia ita habet communis illius Prouinciæ vsus. Similiter docet Cōrradus q. citata in aliquibus Germaniæ locis iustum pretium esse vt 20. pro vno reddantur,

quia sic in illis consuetum est; quam consuetudinem testatur ibi Vermaciensi statuto fuisse comprobata. Et q. 83. refert in alijs eiusdem Germaniæ ciuitatibus constitui ad rationem vnius pro 15. quia sic ibi obtinuit vsus. Idemque apud Gallos fuisse olim feruatū scribit Carol. Molinæ. dicta q. 5. nu. 225.

Ioan. verò Andreas in suo speculo tit. De vsuris. prima additione. censet duodecim esse accommodatum, & moderatum pretium pro vno: Quod ita apud Gallos cepit esse in vsu, vt sicut refert Couarru. loco citato nostra æta te apud Regia Gallorum Tribunalia census instituti ad rationem vnius pro 12. tollerentur, instituti verò ad rationem vnius pro 10. vel 11. reducantur ad rationem vnius pro 15. quasi in poenam defectus à 12. instituti verò minori pretio quam ad rationem vnius pro 10. omnino improbantur, & rescindantur, & pensiones acceptæ computentur in sortem, perinde ac si contractus ille non fuerit census, sed impignoratio quædam, vel depositum feneratoriū idē Tiraquell. lib. 1. de Retractu. §. 1. Glosa 6. num. 19. & Carol. Molinæ. De vsuris. q. 5. num. 122. & nu. 146. & alij quos loco citato affert Couarr.

Confirmant hanc doctrinam Extrauagantes illæ Summorum Pontif. propterea nāq; Martinus V. non designat certum pretium, sed refert vendi apud illos, à quibus consultabatur, vna Marcham nummi Polomei annui census acceptis à veditore 10. 11. 13. 14. vel pluribus Marchis eiusdem monetæ, & sub illa incertitudine, variaque pretiorum differentia census illos probat, quia pro temporum & locorum varietate varia apud illos habebant pretia, erantque à singulis obseruanda, quæ apud illos communi ciuium vsu in singulis ciuitatibus vel locis erant recepta. Non enim significat ibi Pontif. posse in eodem loco omnibus illis pretijs vendi cēsum, sed cum apud eos à quibus consultabatur varia existerent, pro varietate locorum omnia illa probat, iuxta vsum & consuetudinem singulorum. Ita vt vbi vsus habebat vendi 10. Marchis, illud esset iustum pretium: vbi 11. illud quoque esset iustum, & sic de ceteris. Et ita vbi aliquod ex inferioribus esset in vsu, non propterea alia maiora, & quæ magis cedunt in venditoris vtilitatem, debeant censeri iniusta: quia in hoc contractu semper est prospiciendum vtilitati venditoris, in cuius leuamen Respub. illum potissime admisit: qua de causa merito censetur à DD. iustum, quidquid in illius commodum cedit. Eadem quoque ratione Ni-

colaus V. in sua Extrauaganti probat census, qui in partibus Siciliae ultra & citra Forum vendebantur ad rationem vnius pro 10. quia sic erat communi vsu ibi receptum.

Ex his quæ ad Hispaniam pertinent facile erit explicare. In Regnis Castellæ varia olim erant pretia. Quodam enim pretio constituebantur in Regnis ultra Tagum, alio maiori in Regnis citra Tagum: & quamuis Sanctissimus ille Christianissimusque Cesar Carolus V. in conuentu habito Madriti anno 1534. l. 117. constituerit, vt annui census non aliter constituerentur, quam ad rationem vnius pro 14. non modo pecuniarij, verum etiam ita vt fructuarij, qui redimi possent, in pecuniarios sub eadem ratione & taxa redigerentur. Et l. 10. inter eas quæ Toleti deinde condite fuerunt ab eodem Cesare anno 1539. legem illam Madritiam extenderat ad omnes annuos redditus, in quibuscunque rebus persoluendos: nihilominus erat adhuc inter DD. controuersum, num leges huiusmodi respicerent census pecuniarios, eo tempore quo instituuntur, ita vt nō possint minus emi, vel solos fructuarios quādo ad pecuniarios reducuntur, affirmatibus quibusdā omnes census respicere, alijs verò e, quorū numero est Ioannes Medina Cod. De restit. cap. De censibus. fol. 178. solos fructuarios respicere, Tum quia pretia rerum & fructuum, ab eo tempore quo huiusmodi census fuerunt instituti, maxima subinde receperunt incrementa: Tum vero, quia huiusmodi emptio fructuum in posterum multarum fraudum capax esse solet. Sed hanc controuersiam & litem sustulit omnino Catholicus Rex noster Philippus 2. vt verus omnis equitatis & iustitiæ amator in commitijs habitis Madriti anno 1563. vbi expressè, ita vt nullus iam superfit dubitandi locus, sanciuit, annuos redditus redimibiles non posse aliter emi, & constitui quam ad rationem vnius pro 14. ita vt census aliter constitutus in posterum nullus esse decernatur, precedentes verò & antea constitutos ad hoc quoque pretium debere reduci. Vbi aperte de pecuniarijs lata est lex, maximè cum fructuarij sint ibi prohibiti: habeturque illa lib. 5. nouæ compilatio. tit. 15. *De los contratos de censo. l. 6.* Quæ lex omnino obseruanda est in vtroque foro, ita vt qui villius emerit censum, teneatur in foro animæ vel ad conferendum compensandumque defectū pretij à lege præscripti, vel ad computandum in sortem excessum reddituum, si quos accedit, vel redditus ipsos, iuxta ea quæ proxime sequenti

quenti controu. explicabimus.

In nostro Regno Valentia leges municipales huius Regni nihil constituunt circa pretia huiusmodi censuum, sed peculiare consuetudines ciuitatū obseruandæ sunt. In hac Valentina quæ totius Regni caput est & Metropolis, cui loca confinia stare debent, emuntur communiter ad rationem 16. denariorū pro 20. solidis: hoc .n. pretio Magistratus ipsi, cū pecunijs egēt ad cōmunes huius Reipub. vel Regni necessitates, hos redditus annuos & redimibiles vendunt, & viri timorati illos immitantes eodem pretio ab alijs priuatis similes census emere quoque solēt. Sunt etiam multi qui illos emunt ad rationem 18. denariorum pro 20. solidis, quod pretium, quia apud multos quoque obseruatur, iustum censeri debet, & quasi consuetudine receptum. Audio alios illum quoque emere ad rationem 20. denariorum vel plurium pro 20. solidis, sed illud profecto Valentia & in confiniis nō probarem: Quia licet pretia que sumuntur ex consuetudine, & communi vsu fori, habeant quandam latitudinem, vt q. 77. art. 1. vidimus, at non licet illam excedere, & infra pretium quod in finem est aliquid emere: in finem autem pretium apud nos in communi vsu fori est, cum emitur redditus annuus 18. denariorum pretio 20. solidorū. Quod autem inter aliquos venditores necessitate compulsos & emptores cupiditate excæcatos vilis quandoque vendatur, vel ematur, nihil omnino refert, paucorum enim abusus nec consuetudinem efficit, nec communem vsu fori.

In alijs ciuitatibus vt Orcellenfi, & oppidis illi vicinis obtinuit vsus, vt vilis emanatur census, nempe ad rationem duorum solidorum pro viginti. In alijs vt Cetabi simile audio esse consuetudinem. Seruanda sunt in singulis locis ea pretia que communi vsu fori recepta fuerint, nec villo titulo minuenda in venditorum damnum, etiam si ipsi propria necessitate compulsi libere in illud affirmant se consentire. Quamuis enim in alijs mercibus, & rebus quæ emuntur & venduntur, passim pretia mutantur ex earum & emptorū abundantia, vel defectu, vt in mundinis solet accidere, in censibus tamen non ita facile pretia mutare licet, Tum quia contractus est pecuniarius, maximè vsus suspitionem præferens: Tum quia pretia, quibus communiter venduntur, vt experimur, semel à Magistratibus vel iudicibus admissa non mutantur, saltem in communi vsu fori, & frequentiori consensu celebrantium hunc contractum: quod

autem pauiores nitantur illa mutare, & minuere sua cupiditate adducti, excogitatis quibusdam titulis, vel pauciores pecuniæ in illis locis, vel varietatis temporum, aut similibus, quibus fallacia hominum ingenia nituntur, nec consuetudinem inducere valet, nec habere vim communis vsus fori, cum ille ex pluribus sumendus sit in singulis locis. Maxime quia si varietas temporum, cui istorum cupiditas adeo nititur, attendenda sit, non ipsis sed venditoribus potius censuum debet illa fauere: Nam cum in contractu emptionis & venditionis valor pecuniæ nō sit auctus, sed rerum ipsarum & mercium, si propterea quod pretia omnium rerum aucta videamus, pretia censuum mutare oportet, non essent ita mutanda, vt vilis annui redditus & minori pretio ematur, sed carius & maiori, cum census sit velut quædam merx. Sed quamuis hæc certissima sint communiter loquendo, videamus nihilominus oportet.

Controuersia X.

POSSIT NE ALIQUANDO
census vilis emi, quam sit pretium taxatum à lege, vel receptum communi vsu fori?

VM duobus modis census emi possit, vel ita, vt de nouo constitutur, ac creetur, vel ita, vt cū iā antea fuerit constitutus, dominus illius iuris pecunia egens illud accepto pretio in alium transferat, de vtroque hic agēdū est.

Vbi illud obseruandū est, Authores qui præsentē quæstionē disputant, solum expendere pretium à lege taxatū, nos vero vt ex titulo huius quæstionis patet, vtrūque cōplectemur, & taxatū à lege, & receptū cōmuni vsu fori: quia vbi lex nihil circa pretia rerū præscribit, vsus fori habendus est pro lege. Quāuis enim illud (vt q. 77. art. 1. vidimus) consistat in indiuisibili, pretium vero sumendū ex vsu fori habeat eam latitudinem, quam ibi exposuimus, nihilominus vtrumque eodem iure conscientia obseruandum est, illud in ea taxa quam lex constituerit, hoc vero intra eam latitudinē quam habuerit vsus fori. Ita vt ab ea non liceat per excessum vel defectū recedere: In mercibus, per excessum pretij à venditore exacti, in censibus vero, per defectum pretij ab emptore redditi. Quomodo enim (vt ibi docebamus) leges taxantes pretia rebus, quædam constituunt illud in vtilitatem emptoris, vt in tritico, & similibus quibus egenus ad victū, & vestitum, in quibus

taxa illa solum prohibet excessum, minime vero defectum & recessum versus minus: Aliæ vero constituunt pretium in utilitatem venditoris, vt in censibus, in quibus taxa solum prohibet defectum illius pretij, minime vero excessum & recessum in maius: Similiter communis vsus fori in tritico, vino, similibusque rebus illud tantum exigit, ne à latitudine pretij in eo recepti recedatur per excessum, & maius: in censibus vero ne ab eo recedatur per defectum, & minus: ita vt sicut non licet triticum, vinum, aut similes merces carius vendere, quam ferat supremum & rigidum pretium communiter receptum in foro, ita neque liceat censum, ubi lex non prescribit illi pretium, vilius emere, quam ferat infimum pretium communiter receptum in eo loco.

Hoc posito, Quidam recentiores Thomistæ docent legem iaram Castellæ, ne census aliter ematur quam ad rationē 14. pro vno, & similiter vbi lex non prescribit pretia censibus, vsus fori siue patriæ consuetudinem seruandam esse, tã in censu qui de nouo constituitur, quam in eo qui prius fuerat constitutus, neque esse varianda pretia censuum, eo quod iam sint prius constituti, vel tunc primum instituantur. Ita docent Thomas Mercatus in suo opere De contractibus. cap. De censibus. Palatius in simili opere lib. 4. cap. 7. Cordoua in opere Hispano De casibus conscientie q. 79, & nonnulli alij, eandemq; tribuunt Medinæ Complutenfi Cod. De restit. Cap. De censibus quo ad eorum institutionem, cum tamen apud Medinam illud re vera non habeatur, quia etate illius nec erat adhuc lata lex ista Philippi secundi, quam citauimus, nec illa prior Caroli V. quæ precipiebat census fructuarios reduci ad pecuniarios ad rationem vnius pro 14. sed tantum erat huius legis quidam (vt ipse Medina refert) rumor sparsus inter gentes, communiter autem vendebantur census redimibiles varijs pretijs, quandoq; maiori, quandoque viliori: Sed quidquid senserit in hac parte Medina habent illam authores modo citati, & ante illos Carolus Molinæus De vsuris. q. 62. num. 411. vbi illam copiose prosequitur: probaturque illa varijs rationibus, quas ibidem Molinæus recenset.

Primo emens Caius à Titio censum iã constitutum minori pretio, cum nemo huiusmodi census & iura soleat vendere, nisi compulsus egestate, nouit aperte Caius se minoris emere, quam sit iustum pretium illius census, & Titium in illud consentire propter ege-

statem quæ premitur: huiusmodi autem egestas (vt dicebamus quæst. preced. De vsuris. art. 4.) tollit voluntarium, iuxta Aristot. 3. Ethicor. Scotum in 4. dist. 13. q. 2. artic. 3. & communem tam Philosophorū, quam Theologorum doctrinam, ergo sic emens, cū emat minori pretio quam sit iustum, & sine libero animo voluntarioque consensu vendentis, non est tutus in conscientia.

Secundo census qui de nouo instituitur, & qui iam erat constitutus, secundum veram rei substantiam & effectum nō differunt, vt docet Conrad. De contract. q. 79. neq; aliã utilitatem habet vnus quam alter, sed in genere moris & contractus sunt vna & eadem merx, volensque illos distinguere solã verbalem & nominis addacit differentiam, non rei; at census qui de nouo constituitur, non potest aliter emi, quã pretio legis vel fori, ergo neque qui iam prius fuerat constitutus. Probo consequentiam: Quia res catenus sunt venales, & habent pretium, quatenus deseruiunt hominum vsibus, cum ergo census iam constitutus eandem omnino afferat utilitatem ementi, quam afferret si de nouo institueretur, non potest alio pretio emi.

Tertio, in quocunq; genere mercium, quæ non redduntur deterioris, aut minoris æstimationis, vt in massa argenti, vel auri, in pannis, vel lincis, quandiu nullus illis vtitur, sed suam retinent nouitatem, primãq; bonitatem, quod pretium est iustum cum primo venduntur, illud idem est iustum & seruandum, siue secundo, siue tertio, siue millies vendatur: ergo cū ius censuale sit quædã merx, quæ progressu temporis non redditur deterior, nec veterascit, sed semper retinet eandem bonitatem & utilitatem, eodem omnino pretio debet emi, siue cum primum constituitur, siue deinde iam constitutum iterum atq; iterum vendatur.

Quarto, Secunda aut tertia venditio census, quamquam non sit noua illius creatio, & institutio, est tanẽ vera venditio ipsius, at lex in vniuersum precipit, censum qui venditur, hoc pretio emi, ad rationem 14. pro vno: similiter vsus fori nō habet hoc vel illud pretiũ, saltem inter viros probos & timoratos, quorum in his habenda ratio est, cum primum census constituitur, sed quotiescunq; emitur, ergo debet eodem pretio emi, qui iam constitutus est, quo emeretur iuste, si de nouo ille crearetur. Probo consequentiam, quia lex nō distinguit pretia inter nouum censum vel antiquum: Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.

Quinto,

Quinto. Si censum iam constitutum liceat vilius emere, aperitur via magnis fraudibus & iniquitatibus, nam cum habentes huiusmodi iura censualia, nunquam fere illa vendant, nisi propria necessitate compulsi, viri cupidi & auari ab his tantum emerent census, nec quocunq; minori pretio, sed quantum minus possent citra omnes metas æquitatis & iustitiæ.

Oppositum docent D. Nauarr. in suo comment. De vsuris. num. 112. Franciscus Sarmiento lib. 7. Selectarum interpret. capit. 1. num. 40. & nonnulli alij Iurisperiti, quos refert Felician. Solis de censibus. lib. 2. cap. 1. num. 43. Docent ergo Nauarr. & alij quibus nonnulli etiam ex recentioribus Theologis subscribunt, inter censum qui de nouo instituitur, & eum qui iam existit prius constitutus, hoc interesse: vt cum prior ille instituitur, incipiat ac creetur de nouo ius illud recipiendi annuam pensionem pecuniariam, qua de causa emptio census de nouo constituendi videtur spectare ad interusura pecuniaria, fuitque propterea de illa adeo a tot Doctoribus dubitatum, vt vidimus contro. 2. huius art. Census autem iam constitutus, cum sit ius recipiendi annuæ pensionis iam actu præexistens, & quod iure hæreditario a maioribus in posteros potest transferri, habet se sicut alia bona temporalia immobilia, vt dicitur in illa Clementina Exiui. venditioque & emptio illius non pertinet ad interusura, sed ad contractus commutatioes rerum & mercium, habetque se omnino sicut venditio fundi, vel alterius mercis existentis.

Ex quo fundamento sic argumentantur, Merces omnes vel vltrotrone venditæ, vel cū existit illarum ac venditorum copia, vilescunt, sicut redduntur etiam cariores, quando existit illarum penuria, & emptorum abundantia: sed census iam constituti & præexistentes non emuntur tanquam noua iura pecuniaria, vel tanquam interusura, sed vt quædam merces, & sicut venduntur fundi, aut alia bona siue mobilia, siue immobilia, ergo licet illos vilius emere, si fuerit venditorum copia, vel vltrotrone vendantur: Licet etiam carius eos vendere, vbi extiterit venditorum paucitas & ementium abundantia. Aut certe reddenda ratio est, cur illud liceat in alijs mercibus, minime vero in censibus iam existentibus, & prius constitutis.

Secundo, consuetudo est optima legum interpret, at videmus (inquit Nauarrus) Romæ, vbi Constitutio Pij V. fuit promulga-

ta, habentes census emptos in montibus Pietatis, si vltrotrone & rogantes illos vendant, vilius eos vendere, quam fuerint a principio constituti, si vero rogati carius, ergo licet illud saltim (inquit) in foro conscientie. Quia in foro exteriori, forsitan propter constitutionem illam Pij V. quæ prohibet censum vilius aut carius vendi, quam sit constitutus, aliter iudicaretur. Quamuis (addit) ex bono & æquo idem quoque posset dici in foro exteriori, quando pretium census communi vsu creuit, vel decreuit post illam constitutionem, propter rationem propositam.

Tertio, Lex quæ constituit pretium census, solum constituit illud censui redimibili, qui de nouo fundatur, nec est extendenda ad iam constitutum, ergo licet iam constitutum vilius emere. Probatur antecedens: Quia huiusmodi lex aperte loquitur de censu, in quo venditor tenetur soluere pensionem emptori: at quando venditur census iam constitutus, venditor illius nullam tenetur emptori soluere pensionem, sed solum transfert in illum, ius quod ipse habebat percipiendi annuam pensionem a priori eiusdem census venditore. Et confirmatur, Quia illa lex solum fuit condita ad cauenda damna vendentium census redimibiles, solebant enim egestate oppressi exiguo pretio accepto magnas sibi imponere pensiones, quod tamen damnum non habet locum, quando venditur census iam constitutus, cum in hoc casu venditori nulla maneat obligatio soluendi aliquam pensionem.

Quarto. Emens censum de nouo vnicum tantum subit onus, vt possit scilicet ille redimi & a primo venditore: qui vero emit censum iam constitutum, subit duplex onus, cū possit ille redimi & a primo venditore, & a secundo, a quo ipse proxime emit: qui vero rem aliquam emit plura apud se suscipiens onera, omni iure potest illam vilius emere, ergo emptor census iam constituti potest illum saltim in iudicio animæ vilius emere.

Quinto, Emptio census noui non potest fieri minori pretio, quam sit taxatum a lege vel receptum in foro, eo quod venditor sit pauper, nec habeat fideiussores, vel quia moretur in loco distante, vel propter quid simile, at census iam constitutus, si debitor illius non sit optimus solutor, vel census ipse non sit in loco tuto constitutus, potest minoris vendi, pro ratione periculorum, quibus expositus est: ergo differunt plurimum hic census, nec debet esse idem vtriusq; pretiũ.

Ss 5 sicut

sicut debita dubia non debent habere idem pretium, quod certa & secuta, ut superius vidimus agentes de pagis acerbis.

Denique illud pretium habendum est iustum, quod a peritis & prudentibus censetur iustum, sed a peritis & prudentibus, si census iam constitutus vilis ematur, non censetur talis emptio iniusta, nec a iudicibus puniuntur tabelliones conficientes scripturas huiusmodi contractuum, quia non iudicantur agere aliquid in eis contra illam Regiam Legem, licet ergo tuta conscientia census iam constitutos vilis emere.

Alij ex recentioribus tam Theologis quam Iuris peritis media via incedunt.

Constituunt imprimis, census, tam eos qui de nouo constituuntur, quam alios iam constitutos, bifariam posse se habere. Vel ita ut redditus sit liquidus, & liber ab omni lite, tamen ratione ipsius redditus, quam ratione soluentis illum, & census ille in loco tuto collocatus: Vel ita ut redditus sit litigiosus & incertus, siue ratione ipsius redditus, siue ratione persoluentis illum, ut cum est pauper, vel difficilis conuentionis, aut male fidei, aut res ipse, quibus census impositus est, minus secure.

Constituunt secundo, censum, licet postquam constitutus est, sit ius quoddam iam aduersum in annuam pensionem, & velut quoddam bonum inter mobilia vel immobilia computandum, semper tamen esse ius in pecuniariam pensionem, certam, & definitam, & emptionem eius siue de nouo constituatur, siue iam existat constitutus, esse emptio nem iuris recipiendi aliquam certam pecuniam: quo fit ut sicut valor & estimatio pecunie in eodem loco non mutatur secundum se, siue illa abundet siue deficiat, siue quis pecuniam ab alio querat, siue alteri illam conferat, nisi Regia lege apud omnes ciues mutetur, ita quoque hoc ius ab alijs mercibus ita distingui, ut alijs non habeant certum valorem, sed subinde mutabilem, penes earum abundantiam vel penuriam, & ex consequenti mutabile quoque pretium, ubi abundant, vel deficiunt, aut ubi rogatur venditor, & queritur, vel ipse querit rogatque emptores: Ius autem recipiendi pecuniarium redditum, nisi ratione damni alicuius vel periculi mutet valorem, secundum se tamen ex abundantia sola vel penuria emptorum non mutare illud, nisi lex illum mutauerit, aut communis usus fieri. Et ratio est aperta, quia sicut docet bā q. 78. ar. 2. contro. 17. agentes de pagis acerbis, ius ad 100. quæ ab omni lite & peri-

culo libera sunt, semper valent 100. & eodem modo ius in annuam pensionem ut 10. certum & securum tam ratione pensionis, quam debitoris, quam rei super qua illud impositum est, semper valet 10. & quod valebat de cem, 30. vel 40. ante nos annis, idem omnino valet hodie, & valebit semper in posterum, nisi lex Principis aliter constituat, aut mutetur circa emptionem censuum usus fori.

Ex his colligunt & recte authores huius sententiae, quam post recitatas illas duas priores amplectitur etiam Molinæus loco citato, & quam nos sequendam quoque censemus, hæc tria.

Primo. Si census litigiosus sit, vel difficilis, aut alicui periculo expositus, posse non solum quando iam constitutus est, verum etiam quando de nouo constituitur, vilis emi, quam sit pretium legis, vel receptum communi usus fori: Quia lex & usus fori solum constituunt pretium censibus firmis & fixis, ab omni que periculo liberis, ementi autem rem cum periculo alicuius damni & nocimenti licet illa vilis emere, pro ratione illius periculi, ad arbitrium peritorum & prudentum in eo genere rerum, sicut ementi rem defestuosam licet vilis eam emere, pro ratione illius defectus. Obseruanda autem sunt circa hoc primum dictum, quæ superius docuimus agentes de vendente cum periculo recuperandæ solutionis, & accommodanda hoc loco ementi censum cum istis periculis. Dices, emptor sciens, & volens huiusmodi periculis se exponit, non ergo licebit ei minuere pretium. Respondeo ex his quæ ibi docuimus, non vitro se exponere, quia debet rogatus emere, consentire vero in beneficium venditoris: sicut mercator vendens ad creditum cum periculo recuperandæ solutionis, si rogatus vendat, non vitro se offert, sed consentit solum in utilitatem emptoris. Qua ratione sicut vendens merces non vitro, sed rogatus, potest carius vendere, cum exponat se variis periculis, ita emens censum, cum rogatus illum emit, potest quoque illum vilis emere, si census ille aliqua habeat vera pericula, ratione pensionis, vel fortis.

Colligunt secundo censum ab omni periculo, & lite, seu labore recuperandæ pensionis liberum, non posse vilis aut minoris emi, siue de nouo instituatur, siue iam sit constitutus, quam sit pretium legis, vel receptum communi usus fori tali loco & tempore. Hæc partem probant optime argumenta primæ opinionis, & in hoc censu efficaciter profecto concludunt. Ius enim recipiendi red-

ditum

ditum pecuniarium certum, & definitum, ab omni que periculo, lite, & labore liberum idem semper valet, idemque semper debet habere pretium, vel iuxta præscriptum legis ubi illud a lege taxatur, vel iuxta usum fori. Vbi non significo legem non posse mutare pretia pro diuersitate temporum, vel usum fori idem semper debere seruare pretium, sed significo sicut in secunda obseruatione modo posita dicebam, ut sicut pecunia secundum se non mutat valorem & pretium, nisi lege Regia illud mutetur, census ab omni lite & periculo liberis, siue de nouo constituatur, siue iam existat constitutus, non alio pretio iuste emi posse, quam vel pretio legis, vel iuxta usum & consuetudinem patriæ tali tempore.

Colligunt tertio. Si quidem accidat, censum vno tempore communi usu fori carius emi, deinde vero eodem communi usu fori similes census emi vilis, tunc sicut liceret censum de nouo constituere pretio præfenti & currenti, ita quoque licere censum carius alio tempore constitutum vilis deinde emere, pretio scilicet tempore contractus in eo loco recepto: in hac namque parte emptio censuum emptionibus aliarum mercium similis est, & eiusdem rationis: ita ut illud sit iustum pretium, quod tali loco & tempore habet lex, vel patriæ recepta consuetudo, esto alio tempore eadem carius aut vilis venderentur.

Nunc argumenta secundæ opinionis, quæ nobis aduersantur, diluamus.

Vbi obseruandum initio est, discrimen quod authores illius sententiæ constituunt inter censum de nouo constituendum, vel iam constitutum, estque illud admitteremus, parum facere (quod pace illorum dixerim) ad ferendum iudicium de iustitia pretij in emptione census: quia ad iustitiam pretij hæc duo tantum debent considerari, rei bonitas & utilitas, ne defestum aliquem, propter quem valor illius minuat, contineat, & præscriptum legis vel usus fori. Ex his duabus radicibus colligitur sit ne iustum vel iniustum in omni contractu emptionis & venditionis rei pretium, siue contractus ille ad commutatos pertineat, siue ad fœneraticios, siue ad quodcumque aliud genus quod excogitari possit. Vnde ubi idem ius in annum redditum venditur & emitur, eiusdem bonitatis, & utilitatis, & securitatis, idem necessario debet esse pretium, aut iuxta legis præscriptum, aut iuxta communem usum fori: repugnatque omni equitati & rationi, ut venda-

tur eadem res in suo valore omnino immutata, maxime pecuniaria, non seruata eadem ratione & lege pretij: Adde, quod inter hæc, ut recte docet Conradus q. 79: non potest realis & vera differentia constitui secundum substantiam, & effectum, si moraliter hæc sicut debemus, respiciamus. Nam esto quando de nouo creatur census tunc ius illud incipiat, quando vero iam est constitutus, iam possideatur ut res quædam immobilis, attamen idem omnino ius est, & eiusdem valoris & utilitatis, quod emitur iam constitutum, cum eo quod fuerat emptum a principio, quando de nouo constituebatur, sicque eodem debet utrunque pretio emi.

Ad primum igitur argumentum respondeo, tam census iam constitutos, quam eos qui de nouo constituuntur (ut vidimus contro. 2.) huius art. habere rationem in eis, & primam illorum constitutionem esse veram quoque emptionem, quo fit, ut si liceret iam constitutos propter eas rationes vilis emere, liceret & eos qui de nouo constituuntur, quod tamen authores illius opinionis de nouo constituendis non concedunt. Dico secundo, censum, cum sit ius in pecuniam certam & definitam, non aliter mutare pretium & valorem, quam vel constitutione legis vel consuetudine patriæ, sicut & pecunia ipsa, & in hac parte differre plurimum a pretijs aliarum mercium, quæ facilius mutari possunt.

Ad secundum respondeo, forsitan sic ementes Romæ non bene agere, sed iniquè, nisi ubi census illi quos vilis emunt alicui periculo sint expositi, nec crederem Iudices illud pati, maxime ubi Constitutio Pij V. promulgata est, & obseruatur, quæ adeo expresse vult, census non emi vilis postquam constituti sunt, quam a principio empti fuerint. Et quidquid sit de ea consuetudine, illa non repugnat nostræ sententiæ, quia si ita solet fieri Superioribus scientibus, & consentientibus, erit iam pretium illud censendum iustum, tanquam receptum communi usu fori, & quod lex non prohibet. Si vero ita fiat Superioribus ignorantibus, nec expresso consentientibus, non est usus sed abusus, & ementes census omnino securos & optimos minoris quam a principio fuerint constituti, iniique agunt.

Ad tertium constat ex quarto argumento, quo probatur prima opinio, legem non distinguere inter census qui de nouo instituuntur, & iam constitutos, sed in vniuersum precipere omnes census, qui aut constituuntur, aut venduntur, ita debere emi, ad rationem

vilis

vnius pro. 4. Et cum idem sit iudiciū de vsu fori, vbi lex nihil constituit, eodem pretio emendus est census iam constitutus, quo fuerat emptus a principio. Quod autem adducitur in confirmationem illius argumenti, nostrę sententię fauet: Quia si illa lex Regia lata est ad obviandum fraudibus, & dolis eumentium census, ab his qui aliqua necessitate premuntur: debet illa similiter obseruari, quando emuntur iam constituti, cum huiusmodi nunquam fere vendantur, nisi ab his qui aliqua etiam necessitate opprimuntur, à quibus si liceret vilius emere, fraudibus & iniquitatibus, emptores illorum vterentur, sicut habent Quintum, & Sextum argumentum primę opinionis.

Ad quartum respondeo, videntem censum iam constitutum transferre in emptorē illius omne ius, quod habebat ratione illius census: ius autem quod ipse habebat solum erat recipiendi annuos redditus, & ita illi nulla manet facultas ad illum sibi redimendum, nisi ex peculiari pacto conuenerit cum secundo emptore, vt restituta illi sorte posset recuperare censum illum, ex communi tamē vsu, & natura census solum habet facultatē redimendi illum primus venditor illius, & qui illi succedunt, aut hi ad quos onus illud & obligatio censitica transferit.

Ad quintum constat ex dictis, non solum quando emitur census iam constitutus, cui aliqua pericula & damna coniuncta sunt, posse illum vilius emi, verum etiam quando de nouo instituitur, si similia patiatur: seruat legibus illis & conditionibus, quibus diximus posse vendentem ad creditum carius videri, propter pericula quibus se exponit.

Ad vltimum dico, aliquos peritos ita sentire, & ex ipsis iudicibus, alios tamen forsitan peritiores contra, saltem ex Theologis, plures sententiam quam sequimur amplectuntur, vt rectę rationi & equitati magis consonam.

Duo hic in calce huius quęstionis explicanda se se offerunt. Prius est.

AN LEX REGIS. VEL REIP.

constituens pretium censibus per consuetudinem abrogari possit?

OMISSIS multis quę de efficacia consuetudinis hoc loco a nonnullis afferuntur, variisque Iuristarum opinionibus, Medina Cōplut. Cod. de restitut. in Tractat. De Censibus. cap. 2. cui subscribunt Palatius de contract.

lib. 4. c. 7. & cōmuniter Theologi, docet & recte, pretium constitutum a lege, per consuetudinem contrariam, quam superior nouit, nec reprimit, tuta conscientia minui potest, sed esse tunc standum communi vsu fori tali loco, & tempore: legem enim humanam per non vsu & contrariam consuetudinē abrogari, non modo sentiunt Theologi, verum & innumeri Doctores Iuris, quos referunt Belluga de Censibus num. 14. Tiraguel. de Retractu Lignagier in Prefatione. num. 17. & Couar. libr. 3. Var. resolut. cap. 13. nu. 4. Confirmatque illud maxime Glosa in Clementina Statutum. verbo. Consuetudine. De electione.

Dixi autem consuetudinem contrariam, quam nouit nec reprimit Superior: quia abusus quos subditi contra leges & mandata Superiorum nituntur introducere, nec ab illo prohibentur, aut puniuntur, propter cautelas quibus illis occultantur, non sunt dicendi cōsuetudo, nec vllam vim habere: At quādo illo sciante, & consentiente, id est nō prohibente, nec reclamante solent ciues aliter agere, quam leges præcipiant, etsi priores qui à præscripto legis recedunt, non sint immunes à delicto, alij vero qui vsu, & consuetudinem cum scientia & consensu Superiorū introductam sequuntur, absque culpa sunt.

Alterum est.

AN CLERICI, ET ECCL.

sia teneantur eodem pretio census emere, quo seculares, & Layci?

EX HIS quę superius diximus quęst. 77. articul. 1. contro. 10. constat teneri etiam (Clericos in suis contractibus, & commerciis ciuilibus ad obseruandas leges, & statuta Principis, & Reipubl. & communem vsu fori, ac pretia lege vel vsu fori iusta, non minus quam seculares: Vnde non licet eis alio pretio census emere, quam eo quod secularibus licebit, eo tempore & loco vbi illos constituunt.

Maior autem difficultas existit, circa hæc quę de pretii censuum inquirimus.

Controversia. XI.

AN QUANDO CENSUS

constituitur minoris, quam sit iustum pretium illius, contractus sit rescindendus, & nullus?

ad Vel sufficiat æqualitatem illum reducere?

DIXI

DIXI in titulo huius contro. minoris quam sit iustum pretium legis, vel fori, quia si emptor maius pretium venditori census contulerit, vt qui Castellę emeret vnum pro 16. vel 20. aut apud nos emeret 8. vel 10. denarios annuos pro 20. solidis, is certe neque in iudicio audiretur tanquam læsus, vel deceptus, neque in foro animę venditor esset compellendus ad augendum redditum, quia huiusmodi pretia tam præscripta a lege, quā recepta vsu fori solam (vt diximus) respiciunt vtilitatem venditorum, qui communiter necessitate aliqua cogente vendunt ditioribus huiusmodi census, & iura: & ex consequenti solum efficiunt ne census vilius ematur, minime vero prohibent quin carius vendi possint. Quemadmodum leges constituentes pretia tritico & similibus rebus, cum solum respiciant eumentium vtilitatem, illud tantum prohibent, ne merces illę carius vendatur, minime vero quin vilius emi possint. Solum ergo hic disputamus de emptore census, vilius emente quam sit pretium legis vel fori: Num quia minoris emat, reddatur contractus inualidus, & nullus? vel sufficiat, vt reducatur ad æqualitatem iusti pretij?

In hac quęstione quid in foro iudiciali & contentioso debeat rectus Iudex decernere, non est mei muneris explicare, maxime cum neque inter Iurisperitos vna sit in hac parte omnium sententia. Existimant enim quidam eorum, eumentem censum, qui de nouo instituitur, minoris (etiam si non deficiat infra dimidiū) quā sit iustum pretium, contractum esse nullum. Vbi vero emitur census iam constitutus, rescindendum quidem esse contractum, si defectus accadat infra dimidium iusti pretij, quod si non adeo exorbitet, sed maneat intra dimidium, reducendū esse ad iustum pretium, ita vt quidquid pensionum vltra rationem iusti pretij a creditore acceptum sit, restituatur venditori, vel cōputetur in sortem.

Huius discriminis causam reddunt, quia sicut in proxime præced. contro. ijdem Auctores docebant, census qui de nouo instituitur non videtur spectare ad contractus commutatio, sed ad fœneraticios, & pensio illa ad interusuria pecuniaria, & propterea sicut contractus, in quo recipitur aliquod interusurium iniquum & fœneraticium, esset iniustus & inualidus, & tanquam vsurarius rescindendus, ita quoque & census de nouo sub iniusto pretio constitutus; Emptio vero census iam constituti, cum pertineat ad con-

tractus commutatio, in quibus venditur res aliqua, & non interusurium pecuniarium, sicut in omni venditione cuiuscunque mercis, si pretium excedat vel deficiat vltra medietatem iusti, est rescindendus contractus, iuxta L. 2. Cod. De rescindenda vendit. Si vero non excedat a medietate iusti pretij, non est rescindendus, sed reducendus ad rationem iusti pretij, ita quoque in emptione census iam constituti.

Alij verò affirmant, & probabilius certe, In omni censu, siue de nouo instituatur, siue iam constitutus existat, celebrari contractum commutatio, verę ac realis emptionis & venditionis iuris percipiendi annum redditum, & ex consequenti in omni emptione census facta sub pretio deficiente a iusto infra dimidium, contractum esse nullum & rescindendum, & omnes redditus vi illius perceptos esse in integrum computandos in sortem: Quod si intra dimidium iusti pretij defectus ille existat, esse reuocandum ad æqualitatem ad arbitrium venditoris, qui in eo deceptus est & læsus. Quam partem dico probabiliorem esse, quia vt vidimus contro. proxime præcedenti, distinguere census qui de nouo constituuntur ab eisde iā constitutis, in quibus eadem est vtilitas & securitas, in genere moris, & contractus, ac iudicio conscientię, est fictitia quædam differentia, & nomine tenus, non substantia & effectu: quæ de causa similiter iudicandum est de vtriusque, cum iusta, vel iniusta eorum pretia exploramus.

Vnde Ioannes Medina, Dominicus Soto, & Palatius locis superius citatis, & alij Theologi, quibus, quæ iudicium animę concernit, commissum est. Sic de proposita quęstione docent. Vt expēdamus prius, An lex circa censum iniusto pretio emptū, aliquid constituat, quia iuxta illius præscriptum erit de illius firmitate vel nullitate iudicandum: Quod si lex nihil certo constituerit, quid optimi rectique iudices, maxime qui Regibus sūt à cōciliis, vel in Supremo Senatu, vel in proprio cuiusque Regni, soleāt in his causis suis Regiis sententiis iudicare: ita vt si plures similiter ab illis eodem modo & tenore late sint, illę pro lege habeantur, saltem in foro animę: Debet enim Theologo esse velut Axima & Regula circa commercia, & contractus humanos, potissime circa pecuniarios mutui, depositi, census, & similes: Illud in conscientia seruandum esse tanquā iustum, & æquum, quod recti, optimique, & periti Iudices perspecta rei veritate soliti sunt iudicare.

care, Qua ratione docet Carolus Molinæus de Vfuris. q. 10. numer. 139. a quo ceteri illud acceperunt, apud Gallos census constitutos ad rationem vnius pro 12. iustos esse, quia sic habet apud illos cōmunis vsus fori Iudicium sententiis cōprobat. Quod si quis minus emat, nempe ad rationē vnius pro 10. vel 11. contractus ille non rescindatur, sed in pœnam defectus iusti pretij reducatur ad rationem vnius pro 15. Quod si iniquitas emptoris tanta sit, vt emerit ad rationem vnius pro 8. vel 9. ita vt pretium deficiat a decima, iudicetur nullus & inualidus: refertque illud in Regiis tribunalibus a multis annis ibi obseruari, veluti ab anno domini 1500. in posterum. Ibi ergo, & vbi similes sententiæ Superiorum iudicum extiterint, sepius eadem ratione late, habendæ sunt tanquam leges equitatis & iustitiæ in censibus: sed ita, vt census & contractus quem iudicant nullum propter exorbitatem illius iniquitatē, sit etiam cēsendus nullus & inualidus in foro animæ iuxta regulā propositā.

Census verò, quem in pœnam iniustipretij iudicant reducendum ad pretium multo minus, magisque exiguum, quam sit solitum, & receptum communi vsu fori, debeat ita reduci adueniente iudicis sententia: quia illa iusta est, obligansque in vtroque foro. Ante iudicis vero sententiam & condemnationem sufficiat illum reducere ad pretium solitum, & receptum cōmuni vsu fori: quia reductio illa v.g. vnius pro 15. est pœnalis, ad pœnam vero luendam nullus tenetur, vt docuimus abunde 1. tomo nostrorum commentariorum q. 62. artic. 3. controuer. 1. donec iudicis sententia, & condemnatio accesserit.

Quod si neque ex lege Superiorum, neque ex optimorum Iudicū sententiis aliquid circa validitatem, & nullitatem contractū censuum decerni possit, obseruandum est in eis, siue de nouo constituantur, siue secūdo, vel tertio iam constituti emanant, quod in emptionibus & venditionibus aliarum mercium habet fere omnium gentium & nationum consuetudo: cum hic contractus (vt cōstat) sit vera & realis emptio & venditio iuris percipiendi annum redditū, in quo huiusmodi ius vere ac realiter est merx, & pecunia quæ ab emptore traditur vere illius pretiū: Vt si deceptio accidat infra dimidiū, & adeo miser venditor lædatur, contractus sit nullus, & ipso facto inualidus, debeatque quidquid pensionum emptor huiusmodi receptum habuerit, coputare in sortem, ita vt

si pensiones perceptæ exquantur forti & pretio, nihil amplius recipere possit, si excedant & superent, debeat venditori excessum illū restituere, si vero aliquid a forte desit, debeat illud a venditore recipere, perinde ac si mutuo illud tradidisset sine vllō reddito vel fructu: quia ex cōtractu vel solo dictamine rectæ rationis adeo iniquo nullum potest in foro saltim animæ lucrum comparare. Maxime quod non dubitem peritos & rectos iudices perspecta rei veritate ita iudicuros, vel forsā acrius, eis poenis illi impositis, quibus vfarium mulctarent. Etenim cēsus pretio adeo exorbitanti constitutus censendus potius est ad naturam & rationem mutui vfarij pertinere, quam ad naturam iniquæ emptionis, & ideo merito tanquam vfararius puniendus.

Similiter esset iudicandum de censibus deficientibus a iusto pretio, etiam si defectus ille non descēderet infra dimidium, vbi Constitutio illa Pij V. obseruatur, cum illa aperte definiat, census aliter quam cum illis conditionibus constitutos foeneraticios esse, & vfararios: vna autem ex precipuis conditionibus illarum sit, vt iusto pretio ematur. Vbi vero Constitutio illa non obseruatur, vt in Regnis Hispaniæ; si pretium census nō deficiat infra dimidium, erit in foro animæ, reducendus ad iustum pretium, vel legis, vel communi foro magis receptum & vsitatum, ad arbitrium & electionem ipsius venditoris, qui damnatum illud passus est, ita vt nō sit in facultate emptoris pretij defectum addere, & compensare: quia forsā venditor non vult ad tātum redditum manere deuinctus, sed debet esse in optione ipsius, vel exigere ab iniquo illo emptore defectum iusti pretij, præter restitutionem excessus quē in pensionibus iam traditis passus est, vel vt excessus ille computetur in sortem, detractoque illo a forte quod reliquum sortis fuerit, reducatur ad iustum honestumque pretiū: Hac enim ratione inter vtrumque recta ratio equitatis & iustitiæ obseruabitur.

Ex his sequitur tam in Regnis Castellæ, quam in hoc nostro Regno Valentino iuxta regulas modo traditas, census cuius pretium deficiet infra dimidium esse nullum, & inualidum, & omnino rescindendum, & omnes pensiones vi illius perceptas esse computandas in sortem: constitutum vero pretio iniusto, sed quod non deficiat a dimidio, esse reducendum ad iustum pretium, & restitendum excessum pensionum perceptarum ad arbitrium venditoris, In hoc quidem

hoc Regno, quia nulla est lex quæ ita censibus pretium constituat, vt aliter institutos efficiat inualidos; aut nullos, neque iudices de illis & eorum pretiis aliter iudicant quā de emptionibus & venditionibus aliarum mercium. In Regno autem Castellæ sunt qui sentiunt (& ex Theologis) census constitutum minori pretio quā a lege perscripto nimirum minus quam ad 14. pro vno esse contractum ipso facto nullum, lege ita constitutentē, illumque irritante: at si verba legis illius quæ sexta est tituli. 15. libr. 5. nouæ compilationis recte expendantur, non illud docent: habet enim lex illa: *Que las ventas, y contratas, y censos que en otra manera se hizieren: sean en si ningunos: y de ningun valor, y efecto:* Sed subiungit statim, *y no se pueda por virtud dellos pedir, ni cobrar en juicio, ni fueren del, mas de a la dicha razon, y respecto.* Vbi posteriora verba priora explicant, ita vt census minori pretio constitutus sit nullus, ac nullius effectus ad exigendam integram pensionem, sed ad eam tātum quæ iuxta pretium legis debebitur, tam in iudicio quam extra iudicium: nisi adeo defectus ille iusti pretij exorbitaret, vt defuere a dimidio, tunc enim (sicut dixi) contractū adeo iniquum; cum sit ad leges venditionis ille reducendus; nullum & omnino inualidum in foro animæ licet censere: quemadmodum & apud iustos, probosque iudices censetur.

Nunc ad alias condiciones accedamus.

Controuersia XII.

AN OBLIGARE VENDITOREM census ad solutiones anticipatas. *se iniquam?*

ARTIA conditio quam exigit Pius V. in suo Motu Proprio est, vt non obligetur venditor census ad aliquas solutiones anticipatas. Hęc conditio sanctissime, a Pontif. Exigitur: est enim illa aut de iure nature, aut saltim iuri nature maxime consona: Etenim si huiusmodi pacta de anticipandis solutionibus semel in hoc contractu admittantur, cum non soleant homines vendere census, & huiusmodi onera sibi suisque bonis imponere, nisi aliqua necessitate compulsi, modo habeant pecunias in promptu ad illam leuandam, obligarent se ad anticipandas solutiones, quantum cupiditas emptorum optaret: sicque mille modis illos vexarent, ac oppri-

merent: repugnat autem iuri nature, vt contractus quos Respub. admittit, vt per eos homines propriis subueniant necessitatibus, in eorum, qui illas patiuntur, maiora grauamina, & damna conuertantur, sicut repugnat eidem iuri ac recte rationi, vt quod pro charitate, vel iustitia institutum est, contra charitatem vel iustitiam hominum vitio debeat militare.

Præterea in hoc pacto contineretur manifesta iniustitia: Nam cum debitum soluendi census in hoc contractū sit per singulos annos, ideo namque dicitur proprio nomine annuus redditus, propriaque obligatio venditoris, ex natura talis contractus sit, per singulos annos illos redditus, quos pro ratione pretij aliter emit, illi reddere, pactum anticipandæ solutionis est obligare venditorem ad soluendum quod nondum deberet, quod ius nature, & omnis recta ratio negat.

Ad hęc, cum illa obligatio anticipandæ solutionis sit pretio estimabilis, venditor census plus aperte redderet, quam vleat pretium quod recipit: quia reddit pensionem & obligationem illam anticipandæ eam.

Ex his sequitur, Primo, hanc conditionem vbi que seruandam, cum ea quæ iuris nature sunt, aut illi maxime consona omnes obligent. Secundo, contractum cum tali pacto initum esse ipso facto nullum, nullūque ius tribuens emptori, quia pacta, quæ nature cōtractus cui apponuntur, omnino repugnant, non solum ita vitiant illum, vt efficiant iniustum, verum etiam inualidum & nullū: hoc autem pactum vt constat; repugnat nature census, cum sit proprie emptio annui redditus, pactum vero anticipandæ solutionis efficiat ne redditus ille sit vere annuus, id est post decursum singulorum quæque annum, sed citius plus iusto, & quam natura contractus patitur.

Posset autem huiusmodi pactum ex mutuo & libero vtriusque contrahentis cōsensu apponi, emptore pretium augente propter illam obligationem, quantum prudens & peritus iudicaret obligationem illam estimari debere, ac ita vt venditor nullum propterea damnatum, vel detrimentum patiatur, quod non compensetur illi. Quod intelligendum est in Prouinciis, & locis, vbi Constitutio ista Pij V. non obligabit, nam vbi illa recepta est, & obligat, nullomodo neque aucto pretio illud licebit, lege ista illud omnino prohibente.

(?)

Contro...

Controversia XIII.

AN RENUNTIATIO CASVS

fortuiti in contractu census sit licitus.

QUARTA conditio iuxta constitutionem Pij V. est, ne vllus contractus teneatur ad casus fortuitos, præterquam ad eos qui naturæ contractus conuenerint. Hæc conditio, sicut & alia in eadem Constitutione Apostolica contentæ, vbi illa obseruatur, necessaria est in censibus: vbi vero illa recepta nõ est, nec in vsu, necessaria non est. Quia licet inter Iurisperitos controuersum sit, an possit fieri renuntiatio exceptionis casus fortuiti in genere, vel debeat fieri in specie, huiusmodi tamen renuntiationem fieri posse iuxta humana iura docet abunde Nauar. in commento illo de Vsuris num. 90. Ex quo sequitur, nec repugnare iuri naturæ, nec continere proximum periculum v. furæ. Quo fit, vt vbi Constitutio illa Pij V. non obseruatur, & leges patriæ illud non prohibent, possit ita constitui census, vt venditor obliget seipsum ad exoluendam semper annuam pensionem, etiam si res cui census ille a principio impositus fuerit, pereat, donec ipse, ex facultate quã vendentes census redimibiles habent, illum libere & ex suo beneplacito redimat: Imo cum in omnibus fere censibus huius generis prima, & præcipua obligatio personalis sit, (vt superius vidimus contro. 5.) in huiusmodi contractibus, esto non exprimat, implicite tamen obligant se communiter venditores ad istos casus fortuitos, nempe vt etiam si res, cui census imponitur, pereat, debeant nihilominus, quia manet semper illis obligatio personalis, redditum annuum soluere.

An autem possit ita census constitui, vt venditor seipsum obliget, ad reddendum pretium quod acceperat, si res illa cui fuerat impositus, perierit, facile explicari potest. Nam cum ex natura sua contractus hic, quia emptio est illud necessario habeat, vt pretium redditum sicut in omni alia venditione transeat in absolutum, merumque dominium venditoris, non potest obligari, siue res illi subiecta maneat, siue pereat, ad restituendum pretium: conuerteretur enim iam per tale pactum in mutuum v. furarium, & desineret esse census, aut saltem sicut in proxime precedenti conditione dicebamus, reciperet emptor a venditore vnico pretio tradito & ius percipiendi annuam pensionem, quandiu

res illa maneret, & obligationem restituendi sibi pretium vbi illa periret, quæ obligatio digna est alio pretio distincto. Quod certe est iniquum, & in illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. prohibitum. Quare poterit quidem, vbi census hi redimibiles constituuntur pretio communi & solito, obligari venditor illius ad casus fortuitos hac ratione: Vt quamuis res censui subiecta pereat, teneatur nihilominus annuam hanc pensionem reddere, vt communiter in his censibus implicite fit, in quibus præcipua obligatio personalis est. Ad casum verò fortuitum, nempe, vt re censui subiecta pereunte teneatur pretium reddere, obligari nõ potest, nisi præter commune, & solitum pretium census, eidem venditori pro illa obligatione aliud pretium iustum, & honestum, arbitrio peritorum, & prudentium taxandum, conferatur.

Hæc autem omnia intelligenda sunt, quãdo census de nouo constituitur & emitur, nam vbi emptor ipse illum alteri secundo, vel tertio vendit, neque ista Constitutio Pij V. neque vllio iure humano, vel naturali prohibetur, quin seipsum obliget ad casum fortuitum quo periret census ille, nempe ad illum tuendum, efficiendumque semper validum, & firmum: quod communiter dicitur, teneri illum de cuius ratione. Ita Nauar. in commento citato num. 133. Quia nec Constitutio ista Pij V. nel vllio iure tollitur, quæ sunt naturalia & propria contractui emptionis & venditionis, quale illud est, vt venditor maneat semper obligatus de cuius ratione rei venditæ. Vt habetur L. Si fundus. Et toto tit. ff. De exactionibus. Et L. Pacta cõuentia. iuxta Glosa. ff. de Contrah. empt. Cũ ergo hæc obligatio omni emptioni & venditioni insit, nihil prohibet, quin illa exprimat in contractu census antiqui, qui alteri venditur, iuxta commune proloquium & regulam Doctorum, *Eorum que tacite insunt, expressio nihil nocet.*

Non erit alienum ab instituto explicare hoc loco occasione huius quartæ conditionis.

Controversia XIII.

LICEAT NE IN CONTRACTU census exigere fideiussores, vel pignora, aut apponere conditionem adeo in hoc Regno Valentiæ vsuatum, vt teneatur venditor post quatuor annos nouam hypothecam, sine specialem obligationem assignare?

QVAE-

QVAESTIO hæc nostris temporibus fuit maxime agitata, in variisque sententias vidimus tam Theologos quam Iurisperitos diuidi: nec mirum, quia difficilis est, propter maximam speciem mali & iniquitatis quam videtur habere pactum istud.

Ludonicus Lopez libr. 1. sui instructorij negotiatorum: cap. 57. Constituit prius quatuor de causis posse fideiussores, vel pignora in contractu census postulari, imprimis ad parandam securitatem, ita vt casu quo res subposita censui pereat, maneat fideiussores, vel pignora illa solutioni census obnoxia: Secundo, vt si venditor census efficiatur impotens ad soluendum, vel sit in mora, liceat emptori ad fideiussores, vel pignora illa, se conuertere: Tertio, vt emptor maneat securus, casu quo res subposita censui timeretur esse aliena, vel aliis oneribus grauata. Quarto, si præter hæc damna aliqua alia timeantur in possessione illa occurrere posse, propter quæ census illi impositus efficeretur minus securus.

His positis per quasdam conclusiones & cõsuetudines suam proponit sententiam. Docet ergo imprimis, non licere in contractu census exigere fideiussores, vel pignora, ita vt re censui subiecta pereunte, possit emptor census ad illos fideiussores, vel pignora recurrere: Quod probat autoritate Nauarri illud docentis in commento de vsuris num. 83. Et ratione: Quia census est emptio & venditio, repugnat autem naturæ venditionis, vt venditor seipsum & bona sua obliget in securitatem census ab alio empti, cũ de natura emptionis sit, vt periculum rei emptæ maneat penes ipsum emptorem, & illi pereat, quia per emptionem est iam effectus verus illius rei dominus, quidquid autem perit, domino suo perit. Et ita habetur in iure, toto tit. ff. & Cod. de periculo & commodo rei venditæ. Secundo, quia aliud est venditorẽ teneri de cuius ratione rei quæ censui subiicitur, si ab ipso euincatur: Quod est iustum & consonum naturæ contractus, vt habetur tot tit. de euictio. ff. & Cod. Et cap. fin. De emptio. aliud vero teneri venditorẽ ad securitatem rei venditæ, quod repugnat naturæ contractus venditionis. Quamuis alio inquit contractu distincto, nempe assurance, posset emptor cum eodem venditore conuenire de securitate census, peculiari & distincto pretio illi reddito, pro ratione illius assurance arbitrio prudentum iusto. Nõ tamen explicat author hic, quando non li-

ceat emptori census recurrere ad fideiussores, vel pignora, re illa censui subiecta deperdita, Num vbi illa sola deperditur? vel cum omnia quoque alia bona venditoris pereunt? Quia si intelligat cum res illa sola deperditur, manent autem venditori census alia vnde soluat recte docet, tunc enim iniquum esset recurrere ad fideiussores, vel alia pignora: at si omnia bona venditoris ita perierint, vt non sit soluendo, licet profecto tunc ad fideiussores recurrere, vel ad alia pignora, cum in hunc finem illa offerantur, vt statim docebitur.

Habet secundo, iniquam esse consuetudinem eorum, qui præter specialem hypothecam postulant a venditore census generalem omnium bonorum illius obligationem, affirmatque per Extrauagantes illas damnari: Vbi si loquatur de Motu proprio Pij V. verum docet, si vero de aliis Martini V. & Calixti III. falsò illud affirmat. Quia vt sepe diximus, Extrauagantes illæ probant quidem census constitutos cum conditionibus ibi relatis, minime vero definiunt illas ita necessarias esse, vt constituti sine illis iniqui sint & illiciti. Vnde, vbi Constitutio Pij V. obseruatur, non licebit alia bona obligare præter rem illam immobilẽ & fructiferam, quæ censui subiicitur: at vbi illa non obseruatur, licet rem vnã obligare in specie, & cetera omnia bona in genere: imo cum stando in iure naturæ prima & præcipua obligatio in huiusmodi censibus sit personalis, esto res aliqua in specie censui subiiciatur, manent nihilominus simul cetera omnia bona personæ illius simul obligata, etiam si non exprimat.

Docet tertio, & vere, posse in hoc contractu emptorem exigere a venditore census præter specialem obligationem, & hypothecam fideiussores, & pignora, tam ad securitatem pensionis suo tempore soluendæ, quam ad securitatem rei censui subiectæ, vt maneat indemnis si forsan res illa ab altero euincatur, vel aliis oneribus, aut antecedentibus censibus subiecta sit, vel aliis damnis, & periculis in detrimentum emptoris exposita, & obnoxia appareat. Quod ita licere ostendit, & rectè, quia licet vnique se ipsum seruare indemnem, vt quemadmodum venditor optimam, probatamque recipit pecuniam in pretium, ita & emptor rem sibi securam, & vtilem emat, nec a venditore

Et decipia-

decipiatur, quod non repugnat naturæ contractus, imo illi maxime consonum est.

Docet quarto, ubi possessio, quæ tempore contractus assignatur censui, est omnino secura, illudque certò constat, ita ut nulla laboret suspitione in contrarium, estque sufficiens, ut fors tanti census illi imponatur, postulare ut præter huiusmodi hypothecam adeo securam, & sufficientem, teneatur venditor post quadriennium aliam de nouo offerre, vel restituere pretium, esse iniquum, & illicitum, ac repugnare naturæ huius contractus. Primo, quia exigere duas speciales obligationes & hypothecas, quarum vnaqueque vel se sola satis sufficiens est, aduerfatur iustitiæ: cum ex natura contractus emptor nihil aliud exigere possit, quam debitam securitatem, qua feruetur indemnus, ad quam abundè sufficit prima illa hypotheca, ut constituimus. Secundo, quia cum talis obligatio sit pretio estimabilis, & extra propriam rationem huius contractus (cum ad illius securitatem suffici prior illa at in limine contractus assignata) obligare venditorem ad offerendam aliam post quatuor annos, est re vera exigere ab illo aliquid pretio aestimabile, quod est extra rationem & propriam naturam contractus, & ex consequenti iniquum, & vfurarium. Qua parte verum quidem hic author docet, efficaciterque istis rationibus illud confirmat.

Docet vltimo, ubi dubium fuerit, & suspectum, an illa specialis obligatio in limine contractus designata sit grauata aliis oneribus, conditionem istam, ut teneatur venditor census aliam de nouo, qua efficiatur securus, post quadriennium conferre, vel pretium census restituere, illumque diluere, ac redimere, si ius tantum naturæ respiciamus, esse suspectam de vfura, si verò constitutione Pij V. esse prohibitam: Quod pertinet (inquit) ad constitutionem Pij V. perspicuum est, cum dicat: *Pacta etiam continentia pretium census ab inuito, aut ab pœnam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus, contractusque sub alia forma post hac celebrandos fœderatios iudicamus.* Vbi Pontifex ex nulla causa vult posse constitui pactum, quo venditor possit compelli ab emptore ad diluendū, & redimendum censum. Quod autem stando in solo iure naturæ contractus, cui hoc pactum apponitur, sit maxime suspectus de vfura, ostendit, quia multi possent contingere casus, in quibus miser venditor, eo quod non posset aliam securiorem hypothecam assignare, cogeretur ex vi hu-

ius contractus, & pacti restituere emptori pretium quod acceperat cum lucro, nempe cum pensionibus per illos quatuor annos ei redditus: quod certe vfurarium est, cū hac ratione perinde profecto se haberet emptor iste, ac si contulisset venditori pecuniam cū lucro post quadriennium recipiendam: Repugnatque maxime naturæ huius contractus, qui est vera venditio, cum in omni venditio ne pretium sic transeat in plenum absolutū que dominium venditoris, ut non teneatur illud restituere ementi, neque possit ad id compelli.

Carolus Molinæus de vfuris quæstio. 8. numer. 431. disputans de pacto, seu vulgari clausula in huiusmodi contractu Galliarum apponi solita, qua venditor promittit hypothecas in futurum fore idoneas, habet hæc tria, quæ ad intelligentiam huius quæstionis plurimum faciunt. Primum est, Quando census non est limitatim constitutus in aliquo certo prædio, & possessione, sed simpliciter in omnibus bonis, esto ex illis aliqua sint illi censui specialiter hypothecata, clausulam illam, & pactionem, qua venditor promittit hypothecas in futurum fore idoneas, nihil operari, ad quod iam non teneatur venditor ex natura huius contractus: Quia per huiusmodi clausulam non obligatur venditor, ut si perierint omnia bona illius, tam ea, quæ illi censui in specie hypothecata fuerunt, quam cætera, quibus in genere fuerat census ille impositus, nisi alias hypothecas, vel fideiussores obtulerit, teneatur censum redimere. Primo, Quia pretium, & fors illi tradita omnino, & perpetuo est ab emptore alienata, ita ut nunquam possit, neque directe, neque indirecte ab illo repeti, sed transferit in solum absolutumque omnino venditoris dominium. Secundo, quia huic periculo emptor seipsum ex natura huius contractus, qui vere emptio est, exponit, ut empto semel, ac constituto huiusmodi redditu, quamuis bona venditoris ipsi venditori pereant, (quoniam & post constitutum censum manent verus illorum dominus) nihilominus non possit emptor compellere venditorem ad restitutionem fortis, quæ illius fuit omnino effecta, neque ad nouam assignationem hypothecæ, quasi nouam constitutionem census.

Docet secundo, Siquidem venditor census tempore contractus decipiat emptorē, affirmās se esse soluēdo, cū non habeat unde redditū soluat,

soluat, aut mentiatur possessionem quam offert suam esse, cum sit aliena, vel liberam cū aliis oneribus in damnum emptoris sit grauata, posse ab illo tanquam dolofo venditore exigere vel fideiussores, vel hypothecam optimam & sufficientem, vel ut redimat censum, soluatque simul pensiones decursas: quia non debet fraus & dolus, quo vfus est, illi patrocinari in damnum alterius, qui bona fide emit ab illo censum.

Docet tertio, quando venditor non constituit censum in omnibus bonis suis, sed limitatim, & in specie, ac in particulari in aliquo certo fundo, & possessione, clausulam illam rectè ac iuste adhiberi in hoc contractu, operarique hæc duo: Primo ut ratione huius clausulæ, teneatur venditor etiā si fūdus ille pereat, vel sterilis inutilisque omnino efficiatur, non quidem ad restitutionem fortis & pretij, sed ad solutionem redditus ex aliis bonis, quia quod promittit hypothecas in futurum fore idoneas, non promittit quasi obligans se pereuntibus illis ad restitutionem fortis, cum naturæ contractus illud repugnet, conditiones autem repugnantes naturæ contractus habendæ sint pro nõ appositæ, sed quemadmodum hypotheca illa fuit assignata, ut emptor de solutione pensionis sibi debite esset securus, ita clausula, qua promittit venditor illam in futurum fore idoneam, solum etiam respicit securitatem eiusdem solutionis, & illam operatur, minime vero restitutionem fortis & pretij prius accepti. Secundo ut successor in illo fundo & possessione specialiter hypothecata teneatur etiam ad eundem redditum persolendum, maxime admonitus de illo onere & debito, quia nisi de eo admonetur, tenebitur ad redditum illū primus venditor, aut saltem poterit successor, quidquid ratione illius oneris persoluerit, a priori venditore vel illius heredibus exigere. Ex quibus aperte liquet iuxta Molinæum (Qui si tantum habuisset religionis & fidei, quantum habuit in his eruditionis & peritiæ, melius illi fuisset) in hoc contractu nullo pacto nullaq; de causa posse obligari venditorem censum ad restitutionem pretij accepti.

Doctores quos superius retulimus controuerf. I. huius articul. opinione 3, cum existiment censum esse emptionem partis fructuum, eius rei cui ille imponitur, iudicant simul, aut saltem debent iuxta illam opinionem sentire, & asserere, in censu de quo hic loquimur, iniquum esse exigere a venditore illius fideiussores, vel pignora, aut no-

uam obligationem & hypothecam. Quod ex illa sententia ita probatur: Cum census sit emptio partis fructuum rei cui imponitur, obligatio ex illo confurgens est realis, fideiussoris verò, aut pignoriū, vel nouæ hypothecæ traditio solum habet locum, quando obligatio est personalis, ergo in hoc contractu census illa non habet locum.

Secundo, si in hoc contractu haberent hæc locum, nempe fideiussor, pignus, vel alia noua hypotheca, certe traderentur ad assecurandos fructus illius fundi, qui per contractum census emuntur; at huiusmodi assecuratio, & cautio rei adeo incertè prohibetur in iure variis in locis, maxime L. Non moriturum. Cod. contrahend. & committend. stipulatio. vbi Cæsares Diocletian. & Maximian. ita rescripserunt: *Non moriturum præstari seruum impossibilis promissio est.*

Denique periculum rei emptæ ex natura contractus emptionis, perfectò consumatoque contractu non pertinet iam ad venditorem sed ad emptorem. l. final. Cod. De periculo & commod. rei venditæ. l. Necessario. eodem tit. l. Si emptione. §. si emptio. ff. De contrahend. emptio. & multis aliis legibus, ergo venditor census non tenetur tradere emptori illius in securitatem fructuum, quorum periculum ex natura contractus debet iam ad ipsum emptorem pertinere, securitatem aliquam per fideiussores, aut pignora, aut nouam hypothecam.

Alij vero qui censent & multo probabilius, ac verius, censum non esse emptionem fructuum rei, quæ censui subiicitur, sed iuris percipiendi annuum redditum, siue in pecunia, siue in fructibus ille persoluitur, quorum sententiam eadem controuerf. prima huius articuli vltimo loco retulimus, docent rectè ac iuste fideiussorem, & pignora habere locum in censu. De hypothecâ vero, an præter illam quæ a principio, & in limine contractus assignatur, possit constitui pactum, ut post quadriennium, vel aliquo alio tempore debeat venditor aliam assignare, quæ consuetudo adeo in hoc nostro Regno inoleuit, nihil docent, cum hoc pactum apud alios non sit in vfui, præter clausulam illam quam ex Molinæo diximus Galliarum apponi in scriptura huius contractus, quæ clausula continet quidem securitatem recipiendæ solutionis, ut ex eodem vidimus, minime vero exhibendi fideiussorem,

rein, vel pignora, aut nouam hypothecam. Noster Petrus Belluga in suo speculo Principum Rubric. De censualibus nu. 12. habet hæc. 3. Distinguit primo hunc contractum censualis ab emphyteusi, eo nomine quod emphyteusis in re certa, ac definita, immobili, & fructifera imponatur, obligatione tantum reali, & trãseunte in quemcunque illius rei possessorem, censum vero redimibilem cum sola obligatione generali omnium bonorum, quæ obligatio personalis est, sustineri posse. Infertque non solum ex mutuo, verum etiam ex censu obligationem personalem oriri: Vnde (inquit) in censu duplex obligatio reperitur, personalis, qua venditor tenetur nomine proprio ex quibusuis bonis pensionem soluere, & hypothetica qua bona sua censui subiecit.

Secundo ait, neutra istarum obligationum dari emptori census actionem ad recuperandum pretium, & compellendum venditorẽ ad illum redimendum, propter rationẽ sæpe hic repetitam, quia contractus hic est vera, ac realis venditio, de cuius propria, & intrinseca ratione est, vt pretium illius trãseat perpetuo in absolutum plenumque dominium venditoris. Nisi in vnico (inquit) casu, nimirum ex defectu specialis obligationis, vel quia debitor sit effectus non soluendo, idque non ex natura ipsius contractus, sed quia emptor præuidens periculum, vel non recipiendæ pensionis, vel interitus ipsius census, conuenit cum venditore de pacto illo, & clausula, siue conditione, quæ dicitur in iure *de faciendo habere, licere, tenere, & possidere*: virtute cuius tenetur venditor census ad efficiendas hypothecas securas, vel semper idoneas, aut nisi illud præstiterit redimere censum ratione istius clausulæ & conditionis.

Ex his colligit tertio Iurisperitos huius Ciuitatis & Regni qui Iudicibus assident, & quorum concilio illi sententias ferunt, iuste pronuntiare, quando præcipiunt, vt venditor census, qui aliquam obtulit specialem obligationem, si fuerit illa ab alio euicta, teneatur ad redimendum censum illi impostum, vel si facta discussione in bonis illius deprehendatur non esse soluendo: Aut quando non iubent absolute re euicta pretium censualis restitui, sed sub distinctione, nimirum vel illud restitui, vel tradi aliam rem æquivalentẽ in specialem obligationem & hypothecam, iuxta ea quæ habentur in l. Si quis. ff. De conditione causa data. Et in Capit. Ecclesia Sancte Mariæ. *El segundo*. Vt lite

pendente nihil. Vbi admonitos opto Iurisperitos nostros, apud quos Petri Belluge in his magna est autoritas, & merito, nunquam illum asserere, vt in limine & ipso tempore contractus possit ab solute, & in vniuersum, ac semper apponi iuste ista clausula de offerenda & tradenda post quadriennium noua hypotheca, & speciali obligatione; Sed hoc tantum, vt teneatur venditor de faciendo habere, licere, tenere, & possidere; quæ clausula (vt dicebam) eadem est omnino cum illa quam dixit Molinæus loco citato esse in vsu apud Gallos, vt venditor promittat in constitutione census, hypothecas quas tradit in futurum fore idoneas, quasi dicat sibi incumbere, vt illæ firmæ semper sint, ac validæ: quæuis hoc inter Molinæum & nostrum Bellugam interfit, vt ille virtute illius clausulæ sentiat quidem venditorẽ census semper teneri ad solutionem pensionum, quando ille in specie huic vel illi tantum possessioni & hypothecæ impositus est, nunquam verò ad redimendum censum, esto hypotheca pereat, vel euincatur: conueniant tamen in eo, vt neuter eorum doceat clausulam de offerenda noua hypotheca post quadriennium esse iustam, vel rationi aut iuri consonam.

Nos vt tam circa fideiussores, & pignora, quam circa illam clausulam de faciendo habere, tenere, & possidere, quam in particulari circa hanc, cuius tam frequens est vsus in hac Ciuitate Valentina, de tradenda noua hypotheca post quadriennium, quod verius ac probabilius censemus, apertius explicemus.

Obseruemus primo, cum res quæ emuntur duplices sint, aliæ quæ statim & ipso tempore contractus, tam de iure, quam de facto traduntur, vt cum emuntur triticum, vinum, panis, merces lineæ, & similia, quæ iam actu existunt, quando venduntur: Aliæ verò, in quas traditur quidem ius emptori tempore contractus, non tamen res ipsæ, quia nondum actu existunt, nec sunt presentes, sed futuræ, & in potentia tantum. Inter eas hoc interesse, vt cum priores illæ, tam de iure, quam de facto transeant omnino in dominium euentis, ita vt nihil earum maneat penes venditorẽ, periculum illarum ad solum emptorem pertineat, illique soli pereant, apud quem iam omnino existebant: qua de causa iniquum esset, huiusmodi rerum quæ plene, & perfecte traduntur emptori, aliquam

quam securitatem circa illos a venditore postulare, sicut esset iniquum, accepto actu integro rei quæ venditur pretio, aliquam securitatem solutionis exigere ab emente. Et de huiusmodi rebus loquuntur omnia illa Iura, in quibus habetur periculum rei emptorẽ perfecto ab solutoque contractu ad emptorem spectare. Posteriores verò, cum non cõferantur actu, & ipso tempore venditionis secundum se suamque substantiam emptori, sed solum secundum ius, quod ius licet tribuat actionem in rem illam, minime vero actualem illius possessionem, possintque vel culpa & vitio venditoris, vel aliqua alia ratione varia impedimenta occurrere, quibus habens illud ius non recipiat suo tempore rem quam emit, & actualem illius traditionem & possessionem, cuius ipse actu & fide liter integrum totumque pretium iam contulit: quo iure licet vniciquẽ se ipsum indemnẽ seruare, & damnis quæ in contractu quem exercet euenire possunt occurrere, eodem omnino licet, vbi per emptionem quæ exercet, solum recipit ius, minime vero rem, nisi decurso aliquo tempore, securitatem exigere actualis receptionis illius, ne pecuniam suam & pretium frustra contulerit, venditorẽ infideliter vel negligenter se habente, ac vt in proverbio habetur *oleum simul & operam perdat*.

Emit Petrus a Ioanne ius in fructus, quos fudus eius anno sequenti feret, aut lanas post semestrem tondendas, redditque statim velut anticipata solutione illorum fructuum, vel lanarum, iustum, integrumque pretium: periclitatur verò vel ob infidelitatem aut negligentiam Ioannis, aut aliquo alio casu ne fructus illos vel lanas recipiat, quid magis equitati & rationi consonum, quam posse Petrum exigere a Ioanne, cui iustum integrumque pretium iam actu contulit, vt rerum illarum quas nondum recipit nisi solo iure, de facto verò & quo ad substantiam manet apud ipsum Ioannem, debitam illi conferat securitatem? Confirmat illud recepta vbi que terrarum inter prudentes probosque viros & obseruata consuetudo, exigendi securitatem rerum quas in futurum emunt recipiendas: esto statim conferatur eis ius in illos, vbi de illarum receptione prudenter potest dubitari. Hoc primum fundamentum adeo perspicuum est, vt maiori probatione non eget.

Obseruemus secundo, Cum hoc ius exigendæ securitatis a venditione circa rem, quæ recipitur quidem statim de iure, non ta-

men de facto, nascatur ex iure naturali, quo licet vniciquẽ se ipsum indemnẽ seruare, in contractu quem exercet, vbi aliqua pericula imminere, in contractibus vero humanis & ciuilibus ea tantum censenda sint danna imminere, quæ peritus & prudens timeat, minime vero quæ quilibet contrahens ex ingenij sui pusillanimitate, vel ex prauo cupiditatis suæ affectu suspicatur: Consequenter non licere ementi, vbi prudens & peritus nullum censeret imminere periculum, aliam securitatem a venditore exigere, præter eam, quam in limine contractus sufficientem iudicauit: Vbi autem prudenter iudicabitur damnum aliquod occurrere posse, licebit quidem securitatem exigere, non tamen ea, quibus, iniquitatibus, vel vsuris via pareat, maxime in contractibus, in quibus facilis est ad vsuram transitus, sed ea solum, quibus illi periculo & damno occurratur. Ratio est apertissima: Quia cum omnis facultas nascatur ex aliquo iure iustaque causa, non potest illa amplius extendi, quam ius illud & causa concesserit: facultas autem exigendi securitatem in contractibus nascitur ex iure naturali, quo licet vniciquẽ se ipsum seruare indemnẽ, non poterit ergo hæc facultas nisi ad ea tantum extendi, quibus opus fuerit, vt contrahens seruetur indemnẽ circa rem, quam emit, vel vendit.

Ex his sit prima Conclusio. *Quando census, ita constituitur in re aliqua immobili, & fructifera, vt peritorum, prudentum iudicio nullum imminet periculumque, vel non recipiendi annuum redditum, vel interitus ipsius census, iniquum est aliam securitatem a venditore illius exigere, ita vt neque fideiussores, neque alia pignora, vel hypothecam emptor iuste postulare possit.*

Patet ex fundamentis positis. Propterea enim potest emptor securitatem exigere, quia potest, vbi periculum imminet, illi occurrere, & se ipsum seruare indemnẽ: at vbi census ita constituitur, vt peritorum & prudentum arbitrio nullum imminet periculum, censendum est nullum ibi imminere, quia in his illud censendum est certum & firmum, vel incertum & dubium, quod prudens iudicauerit, non quod huius vel illius contrahentis ingenium, cupiditas, vel dolus suspicabitur. ergo in casu huius conclusionis iniquum est aliquam aliam securitatem exigere, præter primam illam hypothecam in limine contractus oblatam, & traditam.

Secundo. Sicut argumentabatur Molinæus, Iniquū est in eiusdem rei securitatem duas vel plures hypothecas postulare, quarū vnaqueque se sola fit abunde sufficiens, sed prima illa oblata & tradita tempore contractus est sufficiens, ergo iniquum est aliam exigere, vel fideiussores, aut pignora.

Denique in emphyteusi, propterea inter alia nō habet locum fideiussor, vel pignus, aut alia hypotheca, præter rem emphyteusi subiectam, quia per illam dominus directus, eo ipso quo habet directum illius dominiū, habet simul plenam sui redditus securitatē, ergo & in hoc casu, vbi per primam hypothecam habet emptor census plenam securitatem, non potest absque iniuriam & iniuria miseri venditoris aliam ab illo exigere. Vnde damnanda maxime est, & quæ iudicū autoritate prohiberi deberet tanquam maximè iniusta, & iniqua quorundam nostrorum tabellionum praua consuetudo, qui in vniuersum & promiscuè in scriptura & instrumēto cuiuscūque census, esto rei immobili, fructiferæ, & sufficientissime imponatur, adhibent nihilominus clausulam de offerenda post quadriennium noua hypotheca.

Secunda conclusio. *Quando census ita instituitur, vt licet imponatur rei immobili & fructifera, peritorum tamen & prudentum iudicio aliquod imminet probabile periculum, vel non recipienda solutio, aut interitus ipsius census, licet euenti exigere a venditore in sui securitatem fideiussores, vel pignora, quatenus peritorum etiam & prudentum arbitrio ad securitatem recipienda solutio, pro ratione talis census, & aliarum circumstantiarum consuebitur desiderari.*

Ita docet & recte multi viri periti tam ex Theologis, quam Iurisperitis. Dixi ad securitatem recipiendi redditus & solutionis, quia (vt statim dicemus) ad redimendum censum, non potest venditor, qui non decipit emptorem, vlla de causa obligari, nec licet ex consequenti securitatem ab ipso exigere respectu redemptionis census, sed solius pensionis fideliter reddendæ.

Qua ratione intellecta conclusio probatur ex fundamentis positis. Iure naturæ licet vnicuique seipsum seruare indemnem a periculo non recipiendi rē emptā, quam nō statim nec actu accipit, sed in contractu census emitur quidē ius in annuū redditū, qui non recipitur nisi in futurum, futura autē possunt hominum iniquitate & dolis defraudari, ergo vbi peritorum & prudentum iudicio tale periculum extiterit, æquum est, vt liceat

emptori census seipsum seruare indemnem, & reddere securum, hoc autem non potest nisi postulando a venditore, vbi res dubia est, congruentem securitatem per fideiussorem, vel pignora, ergo licet.

Et confirmatur. Census est vera & realis venditio iuris in annuum redditum, vnde si respicias rem venditam, nempe istud ius, cū illud possit expositum esse variis damnis & impedimentis, vbi vere illa imminet, licebit securitatem eius exigere: Si vero respicias contractum ipsum, illud quoque non repugnat. Quia emptori & venditori non repugnat accedere fideiussores, vel pignora, vt docent lex 1. & 2. ff. de fideiussore.

Secundo. Ratio potissima, propter quam quidam existimant, in censu non posse habere locum fideiussores, vel pignora, ea est, quia putant obligationem quæ confurgit ex hoc contractu esse realem, & nullo modo personalem, at vt constat ex superioribus, iuxta sententiā Conradi, Medinae, Soto, Michaelis de Palatio, & communem Theologorum, quæ etiam amplectuntur Couar. Ioan. Garcias, Molinæus, & multi Iurisperiti, potissima & præcipua obligatio ex hoc contractu confurgens personalis est, ergo vbi prudenter ac probabiliter aliquod imminet in ea periculum, licebit fideiussores, vel pignora postulare, sicut in quacunque alia obligatione personali, de cuius fideli executione prudenter dubitabitur.

Denique in censu non emitur res cui imponitur, sed ius illud percipiendi annuū redditum, res autem cui imponitur traditur tanquam fideiussor, vel pignus in securitatem, sed quando res quæ datur in hypothecam, se sola non est sufficiens ad reddendum censum omnino securū. potest in ipso limine contractus alia exigere, qua reddatur securus, ergo potest similiter exigere, vbi res dubia est, fideiussor, vel pignus in eundem finem.

Ex hac conclusione sequitur. Primum illud dictū Ludouici Lopez initio huius quæstionis relatū falsum esse: Vbi asserit, nō licere in contractu census exigere fideiussores, vel pignora, ita vt re censui subiecta pereunte possit emptor ad illos recurrere: Constat enim venditorē posse obligari per fideiussores ad securam traditionē rei emptæ, quā nō statim emptori tradit, sed solum ius in illam. Quo fit vt cū census venditio sit & nō actualis traditio annui redditus, sed solius iuris in illū in futurū exhibendū, possit a venditore per fideiussores vel pignora illius securitas postulari. In his enim & similibus rebus, quæ actu nō traduntur,

traduntur, sed emuntur velut in potentia, periculum rei emptæ penes venditorem est, apud quem illa manet: qua ratione argumenta illius nullam habent vim, sed possunt in hoc contractu recte & tuta conscientia fideiussores interuenire, potestque emptor ad illos recurrere, vbi venditor census non fuerit soluendo, sicut in omnibus aliis contractibus, in quibus illi offeruntur ad securitatem contrahentium.

Tertia conclusio. *Quando venditor census cum fraude & dolo offert in hypothecam rem immobilem, & fructiferam, vt domum, fundum, vel quid simile tanquam rem suam, & quam ipse, vt sibi propriam tradere potest, & subiicere censui, deprehenditur autem deinde esse aliena: vel offert in hypothecam, siue cum fraude, siue cum bona fide rem multis oneribus, vel anterioribus censibus, aut vinculis grauatam, tanquam liberam & omnis oneris census vel vinculi expertem, cum primum deprehenditur illa non esse libera, potest compelli (esto a principio non fuerit inter eos conuentum) vt aliam tradat liberam & propriam, cui census ille commode ac secure imponatur, vel ad redimendum censum, sub optione ipsius venditoris.*

Sunt qui existimant, si census imponatur super re aliena, & postea euincatur, posse emptorem libere recuperare pretium quod dedit, ac interesse sibi debitū ratione illius euictionis. Ita Felicianus Solis de censibus libro. l. c. 4. nu. 12. & Belluga loco citato, cū dicant Iudices ita pronuntiantes iuste agere. Quæ sententia, quod spectat ad damna, & in interesse ex euictione illa emptori census illata restituenda esse, verissima est, ex Regula illa Iuris, *si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.* Quod vero spectat ad pretij restitutionem, intelligendū est nisi aliam propriam, liberamque, & sufficientem hypothecam contulerit, iuxta hanc conclusionem tertiam.

Conueniunt, in hac vt ex dictis constat omnes DD. Primo, quia fraus, & dolus, siue deceptio in contractu nemini debet patrocinari. Secundo, quia contractus sub conditione honesta effectus, ea deficiente, rescindendus est, aut conditio illa cōmodiori via adimplenda, emptor autē census contulit pretiū pecuniamque suā sub hac conditione, hypothecā illā esse propriam venditoris, & liberam, aliter enim nō contraxisset cū illo venditore: vnde si decipiatur ab illo, est censendus rationabiliter inuoluntarius. Demū huiusmodi hypotheca traditur in contractibus tanquam pignus in securitatem, at qui offerret in pignus rem

alienam, vel aliis debitis anterioribus obligatam, iure compelleretur vel ad rescindendum contractum, restituendumque accepta, vel ad conferendum in pignus rem aliam liberam, & propriam conferentis illam.

Quarta conclusio. *Quando res qua offertur in hypothecam, sufficiens quidē est secundū se ad constitutionem census, qui illi imponitur, quamuis nō reddat omnino securū censum illū, & pensionis solutionē, quin probabiliter aliquod periculum vel damnum timeatur, nō potest venditor obligari absolute & simpliciter ad aliam de nouo post quadriennium conferendam, sed ad hoc tantum, vt quotiescunque illa euincatur, aut perierit, teneatur venditor in defectū & subsidium illius aliam tradere, & offerre.*

Dico hypothecā oblatā esse sufficientem, quia si illa quæ a principio traditur, non sit sufficiens, possunt inter se contrahentes de censu ita cōuenire, vt aliqua alia deinde cōferatur, quæ cōiuncta priori efficiat vna cū illa vnā hypothecā sufficientem illi censui. Quæadmodū qui ad sui securitatē potest exigere pignora ab alio contrahente, si a principio non cōferat sufficientia debito, potest cōuenire cum illo, vt tradat deinde alia quæ vna cū prioribus illi debito sufficientia. At quando, quæ a principio tradita est, se sola sufficiens est, propterea quod aliquod possit deinde periculum vel damnum occurrere, nō licet eā pactionem apponere, vt simpliciter & absolute teneatur venditor aliam nouam post quadriennium tradere, sed sufficit obligetur, vt si illa ab alio euincatur, vel pereat, tunc aliam offerat illi venditor, aut eam securitatem quam probus, rectusque iudex pronuntiarent, aliud vero exigere iniquum est, & nature huius contractus, rectæque rationi aperte repugnans.

Probat: Emptor census illud tantū potest tuta conscientia exigere a venditore, quo se ipsum iam unum ac securū constituat de solutione pensionis, cū per huiusmodi contractū nihil aliud emat, quā ius percipiendi annuatim illam, sed cū offertur illi a principio in hypothecā res propria venditoris, & sufficiens censui, quādiu illa nō euincitur ab alio, vel redditur inutilis, habet securam pensionis sibi reddendæ solutionem, nō minus quā habebat a principio, ergo cum apposita hac obligatione, & pacto, vt si illa euincatur, vel perierit, tunc teneatur aliam de nouo offerre illi similem, & æquivalentem, constituat se immunem, & securum, non potest tuta conscientia aliud exigere: Et ex consequenti, absolute & simpliciter postulare a venditore, vt teneatur post quadriennium nouam hypothecam offerre.

ferre, aut redimere censum, iniquū est, & cōtra naturam & vim huius contractus.

Secundo. Ut dicebat Molinæus, cuius sententiam in hac parte omnes periti amplectuntur, nam sicut fauum mellis ex ore Leonis mortui non respuit Samson, ita neque Catholicus quæ ab hoc Iurisperito quamvis impio & heretico verè tamè & acutè circa iura ciuilia & humanos contractus dicuntur, reiciunt. Sicut ergo hic dicebat, iniquū est, & huic contractui repugnans, duas securitates, quarum vnaqueque se sola sufficiat, exigere: sed apponere hanc conditionem de cōferenda noua hypotheca post quadrienniū, quando prius oblata sufficiens est, est exigere duas hypothecas, quarum vnaqueque se sola sufficit, est ergo iniquum.

Tertio. In hoc contractu non est grauidus venditor (qui satis profecto sua necessitate opprimitur) vltra ea, quæ hic cōtractus ad securitatem emptoris exigat, sed apposita illa conditione, vt teneatur offerre aliam hypothecam, vbi tradita a principio fuerit euicta, vel perierit, habet hic contractus, quidquid iuxta ipsius propriam vim & naturam ad securitatem emptoris exigitur, ergo non potest conditio ista de noua hypotheca apponi: nisi sub hoc pacto, vbi tradita a principio pereat, vel euincatur.

Dices vt solent, qui iniquam istam conditionem tuentur. Si quidem emptor eo animo illam apponat, vt virtute eius cum ei liberit, compellat venditorem ad redimendum censum, iniqua est, at si apponatur eo tantum animo, vt si illa minus utilis vel sufficiens appareat, tueatur seipsum indemnem, non est censenda iniqua. Ego ex hac eadem responsione sic Theologicè argumentor. In contractibus, quin & in omnibus humanis actionibus illud tantum licet exterius operari, & exercere, quod licet interius velle, & intendere, imò actus exterior debet bonitati vel malitiæ interioris cōmēsurari; Sed nō licet apponere istam cōditionem eo animo, vt eius virtute compellatur venditor ad redimendum censum, vel tradendam nouam specialem obligationem & hypothecam, quandiu ea quæ a principio oblata est, sufficiens est ad securitatem: sed eo tantum animo, vt vi istius clausulæ, si illa pereat, vel euincatur, aut reddatur inutilis securitati census, emptor alia accepta seruet se indemnem; ergo similiter cum contractus exterior debeat commensurari animo interiori, non licebit apponere in illo conditionem illam, qua obligetur ven-

ditor absolute, & simpliciter ad tradendam nouam hypothecam post aliquod tempus, sed sub hoc pacto, si illa prius tradita euicta fuerit, vel destructa.

Quinto. Hæc obligatio tradendi nouam hypothecam post quadrienniū, vel post aliquod tempus absolute & simpliciter facta, & non cum ista conditione quam nos exigimus, nē pes prius oblata euincatur, vel pereat, est pretio æstimabilis, quia est obligatio ciuilis & onerosa, & cum non sit intrinseca huic contractui, imò vt ostendi illi repugnans, meretur suum peculiare pretium, distinctum a communi census, ergo emptor qui reddito communi pretio census illam exigit, aliter quam nos hic docemus, exigit profecto aliquid pretio æstimabile vltra fortem, quod pertinet ad vsuram, vel saltem est iniquus emptor, vnicō, & simplici pretio acquirere volens duas res diuersis, distinctisque pretiis dignas.

Denique, In contractu census, qui pecuniarius est, & ad vsuram facile declinare potest, conditio quam natura contractus respuit, potius quam amplectatur, & qua posita, qualis est hominum cupiditas maxime diuitum, & potentium, apud quos crescit saepe amor nummi quantum & ipsius lucra, iniqua est, sed posita ista conditione vt teneatur venditor census præter hypothecam a principio oblata, aliam post aliquod certum tempus offerre vel redimere censum illū aperitur ianua vsuris, & extortionibus, quibus miseris pauperes compellunt ad redimendos census, quos necessitate compulsi sibi imposuerunt.

Certe esto hæc conditio non esset adeo iniqua, quantum ex argumentis propositis constat, vel propter hæc inconmoda, quæ nunc referimus, esset, grauissimorum ludicum authoritate prohibenda. Vnde licet de ea (vt dicebam) pauci Doctores differant, quia apud alias Prouincias non est in vsu, quicunque verò illam attigerunt, vel in specie, vel in genere, dum alia quæ illi assimilatur docent, omnes vno ore præter paucissimos illam damnant. Quin & Petrus belluga qui ex nostris omnium optime (etsi succinte) de hac re agit (vt antea admonebam) nusquam illius meminit, nec certe simpliciter & absolute illam approbasset, cum solum doceat, venditorem posse compelli ad redimendum censum virtute clausulæ illius: de faciendo habere, licere, tenere, & possidere, quando vel deficit specialis obligatio,

tio, & hypotheca assignata censui, quia euincitur, vel debitor efficitur non soluendo. Vnde colligit iudices huius Ciuitatis rectè iudicare, quando hæc occurrunt, compellentes venditorem ad redimendum censum, vel præcipientes, vt vel illum redimat, vel aliam rem æquivalentem illi censui supponat, Vbi per defectum specialis obligationis non intelligit hanc iniquam conditionem de noua hypotheca tradenda post quadrienniū, cuius nec meminit, sed quādo illa ab initio tradita deficit, vel euicta, vel perierit, ita vt per illam emptor non sit securus. Quod patet ex consequentibus, non enim probat morem iudicum, qui, ex eo quod non tradatur noua hypotheca, præcipiunt censum redimi, cuius nec meminit, sed consuetudinem, vel eorum, qui euicta ea quæ fuerat obligata, vel venditore effecto non soluendo, præcipiunt tunc censum redimi, vel aliorum, qui in eodem casu non præcipiunt absolute redimi, sed vel æquivalentem rem eidem censui supponi, vel illū redimi. Denique neque aliam clausulam proponit quam illam, de faciendo habere, & possidere: quæ clausula si rectè expendatur, nihil minus continet quam nouam hypothecam esse tradendam post aliquot annos, priori ab initio oblata manente in eodem statu: sed hoc solum, hypothecas traditas (vt fit in Gallia) non solum tunc & eo tempore quo instituitur census, verum etiam in futurum fore idoneas, ac vt apertius loquamur, venditorē seruaturum semper emptorem ipsum securum de solutione redditus: Quod cum præstet (vt constat ex argumentis propositis) obligans se ad similem hypothecam, vel aliam securitatem exhibendam, quotiescunque prior illa a principio tradita euincatur, vel perierit, consequenter clausula ista de faciendo habere, & possidere, nihil minus continet quam iniquam istam cōditionem, de tradenda simpliciter & absolute noua hypotheca post quadrienniū, sed id solum quod in hac nostra quarta conclusione docemus licere.

Ex his sequitur in summa, Primo, neque posse à venditore census aliquam aliam obligationem aut securitatem postulari, præter eam quæ a principio obtulit, quando illa tunc temporis iudicata est sufficiens, nec posse ad aliud obligari quam ad exhibendam securitatem annui redditus, cum nihil aliud in hoc contractu ematur quam ius percipiendi illum, nisi quando actu prior illa hypotheca perierit, vel fuerit euicta.

Secundo, neque posse vnquam compelli ad redimendum pretium census, cū in ipsius

dominiū absolute plenoque iure translātū fuerit, præter quam vbi euicta vel pereunte prima illa hypotheca, non vult aliam illi similem vel congruentem securitatem offerre, cū possit. Etenim cum obligatio ex huiusmodi censu nata personalis sit, tenetur semper ad annum censum (vt inferius videbimus) reddere, etiam si res, cui ille impositus fuit, pereat, & consequenter ad efficiendum illum securum emptori, maxime cum illud in ipso cōtractu promissum. Vnde non solum in foro exteriori per sententiam iudicis, verum etiam in interiori ex natura contractus cui promissio ista apposita fuit, potuitque rectè apponi, de faciendo habere, & tenere, prima hypotheca actu deficiente, tenetur non quidem absolute & simpliciter censum redimere, sed vel nouam hypothecam tradere, aut aliam congruentem securitatem solutionis redditus offerre, vel pretium acceptum restituere, vt fraudulētus contrahens, qui promissis quæ adimplere potest, stare renuit.

Sequitur tertio, argumentum illud Ludouici Lopez, quo nititur probare vltimum dictum quod ex eo retulimus, quatenus probat non posse exigere à venditore census hoc pactum, vt absolute & simpliciter teneatur post quadrienniū nouam obligationem specialem conferre, vel redimere, iuxta ea quæ hic docuimus, verum docere: Si vero intelligat non posse apponi conditionem, vt teneatur illam tradere, vel aliam congruentem securitatem, si acciderit illam perire vel euinci, falsum docere, vt ex dictis constat. Per tale enim pactum sic appositum nulli iniquitati vel vsure sternitur via, sed soli securitati emptoris, quam illum sibi curare posse satis ostendimus.

Sequitur quarto, primum illud dictum Caroli Molinæi quod retulimus, vbi asserit venditorem census cum clausula de faciendo habere, tenere, & possidere, velut ille loquitur, cum promissione hypothecas in futurum fore idoneas, quando obligat omnia bona censui, si inter ea aliqua in specie illi sint hypothecata, virtute huius clausulæ non teneri, vbi illa in specie hypothecata perierint, vel euincantur, neque ad offerendas alias hypothecas, vel fideiussores, siue congruentem securitatem, neque ad redimendum censum, explicandum esse. Quia si intelligat, quādo omnia bona venditoris illius pereant, ita vt in omnimodam pauperiem redigatur, perspicuum est in tanta pauperie constitutum ad nihil horum teneri, quia nihil eorum potest, & sic impotenti omnia iura parcunt. Si vero

loquatur, pereuntibus tatum bonis illis quæ fuerunt censui in specie hypothecata, & alijs manentibus, falsum docet, quia virtute illius clausule, quæ recte potuit apponi, cum vnicuique liceat se ipsum in contractu seruare indemnem, obligauit se veditore, ad hypothecas quas obtulit, in futurum fore idoneas: vnde aut tenetur illud præstare illis pereuntibus, ex alijs bonis quæ ipsi supersunt, debita securitate emptori tradita: aut vt fraudulentus vir, qui non vult stare promissis, cum possit, restituere pretium acceptum. Et confirmatur. Nam in tertio dicto fatetur Molinæus, venditorem, qui non obligauit omnia sua bona censui, sed aliqua tantum in specie & definite, illis pereuntibus, clausulam istam, hypothecas traditas in futurum fore idoneas recte apponi, & operari, vt virtute eius teneatur venditor illis hypothecis in specie assignatis pereuntibus, reddere securam emptori solutionem pensionis reddendæ; quam tamen securam reddere non potest, nisi oblatis alijs similibus hypothecis, vel fideiussoribus, vel aliqua alia congruente firmitate debiti. Vnde tenetur in eo casu ad hæc præstanda, cum possit: & eodem iure ac vinculo, si nolit, cum possit, tanquam iniquus & fraudulentus debitor potest compelli ad restitutionem pretij accepti.

Argumenta etiam illorum qui sentiunt emi in censu fructus rei, in qua ille imponitur, quorum periculum debet ad emptorem pertinere, & propterea iniquum esse exigere in hoc contractu à venditore fideiussores, vel pignora, aut aliam nouam hypothecam, quatenus his quæ docuimus pugnare videntur, facile quoque diluuntur.

Ad primum enim constat satis ex dictis, præcipuam ac potissimam obligationem, quæ ex hoc contractu confurgit, personalem esse, qua tenetur venditor reddere annuos redditus: qua de causa, sicut in alijs contractibus solutionis in futurum faciendæ potest exigi à debitore securitas per fideiussores, vel pignora, aut aliquid aliud simile, ita quoque in censu.

Neque secundum vrget. Quia fideiussor, aut pignora, vel noua hypotheca prima deficiente, non exiguntur, vt fructus eius rei, quæ prius tradita fuerat, securi ac certi reddantur, quod nullus promittere potest in re adeo incerta, totque periculis, & iniurijs temporis exposita, vt recte docet illa l. Non moriturum: sed solum in securitatem recipiendi pensionem in futurum reddendæ, & in quam emittitur ius in hoc contractu, non in fructus

aliquos. Quin etiam possent illa postulari in securitatem fructuum, vbi illi emerentur, ne ab infideli & doloso veditore fraude aliqua occultarentur, vel negarentur.

Ad tertium perspicua est solutio ex illis duabus obseruationibus positis, ex quibus constat, rei emptæ, quæ non statim traditur, sed in futurum, cum maneat illa apud venditorem, posse exigi securitatem: neque de huiusmodi rebus loquuntur iura illa, quæ ibi afferuntur, sed de his, quas actu & re ipsa emptor integras recipit, & in plenam perfectamque ipsius dominium, & possessionem tam de iure, quam de facto omnino transeunt.

Iam ad alias condiciones progrediamur, videamusque.

Controversia XV.

AN VENDITOR CENSUS
possit rem illi subiectam vendere, donare, & in
alterius dominium libere transferre?

VINTA conditio quam exigit Pius V. in suam Extrauag. est, vt nullo pacto priuetur venditor census libera facultate vendendi, donandi, vel transferendi rem illi censui subiectam in quemcunque voluerint, nec teneatur ab emptore, facultatem ad eam sic transferendam postulare, vel aliquam cotam, quam laudimium vocant, ratione illius facultatis conferre. Hanc, in locis vbi constitutio ista promulgata est, & recepta, obligare, nulli dubium est. In locis autem vbi illa neque promulgata est, neque in vsu, neque alia lege superiorum præcepta, sed iuri tantum naturali circa eam standum, dubium est, An sit in foro animæ obseruanda.

Ioann. Medina Cod. De restit. cap. De censu redimibili. sentit iustum esse hoc pactum in contractu census, ne venditor rem illi subiectam sine ipsius facultate vendere, aut distrahere possit. Idem habent Dominicus Soto lib. 6. de Iust. q. 5. ar. 2. circa secundum argumentum, & Palatius lib. 4. cap. 6. in fine illius cap. Addunt tamen, non teneri venditor rem census ad conferendam propterea emptori illius aliquam cotam, vel laudimium, sicut fit in emphytheusi. Eadem sententiam tribuunt nonnulli Didaco Couarr. lib. 3. varia resolutionum cap. 7. num. 6. ibi tamen nihil tale docet, saltim in libro excuso Lugduni anno 1557. quo ego vtor. Refert etiam in eadem sententia Felicianus lib. 1. de censibus c. 10. nu. 8. alios Iurisperitos.

Nituntur

Nituntur autem authores huius opinionis probare illa, Primo à simili. In emphytheusi valet hoc pactum, quia domini rei emphytheuticæ habet directum illius dominium, sed in censu habet similiter emptor directum dominium rei illi censui subiectæ, ergo debet etiam in censu simile pactum locum habere. Nam *Vbi eadem ratio, eadem quoque debet esse iuris dispositio.* l. Illud. ff. Ad legem Aquiliam.

Secundo. In contractu census potest venditor obligare se ipsum, non solum ad reddendam annuam pensionem, verum etiam ad imponenda quæcunque onera rebus suis, cum suarum rerum quilibet sit liber moderator, & arbiter, l. In re mandata. Cod. Mandati. etiã si libertate illa abutatur, & prodige agat, l. Sed etsi in lege. §. Consuluit. ff. De pretio heredit. Ergo potest venditor census, rem quam illi subijcit, ita deuincere emptori, vt nequeat illam in alterius dominium transferre, aut distrahere sine illius facultate, & consensu. Et confirmatur. Quia contractus omnes, sicut celebrantur mutuo contrahentium consensu, ita quoque ex mutua contrahentium conuentione legem accipiunt, vt habet communis Iurisperitorum & Theologorum sententia, ergo ex consensu venditoris potest in censu res illi subiecta ita affecta manere, vt nequeat sine emptoris consensu distrahi, vel alienari.

Tertio. Omne pactum, quo emptor census constituit se ipsum securum & indemnem à periculis, quæ in forte ipsa vel solutione pensionis accidere possunt iustum est, & licitum: at si rem illam in qua census constituitur, libere possit venditor distrahere, & alienare, poterit in eum illa transire, qui infideliter & morosse se habeat in solutione annui redditus, cum damno & nocumento emptoris, ergo æquum est, ne sine illius consensu distrahat, aut transferatur in alium. Et confirmatur. Huiusmodi res & hypotheca traditur in securitatem census, velut quidam fideiussor, vel pignus illius, at æquissimum est, & habet illud consuetudo, ne possit debitor alium fideiussorem, aut pignus offerre, vel substituire, nisi creditore consentiente.

Quarto. Videtur ita haberi in iure, ne fundus hypothecæ suppositus distrahi possit sine assensu eius, in cuius gratiam fuit suppositus, l. Res. Cod. De remissione pigno. l. Debitorem Cod. De pigno. Rem autem censui subiectam in hypothecam illi supponi fatiscostat.

Oppositum docent Nauarrus in commento De vsuris. num. 91. & 114. Felicianus de

Solis loco citato, & multi recentiores discipuli D. Thom. afferentes huiusmodi conditionem simpliciter & absolute appositam sola virtute contractus censualis, & communi tantum pretio iniquam esse, & iuri, ac nature census repugnare. Quorum sententia tenenda est, adeo vt mirandum certe sit, Medinam, Sotum, ac Palatium viros prudentes & peritos oppositum sensisse.

Vbi obseruandum est, plurimum hæc differre, venditorem census vno contractu & pretio imponere sibi suæque rei censum aliquem, & alio contractu, vel saltim pretio diuerso, & distincto à communi pretio census obligare se ipsum ad non vendendam nec alienandam à se rem illi censui subiectam sine consensu emptoris: Vel eodem contractu eodemque tantum pretio accepto, quo venditur communiter vel ex præscripto legis, vel vsu fori ius censiticum in annuos redditus, eam obligationem suscipere.

Nam prius illud, stando in solo iure natura, ita vt nulla lege humana, quæ ad obligandum vim habeat, prohibeatur, licet profecto. Quid enim prohibet, vt constituto venditorique censu suo iusto pretio, conueniant deinde emptor & venditor illius in eo, ne rem illi censui subiectam sine emptoris consensu vendere, donare, vel quoquomodo alteri tradere possit, reddito venditori illi pro huiusmodi obligatione & onere alio peculiari pretio, iusto distincto ab eo, quo census ille eidem venditus est. Nam cum hæc obligatio ciuilis sit, & onerosa, & eo ipso pretio æstimabilis, vendi potest, & iusto pretio pro illa accepto resursum à venditore imponi: cum propterea non desinat emptor iustum census pretium seorsum pro illo conferre. Per contractum namque posse vnumquemque se ipsum obligare, ad non alienandam rem suam sine alterius consensu, non modo pretio accepto, verum etiam gratis, communis est DD. sententia: docetque illud varia iura, l. Si ita quis. §. Ea lege. ff. De verbo. obligatio. l. Ea lege. Cod. De conditio. ob causam. Et alia multa. Adeo vt si dominus alicuius rei ad non distrahendam, neque alienandam illam se obligauerit sine alterius consensu, alienatio illius rei aliter facta inuvalida sit, & nulla, vt docent communiter Iurisperiti in l. Si creditor. §. Vltimo. ff. De distractio. pigno.

At nisi hac via, vel contractu vel saltim pretio distincto in huiusmodi obligationem venditor census consentiat, per solum contractum census, & collato tantum iusto pretio census, huiusmodi conditionem exigere, ne rem

illam

illam sine emptoris consensu vendere, alienare, aut distrahere possit, iniquum est, & naturæ census repugnans.

Probat. Ex propria vi & natura huius contractus pretium commune census debetur pro solo censu, & iure quod in illo emitur in annum redditum, obligatio autem ista est onus, & grauamen distinctum ab illo iure cōfitico, & onus pretio æstimabile, ergo aut est emendum à venditore distincto contractu & pretio, aut exercetur hæc aperta iniquitas, vt pro vnico pretio exigantur due obligationes valentes distincta pretia, quod sapit vsuram: quia accedit ad id quod est exigere lucrum, & aliquid pretio æstimabile vltra fortem.

Secundo. Hæc obligatio, & conditio est propria contractus emphytheusis, propterea quod rei emphytheusi subiectæ habet dominus illius emphytheusis dominium directum, alter verò solum vtile: at in censu redimibili, de quo hic agimus, emptor & dominus census non habet dominium directum rei illi censui suppositæ, cum omne dominium tam directum quam vtile maneat penes venditorem census; cum ergo sit alia natura census à natura emphytheusis, & ab illa longe diuersa (vt vidimus art. 2. huius quæstionis,) iuxta ea quæ habeantur l. 1. & 2. Cod. De iure emphyt. & in cap. Cum dilectus. De religio. domibus. consequenter in censu nō habet locum ista conditio.

Et confirmatur. Iniquum est, vt priuatur aliquis libera facultate disponendi de re sua, nisi vbi ipse vel per aliquam contractum, vel gratis illa se ipsum priuare voluerit, quia vt habent varia iura, & communis consensus DD. nihil magis naturale, quam vt possit vnusquisque de re sua, cuius plenum absolutumque dominium habet, pro libito disponere, cum in hoc consistat vis & ius dominij: at venditor census in hoc contractu non vendit rem quæ censui supponit, nec aliquod dominium illius transfert in emptorem census, sed retinet integrum perfectumque illius dominium penes se, eadem omnino ratione pleneque iure sicut antea habebat, ergo nisi ipse in illud consentiat quasi distincto contractu, distinctoque pretio pro tali pacto ipsi reddito, non potest ad illud solo contractu & communi pretio census obligari.

Tertio. Quia census carius multo vendetur, quam habeat vsus fori, vel lex Regni, nisi maneret venditori ista libertas & facultas, vnde propter illam detrahitur à pretio, quod sine illa redderetur, habetque illa rationem cuiusdā pretij, cū illa pretio æstimabilis sit.

Quarto. Quia si emens censum reciperet dominium directum eius rei, quæ censui illi subiicitur, sicut posset exigere hanc conditionem, ne res illa sine ipsius cōsensu vendatur, aut alienetur, ita quoque & hanc, vt ratione illius cōsensu redderetur laudimium: at hoc non licet exigere, vt fatentur Soto, Palatius, & quotquot sunt DD. ergo neque istam conditionem. Probat. autem consequentia. Ratio propter quam in emphytheusi debetur laudimium est, quia concedens facultatem ad rem illam vendendam habet dominium directum in illam, ratione cuius potest prohibere ne vendatur sine suo consensu, quæ facultas cum sit ius civile & temporale, est bonum quod potest pretio æstimari, sed per authores alterius opinionis potest emptor census exigere conditionem istam, ne sine ipsius assensu res censui subiecta vendatur, vel alienetur, quia habet dominium directum illius, ergo sicut potest conditionem istam exigere, ita & laudimium. Nam *Vbi eadem existit ratio, eadem quoque debet reperiri Iuris dispositio.* Ex quo sequitur, vt si venditor census rem illi subiectam alteri vendiderit, donauerit, vel quauis ratione distraxerit, non posse emptorem census illam retrahere, aut prohibere quo minus translatio illius rei in alterius dominium firma sit, & rata.

Argumenta in oppositum nullam habent vim. Ad primum enim constat emptorē census, de quo hic agimus, nullum habere dominium in rem illi censui suppositam, neque vtile neque directum, sed omne dominium illius pleno absolutoque iure manere penes ipsum venditorem, perinde ac si nulli censui res illa subijceretur.

Secundum argumentum & illius confirmatio solum probant, posse venditorem census, rei, quam illi supponit, alia quoque onera adijcere suo consensu, & varijs contractibus, siue gratis, siue accepto iusto illorum onerū pretio: non tamen probant in ipso contractu & communi pretio census ad aliud onus venditorem illius se ipsum obligare, quam ad præstandum annum redditum.

Ad tertium respondeo, Constituto censu in re immobili, & fructifera, quæ venditoris propria sit, & ab alijs anterioribus debitis & oneribus libera, ac valorem censui in ea constituti sufficiens, manere emptorem illius census satis securum, quantum natura huius contractus exigat, nec priuandum esse venditorem, qui absolutus illius rei dominus est, libera facultate disponendi de re omnino sua, propterea quod is in quem illa transferit, periclitetur morose, aut infideliter se habere in soluendo

uendo redditu: hoc enim periculum accidere etiam potest re illa apud primum venditorē manente, occurrendumque illi est, apud quemcumque res illa maneat autoritate Iudicis compellentis, aut primum venditorem, aut possessorem hypothecæ ad præstandum illum annum redditum, sicut in alijs debitis exigendis, vbi debitor morose vel infideliter se habet, vtendum est autoritate Iudicis.

Ad confirmationem Respondeo. Non licet quidem mutare fideiussorem, vel pignus oblatum pro debitis sine consensu creditoris, Tum, quia esset noua & altera obligatio, nouisque contractus, qui sine consensu vtriusque contrahentis de nouo iniri non potest: Tum, quia forsitan quod de nouo offeretur, non erit ita sufficiens, vel non ita gratum creditori; at cum res hypothecata censui venditur, & in alium transfertur, nec mutatur contractus, nec pignus, nec hypotheca, eadem enim semper manet illi censui subiecta & obligata.

Ad quartum respondeo, Iura illa nihil aliud continere, quam venitionem pignoris, vel hypothecæ factam sine consensu creditoris, neque dissoluere, neque tollere ius, quod in illa creditor habebat, quod similiter obseruari in censu, vbi res illi subiecta venditur, quamuis sine consensu creditoris vendatur.

In altera parte huius quintæ conditionis propositæ in constitutione Pij V. ne possit ab emptore census cota aliqua, vel laudimium exigere, si acciderit rem illi suppositam alteri vendi, omnes conueniunt; cum certissimum sit hanc obligationem soli emphytheusi conuenire, naturæ autem & propriæ rationi census redimibilis repugnare. Quauis, quemadmodum posset venditor census contractu ac pretio distincto obligare se ipsum ad nō vendendam, neque alienandam rem illi subiectam sine consensu ac facultate emptoris, ita quoque posset stando in solo iure naturæ obligare se ipsum, ad conferendam aliquam cotam & laudimium pro illo consensu, & facultate: vel gratis, vel reddito sibi cōgruo pretio pro illa obligatione. Ceterum vbi cum his obligationibus & oneribus census institueretur, certè pertineret potius ad naturam cuiusdam nouæ emphytheusis redimibilis, quæ census.

AN VOLENTE CENSUARIO

vendere rem censui subiectam sit preferendus emptor census alijs emptoribus?

(*)

EX T A conditio quam exigit Pius V. est, vt debeat venditor census, qui rem illi subiectam vendere voluerit, significare illud prius emptori census, ita vt sit ille alijs preferendus, expectandaque per mensem illius deliberatio. Hæc conditio sicut ceteræ eiusdem Extrauagant. habet quidem vim, vbi cōstitutio ista recepta est, & in vsum redacta, in alijs autem Prouincijs nequaquam: Adeo vt D. Nauar. qui constitutionem Pij V. absolutè omnes obligare censuit, expendens hanc sextam in commento de Vsuris. num. 92. sentiat hanc iuste posse dimitti, Primo, quia nulli alteri iuri neque naturali, neque diuino, aut humano innititur, Secundo, quia hæc conditio est aliena à natura census, cum per eam nullum dominium transferatur in emptorem census, propria vero emphytheusi, propter dominium directum quod ille habet in re emphytheuticā iuxta ea quæ habent DD. in cap. Cū dilectus. De religiosis domibus. & in l. 1. ff. Si ager vestigal. vel emphyt. petatur. & Instituta. De locato. §. Adeo, Adiectam vero illā putat ex quadam congruentia, eo quod minuatur per eā facilitas imponendi census prædijs, alijsque possessionibus, quæ multorum malorum occasio esse solet.

Præterea, obligare venditorem census, vt rem illi subiectam vendere non possit, quin prius illud domino census significet, ita vt debeat illum alteri præferre, & voluntatem illius per mensem expectare, repugnat naturæ huius contractus. Primo, quia per hunc contractum venditori census nec tollitur, nec minuitur plenum absolutumque dominium illius rei, ad plenum autem absolutumque dominium pertinet, vt habens illud possit, de re cuius pleno iure dominus est, libere disponere, & in quem voluerit dominium illius pro libito transferre. Secundo, quia cū per obligationem istam reddatur deterior conditio venditoris census, & rei illi subiectæ, est onus & grauamen pretio æstimabile, & quod ex consequenti debet diuerso contractu, aut diuerso saltim pretio emi, & non reddito tantum communi pretio census, sicut paulo ante dicebamus de grauamine illo, quo obligaretur venditor census, ne rem illam vendere aut alienare possit sine consensu emptoris census. Negari tamen non potest, posse hanc sextam conditionem, de qua nunc agimus, apponi in contractu census ex mutuo & libero vtriusque contrahentis consensu, reddito pro ea aliquo iusto pretio seorsum, & distincto ab eo, quo

eo, quo census secundum se emēdus est, quia vt proxime preced. controu. vidimus, licet vnicuiq; rebus suis quęcunq; onera, vel graua mina imponere, cum possit & illas distrahere, ac consumere.

An autem si posita in contractu census ex mutuo contrahentium consensu ista sexta cōditione, de qua hic agimus, acciderit venditor census illa neglecta & violata rem censui subiectam alteri vendere, possit dominus census contra huiusmodi venditionē agere, illamq; inualidare, & rem sic venditam retrahere, explicabunt Iurisperiti, quorum est decidere qui contractus in foro contentioso rati sint & firmi, qui vero nulli, vel rescindēdi. In foro autem conscientię (quod nostri muneris est) venditor census, qui accepto pretio pro illa obligatione illam promissit, nec seruauit, peccauit peccato mortali, non seruans fidem proximo datam in re graui, tenebiturque ad reficienda domino census damna ex venditione illius rei ipso inconsulto facta, si quę ille propterea patiat, quia nocuit illi cum iniuria: Omne autem nocumentum illatum proximo cum iniuria reficiēdum illi est. Vēditio autem facta, donec iudicis auctoritate rescindatur, valida est, quia promissio rei futurę alicui facta non efficit, vt traditio actualis eiusdem facta alteri non sit efficax, quamuis peccet non seruans promissa, & teneatur ad damna ex violata fide subsequuta reficienda.

Controuersia XVI.

AN VENDITOR CENSUS possit obligari ad aliquas pœnas, si fuerit morosus in soluendo annuo redditu?

SEPTIMA conditio, quam sanctissimus Pius V. in sua constitutio ne exigit in contractu census, est, vt nulla ratione admitantur in eo pacta, quibus obligetur morosus debitor census ad aliquid vltra pensionem censuicam persolvendam, vel ratione lucri cessantis, vel alicuius cambij, aut expensarum, vel ad aliquam aliam pœnam.

Hęc conditio biffariam intelligi potest, vel ita, vt morosus solutor annui redditus obligetur ad aliquid persolvendum tamquam lucrum cessans, vel damnum emergens in pœnam illius morę, ita vt quamuis creditor census nullum patiat, re ipsa lucrum cessans, vel damnum emergens, nihilominus ex pacto

propter morosam solutionem, quantitatem illam reddat vltra pensionem, perinde ac si creditor damna illa pateretur, vel expensas fecisset: In quo censu conditio ista iusta est, Propter solam namque moram illud exigere, & in pactum ducere est contra ius naturę, & merito à Summo Pontif. prohibitum. Primū, Quia ex natura huius contractus communi pretio constituti ad nihil aliud potest obligari venditor census, quam ad prestandam annuam pensionem, efficiendamque illam securam. Secundo, quia quęuis alia obligatio, preter eam quę respicit solam annuam pensionem, est onus, & grauamen pretio æstimabile, & ex consequenti exigere illam est exigere aliquid pretio æstimabile vltra sortem.

Potest secundo modo conditio illa ita accipi, vt non teneatur morosus debitor quamuis ex mora sua fuerit vere ac realiter causa emptori census alicuius lucri cessantis, vel damni emergentis, aut aliquarum expensarum, damna illa reficere, & cōpensare, in quo sensu conditio ista sexta non esset iusta; cum iure nature dāna illata ex morosa solutione reficiēda sint, siue ducatur illud in pactū, siue non: neq; hoc modō pacta illa prohibet. Etenim vbi lucra quę dominus census vere habuisset, culpa morosi debitoris illi cessant, patitur ille damnum, & cum iniuria, & multo potius si aliqua dāna inde illi proueniāt, vel aliquas oportuerit in recuperanda pensione expensas ipsum facere. Damna autem creditori culpa debitoris illata esse à debitore compensanda, & restituenda, omnia iura proclamant. Vnde non est de his Pius V. in sua Extrauag. locutus: neque enim credendum est voluisse Summum Pontif. eximere debitorem à compensatione damnorum, quę vere creditori inferret, ad quam adeo iure naturali tenetur.

Solum ergo prohibet Papa, vt optime obseruat Nauarr. in commento illo num. 93. Glosa 9. conuentiones quasdam duras, quę solebant imponi venditoribus censuum, nisi ad diem soluissent: nempe reddendi statim expensas, & salaria, & alia similia, etsi creditor nihil adhuc damni passus esset, præter solā debitoris moram, quod certe iniquum erat.

Ex his multa colligere licet cum Nauarro loco citato, & alijs DD. Primo, iniquum esse pactum, vt propter moram venditor census priuetur re illi subiecta, vel aliqua illius parte, quia hęc esset grauissima pœna, & quacūque mora multo grauior Vnde iure ipso prohibetur imponi Cano. Suam. De pœnis. & l. Stipu-

1. Stipulatio ista. §. aliter. ff. De verbo obligat.

Secundo, Iniquum esse pactum, quo venditor census obligetur absolute vel propter moram ad alia onera, quę non debet ex natura census, veluti ad suscipiendos hospitiō familiares emptoris, donec pensionem soluat, vel censum redimat, vt habet idem Nauarr. eod. loco. num. 94. Glosa 11.

Tertio, Damna quę vere ac realiter creditor census passus fuerit, aut expensas quę in recuperatione debiti fecerit, non esse illi persolendas sola fide ipsius, etiam iurata, sed ex his tantū quę debitis instrumentis & probationibus constiterint: omni enim iure debitor, vbi res dubia est, non tenetur stare soli fidei aut iuramento creditoris, sed præcepto iudicis, certisq; probationibus, quod significat ibi Pontifex.

Quarto, Iniustum esse pactum, quo censuarius obligaret seipsum ad reddendam pensionem in forma camere: Primo, quia solutio in forma camere distat plurimū in quantitate, & onere à communi solutione annui redditus, quę ex natura huius contractus debetur. Secundo, quia obligat se, ad pœnas, & incommoda quę incurruntur, per obligationem in forma camere, quę sunt extra naturam census, & ad quę venditor illius iure communi non tenetur, vt optime Nauarr. loco citato num. 116.

Quinto, Iniquum esse pactum, vt teneatur debitor census, si fuerit in mora, ad pœnā dupli: quia hęc pœna grauissima est, & multū superans culpam morę: vnde nō solum illud censendum est prohibitum, vbi cōstitutio ista Pij V. obligat, verumetiam absolute. Nec iudico verum, quod in hac parte sentit D. Nauarr. loco citato num. 136. ante huiusmodi Extrauagantem Pij V. pactum illud potuisse apponi, quia pœnę, (vt ipsemet docet loco citato num. 93.) debent esse moderate, ita vt aliter sint iniquę, nec soluendę: pœna autem dupli propter solam moram non est moderata, sed grauissima.

Eadem ratione iniquum etiā erit pactum, quo venditor census obligauerit se ad soluēdū post terminum lapsum singulo quoque die ducatum, vel dimidium ducati, vel quid simile procuratori, aut nuntio creditoris, ad recuperandam pensionem missio, Iniquum autem est vbiq; tam in locis in quibus Constitutio ista Pij V. obseruatur, quam in alijs vbi recepta non est, quia esset pœna grauissima & multum excedens. Poterit autem constitui, vt sumptus, quos procurator ille vel nuntius

fecerit ad pensionem recuperandam propter illius moram, teneatur persolvere, nam hos sicut alias expensas (vt ex dictis constat) persoluum est omni iure à debitore, cuius culpa sunt, deberi. Cetera vero pacta, ex quibus creditor aliquid recipiat vltra iustam pensionem, vel damna, quę vere passus est, siue expensas quę vere fecerit, iniqua sunt & vsuraria. Quia perinde se haberet emptor census in illis, ac si exigeret illud vltra sortem.

Denique postulat hic locus explicemus.

Controuersia XII.

AN IN CENSU REDIMIBILI de quo hic agimus, possit ex mutuo consensu contrahentium imponi moroso debitori, vt incidat in pœnam commissi?

DOMINICVS Soto lib. 6. de iust. q. 5. ar. 2. habet non esse illud ex suo genere iniquum, vt qui vno vel duobus annis non soluerit annuum redditum, possessionibus censui obligatis expolietur: quia potest mutuo contrahentium consensu hęc pœna imponi. Barthol. Albornoz lib. 3. de arte contractuum tit. 2. qui est de sensu redimibili doctri. 3. censet pactum commissi in contractu census nullum vitium, aut iniquitatem continere, cui in hac parte subscribunt nonnulli Iurisperiti Hispani in explicatione legis Taurinę, quam statim afferemus.

Ducunturq; in hanc sententiam duplici potissimum ratione, Primo, Quia vnicuique licet de bonis suis disponere, & quibus ipsi libuerit pactis, & oneribus illa subijcere, poterit ergo inter emptorem & venditorem census ita constitui, ac pacisci, vt si tanto tempore fuerit in mora, res censui illi subiecta cadat in commissum. Et confirmatur communi vsu multorum Tabellionum, qui in Regnis Castellę instrumentis censuum hanc pœnam & conuentionem adhibent.

Secundo, lib. 5. nouę recopilationis tit. 15. l. prima, quę est l. 68. Tauri. habetur, vt si quis suis fundis censum imposuerit sub ea conditione, & pacto, vt si in hoc vel illo termino non soluerit, cadat à iure quod in illos fundos habebat, & subijciantur legi commissi, seruetur contractus & conditio, & iuxta illam pronuntient Iudices: Vbi aperte habetur sententia quam isti DD. amplectuntur.

Denique si hęc conditio admitti non posset, id certe esset, quia huiusmodi pœna est grauissima, & nimium excedens; ad iuxta commu-

communem doctrinam Iurisperitorum poena conventionalis, quantumvis grauis sit constitui potest ex mutuo contrahentium consensu, & seruanda est.

Oppositum docent Nauar. in Manuali Latino cap. 23. num. 68. & in commento de vsuris num. 93. vbi quamuis non agat expresse de poena commissi, satis tamen illud insinuat, cum constituat debitorem census non posse obligari, vt ex mora expolietur re censui subiecta, vel aliqua illius parte. Couarru. lib. 3. varia resolut. cap. 7. num. 1. aperte docet in his censibus non habere locum poenam commissi: quod iam ante hos docuerat Cotradus. Idem sentiunt multi Iurisperiti, & est inter eos communis hæc pars.

Potestq; efficaciter probari, Primo, Quia vt recte argumentatur Couarru. Hæc poena commissi est odiosa, habetq; rigorem à quo exquisitè fugitur, iuxta regulam Iuris *Odia restringere &c.* Confirmaturque ex eo, quod etiam in Canonico iure statutum sit non esse ad mittendas constitutiones quæ Ecclesiis damnum aliquod inferant cap. 5. De consuetudine. Nihilominus valebit consuetudo, qua alicubi inductum fuerit, emphytheutam Ecclesiæ non cadere à iure circa rem emphytheuticam, etiam si per triennium pensionem solvere omiserit, vt docent Abbas Concil. 72. col. 2. lib. 1. Decius in dicto cap. 1. De consuetud. & alij quos ibi refert Couarr.

Secundo, Quotidie fit, vt censui cuius fors est 100. aurei supponatur prediū valēs 1000. quid autem magis iniquum? quam vt pro omissione solutionis pensionis 6. vel 7. aureorum per tres, vel quatuor annos, expolietur debitor pretio valente 1000. aureos, cuius ille absolutum plenumque dominium habebat?

Tertio, Omne pactum, quo emptor census recipit lucrum aliquod ultra sortem iniquū est, & vsurarium; at si propter moram, vel omissionem solutionis per aliquot annos, res censui subiecta esset emptoris census, vides quantum lucrum hac via reciperet ultra sortem.

Quarto, Census de quo hic agimus, & emphytheusis differunt maxime inter se, adeo vt præter id quod est tam per emphytheusim quam per censum obligari debitorem ad per soluendum annum redditum, in alijs conditionibus, quæ sunt propriæ emphytheusis propter dominium directum, quod conuenit domino emphytheusis, quod tamen non conuenit domino census, differat adeo census ab emphytheusi, vt repugnēt illi, naturæ cen-

sus: Perspicuum autem est, ex his quæ secundo art. huius questionis diximus, emphytheutam non soluentem propterea cadere à iure, quia illius rei, quæ emphytheusi subiecta est, habet dominus emphytheusis dominium directum, ita vt emphytheuta non soluente consolidetur rursus in creditore dominium utile cum dominio directo.

Denique consuetudo, quæ optima legum interpretis est, maxime quæ à peritis optimisque iudicibus obseruatur, hanc sententiam maxime confirmat. Refert autem Couarru. loco cita. iuxta praxim & forensium vsuum in supremo Regis nostri tribunali legem illam citatam ab authoribus alterius opinionis circa huiusmodi contractus, & cum ea conditio ne, licet expresse illud habeat, non tamen probari, neque obseruari, nisi in censu perpetuo & irredimibili, quando fundus vel possessio illi supposita eius erat, qui pensionem sibi ex eo soluendam in ea constituit: In alijs vero censibus quamuis illa poena commissi ex mutuo & libero contrahentium consensu imposita sit, & in instrumento & scriptura contractus expresse habeatur, creditorq; illam seruari postulet, non obseruari, optimis Iudicibus legem illam à recta ratione & equitate alienam iudicantibus, nec legislatoris animū alium fuisse, quam circa solos census perpetuos illis rebus impositos, quarum domini censusum veri domini erant, legem illam ferre.

Ex his facile est diluere argumenta quæ ab alijs afferuntur.

Ad primum respondeo, quo iure naturæ licet unicuique de suis bonis disponere, & quibusuis oneribus ac pactis illa subijcere, eodem quoque iure naturæ distari ne pacta iniqua, & à recta ratione maxime aliena contractibus humanis adhibeantur, quale esse huiusmodi pactum de incurrenda poena commissi in censu redimibili, ex dictis constat. Ad confirmationem dico, non esse probandam consuetudinem istam tabellionum, conditionem adeo iniquam apponentium, & propterea merito à iudicibus nullā rationem illius haberi.

Ad secundum ex dictis patet solutio. Lex namque illa non obseruatur in tribunalibus Regijs vt aliena à recta ratione, præter quam in censibus perpetuis, impositis rebus quarū, domini census, domini quoque antea erant, tradideruntque illas censuariis sub ea conditione, vt si per aliquot annos solutionem pensionum omitterent, caderent à iure, quod recte potuerunt, censuario in eam pacitionem consentiente, sicut poterant cum illarum rerū absolutum plenumque dominium haberent, tradere

tradere illas sub contractu emphytheusis.

Ad vltimum, Quam vim habeat poena conventionalis in foro exteriori & contentioso, non est mei muneris disputare, Iurisperitorū illud proprium est: at in foro conscientiarum poenæ conuentionales nisi moderatæ sint, ac æquitati rectæque rationi consonæ, non sunt censendæ obligare, sed tanquā iniustæ & iniquæ, nec imponendæ, nec executioni mandandæ, imo debet peritus prudensq; confessarius quotiescunq; deprehenderit, in contractu aliquo humano & civili appositam esse poenam rectæ rationi, & æquitati pugnantem, debet admonere poenitentem, vt illa ab instrumento contractus deleatur, vel saltem per chirographum securum reddere alterum contrahentem, illam nunquam esse executioni mandandam. Quod si aliquando executioni illa mandata sit, restituendum est alteri, quidquid ea ratione persoluerit, & omnia damna ex ea solutione subsecuta.

Ex his constare poterit, verum quoque esse, quod docet Nauarr. in commento de vsuris. nu. 138. affirmans iniquum esse pactū & clausulam, qua venditor census faceret copiam emptori, capiendi autoritate propria rem censuariam ob cessationem solutionis. Nam sequeretur, vt propter omissionem solutionis 10. vel 12. aureorum expoliaretur censuarius fundo valoris mille aureorum, & quod peius est sine sententia iudicis, quod est iniustū, & multarum iniquitatum occasio, & merito iure prohibitum. Licebit emptori census, exigere apud iudicem pensiones sibi debitas, ita vt nisi alia bona habuerit, vnde illa recuperentur, tunc autoritate iudicis vendantur, quæ immobilia habet, potissimè si illa subiecta census sui existant, ita vt ex illorum pretio fors vna cum pensionibus debitis restituatur, sicut refert Nauar. in commento citato fieri in Regno Nauaræ, esseq; sancitum legibus illius Regni.

OCTAVA CONDITIO.

QUAM exigit Pius V. in sua Extrauagan. est, ne augeatur census, vel de nouo creetur in eadem re vel aliqua alia in fauorem eiusdem emptoris, vel alterius ex pensionibus debitis, vel debendis. Hæc conditio, sicut in singulis dicimus, obseruanda est, vbi constitutio hæc recepta est, & obseruatur. In Hispania verò, & alijs Prouincijs vbi recepta non est, constat iam ex his quæ diximus cōtro. 8. huius articuli, posse institui censum ex debitis verè ac re ipsa subsistentibus, seclū

sa omni fraude, & dolo: Qua ratione poterit etiam constitui ex pensionibus verè ac realiter debitis, si eas receperit creditor, cum illi verè debeantur, in similem vsuam & censum paratus erat illas conuertere: Ex debendis verò, nec dum actu & re ipsa debitis nullomodo licet censum constituere, Tum, quia pretium census debet esse presens, quod autem nondum debetur presens non est dicendum, Tū, quia esset aperire viam pluribus dolis, & vsuris. Vnde neque in contractu poterit apponi conditio, vt ex eis quando fuerint in termino, & actu debite, constituatur, vel augeatur census: quia esset priuare venditorem facultate soluendi liberè pensionem in numerato, sine noua constitutione vel augmento census, qua facultate illum priuare, est contra naturam huius contractus, & peculiare onus, & grauamen extra natiam & propriam obligationem, quam natus est hic contractus inducere, & ex consequenti diuerso pretio estimabilis.

NONA CONDITIO.

QUAE exigitur in eadem Extrauagan. est, tollenda esse omnia pacta, quibus alter contrahentium obligetur ad aliqua opera, ad quæ alias, vel iure naturæ, vel ex natura contractus non tenebatur. Quæ conditio iustissima est secundū se, & natura rei, & ideo vbiq; vel solo iure naturali illud precipiēte, obseruanda est, non solum in constitutione census, verum etiam in omni contractu: nisi ratione illius oneris, quod in contractu super adderetur, nouum distinctumque pretium, illi oneri & grauamini iustū, & arbitrio prudentium commensuratum redderetur: vt ex superius dictis constat,

Controversia. XVIII.

AN RE ILLA, CUI CENSUS impositus est, in totum vel ex parte pereunte, vel fructibus illius, debeat etiam simili proportionem census perire?

EXIGIT Pius V. in sua Extrauagan. quam hic percurrimus hæc conditionem tamquam 10. Vt re illa fructifera, cui census impositus est vel parte eius pereunte, siue infructifera & inutili reddita, tantundem quoque pereat census illius. Quæ conditio vbi viget constitutio Pij V. obligabit quidem omnium consensu,

Vu vbi

vbi autem illa non obseruatur, vt in Regnis Hispaniæ, An absolute, & stando in solo iurenaturæ obliget? cōtrouersum est inter DD.

Nam Author Summæ Conciliorum loco superius citato in vita Calixti III. & Nauarrus in cōmento de vsuris. nu. 115. q. 19. quibus nonnulli recentiores subscribunt, sentiunt vbiq; esse illam seruandam ex natura & propria ratione huius contractus: Quod his potissime rationibus confirmant.

Primo, ex illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. quibus consonat Motus proprius Pij V. habent enim illæ, pereuntibus fundis, & bonis obligatis censui, non esse compellendum venditorem ad soluendum censum. Vnde quatenus perierint, eatenus etiã secundum proportionem, & ratam liberabitur venditor census à solutione annui redditus.

Secundo, ex censu nascitur quoddam ius reale in rem illi suppositam, vt multi iurisperiti sentiunt, ius autem reale perit, perempta ea re quam illud respicit, ergo & census pereunte re illi subiecta peribit. Et confirmatur ex illo Axiomate, quod habetur Cano. Cum Paulus. 5. q. 1. *Destructo fundamento corrumpit edificium.* Sed census constituitur & fundatur in re illi subiecta, ergo ea pereunte necesse est illum quoq; similiter perire, in totum, vel in partem, pro vt res illa perierit.

Tertio, Quæ ratio est emphytheusis ad rem emphytheuticam, eadem quoque est census ad rem illi suppositam, at pereunte re Emphytheutica, vel ea destructa, aut reddita inutili, perit ius emphytheusis, ergo & pereunte re censui subiecta, debet quoque ille similiter perire, vel minui.

Quarto, Licet venditor teneatur de euitatione rei, cui census imponitur, & ad efficiendas idoneas in futurum (vt superius dicebamus) hypothecas, non tamen tenetur ad efficiendos securos fructus illarum, quia hoc est alienum à recta ratione: at census est emptio rei cui ille imponitur, aut saltem fructuum, vel partis fructuum illius, ergo ea, vel fructibus in totum, vel in partem pereuntibus, debet simul & census in totum, vel in partem perire.

Oppositum docent Contra d. De contract. q. 74. conclus. 4. Carolus Molinæus de vsuris. nu. 22. quem sequitur Couarru. lib. 3. Varia resolut. cap. 7. nu. 6. Dominicus Soto. lib. 6. De Iustitia. q. art. 1. Palatius lib. 4. De contract. cap. 6. Felicianus de Solis lib. 1. De censibus. c. 8. nu. 19. & pleriq; recentiorum, qui de his scripserunt: affirmantes in huiusmodi

censu redimibili, de quo hic loquimur, non perire censum & obligationem persoluendi annum redditum, etiam si res illi subiecta omnino pereat, & destruat. Quia obligatio, quæ consurgit ex huiusmodi censu, precipue & potissime est personalis, qua venditor illius obligat se ipsum ad persoluendum annum redditum, licet assignet in securitatem rem illam, super quam constituitur, sicut posset assignare fideiussorem: Quo fit vt sicut pereuntibus fideiussoribus, nõ periret census, quia semper manet debitori obligatio personalis, eadẽ ratione, esto pereat res censui subiecta, manet semper venditori census, vt personæ illi obligatæ, obligatio persoluendi redditum. Vnde omnia argumenta quibus probauimus controu. 5. huius art. posse constitui censum in persona, & in quibusvis bonis, & obligationem consurgentem ex contractu census personalem potius esse quam realem, probant similiter hanc sententiam.

Quam nos etiam censemus veram, vbi constitutio ista Pij V. recepta non est, nec obseruatur: vt pereunte re censui subiecta, non pereat census. Confirmaturque illud consuetudo omnium Tribunalium, & Iudicum, qui quantum hypothecæ perierint, obligant nihilominus veditores censuum, & hæredes eorum ad persoluendos annuos redditus.

Peribit nihilominus census, & obligatio reddendi pensionem in triplici tantum euentu. Imprimis, quando census fuerit fructuarius, ita vt venditor solum vendiderit partem fructuum quos fundus aliquis reddiderit, cū in eo casu solum obligauerit se ad reddendam partem eorum quæ res illa contulerit, consequenter vbi nihil illa tulerit, vel omnino perierit, ad nihil tenebitur veditor ille huiusmodi census fructuarij: Quia vendidit sub ea conditione, qua cessante cessat pariter obligatio.

Secundo, quando esto census qui constituitur pecuniarius sit, conuenit tamen venditor illius cum emptore, se obligare tantum illi cę sui rem illi suppositam, illiusq; fructus: Tunc enim illa omnino pereunte, cessabit simul omnis obligatio, cum sub ea conditione fuerit inita. Pereunte verò parte fructus, si quæ manet, sufficiat toti pensioni, reddenda erit in integrum, cum supersint fructus illi obligati, illique sufficientes: Quod si ea quæ manet, non sit sufficiens, ad integram pensionem exhibendam, ad id tantum tenebitur, ad quod illa sufficiet, & nõ amplius: cum iuxta solum valorem fructuum obligauerit se venditor ad prestandam annuam pensionem.

Tertio, quando venditor census pecuniarij rem

rij rem illam alteri tertio vendiderit consentiente domino illius census, tunc si res illa perierit, non tenetur amplius illius rei emptor ad censum: quia hic sola ratione & titulo illius rei à se emptæ se ipsum obligauerat, qua pereunte vel destructa in totum cessat titulus ille & ratio, virtute cuius erat obligatus.

Dixi cum consensu primi emptoris & domini census, quia si illo inscio & inconsulto fuerit vendita, quamuis secundus emptor illius rei (vt modo dicebamus) non teneatur amplius, prior tamen venditor semper manet obnoxius solutioni annui redditus, quia obligatio personalis illi imposita ex prima constitutione census non tollitur, eo quod rem censiticam vendiderit, nisi quando dominus census ita consentit in venditionem illam, vt simul consentiat, primum venditorẽ census ad illum amplius nõ teneri. Dixi etiã re illa in totum pereunte, quia si ex parte tantum pereat, tenebitur ad persoluendum ex remanente, quantum ex illa poterit, sicut in proxime precedenti casu dicebamus.

Præter hos tres casus, pro vt à nobis explicati sunt, tenetur venditor census ad annum redditum persoluendum, etiam si res illi subiecta omnino pereat. Neque argumenta in oppositum adducta aliquid efficaciter probant.

Etenim quod spectat ad Extrauagantes illas Martini V. & Calixti III. illæ solum referunt conditiones, cum quibus census de quibus fuerunt consulti, constituebantur: probantque illas, (vt sepe diximus) minime vero precipiunt, aut definiunt illas tãquam necessarias. Adde quod ad presentem questionem spectat Summus Pontif. non habere, vt re, censui subiecta pereunte, pereat simul census, & obligatio prestandi annum redditum, sed id solum, ne teneatur venditor census, ad restituendum pretium illius; Vbi enim res peribant, compellebant emptores censuum, venditores ipsos, vt pretium quod acceperant illis restituerent, quasi venditor census ad illius rei perpetuam consistentiam se ipsum obligasset, sub pœna restituendi pretium. Hoc pactum tanquam iniquum reicit ibi Martinus V. cuius verba sunt de restitutione pretij agens: *Sed ad hoc, huiusmodi censuum venditores inuiti: nequaquam per emptores aritari, vel astringi valerent, etiam ipsis possessionibus, & bonis obligatis penitus interemptis, vel destructis.*

Ad secundum respondeo, ius reale, quod ex censu nascitur in rem illi subiectam, non

tollere obligationem personalem, quam venditor census per eundem contractum sibi imponit, datum fideiussorem sui debiti, non eximitur ab obligatione personali persolendi illud. Ad confirmationem dico, fundamentum huius obligationis soluendi annum redditum, non esse rem illi censui subiectam, sed contractum inter vtrumque initum, quo venditor census ad illum prestandum se obligauit, contulit vero in eius securitatem rem illam, & hypothecam: vnde semper manet fundamentum istius obligationis, nempe vis illius contractus inter eos initi, ex quo precipue ac potissime nata fuit obligatio personalis.

Ad tertium respondeo, non esse eãdem rationem census & emphytheusis, Quia in emphytheusi totum ius est reale, in solam rem emphytheuticam, sub eaque ratione constitutum, vt illa tantum res illi obligatur, vt constat ex his quæ diximus art. 2. huius q. in censu vero obligatur precipue persona, & ius percipiendi annum redditum potissime est in persona venditoris.

Ad quartum constat satis ex dictis, census non esse emptionem rei cui imponitur, nec fructuum illius, sed ius percipiendi, à venditore illius ex quibuscunque bonis ipsius, annum redditum, quod ius cum precipue fit in personam, non perit, etiam si pereat res quæ censui fuit subiecta tanquam illius hypotheca, & fideiussor.

VNDECIMA CONDITIO.

QUAM habet constitutio Pij V. est, vt possit venditor census illum extinguere, ac redimere quotiescunque si liberit reddito eodem pretio, non obstante quacunque prescriptione, etiam longissimi temporis, vel 100. annorum, qua videatur effectus perpetuus & irredimibilis. Circa hanc conditionem multa sese offerunt discutienda, quibus explicatis, quæ ad illam pertinent simul explicata manebunt.

Primum igitur videamus.

AN FACULTAS REDIMENDI censum, venditori in hoc contractu concessa, quæ dicitur pactum deretrouendendo, reddat illum in integrum?

ONRRADVS quæst. 83. conclus. 1. in fine refert testimonium Baldi affirmantis in cap. 1. col. vlt. De iureiurando, quæstionem hanc

Vu 2 fuisse

fuisse maxime controuersam, & agitatum inter Theologos sui temporis. Et conclus. 3. & 4. refert quædam Iurisperitum hoc pactum de retrouendendo damnasse tamquam iniustum, confirmasseque illud autoritate eiusdem Baldi loco citato. Et in l. Emptione. Cod. Plus valere. & Hostiensis in Summa tit. De vsuris §. Qualiter. & cuiusdam Federici de Senis, qui in suo Concilio ultimo. affirmabat errorem esse iudicare hoc pactum iustum, & licitum. Quam opinionem his rationibus Iurisperitus ille probare nitentur.

Primo, Hic contractus aut est vera emptio & venditio, aut mutuum: si mutuum, cum ex eo conferens pecuniam recipiat lucrum pensionum, erit aperte vsurarius: Quod si vera emptio & venditio iuris percipiendi pensionem, debet necessario pretium illius ita transire in venditorem, vt non teneatur illud vnquam restituere, & similiter, ius illud ita pleno perpetuoque iure transire in emptorem, vt nunquam illo expolietur: cui tamen iuri emptoris repugnat pactum illud.

Secundo, In omni contractu debet esse par & æqua conditio vtriusque contrahentis, at emptor non potest apponere pactum retroemendi, ita vt quando ipse voluerit, teneatur venditor censum illud redimere, ergo neque venditor poterit apponere pactum de retrouendendo, ita vt quotiescunque ipsi libuerit, teneatur emptor, restituto sibi pretio quod contulerat, resignare ac restituere venditori ius illud percipiendi annum redditum, quod ab eo emerat.

His tamen non obstantibus communis tam Theologorum, quam Iurisperitorum sententia habet, pactum huiusmodi iustum esse, & honestum. Ita docet Ioan. Maior in 4. dist. 15. quæst. 43. vbi affirmat hanc opinionem communem esse. Conrad. De contract. quæst. 83. conclus. 1. Ioan. Gerson. Cancel. Parisien. De contract. p. 1. consideratione 6. & 7. & p. 2. propositio. 1. 2. 3. & 4. vterque Medina, Compluten. Cod. De restit. cap. De censibus, quo ad eorum institutionem. Et Salmanticens. in sua summa cap. 14. §. 25. regul. 7. non enim negat ibi hoc pactum iustum esse, (vt opinatur Petrus Nauarra lib. 5. De restitutio. cap. 2. num. 93. & 94. vbi immerito illum reprehendit) sed nonnunquam ex circumstantia aliqua illud vitium, efficitque iniustum, quod est verissimum. Soto lib. 6. de iust. quæst. 5. ar. 3. Nauarr. in manuali. cap. 17. num. 248. & in commen-

to De vsuris: num. 78. 96. & 115. & vbi que huius pacti meminit, & omnes recentiores Theologi qui de censibus, & huiusmodi pacto scripserunt. Ex Iurisperitis Ancharra. Abbas. Immola in cap. Ad nostram. De emptio. & venditio. Angelus & Paulus de Castro in l. 2. Cod. De pactis inter emptor. & vendit. Tiraquell. in lib. de Retrahtu in principio. & alij multi, quos refert & sequitur Didacus Couarru. lib. 3. varia Resolut. cap. 8. num. 4. Quin & Conradus loco citato refert Martinum V. quæstionem hanc commississe Guillermo præbitero Cardinali tituli 5. Marci, illumque cum in ea examinanda multorum peritorum consilio fuisset vsus, vt idem Martinus in sua Bulla testatur, affirmasse contractum census cum huiusmodi conditione iustum esse, ac licitum, edidisseque de ea re tractatum qui incipit: Abbas sancti Iacobi &c. Tumetiam in Concilio Constantiensi cui adfuit idem Martinus V. assertionem istam multorum Cardinalium, Episcoporum, peritissimorumque DD. tam Theologorum quam Iurisperitorum subscriptione fuisse confirmatam.

Probatur vero illa efficacissimè & autoritate, & ratione. Imprimis autoritate Sedis Apostolicæ, Nam Martinus V. & Calixtus III. consulti, An census cum hoc pacto de retrouendendo, & alijs conditionibus, quas superius retulimus, constituti sint liciti, respondent, ac definiunt in suis Extrauag. iustos esse, & nullam vsurariæ iniquitatis labem continere, & Pius V. non solum probat illud in sua constitutione, verumetiam præcipit ac vult, non esse iustum censum, nisi cum tali pacto & conditione celebretur.

Vt iam ratione. Si hoc pactum & facultas redimendi censum, quotiescunque venditor ipsius illud voluerit, esse iniqua & turpis, certe id esset vel ratione alicuius vsuræ, vel ratione alicuius iniustitiæ, quæ contractui census propter hoc pactum misceretur: at neutrum horum accidit ratione huius pacti, & conditionis, ergo licet illam adhibere. Probatur minor. Imprimis non interuenit ratio illius aliqua vsuræ, quia vsura solū habet locum in mutuo vel implicito & palliato, vel aperto & explicito, census autem ratione huius pacti nullo modo potest reduci ad mutuum; cum sit de intrinseca ratione mutui, vt illud recipiens teneatur aliquando restituere acceptum, ei à quo illud accepit, possitque ad illud compelli, per huiusmodi autem pactum, manet quidem facultas venditori qui pretium census accepit, redimendi illud restituto

stituto eodem pretio, minimè vero tenetur ad illud, neque potest ad id compelli, vnde per hoc pactum nullomodo census efficitur mutuum, & ex consequenti neque habet ibi locum vsura.

Neque iniustitia aliqua. Probatur, cum hic contractus (vt constat) sit reipsa emptio & venditio, pactum huiusmodi vitare illum aliter non potest, nisi quia vel repugnet illud nature emptionis & venditionis, vel quia propter illud definant reddi iustum pretium, vel tandem quia imponatur alicui contrahentium aliquod onus & grauamen, quod non liceat: sed nihil horum accidit in censu propter facultatem quæ manet venditori redimendi illum. Patet. Imprimis, ex natura ipsa contractus emptionis & venditionis illud non repugnat, passim enim venduntur fundi domus, aliæque possessiones cum hoc pacto, vt quotiescunque primus illarum venditor pretium earum restituere voluerit, valeat illas recuperare, quod Hispanè dicimus *Con carta de gracia*. Fuitque illud vt honestum inter Romanos receptum, habeturque l. 2. Cod. De pactis inter emptor. & vendit. Quid enim rectæ rationi magis consonum, quam cum sepe huiusmodi possessiones propter debita, vel alias necessitates dominorum vendantur, ne miser venditor perpetuam faciat rerum suarum iacturam, vt maneat illi facultas ad recuperandam rem suam, pretio quo fuerat vendita restituto. Quod & in censu locum habere similiter recta ratio docet, cum ille communiter non vendatur nisi à venditore indigente. Confirmaturque illud apertissimo Sacre scripturæ testimonio, Leuitic. 25. vbi dicitur: *Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos aduenæ & coloni mei estis: Vnde cuncta regio possessionis vestrae sub redemptionis conditione vendatur*: Nec est dicendum, Deum illud potuisse præcipere, quia supremus erat verusque dominus illius terræ Israëlitis concessæ, quasi non liceat idem in alijs Prouincijs, cum *Domini sit vniuersa terra, & plenitudo orbis terrarum*: aut præciperet Deus Israëlitis quod in alijs locis sit iniquum, absint hæc à fidelium mentibus. Constat ergo ex hoc Sacre Scripturæ testimonio, pactum istud neque iniquum esse secundum se, neque nature emptionis & venditionis repugnare.

Iam neque ratione huius pacti minuitur vel augetur iustum pretium: Quia iustum pretium census perpetui, & qui redimi non

possit, (vt artic. sequenti videbimus) iuxta leges aliquarum prouinciarum, vel communè vsu fori, vbi nihil lex præscribit, est, vt pro vno aureo annui redditus persoluantur 28. vel 30. parum plus vel minus, iudicio autem peritorum, & prudentum in his commercijs & contractibus pactum hoc, & facultas, quæ ius quoddam est & obligatio imposita emptori, est pretio æstimabilis, censeturque æstimanda pretio vt 14. vel 15. vel saltem in medietae pretij, quod in eo loco & patria, in qua census instituitur, solet emi census perpetuus, & irredimibilis Cum ergo pretium census, qui constitueretur sine hoc pacto, iustum & debitum sit, v.g. 28. pro vno, reddantur autem, vbi constituitur, cum hoc pacto, 14. pro vno, huiusmodi verò pactum æstimetur valere alia 14. seruetur profecto omnino iustum pretium.

Et confirmatur, iustum pretium est, quod habetur aut lege, aut communi vsu fori, sed tam legibus regnorum, vbi huiusmodi censibus leges pretia præscribunt, vt in Castella, quam communi vsu fori, vt in hoc regno Valentino, & alijs similibus, venduntur huiusmodi census redimibiles, in medietae eius prerij quo emeretur census perpetuus, tamquam iusto pretio, ergo ratione huius pacti de retrouendendo non definit hic contractus sub iusto pretio exerceri. Vnde Martinus V. & Calixtus III. pretia quibus vendebantur in illis regionibus, à quarum incolis fuerunt consulti, cum isto pacto, iudicauerunt iusta, nec ratione huius pacti à ratione iusti pretij recedere.

Denique neque imponitur per hoc pactum alicui contrahentium grauamen aliquod, vel onus, aut iniustum, aut nature huius contractus repugnans: propterea quod facultas hæc quæ manet venditori, vt possit censum redimere, imponat simul emptori obligationem, qua tenetur quotiescunque venditor censum redimere voluerit, iuri illi censitico renuntiare, ac eo priuari. Quia licet obligatio hæc onus quoddam sit, ea tamen non repugnat (vt ex dictis constat) contractui emptionis & venditionis, neque huic in particulari, cum propterea dicatur census redimibilis, quasi institutus cum hac facultate venditoris, & obligatione emptoris, vt possit redimi: neque suscipit emptor hoc onus gratis, vel inique, cum ratione illius non conferat nisi medietaem eius pretij, quod debuisset conferre, si fuisset census sine tali onere ipsius & venditoris fauore constitutus.

Vnde qui hoc pactum damnant, vel ini-

quiritatem aliquam in eo latere suspicantur, non recte considerantur quanto pretio fuisset census sine hoc pacto constituendus, & quantum ab illo ratione huius conditionis & pacti detrahatur. Quemadmodum ergo licet emere censum perpetuum pretio. v. g. vt 30. licet & redimibilem pretio vt 15. cum illa 15. quæ detrahuntur, sint iustum pretium istius pacti, & facultatis redimendi, aut nisi hoc liceat, neque illud.

Præterea venditio iusta est & optima, etiam si venditor non transferret in emptorem rem venditam secundum omne ius, sed retento apud se aliquo iure, vt in contractu emphyteutico, & feudali accidit, in quibus venditur res aliqua pro pensione illa emphyteutica, seu feudali, venditore tamen illius retinente apud se dominium directum, transferenteque in emptorem vile tantum illius dominium, ergo similiter in censu redimibili potest absque vlla iniquitate, & iniustitia tradi emptori ius percipiendi annuum redditum, retinente venditore penes se hanc facultatem redimendi illud, cum ratione huius facultatis detrahatur à pretio, quod valeret idem census sine tali facultate institutus.

Iam, constituto censu sine hac facultate, posset venditor rogare emptorem vt liceret sibi illum redimere, possetque emptor illam concedere, ergo hæc facultas non est iniqua, nec repugnat naturæ census, cum possit vnus illam precibus postulare, & alter concedere. Nunc sic, hæc facultas non est iniqua, nec repugnans naturæ huius contractus, potest autem quiuvis pretio accepto obligare se ad conditionem, quæ neque iniqua est, nec contractui repugnans, hoc verò faciunt emptor & venditor census redimibilis in hoc contractu, interueniente tamquam iusto pretio tota illa parte quæ detrahitur à pretio census perpetui, & irredimibilis, ergo hic contractus non vitatur per huiusmodi pactum.

Denique confirmantur hæc omnia ex cap. Ad nostram. De emptione & venditione. vbi damnatur emptio facta cum pacto redemptionis, si interueniat pretium nimis modicum. Vnde à contrario sensu, si pretium fuerit iustum, contractus non vitatur propter pactum retrovendendi. Et in cap. Illo vos. De pignoribus. Damnatur emptio facta cū pacto de retrovendendo, apposita conditione, vt debeat venditor ad redimendum conferre maius pretium quam acceperat, etiam si emptor obligauerit se ipsi ad compu-

tandos fructus in sortem. Vbi pactum redemptionis non damnatur, sed conditio illa restituendi maius pretium quam fuerit prius à venditore acceptum. Qua ratione textus isti intellecti optime probant nostrum institutum: quamuis videatur Conradus loco citato opinari ex illis non sumi efficax argumentum.

Neque his repugnant authores, vel argumenta, quæ Iurisperitus ille cuius meminimus initio huius controu. afferebat. Nam imprimis Baldus (vt recte Conradus ibi docet) solum damnat censum cum hoc pacto constitutum minori pretio quam iusto. In eodem sensu & multo apertius loquitur Hostiensis, Alterius Doctoris non est habenda ratio: sunt enim illi præferenda tot Pontificum decreta, & aliorum DD. sententiarum, quas retulimus.

Ad primum argumentum patet solutio ex dictis, non enim propterea quod hic contractus vera emptio & venditio sit, repugnat illi pactum de retrovendendo, nam sicut potest venditor rem suam alicui vendere, transfato in illum solo dominio utili, & retento penes se directo, ita etiam potest vendere rem sibi hac facultate, vt possit rem prius venditam restituto pretio accepto recuperare: non enim est necesse in venditione, rem venditam secundum omne ius in emptorem transferre.

Ad secundum respondeo, vt in sequentibus videbimus, plurimum differre inter pactum retrovendendi vel retro emendi, nam per hoc posterius contractus census fieret mutuum vsurarium, cum teneretur is qui pecuniam recepit, eandem post aliquod tempus restituere, & cum lucro pensionum quas illi interim persoluisset: per pactum autem retrovendendi, cum non obligetur qui pecuniam accepit ad illam vnquam restituendam, contractus hic nullo modo fit mutuum, neque recipit aliquam labem vsuræ, vel iniquitatis seruato iusto pretio.

Ex his facile explicantur due quæstiones huic contro. affines. Prior est.

AN PROPTER PRETIUM NIMIS MODICUM, CUM PACTO TAMEN DE RETRO EMENDO, CONTRACTUS CENSUS EFFICIATUR VSURARIUS?

DOCTOR Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 149. sentit paruitatem pretij inducere quidem præsumptionem, ac suspicionem vsuræ.

ra: In commento tamen De vsuris. num. 78. licet idem quoque sentiat, addit tamen considerandum esse contrahentium animum, ita vt si animus eorum vere fuerit emere ac vendere ius istud censuale, contractus sit qui dem iniustus ex defectu iusti pretij, minime vero vsurarius: si vero animus vnus fuit recipere pecuniam quamuis cum iactura, alterius verò ex modica pecunia multum lucrum facere, esse vsurarium.

Couarru. lib. 3. varia resolut. c. 8. num. 4. refert sententiam multorum Iuristarum asserentium, contractum huiusmodi vsurarium esse tribus concurrentibus. Primo, pacto isto de retrovendendo, Secundo, paruitate pretij, Tertio, emptorem solitum esse fœnerari. Et in hoc sensu accipiendum esse cap. illud Ad nostram. De emptio. & venditio. vbi Innocentius venditionem quarundam possessionum factam cum hoc pacto, & cum defectu iusti pretij (ait enim *quæ vix dimidium iusti pretij contingeant*) iudicat vsurarium, quia emptor ille noluit gratis mutuum domino illarum possessionum, sed in fraudem vsurarum, (vt qui fœnerari solitus,) sub titulo illius iniquæ venditionis, pecuniam qua alter indigebat cum iniusto lucro conferre.

Glosa verò in cap. Conquestus. De vsuris, quam sequitur magna Iurisperorum turba, quos ibidem recenset Couarru. hanc tertiam conditionem vt emptor solitus sit fœnerari, non iudicat necessariam, sed illas duas sufficere, vt fiat cum pacto de retrovendendo, & pretio nimis exiguo, cum has duas tantum cap. illud Ad nostram recenseat.

Couarru. tamen eo loco rem diligentius considerans duplici nomine censet Innocentium illo cap. damnasse contractum illum tamquam vsurarium. Primo, quia obligabatur venditor illarum possessionum ad eas redimendas intra 7. vel 9. annos, ita vt nisi intra illud tempus eas redimisset, manerent perpetuo penes dominium emptoris pleno absolutoque iure; Et cum obligare venditorem ad redimendum intra certum tempus, acceptis interim ab emptore fructibus sit mutuum, & cum lucro vltra fortem, propterea contractus ille fuit iudicatus & merito non solum iniquus propter tenuitatem pretij, verumetiam vsurarius. Secundo, quia vbi pretium illud adeò exiguum, vt vix dimidium iusti contingeret, reddebatur, & cum pacto, vt nisi intra 7. vel 9. annos possessiones illæ redimerentur, manerent omnino emptori, erat pro-

prie velut contractus pignoris, ita vt possessiones illæ essent obligatæ in pignus pecuniæ acceptæ sub ea conditione, vt nisi pecunia accepta intra illud tempus restitueretur, manerent pleno absolutoque iure penes eum, qui illam contulerat, vel saltem fructus pignoris illius, toto illo tempore quo non restitueretur: quòd genus pignoris iniquum est, & vsurarium: quia quacunque via istarum, qui dedit pecuniam, recipit ex illa sub tali pignore talique conditione collata, lucrum vltra fortem. Ex huiusmodi explicatione istius capituli Ad nostram, quam reddit Couarru. quæ vel textu ipso attentè læcto optima & genuina esse deprehenditur, perspicuum fit, Imprimis, non esse necessarium tertium illud vt contractus censetur vsurarius, nempe emptorem solitum esse fœnerari, quia esto quis ita solitus sit, si contractus ipse à parte rei vsurarius non sit, praua consuetudo exercentis illum non efficit eum vsurarium. Sequitur secundo, non censeri in illo textu contractum vsurarium, eo quod fieret cum pacto retrovendendi, & pretio nimis exiguo, sed quia venditori facultas redimendi possessiones illas arctabatur ad certum tempus, ita vt illo expleto non posset amplius illas redimere: qua ratione reducebatur contractus ille ad mutuum, & pignus vsurarium. Vnde de proposita quæstione censebam, iuxta ea quæ superius dixi controu. II. agens de pretio iniusto, hac ratione. Vt si pretium illud exiguum non deficiat infra dimidium iusti pretij census, contractus sit iniquus, & reducendus ad iustum, communeque pretium, iuxta quæ ibi docuimus: si vero deficiat infra dimidium, sit inualidus, & nullus, omninoque rescindendus ad arbitrium venditoris, qui in eo fuit deceptus, & læsus, & pensiones omnes ab emptore antea receptæ sint computandæ in sortem, ea ratione qua ibi exposuimus, perinde ac si fuisset re ipsa mutuum vsurarium.

Altera quæstio est.

AN SUFFICIAT OBLATIO pretij ad redimendum censum, vel exigatur potius actualis illius traditio?

QVAESTIONEM hanc differit copiosse Carolus Molinæus De vsuris. quæst. 39. num. 296. à quo illam ceteri mutuati sunt, refertq; ibi varias de illa DD. opiniones & **Vu 4** maxime

maxime controuersas: nobis qui iudicium cōscientiæ potissime respicimus, pauca sufficient. Sed imprimis illud obseruandum est, oblationem pretij duobus modis fieri posse, aut verbo solo, quæ dicitur oblatio pretij verbalis, aut actu & re ipsa oblata pecunia, & in præsentia domini census adducta, quæ dicitur oblatio realis, ad quam reduci debet consignatio, & depositio actualis illius in loco publico, ubi facta ea consignatione, & depositione perinde dominus illius eam habet; ac si actu illi & re ipsa tradita fuisset. Rursum hæc consignatio, seu depositio potest adhuc bifariam fieri, aut propria auctoritate debitoris constituentis illam in eo loco, aut decreto Iudicis. Porro dominus census redimendi, vel est perfecte ætatis vir, aptusque, & idoneus ad exercendos, celebrandosque contractus, vel est pupillus in minori ætate existens, & sub tutorum cura.

His positis dico tria: Primo, ad redimendum censum, ita ut annui redditus illius amplius non protrahantur, non sufficere oblationem verbalem, qua solo verbo significatur venditor census emptori illius, se paratum esse ad illum redimendum. Tum, quia posset caute, & fraudulenter oblationem illam proponere, & differre actualem illius traditionem cum danino emptoris: fraus autem & dolus nemini debent fauere, vel patrocinari: tum maxime, quia sicut emptio non potuit fieri nisi in pecunia, vel pretio actu, & re ipsa tradito, ita quoque debet etiam illius redemptio ex natura contractus actu fieri.

Dico secundo, cum primum venditor actu affert pecuniam, adducens illam in præsentia emptoris, vel consignat illam, seu deponit, vel in curia, vel in publico Reipublice ærario, admonetque ipsum emptorem illam iam ibi existere sub ipsius dominio, verè redimi censum, neque posse emptorem tuta conscientia ab eo die aliquas pensiones amplius recipere: quia realis oblatio vera & actualis pretij restitutio est, obligauit autem emptor se ipsum per pactum illud retrouendendi, cum primum actu pretium a se collatum sibi restitueretur, ad renuntiandum, & irritandum ius illud percipiendi annum redditum.

Dico tertio hoc intelligendum esse, ubi dominus census est perfecte ætatis sui que iuris ad celebrandos contractus, quia si pupillus sit, & sub cura tutoris, exigitur præter actualem & realem oblationem pretij decretum prætoris, nec ante illud, ius annui redditus

tus pupillo cessat, non solum in foro exteriori, verumetiam in interiori: Quia Iura Ciuilia in fauorem pupillorum, ne bona illorum male distrahantur, volunt & iuste, ne circa bona immobilia minorum, illorum tutores contractus aliquos exercere valeant nisi interueniente Iudicis decreto, aliter esse illos omnino inualidos, & nullos. I. Si prædium. Cod. De prædiis mino. I. Lex quæ tutores. Cod. de administratio. tutorum. I. Si curatores habens. Cod. De integr. restitutio. minor. & per totum. ff. De rebus eorum. Ex consequenti tutor, qui sine decreto iudicis redemptionem alicuius census sui minoris celebraret, exerceret contractum inualidum & nullum: per contractum autem ipso iure inualidum & nullum, nullum ius acquiritur, vel amittitur. Sunt autem vna cum pretio census quod actu & realiter offertur, simul quoque offerendi redditus debiti, & decursi, adeo ut nisi illi simul cum sorte actu tradantur, non censeatur cessare ius illud censiticum, nec impediri cursus annui redditus.

Disputat hoc loco Ioan. Medina Cap. de censu redimibili fol. mihi. 163. §. *Esset dubium*: An facultate redimendi censum existente in potestate venditoris, teneatur emptor illius tempore redemptionis, fructus & pensiones receptas computare in sortem? Vbi affert Panormitan. in capit. Illo vos. De pignoribus. ita distinguente: Vt si resolutio contractus & actualis redemptio pendat ex libera voluntate venditoris, emptor census iuste pensiones acceptas retineat, nec debeat eas computare in sortem, si vero pendat ex alio, ita ut venditor non possit censum redimere nisi adueniente alio emptore melioris conditionis, non possit prior ille emptor census, pensiones, aut fructus acceptos retinere, sed debeat illos computare in sortem. Multa quoque de eadem questione habet Couarru. lib. 3. Variar. resolut. capit. 9. numero. 1. & 2. circa venditiones rerum, sed illa ad forum contentiosum potius pertinent. Nos quantum hic locus postulat, illud tantum cum Medina dicamus, emptorem, qui pretio iusto, seruatisque aliis conditionibus debitis censum emit, cum pacto retrouendendi omnes pensiones, quas ab illius venditore recipit, donec ille censum illum redimat, quacunque ratione in resoluendo, ac redimendo censum sese habeat, iuste retinere pensiones illius ut vere suas, nec debere illas computare in sortem: adeo (ut sicut paulo ante dicebamus) non habeat

beat locum redemptio census, quin omnes pensiones & redditus decursi in integrum emptori actu persoluantur, cum verè emerit ac contractu iusto & valido ius in illos, toto eo tempore quo census ille non redimeretur: acquisita vero iusto ac valido cōtractu, & iure, vere sunt eius, qui habebat, illud ius. Difficilior tamen quæstio est.

Controuersia. IX.

An possit constitui census cum pacto retroemendi, ita ut obligetur venditor eius ad illum redimendum, quando emptori placuerit?

VIDAM recentiores Thomiste ita circa propositam quæstionem distinguunt, ut vel census qui creatur sit mere realis super re fructifera, certa, & definita constitutus, ita ut ea sola sit censui obligata, minime vero persona ipsa, vel alia illius bona, vel ita, ut persona quoque venditoris obligata maneat, & vna cum illa alia ipsius bona, quæ obligatio dicitur personalis. Quo posito docent. Primo, Quando in censu manet persona obligata, vel alia bona illius ad solutionem census, non posse absque vfura institui, vel emi censum cum huiusmodi obligatione & pacto retroemendi, non cōputatis omnibus pensionibus receptis in sortem & pretiū, quo census ille redimendus est. Quia cū hoc intersit (ut sepe diximus) inter censum & mutuum, ut in mutuo pecuniā acceptam teneatur mutuarius restituere mutuati; possitque ad id compelli, in censu vero, quia est vera, & realis emptio & veditio pecuniæ tradita, pretium abalienetur omnino ab emptore, & transeat in plenum absolutum que dominium venditoris, si census institueretur cum tali pacto, & obligatione redimendi illum, quando emptori placeret, vel in aliquo termino, re ipsa pecunia illa non esset pretium census, sed mutuum, & cum propter illam reciperet emptor census omnes pensiones sibi iam collatas, esset ex consequenti cōtractus, in quo reciperet ex mutuo, qui prius illam contulit, lucrum ultra sortem, quod est aperta vfura. Quod si non obligetur persona, sed sola res illi censui subiecta, & hypothecata, censent licitum esse emere censum cum tali pacto, ut possit emptor exigere à re illa post aliquot annos pretium quod dederat, non computando pensiones receptas in pretium, modo pro tali obligatione, & pacto reddatur venditori census peculiare pretium, iustum & equi

ualens ultra commune pretium census.

Quam partem ita probant. Primo, In hoc contractu ratione istius pacti nulla interuenit vfura, vel iniustitia, ergo licet constituere censum cum isto pacto, reddito iusto pretio pro illo. Probatur Antecedens. Imprimis nulla hic interuenit vfura: Quia vfura versatur circa mutuū, in hoc autem casu nullū est mutuum, nec implicitum, nec explicitum, ergo nec vfura. Probatur Minor. In mutuo obligatur mutuarius obligatione personali ad reddendum mutuum, in hoc autem casu venditor non manet obligatus ad reddendum pretium, sed solum tribuitur emptori actio, qua possit ex re ipsa illud recipere, quia sola res manet obligata, nullo autem modo persona. Et confirmatur, quia mutuarius in quocunque euentu manet deuinctus ad reddendum mutuum, etiā si res illi mutuata pereat, in hoc autem casu, de quo nunc loquimur, si res supposita censui pereat, venditor census, nec tenetur reddere pretium, nec soluere censum, nulla ergo hic existit ratio mutui, vel vfuræ. Neque iniustitiæ. Quia cum pactū hoc sit obligatio ciuilis, quæ pretio æstimari, & vendi potest, reddito iusto pretio pro illa nulla interueniet iniustitia. Constituimus autem hic, euentem censum cum tali pacto, præter iustum pretiū census, reddere aliud seorsum ab illo distinctum, iustum quoque, & cōmensuratum isti pacto.

Secundo, Censum est merx quedam inter bona immobilia computanda, at alix merces vel res possunt vendi cum huiusmodi pacto retroemendi, modo pro illo iustum, debitumque pretium illi cōmensuratum seorsum tradatur, distinctum a iusto rei pretio; potest enim Petrus emere a Ioanne domum, aut vineam ea lege, ut post decenniū teneatur Ioannes eandem emere a Petro: habetque illud cōmunis DD. sententia, ut docent Silu. verbo Vfuræ. 2. §. 19. & Couarru. lib. 3. variar. resolutio. c. 9. nu. 3. ergo licebit quoque cum huiusmodi pacto censum vendere reddito iusto pretio illius. Ioan. Medina Cod. de contract. cap. De censu redimibili, fol. 168. §. *Quæ de pacto redemptionis, &c.* licet non afferat distinctionem istam (quādo obligatur persona, vel quādo obligatur sola res) habet nihilominus eandem sententiam, loquiturque aperte, ut ex contextu illius patet, de censu cui sola res obligata est: ita ut ea pereunte preat similiter census, utiturque eisdem rationibus, quibus authores isti vtuntur. additque alias.

Sitque teertiū argumentū in fauorē huius opinionis. Possim a te emere domum ea lege,

ge, vt tenearis tu aliam domum quam alibi habeo, cū mihi placuerit a me emere. Possum similiter vineam meam pro tuo horto commutare, sub ea conditione, vt cum mihi placuerit, rescindatur contractus non computatis in sortem fructibus receptis, ergo similiter licet in censu. Consequentia patet ex paritate rationis, cōtractus enim isti a contractu census de quo hic loquimur materialiter tantum differunt, quę differentia solius materię nō reddit diuersam iustitiam cōtractuum: Antecedens autem p̄batur. Quia omnia ista pacta, & cōventiones sunt obligationes, & onera ciuilia, quę pretio estimari possunt, & illo reddito iuste apponi in contractibus, modo non interueniat scandalum, infamia, aut dolus aliquis, vel deprauata mens, quę solent contractus humanos vitare.

Denique, vtrumque pactum de contractu rescindendo, tam in fauorem emptoris, quam in fauorem venditoris in iure approbatur: vt refert Panorm. in cap. Illo vos. De pignorib. & ibidem Glosa, & habetur in l. Quod si nolit. §. Si quid ita. ff. De ædil. edic. & in l. Si ita res. Cod. De cōtrahend. emptio. Eandem sententiam videtur habere Ioan. Immol. in dicto capit. Illo vos. De pignoribus: & Alexander concilio. §. 4. volumine. 6. vt refert Couar lib. 3. Variar. resolu. c. 9. in principio.

Ex his colligit Medina nonnulla, Primo tēpore redemptionis non debere venditorem censum restituere emptori omnem pecuniam ab illo acceptam, sed solum pretium nudi census: nam quod accepit in pretium illius obligationis, in eius dominium fuit omnino, & absolute translatum pro obligatione illa, quā actu suscepit. Secundo, quando pactum apponitur in fauorē venditoris, rem censui subiectam minus valere, vbi vero apponitur illud in fauorem emptoris, retinere illam suū valorem; quia in priori casu, venditor habet actionem ad rem traditam emptori, & ratione illius actionis valet minus, in posteriori verò non habet venditor talem actionem, sed manet libera penes emptorem in suo proprio valore. Colligit tertio iniquum esse contractum, in quo vtrumque pactum apponeretur, vt posset venditor redimere quando vellet, possetq; similiter emptor compelli ad redimendum, quando sibi placeret: quia per pactum retrouendendi acquiritur actio personalis, per pactum retroemendi actio realis illi opposita, absurdum autem est, vt ex eodem contractu duę actiones adeo sibi oppositę cōsurgant.

Oppositum docent Conrad. de contract. q. 84. Soto lib. 6. De iustitia. q. 5. art. 3. Nauar. in commentario de Vfuris. num. 72. Palatius lib. 4. sup. praxis Theologicę. capit. 6. Estque communis inter Theologos, quibus subscribunt Couarru. lib. citato cap. 4. numero. 4. Carol. Molinę De Vfuris q. 51. num. 355. & plerique Iurisperiti quos refert Couarru. loco citato num. 1. Qui sicut sentiunt non posse rem emi cum pacto retroemendi, quin fructus illius sint primi venditoris, & computentur in sortem, similiter iudicandi sunt sentire de censu. Docet ergo communis Theologorum sententia, nullum censum posse ita constitui, vt teneatur venditor illum redimere, possitque ad illud ab emptore cōpelli, nisi computatis pensionibus receptis in sortem. Quod probant eo argumento, quo authores prioris opinionis docent, non posse hoc pactum adhiberi in censu ad cuius solutionem obligatur persona, quia tali pacto appposito contractus huiusmodi iam non esset census, sed mutuum cum lucro vltra sortem, quod est aperta vsura. Quę ratio non solum procedit, habetque vim in censu ad cuius solutionem obligatur persona, verum etiam in censu reali cui sola res maneret obligata. Quod vt recte & exacte intelligatur, quasi per anatomen ad praxim contractum cū huiusmodi pacto initum reuocemus: sic ergo argumentor.

In cēsu redimibili (de quo hīc loquimur) vbi apponeretur pactum istud retroemendi, percontor, aut obligatur venditor ad restituendum pretium, quod accepit, quotiescunque emptori placuerit, aut non obligatur vēditor ipse, sed res tantum subiecta censui manet obligata, vt authores illius opinionis affirmant. Quod si res sola, percontor rursus, quādo emptor census virtute istius pacti voluerit, pretium census quod dederat, recuperare, qua ratione illud recuperaturus est. Certe aliqua ex tribus viis, vel compellens venditorem, vt restituito pretio quod ei collatum fuerat, rem illam eximat ac liberet ab illo censu, vel compellens eundem vt re illa alteri vendita, ex pretio eius cēsum redimat, aut propria autoritate, & sine interuentu censuarij illā sibi accipiens loco pretij, vel alteri vendens vt ex pretio illius recuperet pretium census: alia via vel modus nequit excogitari, qua ex re hypothecata emptor census possit pretiū ab illa recipere; At nulla ex his viis liberabitur contractus iste a labe vsuraria: quod ordine quodam retrogrado procedens facile ostēdo. Imprimis non potest emptor census, quātumuis

tumuis ille realis constituatur, & sola rem manente obligata, rem illam propria autoritate sibi vsurpare, aut alteri vendere, quia census (vt ex prima contro. huius artic. constat) non est emptio rei aut fructuum, sed iuris percipiendi annuum redditum a venditore census, in cuius securitatem & hypothecam offertur res illa: vnde in rem illam emptor census nullum acquirit dominium, neque vtile, neque directum, sed manet illa penes dominium venditoris pleno iure, non minus ac si nullus census fuisset illi impositus, rem autem alienam nullus potest sibi propria autoritate vsurpare, vel alteri vendere, Esto dominus illius illi debitor sit, sed sola autoritate iudicis res debitorum vendi possunt, quando illi debita sua nolunt persolvere; quod non accidit in hoc casu, distat enim toto celo pactum hoc retroemendi a debito annui redditus decursi, & non soluti. Progrediamur. Emptor census per pactum de retroemendo non potest autoritate propria ex illa pretium collatum recuperare, sed debet adire iudicem, vt compellat dominum illius rei, vel ad redimendum censum ex propriis, vel ad illam vendendam, vt inde pretium census primo emptori illius restituatur: obligatio igitur ex isto pacto consurgens necessario respicit personam venditoris, ita vt vel teneatur ipse pretium, quod acceperat restituere, vt rem illam a censu liberet, aut illam alteri vendere in eundē finē: Sed hec obligatio est personalis, vbi autem interuenit obligatio personalis, pactum de restituendo pretio (vt docent authores alterius opinionis) census non est census, sed mutuum vsurarium, ergo quacunque ratione census cum isto pacto constituatur, committitur vsura, nisi apponatur ea conditio, vt pensiones receptę computentur in sortem: hac enim conditione adiecta, neque erit census, neque mutuum fœneraticium, sed impignoratio quędam illius hypothecę, in securitatem pecunię mutuatę: qui contractus licitus est & honestus.

Et confirmatur. Obligatio omnis ex contractu aliquo consurgens nō respicit res, quę sunt materia illius contractus, sed contrahentes ipsos, vel eos qui loco illorum succedunt: Sunt quidem res velut pignora, & hypothecę, at, qui per contractum obligatur ad pactū seruandum, & standum promissis, persona contrahentis est, aut is qui ratione illius rei illi succedit. Nam accidat obsecro contrahentem non stare pacto, a quo obsecro illud exigitur, siue priuatim siue apud iudicem illud exigatur? certe non a re hypothecata, quę

non est capax cōventionis alicuius, vel contractus, sed a persona quę contractum exercuit, & in illud pactum concensit: Nisi iam in contractu census apponeretur pactum istud sub hac alia conditione, vt liceret emptori re hypothecatam propria autoritate, ac sine interuentu iudicis, vel concensu venditoris sibi accipere, vel alteri vendere ad recuperandum pretium a principio collatum: quę tamen conditio non apponitur in censu redimibili, cum ea apposita iam non esset contractus census, seu venditio potius illius rei sub ea lege, vt venditor census rem illi subiectam apud se retineret, pensionesque solueret, donec placeret emptori illam sibi accipere, aut alteri tradere. Quę omnia a ratione census maxime aliena sunt, imo in genere census figmenta quędam.

Secundo, Docent authores illius opinionis, ratione istius obligationis conferendum esse pretium aliquod iustum, distinctum a pretio illius census, ex quo principio sic argumentor. Pretium iustum, & æquiualens commensuratum isti obligationi sumendum necessarium est ex pensionibus, quas venditor redditurus est, donec censum redimere compellatur, reddere autem pretium huiusmodi pensionibus & oneri commensuratum, & æquiualens idem profecto est, quod valorem illarum anticipata quadam via restituere, ac illas computare in sortem: ergo pactum istud non potest apponi, nisi fructibus & pensionibus computatis in sortem, imo solutis antequam recipiatur, aut in integrum aut fere æquiualenter: Quia pretium alicuius obligationis iustum & æquiualens illud est, quod commensuratur damno, quod vni contrahenti, & lucro, quod alteri ex ea obligatione prouenit. Vnde hoc pactū tali pretio a principio reddito, constituere, re vera est pensiones recipiendas, vēditori a quo recipiendę sunt, anticipatē restituere. An non quiuis prudens iudicabit, vel hoc genus contractus figmentum esse? vel contrahentes nihil minus instituere, quam quod re ipsa in eo exercetur?

Fauet denique huic sententię communis Iurisperitorum doctrina, affirmant namque, vbi reuenditio in his contractibus commutatiuis confertur in voluntatē ipsius emptoris, fructus interim perceptos nō effici ipsius, sed in sortem computandos esse: quia aliter contractus esset re ipsa mutuum vsurarium. Ita Panormitanus, & Ioan. Andr. in dicto cap. Illo vos. De pignori. Anton. Burgenf. In cap. Ad nostram. De emptio. & venditio. Tirraquel. lib. 2. de Retractu. §. 5. Glos. 2. & alij non

non pauci. Vnde pactum istud, nisi sub ea conditione constituitur, ut pensiones percepte computentur in pretium & sortem, vsurarium est. Quod si computentur, iustum quidem, sed ad contractum potius impignorationis quam census pertinens, neque tunc aliquod pretium reddendum est pro tali obligatione, cum res illa tradatur in pignus, sintque fructus computandi in sortem.

Argumenta in oppositum facile ex dictis soluentur.

Ad primum respondeo, Reperiri in isto contractu verum mutuum, & ex consequenti vsuram, quia obligatio ista (vt constat) licet imponatur rei vt hypothecæ, respicit etiam personam: cum semper maneat hypotheca illa penes dominium venditoris census, non enim vendidit rem illam, neque vllum dominium illius in alterum transtulit, sed solum contulit illi ius censiticum, re illa in securitate oblata. Quo fit, vt cum possit emptor census per pactum redimendi, & antequam res illa pereat, & quotiescunque voluerit, vel obligare venditorem ad reddendum pretium si rem illam vellit sibi retinere, vel ad vendendam illam, vt inde sortem census ipsi restituat, contractum census cum tali pacto eodem omnino modo esse quoddam mutuum vsurarium, quando hypotheca ipsa & res censui subiecta, est obligata, sicut quando persona ipsa: cū non possit per huiusmodi pactum res illa obligari, quin maneat etiam obligata persona venditoris, penes cuius dominium & custodiam illa actu manet.

Ad secundum respondeo, Non posse rem fructiferam iuste ac recte emi cum isto pacto, quin fructus recepti ab emptore sint primi venditoris, & computentur in sortem, & pretium, vt habet communis DD. opinio, quam refert Couarru. loco citato. cap. 1. numer. 1. Quia si Petrus emat a Ioanne vineam cū hoc pacto, vt quotiescunque sibi placuerit, teneatur Ioannes vineam suam recuperare, emereque illam à Petro, reddito illi pretio quod acceperat, nō computatis in pretium fructibus vineæ toto illo tempore perceptis à Petro, perinde re vera hic contractus se haberet, ac si Petrus mutuasset Ioanni pecuniam illam, quæ sub nomine pretij ipsi collata est, ea lege, vt cum primum illam vellet recuperare, posset, vna cum fructibus illis, velut quodam lucro vltra sortem sibi acceptis, quod neminem latet vsurarium esse, & iniquum.

Ad argumentum Medinæ quod est tertium in ordine respondeo, Commutationes illas domus pro domo, vineæ pro horto cū pacto

retroemendi bifariam fieri posse, aut ita, vt vnusquisque contrahentium retineat fructus ex re sibi tradita toto illo tempore acceptos, V.g. Tu retineas fructus vineæ quam tibi contuli, ego fructus collectos ex horto quem mihi contulisti: Vel ita, vt tu solus illas retineas, ego vero non faciam illos meos, sed debeam vna cum horto illos tibi restituere: Si priori modo res sese habeat, permutatio quedam temporalis est iusta, & licita, modo vtriusque rei eadem sit utilitas, & equalis fructuum valor. Hic tamen contractus maxime differt a censu, qui est re vera venditio, qua de causa argumentum inde petitur, nec huic instituto accommodatum est, nec vllam habet vim. Quod si commutatio fiat secundo modo, iniqua est, & illicita. Quia pro horto tradidi tibi vineam meam simili tempore vna cum fructibus possidendam, tu vero solum hortum sine fructibus, quæ maxima est inæqualitas & grauamen, quod si addas pretium æquale fructibus horti, tunc perinde res se habet, ac si priori illo modo facta esset commutatio, quæ a contractu census longissime distat.

Ad vltimum respondeo, Huiusmodi pactum in iure approbari in fauorem venditoris absolute, quia propterea quod illi concedatur, nullum interuenit mutuum, vel vsura, aut iniustitia, vt ex proximè præced. contro. constat; In fauorem autem emptoris vbicumque in iure concedatur, intelligendum est sub ea conditione, fructibus rei venditæ aut pensionibus receptis computatis in sortem. Quia aliter (vt ex dictis in hac contro. constat) esset mutuum vsurarium: Iura autem nō fauēt vsuris; quod si aliquod reperiat ius illis fauens, reiiciendum est, saltem in foro animæ.

Ex traditis in hac contro. perspicuum imprimis fit, plurimum decipi nonnullos Iurisperitos quorum meminit Felicia. libro. 1. De censibus cap. 7. num. 18. affirmantes, posse censum sub ea conditione institui, vt venditore non reddente pensionem intra biennium, vel triennium, possit compelli ad illius redemptionem, & restituendum pretium. Quia hac conditione apposita solutio (inquiunt) annui census redditur expeditior, & facilior: curabit namque venditor, ne ad redimendum censum compellatur, pensionem illius fidelius, ac diligentius reddere. Quod & in Regno Nauarræ frequenter ita fieri referunt.

Ceterum quidquid hi affirmant, conditio huiusmodi iniquum & vsurarium efficeret contractum, tum, quia redduceret illum ad quoddam mutuum cum lucro, cum omne pactum

etum de retroemendo in facultate emptoris positum, etiam si sub ratione pœnæ apponatur, reducat censum ad mutuum: tum, quia tale pactum & obligatio repugnat naturæ census, qui vera ac realis venditio est, transferes pretium in plenum ius venditoris, ita vt possit quidem venditor compelli ad reddendum rem venditam, minime vero ad restituendum pretium: Quod priuatim in hoc contractu census maxime obseruandum est ex natura rei, iuxta constitutiones Martini V. Calixti III. Nicolai V. & Pij V. Nec ratio illorum aliquam vim habet: ad recipiendam enim solutionem annui redditus, sicut & cuiuscunque alterius debiti a moroso debitore via debita, & iusta ea est, quam habet communis omnium gentium vsus, agere apud iudicem, hoc enim est illorum, qui ciuiles causas iudicant, proprium munus, suum vniciuque reddere, & morosos debitores ad solutionem eorum, quæ debent publicis ac venditis illorum bonis compellere. Quod vero pertinet ad consuetudinem Nauarræ, refert Nauarrus in suo Manuali Hispano, in additione ad cap. 23. num. 66. & 67. legem illius Regni esse, vt debitoris non soluentis bona, in publica subastatione vendantur, maxime quæ censibus hypothecata sunt, ita vt ex eorum pretio pensionibus, vel aliis debitis creditori redditus, quæ super sunt debitori ipsi exhibeantur.

Sequitur secundo ex dictis in eadem contro. quid sentiendum sit in questione illa.

POSSIT NE ITA CONSTITUI CENSUS, VT NISI REDIMATUR INTRA CERTUM TEMPUS, MANEAT IRREDIMIBILIS?

DISPVTAT hanc questionem Molinæus in tractatu de vsuris. q. 66. num. 430. vbi admonet prius, questionem hanc non esse intelligendam de censu qui constitueretur eodem pretio, quo solent vendi communiter census redimibiles, nam in huiusmodi comuni pretio venditis pactum hoc repugnare naturæ contractus censitici, reduci que illum ad mutuum vsurarium, perspicuum est ex dictis. Sed questionem esse de censu, cui apponetur hoc pactum, reddito propter illud multo maiori pretio, quam sit commune & vsitatum: ita vt si exhibitis venditori 100. ematur communiter ab illo ius in annum redditum vt 5. vel 6. ad emendum idem ius in 5. vel 6. cum isto pacto reddantur illi 130. vel plura. Qua ratione proposita hac questione videri (inquit) potest hoc pactum non esse iniquum;

Quia hoc grauamen potius est in fauorem venditoris, quam in damnum illius, tum quia nō compellitur statim redimere, sed post 10. annos, intra quod tempus & quandoque breuius solent venditores censuum illos redimere: tum, quia collato tanto pretio v. g. 130. pro annuo redditu vt 5. vel 6. redimit se ipsum venditor a necessitate aliqua grauiori, a qua nisi per censum illum se liberasset, recepisset multo grauius nocentum in bonis quam sint illa 5. vel 6. per decennium, singulo quoque anno reddenda.

Vnde iuxta suum errorem de vsuris illis moderatis, quas putat licitas esse, de quo egimus q. 78. ar. 1. contro. 1. sic distinguit: Vt vel annua pensio que emitur sub isto pacto, de quo hic agimus, habeat se velut vsura duodecima, siue quadrante, vel triente, aut semisse: vel ita, vt sit infra semissem, de quibus diximus loc. cita. ar. 1. contro. 3. Si quidem habeat se priori modo, pactum esse iniquum, quia huiusmodi vsuræ licet exercentibus negotia concedantur in iure, eo modo quo ibi explicauimus, in hoc tamen contractu census, qui proprie negotiatio nō est, sed emptio redditus pecuniarij data simili pecunia, vsuræ istæ non sunt moderate. Quod si infra semissem redditus ille constituitur, ita vt pretio vt 100. nō ematur nisi annuus redditus vt 5. vel 6. licitum esse cum tali pacto censum constituere, quia licet per pactum istud reducat census ad mutuum, & redditus iste sit quædam vsura, est tamen moderata, & in maximam utilitatem venditoris, ac boni communis, & quæ moderamen vsuræ legalis plurimum superat. Primo, quia creditor non potest per totum illud decennium sortem repetere, debitor autem potest censum illum redimere: quod est (inquit) magni ponderis. Secundo, Quia vsura lege permessa æquatur sæpe sorti, & illam quandoque excedit, vsura vero in censu cum hoc pacto constituto, neque excedit sortem, neque illi æquatur: Denique per hoc pactum habet venditor census multum tempus, intra quod non tenetur censum redimere, potest que interim rebus suis commode consulere.

Sed quamuis conetur Molinæus hanc opinionem tot rationibus in debitoris utilitate propositis munire, nō est a Catholicis in hac parte audiendus. Constat enim satis ex contro. citata, quacunque vsuram, esto moderatissima illa sit, iure naturali ac diuino esse prohibitam: & oppositum esse heresim. Quo fit, vt cum contractus cui pactum istud apponetur esset vere mutuum, vt ipse Molinæus fatetur, & omnes pensiones ex eo receptæ lucrum

crum vsurarium; quantumvis moderatū sit, & in vtilitatem venditoris redundet, sit iniquum, & omni iure prohibitum: Neque in hac questione oportet nos amplius immorari, omnia enim argumenta, & testimonia quæ vsuram formalem, quæcunque illa sit, conuincunt esse iniquam, & illicitam, ostendunt similiter pactum istud iniquum esse, & omni iure prohibitum.

His explicatis videamus iam.

Controuersia. XX.

POSSIT NE ITA INSTITVI

cenfus, vt nisi redimatur intra certum tempus, maneat irredimibilis?

VAE in hac questione sunt inter se pugnantēs DD. sententiæ. Couarr. lib. 1. Variar. resol. c. 9. numer. 9. & lib. 3. cap. 8. num. 6. & 7. sequutus Innocentium in Cap. In Ciuitate. De vsuris, Carolum Molinæum de contra. q. 50. num. 352. & Andream Tiraquellum libro 2. de de Retractu in principio. num. 30. quos ibi refert & Nauarrū in commento de vsuris num. 7. Glosa. 16. quibus subscribunt nonnulli Iurisperiti, docent censum sub ea conditione institutum iniquum esse. Quamuis Couarru. non censeat illum esse vsurarium, Nauarr. vero vsurarium appeller.

Ducunturque hi in eam sententiā, Primo, Quia in Extrau. Martini V. & Calixti III. ap probatur census sub ea conditione, vt semper maneat venditori libera facultas redimendi illum: & quod magis viget, Pius V. in sua constitutione præcepit, ne apponatur pactū, quo directe vel indirecte venditor census priuetur libera facultate redimendi illum quocunque tempore, aliter esse fœneraticium.

Secundo, Emptio annui census (inquit Couarruias) odiosa est, non ergo est admittendum pactum, quod illā magis onerosam reddat: illam namq; aperte vitaret. Confirmatur demum illud, autoritate & vsu Pertorij Granatensis, in quo sæpe pronuntiatum est, pactionem istam a contractu reiiciendam fore, liberamque venditori competere annui redditus redemptionem, post tempus a contrahentibus redemptioni præfinitum.

Conradus de contract. q. 83. conclusione 8. Ioan. Medina Cod. De restit. cap. De Censu redimibili. Soto lib. 6. De iustitia. q. 5. art. 3. conclu. 3. F. Ioan. Orellana vir nostro seculo in his rebus aprime eruditus in quodā bre-

ui tractatu de Censibus, & nonnulli recentiores discipuli D. Thom. docent contractū, de quo hic inquirimus, licitum esse, modo iustū pretium ratione istius conditionis arbitrio prudentis constituitur. Eandem sententiam habuit Innoc. in Cap. In ciuitate de vsuris, quam amplectendam iudico.

Primo, Quia si licet emere redditum perpetuum & irredimibilem, (vt art. sequenti videmus) reddito iusto pretio, potiori ratione ac multo iustius licebit illū emere data libertate venditori redimendi illum intra certum aliquod tempus, seruato iusto pretio ad arbitrium prudentis. Et confirmatur. Quia hic contractus est vtilior, & minus onerosus venditori, quam vbi census perpetuus & qui nunquam redimi possit, instituitur, quā rationem vidit, & proponit Couarru. nec dissoluit.

Secundo, Hic contractus est emptio & venditio, cui illud proprie cōuenit, vt pretiū omnino transferatur in venditorem, & merx in emptore: sed per hoc pactum, vt nisi intra certum tempus census redimatur, maneat irredimibilis, pretium magis transfertur in venditorem, & ius censiticum in emptorem, quam in censu quocunque tempore redimibili, ergo hoc pactum non repugnat nature census, imo illo appposito maior & perfectior ratio emptionis, & venditionis in eo reperitur.

Tertio, Ratione huius pacti nulla interuenit vsura, aut iniustitia, ergo licet apponere aucto communi pretio census & reddito iusto, Probo antecedens. Imprimis nulla hic interuenit vsura; quia vsura solum habet locū (vt sæpius diximus) in mutuo, per huiusmodi autem pactum venditor non tenetur restituere pecuniam acceptam emptori, quod exigitur ad mutuum, imo abalienatur magis ab illo quam in censu simpliciter redimibili. Neque reperitur iniustitia: cum debeat emptor census præter commune pretium census redimibilis, aliud pretium distinctum seorsum reddere, huic pacto arbitrio prudentis iustū.

Denique pactum commissi in pignoribus odiosū est, & iniquū, ac prohibitū in iure, at mutuo creditoris & debitoris consensu, reddito pro illo iusto pretio constitui potest, vt docent Immola & Panorm. in cap. Significante. Tiraquel. lib. 2. De retractu in fine. & idē Conarru. fatetur esse communem lib. cita. c. 2. num. 8. ergo & pactum istud de quo loquimur, seruato iusto pretio non vitiat, nec reddit censum cum eo institutū iniquū. Erit autem iniustus contractus, si communi eodemque pretio census constitueretur cum isto pacto

cto, quo alij tale pactum non habentes, sed absolute & omnino redimibiles constituuntur. Quia pactum hoc est onus, & obligatio pretio æstimabilis, qua de causa iniuste ageret illam venditori imponens, nec iustū illius pretium reddens.

Cæterum quamuis iniustitiam quidem committeret hanc conditionem apponens nõ reddito iusto illius pretio, vsuram tamen (vt recte docet Couarr. loco citato) non exerceret, Quia in hoc contractu non interuenit ratione istius pacti, esto non reddatur pro eo iustū pretium, aliquod mutuum, nec aliud vitium, quam solus defectus iusti pretij, & intra dimidium, quia commune pretium census absolute & omnino redimibilis est mediæ perpetui, & omnino irredimibilis: qui vero instituitur cum pacto de quo hic agimus, non debet ad pretium perpetui peruenire: Vnde eo ipso quo institueretur communi pretio redimibilis, manet defectus iusti pretij in eo intra dimidium, qui defectus quidem reddit contractū iniustū minime vero vsurariū.

Ex quo sequitur in vtroque foro, tam fori quam poli, euentem censum cum hoc pacto, teneri quidem ad conferendum quidquid defuit a iusto pretio, ac detrahendum a pensionibus eam partem, quæ illi defectui arbitrio prudentis censebitur commensurari, minime vero ad rescindendum contractum, vel restituendas in integrum pensiones acceptas, vel cõputandas in sortem, cū ex defectu iusti pretij contractus ille iniquus tantum fuerit, minime vero vsurarius, aut nullus.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum constat satis (vt sepe diximus) Martinum & Calixtum approbare quidem in illis Extrauagantibus census sibi propositos cum illis conditionibus, minime vero præcipere, aut definire eas ita necessarias fore, vt illis deficientibus census iniquus censendus statim sit. Constitutio verò Pij V. in locis vbi recepta est, prohibet quidem hoc pactum, vbi vero non est, neque in vsu, vt in Hispania, non prohibet huiusmodi pactum adhiberi. Quin etiam affirmare possumus loqui Pium V. de censu qui communi eodemque pretio constitueretur, quo solent institui qui absolute & omnino irredimibiles sunt.

Ad secundum dico multa esse odiosa, quæ iusto pretio mutuo contrahentium consensu possunt in contractibus apponi, vt ex vltimo argumento, quo hic vsi sumus, constat.

Huic questione similis est, & affinis.

Controuersia XXI.

POSSIT NE INSTITVI CEN

sus, vt venditor intra decem annos, vel aliud certum tempus illum redimere non possit, post illud vero tempus possit?

OVARRV. lib. 3. c. 8. num. 8. sequutus Molinæum de vsuris. q. 50. num. 352. & nonnulli Iurisperiti quos ibi refert, censent huiusmodi pactum iniquum esse, & vsurarium. Primo, quia prohibetur aperte Constitutio- nibus illis Apostolicis, quibus cauetur, ne venditor priuetur libera facultate redimendi, quotiescunque illi liberit. Secundo, Quia per huiusmodi pactionem emptor census efficitur certus de lucro vltra sortem, quod sapit vsuram. Tertio, Quia l. 1. tit. 2. lib. 8. Ordinatio, Regal. quæ repetitur l. 4. tit. 6. lib. 8. Nouæ Copilatio. iudicatur vsurarius contractus constitutus cum pacto retrouendendi post certum tempus, v. g. post decennium & non antea, ita vt emptor toto illo tempore faciat fructus suos: Et in Senatu Parisiensi refert Molinæus loco citato, in multis Arestis pronuntiatum esse censum cum hoc pacto constitutum nullum esse, & inualidum.

Oppositum docent Conrad. De contractibus. q. 83. conclusione. 8. Medina Cod. de restit. Cap. De censu redimibili. col. penult. Soto lib. 6. de iustit. q. 5. artic. 3. conclus. 3. & multi ex recentioribus Thomistis quibus subscribunt nonnulli Iurisperiti quos sequitur Felicianus lib. 1. cap. 7. num. 9. affirmantes huiusmodi pactum, nec iniquum esse, nec vsurarium reddere contractum census, modo ratione illius reddatur venditori, qui obligationem illam & onus in se suscipit, iustum pretium arbitrio prudentis, sicut dicebamus in proxime præcedenti contro. de eo qui se ipsum obligat ad redimendum intra certum tempus, ita vt illo elapso maneat census perpetuus & irredimibilis.

Vnde probatur hæc sententia iisdem argumentis quibus præcedentem ostendimus. Primo, Licet institueretur census perpetuū, & omnino irredimibilem reddito iusto illius pretio, ergo licebit similiter instituire illum sub ea conditione, vt non possit redimi intra certum tempus, reddito etiam iusto pretio ratione huius obligationis. Probo consequentiā, quia quæ est ratio totius ad totum, est partis ad partem, ergo sicut potest institui irredimibilis per omne tempus, reddito iusto pretio cõmensurato tanto oneri, poterit etiam institui irredimibilis per aliquod tempus, reddito

similiter

fimiliter iusto pretio commensurato arbitrio prudentis huic minori oneri.

Secundo, Pactum retrouendendi est onus, & grauamen emptoris, ratione cuius (vt diximus contro.) huius art. non reddit tantum pretium, quantum reddidisset pro censu perpetuo & nunquam redimibili, sed dimidium solum illius, licebit ergo emptori aucto pretio census minuere grauamen illud, hoc autem prestat, quando constituitur cum huiusmodi pacto, vt nequeat venditor per aliquod tempus illum redimere, pactum ergo huiusmodi neque iniquum est, neque repugnat naturae contractus censitici.

Tertio, Ratione huius pacti nulla interuenit vfura, aut iniquitas, ergo licet illud apponere. Probatur antecedens. Imprimis non interuenit hic vfura, quia neque mutuum, cum per pactum huiusmodi non compellatur venditor ad restituendum pretium, quando emptor voluerit, quin potius ad illud non restituendum per totum illud tempus, de quo inter se conueniunt: Neque iniustitia, cum hec obligatio civilis sit, & pretio aestimabilis, red datque emptor census, vt constituimus iustum illius pretium, distinctum a communi & iusto pretio census ipsius. Quod si non reddatur iustum pretium, erit contractus iniustus ex defectu pretij, & ad iustitiam ac æquitatem reducendus, vt optime docet Soto, non tamē vfurarius, aut nullus, vt opinatur Couarr. cū in hoc contractu nullum interueniat mutui genus, nec aliud vitium, quā solus defectus iusti pretij, & ita vt non deficiat a latitudine illius.

Vnde mirandum certe in hac parte est, Couarru. in contro. proxime preced. pactum de quo ibi agebamus, vbi deficeret a iusto pretio non iudicasse vfurarium, sed iniustum tantum, pactum vero de quo hic differimus, propter defectum iusti pretij censere vfurarium, cum in utroque, vbi non redditur pretium iustum, & commensuratum arbitrio prudentis, nullum aliud vitium existat, quam solus defectus iusti pretij, non tamen deficiens a latitudine. Vbi autem eadem existit ratio, idem ferendum est iudicium, saltem in foro conscientie.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum millicies dictum est, Extravagantes illas probare quidē census cū conditionibus illis a Martino, & Calixto propositis, non tamen præcipere, vel definire esse omnino & absolute necessarias, ita vt illis, vel aliqua earum deficientibus, contractus sit iniquus, & vfurarius. Vbi verò Constitutio Pij V. obseruanda est

non licebit hoc pactum apponere, cum illud omnino prohibeat: at vbi recepta non est neque in vsu, sicut in Hispania, licebit reddito iusto pretio pro illo.

Ad secundum respondeo, certitudinem illam esse quid temporale pretio aestimabile, & ita sicut emitur census suo iusto pretio, posse quoque ab eodem venditore census, alio pretio seorsum exhibito pro huiusmodi certitudine, arbitrio prudentis iusto, & commensurato, illam emi.

Ad tertium Couarru. loco citato docet legem illam non censere contractum cum hoc pacto vfurarium in emptione aliarum rerū, & mercium, propterea quod venditor obligetur ad non redimendum intra decennium, vel propterea quod faciat emptor fructus illius rei suos, quandiu illam habet, cum iure nature quæcunque res domino suo fructificet: sed ex eo, quia cum sit de natura contractus, vt fructus rei emptæ, sint ipsius emptoris, exprimere illud in contractu cum non oporteat, offert magnam vfuræ suspicionem. In solite enim cautiones (vt habet communis Iuris peritorum doctrina) simulationem fraudis præ se ferant. Quod si in alijs rebus inquit exprimere illam conditionem, vt fructus sint emptoris, quandiu res emptæ apud illum manet, tantam offert vfuræ suspicionem, vt lex propter huiusmodi conditionem contractui appositam iudicet illum vfurarium, quāto potius damnandus erit contractus census, cum simili pacto constitutus, de vfura, vbi data pecunia emitur ius in redditum quoque pecuniarum? Sed quid sit de huiusmodi lege & illius presumptione, seu suspitione in foro exteriori & contentioso, in foro interiori animæ, in quo nō iuxta præsumptionem, sed iuxta rei veritatem ferendum est iudicium, vbi census cum isto pacto instituitur reddito iusto illius pretio, contractus est iustus, & licitus, nullamque vfuræ vel iniquitatis labem continens. Leges enim quæ in sola suspitione, & presumptione fundantur, vbi rei veritas oppositum habet, non obligant in conscientia, vt docent omnes fere Iuris Pontificij interpretes in cap. 1. De constitutio. & in cap. Quia plerique. De immunitate Ecclesiarum, Iuris etiam Civilis DD. in l. Si post diuisionem. Cod. de iuris & facti ignoran. & in l. 2. Cod. De fideicommiss. & idem Couarru. in Cap. Cum esses. De testamen. num. 5. & ex Theologis Adrianus quolib. 6. art. 1. Medina Cod. de resti. q. 23. Soto lib. 4. de iustitia. q. 5. art. 3. Ledesma in secunda parte sui quarti q. 18. art. 1. dubio. 12. Possumus etiā dicere legem

legem illam maxime circa census loqui de emptore non habente animū vere ac realiter emēdi, sed solum intentionem percipiendi fructus toto illo tempore, ac recuperandi pecuniam suam eo elapso: Tūc enim esset reuera quoddam mutuum, in quo rem illam sub titulo emptoris re ipsa non emeret, sed acciperet solum in pignus, vna cū fructibus, quod aperte est vfura. In censu autem de quo hic loquimur est vera emptio census, & translatio omnimoda illius pretij in venditorem, ita vt non possit vnquam compelli ad illud restituendum, possit autem ipse post decennium quotiescunque ipsi placuerit illud restituere, & ab illo onere censitico se ipsum liberare. Quod autem antea non possit, onus est, & obligatio temporalis, & pretio aestimabilis, quam potuit alter reddito pro ea iusto pretio tuta conscientia emergere, vbi nulla lege, quæ vim habeat ad obligandum, illud prohibetur. Dixi ad certum tempus, quoniam si ematur in incertum, vt in vitalitijs, de quibus agemus artic. 4. huius quæstionis, dubium non est, vbi periculum ex vtraque parte equaliter imminet, posse illud emi pretio aliquando minori, quam sint pensiones per aliquot annos receptæ, in vnū collectæ, veluti (sicut ibi videbimus) eo in cuius vitam census constituitur diutius viuente.

Dubitatio ergo quam hic inquirimus est.

Controuersia XXIII.

POSSIT NE CONSTITVI CEN

sus vsq; ad certum tantum, & prescriptum tempus?

(?)

T quando Petrus confert Ioanni centum aureos ea lege, vt reddat illi per vndecim annos decem aureos, singulo quoque anno: quo tempore expleto nihil vltra illi reddere teneatur, nec sortem, nec redditum aliquem. An huiusmodi contractus iuste valeat exerceri?

Dominicus Soto lib. 6. de iust. q. 5. art. 2. circa finem habet duo. Pius est. Censum fructuarium, vbi aliquod fructibus periculum imminet, nec lege prohibetur vt in Castella, posse cum hoc pacto emi, veluti si fructus agri soleant valere singulis annis vt 10. posse ab agricola iuste illos emi, per tempus vndecim annorum recipiendos prerio vt 100. Quia cum fructus illi alicui periculo subijciantur, sicut emptor iste exponit se commodo, si nullum dampnum illis accidat, similiter exponit se, propter periculum cui fructus illi obnoxij sunt, damno,

nec recipiendi forsan toto illo tēpote suam sortem, sicut cōmuniter accidit in quacunque emptione fructuū. Vnde similiter esset iudicandū de censu, cuius solutio dubia esset, & periculosa illius recuperatio. Habet secundo. Vbi solutio certa est, & segura, licere quidem cōferre pecuniam per partes recuperandā, ita vt ille simul sumptæ nō excedāt sortem, veluti si conferas 100. recepturus 10. singulo quoque anno, per spatium 10. annorū, nec vltius: conferre autē pecuniā quāuis per partes recuperandā, sed ea ratione, & progressu tēporis partes illæ in vnum collectæ sortem excedāt, vbi nullū est periculum, nec solutio dubia, non posse excusari ab vfura. Quia vix potest hic contractus discerni a mutuo: perinde enim re ipsa se habet, ac si cōferas Ioanni 100. recepturus ob eo post aliquod tēpus eadē 100. & preterea 10. tāquam lucrū vltra sortem. Quod. n. pecunia accepta restituatur per partes, vel simul in termino, hoc parum inquit refert, imo cedit in maiorem vtilitatem eius qui contulit & mutauit, cum illa sic per partes recepta possit paulatim vti, quod non posset, quando non esset illi restituenda nisi simul in termino.

Conradus de contract. q. 80. concl. 4. sentit oppositū, affirmans hunc contractum esse licitum, posseque (vt ille loquitur) emi centū florenis ius precipiendi singulo quoque anno 10. per spatium vndecim annorum; Ratio eius est, quia 100. floreni simul habiti in presenti tantum estimantur, quantum 110. habendi diuisim, & per partes progressu tot annorum.

Quam tamen rationem loco citato reprehendit Soto, quia hac ratione liceret similiter mutuare 100. cum pacto recipiendi post decennium 110. cum pecunia presens vtilior sit, & magis aestimanda, maxime apud eos qui exercent negotia, quā absens, & post tempus habenda, quod tamen nulla ratione licet. Quæ de causa idem Conrad. subiungit hunc contractum cēsendū licitū, quando is qui confert alteri pecuniā, mallet eam non conferre, rogatus vero ab alio in eius vtilitatem sub tali contractu & genere census illam confert: quia in hoc casu, qui sic censum per certū tempus emit, licet recipiat aliquid vltra sortem, potest illud recipere ratione lucri quod ex illa pecuniā alicui negotio per totum illud tempus exposita habuisset, cessat tamen ipsi, sicut qui rogatus ab alio mutuat, potest aliquid exigere ratione lucri cessantis. Sed neque hanc admittit Soto: Quia lucrum cessans iuxta ipsum maxime suspectum est, vbi quis sponte mutuat, in hoc autē casu qui pecuniā alteri cōfert, esto rogatus illam conferat, propria tamen sponte, &

voluntariè, ac sine vlla coactione, vel necessitate sua illam confert. Tum etiam, quia illam accipiens non iudicat se mutuo illam accipere, sed in pretium census: Vnde hic non est recurrendum ad lucrum aliquod cessans, sed ad equitatem & iustitiam pretij. Iniquum autè est, vt collato pretio vt 100. emas pecuniam sine periculo vel dubio recipiendam, quæ excedat à 100. cum centum aurei sine dubio recipiendi, siue presentes sint, siue absentes, vt vidimus q. 78. art. 2. controu. 17. agentes de pagis acerbis, valeat re ipsa alia 100. & nihil amplius, vel minus. Eiusdem sententiæ videtur etiam fuisse Ioannes Medina Cod. De restit. cap. De censu temporalis determinata temporalitate, censes huiusmodi contractum non esse satis securum, sed continere quandam mutui, & vsuræ suspicionem: subiungit tamen deinde, præfatis non obstantibus in rigore Scholastico defendi posse Conradii sententiam.

Possit autem illa sententia Dominici Soto præter rationem qua ille vtitur, sic confirmari. Primo, De natura propriæ ratione census est iuxta Extrauag. Martini V. Calixti III. & Pij V. in huiusmodi censibus qui non sunt perpetui, & irredimibiles, vt sit in libera facultate venditoris redimere illos, quotiescunq; voluerit, hac vero facultate priuatur, in censu qui institueretur ad certum tempus, est ergo contractus naturæ census repugnans, & illicitus. Antecedens patet, quia in huiusmodi contractu venditor census non potest redimere illud, nec reddito tantundem quantum ab initio recepit, sed tenetur per totos illos vndecim annos restituere singulo quoque anno decem.

Secundo, In censu, cum sit vera venditio, pretium abalienatur absolute, & omnino ab emptore, transferturq; dominium illius pleno iure in venditorè, ita vt nisi ipse vellit, non possit emptor illud recuperare, at in contractu de quo hic agimus recuperat emptor (quauis per partes) integrum pretium, ergo contractus hic potius est mutuum in quo recipitur fors cum lucro, quam census. Nec refert, qua forma verborum vtantur contractus, appellètur ne huiusmodi contractum venditione, vel mutuum, cum re ipsa sit mutuum, in quo pecunia simul mutuata intra certum tempus diuisim recipitur, teneturq; ad illam intra tempus illud per partes restituendam is cui prius fuerat collata: In contractu autem suspecto de vsura, qualis est contractus censiticus, non tantum verborum forma quam effectus illius respiciendus est, vt habet commune DD. proloquium in cap. Ad nostram. De emptione & vendit. & in cap. Illo vos. De pigno, re autem diligenter inspecta, etsi contractus hic census appellatur, re ipsa

tamen & secundum effectum perinde se habet, vt dicebat Soto, ac si pecuniam quam simul alteri mutuatus es, post certum tempus diuisim cum lucro & fœnore recipias.

Denique in contractu census venditor libere vtitur tota sorte, quandiu census durat, nec redimitur, in hoc autem contractu per partes definit illam penes se habere.

His tamen non obstantibus amplectuntur sententiam Conradi D. Antoni. 2. p. titul. 1. cap. 8. §. 10. Couarru. lib. 3. Varia resol. cap. 7. num. 4. sequutus Molinæum idem sententem De vsuris q. 63. (quamuis citetur ab ipso Couarru. saltim in additione qua ego vtor q. 62. & 71. vere tamen illud habet Molineus q. 63.) Nauar. De vsuris. num. 98. Glosa. 18. Michael de Palatio de Contract. lib. 6. cap. 7. & pleriq; recentiores discipuli D. Thom. in quâ etiâ sententiam afferunt Medinam Complutensem, dicam tamen statim quid ille sentiat attente lectus. Hi ergo DD. admonent quidem hoc genus census non esse consulendum fidelibus, quin & Couarru. addit esse illud à Repub. relegandum, volunt nihilominus cum Conrado non continere aliquam iniquitatem, vel vsuram, quamuis adducti, rationibus longe diuersis ab eis quibus illud ostendit Conradus, illas enim non probant: Horum potiores sunt.

Primo, Licet emere ad tempus fructus alicuius fundi, & minori pretio quam illi valeant, modo deffectus pretij à solito valore illorum moderate deficiat, iudiceturq; prudentum arbitrio satis congruum, vt habetur L. 4. & 5. ff. De usufructu, alijq; iuribus, ergo licebit simili ter emere censum ad tempus aliquo minori pretio, moderato, & parum deficiente à pensionibus recipiendis in vnum collectis, eadem enim est in vtraque emptione ratio.

Secundo, Contractus census tanto iustior est, quâto venditor minus in eo grauatur, sed in hoc contractu de quo hic agimus, venditor minus grauatur, quam in censu redimibili qui communiter instituitur, ergo hic contractus non est iniquus. Probat minor, quia in censu redimibili, venditor per pensiones quas reddit, quibuscunq; annis illas reddat, non liberatur ab onere vel restituendi integram sortem, & pretium, vel soluendi semper annuatim similem pensionem, donec integrâ sortem restituat, at in hoc contractu si accepit 100. intra decem annos liberatur ab omni debito, tam sortis quam cuiusuis pensionis, reddita solum pensione illa vnus anni, vt 10. quæ licet videatur excedere à communi pensione census redimibilis, inspecta tamen vtilitate ista venditoris, vt hac sola pensione reddita nihil vterius debeat, neque

neq; capitalis, neq; pensionis exiguum profecto est quod reddit. Et confirmatur. Contractus census cevit esse in vsu ad leuandas indigentium necessitates, & in eorum commoditatem. at quid commodius indigentibus, quam vt acceptis in censum, v. g. 100. aureis, quibus presentis necessitati, quâ patiuntur, occurrant, paratim illum redimant tot annorum progressu, ita vt deinde nulli illis onus vel debitum maneat? An hæc comoditas, & vtilitas temporalis non est pretio æstimabilis? quod si pretio æstimari potest, quod minus esse potest, quam vndecima ista pars sortis, quæ vltra capitale redditur?

Tertio, hic contractus (inquiunt) non est mutuum, vt opinatur Soto, sed vera emptio, & venditio illius iuris, percipiendi annuatim 10. aureos per vndecim annos reddito pretio vt 100. quod autem videatur emptor hac ratione lucrum aliquod recipere ex huiusmodi iure, nullum est incommodum, vel iniquitas, cum hoc frequens sit in omni emptione mercium, vt maior emptor ex re illa comoditatè accipiat, quâ sit pretium quod pro illa reddit, imo nisi ita accideret, nullæ fere exercerentur emptiones à mercatoribus. Quod autem hic contractus non sit mutuum, vt opinatur Soto, patet: quia in mutuo non abalienatur omnino res mutuata, sed post certum tempus eadè specie vel æquiualens mutuanti restituenda est, in hoc autè contractu fors nunquam est restituenda, nec pensiones illæ quæ annuatim redduntur, redduntur tamquam in partem sortis vt putat Soto, sed tamquam vere pensiones, & annui redditus, in quos emptor accepit ius reddito in illis 100. aureis tanquam iusto illius iuris pretio.

Quarto, Censu perpetuus maioris estimationis re vera est quam quilibet census certi ac determinati temporis, sed licet emere censum perpetuum, quauis certissimum sit intra aliquot annos pensiones ex illo recipiendas excessuras sortè: imo illud est certum, nam cum intra 30. annos equetur sorti, quod per reliquos deinde annos recipitur excedit sortè, ergo licebit similiter in hoc casu, censum ad certum tempus eo pretio emere, quod pensiones ex illo recipiendæ moderate excedant sortem. Et confirmatur quasi vice versa. Si census, de quo hic agimus, non possit constitui nisi vt vult Soto, ita vt pensiones reddendæ per tempus illud 10. vel 12. annorum equetur sorti, nullum erit discrimen inter huiusmodi censum, & perpetuum ac irredimibile, quod est absurdum: Quid. n. magis alienum à recta ratione, quam vt eodè pre-

tio emas censum qui post aliquot annos omnino cessabit, & censum perpetuum ac nunquam cessaturum? Quod autem sequatur ostendo. Pretium census perpetui & irredimibilis est, vt reddantur 28. vel 30. pro vno, est. n. duplum quâ sit pretium census redimibilis, vnde de intra 30. annos recipitur integra fors: Constituamus Petrum, in forma contractus de quo hic differimus, emere à Ioanne exhibitis 30. aureis vnum aureum singulo quoque anno sibi reddendum, si quidem Petrus non potest emere à Ioanne huiusmodi ius recipiendi ex bonis illius vnum aureum annuum per 32. vel 33. annos, sed solum per 30. vt vult Soto, efficitur necessario, vt recipiat Petrus intra 30. annos sortè quâ Ioanni contulit, & ita idem sit pretium census perpetui, & census ad certum tempus, quod (vt modo ostendi) maximum est absurdum & recte rationi aperte repugnans.

Quinto, omne periculum & grauatam quod sibi alter contrahentium imponit pretio est imabile est, sed in censu de quo hic agimus emptor imponit sibi hæc onera, & grauatamina. Primo, vt sine recuperatione sortis census ille omnino extinguatur intra certum tempus. Secundo, vt pecuniam quam habet congregatâ diuisim & per partes ac per multum tempus sit recepturus, quod certe perspicuum est aliquod genus detrimenti esse, sicut pecunia in vnum congregata cuius vtilior multo est, & his qui nulla negotia exercet. Tertio, quia hic census constituitur super re aliqua, vel persona, quibus pereuntibus emptor illius nullam iam recipiat pensionem, nec forsancas quibus opus esset ad integritatè sortis, cum possit res illa vel persona intra terminum illorum annorum perire, ergo quod aliquid tanto temporis de cursu vltra sortè recipiat, non accipit illud tamquam lucrum ex mutuo, sed velut iustum ac debitum pretium istius oneris & grauataminis. Hoc namq; saltim negari non potest, cum res humane successu temporis tot mutationibus & vicissitudinibus subiectæ sint, ementè censum, cuius sortè non est recuperaturus, sed pensiones solas tanto temporis progressu, alicui periculo & incommodo se ipsum exponere. Vnde si iuxta Sotum vbi periculum imminet contractus hic iustus est, erit profecto simpliciter censendus iustus, cum moraliter loquendo nunquam desinat carere aliquo periculo. Qua etiam ratione Medina loco statim citando, cum fatetur licere emere pensiones ad longum tempus, pro minori pretio quam sint illæ in vnum collectæ, non innititur longitudini temporis, sed periculis &

mutationibus personarum, bonorū, & temporum, quæ per illud longum tempus accidere possunt.

Deniq; Martinus V. & Calixtus III. approbarunt census redimibiles, & temporales eo modo & pretio quo essent in usu, at si cut est in usu cēsum redimibilem iuste emi pretio. v. g. 14. vel 15. pro vno, vitalitium pretio vt 100. pro 15. ita quoque cēsum ad certum tempus, in Prouincijs in quibus est in usu, solitus est ita emi, vt collatis. v. g. 100. florenis ematur ius recipiendi annuatim 10. florenos per tempus vndecim annorum; est ergo hic cōtractus saltim vbi est in usu, & cum pretio ita moderato & accomodato, in illis extrauagantibus implicite & virtute approbatus.

Vnde authores huius sententię profitemur illam cum hoc moderamine, & conditionibus, Prima, vt reddatur pretium accomodatum, & quod arbitrio prudētis censeatur iustum. Secunda, vt cōtractus hic non exerceatur, tamquam vnus alteri pecuniam mutuet, nam ea ratione vera esset Dominici Soto opinio, sed vt vera ac realis emptio & venditio, qua vnus redditis alteri 100. v. g. aureis tamquam vero pretio emat ab alio ius percipiēdi ex bonis illius 10. aureos annuos per spatium vndecim annorū. Tertia, vt excessus pensionum quæ reddendę sunt progressu temporis inter contrahentes constitutus, sit exiguus, & moderatus.

Ex quibus sequitur rationem illam Conradii, cōtractum hunc esse iustum, quia 100. presentia, vel in vnum congregata tantum valent quantum 110. absentia, & diuisa in partes, vel quia per hunc contractum cessat illius emptori aliquod lucrum, nō esse accomodatas, sed recte impugnari à Soto, cum abunde docuerimus in contro. illa de pagis acerbis, pecuniam in cuius receptione ac solutione nullum imminet periculū, labor, aut expensæ nō minus valere absentem quā presentem.

Nobis satis probabilis profecto videtur illa opinio Magistri Soto, & in praxi certe obseruanda, & consulenda, quod & authores alterius opinionis vt D. Antoni. Medina & Conradus admonent, cum hoc genus census recte perspectū maximam habeat cuiusdam mutui effigiem, & vsus, omnino & absolute dissuadendū, vbi tamē aliqua fuerit illius consuetudo & cū illis conditionibus propositis, si à quo fuerit institutus,

dānandus non esse, Tū propter autoritatē tot DD. qui ita cēsent, Tū quia ex argumentis in illius confirmationem adductis, certe dēpto primo quod imbecille est, quia in emptione fructuū per aliquod tempus semper existit periculū, hic vero cēsus potest institui, imo frequenter instituitur, cū magna emptoris securitatie, alia in hac materia maximā habent vim, potissime 3. & 4. Est nāque hic census vera & realis emptio iuris recipiendi pēnsionem illam per aliquot annos, oblato illo pretio, quod omnibus pensatis quiuis prudens iudicabit iustum, & accomodatum: aliter enim vt recte in 4. argumento habetur, idem oporteret esse pretiū huius cēsus qui temporalis est, & perpetui: quod est maximum absurdum.

Ita facile soluuntur argumenta quæ huic opinioni videbantur ob stare. Ad rationem enim illā Magistri Soto. Respōdeo, ex modo dictis, hunc contractum non esse mutuum, sed veram & realem emptionē iuris percipiēdi annuā illam pensionem. Quod si progressu annorum illa aquetur forti, vel fortē in aliquo excedat, nullū esse incommodum, cū similiter accidat in censu perpetuo, & cū maiori excessu, nec propterea dicitur census perpetuus esse mutuū, sed verus census, veraq; illius iuris censitici emptio.

Ad alia argumenta quę deinde adiecimus in fauorem opinionis Soti. Ad primū dico, illud esse de propria ratione census redimibilis, minime, vero huius qui redimibilis nō est, sed toto illo tempore prefixo habet se ad modum perpetui.

Ad 2. dico, in hoc quoque censu abalienari absolute & omnino pretium, & trāsferrari pleno iure in venditorem, quod autem singulis annis reddit, non reddit tanquam partes pretii, sed vt veram pensionem annuatim reddendam, in qua emptor ille, pretio quod contulit habet verū ius; Nec forma qua vtūtur, appellantes hunc contractum emptionē & venditionem huiusmodi iuris ficta est, vel simulata, sed vera, id continens quod significat: cum in eo realiter & vere acquirat emptor iste tale ius.

Ad vltimū patet iā venditorē huiusmodi cēsus libere vti sorte, & pretio sibi collato, nec illud vnquam restituere, neque pensiones annuas quas per tempus illud prefixum & inter vtrumque constitutum exhibet, illius pretij partes esse, sed veras pēnsiones annuosque redditus, in quos per huiusmodi contractum emptor ille ius sibi comparauit. Vnde in hoc contractu venditor

venditor reddit aliquid, ultra pretium neq; emptor recipit aliquid ultra fortem tanquā lucrum pecunię mutuatę? Occasione huius quęstionis explicemus breuiter.

POSSIT NE ITA CENSUS
constitui, vt debeat redimi maiori pretio, quam fuerit antea constitutus?

IOAN. Medina Cod. de restit. cap. de censu redimibili existimat posse ita constitui, quod non est absolute intelligēdum, quasi simpliciter liceat ita pacisci, vt census emptus, v. g. pretio, vt 100. non possit redimi nisi pretio, vt 120. vir enim in his rebus, adeo verus satus non est censendus contractum, cuius iniquitas adeo perspicua est, probasse: sed loquitur habita ratione varij tēporis, quo mutato accidit sepe rerū pretia varia esse, & cēsum, qui modo cōmuni vsu fori vēdebatur, vt 100. propter pecunię penuriā alio tēpore in quo pecunia abūdāt, vēdi eodē vsu fori pretio, vt 120. in hoc ergo sensu sentit ibi Medina posse ita cōstitui cēsum, vt non redimatur nisi maiori pretio quā sit a principio emptus, si tempore redemptionis illius, ita habuerit communis vsus fori.

Cōrrad. q. 84. Et Couarru. sequutus Molinę lib. 3. var. resol. c. 3. n. 4. & nonnulli recentiores absolute docent oppositū: quorū potissima ratio est, Quod Martinus V. & Calixtus III. in suis Extrauagantibus cōstituant hanc conditionē velut omnino necessariā, vt cēsus possit redimi pro eadē summa, Quos immitatus Pius V. in sua Extrau. habet, vt possit cēsus eodē pretio extingui.

Nobis saluo peritorum iudicio sic videtur sentiēdū, vt in locis, in quibus cōstitutio Pij V. obseruatur absolute & omnino, debeat in cēsu manere vēditori facultas ad illū eodē pretio extingūēdū, etiā si tēpore redemptionis illius sit mutatum, & auctū illius pretiū: in alijs vero prouincijs, vbi illa recepta non est, nō sit ita absolute sentiendum, quia extrauagantes illę Martini, & Calixti (vt sepe diximus) referūt quidē cōditiones illas sibi propositas, tanquam iustas, non tamen definiunt eas ita necessarias, vt cēsus sine illis institutus iniquus sit. Erit ergo vbi soli æquitati naturali stādū est, sic distinguendū. Vt in locis in quibus pretia censuū propter variā pecunię abundantiam, vel penuriā mutantur, & in maius, & in minus, ita vt vtrūq; similiter accidere possit, liceat cēsum sic instituire, vt vēditor possit illū redimere

pretio tēpore redemptionis cōmuni vsu recepto, siue maius illud sit, siue minus, quā pretiū quo fuit cōstitutū: tū, quia hac ratione vterque eidem fortunę eidemq; periculo se exponit, tū etiam, quia cum census sit merx quędam, pactum istud est, vt sicut a principio emitur pretio cōmuniter recepto, ita quoque quando deinde redimatur, quæ redemptio vera quoque emptio est, in qua qui prius fuit venditor suscipit personā emptoris, emat illum pretio similiter tunc communiter recepto. In locis autem, in quibus non existit hæc varietas & mutatio in vtramque partem, sed probabilius est, & certius, augeri pretia censuum quam minui, instituendū est sub ea conditione, vt redimatur eodem pretio quo fuit constitutū, aliter enim emptor esset in tuto recipiendi ad minus idem pretium quod dedit, venditor vero in periculo reddēdi in maius, si tēpore redemptionis maius existeret, quod repugnat iustitię & æquitati, vt vnus sit in tuto alter vero in periculo. Ex quo sequitur, nulla ratione posse constitui censum cum hoc pacto absolute & simpliciter, vt debeat redimi maiori pretio, quam fuerit a principio constitutus.

Nūc videamus qua ratione redimi debeat?

Controuersia XXIII.

AN CENSUI REDIMIBILI
intrinsicum sit, vt possit redimi
per partes?

VNA ex conditionibus quę referuntur in illis Extrauag. Martini V. & Calixti III. quā & Pius V. omnino in sua constitutione exigit, est, vt possit redimi ac extingui in toto vel in parte: quę nunc diligenter a nobis examinanda est.

Nauarrus in suo commento de Vsuris nu. 95. Glosa. 12. & deinde nu. 102. docet hanc conditionem ita esse necessariam, vt census cui opposita cōditio apponeretur, veluti ne possit per partes redimi, iniquus sit ac illicitus. Probat illud nu. 101. Primo ex constitutione Pij V. quę illud habet apertissime.

Secundo, quia in L. Quidam existimauerunt. ff. De rebus creditis. habetur in vniuersum, ac sine vlla distinctione, Prætorum humanius facturum, si coegerit creditorem ad accipiendā debiti partem, quæ illi offertur, Vbi cum in vniuersum loquatur lex de quocunq; genere debiti, idem erit cēsendū de censu. Vbi enim lex non distinguit (ex re-

gul. Iuris) *neq; nos distinguere debemus.* Et cō firmatur. Quia debitor Reipub. potest illi diuisim, & per partes soluere, vt habetur in L. vltima Cod. de Apoch. public. lib. 10. & in L. Placuit Cod. De collat. fūdi patrimo. Quod si in debitis Reipub. id obseruandum est, à fortiori in censu debito priuato ciui, ar gumento ex cap. Cū in cunctis. De electio.

Tertio, quia in iure obligatio conferendi aliquam quantitatem est diuidua, tam natura sua quam in effectū. L. 2. §. Et harum. ff. De verborum obligatio. & l. Si stipulatus sum. §. Qui decē. ff. De solutio. vbi in vni uersum & sine vlla exceptione habētur hęc verba: *Qui decē debet, partem soluendo libera tur.* Neq; est dicendum leges istas accipien das esse creditore consentiente, leges enim non decernunt quæ perspicua sunt, sed quæ habent dubitationem. Cui autem perspicuū non est, creditore consentiente posse debito rem quacunq; ratione soluere? imo & libera ri ab omni debito sine vlla solutione, per solam debiti remissionem? Vnde leges istæ accipiendę sunt & creditore nolente.

Quarto, Quo argumento vtitur Alciatus in dict. l. Quidā existimauerūt. Nisi liceret debita per partes soluere, esset profecto ini qua lex illa duodecim Tabularū, in qua de cernitur, *vt debitum defuncti diuidatur inter heredes illius proportionibus hereditarijs,* iuxta hanc enim legem nō potest creditor nisi per partes debitum illud recipere, quando scilicet vnusquisq; heredū partē quę illi incum bit, persoluet: nō enim potest dicere creditor vni soluētī, nolo hanc partem à te recipere, quin alii simul suas quoq; exhibeant.

Eandem sententiā amplectuntur Palatius de contract. lib. 4. c. 6. explicans quintā cō ditionem, & multi recentiores Theologi. Primo, quia census est emptio & venditio, de essentia autem emptionis & venditionis non est, vt pretium in integrū reddatur, sed potest reddi per partes. Secundo, quia licet videatur rationi consonum, vt sicut emptor census in prima illius constitutione totū in tegrumq; pretium contulit, ita quoq; vendi tor in redemptione illius totum etiam in tegrumq; restituat, at cum hic contractus cen sus in fauorem venditorum introductus sit, & admissus, est illi velut intrinsicum, quid quid in venditoris vtilitatem cedit, eiq; repugnans quidquid in eius grauamen & dā num redundat, esset autem maximum ven toris grauamē, vt non posset cēsum per par tes redimere: maxime cū vendāt frequētius census huiusmodi pauperes, & qui necessita

tibus premuntur, quibus difficile est totum pretium habere in promptu, vt ab illo onere se liberent, facile autem partes illius.

Addūt tamen authores hi hęc duo: Prius est, nō esse facultatē hanc quacunq; ratione venditori census concedendam, quasi liceat ei & per minutissimas partes redimere, cede ret. n. in illud in maximū emptoris detrimē tum, venditori autem non est fauendum cū tanta emptoris iactura: sed intelligendā esse hanc facultatem, quam venditori concedūt, per partes maiores, veluti dimidiam, vel ter tiam, aut ad summū quartam, vel quintam, iuxta maiorem vel minorem quantitatem pretij census: nam neq; Pontifices nomine partis minutissimas censendi sunt significaf se. Alterū est, posse nihilo minus apponi in contractu conditionem, qua obligetur ven ditor ad non redimendum nisi in integrum, aucto cōmuni pretio census: quia ista obli gatur ciuiliis est, & pretio estimabilis, qua de causa reddito iusto aliquo pretio pro illa nō erit iniquum, neq; naturæ census, aut legi Pōtificiæ repugnans illam adhibere in con tractu, quia Summi Pontifices loquuntur seruato communi pretio census.

Ludouicus Lopez in suo instruct. lib. 1. cap. 59. distinguit plurimum inter censum, cuius venditor diues est, & potens cōmode illum integrū redimere, & census cuius ven ditor est pauper, & quē moraliter ac proba bilitate certū est, prę sua indigentia nunquā habiturū congregatum totū pretiū census ad illum in integrū redimendū. Vbi vēditor census (inquit) diues est, & potens, iuste po test constitui census cū hoc pacto, ne possit aliter redimi quam restituito toto integro; pretio, quia cū sit diues & poteēs, nullū fere onus vel grauamen illi ex hoc pacto accrefcit: quod si pauper sit & ita egens, vt morali ter censendus sit prę sua inopia nunquā ha biturus tantā pecuniā congregatā, quanta exigitur ad illū vno tractu redimendū, ini quū esse apponere tale pactū, vt nō possit ab illo redimi per partes: nisi propter hoc pa ctū, quod paupere ita egēti maximum onus est & grauamen, prætium aliquod seorsum reddatur iustū, & cōmensuratū illi oneri ar bitrio prudentis, distinctūq; à communi & iusto pretio ipsius census. Hanc sententiam inquit videtur habuisse grauissimus ille Do ctor, & in his rebus moralibus maxime exer citatus Fr. Ioannes de la Peña.

Probat autem illam his argumentis. Pri mo, vbi cēsus natura sua redimibilis ex cir cūstantia aliqua per pactum appositū ex redimi-

redimibili efficitur quasi perpetuus, & irre dimibilis, tale pactum est iniquum, & repu gnans naturę contractus, nisi preter commu ne & receptum pretium reddimibilis redda tur prætium æquiualens illi pacto, quod, cū sit onus & obligatio ciuiliis, pretio æstimabi le est, sed quando venditor census est ita pauper & egens sicut constituimus, census quem vēdit qui natura sua redimibilis est, ex circūstantia personæ & indigētia illius efficitur moraliter quasi perpetuus, & irre dimibilis, vbi apponitur pactum ne possit illum per partes redimere, vel priuatur ea facultate, ergo vbi venditor ita eget, hoc pa ctū iniquum est, & naturæ census redimibi lis aperte repugnās, aut est pro illo aliquod iustum & cōmodum pretiū seorsum necessa rio reddendū. Et cōfirmatur. Si ab huiusmo di paupere emeretur cēsus perpetuus, reddē dū esset illi multo maius pretiū, quā sit com mune pretiū census redimibilis, sed supposi ta paupertate & indigētia huius venditoris, census hęc nisi possit per partes redimi, est velut perpetuus, & irredimibilis, ergo est au gendū pretium necessario, ita vt recipiat vē ditor iste, & iustum pretium census, & iustū ac cōmensuratū pretium istius pacti, ali ter iniquum est omnino priuare illum libe ra facultate redimendi per partes.

Secūdo cōtractus census, cū sit emptio & venditio, seruare debet leges iustitiæ cōmu tatiuæ, quarū illa potissima est, vt seruetur æqualitas inter contrahentes, at vbi vendi tor ita pauper est & ægens, vt moraliter non speretur posse illū in integrū redimere, red dito solo pretio communi cēsus redimibilis, non est æqualitas inter contrahentes, quia emptori ex circūstantia paupertatis illius venditoris, ius illud censiticum quod ac quirat, est velut perpetuum, & cū magno ip sius commodo, venditori autem quanuis cē sus ille secundum se sit redimibilis, efficitur tamen propter ipsius paupertatem velut irre dimibilis, cū magno ipsius damno, est ergo hic cōtractus iniquus, vel debet pro isto one re peculiare aliquod pretiū huic pauperi red di, distinctū à cōmuni & iusto pretio cēsus.

Dominicus Soto lib. 6. de Iust. q. 5. art. 3. concl. 4. habet tria. Primum est, cōdicionem hęc, vt debeat cēsus simul & in totū redimi, nec vsurariā esse, nec repugnare naturę hu ius contractus, quia contractus hic vera em ptio & venditio est, non modo in prima sui constitutione, verumetiam cū redimitur, at neq; repugnat naturæ emptionis & vēditio nis, neq; aliqua vsuræ suspicio vel labe in

contractu emptionis & venditionis contine tur, eo quod vbi res quæ emitur cū pacto re trouendendi, cōstituatur nō posse aliter redi mi, quā restituito eodē pretio toto & integro sicut passim fit in emptionibus agrorum & aliarū rerū immobiliū, quę venduntur quā doq; cū simili pacto & cōdicionem. Cōfirmat que illud, quia sicut potest emi cēsus perpetuus & irredimibilis, ita quoq; potest emi re dimibilis & tēporalis cū hoc pacto, ne possit redimi nisi in integrū, cū maius onus & obli gatio imponatur vēditori per cēsum perpetuū, quā per redimētilē cum hoc pacto. Secū do quia aliter posset emptor grauissimū dā num recipere, & in maximo cēsu, redempto illo per minutissimas partes, quibus consu meretur sine vlla ipsius vtilitate, venditor contra maximū recipere cōmodum: Vcluti emēs ex pecunia sub censu accepta prædiū ex quo aleretur, & paulatim ac minutim il la restituta manens cū pleno & libero illius predii dominio. Censendū ergo est, posse in hoc contractu adhiberi pactum quo occur ratur tantæ inæqualitati, tanto nimirū vē ditoris commodo, cum tanto emptoris dam no & iactura.

Habet secundo, Ratione huius pacti au gendum esse pretiū, & reddēdū aliquod pec uniare illi iustum; quia negari non potest, hoc pactū cedere in vtilitatē emptoris: Ete nim vbi census non potest nisi in integrū re dimi, tardius & difficiliter redimetur, & ex consequenti obligatio illa imposita emptori per pactū de retrouendendo, quę pretio esti mabilis est, fit leuior: qua de causa hęc alia conditio, quę pactum de retrouendendo le uius efficit, pretio quoq; digna est. Vnde licet per hoc pactum de redimēdo in integrū non committatur vsura, committeretur ta men inquit iniustitia, nisi peculiare ac ius tum pretium pro illo exhiberetur.

Habet tertio, huic cōtractui, & iustitię il lius accidētariū esse, venditorē cēsus diuitē esse vel pauperē, posse simul & in integrū re dimere censum vel per partes tantū, parūq; illud facere ad iustitiam huius contractus, sed eam pensandam esse ex his quę illi pro pria sunt, & potissime ex vsu & consuetudi ne loci in quo hi contractus exercentur, se clusa omni vi & dolo. Ita concludit posse censum cum hoc pacto constitui.

Franciscus Sarmiento lib. 7. selectarum interpret. c. 1. num. 28. vt in iure maxime peritus, & in ea parte quæ iustitiam contra ctuum respicit, satis versatus, sentit, absolue te & simpliciter posse censum recte ac iuste

institui sub eo pacto, vt non possit redimi nisi toto integroq; pretio restituto, nec distinguit inter venditorem diuitem vel pauperem, nec iudicat ratione huius pacti augendum esse pretium. Eandem sententiam amplectitur Fr. Iosephus Angles in suis floribus Theologicis Quæstion. de Censibus, conditione 7. & multi ex Theologis qui in hac nostra Vniuersitate Valentina floruerunt, quorum memini primo tomo horum commentariotum in epistola dedicatoria, habetq; illud huius Regni consuetudo, cõtra quam neminem adhuc vidimus vel Prelatorum, vel Theologorum, vel Iudicũ quibus peritissimis ac sanctissimis hæc Ecclesia ac Ciuitas Valentina singulari quodam Dei beneficio sepe floruit, aliquãdo reclamasse.

Franciscus Sarmiento vir peritissimus iuris, sententiã suam ea potissime ratione cõfirmat, quod sit maxime consona Iuri communi: ius enim ciuile licet non sit regula morum in foro animæ, est nihilominus regulam rationi & æquitati maxime consona. Quod autem cum iure communi eius sententia maxime cõueniat, docet ex l. Tutor. §. Lucius. ff. de Vfuris. vbi habetur: *Soluta parte sortis adhuc decurrere vsuras minori debitas, nisi in contractu habeatur posse sortem diuisim solui.* Et l. 2. §. Et harum. ff. de verbo. obligatio. habetur: *Debitorem quantitatis inuito creditore non posse solutionem diuidere, neq; partem prestare,* præterquam in fauorem libertatis vt dicitur L. Cum hæres. §. penult. ff. De statu liberi. Deniq; in l. Consignatio. Cod. de solutio. Docent communiter Iurisperiti debiti solutionem inuito creditore non posse diuidi: quod velut cõmune DD. axioma haberi docet Tiraquel. De retractu conuentio. §. 4. Glosa 4. at census debitum est verum, & reale, non ergo poterit redimi per partes creditore inuito.

Vt in tanta circa presentem quæstionem opinionum varietate quid verius sit, inuestigare valeamus. Obseruemus primo, pactum de facultate redimendi censum his quatuor modis fieri posse. Primo, ita vt concedatur venditori census facultas redimendi illũ, sine distinctione aliqua exprimente possit ne illum redimere per partes, vel non posse aliter quam in integrum. Vel secũdo, concessa venditori facultate reddimendi illum per partes, non tamen expressã quantitate partium, per quas est redimendus. Vel tertio designata quantitate partium, vt redimatur per dimidiam, aut tertiam, vel quartã partem in singula quaque illius redemptio-

nẽ exhibitam. Vel quarto, sub ea conditione, vt non possit redimi nisi toto integroq; illius pretio restituto.

Obseruemus secundo, Intelligentiam huius quæstionis pendere plurimũ à vero sensu illorum verborum, quæ habentur in Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. dum dicunt *Censum redimi posse in toto aut in parte.* Possunt enim hæc verba duplicẽ sensum habere: vel ita vt significant intrinsecũ esse censui, & de propria illius ratione, vt venditor possit illum redimere per partes, vel ita vt significant non repugnare naturæ huius contractus, vt ita redimi possit. Ex quibus sensibus hic posterior genuinus est, & verus: nec prior ille constare potest: Tum, quia consuetudo est optima legũ interpretis, habet autẽ multarum prouinciarum saltim in Hispania probata consuetudo, vt nõ possit redimi creditore inuito per partes, Tum, quia si illud repugnaret naturæ huius contractus, non posset constitui in censu, neque libero contrahentium consensu, neque reddito iusto pretio ratione talis pacti, at mutuo contrahentium consensu pactum hoc apponi posse nullus inficiabitur: Tum etiã reddito aliquo iusto pretio posse adhiberi plerique Doctorũ quos retulimus censent. Vnde verba Pontificum in hoc sensu sunt necessario accipienda, vt significant, non repugnare naturæ huius contractus censitici, vt redimatur per partes, quod in aliis mercibus quæ cum pacto retrouendendi emuntur non ita habet locum, sicut in censu. Cuius discriminis ratio est: quia in censu singulæ partes pensionis proportionem quadam respõdent singulis partibus pretij, vt si emi annum redditum vt 5. aureorum pretio vt 100. aureis, singuli aurei pensionis huius respõdent 20. aureis illius pretij, quod in alijs rebus non ita accidit: Etenim si emi domum 100. aureis non respondent singulæ partes illius singulis partibus pretij, sed tota domus toti pretio, qua de causa in emptione domus cum pacto de retrouendendo, non fit illius redemptio, pretio reddito per partes, ita vt reddita parte pretij prior venditor recuperet partem domus, sunt enim huiusmodi bona & mercēs maxime alienæ ab is diuisionibus; at in censu constituto cum isto pacto, cum res empta sit diuisibilis in partes, iuxta varias partes pretij, ex natura rei empte, efficitur, vt huic contractui non repugnet redimi censum per partes, & liberari venditorem à solutione partis pensionis reddita parte pretij.

His

His positis separemus prius certa ab incertis, vt sic cõmodius explicemus deinde quæ dubia sunt, & controuersia.

Primum ergo illud certum est, posse hũc censum mutuo contrahentium cõsensu cõstitui concessa facultate venditori ad redimendum illum per partes: Probant enim illud Constitutiones Apostolicæ, & recta ratio idem suadet. Nam cum ius censiticum onerosum sit, nihil magis rationi cõsonum, quam vt possit venditor huiusmodi onus à se excutere via sibi commodiori, in totum vel per partes, consentiente emptore, ac volente tali beneficio in illum uti. Et hoc probant argumenta illa quibus utitur Palatius.

Secundo certum etiam est apud omnes, emptorem census posse hanc conditionem in contractu exigere, vt venditor, cui sit facultas redimendi illum per partes minutiores, sed per certas ac definitas quantitates: vt si pretium census sint mille aurei, non possit illum redimere nisi per partes, quarũ vnacque sint ducenti vel trecenti aurei. Hoc namque exigit etiam recta ratio, quia aliter posset, vt argumentabatur Dominicus Soto, census magnæ quantitatis per minutiores partes redemptus consumi cum graui creditoris damno, & iactura: licet autẽ vnicuique, in cõtractu quem exercet, se ipsum seruare indemnem, maxime sine alterius cõtrahentis detrimento, quod certe in hoc casu venditori non sequitur, cum concedatur illi, vt per aliquotas partes censum venditũ redimere possit, nec teneatur in integrum, quod esset illi maximum onus.

Tota ergo difficultas est, quando census constituitur cum facultate redimendi illũ, neque tamen exprimitur sit ne redimendus in totũ, vel per partes, aut exprimitur vt sit ne redimendus in totum, vt habet communis tabellionum vsus, maxime in plerisque Prouincijs Hispaniæ. Quam litem vt dirimamus.

Sit Prima conclusio. *Pactum hoc, ne possit census redimi per partes, sed restituto toto integroq; pretio, non est secundum se iniquum, vel vsurarium, si iustum accomodatũq; pretium pro illo reddatur.*

Conueniunt in hac omnes DD. quos presenti controuersia retulimus, præter D. Nauarrum, & Franciscũ Sarmiento, qui in hac quæst. velut extremas secuuntur sententias, Cum Nauarrus nulla ratione admittat hoc pactum vt sit redimendus in integrum, Sarmiento verò illud adeo iustum se solo exi-

stimet, vt nullius pretij pro illo reddedi me minerit, Cõmunior autem sententia Soti & aliorum quos retulimus, & quam ducimus amplectẽdam media graditur via, probãtq; illam optime argumenta Dominici Soto: Et confirmatur: Licet non repugnet contractui census vt possit redimi per partes, non tamẽ est de intrinseca ratione illius, vt constat, quia est emptio & venditio, in qua, si aliarũ mercium sit, fiatque cum pacto de retrouendendo, obseruatur illud, vt redemptio rei prius vendita non aliter fiat, quam restituto toto integroque illius pretio, cum ergo non repugnat substantiæ cõtractus pactum hoc, poterit illud apponi. Dices est maximũ grauamen veditoris. Huic incommodo iam occurritur reddito illi pro eo iusto & accomodato pretio.

Secundo facultas redimendi per partes, esto non liceat per minimas, est in damnum emptoris. Tum, quia census sic diuisus inutilior est, Tum quia facilius potest cõsumi, & distrahi pecunia illa, potest ergo obligare venditorem, vt se ab illo damno eximat, ne possit redimere per partes, reddito illi iusto pretio pro tali obligatione, cum illa ciuilibis sit, & quæ pretio estimari potest.

Hanc conclusionem intelligo absolute & simpliciter, quicunq; sit ille venditor census, siue diues siue pauper. Hoc enim (vt recte obseruat Soto) maxime accidentarium est contractui, & quauis sit circumstantia personæ, non tamen est circumstantia quæ afficiat contractum. Etenim si pactum hoc secundum se iniquum est, nunquam poterit apponi, siue à paupere siue à diuite census vendatur, si vero iniquum & iniustũ ex natura rei non est, potest apponi a quocunq; census vendatur. Similiter si pactũ hoc onerosum est, & obligatio ciuilibis, ac pretio æstimabilis, reddendum est pro eo iustum pretiũ suscipienti illud supra se, à quocunq; suscipiatur. Etenim sit ne pro re aliqua reddẽdũ pretiũ, non desumitur ex qualitate veditoris, sed ex rei valore: quis enim dicat mercem emptam à paupere non esse recipiendã sine pretio, emptam vero à diuite posse recipi sine pretio secluso illius libero consensu, nisi rusticus & ignarus? qui putat furari à paupere esse peccatum, minime vero furari à diuite.

Quæ res tamen statim occasione huius cõclusionis, cum in hoc Regno Valentino, & alijs multis Hispanie locis census redimibiles cum hoc pacto expresso constituantur, vsu tabellionum, ne possint redimi per partes

partes, nec tamen videamus huiusmodi censuum emptores aliquod pretium seorsum ratione huius pacti reddere, sed illud tantum, quo vel lege, vel communi vsu fori huiusmodi census vendi solent, erunt ne hi contractus ex defectu huius pretij censendi iniqui, & iniusti? Ego certe in hac parte optare peritorum audire responsum, neminem tamen video ex Doctoribus habentibus sententiam quam sequor in conclusionem proposita, qui illud explicet: hoc solum docent licitum esse istud pactum reddito pro illo iusto pretio: ceterum an redatur, vel qua ratione, re ad praxim redacta, non explicant.

Sentirem ergo pro ingenij mei tenuitate, & saluo meliori iudicio, vbi à lege censui redimibili pretium taxatum est vt Castellæ, & vbi communi vsu fori introductum est, vt apud nos, tam legis illius conditores quàm primos introductores pretij fori in ipso pretio quod taxarunt, vel introduxerunt, conclusisse etiam pretium ratione huius pacti de non redimendo per partes. Ita vt Castellæ vbi vnum emitur pretio vt 14. si quidem liceret censum redimere per partes, non fuisset taxatum nisi pretium forsan vt 12. Et similiter apud nos vbi commune pretium fori sunt 15. pro vno, si liceret communi quoque vsu contractus redimere censum per partes, non fuisset introductum nisi pretium vt 12. vel 13. pro vno. In quam existimationem ducor, quia tam conditores illius legis, quam introductores pretij in foro recepti fuerunt viri prudentes, omnes circumstantias, & onera huius contractus, tam quæ emptorem quàm quæ venditorem concernunt, diligenter considerantes, inter quæ impossibile erat, vt lateret ipsos hoc pactum de non redimendo censu per partes maximum onus esse venditoris, sicut posse redimere per quascunque partes esset maximum grauamen & damnū emptoris, & cum pretium constituendum censui debeat omnia grauamina & onera vtriusque contractantis seruata debita æquitate complecti, pretium istud 14. pro vno apud Castellam, vel 15. pro vno apud nos, & similia quibus alix Prouinciæ, vel loca vtuntur complecti simul ac includere & pretium debitum obligationi & oneri de non redimendo per partes, & commune pretium quo emuntur, ita vt contineat vtrunque, & pretium census & pretium istius pacti: licet non exprimantur seorsum quasi diuersa, & distincta pretia, sicut in emptione vasis argenti sub vnico pretio continentur duo vere diuersa, alterum argenti ex quo vas illud con-

fectum est, & alterum opere & laboris quæ in eo conficiendo artifex suscepit, licet multoties non exprimantur, nec postulentur tantquam duo pretia diuersa. Vnde infero tuta conscientia posse emi censum in cuius constitutione concederetur venditori facultas redimendi illum per partes minori pretio, quam sit commune. Minori inquam arbitrio prudentis. Quia sicut pactum de non redimendo per partes est vtilitas emptoris, & grauamen ac onus venditoris pretio æstimabile, contentum in communi pretio fori, vel legis, ita facultas redimendi illum per partes est vtilitas temporalis venditoris, & grauamen emptoris: Sentiant autem omnes Doctores censum, in quo venditor magis grauatur, carius esse emendum, contra vero censum, in quo magis grauatur emptor, vilius; dicitur enim vtrunque reclaratio.

Secunda conclusio. *Si constituitur census cum facultate redimendi illum, non tamen exprimat in contractu qua ratione redimendus sit, in integrum, an per partes, seruanda est loci consuetudo, & illi standum.*

Quia sicut recepta probataque consuetudo est optima legum interpretis, ita & contractuum, in quibus aliquid exprimi poterat, nec fuit expressum. Vnde vbi habuerit patriæ consuetudo censum non redimi inuito creditore per partes, non poterit redimi nisi in integrum, quando in contractu non fuit conuentum qua ratione esset census ille redimendus: vbi vero consuetudo est, redimi quoque posse per partes, et si non exprimat, poterit ita redimi & reclamante emptore. *Consuetudo enim recepta in comitijs contractibus humanis pro lege habenda est.* Et in hoc sensu dixit recte Soto standum esse Prouinciæ consuetudini seclusa omni vi, & doctore.

Nunc argumenta aliorum authorum, quæ cum his conclusionibus pugnare possunt, diluamus. Imprimis ea quæ à D. Navarro afferuntur. Primum solum probat pactum de non redimendo per partes iniquum esse, quia prohibitum vbi constitutio illa Pij V. recepta est, & obseruanda: quod nos non diffitemur, hic autem solum loquimur vbi illa recepta non est, neque in vsu, sed standum circa contractum census in solo iure nature.

Ad secundum respondeo, in debitis contractis, aut quæ per iudicis sententiam per soluenda sunt, posse Prætores secundum qualitatem personarum, & iuxta varias locorum & temporum circumstantias, pro vt recta ratio dictauerit, illud precipere vt diuersim soluantur debita: qua ratione debita Reipub.

Reipub. à suis ciuibus diuersim solui possunt, quia illa in suos ciues benigne debet se habere, & illorum facultatibus se accommodare: Non tamen repugnat nature debitorum, quin possint contrahentes ita inter se conuenire, vt in integrum soluantur, nec possit creditor compelli ad recipiendum debitum diuersim, vt docent alia iura, quæ afferuntur à Francisco Sarmiento, quæ hic ex eo retulimus, habetque ita vsus.

Similiter dico ad tertium, In iure obligationem conferendi quantitatem aliquam diuisim & per partes reddatur, quod non tollit quin indiuidua quoque sit, & in integrum reddenda, vel ex pacto mutuo contractantium consensu constituto, vel iuxta patriæ consuetudinem.

Ad quartum dico, maximum esse discrimen inter debita reddenda ab hæredibus defuncti, & alia ab vno tantum per soluenda: illa enim necessario diuidenda sunt in partes, cum hæredes non teneantur ad debita defuncti, nisi iuxta partem hæreditatis acceptæ, quod recte disponunt & cum omni equitate leges ille duodecim Tabularum, at cum vnus solus est debitor, vt in censu redimibili, potest debitum illud in integrum vel per partes solui, pro vt contrahentes inter se conuenierint, iuxta ea quæ hic tradita sunt.

Ad argumenta Palatij. Primum solum probat non repugnare nature census, vt possit redimi per partes, quod non diffitemur, sed neque repugnat illi vt venditor obligetur ad redimendum illum in integrum, vt ex dictis constat.

Ad secundum respondeo, grauamen quidem esse obligare venditorem census, vt debeat illum in integrum redimere, attamen pro eo, in ipso pretio communi census, redditur illi pretium istius grauaminis, quod pretio æstimabile est: cum non tanti emeretur census, quanti communiter solet, vel lege, vel vsu fori, si venditori maneret facultas redimendi illum per partes. Vnde idem Palatius sentet, posse hoc pactum apponi in contractu, reddito iusto aliquo pretio ratione illius.

Ad opinionem illam quam Ludouicus Lopez habet, & autoritate viri illius doctissimi Fr. Ioannis à Peña confirmat, constat iam accidentarium maxime esse huic contractui, venditorem census diuitem esse vel pauperem, nec attendenda esse in contractibus, quæ adeo illis accidentaria sunt, ad illorum

iustitiam & æquitatem, quam hic inquirimus: quamuis iuxta pietatem Christianam respicienda quandoque sit huiusmodi circumstantia personæ: Vnde argumenta illius, cum sumantur ex hac differentia & circumstantia personæ diuitis, vel pauperis, imbecillia sunt, sicut & fundamentum cui nittuntur.

Ex his explicare potest quæstio illa, quam proponit Nauarr. in commento De vsuris num. 113. quæst. 14.

Controversia XXV.

AN VENDENS CENSVM possit partem pretij pro eo accepti dare alteri, ea lege, vt partem quoque personis illi respondentem debeat soluere emptori?

AVARRVS eo loco tenet partem negantem, quia conferens partem illam pretij accepti alicui alteri simpliciter, ac sine alio contractu census inter ipsos inito, vere pecuniā illam ei mutuat, per mutuum autem obligare alterum ad soluendam partem pensionis, quam ipse emptori debet, est querere lucrum ex illo mutuo, quod est vsura. Respondendum tamen est cum hac distinctione: Vel is qui censum vendidit, minus quidem ius contulisset emptori & sub minori pretio accepto, quia minor pecunia sibi sufficiebat, vendidit autem illi maius ius, maiusque accepit pretium, vt haberet pecuniam ex qua non solum sibi verumetiam alteri consulere, rogatus ab illo cui partem illius pretii accepti confert: In hoc 2. casu cum non suscepisset tantum onus, neque ad tantum redditum se obligasset, nisi in vtilitatem alterius, tenebitur hic cui venditor census partem pretij accepti confert, partem quoque pensionis illi respondentem soluere: cum venditor census tanta pecunia non egerit, neque alia de causa illam sub onere censitico acceperit, quam in vtilitatem eius, cui illam deinde confert: Vnde causa huius onus illi parti respondens vere sibi imposuit, damnusque; illud recipit: qua ratione, quo iure licet vniciuique se ipsum immunem tueri, & damnus alterius causa sibi emergens, ab eo cuius causa recipitur, exigere, licet similiter pacisci cum eo, vt partem pensionis parti illius pretij sibi traditi respondentem persoluat: non enim exigitur in hoc casu tamquam ex mutuo, sed vt damnus vere emergens. Quod si venditor census simpliciter totam illam pecuniā, & pretium

trium ab emptore census decreuerat sibi accipere, deinde vero rogatus ab amico partem aliquam ei mutuat, tunc non potest obligare amicum illum mutuatarium ad soluendam partem pensionis illi parti mutuatæ respondentem, vt recte docet Nauarrus, sed poterit solum ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, si vere illud interueniat, aliquid a b eo exigere, iuxta ea quæ superius tradidimus q. 78. De vsuris art. 2. contro. 8. & 9. agentes de damno emergente, & lucro cessante in mutuo.

Hac occasione explicemus.

Quando duo in solidum censum vendunt, sed ita vt alter totam pecuniam pretij in suam utilitatem recipiat, alter vero accipit ab eo cui tota pecunia traditur, instrumentum indemnitis, quo promittit censum illum intra certum tempus redimere, vel ab ea obligatione illum eximere, liceat ne huic, adueniente termino, compellere verum illum debitorem ad redimendum censum, aut eximendum illum ab illo onere, sicut instrumento indemnitis promissit? Quod si nollit debitor ille, vel neutrum possit, licebit ne huic ex proprijs censum illum redimere, & compellere rursus eundem debitorem ad illum redimendum, ac ita, vt quandiu non redimit, pensiones decurrentes accipiat, sicut accipiebat prior ille emptor.

Circa priorem partem huius dubitationis nulla est difficultas: Etenim cum is qui nullam pretij census partem accepit, personam nihilominus venditoris exercuerit, & ad illum soluendum se obligauerit, quæ obligatio ciuilis est & onerosa, potuit recte, cum vero venditore census, & cui pecunia utilis futura erat, ita pacisci, vt vel intra certum aliquod tempus censum illum redimeret, vel ab illo onere & debito ipsum liberaret: vnicuique enim omni iure conceditur, vt cum in gratiam & utilitatem alterius aliquod onus sibi imponit, possit de propria indemnitate curare, & pacisci vt ab illo onere liberetur.

Circa secundam vero partem maior est difficultas: & ratio dubitandi est, Quia in eo casu qui censum illum à primo emptore redemit, videtur habere duo iura, alterum velut fideiussoris cum instrumento illo indemnitis, & pacto, vt post certum tempus liberaretur ab illo onere, censu redempto, quod ius non amittit, eo quod censum illum redimerit: alterum vero emptoris illius, qui accepto pretio transtulit in illum idem ius, quod ipse habebat, sicut transtulisset in quem

cunque alterum cui illud censuale vendidisset: Vnde cum habeat hæc duo iura, ratio ne prioris poterit compellere verum debitorem vt redimat, ratione vero posterioris poterit quandiu illum non redimit, pensiones decurrentes recipere, sicut poterat prior emptor quoad illi debebatur, vel potuisset qui uis alius cui primus emptor ius illud censitum vendidisset. Et confirmatur, quia vero venditori ac debitori census nullum inde damnum sequitur, quid enim illi refert quoad diu non redimit, soluatur huic fideiussori, qui à principio gratiam illi contulit, pro illo se ipsum obligans in solidum, vel priori emptori, cui se à principio obligauit?

His tamen non obstantibus oppositum docet Molinæus, cui ceteri in hac parte subscribunt de vsuris. q. 29. num. 245. & verè, saltem in iudicio animæ, quid enim in foro contentioso iudicabitur non est meum explicare: Quod autem in foro animæ non possit vtrumque; recta ratio docet: quia hæc duo iura in eodẽ creditore maxime sibi pugnant: Nam vel hic qui pro vero debitore se vna cum illo in solidum obligauit, & censum postea à primo emptore redimit, vult agere personam fideiussoris, & iure illo, quod per instrumentum indemnitis in illum habet, omnino vti, vel agere personam creditoris & primi emptoris: vtrumque enim simul non potest, Tum quia circa idem debitum repugnat maxime eundem creditorem esse, & sibi ipsi fideiussorem aut debitorem: Tum quia cum de propria ratione census, de quo hic agimus sit, ne possit venditor ab emptore illius compelli ad redimendum, siquidem vt fideiussor vult compellere ad redimendum, non potest pensiones exigere, aut recipere vt emptor, quia emptori repugnat compellere venditorem ad redimendum: si vero vult recipere pensiones quandiu debitor non redimit, non potest compellere illum ad redimendum, sicut nec prior emptor poterat, nec potuisset qui uis alius cui ius illud censitum venditum fuisset, vel traditum à primo emptore. Et confirmatur ex ipso iure ciuili, iuxta quod sicut duæ obligationes non possunt simul concurrere, nempe principalis & accessoria, puta fideiussoria, sed principalis extinguit accessoriam L. Si reus promittendi. ff. De duobus reis. l. Heres. §. seruo. ff. De fideiussor. maxime quando fideiussor creditori succedit, ita neque possunt duæ actiones respectu eiusdem debiti eidem simul conuenire, altera creditoris ad exigendas pensiones, & altera fideiussoris cum instrumento indemniti-

indemnitis, cuius vi possit compellere verum debitorem ad redimendum: liberum tamen videtur ei esse, vt iure & actione qua voluerit, cum ab initio ita conuenierit: Sed tutius est in iudicio animæ, vt vtatur sola actione emptoris, Tum quia vere iam censum illum emit, Tum quia in iure actio præcipua extinguit minus præcipuam: & ita est consulendum.

Aliæ tres conditiones quas habet Pius V. in sua constitutione, & superius retulimus post relatam illius constitutionem, non sunt de propria ratione & natura census, neque iuri naturali, aut diuino nituntur, sed ex solo iure humano ex dispositione ipsius Pij V. qui illas non sine aliqua iusta causa expedire censuit, obligabunt quidem vbi constitutio ipsius obseruatur, minime vero vbi recepta non est neque in vsu: Qua forsitan de causa. Nec D. Nauarrus, nec alij post illam constitutionem de hac materia scripserunt, in illis explicandis laborarunt.

In fine huius artic. duo manent explicanda. Prius est.

AN IN CENSU, VT VIM HABEAT, SIT NECESSARIA SCRIPTURA, VEL INSTRUMENTUM TABELLIONIS?

Bi constitutio illa Pij V. obseruatur, perspicuum est, scripturam necessariam esse, cum censum aliter constitutum nullum decernat, adeo vt in presentia testium & notarij pecuniam pretij numerari præcipiat: Vbi vero constitutio illa recepta non est, neque in vsu, licet nonnullis iurisperitis videatur illam necessariam esse absolute, & ex natura contractus, ita vt non liceat redditus annuos aliter computare, quam à die quo scriptura & instrumentum census confectum fuerit, quia constituitur hi censum, inter contractus ad quorum substantiam exigitur scriptura, de quibus Glosa in cap. 1. §. post quam autem. in verbo *Scripturis*. De censibus. in 6. Probabilior autem & verior sententia est, absolute & simpliciter non esse necessariam scripturam. Etenim cum hic contractus sit vera emptio & venditio, sicut in quacunque emptio & venditione alicuius mercis, cum primum contrahentes inter se conueniunt, & mutuo consensu alter pretium alter rem actu tradit, manet effecta & firma illius rei venditio, vereque est traslatum dominium pretij in venditorem, & dominium rei venditæ in emptorem, esto nulla interueniat scriptura, cum il-

la non tanquam necessaria ad substantiam contractus, sed ad rei tantum memoriam & fidem inter homines introducta sit, vt habetur in l. contrahatur Cod. De pigno. (licet animaduertat & recte ibi glosa requiri scripturam, circa ea pacta quæ emptionis & venditionis contractui extra illius naturam adicerentur) ita in hoc contractu census, cum primum contrahentes inter se conueniunt, & consenserunt de illius constitutione, quo tempore venditor actu pretium recipit, transfert simul in emptorem ius censiticum annui redditus, manetque exinde in posterum illius redditus debitor, etiam si nulla scriptura inter eos conficiatur, teneturque, ab eo die, quo pretium accepit, annum redditum computare. Hanc doctrinam videtur habere aperte Bartho. l. 1. Cod. de iure emphyt. saltem Theologis certissima est. Dixi absolute & simpliciter, quia si iure Regni cautum esset, ne census constitueretur sine scriptura, aliter esset nullus, aut communi loci & patriæ consuetudine ita obseruaretur, aut à probis peritisque iudicibus communitate census sine illa decerneretur nullus, in huiusmodi casibus nullus censendus est, nec liceret in foro animæ aliter pensiones recipere, quam post confectam scripturam: quia tam communis loci consuetudo, quam commune iudicium decretum pro lege habenda sunt.

Alterum est.

AN PRAESCRIPTIONE LONGI, VEL LONGISSIMI TEMPORIS VALIDETUR CENSUS, VEL EFFICIATUR IRREDIMIBILIS?

AE C questio ad iurisperitos videtur magis pertinere quam ad Theologos, attamen cum quandoque & Theologus de ea consulatur, saltem à fidelibus timoratis qui lites exortas non admittent, quin prius intelligant, quid circa illas in foro animæ sentiendum sit, quæ circa propositam questionem Theologum nosse oportet, vt consultus respondeat, paucis aperiam.

Titulus ergo præscriptionis in censibus adduci non potest nisi ex præcedentibus solutionibus per aliquot annos, solutiones autem huiusmodi tribus modis factæ esse possunt, Primo explicata aliqua causa, quæ à iure census longissime distet, veluti si ex scripturis solutionum constat illas factas esse vel ex beneuolentia, vel ex legato defuncti præcipientis illas per aliquot annos fieri, vel ratione

ratione alicuius debiti diuifum & profectu temporis foluti, aut ex alia simili causa à iure census aliena. Secundo, sine vlla expressa causa, vel explicata, quæ solutiones dicuntur informes. Tertio, explicata causa, quæ ius censiticum designet, vt cum creditor affirmat se recepisse hanc vel illam pecuniã iure censitico sibi debitam. Porro quæ sine vlla causa expressa fiunt, aut ostenduntur factæ per aliquot annos qui hominum memoriam non excedant, aut præstantur à tempore immemoriali, neque in eis designatur aliquis terminus quo finiatur obligatio præstandi illas, sed simpliciter semper redditæ sunt a tempore supra hominum memoriã.

His positis quinque assertionibus hanc questionem absoluiam.

Sit prima. Si solutiones factæ sint explicata causa à iure censitico aliena, esse per longum, vel longissimum tempus factæ sint, nõ potest virtute earum iure præscriptionis census constitui. Ratio est aperta, Cum ex eisdem constet ex alio titulo & debito solutione illam factã esse quam iure censitico.

Secunda assertio. Solutiones factæ nullo causa explicata per tempus quod non superat hominum memoriam, neque valent ad instituendum censum, neque aliquam aliam obligationem titulo præscriptionis, saltem in foro animæ. Quia redditæ forsan sunt ex benevolentia, aut ex alia causa quæ præscriptionem non admittat: quin & Iurisperitos idem sentire credent teste Saliceto in. l. Cum de in rem verso. ff. de Vfuris. q. 4.

Tertia assertio. Solutiones factæ continuatæ per annos præstatione a tempore immemoriali, quamuis nullam causam contineant, iure præscriptionis inducunt obligationem, vt in posterum etiam fiant. Quia immemorialis illa & continuata ipsarum solutio habet vim causæ, & tituli, vt optime docet Couar. in Regul. Possessor. de Reg. iur. in. 6. part. 2. §. 4. num. 4.

Quarta assertio. Si ex solutionibus redditæ constet causa, quæ ius censiticum designet, titulo præscriptionis villarum solutionum huiusmodi causam explicantium manebit census constitutus. Sufficiunt vero ad huiusmodi præscriptionis titulum solutiones decem annis continuas factæ. Ita enim habet communis Iurisperitorum sententia, cui circa hæc standum quoque est in foro animæ. Quamuis vbi causa hæc ita exprimitur, vt ex iure censitico solutiones illas factas esse constet, nõ tam titulo præscriptionis manere illum debitorum census, quam ex perspecta rei veri-

tate propria illius confessione dicendum est, vt recte admonet noster Belluga de materia censualium numer. 12. §. Et quod istæ. Quacunque vero ratione teneatur, certum sit illum in vtroque foro teneri ad pensiones illas in posterum persolendas. Nam & emphyteuta, cuius onus grauius est & odiosum magis, qui per multos annos redditum quem canonem vocant persoluit, tenetur deinde in futurum illum soluere, vt habet communis Iurisperitorum opinio, quanto magis censuarius, cuius onus leuius est, & minus odiosum.

Vltima assertio. Vbi dubium fuerit, obligatio illa, qua aliquis tenetur ad annuum redditum, qualis sit, num canon & emphyteusis, vel pensio simplicis census, similiter num census redimibilis, an irredimibilis & perpetui, ita vt neque ex scriptura aliqua, nec ex forma solutionis antea redditarum illud certo constare possit, inclinandum est in vtroque foro in fauorem venditoris, censendaque est obligatio illa ad censum minus onerosum pertinere.

Quia & in his locum habet regula illa Odiã restringere, &c. Ita Nauarrus in commento de Vfuris. num. 109. Couarru. libr. 5. var. resolut. c. 10. nu. 4. vbi assert plures DD. in eandem sententiam. Quamuis admo neat ibi, & recte, nisi consuetudo regionis aliud induxerit: quia iuxta eam dubij contractus erunt intelligendi, & explicandi, cū illa in his legis vim obtineat. Qui plura circa hæc desiderat legat Caballinũ, siue Molinẽum de Vfuris. quæst. 17. numero. 194. & q. 20. numer. 205. Ex his sequitur nulla præscriptione census fieri irredimibilem & perpetuum, nisi illud certo constet scriptura aliqua, tum quia in dubio fauendum est debitori, tum quia de natura census est, vt redimi possit, vt ostendit abunde Molinẽus loco citato nu. 194.

ARTICVLVS QVARTVS.

QVID SIT CENSVS PERPETVVS, Et qua ratione constituatur, Et quo pretio?

CENSVS Perpetuus, de quo nunc agere institimus, ab emphyteusi de qua art. 2. huius quæstionis differimus, plurimum differt. Cū in emphyteusi rei illi subiectæ emphyteuta solum habeat dominium

vti-

utile, neque illam sine facultate domini directi vendere, vel alienare valeat, cadatque à iure, vel vt dicunt; in commissum, nisi canonem, ut ibi expotuiimus, soluat, quæ omnia a censu perpetuo de quo nunc agimus maxime aliena sunt. Nã in hoc censu rei illi suppositæ vtrunque dominium censuarius habet, & vtile & directum, potestque rem illam pro libito vendere, vel alienare, nec cadit a iure suo ex aliqua mora solutionis. Est ergo eiusdem rationis, & naturæ cum redimibili, de quo præced. art. egimus, ea tantum ratione ab illo diuersus, quod ille instituitur cum libera facultate redimendi, quotiescunque venditori libuerit, hic vero sine tali pacto & facultate.

Constituatur autem huiusmodi census duobus modis. Primo, ita vt vendat quis alteri super fundum suum, vel domum ius recipiendi in perpetuum certam aliquam pensionem, qua ratione vendens censum non vendit domum, nec fundum, sed ius tantum illud censiticum perpetuum, quod & in hæredes ipsius transibit, eo modo quem inferius explicabimus. Et huiusmodi census est, quem dicimus esse eiusdem naturæ cum redimibili, solumque distingui ab eo, quod ille redimi possit hic vero nequaquam. Constituitur etiam aliquando hoc secundo modo, vt tradat Petrus Ioanni suum fundum, vel domum, ea lege, vt reddat ipsi annuatim 10. vel 12. in perpetuum, in qua constitutione census perpetui, fundus ille vel domus transit absolute, & omnino, ac pleno iure tam vtili quam directo in Ioannem censuarius, ita vt deinde siue pereat, siue efficiatur vtilior, in Ioannis cedat vtilitatem, vel damnum: Petrus vero collato illo fundo emit a Ioanne ius illud recipiendi in perpetuum annuum redditum 10. vel 12.

Huic censui hæc conueniunt, Primo, vt quocunque modo ex his duobus census iste instituat, sit vera emptio, & venditio perpetui iuris in aliquem annuum redditum. Quod ius merx quædam re vera est, hoc enim ius est quod præcipue, ac proprie connumeratur in Clementina illa Exini inter bona immobilia. Secundo, vt non possit constitui super nuda persona, aut bonis mobilibus, sed exigit necessario ex sua propria ratione & natura, vt imponatur alicui rei immobili & permanenti. Ratio est aperta, Quia cum sit ius perpetuum, debet etiam fundari in re perpetua, persona vero venditoris morti obnoxia est, & bona immobilia mille casibus, quibus facile consumuntur, & pe-

reunt. Tertio, vt possit census huiusmodi sicut & redimibilis duplex esse, pecuniarius vel fructuarius: potest enim vel data pecunia, vel oblata possessione aliqua, emere Petrus a Ioanne ius percipiendi perpetuo ex bonis illius redditum aliquem pecuniarium, vel aliquos fructus ex prædiis, quæ habet Ioannes, nisi legem Prouinciæ prohibeatur census fructuarij; tam redimibiles quam perpetui. Ex his satis constat quid sit census perpetuus, de quo hic agimus, quæ propria illius ratio, & qua ratione constituitur. Est enim emptio & venditio iuris percipiendi redditum aliquem pecuniarium, vel fructuum in perpetuum. Constituitur autem, vel data pecunia, vel oblata re aliqua immobili in pretium illius iuris, ita vt quacunque ratione pretium illius exhibeatur, ius illud in re permanente & immobili imponatur.

His ita constitutis, circa quæ nulla est dubitatio, de iustitia & pretio huius census dicemus.

Controuersia 1.

AN CENSVS PERPETVVS sit contractus iustus?

HENRICVS Ganden. quolib. 8. q. 22. iudicauit huiusmodi censum, contractum esse maxime periculosum & iniustum. Refert etiam Conrad. de contract. q. 82. quendam Iurisperitum Viennensem, asserentem in quodam tractatu seu opusculo, censum redimibilem iustum quidem esse contractum, Censum vero perpetuum, qui redimi non potest, iniustum & iniquum.

Ducebatur autem in eam sententiam his rationibus. Primo, hoc contractu magis grauatur venditor quam vsuris, quia ab onere vsurarum potest se ipsum reddito capitali liberare ab onere vero census perpetui nunquam potest, erit ergo contractus hic in maius nocumentum venditoris, quam sint vsuræ, & ex consequenti iniquus.

Secundo, in censu perpetuo non emitur res illa immobilis, cui imponitur, tum, quia sepe res illa valet mille, pretium autem census qui super illam emitur, sunt sola 100. tum, quia manet illa pleno iure penes dominium censuarij: nec venditur redditus ille pecuniarius perpetuo persolendus, hic enim redditus pecunia est, quæ non est vendibilis: nec venditur ius aliquod in illum redditam, quia hoc ius nihil aliud est quam ratio

latio quædam in illum, ratio autem est ac cidens quoddam, quod nequit esse materia emptionis, aut venditionis.

Tertio, In contractu iusto debet esse æqua utriusque contrahentis conditio, at in hoc contractu census perpetui emptor securus est, & in tuto, & recuperandi sortem progressu annorum, & recipiendi semper ultra illam annum illum redditum: venditor vero in damno & sub onere illo, quod à se nūquam valet excutere soluendi scilicet illum redditum. Et confirmatur, quia emptor cū progressu temporis sit recepturus plusquā sortem, & vēditor similiter eodem progressu redditurus plusquam sortem, habet ille per hunc contractum plusquam debet habere, alter vero minus quam debet habere.

Denique, exigit propria negotiationis ratio, vt exercens illam alicui periculo se ipsū exponat, emens autem censum perpetuum nulli periculo manet expositus, cū sit securus de solutione illius in perpetuum.

His tamen non obstantibus, cōmunis omnium tam Theologorum, quā Iurisperitorum sententia habet huiusmodi censum seruato iusto pretio, contractum esse iustum, & honestum, neque vllus Doctorum oppositum vnquam censuit præter Enricum, & illum Iurisperitum Viennensem.

Probaturque efficacissimè. Primo, in hoc contractu nulla interuenit ratio vsure, vel iniustitiæ, ergo licet illum exercere: Probo antecedens, imprimis in hoc contractu cum pecunia & pretium redditum venditori nūquam sit recipiendum, sed pleno iure & irre dimibili transeat in venditorem, nulla apparet in eo, vel potest excogitari ratio mutui, & ex consequenti neque ratio vsure. Quod autem neque iniustitiæ, ostendo: Hic contractus est emptionis & venditionis, ad cuius æquitatem & iustitiam hæc tantum exiguntur. Primo, vt res quæ venditur sit pretio æstimabilis. Secundo, vt nullo iure vendi prohibeatur. Tertio, vt pretium sit iustum. Quarto, vt contrahentes sint veri domini, alter rei quam vendit, alter pretij quod pro illa confert, & personæ habiles ad contrahendum: In hoc contractu ius illud percipiendi in perpetuum aliquem annum redditum est res pretio æstimabilis, & quæ connumeratur (vt diximus) in illa Clementina *Exi- si* inter bona immobilia pretio æstimabilia: nulla est lex vel cōmunis, vel particularis quæ prohibeat huiusmodi iura vendi, & imponi, constitimus autem hic vendi pretio iusto, & inter personas suarum rerū

dominas, & ad contrahendum habiles. Est ergo iustus & honestus contractus.

Et cōfirmatur census redimibilis emptus iusto pretio, & cum aliis conditionibus requisitis, vt vidimus ex decreto Martini V. & Calixti III. iustus est, licet habeat aliquā speciem vel effigiem mutui, propter pactū illum retrouendendi, quia est vera emptio & venditio: sed in censu perpetuo nulla existit species vel effigies mutui, imo apertior est in eo propria ratio emptionis & venditionis, cum pretium nūquam sit reddendū, ergo seruato in eo iusto pretio & aliis requisitis iuxta propriam illius naturam & rationem contractus est iustus, apertioreque habens honestatem, & iustitiam quam census redimibilis. Conditio enim quæ illi apponitur, vt sit perpetuus, neque efficit quin ius illud quod in huiusmodi contractibus emitur sit vera merx, & res venalis, neque obligatio quam sibi quis imponit efficitur iniqua, vel prohibita, eo quod sit perpetua, cum nil magis in vsu, quā Ecclesias, & Res pub. accepto iusto pretio aliquas perpetuas obligationes sibi imponere.

Secundo, licet emere fundum, domum, & quamcunque aliam rem in perpetuum, ergo & huiusmodi censum, & ius, cum sit illud, vt diximus cōnumerandum inter res, & bona immobilia.

Tertio, licet instituere censum reservatiuum perpetuum traditis propriis bonis, reservataque sibi aliqua perpetua pensione illis imposta, recipienda in pecunia vel fructibus, sed census perpetuus etiā si instituitur oblato pretio super bona alterius, eadē omnino ratione se habet, & simile omnino ius est, ergo licet illum ita instituere. Confirmaturque cōmuni omnium nationum vsu, & potissime ex Cap. Conquestus. de Religios. domibus, vbi census huiusmodi a parte approbatur.

Quarto ius percipiendi fructus decimales, quod habet Ecclesia in prædiis laicorū, est redditus perpetuus & irredimibilis, huiusmodi autem ius secundum se, iureque naturali & diuino non prohibetur licite vendi, sed solo iure Pontificio, qua de causa cōmuni DD. consensu posset Papa in eo dispensare, ac concedere alicui Ecclesiæ vt venderet alicui, ipsi & suis in perpetuum, ius percipiendi fructus decimales illi Ecclesiæ debitos, ergo potest similiter emi ius perpetuum recipiendi annum redditum ex fructibus, vel bonis alicuius collato illi iusto pretio.

Deinde

Denique, si huiusmodi census perpetuus non esset contractus iustus, profecto, vt recte argumentatur Conradus loco citato, essent damnandi innumeri Prælati, Beneficij, Religiosi, & alij Ecclesiarum ministri, quorum innumeri doctrina & sanctitate excelluerunt, quod vixerint ex iniuste acquisitis, cum in variis Ecclesiis, & Monasteriis, redditus ex quibus Prælati, & Clerici, ac Religiosi sustentantur, sint census perpetui: quidam à fidelibus bonis suis impositi, alij & non pauci ex aliis bonis Ecclesiarum, & Monasteriorū pretio iusto cōparati: Quod certe prohibuissent, ac correxissent Sancti Pontifices Romani, & Concilia generalia, si huiusmodi census iniqui essent & illiciti. Nec est audiendus in hac parte Henricus Gandens. qui huius argumenti vim subterfugens ait, dicendum esse ad illud sicut alibi dictum est, alibi autem intelligit quolib. 2. q. 14. vbi agens de censu vitalitio, de quo etiam male iudicauit, (vt art. proxime sequenti videbimus) habet duo: Primo, huiusmodi censibus, vitalitio scilicet & perpetuo nullum contradicere, quia in iudicium non deducuntur, & mala per patientiam tollerantur: Secundo, Theologos, & Religiosos consulentes fidelibus huiusmodi census iuste constitui posse, in hac parte, nec sapientes esse, nec recte consulere. In utroque autem grauius errat, Summi namque Pontifices, quod mille exemplis possem ostendere, cū primum norunt iniquum aliquem contractum multorum vsu inter fideles exerceri, & eorum conscientias illaqueari, non expectant duci illud in iudicium, sed ex pastoralia affectu, paternaque sollicitudine, qua Spiritus sancto ipsis assistente communi fidelium saluti inuigilant, illi damno diligenter & cito curant occurrere, editis statim Constitutionibus Apostolicis, quibus contractus ille aut omnino prohibeatur, aut ad debitam formam æquitatis reuocetur. Vnde cū nec Summos Pontifices, nec vllum hominum lateat constitui sepe census perpetuos, & Ecclesias ac monasteria multos huius generis possidere, & à multis temporibus, si aliqua inesset iniustitia fuissent certissimo à Sanctissimis Romanis Pontificibus aut omnino extincti, & imposterū prohibiti, aut ad debitam iustitiæ regulam reuocati. Ex quo sequitur Theologos, & Religiosos, consulentes huiusmodi census recte, ac sapienter consulere.

Argumenta in oppositum ex dictis facile diluuntur.

Ad primū respōdeo, argumēto illo omnē

venditionem esse dānandam, cū in quacunque venditione res vedita sic transeat in plenum & perpetuum emptoris dominium, vt nunquam possit siue eius cōsensu venditor illam recuperare. Quare sicut emptio aliarum rerū iniqua nō est, eo quod resempta in perpetuum dominium emptoris transeat, ita neque hic cōtractus est iniquus, eo quod ius illud cōstitutum quod emptor census iusto pretio oblato emit, in perpetuum habeat; cū sit contractus hic vera & realis illius iuris venditio. Neque aliqua est iniquitas, vt venditor maneat hoc onere in perpetuum grauatus, cū sit illi iuri cōiunctū: potueritque vēditor illud sibi libere imponere per contractum venditionis, quæ omnia lōge distant ab onere vsurarum: hoc enim erit leuius videatur, quatenus redimi potest, at cū imponatur per mutuum, cuius propria natura exigit, vt gratis fiat, nulli cōtractui iusto nititur, sed iniustum omnino est.

Ad secundū constat iā in hoc cōtractu, neque emi rē, cui huiusmodi census imponitur nec pecuniā, sed ius percipiendi redditum illud in perpetuum: quod ius, & si dicat relationē ad personā, vel redditum, qua parte accidens quoddam est, dicit nihilominus simul actionem ad exigendum, & recipiendum illum redditum, in emptorē, & obligationem ciuilem reddendi illud in venditore, quæ duo sibi inuicem relata pretio æstimabilia sunt, & venalia, & ex consequenti ius cōstitutū quod illa in se continent venale etiam est.

Ad tertium dico, Ex natura emptionis & venditionis hanc tantū securitatē desiderari in utroque cōtrahente, vt sicut vnus est securus de pretio, ita & alter de mercede, & cōuerso: quod obseruatur omnino in hoc cōtractu, cū & venditor census perpetui actu recipiat pretium in omne cōmodū suū, emptor similiter actu recipiat ius illud. Quod autem progressu multorum annorum recuperet diuisim, pretium quod dedit, & vltius pensiones in posterum proueniētes, nullū est incōmodum: Primo, quia hoc est cōmune omni emptioni rei utilis: emēs namque agrum, vel aliam rem fructiferam progressu temporis recipit ex fructibus, & pretium quod dederat, & alios fructus. Secundo, quia esto multi redditus in vnum collecti sequuntur quantitati pretij collati, emptor tamen illius non recipit illos, vt partes pretij, sed vt veras pensiones annuas iure cōstitutio sibi debitas. Ita fit, ad cōfirmationē quæ subiūgitur, vt nec vnus habeat plusquā debet habere, nec alter minus, quia in hoc cōtractu pretium nō commensura-

Yy tur

tur pensionibus per innumeros annos recipiendi, sed iuri quod acquiritur in illas: tū, quia pecunia præsens & in vnum cōgregata pluris æstimatur, quam eadem vel maior diuisim & per longa tempora habenda: tum potissime, quia pretium solum debet commensurari rei quæ emitur, in his autem contractibus (vt sepe diximus) non emuntur pensiones, sed ius censiticum in illas, cuius pretium iustum est quod redditur, vel expresscripto legis, vel cōmuni vsu fori, sicut contro. proxime sequenti explicabimus.

Ad vltimum respō. deo imprimis, aliquod etiam imminere periculum in censu perpetuo, quia cum debeat imponi in re firma, & immobili, illique heret, ac illam ita committitur, vt ea pereūte, pereat similiter census illi impositus: cui periculo exposita sūt quæcunq; possessiones, & bona quoq; quātuuis immobilia pro temporū, & rerum varietate, eide. n. & census perpetui sunt obnoxij. Respondeo secundo, non esse de intrinseca ratione omnis cōtractus, vt contractus hentes periculis se exponant, maxime in cōtractu emptionis & venditionis, in quo pretio actu recepto à venditore, & merce venali actu recepta ab emptore, manet vterque omnino securus, quantum propria ratio huius contractus videtur postulare.

Controuersia. II.

QVOD SIT IUSTVM PRETIUM CENSUS PERPETUI?

OPIOSE de hac re Couarru. lib. 3. Variar. resolut. c. 9. n. 5. vbi varias Iurisperitorum recenset opinioniones. Quidam enim eorum affirmarunt iustum pretium esse, si 20. pro vno reddantur, ratione reddunt, quia multorum iudicio (quos ibi refert) censetur iustum pretium fundi iure communi; quantum fructus illius deductis expensis estimabuntur, iuxta Glosam in Authent. Perpetuo. Cod. de Sacrosanct. Eccles. Reicitur tamen hæc opinio, & merito, quia ex variis causis fundorum pretia variantur veluti vel ob periculum hostium, aut ob vicinum flumen, vel alia similia, pretium autem census perpetui non ita debet esse incertum & variū.

Iudicant alij pretium iustum census perpetui, quantum annui redditus illius per 15. annos in vnum collecti efficiant.

Aliis visum fuit iustum esse, si reddantur 25. pro vno: Alij 30. dixerūt, alij aliter sentierunt. Quorū sententias hic referre ac explorare nec legentibus aliquam afferret vti

litatem, nec meo conuenit instituto, quia ea tantum mihi afferenda esse cenfeo, quæ ad iudicium animæ pertinent, & in quibus variæ DD. sententiæ diuersis rationibus unitæ rem difficilem efficiunt, vt nostro labore & opera quæ illarum verior sit, possit studiosus facilius deprehendere.

Pretium ergo census perpetui iustum, & equū illud est, quod vel lege Principis, siue Reip. constitutum fuerit, vel vbi lex illud nō præscribit, quod fuerit cōmuni vsu loci receptū: vt optime docet eodē loco idem Couar. nu. 6. sequutus Franciscū de Ripa, & Carol. Moli. quos ibi refert. Potest vero regula hæc probari: quia cū hic cōtractus sit vera emptio & veditio, eisdē regulis vtendum est circa iustū illius pretiū, quibus vtimur in emptionibus & vditionibus aliarum rerū: sunt autē præcipuæ ac potissime regulæ iusti pretij in his quæ nō venduntur raro, vt vidimus q. 77. ar. 1. cōtrou. 1. Lex siue statutū Principis, vel Reipub. l. 1. C. de Episc. audien. Et ca. 1. de Emptio & veditio: Et Prouinciæ cōsuetudo, siue communis hominū æstimatio. l. Pretia. rerū. Ad legem Falcid.

Quare, ex eisdem erit iustū pretium census perpetui defamendū. Quod etiā docuit D. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 8. §. 14. quæ ceteri ex Theologis in hac parte sequuntur. Vnde cū in Hispania huiusmodi censibus leges Principū, vel priuata Regnorū statuta nulla certa pretia assignent, standum erit in singulis locis cōsuetudini patriæ. Habet autem frequentior (saltim in plerisq; locis Hispaniæ) vsus, vt vendatur in perpetuo censu, vnum pro pretio vt triginta, quod est velut duplū pretij quo frequentius census redimibiles vendi solēt. Quāuis & illud obseruandū sit vt recte admonent Medina, Soto, Palatius, Couar. & pleriq; DD. locis citatis, cū res & bona in quibus census perpetui cōstituuntur, nō habeant omnia eandē firmitatē & cōstantiā, sed quedā aliis firmitiora sint, & magis secura, in cōstitnendo pretio huiusmodi census, nō esse respiciendā solam quātitatē annui redditus, in quā ius illud emitur, verum etiā & firmitatē rei, cui ille imponitur: ita vt qui firmiori rei imponitur carius, qui minus firmæ minusq; secure, vilius, iuxta loci, & tēporis vsu arbitrio prudentū ematur.

Ita fit, vt nec sit recipienda eorum sententia, qui existimant, cam iuxta nōnullas leges in pretium huiusmodi videatur assignari 35. pro vno, in aliis 25. sumēdum esse medium nempe 30. pro vno, quia nulla est lex, saltim quæ obseruatione vigeat, ad huiusmo-

huiusmodi pretia obligans. Neque aliorum opinio, qui volunt sumendum esse pretium census ex reddito fundi, vel possessionis cui ille imponitur. Tum quia possessionum & fundorum pretia sæpe mutantur ex variis rerum, & temporam euentibus, pretia vero census non debent eisdē mutationibus subiacere: cederet namq; illud in maximam litium occasionem, & perturbationem Reip. Tum maxime, quia census non est emptio illius fundi, vel possessionis cui imponitur, sed iuris percipiēdi annuum redditum: quo circa huic tantum iuri debet huiusmodi pretium arbitrio prudentum & recepto patriæ vsu commensurari.

Illud tamen maiorem hoc loco habet difficultatem, quam differit Nauarrus in cōmento de Vfuris nu. 120. quæst. 30.

AN CENSUS CONSTITVTUS IN FRUCTIBUS, QUORVM PRETIUM NIMIUM CREVIT, DEBEAT REDUCI AD PECUNIAM NUMERATAM, VEL AD MINOREM QUANTITATEM FRUCTUVM, IUXTA PRETIA HONORVM TEMPORVM?

MIT Petrus à Ioāne ante 100. annos censum perpetuum reddendum in fructibus, v. g. duas mensuras tritici, quas dicimus caizes singulis annis sibi reddendas, redditus Ioanni 100. aureis, quod pretium eo tempore iustum erat, cū singulæ mensuræ illarum eo tempore cōmuni vsu fori non valerent ad summum nisi duos aureos, census autem qui redditus 100. aureis commensuratur, sit. 5. vel 6. aureorum in singulos annos. Progressu vero tēporum pretium tritici ita creuit, vt modo vendatur vnaqueq; mēsurā illius 6. vel 7. aureis, etiamsi segetum abūdantia existat; nam si fructus sterilitate deficiant, venditur plurius. Conqueruntur passim qui huiusmodi census perpetuos & fructuarios ita vendiderunt, vel eorum hæredes, inique secum agi, quod pro pretio vt 100. cuius annua pensio vix perueniet ad 6. vel 7. aureos annuos, teneatur reddere duas mensuras tritici, quarum valor nunc ad minus erunt 10. vel 12. aurei. Expendamus ergo oportet, nū iuste hi conquerantur, vel temere & imprudenter?

Quod iuste conquerantur, videtur hæc ratio suadere: quod licet in censu perpetuo fructuario emanant fructus, emuntur tamen in ea quantitate, quæ respondet, & commensuratur pensioni pecuniariæ,

perinde ac si in pecunia numerata pensio illa reddenda esset: quocirca erit quoq; per singula tēpora ea quātitas fructuū exhibenda in censum, quæ pensioni pecuniariæ pro eo tempore commensurabitur, vt semper equalitas seruetur. V. g. si pretium fuit 100. cuius iusta pensio perpetua, & pecuniaria sunt 5. vel 6. ea tritici mēsurā vel fructum quantitas erit singulo quoq; anno exhibenda, quæ pro tēporis, & loci ratione valebit cōmuni vsu, vt 5. vel 6. Et cōfirmatur, quia in quibusdam Prouinciis, vt in Castella, ne incōmodum illud, & inæqualitas inter pretium a principio redditum, & valorem fructuum adeo per tempora autē diutius maneret, lege cautum est, vt census fructuarij reducatur ad pecuniarios iuxta cōmune, & receptum pecuniarij census pretium: ita vt fructuarij amplius non constituentur.

Nauarrus loco citato habet duo, & recte. Prius est. Possē Principes, & Resp. quibus authoritas condendi leges ad suorum ciuū gubernationem incūbit, constitūtere vt census fructuarij, siue perpetui sint, siue temporales, reducātur ad pecuniarios, iuxta pretiū eorū qui pecuniarij sunt. Alterum est. Ante quā huiusmodi reductio fiat per legem, vel vbi illa non fit, soluendum esse censum fructuarium in ea quantitate fructuum, in qua fuit a principio constitutus: siue pretiū illius fructus progressu tēporum auctū sit, siue diminutū, modo à principio sub iusto pretio pro eo loco & tempore fuerit census ille constitutus. Dixi iusto pretio, quia si iniusto reducendum erit ad iustitiam & æqualitatē, iuxta ea quæ superius docuimus, agentes de iusto pretio census redimibiles.

Quod autem in eo fructu, & in ea quantitate debeat persolui, in qua fuit a principio constitutus, probatur Primo. Quia vbi pretium rei venditæ tempore contractus iustū est, non debet deinde augeri, vel minui; eo quod post aliquod tempus pretium eiusdē rei augeatur, vel minuatur: alioquin omnium fere rerum immobilium, quæ olim venditæ fuerunt, oporteret pretia nunc augere, cum paucissimæ sint, quæ non æstimentur nunc multo pluris, quā olim estimarentur: cōsule antiquas scripturas varias agrorum, domorum, & aliarum possessionum emptiones, & venditiones continentes.

Secundo, in omni genere mercis iustum illius pretium, iustaque venditio non sumuntur ex tempore futuro, sed ex æqualitate inter rem & pretium eo tempore, & loco in quo celebratur contractus, iuxta l. Pretia

rerum. ff. ad leg. Falcid. erit ergo similiter de censu perpetuo iudicandum, cum ille inter merces, & res immobiles connumeretur. Confirmaturque ex. l. Sancimus. C. de adm. tuto. l. Qui furere. ff. de testa. l. Si quis alicui. ff. de acquir. rer. hæredit. Ex quibus colligitur optime Couar. loco citato. ca. 6. nu. 8. quod semel legitime factum est, non debere retractari, ex his quæ postmodum acciderint.

Denique iuxta cõmune proloquiũ oppositorũ eadẽ debet esse ratio. l. Etsi cõtra tabulas. ff. de vulg. at si pretium fructus reddendi in censu progressu temporis fuisset diminutũ, non posset compelli censuarius ad exhibendum maiorem quantitatem fructus, quam a principio fuit constituta: ergo neque propterea quod pretium illius creuerit, poterit reddere minorem.

Hęc ratio in oppositũ vllã habet vim. Nã quãuis a principio & tẽpore contractus, ita res habeat, vt ad designandam commodam quãtitatẽ fructus reddẽdi in censum, consideratũ fuerit, quæ pẽsio pecuniaria illi pretio responderet, at mutuo a libero vtriusq; cõtrahẽtis consensu pactũ, conuentuumq; inter eos fuit, vt eo pretio tũc vere iusto cõpararet sibi emptor ius illud percipiendi imposterũ perpetuis tẽporibus illã quãtitatẽ fructuũ, tenereturque venditor iure censitico ad eã in perpetuũ exoluẽdã. Vnde aliud est quod fuit cõsideratũ, & aliud quod vere ac re ipsa emptũ, & venditũ: consideratũ quidẽ, quanta foret pecuniaria pensio, si in pecunia census fuisset persoluentis, emptum verò ius in eam quãtitatẽ fructuũ, de qua conuenerunt, siue pretium illius aueretur in posterum, siue minueretur.

ARTICVLVS QVINTVS.

QVID SIT SENSVS VITALITIVS, & quã ratione constituitur?

CENSVS vt ex superioribus cõstat duplex est: quidã perpetuus, vt emphyteusis, & qui simpliciter dicitur perpetuus, de quo egimus art. proxime præcedenti, & alij tẽporales: qui rursus diuiduntur, in eos qui instituantur ad certũ tẽpus, vt cũ exhibeo Petro 100. aureos ea lege, vt per 10. vel 11. annos teneatur reddere mihi annuũ redditũ, vt 10. de quibus agũt nonnulli hoc loco, nos

verò egimus art. 3. huius quæst. cõtro. 23. Alij sunt tẽporales cõstituti sub incerto tẽpore, durãte scilicet vita huius vel alterius qui sũ pto nomine à tẽpore q̄ illis assignatur, nempe vita alicuius, appellati sunt cõmuni sermone vitalitij: qua voce nos hic vtetur.

Quæ sit propria vis & natura huius census, nõ explicatur ab omnibus eadẽratione. Quidã enim putant illum esse quoddã genus mutui, qua de causa (vt statim videbimus) illũ damnant: Alij, & ex Doctoribus qui illũ probant, censent esse quandã cõmutationẽ, in qua cõmutatur pecunia iunctim exhibita, in eã quæ diuisim & per partes recipietur durante vita alicuius. Alij vt D. Anto. 2. p. tit. 1. c. 8. §. 10. volũt esse quẽdam contractũ innominatũ, qui reducatur ad illud genus cõtractuũ, qui exprimentur per has voces do vt des. Dat enim vnus 100. vt alter durãte vita alicuius det singulis annis 10. vel 12. aut 15. Quibus illud etiã placet, vt si ad aliquem contractũ nominatũ reducendus sit, reducatur ad contractũ aleæ, vel fortunæ: quia in eo vterque eidem fortunæ damni, vel lucri maximẽ se exponit, cũ nihil magis incertum vita humana. Etenim si is cuius vita in hoc contractu assignatur, diutius viuat, emptor huiusmodi census lucrabitur plurimum, si contra celerius moriatur, lucrabitur venditor qui pecuniam illam recepit.

Aliis visum est, & recte, huiusmodi census contractum quoque esse emptionis, & venditionis, in quo traditur pecunia tanquam pretium, & emitur ius percipiendi certam aliquam pensionem, quandiu vita alicuius permanferit. Quorum sententiam verissimam iudicamus: non enim est mutuum, cum in mutuo res mutuata recipienda sit, in hoc autem censu pecunia tradita in pretium nunquã sit recipienda, neq; est cõmutatio, nam in ea debet seruari equalitas, in vitalitio autẽ illa nõ desideratur: Nec est dicendus contractus innominatus, habet enim proprium nomen census vitalitij. Quod autem in eo aliquid detur, vel aliquid recipiatur, omnibus fere contractibus est commune, maxime in emptione & venditione, in qua traditur res, vt accipiat pretium. Neque est contractus aleæ, vel fortunæ, quãuis enim vterque eidem periculo se exponat, qua parte habet quandã rationem aleæ, & fortunæ, formaliter tamen & secundum suam propriam rationem & essentiam emptio est, & venditio: cũ in hoc contractu sit assignare pretium & mer-

cem

cem, siue rem, Ius enim quod emitur percipiendi certam pensionem durante vita alicuius, est pretio estimabile, & verè quadã venalis merx, pecunia vero quæ pro illo iure acquitẽdo redditur, verum illius pretiũ: Quemadmodum quando emitur iactus reus, etsi vterque periculo se exponat, & cuidam fortunæ, est nihilominus vera emptio & venditio: quia interuenit ibi res vendita, nempe pisces illo iactu capiendi, & pecunia quæ piscatori confertur in pretium. Vnde reperiuntur in hoc contractu census vitalitij hæc quatuor. Primo fors illa, nempe pecunia quæ redditur tanquam verum pretiũ. Secundo pensio pecuniaria, siue fructuaria singulis annis reddenda à recipiente illud pretiũ & pecuniam, potest enim in vtrunque ius aliquod emi durante vita huius vel illius, nempe & in pensionem pecuniariam & in redditum fructuariũ. Tertio reperitur ius percipiendi huiusmodi pensio, quod ius est id quod proprie emitur in hoc contractu, sicut & in aliis censibus, tam redimibilibus quam perpetuis. Quarto duratio huius iuris, quæ temporalis est, nimirum quandiu durabit vita alicuius, mutuo vtriusq; cõtrahẽtis cõsensu designata: qua de causa dicitur hic census temporalis incerta temporalitate, cum nil magis incertum vita hominis, quantumuis optima ac robusta videatur predictus valetudine.

Circa huiusmodi census duo explicanda sunt, Prius est.

AN HVIVSMODI CENSVS, quem vitalitium dicimus, sit contractus iniustus, & honestus?

VARIAE sunt de proposito quæstione DD. sententiæ, nam Henricus Gandensis quolib. 1. q. 39. & quolib. 2. q. 15. Et Iurisperiti quidam, veluti Glofator, Raymundus, & Godfred. quos refert Conradus de contract. q. 81. huiusmodi contractum & genus census damnarunt vt iniquum & illicitum. Panor. quoq; in suis disputationibus disputatio. 5. Quãuis non damnet illum in vniuersum, iudicat tamen clericis interdictum esse & prohibitum.

Vtuntur vero Henricus & Godfred. non nullis rationibus, quibus hic contractus iniustus ostendatur. Primo, Qui confert alteri centum ea lege, vt per vndecim vel plures annos conferat illi pensionem, vt 10. exercet vsuram, vt multorum DD. habet sentẽ-

tia, quia vult recipere sortẽ, & lucrum aliquod extra illam, sed emens censum vitalitij perinde omnino se habet, ergo est cõtractus similiter iniquus & vsurarius. Probat minor: quia emens vitalitium cõfert alteri 100. aureos, recepturus singulo quoque anno vitæ Petri 15. sperans Petro viuente 10. vel pluribus annis, recipere ea ratione 150. vel plura: Quo fit vt emptio vitalitij saltem includat iniquũ propositũ & spem recipiendi aliquos redditus vltra sortẽ: Etenim nisi illud speraret curasset potius emptor huiusmodi census pecuniã suam saltim apud se in loco tuto retinere.

Secũdo emptio census vitalitij procedit ex iniqua radice, ergo est contractus iniquus: consequentia patet ex Paul. Rom. 11. *Si radix sancta est Ramus, si radix mala & iniqua est ramus.* Antecedens vero probo, quia emptio huiusmodi census semper procedit vel ex diffidentia diuinæ prouidentia, cõtra illud P sal. *Spera in domino, & fac bonitatẽ, & pasceris in diuitiis eius,* vel ex timore deficiendi in necessariis, aut ex nimia sollicitudine circa temporalia, aut ex prudentia carnis, aut ex cupiditate lucri, quæ omnia motiua quædam radices sunt vitiosæ & infectæ.

Tertio, hic contractus non potest reduci ad emptionem & venditionem, quod fatentur & multi ex DD. qui illum probant, vnde necessario vel est reducendus ad mutuũ, vel vt pleriq; sentiunt ad contractũ fortunæ & aleæ, cũ vterq; se exponat magno periculo lucrandi vel perdendi, Nam vt diximus, si is, quo viuente census iste persoluentis est, diutius viuat, lucrabitur emptor illius, si vero citius moriatur, lucrabitur venditor, quod est velut quidam aleæ & fortunæ ludus, at contractus fortunæ omni iure damnatus est, non solum Canonico & Ciuili, vt patet ex multis textibus, verum etiam diuino Esaię. 65. *Qui ponitis fortunã mēsã.* Nec obstat quod aliqui ludi, & qui subiiciuntur fortunæ, permittantur: tum quia permittuntur hi ludi non tamen contractus, tũ etiam, quia permittuntur Indi fortunæ: expositi recreationis causa suscepti, & qui ad virtutem Eutrapellia reduci possunt, non tamen contractus subiecti fortunæ ex sola cupiditate initi.

Quarto Contractus, per quem offertur alicui ex contrahentibus occasio captandæ mortis alicuius, iniquus censendus est, & talis iudicatur in iure. l. Inter stipulantem. §. Sacra. ff. de verb. signi. 1. Ex eo. Cod. De inutilibus stipulatio. Cap. Dispensia. &

cap. Ne captandæ. de concessio prebend. in 6. at census vitalitij est huiusmodi, quia veditori offertur occasio captandæ & desiderandæ mortis eius, quo vivente tenetur ipse redditum illum solvere, & quo morietè liberabitur à tali onere, & debito.

Deniq; in quocunq; censu, præter emphyteusim & censum perpetuum, debet veditori manere libera facultas redimendi illum, at in hoc censu vitalitio communiter non manet venditori hæc facultas, sed tenetur per solvere, quandiu vivet ille, cuius vita designata est, ergo est iniquus.

Panormit. loco citat. laicis hunc contractum concedit, Clericis vero iudicat non licere, nisi causa necessitatis. Primo, quia propter lucrum non licet Clericis conduce re alienas possessiones, quamvis liceat recreationis causa, vt habetur in Cano. Peruenit. Dist. 66. at Clericus qui non præmitur necessitate, si constituat censum vitalitium, non videtur alio fine duci quam cupiditate lucri. Secundo, quia huiusmodi census est quoddam negotiationis genus, Clericis vero interdictum est negotiari. Tertio, quia au dit male inter fideles constitui census vitalitios maxime à Clericis: at hi ratione sui status tenentur potissime, & maiori vinculo quam ceteri Christiani, abstinere non solum à malis, verum etiã ab omni specie mali.

Communis autem DD. sententia habet hunc contractum, si iusto pretio constituitur, iuxta ea quæ contro. proxime sequenti docebimus, esse iustum & honestum: adeo vt Couarru. & multi alij nullum censum existiment, iustius & securiori conscientia constitui. Ita docent ex Theologis Ioann. Maio. in 4. dist. 15. q. 34. Gabriel eadem Dist. q. 12. conclusio 3. D. Antoni. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 11. Angel. verbovura. primo §. 44. Conrad. de cōtract. q. 81. conclusio. 1. & sequen. Ioann. Medina Cod. De restit. cap. de censu temporali indeterminato. Soto lib. 6. de Iust. q. 5. art. 2. ad finem, Palatius de cōtract. lib. 4. cap. 8. estq; communis inter omnes Theologos, adeo vt vix inuenias inter eos aliter sentientē præter Henricum Gandēf. Ex Iurisperitis Baldus Concil. 292. lib. 5. & concil. 18. & 410. lib. 5. & Concil. 144. lib. 2. Innocentius, Antonius de Bruto, Panormit. in cap. In ciuitate. Hostiensis in Summa de vsuris §. In alijs autem. Archidiano. in Cano. Quicunq; 14. q. 4. Ioannes de Ligna. in Clementina vnicā de vsuris. Molineus de vsuris. quæst. 72. adeo vt inter ipsos sit quemadmodum & in

ter Theologos hæc communis, sicut affirmant Couarru. lib. 3. Varia. resolutio. cap. 7. num. 9. & D. Nauarua in commento de vsuris. nu. 71. vbi affert in eandem sententiam Philipum Decium Concil. 123. licet nonnulli vt Couarru. loco citato existimauerint Decium oppositū sensisse, Nec iudicamus profecto immunem à temeritate, qui contra torrentem tot & tam grauiū DD. oppositum modo sentiret.

Sed probatur iam rationibus. Imprimis contractus cum pari incertitudine lucri & damni censetur in iure maxime iustus, 1. Si ea lege. Cod. de vsuris. L. De fideicomisso. Cod. de transactio, notaturq; illud à DD. in l. Si pater puellæ. ff. de inofficioso testamento. Sed in hoc cōtractu interuenit ex parte vtriusq; contrahentis par & æqua incertitudo, cum possit ille in cuius vita census assignatur ex æquo diutius viuere, & celerius mori, est ergo iustus & honestus maxime hic contractus. Et cōfirmatur, quia iuxta ea quæ superius vidimus q. 78. art. 2. controu. 22. explicates cap. In ciuitate. De vsuris. contractus qui alias iniquus esset & iniustus, propter periculum, cui contrahentes in illo se ipsos exponunt, iustus est & licitus: nullibi autē maioris periculo & incertitudini celebrantes aliquem censum se ipsos exponunt, quam in hoc quem vitalitium dicimus. Quam rationē tanti pōderis iudicat Molineus loco citato, vt huiusmodi censum propter incertitudinem lucri & damni omnium DD. consensu, nemineq; eorum cōtradictē iustū dicat, neq; aliquā iniquitatē in eo reperiri posse quā ex defectu iusti pretij

Secundo, si hic contractus iniquus esset, certe, vel quia haberet aliquam rationem mutui, vel quia reciperetur in eo aliquid vltra sortem, at neutrum horum in eo reperitur: non prius illud, cū de ratione mutui sit vt res mutuata debeat necessario mutuantī restitui, possitq; ad illud mutuarius compelli, in hoc autem cōtractu neq; pecuniã traditam tenetur restituere qui illam recipit, neque potest ad illud cōpelli, vnde nullū mutuū hic inuenitur: Neq; recipitur aliquid vltra sortem: quia in hoc censu, sicut in ceteris omnibus, quod singulis annis durante vita illius in quã designatus est, in pensionem recipitur, nec traditur, nec recipitur tamquã aliqua pars sortis à principio acceptæ, sed tamquam vera pētio, annuusq; redditus in quem alter habet ius, emptum pecunia illa quam à principio tradit, tamquam vero illius pretio.

Ter-

Tertio, sicut vsusfructus est res pretio æstimabilis, & venalis, ita & ius percipiendi aliquem annuum redditum, ergo qua ratio ne potest vendi vsusfructus seruato iusto pretio, poterit etiam vendi & ius percipiendi annuum redditum seruato similiter iusto pretio, sed potest emi & vendi vsusfructus alicuius fundi, vel alterius rei fructiferæ ad vitam vsusfructuarij, ergo similiter & ius percipiendi aliquem redditum pecuniariū durante vita alicuius. Minor habetur in L. Necessario. §. Cum vsusfructum, ff. De periculo & commodo rei venditæ. Docentq; illud abunde Iason in L. Cum dubitatur. nu. 106. Cod. De iure Emphyteu. Et Couarru. lib. 1. var. resolut. c. 8. nu. 7. Et in Clementina prima De rebus Ecclesiæ non alienandis expresse dicitur, Existētē vtilitate, vel necessitate Ecclesiæ posse Prælatum non seruata debita solemnitate locationes seu reddituum & fructuum venditiones ad longū tempus facere. Et in Canon. Precariæ 10. q. 2. apparet in rebus Ecclesiarum posse constitui ius percipiendi redditus, & fructus illorum bonorum ad vitam accipiētis, ergo poterit similiter constitui census ad vitam venditoris, vel emptoris, vel alicuius alterius.

Deniq; probatur argumēto quo sæpe vsi sumus: Quia in hoc cōtractu reperitur realiter & verè res pretio æstimabilis quæ venditur, nempe ius illud percipiendi aliquem annuum redditum, quandiu hic vel ille vixerit, non enim est minus pretio æstimabile huiusmodi ius, propterea quod sit incertum, quã si certum esset, quamuis pretium debeat esse diuersum, vbi illud certum est, & vbi incertū: reperitur etiam realiter & verè pretium, nimirum pecunia illa quæ ad cōparandum huiusmodi ius a principio redditur: Contrahentes verò cōstituiimus esse habiles, & personas idoneas ad sic contrahendum, est ergo hic contractus secundū suam propriam vim, & naturam iustus, & honestus, nisi vel ex defectu iusti pretij, vel aliqua alia circumstantia, iuxta ea quæ statim docebimus, vitietur.

Ad argumenta in oppositum. Ad primū iam constat ex art. 3. huius questionis contro. 23. quando conferens 100. ea lege vt recipiat per vndecim annos singulo quoque anno 10. inique agat, quando vero illud liceat, ceterum quod ad hunc locum pertinet, esto qui ea lege 100. alteri cōferat inique agat, iuxta ea quæ ibi docuimus, nō est idem iudiciū de censu vitalitio, neque hic contractus est eiusdem rationis cum illo, nā

in illo lucrum est certum, & liberum ab omni periculo, cū sit recepturus intra 10. annos illa 100. quæ tradidit & præterea illa 10. anno vndecimo: in cōtractu verò de quo hic agimus, ex æquo exponit se ipsum & commodo recipiendi plura quam contulit, & damno minus vel nihil omnino recipiendi, cum humanæ vite cuiuscunq; quantumuis robusti, & sani, tanta sit incertitudo.

Ad secundum respondeo, per accidens illud esse, vt ementes census vitalitios aliqua illarum causarum ducantur ad eos constituendos: quæ vero per accidens sunt, & nō ex iniquitate contractus, sed vitio contrahētis, non reddunt illum secundum suam substantiam, & in genere equitatis & iustitiæ, quam hic respicimus, & inquirimus, iniquū vel iniustum, maxime cum hic contractus possit ex bono etiam sine institui, nempe vt cum facultates personæ honestæ & quæ proprio labore, vel alia industria victum decentem habere non valet, illis sub genere census alicui traditis habeat sibi necessaria. Adde, quod ea ratione omnes census, omnes contractus, omniaque negotia quantumuis licita, & honesta damnare possemus, cum in omnibus possint contrahentes, aliquo fine ex illis qui in isto argumento afferuntur, adduci, & omnia ab aliqua radice illarum procedere.

Ad tertium constat satis ex dictis, hunc contractum realiter, & verè esse emptio-nem, & venditionem, quamuis habeat admixtam maximam incertitudinem, & periculum ex parte vtriusque contrahentis, propter quod vterque æqualiter eidem fortunæ sese exponit, hoc autem genus incertitudinis, & periculi non est ludus ille alex, vel fortunæ qui in iure prohibetur, & in Sacra scriptura damnatur, sed est incertitudo, & periculum, quod maxime illum iustum, & licitum, facit, sicut in mercatura nihil magis mercatorem in suis negotiis tutum in cōscientia reddit, quam incertitudo & periculum damni, vel commo-di, cui in illis se ipsum exponit.

Ad quartum respondeo sicut ad secundū hunc contractum non offerre illam occasionem directe & per se, quasi sit scandalum a ctiuū, & a ctiua occasio ruinæ exercētī illū, quod sufficit ne secundum se iniquus & prohibitus habeatur: quamuis negari non possit venditorem huiusmodi census occasionē inde quandoque accipere, ad optandā mortem illius: in cuius vitam designatus est:

Yy 4 Hæc

Hæc autem occasio scandalum est passiuū, & culpa eius, qui illud optabit, acceptum, non ex natura, vel iniquitate contractus procedens.

Ad vltimum dico, quandoque manere venditori facultatem redimendi censum vitalitium, sic enim instituuntur communiter in hoc nostro Regno Valentino, & habet illud recepta huius Regni consuetudo; quod si constituatur pactum, vel in aliqua prouincia habeat illud consuetudo, vt non possit redimi, non propterea redditur iniquus contractus, quia sicut licet constituere censum perpetuum & irredimibile dato iusto pretio, similiter potest constitui census vitalitius irredimibilis tradito iusto pretio. Vnde contractus hic, siue instituatur vt redimibilis, siue vt irredimibilis, ex sua propria ratione & natura iustus est, & honestus, modo seruetur in eo iustum pretium.

Controuersia. II.

QUOD SIT IUSTVM PRE- tium census vitalitij?

DIDACVS Couarru. lib. 3. var. riar. resolut. cap. 9. num. 7. sequitur Carolus Molinæus de Vfur. q. 72. in qua copiose de hac questione disputat, refert varias de pretio census vitalitij Iurisperitorum sententias, quarum nonnullas Molinæus amplectitur alias respuit: similiter & Couarru. Referunt ergo vterque imprimis Oldrad. q. 206. in qua agit de censu vitalitio empto a quodam Archiepiscopo, iudicasse iuste emi huiusmodi censum redditus sex pro vno, quam sententiam vel se ipsa falsam ex apertissimo defectu iusti pretij reiiciunt. Romanus Concil. 332. assignat tanquam iustum pretium, octo reddita pro vno, quamuis illum sic limitandum putet Molinæus vt sit iustum hoc pretium in vitalitio censu constituto ad vitam duorum tantum, viri scilicet & vxoris qui iuniores non erant sed mediocris ætatis, quam sententiam & pretium probat etiam tanquam iustum Couarru.

Raphael Cuman. consil. 181. cui subscribit Fulgosius iudicarunt iustum pretiū 10. pro vno in censu instituto ad vitam patris emptoris & duorum filiorum, quorum alter natus tantum erat 17. annos: Quod tamē pretium in censu per tot vitas instituto maxime duobus eorum in tanta adolescentia existentibus, non potest haberi iustum.

Baldus Concil. 272. lib. 3. asserit pretium iustum esse 9. pro vno in censu decurrente ad vitam viri & vxoris, quorum vterq; mediocris erat ætatis. In concilio tamen 210. lib. 2. constituit iustum pretium 10. pro vno ad vitam vnus, quamuis idem etiam pretium constituat iustum ad vitam duorum in Concilio 134. Eodem libr. quam partem amplectitur ibi Molinæus, probatque post longum de hac re habitum sermonem, quasi hac potissime vtatur ratione. In omni genere rerum, quod precipuum, & potissimum est in eo genere, debet esse aliorum metrum & mensura, inter census potissimus & precipuus est perpetuus, ab illo ergo erit desumendum iustum aliorum pretium: ita vt quanto vnusquisque census a perpetui certitudine & firmitate recedit, & deficit, tanto minus debeat esse illius pretium: pretium autē iustum census perpetui est illud quod spatio triginta annorum recuperatur, qua ratione in censu perpetuo constituendo reddenda sunt 30. pro vno, erit ergo pretium census redimibilis, qui perpetuo minus certus est, vel dimidium pretij quod redditur pro perpetuo, vel quod duas partes illius contineat, ita vt recuperetur illud intra 15. vel 16. annos, aut quod videtur multo æquius Molinæo intra 20. qua ratione pretium census redimibilis erunt 20. pro vno. Et similiter cum census vitalitius adeo incertus sit, propter nimiam vite incertitudinem, oportebit illud multo minus esse, ita vt redimibilis excedat illud in duplo, perpetuus vero in triplo, qua ratione erit iustum pretiū census vitalitij quod intra 10. annos recuperetur, nempe 10. pro vno.

Aliis Doctoribus, quibus & plerisque Iurisperitorum, quos ibi Couarru. & Molinæus referunt in eam sententiam, videntur inclinare, vt iustum pretium huiusmodi census habeatur 20. pro vno, quia in L. Hereditatum. ff. ad legem Falcid. annui redditus relictus ad alimenta homini 33. annorum estimantur quātus fuerit cumulus 20. annorum: videtur autem huiusmodi doctoribus eadē ratione iudicandum esse de pretio census vitalitij, sicut & de annuo reddito relicto alicui iam ætatis perfectæ in alimenta. Vnde sumpta occasione, multa & erudita proponunt Couarru. & Molinæus ad interpretationem dictæ L. Hereditatum. spectantia, quæ non est mei muneris hic referre, cum illa ad intelligentiam tantum illius legis qua Iurisperiti indigent, pertineant, ad inuestigandum vero iustum pretium census vitalitij

litij, quod hic inquirimus, parum faciant.

Sed quamuis tanta sit in hac parte opinio num varietas, nobis, qui iudicium animæ potissime respicimus, eadem regulæ obseruandæ sunt ad discernendum iustum pretium census vitalitij, quibus in assignando iusto pretio aliorum censuum vsi sumus: Vt quemadmodum in cæteris omnibus mercibus, quæ multoties emuntur & videntur, circa illarum pretia standum est vel prescripto legis, vbi Princeps vel Respub. pretiū illis constituunt, vel communi vsu fori, & prudentum æstimationi vbi lex nihil prescribit, pari ratione illud sit in omnibus locis & Prouincijs iustum pretium census vitalitij, quod in singulis Regnis lex Principis, vel Respub. constituerit, vel vbi lex illud non prescribit, quod habet communis vsus fori, & prudentum æstimatio, iuxta quas regulas optime & erudite hoc pretiū constituendum esse iudicauit etiam loco citato Didacus Couarru. Adieciimus & prudentum æstimatione, quia vt omnes docent tam Theologi quam Iurisperiti, cum hic census ad vitam alicuius constituatur, licet nihil magis incertum quam vita humana reperitur, nihilominus quia moraliter loquendo, qui prouecta sunt ætate, aut variis morbis affecti, minus creduntur victuri, est propterea in constituendo pretio huiusmodi census habenda ratio ætatis, salutis, laborum, & aliarum circumstantiarum, eorum ad quorum vitam census vitalitij constituuntur ad arbitrium prudentum. Iuxta propositas regulas, & qualitatem eorum, ad quorum vitam hic census instituitur, prudentes discernere facile poterit in singulis Regnis, & Prouincijs, quo pretio constitui debeat.

DE CENSU VITALITIO

iuxta leges huius Regni Valentini.

IN hoc Regno Valentino tamē pretium, quam cæteræ conditiones in hoc censu seruandæ, & quæcumque ad illum spectant lege cautæ sunt. Nam cum anno 1494. Ferdinandus Catholicus lege à se lata Madriti 20. die Octobris in vniuersum & omnino prohibuisset ne in posterum huiusmodi census vitalitius ab vilo in hoc Regno Valentino quoquo modo constitueretur. Deinde anno 1499. cum ex huiusmodi contractus prohibitione varia damna & incommoda ciuibus huius Ciuitatis acciderent, sublata enim hac via, qua commodè frequenter suis con-

fulunt necessitatibus, cogebatur sepe querere, ac recipere pecanias cum v furis, vt huic dāno sapientissimus ille Christianissimusq; Rex occurrens, cōcessit legē à se lata Grana tæ die 4. Octobris, vt liceret omnibus communitatibus, singulisq; ciuibus huius Regni constituere census vitalitios sub hoc pretio, & conditionibus.

Imprimis vt pretium illius sit septē pro vno, ita vt redditus septem annorum æquetur forti. Noui hoc pretium nonnullis ex nostris iniustum & inæquale videri rei emptæ. Primo, quia hac ratione non exponitur vterque contrahentium ex equo eidem fortunæ damni & commodi, quamuis enim periculum aliquod propter incertitudinem vitæ humanæ vtrique imminet, attamen cum per tam breue tēpus fors recuperetur, emptor securior manet de illa recuperanda, & aliquod lucrum vltra illam, quam de damno aliquo recipiendo. Venditorē quoque probabilius est redditorum fortem & aliquas præter illam pensiones, quam lucraturum aliquid per huiusmodi contractum. Ex quo sequitur secundum, Censum vitalitiū pretio adeo exiguo constitutum esse quoddam mutuum vsurarium, propterea quod habet emptor propter breuitatem temporis in quo pretium recuperabit spem moraliter certam se recepturum illam & aliqua lucra, quæ spes vsuraria est, & efficiēs contractū, cui illa miscetur, vsurarium.

Sed his non obstantibus, pretium hoc, quo apud nos census vitalitij constituuntur, censendum est iustum. Primum & potissime, quia lege regia sic est constitutum, Reges autem & Principes habere facultatem ad constituenda pretia rebus venalibus constat satis ex superioribus q. 77. art. 1. controu. 2. His accedit, non esse credendum Regem Catholicum Ferdinandū, in quo pietas, religio, prudentia, & æquitas cum cæteris virtutibus quæ in optimo principē desiderantur, adeo excelluerūt, temere hoc pretium probasse, sed matura deliberatione, & multorum peritorum & prudentum concilio: maxime cum ageret de approbando contractu, quem idem ante quinque tantum annos prohibuerat.

Secundo, In omni genere rerum (cui principio illa ratio Molinæi recte nitebatur) quod est precipuum, & potissimum, debet aliorum esse mensura, census perpetuus est velut precipuus in hoc genere contractuum: erit ergo ab illo pretium in cæteris proportionem quadam desumendum, experimur au-

rem dimidium pretij quo constituitur census perpetuus esse optimum pretium census redimibilis, ita ut si perpetuus constituitur pretio ut 28. vel 30. habeantur ut iustum pretium census redimibilis 14. vel 15. pro vno: ergo cum sit eadem ratio & velut proportio quedam vitalitij ad redimibile, que est redimibilis ad perpetuum, sicut iustum pretium redimibilis est dimidium perpetui, similiter iustum pretium vitalitij erit dimidium redimibilis: constituitur autem apud nos redimibilis pretio ut 15. vel 14. recte ergo & seruata equitate fuit constitutum, & vsu receptum, ut pretium vitalitij sint 7. pro vno. Denique ex D. Thom. 1. 2. q. 67. art. 3. ad 3. quod etiam fatentur authores alterius sententie, consuetudo tollerata per Principem vel per Rempub. habentem potestatem condendi lege non obtinet vim legis, quatenus ab ea tolleratur; at hoc pretium in hoc Regno non solum tolleratur a Principe, sed ab eodem assignatur ut iustum, non ergo recte, nec sapienter illud condemnant, vel de illius iustitia dubitant.

Argumenta autem quibus nituntur lenissima sunt. Ad primum enim dico, esto videatur tempus septem annorum breue in aliis rebus, & negotiis, in his autem que durationi vite humane innituntur non esse breue ad reddendum illius negotij damnum, vel commodum dubium, & incertum, cum nihil in rerum natura magis incertum reperiri possit vita humana: quam certe nec ætas, nec salus, nec viriū robur, nec ratio victus, neque vlla alia circumstantia securam redditi: imo experiamur eos, quos diutius victuros credebamus, celerius interire. Vnde semper equali fortunæ & forti vterque contractantium in hoc genere census manet expositus, non enim in quacunque ætate (ut statim dicemus) iuxta eiusdem Regis Alphonsi pramaticam licet illum instituere, sed in ea, iuxta quam non protrahatur in longa tempora.

Ex his patet, nec ratione huius pretij hunc censum esse mutuum vsuarium, cum in eo (sicut superius diximus) non recuperetur fors, sed illa tantum recipiatur pennis, in qua ius emptum est: tum etiam in mutuo vsuarario fors certa est, & lucrum ex illa, in hoc autem censu quamuis durante vita illius, vel eorum que assignata est, intra 7. annos redditus, forti & pretio æquentur, cum tamen vita hæc adeo incerta sit, nec certum est lucrum, nec certa recuperatio fortis per illas pensiones diuisim; & per partes. Est ergo cē-

sendum iustum hoc pretium.

Nunc ad alias condiciones, quas in censibus vitalitij Rex ille Catholicus exigit progrediamur.

Secunda igitur est, ut non possint ad plures vitas constitui quam duas, aliter constituti ipso facto sint inualidi & nulli.

Tertia, ne constituantur pignora aliquo accepto, sed accepto pretio in pecunia, quia cum propterea concedatur, ut per huiusmodi contractum, qui aliqua premittitur necessitate, possint illi commodè subuenire, illud vero nequeat fieri ex pignore, sed ex pecunia, alienum maxime erat a fine huius contractus, ut reddito tantum pignore aliquo venditori constitueretur: tum etiam, quia pignus sic oblatum non est pretium, hic vero census est vera emptio & venditio, que aliter fieri nequit quam accepto pretio.

Quarta est, ne in constitutione vitalitij apponatur pactum aliquod, vel conditio turpis, aut iniusta, & signanter ut debeat aliqua alia persona illi præter venditorem obligari.

Quinta, ne venditor possit compelli ad redimendum huiusmodi censum, nisi propria sponte illi ita placuerit. Quia est vera venditio, in qua fors & pretium transit pleno iure in absolutum dominium venditoris: vnde non potest ex natura ipsius contractus compelli ad illum redimendum per restitutionem pretij, maxime, cum hic census & ius percipiendi illum extinguatur omnino morientibus illis, ad quorum vitam institutus est.

Sexta, ne quis in minori ætate constitutus possit aliquem censum vitalitij sibi imponere sine consensu tutoris, & Prætoris decreto, ac ita ut certo constet pretium illius census conuerti, ac cedere in utilitatem, ac commodum hereditatis illius: aliter a minori venditus nullus sit, & tabellio qui scripturam illius census confecerit, vsu artis sue priuetur per decennium.

Septima, ut minor 25. annis nec huiusmodi censum sibi imponere, nec alteri in simili contractu fidem suam iubere, sine consensu, ac facultate patris sui possit, vel duorum consanguineorum qui illi coniunctiores sint, si patre caruerit, aliter constitutus nullus sit & irritus, & tabellio qui in scripturam illum redegerit, priuetur etiam vsu sue artis per decennium.

Octaua, ut hi quibus interdicitur huiusmodi census vitalitios sibi imponere, nisi seruata

seruata forma eis præscripta, nulla ratione possint per interpositam aliquam personam illos suscipere sub promissione, scriptura rebellionis, aut priuato chirographo firmatos seruandi illam indemnem: sed hæc omnia ita esse inualida & irrita, ut nec census ille per interpositam personam constitutus aliquis sit roboris, vel tribuat aliquod ius contra minorem, cuius intuitu ab alio fuit venditus, nec virtute illius promissionis, de seruando illum indemnem, possit ab illo minore aliquid exigi.

Hæc sunt condiciones, que in illa Regia lege, siue pramatica obseruari præcipiuntur, ut obseruatis illis sicut communi vsu huius regni obseruantur, hic contractus iustus sit.

Solet & in eius constitutione & scriptura pactum quoddam apponi, ut liceat vitas quandoque mutare, que conditio & pactum si ex mutuo & libero vtriusque contractantis consensu apponatur, fiatque mutatio in vitas aliorum qui eiusdem sunt ætatis, salutis, roboris, & exercitationis, ita ut simili & equali periculo diutius viuendi, vel celerius moriendi probabili prudentum iudicio existant, conditio est que nullam continet iniquitatem, cum in hoc contractu incertitudo vitæ sit, que potissime attenditur: Qua de causa vbi eadem est ætas, salus, robur, & victus ratio, eadem quoque est incertitudo, idemque ius: nec lege illa regia alia pacta prohibentur, quæ que prudentum arbitrio aliquam continebunt iniustitiam, vel iniquitatem.

ARTICVLVS SEXTVS.

AN CENSVS, QUI APVD
nos dicitur debitorium, sit
iustus?

ACCIDIT, & frequentius quam deceret, ut vendat Petrus Ioanni fundum, vel domum suam, vel aliquam aliam rem fructiferam, cuius non statim pretium accipiat, sed promittat venditor, emptore in eam dilationem consentiente reddere illud intra quatuor, vel quinque annos. Post constitutam autem inter ipsos talem venditionem ad tempus, conueniant simul, ut quandiu pretium illud Ioannes non reddit Petro, teneatur persolvere illi eandem, vel si-

milem pensionem, quam esset redditurus, si ex pretio illo fuisset census super ea re constitutus: qui census, propterea quod ex pretio debito & non soluto constituitur, appellatur a nostris, communi voce debitorium.

Reperiuntur ergo in hoc contractu hæc quatuor: Primo, res vendita non quevis, sed fructifera: nam ex pretio aliarum, que non sunt nature secundum se aliquos fructus ferre, non constituitur. Secundo, pretium expectatum per aliquod tempus, ex quo hic census constituitur super re vendita. Tertio, pensio iuxta quantitatem pretij annuatim reddenda. Quarto, pactum reddendi pretium illud intra tempus, de quo vterque conueniunt, ita ut possit in termino compelli venditor ad illud persoluendum, quo pacto & conditione differt maxime hic census a redimibili. Querimus ergo an ex pretio rei fructiferæ non soluto sed debito, cum huiusmodi pacto & conditione, ut teneatur illud post certum tempus persolvere, possit constitui census persolendus per aliquot annos, antequam sit in mora, vel aduenerit terminus illi solutioni pretij vtriusque consensu designatum.

Huiusmodi contractum & censum probant Couarru. lib. 3. variar. resolut. c. 4. nu. 5. vbi de illo abunde differit & obiter cap. 11. num. etiam 5. Sequitur enim in hac parte sicut in multis aliis Carol. Molinæ, qui de eodem genere census (quamuis a nullo eorum sub nomine debitoris appellatur) disputat etiam de Vfuris. q. 74. numer. 541. & apertius num. 545. In eandem sententiam refertur a D. Antonino inferius citando fuisse Baldus, referuntur ab eodem Couarru. num. 6. Paulus Parisiensis Concil. 60. nu. 21. lib. 1. Et Soci. consil. 176. & consil. 188. lib. 4. Quamuis consil. 130. eodem lib. oppositum doceat sequutus Panormitanum sibi; ipsi repugnet, eiusdem facit Siluestrum in verbo vsura. q. 11. dicto 2. Angelum, Petrum Ancharranum & nonnullos alios, quos tamen ipse non sequitur. In hac ciuitate Valentie habetur in vsu, & communi fere omnium Iurisperitorum consensu probatur, nec video damnari illum a nostris Theologis, forsitan quia vel de illius iustitia non consultantur, vel de ea exploranda pauci aut fere nulli ut deberent, curarunt, præter quosdam Patres Societatis Iesu viros eruditos, & in his que ad fidelium conscientias pertinent plurimum exercitatos. Nos aliquando ne communem vltim facile damnaremus, probabile iudicauimus propter Couarru. & Iuris

Iurisperitorum auctoritatem hunc contractum exerceri, quamvis de illius iustitia sepe (vt verū fatear) maxime dubitauerim: nunc autem quando iam hęc in lucem mittimus in communem omnium vtilitatem, quid verius videtur diligentius inuestigauimus, & explicabimus.

Couarruias, & qui hunc contractum fouent, vtuntur in eius fauorem his potissime rationibus. Imprimis (quod est precipuum illorum fundamentum) In L. Curabit. C. de actio. empt. & vend. sic inquit Cæsares: *Curabit praeses prouinciae compellere emptorem, qui uactus possessionem fructus percepit, partem pretij, quam penes se habet, cum usuris restituere: quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris aetatis fauor, licet nulla mora intercesserit, generauit.* Vbi lex ista, de cuius equitate & iustitia nunquam est inter doctores dubitatum, apertissime constituit, vt emptor rei fructiferæ, cuius pretium nō statim soluit, quandiu illud non reddit, tantā reddat pensionem (quam ibi lex vocat vsuras) quantum fuerit pretium illud, vel pars pretij, cuius debitor est.

Secundo quę videtur huius legis ratio esse, & iusta. Cum contractus emptionis & venditionis pertineat ad iustitiam commutatiuam, debet in eo inter contrahentes seruari æqualitas, ita vt neque habeat vnus minus quam debet habere; neque alter plusquam debet habere: at si emptor rei fructiferę, quandiu pretium illius non reddit, nullam solueret vsuram & pensionem, non seruaretur profecto debita æqualitas, sed emptor haberet penes se & rem, & fructus, & pretium, & vsuram illius, venditor verò nec haberet rem qua libere se expoliavit, nec fructus, nec pretium, nec aliquem vsuram vel vtilitatem ex illo, toto illo tempore: in sum ma emptor haberet plurimum, venditor nihil, & ex consequenti vnus plus quā debet habere, alter vero multominus, quod est iniquum, & contra rectam rationem: æquum ergo est & rectę rationi maxime consonum, vt emptor qui fructus percipit nondum soluto pretio, illius vsuram pro ratione fructuum soluat venditori, qui re sua se ipsum expoliavit, quam non tenebatur tradere nisi accepto pretio. Quod si illud & rationi, & æquitati adeo consonum est, poterit à principio & tempore venditionis duci in pactū, & sub eo pacto ex pretio debito hic census constitui.

Confirmatur illud ex L. 2. C. de Vfuris. vbi dicitur: *Aequitatis ratione, prestare em-*

ptor vsuras pretij non soluti cogitur. Et L. Iulianus: §. Ex vendito. ff. de actio. empt. & vendit. sic ait Iurisconsultus: *Cum re ipsa emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras pretij dependere:* Simile legitur L. vltima. ff. de fundo dota.

Tertio, inter vsuras lucratorias (inquit Couarru.) & compensatorias hoc interest: vt illæ sint propriae & formales vsuræ, quæ omni iure prohibentur; at compensatoria, cum non sint verae vsurę nisi materialiter tantū, quia habent quandam rationem lucrari, cum tamen re ipsa non sint lucrum, sed receptio & compensatio quędam rei sibi debite, licite sunt & iuste omnium tam Theologorum quam Iurisperitorum consensu, vt nos superius docuimus q. 78. art. contro. 1. at vsurę quę exiguntur ex pretio rei fructiferę non soluto, non sunt lucratoria, sed compensatoria: redduntur enim in compensationem fructuum, quos percipit emptor rei, cuius pretium nondum soluit, quo pretio certe loco fructuum venditor eiusdem in suum cōmodum fuisset vsus, aut saltem potuisset vti ergo non sunt iniuræ.

Quarto, (quo argumento vtitur Molinæus) Iurę naturę licet cuique contrahenti se ipsum seruare indemnem, & ex consequenti apponere in contractu pactum quo illud obtineat: at si venditor rei fructiferę non posset recipere pensionem pretij non soluti, pateretur damnum, cum & re ipsa, & fructibus illius, & pretio careret, potest ergo tempore contractus, vt ab illo damno se ipsum indemnem seruet, ita pacisci: Cum huius rei fructus tu statim sis percepturus, ego vero nec pretium recipiam, nec vsuram illius, vendam tibi hac lege, vt quandiu pretium non persoluis pensionē illius loco fructuum mihi exhibeas: census autem debitorij nil aliud est quam venditio sub hoc pacto, est ergo contractus iustus. Quod enim vsu tabellionum duo contractus conficiantur, alter venditionis, alter census debitorij, propterea fit, ne in vno eodemque instrumento plures contractus distincti videantur inculcari, nihilominus re ipsa vnus est contractus sub isto pacto & conditione, qua vult venditor se ipsum seruare indemnem, emptore libere in illud consentiente.

Quinto ex Caiet. vt supra vidimus q. 78. art. 2. controuer. 22. venditio non perficitur ante solutionem pretij, sed manet imperfecta, & pendens vsque ad actualem illius solutionem, vnde fructus illius rei sic venditę, ante solutionem pretij non sunt absolutę,

lute, & omnino, ac pleno iure ipsius emptoris, sed veditoris, vt opinatur Couarruias: potest ergo venditor tāquam verus adhuc dominus illius rei, & fructuum eius, in compensationem illorum fructuum recipere pensionem annuam, illamque in pactum ducere, quousq; soluto actu pretio transeat res illa cum suis fructibus in absolutum, perfectumque dominium emptoris.

6. Si dominus vineę locaret illā per aliquot annos agricolæ, potest pretiū fructuum, quos illa nata est ferre deductis laboribus & expensis, ab illo exigere: at maiorem gratiam (inquit) Molinæus confert, qui vendit rem fructiferam alicui, cū transferat in eū & rei & fructuum dominium, quam qui solum locat, cum hic solum trāsferat fructus, ergo sicut potest ille exigere pretium fructuum, ita & venditor, cui non numeratur pretium, poterit illorum compensationem exigere, & recipere: quod fit in isto contractu.

Confirmat illud, quia fors siue pretium quando res vendita fructifera est, debet similiter non esse sterile sed fructiferum, reprehenditque ibi maxime Panormitanum contra sententiam, concluditque in hęc verba num. 547. Quia ergo id quod ob dilationem pretij penditur, concurrat cū fructibus rei traditæ, nullo modo est vsura, nec spectat ad negotiationē fœneratiuā, nec principalem nec incidentem, sed est vera rei profectio, & cōpensatio fortis cū forte. Quod si res vendita & tradita fructifera non sit, vel nullos interim puta ob calamitatem illius temporis affert redditus, tunc si quid venditor ob dilationem recipiat, non est cōpensatio fortis cum aliqua sorte æquali, sed vera vsura: Hęc ille:

Oppositum omnino docent Siluester loco citato Maior in 4. dist. 15. q. 12. Gabriel eadem dist. q. 11. conclud. 4. D. Anton. 2. parte tit. 1. cap. 8. §. 20. In eandem sententiam refert Siluester Franciscum de Mayro. D. Bernardinum, Summam Rosellam vsura 1. §. 47. & Archidiaconum. Idem docuerunt ex iurisperitis. Panormit. concil. 5. concilio 66. & concilio 76. dub. 2. lib. 1. Socinas (qui in hac parte vt antea dicebam sibi non constat) concilio 176. lib. 2. & cōcilio 103. lib. 4. Alexander concilio. 119. 120. & 121. lib. 4. & concilio 121. lib. 5. Decius concilio 119. num. 4. Antoni. Rebe. concilio 88. Aymon concil. 189. casu 3. & alii quos sibi in hac parte repugnare Molinæus & Couarruias ingenue fatetur. Est ergo cōmunis omnium tam veterum quam recentiorū

Theologorum qui de hac re scripserūt pręter vnum Angelum & Iurisperitorum sententia, iniquum esse, & vsurarium interesse aliquod vel pensionem exigere, quando res fructifera actu & re ipsa venditur, expectata ex consensu venditoris per aliquod tempus illius solutione. Qua ratione cōtractus hic, quę debitorium dicimus, iniustus etiam erit, & pēiones vi illius receptę erūt in conscientia computandę in sortem, vel restituendę.

Quam sententiam verissimam esse, & tenendam re diligenter inspecta non dubitō: nititur enim illa firmissimis rationibus. Primo, in emptione & venditione transfertur omnino dominium rei venditę in emētē, contractus de quo nunc loquimur est vera ac realis emptio & venditio, constituto enim ac perfecto huiusmodi contractu, iam non potest venditor rem illam sibi retinere, aut alteri tradere, sed ita pertinet ad emptorem, vt si pereat emptori pereat, quę omnia docent esse veram ac realem venditionem: ergo in huiusmodi contractu res illa fructifera transit omni iure in plenum absolutumque dominium emptoris, & ex consequenti fructus illius iam non sunt venditoris sed emptoris, cum iure naturę vnaqueque res domino suo fructificet. Docetque illud apertissime lex Fructus. C. De actio. empt. & vendit. vbi habetur *Vt fructus post perfectam venditionem ad emptorem pertineant, maxime post factam rei traditionem.* Quod si fructus illi, emptoris re vera sunt, sicut & res empta, iniquum est, vt teneatur emptor reddere aliquid venditori ratione fructuum, in quos ille nullum iam habet dominium vel ius.

Et confirmatur interesse illud siue pensio quę exigitur ab emptore vineę, quādiu non reddit pretium illius, vel exigitur ratione fructuum quos percipit, vel ratione alicuius census cōstituti ex pretio ipso, vel titulo locationis illius vineę donec reddatur eius pretium, vel ratione alicuius mortę in qua sit emptor, aut demum ratione pretij nōdum soluti & expectatę solutionis. Singula expendamus. Imprimis non potest illud exigere, vel recipi ratione fructuum, quos ex vinea illa emptor illius percipit: quia post perfectam semel consumatamque venditionem, sicut vinea illa pleno iure emptoris est, ita & fructus: nemo autem ratione rei cuius verē dominus est, tenetur aliquid alteri soluere, vt paulo ante ostendimus: Nec ratione alicuius census ex illo pretio consti-

constituti. Primo, quia in censu potest quidem debitor redimere illum cum voluerit minime vero compelli, in contractu autem debitorij obligatur debitor ad soluendum pretium intra certum tempus, potestq; compelli. Secundo quia, sic contrahentes non instituant constituere censum redimibilem, sed hunc contractum ab illo longe diuersum, actus autem agentium iuxta illorum intentionem operantur. Nec ratio locationis hic locum habet, cum in locatione res locata maneat penes dominium prioris domini, & ipsi pereat, in hoc autem contractu res fructifera quae venditur, transit in plenum dominium emptoris, ita ut si pereat ipsi pereat, non priori domino qui vendidit. Nec potest exigi ratione alicuius morae cum dilatio illa solutionis mutuo vtriusque consensu constituat, in mora autem debitor non est, nisi quando adueniente termino sibi concessio, non soluit. Reliquum ergo est, ut exigatur recipiaturque interesse illud vel pensio sola ratione dilatae solutionis: hac autem ratione aliquid ultra iustum pretium exigere, vel recipere usura est, & iniquitas, nisi intercedat aliqua ratio damni emergentis, vel lucri cessantis, quae ex eodem Couar. & aliis hic non attenduntur, cum exigatur haec pensio, etiam si venditor pretium illud in nullum usum esset conuersurus, ergo contractus huiusmodi ut a nostris exercetur iniustus profecto est, & usurarius.

Et confirmatur amplius. Si Petrus emens v. g. hanc domum 100. aureis, illos statim solueret nihil aliud ab eo deinde exigetur, neque pro domo ipsa, neque pro usu illius; cum sit illud iustum pretium istius domus ut constituimus, emens autem domum habet ipso facto ex vi illius contractus dominium & usum ipsius: ergo quod, titulo isto debitorij exigitur, quando non reddit statim pretium, non alia profecto ratione, neque alia de causa ab eo exigitur, quam ratione dilatae solutionis, quod est iniquum. Quod si dicas non est equum venditorem illum & re sua carere, & illius usum ac pretio: Certe si hoc titulo liceret aliquid exigere quandiu non soluitur pretium, in omni emptione & venditione quae fit expectata solutione, liceret similiter, quandiu emptor non reddit pretium, recipere aliquod inter usurium, cum in omni venditione, quae fit in diem, venditor & re sua, & usu illius, ac pretio similiter careat: quod tamen est aperte falsum. Sed dices statim cum authoribus alterius opinionis, non licere illud in vendi-

tionem rei & mercis quae non est fructifera, licere autem in venditione rei fructiferae, & ita in his tantum rebus constitui huiusmodi contractus, quia non est aequum, ut dominus ac venditor & re, & fructibus illius, & pretio careat. Hoc iam confutatum est: Quia sicut non potest recipere aliquid, eo quod careat pretio, quia esset usura, ita neque eo quod careat fructibus, cum fructus rei venditae iam sint emptoris, qui verus illius dominus est, ex eo autem quod careas fructu, qui tuus re vera iam non est, sed meus, non sum tibi alicuius pecuniae debitor.

Nec valet dicere venditori cessare lucrum in hoc casu, quia si recepisset illud pretium domus statim & in numerato, constituisset ex illo censum, aut exposuisset illud alicui negotio lucratiuo. Primo, quia (ut iam admonui) si hac ratione aliquid exigeret, iam non exigeret illud per contractum debitorij, de quo hic agimus, sed titulo lucri cessantis, qui titulus plurimum distat a contractu debitorij, & diuersae plurimum rationis, & considerationis est. Secundo quia, ad lucrum cessans exigitur, ut venditor habeat actum paratum alium emptorem reddentem pretium in numerato, aliter lucrum non cessat, constituens autem debitorium non habet talem emptorem: Et enim iuxta ea quae experientia docet, si talem haberet, non exerceat huiusmodi contractum, sed venderet ei qui solueret in numerato, vel constitueret censum. Quod si habens qui solueret pretium in numerato nollet illi vendere, sed huic alteri ad terminum, rogatus ab illo, vel in eius utilitatem & gratiam, posset tunc lucrum sibi propter illum cessans exigere, ac recipere, sed hic titulus (ut dixi) plurimum distat a contractu debitorij, cuius iustitiam hic exploramus. Ex his sequitur falsa esse omnino quae habet Molinæus loco citato numero 545. ad diluendas propositas rationes. Quis enim non videat quam falsum sit quod ait: iustus posse recipi interesse propter dilatae solutionem quam si non esset dilata. Primo, quia si non esset dilata, emptor qui non statim solueret esset culpa sua in mora, ratione cuius iuste ab illo exigeretur interesse. Secundo, quia dilata solutio (ut satis ex his quae D. Tho. q. 78. ar. 1. docuit) est mutuum tacitum & implicitum, quo fit, ut idem omnino sit ratio dilatae solutiones aliquid recipere, quod recipere illud ex mutuo, in quo iniquitas usurae consistit. Iam quod secundo affirmant, fundum venditum emptoris qui dem

dem esse, fructus vero venditoris, donec solvatur illi pretium. Huic dicto repugnat ius naturae, quo unaqueque res domino suo fructificat. Unde pugnat rem esse emptoris, fructus vero non esse illius, donec soluat pretium, cum damnus illius rei fructiferae non pendeat a solutione pretij, ubi venditio semel perfecta, firmaque existit.

Deinde ad tertiam rationem Gabrielis quam hic attigimus, periculum rei emptae esse penes emptorem, qua ratione res illa ipsius omnino esse comprobatur, & ex consequenti fructus: Respondet duo Molinæus: Prius est, idem periculum habuisse antequam illi traderetur: Alterum est, venditorem non recipere illud ratione alicuius periculi in alterum translatis, quod est de natura emptio nis, sed quia transiit in illum fructus quos poterat sibi retinere. Neutrum, tamen horum instituto est accommodatum. Prius enim illud falsum est, nam periculum rei antequam illa emptori vendatur, & tradatur, penes venditorem est, post venditam vero & traditam, penes emptorem, ex quo sequitur emptorem verum esse tunc illius dominum, & similiter fructuum, quod est argumentum Gabrielis & Theologorum, quod Molinæus non diluit: Nunquam enim respondet, nec potest respondere huic principio iuris naturalis *quaequeque res domino suo fructificare, non alteri*. Quod secundo ait, venditorem iuste recipere inter usurium, quia contulit emptori perceptionem fructuum, quam non tenebatur dare, nullius est periculi: Primo, quia eo ipso quo dominus rei fructiferae voluit illam vendere expectata solutione, voluit simul & fructus illius similiter tradere expectata quoque solutione, cum non possit tradi res fructifera, quin simul tradantur una cum ea naturales illius fructus, vi huius principij toties repetiti *Fructus rei ad verum eius dominum pertinere, non ad alium*, sunt enim velut accessorium rei, debentque illam sequi.

Secundo, quia in omni venditione ad creditum venditor libere vendit rem quam poterat sibi retinere, nec propterea licet illi ob dilatae solutionem aliquid exigere, cum dilata solutio quoddam mutuum sit, quae est quarta Gabrielis ratio. Quod autem respondet in huiusmodi emptionibus non reperiri mutuam, quia mutuam non est negotiatio, sed officium, hic vero contractus negotiatio est, ridiculum est, stat enim semper doctrina D. Thom. in solutione dilatae mutuum contineri. Quamuis enim mutuam di-

uersus contractus sit, diuersumque negotij genus a venditione, at quod pertinet ad solutionem pretij, illam expectare non minus est officium, & in re fungibili, quam mutuam, cum expectans solutionem perinde re ipsa se habeat, ac si pretium quod in numerato erat accepturus, emptori mutuaasset usque ad tempus illud, in quod dilata solutio est, tunc illud tanquam sibi mutuatum redditurus, quod & pluribus alijs locis eiusdem tractatus fatetur Molinæus.

Dicamus igitur quatuor modis posse fieri huiusmodi venditionem: Primo absolute & simpliciter vendendo ad creditum propria sponte venditoris, veluti non habentis alium qui eandem emat in numerato. Secundo, ita ut cum haberet quidem qui actu rem illam in numerato emeret, institueretque pretium illud in presenti recipiendum in aliquod negotium sibi utile & lucratiuum conuertere, rogatus tamen ab alio, in eius utilitatem & gratiam vineam quam poterat actu & statim pecunia presenti vendere, & negotio sibi utili tradere, vendit huic alteri ad creditum. Tertio, ita ut ex pretio illo citra omnem fraudem & dolum constituatur census redimibilis, eadem omnino ratione qua constitueretur, si pretium illius vineae, vel fundi fuisset a venditore in presenti, & ipso tempore contractus una manu receptam, & eadem emptori alia manu simul traditam, tamquam pretium iuris censitici in illa re constituti. Quarto & ultimo, ut venditio non fiat absolute & simpliciter, sed sub conditione & dependens a tempore solutionis faciendae: ita ut quavis res illa emptori tradatur, tradatur tamen in usum tantum & possessionem utilem ipsius, minime vero actu illi vendatur, vel transferatur in eum plenum perfectumque illius rei dominium, donec actu & re ipsa pretium de quo inter utrumque conuentum est, exhibeat, qui contractus proprie continet haec duo. Primo sponsonem, siue promissionem absolutam, & firmam de venditione illius rei actu faciendae, sub certo iam inter eos constituto pretio, cum primum actu & innumerato illud reddiderit. Continet secundo translationem dominij utilis in illum emptorem, quandiu pretium rei non persoluit, reddito interim iusto pretio illorum fructuum, sicut fit in vera locatione rei fructiferae per aliquod tempus, Quae ratione haec venditio non est absoluta translatio dominij in emptorem antequam pretium actu redat, nec periculum illius rei penes emptorem est, sed penes venditorem, sicut & dominium

dominium eiusdem penes ipsam manet, donec pretium illi actu recipitur: nec est venditio ad creditum, sed in pecunia numerata, cum tunc res illa eiusque dominium pleno iure in emptorem transferatur, & non antea.

Quibus constitutis dico cum communi Theologorum schola vnico Angelo dempro, & communi etiam Iurisperitorum doctrina, Imprimis si res vendatur in diem illo priori modo, absolute & simpliciter, iniquum esse & usurarium aliquod interesse, vel pensionem exigere, quandiu pretium non redditur. Quia nec ratione dilatae solutionis illud exigi potest, quod est aperta usura, nec ratione fructuum cum illi facta venditione omni iure sint iam emptoris, sicut & res ipsa. Vnde duplex in hoc contractu est iniquitas, Prior, vt exigatur interesse, aut ratione dilatae solutionis, aut ratione rei iam alienae nec sibi debita, quales sunt fructus rei post venditionem absolute & simpliciter factam. Posterior, vt cum dicatur venditor illam pensionem exigere ratione fructuum, exigat quoque ac recipiat illam, eo etiam tempore, quo ex aliquo infortunio nulli recipiuntur ab emptore fundi, nec fuissent recepti a venditore, si apud eum permansisset.

Quod si vendatur secundo modo posse aliquid interesse exigere, & recipere, & de eo tunc pacisci, non ratione dilatae solutionis, nec ratione fructuum quos percipit, vt constat, sed ratione lucris sibi vere cessantis, cum haberet emptorem in numerato solutem, & animum conuertendi statim pretium illud in negotium sibi utile & lucratiuum, iuxta ea quae superius docuimus q. 78. artic. 2. contro. 18. Quo casu non est exigendum tantum interesse, vel tanta pensio, quanta est quantitas, aut valor fructuum, sed quantum lucris venditori illi probabiliter & prudenter ac peritorum iudicio cessabitur cessare, eo quod non recipiat statim pretium, quod re illa alteri vendita recepisset, & in negotium sibi utile commutasset.

Si vendatur tertio modo contractus etiam iustus est, vbi constitutio illa Pij V. non viget, quia vbi illa non viget, licet ex vero & iusto pretio rei vendite citra omnem fraudem & dolum censum redimibilem constituere, vt constat ex art. 3 huius quaestionis. Controuer. 8.

Denum si vendatur quarto illo & ultimo modo, licet etiam interesse illud, & pensionem exigere, ac recipere, quandiu pretium

non redditur ratione fructuum, cum res illa non vendatur actu, nec transferatur illius dominium in emptorem, nisi eo tempore quo actu & in numerato exhibet illius pretium: precedens vero contractus solum fuerit scripto, firmaque promissio rei tunc vendendae sub illo pretio inter ipsos constituto, & ex consequenti toto illo tempore, quod actum pretij solutionem praecessit, quamvis emptor ille usum possessionemque illius habuerit, fructusque perceperit, habuit tamen perceptisque illos, non vt dominus, sed vt locator, seu conductor, cum quo de venditione rei a se conductae verus illius dominus sub certo eiusdem pretio usque ad illius solutionem iam conuenit, fidemque dedit. Quae modum refert etiam Couarruias loco citato n. 6. iuxta l. Sicut emptio. §. vlt. ff. locati. Vbi Doctores omnes hunc modum probant, & necessario, se enim ipso & natura sua iustus est.

Ex his colligere licet nonnulla contra Molinæum & Couarru. Primo recte consuluit se Panormit. lib. 1. concil. 6. & Soci. consil. 130. lib. 4. dominum cuiusdam domus, qui prius illam cuidam per octo annos locauerat, cum eandem postmodum eidem conductori actu vendidisset, non potuisse tuta conscientia redditum aliquem vel mercedem locationis a die venditionis in posterum recipere, esto venditori non fuerit pretium domus statim solutum, sed per aliquod tempus expectandum. Quia ab ipso venditionis die tam domus illius dominium quam usus fuit omnino emptoris, sicut & periculum, nec venditori aliquid aliud praeter solum pretium iure debebatur, sicque debet consuleri prudens peritusque Theologus. Secundo verisimile esse quod docet Gabriel loco citato, venditorem tradito fundo & data emptori dilatione ad soluendum pretium, non posse accipere fundum illud in pigraus, cum pactione ne teneatur fructus computare in partem partemque pretij: Quia si venditio simpliciter & absolute fiat, emptor sicut efficitur verus illius fundi dominus, ita & fructuum, nec habet iam venditor aliquod ius in illos, sed accipiens eos recipit re vera alienum in foro anime, quidquid nonnulli Iurisperiti secuti Molinæum & Couarru. sentiant. Multa alia colligunt vterque ex sententia, quae aut huic communi Theologorum doctrinae, quam sequimur, non repugnant, aut si qua ex parte illi aduersentur uellam habet vim, cum omnia quae colligunt nitantur illi falso fundamento, fructus rei

rei venditae non esse emptoris, sed venditoris quandiu non redditur illi actu pretium: satis enim constat ex dictis, dominium fructuum non nasci ex solutione pretij, sed ex dominio rei, cum iure nature, vt sepe diximus *Vnaqueque res domino suo fructificet, non alieno* quod ius expressit illa l. Fructus. superius citata. Quo fit, vt sicut per veram absolutamque venditionem dominium rei venditae transfertur pleno iure in emptorem, quamuis non statim reddatur pretium, ita & fructus.

Ad argumeta in oppositum. Ad primum: Lex illa Curabit adeo torquet Iurisperitos, vt inumeras illius proponant expositiones, quas ipsi intellectus vocant, Quod ad nostrum autem institutum spectat, Respondeo imprimis, agere Cæsares in ea de emptione possessionis fructiferæ, quae ad hereditatem pupilli pertinebat, quam tutor in utilitatem pupilli cuidam vendiderat, tradideratque accepta tantum quadam parte pretij, venditione illa conuenta quidem & constituta inter ipsos, non tamen adhuc perfecta, & iam consummata, sed consummanda adhuc, & perficienda cum primum reliquum pretij actu exhiberetur, qua ratione donec illud totum integrumque redderet emptor, non habebat perfectum illius possessionis dominium, neque illius periculum omni ex parte penes ipsum erat, sed penes venditorem: Ceterum eius partis fructuum, quae parti pretij iam traditi respondebat, erat quidem verus absolutusque dominus, eius vero partis quae parti pretij adhuc persoluedi respondebat, velut locator tantum, & conductor. Quae omnia mature, & prudenter Authores illius legis considerantes decernunt, & iuste, vt emptor ille, partem pretij quam penes se habet cum usuris, idest cum pensione illi parti fructuum commensurata, restituat, ac persoluat; Redduntque duplicem huius sanctionis rationem, dum dicunt: *Quas perceptorum fructuum ratio, & minoris aetatis fauor, licet nulla mora interuenerit, generauit*: Quae si recte, & accurate expendantur, debet necessario genuinus, & verus istius legis sensus, & intellectus esse is, qui a nobis proponitur.

Aliunt enim imprimis illud iuste deberi ex ipsa ratione fructuum. Percontor, quae est propria natura, & ratio fructuum? Certe haec, vt sint illius ad

quem agri, vel possessionis illos ferentis dominium pertinet, vt sicut iure nature vnaqueque res domino suo perit, ita quoque illi fructificet. Certe hoc nouerant Cæsares: Nouerant etiam per absolutum, & perfectum venditionis contractum, eius rei quae sic venditur, dominium pleno iure in emptorem transire, siue pretium illius in numerato soluat, siue ad terminum. Cum ergo haec duo Cæsares optime nossent, nimirum emptorem venditione perfecta habere plenum perfectumque rei sibi venditae dominium, & hanc esse propriam rationem & naturam fructuum, vt vnaqueque res domino suo fructificet, eo ipso quo dixerunt, emptorem qui partem pretij penes se haberet, debere illud reddere cum usuris ex propria ratione fructuum, docuerunt se loqui de venditione possessionis, imperfecta, perficienda vero dum totum pretium redderetur; in qua venditione emptor iuxta partem pretij redditi habeat adquisitum dominium in partem fructuum, venditori vero maneat altera pars fructuum, donec reliquum pretij exhibeatur. Secundam rationem sumit dicta lex ex fauore, quo iura pupillos in minori aetate constitutos solita sunt afficere, illorum utilitati semper prospiciendo. Cum ergo dicat debere emptorem partem pretij, quam penes se habet, cum usuris restituere, in fauorem minoris aetatis, indicat aperte, curatorem, possessionem de qua ibi agitur, sub hoc pacto vendidisse, vt quandiu partem illam pretij emptor penes se habebat, partis quoque fructuum non haberet dominium, sed velut illius locator usuras (idest pensionem illi respondentem) persolueret, vt sic tutor, cui ex officio incumbit, quae negligentia sua non fuerit pupillo lucratus, ex propriis reddere, se ipsum seruaret indemnem. Aliter enim quid refert pupillo accedant ne usurae illae, & pensiones hereditati suae ex bonis emptoris, vel ex bonis tutoris.

Quo fit, legem istam propterea in fauorem pupilli illud constituere, quia in illa venditione pars fructuum ad venditorem adhuc ex mutua ipsorum conuentione pertinebat, nec venditio illa omni ex parte perficiebatur, donec totum integrumque illius possessionis pretium venditori exhiberetur. Nec obstat vocari in ista Lege contrahentes istos emptorem & venditorem, quia cum contractus iste iam esset inter eos initus, & constitutus, quamuis nondum perfectus

& absolutus, per absolutam & plenam rei venditæ traditionem, potuerunt sic appellari, nec alia cõmodiora nomina legislatori se obtulerunt ad illos appellandos. Qua ratione potest quidem res queuis fructifera iuste vendi, ita vt sit firma & constans illius pensio & promissio, ac certo pretio constituto, quin & actualis illius traditio: sub ea tamen conditione, (iuxta quartum illum modũ quem proposuimus) vt quãdiu pretium non redditur, dominium illius rei ad venditorem vna cum eiusdem periculo spectet, fructus vero sint emptoris reddita annua pro illis pensione, sicut fit in locato & cõducto: Qua ratione nõ recipitur aliquid ratione expectatæ solutionis, & pretij nondum soluti, sed ratione fructuum, quorum, venditor sicut & rei, verum dominium penes se retinet, donec actuali solutione pretij venditio illa perficiatur. Debitorium autem, de quo hic agimus, est perfecta & absoluta rei fructiferæ venditio, qua plenum, perfectumque dominium, & periculum rei venditæ in emptorem transfertur: Qua de causa fructus illius ita efficiuntur pleno iure eiusdem emptoris, vt nulla ratione perineant iam ad venditorem, nec ratione eorum aliquid exigere possit, multo minus ratione expectatæ solutionis, quod est vsura.

Et miror certè, quod nomine ipso quo vtimur in hoc contractu satis indicante illius iniquitatem, & iniustitiam, non admoneamur. Dicitur enim debitorium, indicans ratione pretij debiti necdum redditi aliquid recipere venditorem quod idem omnino est quod recipere aliquid ratione expectatæ solutionis rei venditæ: quod quam iniquum sit, satis ex superioribus cõstat, nisi vbi interuenit lucrum vere cessans venditori, & cum omnibus illis conditionibus, & circumstantiis, quas ibi tradidimus.

Quod si explicatio l. Curabit, quam hic reddimus, nulla ratione alicui placere possit, sed ea solum quam amplectuntur Molinæus & Couarru. nos, qui iudicium animæ respicimus, lex illa nullo pacto vrget, quia nullum est incommodum, vt lex aliqua Ciuilis à Paganis Principibus lata aliquas probet vsuras, sicut legibus Romanorum admittebantur: Vsura autem aperta est, vt ex superioribus & progressu huius articuli abunde constat; aut ratione fructuum, qui iam alieni sunt, aut ratione expectatæ solutionis aliquid exigere, quam in

nostris debitoriis, prout a nostris exercentur, committi, satis ostendimus.

Ad secundum, quod est potissimum Couarru. argumentum à ratione petatum, respondeo: Nullam reperiri inæqualitatem, propterea quod vendens rem fructiferam ad creditum venditione absoluta, & perfecta nullum recipiat interesse, quandiu emptor non est in mora: quia equalitas quæ in contractu emptionis & venditionis exigitur, non consistit in eo, vt sicut emptor rei fructiferæ recipit fructus ex ea, ita emptor recipiat aliquod interesse quandiu non soluitur pretium, cum eius solutio, ipsius consensu differatur. Hoc enim quod Didaco Couarru. videtur inæqualitas non provenit ex natura contractus, sed ex natura rerum, quia res illa fructifera nata est ferre fructus vero domino ipsius, verus autem dominus illius post perfectam venditionem non est venditor, sed emptor: pretium autem non solutum non est natum ferre aliquos fructus, nisi vbi intercesserit vera ratio lucri cessantis, aut damni emergentis: Sed consistit emptionis, & venditionis equalitas in eo, vt valor rei æquetur pretio, & è conuerso pretium valori illius, siue reddatur statim pretium illud, siue differatur illius solutio. Vnde oblato vel constituto iusto pretio, etiam si solutio illius differatur, seruetur nihilominus debita in illa venditione equalitas.

Ad confirmationem ex l. 2. Cod. de vsuris. dico haberi in ea sermone, sicut & in illa l. Curabit. de venditione perficienda actuali solutione pretij, in qua donec illud actu reddatur, postulat æquitatis ratio, vt fructuum rei quam emptor iam habet, nec dum soluit, vsuram, siue pensionem exhibeat: cum toto illo tempore, tam ipsorum, quam rei fructiferæ dominium penes venditorem maneat. Eadem ratione explicandæ sunt. l. Iulianus. & l. vltima. ff. De fundo dotal. Etenim si sola ratione non soluti pretij perciperent vsuras, aut interesse aliquod, vt videntur verba illius. l. 2. Cod. De vsuris primo aspectu insinuare, iniquum præciperent, cum ratione dilata solutionis aliquid exigere vsurarium sit omnino.

Ad tertium respondeo, pensionem quæ exigetur re fructifera vendita, aliquo ex illis tribus posterioribus modis quos constituimus, nempe 2. 3. & 4. reduci quidem

quidem ad vsuras compensatorias, cum in eis non exigatur pensio illa & interesse ratione expectatæ solutionis, aut fructuum iam alienorum: sed vel ratione lucri cessantis, vt in secundo modo, vel ratione Iuris cõfictici redimibilis iuste constituti, vt in tertio, aut ratione fructuum quorum emptor nondum verus dominus est, sed habet solũ rem illam, donec pretium persoluat, vt locatam, vel conductam, vt in quarto. Interesse autem & pensio quæ exigetur, re fructifera vendita venditione absoluta & perfecta, pertinet profecto vel ad vsuras lucratorias & iniquas, si recipiatur, sicut recipitur ratione expectatæ solutionis, vel certe ad iniquam acceptionem alieni quod est furtum, si recipiatur ratione fructuum, cum illi iam non sint venditoris, sed emptoris absoluto plenoque iure, exigere nõq; vt reddam tibi aliquid, pro ea re quæ mea omnino est, ad speciem furti spectat, quia exigit alienum iniuri domino.

Ad quartum dico, licere vnicuique contrahenti se ipsum seruare indemnem, non quacunque ratione, sed iusta tantum & licita: Vnde vendens rem fructiferam potest, vt se indemnem seruet, conuenire cum emptore, vt venditio non perficiatur, nec tam dominium quam periculum rei transeat pleno iure in emptorẽ, donec actu persoluat pretium, sed habeat interim rem illam, vt locatam, cuius fructus iusto pretio accipiat: At si venditio absoluta & simpliciter fiat, iniquum est, pensionem aliquam donec pretiũ soluatur, exigere: cum nec possit exigi ratione fructuum, qui iam sunt alieni, nec ratione pretij nondũ soluti quod est vsura, Quare hac via nemini licet se ipsum indemnem seruare.

Quintum argumentum probat, quantum illum modum, quo dicimus posse exigere pensionem & interesse loco fructuum, quia vbi venditio non perficitur vsque ad actualem solutionem pretij, tam res, quam fructus, quam illorum dominium ad venditorẽ pertinent, & vna cum illis periculum rei: At in contractu de quo hic agimus, venditur res perfecta absolutaque venditione, transfertur que per eam illius, rei & dominium & periculum in emptorem, qua de causa transit simul in ipsum pleno iure fructuum illius rei dominium.

Ad sextum dico maiorem gratiam, id est maius ius & dominium conferre vendentem re aliquam emptori illius, quam cõferatur cõductori eiusdem, quia huic solum transfertur vsus per aliquod tẽpus: Inde tamen non sequitur debere emptorem pensionem aliquam reddere ratione fructuum, sicut debet conductor, imo colligendũ est oppositum, conductorem quidem teneri, quia recipit fructus alienos pretio æstimabiles, emptorem verò, cui res perfecta absolutaque venditione traditur, non teneri, nec posse ab illo exigi: quia fructus illi iam non sunt venditoris, sed solius emptoris & pleno iure, in quem venditor nullum aliud ius post factã venditionem habet, quam recipiendi pretium de quo inter sese conuenerunt adueniente termino: Propter quod si fuerit in mora, poterit quidem aliquid exigere ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, iuxta ea quæ superius docuimus, quandiu vero in mora nõ est, si quid exigatur, perspicuũ est sola ratione expectatæ solutionis illud re vera exigere: Quod quam iniquum sit & vsurarium abunde constat, tam ex superioribus, quam ex progressu huius articuli.

Et hæc de tota disputatione de censibus pro instituti nostri ratione dicta sufficiant.

Zz 3

DISPV.

DISPUTATIO DE CAMBIIS.

EXPLICATIS his quæ ad contractû census, & varia illius genera pertinebant, proximû est vt de contractû Cambij, & singulis eius speciebus differamus. Disputatio profecto omnium quæ in hac parte Theologo contingere possunt difficilima, & quam innumeræ artes, & technæ, quas infaciabilis mercatorum & campforû cupiditas excogitauit, adeo intricatam, & obscuram reddiderunt, vt cœlesti luce plurimum indigeamus ad deprehendendos ipsorum cauillos, æquitatemq; & iustitiam huius contractus inuestigandam.

Differant de hac materia scholastici DD. paucis & obiter in 4. dist. 15. D. Thom. lib. 2. de Regimi. Princip. Conradus in suo opere de contract. quæst. 99. & seq. Med. na. Cod. De rebus restit. peculiari Tractatu de Câbiis. fol. 145. D. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 7. Fr. Hieronymus de Luca in suo tractatu de Câbiis. Caiet. tomo 2. suorû opusculorum opusculo 7. cui titulus est De Câbiis. Soto lib. 6. De Iusti. q. 8. per totâ. Sumistæ in verbo Vsuræ. potissime Angelus Vsuræ. c. 1. nu. 51. & seq. Silu. Vsuræ. c. 4. Canonistæ in cap. Naviganti. De Vsuris. maxime Nauarrus in relectio. eiusdem cap. cuius epitomê proponit in Manua. cap. 17. post nu. 283. tit. De Vsuræ circa Câbia. Couarru. tomo 2. tractatu de Collatione Numismatum cap. 7. n. 3. & seq. Et omnium optime Religionis nostræ alumnus Fabianus de Ianna. qui Ianuæ ubi ars Campsoria maxime viget, & exercetur, in gratiam mercatorum Ianuensium a Præsule eiusdem ciuitatis admonitus in hac parte plurimum laborauit.

Diuiditur hæc disputatio de Cambiis in tres partes seu tractatus. in primo explicabimus quid proprie sit Cambium de quo hic agimus, & quid hoc negotij, & contractus qui a DD. vocatur ars Campsoria: In secundo proponemus varias species & formas Cambiorum, quibus vtuntur mercatores. In tertio explicabimus priuatim & in particulari, quæ Cambia licita sint & honesta, quæ vero iniqua & vsuraria.

QVAESTIO PRIMA.

DE NATURA, ET PROPRIA ratione Câbij, & artis Campsoriae?

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sint Cambium & Ars Campsoria.

BSERUEMVS initio hæc vocem Câbiû non reperiri apud Ciceronem, Quintilianum, & alios candoctis & elegantiæ latine studiosos, habet tamen illam alij authores, latini quoque sermonis periti. Vtitur enim hoc verbo Câbio tanquam verbo permuto vnde Câpsi, .i. permutauî, Câbire, idest permutare, Câpsû, .i. permutatû, & Câpsor, id est permutator, Priscilianus libr. 10. c. 2. vbi affert illud ex Ennio veteri poeta: Leucaten Câpsant idest permutat. Eadê quoque vox legitur apud Nebricësem. Iuris peritis est maxime in vsu, vt videre est apud Tiraquellum lib. de retract. §. 30. Bal. in c. 1. §. Si quis dominus. ff. Quo tempore miles. Et alios recetiores de quibus Co-

uar. loc. cit. Philosophi agnouerunt quidê hoc genus contractus, nõ sub nomine Câbij, sed sub nomine cõmutationis vel permutationis: vt cõstat ex Arist. 1. Polit. c. 6. & similiter Theologi antiqui, vt D. Th. q. 77. ar. 4 in corp. Recetiores tamê omnes quos retulimus de hac re differere, vtuntur nomine Câbij pro cõmutatione pecuniarû, vnde industriâ exercêdi hunc cõtractû vocant artem Câpsoriâ, & mercatores illû exercêtes Campsores: quibus vocibus tanquam inter omnes DD. tam Theologos quam Iuristas receptis, est à nobis in hac disputatione vtêdû. Vocatur etiâ hæc Ars Numularia, & illâ exercentes Numularij, ita Arist. loc. cit. & in Sacris literis Matth. 21. *Mesas Numulariorû euertit.* A Græcis dicitur Collibia, & Câpsores Collibistæ, quia apud Græcos lucrû illud quod recipit Câpsor ex pecunia dicitur Collibus, vt habet Budæus l. vlt. ff. de pign. actio. Dicitur etiâ argêtarij & mensularij, vt refert Couar. loco citato, Quod probat ex Plauto in Persa, & in Asinaria, & Terëtio in Phor-

mione

mione: ita domus, quas conducebant Romæ Campsores ad exercenda Cambia, vocabantur tabernæ argentariæ, vnde l. Qui tabernas argentarias. ff. de contrahend. emptio. Et l. Argentarius. ff. de edendo. in princip. Habebant hi huiusmodi domos in foro prope eadem Castoris, vnde illud ortum fuit, vt quando recedebant, seu fugiebant fallentes creditores, dicerentur cedere foro: ita Budæus l. Si hominem. ff. de depositi. Ex his fit Cambium idem esse latine quod commutatio, seu permutatio vnus rei pro realia & diuersa.

Obseruemus secundo, Ex Aristot. loco citato. D. Thom. q. 77. artic. 4. Soto libr. 6. q. 8. art. 1. quod & nos initio quæstionis. 77. proponentes varia genera contractuum attingimus, tres esse commutationum, seu Cambiorum formas, quæ progressu temporum inter homines introductæ sunt. Prima est, in qua commutatur vna res pro alia, vt panis pro vino, quæ cõmutatio antiquissima est, ita cœua ipsi nature, vt cû primum homines conditi fuerunt, statim illa vti ceperunt. Conferebat vnus alteri ea quibus ipse abudabat alter verò egebat, recipiebatq; vicissim & mutuo ab illo quæ sibi opus erant, & quibus alter abudabat. Ita Gene. 21. emit Abraham ab Abimelech Rege Palestinorû aquam cuiusdam putei exhibitis 7. agnis. Et Psal. 43. dicitur. *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Precessit hæc emptio & venditionem & omnes alios contractus, vt optime Paulus Iurisconsult. l. 1. ff. de rerum permutatione. Ceterum cum hæc Cambio & commutatio non sufficeret ad leuandas humanas indigentias, tum quia res quibus hic abundabat, non poterat deferre in locum vbi existebant ea quibus ipse egebat, vel non poterat illas seruare in aliud tempus, tum quia habens v. g. triticum, cui alter offerebat vinû, sepe non indigeret vino, sed alia re quæ egens tritico forsam non habebat, ideo oportuit excogitare rem aliquam, quæ esset commune omnium pretiû, & qua exhibita posset vnusquisque comparare sibi quamcunque rem qua egeret, & quæ quocunque deferri posset, & in quoduis tempus seruari, & qua oblata nemo renueret rem suam cum illa commutare: Ita fuit inuentum Numisma ex metallo confectum, & caractere, ac imagine alicuius Principis, vel Reipub. designatum, tanquam pretium, & mensura publica omnium rerum vt optime docent idem Iurisconsult. l. citata. Arist. 1. Polyt. cap. 6. D. Thom. lib. 2. de

Regimine Principum. cap. 13. & Laurëtius Cano. Consuluit 2. quæst. 26. Quemadmodum enim mensuræ publicæ caractere Reipub. designantur, vt illo viso de illarum integritate & fidelitate à nemine dubitetur, ita & Numisma ex quocunque metallo conficiatur, appposito publico illo caractere iudicatur illius esse valoris & pretij. Ita cepit secundum genus Cambij, quo res traduntur pro Numismate, quod proprie vocatur emptio & venditio, necessarium quoque naturæ & vitæ humane, accedensque maxime ad primum illud genus commutationis. Sicut enim in primo illo tradebatur vna res pro alia æquivalenti, ita in hoc secundo traditur res pro metallo, quod virtute illius caracteris est æquivalens rei quæ recipitur.

His duobus generibus commutationis & Cambij sufficienter videbatur prouidendum humanæ indigentia, attamen inuenito, Numismate, cum non omnes pecunie essent eiusdem rationis, sed differrent in specie, in quantitate, & qualitate, cum alie aureæ sint alie argenteæ, alie ex ferro, vel auricalco, alie maioris alie minoris valoris, alie in vna Prouincia receptæ & approbatæ alie in alia, ceperunt homines imprimis ad res emendas pecunias commutare inter se, vt aureas pro argenteis, pecunias maioris valoris pro pecuniis minoris: deinde vero pecunias vnus loci pro pecuniis alterius loci, & Prouinciæ quo erant ituri: Ita cœpit tertium genus Cambij, & commutationis pecuniæ pro pecunia in eodem loco, vel diuersis, maxime diuersum à duobus præcedentibus. Quod tertium genus Cambij licet fuerit à principio introductum ad commutandas pecunias vnus loci in pecunias alterius, vbi illæ priores non admittebantur, cupiditas tamen humana peperit & aliud tertium genus, nimirum, vt commutetur etiam pecunia eiusdem rationis, & valoris ex vno loco in alium, vel tradita prius pecunia, & deinde recipienda, vel contra illa prius recepta, & deinde restituenda.

Hanc commutationem & Cambium initium sumpsisse ait Aristot. loco citato casu, locum verò istum Aristot. Diuus Bernardinus sermone. 39. articulo. 3. Iacobus Vngarellus in Scholiis Angeli loco citato. Et Cayeta. in Opuscul. de Cambiis. Cap. 3. ita explicant. Cum forte mercator pecuniâ suam ex patria sua in aliam locum asportasset, inuenissetque ibi plus

Zz 3 illam

illam valere quā apud suos, cepit reuerfus in patriam, conferre ibi pecuniam commutandam cum pecunia eius loci ubi plus illa valebat, vt hac ratione, & per huiusmodi commutationem pecunię lucraretur, reddereturq; ditior, sicq; ceperunt mercatores has commutationes, & Cambia pecunię vnus loci pro pecunia alterius loci, quandoque eiusdem quandoq; alterius rationis & fortis, exercere: reddiq; periti & industrij in hoc negotio, & contractu Cambiendi, & commutandi pecunias.

Ex his tribus generibus Cambiorum, licet omnia sint vere commutationes & Cambia, qua ratione in Iure omnis commutatio vnus rei pro alia, quęcunque illa sit, dicitur permutatio. l. i. ff. De contraen. empt. l. i. ff. De rerum permutatione. & Cod. eod. tit. Vfus tamen inter omnes DD. imo & inter omnes homines obtinuit, vt primum illud vnus rei pro alia vocetur quasi proprio nomine commutatio: secundum, nępe rei pro pecunia vocetur emptio, & venditio. Tertium verò, pecunię pro pecunia, quacūque ratione fiat, dicatur Cambium. De quo hic differendum est.

Ex his sequitur primo, Cambium non esse emptionem & venditionem, cum in emptione reddatur pretium sub ratione pretij, & recipiatur res aliqua sub ratione mercis: In Cambio vero tam rerum quam pecuniarum, ubi alia pro alia traditur, neutra habet rationem pretij, vt in dictis legibus habetur. Eadem ratione non est locatio, quia in locacione redditur pretium pro vsu rei locatę, vel conductę, in Cambio autem nihil recipitur, neque potest recipi pro vsu aliquid rei, sed vna res cum alia commutatur. Neque pertinet ad depositum: Primo, quia in deposito eadem res numero, quę deposita fuerat, restituenda est, in Cambio verò alia diuersa & differens, vt inferius ostendemus: Secundo, depositarius infideliter ageret rem sibi traditam in proprios vsus conuertens, in Cambio verò non alio fine, quę commutantur, recipiuntur, quam vt recipiens rem aliquam in proprios vsus illam conuertat.

Denique neque ad mutuum, vel commodatum spectat, quod erudite & copiose docet Conradus a quo illud Ioan. Medina & alij acceperunt De contractibus. q. 98. conclusionē. 1. & quęst. 99. conclusionē. 2. propositis quatuor differentiis, quę inter Cambium & mutuum reperiuntur. Distinguntur enim imprimis, quia Cambium,

sive commutatio debet necessario fieri inter res actu & reuera diuersas, adeò vt quomagis diuersę fuerint, perfectius inter illas commutationis & Cambij ratio inueniatur: commutatio enim sive Cambium, vt nomen ipsum sonat, est vnus rei cum alia diuersa ac differenti permutatio. In mutuo verò non est necesse rem aliam, & diuersam mutuanti restituere, cum possit in aliquo euentu, seruata vera ratione mutui, eadem numero quę fuerat accepta restitui: non enim desinet esse verum mutuum, si restituat Petrus Ioanni idem numero triticum, quod ab illo accepit, si casu aliquo accideret, Petrū postquam illud mutuo accepit, eo non indigere. Quamuis frequenter, ac communiter cum rem mutuam accipiens in proprios vsus illam conuertat, neque alio fine eam mutuo quęsierit, nisi quia illa egebat, non restituitur eadem numero, sed eadem specie. Differunt secundo, Quod in Cambio saltem reali & vero, quod sit ratione loci & per literas, necesse sit (vt videbimus) commutari pecuniam vnus loci in pecuniam alterius loci, quod ad mutuum non exigitur; imo frequenter ac regulariter res mutuo accepta in eodem loco restituitur, ubi fuerat accepta: licet accidere possit ex circumstantia aliqua, vt sit in alio loco mutuanti restituenda, quia sic vtrique contrahentium placuit in vtriusque vtilitatem & commodum: Vt cum mutuo Petro pecuniam Valentię, qua instituebam persolvere debita quę habeo cōtracta CęsarAugustę, postulo ab eo restituat illam mihi CęsarAugustę, hęc mutatio, sive diuersitas loci non prouenit ex vi & natura illius mutui, sed ex circumstantia quę illi accidit, quia in vtilitatē ipsius, mutuaui illi pecuniam, quam paraueram ad soluenda debita quę habeo CęsarAugustę. Differunt tertio, quia in mutuo exigitur necessario distantia temporis. Nam cum mutuum fiat eo fine, vt mutuarius re accepta vtatur, si statim esset illa mutuanti restituenda, frustra illam mutuo accepisset; De propria verò natura & ratione Cambij non est tēporis distantia: Etenim si fieri posset, vt pecuniam quam dedi Valentię recipendam Romę, eodem die quo illam dedi, reciperem, (sicut optaret qui ad Romam pecunias suas transmittunt) non desineret esse verum & reale Cambium: interuenit autem tempus tri, quatuor, vel plurium mēsiū, iuxta distantiam loci in quo faciēda est solutio, quia

exigi

exigitur illud ad literarum, virtute quarum faciēda est solutio, transmissionem Denique mutuum circa eas tātum res exercetur, quę vsu consumuntur, & quę vt ait Conradus consistunt in numero, pondere, vel mensura: Cambium vero, si in primeua sua significatione sumatur, in omni genere rerum quibus hominum conuictus eget, vel vti potest. Quod si de Cambio, de quo præsens instituitur disputatio, loquamur, versatur illud circa solas pecuniarum commutationes. Quibus differentiis & illa vt maxime ad institutum pertinens adiicienda est, vt in mutuo, vel commodato nullum possit exigi, aut expectari lucrum vltra sortem, in Cambio verò pecuniarum, de quo potissime inquirimus, possit exigi & recipi, ea ratione quam suo loco proponemus. Neque his repugnat in aliqua rerum commutatione exhiberi quandoque nonnullam pecuniam, vt cum in commutatione tritici pro vino, si valor tritici valorem vini superet, defectus ille per pecuniā reficitur, in commutatione quoque vnus Ecclesię pro alia, si fructus & redditus vnus maioris sint quā redditus alterius, reficitur similiter defectus ille in pecuniis, vel pensione aliqua pecuniaria, vt habetur in Capite. Ad quęstionem. De rerum permutatione: pecunia enim illa in huiusmodi permutationibus nō traditur quasi pretium alterius rei, sed ad constituendam æqualitatem, quę (vt statim dicemus) seruanda necessario est inter res quę commutantur. Quo fit vt Cambium, vel sit contractus quidam innominatus, vt optime docet Nauarrus in capit. Nauiganti: num. 9. colligitque illud ex legibus citatis, & ex l. Ex placito. Cod. De rerum permutatione. Quod repetit num. 21. cum Calderino Consil. 11. De vsuris. vel sit contractus nominatus hoc proprio nomine Cambium, vt aliis Doctoribus placet: quę sententia magis recepta, & communis est.

Obseruemus vltimo, in his commutationibus, cuiuscunque generis sint, hæc tria seruanda esse. Primo, cum hic contractus non minus pertineat ad iustitiam commutativam, quam emptio & venditio, sicut exigitur in emptione & venditione seruari æqualitatem inter pretium & rem venditam, ita & in hoc contractu debet necessario, inter res quę commutantur, æqualitas esse, vt docet Nauarrus loco citato numer. 13. multorumque testimoniis confirmat, quę in re adeò aperta consulto prætermitto: con-

stat enim satis, ad æqualitatem iustitię commutatiuę illud omnino desiderari ne vnus plus habeat, vel alius minus, quā debet vnusquisque cōtraheutiū habere: haberet autem vnus magis alius vero minus quam deberent, si in commutatione tam rerum quā pecuniarum inæqualitas aliqua reperiretur. Quod autem aliquando campfor pecunię aliquod lucrum recipiat, non prouenit illud ex contractu ipso commutationis, sed aliunde, ex aliqua nimirum conditione, pacto, vel circumstantia, quę iuxta ea quę inferius dicemus miscetur illi. Ex præcedenti conditione sequitur secunda; Vt sicut in emptione, & venditione debet venditor, rei quam vendit defectus, propter quos illa minus valet indicare, & illam vt vere suam tradere, ac cum ea deuictione illam vendere, vt si alienam esse apparuerit, restituat pretium, ita in commutatione maxime rerum tenetur vterque contrahentium ad indicandos rei quam alteri tradit defectus, & manere deuictus ad restituendum acceptum, si quando illa aliena esse deprehendatur: aliter enim esset maxima inæqualitas, ubi quis rem sanam, & vere suam traderet, cuius loco defectuosam, vel alienam reciperet. Denique seruanda sunt ea, quę docuimus ad iustam emptionem, & venditionem requiri quęst. 77. artic. 1.

Exigunt etiam nonnulli ad iustum Cambium & commutationem, vt ambę res quę permutandę sunt actu & re ipsa iam existāt, quę conditio an necessaria sit? inferius explicabitur.

Ex his constat quid proprie sit Cambium, de quo hic agimus, & quid ars campsoria: Differunt enim vt actus & habitus: Cambium est actus ille, quo vna pecunia pro alia absenti, vel presenti commutatur: Ars verò campsoria est peritia, sive industria negotiandi in permutationibus numismatum. Vbi industria negotiandi, cum hæc ars sit habitus, est velut genus, reliqua vero obtinent vicem differentię: Sumitur enim in habitibus differentia ab actu, & materia, seu obiecto: Et ita in hac diffinitione Artis campsorię collocatur munifina, seu pecunia, quę est materia, & obiectum circa quod versatur hæc Ars, & commutare, qui est proprius actus illius.

(?)

Zz 4 ARTI-

ARTICVLVS SECVNDVS.

AN HAEC ARS CAMPSO-
ria sit licita & honesta?

ALIETANVS in opusculo de Cābiis cap. 2. refert Hostiens. in Sūma. titul. De Vsuris. D. Antoni. 2. & 3. p. & alios viros peritos sui tēporis absolute damnasse hanc artem vt illicitam, & vsurariam: quibus videtur subscribere ex recentioribus vir eruditus Mercatus in suo lib. de contract. libr. 4. c. 1. Noster quoq; Fabianus à Ianua in suo Tractat. de Cābiis p. 2. c. 7. recenset Iurisperitum quendam Ianuensem magni nominis illam omnino improbasse.

Ducuntur vero huiusmodi DD. in hanc sententiam his potissime rationibus. Primo, autoritate Aristotelis qui 5. Polit. capit. 6. & 7. illam damnat velut naturę, & rectę rationi repugnantem. Vnde licet ex ipso ita argumentari. Ars quę contra naturā rerum est excogitata, turpis est & iniqua, sed hęc Numularia est huiusmodi, ergo. Maior certa est, quia ars non destruit naturam, nec pugnat eum ea, quin potius illam immitatur, & perficit. Minor probatur, quia pecunia natura sua sterilis est, nec parit pecuniam, at per Numulariam parit pecuniam. Tum etiam, pecunia non est inuenta vt sit pretium sui ipsius, sed aliarum tantum rerum quę venduntur, in Numularia vero contra omnino res habet, cum in ea pecunia sit pretium sui ipsius, & non aliarum rerum.

Secundo, Contractus omnis, vel reducit ad emptionem & venditionem, vel ad mutuum, vel ad locationem, vel ad aliquam commutationem, Cambium est quidam contractus, ergo reducendus necessario ad aliquem ex his: dimitto hic donationem, quia donatio est contractus simplex, in quo aliquid alteri simpliciter datur nulla alia re accepta, Cambium vero est contractus mutuus in quo aliquid pro alio datur vt ait Conradus q. 98. ex illis vero positus imprimis ad venditionem reduci non potest, vt ex artic. præcedenti constat, quia venditio est commutatio alicuius rei pro pecunia, in Cambio autem non commutatur nisi pecunia pro pecunia: Et casu posset ad illam, reduci esset iniusta, cum 100. scuta non valeant nisi 100. scuta, in Cambio

autem campfor dans Valentia 100. recipiet Metinæ 106. Quod si reducat ad mutuum, ad quod iudicant authores hi reduci, quia in hoc contractu confertur pecunia cum translatione dominij, & obligatione restituendi eandem, vel æquiualentem, quod est proprium mutui, ea ratione est contractus omnino iniquus: quia in mutuo non licet recipere aliquid vltra sortem, campfor vero recipit aliquid vltra sortem. Ad locationem quoque reduci non potest, quia in locatione restituenda, est res eadem numero, quod non est in Cambio. Si vero ad commutationem, aut commutatur vna pecunia pro alia æquiualeanti, aut non, si pro alia æquiualeanti inutilis est talis commutatio in pecunia eiusdem generis, vt fit in Cābiis: si pro pecunia non æquiualeanti est iniquitas, quia in omni commutatione alicuius rei cum alia, seruanda est necessario æqualitas inter ipsas.

Tertio, Ex D. Thoma, & omnibus Doctoribus mercatura propterea licita est, quia quamuis intendat lucrum, intendit etiam prouisioni Reipublicę adductis mercibus necessariis, adeo, vt si solis lucris intendere esset damnata, quasi actus solius cupiditatis, & auaritię, & nullius verę honestatis, sed ars campforia solis intendit lucris, neque vllas merces adducit in Rempublicam, neque aliud præstat quam consumere bona ciuium, vnde est solius auaritię, & cupiditatis, & consequenter illicita.

Quarto, Christus æquissimus iudex nullum punit pro re licita & honesta, at *senes sine eiecit a templo emētes & vendētes, & mēsas numulariorū euertit*, indicans quāto odio prosequatur symoniā simulq; numulariorum mensas euertit, insinuās quā exossa sit ipsi ars cāpforia & numularia, ergo nō est licita & honesta: sed contra prohibita potius & iniqua: iniquū enim omnino cēsendū est quidquid Deus exosū habet. Sapiētia 14. *Similiter odio sūt Deo impius, & impietas eius.* Psalm. 5. *Odi sūt omnes qui operantur iniquitatem, &c.*

Quinto, (quod est argumentū Mercati) Ars constituens hominem in probabili, & proximo periculo peccandi iniqua est, & exercens illam in statu est damnationis, campforia constituit hominem in tali periculo: Probo: In moralibus nō est iudicandum de rebus secundum ea quę simpliciter possunt fieri, sed secundum ea quę communiter conueniunt: potest homo solus manere

cum

cum meretrice nec eū illa fornicari, at quia manens solus cum meretrice communiter fornicatur, manere solum cum illa est exponere se ipsum periculo proximo & probabili peccandi, & eo ipso peccatum mortale: Ita quamuis cambium simpliciter & à parte rei possit recte fieri, communiter tamen illud exercentes propter incentiuum auaritię, & cupiditatis, quod in se pecunia continet, & aptitudinem ad captanda lucra per fas & nefas, miscent illi mille vsuras & iniquitates, sunt ergo in probabili & proximo periculo peccandi & foenerandi. Et ex consequenti in statu peccati & damnationis.

Sexto, Finis pecunię non est vt sistat homo in pecunijs, hoc enim est proprium auaritię quę est peccatum mortale, sed vt pecunijs suę familię & Reipub. prouideat necessaria, at qui exercet artem campforia, non habet aliam finem quam percipere lucrum ex illa, & augere pecuniam, ergo,

Deniq; argumentatur Iurisperitus ille Ianuensis. Cambium non potest contractus iustus ceuseri nisi hac sola ratione, quia cāpfor dans. v. g. Ianuę 63. vel 64. solidos, vt recipiat deinde Lugduni scutum vnum de Marcha, quod valet 67. solidos & 4. denarios, emit pecunia data Ianuę scutum illud recipiendum Lugduni: Hic autem contractus est iniquus, ergo negotiatio siue ars cāpforia iniqua etiam est. Maiorem summam vt certam, existimans cambium esse veram & realem emptionem pecunię absentis alterius sortis, Minorem verò probat tribus medijs. Primo, quia campfor dās prius Ianuę 63. vel 64. solidos receptorus postea Lugduni 67. perinde se habet, ac si solutio ne anticipata emeret minori pretio rem maioris pretij alio tempore recipiendam, quod est iniquum. Secundo, quia lucrum illud quod recipit campfor dans 63. & recipiens 67. non recipit propter distantiam loci, sed propter solam distantiam temporis: quanto enim nundinę propinquiores sunt, campfores plus tribuunt accipiētibus pecunias ab ipsis, minusq; lucri sibi comparāt, quod est certissimo argumento, propter dilationem temporis illud recipi, non propter distantiam loci, quę in quocūq; tempore est eadem, recipere autem aliquid propter distantiam temporis vsurarium est. Tertio, quia licet campfor dans Ianuę 63. vel 64. solidos fingat se emere ab illo, cui pecuniā confert, scutum vnum de marcha recipiendū Lugduni, re vera tamen nihil tale emit, sed solos 67. solidos eiusdem generis, quia

Lugduni non confertur ei aliquod scutum de marcha, neq; talis pecunia existit in rerū natura, sed solum æstimatio eius in 44. solidis Turonensibus, quę æstimatio ab ipsis mercatoribus conficta est, & vocatur scutum de marcha, estq; eadem tā Lugduni quā Ianuę. Quo fit vt qui dedit Ianuę 63. vel 64. solidos, recipiat deinde per secundas litteras ad se remissas in eadem pecunia quam contulit 67. solidos & quatuor denarios, qui tam Ianuę quam Lugduni valent illos 44. solidos Turonenses, qui nomine conficto dicuntur scutum de marcha, & ex consequenti in eodem loco in quo dedit 63. solidos, recipit 67. habetq; lucrum istud ex sola temporis dilatione, quod est vsurarium. Ita concludit hunc contractum esse vere mutuum sub nomine cambij, confictūq; à cupiditate humana ad simulandas vsuras, quę adeo prohibite sunt.

Oppositam omnino sententiam habent alij DD. grauissimi, asserentes illam absolute & simpliciter esse licitam, non minus quam sint reliquę artes quibus indigent ciues in Repub. Ita ex Iurisperitis Glofa in Authent. de fideiussor. §. Argentarios. Baldus & Salice. l. 2. Cod. Si aduersus rem iudica. & in l. 3. Cod. De exerc. Ioan. Anania in cap. finali. De vsuris. ex Theologis Conradus q. 98. conclu. 2. Rosella. 6. §. 6. Angelus verbo vsura. Primo. nu. §. 2. & ibidē optimus Angeli Scholiastes Iacobus Vngarus. Naugar. in cap. Nauiganti. De vsuris. num. 11. in fine vbi adducit D. Thom. in eandem sententiam, & alii non pauci.

Probatur hęc pars à Conrado q. 99. conclu. 4. Commutatio pecuniarum est necessaria in Repub. sicut quęcunque alia negotiatio, & secundum se nō est mala, nisi a campforibus vitietur, sicut quęuis alia negotiatio, ergo licita. Maior patet experientia, quia omnis cōmutatio pecuniarum aut est commutatio pecunię maioris valoris in pecuniam minoris valoris, quam ex dictis constat esse necessariam ad res emendas, cum non quęuis pecunia sit æquiualeans & adæquatum pretium cuique rei: Aut est cōmutatio pecunię presētis pro absenti, sine qua vniuersorum mercatorum, etiam timentū Deum consensu, & experientia ipsa teste constat non posse negotia exerceri: quod infra magis explicabitur. Probatur iam minor. Accipere lucrum, quod iuste debetur laboribus, & expensis quas artifex facit in sua arte, secundum se malum nō est, nisi aliunde vitietur: hoc autem præstat ars campforia

Z z § secundum

secundum se sumpta docet enim & indicat quod lucrum debeat campfor recipere pro laboribus, & expensis, quas facit in vera, & reali commutatione pecuniarum, ergo.

Secundo, quo argumento vtitur Iacobus Vngarellus. Si hæc ars esset illicita, hoc certe nomine, quia pecunia, quæ datur à campfore, esset velut mutuata alteri, accipiretq; campfor lucrum illud ex mutuo, quod est vfura: sed Cambium non est mutuum. Probo in mutuo, mutuās dat prius pecuniam & recipit deinde lucrum, mutuarius contra accipit ipse pecuniam & reddit lucrum, at in Cambio multoties campfor nō dat prius pecuniam, sed contra recipit illam, quam deinde restituit in alio loco. Vt cū volo ire Romam, noloq; pecuniam meam mecū deferre propter varia pericula itineris, trado illam Valentiæ, campfori, qui per litteras Romæ illam mihi reddi faciat: In hoc casu nō accipit pecuniam qui confert lucrum, sed prius illam dedit. Secundo, in mutuo periculum omne subit mutuarius, quia accipit rem mutuata ut suam, in Cambio vero omne periculum manet campfori, veluti si corresponsalis eius non persoluat litteras ei à quo campfor ipse prius pecuniam accepit. Tertio, in mutuo redditur res eiusdem speciei, triticum pro tritico, in Cambio res alterius speciei, ut pecunia argentea pro aurea. Quarto, licet (ut vidimus) extra omnem labem vfuræ danti pecuniam aliquod lucrū conferre ratione lucri cessantis, & damni emergentis, sed campfori cessat lucrū quod posset habere ex sua pecunia, offeruntque sese illi varia pericula, labores, & expensæ in vtilitatem accipientis illam, ergo licet illi per hanc artem lucrum recipere: Hac etiā ratione vtitur Archidia. in capit. 1. 14. quæst. 3.

Alij vero ex Theologis ut Fabian. in tractatu citato de Cambiis p. 2. c. 1. Caietanus in Opusculo illo c. 5. Soto lib. 6. de iust. q. 8. art. 1. Magister Cano & alij recentiores in lectura huius art. ab vtraque harum opinionum dissentiunt, affirmantes campforiā non esse absolute damnandam velut illicitam, neque simpliciter esse probandam, ut absolute & omnino licitam. Prius illud docent. Primo, quia esset damnare contractum sine quo Respub. nullo modo potest permanere, sed oporteret omnino cessare vniuersa fere omnium mercatorum commercia: quæ est prima ratio secundæ opinionis, repugnaret autem diuinæ prouidentię, ut ars adeo necessaria Reipub. esset absolute &

omnino illicita. Quod enim ait Mercatus respondens huic argumento, meretricium quoque esse necessarium in Repub. nec propterea esse licitum, nō valet: Quia duobus modis dicitur aliquid, necessarium, vel absolute & simpliciter ad victum humanum, vel secundum quid, tanquam minus malū, ad vitandum aliud maius: Quod hoc secundo modo necessarium est, malum est, sed ferendum ad vitandum maius, & hoc modo est necessarium meretricium, ne tota Rep. libidinibus ardeat: at quod est necessarium priori modo, nempe absolute & simpliciter ad vitam humanā, non potest esse absolute illicitum, quin simul damnemus diuinā prouidentiam, quæ rem absolute & simpliciter mala voluit omnino victui humano esse necessarium.

Secundo, quod ab omnibus in vniuersum Prouinciis & Nationibus est receptū, & quasi iuregentium introductum, non est cōsēdū ex suo genere iniquū: in omnibus autem Regnis & Prouinciis, & vbiq; terrarum exercetur hæc ars campforia, tanquam omnino necessaria Reip. & hominum commercii.

Tertio, Si hæc ars Campforia simpliciter, & omnino esset iniqua, prohibuissent profecto illam Summi Pontifices in suis decretalibus, sicut videmus prohibuisse vfuras, & alios contractus illicitos, at nihil tale vidimus circa Cambia: Imo Pius V. in sua Bulla de Cambiis solum damnat Cambia, quæ dicuntur Sicca, alia vero quæ vera ac realia sunt, explicat qua ratione debeant fieri, ut iuste fiant. Qui certe Pontifex cum vtilitatis conscientiarum fuerit studiosissimus, si ars Campforia esset iniqua, absolute & omnino illam damnasset, & omnia Cambia in vniuersum prohibuisset.

Alteram partem, nempe Campforiam nō esse simpliciter & omnino licitam & honestam, sicut sunt aliæ artes, quæ in Repub. exercentur, ostēdunt. Nam imprimis Campforia male apud omnes audit, quod nō est de aliis artibus. Secundo, Campforia, quod negari non potest, experientia teste cōtinet in se maxima pericula fecerandi, quibus periculis non sunt ita expositi alij artifices. Tertio, licet dans pecuniam possit recipere aliquid ultra fortem ratione lucricessantis. Id tamen potest rogatus à mutuuario, & extrahens pecuniam suam à negotio, cui iam habebat illam paratam ut superius vidimus, at campfores non habēt suas pecunias paratas aliis negotiis, sed huic tātum, quod optime

optime obseruauit Caietanus cap. 3. Vnde fatendum est non esse absolute & simpliciter cōsēdam honestam, sed cum distinctione iudicandum esse de illa.

Ad intelligentiam ergo huius tertix opinionis, quam amplectendam censemus, reuocandum est in memoriam quod docuimus primo tomo q. 63. agentes de pluralitate beneficiorum & q. 77. ar. 4. quatuor esse genera rerum: Primiū earum, quæ sunt omnino & intrinsece bonæ, ut diligere Deum. Secundum earum quæ sunt omnino & intrinsece male, ut mentiri. Tertium, earum quæ sunt indifferentes. Quartum & vltimum, earum quæ habēt quidem speciē mali, & turpitudinis, possunt autem ex circumstantia honestari, ut occisio hominis, quæ primo aspectu speciem habet mali, at ex circumstantia potest recte fieri, ut cum occiditur sicarius ex sententia iudicis, vel aggressor cum debito moderamine.

Obseruemus secundo, ex Aristot. loco citato & omnibus DD. qui illud ab Aristot. acceperunt, duplicē esse vsum pecunię, aliū per se, & formaliter, quatenus pecunia est, signataq; publico sigillo: alium per accidēs & materialiter, quatenus confecta est ex auro, argento, vel ære: Qui vsum per accidēs multiplex etiam est, pecunia enim aurea tot habet vsum per accidēs, quot ex aureo, ut aurum est, haberi possunt. Est namq; vtilis sub ea ratione ad deaurandum, ad ostentationem, ad ornamenta mulierum, ut exhibeatur in pignus: quorum vsuum meminit hic D. Thom. q. 78. artic. 4. valet etiam ad exhilarandum cor, & ad nonnulla medicamenta ut ait idem D. Thom. q. 77. ar. 2. ad 1. eodem modo res habet in pecunijs argenteis, vel æreis, tot enim possunt habere vsum materialiter & per accidēs, quot sunt vtilitates quæ ex illarum materia, quatenus talis est, haberi possunt. Vsum autem pecunię per se & formaliter, quatenus pecunia est, est duplex quidam primarius, alius secundarius: Per se & primarius est, ut sit pretiū omnium rerum venaliū: dicitur per se, quia conuenit illi formaliter & quatenus pecunia est, dicitur primarius, quia in hunc finem fuit primo & potissime inuentum numisma, ut illo res necessaria emanent. Vsum vero per se & secundarius est, ut commutetur vnum numisma pro alio, dicitur per se, quia conuenit etiam hic vsum pecunię formaliter & quatenus pecunia est, non enim commutatur ut aurum, velut argentum, sed ut pecunia: est autem secundarius, quia pe-

cutia non fuit primo & potissime inuenta ut in aliam pecuniam commutaretur, sed ut esset pretiū aliarū rerū, necessitate vero exigente, quia non quæuis pecunia est adequatum pretiū cuiusque rei, oportuit quoque vnā pro alia commutare, & in hunc quoque vsum illam conuertere. Quemadmodū (ut inquit Aristot.) calcei duplex est vsum per se & formaliter, non qua corium est, sed qua calceus est. Primarius incalceatio, & obsequium quod prestat pedibus, cum in hunc finem primo & potissime fuerit inuentus calceus, & ars sutoris, secundarius verò & per se quoq; commutatio calcei in pecuniā seu pretium, nimirū ut vendatur, habeatq; per illum sutor pecunias, quibus sibi compararet ea quibus indiget: Conuenit autem hic vsum calceo per se, quia non venditur à sutore ut corium, sed ut calceus, secundario verò, quia non fuit primo & potissime inuentus calceus in hunc vsum, sed necessitate & recta ratione exigente oportuit, ut sutores calceos venderent, quod sibi pecunias compararent ad alias res habendas, vel dicitur secundarius, quia in hoc vsum iam cadit calceus ab illo primario & potissimo; similiter oportuit pecuniā habere illos duos vsum quos diximus, primarium, & secundarium, & vtrumque per se.

Obseruemus vltimo, hunc vsum secundarium pecunię tria habere. Primo, ut sit maxime necessarius Reip. etenim si loquamur de commutatione pecunię vnus valoris in pecuniā alterius valoris, experientia teste non possent res commode, imo neque vlla fere ratione haberi, vel emi, eo sublato: si vero loquatur de commutatione pecunię vnus loci in pecuniā alterius loci, tollūtur & destrūūtur omnia cōmercia, & negotia, quibus maxime indiget Respub. tali commutatione sublata. Experientia enim teste cū magna copia pecuniarum non possit commode duci ex vno loco in alium, vel ob pericula itinerū, vel quia prohibuit Princeps transferri pecunias è suo Regno in alia, vel quia pecunia vnus Regni est minoris valoris in alio, aut forsan nullius, essetq; magnum damnum eo illam traducere, exigitur necessario commutatio pecunię presentis pro absenti per litteras. v. g. propter huiusmodi causas ituris Romam opus est, ut pecunia, quam habent Valentię, collata alii cui Campfori reddatur Romæ. Mercatores ducturi è Flandriā, Sicilia, aliisque distantibus locis triticum, linea, metalla, aliasque merces reddant hic pecunias suas, ut confe-

tantur suis ministris existentibus in locis unde merces illæ ducendæ sunt. Et in hac parte omnes conueniunt.

Habet secundo iste vsus secundarius pecuniæ, quod sequitur ex primo, vt sit licitus, etenim cum Deus sit *Sapientia attingens a fine vsque ad finem, & disponens omnia saluiter*, nullam rem illicitam fecit hominibus necessariam, imo nociuam: non enim recte ac sapienter prouidisset humano generi, & victui, si ea quæ simpliciter & omnino sunt Rebus publicis necessaria, esset illicita. Vnde cum hic vsus secundus sit adeo necessarius, eo ipso est licitus. Et confirmatur exemplo adducto ab Aristotele. In aliis rebus vsus secundarius vt commutatio calcei pro pecunia non est illicitus, aliter essent damnandi omnes artifices mechanici, quorum artes non solum habent vsum primariū, qui est conficere vestes & alia necessaria hominibus, verum etiam & secundarium, quo artifices earum, rebus illis venditis, valent parare sibi pecunias, ad res sibi suæque familiaræ necessarias habendas. Hoc ergo ipsum concedendum est in pecunia, cum eodē modo sese habeant in ipsa isti duo vsus primarius & secundarius sicut & in aliis rebus.

Habet tertio hic vsus secundarius, maxime in commutatione pecuniæ presentis pro absentis, ratione loci quod ex tali commutatione Campfori confertur, vt sit conscientis hominum periculosissimus: Primo, quia cum in Cambio non commutentur pecuniæ pro rebus, nec per illud afferantur aliquæ merces, sed solum tractetur pecunia, exerceaturque solius lucri gratia, habet hic contractus ex vna parte, vt maxime alliciat ad excogitandas varias artes, & formas lucrandi, etsi iniquas, quia pecunia est incentiuum cupiditatis, *Crescit enim amor vni, &c. Nescitque lucrum vquam habere modum.* habet autem ex alia, vt varios illos lucrandi modos etsi iniquos facile possit reducere in praxim & actum, cum per hanc artem solum tractentur pecuniæ, quibus indigentes solent temere ac sine vilo defectu quoscunque contractus admittere, modo recipiant pecunias quibus egent: Vbi autem incentiuum & cupiditas querendi quoscunque modos lucrandi, & facilitas reducendi illos in actum iuncta existunt, quam vrgens obsecro periculum est? Etenim vt habet Hispanū Prouerbiū, *En area abierta el iusto peca.* Secundo extrahit hæc ars pecuniā a suo primario vsu, quod apud omnes male audit, adeo vt voce populi, (quæ

vox Dei dicitur,) campfor idem sit quod iniquus negotiator. Tertio, Cū in aliis negotiis tot laboribus & periculis subiiciatur, expectandaque sint longiora tempora, non ita facile mercatores illis incumbunt, propter quod lucra, quæ per illa acquiruntur, iustiora videntur: in arte vero Campforia habetur lucrum multo breuiori tempore, quarto quoque mense, & minori labore, doni suæ a *pierna tend. da* negotiatur Campfor: quo fit, vt rarius incumbant mercatores prouidē de Reip. & crescat in Campfore lucri cupiditas, videatur hoc lucrum minus iustum. Quarto alij contractus & negotia, aut sunt vere commutationes vnius mercis pro alia, aut emptiones & venditiones, qua ratione accedunt parum ad contractum mutui, & consequenter lucrum in illis, nec nascitur ex mutuo, nec habet suspicionē vsuræ; Ars vero Campforia, cum actus eius sit dare pecuniam, & eandem, vel similem recipere cū lucro, accedit maxime ad rationem mutui, & lucrum quod per illam acquiritur, habet maximam speciem vsuræ.

Ex his fit opinioem Caietani, Soti, & aliorum recentiorum esse verissimam. Sit ergo conclusio.

Ars Campforia per se & nuda sumpta pertinet ad illud quartū genus rerum, quas proponimus in prima obseruatione, ita vt habeat speciem mali & turpitudinis, possit autem ex fine & circumstantiis honestari.

Priorem partem huius conclusionis ostendunt argumenta primæ opinionis: hoc enim tantum concludunt, esse maxime suspectā, & continere in se multum periculi, grauemque occasionem exercendi varias vsuras & iniquitates, propter quod habet speciem mali. Confirmaturque ex dictis in vltima obseruatione: hæc enim omnia speciem mali habent, versari circa solas pecunias, nec intendere alicui mercis afferendæ in utilitatem Reipublicæ, extrahere pecuniam a suo primario vsu solius lucri gratia, solumque lucrum captare, & similia quæ hoc genus negotij communiter committantur.

Secundo, Negotiatio & mercatura (vt vidimus q. 77. art. 4.) propter pericula quæ in ipsa quoque reperiuntur, habet speciem mali, sed ars Campforis est quædam species negotiationis, maiora magisque vigentia pericula continens quam aliæ species mercaturæ, ergo habet speciem mali.

Denique quod ex cupiditate & auaritia potius quam ex alio fine videtur ortum, vel frequenter exerceri, speciem habet mali, huiusmo-

huiusmodi autem est ars Campforia, ergo.

Probat altera pars argumentis secundæ opinionis. Et confirmatur. Primo. Actio necessaria Reipub. & quæ non est intrinsecè mala, si fiat ob honestum finem & cū debitis circumstantiis, potest ex illis honestari, Cambium est res necessaria Reipub. vt constat ex 3. obseruatione, nec intrinsecè mala, quia alias non recte Deus prouidisset generi humano, potestque fieri propter honestum finem, ad habendum scilicet ex pecuniis lucrum, quo familia honeste alatur, & cum debitis circumstantiis, nempe ita vt cambium non sit mutuum simulatum & fictum, sed verum & reale cambium, & in quo non accipiatur lucrum nisi moderatū, & quod arbitrio prudentum iudicabitur iustum & commensuratum laboribus, & industrijs, & expensis Campforis, ergo potest ex fine & circumstantiis honestari.

Secundo ars Campforia nihil aliud est quam vsus pecuniæ per se & secundarius redactus in praxim, & opus: sed vsus iste seruatis debitis circumstantiis (vt constat) est licitus, ergo & ars Campforia potest licite exerceri, & ex circumstantiis honestari. Et confirmatur: In alijs rebus possunt fieri commutationes cum aliquo honesto lucro, ergo & in pecunijs. Probo consequentiam, quia sicut possunt aliæ res commutari inter se vt calceus pro pecunia, quamuis primarius vsus calcei non sit venditio ipsius, sed incalceatio, quia sufficit vt secundarius ille vsus sit necessarius vel utilis primario, id est vt vendatur ad incalceandum, similiter igitur possunt pecuniæ commutari inter se, licet primarius vsus ipsarum non sit vt commutetur, sed vt sint pretium aliarum rerum, cum nec exerceri alij contractus & mercatura possint, nec res eni ac vendi sine commutationibus pecuniarum: per cambia namque habent mercatores pecunias in locis, quibus illis indigent ad emendas merces in Reipub. suam asportandas.

Tertio, hæc ars eo potissime apparet turpis & illicita, quia continet in se maxima pericula exercendi vsuras, & alias iniquitates sub colore cambij, at si Campfor (quod recte potest, & debet,) firmiter apud se statuatur, & obseruetur Primo non exercere cambia nisi vera tantum, & realia, & cum lucro moderato, Secundo, vbi aliquod dubium vel scrupulus se obtulerit cōsulere peritos, & timoratos, Tertio, quecunque lucra amittere, ac quecunque damna subire potius, quam iniuste aliquid agere, sicut diceba-

mus de negotiatore, sufficēter occurrit his periculis, ergo potest hæc ars ex fine & circumstantiis honestari, sicut conuersari cum mulieribus, vel incumbere ludis periculosum est, at si quis firmiter statuatur, & ita obseruetur, non conuersari nec ludere nisi moderate, & cum debitis circumstantiis, non est in proximo periculo peccandi, neque in statu peccati.

Denique, (qua ratione vtuntur authores secundæ opinionis): Quia hæc ars eo certe nomine censenda esset illicita, quia in ea videatur includi mutuū, & ratione illius mutui recipi aliquid ultra sortem: Sed in Cambio vero & reali, quod dicemus licite fieri, nullum est mutuū, neque ex parte Campforis, neque ex parte recipientis, nec recipitur aliquid ratione mutui, ergo non est absolute iniqua & illicita. Probat minor. Imprimis in Cambio vero & reali non est aliquod mutuū ex parte recipientis, cum ipse recipiat pecuniam illam alibi per verā commutationem in loco distanti redditurus: neque ex parte Campforis, quia sepe ipsi Campfori, vt diximus datur pecunia Valētie, vt faciat illam reddi Romæ, quod est contra rationem mutuatarij, qui prius recipit pecuniam illam, deinde redditurus.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad argumenta primæ opinionis. Ad primum respondeo, artem Campforiam non destruere naturam pecuniæ: Nam quod primo obiicitur, *Pecuniam non parere pecuniam* non repugnat arti campforiæ, lucrum enim quod Campfor recipit in Cambio, quod dicemus esse iustum, non recipitur ratione pecuniæ, sed vel ratione laborū, industriarū, & expensarum campforis, & tamquam in stipendium illius, vel ratione diuersæ æstimationis quam habent pecuniæ, quæ commutantur in diuersis locis.

Quod secundo dicunt, pecunia natura sua solum esse pretium aliarum rerū, minime vero sui ipsius: Respondeo ex humana cōsuetudine, & institutione habere iam pecuniam vtrumque vsus, & illum primariū, quo est rerum venalium pretium, & hunc secundarium, vt commutetur ratione diuersi valoris, vel loci, qui vsus illi non repugnat, sicut nec alijs rebus: Campforia autē nihil aliud est quam secundarius vsus pecuniæ redactus in opus.

Ad secundum Respondeo, non esse mutuū vt constat. Quod si quæras quis ergo contractus est? Respondeo ex dictis, vel esse contractum innominatum, qui potest expli

explicari per voces illas *do vt des* : vel esse quod nomen ipsum sonat, nepe commutationem pecuniaria. Vidimus enim primo art. huius questionis triplici commutatione progressu temporis homines vfos esse, quarum vna est Cambium de quo hic loquimur : & constabit magis inferius, vbi ostendemus esse veram & realem pecuniarum inter se commutationem. q. 4. art. 2. Et cum vrge, aut commutatur in eo vna pecunia cum alia æquali, aut cum inæquali? Respondeo semper fieri commutationem cum æquivalenti pecunia, seruariq; inter ipsas æqualitatem, licet aliquid ulterius à Campfore recipiatur, vt inferius ostendemus agentes de pretio pecuniæ quæ cambitur.

Ad tertium dico, sicut eo loco docet D. Thom. de mercatore, Campforem exercentem hanc artem ob solum lucrum, ita vt constituat vltimum finem in lucro, statuens quæcunque via illud acquirere per fas vel nefas, esse in statu peccati mortalis, imo & quemcunque mercatorem & artificem qui similiter appetet lucrum, quantumuis provideat Reipub. illum verò Campforem qui appetit quidem lucrum, non tamen constituit illud sibi vltimum finem, sed appetit illud salua iustitia, & obseruantia legis diuinæ, non esse in tali statu, nec peccare, quia licet appetere lucra iusta ob aliquem honestum finem: Nã & omnes artifices propterea exercent opera suæ artis, vt honeste se suamq; familiam alere valeant.

Ad quartum respondeo, Christum illos eiecisse, ac flagelasse, partim vt ostenderet negotia illa in eo loco non decere, quæ causam ipsamet insinuauit subiungens: *Domus mea domus orationis est*, &c. partim verò, quia illa exercebantur ex sola auaritia sacerdotum, & non ob aliquem honestum finem. Quod autem spectat ad numularios, quia cæciebant & cum hominibus locorū vicinorum, qui contractus mutui potius usurarij erant, quam Cambia: Cambia enim ad loca vicina eiusdem Regni censentur iniqua vt videbimus.

Ad quintum respondeo, duplex esse periculum in quo aliquis se ipsum constituit, aliud quod experientia teste superat vires humanas, prudentiamq; & constantiam humanam, etiam si quis firmissime apud se statuat positum in illo non peccare, quale est periculum cui se exponit manens solus cum meretrice, & tali periculo se exponens quæcumque firmissime statuat non fornicari, peccat mortaliter. Aliud verò est, quod potest

quis superare per firmum propositum non peccandi, vt in ludo, taleq; est periculum Campforiæ: Quamuis enim hæc ars maxime periculosa sit, at si Campfor sicut & alij mercatores firmiter statuatur exercere sola Cambia realia, & licita, ita vt vbi aliqua fuerit dubitatio, nihil agat sine consilio Peritorū, ac timentium Deum, per huiusmodi propositum ita firmum superat pericula huius artis, nec existit in statu peccati.

Vltimum solum manet ex modo dictis in solutione tertij. Affirmamus namq; Campforem constituentem vltimum finem in solis lucris, & pecuniis existere in statu damnationis, quod ceteris mercatoribus, imo & omnibus alijs artificibus, omnibusq; hominibus conuenit: at qui vult pecunias & lucra seruata æquitate ad alendam familiam, aliumve finem honestum, quod potest Campfor sibi proponere, honeste agit.

Denique vt argumenta Iuris periti illius Ianuensis diluamus, reuocare oportet in memoriam quæ superius diximus, hunc contractum Cambij, neque mutuum esse, neq; emptionem pecuniæ, in quo plurimum ille decipiebatur: sed veram commutationem vnius pecuniæ pro alia, veluti præsentis pro absentis secundum veram distantiam loci.

Quo posito tanquam certo fundamento, & in quo consistit tota iustitia, & equitas huius contractus, vt inferius docebimus, Respondeo ad argumenta illius. Ad primum, conferentem Ianuæ 63. vel 64. solidos redditurū Lugduni scutum de Marcha, quod valet 67. non recipere illum excessum & lucrum 3. vel 4. solidorum, propter aliquam anticipatam solutionem, sed, vel quia (vt ait noster Fabianus) pecunia illa vere absens loco, ad quam deferendam è Lugduno in Ianuam sunt varij subeundi labores, & pericula, propter quæ minus valet quàm præsentis Ianuæ, dignusq; fuit Campfor illo lucro, tanquam stipendio huius operæ quæ præstitit Campsuario, traducendi illi pecuniam suam & scutum è Lugduno in Ianuam, vbi illa indigebat. Constituit enim F. Fabianus naturam Cambij realis in eo, quod est Campforè per litteras suas esse velut delatorem pecuniæ ex loco, in quo illam habet Campsuarius, ad locum in quo illa eget, illique confertur. Vel recipit excessum illum iuxta ea quæ inferius dicemus, propter diuersam æstimationem quam habent pecuniæ in diuersis locis. Vbi enim illæ abundant minus æstimantur quam vbi pauciores existunt, sicut & aliarum mercis: qua ratione 63. vel 64. solidi

solidi Ianuæ eandem habent æstimationem quam 67. Lugduni, propter maiorem pecuniarum abundantiam quæ in Nundinis solet Lugduni reperiri.

Ad secundum respondeo, quo nundinæ propinquiores sunt, recipi pecuniam à Campforibus cum minori interesse, non propter minorem temporis moram, sed quia cum plures tunc existant, qui pecunias suas alijs tradant, minoris tunc propter abundantiam campforum eas conferentium ille æstimantur. Qua ratione propter minorem æstimationem, quam tunc habent, fit commutatio earum cum alijs cum quibus cambiuntur sub minori interesse, debetq; ita fieri vt feruetur æqualitas.

Ad vltimum dico, parum aut nihil omnino facere ad iustitiam huius contractus, reperiri actu & reuera aliquod numisma quod sit scutum de marcha tali caractere

signatum, aut valorem tantum illius vbiq; in ea mensura & æstimatione receptum, cum hic contractus non sit emptio, sed vera & realis commutatio pecuniæ vnius loci in pecuniam alterius loci seruata æqualitate valoris inter eas, iuxta valorem quem communis hominum æstimatio vnicuique earum in tali loco tribuit. Quo fit, vt cum tanti æstimentur 64. solidi Ianuæ quanti 67. Lugduni, propter maiorem pecuniarum abundantiam quæ Lugduni potius quam Ianuæ reperitur, consequenter siue existat tale numisma, siue non, siue tot solidos illud valeat Ianuæ, quot Lugduni, siue aliter res haberet, eo tamen ipso quo tanti æstimantur Ianuæ 64. solidi quanti Lugduni 67. propter maiorem pecuniarum penuriam quam patitur Ianua, est iusta & æqualis huiusmodi commutatio, & Cambium.

ADMONITIO CAMPSORIBVS ET CONFESSARIIS illorum necessaria.

VAMVIS ex modo dictis satis perspicuum esse possit, quam periculosa sit mercatorum conscientijs hæc negotiatio cambiendi, rei tamen ipsius necessitate & grauitate ita exigente, compellor rursus, præter ea quæ proxime præcedenti controu. diximus, tam Campsore ipsos quam illorum confessarios adhuc ad monere, intelligat diligenter hanc artem, siue hoc negotiandi genus reuocatum ad praxim (qua ratione vt recte mercatorum conscientijs consulatur, considerandum est) duobus modis ab illis exerceri posse. Vel ita, vt præcipuus finis, & institutum Campsoris sit bono communi suorum conciuum, & vtilitati quam Reipub. ex huiusmodi contractu recipit, inferuire, & ea via aliqua honesta & iusta lucra habere, vnde se & suos decenter alat: Quemadmodum & ceteri artifices operibus suarum artium Reipub. & communi suorum conciuum vtilitati primum deseruietes, prospiciunt simul suæ familiæ: qua ratione dicitur Campforia polytice, & æconomice exerceri. Vel ita, vt solum intendat Campfor sua priuata commoda & lucra, eligens potius hoc negotiandi genus, quam alia, quia sic facilius ac breuius suam potest cum magnis incrementis augere pecuniam: quomodo dicitur Campfor, hanc artem non polytice, vel æconomice, sed auare & sola cupiditate lucri amplecti. Quo autem ex his duobus modis Campfor illi intendat, ab effectu colligendum est. Mercator enim qui bonam suarum pecuniarum partem in afferendis mercibus, quibus videt Reipub. indigere, constituit, aliam vero in locis, vnde ille afferende sunt, eo fine habet, vt illarum pretia ibi facile reddantur. Quandoque vero vel rogatus ab amico, vel quia non occurrunt accommodate mercium emptores, per vera & realia cambia illam commutat, hic certe non tam ex auaritia vel cupiditate Cambia illa exercet, quam negotiorum quibus in vtilitatem Reipub. intendit occasione. Qui vero totam fere pecuniam

niam nulli alteri negotio Reip. utili tradit quam Cambiis, ita ut velut in continuo quodam circulo & motu illa existat, nec unquam illam quiescere patiatur: sed quam tradit Valentia recipiendam cum lucro Metinae in Nundinis Maij, cum primum ad ipsum est Metina remissa est, eandem statim eidem, vel alteri Campsuario rursum tradit recipiendam cum nouo lucro in Nundinis Octobris, & per omne tempus sub hoc continuo circulo habet pecuniam suam in aliquo Cambio constitutam, qua ratione plerisque Campforum, maxime eos qui potiores sunt, se gerere videmus, adeo ut ex ipso quoque ordine Nobilium, & quod vehementer dolendum est, ex Ecclesiastico multos suas opes Campforibus amicis ad illas per Cambia augenda tradere audiamus: hos certe non oeconomico, vel polytico, sed ex nimia cupiditate Campforie incumbere perspicuum est. Exercentes ergo Campforiam, siue mercatores sint, siue Nobiles, (nam de Ecclesiasticis aliter iudicandum censeo) per Cambia vera, & realia, & sub illis conditionibus quas dicemus seruandas ut iuste fiant, illo priori modo, & eo fine, ut primo & per se bono communi consulant, simulque sibi & suis hac via necessaria habeant, ad quod genus pertinent qui bona sua pecuniae partem habent in mercibus, aliam vero in Cambiis, & propter finem quem diximus, hi profecto & tutam possunt habere conscientiam, & laude digni sunt tanquam veri Reipub. ministri, sicut & mercatores illi, qui in asportandis mercibus suis ciuibus necessariis se exercent. Qui vero sola maioris lucri cupiditate Campforie incumbunt, pecuniam suam in continuo cambiendi illam circulo habentes, cum tanta & tam insatiabilis cupiditas augendi proprias facultates efficiatur facile auaritia illa, quae ad unum ex capitalibus delictis pertinet, nescio qua ratione tuti esse possint in conscientia. Certe illos absolute & omnino, modo Cambia eorum vera sint, & realia, ac iusta, non audeo damnare: video tamen de huiusmodi qui sola cupiditate ducuntur quasi de iniquis conscientis dici Baruch. 3. Argentum fabricant & solliciti sunt, & non est finis acquisitionis eorum. Hos sua sollicitudine inferuire Mamona cui inferuientes non posse Deo inferuire Christus Dominus testatur: quod si Deo non inferuunt illum necesse est habeant inimicum dicente eodem Christo: Qui non est mecum contra me est. Quod si nimis urgere videar negari saltem non potest de his dixisse Apostolum 1. ad Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria inutilia, & nocua, quae mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.

Quocirca de his non dubito vere docuisse Mercatum in statu maxime periculoso illos existere, eo quod tanta lucradi cupiditate accensi in proximo & graui periculo foenerandi, exerceantque varias iniquitates existunt: cui expositos eo ipso peccare clamat in Prouerbiis Spiritus Sanctus. His adductus D. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 16. de his & similibus agens scribit: In statu damnationis sunt illi homines qui in suis negotiationibus vltimum finem ipsarum in lucro ponunt. Nec mirum cum omnem mercaturam & quacunque negotiationem, quae sola lucri cupiditate exercetur, & cuius hic est praecipuus & potissimus negotiatis finis, damnet (ut vidimus) D. Thom. q. 77. art. 4. Unde ut hi tuti in conscientia esse possint, admonendi maxime sunt, ut honestum finem debitumque modum sibi proponant: quod praestabant profecto si polytico, & oeconomico, ac priori illo modo quem retulimus, suam Campforiam profiteantur, Aliter se habentes non damno quidem, sed nec securos asseram, quos tot periculis & laqueis sua ipsorum cupiditas habet ita expositos.

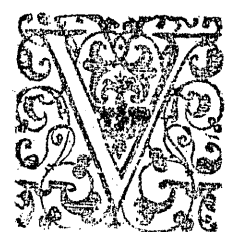
Quod vero spectat ad Clericos, legantur quae superius diximus q. 77. art. 4. controuer. 4. ubi qua ratione illis negotiatio prohibeatur, vel concedatur, docuimus, maxime

xime conclu. 2. Etenim quamuis liceat quidem illis per interpositas personas honesta negotia exercere, ut suis vel pauperibus subueniant commodius, nulla tamen ratione conceditur eis, propter solum lucrum aliquo modo negotiari: sed exigitur maxime, quod per amicos illud possint, ut honesta tantum lucra, & honestos fines intendunt. Quis vero credat Clericum in sortem domini vocatum, & cui sui redditus deesse non possunt, qui pecuniam suam augendam per Cambia mercatori tradit, honesta tantum lucra ad suos, vel pauperes iuandos desiderare, sed caeca cupiditate, insatiabili quae bonorum temporalium auiditate teneri? Aut quis Clericum Cambiis (etsi per amicos,) intendere audiat, qui non statim horrescat, vel saltem grauitur offendatur? Certe si regula illa, qua saepe vsi sumus, ab omnibus Doctoribus recepta, vera est, estque verissima: iniquum esse, & maxime prohibitum, quidquid prudens peritusque Iudex perspecta rei veritate damnet, grauiturque puniret, quis dubitat quemcumque Ecclesiasticum Praefulem prudentem, peritum, ac timentem Deum si quem suorum Clericorum Cambia exercentem quamuis per interpositos amicos deprehenderet, grauitur in illum animaduersurum, seuereque puniturum.

QVAESTIO SECVNDA.
DE VARIIS GENERIBVS
Cambiorum.

ARTICVLVS VNICVS.

QVOT SINT GENERA ET
formae cambiendi.

ARIIS sunt cambiendi modi, & variae similiter proponuntur a Doctoribus Cambiorum species. Soto loco citato articulo 2. per varias conclusiones illud explicat.

Constituit enim primo tria genera Cambij, quibus initio praecedentis quaestionis diximus progressu temporis homines vsos esse. Deinde Cambium, de quo priuatim hic loquimur, partitur in verum, seu reale, & fictum, seu fictum. Nec hac diuisione contentus adiungit alias, quas statim ex Cayetano, & Ioanne Medina referimus. Sed tot diuisionibus opus non est, cum iam constet, de solo Cambio quo pecunia in pecuniam commutatur, hic haberi sermonem.

Caietanus capite. 1. opusculi de Cambiis diuidit Cambia in tria genera: Quaedam (inquit) sunt aperte iusta, alia aperte iniqua, & vsuraria, alia dubia. Aperte iusta, ut cum pecunia vnus valoris commutatur in pecuniam alterius valoris ser-

uata equitate: Aperte iniqua, cum commutatur pecunia praesens pro alia in eodem quidem loco reuera praesenti, absentem vero solo tempore: ubi accipitur lucrum ex solo mutuo. Dubia, cum commutatur pecunia praesens pro absentem loco, & regno: in huiusmodi enim cambiendi modo sese offerunt omnes difficultates, quae adeo Doctores vexant. Haec tamen diuisione non proponit genera cambiorum, quae hic inquirimus, sed solum quae ad iustitiam eorum pertinet, quae deinde in singulis inquirenda sunt.

Medina & Conradus loco citato existimant in Cambio pecuniae maioris pro minori reperiri solam, & simplicem commutationem pecuniae, in Cambio vero pecuniae praesentis pro absentem esse quoddam mutuum, quia sicut in mutuo datur pecunia mutuataro post aliquod tempus restituenda mutuanti, ita in Cambio isto datur pecunia Campsuario post aliquod tempus restituenda Campfori: Vnde distinguit Cambium, in aliud purum, in quo tantum exercetur sola commutatio pecuniae, & aliud impurum, & mixtum, cui coniunctum est aliquod mutuum, ut Cambium pecuniae praesentis pro absentem. Sed cum Doctores Theologi in hoc contractu plurimum nitantur separare Cambium a mutuo, ut iustum sit, haec diuisione Medinae, non est satis accommodata, quod inferius magis explicabitur.

Angelus vsura primo. numero. 52. Di-

uus Antoninus secunda parte, titulo primo, capite septimo. §. quadragesimo nono, quem sequitur Rosella. Siluest. vsura. 4. quæstione sexta, numero primo, & omnes recentiores: ita diuidunt Cambium: Cum Cambium sit quædam commutatio pecuniæ pro pecunia, tot sunt genera Cambij, quot modis accidit pecuniam commutari pro pecunia: Commutatur autem tribus modis, aut pecunia presens pro presenti, & in eodem loco, propter diuersam speciem, vel valorem, quæ Cambitio, dicitur Cambium minutum, vel manuale: Aut commutatur presens pro absentem, verè & realiter absentem, ac distantem, quod habet pecunia quando loco, & Regno distat, Aut commutatur presens pro ea quæ fingitur, ac simulatur abesse, velatum in eodem loco, in quo recipitur, restituitur. Etenim quæ in eodem loco existit, & ibidem restituenda est, nec alia interuenit distantia quam temporis non est vere, ac realiter absens, & distans, sed simulatè, & fictè. Si commutatur presens pro absentem vere, ac realiter, & loco distantem, est cambium reale, quod vocatur per litteras: Si verò pro absentem solo nomine, & colore, existente tamen, ac reddenda in eodem loco post aliquod tempus, sicut fit in mutuo, vocabitur fictum, & fictum: fictum, quia fingitur illa pecunia reddenda, abesse, cum re vera non absit: & fictum, quia sicut in plantis humor est principium vite ipsarum, & fructuum quos ferunt, quo excicato non valent edere fructus, ita in contractibus vbi est iusta causa ad lucrandum illa iusta causa est velut humor ferens illud lucrum, & fructum, vbi talis causa deest est contractus ille velut planta sicca, non habens vim, neque humorem ad ferendum fructum, & lucrum: Et cum in Cambio isto ficto, in quo re vera pecunia, nec absit, nec distat loco nec vere commutatur presens pro distantem, sed solum presens pro presenti, interueniente sola distantia temporis, vt in mutuo, non sit iusta causa ad recipiendum lucrum, dicitur fictum, & carens humore iustitiæ ad lucrandum. Ita triplex est Cambium minutum, siue manuale, Reale, & verum, & fictum, siue fictum.

Vocant quoque Fabianus, & alij quod dicimus minutum, Reale, quod verò vocamus Reale, Reale per litteras, Nos tamen his vocibus tanquam magis receptis.

In hac disputatione vtetur, vt aliud sit minutum, seu manuale, aliud Reale, & verum, aliud fictum. Sunt etiam qui hæc tria genera Cambiorum sic colligant: vt fiat omne Cambium ratione, vt dicunt alicuius diuersitatis, vel ratione, scilicet diuersæ monetæ, quod est Cambium minutum, vel ratione diuersi loci, quod est reale, & verum, aut ratione diuersi tantum temporis quod est fictum, & fictum. Sed hic colligendi modus parum, aut nihil potius differt, ab eo quem proposuimus.

Reale, & verum exercetur adhuc duobus modis: nam aut prius Campfor recipit pecuniam, vt eam faciat restituere Campsuario, in loco in quo illa eget: vt cum Petrus iturus Romam dat Valentia Ioanni Campfori 100. aureos quos Ioannes per litteras Campforias, faciat illi exhiberi Romæ: Vel accidit contra, vt Campfor det prius Campsuario pecuniam, recepturus illam deinde à Campsuario, vel ministro illius in alio loco, vt si Petrus Campfor det Ioanni 100. aureos Valentia, recepturus illos à Ioanne, vel eius ministro Hispali, vbi Ioannes habet suam pecuniam. In quo Cambio reali, quocunque istorum modorum fiat, iudicantur Diuus Thom. & antiqui Theologi Campforem perinde se habere, ac si defferret, vel faceret defferri pecuniam Campsuarij, in loco vbi ea Campsuarius indiget, siue villo periculo, & incommodo. V.g. in priori modo cambiendi iturus Ioannes Romam vbi non habet pecuniam, sed confert illam Petro Campfori, vt per litteras faciat Petrus illam sibi Romæ exhiberi, nihil aliud prestat in hoc contractu Petrus Campfor, quam vt pecuniam quam habet Ioannes Valentia, & quam erat deaturus Romam cum magnis damnis, & periculis, deferatur illi in Romam sine villo damno, & periculo, ibi namque illam reperiet, & per litteras recipiet, cum prius Romam perueniret. Similiter cum habet Andreas pecuniam Hispali qua indiget Valentia, essetque illam adducturus Valentiam cum periculo, & labore, rogat autem Iacobum Campforem, conferat eam sibi sub Cambio Valentia, recipiatque illam Hispali: Campfor iste nihil aliud iuxta D. Thomam, & antiquos prestat, quam vt pecunia Andree deferatur ex Hispali vbi illam habet, in Valentiam vbi illa eget

eget sine damnis, & periculis, quæ oportuisset illi pati, si ab ipso fuisset deferenda. Quamuis vt inferius videbimus, quæst. 4. alia sit iam propria vis, & ratio huius contractus, sicut modo à mercatoribus exercetur. Interim obseruandū est diligenter, licet inter traditionem pecuniæ quam facit, vel Campfor ipsi Campsuario, vel è conuerso: & restitutionem illius interueniat tempus, communiter quatuor mensium intra Hispaniam, pro ratione diuersarum Nudinorum, sicut inferius explicabimus, non propterea esse inuitum: Quia in mutuo interuenit tempus inter traditionem pecuniæ, & illius restitutionem, vt illo medio mutuarius vtatur illa pecunia, aliter non oportebat illam mutuo accipere, in Cambio verò interuenit tempus, vt litteræ Campforie mittantur in locum, vbi Campsuarij pecunia existit, restituenda ministro Campforis, vel contra: sicut desideraretur tempus, vt Campfor defferret pecuniam Campsuarij ex vno loco in alium.

His positis, videamus iam in singulis Cambijs quæ iusta sint, & quæ iniusta, & quomodo priuatim fiant.

QVAESTIO TERTIA

DE CAMBIO MINUTO, ET *manuali.*

ARTICVLVS VNICVS.

AN IN CAMBIO MINUTO, *& manuali liceat commutare pecuniam pro pecunia cum aliquo lucro?*

ACCIDIT frequenter in Cambijs etiam minutis Campfores lucra quæ rere, & aureum valentè 11. argenteos nolle Cambire nisi dentur 12. vel 12. & dimidium: similiter argenteum superioris ordinis, quæ vocamus *de a ocho*, tanquam pretiosiores pecuniam nolle Cambire in argenteos minutos, nisi aliquo lucro accepto, & quasi vendentes pecuniam. Quod an liceat modo videntum est. Sunt autem, prius quam varias de hac re DD. sententias proponamus, nonnulla obseruanda.

Primum omnium ex Caietano. c. 6. illius opusculi obseruemus, pecuniam duplicem

esse aliam expendibilem, & receptam in eo loco vbi fit commutatio, aliam non expendibilem, nec ibi receptam: propter quod hoc Cambium minutum aliquando est pecuniæ expendibilis, in aliam in eodem quoque loco expendibilem, & receptam, aliquando vero expendibilis in aliam non expendibilem, neq; tali loco valentè. Rursum hæc commutatio expendibilis in non expendibilem, aut fit vtraque pecunia oculis subiecta, & præsentem, ac existentem in eodem loco, vt qui cum pecunia Barchinonensi veniret Valentiam, videns illam Valentia non recipi, nec valere, vellet eam cum mercatore Valentino pro pecunia Valentina commutare: Aut fit altera præsentem, & altera absentem, sed oblata tanquam præsentem: oblata inquam tanquam præsentem, quia si offeratur tanquam absens, iam non esset Cambium minutum de quo hic agimus, sed reale, & per litteras, quasi vnus loci in alium. Potest autem fieri tanquam præsentem, etsi distet, velut si mercator egens Valentia pecunia Valentina habeat aliam Barchinonensem, dicatque eunti in Barchinonam trade mihi hic pecuniam Valentiam, quam habes, & accipe ex nunc quam ego habeo Barchinonensem, vbi quo proficisceris, ea indigebis, commutemusque illas tanquam si vtraque hic à nobis haberetur: Hoc modo Cambium istud, etsi pecuniæ absentem est minutum, quia vtraque cambitur tanquam præsentem. Rursum ex his omnibus pecuniis, siue expendibiles sint, siue non, quandoque fit Cambium inter pecunias eiusdem sortis, vt cum aurea commutatur in auream, quandoque inter pecunias diuersæ sortis, & valoris, vt cum aurea in argenteam, argentea in eam, vel ferream.

Obseruemus secundo, ex Campforibus qui hæc Cambia minuta exercent, quosdam exercere illa tanquam ex officio, habentes domos, officinas, mensas, & varia genera pecuniarum exposita & parata cuiusque volenti cambire aliam monetam, quales sunt Ianuæ, Romæ, &c. & aliquando vidimus illos Valentia: Alios verò esse, qui cambiant quidem pecunias inter se, non tamen ex officio, sed casu, & occasione aliqua oblata, libere, ac voluntarie.

Obseruemus tertio ex Soto libro 6. de Iustit. quæstio. 6. articulo vnico, Numisma cum ex metallo cudatur duplici ratione habere pretium: Imprimis ratione materię, fit enim ex auro, argento, vel alio metallo.

tallo, quod secundum se alicuius pretij, & valoris est, nec definit habere illud, eo quod insigniatur sigillo Regio. Secundo ratione formæ, quatenus Numisma est, & Regio sigillo auctoritate publica insignitur. Pretium Numismatis ratione materiæ idem est quo metallum illud, ut tale est usu fori vendetur, & quod haberet si non esset Numisma, sed massa tantum auri, vel argenti: pretium verò quod habet, ut Numisma, & insignitum publico sigillo est illud quod à Principe, vel Repub. fuerit illi taxatum. Hæc duo pretia in pecuniis insignis, & vilibus certum est non esse inter se æqualia, & adæquata, particula enim æris quæ insignita publico sigillo, & qua Numisma valet v.g. Numulum, sumpta ut metallum, & ex non valet forsan, nec dimidiam Numuli: In Numismatibus verò altioris ordinis, ut aureis, & argenteis dubium est, sint ne pretia ista sic inter se adæquata, ut tantum valeat aureus quatenus Numisma est ex Regia institutione, quantum valeret particula illa auri secundum se sumpta, quatenus aurum est, etiam si non esset Numisma.

Soto & alij volunt neque in his pecuniis pretia ista æqualia esse, neque Regem, vel ministros ipsius, quando cadant Numismata aurea, vel argentea, imponere illis pretium omnino ex parte æquivalentis omnibus visibus, & utilitatibus, quæ ex auro, vel argento haberi possunt.

Ioan. Medina loco cit. quest. *An pecunia vendi possit.* vult ista pretia adæquata esse, & Nummum aureum, cuius pretium sunt à lege 11. argentei, sumptum ut aurum est, & cum omnibus visibus auri non valere nisi vnde cum argenteos. Quod ita esse probat Medina. Primo, Quia si quando taxatur à Rege pretium pecuniæ aureæ, non consideraretur attentè valor auri quia aurum est, has vel illas habens commoditates, cuius idem pondus auri estimaretur in decuplo plusquam idem pondus argenti, & similiter idem pondus argenti plus quoque in decuplo quam idem pondus æris, certe aut temere, & impudenter imponeretur illis pretia, aut si prudenter, ac maturè, sicut de illis sentiendum est, non alia de causa minora pondera auri plus valent quàm maiora pondera argenti, & minora argenti plusquam maiora æris, nisi quia iuxta valorem particule auri quæ sumitur ad faciendum Numisma, quæ aurum est, & valorem particule argenti quæ argenteum est, imponitur pretium Numismati illi ex auro, vel argento confecto.

Secundo, Rex quando cudit pecuniam, non cudit illam, nec tenetur, cum damno suo, at si non considerat valorem auri, ut aurum est, & omnes commoditates illius, quando imponit ei pretium, pateretur gravè damnum, & iacturam suorum bonorum, quia collocaret in nummo aureo particulam auri, quam iudicaret valere, v.g. 10. & tamè ratione illarum commoditatum quas ipse non attenderet, valeret 12. perderetque in vnoquoque nummo aureo, ut 2. vnde quando cudit pecuniam, censendus est considerare omnes istas utilitates.

Tertio, Experientia teste, quoniam in cudadis pecuniis facit Rex aliquas expensas, particule auri, vel argenti, ex qua fit Numisma, miscetur aliquid alterius metalli, ut ea ratione accipiat, vel detrahat tantum auri, vel argenti, quantum exigitur ad expensas illas, & stipendia ministrorum: quod signum est certissimum Regem nolle pecuniam illam dare suis subditis minori pretio quam valeat, etiam ut tale metallum est, quia nisi hoc Rex curaret diligenter, profecto, nec fieret illa mixtura, neque per eam detraheretur à pondere auri, vel argenti, quod exigitur ad expensas illas, & ministros: ita ut computatis in vnum pondere auri, & expensis, valeat aureus pretium illud quod ei imponitur.

His positis Medina loco citato, quem sequuntur nonnulli Complutenses, vult in Cambio minuto, siue fiat pecuniæ aureæ pro argentea, siue pro villiori, siue pecuniæ expendibilis in aliam expendibilem, aut non expendibilem, siue à Campfore exercente hoc Cambium ex officio, siue non, quacunque ratione hoc Cambium fiat, & à quocunque, necessario attendenda esse pretia publica & legalia pecuniarum qua pecuniæ sunt, & commutandas esse pecunias seruata iuxta æqualitatem inter ipsas iuxta illa pretia, ita ut si aureus Hispanus valeat 11. argenteos, nulla ratione liceat Campfori accipere 11. & dimidium, & sic de ceteris.

Probat hanc sententiam. Primo, Hoc inter pretium fori, & pretium legale, (ut vidimus) ut illud cum non sit certum ac definitum non consistat in indivisibili, sed potest partim augeri, vel minui, pretium vero legale institutum à Principe est certum, ac definitum, consistens in indivisibili, quod nec minui licet neque augere, sed pretium pecuniarum omnium est legale, constitutum pecuniis à Rege,

Rege, vel Repub. ergo nec minui illud licet, neque augere, sed iuxta illa fideliter seruata, sunt commutanda pecuniæ. Quod si dixeris, verum quid est istud est, si sumamus pecunias sub ratione pecuniæ, hoc enim modo convenit illis pretium istud legale, quod augere non licet: attamen habet etiam pecuniæ aurum est, suum valorem, & pretium, quatenus est huius, vel illius sortis, de tantis, o tantos quillates, & quatenus habet has vel illas commoditates, & hac ratione poterit commutari maiori pretio quam sit a lege taxatum.

Contra inquit Medina & (sit secundum argumentum.) Hoc non habet locum, quia ut ostensum est, in pretio legali iam est consideratus valor auri, vel argenti, quatenus metallum est, & secundum illam sortem cuius est, & omnes ipsius commoditates, & pensatis his omnibus constitutum est illi pretium, nec valet magis quam aurum est, & cum omnibus istis commoditatibus, quam valeat ut Numisma. Et confirmatur. Quia si Numisma quamvis ut Numisma valeat 11. attamen ut aurum, & cum talibus commoditatibus valet 12. ita ut hoc pretium 12. sit illi quoque iustum, stulte, ac imprudenter, & cum damno patrimonij Regij agunt ministri Regis, qui Numisma aureum quod iuste valet 12. conferunt pro 11. Cur enim non licebit Regi exigere ex Numismate pretium quod potest Campfor, si pretium istud, ut 12. iustum est, imò debet illud Regi potius licere, (cum eius sit ex auctoritate Regia qua pollet, imponere pretia pecuniis) quàm aliis, qui auctoritatem istam non habent.

Tertio, In contractibus pertinentibus ad iustitiam commutativam, quale est Cambium, seruanda est necessario æqualitas, at si in Cambio minuto accipiat aliquid ultra pretium legale pecuniarum, non seruatur æqualitas. Probo: Vendatur Petro triticum valens 10. scuta, si Ioannes emptor illius soluat illa in auro, debet dare pecuniam auream valentem 10. scuta, similiter si soluat in argento debet dare pecuniam argenteam valentem 10. scuta; Nunc sic: Quæ sunt æqualia vni tertio sunt æqualia inter se, 10. scuta in auro, & 10. scuta in argento sunt æqualia pretio illius tritici empti, & soluenti, ergo sunt æqualia inter se: & consequenter quando commutabuntur scuta aurea in argentea, nullo modo licebit excedere, nec accipere aliquid ultra sortem, sed oportebit necessario conferre, vel recipere pecuniam argenteam valentem 10. scuta, pro pecunia

aurea valente similiter alia 10. scuta, aliter erit aperta inæqualitas & iniquitas.

Quarto, etiam si daremus auream, vel argenteam habere aliquas commoditates pretio æstimabiles, habent quoque pecuniæ minutiores, & inferiores suas commoditates, nempe ad emendum res domesticas, & ad alias communes necessitates, qui usus frequentior & maior est, cum plures sint homines pauperiores quam diuites, frequentiusque emantur res minutiores & communes, quam alia magis pretiosæ. Vnde non est quod ratione & titulo alicuius commoditatis omittantur iusta & publica pretia pecuniarum in istis commutationibus.

Quinto, Sicut in aliis rebus habentibus pretium legale certa quantitas pecuniæ est pretium taxatum: ut in tritico v.g. 14. argentei pro faneca, ita in pecuniis inter se vniuscuiusque pecuniæ est velut pretium taxatum, & legale, alia certa quantitas pecuniarum, ut Numj aurei sunt pretium taxatum & legale 11. argentei: ergo sicut in aliis rebus, quando commutantur merces pro pecunia, non licebit excedere illam quantitatem pecuniarum taxatam, tanquam iustum & legale pretium illius: qua ratione vendens triticum non potest recipere plusquam 14. argenteos pro faneca, ita quoque quando commutatur pecuniæ inter se, non licet excedere illam quantitatem inferioris pecuniæ quæ taxata est, ut iustum & legale pretium superioris.

Addit tamen Medina hæc tria: Primo, hanc sententiam quam docet habere locum in Regnis, & Prouinciis, in quibus pecuniæ habent pretia taxata à Principe, vel Repub. suntque illa in viridi obseruantia: ita ut non habeat oppositum consuetudo, ut in Hispania. Vnde in Prouinciis, in quibus, Resp. vel Principes non imposuerunt certum pretium pecuniis, vel si imposuerunt non est receptum consuetudine, sed oppositum potius est in usu, licebit pecunias commutare iuxta illa pretia quæ valebunt cum vni usu fori, sicut & alias res venales, & iuxta copiam, vel inopiam earum, paucitatemque, vel abundantiam commutantium illas, sicut & in aliis rebus venalibus. Qua de causa ait duplum aureum, quamvis sit taxatum 22. argenteis, ex consuetudine tamen introducta Rege non reclamante, valet iam Hispaniæ 23. & aliquid amplius: Et scutum aureum simplex quod apud nos non valebat nisi 21. solidos, modo valet, ex consuetudine 22. solidos, & sex denarios.

Addit secundo, Quamuis Nummus aureus non possit carius commutari quam sit pretium legale, vel pretium ab omnibus receptum, neque quia aurum est, neque quatenus habet commoditates auri, nihil hominus habentem pecuniam auream, ex qua priuatim aliquas recipit commoditates, posse propter eas recipere aliquid ultra pretium legale, vel commune, ubi rogabitur ab alio ut illam commutet, illiusque utilitatibus se expoliet. V.g. habebat Petrus pecuniam auream vel argenteam superioris sortis (Reales de a ocho) asportandam facile in aliquo loco, rogat illum Ioannes, ut commutet eam cum minoribus, quas Petrus difficile eodem asportabit, tunc potest pacisci cum illo, ratione illius dani quod recipit ex illa difficili asportatione, ut aliquid ulterius ipsi reddat, sicut licet venditori cui res sua vilis est, si rogetur ab alio, ut illam sibi vendat, exigere aliquid ultra iustum pretium illius, propter utilitatem quam ex illa recipiebat, & qua gratia alterius se ipsum expoliat. Rogatus inquam, quia ubi ipsemet venditor, vel Campsor offert rem illam vendendam, vel pecuniam cambiandam, cum propria sponte velit utilitate illa se ipsum priuare, non tenetur alter aliquid propterea ulterius solvere. Sicut nec quia pecunia illa Campsuario utilis sit, potest Campsor aliquid ultra iustum pecuniae pretium recipere: quia nulli licet, ut diximus q. 77. vendere emptori utilitatem, quam ipse ex re quam emit, est percepturus.

Addit tertio, quando pecunia à Campsore recipienda minus utilis prudentum iudicio censetur, vel quia inexpendibilis est in eodem loco, vel quia aut vetustate consumpta, aut alia ratione reddita est minus valens, vel periclitatur à Principe tollenda, vel minuenda, tunc licere Campsori aliquid accipere ultra commune pretium illius pecuniae, quia tunc pecunia illa, neque ut metallum, neque ut pecunia aequatur valori illius melioris pecuniae, quam ipse est traditurus, unde poterit emere illam, vel ut metallum, & pretio metalli, iuxta illius sortem, & valorem, vel pretio pecuniae valentis minus quam alia optima illi similis censetur valere, sicut pecuniam existentem in naui ingruente fortuna liceret commutare cum alia minori certa, & secura existente in terra, propter periculum in quo existit illa, quae in mari est.

Angelus vsura primo num. 42. & ibidem Iacobus Vngarellus, Rosella 6. §. 6. Ioan. de Anan. in cap. Nauiganti. & ibidem mul-

ti, Archidia. in primum cap. 14. q. 1. volunt cuius Campsori, maxime illi qui ex officio expositus est quibuscunque pecuniis commutandis, licere pecuniam maioris valoris commutare cum pecunia minoris valoris, non modo ut metallum est, verum etiam ut pecunia est, accepto aliquo lucro moderato ultra pretium legale, & commune illius pecuniae maioris. Ut si Campsor det pecuniam auream pro argentea, aut argenteam pro minoribus nummis.

Probant illud primo. In commutatione cuiuscunque rei, quae commutatio non sit mutuum, licet commutanti rem magis pretiosam in minus utilem aliquid accipere ultra commune pretium illius rei. V.g. commutat Petrus triticum pretiosius in aliud minus pretiosum, licet Petro pro illo tritico pretioso accipere non solum equelem mensuram tritici, sed aliquid ulterius, etiam si lege utrunque triticum eiusdem sit pretij: non enim tenetur Petrus in illa commutatione stare pretio legali, quia pretium illud tantum obligat in contractu emptionis, & venditionis, minime vero in commutatione: esset namque iniqua lex, quae tanti vellet aestimari triticum minus pretiosum, quanti triticum pretiosum: Sicque obseruatur communi usu, quando tempore seminandi commutatur triticum vilius pro alio purgato, & apto ad seminandum. Sed ex pecuniis, non modo quae metalla sunt, verum etiam quae Numismata, quaedam pretiosiores sunt, & utiliores aliis, ut centum scuta habita in auro magis pretiosa sunt, & magis aestimantur ab hominibus, quam eadem in argento, vel aere, quia aurea pecunia facilius defertur e loco in locum, melius domi seruat, commodius exercentur cum illa contractus emptionis, & similes, in pluribus Prouinciis recipitur, & valet, pretium denique illius securius est, nec facile mutatur, aut minuitur, ergo quamuis in emptionibus, & venditionibus sit seruandum pretium legale ipsius, at quando commutatur, etiam qua pecunia est, licet pro aurea commutata in argenteam, ultra legale pretium argenteae aliquid moderatum lucrum recipere.

Secundo, Campsori exercenti Cambia vera, & realia, concedemus cum omnibus Doctoribus aliquid lucrum honestum, & moderatum propter labores, industrias, & expensas, quas facit in illo contractu, sed in Cambio minuto Campsor, maxime qui ex officio exercet illud, habet quoque

que expensas, & labores, ergo licebit etiam illi aliquid lucrum ex Cambio minuto recipere. Hoc argumentum secundum probat quidem hanc sententiam in Campsore cambiente ex officio, & parato cuicunque volenti Cambire, non tamen de aliis qui nonnquam tantum, libereque, & voluntarie cambiant. Primum tamen argumentum probat illud de quocunque Campsore, unde auctores huius sententiae, licet hoc potissime concedant cambienti ex officio, nihilominus, & omni cambienti illud quoque tribuant propter primum argumentum.

Soto eidem sententiae subscribit loco citato: In prima enim conclusione docet pecuniam, ut metallum pretiosius est, posse augeri pretium ultra legale: vult namque non omnes commoditates illius metalli confideratas esse, quando pretium est impositum Numismati. Et in secunda habet, licere quoque Campsori danti pecuniam pretiosiore pro viliori, ut auream pro argentea, etiam qua pecunia est, recipere aliquid lucrum. Quod probat his duobus argumentis, quibus probata est secunda opinio modo adducta. Vnde qui putant Sotum sentire cum Siluestro & Caietano errant omnino: Cum secunda conclusio Soti sit apertissime opinio Angeli, afferatque eadem argumenta, quae adducta sunt pro ista secunda opinione.

Caiet. Opusculo de Cambiis. c. 1. & 7. solis publicis Campsoriibus autoritate Principis, vel Reip. ad commutandas pecunias constitutis concedit, ut possint aliquid lucrum recipere, tanquam in stipendium sui laboris, & expensarum quas faciunt ad habendas varias pecuniarum, & Numismatum sortes paratas, quo possint omni poscenti illarum commutationem, sicut ex officio debent, ac tenentur, satisfacere. Vtiturque hac ratione: Nulli licet in huiusmodi commutationibus pretium taxatum à lege praeterire, nisi autoritate superioris qui pretium illud taxare potuit, huiusmodi superior est Princeps, vel Respub. nulli ergo licet pecuniam commutare cum aliquo lucro, & pretium illius excedere nisi autoritate Principis, vel Reip. Princeps autem, & Respub. illud solum concedunt Campsoriibus à se constitutis, & quibus illud incumbit ex officio, ergo his solis & nullis aliis licet vnam pecuniam per Cambium quod vocamus minutum cum alia commutare, accepto aliquo pretio.

Et confir. Nemini, licet pretium pecuniae à lege taxatum praeterire nisi ex aliqua iusta causa, iuste autem causae ad illud praetermitt-

du & recipiendum lucrum aliquod tantum sunt labores, & expensae, quibus indiget Campsor, ut habeat paratas varias Numismatum sortes, quibus omni volenti pecunias suas cum aliis commutare praesto sit, huiusmodi autem labores, & expensas non patitur priuatus, qui commutat illas, ubi & quando vult, sed ille solum qui ad hoc munus est constitutus à Repub. teneturque; illud ex officio, huic ergo soli licebit illas cum aliqua lucro tanquam iusto suorum laborum, & expensarum stipendio commutare, minime vero aliis priuatis, qui ad id non tenentur ex officio.

Sequitur meo iudicio Caiet. sententiam Siluestri vsura. 4. q. 2. & 3. Fabianus Ianuensis in opusculo de Cambiis. c. 2. Nauar. in cap. Nauiganti. nu. 20. & multi ex recentioribus distinguunt enim inter pecuniam, qua pecunia est, & pecuniam qua metallum est, aurum, vel argentum: loquunturque de pecunia expeditibili, nam de inexpeditibili statim dicimus. Pecunia igitur (inquiunt) qua pecunia est, non potest commutari cum aliquo lucro ultra pretium legale, sed facienda est commutatio illius seruato in utraque; pretio legali aequaliter, & iuste. Quatenus vero metallum est huius, vel illius valoris, fatentur conferentem pecuniam auream pro argentea, vel argenteam pro aerea posse aliquid accipere ultra pretium legale illius inferioris, iuxta valorum illius auri, vel argenti, aut iuxta peculiare, & priuatas commoditates, quas ex illa pecunia poterat recipere, qui rogatus illam commutat ad arbitrium prudentis.

Priori parte probant argumento primo Medinae, quia qua pecunia habet suum praefixum, ac certum valorum, & pretium legale, quod excedere non licet. Addunt autem in duobus casibus licere in Cambio pecuniae, etiam qua pecunia est, aliquid ultra pretium legale inferioris accipere. Primo, si pecunia illa quam dat Campsor optima sit, & pretiosa, illa vero quam recipit adeo vilis, & vetustate deformata, ac vitiosa (etiam si vere argentea) ut difficile quis illam accipiet, quia tunc neque ut pecunia meretur pretium pecuniae. Secundo, si Campsor illud praestet ex officio Respub. consentiente, patiatumque; labores, & faciat expensas, quia tunc non recipit aliquid ultra pretium legale pecuniae tanquam lucrum, sed in stipendium laborum, & satisfactionem expensarum, sicut quicunque alij artifices ultra iustum valorum rei ex qua suum opus conficiunt, recipiunt, & iuste quod suis laboribus, & expensis debetur.

Secunda vero parte, nepe qua metallum est posse aliquid accipi ultra pretium legale

pecuniæ: Probat Silueſter, conſtituto prius pecuniam qua metallum eſt vendi poſſe, quod oſtendit authoritate D. Thomæ, qui in opuſculo de Regimi. Princip. lib. 2. c. 14. ita habet: *Pondus & meſura, quatenus talia, ſemper ordinantur ad meſurandum & ponderandum, aliter per ſe nihil ſunt: ſed Numiſma quamuis ſit meſura & inſtrumentum in permutationibus, per ſe tamen aliquid eſſe poteſt, etenim ſi conſletur erit vas aureum, vel argenteum: vnde non ſemper ordinatur ad permutationes, &c.* Vbi aperte docet pecuniam, qua metallum, vendi poſſe, ſicut & ſimilia metalla: & experientia conſtat paſſim ita fieri apud artifices. Vnde colligit Silueſter, pecunia poſſe nos tribus modis vti: Primo, qua pecunia eſt ad commutationes rerum venalium. Secundo, qua pecunia etiam eſt ad commutationes, & Cambia vnus pecuniæ cum alia pecunia. Tertio, qua res quedam eſt aurum, vel argenteum, ad eos vſus quibus quodcunque aurum vel argentum deſeruire natura ſua poteſt: quibus addit & quartum vſum, nempe ad vtilitates quas habens pecuniam poteſt ex illa priuatim percipere ad ſua negotia, vel inſtituta. Hoc poſito ſic argumentatur Silueſter. Licet videri pecuniã auream pro argentea qua metallum eſt, ſed poteſt accidere, vt pecunia iſta aurea quatenus ex auro eſt, vel tali auro, valeat iuſtè multo amplius quam pecunia argentea in quam eſt commutanda iuxta pretium legale argenteæ, ergo ſub hac ratione licebit in Cambio (de quo hic agimus) accipere pro aurea illud amplius, quod valet magis quã illa argentea. Maior conſtat: probatur Minor: Aureus commutandus, poteſt imprimis eſſe ex auro adeo pretioſo, vt valeat 12. ſecundo poteſt eſſe adeo formoſus, rutilans & pulcher, vt pro margarita poſſit deſeruire & vendi tanquam margaritum, vel iocale mulieris. Tertio, poteſt habenti illam pecuniam auream iſta eſſe accommodata, & vtilis ad deaurandum, aſportandum, vel negotiandum, vt cum vno auro ex illis facilius inueniat merces, quas quærit, quam cū 12. argenteis, quæ vtilitates pretio æſtimabiles ſunt vltra pretium legale pecuniæ qua pecunia eſt, ergo licebit vendenti pecuniam illam, vt aurum quoddam eſt, aliquid recipere vltra pretium legale, quod habet vt pecunia. Sic enim diximus q. 77. art. 1. vendenti rem ſibi vtilem licere carius illam vendere, quam ſit commune pretium eius, propter vtilitates quas ex illa poterat dominus illius recipere.

Præter has opiniones eſt quarta, quam amplectuntur etiam Nauar. loco citato in cap. Nauiganti. num. 58. & apertius in Manuali. c. 17. nu. 283. Soto in illa q. 9. artic. unico. ante tertiam conſuſionem & alij non nuli. Conſtituunt hi commutationes, in quibus pecunia redditur vt pecunia, duplices eſſe, alias antecedentes, ad quas iam tenetur homo ex aliquo debito, & iuſtitia præcedenti, vt cū quis ſoluit debita iam contracta, & præcedentia: alias verò eſſe ſubſequentes, ad quas nondum tenetur homo ex aliquo debito, vel iuſtitia, ſed illas libere exercet, quales ſunt omnes emptiones, & venditiones eo tempore quo fiunt: tunc enim quando ſunt in fieri liberae ſunt, ac voluntariæ ex parte vtriuſque, tam ementis quam vendentis. Quo poſito docent in commutationibus & contractibus prioris generis, in quibus redditur debitum iam contractum, nullo modo licere commutare pecuniam maiori pretio quã ſit legale: Debet v. g. Petrus Ioanni. 24. argenteos non ſoluit ſufficienter dato illi duplo aureo, nec poteſt compellere illum, vt ſumat duplum illud in alio pretio quam ſit legale. In commutationibus verò ſecundi generis, quæ libere fiunt, licere ita conuenire cum venditore, emam à te hanc rem 24. argenteis, ſed ita vt recipias ſolutionem in duplis aureis, accepto ſingulo duplo in 24. argenteis.

Priorem partem ſuæ opinionis ſic probant. Pretiũ legale impositum pecuniæ, potiffime illi impositum eſt, ſecundum primarium vſum ipſius, quia niſi ſecundum illũ vſum ei conueniat, minus certe illi conueniet ſecundum alios; at in contractibus illis primi generis redditur pecunia ſecundum primarium vſum ipſius, ſoluit namque qui debet decem hac, vel illa pecunia, quia ex lege eſt pecunia valens 10. ergo in iſtis commutationibus nullo modo licet augere, vel minuere pretium legale pecuniæ. Et confirmatur: quia ſi in iſtis commutationibus primi generis, propter quas pretium legale pecuniæ potiffime inſtitutum eſt, illud non ſeruatur, nullus eſt contractus, nullaq; via, in qua pretiũ taxatum a lege fortiatur ſuũ effectum, debeatq; ſeruari.

Secundo, ſi in his commutationibus nõ debeat ſeruari neceſſario pretium legale, pecunia nullo modo eſt certa meſura aliquarum rerum: hoc conſequens eſt omniũ ſententia falſum, cum ad hoc ſit excogitatum, inuentumq; Numiſma. vt ſit meſura publica rerum venalium, qua de cauſa inſignitur

Regio

Regio ſygitillo ſicut & alię meſuræ publicæ, perſpicuum autè eſt eſſe de ratione meſuræ publicę, vt ſit certã ac definita, alioqui nulli eſſet vſui; Conſequentia verò probatur, quia ſi in iſtis commutationibus primi generis, in quibus ſoluitur debitum, iam debitum & contractum ex iuſtitia, non ſeruatur pretium legale pecuniæ, multo minus debet ſeruari in commutationibus ſecundi generis, cum ſint liberae & voluntariæ, vi illius principii *ſi quod magis videtur in eſſe non in eſſe &c.* & conſequenter in nullis contractibus erit pecunia certa meſura.

Alterã vero partem de commutationibus ſecundi generis ſic oſtendunt. Iuxta multorum DD. ſententiam, licet cum vendente rem aliquã v. g. 24. argenteis ita conuenire, vt vilius illam vendat nempe in 22. argenteis, ergo licebit quoque ita conuenire cum eodẽ venditore ſoluã tibi rem tuam in pretio ſolito, nihilque ab illo detraham, nempe in pretio vt 24. ſed ita vt recipias pecuniam auream in maiori pretio quã ſit legale, nempe in 24. Probatur conſequentia: Quia eſt iſta phyſicę & ſpeculatiue videantur diuerſa, moraliter tamen loquendo idem omnino eſt deſcendere à pretio vt 24. ad pretium vt 22. manente pecunia in ſuo pretio legali 22. argenteorum, quod augetur pretium pecuniæ quod eſt 22. ad pretiũ 24. eo quod ſoluatur in aureo, manente re illa venali in ſuo communi pretio 24. Quacũque enim ratione iſtarum celebratur huiusmodi contractus, pretium pecuniæ aureę augetur, vel explicite & aperte, vt in ſecundo modo, quando pecunia valens 22. eleuatur ad pretium 24. re illa manente in ſuo pretio 24. vel implicite & virtute, quando res valens 24. venditur pretio, vt 24. quia pretium illud ſoluitur in pecunia aurea.

Secundo, ſicut commutatur pecunia pro pecunia in Cambiis, eodem modo commutatur pecunia pro mercibus in emptionibus & venditionibus, ſed conſenſu omnium DD. ſolo Medina dempto, poteſt commutari pecunia pretioſior cum alia minus pretioſa accepto maiori pretio quam legali, ergo licebit ſimiliter commutare pecuniam pro aliis rebus venalibus maiori pretio quam ſit legale. Maxime cum hæ commutationes ſecundi generis non fiant ex aliqua obligatione iuſtitie, ſed libere ac voluntarie, & ſine vlla vi, vel fraude. Denique poteſt emptor habens duplum aureum adire Camporem, vt commutet illud, recipereque ab illo 24. argenteos tradendos ven-

ditori, cur ergo non poterit venditor libere in illud conſentiente, ſine illa ambage tradere duplum illud immediate ipſi venditori, pro 24. argenteis, & vltra pretium legale. Moraliter enim hæ eadem ſunt.

In hac quæſtione quam tot DD. opiniones difficilem reddiderunt: Obſeruemus primo, quod recte admonuit Medina. Quæſtionem hanc habere locum in Hispania, alijsq; Prouincijs, in quibus pecuniæ omnes habent certa pretia ſtatuta à lege, vel recepta publica & communi conſuetudine, In alijs enim regionibus, in quibus neque à lege, neque à recepta conſuetudine habet pecuniæ certum ac definitum pretium, vt in aliquibus locis Italię, Flandrię, & Germanię, poſſunt commutari iuxta pretia, quæ habebunt communi vſu fori, ſicut ſit in alijs rebus venalibus. Vbi obſeruãdũ eſt in Caſtella antiquitus ſcutũ aureũ taxatũ eſſe 350. dipõdijs, id eſt 10. argenteis, & 10. dipõdijs, deinde additum eſſe illi 24. dipõdia, & effectum 11. argenteorum: à Phylippo verò ſecundo, anno 1566. editam eſſe legem, quæ habetur in noua compilatione lib. 5. tit. 21. l. 13. vbi conſtituitur pretium ſcuti aurei 400. dipõdiorum, id eſt vñdecim argenteorum cum dimidio, & quarta parte illius, quod pretium modo viget. Similiter duplũ aureum valebat 700. dipõdia id eſt 20. argenteos & 20. dipõdia deinde fuerunt illi addita 48. dipõdia & effectum 22. Argenteorum, modo vero eadem lege Philippi ſecundi effectum 800. dipõdiorum id eſt 23. argenteorũ, & dimidij cum aliquot dipõdijs. Numiſma dictũ Caſtellanũ aureũ ſimplex valebat antiquitus 14. argenteos valet modo ex eadem lege Philippi ſecundi 16. argenteos, quo pretio conſtituto habet lex Regis noſtri in illis Regnis Caſtelle hæc verba. *Que no paſſen, ni ſe vendã ni commutã por mas ex mazerã alguna ſo las penas contenidas en las leyes del Reyno.* Quæ lex eſt iuſta, quia Rex taxans pretium pecuniæ addito tali augmento pretij, iam eſt viciuſus conſideraſſe & reſpexiſſe omnes commoditates pecuniæ, etiam vt aurum, vel metallum eſt. In noſtro Regno pecunia aurea ex recepta omnino conſuetudine valet 22. ſolidos & ſex denarios, duplum 45. ſolidos, argentei Valentini pretiũ ſunt 18. nummi, dupli vero 36. & ſic fit progreſſus.

Obſeruemus ſecundo, pecuniam diſtrahi poſſe omni fere genere contractus. Primo, emptione, vt cum datur in pretium rei venalis, qui eſt primarius vſus ipſius. Secũ

Aaa 5 do

do, per modum mutui, quādo datur gratis, ita vt non oporteat eandem numero reddere, sed sufficiat æquiuale ntem. Tertio, per contractum accomodati, ita vt reddatur eadem numero, veluti quando accomodatur aliqua pretiosa pecunia ad ostentationem, vel ornatum, vel exhilarandum cor. Quarto, per modum locationis, quando eadem restituenda est, & cū aliquo pretio pro obsequio ex illa percepto. Quinto, per modū pignoris, qui modus perspicuus est. Vltimo per modum Cambij, quando pecunia pro alia commutatur: Vbi obseruare oportet, non esse certum apud aliquos, an quotiescunque pecunia commutatur pro pecunia sit contractus commutationis, vel nū potius quando commutatur pretiosa in minus pretiosam, habeat veram rationem emptionis, & venditionis, Id est, An sicut in venditione tritici, triticum habet rationem rei venalis, pecunia verò pro illa exhibita rationem pretij, ita in commutatione pecuniæ pro pecunia vna, pecunia habeat rationem rei venalis, altera verò habeat rationem pretij. Quæ quæstio quamuis iuxta aliquos parum faciat ad mores, quia siue Cambium sit commutatio, siue simplex permutatio, siue venditio, eadem est iustitiæ ratio in Cambiis, & eodem modo iudicandum de Cambio minuto; nihilominus meo iudicio plurimum facit ad præsentem controuersiam, nam xime cum opinio Siluestri, quæ in hac parte omnium probabilior est, huic fundamentum nitatur, pecuniam vendi posse pretio maiori quam sit legale.

Medina varius est in hac parte: nam prius negat posse vendi pecuniam, deinde verò in quodam articulo sumit pecuniæ pretium esse aliam pecuniam minorem: Soto quoque circa idem non sibi constat, cum lib. 6. de Iustitia q. 12. art. 2. in corpore concedat pecuniam, quando commutatur pro alia pecunia in maiori pretio tanquam metallū pretiosius, tunc vendi posse, sicut videretur metallum illud in genere talis metalli: In solutione vero tertij videtur sentire oppositū, solum esse permutationem, & nullo modo venditionem, quia vna pecunia non est pretium alterius, sicut vna mensura non est mensura alterius.

Sed quidquid Medina & Soto in hac parte sentiant, est illud a nobis sumendum hic tanquam certum, quod habet Siluester loco citato. q. 3. Caiet. in illo opusculo cap. 7. Nauarrus in cap. Nauiganti. nu. 12. & nu. 51. Estque aperta doctrina D. Thom. in illo o-

pusculo de Regimi. Princip. libr. 2. cap. 14. & communis inter recentiores Thomistas, quando vna pecunia commutatur pro alia tanquam pretiosioris metalli, exerceri tunc veram & realem venditionem: habet enim aperte ibi D. Thom. hoc distare inter pecuniam & alias mensuras & pondera publica, quod hæc vnicum solum habeant vsum, nempe mensurare, & pōderare, præter quæ nulli alteri vsui sunt: Numisma verò non solum habet esse mensuram, & pretium rerum venaliū, verumetiam qua talis res est, & tale metallum posse deferuere ad vasa aurea, & argentea, vnde habet, etiā qua talis res est, vsus auri, vel argenti, & cōsequenter ex D. Thom. est quoque vendibilis, vt aurum, vel argentum: cum vnaquæque res ex D. Tho. q. 77. art. 1. catenus sit vendibilis, quatenus humanis vsibus utilis est.

Et confirmatur ratione. Pecunia omnium consensu duplici ratione, & titulo est in pretio (vt diximus) & ratione materie, ac metalli, ex qua illa confecta est, & quatenus sigillo Regio signata est, id est ratione forme. Nunc sic: Pecunia habet suū pretiū, vt talis materia & metallum est, quidquid autem habet pretium est venale, ergo quatenus tale metallum est vendi potest. &c. Progreddior. sigillum Regium nō tollit quin pecunia aurea sit aurum, & habeat valorē auri, sed quatenus, aurum habet suum pretiū, ergo potest ea ratione sub illo pretio vendi. Et confirmatur. Si ab aurifice redigatur in massam auream est vendibilis, ergo etiam si maneat sub sigillo Regio potest vendi, cum sigillum illud non tollat quin sit idem omnino aurum, quod erit deinde in massam auream redactum.

Obseruemus tertio, pecuniam præter utilitates naturales, & communes pecuniæ, vel auri, aut argenti posse habere quoque aliquas priuatas utilitates, & commoda, ratione illius penes quem est. Est pecunia aurea, (vt diximus) utilis ad deaurandum, exhilarandum cor, &c. hæc & similia omni pecuniæ aureæ conueniunt; sed præter hæc potest accidere, vt hæc pecunia Petro mercatori & negotiatori aliquas alias afferat utilitates, nempe ad facilius illam asportandam, ad cōmodius emendas merces, &c. quas utilitates Ioanni, qui nulla negotia exercet, non afferet: Ex quibus utilitatibus, licet Rex in institutione pecuniæ, & impositione pretij cōsiderauerit cōmunes illas, & naturales, nobilitatem scilicet auri, præstantiam illius, quæ vocant *quilates*, priuatas autem, quas hic, vel

vel ille pro diuersa ratione suorum negotiorum potest percipere, non considerauit, neque ad ipsum pertinuit.

Obseruemus vltimo, inter illa quatuor genera rerum & actionum humanarū, quæ superius constituimus, hoc interesse, vt intrinsicè mala nullus Princeps. vel lex possit præcipere: intrinsicè bona nulla quoque; lex vel Princeps possit prohibere: indifferentia verò, & quæ habent speciem mali, sed ex fine & circumstantiis honestari possunt, possit Princeps, quādo viderit illa Reipub. nocere, prohibere, & lex illa prohibens obligabit in conscientia, quia iusta, cum feratur propter bonum commune, & ab eo qui habet authoritatem: contractusque; contra huiusmodi legem facti nullam habebunt vim, si lex illos omnino prohibeat, & irritet. Quod si ea tamquam expedientia & utilia suo Regno lex permiserit, debet assignare condiciones quibus recte fiant: ad quas obseruandas tenebuntur omnino subditi in foro etiam conscientie, tamquam utiles & necessarias bono communi.

His positis dico opinionem illam Siluestri, & Caietani quam tertio loco proposui esse omnium probabiliorē ac securiorē. Sequuntur eandem ex recentioribus Palatius & multi alij.

Cōcl. Sit prima. *Si pecunia, quæ commutatur, pretiosa sit, licet sub contractu venditionis recipere pro illa aliam inferiorem, & minus pretiosam, maiori pretio quam sit legale: iuxta valorem estimationem, materie, & metalli, ex quo pecunia illa pretiosa constat.*

In hac omnes fere conueniunt, præter Medinam, probantque illam efficacissimè argumenta Siluestri. Quia pecunia ratione materie, & quatenus hoc vel illud metallū est, vendi potest, sed potest illud metallum esse adeo pretiosum, vt superet valor eius pretium legale, ergo tunc poterit carius vendi, & excedi pretium legale.

Secundo, consuetudo, sicut & lex potest imponere pretia rebus, imo maior est in hac parte vis consuetudinis quam legis, cum lex non obliget si consuetudo sit in oppositum: habet tamen communis consuetudo, & vsus omnium hominum, qui huiusmodi Cambia exercent, & timoratorum, pecunias pretiosas, v. g. numismata quæ apud nos dicuntur *doblores de dos cras Seuilanos, Cruzados de Portugal, doblores Valentianos*, non commutare vt pecuniam, sed vendere, vt aurum pretio communi & iusto talis auri, talisque pretiantie, & fortis, ergo.

Tertio, cum res eo nomine sint venales, quia utiles vsibus humanis, quæ utiliores sunt licet carius vendere, sed pecuniæ attingit, et si quatenus pecuniæ sint æqualis utilitatis, attamen ratione materie & quatenus aurū, sunt quedam aliis multo utiliores, & ad deaurandū, & ad medicamētā, & ad transportandum, & ad splendorem & ornatum, & alia commoda communia quoque & naturalia ipsius pecuniæ, ergo licebit illas ex hac parte carius vendere quā sit pretium legale.

Et confirmatur. Quia artifices probi & periti testantur duplicem aureum Hispanensem, & Valentinum, ac Lusitanum resolutū in simplicem massam auri excedere pretiū legale. V. g. duplum aureum Valentinum habere 26. argenteos, duplum Hispanensem 28. Lusitanum aliquando 30. vel plures, adeo vt aliqui eorum vtentes tali resolutione & arte plurimum lucrati sint, & non iniuste.

Denique raritas mercis est iusta causa ad augendum illius pretium, sed pecuniæ aureæ pretiosæ sunt raræ, & aliquando rarissimæ, ergo quando non commutantur vt pecuniæ, sed venduntur vt aurum, & quædam merces, licet augere pretium & excedere legale, modo seruetur iustum pretium in ratione illius metalli. Queres quomodo debeat fieri istud augmentum? Dico, seruandas esse in eo leges iustæ venditionis, quas proposuimus q. 77. ar. 1. Quādo aurū pecuniæ est pretiosum, sed non extraordinarium vendetur vsu fori tali loco, & tempore: si vero sit aliqua pecunia aurea cuius aurum sit valde pretiosum, rarū, & extraordinariū, ac velut margaritū, tunc potest vendi pretio in quo conuenierint contrahentes. Sicut anno 1590. 27. Octobris accidit Valentini vendi duplum aureum decem dupla continens adeo pretiosum, & ad deaurandum utilissimum, vt fuerit à peritis aurificibus iudicatum velut margaritum pretiosum, emptumque voce preconis à quodam Patre Cartusienſi in vsu cuiusdam sacri vasis 350. argenteis: cum pretium legale illius, si fuisset æstimandum vt pecunia, nō fuisset, nisi 235. argenteorum parum plus vel minus.

Secunda conclusio. *Si pecunia commutetur non qua metallum est, sed vt pecunia, qui contractus iam non est venditio metalli, ex quo illa confecta est, sed vera commutatio & cambium, non licet excedere simpliciter & absolute loquendo pretium legale vsu & consuetudine Prouincie receptum.*

Hæc

Hæc est contra Cōradum q. 99. conclus. 5. Mercatum in suo libr. de contract. tract. 4. cap. & nonnullos alios.

Hæc probant efficacissime omnia illa argument Medinæ: omnia enim illa procedunt de pecunia formaliter sumpta quatenus pecunia est, vt in solutionibus argumentorū magis apparebit. Dixi simpliciter & absolute loquendo, Quia excipiuntur casus illi propositi ab eodem Medina, & Caietano, in quibus licet Campfori in commutatione pecuniæ, etiam qua pecunia, est aliquid lucrari. Primo, si commutat pecuniam integram, bene sigillatā, & perfectam in deformatam, & fere inutilem, tunc enim arbitrio prudentium iste pecuniæ etiam vt pecuniæ non sunt censendæ eiusdem valoris, & pretij. Secundo, Si Campfor recepturus esset ex illa pecunia aliquas priuatas utilitates, quas Rex non respexit in taxatione pretij pecuniæ, quæ illi cessabunt per illam commutationem, tunc si rogatus ab alio, & non voluntarie, & spontanee, commutet, potest aliquid recipere ratione illius lucris sibi cessantis ad arbitrium prudentis seruatis conditionibus, quibus diximus, licere mutuanti recipere aliquid vltra sortem ratione lucris cessantis, quibus seruatis perspicuum est licere illud Campfori, cum liceat & mutuanti, quia si quod minus videtur inesse inest, &c. Tertio, Si Campfor ex officio cambiet pecunias Principe, vel Repub. permittente, licet ei, ratione laborum, & expensarum aliquid vltra pretium accipere, sicut & cuius artificii qui aliquas expensas facit in opere suæ artis. Quo fit amplectendam esse in hac parte sententiam Caietani, nec audiendos Sotum, Angelum, & alios, qui volunt priuatis quoque non cambientibus ex officio id licere: Etenim cum hoc solum liceat cambientibus ex officio, propter expensas, & labores quos patiuntur in eo munere, qui tales labores & expensas non habent, nec aliquem titulum ex duobus præcedentibus, non video qua ratione possint transgredi pretium legale, cum illud obliget in conscientia, quando pecunia commutatur, vt pecunia. Oportet autem profecto, vt huiusmodi Campforibus ex officio, qui auctoritate publica permittuntur, auctoritate quoque publica taxaretur lucrum, & excessus pretij legalis, quem possent recipere propter vrgentia pericula, & cupiditatem lucrandi, quæ in Cambiis reperiuntur. Ex his colligo non modo in pecunia aurea, verum etiam argentea altiois sortis, v. g. resiles de a ocho quando com-

mutantur in minutiores, à mercatore qui argenteis de a ocho commodius vteretur in suis negotiis, veluti ad transportationem pecuniarum, vel ad res emendas, licere quoque lucrum percipere, ratione illius commoditatis qua rogatus ab alio se ipsum expoliatur. Idem in simili casu erit iudicium de aureis simplicibus, sed hoc lucrum debet esse moderatissimum.

Dixi in hac secunda conclusione non posse in commutatione pecuniæ, quando illa qua pecunia est commutatur, excedi pretium legale, simpliciter & absolute loquendo: quia ex circumstantia Campforis, veluti si ex officio ad id teneatur, licebit ei aliquid lucrum accipere, tanquam sui muneris & laboris stipendium.

Vnde sit tertia conclusio.

Campfori, qui ex officio paratus est commutare pecunias cuiuscunque illas poscentis, licet recipere lucrum aliquod, vel taxatum sibi a Repub. vel quod arbitrio prudentium censetur ac comodatum, & iustum, tanquam si stipendium sui muneris & obligationis quam suscepit.

Hæc perspicua est: Quia tam obsequium quod huiusmodi campfor aliis præstat, cum sit in maximam eorum utilitatem & commodum, quam obligatio illa quam suscipit querendi omne genus pecuniarum, & habendi illas paratas omni poscenti suarum pecuniarum commutationem, sunt res pretio æstimabiles: cum ita paratus esse non possit sine laboribus, & expensis: Vnde tanta conscientia potest hoc pretium recipere, vel quatenus fuerit sibi à superioribus taxatum, vel quale periti & prudentes iudicauerint esse iustum, vbi Respub. illud ipsi non persoluit. Ex quo sequitur cambientes pecunias hoc genere Cambij, quod minutum & manuale dicimus, non ex officio, neque cum tali obligatione, sed pro libito, & cum illis expedit, & placet, nulla ratione posse pretium legale excedere, quando pecunias sub ratione pecuniæ, & Numismatis commutant.

Hæc est aperta sententia Siluestri verbo vsura. capit. 4. §. 3. Et Caietan. de Cambiis in principio. Vbi concedunt quidem Campfori ex officio, posse lucrum aliquod recipere, tanquam sui officij & obligationis stipendium, ceteris vero illud omnino negant, & apertissime. Vnde miror Mercatū optimi ingenij virum, & in hac disputatione peritum, & exercitatum contra sentire: cum in eo qui commutat pecunias sine villo labore, expensis, vel obligatione, sed sua

sua propria sponte, vel quia ita sibi expedit, vel quia vult alteri eam gratiam præstare nulla existat ratio, vel titulus, proterquæ possit à pretio legali excedere, vbi pecuniā suam non vendit tanquam metallum, sed sub propria ratione Numismatis commutat. Et quod peius est, quod afferat in suam sententiam Siluestrum, & Caietanum, quos satis constat oppositum omnino docere.

Sunt tamen qui contra hanc tertiam conclusionem & Caiet. sententiam obiciunt: Vel ista commutatio manualis pecuniæ cum pecunia accepto aliquo lucro est aliena ab omni iniquitate, & licita, vel non? si nullam continet secundum se iniquitatem, cuius licet ita cambire, tam Campfori à Repub. constituto, quam aliis priuatis propria sponte cambientibus: Si vero ab iniquitate aliena non est, nemini licebit ita cambire, nec Campfori publico, nec priuato. Sed hoc facile soluitur, quia priuatus qui cambit, vbi & quando vult, & non ex officio, non patitur (vt diximus) labores, & expensas, quas patitur cambiens ex officio, nec suscipit ille obligationem habendi pecunias paratas cuiuscunque volenti Cambire, quam suscipit Campfor publicus, & ex officio. Vnde, quod huic licet propter labores, & expensas illas, ac obligationem quam suscipit, non licet illi, qui nec tales patitur labores, nec illas facit expensas, nec talē sibi imponit obligationem & onus.

Sed hac occasione, forsitan quæres, Num in aliquo euentu liceat Cambienti pecunias per Cambium minutum, aliquid vltra legale pecuniarum pretium recipere? esto non præstet illud ex officio? Respondet & recte Caietanus in illo opusculo cap. 6. Eos quoque, qui non sunt Campfores ex officio posse aliquando ex permutatione referre lucrum. Quando enim moneta quam permutant aurea est, vel argentea, & permittenti ad sua negotia gerenda valde comoda, si quis quam illam contendat sibi habere, poterit dominus illius, vendere alteri suam necessitatem, vel commodum: quo casu, non propter permutationem, sed quia orbat (inquit Caiet.) sua commoditate, poterit commutare suam aurum pro argento, vel argentum pro alia moneta sibi minus accommodata & reportare lucrum. Quod si hæc commutatio auri pro argento, vel argenti pro alia pecunia utilis quidem sit & comoda querenti auream illam monetam, vel argenteam, habenti autem illam non esset necessaria, sed

omnino indifferens, tunc non potest carius commutare propter commodum alterius. Quia sicut commoditas ementis non auget pretium rei venditæ in contractu venditionis, ita nec commoditas querentis pecunias aureas, vel argenteas, confert habenti illas ius aliquod ad lucrandum, quando ipse ex illa commutatione nullum patitur danum, vel nulla priuatur commoditate sua. Hæc Caiet.

Ex qua doctrina colligit recte Palatius loco citato lib. 3. De contract. c. 2. in his euentibus posse cambientem lucrum recipere, quamuis non exerceat illud ex officio. Primo, quando pecuniæ quas habet ad emendas merces, vel alio deferendas, vel deaurandas imagines, vel conficienda aliqua vasa, commodiores sunt, rogatusque ab alio accipit eas quæ illi instituto sunt minus accommodatæ. Secundo, quando habens pecunias aureas, vel argenteas, aliquas fecit expensas in illis comparandis, potest postulare ab eo à quo illas commutare rogatur, reddat sibi præter legalem illarum pecuniarum valorem, expensas quas in illis sibi acquirendis fecit. Tertio, si illarum aspectu veluti quia aureæ sunt, vel argenteæ, deletetur, quam voluptatem ex aliis, in quas illas commutare rogatur, non percipiet: huiusmodi enim voluptas, & oblectatio pretio æstimari possunt. Quarto, si minutiores, in quas suas aureas, vel argenteas rogatur cambire, periclitentur cadere ab vsu, vel consueto valore, huiusmodi enim periculum pretio quoque æstimabile est. Iuxta hæc exempla facile cuius esse potest, de aliis, vel similibus iudicare.

Quarta conclusio contra illam quartam opinionem. Quando pecunia commutatur, vt pecunia formaliter sumpta, & quatenus pecunia est, siue sit commutatio, & solutio debitorum primi generis, quæ iam fuerunt contracta, & debentur ex iustitia, siue sit commutatio secundi generis, quæ adhuc est in fieri, & in qua libera contrahitur debitum, pecunia non potest commutari nisi iuxta pretium legale, vel receptum communis & consuetud. vt prouidit.

Vnde, siue soluam debita iam contracta, siue soluturus sum rem quam tunc emo, non licet exhibere pecuniam nisi in pretio legali, vel consueto tali loco. Probatum ex eodem principio, quo ostendebant illi seruandum esse pretium legale in commutationibus primi generis hac ratione: Pretium legale impositum pecuniæ potissime illi impositum est, quatenus pecunia est, & secundum primarium

marium vsum ipsius, obligatq; omnino quando redditur illa vt pecunia, ac vt pretium rerum, qui est primarius vsum ipsius, sed quemadmodum in commutationibus primi generis soluitur illa vt pecunia, & secundum primarium ipsius vsum, & tamquam pretium rerum, similiter & eodem omnino modo in contractibus etiam secundi generis redditur vt pecunia, & pretium rerum quae emuntur, qui est primarius vsum ipsius, ergo quemadmodum in commutationibus primi generis est necessario seruandum pretium legale pecuniae, ita & in commutationibus secundi generis.

Secundo, Vtraque commutatio istarum eodem omnino modo se habet: sicut enim quando ego restituo mutuum, vel soluo laborem mercenario, aut debitum aliquod contractum ex aliquo precedenti contractu, teneor ad illam solutionem ex iustitia, ita quando emo aliquid, licet libere emam, supposito tamen quod emam, ex iustitia teneor reddere iustum illius rei quam emo pretium, & sicut haec obligatio soluendi pretium rei emptae nascitur ex contractu libero, ita & illi obligatio restituendi mutuum, vel soluendi stipendium mercenario, fuit orta ex contractu quando exercebatur libero, libere namque accepi mutuum, vel conduxim mercenarium, ergo sicut in commutatione prioris generis est seruandum pretium legale pecuniae, ita quoque in ista commutatione secundi generis. Nec valet quod aliqui respondent in fauorem illius opinionis, legem taxasse pretium pecuniae ad vsum primarium ipsius quo ad commutationes solum primi generis, non autem quo ad commutationes secundi generis: haec enim est voluntarie dictum, nec vlli nititur rationi aut fundamento. Lex enim in vniuersum vult pecuniam illam qua pecunia est & pretium rerum, in quo consistit primarius ipsius vsum, habere hoc pretium, neque distinguit inter has vel illas commutationes, *Et vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.*

Quinta conclusio. *Vbi lex prohibet pecuniam quouis modo sumptam aliter commutari seu vendi quam pretio ab ipsa taxato, nulla ratione seu via, neque qua pecunia est, neque qua metallum est, licet manente illa sub sigillo pecuniae, nec diminuta ratione alicuius vetustatis, aut deformitatis, pro utilitate illius qua pecunia est aliquid accipere ultra pretium legis.*

Probitur: Potest haec lex maxime iuuare bonum commune: Primo, vt prohibitis huiusmodi excessibus pretij legalis quo-

cunq; titulo, occidatur via iniquitatibus, quae in huiusmodi cambijs fieri possunt, & sepius fiunt: qua de causa fuerunt prohibita Valentiae, cura & sollicitudine Sanctissimi Praefulis Fr. Thomae à Vilanova. Secundo, vt sublatis his Cambijs, etiam sub titulo venditionis pecuniae aureae & pretiosae, non transferatur ad aliena regna: Itali enim sub titulo venditionis augentes pretia pecuniae aureae Italiam auro repleuerunt cum magno Hispaniae nocimento, cui occurrere tenentur Reges. Lex autem quae respicit bonum commune lata à Principe iusta est, & habet vim in foro conscientiae, ergo vbi talis lex & prohibitio extiterit, nulla via licet excedere pretium legale. Ita fit, in nostro Regno, & tota corona Aragonum licere augere pretia pecuniarum, eo modo quo in propositis conclusionibus docemus, quia in his Regnis nulla est lex id prohibens. In Regno autem Castellae res est dubia: Quia (vt diximus) Rex noster Philippus constituit anno 1566. legem illam, qua taxauit pretia pecuniarum, praecipitque omnino, vt nullo titulo illud augere cuiquam liceat, illis verbis quae iam retulimus: *Que no passen, ni se vendan, ni commuten por mas en manera alguna, so las penas etc.* Quae verba aperte prohibent omnino alio pretio commutari quam legali, quacunque ratione commutentur, siue per veram commutationem pecuniae vt pecunia est, siue per venditionem pecuniae vt aurum est. Vnde obligat lex illa in Castella in conscientia, peccantq; illam transgredientes, nisi disuetudine & contrario vsu (vt quidam volunt) suam amiserit vim. Quod si illam non amiserit, sed est in viridi obseruantia apud illos, iudicarem peccare illam transgredientes, quia iusta est, & respiciens bonum commune, excessum autem non esse restituendum, tum quia haec lex non reddit contractum istum nullum, cum nihil tale exprimat, sed contenta sit, vt ipsius transgressores maneat expositi poenis Regni, tum etiam quia in tali contractu simpliciter, & à parte rei nullum nocimentum infertur, cum pecunia cuius pretium exceditur, quando venditur vt metallum, sub ratione ista ac vt metallum est: vere valeat pretium illud cum illo excessu. Oppositum videtur sentire Soto, sed alij quos in hac parte sequimur, probabilius multo iudicant, non esse excessum illum pretij legalis restituendum, quando pecunia venditur vt metallum pretiosum, & ea ratione excedit reuera arbitrio peritorum

pre-

pretium legis.

Ultima Conclusio. *Potest prohibere Princeps huiusmodi Cambia minata a priuatis exerceantur, sed ab his tantum, quibus ipse vel Respub. hoc munus commiserit: quin omnibus potest illud interdiceret; Et expediret forsitan ita à Principibus fieri.*

Patet ex dictis in proxime precedenti conclusionem. Quia cederet illud in maximam Reipublicae utilitatem, tum ad occludendam viam multis iniquitatibus, quae occasione huius Cambij exerceatur, vel possunt saltim facile exerceri, Et vt habet Prouerbijs Hispanicum *En arca abierta el justo pecunia*: tum etiam, ne hac via pecuniae horum Regiorum, ad alia facile transferatur cum magno boni communis detrimento.

Nunc ad argumenta, quae sententiae quae sequimur, aduersantur: Qualia sunt argumenta Medinae, nam alia fauent nobis, vt constat, confirmantque nostras, conclusiones.

Ad argumenta igitur Ioannis Medinae: Ad primum respondet Nauarrus in Manua li. c. 28. fol. 55. legem solum taxasse pretium pecuniae quo ad primarium vsum ipsius per se, ad illud scilicet in quo emptores, & venditores debent illam ad minus recipere, non tamen prohibere, quominus in commutatione pecuniae, cum hic sit secundarius illius vsum, possit pecunia pretiosior commutari pro alia minus pretiosa cum aliquo excessu istius pretij, ex libero consensu, & conventionem vtriusque contrahentis, nulla vi, aut dolo interueniente, sed vtroque sciente pretium legis, & in id libere consentiente. Haec tamen solutio incidit in quartam illam sententiam, quam confutauimus. Vnde respondeo iuxta Siluestrum, seruandum quidem esse in commutatione pecuniae pretium legale, quando pecunia commutatur, vt pecunia, quia tale pretium impositum est illi formaliter, & proprie, vt pecunia est, ac omnium rerum pretium, quod nos non negamus: solum namque concedimus posse augeri, quando venditur vt aurum, vel argentum, aut quando aliqua alia causa iusta se offert ex illis, quas retulimus ex ipsomet Medina & Caetano.

Ad secundum respondeo, taxasse quidem Regem pretium pecuniae iuxta communem nobilitatem talis metalli, & iuxta communes utilitates argenti: non tamen respexisse omnes: nec omnes naturales, nec omnes particulares: De particularibus perspicuum est, de naturalibus constat ex aurificibus, qui res soluentes aliquos duplos aureos Hispanen-

ses vel Valentinos, inueniunt valorem aurei, ex quo confecti sunt, excedere argenteos qui constituti sunt à lege tamquam illorum pretium. Ad conformationem dico, licere quoque Regi, aureos qui plus valent quatenus aurum, per contractum venditionis carius commutare, non tamen expedire vt Reges exerceant istas commutationes, nam *multa* (inquit Apostolus) *Michi licent sed non omnia expediunt.*

Ad tertium dico, In omni Cambio, cum sit contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, seruandam esse aequalitatem, seruaturque illa iuxta nostram sententiam, cum in commutatione pecuniae vt pecunia est, non sit excedendum pretium legale, in commutatione vero eiusdem vt aurum est, in qua vere venditur, recipiendum tantum sit pretium illud quod iustum est, vel vsu fori vel arbitrio prudentum, & iuxta leges iustae venditionis. Et at minorem Respondeo, Quae sunt aequalia vni tertio esse aequalia inter se, eo modo quo sunt aequalia illi tertio, & ita 10. scuta in auro & 10. scuta in argento sumpta vt pretium illius tritici vel alterius rei venalis, oportet esse aequalia, quia hoc modo sumuntur vt pecuniae, & iuxta primarium vsum: attamen sumpta eadem numismata quaedam vt aurum, & quaedam vt argentum non oportet esse aequalia in valore, cum possit aurum illud varijs rationibus & modis excedere valorem illius argenti.

Ad quartum respondeo, nunquam pecunias minutiores, & viliores in genere metalli esse aequalis valoris cum aureis, & pretio fioribus, neque habere pares utilitates & comoda cum illis.

Ad ultimum respondeo, sicut ad primum, in commutatione pecuniae pro pecunia sub ratione pecuniae non licere excedere pretium legale, quia tunc vna pecunia est velut mensura & pretium alterius, sicut in emptione tritici non licet excedere pretium legale tritici: at quando venditur aurum illud ex quo pecunia constat, non est attendendum pretium legale, sed valor & pretium illius auri, vt aurum est, ex vsu fori, vt expositum est: Quod conuenit pecuniae, quia habet illas duas rationes, vt sit pecunia, ac vt sit aurum, tritico vero non conuenit nisi solum esse triticum, & rem venalem, non autem pretium aliarum rerum.

Ad argumenta quartae opinionis: Respondeo ad primum cum quibusdam, antecedens esse verum, sed negandam consequentiam:

tiam: quia venditor potest minuere pretiū suę rei, maxime cum illud habeat latitudinem, emptor autem non potest augere pretium pecunię aureę in cōtractu illo emptio nis, quia tunc datur vt pecunia, ac vt pretiū aliarum rerum venalium, qua ratione seruā dum necessario est pretium legale. Vel dico, quocunque modo fiat ille cōtractus, siue descendendo à pretio solito rei, quia soluitur in auro, pecunia illa aurea manēte in suo pretio, siue re venali manente in suo pretio, & pecunia aurea eleuata ad maius pretiū, à parte rei nihil aliud esse, quam rem illam vilius vendere, quia soluitur pretiū eius in auro, quod, an liceat, ex his que diximus q. 77. art. 1. petendum est.

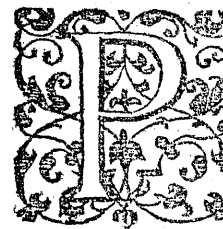
Ad secundum dico, in commutatione pecunię cum pecunia licere commutare magis pretiosam cum minus pretiosa vltra pretium legale, quando illa venditur vt aurum, non tamen quando commutatur vt pecunia quedam, & sub ratione pecunię: vnde cum in commutationibus illis secundi generis, veluti emptionibus, tradatur pecunia pro re venali vt pecunia & pretiū illius est, seruandum in ea necessario est pretium legale ipsius.

Ad tertium dico, habentem pecuniam pretiosam posse tradere illam Campsori ac cepto maiori pretio quam legali, si tradat illam vt aurum pretiosum, non tamen si tradat illam vt pecuniam: quo fit, vt cum in emptionibus & aliis cōtractibus tradatur vt pecunia, non possit in eis augeri pretiū legale ipsius. Addiderim tamē hic, cum qui bona fide commutaret pecuniam aureā aliquo pretio moderato, paululumq; maiori quam sit legale, credentem id sibi licere, quia viri graues & periti vt Angelus, Soto, & alii ita sentiunt, iudicantemq; bona fide opinionem illam nō esse minus probabilē, non peccare, nec inique agere, cum liceat tanta conscientia sequi in moralibus & quo ad praxim opinionem probabilem.

Hęc dicta sunt de Cambio minuto, in quo vtraque pecunia quę commutatur expēdibilis est: Quod si alia expēdibilis sit, alia vero non, dicam cum Caietano cap. illo 6. non expēdibilem commutandam esse tamquam metallum, & seruandum esse in ea pretium, quod tale metallum tali loco & tempore valebit iuxta communem vsum fori: quod si vna nempe expēdibilis sit pręsens, quę vero hic expēdibilis non est, sit absens, expēdibilis tamen in eo loco in quo existit, & recipienda est, tunc exercetur

Cambium quoddam reale, de quo inter Cambia realia disputabimus.

QVAESTIO QVARTA.
DE CAMBIO REALI, ET
ficti, siue sicco.

DRAETER Cambium minutū quo pecunia pręsens pro presenti commutatur, sunt vt vidimus questio. 2. duo alia Cambiorū genera, in quibus commutatur pecunia pręsens pro absenti: ita vt si realiter, & vere (sicut diximus) absens sit, & loco distans, sit Cābium verū, & reale. Quod si solo tēpore distet, ita vt in eodem loco in quo recipitur sit restituenda, est Cambium fictum, & simulatum.

Querunt hic aliqui, hęc diuisio Cambij in reale, & fictum sit ne generis in species, vel quanam diuisio sit, dico non esse generis in species, quia species continent in se verē & propriē essentiam generis, Cābium autem fictum non est verē Cambium, vt statim videbimus, sed mutuum sub titulo Cambij. Vnde est diuisio analogi in sua analogata, sicut animalis in animal viuum, & pīsum: Cambium enim reale verē Cambium est, fictum verō sola similitudine, & simulatione. De vtroque hic dicendū est. Et initio quo pacto exercentur, deinde qua ratione quod verum est, & reale iustē fiat. Porro cum ex Aristotele rectum sit iudex sui, & obliqui, explicantes Cambium verum, ac reale simul explicabimus quale sit fictum, & siccum. Et ex his quę de vero, & reali dicemus colligemus postmodū quā si in summa varios modos, quibus quę sicca sunt, & ficta exercentur.

ARTICVLVS PRIMVS.
QVOMODO EXERCEATUR
*Cambium verum; & quos
sunt genera Cambiorum,
quę modo sunt in
vfu.*

DAMBIVM verum, & reale, cum sit commutatio pecunię presentis pro absenti, & ea quę vere, & realiter in alio loco existit, fiatque eo fine, vt habēs pecuniam vbi illa non

nō indiget, recipiat eā vbi illa eget, exercetur illis duobus modis quos superius q. 2. proposuimus: nimirum, vel ita vt Campsori recipiat vt g. Valentia 100. aureos, quos per suum ministrum & factorem restituat Romę: aut ē conuerso ita vt conferat eos Romę Petro ibi illis indigenti, recepturus eosdem Valentia, vbi Petrus illos habet. Hos duos modos in alios minores sub his contentos quidam partiuntur, sed cum tanta diuisionum multiplicatio confusionem potius ac perturbationem pariat, quā veram rei intelligentiam, nos illis duabus nunc contenti sumus. Illud interim constet, Cambium verum ac reale illud tantū esse, in quo pecunia in vno loco tradita vere ac realiter in alio diuerso & distanti restituitur, ita vt pręsens pro alia vere loco absenti & distanti (vt abunde inferius docebimus) commutetur. Quo fit vt Cambium, in quo non recipitur vera & realis commutatio pecunię presentis in aliam vere & realiter absentem, ac distantem, sed solum commutatio pecunię presentis pro alia post tempus aliquod in eodem loco restituenda, non sit verum & reale Cambium, sed verum mutuum simulatū tamen sub nomine Cambij. Quod re in praxim redacta facilius intelligetur. Existit vir nobilis Valentia, qui nullibi habet pecuniam, nec Lugduni, nec Flandria, nec Romę, nec Hispali &c. nec ministrum vel negotia, nec creditum, nempe amicum vel mercatorem qui acceptis litteris ipsius reddat ibi pecuniam, quā per litteras solui mandabit. Eget nobilis hic 1000. aureis postulat illos Valentia à Campsore, restituendos per suas litteras, & persoluendos Hispali: nouit Campsori huiusmodi nobilem Hispali nihil omnino habere eorum quę diximus, nihilominus confert illi mille aureos, acceptis litteris mittendis Hispali, vt ibi pecunia illa sibi persoluatur: quę tamen litterę in hoc casu fictę sunt, quia nobilis hic neque pecuniam, neque ministrum aliquem, vel amicum habet Hispali, à quo pecunia illa restituatur: qua de causa, aut non egrediuntur Valentiam, nec mittuntur, aut si mittantur, redeūt inanes & vacuę, factis quibusdam protestationibus vel figmentis, quibus constet culpa illius nobilis Campsuarij non persolui litteras illas: decurrit interim totum illud spatium temporis, quod ex more conceditur debitoribus Cambiorum, nimirum vsque ad proximas nundinas: illisque ad-

uenientibus, ac termino solutionis, compellitur nobilis ille ad reddendos illos mille aureos in eodem omnino loco, vbi illos acceperat, & vltimus pretium quod communi vsu fori solent Campsores recipere in Cambiis ē Valentia in Hispali.

Huiusmodi ergo Cambium fictum est, et simulatum. Primo, quia non est commutatio pecunię verē & realiter presentis pro absenti, cum nobilis iste nullam pecuniam Hispali haberet, nec propriam nec amici ex qua fieret solutio, sed solum fingeretur. Secundo, Quia litterę illę sunt fictę, cum tradantur tamquam transmittendę ad ministrum, vel mercatorem redditurum Hispali pecuniam illam, reuera tamen transmittendę non sint, vel si transmittantur, non existat minister, vel mercator amicus huius nobilis, qui illas admittat, & persoluat. Tertio fictum, Quia cum solutio istius pecunię reuera sit faciendā ab eodem nobili Valentia, vbi recepta est huiusmodi pecunia, fingitur faciendā Hispali. Vnde propriē cōtractus iste mutuum est, cum nihil aliud sit quam traditio pecunię facta Valentia, pro simili pecunia in eadem Valentia post aliquod tempus recipienda, in quo consistit propria ratio & natura mutui: simulatur autem, fingiturque Cambium cum sit vere mutuum.

Hoc Cambium siccum simile est emptioni fictę, quę solet fieri inter nonnullos diuites & aliquos pauperes agricolas. Accedit Agricola habens boues sed indigens pecuniis ad diuitem, dicens, eme à me hos boues 40. aureis, diues autem ille nihil minus intendens quam emere boues, quibus ad nullum vsum eget, annuit, & sub colore emptionis confert illi agricolę 40. aureos, agricola ipso retinente apud se boues, quos diues hic qui se illorū emptorē fingit, nec vidit, nec nouit an existant in rerum natura; additq; en tibi 40. aureos pro tuis bouibus, hac lege vt retineas illos tuis vsibus per 8. vel 10. annos, post quos recuperabis tu plenum illorum dominium, restituēsque mihi meam pecuniā, sed interim singulis annis, cū tu vtaris meis bouibus, quos mihi modo vendidisti, quasi locationis titulo reddes mihi 6. vel 7. aureos. In hoc cōtractu sub titulo vditionis, & emptionis, & locationis rei empte, mutuat iste diues illi misero agricolę 40. aureos recipiendos post tempus illud vna cum illo lucro: Ita in Cambio ficto, sub titulo cōtractus Cambij

bij mutuatur Campfor iste illi viro nobili mille aureos Valentia, Valentie similiter recipiendos post aliquot menses cum lucro. Præterea nunc alia signa, quibus varia Cambia exercentur simulata omnino & ficta, de quibus inferius in particulari dicemus, ubi referemus varios modos Cambii ficti, iuxta ea quæ in sua Bulla de Cambijs docet, ac declarat Sanctissimus Pontifex Pius V. Hoc igitur Cambium, in quo Valentia conferuntur viro nobili nullam pecuniam vel creditum Hispali vel alibi habenti mille aurei, datis ab eo litteris Campfori ad Hispalim, est omnino simulatum & fictum.

His modis exercentur hæc Cambia: Quibus si nihil aliud Campforum mercatorum que cupiditas addidisset, facile profecto erat de Cambijs, illorumque iustitia & æquitate iudicare, perspicuumque satis prius illud, nisi aliunde vitietur, iustum esse & licitum, posterius vero nempe fictum & sicum iniquum & usurarium.

Etenim quod ad reale veramque Cambium spectat, ita, (si primænam illius institutionem spectemus) constare potest. Si famulus, vel mulio, aut nauta, vel quivis alius pecuniam meam transferret à Valentia Romam, ubi ego illa ego, iuste exigere à me stipendium, & pretium laboris, & expensarum, quas in illa transferenda faceret: sed Cambium reale, sumptum iuxta suam primænam institutionem, quam tantum hætenus exposuimus, idem profecto est quod quædam transportatio, & transductio meæ pecuniæ à Valentia in Romam, qua transportatio liberat me Campfor à mille laboribus, & periculis, faciens varias expensas, subiensque multa pericula, meretur igitur pro obsequio isto cum tot periculis, & expensis stipendium illud, & pretium quod recipit ultra capitale, iuxta communiem usum fori: Et ex consequenti Cambium istud cum aliquo lucro, tanquam iusto laborum & expensarum stipendio, licitum, est & iustum.

Cambium verò sicum, & fictum iniustum & iniquum esse facile quoque patet. Quia Cambium fictum (ut constat) est revera mutuum, quamvis simulatum sub colore Cambij, in mutuo autem accipere aliquid ultra fortem est usura, ergo Cambium istud cum sit vere mutuum, in quo accipitur aliquid ultra capitale ex vi mutui, & sola ratione expectatæ solutionis, iniquum est, & usurarium.

Et confirmatur. In Cambio reali non licet accipere aliquid extra capitale, nisi propter pericula, labores, & expensas, quæ in commutatione pecuniæ, & velut transportatione illius ex vno loco in alium occurrunt, vel alicuius iustæ & honestæ inter varias pecunias commutationis titulo, sed in Cambio ficto ac sicco non existunt huiusmodi labores, ut experientia constat, neque vlla vera & realis commutatio inter diversas pecunias in diversis locis existentes, sed merum mutuum, iniquum ergo est aliquid in eo accipere ultra capitale.

Denique Cambium sicum habet se omnino ut venditio illa bonum simulata, & ficta inter divitem & agricolam pauperem, quam retulimus, sed illa iniqua est & usuraria, ergo & Cambium fictum, cum non sit vera translatio, aut permutatio pecuniarum, sed mutuum cum fenore, sub illius effigie simulata & ficta: iniquum similiter erit & usurarium.

His ita in genere & quasi in tabella propositis, videamus iam, quot sint formæ Cambii realis & veri: quarum explicatione constabit, quando committatur simulatum & fictum.

Cambium verum, & reale solum fit ratione loci, cum sit commutatio pecuniæ presentis pro alia verè & realiter absenti, cupiditas verò mercatorum non contenta stipendio. & lucro quod recipitur ex solo Cambio ratione loci iuxta communem usum fori, adinvenit alios contractus, siue causas, & modos lucrandi, quos permiscet Cambio illi reali, & verò, quod fit sola ratione loci: Unde orti sunt varii cambij dii modi, seu varia Cambiorum genera, quæ in hac disputatione constituuntur à DD. maxime à Nauarro in Comment. de Cambijs nu. 10. recipiunturque fere ab omnibus. Quæ omnia quasi in vno collecta ad hæc quinque capita, siue genera reuocare possumus: Ita ut.

Primum & potissimum fit Cambium ratione loci, siue per litteras.

Secundum, Cambium ratione officii.

Tertium, Cambium ratione depositi, siue custodiæ pecuniarum.

Quartum, Cambium ratione diversitatis numismatum in diversis locis.

Quintum, Cambium ratione copiarum, vel inopiarum totius generis pecuniarum in diversis locis, quod alio nomine dicitur Cambium ratione diversæ æstimationis pecuniarum.

Addunt

Addunt nonnulli his quinque Cambiorum generibus alia duo, nempe minutum siue manuale, & Cambium ratione temporis: Sed prius illud non est huius loci, in quo agimus de Cambio in quo pecunia presens commutatur pro alia loco absenti, quod non accidit in illo manuali, propter quod de illo superius seorsum egimus. Cambium verò ratione temporis, ut ex dictis constare potest, & inferius magis explicabitur, fictum est, & sicum, ac verum mutuum simulatum sub effigie Cambij: hic autem agimus de Cambio vero, & reali, cuius tantum sunt ista quinque genera. Quid autem sint, antequam ad singula descendamus, in genere, & crassa quadam mineria explicemus.

Imprimis Cambium ratione loci est illud, in quo simpliciter commutatur pecunia presens pro alia vere, & realiter absenti, tradenda in alio loco, aliquo ex illis duobus modis quos proposuimus. Quod genus Cambij est quasi fundamentum aliorum, & cui cætera nituntur, ac miscentur: Dicitur reale, quia verè & realiter commutatur in eo pecunia presens pro alia vere & realiter loco absenti. Et per litteras, quia me diis litteris datis vel acceptis à Campfore recipitur pecunia illa, in qua alia commutatur.

Cambium ratione officii solet exerceri in Nundinis. Accedit Mercator ad Nundinas, in quibus scit multa fore emenda, esseque emptoribus necessariam pecuniam, postulat facultatè à Magistratu (si opus est,) eaque accepta, aperit officinam, parat menses multamque exponit pecuniam, offerens se ipsum ac obligans ad conferendam pecuniam omnibus negotiatoribus concurrentibus ad illas Nundinas, ea lege, ut persoluant ipsi imprimis Cambium quod usu fori censetur iustum, ex eo loco ubi celebrantur Nundine illæ, & recipitur pecunia, in eum locum in quo illa à Campsua restitueda est: & præterea aliquid aliud ratione illius obligationis, cui se ipsum ex officio deuinxit, & subiecit.

Cambium ratione custodiæ siue depositi pecuniarum, est, quando quis pecunias mercatorum custodit, redditque illas his quibus à Mercatoribus, vel Campforibus quorum pecuniæ illæ sunt, ipsi indicitur, recipiturque aliquid in Cambijs ratione illius custodiæ, & laboris, quem sustinet in custodiendis illis pecuniis, & soluendis litteris, quæ illi soluendæ offeruntur.

Cambium ratione diversitatis numismatis est, quando vna pecunia Cambitur pro

alia maioris vel minoris valoris, & pretij in diversis locis, & propter illum maiorem vel minorem valorem exigitur aliquid ultra capitale.

Cambium ratione copiarum, vel inopiarum totius generis monetæ in diversis locis est, cum communiter Regna, & Prouinciæ non ex æquo nec similiter pecuniis abundant, sed quædam earum aliquo tempore, & in aliquo euentu (ut dicemus) abundant, alia vero egeant, Hispania enim magis abundat quam Flandria, & in ipsa Hispania Hispali magis abundat quam Valentia, solent Campfores tradentes pecuniam in locis in quibus copia illius existit, ad loca in quibus est eiusdem inopia, vilius cambij tradentes vero in locis in quibus existit illius inopia ad loca in quibus illa abundat, ceteris; quia in locis in quibus est pecuniarum inopia magis illæ æstimantur, difficiliusque & cum maiori labore illæ reddendæ sunt.

Has Cambiorum formas, seu modos commutandi pecunias, proponunt communiter in Scholis Theologicis, cum de Cambijs disserunt, inspecta vero ac diligenter considerata Cambiorum, que nunc exercentur, praxi, & mercatorum Campforumque communi usu, ab omnibus & in omnibus fere Prouinciis recepto, & obseruato, quæ præterea peritissimis eorum accepimus, & referemus statim ad vnguem, vltimum istud genus, quod dicitur Cambium ratione copiarum vel inopiarum totius generis pecuniarum in diversis locis, est quod nunc potissime exercetur, & quod nunc maxime pertinet ad Cambium per litteras: adeo ut Cambium hoc quod dicitur per litteras, nullo iam alio modo frequentius fiat, quam ratione illius copiarum vel inopiarum totius generis pecuniarum in diversis locis. Placuit nihilominus eam diuisionem Cambij realis, quæ communiter in hac disputatione à Theologis adducitur, hic apponere, quamuis eatenus sit à nobis examinanda, & explicanda singulorum Cambiorum propria ratio, & iustitia, quatenus re ipsa & de facto ab ipsis mercatoribus & Campforibus exercetur. Hoc enim est quod inquirimus, & quod oportet Theologum probe nosse: id ipsum, quod illi in suis Cambijs & contractibus reuera præstant, ut de illorum equitate & iustitia verum rectumque iudicium feramus: Quo circa ut in re omnium quæ in disputatione de contractibus occurrere potest difficilima debito ordine progrediamur, videamus primo quæ pertinent ad Cambium reale.

ARTICVLVS SECVNDVS.

QVA RATIONE CAM-
bium reale per litteras fit? Et in quo
propria illius ratio, & iustitia
consistat?

V. M. Cambium reale & verum quod fit ratione loci, & per litteras fit, de quo potissime tota hæc disputatio instituitur, inquirendæ circa illum diligenter à nobis sunt propria illius praxis, & vsus, propria illius vis, & natura, vt ex his, quæ ad illius equitatem, & iustitiam pertinent, commodius deprehendamus. Habet enim in his, sicut & in cæteris contractibus, & negotiis humanis maximum locum commune illud proloquium, & dictum: *Ex factis nascitur ius*. Quæ vt aperte, & optima methodo tradamus, seorsum, & per diuersas controuersias sunt à nobis explicanda. Sit ergo prima.

Controuersia Prima.

IN QVO PROPRIA NATV-
ra, & ratio Cambij realis, quod fit ratione
loci, & per litteras consistat?
(?)

SI primeam illam Cambiendi formam, & modum, quem antiqui Theologi agnouerunt, Mercatores, & Campsores retinuisent, facile cuius esset propriam vim, & naturam Cambij, de quo hic agimus, explicare, & de iustitia illius iudicium ferre. Nam cum antiquitus nihil aliud præstaret Campsor, quam vt pecunia, quam ipse recipiebat in vno loco, restitueretur à suo factore datis ad illum litteris in alio loco Campsuario, à quo prius illam acceperat, perspicuum erat Cambium hoc ratione loci, siue per litteras esse: velut transportationem pecuniæ illius in alium, efficeretque Campsor per suas litteras idem quod efficeret Nauta vel agasso suo labore & reali ac formali traductione pecuniæ ex vno loco in alium, & lucrum quod in huiusmodi Cambio recipitur ultra capitale esse re ipsa velut stipendium laborum quos sustinet, & expensarum quas facit Campsor in transferen-

da pecunia Campsuarij ex vno loco in aliū. Cæterum cum Cambia quæ nunc celebrantur (vt iam admonui) diuersa admodum ratione exerceantur quam olim, quando Campsoris officium illud solum & potissimum præstabat, pecuniam scilicet Campsuarij ex vno loco in aliū transferre; propterea in explicanda propria natura, & iustitia Cambij realis DD. varij sunt, adeo vt non desint qui illud damnent. Quæ de causa acurate magis inuestigandum nunc est, in quo propria illius natura, & ratio consistat?

Imprimis sicut ex Caietano colligere licet in illo Opusculo de Cambijs cap. 2. & 3. & ex nostro Fabiano in eodem Tractatu. par. 2. cap. 5. non desuerunt qui absolute & omnino damnarent hoc Cambium ratione loci, sentientes iniuste recipi, quidquid in eo confertur ultra capitale. Ita quidam Iurisperiti, vt Gofre. & Hostien. in Summa. De vsuris. D. quoque Antoniu. 2. & 3. parte locis inferius citandis affirmant, viros doctos & timoratos ita sentisse. Vbi sicut magis statim explicabimus, idem D. Antonin. illud tantum probat, Cambium in quo Campsuarius confert Campsori pecuniam suam, vt per litteras Campsoris eadem recipiat in alio loco, in quo illa indiget, Cambium vero, in quo Campsor confert pecuniam Campsuario alibi recipendam cum lucro, magis videtur damnare, quam probare.

Qui vero Cambium hoc ratione loci absolute, & omnino damnant, opinantur illud esse reuera mutuum, & ex consequenti lucrum quod in eo recipitur vsurarium. Quod autem verè mutuum sit (quod est suæ opinionis fundamentum) ita colligunt ex diffinitione mutui. Mutuum est traditio rei vsu consumptibilis absolute, & omnino id est tã quo ad vsum quam quo ad dominium, ea lege & vinculo, vt post aliquod tempus similis & æquiualens reddatur mutuanti: Quæ ratione cum mutuo triticum Petro, trado illud ad omnem vsum, transferoq; in Petrum dominium omne illius tritici, hac lege, vt simile triticum vel valem illius mihi restituat, nec curio restituat ne illud in eodem loco, an in alio, hoc enim est per accidens: Sed in Cambio isto ratione loci (de quo nunc loquimur) Campsor tradit rem vsu consumptibilem, pecuniam scilicet, traditque illam cum pleno dominio, & in omnem vsum in quem voluerit Campsuarius illam conuertere,

cum

cum hac sola obligatione, vt post aliquod tempus æquiualem restituat, est ergo mutuum. Quod si mutuum, iniquitas est & vsura accipere in isto contractu aliquid ultra fortem.

Secundo, vsurarium est sub spe verisimilis lucri conferre alicui pecuniam, Campsores autem perspicuum est (vt ipsimet factentur) sub spe lucrandi Cambia exercere, & omnia pacta quæ adijciunt in hunc finem tendere, vt recipiant lucrum, etiam si illud non semper eueniat. Est ergo hic contractus vsurarius.

Tertio, Hæc Cambia introducta profecto sunt in fraudem vsurarum, cum nihil minus intendat Campsor, quam suæ pecuniæ commutationem, sed cum nolit gratis, pecuniam suam indigentibus mutuari, sub pretextu permutationis moneræ suæ ex vno loco in alium, mutuum ex quo lucretur, palliat. Et confirmatur, quia quanto magis differtur tempus restituendi pecuniam acceptam per Cambium, tanto maius interesse redditur à misero Campsuario, quod est propriam mutui vsurarij.

Quarto, esto pecunia esset vendibilis, vt quidam arbitrantur, non propterea licet Campsori lucrum ex illius venditione querere. Patet. Quia nulla merces potest carius vendi, quam valeat hic & nunc, nisi quando venditor illius instituebat, firmiterque apud se deliberauerat seruare illam in alio tempus, aut deferre illam in alium locum, in quo esset illa plus valitura, vt vidimus superius explicantes Cap. illud Naviganti. De vsuris. at Campsores neque intendunt pecunias suas in aliud tempus seruare, neque in alium locum deferre, neque alteri negotio illas committere, sed habent illas sua sponte paratas, & dicatas ad Cambia tantum exercenda.

Quod si dixeris esse quodam genus mercaturæ utilis Reipub. quæ non debet exerceri sine aliquo lucro, & ideo licere illud recipere, sicut in alijs negotijs licet mercatoribus aliquod lucrum ex illis sibi comparare. Contra (sitque velut quintum argumentum). Mercatori ideo ex suo negotio & mercatura conceditur aliquod lucrum, quia exponit se periculo alicuius damni vel commodi: hoc enim est vt vidimus q. 77. art. 4. de ratione mercaturæ, sed Campsor in hoc Cambio ratione loci nulli periculo se exponit, sed est maxime securus

ergo non potest ex Cambio recipere lucrum tanquam ex negotio & mercatura. Minor patet: Nam si Campsor recipiat prius pecuniam Valentia tradendam Romæ, securus est, cum ipse prius receperit: si vero tradat illam Romæ recipendam Valentia, solet exigere pignora, aut fidei iussores quibus reddatur securus, vnde nunquam manet expositus Campsor alicui periculo.

Propter hæc argumenta sunt qui docent, vt quemadmodum in Cambio minuto, in quo pecunia in pecuniam commutatur, sub ratione pecuniæ non liceret recipere aliquid ultra fortem, sed est seruanda æqualitas inter vtramque iuxta pretium legale vtriusque, ita in Cambio ratione loci, seruandam esse similiter æqualitatem vtriusque pecuniæ iuxta pretium legale vtriusque, nihilque à Campsore ultra fortem recipi posse.

Qui vero docent hoc genus Cambij licitum esse & tuta conscientia moderatum aliquod lucrum iuste in eo recipi iuxta commune vsu fori, in explicanda iustitia & æquitate huius contractus in varias diuiduntur sententias.

Prima est Medina, qui Cod. de rebus restituendis in tracta. illo De Cambijs quest. 1. in fine, fol. 146. iudicat Cambium hoc, in quo non commutatur vna pecunia in aliam diuersæ fortis & valoris, sed fit tantum commutatio ratione loci, ita vt recipiatur eadem pecunia, esse Cambium impurum cui est mixtum mutuum, vel esse potius mutuum: licere nihilominus Campsori accipere aliquid ultra capitale propter labores, pericula, & onera, quæ sustinet, & expensas quas facit in contractu adeo utili & necessario Reipub. sicut liceret mutuanti, qui subiret pericula, & onera, faceretque expensas in vtilitatem mutuatarij, aliquid recipere ultra fortem, non ratione mutui, sed ratione illorum periculorum, onerum & expensarum. Eandem sententiam refert etiam Caiet. loco citato cap. 2. quosdam habuisse: Et nostro tempore nonnulli quoque recentiores illam amplectuntur, asserentes esse contractum mixtum & constitutum ex duobus contractibus, mutuo scilicet & Cambio: ita vt Campsor pecuniam suam vere ac re ipsa mutuet Campsuario, quando illam ei confert, recepturus tamen illam per Cambium & commutationem cum alia pecunia in alio loco existente, & hac ratione non esse commutatum

tractum iniquum, quia si quid in eo recipitur ultra capitale, recipitur illud non ratione mutui, sed ratione illius commutationis, id est ratione maioris valoris vel æstimationis quam habet pecunia restituenda in loco, in quem remittitur Cambium illud, & in quo debet fieri illius solutio. Quam sententiam videtur quoque amplecti D. Antonin. 3. parte titulo. 8. cap. 3. in principio illius cap. ante §. 1. Vbi constituit quatuor genera Cambij: Primum, quod diximus minutum; Secundum per litteras, in quo Petrus iturus Romam tradit Valentie pecuniam suam Ioanni Campfiori, ut per litteras faciat eam illi Romæ restitui. Tertium, quod vocamus fictum & sicum, quia vere est mutuum: Quartum, per litteras in quo Campfor tradit v. g. Romæ centum aureos Petro Campsuario, restituendos Valentie factori Petri: & hunc quartum contractum facit ibi D. Antonin. permixtum ex secundo & tertio, id est ex Cambio & mutuo, quod tamen non omnino probat, cum dicat magis accedere ad rationem tertij Cambij ficti & ficti, quod est vere mutuum, sub pretextu & nomine Cambij.

Quod vero Cambium hoc per litteras sit contractus mixtus, vel constitutus ex mutuo & Cambio, docent huius primæ opinionis Authores his potissime argumentis. Primo, Perinde se habet Cambium hoc in pecunijs, sicut & in alijs rebus que non sunt pecuniæ, sed factum in alijs rebus constat ex mutuo & Cambio, ergo & celebratum in pecunijs similiter constabit ex mutuo & Cambio. Maior certa est, Probatur minor familiari exemplo. Detur equus Petro Valentie, restituendus ab illo post aliquod tempus Barchinonæ, si quemadmodum erat restituendus à Petro ille idem equus Barchinonæ, ex consensu vtriusque partis restituere-tur à Petro Barchinonæ alius similis, & æquivalens, profecto in hoc contractu duo interuenirent, alter mutui, quo fuit Petro equus ille mutuo traditus Valentie, alter vero Cambij, quo Petrus loco equi sibi mutuati Valentie redderet Barchinonæ alium illi æqualem, ergo pari ratione in Cambio pecuniarum asserendum est hos duos contractus misceri, alterum mutui, quo Campfor exhibet mutuo pecuniam suam Campsuario, alterum Cambij,

quo Campsuarius loco eius pecuniæ quam accepit Valentie, restituit Metinæ aliam illi æquivalentem.

Confirmatur: Si quis postularet à me Valentie mille argenteos restituendos Barchinonæ, non in argenteis, sed in denarijs, iuxta valorem denariorum quem singulus argenteus habet Barchinonæ, perspicuum est in hoc contractu duos reperiri, alium mutui, quo mutuauit mille aureos Valentie, per totum illud tempus quod decurret donec mihi restituatur Barchinonæ, alium vero Cambij, ex pacto illo, ne restituatur Barchinonæ in argenteis, sed in denarijs: Ad eundem vero modum sunt hæc Cambia per litteras, de quibus hic agimus: conferuntur enim prius à Campfore, Valentie mille aurei, restituti à Campsuario Metine, post aliquod tempus, in pecunijs quas iste Campsuarius habet Metinæ: constat ergo huiusmodi Cambium per litteras ex mutuo quodam in Valentia, & Cambio illius pecuniæ in Metina.

Secundo, Possunt hi duo contractus mutui & Cambij diuisim, ac in diuersis locis celebrari, ita ut Petrus mutuaret Ioanni mille aureos Valentie, restituendos Barchinonæ sine villo interesse vel lucro ratione talis mutui: ratione inquam talis mutui, quia posset forsitan exigere lucrum cessans, vel damnum emergens, si in tali mutuo illud accideret, iuxta ea que superius docuimus de lucro cessante, vel damno emergente in mutuo: simpliciter autem ratione illius mutui nihil posset Petrus exigere, vel recipere à Ioane. Rursum si Petrus illos mille aureos quos Ioanni Valentie mutuasset, quando illos Barchinonæ ab eo reciperet, ibidem commutaret iuxta valorem, vel æstimationem quam illi mille aurei habent Barchinonæ, certe in hoc casu reperirentur hi duo contractus, alter mutui celebratus Valentie, alter Cambij celebratus deinde Barchinonæ: At hoc ipsum accidit in Cambio per litteras, coniunguntur enim in eo ac miscentur hæc duo, ut prius conferatur pecunia Valentie, deinde restituatur à Campsuario Barchinonæ, in eo pretio, & valore quem habet Barchinonæ: iunguntur ergo & miscentur re ipsa in Contractu Cambij per litteras hi duo contractus, alter mutui, & alter Cambij.

Tertio

Tertio, Cambium hoc de quo hic agimus, utpote in quo Campfor confert pecunias Valentie sibi restituendas à Campsuario Metinæ, contractus est maxime similis emptioni, quæ fit anticipata solutione, quemadmodum enim in huiusmodi emptione conferatur prius pecunia, & pretium ab emptore, & post aliquod tempus in eodem loco vel distantia traditur merces emptori, ita in hoc Cambio conferatur prius pecunia à Campfore, restituiturque illi diuersa in alio loco à Campsuario, sed in emptione quæ fit solutione anticipata, solutio illa, & traditio pretii precedens, est velut quoddam mutuum, ut vidimus quest. 78. artic. 2. contra. 23. traditio vero mercis, quæ illa solutione anticipata fuerat emptæ, est velut commutatio in illam pecuniam, quæ fuerat recepta in pretium: ergo & in Cambio per litteras, de quo hic loquimur, reperiuntur hi duo contractus, mutui & Cambij: mutui, quando Campfor tradit pecuniam suam Valentie post aliquod tempus sibi in alio loco restituendam, Cambij vero, quando loco eius restituitur alia à Campsuario, in eo loco ad quem fuerat solutio destinata.

Addunt authores huius sententiæ, Quamuis in hoc Cambio, de quo agimus, duplex contractus concurrat, nempe alter mutui, alter vero Cambij, præcipue nihilominus ac potissime concurrere in eo contractum Cambij, quia præcipua intentio & finis Campforis in eo est, pecuniam suam, quam v. g. confert Valentie, commutare & cambire cum alia, quam recepturus est Hispali, quod autem suam prius Campsuario illi mutuo contulerit, fuit per accidens, quia non potuit commutare eam, cum illa quam instituit Hispali recipere, quin prius Campsuario illi Valentie mutuaret. Quemadmodum in emptione, quæ fit solutione anticipata, licet anticipata illa solutio sit quoddam mutuum, contractus verè qui præcipue ac potissime ibi concurrat, est emptio, per accidens vero est, quod præcedat solutio, & mutuatio pecuniæ. Ex his colligunt, propterea in hoc contractu posse recipi lucrum, quia licet concurrat quoque in eo mutuum, sed magis præcipue ac potissime Cambium. Et similiter, ut de illius æquitate, & iustitia recte iudicetur, non esse in eo leges mutui, sed leges veri ac iusti Cambij attendendas.

Secunda opinio est quorundam aliorum, quos tacito nomine refert Caietanus cap. illo 3. quam & nonnulli recentiores quos refert Mercatus loco citato amplexi sunt, in-

ter quos dicitur etiam fuisse Magister Cano. Constituunt hi pecuniam presentem esse magis pretiosam & maioris æstimationis quam absentem, maxime inter mercatores, qui non patiuntur illam esse otiosam, sed habet semper illam lucris expositam: Tum, quia presens est utilior ad negotia & lucra quam absens, Tum etiam, quia securior, absens enim multis periculis exposita est, à quibus presens est libera. Vnde 100. presentia equantur in æstimatione & pretio 105. absentibus.

Hoc posito dicunt Cambium hoc reale ratione loci licitum esse, & lucrum quod ex illo percipitur iustum ex natura ipsius contractus Cambij realis. Quod ita docent. Cambium hoc est vera & realis commutatio pecuniæ presentis pro absenti, sed pecunia presens est magis pretiosa quam absens, valentque 100. presentia in æstimatione prudentum ipsis negotiatoribus, non minus quam 105. absentia, licet ergo in hoc Cambio Campfiori danti 100. presentia, accipere à Campsuario 105. absentia. Et confirmatur. In Cambio minuto si 100. valent 105. licet ita commutare, quia aliter non seruaretur æqualitas, ergo cum in Cambio reali pecuniæ presentis pro absenti, 100. presentia valeant 105. absentia & distantia, licet Campfiori conferent 100. presentia, ut seruetur æqualitas, accipere deinde 105. absentia, & distantia.

Secundo, Cambium quod fit ad loca magis distantia, fit cum maiori interesse & lucro, quanto locus magis distat (quod & Pius V. in sua bulla insinuat,) cuius rei ratio est, quia tanto pecunia ibi existens minus utilis minusque secunda est, & eo ipso minoris æstimationis: ergo quod in hoc Cambio ratione loci recipitur. ideo iuste recipitur, quia datur pecunia presens, quæ magis pretiosa est, pro absenti quæ est minus pretiosa.

Tertio argumentatur Ludouicus Lopez & alij. Ex D. Thoma in hac 2. 2. quest. 77. artic. 1. Tanto magis, alicui res sua valet, quanto magis læditur si ea careat, propter quod licet vendenti seu mutuanti ducere in pactum damnum sibi ex illo contractu emergens: sed cum Campfiori sit sua pecunia absens, & recipienda ab illo in alio loco, læditur in eo quod careat illius presentiatu etiã quia sine expensis illam recuperare non potest, ergo pecunia presens magis valet quam absens, licetque hoc nomine Campfiori aliquid recipere, quia exhibet suam pecuniam presentem quæ magis illi valet, ut constat, pro alia absenti quæ minus ei valet. Et confirmatur, Nam

omnes merces absentes minus valent quam presentes: V. g. si vendatur mihi agenti Valentia triticum in eadem Ciuitate existens, emam illud pretio, v. g. vt 6., pro eodem verò & eiusdem bonitatis & pretij si vendatur mihi Barcinone, aut in alio loco distante, mea opera huc deferendum, non reddam nisi 4. vel 5. quia maiori pretio æstimandum est cæteris paribus presens quam absens.

Quarto, In Cambio quod fit ad locum remotiorem, licet maius interesse recipere: hoc autem non alio nomine, nisi quia pecunia illa in quam presens commutatur, quo longius distat, eo magis abest; iam igitur pecunia presens in maiori pretio & æstimatione habenda est quam absens.

Quinto, Si pecunia presens, quam tradit Campsor Campsuario, nõ esset in maiori pretio æstimanda quam absens ipsi restituenda, illud certe esset (sicut opinatur Mercatus) quia socius vel correspondens Cãpsoris sine periculis & expensis recipit illam, in loco ad quem facta est commutatio: hæc tamen ratio non efficit, quin pecunia illa absens debeat in minori pretio æstimari quam presens: Primo, quia socius & factor cãpsoris ministerium illud recipiendi pecuniam a campsuario nõ prestat gratis: Secundo, quia esto pecunia illa a socio & factore Campsoris recipiatur sine labore & expensis, at ex eo loco nõ potest reduci & remitti ad presentiam & manus Cãpsoris sine aliquo labore, & expensis: & casu quo sine illis reduceretur, nihilominus ista reductio & recuperatio opus est se ipso & natura sua pretio æstimabile, cum ex se indigeat labore & expensis, per accidens vero sit, quod fiat aliquando sine illis, vnde non tollit quin iuste possit Campsor exigere pro illa reductioe pretium, cum suapte natura illa pretio æstimabilis sit.

Tertia opinio est Siluestri vsura 4. q. 8. §. 1. Caiet. in opusculo de Cambijs cap. 7. & nostri Fabiani de Ianua in suo opere de Cambijs part. 2. cap. 5. quos nonnulli quoque sequuntur, affirmantium Cambium esse quãdam emptionem & venditionem pecuniarum, ea ratione qua pecuniæ vendi possunt: Nec repugnat (inquiunt) huic sententiæ, quod in venditione oporteat duo illa reperiri distincta, & diuersa, nempe mercedem quæ a venditore exhibetur, & pecuniam quæ ab emptore redditur tamquam illius pretium, quod videtur non habere locum in Cambio, in quo & quod exhibetur, & quod redditur, vtrumque pecunia est. Quia potest (inquiunt) vna pecunia alterius pretium esse, quatenus in diuersis locis existit, ita vt presens quæ a Cãpsore hic traditur, sit velut pretium ab-

sentis, quæ a Campsuario in alio loco redditur.

Probat autem hanc sententiam Fabianus loco citato. Primo, quia quemadmodum re artificiali vti possumus ex Aristot. 1. Politico c. 6. non solum ad primarium illius usum, qualis est is in quæ illa primo, & per se, ac precipue ordinatur, verum etiam ad secundarium, ad quem reducuntur omnes vsus qui ex re illa haberi possunt, qua ratione vti possumus quæcunque re ad contractum emptionis & venditionis: Vt videre est in calceo, quo vti possumus & in obsequium pedis, qui est primarius eius vsus, tum etiam vt vendatur: venditur enim a futore non vt corium, sed vt calceus, Ita quoque & pecunia dupliciter vti possumus, Primo & per se ad primarium & proprium eius usum, vt sit pretium aliarum rerum venalium iuxta legis prescriptum, qua ratione illa nullomodo potest vendi, quia sicut albedo non potest esse alba, sed est qualitas & forma à qua alia sunt alba, ita pecunia vt pretium rerum venalium est, non potest vendi, nec habere pretium, sed ipsa est eorum omnium quæ venduntur pretium. At per accidens, quatenus magis æstimatur, vel ratione suæ materiæ, v. g. quia aurea est, vel argentea, vel ratione alicuius qualitatis committantis illam: veluti quia presens, aut magis rara, potest emi & vendi, & habere pretium, vel alterius pecuniæ pretium esse.

Secundo, ex eodem Aristot. 1. Politico. c. 7. Posito artem Campsoria honestam esse, & licitam, consequens est posse quoque per eam campsores lucrari: conuenit enim omni arti quæ honesta est, & licita, vt artifex illam exercens possit aliqua lucra sibi comparare, vnde se & suos honeste alat. Vnde sic arguuntur: Ars Campsoria versatur in commutatione pecuniarum, debet ergo licere Campsori per illam aliquod lucrum recipere, at non posset si vtraque reciperetur vt pecunia & pretium rerum, quia hoc modo non licet excedere pretium legale ipsius, vt illud ergo excedatur in aliquo loco, & recipiatur aliquod lucrum à Campsore, necesse est habere illam in vno loco rationem pecuniæ & pretii, in alio verò mercis venalis, sicq; illam vendi, propter distantiam loci quæ inter vtramq; existit.

Tertio, ex eodem Phylosopho loco citato 1. Polit. c. 6. licet etiam vti pecunia alio modo quam vt pretium rerum venalium, quia habet præter primarium usum secundum quem est rerum venalium pretium, & alios secundarios: at non liceret vti illa alio modo quam vt pretio, nisi ipsa quoque esset venalis, potest ergo in aliquo contractu vendi: in nullo verò hoc illi magis conuenire potest, quam in Cambio, vbi

vbi alia pro alia redditur.

Quarto, Quidquid potest per contractum locationis dari alicui cum lucro, potest etiam vendi vel emi, quia eo ipso quo potest esse materia locationis, potest illud pretio æstimari, aliter non locaretur pretio, sed pecunia potest per contractum locationis alteri tradi, ergo potest vendi & emi. Maior (inquit) Fabianus est per se nota, Minorẽ probat autoritate Abbatis in Prologo tituli de vsuris, D. Thomæ, B. Egidij Romani. D. Antonini, qui cum omnibus fere Summistis sentiunt ex pecunia lucrum recipi posse per contractum locationis.

Quinto, Quidquid maiori vel minori pretio æstimari potest, vendibile est, nihil enim aliud est rem aliquam vendibilem esse, quã illã pretio æstimari posse: at pecunia potest pretio æstimari, est ergo vendibilis. Maior aperta est, Minor habetur cap. Olim causam. & cap. Cum canonicis. De censibus. Faciuntque ad idem institutum. 1. Quoniam. & 1. Permutationem. Cod. De rerum permutatione.

Denique hæc inquit est sententia D. Tho: in hac 2. 2. q. 77. artic. 4. & lib. de Regimine Principum. cap. 14. sicut à suis discipulis exponitur. Ita colligit hunc contractum iustum, quia datur pecunia Ianuæ tanquã pretium pecuniæ recipiendæ Lugduni, vel Bezenzoni. Estq; pecunia illa Ianuæ collata, iustum & adæquatum pretium eius, quæ deinde recipitur per literas Lugduni, vel Bezenzoni.

Quarta opinio & communis & quam agnouerunt D. Tho. & antiquiores Theologi, qui hoc nostrum seculum præcesserunt, fuit, hoc Cambium reale & ratione loci honestum esse, tamquam maxime necessarium Reipub. ad omnia negotia, & propriam illius vim & naturam in eo consistere, vt sit quædam translatio & traductio pecuniæ ex vno loco in alium in vtilitatem Campsuarij, & ex consequenti lucrũ quod recipit Campsor, esse pretium ac stipendium laborum, & onerum quæ sustinet, ac expensarum quas facit in illa transportatione, & translatione pecuniæ ex vno loco in alium. Ita docent Angelus vsura. num. 53. & ibi Scholiastes ipse Iacobus Vngarellus. D. Antoninus loco superius citato. 3. p. tit. 8. c. 3. in principio ante 1. §. vbi constituit quatuor illa genera Cambiorum quæ superius retulimus: Primũ quod dicitur minutum, secundum per literas, in quo iturus Romam, nolensque pecuniam suam secum deferre propter labores, & pericula itineris, tradit illam Campsori, cuius beneficio, & industria, litteris ab eo acceptis, a factore illius eam Romæ recipiat. Tertium, in quo Campsor confert pecuniam indigenti illa cum Cambio

in Venetias, quod est vere mutuuum sub nomine Cambij, quia Cãpsuarius ille Venetijs neque pecuniam habet, nec creditum, vnde est fictum vel fictum: Quartum, in quo Campsor tradit alicui pecunias Florentiæ, recepturus easdem Romæ per litteras Campsuarij habentis Romæ pecunias, vnde restituat quas prius Florentiæ acceperat, vel saltim creditum. Quibus propositis, secundum genus Cambij, (quod, vt in progressu huius art. videbimus, est proprie translatio pecuniæ Campsuarij ex vno loco in alium), sentit ibi D. Antonin. esse vere Cambium, & habere propriam ac veram rationem Cambij: Tertium vero esse mutuũ, Quartum autẽ licet vere fiat in eo commutatio vnius pecuniæ cum altera reuera absenti, & loco distante, non tamen esse proprie Cambium, sed contractum permixtum ex mutuo & Cambio, vt ex dictis in prima opinione earum, quas hic referimus, constat. Vnde iuxta D. Antoninum propria ratio & vis iusti Cambij consistit in eo, vt sit translatio siue traductio pecuniæ ex vno loco in alium, ratione cuius recipiat Campsor lucrum quod ipsi confertur, tamquam in stipendium laborum quos subit, & expensarum quas facit in vtilitatem Campsuarij. Eandem sententiam habet quoque idem Siluester vsura 4. q. 8. §. 2. Nauarr. in cap. Nauigati. nu. 21. & in Manuali cap. 17. post numerum 283. lit. E. Soto lib. 6. de Iusti. q. 10. ar. 1. Caiet. in opusculo de Cambijs. cap. 6.

Et probatur: Cum actus humani sortiantur speciem & denominationem à fine, Cambium talis contractus iudicandus est, qualis est finis Cambientium, maxime ipsius Campsuarij cui deseruit hic contractus, & in quo habet se ille velut actiue: Sed finis huius contractus, & ipsius Campsuarij est, vt pecunia quam ipse erat actu secum delaturus cum magnis incommodis, & periculis, in locum vbi illa indiget, deferatur per litteras sine illis periculis & incommodis, vt quam habet v. g. in Hispania, nec potest in promptu traducere Romã vbi illa eget, vel quia statuto Regio prohibitum est extrahere illam à Regno, vel quia maxima sese offerunt in illius asportatione pericula, & in commoda, habeat per Campsores quasi statim & in promptu traductam Romã, & ibi sibi oblatam, ergo contractus iste Cambij realis ratione loci, in genere moris, & contractus, iuxta suam propriam vim & rationem, quædam traductio, & translatio pecuniæ est ex vno loco in alium. Et cum fiat cum laboribus & expensis exigit & iustè hoc titulo & nomine vt recipiat Campsor in eo lucrum aliquod, quidquid sit de æstimatione pecuniæ.

Secundo, si Campsuarius per nautam, vel Agasonem, aut tabellionem posset sine vilo periculo vel incommodo pecuniam suam transferre, in locum vbi illa eget, non exerceretur hic contractus, sed deferretur pecunia per nautam vel mulionem, sicut & alia merces: at quia commode illud fieri non potest sine magnis incommodis, & periculis itinerum, inuentum est & introductum hoc genus Cambij per litteras, quo efficiat Campsor per illas id ipsum quod praestitisset nauta, vel agaso, aut mulio, ergo quemadmodum hi traducerent pecuniam suo labore, ita Campsor sua industria traducit illam per litteras: & quemadmodum quidquid traditur nautae vel agasoni, iuste ab illo recipitur tamquam stipendium sui laboris; ita quoque lucrum illud quod traditur Campsori, iuste ab eo recipitur in stipendium suae industriae & expensarum. Quamuis enim non efficiat illud Campsor reali translatione ipsarummet pecuniarum, sed industria tantum sua, praestat nihilominus id ipsum, quod praestaret nauta suo nauigio, vel mulio suo iumento: Nec propterea quod efficiat illud per litteras, desinit obsequium ipsius minus vtile esse, & dignum stipendio: Sicut Medicus qui suauiori & leuiori medicamento ex sua industria & peritia medetur, non meretur minus stipendium, quam alter qui molesta ac graui medicamentorum mole nititur curare.

Vnde est argumentum, Res non merentur pretium, quia talia entia sunt, sed quia vtilis, at operae, quas exhibet Campsor, perinde deferunt, perindeque sunt vtilis, ac operae quas praestaret nauta vel agaso, ergo meretur stipendium sicut illi: & ex consequenti hoc titulo & ratione redditur illi lucrum illud, velut stipendium laborum & industriarum, quibus facit meam pecuniam presentem, in loco vbi illa indigeo, sicut faceret nauta, vel agaso, vel ipsemet Campsor, si actu illam secum asportaret. Quod enim fit hoc vel illo genere laboris, & oneris, aut industriae, (in actionibus quibus propter ipsarum vtilitatem debetur aliquod stipendium, & merces) per accidens est: Imo etiam si sine vilo labore vel onere Campsor hoc obsequium mihi praestet, cum sit vtile, est pretio aestimabile, & suo dignum stipendio.

Thomas Mercatus in suo opere de contractibus, tractatu 2. cap. 3. & multi ex recentioribus alia gradiuntur via, affirmantes figmentum esse & imaginarium, si atente ac diligenter consideremus, qua ratione haec Cambia realia, quae vocamus ratione loci & per litteras, modo à mercatoribus & Campsori bus exercentur, constituere naturam & vim eorum, & in-

stitiam lucri quod in eis à Campsori bus recipitur, in eo, quod sit huiusmodi contractus quaedam translatio & transuectio pecuniae cum laboribus, & expensis Campsoris. Quod probat nonnullis argumentis.

Primo, Quia contractus hic reuera non est huiusmodi translatio, nec Campsori bus transfereunt actu pecunias vt tabelliones epistolas, sed est quaedam commutatio, & correspondentia mercatorum inter se, quasi ita inter se conueniunt: tu solue pecuniam quam tibi mandabo soluendam Hispali, & ego soluam pecuniam quam tu mihi mandabis soluendam Valentiae.

Secundo Contractus sumunt speciem & naturam ex intentione contraentium, at cambientes pecuniam vnus loci pro pecunia alterius nihil minus cogitant, quam vt pecunia quae traditur, siue tradatur à Campsore ipsi Campsuario, siue contra, deferatur ab vno loco in alium: & tradatur ei lucrum illud quasi in stipendium, veluti si locaret Campsor pro tali stipendio suam operam & industriam.

Tertio, In translatione pecuniae, vel alterius rei, & in locatione eius qui illam alio transferat, non transfertur dominium illius rei in transferentem illam; at in Cambio, qui alteri pecuniam suam tradit, transfert in eum plenum dominium illius cum solo debito restituendi alibi equivalentem.

Quarto, In contractu locationis manet res locata sub periculo domini sui, at in Cambio pecunia prius collata non manet sub periculo eius qui contulit eam, sed sub periculo eius qui accepit, non erit igitur Cambium transportatio pecuniae ex vno loco in alium, & velut locatio industriae, & operae, qua Campsor illam alio transfert.

Denique in huiusmodi transportationibus pecuniarum, vel rerum ex vno loco in alium, seu locationibus eorum qui illas transferunt, interueniunt communiter varii labores, pericula, & expensae, quae in contractu Cambij non reperiuntur, cum siue his per solam litterarum ostensionem communiter qui pecuniam contulit in alio loco recipiendam, ibi illam recipiat.

Præterea quod lucrum illud quod Campsori confertur non sit stipendium & pretium aliquis translationis, & transportationis pecuniarum, vel laborum, & operarum quibus illa transfertur, probat idem Mercatus loco citato variis quoque argumentis. Primo, Si ratione translationis pecuniae redderetur id quod soluitur vltra capitale tamquam stipendium laborum, & expensarum, oporteret vt vbiunq; Cam-

Campsor recipit pecuniam alio transmittendam, & commutandam, reciperet simul à Campsuario lucrum aliquod tamquam stipendium; quia vbiunq; illam Campsor recipiat, si Cambium est translatio & asportatio pecuniae, censendus est illam eo transferre, ac traducere: at multoties contra accidit, tam in Regnis distantibus quàm in vicinis. Etenim si habeam Antuerpiae 100. aureos, & ibi tradam illos Campsori, vt restituatur mihi Hispali, dabit ille mihi Antuerpiae litteras quibus recipiam Hispali 108. vel plures. Et similiter si tradam Metinae Campsori 100. aureos, vt totidem faciat mihi tradi Hispali, faciet quidem totidem mihi ibi tradi nullo lucro ab ipso accepto.

Secundo, Si ratione translationis, & laborum, ac expensarum illud reddatur, possunt intra idem Regnum duae Ciuitates ita distare, vt in commutanda pecunia ex vna in aliam sint necessarii aliqui labores, & faciendae aliquae expensae, vnde consequenter liceret intra idem Regnum Cambire, & recipere aliquid vltra capitale, quod tamè omnium consensu iniquum est, ac omni iure merito prohibitum.

Tertio, Si ratione translationis, & laborum, ac expensarum lucrum illud recipere, cum eadem sit via Valentiae in Romam, & Romae in Valentiam, & ex consequenti ijdem labores & expensae, siue pecunia commutetur & transferatur à Valentia in Romam, siue à Roma in Valentiam, idem lucrum & stipendium esset exhibendum Campsori vbi fieret Cambium à Valentia in Romam, quod exhibetur vbi fit à Roma in Valentiam: at videmus rem aliter habere: etenim si pecunia detur Campsori Valentiae reddenda Romae per Cambium, soluntur 5. pro 100. si vero detur à Campsore Romae restituenda Valentiae, soluntur 7. vel 8. pro 100.

Denique in omnibus actionibus humanis in quibus stipendia augentur, vel minuuntur, incrementum illud vel decrementum paulatim fit, & progressu quodam, non subito ac repente: at haec lucra Campsorum subito & quasi per momenta temporis mutantur, hodie namque fient Cambia ex Hispali vbi ex mora classis pecuniae deficiunt solutis 7. pro 100. cras si classis onusta auro apulerit ad litus, fient solutis, duobus vel tribus tantum. Vnde volunt Mercatus, & qui illum sequuntur, sola ratione maioris, vel minoris estimationis pecuniae

in vno loco quam in alio fieri modo Cambia, & recipi à Campsori bus lucra, quae in hoc contractu illis persoluntur.

Ad quod explicandum statuunt primo, Nō esse idem pretium legale pecuniae, & aestimationem illius: nā argenteus valet in Hispania pretio legali 34. dipondios. totidem quae valet in India, at plures fiunt magisque aestimatur pecuniae in Hispania, quam in India: experientia enim teste non tanti fiunt in India 10. argentei, quantum in Hispania 4. nec in Hispania tanti fiunt 100. scuta, quanti in Flandria & Romae, & in locis, vbi non est tanta pecuniarum copia: res enim quo magis abundant magis vilescunt, & quae rara pulchra. Quae abundantia (inquit) vel inopia pecuniarum nascitur ex duplici radice: aliquando ex ipsa natura loci & Prouinciae, quaedam enim natae sunt plures diuitias ferre, & auro atq; argenteo esse locupletiores: Indiae namque magis abundant quam Hispania, Hispania magis quam Flandria, & in ipsa Hispania Vuandalia abundat magis quam Betica, idque ex natura loci, quia vel ferunt metalla ista auri & argenti, vel sunt viciniora locis vbi illa generantur. Aliquando verò ex maiori copia rerum venalium, & emptorum, vel expensarum: vbi enim abundat res venales & emptores, deficit communiter pecunia, Quia esto ibi prius illa abundaret, aduenientibus tamen in eum locum multis deinde mercatoribus, abundantia emptorum, distrahitur inter illos, & deficit. Quo fit, vt in Nundinis communiter maxima occurrat pecuniarum inopia, soleatque ibi plurimum illa aestinari, varijs emptoribus, ad res quas habere volūt, illam sollicitè inquiringibus. Similiter deficit, vbi existunt facientes magnas expensas, & negotia, vt Romae.

Statuunt secundo, Hanc abundantiam vel inopiam pecuniarum, qua efficitur, pecunias in maiori vel minori aestimatione haberi, non esse sumendam ex aliquibus priuatis, quia illa egeant, vel abundant, sed ex communitate (vt ita dicā) mercatorum & negotiatorum. Poterit enim nobilis, vel Episcopus abundare, aut mercator qui sua industria & sollicitudine curauit omnem pecuniam colligere, & nihilominus communitas mercatorum egere pecunijs, *la lonja* (vt dicunt) *estar pobre y vazia*: Poterunt similiter aliqui egere, *y la lonja estar abundante*. Sicut ergo vsus fori non sumitur ex hoc vel illo emptore, sed ex communitate emen-

mentium, ita neque abundantia vel inopia pecuniæ in aliquo loco sumitur ex hoc vel illo, aut aliquibus priuatis negotiatoribus, sed ex comunitate vt dictum est, nempe ex maiori parte eorum.

Ex his docet Mercatus licere in Cambio reali ratione loci recipere lucrum aliquod, quod scilicet habuerit tali loco & tempore communis vsus fori, non quia commutatur pecunia presens pro absenti, cū aliquādo, quin & multoties Campsuarius sit qui confert presentem recepturus à Campfore per ipsius litteras absentem: Neque propterea quod Cambium sit translatio aliqua, vel traductio pecuniæ ex vno loco in aliū, propter quam exhibeatur Campfiori lucrū illud, tanquam in stipendium sui laboris, & industriæ: Sed quia, cum hic contractus & commutatio pecuniarum communiter fiat ex vno loco in quo illæ abundant, in alium in quo illæ deficiunt, & è contra, estimeturque minus pecunia, & in minori pretio, vbi illa abundat, sicut & ceteræ merces solent vilescere vbi existit illarum copia, habeatur vero in maiori pretio vbi illa deficit: propterea vt hæc inæqualitas diuersæ æstimationis reducat ad æqualitatem, exhibetur aliquando à Campsuario ipsi Campfiori lucrum illud & excessus, ali quando verò è contrario recipit illud Campsuarius ab ipso Campfore. V. g. confert Campsuarius Antuerpiæ 100. aureos, qui ibi ob penuriam pecuniæ tanti estimantur, quāti in Hispania 110. qua de causa recipit per litteras cum peruenit in Hispaniam illos 110. hoc excessu & lucro vt 10. seruata est æqualitas inter æstimationem quam habet pecunia in Hispania, & eam quā habet Antuerpiæ. Similiter recipit Campsuarius Romæ 100. vbi ob defectum pecuniæ habet illa maiorem æstimationem, ita vt 100. tanti estimantur Romæ quanti 107. Hispaniæ, reddit propterea qui illa 100. prius recipit Romæ, deinde 107. Hispaniæ, vt hac ratione per illum excessum quom reddidit, fiat æqualitas inter diuersas estimaciones quas habet pecuniæ ille Romæ & in Hispania, propter abundantiam illarum in Hispania, & inopiam earundem Romæ. Ita videmus (inquit Mercatus) Campfores & mercatores ditiores, qui huic negotio intendunt, solitos esse aggregare magnam pecuniarum copiam in locis, in quibus sciunt illas defecturas, & futuras necessarias, vt in Nundinis & Emptoriis celeberrimis ad Cambiendum, & lucrandum. Quod

est argumento certissimo, lucra quæ ex Cambijs recipiuntur à Campforibus, quatenus nunc ab illis exercentur per litteras, non recipi ab eis alio nomine, quam ratione copię vel inopiæ totius generis pecuniarum, & titulo maioris vel minoris æstimationis earum in diuersis locis. Quamuis enim antiquitus, (inquit) & quando ceperunt huiusmodi Cambia realia celebrari, reciperentur reuera lucra aliqua à Campforibus, pro obsequio & commodo, quod sua industria & expensis prestabant Campsuarijs, liberando illos à laboribus, periculis, varijsq; in commodis, quibus oportebat illos esse expositos, si fuissent pecunias suas secum alio delaturi: At in modo, si recte & diligenter attendamus qua ratione hæc Cambia ratione loci & per litteras à mercatoribus omnibus, & in omnibus Regnis & Prouincijs fiant, nullo alio titulo, vel nomine recipiunt Campfores interesse illud, quod ipsis redditur vitra sortem, nisi ratione maioris, vel minoris æstimationis quam habet pecuniæ in diuersis locis, in quibus fiant Cambia propter maiorem copiam vel inopiam earum in illis. Qua de causa, vbi Campfor confert pecuniam in loco in quo est illius inopia, restituendam suo factori in loco vbi illa abundat, lucratur Campfor: Si vero recipiat illam Campfor vbi illa deficit, restituendam Campsuario vbi illa abundat, lucratur ipse Campsuarius.

Vt in re adeo difficili & obscura, & quæ tot DD. sententię, & opiniones multo obcuriorem effecerunt, quod verius est, commodius inquirere ac inuenire possimus, hæc sunt prius diligenter obseruanda.

Primum omnium tam ad huius difficultatis, quam multarum sequentium intelligentia notandum est. Hæc tria negotiorum genera esse maximè inter se coniuncta, mutuaque sibi prestare auxilia: Mercatores siue emptores mercium, Campfores, & Depositarios, siue Custodes publicos pecuniarum, quos omnes fere nationes communi voce apellant *Banqueros*.

Primi ergo ex his sunt mercatores celebres, qui in varijs Prouincijs, & Regionibus, etiam in Regnis infidelium negotiantur, emendo merces vbi minus illæ estimantur, viliusq; venduntur, transferendas & vendendas in Emptorijs, & locis vbi norūt illas in maiori pretio haberi. Ad huiusmodi ergo merces pretiosas & in magna quantitate emendas in celeberrimis Nundinis & Mercatis, qualia sunt Italia, Ianua, Medio lanum,

lanum, Florentia, Venetiæ: Anglię, Londinū, Cantuaria: Flandrię, Antuerpia, Gandauum: Hispanię, Methina, Madritum, Hispalis, Vlixpona: cum multis egeant pecunijs, quas vel non habent Mercatores isti in ea quantitate & copia, quam exigūt pretia mercium, quas sibi emere volunt, aut si habeant, non possunt illas per tot itinera & loca à sua patria adeo remota, & distantia sine summo labore, & periculo illas fecum deferre, egent propterea & plurimum varijs ditissimisque Campforibus ibidem existentibus, à quibus illas accipiant, siue in numerato, siue per publicas scedulas, quas vocant *partidas de Banco*, vel *partidas de Tabla*. Cū huiusmodi schedulæ ad emendas merces, alia ve negotia idem apud illos valeant quod pecuniæ ipse in numerato.

Possent quidè multi eorum, qui ad emendas merces in celebres nundinas proficiscuntur, & pecunijs patriæ suæ abundant, Campfiori conciuui illas tradere, recipiendas per litteras in loco nundinarum in quem tendunt, & vbi mercaturam facere instituunt, sed cum sub eodem pretio illas communiter habere possint à Campforibus in ipsis Nundinis existentibus, sub quo illas patriæ suæ Campfiori conciuui tradidissent, prestat eis à Campforibus illis qui ad Nundinas conueniūt illas recipere, in patria sua, vel in alio loco sibi commodo restituendas: Hac enim ratione certius sciunt, quibus pecunijs sibi opus sit, videntes oculate quas merces sibi expediat in illis Nundinis emere.

Quo fit, vt sicut mercatores isti multarum mercium emptores vbique negotiantur, aut per se, aut per suos ministros, vel amicos, & socios, vbique ementes merces & in omnem locum illas transmittentes, quas videt abundare in Flandria in Hispaniam, & quas vident abundare in Hispania in Flandriā: qua solertia & industria in omnibus Regionibus & remotissimis negotiantur, Ita quoque Campfores ad exercenda sua cambia, vbique terrarum habent multarum pecuniarum copiam, & ministros, ac socios, ad quos litteras suas remittunt, & à quibus similes accipiant. Estq; hac ratione per vniuersum fere orbem inter eos catena hæc latissimè expansa, & extensa.

Antiquitus Mercator qui habebat v. g. in Flandria pecunias, conferebat illas Mercatori Hispano ibi indigenti, vt emeret cum illis merces, quas è Flandria

instituebat adducere in Hispaniam, & vicissim Mercator ille Flander in Hispaniā adueniens, vel socius & factor illius in Hispania existens recipiebat à Mercatore illo Hispano pecunias in Flandria ei collatas, quibus emeret Hispaniæ merces, quas expediebat illi in Flandriam transferre. Sic exercebatur inter eos huiusmodi Cambia, & hoc mutuo, ac amicabili commercio, & commutatione inter eos celebrabantur: Progressu tamen deinde temporum noluerunt iam Mercatores vicissim ac mutuo gratis inter se amplius cambire, sed cū aliquo interesse, & pretio, siue lucro, accipientes vnum vel duo aut plura pro centum: quam rationem lucrandi experti, sibi valde vtilem fore, iudicarunt multi eorum vtilius sibi esse, & ad paranda lucra magis accommodatum & facile, mercatoribus egentibus pecunijs illas conferre in alio loco per huiusmodi cambia cum lucro post breue tempus recipiendas, quam emendis, aut vendendis mercibus, vel asportandis, aut adducendis illis incumbere, huicque tantū negotio commutandi & cambiendi pecunias suas vacare. In eumque finem vbi norunt plures accessuros quibus cambia conferantur, & cum maiori lucro, ibi magnam pecuniarum copiam habere collectā. Quot vt facilius obtineant, non solum conferunt ipsi alijs pecunias suas per Cambium, verū etiam multoties sub eodem contractu Cambij ipsi quoque ab alijs accipiunt, pretiaq; reddunt. Curant enim diligenter sua industria accipere illas minori quo possunt pretio, tradendas alijs cum maiori, vt hac via, non modo ex proprijs verum etiam & alienis questum & lucrum faciant. Qua de causa habent suos factores extra Regnum, vbi recipiant cum lucro pecunias quas ipsi suis Campsuarijs patriæ suæ, vel alibi contulerunt, soluantque ibidem quas ipsi ab alijs acceperunt: quamuis hæc solutio pecuniarum, quas accepit ipse Campfor, vt haberet ad plura cambia alijs conferenda maiorem numerum copiam, fiat sepe, non ab illo factore & ministro suo, sed ab alijs mercatoribus, apud quos Campfor iste fidem habet, & creditum, & cum quibus vt illi loquuntur habet correspondentiam. Vnde indigent Campfores huiusmodi & magna pecuniarum copia, quas varijs conferant Campsuarijs, & fide ac credito aliorum, vt ipsi cum suæ cupiditati illud expedierit, ab alijs quoque pecunias, vt augeat suarum cumulum, accipiant. Omnem enim adinuc-

adinuenit industriam, omnemque mouet lapidem infatiabilis & efrenata eorum cupiditas, quo magis ac magis subinde lucrentur.

Porro quia mercatoribus, & Campforibus huiusmodi laboriosissimum esset, & maximi oneris, imo fere impossibile, exercere sua negotia, & numerare pecunias, ac habere curam librorum rationum dati & accipi, licet famulis amanuensibus vellēt illud comedare, oportuit propterea, fuitque illis maxime expediens, & necessarium habere pecunias suas siue actu & in numero, siue in scriptis & scedulis apud quosdam depositarios, publicosque custodes, qui illas recipiant, numerent, & in libris rationum scribant: dicuntur hi *Banqueros*. His tribus generibus hominum tota negotiorum Machina & moles sustentatur. Equibus depositarii isti & custodes non solum pecunias mercatorum, vel Campforum, accepto ab illis stipendio custodiunt, verum etiam lucrantur quandoque cum illis exercentes aliqua negotia cum eis.

Obseruemus secundo, emptoribus utilissimam esse in Nundinis, celeberrimisque Emporiis, ubi multarum rerum venalium multamque mercium copia existit, ad emendas illas multam habere pecuniam, illamque accipere à Campforibus, & cum magno pretio, quale tunc esse solet, propter defectum, & inopiam pecuniarum ex abundantia emptorum, & negotiatorum tunc occurrente, quia non possunt per tot itinera sine summo labore, & periculo secum illas deferre, sed oportuisset eas, in patria sua Campfori traditas in emporium illud, & nundinarum locum sub eodem fere pretio & interesse commutare, sub quo à Campforibus in eisdem nundinis existentibus oportet eos illas recipere: Quia ratione parum aut nihil omnino illis refert, num à Campfore in loco nundinarum existente, pecunias quibus egent, accipiant, in patria sua illi restituendas, vel quas in patria sua habebant, ibidem Campfori contulisse, in loco nundinarum recipiendas. Exemplo rem illustremus. Emat mercator Antuerpiæ rem pretio vt 100. ad aliquid soluendum oporteat ipsum accipere pecuniam à Campfore cum interesse v. g. vt 10. faciatque præterea in merce illa deferenda in Hispaniam expensas vt 20. ita vt omnibus computatis, merces illa in Hispania posita stet illi pretio vt 130. Cum vendat illam sepe pretio vt 200. aut plu-

ris, efficitur, vt lucretur maxime cum pecunia illius Campforis. Neque exemplum hoc figmentum est, sed adeo verum, taccidat sepe in triplo, & in quadruplo, deductis expensis rerum, quas alibi pecunijs à Campforibus acceptis, sibi mercatores comparant, & interesse quod illis persolunt, pecuniam illam apud nos augere, magnumque lucrum & questum ex ea facere, & breui tempore plurimum ditescere. Quam utilitatem experti mercatores ita communiter emunt, ac negotiantur.

Similiter Campforibus utile est, apud istos publicos custodes maxime in celeberrimis Emporiis, in quibus non solet abundare pecunia, vt in Flandria, habere multam pecuniam, quam exhibeant emptoribus Campsuariis. Cæterum cum non possit illa ex pecunijs eiusdem Prouinciæ ibi haberi, quia ex se patitur illarum pecuniarum, oportet vt industria aliorum actorum & omnium quos habet in Hispania, velut suorum negotiorum socios, ex Hispania ubi illæ abundant ad ipsos trasferantur, redditis pro ea translatione 10. vel 12. vel pluribus pro 100. iuxta usum fori tali loco & tempore. Estque illis valde utile, quia easdem pecunias quas accipiunt ex Hispania datis v. g. 10. vel 12. pro 100. easdem tradunt in Flandria aliis mercatoribus emptoribus, accipis 15. vel 16. & aliquando 20. pro 100. Eadem ratione utilissimum quoque est Campfori Flandro, qui vt haberet pecuniam ex Hispania, soluit 10. vel 12. pro 100. si Hispanus, aut quiuis alius in eadem Flandria conferat illi 100. exhibere illi litteras, quibus recipiat in Hispania 105. vel 106. quia minori labore minori que stipendio habet pecuniam illam, quam à suis sociis & actoribus habuisset. Vnde in eo casu vterque lucratur: Campfor Flander, quia solum dat illi cui Hispano 105. cum fuisset daturus amicis suis 110. vel 112. vt ab eis acciperet 100. Hispanus quoque lucratur illa 5. vel 6. quæ recipit ultra illa 100. quæ Mercatori Flandro confert in Flandria, restituenda sibi in Hispania. Cuius rei ratio est, quia in hoc casu accidit simul vtrumque Cambium in eodem contractu: Cambium ratione loci, & Cambium ratione copie vel inopie pecuniarum: Quatenus Campfor Flander per litteras facit reddi Hispano suam pecuniam, est Cambium ratione loci, & recipit in eo lucrum, illa scilicet 5. quæ dat minus quam dedisset, quatenus vero recipit pecuniam in Flandria

dria ubi est inopia redditurus illam in Hispania ubi est illius copia, idem Cambium habet adiunctam rationem illam copie & inopie totius generis pecuniarum: & hoc nomine recipit Campsuarius illud lucrum, soluitque sola 5. qui nisi adfuisset hæc ratio copie, vel inopie pecuniarum, soluisset forsitan 10. vel 12. nec recepisset 105. sed solum 90. vel minus. Similiter cum Valentia sit maior copia pecunie quam Roma, & propterea minoris hic æstimationis illic vero maioris, efficitur quoque, vt hic valeat minus, viliusque transferatur è Valentia Romam, quam è Roma ubi magis illa æstimatur & valet, in Valentiam. Hac ratione propter copiam vel inopiam pecunie augentur hæc pretia Cambiorum, vel minuantur; quacunque autem ratione accidat, Campfor (vt patet ex hoc progressu) recipit lucrum, non modo quando recipit aliquid ultra capitale, verum etiam quando ipse dat aliquod lucrum Campsuario, quia recipit tunc pecuniam qua eget, nec soluit quantum exoluisset si alia via fuisset eam recepturus.

Obseruemus tertio, & ultimo: Cambium hoc quod dicitur ratione loci vel per litteras tribus modis fieri, tresque esse constituendas illius species, quæ licet conueniant in hac communi ratione vt fiant cum distantia loci, & per litteras, habet tamen vnaqueque species istarum suam propriam rationem & naturam. Est ergo primus modus Cambiendi per litteras siue prima species, quando propter utilitatem vel necessitatem vtriusque cambientis fit commutatio pecuniarum in diuersis locis. V. g. indigeo ego agens Valentie habere 100. aureos Hispali, indiget Petrus Hispalensis mercator totidem 100. aureos habere Valentie, tunc ex communi consensu commutamus illos inter nos, trado illos Valentie, ubi illos habeo mercatori Hispalensi indigenti illis Valentie, accipioque ab illo litteras per quas reddantur mihi illi 100. aurei Hispali, ubi ego illis egeo ipse vero illos habet. Secunda species Cambii est, quando Petrus, cui opus est pecuniam suam, quam in vno loco habet, in alium transferre, quod sine periculis & laboribus non valet, vt ab illis se eximat, tradit illam Campfori acceptis ab eo litteras, per quas eandem recipiat in eo loco, in quo illa indiget, & in quem erat illam delaturus, nisi exitisset in Repub. hoc genus Cambii per litteras. Quod Cambium est, quod communi-

ter antiqui Doctores agnouerunt, & propter cuius usum cepit potissime hic contractus in Repub. exerceri, & admitti. Tertia species est, quando indigens Valentie pecunia aliqua, recipit illam ibi, restituendam Hispali, vel Metinx, vel in alio loco ad quem solent fieri huiusmodi Cambia, & pecuniarum commutationes. Quod genus Cambii est nunc potissime in usu, & quod communiter exercetur à Mercatoribus, & cæteris qui in negotiis versantur.

Inter has Cambiorum species siue formas nonnulla sunt discrimina. Nam prima illa Cambiendi species in vtriusque Cambientis utilitatem cedit, cum vtrique sit necessaria pecunias illas ea ratione inter se commutare: In secunda specie potissime consultur utilitati dantis pecuniam Campfori, cum indigeat illa in loco; in quo per litteras Campforis eam recipiet, liberetque illum Campfor à laboribus, & periculis, cum quibus erat ille pecuniam suam edelaturus: In tertia vero exercetur potissime Cambium in utilitatem eius qui recipit hæc pecuniam in alio loco restituendam: Quia de causa ad eius instantiam & petitionem solet ac debet fieri. Vnde præter has duas posteriores Cambij species hoc interest, debetque ad naturam & iustitiam horum contractuum diligenter attendi, quod in secunda Campfor est qui prius recipit pecuniam restituendam alibi Campsuario: In tertia vero Campsuarius est qui prius recipit pecuniam à Campfore alibi illi restituendam. Tum etiam in prima specie Cambii oportet pecunias esse diuersas, ac distinctas, cum alia pro alia reuera diuersa commutetur. In secunda autem & tertia illud non est necessesse: posset enim Campfor sua industria ac diligentia efficere, vt eadem pecunia quam recipit Valentie à Campsuario, restituatur illi Barchinonæ: & similiter Campsuarius eadem quam à Campfore accepit Valentie, restituere illi Metinx. Ad veram enim rationem Cambij harum duarum posteriorum specierum, secundæ nimirum & tertiæ sufficit, vt sit vera ac realis commutatio pecuniarum in vno loco exhibite & in alio restituendæ, siue sit eadem numero, siue alia diuersa, & distincta: quamuis communiter sit diuersa ratione materie, quia pecunia est res vsu consumptibilis, quæ cum primum recipitur, expenditur.

His ita constitutis, vt veritas huius questionis perspicua maneat, singulas opiniones earum quas proposuimus, priuatim nunc

nunc expendamus, quod nulla commodio ri via efficere possumus, quam subiectis conclusionibus.

Sit ergo prima. *Contractus Cambij de quo hic agimus, ad quamcunque speciem istarum arrium, quas proposuimus, pertinet, nulla ratione est mutuum.*

Hæc quamuis satis constet ex superius dictis, Probatnr nihilominus, Primo, Quia in omni mutuo, prius recipit mutuarius, & deinde restituit mutuanti, in hoc vero Cambio per litteras (vt constat) multoties prius recipit pecuniam Campfor, quam deinde in alio loco reddit Campsuario. Secundo, in mutuo periculum rei mutuatæ manet penes mutuatarium, in Cambio autem non manet penes Campsuarium, sed penes Campforem, cui forte non restituitur pecunia, quam prius tradidit Campsuario. Tertio in mutuo accidentarium est, vt res mutuo accepta restituitur in eodem loco, vel diuerso, imo frequentius restituitur in eodem, in Cambio vero intrinsicum illi est, vt restitutio pecuniæ fiat in alio loco, aliter esset Cambium fictum & ficcum. Quarto, in mutuo distantia & expectatio temporis necessaria est, aliter non esset mutuum, sed res ridicula, si in eodem instanti esset reddenda: In Cambio autem expectatio temporis interuenit per accidens, quia litteræ indigent tempore vt deferantur, nam ipsæ traduntur velut presentes, ac vt aiunt *a carta vista*: (de dilatione enim quæ solet apponi ad nundinas proxime futuras priuatim deinde dicemus) ita vti ratione dilate solutionis, & expectationis temporis reciperetur aliquid in Cambio iam non esset Cambium sed vsura. Denique in mutuo transfertur dominium rei mutuatæ in mutuatarium, in Cambio vero non transfertur semper dominium, nam quando Campsuarius tradit Valentia Campfori suam pecuniam, vt recipiat deinde illam Romæ, Campfor non est velut dominus illius pecuniæ, sed quasi depositarius, vel traductor & vector, recipiens illam Valentia restituentam Romæ. Potest quidem Campfor liberè illa vti sumpta illa in individuo, sed quantitatis illius pecuniæ non constituitur dominus, sed velut depositarius, & traductor.

Ex his sequitur Cambium neq; esse mutuum absolute, vt quidam volebant, & propterea contractum iniquum. Neq; esse mutuum permixtum, vt voluit Medina, neque contractum mixtum ex mutuo &

Cambio, vt quidam recentiores opinati sunt. Patet: Quod nulli conuenit speciei per se sumptæ, neque toto generi conuenire potest, vt docet Aristot. in Topicis: Quæuis enim quod remouetur ab aliqua specie, nõ fit necesse remoueri à toto genere; at quod remouetur ab omnibus & singulis speciebus alicuius generis, necesse est à toto quoque genere illo remoueri: at vt constabit in singulis speciebus Cãbij de quo hic agimus, nulla earum est mutuum, neque includit mutuum, ergo neque Cambium hoc per litteras mutuum est, vel constat ex mutuo.

Secundo, In hoc Cambio, secundum suam veram & propriam rationem, non solum exercetur commutatio, quando restituitur Campfori pecunia, quam prius ille contulerat Campsuario, vt authores illi volũt, sed exercetur etiã reuera illa in vtroque actu, & in priori quando Campfor suam pecuniam tradit, & in posteriori quando Campsuarius illam alibi restituit, estque vterq; actus quasi vnum aggregatum constituens commutationem, incipit namq; fieri quando traditur pecunia, perficitur vero quando illa in alio loco restituitur, vnde nullibi est mutuatio.

Tertio in mutuo traditur aliqua res vsu consumptibilis mutuatario, sub eo tantum pacto, vt restituat illam, vel aliam similem, & equalem, nec conuenit mutuas cum illo, vt restituat commutatã in alio loco, quia si ita conueniret cũ illo, iam nõ esset mutuum, sed Cambium: cum in hoc consistat vis, & ratio Cambij, vt nomen ipsum sonat, vt pecunia vnus loci commutetur verè, & realiter cum pecunia alterius loci, at in priori illo actu, quando Campfor tradit Valentia pecuniam suam Campsuario, iam tradit illam sub hoc pacto, & contractu, vt restituitur illi pecunia, quidem æquivalens sed in alio loco, id est commutata cum ea quam habet Campsuarius in alio loco, ergo contractus Cambij nunquam est mutuum, sed à principio, & in primo limine est Cambium, & commutatio pecuniæ vnus loci pro pecunia alterius loci,

Et confirmatur: Quia propterea conferens pecuniam Valentia, per contractum mutui, quantumuis alibi restituendam, nihil potest exigere, vel recipere vltra sortè, quia est mutuum, essetque vsura ex mutuo lucrum querere; at dans pecuniam Valentia per contractum Cambij alibi sibi restituendam, potest aliquid recipere, quia talis

is exhibitio pecuniæ nullomodo est mutuum, sed verum Cambium ibi inchoatũ & inceptum, complendum vero, & consummandum, quando in alio loco reddet Campsuarius pecuniam suam, in quam illam quam Valentia accepit, fuit commutata.

Ex quo sequitur, (quod etiam fatetur ingenue authores alterius opinionis,) vt si recipiam Valentia mutuo, v.g. 100. argenteos restituendos Cesaraugustæ, licet argentei illi Valentia, solum valeant 23. denarios, Cesaraugustæ vero 24. nihilominus non teneat restituere illos Cesaraugustæ, iuxta valorem 24. denariorum quem ibi habent, sed iuxta valorem 23. quem habet Valentia, quia fuit mutuum factum Valentia, virtute cuius pecunia illa vbiq; restituitur, perinde se habet, ac si restitueretur Valentia: & propterea iuxta valorem quem habent Valentia restituendi. At si recipiam argenteos illos Valentia, restituendos Cesaraugustæ per contactum Cãbij, teneor soluere illos iuxta valorem quæ habent Cesaraugustæ, quia est velut vnus contractus inchoatus Valentia, complendus Cesaraugustæ, & propterea iuxta locum in quo perficitur & consumatur, est valor illius pecuniæ quæ Cambitur, perfoluendus.

Quibus adducti Siluester vsura. 4. q. 8. §. 1. Caiet. in opusculo de Cambijs. cap. 3. Fabianus à Ianua in tractatu De cambijs. parte 1. cap. 5. & plerique Doctorum, omnem speciem & rationem mutui nituntur maxime à contractu Cambij repellere, ac excludere. Et communi sermone ac proprio, non dicuntur qui huiusmodi contractum exercent, accipere mutuo pecunias Valentia restituendas Hispali commutatas, sed accipere Cambium, & exercere commutationem pecuniarum quas accipiunt Valentia, cum pecuniis quas perfoluent Hispali: aperte significantes quod in hoc contractu efficitur. Agitur enim in eo vere & re ipsa commutatio pecuniarum quæ recipiantur in vno loco, cum pecunijs quæ in alio deinde restituuntur: ita vt illa non sit duplex contractus, alter mutui & alter Cambij, sed vnus & simplex, vnus simplicis Cambij, quod incipit & inchoatur in loco vbi vna pecunia recipitur, perficitur vero & consummatur in loco, vbi alia restituitur.

Denique (quod recte obseruauit Caietanus in illo opusculo cap. 2.) Si Cam-

bium esset mutuum, vel includens mutuum, consentire Cambia in Republica esset erigere in ea artem mutuatiuam, cum interesse & lucro, & statuere ministros illius, qui titulo suæ industriæ, & laborum, lucrum quo se ipsos sustentarent, quærent, Quod certè nulla ratione licet, esset namq; concedere artem vsurariam moderatam, quod impiè iudicauit Molinæus recte fieri.

Ex quo etiam sequitur non recipi à Campfore lucrum ratione alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis, cum Campfores vt ipsimet fatentur non instituerent ex sua pecunia alia negotia exercere quam huiusmodi contractum Cambij: Neque ratione aliquarum expensarum, quas in contractu Cambij faciunt cum ministris illius, quasi vellint lucro illo se ipsos ab huiusmodi expensis indemnes seruare, etenim si hoc tantum instituerent se ipsos seruare indemnes, profecto non erat quod pecuniam suam Campsuarijs traderent, sed vt vel illam secum seruarent, aut alteri negotio committerent, & exponerent.

Secunda conclusio. *Quamuis in Cambio fiat reuera commutatio pecuniæ presentis pro alia loco absentis, & distantis, lucrum tamen seu interesse quod in eo recipitur, non imputatur huic titulo & rationi, quod presens magis valet quam absens.*

Non nego pecuniam vel rem absentem, quæ à me deferenda est ad locum in quo sum, vel ad alium meo labore, propriisq; expensis minus valore ceteris paribus, quæ si mihi presens esset in eo loco, in quem ita est deferenda, cum manerem tunc ab eo labore & expensis liber: in quo sensu docet Siluester vsura. quest. 4. circa finem, (quem adducit Ludouicus Lopez in fauorem suæ sententiæ,) rem presentem magis valere quam absentem, loquitur enim de re absentem proprio labore, & expensis reducenda in presentiam. In quo etiam sensu loquuntur Nauarrus in Commentarijs de Cambijs. Numero 62. & Calderinus, ac Laurentius de Rodolph. quos ibi affert, vt ex contextu ipsius Nauarri cuius illum legenti patebit. Sed hæc ratio non habet locum in Cambio, cum de propria illius ratione hoc tantum sit, vt pecunia quam Petrus Campfor exhibet Valentia Ioanni Campsuario, re ipsa & vere restituitur Metinæ ab ipso Ioanne, vel factore illius factori Petri, ibique perficitur,

tur, ac completur omni ex parte contractus Cambii initus inter Petrum Cāpsorē & Ioannem Campsuarium: nec spectat ad Ioannē curare, aut soluere expēsas aliquas, vel labores, si qui exiguntur, vt pecunia illa rursū in Metina reducatur Valentia ad manus Petri: quia si talis contractus fieret, & cum tali pacto, non esset Cambium sed mutuum, cum Ioannes pecuniam acceptam à Petro Valentia teneretur illi suis expensis restituere in eodem loco, in quo illam accepit. Idem enim est Ioannē exsoluere expensas, quibus pecunia quā accepit Valentia à Petro illi Valentia restituenda est, quod teneri Ioannem ad reducendam illam suis expensis, ac restituendam Petro in eodem loco, in quo illam accepit, quod est propriè mutuum. Vnde authores illius secundæ opinionis, qui in suum fauorem afferunt Siluestrum, & Nauarrum, aut non recte illos legerunt, neq; intellexerunt, aut non considerarunt quantum distet pecunia absens in Cambio, à re absenti de qua ibi Siluester, & Nauarrus cum aliis loquuntur. Caietanus quoque, qui ab eisdem affertur, rem absentem minus valere docet, vel propter pericula, si illis exposita sit, sicut pecunia in navi fluctuante constituta, aut à malo debitore recuperanda, vel propriis expensis deferenda, quæ à contractu Cambij plurimum quoq; distant, cum pecunia à campsuario restituenda nec tantis periculis subiaceat, nec sit expensis Campsuarii ex vi huius contractus ad manus Cāpsoris à loco in quē facta est commutatio, reducenda. Hæc placuit hoc loco obseruare, ne quis auctoritate Siluestri, Caietani, & Nauari, quos male intellectos afferunt authores illius secundæ opinionis in suum fauorem, in hac parte decipiatur. His positis probatur iam & recte nostra secunda conclusio.

Primo, Quia etiam si pecunia presens sit magis pretiosa, & maioris estimationis quā absens, haberet quidem ista sententia locū, quando Campsor dat prius Campsuario, at multoties Campsuarius dat prius Campsori pecuniam presentem, recepturus aliam deinde à Campsore, exhibetq; simul Campsori vna cum sua pecunia presenti aliquid lucrum, Imo & antiquitus quando hoc Cambium ratione loci simpliciter & iuxta suam primæ institutionem agebatur, nulla alia circumstantia illi permixta, siue Campsor prius reciperet, siue contra, recipiebat aliquid lucrum vt stipen-

dium sui laboris, & industriæ; quod est argumento certissimo, hoc Cambium ratione loci, (de quo nūc priuatim agimus,) ex sua primæ institutione esse translationem, & translationem pecuniæ per litteras, dariq; lucrum illud vt stipendium.

Secundo, quia si propterea licet Campsori lucrum aliquod à Campsuario recipere, quia confert pecuniam presentem, quæ magis valet quam absens in alio loco recipienda, oporteret vt quotiescunq; Campsor, prius confert pecuniam aliquam in alio loco sibi restituendam, aliquid recipere lucrum, at contra sepe fit: accidit enim nonnunquam Campsuarium potius recipere illam cum lucro. V.g. si Campsor Hispalensis conferat pecuniam recuperandam Antuerpiæ, minus recipit quā confert, confert enim Hispali V. g. mille scuta, cui tamē nō restituētur Antuerpiæ nisi 920. Similiter accidit si conferat Hispali recepturus illam Romæ: Quin & illis ad mundinas intra Hispaniam celebrandas, collatis, nūquam recipit lucrum, sed quantum dedit Hispali tantū recipit Metinæ, & ad æqualitatem, vt dicunt *a la par*, quia commutatur pecunia intra idem Regnū. Quia ratione apertissime constat, lucrum quod Campsor ex Cambio recipit, non innitti huic regulæ, vel causæ, pecuniam presentem in maiori pretio haberi, quam si eadem loco vel tempore absens habeatur.

Tertio, liceret eadem ratione in mutuo lucrum quoque recipere, cum pecunia post tempus restituenda, etsi non distet loco, reuera tamen absens sit, nec minus absens quam quæ distat loco, cum eadem pericula patiatur illius solutio, siue loco siue tempore absit, constat autem propter absentiam temporis illam pluris æstimari, vel aliquod inde lucrum recipere, apertam esse vsuram. Nec valet iuxta presens institutum quod dicunt Authores illius secundæ opinionis, ista differre inter se, esse absentem loco, vel esse absentem tempore, vt absens tempore non minus valeat, absens vero loco debeat minus valere: quia eadem ratio, qua docent ipsi absentem loco minus valere, tum quia non est ita secunda, nec ita in promptu & ad manus, sicut presens, eadē omnino existit in absenti tempore, quis enim negabit tempore absentem nec ita securam esse, nec sic haberi in promptu; sicut habetur quæ presens est? Vbi autem eadem existit ratio,

idem

idem quoque debet profecto esse ius. Quia (vt vidimus) agentes de pagis illis acerbis, pecunia presens non valet magis quam absens, nisi propter pericula aliqua, quibus illa absens vere exposita sit: aut propter lucra cesantia, siue dāna ex absentia illius pecuniæ emergentia, iuxta ea quæ superius docuimus de lucro cessante, & damno emergente: in Cambio autem Campsori imprimis nulla lucra cessant, cum non habeat ille pecuniam suam aliis negotiis expositā quam huic, quod est illam Cambire: quin potius vtilius frequentissime sit pecuniam suam habere absentem, & campsuariis traditam, quam apud se retinere otiosam: vel habere illam (vt diximus) congregatam in magna copia in diuersis locis, & Prouinciis, ibique paratam ad exercenda cambia. Neque subeunt pericula vel damna aliqua, quia campsores ipsi in multis locis, vt videre est in Italia (sicut paulo ante argumentabantur Authores primæ opinionis) curant diligenter secure agere vel pignora, vel fideli fideiussore accepto. Quod (sicut inferius dicemus), nō repugnat nature huius contractus, quamuis honestius multo exerceatur sine tali securitate pignoris, vel fideiussoris, sicut habet consuetudo mercatorum & campsores huius ciuitatis Valentia, in quo laudandi profecto sunt. Vbi vero campsores non recipiunt pignora, vel fideiussores, quibus securi reddantur, curant diligenter his tantum pecunias suas per Cambium tradere, quos prudenter ac probabiliter norunt nō defesturos a solutione illarum litteris ab eisdem, vel ab aliis qui securi sint subscriptis: quæ securitas in moralibus sufficit, vt pecunia illa non dicatur exposita periculis: Pericula enim in moralibus tunc dicunt pericula, quādo re diligenter considerata probabiliter imminet, in hoc autem casu de quo loquimur probabilius multo est, Campsorē secure agere, quam cum periculo: nisi loquamur de communibus periculis, quibus res omnes humanæ subiacent in hac vita, quæ pericula non sunt proxima, neq; intrinseca contractibus, sed extrinseca & remota, & quæ non respiciuntur propriè & perse in contractu, vt dicatur ille ita periculis subesse, vt propter illa liceat interesse aliquid exigere.

Sed respondet huic argumento Ludouicus Lopez, primo, esto vtile sit Campsori pecuniam suam habere absentem, & traditam Campsuario, cæterum quia hæc absen-

tia fit in gratiam, & vtilitatem ipsius campsuarii, & ad illius petitionem, & instantiam, propterea hanc absentiam esse estimādam pretio reddendo ab eodem Campsuario, in cuius vtilitatem illa fit: etenim sicut propter eius vtilitatem abest, ita & propter vtilitatem eius facit Campsor deinde expensas, quæ exiguntur ad illam recuperandam, ac restituendam in suam presentiam, expensæ vero factæ in vtilitatem alicuius ab eo soluendæ sunt, in cuius vtilitatem fuerunt factæ, vt docet Nauarrus ex Baldo, Panormit. & Foelino in cap. 1. De testamentis. Qua etiam de causa in cap. Statutum. §. Proferendo. De rescriptis. in 6. definitur, vt quamuis testis productus iuret ex vtraq; parte, expensas nihilominus quas fecit veniens ad iurandum persoluat is, qui illum produxit, cum ad eius instantiam & in eius vtilitatem potissime fuerit adductus. Similiter, ratione, cum expensæ quas facit Campsor in recuperanda pecunia sua absenti, è loco in quo fuit a Campsuario restituta, sint factæ in vtilitatem quoq; ipsius Campsuarii, esse ab illo persolueudas propter illam absentiam. Respondet secundo, satis esse pecuniam quæ datur Cāpsuario, eo ipso quo abest, secundū se periculis subiici, vt censeatur illa absens minus valere quā presens, etiā si non sequantur actu pericula illa & dāna, quæ imminēbāt, sicut locas se ad agēdū iter periculosū maioripretio dignus est, quā si aggredere iter sine illis periculis, esto pericula illa quæ in itinere periculoso imminēbant, non sequantur actu.

Nulla tamē istarum solutionū tollit vim argumēti propositi: Nō prior, Primū, quia Campsor propriā semper intēdit vtilitatem, non Cāpsuarii. Secūdo, quia esto illi intēderet, non potest illi videri suā vtilitatem, sicut diximus q. 77. ar. 1. de venditore alicuius mercis nō esse augdēū pretiū illius, propter vtilitatem quā emptor ex illa est recepturus. Tertio, quia cū illa absentia sit de intrinseca ratione Cambii, eo ipso quo vult exercere cambiū debet illā pati, neq; potest propter illā aliquid exigere, nisi aliqua dāna ex ea recipiat, vel lucra amittat: quæ ratio non habet in Cambio locum, cū propria sponte exerceatur à Campsore habente pecuniam suam ad hoc genus negotii, paratam, minime vero ad alia. Deniq; sicut recuperatio & reductio pecuniæ è loco in quo à Campsuario restituta est factori cāpsoris, in locū vbi ipse cāpsor existit, nō

est de essentia Cambii, neque pertinet ad Campsuarium; quia hic contractus incipit in loco ubi confertur a Campfore pecunia, perficiturque & absoluitur omnino, in loco ubi illa a Campsuario restituitur, siue reducatur inde ad manus campforis, siue nunquam illam postea videat: ita quoque expense, quas facit campfor in illa recuperanda, ac in domum propriam reducenda, nullo titulo ad ipsum pertinent: neque unquam inter mercatores in villo genere Cambij tallium expensarum habita est ratio.

Putant quidem multi eorum (vt inferius dicemus) in hoc contractu oportere Campfore & pecuniā eius periculis subiaccere, nec posse esse securum, & propter illa pericula posse lucrū aliquod recipere, sed ostendemus aperte inferius non esse de intrinseca ratione cambij, vt pecunia a Campsuario tradita periculis subiaceat, quin potius possit tradi cum securitate: qua de causa sicut illa subiaccere periculis non est intrinsecū huic contractui, sed extrinsecū & accidentariū, ita neque iustitia eius, & lucri quod in eo recipitur, sumenda est ex huiusmodi periculis, vel absentia pecuniā a qua talia pericula oriuntur: iustitia enim & æquitas cuiuscūque contractus ex his potissime desumenda est que illi propria sunt & intrinseca, quāuis sumatur etiā nonnunquam ex aliqua circūstātia extrinseca: nūquā tamē ita ab extrinsecis sumitur, quin prius & potissime sumatur ex propriis & internis illi contractui.

Altera solutio eodē modo confutatur. Fatemur enim, de essentia Cambii esse absentiam pecunię, in quā presens commutatur, absens tamen (vt diximus) non magis valet quam presens nisi propter pericula, quibus illa subiicitur, sed ita, vt pericula illa imminē alteri contrahentium ex propria & intrinseca ratione contractus, quia si ab extrinseco illa adueniant, neque mutant naturam contractus, neque ex illis est desumenda illius æquitas, & iustitia, sed potissime (vt diximus) ex his quę illi intrinseca sunt.

Tertia conclusio. *Cambium per litteras, ad quamcumque speciem illarū trium pertinet, non est contractus emptionis & venditionis, quamuis cum illo aliqua ex parte conueniat.*

Probatur prior pars huius conclusionis: Primo, quia, ex Aristo. D. Thoma. & omnibus DD. triplex est commutatio, qua homines ab exordio mundi sumpti vsque ad hęc nostra tempora vsi sunt: Prima, quę fuit naturę humanę cõuua, qua commutabantur res ipsę inter se, vt oleum pro vino,

vinum pro tritico. Secunda, (cum illa prima non sufficeret) qua inuento numismate, commutari ceperunt res pro pecunia. Tertia, qua partim necessitate illud postulante, partim vero hominum cupiditate, pecunię quędam pro aliis commutantur, vel in eodē loco, vt in cambio minuto, vel in diuersis, vt in Cambio per litteras. Hęc vero commutationes proponuntur ab omnibus Doctoribus tamquam natura, & specie distinctę, ergo quemadmodum in naturalibus non potest vna species in naturam vel essentiam alterius transire, ita neque in moralibus vnus habitus in naturam alterius, & in contractibus vnus contractus in naturam alterius: & ex consequenti Cambium de quo hic agimus, quod est tertia illa species commutationis, nempe pecuniarum pro pecuniis, non potest transire in naturam vel rationem secundę speciei commutationis, in qua commutatur res pro pretio, quę proprie dicitur emptio & venditio, sed debent necessario specie & natura distingui.

Secundo, de ratione formali & propria emptionis & venditionis est, vt res quę venditur sit merx aliqua, pretium vero sit pecunia, adeo vt nullomodo possit dici contractus emptionis & venditionis, nisi reperiantur in eo hęc duo realiter & vere distincta, merx & pretium: sed in Cambio nulla reperitur res quę vere sit merx, vel quę vere sit pretium: tamquā res distincta ab illa merce cum vtraque res quę interuenit in eo sit pecunia, commutatur enim vna pecunia pro alia, inter quas nulla est ratio, cur potius hęc sit merx quam illa, vel cur potius hęc sit pretium quam illa: repugnat ergo omnino Cambium emptionem esse aut venditionem.

Tertio, si Cambium per litteras posset dici emptio & venditio, in qua vna pecunia esset pretium alterius, similiter & Cambium minutum posset dici emptio & venditio, possetque vna pecunia esse pretium alterius qua pecunia est: at Cambium minutum non potest dici emptio, quando vna pecunia commutatur in aliam qua pecunia est, ergo neque Cambium per litteras. Maior patet: quia licet minutum fiat in eodem loco, Cambium vero per litteras in diuersis, vtrumque tamen est commutatio pecuniarum, vnde si in Cambio per litteras quando pecunię commutantur inter se vt pecunię, alia esset pretium, & alia vt merx & vendibilis, in minuto quoque, quando pecunię

commutantur vt pecunię, posset alia habere rationem pretii, alia vero rationem mercis, & esse vendibilis. Vidimus eutē abunde q. 2. huius disputationis de Cambijs artic. vnico, licere quidem in Cambio minuto, quando commutatur pecunia vt metallum, vendere illam, & maiori pretio quam legali, quia legale solum est impositum pecunię qua pecunia est, & pretium rerū venalium, non qua metallū est: At quando commutatur vt pecunia, nullo modo posse augeri pretium legale, quia nullo modo vt pecunia vendi potest. Et confirmatur, quia quamuis in Cambio minuto posset forsā pretiosa summi vt merx, minus vero pretiosa vt pretium, & esse emptio, illud tamen non licet quando commutantur vt pecunię, vt constat ex dictis eo loco, ergo neque Cambium per litteras, in quo minus apparet ratio sumendi vnā pecuniam tamquam mercē, & aliam tamquam pretium, sensendum est esse contractum emptionis, & venditionis, vi illius principii Aristotelici: *Si quod magis videtur inesse, non inest, quod minus videtur inesse, minus inest.*

Denique conclusio posita est maxime consona iuri, In quo a Doctoribus inter commutationem siue rerum, siue pecuniarum illa sit, & contractum emptionis & venditionis hęc discrimina constituuntur: Primo, vt venditio fiat vel solo consensu, Cambium vero & commutatio actuali rei traditione, vt habetur: l. ex placito. Cod. De rerum permutatio. Secundo, in venditione differunt nomina contrahentium, alius namque venditor est & dicitur, alius vero emptor: in commutatione vero vterque idem nomen habent, cum ambo dicantur permutantes, vel cambiantes, ita l. i. ff. eodem titulo. Demum de huiusmodi contractibus tamquam diuersis habentur in iure diuersi tituli, differt enim plurimum titulus De contrahenda emptione &c. à titulo De rerum permutatio.

Altera vero pars, nempe conuenire Cambium per litteras cum contractu emptionis, ex eo patet, quia sicut in emptione & venditione est seruandum pretiū legale, & impositum à Principe vel Repub. vel pretium fori, quando lex nullum prescribit, Tum etiam, in emptione venditor debet rem sanam tradere, vel defectum eius indicare, & illius euictioni manere obnoxius, & similiter emptor in pretio quod tradit: ita quoque in Cambijs est seruandū pretiū fori, vel legis, manetque vterque obligatus ad euictio-

nem pecunię, quam alter alteri tradit. Secundo, quia vterque contractus est bonę fidei, vt habetur §. Actio. Instit. de Actionibus. Et ideo permutatio dicitur esse vicina venditioni, & illius vicem habere, l. finali. ff. De rerum permutatio, & l. 2. Cod. eod. titulo.

Propositam conclusionem docent etiam Siluester, & Caiet. locis citatis. Siluester enim quamuis affirmet pecuniam esse aliqua ratione vendibilem, & Cambium reduci ad contractum emptionis, nihilominus facit quoque illud translationem pecuniarum, & commutationem illarum in diuersis locis. Caietanus vero non ait esse emptionem, sed esse contractum quasi emptionis per quandam analogiam, vt videre est cap. 7. illius Opusculi, Nauarrus autem in commento de Cambijs num. 41. solum docet seruandas esse in Cambijs circa illorum pretia leges emptionis, & venditionis, quod nos quoque hic affirmamus.

Reiectis tribus illis prioribus opinionibus, quę, vt ex propositis conclusionibus patet, constare non possunt, due posteriores ample etē sunt; Nimirum Cambium reale per litteras vel esse translationem pecunię ex vno loco in alium, vel commutationem pecuniarum in diuersis locis, iuxta variā æstimationē quam in illis locis tales pecunię habent: vtrumque enim Cambijs verē conuenire experientia ipsa testatur, & mercatorum vsus: cum in omni Cambio vel recipiat Campfor pecuniam a campsuario, vt similem & æquivalentem illi restituat, in loco ubi illa eget, quod perinde est ac si illam nauat vel agafoni contulisset eō transferendam, vel cõferat Campfor pecuniam suam Campsuario, restituendam illi in alio loco, iuxta valorem & æstimationem quam illa habuerit in tali loco, Ceterum quia hęc duo, nempe esse translationem pecunię ex vno loco in alium cum aliquo stipendio, vel esse commutationem pecuniarum secundum diuersam æstimationem illarum in diuersis locis, non possunt omni speciei Cambii conuenire, qua ratione conueniant illis tribus speciebus Cambiorum quas proposuimus, nunc explicandum est.

Vnde sit quarta conclusio. *Cambium primę speciei, in quo ambo contrahentes mutuo & vicissim suas pecunias inter se cambiant, est vera & rellis commutatio pecunię vnius loci in alium, cui illud tantū additur, vt non sit simplex sed mutua, cum alter alteri suam pecuniam*

conferat, ubi illa eget, & vicissim ab illo aliam accipiat, ubi similiter ille eget.

Hæc ex terminis ipsis satis perspicua est, nec maiori indiget probatione: cui enim dubium est, sic Cambientes suas pecunias in diuersis locis existentes illas inter se commutare? Qua vero ratione illud fieri debeat, ut æqualitas ac iustitia seruetur, deinde dicemus.

Quinta conclusio. *Cambium secundæ speciei, in quo Petrus pecuniam quam habet Valentia confert Campsori Valentino, ut per litteras illa sibi exhibeatur, ubi illa eget, est vere ac realiter traditio pecunie ex vno loco in aliū, cum stipendio pro tali translatione & ministerio.*

Vnde hoc Cambium reducitur ad contractum locationis: locat enim Campsor in eo suam industriam, & operam, sicut locaret illam nauta, vel agassio pecuniam illam ex vno loco in alium deferens: Quod enim iste præstaret suo labore, ac reali & formali translatione, præstat Campsor, & commodius, ac facilius per litteras. Ita Siluester Vsuræ. cap. 4. q. 8. §. 2. Caietan. in illo opusculo cap. 6. & plerique Doctorum tam veterum quam recentiorum, imo (ut sepe diximus) veteres hoc tantum genus Cambii agnouerunt, qua de causa solet vocari Cambium per translationem, Hispane *Cambio por transpaso*: Quia est traditio & transportatio pecunie ex vno loco in alium.

Nauarrus in commentario de Cambijs nu. 21. sentit hoc Cambium non pertinere ad contractum locationis, sed ad aliquem eorum qui dicuntur à Iurisperitis innominati, qui potest exprimi per voces illas *Dote des*. Quod probat Primo, quia contractus sortiuntur speciem & denominationem ex intentione contrahentium; nullus autem est, qui in hoc genere Cambii intendat locare aliquas operas Campsoris, sed dare illi pecuniam Valentia, ut detur illi æquivalens Romæ.

Secundo, quia in contractu locationis res locata non transit in dominium eius, cuius operæ locantur; ut si conducam nautam, qui mea bona transferat ex Hispania in Italiam, commendantur quidem illi & committuntur bona mea, non tamen transeunt in dominium illius: at in Cambio huius secundæ speciei, pecunie quæ traduntur Campsori, quamuis maneat ille quidem obligatus ad restituendas similes, & æquivalentes in alio loco, transeunt tamen illæ in domi-

nium ipsius. Vnde hoc Cambium non potest reduci ad contractum locationis.

Potestque illud alijs etiã argumentis confirmari. Vnde sit tertium. Hoc Cambium habet easdem qualitates quas mutuū, ergo non potest esse locatio operarū Campsoris: consentientia perspicua est, cum hi duo contractus mutui & locationis speciei & natura omnino differant. Antecedens vero probatur: Quia sicut in mutuo traditur res vsu consumptibilis mutuatario secundum omnem usum illius, cum debito restituendi illam post aliquod tempus mutuanti, ita in hoc Cambio traditur à Campsuario pecunia Campsori, cum libera facultate vtendi illa pro libito, cum solo debito restituendi illam post aliquod tempus ipsi Campsuario, in loco ex utroque consensu designato.

Quarto. Quando locat Petrus suas operas, ut nauta, & suscipit pecuniam alterius traducendam ex vno loco in alium, si casu pecunia illa perierit, ac sine culpa Petri, ad nullam tenetur illius pecunie solutionem, sed perit domino illius: at in hoc Cambio secundæ speciei, in quo Ioannes pecuniam suam tradit Campsori, cuius litteris recipiat illam Romæ, si illa pereat, etiã si sine vlla culpa Campsoris, non perit Ioanni, sed Campsori: ergo Cambium hoc non est locatio, in qua Campsor locat operas suas ad translationem pecunie Campsuarij.

Denique Qui locat se ipsum ad transferendam pecuniam alicuius ex vno loco in aliū, actu & realiter illam transfert, Quod tamen Campsor in hoc contractu non præstat, sed solum tradit litteras, virtute quarum à suo socio æqualis alibi restituatur.

Sed propter hæc non est quod recedamus à communi & vera Doctorum sententia, quam habet conclusio ista quinta: Illa igitur suo ordine diluamus.

Ad primum respondeo, Contractus pendere quidem ex intentione, & voluntate contrahentium vt fiant, & celebrentur, tum etiam vt fiant cum his vel illis conditionibus, & circumstantiis: posito tamen celebrari illos hac vel illa ratione, & cum his vel illis circumstantiis, non pendet ex eorum voluntate & intentione, vt pertineant ad hanc vel illam speciem, sed ex natura rei, & ex qualitate & conditionibus ipsius contractus. V. g. ex intentione & libera voluntate contrahentium pendet, mercem aliquam emere & vendere, vel secus, at posito dominum mercis velle illam tradere pro pretio, & emptorem velle

velle recipere illam collato pretio, non pendet ex voluntate aut intentione eorum, qualis hic contractus sit, sed ex natura rei, & propria ratione ipsius est emptio & venditio, esto illi ex ignorantia, vel per iniquitatem vellent alium contractum inire. Vt patet in simonia, nollet certe, qui pretium confert pro beneficio, simoniam committere, imo frequenter nihil tale instituit, ex natura vero contractus, si pretio rem spiritualem acquirat, exercet simoniam: Ita in proposito: Licet in hac secunda specie Cambij, Campsuarius nihil aliud instituat, quam dare pecuniam suam Valentia, ut æquivalens detur illi Romæ, nihilominus lucrum quod ex hac commutatione Campsor reportat, est merum stipendium obsequii, & vtilitatis, quam præstat Campsuario, efficiens, ut pecuniam quam habet Valentia, & oportebat transferre Romam, Romæ inueniat, ac recipiat. Contractum vero in quo recipitur aliquod stipendium, pro obsequio quod quis in alterius vtilitatem præstat, perspicuum est ad locationem pertinere.

Ad secundum respondeo, argumento illo probari quoque posse, agassionem accipientem pecuniam Valentia sub stipendio, & locantem se ad conferendam illam Salmantica Scholastico Valentino, si quidem illam Valentia vel in itinere expendere, quamuis exhiberet æqualem Salmantica Scholastico illi, non exercuisse contractum locationis, quod est ridiculum: quia ad veram transportationem pecunie, vel cuiuscunque rei vsu consumptibilis non exigitur, ut eadem numero, quæ fuerat accepta, restituatur, sed æquivalens in eadem specie. Vnde in hoc Cambio de quo loquimur, Campsuarius neque transfert dominium suæ pecunie in Campsorem, neque prohibet quin illa pro libito vtatur, sed hoc tantum instituit, ut æquivalens reddatur ei in loco in quo illa indiget; redditaque illi æquivalenti, perinde se habet Campsor in genere moris, ac si eandem numero quam accepit, eò detulisset, & Campsuario tradidisset.

Ad tertium, satis constat iam ex dictis in prima conclusione, & cōfessarijs illius, Cambium, cuiuscunque speciei sit, nullo modo esse mutuuum, maxime propter rationes adductas: quia mutuuum fit in vtilitate recipientis mutuuum, Cambium autem per transportationem non fit in vtilitatem Campsoris, qui recipit pecuniam alibi restituendam, sed in vtilitatem ipsiusmet Campsuari-

rij, tradentis illam, ut in alio loco in quo illa indiget, sibi restituatur.

Ad quartum respondeo, Nautam, vel agassionem, qui susciperet pecuniam alicuius, alio deferendam, & locaret illi suas operas, siquidem sine aliqua ipsorum culpa illa periret, non teneri ad illius restitutionem, neque illis perire, sed domino qui illam commisit ipsis, quia illi solum promiserunt pecuniam illam alio transferre, solumque exercuerunt cum illo contractum, quo locauerunt ei suas operas, neque obligauerunt se ad pericula, quod pertinet ad alium contractum longe diuersum, quem dicimus assecurationis, ad quæ si simul se obligassent, tunc, non solum manerent deuincti ad illam alio transferendam, verumetiam ad omnia pericula, & damna, quæ pecunia illa pateretur, siue culpa ipsorum, siue sine culpa eorum acciderent, illa pericula & damna, quia contractui locationis commiserunt contractum assecurationis. Et hac ratione Campsor recipiens pecuniam alicuius transferendam in alium locum, tenetur ad damna omnia, si illa pereat, antequam ibi Campsuario restituatur, quia in huiusmodi contractu & Cambio, non solum celebrat Campsor contractum locationis, verumetiam assecurationis: ex natura enim huius contractus vtrumque promittit Campsor, & pecuniam quam à Campsuario recipit v. g. Valentia restituendam Romæ, illam fideliter ibi restituere, & omnia pericula illius penes se suscipere.

Sexta conclusio. *Cambium tertie speciei, in quo Campsor confert prius pecuniam Campsuario, acceptis ab illo litteris, quibus a factore & correspondenti Campsuarij suam pecuniam recipiat, in loco ad quem fuit commutatio illa sui solutio remissa, quatenus modo & hoc nostro seculo est in vsu, non est transportatio pecunie a loco in locum, sed vera & realis commutatio pecuniarum existentium in diuersis locis, iuxta valorem & estimationem quam in illis habent, desumptam ex maiori copia vel inopia totius generis pecuniarum in talibus locis.*

Hanc probant optime, ac efficaciter argumenta illa Mercati: omnia enim illa procedunt de huiusmodi Cambio, quod vocamus tertie speciei: nec alia probatione hic opus est.

Reliquum est vt diluamus argumenta, quibus authores illarum opinionum, quas retulimus, vtuntur, quatenus illa, conclusionibus hic à nobis positis aduersantur.

Imprimis argumenta eorum, qui hoc Cambium ratione loci & per litteras damnant, ex dictis facile soluuntur. Nam primum illorum satis abunde explicatum est in prima conclusione hic posita, & ex alijs quæ in progressu huius disputationis diximus, constat abunde, Cambium verum & reale (de quo hic loquimur) nullomodo esse mutuum, neque simplex & absolutum, neque mixtum commutatione, sed meram ac nudam veramque commutationem pecuniarum in diuersis locis existitum, quæ incipit & inchoatur in loco vbi recipitur pecunia, & perficitur ac consumatur in alio loco reuera distant, vbi illa commutata restituitur.

Ad secundum respondeo, conferre alicui pecuniam cum spe lucri, ex contractu cui repugnat conferre pecuniam ad habenda lucra, qualis est contractus mutui, esse vsurarium: & ita vsura definitur *Lucrum ex mutuo*: conferre autem pecuniam cum spe lucri, ex contractu, cui non repugnat ut in illo data pecunia habeatur. Lucrum ex iusta causa, & titulo, non esse vsurarium: qua ratione datur pecunia in Cambio, ut recipiatur lucrum ex maiori vel minori æstimatione pecuniæ in diuersis locis, qui titulus ut videbimus controuertitur. 12. huius artic. iustus est.

Ad tertium dico, esto aliqui utantur hoc contractu in fraudem vsurarum, quia nolunt gratis mutuari, nihilominus contractus ipse secundum se, & suam propriam naturam, si recte exercetur, ita ut sit Cambium reale & verum, & cum omnibus conditionibus quas explicabimus, non est in fraudem vsurarum, sed in bonum commune Reipub. cum sine tali contractu (ut vidi mus q. 1. art. 2.) non possent negotia & commercia exerceri. Quod autem aliquis, sua iniqua intentione exerceat illud in fraudem vsurarum, nimirum, quia cum non possit lucrari exercens vsuram hac alia via lucratur, peccabit praua illa intentione contra charitatem, nimia illa cupiditate lucrandi, minime vero contra iustitiam, cum propter prauam intentionem illius, Cambium verum & reale in quo seruantur debitæ conditiones, non desinat esse contractus iustus.

Ad quartum respondeo, Merces non posse aliter vendi, quam valeat hic & nunc, nisi sint alio deferendæ, vel seruentur in aliud tempus, ac sicut licet vnâ mercem cum alia in alio loco existente commutare, iuxta diuersum pretium & æstimationem quæ

illæ habent in illis diuersis locis, ita & pecunias. Vel sicut deferenti mercem aliquam ex vno loco in alium licet exigere stipendium illius obsequii, & transportationis, ita & in transportatione pecuniarum, Et in his consistit Cambium, nam vel confertur Campsori, tradenti litteris à se datis pecuniam Campsuarii, ex vno loco in alium, lucrum aliquod tamquam stipendium illius obsequii & transportationis, ut in Cambio secunde speciei, vel commutatur pecunia vnus loci in pecuniam alterius, iuxta diuersum valorem vel æstimationem quam in illis habent, ut in Cambio primæ, vel tertie speciei.

Ad vltimum respondeo, conuenire quidem negotiis, ut qui illa exercet, seipsum damno vel periculo exponat, ut qui deferat merces in aliquem locum vendendas, debet illas vendere pretio iusto, siue ita vendens damnum recipiat, siue commodum: Qui inter se incunt societatem, debent eidem damno sicut & comodo esse expositi. Nihilominus potest in negotio exigere securitas à contrahentibus inter se, ut stet uterque contractui, fideliterque se gerat in eo. Quæ ratio in Cambio, cum exigit Campsor pignus, vel fideiussor, exigit quidem illum ad firmitatem, ac ut sit securus Campsuarium fideliter soluturum, manet nihilominus sub periculo lucrandi vel perdendi, iuxta diuersam æstimationem pecuniarum in diuersis locis, præter alia pericula quæ explicabimus inferius, cum docebimus non repugnare naturæ Cambii exigere securitatem.

Nunc ad argumenta aliarum opinionum, quæ Cambium verum & reale, iustum quidem iudicant, sed in explicanda propria illius vi & natura à nobis dissident. Quarum prima fuit illa Medinæ, & aliorum existimantiam esse contractum mixtum ex mutuo, & Cambio.

Ad primum eorum quibus huiusmodi opinio nititur, Respondeo, iuxta exemplum quo ratio illa vitatur, tribus modis possè dari Valentie equum Petro restituendum Barchinonæ: Primo, ut teneatur eundem restituere, neque mutetur hæc conditio; & hic modus tradendi est verè mutuum. Secundo, si tradatur illi sub ea conditione, ut teneatur eundem Barchinonæ restituere, deinde vero vel quia equus ille culpa Petri perit, vel alia ex causa, conuenit dominus eius cum Petro, ut restituat alium loco illius quæ accepit Valentie. Et hic contractus negari non

non potest esse mixtus ex mutuo, & commutatione, à principio enim, cum fuit traditus equus Petro, cum pacto ut eundem restitueretur, fuit mutuum: quod vero deinde constituerunt, ut loco illius alium redderet, fuit Cambium: & ita huic contractui, qui à principio fuit mutuum, fuit deinde adiunctum & permixtum Cambium, Potest quoque & hoc tertio modo fieri, ut à primo limine & principio contractus conueniant inter se, ut Petrus accipiat equum Valentie cuius loco alium restituat Barchinonæ: & hic tertius modus non est mutuum, neque simplex, neque mixtum, sed verè ac reale Cambium & commutatio, quæ incipit & fuit inchoata Valentie, perfecta autem & absoluta Barchinonæ: Perspicuum autem est, Cambium de quo hic loquimur, non celebrari primo, vel secundo modo isto, sed tertio: Et ita nullomodo est mutuum, neque simplex & purum, neque mixtum, sed mera ac nuda commutatio pecuniarum vnus loci cum pecunijs alterius.

Ex his patet quoque solutio ad secundum. Etenim qui mille aureos datos Valentie reciperet Barchinonæ, & receptos deinde commutaret, proculdubio duos contractus exerceret, alterum mutui Valentie, & alterum Cambii Barchinonæ, qui essent & loco & tempore distincti, ita ut nullomodo esset vnus contractus, neque simplex, neque constitutus ex duobus, vel pluribus, sed duo omnino reipsa distincti & diuersi: at Cambium (de quo hic agimus) longe aliter se habet, non enim sunt duo contractus in eo, sed vnus & simplex, quia non dat Campsor pecuniam Valentie restituendam sibi Barchinonæ, ita ut postquam sibi restituta est, illam commutet, sed dat suam Valentie recipendam Barchinonæ commutatam in aliam: ita ut à principio fiat iam commutatio Valentie, complenda & consumanda Barchinonæ.

Ad tertium Respondeo, plurimum differre inter emptionem quæ fit anticipata solutione, & Cambium de quo hic agimus. Quia in illa, cum emptio non fiat actu & reuera, donec merces actu tradatur, (qua de causa, ut loco in argumento citato vidimus, pretium necessario est sumendum à loco, & tempore, in quo fit actualis traditio mercis) pretium ante solutum est velut mutuum: at in Cambio fit iam actu commutatio, cum primum traditur pecunia à Campsore, non quidem perfecta & consummata, sed incepta & inchoata, perficienda vero

& complenda, quando restituitur illi ab ipso Campsuario æquivalens pecunia in alio loco. Quo fit, ut in Cambio nullo modo interueniat mutuum, neque exhibitio illa pecuniæ, quæ fit à Campsore, sit mutuum, sed commutatio suæ pecuniæ cum illa quæ alibi à Campsuario recepturus est: ex utroque enim actu, quamvis in diuersis temporibus & locis, coalescit vna commutatio, & Cambium.

Ad argumenta secundæ opinionis. Ad primum constat solutio ex dictis in 3. conclusione à nobis posita: pecunia enim presens æstimatur magis quàm absens, quando illa periculis subiacet, vel ex illius absentia emergunt aliqua damna, siue cessant aliqua lucra domino illius, quæ omnia aliena sunt à contractu Cambij iuxta propriam illius vim, & naturam, ut ibi docuimus. Ad confirmationem, concessio Antecedenti negandum est consequens, quia 100. presentia Campsori non magis valent quam absentia, imo formaliter loquendo nempe Campsori ut Campsoriæ exerceret, vtilius est suam pecuniam abesse, & Campsuario alicui traditam esse, quam apud ipsum manere illam otiosam.

Ad secundum Respondeo, In Cambio secundæ speciei, quod fit ad loca magis distantia, maius pretium exigere posse, non quia, quo locus magis distat, pecunia eius magis abest, sed quia quo magis distat, maiores facit Campsor expensas, & maius obsequium præstat in utilitatem Campsuarii pretio æstimabile, in huiusmodi namque Cambio secundæ speciei non confert Campsor suam pecuniam Campsuario; illique abest, quin potius recipit ipse a Campsuario pecuniam, quam alibi ei restituat. Et in hoc sensu loquitur Sanctissimus Pius quintus in sua Bulla. Quod si loquamur de Cambio tertie speciei, est quidem necessaria quoque in eo distantia loci, non tamen augetur vel minuitur lucrum Campsori ex illa maiori vel minori distantia, sed ex varia æstimatione, quam habent in diuersis locis pecuniæ quæ Cambiuntur, & commutantur in illis.

Tertium nullam habet vim. Primo, quia venditor tunc solum potest exigere ab emptore interesse in quo læditur carens merce vendita, quando non erat paratus ad illam vendendam, sed rogatus ab emptore vendit illam; Campsor verò esto læderetur per absentiam pecuniæ quam tradit Campsuario, læderetur tamen propria sponte, Ccc 3 qua

qua paratus est ad tradendam pecuniã suã Campsuarijs, & ad illam absentiam pecuniæ suæ. Secundo (quod magis refert) Campfor per illam absentiam non leditur, imo per illam lucratur, cum illa sit de intrinseca ratione huius contractus, quæ nullus Campfor exerceret, nisi illi esset utilis. Simul pecuniã suam in eo ipsi abesse. Quod vero additur in isto tertio argumento, ledi etiam, eo quod sit facturus expensas ad recuperandam suam pecuniã, restituendam que in suam presentiam, à loco in quo Campsuarius illam reddit commutatam: nõ est iustus titulus, ad lucrum quod recipitur in hoc contractu, quia Cambiũ (vt diximus) incipit in loco vbi traditur pecunia à Campfore, perficiturque in loco vbi restituit illam Campsuarius commutatam, siue reducatur inde ad presentiam & manus Campforis, qui illam à principio contulit, siue non: hoc enim iam est extra contractũ Cambij, & post illum perfectum & consummatum. Qua etiam ratione soluitur, quod affertur in confirmationem eiusdem argumenti. Merces enim absentes valent minus quã presentes, quando emuntur sub ea conditione, vt emptor teneatur adducere illas à loco in quo sunt, in locum in quo ipse existit, & fit emptio: quæ conditio non reperitur in Cambio, cum illud perficiatur ac finiatur omnino, cum primum Campsuarius restituit pecuniã, in eo loco ad quem fuit remissa illius solutio: nec aliud illi incumbat, siue pecunia illa (vt dixi) reducatur ad manus & presentiam ipsius Campforis, siue non.

Quartum soluitur sicut & secundum, In Cambio enim ad remotiorem locum nõ soluitur interesse, eo quod pecunia longius absit, sed propter causas redditas in solutione istius secundi argumenti.

Ad quintum dico, In Cambio, pecuniã absentem non minus valere quam presentem ex causis redditis. Primo, quia Campfor propria sponte paratus est ad illius absentiam, quæ de interna ratione huius contractus est. Secundo, quia non exponit illam saltim ex natura huius contractus alicui periculo, cum possit securè illam tradere. Tertio, quia propter eius absentiam nõ potest deducere in pactum aliquod lucrũ sibi cessans, vel damnum emergens, cũ propria sponte vellit illam sibi abesse. Quod autem socius, seu factor Campforis sine periculo, vel labore illam recipiat, parũ aut nihil omnino facit ad propriam rationem

& iustitiam huius contractus, cuius propria vis & natura est, vt vel sit transportatio pecuniæ alicuius ex vno loco in alium, vel commutatio pecuniæ vnus loci in pecuniã alterius, iuxta variã estimationem, quam vtraque in illis locis habet.

Iam ad argumenta tertie opinionis, quibus nituntur authores illius docere, Cambium esse contractum emptionis, in quo pecunia vnus loci traditur quasi in pretium pecuniæ alterius loci.

Ad primum respondeo, verum quidem esse, pecuniã iuxta secundarium vsum illius, & quatenus metallum quoddam est vtile ad varios vsus, vendi posse, sicut q. 1. art. 1. docuimus agentes de Cambio minuto; at secundum primum, & precipuum vsum ipsius non potest vendi, neque habere pretium, cum ipsa sub hac ratione omnium rerum pretium sit: Qua de causa, cum in Cambio non tradatur vt metallum, neque secundum aliquem vsum secundarium ipsius, sed secundum primum & precipuum, & quatenus pecunia est, propterea contractus hic nullomodo potest reduci ad emptionem & venditionem, licet in quibusdam conueniat plurimum cum illa, vt ex 3. conclusione hic posita abunde patet.

Ad secundum constat satis ex dictis, constabitque magis ex controuersis proximè sequentibus, Campforem per hanc artem posse quidem lucrũ aliquod recipere, non tamen accipit illud, quasi vendatur pecunia pro pecunia, sed quia vel ratione transportationis quam prestat, debetur illi lucrum illud in stipendiũ obsequij, & utilitatis quam prestat Campsuario, vt in Cambio secundæ speciei, vel quia varia estimatio, seu valor pecuniarum in diuersis locis ita exigit iuxta communem vsum fori, vt in Cambio primæ vel tertie speciei.

Tertium nullam habet vim, potest enim quis vti pecuniã secundum alios vsus quã primum, quando vtitur illa vt metallũ, potestque similiter sub ea ratione illa vendi: at secundum primum vsum, & quã pecunia est, solum habet vt sit ipsa pretiũ aliarum rerum venalium, minime vero pretium sui ipsius.

Ad quartum dico, pecuniã locari posse, quia hic vsus computatur inter secundarios, secundum quos posse illam habere ali quod pretium non negamus, at secundum primum, & quã pecunia est (vt sepe diximus) qua ratione est ipsa omnium rerũ pretium,

tium, nullomodo potest ipsa vendi, commutari vero illam in Cambio quatenus pecunia est, & non secundum alios vsus illi secundarios, neminem latet.

Ad quintum respondeo pecuniã vt pecuniã nullo alio pretio estimari quam legali, à Principe vel Repub. illi constituto, quod verò in diuersis locis in maiori pretio habeatur, propter illius abundantiam vel inopiam, hoc non pertinet ad pretium pecuniæ, neque est illius pretium, sed maior vel minor solum illius estimatio, iuxta ea quæ optime docet Mercatus in fundamentis suæ sententiæ, iam adductis in quarta opinione hic proposita.

Neque D. Thomas, cuius autoritatem vltimo afferunt, illis fauet. D. enim Thomas, in locis ibi citatis, nõ docet pecuniã vendibilem esse sub ratione pecuniæ, sed secundum alios vsus illi secundarios, quod nos etiam fatemur.

Argumenta aliarum opinionum nobis non aduersantur. Nam quæ ab authoribus quarat opinionis proponuntur, solum procedunt de Cambio secundæ speciei, quod certissimum est esse translationem seu transportationem pecuniæ ex vno loco in aliũ, qua de causa reducitur ad contractum locationis. Argumenta verò Mercati, & quintæ opinionis procedunt de Cambio tertie speciei, quod perspicuum est ex dictis, neque esse transportationem pecuniæ ex vno loco in alium, neque reduci ad contractum locationis, sed esse veram & realem commutationem pecuniarum in diuersis locis, iuxta estimationem illarum in illis.

Ex his perspicuum manet, Cambium ratione loci siue per litteras non esse vnũ & simplex, neque vnus rationis & nature, sed iuxta diuersas illas Cambiorum species à nobis propositas varias habere formales rationes, & essentias.

Nunc quæ ad iustitiam vnus cuiusque istarum trium specierum pertinent explicemus.

Et primum quæ ad Cambium primæ speciei spectant.

DE CAMBIO IN QVO

vt quæ contrahens indiget vicissim, & mutuo pecunia alterius.

AMBIUM primæ speciei (vt ex dictis constat) illud est, in quo vterque contrahens indiget vicissim & mutuo pecunia alterius.

rius, sic quæ suas pecunias inter se commutant in diuersis locis in mutuam vtriusque utilitatem, Indiget Petrus Cæsaraugustæ pecunijs quas habet ipse Valentie, Indiget Ioannes Valentie pecunijs quas habet Cæsaraugustæ, conueniant inter se, dabo tibi pecunias quas habeo Cæsaraugustæ, vbi tu illis indiges, da tu mihi totidem pecunias quas habes Valentie, vbi ego illis indigeo: sicque commutant inter se pecunias illas quas habent in diuersis locis.

Circa iustitiam huiusmodi Cambij vna & simplex regula vel doctrina assignari non potest, propterea quod pecuniæ quæ hac ratione commutantur, & commutantur, quandoque habent vnum & eundem valorem in illis locis, quandoque verò diuersum, argentei enim Bethici quos dicimus reales eundem valorem habent Cæsaraugustæ & Barchinonæ, nam in vtroque loco valent 24. nummulos: diuersum tamen Valentie, vbi non valent nisi 23. Rursum, qui sic commutantur, quandoque sine vllò interesse suas pecunias in illis commutant, quandoque vero aliquot exigent interesse & pretium. Demum quandoque simul & mutuo vterque Cambientium suam indicat sibi necessitatẽ, quandoque vero alter ab altero preuenitur: Qua de causa circa hoc genus Cambij & illius iustitiam nonnullæ sese offerunt dubitationes. Quarum prior est, quamuis in ordine articuli secunda.

Controuersia Secunda.

AN QUANDO FIT CAMBIUM in mutuam vtriusque Cambientis utilitatem, in locis vbi pecunia eundem habet valorem, liceat alteri Cambientium aliquod lucrum recipere?

In hac quæstione Thomas Mercatus in suo opere de Contractibus. in lib. de Cambijs cap. 4. & nonnulli alii recentiores absolute & omnino amplectuntur partem negatiuam, asserentes in huiusmodi Cambio, quod in vtriusque utilitatem cedit, & in quo, pecuniæ quæ commutantur in diuersis locis, eiusdem sunt valoris in illis, neutri Cambientium licere lucrum aliquod vel interesse ab altero recipere, ratione seu virtute vt dicunt huiusmodi commutationis, & Cambij. Ratione inquit huiusmodi Cambij, quia alio titulo, nimirum lucri cessantis, vel damni emergentis alicui eorum, vel alio

alio simili, liceret quidem ei, qui ex ea commutatione damnum aliquod pateretur, vel lucrum aliquod amitteret in utilitatem alterius, compensationem illius exigere, iuxta ea quae superius docuimus de lucro cessante, & damno emergente: qui tituli non sunt huius loci & considerationis.

Quod autem ratione Cambii & commutationis de qua hic agimus, neutri liceat lucrum aliquod vel interesse in ea ab altero cambiente recipere, docet. Quia in contractu Cambii, omne interesse & lucrum quod Campfori redditur, recipitur ab illo, vel propter utilitatem, & obsequium quod ille praestat Campsuario in transferenda pecunia illius ex vno loco in alium, vel propter diuersum valorem aut aestimationem quam habent in diuersis locis pecuniae illae, quae commutantur. At in cambio de quo in hac controversia loquimur, vterque praestat alteri inuicem & mutuo eandem utilitatem, idemque obsequium, pecuniae quoque (vt constituimus) sunt, in locis in quibus commutantur, eiusdem omnino valoris & aestimationis, nullus ergo existit iustus titulus, vel ratio, propter quam debeat vel possit aliquis eorum lucrum aliquod vel interesse ab altero exigere, vel recipere.

Et confirmatur, quia in contractu Cambii, cum pertineat ad iustitiam commutationis, est necessario seruanda in illo aequalitas inter contrahentes, at si vnus eorum aliquid ab altero ultra capitale reciperet, cum pecuniae quae commutantur sint eiusdem valoris, & utilitatis vtriusque, non seruaretur profecto aequalitas.

Secundo, In Cambio pecuniarum eadem aequalitas necessario seruanda est, quae in Cambio rerum, at quando res aliqua commutantur in diuersis locis, si illae & inter se & in illis locis eiusdem sint omnino valoris, & pretii, & commutatio illarum cedat ex equo in vtriusque utilitatem, nulli eorum licet aliquod interesse ab alio recipere, vt cum commutatur triticum eiusdem pretii, aut duo libri eiusdem valoris, aut quaecumque aliae res: ergo neque in Cambio pecuniarum, quando Cambium illud aequaliter cedit in vtriusque utilitatem, & pecuniae quae cambiantur in diuersis locis eiusdem omnino valoris & aestimationis sunt in illis, nulli cambientium licebit aliquod interesse ab alio recipere.

Dominicus Soto lib. 6. de Iustitia. q. 10. art. 1. docet illud licere ei, qui ab alio praenitur, quo verbo insinuat satis, in hac

quaestione sic distinguendum esse. Vt vel vterque simul indicet sibi, commutatione illa indigere, vt in exemplo ante adducto, veluti si dicat Petrus Ioanni, habeo pecunias Hispali, quibus tu ibi indiges, tu vero habes hic Valētię, vbi ego illis egeo, confer mihi quas habes hic Valētię, ego conferā tibi totidē quashabeo Hispali, & Ioānes sub ea cōditione annuit: in quo Cābio commutant hī in mutuum vtriusque utilitatem, vtriusque cognitā & expressam. Vel ita, vt quāuis vterque illa commutatione pecuniarum egeat, minime tamen illam sibi indicant, sed postulat Petrus à Ioanne Barchinonae pecunias restituendas illi Cæsaraugustae, ignorans Ioannem egere illis Cæsaraugustae, & perinde ac si non indigeret illis in eo loco. Et in hoc casu dicitur à Soto Ioannes praenitur à Petro. Quod licet non dicatur expresse ab ipso, insinuat tamen satis ab eo in verbo illo praenitur.

Iuxta mentem ergo ipsius, Quando commutantur pecuniae eiusdem valoris in diuersis locis illo priori modo, ita vt simul & mutuo fiat Cambium in vtriusque utilitatem, & vtriusque cognitā, nulli eorum licet lucrum aliquod, vel pretium ab altero exigere, vel recipere: Quando verò commutatur posteriori modo, ita vt alter alteri praenitur, exigens ab illo pecuniam Cambientem in alio loco, illi qui praenitur, (esto re ipsa indigeret commutatione illa, & pecuniam suam habere in loco illo) posse nihilominus, recipere ab eo à quo ita praenitur lucrum illud, & pretium, quod iuxta communem usum fori posset recipere, si neque tali commutatione indignisset, neque esset ipsi vtile pecuniam suam illic habere.

Ratio illius est, In huiusmodi Cambio duo tantum exiguntur, vt qui pecuniam suam alteri confert, possit tuta conscientia recipere pretium fori: Prius est verum obiectum, nempe vt sit Cambium reale; & in quo realiter & verè pecunia quae in vno loco recipitur, in alio restituatur: Posterius, vt obsequium illud, siue utilitas quam Campfor praestat campsuario, sit pretio aestimabile, (dimittit tertium tamquam certum, vt non recipiat nisi pretium fori) sed Petrus à quo petit Ioānes Barchinonae 1000. argenteos restituendos illi Cæsaraugustae, exercet Cābium verum & reale, cū reuera Ioannes argenteos quos recipit Barchinonae, sit redditurus Petro vel factori eius Cæsaraugustae, & Tum etiam praestat Ioanni obse-

obsequium quod est in eius utilitatem, cū conferat ei pecunias Barchinonae vbi illis indiget, commutandas in eas quas est traditurus Cæsaraugustae, quod est pretio aestimabile: quae duo non tolluntur, eo quod expediat Petro pecuniam illam habere Cæsaraugustae, cum hoc per accidens sit Cambio quod Ioannes postulauit à Petro illi praenitens: ergo tuta conscientia potest Petrus in hoc casu recipere à Ioanne in huiusmodi Cambio idem pretium fori, quod potuisset recipere etiam si non fuisset ipsi vtile habere pecuniam illam Cæsaraugustae.

Et confirmatur familiari exemplo. Habet Petrus equum transferendum à Barchinona in Cæsaraugustam, quod ignorans Ioannes postulat à Petro conducatur ipsi equum illum ad conficiendum iter è Barchinona in Cæsaraugustam: Potest in hoc casu Petrus exigere à Ioanne pretium illius locationis, siue conducti equi, perinde ac si absolute & simpliciter illum locaret Ioanni, esto ipsi vtile sit equum illum duci in Cæsaraugustam: quia hoc per accidens se habet ad contractum illum, quo Ioannes postulauit à Petro equum illum sibi locari à Barchinona in Cæsaraugustam; imò fit hoc passim, cum reducuntur equi & mulae conductitiae à locis in quos fuerunt prius conductae, & locatae, in propria loca & domos suorum dominorum: Quod certè nullus est Theologus aut confessarius qui illud damnet. Simili ergo ratione, esto Campfori Barchinonensi vtile sit, pecunias suas in aliquo euentu habere Cæsaraugustae, si tamen ab aliquo simpliciter & absolute tunc illae exigantur per Cābium, restituendae Cæsaraugustae, poterit recipere idem pretium, quod licuisset illi recipere, si absolute & simpliciter illas tradidisset cambiendas Cæsaraugustae, neque ipsi expediret ibi illas habere.

Respondet quidam huic exemplo, plurimum differre inter contractum Cambii, & aequi conducti, quia in hoc, idem equus qui recipitur in vno loco restituitur in alio: In Cambio autem diuersa omnino pecunia debet restitui, ab ea quae accipitur: & hac de causa à reducendo equum in locum in quem reducendus erat, posse aliquid accipi moderatum, esto reductio illa cedat in utilitatem domini equi, in Cambio verò, cum sint diuersae pecuniae, & in diuersis locis, eiusdem tamen omnino pretij & valoris, nihil omnino posse recipi, vbi cō-

mutatio illarum in vtriusque cambientis cedit utilitatem.

Sed haec solutio non tollit vim argumenti, neque accommodationem exempli. Argumentum enim Soti efficax est, quia negari non potest, in omni Cambio reali in quo praestatur campsuario obsequium aliquod, & utilitas pretio aestimabilis, posse recipi pretium fori, Vnde si commutatio pecuniarum à Barchinona in Cæsaraugustam fit cum aliquo pretio, quando campsuarius postulat illas à Campfore absolute & simpliciter, nec Campfor eget illis Cæsaraugustae, quia tale Cambium, obsequium est quod Campfor praestat Campsuario pretio aestimabile, profecto etiam si Campfori vtile sit & expediens pecunias illas habere Cæsaraugustae, non tollit quin vbi praenitur à Campsuario, & simpliciter postulat dare suam pecuniam ad Cābium, possit quoque pretium illud fori exigere, ac recipere. Quia haec circumstantia, quod Campfori vtile sit habere pecunias Cæsaraugustae, habet se per accidens ad contractum quem exercet cū Campsuario, praenitens & rogatus ab illo: nec tollit circumstantia ista quin illud obsequium sit pretio aestimabile. Dixi, Si commutatio illa à Barchinona in Cæsaraugustam fiat cum pretio, quia sepe, quando in locis in quibus commutantur pecuniae, habent illae idem pretium & valorem, nullum recipitur interesse, aut pretium, propter aequalitatem valoris quem habent illae in talibus locis. Quod si hoc non obstante, aliquod soleat exigi & reddi communi vsu fori, illud quoque reddendum est, quando alter ab altero praenitur, vt constat.

Quod verò spectat ad exemplum adductum ab equo, qui reducitur in domum domini sui, esto equus qui reducitur idem numero restituatur, in Cambio verò pecunia alia & diuersa, est satis nihilominus illud accommodatum instituto ad quod adducitur: adducitur enim in hunc finem, vt ex eo intelligatur, vbi obsequium quod quis alteri confert secundum se & absolute pretio aestimabile est, ita vt possit pro illo tale pretium tuta conscientia exigi, & recipi, non tolli hanc facultatem propterea quod idem obsequium vtile quoque sit & expediens praestanti illud, ad quod ostendendum accommodatissimum certe est.

Ad argumenta autem prioris opinionis facile respondebitur. Ad primum enim dico, illud recte concludere, quando vtriusque Cambien-

cambientes simul sibi occurrunt, simulq; & mutuo suam sibi indicant necessitatem: tunc enim vterq; sibi inuicem & mutuo idem præstat obsequium & vtilitatem. At quando alter ab altero præuenitur, absoluteq; & simpliciter postulat ab eo pecunia cambienda in alio loco, præstat illi is qui sic præuenitur vtilitatem & obsequium secundum se pretio æstimabile, exercet enim eo ipso quo sic præuenitur, erga illum, realiter & vere officium Campforis, nec desinit illud pretio æstimabile esse, eo quod vtile sit huic sic præuenienti pecuniam suam habere in eo loco, in quo ab alio restituenda est, cum hoc per accidens se habeat in hoc casu, in quo vnus simpliciter & absolute petit, & querit pecuniam ab alio per Cambium, in alio loco restituendam.

Ad confirmationem verò dico, seruari in hoc casu equalitatem, Nam cum is qui præuenitur & rogatur exercent (vt diximus) vere ac realiter officium Campforis alteri vtile, & pretio æstimabile, si conferes 100. recipiat 105. nõ propterea habet plus quam debet habere, quia illa 100. recipit loco aliorum 100. quæ contulit, & illa 5. tamquam pretium officii & obsequii quod præstitit illi vtile & expediens, quod eo ipso quo fuit illi vtile est pretio æstimabile, quamuis sibi quoque vtile sit pecuniam suam in illo alio loco habere.

Eodem modo soluitur secundum, in commutationibus enim rerum in diuersis locis, cum illæ æqualis valoris sunt, & mutuo ac vicissim vterq; Cambiens suam necessitatem sibi indicat, mutuamq; vtilitatem quã inde vicissim percipit, esset inæqualitas & iniustitia alterum ab altero aliquid in tali casu exigere, vel recipere: at quando alter simpliciter præuenitur, & rogatur ab alio, cum ipse vere ac realiter præstet beneficiũ & obsequium ei a quo ita præuenitur, & rogatur, si vltra equalitatem rerum quas inter se in illis locis commutãt, vt triticũ huius loci cũ tritico alterius, obsequiũ illud pretio æstimabile sit, potest pretium illius tuta conscientia recipere. V. g. mensura tritici, quam à me postulas Valentie, eiusdem valoris est & pretij cum æquali mensura tritici mihi restituenda Barchinonæ, si obsequium quod tibi præsto conferens illam Valentie secundum se pretio æstimabile est, præter valorem ipsius tritici, cum præuentus ac rogatus à te illud præstẽ, & perinde ac si ego non indigerem recipere Barchinonæ triticum quod mihi restitues, licet

mihi tuta conscientia non solum recipere Barchinonæ mensuram tritici, æqualem cum ea quam contuli Valentie, cum ambæ (vt constituimus) sint eiusdem valoris & pretij, verum etiam & pretium illud in, quo iuxta communem vsum fori debet æstimari obsequium illud, quod tibi præstiti, si secundum se vt dico pretio æstimabile sit: quia respectu contractus, quem tecum celebros, commutando triticum quod habeo Valentie, cum tritico quod mihi restitues Barchinonæ, per accidens est vtile mihi esse & expediens recipere illud Barchinonæ. Eodem omnino modo res sese habet in Cambio pecuniarum eiusdem valoris, & pretij in diuersis locis, quando in vtriusq; vtilitatem illud cedit, si alter alterum præueniat, & roget absolute & simpliciter, nec sciens illi ita expedire, nec conueniens cum eo, vt Cambium illud vicissim ac mutuo fiat amicabili quadam commutatione, & ex vtraq; parte gratuita, cum in vtriusque cedat vtilitatem. Quia quando non ita conueniunt, sed simpliciter vnus alium querit, & rogat, is qui ita præuenitur & rogatur absolute & simpliciter ac ex natura contractus exercet officium Campforis cum illo, sicut quiuis alius, qui non indigeret pecunia illa in eo loco, ad quem fit commutatio. Qua de causa potest recipere idẽ interesse & pretium, quod posset quiuis alius Campfor, cui non esset necessaria talis commutatio.

Altera dubitatio circa idem Cambium primæ speciei est.

Controuersia III.

AN QUANDO IN CAMBIO primæ speciei commutatur pecunia, eiusdem quidem speciei, sed quæ in diuersis locis diuersum habet valorem, debeat alter Cambientium aliquid alteri reddere.

AMBIVM primæ speciei vt ex dictis abunde constat, in vtriusque que fit vtilitatem, nimirum vt vterque Cambientium habeat pecuniam vbi illa eget, accidereq; potest vt pecuniæ illæ quas sic inter se commutant, sint eiusdem valoris in vtroque loco, de quo genere Cambij proxime precedenti Controuersia egimus, vel habere illas, quãuis eiusdem quidem speciei sint & fortis, diuersum tamẽ valorem in illis locis, quod vbi

vbi acciderit, explicandum nunc est, qua ratione debeant inter se commutari. V. g. scutum aureum quod Hispaniæ valet 11. vel 12. argenteos, apud Italos valet 13. similiter argenteus qui Valentie solum valet 23. numulos, Barchinonæ valet 24. Querimus: An quando Petrus recipit in Hispania scutum aureum restituendum Romæ per Cambium, si velit in argenteis illud ibi restituere, sufficiat ne, vt restituat 11. argenteos pro illo, qui est valor scuti aurei in Hispania, vbi illud recipit, vel debeat restituere 13. argenteos, qui est valor quem habet scutum illud aureum in Italia. Si vero in eadem specie illud restituere instituat, possit ne Campfor qui scutum aureum Petro in Hispania contulit, simile scutum aureum Hispanum in Italia tuta conscientia recipere. Similiter qui confert amico 100. argenteos Beticos quos habet Valentie, vbi minus valent, pro aliis 100. quos amicus ille habet Barchinonæ, vbi magis valent: possit ne illos ad æqualitatem commutare? argenteos scilicet suos pro argenteis alterius, nullo nummulo vel interesse vniciq; eorum superaddito.

Hoc loco illud primum obseruandum est, quæstionem hanc eandem omnino esse cum illa, quæ solet proponi à Doctoribus sub istis vocibus. *Quomodo Cambium ratione diuersitatis monetæ, vel ratione diuersi valoris eiusdem monetæ in diuersis locis, sit iustum?* Qua de causa vtramq; simul & odẽ omnino labore explicabimus. Nam quod huiusmodi Cambium, in quo pecunia quæ commutatur in diuersis locis diuersum habens valorem in illis, in vtriusque Cambientis vtilitatem fiat, vel alterius tantum, parum refert ad iustitiam huius contractus; cum illud hoc loco explicandum tantum sit: Vbi pecunia diuersum valorem seu pretium habet in diuersis locis, qua ratione fieri debeat illius commutatio & Cambium vt iuste ac recte fiat?

Obseruemus secundo, quemadmodum aliud est valor siue pretium pecuniæ, aliud vero illius æstimatio: valor enim seu pretium imponitur illi à lege vel cõmuni vsum fori, siue abundet illa in loco siue contra, æstimatio vero sumitur ex maiori copia, vel inopia totius generis pecuniarum in aliquo loco: sicut vidimus prima contro. huius artic. vbi retulimus opinionem Mercatorum circa propriam vin, & naturam Cambii realis. Ita quoq; aliud esse, inquirere quomodo Cambium, quod fit in locis, vbi pe-

cuniæ quæ commutãtur, habent diuersum valorem, sit iustum, quod modo inquirimus: aliud vero querere, quomodo sit iustum, quod fit inter loca, in quibus propter copiam vel inopiam totius generis pecuniarum habent illæ diuersam æstimationem, quod Cõtro. 6. huius art. incipiemus disputare.

Hinc sequitur Primo, Vt si in eodẽ Cambio hæc duo cõcurrant, Nimirum pecuniã eiusdem fortis & speciei habere diuersum valorem, in locis in quibus fit illius commutatio: Tum etiam, propter copiam vel inopiam totius generis pecuniarum habere illas diuersam æstimationẽ, necessario hæc duo in tali Cambio seorsum esse respicienda: Primo diuersitatem valoris illius pecuniæ in illis locis, Secundo diuersam illius æstimationem: vt tam iuxta diuersum illius valorem & pretium, iuxta ea quæ in hac contro. explicabimus, quam iuxta diuersam illius æstimationem in illis locis, iuxta ea quæ contro. 6. dicere incipiemus, seruetur in illo equitas & iustitia.

Sequitur secundo, Cum hæc reuera diuersa sint, valor pecuniæ & illius æstimatio, accidere aliquando posse, vt in eodem Cambio, in quo Campfor aliquid lucrabitur ratione diuersi valoris pecuniæ, Campforarius contra ratione maioris vel minoris æstimationis illius in illis, lucrũ percipiat, & e conuerso. Quamuis hoc raro accidat, quia communiter pecunia, vbi magis æstimatur propter inopiam illius in toto genere, ibi quoque maiorem valorem & pretium solita est habere, vt Romæ, in Flan-dria, & similibus locis.

Obseruemus tertio, quod ex quæstione 2. iam constat, sed facit quoq; ad presens institutum, pecuniam aliquam tribus potissime titulis, vel rationibus posse iudicari pretiosiorẽ alia eiusdem ponderis, & metalli. Primo, ratione materiæ, nempe ratione maioris valoris eiusdem metalli: qua ratione argenteum Angliæ fertur esse pretiosius quam Hispanum, & aurum illarum pecuniarũ, quas vocamus *Cruzados*, & *Doblones de dos caras*, & *Doblones Seuillanos*, censetur multo pretiosius, quam aurum illarum pecuniarum, earum quæ cuduntur in Gallia, vel in Italia. Secundo, quando aliquod genus pecuniæ in aliqua Prouincia rarum est, quod tamen in alia abundat: vbi illud rarũ est, est pretiosius, quã ratione pecuniæ aureæ, & argenteæ magis pretiosæ sunt in Gallia, vbi raræ sunt, quam in Hispania,

Hispania, vbi magis abundant. Tertio ratione augmenti eiusdem pecunie, veluti quando Rex auget valorem pecunie in suo Regno, qua ratione non augetur in alio: tunc vbi illius valor augetur, efficitur eo ipso pretiosior. Adiungitur his tribus titulis à nonnullis alius, nimirum propter inopiam totius generis pecunie in aliquo loco, hic tamen titulus non est huius loci, & considerationis, cum de eo priuatim inferius differendum sit, hic vero de sola iustitia, que in Cambio seruanda est, quando pecunia que commutatur diuersum habet valorē, in locis in quibus fit illius commutatio, agimus.

Obseruemus vltimo, quod recte admonet hic Soto, Non esse hic permiscendas, seu confundendas inter se diuersas Cambiē di formas: Aliud enim est Cambium ratione translationis pecunie vnus loci in aliū, Aliud vero ratione maioris vel minoris estimationis pecuniarū in diuersis locis propter maiorem copiam, vel inopiam earum in illis, Aliud vero ratione diuersi valoris & pretij, quem eadem pecunia nonnumquam habet in diuersis Regionibus & Provinciis. Que formæ, seu rationes cambiendi, cum admodum diuersæ sint, diuersas quoque habent regulas æquitatis, & iustitiæ, secundum suas proprias considerationes.

Hic solum querimus formaliter, & precise, vbi pecunia que in vno loco recipitur restituenda in alio, habet in illis diuersos valores & pretia, qua ratione debeat fieri illius commutatio, & Cambium in illis locis, vt iustum sit, & rectum, seclusis ceteris omnibus formis & rationibus cambiendi.

Sit ergo prima conclusio.

Quando commutatur pecunia metalli minus pretio, pro alia eiusdem metalli magis pretio, eiusdem vero ponderis, nisi fiat compensatio inter illas, ita vt conferens minus pretiosam, veluti scutum aureum commune pro Cruciato Lusitano, addat, quod in sua pecunia deficit a valore illius Cruciatu, seu commutatio ista fiat in eodem loco tamquam Cambium minutum, sine in diuersis sicut sit Cambium reale, & per litteras, est aperta iniustitia, & iniquitas, cum debito restituendi id quod deficit ab æquali valore vtriusque pecunie.

Hæc conclusio perspicua est, & probatur. Cambium omne, cuiuscunque generis illud sit, est contractus ad iustitiam commutatiuam pertinens, vnde oportet seruetur

in eo equalitas, at vbi commutatur pecunia vilioris metalli pro pecunia metalli magis pretiosi eiusdem speciei, & ponderis, vt aureus communis pro Cruciato Lusitano, non seruetur æqualitas inter vtramque pecuniā, nisi fiat compensatio illius defectus, quem habet in suo valore pecunia illa vilioris metalli, debet ergo necessario fieri; aliter Cambium est iniustum, & cum debito restituendi illum defectum.

Secundo eadem æquitas & iustitia que seruanda est in commutationibus aliarum rerum, & mercium, est quoque necessario seruanda in Cambio pecuniarum: at cum merces aliquæ inter se commutantur, quamuis sint eiusdem speciei & fortis, eiusdem quoque ponderis vel mensuræ, si tamen valor vnus excedat valorem alterius, debet in æqualitas illa in valore per compensationem defectus vnus reduci ad æqualitatem, ergo similiter in pecuniis metalli diuersi valoris, quamuis vtrumque sit eiusdem fortis, & speciei, & vtraque pecunia eiusdem ponderis. Maior est in hac materia velut principium & dignitas, Minor patet exemplis. Etenim si commutatur equus valens 100. aureos, pro equo valente 90. debet compensari defectus ille. Similiter si commutatur frumentum aut vinum vile, pro pretioso & excellentiori.

Tertio, distantia loci concedit quidem pretium obsequii, quod Campsor præstaret transferendo pecuniam illam ex vno loco in alium, non tamen tollit, quin seruetur inter pecunias que commutantur debita equalitas, at si alia sit auri vilioris, alia vero auri excellentioris, nisi inter valores istos cum inæquales sint, fiat compensatio, qua ad equalitatem reducantur, non seruetur inter illas pecunias debita equalitas, ergo. Et confirmatur. Aut pecunie istæ commutantur ratione materie, aut ratione formæ: si ratione materie, cum aliud aurū sit altero pretiosius, est inæqualitas: si ratione formæ, pretium quoque legale vel receptum communi vsu hominum in huiusmodi pecunijs, etiam vt pecunie, est diuersum, & alterum altero maius: quacunque ergo ratione fiat ista commutatio, nisi fiat compensatio minoris valoris cum maiori, est inæqualitas, & iniquitas, cum sine tali compensatione vnus habeat plus quam debet habere, alter vero minus.

Hæc conclusio accipienda est, quando excessus iste valoris est alicuius momenti, & con-

& considerationis, quia si exiguus sit, & paruus, non est censendus mutare, aut varium reddere valorem pecuniarum: Quæ ratione aurum Vngarum potest commutari pro Hispano, quia censetur vnus eorum parum excedere alterum in naturali valore, & puritate. Ex eadem conclusione sequitur, vt si pecunia, quam quis alteri confert, sit vel diminuta in pondere, vel contracta, aut oblitterata, esto sit ex metallo eiusdem valoris, propter vitia tamen illa vel defectus, non possit commutari cum alia sana & integra, nisi facta etiam aliqua compensatione ad arbitriū prudentis, quia propter defectus illos, & vitia minoris valoris reddita est.

Secunda conclusio.

Dare pecuniam in vna provincia vel loco, vbi pecunia illa minus valet, ita vt eadem restituatur in alia provincia vel loco, vbi illa, quia rara est, vel alia de causa, magis valet, iniquum est & iniustum, nisi fiat compensatio minoris valoris quam habet in vna provincia, cum maiori valore quem habet in alia.

Veluti si quis conferret Valentie scutum aureum Hispanum ea lege, vt idem scutum aureum Hispanum reddatur ipsi Romæ, vel pretium quod scutum Hispanum habet Romæ, sine debita compensatione, qua illa inæqualitas valoris vtriusque loci ad æqualitatem reducatur, inique agit. Probat hęc conclusio eisdem argumentis, quibus proxime præcedens probata est. Quia in tali Cambio non seruetur iustum pretium, neque equalitas pecunie ad pecuniam. Patet, qui daret Valentie 12. argenteos, sub pacto vt restituantur sibi Romæ 13. iniuste ageret, nec seruet æqualitatem, at idem omnino est conferre scutum aureum Hispanum Valentie, ea lege vt restituatur simile scutum aureum Hispanum Romæ, vel pretium quod ibi habet, cum Valentie solum valeat illud 12. argenteos, vel minus, Romæ vero 13. Loquimur autem hic (vt iam admonuimus) de commutatione, que fit præcise inter pecunias diuersi valoris, siue in eodem loco, siue in diuersis locis: quia ratione transportationis, vel alicuius alterius tituli, veluti lucri cessantis, vel damni emergentis, accidere posset, vt ille diuersus valor compensaretur: absolute autem & simpliciter sumptum Cambium quod fit inter pecunias eiusdem fortis, diuersi tamen valoris in diuersis locis, exigit necessario, vt seruetur equalitas &

iustitia, cōpensationē istā, quam dicimus.

Obseruandum hoc loco est, cum dicimus scutum aureum Hispanum valere Valentie 11. argenteos & aliquos nummulos, Romæ vero 13. sumi à nobis tamquam in exemplum, ita vt 13. illi argentei, quos dicimus scutum valere Romæ, reuera sint maius pretium, & valor, quam 11. vel 12. argentei quos dicimus valere in Hispania: quia si forsitan 13. illi argentei, siue Iulij, aut Carlini (quocunque nomine donentur) quos scutum Hispanum aureum valet Romæ, quia ex inferiori & viliori argento confecti sunt, quam sit argentum ex quo conficiuntur argentei Hispani, quos vocamus Reales, non excedant in valore 12. argenteos Hispanos, tunc (vt recte illud admonet Soto) idem esset recipere Romæ 13. Iulios, siue Carlinos, quod recipere in Hispania 12. argenteos, & ex consequenti liceret conferre in Hispania scutum aureum, valentem hic 12. argenteos sub eo pacto, vt recipiens illud teneatur Romæ conferte pro illo 13. Iulios, siue Carlinos, quia tunc nulla existit inæqualitas. Quæ etiam ratione licet cambire in Hispania ducatum aureum valens 375. dipondia, ea lege, vt reddantur pro illo Gallie 440. nummuli turonenses, quia hi 440. nummuli turonenses non excedant in valore 375. dipondia Hispana.

Cæterum vbi certo constat, pecuniam que cambitur in diuersis locis habere diuersum valorem, & pretium in illis, reducenda est necessario inæqualitas illa valoris ad equalitatem per compensationem dictam. Vnde non potest Campsor tradere Campsuario scutum aureum Hispanum Valentie, ea lege, vt scutum quoque aureum Hispanum debeat Campsuarius ille Romæ, vel in Galia, aut in Fladria illi restituere, cum in illis locis maiorem multo valorem & pretium habeat reuera huiusmodi scutum, quam in Hispania. Similiter conferens Valentie argenteum, vbi pretium illius sunt 23. nummuli, restituendū sibi per Cambium Cæsaraugustæ, vbi pretium illius sunt 24. nummuli, debet nummulum illum, in quo argenteus Cæsaraugustæ excedit pretium quod habet Valentie, illi addere, aliter enim vt constat, non seruetur equalitas. Recipiens vero Cæsaraugustæ argenteum restituendum Valentie, debet illi à quo argenteum recipit, præter argenteum

Ddd nummu-

nummulum exhibere, vt seruetur quoque æqualitas, quia recipiens Cæsaraugustæ argenteum perinde, est ac si recipisset 24. numulos, qui Valentie efficiunt argenteum & nummulum.

Sed contra hanc secundam conclusionem nonnulla sese offerunt. Imprimis, Accidit nonnunquam duos amicos pecuniam diuersi valoris in diuersis locis inter se commutare, nulla facta cõpensatione, *Ala par* vt dicunt. Dabo tibi 100. argenteos Valentie, restitues mihi totidem Cæsaraugustæ.

Secundo, quod licet in mercibus (vt sepe diximus) licet in pecunijs, at potest quis commutare cum amico in Sicula triticum, in æquali mensura sibi in Hispania restituendum, constat autem idem triticum eiusdem bonitatis & sortis maiorem multo valorem & pretium habere in Hispania, quam Siculæ. Tertio, potest Petrus 100. aureos quos habet in Hispania deferre Romam, vbi plus valent, recipereque ibi pretium quod ibi valeat: sicut licet mercem, quæ in vno loco vilius venditur, deferre ad locum in quo venditur carius, & vendere eam pretio illo maiori quo in foro talis loci communiter venditur: cur ergo non similiter licebit eidem Petro, conferre in Hispania illos aureos Ioanni, vbi Ioannes illis eget, & recipere ab illo alios 100. aureos Hispanos, quos habet Ioannes Romæ? imo videtur in hoc maximum beneficium illi impendere, optaret enim Ioannes aureos illos quos habet Romæ, vbi illis non eget, habere in Hispania vbi illis indiget.

Sed hæc facile diluuntur. Ad primum enim respondeo, Amicis licere ex mutuo vtriusq; consensu, ex benevolentia, ita Cambire, quo casu his cui facienda erat aliqua cõpensatione, gratis & ex amicitia illam remittit, quod certe ipsi licet, cum posset & omnem suam pecuniam gratis ac liberaliter alteri conferre, ac sine vlla commutatione alterius pecunie: hic autem loquimur de Cambio, in quo nulla interuenit gratuita remissio, vel donatio, sed in quo vnus quisque cambientium vult sibi conferri, quid quid suum est, ac sibi iuste debitum. In huiusmodi ergo Cambio, tenetur conferens pecuniam minoris valoris, per cõpensationem aliquam reducere illam ad æqualitatem cum pecunia maioris valoris, cum qua prior illa commutatur, sicut exigit propria vis & ratio iustitiæ commuta-

tiæ, ad quam contractus Cambij pertinet.

Ad secundum, Soto lib. 6. de Iusti. q. 12. artic. 3. vbi disputat hanc controuersiam, distinguit antecedens istius argumenti hac ratione: Vt si triticum detur Siciliæ titulo mutui: liceat recipere in Hispania eandem mensuram tritici, quæ data est Siciliæ, & ducere illud in pactum, modo ignoretur quantum sit valitura mensura illa tritici in Hispania tempore solutionis, Quia si fieret (inquit) mutuum ea lege, vt restitueretur, quando triticum illud carius in Hispania venderetur, esset iniuriam & usurarium, esset enim mutuum cum lucro ex vi illius mutui. Quod si detur (inquit) Siciliæ mensura tritici restituenda in Hispania sub titulo, & per contractum Cambij, res verò ita habeat, vt mensura illa plus valeat in Hispania quam Siciliæ necessario facienda est cõpensatione à conferente illam Siciliæ, vbi minus valet: Quia nequit fieri Cambium duarum rerum in diuersis locis existentium, siue merces sint, siue pecuniæ, si plures in vno loco ille valeant, quam in alio, nisi fiat inter diuersos valores illarum æqualitas, & cõpensatione.

Alij vero respondent & melius, conferentem triticum Siculæ siue conferat illud sub titulo mutui, siue sub titulo Cambij, & commutationis cum alio tritico, posse recipere æqualem mensuram, modo non obliget mutuatarium ad restituendum illud in Hispania, vbi illud pretiosius est, & carius venditur: sed relinquat illum liberum ad restituendum vbi voluerit: quia tunc nullam postulat in æqualitatem, vel lucrum ex mutuo, sed illud tantum, vt quantum contulit tritici, tantum sibi restituatur eiusdem bonitatis, quod est iustum. Quod si mutuatarium, vel qui accepit triticum, non restituat illud Siculæ, vbi est eiusdem valoris cum possit libere, sed in Hispania vbi illud carius est, hoc sibi imputet, qui vult hic restituere, & non Sciliæ, vbi libere poterat: In Cambio vero pecuniarum, cum non sit liberum Campsuario restituere vbi vult, neque in loco vbi accepit pecuniam, sed in loco diuerso designato ad illam commutationem, si pecunia restituenda sit ibi maioris valoris, quam vbi fuerat à Campfore tradita exigitur necessario, vt qui pecuniam illam tradidit, in loco vbi minus illa valet, defectum

fectum illum compenset, reducatq; ad æqualitatem, cum maiori valore quem illa habet, vbi ab ipso vel factore ipsius recipienda est.

Ad tertium respondeo, plurimum interesse, deferre pecuniam ex loco vbi minus valet, ad locum in quo magis valet, vt maius pretium & emolumentum ex ea ibi recipiatur, vel commutare illam cum pecunia alterius loci: nam cum defertur, sicut deferuntur merces ad loca vbi plus venduntur, vt iure suo, & rem suam transfert à loco in locum, quod ex natura rei cuiq; liberum est, nisi lege ciuili sit illi prohibitum, & cum pecunia illa semper sit ipsius, & vbi prius illam habebat & vbi illam transtulit, potest vbiq; recipere pretium illius vt rei vere sue: at quando commutat illam cum alia in diuerso loco, longe aliter res se habet: illa enim quæ cõfert v. g. Valentie, non est æstimanda, nisi in valore & pretio quod habet Valentie, quæ vero ab altero sibi redditur Romæ, cum non sit ipsius, sed eius à quo illi ibi restituitur, æstimanda est in valore & pretio quod habet Romæ: & cum hi valores & pretia inæqualia sint, debent necessario reduci ad æqualitatem per cõpensationem aliquam, factam ab eo qui confert pecuniam minoris valoris, ei qui reddit aliam maioris valoris. In summa qui defert pecuniam Romam ibi illas commutat, & ita potest recipere pretium currens Romæ, qui verò confert eas Valentie recipiendas Romæ, commutat illas Valentie, cum his quas alter habet Romæ, quo fit vt non possit commutare illas, nisi iuxta pretium quod habent Valentie, excessum vero illum quem habent Romæ, & quem ibi recepturus est, debet compensare. Res est difficilior.

Controersia IIII.

AN LICEAT COMMVTARE
pecunias sub hac conditione, vt si per Legem, vel
Principem fuerit auctum illarum pretium,
reddatur deinde, quod auctum fuerit?
(?)

LICET in superioribus cum de Usuris disputarem, hanc eandem questionem quatenus locus ille postulabat, explicauerimus, nunc quoque quatenus presens exigit institutum, rursum tractanda est. In hac er-

go questione Bartol. (cuius sententiam affirmat Nauarrus in commento de Cambijs. num. 48. esse communem inter iurisperitos) in l. Cum quid ff. De rebus creditis. num. 7. docet licere illud.

Quod his argumentis probari potest. Primo, Si quis in mense Augusti mutuet alteri triticum, quo tempore solet minus valere, vellit autem restituere illud in Maio, (esto soleat tunc magis valere) tenetur nihilominus restituere illud eiusdem bonitatis, & in eadem mensura, ergo similiter in pecunia, esto Legis vel Principis edito pretium illius, postquam à Campfore accepta est augeatur, tenebitur Campsuarius in illo pretio sic aucto pecuniam acceptam restituere.

Secundo mutuanti, seu conferenti rem aliquam, restituenda illa est in eadem bonitate intrinseca, quam habebat: bonitas autem intrinseca pecunie non est pretium eius, sed qualitas, & bonitas naturalis metalli, ex quo illa confecta est, est igitur restituenda in eodem metallo eiusdem qualitatis, & bonitatis, etiam si pretium illius mutatum sit, vel auctum. Vnde iuxta hanc sententiam, si Campfor conferat scuta aurea quorum vnumquodq; tunc valeat 11. argenteos, tempore autem quo restituenda sunt, pretium illorum à Rege vel Republica auctum sit, tenebitur nihilominus Campsuarius restituere Campfori eadem scuta aurea, esto magis tunc valeant.

Eandem sententiam tribuit Soto loco citato Siluestro vsura l. q. 14. sed reuera si atente ille legatur, nihil tale ibi docet, refert quidem ibi Laurentium de Rodulphi. in ea sententia, non tamen probat illam, imo in progressu illius questionis 14. constituit solum limitationes vel casus, in quibus ex aliqua iusta causa illud liceret simpliciter tamen ait, verius esse, & æquius, ne eadem pecunia restituatur quando pretium vel æstimatio illius aucta est.

Soto loco citato conclu. 2. & communiter omnes recentiores, à quibus nec recedit Nauarrus loco citato, sentiunt iniquum esse commutare pecuniam sub ea conditione, vt si per legem vel Principem fuerit auctum pretium illius, reddatur eadem & in pretio illo iam aucto: Sed in foro & iudicio animæ, si Campfor conferat Petro scutum aureum valens tunc v. g. 12. argenteos, Rex vero augeat pretium illius ad 13. non esse restituendos Campfori tempore solutionis pro illo 13. argen-

teos, sed solos 12. quos valebat, quando recipit illud à Campfore. Quæ sententia tenenda est tamquam vera, & certa. Et probatur, Quia aliter non seruaretur equalitas, sed reciperet profecto campfor pulsquã dedit, si pro scuto valente, quando illud tradidit 12. argenteos, reciperet deinde 13. vel idem scutum aureum, quod tunc iam valet illos 13. argenteos. Eandem sententiam habet Molinæus, confirmatq; optimis argumentis de contractibus q. 92.

Hæc doctrina intelligenda est, siue augmentum illud pretii & valoris pecuniæ præuissum sit à recipiente pecuniam illam, siue contingat inopinata, & præter spem. Intelligenda quoq; est, cum his tribus limitationibus, quas affert Nauarrus loco citato. num. 49. & 30. insinuauitq; iam illas Siluester loco citato.

Prima est, quando Campfor, qui tradit pecunias, non erat illas seruaturus vsq; in tempus, in quo pretium illarum auctum est: Quia si erat seruaturus illas vsque in illud tempus, & rogatus ab alio dedit eas, potest exigere vt restituatur sibi in valore illo, in quo auctæ sunt. Quod colligitur aperte ex c. Finali. De vsuris: iuxta ea quæ superius docuimus: agētes de eo qui triticum quod decreuerat seruare vendendam in Maio, rogatus ab amico vendidit illi in præcedenti Augusto, quem diximus posse vendere illud, in eo pretio quod valebit deinde in Maio. Oppositum sensuit Lauren. de Rodolph. vt refert Siluester loco citato, afferens mutuante ducatum valens libras quatuor, si tēpore solutionis valeat libras quinque, posse illas recipere, siue esset ducatum illud in tempus illud seruaturus apud se, siue non. Sed reiicienda est in hac parte illius sententia, sicut reiicitur ibi, & recte a Siluestro.

Secunda limitatio est, si fiat contractus sub hac conditione, vt recipiens pecuniam teneatur illam restituere in eo valore & pretio, quod habuerit tempore restitutionis, siue fuerit illud actum siue diminutum. Patet hæc limitatio, quia cum hac conditione vterque contrahentium exponit se eidem fortunæ, eidemq; periculo. Intelligenda autē hæc limitatio est, quando res est equaliter dubia, ita vt arbitrio prudentium possit pecunia illa tempore solutionis ex æquo augeri in pretio, vel minui: in hoc enim casu exponit se vterque eidem periculo. Quod si verisimile sit tempore solutionis illam magis valituram, non licet: quia tunc

alter est in periculo, alter veto in verisimili spe, quod dicit inæqualitatem. Hæc quoq; docet Siluester loco citato: vbi affert in eandem sententiam Petrum de Ancarr. in cap. Usurarum. De vsuris. in 6. Calderinū in cap. Fina. eodem titulo. & alios.

Tertia limitatio est, quando post acceptationem pecuniæ, tam subito fuit actum illius pretium, vt qui recipit eam, iam expendit illam in pretio illo aucto, tunc enim recta ratio & æquitas exposcit, vt restituat illam in eodem valore, in quo illa usus est: Perinde enim se habet, ac si iam in illo pretio sic aucto eam recepisset, recepit enim illam ad expendendum eam, expendit vero in pretio illo iam aucto. Fateor tamen hanc tertiam limitationem ex æquitate potius esse quam ex rigore iustitiæ.

Argumenta illa in fauorem Barto. proposita parum conuincunt. Ad primū enim respondet Soto loco citato, non esse idem iudiciū de mutuante triticum, & cambiente pecuniā: mutuarius enim tenetur reddere idem quod accepit, qua de causa tenetur reddere idem triticum, & in eadem mensura, quia licet fuerit mutatum illius pretium in Augusto & Maio, semper tamē manet idem triticum in substantia, & in ordine ad vsus humanos. Aliter res se habet in pecuniis, pecuniæ enim mutato illarum valore & pretio, quamuis maneat eadem materialiter, non tamen formaliter, quatenus pecuniæ sunt, & secundum propriam ac essentialē rationem pecuniæ. Quo fit, vt non oporteat restituere eandem pecuniā, id est in eodem pretio & valore, quando ille auctus est, licet oporteat restituere idē triticum. Estque appositum & accommodatum exemplum, si quis recipiat in Augusto 100. modios tritici, ita vt habeat eo tempore singulus modius certam quantitatem, si quidem medio illo tempore quo apud se retinet triticum illud, quantitas illa modij augeatur, non tenetur restituere deinde 100. modios, sed eam tantum quantitatem & mensuram quam accepit Augusti, aliter enim restitueret plusquam accepit: Simile censendū est in pecuniis, quando pretium illarū augeatur, antequam restituantur.

Reiicit hoc exemplum Nauarr. loco citato, nu. 49. quia videntur illi hæc plurimum differre, augeri quantitatem modij illius siue mensuræ tritici, vel augeri pretiū pecuniæ: quādo enim augeatur (inquit) quantitas mensuræ, mutatur tam illius materia quam

quam forma, desinetq; esse quæ antea erat, quando vero augetur pretiū pecuniæ, non desinit esse quæ antea erat, nec mutatur forma illius, vel materia, manet enim idē metallum, idemq; sigillum & immago, solum mutatur pretium, quod est illi quid extrinsecum, & accidentarium.

Sed hæc instantia Nauarr. parum vrget, quia cum augetur quantitas mensuræ, eadem quoq; manet illius materia lignū vel es, eadem forma modij, vel mensuræ, imo & eadē mensura vel modius, solumq; facta est mutatio in illius quantitate: vnde idem est iudiciū de Modio & pecunia. Tū etiā, pretium pecuniæ vt pecunia est, non est illi quid extrinsecum & accidentale, sed maxime essentialē, & intrinsecū, etenim si ab ea illud auferas manebit quidē metallū quoddam, minime vero pecunia. Vnde siue compares modij cum pecunia, siue pecuniam cum modio, quidquid accidit modio iuxta Nauarrū cum augetur illius quantitas, accidit similiter pecuniæ, cum augetur illius pretium, & quidquid retinet pecunia esto augeatur illius pretium, retinet etiam modius ille & mensura, esto augeatur illius quantitas.

Possumus & illi argumento respondere: quando datur mutuo triticum, nō dari mutuo tot solidos, vel libras, aut argenteos tritici, sed tot mēsuras: qua de causa vt seruatur æqualitas, quando illud restituitur, restituendæ sunt totidem mensuræ illius: at qui mutuatur pecuniam, mutuatur tot solidos, vel argenteos, seu libras, aut scuta valentia tot solidos, vel argenteos, quo fit, vt restituendo eosdem solidos, vel argenteos, vel scuta valentia eosdem solidos: quos valebant quando fuerunt illa accepta, seruet æqualitatem.

Ad secundum respōdeo, pecuniæ sumptæ & consideratæ qua pecunia est, & sub propria ratione pecuniæ, nō esse illi extrinsecū vel accidentarium pretiū à Republica, vel Principe ipsi taxatū, sed ipsamet essentialē & formā pecuniæ, cum in hoc consistat propria & formalis ratio illius vt pecunia: est quamuis illi materialiter sumptæ, & qua metallū quoddā est, sit quid extrinsecum, & accidentale tale pretium. Ex quo sequitur, vt quamuis is qui accipit mutuo vel à Campfore pecuniā auream, teneatur forte pecuniam quoq; auream illi restituere, si ita inter se conuenerint, seruandum tamen illud esse rebus manentibus immutatis, quia illis mutatis, cum non possit sic

ri in eodem metallo equalitas, fat est fiat in pecunia alterius metalli, seruato debito illius pecuniæ valore, & pretio tali loco & tempore.

Et hæc de Cambio primæ speciei, Agamus iam.

De Cambio secundæ speciei.

Controversia V.

AN CAMBIUM SECUNDE

speciei, quod scilicet dicitur per transportationem pecuniæ ex vno loco in alium, sit iustum?

N explicanda iustitia Cambii huius secundæ speciei parum immo randum erit, cum iam satis constat ex superioribus, in hoc Cambio campforē recipientem ab aliquo pecuniam, quam per suas litteras fideliter illi exhiberi faciat, in loco in quo illa indiget, prestare illi officium & obsequium illi maxime vtile, & eo ipso pretio estimabile: Liberat enim illum a maximo labore, & innumeris periculis, quibus fuisset expositus, si pecuniam illā, in locum in quo illa indiget, secum detulisset.

Vnde fit prima conclusio. *Cambium hoc secundæ speciei, quod dicitur per transportationem pecuniæ, contractus est honestus & licitus, maximeq; necessarius in Repub. & pretiū quod pro illo recipitur iustum modo seruatur in eo leges iusti pretij: nimirum vt recipiatur, quod fuerit taxatum a Repub. vel receptum communi vsu fori.*

In hac cōclusionē omnes quotquot sunt DD. conueniunt, tam veteres quam recentiores: Imo (vt sæpe admonui) D. Thomas & antiquiores Theologi hoc tantum genus cambiendi agnouerūt, & approbarunt. Confirmant eandem sententiam quæ superius adduximus quæst. 2. artic. vnicō, & artic. presenti controuer. i. vbi ostendimus Cambium reale & verum, contractum esse licitum, & pretium quod in eo recipitur iuste recipi. Argumenta enim illa potissime procedunt de hoc Cambio secundæ speciei: Est enim efficacissima illa ratio. Vt cum idem omnino sit quo ad mores, & vsus humanos, tradere Campfori pecuniam per hanc secundam speciem Cambij alio transferendam, quod tradere illam nauæ vel agasoni, qui illam eo deferret, consequenter quemadmodū si nauæ

te vel agasoni traderetur, non esset mutuum, nec aliquis contractus iniquus, vel turpis, sed vera & realis translatio pecunie, in locum vbi dominus illius ea indiget, pro qua translatione & obsequio quod in suam vtilitatem dominus illius pecunie recipit, iuste deberet stipendium aliquod & pretium illi nautæ, vel agasoni, eadem ratione cum idem obsequium, eandemq; omnino vtilitatem præstet Campsor, ipsi Campsuario in hac secunda specie Cambij, iuste recipit lucrum illud, quod cõmuni vsu fori, vel arbitrio prudentum censetur iustū, tamquam stipendium & pretium obsequij quod illi præstat. Nec est deterioris conditionis Campsor, vel minus illi (vt supra diximus) debetur huiusmodi stipendiū, quia sua industria præstat per litteras, quod agaso præstaret per actualem transportationē, cū hic modus transferendi pecuniā ex vno loco in aliū sit Cāpsuario multo vtilior, & minus periculosus, quam esset realis translatio illius per nautam, vel agasonem.

Et confirmatur: Sicut expedit Reipub, vt merces trāsferantur ex vno loco in aliū, & ex vna regione ac prouincia in aliam, ita quoq; vt pecunia similiter transferatur ex vno Regno in aliud ad comparandas merces, & varia negotia, mutuaq; commercia exercenda, quæ sine huiusmodi rerum & pecuniarum transportationibus nulla ratione possent exerceri, ergo sicut licet pretium aliquod accipere pro illa translatione mercium ex vna regione in aliam, ita & pro translatione pecuniarū ex vno Regno in aliud: quam certe vt constat, sua industria & litteris efficit Campsor.

Deniq; Campsor recipiens pecuniam sua industria alibi restituendam Campsuario, fungitur duplici officio pretio æstimabili, nimirum locatoris, locat enim suā operam ad transferendam illam pecuniam: & assessoris, quia pecunie acceptæ periculum penes se suscipit, promittitq; sub fide sua, effecturum, vt campsuario fideliter restituatur, in loco, ad quem Cambium illud designatum est.

Secunda conclusio. *Non solum licet Campsori, transferenti per suas litteras pecuniam Campsuarij in alium locum, interesse aliquod accipere, tamquam pretium & stipendium officij, & obsequij quod illi præstat, quando ipse non egebat pecunia illa Campsuarij, in loco vbi illam ab eo recepit, verum etiam esto illa egeret, essetq; Cambium hoc vtriq; vtile & necessarium.*

Vnde Campsor recipiens pecuniam Valentix, restituendam Campsuario Barchinonæ, potest iuste recipere ab illo interesse illud, & pretium, quod communi vsu fori, *T como corre en la lonja* solet eo tempore reddi campso transferenti pecuniam per Cambium à Valentia in Barchinonā, etiam si huiusmodi Campso recipienti pecuniam illam Valentix vtile sit, vel necessarium, illam tunc Valentix recipere, illaq; egeret. Constat hæc secunda conclusio ex his quæ diximus controu. 3. huius art. Conueniuntque in ea & recentiores illi, qui in illa controu. 3. negant contra Sotum, licere in Cambio primæ speciei recipere aliquod interesse, quando alter Cambiens ab altero præuenitur & rogatur.

Et mirandum certe est, concedere illos in hoc Cambio secundæ speciei id licere, minime vero in illo Cambio primæ speciei, quando alter ab altero præuenitur, cū in vtroq; eadem existat ratio. Quemadmodum enim in hoc Cambio secundæ speciei licet Campso recipere aliquod interesse, esto egeat pecunia illa quam recipit, & in ipso quoque vtilitatem Cambium hoc cedat, quia nihilominus præstat Campsuario duplex illud officium, & locantis operas suas ad pecuniam illam transferendam, & assessoris, quod officium non desinit esse pretio æstimabile, dignum, eo quod Cambium hoc sit illi quoq; vtile, cum per accidens se habeat, hæc vtilitas, quam ex eo recipit: eadem ratione in Cambio primæ speciei (vt ibi vidimus) is qui ab altero præuenitur, exercet erga eū, a quo præuenitur, & rogatur, officij veri Campso, præstatq; illi obsequium illi vtile, & pretio æstimabile, etiam si ipsi vtile quoq; sit, & expediens ita cum illo cambire, quia hæc vtilitas per accidens quoq; se habet ad contractum, & Cambium quod exercet is qui præuenitur: cum à parte rei illud idem officium, ac obsequium illi præstet, quod præstaret, si non cederet in mutuum ipsius vtilitatem, & cõmodum Cambium illud & cõmutatio. Vnde aut in vtroq; Cambio tã primæ quam secundæ speciei non licet accipere interesse aliquod quando illud vtriq; contrahenti vtile est, aut si licet in vno, debet etiã licere in alio, cum in vtroq; idem obsequium & munus reperitur.

Sunt nihilominus qui dicant, in hoc cambio secundæ speciei Campso recipientem pecuniā alibi restituendam, quacunq; ratione sese habeat, siue indigeat illa, vbi

la, vbi eam recipit, siue non; præstare officium transferentis pecuniā, & assessoris, & ideo iuste recipere illud interesse: In Cambio autem primæ speciei, illum qui præuenitur ab altero, non præstare tale officium, sed cõmutationis tantum in suam vtilitatem & commodum, & propterea nõ posse sic cambientem interesse aliquod vel pretium ab altero exigere, vel recipere.

Sed qui hoc asserunt, profecto nõ recte considerant propriam vim & naturā horū Cambiorum: Quia in Cambio primæ speciei, quando vterq; mutuo & vicissim suā sibi indicant illius Cambij necessitatem & vtilitatem, neuter eorum proprie exercet officium Campso solius, vel Cāpsuarii solius, sed vnusquisq; eorum mutuo & vicissim est erga alterum & Campsor, & Campsuarius: qua de causa proprie dicendi sunt mutui commutatores: At quando alter alterum præuenit, & rogat, ignorans quid illi expediat, sed de sua tantum agēs necessitate, simpliciterq; & absolute petit ab illo, sicut peteret à quocunq; alio Cāpsore, cui talis commutatio non esset necessaria, in tali casu is qui sic præuenitur, & rogatur, exercet verum officium Campso solius, præstatq; alteri idem obsequium & eandem vtilitatem pretio æstimabilem, & dignam, quam quiuis alius Campsor præstaret, qua de causa dignus est eodem pretio, quod à quocunq; alio Campso re pro simili Cambio exigetur, & recipitur. Est enim (vt sepe diximus) tunc huic contractui accidentarium, quod Campsor hic ex tali Cambio vtilitatem quoq; recipiat, ita vt nisi fuisset præuenus illā quæreret: ascribendumq; hoc est optimæ sortis, & fortunæ illius, vt occurrat ipsi Campsuarius ad petendum Cambium adeo sibi vtile, & quod ipse quæsisset, nisi ille ita sibi occurrisset.

Denum in calce huius controuersie illud est maxime obseruandum, in hoc Cambio secundæ speciei per transportationem pecuniarum, illum tantum habere ius accipiendi aliquod interesse, & pretium, qui pecuniam ab alio recipit cum debito restituendi illam in alio loco, minime vero eum qui illam confert: quia recipiens illam cum tali obligatione & debito est, qui in hoc contractu censendus est illam transferre, etiam si vtile illi sit tunc eam recepisse: qui vero contulit nulla ratione est censendus illam transtulisse: quemadmodum si tradatur agasoni Valen-

tix pecunia deferenda Salmanticam, esto indigeret ea agaso ille Valentix, ibique eam expenderet, & aliam ex suis traderet Salmanticæ, censetur nihilominus illam detulisse, & dignus eo pretio ac stipendio, quod iustum est exhiberi deferenti pecuniam à Valentia in Salmanticam.

Iam de Cambio tertix speciei differamus: Illud enim est, quod potissime his temporibus à Mercatoribus & Campso ribus exercetur, & circa quod plures ac difficiliores sese offerunt dubitationes, & controuersie.

De tertia specie Cambij realis, siue per litteras.

TERTIA species Cambij realis per litteras continet illa Cambia, quæ fiunt in diuersis locis iuxta variam pecuniarum æstimationem, propter maiorem copiam vel inopiam totius generis monetæ in illis, ad cuius æquitatem, & iustitiam recte, & facilius explicandam, proponenda est imprimis à nobis communior mercatorum, atq; Campso in illo exercendo praxis, & vsus: quemadmodum enim apud Iurisperitos *ex facto nascitur ius*, ita in hac peculiari disputatione de Cambio ratione maioris vel minoris æstimationis pecunie, propter illius copiam vel inopiam in diuersis locis, perspecta, & quasi oculis subiecta propria illius praxi, licebit de illius iustitia, vel iniustitate iudicium ferre.

PRAXIS CAMPSORVM HVIVS temporis, seu qua ratione exerceantur communiter cambia per litteras, secundum diuersam pecuniarum æstimationem, propter illarum copiam vel inopiam in diuersis locis?

VSVS & recepta nunc apud Mercatores consuetudo, cuius illi peritissimi sunt, Theologi vero fatentis ignari, hæc est. Vt intra idem Regnum saltim apud Hispanos non exerceantur Cambia, in quibus alter cambientiū aliquod lucrū, & interesse recipiat, sed quacunq; ratione, loca in quibus Cambiū exercetur in eodẽ Regno, sese habeant, quo ad pecuniarum abundantiam vel inopiam, sit Cambiū, & cõmutatio ab vno in alium, vt ab Hispali in Metinam à Toledo in Salmanticam, & sic de cæteris, sine villo lucro vel diminutione, & vt

Campfores loquuntur, *Ala par.* Vnde Cābia omnia, quorum iustitiam & equitatem hic inquirimus, fiunt extra idem Regnum.

Fiunt autem hac ratione: Vt qui indiget pecuniis v.g. Valentia, habet vero pecunias, vel amicum soluturū pro illo Metinæ (quod vocant *creditum*) postulat illas à Campfore Valentino, commutandas & soluendas Metinæ, exhibetque illi litteras campforias, quæ ab Italis dicuntur *Litteræ*, vel *Policeæ*, à Beticis *Letteras*, a nostris *Cedula*, quibus propositis, & ostensis factori, vel amico Campsuarii, restituantur Campfori Valentino vel responsali illius, pecunias quas ille prius acceperat Valentia à Campfore illo Valentino. Quod si Campsuarius ipse à quo pecunias restituendæ sunt, nec pecunias, nec creditum habeat Metinæ, nec amicum, à quo pecunia, quam accipit Valentia, restituatur commutata Metinæ, quærit Valentia mercatorem, vel diuitem habentem pecunias, vel creditum Metinæ, cuius subscriptione & fide, litteræ ipsius vim habeant, efficacisque sint vt fiat Metinæ solutio pecuniarum acceptæ Valentia, quæ litteræ qua ratione conficiantur, contro. 10. explicabimus.

Iam cum hic contractus non exercentur gratis, sed reddito Campfori aliquo pretio, conueniunt Campfor, & Campsuarius inter se tempore exhibendæ pecuniarum Valentia de pretio, additurque illud in litteris Campforiis. V.g. conuenit Campfor cum Campsuario, vt à Valentia in Metinam reddat 5. pro 100. quia sic habet communis vsus fori in Cambijs quæ tunc exercetur à Valentia in Metinam: apponitur hoc pretium in ipsis litteris, scribitque Campsuarius responsali suo: Solues virtute huius primæ vel secundæ litteræ Campforie Petro, vel Andree 105. aureos. Fiunt autem virtute huiusmodi litterarum solutiones Cambiorum tribus modis: Aut statim cum primum litteræ illæ proponuntur, & ostenduntur factori Campsuarii, dicunt: *Altra vista.* Vel ad Nundinas aliquas, Vel in termino aliquo mutuo Cambientium consensu prefixo, & designato: Potissime autem & frequentissime designantur in huiusmodi litteris in tempus solutionis Nundinæ aliquæ, in quibus conueniunt è pluribus locis varij Mercatores, & Campfores: aperianturque (vt dicunt) illæ certo die, in quo & nonnullis sequentibus proponuntur à Campforibus, vel factoribus eorum

litteræ Campforie, eisdem Campsuariis qui illas dederunt, si ibi existant, vel factoribus eorum, fiuntque ab eis illarum solutiones, vel in numerato, vel traditis aliquibus schedulis & chirographis, quibus a debitoribus potentibus, & ditibus, ac securis, commode solutionem illarum litterarum recipiant.

Iam cum huiusmodi solutiones sepe ac frequenter fiant, non ex pecuniis Campsuarii absentis, sed ex pecuniis propriis factoris illius, ad quem fuerant litteræ destinatæ, vel ex aliis, quas factor ipse, ne vacuæ & inanes redeant litteræ Campsuarii absentis & amici, cum damno & iactura illius tam in honore, quam in bonis, quærit & accipit Metinæ a Campfore aliquo, datis illi similiter litteris Campforiis, per quas recipiat illas Valentia ab illo Campsuario pro quo soluit, & in cuius utilitatem accipit illas Metinæ. Vocant hoc Cambium celebratum Metinæ à factore Campsuarii Valentini, ad soluendas ibi litteras ipsius, quod remittitur ad eundem Campsuarium soluendum Valentia, *El retorno*: cui solet assignari tempus illud, quod iudicatur necessariū & conueniens, vt litteræ à factore Campsuarii datæ Metinæ, perducantur Valentiam, & Campsuario à quo persoluendæ sunt commode offerantur, ac intimentur. Designatur autem pretium Cambij, quod Metinæ exercet factor & responsalis Campsuarii absentis, ad persoluendas eius litteras, & omnis Cambij, quod tunc quacumque ratione fit ad varia loca, à precipuis & ditioribus mercatoribus, & Campforibus, illis inter se conuenientibus, ea ratione quam inferius explicabimus agentes de iustis pretiis Cambiorum: & quod ab eis designatur, illud censetur in illis Nundinis iustum, & receptū communi vsu fori.

Simili quoque ratione designatur pretium Cambij quod Valentia, aut CesarAuguste fit ad Nundinas aliquas, conuenientibus in vnum precipuis, ac ditioribus peritioribusque mercatoribus & Campforibus illius loci, ad illud communi consensu constituendum: Quod enim ab illis constituitur, illud habetur tamquam iustum & receptum communi vsu fori, quamuis progressu temporis crescente pecuniarum copia vel inopia, & abundantia vel penuria, vel campforum, vel eorum qui pecunias quærant, & recipiant per contractum Cambij, & iuxta varios temporum successus, pretia ista à consensu mercatorum designata, augeantur quandoque, vel minuantur.

augeantur quandoque, vel minuantur.

Hæc in summa est praxis & vsus cambiorum huius tertiæ speciei, quæ modo frequentius celebrantur.

Nunc singulas partes huius praxis siue consuetudinis expendamus: Et quid recta ratio & equitas in huiusmodi Cambijs postulent, qua vero ratione inique fiant explicemus. Ac primum omnium quoniam huiusmodi cambia potissime fiunt ad nundinas aliquas, ita vt in eis communiter fiant illorum solutiones, videamus.

Controuersia VI.

CVR AD NUNDINAS POTISSIME Cambia remittantur, & in quibus locis habeantur illæ, ac qua ratione fiant in illis Cambiorum solutiones?

XPLICABIMVS hoc loco potissime quæ pertinent ad nundinas designatas in Hispania, ex his namque quæ de nostris dicemus, facile erit colligere quid de illis quæ in aliis Regionibus & Regnis celebrantur sentiendum sit: quin potius idem oportebit esse omnium iudicium, singula vt dicunt singulis accomodando.

Imprimis ergo fuerunt olim constituta à Regibus & Principibus in Hispania quatuor nundinarum tempora, in quibusdam certis ac prefixis locis, quæ tamquam publica omnium mercium Emporia existerent, vbi quandiu dies illi nundinarum durarent, liceret omnibus, quas vellent merces nullo soluto tributo, aut vestigali comparare. Qua de causa, partim propter abundantiam omnis generis mercium, quæ eo deferuntur, & venales existunt, partim propter priuilegium illud & immunitatem à solutione cuiuscumque Gabellæ, quæ toto illo tempore euentibus & vendentibus ibi conceditur, conueniunt eò ex varijs locis innumeri mercatores, merces suis institutis & commercijs vtilis & accomodatas capturi, innumeri quoque Campfores, à quibus illi pecunias accipiant, vel ad comparandas sibi merces illas, vel ad soluenda debita, quorum solutio in eum locum fuerat designata, iuxta ea quæ superius diximus contro. 1. huius artic. obseruatione 5. Hac enim occasione ceperunt huiusmodi cambiorum solutiones potissime fieri in locis, & temporibus nundinarum: vt

quemadmodum bono communi, & prouidende Reipub. vtile fuit, conuenire mercatores ad emendas varias merces, & priuatos ad comparanda suæ domui & familiæ necessaria in huiusmodi locis, & temporibus, ita quoque ad habendas varias pecunias, quibus merces illæ commodius emantur, congruum quoque maxime fuit, vt in eadem loca & tempora solutiones cambiorum designarentur, & Campfores ipsi siue numularij eo conuenientes suarum pecuniarum commutationibus, atque translationibus huic bono publico, & mercatoribus deseruirent: vt hac ratione res ipsæ ad publicum & priuatum commodum vtilis, seu potius necessariæ ab illis, & quibuscumque alijs, vbiq; locorum inueniri, emiq; & vendi commode possint.

Fuerunt quidem huiusmodi tempora, & loca nundinarum à sua prima institutione in hunc finem constituta, modo verò etsi huic fini plurimum quoque deseruiant, hominum tamen cupiditate & solertia effectum est, vt quæ potissime in eis exercetur, sint innumere solutiones litterarum quæ à varijs campforibus ex varijs locis in ea loca transmittuntur.

In Hispania igitur Catholicus ille Aragonum Rex Ferdinandus, cum esset Castellæ Gubernator, designauit duplices Nundinas celebrandas in Metina campensi, quem immitatus deinde Rex Ioannes designauit alias duas, priorem in loco qui dicitur Villalon, posteriorem in Metina de Rioseco. Hoc ordine, vt a prioribus exordiamur: Vt Primæ illarum celebrarentur in Metina Campensi mense Maii: licet solutiones cambiorum fiant in Iunio, Secundæ in Metina de Rioseco in mense Augusti licet solutiones fierent similiter in Septembri: Tertiæ, in eadem Metina del Campo mense Octobri: Quartæ & vltimæ in Villalon in Martio vel mediante quadragesima. His temporibus & locis solebant celebrari, Nunc verò longe aliter res habet, Regis enim edicto vel saltim consensu, duæ illæ, quæ solebant haberi in Metina de Rioseco, & in Villalon, iam sunt abolitæ, nec sunt in vsu, sed loco illarum additæ sunt tertie quedam in eadem Metina del Campo sub mense Februarii. Vnde modo apud nos vniuersamque Hispaniam solum existunt ac celebrantur hæc tria Nundinarum tempora, & omnia in Metina Campensi. Primæ, vt ordinem anni sequamur, in Februario, secundæ in Maio, tertie in

Octobri: In alijs vero Regnis vt in Gallia, Lugduni, & Bezenoni; quamuis que solebant Bezenoni haberi, translate modo sunt in Placentiam prope Mediolanum, manentq; apud Gallos ille que habentur Lugduni: in Anglia Londini, in Flandria Antuerpię, in Germania Francforti. In his inquam locis, & alijs similibus huiusmodi Nundinis dicatis, celebrantur adhuc, sicut antea Nundinę apud illos in quatuor temporibus: Nimirum in festo Epiphanię quod vocat Apparitionis, In Paschate, In Augusto, & in festo omnium Sanctorum, solentq; mercatores, & campsores Cambia sua recipere, ac remittere soluenda ex vno loco huiusmodi nundinarum, in alia loca & regna, proxime sequentibus Nundinis soluenda in illis. Vt in Nundinis que habentur Metinę sub Maio, in Nundinas que celebrantur Lugduni, vel Antuerpię in Augusto, & sic de ceteris.

Ceterum quāuis Nundinę, (de quibus hic agimus), his temporibus que retulimus, celebrantur, & in eis fiant multarum rerum & mercium emptiones & venditiones, solutiones tamen litterarum non fiunt nisi mense proxime sequenti, ac vt dicunt *a los pagamentos*. V. g. sumamus Nundinas Octobris, quas diximus haberi in Metina del Campo, dicantur hęc Octobris, quia reuera in Octobri, circa medium illius conueniunt iam eodē varij venditores ac emptores multarum mercium, gaudentq; priuilegio illo & immunitate nullius Gabellę persoluendę: solutiones tamen litterarum que à Valentia, vel ex alio loco extra Regnum in Metinam ad Nundinas Octobris remissę sunt, non fiunt in Octobri, sed proxime sequenti mense Nouembris: quo adueniente, statim Campsores mensę sternuntur ad soluendum litteras sibi oblatas, vel vt illi loquuntur, aperiantur Cambia: Tertia vero die incipiunt proponi litterę campsores, his à quibus persolueudę sunt, fiantque tunc illarum solutiones, & per sex, aut septem, aut paulo plures dies sequentes.

Fiunt autem solutiones huiusmodi, vt proxime precedenti controu. attigimus, vel ab ipso met campsuario qui receperat pecuniam Valentię, dederatq; litteras ad Nundinas Octobris Metinę celebrandas, si Metinę existat: Quod si ibi nō adfit, sed per factorem eius persolueudę sint. si quidem factor iste vel socius & responsalis ex propria pecunia Campsuarij Valen-

tini, quam apud se habet, vel ibi existit, litteras ab illo Valentię datas & sibi Metinę oblatas ibi persoluat, non est quod debitum aliquod Campsuario illi Valentię soluendam transmittat: Si vero nullam ibi Campsuarius ille habet, correspondens hic ex propria vel aliena persoluit, solentque pecuniam hanc, ex qua facta est ibi illarum litterarum solutio, vel remittere Campsuario Valentino persolueudam Valentię simpliciter, & amice, ac sine vllō interesse (quod nunquam vel raro accidit) vel acceptam ab alio per simile Cambium eodē remittere, vel in alias nundinas sequentes alterius loci in eadē Hispania, vel extra, vt ad nundinas v. g. Lugdunenses: quia & nonnunquam in alium locum extranundinas, vt soluendam Romę, aut Hispanię, pro vt mercator & Campsuarius Valentinus & responsalis eius Metinensis inter se constitutum habent. Hac ratione fiant solutiones litterarum in locis Nundinarum, ad que illę transmittuntur, & remittuntur.

Huiusmodi autem institutio, siue consuetudo celebrandi huiusmodi nundinas in locis, & temporibus que retulimus, eū alijs omnibus que publice ac sine vlla fraude, vel dolo à mercatoribus, & Campsores tunc ibi geruntur circa ipsa Cambia, & eorū solutiones, & quęcunq; alia, que rite ac recte ibi fieri solent, cum adeo necessaria sint bono communi, sicut & contractus ipse cambiendi in quo debite conditiones & leges seruantur, tam in iudicio forensi quam in iudicio animę rata, & firma, apud quoscunque, & vbiq; terrarum, habentur. Cum ea noa solum communi omnium consensu constet, verum etiam Principis vel Reipub. auctoritate, non per errorem, sed ex certa scientia: Qua etiam deficiente vel saltim non repugnante, sufficeret recepta in illis locis ab omnibus consuetudo citra omnem fraudem & dolum, cum illa nisi praua sit & bonis moribus aduersa, vim habeat legis, ac vt dist. 1. cano. Consuetudo dicitur, ius sit moribus institutum, quod pro lege suscipitur.

Fiunt etiam huiusmodi solutiones Cambiorum alijs duobus modis extra tempus nundinarum; Nempe vel oblatas statim litteris, dicunt *A litteras*: Vel in termino consensu vtriusq; contrahentis prefixo, & constituto, ac designato. De quibus inferius dicemus cum agemus de pretijs Cambiorum.

His

His ita positis, antequam doceamus Cambium hoc iustum esse, quotiescunq; debite conditiones in illo seruabuntur, explicemus prius oportet, quas conditiones illud exigat, ex illis enim facilius apparebit illius iustitia vel iniustitia.

*Quę conditiones exigantur in tertia specie Cambij per litteras, vt re-
cte fiat?*

OMMVNI Theologorum omnium consensu exiguntur hę tres. Prima, vt sit verum: Secunda, vt sit voluntarium, sine vlla fraude, vel dolo, aut deceptione contractum: Tertia, vt sit iustum, nempe vt seruetur in illo iustum pretium, seu interesse. Singulas suo ordine expendamus.

Controuersia VII.

AN GAMBIVM PER LITTERAS vt iustum sit, debeat necessario verum esse, & quas conditiones exigat, vt sit verum?

RVIVS primę conditionis necessitas adeo aperta & perspicua est, vt nullus sit dubitandi de illa locus: Exigitur enim illa in omni contractu, quin & in omnibus rebus; vt vnaque realiter & verē talis sit, qualis denominatur, & dicitur, cum in hac veritate consistat illius substantia & natura. Ita docet Aristoteles, idem esse hominem & verum hominem: qui enim vere & realiter homo non est, nec nomen hominis meretur, nec disputandum est de eo, sit ne studiosus homo. Similiter venditio que realiter & verē venditio nō est, nō est dicenda venditio, sed aliquis alius contractus, vel nullus, nec disputandum est de illa, sit ne iusta vel iniusta venditio. Eadem quoque ratione Cambium per litteras quod non fuerit verē & realiter commutatio pecunię presentis pro alia absenti, non potest esse Cambium iustum, nam neque Cambium est, nisi nomine tenus: cum propria ratio & natura huius Cambii (vt ex superioribus constat, maxime controu. 1. huius artic.) consistat in eo, vt sit realis, & verā commutatio pecuniarum in diuersis locis existentium.

In hac igitur prima conditione omnes

conueniunt, estq; illa definita in Extrauaganti Sanctissimi Pii V. quā inferius subiiciemus. Illud tamen hoc loco explicandum est, Quę ratione fieri debeat, & quę in illo seruanda sint, vt realiter & verē sit verum, & non fictum, nec simulatum.

Hęc nomen ipsum, quod illi tributū est, satis indicat, Dicitur enim Cambium pecunię in diuersis locis existentis, & per litteras. Vbi duo significantur in illo omnino desiderari.

Primo, vt sit vera commutatio pecuniarum in diuersis locis existentium.

Secundo, vt litterę que dantur verum contineant, nec tradantur vt fictę, vel inanes, & vacuę redditurę.

In his duobus consistit tota veritas huius Cambii, & si quę alia desiderantur, in his continentur & includuntur.

De prima conditione Cambij veri, & realis, nempe vt sit commutatio pecuniarum in locis re ipsa diuersis, & distantibus.

PRIMUM igitur debet esse vera & realis commutatio pecuniarum in diuersis locis existentium. Ratio est apertissima ex his que iam superius docuimus q. 2. art. vnico, & presenti quest. art. 1. & in hoc art. controu. 1. Hoc enim interest inter hoc Cambium & mutuum, imo propterea negatur esse mutuum, quia in mutuo restituitur communitur pecunia mutuo accepta, in eodē loco in quo accepta fuit, neq; est de essentia mutui, vt in alio diuerso ac distantilo loco restituitur; in cambio autem, repugnat omnino illi, vt restituitur in eodem loco, sed est de intrinseca ratione illius, vt que restituitur sit diuersa ab ea quę fuerat accepta, restituiturq; in alio loco diuerso, & distante ab eo in quo prior accepta fuerat: adeo vt si conuenirent cambientes, vel alter eorum illud exigeret, sibi restitui in eodē loco in quo illa dedit, iā nō esset cambium, sed mutuum, & vsurariū si aliquod inde lucrum illi proueniret: Secundo, in hoc Cambio non alio nomine permittitur alteri cambientium lucrum aliquod, vel interesse recipere, quam propter diuersam estimationem quam habet pecunię illę, que per hoc Cambium commutatur: ad diuersam autem estimationem pecuniarum in eodem tempore exigitur necessario diuersi-

ueritas locorum, fieri enim nequit, ut in eodem loco, & eodē tempore pecuniæ ali quæ diuersam estimationem habeant, cum hæc diuersa æstimatione sumatur potissime (vt videbimus) ex abundantia vel penuria totius generis pecuniarum in aliquo loco, impossibile autem sit, vt eodem tempore in eodem loco existant simul abundantia & penuria totius generis pecuniarum.

Tertio. Hoc Cambium est omnium cōsensu commutatio pecuniæ presentis pro absentis, duæ autem pecuniæ ita affectæ, vt alia presens sit, alia vero absens necessario exigunt loca diuersa, & inter se distantia.

Deniq; ad verum Cambium exigitur necessario, vt solutio fiat in alio loco diuerso & distante, quia si in eodem esset faciendā, esset mutuum: at vbi solutio pecuniæ acceptæ. v. g. Valentini debet fieri necessario Metinæ, vel Hispani, debet ex consequenti pecuniæ quæ ita commutatur, in diuersis locis existere, ita vt quæ in vno loco accepta est, in alio vere & realiter restituatur. Conueniunt etiā in hac prima cōditiōe veri Cambii quotquot sunt Doctores, est enim illi intrinseca, ad essentiam & definitionem illius pertinens: confirmataq; & explicata à Sanctissimo Pio V. in sua Extrayaganti de Cambijs.

Ex hac prima conditione sequitur primo: de intrinseca ratione Cambij esse, vt à campfore pecunia in vno loco conferatur, à campuario vero in alio diuerso & distante restituatur. Vnde si vel communi ytriusque consensu, vel campfore ipso ex pacto illud postulante, Cambium aliquod ita celebraretur, vt esset in libera facultate Campforis, vel expectare solutionem sui Cambii in loco & tempore nūdinarum, cum lucro & interesse iuxta communem usum fori: vel si nollet tempus illud expectare, exigere à Campuario pecuniam illi traditam in eodem loco, vbi illa tradita fuit, non esset verum Cambium, sed mutuū, & usurarium: esto vbi illam exigeret in eodem loco, nullum reciperet interesse. Ratio est aperta. Imprimis non esse Cambium sed mutuuum, quia de ratione Cambij est, vt Campsuarius non possit compelli ad solutionem, nisi in loco in quem Cambium remissum est, cā sit contractus cuius propria ratio consistit in commutatione pecuniæ vnus loci in pecuniam alterius: incipit nāque in loco vbi Campfor tradit pecuniam,

perficiturq; & consumatur in loco vbi campsuarius tenetur illam restituere. De ratione vero mutui est, vt possit compelli mutuatarius restituere pecuniam acceptam in eodem loco, vbi illam accepit, nisi ex peculiari pacto aliter inter illos conuentum sit, quod esset per accidens ad rationem mutui. Vnde quotiescunq; Campfor ita conueniret cum campuario, vt maneret in libera facultate ipsius, vel expectare solutionem Cambii in loco & tempore nūdinarum, vel non expectare illam, sed posse compellere Campsuarium ad restitutionem pecuniæ in eodem loco, vbi fuit illa tradita, non est cambium, sed mutuuum: & cum possit ex tali contractu qui est vere mutuuum recipere lucrum, si velit expectare solutionem in nūdinis, est usurarium. Ita vt illū celebrans eo ipso peccet sicut usurarius metalis, teneaturq; ad restituendum lucrum acceptum, si quod acceperit expectata solutione in nūdinis, quia quamuis illam expectauerit, & gesserit se ex hac parte vt Campfor, propter pactum tamen illud admixtū quo retinuit sibi facultatem, vt posset recuperare pecuniam in eodem loco, & compellere ad illud Campsuariū, non fuit verū Cambium sed mutuuum, qua de causa per talem contractum, quacunque ratione se gerat, nullum lucrum vel interesse recipere potest.

Sequitur secundo, Oportere omnino, vt Campsuarius habeat in eo loco ad quem Cambium fit, pecuniam propriam ex qua adueniente termino fiat solutio, vel amicum & socium, à quo illa re ipsa & in effectu (vt dicunt) persoluatur, quod vocant creditum. Constat satis consecrarium hoc ex superioribus, & ex modo dictis. Quia si exigitur necessario in hoc Cambio, vt pecunia in vno loco accepta in alio distante & diuerso restituatur, cum illa vere ac realiter ibi restitui non possit, nisi Campsuarius habeat in loco solutioni designato vel propriam pecuniam, vel creditum, facta profecto est & non vera solutionis in tali loco faciendæ promissio.

Sequitur tertio, oportere similiter Campfori certum esse, vel saltem maxime probabile, Campsuarium, cui pecuniam traditurus est, habere pecuniam, vel saltem creditum & fidem amici in loco, vbi faciendā est solutio. Quia si nouit oppositum, nempe, nec pecuniam vllam, nec aliquod creditum ibi habere, eo ipso intelligit pecuniam quam misero illi Campuario confert, non commu-

commutare cum alia diuersa & absentis, in quo tota ratio & iustitia huius contractus consistit, sed commutari tantum cum alia solo tempore absentis, & in eodē loco vbi prior fuerat accepta, restituenda, quod est vere mutuuum, seu Cambium simulatum & fictū. Dixi oportere illud certum esse Campfori, vel saltem maxime probabile, quia si dubius fuerit, in idem incidit malum, & delictum, exponit enim seipsum periculo exercendi Cambium fictum, & eo ipso mutuuum usurarium sub nomine Cambii, Qui vero probabili periculo committendi aliquod peccatum se ipsum exponit, eo ipso similiter peccat. Sed quæres statim.

Quid si Campsuarius a principio contractus probabiliter ac prudenter credidit, campsuarium habere pecuniam, vel creditum, in loco ad quem fit Cambium, deinde vero intelligat illum nihil tale habere?

IN hoc casu extra omnem controuersiam est, illum a principio non peccasse, nec quandiu iudicat Campsuarium habere in loco ad quem fit Cambiū propriam pecuniam, vel alienam in fide amici, quā dicimus creditum, quia bona fides, cum qua contraxit, liberat eum à peccato, quandiu in illa per manet. Cum primum vero nouit se deceptum, & Campsuarium illum reuera nec pecuniam, nec creditum in eo loco habere, si nouerit illud facta iam solutione, & recepta pecunia, in quam suam commutauerat cum aliquo interesse, vel lucro, tenetur lucrum illud Campuario restituere, quia cōtractus ille non fuit verum Cambium (vt constat) nec cōmutatio pecuniæ presentis traditæ à Campfore, cum alia absentis soluenda à Campuario in alio loco diuerso & distante, cum nullam habeat ibi miser Campsuarius, nec per se, nec per interpositam personam, sed sit in eodem omnino loco, in quo prius acceperat, illā redditurus, vnde fuit Cambiū fictum, seu mutuuum simulatum, ex quo aliquid recipere usura est. Qua de causa, sicut is qui ex usura lucrum aliquod perciperet, existimans bonā fide se contractum iustum & honestū exercuisse, quandiu durat in eo illa bona fides, liberatur per illam à delicto, & obligatio restituendi: Cum primum verò nouit se

deceptum, & exercuisse usuram, tenetur, quidquid per illam lucratus est, restituere, tamquā is qui tunc agnouit se habere alienum: ita Campfor, qui probabiliter & bona fide credidit Campsuarium habere pecuniam, vel creditum in loco, in quem fuit Cambium destinatum, liber est ab omni delicto & obligatione, quandiu manet in eo illa bona fides, cum primū verò nouit oppositum, tenetur quidquid per illud Cambium receperit ultra sortem restituere tamquam vere alienum, & acquisitum per iniustum & iniquum contractum.

Quod intelligendum est, nisi aliquo alio iusto titulo liceret huiusmodi Campfori lucrum illud, vel interesse, quod ab illo campuario accepit, sibi retinere: Nempe ratione alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis. Etenim si Campfor hic, qui bona fide pecuniam illam campuario contulit: vel vt haberet quam illi conferret, aliquas fecit expensas, vel ex defectu illius pecuniæ, per tempus illud quo Campsuarius illa usus est, aliqua passus est damna, quibus illam penes se habens commode occurrisset, ratione huiusmodi expensarū & damnorum poterit ex lucro, vel interesse ab illo Campuario accepto tantum sibi retinere, quantum iudicaret prudens ad dāna illa compensanda desiderari. Idipsum quoque illi licebit ratione lucri cessantis: veluti, vbi Petrus Campfor habebat in prōptu Andream, cui suam pecuniam per verum ac reale cambium tradere poterat, in gratiam vero & commodum Ioannis noluit illā tradere Andree, sed ipsi Ioanni, potest iuste in hoc casu Petrus retinere sibi ex lucro accepto à Ioanne tantundem, quā tum reuera accepisset ab Andree, si cum eo pecuniam illam commutasset: Quia Ioānes fuit tunc in causa, vt lucrum illud quod reuera Petrus accepisset, illi cessauerit: propter quod tamquam is qui illi damno & amissioni lucri quod Petrus vere recepisset, causam dedit, tenetur in iudicio animæ ad illius satisfactionem. Quantum autem possit in hoc casu ex bonis Ioannis Petrus sibi retinere, sumendū est ex lucris, quæ alij Campfores ex veris Cambijs eodem tempore, & ad eundem locum celebratis constiterit recepisse. Ita Cayet. in tract. De Cambijs. c. 1. Nauarr. in comento de Cambijs. num. 34. Mercatus lib. 4. cap. 7. & comuniter omnes DD. Neq; hoc prohibet Pius V. in sua Bulla, dum præcipit, ne ducatur in pactum à principio contra-

ctus

etus lucrum cessans, vel damnum emergens. Nos enim loquimur hic de lucro cessante, & damno emergente iam actu, & re ipsa subsequente, quod cum in mutuo ut superius vidimus compensari debeat, similiter & in Cambio, & in quocumque contractu in quo illud vere occurrat, est enim omni iure debitum: Pius autem V. loquitur de damno emergente, vel lucro cessante adhuc futuro, quod forsam non accidit, prohibetque ne illud in pactum a principio contractus ducatur: tale enim pactum in ipso limine contractus non parvam offert occasionem feneratori, quam Santissimus ille Pontifex omnino voluit a Cambiis repellere.

Quod si ab illa deceptione liberetur ante quam adueniat terminus solutionis, vel lucrum aliquod recipiat, tenetur rescindere contractum, tanquam iniquum & turpem, solamque sortem recipere absque villo interesse, vel lucro.

In his omnes conveniunt. Hoc enim omnibus contractibus commune est, ut quavis ab initio ut veri, & validi sub bona fide celebratur, si deinde ficti, aut nulli, vel usurarii esseprehendantur, rescindantur omnino. Sic namque distinguitur contractus verus, quamvis iniustus, ab eo qui nullus est, ut prior ille non rescindatur, sed sublato excessu, vel defectu ratione cuius erat iniustus, ad debitam equalitatem, & iustitiam reuertitur: ut cum res aliqua iniusto tantum pretio vendita est, sed intra medietatem iusti pretij, quia huiusmodi venditio iniusta quidem erat, non tamen nulla. At si nulla sit rescinditur, ut suo loco vidimus. Qua etiam ratione venditio rei furtivae facta a latrone, vel rei propriae sed facta a minori rescinditur, quia utraque fuit nulla: illa ex defectu veri dominij in rem venditam, posterior ex prohibitione legis. Pari quae ratione, cum Cambium in quo campsuarius nullam habet pecuniam, vel creditum, ubi solutio facienda est, nullum sit quantumvis bona fide fuerit a principio celebratum. Dubitabit tamen aliquis hoc loco.

Exigatur ne ad verum Cambium per litteras, ut Campsuarius ipso tempore contractus habeat iam actu, & re ipsa pecuniam, vel creditum, in loco ad

quem Cambium illud destinatur?

(?)

SILVESTER Vsurar. 4. q. 9. in principio docet ad veram permutationem pecuniarum desiderari, ut utraque pecunia danda scilicet & reddenda iam sit in esse, quia presentis (inquit) ad futurum, sicut & certi ad incertum non est permutatio propria. Cod. De rerum permutatione l. 1. in Glo. sa quae citat l. Quoniam. Eodem titulo. & ibi Bartho. & Bald. ita sentientes. Ex quo infert Silvester, Cambium, in quo non existit actu & simul utraque pecunia in locis, inter quae illud celebratur, censendum esse contractum quendam mixtum ex mutuo, venditione, & permutatione: Et quia non videtur esse permutatio propter modo dicta, inclinatur in illud, ut sit quidam contractus mutui & venditionis, sicut venduntur quandoque pretio certo res futurae, & incerta, ut fructus futuri, & iactus retis. Qua ratione Silvester, (si Cambium de quo hic agimus formaliter & proprie commutatio sit) videtur sentire, desiderari in illo, ut utraque pecunia actu existat, adeo ut aliter, vel non sit vera permutatio, vel sit iniusta & iniusta.

Nauarrus in suo commento de Cambijs. num. 14. refert Sotum iuxta eandem sententiam docentem lib. 7. de iustitia q. 5. art. 2. oportere ut Cambium verum sit, utraque pecuniam actu & re ipsa existere in locis, in quibus illa commutatur: Quavis Soto, saltem in eo loco qui citatur a Navarro, nihil tale habeat.

Oppositum tamen docent idem Nauarrus loco citato, Mercatus in suo opere de contractibus in lib. de Cambijs cap. 9. affirmantes sufficere ad verum Cambium, ut recipiens Valentiae pecuniam habeat Metinae tempore solutionis actu, & re ipsa, eam in receptam quam Valentiae Metinae commutatam restituat, esto tempore contractus nullam adhuc ibi haberet. Et noster Fabianus in suo tractatu de Cambijs par. 2. cap. 7. num. 65. Sequuntur hanc partem plerique recentiores viri eruditi. Et merito.

Primo, quia propter similitudinem quae existit inter commutationem rerum & Cambium pecuniarum, quae sufficiunt ut commutatio rerum vera commutatio sit, eadem sufficiunt ut Cambium pecuniarum verum Cambium sit, sed nullus prudens affirmabit Petrum conferentem triticum Valentiae, pro tritico sibi a Ioanne restituendo Caesaraugustae post duos menses, non exercere

veram commutationem tritici, si adveniente solutionis termino realiter & vere restituat illud Petro Caesaraugustae, vel proprium, vel mutuatam, vel emptum in foro, vel quacumque alia ratione comparatum, esto a principio nullum triticum ibi haberet, ergo similiter Cambium, verum Cambium est, quando campsuarius pecuniam acceptam a Campfore Valentiae commutatam cum alia restituenda Metinae, potens est illam ibi restituere, ac re ipsa & actu adveniente termino restituit, esto tempore contractus nullam adhuc ibi haberet.

Secundo, communi omnium fere mercatorum usu & ubique terrarum recepto, videmus ita fieri, ut qui in Hispania accipit pecunias restituendas in Flandria commutatas post 3. vel 4. menses, quando accipit illas in Hispania, nullas sepe habeat actu in Flandria, neque amicum qui litteras ipsius solvat, ceterum cum potens sit & solitus, vel propriam pecuniam siue fidem amici termino solutionis adveniente habere in Flandria, vereque actu litteras a se datas per se ipsum vel amicum ibi recipere, ac persolvere, ab omnibus iudicatur verum tale Cambium, nec vilius est mercatorum peritorum & prudentum qui iudicet illud fictum, & usurarium, aut propterea quod nondum haberet Campsuarius pecuniam suam, vel fidem amici actu in Flandria, quando priorem recipiebat in Hispania, aliqua ratione iniquum: modo qui pecuniam recipit in vno loco, adveniente solutionis termino pecuniam habeat vel amicum in eo ad quem Cambium illud remissum fuit, fiatque ibi actu & re ipsa illius solutio. Est autem regula eiusdem Silvestri loco citato: *Quoties arbitrio prudentum, & peritorum in arte Campsoria pars capiens Cambium non gravatur, & distantia temporis nihil lucrum affert, nunquam est ibi peccatum. Si vero pars nimis gravatur, vel distantia temporis lucrum affert, semper est ibi peccatum, iniustitia scilicet vel usura.*

Ad argumentum vero illud Silvestri, presentis ad futurum permutationem esse non posse, sicut neque certi ad incertum, Respondet Nauarrus loco citato, in commutatione speciali, nimirum quando in particulari & in individuo commutatur haec res designata, cum alia certa quoque designata, oportere ut ambae simul existant, cum fiat commutatio rerum, quarum unaqueque sumitur certa & designata; ut hoc certum ac designatum vinum cum illo certo ac designato

nato oleo, haec certa & designata scuta cum aliis certis & designatis: Cambium autem de quo hic loquimur, non est commutatio ita specialis, sed generalis; commutatur enim non haec singularia & individua scuta cum illis singularibus & individuis, sed pecunia quae confertur in Hispania, in quocumque genere monetae conferatur, cum alia restituenda in Flandria, in quocumque etiam genere nummorum restituatur, Quin etiam (inquit) casu quo Cambium non esset permutatio generalis, sed specialis, esset vera opinio quam sequimur, cum communi usu & consuetudine mercatorum beneficentium, citra omnem fraudem, vel dolum, celebratum Cambium (de quo hic loquimur) verum ac reale iudicetur.

Ad alterum argumentum respondeo, mercatorem, vel Campsuarium, quem tempore contractus novit Campfor potentem & solitum habere pecunias, vel fidem in locis, vel nundinis, ad quas litterae Campforiae illius destinantur, eo ipso habere debitum creditum, & sufficiens ad contrahendum, ac celebrandum cum eo verum & reale Cambium, nec minus desiderari.

Occasione huius primae conditionis, iuxta quam exigitur ut Cambium reale & verum in diversis & distantibus locis fiat, videamus hic oportet.

Controversia VIII.

LICEAT NE INTER LOCA

eiusdem Regni celebrare Cambia, quae vera, & realia sint?

DOMINICVS Soto lib. 6. de Iust. q. 13. art. 1. habet tria: Primo, absolute & simpliciter loquendo licere intra civitates eiusdem Regni, ut a Metina in Hispalim, vel a Florentia in Romam Cambium exercere, quia transferre pecuniam ex vno loco in alium, quod est primum argumentum illius articuli, pretio aestimabile est. Debere tamen interesse vel pretium in huiusmodi Cambio esse perexiguum, nisi magnum in itinere illo vnius loci ad alterum immineret periculum. Habet secundo, cum Campfores non exerceant hoc genus commercij, nisi ad comparanda sibi magna lucra, in Cambio autem intra idem Regnum exiguum tantum recipi possit, non licere Cambia intra idem Regnum, ea ratione qua communiter a Campforibus nunc exercentur, & cum communi interesse

interesse & lucro quod ab illis exigitur, nō enim transferuntur pecuniæ intra idem Regnum cum his laboribus, & periculis, vel cum ea diligentia & industria, quæ tantum interesse & pretium mereantur, quantum à Campforibus communi illorum vsu exigi solet, & recipi. Habet tertio, Cambia, quæ fiunt ad loca reuera vicina intra idem Regnum, datis tamen litteris ad loca remotiora, & extra Regnū, ficta esse, & iniqua omnino. De quibus nos in fine huius Contro. dicemus.

Nauarrus in commento de Cambijs numero 28. refert hanc sententiam Dominici Soto, subiungitque eundem alibi in eodem libro & disputatione de Cambijs oppositum docere, sed reuera apud Sotum nihil aliud, præter ea quæ hic retulimus, legitur. Vult autē ibi Nauarrus duo. Prius est simpliciter & absolute licere quidem intra idem Regnum cambia exercere, quia eadem ratione qua licet interesse aliquod percipere in commutatione pecuniæ à Metina v.g. in Romam, eadem omnino debet illud licere ab eadem Metina in Hispalim: modo nulla interueniat fraus, vel dolus. Patet autem eandem rationem vtrouque reperiri, quia possunt occurrere varij labores, & pericula è Metina in Hispalim, sicut à Metina in Romā, quamuis nec tot neq; adeo graua. Similiter potest esse varia pecuniarum æstimatione in Metina, ab ea quam eodem tempore habebunt illæ in Hispali, sicut potest esse, & communiter est ab ea quam habent Romæ.

Alterum est, quod dicitur lege Principis esse prohibita Cambia intra idem Regnum, saltim in Hispania, sic accipiendum esse: Vt leges huiusmodi non intelligantur de Cambijs, in quibus Campfor recipit aliquo pecuniam restituendam illi in alio loco, vbi Campsuarius illa indiget: quæ Cambia constituimus & vocamus secundæ speciei. Quod probat primo, quia lex huiusmodi non est lata, nisi ad prohibendas vsuras palliatis sub nomine Cambij, raro autem & fere nunquam potest exerceri vsura, quando Campfor recipit pecuniam, quā alibi Campsuarius restituat. Secūdo, quia hoc Cambium secundæ speciei omni iure naturali, diuino, & ciuili est permillum, & licitum, quod autem omni iure licet, nō est peculiari lege alicuius Principis prohibendum, nisi euidenter appareat, hominum iniquitate illud in damnum commune cedere, quod certe non apparet in hoc Cambio

secundæ speciei, siue per transportationem pecuniæ, cum in illo difficile possit iniquitas vsuraria misceri: imo illius prohibitio intra idem Regnum cederet in commune multorum damnum, occluderetur enim via peregrinis, scholasticis, & alijs multis negotiatoribus ad transferendas commode suas pecunias in alia loca eiusdem Regni, vbi illis egent.

Sed referantur, pertineantq; leges huiusmodi ad ea tantum Cambia, in quibus Campfor ipse cōfert prius pecuniam, sibi deinde à Campsuario in alio loco restituendā: Quod videtur niti eidē fundamento: quia late profecto sunt huiusmodi leges ad vitandas vsuras palliatis, quas, si celebrentur Cambia illa tertiæ speciei intra Regnū, & in ciuitatibus vicinis, perspicuum est facile huic contractui misceri posse. Vel saltim facilius posse illas occultari in ciuitatibus eiusdem Regni, quam in remotioribus extra Regnum: quia ad Cambiū verum & reale (vt diximus) sufficit campsuarium recipientem pecuniam à Campfore in alio loco restituendam, habere ibi pecuniā vel creditum saltim termino solutionis aduenientē, hoc autem facilius potest fingi in ciuitate eiusdem Regni, quam in remotiori extra Regnum, quia nullus fere mercator est, qui non habeat vel possit facile fingere se habere aliquos amicos, vel sibi notos & socios in locis eiusdē Regni, quod in locis remotioribus non ita facile potest.

Addit tamen ibi Nauarrus, videri sibi, parum vtilitatis huiusmodi leges seu prohibitiones Combiorum intra idem Regnum bono communi afferre. Primo, quia non impediuntur hac via vsurarij, quin sub nomine Cambij possint facile suas vsuras & iniquitates exercere: Imo videtur maior fænerandi occasio illis exhiberi, propterea quod Cambium fictum, quod cum minori lucro & maiori timore, ne illud reuelaretur, intra Regnum exercerent, cum maiori lucro & minori timore ac verecundia celebrant extra Regnum. Secundo, quia expediret potius constituere viros expertos in arte Campforia, ac timentes Deū, qui explorēt omnia Cābia, & præterita, & presentia, & si quæ deprehēdāt iniqua esse, & vsuraria, nō solū illa omnino in posterū interdican. tā in Regno quam extra Regnum, & eos qui illa aliquando exercuerunt grauius puniant, vt eorum pœna, tam ipsi quam ceteri sibi in futurum consulerent, ac cauerent. Quæ verò viderent iusta esse, ac tuta

ac tuta conscientia fieri, ac sine occasione fænerandi, illa concederent ac permitterēt vbiq; exerceri. Hęc Nauarrus.

Thomas Mercatus De cōtractibus c. 8. omnem speciem Cābij censet stando in solo iure naturali, & diuino licere, etiā intra Regnum, modo seruentur in illis conditiones iusti Cambij extra omnem fraudē & dolum. Ac de secunda quidem specie Cambij, quod dicitur per transportationem, illud constituit tanquam certum, & indubitatum. De tertia verò, quæ sola (vt sepe diximus) est modo frequentior & in vsu, & de qua potissime suscipitur hęc disputatio, audet quoq; illud affirmare, quia perspicuum est, intra idem quoq; Regnum existeret quandoque in diuersis illius ciuitatibus, & locis maiorem copiam, vel inopiā totius generis pecuniarū, & propter eam causam diuersam illarum æstimationem in illis.

Quod vt magis explicet, constituit Mercatus hęc duo. Prius est. Intra idem Regnū vt Hispaniā negari quidē non posse vnum locum v.g. Vuandaliam, & in ea Hispalim quæ præcipua est illius regionis & præuincie vrbis, maiori pecuniarū copia simpliciter & absolute abūdare, quā ceteras eiusdem Hispaniæ prouincias, & ex consequenti collegiam, siue communitatem mercatorum Hispalensem in pecuniarum abundantia reliqua collegia, & communitates mercatorū aliarū vrbū, & prouinciarum excedere, eōq; nomine minus apud illos pecunias cōmuniter estimari quā apud ceteros. Obseruat autē & recte huiusmodi pecuniarū abundantiam, vel penuriam ex cōmunitate ipsorū mercatorum, & eorū qui negotijs ac potissime Cābiis incumbunt, spectādam esse: nō enim auget pecuniarū estimationem, vel minuit circa cambia, quod illæ in loco aliquo vel ciuitate apud ceteros abundant, vel deficient, sed ea tantū copia, vel inopia quæ apud ipsos mercatores, & campfores in illis locis existit: & merito, cum ea tantum copia, vel inopia pecuniarū illarum æstimationem augeat, vel minuat, & vna cum illa cambiorum pretia, & interesse, quæ apud ipsos mercatores & Campfores in illis locis occurrunt, minime verò quæ apud alios.

Alterum est, posse Principē in sua ditione, & Regno lege interdiceret, ne fiāt cābia intra suum regnum, cū aliquo interesse, vel lucro, vel ne vlla ratione fiant. Cuius rei ratio est, quia possunt prohibere Principes, cū illis boni cōmunis suorum subditorū cura incumbat, quæ alias licent,

& iuste fieri possunt, si hominum cupiditate & vitio multis iniquitatibus permixta exerceantur, illa prohibere: in quo genere existunt multa quæ dicuntur à Theologis mala, quia prohibita.

Qua ratione Rex Lusitanie Sebastianus anno domini 1570. sua lege prohibuit omnino tā intra suum Regnū, quam extra cābia, quorum solutiones ad nūdinas aliquas remittuntur. Permissit verò ea tantū Cambia, quæ fiunt per transportationem pecuniarum, quæ vocamus secundæ speciei: quando pecuniæ Cambiendæ transportatio fuerit omnino necessaria ad aliqua cōmercia, & contractus circa merces, & non aliter. Constituitq; vbi tale Cambium secundæ speciei ad deferendas vel a sportandas merces aliquas in Regnū necessarium fuerit, non posse Campforem lucrum aliquod percipere, nisi moderatissimum. Similis lex habetur Castellæ inter leges Regni, quam innouauit iniquus ille & Sanctissimus Imperator & Rex noster Carolus V. vt videre est in noua copilatione legū Hispaniæ lib. 5. tit. 18. l. 8. Vbi præcipit ne vllus siue Hispanus ille sit, siue exter, possit intra loca vel emporia Regni celebrare aliquam pecuniarum Cābia cum aliquo lucro, vel interesse, imponitq; contrafacientibus grauissimas pœnas.

His positis docet Mercatus, cambia intra Regnū non solū secundæ speciei, verum etiā tertiæ, de quibus præcipue (vt dixi) hic disputamus, stando in solo iure naturali, quibus nulla fraus vel dolus permiscebitur, sed seruantur in eis conditiones iusti cābij, iusta esse: ac tuta cōscientia posse recipere campforē in illis lucrum, & interesse, quod in illis locis habuerit communis vsus fori.

Quod ita probat. Primo, omnes tituli, quos assignant DD. ad iustificanda lucra cambiorū, reperiuntur in Cābijs intra Regnum, sunt ergo iusta. Probatur antecedēs: Quia si extra Regnum iusta sunt ratione transportationis pecuniarū cū variis laboribus, & periculis, in his quæ fiunt intra idē Regnum, vel ad diuersas nūdinas eiusdem Regni, transferuntur similiter per litteras Campforias pecuniæ cambientium cū multo labore, & periculis, adeo, vt quādoque plura immineant in itineribus intra idem Regnum, quam extra. Iam si extra Regnum sunt iusta, quia commutatur (vt multi volunt) pecunia presens pro absentia, simile quoque accidit in Cambio intra Regnum in ciuitatibus eiusdem Regni distantibus. Denique, si extra Reg-

num iusta sunt, propter diuersam æstimationem quam habent pecuniæ in diuersis locis, quæ videtur esse potissima ratio iustificans hæc Cambia tertie speciei iuxta communem recentiorum doctrinam, hæc ratio habet etiam locum in Cambijs intra Regnū, vt ex primo fundamēto posito constat, cui experientia ipsa plenissima fidē facit.

Secundo, Qui cōstituunt Cambia intra Regnum absolute & simpliciter esse illicita, loquuntur priuatim de Regnis Hispaniæ, vnde licet querere ab illis, cur potius in Hispania hæc illicita sint stando in iure naturæ, quam in aliis Prouinciis, & nationibus extra Hispaniam, quia si hic illicita sunt, & tamquā ex natura rei iniusta, vbiq; oportet esse illa iniusta & prohibita: Lex enim naturalis vbiq; terrarum eadem est, & semper sibi similis. Si verò apud Italos v.g. iniusta non sunt, nec cōsentur iniqua cum exercentur in locis vicinis, vt à Florentia in Romā, à Ianua in Placentiā, vel similia loca, cur apud nos ab Hispali in Metinam, vel Toletum, sunt censenda iniqua & iniusta? Quod si dixerint in Italia illa iniqua non esse, quia esto exercentur in locis & ciuitatibus vicinis, sunt tamen illæ tamquam regna & ditiones distinctæ, habentes diuersos Principes, & leges, ac Respub. Contra inquit Mercatus.

Et sit tertium argumentum, Aut nomine Regni intelligimus vnumquodq; Regnum peculiare diuersum ab alio, diuersisq; legibus gubernatum, quamuis vtrumque eidem Principi subiiciatur, aut vocamus idem Regnum omnia loca, quæ sub eiusdem Regis & Principis ditione continentur, siue multum siue parum illa inter se distent. Si priori modo, licebit ergo Cambire ab Hispali in Toletum, à Toletum in Metinam. Hæc enim & similia etsi intra eandem Hispaniam existant, diuersa tamen regna esse & diuersis legibus municipalibus gubernari perspicuum est, Quod si in posteriori sensu illud intelligatur, profecto non liceret cambire à Valentia in Metinam, quin neque ab Hispania in Indias, cum hæc omnia loca eidem Regi & Principi subiaceant. Quin etiam sequeretur, vt si Hispania, Gallia, & Italia sub eiusdem Principis dominio continerentur, non liceret tunc ab Hispania cambire in loca Galliæ, vel Italiæ, quæ certe sunt maxima absurda.

Ita colligit Mercatus, Cābia intra idem Regnū modo seruentur in illis cōditiones iusti Cambij licita esse ex natura rei, & itādo (vt dixi) in solo iure naturali, exclusaq;

lege humana, quæ ex iustis causis potest illa prohibere. Ceterū quāuis adducit ibi leges illa prohibentes latas in Lusitania ab Rege Sebastiano, & in Castella à foelicissimo Imperatore Carolo V. nō tamē explicat, an illæ obligēt & in iudicio animæ obseruādæ sint. Sed cōcludit dicēs, posse in tra idē idē Regnum Hispaniæ Cambia hæc celebrari cum aliquo interesse, & lucro moderato, pro temporum qualitate & varietate, modo seruentur in illis cōditiones, quas hic proponimus iusti Cambij.

Recentiores vt Michael Palatios lib. 4. de contractibus c. 4. & alij accedūt plurimū ad sententiā D. Nauarri, vt cābia secundæ speciei possint celebrari tam intra Regnū quā extra Regnū, cābiū vero tertie speciei non possit intra Regnum, sed solum extra.

Hæc sententiā existimo verissimā, Ad quā magis intelligendā obseruamus, quid nomine eiusdem Regni intelligi debeat, non posse summi, neq; ex peculiari distinctione Regnorū inter se, neq; ex diuersitate Regū vel Principū, vt argumētabatur Mercatus, sed ex vsu ipso & consuetudine obseruata in illius gubernatione. Quæ .n. gubernantur tamquā vnū & idē Regnū, (licet dicantur, aut sint secundū se, & seorsum sūpta diuersa Regna) quia tamē gubernantur vt vnū, & simplex, pertinet omnia illa quantū ad presens institutum ad vnū & idē Regnū. Quæ vero à suo Principe gubernantur tāquā diuersa habenda sunt in hac disputatione tāquā diuersa. Olim in Hispania regnātibz Arabibus erāt 12. vel 13. Regna: etenim vt ex Historia Africana cōstat, aduenienti ex Africa Rege Miramolino exierunt illi obuiā 13. Reges Hispaniæ Arabes, quo tempore & si omnia illa Regna cōmuni nomine dicerētur Regna Hispaniæ, erant tamen inter se distincta, & diuersa, cū à diuersis Regibus diuersisq; legibus gubernarētur. Deinde regnantibus Principibus Christianis illa tredecim Regna ad quinq; fuerunt redacta, modo verò omnia illa, quod ad presens institutum spectat pro vno Regno habentur, quia gubernantur à Rege Hispaniæ tāquā vnū Regnū eisdē legibus & statutis, qua de causa in tota Castella vno & eodem caractere omnes pecuniæ cudūtur, & quādo celebrantur publica committia, omnes proceres totius Castellæ vocātur, & cōueniūt in illis quasi à gubernatione vnus regni acturi. Quaratione cōstat, Indiā, Valētiā Cæsaraugustā, Cathalonā, Neapolim, & alia nostri Regis, diuersa regna esse à Castella, & inter se, gubernāturenim ab illo, tāquā diuersa

diuersa & distincta, alijs enim legibus & pecuniarū caracteribus vtuntur Beticæ, alij Indi, alij Valentini, & sic de cæteris. Nec repugnat, quod hæc tria Regna Coronæ Aragonū dicātur Regna vnus coronæ, conueniantq; in eisdē committis publicis, quæ haberi solēt in Montefono: quia etsi ita conueniant propter cōmodiorē rerū expeditionē, Regna tamen hæc in huiusmodi cōmittijs vt diuersa se habēt, diuersas enim causas agūt, diuersasq; leges in illis à nostro Rege recipiūt. Quo circa omnia Regna Castella, siue ad Vuandaliā pertineāt, siue ad Beticā, siue ad quācunq; aliā Prouinciā Castellæ, pro vno Regno in hac parte habenda sunt: & cābia quæ in huiusmodi locis exercentur, censenda sunt intra idē Regnū fieri; quæ vero in Valentia, vel Aragonia, aut Cathalonā celebrantur, pertineant ad diuersa Regna: & multo fortius quæ ad Indiam, Neapolim, vel remotiora loca, etsi hæc omnia ab vno gubernentur Hispaniæ Rege. Confirmat illud cōmunis omnium fere hominum conceptio & opinio, omnia namq; Regna Castellæ, quo ad Cābiorum contractum censent velat vnum, Valentia Regnum velut aliud diuersum, & sic de cæteris Regnis quæ hic enumerauimus.

Obseruamus secundo, quod omnibus legibus humanis cōmune est: Quā vim habeant actu & re ipsa ad obligandum leges quæ in aliquo Regno cābia prohibent, ex consuetudine ipsa & vsu petendū esse: nam vbi illæ in vsu sunt & viridi obseruantia, nec per disuetudinē, aut cōsuetudinem contrariam notā Principi, & illo nō reclamāte abrogate, retinent suā vim, & obligāt in vtroq; foro: Ita vt si quod lucrū vel interesse contra illarū prohibitionē ab aliquo acceptū sit, tāquā iniuriam & iniuste acceptū debeat in iudicio animæ illud restituere, alias verò pœnas nō teneatur luere nisi adueniente iudicis cōdēnatione. Quod si per disuetudinē, vel cōtrariū vsū abrogate sint, nullā habeāt vim, neq; in aliquo foro obligent: censentur autem abiisse in disuetudine, & per illam esse abrogatæ, quando Princeps illius disuetudinis vel contrarij vsus conscius quidē est, non tamen punnit transgressores, nec reclamatur.

His positis sit prima conclusio.

Cambium primæ & secundæ speciei, tam si ad in iure naturæ, quā in iure humano, seruatis in eo conditionibus iusticiæ, tā intra Regnum, quam extra illud honestū est, & iustum, & in quo iura conscientia recipi potest aliquod lucrum, & interesse iuxta communem vsum fori,

Et ea quæ superius diximus agentes de huiusmodi Cambijs.

Probatur concl. Cambiū in quo seruantur conditiones iusti cābij, secundū se & ex natura rei iustū est, & nisi lege Principis prohibeatur, licitū: In Cābiis verò primæ & secundæ speciei supponimus seruari conditiones iusti cābij, leges etiam quæ prohibent cambia intra idē Regnum, non respiciunt hæc primæ & secundæ speciei, ergo licet exercere illa, tā intra Regnū quā extra. Minor probatur reſte à D. Nauar. quia leges istæ illa tantū cābia prohibent, in quibus facile permiscetur iniquitas vsuraria cū damno boni communis, ex intentione nāq; legislatoris deprehenditur satis quæ cābia prohibeat sua lege: in huiusmodi autem cambijs primæ, vel secundæ speciei periculū illud non ita habet locum, nā cambium primæ speciei cum fiat in vtriusque cambientis vtilitati, & seruato iusto valore pecuniarū quæ commutantur in illis locis, satis securum manet à quouis periculo alicuius vsuræ illi permixtæ: similiterq; in Cambio secundæ speciei, cum sit mera transportatio pecuniæ receptæ à Campsuario, & illi fideliter restituendæ in alio loco; seruato iusto pretio laboris, & obsequij quod in hoc contractu prestat campfor ipsi campsuario, vt supponimus.

Et cōfirmatur in particulari de cābio secundæ speciei: Quia in eo eadē pericula, & labores occurrūt intra Regnum, quæ in cambio extra Regnum, & quandoq; plures, & maiores. Tunc etiam, quia cum hoc cābiū sit vera transportatio pecuniæ ex vno loco in alium, non est censendum voluisse legē priuare Campforem iusto pretio, iusteque illi debito propter pericula, labores, & expensas quas in hoc genere contractus Reipub. adeo necessarij patitur.

Deniq; cambia quæ legibus Regiis proprie & potissimè prohibētur, sunt illa, quorum solutiones remittuntur ad nundinas, & quibus campfores communiter vtuntur, & quorum frequentia multorum facultates consumuntur, qualia certe non sunt cambia hæc primæ, & secundæ speciei, vt ex eorum vsu cuius constat.

Secunda conclusio. *Cambia tertie speciei, quæ sunt communiter ad nundinas, secundum diuersam æstimationem pecuniarum in diuersis locis, stando in solo iure naturali, & diuino iniuriam, vel illicita non sunt, quando seruantur in eis conditiones iusti Cambij. Sunt autem prohibita in Hispania lege Principis, quæ vim suā ad obligandum reuera retinet.*

Probat prior pars argumētis adductis à mercato, saltim primo & secūdo. Et confirmatur: In eodē loco nundinarum, & in eisdē nundinis vel mercatu experientia teste augetur quandoq; vel minuitur estimatio pecuniarum, & cum illa pretia quoque cambiorū, prout in principio, medio, vel sine illarum nundinarum maior occurrit inter mercatores, & campsores eò aduenientes copia vel inopia totius generis pecuniarum in illo loco, nec hoc à quoquam damnatur, quia sic fert usus negotiatorum: ergo à fortiori si solum ius naturale attendamus, poterit exerceri Cambium intra idem Regnum cum aliquo interesse, inter duo loca, in quibus acciderit, (sicut experientia teste quandoq; accidit) diuersam pecuniarum copiam reperiri, & diuersam illarum estimationem inter communitates ipsorum mercatorum, & campsores in illis locis. Stando enim in solo iure naturali, & diuino, quod vbiq; terrarum idem est, & sibi simile, quod licet propter diuersam pecuniarum estimationem extra Regnū, debet similiter licere intra Regnum, quotiescunque intra illud diuersa quoq; existet pecuniarum estimatio realiter & vere penes ipsorum mercatorum communitates, & consuetas, iuxta principium illud siue regulam Innocentij: *Vbi eadem reperitur ratio, idem quoq; debet esse ius.*

Secundo, in alijs rebus veluti frumento, oleo &c. licet cambire minorem mensurā vbi illius rei inopia est, pro maiori recipiēda in alio loco, vbi illa abundat, quamuis hęc permutatio fiat intra eandem Prouinciam & Regnum: Idem igitur licebit in cābio pecuniarum: etenim vt sepe in hac disputatione de cambijs diximus, Quod iustum est in commutatione mercium in diuersis locis, idem pariter cōsendum est iustum in Cambio pecuniarum, propter similitudinē quæ inter vtramque commutationem reperitur in genere, & esse commutationis. Et conf. Quia Cambiū, esto non sit contractus emptionis & vēditionis, vt docuimus, habet tamen cum illo, saltem quo ad pretiū & estimationem rerum, maximam similitudinē: videmus autem easdem merces carius vēdi vbi est illarum penuria, quam in alio loco vbi illæ abundant, & in eadē Prouincia. Ergo simile quoq; licebit in Cambio pecuniarum.

Nituntur quidem, qui contra sentiunt, hoc argumentum (quod efficacissimū est) diluere. Respondēt enim in mercibus verū quidem illud esse, quia non est illis taxatū

certum pretium à lege in omnibus locis Regni, quod tamen pecuniis taxatum est in toto Regno. Hęc tamen solutio non tollit vim argumenti, Primo, quia licet idem sit pretium legale pecuniarum in omnibus locis eiusdē Prouinciæ, est tamē illud vnū & idē in ordine ad emptiones & venditiones, nō tamen est vnū & idem in ordine ad cambiam, & alios vsus secundarios pecuniarum, quia pretia pecuniarum in Cambijs nō sumuntur ex taxatione legis, sed ex maiori vel minori estimatione illarū, iuxta earundem copiam vel inopiam in locis inter quæ cambiam illa celebrantur: Idem namq; est hęc diuersa estimatio quo ad cambiam, quod est pretiū legale quo ad emptiones & venditiones. Secundo, sequeretur ex ista solutione, vt si esset idem pretium legale pecuniarum in diuersis Regnis, non liceret cābire cum aliquo interesse inter illa, ratione copię vel inopiæ totius generis pecuniarum in illis, quod est falsum: Nam in Hispania & India idem est pretium legale pecuniarum, exercentur autem ab India in Hispaniam & e conuerso cambiam, cum vario lucro & interesse tutissima conscientia.

Vnde respondēt secundo, existente copia in aliquo loco Prouinciæ, totam illam Prouinciam censendam similiter esse eandē copiam habere, quia facilis est, ex eo loco vbi pecuniarum illę abundant, ad cætera loca eiusdē Prouinciæ illarū pecuniarum transitus. Sed neq; hęc solutio argumētū illud diluit: Quia iuxta illam inter Regna vicina nō liceret cambire titulo copię vel inopiæ totius generis pecuniarum, cū multe sint eiusdē Regni ciuitates magis inter se distātes, quā à Regnis vicinis: Hispania. n. magis distat à Toletū quā ab Vlixpona, faciliusq; est transitus pecuniarum si solā distātiā locorū spectes ab Hispali in Vlixponā, quam in Toletū: at nō propterea quod Hispali adueniente clāse abūdet pecuniis, censetur etiā abundare Vlixpona, alioqui si ita censeretur, nō liceret cābire cū aliquo lucro ab Vlixpona in Toletū stando in solo iure naturæ, cui tamen stando seclusaq; omni lege ciuili nemini dubium est licere. Adde copiam vnus loci non censeret copiam aliorum eiusdē Prouinciæ, vbi illa inter se distat, secus vbi vicina sunt: qua de causa ad loca sibi vicina & quasi suburbana illius qui abundat, non liceret neq; stādo in iure naturæ cambire cum aliquo lucro, ad remotiora vero liceret, quia inter ea censenda est copia vel inopia pecuniarum reperiri, & cum ea diuersa illarum estimatio.

Ideo

Ideo respondēt tertio, in diuersis Regnis propter copiam vel inopiam totius generis pecuniarum existere plures vel pauciores postulantes pecunias à Cāpsoribus, quod non ita accidit intra eandem Prouinciam seu Regnum: et hac de causa posse cambiam cum aliquo pretio & lucro celebrari ad diuersa Regna, minime vero intra idem Regnum. Hęc tamen responsio cum experientia pugnat, nam vbi pecunia deficit in Hispania ex aliquo infortunio clāsis, abundant & in ipsa Hispali varij mercatores quærentes pecunias à Campsoribus ad Metinam, vel alia loca Regni: Quin etiam, vt inferius videbimus, agentes de varijs titulis, quibus pecuniarum estimatio augeri solet, vel decrescere, vnus eorum est propter abundantiam vel penuriam mercatorum siue negotiantium quærentium pecunias sub contractu cambij, qui titulus diuersus est ab hoc alio, qui sumitur ex maiori copia vel inopia totius generis pecuniarum in diuersis locis: quos tamen miscet ac confundunt extra omnem artem, qui nituntur diluere argumenta proposita, quæ efficacissima sunt.

Posterior vero pars probatur ex secunda obseruatione à nobis posita: Lex namq; prohibens huiusmodi cambiam tertie speciei intra Regnum, cum occurrat multis iniquitatibus vsurarijs, quæ in tali Cambio facile permitti possunt cum damno proximo, est iusta, & eo ipso obligans subditos in foro animæ: nec est abrogata per contrariam consuetudinem, imo in vsu, cum non aliter fiant intra Castellam, vt à peritissimis mercatorum accepimus, nisi sine vilo interesse, ac vt dicunt *Ala par*, adeo vt si quis aliter intra Regnum apud Hispaniam cambiret, male audiret, & puniret vt iniquus & vsurarius Cāpsor, iustæque legis transgressor. Vnde illa actu sunt prohibita, & quia prohibita, illicita & iniuria in Hispania intra Regnum cum aliquo interesse vel lucro.

Non ignoro aliquos, & viros quidem eruditos in ea esse sententia, vt existiment leges istas Hispaniæ, casu quo receptę sint, & in viridi obseruantia existant, sic intelligendas esse, vt non liceat cāpsori accipere lucrum aliquod v. g. 12. pro 10. ratione dilationis temporis, quod debet cōmuniter interuenire inter numerationē pecuniarum & solutionē eius per responsalē cāpsuarij, minime vero illas tollere, quin ratione penurie totius generis monetæ in vno loco pos-

sit recipi aliquod interesse intra idem Regnum, quia si illud prohiberent, viderentur prohibere quod secundum se & ex natura rei iustū est. Quemadmodū enim pecuniarum estimatio, & pretiū potest augeri, & minui in diuersis locis extra Regnū in eodem tempore, ita quoq; intra idem Regnū in diuersis illius locis, propter earum abundantiam vel penuriam in illis. Sed quidquid hi existiment in nostra persistimus sententia, Leges istas cābia illa tertie speciei intra Regnū omnino interdiceret, cum vsu receptę sint & obseruatę, nec loquantur de lucro vel pretio aliquo propter dilationem tēporis recepto. Quia leges istę (quod ex ipsarum contextu patet) solū prohibēt cambiam intra Regnum, minime vero extra Regnū, at propter dilationem tēporis interesse aliquod recipere in nullo genere cābij licet, neq; intra Regnum, neq; extra Regnū, imo neq; in vilo genere contractus, cū sit aperta vsura, quacunque ratione, & in quocunque genere contractus illud accideret.

Respondēt alii, Leges Regni taxare pretia pecuniarum in ordine ad primariū vsum pecunię, nempe in ordine ad emptiones & vēditiones, & hac ratione debere esse idem in toto Regno vel Prouincia: nō tamē taxasse illud respectu cābiorum, & ideo posse illud & in eodem Regno & Prouincia in contractu Cābij augeri, vel minui, ratione maioris copię vel inopiæ pecuniarum, sicut augetur vel minuitur in diuersis Prouincijs. Sed miror certe viros aliquos eruditos ita respondere, cū leges illæ nihil minus curēt quā agere de pretio pecuniarum, sed ad hęc tantū cambiam tertie speciei respiciant, illa omnino prohibentes intra Regnum, propter occasionem quæ offertur humanę cupiditati exercendi vsuras, si intra Regnum fieri permittantur. Vnde cū leges ipse cābia ista sic periculosa prohibeant nullum profecto habet locum circa presens institutū distinctio illa vel diuersa consideratio pretij.

Vnde alij viri periti volentes hęc omnia cōponere docent imprimis. Vbi acciderit locū aliquē pati inopiam alicuius pecunię, quam nō patitur locus alter distans eiusdē Regni, veluti, si v. g. scuta aurea abundant Hispali, rara vero sint Metinæ, & in cōfinibus eius, posse Metinæ pretium illorum, si cambio minuto & manuali cōmutentur, augeri, iuxta ea quæ docuimus q. 2. ar. vnicō: quia leges istę non respiciunt cambiū, istud manuale, & minutū. Docent secūdo, si v. g. patiat Metina inopiam pecuniarum,

rū, quibus tamen Hispalis abundet, sed ita ut penuriæ illi Metinæ, nō possit subueniri nisi per formalem, & realem transportationem pecuniarum ex Hispali in illam, tunc licere augere pretium illius pecuniæ propter inopiam illam Metinæ, quia leges istæ (vt diximus) neque respiciunt Cambium secundæ speciei, quod est per transportationem. Docent tertio, dubium non esse, quia maior ratio existat augendi pretium in mercibus, alijsque rebus, propter illarum inopiam in diuersis locis eiusdem Regni, quam in Cambio pecuniarum propter inopiam earum in diuersis etiam locis eiusdem Prouinciæ, quia difficilius communicatur copia mercium ab vno loco in alium, quam pecuniarum: Experientia enim teste triticum, vel vinum quod abundat in vno loco, non potest alteri communicari nisi per agationem, & reale asportationem, cui multo labore variisque expensis opus est, pecuniæ vero communicantur facile ab vno loco in alium per litteras, & sine reali transmissione, quod si necessaria sit, fit facilius & minori labore ac pretio. Quo fit vt cum intra idem Regnum facile pecuniæ communicari valeant, merito in illo hoc Cambium tertij generis quasi parum necessarium & valde periculosum fit prohibitū. Quod si lege aliqua prohiberetur translatio pecuniæ ex vno loco in alium intra idem Regnum, tunc reuera iuste fierent Cambia cum aliquo lucro, & interesse, ratione copię, vel inopię totius generis pecuniarum in illis locis eiusdem Regni, inter quę esset prohibita translatio illa & commutatio pecuniarum: quod enim modo efficiunt leges diuidentes Regna, efficieret tunc profecto lex illa diuidendo loca illa & populos quod ad commutationem pecuniarum.

Ex his omnibus sequitur, Cambia quæ modo fiunt intra Regnum Castellæ iniqua esse, & maxime iniusta: Tum, quia sunt lege iusta, & quę est in vsu, prohibita: Tum etiam, quia exigunt Campsores immoderatum pretium, vt experientia constat.

In fine huius primę conditionis ad verum cambium adeo necessarię obseruandū est: deesse illam in cambio, quod à nonnullis fraudulenter exercetur, cum in litteris Campsores fingunt, se pecunias quas conferunt Campsuario tradere illi persolundas, & commutandas v. g. à Valentia in Hispalim, reuera tamen mutuo & occulto vtriusque contrahentis consensu, adueniē-

te solutionis termino, non fit illarum solutio & commutatio Hispali, sed in loco aliquo multo viciniore, accepto eodem omnino interesse & lucro, quod recipitur eo tempore in cambio celebrato à Valentia in Hispalim, cuius solutio realiter & vere fit in ipsa Hispali. Huiusmodi contractum fictum esse, perspicuum est: Tum, quia non commutatur pecunia realiter & vere in loco ad quem illius commutatio, & solutio fuerat remissa: Tum etiam, quia iniuste & iniuste recipitur interesse & pretium debitum in Cambio ad Hispalim, cum eius solutio non fiat Hispali, sed in loco viciniore, in quo forsitan nec Cambium celebrari potest, neque aliquod interesse exigi, vel recipi.

Explicata iam priori parte seu prima conditione Cambij veri, ad secundam conuertenda est nostra oratio, ad quam (vt diximus) pertinet, vt litterę quę traduntur. De quibus nunc foris dicendum est, ex defectu enim huius partis siue conditionis varię iniquitates, & fraudes in hoc contractu à Campsorijs committuntur.

De Secunda conditione Cambij veri & realis, nempe vt litterę Campsoriarum contineant, nec vllomodo fictę sint, vel inanes.

VM Cambium de quo hic differimus, commutatio fit pecuniarum in diuersis locis existentium, & per litteras, quemadmodum vt verum ac reale Cambium fit, debet in eo pecunia vnius loci realiter & vere in pecuniā alterius loci diuersi ac distantis commutari, quod pertinet ad primam partem iam explicatam, ita quoque oportet; vt litterę quę à campsuario traduntur, vt virtute earum fiat solutio in loco nundinarum, vel simili, ad quem illę destinantur, verum contineant, nec fictę sint & inanes. Quam partem, tamquam ad veritatem Cambij maxime necessariam, adeo acurate Sanctissimus Pius V. in sua Extrauaganti commendat, vt propterea hoc loco illam inserendam duxerimus: Ex ea namque colligemus optime, quales debeant esse litterę Campsores, vt hic contractus verus, sit & realis.

Sic ergo illa habet.

B V L L A

**B V L L A S A N C T I S S I M I P I I Q V I N T I
C I R C A C A M B I A.**

Pius Episcopus seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

NE A M pro nostro pastoralis officio curam diligenter intuebimur: & infra, Primum igitur damnamus ea omnia Cambia, quę sicca nominantur, & ita consinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent: ad quę loca, si qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas cambij tradant, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt transacto tempore, vnde processerint inanes referantur: aut etiam nullis huiusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, vbi contractus fuerat celebratus: Nam inter dantes & recipientes a principio ita conuenient, vel certe talis intentio erat, ne quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis huiusmodi litteris receptis solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecunię siue depositi, siue alio nomine ficti Cambij, traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur. Sed & in ipsis Cambijs, quę realia appellantur, interdum (vt ad nos perferunt) campsores præstitutum solutionis terminum, lucro, ex tacita vel expressa conditione recepto, seu etiam tantummodo promisso, differunt. Quę omnia nos vsuraria esse declaramus, & ne fiant districtius prohibemus. Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus occasiones peccandi, fraudesque faeneratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat sine a principio, siue alias certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis pascisci, neque realia cambia aliter quam pro primis nundinis, vbi illę celebrantur, vbi vero non celebrantur pro primis terminis, iuxta receptum locorum usum exercere, abusu illo prorsus reiecto, cambia pro secundis nundinis siue terminis exercendi. Curandum autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præsiguntur, quam loca destinata solutionis desiderant, faeneratori detur occasio. Datum Romę apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicę M. D. Lxxvj. Kalend. Februarij Pontif. nostri anno vj.

Controuersia IX.

**QVALES OPORTEAT ESSE
litteras Campsorias, vt vere sint
& non fictę.**

Hac Extrauaganti satis perspicuum est, quales esse oporteat litteras campsorias, vt Cambiū per illas celebratum verum dici debeat. Non enim aliquid in ea Summus Pontifex de nouo constituit, vel præcipit, sed ea tantum, quę iure naturali & diuino in hoc contractu sunt necessario obseruanda, vt iuste fiat.

Primum igitur explicat, Cambium hoc nullomodo verum esse & licitum, nisi à Campsuario conficiantur litterę campso-

res, mittendę ad locū vbi pecunię in alio prius acceptę, restitutio fiat, & solutio. Esto recipiens illam per scripturam tabellionis, vel proprium chirographum promittat illam fideliter restituere, in eodem loco, vbi accepta est. Solent enim nonnulli campsores ita cum mercatore, vel alio quocūque pecunijs indigente ita conuenire, vt pecuniam illi collatam in eodem loco restituat, vel cum illo interesse & lucro, quod recipietur ex Cambio, v. g. celebrato Valentian Metinā, quando solutiones Metinæ factę remittentur in Valentiam. Vel quod ipso tempore contractus mutuo vtriusque consensu inter ipsos statuitur, nullas tamen confert, qui pecuniam illam recipit, litteras campsorias, sed promissit solum per scripturam, vel chirographum tempore statu-

to fortem ipsam cum illo interesse & lucro fideliter restituere.

Hoc est apertissimum mutuum vsurarium, simile contractui cuius est aliquis vsus in Flandria, vocatur à mercatoribus proprio illorū idiomate *Dat a Finança*, in quo habens pecunias mutuatur illas alteri per 4. vel 5. menses, restituendas sibi ab illo mutuuario in eodem loco, redditus duobus vel tribus procentum: qui contractus patentissima potius vsura dicitur, quam *Finança*: sic vero illum appellarunt vsurarij illi, existimantes eo nomine distinguī ab alio contractu apertissime vsurario, in quo quidam pecuniam suam in exigua quantitate alicui mutuatur accepto pignore, recepturi lucrū aliquod ex illo mutuo: quasi contractus ille prior dicitur à *Finança* immūnis sit ab vsura, & ab hoc secūdo aperte vsurario diuersus, eo quod in hoc mutuans existat securus pignore accepto, in illo verò immineat mutuanti periculum, cum in eo nullum accipiat pignus, sed solum mutuarii promissionem & fidem: cū iniquitas vsuraria similiter & ex equo committatur, vbi cūq; recipitur lucrū ex mutuo, siue mutuans pignus accipiat, siue solum mutuarii fidem. Simile igitur omnino est à Campfore pecuniam sine litteris Campforijs aliquo destinatis recipere, restituendam in eodem loco cum interesse veri Cambij eodem tempore celebrati, vel mutuo consensu inter eos constituto data tantum scriptura, vel chirographo.

Scio Campfotes aliquos propria cupiditate deceptos huic doctrinæ non satis credere, affirmantes hoc genus Cambij, seu mutui potius, quod nunc damnamus, contractum esse iustum: quasi fiat cum maiori vtilitate & commodo vtriusq; contractantis, quam si litteræ actu & re ipsa in locum nundinarum, vel similem mitterentur, ibiq; persoluerentur: quia quando huiusmodi litteræ (inquiunt) non mittuntur, sed ex mutuo pacto inter Campforem & Campsuarium recipitur pecunia sine vllis litteris, & in eodem loco post aliquod tempus cum aliquo interesse eadem restituitur, Campsuarius liberatur à multis expensis, quas cum Proxenetis, & scripturis, vel Gabellis, alijsq; similibus facere oportet, vt litteræ illius mittantur, & persoluantur: Campfor quoq; recuperationem pecuniæ quam illi tradit, habet multo securiorem, Sed ratio hæc, quam nimia cupiditas illos docuit, fallax est, &

nulla. Quia sicut qui exercet contractum venditionis, ne inique agat, veram debet facere venditionem, & celebrare contractū, in quo essentialia veræ venditionis reperiuntur, aliter non est dicendus vendere sed fingere potius, ac simulare venditionem: Ita in Cambio, cum propria & essentialis illius ratio in eo consistat, vt sit commutatio pecuniæ vnus loci in aliam alterius loci vere & realiter diuersi, quæ commutatio nulla ratione realiter ac vere fieri potest, nisi litteris campforijs realiter ac vere traditis, & in locum solutionis transmissis, ita vt virtute illarum realiter & vere fiat pecuniæ prius acceptæ solutio, & commutatio, qui aliter agunt, non sunt dicendi Cambium exercere, sed falso & fiste illud simulare: vbi vero fictum & simulatum est, aliquod lucrū vel interesse ex illo recipere, apertissima est vsura.

Quod damnat omnino tamquam iniquum, & vsurarium, sicut reuera tale est Pius V. in illis verbis. *Aut etiam nullis huiusmodi litteris traditis, pecunia ibi demq; cum interesse reposita, vbi contractus fuerat celebratus: Nam inter dantes & recipientes a principio ita conuenerat, vel certe talis intentio erat, neq; quisquam est qui in nundinis aut locis supradictis huiusmodi litteris receptis, solutionem faciat.*

Immediate damnantur in eadem Bulla alij quidam contractus iniqui, maxime duo qui in ea exprimuntur. Prior est: Quando fit Cambium in eodem loco, veluti Metinæ in fine nundinarum Februarij ad nundinas Maij eiusdem Metinæ: de quo genere Cambij dicemus inferius agentes de Cambio ad nundinas intercalatas. Alter est iniqua quædam & lupina societas, in qua Petrus pecuniam suam confert Ioanni, quasi apud illum eam deponens, ea lege, vt possit quidem Ioannes cum ea negotia aliqua vel commercia exercere, sed ita, vt debeat statutis temporibus aliquod lucrum vel interesse ipsi persolvere, manente tamen forte illa seu capitali saluo semper, & illæso ipsi Petro. Qui contractus seu iniqua societas apud nos & in Hispania raro reperitur, audio tamen in alijs Regionibus & Prouincijs illum à nonnullis exerceri.

Hoc genus societatis siue depositi perpicuum est nihil minus habere quam veram depositi rationem, licet a numularijs vsurarijs fiste ac falso depositi nomine appellatur. Primo, quia depositum fit in gratiam & vtilitatem ipsius deponentis. l. i. ff. Depo-

ff. Depositi. & cap. Bona fides. De deposito; contractus vero iste (de quo modo est sermo) fit in vtilitatem vtriusq; partis, quāuis fiat cum securitate deponentis. Secundo, in contractu depositi non transfertur dominium rei in depositarium, sed manet semper illud penes ipsum deponentem, l. Licet. ff. Depositi. In contractu autem isto (de quo loquimur) transfertur pecunia in dominium recipientis eam, vt cum ea libere possit negotia exercere, & lucrari, tamen ex propria, ea tantum lege, vt teneatur post aliquod tempus illam restituere cum interesse Cambij. Tertio, si depositum pereat, aut deterioretur, depositarius communiter non tenetur ad damnum, nisi dolo vel culpa eius fuerit illud subsequutum, vt habetur in illo cap. Bona fides. in Cambio vero vel contractu quem hic reprehendimus, recipientis pecuniam non solum tenetur ad illam omni ex parte persoluentem, si pereat, verum etiam ad interesse similis Cambij eodem tempore inter alios celebrati, vel pro vt ipsi inter se conuenierint. Quarto, in contractu depositi exhibetur aliquod premiū, seu stipendium depositario, pro custodia & labore quem suscipit in re sibi commissa fideliter seruanda. In hoc autem Cambio vel contractu, is cui pecunia committitur, reddit potius aliquod interesse deponenti illam apud se, quā stipendium aliquod ab eo recipiat. Denique in vero deposito deponens rem suam potest, quotiescunq; voluerit, repetere illam, & depositum illud reuocare, l. i. §. si de posuero. ff. Depositi, adeo vt & contra pactum appositum ceuset Innocentius in dicto cap. Bona fides. illud quoq; posse: In hoc vero contractu (de quo loquimur) qui pecuniam tradit, non potest illam repetere, nec contractum initum inter ipsos reuocare vsq; ad tempus nundinarum, vel solutionis Cambij, quatenus inter ipsos conuictum fuerit. Vnde hoc genus Cambij siue depositi mutuum potius est, siue Cambiū fictum, & iniquū, ac vsurarius contractus.

Similiter iudicandū est de alijs contractibus, qui sub alijs nominibus conficti à Campforibus in nonnullis locis maxime Italie exercentur, veluti: In Contrifirmo, Partito, Trafico, Commodo, Seruitio, Cambia de Basilea, vel quouis alio nomine seu colore adinuento & excogitato, in quibus similis iniquitas & fraudulencia solet reperiri.

De huiusmodi vero societate iniqua seu

deposito dicemus inferius post hunc contractum de Cambijs peculiari disputatione. De contractu Societatis. Hos igitur & similes contractus, seu iniquitates, potius, sanctissime, interdicit perpetua recordatione dignus Pius V. in verbis quæ subiungit dicens: *Cui malo simile etiam illud est, cum pecunie sine depositi, siue alio nomine facti Cambij traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi, cum lucro restituantur.*

Sed ante hæc damnat in principio sui Diplomatis illa Cambia, in quibus fiunt quidem litteræ campforiæ a recipiente pecuniam, sed fiste omnino & inutiles, propterea quod campsuarius ille nec pecuniā habet, nec creditum, nec est habiturus in loco ad quem ille destinatur, sed in eodem loco in quo fuit tradita illi pecunia, est ab ipso, sicut in vero mutuo, post aliquod tempus restituenda, quod recte intelligens Campfor, non curat litteras illas ad locū aliquē mittere, sed apud se donec tempus solutionis adueniat, retinet. Quo adueniente fugit litteras illas missas quidem fuisse, sed cum redierint vacuæ & insolute, esse à misero Campsuario in eodem loco persoluentas.

Damnata etiam Cambium illud, in quo Campfor vt maiori equitate & iustitia vti videatur, mittit quidē re ipsa litteras, v. g. Petri, factas Valentij factori suo Metinensi, admonens illum vt cum nullus existat Metinæ à quo litteræ illæ sint persoluentæ, factis quibusdam protestationibus & ceremonijs, quibus iuxta mercatorū vsum constat à nemine illas recipi vel persolui, ad eas ibi soluendas vel accipiat ibidem pecuniam ab aliquo alio Campfore Metinensi, cuius solutionem remittat faciendā à misero illo Campsuario Valentij, vel ex suis proprijs pecunijs, siue illarum solutionem factam Metinæ, quam etiam quasi per secundum Cambium (recambiū vocant) remittat Valentiam. Et hac ratione miser ille Campsuarius Valentinus duplex interesse siue pretium compellitur soluere, Alterum primi Cambii celebrati à Valentia in Metinam, ratione prioris pecuniæ quam accepit Valentij, Alterum vero secundi Cambii, seu recambii celebrati à Metina in Valentiam, ratione pecuniæ quæ fingitur accepta Metinæ in eius gratiam, & ad soluendas litteras campforarias, quas dederat in priori Cambio facto Valentij, & soluendas Metinæ.

Vtroq; genere Cambii solent multi Nobiles,

biles, & Magnates ad suū faustum, & sumptus, seu ludos accipere pecuniam ab iniquiscampsuariis, seu potius vfurariis, quibus per varia tempora dilatis, seu à nundinis in nundinas euntibus & redeuntibus, tot, & tam magna debita sepe contrahunt, vt ditissimę illorum domus, illis nihil tale cogitantibus, consummantur. Cui malo Principes si occurrerent, rem certe Deo gratissimam, & suo munere dignam præstarent.

Vtrumq; hoc genus Cambij tamquam fictum, & aperte iniquum damnat Pius V. in illis verbis: *Primum igitur damnamus ea omnia Cambia que sicca nominantur, & ita confinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca Cambia celebrare simulet, ad que loca, ij qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas Cambij tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt transacto tempore vnde processerant inanes referantur.*

Vbi equissimum agit Sanctissimus ille Pater iudicem, & Pontificem. Nam quod ad Cambium illud, in quo dantur quidem litteræ sed non mittuntur, spectat, res est apertissima Cambium esse omnino fictum, sicut, & litteræ quæ in eo dantur, fictæ omnino sunt: Finguntur enim mittendæ, cum non mittantur, fingunt etiam correspondentem Campsuarij, cum nullum in tali loco habeat: vnde non est Cambium sed mutuum, cum in eodem omnino loco, in quo pecunia illa accepta est, sit restituenda, sine vlla cõmutatione alicuius pecuniæ in alio loco recipiendæ; & eo ipso vfurarium, cum vi talis mutui lucrum aliquod inde reporteretur.

Alterum vero figmentum, eorum scilicet, qui litteras quidem mittunt, scientes tamen Campsuarium à quo datæ sunt, in loco ad quem destinantur, nec pecuniam habere, nec creditum, nec correspondentem, admonent factorem suam, cui illas per tabellionem tradunt, vt factis illis protestationibus seu figmentis, quibus appareat à nemine persolui, remittant eas in locū vnde fuerant egressæ cū alio interesse, & pretio, quasi secundi cambij, vel recambij ad illarum solutionē, vbi prius datæ fuerat, accepti. Hoc figmentū duplici iniquitate laborat. Nā imprimis Cambiū illud prius celebratū, v. g. Valētiæ est omnino fictū, Quia in cambio vero reperitur vera, & realis cõmutatio pecunię quę accipitur in vno loco, cū alia diuersa, quæ realiter, & vere restituitur in alio diuerso & distantj, in hoc au-

tem Cambio non reperitur talis cõmutatio, sed fingitur, cum miser Campsuarius, nullam habeat ibi pecuniam, nec propriam, nec alienam per creditum, vel fidem amici, ex qua fiat solutio, & in quā prior illa quā accepit, commutetur: quod constitutum campforem ipsum non latere, cum ipsemet admoneat suum factorem litteras illas à nullo fore recipiendas, vel per soluendas, sed factis illis protestationibus, & figmentis esse remittendas eo, vnde processerant. Secunda vero, & multo grauior iniustitia & iniquitas est, quam exercent, dum ad soluendas litteras quas vterque, & cāpsor, & factor illius norunt esse fictas, vel accipiunt pecunias ab alio Cāpsore vbi fuerunt transmissæ, vel ex propria pecunia campforis sine miseri Campsuarij consensu, & voluntate secundum Cambium, seu recambium confingunt, vt ea ratione duplex lucrum & interesse (sicut diximus) soluere compellatur. Quamuis enim non omne recambiū (vt inferius dicemus) interdictum sit, hoc tamen genus recambij iniquum esse omnino, & iniustum, perspicuum est, cum miser Campsuarius vnicum tantum primi Cambij interesse suscepit persoluentium, non duplex. Quo fit vt Campsor, qui litteras huiusmodi, quas nouit fictas esse, & vacuas, mittit in locum in quem destinantur, vt maiori equitate vti videatur, iniquius multo profecto agat, quā ille qui apud se illas retinet, donec adueniat tempus solutionis: Hic enim licet apertam exerceat vsuram, minus tamen damnū Campsuario infert, cum vnum tantum lucrū & interesse vnius simplicis Cambij ab illo exigat, & recipiat, alter verò duplex interesse, & lucrum iniquum. Sed de hac iniquitate huiusmodi recambij rursus inferius agemus, explicantes secundam conditionem quę in Cambio huius tertiz speciei exigitur, vt iustum sit.

Ex his sequitur oportere plurimum, quod iam superius admonuimus, certum esse campfori, vel saltim maxime probabile, campsuarium cui suam pecuniam traditurus est, habere in loco vbi illius solutio faciendā est, vel saltim habiturum in termino solutionis pecuniam, siue fidem amici, & creditum: Tum, quia si oppositam sciat, vel suspicetur prudenter, non erit vera, & realis cõmutatio pecunię presentis cum alia vere & realiter absenti, nec erunt vere litteræ campforis, quæ ab illo dantur, sed fictæ, & ex consequenti Cambium

simu-

simulatum & fictū. Vide quæ ibi diximus Controu. 7. huius artic. in tertio consecratio eorum, quę ibi constituimus.

Quę huc vsq; diximus de litteris fictis, satis perspicua sunt, & in quibus omnes cõueniunt, maxime cum à Sanctissimo Pio V. adeo aperta, & definita sint, illiusq; auctoritate cõmunita. Res est difficilior, quā do Campsuarius ipse aperte confitetur se in loco nundinarum vel simili, in quo debet fieri pecuniæ quam à Campfore querit solutio, nec pecuniam habere, nec creditum, vel fidem amici, qua ratione debeat se gerere. Potest enim sicut vsus ipse rerum & cambientium consuetudo ostendit, bifariā in eo casu sese habere: Quandoq; enim querit mercatorem amicum, habentem in eo loco pecuniam vel creditū, cuius subscriptione litterę ipsius vtilis sint & efficaces: Quandoq; verò idem Campsor, qui pecuniam suam est illi traditurus, offert illi suū proprium factorem, & correspondentem, à quo illę vere quoq; & realiter persoluantur. De vtroque genere litterarum nunc seorsum dicamus oportet. Et imprimis.

Controuersia X.

AN CAMBIUM QVOD FIT per litteras, cū subscriptione mercatoris habentis pecuniam, vel creditū in loco solutioni illius destinato, sit licitum?

(2)

IN hoc genere Cambij vsus Cāpsorum ita habet. Vt si nobilis, vel quiuis alius nullam habens v. g. Metinæ pecuniam, vel creditum, querat illam Valentię à Campfore, Campsor intelligens litteras huiusmodi nobilis, solo nomine ipsius datas inutiles esse & fictas, postulat ab illo, querat amicum habentem ibi pecuniam, vel creditum, cuius subscriptione litterę illę communitæ vtilis sint, & efficaces, & quibus oblati solutio illius Cambij realiter & verè in eo loco efficiatur. Inuento autem à viro illo nobili mercatore, vel amico cuius subscriptio ne litterę ipsius vtilis sint & efficaces, efficit quidē nobilis iste, vt moris est in omnib; cambio, triplices litteras Cāpsorias, Primas, Secundas, & Tertias: sed hoc pacto, vt in vltimis tantū siue tertijs subscriptio mercatoris qui pecuniā habet vel creditū, vbi illius Cambij solutio faciendā est, apponatur:

Quibus litteris ita confectis, & Campfori à quo pecunia illa confertur, v. g. Valētiæ traditis, mittit Campfor primas & secundas factori suo Metinæ existenti, vt adueniente solutionis termino offerat illas factori mercatoris qui subscripsit, recipiatq; ab eo illius Cambij solutionem, quia is qui subscripsit, per epistolam admonet factorem siue socium suum, vt cum primum litteræ illæ sibi oblatae fuerint, faciat illarum solutionem: Retinet autem Campfor Valentię apud se tertias illas, quibus subscriptio fuit apposita, vt casu quo litteræ Metinam missæ, a factore eius, qui illis subscripsit, ibi non soluerentur, valeat in eum debitū illud retorquere priuatim vel apud iudicē, ostensa illius subscriptione. Nam cū Cāpsor in fide & vi illius subscriptionis pecuniam suam illi nobili contulerit, quam aliter nullo modo illi contulisset, non tā cum illo nobili, quam cum mercatore illo qui subscripsit, censetur contractum exercuisse, suamq; pecuniam illi credidisse Metinæ commutandam, non viro nobili, quem factis nouerat in eo loco nullam pecuniā vel creditum habere. Hac ergo ratione litteræ illæ, quamuis à nobili scribantur & tradantur Campfori, Campsor tamen non recipit illas reuera, nisi velut litteras mercatoris qui subscripsit, cū nomine eius vtilis sint, vimq; habeant ad recipiendam solutionē, ita vt si acciderit illam non fieri, in ipsum Campsor Valentię agat, nec in nobilem illum. Queres cur ergo scripsit litteras illas nomine suo nobilis ille? cum mercator ille qui subscripsit, efficiat illas Metinæ persolui, & in eum illis non solutis Campsor Valentinus sit acturus? Fit illud consulto, ne Mercator hic iudicetur pecuniam illam quasi egēs in proprios vsus recipere, quod fidei & credito, quo plurimum apud ceteros indiget, grauius noceret: Huic ergo damno & periculo vt occurrant, habent de more, vt litterę ab eo cui pecunia necessaria est, & in cuius vsum accipitur, scribantur & tradantur, quamuis Campsor soli mercatoris subscriptioni confidat, & per illam, is cui pecunia traditur, censetur habere Metinæ creditum, quod suo tantum nomine non habebat.

Præterea cū mercator iste, qui ita subscribit, exponat se ipsum imprimis soluendæ pecunię illi nobili traditæ, siue soluatur Metinæ ab ipsius factore, siue nō: quia factore ipsius nō soluente Metinę cõpelleretur ipse soluere Valentię, cum illi reipsa Cāpsor

for suam pecuniã crediderit, ratione huius periculi & damni quod potest recipere, si nobili illo moriente, vel recedente, aut infideliter se gerente, non recuperaret pecuniã quã pro illo perfoluit. Solent quandoque qui ita subscribunt, pignora, vel fidei iussores, vel aliquam aliam securitatem ab illo nobili exigere, ac recipere. Quin etiã, quoniam mercator qui v. g. Toleti, vel Madriti subscribit, eo ipso quo facit ut pecunia à viro nobili accepta à suo factore Metinæ perfoluatur, manet obligatus ad simile obsequium suo correspondenti præstandum, nimirum ad soluendas quoque; similiter litteras, quas correspondens eius sua subscriptione à Metina in Toletum, vel Madritum ad ipsum remittet: ratione huius obsequij, quod mercator iste præstat illi nobili, efficiens pecuniã ab illo acceptam solui Metinæ à suo correspondenti, & ratione quoque; obligationis illius quam sibi imponit, ac in se suscipit, soluendi similiter litteras à suo correspondenti Metinæ subscriptas, & ad ipsum in Toletum vel Madritum destinatas, solent inquam, qui ita subscribunt, exigere ab illo nobili cui huiusmodi officium præstât, præter pignora vel securitatẽ, aliquod interesse vel stipendium, nimirum vnum vel duo vt dicunt pro 100. Quod Valentia à nemine intelligo fieri, sed comiter & amice tantum, ac sine vilo interesse mercatores in alijs locis pecuniã vel creditum habentes litteras campforias aliquorum subscribere: audio tamen Madriti, & in nonnullis alijs locis tam in Hispania, quã extra Hispaniam illud fieri.

Hic ergo est vsus siue praxis subscribendi litteras campforias (quas vocant *Sotacritas*) eorum, qui nec pecuniã nec creditum habent in loco aliquo, ratione cuius possent cum illis solis Cambia exerceri.

Circa quem vsus dico imprimis.

Si Campsuarius non habet per se ipsum pecuniã vel creditum, occurrat mercato, cuius subscriptione illud habeat, ita vt certum sit Campfori vel saltem prudenter ac probabiliter verisimile, factorem eius qui subscribit litteras illius Campsuarii soluturum, Cambium esse verum, & reale, neq; hoc genus cambiendi vlla ratione esse damnandum.

Patet, Ad verum Cambium illud tantum exigitur, vt sit realis ac vera commutatio pecuniæ acceptæ in vno loco, cum alia restituenda in alio diuerso ac distanti, sed datis à campsuario litteris subscriptis a mercatore, vel quocunq; alio habente pecuniã, vel

creditum & fidem amici, in loco vbi facienda est solutio, realiter & vere commutatur pecunia vnius loci cū pecunia alterius diuersi & distantis, est igitur verum & reale cambium. Et confirmatur: Si Campfor hic, pecuniã quam confert illi nobili litteris subscriptis a mercatore habente creditum in loco solutionis, conferret immediate ipsi mercatori acceptis litteris ab illo, esset verum cambium, & honestum, ac licitum: at quantum spectat ad animum campforis in hoc contractu, & propriam rationem illius, perinde se habet campfor conferens pecuniã suam viro nobili, cambium per litteras à mercatore illo subscriptas, ac si re ipsa conferret illam eidem mercatori, acceptis litteris campforijs ab ipso, cum pecunia illi perfoluenda sit & commutanda in loco solutionis Cambij ex pecunia, vel saltem à factore & socio illius mercatoris qui subscripsit, non minus sit Cambium illud esset proprium eius qui subscripsit, & ab illo acceptum: Est ergo verum ac licitum.

Dico secundo. *Si littera sic subscripta aliqua ratione ficta sint, ita vt campfor pecuniã collaturus intelligat, vel suspicetur mercatorem illum, qui subscribit, non habere ibi creditum, vel excidisse ab illo, litterasq; & epistolam illius eo missas inanes & vacuas reddituras, cambium est fictum, nõ minus ac si cum ipso viro nobili nullam pecuniã vel creditum ibi habente fuisset illud celebratum.*

Res est perspicua: Quia litteras campforias, à quocunq; & quacunque ratione tradantur, siue simpliciter & solo nomine Campsuarii, siue subscriptæ ab aliquo mercatore, oportet vtilis esse & efficaces, ita vt per illas vere fiat solutio Cambij in loco illi designato.

Dico tertio. *Mercatorem subscribentem litteras viri nobilis, vel cuiusvis alterius, vt illarum virtute socius & factor ipsius illas perfoluat in loco designato, tuta conscientia & prudenter recipere pignora, & securitatem, ab eo cuius litteras subscribit.*

Res est etiã aperta: Quia sicut iure nature nullus tenetur suo damno vel periculo alteri prodesse, ita quoque; licet eodem iure unicuique; se ipsum seruare indemnem, & securum a periculo, cui se ipsum in alterius vtilitatem & commodum exponit: In hoc autem casu mercator exigens pignus vel securitatem a campsuario cuius litteras subscribit, nihil aliud nititur, quam se ipsum seruare indemnem a periculo, & damno, cui in illius

in illis campsuarii vtilitatem se ipsum exposuit. Et confirmatur: Quia licet fidei iussori querere securitatem, ab eo pro quo suam fidem iussit: mercator autem subscribens litteras Campsuarii, de quo hic agimus, exercet officium fidei iussoris pro illo.

Dico vltimo: *Nobilis quidem agere mercatores nostros Valentinos, qui amice, & comiter, ac sine vilo interesse litteras aliquorum subscribunt: Nihilominus non agere iniuste, vel turpiter eos, qui aliquod interesse (modo illud moderatissimum sit) exigunt, & recipiunt a campsuarijs, quorum litteras subscribunt.*

Ratio est, Quia omne obsequium, omnique; obligatio civilis est aliquo pretio æstimabilis, mercator verò qui sua subscriptione efficitur, vt litteræ campsuarii nullam habentis pecuniã, vel creditum in loco solutionis cambij, à suo factore & correspondenti perfoluatur, præstat illi obsequium & officium vtile ac temporale: quin etiã suscipit in se similem obligationem civilem, soluendi scilicet litteras quas correspondens eius subscripsit, & ad eum destinauerit, sicut & correspondens ipsius litteras ab eo subscriptas illique; remissas perfoluit: potest ergo pro illo obsequio adeo vtili & temporali, ac pro huiusmodi obligatione civili quam sibi imponit, aliquod interesse ab illo recipere, tamquam in pretium & stipendium sibi iuste debitum.

Obseruandum tamen hic est, mercatore recipiente à campsuario pretium aliquod, vel stipendium ratione obsequij, quod illi præstat subscribens litteras campforias illius, non debere Campsuarium reddere aliquod aliud pretium vel stipendium factori mercatoris, cui illius Cambij solutio committitur: quia vterque; tam mercator litteras illas subscribens, quam factor eiusdem mercatoris Cambium illud perfoluens, vnum tantum præstant Campsuario officium, & obsequium, hoc scilicet, vt habeat campsuarius ibi creditum, quo realiter & vere fiat illius Cambij in eo loco solutio, pro vnico vero & eodem officio, quod vterque; simul præstat, non debetur illis nisi vnicum tantum pretium, & stipendium: quod poterunt quidem inter se diuidere, cum ad illud officium ambo concurrant, minime verò duplex stipendium recipere.

Offert se modo dubitatio, omnium quæ in tota hac disputatione de Cambijs sese possunt offerre difficilima. Ea est.

An ipsemet Campfor, qui pecuniã confert v. g. Valentia, possit assignare suummet factorem, & correspondentem Metinæ, tamquam in factorem Campsuarii, a quo simul fiat Metinæ, & solutio cambij, & receptio illius solutionis, & eiusdem in Valentia remissio?

VMANA industria seu potius cupiditas tot excogitauit in hoc genere contractus lucrandi artes, vt superent profecto illæ cuiusvis ingenij, dum ad explicandas controuersias, in quas modo incidimus, accesserit, aciem & acumen. Quo circa implorandum maxime hoc loco est diuinum lumen, quo illustrati per hos amfractus, intricabilemque; labyrinthum certam veritatis viam, neque; ad dexteram, neque; ad sinistram declinetes, tenere valeamus.

Accidit sepe: & satis frequenter, vt cū Campsuarius nullam habens pecuniã, vel creditum in loco nundinarum, vel alio simili, solutioni Cambij quod querit, destinato, nec mercatorẽ amicũ qui illius litteras subscribat, indigeat vero omnino pecunia, quam à Campfore querit, & postulat, Campforem ipsum offerre illi factore, seu correspondentem, à quo illius Cambij solutio in eo loco efficiatur. Fit autem huiusmodi contractus duobus modis: Vel ita, vt factor ille seu responsalis, à quo solutio illius cambij faciẽda est, ex suis pecunijs illam præstet, non ex pecunijs Campforis, vel eius à quo illæ datæ fuerunt: Vel ita, (circa quẽ modum cambiendi potissima difficultas existit) vt assignet tradatque; Campfor suummet factorem, & correspondentem effecturum solutionem illius Cambij ex pecunijs eiusdem Campforis, vel eius qui illas dedit remittendam rursum ad eundem Campforem.

Vtrumque; modum exemplis apertis explicemus, & quid de illis sentiendum sit seorsum videamus.

Fit ergo priori modo Cambium (de quo agimus) hac ratione. Postulat valentiæ Petrus Campsuarius 100. aureos à Ioanne Campfore, Videns autem Ioannes Petrum nullam habere pecuniã vel creditum in loco aliquo, vbi aurei illi sibi restitui possint commutati per verum Cambium, neque; habere Valentiæ Mercatorẽ qui litteras eius subscri-

subscribat, vt faueat Petro pecunia illa in d. gēti, vel vt suis potius consulat lucris, conuenit ita cum illo: Cambium quod a me postulas verum & reale esse non potest, nisi existat v. g. Metine, qui illud actu ibi persoluat, quod tibi impossibile omnino est, cum nullam ibi habeas pecuniā, vel creditum, neque amicum, qui per suam epistolā faciat illud Metine persolui: ceterum, vt habeas hic pecuniam qua indiges, praestabo ego in tuam gratiam, quod praestitisset alius mercator tibi amicus, scribam enim ad Andream amicum & correspondentem meum, vt ex sua pecunia vel alterius persoluat ibi, quam hic tibi confero, vt hac ratione & illo pro te solvente hoc Cambium reale sit, & verum. Hic est prior modus Cambij, in quo idem Campsor qui tradit pecuniam Valentiae, confert Campsuario factorē, a quo verē & realiter pecunia illa reddatur commutata & cambita Metine. Solent autem quandoq; huiusmodi Campsore in hoc contractu exigere quoq; interesse aliquod, vt vnum vel duo pro 100. ratione huius obsequij, & officij quod praestant Campsuario, conferentes illi factorē in loco vbi faciēda est solutio. Circa hunc igitur priorem modum exhibendi Campsuario factorem dubitari solet.

Controversia XI.

LICEAT NE CAMPSOREM ipsum exhibere Campsuario factorem, qui non ex pecunijs eiusdem Campsoris, sed ex suis vel alterius soluat pecuniam per Cambium acceptam?

MERCATVS in suo opere de contractibus lib. 4. c. 7. & nonnulli illum sequuti damnant vtrumq; & modum istum cambij, & interesse quod in eo exigitur, & recipitur propter huiusmodi officium, conferendi scilicet Campsuario factorem quē non habebat, a quo pecunia illi tradita Valentiae solvatur commutata Metine.

Prius illud, nempe quod ab ipsomet Campsore exhibetur Campsuario factor cambium illud pro eo solvatur, non licere, docent, Quia ad verum Cambium exigitur, vt Campsuarius habeat in loco vbi est faciēda solutio pecuniam, vel creditū, quod sit vere creditum ipsius Campsuarij, in hoc autem casu campsuarius nullum ha-

bet creditum, quod sit vere ipsius, sed creditum illud eiusdem campsoris est, qui prius dedit pecuniam: factor namq; ille Metine designatus per epistolam Campsoris non soluit in fide Campsuarij, cuius forsā nec nomen agnoscit, sed in fide eiusdem Campsoris, & illius personam representans. Quis autem non videat figmentū esse, vt idem qui tradit pecuniam Valentiae, sibi ipsi persoluat Metine, vel fidem faciat pecuniae sibi ipsi debite Metine?

Et Confirmatur. Quando littere subscribuntur ab alio mercatore, persona reuera diuersa a Campsore, sunt litterae illae vere, ac nullo modo fictae, quia Mercator illa subscribens est velut accipiens pecuniam illam, cum illius fidei & subscriptioni campsor crediderit: Quod profecto nullam habet fictionem vel iniquitatem, quia alius est reuera pecuniae illius creditor, & alius fideiussor: At quando campsor ipse assignat factorem, a quo pecunia ab ipso tradita persolvatur, quā certe factor eius nullo modo persolueret, nisi in fide ipsius, idem est illius creditor ac fideiussor, quod est apertum figmentum, cum haec duo officia creditoris & fideiussoris exigant necessario duo supposita, vel personas reipsa diuersas, & distinctas.

Secundo, quemadmodum dum pecunia traditur Valentiae, existunt, exercentque illum contractum duae personae reuera diuersae, nimirum Campsor illam conferens, & Campsuarius illam recipiens, ita quando solvitur illa commutata Metine, debent etiā ibi reperiri duae personae realiter diuersae, & distinctae, creditor scilicet recipiens quod sibi debetur, & debitor illud persolvens: at quando Campsor offert Campsuario suummet factorem solvatur, non reperiuntur reuera duae personae reipsa distinctae, sed vna quae fingitur duas referre. Idē namque factor refert in hoc casu personam campsoris recipientis Metine solutionem litterarum, & personam Campsuarij solutis illas, cū loco illius eas persoluat: quod certe est maximum figmentum.

Posterius, nimirum ratione istius obsequij, & officij recipere aliquod interesse ostendit Mercatus esse omnino iniquum: Quia est velut augere pretium Cambij, ita vt si a Valentia in Metinam pretium commune fori sit v. g. 5. pro 100. sub titulo istius officij, exhibendi nimirum factorem solvatur Metine, recipiantur. 7. pro 100. quod est pretium iniustum.

Alijs

Alijs tamen recentioribus, & viris quidem prudentibus & peritis, quibus subscribendum censeo, placet non reddi Cambium iniquum, propterea quod ipsemet Campsor assignet tradatque campsuario factorē, qui Cambium in loco illi prefixo persoluat. Quod ita ostendunt: Ad Cambium reale & verum illud tantum exigitur, vt pecunia in vno loco accepta actu & reipsa persolvatur in alio diuerso & distante, hoc autem vere ac reipsa praestat factor Campsoris, ergo huiusmodi cambium verum est & reale.

Dices praestat quidem illud, sed in fide & persona eiusdem Campsoris. Dico, Hoc non tollere, nec prohibere, quin Cambium illud sit reale & verum. Probo, Sicut ad veram emptionem & venditionem exigitur duo contrahentes, venditor qui confert mercem, & emptor qui reddat pretium, ita in Cambio duo commutantes & cambientes suas pecunias in diuersis locis: sed non definit emptio aliqua esse vera emptio, eo quod Ioannes venditor conferat Petro emptori non habenti pecunias amicum, qui loco eius conferat pretiū ab ipsomet Ioanne recipiendum, ergo pari ratione quando pecunia accepta Valentiae, actu & reipsa restituitur commutata Metine, quod Campsor ipse, qui Valentiae illam contulit, tradat Campsuario factorem, a quo illa solvatur, non tollit, quin sit vera ac realis commutatio, cum realiter & vere sit faciēda solutio illius in alio loco: in quo potissime consistit propria vis & ratio Cambij realis & veri, nempe vt quae pecunia in vno loco recipitur, in alio diuerso commutata restituatur, a quocunque illa restituatur.

Quod vero solent Campsore in hoc casu exigere praeter commune pretium Cambij, tamquam in stipendium & pretium illius officij, quod praestant Campsuario, exhibentes illi factorem solvaturum litteras in loco designato, veluti duo pro centum, dicunt *Por la factoria*, si responsali Campsoris, qui designatur solvaturus Cambium illud, non sit Campsuarius aliud pretium seorsum collaturus, non dubito pro illo officio & *Factoria* posse iuste recipi, quia officium istud quod illi campsor praestat, pretio aestimabile est, & eo dignum. Quia si ab alio tertio mercatore subscribente litteras eiusdem Campsuarij illud praestaretur, esset pretio aestimabile, quod ab ipso Campsore praestetur, non tollit quin pretio quoque aestimabile sit: quidquid enim

secundum se & ex natura rei meretur pretium aliquod, siue ab hoc siue ab alio efficiatur, tali pretio dignum est. Et confirmatur, Si quis egeret operario aliquo in vinea sua, illum verò meis sumptibus & expensis ego illi offerrem, quis dubitat, posse me a domino illius vineae iuste recipere eandē mercedē, & stipendium, quod illi operario deberetur? cum meis sumptibus ille laboret. Pari ergo ratione, cum factor ille qui Cambium solvaturus est in loco solutioni designato, meis vt ita dicam sumptibus, & expensis officium illud praestet, quod non praestaret nisi ego illum obtulisset Campsuario, sicut ille iuste reciperet pretium aliquod vel stipendium pro obsequio & officio quod in solutione illa praestat, ita & ego, qui illum Campsuario offero, & cui illius officij maneo debitor. Officium autē illud pretio aestimabile esse ex eo constat, quia eo ipso quod illud quis suscipit, quaesiturus est pecunias, vel conuersurus proprias in illius Cambij solutionē, cuius officij maneo ego debitor, propterea quod quotiescunque simile obsequium, & solutionē alicuius Cambij a me ille postulat, iniuste & infideliter agerē, nisi illud similiter persoluerem.

Dixi nisi responsali siue factori illius Campsoris aliud pretiū Campsuarius iste compellatur seorsum reddere, quia iniquū esset & iniustum, vt pro eodem officio, *Por vna misma factoria* postularentur ab illo duo pretia, siue stipendia distincta, praestant autem in hoc casu Campsor conferens factorem, & factor ab illo traditus huic Campsuario vnum tantum idemq; officium, quod est soluere Cambium illud in loco designato. Quo fit, vt possint quidem (sicut in proxime sequenti controu. dicemus) diuidere illud inter se, minime verò duo pretia vel stipendia eiusdem officij exigere, vel recipere.

Nec obstant quae in oppositum adducta sunt.

Ad primum enim respondeo, Campsuarium in hoc genere Cambij habere in alio loco solutioni designato creditum, quod vere ipsius creditum est, cum habeat a quo cambium illud realiter & vere persolvatur, quemadmodum haberet vere creditum, si litteris ab alio mercatore subscriptis Cambium illud celebraretur. Nam cum habere creditum in loco solutionis nihil aliud sit, quā habere ibi a quo solutio illa vere fiat, siue illud habeat Campsuarius per se ipsum, siue

sive per subscriptionem & epistolam alterius mercatoris, sive opera & interuentu eiusdem Campforis, cum quo Cambiū illud exercet, habet vere creditum in loco vbi soluendum est Cambium.

Ad confirmationem dico, nullum esse incommodum, vt Campfor, qui pecuniam Valentiae confert, offerat se ipsum quasi fideiussorem factori suo existenti Metinae: si quidem offerret se in fideiussorem sibi ipsi, & pecuniam quam idem Valentiae confert, esset profecto signum, nullus enim sibi ipsi debitor vel fideiussor constitui potest: at in hoc genere contractus (de quo hic loquimur) solum constituit se ipsum in fideiussorem pecuniae, ex qua factor ipsius soluet Metinae pro Campsuario illo.

Eadem ratione diluitur secundum. Existunt enim Metinae in hoc casu in solutione Cambij personae diuersae, sicut extiterunt duae Valentiae in illius traditione: Valentiae n. fuerunt Campfor pecuniam conferens, & Campsuarius illam recipiens: Metinae vero eo ipso quo factor illam campfori ascribit in libro suarum rationum, constituitque se ipsum in eo debitorem illius pecuniae, cuius simul facit Campforem Valentinum creditorem, exercet vere utramque personam, & Campsuarii soluentis Metinae, & campforis recipientis ibidem suam pecuniam commutatam.

Ad vltimum dico, non augeri iustum pretium Cambij hac ratione, quia illa duo nullomodo recipiuntur tamquam pretium cambij, sed tamquam stipendium iuste debitum officio, quod Campfor in hoc casu praestat ipsi Campsuario, exhibens illi factorem a quo fiat debita solutio, quod officium vt constat pretio aestimabile est, & illo dignum.

Admonendus tamen est in hoc casu Campfor, iuxta ea quae superius explicantes Cap. Nauiganti. diximus ne hoc officium praestet quasi ex pacto, obligans Campsuarium non habentem pecuniam vel creditum, vt ab ipso recipiat factorem reddito illo stipendio duorum pro 100. quin potius vt iuste ac recte illud praestet, debet inuitatus & rogatus a Campsuario, nec aliter illud prestare, saltem non potest cum illo ita conuenire: Conferam tibi pecuniam quam postulas Cambiendam Metinae, modo recipias simul a me factorem qui illam ibi restituat. Quia sicut in mutuo non licet obligare mutuatarium, ne libere celebret contractum Assurationis, si illo indiguerit,

rit, cum quocumque asscuratore, vt in illo cap. Nauiganti habetur: ita neque in Cambio, licet obligare campsuarium indigentem factorem a quo fiat solutio, vt recipiat illum ab ipso met Campfore tradente pecuniam, sed relinquendus est ille liber, vt factorem illum & creditum recipiat a quocumque voluerit, qui ad subscribendas illius litteras sufficiens sit, & idoneus. Quando vero idem Campsuarius illud a Campfore ipso postulat seu rogabit, licebit quidem iuxta ea quae hic dicimus. Quin etiam, vbi viderit Campfor nullum occurrere mercatorem, cuius fide & subscriptione habeat Campsuarius, a quo pecunia qua plurimum indiget, & quam quaerit, in loco Cambij persoluetur, tunc vt necessitati illius subueniat, poterit sicut diximus in mutuo, ex charitate vel benevolentia offerre illi factorem, qui loco eius persoluat, in libera eiusdem Campsuarii facultate illud omnino relinquens.

Maior autem difficultas seu omnium maxima illa est, quae versatur circa secundum modum Cambiendi, qui adeo inter mercatores ab aliquot annis nostro seculo introductus est, vt nulla fere alia vbiq; terrarum iam hodie Cambia celebrentur, nisi ea de quibus nunc dicturi sumus. Videamus igitur.

Controversia XII.

LICEAT NE ITA CAM-
bium exercere, vt idem Campfor, qui Valentiam pecuniam confert, faciat ex sua similitudine pecuniam illud Metinae persolui a suisomet responsali, & factore?

BTINVIT plurimum hoc nostro seculo mercatorum usus, vt omnia fere cambia, maxime quae in Italia & Regionibus illis exercentur, hoc modo fiant: Vt idem Campfor qui pecuniam v. g. In Hispania confert restituendam a Campsuario Lugduni, sive Placentiae in nundinis ibi celebrandis, litteras Campforias, virtute quarum pecunia in Hispania accepta Lugduni vel Placentiae cambienda est, ad suummet responsalem vel factorem transmittat, soluetas ex pecuniis eiusdem Campforis Hispani, remissa rursus solutione illarum pecuniarum, quae Lugduni reddite fuerint, eidem Campfori Hispano per aliud se-

cundum Cambium a Lugduno, vel Placentia in Hispaniam.

Et quo hic modus cambiendi facilius a Theologo intelligatur, praxim illius sub proprijs nominibus hic referamus. Postulat Petrus Campsuarius a Ioanne Campfore Hispano Valentiae millae scuta aurea, quorum vnumquodque estimatur Valentiae v. g. 11. argenteis & dimidio, restituendos in proximis nundinis Placentiae apud Italos celebrandis, sed cum Petrus Placentiae nec pecuniam habeat, neque creditum vllum, (sic enim constituendum est in Cambio de quo hic agimus) rogat Ioannem, vel conuenit cum illo, vt pecuniam, quam ab eo postulat, ipsemet persolui faciat ex ea quam Placentiae habet, praestatque illud Ioannes vel confectis datisque litteris campforiis ab ipso Petro, quae mittantur Placentiam ad Andreae responsalem, & factorem Ioannis, vna cum epistola per quam Ioannes praecipit Andreae, vt litteras illas Petri recipiat, ac persoluat vel ex propria pecunia eiusdem Ioannis, vel alterius quam habet idem Ioannes suae permixtam ad eadem negotia & Cambia apud illum. Vel quod certe, quantum ad hoc genus negotij & contractus idem est, ipsemet Ioannes conficit litteras, quas vna cum aliqua epistola sua mittit Placentiam ad eundem Andreae, virtute quarum ex pecunijs eiusdem Ioannes designat, vt fiat Placentiae ab Andrea illius cambij a Petro in Hispania recepti, solutio. Si quidem fiant litterae ab ipso Petro sic scribit.

Pagareis por esta primera de cambio, en la primera feria que viene de Agosto a vos mismo mil escudos de oro, a razon de onze reales y medio cada vno, y puestos a mi cuenta, hareys creedor dellos a Ioan, &c.

¶ Pedro.

Quae litterae se ipsis nullam quidem haberent vim, cum Petrus nullum ibi habeat creditum, sed per epistolam, quam vna cum illis mittit Ioannes Andreae, redduntur effectives, sortiunturque suum effectum, perinde ac si essent ipsius Ioannis. Quo circa in hoc contractu idem est iudicium, sive litterae huiusmodi a Petro conficiantur, sive ab eodem Ioanne, cum ab Andrea non admittantur, neque soluantur nisi tamquam litterae Ioannis, propter epistolam illius vna cum illis litteris receptam. Qua de causa plerumque ipsemet Ioannes illas conficit sub hac forma.

Pagareis por esta primera de cambio, en la primera feria que viene de Agosto a vos mismo mil escudos de oro, a iusto valor, y assentados a cuenta de Pedro sobre mi. De Valencia, &c.

¶ Ioan.

Dicit a vos mismo, quia refert Andreas utramque personam & Campsuarii soluentis, & campforis recipientis illam solutionem: Additque *sobre mi*, quia cum Petrus neque pecuniam, neque creditum vllum ibi habeat, admonet Ioannes Andreae, vt ex suismet pecuniis debitam illud soluat, seu in libro rationum constituat quidem Petrum debitorem, Ioannem vero quasi fideiussorem, & creditorem eiusdem Petri in quantitate illius Cambij.

Receptis huiusmodi litteris & epistola Ioannis ab Andrea, adueniente nundinarum tempore, & termino solutionum dicunt de los pagamentos, in cuius initio fiunt a varijs campforibus & mercatoribus multarum litterarum oblationes, seu propositiones, & acceptationes, & constituuntur (ea ratione qua inferius dicemus) communi praecipuorum campforum consensu pretia cambiorum, quae ex illo loco in alia diuersa deinde remittenda sunt, Andreas iuxta praescriptum illarum litterarum & epistolae Ioannis, constituit in libris suarum rationum Petrum debitorem illius Cambij seu litterarum, sub nomine Ioannis vel eius ex cuius pecunia scripsit Ioannes illam solutionem fieri, & in alio loco eiusdem libri constituit Ioannem, vel eum ex cuius pecunia solutionem illam scripsit Ioannes fieri, creditorem Petri in ea quantitate, sub hac forma, Quam vt Theologi, qui ab huiusmodi disputationibus satis alieni esse solent, apertius intelligat, placet sub illorum idiomate hic apponere.

Habent huiusmodi factores seu responsales campforum in alis locis degentium duos libros, huic contractui Cambiorum quae in nundinis persoluantur, peculiariter destinatos, vocant illos *Libros de ferias*: quorum alter minor est dictus *Manual* alter maior: in manuali scribunt.

Deue Pedro de Valencia mil escudos, que me ha sacado a pagar Ioan de Valencia en esta feria de Agosto en mi mismo, cambiados conmigo mismo. Si solutio fiat quasi ex pecuniis eiusdem factoris addit: y remite por mi cuenta corriente. Si vero fiat solutio ex pecunijs eiusdem Ioannis, vel alterius, scri-

FF bit.

bit. *Y remite por cuenta corriente de Ioan de Valencia, o de N.*

In libro autem maiori hanc eandem scripturam ita diuidit, vt inquadam pagina scribat.

Dene Pedro sucueta corriente sobre de Ioan de Valencia mil escudos, que me ha sacado dicho Ioan de Valencia a mi mismo: Additque sicut in manuali, si solutio fiat ex pecunijs eiusdem Andree: *Cambiados conmigo mismo,* si fiat ex pecunijs Ioannis ait, *cambiados consigo mismo,* vel *cambiados con N.* ex cuius pecunijs fiet solutio.

In alia vero pagina eiusdem libri, si tam cambium quam eius solutio sint ex pecunijs eiusdem Ioannis, & non alterius, scribit.

Et a de hauer Ioan de Valencia su cuenta corriente mil escudos, me ha remitido de mi mismo, e b. ados consigo mismo: Similiter scribitur si ex pecunijs alterius fiant cambium hoc & illius solutio posito nomine illius.

Hac ratione & per hæc sic scripta ab Andrea in libris suarum rationū intelligitur, & censetur realiter facta solutio cambii accepta Petro Valentia, & soluēdi Placentia.

Eadem omnino ratione celebrantur communiter cambii in locis Italia, & Gallia: veluti à Florentia in Lugdunum, à Roma in Piacentiam: illud solum interest, vt pecuniæ quæ cambiantur ab Hispania in alias Regiones, & Prouincias commutentur sub nomine ducatorum, seu scutorū aureorum, in Italia vero, & Gallia sub nomine Marcarū, quarū vnaqueq; vbi maior est inter illos pecuniarum copia æstimatur 57. scutis aureis, vel circiter, vbi minor vero 58. scutis aureis. Quod vero ad alia pertinet, nimirū ad litteras campforias, ad scripturas quæ a Campforibus, vel factoribus eorum fiunt in suis libris rationum, seu nundinarum, & similibus, mutato tantum idioma te Prouincie eadem omnino ratione sese habeat. Etenim si querat Franciscus v. g. Florentia a Baptista Campfore 10. MM. quarum vnaqueq; æstimatur Florentia 57. scutis aureis, restituendas per cambiū Lugduni in proxime sequentibus nundinis Augusti, Baptista Florentinus Campfor intelligens Franciscum Campsuarium nec pecuniam, nec creditum habere Lugduni, scribit ad Mathiā factorem suū Lugdunensem persoluat cambiū illud celebratū Florentia cū Francisco, ex pecunijs ipsius quas Mathias Lugduni apud se habet, cū simili commissione quam diximus, vt facta illius so-

lutione remittat ad ipsum Florentia litteras campforias, quibus indicatur Franciscus solutio illius debiti iuxta valorem quæ habet vnaqueq; MM. Lugduni, nimirū 58. scutorum aureorum. Sic ergo ad illum scribit.

Pagare per questa prima di cambio in Fiera prossima di Agosto a voi medesimo. M. M. o. de oro per la valuta, a conto mio, & ponete per Francesco sopra di me.

Vna cum his litteris scribit ad Mathiam per peculiarem epistolam vt illarum 10. MM. faciat, seu scribat in suo libro debito rem Francisco, & creditorem se, vel illum cuius sunt pecuniæ illæ Francisco tradite, committitq; illi, vt eisdem 10. MM. pro Francisco illa ratione solutas, & quarum Franciscus debitor est, per secundum Cambiū à Lugduno in Florentiam remittat ipsi Baptistæ recipiendas, & à Francisco ibi persolueudas, iuxta pretium quod habet Lugduni, vbi fit illud secundum cambium, nempe 58. scutorum aureorum pro marca. Quibus litteris à Mathia confectis & ad Baptistā Florentinum remisissis persolueendis ibi à Francisco, Baptista constituit similiter in libro suarum rationum & cambiorum Franciscū debitorem illius Cambij, se vero eiusdem creditorem, sicq; æquantur computa libri Baptistæ cum libro Mathia responsalis sui, recipitq; Baptista Florentia debitum illud à Francisco cum lucro vnus scuti aurei pro Marca, ratione secundi Cambij illi remissi à Mathia à Lugduno in Florentia, propter maiorem æstimationem quam habet Marca Lugduni quam Florentia.

Hic ergo est vsus seu praxis horum Cambiorum vbiq; terrarum hoc nostro seculo: iuxta quam hæc tria reperiuntur in hoc genere cambij. Primo, vt idem Campfor qui confert pecuniā in vno loco, v. g. Florentia, sit eiusdem receptor & solutor in alio, nempe Lugduni. Ratio est aperta quia Mathias soluens Lugduni ipsi Baptistæ ex pecunijs eiusdem Baptistæ, tamquā illius responsalis & factor, & virtute litterarum quas idem Baptista confecit, & misit, refert profecto duplicē personam: vnā eiusdem Baptistæ, vt soluentis Cambium illud, & aliam eiusdem Baptistæ vt recipiētis illam solutionem. Quando enim in libro suarū rationum constituit Franciscū debitorem illius cambij illarumq; litterarum, supra Baptistam, vel in fide, & per litteras eius-

eiusdem Baptistæ facit ipsum Baptistā tamquā soluentem Cambium illud: quando verò constituit illum in eodem libro creditorem Francisci facit eundem Baptistam personam recipientem solutionem illam.

Secundo, vt duplex celebretur cambiū in huiusmodi contractu: Prius, quādo Baptista confert Francisco Florentia illas 10. Marchas, iuxta valorem & pretium quod habent cōmuni vsu fori Florentia, nempe 57. scutorum in auro, quod Cambiū absoluitur & perficitur Lugduni, cū primum fit illius solutio in fide & nomine Baptistæ, & quasi ex pecunijs illius: Qua solutione sic facta, & per eam absoluto iā & finito illo priori Cambio à Florentia in Lugdunum, quando deinde Mathias conficit secundas litteras, quibus indicit solutionē illarum 10. marcharum faciendam à Francisco Florentia, remittens illas ad Baptistā iuxta pretiū quo illæ commutantur communi vsu fori à Lugdano in Florentia, nempe 58. scutorum in auro, exercetur secundū cambiū à Lugduno in Florentiam, perinde ac si Franciscus extitisset Lugduni, recepissetque à Mathia ex pecunijs Baptistæ Cambiū persolueundum Florentia.

Sequitur tertio, maxime obseruandum ad ferendū rectū iudiciū de iustitia huiuscambij, Vt quāuis in hoc genere contractus duplex Cambiū, vt diximus interueniat, nō propterea duplex lucrum vel interesse solui a Campsuario, sed vnicum tantum, illud scilicet quod habet communis vsus fori ex loco vbi minor est copia pecuniarū, ad locum vbi est maior illarum abundantia: In alijs enim locis aut fit secundum æqualitatem, & vt dicunt *Ala par*, aut cū aliquo lucro ipsius Campsuarij. Exemplo proposito rem illustremus. Petrus recipiens Valentia à Ioanne 100. aureos restituendos Antuerpiæ, recipit vnūquemq; eorum pretio vndecim argenteorum & dimidij, quos in minori pretio saltim nō in maiori restituit, & computantur illi Antuerpiæ, à quocunq; fiat ibi illorum solutio: qua facta in remissione illius cambij dicunt *En el retorno* indicitur illi solutio debiti, quod contraxit Antuerpiæ per priorem illam solutionem ibi factam remittuntur quæ tunc ad Ioannem ex Antuerpia in Valentiam littera Campforie illius debiti persolueudi à Petro, tuncque soluit illos 100. aureos, iuxta pretium quo æstimantur commutati ex Antuerpia in Valentiam: quod solet esse maius, propter inopiam pecuniarū quæ

communiter patitur Flandria, & maiorem abundantiam illarum in quocunq; loco Hispania. Vice versa, si fiat Cambium ex Valentia in Metinam, eo modo quæ nunc tractamus, factore Metinensi solvente ex pecunijs eiusdem Campforis Valentini, & remisissis deinde ad illum litteris, quibus indicatur Campsuario Valentino solutio debiti, & pecuniæ, ex qua prius illud Cambium fuit Metinæ persolutum, non soluit Campsuarius, nisi vnicum quoque interesse & pretium, quod scilicet habet tempore contractus vsus fori à Valentia in Metinam. In secundo namq; cambio, vel reductione pecuniæ, quam dicunt *el retorno*, communiter à Metina in Valentia aut fit æqualiter *Ala par*, aut cum lucro eius, qui pecuniam acceptam Metinæ debet restituere Valentia, quia maior communiter existit ibi pecuniarum copia quā Valentia. Similiter res habet inter quæcunq; loca huiusmodi commutatio & Cambium exercetur. Quoniam si eadem sit pecuniarum copia, & æstimatio in vtriusq; cambio fit in quocunq; illorum *Ala par*, & sine vilo lucro: si vero alter alterum excedat in illarum abundantia, à loco in quo abundant ad locum in quo deficient, cambitur cum lucro recipiētis Cambium, à loco verò in quo pauciores existunt ad locum in quo illæ abundant, cum lucro conferentis.

Præter hæc alia duo circa hoc genus Cambij obseruanda sunt. Prius est, Campsuarium recipientem pecunias Valentia restituendas Lugduni, vbi nullā ibi habet pecuniam vel creditum, habet tamen alibi, sed recipit illas cambiendas Lugduni, quia Campfor non vult aliter, neq; in alium locum tunc cambire, huiusmodi inquā campsuarium conuenire quandoque cum Campfore, vt solutio illa sui Cambij faciendā Lugduni à factore, & ex pecunijs ipsiusmet campforis, non indicatur ei restituenda Valentia, sed in alio loco, veluti Metinæ, Placentia, vel alibi, vbi habet illæ pecunias vel creditum, eritq; sibi gratum eò litteras sui debiti remitti à Lugduno, vt ea ratione quas habet in alijs locis recuperet, vel ob aliquam aliam causam ipsi gratam. Ceterum, siue debitum illud & solutio facta ex pecunijs eiusdem campforis, siue factoris remittantur in locum vbi Campsuarius existit, & prius cambium exercuit, siue in alium locum ex consensu campforis, idem genus Cambii est, & idem omnino cambiendi modus: mutatio enim loci, in quem debi-

tum illud remittatur, cum à campuario reuera persoluum sit, vbiunque persoluumatur, nō mutat naturam vel rationem huius contractus.

Alterum est Mercatores, siue Cāpores quandoq; non solum exercere Cambia ex pecunia sibi propria, sed ex aliqua alia alicuius amici sibi commissa, & apud se deposita ad captanda lucra: Quo casu qui pecuniam ita apud Campforē deposuit, & commisit, Campfor quoque est, quamuis non immediate, sed per interpositam personā: quo circa quęcunq; affirmamus de Campfore ipso, censenda similiter sunt pertinere ad eos, qui pecunias suas habent apud illos ad cambiendum depositas, quotiescunq; Campfor ipse ex pecunijs illorum cambia exercuerit. Sed hac lege, vt si is qui pecuniam illi commisit, expresse admonuerit cāpforem, ne pecunias suas alicui Cambio in iudicio animę periculoso, & suspecto tradat, agnoscatq; campforem illū virū timoratum & iustum, si quidē Campfor illo ignorante cambium aliquod celebrauerit ab æquitate & legibus iusti Cambij alienum, immunis ille est ab omni delicto: tum, propter illius iniquitatis ignorantiam, tum vero, quia iam illū admonuit, ne ex pecunia sua contractum exerceat aliqua ratione iniquū, iudicauitq; illū id diligēter obseruaturū, cum noscet eum virum timoratum, & iustum, existit enim ipse in bona fide: Ceterū quotiescunq; intellexerit, Campforis vitio se ex pecunia illi commissa ad cambiendum, lucrum aliquod iniustum percepisse, teneatur illud omnino restituere ratione rei acceptę, sibi alienę: Quod si pecuniam suam apud eū cāpforē deposuit, quę suspicatur, & timet esse parum timoratum, & iustum, & facile sub titulo Cābij vsuras exercere, iudicandā erit de huiusmodi iuxta ea, quę superius docuimus q. 77. art. 4. Contro. 4. de committente seu deponēte pecunias suas apud vsurarium. Existit enim huiusmodi in statu peccati, cum exponat suam pecuniam sciens & prudens probabili periculo nocendi fratri cum illa, sicut qui traderet gradium furioso.

His ita cōstitutis ac explicatis quęrimus.

AN HOC CAMBIUM, IN quo idem Campfor curat debitum Campsuarij ex bonis suis in loco nundinarum persolui, ac sibi deinde cum lucro remitti, sit iustum & licitum?

COC genus Cambij, quod potissime hodie vbiq; terrarum & ab omnibus fere exercetur, veteres Theologi qui hoc nostrum seculum præcesserunt, perspicuum est non agnouisse, ac propterea de illius iustitia vel iniquitate nihil reliquisse scriptum. Ex recentioribus verò qui de contractibus hæc ætate scripserunt, plerique illud absolute & omnino damnant tanquam fictum, & simulatum mutuū. Ita Soto lib. 6. de Iust. q. 10. ar. 1. in fine & q. 13. ar. 1. concl. 3. sed apertius Mercat. lib. cit. c. 7. & alij multi.

Vtantur verò ad illius simulationem & iniustitiā ostendendam his potissime rationibus. Prima (qua vtitur Mercatus loco citato) est. In cābio reali & vero sicut in traditione pecunię reperitur duę personę realiter distinctę, nempe Campfor illā conferens, & cāpsuarius illā recipiens, ita quoque solutio illius pecunię, in loco nundinarum vbi illa sit, exigit similiter duas personas realiter diuersas, nimirum personam soluentem vice campsuarij, & personam recipientem solutionem illam vice campforis: at in Cābio (de quo hic agimus) non reperitur huiusmodi personę ita diuersę, non est igitur illud reale & verum. Maior probatur, quia tam solutio Cambij in loco nundinarum, quam prima traditio pecunię in loco vbi cepit illud celebrari, sunt actus iustitię commutatię, vel vt supra diximus vnus & simplex actus, vnique & simplex commutatio pecuniarum, quę incipit & inchoatur in loco vbi traditur pecunia à Campfore, perficitur autem vbi illa commutata restituitur: omnis vero iustitia maxime commutatiua exigit duas personas diuersas, inter quas actus illius exerceatur, cum iustitia vt i. tomo q. 38. art. 2. abunde vidimus ex Aristototele, & omnibus tam Philosophis quam Theologis, sit ad alterum, & nulla ratione ad se ipsum: Minor patet, quia in hoc Cambio tēpore solutionis factor cāpsoris, licet vere referat personā illius ad recipiendā solutionē, personā vero cāpsuarij soluturi fingit potius, quam vere illam referat, cū neq; pecuniam, neq; creditum propriū habeat campsuarius apud illū factorem, neque nomen eius factor ille forsan agnoscat, sed quidquid agit, in fide & ex cōmissione cāpsoris agit. Et confirmatur, Quoniā cum factor iste quidquid agit in loco nundinarum, non aliter illud agit, quam ex sola commissione

missione Campforis, & iuxta ordinem sibi à Campfore traditum, in omnibus quę ibi prestat, refert omnino personam Campforis, agitq; id ipsum, quod Campfor si actu & in persona propria ibi extitisset, præstaret, at si Campfor ipse in propria persona vbi extitisset, nulla ratione potuisset exercere duas illas personas, soluentis, & recipientis solutionem, ergo neq; factor illius potest illas exercere, vel referre.

Secundo, Cambium reale & verū (quod satis ex superioribus constat) est commutatio inter pecunias diuersas, in diuersis locis, In hoc autem Cambio non reperitur duę pecunię diuersę, nam diuersitas pecuniarum sumitur in huiusmodi negotiis & cōmerciis ex diuersitate dominorum, idem autem Cāpsor est dominus pecunię à principio traditę Cāpsuario, & pecunię ex qua per eiusdem Campforis epistolam efficit factor illius prioris solutionem: Vnde eadem in vtroque loco est pecunia, nec fit commutatio inter diuersas, sed fingitur profecto. Et confirmatur, Quia in hoc cābio non fit reuera commutatio pecuniarū Campforis cum pecunijs Campsuarij, in qua commutatione penes diuersa loca consistit propria vis, & ratio huius contractus, sed fingitur solum, cum à parte rei si quę commutatio hic reperitur solum sit pecunię Campforis in vno loco traditę, cū pecunia eiusdem Campforis in alio receptę, quę commutatio spectata propria natura Cambij figmentum, & simulatio potius quędam est, quam verum cambium: sicut non esset vera & realis venditio sed simulata & ficta, in qua & merx quę venditur, & pecunia in illius pretium tradita ad eiusdem omnino dominium spectarent, cum nullus dicatur nisi fictę rem suam emere.

Tertio (Quo principio sepe vsus sumus) cum cambium pecuniarum valde simile sit commutationi mercium, si quę commutatio mercium simulata sit & ficta, Cambium eadem ratione factum simulatum quoque censendum est, & non verum: at si Petrus accipiat Valentię triticū, Ioāni restituendū Cæsaraugustę, restitutio autem illius tritici fieret Cæsaraugustę ex tritico eiusdem Ioannis, quis non videat huiusmodi commutationem tritici nulla ratione posse fieri veram, sed vere simulatam, & fictam. Eadem autem ratione exercetur Cambium de quo hic agimus. Accipit enim Petrus à Ioanne pecuniam aliquam Valentię, commutandam cum alia quę Antuerpię Ioanni

restituendā est, restitutio vero ista ac solutio fit ibi per illas scripturas librorum nundinarum apud factorem, ex eadem pecunia Ioanis, vel eius qui illam contulerat Valentię.

Quarto, In hoc Cambio Petrus accipiēs Valentię pecuniam à Ioanne post quatuor vel sex menses restituendam compellitur in eodem loco eidem Ioanni illam restituere, & cum lucro, eadem omnino ratione, ac si mutuo ab illo eam accepisset, restituendā post aliquod tempus cum aliquo interesse vltra fortem: litterę autem quę conficiuntur, vel ab ipso Petro sicut disponit idem Ioannes, vel ab eodem Ioanne ad suum factorem, & rationes ille & computa quę factor Ioannis Antuerpię, vel Placentię scribit in suo libro rationum nundinarum, & alię litterę quę secunde & quasi per secundum Cambium remittuntur ex Antuerpia Valentiam ad Ioannem, quibus indicatur Petro solutio illius pecunię, hæc omnia nihil aliud reuera sunt quā ambages, & circuitus quidam in quibus impij ambulant, & figmenta cupiditatis ad dissimulandū mutuum illud vsurarium Ioannis cum Petro, qui omnes istos circuitus plerumque ignorat omnino, nec aliud nouit, quam se pecuniam qua plurimum indiguit accepisse à Ioāne, post aliquod tempus illi restituendā nec accepisse illam gratis, quod valde optasset, sed sub pacto persoluumendi in eodem loco, lucrum quod post aliquot mēses idē Ioannes significabit sibi deberi ex cambio, soluitq; illud in sola fide Ioānis, qui dicit celebratum esse cambium, & cum illo interesse redire: quia miser Campsuarius sua necessitate compulsus ad illam redimendā sic à principio Ioanni promisserat.

Quinto, In hoc cambio, reipsa diligenter considerata, perinde se habet miser Cāpsuarius, ac si litteras dedisset fictas, nēpe aut non mittēdas, aut reddituras inanes, & persoluturas interesse: cum nullam habeat in loco solutionis pecuniam, uel creditum, sed ab eodem Campfore omnia ordinentur, & ad eius nutum fiant. Quin etiam habet se sicut mutuatarius, cum quo ita conueniret mutuans: dabo tibi initio Iulij 100. aureos, quos restitues mihi post quatuor mēses, cum eodem interesse quod recipient Campfores ex Cambijs ad nundinas Octobris proxime futuras ab ipso celebrandas. Quę omnia perspicuum est iniqua esse, & vsuraria. Quod autem ita reuera se habeat, perspicuum est ex

dictis: quia ille nec nouit factorem Campforis, nec de nomine, nec virtute alicuius littere ipsius, factor Campforis, quidquam praestet, sed ambages illi & circuitus litterarum, & scripturarum in libris rationum, inter campforem & factorem qui suas habent inter se (vt dicunt) intelligentias, versantur, missero Campsuario nihil aliud intelligente (vt diximus) quam se teneri ad reddendam in eodem loco, eidem mercatori post aliquod tempus, cum aliquo interesse & lucro pecuniam quam ab illo accepit.

Vltimo, committitur praeterea in hoc contractu alia iniquitas: Quia Campfor scribens ad suum factorem, vt sibi ipsi persoluat in fide & nomine eiusdem Campforis, vel eius qui pecuniam illam dedit in priori loco, pro hoc officio, quasi verum creditum ad verum Cambium exhibuerit ipsi campsuario, exigit ab illo praeter interesse illius cambij quod constat esse fictum, aliquod seorsum stipendium illius officij, quod vocamus *Factoria*. Et nonnunquam factor ille qui fingit solutionem, & remisit alias litteras a loco solutionis, quasi per secundum Cambium, exigit quoque pro suo officio & *Factoria* aliud interesse: quae omnia apertissimam continent iniquitatem.

Alij vero ex eisdem recentioribus vt Thomas Senensis Religiosus Dominicanus, & nonnulli alij hoc genus Cambii non damnant, quin potius iustum censent ac licitum, modo seruetur in eo iustum pretium, neque ratione temporis aliquid ultra illud exigatur. Constituunt vero, vt doceant huc Cambiendi modum iuste fieri haec.

Primo, Quod nos proposita praxi huiusmodi cambij secundo loco ex illo colligebamus, nimirum duo cambia in hoc contractu reuera exerceri. Alterum v.g. a Florentia in Lugdunum, iuxta pretium in quo estimatur Marcha Florentiae, quod absoluitur, & finitur facta solutione Lugduni per scripturas factoris in libro suarum rationum: & aliud, quod deinde fit a Lugduno in Florentiam per secundas litteras remissas ad priorem Campforem, iuxta pretium quod habet Marcha illa Lugduni: ita vt hoc secundum fit vere ac realiter distinctum a primo: Quod certe negari non potest, errant enim maxime in hac parte, qui putant ad contractum Cambij vel ad campsuarium pertinere, vt pecunia illa exhibita Florentiae in Lugdunum, reducatur a Lugduno in Florentiam. Tum, quia si ad hoc teneretur, esset mutuum, (vt supra docuimus).

Tum etiam, quia ea ratione cambium non esset a Florentia in Lugdunum, sed a Florentia in eandem Florentiam per intermedium Lugdunum: Constat etiam hoc primum fundamentum apertissima ratione. Quia si in Cambio a Florentia in Lugdunum campsuarius personaliter tempore nudinarum existeret, & ex propria pecunia ibi solueret, ad nihil amplius teneretur, sed ibi finiret omnino contractus ille, & obligatio Campsuarij: quod autem solutio illa non fiat ex propriis pecuniis Campsuarij, sed ex pecunijs alterius soluentis pro illo, siue soluat pro illo alius mercator, qui litteras eius subscripserit, siue factor campforis ex suis, vel eiusdem campforis bonis, modo vere fiat illa solutio, non mutat naturam contractus. Vnde ex quacumque pecunia fiat Lugduni solutio Cambij eo destinata, ibi absolutum est, & omnino finitum. Quo fit, vt cum mercator, vel factor qui illud vice Campsuarij Lugduni persoluit, ex qua solutione mansit in ea quantitate creditor illius, conficitque nouas litteras, quibus remisit ad Campforem ipsum, vel quemcumque alium, debitum illud ab illo Campsuario recipiatur, esse reuera secundum cambium ab illo priori re ipsa diuersum, ac distinctum, & sub diuerso pretio, iuxta forum loci a quo illud remittitur.

Constituunt secundo, cum in hoc contractu duplex cambium exerceatur, ita vt illa duo se habere, vt si vnum sit iustum & licitum, & aliud quoque: V.g. si prius illud a Florentia in Lugdunum, eo pacto fiat, vt fiat eius solutio Lugduni a factore eiusdem campforis, iustum est, & posterius a Lugduno in Florentiam per litteras remissas ad eundem Campforem Florentinum, iustum quoque esse: Quod certum etiam esse debet, cum sit eadem vtriusque ratio: Nam sicut ex commissione campforis Florentini, cui libere & sponte consentit campsuarius, fiat solutio prioris Cambij a factore Lugdunensi, pari quoque ratione ex eadem commissione, & consensu remittitur per litteras secundas cambium a Lugduno in Florentiam ad eundem campforem.

Constituunt tertio, pecunias, cum quibus exercentur Cambia haec in diuersis locis, vere diuersas esse, siue substantiam earum respiciamus, siue loca in quibus commutantur. Quia Romae redduntur per cambium tot ducati dicti *de camera*: Florentiae tot ducati *de oro in oro*: Neapoli tot ducati *de Carlini del Regno*: Venetijs tot ducati *correnti*: Ianuae, Antuerpiae, Londini tot solidi,

solidi, siue tot ducati quorum vnumquodque tot solidis estimetur: Ex Hispania in alias regiones; seu e converso tot scuta, siue ducati, quorum vnumquodque estimetur *En tantos maravedis*, intra Hispaniam *tantas Castellanas*, & sic de caeteris. Quin etiam, casu quo non existeret haec diuersitas pecuniarum in diuersis locis, sed vnum idemque genus pecuniae in omnibus haberetur: nihilominus pecunia, quae secundum propriam substantiam & legale pretium vbi que esset vna & eadem, secundum estimationem & pretium Cambij esset in diuersis locis diuersa, quia vbi existeret copia illius, haberet minorem estimationem & pretium, vbi vero penuria, maiorem. Vnde colligitur ex quacumque pecunia fiat Cambij solutio, eo ipso quo fit in diuersis locis, commutari pecunias diuersas: pecuniam scilicet vnius loci cum pecunia alterius: quae (vt constat) non possunt ad diuersa loca pertinere, quin diuersae etiam sint.

Constituunt vltimo, non esse de essentia vel iustitia huius contractus, vt Campsuarius ex propria pecunia soluat cambium, aut per se ipsum, sed posse per aliam personam, & ex aliena pecunia illud persolvere, modo solutio illius vere ac realiter fiat, siue in numerato, siue in scriptura cuius certa sit fides: Nam hac de causa potest omnium consensu exerceri Cambium, & iuste per litteras subscriptas alicuius mercatoris, in cuius fide fiat solutio: Potest etiam campfor ipse conferre campsuario non habenti in loco nudinarum & solutionis pecunias, vel creditum, factorem qui pecuniis suis, vel aliunde questis faciat solutionem.

Colligunt ex his, hunc modum cambij non esse censendum fictum & simulatum, sed verum ac reale Cambium, hac ratione. In hoc Cambio fit realiter & vere solutio pecuniae, v.g. acceptae Florentiae, cum pecunia existenti Lugduni, quae pecuniae licet sint eiusdem domini illius scilicet Campforis, sunt tamen reuera diuersae, tam secundum substantiam quam secundum estimationem & pretium in illis locis, vt constat ex tertio fundamento, ergo interuenit in eo vera & realis commutatio diuersarum pecuniarum in diuersis locis, est quae verum ac reale Cambium. Secundo, si hoc Cambium non esset reale & verum illud certe esset (quod est praecipuum fundamentum opinionis oppositae) quia in eo non existunt in loco solutionis duae personae realiter distinctae, altera soluens & altera recipiens so-

lutionem, sed idem factor qui refert personam Campforis creditoris recepturi solutionem, fingitur simul persona Campsuarij debitoris reddituri illam: debent autem in hoc contractu reperiri in Lugduno tempore solutionis duae personae realiter distinctae, sicut fuerunt Florentiae vbi Cambium exercefi cepit duae reuera diuersae: At hoc non obstat, nec efficit hunc contractum fictum: Probat: Quia, quod posset aliquis alius, vel campfor ipse per interpositam personam, potest etiam per se ipsum, salua vera & propria natura huius contractus, potest autem alius mercator subscribens litteras campsuarij efficere, vt factor huius campforis persoluat Lugduni Cambium illud sine pecunia numerata, per solam scripturam in libro rationum: Patet, quia si accidat, quod accidere potest, & accidit quandoque, vt idem sit factor & Campforis qui pecuniam suam contulit Florentiae, & mercatoris qui ibidem litteras illas subscripsit, in tali casu factor Lugdunensis receptis litteris Campforis nulla interueniente actuali pecuniarum numeratione, sed scribens tantum Campsuarium debitorem Campforis, in fide & credito mercatoris illius qui litteras subscripserat, censetur veram ac realem praestitisse illius Cambij solutionem: quae facta remittit deinde debitum illud per alias litteras & secundum Cambium ad mercatorem illum. Tum etiam sicut contra Mercatum controuertit proxime praeced. docuimus, potest ipsemet Campfor offerre campsuario factorem suum, a quo soluat Cambium illud Lugduni ex pecunijs vel credito ipsius factoris: in quo etiam casu factor hic nullam actu numerat pecuniam, sed scribit solum in libro suarum rationum Campsuarium illum debitorem campforis Florentini, in fide & credito sui ipsius nempe factoris, & per illam scripturam censetur facta realiter & vere solutio illius Cambij in Lugduno, remittitque deinde idem factor debitum illud per alias litteras & secundum Cambium ad eundem campforem, recipiendum ab illo campsuario. Poterit ergo Campfor idem obsequium & officium, quod ille alius mercator qui subscribit litteras, vel factor eiusdem Campforis in fide ipsius praestat Campsuario, praestare quoque illi per se ipsum, scribens suo factori vt ex pecunia eius quam apud se ille factor habet, & in suo computo, dicunt *a su cuenta* collocet in libro rationum Cambium illud, constituens debitorem Campsuarium illum in fide

& credito eiusdem Campforis. Nec definit scriptura illa esse realis, & vera illius Cambij solutio, eo quod idem factor exerceat in hoc casu duplicem personam: Nam eadem ratione se habet, duplicemque similiter personam exercet in duobus prioribus casibus. In primo enim quando recipit litteras subscriptas, agit & personam Campforis scribens illum creditorem, & personam Campsuarij, scribens illum debitorem in fide illius mercatoris qui litteras subscripsit: Et similiter in secundo, quando idem Campfor designat illum solutorem Cambij, agit & personam Campforis scribens illum creditorem, & Campsuarij scribens illum debitorem in fide sua. Vnde cum huiusmodi scripturæ in libris suarum rationum apud mercatores, communi omnium nationum & gentium usu, & consensu, censeantur veræ ac reales Cambiorum & debitorum solutiones, fierique per illas Cambij accepti Florentiæ veras & reales solutiones Lugduni, non est censendum Cambiū de quo hic agimus simulatum vel fictum, esse, sed reale & verum.

Fabianus noster in suo tractatu de Cambijs par. 2. cap. 2. ubi proponit tria argumenta, seu difficultates circa Cambia per litteras, in secunda agens de Campfore, qui rogatus à Campsuario scribit ad factorem suum ut litteras illius campsuarij recipiat, ac persoluat, quod est idem genus Cambij de quo hic agimus, docet tria. Primum est, Campforem scientem aut probabiliter credentem se dare pecunias pauperi, qui in loco solutionis nulla ratione potest illas consignare, aut facere consignari, (sic ille loquitur) id est qui nullam ibi habeat pecuniam vel creditum, inique agere, & esse usurarium, quia etsi pauper ille litteras conficiat, & mittantur, nouit tamen Campfor illas fictas esse, & omnino inutiles: & peccare similiter si dubius pecuniam suam conferat, quia (sicut diximus) exponit se periculo exercendi Cambium fictum: qui vero exponit se periculo peccandi eo ipso peccat, ut habet communis doctrina tam Theologorum, quam Canonistarum in cap. Iuuenis de sponsalibus. Docet secundo Campforem conferentem pecunias suas Campsuario bona fide, & credentem habere re ipsa pecuniam vel creditum in loco solutionis, si deinde intellexerit neque habere ibi pecuniam vel creditum, neque posse habere adueniente termino, teneri ad recuperandam tantum sortem sine villo interesse,

vel lucro, adeo ut si aliquod inde perceperit, debeat omnino illud restituere. Quod si tempore contractus Campsuarius non habeat in loco solutionis pecuniam vel creditum, possit tamen illud reuera ibi habere, verum esse Cambium illud, quia sicut superius docuimus, non exigitur ut pecunia restituta tempore contractus existat actu in loco solutionis, sed sufficit ut realiter & vere habeatur ibi tempore solutionis. Sicut potest (inquit) emi res futura ut iactus retis l. Si iactus. ff. De actio. empt. & vendit. & partus futurus l. Nec emptio. ff. De contrahen. emptio. Docet tertio, si contractu Cambij bona fide recte iam confecto, v. g. à Ianua in Lugdunum, Campfor deinde ad instantiam Campsuarij & rogatus ab illo (qui potest quidem soluere), suis litteris, vel Epistola ordinet, & faciat ut scuti illi de marcha qui sibi Lugduni consignandi sunt, & restituendi commutati, nomine quidem ipsius Campsuarij, sed per epistolam & infide sui ipsius sibi soluantur, (qui est casus & Cambium de quo hic agimus) Campforem ita segerentem & scribentem ad factorem suum culpandum non esse, Quia non ita se gerit, neque hoc officium præstat Campsuario, causa, vel intentione primaria lucrandi, sed rogatus à Campsuario, & in eius gratiam. Neque huic doctrinæ vult repugnare, quæ habentur in cap. Eijciens. dist. 88. & cap. Quicumque & cap. Si quis oblitus. 14. q. 1. quia in istis textibus datur negociator sola lucra nimia auaritate intendens, Campfor vero de quo hic agitur, non exercet hoc negotium ex intentione lucri, sed in gratiam Campsuarij, cum quo prius bona fide Cambium exercuerat, credens illum habere in loco solutionis pecuniam, vel creditum. Admonet tamen ibi Fabianus: Ne hoc redigatur in usum, quia licet contractus hic in principio recta intentione initus, & celebratus, fuerit verum Cambium, at cum nullas habeat ibi Campfor reuera pecunias, vel creditum, nulla quoque (re diligenter inspecta) fit in eo pecuniarum à loco in locum vera commutatio. Qua propter (inquit) si ipse Campfor appeteret ita fieri, esset usurarius, quia ex cambio quod non est vera commutatio, sed potius mutuum, lucrum appeteret. Colligit: ne igitur pareretur via ad facerendum, id non nisi valde raro quo ad effectum, nunquam tamen ex ipsius Campforis affectu aut intentione faciendum est, sed tantum modo & præcisè ad instantiam ipsius Campsuarij, & ex qua-

quadam Campforis erga illum ut sibi proximum sincera charitate.

Vbi Fabianus videtur aperte sentire, Imprimis, in primo limine contractus non licere ita Cambire, ut Campfor ipse per suas litteras vel epistolam præcipiat factori suo illius Cambij solutionem, ita ut quantum constituat quidem campsuarium debitorem, soluat tamen in fide *y a cuenta*, sui ipsius nempe eiusdem Campforis: sed necessario oportere ut tempore contractus campfor certo vel maxime probabiliter existimet, habere Campsuarium in loco solutionis realiter & vere pecuniam, vel creditum, & sub hac bona fide conferre illi pecuniam. Secundo, Cambio iam recte constituto & facto, traditaque Campsuario pecunia sub illa bona fide, cum primum intelligitur Campsuarium nullam habere pecuniam, vel creditum in loco solutionis, propter quod esset rescindendus contractus ille, ut nullus & omnino inualidus, posse Campforem ad instantiam Campsuarij, & rogatum ab illo, nec vlla alia ratione, non ex affectu lucri, sed ut consulat illius Campsuarij honori, & necessitati, alijsue, damnis quæ illi acciderent, si contractus ille culpa ipsius Campsuarij, velut cambium fictum esset rescindendus, posse inquam tunc scribere, ac suis literis vel epistola efficere, ut à suo proprio factore persoluator. Vult tertio, Hoc non esse redigendum in usum, sed raro faciendum esse, & ex sola charitate, ad subueniendum misero Campsuario, qui in illo discrimine sui honoris & aliorum damnorum se ipsum constituit: minime vero ex villo affectu lucri, vel intentione Campforis. Quod licet videatur recte Fabianus admonere, reddit tamen illius sententiam difficilior: quia percontari illi lubet: Aut hic modus cambiendi, in quo Campfor ipse per suas litteras ordinat ac efficit Cambium illud sic persolui, est verum & reale cambium, aut fictum, & mutuum palliatum, si verum Cambium, licebit Campfori illud exercere à principio Cambij, & in ipso limine contractus, nec oportebit expectare campsuarium in illa discrimina incidisse: Quod si non est vera & realis commutatio pecuniæ à loco in locum, nec verum Cambium, nunquam illud licebit, nec rogante Campsuario, nec ut illi subueniat, cum nulla ratione iuxta Apostolum sint facienda mala, ut aliqua inde veniant bona.

Ego certe in re adeo graui & difficili, &

quam si probarem, nisi recte fiat, vel damnam, si recte fit, innumeris nocerem conscientis, cum adeo sit ubique terrarum in usu, malem doctiorum audire quam propriam proferre sententiam: Optarem etiam, quo mercatores securius agerent, ut ab hoc genere Cambij abstinerent, ea tantum exercentes, in quibus Campsuarius, vel per se ipsum, vel per litteras ab alio mercatore subscriptas, verum ac reale creditum in loco solutionis haberet: Ita ut campfor solus Campforis & creditoris officium ageret: neque ad ipsum in loco solutionis aliquid aliud spectaret, quam per factorem suum, Cambij à se collati, solutionem recipere. Cæterum quia hic cambiendi modus adeo inoleuit, nec mei muneris aut meorum virium est, illud etsi maxime periculosum iudicem, vel prohibere, vel mercatorum animos ab illo auertere, quid de illo sententiam explicare non grauabor.

Illum igitur satis periculosum esse, & occasionem maximam facerandi offerre, neminem existimo dubitare: absolute tamen & omnino damnandum (sicut aliquos video facere) non censeo, saltim ego non ita facile auderem, maxime si non exerceatur cum paupere, aut viro à negotijs omnino alieno, sed cum alijs mercatoribus & negotiatoribus, qui licet non habeant pecunias vel creditum in loco illi cambio destinato, habent tamen in alijs locis, ad quæ potest illius solutio deinde commode remitti: cum huiusmodi namque ita Cambire, videtur plurimum ad bonum commune pertinere, cum experientia teste, innumera negotia, & commercia Reipub. maxime necessaria hoc genere Cambiendi sublato cessarent omnino: Non quod propter bonum commune sit iniquus aliquis contractus admittendus, sed quia in re dubia, & quæ probabiliter potest defendi, maxima sit boni communis & utilitatis Reipub. habenda ratio.

Mihi ergo satis probabilis videtur sententia eorum, qui hunc modum cambiendi verum Cambium censent. Primo, propter rationem cui nituntur. Etenim si potest campfor, quod plerique fatentur, dare litteras ad proprium factorem, quibus, ex pecunia sua vel alterius factor ille Cambium ab ipso Campfore collatum persoluat, debito illo per alias litteras ad eundem campforem rursus remisso, cur non licebit eidem Campfori efficere, ut ex sua propria pecunia illud similiter persoluator? Quod enim per alios prestare possu-

mus in contractibus ciuilibus, cur non licebit per nos ipsos similiter præstare?

Secundo, Regula est Siluestri, quam omnes fere amplectuntur: Verum & iustū cambium esse illud, in quo nec aliquid sumitur ratione temporis, nec Campsuarius arbitrio peritorum & prudētum in aliquo grauat: certum autem est, Campsuariū neque ratione temporis aliquid reddere, neque grauari in aliquo, propterea quod Cambium ab ipso Valentia, v.g. acceptū litteris eiusdem campforis persoluatur Metina à factore ipsius Campforis, remittanturq; deinde per alias secundas litteras ad eundem Campforem debitum illud cōtra-ctum Metine recuperandum ab illo Campsuario, in hoc casu cāpsuarius. Cū nō persoluat nisi illud idē interesse, quod redderet cuiuscūq; alteri mercatori, a quo suam litterarum subscripcionem postulasset.

Me in hanc sententiam potissime induxit: Quod videam hoc genus cambiendi exerceri publice ab omnibus mercatoribus Italiae ex quocunq; loco in Lugdunū, vel Placētā, aliaue loca in quibus celebrantur publice nūdinæ: exercentur enim Florentia, Mediolani, Ianue, & in præcipuis illius Prouinciæ ciuitatibus, Quod nō dubito Summos Pontifices perspectum habere, vel saltem Episcopos, & Ordinarios illarum ciuitatum & locorum. Quod cum optime norint si contractus hic adeo in vsu positus, & qui non exercetur in occulto, & per angulos, sed in publicis emporiis, & nūdinis illarum Regionum esset iniquus, & vsurarius, sicut Doctores illi quos retulimus sentiunt, prohibuissent profecto illū Summi Pontifices vel suo proprio motu, aut consulti ab Ordinarijs illarum diocesis, quorum plerique Sanctissimi viri sunt, & salutis suarum ouium studiosissimi.

Nec valet, quod nonnulli huic rationi respondent, Permitti tamquam minus malum ad vitandum maius, publicas scilicet vsuras: Quia si hic contractus iniustus est, & cambium reuera fictum, eo ipso est vsura: Quis autem dicat permitti vsuras sub nomine Cambij, ad vitandas apertas vsuras? Quasi vero minor iniquitas sit vsura simulata quam eadem aperta. Et confirmatur, quia Sanctissimus ille beatusq; memoriæ Pius V. qui in prohibendis vitandisq; vsuris adeo sollicitum se exhibuit, cum in sua Extrauaganti De cābijs, omnia cambia quæ dicuntur ficta, &

realia quæ aliquid continent iniquitatis, prohibeat, explicans figmenta quæ ab vsurariis in hoc contractu per litteras fictas exercentur, hoc genus Cambij, de quo hic agimus, neque damnat, neque prohibet, cuius tamen vsum non ignorauit.

Huc accedit, quod plurimū certe facit, ad sententiæ quam hic sequimur, confirmationē: Quod a viris fide dignis accepimus: Anno domini 1574. Christi Ecclesiam gubernante Sanctissimo illo ac prudentissimo Pastore & Pōtifice Gregorio XIII. cum in Regno Siciliae plurimi dubitarent.

An per Extrauagantem Pij V. cuius hic meminimus, hoc genus cambij, de quo hoc loco disputamus, prohiberetur.

Tum etiam.

An per eandem Extrauagantem tolleretur facultas institucendi, seu constituendi noua loca, vel tempora Nundinarum, seu terminorum, in quibus Cambiorum solutiones efficiantur.

Vt ab utroq; dubio liberarentur, & conscientijs fidelium illius Insulæ & Regni esset consultum, Archiepiscopum Panormitanum consuluisse Illustrissimos ac Reuerendissimos Cardinales congregationem: Priorem, in qua, proposita in terminis (vt dicunt) praxi & vsu huius Cambij, cuius iustitiam in hac controuersia inquirimus, consultabant, An tanquam iniquum vel fictum litteris Pij V. interdiceretur. Et posteriorem, Num prohiberetur eisdem litteris Apostolicis noua nundinarum, seu terminorum, in quibus Cambiorum solutiones fiant, erectio, seu institutio.

Qua epistola seu consultatione ab Illustrissimis Cardinalibus congregationis accepta cum vtraq; ista dubitatione, re diligenter ab illis inspecta, & cum Sanctissimo Pontifice Gregorio XIII. cuius & pietas & doctrina præclara fuit, collata, in eadem consultatione vtriq; dubitationi satisfecerunt: Priori subscribentes in hæc verba.

Congregatio auctoritate S. D. N. censuit huiusmodi cambium litteris Pij V. fel. record. minime comprehendendi.

Posteri vero hæc verbis.

Congregatio eadem etiam auctoritate S. D. N. respondit præfatis Pij V. litteras non prohibere Periarum creationē, ijs tamen seruatis, quæ alias ad earum iusti-

iustitiam necessaria sunt, minusq; ea cābia vulgo ad vsum nuncupata, vbi sunt Ferie, vt denuo introducantur censeri sublata.

Vbi notandum est cābia vulgo ad vsum nuncupata esse ea, de quibus hic agimus, cum hæc sint (vt sepe admonui) quorum nunc vbiq; terrarum frequentior est vsus.

Vna cum huiusmodi solutione seu responsione illorum dubiorum Illustrissimi illi Cardinales congregationis eidem Archiepiscopo Panormitano sic per epistolam rescripserunt.

Reuerendissime Domine.

IS quæ Serenissimi Philippi Regis Catholici ac totius Regni Siciliae Ultrafarum nomine nobis ex Auctoritate S. D. N. relata, quid ex eiusdem decreto & auctoritate respondendum censuimus, ex annotatis post singulas propositiones, quæ cum his litteris ad te mittuntur, amplitudo tua cognoscer, cui bonam valentudinem & omnia prospera optamus. Romæ vigesimo septimo Aprilis. Anno 1574.

Tuæ amplitudinis vti fratres.

Marchus Antonius Cardin. Bolba.

Marchus Anton. Card. Maffæus.

Fr. Vincentius Card. Iustinianus,

Hæc tipis excusa vel in forma vt dicunt autentica non vidi sed transcriptum solū eorum a viris fidedignis ex Italia & Sicilia Madritum ad curiā nostri Regis delatum, & ab eo loco a viris etiam fidedignis Valentiam transmissum, quod verissimum & certissimum esse non dubito.

Vnde argumenta illa pro prima illa opinione adducta ostēdere quidem existimo, contractum hunc periculosum esse, facileq; posse vsuraria labe vitari, simpliciter tamen & secundum se quando Campfor non ex affectu lucri, sed rogatus a campsuario in illius utilitatem & gratiam, vt dicebat noster Fabianus illud exercet, non probat damnandum esse.

Ad primum namq; constat satis ex di-

ctis, non repugnare naturæ cambij, vt idem factor duplicem gerat personam, & creditoris recipientis solutionem cambij, & campsuarij soluentis illud: cum duplicem etiā agat personam non solum in hoc contractu, verum etiam cū sit Cambium per litteras subscriptas a mercatore, cuius factor campforis quoq; factor & responsalis est: & similiter quando Campfor per litteras indicit illi, vt soluat cambium ex suis pecunijs eidē scilicet factori proprijs. Quod proxime præcedenti Controu. vidimus licere.

Ad secundum constat abunde ex tertio fundamento sententiæ, quam sequimur, pecunias in diuersis locis existentes, esto eiusdem domini sint, inter se nihilominus & substantia, & æstimatione, & pretio reuera distingui.

Ad tertium respondo in hac parte non esse idem iudicium, commutationis quæ fit inter merces aliquas, & Cambij pecuniarum, quia merces eiusdem speciei & eiusdem domini, & si in diuersis locis existant, non censentur diuersæ merces, pecuniæ vero (vt diximus) eo ipso quo existunt in diuersis locis, quatenus illæ à Campforibus commutantur censentur reuera diuersæ. Quod si vrgeas, & merces quoq; in diuersis locis politas diuersas esse: si ita sit, cōcedam inter ipsas quoq; posse fieri commutationem, etiam si eiusdem domini sint: si illarum commutatio, vt verā sit, illud tantū exigat, vt pro mercē in vno loco recepta alia diuersa in alio loco restitatur: quemadmodum commutatio pecuniarum vt verum cambium sit, illud tantum postulat, vt pecunia in vno loco recepta in alio loco diuerso & distanti commutata cum alia restitatur.

Quartum argumentum, nempe litteras, scripta, remissiones debitorum, & quæ in hoc genere contractus fiunt, esse ambages, & circuitus, seu figmenta ad simulandam vsuram sub titulo Cambij petit principū, Hoc n. est quod negamus, imo cōsemus omnia ista vere fieri à factore referente actu & re ipsa duplicem personam, & campforis creditoris, & campsuarij soluentis, vt ex dictis patet.

Eadem ratione soluitur quintum, affirmamus enim iuxta hanc sententiam, quam iudicamus probabilem, litteras quæ in hoc contractu dantur, & mittuntur, non esse fictas, sed veras, virtuteq; earum vere fieri solutionem, per ea quæ à factore in li-

bro suarum rationum scribuntur.

Ultimum argumentum postulat difficultatem, An campfor in casu de quo agimus, possit recipere stipendium aliquod, & pretium, eo quod assignet factorem campsuario, qui nullum habebat. Circa quam difficultatem duo mihi videntur dicenda. Prius est, melius esse nihil tale petere, indicat enim & arguit maximam lucri cupiditatem, quando vbi ex eadem pecunia campforis faciendā est Cambii solutio à factore ipsius, aliquod pretium pro illo officio exigere, vel recipere, maxime vbi est in usu illud non exigere. Nihilominus si aliquod exigatur, modo illud moderatissimum sit, & vnicum, illud non damnarem, potissime vbi esset in usu, quia hoc officium, exhibēdi Campsuario factorem qui pro illo soluat in loco Nundinarum, continet vtilitatem temporalem diuersam & extra contractum Cambij, ad quam non tenetur Campfor ex natura contractus: Quo fit, vt sit pretio aliquo æstimabilis & digna. Dixi stipendium hoc debere esse moderatissimū, ne miser Campsuarius in cuius vtilitatem debet Campfor hoc officium prestare, plurimum grauetur: & vnicum, ita vt non reddat vnum campfori, eo quod exhibeat illi factorem, & aliud ipsi factori: cum vterq; in eo vnicum tantum officium præstent, ni mirum efficere vt soluatur Cambium illud in loco designato, vnius autem officij non debet esse duplex pretium, (vt superius dicebamus) quamuis duo vel plures ad illud simul concurrant.

Ex his perspicuum manet, factorem campforis illius, cuius litteris & ordine persoluit, recte posse secundas litteras quas conficit de loco solutionis ad locum vbi Cambium prius celebratum fuerat, ad eundem Campforem remittere, quarum (sicut dicunt) virtute debitum illud a Campsuario recuperare valeat: Neq; est quod iniustum illud alicui videatur, Nam cum hæc remissio, sicut ex progressu huius controuersie constat, sit secundum Cambium ab illo priori re ipsa diuersum, potest factor solutionem illius ad quemcunque voluerit remittere, siue ad Campforem ipsum, qui prius Cambium illi Campsuario contulerat, siue ad quemcunque alium socium, vel amicum.

Hætenus de his quæ exiguntur vt Cambium sit verum, iam ad secundam illius conditionem accedamus.

De secunda conditione Cambij insti.

XIGITVR secundo ad Cambium quod exercetur ratione loci, & per litteras, vt iustum sit, ne vllum genus doli, vel violentie in eo reperiatur. Quia si fraus vel dolus nemini debent patrocinari, multo minus violentia. Quo fit, vt sicut fraus & dolus efficiunt ac reddunt contractum nullū, maxime quando contra huius causam dare dicuntur, pari ratione vis contrahenti illata, quacunque ratione illa inferatur, efficit ne contractus per illam vim iniustus sit roboris, vel momenti. Nec est quod in his amplius immoremur, cum omnium tam Philosophorum quam Theologorum consensu, vt contractus validus sit, voluntarie exerceri debeat: dolus autem, & violentia tollant omnino rationem voluntarii: Illud tamen explicemus oportet.

Controuersia XIII.

QVAE NAM SINT QVAE in contractu Cambij vim dicantur contrahenti inferre, vt Cambium illud inuoluntarium suscipiatur?

CONSTITVNTVR à Doctoribus tamquam vim inferentia in hoc contractu hæc duo, Monopolia Campforum, & obligatio persoluendi Cambium in loco vbi maius recipitur interesse, & lucrum. De vtroque dicamus.

De Monopolij Campforum.

QVAM iniqua sint Monopolia, siue in mercibus, siue in pecunijs, siue in quocunque genere rerum, maxime earum quæ humano conuictui valde necessaræ sunt, non est huius loci docere, cum omni iure (vt inferius docebimus) illa damnentur: naturali quidem, & diuino, eo ipso quo in damnum commune cedunt. Quid enim magis repugnans charitati, & recte rationi, quam quod hic vel ille, vt suæ cupiditati consulat, merces, vel pecunias, aut varios fructus, sine quibus hominū conuictus, & humana commercia haberi commode non possunt, studeat solus congregare, retinere, & occultare: vt

re, vt illarum rerum pretia cū publico suorū conciuuiū dāno magis ac magis subinde augeantur. Quæ de causa iura ciuilia non tantum Principum Christianorū qui vtroque lumine & naturali & fidei prediti sunt, illa plurimum damnarunt, & grauissimis penis propositis prohibuerunt, verum & pagani ipsi solo naturali lumine recte rationis adducti.

Committitur autem delictum hoc à campforibus duobus modis. Primo, quando omnem fere pecuniam Ciuitatis, vel loci, in quo mercatores, vel qui negotia exercent, existunt, vnus vel alter vel saltem pauci ex Campforibus colligere, & congregare, & penes se habere sua industria, & solertia nituntur. Vt existētibus paucis qui pecunias per cambium tradant, propter illam paucitatem Campforum, abundantiam verò eorum qui pecunias sub Cambio postulant, pretia illorum augeri oporteat. Sicut quando ab vno, vel altero, vel paucis venditoribus congregantur aliquæ merces, oportet existentibus paucis qui illas vendunt, propter paucitatem venditorum & abundantiam emptorum carius illas vendi. Vnde quemadmodum venditores, qui varias merces ad se colligunt, & retinent, vt carius illas vendant, inique agunt, & quasi per vim pretia illa ab emptoribus extorquent: ita & Campfores varias pecunias alicuius loci ad se congregantes, vt pretia cambiorum augeantur, ac vt dicunt *se alee la plaza*, quacunque industria in hunc finem vtantur, illumque obtineant. Quæ de causa Campsuarius ab huiusmodi Campforibus pecunias recipiens, & in eo pretio, nō est censendus contractum illum vt voluntarius, sed vt coactus potius, & per quandam vim compulsus, exercere: cum pretium illud haud dubie non fuisset adeo auctum, nisi per illud iniquum Monopolium.

Ad hoc genus contractus censendum est pertinere illud B. Pauli. *Si radix sancta & rami.* & e conuerso *si radix iniqua & turpis & rami.* Vnde cum radix & causa exercendi Cambia in magno pretio iniqua fuerit & turpis, Monopolium scilicet aliquod pecuniarum, rami ipsi a tali radice procedentes, Cambia nimirum in magno pretio eade causa constituta iniqua sunt, & iniusta: & tanto magis, quanto pecuniarum conuictui & commercijs humanis magis necessaræ sunt, quam ceteræ omnes merces. Ideo sanctissime ac prudētissime Pius V. in decretali citata illa prohibet sub his verbis.

Bos vero qui conspirationes fecerint, vel congebam vndiq; pecuniarum ita ad se redegerint, vt quasi Monopolium pecunia facere videantur, penis, quæ à iure contra facientes Monopolium constitutæ sunt, teneri sancimus.

Incidunt etiam Campfores in idem crimen, eademque committunt iniquitatem, & vim, quando cōmuni consensu constituunt Cambijs iniqua & iniusta pretia, conueniuntque inter se, sibi que inuicem spondent, ne vllus eorum pecuniam alicui cambiendam conferat, nisi in illo pretio ita constituto. Quod pactum seu monopolium sic inter eos initum vim miseris Campsuariis inferre, apertissimum est. Nam cum pecunijs omnino indigeant, nec alia via eas habere possint quam per Cambium, nec ab alijs Campforibus quam ab illis, qui omnem fere pecuniam penes se congregarunt, coguntur sua necessitate & illorum iniquitate in eo pretio eas accipere, in quo ab illis quantumuis iniquo & iniusto constituuntur, Num Cambium sic celebratum censendum erit voluntarium? Quin potius violentum & coactum, sicut eius, qui vt se vitamque redimeret, quiddam pirata postularet, persolueret. Hoc secundum genus Monopolij in verbis decretalis modo adductis non dubito etiam prohiberi. Quæ de causa optimum & forsan necessarium censerem, vt quemadmodum in Repub. bene instituta pretia rerum, quibus humanus conuictus plurimum indiget, non relinquuntur, nec sunt relinquenda arbitrio venditorū, quod à propria cupiditate fallitur passim, sed debet (vt q. 87. artic. 1. Contro. 2. vidimus) à Patre, vel Magistratibus constitui, ita & pretia cambiorum, postquam hic contractus adeo in Repub. & inter negotiantes inoleuit, adeoque ab illo pleraque negotia, & commercia eidem conuictui humano necessaria pendunt, decernerentur à prudentibus, & peritis in arte campforia à Repub. designatis, qui iam à negotijs cessassent, ac Deum timere agnoscerentur: legeque præciperetur, ne in alijs pretijs ab aliquo illa exercerentur. Quamuis iam illa taxata esse refert Nauarrus, vt in proxime sequenti contro. in qua de iusto pretio cambiorum disputabimus, videbimus: Sunt enim presens contro. & proxime sequens sibi affines, sed in eo diuersæ, quod hic agamus de iustitia pretij propter vim, & dolum Campforis, contro. vero proxime sequenti de iniustitia eiusdem pretij propter excessum & inæqualitatem illius.

Alterum

Alterum violentie genus est, vbi Cāpsor obligat compellitq; miserum Cāpsuarium, vt pecuniam quam recipit, in eo loco commutatam restituat, vbi maius existit lucrum & interesse. Etenim cum hic contractus institutus sit, admissusque in Re-pub. in vtilitatem eorum, qui pecunijs indigent, illasque recipiant, videtur plane iuxta hunc finem, designandum esse locum solutionis ad arbitrium recipientis pecuniam, repugnareque illi vt obligetur ad restituendam pecuniam quam recipit, in loco in quo forsau ille pecuniam non habet, sed oportebit ad illam ibi restituendā maiora damna subire: Vt cum recipiens Romæ pecuniam quam potest Barchinonæ commutare, petit vt in eum locum illius solutio designetur, Cāpsor verò postulat ab illo, vt non alibi quam Hispali commutata soluat. Continet hic contractus aperte quandam vim, cum necessitate sua coactus miser Cāpsuarium nō vbi cōmode posset, sed vbi cāpsori vtilius est, compellitur Cambij solutionem promittere. Verum quidem est licere vnicuique sue vtilitati suisque commodis prospicere, non tamen cum iniuria fratris: Cāpsori autem in quemcunque locum solutio Cambij remittatur, certa est vtilitas: vnde non debet cum damno & iniuria Cāpsuarij illā querere, querit tamen, quando non vult admittere solutionem, vbi Cāpsuarium commode illam facere potest, sed vbi maius lucrum sibi provenire sperat.

Eximerem tamen hoc loco ab iniquitate Cāpsorem, qui in loco Cāpsuarium cōmodo nullum habet factorem, vel negotiū, quia ad illum pecuniam suam dare noxiū illi esset, nullusque tenetur proprio damno alteri prodesse. Similiter si alius Cambium postulet ad locum Cāpsori vtiliorem, non tenetur conferre ei, qui ad locum sibi quidem commodum sed Cāpsori minus vtilem postulet, Quia tunc suo quoque damno huic prodesset, ad quod (vt dico) nullus tenetur. Denique eximerem etiam Cāpsorem, qui ingenue diceret: Ego nō compello, nec obligo te vt pecuniam meā Hispali commutatam recipias, nolo tamen nisi ad hunc locum tantum, quia mihi ita expedit, conferre, tu quoque vide quid tibi expediat, si in eum locum vis, habesq; ibi pecuniam vel creditum, bene quidem, si minus, quere ab alio, liberum tibi est. Certe ita agentem non damnarem, Quia Cāpsor non tenetur ex officio, pecuniam

suam cuiunque & in quemcunque locum illam postulanti, conferre: (de huiusmodi enim nunc loquimur, de alio inferius dicemus) sed confert pecunias suas libere, ac propria spē, cum ergo ita illas conferat, liberum est illi apponere conditionem quā voluerit, modo turpis vel iniqua illa non sit: qualē certe non iudico hanc, vt teneatur Cāpsuarium qui Hispali cōmode solvere potest, cum habeat quoque ibi pecuniam vel creditum, ibi solvere. Dico cum habeat ibi pecuniam vel creditū, quia si non habet, Cāpsor vero affectu maioris lucri non vult in alium locum Cambiare, quam in Hispalim, vidēs miserum Cāpsuarium sua necessitate coactum cōsensurum, hic duplicem profecto exercet iniquitatem, vnam compellens Cāpsuarium ad locum illum, quod est velut circumstantia & obligatio ciuilibus, suo pretio æstimabilis, quam seorsum præter iustum pretiū Cambij exigere iniquitas est: sicut iniuste ageret venditor, qui præter iustum rei pretiū postuleret fieri sibi solutionem in hac vel illa pecunia, cuius adquisito emptori gravis esset: veluti in aureis, vel argenteis maioribus. Altera & grauior iniquitas huiusmodi Cāpsoris est, quod cum postulet fieri sibi Cambij solutionem, in loco vbi Cāpsuarium nec pecuniam habet, nec creditum, exercet profecto (vt ex superioribus dictis constat) Cambium fictum, & fictum.

Ex his perspicuum fit, Cambia quorum vsus adeo frequens est apud Hispalim, in quibus mercatores Indi, pecunias quibus vsq; ad aduentum classem indigent, ab Hispalensibus recipiunt, restituendas commutatas Metinæ, periculosissima esse: Quia mercatores Hispalenses probe norunt mercatores illos Indos nullam habere Metinæ pecuniam, vel creditum, seu fidem, cuius interuentu realiter & verè fiat ibi solutio, quin potius in eadem Hispali se recepturos illam. Magis tamen segura sunt illa, in quibus mercatores isti Indi suas pecunias Hispalensibus conferunt, recipiendas ab eis Metinæ commutatas: Tum quia cum Hispalenses habeant Metinæ pecuniam, vel creditum, cuius fidē vere ac realiter solutio fiat, verum ac reale Cambium illud est: Tū etiam, quia cū mercatores Indi suas pecunias Hispalensibus tradunt recipiendas Metinæ, probabile est, non tam affectu lucri, quam ad varias merces quas Metinæ sibi comparare instituunt illas tradidisse.

Præter

Præter hæc duo priora violentie genera modo explicata est & aliud tertium, non minus iniquum, & coactum, sed per quod maiora passim damna Cāpsuarium inferuntur, & quo variè donus & redditus multorum Nobiliū & Magnatum cōsumuntur, vocatur communi sermone Recambium: De quo nunc videamus.

Controuersia XIII.

AN CONTRACTVS, QVI dicatur Recambia, sint iusti & liciti?

ONTRACTVS hic solet hac ratione exerceri, vt cum Cāpsuarium litteris à Valentia in Metinam datis, non existit Metinæ qui illas admittat, & recipiat, vocant acceptasse illas, vel si ab aliquo ille recipiantur, non persoluantur, factor Cāpsoris factis quibusdam protestationibus seu figmentis, quibus cōstet in loco solutionis litteras illas à nemine fuisse admissas, vel solutas, remittit easdem ad Cāpsorem Valentinum cū alio nouo interesse priori superaddito: Quo fit, vt duplex interesse in hoc contractu à misero Cāpsuario exigatur: aliud ratione Cambij celebrati à Valentia in Metinam, aliud vero ratione illarum litterarū quæ cum Metinæ admittæ non fuerint, vel non solutæ, in Valentiam fuere remissæ: quam remissionem litterarum cum hoc secundo pretio & interesse vocant *Recambium*. Cuius nominis ea fors ratio est, & origo, quia est velut secundum Cambium cum remissione earundem litterarum.

Porro vt securè apud iudices, (humanos quidem, sed non cælestem illum, quæ nulla fraus & iniquitas latent) in miserum Cāpsuarium agere possint, conueniunt cum illo in ipso limine contractus, vt nisi litteræ illius datæ v. g. Valentia in Metinā ad primas nundinas, Metinæ soluantur, post sit factor Cāpsoris illas insolutas Valentia cū nouo interesse remittere: quin etiā, vt nisi tunc ab ipso Cāpsuario persoluantur, valeat rursus Cāpsor easdem ad alias nundinas secundo destinare, & sub eodem pacto, vt nisi ab aliquo fuerint ibi tunc admittæ & solutæ, Valentiam rursus cum simili interesse & Cambio remittantur, duretque hic circulus, siue hæc missio & remissio illarū litterarum cū nouo semper lucro, & interesse ex quacunq; missione tam

quam vero Cambio, & quacunq; similiter remissione tamquā vero recambio, donec actu & re ipsa pecunia à principio accepta cum omnibus illis lucris & interesse fuerit ad plenum restituta. Aliquando verò & sine vlla conuentione, vel pacto inter Cāpsorem & Cāpsuarium à principio inito fiant huiusmodi litterarū missiones, & remissiones, nouo semper lucro & iate esse per singulos trimestres, vel quadrimestres decurrente.

In quo genere Cambij illud præterea accidit, vt secundum interesse nempe recambij non solum respiciat pecuniam à principio acceptam, verumetiam & interesse illi debitum, & commensuratum: ita vt constituat ex pecunia illa à principio accepta & interesse illius, quando litteræ remittuntur, vna quantitas & pecuniarum summa, cui secundum interesse recambij commensuratur, & hoc ordiue ac progressu non solum nouum semper interesse decurrat, verum etiam subinde augmentum & cumulatam. V. g. confert Petrus Cāpsor Valentie Ioanni Cāpsuario mille aureos Hispali per Cambium restituendos, missis litteris cāpsorii Ioannis Hispalim ibiq; à nullo admittis, vel solutis, quando remittuntur Valentiam ad eundem Petrum, non remittuntur cum solo interesse commensurato illis mille aureis, quæ Ioannes à principio accepit, sed iungitur illis primum interesse cambij celebrati à Valentia in Hispalim, quod v. g. sit vt 20. remittaturq; litteræ illæ per recambium cum secundo interesse commensurato mille & viginti aureis, sumunturq; in recambio illa mille prius accepta, & illa 20. quæ sunt interesse primi Cambij velut vna fors, vnumq; capitale, quibus adduntur velut interesse illius recambij 22. remittunturque soluendi a Petro Valentia, ratione interesse primi Cambij, & interesse illius recambij, 1042. aurei. Similiter si litteræ illæ Valentiam remissæ non soluatur cum toto illo augmento primi interesse, & secundi quod vocant reinteresse, quādo mittuntur secundo ad alias Nundinas subsequentes, constituitur ex prima illa pecunia à principio accepta v. g. illis mille: & primo interesse cambij nempe 20. & secundo interesse recambij quod fingimus esse velut 22. vna illa summa 1042. aureorum fiantq; litteræ in tota ista quantitate 1042. aureorum quasi vnus fortis & capitalis, cū interesse omnibus istis 1042. aureis commensurato: Quo progressu intra annū augetur debi-

debitum illud propter varias à trimestre in trimestrem, vel quadrimestri in quadrimestrem noui semper interesse, ac reintersse acretiones ad 100. vel plura. Vbi consulat lector que superius diximus tam de vsuris illis ceteris, quam de vsuris vsurarum, quas nec leges Paganorum admittebant, concideretque quam iniquum & exorbitans sit hoc augmentum tanti lucri, & interesse per huiusmodi recambia extortum, & quam violentum furti seu rapinae genus.

Hunc ergo modum seu abusum potius remittendi litteras Campforias ad priorem locum, vnde processerant cum nouo interesse, & pretio, iustum esse ac licitum existimant capsores, maxime quando fuit à principio contractus ita conuētum. Vtunturque hac ratione: Pacta, siue conuentiones iustę & rectę rationi consonę seruande sunt omni iure, vt omnibus constat, neq; est quod in hoc principio probando immoremur: at si campfor conueniat cum campuario, vt nisi litterę ab illo datae v.g. à Valentia in Metinam actu & reuera ibi persoluatur, possit illas remittere Valentiam cum nouo interesse, & cetera que modo diximus, est pactum honestum & iustum, ergo seruandum, ita vt debeatur campuario illi stare, possitq; campfor lucra illa & interesse iusta conscientia recipere. Probatur minor: pactum scilicet hoc honestum esse & licitum. Primo. Quia potest constitui tamquam pœna conuentionalis mutuo vtriusq; consensu, sicut potest imponi a quocunq; creditore, suo debitori. Secundo, Quia si campuarius curasset vt litterę illius in loco solutionis designato fuissent realiter & vere persolueret, curasset etiam factor campforis pecuniã illam actu receptam per simile cambium cū alio celebratum ad manus ipsius campforis cum alio interesse & lucro reduci: Campfor etiam illam sibi restitutam non fuisset passus esse otiosam, sed ea per aliud cambiũ, alteri tradita, alia noua lucra sibi comparasset: quibus emolumentis & commodis expoliatur reipsa, eò quod incuria campuarij litterę ille vbi fuerant primo destinate, non soluantur. Ex hoc igitur duplici capite censent campsores recambia ista, de quibus hic loquimur, honesta esse, & iusta, & omne illud interesse, quod ex varijs miserationibus & remissionibus illarum litterarum accrescit, iuste recipi posse, nempe & ratione pacti à principio ita initi, quod fuit velut pœna quedam conuentionalis mu-

tuo vtriusq; consensu imposita, & ratione lucri, quod vere campfori cessat, eo quod litterę illę in locum designatum missę capsuarii culpa non persoluantur.

Sed his non obstantibus hec recambia ab omnibus fere Theologis communi illorum sententia damnantur tãquam iniqua, & que per vim à miseris campsuarijs extorquentur. Ita Nauarrus in commento de Cambijs num. 23. Dominicus Soto lib. 6. de Iustitia q. 13. art. 2. Mercatus de contractibus lib. 4. cap. 10. Palat. lib. 3. de contractibus cap. 4. conclusio. 8. & omnes recentiores. Antiqui huius contractus in particulari nullam fecere mentionem, vel quod iudicarent illum apertissime iniquum, & indignum quod in controuersiam vocaretur, vel quod certius est, quod nullus esset temporibus ipsorum illius vtus. Sepe enim diximus, illos nullum aliud cambium agnouisse, quam illud secundę speciei, quod dicitur per transportationem. Nos ab hac communi sententia nullo pacto recedendũ esse censemus, ea saltim ratione qua proposita quęstio a nobis explicabitur.

Obseruemus igitur imprimis, in contractu cambij campforem ipsum vel certo nosse, aut saltim suspicari campsuarium illum nullam habere pecuniam, vel creditum in loco solutionis designato, & ex consequenti litteras eo remissas nec recipiendas ab aliquo esse, nec persoluendas, sed remittendas inde esse inanes & vacuas: vel bona fide suam conferre pecuniam prudenter credentem futuras illas vtilis, & virtute illarum reipsa efficiendam esse solutionem. Rursum Campfor vel tempore contractus conuenit cum campuario de remissione litterarum cum aliquo interesse, si solutę non fuerint, vel nullum pactum de ea re cum illo constituit, sed absolute & simpliciter exercet cum campuario contractum cambij.

Obseruemus secundo, iuxta Glosam in cap. Dilecti de arbitris. triplicem esse pœnam conuentionalem; Quandam propter contumaciam, seu moram debitoris nõ soluentis in termino constituto, que imponitur mutuo vtriusq; contrahentis cõsensu, neq; ex aliquo alio iure nascitur. Aliam que debetur ex interesse alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis: que non tam est dicenda pœna, neq; ita appellatur à Doctoribus, sed interesse: Que dicitur etiam conuentionalis, quoniam solet mutuo quoq; contrahentium consensu constitui, nititurq; iuri naturali, quo licet vnicaq; in con-

tractu quem exercet, seipsum seruare indẽnem. Alia demum est, que dicitur in fraudem vsurarum: dicitur etiam conuentionalis, quia mutuo consensu & conuentione contrahentium constituitur, sed in fraudem vsurarum, quia quæritur ea ratione lucrum, quod reuera & absolute vsurarium est, simulatur vero iniquitas illius sub nomine pœnæ, in qua contrahentes conueniunt. Prima illa que dicitur propter contumaciam seu moram debitoris, non exigitur in integrum, seu vt dicunt ad totum interesse, adeo vt si indeterminata sit, non possit ad summũ crescere nisi ad duplum tantum interesse, vt habetur Institutu. De actionibus que nascuntur ex delicto. Pœna vero pro interesse non habet locum, nisi cum illud damnum, in cuius satisfactionem imponitur, actu & reipsa subsequutum est, vel lucrum in cuius cõpensam dirigitur, vere cessauerit. Vltima que constituitur in fraudem vsurarum, vt ex verbis ipsis constat, inique ac fraudulenter imponitur ad celandam vsuram. Vnde non est dicenda pœna sed simulata.

His positis fit prima conclusio.

Recambia ista, de quibus hic loquimur, formaliter & proprie loquendo, nimirum sub ratione recambij, & eo modo quo a campsuarijs exercentur, iniqua sunt omnino, & vsuraria.

Probatur: Aut campfor tempore contractus nouit campsuarium nullam habere pecuniam, seu creditum in loco solutionis assignato, vel saltim est dubius, aut prudenter & probabiliter credidit realiter & vere faciendam esse ibi illius cambij solutionem: Si primũ, est cambiũ fictum & iniquũ, vt constat ex superioribus: qua de causa in eo casu nõ solũ est iniquũ pecuniã illã non solutã recambire cum nouo interesse, & lucro, sed neque primum interesse, vel lucrum licet vlla ratione recipere, cum sit verum mutuum simulatum sub nomine cambij.

Si verò bona fide pecuniam suam campfor ille tradidit, prudenter iudicans vere sibi in loco designato restituendam commutatam: percontor rursum, aut fuit inter ipsum & campsuarium tempore contractus conuentum, vt litteris non solutis remitterentur illę cum nouo interesse, facta plena facultate campfori exercendi circuitum istum & progresum ambiendi, & recambiendi, quem diximus, aut non fuit inter

eos ita constitutum.

Si nihil tale constituerunt, rogabo profecto campforem quo iure, aut qua auctoritate hoc facis? nulla certe alia, quam tuę infaciabilis & iniquę cupiditatis suggestione. Vnde argumentor. Debitore existente in mora, nihil aliud potest creditor quã compellere illum auctoritate iudicis ad solutionem debiti, nisi aliter inter se conuenierint, in hoc autem casu campfor & campsuarius nihil aliud inter se constituerunt, quam vt soluerentur litterę in aliquo certo loco, illis ergo non solutis nihil aliud potest ab illo exigere, quam vt soluantur in eo loco, vel vbi recta ratio distauerit. Et cõfirmatur, quia in debitorẽ pecuniarum, nisi fuerit in mora, nullã aliam actionẽ habet creditor illarũ, nisi eandẽ quã habet veditor mercium, expectata solutione ad aliquẽ terminum, in emptorem illarum vbi fuerit in mora. Secundo. De bonis alienis nemo potest disponere sine consensu veri domini, aliter namque furtum est, quo bona aliena sine consensu domini contrectantur, quin & rapinę ac violentię genus, si disponens de bonis alienis sine consensu veri domini nitatur compellere illum, vt iniuque illi dispositioni stare debeat, & consentire: hoc autem ipsum accidit in recambio vbi nullum precessit pactum, quo fuerit facta plena facultas campfori ad recambiendas litteras: disponit enim de bonis campsuarij varia interesse, & lucra ex illis sibi ascribẽs, & veditas sine illius cõsensu & voluntate: Quin potius gerit se velut per quandam tyrannidem tamquam verus illorum dominus, potens pro libito de illis disponere.

Tertio, Cõtractus exigit, vt in primo limine huius tomi vidimus, liberũ vtriusq; contrahentis cõsensũ, aliter nõ est cõtractus sed iniquitas & violentia, cõmutatio numularia quocunq; nomine donetur, siue cambi, siue recambij, est contractus humanus & civilis, ergo sine cõsensu campsuarij remittere litteras cū alio interesse à priori diuerso, & illi superaddito, iniquitas profecto est, & vis que illi iniuste infertur. Et cõfirmatur: quia cõtractus omnis exigit duos cõtrahentes re ipsa diuersos, vel saltim aliquã personã qui duos contrahentes referat, & representet ex commissione eorum quos representat: in huiusmodi autẽ contractu quãuis à principio reperiantur duo contrahentes reuera diuersi, campfor scilicet conferens

pecuniam & campsuarius illam recipiens, at quando remittuntur cum recambio, nullus est qui referat personam campsuarij, cum sine eius consensu & commissione, imo ipso illud omnino ignorante fit illa remissio, & noui interesse constitutio. Lege Mercatum loco citato, ubi inuehitur maxime contra iniquitatem huius contractus, & merito: nam & ipsimet campsores ac mercatores timentes Deū illum iniquissimum iudicant, grauiusq; reprehendunt.

Vnde hac parte dimissa ostendamus iam, nec precedente conuentione in principio contractus illud licere. Imprimis sicut mutuarius necessitate compulsus accipit pecuniam ab usurario, promittens illi interesse & lucrum ex mutuo, ita campsuarius cum quo campso conuenit, ut nisi littere illius soluantur in loco nundinarum, remittantur cum illo alio interesse per recambium, non annuit, neque admittit conuentionem illam nisi propria necessitate illum urgente compulsus: ergo quemadmodum usurarius, eo quod mutuarius consentiat in usuram, non desinit inique agere, & iniuriam alteri inferre, & inique lucrum illud recipere, quia non consentit ille nisi sua necessitate oppressus, ita & campso postulans tale pactum, eo quod campsuarius in illud consentiat, non desinit inique agere, & vim per illud inferre, cum non aliter consentiat quam necessitate compulsus. Regula namq; illa iuris *scienti & volenti non fit iniuria* ut vidimus 1. tomo. q. 59. art. 3. In eo tantum habet locum, qui nulla vi, aut necessitate compellitur.

Secundo, esto consensus campsuarij aliquid campso tribueret, sunt nihilominus huiusmodi recambia cum maxima iniquitate: Nam cum cambiū exercetur v. g. a Valentia in Hispali, quia Valentie pecunie non ita abundant ut Hispali, redduntur in pretium talis cambij dicamus 2. vel 3. pro 100. quod si fiat aliud cambium ab Hispali in Valentiam, si iuste fiat, propter eandem causam nimirum quia Valentie non existat ea pecuniarum copia quam habet Hispali, nihil omnino redditur, quin potius frequenter campsuarius ille recipiens ab Hispali in Valentiam lucratur, at in recambio de quo hic loquimur, quantumvis locus ubi illud fit, & vnde littere ille non solute remittuntur, abundet pecuniis, v. *corra bava la lonja*, semper remittunt illas cum eodem interesse & lucro, eū quo

fuerant prius misse a loco prioris cambij, quod est apertissima iniquitas. Et maior eorum, qui certo vel probabiliter agnoscunt campsuarium, cui suas pecunias tradunt, per multum tempus non esse soluendo, tradunt illas sub isto pacto, ut à quadrimestri in quadrimestrē mittantur ac remittantur littere eorū, fiantq; illarū cambia & recambia sub certo interesse, & pretio, toto illo tempore seruando. Quod quā iniquum sit, neminem latet. Quia cum pretia cambiorum (ut videbimus) sumantur ex abundantia vel defectu totius generis pecuniarum, & diuersa illarum æstimatione in diuersis locis, sicut hæc subinde per diuersa tempora mutantur, ita & pretia: volunt autem campsores ij, qui adeo recambijs istis delectantur, quamuis pecuniarum copia vel inopia, illarumq; æstimatio, & cambiorum pretia mutantur, ipsis nihilominus certum semper esse ac securum pretium illud, & lucrum; quod a principio constituerūt. Transgrediuntur enim, huiusmodi cambia & lucra sectantes omnes leges æquitatis, & iustitiæ contractum cambij concernentes, & in suam illas torquent cupiditatem.

Mitto nunc fraudes eorum, qui in termino solutionis litteras campsuarij ita segniter, & frigide factori illius proponunt, ut existimet ille licere sibi per aliquot dies solutionem earum differre, sicq; deceptus non soluat intra terminum ut eo non soluente, valeant statim cum nouo interesse illas recambire.

Tertio, Cambium omne, contractus est, in quo vel campsuarius suam pecuniam campso tradit, ut illam sibi alio remissam restituat, quod dicitur cambium per transportationem pertinens ad secundam speciem Cambiorum, vel contra campso suam confert pecuniam campsuario, quam illi per litteras in alio loco commutatam persoluat, quod est cambium tertiæ speciei: ad quæ reducuntur quæ in prima specie constituimus, illa namque ea tantum ratione ab his distinguuntur, quod fiant in mutuam vtriusq; cambientis vtilitatem, quo ad modum vero non aliter fiunt quam altero ex his duobus modis propositis, sed in contractu recambij nec campsuarius exhibet aliquam pecuniam campso alio transferendam, nec campso tradit tunc aliquam campsuario, quam alibi per litteras ab eo recipiat, sed ratione

ratione tantum illius primi cambij quod in alio loco fuerat ante celebratam, aliud interesse & lucrū sibi de nouo aduenit, est ergo iniquus contractus, maximeq; alienus a propria ratione veri cambij. Quibus rationibus, & alijs his similibus adductis Sanctissimus Pius V. in sua Decretali de cambijs huiusmodi recambia, & pacta, & quascunque conuentiones siue ipso tempore contractus, siue post illud fiāt de aliquo interesse, constituit, his verbis omnino prohibet: *Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi, fraudisq; generatorum, statuimus, ne deinceps quisquam audat siue a principio, siue alias certum & determinatum interesse, in causa non solutionis pacisci.*

Quibus verbis non significat per certum & determinatum interesse, certam & definitam illius quantitatem, sed certum ac securum lucrum campso non defuturum: quia (ut dicebamus) pretia cambiorum, & lucra ex illis percipienda per singula tempora, vel nundinas mutantur, debetq; campso variæ & incertæ illarum fortunæ esse expositus; Contra quam propriam rationem & naturam cambiorum, inique profecto & fraudulenter agunt, qui constituunt a principio cum campsuariis pacta illa, ut nisi litteræ in termino soluantur, debeant aliquam quantitatem vltra interesse primi cambij reddere, vel ut liceat campso litteras illas non solutas iterum atq; iterum nouo semper superaddito interesse recambire.

Secunda conclusio. *Neque titulo pœne propter morosam solutionem campsuarij licet hæc recambia, sicut sunt in usu, exercere.*

Patet: Pœna conuentionalis debet esse certa, ac definita, & maxime moderata, ut ex secundo fundamento seu obseruatione posita constat: at interesse, & lucra, quæ campsores per sua recambia a miseris campsuarijs extorquent, non sunt exigua, sed maxima, cum vel intra annū interesse mille aureorum, si cambire ac recambire illos campso concedatur, perueniet ad 100. vel excedet. Habent namq; se huiusmodi recambia sicut usura illæ usurarum, quæ propter maximū grauamen quod continebant, fuerunt ab ipsismet Romanis omnino prohibite. Præterea nec est pœna certa, & definita, sed quæ donec campsuarius in integrum omnia persoluat, magis ac magis subinde augetur, & crescit.

Secundo, quod secundum se, & ex natu

ra rei iniquum est, nulla via, vel titulo, seu quouis quæsito colore fieri licet; at recambium secundum se, ut ex prima conclusione constat, est contractus quidam iniquus, & usurarius, in quo fingitur noua commutatio pecuniarum cum interesse, quæ reuera ibi esse non potest, ergo neq; titulo pœnæ conuentionalis potest illud fieri. Dixi in conclusione recambia non posse exerceri sub titulo pœnæ, sicut sunt in usu, propterea quod cum pœnæ conuentionalis debeat esse exigua, interesse autem quod ex recambijs quæ cōmuniter fiunt, soleat esse maximū interesse, quatenus est in usu, potius ac verius est dicendum pœnæ in fraudem usurarum, quam conuentionalis propter contumaciam morosi debitoris.

Poterunt tamen conuenire inter se cambientes de aliqua pœnæ, si litteræ a campsuario datæ in loco solutioni destinato non persoluerentur, seruata duplici conditione: Quarum prior sit, ut pœnæ illa exigua sit & moderatissima, posterior ne si adueniente solutionis termino litteræ cito non soluantur, dicatur statim esse in mora, sed concedantur illi aliquot dies 10. vel 12. vel 15. aut viginti: neq; enim commercia humana ad eas angustias redigenda sunt, ut nisi intra paucissimos dies solutiones fiant, sit statim illarum debitor censendus morosus, & in pœnam moræ incidisse. His enim duobus seruatis, perspicuum erit pœnam illam non apponi in fraudem usurarum, nec ad captandam sub titulo pœnæ eadem lucra quæ modo recipiuntur ex recambijs, sed in eum tantum finē qui honestus est, & iustus, ut campsuarius fidelem, ac diligentem se exhibeat in persoluedis litteris.

Sed dices forsitan, concessio hoc genere pœnæ, patere iam aliquem aditum ad exercendas usuras sub illo nomine, propterea quod campso quæuis pœnæ videbitur exigua, & moderata, esto maxima sit, & lucro quod nunc ex recambio habetur par & æqualis. Hoc profecto, seruata illa duplici conditione timendum non est. Primo, quia pœna illa non est metienda cupiditate humana campso, sed arbitrio peritorum & prudentum, qui solam rei æquitatem respiciant. Secundo, quia lucra quæ modo ex recambijs exiuntur non sunt certa, (ut diximus) & definita, sed in quadam acressione, pœnæ autem quam dicimus constitui posse, debet esse vnica, certa, & exigua. Tertio, quia iuxta morem campso, cum primū

non soluuntur littere in termino, accusant moram campsuarij, & recambiunt illas, nos vero constituimus esse illi concedendum amplius tempus, & plures dies, vt ea ratione vere appareat morosum esse, & culpandum. Denique cum hanc pœnam concedamus ad prohibenda lucra recambiorum, eo ipso perspicuum est adeo moderatam esse illam constituendam, vt ex eiusdem quantitate perspicuum fiat, non esse appositam in fraudem vsurarum, sed vt debitor fidelior, & diligentior, in curanda solutione cambij accepti efficiatur.

Tertia conclusio. Potest campfor, qui bona fide tradidit pecuniam suam campsuario, certo, vel probabiliter credens, illum habere pecuniam, vel creditum in loco solutionis, conuenire cum illo de lucro, quod vere illi cessauerit, & damno quod illi vere fuerit subsequutum ex non solutis litteris in termino, & loco solutionis designato.

Dixi campfor qui bona fide pecuniam suam tradidit campsuario, Quia si campfor tempore contractus intellexit campsuariũ illum, nec pecuniam, nec creditum habere vllum in loco solutionis, & nihilominus sciens & prudens voluit cum illo periculo, & damno pecuniam suam illi tradere, sibi imputetur: qui enim propria sponte alicui periculo vel dano se ipsũ exponit non potest illius exigere compensam, cum scienti & volenti alter nullam inferat iniuriam: Tum etiam, quia vbi campfor intelligit, vel saltim probabiliter suspicatur litteras campsuarij futuras inutiles, eo ipso exercet cambium siccum, & contractum iniquum, in contractu vero vsurario, & iniquo non habent locum tituli illi lucri cessantis, vel damni emergentis ex tali contractu. Vnde conclusio posita accipienda tantum est de campfore, qui bona fide suam tradit alicui pecuniam.

Dixi etiam, posse conuenire de lucro quod illi vere cessauerit, & damno quod vere illi fuerit subsequutum: nam nisi actu & re ipsa sequatur, non potest aliquid exigere, vel recipere: quin recipiatur tantum illud, in compensam, vbi vero nullum damnum adhuc subsequutum est, non est locus compensæ. Quo circa non licet in principio contractus conuenire de quantitate aliqua certa, litteris non solutis persoluenda ratione damni emergentis, vel lucri cessantis. Quod & sanctissimus Pius V. in sua extrauaganti de Cambijs in verbis paulo antea citatis omnino prohibet, dum ait.

Nec deinceps quisquam audeat sine a principio, siue alias certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis, pacisci. Vbi quancunque conuentionem de soluenda certa aliqua quantitate, eo quod non soluuntur litteræ, interdicit: minime vero pactum, quo promittit campsuarius satisfacere campfori damna, quæ ille actu receperit, vel lucra quæ vere illi cessauerint, eo quod litteræ ipsius non soluuntur.

Vtramque partem ostendamus. Prior, quam præcipit Pontifex, hac ratione constat. Campfor non potest exigere a campsuario, cuius culpa non solutis litteris damnum aliquod recipit, vel lucro aliquo priuatur, compensam, vel satisfactionem, nisi commensuratum arbitrio prudentium illi damno, vel cessationi lucri, & omnibus recte pensatis, iuxta ea quæ superius docuimus de lucro cessante, & damno emergente: Commensurari vero certa aliqua compensa damno, vel lucro quod nondum accidit, nulla ratione potest, tum, quia nullum forsitan accidit, cum constituamus campforem illi tantum pecuniam suam tradere, quem bona fide credit soluturum in termino, & loco designato, tum etiam, quia est aliquod accidit, quis nouit quantum illud futurum sit? non ergo potest pacisci aliqua certa quantitas ratione damni emergentis, vel lucri cessantis.

Alteram vero partem ostendo: Quia iure nature licet vnicuique, in contractibus quos exercet, maxime in his qui cedunt in aliorum vtilitatẽ, se ipsum seruare indenem, & pacisci illud: campfor autem qui non conuenit cum campsuario de reddenda aliqua certa quantitate, vbi litteræ non sunt solutæ, sed hoc tantum, vt promittat obligetque se ipsum ad satisfaciendum & compensandum damnum, quod illi re ipsa euenit, vel lucrum quo vere priuabitur, eo quod litteræ illius non soluatur, nihil aliud præstat, quã velle se ipsum seruare indenem, potest ergo illud pacisci a principio. Et confirmatur: Quia pacta, quæ videntur respicere aliquod interesse, in nullo contractu magis vitanda sunt, quam in contractu mutui, licet autem in mutuo conuenire (vt vidimus) de satisfactione damni vere emergentis, & lucri vere cessantis mutuanti, licet ergo & in cambio. Qua de causa dicebam modo Piũ V. solũ præcipere, ne certa aliqua pecuniarũ quantitas a principio assignetur in casu non solutionis, cum neque illa recte assignari possit, minime vero prohibe-

hibere: quin possit campfor pacisci cũ campsuario satisfaciat illi omnia damna emergentia, & lucra sibi cessantia ex defectu solutionis litterarum, quotiescunque damna illa actu & re ipsa euenierint, cum hoc, ipso iure nature sit æquissimum, & debitũ, cui iuri constitutio Apostolica non repugnat.

Sed dices, si licet exigere damna emergentia, & lucra cessantia ex non solutis litteris, licebunt pari ratione recambia, quæ in prima conclusione damnauimus: Patet, quia recambia illa non sunt nisi in satisfactionem damnorum, quæ recipit campfor non solutis litteris: Etenim si illæ in termino soluerentur, reciperet campfor pecuniã suam, quã non pateretur manere oriosam, sed alteri statim cum nouo lucro per aliud cambium exhiberet, qua vtilitate culpa campsuarij expoliatur campfor. Quo argumento diximus initio huius contro. mercatores sua recambia tueri. Sed hæc ratio nullam profecto habet vim: differunt namq; plurimum pactum de satisfaciendo lucro cessante, & damno emergente, quod reuera acciderit litteris non solutis, & recambia illa, quæ nos damnamus. Primo, quia damnum emergens & lucrum cessans non sunt compensanda iuxta illud pactum, nisi actu euenierint: at campfores cum primum non soluuntur littere campsuarij in termino, etiã si nullum damnum inde recipiant, nullũq; lucrum illis cesset, recambiunt litteras illas. Secundo, quia etiam si inter cambientes non constituatur pactum aliquod, absolute & ex natura rei tenetur campsuarius non soluens litteras in termino ad compensanda damna, & lucra inde cessantia campfori, ex regula illa. *Si tua causa damnum datur est, iure super his te satisfacere oportet.* De regul. iuris. At ista recambia sunt communiter ex conuentione, in quam campsuarius sua necessitate coactus consentit. Tertio, in recambio exigitur integrum interesse, damnum vero emergens vel lucrum cessans non sunt in totum reddenda, sed iuxta ea quæ superius docuimus, explicantes qua ratione ista compensanda sunt. Deniq; quando non soluuntur litteræ, raro habet locum damnum emergens aut lucrum cessans, quia a campsuario solum exiguntur campfor fortẽ, & primum interesse cambij, quod vere illi debetur, ex remissione vero litterarum, qui iuste ac recte hunc contractum exercent, nihil recipiunt, quia nec vllum patiuntur damnum, imo cum in loco solutionis & nundinarum communiter pecu-

nariæ abundant, remittunt litteras cum aliquo lucro campsuarij: at si fiat pactum de remittendis litteris cum recambio, solent qui ita paciscuntur tantum interesse exigere ex illa remissione, & recambio, quantum in primo cambio fuerat constitutum, quod iniquum est & iniustum: illudque est quod in prima conclusione damnamus.

Ex quo sequitur, factores campforum, qui acceptas litteras, & a nullo in loco & termino designatis solutas remittunt ad eundem campforem, non cum eodem interesse, cum quo fuerant in primo cambio missæ, sed cum aliqua potius illius diminutione, & lucro campsuarij, (sicut communiter fit in Hispania in nundinis Metinæ) quotiescunq; litteræ ibi non solutæ, ad loca vnde ille processerant, remittuntur, non esse damnandos, neque alicuius iniquitatis arguendos, cum in vtilitatem potius campsuarij, quam in illius damnum remissio illa cedat. Quod si aliter quandoque contingat (quod rarissimum est) quia tempora & defectus pecuniæ in loco nundinarum sic tulerunt, vt remittantur cum aliquo interesse, illud est exiguum, & raro accidens. Frequentius namque remittuntur cum lucro campsuarij: vnde eidem fortunæ debet esse expositus, maxime vbi damnum rarum est & exiguum, lucrum vero maius & frequentius.

Ex dictis in hac contro. nonnulla obseruatione digna aperte sequuntur.

Imprimis, quam iniqua sit & damnanda campforum consuetudo, qui diuitibus & magnatibus, quos probe norunt nullam pecuniam vel creditum habere, suas conferunt pecunias, ea lege, vt quando illas non restituerint cum omni interesse sibi debito, liceat eis iterum atque iterum, litteras quas ab illis accipiant canibire, & recambire. Eos namque infatigabilis illa lucrandi cupiditas qua affecti sunt, adeo excecauit, vt non solum primum cambium, quod vere siccum factumque est exercere non dubitent, verum etiam in multa tempora illud producere, nouasque semper iniquitates & vsuras illi adicere non horreant, litteris illis quas inutiles esse & inanes certo sciunt, velut quodam circulo euntibus & redeuntibus. Quibus etiam iniquiores sunt, vt optime noster Fabianus admonet lib. citato prima parte cap. 1. nu. 12. qui cum suo campsuario nobili & diuite

ita cōueniunt, vt pro malorum debitorum periculo euitando, (sic ille loquitur) id est propter moram in reddenda solutione cambij in loco illi designato, absq; litteris, et si scriptis, non tamen mittendis, vel admittēdis, quandiu sibi placuerit huiusmodi circulata cambia continuētur, siue potius in eorum libro cum lucro ex veris cambiis eūdo, & redeundo proueniente, adnotentur, & scribantur. Quis enim non videat, hæc omnia nihil minus esse quam veram commutationem pecuniarum in diuersis locis? sed verum ac reale mutuum in eodem loco sub illis figmentis, recipiendum cum vsuris?

Sequitur secundo, damnandā similiter esse aliorum consuetudinem, quam audimus apud aliquos campsores Italos existerē, vt obligent campsuarium, non modo ad pecuniam, quam v. g. conferunt Ianuæ, restituendam Lugduni cum interesse ibi debito, verum etiam, vt teneatur suis expēsis curare illius pecuniæ reditum, seu reductionem à Lugduno in eandem Ianuā: vocant cambium cum *recursu*: Hic vsus seu abusus potius plures continet iniquitates. Nam imprimis est aperte contra naturam veri cambij. Quia cambium solum est commutatio pecuniæ acceptæ Ianuæ cum alia restituenda Lugduni, qua restitutione facta, perfectus manet & omnino absolutus cōtractus cambij, neq; tenetur ad amplius campsuarius. Secundo, quia obligare campsuarium ad huiusmodi reductionē, idem reuera est quod obligare illum, vt pecuniā acceptam Ianuæ, in eodem loco, vbi illam accepit, restituat, quod est propriū mutui, & maxime alienum a vero & reali cābio. Tertio, quia ea ratione, præter illud pretiū quod exigitur ratione cambij a Ianua in Lugdunum, exiguntur etiam expensæ faciendæ in reductione pecuniæ a Lugduno in Ianuam, quæ vicem alterius pretij censendæ sunt habere: quo fit, vt vnus cambij duplex in huiusmodi cōtractu postuletur pretium.

Sequitur tertio, quod pie certe ac prudēter idem quoq; Fabianus obseruat loco citato num. 49. & 50. male agere campsores, conferentes pecunias suas his quos sciunt ad ludos, & luxus, aliaq; delicta cōmittenda illas postulare: Tum, quia cum huiusmodi nullam habeant communiter pecuniam, vel creditum in locis nundinarum, cambia & recābia quæ cū his exercētur, ficta sunt, & simulata: Tum etiam, quia dato illud ha-

berent, qui norunt in tales vsus esse illas cōuertendas, consentiunt profecto, & cooperantur prodigalitati ac peccatis illorum, sicut qui gladium furiosso & amenti offerret: de quibus dixit Apostolus Roman. 1. *Non solum digni sunt morte, qui talia agunt, verum etiam qui consentiunt facientibus.*

Eadem ratione reprehendendi sunt, & multo grauius, qui suas ad Cambium, vel quouis alio titulo, seu ficto nomine dāt pecunias Principibus huius seculi, quos sciūt, aut probabiliter credunt in iniustis, vel impijsimis, truculentissimisq; bellis aduersus Christi fideles illos opprimendo ac diuastādo, esse illas consumpturos. Hi enim numularij, non solum grauisimè peccant cum, illorum pecuniæ huiusmodi Principibus traditæ tot & tam grauium malorū sint occasio, verum etiam tenentur ad illorum omnium iuxta arbitrium boni viri restitutionem, ex regula illa citata. *Si tua causa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.* Taceo (inquit hoc loco noster Fabianus modestiæ causa) quid censendum sit de illis numularijs, qui suas ad cambiū, vel quouis alio titulo, seu nomine dant pecunias Principibus, quos probabiliter creditur clam, vel palam exposituros illas iniustis bellis aduersus Christi fideles, aduocatis secum ad illa perpetranda Turcarum, vel aliorum infidelium clasibus, copijs, & armis, cum grauisimo Reipub. Christianæ damno, & euersione, Christianiq; nominis dedecore & contemptu.

In fine huius secundæ conditionis qua exigitur ne cambium violentum sit, obseruandum est, nonnullos recentiores illud quoque exigere: Vt libere ac sine vlla vi cābium celebrari dicatur, ne campfor inuitet, aut roget campsuarium, accipiat pecuniam suam, quin potius campsuarius ipse illam postulet à campfore, illumque roget: quia cum hoc cambium per litteras sit in vtilitatem campsuarij, & ad leuandam eius necessitatem, videtur maxime cōsonum rationi, vt is in cuius vtilitatem illud cedit, debeat illud quærere, ac postulare. Sed re diligenter inspecta, hæc conditio necessaria nō est, cū possit cāpsor ex beneuolentia, & quādoq; ex charitate, cāpsuariū quem viderit pecuniā egere, ad illā per cambium à se accipiendam inuitare, illamq; propria sponte ei offerre. Neq; enim prohibet recta ratio, quin liceat preuenire necessitatē patiētē, imo laudabilius illud est, si ex charitate & beneuolentia fiat, quod si

ex

ex cupiditate sola, poterit quidem ad auaritiæ peccatum cupiditas illa pertinere, non tamen reddet cōtractum iniustum, seruat his quæ hætenus docuimus, & iusto pretio cambij, de quo nunc dicere paramus.

De tertia conditione Cambij iusti, nimirum, vt fiat iusto pretio.

ERTIA conditio, quæ omniū quotquot sunt DD. consensu exigitur in Cambijs, est, vt fiant iusto pretio: Vocatur autem pretium cambij lucrum illud seu interesse, quod recipit campfor per huiusmodi cōtractum: quamuis in explicando huiusmodi lucro differant quidem DD. in modo loquendi. Qui enim volunt cambium esse venditionem, in qua campfor tradita sua pecunia presenti tamquam pretio emit a campsuario absentem tamquam mercem, pecuniam illam quam confert vocant pretium, & quanto minus dat v. g. Ianuæ pro pecunia sibi restituenda a cāpsuario Lugduni, tanto minori pretio dicunt emisse in illo cambio. Qui vero negant hunc cōtractum venditionem esse, facientes illum formaliter & proprie commutationem pecuniarum, quam sententiam sequuti sumus, interesse illud quod reddit campsuarius in loco solutionis vltra sortem, quod cedit in lucrum campforis, vocāt pretium cambij. Confert v. g. Petrus Valentij 100. aureos Ioanni, commutandos cum pecunijs quas habet Ioannes Metinj, vel proprias vel in fide & credito amici, conueniunt vt iuxta cōmanem vsum fori pro illis 100. aureis quos recipit Valentij, restituat Metinj 102. illi duo quos restituit vltra sortē, sunt pretium huius Cambij. Vnde qui faciunt cambium emptionem pecuniæ, quanto magis recipit campfor in loco solutionis litterarum, tanto dicunt illum vilius emere, & minus pretium reddere. Nos verò qui facimus illud veram commutationem pecuniarum in diuersis locis, quanto magis cāpsor recipit in loco solutionis, tanto carius ac maiori pretio dicemus cambium illud contulisse.

Diuerso quidem utimur sermone, sed idem est sensus: pretium namque cambij, quacunque ratione loquamur, appellamus lucrum illud, siue excessum, quem recipit campfor in loco solutionis, vltra sortem quam ipse prius campsuario tradiderat.

Hoc quidem interesse, siue lucrum, siue pretium dicas, iustū esse oportere sicut in cōtractu emptionis & venditionis, adeo perspicuū est, vt in eo probando DD. non immorentur. Ratio est apertissima: Quia nisi iustum sit, haberet profecto alter cambientium plus, alter vero minus quam debent habere, quod repugnat directe iustitiæ cōmutatiuæ, ad quam cōtractum cambij certissimum est pertinere. Iustum autem censent huiusmodi interesse seu pretium Siluester vsura 4. q. 9. Caiet. De cambijs c. 7: a quibus sumpsit illud Nauarr. in suo commento de cambijs num. 42. Fabianus De cambijs. p. 1. num. 18. Mercatus lib. citato c. 7. & fere omnes seruata duplici conditione, quarū prior est, vt seruetur in vtroq; loco inter quæ fit cambium, iustus valor, & æstimatio pecuniæ quæ cambitur in illis. Altera ne pretium cōmuni foro receptum augeatur ratione temporis, nimirum propter dilatam pecuniæ quæ cambitur solutionem.

Vtramque conditionem seorsum expendamus

Conuersaria XV.

QVA RATIONE, VT PRESENTIA cambij iustam sit, debeat fieri illius commutatio, & pecuniarum quæ commutantur aestimatio ab ipsis cambioribus?

RETIVM cābij duobus modis institui ac introduci potest sicut & in alijs mercibus, vel auctoritate Principis siue Reipub. aut communi vsu fori. Auctoritate Principis, vel Reipub. quando illius lege, & edito præscriberentur pretia cambiorum ad varia loca. Sicut refert Nauarr. in commento de cambijs num. 3. fuisse præscripta à Rege nostro ex Hispania ad varia loca omnium Regionum, & Prouinciarum, in quibus illa fieri consueuerunt: quæ lex si quidē fuit recepta, neq; abiit in disuetudinem, habet profecto vim obligandi, tam in foro animæ, quam in exteriori, iuxta ea quæ docuimus initio huius operis quæst. 77. ar. 1. agentes de pretio legali. Videmus tamē illam vel non fuisse receptam, nec redactam in vsum, vel si fuit, abiisse quidem in disuetudinē, neq; ab aliquo obseruari. Quāuis vt Nauar. & Mercat. admonent, & nos iam superius attigimus, expediret forsitan

plurimum ad bonum commune, ne cambio rum pretia arbitrio camporum relinquere tur constituenda, sed a Principibus ipsis, habita peritorum & prudentum, qui & Deū timerent, & ab huiusmodi contractibus & negotiis iam recessissent, cōsultatione, omnibusq; diligenter & mature pensatis taxarentur. Quod enim in mercibus iudicatum est rectæ rationi, & communi bono maxime consonum, ne illarum pretia arbitrio venditorū relinquatur, sed constituantur a Principe vel Magistratu, multo magis expediret in commutatione rei, vsibus humanis adeo necessariæ, & circa quam vsuria iniquitas tam facile permisceri potest, qualis est pecunia. Qua ratione in Regnis Castellæ nō licebit ad aliqua loca amplius quā acceptis 10. pro centū cambire, cū lege illius Prouincie, quæ habetur in Recopil. lib. 5. tit. 18. l. 9. præcipiatur, vt nullo pacto recipiatur amplius quam 10. pro 100. in omnibus cōtractibus, etiam permissis, esto fortiantur nomen cambij. Eadem ratione in Lusitania nullum interesse ex aliquo cābio recipere licebit, cum lege illius Regni a Rege Sebastiano edita intra Regnum illud nulla cambia exercere liceat: extra Regnum vero nihil omnino recipi, præcipiat sub titulo cambij: Cæterum quamuis in Regno Castellæ amplius quā 10. pro 100. in nullo cambio, ad quæcunq; loca illud celebretur, iuxta legem illius Regni recipere liceat, obseruetur tamen ne illud, non satis perspicuum est: Qua de causa fumerda sunt præcipuè cambiorum pretia a communi vsu fori: Sed vnde sit iste vsus fori desumendus in pretiis cambiorum, non explicatur ab omnibus eadem ratione.

Si praxim ipsam, & receptam inter mercatores consuetudinem respiciamus, vsus isti, seu cambiorum pretia partim ab ipsis campforibus, partim ex temporis euentu constituuntur hac ratione. Cum primum intelligunt campfores v. g. Valentini solutiones præcedentium nundinarum, veluti earum quæ Iulii in Metina celebratæ sunt, iam factas esse, & remissiones illarū vocāt *el retorno* a Metina in Valentiam, vel alia loca, ex interesse quod in huiusmodi remissionibus vident fuisse constitutū Metinæ, & ex ijs quæ vel per epistolas, vel ab ijs qui inde adueniunt, accipiunt, intelligunt quæ pecuniarum abundantia vel defectus Metinæ existat, comparantq; illam cum abundantia vel penuria pecuniarum quam intelligunt tunc quoq; Valentia reperiri,

considerant etiam, quæ a Proxeneticis circa hos contractus sibi significantur, (cum his, omnia fere bona & negotia mercatorū sint comperta) sint ne iam aliquæ pecuniæ sint sequentes nundinas per cambiū alicui traditæ, & in quo pretio, conueniuntq; tunc mercatores in domo negotiationis, quam congregationem solent consulum mercatorum appellare, & his omnibus accurate pensatis, vbi pecuniæ magis abundant nū Valentia an Metinæ, quæ cambia ceperint iam fieri, & in quo pretio, constituunt ipsi quasi communi quodam consensu pretiū, in quo exercenda erunt cambia ad proximè sequentes nundinas in Octobri, Metinæ celebrandas: similiq; modo alia pretia ad loca remotiora, & illorum nundinas proximè futuras. Sed hac ratione: vt quamuis cōmuni quodam consensu, quando incipiunt post nundinas Iunii exerceri cābia ad proximè sequentes nundinas Octobris, constituuntur illis pretia, progressu tamen illorū mensium, & in eorum decursu soleant illa quandoq; augeri, quandoque minui, non propter maiorem vel minorem distantiam temporis vsq; ad terminum solutionis, sed quia medio illo tempore quādoq; deficiūt pecuniæ, & abundant querētes Cambia, & tunc augentur pretia: quandoq; vero abundant pecuniæ & defunt quærentes cambia: & tunc minuntur illorū pretia sicut cōtingit in mercibus, quæ experientia teste venduntur carius propter earum penuriam & abundantiam emptorum, vilius verò si cōtra res accidat, merces scilicet ipsas abundare & emptores deficere. Hac igitur ratione imponūtur & procedunt cambiorum pretia a Valentia ad nundinas Metinæ: similiterq; erit iudicandum de alijs locis ad nundinas aliarum Regionum, veluti a Ianua ad nundinas Lugduni a Florentia ad nundinas Placentiæ, & sic de cæteris,

In nundinis vero pretia reductionis cambiorum dicunt *de los retornos*, Ita constituuntur, simili fere ratione. Adueniente solutionis termino, ac vt illi loquuntur *de los pagamentos* explorant diligenter campfores ipsi, qui ad locū nundinarum in hūc finem adueniunt, quam locus ille nundinarum habeat tunc pecuniarum copiam vel penuriam apud ipsos, & similiter qua ratione in alijs locis, quo solutiones ibi factæ remittendæ sunt, pecuniæ abundant vel deficient, quod & a Proxeneticis, & ab ijs qui eo aliunde adueniunt, cōmode possunt intelligere: inquirunt etiam num aliquæ remissiones

missiones illis primis diebus sint factæ, & his omnibus diligenter & mature consideratis, conueniant campfores illi in locum vnum, vt iuxta ea quæ perspecta habēt de copia vel inopia pecuniarum in diuersis locis, & aliquibus remissionibus iam factis, communi eorum consensu taxetur qua ratione solutiones præcedētium cambiorum in illis nundinis factæ ad singula loca remittantur: dicunt *en que precio se porra el retorno*, vel *como se hara el cuento*. Omnibusque pensatis, & singulorum sententijs inter se collatis, ac ventillatis, vocatis etiam Proxeneticis in hoc genere negotii peritis, vt eorum consilio & arbitrio quod æquius est intelligatur, conueniant tandem tamquā communi eorum consensu à Metina in Valentiam reducendam esse pecuniam ibi solutā in hoc vel illo pretio, ad Barchinonā in hoc alio, ad Lugdunū in hoc alio, & sic de cæteris omnibus locis, ad quæ solutiones illæ remittendæ sunt. In quo certe prudenter se gerant: Quia si duo vel plures existant Metinæ campfores, recipientes solutiones litterarum quas a Valentia acceperunt, quibus acceptis remittant illas in varijs pretiis, vnus in maiori alter minori, posset campfor Valentinus, cui in minori remittuntur conqueri de factore, & correspondenti illo Metinensi, nō prospexisse satis illum, vtilitati ipsius, cum in maiori pretio ab eadem Metina in Valentiam alias solutiones intelligat esse remissas: Cui damno, & querellis, quæ facile a multis excitarentur, vt occurrant, congregati campfores in loco nundinarum, post multam inter se collationem ac disputationem, in qua hi quibus expedit pretium exiguum esse, illud diligenter curant, quibus vero expedit vt maius illud sit illud quoq; quantum possunt nituntur, conueniunt de aliquo certo omnibus commutato, & communi consensu iudicato iusto.

Hac ratione constituuntur pretia cambijs, tam in primo illorum contractu, quando recipiuntur pecuniæ restituendæ in nundinis adueniente solutionis termino, quam in remissione solutionis ad priorem locū: *que es el retorno*, & hæc pretia sic cōstituta, eo modo quem explicauimus, censentur inter eos esse communis vsus fori, de quo nunc inquirimus, an probandus sit, & validus, & an pretia sic constituta iusta censeri debeant.

Mercatus lib. citato c. 7. & nonnulli eū secuti videntur non satis illum probare.

Primo, quia sicut in mercibus pretia ab ipsismet venditoribus introducta non sunt censenda iusta, sed quæ periti & prudentes, in quibus nullā cupiditatis suspitio existit, constituerent, ita & multo potius in cambijs, in quibus materia circa quam versantur, nempe pecuniæ maius continent cupiditatis & iniquitatis incentiuum. Secundo, quia videtur quoddam genus Monopolij, communi consensu eorum, quorū vna est cupiditas, & animus captandi lucra, pretium constituere.

Sed his non obstantibus pretia hac ratione instituta, vel tēporum decursu recepta, iusta censenda sunt: his tribus conditionibus seruatis.

Prima, ne mercatores & campfores illa suo mutuo consensu constituentes aliquod Monopolium, ex his quæ superius contro. 13. huius articuli retulimus, & dānauimus, exercuerint, vel inter se inierint. Duobus namq; modis (vt ibi diximus) possunt illud efficere, vel quando sua industria seu, iniquitate potius per medios Proxenetas, & alijs artibus ab eorum auaritia excogitatis corradunt omnem pecuniam, recipiētes quoq; illam ab alijs per cambia, vt vniuersa apud illos existente & occultata, censeatur esse illius penuria in eo loco, quod pretia cambiorum & eorum lucra plurimum augentur: vocant *alcas la plaza*. Solent enim vt inquit Soto lib. 6. de iustitia q. 12. ar. 3. confederari inter se duo aut tres ex campforibus ditioribus, qui omnem abradunt pecuniam in principio nundinarum, illam ab omnibus colligentes, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, vel Antuerpiæ, aut similibus locis. Quo fit, vt alij mercatores, qui in eisdem nundinis vel similibus locis pecunia presenti plurimum indigent, cogantur ab illis qui omnem prius in suas domos collegerunt, cambia cum eo pretio quod illis libuerit, quantumuis aucto & suppremo recipere. Vel conueniant se ipsos inuicem exortantes, communi quodam inter se consensu & pacto, ne vnus pecuniam alicui conferat, nisi hoc vel illo pretio cupiditati eorum accommodato, quidquid sit de pecuniarum abundantia vel penuria, tali loco & tempore. Siquidem vel temporū iniuria pecuniæ deficient, veluti cum clasus auro & argento onusta ex India veniens casu aliquo naufragiū facit, & perit, vel Republica aliqua necessitate cogente omnes colligit pecunias, quibus illi occurrat, vel aliqua ratione sine mercatorum vitio &

culpa illud accidat augeri tunc pecuniarū æstimationem & vna cum illa cambiorum pretia nulla est iniquitas, imo postulat illud recta ratio, sicut & in alijs mercibus, quas abundantia viliores penuria vero magis pretiosas reddit. At quando pecuniarū inopia ex auaritia mercatorū propter aliquod Monopolium, vel similes artes contingit, maior illa æstimatio iniusta est, tamquam ab iniusta causa & radice procedens, & pretia quæ ex iniqua illa æstimatione sumuntur similiter iniqua: qua de causa inique illa recipiunt, & iniquius retinent, tenenturq; omnino ad illa restituenda.

Secunda conditio est, vt æstimatio pecuniarum rite ac recte fiat, non temere, & imprudenter, vel auare, sed perspecta diligenter vera & realicopia vel inopia pecuniarum quæ simul & in eodē tempore existit apud ipsos mercatores, tam in loco vbi cambium primo recipitur, & exercetur, quam in loco vbi facienda est illius solutio: et similiter in remissionibus solutionum, quas vocant *retornos*. Qua explorata & cognita æstimetur pecuniæ in illis, prout peritus artis campforiæ in illis locis prudensq; ac timens Deum, & qui iam nulla lucrorū cupiditate teneatur, iudicaret: nā soli iudicio & arbitrio campforum illud relinquere, nō dubito periculosum esse, propter maximum cupiditatis incētium quod secum affert negotiatio in mera, nudaque pecunia.

Tertia conditio est, ne vllomodo campfor attendat, vel respiciat necessitatem & indigentiam pecuniæ, quam patitur qui illam per cambium querit, & petit, vel lucrum quod ex illa pecunia per cambiū accepta est reportaturus, vel imbecille, & infirmum, patumq; sufficiens creditum quod ille habet, vel quid simile, vt maius pretiū ab illo exigat, quam sit communi vfu fori receptum.

Solent enim imprimis nonnulli campfores debite æquitatis, & diuini iudicij oblitī à miseris campsuarijs quos vident pecunijs ipsorum plurimum indigere, & in graui aliqua necessitate ita existere, vt ad cambia illa in quocunq; pretio recipienda omnino cogantur, summa & exorbitantia pretia exigere, & extorquere, quibus illi vt suam necessitatem & vexationem redimant, vel inuiti annuunt, & consentiunt. Simili iniquitate vtūtur alij sub pretextu, & titulo, quod illius campsuarij, cui pecunias tradunt, creditum in loco solutionis

non satis firmum, & constans sit, propter quod inquirunt, cum nullus sit capfor, qui cum illo suas pecunias cambire vellit, qui tanto periculo suas exponit, recte poterit à iusto pretio excedere: negari enim non potest periculū illud pretio æstimabile esse. Alij vero intelligentes capsuariū, cui suas pecunias tradunt commutandas, conuersurum illas in negotium, ex quo magna recipiet emolumenta & lucra, quasi digni qui ad illius vtilitatis & lucri partem aliquam admittantur, iustum illius cambii pretium plurimum augent.

Quos omnes inique, & iniuste agere nulli dubium esse debet. Primi quidem, nedū iniusti, sed crudeles etiam & impij censendi sunt, cum grauem illam necessitatem, & indigentiam, quam miser campsuarius patitur, non solum non curent leuare, illique subuenire, sicut ex precepto charitatis deberent, verum etiam eandem illi vendunt: & quasi non sufficiat illi sua miseria, ratione illius vltra iustum pretium cambij, aliquid aliud reddere iniquitate & impietate huiusmodi campforum cōpelluntur. Agunt etiam inique secundi, propterea quod quāuis periculum aliquod existat, quando campsuarij creditum nō est satis firmum, & securum, campfor tamen, qui cum tali periculo suam pecuniam vult illi conferre, libere & propria sponte illi periculo se ipsum offert: quando autem periculum propria sponte suscipitur, nullum pretium pro illo exigere, aut recipere licet, sed aliquam tantum querere securitatem, qua accepta se ipsum indemnem constituat. Tertii inique etiam agunt: Quia sicut venditor potest quidem (vt cum D. Thom. docuimus initio huius operis q. 77. art. 1.) propter vtilitatem quā ipse ex re quam rogatus vendit, percipiebat, & qua in gratiam emptoris se ipsum ex poliat, pretium augere, minime verò propter vtilitatem, quam ex ea emptor illius recepturus est: quia huiusmodi vtilitas res quædam est eiusdem emptoris, quā eidem vendens non minus inique agit, quam qui rem aliquam vero eiusdem rei domino vendere niteretur: aut venderet. Adde, quod ex pecunia alicui collata, & in negotia aliqua vtilia & lucratiua conuertenda, partē aliquam lucri is solum exigere, & recipere potest, qui sub contractu societatis illam alteri confert: campfor verò de quo hic differimus, nihil minus exercet, vel exercere instituit quam societatis contractum, sed solum cambij.

Vnde

Vnde falsum est quod docet Caietanus in suo opusculo de cambijs cap. 7. Cambium, in quo recipit negotiator aliquis Mediolani v.g. mille argenteos, cum quibus certo negotiabitur, & lucrabitur, redditurus Lugduni marchas auri in auro, quæ efficiant centum scuta aurea, vel ducatos, qui reuera valent ibi mille & centum argenteos, non esse omnino damnandum: propterea quod negotiator ille cōsensus est vendidisse Mediolani illas marchas auri reddēdas Lugduni viliori pretio quam valeant, vt habeat Mediolani pecuniam, qua valde indiget ad sua negotia, & cum quibus plurimum lucrabitur, vtiliusq; multo ac commodius illi est iacturam facere illorum centum argenteorum, quos perdit in illa commutatione, & cambio a Mediolano in Lugdunum cum tali pacto, quam cessare a negotiatione illa sibi vtilissima, & quam exercens multo plura lucrabitur.

Hoc Caietani dictū seu assertio reprehenditur a Dominico Soto loco paulo ante citato, & ab alijs grauissimis DD. & merito. Primo, Quia vt modo dicebam, propter vtilitatem, quam est recepturus Campsuarius pecunia illa alicui negotio tradita, nullomodo licet a iusto pretio cambii excedere, cum vtilitas illa non sit tribuenda pecuniæ acceptæ, sed industrig, diligentig, & laboribus campsuarij, qui cum illa negotiatur: Quin etiam, esto pecuniæ illi aliqua ex parte lucrum illud deberetur, at quando illud cum ea acquiritur, pecunia illa iā non est campforis, sed campsuarij solius, in cuius plenum dominium per contractum cambii translata fuit, cum solo pacto restituendi aliam illi æquiualentem in loco nundinarum, vel alio simili vtriusque consensu designato, vnaqueq; autem res quæ fructum facit, domino tantum suo fructus illos fert non alieno.

Secundo, quod est argumentum Domini Soto, Quia licet negotiator iste recipiat Mediolani pecunias argenteas, redditurus Lugduni aureas, Cambiū istud quod exercetur a Mediolano in Lugdunum, nō est velut Cambium minutum, in quo (vt diximus agentes de illo) potest pecunia aurea, vt metallum pretiosius, vendi maiori pretio, quam sit commune & legale pecunijs impositum, sed est vere cambium per litteres, & ratione loci, in quo inter mercatores nullum est discrimen inter pecunias aureas vel argenteas, neq; augent ipsi valorem scuti vel ducati ratione auri pretiosio

ris, sicut faciunt quandoque Principes, & Rex noster, cum auri pretium lege sua augent, sed vtuntur vt constat mercatores, & campfores nominibus illis Scuti, Ducati Castellane, & similibus in cambijs, tāquam nominibus huic contractui in varijs Regnis accommodatis: Quin & Marcha auri, vt habet Fabianus, Hieronymus de Luca, & alij, modo non est peculiaris aliqua pecunia proprio & peculiari caractere designata, sed nomen certi valoris pecuniarum, & æstimationis earum in illis locis, in quibus fiunt cambia: quod significauit etiam Silvester Vsurā 4. §. 6. vbi ait: *Non vsi mercatores moneta vt vulgus.*

Deniq; hoc genus cambiendi aut non est in vfu, aut certe est vsura, vel iniustum cambium, cum illud re ipsa non sit venditio auri, sed velut restitutio mutui, cum vsura, cum campfori parum referat, fiat ne solutio pecuniæ a se date in auro, vel alia monea, sed id tantum, vt quam contulit postea cum lucro recipiat: vel si cambiū sit, sit iniusto & inæquali pretio.

His igitur tribus conditionibus seruatis, Vt absit omne Monopolium, Vt æstimatio pecuniarum rite, ac recte omnibus diligenter exploratis fiat: Vt nullomodo propter necessitatem campsuarij, vel infirmum creditum illius, vel lucra ex pecunia quam recipit illi accessura, augeatur pretium, pretia eo modo quo diximus, communi illorum cōsilio & consensu introducta, & recepta iusta esse, certissimum est Probatur: Vbi lex pretia non prescribit sumenda sunt illa ex communi vfu fori, communis vfu fori sumendus est ex arbitrio peritorum & prudentium in contractu de quo agitur, pretia autem cambiorum, iuxta modum & praxim quam retulimus, seruatis istis tribus conditionibus explicatis, a peritis & prudentibus in arte campforia censentur iusta, nec potuit excogitari commodior via, quam vt communitas ipsa seu vniuersitas mercatorum, in qua alij pecunias daturi sunt, alij vero illas accepturi, conuocatis etiam alijs peritis & prudentibus in eadem arte illa constituāt, sunt ergo ista censenda iusta.

Nec obstat, quod campfores, a quibus pretia ista constituuntur, videantur rem suam agere, & vtilitati suæ prospicere: propterea quod non omnes qui ad huiusmodi pretiorum constitutionem conueniunt, sunt campfores & creditores, quorū refert pretia esse cariora: sed quidam vt
di co

dico sunt creditores, alij debitorum, quo fit, ut sicut creditoribus interest pretia esse maiora, ita debitoribus esse minora, & hac mutua concertatione, qua singuli suis commodis prospiciunt, sumitur medium ad singula loca omnibus accommodatum.

Neque illud etiam obstat, quod post constituta pretia in locis, in quibus primum recipiuntur cambia ad sequentes nundinas, decurrente medio tempore augeantur illa, vel minuuntur: Efficitur namque illud ex vario temporum euentu: veluti, quia existant plures quærentes pecunias per cambium, & pauci qui illas conferant, vel quia abundantia & penuria pecuniarum in illis locis aliter prius, aliter posterius se habet: ex eisdem namque causis, quibus pretia mercium augentur, vel minuuntur pro temporis mutatione, & intra breuissimum quandoque tempus, mutari similiter possunt cambiorum pretia.

Ceterum quia ab ipsismet campforibus, & mercatoribus pro temporum & locorum varietate cambiorum pretia constitui, vel mutari dicimus, postulat hic locus, antequam ad alia progrediamur, explicemus.

Controversia XVI.

VNDE SUMANTUR VARIA pretia cambiorum, quæ a mercatoribus ipsis constituiuntur in usum fori?

DOCTOR Navar. in suo commento de cambijs nu. 43. assignat octo causas, siue titulos, quibus effici potest, ut pecuniæ, quæ iuxta suum proprium & legale pretium pares sunt, & æquales, aliunde tamen diuersam habeant estimationem.

Prima, quam assignat, est diuersitas metalli: idem enim ducatum in auro magis æstimatur quam in argento habitum, quia ad negotia, vel alios usus commodius est.

Secunda, quando licet sit ex eodem metallo in specie, non tamen in eodem gradu, quod vocant *del mismo quilate*: qua ratione scuta aurea Lusitana, Hispanica, vel Ungara præstant scutis aureis Italis, vel Gallicis.

Tertia, quia in figura & pondere aliæ ab alijs superentur.

Quarta, ratione diuersorum locorum, & regionum, in quibus ædem pecuniæ eiusdem metalli, & in eodem gradu, ac figura, & pondere diuersos habent valores. Argen-

tei enim Beticæ magis valent Cæsaraugustæ quam Valentia, & aurei Hispani maius pretium habent in Gallia quam in Hispania.

Quinta, quando vna pecunia periclitatur lege Regni cadere a suo valore, vel prohiberi, cui periculo alia non subest, perspicuum enim est hanc in maiori pretio tunc haberi.

Sexta, ratione temporis: eadē enim pecunia non solum in diuersis locis, verum & in eodem Regno diuersis viis potest anno sequenti in maiori, vel minori pretio, seu æstimatione haberi, quam nunc habeatur.

Septima, ratione copię vel inopię totius generis pecuniarum in illis locis, in quibus non equaliter æstimantur.

Octava, eo quod alia pecunia absens sit, alia vero presens: hæc enim iudicio Navarri cum magis sit in promptu ad quoscunque usus, quam illa, magis æstimatur. Subiungitque nunquam tamen pecunia in maiori pretio, vel æstimatione habenda est, eo quod anticipetur, vel postponatur illius traditio, neque quod in maius vel minus tempus conferatur.

Ex his causis prima, secunda, tertia, quinta, & sexta parum certe faciunt ad presens institutum: Mercatores namque, & quicumque negotiantur, in constituendis Cambiorum pretiis nihil minus curant, quam aliquam istarum causarum, cum in hoc contractu, tam in recipiendis quam restituendis pecunijs, nulla habeatur ratio, metalli, figure, vel ponderis harum vel illarum pecuniarum, neque alicuius periculi cadendi a suo valore, sed illud tantum respiciant, quantitatem & numerum pecuniarum que recipiuntur, & restituuntur in loco solutionis in quocunque genere & in quacunque sorte pecuniarum illę recipiantur, vel restituantur, iuxta propria pretia quæ illæ habent, in locis in quibus recipiuntur, vel restituuntur.

Qua de causa, a quibusdam tres tantum assignantur cause diuersæ estimationis pecuniarum in diuersis locis. Quarum prima sit diuersum pretium legale illius pecuniæ in illis locis, quæ in ordine earum quas assignat Navarr. est quarta: Secunda vero ratione presentię vel absentię quæ est vltima, & octava in ordine Navarri: Tertia vero ratione maioris vel minoris estimationis quam illa habet inter mercatores, & campfores ipsos in vno loco, quam in alio, quæ cau-

causam facit Nauarrus septimam.

Ab alijs vero neque omnes hæ tres cause consentur huic instituto, siue cambio de quo hic differimus, accommodate. Nam prima quam hi assignant, quæ apud Nauarrum est quarta, diuersum scilicet pretium eiusdem pecuniæ in diuersis locis, sicut in argenteis accidit inter Valentiam & Cæsaraugustam, & in aureis Hispaniæ inter Hispaniam & Galliam, vel Italiam, non consideratur a campforibus in hoc cambio tertiæ speciei, cum tam in recipiendis pecunijs quam in illis restituendis nihil minus curēt quam genera vel sortes pecuniarum, sed illarum tantum quantitatem & numerum, in quocunque genere & in quacunque sorte illę conferantur, vel restituuntur: neque aliud attendant, quam quot scuta, vel Castellanas, designatis illis certo pretio iuxta communem campforū usum tali loco & tempore sint a campforario restituenda. Qua de causa, nos cum explicarem de cambio, in quo pecunię quæ commutantur habent diuersum pretium, & valorem in illis locis, inter quæ sit illarum commutatio; distans enim plurimum diuersum pretium seu diuersus valor, seu pretium & diuersa estimatione, quia valor seu pretium pecuniarum Principis vel Reipub. innititur, diuersa autem estimatione copię vel inopiæ pecuniarum: tum etiā, diuersus ille valor raro mutatur, diuersa tamen estimatione passim: denum manente eodem valore & pretio pecuniæ in diuersis locis existit varia illius estimatione in eis. Etenim (sicut superius dicebamus) idem pretium eundemque valorem habet argenteus in Hispania, & in India utroque namque in loco valet 34. dipondios, at æstimantur magis in Hispania quatuor argentei, quam in India 10. propter abundantiam argenti quam India habet. Quibus efficitur, ut alia sit ratio cambij, in quo cambiuntur pecuniæ secundum diuersum pretium & valorem in diuersis locis, de quo (vt dixi) egimus suo loco, explicantes primam speciem cambiorum, alia vero cambij de quo nunc disputamus tertiæ scilicet speciei, in quo pretia non constituuntur secundum diuersum pecuniarum valorem, sed secundum diuersam tantum illarum estimationem.

Neque secunda illa causa, quam isti assignant, quæ apud Nauarrum est octava, presentia scilicet vel absentia pecuniæ habet hic locum: cum apud campfores, & in

hoc genere contractus (vt abunde ostendimus contro. 1. huius artic.) non æstimetur magis presens quam absens, nec in constituendis pretiis cambij, de quo hic inquirimus, illi curent vnius presentiam vel alterius absentiam, sed solum tantum estimationem quam illę habent propter abundantiam vel penuriam earum in illis locis, aliaque causas quas etiam referemus.

Ita fit vt ex hac sola causa sumantur apud campfores varia pretia quæ in cambijs ad diuersa loca ab ipsis constituuntur, & assignantur, vt optime ac copiose docent Soto lib. 6. de iust. q. 12. art. 2. & Mercatus lib. citato c. 7.

Ad quam sententiam exacte intelligendam Obseruemus primo, duplicem esse pecuniarum estimationem, aliam quæ illis vt numismata sunt, lege Principis imposita est semper illis hærens & fixa, quæ dicitur naturalis & legalis: alia vero, quæ illis conuenit ex diuerso rerum, & temporum euentu pendens iuxta prudentum & peritorum in arte negotiandi arbitrium, quæ dicitur accidentalis. Prior illa dicitur pretium seu valor pecuniæ vt pecunia est, de qua (vt dixi) agentes de prima specie cambij differimus. Posterior propria est huius loci, ab hac enim vt ostendemus statim in prima conclusione quam hic subiiciemus, sumuntur varia cambiorum pretia. Huiusmodi autem pecuniarum estimatione, quam accidentalē dicimus, ex triplici causa desumitur. Primo, ex abundantia vel penuria totius generis pecuniarum in illis locis: qua ratione pecunię tam aureę, quam argenteę maior estimatione est in Hispania quam in India, quia non ita apud nos illæ abundant sicut apud illos. Secundo, propter maiorem vel minorem copiam quærētium vel recipientium pecunias sub cambio. Tertio, ratione alicuius periculi, cui pecunia illa in aliquo loco existens coniuncta est: qua de causa tempore belli, pecunia existens vbi arma vigēt, minus æstimatur, propter pericula, & difficultates quæ ad illam recipiendam bella offerre solēt. Eadem ratione vt notauit Caiet. De cambijs. pecunia constituta in nauis, cui naufragium imminet, minoris est estimationis.

Obseruemus secundo, quod optime ad monet Mercatus lib. 4. cap. 7. & nos superius attigimus, primam causam istarum trium, copiam totius generis pecuniarum sumendam tantum esse, ex iis qui negotia exercēt, maxime quantum ad present institutum, &

ex campforibus ipsis, non vno vel altero, sed ex pluribus, & maiori illorum parte. Ex aliis hominum statibus & ordinibus illa sumenda non est, quia accidere potest in ciuitate aliqua, nobiles, & ecclesiasticos, vel similes, pecunijs abundare ex suis fructibus, & redditibus, quibus tamē si careant mercatores, & campfores, ac vt dicunt *esse falsa latio*, abundantia illorum ad contractum cambij, ceteraq; negotia omnino inutilis est. Eadem ratione, quod tres vel quatuor mercatores & campuarij pecunijs abundant, nō est in eo loco, vt respectu cambiorum & negotiorum pecunijs abundare dicantur, sed ex cōmunitate ipsa mercatorum huiusmodi abundantia vel penuria desumenda est. Sicut in alijs mercibus, tunc illæ dicuntur abundare, vel deficere, quando apud eos, penes quos solēt illæ existere, abundant, vel deficiunt. Haic rei plenam fidem, ipsa experientia facit. Videmus enim recipientes pecuniam Valentie in Hispaliā, nonnunquam, (quamuis raro) cum lucro illam recipere, eo quod in eo euentu apud mercatores Valentinios maior existat pecuniarum copia, quam apud Hispalenses, ex mora vel infortunio classis: quod certe nunquam accideret, si totius ciuitatis, & ceterorum qui non negotiantur, habenda esset ratio, Valentia namq; cum Hispali absolute & in vniuersum comparata, & secundum omnes hominum ordines, & status in vtraque existentes, nunquam Valentinorum opes ad abundantiam & diuitias Hispalensium perueniūt, sed semper sunt his multo inferiores.

Obseruemus tertio, similiter iudicandū esse circa alias duas causas adductas. Etenim, quod ad secundam spectat, non quæcunq; copia vel defectus campforum, vel quærentium pecunias per cambium illarū æstimationes augeat, vel minuat, oportet, sed quæ in pluribus & maiori negotiantū parte reperitur: quod enim tres vel quatuor, qui solēbāt campforiam exercere, ab illa cessauerint, vel tres aut quatuor, qui non solēbant pecunias querere à campforibus, deinde illas recipiant, parum aut nihil omnino refert: sed tunc dicuntur abundare campfores conferentes pecunias per cambium, quando plures existunt suas pecunias per hunc cōtractum alijs tradituri, tunc vero deficere, quādo pauci in eo loco occurrunt. Similiter dicendi sunt campuarij abundare vel deficere, vbi plures vel pauciores existunt illas ita quærentes. Eadem

quoq; ratione sentiendum est de ea pecuniarum æstimatione, quæ ex periculo sumitur: periculum namq; recipiendi illam a cāpsuario in loco solutioni destinato aut particulare est, & illi tantum campuario imminens, veluti cum periclitatur in particulari pecunia illius non esse facile recipienda, vel culpa eiusdem campuarij, vel culpa factoris illius, vel ex aliqua causa quæ illū priuatim & in particulari respiciat. Vel periculum illud cōmune est toti ciuitati, omnibusq; ciuibus & negotiantibus in tali ciuitate vel loco agentibus: vt cum vigent in ea Prouincia bella, propter quæ commercia cum illa habere, merces vel pecunias inde extrahere, ac recipere difficilimū est. Prioris periculi, cum priuat in illud sit, huius vel alterius in particulari, non est habenda ratio, vt propter illud æstimatio pecuniæ in cambio vel negotio cum illo exercendo augeri debeat, vel minui, quia huiusmodi periculum illud tantum concedit, vt liceat contrahenti cum illo debitā securitatem exigere, & recipere: Noui aliquos ita sentire, vt ratione quoque huius periculi priuati & particularis possit pecuniæ vel cambij pretium augeri, sed illud profecto non satis securum in conscientia iudicio crederem, cum ad vitanda pericula quæ in particulari contrahentibus occurrere possunt, illud solum omnia iura concedant, vt liceat contrahenti debitam securitatem, qua ab illo periculo indenitis existat, postulare; ex periculo vero huiusmodi, pretiorum augmenta in cōtractibus & commercijs querere, periculosum est: offerretur namq; aditus hac via mille fraudibus, & vsuris exercendis. Quando autem periculum commune est, & omnes ciues ac mercatores loci complectens, ratione illius pecuniam cum tali periculo existentem minus æstimari, recta ratio postulat, neque vllus est in hac parte dubitandi locus.

Obseruemus quarto, vt quemadmodum in mercibus, alijsq; rebus venalibus duo reperiuntur, substantia earum & esse naturale quod habent, ac utilitas quam afferunt ad vsus humanos: quæ duo ita sunt inter se affecta, vt circa rerum venalium pretia (sicut initio huius tomi vidimus q. 77. art. 1. contro. 1.) non habeatur ratio substantiæ, & esse naturalis illarum: hac enim ratione culices, & quæcunq; viuientia deberēt in maiori pretio haberi quā triticū, vinum & alij fructus vita carentes, sed habetur solum ratio utilitatis & vsus quem homi-

hominibus afferunt, qua de causa quæ humano conuictui utiliora sunt, in maiori pretio & carius venduntur; ita in pecunijs duo reperiuntur, & substantia illarum qua pecuniæ sunt, & earundem æstimatio: substantia pecuniæ vt pecunia est, est pretium legale illius, & ita huiusmodi pretium dicitur esse valor naturalis illius, qui sicut lege imponitur ita sola lege mutari potest, augerique vel minui, æstimatio vero pecuniarum est, pro vt illæ magis vel minus iudicantur in diuersis locis vel diuersis temporibus faciendas esse: Quæ duo substantia scilicet siue valor naturalis pecuniarū, & illarum æstimatio reipsa inter se differunt: centum namq; aurei eundem valorem habent in Hispania & in India, at non tanti fiunt ab Indis centum aurei in illis Prouincijs, quanti apud nos fiunt in Hispania sexaginta, vel septuaginta: similiter eundem valorem habent apud liberalem vel auarum, at non tanti facit liberalis vel prodigus centum aureos, quantum avarus quinquaginta. Et in eodem quoq; loco ex varijs rerum euentibus pecunijs in eodem pretio & valore naturali manentibus, plures illæ fiunt in vno tempore, quam in alio.

Obseruemus vltimo, inter mercatores & campfores quacunque ratione, & iuxta quancunq; sententiam pecuniarum commutationes fiunt, pretia cambiorum non sumuntur ex naturali pecuniarum valore, vel legali earum pretio: quia ita vbi pecuniæ idē habent legale pretium, oporteret omnia cambia fieri ad æqualitatem, quam vocant *alapa*, sicque ab Hispania in Indiam vel e conuerso cōferens quinquaginta aureos non posset plures, vel pauciores recipere, cum idem sit legale pretium illorum tam in India quam in Hispania, cuius oppositum experientia docet omnium DD. consensu probata. Vnde fiunt cambia in diuersis locis iuxta variam pecuniarum æstimationem in illis: dubium quidem est (vt ex dictis initio huius controuersiæ constat) vnde sit diuersa ista pecuniarum æstimatio desumenda, attamen ex ea tantum sumi pretia cambiorum, hoc certissimum est.

Quibus positis sit prima conclusio.

Pretia cambiorum tertie speciei, de quibus hic nunc loquimur, non constituuntur a mercatoribus & campforibus iuxta aliam causam, præterquam iuxta avariam æstimationem pecuniarum, quam illæ habent in illis diuersis locis, inter quæ cambium celebratur.

Hæc conclusio cum ad factum pertineat, nulla alia probatione eget, quā experientia & testimonio ipsorum campforum: constat autem eorundem æstimatione, & dicto (loquor de peritis in hac arte) non alia ratione ab ipsis nunc pretia cambiorum constitui, quā habita ratione diuersæ æstimationis, quā habent pecuniæ in loco vbi conferuntur, & in loco vbi illæ restituentæ sunt cambite & commutatæ. Consului enim peritissimos eorum & ex varijs nationibus, & quamuis referant etiam illi, quibusdam visum esse in hoc contractu pecuniam à campfore tradita emi pecuniam campuarii in alio loco existentem, alijs vero cōmutari presentem: tamquam magis valentem cum absenti tamquam minus valente, & similes opiniones quas i. controu. huius art. retulimus, quod tamen spectat ad pretia, omnes in eo conueniunt, vt non constituantur ab ipsis maiora, vel minora, nisi iuxta maiorem vel minorem æstimationem pecuniarum in locis inter quæ sit illarum cambium, & commutatio.

Secundo experientia teste, in loco vbi cambia antea vilis fiebant, quādiu pecuniæ vilis quoque ibi æstimabantur, quia abundabant, si postea abundantia illa deficiat, incipiuntq; pecuniæ magis æstimari, incipiunt etiam & cambia multo carius ibi exerceri: quod certissimo est argumento, iuxta pecuniarum æstimationem cambiorum pretia augeri, vel minui. Nec mirum cum in omni genere rerum ita accidat, abundantia illas vilescere vilisq; vendi, penuria vero earundem adueniente plures æstimari cariusq; vendi. Confirmaturq; vsu ipsorum campforum, quos videmus in locis in quibus intelligunt futuram pecuniarum inopiam, & propterea magis illas æstimandas, diligenti opera multas eo transferre pecunias ad exercenda cambia, certo iudicantes carius, ac cum maiori lucro ibi celebranda esse, propter maiorem æstimationem quam ibi pecuniæ propter ipsarum inopiam sunt habituræ. Qua de causa vigilant, summaq; solertia ac diligentia curant singuli campfores a suis correspondalibus, & amicis certiores fieri, in quibus locis minor credatur futura pecuniarum copia, maiorq; simul illarum æstimatio.

Probatum tertio, alia non minus est ac experientia, videmus namq; omnia cambia ab Hispania in alias Regiones, & Prouincias extra ipsam vilis fieri, & cum lucro cāpsuarij: ita vt recipiens in Hispania v. g.

100. nō debeat in Italia vel Flādia restituere nisi 90. paulo plus, vel minus, ē contrario ab Italia vel Flandria in Hispaniam carius & cum lucro campforis, ita vt recipiēs in Italia 100. ā campfore, debeat restituere in Hispania 108. paulo plus, vel minus: nec curet lector an certæ sint hę quantitates, sufficit certum esse ab Hispania in exteris Prouincijs vilius, ab illis vero ad nos carius celebrari cambia, cuius discriminis nulla certe alia ratio est, nisi quia apud nos propter pecuniarum abundantiam minus illæ estimantur, magis vero in exteris Prouincijs vbi minor existit illarum copia: & tanto magis, quanto magis ibi deficiunt, vel magis ibi desiderantur. Sed vnde cūq; crescat illarum æstimatione, siue ex earū penuria, siue ex abundantia negotiantium qui illis indigent, hoc certum est, maiora ibi esse pretia cambiorum, vbi maior quoq; existit pecuniarum æstimatione: sic videmus ē Roma & Flandria ad nos carius quam ex cæteris locis cambia fieri, propter maiorem æstimationem quam habent pecuniæ Romæ, & in Flandria, quam in cæteris omnibus locis.

Secunda conclusio. *Maior, vel minor æstimatione pecuniarum in huiusmodi cambio iuste, ac recte sumitur a mercatoribus, & campforibus ex illis tribus causis in prima obseruatione possitis: Nimirum, primo ratione copie vel inopia totius generis manetæ in illis locis, Secundo ex abundantia vel defectu siue campforum siue quærentium pecunias per cambium: Tertio ratione periculi communis, & vniuersalis, quod occurrit omnibus ciuibus alicuius loci, in extrahendis suis pecunijs ex illis, & restituendis campforibus a quibus illas acceperunt.*

Probatur. Pecuniæ in contractu cambij non considerantur, nec æstimantur vt pecuniæ, sed vt merces quædam, qua de causa æstimatione hæc non dicitur illi naturalis in genere pecuniæ, sed accidentalis, quatenus accidit pecuniæ, vt circa illam commercia & contractus quoque exercentur: sed in omni genere mercis augetur, vel minuitur illius æstimatione his tribus causis, aut propter illius abundantiam vel penuriã, aut propter copiam vel defectum ementiū vel vendentium illam, aut ratione periculi vnde ducenda est, ergo iuste quoque in cōmercijs & contractibus negotiantium debet augeri vel minui pecuniarum æstimatione, propter easdem causas.

Tertia conclusio. *Cambium in quo maior pecunia quantitas, vbi illa minus æstimatur,*

commutatur cum minori, vbi illa minus æstimatur, ita vt iuxta diuersam illam æstimationem æqualitas seruetur, sub iusto pretio exercetur.

V. g. Conferat Petrus campfor Valentie Ioanni 100. aureos, restituendos sibi Hispali cum auctario vt 2. si arbitrio prudentum, eo tempore quo celebratur hoc cambium, propter abundantiam pecuniæ quæ tunc existit Hispali, & defectum eiusdem pecuniæ quam tunc etiam patitur Valentia, tanti æstimantur Valentie 100. aurei, quantum Hispali 102. illa duo quæ recipit campfor Valentinus Hispali tempore solutionis, vltra 100. quæ contulit Valentie sunt iustum pretium. Probatur: Illud pretium dicitur iustum, in quo seruatur æqualitas inter contrahentes, sed 100. aurei Valentie, tali tempore tantum valent quantum 102. Hispali eodem tempore, constituiturq; æqualitas inter pecunias acceptas Valentie, & eas quæ restituuntur Hispali additis illis duobus, sunt ergo ista duo iustū pretiū huius cōmutationis. Cōfirmatur exemplo. Si duo modij tritici in Hispania tantū valeant, tantiq; æstimetur quanti tres in Scicilia eodem tempore: qui conferret duos in Hispania, vt sibi restituatur tres in Sicula, non ageret iniuste, cum sit inter illos æqualis valor & æstimatione: at quod iustum est in commutatione mercium, id ipsum est iustum in cambio pecuniarū, ergo licet cambire pecuniam acceptam Valentie in minori quantitate, cum aliã recipienda Hispali cum maiori, neq; excessus ille iniustus erit, aut iniustum pretium, imo iustum & necessarium, cum per illud constituatur æqualitas inter illas pecunias, quarum vnaqueq; talem habet valorem in illis locis.

Hæc conclusio certa est, & in qua omnes conueniunt, quando maior vel minor æstimatione pecuniarum existit in locis inter quæ fit cambiū, ratione copie vel inopia pecuniarum in illis: sed ita vt secluso omni monopolio, & iniquitatibus, seu fraudibus campforum ex vario rerum cūctū, veluti aut ex defectu clasīs, aut quia Rex omnem pecuniam curauit colligere ex causa publica & necessaria, aut propter exorta bella, maior illa vel minor pecuniarum copia contingat. Vt ex dictis constat. Res tamen difficilior est de secunda causa.

Num frequentia, vel raritas petentium pecunias per cambium iuste auget, vel minuat pecuniarum æstimationem, & ex consequenti

sequenti cambiorum pretia.

Medina Complutensis, & Caiet. de Cambijs cap. 7. non dubitant affirmare, ex hac quoq; secunda causa pecuniarum æstimationem, & cambiorum pretia iuste augeri, vel minui: quamuis vt obseruat Soto lib. 6. q. 12. art. 3. mirandum certe sit Medinā hanc secundam causam admittere vt iustā, primam vero illam non admittere: Tum, quia res apertior est in illa prima quam in hac secunda, vt constat: tum etiam, quia cum pecunia in cambijs habeat se vt merx, quemadmodum in mercibus non minus auget illarum æstimationem & pretia ipsarū raritas, quam emptorum abundantia, ita & in pecunijs, circa quas non versantur cambia vt pecuniæ sunt, sed vt merces, idē omnino debet esse iudicium, vt non minus augetur illarum æstimatione & cambiorum pretium vbi minor est illarum copia, quam vbi occurrit maior frequentia quærentium illas.

Soto vero loco citato dubitat plurimum de huiusmodi causa secunda, quia alia (inquit) debet esse ratio in mercibus, cum illæ vendi possint, quam in pecunia quæ neque secundum se neq; vt commutatur vendibilis est: Nihilominus tandem docet iustam quoq; causam esse, modo defectus campforum conferentium pecunias ad cambium, ex qua sæpe nascitur frequentia & abundantia eorum qui illas quærent, monopolio aliquo & iniquitate ipsorummet campforū effecta non sit. Etenim si campfores pecuniam abscondant, fingantq; se non habere illam ad cambiendum, aut conueniant inter se, vt nō conferant pecunias nisi paulatim *y por chorillo*, sicut sæpe faciunt in principijs nundinarum, vt ita plures indigeant, crescatq; ea ratione illarum æstimatione, & cambiorum pretium, talis causa iniqua est, & similiter æstimatione quæ illi nititur inualida, & pretia iuxta talem æstimationem constituta iniqua. Quod verissimū est & prudenter admonitum: & similiter quod addit, vt sicut recondentes annonam, quo illius pretium crescat, compelluntur & iure illam aperire, & communem ciuibus facere, legitimo illi constituto pretio, ita cāpfiores deberent autoritate publica compelli ad educendas suas pecunias, conferendasque negotiantibus per cambium cum moderato lucro, iuxta veram illarum æstimationem: non enim minus in nundinis alijsque occasionibus expedit plurimum bono communi pecunias in manibus ne-

gotiantium versari, quam annonam aperiri.

Vltima conclusio. *Æstimatione pecuniarum, in locis inter quæ cambium celebratur, facienda est iuxta eundem temporis articulum, & perinde ac si in eodem instanti pecuniæ illæ inter se commutarentur in illis locis.*

Novi Fabianum Ianuensem, & aliquos recentiores existimare commutationem pecuniarum non solum exigere loca vere diuersa & distantia, verum etiam temporis intercapedinem, tum, vt litteræ campforie mittantur in locum vbi facienda est solutio, tum etiam, vt qui pecuniam recipit, valeat illo tempore parare eam qua eget, vt fiat solutio in loco designato: Vnde inferunt quidam, fieri cambium non solum vt pecuniæ receptæ v. g. Valentie & restituendæ Metinæ, verum etiam vt receptæ Valentie Augusti & restituendæ Nouembri. Sed qui ita sentiunt, miscent profecto loca cum tempore, in diuersis namque locis cambium fieri, vt supra vidimus, de intrinseca ratione huius contractus est, & eo potissimum nomine est contractus iustus, & diuersus à mutuo: fieri autem in diuersis temporibus pecuniæ quæ cambiuntur receptionem, & restitutionem, per accidens est, & ea tantum ratione, quia debet fieri per litteras, quæ non possunt in instanti ex vno loco in alium volitare, sed exigitur necessario tempus aliquod vt deferantur in alium locum: Neque differatur solutio in sequentes nundinas, vt concedatur tempus campuario ad parandam pecuniam, hoc enim proprium est mutui, & alienum maxime ab hoc contractu, in quo iuxta propriam & formalem ipsius rationem sola distantia loci respicitur. Quamuis enim campsuarius possit priuatim & apud se habere illam intentionem, sed illud per accidens erit. Quidquid autem de huiusmodi intentione sit, & solutionis tempore, æstimatione pecuniarum inter quas fit cambium sumenda est ex eodem temporis articulo: considerandumq; , vt recte ac iuste pretia constituantur, quam æstimationem habeat hoc tempore pecunia apud vniuersitatem mercatorum Valentie, & quā similiter habeat hoc eodem tempore Metinæ, esto aliam maiorem vel minorem sint forsan habituræ adueniente nundinarum tempore.

Et ratio est aperta: In huiusmodi cambio v. g. à Valentia in Metinam propterea seruatur æqualitas, quia pecunia quæ red-

ditur Metinæ tanti ibi estimatur, quanti ea quæ recipitur Valentie, quamuis Valentia tradat campfor 100. Metinæ vero restituat campsuarius 104. hæc autem estimatio non constitueret æqualitatem inter huiusmodi pecunias, nisi sumantur illæ in eodem tempore, quia si referantur ad diuersa posset euenire vt longe aliter haberet illarum æstimatio in illis locis, Debet ergo sumi ex eodem tempore. Vt amur exemplo aliarum rerum: Si conferam tibi duos modios tritici in Hispania pro tribus mihi restituendis in Sicula, ibi propter tritici abundantiam tantum sunt tres modij frumenti, quanti duo in Hispania: hæc commutatio facienda est pro eodem tempore, ita vt quo tempore confero tibi duos modios in Hispania, eodem tempore intelligantur tandundem valere tres modij illius, Sicule, aliter non esset æqualitas. Etenim si nunc conferam duos modios in Hispania, recepturus in alio tempore tres in Sicula, iuxta æstimacionem quam triticum illo alio tempore habebit Sicula, forsitan eo tempore tres modij tritici ex aliquo euentu non tanti estimabuntur, vel pluris, quàm duo in Hispania, desineretq; ea ratione seruari inter illos debita æqualitas.

Secundo, non licet cambire in futurum sub incerto pretio cum certo lucro campforis vt videbimus sequen. Controu. at nisi pecuniæ sumantur iuxta estimationem quã in eodem tempore habent in vtroque loco, sed quæ confertur nunc Valentie deberet expectare estimationem, quam duobus vel tribus ab hinc mensibus habebit illa quæ restituenda est Metinæ, non posset constitui pretium certum tempore contractus, sed esset illud incertum donec appareret quam estimationem haberent pecuniæ Metinæ in illo alio tempore, quod frequentissime esset cum lucro campforis, ergo necessario estimatio sumenda est pro eodem articulo temporis. Minor patet: quia sicut abundantia vel penuria pecuniarum passim per tempora mutatur, ita quoq; illarum estimatio incerta est, & varia pro temporum mutatione, & quam in hoc contractu certius est augeri quam minui, & ex consequenti quando ex illa sic incerta sumitur pretium, incertum quoque omnino illud esse oportet in certitudine quæ magis cedit in vtilitatem campforis quam campsuarij.

Tertio, Vfus campforum ita habet, debetq; illud habere vt recte fiat, vt ipso tempore contractus conueniant campfor, & campsuarius de pretio cambij quod exer-

cent à Valentia V. g. in Metinã adiungaturq; in litteris campforijs quæ mittuntur in nundinas forti & capitali accepto Valentia, pretium seu interesse quod ratione illius cambij à Valentia in nundinas reddendum est. Hoc autem, nempe & certum pretium tempore contractus constituere, & illud iam in ipsis litteris vna cum sorte coniungere impossibile est, nisi ipso tempore contractus sumantur simul estimatio quam habent pecuniæ Valentia, & ea quæ habent eodem omnino tempore Metinæ, & inter se secundum idem tempus comparentur.

Deniq; cambium quo ad pretij constitutionem assimilari debet contractui venditionis: sed in venditione pretium sumendum est ex eo tempore, in quo res actu traditur, & fit contractus, esto solutio illius differatur in aliud tempus, ergo similiter in cambio, esto restitutio & solutio pecuniæ quæ cambitur, differatur in nundinas, vel alium terminum, pretium tamen constitutum est, & definiendum eo tempore quo traditur pecunia, & celebratur contractus, & ex consequenti sumenda est estimatio quam habent tunc pecuniæ in vtroque loco, simul & eodem tempore, nec curandum, quam estimationem sint deinde habitura, vel habebunt tempore solutionis. Certum quamuis constituentur communiter pretia cambiorum iuxta formam, & modum, quem hic retulimus, accidit nihilominus quandoq; vt mutuo contrahentium consensu relinquatur illud in incertum: vt cum campfor confert alicui pecunias eo pacto, vt illius cambij solutio fiat iuxta pretium cambiorum nundinarum proxime sequentium.

Vnde videamus.

Controuersia XVII.

AN CAMBIUM CUIVS PRE
tium relinquatur incertum, & taxandum iuxta
pretium cambiorum quæ in nundinas
proxime futuras designantur, sit iustum?

CAIET. in suo opusculo de Cambijs cap. 6. agens de differentia temporis, ratione cuius potest fieri cambiũ, docet bifariam contingere posse, vt pretium cambiij nõ constituatur certum eodem tempore quo a campfore traditur pecuniã, sed relinquatur illud in futurum. Veluti cum pro 100. aureis (inquit) nunc datis te-

nea-

neatur campsuarius, post duos menses restituere tot argenteos, quot post duos illos menses valebunt illi 100. aurei: Vel cũ res dubia sit, in quo pretio fient commutationes pecuniarum post duos menses, sumatur eodem tempore quo pecunia traditur medium aliquod, in quo parum plus vel minus credantur illæ tunc faciende: constituaturque illud ex tunc tamquam certum, & iustum, ac vtriusq; contrahenti accomodatum. V. g. confert Petrus Ioanni septembri 100. aureos Mediolani, restituendos Lugduni: post test duobus modis iuxta Caietanum cum illo conuenire, vel ita, vt recipiat Petrus à Ioãne Lugduni tot argenteos, quot in Noembri valebunt illi 100. aurei Lugduni, (sic enim intelligendus est Caiet. quia si in eodem Mediolano essent illi restituendi, non esset cambium, sed mutuum) vel ita, vt considerantes illos 100. aureos Lugduni forsitan in cambijs exercendis post duos menses Lugduni 1020. argenteos, vel forsitan non nisi mille, sumatur mediũ quoddam pretium, quod parum plus vel minus creditur tunc valituri, nempe 1010. illudq; taxetur, & maneat mutuo vtriusq; contrahentis consensu ex tunc constitutum. Positis his duobus modis, vtrumq; probat Caiet. adductus ea ratione: Quia iuxta ipsam cambium est quedam emptio & venditio: saltem quod pretium est iustum in contractu emptionis & venditionis, illud quoq; censendum est iustum in contractu cambij: at licet vendere mercem, cuius pretium incertum est, iuxta pretium quod valebit post duos menses, quo tempore iam certum aliquod pretium illi inerit, vel considerato pretio quod tunc parum plus vel minus habitura est, medium aliquod assignare, quod inter exiguum & supremum contentum, vtriusq; contrahenti accomodatum videatur, licet ergo id ipsum in cambijs.

Dominicus Soto lib. 6. de Iust. q. 12. ar. 4. vbi hanc diserit quæstionem, conuenit quidem cum Caiet. in priori modo assignandi pretium incertum, affirmat enim sublata omni fraude, & dolo, posse Petrum Mediolani, vel Parisijs, vel alibi conferre 100. aureos restituendos sibi Lugduni sub nullo certo pretio ipso tempore contractus, & quãdo traditur pecunia constituto, sed relicto illo incerto, ac desumendo ex pretio currente in proxime sequentibus nundinis. Significat autem in illis verbis sublata omni fraude & dolo, hæc duo: Primo, vt sit ex æquo dubium quale sit futurum pretium cambi-

rum proximarum nundinarum Lugduni, ita vt equali subiaceat fortuna. Secundo, ne qui pecuniam confert, arte aliqua vel industria efficiat, pretia cambiorum ad nundinas proxime sequentes augeri. Veluti si dicat Petrus Ioanni: accipe 100. restituenda mihi Lugduni ac lege, vt si cambiorum pretia in proximas nundinas Lugduni aucta fuerint, plus soluas, sin vero, minus, vel æquale. Probat hoc pactum, siue genus constituendi pretium cambiij licitum esse, Primo, quia quando vterq; equali subiaceat fortuna, nulla potest interuenire iniustitia, ex parte alterius, Secundo: Quando dubium est, An pecuniæ valor augendus sit, vel minuetur, licet petro deponere pecuniam apud Ioannem, exponendo illam periculo futuri euentus, Ioanneq; sub tali periculo libere penes se illam recipiente, sic cum eo conuenire: Accipe hos 100. aureos ac lege, vt si valor illorum auctus sit, cum eo valore illos mihi restituere tenearis, si vero diminutus, cum illo similiter diminuto restituas.

Secundum vero modum assignandi pretium, vt iuxta illud quod creditur cambifore habitura parum plus vel minus, medium aliquod sumatur, quod eodem tempore quo traditur pecunia, tamquam certum illius cambiij pretium mutuo vtriusque contrahentis consensu taxetur, non probat Soto. Primo. Quia contractus, in quo merx vel res circa quam ille versatur, nullum adhuc habet certum pretium, sed post tempus aliquod illud est habitura, nulla alia ratione celebrare licet, quam pretio illius rei manente incerto, & sumendo à tempore in quo certum aliquod & iustum erit illi impositum: & cum illo inquit Soto moderamine, vt sit ex æquo dubium, rem illam plus vel minus tunc valituram, iuxta ea quæ habentur in capite In ciuitate. De vsuris. Quia talis contractus est similis contractui ludij, vel contractui depositionis, quem vocat radiationis, in quibus nihil potest certo in limine contractus constitui, sed debet rei euentus in vtramq; partem manere pendens, & incertus. At si à principio cambiij, & ipso tempore quo traditur pecunia a Mediolano v. g. in Lugdunum, quando cambifora nondum habet pretium certum communi vsu fori, constituatur aliquod certum & taxatum, iuxta istum secundum modum quem assignat Caietanus, in huiusmodi cambio non manebit rei euentus incertus, & pendens ex æquo in futurum, sed campfor erit iam in tuto, & habes lucrũ aliquod

Hhh 2 sibi

sibi certum, campsuarius vero priuatus ea forte, quam forsitan habuisset, si cambiorū pretia eo tempore quo certa erunt, exigua sint & infima, non ergo licet isto secundo modo pretium constituere.

Secundo, merces quas venditor seruare instituebat in aliud tempus, licet quidē ita vendere, vt reddat emptor quod valebunt eo tempore in quod seruabantur vendende, iuxta ea quæ habentur in cap. Naviganti: quia huiusmodi contractus est venditio in qua iustum rei pretium sumēdum est ex eo tempore in quo res venditur, qui autem tradit Augusti triticum quod instituebat videret in Aprili, quāuis tradat illud Augusti, perinde tamen se habet ac si reipsa vendere illud in Aprili, cum in illud tempus reuera deliberasset seruare illud vendendum: At in commutatione & cambio, cum sit seruanda æqualitas, inter res quæ commutantur eo tempore quo commutantur, non licet si conferam tibi decē modios tritici, commutādos cum his quos restitues mihi post quatuor menses, quia credatur forsitan tunc, plus valiturum, obligare te ad restituendos vndecim, sed solos decem: esset enim talis contractus mutuū quoddam cum lucro, & vsurarium: Ergo pari ratione nec licebit in pecuniis ita cambire, vt conferam tibi modo 100. aureos, ea lege, vt quia dubitatur num in cambijs ad proximas nūdinas valituri tantum sint similes 100. vel 120. debeas mihi reddere quasi medium tenens 110.

Nobis hæc sententia Soti videtur tenēda. Ad quam magis inielligendam Obseruemus, iuxta praxim cambiorum controu. proxime præcedenti explicatam, campsores in hoc contractu ita se habere: vt ante quā post celebratas aliquas nundinas constituatur ab eis eo modo (quē ibi retulimus) pretia cambiorum in varia loca, nullus fere sit qui pecunias suas ad proximas sequentes nundinas alicui tradat: ita vt si qui ante illam Constitutionem pretiorum aliquas tradat, fiat illud a paucioribus: Et de his est proposita quæstio, de conferentibus scilicet pecunias suas in diebus, in quibus post celebratas præcedentes nundinas adhuc nō sunt constituta pretia cambiorum ad proximas sequentes. Sunt v.g. celebratæ Metinæ nundinæ, & factæ solutiones in principio Iulij, remissæq; illæ in Valentiam ad primos dies Augusti, incipiūtq; recipi Valentie solutiones istæ eo remissæ 3. vel 4. die Augusti, durantque vsq; ad 10. diem parū

plus vel minus, receptis huiusmodi solutionibus vsq; ad decimam vel duodecimam dicamus diem Augusti, tunc constituuntur Valentie pretia cambiorum ad diuersa loca in proxime sequentes nundinas: medio autem illo tempore, quo innotuit Valentie fieri iam Metinæ solutiones præcedentium nundinarum, nempe Iulij, & remissiones illarū solutionum, vsq; ad 10. diē Augusti in qua taxantur pretia Valentie in sequentes nundinas Octobris, quarum solutiones sicut Nouēbri, pauci sunt campsores qui pecuniam suam alicui tradant sed expectant plerique saltim qui suę consciencię magis prospiciunt, pretia Augusti constituenda: Sed quia non desunt, qui statim atq; intelligunt fieri iam solutiones Metinæ conferant suas pecunias ad sequentes nundinas, quod vocat *abrir la feria* de his oportet nūc agamus. Solent enim hi cum nondū sint constituta certa pretia cambiorum ad diuersa loca, sed maneat adhuc incerta, & constituenda, conuenire cum campsuario de pretio cambi quod tunc exercent, altero ex illis duobus modis, quos ex Caietano proposuimus.

Posita igitur hac praxi & vsu mercatorū, (quam illi vt retuli obseruant,) circa præsentem quæstionem.

Dico primo: Cum primum communi mercatorum consensu pretium cambijs taxatum est, eo modo quem proxime præcedenti controu. tetuli, illud in foro animæ seruandum esse, quādiu cōmuni vsu fori non mutatur: Cum primum vero decurrente tempore vsu fori accidet, sine industria vel iniquitate campsores illud mutari, standum est foro. Vtraq; pars huius primi Asserti, & dicti constat satis ex præcedenti controu. Quia pretia cambiorum, sicut & in ceteris rebus, quando non sunt lege præscripta, sumenda sunt ex communi vsu fori, vsus autem fori in cambijs sumitur, cum incipiunt cambia post aliquas nundinas in alias proxime sequentes exerceri, ex communi arbitrio, & conuentione mercatorum, eo modo quem diximus, decurrente vero tempore ex ipso temporum euentu.

Dico secundo, medio illo tempore, quod decurrit a solutionibus cambiorum factis v.g. Metinæ in nūdinis præcedētibus, vsq; ad tempus in quo solutiones inde remissæ Valentiam hic persoluuntur, & taxantur de nouo Valentie pretia in nundinas proxime sequentes ad varia loca, licere campsores pecuniam

pecuniam suam illo medio tempore alicui cōferenti conuenire cum eo in communi, & quasi in incertū, de pretio quod habebunt similia cambia, cum primū fuerint taxata, & communi vsu fori recepta: modo seruatur dux illæ conditiones, quas iuste exigit Soto: Nimirum, vt res sit ex æquo dubia, ac ne campsores sua industria, vel iniquitate faciat pretia quæ taxabuntur cariora esse, quam fuissent: vel omnē pecuniam quodā monopolio ad se colligens, vt videatur illa deficere, vel aliqua alia iniqua via: qua iniquitate, vel simili industria, & solertia ad augenda pretia cambiorum cessante, probant hanc partem & optime rationes quas afferunt Caietanus & Soto.

Quamuis non dubitē & hæc ratione cambia exercere satis periculosū esse, quia cū is qui eo medio tempore pecunias querit, plurimum illis egeat, non reuinit sub quocunque pretio futuro illas accipere, campsores vero nunquam illas conferat tam cito, & adeo intēpestiue, nisi certus de lucro, in cambio illo ad tales nundinas dato: Vnde ratiō sine reperitur in huiusmodi cambio prima illa conditio, qua exigitur, vt res sit ex æquo dubia, ac vterq; sit ex æquo eidem fortunæ expositus: qua deficiente, sicut cōmuniter deficit, latet anguis in herba, & vsura sub titulo pretij incerti ac in futurū relicti simulatur. Vnde & ipsemet Caietanus cap. 1. illius opūsculi agens de cambio iniusto damnat cambium, in quo campsores, vt lucretur, confert Petro Mediolani centum ducatos, quibus ille eget, recepturus Venetijs iuxta cursum cambiorum decem libras Grossorum, quæ licet æquivalent cōmuniter centum ducatis, in cursu tamen cambiorum Venetijs quandoq; illos excedunt, sed quia frequentius solent excedere, quia ratione campsores certius est lucrum quam damnum, cōstat hoc genus cambi esse iniustum. Nauarrus quoq; in suo cōmento de cambijs, nu. 25. eundem contractum satis aperte docet periculosū esse, & iniustū.

Dico tertio, isto medio tempore, ante quam a mercatoribus pretia cambiorum designentur, conuenire in aliquo certo & definito pretio, (quātumuis illud videatur moderatum, & accommodatum) nullomodo licere vt docet Soto. Primo, quia cū pretia cambiorum pendeant ex re adeo incerta, qualis est pecuniarum abundantia, vel penuria, & illarum in diuersis locis æstimatio, consequenter nullum in eis potest certum vel accommodatum medium designari.

Secundo, quia quocunque sumatur, quamuis moderatum & accommodatū, illud oportet esse cum aliquo lucro campsores, quo sit, vt campsores in quocunque pretio conueniat cum campsuario, habeat certum lucrum, & sit in tuto, campsuarius vero in periculo non fruendi felici sorte, quæ illi forsitan contingeret, si cambia in viliori pretio & magis infimo quam sit illud, in quo cum campsores conuenit, cōstituantur, quod certe contingere posset.

Alterum caput vnde pretia cambiorum iniusta effici possunt, propter distantiam temporis est, Quando scilicet augentur ipsorum pretia, eo quod illorum solutiones magis differantur, circa quam partem varia sese offerunt examinanda, Ac primum omnium.

Controuersia XVIII.

AN QUANTVM NVNDINA, vel termini in quibus faciendā est cambiorum solutio, maiori tempore distans, tanto maius pretium liceat in illis Cambijs recipere?

NITIO huius controuersie obseruandum prius est, quædam câbia sine vllō damno vel lucro vtriusq; partis fieri ac vt dicunt *a la par*: quod non est ita accipiendum; vt quot pecuniæ alicuius fortis in vno loco conferuntur, totidem eiusdem fortis in alio restituantur, v.g. vt quot argentei conferuntur Valentie, totidem restituantur Cesarangustæ, vel quot aurei conferuntur in Hispania, totidem restituantur in Italia, Vel Fladria, nam esto esset æqualitas & paritas in numero & qualitate argenteorū, siue aureorum, minime tamē in valore illorum, vnde æqualitas siue paritas sumenda est in cōmutationibus pecuniarū. Etenim qui mille argenteos reciperet Valentie ita vt alios mille restitueret Cesarangustæ, vel qui mille aureos reciperet in Hispania, vt mille similiter aureos restitueret in Italia, graue pareretur danū, cum propter diuersum valorem huiusmodi pecuniarum in locis in quibus illæ cōferuntur, & in locis in quibus restituantur, plura restitueret quam recepisset, quod est aperta disparitas & in æqualitas. Propter quod diximus cōferentē pecuniā vbi minus valet, recepturus illā vbi magis valet, teneri ad cōpensandū illū defectum, vt per illam cōpensationem seruetur æqualitas. Quo circa tunc cambium dicitur fecū

dum equalitatem fieri & *a la par*, quando, pecunia quæ restituitur, siue eiusdem fortis sit siue alterius, eiusdem valoris est cum pecunia quæ prius fuerat accepta, ut cum recipitur pecunia, siue aurea illa sit siue argentea, valens v.g. 100. libras, & recipitur in loco solutionis pecunia eandem 100. libras valens, cuiuscunq; etiam fortis illa sit, nullaq; tunc iniquitas, siue iniustitia reperiri potest, saltem quæ per contractum cambij ex ceatur. Alia vero sunt cambia, quæ non sunt cum ista equalitate & paritate, sed in quibus propter variam estimationem quam pecunie in illis locis habent, aliquod recipitur lucrum vel interesse, ita ut plus restituatur in loco solutionis, quam fuerat prius in alio loco acceptum, de quibus in hac disputatione agimus.

Obseruemus secundo, huiusmodi cambiorum solutiones tribus modis constitui: Vel ita, ut statim fiant, & cum primò proponuntur, & ostenduntur litteræ, vocantur *a letra vista*: Vel in aliquo certo termino mutuo utriusq; contrahentis consensu constituto, veluti post duos vel tres menses, vocatur *a plazo señalado*: Vel tertio in sequentibus nundinis, dicitur *para feria*. Nomine autem nuundinarum non intelligitur (ut ex superioribus constat) mensis ille, vel tempus in quo celebrantur nundinæ, id est varieg mercium emptiones in illo emporio, sed tempus solutionum, dicunt *a los pagos*: In cambijs quorū solutio statim faciendā est, *y a letra vista* a nullum est periculum augendi pretij propter solutionis dilationem, cum illa statim atq; litteræ proponuntur, & ut dicunt presentantur sit faciendā; Quod enim illa non fiat eodem die quo illæ ostenduntur, sed intra 6. vel 8. vel 10. dies, ut qui soluturus est, comode pecunias ex quibus fit solutio, parat, non propterea dicitur differri solutio, sed statim fieri, exiguum enim tempus in contractibus & commercijs humanis & civilibus non dicitur morā aliquam inducere. Quæstio ergo quam hic proponimus est, de ijs quorum solutio faciendā est in termino aliquo ab utroq; designato, vel in nundinis: Nū, propterea quod in huiusmodi cambijs tempus solutionis differatur, liceat pretiū augere? Intelligimusque hic nomine nundinarum proxime ac immediate sequentes post celebratum cambium: nam de cambijs quæ fiunt ad alias nundinas mediatas, quas vocant intercalatas, sequenti controuersia dicemus.

Multi cāpsores credunt (ut ex perimur)

licere propter dilatam solutionem pecuniæ aliquod maius interesse recipere: in quem errorem ducuntur his potissime rationibus: quas etsi nullam operam Logicæ dederint, norunt tamen illas acute proponere. *Sunt enim prudentiores filij huius seculi in generatione sua, filijs lucis.*

Primum ergo dicunt. Non minus refert distantia temporis, quam distantia loci ad absentiam pecuniæ, nec minus illa caret mercator ex distantia temporis, quā ex distantia loci: at quo cambium, ad locum sit remotiorē, potest maius interesse & pretiū exigere, quod & ipse Pius V. in sua Bulla concedit, ergo similiter licebit quanto pecuniæ solutio & restitutio maiori tempore distabit.

Secundo, sicut in mercibus, paucitas venditorum, & abundantia emptorum auget illarum pretia, ita & in cambijs paucitas cāpsorum, & abundantia querentium siue recipientium pecunias ad cambiū debet augere illorum pretium, & interesse: at quo solutio magis differtur, pauciores reperiuntur qui vellint pecunias suas conferre, & plures qui ea ratione & sub illa dilatione illas recipiāt, deber ergo quo solutio cambiorū magis differtur, pretiū illorū magis augeri. Et hac secunda ratione censent opinionem eorum plurimum fulciri, nec mirū, cum & Caietanus, vir certe in omni genere disciplinarum eruditus, & in ijs quæ ad fidelium conscientias pertinent, plurimum exercitatus, in suo opusculo de cambijs cap. 7. agens de pretijs cambiorum de quibus hic differimus, dicat: *Non esse sufficiens signum inuesti contractus minus dare pro cambio, dum multo tempore distant nundinæ, plus vero quando proxima sunt, & campforem minus dare, plusque lucrari, quando nundinæ magis distāt, plus vero dare & minus lucrum recipere, quo illæ viciniore sunt: Nam forsan hæc consuetudo (inquit) introducti potest, propterea quod ad nundinas remotiores, & per longius tempus distātes pauciores existunt campsores, qui suas pecunias conferre vellint, plures vero qui illas ita querant, & recipiant.*

Tertio, Videmus, post quam communi mercatorum consensu imponuntur cambijs pretia, post remissas solutiones factas in nundinis, ac ut dicunt *venidos los retornos* nihilominus progressu deinde illius temporis vsq; ad alias nundinas, quo illæ propinquiores sunt, vilius exerceri cambia, quod nullus neq; Theologorū, neq; peritorū in arte campsores, & timentium Deum damnat: Vnde nec erit similiter damnandum, quod carius

carius illa fiant, quo nundinæ vel termini solutionum magis distent.

Quarto, Iure naturali & diuino dignus est operarius mercede sua, at campfor quo longius differtur solutio cambij, maiores facit expensas, maiores suscipit labores in illa recuperanda, maiora subit pericula, licebit ergo pro huiusmodi laboribus, & expensis, ac periculum maius exigere interesse tamquam dignum illorum stipendium.

Oppositū tamen docet communis Theologorum, qui de hac re scripserunt, sententia. Siluester vsura 4. q. 5. 8. & 9. vbi constituit illam regulam: *Quoties arbitrio bonorum, & peritorum in arte campsores pars capiens cambium non grauatur, & distantia temporis nihil lucri affert, nunquam est illi peccatum, id est iniustitia vel vsura.* Hec ille: Soto. de Iust. lib. 6. q. 10. art. 2. & q. 13. art. 2. Nauarrus in commento de Cambijs num. 24. Mercator de contractibus lib. 4. cap. 7. & ceteri omnes præter vnum Caiet. Omnes enim vno ore asserunt, propter huiusmodi dilationem nullomodo licere augere pretium, vel interesse cambiorum, sed obseruandam esse regulam illam quam optime proponit Soto lib. 6. de Iust. q. 12. art. 2. Ut virtute huius cambij nihil aliud recipiatur, quam si eodem die quo vna pecunia traditur v. g. in Hispania, alia si fieri posset restitueretur in Flandria: Quia cum commutatio ista fiat iuxta estimationem, quam habent pecuniæ in huiusmodi locis eodem tempore, & ex hac sola estimatione sumatur iustū pretium cambij de quo hic agimus, efficitur necessario, ut non possit aliud pretium accipi, nisi quod reuera acciperetur, si eodem die quo vna pecunia traditur Metinæ, alia reciperetur in Flandria. Dixi autem, si fieri potest, quia cum illud debeat fieri per litteras, ad quas deferendas exigitur necessario aliquod tempus, propterea non potest, quæ nunc recipitur a cāpsuario in Hispania, restitui factori campsores in Flandria nisi potest aliquod etiā tempus.

Probatur autem hæc communis sententia: Imprimis, quo argumento utitur Soto & recte, Pecunia vnus loci non potest cum pecunia alterius commutari cum aliquo interesse, nisi, vel quia per cambium illud transfertur pecunia illa ex vno loco in alium, quod est cambium secundæ speciei, vel propter diuersam estimationem quam habet tunc pecunia in illis locis, quod pertinet ad cambium tertie speciei, de quo potissime hic agimus: at quacunque ratione

istarū sumatur interesse, nulla in eis interuenit ratio temporis, sed vel solius transportationis, vel solius estimationis presentis in utroque loco, ergo eo quod solutionis terminus differatur, nulla ratione licet pretium augere.

Secundo, quod est argumentum Mercatorum, & optimum ac efficacissimum. Idem omnino est in cambijs cambium quod fit ad presentem solutionem, siue *a letra vista*, & cambium quod fit ad terminum designatū, vel ad nundinas, quod est in venditionibus, vendere numerata statim solutione, vel vendere ad creditum & expectata solutione. Nullum est inter hæc quo ad solutionem debiti discrimen: quemadmodum enim venalia quandoq; venduntur presenti solutione, quandoq; expectata, ita & cambia: Sed in contractu venditionis (ut abunde constat) non licet augere pretium propter dilatam solutionem, sed debet necessario in eodem pretio res vendi, in quo venderetur solutione presenti & in numerato, ergo similiter in cambio nullo modo licet augere pretium, eo quod illius solutio differatur, sed in eodem pretio in quo fieret *a letra vista*, iuxta communem vsum fori, in eodem debet fieri quantumuis differatur solutio. Patet consequentia: quia si in mercibus, quæ natura sua magis frugiferæ sunt, & ad contactus lucratiuos magis aptæ, & accommodatæ quam pecuniæ, non licet carius illas vendere propter dilatam solutionem, quam si vendantur pretio statim numerato, multo minus licebit illud in commutationibus pecuniarum: Etenim si quod magis videtur inesse non inest, quod minus videtur inesse multo minus inest. Et confirmatur, quia eadem ratio quæ postulat ne merces carius vendatur propter expectatam solutionem, nimirum quia venderetur tempus, quod cum solius Dei sit, & omnibus commune, vendi non potest, eadem omnino viget & in cambijs, & in quocunq; contractu, in quo interuenit temporis dilatio.

Tertio, si quæ ratio reddi posset, propter quā liceret ex cambijs, quorū solutio differatur, maius interesse exigere, ac recipere, illa esset, vel quia per illam maiorem distantiam temporis pecunia magis abest, vel secundo, quia pauci sunt qui suas pecunias vellint conferre cum tali distantia, plures vero qui cum illa eas querant, vel quia ex tali dilatione patitur campfor aliquod damnū sibi emergens, aut cessat ei aliquod lucrum: At nulla ratione istarū licet augere pretia cambiorum

biorum propter dilationem solutionis: Nō prima, quia (vt ex superioribus constat) interesse quod recipitur in cambio, non recipitur eo quod pecunia abfit campfori, cū non fit verum cambium, nisi pecunia collata in vno loco fit realiter & vere recipienda in alio. Nec est idem iudicium, vt prima ratio mercatorum habet de dilatione temporis & distantia loci: nam cum tota iustitia huius contractus, & cambij de quo hic agimus, innitatur diuersæ æstimationi quā habent pecuniæ cambiendæ, non quidem in diuersis temporibus, sed in diuersis locis eodem tempore in quo exercetur cambiū, huiusmodi autem æstimatio in Regionibus & Prouincijs quæ ab Hispania v. g. magis distant maior sit, propter maiorem pecuniarum inopiam, quæ ibi varijs ex causis existere solet, veluti aut ex natura loci, aut occasione bellorū, vel alia simili, propterea quo in loca remotiora fiunt cambia, solent illa cum maiori interesse celebrari: at non quocunque maiori, sed recepto communi vsu fori eodem die quo illa fiunt, ratione vero temporis & ex illius dilatione id non licet. Neq; illud concedit secunda ratio: abundantia nimirum petentium ad cambium cum maiori dilatione solutionis, & paucitas campforum volentium ita conferre pecunias. Quia cum hic contractus quo ad pretia seruet regulas emptionis, & venditionis, quemadmodum in mercibus non sumitur vsus fori ab ijs qui emunt ad creditum; nec dicuntur abundare emptores, quia sint plures qui ad creditū emerent, vt vidimus quest. 77. ar. 1. controu. 6. ita neque debet summi in cambijs vsus fori, aut pluralitas accipientium cambia ex ijs qui ad remotiores solutiones, & terminos magis distantes illa recipiunt, sed ex ijs, qui perinde recipiunt cambia ac si statim *à letra vista* essent soluturi. Redditq; optimam rationem Soto: quia, quod ex iniqua radice procedit iniquum est censendum, plures autem existere quærentes cambia ad longiora tempora, eo quod sic magis differatur solutio in huiusmodi contractibus, iniquitatum & vsurarum radix esse solet, & occasio. Aliter certe res haberet, si paucitas conferentium pecunias ad cambium, & pluralitas quærentium illas aliunde accideret, veluti ex occurrentia temporum, vel publica aliqua indigentia, cui nullam campfores ipsi causam obtulerunt: tunc enim vera ac iusta de causa possent illorum pretia hoc titulo augeri, sicut quan-

do nullo mercatorum vitio mercium ac vendentium illas raritas, ementium vero copia existit. Deniq; neque habet hic locum titulus ille lucris cessantis, vel damni emergentis, quia campfor propria sponte conuenit cum campuario de illo termino, neq; pecuniam quam confert campuario separat ab aliquo negotio lucratiuo, cui illam in promptuerat traditurus, in gratiam campuarij, imo habet illam paratam & expositam huic tantum negotio, scilicet cambiē di, prout sese occasio obtulerit: Vel ad recipiendam statim solutionem, *à letra vista*, vel in terminum seu nundinas: Ac vt vidimus eo loco, non dicitur lucrum cessans, quod posset quis habere, vel forsitan habuisset pecunia sua alicui negotio tradita, nisi ad illud exercendū esset iam in prociūtu, desinat vero illud exercere, & pecuniam suam, sicut vere instituerat, illi negotio tradere in gratiam alterius: quod certe non prestant campfores. Dices licebit ergo mercatoribus, qui negotiantur in mercibus, quando aliquas pecunias in cambium conferunt, ratione lucris cessantis ex illo cambio, quo magis differtur eius solutio, maius interesse recipere, propterea quod si citius illam reciperent, citius cum illa negotiarentur, ac lucrarentur. Dico neque his illud tali titulo licere: quia hi, duobus modis conferunt suas pecunias, nempe vel ante nundinas, sicut alii campfores, quod cum faciunt, propria sponte illud faciunt, & cupiditate lucris sicut alij campfores, non in gratiam campuarij, vel dant ad cambiū in fine nundinarum pecunias, quæ, postquam emerunt merces sibi vtiles, ipsis superfluent, Quo fit vt neutro modo lucrum aliquod ipsis ratione campuarij cesset, neq; in vtilitatem eius, sed in suā propriā illa cambia exercent. Quod si aliquando mercator, pecuniam quam habebat alicui negotio destinatam, quod erat in proptu exequuturus, in gratiam campuarij ab illo negotio separet, & propter eum negotium illud quod iam parabat aggredi, relinquat, tunc vere cessat ei lucrum, potestq; illud à campuario exigere, iuxta ea quæ superius diximus de lucro cessante in mutuo. Vnde consulto magis profecto facerent campfores, & vtriq; vtilitati ipsorum tam spiritali quam temporalis magis expediret, vt ad solutionem statim faciendā *à letra vista* Cambia sua exercerent: Hac namq; ratione pecunias suas citius reciperēt, frequētiusq; ac cum maiori vtilitate huic vel simili ne-

li negotio illam traderent, tollereturq; occasio augendi pretia, & quærendi maiora lucra propter dilatam eorum solutionem. Qua de causa Pius V. in sua Extrauaganti de Cambijs sanctissime præcipit, ne solutiones cambiorum in alia loca designentur quam solita communi vsu, & arbitrio prudentum, ne hac occasione quasi ex dilata solutione pretia augeantur. Sic enim habet: *Curandum autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfunguntur, quam loca destinata solutionis desiderant, fuerandi detur occasio.*

Ex his sequitur, quod recte obseruarunt quidam recentiores: Ex tribus modis, quibus potest campfor longū tempus concedere campuario ad efficiendam solutionem, nempe, vel vt commodius illam faciat in termino, vel quia campfor non eget pecunia illa vsq; ad terminum illum, vel vt quo solutio magis differtur, maius ipse recipiat interesse & lucrum: campforem concedentem longius tempus primo, & secundo modo non agere inique, imo comiter & amice, cum illud in vtilitatem campuarij cedat, nec propterea maius exigat interesse, quam si statim esset solutionem illius cambij ac vt dicunt *à letra vista* recepturus. Illum vero grauiter peccare, ac vsuram committere, qui ad augendum pretium & interesse maiorem temporis dilationem concedit, vt ex dictis constat.

Argumenta illa campforum nihil probant. Duo priora soluta sunt iam ex dictis in tertio argumento quo vsi sumus, ad probandum non licere augere pretium cambij propter dilatam illius solutionem.

Tertium innititur falso fundamento. Post constituta namque communi mercatorum consensu, & arbitrio cambiorum pretia, mutatio, quæ progressu ac decursu temporis intermedij vsque ad nundinas proxime sequentes, solet accidere, non nascitur ex eo, quod tempus & terminus solutionis aproximet, sed quia ita fert varius ipsius temporis euentus. Etenim si quo viciniore sunt nundinæ eo pretia essent minora, & quo magis distant maiora, oporteret profecto ita semper fieri, semperq; quo viciniore essent eo pretia esse minora: at res incerta est, quandoq; enim medio illo tempore esto nundinæ magis aproximent augentur pretia, quandoque minuantur, quandoq; in eodem statu permanēt, prout tempus tulerit variam pecuniarum copiam

vel inopiam in locis inter quæ fiunt cambia, variamque simul in eis illarum æstimationem, a qua (vt sepe diximus) sumuntur in huiusmodi cambijs illorum pretia. Efficiunt quoque illud variè euenire paucitas vel abundantia campforum, vel paucitas aut abundantia quærentium pecunias per cambium, quæ omnia medio illo tempore sine iniquitate ipsorum campforum quandoq; accidunt, Eadem ratione fit, vt cum incipiunt exerceri cambia ad sequentes nundinas, carius illa fiant quā deinde, quādo nundinæ illæ minus distant, quia quando incipiunt illa fieri, pauciores sunt qui pecunias suas conferre vellint, plures vero quærentes pecunias: Quæ iusta potest cēferi causa, quod tunc carius cambia illa celebrentur: modo huiusmodi paucitas campforum, & abundantia quærentium pecunias non accidat aliqua industria vel iniquitate campforum: quia si vitio illorum acciderit, non est censenda iusta causa maioris pretij. In quo sensu accipiendum est quod paulo ante in hac cōtrouersia diximus contra Caietanum, nulla ratione propter dilatam solutionem cambij pretium illius augeri posse. Ex his igitur & similibus causis nascitur ista mutatio, non ex maiori vel minori nundinarum distantia, iuxta quam mutatione nullo campforum monopolio, vel iniquitate occurrente pretium iuxta communem vsus fori decurrens iustum est.

Quartum argumentum. Seipso dissoluitur; laborum enim, expensarum, & periculorum habetur quidem ratio in cambio secundæ speciei quod est per transportationem, minime vero in hoc cambio tertie speciei, in quo solum attenditur diuersa æstimatio pecuniarum in diuersis locis.

Ex his explicare licet.

Coniunctura XIX.

AN CAMBIA QUAE FIVNT ab Hispali, vel Metina in Lusitaniam, cum recursu ac reductione ab eadem Lusitania in Hispalim, vel Metinam, sint iustæ?

GVNT de his priuatim Soto lib. 6. de Iusti. q. 13. art. 2. Et Nauarrus in cōmento de cambijs à nu. 68. vsq; ad nu. 76. Fivnt autē huiusmodi cambia hac ratione communiter. Mercator habens Metinæ in fine nundinarum v. g. Iulij pecuniam, quæ facta di-

uersarum mercium emptione illi superest, confert eam alicui per cambium Olisipone post mensem sibi restituendam, & cum Metinæ maior sit pecuniarum abundantia quàm in Lusitania, confert illam cum lucro campsuarij, sed exiguo, v. g. vt vno pro centum: Deinde vero cum primum illam Olisiponæ recuperat, eandem rursus tradit per aliud cambium ab Olisipona in Metinā, vel Hispaniam, aut similem locum cum interesse, & lucro recipiendo ab ipso campfore, veluti quinque vel sex pro centum. Similiterque ratione solent à Metina in Flandriam, rursusque à Flandria in Metinam varia cambia exerceri. Confert enim Petrus Ioanni 1070. aureos, quorum loco sibi restituit in Flandria vbi minor est pecuniarum abundantia, maiorque propterea illarum estimatio, dicamus exempli gratia 950. Deinde vero illos in Flandria recuperatos confert rursus per aliud cambium à Flandria in Metinam ad proximas nundinas, recepturus Metinæ 1030. Vbi videtur aperta esse inæqualitas, cum in cambio à Metina in Flandriam pretium existat vt 5. pro 100. in lucrum campsuarij, in cambio vero à Flandria in Metinam elapso aliquo tempore, & post aliquod menses, manente tamen eadem abundantia vel inopia, eademque estimatione pecuniarum in illis locis, constituitur pretium vt 8. pro 100. cum lucro campforis.

Secundo, quia cum hic contractus sit adeo in usu, & varijs commercijs humanis maxime necessarius, nisi esset iustus, esset prohibendus, quod certe cederet in magnam Reipub. detrimentum.

Tertio, cum pecunia presens magis valeat quam absens: potest qui confert pecuniam suam Metinæ, data illa tamquam presenti emere existentem vel Recipiendam in Flandria, quæ sibi absens est minori pretio quàm valeat in Flandria, sicque non reciperet nisi solū 95. quia illa 5. quæ minus recipit, sunt velut pretium maioris valoris quem habet pecunia presens data Metinæ pro absentem quam est redditurus in Flandria. Quando autem recuperat deinde in Flandria illa 100. & confert ea per cambium à Flandria in Metinam recepturus Metinæ 108. emit illis 100. quæ confert in Flandria tamquam presentibus illa 108. quæ recepturus est Metinæ tamquam absentem, unde in utroque; (inquit) cambio seruata est æquitas, & iustitia.

Alia argumenta quæ ibi afferuntur à

Nauarro solutiones sunt argumentorum, quibus vtuntur qui contra sentiunt, quas statim expendemus.

Ita concludit Nauarrus hoc cambium esse iustum tribus seruatibus. Primo, Vt sit illud reale & verum, ita vt campfor intelligat reuera faciendam esse sibi solutionem in loco designato, illamque intendat ibi reipsa recipere. Secundo, vt pretium, quod est imbutur in hoc contractu pecunia presens plus valere quam absens, sit iustum arbitrio prudentum, nec constituatur aliquod ratione absentem debitam æquitatem, excedens. Tertio, ne propter dilationem solutionis illud augeatur, sed constituatur idem quod reuera constitueretur, si statim esset facienda solutio, ac vt dicunt *a terra vista*. Vnde præcipuum seu totum fundamentum Nauarri est, in hoc cambio emi pecuniam absentem data presenti tamquam illius pretio, & presentem magis valere quam absentem.

Dominicus Soto loco citato damnat omnino huiusmodi cambium, saltem secundum quod fit ab Olisipona in Metinā, vel a Flandria in Hispaniam cum tam diuerso pretio. Quamuis enim (inquit) in primo in quo à Metina in Lusitaniam campsuaris lucratur vnum pro 100. vel cum à Metina in Flandriam lucratur 5. possint dicere campfores se conferre lucrum illud campsuaris ratione translationis pecuniarum, quia cum campsuaris in hoc casu pecunias acceptas Metinæ restituant in Lusitania, vel Flandria, vbi campfor vult illas habere, cambium illud videtur esse tamquam secundæ speciei, & per transportationem, & dignum illo stipendio: At in secundo cambio, quando reducuntur pecuniarum a Lusitania, vel Flandria in Metinam ad proxime sequentes nundinas, pretium illud a Lusitania 4. vel 5. pro 100. & a Flandria 8. vel 9. pro 100. videtur (inquit Soto) iniustum. Primo, quia, quo magis distant Nundinæ in quibus est facienda solutio, solent campfores maius lucrum & interesse exigere, ac recipere, quod cum fiat propter dilatam solutionem, est aperta iniquitas, & vfura.

Secundo. Pecunia vnus loci non potest in alium per cambium commutari nisi altero duorum modorum: vel ratione translationis pecuniarum, vel quia in vno loco propter eius raritatem & inopiam pluri estimatur quam in altero; sed in hoc secundo cambio a Lusitania, vel Flandria in Metinam, non recipitur lucrum ratione translationis pecuniarum

pecuniarum, quia si hoc titulo reciperetur, sicut campsuaris accipienti pecuniam Metinæ, vt restituat illam in Lusitania, confertur vnum pro 100. similiter campsuaris recipienti eam Lusitania, vt restituat illam Metinæ, esset conferendum vnum quoque pro 100. cum idem officium præstet vterque; campfori, quod est transferre pecuniam eius a loco in locum, & eadem sit via, idem labores, & pericula a Lusitania in Metinā, quæ a Metina in Lusitaniam. Neque recipit interesse illud ratione maioris estimationis quam habet pecunia in Lusitania quàm Metinæ, quia esto magis æstimetur pecunia in Lusitania quam Metinæ, propter maiorem pecuniarum penuriam quam patitur Lusitania potius quàm Metina, hæc tamen penuria, vel differentia estimationis non est tanta vt debeant a Lusitania in Metinam exigere 5. pro 100. sed exiguntur illa profecto propter dilatam solutionem vsque ad nundinas futuras Metinæ. His adductus damnat Soto hoc secundum cambium iniquitatis, & iniustitiam.

Ergo certe non tantum mihi tribuo, vt Doctoribus adeo grauibus, & de studiosis, quin & de tota Reipub. Christiana adeo benemeritis meum audeam præferre iudicium, interim tamen licet nulla ex parte sim cum eis cõferendus, partim ex ijs quæ hæc nunc dicta sunt, partim ex ijs quæ iisdem Nauarro & Soto circa presentem quæstionem docent, sic crederem de illa iudicandum. Vt opinio Nauarri sit multo verior & probabilior, non tamen propter rationem quam ille assignat, sed propter secundam rationem, quam modo ex ipso Soto proposuimus, & qua probat secundam conclusionem quam ibi constituit. Etenim si illa recte expendatur, & quæ prius habet, ratio eius fauet potius opinioni Nauarri, sicut a nobis explicabitur, quam illam euertat.

Ad quod intelligendum obseruandum est, quod satis constat ex superius dictis, maxime in prima controuersia huius articuli. Cambium, de quo in hac disputatione de Cambijs differimus, non esse contractum emptionis & venditionis, quamuis cum illo presertim quo ad pretia maximam habeat affinitatem, & similitudinem: neque iustitiam huius contractus fundari in eo, quod pecunia presens magis valeat, magisque estimatur, quam absens: cum campfori vtilius sit illam sibi abesse, quam apud se manere otiosam. Constat hæc satis ex antea controuersis. nec est quod in illis probandis immore-

mur, eo remittimus lectorem.

Obseruemus secundo, quod ex dictis in eadem controuersia. similiter constat. Cum cambium secundæ speciei, & cambium tertie speciei ita distinguantur, vt prius illud sit velut translatio & transportatio pecuniarum ab vno loco in alium, cambium vero tertie speciei sit commutatio realis pecuniarum vnus loci cum pecunijs alterius penes diuersam estimationem, quam illæ in illis locis habent, accidere posse, vt cambia ab eodem loco in eundem locum celebrata citra omnem iniquitatem, & iniustitiam habeant diuersa pretia. Etenim si a loco A. in locum B. celebretur cambium secundæ speciei, ita vt Petrus conferat campfori pecuniam suam in loco A. vt per litteras campforis recipiat illam in loco B. vbi illa indiget, in hoc contractu qui est cambium secundæ speciei, sub hac præcissa ratione, quatenus scilicet est quædam transportatio pecuniarum a loco in locum, illud pretium est iustum, quod prudens & peritus iudicauerit iustum, habita ratione laboris, periculorum, & expensarum, quæ exiguntur ad transferendam pecuniam ex illo loco A. in locum B. Si vero ex eodem loco A. in eundem locum B. exerceatur cambium tertie speciei, ita vt Petrus postulet recipiatque a campfore in loco A. pecuniam, quam illi restituat in loco B. cum hoc Cambium tertie speciei non sit translatio pecuniarum a loco in locum, sicut illud prius secundæ speciei, sed vera ac realis commutatio & cambium pecuniarum in diuersis locis iuxta diuersam estimationem quam habent in illis, non respicitur in hoc cambio tertie speciei distantia viæ, aut pericula, vel expensæ, sed quam estimationem habeant pecuniarum in illis locis, vt iuxta illam tantum restituatur in vno, quantum recipitur in alio, esto in valore & pretio legali non seruetur æqualitas, modo seruetur illa secundum estimationem pecuniarum in illis locis. Quo fit, vt cum alia sit ratio huius estimationis, alia vero ratio transportationis pecuniarum, possint ab eodem loco in eundem locum esse diuersa cambiorum pretia; aliud in cambio secundæ speciei quod fit per transportationem, aliud vero in cambio tertie speciei quod fit secundum diuersam estimationem pecuniarum.

Obseruemus tertio. In cambijs in quibus mercator habens pecuniam v. g. Metinæ in fine nundinarum, vel alio quocumque tempore, aut Madriti, vel Hispani, & ipse querit alium mercatorem vel negotiatorem,

qui accipiat pecunias eius quas ipsi restituit in Lusitania, vel Flandria, vel saltim confert eas in hunc finem: in hoc casu mercator est istum sic conferentem pecunias suas alteri habere se ut campsuarium, recipientem vero illas Metine vel Hispali restituendas in Lusitania, vel Flandria habere se ut campforem, imo re ipsa in tali contractu ipse est censendus campfor exercens cambiū secundæ speciei, cum ipse recipiat pecunias in vno loco, faciatque per suas litteras restituui illas commutatas in alio, vbi vult eas recipere Mercator qui prius illas contulit: qua ratione recipiens pecunias alicuius, nimirum ut in alio loco illas restituat, est campfor secundæ speciei, ut constat ex ijs quæ diximus agentes de huiusmodi cambio secundæ speciei.

Ex his dico primo, Cambium in quo Ioannes Mercator confert Metine, vel Hispali pecunias suas Petro, ut eisdem ab illo recipiat Olyssiponæ collato illi vno pro 100. vel recipiat illas in Flandria collatis illi 5. pro 100. iustum esse, & licitum: Et similiter postquam recipit Ioannes Olyssiponæ vel in Flandria pecunias suas a Petro, secundum cambiū quo eisdem confert Andree, vel eidem Petro Olyssiponæ restituendas sibi in nundinis proxime futuris Metine, sub pretio quod prudentum & peritorum in arte campforia censebitur iustum, iuxta estimationem quam tunc habent pecuniarum illarum Olyssiponæ, & quam habent simul & eodem tempore Metinæ, licitum est & iustum: nec est quod a Dominico Soto illud damnetur. Similiter iudicandum est de cambio, quod post receptam pecuniam in Flandria exerceret idem mercator cum aliquo a Flandria in Metinam, iuxta pretiū quod censetur iustum, iuxta estimationem quam tunc habent pecuniarum in Flandria, & quam eodem tempore intelliguntur habere Metinæ. Vnde esto Ioannes dedit Petro Metinæ pecuniam suam sibi restituendam in Lusitania soluto tantum ipsi Petro vno pro 100. Deinde vero idem Ioannes cum primum post mensem recipit illam in Lusitania, confert eandem Andree, vel eidem Petro ad nundinas proxime futuras Metine, sub pretio, ut 4. vel 5. pro 100. soluenda ibi a Petro, quod iuxta estimationem, quam eo tempore, quo celebratur hic contractus habent pecuniarum simul in Lusitania, & Metinæ, censetur iustum communi vsu fori, vel arbitrio prudentum, nullam in his cambiis exercet Ioannes iniustitiam,

vel iniustitiam. Quod si eo tempore, quo Ioannes confert suam pecuniam Olyssiponæ in Metinam, pretium illud 4. vel 5. non sit receptum communi vsu fori in eo loco, aut non censetur iustum a peritis, & prudentibus in arte campforia, erit quidem contractus iniustus ex defectu iusti pretij, quod, in quocunque contractu cambiij accidat, reddit illum iniustum, attamen ex eo, quod prius data sit pecunia a Metina in Lusitania cum pretio, ut vno pro 100. Deinde vero idem mercator eandem iam recuperatam, rursum ibi conferat eidem, vel alteri per secundum cambiū a Lusitania in Metinam, cum lucro & interesse 4. vel 5. pro 100. posito per hypothese hoc pretiū esse tunc ibi receptum communi vsu fori, vel iudicatum iustum a prudentibus & peritis, non efficit, neque reddit hunc contractum iniustum. Idem censendum est de conferente pecuniam suam in Flandriam, ut inde eandem per aliud cambiū, rursum alii cui tradat a Flandria in Hispaniam.

Sed huiusmodi contractum non reddit iustum ratio illa Nauarri, eo quod in eo pecunia pretenti ematur pecunia absens, quæ tanquam absens minus valeat, cum abunde docuerimus loco citato, contractum cambiij non esse emptionem, aut venditionem, neque iniustitiam illius inniti absentie pecuniarum quæ recipienda est: Sed est iustus, & licitus contractus hic de quo nunc disputamus, quia sunt in eo duo cambia realiter distincta ad diuersas cambiij species spectantia, quæ de causa nihil prohibet, ut sub pretijs adeo diuersis exerceantur. Quando enim mercator confert Petro pecunias suas Metine, vel Hispali, ut sibi a Petro, vel factore eius realiter, & vere, ac cum illis conditionibus quas optime, & iuste exigit Nauarrus in Lusitania, vel Flandria restituatur, est vnum cambiū inceptum Metine, vel Hispali, perfectumque; & consummatum in Lusitania, vel Flandria, cum primum ibi sit solutio: estque cambiū secundæ speciei, in quo mercator conferens prius pecuniam habet se, ut campsuarius, recipiens autem illam restituendam in Lusitania, vel Flandria habet se ut campfor, conferens litteras per quas illa transferatur a loco in locum, & sic lucrum illud vnus pro 100. recipit ille quasi pretium obsequij, quod præstat illi mercatori transferens pecuniam eius in locum, vbi illam vult habere: hac enim via mercatores congregant pecunias in præstantissimisemporij, & nundinijs ad sua nego-

negotia, & commercia: In qua specie cambiij illud pretium est iustum, quasi obsequio quod illi mercatori præstat sufficiens, & commensuratum. Quando vero deinde pecuniam in Lusitania vel Flandria receptam alteri, vel eidem confert sibi Metinæ restituendam in nundinis proxime sequentibus, exercet iam tunc aliud secundum cambiū a priori longe diuersum re & natura: re, quia est secundus contractus de nouo celebratus: & natura, quia prius cambiū (ut diximus) erat secundæ speciei & per transportationem, hoc vero secundum est tertiæ speciei, in quo pecuniarum commutantur secundum diuersam estimationem quam habent in diuersis locis: qua de causa aliud exigit pretium, illud scilicet, quod varia estimatione, quam in Lusitania & Metina, vel in Flandria & Hispania eo tempore pecuniarum habuerint, postulabit: fueritque communi vsu fori receptum. Vnde iustificatur huiusmodi cambiū, de quo adeo Dominicus Soto dubitat, a Lusitania vel Flandria in Metinam, eadem omnino ratione qua censetur iustum ex quouis alio loco in Metinam, sub pretio iuxta communem vsu fori simpliciter factum; in quo nulla alia precessisset pecuniarum transportatio, vel contractus aliquis circa illas.

Neque argumenta Dominici Soto contra hanc sententiam, quatenus a nobis proponitur, aliquam vim habent. Ad primum enim. Respondet, in reductione pecuniarum a Lusitania vel Flandria in Metinam duobus modis posse se habere mercatorem illius pecuniarum dominum, Vel ita, ut quo nundinæ in quibus est facienda solutio magis distat, maius exigit pretium propter dilatam solutionem, qua ratione iniuste agit, vsuramque committit, ut ex præcedenti controu. constat: Vel ita, ut solum exigit pretium communi vsu fori in eo loco receptum, vel a peritis, & prudentibus iuxta presentem pecuniarum estimationem, in illis locis iudicatum iustum, siue nundinæ illæ multum siue parum distent: & hac ratione contractus est iustus, & pretium iustum, ut ostendimus, & in hoc sensu illum probamus.

Ad secundum constat ex dictis, in sententia quam sequimur utroque modo communitari pecuniam in hoc contractu, & quamuis sub diuerso pretio utroque; tamen iusto: Etenim cum confertur a mercatore alicui, a quo illam recipiat in Lusitania, vel Flandria, est translatio & traductio pecuniarum illius ab vno loco in alium sub pretio tali

obsequio iusto: cum deinde vero, mercator illam alteri confert in Lusitania, vel Flandria, sibi in sequentibus nundinis Metinæ restituendam, est commutatio pecuniarum in diuersis locis secundum diuersam estimationem earum in illis, que commutatio est diuersus contractus, & diuersum cambiū ab illo priori, & suo quoque iusto pretio iuxta dicta celebratum.

Ex doctrina huius controuersie facile est explicare.

APPENDIX PRÆCEDENTIS controuersie.

Qua ratione cambia a Roma. v. g. in Valentiam sub vno pretio facta & a Valentia in Romam sub alio diuerso, iusta sint.

Brinuit vsus, ut si quis a campfore aliquo pecunias Romæ postulet, ac recipiat restituendas v. g. Valentia; reddat communiter sex vel septem solidos pro ducato ut dicunt de camera veteri in pretium & interesse illius cambiij: recipit enim Romæ ducatum de camera veteri cuius valor est 23. vel 24. solidorum, restituitque Valentia; factori campforis 29. vel 30. solidos: Attamen si is qui indiget pecunijs Romæ, conferat prius illas Valentia; alicui campfori, efficiet hic campfor Valentinus per suas litteras ut exhibeatur illi Romæ ducatum hoc de camera veteri acceptis Valentia; 25. vel 26. solidis: ita ut qui prius hic confert pecunias suas, non reddat in pretiū & interesse cambiij a Valentia in Romam pro ducato illo de camera veteri, nisi tres vel quatuor solidos huius nostræ monetæ Valentinae.

Huius discriminis fatetur ingenue Soto se causam ignorare lib. 6. de Iust. q. 12. art. 1. ante solutiones argumentorum, vel saltim illam non dum apparere: quamuis eo loco agat de Cambio a Metina in Flandriam, & a Flandria in Metinam, sed idem est iudiciū in ijs quæ fiunt a Valentia v. g. in Romam, & a Roma in Valentiam. Sentit enim ibi Soto iniustum esse, ut cum ille qui prius Metinæ pecuniam accipit restituendam Flandriae, non accipiat nisi lucrum ut 5. pro 100. is qui prius illam confert in Flandria restituendam sibi Metine, manente eadem pecuniarum estimatione omnino immutata, & inuariata, accipiat lucrum ut 8. Quia licet prius illud cambiū a Metina in Flandriam cum lucro ut 5. sit iustum, quia

quia 1050. dicamus exempli gratia tantum valent Metinæ quantum 1000. in Flandria, propter diuersam estimationem, secundum vero cambiū à Flandria in Metinā cū lucro vt 80. cū fiat eodē tēpore, & manente eadē omnino æstimatione pecuniarum, nō est iustum: Sed debet (inquit) esse idem pretium in cābiis quæ eodem tempore sunt, siue prius recipiatur pecunia Metinæ, restituenda in Flandria, siue contra prius recipiatur in Flandria restituenda deinde Metinæ. Quo fit, vt damnaret Soto iuxta hanc sententiam vsam hunc cambiendi a Valentia in Romanam sub minori pretio, & a Roma in Valentiam sub maiori.

Nauaræus vero (vt ex dictis constat) illū probaret, innixus illi rationi posse mercatorē emere pecunia presenti aliam absentem, minori pretio quā illa valeat, quia absens minus valere censenda est: Et ita accide in his cambijs: vt dans pecuniam Valentie illa tamquam presenti & magis valente, emat eam, quam recipiet Romæ sibi absentem. Et similiter, qui confert Romæ ducatum quod valet 24. solidos iuste recipere Valentie 30. ibi existentes, sibi autem absentem, quia propter illam absentiam non valet illi existenti Romæ nisi quantum 24. solidi sibi Romæ presentes. Quæ tamen ratio ex dictis satis confutata manet.

Recentiores quidam alias confingunt rationes, quas iure prætermitto, quia minus satisfaciunt.

Sed diluenda est dubitatio ex dictis in hac controu. Vt in hoc contractu seu vsu cambiendi a Valentia in Romanam, & a Roma in Valentiam sint duo contractus, duoq; cambia re ipsa & natura diuersa, ac propterea sub diuersis pretijs citra omnem iniquitatem.

Etenim quando indigens pecunia Romæ, illam prius confert Valentie, alicui câpsori, cuius litteris illam Romæ (vbi ea eget) recipiat, est cambium secundæ speciei per transportationem, cuius iustum pretiū sunt illi tres vel quatuor solidi, quos câpsor recipit in lucrum seu stipendium pro singulo ducato de camera Romæ accipiendo: quia in hoc câbio nō respicitur diuersa æstimatio quam habent pecuniarum Romæ & Valentie, sed hoc solum, obsequium illud, quod câpsor præstat transferens per litteras suas, pecuniam illam a Valentia in Romanam vbi alter illa indiget, cuius obsequij, & transportationis, quidquid sit de diuer-

sa estimatione pecuniarum in huiusmodi locis, illud est iustum pretium.

Quando autem egeas pecunia Romæ ibidem illam querit, accipitq; a câpsore aliquo, ita vt prius câpsor illam conferat, & deinde Valentie recipiat, cum hoc cambium non fiat quasi câpsor velit suam pecuniam transferri Valentiam, sed câpsuario ipso qui illa Romæ eget eam postulante cum debito restituendi eam Valentie, est cambium tertie speciei, cuius pretium, cum iuxta propriam illius rationem, sicut modo exercetur (vt ex superius dictis constat) sumendum sit ex diuersa estimatione pecuniarum in diuersis locis in quibus fit, Romæ autem, tum, quia non habet regio illa eam pecuniarum copiam quam Valentia, tum, quia pecuniarum sunt ibi maxime necessariae ad innumera negotia, quæ in Curia Romana passim occurrunt, tanti æstimantur 24. solidi, quanti Valentie 30. hac ratione, etsi cambij a Valentia in Romanam, in quo prius confertur pecunia câpsori, sit iustum pretium 2. vel 3. pro ducato de camera veteri, quasi pretium in stipendium transportationis illius pecuniarum a Valentia in Romanam: cambij vero in quo câpsor confert pecuniam suam Romæ, recipiendam deinde Valentie, cum sit cambium tertie speciei, cuius pretium sumendum est præcise ex diuersa æstimatione quam habent pecuniarum Romæ & Valentie, iustum pretium sunt quinque vel sex ultra fortem pro eodem ducato Romæ accepto, quia tanti æstimantur Romæ ex causis dictis 24. solidi, quanti Valentie 29. vel 30.

Non dubito plerisque câpsores huiusmodi vel alia quæcunq; cambia exercentes hæc & similia pretia accipere, & reddere, ignorantibus omnino cur illa iusta sint, & vnde sumatur illorum iustitia: Cōsului enim ad praxim cambiorum exacte intelligendā, & docendam varios câpsores, & eorū ministros, expertusq; sum, præter ea cambia quæ sunt apertissime facta, & iniusta, veluti quando non dantur litteræ, aut non mittuntur, vel scit câpsor illas frustra mitti, vel quid simile, quæ quibusuis sunt perspicua, in alijs quæ hos contractus respiciunt, & aliquid habent difficultatis, paucissimos esse qui intelligant, quæ licita sint quæ prohibita, quæ pretia iusta, quæ iniusta: sed solam consuetudinem, siue optimus vsus illa sit, siue abusus, secutos, sua cambia exercere, nihil aliud respicientes, quā vbi commodior lucri occasio sese illis offerat.

Quos

Quos certe confessarij plurimum debent admonere, vt nullum genus cambij exercent inconsultis viris peritis, ac timoratis & eorū cōsilio & admonitione instructi eam tantū efficiant, quæ certò nouerint esse iusta, & qua ratione iusta sint, ea verò repellant in quibus aliqua latet iniquitas. Non enim in his tanta est consuetudinis vis, & auctoritas, vt ea sola securam reddat câpsorum conscientiam, maxime cum testimonio Christi pauci sint qui arctam salutis semitam aggrediantur, multi vero qui per latam perditionis, & iniquitatum viam præcipientes ferantur in æternum interitum.

Controuersijs hætenus explicatis, in quibus nullum posse recipi lucrum ratione temporis docuimus, illa nunc proxima est, De nundinis quas vocant intercalatas. Vnde de videamus oportet.

Controuersia XX.

AN CAMBIUM, QUOD INTERCALATIS, & prætermisiss primis nundinis, sit in alijs subsequentes, sit iustum, & licitum?

B hac dubitatione satis profecto nos liberauetat Sanctissimus Pius V. cum huiusmodi cambia in sua Extrauaganti a pertissimis verbis omnino interdixerit: quia tamen audio in nonnullis locis, maxime in Lusitania adhuc illa exerceri, cum in communem omnium fidelium vtilitatem hoc commentarios ædere instituerim, An illa secundū se, & ex natura rei iniusta sint, vel secus, & quam circa illa constitutio illa Pij V. vim habeat, explicandum est.

Câpsores qui adhuc illa exercent, ex natura rei, & secundum se nullam in illis contineri iniquitatem, eo quod in eis premium augeatur, his adducti rationibus existimant. Primo, Si pecuniam collatam Valentie Augusti reciperet câpsor in nundinis proxime sequentibus Octobris, traderet illam rursum alteri câpsuario cū nouo interesse, & lucro illius secundi cambij, hoc tamen lucro priuatur in gratiam câpsoris, dilata solutione illius pecuniarum in alias remotiores nundinas Februarij, vel Maij, licebit ergo câpsori, ratione istius lucri vere sibi cessantis, maius interesse exigere, quando fit cambium ad nundinas illas intercalatas, & remotiores.

Secundo, Ad exercenda huiusmodi câ-

bia, in quibus adeo differtur solutio, plurimi occurrunt accipientes pecunias, pauci vero câpsores qui ita vellint eas conferre, abundantia autem accipientium cambia, & raritas câpsorum iusta causa est ad augenda cambiorum pretia.

Tertio, Per hunc contractum obligatur câpsor maiori tempore carere sua pecunia, hæc autem obligatio pretio æstimabilis est, & quo maior eo maiori pretio digna.

Denique, hæc dilatio temporis, qua cōceditur câpsuario ne in proximis nundinis teneatur soluere, sed in alijs subsequen- tibus secundis, vel tertijs, eon ceditur in eius vtilitatem, quādoq; vt commodius litteræ câpsoriarum remittantur, quandoq; quia toto illo tempore indiget câpsorius ad parandam pecuniam, quam restituat in termino: cum ergo hæc omnia cedant in vtilitatem câpsuarij, cum absentia pecuniarum à domo câpsoris, videntur certe aliquo pretio digna.

Dominicus Soto lib. 6. de iustitia. q. 12. arti. 5. refert qua ratione fiant in varijs locis Hispaniæ & Flandriæ hæc cambia, quæ vocamus ad nundinas intercalatas: Hispanie a feria atrancada: sed quoniam vsus celebrandi nundinas quem ille ibi recenset, maxima ex parte est iam mutatus, & abiit in disuetudinem, admonendum cenfeo Lectorem, qui horum cambiorum praxim ignorat, qua ratione illa modo fiant.

Imprimis nullus est câpsor, qui ad aliqua loca nundinarum suam conferat pecuniam, quando illarum tempus in eo loco ita vicinum est, vt arbitrio prudentum non sit iam locus mittendi litteras, ex loco vbi traditur pecunia, in locum vbi nundina illæ, in quibus esset restituenda, fiunt, vel si mitteretur, nō perueniret nisi factis iam solutionibus. Qua de causa si quis pecuniam suam alteri conferat, quando litteræ câpsoriarum accipientis pecuniam iam non possunt commode deferri ad proximas & vicinas nundinas, sed in alias immediate sequentes, non dicitur cambium illud fieri ad nundinas intercalatas, sed ad primas & proximas: Censentur enim in hoc contractu illæ primæ ac proximæ nundinæ, ad quas post traditam pecuniam câpsuario, possunt primo litteræ illius commode deferri. Veluti si conferatur pecunia Valentie in fine Octobris ad nundinas celebrandas Metinæ in mense Februarij, non censetur hoc cambium ad nundinas intercalatas, quia

quia litteræ quæ dabantur à campsuariò in fine Octobris, non possunt commode mitti ad nundinas quæ in eodem Octobri habentur Metinæ, & quarum solutiones faciendæ sunt statim in principio Nouëbris, sed primæ nundinæ ad quas possunt commode mitti, sunt illæ, quæ fiunt Februarij, & ita hoc cambium, licet fuerit data pecunia ante dies illos in quibus fiunt Metinæ solutiones designatæ ad nundinas Octobris, censetur nihilominus fieri ad nundinas Februarij tãquam primas, & proximas. Quando vero pecunia ita confertur Valentiz in Septembri, vt commode possint mitti litteræ in Metinã ad nundinas sequentes Octobris, inter campforem vero & campsuariũ conuenit, vt non designentur nundinæ illæ celebrandæ Octobri in tempus solutionis, licet ad illas commode possent litteræ trãsmitti; sed aliæ quæ deinde sequuntur in mense Februarij, huiusmodi cambium dicitur fieri ad nundinas intercalatas, solumque in eo maius pretium recipi quam si ad præcedentes, quæ verè primæ & proximæ erant, factum fuisset.

Hoc ergo cambium ex natura contractus iniquum non esse, non solum campsores aliqui rationibus propositis opinantur, verumetiam (vt refert idem Soto loco citato) Anno domini 1517. Theologi Parisienses, quibus tria fuerunt a mercatoribus proposita, in responsione ad tertiam quætionem seu dubium, indicauerunt licere in contractu cambij, cuius solutio diutius differtur, maius pretium recipere propter lucrum cessans, ac labores, & industrias campsores: addentes, id ipsum licere vbi illud celebratum fuerit ad nundinas intercalatas, quo longius fuerit illarum tempus. Cuius sententiæ ait fuisse potissimos authores duos illos fratres ciues Hispanos dictos Coronellos, viros non penitentis eruditionis & nominis.

Quorum tamen opinionem excludit, ac confutat ibi Soto, Primo, quia augere pretium quo nundinarum tempus, seu solutionis terminus in illis magis differtur, idem re ipsa est quod augere pretium ratione dilatæ solutionis, quod est aperta vsura.

Ceterum, quia dicunt mercatores se exercere quãdoque hæc cambia, propterea quod facta ad nundinas illas remotiores, commodius mittuntur litteræ, commodiusque potest campsuarius parare pecuniam, ex qua soluat in termino, Contra inquit Soto Neu-

tra istarum rationum iuuat ad augendum amplius pretium, quam si statim esset facta solutio. Non prior, quia campsuarius statim dat litteras quibus possit fieri solutio in proximis nundinis, quod autem differatur solutio vt valeat campsores commodius illas mittere, non debet illud esse cum damno campsuarij, cuius post datas litteras iam non interest, vt citius vel tardius mittantur, sed campsores. Nec posterior ratio iuuat, quia conferre pecuniam alicui per alium quod tempus, vt eo tempore querat vel cõparet sibi vnde illam restituat, aperte videtur illud accedere ad rationem mutui, & ex consequenti recipi lucrum illud ex mutuo.

Confirmaturque exemplo. Si frumentum meum, quod habeo Valentiz, commutare cum eo quod habes Casarugustæ æqualis valoris, & pretij, adijcere tamen, vt interesse aliquod mihi persoluas, quia non sum statim illud recepturus, sed exigitur tempus quo deferantur litteræ Casarugustam, quarum virtute famuli tui conferant meis triticum ibi mihi exhibendum, esset aperta vsura, simile autem accidit in cambio de quo hic agimus, iuxta istam rationem mercatorum.

Tertio, quando fiunt cambia ad proximas nundinas, non licet recipere aliud pretium, quam reciperetur si pecunia illa esset statim restituenda *alere vsura*, quia propter dilationem temporis nec obolum quidem recipere licet, ergo pari ratione nec licet pretium vel in obolo augere, eo quod illis prætermisissis, & intercalatis in alias sequentes secundas, vel tertias solutio illa differatur.

Quarto. Nec potest fauere mercatoribus hæc cambia exercentibus, quod dum pecuniam suam in Hispania conferunt ad intercalatas nundinas celebrandas in Flandria, incertum sit quam æstimationem tunc habeant pecuniæ in Flandria, & in quo pretio tunc ibi fiant, vel quod sit futurum tempore nundinarum proximè sequentium, cum varij rerum ac temporum euentus illa subinde mutant; ac propterea posse illa celebrari in alias nundinas remotiores, vt interim constet vtrique cambienti de pretio, quo fiunt cambia ab Hispania in Flandriam. Hæc inquam ratio nihil iuuat: Primo, quia non sunt mercatores in his ita desides, quin passim & subinde alij alios certiores faciãt abundantis, vel penuris pecuniarum, quæ in singulis Prouincijs, singulo quoque tempore

existunt, & æstimationis quam in illis subinde habent, & qua ratione fiant cambia. Secundo, quia esto illud quandoque ignorent, nihilominus vsu illorum constat, sua cambia sub certo pretio semper illos exercere, nec relinquere illa in incertum, Tum, ne alter sua industria efficiat, vt in nundinis vel termino solutionis augeatur illorum pretia. Tum, quia nullus fere est campsores, qui in tanta locorum distantia, in quibus varij & inopinati euentus bellorum, vel alterius infortunii accidere possunt, pecuniam suam tam incertæ fortunæ committere velit. Tertio, quia casu quo relinquatur mutua vtriusque conuentione pretium incertum, illud tantum licet, quando vtraque pars ex æquo dubia est tam damni quam lucri, campsores tamen huic incertitudini nunquam se exponunt, neque admittunt pretium incertum, nisi vbi probabilissime certius est lucrum.

Vnde quemadmodum (inquit Soto) Alexander III. in cap. In ciuitate. De vsuris. quamuis interrogatus ab Episcopo Iauensi, liceat ne vendere mercem aliquam maiori pretio ad creditum, quam in numerato, quando dubium est, sit ne illa plus valitura? Respondeat illud non esse vsuram, admonet tamen consulendos esse ciues, ne in negotijs adeo periculosissis, & in quibus facile iniquitates vsurariæ committi possunt, se exerceant. Eadem ratione consulendi sunt mercatores, vt ab huiusmodi cambijs ad remotiores nundinas vt periculosissimis omnino abstineant, obseruantque illud viri timorati, & iusti, amicos suos ab hoc genere negotii quantum possunt auertentes, adeo vt si qui illud exerceant, ne dum apud prudentes verum, & apud plebeios male audiant.

Tria ex his colligit Soto, Primum est, Cambia hæc non posse fieri sub incerto pretio pendente ex futuro, quia campsores semper sunt certi, augendum potius illud esse, quam minuendum. Secundum, propter maiorem dilationem solutionis in remotiores nundinas nullo modo esse augendum pretium, sed in eodem omnino esse constituendum, siue ad proximas siue ad alias sequentes solutio illius referatur. Tertium est, Vbi aliqua sit nundinarum intermissio, vt solutio cambij differatur ad alias sequentes, in quibus speratur pretium maius futurum, latere vsuram, cum

intendatur lucrum ex illa temporis vel nundinarum dilatione.

Ex quo infert eodẽ loco, & recte, iniquum esse quorundam mercatorum vsu, qui pecunias suas cambire solent Metinæ in nundinis Octobris, ad nundinas Resurrectionis celebrandas in Flandria, quarum solutio fit in mense Maij, intermissis ac intercalatis nundinis quæ in eadem Flandria celebrantur in festo Apparitionis, seu Epiphaniæ, quarum solutio fit Februarii: intermittunt vero illas, eo quod in nundinis Resurrectionis, cum ditiores illæ sint, & ad quas plures cambia accipiunt, magis sint æstimandæ pecuniæ, & augenda cambiorum pretia. Committunt enim hi duplicem iniquitatem, vnam, quia non commutant pecuniam presentem pro presenti, sicut exigitur in hoc contractu, sed presentem pro futura quæ auctior speratur esse: alteram, quia semper quo solutio illa magis differtur, maius lucrum recipiunt: quæ omnia vsuraria sunt. Ita concludit hæc cambia hac tantum ratione fieri posse, vt explorato diligenter pretio, quod habuerunt cambia in proxime precedentibus nundinis in Flandria, vel eo loco in quem designatur solutio, explorato etiam absque omni dolo & fraude valore, & æstimatione quam habet tunc pecunia in loco vbi illa traditur, aut in proxime precedentibus nundinis eiusdem loci, collataque inter se æstimatione illa, & valore quæ pecuniæ in illis locis tunc habent, vel proxime habuerunt, constituatur pretium cambio, quod tunc celebratur. Hac enim ratione vere censetur cambiri pecunia presentis pro presenti, & sub pretio presenti. Quæ duo maxime necessaria sunt, vt cambium hoc iuste exerceatur, maxime cum fiunt in Romam, vel in alia loca, in quibus non celebrantur nundinæ.

Hanc sententiam Dominici Soto amplectuntur omnes Doctores, Nauarr. in Commento de Cambijs. numero 34. vbi affert in eadem sententiam ex Iurisperitis. Calderinum Consil. 11. De vsuris. Laurentium de Rodulphis in repetitione cap. Consuluit. quest. 1. secundæ partis. De vsuris. Ananiam in cap. Nauiganti. num. 46. De vsuris. Ex Theologis D. Antoni. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 49. Siluest. vsura 4. per totum. Caietanum in tractatu de cambijs. Medinam Cod. De rebus restituend. fol. 145. Idẽ quoque docent Mercat. de cõtractibus.

tractibus lib. 4. cap. 8. & 12. Palatius lib. 3. de contractibus, & omnes recentiores, nec vllum vidi qui illud non damnet, saltim post æditam extrauagantem Pij Quinti, in qua præcipit expresse, ne vlla cambia fiant aliter quam ad primas nundinas.

Ego de presenti quaestione sic sentendum iudico. Primo, cambia hæc ad secundas, vel tertias nundinas, in quibus propter solutionis dilationem nulla ratione augetur pretium, sed idem omnino recipitur, quod reuera reciperetur si statim esset facienda solutio, ac vt dicunt *a letra vista* stando in solo iure naturali, & diuino, & ex natura rei vt dicunt, iustum esse, & licitum, seruatis ijs quæ diximus ad verum & reale cambium desiderari, & pretio recepto communi vsu fori. Quia ita celebratum nullam continet iniquitatem, cum in eo in nullo grauetur accipiens pecuniam ratione temporis, iuxta celebrem illam Siluestri regulam ab omnibus receptam. Si vero pretium illius propter dilatam solutionem ad nundinas maiori tempore distantes in aliquo augeatur, contractum esse iniquum, & vsurarium, cum debito restituendi non solum illud augmentum pretij superadditum propter maiorem dilationem solutionis, verum etiam omne interesse & lucrum per cambium illud acquisitum. Quod sit iniquum & vsurarium docent optime argumenta Dominici Soto, cuius doctrinæ illud est potissimum fundamentum, quod cambium presenti solutione, id est *a letra vista* habet se in hoc contractu, sicut venditio quæ fit in numero: Cambium vero ad nundinas, vel ad aliquem terminum sit velut venditio expectata solutione: Quo fit, vt quemadmodum in contractu venditionis illud tantum est iustum pretium, in quo res venduntur pretio statim numerato, debetque huiusmodi pretium esse regula cæterarum venditionum quæ fiunt expectata solutione, ita in cambiis illud tantum est iustum pretium, quod recipitur in cambio *a letra vista*, debetque huiusmodi pretium esse regula & mensura cæterorum omnium cambiorum, in quocumque terminum vel tempus illorum solutio designetur, ita vt sub maiori pretio celebratum iniquum omnino sit & vsurarium. Ex quo sequitur quod adiecimus, restituendum esse non solum excessum illum quo superaret iu-

stum pretium, verum etiam quidquid ultra sortem per huiusmodi contractum a campfore fuerit receptum, quia totum illud est per iniquum contractum acquisitum: quidquid vero inique acquiritur, alienum est, & restituendum. Vnde differt in hac parte contractus cambij a venditione, hac ratione: Vt in venditione in qua exceditur à iusto pretio, non debeat venditor restituere totum pretium, sed solum excessum illum ultra iustum pretium, nam cum iustum rei pretium sit iustus eiusdem valor, illud retinens solum habet iustum rei valorem, vnde nec habet plus quam debet habere, excessum vero à iusto pretio debet restituere, quia superat ille iustum rei valorem, & in eo habet plus quam debet habere. In cambio autem iniquo & vsurario, cum per illud tamquam per contractum iniquum nihil possit adquiri, quidquid ultra sortem recipitur alienum est, & inique receptum, ac propterea restituendum ratione inique acceptionis, habet enim illud retinens in tota illa quantitate ultra sortem plusquam debet habere.

Dico secundo, post æditam Extrauagantem Pij Quinti circa cambia nullomodo illa posse aliter celebrari, quam ad proximas nundinas, & solitos terminos, vbi non celebrantur nundinæ, siue fiant cum eodem pretio quod redderet *a letra vista*, qua ratione sublata hac lege Pontificia licita erant, & iusta, siue fiant sub maiori pretio propter dilatam solutionem, quæ ratione neque ante huiusmodi Constitutionis prohibitionem illa exercere licebat, cū secundum se, & ex natura contractus sic facta iniqua sint, & vsuraria. Verba Extrauagantis sunt.

Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi; fraudesque feneratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat siue a principio, siue alias certam & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis percipere, neque realia cambia aliter quam pro primis nundinis; vbi illa celebrantur, vbi vero non celebrantur pro primis terminis iuxta receptum locorum vsu, exercere, abusu illo prorsus reiecto; cambia pro secundis nundinis siue terminis exercendi.

Vbi Summus Pontifex omnia in vniuersum cambia aliter facta quam ad primas nundinas, & primos terminos absolute, & omnino interdicit, nec distinguit inter ea quæ fiunt cum maiori pretio & iniusto, & ea quæ

ea quæ fiunt seruato iusto ac debito pretio; *Vbi autem (ex regula Innocentij) lex non distinguit, neque nos distinguere debemus:* Estque lex obligans in conscientia, quia lata ab habente auctoritatem, qualis est Romanus Pontifex, non solum in causis fidei, verum etiam in ijs quæ pertinent ad mores vniuersorum fidelium: Innititurque iustissimæ causæ, ad occludendam, scilicet viam innumeris iniquitatibus, & vsuris, quæ per huiusmodi cambia ad nundinas intercalatas non solum possunt facile permisceri, sed experientia teste permiscebantur, quando erant apud aliquos in vsu. Demum est recepta in omnibus Prouincijs fidelium, & peritorum, ac prudentum calculis vt sapientissime ac prudentissime lata, comprobata. Obseruatur illa in tota Hispania, & Italia, nec non a Catholicis qui in Gallia, & Flandria, & in alijs regionibus degunt. Nec desinit Lusitanos obligare, eo quod aliqui mercatores apud eos huiusmodi cambia ista constitutione prohibita adhuc celebrent: Quod enim ab vniuersis fidelibus tamquam iustum, & salutis animarum maxime expediens, ac prudentissime præceptum obseruatur, non est censendum huius aut illius priuati Regni abusu non habere apud illos debitum firmitatis robur: Maxime cum non possim mihi persuadere omnes Lusitanos mercatores hæc cambia exercere, nec plerosque, sed aliquos tantum & pauciores, quorum neque est habenda ratio, neque debet esse tanta auctoritas, vt eorum abusus legem Pontificiam adeo iustam, & sanctam debita obligandi vi valeat expoliare. Noui enim Lusitanos viros esse pios, sædis Apostolicæ studiosissimos, & de salute animarum suarum (sicut viros probos decet) sollicitos, quod ex honestissimis moribus Religiosissimi patris Lusitani Fr. Petri Ramos qui me in religione, quam profiteor, educauit, & ex consuetudine quam Romæ habui cum Religiosissimo Patre Magistro Augustino à Iesu in Capitulo generali nostri ordinis anno Iubilæi ibi celebrato, tunc diffinitore, nunc vero diuino numine propter insignem vitæ sanctitatem cum maxima eruditione coniunctam. Archiepiscopo Bracharenfi, mihi compertum sanctisq; exploratum est.

Ex his sequitur, quod recte docent Caietanus de cambijs cap. 7. & Nauarrus in commento de cambijs num. 80. male ac vsurariæ agere campforem, qui adueniente ter-

mino solutionis in nundinis, vel extra illas, campuario tunc non soluenti concedit, vt solutio illa in alias sequentes nundinas, vel terminos differatur, ea lege, vt debeat aliud interesse, præter illud prius, soluere, sicut diximus fieri in recambijs, est enim iniquus & vsurarius huiusmodi contractus, cum aperte in eo propter dilatam solutionem interesse illud exigatur, quamuis sub ratione recambij. Illud namque solum liceret, quando campuario existente in mora, campfor ex mora illa damnum aliquod vere reciperet, aut alicuius lucri cessationem vere ac realiter pateretur.

Argumenta vero quæ initio proposuimus, si quam haberent vim, ædita Constitutione Pij Quinti, qua iuste, ac prudenter, & cum vi obligandi illa prohibentur, imbecillia omnino manent: Sed quoniam seclusa quoque huiusmodi Constitutione nullam habent vim, illa suo ordine diluamus.

Ad primum Dominicus Soto loco citato, cum censeat ratione lucris cessantis nihil recipi posse in vilo contractu, respondet, Esto cambia ad longiora tempora minus vtilia sint campforibus, non propterea licere illis dilationis gratia pretium aliquod recipere, nam & eadem ratione liceret mutuanti pecunias suas, quo longius tempus mutuatorio concederet, aliquod lucrum ab illo exigere, cum ex longiori termino minus vtilis pecuniæ suæ illi reddantur: Vnde infert campforem nolentem concedere gratis longius spatium ad recipiendam solutionem, debere aliis negotijs intendere. Nos vero cum ratione lucris cessantis (quando illud vere in gratiam alterius cessat) docuerimus cum communi DD. placito aliquid recipi posse in illius compensationem, dicamus duobus modis posse campforem pecuniam suam alteri conferre, Vel ita, vt haberet iā v.g. Petrum campsuarium paratum, qui in primis proximisq; nundinis illam certo restitueret, vbi acceptam habebat similiter campfor paratum negotium, cui illam cum lucro traderet, rogatus tamen a Ioane non solum desinit conferre illam Petro, à quo certo illam in proximis nundinis recepisset, verum etiam & exercere negotium, cui tunc illam habebat destinatum: Vel nulli alteri negotio illam tradere instituebat quam cambijs, his quæ solis habebat actu & animo illam expositam. Siquidem priori modo illam Ioanni tradat ad remotiores nundinas, quia in proximis nequit

illam restituere, sicut qui pecuniam suam, quam honesto negotio vel iusto cambio exercendo habebat iam in procinctu paratam, ab eo negotio in gratiam alicuius extraheret, potest compensam lucris, quod ex illo negotio vel cambio recepisset, exigere, ita in hoc casu, campfor qui definit cum sua pecunia post proximas nundinas negotiari, quod omnino decreuerat: cum in utilitatem campsuarii lucro illo, quod ex tali negotio reuera proculdubio percepisset, rogatus ab eo se ipsum expoliet, iuste potest interesse aliquod ab illo exigere, & recipere compensam illius lucris sibi vere cessantis, iuxta ea quae superius diximus quaest. 78. artic. 2. *Controversia 9. agentes de lucrecessante in mutuo.* Et in hoc sensu iudicat Nauarrus loco citato num. 34. insignes illos ac eruditissimos fratres Antonium Coronel, & Ludouicum Coronel Doctores Parisiensis affirmasse in cambio ad nundinas intercalatas, vel remotiores terminos posse aliquod interesse à campfore recipi: Intelligendi sunt de cambio, in quo verè lucrum cessat campfori iuxta modo explicata. Non enim censendum est, viros eruditos, ac timentes Deum solo titulo dilatae solutionis tale affirmaturos, sed titulo lucris vere cessantis campfori ex illo contractu. Quod si nullum habebat campfor in procinctu negotium paratum, quod ex illa pecunia decreuisset efficere, sed ad cambia tantum exercenda habebat illam expositam, non potest ratione alicuius lucris sibi cessantis interesse aliquod exigere, vel recipere, propterea quod solutio illius cambij ad remotiores nundinas differatur. Quo fit ut huiusmodi campforibus nunquam vel rarissime saltem hic titulus lucris cessantis fauere possit, cum communiter suas pecunias non habeant mercaturae traditas, vel destinatas, sed huic tantum negotio cambiendi, quasi contractui illorum utilitati seu cupiditati potius magis accomodato.

Quae in hac solutione diximus, accipienda sunt absolute, & cessante omni iure humano positio: nam stante Constitutione ista Pij Quinti in suo robore, (sicut reuera stat, debetque obseruari,) sicut nullo modo licet ad intercalatas nundinas cambire, ita neque pretium aliquod vel interesse ex tali contractu tamquam omnino prohibito, & iniquo exigere, vel recipere.

Ad secundum saepe dixi, ut quemadmodum in contractu venditionis plurali-

tas, & abundantia emporum non est sumenda ex ijs, qui emunt pecunia credita, sed ex ijs qui emunt reddituri statim pretium, & in numero, ita pluralitas vel abundantia accipientium cambia non est sumenda ex ijs, qui quaerunt pecuniam ad remotiores terminos solutionum, sed ex ijs qui illas quaerunt, ac recipiant, perinde ac si statim esset facienda solutio, *y a letra vista.* Tum etiam, quia constituere pretia iuxta moram temporis vel distantiam solutionis, habet aperte rationem mutui vsurarij.

Eodem modo soluitur tertium: Obligationem illam expectandi diutius solutionem propria sponte suscipere campforem, ac omnino libere: qua de causa vel non concedat illam, vel si concedit gratis debet illam concedere, cum propter dilatam solutionem alicuius debiti, secluso titulo damni ex illa mora emergentis, aut lucris vere cessantis, nullum interesse liceat recipere, quin vsurarie illud recipiatur. Nec valet, quod haec obligatio expectandi solutionem videatur esse ciuilibis, quia est de ratione contractus, in quo libere debitori, aut mutuuario, vel campsuario conceditur sicut in hoc casu accidit, qua de causa nullo pretio in tali casu estimabilis est.

Ad vltimum respondet Soto, & recte, propter causas quae in isto argumento proponuntur, aliquid exigere, idem omnino esse quod exigere interesse ratione expectatae solutionis, quod est vsurarium. Possumus etiam respondere, ut quemadmodum venditor non potest augere pretium rei, propter utilitatem quam ex illa percipit emptor, cum utilitas illa propria sit ipsius emptoris, ita neque in cambio, expectata solutio propterea quod utilis sit campsuario, non confert campfori ius ad aliquod interesse ratione talis utilitatis percipiendum.

Nunc proximum est, ut videamus.

Controversia XXI.

AN CAMBIA QVAE FIUNT

a nundinis in alias nundinas, quae dicuntur de feria a feria, sive iustae?

SOLENT mercatores ad Emporia in quibus nundinae celebrantur accedentes, post quam varias emerunt merces, vel aliquas

quas cambiorum solutiones fecerunt, si quae pecunia (sicut solet) illis superfit, ne illam sine ullo lucro in patriam reducant, quod illis nephas videtur, (adeo sacram censent ubique lucrandi famem) alijs mercatoribus, vel quibus possunt eam tradere, sibi restituendam in sequentibus nundinis, vel proximis, vel alijs remotioribus. Idque duobus modis: Vel restituendam in sequentibus nundinis eiusdem loci, vt cum confertur in sine nundinarum quae celebrantur Metinae mense Octobris, restituenda ibidem in sine nundinarum quae celebrantur in eadem Metina in nundinis Mai. Vel restituenda in alijs locis, vt cum confertur Metinae in sine nundinarum Octobris, restituenda Lugduni vel Flandriae in nundinis Aparitionis seu Epiphaniae, vel quod frequentius est intermissis ac intercalatis nundinis Aparitionis, recipitur restituenda in nundinis Resurrectionis. Hac ratione fiunt huiusmodi cambia, quae vocantur *de feria a feria*: quorum iustitiam nunc inquiremus.

Mercatus, quem omnes fere recentiores sequuntur, quin & illius verba transcribunt, quidam Hispanè alij Latine, circa huiusmodi cambia habet haec tria.

Imprimis: quando haec cambia fiunt à nundinis in nundinas alterius loci, vt à Metina in Flandriam, intermissis & intercalatis aliquibus intermediis nundinis, vt à nundinis Octobris Metinae, ad nundinas Resurrectionis in Flandria, inter quas interceptantur ac omittuntur nundinae Aparitionis in eadem Flandria, si quidem propter dilationem solutionis aliquod maius interesse recipiatur, iniquum esse, & vsurarium: in quo nulla est dubitatio, vt ex dictis in proxime precedenti controversia constat. Idque duplici ratione. Tum, quia ex natura rei illud iniquum est & vsurarium, tum etiam, quia stante constitutione Apostolica Pij Quinti, hic contractus ad nundinas intercalatas est omnino prohibitus, & per quem nullum interesse vel lucrum iuste adquiri potest.

Habet secundo, cambia quae fiunt à nundinis in nundinas sequentes in eodem loco, cum aliquo interesse & lucro, iniqua etiam esse, & vsuraria: quia cambiū, (quod ex superioribus satis constat) debet fieri inter pecunias in diuersis locis existentes, iuxta diuersam estimationem quam in illis

habent, in cambio vero quod fit à nundinis quae celebrantur Metinae Octobris, ad nundinas celebrandas in eadem Metina in Maio, nulla est locorum distantia, nulla diuersa pecuniarum aestimatio: quia si sumantur pecuniae iuxta aestimationem quam habent tempore quo fit cambium, qua ratione sumendae sunt, in vno & eodem loco vno & eodem tempore eadem est omnino pecuniarum aestimatio, nec potest intelligi esse diuersa: Si vero comparatur pecunia quae in sine priorum nundinarum traditur, cum ea quae in sequentibus nundinis in eodem loco est restituenda, hac ratione non sumuntur pecuniae in hoc contractu, sed ambae secundum idem tempus: sed esto ita sumerentur, vt consideraretur aestimatio quam habet pecunia Metinae in nundinis Octobris, & quam habet in eadem Metina in nundinis Mai, experientia teste eadem semper est in vtrisque nundinis pecuniae aestimatio Metinae, nec illa vnquam nisi rarissime ex aliquo inopinato euentu vix est mutari, vnde nulla est ratio vel titulus, quo possit hic contractus fulciri, sed iniue & vsurarie exercetur. Quod secundum Mercati dictum verissimum etiam est, & ab omnibus receptum. Quid enim quae interest inter id quod est mutuare Petro Valentiae 100. aureos, ibidem restituendos cum aliquo lucro, quod omnium consensu est manifesta vsura, & id quod est conferre Metinae in sine harum nundinarum 100. aureos restituendos in eadem Metina in proximis nundinis post quatuor menses cum aliquo lucro? nisi quod hic contractus sit mutuum vsurariū sub nomine cambij, ille vero mutuum vsurarium sub proprio nomine mutui & vsurae? Ad haec si iniquum cambium est & fictum, quando non conficiuntur litterae quae vere mittantur ab vno loco in alium, ubique reipsa à campsuario vel factore illius persoluantur, cambium in quo nullae sunt litterae, neque diuersa loca in quae illae deferantur, quam fictum & iniquum censendum est?

Ex quo sequitur quam iniqua sint cambia, quibus multorum Nobilium & Magnatum domus & bona consumuntur, cum fiant illa in eodem loco, non solum a nundinis Octobris in nundinas Maij, sed quod iniquus multo est à nundinis Octobris in alias nundinas Octobris sequentis anni. Et quod maxime deplorandum est, quod huiusmodi cambia, quorum tam aperta est

fraus & iniquitas, adeo (vt audio) sint in usu.

Habet tertio, Cambia quæ fiunt a nundinis in nundinas proxime sequentes, in diuersis locis cum aliquo lucro, regulariter etiam & communiter iniusta esse propterea quod pecuniæ in omnibus nundinis quorumcunq; locorum, in quibus illæ celebrantur, habent parem & æqualem æstimationem, eo quod in omnibus nundinis, vbicunq; illæ fiant, eadē fere ratione sunt pecuniæ mercatoribus ibi conuenientibus necessariæ, quæ necessitas pecuniarum in tali tempore efficit, vt quamuis extra tempora nundinarum sit diuersa illarum æstimatione in illis, temporibus tamen nundinarum eadem fere sit in omnibus locis, vbi illæ fiunt. Vnde infert, non solum cambia quæ fiunt a nundinis in nundinas in eodē loco debere fieri sine vllō lucro, & secundum æqualitatem, ac vt dicunt *à la par*, verum etiam quæ fiunt a nundinis in nundinas in diuersis locis. Addit tamē accidere quādoque, vt in diuersis nundinis eiusdem loci vel diuersorum habeant pecuniæ diuersam æstimationem, eo quod in quibusdam occurrit maior campforum & negociatorum numerus & frequentia quam in aliis, qua occurrente, augetur ibi pecuniarū æstimatione. Sed hæc raro (inquit) accidit, & in exigua æstimationis differentia, propter quod huiusmodi cambia a nundinis vnus loci in nundinas alterius raro possunt fieri cū aliquo lucro, vel saltem exiguo. Quo fit reprehendendum esse vsum seu abusum potius mercatorum, qui frequentius quam illorum conscientis conueniret, huiusmodi cambia cū magno lucro exercent. Hoc tertium dictum maiori explicatione eget: Hæc namque cambia a nundinis vnus loci in nundinas alterius bifariam accidere possunt: Vel ita, vt quando fiunt Metinæ in nundinis Octobris ad proximas nundinas Antuerpiæ, eandem æstimationem quam habent pecuniæ Metinæ, eandem quoque habeant eodem tempore Antuerpiæ, vel ita, vt diuersam. Si quidem quando traditur pecunia Metinæ, eadem est eo tempore pecuniarum æstimatione Metinæ & Antuerpiæ, non potest fieri cambium huiusmodi cum aliquo lucro, si vero sit diuersa æstimatione poterit fieri cum aliquo lucro: cum iustitia huius cambij (vt sæpe docuimus) innitatur diuersæ æstimationi pecuniarum in locis, inter quæ illud cele-

bratur. Ratio est aperta: Quia cambium quod fit a Metina in Antuerpiam eiusdem rationis omnino est, siue pecunia tradatur Metinæ tempore nundinarum, siue alio tempore, cum propria ratio huius contractus non consistat in eo, quo tempore fiat, sed in quibus locis, ita vt quocunq; tempore fiat, modo sit vera commutatio pecuniæ vnus loci cum pecuniis alterius, sit verum cambium tertii speciei: At si extra tempora nundinarum fiat cambium, & pecunia eandem habeat æstimationem Metinæ & Antuerpiæ, non potest recipere aliquod interesse, si vero diuersam potest: ergo similiter iudicandum est, quando sit cambium tempore nundinarum vnus loci ad sequentes nundinas alterius. Dixi eodem tempore, quia (vt sæpe docuimus) æstimatione pecuniarum non attenditur in hoc contractu penes diuersa tempora, sed penes idem omnino tempus, & quasi eodem die quo traditur pecunia in vno loco, reciperetur in alio. Ita fit, vt quod ait Mercatus in isto tertio dicto, in huiusmodi cambio non posse recipi lucrum nisi raro & exiguum, non sit certa regula, sed ea quam nos hic tradimus: Vt iuxta æstimationem quam habent pecuniæ, aut intelliguntur habere ipso tempore contractus in illis locis, constituantur pretium: Siquidem eandem habeant, fiant *à la par*, si diuersam, prout illa diuersitas arbitrio prudentum postulauerit, vel vsus fori citra omnem fraudem vel monopolium campforum tulerit. Vnde crederem non raro posse fieri cum lucro, vt vult Mercatus, sed frequenter, quia communiter quocunq; tempore fiant cambia ab Hispania in Flandriam, vel illas Prouincias, siue in nundinis, siue intra illarum tempora, magis æstimantur pecuniæ in Flandria quam in Hispania, propter maiorem illarum copiam in Hispania quam in Flandria in quocunq; tempore, & euentu, communiter & vt plurimum. Nec obstat, quod in omnibus fere nundinis mercatores eo conuenientes similiter egeant pecuniis ad sua commercia, cum hæc mercatorum necessitas, & indigentia non tollat, quin ex propria locorum natura & ratione, tam tempore nundinarum quam extra illud, quædam maiorem soleat habere pecuniarum copiam quā alia: quod si ita occasio & tempus tulerit, vt eadem pecuniarum copia, & ex consequenti æstimatione

matio in illis locis extiterit, debent tunc cambia secundum æqualitatem fieri, & *à la par*, sicut dictum est.

Sed iam illud nunc videamus oportet.

Controversia XXII.

POSSIT NE CAMPSOR exigere aliquid a campuario ultra iustum & receptum pretium cambij quod exerceat, veluti securitatem, aut aliquid aliud pretio æstimabile?

(?)

VM in contractu cambij circa pretia, & illorum iustitiam eadē leges seruandæ sint, quæ in contractu emptionis, & venditionis, assimilanturque plurimum cambia quæ fiunt presenti solutione, & *à lezra vista* venditioni, quæ fit in numerato, cambia vero quæ fiunt ad aliquas nundinas, vel terminos, venditioni quæ fit expectata solutione, ex ijs quæ diximus agētes de venditione, facile erit iudicare quid sentiendum sit in cambiis de proposita quæstione.

Vbi illud initio obseruandum est, in omni contractu licere vnicuiq; omni iure se ipsum seruare indemnem, & securū constituere, vbi periculum aliquod imminet, siue alterius cōtrahentis vitio & culpa, siue ex infortunio illud probabiliter imminet, modo periculum illud non sit intrinsecū contractui iuxta propriam illius naturam & rationem. Exemplo rem illustremus. Vēdit Petrus Ioanni mercem aliquam ad creditum, potest ipso tempore contractus exigere ab illo pignora, vel fideiussorē, quibus de solutione pretii sit securus: Mutuat, vel commodat quis alteri pecuniam suam, vel rem aliquam, potest similiter securitatem exigere, quia non est intrinsecum contractui venditionis, vel mutui, vt vendens vel mutuans periculo se exponat: ac propterea potest omni iure eniti vt se ipsum indemnem ac securum constituat, Quod tamen, vt in sequenti disputatione de contractu societatis videbimus, non licet iis, qui inter se aliquam ineunt societatem, quia societatis contractui intrinsecum est & perse conueniens exercentis illum ex equo manere expositos tam damno, quam commodo.

Obseruemus secundo, quod ex dictis sequitur. Securitatem, (quādo in contractu licet illam exigere) nō recipi ab eo, qui

illam exigat, quasi aliquid pretio æstimabile ultra iustum rei pretium, sed tamquam ius vnicuique à natura concessum se ipsum seruandi indemnem, cum nemo teneatur suo damno alteri prodesse. Nam aliter, cū venditori non liceat exigere aliquid ultra iustum pretium, nec mutanti liceat aliquid exigere ultra sortem, non liceret vendenti ad terminum, nec mutuanti exigere securitatem rei sibi debita, quod apertissime est falsum.

His positus sit prima conclusio. *Nulla ratione licet in cambio, quocunq; illud sit, aliquid pretio æstimabile exigere, vel recipere ultra pretium, quod iuxta ea quæ hactenus docuimus, censetur iustum.*

Conclusio est aperta, & in qua omnes conueniunt. Ideo namq; pretium dicitur iustum, quia æquatur valori rei cuius est pretium, & cum illi æquetur, si quis ultra illud aliquid reciperet, haberet plusquam debet habere, quod est iniquum in quocunq; contractu, in quo habet locum pretiū aliquod, siue venditionis ille sit, siue locationis, vel conducti, siue cambij. Quod (vt recte admonet Nauarrus in commento de cambijs num. 13.) in cambijs potissime obseruandum est. Quia si in mercibus, alijsq; rebus, quæ ad negotia lucratiua magis aptæ sunt, est omnino seruandum iustum pretium, quanto potius in cambio pecuniarum, quæ minus apte videntur ad mercaturam & lucra. Et cōfirmatur: Quia si quid addatur iusto pretio in cambiis, certe illud ratione temporis adderetur, nisi occurreret ratio lucri cessantis, vel dāni emergentis: quæ tamen in hoc contractu nunquam fere vt sæpe diximus habent locum, cum campfores huic tantum negotio cambiendi habeant communiter suas pecunias expositas.

Secunda conclusio. *Quemadmodum non licet campfori propter dilatatam solutionem, aut aliquo alio titulo iniquo excedere iustum pretium cambij, ita neq; licet illi, eo quod anticipet traditionem pecunie, conferatq; illam campuario, priusque soleat communiter conferri ad illas nundinas, vel terminum in quo est facienda solutio, recipere aliquid ultra iustum pretium, sed illud tantum, quo ceteri campfores communi vsu fori suas pecunias conferent ad similes terminos vel nundinas.*

Ratio est aperta: Quia quidquid exigetur ultra commune pretium, & receptum in foro ad illos terminos propter anticipatam pecuniæ traditionem, exigetur profecto

Et ratione illius temporis anticipati, quod est aperta usura: sicut in emptionibus quæ fierent cum minori pretio, quam sit iustum, propter anticipatam solutionem.

Ex hac conclusione sequitur similiter nec licere campsuario, eo quod soluat ante terminum illi cambio prefixum, detrahente aliquid à iusto pretio illius cambij, quia tantum reciperet lucri & interesse, quantum detraheret ab illo iusto pretio, ratione temporis quo prevenit solutionis terminum.

Tertia conclusio. *Non repugnat naturæ & rationi contractus cambij, campforem exigente pignora, vel fideiussores, vel similem securitatem a campsuario.*

Hanc conclusionem non admittit Hieronymus de Luca in suo tractatu de Cambijs cap. 4. num. 14. sentit enim ibi, campfore non posse seipsum constituere in tuto, quod certe verum esset, si propterea campsuarius maneret in periculo: at quod spectat ad securitatem (de qua hic agimus) recipiendi scilicet solutionem, propterea quod campfor de illa securus esse velit, ac tutus, nullum inde ex ea parte imminet campsuario periculum, cum iam habeat ipse apud se pecuniam quam a campfore postulabat, vel tunc actu & re ipsa illam recipiat. Nec obstat quod subiungit deinde eodem cap. num. 42. Doctores reprehendere campforem accipientem pignus, eo quod illud exigens vel recipiens videatur iam egredi limites mercatoris. Quia nec vltimum ibi citat auctorem illud asserentem, neque propterea egreditur campfor limites mercatoris, ut statim docebitur.

Noni etiam aliquos alios de hac conclusione dubitare, & forsitan illam non probaturos, qui tamen nulla alia ratione oppositum affirmare solent, quam quod in Hispania illud non sit in usu: quæ ratio satis imbecillis est. Primum, quoniam esto in Hispania non sit in usu, in Italia tamen in usu est, maxime Romæ, ubi Summi Pontifici non sunt censendi illud ignorare prohibuissentque; pro ea qua solent paterna solitudine fidelium conscientijs prospicere. Secundo, quia si usus campforum esset optima regula in huiusmodi contractibus, multa profecto essent probanda quæ ab illis frequenter fiunt, quæ tamen iniqua esse ex progressu huius disputationis constat, ut recambia, & cambia ad nundinas intercalatas cum maiori lucro, & similia.

His tamen non obstantibus habet hanc nostram conclusionem Thomas Buoninsegni

ni Senensis in suo opusculo de cambijs. cap. 7. in responsione ad decimam difficultatem. Et probatur. Exponere se periculo damni tenentur quidem mercatores in contractu societatis, quia ex natura illius (ut videbimus) Qui vult esse particeps commo di in lucris cum socio, debet similiter particeps quoque esse & damni, ubi illud acciderit. Tenentur etiam in mercaturis quas exercent ad seruandum iustum pretium, ita ut non possint illud excedere, etiam si carius res illas emerint, cedatque in illorum damnum stare pretio fori: Non tamen tenentur cum vendunt exponere se periculo non recuperandæ solutionis, sed possunt in illius securitatem pignora, vel fideiussores ut solent postulare: cambium vero quo ad pretia, & solutiones eiusdem legibus tenentur quibus contractus venditionis, non igitur prohibebitur campfor verum ac reale cambium exercens, ac sub iusto pretio, quin possit solutionis sibi debite, & faciendæ in loco, & termino designatis securitatem exigere, ac recipere per pignora, vel fideiussores, aut aliquid simile.

Secundo, (quo principio sepe vsi sumus,) quod in commutationibus mercium aliarum ve rerum iniquum non est, neque in cambio pecuniarum censendum est iniquum: at si conferam tibi meum triticum Valentia, recepturus a te quod habes Barhinoxæ, possum quando meum tibi Valentia confero, potestque occurrere periculum aliquod, quo minus tuum mihi reddatur Barhinoxæ, exigere securitatem de fidei & certa tui tritici traditione mihi meo ve procuratori ibi faciendæ: neque hæc tamen vidi Doctorem, qui illud in huiusmodi rerum commutationibus damnet, licebit ergo similiter illud in cambio pecuniarum: Postulatque profecto illud recta ratio, a qua videtur maxime alienum, ut tu actu recipias ac sine periculo pecuniam meam modo Valentia, ergo vero non sim securus de illius solutione a te faciendæ Metina, sicut repugnat illi te esse in tuto, & me in periculo.

Sed dices propterea recipit campfor lucrum, quia huic periculo se exponit, vel saltim eo ipso quo exercet negotia, debet manere periculo expositus. Hæc ratio nihil efficit. Primo, quia lucrum nulla ratione recipit campfor ratione periculi, sed quia propter diuersam pecuniarum estimationem, tantum valet pecunia quam confert v.g. Valentia, quantum ea quam recipiet Metina,

tinæ, serueturque; ratione huius diuersæ æstimationis inter eas æqualitas, adeo ut ubi par & æqualis est in utroque loco pecuniarum æstimatio nulla ratione liceat campfori interesse aliquod recipere, quidquid sit de periculo, sed debet cambium illud fieri *ala par*. Secundo, falsum est in omni genere negotij oportere mercatorem periculo esse expositum, præterquam in contractu societatis, vel in seruando, earum rerum quæ facit mercaturam, iusto pretio, vel seruato fidelem & securam pretii, vel debiti solutionem exigere nullum ius, neque recta ratio prohibet, quin potius ut modo dicebam illud videtur exigere.

Ex his constat iam, qua ratione obseruandæ sint in hoc cambio per litteras, quod vocamus tertiæ speciei, tres illæ conditiones, quæ ab omnibus Doctoribus in illo exiguntur: Quibus explicatis facile est videre, An illud iustum sit, quod in hunc locum retulimus.

Contractus XXIII.

AN CAMBIVM PER LITTERAS, quod innatur diuersæ æstimationi, quam habent pecunie in diuersis locis, quod dicitur tertiæ speciei, seruatis debitis conditionibus, sit iustum?

ON defuerunt qui ignorantem propriam vim & rationem huius cambij, quod vocamus tertiæ speciei, illud damnarent tanquam iniquum, & usurarium: ut videre est in libro de contractibus quem edidit Barthol. Albornosius lib. 3. titulo 4. variis adducti seu decepti potius rationibus.

Quidam enim eorum existimantes hunc contractum, licet dicatur cambium, vere tamen esse mutuum, cum in eo pecunia recipiatur & pecunia eiusdem sortis communiter restituatur, iudicarunt interesse quod in eo recipitur à campfore esse lucrum ex mutuo, & ex consequenti usuram.

Alii non satis intelligentes qua ratione cambium secundæ speciei differat a cambio huius tertiæ speciei, opinati vtrumque esse transportationem pecuniarum ex vno loco in alium, sic illud damnant. In cambio, qui transfert pecuniam alicuius ex vno loco in alium, non tenetur aliquid reddere domino illius pecunie, quin potius debet stipendium ab illo recipere: sicut quando Pe-

trus volens pecuniam suam quam habet Valentia transferre Romam, traditque illam campfori, cuius industria & opera recipiat illam Romæ, confert & iure stipendium aliquod illi campfori. Sed in hoc contractu tertiæ speciei, campsuarius recipiens v. g. Valentia a campfore 100. aureos restituendos Metina, transfert illos à Valentia in Metinam, idemque obsequium & officium præstat in hoc casu campsuarius iste in utilitate campforis, quod præstat campfor ille qui acceptam pecuniam alicuius Valentia, facit eam illi Romæ restitui, ergo & in hoc cambio tertiæ speciei, in quo campfor tradit pecuniam campsuario, debet campfor stipendium aliquod illi campsuario conferre, iniquumque est, ut campsuarius illud conferat.

Simili argumento utitur Albornosius loco citato. Hæc duo inquit cambia, vnum per transportationem, in quo campsuarius ipse confert pecuniam campfori, & alterum in quo è contrario campfor confert illam campsuario, sunt contractus sibi inuicem pugnantes, ergo quemadmodum in propositionibus sibi pugnantibus si vna vera est alteram oportet esse falsam, ita in his cambijs, cum sibi inuicem pugnent, si prius illud quod vocamus secundæ speciei est iustum, & licitum, hoc posterius quod dicimus tertiæ speciei iniquum & iniustum cense fere debemus: Erit autem iustum, si quemadmodum in priori qui accipit pecuniam alicui restituendam, recipit stipendium transportationis illius, idem quoque seruetur in posteriori, ut campsuarius qui recipit pecuniam à campfore, transfertque illam in locum ubi illam restituit, aliquod stipendium illius translationis recipiat a campfore, vel saltim nullum lucrum compellatur illi reddere.

Alij arbitrati hunc contractum esse venditionem, simulque consentes pecuniam non esse venalem, hoc vtuntur argumento. Si quæ ratio cambium hoc tertiæ speciei iustum efficeret, illa certe, quia propter abundantiam vel penuriam pecuniarum in diuersis locis diuersam quoque ille æstimationem habeant in illis, ad quam compensandam reducendamque ad æqualitatem exhibeat quandoque campsuarius interesse illud, quod ultra capitale exhibet campfori: at hæc ratio non habet locum in cambijs, nec vera est. Probant: Quia abundantiam vel penuriam auget quidem, vel minuit æstimationem & valorem rerum venalium, & mer-

cium, non tamen pecuniarum, cum pecunie non sint res venales, sed pretium ipsarum. Et confirmatur, in rebus ipsis venalibus quibus est taxatum pretium a lege, ut in tritico, penuria illius non auget valore, nec licet illud in iudicio animæ excedere, ut vidimus q. 77. ar. 1. agentes de Præmatica tritici, pecunie autem, esto possent summa campforibus ut merces quædam, habent tamen certum ac definitum pretium à lege in singulis locis, non ergo licet illud excedere, neq; ultra illud lucrum aliquod vel interesse recipere, siue maxima sit illarum in locis vbi cambiuntur abundantia, siue multa penuria. Hæc sunt potiora argumenta quibus nonnulli sed paucissimi quibus propria vis & ratio huius cambij & leges ac conditiones quæ in illo obseruari debent & quas hætenus exposuimus ut recte fiat non sunt satis perspectæ.

His tamen non obstantibus, communi Theologorum consensu cambium hoc iustum est, ac licitum, seruatis illis tribus conditionibus quas hætenus explicauimus.

Ita docet Siluest. 4. q. 9. vbi agens de hoc cambio tertie speciei (quod vocat quidē ibi sicam, non quasi existimet illud fictum esse et vsurarium, sed ad distinctionem cambij secundæ speciei, quod a Siluestro & Doctoribus illi cõuis solebat vocari reale, & per litteras) probat tamen illud seruata regula illa quam ex ipso superius retulimus: *Et quoties arbitrio bonorum, & peritorum in arte campforia pars accipiens cambium non grauetur, & distantia temporis nihil lucri affert, nullum in tali cambio sit peccatum, vel iniquitas:* Quam regulam seruatis illis tribus conditionibus à nobis propositis perspicuum est in hoc cambio tertie speciei obseruari omnino. Probant similiter illud Hieronym. de Luca. De cambijs. cap. 4. num. 22. Fabianus de Ianua De cambijs. parte 2. cap. 2. & 4. Vbi docet copiose cambium Lugdunense, & Bezenzonense quod illo viuente erat maxime in vsu, verum ac iustum cambium esse. Caietanus De cambijs. c. 6. Soto lib. 6. de iustitia. q. 5. art. 2. & 3. Nauarrus in suo commento de Cambijs num. 51. Mercatus lib. 4. de contractibus. c. 6. & 7. & omnes recentiores qui de hoc genere contractus Latino sermone vel vulgari scripserunt. Fuitq; etiam sententia D. Thome, si attente legatur, lib. 2. de Regimine principum. c. 14. Ex iurisperitis Baldus de Rubri. Cod. de constitut. pecun. Salicet. Cod. De exercito. in l. 2. in

princ. & Cod. de vsu rei iudicat. & in c. penul. colum. 5. de plus petito, & in quæst. per eum disputata quæ incipit: Statuto cauetur quod fenerator &c. & late in authent. Ad hoc in 11. quæstione Ioannes. de Anania in cap. Nauiganti. De vsuris. Archidia. 13. q. 3. cano. 1. Calderin. in consil. 11. posito sub titulo de vsuris. Alexan. consil. 61. in 2. parte. quod incipit: Viso processu causæ vertentis. Iason in l. 1. Cod. De Summa Trinit. & fide Catholica, Lauren. de Rodulphis in cap. Consuluit, q. 1. tertij partis. De Vsuris.

Quorum sententia firmissimis nititur rationibus. Imprimis, in hoc contractu, cū ad iustitiā pertineat cõmutatiō, seruanda est æqualitas, æqualitas autē in rebus quæ cõmutantur non solum respicit illarum valorem, verum etiam & veram illarum estimationem, ergo in cãbio, sicut quando pecunie commutantur secundum proprium valorem, vbi illæ diuersum habent, & maiorem in vno loco quam in alio, reducenda est illa inæqualitas & differentia valoris ad æqualitatem per additionem alicuius pecunie vbi illa minus valet, ita quoq; quando commutantur secundum diuersam estimationem, vbi illæ reuera diuersam habent, & maiorem in vno loco quam in alio, reducenda est illa ad æqualitatem per additionem alicuius interesse vbi illa minus æstimatur: Hoc autem fit in cambio huius tertie speciei, cum abunde satis ex dictis cõstet, fieri reuera secundum illud diuersam estimationem quam habent pecunie in diuersis locis, est ergo modo verum cambium sit, & sub iusto pretio, iustaq; estimatione, & ab omni vi, fraude, & dolo alienū iustus ac honestus contractus. Inæqualitatem autem existere, vbi res quæ commutantur non habent parem estimationem, experientia ipsa, & communis omnium hominū vsus, & conceptio testatur: in diuersis vero locis habere pecunias diuersam estimationem perspicuum est ex controuersia 1. huius art.

Secundo, Cambium hoc tertie speciei est cõtractus secundum se & ex genere suo bonus, seruatis ve illis tribus conditionibus nulla circumstantia vitiatur, ergo est iustus. Ex genere suo bonum esse patet, quia nullum ius, nulla ve recta ratio prohibet pecuniam vnus loci cum pecunia alterius commutari: Nulla vero circumstantia illū vitari seruatis illis tribus conditionibus inductione constat. Nam imprimis nulla est fraus

est fraus vel dolus, cum sit verum cambium, ac reale, ut supponimus: nulla iniuria, cum nulla vis inferatur alteri contractentium: nulla iniquitas vel iniustitia, cū non recipiatur in eo nisi illud interesse, quod exigitur arbitrio prudentum, ut minor æstimatione quam habet pecunia in vno loco, æquetur maiori quam habet in alio, est ergo cum istis tribus conditionibus contractus iustus.

Tertio, (quo argumento vtuntur Soto, Nauarrus, & pleriq; DD. ad hoc institutū) Pecunie, preter primum vsu quo sunt pretia omnium rerum venalium, habent & alium secundarium, secundum quem possunt in illis sicut & in mercibus exerceri commercia aliqua, & potissime commutationes illarum in diuersis locis: vnde quod licet in commutationibus mercium non est prohibitum in cambijs pecuniarum, at in mercibus ut tritico, oleo, & similibus, quando commutantur in locis in quibus habent diuersas æstimationes, reducuntur illæ ad æqualitatem per aliquam compensationem & additionem mercis, vbi minus illa æstimatur, qua ratione diximus commutationem 10. modios tritici quos habet in Hispania, cum 12. quos est recepturus Siculæ, iuste agere, quia tanti æstimatur in Hispania 10. modii tritici, quantum Siculæ 12. seruaturque propterea in ea conmutatione æqualitas, ergo cum reuera pecunie, experientia teste, ac ut ex controu. illa constat, habeant diuersam estimationem in diuersis locis, iuste reducitur illa ad æqualitatem per interesse illud, & lucrum quod recipit campfor in hoc cambio tertie speciei, conferens pecuniā v. g. Valentie vbi illa magis æstimatur, & recepturus aliam Metinæ vbi illa minus æstimatur propter maiorem illius abundantiam.

Hæc adeo certa sunt, ut non oporteat in his probandis amplius immorari: sed ad argumenta initio proposita accedamus.

Primum illud, quo quidam hoc cãbium damnant, existimantes esse mutuum, abunde fuit solum controu. 1. huius artic. vbi copiose docuimus, nullum cambium reale & verum, cuiuscunque speciei illud sit, esse mutuum.

Secundum, solum etiam manet ex dictis in eadem controu. ibi namq; satis explicauimus, qua ratione hoc cambium tertie speciei ab illo secundæ, quod est per transportationem, distinguatur: in illo namque secundæ speciei, qui recipit pecuniam

recipit illam transferendam in alium locū, qua de causa iuste recipit lucrum illud in stipendium, in hoc autem cambio tertie speciei, qui recipit pecuniā, ut pote campforius, non recipit illam transferendam in locum vbi illa indigeat campfor, sed in suam tantum vtilitatem, restituendamq; seruata æqualitate estimationis quam habet illa in illis locis, quam seruat exhibito interesse illo, cum quo minor æstimatione vnus loci æquatur cum maiori alterius.

Ad tertium dico, figmentum esse illud argumentum Albornosij, quia hæc duæ species cambijs, licet contrario modo exercantur, cum in secūda specie campfor recipiat pecuniam, in hac vero tertia illam confert, non tamen propterea sunt contractus ita contrarij, ut si alter sit iustus alterum oporteat esse iniquum, sed sunt diuersi, & ambo iusti ex diuersis rationibus: cambiū secundæ speciei iustum ratione illius transportationis, cambium tertie speciei iustum quoque ratione diuersæ estimationis, quæ satis suis locis explicata sunt controu. 1. huius art.

Ad quartum constat iam ex eadem controu. hoc cambium tertie speciei, imo nullum cambium venditionē esse, aut emptionem pecuniarum, sed veram illarum commutationem in diuersis locis, secundū variam ac diuersam estimationem quam habent in illis, sicut cõmutantur aliæ merces diuersas estimationes habentes in locis in quibus commutantur. Adde, esto affirmaremus hunc cõtractum esse emptionem & venditionem, sicut Siluester, Caiet. & alii volunt, non vrgeret illud argumentū: quia quamuis pecunia secundum primum vsu vendibilis non sit, iuxta secundariū tamen vsu quem habet, nihil prohiberet affirmare eo modo illam vendi posse, & ita vendi in contractu cambijs in diuersis locis. Præstat tamen prior solutio, quia ut ex progressu huius disputationis constat, hic contractus non est venditio, sed vera ac realis pecuniarum commutatio.

Eodem modo soluitur quod adducitur in confirmationem, fatemur enim pecunie esse taxatum pretium, & illud non mutari, sed eo seruato plures pecunias reddi in vno loco quam in alio, ut seruetur æqualitas inter diuersas estimationes, quas habent in illis, Nec obstat exemplum sumptū ex mercibus quibus est taxatum pretium a lege, ut tritico, quia pretium illud (ut diximus agentes de Præmatica tritici) taxatū est

est versus maius, ita ut non possit ascende-
re: nec debeat propter sterilitatem & ino-
piam tritici, quia legislator in ea taxatione
iam consideravit maximam æstimationem,
quam potest habere triticum, cum illa ta-
xatio non sit facta ad tempora abundantia,
sed ad ea in quibus accidet inopia annonæ,
intra quam taxam, in locis ad quæ illa ex-
tenditur, si diuersa reperiatur tritici æsti-
matio, ac in illis commutetur, ubi minus
æstimabitur erit aliquid addendum, ut fer-
uetur æqualitas cum alio existente ubi il-
lud æstimabitur magis.

ARTICVLVS TERTIVS.

AN CAMPSORI EX OFFI-
CIO liceat ratione illius officij aliquid reci-
pere ultra iustum, & commune
pretium cambij.

VNA EX FOR-
mis cambiendi, quam
diximus quæst. 2. hu-
ius disputationis: ar-
tic. vnico, constitui à
Doctoribus, est cam-
bium quod dicitur ra-
tione officij: Dicitur autem cambium ra-
tione officij, quando existit campfor ali-
quis cum obligatione conferendi pecunias
suas mercatoribus habentibus in alijs lo-
cis pecuniam, vel creditum, idque vel pro-
pria sponte, vel designatus & constitutus
à Repub. ad hoc officium. De huiusmodi
nunc quærimus, An ratione huiusmodi of-
ficij, & obligationis quam suscipit, possit
recipere à campforarijs, quibus pecunias
suas confert, aliquid exigere, vel recipere
ultra iustum pretium cambij, & communi
vsu fori tali tempore receptum.

Controversia I.

AN CAMPSOR EX OFFI-
CIO possit aliquid recipere ultra iustum
pretium cambij ratione sui
officij?

AIET. in opusculo de Cam-
biis cap. 2. refert sententiã quo-
rundam, qui existimantes cam-
bium esse quoddã mutuũ, tum
etiam mutuante ex officio, & ex obliga-
tione posse aliquid exigere ultra sortem
ratione illius obligationis, cum sit illa ci-

uillis & pretio æstimabilis. Ex hoc duplici
fundamento colligebant, campforem obli-
gatum ex officio ad conferendas pecunias
suas per cambium posse recipere aliquid
ultra iustum pretium ratione illius obliga-
tionis. Eandem sententiam tribuit Nauar-
rus in suo commento de cambijs. num. 15.
Durando in 3. dist. 37. q. 3. Licet illud
Durandus non ibi asseueret, & Meding
Cod. De rebus restituen. fol. 147. Quæ sen-
tentia potest ita confirmari.

Imprimis, qui mutuat ex officio & cum
obligatione, licet nihil possit recipere ex
mutuo, potest tamen recipere aliquid &
iuste, propter labores quos sustinet in que-
rendis pecunijs ad mutuandum omni pos-
centi, in faciendis computis, & scribendis
fideliter mutuis in libris suarum rationum:
Tum etiam propter pericula & molestias
quibus se exponit in recuperandis rebus
mutuatis, quibus se ipsum exponere &
obligare pretio dignum est, sed eisdem la-
bores & curas debet sustinere campfor ex
officio, eadem pericula, & molestias & ma-
iora subire, quia mutuans est recepturus
res mutuatas in eodem loco, campfor vero
pecunias campforario traditas in alio distã-
ti, ergo licebit etiam mensario ex offi-
cio, propter istos labores, pericula, & mo-
lestias quibus se deuinxit, & exposuit, re-
cipere aliquid ultra commune & iustum
pretium cambij.

Secundo, In cambio minuto, ut dixi-
mus q. 3. huius disputationis, campfori
ex officio licet aliquid recipere ultra natu-
rale & legale pretium pecuniæ, pro obliga-
tione illa cui se deuinxit ad commutandas
pecunias huius, & illius, ergo similiter cã-
pfori ex officio obligato ad conferendas
suas mercatoribus poscentibus illas.

Tertio, Respub. iuxta Scotum in 4.
dist. 15. q. 2. potest constituere aliquem
ciuem, qui debeat mutuare ex officio, de-
signato illi aliquo pretio ratione illius obli-
gationis recipiendo a singulis mutuatorijs,
pro ratione quantitatis vniuiq; mutuate:
poterit ergo similiter Respub. designare
campforem conferentem ex officio pecu-
nias suas mercatoribus habentibus pecu-
niam, vel creditum in locis designatis so-
lutionibus cambiorum, cum aliquo interes-
se præter iustum pretium cambij in stipen-
dium illius obligationis. Nunc sic: Si exi-
gere aliquid ultra iustum pretium cambij
esset illicitum campfori ex officio, illud nõ
posset Respub. constituere, non enim po-
test

test illa contractum aliquem ex illicito fa-
cere licitum, quod si licet, poterit & priua-
tus campfor sua propria sponte ad illud se
obligare, & tale officium in se suscipere, &
pro illa obligatione aliquid seorsum ultra
iustum pretium exigere.

Quarto, Quamuis nec liceat Clerico
pro celebratione Missæ, nec Iudici pro ferẽ-
da iusta sententia aliquid recipere, at si de-
beat Clericus iter facere ad celebrandum,
vel Iudex aliquem laborem extraordina-
riũ suscipere, possunt hi pro huiusmodi
laboribus aliquid exigere, & tuta consciẽ-
tia illud recipere, ergo poterit similiter cã-
for ex officio, cum hæc obligatio, & labo-
res, & curæ quæ illam committantur, non
sint de intrinseca ratione cambij, sed quid
extrinsecum, & diuerso pretio seorsum dig-
num, recipere aliquid ultra ipsum pretium
cambij.

Quinto, In monte pietatis nihil quidem
potest recipi ratione rei mutuatæ, licet ta-
men & iuste (vt vidimus) propter labores,
& expensas quæ ad illius conseruationem
fiunt, ergo licebit similiter campfori ex of-
ficio.

Oppositum tamen docet eodem loco
Caiet. Affirmat enim duo: Imprimis nulla
ratione licere, neque autoritate Reipub.
constituere aliquem ciuem ita mutuante
ex officio, & obligatum ad mutuandum, vt
possit aliquid recipere ab illis mutuatorijs
extra sortem, quia esset erigere ac facere
artem vsuariam moderatam, cum omne
illud quod redderetur a mutuatorio ultra
sortem, redderetur profecto, & reciperetur
ratione, ac vi illius mutui. Docet secundo
falsam esse, campforem aliquem recipere
aliquid propter labores, vel expensas quas
facit, vel illud intendere, sed solum suum
lucrum. Vnde quamuis ibi non loquatur
expressè Caiet. De hoc cambio, quod vo-
camus ratione officij, ex ijs tamen quæ ibi
docet, colligere satis licet, iuxta ipsum,
nulli campfori licere recipere aliquid ultra
iustum pretium, neque titulo laborum, vel
expensarum, aut periculorum, neque villo
alio titulo.

Sequuntur hanc sententiam Soto, &
nonnulli recentiores hac potissime ratio-
ne. Quia propter labores, expensas, & pe-
ricula, quæ occurrunt in aliquo officio, vel
contractu, tunc licet aliquid exigere, quan-
do officium illud vel contractus licet, & ita
licet exiegre iudici, testi, vel Clerico ali-
quid pro suis laboribus, quia exercent of-

ficia secundum se iusta: quando autem of-
ficia sunt iniqua, & illicita, illud non licet:
quia cum accessorium (vt dicitur) sequatur
naturam & rationem sui principalis, si illi-
citurum est pro officio aliquid exigere, illi-
citurum quoque erit & pro laboribus, expen-
sis, & periculis quæ illud committantur: est
autem illicitum exigere aliquid pro mu-
tuo, vel ultra iustum pretium cambij, erit
ergo etiam illicitum & pro obligatione
exercendi ista officia, vel pro laboribus,
& expensis, vel periculis, quæ in illis oc-
currunt.

Ex his tamen opinionibus censet Nau-
arr. loco citato num. 17. priorem illam
probabiliorem, & merito: adhibito tamen
illi aliquo moderamine. Probabiliorem
quidem esse ex eo probat, quia hæc secun-
da petit principium, & sumit tamquam cer-
tum id quod est in quæstione positum: Su-
mit enim esse officium iniustum & iniquũ
exigere aliquid pro officio & obligatione
mutuandæ, vel conferendi pecunias per cã-
bium: quod certe est quod hic disputamus,
& cuius partem affirmantem authores pri-
mæ opinionis sequuntur, negantem vero
authores alterius. Secundo idem argumen-
tum, quo vtuntur authores secundæ opinio-
nis, possumus torquere in illos hac ratione:
Pro laboribus, expensis, vel periculis quæ
occurrunt in aliquo officio honesto & lici-
to, licet aliquid seorsum exigere, quia ratio
ne licet iudici, testi, & Clerico, si ad sua mu-
nera præstanda aliquem suscipiant laborẽ,
qui non sit illi officio intrinsecus, sed ex-
ternus: Sed mutuare, conferre pecuniam
suam cãpsuarijs, hæc officia honesta sunt,
& licita, ergo pro laboribus expensis, vel
periculis quibus aliquis se ipsum offeret &
obligabit in huiusmodi officiis, potest ali-
quod pretium seorsum exigere.

Quo fit, vt in argumento illo, in quo
distingunt inter officia licita & illicita au-
thores istius secundæ opinionis, maximam
profecto committant fallaciam. Nam cum
sumat in Maiori: Pro laboribus, expensis,
& periculis quæ occurrunt in officio ali-
quo iniusto, & iniquo, nihil posse recipi,
quod certe verissimum est, quia si radix
mala & iniqua, & rami: cum deberent, vt
recte argumentarentur, ita constituere Mi-
norẽ: At mutuare, vel cambire sunt officia
iniqua, & mala (quia hæc sunt officia de
quibus disputamus, & circa quæ inquiri-
mus, an propter labores, & pericula in eis
occurrẽtia, cum obligatione subeundi illa,
liceat

liceat aliquid accipere) constituunt tamen hanc minorem, est autē officium iniquum exigere aliquid pro mutuo, vel ultra pretium cambij, quę minor non est profecto accomodata illi syllogismo, neque instituto.

Pręterea ista secunda opinio non tollit, neque diluit fundamentum cui nititur prior. Nimirum, iniquum quidem esse pro mutuo aliquid recipere ratione mutui, vel in cambio ultra iustum pretium ratione cambij, non tamen quando illud non recipitur ratione mutui vel cambij, sed ratione alicuius obligationis, vel laboris externi in illo contractu occurrentis, quę pretio digna sint: hoc certe non confutant, nec dissoluunt, cū ipsemet Soto lib. 6. q. 1. ar. 2. ad 4. fateatur ingenue, posse aliquem recipere stipendium a Repub. quando seipsum obligaret ad mutuandum illi, quotiescunque ipsa illud postulauerit: quia hęc (inquit) obligatio affert secum maximum onus, labores, & expensas, propter quas pretio æstimabilis est, & digna.

Ad hęc, rationes illę adductę pro priori opinione recte procedunt, nec potest reuera negari posse Rempub. constituere ciuem cum officio & obligatione mutuandi omni poscenti, sicut dicebat Scotus, cum mutuatarij pro illa obligatione aliquid moderatum & rationi consonum redderēt, imo forsan (inquit Nauarrus) esset vile Reipub. talem ciuem constituere: neque hoc esset (vt sentit Caieta.) erigere artem vsurarię in Repub. cum illud non recipere tur ratione mutui, sed pro illa obligatione, quę est pretio æstimabilis, & laboribus, ac expensis quę illam committantur.

Vtramq; nihilominus opinionem ita conciliat Nauarrus: Vt cum duobus modis possit aliquis exercere cambia ex officio, & cū obligatione conferendi pecunias suas ad cambium vnicuique mercatori poscenti illas per verum & reale cambium (sic enim est quęstio hęc accipiēda) nempe: Vel cōstitutus a Repub. & illi obligatus, designatoque illi ab eadem Repub. iusto ac moderato stipendio pro illa obligatione, Vel propria autoritate propriaq; sponte se ipsum ad hoc officium obligans: Campsori priori modo exercenti cambia ex officio, & cum illa publica obligatione, licere tuta conscientia recipere ultra iustum commune quę pretium cambij, stipendium illud sibi a Repub. taxatum: Quod probant optime argumenta primę opinionis. Nam cum authori

rate Reipub. ille sit obligatus, obligatio illa est firma, onerosa, & in communem utilitatem, est illo stipendio digna, & ita potest recipi tamquam iustum, cum sit ab ea taxatum. Et confirmatur, quia hoc officium est honestum & utile Reipub. potest ergo ab illa constitui, & cui qui ad illud se obligaret stipendium constituere, sicut in aliis officiis, & exercitiis quę iniqua non sunt, & cedunt in ipsius utilitatem. Campsori vero qui propria autoritate, & propria sponte se ipsum constitueret paratum, & expositum ad conferendas pecunias omni querentibus illas per cambium verum, non licere aliquid ultra iustum pretium exigere: Quia propria sponte se ipsum exponens non est ita obligatus, quin possit cum primum illi non libuerit, aut defuerint pecunie, cessare ab illo officio: vnde illa obligatio est valde infirma vbi non interuenit Reipub. autoritas. Tum etiā, quin in his nulli privato est relinquenda taxatio huiusmodi stipendii, esset enim res in contractu pecuniario maxime periculosa. Qua de causa, moraliter loquendo (sicut in his rebus oportet) valde periculosum hoc esset, cāpsorem aliquem titulo officii propria sponte susceptum aliquid exigere ultra iustum pretium.

Nec obstat quod in argumentis primę opinionis adductum est, propter labores, & pericula licere aliquid accipere, quia ad istos labores & pericula tenetur quidem necessario, qui a Repub. constituitur, & illi obligatur, qui vero propria sponte exponit se, ac promittit, non ita tenetur, sed quantum libuerit. Neq; vrget illud: quod exigere aliquid pro laboribus iustum sit, quia aliter neq; liceret Reipub. illud recipere: Constat enim ex modo dictis, quantum intersit inter constitutum a Repub. & illi obligatum, & eum, qui priuatis tantum mercatoribus vel aliquibus campsuaris se ipsum obligaret.

Hęc iuxta Nauarri sententiam.

Nos vero vt in summa quid de proposito quęstione sententiamus, explicemus, obseruemus: Campsorem ex officio duobus modis posse illud exercere. Primo, cum obligatione & debito dandi ad cambium: quam obligationem potest suscipere conuentione facta vel cum Repub. ipsa & Magistratibus illius, vel cū aliquibus priuatis & specialibus mercatoribus, & campsuaris, obligans se ad conferendum illis pecunias per cambium, quotiescunque ab eo illas postulauerint: Secundo vero modo,

nulla

nulla sibi imposta obligatione, sed libere & voluntarie, ita vt habeat quidem paratam (vt sic loquamur) mensam, & pecunias volentibus cambium ab illo recipere, sed cum libertate, & conferendi quibus voluerit, & quando voluerit, possitq; pro libito cessare ab illo officio, ac nulli conferre, cum primum sibi visum fuerit.

Sit prima conclusio. *Campsor ex officio, illo priori modo, cum obligatione scilicet conferendi pecunias per cambium, & facta conuentione a qua non possit pro libito retrocedere, siue conuentio illa & obligatio sit cum Reipub. siue cum aliquibus priuatis, potest præter receptum ac iustum pretium cambij tali loco & tempore, stipendium aliquod moderatum accipere, vel taxatum sibi ab eadem Reipub. vel quod arbitrio prudentum censebitur iustum.*

Hanc probant efficaciter argumenta primę opinionis: nec existimo aliquē Doctorem de hac conclusione dubitare, cum illud recta ratio & equitas exigant omnino. Cui enim dubium esse potest, obligationem illam, & labores, ac expensas quas illa secum necessario affert, sub peculiari pretio ac stipendio, diuerso ac distincto à communi pretio cambij, dignas esse?

Secunda conclusio. *Campsor ex officio secundo modo, qui scilicet habeat pecunias paratas, & expositas huic negotio, sed libere ac voluntarie illas conferens quibus vult, & quando vult, non potest præter receptum & iustum pretium cambij aliquid aliud ultra exigere, vel recipere.*

Hanc probant argumenta secundę opinionis. Et confirmatur, quia etsi campsor hic suscipiat aliquos labores, faciat aliquas expensas, & se ipsum exponat alicui periculo, hæc tamen omnia libere ac voluntarie suscipit, non ex aliqua obligatione, sed tamquam circumstantias quę committantur huiusmodi contractui, pro ijs vero quę sunt connexa contractui qui voluntarie ac propria sponte exercetur, & sine vlla obligatione, non potest aliquod pretium seorsum exigi, vel recipi, diuersum ac distinctum ab eo quod merx vel negotium illud simpliciter & secundum se meretur: aliter in omni emptione & venditione liceret præter iustum rei pretium aliquid aliud recipere, in stipendio vel pretium aliquorum laborum, vel expensarum, quas libere venditores sustinent ad vendendas suas merces.

Secundo, licet concedamus mutuatario,

suscipienti officium mutuandi cum obligatione & debito mutuandi, a quo non possit pro libito retrocedere, vt possit pro illa obligatione aliquid recipere, at mutuanti libere & voluntarie nullus tale concedit, etiam si publice offerat se ipsum ad mutuandum, habeatq; mensam paratam, & pecunias expositas mutuis, quando illud ita præstat, vt libere mutuet quibus vult, & quāui vult, cum libera facultate negandi mutuum quibus voluerit, & quando voluerit, sed omnium consensu qui sic mutuans aliquid exigeret à mutuatario ultra sortem, esset vsurarius: ergo & campsor qui simili libertate conferret pecunias, vsuram profecto & iniquitatem faceret aliquid exigens ultra iustum pretium cambij. Et confirm.

Quia ex opposita sententia possent excusari omnes vsurarij ab iniquitate, & culpa, quod est contra fidem. Consequentia vero patet, quia omnes vsurarij suscipiunt aliquos labores, faciuntq; expensas in cōgregandis pecunijs, quas conferant mutuatarijs, exponuntq; illas varijs periculis infidelis, vel dubiæ, & morosę solutionis, & quandoq; maioribus quam campsor.

Possent deniq; (quod recte in hoc sensu ait Caietanus) Reipub. instituere ac erigere artem vsurariam, facta facultate, vt qui vellet mutuare, quandiu illud vellet, possit aliquid recipere ultra sortem pro laboribus, & expensis, quę exiguntur ad congregandas pecunias, sicut concedit alijs artificibus, quandiu artem suam exercent, ali quod lucrum ex illa, esto libere ac voluntarie illam exerceant quasdiu volunt: Quam tamen artem posse in Repub. institui esset apertus, ac maxime perniciosus error.

Hanc sententiam & in sensu huius secundę conclusionis docet Soto lib. 6. de Iust. quęst. 10. art. 2. Caietanus De vsuris c. 6. & in eodem sensu existimo Nauarrum negare, posse in cambio ex officio aliquid recipi ultra commune & iustum illius cambij pretium. Referuntq; viri graues Magistrum Victoriam retulisse de se ipso circa presentem quęstionem, Quod cum esset presentem quęstionem, Quod cum esset Parisijs omnes fere Doctores illius scholę iurarunt in sententiam Durandi, illam probantes, postea tamen ab ipso admonitos, & re diligentius perspecta retractasse illā sententiā fuisseq; amplexos hęc conclusionem. Vnde illa opinio Durandi, posse mutuantem ex officio, etiam si libere ac voluntarie mutuet, aliquid recipere ultra

tra

tra fortem, vel campforem (quod ex illa sequitur) ex officio, sed voluntarie conferentem pecunias suas aliquid recipere ultra iustum pretium cambij, in iudicio animæ ac in moribus est maxime periculosa, & perniciofa. Adeo ut non dubitem, in foro etiam exteriori tale mutuum ac cambium iudicanda esse a peritis & prudentibus Iudicibus iniqua, & vsuraria.

Nec ratio illa Durandi aliquid valet, Mutuantem ex officio, quacunque ratione officium illud exerceat, pati varios labores, facere expensas, & subire pericula: Quia labores & expensæ quæ committantur contractum mutui sunt duplices, alij intrinseci & necessario connexi contractui, ut congregare pecuniam, numerare illam, & ea per aliquod tempus carere, & similia, pro quibus nihil omnino potest mutuans recipere, sicut neque pro mutuo, quemadmodum Clericus pro laboribus annexis & intrinsecis administrationi Sacramenti, nihil potest absque simonia recipere. Alij vero sunt labores extrinseci, & quasi per accidens aduenientes mutuo, ut congregare pecunias, ab uno loco in alium ubi sunt varia negotia vel cambia exercenda deducere, & transferre, ibi illas aservare & similia, sine quibus commode pecuniæ haberi non possunt ad mutuandum vel cambiendum: Quos labores duobus adhuc modis potest mutuans suscipere, vel libere & propria sponte, ac sine ullo pacto vel obligatione civili, ex qua nascatur aliqua actio contra ipsum, vel cum obligatione & debito, ita ut possit compelli; pro laboribus illis, vel expensis externis & adventitijs, quæ tamen libere suscipiuntur, ac ita ut possit illas subire vel ommittere, nihil etiam potest recipere, quia libere suscipiuntur, & velut amice, & gratis (nisi interueniret aliqua ratio lucri vere cessantis aut damni emergentis, in gratiam & utilitatem eius propter quem labores illi suscipiuntur, vel expensæ fierent: Iuxta ea quæ superius docuimus agentes de lucro cessante, & damno emergente in mutuo) cum non possit ad illa compelli. Quod si cum obligatione, & pacto, ex quo nascatur actio qua compelli possit, tunc pro laboribus illis, vel expensis cum tali obligatione susceptis potest aliquid exigere, vel recipere: hæc enim est obligatio civilis quam sepe in hoc opere diximus pretio æstimabilem esse, Quemadmodum (ut in eodem exemplo persistamus) conficere aliquod iter ad celebrandum, la-

bor est sacrificio Missæ externus, pro quo si Clericus gratis illum, ac libere, vel amice suscipiat, nihil potest exigere, quod si cum obligatione & pacto, iuste ac recte potest, ratione illius obligationis, quæ ad illum laborem suscipiendum se deuinxit.

Ex his facile est diluere argumenta primæ opinionis, quatenus huic secundæ conclusioni aduersantur.

Primum satis manet solutum ex modo dictis. Sed urgebit aliquis, Si artifex suscipiat varios insolitosque labores & expensas in aliquo officio suæ artis, potest illud carius vendere, quam sit commune pretium similiarum rerum eadem arte constantium, poterit ergo similiter mutuans qui suscipit labores, facitque expensas ad mutuandum, ad quæ non tenetur, aliquid pro illis recipere ultra sortem, & similiter campfor qui similes patitur labores & expensas, poterit etiam aliquid ultra commune pretium cambij exigere. Respondeo, Officium illud artificis duobus modis posse sese habere, vel ita ut propter labores illos vel expensas in eo factas excedat in valore, utilitate, vel æstimatione alia officia eiusdem artis, vel ita ut propterea non excedat: siquidem excedat, poterit carius vendi, non propter labores illos vel expensas artificis, sed quia utilius est, vel pretiosius: quod si non excedat cetera, non potest carius vendi, pretia enim rerum ex earum utilitate & valore æstimanda sunt, ut quæst. 77. ar. 1. contro. 1. vidimus. Parique ratione, si cambium vel mutuum maiorem afferret utilitatem accipientibus illa, oporteretque propterea mutuamentem vel campforem aliquos extraordinarios labores sumere, vel maiores expensas facere quam soleant communiter, ac regulariter fieri, non dubitarem concedere, licere mutuanti & campfori in tali casu pro illis maioribus laboribus, & expensis quæ illi se obtulerunt ad maiorem utilitatem campsuarii, vel mutuarii, aliquid ab eis recipere quod arbitrio prudentum censeretur iustum: At mutuarii, & campsuarii eandem utilitatem assequuntur, siue ab hoc siue ab illo mutua & cambia, quibus indigent, recipiant, siue cum laboribus & expensis eorum, siue nullis ab eis factis.

Ad secundum respondeo imprimis, In cambio minuto repetiri aliquid secundum se pretio æstimabile, nimirum vel obligationem illam, qua, conuentione facta cum Repub. vel aliquibus priuatis, obligat se

campfor

campfor ad commutandas illorum pecunias, vel metallum pretiosius, vel maior illa commutatur, vel similia, quæ reperiuntur in cambio minuto, ratione quorum diximus in illo cambio posse recipi aliquid ultra naturalem valorem, seu pretium legale ipsarum pecuniarum: at in cambio ratione loci, & per litteras, de quo hic agimus, etiam si illud exerceatur ex officio, quando tamen libere officium istud suscipitur, libereque potest dimitti, nihil interuenit, propter quod debeat recipi aliquid ultra commune & iustum pretium cambij tali loco & tempore celebrati: cum in eo nec fiat commutatio inter pecunias diuersi metalli & valoris, nec maior utilitas sequatur campsuatio ratione illius officii, nec tale officium includat aliquam obligationem civilem pretio æstimabilem.

Ad tertium respondeo, verum quidem esse, licere illud Reipub. & Magistratibus, quia susciperet tunc qui ita se illis obligaret obligationem civilem pretio æstimabilem, similiterque iudicandum est de campfore: at qui suscipit quidem officium mutuandi, vel cambiendi, libere tamen & voluntarie, ut ex dictis constat non habet titulum, nec ullam iustam causam, propter quam possit tuta conscientia aliquid accipere, vel in mutuo ultra sortem, vel in cambio ultra iustum & commune illius pretium.

Quartum solutum manet ex modo dictis: Iudex enim, testis, & sacerdos recipiunt aliquid, pro laboribus quos suscipiunt in suis muneribus, quando illi non sunt conuenienti officio quod prestare debent, neque tenentur ad illos nisi ex pacto & conuentione, cum eo qui exigit a Iudice, vel teste, vel clerico, ut labore illum suscipiat.

Ad vltimum respondeo, maximum esse delictum inter Montem pietatis & hunc contractum cambij. Prius est, quod bonorum vel pecuniarum quæ in Monte pietatis existunt, ut diximus quæstione. 78. artic. 2. agentes de Monte pietatis, veri domini sunt pauperes, qui ex illo mutuo accipiunt, & cum sint veri illius montis domini, tenentur ad expensas quæ in illius conseruatione fiunt: unde quod persoluunt ultra capitale quod restitunt, non persoluunt illud ratione mutui, nec ratione laborum & expensarum simpliciter, sed ratione laborum quos suscipiunt ministri illius montis, & expensarum quæ fiunt in rei cuius ipsi sunt domini, conseruationem: tenetur enim vnusquisque ad persoluenda ea, quibus opus est in sui rei con-

seruationem. Campsuarius vero non est dominus illius pecuniæ quam accipit a campfore, antequam illam accipiat per contractum cambij, & ita non tenetur ad labores, & expensas quæ occurrunt in illius congregatione, vel conseruatione, sed solum est illius dominus quando eam actu recipit per cambium, ratione cuius acceptionis & contractus, cum sit vera commutatio pecuniarum ad nihil aliud tenetur, quàm ad restituendam illam in alio loco secundum æqualitatem, quæ æqualitas in hoc contractu ratione loci solum sumitur secundum estimationem, quæ habent pecuniæ in illis locis, inter quæ tale cambium celebratur.

Huic iniquitati, qua aliqui campfores libere, & voluntarie, ac sine vlla obligatione exponunt suas pecunias, conferendas per cambium, quibus & quando ipsis libuerit, ut sub titulo officij lucrum aliquod recipiant præter recepta & iusta cambiorum pretia, quasi è diametro opponitur iniquitas eorum, qui pecunias suas qua possunt in dustria occultant, ut augeatur pretia. De quibus nunc paucis dicamus.

Controuersia II.

AN CAMPSOR, QUI SVAS occultat pecunias, ut cambiorum pretia augeatur, peccet contra iustitiam, teneaturque ad aliquam restitutionem?

AEC iniquitas occultandi res quibus homines indigemus, ut ea ratione illarum æstimatio & pretium augeatur, omnibus fere mercatoribus communis est, reducitque illa Soto lib. 6. de iusti. q. 12. ar. 13. ad quoddam genus monopolij de quibus diximus art. precedenti contro. 13. ut censeatur esse pecuniarum inopia, vel saltem appareat, per quam sua cambia cariora reddant. Cæterum quia hæc iniquitas occultandi pecunias in hunc finem, quandoque cum aliquo monopolio committitur, quandoque vero sine ullo, non est vnus & idem semper de illa ferendum iudicium.

Quo circa obseruandum est, pecuniarum inopiam & penuriam tribus modis posse contingere culpa campforum. Primo, quando vnus vel alter eorum nititur colligere, ac congregare apud se omnes pecunias aliorum mercatorum, quo, illis apud ipsum tantum existētibus, possit cambiorum pretia ut suæ cupiditati libuerit, constituere, ac exigere. Secundo, quando conueniunt inter se campfores, ne vlli pecunias aliquas conferant, quod vocant *apertre cambias*, donec illa in pretio aliquo excessiuo,

kkk & suæ

& sine cupiditati accomodato incipiant celebrari. Tertio, quando abscondunt & occultant suas pecunias, ut illis sic occultatis appareat illarum inopia, qua, pretia cambiorum augeantur: abscondunt vero illas sine vlla conventionione inter ipsos facta, sed vnoquoque illorum seorsum & perse ita cogitante, & decernente suis lucris & cupiditati expedire.

Qui primo & secundo modo efficiunt ut pecuniarum inopia existat, seu potius appareat, hi certe, ut art. precedenti vidimus contro. 13. exercent vere ac proprie iniquitatem monopolij, in rebus omnibus, & potissime in pecuniis: adeo prohibitam, peccantque contra iustitiam commutativam, & tenentur ad restituendum, quidquid propter monopolia illa, in pretiis cambiorum augmentum fuit, & receptum, non solum ab ipsis, verum etiam & a cæteris omnibus campforibus, qui illi monopolio causam vel consensum non dederunt, cum illius augmenti & excessus inique inducti, & cum tanto damno eorum qui tunc cambia receperunt, ipsi causa existant, iuxta regulam illam toties citatam: *Si tua causa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.* De iniurijs & damno dato. Quemadmodum qui similia facerent monopolia in mercibus, propter quæ carius illæ venderentur quam fuissent venditæ sine talibus monopolij, tenerentur ad omnem excessum illius pretij, in quo a quocunque venditore illorum culpa sic venditæ sunt, satisfaciendum.

Quæ quantum ad primum modum istorum trium intelligenda sunt de eo, qui mala fide pecuniam omnem ad se colligere nitetur ad augenda cambiorum pretia: Quoniam si mercator aliquis bona fide colligeret in principio nundinarum magnam pecuniarum quantitatem, arbitratus ad merces quas ibi emere instituit, necessariam, deinde vero nundinis ita ducentibus, in fine illarum superesset sibi multæ pecuniæ, quas ex causa non expendit in mercibus sicut instituerat, potest sine vlla iniquitate cambire illas pretio tunc communi, & recepto, esto carius illud redditum sit, cum ille non congregauerit pecunias illas malo animo, neque ad augenda pretia cambiorum, sed ad parandas merces quas emere instituebat, vel alia negotia quæ iuste poterat in illis nundinis exercere. Quemadmodum si quis ex iusta causa tempore messis multum congregaret triticum, quod tamen rebus ita ducentibus non expederet progressu anni omni ex par-

te, sed superesset ipsi multæ illius mensuræ, posset eas in fine anni eo pretio vendere, quod tunc communi usu fori censetur iustum quavis illud carius effectum sit, & in eo gradu ad quæ non peruenisset illius caritas, si ipse tantam tritici copiam non emisset a principio: quia emit illud bona fide, arbitratus totum illud triticum sibi necessarium, licetque unicuique commode, ac oportune parare sibi, quæ iudicat familiæ suæ, vel negotiisque exercere instituit futura necessaria. Neque in hac parte existimo aliquem aliter iudicaturum.

Quæstio ergo quam hic inquirimus est, de eo qui tertio modo ex illis tribus suas occultat pecunias sine vlla conventionione vel pacto cum aliis inito, sed suæ tantum curas utilitatis & lucri, expectans oportunius tempus, in quo pecuniæ estimatio crescat, ac vna cum illa cambiorum pretium, sicut plerunquam ac frequentissime solent diuites habentes varios terræ fructus illos apud se detinere, nec velle vendere, donec videant crevisse plurimum illorum pretia.

Soto loco citato iudicat (ut dixi) hanc occultationem pecuniarum quoddam genus monopolij, & ex consequenti quoddam genus fraudis & peccati, non tamen explicat quale peccatum sit, num contra charitatem tantum, vel an contra charitatem simul & iustitiam. Contra charitatem dubium non est illud esse, cum ex tali occultatione sequatur aperte damnum egentibus pecuniis, quia augetur ea de causa communiter cambiorum pretia: sed an contra iustitiam quoque isti delinquant, res est dubia.

Occasione eorum quæ habet Soto loco citato posset videri alicui, contra iustitiam quoque esse hoc peccatum; cum appelleret illud Soto quoddam genus monopolij, doceatque in eo iniquitatem latere: sunt enim sua occultatione huiusmodi campfores in causa, ut augeatur pretia cambiorum cum graui aliorum damno, sub titulo inopiæ pecuniarum, cum tamen talis inopia reuera non sit, sed ficta potius, & vitio ipsorum suas pecunias occultantium simulata, unde non solum nocent bono communi fingentes numerorum penuriam, verum & priuatis, qui cum pecuniis egeant, compelluntur ratione illius inopiæ fictæ, carius illas accipere per cambium.

Communis tamen recentiorum sententia, quam tenendam censemus docet, peccare quidem huiusmodi campfores contra iustitiam communem & legalem, minime vero contra commutativam.

Vnde

Vnde sit conclusio. *Campfores, qui sine vlla conventionione inter ipsos facta suas abscondunt, & occultant pecunias, vnoquoque illorum seorsum & privatim apud se constituentes seruare illas, donec carius celebrentur cambia, non peccant contra iustitiam commutativam quamuis peccent contra legalem & communem.*

Probatur prior pars. Non tenentur maiori iure campfores ad exponendas suas pecunias campforijs querentibus illas, quam teneantur venditores mercium ad producendas in forum suas merces, & exponendas venditoribus querentibus illas: Tum, quia non sunt hi magis domini suarum mercium, quam campfores suarum pecuniarum, tum etiam, quia non habent maius ius campforij in pecunias campforum, quam habeant emptores in merces venditorum: at occultantes merces suas, seruantesque illas in aliud tempus, in quo carius vendantur, ut qui seruant triticum in Aprile, vel Maiu, non censentur peccare contra iustitiam commutativam, (nisi alias sint obligati ex officio illud vendere) aliter enim damnaremus multos Episcopos, & Prelatos Religionum, viros timentes Deum, qui fructus suorum reddituum ita seruant: In quo & si laudandi non sint, nec tamen condemnandi sunt, ergo neque peccant contra iustitiam commutativam campfores occultantes pecunias suas, seruantesque illas in tempus, in quo cambia carius celebrantur.

Probatur altera pars, quia omne danum bono communi illatum est peccatum contra iustitiam legalem, qua tenentur singuli ciues bono communi prospicere, & omnia damna illi imminuentia quantum possunt vitare, occultantes vero pecunias suas in nudis, vel alio simile tempore, in quo mercatores egent pecunijs per cambium acceptis, nocent bono communi cum per illam occultationem pretia cambiorum cum communi nocimento querentium pecunias augeantur.

Secundo, si ciues, tempore quo opprimuntur ciuitas vel Respub. necessitatem mercium, illas absconderent, communi omnium DD. consensu peccarent contra iustitiam legalem, qua de causa possunt iudices sub pœnis, & per vim compellere illos ad eas producendas in forum, ergo peccant similiter campfores, quando eo tempore quo mercatores indigent pecuniis, & eas per cambia querunt, illas occultantes.

Nec valet quod dicunt campfores, non semper peccare venditores occultantes suas merces, quia illud tunc tantum verum est,

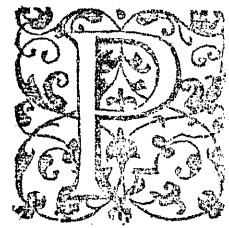
quando ciues non plurimum illis egent, quando enim egent peccant grauiter contra iustitiam legalem, at querentes in nundinis, vel simili tempore pecunias per cambium plurimum illis indigent, qua de causa his temporibus occultare pecunias, seruando illas, in aliud tempus, ut sic pretia cambiorum augeantur, semper est contra iustitiam legalem & communem.

Ex hac conclusione sequuntur duo. Prius est, campfores ita occultantes pecunias non teneri ad restitutionem. Etenim ut constat ex ijs quæ diximus primo tomo quæst. 66. artic. 2. peccantes contra iustitiam legalem non tenentur ad aliquam restitutionem. Posterius est, (quod recte loco citato obseruauit Soto) posse iudices, ac debere compellere campfores, quos nouerint habere pecunias occultatas, ad illas aducendas, & tradendas campforijs pretio commodo, & iusto, sicut possunt & debent compellere venditores, qui merces ciuibus necessarias occultant, ad eas producendas in forum & vendendas. Dixique debere, quia nisi ita faciant, tenebuntur iudices ipsi vel Magistratus ad restituenda omnia damna, quæ sequuntur in Respub. eo quod merces istæ non sint in publicum eductæ, & venditoribus expositæ, vel pecuniæ illæ quæ a campforibus occultabantur, non sint eadem ratione campforijs expositæ sub honesto, ac iusto pretio per vera & realia cambia. Quia ex officio & iustitia commutatiua tenentur iudices & Magistratus compellere campfores ad exponendas pecunias, quibus alij mercatores egent, & venditores ad producendas merces vrbibus ciuium necessarias. Quo fit ut nisi illud diligenter curent, sicut ex officio debent, teneantur ad restituendum priuatis excessum illum pretij, in quo venditæ sunt merces, vel celebrata cambia ratione illius occultationis, quam sua incuria, & negligentia vel quouis alio vitio passi sunt.

Ad argumentum illud, quod videbatur ostendere peccare campfores occultantes pecunias suas etiam contra iustitiam commutativam, respondeo primo, eodem argumento probaretur, alios quoque venditores similiter peccare, quod tamen nullus asseruit, vbi nullum interuenit inter illos monopolium. Respondeo secundo non peccare contra iustitiam commutatiuam, sed solum contra legalem, quia peccatum contra iustitiam illud tantum est, in quo agitur contra ius alicuius, priuati autem nullum habent ius in pecunias campforum, sed sola Respub.

in ordine ad bonum commune que fit, vt non peccent hi contra aliquam iustitiam commutatiuam qua teneantur priuatis, sed solum contra legalem & communem, qua tenentur bono communi Reipub. inferuire, ac prodesse, quantum possunt, quod non prestant, sed damnum potius, suas pecunias occultantes, & cambiorum pretia, cum communi damno ea ratione augentes.

ARTICVLVS IIII. ET VLTIMVS. De Cambio ratione depositi, seu custodia pecuniarum, quod pertinet ad eos, quos vocamus Banqueros.

PRIMA Controuersia art. 2. vt explicaremus questionem illam adeo controuersam, & difficilem, in quo propria vis, & natura cambiorum, quae nunc communi vsu mercatorum exercentur, consistat, inter obseruationes quas iuxta meum morem, recitatae variis DD. opinionibus, amquam fundamentis sententiae, quae mihi probabilior videtur, sibi constitui, illud primum omnium eo loco notauimus: Tria esse negociatorum genera ma xime inter se coniuncta, mutua sibi inuicem ferentium auxilia: Quorum primi sunt mercatores, siue emptores mercium, quas in varias regiones deferentes mercaturam faciunt, & questum sibi vtilissimum: Alii campsores, qui in conferendis pecuniis mercatoribus illis indigentibus, vt cum aliquo lucro easdem in aliis locis commutatas recipiant, negociantur, de quibus haecenus disseruimus: Tertii generis sunt depositarii, seu custodes pecuniarum, quas mercatores ipsi vel campsores illis custodiendas tradunt, cum onere custodiendi illas, faciendiq; varias solutiones, & habendi rationem dati & accepti huiusmodi curas, & labores in illos transferentes, vt ab illis liberati suis negotiis commodius incumbant, quos depositarios, seu custodes, vel mensarios vulgari sermone solemus vocare *Banqueros*. De de quibus nunc seorsum, vt toti huic disputationi de cambiis finem imponamus, agendum est.

Circa quos explicanda est imprimis illorum praxis & vsus, deinde quae apud omnes certa sunt & indubitata, vt inde gradum faciamus ad ea quae maiorem continent difficultatem, & dubitationem.

Quod pertinet ad praxim & vsu horum hominum obseruandum est: Variis,

diuersisq; modis hos mensarios, seu pecuniarum custodes sese habere: Quidam enim eorum sunt tamquam in primo ordine, qui tamquam ex officio publico hoc munus exercent, conuentione facta cum Reipub. & Magistratibus, obligantes se ipsos ad fideliter custodiendas quascunq; pecunias sibi commissas, faciendaeq; ex illis solutiones a veris dominis illarum pecuniarum sibi iniunctas, in cuius rei securitatem exhibent sufficientes fideiussores. Qua ratione existunt Hispani variis custodes, & mensarii, apud quos mercatores Hispanenses cum clavis ad portum applicat suas pecunias solent deponere, ac custodiendas tradere, nullo stipendio illis tradito: censent enim huiusmodi mensarii sufficientes stipendium esse, magnam habere pecuniarum vim, ex qua possint quoq; & ipsi varia exercere negotia sibi vtilissima. Extabant similes apud nos, donec in publicis horum Regnorum comitijs lege Regia sancitum est, ne vlla pecuniae alibi custodiendae deponatur, quam in publico huius ciuitatis deposito & custodia, quam communiter appellamus *la Tabla de Valencia*. Quae lex iustissima fuit, & in magna tam boni communis quam singulorum ciuium vtilitatem, ac securitatem.

In secundo ordine sunt Mensarii nundinarum, qui eodem fere modo sese habent sicut priores, obligantes se ipsos & datis fideiussoribus tam ad fidelem custodiam pecuniarum quae a mercatoribus sibi committuntur, quam ad fidelem solutionem, litterarum seu debitorum, quae a dominis illarum pecuniarum sibi mandata fuerunt. Differunt vero a prioribus, quia hi recipiunt aliquod stipendium a dominis pecuniarum, quod prioribus (vt dixi) non redditur: recipiunt vero illud in fine nundinarum proportionem & qualitate negotiorum, soletque (vt fertur) quandoq; illud pertingere in progressu totius anni ad 1500. vel 2000. aureos, praeter quod recipiunt etiam saepe, & frequentius quam deceret, a creditoribus, quibus ex pecuniis sibi commissis litteras campsoarias, vel alia debita persoluunt, aliud stipendium, veluti 5. vel 6. pro milliario, eo quod statim illis persoluant, & ante finem nundinarum, & in innumerato, ac pecunia ipsis creditoribus grata. Quod an iuste ab illis accipiant in hoc articulo expendemus.

In tertio ordine sunt quidam mensarii, quos verius publicos vsurarios diceremus, qui solent, habentque de more mutuare viris Illustribus, & similibus, donec recipiant suos redditus, exiguntq; & recipiunt ab illis

ab illis magna lacra ultra sortem, nulla ratione alicuius damni emergentis, vel lucri vere sibi cessantis, vel aliquo alio iusto titulo quemcunq; constringant, sed sola ratione & vi mutui: De quibus satis abunde diximus superius q. 78, agentes de vsuris, nec de his aliquid hoc loco dicendum est.

Obseruemus secundo, depositarios istos, seu mensarios duobus modis recipere apud se pecunias a mercatoribus, seu campsores: Vno modo in pecunia numerata aurea, vel argentea, siue alterius fortis. Alio vero modo non in pecunia numerata, sed in chirographis, & singraphis vulgari sermone *en cedulas y polizas*, quibus pollicentur mercatores ipsi seu campsores fideliter soluere, quaeunq; fuerint eis consignata ab illo depositario, & *Banquero* in mensa illius. Qua de causa, sicut his duobus modis habent apud se huiusmodi depositarii pecunias mercatorum, duobus quoque modis illis similibus soluunt ipsi litteras, vel debita ipsis consignata: nempe vel in pecunia numerata, quae ratio soluendi solet frequenter creditoribus magis grata esse, vel exhibendo chirographa illa, & singrapha, quibus propositis & oblatis ab illis mercatoribus, vel in alia mensa recipiant in numerato pecunias in illis chirographis contentas, quae ratio soluendi saepe in nundinis adeo frequens est, vt per huiusmodi chirographa & singrapha fiant plerumque solutiones.

Obseruemus tertio, huiusmodi solutiones (quod satis ex art. I. huius quaestionis constat) communiter fieri in nundinis, ad illas faciendas designatis, quas retulimus dicto art. 2. contro. 1. Cuius rei occasio & fundamentum forsitan est, quia cum in illis nundinis sint liberi mercatores a Vestigalibus, quae soluuntur quando venduntur, ac emuntur merces, vt illa immunitate, ac priuilegio gaudeant, conueniunt multi ad illas, sicq; visum est mercatoribus, & campsores expedire plurimum suis commercijs, & negotijs, mensarios istos tempore huiusmodi nundinarum ibi reperiri, habentes paratas pecunias quas conferant volentibus emere varias merces, & ex quibus soluant varia cambia, vel debita eorundem mercatorum, & campsores in eum locum, & tempus remissa: adeo vt negotia, quae frequentius fiunt in his nundinis, non sint diuersarum mercium emptiones sicut olim, & a principio fiebat, sed multorum cambiorum & debitorum solutiones.

Obseruemus vltimo, depositarios illos seu mensarios nundinarum, quos constitui mus in secundo ordine, olim quidem fuisse se distinctos ab ipsis mercatoribus, & campsores, qua de causa ratione obsequij quod praestabant ipsis mercatoribus, custodientes pecunias eorum, ac soluentes litteras & debita ab illis ipsis mandata, scribentesq; diligenter ac fideliter in suis libris omnia computa, & rationes dati & accepti, recipiebant ab illis (vt diximus) aliquod stipendium: modo autem mercatores ipsi, & campsores, ne stipendium illud reddant, sed sibi ipsis retineant, vel alia de causa a sua cupiditate excogitata, exercet officium istud & munus mensariorum: ipsimet suas pecunias vel chirographa deferunt ad loca nundinarum, parant ibi mensas, offeruntq; se ipsos soluendis litteris vel debitis sibi oblatis, accipientes a creditoribus 5. vel 6. pro milliario quando non differtur solutio vsq; ad finem nundinarum, sed statim fit & in pecunia meliori & magis grata, non in chirographis: Vnde quae in hoc articulo dicemus de mensariis soluendis litteras, vel debita in nundinis, illud idem erit intelligendum de mercatoribus, & campsores, qui non habent suas pecunias mensariis commendatas, & apud illos depositas, sed penes se ipsos aseruatas, & per se ipsos ac in propria vt dicunt persona faciunt solutiones.

His positis vt certa ab incertis in hoc articulo separemus, illud imprimis apud omnes certum est: Teneri mensarios, qui aliorum pecunias apud se depositas habent, & custodiunt, quo recte ac sine peccato quod sui muneris est, & officij praestent, quotiescunq; voluerint ex pecuniis sibi creditis aliqua negotia exercere, vel aliquas expendere. curare diligenter tantam apud se pecuniarum manere quantitatem, vt possint facile, & in promptu soluere litteras, & debita, quae a mercatoribus, vel campsores quorum pecunias custodiunt, fuerint ad ipsos remissa: aliter infideliter agerent, tenerenturq; ad restituenda omnia damna subsequuta tam dominis illarum pecuniarum, quas apud se habent depositas, quam creditoribus ex morosa illa, vel infideli solutione. Res est aperta: quia depositarius tenetur omni iure reddere depositum, quotiescunq; dominus illud petierit, ac postulauerit.

Secundo, illud quoq; certum est apud omnes, debere mensarium de quo hic agimus, diligenter cauere, ne commercia seu negotia quibus exponit pecunias alienas sibi

cōmendatas, periculosa sint, nisi habeat ipse sufficienter pecunias proprias, vnde possit restituere sibi cōmissas, casu quo perierint: quod si proprias non habeat, peccat grauius, eo ipso quo alienas sibi cōmissas negotio periculoso exponit, etiam si periculum illud non sequatur, neq; pereant, perinde ac si perirent, sicut peccat mortaliter, quicumq; exponit se periculo exercendi actum qui sit peccatum mortale, etiam si actus ille non sequatur.

Tertio, illud etiā certum est, huiusmodi custodes pecuniarum posse aliquod stipendium accipere a mercatoribus, & cāmpforibus, quorum pecunias custodiūt, ratione laborū quos sustinent in illis custodiendis, in faciendis solutionibus ex illis, & habenda ratione dati & accepti: sunt enim hęc omnia pretio estimabilia, & operę sua iusta mercede ac stipendio dignę. Ex quo sequitur iniustū esse & iniquū, quādo contra res accedit, nimirū quando mercator vel cāmpfor recipit aliquod lucrum ab ipso mensario, propterea quod deponat apud eū suas pecunias. Ratio est aperta, quia si iniustum est mercatorem non soluere mensario iustum stipendiū laborum, quos sustinet in custodienda illius pecunia, & aliis operibus, ac obsequijs quę diximus, multo iniquius, & iniustius, censendum est si non solum non soluat stipendium illud, verum etiam recipiat aliquid ab illo mensario, & custode suarū pecuniarū. Et cōfirmatur: Quia mercator recipiens aliquid a mensario apud quem deponit suas pecunias, perinde re ipsa se habet, ac si reciperet aliquod lucrum ab illo ratione illius pecunię illi mutuataę, quod est aperta vsura.

Ex quo rursum sequitur iniquū esse & iniustum, deponere apud mensariū v. g. decem mille aureos, ea lege & pacto, vt teneatur mensarius exhibere ac constituere illi creditū, dicunt suo idiomate *abonarle, o hazerle buenos en su banco* duodecim vel quindecim mille aureos. Est n. huiusmodi obligatio pretio estimabilis, & quam exigere in hoc contractu depositi a mensario, ratione illius depositi, non minus est vsura, quam exigere ab illo eodem titulo aliquod lucrum, vel interesse pecuniarum: Quod cum adeo iniustum sit, & detestandum, deplorandum maxime est, quam positum sit in vsu & consuetudine mercatorum.

Nec sunt audiendę rationes, quibus mercatores hanc iniquitatē operire, ac tueri nituntur. Dicunt n. Primo, mensarios nō re-

clamare, sed in illud libenter consentire, propter varia lucra quę cum illis pecuniis sibi commissis sibi comparant. Dicunt secundo, mensarios istos, si quidem aliquo stipendio digni sint, iam illud recipere a cāmpforibus, vel creditoribus, quibus pecuniam numerant, recipiunt n. ab illis 5. vel 6. pro milliario. Neutra tamen istarum rationum alicuius est ponderis. Non prior, quia si quid lucratur mensarius pecunia illa apud se deposita, lucrum illud industrię ipsius tribuendum est, neq; n. a mercatore cuius pecunias custodit illud recipit: Quod vero non reclamet parum profecto aut nihil omnino facit, vt ea ratione iniquitas illorum excusetur, Nam & mutuarius pecunijs indigens, quas aliter quam cum fœnore nō inuenit, non reclamatur, sed libenter in vsurā illam consentit, vt ab aliquo alio maiori documento pecunia illa cum fœnore accepta liberetur, nec propterea desinit vsura illa iniqua esse, & iniusta. Posterior vero ratio minus valet, quia (vt statim videbimus) iniustum est, vt mensarius recipiat a creditore stipendium pro officio quod prestat in obsequium mercatoris, cuius pecunias custodit, perinde nāq; in hoc casu mercator iste illarum pecuniarum dominus se habet, ac si quis ere alieno vellet habere famulos sibi vtilis: Vnde tenentur in conscientia mercatores isti suis mensarijs stipendium soluere ratione custodię suarum pecuniarum, vel taxatum a Repub. vel quod arbitrio prudentum censetur iustum, nec possunt ab ipsis mensarijs aliquid ex pacto accipere, quantumuis cum pecunijs illorum maxima lucra sibi comparent. Dixi ex pacto, quia si mensarius libere, & ex mera gratitudine, quia maximum fecit cum illa pecunia quęstū & lucrum, vellet aliquam partem illius lucri mercatori cuius pecunia ita lucratus est, exhibere, posset quidem, sicut ferunt nonnullos mensarios Hispalenses facere; ex pacto autē nullomodo licet, quia ex pecunia apud aliquem deposita non licet domino illius lucrum aliquod exigere, vel recipere cum pacto, nisi per contractū societatis, in quo exponitur vterq; socius tam damno, quam commodo: In hoc autē casu mercator dominus pecunię apud mensarium depositę nulli damno vel periculo se exponit, cum habeat illam per fideiussores, vel aliqua alia via in integrū securā.

Hęc omnia certissima sunt apud omnes, quę verò in dubium potissime vocantur, hęc sunt.

Contro-

Controversia Prima.

AN MENSARIUS POSSIT recipere stipendium aliquod a creditore, cui persoluit litteras, vel debita illi persoluenta nomine mercatoris, cuius pecunias apud se habet.

SVS mercatorum, qui pecunias suas apud aliquos mensarios habent depositas, obtinuit, vt si cambia exerceant, ad illos suarum litterarum solutiones remittant: similiter si quas merces emant (loquimur de ijs quę emuntur in magna quantitate) pretia illarum ad suos quoq; mensarios soluenda remittant in nudinis proximę sequentibus, in quod tempus illarum solutionem consignantes censentur presenti pecunia illas emisse: Ac vt recte suspicatur Soto lib. 6. de Iust. q. 11. art. vnico, huius officij, nimirum custodiendi pecunias, soluendi litteras, siue debita mercatorum, & habendi rationem dati & accepti, mercatores ipsi quorum pecunias illi custodiebant, persoluebant, deinde vero paulatim eorundem mercatorum industria seu cupiditate potius illud excogitante introductum est, vt quasi in stipendium huiusmodi operarū creditor ipse cui litterę, vel debita persoluantur, reddat mensario a quo solutionem illam recipit, 5. vel 6. pro milliario.

Qui vsus nunc iustus sit, an iniustus, nunc videamus oportet.

Soto loco citato refert quosdam iustum illum iudicasse, existimantes illa 5. vel 6. pro milliario iuste deberi a creditoribus, pro labore quem sustinet mensarius in numeranda pecunia, qua fit illi solutio.

Quam tamen sententiam seu rationem rejicit ibi Soto auctoritate Caietani affirmantis, mensario soluenti loco ac vice debitoris nullum stipendium deberi a creditore, pro labore quem sustinet in numeranda pecunia qua fit solutio, quia sicut debitoris interest solutionem illam facere, ita & numerare pecuniam qua illa fit. Secundo, quia si pro huiusmodi numeratione redderetur illa 5. vel 6. creditor ipse susciperet istū laborem, malletq; illum subire, quam illa 5. vel 6. reddere mensario. Tertio, quia si propter illam numerationem iuste deberentur, cāmpfor quoque tempore quo suā pecuniam tradidit mercatori, a quo accepit litteras ad illum mensarium mittendas, potuisset etiam 5. vel 6. pro milliario ab illo mercatore cāmpuario similiter recipere,

re, cū illi suā quoq; pecuniā numerauerit. Quarto, quia si ipso sicut creditores & mensarios consulamus, affirmant illa 5. vel 6. pro milliario non reddi, vel recipi pro officio, & labore numerandi, sed quia non persoluantur illis litterę, vel debita in chirographis, sed innumerato, & pecunia presenti, quę pluris aestimatur. Quod vel ex eo constat, quia quando existit pecuniarum inopia in nudinis tempore solutionum, si soluatur litterę vel debita in numerato augetur plurimū hoc stipendiū, quod redditur mensariis, exhibetur enim quādoq; 10. vel 15. quin & quādoq; 20. vel 30. pro milliario, cum tamen labor in numerando idē sit, siue abundant ibi pecunię siue deficiant.

Alij, quorum ibi etiā meminit Soto, probant quoq; hunc vsum, alia tamen ratione, nimirum quia huiusmodi mensarius custodit pecuniam ex qua facienda est solutio creditori, qua de causa custodia illa in vtilitatem cedit creditoris.

Sed neq; hanc rationem admittit ibi Soto, quia vnus cuiusq; rei custodia, & expensę quę ad illam custodiam exiguntur, ad dominum eiusdē rei spectant, non ad alios.

Reiectis his rationibus amplectitur nihilominus Soto horū DD. sententiam, affirmans iuste recipi a mensario (de quo hic agimus) illa 5. vel 6. pro milliario a creditoribus, hac adductus ratione: Quia huiusmodi mensarius non solum est cultus pecunię sibi commissę, verum etiā velut fideiussor, obligatus ad soluendum ex illa litteras, vel debita sibi consignata, qua ratione officij eius in vtilitatē quoq; maximā cedit ipsorum creditorum, fuitq; illis necessarium, vt ea ratione sua debita cōmode reciperēt, quo officio non existēte, non ita facile, nec cōmode, nec secure illam recuperarēt, pro officio autē & obsequio alicui vtili, iustū est pretiū aliquod vel stipendiū reddat is cui illud ita vtile est. Vnde infert Soto hęc duo: Prius est, hoc pretiū 5. vel 6. pro milliario iustum esse, iusteq; a mensarijs recipi, velut pretium lege publica, vel proborum arbitrio, & consuetudine quę habeat vim legis, permissum. Alterū, iniquū esse propter pecuniarum inopiam, vel aliam causam plus recipere, quia cū mensarius obligauerit se tāquā fideiussor ad soluenda debita mercatoris, cuius pecunias custodit, eo ipso obligauit se ad exercēdū hoc munus stipendiū illo solito & cōmuni 5. vel 6. pro milliario, qua de causa debet illi stare, nec amplius recipere, aut ab officio mensarij recedere illudq; dimittere. KKK 4 Hanc

Hanc sententiam Dominici Soto amplectuntur nonnulli recentiores, viri graues & eruditi in vniuersum, de quocunque creditore cui mensarius debita sibi consignata persoluat, adducti his rationibus. Primo, quæ est ratio ipsius Soti. Fideiussor potest pro fideiussione pretium accipere, sed mensarius est quidam fideiussor mercatoris, ergo potest pro illa fideiussione pretium accipere. Quod si dixeris hoc argumento probari quidem debere mensario ali quod pretium, illud tamen reddendum esse à mercatore cuius est fideiussor, minime vero à creditore. Contra (inquiunt) debet & à creditore illud recipere. Probant, Quia mensarius non est fideiussor sicut alij, qui solum promittunt soluere precipuo debitor non solvente, sed promittit ipse & obligat se absolute, & simpliciter soluere debita mercatoris, & in effectu ipse est qui soluit, & a quo debita illa exiguntur immediate a creditore, dimisso omnino mercatore ipso, vnde cum obligauerit se in fauorem quoq; & vtilitatē creditoris, iuste aliquod stipendium ab illo recipit.

Secundo, Mensarius est minister Reipub. & maxime necessarius in illa, exercetq; suas operas non solum in obsequium & commodum mercatorum, quorum pecunias custodit, verumetiam & creditorum quibus sua debita persoluit, potest ergo non solum à mercatoribus, verumetiam à creditoribus ipsis, stipendium recipere, huiusmodi autem stipendium sunt ex parte creditorū illa 5. vel 6. quæ ab ipsis recipit pro milliario. Et confirmatur, quia expedit bono communi, & ipsis venditoribus, ad commodius exercenda negotia, & vendendas merces in numerato, vt existant mensarij, ad quos illarum solutiones remittantur, quæ aliter commode fieri non possent, vnde cū hoc officium & actiones mensariorum adeo cedant in ipsorummet venditorum & creditorū vtilitatem, nulli mirum esse debet, vt pro huiusmodi actione & officio recipiant illud stipendium ab ipsis creditoribus.

Tertio, In praemata facta in Castella anno Domini 1527, permittitur mensariis illud stipendium recipere, & exigere à creditoribus.

Quarto, est hic communis vsus omnium mensariorum, & timentium Deum, quos omnes condemnare videtur alienum à recta ratione.

Deniq; , pecunia presens & statim nu-

merata maioris valoris & æstimationis censenda est quam pecunia absens, & in chirographis tantum existens, licebit ergo mensario, quando non soluit creditoribus in chirographis, sed in numerato, aliquid recipere ab illis ratione illius vtilitatis, & obsequij quod recipiunt ab eo solvente in pecunia numerata, cum huiusmodi vtilitas & obsequium quod sic à mensario recipiunt, pretio æstimabile sit.

Oppositum sentit Nauarrus in suo Commento de cambijs num. 37. affirmans iniquum esse omnino vsus istum, vt recipiat mensarius à creditore, propterea quod soluat ei in pecunia numerata illa 5. vel 6. pretium aliquod, vel quiduis aliud pretio æstimabile, præter quam in quibusdam casibus quos statim ex ipso hic subiiciemus, in quibus non soluuntur illa 5. vel 6. pro milliario ratione solutionis factæ in numerato, sed alio diuerso titulo.

Hanc sententiam sequuntur multi recentiores viri eruditi, quam nos etiam amplectendam ducimus. Cuius veritas vt magis appareat, proponendi sunt prius casus, in quibus reddere aliquid mensario iniquum non est.

Primus casus est. Quando idem Mercator, qui habet pecuniam suam apud mensarium depositam, esset venditor alicuius mercis, remittereturq; ab emptore ad eundem mensarium, vt ab illo acciperet solutionem, potest quidem in hoc casu accipere mensarius ab illo venditore 5. vel 6. pro milliario, non quia soluit pretium mercis illi debitum in numerato, sed quia custodit pecuniam illius, neq; aliud stipendium accipit ab eo: Ratio est aperta, quia is cui ali quod stipendium debetur, potest illud oblata sibi opportuna via illud recipere, mensario vero qui alias non recipit stipendium sui muneris à mercatore, hæc via opportuna est ad recipiendum illud. Dixi qui alias non recipit, quia sic solet, vt initio huius articuli admonui in obseruationibus: nã si alias illud ab eo reciperet, non posset quando aliquam facit illi solutionem illa 5. vel 6. ab eodem recipere, cum eiusdem officij & obsequij non debeat esse duplex pretiū, vel stipendium.

Secundus casus est, Quando venditor rem valentem 100. vendit pretio 105. quia scit solutionem illius pretij remittendam esse ab emptore ad suum mensarium, quando in hoc casu recipit mensarius à venditore illo, cui in ipsius mensa fit solutio, illa

illa 5. nulla est iniquitas, neq; contra venditorem cui manent integra 100. quæ erant iustum pretium illius mercis, neq; contra emptorem cuius custodit pecuniam, quia perinde se habet, ac si recipiat illa 5. ab ipso per interpositam personam venditoris, in stipendium officij vel obsequij quod illi prestat custodiens illius pecunias.

Tertius casus est, quando creditor libere, & gratis (quod raro sentit & vere Nauarrus, accidere) confert illa 5. vel 6. aut quid simile ipsi mensario, exhibens se illi gratum, eo quod sine vlla mora statim illi persoluat.

Præter hos tres casus quos ibi proponit Nauarrus, potest & hic quarto loco addi, quando tam creditores recepturi pecunias ab aliquo mensario, quam debitores, solutiones a se debitas ad illum remittentes habent pecunias suas apud eundem mensariū depositas, suntq; celebres mercatores, qui vicissim & cū eadem frequētia hodie emūt ac remittunt suas solutiones ad illum mensarium, cras vendunt & remittuntur vt accipiant solutionem ab eodem: In hoc casu, cum mercatores hi nullum aliàs conferant stipendium illi mensario, custodiat vero ipse vtrorumq; pecunias, habeatq; rationes dati & accepti eorum quæ ab illis accipit: quod accipit a singulis dum persoluit illis sua debita non accipit ab eis tãquã a venditoribus vel creditoribus, sed tãquã a mercatoribus, qui pecuniam illam habent apud ipsum depositam, à quibus recipit ea via, quia alia commodior non suppetit, iustum sui muneris & officij stipendium.

Debent autem in hoc vltimo casu, vt iuste ac recte illud à mensario sub isto titulo accipiatur, hæc duo reperiri, Primo, vt mensarius intelligat se illud iuste ac sine scrupulo posse recipere, tamquam sui muneris, quod illis prestat, stipendium: nam nisi ita concipiat, ac intelligat se illud recipere, vel ageret contra conscientiam, vel habere conscientiam erroneam, quorum vtrumque redderet acceptionem illam iniustam. Secundo, vt mercatores isti quorum pecunias custodit, & qui vicissim & mutuo solutiones ab ipsis faciendas ad illum remittunt (moraliter loquendo) æqualiter se habeant in officio creditorum ac debitorum. Hoc est dictum, vt in æqualibus fere quãtitatibus, & in qua v. g. Petrus mercator remittit hodie Ioannem ad mensarium, remittatur cras à Ioanne ad eundem mensarium, hac enim ratio-

ne æqualiter vterq; suum illi persoluet stipendium. Etenim si frequenter Petrus sit venditor, & creditor remissus ad mensariū, raro autem vel minus frequenter Ioannes, frequentius soluet Petrus illa 5. vel 6. illi mensario, grauareturq; magis quam Ioannes: quæ inæqualitas aperta est iniquitas, & iniuria contra Petrum. Quod si paruus fuerit inter eos excessus, exiguaque differentia, non est damnandus iste contractus, quia expedit maxime ad mercaturam commodius exercendam modus iste soluendi pretia, & debita per mensarium, qua de causa vbi exiguus est excessus, propter bonum commune ferendus ac tolerandus est.

Præter hos igitur casus, nimirum, Quando creditor accepturus solutionem sui debiti à mensario neq; habet apud illum pecunias depositas, neq; est mercator, qui vicissim & mutuo cū alio mercatore passim contrahat, modo emens modo vendens, neq; instituit aliquid gratis, mensario illi conferre, sed est agricola, vel nobilis, aut Clericus, qui fructus aliquos mercatori vè didit, remittiturq; ab illo ad mensarium, vt ab eo rei venditæ pretium accipiat, sentiunt Nauarrus & multi recentiores viri eruditi & graues, non licere mensario ab huiusmodi creditore accipere illa 5. vel 6. quæ communiter recipiunt pro milliario, neq; aliquid aliud pretio æstimabile, sed in integrum esse illi sui debiti faciendam solutionem.

Quæ sententia vt dixi tenenda est, & probatur. Primum, quia, quando dominus alicuius mercis vendit illam mercatori pretio iusto v. g. pretio vt 100. si remissus ad mensarium non recipiat nisi 95. non seruatur cum eo æqualitas iusti pretij, nec habet quantum debet habere, cum non recipiat totum illud quod est pretium iustum rei à se venditæ: vbi autem cum venditore non seruatur æqualitas iusti pretij, nec habet quantum debet habere, est iniquitas, & iniustitia.

Secundo, Mensarius nullo iusto titulo potest exigere, vel recipere aliquid pretio æstimabile ab huiusmodi creditore, ergo inique illud recipit, Consequentia perspicua est, probatur antecedens: Imprimis non potest illud exigere, eo quod soluat debitum, vel numeret pecuniam, quia cum hic mensarius referat in actu solutionis personam mercatoris debitoris, sicut debitor tenetur ad soluendum, & ad numerandam pecuniam, quam reddit in solutionem

debiti, ita & mensarius, adeo vt creditor non agnoscat mensarium nisi vt referentē ac representantem personam illius debitoris: Quo fit, vt teneatur ad soluendum & numerandum sicut & debitor, pro eo autē ad quod aliquis tenetur ex iustitia, nullum pretium potest in iudicio animæ accipere, sed tenetur omnino si quid accipiat illud restituere. Et confirmatur, Quia mensarius ex pacto inito cum mercatore, cuius pecunias custodit, tenetur ad soluenda debita, quæ a tali mercatore illi consignabuntur soluenda. Præterea nec potest a creditore aliquid recipere pro labore quem sustinet in illo officio, custodiens pecunias, soluens debita, & habens libros rationum dati & accepti: quia hoc officium non exercet in gratiam vel utilitatem creditoris, parum enim illi refert, a quo accipiat solutionem, num a mensario, vel ab ipso emptore cui suas merces tradidit, modo solvatur illi iustum suæ rei pretium: sed exercet profecto illud in utilitatem & obsequium mercatoris, cuius sunt pecuniaz quas custodit, & ex quibus soluit: quo fit, vt non debeat stipendium illius laboris, & officij recipere à creditore, cuius non agit partes, sed a mercatore solo cuius nomine tenetur soluere debitum, numerare pecuniam, & illum laborem sustinere.

Tertio, si huic mensario liceret, eo quod soluit in numerato aliquid recipere à creditore, liceret quoq; mutuanti, quia statim mutat, & in numerato aliquid accipere vltra sortem, quod est aperta vsura, Probo consequentiā: Ille mensarius soluens reddit quod debet, exercet enim munus mercatoris debitoris cuius partes agit, mutuans vero non tenetur ad mutuandum, neque illud debet, ergo si illi licet quia offerat solutionem quam debet in numerato, potiori iure licebit illud mutuanti, qui mutat cum non debeat, nec teneatur ad mutuandum.

Denique, Si pro beneficio illo quod præstat mensarius creditori, reddens illi debitum in numerato, posset aliquid ab eo recipere, cum hoc beneficium maius sit, & difficilius, quando in nundinis, vel loco solutionis maior est pecuniarum inopia, liceret quò illa maior est, maius pretium, & stipendium accipere, & hac via non solum 5. vel 6. pro milliario, verumetiam quandoq; 10. quandoque 15. vel 20. iuxta maiorem, vel minorem pecuniarum penuriam, quod nullus tamen audebit affirmare.

Nunc ad argumenta Dominici Soto, quorum solutione veritas sententiæ, quam hic sequimur cum Nauarro, magis apparebit.

Ad primum respondeo, fundamentum illud Dominici Soto, & eorum qui illius opinioni subscribunt, huiusmodi mensarium (de quo hic agimus) non solum esse custodē pecuniarū mercatoris, verumetiam fideiussorem soluentem de facto debita mercatoris, parum firmitatis illi opinioni conferre: Primo, quia hic mensarius non est fideiussor, sed solum velut minister, & famulus, cui habet mercator suas pecunias commissas, quemadmodum Episcopi, Magnates, & similes viri diuites habent famulos, & ministros, quibus habent suos redditus, & pecunias commissas, & a quibus solvuntur quæ illis à suis dominis soluenda consignantur. Ratio est aperta. Quia fideiussor precipuo debitore non solvente tenetur soluere ex propriis, mensarius vero non tenetur soluere nisi ex bonis mercatoris, ita vt si ostēderit nullas iam pecunias illius apud ipsam manere, non teneatur, sicut & ministri & depositarij magnatum. Vnde possumus sic contra Sotum argumentari. Idem obsequium, & curam, ac custodiam quam impendit mensarius mercatori, cuius pecunias custodit, & debita soluit, impendit etiam minister, & famulus Magnatis illius redditus recipiens, custodiens, & debita soluens, at si à creditore Magnatis famulus, & minister illius aliquid veilet exigere, eo quod soluat illi in numerato, omnium consensu inique ageret, ergo & mensarius aliquid à creditore, cui soluit, recipiens inique etiā agit. Præterea respondeo, esto mensarius iste esset fideiussor mercatoris, pro officio tamen isto fideiussoris (vt in fine huius operis videbimus agentes de contractu fideiussionis) non tenetur aliquid soluere creditor, sed debitor cuius partes fideiussor agit, & a quo alteri exhibetur: non solum quando fideiussor non promittit soluere nisi precipuo debitore non solvente, verumetiam quando obligatse in eodem gradu in quo precipuus debitor, ac (vt dicunt) simul, & in solidum.

Ad secundum & illius confirmationem respondeo, hoc officium mensariorum esse vtile Reipub. respectu ipsorum mercatorū, qui commodius sua commercia, & negotia exercent suis pecunijs apud illos depositis, parum tamen facere ad utilitatem creditorum, cum hi, etiam si nulli essent mensarij,

ab

ab emptoribus suarum mercium illas non minus acciperent: non enim traderent illas, nisi aut solventibus in numerato, aut ijs quos noscent certo ac fideliter esse soluturos: quod si aliter illas alicui traderent, ac temere, illud ipsis esse imputandum.

Ad tertium dico, Pragmaticam illam (vt optime docet Nauarrus loco citato) fuisse omnino reuocatam per aliam subsequētem, latam anno 1529. in qua interdicitur omnino mensarijs, ne aliter soluant quam in integris, optimisq; pecunijs, ac ne pro solutione quam faciunt, aliquid exigere, vel recipere possint a creditoribus. Nec est quod dicant, qui contrasentiunt, illam priorem manere in suo robore, hanc vero secundam, qua prior omnino abrogatur, non esse receptam, vel abiisse in diffinitudinem, cum oppositum potius sentendum sit: quia illa, licet à principio visa fuerit tollerabilis, statim tamen cognita fuit à Christianissimis Principibus illius iniustitia, & propterea statim post biennium reuocata: Quo circa magisque censenda est hæc posterior suam vim retinere, quæ adeo iusta est, & rationi consona, quam illa prior, quæ iniustitiam mensariorum animos faciebat.

Ad quartum respondeo, abusum illud potius esse quam vsu, nec credam vere timentes Deum ita se gesturos, nisi deceptos ab aliquo confessorio, qui vel sola auctoritate Dominici Soto adductus existimabit, affirmabitq; illud licere, ignorans radicatus quam aliena sit opinio illa Soti in hac parte a veritate, & iustitia. Quamuis enim in multis Dominicus Soto mirifice scripserit, sitq; plurimum de studiosis benemeritis, in nonnullis tamen (vt homo) ab scopo veritatis aberravit, quod & viri eruditi ac graues eiusdem Religionis alumni non diffitentur.

Ad vltimum respondeo, utilitatem illam qua excellit pecunia presens ab sentem, iam esse debitam creditori per contractum venditionis, sicut enim per illum emptor recipit dominium rei sibi vendite, ita quoque per eandem recipit venditor ius in pretium pecunia presentis, & numerata sibi exhibendum in illis nundinis, vel termino designato qua de causa ratione pecuniæ presentis nihil licet ab eo exigere.

Nec valet dicere, Potuisset mensarius soluere in chirographo. Primo, quia si solutio consignata est a debitore vt fiat in pecunia numerata, in ea debet fieri: Secundo,

quia non minus vtile est chirographum ad commercia, & negotia exercenda in nundinis, quam pecunia numerata, quo fit, vt non debeat mensarius aliquid recipere sub isto titulo, quia non soluat in chirographo, sed in numerato.

Ex dictis in hac controuersia sequitur aperte, quam iniqua sit consuetudo quorundam camporum, & mercatorum qui cum iam non habeant pecunias suas apud mensarios depositas, sed apud se ipsos, per se ipsos illas custodientes, suaq; soluentes debita, quando illa suis creditoribus reddunt in nundinis, vel adueniente solutionum termino, non verentur 5. vel 6. aut quid simile pro cētenario a suis creditoribus recipere, sicut diximus mensarios consueuisse. Exercent hi grauem iniquitatem, cum obligatione restituendi quidquid ea ratione acceperint, & ab integra solutione debiti detraxerint, quod enim mensarijs ipsorum non licet, multo minus illis censendum est licere.

Sed de his nunc seorsum dicamus.

Controuersia II.

LICEAT NE CAMPSORIBUS accipere pretium aliquod a campsuarijs, quibus per cambium pecuniam conferunt, eo quod non in chirographis sed in numerato illam conferant? dicitur ipsorum idiomate Vender el contado.

SOLENT mensarij, quæ ad illorum mensam soluenda remittuntur, non soluere in pecunia numerata nisi in fine nundinarum, qua de causa cum vterius illorum solutio differenda non sit, sed debeat necessario tunc in numerato fieri, tantum valent chirographa in fine nundinarum quantum ipsa pecunia numerata. Ex hac consuetudine duplex orta est apud illos iniquitas.

Prior est: Vt quia non solent debita vel litteras ad ipsos remissas nisi in fine nundinarum soluere, si creditor velit sui debiti solutionem statim, & ante illum finem recipere, quia eget forsitan statim suis pecunijs, exigunt aliquid ab eo ratione illius anticipatæ solutionis. Quod iniquum esse, & cum obligatione restituendi quidquid ea ratione & titulo fuerit defraudatum, perspicuum est ex dictis in precedentiē controu.

trou. Quia recipitur illud ratione folius temporis; & anticipatæ solutionis: qua ratione aliquid recipere, vel a iusto integroque debito detrudere, non minus est v. fura, quam si in contractu venditionis, propter anticipatam solutionem aliquid detraheret emptor a iusto pretio rei quam emit, vt abunde docuimus q. 78. art. 2. contro. 23. agentes de emptione lanarum.

Ceterum quamuis hic modus soluendi antiquitus esset in vsu, campsores tamen videntes mensarios suos, eo quod non soluerent in chirographis sicut erat cōsuetudo, sed vel in numerato, vel ante finem nundinarum multum lucrari, & cum magna creditorum iniuria, decreuerunt inter se, commodius multo ipsis esse, vt solutiones suorum debitorum, vel cambiorū ab ipsis fierent, vel per chirographa seu syngrapha remissa ad mensarios in alijs locis, seu nundinis existentes, vel soluentes in ipso loco solutioni destinato in pecunia numerata, vocant hunc modum soluendi in numerato *Cambio en reales*: ea lege vt quando ita in numerato soluerent, accipiant a suis creditoribus idem lucrum, quod solebāt prius recipere mensarij ipsi in numerato soluētes.

Qua ratione introducta est hec alia iniquitas, & in consuetudinem redacta. vt si Petrus postulet Meting in sine nundinarū cambium aliquod in Flandriam, cum duobus modis possit pecunia quā postulat illi exhiberi, vel in chirographo, vel in numerato, si cum priūm petit, tradatur illi in numerato, fiatque cambium illud vt dicūt *en reales*, conferunt illi exempli gratia 90. quorum vice & loco restituat in Flandria 100. Si vero tradatur ei cambium quod petit in chirographo remisso ad aliquem mensarium, conferunt illi integra 100. quorum vice & loco non obligatur restituere in Flandria nisi 93. Quo fit, vt re diligenter inspecta, soluat campsuarius hic interesse vt 17. Propterea quod cambium illud quod postulat à Metina in Flandriam recipiat in numerato. Patet aperte, quia recipiens illud in numerato recipit 90. solutus 100. vbi soluit interesse vt 10. Si vero accepisset chirographum, cum recipisset 100. solutus in Flandria sola 93. lucratus fuisset 7. quæ iuncta illis 10. quæ soluit, quando non accipit chirographum sed pecuniam numeratam, efficiunt 17. Soluit igitur 17. propterea quod non accipiat cambium in chirographo, sed statim in pecunia numerata. Vocāt hoc genus

cambij seu iniquitatis *vender el pago*, vel *vender el contado*.

Vbi illud imprimis certissimum est, alterum cambium ex his duobus iniustum esse, nam cum sit vtrumque ab eodem loco in eundem, eodem tempore, & rebus omnibus similiter stantibus, & cum pretio adeo diuerso, vt si recipiat in numerato soluat 10. si vero in chirographo lucretur 7. non potest vtrumque simul iustum esse: eiusdem enim rei eodem omnino tempore, & loco non possunt duo pretia maxime diuersa iusta esse. Vnde videndum est, quodnam ex his censendum sit iustum? Num illud, quod fit in numerato, *y en reales* cum tanto lucro campsores? An illud quod fit in chirographo, dicunt *en librança*, cum lucro campsuarij.

Vtrumque cambium istorum iuste exerceri campsores sibi persuasum habent, ostenduntque; illud potissime de cambio isto in numerato, *y en reales*, de quo est maior suspicio his rationibus.

Imprimis illud est communiter iustum alicuius rei pretium, quando a lege nullum præscribitur, quod redditur in pecunia numerata communi vsu fori, vel probatur arbitrio prudentum, & peritorum: sed cambium hoc, quod vulgo dicitur *en reales*, celebratur pecunia presenti, recipiturque in eo à campsores communi vsu fori, & arbitrio mercatorum peritorum in arte campsores illud interesse, & lucrū, quod diximus tamquam iustum huiusmodi cambij pretiū, est ergo censendum iustum. Et confirmatur. Pretium cambij sumitur ab estimatione quam habent pecuniæ inter mercatores, sed tanti æstimantur pauciores illæ pecuniæ quæ conferuntur in numerato, quantum plures illæ quæ conferuntur in chirographis, ergo sicut cambium illud in chirographis traditum est iustum cum illo lucro campsuarij, similiter & illud in numerato est censendum iustum cū illo lucro campsores.

Secundo, Cambium eo nomine redditur suspectum, quod recipiatur aliquid in eo ratione temporis: at in hoc cambio exhibitio *en reales*, cum fiat pecunia presenti, & statim numerata, nulla potest haberi suspicio temporis, quæ tamen possit haberi in cambio per chirographum, siue *por librança*, quia debet necessario tempus aliquod expectari, vt mensarius viso & admisso chirographo numerat pecuniam, cum ergo quod fit *por librança* nō censeatur iniustum, multo minus illud quod fit in numerato.

Ter-

Tertio, si cambia hæc omnia fierent in pecunia numerata, & nullum per Chirographa, & litteras, esset profecto pretiū quod recipitur modo a campsores conferentibus cambium in numerato iustum, cum in eo omnes conuenirent tamquam communi vsu fori receptum, ergo quod aliqua, vel multa eorum fiant in chirographis, nō tollit iustitiam eorum quæ fiunt in numerato, sicut habet vsus mercatorum: Nam cū iustitia contractuum pendeat ex natura rei, & propria ratione illorum, si cambium istud in numerato esset iustum, sicut est in vsu, si nullum aliud fieret per chirographū, quod aliqua vel plura hoc modo fiant, non tollit iustitiam illius.

4. Mercator siue campsores potest per suum chirographū remittere campsuarium ad suū mensariū esto sciat mensariū non soluturū statim, & in numerato, nisi recipiat 6. vel 7. potest ergo idem mercator vel campsores non remittendo illum ad mensarium, sed exhibendo illi statim pecuniam in numerato recipere ab eo illud idem lucrum, quod recepisset mensarius, aliter nisi illud iuste recipi posset, nō liceret remittere illum ad mensarium, quem scit non aliter soluturū pecunia presenti & numerata, quam accepto illo pretio. Et confirmatur: Cambium pecunia presenti & numerata tantæ estimationis est, quantum cambium per chirographum & litteras, sed ab eo qui accipit cambium per litteras remittiturque; ad mensarium potest mensarius iuxta multorum sententiam, si statim & innumerato illi persoluat, recipere 5. vel 6. aut quid simile, poterit ergo & mercator ipse vel campsores simile lucrum recipere, si statim & in numerato pecuniam suam exhibeat.

Sed his non obstantibus, Cambium hoc ab omnibus Theologis, qui de illo aliquid scripserunt, damnatur omnino, & merito, tamquam iniustum, iniquum, & vsurariū. Et probatur. Nullus est iustus titulus propter quem liceat campsores plus accipere, eo quod cambium in numerato, quam si traderet illud in chirographo & per litteras, ergo quidquid amplius accipit in cambio isto *por reales*, quam acciperet in eo quod dicitur *por librança*, iniuste & iniuste accipitur. Probatur antecedens: Quia illud amplius quod in huiusmodi cambio recipitur a campsores, vel recipitur ab eo ratione anticipatæ solutionis, vel quia pecunia quam tradit campsuario, valet magis tradita illi in numerato, quam in chirographo: alius

titulus excogitari non potest, at ex neutro potest campsores illum excessum iuste recipere, ergo. Imprimis nō propter priorem, quia ratione anticipatæ solutionis (vt constat) non licet lucrum aliquod recipere, nec minori pretio quam iusto re aliquam emere, sicut nec temporis. Nec propter posteriorem titulum: quia pecunia qua eget campsuarius, & quam querit ad sua negocia, & commercia in nundinis, non minus illi valet accepta *en librança*, & per litteras, quā accepta in numerato *y en reales*. Patet, quia campsuarius iste non indiget pecunia ista, nisi vsq; ad finem nundinarum, quæcumque enim negotia exerceat potest solutionem illorum remittere, ac differre vsq; ad finem nundinarum, in sine autem nundinarum tenetur necessario mensarius, ad quem litteræ illæ remittuntur, in integrum illas solvere, ac in pecuniam numeratam conuertere. Vnde litteræ illæ non minus valent campsuario ad sua commercia, quam si tota quantitas in illis contenta fuisset ipsi in numerato exhibita.

Secundo, Mensarius vt constat ex præcedenti controuersia non potest aliquid recipere, neque minus reddere creditori ad se remisso, eo quod soluat statim, quam si solueret in sine nundinarū, vel eo quod soluat in numerato, quā si solueret in chirographo, ergo neque mercator ipse, vel campsores, qui per se ipsum tradit pecuniam numeratā campsuario querenti illam.

Tertio, Sicut illud est iustum pretium in mercibus, quo maior illarum pars communiter venditur, ita quoque illud debet esse iustum pretium in cambiis, quod in maiori illorum parte communiter recipitur, neque habenda est ratio sicut & in mercibus pretij in quo minima quædam illorū pars exercetur, sed cambia de quibus hic loquimur, & ab anno 1533. quando ita ceperunt fieri, multo maiori ex parte fiunt per litteras *y en librança*, quam *en reales*, adeo vt ex centum cambiis quæ fiunt in nundinis, nonaginta fiāt per litteras & chirographa, & decem ad summum fiunt in numerato, ergo iustum pretium huiusmodi cambiorū sumendum est ab illis quæ fiunt *por libranças*, debetque illud necessario in omnibus alijs seruari, etiam si quædam illorum fiant innumerato.

Quarto, in alijs mercibus illud pretium censeatur iustum, quo illæ venduntur pecunia presenti, & quod iudicatur iustum facta solutione de presenti, sed cambium tradi

traditū in chirographo perinde omnino se habet apud mercatores ad sua cōmercia, sicut si fieret in pecunia presentī, & a peritis & prudētibus cāpsuariis timentibus Deū, quorum est in his habenda ratio, iudicatur iustum, tamquam si traderetur in eo pecunia praesens, ergo illud est iustum & seruā- dum. Explicatur vis huius rationis exemplo. In mercibus maritimis (vt diximus quaestione 77.) licet non vendantur illae pecunia statim numerata, quia non fert illarum valor vt ita vendatur, nihilominus pretium illud in quo communiter venduntur, censetur praesens & tamquam in numerato redditum, quia non possunt illae aliter commode vendi, & si aliqua illarū pars, sed exigua, possit vendi in pecunia statim numerata: Sed similiter res habet in cambijs de quibus hic agimus, vt quamuis nō nulla fiant in numerato, non possunt tamē illa commode in nundinis fieri, nisi maior illorum pars fieret per litteras remissas ad mensarios, vel ad debitores illarum litterarum, a quibus illarum solutio in fine nundinarum recipiatur, ergo iustum pretium illorum illud est, in quo fiunt per litteras.

Deniq; vbi nullum est periculum, (sicut in hoc constitimus nullum esse) idein valet cambiū in chirographo & per litteras, quod cambium in pecunia numerata, ergo non potest aliquid amplius in vno accipi, quam in alio, pretium autem quod recipitur in eo quod fit per litteras est iustum, ergo excessus ille qui recipitur in alio cambio quod fit in numerato, iniustus est omnino, & iniustus, & in iudicio animae necessario restituendus.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, Imprimis cambium per litteras vt ex dictis constat, perinde sese habet, ac si fieret pecunia presentī. Tū, quia illa sic accepta ad commercia mercatorum non minus valet in nundinis, quam praesens; tum etiam, quia cum huiusmodi cambia aliter commode non possint in nundinis fieri maiori ex parte, nisi per litteras, (esto aliqua fiant in numerato) pretium in quo illa fiunt censendum est praesens, sicut in mercibus maritimis, quia aliter ille commode vendi nou possunt, pretium in quo venduntur censetur tamquam solutio praesens, quamuis fiat post aliquod tempus, tamquam ex natura illarum mercium, ad colligendam pecuniam, necessarium. Dico secūdo pretium illud, quod cupiditas campforum introduxit ab anno 1553. non esse ha-

bendum tamquam receptum communi vsu fori, & arbitrio prudentum: Primo, quia eo ipso quo fuit ab eo anno nouiter introductum per cupiditatem mercatorum, censendum est maxime suspectum. Secundo, quia communis vsus fori nō est sumendus in contractibus, nisi ex iis quae vt plurimū & maiori ex parte accidunt, ex his vero cābiis ex mille 900. imo 950. fiant per litteras, paucissima vero in numerato, vnde ab illis per litteras, quae tāto frequentius exercentur, sumendum est iustam illorum pretium, sicut in omnibus mercibus (vt diximus) pretium illarum, & communis vsus fori in illis ex maiori parte illarum quae venduntur, sumendus est. Tertio, quia celebres mercatores saltim peritiores & timentes Deum non iudicant pretiū istud, quod ita introductū est ab aliquibus, quando fit cambium *en reales*, iustum, sed illud in quo solent fieri per litteras *y librança*. Quin & hac de causa illud in numerato fit raro, hoc vero *en librança* frequentius, quia hoc iudicāt iustum, illud vero habent maxime suspectum.

Ad confirmationem constat ex dictis, quando in cambio per litteras nullum est periculum infidelis solutionis, sicut hic cōstitimus nullum esse, tanti fieri a mercatoribus ad commercia & negotia, quae exercent in nundinis, in quibus haec cambia communiter celebrantur, pecuniam *en librança*, quanti si acciperetur *en reales*, sicut in primo argumento, quo probamus sententiam quam hic sequimur, ostendimus.

Ad secundum respondeo, in cambio per litteras *y librança* nullam esse suspicionem accipi aliquid ratione temporis, cum campfor in illis litteris conferat totā integrāque pecuniam, quam debet in tali cambio conferre, tempus autem quod expectat vt littere ille conuertantur a mēfario in pecunias, non expectat quia accepit integram pecuniam in litteris, sed quia ita habet vsus tam campforum, quam accipientium cambia, vt litterae omnes, tam illae per quas recuperat campfor cambia alibi facta, quam illae per quas campforarios recipit in numerato cambia ibi celebrata ad alia loca, soluantur communiter in fine nundinarum: In cambio autem, quod fit ante istud tempus in pecunia numerata cum tanto lucro campforis, est aperta iustaque suspicio accipi illud ratione temporis, cū nullo alio titulo accipiat illud, nisi quia anticipat solutionem numerando pecuniam.

Ad

Ad tertium respondeo, si quidem omnia cambia fierent in numerato, tunc sumeretur pretium illorum ex vera aestimatione, quā tempore contractus haberent pecuniae in loco nundinarum, vbi recipitur pecunia & in loco vbi esset illa restituenda commutata, iuxta ea quae diximus agentes de pretiis cambiorum artic. 2. huius quaestionis Quod certe pretium non dabito quin esset illud idem; in quo modo fiunt cambia per litteras *y en librança*, minime vero illud in quo aliqui illud exercent *en reales*: sed quidquid sit de pretio quod tunc haberet, modo cum maxima pars huiusmodi cambiorum fiat in litteris, quia nec illa maiori ex parte aliter commode fieri possunt, pretium iustum huiusmodi cambiorum in omnibus, quacumque ratione fiant siue *en librança*, siue *en reales*, sumendum est sicut & in alijs mercibus (vt constat) ex iis quae fiunt maiori ex parte, qualia sunt quae fiunt *en librança*.

Ad quartum constat ex controu. proxime precedenti non licere mensariis accipere aliquid a creditoribus, quibus debita in sua mensa per soluant, praeter quam in illis casibus quos ibi retulimus. Vnde cum id non liceat mensario multo minus licebit campfori, adeo vt ex Doctoribus qui censent illud mensario licere ratione custodiae, & laborum, quorum sententiam ibi retulimus, campfori tamē nulla ratione censeant illud licere.

Ad confirmationem respondeo, Cambium in litteris (sicut ex dictis constat) tantae aestimationis, & utilitatis esse mercatoribus ad negotia, & commercia, quae solent in nundinis exercere, quantae si in numerato pecuniam illius acciperent, cum habeant eam actu & re ipsa per sedulas in fine nundinarum, quo tempore illa indigent.

Ex his explicari potest quid sentiendum sit in casu quodam, qui nonnunquam inter mercatores accidit: Qui sic habet. Habet Petrus mercator Valentinus Metinae in nundinis Maii apud suum mēfarium mille aureos, confert illos Ioanni per chirographum, cuius virtute recipiat illos a suo mēfario in nundinis proxime sequentibus Octobris, nempe post quatuor menses, ea lege, vt teneatur Ioannes, post 7. menses a die quo traditur ei chirographum illud, exhibere ipsi Petro illos mille aureos Valentinus in numerato: admittit pactum Ioannes, recipitque chirographum illud, promittens

ingenue per suam scripturam post 7. menses exhibere fideliter Petro mille aureos Valentinus. Quando ita conueniunt, & tempore huiusmodi contractus, quamuis erat probabile celebrandas esse nundinas Metinae post quatuor menses, nempe Octobris vt solent, non tamen erat omnino certum, cū edicto regis possent illae differri, sicut nonnunquam contingit iusta aliqua causa Regium animum suadente: Accidit ergo contractu isto sic inter Petrum & Ioannē inito, vt praeter omnem spem nundinae illae, quae de more credebantur celebrandae post quatuor menses, differantur per alios quatuor, ita vt adimpleantur septem illi menses, adueniatque terminus in quo Ioannes promissit, obligauitque se ipsum reddere Petro Valentiae in numerato mille aureos, antequam adueniant nundinae, in quibus ipse recipiat illos a mensario Petri per chirographum illud ab eodem Petro sibi traditum.

Est ergo dubium: Posita consuetudine illa, mensarios non soluere debita in sua mensa consignata ad nundinas in numerato, nisi in fine nundinarum, qua de causa Ioannes adueniente termino in quo promissit soluere Petro Valentiae mille aureos, nondum illos reuera suscepit, quia nondum adueniunt nundinae, liceat Petro tuta conscientia exigere, ac recipere illos a Ioanne in numerato?

Dico omnis aliorum opinionibus, Petrum tuta conscientia posse illos exigere, ac recipere. Primo, quia chirographum illud quod tradidit Ioanni, non solum aduenientibus nundinis, verumetiam & quocumque tempore ante illas absolute, & simpliciter valebat Ioanni illos mille aureos: poterat enim iuxta mercatorum consuetudinem cum illo merces emere, aut soluere debita in eadem quantitate mille aureorum; Quod autem non recipiat illos in numerato post quatuor menses, sicut credebat, accidit illud praeter spem, iuxta varios temporum euentus, siue vlla culpa Petri. Secundo, quia in hoc contractu vterque se ipsum exposuit variae fortunae: Ioannes, vt nisi fieret nundinae solito tempore, teneretur soluere illos Petro, forsitan ante quam illos reciperet, sicut accidit in casu de quo hic agimus: Petrus vero, vt si fierent solito tempore, vt credebatur, careret pecunia sua numerata per tres menses post illas nundinas, vtereturque Ioannes per eosdem ad sua cōmoda, pecunia illius: vnde cū pari periculo vter-

que

que se ipsum exposuerit, contractus fuit iustus, & ex consequenti obligans vtrumque ad seruanda promissa, & conuenta in illo.

Controuersia III.

QVA RATIONE DEBEAT

se gerere, qui accipit cambium nomine alterius, siue in alterius utilitatem?

ACCIDIT Magnatē aliquem vel Principem ipsum multis pecuniis egere postulareque illas mutuo a mercatore, qui creditur ditissimus esse, illum vero, vel quia non habet tot pecunias, quot ab illo Principe postulantur, vel quia nolit eas mutuo conferre, ne priuetur lucris quae ex illis suis negotiis expositis percipere solet, accipere illas a campforibus per contractum cābii, sicque acceptas tradere illi Magnati, vel Principi.

Querimus ergo hoc loco. Possit ne mercator hic recipere ab illo Magnate, vel Principe pretium aliquod, ratione illius mutui.

Et ratio dubitandi est: Nam cum Princeps non postulet ab illo nisi pecunias mutuas, mercator etiam conferat illas tanquam mutuas, si quidem a Principe illo recipiat, recipit profecto illud tanquam ex mutuo, quod est usura. In oppositum est, quia in hoc casu mercator iste accipiens pecunias illas sub cambio soluit interesse, patiturque reuera damnum: mutuans vero ut vidimus quaestione 78. potest a mutuatario, in cuius utilitatem damnum aliquod patitur, iuste exigere, & recipere.

Solutio huius dubitationis facilis est iuxta ea quae in illo loco modo citato diximus. Nam vel Mercator iste conferens Principi pecunias, quas ab aliis accipit per cambium, admoner illum, se accepisse illas per cambium & sub interesse, vel nihil horum explicat, sed Princeps existimat mutuo sibi illas exhiberi. Si priori modo, potest exigere ac recipere omne damnum, & interesse quod patitur, quin & stipēdium, quod arbitrio prudentum censetur iustū & debitum labori, & industriae, quam adhibuit in quaerendis illis pecuniis, si quam adhibuit. Quod si nihil horum exprimat, non potest recipere aliquid a Principe ultra sortem, quia Princeps cum mutuum tā

tum postulauerit, prudenter iudicabit mutuo quoque pecuniam illam esse sibi collatam, eritque rationabiliter inuoluntarius, si interesse illud deinde ab ipso exigatur, quia si fuisset sibi indicatum, forsan cum tali damno pecuniam illam non accepisset, sed aliunde & ab aliis per mutuum, vel alia via sibi commodiori illas quaesisset.

Illud quoque hic videamus oportet.

AN CAMPSVARIO EXISTENTE IN MORA SOLUTIONIS, POSSIT CAMPSFOR EXIGERE

ab illo damnum emergens, vel lucrum sibi cessans ex tali mora?

V AESTIO haec ex superius dictis satis constare potest: sed quia sparsim quae ad illam pertinent dicta sunt, placet hoc loco illa in vnum colligere.

Obseruemus igitur, variis modis contingere posse campsuarium esse in mora soluendi: Primo, quia cum accipiat Metine pecuniam soluendam in Flandria, nullam habet ibi pecuniam, vel creditum, aut correspondensalem, qui pro eo soluat: Quod potest dupliciter contingere, vel campfore illud sciente & intelligente, vel campfore illud ignorante, imo existimante habere campsuariū illum sufficiens ibi creditum. Secundo modo potest esse in mora soluendi, eo quod quamuis habeat ibi verum creditum, & correspondensalem, ille tamen non vult litteras ad se remissas admittere, nec soluere, vel non soluit in termino, & tempore debito, sed ita differt solutionem, ut vere sit in mora.

Sit prima conclusio. *Quando differtur solutio, & est in mora, quia campsuarius neque pecuniam, neque creditum, aut correspondensalem haberet in loco solutioni destinato, noueratque illud campfor, aut saltem dubitabat, non potest exigere a campsuario damnum aliquod emergens vel lucrum sibi cessans, etiam si vere illud ex mora solutionis patiatur.*

Constat ex superius dictis. Et ratio est aperta, quia est cambium siccum & usurarium, ex quo neque interesse aliquod, neque damnum vel lucrum cessans exigere licet. Secundo, quia sciens campsuarium neque pecuniam habere, neque creditum, neque faciendam esse ibi solutionem, eo ipso quo vult cum illo cambire, consentit in illam moram, & omnia damna illam subsequutura. Tertio, quia campfor, cum habeat suas pecunias

cam.

Cambijs expositas, a nullo negotio extraxit illas, ut traderet eas campsuario, & ita non habent locum in eo casu lucrum verum cessans, vel damnum emergens: Vnde campfores a nobilibus sub hoc titulo varia interesse exigentes, ac recipientes vsurarie agunt, tenenturque ad illa omnia in integrum restituenda.

Secunda conclusio.

Si Campfor bona fide conferat pecuniam Metinae, credens campsuarium habere pecuniam, vel creditum Metinae, deinde vero intelligat nullam ibi habere, si quidem nullam adhuc recepit interesse ex illo cambio, debet omnino contractum rescindere solamque capitale recuperare: Si vero quando illud intellexit, iam receperat interesse quod fuit iustum, maneatque apud illum, vel factus est in eo ditior, tenetur illud restituere: Quod si iam consumpsit illud, neque in eo factus est victor, ad nullam tenetur restitutionem. Poterit tamen, si propterea quod pecuniam suam illi campsuario bona fide contulit, aliquod patiatur damnum, vel lucrum aliquod vere illi cesset, illud ab eo exigere.

Haec conclusio cum omnibus sui partibus constat satis ex superioribus.

Tertia conclusio.

Si accipiens pecuniam Metinae verum creditum, & correspondensalem habeat in Flandria, quod intelligens campfor suam illi contulit pecuniam, quam aliter non contulisset, vitio autem illius, vel defectu correspondensalis campsuarij non fiat solutio in termino, quia non admittit litteras, vel non vult illas soluere, aut differt solutionem, potest campfor tua conscientia exigere in hoc casu a campsuario illo & interesse cambij, & omne damnum sibi emergens, vel lucrum sibi cessans ex non facta solutione, vel illius mora.

Patet, quia hoc cambium est reale, & verum, ac contractus iustus, quod autem correspondensalis campsuarij non soluat, sicut debet, est per accidens ad iustitiam huius contractus, unde debetur in eo campfori interesse tamquam ex cambio vero & iusto, debetur etiam lucrum cessans, & damnum emergens ex morosa solutione, cum patiatur illam causa campsuarij, iuxta regulam illam toties in hoc opere adductam: *Si tua culpa damnum datum est iure super his te satisfacere oportet.* Debet autem in hoc casu correspondensalis campsuarij, quidquid culpa eius campsuarius persoluerit ultra iustum interesse illius cambij illi compensare, ex eadem regula, cum ipse fuerit in causa

sua morosa vel infideli solutione, ut recipere campfor illud dominam vel cessationem lucri, oportetque propterea campsuarium satisfacere illa campfori.

Haec conclusio intelligenda etiam est, quando campfor dans pecuniam Metinae soluendam in Flandria credebatur bona fide correspondensalem sui campsuarij fideliter, & in termino soluturam: quia si nouerat, vel saltem prudenter dubitabat illum non soluturum in termino, nec fideliter, illudque sciens, vel suspicatus contulit suam pecuniam, eo ipso consentit in illam moram, & omnia damna quae illam subsequi poterant, & ex consequenti nihil eorum potest exigere, vel recipere, quia nulla illi facta est iniuria. *Cum nullus patiatur iniuriam volens.*

Sed dices, ille qui mutuat rogatus a mutuatario, licet sciat mutuatarium futurum in mora soluendi, potest exigere damnum emergens, vel lucrum sibi cessans ex tali mora, poterit ergo & iste campfor, esto sciat campsuarium ipsum vel eius correspondensalem futurum in mora. Dico non esse eandem rationem vtriusque, quia mutuans patitur vere lucrum cessans, quando extrahit pecuniam suam a negotio cui illam habebat expositam: at campfor cambiando illam non extrahit a negotio, imo constituit illam in negotio quod solet exercere, & ita nullum illi vere cessat lucrum: Fateor tamen, casu quo existeret alius campsuarius pecuniam illam actu petens per verum cambium, & soluendam fideliter in suo termino, rogatus tamen campfor ab hoc cui pecunias conferret, in eius utilitatem vel gratiam non conferret illas alteri, licet praedideret illum futurum in mora, posset nihilominus lucrum sibi vere cessans exigere, quia in eo casu quamuis non extraxerit pecuniam suam a negotio, extraxit tamen eam a negotio cum illo alio, cum quo lucrum moraliter erat illi certum, extraxitque ab illo in huius alterius utilitatem vel gratiam. Ex quo sequitur, ut si in solo iure naturali staretur, posset campfor in hoc casu conuenire cum campsuario tempore contractus de lucro cessante: Est tamen illud constitutione Pij V. eo modo quo superius exposuimus, prohibitum.

Vltima conclusio.

Quamuis correspondensalis campsuarij existens in Flandria nolit soluere litteras ad ipsum destinatas, vel sit in mora, non potest propterea a campfor Metinae illas cum novo interesse remittere Metinae ad Campforem: aut campfor ibi

LII

remissus

remissas, nec solutas a campsuario, illas rursus mittere, ac recambire in Flandiam: & per huiusmodi circulos, & recambia augere subinde interesse illarum litterarum, cum gravi damno & noeuimento miseri campsuarij.

Hæc constat satis ex ijs quæ diximus artic. 1. huius quæstionis agentes de recambijs.

De Proxenetis Campforum.

INDEM in fine huius disputationis de ministris campforum, maxime de proxenetis, quorum opera & interuentu câbia efficiuntur, nonnulla dicamus. Vbi quamuis de his similiter iudicandum sit, ac de ministris vsurariorum, de quibus diximus q. 78. arti. 4. sunt tamen circa illos hæc priuatim obseruanda.

In primis facilius posse hos excusari ab iniquitate, & culpa, quam ministros vsurariorum: cû iniquitas vsurarij apertior multo sit quam iniustitia campforis.

Secundo huiusmodi ministros interuenientes cambio, cuius iniquitatem norunt, vel saltim suspiciantur, teneri ad restitutionem, tamquam illius iniquitatis, & damni cooperatores: Vbi vero bona fide illi interueniant, iudicantes cambium illud verum esse ac iustum, ita vt lateat eos omnino illius iniquitas, cum primum illam nouerunt, teneri ad restituendum quodcumque emolumentum, vel lucrum ex illo perceptum, in quo facti sunt ditiores. Quod si iam illud consumpserint, neque propter illud facti sunt in aliquo ditiores; ad nullam teneri restitutionem. Quia non tenentur ratione iniquæ acceptionis, cum bona fide iudica-

**ET HÆC DE TOTA HAC DISPVTATIONE
de Cambijs.**

uerint cambium illud iustum, neque vllam in eo exercuerint ipsi iniquitatem, vel culpam: nec ratione rei acceptæ, cum neque apud illos maneat, neque in ea facti sint ditiores, iuxta ea quæ diximus tomo 1. q. 62. artic. 6.

Dico 3. (quod certe recte admonet Soto) raro huiusmodi ministros posse habere bonam fidem, & esse immunes a culpa, & cooperatione cambij iniqui: quia norunt isti plurimum quæ cambia sint ficta, vel iniqua, & cum eorum interuentu fiant, ipsiq; componant inter se campforem cum campsuario, si quæ iniquitas in cambio interueniat, vix potest eos latere. Secundo, quia cum hoc genus negotij sit suspectum, & male sonans, tenentur ipsi diligenter nosse, quæ cambia iuste fiant, quæ inique, consilereque circa hoc peritos & timoratos. Vnde si hanc operam nauarunt, diligentiamque adhibuerunt, non latebit eos iniquitas, si quæ, cambio cui interueniant, miscatur; si vero non curarunt hanc diligentiam adhibere, peritiamque huius artis sibi comparare, & qua ratione iuste exerceantur intelligere, cum laborent ignorantia culpabili, & vincibili, quia tenetur vnusquisque probe nosse quæ pertinerit ad artem, vel officium quod exercet, non sunt censendi bona fide cambio iniquo interuenire, & a culpa illius esse immunes: Cætebuntur autem ignorantia inculpabili laborare, bonamque fidem habere, quando licet ipsi curauerint peritiam huius artis habere, & quæ ad iustitiam huius contractus pertinent intelligere, campfor vero ita astute agit, vt iniquitas illius cambij nihilominus ministrum illum lateat, probabiliterq; iudicet illud iuste, ac recte celebrari.

DISPVTATIO DE CONTRACTV SOCIETATIS.

Explicatus varijs câbiorum formis, & quæ in illis obseruanda sunt, offerunt sesse modo nonnulli alij cõtractus, quorum meminit hic D. Tho. de quibus in fine huius secundi tomi dicamus oportet. Ac in primis de contractu societatis. De quo D. Tho. q. 78. ar. 2. ad 5. Scholastici obiter in 4. dist. 5. Conrad. de contract. q. 57. Caiet. in opusculo. 17. respons. Respon. 11. & in cõment. art. 2. huius quæst. & in summa verbo societas. Soto lib. 6. de iustit. q. 6. art. 1. & 2. Nauar. in Manuali. c. 17. nu. 251. & seq. & in c. primû 14. q. 3. a nu. 32. Couarr. lib. 3. variar. resol. c. 2. nu. 2. & 19. Siluester, & summissæ. in verbo Societas: Canonistæ. in cap. Per vestras. De donatio. inter virum, & vxorẽ. & Iuristæ in l. societate. ff. pro Socio, & iustit. tit. de societate. & multi recetiores in suis tractatibus eodẽ tit. Ex quibus omnibus hic ea proponemus, quæ necessaria sunt, vt valeat Theologus, quæ in hoc contractu (qua tenus in vsu mercatorum est) iniuste fiunt, iudicare, & ad debitam æquitatis & iustitiæ normam reducere.

ARTICVLVS I.

QVID SIT CONTRACTVS

societatis, & quot modis a mercatoribus exercetur?

Hic contractus antiquissimus est adeo, vt credendus sit incepisse simul atq; ceperunt exerceri inter homines commercia ipsa, & negotia ad captanda lucra accommodata. Experti enim homines mutuis auxilijs vtilius ac commodius illa fieri, ceperunt alij cum alijs cõuenire ad idem genus negotij efficiendum, vel omnibus pecunias simul & operas in vnum conferentibus, vel alio pecunias, alio vero operam suam atque industriam.

Vnde societas definitur a Cicerone: *Duorum pluriumque conuentio contracta ob commodiorem vsum, & vberiore quæstum.* Cui definitioni fauent, quæ de hoc contractu habetur in l. Si non fuerit. §. Plerumque. ff. Pro socio. & l. Neque prætermittendum. l. Qui admittitur. l. Societatem. eod. tit.

Reprehenditur quidẽ definitio hæc a non nullis. Primo, quia contractus vsurarius cõuentio quoque est ob commodiorem quæstum, non tamen est societas, sed iniquitas. 2. Quia in societate tam damno quam lucro oportet socios esse expositos, definitio autem ista solum respicit lucrum.

Sed hæc leniora sunt, quam vt propter ea à definitione illa Ciceronis ab omnibus recepta recedamus. Ad primum enim dico, vsuram esse quidem conuentionem, sed in vsu tantum & quæstum vsurarij, in dam-

num vero mutuo accipientis pecuniam ab illo: Societas vero de qua hic agimus initur in commodum omnium, qui in eã cõueniunt. Sic enim definitio proposita accipienda est: quod satis significatur, cum dicitur conuentio duorum vel plurium cõtracta ad quæstum. 1. cõtracta ad commune lucrum. Ad secundum respondeo, vtrûq; celebrantẽ hunc cõtractum damno expositum esse debere, cæterum quia in omni actu humano potissimè respicitur finis, neq; socij hunc contractum ineunt, vt ex eo damnum recipiant, sed lucrum, propterea merito definitur conuentionem contractam ob commodiorem vsu.

His omnis singularis iam propositæ definitionis partes expendamus: Dicitur imprimis conuentio cõtracta, tum, quia vox ista velut genus quoddam est omnibus contractibus, commune, tum etiã quia exercetur, perficiturq; hic cõtractus, vel solo mutuo cõtractu cõsensu exterius expresso, & explicato. ff. pro socio. l. Qui admittitur. ita vt neque traditione aliqua, neq; scriptura indigeat, vt celsatur cõpletus & perfectus, nisi cõtractus hætes aliter inter se priuatim cõuenirẽt. Potestque celebrari non solum inter presentes, verum etiam inter absentes, sicut venditio & similes contractus, vt constat ex §. unico. institut. de obligationib. ex consen. & ex l. 4. ff. Pro socio. Consistitque propria vis, & ratio huius contractus in conuentione illa, qua socij constituunt inter se aliquid singuli contribuere ad commune lucrum, vel vsu: contributio vero eorum quæ singuli cõferunt, siue sint pecuniæ, siue animalia, si-

ue industriae, & operæ, ac eorū administratio & negotiatio, & lucri tandem diuisio, ac distributio, velut effectus quidam seu actiones cōsequētes societate sunt, quibus huiusmodi cōtractus executioni mādatur.

Dicitur etiam conuentio cōtracta, quæ vox idem est quod cōtractus, vteos solum societatem inter se inire posse intelligatur, qui nullo iure cōtractus exercere prohibetur, vt optime Siluest. verb. peculiū. 2. q. 2.

Dicitur secundo cōtracta ad commune lucrū, quia ad rationem verę societatis facta est, vt sit communio in lucro, ex negotio quod suscipitur recipiendo, neque exigitur vt fiat communio in capitali, licet possit quoq; fieri in vtroque, vt in progressu huius disputationis videbitur.

Dicitur etiam ad commune lucrum vel questum cōtracta, Quia si vnus alteri tradat. V. g. animalia ad custodiam, vel fundū quem colat, ita vt totum integrumq; lucrū sit tradētis res illas, alter vero solū recipiat suorum laborum, & operarum stipendium, non exercetur tūc societas, sed locatio, quæ hic suas operas, & industriā alteri locat sub illo stipendio: & cōductio, qua illorū animalium, vel fundi dominus operas illas, & industriam ab illo sibi cōduxit. Similiter si quis oues aut capras alterius accipiat, vt illarum fructū, lac nimirum, & caseos per aliquot menses, sibi recipiat, certū aliquod pretium, & stipendium pro illis fructibus redditurus, non est cōtractus societatis, sed locationis etiam: Perinde ac cū agricola hereditatem alterius recipit, vt fructus illius per aliquod tempus sub certo pretio habeat. Parumq; refert, reddatur ne stipendium illud, vel pretium in pecunia, vt dicatur locatio, vel cōductio, aut in aliqua parte fructuū, vel re illi pretio equiualeenti, vt dicatur cōtractus innominatus, Quacūq; enim ratione pretiū illud, & valor fructuū illorum reddatur, cum in his pecuniæ vicē habeat quicquid pecunia æstimatur, ad locationem, siue cōductionem huiusmodi cōtractus reducēdi sunt, ac cēsendi pertinere. Nunciam explicemus.

QUOTVPLEX SIT SOCIETAS, & quot modis exerceatur?

Varijs modis contrahi societatem tā ipse rerū vsus, quā iura ostendunt, vnde variaz proponuntur a DD. illius diuisiones.

Diuiditur imprimis in quandam societatem maxime communē & late patentē, quæ dicitur omnium bonorū, quacūq; ratione, & via, siue titulo ad aliquem sociorum illa

perueniant. Aliā quæ dicitur generalis omnium quæstus, & lucri, & eorū omnium quæ aliquo titulo oneroso alicui ex socijs contingūt. Et tertiā quæ dicitur certę rei, quæ contrahitur ad aliqua peculiaria, veluti ad aliquam peculiarem negotiationem.

Rursum quæ contrahitur ad aliquod peculiare negotiū, varijs quoque modis exerceri solet, sed potissime his tribus. Primo, vnoquoq; sociorum pecuniā aliquam, seu mercē tanquam fortē, & capitale conferente cum alijs, tū etiam industriam, & operas, quæ ad illud genus negotij exiguntur per se ipsum, vel suos famulos, & ministros, ac expensas quæ in illo sunt cōtribuente, siue per æquales partes singuli eorū tam in sorte, quā in operibus, & expensis cōtribuant, siue per inæquales, sicut accidit, cum plures mercatores diuites, vel plures artifices in idem negotiū conueniūt. Secundo, quando vnus sociorum pecuniā, & sortem tantū apponit, alter vero solā omnēq; industriā: Veluti cū nobilis aut diues, qui nullā habet in gerēdis negotijs peritiā, vel vsū, suā mercatori exhibet pecuniā, qua negotiū aliquod vtriq; vtile exerceat, mercator vero ille cū pecunijs careat, nullas apponit sed suā tantū, qua plurimum valet, exhibet industriā. Tertio, quādo alter sociorum solas apponit pecunias, alter vero pecunias simul & industriam: pecunias inquā vel totidē, vel plures, aut pauiores. Vt cū nobilis mercatori diuidit suas confert pecunias, ex quibus vna cum suis mercator ille negotium aliquod vtrique vtile efficiat.

Diuiditur tertio societas a Iurisperitis ratione tēporis, ita vt quædā sit ad certū tempus constituta, vt annū, vel bienniū: de qua in l. i. ff. pro socio. Aliā vero sit ad incertū & indeterminatū tēpus, quæ dicitur ad vitam, appellatur quæ sic contra cta perpetua vt in lege modo citata est videre, cuius verba sunt. *Societas coiri potest, vel in perpetuum, id est dō viuunt, vel ad tempus, vel ex tempore, vel sub conditione.* In l. autē. Nullam. ff. pro Socio. traditur nullam societate posse iniri in perpetuū, id est ita vt nō solū viuētibz socijs, verum etiā illis defunctis debeat permanere, & cōstare: Idem habetur l. Nemo. la. 1. & l. Adeo. & l. verū. §. in herede. cod. tit. iuxta quas non solū societas non trāsit ad heredes, verū etiā pactum, vt ad eos transeat, est nullum. Rationē duplicem reddūt Iurisconsulti, Prior est, quia ex tali societate induceretur quædā species seruitutis, ne quilibet sociorum posset libere vti sua persona, & suis bonis, neq; de illis libere in testamen-

stamento disponere: quod aperte repugnat & rectę rationi, & his quæ habentur in l. Titio centū. §. Titio cētum. el. 2. ff. de cōdi. & demonstratio. Cui consonat lex Castellæ. Part. 5. tit. 10. l. 1. vbi habetur. *Ius societatis non trāsit in heredes, neq; obligare illos, etiam si contrahatur pro heredibus.* Altera est, quia vt habetur in illa l. adeo. & instit. de societate. §. soluitur. in societate industria personę eligitur, ignoratur autē qualis sit futura persona heredis.

Excipiuntur ab hac doctrina societates de redditibus Regijs, vel Reipub. quia huiusmodi societates cēsentur etiā trāsit ad heredes, si pro illis quoq; cōstituatur celebrē turque cōtractus. Aliæ vero quæ cum priuatis instituuntur, non transeunt (vt dictū est) ad heredes, nisi socius in suo testamento obliget heredē suū ad permanendū in ea, donec illa finiatur: Vel heres socij defuncti cū alijs socijs conueniat, vt continuetur societas, censeatur quæ tunc quasi de nouo cum illo inita, & valida, vt habetur l. Plane si ij. ff. pro socio. Imo iuxta cōmunē Iurisperitorum sententiam sufficit ad id tacitus consensus, qualis censeatur, si societas continuaretur cum eo dē capitali in eodem genere negotiationis, neq; herede defuncti, neq; alijs socijs contradicentibus. Aliter heres ad illam non tenetur: sed possunt heredes sociorū cum priuatis hereditatem agrediuntur, bona eorum quibus succedunt ab heredibus aliorum, vel ab ipsis socijs, si superstites fuerint, exigere: Quod omnia fere iura, tam communia quam priuata singularum Prouinciarū, & recta ratio postulant appertissime.

Diuiditur denum in societatem purā, & impuram seu mistam; Purā vocāt, cui nullus alius cōtractui inter socios ipsos permiscetur, impurā vero cui aliquis alius, vt assecurationis, aut vēditionis, vel similis permiscetur: Etenim (vt in sequentibus docēbimus) huic cōtractui societatis, aliquē aliū permisceri non repugnat: Huiusmodi ergo societatem appellant impurā, non quasi iniustam & iniquam, sed eo quod aliquis alius cōtractus illi permiscetur.

De his duabus posterioribus societatis diuisionibus nihil præter ea quæ hic posita sunt dicere instituto, cum earum æquitas, vel iniuitas, ex his quæ circa alias societates in prima, & secunda diuisione propositas dicemus, sumenda sit. Iam igitur ad illas explicandas, & quid in singulis obseruandum sit, vt recte ac iuste exerceantur, sermone conuertamus.

ARTICVLVS II.

QUA RATIONE EXERCEATUR SOCIETAS, quæ dicitur omnium bonorum. Et quæ dicitur generalis quæstus & lucri.

TRIPLEX est societas: Quædā latissime patens, quæ dicitur omnium bonorum, Alia generalis quidē omnis quæstus & lucri, ad alia tamen minime se extendēs. Tertia peculiaris alicuius certę rei, vel negotij. Ex Theologis, in his explicandis quidam de hac tantum tertia differunt, quæ ad duas priores spectant Iurisperitis relinquētes omnino: alij maxime quidam recentiores, ita in duabus prioribus explicandis abundant, vt Iurisperitos potius agere, vel seipos tales ostentare censendi sint quā Theologos: nos ne quid intactum prætermittamus, de duabus etiam prioribus pro instituti nostri ratione nonnulla hoc ar. afferemus: quæ scilicet oportet Theologo etiam perfecta esse: de tertia in sequentibus sicut Theologum decet abunde disputari.

Circa primū igitur societatis genus, quæ dicitur omnium bonorum, tria hic explicanda occurrunt. Primo, quæ bona per huiusmodi societatem sicut omnibus socijs communia. Secundo, quæ dāna. Tertio, quæ ratione illa contrahatur. Quas vero conditiones seu leges obseruare in ea oporteat, vt in se exerceatur, non est hic peculiariter explicandum, cum in omni societate vt iuste fiat, seruandæ sint tres illę quas inferius proponemus. art. 3. agentes: de tertia illa societate, quæ peculiaris est alicuius certę rei, vel negotij.

In hac igitur societate omnium bonorum, quod ad primum caput spectat, efficiuntur cōmunia omnibus socijs in illā coeuntibus omnia bona, quacūque via, & ratione honesta, & iusta illis contingant, tam præsentia, quā futura, siue proprio labore illa acquisita fuerint, siue per mercaturā & negotiationem, siue legato, aut hereditario iure vel donatione, quin & illa quæ ex aliquo damno, vel iniuria accepta tam in propria persona, quā in persona suorum fuerint ipsi in illius dāni satisfactionē, & cōpensam siue priuatim, siue interueniēte iudicis sententia, & cōdēnatione, collata, Denum & quæ castrensia, vel quasi castrensia dicuntur, quæ omnia cum iustis legibus sancita sint, in foro etiam animæ debent pariter obseruari. Nam stipendia quæ conferuntur mili-

ribus, quæ bona castrensia sunt, similiter huiusmodi societatem cum alijs inierint, esse inter omnes socios diuidenda, sanctum est. l. Qui stipendia. C. de procuratoribus. Stipendia quæ dicuntur salaria, quæ castrensia quoque censentur, vel quasi, similiter esse distribuenda inter socios habetur l. cum duobus. §. idem. Papinianus. ff. pro socio. ubi definitur etiam, quæ de acquisitis ex iniuria vel damno accepto diximus. §. Socium. Dixi quæque; ratione, & via iusta bona alicui ex socijs contingant, nam quæ iniuste, & iniurè aliquis ex socijs compararet, sicut vere non pertinent ad eum, qui iniuste illa acquisiuit, neque est effectus verus illorum dominus, ita neque ad illam societatem pertinent, neque ad alios socios, ut definitur & optime in illa l. cum duobus. modo citata.

Observandum autem hoc loco est, docere Iurisconsultos societatem hanc, quam omnium bonorum dicimus transferre dominium in bonis acquisitis, & adquirendis: De acquisitis, n. videtur aperte illud docere. l. 1. vers. si sic. & l. 2. ff. pro socio. & ibi glossa. Barth. De acquirendis vero habet illud peculiaris lex Castellæ. Partit. §. tit. 28. l. 47. etiam ex iure communi aliter videatur dispositum. Theologos vero (ut inferius videbitur ar. 3. agentes de tertia societatis specie) oppositum docere, affirmantes per societatem non transferri dominium, quia aliter non esset societas, sed mutuum usufructuum. Quæ tamē recte conciliare possumus: Societas namque; (ut iam ex dictis constat) aut est omnium bonorum, aut alicuius tantum negotij suscepti: Rursum quæ sit omnium bonorum, aut initur omnium bonorum tam presentium quam futurorum, ut communiter accidit, in ea quæ proprie & simpliciter ac absolute est omnium bonorum, aut futurorum tantum post contractam societatem, qua ratione solet contrahi inter virum & uxorem in regnis Castellæ, & Lusitanie, & in ea parte nostri Regni Valentini quæ dicitur Orcellenis, ubi, bona propria quæ habent vir, & uxor quo tempore contrahunt matrimonium, vnius cuiusque; eorum manent propria, & recipiuntur similiter ab hereditatibus eorum seorsum soluto matrimonio: Quæ vero ab illis post contractum matrimonium acquiruntur, ea censentur utriusque; communia, & diuidenda, in ea igitur societate, quæ ad negotium aliquod contrahitur, quæ velut tertium genus societatis constituimus, non transfertur dominium in sortem & capitale, quod ab aliquo socio aponitur, licet transferatur in lucrum: aliter enim non esset societas, sed mutuum profectum

fectum usufructuum, & de ea loquuntur DD. Theologi, & D. Tho. in hac 2. q. 78. ar. 2. ad 5. Similiter ex communi usu, & consuetudine contrahentium in bona propria tam viri, quam dotis uxoris, quæ tempore contrahendi matrimonium unicuique; eorum propria sunt, non transferuntur dominium, quæ de causa soluto matrimonio unicuique; restituntur integra, quæ fuerant antea cuique; propria: in acquirenda vero transfertur dominium, cum sint inter eos ut veros illorum dominos necessario diuidenda. In societate vero primi generis, quæ est omnium in vniuersum bonorum, de qua presentiar. agimus, transferuntur dominium omnium bonorum inter ipsos socios, tam presentium, quæ tempore contractus vnusquisque; eorum habet, quam futurorum, & aduenturum singulis post contractam societatem. Et de his loquuntur Iurisperiti, cum docent per societatem omnium bonorum transferri dominium tam presentium quam futurorum: Sed quæres:

AN IVSTE CONTRAHATUR
societas omnium bonorum, inter eos quorum bona tempore contractus sunt reuera inæqualia;

RESPONDET quidem alicui videri huiusmodi societatem non esse omnem ex parte iustam; propter inæqualitatem quæ existit inter bona, quæ actu habent contrahentes huiusmodi societatem, tempore contractus.

Sed nihilominus non obstat tali inæqualitate bonorum, cum cætera quæ inferius dicemus in hac societate feruentur, iuste potest contrahi, & iniri. Primo, quia industria eius qui pauciora habet bona, compensari potest maiori abundantia bonorum quam alius habet. Secundo, quia euenire potest in futurum, ut socio pauciora habenti tempore contractus plura deinde sua industria vel casu aliquo contingant quam alijs. Tertio, quia aliquo alio titulo potest compensari quod habet alius amplius in bonis, nimirum, ex nobilitate, pulcritudine, vel simili qualitate, quæ frequenter minus habentem iungunt matrimonio cum ditiori. Quarto, quia etiam bona in principio contractus sint inæqualia obligatio tamē quam omnes suscipiunt conferendi in illam societatem omnia bona in futurum sibi accessura, est equalis. Denique quia liberum est socio plus habenti titulo liberæ donationis alium minus habentem in eam societatem admittere. Quæ omnia habentur l. 3. §. cum specialiter. l. si fratres. §. idem P. G. P. P. P. & l. societas vniuersorum. ff. Pro socio. & Institut. de societate in principio.

Quod

Quod ad secundum caput pertinet, quæ scilicet dāna debeant omnibus socijs huiusmodi societatem omnium bonorum suscipiētibus esse communia? Cōueniunt omnes in hac parte, tam Theologi quam Iurisperiti, quod certe restat ratio, & æquitas suo iure postulat, ut sicut omnia bona quæ post contractam societatem, vndeque; & quocumque; titulo, & via iusta, & honesta aduenerint, efficiuntur in hoc genere societatis omnibus communia, ita quoque; omnes expense, & dāna, quæ post illam contractam alicui ex socijs sine vera & propria illius culpa cotigerint, omnibus similiter sint quoque; communia; cum in his par & æqua debeat esse ratio expensarum, & damni quæ utilitatis & commodi. Est namque; huiusmodi societas contractus reciproca, ut dicunt & vicissitudinarius in similem, & parē fauorem ac utilitatem omnium illius contrahentium, quod certe non haberet, si comoda singulis aduentientia deberent omnibus esse communia, damna vero quæ singulis sine culpa eorum contingerent, non essent omnibus similiter communia: Ita habetur l. si societatem vniuersarum fortunarum. & in l. si quis societatem contraxerit. ff. pro socio.

Dixi autem, sine vera & propria illius culpa: quia si quis ex socijs damnetur iuste pro aliqua vera culpa, & maleficio, ut dicunt, quod vere commisit, damnum illud quod ea ratione patietur, non debet effici alijs commune, sed ille tantum ac merito debet illud subire, cuius culpa accidit, nisi maleficiū illud, & culpam pro communi omnium sociorum utilitate, & ipsis illud scientibus ac consentientibus, commississet: tunc enim sicut maleficiū illud, & culpa omnibus communis censenda est, ita quoque; dānum quod per sententiam iudicis, vel alia quacumque; ratione illam sequitur, debet etiā esse commune: iuxta illud B. Paul. Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Vnde ortum est proloquium illud seu regula iuris: *Facientes, & consentientes pari poena puniuntur.*

Diximus etiam teneri socium ad subeundum damnum, & poenam, quæ illi iuste imponitur pro aliqua vera culpa, quia si iniuste, & sine vera culpa damnatur, tunc dānum illud oporteret omnibus socijs esse commune, perinde ac si casu aliquo & fortuito accidisset.

Similiter, si quis sociorum teneretur comparere in iudicio, suaque; negligentia, & culpa non comparuit, propter quod sequutum est, ut damnaretur, tale damnum non nebet

esse commune cæteris, sed illius tantum, cuius culpa, & negligentia accidit. Quæ omnia habentur aperte. l. si fratres. (quæ alias incipit. Papinianus) §. ultimo. ff. pro socio.

Sunt etiam hæc plurimum observanda circa societatem, quam diximus in aliquibus regnis contrahi per matrimonium inter virum, & uxorem. Quia damna, quæ post contractum matrimonium propria ac peculiariter, & vera culpa alterius coniugis aduenerint, ut ex delicto propter quod damnatur, aut ad quod refarciendum aliquid infumitur, non sunt utriusque communia, sed ille solus debet ea subire, cuius culpa illa acciderint. Idem iudicandum est de his, quæ alter eorum turpiter, & male consumpserit, ut de his, quæ vir cum meretricibus, vel uxor cum adultero insumpserit, vel quæ aliquis eorum contra voluntatem alterius coniugis consumpserit in donationibus, alijs rebus quæ a debita, & permessa vniciuique illorum bonorum communium administratione sunt aliena. Hæc omnia & similia dāna tenentur coniux, cuius culpa illa acciderint, in suam partem assumere, neque; vlla ratione alteri coniugi tribuere.

Quod ad tertium caput pertinet, Quæ scilicet ratione huiusmodi societas omnium bonorum contrahatur? Cōueniunt omnes, contrahi quidem illam, expresse, per pactum scilicet, & conuentionem verbo vel scripto expressam inter aliquos constituatur.

Sed an possit tacite contrahi per actus in huiusmodi societate fieri solitos, non omnes conueniunt, ut docet Sila, verb. peculium. secundo q. 3. Sunt enim qui affirmant omnium bonorum in vniuersum societatem nunquam contrahi nisi expresse inter socios illud conueniat. Ita enim videtur sentire glossa in l. coiri. ff. pro socio. in verbo; *dictum*, quæ vocem ita explicat, ut sit idem quod *expresse dictum*, Cui etiam videtur fauere. l. 3. eodē tit. §. cum specialiter. Alijs oppositum placet, non solum verbis & pacto expresso illam contrahi, verum etiam actibus in tali societate fieri solitis.

Siluester eo loco, posito prius iuxta Bart. in l. titium. ff. de adminic. & peric. tutorum. in §. altero. inter fratres maiores negociantes, & lucra communicantes contrahi tacitam societatem, propositas sententias sic conciliat. Ut precipue ac potissime contrahatur societas omnium bonorum verbis; expressoque; pacto, & conuentione secundario vero effectibus: In quam sententiam ducitur potissime Siluest. autoritate

Bartho. loco citato, comendans regulam quam circa hæc ibi Bart. affert,

Est autem huiusmodi. *Cum actus nostri voluntarii non extendantur ultra ea, quæ geruntur, si ex actibus gestis appareat expresse contractum esse societatem omnium bonorum, id sufficit, ut omnium bonorum esse societas illa censetur, alias, nisi verbis exprimat, non intelligitur contracta societas omnium bonorum, nisi eorum tantum qua acta gesta representant.* Hanc regulam ut optimam, & recte rationi maxime consonam plerique amplectuntur.

Dicamus igitur contrahi societatem omnium bonorum non solum verbis, & expressè, verum etiam tacite, actibus scilicet, quibus solent communiter socij omnium bonorum talem societatem inter se exercere. Si quidem priori modo, expressè nimirum contrahatur, talis ac tanta erit societas, quanta inter se obseruare velle pacto illo & conventionione inter ipsos expresso constituerunt. Quod si tacite, talis similiter ac tam vniuersalis iudicanda erit, qualis & quanta ex actibus ipsis prudentum ac peritorum iudicio colligetur. Vnde, si qui omnia sua bona inter se in vniuersum communia habere consueverunt, ita ut quidquid vnicuique eorum adueniat, siue id lucro, siue sua industria, siue legato, siue hæreditate, vel donatione, aut alio quocunque titulo tam oneroso quam lucratiuo illi aduenerit, id omne in communem cumulum adducat, alijsque communicet, & similiter ex communi illo cumulo, in quem omnia ab omnibus quacunque via acquisita conferuntur, fiant omnes sumptus singulis necessarij, omniumque debita, & damna soluantur: tunc per huiusmodi actus ita communes perspicuum est cuiusvis prudentis iudicio, inter huiusmodi socios contractam esse reuera, quamuis nihil verbis expresserint, omnium in vniuersum bonorum societatem. Quod si ea tantum inter se communicent, & in vnum cumulum conferant, quæ ex aliquo peculiari negotio adueniunt, neque in alijs sumptibus expensis, & damnis communicent, quam in his, quæ occasione illius negocij sese offerunt, tunc societas eorum circa illud tantum negocium censenda est fuisse contracta; cum actus, quos isti socij gerunt, illud tantum negocium respiciant.

Debet ergo seruari in his illa Regula. Ut quotiescunque inter socios nullum interuenit pactum expressum, tanta inter eos præcise censetur contracta esse societas,

quanta ex actibus ipsis prudenter colligatur, & non maior. Conueniunt in hac parte cum Theologis plerique Iurisperiti, ut Siluest. loco cit. Angel. eod. verb. Peculium. num. 27. Barto. & Bald. l. si patruus. C. communia vtriusque iudic. idem Barth. in illa iam cita ta. l. Titium. §. Altero. §. de administratione. tutor. Bald. in additionibus ad tractatum Bart. de duobus fratribus.

Afferunt hic nonnulli recentiores multa & varia ad societatem omnium bonorum, quam inter se fratres, & coniuges habent, spectantia, Iuristas potius quam Theologos, ut paulo ante dicebam agentes, nobis pro instituti nostri ratione hæc pauca sufficient.

Imprimis quod pertinet ad societatem omnium bonorum inter fratres: Quando fratres (ut sæpe accidit) bona parentum defunctorum, ac lucra, & proventus omnes hereditatem illam concernentes indiuisos, & admodum societatis habent, ex illis communem victum communesque sumptus facientes, quia sic illis tunc expedit, vel alia de causa, seruanda est regula illa proposita: Ut tantum censetur extendi societas illa, quantum inter ipsos fuerit expressè conuentum, & deductum, vel quantum ex mutua bonorum & lucrorum ac damnaorum & expensarum inter se communicatione prudenter colligitur. Communiter tamen ea tantum bona solent fratres (vbi nihil expriment) habere inter se communia, quæ ad ipsorum hereditatem, vel negocia & lucra hereditatem illam concomitantia pertinent. Quod vbi ita habet, siquid alicui eorum aliunde aduenerit, quod ad hereditatem illam omnibus communem non spectet, sed donatione, vel iure hereditario, vel sua industria, aut alio quocunque titulo ad illum peculiariter pertineat, id omne illius tantum erit, ut habetur in l. si fratres. in princip. ff. pro socio. Sumptus vero ordinarios, ac competentes faciet vnusquisque eorum de communibus bonis illius hereditatis, & societatis. Quod si in bonis illius hereditatis inæquales habeant portiones, quandiu conueniunt ut illa bona indiuisa permaneant & ab omnibus pariter administrantur, de illis ut communibus viuunt. Diuiduntur vero, quando finiuntur illa societas, iuxta portiones & partes quas vnusquisque eorum in illa hereditate habebat, nisi aliter fuerit inter eos conuentum.

Dixi ut ab omnibus administraretur, quia si aliquis fratrum tutor & curator constitu-

tuatur aliorum, qui administraret omnia illorum bona, quæ oporteret manere indiuisa, tunc non esset proprie inter illos fratres societas, sed hæreditas tantum indiuisa.

Iam quod ad societatem omnium bonorum inter virum & uxorem pertinet, si quidem illa fiat omnium in vniuersum bonorum, & presentium, & futurorum, omnia erunt inter eos vel eorum hæredes ex æquo diuidenda, quod si fiat, ut communiter fit, futurorum tantum, & eorum quæ post contractum matrimonium aduenerint, hæc solum erunt diuidenda; manebunt vero cuique integra & illa, quæ tempore contrahendi matrimonium erant vniquique illorum propria: vbi vero nihil fuerit inter eos expresse conuentum, standum erit consuetudini patriæ, De qua & similibus consulendi sunt Iurisperiti.

DE SOCIETATE SECUNDA

de speciei. Quæ dicitur omnis quæstus, & lucri.

(2)

ALTERA societas est, quæ dicitur generalis omnis quæstus & lucri simpliciter & absolute, De qua in l. si adiciatur. ff. pro socio.

In hac efficiuntur communia omnia lucra, quæ solertia & industria singulorum in illam societatem conuenientium acquiruntur, in quocunque genere mercaturæ & negotij lucra illa habeantur, & similiter redduntur communes omnes expensæ, & damna, quæ ex societate illa tanquam ex proxima causa oriuntur. Quæ vero alii inde proueniunt tam bona, quam damna, non sunt communia, ut bona quæ contingunt alicui ex socijs ex officijs vel meritis persone, veluti quæ donatione, hereditate, legato, vel aliquo alio titulo a societate illa diuerso alicui contingunt, non efficiuntur alijs communia: parique ratione nec damna, vel debita, quæ contraxerit aliquis eorum aliqua via a societate illa diuersa & aliena.

Conueniunt autem huic societati hæc. Primo ut contrahatur sicut & proxime præcedens duobus modis, vel expressè socio- rum pacto & conventionione, vel tacite ex actibus gestis. Etenim si absolute contrahant aliqui societatem, ita ut neque expriment illam esse omnium bonorum, neque etiam designent res aliquas certas & determinata negotia, in quibus sint socij, censenda est

societas illa generalis, non quidem omnium in vniuersum bonorum, sed omnium quæ adquisierint sua solertia & industria, in omnibus negotijs quæ exercuerint, ac ut dicunt omnium quæ adquisierint titulo aliquo oneroso: Quæ aliter alicui ex socijs contigerint ut quæ ante initam illam societatem, vel illa contracta alia via, & titulo longe diuerso, ad societatem huiusmodi minime pertinent etiam si societas illa occasionem illud ad id præbuerit: Ut si occasione alicuius negocij ad illam societatem pertinentis quis ad aliquem ex socijs bene afficiatur, ac illum heredem constituat, vel legatum aliquod ei conferat, non sunt censenda hæc ad societatem illam pertinere.

Conuenit illi secundo quod ex præcedenti sequitur, ut actus & negotia, circa quæ illa versatur non sint certa, ac definita, sed in vniuersum omnia quæcunque a singulis in societatem illam coeuntibus exercerentur & quibus lucrum aliquod quæstumque reportent: Quia si non respiciat societas indiucte, & in vniuersum omnia negotia ab omnibus socijs suscipienda & gerenda durante illa societate, sed aliqua tantum peculiaria, & certa, non pertinebit talis societas ad hanc secundam speciem, quæ dicitur generalis omnis quæstus & lucri, sed ad tertiam, quæ dicitur certæ rei & peculiaris negotiationis, de qua statim dicemus. Conuenit illi tertio, ut contrahatur etiam iuste, quamuis non sint paria & equalia, quæ singuli sociorum acquirunt, & lucrantur, ut obseruant Iurisperiti in l. si socius pro filia. ff. pro socio. Est autem non obstante talis inæqualitate iusta & honesta huiusmodi societas, propter easdem rationes, quibus diximus in hoc articulo societatem omnium in vniuersum bonorum iustam esse, quamuis ex socijs alij plura, alij pauciora habeant bona.

Denique possunt quoque in contrahenda huiusmodi societate aliqua pacta aponi, quibus illa ampliatur, aut restringatur: veluti si aponeretur hoc pactum, ut si quid per testamentum vel legatum alicui ex socijs durante societate adueneret, efficeretur illud commune, esset illud obseruandum. Et omne similiter pactum, quod communi sociorum consensu adderetur, modo illud bonis moribus & dispositioni iuris non repugnet, neque reddat deteriorem partem alterius socij arbitrio boni viri, obseruandum est. Vbi illud admonet & recte Tabien. vtrius tertio. num. 2. Ut si fiat pactum de lucro,

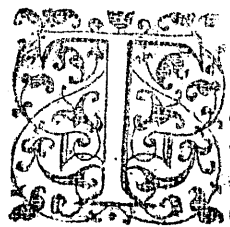
Lll § nihil

nihil exprimendo de damno, intelligatur, nihilominus similiter de damno Instat. pro fotio. §. illud. Sed de his copiosius inferius.

ARTICVL. III.

AN SOCIETAS CERTAE

rei, & quae circa peculiaria negotia versatur, sit contractus iustus?

TERTIA societas est quae dicitur certe rei, quae communiter ac potissime contrahitur, quando conueniunt aliqui in aliquo certo genere negotij ad communem questum, & lucrum, ita ut vel omnes aequaliter pecuniam aliquam apponant, & operas simul ac expensas: Vel aliqui pecuniam, solam, alij vero suas operas & industriam: Vel demum aliqui maiorem quidem pecuniam quam alij sed pauciores operas, & industriam. De hac tertia societatis specie potissime a Theologis disputatur.

Vbi priusquam ad varias ac difficiles controuersias, quae circa illam sese offerunt accedamus, oportet explicare conditiones quas in ea communiter Doctores exigunt, ut rite, ac recte fiat, & quam iustus sit illis obseruatis huiusmodi contractus.

Siluest. societas primo, q. 1. Cayetan. in sua summa. & in comento. 22. q. 78. art. 2. ad 3. Nauar. in suo Manua. c. 17. nu. 251. Tabien. v. supra tertio. nu. 2. & omnes communiter DD. tam Theologi quam Iurisperiti docent tres potissime in hoc contractu seruandas esse conditiones.

Prima, ut sit de re ac negotio licito, & honesto, nam quae de re turpi vel iniqua contrahitur, conuentio potius satanica dicenda est, quam humana, vel ciuilis societas, Huiusmodi est quam Spiritus sanctus. Prouerb. 1. refert iniquos inter se inire dicentes. *Sortem mitte nobiscum, mar supium sit vnum omnium nostrum.* Et de qua Isaia. 1. reprehenduntur Magistratus Israelitici. *Principes tui infideles socij furum.* Ad hanc propterea conditionem pertinent haec duo; primo, ut societas huius tertiae speciei, & de qua hic agimus, exerceatur circa aliquam artem vel negotium, quod natum sit ferre lucrum: aliter si ex pecunia alicui tradita nulli autem arti

vel negotio exposita lucrum vellet sibi prouenire, qui eam tradidit, esset profecto vsura, tum quia nulli arti vel negotio exposita nullam subiret periculum, cum sit de intrinseca ratione huius contractus tam periculo damni, quam foelici sorti lucrandi pecuniam exponere, tum etiam quia pecunia sic tradita perinde se habet ac mutuata recipienda deinde cum aliquo lucro. Vnde damnandi sunt de vsura, qui pecunias suas amicis omnis negotij imperitis ea lege tradunt, ut post aliquod tempus easdem restituant cum eo lucro, quod probabiliter tulissent negotiationi expositae. Pertinet secundo, ut ars & negotiatio circa quam contrahitur, honesta sit, & licita, adeo ut si de re aliqua turpi iniatur ipso iure censetur nulla. Nec per mittendum. ff. pro socio. cui consonant cap. Per vestras. de donatione inter virum & uxorem. Et lex 2. tit. 10. part. 5. Quare inita quacunq; societate, etiam si omnium in vniuersum bonorum illa sit, si quis sociorum iniquo titulo aliquid acquirat, non reditur illud commune, neque ad illam societatem potest pertinere. Sed hac lege, ut si is qui illud inique acquisiuit sua sponte in societatem illud conferat, nequeat illud repetere, sed debeat aliunde illud satisfacere, quia non contulit ut inique acquisitum, sed tanquam sibi proprium. Si vero damnetur a iudice, ut illud restituat, tenentur socij contribuere quod scilicet singuli ex eo acceperunt: Quod intelligitur, quando acceperunt ex eo ignorantes illud fuisse inique acquisitum, quod si eo tempore quo acceperunt fuerunt conscij fuisse illud male, & inique partum, tenentur ad restituendum in integrum non solum quod inde acceperunt, verum etiam & poenam iniustam, ut tradunt Iurisperiti in l. Quod autem. ff. pro socio. in quo Theologi quoque cum illis conueniunt.

Secunda conditio est, ut si pecunia in societate posita perierit, iactura illius eius sit, qui illam contulit, rationem reddit D. Tho. quaest. 78. ar. 2. ad 3. quam omnes ut optimam, & maxime accomodatam amplectuntur: Quia in contractu societatis de quo hic agimus, dominium pecuniae non transferitur in alios socios, sed manet semper poenes priorem dominum qui illam exhibuit, aliter enim non esset societas sed mutuum: vnaquaeque autem res si pereat, domino suo perit. Hanc secundam conditionem habet glossa ad cap. Plerique. 14. q. 2. vbi citatur lex. quinta. ff. pro socio. An autem possit capi-

capitale & pecunia aposita manere salua & secura domino suo aponenti illam per alium contractum assicuracionis seorsum celebratum videbimus inferius in hoc articulo. controuerfia 2.

Tertia conditio est, ut in omnibus actibus quae huiusmodi societatem respiciunt, tam circa lucrum, quam circa damnum seruetur aequalitas. Ita ut vnusquisque sociorum pro ratione vel pecuniae, vel laboris, aut industriae, quam in tali negotio, & societate collocauit, tantundem recipiat lucrum vel damni quod acciderit, ita habet communis Theologorum doctrina & Iurisperitorum consensus resta ratione illud apertissime dicitur, ut dicitur. l. Quid enim. & l. si non fuerit. ff. pro socio. cuius verba sunt: *Contra leges societatis esset commodum & lucrum percipere, damnum vero effugere.*

Afferunt Cayet. in comento D. Tho. lo co citato, & Nauar. in illo c. 17. n. 151. hoc exemplum, Conferat vnus in pecunia mille aureos, impendat alter laborem qui prudenter & iuste in mille quoque aureis aestimatur, adhibeat alter industriam quingentis argenteis aestimandam, ut societas haec iusta sit, efficiendus est ex his omnibus vnus cumulus & summa, finitaque societate conferendum vnique ex damno vel lucro quod in illa acciderit, quantum pro ratione & rata eius quod in illam societatem contulit, prudens iudicauerit. V. g. si acciderit lucrum esse quingentos aureos, qui apositum mille recipiat ducentos ex illo lucro, qui laborem estimatum similiter ut mille aureos, alios ducentos, qui industriam aestimandam, ut quingentis aureis recipiat centum. Hac enim ratione seruatur equa debitaque proportio in diuisione lucrum ex societate illa acquisiti, cum eo quod vnusquisque illorum in eam contulerat: Nam sicut contulerant duo priores in pecunia, & labore duplum quam tertius, qui solam adhibuit industriam, ita quoque in diuisione lucrum receperunt illi duo priores duplum quam ille tertius. Quo fit, ut ad seruandam hanc tertiam conditionem, a qua potissime pendet huius contractus aequitas vel iniquitas, debeant socij tempore contractus ita inter se conuenire, ut tam lucrum quam damnum ea pars veicuique contingat, quam alius vir honestus peritus, & prudens assignauerit, quod satis insinuat illa l. In proposita. ff. pro socio.

Vbi obseruandum est, quod recte & pie admonet Mercatus De contract. cap. 9. gra

uiter esse reprehendendos illos, qui contra hentes societatem cum amicis & cognatis pauperibus, alijs ve indigentibus hanc aequalitatem in distributione lucrum non seruunt, sed multo minus conferunt, quam iuxta leges iustae distributionis illis debeat, eo quod hanc gratiam in eos conferant, ut ad sua negotia suamque societatem illos admittant, & eis, in quos liberaliores esse deberent, crudeliores ac iniquiores se exhibent, tyrannidem sub nomine societatis in illos impie exercentes: Quos nedum in futuro saeculo verum etiam in praesenti vita diuina ultio non dimittet impunitos, a qua non liberabuntur falsa excusatione qua vtuntur, affines illorum, aliosque pauperes quorum labore & industria sub tali conditione in ea societate vtuntur, illa parte & portione esse contentos, & libere ac citra omnem vim illam admisisse, Admittunt enim illam, quia vident aliter non esse a diuitibus, & potentioribus ipsos ad aliquam societatem admittendos. Sed qui, & se ipsos & imperitos confessorios suos hoc colore decipiunt, non eua dent manus altissimi, omnia & occultissime quaeque insipientis, ita ut in perpetuum puniantur in futuro, & in hoc saeculo amissis male acquisitis misere ac cum opprobrio summam famem tam ipsi, quam eorum filij patiantur. Ad hanc enim & similes iniquitates pertinet. quod P sal. 78. de Christo seruatore nostro Regius Propheta cecinit: *Judicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem, Liberabit pauperem a potente, & pauperem cui non erat adiutor. Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, &c.*

Hanc iniquitatem, siue societatem a deo iniquam vocant iura leoninam, ut videre est l. Si non fuerit. §. fina. ff. pro socio. & l. si vnus. §. etsi pretium. eodem titulo. cui voci & appellationi, ne Theologum illud lateat, occasionem obtulit fabula illa, qua finxit AEsopus, leonem, capram, ouem, & iuuencaedus inisse de venando ceruo, sed eo capto omnem venationis illius partem leonem sibi vsurpasse, cui cum similes sint, ut ait Erasmus paremia 89. Cetera septima Chiliadis primae, qui in diuidendo lucro ex societate aliqua proueniente inique, ac calide segerunt, suae cupiditati cum aliorum damno, & iniuria consulentes, merito propterea talis societas appellata est leonina. Quam his versiculis quidam optime expraessit.

*Ut ratione pari fortunæ & munera sumant,
Sumunt fœdus ouis, capra, iuuenca, leo.
Cervus adest, cervum rapiunt, leo sic artibares
Prima partis ero, nam mihi primus honor.
Et mihi defendit partem vis prima secundam,
Et mihi dat maior tertiam iure labor,
Et pars quarta, meli, nisi sit mea, rûpet amorem.*

Adduat Tabienf. & nonnulli hanc quartam conditionem, vt careat societas omni fraude, ita vt si quæ in illa interueniat, cum primum fuerit detecta, amittat societas illa omne robur, & vires, etiam si oppositum fuerit ductum in pactum: Quia esset pactum iniquum, & contra bonos mores, vt fraus detecta non tolleretur vim societatis, & contractus. Ea nanque ratione patrocinaretur fraus socio dolofo, quod est contra rectam rationem, & dispositionem iuris. Qua de causa Castellæ Part. 5, tit. 10. l. 5. habetur: *Ne tale pactum constitui possit inter socios, & fraus detecta non det actionem alijs socijs ad postulandum illius societatis dissolutionem.*

His ita constitutis videamus iam,

Controversia I.

AN CONTRACTVS SOCIETATIS in aliquo peculiari negotio ad questum & lucrum sit iustus, & licitus?

SATIS quidem perspicuum ex dictis esse poterat, societatem in qua seruatur omnes istæ quatuor conditiones hæcenus explicatæ, iustam esse ac licitam: ceterum quia maiori aduc ille indigent consideratione, ferendum nunc & priuatim qua ratione hic contractus iustus sit, vel vitari possit, ostendamus oportet. Quod vt commodius, & apertius intelligatur, obseruandi rursus diligenter sum varij illi modi, quibus diximus societatem hanc circa certam rem, & negotium contrahi posse.

Quos Theologi ita proponunt: Vt societas hæc de qua hic agimus sit duplex. Alia eiusdem rationis, alia vero diuersarum rationum. Eiusdem rationis dicitur, quando omnes socij æqualiter concurrunt in communi eandem pecuniã, industriã, labores, expensas, & ministros conferentes, equaliter inter se contrahere insignes quidam & potentes mercatores, veluti Burgenses, Genuenses, Lugdunenses, Veneti, & similes. Diuersarum vero rationum dicitur, quando alter

confert pecuniã, alter industriam suã, & operas, vel solas, vel cum aliqua etiam parte pecuniæ: de qua societate agitur l. Societatem. ff. pro socio. Rursum vtraque societas tam quæ dicitur eiusdem rationis, quæ quæ diuersarum, bifariam aduc contrahi potest: Vel ita, vt omnes socij similiter, & æqualiter se exponant dano, & commodo seruantes illam secundam conditionem constitutam inter illas quatuor requisitas: vel ita, vt non æqualiter nec similiter se exponant. Veluti quando is qui confert pecuniã vult illam manere sibi omnino secum ab omni periculo, & damno altero socio manente illi exposito.

Quibus positis sit prima conclusio.

Contractus societatis, in quo seruatur omnes ille quatuor conditiones explicatæ, siue sit societas eiusdem rationis, siue diuersarum rationum, iustus est, & honestus.

Conueniunt in hac quotquot sunt DD. tam Theologi quam Iurisperiti, Quia seruatis illis quatuor conditionibus, seruatur omnimoda æqualitas inter socios. Et ita habetur aperte hæc conclusio in vtroque iure: in Canonico. in illo cano. Pleriq; 14. q. 3. & in illo capite. Per vestras. de donatione inter virum & uxorem. in Iure Ciuili. Instituta de societate per totum. & Codice ac ff. pro socio, maxime. l. 5. & 6.

Et probatur. Licet cum pecuniã negotiari ad paranda lucra, modo fiat illud sine vlla iniuria, & damno fratris, sed in contractus societatis, siue societas illa sit eiusdem rationis, siue diuersarum, seruatis illis quatuor conditionibus, nulli sit iniuria, neque infertur damnum, ergo est contractus iustus. Maior certa est, probatur minor. Quia si fieret alicui iniuria, fieret certe illa aut alicui ex socijs, aut alicui alteri extra illam societatem: Socijs non fit, cum omnes subeant æqualiter & similiter (vt constituimus) idem periculum damni, vel costmodi, sitq; inter ipsos lucrum quod prouenerit iuste ac cum debita proportione distribuendum. Neque fit iniuria aliqua vel nocumentum alijs a socijs, cum ars & negotium, circa quod societas illa inita est, sit honestum, & licitum. Vnde nulla in his societatibus seruatis illis quatuor conditionibus existit iniuitas.

Secundo, sicut licet per se ipsum negotiari, ita quoque licet & per interpositam personam, modo seruetur æqualitas, absintq; omnis fraus & dolus, imo diuitibus, quin & mercatoribus ipsis nihil magis commune, quam

quam negotiari per alios quos vocant *facto res*, licet ergo non solum mercatoribus, quia propria arte & industria norunt negotiari cum pecuniã, & cum illa lucra quærere, verum etiam nobilibus & diuitibus qui negotiandi artem non callent, conferre pecunias suas alijs quibus alicui arti, vel negotio expositis lucrum inde recipiant, quod seruatis illis quatuor conditionibus, cum summa æqualitate, ac sine vlla fraude, vel dolo omnino sit.

Et confirmatur. Propterea mutuans alteri pecuniã, si cum illa mutuarius negotietur ac lucretur, non potest partem illius lucri exigere, vel recipere, quia vnaquæque res domino tantum suo fructificat, non alieno, pecuniã autem per contractum mutuũ receptæ mutuarius constituitur dominus; ita vt si pereat illi pereat: at in societate de qua hic agimus, pecuniã quæ exponitur ab vno, vel pluribus, non transit in dominium aliorum: qui suas operas, & industriam exhibent, neque ipsis perit, si pereat, sed manet semper pœnes dominium eorum, qui illam contulerunt, & exposuerunt, ita vt si pereat illis pereat: iuste igitur si quod lucrum ex illa pecuniã tali negotio exposita prouenerit, debet qui illam contulit aliquam partem illius recipere, pro rata & ratione quantitatis quam contulit.

Huic rationi vt obseruat D. Nauarr. in suo Manuã. cap. 17. num. 25 l. fauet. l. Si tibi arex in e. ff. de prescrip. Ex qua sequitur, vt si in contractu societatis seruetur illa secunda conditio, nimirum vt capitale siue pecuniã collata ab aliquo, vel aliquibus socijs vere subiaceat periculo damni, quod potest occurrere in progressu negotij, deinde tamen non fiat debita, & iusta lucri distributio, talis contractus erit quidem iniustus, ex defectu iustæ ac debite distributionis, non tamen vsurarius. Erit quidem iniustus, quia debet (vt videbimus) in distributione lucri seruari iustitia, & æqualitas, iuxta ea quæ inferius dicemus contr. 3. huius articuli. Vsurarius tamen non erit, quia vbi non transfertur dominium pecuniæ in alterum, ibi non est mutuum, vsura autem (vt vidimus) non habet locum, nisi vbi interuenit vera ratio mutui.

Secunda conclusio.

Quando socius qui apponit pecuniã, nullum subit illius periculum, sed manent illi saluo suo capitali recipit ex illa societate lucrum, iniqua est, & vsuraria talis societas.

Iniqua quidem, quia omni iure ceteretur

iniustum, vt sentiat ac pereat vtilitatem, & commodum, qui non vult sentire damnum. Vsuraria vero, quia pecuniã sic collata, & cum tali securitate, non exponitur negotio, & mercaturæ a conferente illam, sed reuera traditur mutuo accipienti illam, re: i pere autem lucrum aliquod ex pecuniã mutuata aperta vsura est. Antecedens patet, quia hoc interest inter exponentem pecuniã suam alicui negotio, & mercaturæ; & mutuam illam, vt quando exponitur negotio, exponatur simul periculo iacturæ, cum damno eius qui sic illam exposuit, quãdo autem datur mutuo, non exponitur periculo cum iactura & damno mutuatis, sed mutuatarij ipsius, cum per mutuum transferatur dominium illius in mutuatarium, vnaquæque autem res si pereat domino suo perit.

Secundo, si socius conferens pecuniã non subiaceat periculo, & iacturæ illius, sed alij tantum illi periculo subiiciuntur, talis pecuniã in huiusmodi contractu iam non est eius qui illam securè contulit, sed aliorum quibus peribit, si pereat, quia vnaquæque res eius est cui perit, si pereat; quod si iam non est eius qui illam contulit, sed aliorum quibus peribit, si pereat, inique & vsurarie exigit, qui illam contulit, partem lucri quod ex illa prouenerit, quia quo iure vnaquæque res si pereat domino suo perit, eodem omnino iure si fructum aliquem ferat, domino suo illum fert, non alieno.

Tertio, sicut trades in contractu societatis pecuniã ponit rem pretio estimabilem, & ex qua alicui negotio tradita potest lucrum procedere, ita impendens labores, & industriam confert quoque rem pretio estimabilem (vt videbimus inferius) & ex qua potest lucrum procedere, imo ex pecuniã nequit lucrum haberi, nisi exposita negotio, & cum industria excercentis illud: At qui apponit laborem, & industriam non posset percipere partem lucri pro rata, & portione, nisi industriam illam, & operas exponat periculo frustra, & inuacuum laborandi, ergo neque quia aponit pecuniã poterit lucrum prouenientis particeps esse, nisi pecuniã illam simili periculo subiiciat. Patet minor, quia (vt inferius videbimus) si conferens suas operas, & industriam, nollet eam exponere periculo frustra laborandi, sed lucrum aliquod habere securum, aut inique profecto ageret, aut non esset dicendus socius, sed minister conductus a socio sub illo lucro de quo inter se couenirent, tanquam laboris

laboris, & industrie illius iusto pretio, sicut se habent ministri mercatorum quos appellamus *Factores*.

Ex his sequitur conferentem pecuniam ea lege vt nulli periculo suo illa subiaceat, & nihilominus sit particeps lucri, teneri non solum ad restituendam partem lucri quam in illius distributione acceperit, verum & aliquid aliud, ratione illius iniquæ obligationis, quam alijs socijs imposuit, cum illa pretio estimabilis sit.

Contra hanc tamen secundam conclusionem videtur facere illud cap. Per vestras. de donatione inter vir. & vxor. Vbi quaestio Papa de modo quo posset vir alere vxorem ex pecunia dotali salua dote, respondet, vt constituat illam apud fideliem mercatorem, viuatque ex lucro inde accepto: quod certe fieri non potest, nisi saluo capitali & pecunia illa illi mercatori tradita in societatem.

Huic dubitationi respondent quidam Iurisperiti Summum Pontif. ex speciali privilegio illud concedere pecuniae dotali in fauorem matrimonij ad leuanda onera illius: Quod tamen non recte dicitur: quia si exigere lucrum ex societate, in qua pecunia & capitale non exponitur periculo, est iniquitas vsuraria, vt nos constituimus in 2. conclus. posita, nulla ratione potuit illud Papa concedere, neque in fauorem matrimonij. Nam cum vsura sit omnino prohibita iure naturali & diuino, nulla ratione potest cadere in illam dispensatio, neque in fauore operis pij, vt habetur cap. Super eo. De vsuris. & superius vidimus. Vnde dicimus, Summum Pontif. eo loco solum assignare viam aliquam & modum, quo possit vir ex pecunia dotali sustinere onera matrimonij, hunc scilicet, collata pecunia alicui fido mercatori quam negotijs exponat, vt per illam lucrum aliquod paretur, non tamen habet textus vt pecunia illa nulli periculo subiaceat, quia nouerat optime Innoc. tertius cuius est textus ille pro sua eruditione, hanc esse vnam ex conditionibus & legibus iustae societatis, quam licet non exprimat censendus tamen est habere illam pro expressa, cum de quouis Legislatore maxime Summ. Pontif. sentiendum sit, animu eius esse precipere quae iusta sunt, & honesta. Quin & illam satis mihi videtur exprimere, cum dicat: *Vt de parte honesti lucri &c.* non enim esset honestum lucrum ex societate receptum, in qua non seruarentur leges iustae, & honestae societatis, quarum vna est

& maxime necessaria quam docemus in 2. conclusio posita.

Ex propositis conclusionibus prior certissima est, & extra omnem dubitationem; posterior, licet ex dictis satis constare possit, propter ea tamen, quae humana cupiditas circa hanc partem de securitate capitalis appositi excogitauit, maiori aducindiget explicatione, Vnde videamus oportet.

Contrauersa II.

POSSIT NE PECUNIA, SEU capitale in societate postum manere securum conferenti illud per aliquem alium contractum societatis ad mixtum?

PROPONENS pecuniam in societate ea conditione & lege, vt maneat illi semper salua, & securam, duobus modis potest sese habere Vel ita, vt non obstante ista conditione vel sit idem omnino lucrum sibi contingere, quod ei exhiberetur si absolute & simpliciter pecuniam suam contulisset omni periculo, & damno expositam: Vel ita, vt ratione illius conditionis qua pecuniam suam vult saluam manere, & sibi securam, diminuat de lucro quod esset sibi conferendum in illius distributione. V.g. confert Petrus in societatem mille aureos, apponit Ioannes laborem & industriam prudenter estimatam quingentis, qua de causa in distributione lucri, quod ex huiusmodi societate proveniet, vt feruetur iusta debita quae proportio, debet Petrus duplum quam Ioannes recipere, sicut mille aurei quos apposuit Petrus, habent rationem dupli ad quingentos, quibus estimantur Ioannis labor & industria. Accidit quandoque, Petrum apponentem pecuniam postulare, vt in ista societate capitale illud mille aureorum maneat ei securum, debeatque Ioannes quidquid accidat in progressu temporis, & negotij restituere illi sine societatis torum illud capitale integrum & illesum. Conditionem autem hanc potest Petrus duobus modis cum Ioanne constituere: Vel ita, vt finita societate recipiat duplum lucri quod contingerit, perinde ac si talem conditionem & securitatem sui capitalis non postulasset a Ioanne: vel ita vt conueniat cum eo, se ratione illius conditionis & securitatis non esse accepturum dimidium lucri prouenturi ex illa societate, quod

quod tali conditione seclusa sibi reuera deberetur, sed multo minus, ita vt quod detrahitur ab illo lucro ei debito, retineat sibi Ioannes quasi in pretium periculi cui se exponit, & securitatis sui capitalis quam postulat Petrus.

Non est hic quaestio de eo, qui vellet capitale a se appositum securum sibi manere illo priori modo, esset namque contractus aperte iniquus & vsurarius, sicut constat ex dictis in 2. conclus. proxime praecedentis controuersi. & habetur in illa l. 29. ff. pro socio. Etenim sicut iniquum est societatis genus, vbi quis exponitur damno & non lucro (vt ibi dicitur) ita e conuerso dicitur quoque; ibidem iniquissimam esse societatem, in qua aliquis ex socijs exponitur lucro, & non damno.

Sed quaestio est, Quando apponens capitale vult illud sibi manere securum, & paciscitur simul, ne exhibeatur ei in distributione lucri tanta pars, quantum deberet habere, nisi postulasset illam securitatem suae pecuniae.

In hac quaestione maxime dissident inter se DD. tam Theologi quam Iurisperiti, quorum opiniones vt facilius percipiamus, obseruandum est, hos tres contractus Societatis ad comparandum aliquod lucrum, Affectionis capitalis siue pecuniae appositae in societate, & emptionis lucri futuri ex arte illa vel negotio circa quod societas illa exercetur, esse contractus reipsa, & specie distinctos, & diuersos. Conuenire quae omnes DD. in hac parte, vt possint vel simul & eodem tempore, vel successiue, & diuersis temporibus cum diuersis personis celebrari.

Possunt enim Petrus, & Ioannes inire societatem, in qua Petrus vir nobilis, aut diues sed artis negotiandi expertus apponat 1000. aureos, conferens illos Ioanni mercatori, vt cum illis negocietur: Ioannes vero mercator peritus, & industrius acceptis illis negocietur cum eis, apponens suum laborem, & industriam ea lege, vt in fine illius negotij, & societatis lucrum quod inde prouenerit feruetur debita proportione, & equitate inter ipsos distribuatur. Qua societate inter Petrum & Iohannem sic inita & constituta conueniat Petrus cum Andrea alio contractu reuera diuerso, vt suscipiat per se periculum illorum mille aureorum per contractum affectionis, conferens ei in pretium illius affectionis 50. aureos, vel quod tali loco, & tempore habue-

rit vsus fori in finem affectionis: Quibus ita constitutis conueniat idem Petrus cum Francisco, vt sicut emuntur fructus futuri quauis incerti, & varijs periculis expositi, ita emat ab ipso lucrum quod ex illa societate, & negotio probabiliter creditur esse recepturus, tradito aliquo pretio peritorum, & prudentum arbitrio iusto, & honesto.

En tres contractus simul, vel successiue celebratos a Petro, societatis cum Iohanne, affectionis capitalis, & pecuniae a se positae cum Andrea, & venditionis lucri ex illa societate sibi futuri cum Francisco. Quos omnes cum diuersis personis iuste, ac recte celebrari posse seruatis iustis, ac debitis singulorum conditionibus, & legibus, nullus vnquam DD. dubitauit, neque erat dubitandi locus, cum omnes isti natura sua, & secundum se nisi aliunde vitentur, liciti sint, & honesti.

Sed quaestio tantum est.

An cum eodem socio possint omnes isti contractus, vel aliqui eorum celebrari simul, vel successiue.

In qua quaest. vt debito ordine procedamus. Prima opinio est Hostiensis, & Ioan. Andræ. quam refert Maioris in 4. dist. 15. q. 48. afferentium licere conferenti pecuniam in societatem conuenire cum altero socio, vt efficiat illam sibi securam, preterquam vbi casu & fortuito illa periret. Ratio eorum est, quia haec conuentio & pactum licet sit preter naturam societatis, non tamen est contra naturam & substantiam illius, contractus autem in quo apponitur conditio seu pactum, quod non est contra, sed preter naturam tantum ipsius, valet. l. 1. ff. deposit. & in cap. vnico. de commodato. Quae tamen opinio nec Ioanni Maioris, nec Siluestro, nec alijs placet. Quia sicut posset conferens pecuniam in societatem celebrare contractum affectionis cum alio tertio, quacunque ratione illa periret, siue culpa recipientis illam, siue casu & fortuito, ita & cum aliquo ex socijs suis.

Secunda est opinio Dominici Soto lib. 6. de Iust. q. 6. art. 1. vbi habet tria.

Primum est, licere celebrare contractum societatis cum vna persona, & affectionis capitalis in societatem collati cum alia, siue cum ea, cum qua celebratur contractus affectionis, celebretur simul venditio lucri futuri, & sperati ex illa societate, siue non. Quia in huiusmodi contractibus ita cum diuersis personis celebratis nulla interuenit ratio mutui, & ex consequenti neque

que vsuræ: Quod ostēdit, quia illa pecunia imprimis non datur mutuo socio, cum non transferatur in eum illius dominium, nec teneatur illam integram restituere, nec teneatur ad ipsum periculum illius: nec datur mutuo assecuranti illam, cum assecurator non recipiat eam, sed alter cum quo contrahitur societas: nec potest assecurator uti illa aliqua ratione ad proprios vsus pro libito, quod potest mutuatarius in pecunia sibi mutuo collata.

Secundum est, omnes istos tres contractus quos proposuimus sic cum eadem persona celebrentur mutuo se destruere ac interrimere, siue fiant simul & eodem tempore, siue successiue. Addit tertium Soto, nihil referre celebrentur ne hi tres contractus cum eadem persona simul, & eodē tempore, vel successiue, quia cū eadē habeat equitatem vel iniquitatem cum eadem persona celebrati, siue simul, siue successiue fiāt, siquidem possint cum eodem successiue fieri, poterunt & simul, impertinens namq; inquit est ad iustitiam contractus, quod simul vel successiue celebretur. Hanc sententiam Dominici Soto, quatenus negat posse socium apponentem pecuniam conuenire cum alio socio ut efficiat illam ipsi securā, habet Panormita. in cap. Per vestras, de donatio. inter virum & vxor. num. 11. eadem fuit Alfonso & Acursij in l. Si non fuerit. ff. pro socio. Goffred. & Ioann. Calderi. in repetitione cap. Nauiganti. De vsur. & aliorum quos refert Siluest. verb. societas. q. 2. Et ex recentioribus Albornof. libr. 1. de contract. tit. 14. Probant hanc sententiam imprimis Panormit. & alij Iurisperiti, Quia societas est omnium consensu & in iure quædā fraternitas, in qua debet seruari maxima equalitas, quæ tamen non seruatur si conferens pecuniam esset securus de suo capitali, apponens vero operas, & industriam maneret expositus omni damno, & periculo. Vnde infert Panormita, licet possit qui operas aponit reijcere totum capitalis periculum, in eum qui illud contulit, iuxta §. De illa. Institut. de societate, quia tunc ille operas quoq; suas perdit eū tamen qui contulit capitale non posse reijcere in conferentem suas operas & industriam omne periculum tam operarum quam capitalis, quia esset maxima disparitas, & in equalitas contra propriam rationem & naturam iustæ societatis.

Secundo probat illud Soto ex illa l. Societatem, ff. pro socio. vbi cum approbetur

illa societas, in qua vnus exponit suam pecuniam, alter vero suum laborem & industriam, videtur simul illa societas reprobari, in qua apponens pecunias non vult illas manere expositas damno, & periculo. Cui sententiæ, & rationi fauet etiam plurimum Autor glossæ in Cano. Plerique 14. quæst. 3.

Tertio, quæ est potissima ratio Domini Soto. Quando cōferens pecuniam alteri nulli periculo suo illā exponit, sed alter tenetur, quidquid accidat illum seruare indemnem, talis contractus iam non est societas, sed mutuum, exigere autem, vel recipere lucrum ex inutuo est vsura, ergo huiusmodi pactum & conditio, quæ alter teneatur de omni periculo, & iactura capitalis, destruit societatem, & reddit illam mutuū vsurarium: Consequētia perspicua est: Probatur antecedens. In cōtractu societatis pecunia tradita non transit in dominium accipientis illam ad negotiandū, in mutuo vero transit in dominium mutuatarij. Hoc enim differt societas a mutuo: sed apposta ista conditio, & pacto, ut socius recipiens pecuniam teneatur de omni periculo & dādo illius, transit virtute illius conditionis pecunia in dominium accipientis illam, ergo iam non est societas sed mutuum. Probatur minor: Ex cōmuni omnium DD. tã Theologorum quam Iurisperitorum proloquio. *Quidquid perit domino suo perit.* Sed pecunia sub tali conditione & pacto apposta, siquidem pereat, perit socio, qui illam recepit ad negotiandū, ergo effectus est iste verus illius dominus. Et confir. Mutuatarius propterea est verus rei mutuæ acceptæ dominus, quia potest illa prohibito vti, modo eam in termino integram restituat mutuanti, a quo illam accepit: sed in casu de quo hic agimus, socius qui per pactū suscipit in se omne periculum capitalis, potest illo pro libito vti in omnem vsu quē voluerit, neque tenetur ad aliud quam ad restituendum illud integrum socio qui illud apposuerat, efficitur ergo per illud pactum & conditionem verus illius capitalis dominus sicut mutuatarius, interimiturque ac destruitur per tale pactum societas, & efficitur reuera mutuum: & cum recipiatur cum lucro est apperta vsura.

Quarto in fauorem Soti sic argumentor: in contractibus vbi res certo ac definito pretio alteri traditur, in quoscunque vsus illa tradatur, censetur traditio illa talis rei venditio, ut patet in dote, quæ licet detur in vsus

vsus & onera matrimonij, si tamē detur viro certo pretio estimata, potest ab eo tanquam vero illius domino alienari, non minus quam si sub iusto pretio a quocunque alio illam emisset. l. si inter. Cod. de iure dotis, & ibi glossa: At quando capitale apositum ab vno socio traditur alteri conferenti suam industriam, sub eo pacto ut seruet illud saluum & integrum, recipit illud quasi sub certo ac definito pretio, quia pecuniæ pretium certum est & taxatum, & in ea quantitate restituendum, desinet ergo societas per huiusmodi pactum esse societas, & efficitur mutuum, aut saltem velut venditio capitalis.

Quinto D. Thom. præfensi quæst. 78. art. 2. ad 5. nullam aliam admittit, vel cognoscit societatem licitam, præter eam, in qua capitale exponitur periculo, & conferens illud manet verus dominus illius, & eo ipso expositus huic periculo, ut si periret ipsi pereat, si fructificet, ipsi fructificet.

Denique contractū illum depositariorū quos vocamus *Banqueros*, in quo pecuniam sibi traditam & commissam promittunt seruare indemnem, integramque restituere, & præter eam aliquod lucrum, omnes damnant tanquam vsurarium, cui tamen haud dubie similis maxime est societas, in qua socius accipiens pecuniam obligat se ipsum ad seruandam illam indemnem, & conferendum præterea lucrum quod ex illa prouenierit.

Ita docent hi DD. iniquum esse, cum eodem socio celebrare contractum, quo capitale securum efficiatur. Quin etiam vult Albornofus: Neque socium assecurantem capitale posse aliquod pretium pro tali assecuratione recipere, neque aliquē ex socijs posse vendere alteri partem lucri futuri quæ ad illum pertinuerit.

Prius illud ita ostendit. Nemo potest pretium aliquod recipere pro eo, ad quod iam alias tenetur, sed socius recipiens pecuniam cum qua sua industria negotietur, eo ipso quo talem societatem contrahit, tenetur pro viribus pecuniam illam custodire, & curam omnē adhibere, ne vllā ratione illa pereat: Ergo non potest, eo quod seruet illam saluam & incolumem, aliquod pretium ab altero socio accipere.

Alterum ita probat. Quantitas pretio certo æstimanda certa quoq; debet esse, ac definita, rei enim incertæ qua ratione potest certum pretium constitui? sed lucrum futurum ex societate aliqua, vel negotio est ma-

xime incertū & dubiū, propter adeo varios negotiorum euentus & successus, non igitur potest illud certo pretio vendi, vel emi. Hæc ratio nititur illi opinioni eiusdē Albornofij. Quæ nondū actū existit, ut fructus futuri nullo pretio vendi posse, in quo (vt superius vidimus) fuit plurimū deceptus, sicut & in alijs quæ in illo opere suo de contract. docet.

Tertia opinio est Ioan. Maior. In 4. dist. 15. q. 48. & 49. & Nauarr. in suo Manual. c. 17. nu. 14. & 55. & in commēto de vsuris. n. 53. & sequētib; quæ (vt videbimus) est inter DD. magis recepta, affirmantiū posse istos tres contractus societatis, assecurationis capitalis apositi, & venditionis lucri futuri celebrari cū eadē persona, siue celebretur simul, & eodem tempore, siue successiue: modo fiant bona fide, siue vlla fraude, & dolo, sub propria & debita forma, ita vt realiter, & vere singuli seorsum & distincte celebrentur, seruatq; in singulis iustis vniuersiufq; conditionibus, & legibus.

Probant illud autores huius opinionis. Primo, Quia iustitia vel iniquitas contractus non pēdet, ex qualitate aut diuersitate personarum, cum quibus celebratur, sed ex natura rei. Mediū enim iustitiæ, vt primo tom. abunde docuimus, nō est mediā rationis sed rei, at possunt isti tres contractus celebrari simul vel successiue cū diuersis personis, in quo omnes conueniant, ergo & cum eadem cessante omni fraude & simulatione.

Respondet huic argumento Soto, illud fallax esse. Quia quando v. g. trado Petro meam pecuniā in societatem, & cū Ioannē pacifcor de illius securitate, neutri illā mutuo, neutriq; trado illius dominium, imprimis non illi cui eam cōfero in societatem, quia ille neque tenetur eam mihi restituere, neque si pereat illi perit, præterea, neque illi qui promissit seruare illam mihi indemne, & securam, quia ille non accipit meam pecuniam, vel capitale illius societatis, sed solum pretium illius periculi, quod penes se suscipit per contractum illum assecurationis. At quando idem socius, qui accipit pecuniam ad negotiandū cum ea, suscipit penes se omne periculū & dānū illius, promittitq; illā saluā & integram mihi restituere, interuenit tunc vera ratio mutui, quia cum vnaquæque res domino suo pereat, eo ipso quo pecunia hæc si quidem perierit, non pereat mihi conferenti illam, sed socio accipienti, est reuera talis pecunia

cuniarum dominium translatum in accipientem illam. Quo fit inquit Soto, ut liceat quidem cum uno inire societatem, cuius capitale alter tertius securum efficiat, nulla autem ratione liceat, ut idem socius, cui capitale traditur, seipsum illius assecuratorem constituat. Ceterum (ut statim videbimus) haec solutio Soti non tollit vim propositi argumenti.

Secundo, Si quis mercator (inquit Nauar.) in gerendis negotiis peritissimus publice protestaretur, se paratum ad recipiendam pecuniam, a quocumque volente conferre illam ipsi in societatem, & paratum simul ad suscipiendum omne periculum illius penes se, accipit 4. pro 100. & reddendum 4. certa pro 12. lucri futuri incerti. Ita ut mercator hic seipsum offerat ad exercendum simul cum eadem persona volente conferre ipsi suam pecuniam istos tres contractus, societatis, assecurationis capitalis, & emptionis lucri futuri: Posset quibus seclusa omni fraude, & dolo, seruatisque iustis pretiis huic mercatori pecuniam suam tradere, acceptis illis conditionibus, ad quas mercator hic propria sponte seipsum offert, neque aliquis ex eisdem mercatoribus, peritis & timoratis hoc damnabit, quia sunt contractus diuersi & distincti, quorum vnusquisque seorsum iustus est, & licitus, neque ab alio impeditur, aut vitatur: Iam igitur poterit quivis socius cum alio socio illos simul, vel successiue celebrare.

Nec valet quod quidam dicunt, licere quidem illud cum huiusmodi mercatore, qui paratum se offert, minime vero licere socio danti pecuniam postulare illud a socio recipiente illam ad negociandum. Quia si intelligant, non licere ita illud exigere, ac ducere in pactum, ut nisi recipiens pecuniam assecuret illam, non inibit cum eo societatem, verum quidem dicunt, ut statim cum Cayeta. videbimus, Si vero intelligant, non licere illud libere exigere, manente in libera facultate socii accipientis pecuniam illam assecurare vel secus, non recte docent: quia vbi non ducitur in pactum, ut socius accipiens pecuniam teneatur illam seruare indemnem, sed liberum illi est, ita ut quacumque ratione sese habeat, contrahatur nihilominus cum ipso societas: idem omnino est, contractus istos cum illo simul celebrare, ac cum mercatore illo, quo ad iustitiam contractuum.

Tertio, in illo cap. Per vestras. de donat. inter vir. & vxor. precipit Innocent. III. ut marito vergente ad inopiam, dos mulieris

deponatur apud aliquem mercatorem, ut ex parte lucri honesti onera matrimonij valeat sustentare. Ex quo textu sic arguit Nauar. Intentio Papae fuit, ut dos quae manens apud maritum periclitabatur, tradita mercatori ad negotia per contractum societatis maneret salua, & cum aliquo lucro ad leuanda onera matrimonij: Voluit ergo Papa, mercatorem illum suscipere penes se omne periculum dotis illius, & obligationem conferendi aliquod lucrum, quod fieri non posset, nisi contractui societatis liceret adiungere contractus assecurationis, & venditionis lucri ex illa societate futuri. Antecedens confirmatur, Quia nisi dos illa deberet manere salua, & secuta apud mercatorem, peius ageretur cum muliere illa, dote ipsius mercatori tradita, quam manente apud virum suum. Sed num haec ratio firma sit expendemus inferius.

Quarto, habet antiqua consuetudo, superioribus suo consensu illam aprobatibus, in multis Galliae, & Italiae partibus, & montibus, ut Ecclesiarum, viduarum, & pupilli conferant suas pecunias mercatoribus, recipientes quatuor pro 100. singulis annis ad suam sustentationem: Quae consuetudo non probatur, ut docet Ioann. Andræ. & nonnulli in illud cap. Per vestras. quia sit in fauorem Ecclesiarum, viduarum, & pupillorum, sed quia nullam continet iniquitatem. Etenim si iniqua esset secundum se, esset vsuraria. Vsura autem (ut diximus) non potest concedi, aut permitti neque in fauorem operis pie. cap. Super eo, de vsuris. Vnde consuetudo ista censenda est sumpsisse exordium ex hoc genere societatis, cui coniungitur assecuratio sortis, seu capitalis, & venditio lucri incerti sub honesto ac iusto pretio. Quod ex eo inquit Nauar. colligere, ac coniectare licet, quia non recipiunt nisi 4. pro 100. cum tamen in illis locis deberent recipere 10. vel 12. pro 100. iuxta solitum lucrum, quod communiter reddunt mercatores Itali, & Galli conferentibus sibi pecunias in societate.

Quinto arguit Maior, Instit. de societate. §. De illa. Imperator reprobata opinione Quinti Mutij approbat sententiam Seruij Sulpitij, dicentis licitam esse societatem, etiam si vnus habeat duas partes lucri, alter vero vnā tantum partem damni, quia potest esse compensatio aequiualens. Et paulo post idem Imperator contra eundem Quintum Mutium affirmat, valere pactum societatis, in qua vnus ita partem lucri recipiat, ut non teneatur de damno. Quod (inquit) intelligitur quando

quando alia via pactum illud compensatur. Quod certe fit, quando socius cuius capitale seruatur immune, soluit pretium illius assecurationis alteri socio, qui illius securitatem promittit. Et confirmatur. Pactum quod non est contra substantiam, vel naturam contractus, quamuis sit praeter illam, valet quidem l. i. ff. depositi. & in c. vnico. de commodato. Sed quod vnus socius efficiat securum capitale alterius, cum illud praestet seorsum, & per contractum diuersum & distinctum, est quidem extra naturam & praeter substantiam societatis, non tamen contra illam: ergo licet illud. Probatur minor, Quia si assecuratio capitalis in societate posita contra eius naturam esset, nullomodo liceret de illa cum aliquo pacisci, neque cum socio, neque cum alio tertio, quod tamen cum tertio fieri posse omnes docent.

Sexto. Hi tres contractus secundum se sumpti sunt liciti, nec vitiantur quod fiat cum socio: Probo, contractus assecurationis est quaedam emptio periculi imminuentis, in qua, ut iuste fiat, nihil aliud exigitur, quam ut periculum illud quod emittitur, sit verum, & reale, ac estimabile pretio, & pretium quod pro illo redditur sit iustum; sed periculum capitalis posita in societate ad negociandum est verum periculum, ac pretio estimabile, siue periculum illud suscipiat penes se aliquis socius, siue quivis alius tertius, pretium quoque quod pro illo exhibetur supponimus esse iustum: Similiter res habet, si praeter assecurationem capitalis lucrum incertum vendatur aliquo certo pretio, arbitrio prudentum iusto, & honesto, cuiuscumque lucrum illud vendatur. Ergo hi contractus simul cum eodem celebrati iusti sunt, & liciti, Et confirmatur. Quia accidere potest ut, ut socius qui assecurat, periculum, & emit lucrum incertum ex illa societate futurum, tantum pretij accipiat ab altero socio, ut prudentum arbitrio sit potior & melior pars ipsius, quam alterius qui confert capitale, & vendit partem suam lucri futuri.

Quarta opinio est Corradi. de contract. q. 97. qui huiusmodi contractus cum eodem celebratos secundum se & a parte rei censet non esse iniustos, vel iniquos, re tamen ad praxim reuocata, docet non licere cum eodem socio illos celebrare: Idque duplici de causa, Primo, quia suscipiente penes se periculum capitalis alio tertio qui non sit socius, societas illa & assecuratio aperte agnoscuntur esse contractus distincti, & ex consequenti nullam habere speciem mutui

vel vsurae: cum eodem vero socio, utroque contractu celebrato, cum is qui accipit pecuniam, accipiat simul periculum illius, habent eoisso speciem mutui, & ex consequenti vsurae: Iure autem naturali & diuino non solum debemus abstinere ab eo, quod reuera est malum & iniquum, v. erumetiam iuxta B. Paul. 1. ad Thessalo. 5. *Ab omni specie malae*, & quamuis animus socii ita conuenientis cum alio socio sit maxime alienus a mutuo & vsura, alij vero qui ignorant interna animi, sed iudicant iuxta externam speciem quam vident, merito scandalizabuntur, iudicantes societatem mutuum vsurarium. Secundo, quia hac via aperitur ianua vsurarijs exercendi liberius suam iniquitatem, sub colore & specie societatis, in qua capitale quod conferunt, saluum integrumque post aliquod tempus recipiant cum aliquo lucro.

Quinta opinio est Cayet. in Opuscu. 17. Responsonum. responsonum 11. vbi praemittit duplicem distinctionem, quarum prior est. Hos tres contractus societatis, assecurationis capitalis, & venditionis lucri sperati, duobus modis fieri posse. Vel simul, ut cum Petrus confert Paulo 100. florenos sub his conditionibus, ut capitale illud saluum existat, recipiatque singulis annis durante societate sola quinque pro parte lucri habendi, esto maior esset ipsi reddenda, reliquo lucro relicto ipsi Paulo tanquam in pretium illius assecurationis. Vel successiue, ut quando celebrata prius societate inter Petrum & Paulum, seorsum deinde ac diuerso tempore conuenit Petrus cum eodem Paulo, ut capitale illud existat sibi saluum, & securum, dato illi eodem pretio quod daretur alteri tertio pro tali assecuratione. Et alio contractu realiter etiam diuerso conferret Paulus aliquid certum eidem Petro, ut lucrum futurum ei vendat, sicut venduntur fructus futuri, vel iactus retis. Altera distinctio est, hos contractus dupliciter praeterea coniungi posse cum societate; vel ex pacto, ita ut nisi Paulus capitale illud securum efficiat, & certum aliquid pro lucro sperato conferat, nolit Petrus pecuniam suam in societatem illi tradere: vel sine villo pacto, ita ut liberum sit Paulo, vel solam societatem cum Petro celebrare, vel coniunctis deinde cum ea istis alijs contractibus.

His positis explicat Cayetan. sententiam suam his conclusionibus.

Prima est. Si isti tres contractus simul celebrentur, etiam si dicantur celebrari tanquam vere & realiter diuersi, & distincti,

reuera tamen non sunt diuersi nec distincti, sed finguntur, celebraturque solū re ipsa vnus contractus iniquus & vsurarius.

Probat illud Cayet. Quia vt constat ex communi vsu mercatorum, qui rem alicui periculo expositam affecurat, prius recipit actu & re ipsa pretium illius affecurationis, quam damnum quod periclitatur accidere posse, actu eueniat, in hoc autē casu socius affecurans capitale alterius socij nullum recipit pretium in principio contractus, quando affecurat, nec forsam recipiet vllum, si ex societate illa nullum proueniat lucrum. Similiter qui emit fructum futurū, vel iactum retis, non confert pretium pro sola spe habendi aliquid, se pro re aliqua reuera habenda maiori vel minori, at in hoc casu socius solum emeret spem habendi aliquod lucrum, non tamen lucrum aliquod.

Secunda conclusio. Si huiusmodi contractus iungantur societati ex pacto, ita vt qui recipit pecuniam, suscipiat periculū illius penes se, nullo pretio pro tali periculo cui se ipsum exponit accepto, est aperta iniquitas & usura. Quia talis societas apertissime est leonina, vt ex præcedent. controuersia constat.

Tertia conclusio. Si societati adiungantur isti contractus affecurationis & emptionis lucri ex pacto, sed interueniente pretio iusto, & eodem quod redderetur alteri tertio qui non esset socius, est contractus aliqua ex parte iniustus, tum quia grauatur socius illa obligatione, vt teneatur affecurare, tum etiam, quia videtur esse contra naturam societatis talis obligatio, cum in ea debeat capitale manere sub periculo conferentis illud, nisi alter sociorum libere vellent illud penes se suscipere: Nō tamē inquit est simpliciter & omnino iniustus, Quia si haberet patriæ consuetudo, vt sic celebraretur societas, socio debente affecurare capitale, quāuis qui huiusmodi (inquit) consuetudinem introducerent, peccarent grauiter, post illā tamen iam introductam, liceret obligare socium ex pacto ad affecurandum capitale, tradito illi iusto pretio. Sicut in contractu census, pactum de retrouendēdo, licet illi repugnet, quia census est vera ac realis venditio, atamen, quia antiqua consuetudine est iam introductum, licite exigitur, & apertur censui.

Vltima conclusio. Si vero hic contractus successiue fiant, ac sine vllō pacto & obligatione, sed libere, & propria sponte socij accipientis pecuniam ad negotiandum cum

illa, & sub iustis pretijs, liciti sunt. Quia cū hac ratione possint celebrari cū tertia persona, poterūt similiter celebrari cum socio.

Hæc Cayet. In cuius opinione, quod primo loco habet, nō posse fin ul celebrari sed successiue nō probatur viris peritis: Quia si reuera celebrentur, & non fictæ, & libere ac nō ex pacto, & sub debitis ac iustis pretijs, cum eadem habent rationem, & equitatis leges simul celebrati, quas haberēt celebrati successiue, nō vident cur non liceat simul eos celebrare, si liceat successiue.

Quod secundo ait, si societati coniungantur alij contractus ex pacto, dato tamen iusto pretio esse aliqua ratione illud iniustum, non tamen simpliciter & omnino, quia potest per consuetudinem effici iustum, merito ab omnibus rejicitur. Primo, Quia tale pactum & obligatio efficeret contractū mutui, in quo sentiu re ete illud cōuincit Soto. Secundo, quia tale pactum est contra naturam societatis, pactum autem apositum alicui contractui contra illius naturam & substantiam efficit contractum illum aut reuera nullum, aut certe iniquū. Tertio, quia cū medium iustitiæ sit mediū rei, aut pactum istud est natura sua & a parte rei iniustum, vel non siquidem natura sua iniustum sit, nulla cōsuetudine potest effici licitum, sicut nula consuetudine licet furari, aut fœnerari: si vero iustum sit, non indiget consuetudine vt liceat, sed illud tantū postulat ne ex aliqua circumstantia vitietur. Nec est accommodatum exemplū quo vtitur; Pactū enim retrouendēdi in censibus, quibus illud addijcitur, non est licitū quia consuetudine receptū, sed quia nec repugnat substantiæ census, qui est venditio, nec natura sua est iniquum, vt vidimus in disputatione de Censibus.

Quod habet in quarta conclusione conuenit cum opinione Maioris, & communi, quam statim explicabimus.

Ex recensitoribus quidam censent duos illos cōtractus societatis, & affecurationis capitalis posse simul cū eodē socio celebrari, modo libere & dato iusto pretio celebrētur, qua parte disidēt a Soto, & sequuntur Maiorē. Omnes vero tres societatis, & affecurationis capitalis, & venditionis lucri futuri, nulla ratione posse celebrari cū eodē socio, neque ex pacto, neque sine illo, neque simul neque successiue: Quia si cum eodem iniquiunt celebrentur omnes interimunt se ipsos, resultatque mutuuum ex ipsis aperte vsurarium, qua parte conueniunt cum Soto.

Alij

Alij volunt, omnes istos tres contractus licere cum eadem persona, tam simul quam successiue, modo non fiat ex pacto: non tamen manere tunc cōtractum societatis, sed transire in contractum venditionis pecuniæ expositæ negotiationi, & lucri futuri; Licere autē videri pecuniam vt mille pro mille & centum, docent, quia mille exposita negotijs lucratiuis estimatur vt mille & centum. Sed qui ita sentiunt, non considerant mille exposita negotijs valere mille & centum, apud eum qui sua industria negotiatur, non tamen apud eum qui non negotiatur, sed confert solum pecuniam suam alteri, qui sua industria cū illa negotietur: vnde qui sic cōferret alteri suam pecuniā, illam solā vendit vel mutuatur: illa autem sic vendita vel mutuata non valet nisi suum proprium & legale pretium pecuniæ.

Mag. Victoria dum hæc publice Salamanca doceret (sicut ipsius discipuli referūt) retulit, Maiorem, licet censerit hos tres contractus posse cum eodem socio celebrari, addidisse tamen, debere illud secreto fieri, & non publice, ne illud vsuræ suspicionem apud alios generet: propter similitudinem quam habet cum mutuo vsurario, recipere eandem pecuniam saluam & incolumem ac cum aliquo lucro. Testaturque Victoria sententiam illam Maioris, dū ipse Parisijs ageret, fuisse ibi communiter receptam inter Theologos, quamuis contra Iurisperiti sentiat, vt insinuat Siluest. verb. societas. primo §. 7. Quā licet ipse Victoria dānare nō audeat propter varias DD. opiniones, si bona fide, & sine vlla fraude, vel dolo cōtractus isti cum eodem simul celebrentur, sentit tamen rem hanc sibi maxime dubiam videri, & periculossam de vsura, patereque per huiusmodi sententiam viā vsuris. Quia vbi contractus isti cum eodem celebrantur maxime si simul fiant, esto dicatur capitale manere saluum & integrum conferenti illud, non quidem per cōtractum societatis, sed per contractū affecurationis, talis tamē distinctio est differentia quædam mente sola concepta, & metaphisica, non realis & vera, per quā operitur mutuuum vsurariū. Quare ratione videbatur Victoria amplecti ex parte opinionē Cōrra. & ex parte opinionē Caye.

Mag. Ioann. a Peña docebat sententiam Cayet. vt simul contractus istos celebrare non liceat, sed successiue solum, & sine pacto, speculatiue loquēdo verā esse, non tamen practice. Vnde inferebat duo, Primo, moraliter & practice sententiā Soti esse am-

plectendam, quia communiter celebrantur simul, & ita vt contractus isti se interimāt, maneatque re ipsa mutuuum cū lucro, quod est usura. Secundo, quod sequitur ex priori, post factum esse illud tollerandum, nec damnandos socios qui ita cōuenerint, modo bona fide, ac sine vlla fraude, libere, & sub pretijs iustis ita cōuenerint, cū viri grauisimi illud probēt: ante factū vero nulla ratione esse illud cōsulēdū, sed dissuadēdū potius, vt res maxime dubia & periculossa.

Vt inter tot & tam varias DD. sententias quod verius est eligere valeamus, Obseruamus primo. Hunc modū celebrandi societate, altero socio promittente securitatem capitalis, antiquitus nunquam fuisse in vsu, saltim temporibus D. Tho. D. Bonauenturæ & similium: Qua de causa D. Tho. hic. q. 78. ar. 2. ad 5. non aliā agnoscit, nec probat societate, præter eam, in qua capitale ita exponitur periculo, vt maneat semper sub dominio aponentis illud, ipsique pereat, casu quo perierit: Cœpit autē a cētum annis vel parū amplius in partibus Germaniæ temporibus Cōrradi, Cayet. Siluest. & Maioris, qui omnes fuerūt cocui, vt ex eodē Cayeta. & Maioris locis citatis constare potest. Et quamuis Angelus qui hos omnes præcessit iam illius meminerit Societas primo. nu. 7. Sed quo ad praxim & vsum cœpit tantum a centum annis: Vnde tanquā nouus & maxime suspectus de vsura, propter similitudinem, & speciem quam habet mutui, occasionem obtulit Cōrrado (ipse enim est quem Maioris initio. q. illius 49. vocat Doctorē Germanum) vt de hac questione cōsuleret Cayet. & vniuersitatē Parisiensem. Deinde vero cœpit magis esse in vsu, & in alias Prouincias, & Regiones sese diffundere. Vnde incertū maxime est quod ait Nauar. in illo cap. Per vestras. aprobari societate saluo capitali per contractū affecurationis illi adiectum, cum Innocen. tertius cuius est textus ille, præcesserit tempora in quibus cœpit hic modus celebrandi societatem in partibus Germaniæ fere trecentis annis.

Obseruemus secundo. Varijs modis posse cōferre aliquem suam pecuniam cum eo pacto, vt illa maneat sibi incolumis & securi. Primo conferendo illam alteri quem nouit non esse negotiatum. Secundo conferendo eam socio qui creditur quidē esse negotiaturus, non curat tamen conferens illam, sit ne alter cum ea negotiaturus, vel secus, sed hoc tantum intendens, vt recipiēs

Mmm 3 illam

illam periculum eius subeat, ac post aliquod tempus saluam & integram certo restituat, & cum aliquo lucro, tanquam pretio facultatis quam illi concessit, negotiandi cum illa si vellet: Tertio conferendo illam in hunc præcissum finem, ut recipiens illam negotietur cum ea, conferens vero retineat illius dominium, postulas simul ut alter feruet illam incolumem, & certum aliquid tribuat pro parte lucri futuri, que ad eum pertineret, relicto illi reliquo lucro, tanquam iusto pretio istarum conditionum quas exigit, ne culpa, aut infidelitate accipientis pecuniam pereat illa in totum, vel ex parte, aut ne in futurum lucro, eoque distribuendo lites inter ipsos possunt. Huiusmodi autem conditiones possunt isti inter se constituere, vel simul & eodem tempore, & quasi ex pacto, sine quo non contrahatur inter ipsos societas, aut successiue & diuersis temporibus, & libere.

Ex quibus modis primus & secundus aperte iniqui sunt, & usurarij: quia conferens alteri pecuniam, primo, vel secundo modo transfert profecto dominium illius, in accipientem illam, estque reuera velut mutuum, in quo fors mutuata certo recipienda est post aliquod tempus, & cum lucro, quod est usura. Tertius vero modus quo inicitur societas, si fiat ducendo in pactum ut socius pecuniam accipiens teneatur, iniquus etiam est absolute & omnino, & usurarius, etiam si reddatur pretium pro tali assuratione, ut ostendimus contra Caietan. dum illius opinionem retulimus. Vnde tota dubitatio est. Quando scilicet sine villo pacto vel obligatione, sed libere is qui pecuniam recipit, vult assicurarè capitale, sibi traditum per contractum societatis ad negotiandum, accepto iusto & honesto pretio, pro periculo quod penes se suscipit, confertque alteri libere & voluntarie aliquid certum, tanquam in pretium partis lucri illius incerti, quod speratur futurum ex illa societate, siue successiue isti contractus fiant cum eodem socio, siue simul & eodem tempore.

Obseruemus vltimo, Istos contractus duobus modis posse in vnum coniungi, vel formaliter & expressis, quando scilicet de vnoquoque verbis expressis, & sub proprijs nominibus, vel æquivalentibus socij inter se paciscuntur: aut implicite & virtute, veluti quo exemplo vtitur Nauarr. si is qui pecuniam recepturus est collaturo suam operam & industriam dicat, exhibe mihi tantam

pecuniam ad hanc negotiationem exercendam, quam tibi in columen seruabo, conferamque tibi singulis annis tantum lucri certi, si relinquant mihi reliquum lucrum, quodcunque illud fuerit: Idemque est si is qui capitale confert, easdem conditiones offerat recipienti illud.

Hoc posito iam quid de presenti que sentiamus, explicemus.

Sit prima conclusio. *In prouincijs & locis, in quibus non est in usu, ut socius recipiens pecuniam efficiat illam securam, sed generaret scandalum talis contractus, censeretur que ab omnibus mutuum usurarium sub specie societatis fit, vitandus maxime est.*

Et in hoc sensu vera est opinio Conrad, Victorie, Ioan. a Peña, & similiter sententium.

Probat: Que libere & sponte facimus, maxime in temporalibus dimittenda sunt, quando nata sunt secundum se generare scandalum, ut docet D. Tho. supra q. 43. art. 2. & 8. sed in Regionibus, & Prouincijs, in quibus non est in usu, ut alter ex socijs efficiat capitale alterius saluum & securum, talis conditio, & contractus natus est generare scandalum, primo, quia habet speciem mutui usurarij, secundo, quia ut recte dicebant Conrad, & Victoria aperit viam usurarijs facerandi liberius sub pretextu societatis. Vnde & Nauarr. in cap. Primū. 14. q. 3. nu. 35. concedit in foro exteriori contractum huiusmodi præferre speciem maioris mali. Et Iurisperiti communiter in foro exteriori illum ut iniquum reprobant. Et confirmatur, Ex eo quod ipsemet Maioris qui opinionis aprobantis hunc contractum est præcipuus assertor, teste Victoria admonebat, huiusmodi contractum propter speciem mutui usurarij quam habet, non debere publice fieri, sed secreto, & occulte inter ipsos contrahentes, qui suum animum & mentem optime norunt. Adeo ut Thomas Mercatus de contract. lib. 1. c. 9. affirmet huiusmodi contractum etiam si sincere & libere fiat ab omnibus tamen DD. reprobari, tanquam habeat usuræ speciem, maxime quando celebrantur contractus isti societatis, & assurationis simul & eodem tempore.

Dixi autem in hac conclusio. in Prouincijs in quibus generaret scandalum, quia ubi huiusmodi contractus ita est in usu, ut videntes illum statim intelligant non esse mutuum, sed contractus distinctos & licitos, vel alia via cesset sinistra illius opinio, non habet locum posita conclusio, sed quam subijcimus, Vnde sit secunda conclusio.

Seculso

Seculso scandalo quod huiusmodi contractus generare possit, licet socio accipienti pecuniam, periculum illius penes se suscipere per contractum assicurationis, modo bona fide illud fiat, ac sine illa fraude, vel dolo, & accepto aliquo iusto pretio pro illa assicuratione.

Conueniunt in hac conclusio. Maioris, & Nauarr. locis supra citatis. Gabriel. in 4. dist. 15. q. 11. Angel. Societas. primo. nu. 7. Siluest. cod. ver. q. 2. Summa Armilla cod. verb. §. 6. Barth. Medina in sua institutio. confesso. & omnes recentiores qui de hac re scripserunt: Ex Iurisperitis Didac. Couarru. lib. 3. varia. resolutio. cap. 2. conclusio. 3. vbi affert in eandem sententiam Ioann. Lupi. in illo cap. Per vestras. notab. 6. §. 12. Petrum Perusin. in tractat. de duobus fratribus. 4. par. q. 1. & Purpurat. in illa l. si pacenda. num. 37.

Et probatur: Omnis iniustitia que in contractu aliquo misceri potest, repellitur, ac rejicietur facile, collata pecunia ac iusto pretio in illius compensam, & satisfactionem. V.g. si mutuet Petrus Ioanni 100. aureos ea lege, ut teneatur Ioannes ad molas ipsius suum triticum ducere, contractui huic miscetur usura, quia ultra fortem exigitur conditio illa, & obligatio imposita Ioanni, que pretio estimabilis est: purgatur tamen ab hac iniquitate contractus iste, redditurque iustus & honestus, si reddat Petrus Ioanni pro illo pacto, & obligatione aliquod pretium iustum, veluti si dicat ei, accipe 100. aureos, restitues autem mihi 90. tantum, si triticum tuum ad meas molas duxeris, confero enim tibi pro obligatione ista 10. Idem autem accidit in casu de quo hic agimus, nam quamuis absolute & simpliciter iniustum sit, ut Ioannes accipiens pecuniam Petri ad negotiandum, efficiat illam securam, in quo sensu D. Tho. & alij antiqui tam Theologi quam Canoniste, quos retulimus in fauorem opinionis Soti, damnant illud, At tradito aliquo iusto pretio ipsi Ioanni vel in pecunia numerata in limine contractus, vel in aliqua maiori parte lucri quam esset in distributione illius accepturus, purgatur omnino ac liberatur huiusmodi contractus ab iniquitate, & iniustitia, quam afferebat illa obligatio suscipiendi penes se periculum capitalis. Est ergo licitus & honestus contractus, nisi ratione scandali, aut alterius sinistra circumstantie vitietur.

Secundo, si non liceret alteri ex socijs assicurarè pecuniam alterius, id certe esset,

(que est vna ex præcipuis rationibus Dominici Soti) quia talis societas interimeretur, & transiret in rationem mutui: Sed propterea quod alter ex socijs suscipiat in se periculum pecunie, non interimitur societas, nec conuertitur in mutuum, Ergo licet contrahere societatem a tero socio assicurante alterius pecuniam. Probat minor, in qua consistit potissima difficultas: Primo: Quia in mutuo transit res mutuata in plenum dominium mutuatarij, ideo namque dicitur mutuum. i. ex meo tuum, potestque mutuarius re illa tanquam sua libere vti, & cum illa si voluerit negotiari vel secus, potest illam in ludos, conuiuia, vel similia pro libito prodigere. At in casu de quo hic loquimur, accipiens pecuniam in societatem adhibiturus suam industriam non potest illa pro libito vti, sed tenetur omnino exponere illam arti, vel negotio, de quo contrahentes societatem conuenerunt, tum quia ea tantum ratione & in eum tantum finem ipsi tradita est, tum etiam, quia si extraheret illam a negotio, & conuerteret in alios vsus, priuaret socium spe lucri ad quam habet ius vi illius societatis inter ipsos contractæ, non igitur efficitur societas contractus mutui, quia capitale vnus socij alter securum efficiat. Secundo in mutuo dominium rei mutuatæ ita transit in mutuatarium, ut nullo modo maneat penes mutuantem, at in casu de quo hic loquimur, esto socius recipiens pecuniam illam securam efficiat, non propterea socius qui illam contulit, amittit illius dominium: Probat, quia si pecuniam illam fur accipiat, potest socius qui illam contulit, vt vere sua a fure repetere. Et quod magis vrget, si socius qui illam acceperat ad negotiandum, illa non dum alienata moriatur, vel recedat, existantque plures creditores, quorum tamen non esset ille debitor ratione societatis, potest qui illam contulit tanquam vere suam reuindicare, & præferetur in ea cæteris omnibus creditoribus quantumuis anterioribus. Tertio, Si mutuatarius ex pecunia mutuo accepta aliquid emat, vel lucrum negotiando acquirat, res illa emptæ, vel lucrum ab illo acquisitum nulla ratione pertinet ad mutuantem, quia pecunie illius dominium iam erat omnino mutuatarij, at si Ioannes accepit pecuniam a Petro in societatem, esto illam assicurauerit, si quid ex illa emat, vel lucratur, pertinet ad socium, qui eam contulit, pars illius rei vel lucri, ut verum illius pecunie dominum; non ergo per assicurationem societati adiunctam societas

etas. interimitur & efficitur mutuū. Quarto: Quando aliquis affecurat alicui merces nauis impositas, siquidem illæ pereant, affecuranti, qui illarum periculum penes se suscepit, pereunt: at nihilominus alter manet verus illarum dominus, perinde ac si non fuissent illi securæ effectæ, ducitq; illas ac vendit pro libito, vbi, & quando vult. Ergo eo quod vnus sociorum suscipiat periculum pecunie in societatem positæ, non propterea transit in ipsum illius dominium, nec conuertitur societas in mutuum. Quinto quibus exemplis vtitur & recte Nauar. In contractu depositi, depositarius suscipit penes se periculum rei depositæ, nec propterea efficitur illius rei dominus. cap. fina. de Deposito. & l. 1. §. si conueniat. ff. eod. tit. Commodatarius quoque suscipit in se periculum rei comodatæ, nec propterea efficitur illius dominus, cap. etiam vnico de commodato, & l. 1. Cod. Commodati. Ergo nec socius affecurans pecuniam dicendus est effici illius dominus, propterea quod illius periculum in se suscipiat.

Tertio principaliter, ostendo rursus per contractum affecurationis non destrui societatem: hac ratione, Contractus societatis de quo hic agimus, secundum suam propriam vim & naturam in his tribus consistit: Primo, vt alter apponat pecuniam exponendam alicui arti vel negotio gerendo, alter vero operam suam & industriam: Secundo, vt lucrum quod inde prouenerit seruata debita proportione inter ipsos distribuatur. Tertio, vt per contractum illum, & intra illius societatis limites, sicut vnus exponit operas suas periculo, ita & alter pecuniam suam: Sed ex eo quod per contractum affecurationis capitalis periculum alter suscipiat non tollitur quin hæc omnia seruentur: Nam in primis vterq; apponit quod ad se spectat, vnus pecuniam, alter industriam: Secundo lucrum supponimus debite distribuui. Demum quantum est ex vi societatis illius, vterque eidem periculo exponit quod confert: Nam quod apponens pecuniam habeat illam securam, non fit per contractum illius societatis, neq; ex vi aut intra limites illius, sed per alium contractum explicite & expresse, vel implicite, & virtute illi quidem coniunctum, sed ab ea reuera diuersum & distinctum, non minus quam si periculum illius capitalis non suscepisset ille socius, sed aliquis alius tertius nullomodo socius.

Quarto, quo argumento vtitur & recte Couarru. Contractus societatis per se & seorsum sumptus iustus est & honestus, similiter contractus affecurationis libere initus sub iusto pretio iustus quoque est, & honestus, quod vero celebrentur cum eadem persona, non tollit, quæ unicuique horum contractuum propria sunt, neq; efficit quin iustæ leges, quæ in vnoquoque eorum desiderantur, seruentur, vt ex dictis abunde constat, licet ergo vtrumque cum eodem socio celebrare.

Deniq; hanc conclusionem probant optime omnia argumenta quæ retulimus in probanda tertia illa opinione Maioris, & Nauarri, preter quam tertium illud quo vtitur Nauarr. ex illo cap. Per vestras: Illud enim non iudicant reuocatores, & merito, huic instituto accommodatum: Quia vt ex contextu illo patet, pecunia illa dotalis eo sine tradenda dicitur mercatori, vt ex parte honesti lucri posset vir onera matrimonij sustinere: at si iuxta intellectum Nauarri, vt dos salua maneret, diminuendum esset de parte lucri tali doti proportionata aliquid, tanquam pretium affecurationis capitalis, & aliquid aliud tanquam pretium lucri futuri, esset profecto quod ex ea parte lucri remaneret adeo tenue, & exiguum, vt parum aut prope nihil valeret ad sustinendam onera matrimonij: maxime cum non habeat textus ille, totam dotem a constitui apud mercatorem, sed partem tantum dotis, reliquam vero concedendam esse viro cui & corpus mulieris cõceditur. Nec ratio quia confirmat Nauarr. suum intellectum valet: quia cum vir ille dotem mulieris dilapidaret, securior erat illa apud mercatorem negotijs exposita, esto sic exposita alicui etiã subiaceret periculo. Vnde textus ille nulla ratione est intelligendus. Salua dote, sed de societate cum periculo capitalis iuxta communem usum societatis. Maxime quod affecurationem societati cum eadem persona coniungere nouum est, vt in prima obseruatione admonuimus, nec vtitatum tempore Innocen. 3. cuius est ille textus.

Tertia conclusio. *Nihil refert celebrentur ne simul hi duo contractus societatis, & affecurationis principalis simul, & eodem tempore, vel successiue, & diuersis temporibus, modo illud fiat sine scandalo, bona fide, sine vlla fraude, sub iustis pretijs, ac per contractus esto simul fiant, reuera tamen diuersos ac realiter celebratos, vel expresse, & explicite, vel saltem virtute.*

Pre-

Probatur primo, Quia isti contractus secundum se sunt liciti, seruatis in vnoquoque eorum illis conditionibus & alijs in eis requisitis, possunt etiam (vt constat) celebrari cum eadem persona, nec propterea quod cum eadem celebrentur desinunt illis seruatis esse iusti, Impertinens ergo est, parumq; reuera refert, simul ne an successiue celebrentur.

Secundo: Potissima ratio, propter quam licet celebrare illos successiue, est, quia ita celebrati agnoscuntur esse contractus distincti, & libere coniuncti, & veri contractus alieni a ratione mutui: at seruatis conditionibus quas habet hæc tertia conclusio posita, etiam si simul celebrentur sunt contractus distincti, libere coniuncti, & vere celebrati, maximeque alieni a mutuo: Ergo possunt celebrari simul, sicut & successiue. Vnde de Soto, & qui cum illo sentiunt, cõueniunt in hac parte, vt si successiue celebrari possint, possint & simul.

Crederemque Cayeta. solum negare, posse illos simul celebrari in hoc sensu, vt vnus iungatur alteri ex pacto, & nascatur ex vi alterius, ita vt accipiens pecuniam ex vi societatis teneatur ad affecurandam illam, & emendum sub aliquo pretio lucrum speratum; In quo sensu, omnes conueniunt nulla ratione licere istos tres contractus cum eodem celebrare, efficeret enim talis obligatio & pactum societatem iniquam & vsurariam. At celebrata societate statim conuenire de securitate capitalis, libere vtroq; in illud consentiente, vel offerre conferenti pecuniam, vt si voluerit, efficitur securam sub iusto pretio, iuxta conditiones in hac tertia conclusione positas, forsan non damnaffet Cayet.

Quarta conclusio. *Licet etiam alteri ex socijs lucrum alteri futurum, dubium, & incertum aliquo certo pretio emere, vel in pecunia statim numerata, vel in aliqua certa parte lucri illi postea conferenda, quidquid tempus & negotium atulerint.*

In hac minor est dubitatio quam in precedentibus. Probaturque, quia potest quis alius emere a tali socio lucrum quod sperat, sicut emuntur fructus futuri, & iactus retis, poterit ergo & socius. Probo consequentiam, quia ad iustam venditionem & emptionem hæc tria sufficiunt, vt res quæ venditur, sit pretio æstimabilis, & quæ nullo iure prohibeatur vendi, vt pretium sit iustum, ac vt vterque sit dominus eius quod confert, venditor rei, emptor vero pretij:

quæ tria non minus possunt reperiri vbi alter socius alterius lucrum emit, quàm si emeretur illud ab alio qui non esset socius. Et confirmatur frequenti vsu mercatorum, inter quos, quantumuis negotiorum peritos, & timoratos, passim fit, vt duobus vel pluribus societate inter se contrahentibus, alter eorum alterius lucrum incertum, sed speratum aliquo honesto, ac iusto pretio emat, tollunturque ac via multa incommoda, variae suspiciones, & lites quæ deinde in computis & rationibus illius societatis, ac distributione lucri passim oriuntur.

Ex dictis (vt paucis rem omnem perstringamus) efficitur, posse recipientem pecuniam illius periculum penes se suscipere, vel statim & simul atque contrahit cum alio societatem, vel successiue & post aliquod tempus, seruatis his quinque conditionibus.

CONDITIONES SERVANDÆ

de, quando idem Socius qui recipit pecuniam, affecurat illam.

PRIMA est, ne vllum inde generetur scandalum, vel iusta suspicio mutui vsurarij sub colore & specie societatis, neque aperiat vsurarijs via liberius foenerandi.

Secunda, vt accipiens pecuniam non possit illa pro libito vti, sed teneatur necessario cum illa negotiari, neque aliter qui illam contulit, aliquod inde lucrum recipiat. Quod si quis eam contulit bona fide, vt cum illa alter negotietur, & eo prudenter ac probabiliter iudicãte illi cum ea negotiari vitio & culpa sua non negotietur, tenebitur is nihilominus ad cõferendum illi eam partem lucri, quæ prudentis arbitrio cõsebitur fuisse illi prouentura, si is qui pecuniam illius recepit, actu & reuera fuisset cum illa negotiatus: quia per hunc stetit: neque eius incuria, & vitio debet alter lucro suo exponi.

Tertia est, vt cum simul celebrabuntur isti duo contractus societatis & affecurationis cum eodem socio, fiant vt vere diuersi, & distincti, vel explicite & expresse, vel saltem virtute & implicite, nec vlla ratione vnus sit necessario alteri connexus, vel oriatur affecuratio ex vi societatis.

Quarta quæ ex proxime precedenti sequitur, aut est eadem fere cum illa, vt fiat libere & propria sponte vtriusque contra-

Mmm 5 hentis

hēntis, quod aperte fit, quando recipiens pecuniam & collaturus suam operam & industriam inuitat alterū, postulatq; ab eo, vt coniungatur cum illa societate illius capitalis assicuratio sub aliquo honesto pretio, ne si aliquaratione illud perierit, culpa eius conqueratur alter illam perisse, & excitetur lites.

Ultima est, vt sub honesto iustoq; pretio fiat huiusmodi assicuratio capitalis, & maxime moderato; Et similiter quando his iungatur tertius contractus venditionis lucri sperati; tale enim lucrum cum adeo dubium sit, & incertum, exiguum esse debet, vt 4. pro 100. Quod vt ait Nauar. locis cit. erat receptum vsu antiquo.

Vbi illud tandem obseruandum est, quotiescunque aliquis pecuniam suam in societatem conferet cum huiusmodi conditionibus a parte rei seruatis, & vnoquoque sociorum intendente celebrare simul hos contractus meliori modo quo licite potest, nimirū manente vera societate ab omni mutuo reuera alienā, ita vt per assicurationem capitalis, vel venditionem suae partis ex lucro futuro non vitietur bona fides contractū, etiā si ista non exprimantur aperte & explicite, non esse propterea simplices condemnandos, cum non omnes, neque ex ipsis mercatoribus apti sint, & per periti ad ista distinguenda, modo expresse cōueniat inter eos, pecuniam illam non aliter exhiberi, quam ad artificium, vel negotium circa quod societas illa inter ipsos contractitur.

Et illa secunda conditione sequitur, nō esse iustum contractum illum, in quo Petrus conferret Ioanni 100. aureos, ea lege, vt teneatur Ioannes conferre Petro in fine anni, vel post aliquod tempus tam de lucro, quam de damno tantundem, quantum alij 100. aurei traditi alicui mercatori in societatem, exponendi q̄ ab illo alicui negotio cum periculo conferentis, attulerint per illud idem tempus, siue lucri, siue damni: Cū illos tamen 100. aureos non acceperit Ioannes ad gerendum negotium aliquod, sed ad leuandam aliquam necessitatem suam. Hic inquam contractus iniustus est, vt habet communis DD. opinio, quam refert Syluest. Societas. Primo. q. 15. vbi affert Archid. Innocent. & Ioan. Andream: in capit. final. De vsuris. Et ratio est. Quia hic contractus non est depositi, cum Ioannes accipiat pecuniam illam ad proprios vsus, Neque societatis, cum pecunia illa non expo-

natur a Ioanne alicui negotio ad lucrum, tam ipsi, quam Petro commune. Sed est vere mutuum, cum recipiat Ioannes illos 100. aureos ad proprios omnino vsus, & vsurarium, cum teneatur ad illos restituendos post aliquod tempus cum aliquo lucro: Quod certe nullo modo licet, nisi Petro ex traditione illius pecuniae in gratiam & utilitatem Ioannis aliquod damnum accidisset, aut aliquod lucrum vere cessasset, iuxta ea quae superius diximus de lucro cessante, & damno emergente ex mutuo. In quo sensu accipiendi sunt DD. qui aliquando probant hunc contractum, quem hic modo damnauimus.

Nunc ad argumenta aliorum: Quod pro prima opinione attulimus ibidem solutum est iuxta Maiorem.

Ad argumenta Dominici Soto. Ad primū, quod est Panorm. respondet Maioris loc. cit. q. 48. quod quamuis Societati, quia est quaedam fraternitas, proprium sit, vt periculum pecuniae appositae pertineat ad apponentem illam, non tamen esse contra naturam eius, vt periculum illud alter socius penes se suscipiat per alium contractū a societate diuersum, & distinctum: Sicut mutuo proprium est, vt periculum rei mutuae pertineat ad mutuatarium recipientē illam, quia recepit illius dominium, hoc tamen non obstante potest per alium contractum seorsum pasci, vt periculum illius rei penes mutuantem maneat, vnde hoc pactum & assicuratio est quidem praeter & extra naturam Societatis, non tamen contra illam, neque illam destruens aut extinguens, maxime seruatis illis quinque conditionibus propositis.

Secundum argumentum nullam habet vim, tum quia approbatio vnus non semper est reprobatio alterius, tum potissime, quia lex illa intelligenda est intra limites Societatis, & ex sola vi illius, ut per alium contractum a Societate diuersum & distinctum, illud non prohibet, sicut ex dictis constat.

Ad tertium satis ostendimus in secundo argumento, quo probauimus nostram secundam conclusionem, non destrui, neque extingui Societatem per assicurationem capitalis, neque propter illam transire dominium capitalis in socium cui traditur ad negotiandum, & praeter exempla quae ibi attulimus, est, & aliud de pignoribus, Quorum periculum suscipit penes se creditor, qui illa accipit a debitore, nec propterea censetur cre-

ditor

ditor illa recipiens eorum dominus, nec potest illis vti pro libito, quia manet semper eorum dominium penes debitorem qui illa in securitatem contulit. Vnde proloquium illud. *Primumque rem si pereat, domino suo perire*, intelligendum est simpliciter & absolute, nisi per aliquem contractum licitum alius a domino illius rei periculum penes se susceperit. Nam vt vidimus rei commodatae siue impignoratae dominus est, qui illam deposuit, commodauit, vel impignorauit, at si illa pereat, non perit domino suo, sed commodatario, depositario, vel creditori habenti pignora. Et in contractu assicurationis illud maxime apparet, in quo rei assureatae dominium non est ipse assureantis vt videbimus, at si illa pereat assureanti perit.

Ad confirmationem satis constat ex dictis in illo secundo argumento nostrae conclusio. In societate accipientem pecuniam non posse illa pro libito vti, neque in alios vsus quantumuis honestos illam conuertere, quam in arte, vel negotia, circa quae est contracta illa societas. Addūt quidam etiā si capitale transiret in dominium accipientis illud, nihilominus posse eū qui illud contulit recipere illud saluum, & integrū cum aliquo lucro, in casu, quo dominus illius capitalis erat perse ipsum aut cum alio socio cum illa pecunia negotiaturus, in gratiam autem & utilitatem huius, cui illam contulit, extraxit eam a negotio cui erat in prociū illā traditurus. Sed in hoc casu meo iudicio non exercetur societas, sed verum mutuum, recipere autem illud lucrum vna cum capitali non per contractum societatis, quia esset iniqua, sed ratione lucri vere cessantis, iuxta ea quae de lucro cessante superius docuimus.

Ad quartum respondeo, res quae natura sua venales sunt, si sub certo ac definito pretio accipiantur, reuera emi ab accipiente illas, & propterea posse illis pro libito vti vere suis vti, sicque accidit in rebus dotalibus, quae sub certo ac taxato pretio a viro recipiuntur; at pecunia non est res venalis, sed aliarum omnium quae venduntur pretiū, traditurque in societate non vt quid venale, sed vt pecunia negotio re ipsa exponenda ad quaestū aliquem & lucrum: Quo fit, vt traditio illius etiam si tradatur socio assureanti illam, nec sit mutuum, nec venditio, sed vera traditio illius in societatem.

Ad quintum, iam admonuimus in prima

obseruatione earum quas constituimus, D. Tho. & antiquos non agnouisse societatem aliquam, cui mitteretur assicuratio. cū altero ex socijs, scripissetque iuxta ea quae suo tempore habebat communis mercatorū vsus, modo autem, quando iam illud est in vsu, seruatis illis conditionibus licet, nec D. Thom. aliter sensisset, si ita habuisset vsus & cum huiusmodi conditionibus etate ipsius.

Ad vltimum respondeo, contractum illum quorundam depositarium iniquum esse ex parte recuperatis suam pecuniam cū lucro, quia talis contractus non est societas, sed merum depositum, vi cuius, solum capitale quod deposuit, potest iuste recipere.

Ad argumenta Albornosij, quamuis leuissima sint, respondeo. Ad primum: Socium accipientem pecuniam teneri quidem ad illam diligenter custodiendam quantum in ipso est, ne culpa ipsius pereat, non tamen teneri absolute ne vlla ratione pereat, cum sine culpa ipsius possit quoque illa perire: quando autem contractui societatis adiungitur assicuratio capitalis, non obligat seipsum socius pecuniam recipiens ad prius illud, ad quod iam tenebatur, sed ad secundū, ad quod non tenebatur, nempe ad efficiendam illam securam domino qui illam contulit, quacunque ratione pereat, & ratione huius obligationis, ad quam non tenetur, cum illa pretio aestimabilis sit, retipit illud pretium.

Ad secundum dico, plurimum dici Albornosium in maiori propositione illius argumentum, cum nihil magis sit in vsu, & omni iure probatum, quam emi res incertas, & in incerta quantitate, modo probabilis habeatur illarum spes: qua ratione emuntur fructus futuri, & iactus rctis.

Opinio Conradi nostrae non aduersatur, iuxta tā quae in prima conclusione nostra diximus.

Neque opinio Cayet. prout explicatur in tertia conclus. a nobis posita: Illud tantum in doctrina Cayet. nobis aduersatur, Quod scilicet ait, non recte coniungi assicurationem societati, nisi a principio contractus aliquid reddatur socio assureanti capitale, quia in omni assicuracione iuxta cōmunem & receptum vsu mercatorū, pretium quod pro illa taxatur, vel habet tunc vsus fori, statim traditur assureanti, at in contractu societatis, & assicuracionis de quo hic agimus nihil confertur a principio assure-

assuranti, at in contractu societatis & assurance de quo hic agimus, nihil conferatur a principio assuranti, neque forsam in posterum: nam ubi redditur socio assuranti in pretium assurance pars fructus, & lucri futuri, si nullum eueniat lucrum, nihil recipiet: Hæc ratio a nullo recentiorum attingitur, vel explicatur, cum habeat tamen plurimum difficultatis: quia negari non potest, quando socio assuranti non datur in limine contractus pretium assurance in numerato, sed solum pars aliqua lucri futuri, si nullum eueniat, sine ullo pretio assure, quod non licet. Vnde dicamus huiusmodi assurance debere necessario ita fieri, ut pretium aliquod certum offeratur socio assuranti, quod vel conferatur ipsi statim in limine contractus, vel conferatur in fine societatis: hac ratione, ut recipiat ex lucro, si acciderit, has vel illas partes, plures quam esset accepturus ratione illius assurance, quod si nullum lucrum acciderit, accipiat nihilominus hanc vel illam quantitatem pecunie, que peritiorum ac prudentum arbitrio iudicabitur esse iustum pretium talis assurance: Ita ut nunquam assurance illa fiat sine aliquo iusto pretio reuera recipiendo.

Ex dictis in hac controuersia explicare facile poterimus nonnullas dubitationes, que illi affines sunt. Prima est.

SIT NE CONTRACTVS LICITUS, quando ita quis aponit in societatem 100. aureos, ut velit ex illis solos. 5. subiacere periculo, alios vero 95. sibi esse securos, ea tamen lege ut sola etiam 5. velit sibi dari ex lucro.

RATIO dubitandi est, quia sic aponens pecuniam, cum ex lucro futuro solum exoptet. 5. sicut ex suo capitali exponit etiam. 5. videtur seruare equalitatem, & ex consequenti iustum postulare. Secundo, si que iniustitia vitaret huiusmodi contractum, illam certe non committeret conferens pecuniam cum ista conditione, sed recipiens illam, apponensque suam operam & industriam: Probatur, quia cum 100. aurei in contractu societatis soleant afferre frequenter lucrum, cuius dimidium excedit. 5. vel 6. aut plura, si conferens 100. aureos non sit recepturus ex lucro nisi 5. tantum, non reddetur ei ex in distributione lucri tanta pars, quanta illi iure deberetur.

Sed his non obstantibus communis DD. sententia est, contractum istum esse v furarium & iniquum, quia nullus potest ex societate accipere lucrum, nisi commensuratum pecunie quam exponit periculo, in hoc autem contractu conferens istos 100. aureos sub illa conditione non exponit periculo illos 95. quos vult sibi saluos manere, sed solos. 5. quibus alia. 5. non sunt lucrum commensuratum: vix enim reperitur negotiatio vel societas, in qua primo tractu lucrum æquetur sorti, & duplicetur illa. Vnde qui aponeret 100. aureos sicut habet titulus dubitationis propositæ, hac ratione se debet habere, ut iuste agat, ut sicut exponit periculo solos. 5. aureos, ita velit ex lucro eam partem que commensurabitur debita proportione seruata illis. 5. aureis. Quod si euentus negotij adeo felix fuerit ut illis 5. aureis commensuratur ex lucro proportionabiliter alia 5. tunc iuste illa accipiat, non per pactum quod hic damnamus, sed quia euentus adeo feliciter tulit, ut forsposita illa negotiatione duplicaretur.

Confirmantur hæc omnia, Primo, quia cum illis 95. aureis, eo ipso quod aponens illos vult sibi saluos esse, non negotiatur qui contulit eos, sed ille solus, qui suo tantum periculo illos accepit, vnde totum lucrum illis respondens huius solius esse debet, & nulla ratione nullaque ex parte alterius. Secundo, quia hic contractus, ab illo quem proxime precedentibus controu. damnauimus, in quo scilicet conferens pecuniam in societatem per eundem contractum societatis vult illam sibi cum periculo alterius seruari securam, nihil omnino re ipsa differt, nisi solum secundum magis & minus intra eandem speciem, quia in illo, quem ibi damnauimus, conferens capitale vult totum in integrum sibi saluum existere, in eo vero de quo hic agimus, vult similiter detracta solum aliqua minima parte, quam exponit periculo.

Addo tamē, ut si contractui societatis adiungeretur contractus esse curationis circa illos 95. aureos oblato iusto pretio socio assuranti, seruarenturque alie conditiones, quas diximus, tunc per alium tertium contractum venditionis lucri sperati posset pacisci, ut redderentur sibi. 5. Tunc enim censerentur illa 5. iustum pretium lucri ex illa societate, & negotio futuri: aliter per solum contractum societatis pacisci, ut datur sibi 5. ex lucro, expositis periculo in ea societate solis. 5. iniquum est, & v furarium.

Ad

Ad argumenta, initio proposita respondeo. Ad primum, apertam esse in æqualitatem: Primo, quia in ista societate, qui confert pecuniam, solum susciperet periculum ut 5. alter vero qui apponit suam operam susciperet periculum, ut 95. Secundo, quia ut diximus ex 5. expositis reciperet lucrum excessiuum, nempe alia 5. cum lucrum unico tractu nunquam æquetur sorti. Tertio, quia conferens suam industriam non solum impendit illam circa 95. verum etiam circa illa 5. ex quibus tamen nullam partem lucri recipiet.

Ad secundum respondeo, in casu quo cum illis 100. aureis contingat lucrari 15. vel 20. aut 30. nullam esset iniustitiam, ex parte accipientis pecuniam & apponentis operas, si retineat sibi ex lucro, ut 15. partem ut 10. ex lucro ut 20. partem ut 15. & sic consequenter, cum ex sorte & capitali ut 100. omnia 95. suo damno subsint periculo, dano vero alterius sola 5. Sicut si quis mutuo acceptis 100. cum illis negotiatur, & lucratur, totum illud lucrum solius mutuatarij est, cuius tantum periculo illa pecunia fuit negotiationi exposita, & cuius tantum industria lucrum illud acquisitum fuit.

Altera dubitatio est.

SIT NE CONTRACTVS, Iustus, in quo Petrus confert 300. aureos Ioanni, cum illis omnibus negotiatur, sed ea lege, ut ducentorum periculum similiterque lucrum Ioannes suscipiat: reliquorum vero 100. tantum periculum quam lucrum spectet ad Petrum.

ILVEST. in verb. Societas. primo. q. 5. censet huiusmodi contractum iniquum esse & v furarium, duplici adductus ratione. Prior est, quia huiusmodi contractus perinde se habet, ac si Petrus mutuauerit Ioanni illos 200. aureos, quorum Ioannes tam periculum quam lucrum est habiturus, exigeretque ab ipso, ut pro illo mutuo suam operam, & industriam conferat cum reliquis 100. quorum tam periculum quam lucrum Petrus sibi seruat. Qua ratione Petrus pro illo mutuo imponit Ioanni obligationem impendendi suam operam & industriam cum illis 100. aureis tanquam minister illius, & cum obligatio hæc sit pretio estimabilis, & imponatur pro mutuo, aperte reddit huiusmodi contractum v furarium.

Posterior ratio Siluestri est: Quia non est æqua, neque honesta societas. Etenim si omnis illa pecunia & industria periret aduersa fortuna in negotio, Petrus solum pateretur iacturam 100. aureorum, Ioannes vero iacturam 200. & omnium laborum & operarum quas impendisset.

Maioris in 4. dist. 15. quest. 47. & nonnulli qui illum sequuntur probant hunc contractum, ea ratione, ut Ioannes suscipiat penes se periculum totius capitalis, nimirum illorum 300. aureorum, & cum illis omnibus negotiatur communi nomine utriusque, communi que societate, deinde vero quasi in pretium illius assurance qua totum capitale, vel aliquas eius partes in se suscipit, recipiat duas partes lucri inde prouenientis, Petrus vero unam tantum: Sed huiusmodi contractus que ita probat Conradus, non est hic de quo in hoc dubio agimus, sed is de quo proxime præceden. consrou. differuimus. in quo assurance totius capitalis, vel alicuius, aut aliquarum partium illius coniungitur societati sub aliquo iusto pretio: In contractu autem de quo hic agimus, aponens pecuniam, eius partis cuius periculum imponit socio, vult quoque lucrum ad eundem socium spectare.

Vnde dicamus contractum huiusmodi, de quo in hoc dubio priuatim & in particulari inquirimus, duobus modis celebrari posse: Primo, ita ut ex illis 300. aureis, ducentorum tam periculum quam lucrum pertineat ad solum Ioannem, qui cum illis est negotiaturus. Tertie vero partis 100. nimirum aureorum cum quibus etiam Ioannes debet negotiari nomine ac vice Petri, tam periculum quam lucrum ad solum Petrum spectet: Qui modus contrahendi societate est, qui danatur a Siluestro, & recte: Quia in societate sic celebrata mutuat reuera Petrus Ioanni illos 200. aureos cum obligatione ex vi illius mutui conuenta, ut teneatur operam suam & industriam cum alijs 100. aureis adhibere in solam utilitatem Petri: obligationem autem huiusmodi, cum pretio æstimabilis sit, vi mutui exigere, iniquum est, & v furarium. Secundo modo potest ita celebrari, ut Ioannes non solum habeat lucrum illorum 200. aureorum, quorum periculum suscipit in se, verum etiam & aliquam partem lucri ex illis 100. aureis prouenientis, ratione industrie, quam circa illos confert: Et huiusmodi contractus est iustus: Quia licet eorum periculum spectet ad Petrum

trum, apponit tamen circa illos Ioannes suū laborem, suamque operam, & industriam: iuxta leges autem iustę distributionis (vt videbimus) qui accepta aliqua pecunia in societatem sua industria cum illa negotiando lucratur, debet lucri subsequuti partem aliquam recipere, sicut & is qui apposuit capitale, At si contractum de quo hic agimus recte meditemur, Petrus & Ioannes circa ducentos illos aureos, non ineunt societatem, sed mutuū, cum tam illorum periculum quam lucrum ad solum Ioannem pertineat, circa illos vero 100. veram ineunt societatem cum alter illos in sortem tradat suo periculo, alter suum laborem & industriam circa eisdem negotiando impendat.

Tertia dubitatio est.

POSSIT NE DARI PECUNIA in societatem cum instrumento, & scriptura de capitali salvo, nō eo animo, vt illud saluum maneat, sed vt alter socius videns periculum illius ad se spectare, fidelius ac diligentius illius curam habeat?

Facilius est responsio in qua omnes conueniunt; huiusmodi simulationem pec. mort. includere: nisi simul cōtineret scriptura illa vt capitale illud fieret, vt trique commune. Primo, quia cedit in infamiam conferentis pecuniam sub tali conditione exterius posita, quamuis aliud in animo habeat, & in scandalum aliorum, qui animum illius ignorant merito iudicabunt, iuxta ea que exterius vident. Secundo, quia si contingeret ipsum intestatū discedere, ac simulatione illa non satis explicata, possent hęredes illius capitale illud saluum ac integrum exigere cum infamia defuncti, quasi non in societatem sed in mutuū vsurarium collatum. Quo fit, vt non liceat neque cū tali animo capitalis securitatem ab alio socio exigere, nisi ea ratione qua diximus cōiūctō cōtractu assicurationis. Vbi vero ita cōuenierint explicare debet ille animum suū, & ab illa obligatione alterum socium eximere.

Eadem ratione iudicandum est vt recte docent Silu. societas. primo. q. 4. & Nauar. in suo Manu. c. 17. num. 259. non licere socio conferenti pecuniam, quo suo honori consulat, scripturam mutui vel depo. siti ab alio exigere, quamuis haberet in animo illam re ipsa non esse traditam in mutuū,

vel depositum sed in veram societatem. Tū quia posset forsam mutato animo illam, si periret, vt mutuam aut depositam ab altero socio repetere, tum etiam, quia existit simile periculum, vt ipso re non satis explicata moriente, hęredes illius tanquam vere depositam aut mutuam postularent. Quo circa talis scriptura in contractu societatis nullo modo exigenda est, quod si facta sit, scienda est, & abolenda omnino, & conscribenda scriptura verę & honestę ac iustę societatis. Poterit tamen socius qui pecuniam confert, pignora recipere aut fidei iutores in securitatem capitalis, nisi perierit sibi fideliter restituendū, & lucri quod sibi iusta distributione facta debebitur.

Quarta dubitatio est.

AN SICVT LICET SOCIO conferenti pecuniam exigere securitatem illius ab altero socio, eo modo quo diximus id licere? liceat quoque socio apponenti suam operam, securitatem illius aliqua ratione ab alio socio postulare?

Facilis etiam est huius dubitationis solutio, licere quidem exhibenti operam suam aliquid certum exigere, vel recipere ab altero socio apponente capitale tanquam in stipendium sui laboris, & industrię, quacunque ratione negotium illud succedat, prospere vel aduerso: sed in tali casu huiusmodi contractus non est societas, sed locatio suarum operarum ex parte eius qui illas impendit, & conductio earundem, ex parte eius, qui pro illis aliquid certum tanquam in earum stipendium confert.

Quod intelligendum est, si quidem illud in pecunia numerata exhibeatur: Quod si conferatur pars aliqua lucri & fructus ex illa societate, vel negotio prouenientis; vt in societate contracta in animabilibus tot pulli illorum animalium, in negotiatione aliqua certa pars lucri ex illa cōparati, septima nimirum vel octava, aut aliqua alia aliquota, qua ratione solent mercatores frequenter cum ministris suorum negotiorum, quos vocant *Factores*, cōuenire, aliter iudicandum est. Nam vel exprese & actu, aut saltem virtute exprimitur, partem illam exhiberi illi in stipendium sui laboris, & industrię, conferturque illi quatenus illa sub tali spe probabiliter equipollet certo ac

ac determinato stipendio, quo ille dignus censetur, si operam suam ingerendo illo negotio locasset, Vel neque actu neque virtute exprimitur pars illa esse in stipendium, sed absolute & simpliciter celebrant inter se contractum, distributionem lucri ita cōstituentes, vt tot partes sint conferentis pecuniam, & talis aliquota sit aponentis suū laborem & industriam. Si priori modo res habeat, non est contractus societatis, sed locationis laboris, & industrię, in quo totum lucrum cedit sub ratione totius, in utilitatem eius qui pecuniam contulit, pars vero quę alteri apponenti operam suam, & industriam datur, quamuis sit pars aliquota lucri, non tamē traditur ei vt pars lucri, sed vt stipendium suę operę & industrię, mutuo ipsorum consensu ea ratione taxatum; quod enim in certa quantitate conferendū erat, commutatur in partem illam aliquotā lucri futuri, incertam quidem quo ad sui latitudinem & valorem, dependentem que ex maiori vel minori quantitate lucri futuri, certam tamen quo ad taxationem illam aliquotam. Quod si posteriori modo res habeat, contractus societatis est: quia fit contribuendo utroque aliquid suum in ordine ad commune lucrum, altero suam pecuniā, altero vero suam operam, ea lege, vt illud commune lucrum ea ratione distribuatur, vt pars illa aliquota designata sit pars conferentis operam, reliquam vero sit pars conferentis pecuniam,

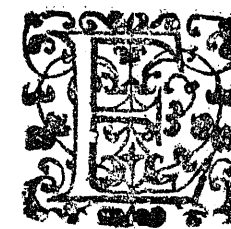
Quo fit, vt quando huiusmodi contractus iuxta modo dicta pertinuerit ad contractum locationis operę, iuxta leges iustę locationis sit de eo iudicandū, censeturque pars aliquota illi assignata iustum stipendium, si sit commensurata labori & industrię quam apponit, etiam si comparatione lucri quod ex illo negotio speratur, vel habetur, non videatur in ea seruari debita æqualitas & proportio distributię iustitię. Quando vero pertinuerit ad contractum societatis, de iustitia illius iudicandū erit iuxta leges iustę honestę que societatis, & pars illa designata censenda erit iusta, non quidem per comparationē ad operam quam impendit, sed per comparationē ad lucrum quod ex tali negotio prudenter ac probabiliter speratur: Nam aliter si capitale multum sit, & negotium cui exponitur ex circumstantia temporis & loci plurimum accommodatum ad lucrum, facilius inueniet, qui capitale illud tūc apponit, ministrum & famulum, qui minori pretio ne-

gotium illud gerat, quam qui illud suscipit gerendum per contractum societatis: Hoc enim interest inter societatem & locationem, vt ad taxandum iustum stipendium locationis operę alicuius non respiciatur ad lucrum, quod minister ille suā opera acquirere potest, sed ad valorem solum illius operę & laboris: ad taxandam vero partem socio negotianti, conferendam virtute contractus societatis, vtrūque respiciatur, & valor operę, ac laboris quem socius ille sustinet in negotio illo, & lucri, quod ex illo probabiliter speratur, & potissime hoc secundum, nempe lucrum huiusmodi.

Nō desunt qui existimēt cōtractū huiusmodi, in quo alter pecuniā alter vero solā operam apponit, non esse proprie & vere contractum societatis, sed solum locationis operarum & laboris, qua ratione distinctio qua hic vtimur accommodata non esset. Sed hos non recte sentire art. proxime sequenti videbimus controu. prima.

ARTICVLVS III.

QVA RATIONE DEBEAT fieri distributio lucri inter Socios.

EXPLICATIS iam iustę, honestę que societatis propria vi, & natura, ac debitis illius legibus, & conditionibus, proximum est doceamus, qua ratione tam lucri, quam damni, quę in societate contingere possunt, recta ac iusta distributio fieri debeat. Ac primum de distributione lucri dicamus. Vbi prius quę apud omnes certa sunt recensebimus, deinde quę dubia sunt, & controuersa.

Primum igitur illud certum est apud omnes, in societate illa quę dicitur omniū in vniuersum bonorum, de qua diximus art. 2. cum illa duobus modis contrahi possit, vel a deo generalis vt sit omniū in vniuersum, tã presentium quam futurorum, qualis raro occurrit, vel omniū quidē futurorum post contractā societatem, nō tamen presentium, quę vnusquisque habet tempore contractus, sicut fit in societate quam vir, & vxor in multis locis, vel mutuo consensu, vel iure, aut consuetudine patrię inter se contrahunt: Quacunque ratione sit omniū bonorum, quando illa inter socios, ipsos vel

vel hæredes eorum diuidenda sunt; tam bona quam debita, seu damna quæ illo art. 2. diximus contrahentibus huiusmodi societatem communia esse, sunt per æquales partes inter ipsos distribuenda. Hac ratione, ut si societas sit omnium, in vniuersum bonorum tam præsentium quam futurorum, omnia quæ fuerint apud eos reperta, vndeunque prouenerint, sunt ex æquo inter illos socios distribuenda: sic enim postulat propria huius societatis vis, & ratio. Non enim fit in tali societate diuisio, iuxta proportionem eorum quæ quis apposuit, ut in societate tertiæ speciei, quæ dicitur certæ rei, sed per æquales partes, quia per huiusmodi societatem tam generalem omnium bonorum, ut ibi iuxta Iuris peritorum sententiam exposuimus, habent singuli socij in omnia bona singulorum par, & æquale ius, ac dominium. Vbi vero par ius reperitur, par quoque debet esse eorum quæ iuri illi subijciuntur, distributio: Quod si societas illa omnium bonorum non respiciat præsentia, quæ tunc tempore contractus vnusquisque sociorum habet, sed futura tantum & impofterum habenda, tempore diuisionis retinebit vnusquisque in integrum, quæ habebat quando fuit in ita societas, omnia vero post illam acquisita ex æquo inter ipsos diuidentur; quia per huiusmodi societatem in ea omnia quæ post illam contractam ab omnibus acquiruntur, habent quoque singuli socij par et æquale dominium. Similique ratione in societate secundæ speciei, quæ dicitur generalis omnis quæstus & lucri, faciendâ est omnis lucri in quocunq; negotio a quouis socio acquisiti æqualis & par inter socios distributio: quia per huiusmodi societatem, sicut & per societatem omnium bonorum, acquirunt singuli socij æquale ius, & dominium in omnem quæstum, & lucrum, quod a singulis quacunque ratione post talem societatem acquisitum fuerit. Conueniuntque omnes DD. in hac parte.

Secundo certum etiam apud omnes est, in societate tertiæ speciei, quæ dicitur certæ rei, quando singuli socij pecuniam aliquam apponunt, siue æqualiter, siue in æqualiter, sed ita ut in expensis, in stipendijs quæ illius societatis ministris conferuntur, in damnis, quæ illam committantur, & cæteris illam concernentibus æqualiter concurrant, & contribuant, faciendam esse lucri quod inde prouenerit distributionem pro rata & proportionem capitalis quod vnusquisque eorum apposuit, Quia cum in ex-

pensis & dānis omnes similiter contribuāt, neque ex hac parte alter alterum excedat, solum capitale ab vnoquoque appositum est mensura, pro cuius ratione debet inter eos, lucri quod contigerit, fieri distributio.

Tertio, certum quoque est, quod optime docet Tabienf. in verb. vsura. 2. numer. 4. dimissa varietate opinionum, & legum: Vel socios inter se ad certam arrem vel negotium contrahentes in limine contractus illius & societatis constituisse, ac conuenisse inter se, quam partem lucri vnusquisque eorum esset recepturus, vel sine villo pacto inisse societatem: Siquidem inter se conueniunt, quæ pars cuique cōtingeret, vel pactum illud fuit consonum æquitati, debetque seruari, vel fuit alienū ab æquitate & recta ratione, & tunc seruandum non est, sed ad æquitatem iuxta leges iustæ distributionis reducendum. Quod si nullum pactum inter eos constitutum fuit, vel constat de consuetudine iusta & rationabili in simili societate tali loco & tempore obseruata, ac si talis extiterit, seruanda est, & iuxta illam faciendâ distributio. Vbi vero non extat talis consuetudo, iuxta communem recentiorum sententiam faciendus est vnus cum vlus eorum omnium quæ singuli apposuerunt, siue apposuerunt pecuniam, siue industriam, & eo facto debet lucrum inde proueniens distribui, secundum proportionem eius rei quam vnusquisque sociorum contulit, atenta & considerata mature ac diligenter potentia seu vi lucratiua rei quæ ab vnoquoque apposta est in illo cumulo & societate.

Quod ut supra dicebamus explicat Cayeta, hoc exemplo. Sint tres socij, quorum vnus contulit mille aureos, secundus industriam valentem totidem mille aureos, tertius vero contulit 500. aureos, vel laborem æstimatum 500. aureis, finita societate lucrum inde proueniens sit 500. aureorum: Debent in hoc casu, ut recte fiat distributio ex isto lucro, ei qui apposuit mille aureos tradi 200. ei qui contulit industriam valentem alios mille, tradi similiter alij 200. & tertio qui solum cōtulit 500. aureos, vel laborem dignum 500. auris debent tradi. 100.

Diximus autem atenta matureque considerata potentia lucratiua rei ab vnoquoque positæ, Quia licet, moraliter loquendo, vix reperiri possit industria, vel opera, quæ in vno aliquo certo negotio seu artificio va-

leat

leat mille, vel duomillia aureorum, tum etiam, licet pecunia secundum se sumpta, & suam propriam substantiam pecuniæ non sit nata parere pecuniam, aut lucrum, attamen si consideretur industria alicuius periti mercatoris, quatenus negotio alicui intendit, vna cum laboribus, & operibus, quæ illam industriam committantur, talis industria sic considerata, & reuocata in actum potest æstimari in valore mille, vel duorum millium vel plurium aureorum, sicut statim controuer. proxime sequenti docebimus. Pecunia quoque licet secundum se non sit nata parere pecuniam, vel lucrum, at quatenus exponitur negotijs lucratiuis, potentiam quoque habet, & vim lucratiuam, adeo ut censeatur pecunia in manu mercatoris gerentis negotia perinde se habere, sicut fundus in manu agricolæ colentis illum.

Hac ratione fit, (id quod diximus modo iuxta communem doctrinam) Quæ a socijs apponuntur, siue pecuniæ sint, siue industrie & operæ, esse omnia in vnum cumulum congerenda, & pro rata & ratione eius rei quam vnusquisque apposuit, esse illi conferendum de lucro ex illa societate subsecuuto. Eadem ratione intelligendum est, quod dicitur in l. Si non fuerit. ff. pro socio. contrahi posse societatem, in qua licet nullum damnum alter fortiat, lucrum tamen debeat esse æquale: Significat namque lex ista, iustam quidem esse societatem, in qua licet nullam pecuniam suam alter exponat periculo, debeat tamen nihilominus, propter industriam quam contulit, tantum lucri accipere, quantum ille qui apposuit pecuniam: quia industria illa tanti debuit æstimari, ut valor eius equaretur valorum pecuniæ ab altero appositæ. Quin & aliquando qui nullam apposuit pecuniam, sed solam industriam, vel laborem, ut recta iustaque sit distributio, debeat maiorem partem lucri recipere, quam is qui pecuniam apposuit, quia euenire potest (ut statim videbimus) ut industria vnus excedat, superetque in valore valorum pecuniæ, quam alter in illo contractu & societate contulit.

Sufficiebant quidem hæc, ut Theologus, quem hic potissime circa huiusmodi contractus instruere instituiimus, recte valeat discernere, quando distributio lucri ex aliqua societate proueniens iuste fiat, vel secus: nonnullæ vero recentiorum opinio-

nes rem hanc difficiliorem reddiderunt, quas nunc sequentibus controuerfijs examinemus.

Controuerfia I.

AN SOCIETAS, IN QVA AL
ter apponit pecuniam, alter vero solam operam,
& industriam, sit vere & proprie contractus
societatis, vel potius contractus
locationis suarum operarum.

ACIT plurimum hæc controuersia non solum ad ea quæ modo diximus de distributione lucri in societate, in qua vnus apponit pecuniam, alter vero suam operam, & industriam, quæ rursus fufius tertia controuersia huius artic. explicabimus, verum etiam ad ea, quæ diximus artic. proxime precedenti. controu. 3. & dubio 4. Quia si huiusmodi contractus vere & proprie sit societatis, in distributione lucri, & alijs illum concernentibus erit iudicandum de illius iustitia, & æquitate iuxta leges, & conditiones iustæ & honestæ societatis: & in distributione lucri ea pars conferenda erit apponenti suam operam & industriam, quam postulat iustæ ratio, habita ratione & valoris operæ, ac industriæ exhibitæ, & lucri ex illo negotio acquisiti, ut in illo 4. dubio diximus. Quod si huiusmodi contractus non sit vere societas, sed formaliter & proprie contractus locationis operarum, iudicandum erit in distributione lucri de illius iustitia iuxta leges locationis, & ea pars tantum conferenda apponenti operam, quæ fuerit iustam & commensuratum stipendium earum, quidquid sit de magnitudine vel paruitate lucri proueniens: habendaque in huiusmodi contractu, is qui operam & industriam suam confert, non tanquam socius, sed tanquam minister & famulus, quem vocamus *factorem* eius, qui in illo negotio suam pecuniam contulit, & exposuit.

Hoc ita constituto: Ex recentioribus sunt qui existimant, contractum huiusmodi, in quo alter solus pecuniā confert, alter vero nullam pecuniam sed sola industriam & operam, licet communiter a Doctores appelletur societas, re tamen dili-

Nnn gen.

gener inspecta & considerata formaliter & proprie, non esse contractum societatis, sed verum merūq; contractum locationis illius operæ, & industriæ sub nomine societatis.

Quod ita docent. Qui confert pecuniam in societatem non potest pacisci cum alio socio de aliqua certa quantitate lucri sibi prouenientis, quia est contra naturam societatis habere aliquod lucrum certum ex ea, at qui aponit suam operam & industriam, potest pacisci de aliqua certa quantitate sibi conferenda ratione illius operæ, & industriæ, & tanquam in illius stipendium, ut docet Siluest. societas. primo, q. 3. sequutus Angelū de Perusio, non igitur est contractus societatis sed locationis: Probo consequentiam: Quia non est dicendus contractus societatis ille, in quo sine sui destructione potest reperi, quod est contra naturam societatis.

Secundo, Cum omnis locatio intrinsecè, & secundum suam propriam vim, & rationem habeat, ut fiat pro aliquo stipendio, ubicunque interuenit stipendium pro re stipendio digna, est locatio: sicut ubicunque interuenit pretium pro re pretio æstimabili, est vera venditio: sed quidquid recipit conferens suam operam & industriam in negotio, cui alter suam pecuniam exponit, siue recipiat illud in pecunia numerata, certa, & definita, siue in aliquota parte lucri, recipit illud reuera in stipendium sui laboris, & operæ est igitur huiusmodi contractus a parte rei locationis verè & proprie, non societatis, quāuis appelletur societas.

Tertio, in contractu societatis debet vterque contrahentium, saltem intra limites societatis, æqualiter esse expositus damno, & iacturæ eius rei, quam in societatem confert, ut vidimus art. preced. controu. 3. Hoc autem non obseruatur, quando vnus solus pecuniam aponit, alter vero solā operam: Patet, quia vbi nullum contingit lucrum, manet autem capitale saluum & integrum, qui aponit pecuniam, cum illam integram recipiat, nullum patitur damnum, vel iacturam sui capitalis, qui vero contulit suam operam, cum nullum prouenerit lucrum, nihil omnino recipit, patiturque omnimodam sui laboris & operæ iacturam.

Quarto, Reperiri etiam è conuerso alia inæqualitas potest, si hic contractus socie-

tas fit, nimirum, ut negotio non recte succedente, iactura non cedat æqualiter in damnum vtriusque socij, quod tamen est contra naturam & leges iustæ societatis. Antecedens patet. Quia si quis aponat mille aureos in pecunia, alter vero industriam & operam valentem arbitrio prudentum 200. pereatque totum capitale, in tali casu qui appositus mille patitur iacturam & damnum ut mille, alter vero qui solam operam perdidit, non patitur damnum & iacturam, nisi ut 200. aureorum: Quæ tamen inæqualitas cessat omnino, si contractum hunc dicimus esse locationis operarum sub ea conditione, ut si nullum ex illo negotio lucrum proueniat, nihil recipiat qui operam suam in illo contulit. Non enim repugnat contractui locationis pactum de amittendo stipendio laboris, & operæ: repugnat autem contractui societatis, ut non sint socij æquali damno & iacturæ expositi.

Quod autem contractui locationis illud non repugnet, probant duplici exemplo, ex quo etiam colligunt contractum de quo hic agimus non esse societatis, sed locationis operarum. Vnde sit quintum argumentum. Si dominus gregis tradat illum pastori alicui pascendum sub eo pacto, ut ex foetibus illius gregis recipiat ratione sui laboris & industriæ in pascendo grege illo quantum partem: Similiter si dominus fundi tradat illum collendum agricolæ eo pacto, ut recipiat quintam partem fructuum ratione sui laboris, & industriæ quam adhibet in cultura illius fundi, duo hic perspicua sunt: Prius est, hos contractus esse aliqui ex vulgo appellent illos societates, vere tamen & proprie esse contractus locationis: alterum est, locationes istas fieri cū pacto de amittendo stipendio, quia si ex grege illo iniuria temporis nulli habeantur foetus, aut ex fundo illo nulli colligantur fructus, qui in pascendo grege vel colendo agro illo suam operam contulerunt, nihil omnino recipient, neque lucri, neque stipendij: Sed quādo vnus aponit pecuniam exponendam alicui arti, vel negotio, alter vero operam, & ea lege, ut si ex artificio, vel negotio nullum proueniat lucrum, nihil ipse recipiat, sed oleum ut dicūt, & operam perdat, eadem omnino ratione res habet, ac quando dominus gregis tradit illum alicui pascendum, vel dominus fundi agrum suum alicui colendum in exemplis positus, ergo in huiusmodi contra-

contractus, de quo in hac controuersia agimus, non est societatis verè, & proprie, sed locationis, similis exemplis istis de pastore & agricola.

Oppositum tamen docet communis omnium DD, tam Theologorum quam Iurisperitorum opinio: Vbi conferens pecuniam vel expresse, vel implicite & virtute non cōdedit eum, qui apponit operas, tanquam ministrum & factorē suum sub certo aliquo stipendio illi conferendo, vel in pecunia numerata, vel in aliquota certa parte lucri tanquam iusto stipendio illius operæ, & labori commensurato, sed solum confert pecuniam, ut alteri apponenti suam industriam, & operam ad commune lucrum, quod inter eos deinde proportionabiliter diuidatur iuxta leges iustæ societatis, & ea quæ in hoc art. iam diximus de distributione lucri inter socios, talem contractum esse verè & proprie societatem. Dixi nisi conferens pecuniam vel expresse, vel virtute conducatur eum, qui apponit operas tanquam ministrum & factorem suum sub certo aliquo stipendio: quia si ita illum conducatur, plusquam perspicuum est, talem contractum esse omnino locationis ex parte conferentis suum laborem, & operas, & conductionis ex parte vtentis illis in re sua, & conferentis stipendium pro illis laboribus.

Probatur autem communis opinio, quæ certissime vera censenda est, imprimis ex illo cap. Per uestras. de donatio. inter virum & uxorem, vbi contractus ille in quo Mercatori traditur pecunia dotalis, ut ille cum ea negotietur, partem quæ lucri inde sequuti conferat viro ad onera matrimonij, appellatur communi omnium DD. cap. illud interpretantium consensu contractus societatis.

Secundo, In iure ciuili, cuius authores scimus non ignorasse propriam vim nominum, & naturas contractuum, eum de quo hic agimus, tanquam propria voce & nomine vocant societatem. Institut. de societate per totum. & ff. pro socio. Similiter & potissime Cod. eod. tit. l. societatem. dicitur. Societatem vno pecuniam conferente alio operam dante posse contrahi. Vbi glossa infert industriam pro pecunia valere, cum contrahatur societas ad commune lucrum, altero pecuniam altero vero industriam apponente.

Vt iam ratione.

Ad quam obseruandum est, tam cōmuni omnium DD. consensu, quam definitione ac decisione iuris laborem humanum, se-

licitudineum, & curam in gerendo aliquo negotio, industriam, & dexteritatem, siue peritiam in eo recte & vtiliter dirigendo, pericula quoque tam salutis, quam vitæ, quibus se ipsum offert alterius negotia suscipiens, vicem posse habere pecunie. Quia hæc omnia pecunia & pretio æstimari possunt, pecunia autem est quod pecunia æstimari potest, sicut dicitur in proverbio, aurum est quod aurum valet. Vnde Institut. de societate. §. de illa. dicitur *Sæpe vnus diligentia tantum præstat, quantum pecunia ab alijs collata*: Simile habetur. l. Societatem. ff. pro socio. & simili. l. Cod. eod. tit. Et hæc ratione assignat ibi Iustinianus, cur possit contrahi societas vno pecuniam alio vero solam industriam apponente: *Quia sæpe vnus diligentia tantum præstat, quantum pecunia aliorum*. Quin & quandoque tot labores, & operæ in negotio gerendo exiguntur, vel tot sese offerunt pericula, aut tanta est dignitas personæ illud gerentis, ut arbitrio prudentum plures debeant æstimari labores illi, & pericula, ac operæ vnus quam pecunia alterius, maxime quia lucrum in negotio sæpe industriæ potius & peritiæ gerentis illud debet tribui. Confirmanturq; hæc omnia imprimis. l. si non fuerit. ff. pro socio. Vbi in principio sic habetur: *Plerumque tanta est industria socij, ut plus societati illa conferat quam pecunia*: *Idem si solus nauiget, solus peregrinetur, pericula subeat solus*. Vbi ratione laborum, periculorum, & operarum censetur magis quandoq; conferre in societatem apponentem suam operam & industriam, quam apponentem pecuniam.

Secundo, Institut. vbi supra, & l. Societate. Cod. de societate. fuit hoc ventilatum inter Quintum Mutium, & Seruium Sulpitium. Etenim cum vnus contulisset in societatem 200. aureos. alter vero 100. sed ita, ut cum vtriusque pecunia sua industria negotiaretur, fuit definitam, huius industriam, laborem, & sollicitudinem tanti æstimandam esse, ut valeret pro 200. aureis, quibus cōiunctis illis 100. quæ appositus in numerato, censendus esset perinde ac si appouisset 300. aureos: Quæ omnia quanti sit faciendā industria, & qua ratione non minus in contractu societatis, & negotijs æstimetur, ostendunt appertissime.

Vnde sic arguo, Si vno apponente pecuniam, & altero solā operam & industriam non contraheretur vera societas, quorsum Imperatores, & alij Iurisperiti, qui & contractuum ciuiliū, & vocabulorum, quibus

denominandi sunt, propriam vim & rationem optime agnouerunt, tam diligenter curarunt ostendere industriam, & operam vnus tantum estimandam esse, quanti pecuniam alterius? Nam ad contractum locationis illud neque exigitur, neque refert, sed ad contractum societatis: Quia in locatione illud tantum attenditur, & sufficit, ut stipendium commensureturi labori & industriae eius qui conducitur: ad contractum vero societatis, quia quod ex eo recipit conferens suam operam, non recipit ut stipendium, sed ut partem lucris communis in illa societate, attenditur plurimum, quanti estimetur industria & opera quae confertur, & quam proportionem habeat cum capitali, quod ab alio apponitur.

Denique societas ut ex art. 1. huius quaestio. constat definitur. *Duorum plurimum conuentio contracta ad commodiorem usum, & vberiore quaestum illis communem*: Quando autem duo conueniunt, ut alter conferat pecuniam, alter suam industriam & operam, huiusmodi conuentio contrahitur ab illis ad commodiorem usum vtriusque, sit enim communiter hic contractus inter eos, quorum vnus habet pecuniam, sed est imperitus negotiorum, alter e conuerso cum sit peritus negotiorum, non tamen habet pecunias cum quibus negotietur, sic quae credit in commodiore vtriusque usum, ut alter pecuniam alter vero suam apponat industriam: Et ad vberiore communemque quaestum, cum lucrum inde proueniens commune sit vtrique, & inter ipsos seruata debita proportione diuidendum: Ex quibus omnibus constat hunc contractum veram esse societatem.

Argumenta in oppositum non habent eam vim, ut propter ea sit a communi & adeo recepta opinione recedendum.

Ad primum constat ex dictis art. praeced. controu. 3. intra limites societatis, & ex vi illius apponentem pecuniam debere manere expositum & periculo capitalis sui, & fortunae incerti lucris, per alios vero contractus societati admixtos, sed ab illa distinctos, posse seruatis conditionibus quas ibi constituimus, habere securum capitale, & certam aliquam quantitatem lucris sperati. Vnde pari ratione, apponens operas, quamuis ex vi societatis non habeat certam quantitatem lucris, sed eam quae arbitrio prudentium pro ratione lucris & suarum operarum videtur ei conferenda, ex peculiari tamen conuentione inter eos libere inita, potest habere securam aliquotam partem lucris: Quod si

aliqua certa quantitas illi conferatur in stipendium sui laboris, tunc (ut diximus) non est societas, sed locatio: Hic autem agimus de contractu, in quo apponens operas non recipit aliquid certum tanquam in stipendium, sed sperat partem lucris sibi conferendam, iuxta proportionem rei quam apponit: sicut is qui contulit pecuniam, sperat aliam similituram sibi conferendam in distributione lucris.

Et ex his patet etiam solutio ad secundum.

Ad tertium respondet. Conradus de Contractibus. q. 89. conclus. 6. seruari in eo casu aequalitatem. Vult enim Conradus. in huiusmodi contractu conferentem pecuniam tria habere, pecuniam, vim lucratiuam quam illa habet exposita negotijs, & spem lucris: conferentem vero operas alia tria, nimirum suam personam, operam quam impedit, & spem quoque lucris: Et hac ratione, sicut is qui contulit pecuniam, ubi nullum prouenit lucrum, amittit duo, nempe, & vim illam lucratiuam pecuniae, & spem lucris, nam vtraque frustratur, manet autem illi integrum & saluum vnum, nempe capitale, ita quoque is qui apponit operam, amittit alia duo, nempe & suam operam, & spem lucris, frustratur enim vtraque, manet vero illi integrum & saluum vnum, sua scilicet persona cum industria & dexteritate negotiandi: Haec tamen solutio rejicitur communiter & merito. Primo, quia nouum est, & inauditum apud DD. ut persona conferentis operas dicatur apponita in societate, in societate namque illa tantum dicuntur vere apponi, quae perse & ex natura talis contractus exponuntur periculo damni, vel lucris, persona autem socij negotiantis potest quidem per accidens exponi alicui periculo itineris, vel maris, at perse & directe ex natura societatis non exponitur iacturae, vel lucro, sed opera tantum illius. Secundo, quia si persona esset quid appositum in societate, sequeretur eadem in aequalitas, quam illa solutione nititur effugere Conradus. Vbi enim negotium adeo sinistre succederet, ut capitale quoque periret, qui illud apposuit omnia perderet, & capitale, & vim lucratiuam pecuniae, & spem lucris: alter vero solum amitteret duo, nempe operam, & spem lucris, maneret vero ei salua sua persona. Vnde plura exponeret vnus quam alter, existeretque semper in hoc contractu inaequalitas.

Qua de causa respondet deinde idem Conradus. q. 93. Conclus. 2. corrola. 2. ubi nullum lucrum ex societate prouenerit, capitali

capitali manente saluo, diuidendum esse illud inter vtrumque socium proportionabiliter, ita ut si operae in valore aequentur capitali, diuidatur illud per aequales partes, si superet capitale accipiat maiorem partem qui illud apposuit, si vero excedant in valore operae, recipiat maiorem partem qui illas exhibuit: Haec tamen solutio & doctrina, ut inferius videbimus controu. 3. huius art. a nullo recipitur.

Vnde ad argumentum illud tertium dictamur, nullam esse inaequalitatem, ut ubi nullum prouenit lucrum saluo manente capitali, qui apposuit operas, illas omnino perdat, qui vero apposuit capitale integrum recipiat illud: sic enim exigit natura huius contractus: Cuius rei ratio est. Quia hic contractus non instituitur in ordine ad capitale, sed in solo ordine ad lucrum, ratione cuius confert hic suam pecuniam: quae eo ipso quo exponitur negotio, habet vim lucratiuam, alter vero suas operas, cum duplici conditione, vna, ut quod ab vnoquoque confertur intra limites societatis maneat expositum iacturae & periculo, altera, ut lucrum proueniens debita proportione inter ipsos diuidatur: Cum ergo societas non fiat in ordine ad capitale, sed in ordine tantum ad lucrum, & cum istis duabus conditionibus, seruatis illis seruatur aequalitas, quam exigit huiusmodi contractus secundum suam propriam vim, & naturam: ut si capitale pereat, pereat apponenti illud, similiter si operae frustrerentur, frustrerentur impediti illas: si quod lucrum proueniat, diuidatur inter eos sicut oportet, si nullum, nihil inde vllus recipiat: In his. n. consistit tota vis & similiter aequitas huius contractus, neque pertinet ad illum aliqua diuisio capitalis, cum non contrahatur, ut aliquam partem ipsius alter habeat, sed solius lucris: Nisi ex peculiari pacto ita inter se conuenirent, ut ubi nullum succederet lucrum, conferenti operas, ne in vacuum omnino laborasset, aliqua pars capitalis, ubi illud saluum maneret, exhiberetur: tunc enim esset aliquid ei conferendum, non ex vi societatis, sed vi illius peculiari pacti sic appositi.

Ex his soluitur etiam quartum argumentum. Nullam esse inaequalitatem ubi omnia pereunt omnino, & capitale, & operae, ut pereant ijs qui illa contulerunt, esto capitale valeat mille, operae vero 200. patianturque damna a parte rei inaequalia. Quia de natura huius contractus non est, ut damnum vel lucrum sint aequalia, aequalitate Arithme-

tica, sed aequalitate Geometrica, & proportionabili pro ratione rei quam vnusquisque eorum apponit: ita ut quod vnusquisque apponit, siue paria sint & aequalia, siue inaequalia, sint ex aequo simili periculo exposita, cum damno & iactura conferentis illa, sicut & lucrum vtrique commune esse debet, pro ratione rei quam vnusquisque eorum contulit.

Ad vltimum dico, iuxta ea quae docuimus art. praeced. controu. 3. dubio. 4. Si quidem pastori conferat dominus gregis foetus aliquot, vel agricolae dominus fundi aliquotam partem fructuum, vel expresse, vel implicite & virtute, tanquam in stipendium suorum laborum, esse contractum locationis, & de illius iustitia esse iudicandum iuxta leges iustae locationis, & conductionis, considerandumque, num pars illa aliquota, quae assignatur, commensureturi labori & operae, quam pastor ille in pascendo grege, vel agricola ille in colendo fundo est collaturus. Quod si neque expresse, neque virtute pars illa tradatur eis in stipendium, sed tanquam pars lucris communis inter eos, sub ratione lucris vtrique communis diuidendi, est vera societas, de qua iuxta leges verae & iustae societatis iudicandum est, ea quae pars lucris assignanda pro ratione operae, quam postulauerit iusta & aequa distributio lucris in societate seruanda. Similiterque dicendum est de contractu, in quo vnus ponit pecuniam, alter vero industriam assignata illi aliquota quantitate lucris in partem ipsius.

Constat ex his, qua ratione apponens solam industriam societatem vere contrahat, Nunc de apponente pecuniam, quid in societatem conferat, explicemus oportet: quia ex eo pendet, quam partem debeat recipere in distributione lucris.

Controuersia I I.

AN TOTA PECUNIA, QUAM vnus confert in societatem, sit censenda fors illius, vel solum valor periculi eius illa exponitur.

Ominicus Soto lib. 6. de iust. q. 6. art. 1. habet tria, Primo, ut lucrum inter socios recte diuidatur, consistendum esse vnum cumulum, ex omnibus quae socij in illam societatem inter eos contractam contulerunt. Secundo, Nnn 3 zfti-

æstimandam esse sortem, seu rem ab vno quoque socio collatam, vt intelligatur quã partem habeat in illo cumulo, vt pro ratione illius partis recipiat deinde partem lucri, quod inter eos venerit distribuendum. Tertio addit, illud esse diligenter obseruandũ, ne in distributione lucri decipiamur, quando vnus apponit pecuniam, & alter industriam tantum, valorem fortis conferentis pecuniam non esse æstimandum secundum valorem proprium ipsius pecuniaz, sed secundum valorem periculi, cui illa in tali negotio exponitur. V.g. conferat Petrus in societate suam tantum industriam, Paulus vero duo millia aureorum, valor fortis Pauli non est (inquit Soto) æstimandus tanquam duomillium aureorum, sed in valore tantum periculi, cui illi duo mille aurei in tali negotio exponuntur: ita vt si periculum, cui in tali negotio exponuntur, arbitrio prudentium sit vt 100. vel communi vsu fori tali loco & tempore æstimatori illos duomille aureos non conferentur nisi 100. fors Pauli in illa societate sit censenda 100. aureorum, quia tantum æstimatur periculum, cui ille duomille aurei tunc exponuntur.

Probat illud Soto imprimis: Quia si pecunia, quæ ab vno socio apponitur, tantum æstimanda esset, quantus est proprius & communis valor ipsius pecuniaz, nunquam fere datur industria, quæ illi forti & valori pecuniaz æquaret, neque posset vnquam appones operam suam tantum lucri recipere quantum apponens pecuniam: Quod est aperte contra defensionem iuris, vbi varijs in locis maxime in loco illo citato Instit. de societate §. de illa habetur aperte: *Industria vnus tantum scilicet æstimandam esse in societate & non nunquam plurius, quam pecuniam alterius.* Et confirmatur: Quia si comparatur industria in negotio facili, & exigui laboris, quin & multi laboris cum capitali ab altero appposito 3000. aureorum, aut plurius, talis industria nihil valeret, nullaque fere partem lucri aut nimis exiguam deberet recipere apponens suam operam, cum tamen in iure dicatur. *Quandoque industria & opera vnus appone pecuniaz alterius, etiam multe.*

Secundo. Qui solum apponit pecuniam in societate, nec ibi expendit aut consumit illam, nec negotiatur cum illa, nec subit labores mercatoris, neque aliquas operas circa illam præstat, neque aliud facit quam exponere illam periculo, vnde ipsa recta ratio dicitur, nihil aliud ei deberi eo quod pecuniam illam conferat, quam quod prudenter iudicabitur

valere periculum cui illam exponit, vel quod daretur tunc vsu fori mercatori illam æstimatori in pretium illius æstimationis.

Et confirm. Ex pecunia propterea in societate lucrum percipi potest, quia exponitur negotijs cum periculo, ergo iuxta quantitatem & valorem periculi, non iuxta proprium valorem pecuniaz æstimanda est illa in contractu societatis, & commensuranda pars lucri conferendi apponenti illam: Quemadmodum, quia aqua calida non est calefaciua, vt aqua, sed vt calida, pro quantitate caloris calefaciet.

Hæc opinio Soti noua est apud DD. cum omnes tam Theologi, quam Canoniste, & Summistæ qui hactenus de hoc contractu societatis scripserunt, ipsam pecuniam, quæ ab aliquo in societatem conferatur, vocauerint perpetuo capitale, & sortem illius, nec iuxta quantitatem periculi, sed iuxta quantitatem ipsius pecuniaz, quam quis apponit, docent partem lucri distribuendi, esse illi conferendam. Vnde Nauarr. in suo Manu. c. 17. n. 251. & alij recentiores qui post Sotum scripserunt, reprehendunt illum, & merito in hac parte, docentes quod verissimum est, & tenendum, totam pecuniam ab aliquo appositam secundum totum suum valorem esse sortem conferentis, illam, & iuxta proprium illius valorem esse conferendam illi partem lucri, quando fiet illius distributio. Idem sentit quoque aperte Cayet. in commento. q. 78. ar. 2. ad quintum, & in Summa verb. societas cum dicat distributionem lucri sic esse faciendam. Vt si Petrus apposuerit. 1000. aureos, Paulus industriam valentem alios 1000. aureos, Franciscus vero 500. aureos, vel operas æstimatas 500. aureis, pariatque talis societas lucrum vt 500. aureos debet illud sic diuidi & distribui, vt Petrus recipiat ex illo lucro 200. aureos, Paulus totidem, Franciscus vero 100. Iuxta quam distributionem, quam docet Cayetan. fors quam contulit Petrus in hac societate sunt omnes illi mille aurei quos apposuit, non periculum tantum illorum, quia si periculum solum esset fors Petri, vt vult Soto, cum periculum 1000. aureorum non sit ad summum æstimandum nisi 50. vel 60. aureis, Petrus ex illo lucro non posset recipere 100. aureos nec 50. cuius oppositum docent omnes amplectentes & probantes istud exemplum, & distributionem qua in eo vitur Cayeta.

Probat quoque imprimis ex illa toties citata Lege Si non fuerit. ff. pro socio, & institut. de societate. §. de illa. quod etiam habetur in legibus

legibus Castelle. l. 4. tit. 10. partit. 5. in quibus tota pecunia ab aliquo apposita vocatur absolute & simplicitate fors, & capitale illius: Et ita obtinuit semper vsus mercatorum, qui in his peritissimi sunt, norunt que optime, quid vocandum sit fors vniuscuiusque socij, qui totam pecuniam, quam aliquis apponit, dicunt sortem, & capitale illius, ita vt iuxta illius valorem recte ac iuste fiat lucrum acquisitum ex societate distributio. Quorum iudicium in his tam in foro fori, quam in foro poli tanti faciendum est, vt dicat Nauarr. loc. cita. nullam esse securionem, aut apertiore regulam ad statuendam in huiusmodi contractu æqualitatem inter socios, quam illud remittere iudicio peritorum ac prudentum mercatorum.

Secundo probatur: Quia aliter sequeretur sepe magna inæqualitas in distributione lucri; Accideret enim vt conferens 2000. aureorum in negotium satis securum, ex lucro perexiguam reciperet partem, & apponens operas omne fere lucrum reciperet, quod omnium iudicium per speciuum est magnum inæqualitatem continere.

Tertio. Actus humani maxime in negotijs ex intentione agentium cui nulla miscetur fraus vel dolus, pendent, sed in hoc contractu, qui confert pecuniam, totam quantitatem quam confert, intendit apponere, vt capitale & sortem, cui commensuraretur pars lucri sibi tribuenda, & recipiens illam, vt cum ea sua industria negotiatur, similem habet estimationem, totam illam pecuniam, quam ab altero socio recipit, esse sortem illius, iuxta quam est recepturus ille lucrum: Neque vnquam inter mercatores commiseratum est, quanto vel quali periculo pecunia illa exponatur, vt iuxta valorem periculi æstimetur fors conferentis pecuniam.

Denique cum societas contrahatur in ordine ad aliquod negotium, per quod acquiratur lucrum, sicut ex parte apponentis operas, valor operarum quas illi negotio impendit, est fors ipsius, ita quoque ex parte apponentis pecuniam, tota illa pecunia quæ illi negotio exponitur, est fors ipsius: aliter non esset æqua vtriusque socij ratio. Exponitur autem negotio tota illa pecunia, quam socius illam apponens confert: quin & in hunc finem ab illo conferatur, vt tota illa exponatur, quia ex tota illa intendit habere lucrum, Est igitur tota illa ipsius capitale & fors.

Argumenta Soti facile diluuntur.

Ad primum respondeo: Iura illa ciuilia non affirmare valorem industriae semper æquare pecuniaz, sed aliquando, quin & aliquando illam excedere: quod verissimum est, etiam si tota pecunia, quæ ab vno apponitur, secundum proprium valorem ipsius pecuniaz æstimatori esse fors conferentis illam: Quis enim dubitat vbi vnus confert mille, vel duomilia aureorum, cum quibus alter negotiatur profecturus in Indiam, vel alio, quo nisi per mare perueniri non possit, debeatque subire, negotio illo vel sua natura vel iniuria temporum ita exigente, maximos labores, & pericula vitæ in longo itinere, & peregrinatione, proprijs laribus relictis, operas, & industriam, ac labores huius æquari millibus aureorum, si multum temporis tale negotium cum istis laboribus & periculis exposcat.

Ad confirmationem dico: Quod in eam fertur tanquam incommodum, nullum incommodum esse, quin potius hoc pertinere ad iustam distributionem quam exigit hic contractus, vt si pecunia quæ vnus apponit multa fuerit & in maxima quantitate, industria vero & opera alterius exigui valoris, hic parum lucri reportet, ille vero multum, & oppositum vt diximus continet inæqualitatem: quia distributio lucri (vt constat) debet fieri pro ratione eius quod vnusquisque in societatem contulit.

Ad secundum respondeo. Esto conferens pecuniam nec illam in societate expendat, vel consumat, nec ipse cum ea negotiatur, nec labores aliquos ipse patiat, vel operas præstat, iuste nihilominus eam partem lucri sibi vendicare, quæ toti pecuniaz a se apposite commensurabitur: quia totam illam tradidit, exposuitque negotio in ordine ad lucrum illud: Non enim aliud exigit contractus hic, neque in alio (vt sepe diximus) consistit, quam vt conferens pecuniam totam illam tradat negotio, exponatque periculo: recipiens illam fideliter, & diligenter se habeat in gerendo illo negotio, ac demum vt lucrum inde proueniens debita proportione inter ipsos distribuatur.

Ad confirmationem dico, verum esse antecedens, consequens vero quod inde inferatur esse diminutum. Nam ex illo antecedenti: Propterea ex pecunia in societatem collata lucrum percipi posse, quia exponitur illa negotijs cum periculo, non erat inferendum, Ergo iuxta valorem periculi æstimanda est pecunia illa in societate: Sed sic potius, Ergo iuxta quantitatem

quæ exponitur negotijs & cum periculo, æstimanda est fors, vt idem terminus qui sumitur in antecedente, sumatur, sicut debet in optima argumentatione, in consequente. Qua ratione antecedens illud nobis fauet: Quia cum propterea ex pecunia in societatem collata lucrum iuste percipiatur, quia illa exponitur negotijs cum periculo, exponatur autem negotijs & cum periculo tota quantitas quæ confertur, propterea tota illa est fors, & ex tota illa recipit iuste lucrum qui illam apposuit, seruata æqualitate (vt diximus) Geometrica debita proportionis.

His iam explicatis ad præcipuam quæstionem huius articuli conuertamus orationem, ea vero est.

Controversia III.

QUA RATIONE DEBEANT socij se habere in distributione lucri, tum etiam in compensatione damni, quando nullum est lucrum, vel deperditur capitale appositum.

In hac quæst. certum imprimis est apud omnes, quod habet Nauarr. in Sum. c. 17. num. 2 § 1. licet vicinique socio ex amicitia, vel liberalitate, vel pietate maiorem partem lucri alteri exhibere, quam iuxta leges iustæ distributionis illi debeatur: cum iure naturæ de suis bonis possit vnusquisque pro libito disponere: Qua ratione iustificatur, multæ societates, in quibus viri diuites & potentes multam pecuniam suis amicis, vel affinibus conferunt eorum industria negotijs exponendam, & ea lege, vt minimam partem ipsis ex lucro reddat, reliquum pro sua industria sibi retineant. Vbi illud obseruandum est, vt recipiens maiorem lucri partem, quæ sibi deberetur, intelligat, gratis & libere ab altero illud sibi cõcedi, non ex aliqua necessitate. Contingit enim aliquando, vt diues nolens pecuniam suam habere ociosam, nec inueniens qui recipiat illam ad negotiandum cum ea, non ex amicitia, vel liberalitate, sed necessitate adductus, ne illam habeat omnino inutilem ac infructiferam, offerat mercatori maiorem partem lucri, quam iuste esset illi reddenda, vt ea ratione ac cupiditate inducat illum ad pecuniam illam recipiendam, & contrahendam cum ipso societatem: quo casu non potest

tantum lucri recipere, sed tenetur quid quid partem iuste sibi debitam excesserit, restituere, quia non gratis & libere sed ex quadam necessitate fuit illi collatum.

Hoc præmissis varij sunt DD. in proposita quæst. Recentiores quadam secuti Contrad. de contract. q. 93. conclus. 2. Corrolar. 2. & Ioannem Maiaris. in 4. dist. 15. q. 47. docent hæc tria.

Primum est. Quando operæ & industrie vnus æquatur pecuniæ alterius, tam lucrum quæ capitale esse inter eos per æquales partes diuidenda: ita vt si apponat vnus 1000. aureos, alter industriam valentem similiter alios 1000. & in fine societatis reperiantur tam lucrum quam capitale efficere summam 3000. aureorum, debeant illa inter ipsos ex æquo diuidi recipiente vnoquoque eorum 1500. aureos. Vnde inferunt primo. Vbi socij inter se conuenirent finita societate diuisionem faciendam esse per partes æquales, non exprimentes an solius lucri, vel totius summæ. i. tam lucri quam capitalis, in dubio intelligendum esse totius summæ: quia celebrantes aliquem contractum, in dubio, præsumendi sunt voluisse celebrare illum iustum, huiusmodi autem contractus (inquiunt) iustus non est, nisi fiat in eo ex æquo diuisio tam lucri quæ capitalis. Adeo vt si conuenirent huiusmodi socij, vt finita societate non diuideretur capitale, sed solū lucrum, capitali in integrum reddito socio qui illud tradidit, esset pactum iniquum. Inferunt secundo, si operæ, & industrie nõ æquentur in valore pecuniæ alterius, sed dimidio tantum valori illius, & fiat pactum, vt conferens operam recipiat tertiam partem, intelligendum etiam esse, vt recipiat tertiam partem totius summæ constata ex capitali & lucro. Eiusdem sententiæ faciunt Cayet. Et Couar. sed quid hi senserint inferius dicemus.

Hoc primum dictum ita probant: In societate seruanda est necessario æqualitas, esset autem maxima inæqualitas, si vno conferente pecuniam & altero industriam æqualis valoris, in fine societatis solum lucrum diuideretur per æquas partes, non est ergo illud tantum ita diuidendum, sed vna cum capitali: Probatur minor: Quia si lucrum tantum diuidatur, cum apponens pecuniam recipiat illam integram, quæ. v. g. persistendo in exemplo illo adducto sit mille, & dimidium lucri quod sunt 500. qui vero contulit operas, quæ valent etiam mille, non recipiet nisi solum aliam medietatem lucri, nempe

nempe alia 500. efficitur, vt qui contulit pecuniam habeat 1500. conferens vero operas habeat tantum 500. quæ est maxima inæqualitas, cū apofuerint portiones adeo pares, & æquales.

Secundum dictum huiusmodi auctorum est: Si in huiusmodi societate, in qua industrie valor æquatur pecuniæ fortunæ adeo aduersa fuerit, vt totum capitale in fine societatis inueniatur perisse, neutrum teneri ad aliquid compensandum vel rescindendum alteri socio, quia in tali casu vterque patitur æquale ac simile damnum, vnus in pecunia, alter in suo labore, & industria, cuius valor illi pecuniæ æquabatur. Quod si capitale illud in principio contractus perierit, & antequam alter vllam operam suam adhibuerit, teneri hunc ad referendam domino pecuniæ medietatem illius, quia hic nullum aduc passus est damnum, cum nullam aduc operam apposuerit, sed omne damnum accidit in capitali: iusta vere societas exigat, vt sicut lucrum si obuenerit fuisset vtri que commune, ita quoque & damnum quod accidit, inter vtrumque diuidatur. Si vero perierit capitale in progressu negotij, & ante finitam societatem, postquam alter iam aliquas operas adhibuit, tunc iuxta valore operarum quas aduc erat collaturus, & in quibus aduc nullam passus est iacturam, debere aliquam partem capitalis deperditi domino illius rescire.

Tertium dictum est: Si operæ & industrie non æquentur valori capitalis secundum se & suam propriam estimationem, in ordine tamē ad lucrum ex illo negotio cui impenduntur obtinendum, arbitrio prudentum tantum valeant quantum capitale alterius, licere pacisci cum socio domino capitalis, vt finita societate accipiat apponens operas dimidium lucri, vel eam partem illius, que commensuretur valori illarum operarum in ordine ad tale lucrum, ac vt totum capitale saluum manens ad eum solum pertineat qui apposuit illud.

Et hoc modo (inquiunt) credendum est exerceri communiter inter homines & negotiatores contractum societatis: Vt operæ & industrie non summantur secundum valorem, quem secundum se habent, quia ea ratione nunquam fere æquantur in valore pecuniæ & capitali, (vt dicebat Soto,) sed iuxta valorem in quo æstimabuntur arbitrio prudentum respectu lucri in tali negotio obtinendi, & in ordine ad illud. Quia & hunc dicunt esse communiter animum

contrahentium societatem, quando aliud non exprimitur, nec ducunt in pactum, nempe vt operæ, industrie, & labores, vel instrumenta, quæ vnus in negotio illo gerendo apponit, estimentur solum penes ordinem quem habent, & vtilitatem quam afferunt in tali negotio ad lucrum, quod ex illo speratur: recipiatque apponens huiusmodi operas, & labores tantum lucrum provenientis, quantum æquum censebitur his tribus consideratis: Primo, valore operarum sub ista ratione & ordine ad lucrum, Secundo, valore capitalis, & pecuniæ appositæ: Tertio, considerato etiam capitali si superstes sit manens saluum conferenti illud, operas vero & labores perire necessario, cum sint actiones in motu & fluxu positæ, solumque lucrum inter ipsos socios esse diuidendum.

Vnde inferunt, iuxta communem usum contrahentium societatem, tuta conscientia, apponentem pecuniam illam, si salua maneat, integram recipere, tradita tantum alteri socio adhibenti operam suam ea parte lucri, quæ illis tribus consideratis censebitur prudenter illi deberi.

Quod ita probant: Contractus omnes, quando aliud non exprimitur, censentur celebrati iuxta consuetudinem loci in quo fiunt, vt constat ex l. Quod si nolit. §. Quia assidua. ff. de edeli. edict. & ex, l. Prius. §. placuit. ff. de aqua pluuiæ arcend. At regulariter & communiter contrahentes societatem, in qua vnus confer pecuniam, alter suam operam & industriam, nec expriment peculiari pacto, quam partem sit vnusquisque eorum accepturus, nõ solius lucri an totius summe. i. & capitalis & lucri, intelligunt solius lucri inter ipsos faciendam esse distributionem, deducto capitali ac traditio socio qui illud contulit, sic quæ communiter obseruant: iuste ergo illud ita fit, vbi vsus aliud non habet: Vnde si alicubi vigeret consuetudo, vt communiter contrahentes societatem tam capitale quam luctum inter se diuiderent, vbi non exprimerent, quæ pars vnique sociorum esset conferenda, deberet inter eos diuidi tam capitale quam lucrum, quia sic haberet ibi consuetudo: Quod si alicubi promiscue hic contractus celebraretur vtroque modo, tunc vbi contrahentes societatem non exprimerent quomodo illam contraherent, talis societas censenda esset contracta eo modo, qui iudicaretur magis consonus equitati, quia in dubio præsumendum est contrahentes æquitatem intendisse, ac voluisse seruare.

Couar. lib. 3. varia. resolut. cap. 2. num. 2. conclus. prima. videtur satis ad hanc opinionem accedere, maximeque conuenire cū secundo dicto illius: habet tamen aliquid ab ea diuersum, sed quod ad presens institutum non parum facit. Cuius mentem sic ego accipio, vt in primis videatur ibi vt aperte hac duplici distinctiōne. Nimirum: vt vel industria, quam vnus adhibet, æquetur in valore, & æstimatione, pecuniæ quā alter exhibet, vel non ita æquetur illi. Rursum, vt qui huiusmodi societate contrahūt, vel conueniunt, vt tam capitalis periculum quam lucrum futurum sit vtriusque seruata debita proportione, vel conueniunt vt periculum capitalis sit solum apponētis illud: vel constituunt inter se aliquod aliud pactum, aut nullū omnino: His distinctiōnibus meo iudicio vtur ibi Couarru. in progressu eorumque ibi docet.

Quibus positis habet hæc tria, primum est. Posse aliquem per societatis contractū pecuniam suam dare mercatori hac conditione, & pacto, vt accipiens illam mercatoriam artem cum illa exerceat, laborem, & industriā subiturus, ac ita, vt tã lucrum ex illa acquisitum quam damnum inde sequutum communia sint vtrique. Nomine vero damni subiungit se intelligere, dānū quod in ipsis mercibus, aut negatione continget, non autem periculum pecuniæ in societatem collatæ, quia illud ad eum qui pecuniam contulit, vult ibi Couarru. pertinere: Nisi socij (inquit) inter se peculiari pacto conuenerint, vt damnum capitalis ad vtrumque spectet. Quod pactum æquissimū censet, vbi industria vnus non æquatur in valore capitali alterius. Tunc enim, sicut æquum est, vt qui operam suam impendit minoris valoris quam capitale, non tantum lucri recipiat, quantum qui capitale contulit, ita quoque æquum est, vt si fors perierit, incompensam quandam partem illius sortis, socio qui eam apposuit, & eius iacturam patitur, reficiat, vi illius pacti, quo vterque damnum omne in illa societate contingens ad vtrumque pertinere conuenerunt: Sic enim loquitur ibi Couarru. in hoc primo dicto, supposito tali pacto. Qua ratione acceptum hoc primum dictū Couar. est communis doctrina multorum Iurisperitorum, quos ibi affert.

Secundum dictum eius est. Vbi industria & opera vnus æquatur in valore pecuniæ alterius, lucrum debere ex æquo esse vtrique commune, deductis expensis, & rebus de-

perditis in progressu negotij: Quod si finita societate fortuna adeo aduersa fuerit, vt omnia perierint, & capitale ipsum, neutrum teneri ad aliquid reficiendum alteri: quia vterque simile & æquale damnum recepit, vnus in pecunia, alter in industria, quæ illi in valore, æquabatur.

Tertium dictum eius est. Si vero finita societate nullum contingat lucrum, capitale vero saluum maneat, vbi pecunia & industria æqualia erant, debere capitale illud inter vtrumque diuidi, modo nulla interuenit culpa eius qui operam suam adhibuit. Nisi fuisset inter ipsos conuentum, vt totū periculum & damnum capitalis ad eum pertineat, qui pecuniam contulit, tunc enim seruandum erit pactum illud. Priorem partem huius tertij dicti probat eodem argumento quo auctores præcedentis opinionis. Quia cum paria in societatem contulerint, vnum omnino amittere quod contulit, nimirum valorem suæ industriæ, & laboris, alterum vero retinere saluum quod apposuit, nēpe capitale, est magna inæqualitas: Quæ repugnat iustæ societatis legibus. I. si id quod in princ. & §. item Celsus. ff. pro socio. l. cum duobus. §. quidam sagariam. eod. tit. & alij iuribus. Aduersaturq; multis Doctoribus quos ibi refert. Posteriorem partem, si fuerit inter ipsos conuentum, vt totum periculum capitalis pertineat ad eum qui illud apposuit, tunc debere manere illi totum saluum, nec esse diuidendum, vi illius pacti, etiam si nullum lucrum contingat, confirmat auctoritate Ioann. Lupi. in illo cap. Per vestras. notab. 6. §. 12. num. 9. & Angeli. De duobus fratribus. q. 15.

Cayeta. 22. q. 78. art. 2. ad 5. constituit imprimis, iuxta propriam vim & rationem societatis hæc tria in illa desiderari: Primo, ut capitale sub sit periculo, sicut & lucro. Secundo, vt lucrum conferendum apponētis pecuniam sic proportionetur capitali illius, vt seruetur etiā debita proportio eiusdem lucri cum altero socio. q. d. vt tam lucrum quam damnum seruata debita proportione respondeat rei, quā vnusquisq; socio cōfert, siue cōferat pecuniam, siue industriā. Tertio, vt a principio cōstinetur singulæ sociorū portiones, id est valores eorūq; vnusquisque aponit, ex quibus fiat quasi vna summa pecuniæ illis communis, secundum proportionem & valorem rei quam vnusquisq; apponit: quod deinceps finita societate, in distributione damni, & lucri tantum vnusquisque recipiat illius damni, vel

lucri

lucri, quantum seruata proportione commensurabitur valori rei quam apposuit, perinde ac si omnes pecuniam aliquam in eo valore & quantitate contulissent.

Quibus propositis, qua ratione fieri debeat lucri distributio, hoc exemplo docet Sint inquit tres Socij, quorum vnus conferat mille aureos, alter operas similiter æstimatas mille aureis, alter industriam iudicatam valere 500. Stabilienda ac constituenda hæc societas est, quasi hi tres cōtulissent in pecunia numerata 2500. aureos: qua finita si lucrum sit, vt 5. prius qui contulit 1000. aureos habeat ex illo lucro vt 5. duo, Alter qui contulit operas valentes etiam 1000. accipiat similiter alia duo: tertius vero, qui solum contulit industriam vt 500. habeat vnum, sic enim seruatur debita proportio lucri, cum ea re quam vnusquisque apposuit, aliter autem non seruaretur. Vbi Cayetan. quod pertinet ad lucrū, aperte docet seruandam esse in distributione illius debitam proportionem cum ea re quam vnus quisque sociorum contulit.

Cæterum quid nomine damni intelligat, ibi non exposuit: quod occasione obtulit nonnullis recentioribus opinandi, sensisse Cayet. eo loco, vt si vnus apponat 2000. aureorum, alter operas valentes mille aureos, deinde vero finita societate, non solum nullum existat lucrum, verum etiam contingat damnum in parte capitalis, ita vt non maneant ex illo v. g. nisi 1500. aurei, id quod manet diuidendum esse inter eos proportionabiliter, ita vt qui apposuit in pecunia 2000. aureorum, recipiat solum mille, patiatque iacturam aliorum mille: qui vero contulit operas valentes mille, recipiat 500. patiatque iacturam in aliis 500. valoris & æstimationis suarum operarum. Et hanc sententiam volunt hi mutasse in Summa in verb. Societas: Ita vt doceat in Summa, distributionem sic esse faciendam; Vt in fine societatis extrahatur capitale, si saluum manserit, restituiturque integrum socio qui illud apposuit, sicut illi soli perisset, si casu in totum vel in partem perisset, reliquum vero quod manebit tanquam lucrum, deducto capitali & expensis factis in illa societate, esse inter eos seruata debita proportione cum re, quam vnusquisque sociorum apposuit, diuidendum.

Sed qui putant Cayetan. mutasse sententiam (pace eorum dixerim) non satis verba illius considerarunt. Nam cū in Comento secun. secund. dicat, in societate, in qua

vnus confert 2000. aureorum, alter vero apponit operas valentes alia 2000. tertius industriam valentem 500. si lucrum proueniens sit vt 5. huic tertio in huiusmodi lucri distributione exhibendum esse vnum, aliis vero vnusquisque eorum duo, docet profecto apertissime, diuidendum esse lucrum, seruata debita proportione cum valore rei, quam vnusquisque in illam societatem contulit. Cui doctrinæ simile etiam est quod habet in Summa, cū habeat ibi, societatem reddi illicitam duobus modis. Primo si capitale vnus substet lucro, & non damno. Secundo, si lucrum vel damnum non respondeat in debita proportione vnusquisque socio pro rata sua. Cæterum, quia in commento 22. solum adduxerat exemplū, quo explicatur, qua ratione fiat distributio lucri pro rata, & proportione rei appositæ ab vno quoque socio, distributionem vero damni subsequenti nō ita in particulari, neque aliquo exemplo adducto exposuerat, explicat exactius in Summa quæ ad vtrumque pertinent tam lucrum quam damnum.

Quod vt apertius & commodius præstet, constituit prius hæc tria. Primum est. In societate, in qua omnes ex æquo apponunt pecuniam, vel ex æquo industriam, quæ dicitur vnus rationis, perspicuum esse, qua ratione damnum ad omnes æqualiter pertinet: in societate vero diuersarum rationū, qualis est ea, in qua vnus pecuniam cōfert, alter vero industriam suam & operam, nec par est vtriusque periculum, quia possunt perire industria vnus manente salua pecunia alterius, rem esse difficiliorem, qua ratione damnum illud seruata debita proportione ad eos spectet.

Secundum est, quod est maxime obseruandum. Huiusmodi societatem diuersarum rationum, tam natura sua, quā communi vsu & intentione contrahentium illam hoc habere, vt conferens pecuniam, quam nisi in illam societatem contulisset, exposuisset alijs negotijs, & lucris exponere, duplici subisset periculo, scilicet, & perditionis illius pecuniæ, & perditionis vsus illius in alio negotio: Qui vero suas tantum confert operas & industriam, vni tantum subsit periculo, nimirum perdēdi illas, & in vacuum laborandi.

Constituit tertio & recte, triplicem esse posse societatis euentum: Primum, vt in fine societatis existant, & capitale & lucrū. Secundum, vt sine vllo lucro maneat capitale saluum. Tertium, vt nec vllum existat lucrum,

lucrum, nec maneat capitale, sed perierit illud vel totum, vel in parte.

Quibus positus explicat Cayetan. suam mentem quasi subiectis his conclusio- nibus.

Prima. Si capitale pereat, siue in toto, siue in parte, perit socio, qui illud appossuit, & non alteri: Si vero saluum maneat, manet quoque ei, qui illud contulit.

Ratio huius est, quia per contractum societatis non desit, qui illud contulit, esse verus dominus illius: *Præqueque autem res si pereat, domino suo perit, si maneat, domino suo manet.*

Secunda conclusio. Si vna cum capitali lucrum reperitur, deducto capitali & tradito ei qui appossuit illud, lucrum diuidendum est æquis portionibus, vbi capitale vnus & operæ alterius æqualis valoris fuerit, quod si inæqualis, seruata debita proportione.

Confirmat hæc omnia Cayetan. ex secundo fundamento. Quia cum dominus pecuniæ ex vi societatis duplici periculo se offerat, & perendi pecuniæ, & amittendi vsum negotiandi, & lucrandi cum ea alia via, quia toto illo tempore apud societatem detinetur occupata, debet propterea, ex propria ratione, & vi huius contractus, si capitale pereat, ipsi perire, si maneat ipsi manere: seruatur enim sic maxima æqualitas.

Tertia Conclusio. Si nullum eueniat lucrum, maneat autem capitale saluum, non tenetur dominus capitalis aliquid conferre apponenti operas, eo quod in vacuum laborauerit, neque ad aliquam compensationem damni quod patitur in amissione sui laboris, & operarum. Quia ex vi huius contractus huic periculo & damno se exposuit conferens suas operas in societatem.

Dices videtur iniquum, vt huic maneat sua pecunia salua & integra, alteri vero nihil maneat sui laboris & operarum. Respondet Cayeta. & recte, ex natura rerum istud citra vllam iniquitatem prouenire, Quia cum capitale sit res permanens, potest manere sine lucro, & eo ipso quo manet, debet manere domino suo qui illud appossuit, sicut si perisset ipsi perisset: operæ vero & industria cum sint res quædam successiva in motu consistens, non possunt esse sine lucro quin pereant, debentque perire apponenti illas tanquam illarum domino, quia huic periculo & damno se ipsum exposuit ex

vi huius contractus.

Adde, quod sicut apponens operas, vbi nullum contingit lucrum, illas perdit, ita quoque & dominus pecuniæ, vbi nullum est lucrum, perdit similiter vsum sue pecuniæ, ex qua alio negotio exposita commodius forsam lucrum habuisset: Hæc Cayetan. Cuius doctrinam & mentem placuit hic ad vnguem explicare, tum propter eos qui censes mutasse illum sententiam in Summa, ab his quæ docuit in cõmento 22. tum quia ea quæ docet (sicut a nobis explicatur) sunt maxime in hac controuer. obseruanda.

Hæc opinio Cayeta. est quæ iudicatur modo a Theologis in Scholis verior & recipienda. Amplectuntur illam Syluest. Societas. Primo. quæst. 6. Tabi. 5. V. fura. Tertio. num. 4. Angelus. Societas. Primo. num. 17. Nauarr. in suo Manuali. cap. 17. num. 251. Soto lib. 6. de iusti. quæst. 6. artic. 1. Et recensiores omnes qui de hac re nostro seculo scripserunt. Ex Iurisperitis. Bartho. Bald. & alij multi illos sequuti. in l. 1. Cod. Pro socio. & Petrus de perusio in tractat. de duobus fratribus. 3. part. q. 2. & 5. part. q. 27. Sed quauis hæc verior, & merito censeatur, ac magis recepta, non sunt propterea aliæ opiniones quas hic retuli omnino reiiciendæ. Habent enim non solum graues authores, verum etiam & nonnulla, quæ in hac controuer. ab illis accipienda sunt. Vnde vt ex omnibus quod verius & certius est, eligamus,

Obseruemus primo: Illud hoc loco certum esse debere, valorem operarum, quas alter sociorum confert, non esse in hoc contractu societatis æstimandum secundum se, perinde ac si conferens illas operas & industriam eas alteri locaret, quia hic contractus (vt docuimus) non est locatio, sed vera societas, sed æstimandum esse, secundum valorem quem periti & prudentes mercatores iudicabunt illas habere in tali negotio, in ordine ad lucrum inde futurum, pensatis omnibus circumstantijs negotium illud, & societatem illam concomitantibus, nimirum temporis, loci, peritiæ, & industriæ, ac laboris, & periculi quæ socius suas operas apponens est subiturus. Qua ratione æstimandas esse huiusmodi operas, labores, & industriam docet imprimis communis vsus mercatorum, qui sic de illarum valore iudicant, quorum in hac parte maxima debet esse autoritas, & fides. Docet illud secundo propria vis & ratio societatis, quæ hoc nomine differt a locatione, vt in hac

hac, quia conducuntur operæ vt quædam operæ, & labor ministri impendentis illas, æstimantur iuxta suum proprium valorem, in societate vero, cum non conducantur, nec locentur vt operæ ministri, sed apponantur vt quædam fors, & portio illius socij, sicut pecunia alterius est fors illius, ita vt vtraque simul concurrat ad commune lucrum, sumendus est operarum valor ex ordine quem habent in tali negotio cum talibus circumstantijs ad lucrum illud, quod intenditur.

Obseruemus secundo, posita huiusmodi æstimatione valoris operarum, & industriæ, constituendas esse necessario hoc loco distinctiones illas quibus diximus vt Couarru. in progressu eorum quæ docet circa presentem quæst. loc. cit. Nimirum, vt in societate de qua hic agimus, vel operæ & industriæ vnus (iuxta valorem in quo dicimus æstimandas esse in ordine ad lucrum) equetur pecuniæ alterius socij, vel secus. Rursum vt qui huiusmodi societatem contrahunt, vel conueniant per peculiare pactum, vt tam periculum capitalis appositi, quam lucrum futurum sint vtrique communia seruata debita proportione, vel vt periculum capitalis sit solum apponentis illud, aut nulla vtantur conuentione circa capitale, sed absolute illud ac simpliciter confertur, ab vno & recipitur ab alio. Similiter circa distributionem damni vel lucri, vel constituunt inter se aliquod peculiare pactum, aut nullum omnino.

Obseruemus tertio, Cum hic contractus, (quin & ceteri omnes) vbi contrahentes peculiari pacto inter eos inito aliud non constituunt, nec exprimunt, censendus sit celebrari ab ipsis iuxta morem patriæ, & consuetudinem communiter obseruatam a mercatoribus in tali contractu. I. Quod si nolit. §. qui a sidiua. ff. de edil. edict. Communis autem mercatorum consuetudo vsu atque intentione inter eos maxime recepta habeat, vt qui confert pecuniam in societatem, (quando non coniungitur societati contractus affecurationis, iuxta ea quæ diximus ar. 3. controu. 3.) ita maneat illius dominus, vt si pereat, ipsi tantum pereat, qui vero confert operas, in lucrum tantum illas dirigat, nullum aliud emolumentum, aut vtilitatem ex suis operibus, & laboribus in illa societate expectans, præter partem lucri, quod creditur ex illo negotio & societate habendum: Efficitur, vt sit certissimum fundamentum illud Cayeta. in Sum-

ma. Societatem, in qua vnus apponit pecuniam, alter vero suam operam & industriam, quæ dicitur societas diuersarum rationum, tam natura sua, quam communi & recepta mercatorum intentione & consuetudine hoc habere, vt conferens pecuniam, quam potuisset alijs negotijs & lucris exponere, duplici substat periculo, scilicet & perditionis illius pecuniæ, & perditioni vsus illius in alio negotio. Qui vero suas tantum exhibet operas & industriam, vni tantum substat periculo, nimirum perendi illas, & in vacuum laborandi.

Obseruemus vltimo, Cum societas, in qua conferuntur pecunia & industria, duplex sit alia eiusdem rationis, in qua omnes æqualiter conferunt & pecuniam, & industriam, & soluunt expensas, ac præstant quæcunque in illa societate reperiuntur, alia vero diuersarum rationum, in qua vnus confert pecuniam, alter vero industriam: In priori illa, quæ est vnus, & eiusdem rationis perspicuum esse, omnia esse æqualiter distribuenda, tam lucrum, si aliquod existat, quam iactura & damnum capitalis, si illud aliqua ex parte vel in totum pereat: quia omnibus ex equo suam pecuniam conferentibus, & omnibus similiter suam industriam, & operas ex equo exhibentibus, nihil potest accidere tam vtilitatis & commodi, quam iacturæ & damni, quin illud ad omnes quoque æqualiter pertineat.

Vnde tota quæstio & difficultas est de societate diuersarum rationum.

Circa quam sit prima Conclusio.

Vt recte fiat distributio, in societate hac de qua hic loquimur, æstimari debent a principio peritorum arbitrio, quæ vnusquisque sociorum apponit, & confert, & quanta vere ac realiter sit vnus cuiusque portio, & fors, tam in pecunia quam in valore sue industriæ, & operæ quam in tali negotio præstabit, omnibus circumstantijs illius mature pensatis.

In hac conueniunt omnes, & merito: Quia cum lucra, & damna sint inter eos distribuenda pro rata, & ratione portionis ab vnoquoque appositæ, nisi tempore contractus æstimetur id, quod singuli in eam societatem conferunt, non poterit recte nec cõmode discerni, ac diiudicari deinde, quæ pars ad vnũquẽque eorum pertineat, essetque occasio multæ perturbationis, multarumque litium, illud omisse.

Secunda Conclusio. *In huiusmodi societate, si aliquod pactum inter se contrahentes illam a principio constituerint circa distributionem lucri,*

lucris, et damni, quod recte rationi & aequitati non repugnat, seruandum erit.

Hęc perspicua etiam est, cum omnia iura clament nihil magis naturale, & equum, quam vt honeste conuentiones & pacta mutuo & libero contrahentium consensu inita seruentur: Quia aliter illis violatis rueret humana fides, quę omnis iustitię, & equitatis in contractibus seruandis est precipuum fundamentum.

Ex hac Cōclusionē sequitur, vt si socij inter se conuenerint, vt tam capitale, quam operę, sint in ea societate communes, tam respectu lucris quam damni, ita vt si pereant, omnibus ex equo pereant: si quidem in fine societatis illius aliquod lucrum obuenerit, inter omnes erit diuidendum, si nullū extet lucrum, vel pereat capitale in totum, vel ex parte, tunc damnum illud erit quoque inter ipsos diuidendum ratione illius pacti, iuxta ea quę docent authores primę opinionis, quos retulimus, in suo secundo dicto, & Couarr. in suo dicto secundo, & tertio. Et in hoc sensu accipienda est l. Si id quod. §. Idem Celsus. ff. pro socio. Vbi dicitur. Pecuniam in societate positam debere vtrique perire. Intelligendum est, si illud ita in pactum dixerint tempore contractus iuxta dicta in hac secunda Conclu. vel quādo vterque socius contulit pecuniam, qui sensus magis accommodatus est illi legi, cū ibi dicatur: Si pecuniam contulissent ad mercedem emendam.

Tertia Conclusio. Vbi nullum interuenit pactum, sed simpliciter & absolute societas contrahitur, se finita illa aliquod inde prouenerit lucrum, deducto capitali, (quod est socio qui illud contulit integrum restituendum) & expensis, distribuendum est lucrum illud inter socios pro ratione, & rata rei, quā singuli in tali societate contulerunt. Quod si nullum prouenerit lucrum, maneat tamen capitale saluum, integrum quoque recipiet, qui illud apposuit, nec tenebitur ex eo aliquid exhibere socio, qui suas contulit operas.

Prior pars probatur. Quia vbi nullum interuenit pactum, vt capitale sit commune vtrique tam in lucro, quam in iactura, qui illud apposuit, manet semper verus dominus illius: Vnaqueque autem res si maneat, domino suo manet, quemadmodum si pereat, domino suo perit. Estque communis doctrina Baldi in l. 1. Cod. Pro socio. & Angel. vt vbi vnus sociorum pecuniam ponit, alter suam operam & industriam, in fine societatis recipiat prius suam pecu-

niam, qui illam possuit, reliquum vero lucrum inter se diuidant, secundum id quod vnusquisque contulit: Idem docet alij Iurisperiti adducentes in confirmationem huius doctrinę. l. si nō fuerit. & l. Quid enim. ff. pro socio. Vnde quod videtur innuere. l. Si quis societatem. cod. tit. eorum quę post societatem emendo, & negotiando ex capitali acquiruntur dominium, illū tantum habere, qui negotiando illa acquisiuit, intelligendum est, vt optime admonet Couarru. 3. lib. variar. resolut. cap. 16. num. 1. quando socius nomine proprio illo modo est negotiatus cum capitali, secus autē est, quando nomine societatis, & intēdens agere vtilitatem communem illius est negotiatus cum illo: tunc enim omnes socij sunt domini illius, & ita postulat recta ratio, & natura huius contractus, vt sicut capitale ad communem vtilitatem, & lucrum traditur, ita & lucrum ex illo acquisitum ad omnes socios pertineat, vt veros illius dominos: adeo vt si quid inde alicui socio detraheretur, esset verum furtum, quia vera cōtractatio rei alienę inuito vero illius domino. Quare merito in Regno Castellę partita. 3. tit. 28. l. 47. constitutum est, vt socius cum capitali negotiatus, quocumque nomine negotiatus sit, siue proprio, siue communi societatis, si aliquid lucretur, habeant omnes socij dominium in illud: Idemque obseruatur in hoc nostro Regno Valentię.

Probatur altera pars. Quia vt recte ait Caieta. ex propria vi & natura huius cōtractus, & communi vsu, & intentione mercatorum, sicut conferens capitale exponit se periculo perdendi illud suo dāno, & vsum negotiandi cum illa pecunia, similiter conferens operas exponit se periculo, si nullum existat lucrum, perdendi illas, & laborandi in vacuum.

Secundo, Quia cum societas non ordinetur ad capitalis acquisitionē & diuisionē, sed ad solam acquisitionem & communicationem lucris, si nullum existat lucrū, nihil debet recipere ex ea aliquis socius, sed vterque frustratur suo vsu: is qui contulit pecuniam, frustratur vsu illius, ex quo emolumentum aliquod sperabat, similiter qui suas exhibuit operas, frustratur vtilitate earum, cum in vacuum laborauerit. Quod etiam docet Glossa in l. societatem. Cod. pro socio. Et Couarru. loc. citat. tunc solum docet debere dominum capitalis aliquid ex eo cōferre socio, qui operas suas apposuit, nec vllum

vllum habetur lucrum, quando ex peculiari pacto conuenerunt, vt capitale illud esset vtrique commune, ita vti periret, vtrique periret: Tunc enim æquum est, vt quemadmodum si periret vtrique periret, ita quoque si maneat sine vllō lucro, vtrique maneat, & operę illę quę pereunt, vtrique pereant, nō quidem ex vi societatis, sed ex vi illius pacti & conuentionis, vt esset vtrique commune. Quin & auctores primę opinionis (vt diximus) fatentur communi vsu & more mercatorum societatem hanc ita iniri, adeo, vt vbi aliud non exprimitur, cēfenda sit ita celebrari, vt in tertia obseruatione adducta constituimus.

Confirmanturque hęc omnia decisione illa iuris, quę habetur instituta de societate. §. de illa. vbi cum vnus apouisset 200. aureos, alter vero 100. sed vna cum illis eam adhibuisset operam, & industriam, quę peritorum ac prudentum arbitrio fuit æstima ta valere 300. aureos, ita fors ab eo aposita equiualeret 400. aureis: in huiusmodi societate recepta fuit ac probata sententiā Sulpitij (quāuis Mutius aliter iudicaret) vt si ex ea haberetur lucrum, duę partes illius pertinerent ad eum qui contulit & 100. aureos in pecunia, & 300. in industria, tertia vero ad eum qui contulit 200. in pecunia, vt sicut prior ille, pecunia & industria ipsius in vnum sumptis, duplum contulit in fortem, ita quoque duplum reciperet ex lucro: Quod si nullum prouenisset lucrum, sed iactura aliqua in capitali, illius iacturę, & damni sustineret duas partes qui 200. aureos contulerat in pecunia, tertiam vero qui solum 100. cum in suis operibus & industria non minus damnum pateretur. Vbi nullam præcipitur recipere compensationem laboris, & operarum, quas amitteret, nullo lucro ex ea societate proueniente.

Quarta Conclusio. Si capitale omnino pereat, quāuis industria & operę non æquētur illi in valore, non tenetur propterea qui illas contulit compensare aliquid domino capitalis.

Probatur hęc iisdē omnino rationibus, quibus præcedens Conclusio. Primo, Quia cum verus dominus illius capitalis sit, qui illud apposuit, illi soli debet perire, quidquid valeant operę alterius. Secundo, Quia ex propria natura & vi huius contractus, iuxta communem vsu mercatorum apponens capitale huic periculo se exponit, vt si pereat, ipsi soli pereat, nec mutatur hęc natura societatis ex maiori vel minori va-

lore operarum, aut industrię alterius.

Neque argumenta aliarum opinionum qua parte his conclusionibus a nobis positis repugnant, aliquam habent vim.

Nam ad argumentum quo authores primę opinionis nituntur in suo primo dicto docere, tam ex capitali quam ex lucro efficiendum esse velut vnum cumulum & summa, quę inter omnes socios distribuatur, quia aliter non seruaretur debita equalitas inter eos. Respondeo, citra vllam inæqualitatem diuidi tantū lucrū, manente capitali integro & saluo socio qui aposuit illud, quia hic cōtractus iuxta suam propriam naturam & vim, vsumq; & intentionem contrahentium illum, non contrahitur, nec dirigitur ad acquisitionem, aut distributionē capitalis, sed solius lucris: nisi ex aliquo peculiari pacto aliter socij inter se conuenerint, Quod adeo verum est, vt oppositum potius deberet cēferi inæqualitas, nam quę maior, quam vt capitale si pereat, soli socio qui apposuit illud pereat, si vero maneat, vtrique maneat?

Neque est verum secundum dictum eorundem: Vt si pereat in principio, ante quam alter aliquas operas exhibuerit, debeat damnum illud inter vtrumque diuidi, aut fieri aliqua compensa si pereat in progressu negotij, quia vbi aliquod peculiare pactum aliud non postulat, conferens pecuniam tanquam verus illius dominus huic periculo se exponit, vt quotiescunq; pereat, siue in principio, siue in progressu negotij, sine vlla culpa alterius socij, ipsi pereat.

Tertium dictum illius primę opinionis nostrę sententię fauet.

Quę Couarr. habet in suo primo & secundo dicto, quatenus a nobis referuntur, nobiscum conueniunt, Tertium, vt ex cōclusionē nostrā tertiā cōstat, nō admittimus neque ratio eius aliquid conuincit. Etenim quod vbi nullum existit in societate lucrū, socius qui suas contulit operas illas omnino amittat, qui vero apposuit pecuniam, illam, vbi salua manet, integram recipiat, non est aliqua inæqualitas, vt Couarr. ibi cēset, quia vt optime Cayet. docuit, hęc difparitas non prouenit ex natura contractus sed ex natura rerum quę a socijs apponuntur: quia cum pecunia sit res permanēs, vbi non perit sed manet, domino suo manet, sicut si perisset domino suo perisset, operę vero & labores cum sint res fluēs, & in motu & successione posita, vbi nullum obtinent

nent lucrū, debent necessario perire. Quod autem non pereant vtrique, nec teneatur is cuius pecunia salua manet, illas reficere, prouenit hoc ex propria vi huius cōtractus & vsu ac intētionē mercatorum iuxta quā qui apponit pecunias, exponit se illi duplici periculo dicto, & perdendi illas, ac vsum & utilitatem earum in alio negotio, cui potuisset illas exponere, qui vero confert suas operas periculo perdendi illas, & in vacuum laborandi, vbi nullum contingeret lucrū. Vnde sicut optime docet Siluest. Societas, primo. quęst. 6. reperitur etiam in hoc casu hæc æqualitas, vt sicut nullo existente lucro, amittens operas illarum vsu & utilitate priuatur, ita quoque vbi nullum est lucrum, dominus pecunię, quamuis illā saluam integramque recipiat, vsu quoque, & utilitate quam ex ea alteri negotio exposita potuisset habere, similiter priuetur. Quamuis enim vsus pecunię vt pecunia est, nō distinguatur ab ipsa, & ipsius dominio, quia pecunia secundum se sumpta infructifera est, vsus tamen eiusdem pecunię, vt exponitur alicui negotio, fructifer est, & valoris distincti ab ipsa pecunia, & pretio æstimabilis: Quem certe amisit, qui pecuniam suam contulit in societatem, quæ nullum peperit lucrum.

In summa (vt hæc omnia in vnum colligamus.) Vt in societate de qua hic agimus, recte fiat distributio, estimandum est arbitrio peritorum initio cōtractus id quod aponunt singuli socij, vt pro rata & ratione rei ab vnoquoque collatę lucrum quod obuenerit, debita proportione seruata inter eos diuidatur. Secundo, si aliquod priuatū pactum inter se constituerunt, quod recte rationi & æquitati non aduersetur, obseruandum est illud omnino. Tertio, vbi nullum interuenit pactum, sed absolute & simpliciter contrahitur societas, si lucrum aliquod in fine illius existat, diuidendum est pro rata & ratione rei ab vnoquoque in eam societatem collate. Quarto, si nullum aduenerit luccum, maneat vero capitale saluum, totum illud recuperare debet, qui illud apposuit, quia est verus illius dominus, & cui debet manere si maneat, ac perire si pereat. Nec tenetur aliquid alteri compensare, propterea quod omnem suam industriam & operam in eo casu perdat. Demum si capitale ipsum pereat, non tenetur alter qui operas apposuit, nisi ex peculiari pacto illud esset effectum commune, vel culpa eius cui fuit ad nego-

tandum commissum, pereat, aliquid compensare domino capitalis, sed illi vt verus talis pecunię domino perit omnino. Siue in principio negotij, siue in progressu, aut sine illius illud accidat. Neque enim necessaria est distinctio illa, quam authores primę opinionis, in secundo dicto quod reruli mus, afferunt: Pereant ne in principio societatis, vel in progressu, aut sine negotij: Quia si pereat in principio, nō potest illud aliter perire, quam vel culpa eius qui illud contulit, vel culpa eius qui recipit, cum in principio non dum aduerse fortune, & euentui negotij illud tribui possit, Vnde si pereat culpa eius, qui illud contulit, sibi imputetur, si vero culpa socij qui recepit, tenebitur illud reficere, non ex vi societatis, sed quia culpa ipsius dānum illud accidit, ex regula illa, *Si tua culpa dānum datum est, &c.* Similiter si in progressu negotij vel sine capitale illud pereat, vel perit culpa eius qui contulit, & tunc imputetur sibi, aut culpa alterius socij tenebitur quę ad reficiendum huiusmodi dānum, quia eius culpa accidit, quod si nullius culpa accidit iactura illa capitalis, sed casu & aduersa fortuna negotij, non tenebitur qui operas aponit ad aliquid compensandum alteri, quia huic periculo & damno se ipsum exposuit, eo ipso quo voluit pecuniam suam in societatem conferre: Vt sæpe in hac controuers. ex Cayeta. dictum est.

Ex his facile erit explicare duo illa, quę huic controuersię affluia sunt. Prius est.

AD QVAM SATISFACTIO- teneatur is, cuius culpa dānum ali- quod accidit?

SERVEMVS tribus modis posse dānum aliquod accidere in societate aliqua, siue accidat illud circa lucrum, ita vt non obtineatur quod potuisset obtineri, siue circa capitale appositum, ita vt aliquam patiatur illud iacturā. Primo ex dolo aut culpa lata socij. Secundo ex culpa leui, tertio ex culpa leuissima. Quę voces qua ratione summan tur a DD: diximus primo tomo. quęst 62. art. 2. controu. 5. Interim dolo sine culpa lata in iure est, quando ipso illud procurante vel saltim sciente & consentiente dānum illud contingit, nec voluit prohibere cum facile possit. Culpa leui dicitur, non quasi venialis, cum hæc mortalis quoque quando que esse possit, sed quę comparata cum

cum dolo vel culpa lata appellatur leui, vt quādo socius non adhibet eam diligentiam, & curam, quam vir prudens adhiberet, aut deberet adhibere rebus suis proprijs, attenta illius qualitate, ingenio, experientia, alijsque circumstantijs. Ita habetur instit. De societate. §. vltimo. & l. Socius. ff. pro socio. Leuissima vero est. Vbi quis adhibet eam curam & diligentiam, quam prudens & expertus adhiberet, non tamen summam & vigilantissimam, qualem solēt quandoque adhibere aliqui diligentissimi, & solertissimi viri. Quę certe Theologice loquendo culpa non est, appellatur autem in iure culpa, sed leuissima, comparatione summę diligentię & solitudinis quam solent aliqui adhibere in rebus suis, vel sibi commissis.

Sit prima Conclusio. *Si quod dānum accidat, siue per defectum lucris, siue per iacturam capitalis, dolo alicuius socij, aut culpa illius lata vel leui, tenetur ad reficiendum illud, tam in capitali quod deperditum est, quam in lucro quo carent ceteri socij.*

Hęc habetur expresse in iure. loc. citat. l. Cum duobus. §. venit. Et duobus sequētib. §. §. & l. non ob eam. l. Et ideo. ff. pro socio. estque appertissima ex illa regula: *Si tua culpa dānum datum est, iure super his te satis facere oportet.* De iniurijs & damno dato. Estque ratio: Quia iure societatis omnes socii sunt participes omnis lucris, & utilitatis, quę ex illo negotio & societate prouenerit, qui autem dolo vel culpa sua, tam lata quā leui, in causa est, vt illis vel in capitali vel in lucro dānum aliquod patiantur, dānum illud & nocumētum infert eis cum iniuria, & ex consequenti tenetur totum illud dānum, & nocumētum refarcite:

Ex hac conclusio sequitur, vt si quis sociorū ex capitali vel cumulo societatis quid extraxerit, siue in vsu turpes, vt ludos, vel meretrices, siue in pios & honestos, veluti in dotem filię, aut subuentionem pauperū, teneri ad restituendum alijs, quidquid extraxit, & præterea omne lucrū, quod ex illa parte & portione prouenire potuisset arbitrio prudentum. Similiter, si dimisso illo genere negotij vel mercis de quo cōuenērūt, aliud minus vtile exerceat, vel non præstitit quę illi fuerunt in ea societate iniūctā: ita vt non quę fuerint eas merces, vel non detulerit eas, eo loco, & tempore, quibus iuxta initam societatom debebat, tenetur omnes hi ad restituendum omne dānum quod

alijs contigerit, vel rationē minoris lucris, vel in capitali, cū culpa eorū illa acciderint.

Secunda Conclusio. *Si quod dānum accidat in negotio, & societate ex leuissima tantum culpa alicuius socij, tunc commune illud est omnibus socijs, vel eius tantum, cuius illud fuisset, si casu tantum & fortuito accidisset, iuxta superius dicta in proximie præcedēti controuers.*

Ratio est aperta. Quia societas (vt sæpe diximus) contrahitur in communem omnium utilitatem & commodum, in contractu autem, qui in communem contrahentiū utilitatem & commodum celebratur, nullus tenetur alijs nisi de dolo, aut culpa lata, vel leui, minime vero de leuissima. Quod habetur etiam in iure locis citatis.

Tertia Conclusio. *Ex peculiari pacto potest socius de leuissima etiam culpa & casu fortuito teneri, quasi per contractum assicuracionis accepto aliquo iusto precio pro tali assicuracione.*

Iuxta ea quę superius diximus art. 3. controu. 3. Similiter posset deduci in pactum, vt neque de lata culpa teneretur, facta debita ac iusta compensatione alteri socio: De dolo autem, vt per dolum, posset socius aliquis dānum alijs inferre in capitali, vel lucro pacisci nō licet: quia tale pactū esset concedere facultatē inique agēdi, quod cū sit aperte cōtra bonos mores, nullomodo licet.

Alterum est.

CVIVS EXPENSIS FACIENDI sunt sumptus in societate necessarij?

SERVEMVS, expensas, quę in gerendo negotio societatis esse cesserunt, duplices esse, alias necessarias mercibus illius negotij, vt sumptus qui fiūt in uehēdis mercibus, in custodiendis illis, vel meliorandis &c. alias vero necessarias socio aponēti suam operā, & industriā, vt quę expendit in cibo, potu, equo, vel famulo, quo indiget ad negotium illud gerendū: Rursum expensę quas hic facit, aut facit illas domi suę manēs, aut extra illā, & ab ea absens ratione illius societatis, in itineribus & alijs prouincijs agēs. Tum etiā, vel ita vt ratione societatis, negotium illud perse respiciant, vel non efficit illas ratione & causa societatis, quāuis occasione illius se obtulerint: Vt qui manens domi & patrię suę non fuisset rixatus, ad gerendum autē negotium societatis alio profectus est ibiq; rixatus, aliquas in rixa illa fecit expensas, fecit quidē illas occasione societatis, nō tamen ratione nec causa illius.

Sit prima Conclusio. *Expense necessarise mercibus, & rebus ipsi, in quibus versatur negotium societatis, faciendae sunt ex cumulo ipsius societatis, & communibus bonis, nisi aliud fuisset la pactum deductum.*

Patet, Quia huiusmodi expensae fiunt in communem omnium sociorum utilitatē, in hoc omnes conueniunt. Et habetur in iure. l. si fratres. §. si quis ex socijs. ff. Pro socio.

Secunda conclusio. *Sumptus, quos facit socius qui operam suam confert domi suae manens, pro prijs expensis debet. Illos facere, nisi aliud fuisset inter ipsos constitutum, vel communis Patriae vsus & consuetudo aliter haberet.*

In hanc omnes quoque conueniunt. Quia ubi pactum, vel communis vsus loci aliud non postulant, sumptus domestici non fiunt propter societatem, sed absolute, & simpliciter propter necessariam sustentationem sui, & suorum, etiam si nullam ille contraxisset societatem.

Tertia conclusio. *Si ratione & causa societatis domum suam & patriam relinquens, in aliam loco socius negotium gerens, expensas faciat, omnes illae ex cumulo societatis sumendae sunt, nisi inter eos conuenitum sit, ut ea tantum societas persoluat, quae excesserint solitos sumptus illius, dum domi suae agit.*

Hæc est contra Baldum in l. 1. Cod. de societate. & Ioann. Maior. in 4. dist. 15. q. 47. quos referunt, & sequuntur Angelus: Societas primo. nu. 12. & Siluest. eod. verb. primo q. 12. asserentes non esse extrahendū a cumulo societatis nisi solum excessum illum. Est tamen illa Saliceti in dicta l. 1. Cod. Pro socio. col. 3. & Nauar. in suo manual. cap. 17. num. 283; cum isto modamine, ut omnes expensae ab huiusmodi socio factae extra suam domum, & patriam a cumulo societatis sumantur: nisi aliud per peculiare pactum fuit inter eos constitutum.

Posterior pars non eget probatione, cum pactum illud, ut recte inquit Nauar. eo ipso quo non obligat ad sortem soluendam, iniquum & iniustum non sit. Prior vero probatur, Quia ita habet communis vsus hominū, ut qui negociatur in communem multorum utilitatem, ex bonis illis communibus sumptus recipiat: & habetur iniure. l. cum duobus. §. Quidam sagariam. l. Si fratres. §. si quis ex socijs. l. secundum Iulianum. ff. pro socio. nec distinguunt iura inter bona domi expendenda, vel ea

quae excedunt sumptus domesticos, sed absolute & in vniuersum loquuntur de omnibus. Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. His consonat lex Castellae partit. §. titul. 10. l. 16. ubi agens de huiusmodi expensis ait illas extrahendas esse ex cumulo societatis, sic enim loquitur: *Del monton de la compania.*

Ad huiusmodi expensas pertinent, illae quas faceret, si ratione & causa societatis infirmaretur, aut damna quae eadem ratione & causa reciperet, ut si equus illi moriatur, vel mancipium quo utebatur in negotio illius societatis, vel si capiatur ab hostibus, effectusque illorum seruus multa indiguit pecunia ad se redimendum: hæc omnia ex communibus societatis bonis extrahenda sunt, modo hæc damna & similia non acciderint illi culpa sua, saltim leui, ita ut cauerere illa potuerit, nec curauerit: Vbi vero citra culpam eius accidunt, a cumulo societatis esse hæc desumenda recta ratio postulat, cum illa sine culpa sua communi societatis utilitati intendens receperit, siue domi suae, quando illa recepit, ageret, siue extra illam: Nam in his eadem est ratio, ubicumque huiusmodi damna vel similia societatis causa, & illi deseruiens ea reciperet.

Dixi societatis utilitati deseruiens, illique intendens: Quia si quae patitur damna, non quidem ratione & causa societatis, quamuis eius occasione illa recipiat, sicut diximus de eo qui aliquo profectus ad commune sociorum negotia gerendum rixatur ibi, & in rixa illa patitur aliqua damna, facitque expensas, huiusmodi cum non sint factae societatis causa, nec in communem sociorum utilitatem, sed alia ratione & causa, non sunt a communi societatis cumulo extrahendae. Differunt enim plurimum, societatis causa damna aliqua recipere, & sumptus facere, vel societatis tantum occasione: nam priora illa cum per se & directe ipsam societatem respiciant, & commune sociorum commodum, debent omnibus esse communia, posteriora vero, sicut non respiciunt per se societatem, ita neque debent socijs esse communia.

Quarta Conclusio. *Tenetur socius, ut merces conseruentur societatis, ubi periclitantur perire, curare, ne pereant, factis expensis, vel ex suo marsupio, vel mutuo ab amico accepto: ita ut nisi illud praestiterit, teneatur ex iniustitia one damnum illud alijs com-*

compensare. Poteritque ac debet, quas expensas in eo fecerit, ab alijs ut communibus exigere, ac recipere.

De priori parte huius conclusionis nonnulli dubitant, sed illa tenenda est: Quia quiuis socius, cum societas sit quaedam fraternitas ad commune lucrum, tenetur non solum ex charitate, verum etiam ex propria natura, & vi huius contractus, & ex consequenti ex iustitia, quantum commode poterit, vitare omnia damna communi utilitatis suae societatis contraria: aliter reus est illorum, commisitque culpam saltim leuē; damna autem, quae culpa saltim leui alicuius socii alijs accidunt perpicuum est esse ab illo saltim in foro animae reficienda. Posteriorem partem tanquam certam omnes affirmant, expensas quas aliquis sociorum ita fecerit, vel ex proprijs bonis, vel mutuo acceptis, debere esse omnibus communes, cum in communem omnium utilitatem sint effectae.

Stid iam de ea societate, quae circa varias pecudes, & animalia contrahitur, dicamus.

ARTICVL. V.

QVA RATIONE SOCIETAS

circa pecudes, & animalia, quae dicitur Societas, iuste contrahi, ac fieri debeat?

VA MVIS hic locus ea tantum postulet, quae ad societatem, quae contrahitur circa oues, boues, capras, & similia animalia, pertinet, alios tamen DD. in hac parte immitatus, varios etiam modos, quibus huiusmodi animalia alicui traduntur, explicare non grauebor. Afferunt quidem illi circa hæc varia & innumera, maxime Conrad. ut solet, de contract. q. 88. Maioris in 4. dist. 1. q. 46. Angel. & Syluest. Societas. Secundo per totum, nos breuiter illa omnia complectemur.

Traduntur igitur pecudes alicui varijs quidem modis, sed his potissime.

Primo, ut ab eo custodiantur, & pascantur, certo stipendio, & mercede illi reddita. Qui contractus aperte non est societas, sed vel locatio, qua pastor, gregem illum ita custodiendum suscipiens, suas operas domino illius locat, vel conductio, qua dominus gregis operas illius pastoris conducit. Vnde promiscue contractus hic utroque nomine appellatur in iure. l. Veteres. ff. de actio. empt. & l. 1. §. Si quis seruū. ff. de pos. sit. Estque iustus huiusmodi Contractus, si periculum gregis ad dominum illius per-

tineat, preterquam ubi culpa & negligētia pastoris perierit. l. si in lege. ff. locati. & stipendiū, quod pastori pro suo labore & operibus redditur, fuerit iustum.

Secundo traduntur animalia alicui in utilitatem recipientis illa, ut per aliquod tempus fructus illorum veluti lac, caseos, lanam, aut foetus percipiat, reddito pro illa utilitate, & fructibus iusto pretio domino illorum animalium. Qui contractus societas quoque non est, sed ex parte conferētis animalia locatio illorum ex parte vero recipientis illa sub ea ratione, illorum conductio. Eritque iustus sicut praecedens: si pretium, quod pro illis fructibus animalium redditur, iustum fuerit, ac ut illorum periculum ad eorum dominum pertineat, cum vnaquaeque res si pereat, domino suo debeat perire: nisi culpa alterius damnum illud accideret. Vnde conductor hic iniuste obligaretur ad reddendum pretium commensuratum fructibus illorum animalium, & simul ad conseruandum numerum illorum, ad implendumque ex foetibus eorum, si quae ab illo numero defeciāt. Quamuis posset conductor huiusmodi hanc obligationem, & periculum omnium quae perirent penes se suscipere per contractum affecurationis, accepto aliquo iusto pretio pro illa affecuratione, ut docet Siluest. Societas. Secundo. q. 2. iuxta ea quae tradidimus superius art. 3. controu. 3.

Tertio traduntur per modum cuiusdam venditionis, veluti cum tradit Petrus Ioanni 20. capita aestimata & apratiata, ita ut periculum eorum pertineat omnino deinde ad Ioannem: Hunc contractum Tabien. vsura. 3. nu. 3. vocant quoddam genus mutui, sed verius multo Angel. societas. 2. nu. 9. vocant illum venditionem, cum in eo perinde se habeat Petrus ac si vendat Ioanni illa 20. capita sub illo pretio, in quo aestimata sunt deinde recipiendo. Idem senserat Bald. in l. si ut certo. ff. Como dat. Quia illa aestimatio in aliquo certo & iusto pretio inducit, & constituit venditionem. l. Plerumque. ff. de iure dot. & l. aestimata. ff. soluto matrimonio. Vnde si quid Petrus in hoc casu exigeret a Ioanne, ultra illud iustum pretium in quo animalia illa aestimata sunt, esset reuera vsura: Perinde ac si vendens expectata solutione aliquid reciperet ultra iustum pretium rei venditae, ratione dilatae solutionis: praeterquam ubi & debitoris mora, qui animalia illa ei contulit, aliquod pateretur damnum, vel aliquod lucrum vere illi cessaret: posset enim tunc huiusmodi damna patiens in illorum compensam ali-

quos fructus, vel aliquam pecuniam ab illo debitore illis dānis cōmēsuratam recipere, vt docēt Glofa in cap. conquestus. de v. fur. & DD. in l. curabit. Cod. de actio. empt. & nos supra docuimus. Obseruat autem hic Silu. & recte. Societas secundo nu. 3. Si animalia tradantur quidem aestimata, non tamen ita vt aestimatio illa reddatur, si animalia illa casu & fortuito perierint, sed vt reddatur tantum, si perierint culpa recipientis illa, contractum huiusmodi, etiam si animalia sic aestimata tradantur, non esse venditionem, sed societatem, cum non trāseant in dominium recipientis illa, sed maneant semper sub dominio & periculo eius qui illa contulit.

Quarto traduntur alicui animalia, vt ab eo meliora efficiantur, & effecta meliora sint cōmunia vtrique: Qui cōtractus communi DD. consensu dicitur innominatus, vt habet tex. in l. si tibi arex mex. ver. sed si puerum. ff. de præscrip. verbo. reduciturq; ad illū qui exprimitur per voces do vt facias. Dat enim vnus animalia sua, vt alter illa accipiens meliora efficiat. Conueniunt autem huic contractui hæc, Primo, vt si animalia illa dentur alteri aestimata, sit quædam societas, in qua & dominiū illorum sit vtrique commune, & damnū ac iactura quæ in illis contingent casu & fortuito sint etiam communia (nam quæ acciderint culpa saltem leui recipientis illa ab eo sunt satisfacienda,) lucrum etiam vt vtilitas, quæ ex illis perciperetur, deberet esse cōmunis: Si vero animalia non aestimata tradantur, est contractus (vt diximus) innominatus, qui reducitur ad illū, do vt facias: Quo fit vt si recipiens illa meliora illa effecerit, vendanturque sic effecta meliora, pretium debeat esse commune, vt habetur in dicta l. si tibi arex mex. similiter & fructus ex l. si pascenda. Cod. de pactis. Quod si non efficiantur meliora, restituenda sunt in integrum domino qui illa contulerat, cum ob eam causam fuissent tradita, vt meliora ab illo efficerentur, quod sequutum non est. ff. De condit. causa data, & causa nō sequuta. per totum. Qua de causa manet tunc omne dominium illorum animalium apud eū, qui illa contulit, ita vt si quæ pereant, vel deteriorentur, omne damnū ad illum tanquam verum illorum dominum pertineat: quia vnaquequæ res (quo principio sepius vti sumus) si pereat, domino suo perit (modo damnū illud nō acciderit culpa eius qui receperat illa apud se,) tū etiam, quia cum is qui illa susceperat, ac

recte curauerat, ita vt culpa eius non sint effecta deteriora, bona fide in illis se gesserit, nec sit factus per illa in aliquo ditior, ad nullam censendus est teneri satisfactionem aut compensam.

Quinto traduntur aliqua animalia vt 40. vel 50. oues, simulque illorum dominiū alicui Ecclesie, vel monasterio, siue alicui priuato, ea lege, vt quandiu vixerit, qui illa contulit, teneatur qui recipit reddere illi duas vel tres oues, vel pecuniam aliquam singulo quoque anno, eo vero moriente ad nihil amplius Ecclesia illa, vel monasteriū, siue qui oues illas accipit, teneatur. Vocant huiusmodi contractum Tabien. & Siluest. locis citat. modificatam venditionem, quasi vendantur oues illæ sub illo pretio tali modo singulis annis reddendo. Verius tamen redducitur ad quoddam genus cōsensus vitalitij, in quo emitur ius recipiendi ab Ecclesia, vel monasterio singulis annis duas, vel tres oues, siue pecuniam aliquam, per totam vitam eius qui contulit illas 40. vel 50. oues, redditus tanquam in pretium illius census, & iuris, illis 40. vel 50. ouibus simul traditis. Estque contractus hic iustus tribus seruatis: Primo, vt numerus & qualitas illarū ouium, seu animalium sit pretium iustum, & cōmensuratum arbitrio prudentum illi iuri quod emit. Secundo, ne pecudes illæ senectute, aut infirmitate aliqua occulta vicinē morti existant, sed sanæ sint, & incolumes, & eius valoris, vt digne censeatur, propter quas recipiens eas illum censum & obligationem recte sibi ipsi imponat: Etenim vbi Ecclesia, vel monasterium illud non agnouerit, sed deceptum aliquod damnū ex tali contractu patiatum, tenetur ille qui sic contulit ad rescindendum omne damnū illud. ff. de minor. §. verum.

Sexto traduntur alicui animalia ad communem quæstū, & lucrum, & hac ratione traduntur in societatem, vt habet glofa, & DD. in l. Si pascēda pecora. Cod. de pactis.

Potest autem huiusmodi societas varijs quoque modis iniri.

Primo, ita vt singuli socij conferant sua animalia illorum periculū subituri, soluāt expensas, quæ in illa societate occurrent, ac tandē lucrum quod ex illa cōtigerit, seruata debita proportione eorum quæ vnusquisque contulit, inter se diuidant. Quæ societas, sicut & illa in qua omnes socij pecuniam conferunt, & industriam, ac expensas, dicēda est vnus rationis: Et seruatis his, vt omnes aliqua conferant animalia illorū periculū subituri, expensas soluant, lucrumq; proue-

promeniens debita proportione seruata inter se distribuant, iusta societas est iuste cōtracta, iusteque vnusquisque eam partem, quæ sic illi continget, recipiet. Quidquid horum desit, iniqua erit, & cum obligatione restituendi alijs socijs vel partem damni quam tenebatur subire, nec voluit sustinere, vel partem lucri quam accepit, uec poterat iuste accipere.

Secundo modo potest hæc societas in animalibus diuersarum esse rationum, veluti quando vnus confert animalia, alter vero suam operam, & laborem in illis pascendis, custodiendis, augendis, vendendis, &c. Quæ societas potest duobus aduc modis fieri, vel ita, vt ex pacto tam animalia illa quam operæ, tam periculum & damnū quam lucrum sint omnia vtrique cōmunia. Vel nullum interuenit pactum, sed absolute, & simpliciter contrahitur, ita vt qui suam confert industriam, solū teneatur ad custodiā, & partem gregis, aliasque operas communi vsu pastorum debitas, dominus vero gregis retineat penes se omne periculū illius. Si quidem hæc societas fiat illo priori modo, & cum illo pacto, perspicuū est ex superioribus dictis, quidquid acciderit in illo grege tam damni, & iacturæ, quam vtilitatis, & lucri, ad vtrumque pertinere. Vel ex æquo, si pastoris operæ æquales fuerint in valore gregi apposito, vel vbi æquales non fuerint, pro rata & ratione valoris illarum. Quod si posteriori modo contracta sit huiusmodi societas, absolute scilicet & simpliciter, ac sine vilo pacto, lucrum quod ex ea prouenerit, erit inter eos diuidendū pro rata etiā & ratione rei ab vnoquoque in illa societate collatæ: Si nullum lucrum fuerit in ea acquisitum, manserint vero animalia salua, eius ia integrum erunt, qui illa a principio cōtulit: Si vero perierint aliqua, vel omnia, aut deteriora efficiantur, omne damnū eiusdem similiter erit, nec tenebitur pastor qui suas adhibuit operas, aliquam cōpensationem illi facere, Sed seruanda sunt in hac societate, quæ superius diximus seruanda esse in societate illa diuersarū rationum, in qua vnus suam pecuniā, alter vero suam confert operam, & industriam.

Ex quo sequitur, posse quoque pastorem, qui suam operam circa gregem alterius in societatem acceptum exhibet, periculum illius penes se suscipere per contractum assecurationis, accepto aliquo honesto ac iusto pretio pro illa, iuxta ea quæ superius diximus de societate, cui coniungitur contractus assecurationis cum eodem socio: Ita

vt quādo idem pastor qui operas circa gregem est collaturus, illius quoque assecuratorem se constituit, estimentur a principio animalia illa, vt constet quantū pro vnoquoque redde debeat, si quæ illorum perierint, quacunque ratione pereant.

Licitum etiam est in hoc contractu, vt docent D. Antoni. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 39. Nayarr. cap. 17. nu. 261. tradere alicui animalia in societatem, ea lege, vt lucrū sit cōmune, sed qui illa recipit pascenda nihi ex eo lucro accipiat, donec pretiū eorum domino persoluantur, & postea sint cōmunia, modo quæ toto illo tempore ante sortē recuperatam interierint, domino qui illa a principio contulit, intereat, non pastori recipienti illa, Quod vero illud liceat, ex eo patet, quia quando pastor recipiens illa animalia nihil accipit ex lucro, donec illa sint suo dōno persoluta, perinde se habet, ac si dato pretio medietatem illorū emeret, efficianturq; illa animalia a vtrique communia, ac pariter lucrum.

Demū ne in huiusmodi societatibus animalium aliqua iniq̄uitas interueniat, seruanda est hæc triplex regula. Prima, Vt si quæ pacta inter socios constituantur, siue circa periculum animalium, siue circa lucrum, & prouentus illorum, siue circa tempus quod durabit societas illa, talia pacta, nisi æquitate vel recte rationi arbitrio prudentum aduersentur, obseruentur omnino: ad talia enim pacta seruanda omni iure quicunque contrahentes tenentur.

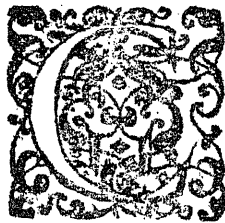
Secūda est, vt cessante omni pacto, inita quæ societate simpliciter & absolute, omne periculum & damnū, fortuitum, vel naturale quod animalibus contigerit, nulla ratione pertineat ad pastorem, qui illa susceperat pascenda, & curanda, sed ad solū socium qui illa contulit, vt docent Bald. & DD. in l. Si pascenda. Cod. de pact. conueniuntque cum illis Angel. Siluest. & ceteri Theologi loc. citat. Dixi periculū & dānū fortuitum, nam quod accideret culpa pastoris, ab eodē cuius culpa accidit, satisfaciendū est. Limitat hæc Silu. societas 2. q. 6. nisi tradens animalia in aliogruaretur, veluti, vt pastor illa recipiens nollet teneri neque de damno culpa ipsius eueniente. Tunc enim dominus animalium cum grauaretur in vno, esset releuandus in alio l. secundum naturam ff. de reg. iuris.

Tertia est, vt in diuisione lucri expensarum, & similium seruetur consuetudo loci, quæ equitati & rationi non repugnauerit: vbi vero non extat certa consuetudo, aut

illa non censetur satis recta, & æqua, standum erit arbitrio peritorum & prudentium, ut tuta conscientia diuisio illa fiat: Ita Siluest. Angel. & communiter DD. iuxta ea quæ habentur in l. quod si nolit. §. qui a sibi dua. ff. de edil. & l. si prius. §. recte placuit. de aqua pluuiæ arcen. In quibus omnibus obseruandum maxime est, quod recte admonet D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 39. & Nauarr. cap. 17. num. 261. Ne in aliqua societate, quæcunq; illa sit, aponantur aliqua pacta, vel exigantur, aut fiant aliqua, in quibus aliquis socius plusquam alij grauetur, vel damnū aliquod patiatur, cuius ab alijs non recipiat aliquam compensam: cum contractus societatis ex sua propria vi & natura sit fraternitas quædam ad communem utilitatem, & commodum omnium sociorum inita, & in qua, nō debet aliquis socius aliorum damno velle sibi prodesse: nisi societatem leoninam potius quam ciuilem, & humanam vellit exercere. Seruatis huiusmodi regulis erit iusta, honestaque societas, facileque iuxta illas poterit Theologus de huiusmodi societatibus iudicare, dimissis alijs multis, quæ obscure, & prolixè satis a nonnullis afferuntur. Nunc illud tandem videamus oportet.

ARTIC. VLTIMVS.

QUANDO INCIPIAT, VEL dissoluitur Societas?

CIRCA hunc art. multa habent Iurisperiti, & nō nulli recetiores illos imitati, nos quæ Theologum in hac parte latere non debent, breui ac facili oratione cōplectemur.

Primum igitur, circa tempus in quo incipit exerceri societas, standum erit conuentioni, si contrahentes de illo expressè vel virtute inter se conuenerint: Vbi vero nihil de eo inter se constituerunt, estandum erit actibus, qui in simili societate fieri solent iuxta patriæ vsus, vt recte docent Brrtho. & alij in l. Titii. ff. de administrat. & peric. tuto.

Quod vero spectat ad illius finem, & dissolutionem. Dissoluitur illa varijs modis, sed potissime his.

Primo, naturali morte cuiusuis sociorum. Tunc enim dissoluitur societas, non solum quo ad defunctum & illius hæredes, verū etiam quo ad alios socios superstitēs, nisi conuenissent societatem illam, esto aliquis

vel aliqui sociorum abirent, debere inter se liquos permanere. Ita habetur, l. Societas. ff. pro socio. l. Nemo. la prima. l. 1. & l. 2. §. morte. eod. tit. & instit. de societate. §. soluitur: Quod vero ad hæredes nō traseat, superius docuimus. Tenebitur nihilominus hæres socij si defunctus sub ea conditione instituit illum heredem, & hereditatem illam recipiat. Tenebitur secundo, quæ ante mortem defuncti cœpta erant, loco illius perficere cū alijs socijs, eodē modo quo defunctus tenebatur. Tenebitur tertio, de omni dāno, quod dolo, vel culpa, aut negligētia socij cuius hæres est, dum ille viueret, in ea societate accidit, quia transit hereditas cum omni debito & obligatione tēporali & pecuniaria, ad quam defunctus tenebatur. Tenebitur quarto, diuidere lucrum cum alijs, & cōputa ac rationes dari, & accepti reddere, quæ defunctus, si vixisset, teneretur vsque ad diem obitus illius, & quæcunq; eo tēpore defunctus præstare deberet: Quia iuxta cōmune Iuristarū proloquiū, quod in utroque foro habet vim: *Actiōnes defuncti tam actiue, quam passiue, quæ ex contractu oriuntur, transeunt ad hæredes.* Quæ omnia habentur in iuribus citatis, & præterea. l. Nā & Seruius. §. si vino. ff. de negotijs gestis. l. hæres. socij. l. verū. §. in heredem. ff. pro socio. Ad alia autē, quæ viuente socio cuius est hæres, non fuerant aduc incepta, nō tenebitur, nisi inciperentur ab aliquo socio ignorante mortē illius, quæ sic. n. incepta essent perinde se habēt, ac si illo viuente fuissent incepta.

Sed quid si cōmuni iuramento omnes socij se astringerint? Respondeo, Neq; iuramentum illud obligare hæredē, cū sit actus personalis, nisi sub ea conditione relinqueretur illi hereditas, vt deberet in illa societate permanere, tenebitur autem tunc non ratione illius iuramenti præstiti a defuncto, quod nequiuit hæredem obligare, sed ratione consensus quo hereditatē illam admittit, Tenebitur autē alij socij superstitēs, cū sic iurauerint, ne periurium committant, societate illam sicut constituerūt, cōtinuare.

Dissoluitur secundo societas morte ciuili alicuius sociorum, veluti si mittatur in exiliū aut bona illius publicentur, aut si quid eorum quæ habentur in iure, vel cōmuni cōsensu prudētum pro morte ciuili illi acciderit. l. verū. §. vlti. & l. Actiōne. §. morte. ff. pro socio. & instit. de societate. §. soluitur.

Dissoluitur tertio, Siquis sociorum propter debita priuatim ab ipso contracta cedat bonis suis: Instit. modo citis, & l. 4. pro socio. vbi glossa.

Dissol-

Dissoluitur quarto, si negotium, ad quod præcisse societas illa fuerat inita, finiatur: Nā cum societas illa tali negotio esset omnino coniuncta, & affixa, eo finito finitur simul societas ratione illius præcisse contracta, sicque habetur eadem instit. modo citat. Vnde si capitale, cum quo gerendū erat negotium, circa quod fuerat præcisse inita societas, omnino perat, casu, vel quacunque alia ratione, finitur eo ipso illa societas. Similiter si res, circa quam erat societas, pereat, vel ita conditionem mutet, vt illi societati iam non sit idonea. Habentur hæc in illa l. Verum. §. vltimo.

Quinto dissoluitur finito tēpore illi præfixo, si ad certū aliquod tempus fuerat contracta: Quo casu, si conuenerint socij, vt ante illum terminum non dissoluatur, non potest ante illud nisi omnibus cōsentientibus dissolui: quia pactum honestum, reclamante eo cum quo constitutum est, violandum non esse omnia iura proclamant. Ita habetur l. in hoc iudiciū. §. si conueniat. ff. commun. diuid. & l. nullam. ff. pro socio.

Excipiuntur autē nonnulli casus, in quibus potest aliquis socius illi societati renūtiare ante terminum illi præfixum. Primo, quando alij non seruant ei pacta, & conditiones, sub quibus fuit societas illa contracta. Secundo, si alij socij tot iniurijs & damnis eum afficiant, vt prudentiū iudicio non debeat illa pati. Tertio, si iam non speretur lucrum illud, & utilitas, cuius gratia contracterāt illam societatem. Quarto, Si propter bonum commune oporteat illi societati renūtiare, veluti cum causa communis postulat illum ab esse, aut alteri negotio intendere, nec valet illud præstare, quin ab illa societate recedat, præterquam vbi per interpositam personam posset societati quoque illi commode deseruire. Quæ omnia colliguntur a Bartho. & alijs ex l. coire. & alijs sequentibus. ff. pro socio. & l. Actiōne. §. diximus. eod. tit.

Quando autem non est præfixum certū tempus, vel negotium societatis communi contrahentium illā consensu, potest quouis eorum illam dissoluere, recedendo ab illa. His tamen seruatis. Primo, vt omnes admo- neant expressè se ab illa recedere, adeo vt si aliquo eorum absente, & illud ignorante renunciet societati, tunc sic renuntians debet cum illo diuidere, quidquid cū capitali fuerit lucratus, si quod vero damnum recipiat pertinebit solum ad eum qui renuntiabit. Secundo, vt renūtiat tempore oportuno, &

commodo alijs socijs, minime vero eo tempore, quo noceret alijs talē societate dissoluere; Quia cum illi bona fide societate illā cum ipso contraxerint, & sub spe non fore dissoluendam cum dāno & iactura sua, qui tunc ab ea recederet, suoque recessu eā dissolueret cum aliorum damno, esset causa dāni illius, non minus ac si culpa eius illud accidisset, tenebiturque ex consequenti ex iustitia illud cæteris compensare. Tertio, ne renunciet cū dolo, veluti cū quis, vt alia via maiora lucra obtineat, fingit se in illa societate damna recipere, nec posse amplius sine damno suo in illa permanere. Veluti cū contracta societate generali omnium bonorum videt aliquis socius pinguem hereditatem, vel negotiationē se habiturū, & ne illā alijs socijs communem facere compellatur, quærit occasiones, & causas fingit recedendi ab illa societate. Hæc enim non licent, nisi a principio communi omnium sociorum cōsensu inter se constituisent, vt liceret vnicuique ab illa societate recedere, quotiescūque ei liberet, & quacunque ratione res illius societatis sese haberent. Ac siue recessus ille nocius alijs esset, siue fecus.

Sexto dissoluitur societas, si socius aliquis in amentiam incidat, aut talis tantusque euadat bonorum suorum dilapidator, vt prætoris iudicio tutor illi conferatur. Poterit namque tunc huiusmodi tutor societatem illam dissoluere, saltim quæ ad illum cuius curam & tutelam gerit, eadem ratione qua posset qui socius erat, nec tutore indignifset l. vltim. Cod. Pro socio.

Septimo, dissoluitur, quando cōmuni sociorum consensu, licet tacito, cœperit singuli eorum suis priuatis commodis intendere, deserintque inter se communicare, quæ illis solebant esse communia, quando societatem seruabant. l. Vtiq; ff. pro socio. & l. itaq; cum. eod. tit. Quia sicut societas contracta potest (vt vidimus) tacito consensu, per actus & communicationem quam solēt inter se habere socij, qui expressè societate contraxerūt: Ita quoque potest etiam tacito consensu dissolui, quando desinunt inter se communicare, quæ solebant durante societate eis esse communia.

Denique dissolui etiam præter hæc societas potest consuetudine patriæ, ita vt censetur tunc finiri, quando similes societates solent ibi cessare. Ita l. Quod si nolit. §. Qui a sidiua. ff. de ædili. edict.

Et hæc de contractu societatis dicta sufficiant.

DISPUTATIO DE CONTRACTV ASSECVRATIONIS.

DOST contractum societatis explicanda se offerunt, quæ ad contractum Asssecurationis pertinent: De quo Theologi in 4. Sent. dist. 15. Conrad. de Contract. quæst. 71. Dominic. Soto lib. 6. de Iust. q. 7. art. vnico. Iurisperiti. ff. de Nautico scœnore. Et Cod. eod. titu. & in cap. Nauiganti. de vsuris. Summistæ in verb. Asssecurationis. verb. Negotium. & verb. Vsura. Couarr. lib. 3. varia. resolut. cap. 2. num. 5. & seq. D. Nauarr. in cap. fina. de vsuris. a principio vsque ad num. 6. & alij recentiores, qui hoc nostro seculo scripserunt de cōtractib. in peculiani tract. vel cap. de contractu Asssecurationis. E quibus omnibus quæ Theologum de huiusmodi contractu scire oportet, iuxta nostram methodum afferemus.

ARTIC. PRIMVS.

QV D SIT ASSECVRATIO,

ad quam speciem contractus pertinet?

VSVS mercatorum ac negotiantium obtinuit, vt multarum mercium ac rerum pericula, quibus ille expositæ sūt, nonnulli alij penes se suscipiāt, valorē illarum si perierint dominis suis reddituri: Quod licet aliquādo gratis præstent, rarissime tamen aliter quam accepto aliquo pretio, pro periculo illo & obligatione quam suscipiunt. Appellatur contractus hic Asssecratio, quia per eum, res cuius periculum ab aliquo suscipitur, redditur ea ratione suo domino secura: Qua voce, licet apud peritiores sermonis latini illa non reperiat, Iurisperitorum tamen & Theologorum receptum loquendi modum sequentes commode hoc loco vtemur.

Definitur autem Asssecratio, contractus promissionis in quo suscipitur alicuius rei periculum pro aliquo interesse, vel pretio. Additur hæc pars pro aliquo interesse, & pretio, quia communiter ac frequentissime ita celebratur, sed nihil prohibet, quin possit quoque aliquādo gratis ac sine vlllo pretio ex charitate sola, vel benevolentia: Vt cum mercator diues charitate adductus suscipit periculum frumenti, olei, vel alterius rei, quæ per mare ad Monasterium aliquod

vel hospitale adducitur, gratis ac sine vlllo pretio ad valorem illarum rerum si perierint, se ipsum non minus per scripturā obligans, quam si iustum pretium pro illa asssecuratione ab illo Monasterio, vel hospitali accepisset. Quamuis huiusmodi asssecratio gratis & ex sola charitate promissa non esset contractus in hoc casu onerosus, sed velut libera donatio illius pretij, quod tūc pro similibus asssecurationibus ab alijs confertur.

Ad quam autem speciem contractus Asssecratio pertineat, res est inter DD. controuersa. Nam Siluest. Negotium. q. 5. & Tabien. vsura. 11. num. 2. sentiant esse contractum innominatum, qui reducitur ad voces illas *Do vi facias*. perinde ac si dominus mercis quæ periclitatur, dicat mercatori, *do tibi hæc 5. vt mercem meam valentem 100. quæ naui defertur, efficias mihi incolumē, & securam*. Subiungunt tamen hi, posse quoque reduci ad locationem, quasi sit Asssecratio locatio quædā, in qua asssecrator locat alteri sub periculo suo pro tali pretio & mercede securam conductionem illarum mercium. Quam partē amplectuntur D. Antoni. 2. part. tit. 1. c. 7. circa finem. De securitatibus. §. 2. & Laurent. de Rodulf. vt refert Conrad. q. 71. nimirum esse locationem. Censent alij reduci ad emptionem & venditionem, in qua asssecrator mercium vendit pro aliquo certo pretio susceptionem periculi, & securitatis illarum, ac obligationem reddendi illarum valorem si perierint. Denique ne in hac parte amplius immoremur, reducunt alij asssecurationem ac fideiussionem, quæ sentētia

ia multis ex recentioribus probatur & merito. Quia sicut in fideiussione promittit fideiussor pecuniam, vel rem alicui debitam, debitore ipso non solvente ac restitute, fideliter persolvere, pari omnino ratione in contractu Asssecurationis, asssecrans mercem aliquam vel rem periculo expositam promittit, ea non perueniente salua & incolumi ad manus domini sui, sed in totum vel in parte pereunte, illius valorem fideliter suo domino exhibere.

Meo quidem iudicio, quamuis exiguo fati astenui, non multum refert ad quam speciem contractus Asssecratio pertineat, modo nobis constet, quando iuste illa fiat, quando secus inique, & fraudulenter. Ducor nihilominus magis in hanc vltimam opinionem, vt sit potius fideiussio, quam contractus innominatus, vt voluit Siluest. vel emptio, & venditio, aut locatio. A sententia Siluest. recedendū in hac parte existimo, cum habeat iam hic contractus proprium nomen Asssecurationis: Ab opinione vero aliorum, quia tam emptio & venditio, quam locatio, non fiunt sine aliquo pretio vel mercede, adeo, vt sit pretium de intrinseca ratione emptionis & venditionis, merces quoque & stipendium de intrinseca ratione locationis, asssecratio autem sicut & fideiussio potest & gratis, ac sine vlllo pretio fieri, vel eo accepto vt constat.

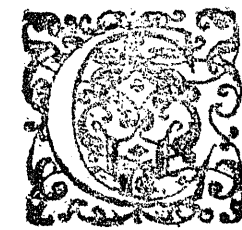
Ita fit, vt sicut in fideiussione reperiuntur hæc tria: Creditor, qui alicuius debiti dominus est: res debita illi conferenda: & fideiussor, qui fidē suam astringit, & seipsum obligat ad debitum illud per soluendū creditori, debitore ipso non solvente, ita in hoc contractu Asssecurationis reperiuntur alia tria illis similia: Dominus illius rei quæ periclitatur, potestque perire antequā perueniat ad locum, vel tempus designatū, qui habet se tanquam creditor, res eo peritura sed sub periculo, quæ habet se velut debitum, & asssecrator obligans se ipsum ad periculum, & damnum quod illa patietur, & conferendum illius valorem si perierit, veluti quidam illius fideiussor.

Ex quibus sequitur, Primo, vt sicut in his tantum debitis solet interuenire fideiussor, in quibus de certa ac fideli debitoris solutione habetur, vel potest haberi aliqua dubitatio, minime vero in his quorum recuperatio certissima est, & indubitata, ita quoque vt artic. seq. dicemus in his tantum rebus habeat locum asssecratio, quæ alicui periculo vere subiiciuntur, minime

vero in his quæ ab omni periculo liberae sunt, & immunes. Sequitur secundo, triplicem in hoc contractu existere obligationē. Primam, quæ dominus rei tenetur exhibere asssecratori pretiū illud in quo inter se conuenerint, vel quod habuerit tunc communis vsus fori, pro quātitate & valore rei cuius periculū ille suscipit, & qualitate periculi cui illa iuxta circumstantias illā committantes subest. Præterquam vbi asssecrator ex charitate, vel beneuolētia periculum illud sine vlllo pretio vult suscipere, sed pretiū illud gratis alteri remittit, ac donat. Secūda obligatio est, quæ tenetur asssecrator, re illa, cuius periculū penes se suscepit, pereunte, valorem eius fideliter domino illius persolvente. Tertia est, quæ oportet, vt res asssecrata quæ perierit, & cuius valorem asssecrator persoluerit, si alicubi deinde appareat, & reperiat, vel integrā vel ex parte, ad asssecratorem ipsum tanquam verum illius dominum pertineat, quemadmodum debita fideiussore soluti efficitur verus dominus, idem fideiussor qui illud persoluit, habetque actionem & ius ad exigendū, & recuperandum illud ab ipso debitore, vel a quocunque alio habente bona illius debitoris.

ARTICVLVS II.

AN CONTRACTVS ASSECVRATIONIS SIT IUSTVS? Et sub quibus conditionibus.

CONTRACTVM Asssecrationis absolute, & secundum se iustum esse, nisi ex aliqua circumstantia vitietur, communis est tam Theologorum quam Iurisperitorum sententia, a quā nullum nouimus recedere, præter quēdam Doctōrē Salmanticensem, quem referunt ē catreda & suggestu illum tanquam iniquum damnasse, & eo temeritatis prorupisse, vt Mag. Victorian. virum religiosissimum, ac doctissimum, & de omnibus Theologis adeo benemeritum eo nomine publice reprehendisse, quod a mercatoribus interrogatus, contractum hunc honestum ac iustum affirmauerit. Argumenta quibus utebatur, sunt illa quæ affert Dominicus Soto lib. 6. de Iust. q. 7. art. vnico in princip. Primum sumitur ex cap. Nauiganti.

ganti. de v furis. vbi videtur contractus iste damnari, & cenferi v furarius, qui nauigan ti, vel eunti in nundinas aliquam pecuniā mutuans, recipit ab eo cui mutuat, aliquod interesse, eo quod illius capitalis & pecu nix periculum penes se suscipit.

Secundo, Qui affecurat mercem, vel rem alterius pretio accepto, recipit illud pro ni hilo, est ergo contractus iniustus & ini quus. Probatur antecedens: quia huiusmo di affecurator nihil vendit domino illius mercis, nihil confert illi in societatem, neq; aliquam prestat operam circa illam mercē vel laborem, aut industriam, vnde nullo iusto titulo pretium illud accipit.

Tertio: Si hic cōtractus cōcedatur merca toribus tanquam iustus, datur magna occa sio iniquis & ociosis hominibus ad captā das aliorum pecunias sub titulo illius, ex hibendo se affecuratos mercium, etiam si non habeant bona, vnde illas pereuntis fol uant: quod precepto cedit in magnum Rei publi. damnū, & materiam litium.

Conrad. de contract. q. 71, fatetur licitū quidem esse hunc contractum, quando is qui rei periculum suscipit, recipit pro illo moderatum pretium & interesse, adhibetq; suam operā, & industriam in illius rei con seruationem: Vt si nauta sub moderato pre tio suscipiat periculum earum mercium, quas in sua nauī defert. Vbi vero, qui rei pericu lum in se suscipit, nullam operam circa illā est adhibiturus, cōtractum esse iniustum & illicitum. Priorē partem suę opinionis pro bat Conrad. Primo, quia illud cedit in bo num spirituale nauar, & affecuratis, ra tione enim periculi a se suscepti diligētius curabit rē illā tueri, ac conseruare, & quod sui muneris est prestare. Secundo, Quia ce dit in vtilitatem tam domini illarum mer cium, quam Reipub. & boni communis, cū illarum rerum conseruatio, & domino illa rum & prouisioni Reipub. vtilissima sit. Posterio rem vero partem ostēdit, Quia illi tantum contractus cōfendi sunt honesti, & iusti, qui cedūt in aliquod bonum commu ne, vbi vero affecurator nullam operā pre stat circa mercē, quam affecurat, vt ab illo periculo liberetur, nihil agit quod cedat in bonum cōmune, imo otiosus, & nihil exer cens vult ex tali contractu lucrum repor tare, contra illud Genes. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Qua ratione Conrad. damnat plerasque affecurationes, quæ com muniter fiūt a mercatoribus, cum in plerif que qui pericula mercium & aliarum rerū

suscipiunt, nullam operam præstent circa illarum conseruationem, sed fortunę, vel diuinę potius ac verius prouidentię se ip sos suaque committentes contractum hunc exerceant.

Communis autem tã Theologorum quā Iuristarum sententia, vt initio huius artic. dicebam, habet, contractum hunc seruatis debitis illius conditionibus ac legibus, iu stum esse, & licitum. Et quoniam nullum noui Doctorem preter illum Salmanticensē, & Conrad. aliter sentientem, super uacaneum duxi referre authores qui illud docent.

Ad huius vero sententię, in qua vt veri sissima omnes conueniunt, plenam intelli gentiam obseruemus, Hūc contractum af fecurationis tribus modis fieri posse.

Primo, ita vt sit verus & realis: Quod vt habeat, duo exiguntur, alterum ex parte rei quæ affecuratur, alterum ex parte affecuratis. Ex parte rei, vt illa vere periculo subiiciatur; ex parte affecuratis, vt vere habeat in bonis, vnde valorē illius rei, cuius periculū in se suscipit, realiter ac fideliter si perierit, persoluat. Veluti cum mercator habens nauim realiter mer ci bus onustam trāsuehen dam in Flandriam, timet illius subuersionem vel capturam, tã toque periculo & damno, quod illi nauī re uera imminet, occurrere volens, querit aliū mercatorem, qui accepto aliquo iusto pre tio periculum illius nauis ac mercium penes se suscipiat: & quod optat inueniens occur rit illi alius mercator, qui periculum illud sub iusto pretio penes se suscipit, habens vere in bonis vnde realiter, ac fideliter va lorem nauis, & mercium quas affecurat, si perierint, reddat. Hic contractus est vera ac realis affecuratio.

Secundo modo potest hic contractus fie ri simulate, & fite, vel ex parte rei, vel ex parte Affecuratis, vel ex parte simul vtriusque: Ex parte rei quando non existit talis res, sed fingitur, aut nulli subiicitur pe riculo, sed simulatur illi subesse. Vt cum queritur affecuratio nauis quæ nullibi est, aut nullas habet merces, sed fingitur habe re, vel si habeat ab omni periculo existant re ipsa immunes, fingantur vero periculo ef se expositæ. Ex parte Affecuratis quan do reuera illę non habet in bonis, vnde pos sit soluere merces, ac res quarum periculū in se suscipit, si illæ pereant: Ex his manet perspicuum quando hic contractus ex par te vtriusque fiat simulate & fite.

Tertio

Tertio modo potest fieri hic contractus, quando non affecuratur res quę sint pro prie merces, sed res aliqę naturales, vt vita alicuius, fructus terrę, partus mulieris, fe lix euntus nundinarum, aut alicuius nego tij.

His positis sit prima Conclusio.

Si contractus affecurationis sit verus, & real is ex parte vtriusque cōtrahentis, illo primo mo do explicato, seruatisque illis conditionibus, tã ex parte rei quæ affecuratur, quam ex parte af fecuratis, siue celebretur circa res quę sint proprie merces, siue circa quas cūcunque alias, mo do vero periculo subsint, est contractus licitus, & honestus.

Hęc cōclus. habetur expresse in iure Ci uili. ff. de nautico fœnore. l. 1. & 4. & Cod. eod. tit. l. 1. & 2. & probatur ratione: Si hic contractus non esset licitus, id certe esset, vel quia affecurator suscipit rei periculum, vel quia accipit pretiū aliquod ratione il lius periculi: Etenim cum in his duobus cō sistat tota vis & substantia huius cōtractus, non potest, si quam iniquitatem & vitium habeat, aliunde illud habere. Sed neutrum horum reddit hunc contractum illicitum, vel iniquum: Non primum, cum nihil magis cōsonum societati humane, quam vnū, periculum cui bona alterius subsunt, in se suscipere, hinc enim ortus est contractus fi dei iussione, qui adeo honestus est, & ciui li humaneque societati adeo necessarius. Nec secundum: Quia pro re pretio æstima bili pretium, modo honestum illud sit, & iu stum, recipi potest, periculū autem rei quæ illi subiicitur, & obligatio persoluedi valo rem illius est res pretio æstimabilis, vt ha betur. l. Periculum. ff. de nautico fœnore.

Et confir. Quia contractus in quo vterq; contrahentium ex æquo exponit se damno vel commodo, semper est iudicatus ab om nibus honestus & licitus, hoc autem reperi tur aperte in hoc contractu: Nam affecura tor exponit se commodo, retinēdi pretium quod accepit, saluum & illesum, si res quā affecurauit non pereat, & damno persolue di valorem illius si pereat: Similiter domi nus rei exponit se huic commodo habendi rem suam ita securam, vt si perierit non sibi pereat, sed affecuratis, & huic damno, vt pretiū illud sit absolute affecuratis, siue res illa pereat, siue non.

Secundo, Hic contractus vt ex ar. preced. constat, est quædam fidei iussio, vel saltim est illi maxime similis, Sed fidei iussio est

cōtractus honestus, & iustus de quo nullus vnquam peritorum diuitabit, licetque pro fidei iussione accipere pretiū, quod pruden tum arbitrio sit iustum, & commēsuratum periculo, cui fidei iussor se offert: in quo om nes etiam conueniūt, ergo erit similiter cō tractus affecurationis, modo vere ac realiter celebretur, & nullomodo fite aut simulate contractus honestus & licitus, & in quo iuste, & cum maxima æquitate potest recipere affecurator pretium, quod arbitrio pru dentum, vel v fufori censetur iustum, pro ratione periculi quod penes se suscipit, & tanto equius, & iustius, quanto maius est periculum cui communiter se exponit affecurator, quam sit periculum, cui exponit se fidei iussor.

Tertio, Contractus qui dicitur depositio nis, seu vadiationis, Hispanice *las apuestas*, seruatis debitis circumstantijs, maxime vt vterque vero periculo se exponat boni vel mali euentus, est contractus licitus, & honestus: Sed hic contractus affecurationis est velut quidam contractus vadiationis, in quo perinde se habeat affecurator ac si di cat, assero hanc nauim peruenturam ad por tum si minus, da mihi. 5. & ego nisi perue nerit, reddam tibi 100. Ergo est contractus hic affecurationis honestus & iustus. Mi nor cum consequentia perspicua est, Ma ior vero est recepta apud omnes DD. Ha bent illam expresse Gabri. in 4. dist. 15. q. 3. dubio. 8. Medin. Cod. de Restit. q. 22. collu. penult. Nauarr. in Manua. cap. 19. num. 18. Soto loco cit. & omnes recentiores qui de contractibus scripserunt. & Adrian. licet non habeat illam expresse, satis tamen insinuat illam in suo 4. fol. 69. col. 2. Dixi autem in Maiori, in contractu vadiationis vtrumque contrahentē debere seipsum exponere periculo: quia si alter deponentium esset certus, verum esse quod affirmat, nul liq; periculose exponeret, si res illi pro vo to succederet, non posset lucrum illud aut sponsonem recipere: cum illam eo solum no mine recipere possit, quod exposuerit se pe riculo perdēdi quod sponsonem, sicut & in Indo, cuius contractus hic vadiationis seu sponsonis quandam effigiem & specie gerit. Ita docent omnes authores citati. Excipiunt vero Medina, & Nauarr. locis citatis eum, qui certus est, quando aperte admo net alterum se certo scire, quod affirmat, & spondet, alter vero quantumuis ab illo ad monitus temere, & imprudenter *deneicio y porfado*, vult nihilominus omnino sponsonem

nem facere: potest enim tunc, qui de rei eue-
tu certus est, tali certitudine non obstante,
spondere cum illo, ac deponere, & tuta cō-
scientia lucrari.

Denique contractus hic est maxime ne-
cessarius Reipub. multi namque ab asportā-
dis mercibus necessarijsque negotijs, qui-
bus conuictus humanus plurimum indiget,
exercendis desisterent, nisi existerent, qui
merces illas accepto aliquo iusto pretio pro-
mitterent securas reddere: Pertinuit autem
ad diuinam prouidentiam, vt contractus
adeo Reipub. & conuictui humano necessa-
rius, nisi aliunde vitietur, secundum se
suamque propriam rationem licitus sit, &
honestus.

Quibus & illud plurimum fauet, quod
cedat vt plurimum in vtriusque contrahen-
tis vtilitatem. Assuratoriū quidem, quia
sæpe recipiunt pretia ista sine vilo damno,
aut iactura aliqua suorum bonorum, cum
frequenter res assureatæ non pereant. As-
surantiū vero merces suas, quia soluto
illo pretio securi manent res suas vel non
perituras, vel si pereant alijs perire, non si-
bi, cum sint valorem illarum recupera-
turi.

Ad argumenta in oppositum: Ad pri-
mum, desumptum ex cap. Nauiganti respō-
deo, nullomodo in eo prohiberi contractū
assuratiōnis, de quo hic loquimur, vt pri-
uatim ostendemus art. 4. & vltimo huius
disputationis.

Ad secundum constat satis, pretiū quod
ab assureatore recipitur, non recipi ab illo
pro nihilo, quin potius pro re quæ pretio
estimabilis est, & digna: cum recipiatur pro
periculo, cui res ista exposita est, quod in
se assureator suscipit cum obligatione per-
soluendi valorem illius si perierit.

Ad tertium dico, non dari per hunc con-
tractum, modo rite ac recte exerceatur, ta-
lem occasionem & ansam, cum non liceat
accipere pretium, nisi vere periculum illud
rei imminet, habeatque assureator in bo-
nis, vnde valorem rei cuius periculum sus-
cepit, persoluat, adeo vt fictus assureator
puniat a iudicibus. Quod si quis sub præ-
textu huius contractus aliquam vsurā exer-
ceat, non propterea debet contractus hic
sub debitis conditionibus celebratus dam-
nari, aut prohiberi, cum illud vitio homi-
num tribuendum sit, non iniquitati huius
contractus.

Ad argumentum Conrad. constat iam
ex vltimo argum. nostro, quo probabimus

conclusionem a nobis hic positam, plurimū
cedere in vtilitatem Reipub. & ipsorū mer-
contrahentium vsū huius contractus, ser-
uatis in eo debitis illius conditionibus, etiā
si assureator nullam aliam præstet operam
circa rem assureatam, quam illius pericu-
lum penes se suscipere. Neq; verba illa Ge-
nes. 3. huic doctrinæ repugnant, non enim
ibi præcipitur vt omnes, & diuites tenean-
tur laborare, aut ad quodcunque lucrum la-
bor exigatur, nam & nonnunquam cū vo-
luptate illud acquiritur, sed prædixit ibi
Deus in penam peccati ab Adamo commif-
si, terram quæ propria sponte optimos fru-
ctus eo non peccare tulisset, post peccatum
nō aliter illos reddituram, nisi maximo ho-
minū labore, ac sudore colatur. Adde quod
mercatores qui sic assureant, licet in eo
contractu nullum patiantur laborem cor-
poris, non tamen carent labore in alijs ne-
gotijs quæ exercent, quin & laborem ani-
mi, timentes ne res illæ assureatæ pereant,
frequenter patiuntur.

**QVAE LEGES, SEV CONDI-
TIONES IN CONTRACTU ASSURATI-
ONIS DEBEANT OB-
SERuari? Et quæ fraudes contra il-
las miseri possint?**
(?)

DIXIMVS hunc contractum
honestum esse, & licitum: seruatis
debitis in illo cōditionibus: quas
licet iam attigerimus, nunc tanē,
quoniam ex defectu earum potest ille vitia-
ri, & iniustus ac iniquus reddi, copiosius
explicemus oportet.

Exigunt quidem DD. in illo vt recte
ac iuste fiat varias conditiones, sed potissi-
me has sex.

Prima est, Vt euentus, rei quæ assureatur,
sit vtrique contrahenti incertus, saltem quā-
tum ad notitiā quā de illo vterque habet.
Et ratio est, quia cum iustitia huius contra-
ctus in eo consistat, vt vterque eorum tam
damno quam lucro equaliter se expo-
nat, vt in 2. argum. quo probauimus illum
esse honestum ac licitum, diximus, exigitur
necessario euentū rei quæ assureatur vtrū-
que latere, ac vtrique reuera incertum esse:
nam aliter is, cui ille certus esset, ac cog-
nitus, nulli profecto periculo se exponeret.
Vnde si quis assurearet sibi nauem, quam
iam nouit perisse, fraudulenter quæreret
illius securitatem, & iniuste reciperet, quid
quid in compensam meritiū quas amisit,
sibi

Secunda Conditio.

fibi daretur, tenereturque ad illud in inte-
grum restituendum, quin & omnes expen-
sas, vel damna, quæ assureator ille quem
decepit, ea ratione pateretur. Fuit enim cō-
tractus nullus & iniquus. Poterit autem re-
cipere pretium, quod pro illa assureatione
contulit, modo, vt dico, satisfaciatur assurea-
tori omnia damna emergentia, & lucra ces-
santia, quæ illi per illam fraudem & dolum
contigerūt, & omnes expensas, si quas prop-
terea assureator ille fecit.

Eadem ratione, si rumores, ad eum qui
assuratiōnem quærebat, peruenerūt, rem-
perisse, aut habebat coniecturas idem indi-
cantes, quæ assureatorem latebant, ita vt si
eum non latuissent, non assureasset, vel sal-
tim multo maiori pretio: tunc quia huius-
modi dolus & deceptio dedit causam illi as-
suratiōni, aut saltem vere dolus & decep-
tio in eo interuenerunt, tenetur, qui valorē
illius rei ea pereunte reciperet, illum resti-
tuere: Nec sufficit, conferat incrementum
pretij, quod forsam alter postulasset, si rem
illam ita periclitari ac prope interitum esse
agnouisset: Quia tam contractus cui dolus
causam dat, quam is in quo vere fraus
& dolus interuenit, quo dolo cognito cō-
trahens, qui damnū patitur, forsam non
contraxisset, censendus est inuoluntarius &
nullus, ita vt quidquid per illum recipitur,
maneat obnoxium restitutioni. Sicut dixi-
mus de vendente rem defectuosam, cuius
defectum nouit, & occultat, ceditque illud
in damnū ementis, ita vt si emens illum
agnouisset, rem illam non emisset, vel saltem
multo minori pretio, teneri vel ad rescin-
dendum contractum, vel ad restituendum
augmentum & excessum illum iusti pretij
pro arbitrato emptoris, qui sic fuit de-
ceptus.

Eodem modo si assureator quado asse-
curauit, sciebat rem iam esse in tuto, & ab
omni periculo liberam, contractus est simi-
liter nullus, teneturque alteri restituere om-
ne interesse, & pretium, quod pro illa asse-
curatiōne recepit, & omnes expensas, quas
dominus rei propterea fecerit: Idemque
dicendum est, si coniectabat rem illam fere
iam esse in tuto, neque illud alteri indica-
uit, quando dominus rei, si quidem illud
agnouisset, vel non quæsisset assureato-
rem, vel multo minori pretio: quia ta-
lis ignorantia, & deceptio efficit contra-
hentem inuoluntarium, & eo ipso
redit contractum nul-
lum.

EXIGITVR secundo, vt mer-
ces illæ vel res quarum securitatem
aliquis quærit, vere existant, vere-
que subijciantur illi periculo, cuius
securitas postulatur. Vnde inique ageret,
qui fingeret se habere in portu nauim ve-
lis cito committendam, multis mercibus ac
tanti valoris plenam, cuiusque siue illarum
merciū quæret securitatem, cum nullā
haberet nauim, aut si quam, vacuam, & ina-
nem, tenereturque, si quid propterea ab as-
suratore, quem sic decepit, acceperit, in in-
tegrum cum omnibus damnis, & expensis
restituere. Est enim huiusmodi contractus
iniquus, & nullus: tum, quia innititur de-
ceptioni & dolo, quem si alter agnouisset,
profecto non assureasset, sed timuisset pru-
denter, dominum illius nauis negligenter
in ea seruanda, tanquam vacua, & inati se
habiturū: quin etiā iniqua cupiditate ob-
cœcatum, passurū forsam data opera illius
submersionem, vt sub pretextu multarum
merciū in ea pereuntium multum lucrū,
multamque pecuniam ab illo misero asse-
curato reciperet: Vbi vero merces non existi-
stunt, sed finguntur, nec existit periculum,
quod ab assureatore vere suscipiatur, nec
vera materia huius contractus, sed est velut
simulatum cambium quod dicitur sicum &
fictum. Tertio, quia cum hic contractus (vt
docuimus) sit quædam fideiussio, res asse-
curata talis esse debet, vt si pereat, eiusque
valorē assureator persoluat, maneat illius
dominus, cum actione & iure recipiendi illā
tanquam vere suam, si alicubi deinde illa
appareat: quo iure expoliaretur assureator
qui ita deciperetur, vt merces, quas asse-
curat, vere non existerent.

Excipitur ab hac conditione secunda, vt
recte obseruat Soto, quando assureator
sciens & prudens in illa naui nullas esse
merces, aut non eius valoris qui dicitur, sed
multo minoris, vult nihilominus illam pe-
rinde assureare, ac si reuera merces illas ha-
beret, ac tanti valoris: Tunc enim recte ac
iuste si periret, posset qui ab illo ita scientē
& prudente eam securitatē quæruit, valo-
rem illarum ab eo exgere, & recipere. Pri-
mo, quia in hoc contractu non decipit asse-
curator, nec potest ille censerī inuolun-
tarius, sed libere & maxime voluntarius, &
qui si quod patitur damnū, vel iniuriam,
sibi ipsi illud intulit. Secundo, quia recipit
actu & re ipsa pretium iustum, & commēsu-
ratum

raturum valori talium mercium, perinde ac si vere illæ in ea naui existerent. Et iuxta mercatorum morem, qui hunc contractum celebrat, nec curat nauim videre, nec merces aut res de quarum securitate agitur, nec illarum valorem aut pretia, sed in mutuo consensu ita conueniant: Conferam tibi 5. pro 100. vel 50. pro mille, & quia defero in nauui 4000. quæ efficias mihi secura, reddo tibi in pretium huius securitatis iuxta communem usum fori 200. Vnde quidquid sit de mercibus, conueniant in aliqua certa quantitate assecuranda, & pro ratione illius pretium confertur, sciensque & prudens quantitatē illam sub eo pretio eā assecurat.

Tertio quæ est ratio Soti, quia talis assecuratio esset quoddam genus vadiationis seu sponsonis, quasi dicat domino nauis assecurator iste, si salua peruenerit nauis, dabis mihi tantum: sin minus, dabo tibi tantum: sicut possent & alij, ad quos illius nauis incolumitas aut subuersio nulla ratione pertineret, sic inter se deponere ac spondere, si nauis illa incolumis ad portū applicuerit, dabis mihi 50. sin minus dabo tibi 1000. Hæc autem accipienda sunt nisi nauis culpa domini pereat, vbi enim culpa illius periret, esto assecurator sciens illam vacuam ac sine mercibus assecurasset eam in hac vel illa quantitate, & valore mercium, non teneretur ad aliquid persoluendum: cū enim culpa domini sui nauis illa perierit, eidem cuius culpa perierit, damnum illud ascribendum est.

Hinc colligunt nonnulli, hanc secundam conditionem, Vt merces quas aliquas assecurat in nauui, oporteat vere in illa existerē, ac sub periculo asportari, ita vt nisi vere illæ existant sed fingantur, contractus sit inualidus, & sine debito persoluedi valorem aliquem mercium, casu quo nauis illa periret, quia fuit cum dolo qui dedit causam contractui: Colligunt inquam in foro quidem exteriori habere locum, in interiori vero sic esse iudicandum, vt si dominus nauis, quia illa vacua deferrebat, non adhibuit eam curam, quam debuit, sed negligentia ac culpa illius submergatur, vel pereat, tunc reuera assecuratorem non teneri ad contractum illum, neque ad soluendum valorem mercium, quatum periculum in se suscepit, tum, quia tunc vere contractus ille fuit cum dolo, tum etiam, quia culpa eius nauis illa perijt. Si vero dominus nauis adhibuit omnem diligentiam, quam debuit, ad illius conseruationem, contractum non

fuisse dolosum, sed validum, tenerique assecuratorem ad persoluendum valorem, in quo merces quas dicebatur nauis illa continere, fuerunt communi consensu æstimata.

Hanc sententiam probant primo: Quia tota ratio propter quam, vbi merces quas assecurantur, non existunt, sed finguntur, censetur contractus inualidus, nullamque inducens obligationē assecuratori, est, quia præsumitur tunc dolus ille, & negligentia domini nauis nō curaturi sicut oporteret de illius conseruatione; ar iudicium siue sententia, quæ in nititur alicui præsumptioni, ea cessante, non habet locum in foro anime, ergo in hoc foro, vbi dominus nauis erit negligens, contractus iste erit censendus dolosus, & nullus, vbi vero omnem quam debet, adhibebit diligentiam, censendus erit alienus ab omni dolo, & validus. Secundo, Quia vsus mercatorum illud habet, vt assecurator nihil minus curet, quam existant ne reuera in nauui merces illæ, vel sæcus, sed illud tantum, pro valore & quantitate cuius securitatem alter querit, pretiū recipere, quidquid sit de mercibus, deferantur ne; vel contra.

His tamen non obstantibus non dubito vera esse, quæ in hac secūda conditione diximus. Merces, quarum securitatem aliquis querit, vere debere existerē, & sub periculo cuius securitas queritur, præterquam vbi assecurator sciens & prudens nullas reuera in nauui contineri, vult nihilominus nauim illam assecurare in ea quantitate, & valore, in quo eandem assecuraret si vere merces illas contineret, ac defferret. Hanc sententiam referunt habuisse expressè Mag. Victor. Ducorque in illam arguētis illis propositis, quorum magna est vis: Quia vbi assecurator non suscipit periculum mercium sciens & prudens illas ibi nō existerē, sed credens bona fide ibi existerē, & defferri, non solum interuenit periculum illud, quod prudenter potest timere, dominum nauis, cum vacua deferatur, negligenter se habiturum in illius conseruatione, verum etiam & damnum hoc, vt si nauis pereat, quacunque ratione pereat, & sine culpa domini sui, soluat quidem assecurator valorem mercium quas assecurauit, nullum tamen maneat illi ius, vel actio ad eas alicubi querendas, & recuperandas, cum nullæ extiterint, quod tamē est intrinsecum huic contractui, sicut & fideiussori manere illi ius & actionem ad recuperandum debitum, quod

quod persoluit, ex bonis debitoris vbiunque possint illa reperiri.

Fauetque huic sententiæ, quod iudices recte ac rite iudicantes, quidquid sit de diligentia & sollicitudine domini nauis circa illius conseruationem, in suis tribunalibus & consulatu, assecurationem mercium factam ab aliquo bona fide, existimante vere illas existerē, ac defferri, cum tamen non existant sed fingantur, iudicant contractum dolosum, & nullū, nullamque inducere obligationem: Tum quia talis dolus & deceptio censetur dedisse causam illi contractui. omnique iure sufficere in quocunque foro, propter rationem assignatam, vt contrahens censetur inuoluntarius: tum etiam, quia in hoc casu nullum manet ius assecuratori soluenti merces, ad querendas illas & recuperandas vbi potuerit, cum nullæ existant. Vnde contractus hic non solum est inualidus, & nullus, quia præsumitur in eo negligentia in custodia nauis, quæ est prima ratio aliorū, verum etiam quia assecurator in eo vere decipitur, cum existimet se assecurare merces vere existentes, & quas si pereant, ac soluat, poterit alicubi querere, & aliquo modo recuperare: Quæ deceptio tam in foro interiori anime, quam in exteriori sufficiens est, vt censetur rationabiliter inuoluntarius.

Ad secundum dico, mercatores suscipiētes pericula mercium quæ defferuntur, non explorare an illæ vere existant & defferantur, quia credit bona fide vere existerē, ac defferri merces illas, quarum securitatem aliquis postulat. Quod si aliquando assecurator, vt sæpe fit, conueniat cum alio in aliquo certo valore nauis soluendæ a portu pro aliquo certo pretio, siue merces illas quas dicitur defferre vere defferat, siue non, tunc perinde se habet, ac si sciens & prudens nullas ibi existerē, vult nihilominus nauim illam in illa quantitate & valore securam facere, debetque valorem illum inter se constitutum, si nauis illa pereat, persolvere vtilius conuentionis, & pacti.

Sed quæres: Quando assecuratio mercium nulla est, & inualida, propter deceptionem qua merces non existentes finguntur existerē, licebit ne assecuratori retinere pretium quod accepit, vel debet restituere illud domino illarum mercium? Sunt qui existimant posse illud retinere, quia ipse ex parte sua veram voluit exercere assecurationem, sicut in ludo qui fraude vitur non potest tutam consciētiam aliquid lucrari, alter vero qui nul-

la vitur fraude, que lucratur a lufore fraudulento iuste retinet. Nihilominus crederē assecuratorem in hoc casu, cum primū detegitur alterius dolus, & rescinditur contractus, vel iudicatur inualidus, & nullam illi imponens obligationem, teneri ad restituendum pretium acceptum. Primo, quia accepit illud pro periculo illarum mercium, & obligatione quam suscepit persoluedi valorem illarum si periret, vbi autem merces non existunt; neque existit periculum earum, neque talis obligatio, pro qua pretium illud accipitur, vel acceptum retineatur. Secundo quia quod recipitur per contractum nullum, & inualidum, cum primum illud constat, restituendum est, assecuratio autem dolosa & ficta, de qua hic agimus, contractus est inualidus, & nullus: In quo differt plurimum a ludo, qui ex parte luforis dolosi & fraudulentum inualidus est ad acquirendum lucrum, ex parte vero ludentis bona fide, ac sine fraude & dolo, validus & sufficiens, ad acquirendum & retinendum lucrum, quod fideliter ludens obtinuerit,

Tertia Condicio.

VT pretium assecuratori reddendum sit iustum, vel communivsu fori, vel arbitrio peritorum & prudentium debet esse commensuratum periculo, ratione cuius illud redditur. Quæ de causa consideranda sunt diligenter omnes circumstantiæ, temporis, loci, & personarum, vt pro ratione periculi pretium constituatur. Vt in assecuratione nauis, nauigatio illius quali tempore fiat pacis aut belli, multorum aut perpaucorum pyratarum, è tali portu in talē portū, sub tali Nauclero huius vel illius peritæ & dexteritatis, &c. quot & quātis periculis subiiciatur. Quibus recte ac mature pensatis, constituetur recte pro ratione periculi pretium accommodatum: Non enim consistit illud in indiuisibili, sed habet sicut & in cæteris rebus suam latitudinem, in summi, mediæ ac rigorosi & supremi, augeri que potest vel minui, non solum pro maiori vel minori valore rei quæ assecuratur, verum etiam & potissime pro maiori aut minori periculo cui assecurator se ipsum exponit. Ex hac conditione sequitur, teneri dominum rei quæ assecuratur ad manifestandum vere assecuratori omnia pericula, & incommoda, quæ illi rei contingere possunt. V.g. debet illi vere indicare portū, ad quæ applicabit nauis illa, & quæ pericula

pericula in eo itinere aut portu soleant accidere, qualitatem itidem nauis, & firmitatem, num vetustate vel aliqua alia de causa minetur interitum, vel recipiat aquam, & similia, quæ ad quantitatem periculi recte iudicandam facient, cum ex illo quantitas iusti pretij pro illo exhibendi defumenda sit.

Quarta Condicio.

Ville, cuius merces affecurantur, seruet fideliter omnes conditiones, & pacta apposita in contractu. Veluti, vt nauis quæ affecurata est, non teneat aliam viam, nec dirigatur in alium portum, quam fuit dictum & promissum affecuratori, non recipiat alia onera, quibus magis illa grauetur, ac periclitetur, præter ea quæ tempore contractus fuerunt significata. Ac sic in alijs rebus quæ affecurantur.

Quinta Condicio.

VT Affecurator habeat verè in bonis, vnde soluat fideliter valorem mercium, quas affecurauit, perierint: aliter (vt diximus) contractus est iniustus, & iniquus ex parte ipsius, nec potest pretium aliquod accipere, perinde ac si quis videret rem quam non habet. Quia affecurator accipit pretium pro obligatione illa quam sibi imponit, soluendi valorem mercium quas affecurat, si perierint, quam tamen obligationem qui non habet bona, vnde valorem illum soluat, fiste ac inique vendit. Vnde talis fisteio est dolus dans causam contractui, reddens illum nullum, & alium contrahentem sufficienter efficiens rationabiliter inuoluntarium. Habet enim se in affecuratione dolus hic, perinde ac si quis vellent ludere nullam habens pecuniã, vnde soluat quæ alter ab eo lucrabitur: vnde quemadmodum ludens, nullam habens pecuniam ex qua soluat alterius lucra, non potest tuta conscientia aliquid lucrari ab altero lusore, quia esset contractus inæqualis, pari ratione non habens vnde persoluat valorem rei affecurate si pereat, non potest accipere pretium aliquod pro illius affecuratione.

Sed obijcies, esto affecurator non habeat in bonis vnde persoluat valorem rei quam affecurat, exponit se nihilominus magno pe-

riculosi merces ille pereant, quia potest tradi in carcerem, quin & apud aliquos redigi in seruitutem, iam igitur ratione huius periculi, & damni, cui se exponit, poterit pretium aliquod accipere. Secundo, si quis ludat non habens tunc pecunias è quibus soluat alterius lusoris lucra, sperat tamen se habiturum postea, & tunc soluturum, potest lucrari ab alio. Ergo similiter affecurator, licet non habeat actu pecunias, vel bona, vnde tunc persoluat merces, si perierint, si tamen speret se postea habiturum, poterit affecurare, ac pretium tuta conscientia recipere.

Ad primum respondeo, affecuratorem istum non habentem vnde persoluat rem affecuratam si pereat, exponere quidem seipsum illi periculo carceris, &c. non tamè ex vi contractus affecurationis, cum sit inualidus & nullus, & ratione cuius nec affecurator iste potuerit aliquid accipere, nec dominus mercis aliud ab eo exigere, quam repetitionem pretij quod illi contulit. Habet autem vt recte dicebant Mag. Victor. & Fr. Ioannes a Peña actionem illam tradendi illum in carcerem, propter fraudem & dololum quo ipsum decepit, & nocumentum quod illi intulit, cum non habeat, vnde recipiat valorem mercium, quæ illi perierunt, quem tamen ab alio cum quo veram affecurationem contraxisset, recepisset.

Ad Secundum dico: Si quidem tam is qui ludit, quam affecurator probabiliter ac prudenter speret se in proximo habiturum, vnde soluat, quod per illum ludum, aut affecurationem alteri debuerit, posse illum recipere ac retinere quæ ludo fuerit lucratus, & affecuratorem istum quæ ex affecuratione receperit. Quod si non speret moraliter ac probabiliter se in proximo habiturum vnde soluat, nec posse lusorem illum lucra aliqua ex ludo sibi contingentia recipere, nec affecuratorem non habentem bona contractum affecurationis exercere, vel pretium aliquod pro affecuratione accipere. Tum quia quod procul abest potest varijs modis impediri, vel perire antequam actu obtineatur, tum etiã quia potest, illa post multum tempus speras, ante quam ad manus eius perueniant, obire, quo moriente ad suos heredes illa forsam non peruenient, aut si perueniant, curabunt illi parum, sicut frequentissime accidit, talia debita suorum defunctorum persolvere præter quam varijs litibus & molestijs in ea solutione interuenientibus. Quibus fit, vt qui non sperat in proximo habere bona, vnde

per

persoluat merces a se affecuratas, non possit aliquas affecurare, nec pretium pro aliqua affecuratione recipere.

Obseruandum tandem hic est: Quando que mercatores, qui magnam mercium copiam nauibus committunt, non querere illarum omnium securitatem, sed partem tantum vt ea ratione nec tantum pretium affecuratori tradere oporteat, nec si casu merces ille pereant, in totum ipsis pereant, sed aliquam saltem habeant illarum partem incolumem & securam: In quo casu omnium DD. consensu illud omnino exigitur, vt tempore contractus ea pars mercium quæ affecuratur in particulari ac in specie (vt dicunt) certa sit, ac definita, vt si merces illa non omnino perierint sed ex parte, ita vt maneat salua quæ fuerat affecurata, affecurator illius liber quoque maneat a solutione illius, si vero perierit soluat illius valorem: Quod si affecuratio non fiat mercis alicuius in specie, sed quod sepe accidit alicuius quantitatis & valoris, vt cum deferens in nauis res valentes 6000. aureos solum affecurat valorem 2000. aureos, tunc si merces omnes pereant, tenebitur persolvere integra duomille aureorum quæ affecurauit, quod si media tantum mercium pars perierit reddet solum mille aureos, & similiter pro ratione quantitatis mercium pereuntium reddet partem illorum 2000. aureorum quæ affecurauit.

Quæ res hac occasione: Liceat ne habenti tantum in bonis 500. aureos affecurare quantitatem vt mille, accepto pretio iusto affecurationis illorum mille, vel debeat solum affecurare 500. ad quos soluendos si perierint, habet in bonis, accipereque solum pretium affecurationis illorum 500. Responderunt Mag. victo. hic dubitationi respondisse: Si illa mille omnia in eadem nauis deferantur, non posse habentem tantum in bonis 500. illa affecurare, sed solum 500, cum hæc tantum possit persolvere & similiter solum etiam posse tunc recipere pretium affecurationis vt 500. aureorum: Quod si illa mille in diuersis nauigijs in partes diuersa deferantur, tunc posse, esto solum habeat in bonis 500. affecurare illa mille sic diuisa, & recipere pretium affecurationis illorum mille, quia raro accidit, vt variæ naues simul submergantur, & pereant quæ in varijs nauibus deferuntur, in his autem iudicandum est secundum ea quæ frequentius accidunt, Alijs tamen

videtur probabilius, & verius, ac merito, etiã si illa mille in diuersis nauibus diuisa existant, habentem in bonis soles 500. aureos non posse illa mille affecurare, sed soles 500. Primo, quia qui solum habet 500. non potest efficere securitatem nisi similis quantitatis quam ipse habet. Secundo, quia non est omnino raro contingens, sed satis frequens multas naues simul perire, & bona in eis contenta.

Explicatis conditionibus quas obseruare oportet in hoc contractu, vt recte ac iuste ille exerceatur: Videamur oportet, in quibus rebus exerceri possit, & a quibus?

ARTIC. III.

QUÆ RES ASSECVRARI possint, & maxime vita hominis.

VM affecuratio fit contractus, in quo rei pretio æstimabilis, & alicui periculo subiectæ, periculum illud ab aliquo suscipitur, perspicuum est ex hac natura propriaque ratione affecurationis consequenter effici, vt sint idonea materia affecurationis omnes res, quæ pretio æstimari possunt, & alicui periculo subiiciuntur. Potissime tamen iuxta communem mercatorum usum affecurantur, vt docent communiter DD. sequuntur Siluest. Negotium 4. hæc sex.

Primo merces, siue per mare, siue per terram ex loco in locum deferantur, quando alicuius submersioni vel præde in eo itinere periculum patiuntur.

Secundo fit similiter affecuratio in pecunijs, quæ dum ex vno loco in alium deferuntur alicui submersioni vel præde sunt expositæ.

Tertio in debitis, siue ex mutuo siue ex alio contractu debita illa contracta sunt: Debet mihi Petrus mille aureos vel ex mutuo, vel ex pretio rei alicuius illi venditæ, vel alia quacunque via, timeo forsam non esse illos mihi fideliter soluturum, quero aliquem qui illud debitum mihi securum efficiat, ac periculum infidelis solutionis quod timeo, dato illi aliquo pretio pro illius securitate pœnes se suscipiat. Sunt qui dicant, in huiusmodi debitis tunc solum posse habere locum contractum affecurationis, quando probabiliter, &

Ppp mora

moraliter timetur infidelis eorum solutio, sed verius est, quod in hac parte docet Siluest. in quocunque debito posse illum excerceri: quia nullum est debitum, in quo recuperando maxime post aliquod tempus non possint interuenire aliqui labores, difficultates, vel pericula, et si non statim illa appareant.

Quarto, potest etiam assicurari libertas alicuius, vt cum quis suscipit navigationem, vel iter per loca in quibus periclitatur incidere in manus pyraturum, prædonum, vel hostium, apud quos efficiatur captivus: quo casu solet quaeri sub pretio, vel saluum conductum efficax, vel mercator qui periculum illud in se suscipiat, ita vt si acciderit hominem illum effici captiuum, teneatur illum ab illa captiuitate suis expensis reddere, ac liberare.

Quinto fit assicuratio in vita alicuius, qua ratione videmus, Episcopos quandoque vitæ suæ securitatem postulare à mercatoribus per aliquot annos, dato illis aliquo pretio pro ratione periculi quod in se suscipiunt, iuxta ætatem, valetudinem, rationem victus, & alias circumstantias eius, cuius vitam per totum illud tempus securam promittunt.

Sexto & ultimo exercetur etiam quandoque securitas in rebus naturalibus, vt fructibus, & similibus: quem tamen contractum ad sponsonem, quam dicunt vadiationem, iudicant multi potius pertinere, quam ad assicurationem. At quando ita exercetur, vt promittat quis sub hoc vel illo pretio tot ex hoc vel illo prædico colligendos esse hoc anno vel illo fructus, ita vt si pauiores colligantur sit ex proprijs reddituris deesse illum, huiusmodi contractus assicuratio quoque vere ac proprie est: cum in eo suscipiatur periculum rei pretio æstimabilis, & illi periculo vere subiectæ.

Ac in omnibus rebus hic propositis locum habere contractum assicurationis, iusteque excerceri seruatis illis conditionibus, quas artic. precedenti docuimus seruandas esse, omnes Doctores communi consensu affirmant: solum dissident circa quintum, nempe vitam.

AN IN VITA HOMINIS

liceat exercere Assicuratiois contractum

(†)

HOSTIENSIS, quem refert & sequitur Siluest. Negotium num. 4. iudicauit illud non licere: Primo, quia talis assicuratio nulli vtilitati Reipubli. vel alicui bono communi videtur deseruire, sed soli cupiditati.

Secundo, Quia vita hominis nullo pretio æstimari potest, assicuratio autem circa eas tantum res versatur, quæ sunt pretio æstimabiles, & alicui periculo expositæ. Et hæc est præcipua eorum ratio.

Tertio, Quia talis assicuratio videtur esse concertatio, & sponso, quæ vnus spondet, seu deponit illum cuius vita assicuratur tot annos esse victurum, alter contra non esse per totum illud tempus victurum, qua ratione datur huic occasio captandæ ac desiderandæ mortis illius, de cuius vita concertatur.

Communis tamen Doctorum omnium opinio, tam Theologorum quam Iurisperitorum præter Hostiensem & Siluestrum habet hunc contractum seruatis in eo debitis assicurationis conditionibus, & legibus licitum esse, & iustum.

Quod vt magis intelligatur obseruandum est. Vitam hominis secundum se sumptam nullo quidem pretio æstimabilem esse, commodum vero, quod ex vita alicuius per aliquot tempus durante, vel damnum quod illo eo tempore moriente sequitur alicui, pretio æstimari posse. V. g. Designatur Petrus in Episcopum, nec habet pecuniam, qua indiget ad expediendas Romæ suæ dignitatis Bullas, postulat illam a mercatore intra 3. vel 4. annos illi restituendam: Si per totum illud tempus Petrus factus Episcopus viuat, restituet fideliter pecuniam illam, quam a mercatore illo accepit, sin minus non restituetur illa mercatori, cum Petrus (vt constituimus) accidit que frequenter, nulla alia bona habeat, quam redditus Episcopatus illius: Hoc commodum, vt restituatur à Petro Episcopo pecunia illa, quam a mercatore accepit, vel alia debita, si quæ habuerit contracta, si fuerit per tres vel quatuor annos superstes, & damnus quod eo intra tempus illud moriente, nec debita illa solvente sequitur, perspicuum est pretio æstimari posse: & ratione huius dampni, ac commodi querit Petrus in Episcopum electus, qui vitam ipsius assuret. Quod vel

ex eo

ex eo constat, quia cum agitur de huiusmodi securitate vitæ, non estimatur illa secundum se, in genere vitæ, sed in eo valore, qui exigitur ad compensanda damna, quæ creditores illius eo moriente ac non solvente reciperent, & iuxta illum valorem confert pretium suæ assicurationis.

Hoc posito satis patet communem DD. sententiam, licere vitam alicuius, hoc modo quem diximus, assicurare, verissimam esse.

Et probatur. Omnis res pretio æstimabilis, & periculo exposita est idonea, & accommodata materia contractus assicurationis: At vita hominis, quatenus illo moriente accidere possunt alicui aliqua damna temporalia, est pretio æstimabilis pro ratione illorum damnorum, ergo sub ea ratione pretio aliquo æstimata, cum mille periculis subiiciatur, idonea est, & accommodata assicurationis materia. Et confirmatur: Quia sicut non bene pro toto libertas venditur auro, at quatenus illa multorum bonorum occasio est, & illius defectus multorum damnorum causa, æstimatur in eo pretio, quod iudicauerit prudens necessarium ad eam recuperandam, si quis periclitetur in seruitutem redigi, sub ea quæ ratione, ac in eo valore assicuratur, ita quoque & vita. Confirmatur denique communi vsu inter omnes fideles recepto, Superioribus tam secularibus quam Ecclesiasticis illum non ignorantibus, sed approbantibus.

Ex his facile diluuntur argumenta in oppositum.

Ad primum enim constat, quam utilis sit & necessaria huiusmodi assicuratio Episcopis, & alijs multis, qui indigent pecunia quam non habeant, possant tamen, si per aliquot annos vixerint, illam certo habere, inuenientque amicos, vel mercatores, a quibus illam accipiant, vitam illorum per tempus illud aliquo assurante, quos tamē non ita inuenirent, si in vita eorum per illud tempus contractus assicurationis locum non haberet.

Ad secundam iam constat, qua ratione vita hominis in aliquo valore æstimari possit, & in eo assicurari, quamuis secundum se & in genere naturæ omne pretium superet.

Ad tertium dico, rarō vel nunquam potius accidere, vt qui vitam assuret alicuius, aut is, cui assuretor, si ille moriatur,

valorem vitæ illius redditurus est, mortem illius desideret, cum omnibus vtilissimum sit, vitam illius quæ assicurata est, in columnam permanente: Nam eo viuente, assuretor, pretium quod recipit pro tali assicuratione, sine vilo damno suo iuste retinebit, is quoque, cui si ille moriatur, debita de functi persoluenda sunt, commodius illa recipiet a debitore suo, illo viuente: Non enim fit huiusmodi assicuratio, quasi per concertationem de vita illius, quasi vnus deponat illum tot annis victuram, alius contra spondeat non victuram: sed solum fit aliquo mercatore suscipiente penes se periculum vitæ alicuius, æstimata vita illa in eo valore qui exigitur, ad compensanda damna quæ illo moriente alicui acciderent. Unde ex desiderio vitæ eius, qui illius securitatem querit, & quem omnibus vtile est, toto illo tempore nō mori, contractus hic celebratur. Quod si quando, occasione huius assicurationis, aliquis mortem illius, cuius vita assicurata est, desideraret, hoc desiderium non est tribuendum huic contractui, vel nature illius, sed vitio & iniquitati eius qui mortem illius desideraret, Quemadmodum donatio rei obtinendæ mortem donantis, institutio hæredis, & similia non improbantur, eo quod sint nonnunquam occasio captandæ, ac desiderandæ mortis eius, qui sic donauit, vel testamentum illud condidit: quia tale desiderium, & iniquitas non oriuntur ex natura, vel ratione illius donationis, vel testamenti, sed ex prauitate, & vitio eorum, quibus talis donatio facta est, vel mandata hæreditas.

ARTIC. IIII.

AN QUI PECUNIAM ALIO

cum periculo transferat dam alicui mutuat, possit eiusdem pecunie periculum penes se suscipere, et illam assurecurare?

IN QUESTIÖNEM hanc discutant Iurispontificij interpretes in cap. Nauigati. de vsuris: quod licet nos satis abunde superius explicauerimus quest. 78. art. 2. controuer. 20. colum. 906. quia tamen non desunt ex recentioribus Theologis, qui existimēt mutuantē pecuniā aliquo trajiciendam nulla

ppp a ratione.

ratione posse illam assecurare: Num illud liceat, rursus hoc loco in particulari explicandum est.

Qui ita sentiunt, constituunt, hæc duo tanquam certa suæ sententiæ fundamenta: Prius est. Quemadmodum in fideiussione reperiuntur tres personæ, creditor cui aliquid deberur, debitor ipse, & fideiussor: ita & in assecuratione, de qua hic agimus, reperiuntur alia tres personæ illis similes: nimirum, mutuante pecuniam tanquam creditorem, mutuatarium tanquam debitorem, & assecuratorem tanquam fideiussorem. Posterius est. Sicut in fideiussione debitor, & fideiussor refferunt unam personam, contrahentem cum creditore velut cum alio contrahente, quia uterque promittunt creditori solutionem debiti, ita & in assecuratione pecuniæ mutuatæ alio traiciendæ, mutuatarium qui est debitor, & assecuratorem refferunt unam personam contrahentem cum mutuante illam.

Ex his sic argumentantur: Assecuratio est quædam fideiussio, vel saltem reducitur ad illam, sed in fideiussione non potest idem esse creditor, & fideiussor, Tum quia fideiussor constituit in eo contractu unam personam cum debitore, debetque propterea realiter esse persona distincta a creditore sicut & debitor ipse: Tum etiam quia repugnat, ut rei suæ sibi ipsi aliquis se fideiussor constituat. Ergo similiter in assecuratione, mutuans pecuniam, cum sit illius creditor, non potest idem esse illius assecurator, quia cum assecurator constituat unam personam cum mutuatario illius debitor, debet necessario esse persona distincta a mutuante & creditore, sicut debet mutuatarium & debitor esse persona re ipsa distincta ab illo.

Secundo, Actio, & passio non possunt reperiiri simul in eodem subiecto, respectu eiusdem rei: Sed assecurare est velut actio, recipere autem securitatem est velut passio, ergo non potest idem qui pecuniam, mutuatur eiudem offerre securitatem.

Tertio, Qui rem aliquam assecurat, suscipit in se illius rei periculum, is vero cui fit assecuratio, manet iam eo ipso liber ab illo periculo, impossibile autem est aliquem suscipere periculum aliquod, & ab illo simul manere liberum: Ergo nequit idem qui mutuatur, & est creditor, esse simul assecurator pecuniæ, vel rei ab ipso alteri mutuatæ.

In eandem sententiam afferunt huiusmodi Authores. Doct. Nauarr. in commento resolutorio illius Cap. Nauiganti. num. 1. 2. 3. 4. & 5. Quia habet ibi Nauarr. Imprimis Gregor. nonum in eo cap. prohibere omnino hoc genus assecurationis, in quo idem qui mutuatur pecuniam aliquo traiciendam, illam assecurat, quacunque ratione talis assecuratio iungatur cum illo mutuo, siue cum pacto siue sine illo pacto.

Probar illud Nauarr. primo, Quia iuxta contextum istius capituli omnes Latini sermonis periti affirmabunt, hunc esse verum, & genuinum illius sensum: Ut qui nauiganti, vel eunti in nundinas certam mutuatur pecuniæ quantitatem, & eo quod suscipit in se illius periculum, aliquid recipit ultra sortem, usurarius sit censendus: Iuxta quem sensum, quem solum verum iudicat Nauarr. definit aperte Pontifex, mutuante recipientem aliquid ultra sortem, quacunque ratione illud recipiat, etiã si nullo modo ratione & causa mutui illud recipiat, sed sola ratione periculi, eo tamen ipso quo recipit illud ab eodem qui mutuatur, esse censendum usurarium.

Secundo, Quia si Gregor. 9. voluisset significare, illum tantum mutuante esse usurarium, qui ideo mutuatur, quia cum illo contrahit mutuatarium de assecuratione rei non dixisset, *Eo quod suscipit in se periculum*, sed hac ratione, *ut susciperet in se periculum*, quasi diceret, qui ideo mutuatur, quia inter ipsum & mutuatarium conuentum esset, ut nullus alius periculum illius pecuniæ penes se susciperet, quam ipse mutuans.

Tertio, Quia si ille tantum esset iuxta istud cap. Nauiganti. censendus usurarius, qui mutuatur sub ista conuentione, & pacto, sequeretur textum hunc de eo tantum loqui, qui prius assecurat, quam mutuatur, sicque esset textus iste legendus: *Mutuans, eo quod suscipit in se periculum*: quasi præcedat assecuratio, & sequatur deinde mutuum: At qui sequuntur illum sensum, quæ impugnat ibi Nauarr. dicunt utrumque simul fieri, & mutuum directe & per se, & simul assecurationem, quasi pactum & conditionem sine qua non conferetur illud mutuum. Nec valet inquit Nauarr. quod aliqui affirmant, legendum esse eo quod suscipit in se periculum: Tum, quia in plerisque & antiquioribus exemplaribus habetur

betur suscipit, tum vero, quia eodem res incidit, siue legamus *suscepit*, siue *suscepit*.

Quarto, Quia Pontifices, maxime Gregor. 9. vir eruditissimus, & in suo manere prudentissimus non solent definire, nisi ea tantum quæ dubia sunt: mutuante vero cum aliqua obligatione ex pacto mutuatarium imposita, aliter non mutuaturum, certum est, & extra omnem dubitationem esse usurarium: Vnde textus hic non est dicendus prohibere hoc genus mutui, in quo mutuatarium obligatur ex pacto non recipere alium assecuratorem, quàm mutuante: sed cum per leges civiles illud concederetur, ut idem qui mutuatur, assecuret pecuniam a se mutuaturam, recipiendo aliquid ultra sortem pro tali assecuratione, dubitareturque an id liceret, diffinit Gregor. nulla ratione id licere. Nec distinguit inter mutuante cum tali pacto, ut idem debeat esse assecurator pecuniæ a se mutuaturæ, & mutuaturum ac assecuratorem sine illo pacto: Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.

Ex quibus satis aperte constat Doct. Nauarr. huius fuisse sententiæ, ut non liceat mutuante pecuniam, vel rem aliquam alio cum periculo deferendam, periculum illud sub aliquo pretio in se suscipere, sed mutuaturum etiam, qui vel ratione talis periculi assecurationis aliquid reciperet ultra sortem, saltem in foro exteriori esse censendum usurarium. Nam habet deinde ibidem Nauarr. in foro quidem animæ hunc contractum esse licitum, quando idem qui mutuatur, assecurat sine illo pacto, rogatus libere ab ipso mutuatarium sub iusto pretio, & alijs conditionibus in iusta honestaque assecuratione requisitis: Nec esse eum, qui sic assecurauerit, compellendum a confessario ad restitutionem pretij accepti pro illa assecuratione, sine illo pacto facta, sed libero mutuaturij consensu & sub iusto pretio. Cæterum quia talis assecuratio mutuo admixta, cum eodem qui mutuatur, maximam offert usuræ speciẽ, & suspicandam an sã, quod ita confertur ultra sortem, non tam exhiberi ratione periculi suscepti, quam ratione mutui sub pretextu & colore assecurationis, quin & re ipsa ita sepe accidere, propterea Gregor. 9. periculis conscientiarum consulere volentem, & innumeris usuris quæ hac via a mutuantebus exercebantur occurrere desiderantem assecurabant enim sepe egentes pecunijs, ut inuenirent mercatores a quibus eas mutuo

recipient, se illas alio traicenturos, & periculum earum illis ultra sortem reddituros, tum neque alio essent illæ traiciendæ, nec villo exponendæ periculo, prohibuisse omnino, ne idem qui mutuatur pecuniam, illam sub aliquo pretio assecuret, tanquam rem de usurâ maxime suspectam. Vnde non dixit sic mutuante & assecuratorem *Esse usurarium*, sed *esse censendum usurarium*, propter maximam suspitionem usuræ, quàm talis contractus præ se fert. Sustulitque illa decretali, vel correxit saltem leges illas civiles, nempe. l. primam. l. Nihil interest. l. Periculi. ff. De nautico fœnore. & l. 1. & 2. Cod. Eod. tituli: in quibus concedebatur huiusmodi contractus, qui in iurè dicitur Nauticum fœnus. Quod etiam docuit Hostiensis in Summa. tituli de usuris. §. in alijs autem, quem nonnulli furisperiti sequuntur.

Sed propter hæc non est recedendum à communi Theologorum sententiâ, & expositione: Ut in illo cap. Nauiganti (sicut superius loco citato docuimus) illud tantum genus mutui damnet, prohibeatque omnino Gregor. nonus, tanquam iniquum, & usurarium, in quo mutuans ducit in pactum, ut debeat mutuaturus cum ipso contractum etiam assecurationis sub aliquo pretio ultra sortem illi conferendo simul celebrare, aliter non mutuaturus. Minime vero damnet mutuum, in quo mutuatur rogatus ab ipso mutuatarium pecuniam, vel rem illi mutuaturam alio cum periculo traiciendam assecurat sub iusto pretio, & alijs conditionibus, quas diximus in honesta, iustaque assecuratione esse obseruandas. A qua sententiâ, saltem in foro animæ neque Nauarr. discedit, imo illam videtur omnino & absolute amplecti in Manuali Latino cap. 18. tit. De usuris circa cãbia. lit. A. Est in illo tomento resolutorio cap. Nauiganti. habeat quæ hic retulimus.

Confirmatur autem hæc communis sententiâ, & expositio istius capituli. quam loco superius citato sequuti sumus, & hic rursus sequimur. Primo, Quia Gregor. vir eruditissimus & prudentissimus non interdicit damnatè contractum, qui reuera iustus est, & honestus, potestque exerceri citra vllam iustam suspitionem usuræ: vbi vero quis mutuatur pecuniam verè a mutuatarium alio traiciendam, & veris periculis expositam, rogatusque a mutuatarium propria ipsius sponte, ac sine illo pacto illam assecurat, & sub accommodato, &

iusto pretio alijsque conditionibus iustæ affecurationis talis cōtractus est honestus, & iustus, ita vt si quis in eo aliquam vsum latere suspiscetur, vitio ipsius illa suspiscio tribuenda profecto fit, non iniquitati contractus, qui omni ex parte iuste excercetur: non igitur ea ratione, qua nos illū probamus, prohibetur, vel damnatur a Gregor. 9. Maxime cum verba istius textus, vt supra ostēdimus, hunc sensum, quem sequimur, reuera habeant attente considerata: vt Nauigāti, vel eunti in nundinas certam pecuniæ quantitatem mutuans eo quod suscipit in se periculum, aliter non mutaturus, si quid recipiat vltra forem, sit censendus vsurarius.

Secundo, Qua ratione vtuntur, & recte Angel. & D. Antoni, quia mutuans sine vlla fraude, vel dolo non est peioris conditionis, quam alius tertius, vnde sicut posset quiuis alius pecuniam illam cum periculis traijciendam sub iusto pretio affecurare, ita & mutuans, modo nullū interueniat pactū, neque aliqua conditio, quæ cedat in fraudem vsurarum.

Tertio, Vt recte argumentatur Couarr. lib. 3. variar. resol. cap. 2. nu. 5. hi duo cōtractus seorsum effecti, & cum diuersis personis sunt liciti, & honesti, ergo & cum eadē cessante omni fraude & dolo.

Quod autem huic argum. quidam respondent, licere quidem cum diuersis personis, minime vero cum eadem, quia mutuans, & affecurator habent se vt creditor, & debitor, quos oportet omnino personas esse distinctas, non tollit vim argumenti, quia vt statim docebimus falluntur plurimum, qui putant mutuantem esse creditorem eiusdem pecuniæ quā affecurat, cum res, in hoc contractu de quo hic disputamus, longe aliter habeat.

Ex his sequuntur nonnulla, quæ ibi recte & sapienter (vt solet) infer Didacus Couarru. Imprimis leges ciuiles nauticum fœnus permittentes nō esse lege illa Pontificia sublatas, imo & hodie vim suam retinere, iustasque fore censendas, Quod non modo Iuris periti sensuunt, vt Ioan. Lupi. in cap. Per vestras. de donatio. inter virum & vxor. no. tab. 6. §. 9. num. 12. Iacob. Butri. in l. 1. Cod. de Nautico fœnore, & Bald. in l. 1. col. 4. de Sum. Trinit. Verum etiam & Theologi, vt Conrardus. De contract. quæst. 39. conclus. 1. D. Antoni. 2. par. titul. 1. cap. 7. §. 21. Almain. in 4. distinct. 15. & ibidem

Grabiell. quæst. 11. Major. quæst. 31. Situect. vsura. Primo. q. 35. Angel. eod. verb. §. 37. Cayet. in summa in verb. vsura exterior. versic. Duodecimus casus. Quibus etiā fauet D. Thom. in opusculo seu tractat. de vsuris. q. 9.

Sunt qui existiment forte Gregor. 9. in illo capi. Nauiganti. prohibuisse nauticū fœnus, eo modo quo legibus ciuilibus concedebatur. Quia putant hi, leges illas ciuiles concedere in nautico fœnore vsuram centesimæ, non solū ratio ne periculi quod mutuans in se susciperet, verum etiam & ratione mutui, qua ratione committeretur certe vsura, meritoque prohiberetur, Sed verius ac probabilius multo est, quod docet Couarru. cum communi, leges illas ciuiles non esse a Gregorio 9. sublatas, & vsuram quam illæ in fœnore nautico concedunt, nullo modo ratione mutui, sed sola ac præcissa ratione periculi illam concedere, tanquam iustum illius periculi pretium, suscepti a mutuante sine vllō pacto, sed propria sponte liberoq; cōsensu mutuatarij. Qua ratione nauticum fœnus iustum est, & licitum.

Sequitur secundo: Mutuātem, qui simul exercuit officium affecurantis modo a nobis explicato, non teneri ad restituendum pretium, quod recepit a mutuatario vltra fortē ratione illius veri periculi & affecurationis, cum illud acceperit iustum, & citra omnem fraudem, quod etiam docuit Nauarr. locis citatis.

Sequitur tertio, vbi mutuans duxit in pactum, vt deberet mutuatarius celebrare simul cum ipso affecurationem pecuniæ mutuata, aliter non mutaturus, teneri sic mutuātem. Imprimis ad remittendum, & reuocandum tale pactum, & eximendum mutuatarium ab illa obligatione, relinquendumque liberū, vt de illius pecuniæ periculo cōtrahat pro libito cum quo voluerit. Secundo, si propter illud pactum, & conuentionē mutuatarius aliquod damnum recepit, tenetur mutuans illud compensare; quod si nullum passus est damnum, tenebitur nihilominus, eo ipso quo per pactum illud fuit mutuatarius priuatus libertate contrahēdi prohibito cum alio affecuratore, aliquid ei reficere, quantum prudentum arbitrio libertas illa mutuatarij censetur valere.

Quod iā docuerat Ioan. Medin. de restitutio. in cap. De vsura restituenda. Nihilominus poterit huiusmodi mutuans, quando solum

solum recipit iustum pretium affecurationis vere ac realiter contracte, illud retinere, quia quamuis iniique egit mutuando cū tali pacto, attamen cum verum periculum in se susceperit, & iustum tantum illius pretium, iuste illud retinere potest.

Nunc ad argumenta aliorum.

Ad primum respondeo, Esto affecuratio sit quedam fideiussio, & ad illā reducat, aliud tamen esse, id cuius securitatem promittit fideiussor, & aliud cuius securitatem promittit affecurator: Nā in contractu hoc fideiussor promittit creditori solutionē certam & fidelem sui debiti, tenetque se (vt dicunt) ex parte debitoris: qua de causa sicut non potest idem esse creditor & debitor respectu eiusdem rei, ita neque creditor simul & fideiussor: In contractu vero affecurationis, de quo hic agimus, mutuans nō promittit sibi ipsi securitatem pecuniæ a se mutuata, vt sibi debita, & sibi persoluenda, sed promittit solum mutuatario pecuniam illā secure peruenturam, eo quo illam mutuatarius trahicit. Quo fit, vt in hoc contractu mutuatarius, licet quatenus mutuum illud accepit, sit debitor mutuantis, quatenus vero pecunia illa, cuius ipse post mutuum iam est verus dominus, alio traijicitur, & periculum illius ab aliquo suscipitur, non sit debitor sed creditor: Qua propter vbi idē, qui illam mutuauit, eam affecurat, non est simul creditor & debitor eiusdem rei: sed debitor prius mutui sibi debiti per vnum contractum, deinde vero debitor pecunie mutuatarij alio traijciente per alium contractum.

Quæ duo sibi non repugnare vt recte intelligatur obseruandum est. Pecuniam illā duobus modis, & in duobus contractibus re ipsa diuersis considerandam esse. Primo, quatenus Petrus mutuans confert illā Ioanni mutuatario, manetque Ioannes illius debitor, Petrus vero eiusdem creditor. Et hac ratione, ac in hoc contractu non potest Petrus sibi ipsi affecurare illius solutionem, & se ipsum sibi ipsi fideiussorem exhibere, quia fideiussor est velut debitor, & pro debitore soluturus. Repugnat autem, vt idem respectu eiusdem debiti sit simul debitor, & creditor. Secundo autem modo potest sumi pecunia illa, quatenus post factū mutuum iam est Ioannis, vultque Ioannes vt verus illius dominus de illa disponere, & ita eam alio transferre, vt illius periculum aliquis in se suscipiat per contractum affecurationis: In qua affecuratione Ioannes iste, cum sit, iam verus illius pecuniæ domi-

nus, non est debitor alicui, sed creditor eius, qui illius pecuniæ periculum in se suscipit, cum sit pecunia illa, si perierit, ab affecuratore illo ipsi persoluenda. Cū igitur in hoc secundo contractu, in quo nulla iam existit ratio mutui sed solius affecurationis, Ioannes non agat vt mutuatarius, neque vt debitor, sed vt verus illius pecuniæ dominus aliō cum periculo traijciendæ, & creditor eius, qui periculum illud penes se suscipit, Petrus qui prius illam mutuauit, si eandem deinde libero vtriusque consensu affecuret, non est simul creditor, & debitor eiusdem rei, sed diuersarum profecto rerum, & in diuersis contractibus: quod non repugnat nec continet aliquam rationem vsure. Est enim creditor in priori contractu mutationis pecuniæ a se mutuata, & sibi debita, ac persoluenda: & sub ea ratione non potest sibi ipsi promittere securam illius debiti solutionem, nec fideiussor esse ad se ipsum. In secundo vero contractu affecurationis quam quærit Ioannes illius pecuniæ, vt vere suæ aliquo traijciendæ, Petrus iam non est creditor, sed velut quædā alia persona extranea, quæ potest illius pecuniæ Ioannis affecuratorem se ipsum constituere, cum debito persoluendū illam si quidem perierit. Vnde potest illam affecurare, eadem ratione, in eodem pretio, & sub eisdem legibus & conditionibus iustæ, & honestæ affecurationis, sub quibus quiuis alius tertius posset, modo in priori contractu mutui nullum interueniat pactum, vel conuentio de huiusmodi affecuratione cum illo faciendā.

Eadem ratione soluitur secundum. Mutuans enim in priori contractu mutui non potest simul rei sibi debite securitatem recipere vt creditor, & promittere vt fideiussor ad se ipsum: In contractu vero affecurationis pecuniæ quæ alio traijicitur, vt pecunia est res eius qui illam alio transfert, potest, qui prius eam mutuauit, securitatem mutuatario promittere. Tunc enim non reperiuntur actio & passio in eodem sed in diuersis. Mutuans namq; est velut agens promittēs, securitatem, mutuatarius vero, vt verus iam illius rei quæ, traijicitur dominus, qui illam securitatem recipit.

Similiter soluitur tertium, Nam qui affecurat, quamuis esset creditor quādo mutuauit, at quādo affecurat iā non est creditor, sed debitor, & subiectus periculo cui se exponit quicumque affecurat, vt si res illa perierit, sibi pereat, & non domino illius.

Ad argumenta quæ afferunt ex D. Na-
uaro. Ad primum constat satis ex dictis hoc
loco, & superius, ubi explicauimus illud
cap. Navigati. verum & genuinum sensum
illius cap. esse eum quem nos sequimur.

Ad secundum dico, eundem omnino sen-
sum illum textum habere, siue legamus *susci-*
peret, siue ut habet contextus ille, *suscipit*,
cum Gregor. illud tantum mutuum prohi-
bere intendat, cui miscetur assicuratio cum
eodem qui mutuat ex pacto, & conuentione,
sine qua non mutuetur.

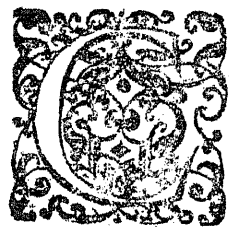
Tertium nullam habet vim, Quia verbo
illo *suscipit* non utitur ibi Gregor. quia præ-
cedat assicuratio, & sequatur mutuum, sed
ut damnetur mutuum aliter non prestan-
dum, quam coniuncta illi ex pacto assura-
tione, & tanquam conditione sine qua
non.

Ad vltimum respondeo, definire etiam
quandoque Pontifices multa, quæ licet pe-
ritis & bene sentientibus sint certa, & per-
picua, alijs tamen sunt incerta, & dubia, cum
pro ratione sui muneris omnibus *debitores*
ut dicebat B. Paul. *existant*, & *sapientibus*,

insipientibus, Cum ergo multi dubitarēt,
sicut & nunc non desunt, qui dubitent. An
idem qui mutuat, possit rem quam mutua-
uit, aliò cum periculo transferendam assecu-
rare, docet & recte, ac sapienter Gregor. 9.
non licere, ita ut mutuans ducat in pactum,
se & non alium futurum illius pecuniæ vel
rei aliò transferendæ assurectorem, expli-
cans mutuum cum tali pacto & obligatione
esse veram vsuram, & sic mutuam esse ve-
re vsurarium. Non enim significat illa voce
consendum esse vsurarium, non esse vsurarium
sed suspitionem habere vsurarij, quin po-
tius esse vere & realiter vsurarium, nam iux-
ta proprietatem Latini sermonis idem om-
nino sunt, hunc vel illum esse censendum,
iudicandum, aut habendum vsurarium, aut
excommunicatum, quod esse re ipsa ac vere
vsurarium, vel excommunicatum: Quemad-
modum in sacris litteris idem omnino sunt,
Vocari filium Dei, vel *dici Christum*, quod
esse reuera filium Dei, vel esse Christum.

Et hæc de hoc contractu assicuratio-
nis Theologo sufficiunt.

DE CONTRACTU FIDEI- ISSIONIS, ET PIGNORIS.

V M contractu Assicuratiõnis maximam habent affinitatem
alij duo, nimirum Fideiussionis, & impignorationis, cum hi ad
aliorum securitatem excogitati sint, & introducti, & alijs ut secu-
rius fiant passim misceantur. Qua de causa quæ ad illos pertinent,
sunt etiam hoc loco a nobis explicanda. Afferunt quidem nonnul-
li recensiores multa circa illos, quæ Iuristarum propria sunt, qui-
bus tanquam vere alienis omisissis, nos ea tantum hic proponemus, quæ ita a Iuris-
peritis traduntur, ut ad Theologum quoque spectet illa non ignorare: Ac ut a Fi-
deiussione exordiamur, quatuor circa illa videamus. Primo.

QUID SIT FIDEIIVSSIO, & Quotuplex?

NOMEN hoc ex duplici voce
coalescit, fide scilicet & iubeo,
quasi idem sit fideiussio, quod fi-
dem suam alicui iubere, ac dare;
cæterum quamuis fidem nostram tam in re-
bus, & actionibus proprijs dare, ac promit-

tere possimus, quam in alienis, in hoc tamē
contractu illa tantum dicitur fideiussio, in
qua fide nostra pro alijs data aliquid ab eis
efficiendum, & præstandum sub ea promit-
timus: ita ut illo deficiente illius rei nos ip-
sos debitores constituamus. Ita videmus. l.
ubi autem §. Qui a Titio. ff. de verbor. obli-
gat. haberi, ut fideiussio sic consueuerit fie-
ri. *Fide tua id esse iubes, ad quod Titius se mi-*

hi

hi astringit, i. sub tua fide promittis, & me
securum efficis: *Respondebatque si leuius for,*
Iubeo: & Donatus, fideiussor, inquit est, *au-*
tor credendi, alium daturum, facturum ve sua
fide promittens.

Vnde potest diffiniri fideiussio: Con-
tractus, in quo aliquis alterius obligationē
in se suscipit, sub fide sua illius ad impleti-
onem promittens, atque in illius defectum
ad eam se astringens. Ex qua definitione
nonnulla sequuntur: Imprimis, fideiussio-
nem posse fieri quoque tempore: In quo
iuxta Iurisperitos distinguuntur Mandator,
Constitutor, & Fideiussor seu Promissor:
Nā mandator præcedit contractum alterius, &
obligationem. l. si vero. §. si post traditam.
ff. Mandati. Constitutor sequitur contra-
ctum & obligationem. l. i. §. i. ff. De con-
stitut. pecun. At Fideiussor potest præcede-
re, & sequi, ac simul esse. §. Fideiussor. in-
stit. de fideiussor. l. stipulatus sum. ff. cod.
tit. Potest enim fidem suam iubere in om-
nem obligationem quam contrahet alius,
vel postquam iam illam contraxit, vel si-
mul, & eodem tempore quo illam contrahit,
quod frequentius fit.

Sequitur secundo, ut fideiussio non sit
obligatio principalis sed accessoria, alterius
obligationem ut principalem supponens,
adeo ut nisi aliqua alio alterius existat actu,
vel proximè futura, fideiussio nullum lo-
cum habet.

Sequitur tertio, ut cum obligatio fidei-
iussoris supponat tanquam principalem
obligationem alterius, & illi innitatur, non
teneatur fideiussor ad plura, vel maiora,
quam teneretur ille pro quo fidem suam ius-
sit & astringit. Ideo non tenetur in alio
loco, vel termino, alis ve circumstantijs plus
grauari quam debitor, cum eius personam
referat. §. Fideiussores. institut. De fideiuf-
forib. l. Græc. §. illud. cod. tit. ubi dicitur
de fideiussoribus: *Si fuerint in duriorem cau-*
sam obligati, placuit omnino eos non obligari.
Potest nihilominus aliquando maiori vincu-
lo fideiussor teneri, quam debitor, veluti si
aliquo se astringat iuramento, quod debi-
tor non præstiterit.

Sequitur quarto, Ut quamuis fideiussor
fori, quatenus fidem suam iussit, non com-
petat exceptio doli, quia ut se ipsum pro pri-
cipali debitori obligaret, nulla causa exigi-
tur præter meram, & liberam voluntatem
ipsius, qui beneficium illud ita voluit debi-
tori præstare, ut pro illo fidem suam iuberet.
Potest tamen si quidem principalis debitor

sine causa, aut deceptus, vel iniuste obliga-
tionem illam principalem suscipisset, eandē
exceptionem doli fideiussor doloso, & ini-
quo creditori opponere, quam, posset debi-
tor ipse, cuius persona fideiussor quando
contra ipsum agitur, vere gerit. Ut habetur
l. Si stipulatus esses. in princip. ff. De fidei-
iussor.

Est aut fideiussor duplex Alius in iudi-
tio, alius vero (de quo potissime hic agi-
mus) extra iudicium.

Qui in iudicio fidem pro alio iubet, va-
rijs modis potest se habere, sed potissime
his tribus. Primo, ita ut se ipsum astringat
ad restituendum reum carceri, vel iudici
quando opus fuerit, vel fuerit requisitus:
quo tunc ita restituto, ad amplius non tene-
tur, eo vero aufugiente tenebitur ad eam pe-
cuniam persolvendam, sub qua fidem suam
astrinxit, etiam si reus esset capite plecten-
dus. Quia ut optime docent Iurisperiti,
in l. Liber homo. ff. ad legem Aquiliam.
Et 23. quæst. 3. cano. Si non licet ad pe-
nam corpoream vel personalem nunquam
fit, neque potest iure fieri fideiussio, sed ad
pecuniariam tantum. Secundo potest fidei-
iussor se ipsum astringere non solum ad re-
stituendum reum iudici, verum etiam ad per-
soluendam iudicata. i. debitum, vel penam pe-
cuniariam, ad quam reus adiudicabitur: Quo
casu, si reus fuerit suo tempore restitutus, ces-
sat iam omnis obligatio fideiussoris, illo ve-
ro non comparente, tenetur fideiussor solue-
re iudicatum. Tertio: Cum tinetur, ne ali-
quis alteri noceat, vel cum eo rixetur, solent
etiam, ne ob huiusmodi timorem, vel pericu-
lum alter eorum vel uterque a iudice in car-
cerem, vel domi suæ recludatur, dari fideiuf-
siores de damno illo non inferendo, vel ri-
xa non futura.

Multa alia quæ de his, vel alijs fideiuf-
soribus, qui Iudicibus exhiberi solent, affe-
runt Iurisperiti in l. Græc. §. Et post litem.
ff. de fideiussoribus. Quæ ad illos proprie
spectant, nec muneris Theologici est illa,
sicut nonnulli recentiores faciunt, ad vngue
explicare.

Extra iudicium vero confertur fideiuf-
sor ad maiorem firmitatem principalis obli-
gationis, & securitatem creditoris in contra-
ctibus, ex quibus nascitur alicui vel al-
teri eorum aliquod debitum, vel obligatio:
siue naturalis illa sit, siue naturalis simul &
legalis seu civilis. Obligatio naturalis dicitur,
quæ nascitur ex natura rei, etiam si nul-
la lege humana illud præcipiatur, ut obliga-

Cod. eod. tit. Sed cum illud iniquum videatur, & merito, correctæ sunt leges illæ in in Authentico Presente. Cod. De fideiussor. Et in autentica eod. tiru. & sancitum, vt debita prius exigantur a debitore: Vbi vero facta discussione, ille non fuerit soluendo, tunc exigantur a fideiussore. Quod si fideiussor debitorem quoque simul & in solidum se ipsum exhibuit, integrum est creditori tam in foro exteriori, quam in interiori ab illo fideiussore statim, & primo exigere: sic enim i se ipsum obligauit, neque illi creditor ullam facit iniuriam, cum vtatur iure suo. Quando vero plures se obligant fideiussores: si quidem obligent se quasi singuli in singulas partes, & diuisim, tenebitur tantum vnusquisque ad partem debiti, quod si omnes, vt solet, ad totum debitum simul & in solidum, potest creditor a quocunque eorum totum debitum exigere: & vno solvente, poterit ille suas partes ab alijs repetere, creditore ipso suum ius, & actionem, sicut debet, in illum transferente, Hæc de creditore.

Debitor tenetur debitum suum, cum possit fideliter, ac in termino persolvere, nec pati, vt culpa eius aliqua molestia fideiussor ipsius afficiatur: Aliter peccabit, & contra iustitiam, non soluens quod debet, cum possit, & contra gratitudinem, cum sua culpa in causa sit, vt fideiussor pro beneficio ipsi collato molestias, vel damna aliqua patiatur: Tenebiturq; ad illa omnia suo fideiussori in integrum rescindienda, tam debitum quod pro eo soluit, quam expensas & omnia damna quæ recipit: Dixi quando culpa sua non soluit, quia tunc cum iniuria illi nocuit: Quod si non interuenit culpa debitoris, vt quando non soluit, quia nulla ratione potuit, tunc in foro anime solum tenebitur ad debitum quod pro ipso fideiussor soluit, minime vero ad alia damna, cum non acciderint vitio, aut culpa ipsius.

Fideiussor demum tenetur debitore non solvente debitum illius quod iustum, validumque sit, & constans, & ad quod se ipsum obligauit, creditori fideliter in termino persolvere: hoc enim vinculo in vtroque foro, eo ipso quo fidem pro alio iussit, tenetur: quod nisi præstet, cum possit, & ex mora, aut culpa ipsius creditor aliqua damna patiatur, tenetur ad illa omnia compensanda. Dixi debitum iustum, quia si debitum iniustum sit, non tenetur sicut nec debitor ipse, vt cum vsurario fidem suam quis iuberet: Validum etiam & constans, quia si contra-

ctus, non sit validus, vt quando filius familias, vel pupillus sine consensu tutoris contractum celebrat onerosum, sicut contractus ille, & obligatio pupilli non tenet, ita neq; fideiussio illi accedens, nisi iuramento firmaretur, tunc enim fideiussor tenebitur ad soluendum debitum pupilli, vi illius iuramenti, non tamen vi illius contractus cum pupillo, qui fuit nullus. Dixi etiam in termino, quia si fidem suam quis iubeat vtique ad certum tempus solutionis, eoque accedente creditor non agat in debitorem, a quo potest tunc debitum suum recipere, sed aliud tempus, longiorem quæ terminum illi concedat sine consensu nouaque obligatione fideiussoris, & eo tempore, debitor, vel recedat, vel efficiatur non soluendo, non tenebitur tunc fideiussor, cum culpa creditoris longiorem terminum debitori concedentis ille effectus sit non soluendo.

Vltimo explicandum hic est.

LICEAT NE PRETIUM ALIQUOD RECIPERE PRO FIDEIUSSIONE.

NIDACVS Couarr. lib. 3. variar. resolut. cap. 2. num. 6. sequitur Carol. Molin. de vsuris. q. 51. & 34. sentit ita distinguendum esse, vt si fideiussori aliquod imminet periculum soluendi pro debitore, possit pretium aliquod ab eo recipere, ratione illius periculi cui pro alio se offert, cum illud pretio æstimabile sit. Quod si nullum ex illa fideiussione periculum ipsi imminet, iniquum esse pretium aliquod pro illa recipere.

Probant illud, Quia vbi nullum existit periculum inspecta qualitate, & conditione debitoris, maius beneficium præstat mutuans, qui pecuniam suam alteri illa indigentia confert, quam fideiussor, qui solo verbo pro illo spondet: at pro mutuo non licet aliquid accipere absque vsura, ergo neq; pro fideiussione.

Secundo, Si vbi nullum existit periculum illud liceret, cederet profecto in fraudem vsurarum: quia mutuans, aut vendens ad creditum affirmaret se nolle mutuare, uel ita vendere, nisi Petrus se offerat in fideiussorem, conueniretq; secreto cum Petro, ne fidem suam pro illo debitore iuberet, nisi accepto aliquo pretio inter eos diuidendo, qua ratione mutuans, aut vendens in diem per interpositam personam Petri acciperet aliquid ultra sortem cum vsura.

Tertio

Tertio: Si fideiussor iam obligatus postulet a creditore, vt remittat illi, liberetq; eum ab illa fideiussione, si quidem imminet illi aliquod periculum ex ea, potest creditor pretium aliquod pro illo beneficio recipere, quia suscipit in se periculum pretio æstimabile, quod illi fideiussori imminet: vbi vero nullum est periculum, non potest: Ergo pari ratione, vbi existit verum periculum ex fideiussione, poterit fideiussor aliquid ratione illius exigere, vbi vero nullum occurrit, non poterit.

Communis tamen opinio habet, absolute, & in vniuersum licere pro fideiussione pretium aliquod accipere, modo nulla interueniat fictio, vel dolus in fraudem vsurarum, aut collusio inter creditorem & fideiussorem. Ita Angel. Fideiussor. in fine. Siluest. & Tabien. eod. verb. num. 17. Cayeta. hic quest. 78. art. 2. ad 4. Ioann. Medina. de rebus per vsuram acquisitis. q. 4. ad primum. Conrad. de contract. q. 40. D. Antoni. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 45. Soto. lib. 6. de Iust. q. 1. ar. 2. ante responsonem ad 6. Nauarr. in Mauua. cap. 17. nu. 285. & in commento de Cambijs in princip. Quorum potissima ratio duplex est.

Prior, Quod in fideiussione semper existat aliquod periculum, vel damnum pretio æstimabile. Nam vel periclitatur fideiussor soluere pro debitore, cum rerum temporalium euctas, & intra breue tempus, adeo varij sint, & periculosi: Vel recipit saltem hoc damnum, etiam si nullum imminet ei periculum, vt fides ipsius, & bona eius ad alios contractus deinde exercendos non tanti habeantur, propter obligationes anteriores ex illa fideiussione contractas.

Posterior ratio est, Quia fideiussio, etiam si nullum periculum in ea occurreret, est obligatio quædam ciuili, quemadmodum obligatio laborandi in fundo alicuius, etiam si fiat sub eodem pretio & stipendio, quod a quocunque alio reciperetur, est ciuili, Vel obligatio deferendi triticum ad molas alicuius, etiam si molæ illæ non magis distent quam cætere omnes, nec maius pretium in eis recipiatur quam in alijs, est obligatio ciuili, Quemadmodum igitur huiusmodi obligationes, eo ipso quo ciuiles sunt, etiam si in eis nullum occurrat periculum, vel damnum, sunt pretio æstimabiles, vt vidimus

agentes de vsura. q. 78. ar. 2. contr. §. ita fideiussio, etiam si ex ea nullum imminet periculum, vel damnum, eo ipso quod est obligatio ciuili, sicut reuera est, est pretio æstimabilis, & pro qua potest fideiussor tuta conscientia pretium aliquod exigere, aut recipere nulla interueniente fraude, vel collusione cum creditore ipso.

Huic sententiæ fauent Sacra litteræ. Proveru. 17. Stultus homo placidit manibus suis, cum sponderit pro amico suo. & cap. 22. Noli esse cum his, qui desigunt manus suas, & qui vadit se offerunt pro debitis: Quod adponet Spiritus sanctus ratione obligationis, cui se fideiussor subiicit: Idem docet expressè. l. Hoc iure. §. labeo. ff. de dot. at. Et ibi Barto. Paulus de Castro. & alij. & l. si remunerandi. §. Maurus. ff. mandati. Et in specie. Laurent. de Rodulf. in cap. Consuluit. part. 3. q. 3. Anani. in dic. cap. num. 42. Decius Concil. 7. num. 1. & Ioan. Lupi. in cap. per vestras. notab. 9. §. 9. nu. 10.

Quæ autem a Couarru. & Molina afferuntur, soluta manent ex dictis.

Ad primum enim respondeo, mutuans nihil posse accipere pro mutuo, quia mutuum est actio quæ ex natura rei non habet pretium, sed debet gratis fieri: fideiussio vero, cum contineat periculum aliquod, vel saltem obligationem pretio æstimabilem, potest illud pro ea exigi.

Ad secundum constat iam, nos agere de ea fideiussione, in qua nulla interuenit fictio, collusio, vel dolus inter creditorem & fideiussorem in fraudem vsurarum.

Ad tertium dico, posse creditorem recipere aliquid a fideiussore, vt remittat ei illam fideiussionem, non solum quando interuenit periculum, verum etiam vbi nullum interuenit, vel eo nomine solo quod liberet eum ab obligatione illa ciuili, qua tenebatur.

Ex his sequitur posse fideiussorem postulare a creditore vel pignora, vel eam securitatem, quam indemnitatem vocant, qua existat securus a damnis, quæ ratione illius fideiussionis possent illi accidere. Et de huiusmodi contractu, hæc nobis sufficiant:

Nunc de pignoribus, quæ in securitatem conferuntur, aliquid dicamus.

(†)

DE

DE CONTRACTV PIGNORVM.

Quid sit Pignus.

HOC contractu nihil fere Theologi propo- uunt. Summistæ vero de eo differunt in verb. Pignus. vel Hypotheca. Iuris ciuilibus, & Pontificij interpretes Cod. & ff. de Pignorib. Et Pignorati actio. & in Decreta lib. tit. de pignorib. a quibus recentiores varia, & innumera mutuati sunt, a disputatione Theologica satis aliena, quãuis nõnulla eorum nos quoque afferemus huic instituto accommodata.

Pignus igitur & hypotheca voces sunt, quæ a Budeo, & alijs quandoque pro eodẽ summuntur, iuxta illud in l. Res. §. vlt. ff. de pignorib. *Inter pignus & hypothecam ratio nominis sonus differt.* Cui consonat instit. de actio. §. Item seruiana. Ex Vlpiano tamen & alijs ita differunt, vt pignus proprie sit res mobilis, quæ in creditorem transit, eique traditur in ipsius securitatem, Hypotheca vero res immobilis, & fixa, manens quidem apud debitore, sed debito alterius subiecta, & supposita, est enim Græcis hypothesis idem quod Latinis subpositio: A signatur hæc differentia. l. Si rem alienam. §. proprie. ff. de pignorat. actio. vbi dicitur: *Pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, at eam, quæ sine traditione nuda conuentione consistit, proprie hypotheca appellatione contineri dicimus.*

Vnde potest Impignoratio definiri, Contractus, in quo res aliqua mobilis creditori obligatur, & traditur in securitatem debiti, vt inde illi satisfiat, nisi aliter fuerit ei satis factum. Celebratur autem & perficitur hic contractus, sicut & contractus emptionis, & venditionis, solo consensu exterius expresso, siue in presentia contrahentium, siue per epistolã, aut internuntium, siue res quæ designantur in pignus presentes sint, siue absentes. Vt habetur l. Creditor. l. contrahitor. ff. de pignorib. Vbi multa Iurisperiti. In sacris litteris appellatur Arrhabo, Genes. 38. *Quid sibi pro Arrhabone?* Promisserat Iudas Thamari edum, donec promissam

impleret contulit ei in arrhabonem. i. pignus annullum, armillam, & baculũ. Ex his patet vt recte docet Panormit. cap. Nullum. 12. de rebus Ecclesiæ nõ alienan. pignus & hypothecam esse velut quosdam fidei iussores rerum debitarum, & multo securiores, vt dicitur instit. de obligat. quæ ex delicto nascuntur. §. Furti. *Tutius est pignori incumbere, quam agere in personam.* Quamuis enim differat pignus & hypotheca quia pignus est res mobilis transiens in creditorem, hypotheca vero immobilis, & manens apud debitorem, quo ad actionem vero, & securitatem creditoris idem officium præstant.

Quotuplex sit pignus?

Dividitur autem pignus pro instituti nostri ratione, prima sui definitione, in expressum, quod expresse obligatur, & tacitum, quod virtute alterius contractus implicite in eo obligatum manet, etiam si non exprimat. Cuius modi assignant DD. sequenti Siluestr. in verb. pignus. q. 1. varia genera: Imprimis Bona prælati & ministrorum Ecclesiæ pro mala illius administratione manent obligata tanquam pignora 2. Bona viri pro dote vxoris. 3. Bona eius qui dotẽ promissit donec illam actu tradat. 4. Bona contrahentis cum fisco ipsi fisco. 5. Bona tutoris & curatoris administrationi hæreditatis pupillaris. 6. omnia bona conductoris fundi alicuius, seu prædij domino illius pro fructibus conductis. 7. Bona patris administratis bona filiorum, siue castrensia, siue quouis alio titulo ad filios spectantia: Et similiter bona filij administrantis bona paterna. 8. Bona matris conuolantis ad secundas nuptias filij prioris matrimonij, pro restitutione eorum quæ a primo viro lucrata fuit. 6. Bona defuncti pro legatis, & fideicommissis. 10. Bona conductoris Vestigalium fisco. Hæc bona, & his similia etsi nullo contractu expresso offerantur creditoribus in pignus, implicite tamen, & tacite manet eis oblata, & obligata dispositione iuris, quam videre est apud eundem Siluestrum loc. citat. vbi affert varia iura, in quibus hæc & his similia

lia definita sunt.

Expressum vero pignus triplex constituitur a Siluest. ibidem, & alijs DD. Quod dam conuentionale, quod ab alijs dicitur voluntarium: Illud autem est, quod priuatum, & libere mutua contrahentium conuentione ab vno traditur, & ab alio recipitur, de quo ff. de pignor. actio. l. 1. Aliud prætorium, quod Prætorie iubente traditur in cautionem alicuius legati, aut damni quod timetur, vel operis efficiendi: Traditur autem quando Prætoris mandato alter contendendum mittitur in possessionem, aut detentionem illius rei. Tertium est iudiciale, quando præcepto iudicis in executionem sue sententiæ, vel obligationis iuridice constat, & quæ paratam secum affert executionem, vnus contendendum mittitur in possessionem, seu detentionem rei alterius, vt inde illi satisfiat. In quo genere pignoris, vt inquit Siluest. primo capiuntur bona mobilia debitoris, deinde immobilia, & tandem nomina debitorum.

De huiusmodi pignoribus multa Iurisperiti in l. Non mirum. §. vlt. ff. de pignorib. actio. l. Si & iure. ff. Qui potior in pignoribus. & l. 2. Cod. eod. tit. a quibus petenda sunt, quæ ad Prætorium, & Iudiciale expectant, & quæ circa illa obseruanda sint, vt rite ac iuridice tradantur, recipiantur, & in satisfactionem creditorum conuertantur: In his enim quod rite ac recte fit iuxta, Iurisperitorum sententiã, & Concilium, illud æquum & iustum censendum est. Nos de primo illo, quod conuentionale seu voluntarium dicitur, hic tantum agere instituimus. Circa quod duo oportet expendamus. Prius est.

QUÆ RES SINT MATERIA idonea pignoris, & quæ secus?

SILVET. verb. pignus. quæst. 2. docet iuxta Hostiensem, & communem pignori obligari posse, imprimis non solum res presentes, & quæ actu existunt, & tempore contractus transeunt in manum creditoris, verum etiam & futuras, quæ non dum actu sunt, sed in potentia tantum. Vt fructus pendentes, partus ancillarum, foetus pecorum, & similia. Sic enim habetur expresse. l. Et quæ nondum. ff. de pignor. Quia in huiusmodi res accipit creditor actu ius, quauis ipsas non dum actu recipiat. Secundo posse tradi in pignus res corporales, & incorporales;

vt iura, iurisdictiones, cautiones, & nomina debitorum. l. cum conuenit. eod. tit. Tertio, seruitutes personales, & prædiales ac rusticas, v. usufructus, & similia: Ita vt creditor, quãndiu ei solutum nõ fuerit, illis vtatur. l. Si is. eod. tit. Seruitutes vero vrbanas, vt vias, plateas, & similia non posse tradi in pignus, propter variã incommoda quæ inde ciuibus sequerentur.

Demum vt omnia facilius complectatur constituit hanc regulam, quam a Siluest. ceteri omnes acceptam probant: Vt quæcunque vendi possunt ab aliquo, ab eodem qui illa vendere potest, possint etiam obligari, & tradi in pignus. Quæ vero absolute & omnino vendi non possunt, neq; in pignus possint obligari. Quæ regula desumpta est ex l. 1. §. Eam rem. ff. Quæ res pignori dari possunt. & l. Sed & quò. §. Quod emptionem, Eod. tit. l. habetque locum, & vim in vtroque foro.

Ex hac regula facile est colligere, quæ res non possint constitui, & tradi in pignus.

Primum igitur tradi non possunt res factæ in communem fidelium vsum deputatæ, vt Ecclesiæ. In Authentico de alienatione & emphiteo. §. Et quoniam. Nec sepulture, & monumenta: l. 3. Cod. Quæ res pignori obligari possunt. Nec sacra vasa, vestimenta, libri, vel alia ornamenta Ecclesiastica. l. prima. ff. eod. tit. l. Sancimus. Cod. de Sacrosanct. Eccles. Quod intelligitur, nisi Ecclesia ipsa habeat talia vasa, & ornamenta superflua, vrgeatque necessitas & debitum, quod aliunde ex rebus mobilibus solui nõ possit. id. q. 2. cano. Hoc ius. Vel tradatur in opus pium, ratione cuius res Ecclesiæ alienari possunt, vt in redemptionem captiuorum vel sustentationem pauperum. 12. q. 2. cano. Aurũ. Nec Ecclesiastici redditus possunt speciali conuentione obligari, nisi interueniente sententiã iudicis, & ex causa, vt notat Panormitan. in cap. Nullus præbiter, de pignorib.

Secundo, neque potest tradi in pignus res aliena, nisi vero illius domino consentiente, ac sine præiudicio & damno tertij, vt recte docent Iurisperi in l. Potior. §. 1. ff. Qui potior in pignori. Sufficiet vero consensu domini illius rei vel ipso tempore contractus, vel deinde adueniens per ratihabitionem: Ita fit, Nec filium posse rem patris, & e conuerso nec patrem rem filij sine illius consensu offerre in pignus, quia offerret alienum. Potest autem tunc quis rem alienã offerre,

offerre, quando in proximo ipsius certo futura est. In quo sensu dicitur in l. Si fundus. §. Aliena. ff. de pignor. *Aliena res viuiser potest obligari sub condicione, si debitoris facta fuerit.* Quando extra hunc casum, vel consensum domini res aliena obligatur, & traditur in pignus, duplex confurgit contra illum debitorem actio, altera domini rei illius, qua potest rem illam repetere, ac sibi vindicare, altera creditosis, qua potest a fraudulento illo debitore exigere, vt rem aliam vere suam, & æque bonam loco illius prioris pignoris, vel hypothecæ exhibeat. Ut habetur. l. Quæ prædium. & l. Rem alienam. ff. de pignora. actio. Quando autem possint curator bona pupilli, vel procurator, aut administrator bona sui principalis in eorum utilitatem obligare, quando secus, cõsulendi sunt de his Iurisperiti. Quod enim in foro exteriori huiusmodi obseruare iuxta leges debent, idem in foro interiori tanquam iustum, & æquum habendum est.

Tertio non potest tradi in pignus homo liber, etiam pro delicto, sicut nec vèdi potest, vt habetur cap. Lator. de pignoribus. Et Cod. Quæ res possint obligari. l. Qui filios. Quamuis possit homo liber dari in obsidem; tunc enim non datur in pignus, neque amittit suam libertatem, sed solum traditur in securitatem alicuius promissionis factæ, vt recte notarunt Bartho. & alij in l. Obsides. ff. de testament. & in cap. Ex rescripto. de iureiurand. Qua ratione Gen. 42. Simeon mansit Aegipti, nō in pignus, sed in obsidem promissionis, quam fecerāt Iosepho fratres eius deferendi ad illum minimum fratrem Benjamin. Similique ratione in cap. illo Ex rescripto. fuerunt traditi quidam monachi a suo Abbate, non in pignus, quod nefas fuisset, sed in obsides in fauorem sui monasterij. Quod si quando homo liber in pignus alicui traderetur, traditus manet nihilominus liber, & creditor qui tale pignus recepit. cadit a suo iure & debito, & relegatur, si recepit filium familias. l. vltim. ff. Quæ res pignor. Debitor quoq; qui illum contulit, venit puniendus, vt docent DD. in Authentic. vt nulli iudicium. §. Quia vero.

Denique in multis Prouintijs, vt in Regno Castellæ nō possunt tradi in pignus, neque fieri executio in mancipijs, animalibus, aratro, & ceteris ad culturā agrorū spectantibus: Quæ leges iustissimæ sunt, cum hæc ad coniunctum humanum a deo

necessaria sint, sicut neque in armis militū, quia adeo necessaria ad propugnandos hostes. In nostro autem regno illud non est prohibitum circa animalia, & instrumenta agriculturæ, quia ita forsitan expedit, ad vitandas multas fraudes, quas ea ratione nōnulli agricolæ committerent in damnum suorum creditorum.

Circa nonnullas alias res quæ iure prohibentur dari in pignus, consulantur Iurisperiti.

Posterius explicandum est.

QVAE SINT OBSERVANDA TAM A CONFERENTE PIGNUS, QUAM A RECIPIENTE ILLUD?
(*)

N hoc contractu pignorum duæ communiter personæ existunt, nempe qui illud confert, & qui recipit.

Conferenti hæc tria obseruanda sunt. Primum, Ne res quæ vni confertur in pignus, alteri quoque creditori in pignus similiter offeratur, quia esset in fraudem, & dānum posterioris creditoris, cum in illo pignore anterior esset præferendus. Ita Doctor. l. 1. Cod. de crimin. stellationatus. Quod intelligendum est, quando pignus illud vni tantum debito sufficeret, quia si eius valoris esset, vt vterque creditor posset ex illo vendito solutionem suorum debitorū sufficienter recipere, potest debitor illud vtrique offerre, vt habetur. l. Si quis in pignore. §. vlt. ff. de pignoratitia actio. Similiter si offeratur pignus quod priori tantum creditori sufficit, posteriori creditore admonito, & eo consentiente: Tunc enim nulla ei sit iniuria, vel fraus, vt colligitur ex dic. l. Si quis in pignore. & l. Et quæ nondum. §. vlt. ff. de pignor.

Secundo tenetur debitor reddere omnes expensas necessarias, vel vtilis quas creditor in ignore accepto conseruando fecerit: Vt si pignus fuit aliquod animal, expensas quas in eo alendo fecit, vt dicitur. l. Si seruos. l. Si necessarias. ff. De pignoratitia actio. Et l. In summa. Cod. de pignor. Et ratio est, quia pignus, quādiu pignus est, pertinet ad dominium debitoris, vnaqueq; autem res expensis domini sui conseruanda est.

Tenetur tercio debita in integrum creditori soluere, vt pignus suum recuperare valeat. Quia sicut fideiussor non libera-

tur a fideiussione, donec debitor pro quo illam præstitit, soluerit omnia debita, ita & pignus, cum sit velut quidā fideiussor, debet manere apud creditore, donec in integrū recipiat omnia illi debita; Vnde donec persoluat non solum præcipuum debitum, verum etiam expensas necessarias, & vtilis, quæ non sint excessiue, debet pignus manere apud creditore. Similiter si post prius debitū pro quo oblatū fuit pignus, aliud dein de contraxerit, donec vtrunque soluat, vt docent Iuris periti.

Creditor vero qui pignus apud se recepit, debet hæc 3. obseruare. Primo, vt nulla miscet pacta iniqua, vel iure prohibita, tam iure comuni, quam iure particulari prouincie, vt ait Nauar. Veluti, vt si debitor certo die non soluat, pignus transeat in fœdū, vel dominum absolutū creditoris: est enim in fraudē. l. Calopodius. ff. De solutio. Tū vt nō possit redimere pignus, nisi intra certū tempus, quod prohibetur cap. Precarium De precar. Et similia quæ cedunt in lucrum creditoris, & dānum debitoris, de quibus cõsulendi sunt Iurisperiti.

Secundo debet creditor pignus acceptum diligenter, ac fideliter custodire, ita vt si dolo, vel culpa ipsius lata, vel leui illud in toto, vel ex parte perierit, teneatur ad omnem dānam illud rescindendum, & cõpensandum debitori, vt optime docet Siluester. Nauar. & omnes iuxta glosam in l. Si creditor. & l. pignus. Cod. de pignoratitia actio. Secus res habet, si perierit culpa tantū leuissima creditoris. Quia cum pignus in utilitate vtriusque tradatur, tam debitoris, quam creditoris, non tenetur in eo creditor de culpa leuissima, & similiter nec de casu fortuito, modo nō fuerit in mora in restituendo illo cū deberet. §. Vltim. instit. Quibus mod. contrah. oblig. & l. Quæ fortuitis. C. De pignoratitia actio. Posset autem constitui pactum mutuo vtriusque consensu, vt teneretur etiā de culpa leuissima, & casu fortuito: non tamen ne teneretur de dolo, quia illud esset contra bonos mores.

Tertio non potest creditor pignore accepto vticum damno aliquo debitoris, sine cõsensu illius tacito, vel expresso, quia vteretur re aliena cū dāno Dñi illius, & eo iniurto, quod pertinet ad quandam speciem furti, vt docent Siluester. pignus nu. 7. & Nauar. in Manu. c. 17. nu. 203. iuxta l. Si pignore. ff. De furtis, & Panor. in cap. 1. Depositi. Addit Nauar. & recte si verò vtatur cre-

ditor pignore debitore cõsentiente, debere valorem illius vsus computare in fortem, aliter cõmittere vsuram, quia talis vsus est, vellut fructus illius rei. Dixit dāno, quia si ex illo vsu cõmodū potius pignus recipiat vt qui tapetes in pariete aliquando suspenderet, ne tinea eos demoliret, vel cū equo aliquando de ambularet, ne otio torperet, nullam culpam committeret. Similiter si nullum dānum pignus recipiat, vt si vteretur semel aut bis vase argenteo tradito in pignus: Dixi sine consensu tacito vel expresso, quia sunt quidam vsus, in quos cõsensus est dominus tacite consentire, quia solent illi inter amicos gratis concedi: velut vsus libri per aliquot dies sine eius detrimento, vt docet hic D. Tho. q. 78. ar. 1. ad 6.

Quarto tenetur creditor, si pignus fructiferū sit, fructus omnes illius deducit super tibus ac expensis, quas fecerit in illis colligendis, & habendis, computare in fortem, vt docet D. Antoni. 2. p. tit. 1. cap. 15. §. 3. & habetur. cap. 1. & 12. de vsuris, & cap. significante. De pignoribus. Quod nos abūde iam superius docuimus. q. 78. ar. 2. Controu. 12 præterquam in casibus illis de quibus ibidem diximus cõtrouersijs. sub sequen. 13. & 14. explicantes cap. Conquestus, & cap. Salubriter. De vsuris.

Dubitant hoc nonnulli recentiores, fructus pignoris, quod domino erat sterile, & diligentia, & opera creditoris redditum est fructiferum, cuius cõsensus sint. Sed docuimus iam superius quando pignus, vt fundus, non erat ex se sterilis, sed negligentia domini, quia incultus, fructus esse debitoris, & computandos in fortem, quia res illa nō erat omnino sterilis, sed fructifera, & cui fructus illi quoque tribuendi sunt, & ita debet domino suo fructificare. Si vero secundum se & natura sua sterilis erat, arte autem & industria creditoris reddatur fructifera, fructus illos esse creditoris, nec computandos in fortem, quia soli industriæ & arti ipsius tribuendi sunt.

Ex quo sequitur, vt quando pignus est fructiferum, non solum fructus quos actu tulerit esse computandos in fortem, verum etiam quos tulisset, negligentia vero creditoris non tollit, vt recte docet Panormitanus in cap. Cum contra, num. 9. De pignore. & Ioann. Andræ. in cap. 1. & 2. De vsuris. Et habetur expresse. l. 2. Cod. De pignoratitia actio. vbi dicitur. *Creditor dicit, qui prædium pignori annexum desinit*

nuis, fructus quos percepit, vel percipere debuit, in rationem exonerandi debiti computare. necesse habet. Simile habetur de mancipijs traditis in pignus. l. 2. Cod. de Partu pignor.

Vltimo prohibetur creditor, ne cū debitorē constituat pactum, quod vocant legis commissoria. Est autem huiusmodi pactum vt accipiatur pignus ea conditione & lege, vt si debitor intra certum tempus nō soluat debitū, pignus efficiatur creditoris pro debito, aut in aliquo certo & definito pretio: Quod certe cum facile cederet in fraudem vitiarum, iure merito prohibetur. l. 1. Cod. de pactis pignor. & cap. Significante. De pignorib. Sed hæc prohibitio intelligenda est, quando pactum istud ita apponitur in lucrum creditoris, quia si solum apponatur in pœnam, ita vt adueniente termino, & creditore existente in mora, vendantur iusto pretio, tunc pactum honestū est & licitum iuxta Panormit. in dic. cap. Significante. D. Antoni. 2. par. tit. 1. c. 7. Siluest. in Rosa aurea. casu. 28. & Nauarr. c. 17. num. 203. Idē

que dicendum est, si apponatur simpliciter vt vendatur, intelligendam enim est pretio iusto, vel arbitrio prudentū, vel in subhastatione, vt optime Conarr. lib. 3. varia. resol. c. 2. nu. 7. An autē vbi debitor fuerit in mora debeat illum creditor admonere, ante quā pignus illius vendat. Dico iuxta auctores citatos. Et Angelum. Pignus. §. 7. debere illum admonere. l. si conuenierit. ff. de pignorat. actio. ita vt si factum fuerit pactum de non vendendo, trina exigatur admonitio, si vero uillum fuit pactum de vendendo vel non vendendo sufficiat vna. Sed de hoc prestat consulere Iurisperitos, vt obseruetur patrie leges & mores. Vbi autem venditur pignus, quia ita licebit, & pretio debito, si pretium excedat debitum, erit excessus ille restituendus debitori, si vero non sufficiat, tenebitur debitor defectū illum addere creditori, vt docet Nauarr. loc. cit. num. 204. Et hæc de hoc contractu pignorum.

DE EMPTIONE FRUCTUUM, ET REDDITIVM TAM ECCLESIASTICORUM, QUAM SECULARIUM, QUÆ HISPANÆ DICITUR ARRENDAMIENTO.

His que docuimus initio huius secundi tomī, q. 77. art. 1. constat satis, que pretia censenda sint iusta, & quæ iniqua in omni genere rerum, quia tamen emptio fructuum, & reddituum rā Ecclesiasticorum, quam secularium, quam Hispanæ vocamus *Arrendamiento*, aliquid habet peculiare, visum mihi est, in calce huius operis de ea, & monopolijs, cum ab emptoribus huiusmodi fructuum, & reddituum illa potissime fiant, non sine magno Reipub. damno, aliqua proponere.

Controversia I.

EMPTIONES REDDITIVUM, & FRUCTUUM, QUAS VOCAMUS ARRENDAMIENTOS, QUÆ RATIONE SIERI DEBEANT?

(†)

IRCA præsentem quæ sit, illud imprimis lectorem admonitū esse volo, nō esse huius loci disputare, sit ne huiusmodi contractus honestus & cōueniens. Nā etsi cōsultius forsam esset Reipub. vt ipsimet Prælati, & Domini huiusmodi fructuum per suos ministros eos colligerent, ac venderent, his saltem temporibus

poribus, id quibus prudentum iudicio, tanta est annonæ penuria, & caritas cupiditate ac iniquitate eorum, qui hos fructus, & eorum prætextu alios multos coaceruant, & recondunt. De hac tamē re (Deo nobis propitio) tertio & vltimo horum commentariorum tomo differemus, cum agemus de statu Episcoporum, & redditibus ecclesiasticis. Nūc illud tantum hic locus postulat explicemus.

Quæ ratione emptio huiusmodi fructuum fieri debeat, vt supra sit.

Vbi primum omnium obseruandum est, In hoc contractu dupliciter posse sese habere exercentes illum: Vel ita, vt vterque contrahentium similem & parem habeat cognitionem, vel ignorantiam, vel quasi similem quantitatis, & valoris fructuum, & prouentuum, qui in illis locis & temporibus colligi solent. Vel ita, vt alter eorum optime quidem illud intelligat, alter vero ignoret.

Obseruemus secundo, Accidere sæpē in hoc contractu, venditores huiusmodi fructuum, & reddituum promittere, ac offerre pecuniam aliquam emptori, constituenti illis optimum pretium, vel augenti quod ab alijs fuerit constitutum: Quam pecuniam a venditore pro tali beneficio emptori conferendam Castellæ vocat *El prometido*, nostri vero *los exaus*. Conferitur autē huiusmodi pecunia, seu promittitur duobus modis, vel emptore ipso conueniente venditorē, ac vltro se illi offerente ad constituendum, vel augendam pretium illorum fructuum, si hæc vel illam pecuniam pro illo beneficio ipsi contulerit: Vel contra, venditore ipso huiusmodi pecuniam emptoribus promittente, ac offerente, vt illius cupiditate eos alliciat ad constituenda, vel augenda illarum rerum pretia.

Obseruemus vltimo, Emptorem offerentem venditori aliquod certum pretium, esse & re ipsa, & communi DD. sententia velut fidei iussorem, seu assecuratorem, fructus illos, seu redditus, aut vectigalia præriū illud ad minus esse tunc habitura, ita vt deficiantibus alijs emptoribus qui maius offerant, ille deinceps ipso facto maneat ad illud certo conferendum. Quemadmodum deficiente debitorē manet deinceps fidei iussor ad debitum illius persolendum. Et pereuntibus mercibus, quarum periculum aliquis penes se suscepit, tenetur ille ad valorem earum suo domino conferendum.

His positis prima Conclusio.

Quando vterque contrahentium habet parem, & æqualem cognitionem, vel ignorantiam quæ

ritatis, & valoris, fructuum, reddituum, aut tributorum, seu vectigalium, quæ tali loco & tempore colligi solent, iustum pretium huiusmodi rerum illud est, quod citra vllam fraudem, & dolum reperitur in publica sub voce præconis huiusmodi rerum subhastatione.

Constat hæc conclusio, eisdem omnino argumentis, quibus q. 77. art. 1. controuer. 5. docuimus iustum pretium esse, quod in publica subhastatione, quā dicimus *Almoneda*, confertur omni dolo, & fraude cessante. Et confirmatur, Quia tale pretium in publica subhastatione citra omnem fraudem, & dolum ab emptorem fructibus, & redditibus constitutum, & a venditore admissum, habetur apud omnes nationes, & Prouincias autoritate publica, & quasi Iure gentium, vt æquum, & iustum.

Secundo, Quia contractus hic vendendi & emendi huiusmodi fructus, & prouentus non habet in Reipub. alium forum commodiorem quam istam, nimirum per vocem præconis, Forus vero iste non habet alias leges vendendi, & imponēdi pretia huiusmodi rebus, nisi has.

Proponere publice, & voce præconis fructus istos, & redditus vendendos cuiusque volenti illos emere.

Et sub eo pretio, quod in publica subhastatione sublata omni fraude, & collusione fuerit repertum, eos tradere.

Vnde erunt in hoc contractu obseruandæ necessario omnes illæ conditiones, & leges, quas loc. cit. diximus obseruandas esse in publica subhastatione aliarum rerum, vt iuste fiat.

Ex hac conclusione sequitur, tam vendentem fructus istos pluris quam valeant, quā ementem illos minoris quam valeant, cum vterque habeat parem & similem intelligentiam, vel ignorantiam valoris eorum, tutos esse in conscientia, quia citra vllum dolum conueniunt in pretio, quod in tali foro, & modo vendendi, nempe in subhastatione censetur iustum.

Secunda conclusio. Quando alter contrahentium probe nouit valorem huiusmodi rerum, quæ alter ignorat, tenetur his qui nouit, ignorantem de illarum communi & solito valore admonere.

Hoc est dictum: Quando alter perspectā habet quantitatem, & valorem fructuum, reddituum, tributorum, seu gabellarū, quæ venduntur, alter vero illud ignorat, nec potest, tempore quo celebratur huiusmodi contractus, satis illud intelligere, esto prudentem adhibeat diligentiam, eo quod multa

Qqq 3 expē

experientia, & progressu temporis opus sit, tenetur in conscientia contrahens, qui illorum valorem & quantitatem probe nouit, alterum contrahentem tali ignorantia laborantem de vera quantitate, & valore illorum fructuum, & reddituum, iuxta ea quæ communiter & vt plurimum in illis locis colliguntur, fideliter admonere. Sin minus tenebitur, qui veritatem quam nouerat, occulta uerit, excessum vel defectum pretij talium reddituum arbitrio prudentum iusti, alteri qui illa ignorantia laborabat, restituere, ac compensare.

Probatur. In omni contractu debet esse par & æqua vtriusque contrahentis conditio, ita vt vel vterque sit in tuto, vel vterque in simili periculo parique in certitudine damni, vel lucri: At quando alter habet perspectam & cognitam quantitatem fructuum, & prouentuum, qui venditur, alter vero ignorat, nec admonetur vere, & fideliter, ab eo qui nouit illam, is qui nouit, est in tuto, & quasi in spe certi lucri, quia habens talē cognitionem nō emet, aut vēdet cum proprio damno, qui verō ignorat existit in periculo & discrimine alicuius damni, & forsam multi. Ergo nisi is qui rem nouit, ignorantem admoneat, vt pretium tēperet, & ad debitam æqualitatem reducat, contractus iste iniustus est, & iniquus, & cū debito restituendi excessum, vel defectum iusti pretij, qui ex illa ignorantia acciderit.

Hæc conclusio est Ioan. Medin. de restitutione. q. 30. quam confirmat, & illustrat varijs exemplis. Etenim si piscator misit rete in mare, videatque ex peritia suæ artis se nihil capisse, quod alter ignorans emat iactū illum: tenetur piscator in hoc casu omnium consensu, quidquid ab emptore illo accepit, non manifestata illi veritate quam nouerat, restituere: nec alia ratione, nisi quia non fuit par & æqua vtriusque conditio. Si militer qui nouit vineam suam ex occulta causa & damno paucissimos ferre fructus, & hac veritate celata alteri illā locat in aliquo pretio, perinde ac si tali damno carens multos ferret fructus, est cōtractus iniquus quia non est æqua vtriusque conditio: cum dominus vineæ, quocumque pretio illam locet sit in tuto, alter vero in graui periculo, & damno.

Confirmatur secundo, Quia ex prima cōclusionē D. Tho. q. 77. ar. 1. Vendere plus aut emere vilis quam res valeat, cum fraude & deceptione alterius contrahentis, iniustum est, & iniustum. At quando alter op-

time nouit fructuum quantitatem, alter vero ignorat, nec admonetur ab eo qui illam nouit, est quedam fraus, & deceptio in dānum alterius, tenebitur ergo qui quantitatem fructuum & reddituum nouerat, & alteri illam ignorantem non indicauit, omnē excessum, vel defectum, quin & omnē dānum quod illi ita ignorantem ex huiusmodi contractu acciderit, rescire, ac compensare.

Denique (vt vidimus q. illa. 77. art. 3.) tenetur, qui nouit defectum rei quam vendit, vel vtilitatē & valorem eius quā emit, alteri illam ignorantem indicare, vt iuste tam veditio illa, quam emptio excerceatur. Erit igitur illud idem in huiusmodi quoq; emptionibus & venditionibus fructuum, reddituum, ac veltigalium fideliter obseruandū. Dixi contrahentem ignorantem harum rerum quantitatem, & valorem, nec valētem, tempore quo celebratur cōtractus, satis illū intelligere nisi experientia ac progressu temporis, esse ab alio contrahente, qui illū probe nouit admonendum. Quia si is qui illud ignorat, potest facile illud inquirere, ac intelligere ab alijs, qui illorum fructuum, re reddituum fuerunt prius conductores, vel alia via illud norunt, cum possit facile illos consulere, & ab eis admoneri, non tenetur alter cōtrahens de ignorantia illa culpæ. n. ac negligētiæ patientis illā tribuēda est, nō vitio, nec iniquitati alterius contrahentis, cū potuerit illā facile vincere, nec voluerit.

Tertia conclusio. *Præfate loquendo, hic contractus, si fiat voce præconis, seruatis conditionibus quas diximus in publica subhastatione seruandas esse, communiter est iustus.*

Primo, Quia quantitas fructuum communiter est vtrique parti ex æquo incerta, cum causæ abundantia, vel sterilitatis singulo quoq; anno adeo variæ sint, & incertæ. Secundo, Quia nullus contrahentium adeo imprudens est, & stolidus, quin ex præcedentium annorum progressu, & dicto eorum, qui præcedentibus annis fructus illos, vel redditus collegerunt, intelligat parum magis vel minus illorum quātitatem, & valorem, ac quid in illis locis colligi soleat. Tertio, Quia prudenter ac probaliter iudicat quiuis contrahentium, alterum vel propria experientia, vel dicto aliorum habere satis compertam quantitatem illorum fructuum, reddituum, seu veltigalium, quæ venduntur.

Quarta conclusio. *Si emptor propria sponte constituat, vel augeat pretium huiusmodi fructuum, seu tributorum, postulans a venditore pecuniam*

pecuniam illam, quæ Castellæ dicitur El promeido, apud nos los Exaus tanquam in premium, seu pretium beneficii, quod venditori conferri, constituendo pretium rebus illius, licet huiusmodi pecuniam, seu premium dare, & accipere.

Exigitur tamen in hoc casu, tum, vt seruentur leges municipales vniuscuiusque Regni, & prouinciæ, tum etiam, ne interueniat aliquis dolus, vel collusio inter ipsos in fraudem, vel dānum tertij.

His seruatis probatur iam Conclusio. Quia emptor citra vllam fraudem, vel dolum (vt constitutum) offerens optimum & iustum pretiū fructibus venditoris præstat illi beneficium, & vtilitatem temporalem pretio æstimabilem: obligatque seipsum ad reddendum illud pretium, non accedente alio qui maius afferat, quæ obligatio ciuilibus quoq; est, & pretio æstimabilis: potest ergo iuste qui sic emit, in pretiū beneficii quod præstat venditori, & obligationis quam sibi imponit, pecuniam illā a venditore exigere, ac recipere. Et confirmatur. Quia pro assurance, vel fideiussione (vt vidimus) potest pretium exigere, & recipi, qui vero pretium constituit huiusmodi fructibus, agit assuretorē, & fideiussorem illius, vt ex tertia obseruatione constat.

Conditiones illæ, quas adiecit, se ipse constat. Quia cum in his possint accidere fraus, dolus, & aliquis excessus, leges taxantes pecuniam conferendam emptori cōstituenti, vel augenti pretia huiusmodi fructuum, & reddituum, & præscribentes conditiones in hac parte seruandas ad vitandā omnem fraudem, & excessum, sunt iustæ, & ex consequenti obligantes in conscientia: ita vt recedentes ab illis teneantur ex proprijs restituere illum excessum, si fuerit in Reipub. vel alterius dānum.

Quinta Conclusio. *Venditor fructuum, vel reddituum, cui per aliquod tempus non occurrit emptor, qui iustum pretium reddat, potest offerre se promittere pecuniam aliquam cuiusque que constituet illud. Absolute autem & simpliciter antequam experiatur defectum emptorum, qui iustum pretium reddat, non licet offerre aut promittere aliquam pecuniam, qua alleget emptores constituant illis fructibus ingens aliquod pretium, & arbitrio prudentum excedens.*

Probatur prior pars eodem argumento, quo probata est precedens conclusio. Quia vbi non occurrunt emptores, qui propria sponte iustum pretium offerant rebus ve-

nalibus, licet vendentibus illas emptores earum querere, ita vt si quem inuenerint iustum pretium offerentem, beneficium ab illo recipiant, huiusmodi autem beneficium temporale est, & ciuile, & eo ipso pretio æstimabile, poterit ergo venditor pro eo pecuniam emptori promittere, ac conferre.

Probatur altera pars: Quia vbi statim occurrunt emptores, qui iustum pretium offerant, & ad illud reddendū se obligent, non eget venditor beneficio illo, ratione cuius licet pecuniam illam promittere, & conferre emptori.

Quo fit, vt tunc illam offerre, ac promittere sit offerre aperte occasionem, & parare inuicem, ad illaqueandos emptores, vt cupiditate illius pecunie, sibi oblate allegeti excedant a iusto pretio. Quod certe est iniustum. Primo, Quia perinde se habet pecunia illa in eo casu emptoribus oblata, ad illos inducendos vt excedant a iusto pretio, sicut fraudulentus, fictusque emptor in subhastatione submissus, quod rei pretium subinde falso & fidei augeat. Secundo, Quia offertur aperta vrgensque occasio emptori qui cupiditate illius pecunie sibi oblata nimium & excessiuum pretium fructibus constituit, & reddit, vt instituat apud se (quin & actu illud præstet) vt sicut ipse carius quam æquum erat fructus illos emit, ita quoque carius vendat, nitaturque occultando illos, & permiscendo alios, & quibuscunque vijs poterit, pretium illorum pro sua cupiditate quantum poterit augere in magnum Reipub. & pauperum nocumētū. Quo circa cum vterque in hoc casu tam venditor huiusmodi fructuum, quam illorum emptor huic damno cooperetur, nemini dubium esse debet, vtrumque inique & iniuste in hoc casu operari.

Hæc de Emptione fructuum sub voce præconis diximus. Quod si priuatum vendantur constitutendum est illis pretium arbitrio peritorum, & prudentum in hoc genere negotij ac timentium Deum. Vbi illud maxime obseruandum est, ne propter anticipatā solutionem huiusmodi fructuum minoris ab aliquo emantur, quam sit iustum illorum pretium, vt solent nōnulli mercatores, vbi dominos huiusmodi reddituum vident aliqua necessitate oppressos. Est enim illud iniustum, & cum debito restituendi defectum iusti pretij, vt optime Nauarr. in suo Manua. cap. 17. & nos superius q. 78. ar. 2. controuersia. 23.

Questioni explicite hæc affinis est.

Controversia II.

AN PROPTER STERILITATEM, & defectum fructuum debeat minus pensio, & pretium a principio illis constitutum?

seruandum initio huius dubitatio est, sterilitatem, & defectum fructuum; de quibus hic loquimur, bisseria posse accidere: Aut fortuito, & casu, quem prudentia & industria humana praeuenire non valuit: Aut culpa eius qui fructus illos emit. Casu & fortuito, ut quando sterilitas accidit ex insolito calore, frigore, tēpestate, illuue, locustis, & id genus alijs, quae sine vlla culpa agricolae, vel eius qui fructus illos emit, eueniunt nonnunquam. Culpa vero & vitio emptoris accidunt, quando vel ex negligentia ipsius aut in seminandis, aut in mundandis agris a zizanijs, alijsq; herbis nocuis, deficiunt fructus. Vel cum immineret insolitus calor, frigus inundatio, vel quid simile, quod feminibus & fructibus grauius nocere posset, & quod prudens coniectaret, vel coniectare deberet, non curauit illi damno occurrere, cum potuisset.

Obseruemus secundo, Licet non conueniant omnino DD. in tradenda definitione sterilitatis fortuitae, optimas nihilominus & accommodatas esse duas illas quas affert Nauarr. in Manu. cap. 17. num. 188. Quarum prior est: *Et sterilitas fortuita est, quam vel conuentio partium, vel recepta consuetudo loci, vel communis opinio illius regionis pro tali approbat.* Posterior est Bartho. l. ex conducto. §. Siuis. ff. locat. & Ioan. Andre. in cap. Propter sterilitate. de locato. *Et sic est, quae ex tribus partibus fructuum qui communiter tali loco colligi solent, vix colligantur die.* Vt si communiter colligi soleant 15. modij tritici, eo tamen anno vix colligantur 10.

Ceterum cum in sterilitas haec duobus modis possit se habere, vel ita, ut nec praecedentibus annis, nec sequentibus, eorum quibus durat contractus, compensetur: Vel ita, ut abundantia praecedentium, vel sequentium commodē illa refficiatur: Fieri sufficienter & commodē huiusmodi compensationem aliqui volunt, quando fructus anni abundantis in duplo, vel amplius excedunt solitos colligi in tali loco. Sed cum oppositorum eadem debeat esse ratio, sicut sufficit ad sterilitatem, ut colligantur minus so-

lito in tertia parte, ita quoque debet etiam ad abundantiam, & compensationem sufficere, ut colligatur plus solito in tertia parte.

His positus sit prima Conclusio. *Si sterilitas & defectus fructuum accidat culpa, & negligentia agricolae, vel eius qui fructus illos emit, non tenetur venditor detrudere aliquid a pensione, & pretio initio contractus constituto.*

Hac est communis inter omnes DD. Quia recta ratio postulat, ut qui causam damno dedit, ille solus damnum illud patiat. Ex illa regula iuris. *Si in causa damnum datum est &c.*

Secunda Conclusio. *Quando sterilitas realiter & vere fortuita est, ac sine vlla culpa agricolae, vel eius qui fructus emit, tenetur venditor detrudere a pensione & pretio illius anni, quantum prudens, & peritus, ac timens Deum iudicauerit, pro ratione illius sterilitatis, & defectus fructuum.*

Conueniunt etiam in hac parte omnes DD. Estque aperta definitio Gregor. 9. in illo cap. Propter sterilitatem. De locat. & conducto. Et in l. ex conducto. §. Siuis.

Excipiuntur autem ab hac conclusione tres casus. Primus est: Quando contrahentes sunt velut socij partiales, ut cum vnus suum fundū, alter vero suā industriam apponit, tūc enim siue sterilitas succedat, siue fertilitas, debet pro ratione societatis inter se iniitae fructus quos colligent, siue plures, siue pauiores, inter se diuidere: Quia debet vterque omni iure in tali contractu eidem damno, vel comodo esse expositus. Ita glossa in isto cap. Propter sterilitatem, quam sequuntur ibidē Ioannes. Andre. & Panormitan. & Nauari. loc. cit. nu. 189.

Secundus est, Quando fructus empti sunt per aliquot annos, in quibus temporis successu & vicissitudine, sterilitas vnus alterius abundantia commode, & sufficienter compensatur: Tunc enim non tenetur venditor remittere aliquid a pensione & pretio: Quia in omni contractu debet esse aequa & par vtriusque contrahentis conditio, at si propter sterilitatem alicuius anni deberet venditor aliquid a pretio detrudere, cum propter abundantiam alterius nihil possit addere, non esset par & aequalis vtriusq; conditio: Venditor namque esset ea ratione in periculo perdendi aliquid ex pretio constituto, Emptor autem semper esset in tuto, vel recipiendi vberes fructus, vel non reddendi tantum pretij adueniente sterilitate. Quod perspicuum

cum est iniquum esse, & a restitudine ac aequitate huiusmodi contractuum maxime alienum. Vnde Gregor. 9. in dic. cap. Propter sterilitatem iustissime, ac sapientissime ait: *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei sine culpa coloni, seu casu fortuito contingente, colonis Ecclesie tuae pro rata pensionis remissio est facienda, nisi vbertate praecedentis, vel subsequenti anni valeat sterilitas compensari.* Vbi haec vltima verba: *Nisi cum vbertate praecedentis vel subsequenti anni valeat sterilitas compensari.* Intelligenda sunt de fructibus, qui per aliquot tantum annos venduntur: Nam si in longum tēpus, & plures annos, vel in plures vitas, aut in perpetuum vendantur, & pro exiguo aliquo pretio, sicut accidit cum fundus, vel ager a vero illius domino traditur alicui cum debito persoluedi annua pensionem, in signum & cognitionem domini directi, tunc etiam si maior pars fructuum, vel rei sic venditae casu, & fortuito pereat, (modo non pereat tota) tenetur nihilominus emptor illius agri pretium illud & illam annuam pensionem, in qua conueniunt, integram persolvere, ut recte docet Nauarr. loc. cit. num. 190. iuxta l. 1. Cod. de iure Emphit. Secus est si ad modicum tēpus traderetur, vel tantam solueret annua pensionem, quam si omnes fructus illius fundi emerent. Tunc enim pro ratione sterilitatis fortuitae deberet fieri illi remissio, iuxta dicta in hac secunda conclusio. Quia sic emens, ut pretium aequetur valori fructuum illius fundi, non tam soluit pensionem domini directi, quam pretium illorum fructuum. Et ita habet communis opinio DD. quam sequuntur Iason in illa l. 1. Cod. de iure emphit. num. 20. Et Nauarr. loc. cit. num. 190.

Tertio intelligenda est haec secunda conclusio, vbi nec lege Regni aliter dispositum est, nec mutua contrahentium conuentione aliter inter eos constitutum. Vbi enim lex Regni aliquid circa fructuum, qui emuntur, sterilitatem constituit, standum illi erit, propter auctoritatem quam habet lex civilis in contractibus humanis: seruandumque pretium initio contractus constitutum, vel minuendum iuxta legis illius praescriptum. Ita refert Nauarr. loc. cit. num. 187. in Lusitania, ad tollendas lites, & difficultates quae in hoc casu occurrere possunt, statutum esse lib. 4. Ordinatur. illius Regni. titul. 61. ut agricola, vel emptor fructuum nullam pensionem sol-

uat, quando nulli omnino fructus extiterint, vbi vero aliqui, vel soluat omnem & integram, vel fructus illos domino agri relinquat, deducto semine quod illi fundo mandatum fuerit. Similiter si tempore contractus inter vtramque partem conuentum fuerit, nihil esse detrahendum a pretio, quacunq; sterilitate vel infortunio accidente, vel designetur certa aliqua pars detrahenda, standum est necessario illi conuentioni: Tum, propter maximam vim quam habet omni iure in quocunq; contractu civili & humano mutua contrahentium conuentione, & pactum. Tum, quia vbi ita partes conueniunt, emptor illorum fructuum non solum habet se ut emptor, verum etiam ut assecurator, sumens penes se omne periculum & damnum, quod ex defectu illorum fructuum, quos cum tali periculo emit, potest accidere. Debent autem in hoc casu, sicut & in omnibus contractibus, & conuentionibus, abesse omnis fraus, & dolus, si quae enim fraus, vel dolus, aut deceptio in tali contractu interueniret, eo ipso pactum illud reuera non obligaret, *Cum fraus & dolus nemini debeant patrocinari.*

Tertia Conclusio. *Sicut propter sterilitatem vere fortuitam faciendus est aliqua remissio, & diminutio pretij, sicut explicatum est, ita quoque propter fertilitatem aliquam, vel vilitatem omnino fortuito aduenientem, debet emptor augere pretium arbitrio prudentis, & periti.*

Ita Panormi. in dic. cap. Propter sterilitatem. Siluest. Locatio. q. 14. quos sequitur Nauarr. cap. 17. num. 161. Idem habet glossa in verbo. *Si cui.* l. si merces. §. *Vis maior.* ff. locati. quam citat ad idem institutum Alciat. l. 1. de verb. signific. pag. 42. vocatque illam notabilem Iason. l. 1. num. 79. Cod. de iure Emphit. Et ratio est aperta, Quia cum oppositorum eadem debeat esse ratio, ut habet commune Philosophorum Axioma, cui subscribunt omnes Theologi passim, & Iurisperiti Cano. Hospitolium. dist. 32. & l. 1. ff. de his qui sunt sui, vel alie in iuris. Sicut debet venditor detrudere a pretio propter sterilitatem omnino fortuitam, ita quoque debet emptor propter fertilitatem aliquam omnino fortuitam illud augere. Aliter non esset par & aequalis vtriusque conditio: quod in contractibus iniquum est.

Dixi vere & omnino fortuitam, quia si ex fecunditate ipsius agri, vel diligentia & industria agricolae abundantia illa fru-

etiam proueniat, non est quod augeat pretium: Terræ namque fecunditas, vel industria eius qui fructus illos emit, ipsius emptoris sunt: ubi vero præter fecunditatem terræ, & agricolæ industriam inopinata aliqua fertilitas casu accidat, illa vere fortuita est, ratione cuius debet augeri pretio. Exemplum est quo utuntur communiter DD. Si emat quis redditus mole frumentariæ, ex qua solent percipi singulis annis 50. accidat autem percipi aliquo anno 100. eo quod ceteræ molæ casu aliquo omnes dirutæ sunt, debet tunc emptor pretium ab initio constitutum augere. Quo fit, ut si quæ notabilis abundantia vel utilitas, in agro, cuius fructus aliquis emerit, casu fortuito occurrat, & præter omnem expectationem, domino illius agri utilitas illa tribuenda sit, & ratione illius augendum pretium ad arbitrium periti, & prudentis. Ut si quis fons, vel mineralis, aut herba medicis pretiosa in agro illo de nouo appareret. Quia dominus illius agri eos tantum fructus emptori illi vendi

dit, quos ager solitus erat ferre, minime vero quæ in illo agro occulta erant, & ignota, ac tanto pretio digna.

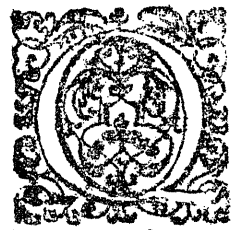
Disputare hic nonnulli solent.

Quo tempore pretium fructuum, & reddituum, de quibus agimus, per soluendum sit.

Illud certe muneris Theologici non est, nihilominus dimissis multis quæ a Syluestro. Locatio. q. 5. & Nauarr. c. 17. nu. 198. afferuntur, dico vno verbo: Vel contractus tempore contractus illud designasse, ac constituisse mutuo vtriusque consensu, vel nullum præfixisse: Si quidem illud designarunt, quod nunquam se præmittitur, soluendum est pretium tempore ab ipsis præfixo & constituto, quod si illud in contractu omissum sit, consulti sunt Iurisperiti: Eorum enim est explicare, quo tempore anni huiusmodi solutiones faciendæ sint, iuxta leges Regni, vel loci consuetudinem, aut ipsorum fructuum naturam.

& rationem, aliasque circumstantias.

DE HIS QUI MONOPOLIA EXERCENT.

Vamuis de his monopolij, quæ ab emptoribus fructuum, & reddituum tam Ecclesiasticorum, quam secularium potissime hic agere instituiam, de omnibus nihilominus hac occasione nonnulla dicemus.

Monopolium, ut habet glossa. l. vnica. Cod. de Monopol. a qua omnes illud acciperunt, vox Græca est, composita ex voce *monos*. i. vnus & verbo *polemie*, i. vëdo, quasi Monopolium sit vnica venditio, & Monopola vnicus venditor, qui solus vniuersum aliquod mercaturæ genus emit, ut solus etiã vendat pretium pro libito statuës. Quod etiam committitur quando vel conueniunt plures vendit. res inter se, ut omnes vno pretio vendant, quasi omnes sint vnicus venditor: vel conueniunt omnes emptores inter se, ut nullus emat nisi tali pretio, quasi omnes sint vnicus emptor.

Est autem Monopolium ut optime do

ret Ioann. Medina. q. 30. de restitut. multiplex ratione materiae circa quam versatur. Potest enim fieri in rebus victui, vel salutis necessarijs. Victui, ut cum conueniant inter se mercatores aliqui emere omnem annonam, vinum, oleum, linteos, pannos, aromata, & similia victui aut vestitui necessaria, illa reconditari, ac venditari tempore caritatis pro suo arbitratu. Vel cum aliqui, (licet statim ea venditari) conueniant tamẽ, ne vllus vendat nisi in tali pretio. Salutis vero: veluti si conueniant inter se Chirurghi, vel Medici, ne vulnus, aut infirmitatẽ quã vnus eorum curare coepit, alter curare suscipiat, vel ne medicamentum peculiare cuius vim duo, vel tres perspectam habent, & exploratam, alios doceant, præter quam filios suos ac nepotes. Potest etiam fieri Monopolium in rebus utilibus, quamuis non necessarijs, ut in fericis vasis argenteis, libris, & similibus rebus, conuenientibus illis, apud quos huiusmodi res existunt, ut ab ipsis tantum illæ vendantur, aut in tali pretio. Ad quod genus pertinent artifices, qui

qui inter se constituunt, ne res suæ artis nisi tali pretio distrahantur. Conductores fructuum, & reddituum conuenientes inter se, ne vllus emat illos, nisi hoc vel illo pretio: quibus similes etiam sunt, qui simili conuentione utuntur, cum res alicuius in publica substatione exponantur vendendæ.

Obseruemus secundo. Monopolium duobus modis fieri: Vel publica autoritate Principis, vel Reipub. Veluti cum ab eis conceditur alicui, ne alius præter ipsum rem aliquam afferat, vel vendere possit: Quæ ratione conceditur autoribus librorum, qui in communem utilitatem eduntur, ne alij ab ipsis illos typis mandare, aut vendere possint. Vel priuata autoritate eorum qui in illud conspirant, et merces omnes colligentes pretio cupiditati eorum accommodato ab ipsis solum vendantur, vel non emantur nisi ab ipsis in eo pretio, in quo inter se conueniant. Quæ ratione solent ubi nauis ad litas mercibus onusta apulit, de pretio inter se conuenire, ut ea ratione compellatur illarum dominus, optans quanto citius poterit recedere, in illo pretio etsi plusquã infimo ad vitandas maiores expensas vendere.

His positis sit prima Conclusio.

In rebus victui humano necessarijs, nisi necessitas & bonum commune Reipub. aliud postulet, non licet Principibus, vel ad opulentijs concedere alicui priuato privilegium, ut ille solus, vel aliqui soli res illas ad se aut, & vendant: Nec priuati, quibus tale privilegium concederetur, possint illo sine conscientia vni.

Ita Medina quæst. illa 30. citat. Soto lib. 6. de iust. q. 2. ar. 3. Nauarr. in Manua. cap. 23. num. 92. sequutus Rosellam. Emptio. §. 23. & omnes recentiores. Probat prior pars. Principes, & Magistratus, autoritate quam habent non possunt uti in damnum commune, sed in utilitatem solum suæ Reipub. aliter nõ solum agunt inique, verum etiam acta eorum nõ tenent, neque habent aliquam vim in foro animæ, quidquid sit de foro externo. Sed quando necessitas Reipub. aliud nõ exigat, tale privilegium in rebus victui & vestitui necessarijs cedit in damnum Reipub. & ciuium illius, ergo non possunt in foro animæ illud concedere, neque concessum habebit vim. Maior certissima est. Minor probatur: Primo, Quia ciues per tale privilegium priuantur libertate emendi res sibi adeo necessarias ab alijs, a quibus commodius & vilius eas possent habere, compelluntur. n.

illas emere in eo pretio, quod voluerint habentes illud privilegium. Dices taxabitur in ipso privilegio illarum rerum pretium, nec relinquetur arbitrio, & cupiditati asportantium, & vendentium illas. Sed esto ita fiat, Occurrit statim secundum incommodum, nempe, ut per huiusmodi privilegium prohibeantur alij res illas asportare, & vendere, quod cedit in maximum damnum. Pluribus enim easdem res in patriam asportantibus, ita illæ abundare poterunt, ut emantur commodius & vilius, quam in pretio alijs taxato. Prohibetur etiã diuites qui pietate adducti easdem res aliunde adducas pauperibus vilius venderent ne illud possint, Quæ certe beneficia tali privilegio cessare oportet, in maximum Reipub. & potissime pauperum nocumentum. Vnde nõ licet Principis illud concedere, dicitur Spiritu sancto. Proueru. 3. *Noli prohibere benefacere exis, qui potest sed vales ipse, benefac.*

Secundo. Princeps non potest tuta conscientia dispensare in lege iusta, maxime in damnum suorum ciuium: Sed huiusmodi privilegia, & monopolia in rebus necessarijs sunt prohibita. l. vnica. Cod. de Monopolij. quæ omnium consensu in his iustissima est. Ergo.

Dixi in conclus. nisi necessitas Reipub. & boni communis aliud postulet: Quia si in ciuitate deesset victui necessaria, nec vllus curaret illa aliunde afferre, eo quod multum laboris, periculi, & expensatum in illis asportandis opus esset, tunc cederet profecto in bonum commune durante illa Reipub. indigentia, volenti illa afferre concedere huiusmodi privilegium, ut ab eo solo, sub certo pretio omnibus mature pensatis taxato, venderentur: Cum possint tunc Princeps, vel Magistratus obligare ad id aliquos, & statuere, ut soli deputati ab eis res illas minutim vendant, ut docet Nauarr. in Manua. cap. 23. nu. 92. ex Rosella. Emptio. §. 23. Neque enim habent tunc locum incommoda illa adducta. Durante in quã illa Reipub. indigentia, quia ea cessante, imminerent ciuibus incommoda illa adducta, quæ prohibent ne tale privilegium cum damno ciuium alicui concedantur.

Dixi etiam nisi necessitas Reipub. & boni communis exigat: Quia Princeps ob suam priuatã necessitatem, aut utilitatem, nisi illi occurrere in bonum etiam commune redundet, non potest cum damno ciuium tale privilegium & Monopolium concedere. Quia nulli licet, neque Principi sua

sua priuata commoda publicæ utilitati an-reponere. Cæterum quia necessitas Principis ce dit communiter in damnū commune totius Regni, sicut posset Princeps (vt optime Medin. q. illa 30. §. penult.) exigere a sibi subditis, vt contributor ad leuandam illius necessitatem, ita potest subiicere eos huic grauamini, vt vnus vel alter habeant priuilegium, quo ab ipsis tantum res illæ asportari possint, & vēdi: Quod si eius necessitas vel utilitas non redundet in bonum commune, non potest: adeo vt teneatur ad compensanda ciuibus, commodiori via qua posset, omnia damna ex tali priuilegio illis subsequuta. Vnde sequitur Altera pars eiusdem conclusionis: Nam sicut lex iniusta non obligat in conscientia, ita nec priuilegium iniuste concessum reddit aliquem tutum in conscientia.

Secunda Concluf. *In rebus vtilibus tantum, minime vero necessarijs non potest aliquis sua priuata autoritate monopolium facere. Potest tamen Princeps, vel Respub. in illis priuilegium alicui concedere, si Respub. utilitas ita postulauerit.*

Probrtar prior pars: Quia priuati per huiusmodi monopolia suæ tantum utilitati consulentes priuant, quantum in ipsis est, alios ciues facultate emendi res illas commodius forsan ab alijs, inferuntque illis dāna in prima concluf. Adducta. Qua de causa in illa l. vnica, Cod. de Monopol. facientes monopolia sua priuata autoritate puniuntur priuatione bonorum, & exilio. Et similiter Castellæ lib. 5. Partita. tit. 7. In nostro Regno iuxta illius iura faciētes monopolia in rebus necessarijs puniuntur priuatione illorum bonorum & alijs penis arbitrarijs.

Probatur secunda pars eiusdem cōcluf. Quia quo iure incumbit Principibus Reipub. gubernatio, eodem possunt concedere huiusmodi priuilegia, vbi viderint in utilitatem boni communis illa cedere. Hac ratione concedūt talia priuilegia authoribus librorum, in quibus aliquid eruditum continetur. Expedi enim illud bono communi, tum in premium vigiliatum, & laborū, quos in illis conscriendis sustinuerunt: tū, vt alij eo premio alleciti ad similia studia excitentur. Concedunt etiam peritissimis artificibus, qui sua dexteritate, & industria aliqua noua, & exquisita opera suæ artis multo labore adinuenerūt, vt ipsi soli possint illa efficere, ac vendere. Conceduntq; nōnullis mercatoribus, qui merces aliquas

raras, & peregrinas multo labore, & expensis conquisitas in commodum, & ornatum suæ patriæ asportarunt, vt ipsi soli per aliquod tempus illas vendere valeant. Hęc namque omnia & his similia concedere exigat Reipub. utilitas, suadetque recta ratio.

Tertia Concluf. *Monopolium, quo conueniunt aliqui, vel plures, ne rem aliquam emant nisi in tanto pretio, iniquum etiam est, & excorandum.*

Vt in exemplo illo adducto de mercatore, cuius nauis mercibus onusta ad portum apulit, compelliturque minoris illas vendere, quam vendidisset propter huiusmodi monopolium, ne in eo loco detentus maiores faciat expensas. Patet iniquitas huius monopolij. Quia priuatur venditor ille facultate vēdendi merces illas commodiori, ac vtiliori via, qua potuisset. Offeriturque illi & alijs mercatoribus maxima occasio; ne suas merces in eum locum deferāt, quod cedit in graue Reipub. damnum.

Vitima Concluf. *Qui per huiusmodi monopolia sibi prohibita in causa sunt (sicut reipsa sunt) vt rerum venalium pretia augeantur, maxime earum rerum, quæ victui, & vestitui necessariae sunt, non solum peccant grauissime, verum etiam tenentur in conscientia excessum illius pretij, in quo propter talia monopolia venditæ sunt, restituere, nisi excessus ille supra pretium, in quo cessata tali monopolio fuissent venditæ, sit exiguus, & nullius fere considerationis.*

Huiusmodi monopolias committere grauissimum peccatum mort. concors est omnium Theologorum sententia, cum inferāt grauissimum damnum Reipub. & singulis ciuibus. Quod autem teneantur ad restitutionem docent Maioris in 4. dist. 15. q. 41. Gabriel ead. dist. q. 10. art. 3. dub. 2. Angel. Negotiatio. num. 3. Conrad. de contract. q. 65. post. 3. cōcluf. Siluest. Emptio. q. 10. vbi affert in eandem sententiam Nider. in 7. precep. Ioan. Medina de restitut. q. 36. §. penult. Cayēt. in hac 22. q. 77. ar. 1. Nauar. in Mauarr. c. 23. nu. 191. Ex recentioribus vero Thom. Mercatus lib. 2. de contract. c. 8. Palatias lib. 2. de contract. cap. 2. pag. mihi 69. Ludou. Lopes in suo instructo. parte 2. cap. 74. vbi affirmat idem sensisse Mag. Victoriam. Et cæteri qui hoc tempore de contractibus scripserunt, præter vnum aut alterum,

Dixi in hac concluf. maxime earum rerum, quæ victui, ac vestitui necessarie sunt, nam in alijs, quibus non ita egemus, nec ita Doctores citati illos obligant. In rebus ve-

ro conuictui humano absolute necessarijs, vt pane, vino, oleo, ordeo, lineis, panis, & similibus communem sententiam verissimam esse ex eo patet: Quia ex D. Thom. & communi Theologorum placito, vt vidi mus primo tom. q. 62. art. Quicumq; nocet alteri cum iniuria tenetur ad refaciendum nocentū illud. Hoc enim significat aperte Regulā illa iuris: *Si tua causa damnum dicitur esse, iure super his te satisfacere oportet.* Sed qui suo monopolio auget pretium rerum, quibus indiget conuictus hominum, nocet singulis ciuibus, & eū iniuria: Primo, Quia & iure communi, & priuatis legibus Principum prohibita sunt monopolia, maxime in huiusmodi rebus. Secundo, Quia habet ciues ius a natura, & legibus sibi concessum, vt huiusmodi res tēpore messis, vindemiæ, & quando colliguntur, vel afferuntur in publico foro commode illas emere valeāt, quo iure isti iniqui, & impij monopolæ illos priuant, res istas præemptores, & recludentes, ne facile, nec commodo pretio inueniantur. Tenentur igitur hæc damna, & excessum pretij, quod sua iniquitate augent, compensare. Quæmodum enim qui vti-tur iure suo, nulli facit iniuriam, ita qui expoliat fratrem iure suo, iure inquā suo, nō solum quod iam habet in se, verum etiam quod habet in rem, maximam illi infer iniuriam, tenenturque ad damna cum tali iniuria illata compensanda.

Secundo, Qui in contractu infert vim aliquam contrahenti, & per eam damnum aliquod temporale, tenetur omnium consensu ad illud restituendum, at qui circa res victui necessarias monopolias exercet, vel constituit inter se, ne alio pretio quam ab ipsis constituto, res illæ vendantur, vel res illas occupantes, & recondentes, vt ab ipsis necessario recipiendæ sint, & emendæ: iudicantur ab omnibus DD. vim inferre ementibus, cum compellant eos ab ipsis tantum emere, & in pretio, quod vel communis eorum consensus, vel singulorū cupiditas constituerit: tenebuntur ergo ad excessum, & damnum, quod per huiusmodi monopolium, & vim inferunt, illis compensandum.

Tertio conueniunt omnes, Eum qui suo monopolio in causa est, vt vendatur res, vel vltra supremum, & rigidum pretium, quam fuisset vendita, aut ematur infra benignum, infimumque pretium, quam fuisset empta, cessante monopolio, teneri ad restituendum illum excessum, vel defectum

iusti pretij: At cōspirantes in aliquod pretium rerum, quas vsurpant, communiter vendunt illas multo maiori pretio, quam fuisset supremum & rigidum illarum cessante tali conspiratione, & monopolio, tenentur ergo ad illum excessum restituendum, vel ipsis emptoribus, vt inquit Conrad. loc. cit. si deprehendi possint quando illos nocuerint, vel pauperibus.

Ex hac Concluf. sequitur. Emptores qui conspirauerint, ne merces aliquæ aduenientes in alio pretio ab vilo eorum emantur, præterquam in tali pretio, teneri ad restituendum vēditori, quidquid propter illud monopolium deerit a iusto illarum pretio. Eadem enim debet esse ratio emptorū, quæ venditorum. Præterquam vbi venditores conspirarent, non vendere nisi in aliquo excessu pretio: Tunc enim possent emptores conuenire non emere, nisi in tali moderato, & iusto. Qua etiam ratione vbi emptores conspirauerint, nō emere, nisi in vilissimo pretio, possent couenire venditores, nulli vendere nisi in tali moderato etiā & iusto. Sic enim conuenientes non excernerent profecto monopolium, sed suam redimerent vexationem.

Ex progressu huius disputationis sequitur primo. Quam inique, & impie agāt aliqui Medici, vel Chirurghi conspirantes inter se, ne quis eorum infirmum aliquem curet sine alterius consensu, vel ne peculiaria aliqua remedia ipsis cognita alijs indicēt: hi licet non teneantur ex huiusmodi monopolijs ad aliquam restitutionem, peccāt tamen grauissime contra charitatem: præterquam vbi essent a Repub. conducti ad curandum, vel docendum: Tunc enim tenerentur etiam ad omnia damna infirmis subsequuta satisfacienda.

Sequitur secundo, Quam inique, etiam & impie agant, qui tempore messis, vindemiæ, & quando oleum, similesque fructus humano victui adeo necessarij colliguntur, sua cupiditate adducti illos in magna quantitate præmere, coaceruare, ac recondere summa diligentia, & industri curant: Quos coaceruatore Hispanæ dicimus *Recatores*, vel *Aguelladores*, a Iuristis dicitur *Præemptores*, dicendi potius vt inquit Conradus *Præemptores*, boni communis & pauperum *Peremptores*: Hi namque sua calliditate omnes, vel plerosque fructus a priuatis agricolis præemptentes, illorum pretia & ipso tempore messis plurimum augent, caritatemq; inducunt. Secundo. Alios ciues impediunt,

ne congruo tempore & pretio sibi necessaria possint economice prouidere. Demū efficiunt, vt progrediente anno, illa in publico foro omnino deficiant, vt cogātur ciues ab ipsis solum in rigidissimis pretijs fructus illos emere.

Inciduntque, quod est maxime dolendū, in hoc iniquitatis & impietatis genus, mul- ti eorum, qui ecclesiasticos decimalesque fructus Episcoporum, & aliorum Ecclesia- sticorum habēt conductos. Abutentes nā- que priuilegio decimis iuste ac merito con- cesso emunt alios innumeros fructus, coar- cerantque, ac recondunt, supradicta dama- na miserē Reipub. & priuatis ciuibus pas- sim inferentes. Qua de causa horum officiū fordium iure dicitur, omnibusque exof- sum auctore Cicero. i. offit.

Vocantur in iure Dardanarij, a quodam Dardano qui operam dabat, vt annona ca- rior fieret, emendo omnem quam poterat, vt postea solus videret, teste Accursio in l. Annonam. ff. De extraord. criminib.

Afferunt quidem DD. nonnullos casus, in quibus ementes huiusmodi fructus nec sunt dānandi, nec leges cōtra Dardanarios latas transgrediuntur.

Primus est, Quando emūtur fructus elap- so tempore, quod vel lex prouinciae asig- nat, vt in Castella, & nonnullis prouincijs vel recta ratio dicitur, in quo sufficienter, & commodae priuati ciues possunt illos sibi, suisque parare. Qua ratione Sāctus Ioseph, tempore abundantiae quae accidit illis septē annis Aegypti, postquam ceteri pro libito necessaria suae familiae singuli emerant, reliquam frumenta in horrea publica & regia redegit, vt futurae sterilitati ea ratione occurreret. Genes. 41.

Secundus est, quando dominus fructū vel alterius mercis non vult illam aliter vē- dere, quam in magna copia & quantitate, in qua priuati non valēt illam emere. Possunt tunc, qui abundāt ad emendum in magna illa copia, ne fructus illi vel merces alio de- ferantur, suisque ciuibus deficiant, in ea copia illas emere suis deinde per minores par- tes vendituri. Hoc enim emptionis genus non solum est ab omni culpa, & vitio alie- num, verum etiam laudabile, & pium, & in magnam boni communis vtilitatē: praestāt namque hi in hoc casu, quod Magistratus, & Governatores illius loci in eo debe- rent.

Tertio, si quis in suam vsum aliquos fructus emisset, quos deinde, vel quia neces-

sarius, vel alia de causa mutato animo ven- deret: Aut qui magnā illorum copiam suae familiae parauerat, quo annona sibi potius superesset, quā deficeret, si quae in fine aut progressu illius anni sibi minus necessaria videns alijs vendat, neuter horū est coacer- uator fructuum iudicandus, vel legum, quae illud prohibent, transgressor.

Debent tamen hi, vt ab iniquitate, & pe- nis Dardanariorum alieni existāt, obserua- re diligenter duo illa, quae recte ac iuste Conrad. & alij DD. ab illis exigunt.

Prius est, vt cum primum intellexerint, fructus illos quos emerunt deficere ciuibus, producant eos vendendos in foro, nō quidem omnes simul, vel vnico die, sed per par- tes, quamuis non ita minutas, vt perinde fo- rus egeat, ac si nullos educerent.

Posterius est, vt propter penuriam fori cui subueniunt, non desinant vendere vel iu pretio taxato a lege, vbi lex illud praes- cribit, vel moderato, & iusto arbitrio pru- dentum. Tum, quia ita postulant leges iusti pretij, vt vidimus initio huius operis. q. 77. ar. 1. Tum maxime, quia si ideo praemerūt, ac recondiderunt fructus, vel vt occultēt illos, cum ciues illis indigerint, vel vt edu- cant illos in rigidissimis pretijs, eandē com- mittunt iniquitatem, & impietatem, quam praemptores isti Dardanarij, contra quos omnia iura proclamant.

Extra hos igitur casus quicumque fru- ctus victui humano necessarios praemerat, coarceuat, & recondit, vt pretia eorū augeā- tur, nec volunt eos producere, donec nimium pretia creuerint, peccant grauissime: Im- primis contra charitatem, inferentes Reipub. omnia illa damna quae retulimus. Se- cundo, contra iustitiam legalem, cum huius- modi praemptions legibus superiorū sint adeo prohibita: In Castella lege Alfonfi Vndecimi, quae habetur Partit. 5. tit. 7. & l. 23. & 24. legum Matritij anno 1530. & ha- bentur post capitu. cōmitionum Vallisoleti anno 1548. in quorum capit. 180. extendit- ur etiam contra conductores redditū Ec- clesiasticorum, & aliorum dominorum: In nostro Regno sanctissimis ordinationibus huius Ciuitatis Valentinae pragmatibus Re- gij confirmatis. Peccant tertio contra iusti- tiam particularem singulorum ciuium, ex- poliantes eos facultate quam omni iure ha- bent emendi sibi necessaria in foro, vel ab agricolis accommodatis pretijs. Horū enim iniquitate neque in foro, neque inter agri- colas possunt ciues fructus emere cum ea

commo-

commoditate, quam omnia iura illis con- cedunt.

Vnde cum vt damna & contra iustitiā, & contra charitatem proximis suis coacer- uatores isti infera it, tenentur proculdubio non minus quam i iuqui monopolae ad resti- tuendum excessum pretij, quae praemptione illa, & occultatione fructuum effecerūt. Qua de causa huiusmodi hominibus aeterna manet maledictio Prouerb. 11. *Qui abscon- dit frumenta maledicetur in populis benedictio autē super caput vendentiū.* Et merito, cū pri- uent hi suos ciues rore caeli, pinguedine ter- rae, abundantia frumenti, vini, & olei: quae tanquam benedictionem caelestem Sancti Patriarchae suis praecabantur, & fideles pu- blicis priuatisque orationibus a Deo implo- ramus. His namque bonis non tam anni ste- rilitate, quam horū Dardanariorū iniqui- tate ciues expoliari mihi per suam habeo Neque in merito, Nā cū experientia teste, qua cunquē penuria fructuum in foro occurren- te, si pretia eorum augeantur, videamus ita- tum illos abundare, certissimo illud argu- mento est, egestatem illam & penuriam non esse tam sterilitati tēporis tribuendam, quam iniquitati eorum, qui tempore messis fru- ctus illos praementes reconditos habēt, & occultos, non aliter vendendos, quam vbi in summis rigidissimisque pretijs viderint il- los vendi. Quod insinuauit Satis Regius Pro- pheta Dauid, quando 2. Regum. 24. cum optionem a Deo accepisset per internun- tiam Prophetam, quo vellet plecti pro suo peccato supplicio? Num fame 7. annorum, vel tribus mensibus inimicorum suorū per- secutione, aut peste per tres dies? pestem po- tius eligens quam famem, vel bella, dixit. *Melius est mihi incedere in manus Dei, quam in manus hominum.* Significans satis, pestem so- lum Deum immittere, bella, vero & famē, quamuis non sine Dei permisu quoque ac- cidant, hominum tamen iniquitati & cupi- ditati esse tribuenda.

In huiusmodi igitur humani generis ho- stes optarem plurimum Principes, & Magi- stratus seuerissimos esse, sicut leges ipse ci- uiles hortantur, bona & fructus illorū sine villa remissione publicantes, personas per- petuo relegantes exilio, & alijs penis a legi- bus constitutis illos subijcientes. Etenim Si Dionisius, quāuis infidelis & tyrannus, quendam praemptorem ferri, vt carius deinde illud videret, perpetuo (vt refert Arist.) puniuit exilio: quales esse oportet Princi- pes, & Magistratus Christianos, Reipubli-

patres & pauperum tutores, in hos praemp- tores Dardanios? quos boni cōmunis pe- stem, fructuum locustas, & bruchum, quin & pauperum homicidas vere dixerim. Nam si iuxta B. Ambrosium, *Occidit fratrem suum, qui eum non pascit, cum possit*, hi qui sua cupi- ditate prohibent, ne pascantur pauperes, quin & reliqui ciues ex ex fructibus, quos diuina pietas omnibus vult sub accommo- datis pretijs esse comunes, cur non dixerim homicidas? Sunt vere, & illis saepe crudelio- res, illi enim eos tantum perimunt, quos ha- bent inimicos, hi vero & amicos, & affines, & omnes conciuēs suos.

Qua de causa sicut homicidas diuina vltio non solum in futuro saeculo, verum etiā neque in presenti patitur manere impuni- tos, ita & hos crudeles Dardanarios, praeter grauissima tormenta quae habet illis apud inferos parata, multis quoque in hac vita temporalibus afficit calamitatibus, & sup- plicijs: Potissimē vero, vt quae cum tanta aliorum iniuria, & nocumento sibi comparantur facile, & breui cōsumpta enanesca- t. *Vt male parata, male quoque dilabuntur.* Ita vi- demus horum mercatorum, & praemptorū domos, quae aliquando temporalium abun- dantia florebant plurimū, intra breue tem- pus ad summam redactas egestatem, vt sicut fame pauperes opraxerunt, fame quoque ipsi & filij eorum cum summo rubore con- sumantur.

Possent quidem illud innumeris exēplis, & antiquis, & recentioribus confirmare, sed quod in hac nostra Ciuitate quindecim fere ab hinc annis accidit, sufficet.

Praemerat quidam ex his, qui fructus, & redditus quorundam locorum habebat conductos, magnam eo anno frumenti co- piam, quae vna cum eo, quod ex locis illis quos habebat conductos, recepit, efficitat mille (vt idem retulit) mensuras, quas His- paniae dicimus *Cabizes*, quas in vno ex illis locis ita reconditas asseruabat, vt nec anni caritate, nec annonae penuria, nec maximis quibus tunc illa videretur pretijs, nec vxoris (quam erat sortitus timentem Deum) praecibus adduci potuit, vt fructum illud Valentiam adductum vendendum exponeret, quousque circasinem Quadragesime pretium illius nimium creuisse comperit. Tunc feria 4. hebdomadae, in qua Sacratif- sima Redemptionis nostrae misteria cele- brantur, locum, vbi magnam illius frumen- ti copiam seruabat, adiuit, paraturus iumen- ta, & agalones qui illius post festum Pas- chatis

chatis partem aliquam huc asportarent: viditque illud fanum, & integrum, perinde ac si recenter fuisset collectum: letus reuerfus domum uxori, (a qua passim de sua iniquitate corripiebatur) quod instituebat, vt illi gratum faceret, indicauit. Promissisq; stare volens secundo Paschatis die in locum tritici reuersus, vt statim post festum illud 30. mensurę seu *Cabizes*, huc ducerentur, ingressusq; videre triticum, cuius ingenti pretio ditissimus eo anno effici sperabat, quod sex tantum ante diebus proprijs oculis viderat, suisq; manibus & famulorum contrectauerat fanum, integrum, formosum, durum, nec minus vtile quam recens collectum, inuenit ita corrossum, vacuum, inane, & in paleas omnino inutiles conuersum, vt nec in cibos gallinarum vsui esse posset, nec ex tanta frumenti copia & congerie vel vnica maneret mensura utilis & proficua. Quę res tanto dolore & amaritudine animum illius cōfecit, vt ardenti febre correptus, Valentiam in propriam domum delatus, plurimum de vita periclitaretur: Qua occasione ad consolandum illum & audiendam sacram eius confessionem infirmitate urgente vocatus, rem omnem, & admirabilem hanc diuine vltionis

significationem, & argumentum ab eodem accepi: Dignum quod in aliorum exemplū typis, ac memoria mandaretur.

Proponunt DD. qui de Contractibus scripserunt nonnulla alia contractuum genera, sed mihi D. Tho. interpretanti, iuxta ea quę Doct̃or Sanctus in hac 22. in duabus illis q. 77. & 78. de contractibus proponit, quę hactenus exposuimus censeo sufficere, maxime cum ex his quę in hoc volumine continentur, de iustitia, vel iniquitate ceterorum omnium contractuum facillime possit, qui nostra legerit attente, iudicium ferre.

Omnia vero, quę tam in hoc volumine, quam in ceteris, quę hactenus in lucē missimus, vel diuino numine nobis fauente ad huc mittere propediē speramus, docuimus, vel docebimus, Sacrosanctę Ecclesię Romanę, quę omnis veritatis columna est, & magistra, ac peritorum correctioni ingenuę submitto. Studiosum lectorem sicut soleo plurimum obsecrans, vt quę minus recte hic tradita deprehendat, boni consulat, quę optime, & vere Deo Opt. Max. a quo omnis sapientia, est ac cepta referat.

LAVS DEO.

In hoc volumine institueram quidem explicare, quę habet D. Thom. in hac 2. 2. a quęst. 77. vsque ad 87. sicut initio huius operis continetur: Deinde vero non leuibus rationibus adductis solas duas quęstiones, nimiram 77. & 78. enarrare decreui, eo quod in his licet Doct̃or. S. summum tantum attingat, quę ad omnes contractus saltem potiores, & difficiliore spectant, viam nihilominus pręmonstrat, & additum suis interpretibus parat, quem agręssi de contractibus abunde, ac copiose disserant. Quam occasionem nactus sum vt meo muneri in hac parte satisfaciam, tam vt quantum possum, & debeo fidelium conscientijs consulere, difficultiorum contractuum disputationē in hoc volumine mihi ita suscipiendam decreui, vt omnem praxim illorum ad vnguem oculis legentium hos commentarios obijcerem, & omnes artes, & ibecnas, quę cupiditas humana illis immiscuit, sic explicarem, vt non tam eas legere, quam proprijs manibus contrectare studiosus lector, modo attente, & a quo animo illos lustrauit, experiat. Quod cum non possit breui oratione pręstari, ne breuitas obscuritatem rebus se ipsis satis obscuris, ac difficilissimis afferat, oportuit vt in explicandis tantum his duabus quęstionibus 77. in qua de fraudulentię, quę in emptionis, & venditionis contractu occurrere possent, & 78. in qua de usuris, & contractibus quibus illa permisceri potest, deleganter diceret D. Tho. in hoc 2. como ita versaremur; Vt vel his duas solas quęstiones explicantes, vniuersam molem potiorum contractuum, & eorum, in quibus quę difficultiora, ac obscuriora sunt, occurrant, his commentarijs elucidaremus. Sic quę de illarum tantum indicem hic proponimus: quamuis copiosum deinde, earum rerum quę in hoc volumine continentur, subiiciamus.

INDEX QVAESTIONVM D. THOM. QVAE

in hoc secundo volumine explicantur.

Questio. 77.

De fraude quę committitur in Emptione & Venditione.

Art. 1. Liceat ne aliquid vendere pluri quam valeat.

Art. 2. An venditio reddatur iniusta, & illicita propter defectum rei venditę.

Art. 3. Teneatur ne venditor explicare defectum rei venditę.

Art. 4. Vtrum negociando liceat rem carius vendere quam fuerit empta.

Questio. 78.

De Usuris.

Art. 1. Sit ne peccatum accipere Usuram pro pecunia mutuata.

Art. 2. Liceat ne pro mutuo quamcumque cęmmoditatem accipere.

Art. 3. Teneatur ne Usurarius restituere quidquid ex pecunia Usuraria iusto lucro lucratus est.

Art. 4. Liceat accipere mutuum ab Usurario sub Usura.

CONTI-

CONTINENTVR IN HOC OPERE INNUMERA

Sacræ Scripturæ, & vtriusque Iuris testimonia e quibus nonnulla quæ hic acuratis explicantur & discutuntur placuit hic indicare.

Genesis.	quam in manus hominum.	2001
22. Vende mihi primogenita.	3. Regum. 17.	
27. Venit frater tuus fraudulentè.	Corui afferebant cibos Eliz.	289
47. Subiecit Pharaoni cunctos populos, &c. preter terram Sacerdotum.	Naum 1.	
19. Habeo duas filias &c. adducâ eas ad vos, & ab utrimque eis.	Non iudicabat Deus bis in idipsum. Mathei.	128.
Leuitici.	17. Magister vester non soluit didrachma.	326.
25. Terra non vendetur in perpetuû, quia mea est, & vos aduenæ.	17. Principes gentium a quibus accipiunt tributum.	344.
Deuteronomij.	23. Implete mensuram Patrum vestrorum.	1189
23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram.	Lucæ 6.	
2. Regum 24.	Mutuû date nihil inde sperâtes. Ioannis 13.	534. 542
Mellius est mihi incidere in manus Dei,	Quod facis, fac citius.	1189

EX IVRE PONTIFICIO.

14. q. 5. Cano. Non sane.	194	Cap. Vnicum. De sagitarijs.	326
23. q. 8. Cano. Tributum.	491	Cap. Mandato. de Symonia.	1166
Cap. Abbas. De his quæ vi metus ve causa fiunt.	1080.	Cap. Conquestus. De vsuris.	810
Cap. Ad nostrâ. De emptio, & vendit.	1385	Cap. Salubriter. Eodem tit.	817
Cap. Dlecti. Eodem titulo.	193	Cap. In ciuitate. Eod. tit.	928
Cap. Cum causa. Eodem titulo.	ibidem	Cap. Cum tu. Eod. tit. 1094. 1906. 1111	
Cap. Propter sterilitatem. De locato, & conducto.	1989	Cap. Tua nos. eod. tit.	1137
Cap. Primum. De fœudis.	810	Cap. Consuluit. eod. tit.	1151. 1155
Cap. Quanquam. De censibus.	336. 481	Cap. Nauiganti. Eod. tit.	906. 1950
Cap. Innouamus eodem titulo.	377	Clementina Exiti de paradiso.	104
Cap. Super quibusdam eodem titulo.	375	Extrauagantes Martini V. & Calixti III. De Censibus.	1240.
397. 381.		Constitutio Pij V. De Censibus.	1272
Cap. Peruenit. Eodem tit.	393	Constitutio Pij V. De Cambijs.	1
Cap. Per vestras. De donation. inter virû & vxorem.	1851. 1864.	Canon Bullæ in Cena Domini contra imponentes noua vectigalia.	385

EX IVRE CIVILI.

L. Cum quidem. ff. De vsuris.	730	L. In re mandata. Cod. Mandati.	143.
L. Iulianus. §. Idem Papilia. ff. De actio. empt. & vendit.	738	L. In causa. §. 1. ff. de minorib.	193
L. Curabit. Cod. De action. empt. & vendit.	1459. 1469	L. Item si pretio. §. fina. ff. locati, ibidem Instituta de societate. §. De illa.	1852
L. 4. ff. ad leg. Falcidiam. Res tantum valet, quantum vendi potest.	44. 52	Lex seu forum Valentinum circa dotes viduarum.	746

INDEX ALPHABETICVS

EARVM RERVM QUÆ IN HOC SECVNDO VOLUME CONTINENTVR.

A.

Bundantia vel penuria rerum quomodo mutet illarum pretia.	62	
Abundantiam mercium futuram venditor sciens ad quid teneatur.	271	
Abundantia, & fertilitas fructuum & reddituû quâo auerat illorû pretiû.	1990	
Actiones humane quibusmodis in aliquem finem referantur.	299	
Actiones humane quomodo sint bonæ vel malæ a fine in quem referuntur.	300	
Actio & ius certum in rem aliquam idè valent quod res illa.	875	
Accipere mutuû ab vsurario an liceat.	1168	
Adiutores & cooperatores vsurarij ad quâ restitutionem teneantur.	1138	
Agabellatores, qui Latine dicuntur præceptores fructuum, quam iniquè agant.	1999	
Ad quâ restitutionem hi teneantur.	2001	
Agabellatores pestes Reipub. locuste fructuum, & homicide pauperum.	2002	
Puniuntur a Deo in vtroq; seculo. Ibidem		
Agabellatoris cuiusdâ rarû exēpiû. Ibidem		
Alcaualia sit ne tributum seu vectigal iustû	415. Et quomodo solvendum.	367
Alphonfus vndecimus Sanctissimus Hispania Rex.	415	
Anthidota expectare ex mutuo vsura est.	638	
Arrha, & signum quod datur in aliquo contractu, debeat ne restitui, vbi ille rescinditur.	262	
Contractus, qui dicitur <i>Arrendamiento</i> , quo modo debeat fieri, vt iuste fiat.	1981	
In hoc contractu propter fructuum sterilitatem quando debeat pretium illorum minui.	1987	
Artifices possint ne rebus venalibus artis sue mixturas aliquas apponere.	206	
Asscuratio quid sit, & ad quâ speciè contractus spectet.	1927	
Spestat ad Fideiussionem.	1929	
Asscuratio an sit contractus iustus.	1930	
Asscurationis iustæ conditiones & leges.	1936	
Asscurari quænam res possint.	1946	
Asscurari an possit vita hominis.	1948	
Asscurare an aliquis possit pecuniam, vel		

rem, quam ipse alteri mutuauit.	1950
Arsifium quid sit.	334
Arsifia soluenda esse.	355
Arsifia defraudantes quantum Reipub. & singulis priuatis noceant.	358
Arsifia defraudantes tenentur ad illa restituenda, & luendam quoque penam.	359
Arsifia imponuntur iure humano, sed debent iure naturali & diuino.	360
Arsifia huius Ciuitatis Valentia an debeantur in foro animæ.	443. 467
Quomodo inceperint, & perseuerent.	445
Arsifia huius Ciuitatis ad quas necessitates leuandas exigantur.	447. 457
Arsifia huiusmodi quomodo curauerint Magistratus Valentini recuperatis debitis illius minuere, nec valuerint.	451
Arsifia Valentina quos redditus pariant, & in quos vsus conuertantur.	463
Arsifiorum redditus quam rectè & fideliter in publicas necessitates huius Reip. a Magistratibus expendantur.	465
Arsifia Valentina sententia Regis Martini declarantur deberi ab omnibus.	469
Arsifia hæc iuste quoque exiguntur ex rebus, quibus vtimur ad victum.	472
Iuste quoque exiguntur ab exteris.	473
<i>Arsifios</i> dicuntur quidâ contractus mercatorum: Sunt satis periculosi.	720
Arsifientes, & circûstantes venditioni rei, cuius valor ignoratur, ad quid teneantur.	269
Autores qui disputant de tributis & vectigalibus.	321
Autores qui disputant de vsuris.	503
Autores qui disputant de Censibus.	1215
Autores qui agunt de Cambijs.	1469
Autores qui agunt de Contractu Societatis.	1822
Autores qui agunt de Asscuracione.	1927
Autoritas Principû & Reipub. in sibi subditos maior est quam Parentum in filios.	95
Authoritas humana non expoliat quem quâ gratia, vel gloria, sed qui illi resistit, sua culpa seipsum illis bonis priuat.	116
Autoritatem quis habeat ad imponenda vectigalia & gabellas.	369
Autoritas imponendi vectigalia competat ne alicui ex sola consuetudine.	375. 380

Rrj Autori-

INDEX ALPHABETICVS.

Autoritatē condendi leges in Ecclesia Christi reperiri fides Catholica docet. 81
 Autoritatem quoque reperiri in Principibus, & Repub. ad condendas leges civiles, quæ obligent in foro anime fides catholica tenet. 90
 Autoritatem hanc Reipub. negare error est antiquissimus. 92
 Errorem hunc qui amplectantur. 93

B

Baracolla siue Barata sit ne contractus iustus & honestus. 669
 Beatus Pater Thomas a Vilanova comendatur. 1528
 Beneficium quando vere collatum, esto sit error in persona. 234
 Bona omnia Clericorum, preter ea in quibus negotiantur sunt, a Gabellis exempta. 482
 Bona omnia furarij sint ne restitutioni obnoxia. 1097
 Bona per vsurā acquisita sint ne hypothecata mutuatarijs eorum. 1116
 Bulla in Coena Domini circa imponentes noua vectigalia explicatur. 385
 Bulla Adriani VI. in fauorem vectigalis generalis huius Regni. 439
 Bulla Pij V. circa Census. 1272
 Et explicatur in sequentibus.
 Bulla Pij V. circa Cambia. 1641

C

Cambia qui autores explicent. 1476
 Cambium quomodo sumatur. Ibidem
 Cambium & ars campforia quid sint. Ibidem. & 1482.
 Cambij contractus quomodo ceperit. 1478
 Cambium non est emptio, aut venditio. 1479. 1571
 Neque locatio, vel depositum, aut commodatum, vel mutuum, sed vera & realis commutatio pecuniarū in diuersis locis. 1481
 Campforia Ars sit ne licita & honesta. 1483
 Campforia necessaria in Reipubli. 1490. & 1559.
 In Cambio quem vsum habeat pecunia. 1489
 Campforia periculosa conscientijs. 1491
 Campforia ad eas res pertinet, quæ habent speciem mali, sed possunt honestari ex circumstantijs. 1492
 In Campforia pecunia non parit pecuniam. 1494

Cambiorum varia genera. 1501. 1532
 Cambium minutum & manuale cum aliquo lucro an sit licitum. 1506
 Cambium minutū fieri potest cum aliquo lucro, vbi pecunia pretiosa cum vi-
 liori commutatur. 1521
 In cambio minuto quando sit seruandum pretiū legale pecuniarum. 1522, 1526
 Cambia prohibere potest Princeps. 1529
 Cambium verum & reale quale sit. 1532
 Cambium fictum & fictum quale sit. 1533
 Cambium verum & reale iustum est & honestum. 1535
 Cambiū fictum turpe & iniquum. Ibidem
 Cambij veri & realis diuersæ species. 1536
 Cambiū ratione temporis iniquum. 1537
 Cambium ratione loci, ratione officij, ratione custodiæ siue depositi, ratione diuersitatis numismatum quid sit. Ibidem
 Cambium ratione copiae vel inopiae totius generis pecuniarum est quod nunc potius sine exercetur: & quale illud sit. 1538
 Cambij realis ratione loci, siue per litteras proprias & natura in quo consistat. 1539
 Cambiū hoc damnat, qui putant illud esse mutuum. 1541
 Alij iudicant illi permisceri mutuum. 1542
 Cambiū hoc aliqui probant quia pecunia presens pretiosior est quam absens. 1545 1582.
 Alij quia in eo vendatur vna pecunia pro alia. 1547
 Cambium hoc iudicatur ab antiquis DD. Transportatio pecuniae vnius loci in alium. 1549. 1575
 Cambium hoc quatenus modo est in vsu non est translatio pecuniae ex vno loco in alium. 1551
 Sed vera commutatio pecuniarum in diuersis locis secundum diuersam æstimationem quam habent pœnes diuersam copiam vel penuriam earum in illis. 1555 & 1578.
 Pecuniae pretiū, & æstimatio illius in cambio differunt plurimum. 1554. 1593
 Cambiū hoc per litteras sicut modo est in vsu, quomodo ceperit. 1557
 Cambij huius per litteras tres sunt species siue modi. 1561
 Cambium hoc per litteras nulla ratione est mutuum. 1563
 Cambiorum æquitas & iustitia non sumuntur ex periculis quibus exponitur pecunia campforis: sed aliunde. 1571
 Cambium quomodo differant ab emptione, &

INDEX ALPHABETICVS.

& venditione. 1573. 1584
 Et quomodo cum illis conueniat. 1581
 Cambiū ad loca distantia cur carius. Ibidem
 In cambio, quando vterque indiget pecunia, & illa eundem valorem habet in vtriusque loco, liceat ne locrum aliquod recipere. 1592
 Cambium ratione diuersæ monetae, vel diuersi valoris illius in diuersis locis quomodo sit iustum. 1593
 In omni cambio seruanda est æqualitas in valore, & æstimatione pecuniarum. 1595
 Liceat ne per cambium deferre pecuniam e loco vbi minus illa valet, ad locum vbi magis valet, sicut deferuntur merceres. 1599
 Cambire pecunias an ita liceat, vt si pretium illarum augeatur, sint restituendæ in illo pretio sic aucto. 1601
 Cambium per transportationem iustum est, etiam si vtile sit ipsi capfori pecuniæ suæ eò transferre. 1606
 Cambium per litteras ratione diuersæ æstimationis pecuniarum in diuersis locis quomodo exerceatur nunc a mercatoribus. 1610
 Cambia intra idem regnum debent fieri sine villo inter esse, ac vt dicunt *alzapar*: Ibidem
 Cambiorum solutiones quomodo fiant. 1611
 Cambiorum solutiones cur comunitè remittantur ad Nundinas, & de temporibus Nundinarum. 1613
 Cambij veri & realis condiciones vt iuste fiat. 1617
 Cambium per litteras vt verum sit, debet fieri in locis reuera distantibus. 1618
 Cambium verum exigit, vt fiat vere solutio pecuniae in loco, in quem illa remittitur, a correspondenti vel amico campforarij, Debetque campfor illud certo nosse: vel saltim probabiliter. 1620
 Cambium verum non exigit, vt habeat campforarius actu creditum tempore contractus, sed sat est habeat vere postea illud. 1624
 Cambiorum iustitiam vel iniquitatem quædam Regula Siluest. optime docet. 1625
 Cambia intra idem regnum celebrari nequeunt. 1626
 Quæ loca dicantur pertinere ad idem regnum. 1632
 Cambij veri literæ vere esse debent, non fictæ, vel inanes. 1640
 Bulla Pij V. circa Cambia. 1641

Campforias literas quales esse oporteat vt veræ sint. Ibidem
 Cambium quod dicitur *Par a financa* iniquum. 1643
 Cambium a Nundinis ad Nundinas eiusdem loci damnatur. 1644
 Cambium cum societate leonina. Ibidem
 Cambium cum litteris fictis damnatur. 1646
 Cambium per litteras cum subscriptione mercatoris, quæ dicitur *Sotascripta* an sit licitum, & quomodo fiat. 1649
 Cambij litteras subscribens pignora, & securitatem potest recipere. 1652
 Cambium, in quo campfor ipse assignat suum factorem, qui ex pecunia eiusdem campforis faciat solutionem litterarum, in loco in quem illæ remittuntur, an sit verum & licitum. 1668
 Cambijs huius paraxis. 1661
 Cambium in quo campforarius obligatur soluere litteras, vbi campfor voluerit violentum est & iniquum. 1687
 In Cambio exigi potest lucrum vere cessans, & damnum vere ex illo emergens. 1699. 1758,
 Cambium debet fieri iusto pretio. 1705
 Cambiorum pretia quomodo constituenda, vt iusta sint. 1706
 Cambiorum pretium sub quibus conditionibus sit iustum. 1710
 Cambium quoddam quod solet excerceri Mediolani, damnandum est, licet Cayet. illud probet. 1713
 Varia pretia quæ a mercatoribus constituuntur in Cambijs, vnde sumantur. 1715
 In Cambijs copia vel inopia pecuniarum vnde sumenda. 1718
 Cambiorum pretia potissime sumuntur ex varia æstimatione pecuniarum in diuersis locis. 1717
 Sumuntur etiam ex alijs causis. 1719
 Cambiorum pretia possint ne recte sumi ex abundantia, vel paucitate quærentiū pecunias per Cambium. 1721
 In pretio Cambij æstimatio pecuniarum quomodo faciēda ex eodem tempore. 1722
 Cambij pactum possit ne relinquatur incertum, & taxandum in futurum. 1724
 Cambij pretiū possit ne augeri propter maiorem dilationem Nundinarum. 1730
 Cambia quæ fiunt ab Hispali in Lusitaniam cum recurso, & reductione a Lusitania in Hispalim an sint licita. 1738
 Cambia a Valentia in Romā sub vno pretio, Rrr 2 tio,

INDEX ALPHABETICVS.

tio, & a Roma in Valentiam sub alio ma-
iori quomodo sint iusta. 1746
Cambium ad Nundinas intercalatas an sit
iustum. 1749
Cambiorum solutiones quomodo fiant his
temporibus in Nundinis. 1750
Lusitani cambiētes ad Nundinas inter ca-
latas admonentur. 1757
Cambia a Nundinis in nundinas, dicuntur
De feria & feria, sint ne iusta. 1760
In cambio preter pretium iustum possit ne
campfor exigere securitatem, vel pigno-
ra aut fideiussores, vel aliquid aliud pre-
tior stimabile. 1765
Cambium quod innititur diuerſa estimati-
oni in pecuniarium in diuerſis locis, an
sit iustum. 1799
Cambium maxime differt a Monte pieta-
tis. 1785
Cambium excedentes ratione depositi, qui
dicuntur *Banqueri*, quomodo illud ex-
cerceant. 1791
Ad quid isti teneantur. 1794
Possint ne hi recipere stipendiū a mercato-
ribus, quorum pecunias custodiūt. 1795
Iniquitates quas exercēt cum eis mercato-
res suas pecunias illis cōmitentes. Ibidē
Cambium soluens mensarius possit ne ali-
quid recipere a creditore, cui illud soluit
1797.
Cambium soluens mensarius quod officium
præstet. 1804
Cambium quod vocant *En reales*, vel *en li-
bra*, quomodo fiat, & quam iniquita-
tem contineat. 1807
Cambium, quando differuntur nundine,
quomodo soluendum. 1813
Recambia an sint iusta. 1689
Cambium accipiens in alterius utilitatem
quomodo debeat se gerere. 1815
Campfor quando sit statu peccati. 1495
Campfores duplices, alii ex officio, alij qui
casu, & ex occasione cambiunt. 1506
Campfor ex officio potest lucrū recipere, alij
vero non, nisi in aliquo casu. 1524. 1775
Campfores, mercatores, depositarij, siue cu-
stodes pecuniarū simul concurrunt, mu-
tua quæ sibi præstant aurilia. 1556
Campfor in ratione cambii nō recipit ali-
quid ratione damni encergentis, vel lu-
cri cessantis, vel quia pecunia presens
sit pretiosior quam absens, sed ratione
verę commutationis illius in diuerſis lo-
cis. 1566
Campfor qui potest celebratum contractū
bona fide deprehendit campsuarium nul-
lum habere creditum in loco solutionis,
quomodo debeat se gerere. 1621
Campfores valentini nobiliter agunt quam
campfores aliorum locorum. 1653
Campfor possit ne assignare suummet fa-
ctorem in correspondentem campsuarii.
1654
Campforis factor possit ne soluere ex suis
pecuniis litteras campsuarii. 1655
Correspondens assignatus campsuario ab
ipomet campfore possit ne aliquid reci-
pere tanquam in estipendium illius offi-
cij, quod vocant *Factoria*. 1657. 1683
Campfor obligans campsuarium vt a se re-
cipiat correspondentem qui soluat in lo-
co designato, inique agit, & usurarie.
1659
Campfor possit ne assignare suum met fa-
ctorem in correspondentem campsuarii, ita
vt soluat litteras ex pecuniis eiusdē cam-
foris. 1668
Campfores cum nobilibus cambia contra-
hentes quam periculose agant. 1702
Campforum iniquitates, & fraudes. 1703
Campforum monopollia iniqua. 1684
A campsuario existente in mora quando
possit campfor exigere damnum emer-
ges, vel lucrum sibi cessans. 1816
Campfor occultas pecunias, vt pretia cam-
biōrum augeantur, ad quam satisfactionem
teneatur. 1786
Campfor eo quod non in chirographis,
sed in numerato cambium conferat, pos-
sit ne recipere aliquid a campsuario.
1806.
Campfor qui bona fide contulit pecuniam
campsuariis nullum correspondentem ha-
benti quomodo se gerat. 1817
Campforum proxenetæ quando iniuste
agant. 1819
Campsuarii correspondens non soluens cul-
pa sua ad quam satisfactionem teneat-
tur. 1817
Campsuarias litteras quando non liceat re-
mittere. 1818
Capitale in societate appositū si pereat de-
bet illud domino suo perire. 1836. 1841
Capitale possit ne manere domino suo se-
curum per contractum Assuranceionis so-
cietati ad mixtum. 1844
Casus fortuiti renuntiatio in censu an li-
ceat. 1339
Casus in quibus lex humana quamuis iu-
sta non tamen obligat. 112
Canon bulle quo excommunicatur impo-
nentes noua vestigalia explicatur. 385
Causæ

INDEX ALPHABETICVS.

Causæ propter quas licet imponere vestiga-
lia, vel gabellas. 390
Causa cessante quomodo cesset lex. 112
Causa cessante quomodo cessent gabellæ,
& vestigalia. 392
Causa cessante quomodo non cesset esse-
ctus. 399
Censum qui authores explicent. 1215
Census quot modis sumatur. Ibidem & 323.
Quid sit census. 1217
Census origo, & principium. Ibidem
Census quotuplex sit. 1219
Census reservatius quomodo differat ab
Emphiteusi. 1220. 1231.
Census reservatius quid sit. 1221
Censuarius non cadit in commissum. 1224
Censuarius quando cadat a iure. 1225
Census configuratius seu redimibilis quid
sit, & an sit iustus. 1229
Census redimibilis nō est mutuū. 1230. 1257
Census propriam vim, & naturam nō re-
cte explicat Albornoſius. 1231
Albornoſij circa Extravagantes de cenſi-
bus temeritas. 1232
Census non est emptio rei, cui ille imponi-
tur. 1234
Extravagantes Martini. V. & Calixti. III.
de Censibus vim maximam habent. 1236
Census non est emptio fructus rei, cui ille
imponitur. 1239
Census Medina, & Navar. ex aliqua par-
te recte definiunt. 1241
Census exacta definitio. Ibidem
Census non est emptio alicuius pecunie,
vel tot solidorum, sed iuris recipiēdi cer-
tam annuam pensionem. Ibidem
In censu reperiri quidē potest aliqua ini-
tas, minime vero usura. 1243
Census iustitia, & rectitudo ex legibus iu-
stæ venditionis sumenda est. 1244
Census redimibilis sit ne contractus iustus
Ibidem.
In Censu ius ad annum redditū est merx.
1249.
Census fructuarius secundū se iustus est. 1250
Census pecunarius quomodo sit licitus. 1252
Census conditiones iuxta Extravag. Mar-
tini. V. & Calix. III. 1260
Bulla Pij. V. circa census. 1265
Constitutio Pij. V. circa census an obli-
get, & quomodo. 1269
Ab hac constitutione Pij V. in Hispania
supplicatum est. 1277
Census debeat ne constitui necessario in re
immobili fixa, & fructifera, certisque
limitibus de finira. 1280. 1298
Census possit ne constitui in nuda persona
1280.

Nū in persona inutili possit institui. 1291
Census possit ne institui in quibus vis bo-
nis. 1292.
Census in re aliqua constitutus maneat ne
aduc soluendus re illa pereunte. 1294
Census constitui potest super alio censu. 1298
Census debeat ne constitui necessario in
pecunia numerata coram tabellione, &
testibus. 1299
Census possit ne constitui in mercibus aliis ve
rebus loco pretij, & pecunie traditis. 1301
Census huiusmodi declarant iudices rescin-
dendos esse, & recte. 1305
Census quando debeat numerari actu pe-
cunia coram tabellione, & testibus. 1307
Census possit ne institui ex veris debitis
precedentibus. 1308
Census pretium iustum quod sit. 1318
Census pretium minuit pactum de retro-
uendo. 1319
In censu semper est prospiciendum utilita-
ti venditoris. 1320
Census varia pretia. Ibidem
Census pretia in hoc Regno Valent. 1321
Census pretij possit ne aliquādo minus esse
quā legale, vel receptū cōmuni vsu. 1322
Census antiquus possit ne alio pretio emi-
quam fuerit institutus. 1323
Census iustum pretium unde sumatur. 1329
Census impositos Montibus, vel antiquos
vilius Rome ementes an iuste agāt. 1330
Census pretij lege taxatum possit ne con-
suetudine abrogari. 1331
Censum teneantur ne Clerici sub eodē pre-
tium constituere sub quolayci. 1332
Census sub iniusto pretio institutus sit ne
rescindendus, vel reducendus ad æqui-
tatem. 1333
Censum instituere obligando venditorem
ad solutiones anticipatas an liceat. 1337
In censu liceat ne renuntiare casui for-
tuito. 1339
Census possit ne ita instituit, vt venditor
eius obligetur ad redimendum illum
Hispane dicitur *A lquitas*. Ibidem
Censum instituens possit ne postulare fidei
iussores, vel pignora. 1341
Census possint ne institui cum obligatio-
ne conferendi post quatuor annos novā,
& specialem hypothecam, siue obligatio-
nem. Ibidem
In censu quid operetur clausula de facien-
do hypothecas in futurum idoneas. 1343
Et alia clausula illi similis de faciendo ha-
bere, licere, tenere, & possidere. 1347
In censu quādo possit exigere noua specialis
obligatio, explicatur summatim. 1357
Rrr 3 Censu

INDEX ALPHABETICVS.

Census venditor possit ne de re illi censui suposita libere disponere.	1360
Census dominus sit ne alijs preferendus, vbi res censui suposita venditur.	1365
Census venditor possit ne obligari ad ali- quas pœnas, si fuerit in mora.	1367
Vel aliqua pacta.	1368. 1396
In Censu redimibili possit ne exacto im- poni pœna commissi.	1370
Census possit ne augeri in eadem re, vel aliqua alia in fauorem emptoris.	1373
Census non est instituendus cum oneribus inuitatis, & nouis.	1374
Census an pereat pereunte re illi suposita. Ibidem.	1370
Census quando pereat pereunte re illi su- posita.	1376
Census redemptio, vel pactum de retrouē- dendo an repugnet naturæ census.	1378
Census num redimatur sola oblatione pre- tij.	1386
Census an efficiatur vsurarius propter pre- tium nimis exiguum ratione pacti de retro uendendo.	1384
Census possit ne ita institui, vt teneatur vē- ditor illū redimere, quādo emptori libere rit, quod dicitur pactum retroemendi.	1389
Census possit ne ita institui, vt debeat redi- mi intra certum tempus.	1397. 1399
Census possit ne ita institui, vt neque at re- dimi intra certum tempus.	1402
Census an constitui possit vsque ad certum, & prefinitum tempus.	1405
Census possit ne ita institui, vt debeat re- dimi maiori pretio.	1413
Census ex natura sua an habeat, vt redimi per partes possit.	1414
Census possit ne ita institui, vt pars pretij pro parte pensionis asnuæ trada- tur.	1426
Censum sibi imponens in vtilitatē alterius cū scriptura indemnitas possit ne illū cōpellere ad redimēdū illū cēsum.	1427
Census, vt vim habeat, sit ne omnino neces- saria scriptura tabellionis.	1429
Census num validus, aut irredimibilis effi- ciatur prescriptione longi, vel longissi- mi temporis.	1430
Census perpetuus quid sit, & qua ratione, ac quo precio constituatur.	1432
Census perpetuus sit ne contractus iustus.	1434
In Censu quæ securitas exigatur.	1438
Census perpetui quod sit iustum pretium.	1439
Census persoluentis in fructibus, crescē-	

te fructuum illorū valore, & pretio, qua ratione sit soluendus.	1441
Census vitalitius quid sit, & qua ratione cō- stituatur.	1443
Sit ne contractus honestus, & iustus.	1445
Census vitalitius redimi potest.	1451
Census vitalitij iustum pretium. Ibidem	
Census vitalij condiciones iuxta leges hu- ius nostri Regni Valentini.	1453
Census qui Valentia, dicitur Debitorium sit ne contractus iustus.	1457
Census num minoris emi possit, quam fue- rit a principio constitutus.	874
Certum ius, seu actio in rem aliquam idem omnino valet quod res ipsa.	876
Circumstantiæ quæ possunt vitare nego- tiationem, & mercatorem.	296
Circumstantes, & assistentes venditioni rei, cuius valor ignoratur, ad quid teneā- tur.	269.
Clausula qua vēditor census promittit hy- potecas in futurum idoneas, quid opere- tur.	1343
Clausula censui apposita de faciēdo habe- re, licere, tenere, & possidere: quid significet.	1347
Clerici quo iure eximantur a soluendis tri- butis, & vestigalibus.	488
Clerici tenentur instituere suos census eo- dem pretio quo layci.	1332
Clerici tenentur vēdere fructus suorū bene- ficioꝝ eodē pretio quo ceteri.	144. 177
Clerici qua ratione teneantur ad vestigal generale huius Regni Valentini.	438
Clerici, & Ecclesiæ qua ratione debeant in gabellis ad cōmunes necessitates impo- sitis contribuere.	478
Clericorū omnia bona, preter ea in quibus negotiantur, sunt excepta a gabellis.	482
Clerici an possint negotiationem aliquam vel mercatorem exercere.	305
Clericis quæ negotiatio prohibeatur.	306
Quæ non.	307
Clericus distributiones pecuniarias quo- modo accipiat.	614
Collecta quid sit.	334
Collectam quā priuatus populus sibi impo- nit, debent etiam exteri, & transeuntes.	472
Collatio beneficij; esto fiat cū errore per- sonæ, quando valeat, & cur.	227. 254
Commodatio quid: & quid commodatio permutata.	9
Commutatio quid sit.	8
Commutans triticum, vel farinā cum alia re	

INDEX ALPHABETICVS.

re quomodo debeat se habere.	166
Comminatio Excommunicationes maioris legi apposita signum est legem illa obli- gare sub. Mora.	110
Communis peritorum, & prudentiam exi- stimatio: & consuetudo legis vim ex- plicat.	111
Communicans cum excommunicato quan- do peccet.	85
Commutatio vnus rei pro alia fuit pri- mus contractus hominum.	1477
Commoditates quas ab alijs expectare pos- sumus, duplices sunt.	595
Commissoria lex an habeat locum in pig- nore.	1979
Confessores admonentur, se qua ratione cir- ca campores se gerant.	1497
Qua etiam ratione se gerat cum vendenti- bus carius ad creditum.	887
Confessarij qua ratione se gerat circa gabel- las, & vestigalia dubia.	408
Confessarij quomodo se gerant cum tras- gressoribus legum ciuium iuxta cuius- dam recentioris viri pij, & eruditi cō- cilium.	133
Cōcilium Generale qua ratione possit im- ponere vestigalia.	372
Consulere minus malum ad vitādum ma- ius quomodo liceat.	1170
Constitutio P. V. circa census quomodo obliget.	1272
Conditiones seruandæ quando vnus socius asscurat capitale alterius socij.	1866
Conditiones seruandæ, vt iuste exigatur dā- num emergens ex mutuo.	683
Conditiones seruandæ vt iuste exigatur lu- crum cessans.	739
Conditiones seruandæ, vt maritus iuste fa- ciat suos fructus pignoris datalis.	830
Conditiones seruandæ, quando idem qui mutuat, asscurat rem mutuata.	1950
Conditiones seruandæ in Asscuratione, vt iuste fiat.	1936
Conditiones seruandæ in contractu socie- tatis, vt iuste fiat.	1835
Conditiones seruandæ in fideiussione.	1996.
Conditiones seruandæ in contractu pigno- rum.	1976
Conducere operas mercenarij anticipata solutione an liceat.	654
Conductio & locatio quid sint.	9
Consuetudo sala tribuat ne alicui autho- ritatem imponendi vestigalia.	375
Consuetudo quando dici possit.	379

Consuetudine an abrogatur pretium le- gis.	1331
Cooperatores & coadiutores vsarij ad quā sais factionem, teneantur.	1338
Cōstitutus in sacris quomodo possit nego- tari.	302
Contractus quid sit.	1
Cōtractus obligatio, & actio siue ius quo- modo sese habeant inter se.	4
Contractus tria exigat.	Ibidē
Contractus quatuorplex sit.	5
Contractus species. 7. & quenam.	7
Contractus in quo res defectuosa vēditur vt sana, sit ne rescindendus.	217
Contractus firmitas vnde sumenda.	227
Contractum quando efficiat nullum inuo- luntarium contrahentis.	229. 247
Cōtractus qui dicitur <i>Mohatra</i> , vel <i>Borata</i> an sit iustus.	664
Contractus mercatorū quid dicitur <i>Asiaticus</i> quā periculosus sit.	720
Contractus emptionis & venditionis quā do perficiatur.	858. 936
Contractus quidam Ianuensium vendenti- um merces solutione futura carius quā presenti an sit iustus.	869
Cōtractus feudalis quid sit, & quomodo a similiter Emphiteusi.	811
Contractus offerens occasione captande mortis alicuius censetur iniquus.	1446
Contractus cum pari incertitudine lucrī & damni honestus est.	1448
Contractus qui dicitur Arrendamiento quomodo debeat fieri.	1981
Contractu qui nullus est nullum transfer- tur ius, vel dominium.	1077
Contractus vsurarij ex rebus per vsuram acquisitis an validi sint.	1085
Contractus ciuiles quidam onerosi, alij si- ne vilo onere.	1088
Creditor recipiens pignus quæ debeat ob- seruare.	1977
Creditor possit, ne vti lege commissoria, in pignore.	1979
Cupiditas lucrandi non semper est peccat. mori.	1021
Culpa & pœna semper sunt inter se omni- no, & necessario relata.	87. 805

D

D Annus potest aliquis recipere positi-
ue vel priuatiue. 596
Dam-

INDEX ALPHABETICVS.

Dammum emergens qua ratione in mutuo exigi possit.	670	quam venditionem.	200
Dammum emergens, & lucrum cessans re ipsa differunt.	671	Defectum rei venditæ quando teneatur venditor aperire.	213
Damni emergentis vt iuste exigatur conditiones.	683	Defectum rei non indicans quando teneatur rescindere contractum.	232.248.
Dammum emergens quomodo restituendum.	694	Quando non teneatur.	239.244.349
Dammum emergens & lucrum cessans dicitur a DD. cõmuni voce. <i>Interesse.</i>	697	Defectum rei quando non teneatur venditor indicare.	244
Damnũ inferens tenetur satisfacere, etiã si nihil vtilitatis inde receperit.	712	Defectus rei quo tempore, & qua ratione sint explicandi emptori.	251
Dãnũ quoq; est priuatio lucri sperati.	714	Defectus rei quando reddat venditionem dolosam iuxta d. Tho.	255
Damni emergentis, vel lucri cessantis causa propter spectatam solutionem liceat ne carius vendere.	879.	Defectum rei quæ ementi inutilis quidem est: sed vtilis alijs, debeat ne venditor explicare.	257
Damina omnia mutuatario illata ex vsura debeat ne vsurius compensare.	1056	Didrachma quid proprie sit.	326
Dardanarij dicuntur in iure præceptores fructuũ quos vocamus <i>Gabelladros.</i>	1999	A dimidio iusti pretij excedere, vel differre quomodo lege damnetur.	31
Dardanarij pestes Reipub. locustæ fructuũ, & homicidæ pauperum.	2002	Distributiones pecuniarias qua ratione clericus accipiat.	618
Dardanarij in vtroque sæculo puniuntur a Deo.	2002	Diuersus vendendi modus concedat ne rem carius vendi.	66.851
Dardanarij tenentur ad restituendũ.	2001	Diuisio lucri inter socios quomodo fieri debeat.	1878
Debitorius census sit ne contractus iustus.	1457	Dominium quod habent Magnates in loca nouiter conuerforum propriæ fœderata est.	812.
Debitori, vel mutuatario existenti in moram iuste pœna imponatur.	771	Dominium rei per vsurã acquisite an transeat in vsurarium.	1057
A debitore vel mutuatario quid exigi possit ob periculum infidelis solutionis.	776	Dominium rei non acquiritur per solã, & dam illius traditionem.	1059
Debita futura, seu pagas acerbis liceat ne vilius emere.	862	Neque per contractum nullum.	1077
Debitum proprium liceat ne solutione anticipata vilius redimere.	868	Domini cuiusque rei quænam sit, & quænam negotiantis cum illa.	1111
Decimæ quomodo soluendæ.	366	Domini locorum nouiter conuerforum an iuste recipiãt gabelas, & tributa, quæ ab illis exigunt.	497
Decimæ Regiæ an iuste exigantur.	411	Doli & deceptionis varia genera.	189.200
Decipere se ipsos intra dimidium quomodo lex ciuilis permittat cõtrahẽtibz	182	Doli vendentium res aliquas.	200
Decipere fratrem in pretio, põdere, vel in vsura quam iniquum sit.	186	Dolus dans causam cõtractui reddit illum nullum.	220
Definita in Concilijs omnes obligãt.	1032	Dolus quãdo rescindat venditionẽ. Ibidẽ	
Defraudantes vestigalia quantũ Reipub. & priuatis ciuibz noceant.	358	Dolosa venditio ex defectu rei qualis sit iuxta d. Tho.	255
Tenenturque ad restituendum.		Donatio simplex non est contractus.	3
Decipitur quandoque magis emptor ex vitio rei quam emit, quam ex iniusto pretio.	228	Donationes, Eleemosynæ, & alij contractus vsurarij an sint validi.	1085
Depositio quid sit.	1	Dotem Monialis quomodo accipiat Monasterium.	618
Deponens pecuniã suam apud vsurariũ an peccet, & teneatur restituere.	1206	Dotalis pignoris fructus an sint computãdi in fortem.	817
Depositum, quod potius est societas leonina.	1644.	Dotalis pignoris fructus vt maritus suos faciat conditiones seruandæ.	830
Deus non iudicat bis in idipsum.	118	Dotalis pignoris fructus quibus maritus facit suos.	833
Defectus quos potest habere res venalis.	200. 220. 231	Dotem quandiu non recipit maritus possit ne aliquam pecuniam recipere ad lenãda	
Defectus rei venditæ quomodo reddat ini-			

INDEX ALPHABETICVS.

rei quæ venditur aperire.	213	da onera matrimonij.	834
Emptoris voluntas in contractu venditionis qualis sit.	225	Dotalis pignoris fructus an heredes quoq; mariti faciant suos,	836
Emptor quando debeat indicare venditori occultum valorem rei, quam emit.	263	Dotalis pignoris fructus num vidua faciat etiam suos.	838
Emptores rerũ varijs modis posse se habere.	285	Dum dos non restituitur viduæ, poterit ne illa percipere omnes fructus dotis, vel necessarios tantum ad alimenta.	843
Emptio fructuum, & reddituum quæ dicitur. <i>Arrendamiento,</i> quomodo fieri debeat.	1981	Dubia vestigalia an in foro anime sint persoluanda.	408
In Emptione fructuum, et reddituum quando debeant alter contrahẽs illorum valorem alteri indicare.	1983		
In Emptione fructuũ, vel reddituum quomodo liceat offerre aliquid constituenti vel augenti illorum pretium.	1985	E	
Emēs fructus quomodo possit minuere de pretio propter sterilitatem.	1987	Ecclesiam habere autoritatẽ ad condẽdas leges circa ea, quæ iure naturali, & Diuino non præcipiuntur, fides catholica docet.	81
Emptoribus, & venditoribus quãdo liceat inter se conspirare, quando non.	1998	Emphiteusis quid sit.	8
Error personæ quando reddat sacramentum inualidum.	227	Emphiteusis quomodo distinguntur a certis referuatiuo.	1220
Vel collationem beneficii.	253	Emphiteuta quis dicatur.	1221
Error personæ cur efficiat matrimonium in validũ, emptionem vero non semper reddat inualidam.	246	Emphiteuta quando cadat a iure.	1224
Excedere a iusto pretio iniquum est, etiam intra dimidium, & aliter sentire, est erroneum.	185	Emphiteuta cadẽs a iure sit ne expoliandus autoritate iudicis.	1226
Excedẽs a iusto pretio, tenetur excessum illum, quicunq; ille sit, restituere.	188	Emphiteuti quomodo a simuletur contractus fœdalis.	811
Excessus, vel defectus iusti pretii vbi pretia varia sunt, qua ratione sumendus sit.	195.	Emerere debita futura, & pagas acerbis minoris quam valeant an liceat.	862
Excessus, vel defectus iusti pretii taxati a lege restituendus est.	124. 127	In Emptione debiti futuri quomodo cõtineatur quoddam mutuum implicitum.	872
Excommunicato cõmunicare quãdo sit peccat mortu.	85	Ementes res coniunctim possunt easdem minutim carius vendere.	893
Excommunicationis maioris comminatio non apponitur in lege, nisi quando illa obligat sub mortu.	110	Emerere vilius an liceat res vilius valituras, quando recipientur.	926
Eximantur ne a soluẽdis tributis, & vestigalibus. Pauperes 475. Nobiles. 476. Ecclesiæ. 487. Clerici, & Religiosi. 481		Emerere vilius an liceat propter anticipatã solutionem.	944
Exteri quoque, & transeuntes per nos debent nostra Assisia persoluere.	473	Emẽtes merces maritimas in numerato possint ne illas vilius emere.	964
Eximuntur a Gabellis omnia bona Clericorum, preter ea in quibus negotiantur.	482.	Ementes tributa, et vestigabilia, qui dicuntur <i>Arrendatores,</i> vel <i>Alcaualeros,</i> vel <i>Duaneros,</i> vel <i>Dezmeros,</i> quod ius habeant,	357.
Exemptio quam habent clerici, & religiosi a gabellis, quo iure illis competat.	488	Emptio, & venditio quid sint.	814
		Emptionis contractum cur primo loco explicet. d. Tho.	12
		Emptio & venditio duobus modis fieri possunt.	18
		Emerere vilius quam res valeat, iniquum est.	186.
		Emerere vilius propter anticipatã solutionem iniquum est.	852
		Emerere vilius, aut carius quã habeat cõmunẽ rei pretium, quando liceat.	197
		Emptionis contractus quando perficiatur.	858.
		Emptori quando tenetur venditor, defectu	

F

Arina debeat ne eodem pretio vendi, quo triticum.	163
Facultatem disponendi de re sua iure nature	

INDEX ALPHABETICVS.

turæ vnusquisque habet. 1362
 Famuli vsurarij ad quam restitutionem teneantur. 1146
 Fatica, seu ius retinendi rem quæ venditur, quomodo competat domino dicto. 1227
 Fœdus, siue cōtractus fœdalis quid sit. 811
 Fertilitas & abundantia fructuum quando augeat illorum pretium. 1990
 Fideiussio quid sit, & quoruplex. 10. & 1959.
 Fideiussio quam obligationem inducat. 1961
 Fideiussor quoruplex. 1962
 Fideiussores qui esse possint. 1963
 Fideiussor mulier quomodo esse possit. 1965
 Fideiussionem inter se contrahentes quæ præstare debeant. 1966
 Fideiussor possit ne pretium exigere pro fideiussione. 647. 1968
 Fideiussor potest ducere in pactum damnata inde sibi emergentia. 674
 Filij nomen, nisi exprimantur masculi, cōprehendit etiam fœminas. 1223
 Filij, sumuli, & vxor vsurarij ad quam restitutionem teneantur. 1120
 Filias suas Loth prostituens an peccauerit. 1171
 Finis negotiantis multiplex esse potest. 290
 Finis considerandus maxime ad bonitatem vel malitiam actuum humanorum. 291
 Finis quem debet habere negotiator. 299
 Finis quomodo tribuat bonitatem, vel malitiam actionibus humanis. 300
 Firmitas contractus vnde sumatur. 227. & 247.
 Forma Vestigialis, & Gabellæ iustæ. 401
 Fraudulentia nomine potius quam iustitia vtitur D. Tho. agens hic de Contractibus. 15
 Fraudulentia quæ miscetur emptioni, venditioni, & mutuo diuersa est ab ea quæ reperitur in furto, & rapina. 17
 Fraudulenter agere quomodo sumatur. 16
 Fraudes quæ accidunt in subastatione. 57
 Fructus suorum beneficiorum tenentur etiam Clerici pretio legis, vel fori videri. 144
 Fructus pignoris quando sint domini illius. 1978
 Fructus Regni accepti in pignus a quo, & qua ratione accipiendi. 808
 Fructus pignoris fœdalis an sint computandi in fortem. 810
 Fructus qui in iure dicuntur Gageria quid sint. Ibidem.

Fructus pignoris dotalis sint ne computandi in fortem. 817
 Fructus pignoris dotalis cur maritus faciat suos. 823
 Cōditiones necessariæ, vt illos iuste faciat suos. 833
 Fructus pignoris dotalis an heredes quoque mariti defuncti faciant suos. 836
 Fructus pignoris dotalis an vidua quoque faciat suos. 838
 Fructus pignoris partos propria industria faciat ne suos habēs pignus illud. 850
 Fructus in herba, & immaturi minus valent. 875
 Fructus rei & pretium rei differunt. 1109
 Fructuum & reddituum emptio, quæ dicitur *Arredamento*, quomodo fieri debeat. 1981
 Fructuum & reddituum valorē quando teneatur alter cōtrahens alteri explicare. 1982
 In hoc contractu quomodo possit dari vel recipi premissum quod dicitur *el Prometido* apud nos *los Exaus*. 1985
 Fructuum & reddituum pretium quando debeat minui propter sterilitatem. 1987
 Fructuum fertilitas & abundantia quando augeat illorum pretium. 1990
 Fructuum & reddituum pretium quo tempore persoluum. 1991
 Fructuum Dardanarij & præemptores quos dicimus *Gabelladores*, quam inique & impie agant. 1999
 Fructuum præemptores pestes Reipub. locustæ fructuum, & pauperum homicidie custæ fructuum, & pauperum homicidie 2002
 Ad quam restitutionem teneantur. 2001
 Quomodo puniantur a Deo. 2002
 Furari volenti a domo pauperis liceat ne cōsulere, vt furetur potius a domo diuitis. 1177

G

Gabellarum disputationem qui Auctores habeant. 321
 Gabellæ quibus cōueniunt omnes conditiones requisitæ, obligant in foro animæ. 336
 Gabellæ quænam leges pœnales sint. 347
 Gabellas priuatas Ciuitatum, quæ dicuntur *Alsisia*, soluendas esse. 355
 Gabellas ementes, qui dicuntur *Arredadores*, vel *Alcavaleros*, aut *Dezmeros* quomodo ius habeant. 357
 Gabellas defraudantes quantum noceant Reipub. & priuatis Ciuibus. 358
 Quæ Gabellæ persoluedæ sint, etiam si non exigantur. 361
 Gabellæ iustæ conditiones, & leges. 368
 Gabellas

INDEX ALPHABETICVS.

Gabellas quis possit imponere. 369
 Gabellæ impositæ autoritate Regis non indigent autoritate Imperatoris vel Papæ. 374
 Gabellas nouas imponens cum non possit, quas censuras incurrat. 384
 Gabella causam veram & communem exigat, vt iuste imponatur, & obliget. 389
 Gabellæ quibus ex causis possint imponi. 390
 Gabellæ quomodo debeant cessare cessante causa. 392
 Gabellæ iustæ forma quæ sit. 401
 Gabellarum quæ sit debita materia. 402
 Gabellæ num imponi etiam possint in rebus, quæ sunt ad proprium victum. 403
 Gabellæ nū persolui debeant, quando Principes, vel Magistratus non præstant ea, propter quæ fuerunt impositæ. 405
 Gabellæ de quibus periti & prudentes dubitant, an debeantur in foro animæ. 408
 Gabellæ Regiæ quæ dicuntur decimæ quomodo iuste exigantur. 411
 Gabellam quando liceat non soluere integram. 425
 Gabella quæ dicitur *El quinto del pescado*, an debeatur in iudicio animæ. 432
 Gabella communis huius Regni dicta generale an debeatur in cōscientia. 432
 Gabella, quæ dicitur nouum impositum quomodo obliget. 441
 Gabella dicta *El real de la sal* quomodo obliget. 442
 Gabellæ priuatæ huius Ciuitatis Valentie dictæ *Alsisia* quam iuste sint, & debeantur, quære in verbo *Alsisia*.
 Gabellas non debitas exigentes a Clericis vel Religiosis quas pœnas, & censuras incurrant. 481
 Gabellæ quas recipiunt Domini locorum a nouite cōuersis, An sint iustæ. 497
 Gabellas ad necessitates communes necessarias qua ratione debeant etiam Clericis iuuare. 144
 Gabellas infidelium soluere etiam debet, qui in illorum terris negotiantur. 297
 Gemmas & lapides pretiosos liceat ne vilius emere ab ignorantibus illorum valore. 263
 An iuste egerint Hispani vili ab Indis illos ementes. 268
 Generale vestigial huius Regni Valentini An iuste debeatur. 432
 Gratia & gloria autoritas humana nemine

priuat, sed qui illi resistit sua culpa se ipsam tantis bonis expoliat. 116

H

HAereses vsurari an teneantur restituere omnes vsuras defuncti. 1130
 Heredes mariti defuncti an faciant suos fructus pignoris dotalis. 836
 Heredes, quando teneantur ad contractum societatis, quam iniuit defunctus. 1824
 Hispani ementes vili ab Indis varias gemmas, & margaritas an iuste egerint. 268
 Ex Humana voluntate procedere possunt leges obligantes sub peccato mortis. 115
 In Hypotecam persona tradi non potest. 1280
 Hypoteca & pignus quæ traduntur in censu, quomodo differant ab his quæ traduntur in alijs contractibus. 1287
 Hypotecata num maneat omnia bona vsurarij. 1116

I

I Anuensium contractus, quo vilius venduntur merces presenti solutione quæ expectata, damnatur. 869
 Ianuensis Montis pagas liceat ne minoris emere. 876
 Ieiunij præceptum obligat sub mortua. 119
 Ignorantia inculpabilis liberat a culpa transgressorem legis. 114
 Impignoratio quid sit. 10
 Impignoratio contractum spectantia vide in verbo Pignus.
 Imponere Gabellas & vestigalia quis possit. 369
 Imponentes noua vestigalia quas pœnas incurrant. 384
 Imponi Gabellæ & vestigalia quibus rebus possint. 403
 Industrie & opere alicuius censentur idem valere quod pecuniæ. 1885
 Indifferentes res quibus homines male vtuntur an liceat vendere. 314
 Inducere aliquem ad peccandum an aliquando liceat. 1168. 1172
 Infidelis non peccat in omni opere suo. 300
 Intentio primaria vel secundaria quomodo summatur apud DD. 615
 Interesse quid appelletur apud DD. 697
 Inuo-

ALPHABETICVS.

Inuoluntarius quando censetur contra-
hens. 229
Iudicata a iustis rectisq; iudicibus perspe-
cta rei veritate obligant in foro ani-
mę. 334
Index competens vsurarum quis sit. 1166
Iuramentum per falsos Deos liceat ne pete-
re ab infideli. 1198
Iuramentum quando non obliget. 113
Iuramentum quamuis extortum quomodo
obliget. 1082
Iuri diuini quę sint. 490
Iuris diuini multa sunt, quorum tēpus, &
modum ius humanum assignat. 364
Ius certum in rem aliquam idē valet quod
res illa. 875
Iustam rei pretium vnde sumendum sit. 22

L

Anarum venditio quomodo fiat, & an sit
iusta. 944
Leges Ciuiles an obligent in foro animę.
71
Leges Ecclesiasticę quomodo obligent iux-
ta Nauarr. & Henricum Ganden-
sem. 27. 28
Leges humanę iustę obligant in conscien-
tia. 80
Leges posse Ecclesiam condere de fide
est. 81. 90
Lex humana an obliget cum periculo
vitę. 85
Lex ciuilis eo ipso quo obligat sub pœna
capitis, aut alia grauisima, censetur obli-
gare sub mortali. Ibidem
Leges etiam pure pœnales grauem pœnam
imponentes interpretatiue sponunt cul-
pam. 88
Leges obligantes in foro anime cōdere pos-
se Rempub. fide tenendum est. 90
Leges Ciuiles iustę obligant in foro ani-
mę ad aliquam culpam. 93
Quādo obliget ad mortale, vel veniale quō-
modo discernendum. 101
Lex humana iusta non ammittit suā vim,
eo quod habet pœnam appositam. 97
Lex in quem finem ponat pœnam. 99
Lex humana ciuilis ad quam culpam obli-
get, non deprehendi ex intentione legis-
latoris. 101. Neque ex solis verbis le-
gis. 103
Neque ex sola materia legis. 106. Sed ex re
gulis rpositis. Ibidem.
Lex humana quando obliget sub mortali.
Primo iudicē est ex grauitate materię. 106

Secundo, cum iniungitur in meritum obe-
dientię. 109
Tertio, ex grauitate pœnæ. ibidē. & 110
Lex quę comminatur excommunicationē
maiores, sub mortali obligat. 110
Lex, quam communiter prudentes, & peri-
ti censent obligare sub mortali. ita obli-
gat. 111
Lex humana etsi iusta quādo non obliget
ad mortali. 112
Lex Pontificis omnes fideles & vbiq; obli-
gat. 1270
Lex vel authoritas Ecclesiastica neque tol-
lit, neque impedit iurisdictionem Regiā,
& ciuilem. 1271
Lex Ecclesiastica non recepta in vsu an
obliget. 1272
Leges quarūdam Provinciarū circa vidua-
rum alimenta optima, & iustę. 844
Lex seu forum Valentinum circa dotes vi-
duarum. 846
Leges superiorum varias esse. 337
Leges pœnales quomodo obliget. 338. 342
Leges & conditiones quas exigunt Gabel-
lę & vectigalia iustę. 368
Legis officia quatuor ex D. Isidoro. 97
Legem transgrediens ex ignorantia incul-
pabili non peccat. 114
Leges taxantes pretia rebus venalibus obli-
gant in foro animę. 121. 126
Leges imponentes pretia tritico recen-
sentur. 122
Et quid cōcedant venditoribus. 123
Legum humanarum vim non percipit im-
peritum vulgus. 125
Legis pretia excedens tenetur excessum
illum restituere. 124. 127
Legum pretia debet etiam Clerici seruare
in vendendis fructibus suorum benefi-
tiorum. 144
Leges ciuiles, nisi sint contra dignitatē, aut
immunitatem Ecclesiasticam, obligant
etiam Clericos. 146
Leges humanę diuersis modis, & in diuer-
sos fines constituuntur. 151
Leges imponentes pretia an etiam obliget
esto illarum transgressores non punian-
tur. 179
Leges concedentes deceptionē intra dimi-
dium iusti pretij quomodo intelligen-
da. 182
Leges humanę multa permittunt non vt li-
cita, sed tanquam minora mala ad vitan-
da alia maiora. 19.
Lex commissoria an habeat locum in pig-
noribus. 195

INDEX ALPHABETICVS.

Litteras campsuarias quales esse oporteat,
vt vere sint, & non fictę. 1641
Litteras campsuarias quando remittere non
liceat. 1818
Locatio, & conductio quid sint 9
Locus sacer qua ratione, & quo tempore
fit interdictus negotiationi 311
Ex quo loco sit sumendum iustum rei, pre-
tium, nū ex eo in quo illa veditur, an ex
eo in quo fit solutio pretij. 156
Loth filias prostituens an peccauerit. 1171.
1180.
Lucrum cessans ex mutuo an possit exigi.
696.
Lucrum cessans quale dicatur. Ibidem
Lucrum cessans, & damnum emergens di-
ctū a D. D. cōmuni voce: *Ineresset*. 697
Lucro duobus modis pecunia de seruire
potest. 710
Lucrum cessans nō habet locum, nisi quā-
do pecunia est in proxima potētia ad il-
lud. 717
Neque quando mutuans ex trahit illā pro-
pria sponte a negotijs. 719
Quoddam lucrum cessans ex mora debito-
ris quod est iniquum. 720
Lucrum cessans quando exigi possit. 721
Lucrum cessans non deberi, in quo sensu
dicat d. Tho. 131
Lucrum vere cessare qua ratione probetur.
732.
Lucri cessantis conditiones. 739
Prima, vt vere cesset. Ibidem
Secunda, vt cesset ratione mutui. 741
Tertia, vt mutuans vere haberet in animo
pecuniam illam exponere negotio. 743
Quartam, vt Lucrum esset moraliter certū.
745.
Quinta, vt mutuarius admoneatur de lu-
cro cessante. 746
Sexta, ne exigatur totum lucrū cessans. 747
Quomodo lucrum cessans taxetur. 748
Alucro cessante extrahende sunt expense
quas in eo acquirēdo fecisset mutuans. 751
Alucro cessante an sint deducendi labores
752.
Septima cōditio, ne mutuans recipiat statim
a principio lucrum cessans. 754. 759
Ad lucrum cessans an debeat mutuans ex-
trahere pecuniam suā a negotio rogatus
755.
Lucri cessantis alix conditiones. 754. 756
Lucrum cessans an exigat, vt mutuans mal-
let negotiari, quam mutuari. 757
Lucrum cessans cur nō possit mutuans an-
ticipate recipere, sicut potest mercena-

rius mercedem suam. 766
Lucrum cessans ex mutuo possit ne recipere,
qui tenebatur gratis mutuari. 767
Lucri cessantis, vel damni emergentis causa
ex dilata solutione liceat ne carius ven-
dere. 879
Lucrum omne ex pecunia vsuraria receptū
fit ne restituendum. 1055
Lucrādi cupiditas nō semper est pec. mort.
1201.
Lucrum siue damnum ex societate secutū
quomodo debeat inter socios diuidi.
1878. 1895.

M

Magistratus quomodo se gerere debeant in
pretijs panis, & rebus venalibus impo-
nendis. 168. 171
Magistrantibus no prestantibus, ea prop-
ter quę vectigalia imposta sunt, an illa de-
mbeantur. 406
Magistratus Valentini curarunt recupera-
re debita huic ciuitati, ad minuēda illius
Assisia. 451
Mala intrinsece nullus Princeps concedere
potest. 1521
Malum minus an consulere liceat ad vi-
tandum aliud maius. 1170
Maritus quandiu non recipit dotem, possit
ne aliquam pecuniam recipere. 834
Materia debita vectigalium, & gabellarū,
quęnam sit. 402
Matrimonio soluto possit ne vidua fructus
pignoris dotalis suos facere. 838
Matrimonio soluto, vidua quid diu non re-
stituitur ei sua dos, quos fructus recipere
possit. 843
Matrimonium validum est, esto sit deffe-
ctus in diuitijs aut alijs qualitatibus. 255
Medium in rebus duplex. 38
Mercenario possit ne aliquādo minus sti-
pendium reddi. 65
Mercenarij operas liceat ne conducere an
ticipata solutione. 654
Mercatura possit ne licite exerceri. 287
Mercatura vtiis Reipub. 293
Mercaturā quę circūstantiā vitient. 296
Mercatores negotiantes in terris infidelijū
debent illorum gabellas persoluere. 297
Periculose cum infidelibus negotiantur.
Ibidem.
Mercaturam possint ne Clerici exercere.
302.
Mercatura Clerici habet speciem mali.
305.

Sss Mercat

INDEX ALPHABETICVS.

Pactum hoc non repugnat naturæ Censu 1378.	Pecunia duplex potentia ad lucra. 710
Pactum retro emēdi censum sit ne licitum. 1389.	pecuniain manu mercatoris quomodo sit in proxima spe, & potentia ad lucrum. 714
Pactum hoc quomo fieri possit. 1395	Pecunia exposita negotijs lucratiua est, quamuis indigeat industria. 734
Pactum redimendi cēsus multis modis fie- ri posse. 1419	Pecuniam aliquam num maritus recipere possit, quandiu non recipit dotem. 838
Pactum aliquod tacitum, vel expressum an necessarium sit, vt committatur vsura 599.	Pecunias suas committēs vsurario an pec- cet, & ad quid teneantur. 1206
Pagæ acerbe quomodo emi possint. 551	Pecunia cito prohibenda an vti liceat. 261
Pagas acerbas liceat ne vilius emere. 862	Pecunia tradita in signum, & arraham sit ne restituēda, si cōtractus rescindatur. 262
Pagas illas Montis Ianuēsis iliceat ne mi- noris emere. 876	Pecunia tota quam socius confert in sociē- tatem, est dicenda fors illius. 1890
Panis cōctus quo precio vendi debeat. 167.	Pedagium quid sit. 332
Panes propria sponte conficientes in quo pretio debeant illos vendere. 169	Pedagia soluenda esse. 353
Panes conficientes non cēstituti à Repub. an peccent. 173	Pedagia, quando principes, & Magistratus non præstant ea, prpter quæ suere impo- sita, an debeantur. 466
Papæ definitiones circa mores vniuersalis Ecclesiæ certæ sunt, ac de fide. 1030	Pedagium huius Regni Valentia an de- beatur in foro animæ. 427
Paganus non peccat in omni opere suo. 300.	Periculum cui subest res mutuata, aut vē- dita ad creditum duplex. 904
Patres societatis Iesu comendantur. 1458	Propter pericula quibus vendens ad credi- tum exponitur, an liceat carius vendere. 897. 918.
Pecunia res est, se ipsa sterilis. 873. 1245	Periculo seipsa offerens quando peccet. 495.
Pecunia est quidquid pecunia, æstimatur 1254. 1302.	Permutatio duplex ex Arist. 14
Pecunia sui quoque pretium esse potest. 1256.	Permutata commodatio quid sit. 9
Pecunia quomodo introducta. 12. 1477	Perpetuus census quis sit, & qua ratione constituatur. 1432
Pecuniæ vsus duplex. 552. 1489	Perpetuus cēsus an sit iustus. 1434
Pecunia alia expendibilis non. 1506	Perpetui census iustum pretium. 1439
Pecunia duplex habet pretium. Ibidem	Personæ error quando efficiat sacramentū inualidum. 227
Pecuniæ pretium an æquetur valori metal- li, ex quo illa sit. 1507	Personæ error in matrimonio cur reddat illud inualidum non tamen venditionem 246.
Pecuniæ varia pretia in Hispania. 1518	Persona nō potest tradi in pignus, vel hy- potecam. 1280
Pecuniā posse, distrahi omni genere, con- tractus. Ibidem.	Petere ab vsurario mutuum quando liceat 1199.
Pecuniam vendi posse. 1519	Petens mutuum ab vsurario in malum finem an committat duplex peccatum. 1205
Pecunia quomodo cum alia commutari pos- sit cum aliquo lucro. 1521	Pignus quādo mutuas retinere possit. 806
Pecuniæ pretium legale quomodo non li- ceat præterire. 1527	Pignoris fructiferi possit ne mutuans fru- ctus suos facere. 867
Pecunia prestens valeat ne magis quam ab- sens. 854. 1546	Pignus nō potest esse persona libera. 1280
Pecuniæ pretium, & æstimatio differuat. 1554. 1593.	Pignus dotalis fructus faciat ne suos victua soluto matrimonio 838
Pecunia aliqua quibus modis sit alia pre- tiosior. 1594	Pignus, & hypoteca quæ traditur in censu differt ab his quæ traduntur in alijs con- tractibus. 1287
Pecunia cuius pretium deinde augetur, sit ne restituenda cum illo augmento. 1601	Pignoris Regni accepti fructus ad quæ per- tineant, 808
Pecuniarum quæ cābiantur duplex æsti- matio. 1718	
Pecunia quomodo, sit res vsu consumpti- bilis. 557	

INDEX ALPHABETICVS.

Pignoris feudalis fructus an sint compu- tandi in sortem. 810	Pretium fori habere latitudinem, nulla ha- bet in commoda. 45
Pignoris dotalis fructus quiuis maritus su- os facit. 827. 833	Pretium fori a quo loco, & tempore sumē- dum. 47
Conditiones seruandæ, vt illos suos faciat. 830.	Pretium ex conuentione contrahentium quando sit iustum, & in quibus rebus. 50.
Pignoris dotalis fructus. an hæredes quo- que faciant suos. 836	Pretium rerum quæ in subhastatione ven- duntur, quomodo sit iustum. 54
Pignoris a genere traditi focero, an focer faciat fructus suos. Ibidem	Pretium rei quando potest proxeneta in suam vtilitatem recipere. 60
Pignus quid sit, 1971. & quotuplex. 1972	Pretia qua ratione mutentur ex abundan- tia, vel penuria rerum. 62
Pignus quænam res esse possint. 1973	Pretia quomodo mutentur ex diuerso vē- dendi modo. 66
Pignus conferēs, vel recipiens quæ debeāt obseruare. 1976	Pretia a Regibus tritico imposta. 122
Plus soluere eum, qui soluit ante tempus quomodo intelligatur. 876	Pretij legalis excessus restituendus est. 124 127.
Pœna cōuentionalis triplex. 771. 774. 1692	Pretium fori vilius sit quam legale, liceat ne tunc vendere seruato legali. 150
Pœna an iuste imponatur debitori moroso 771. 774.	Vbi pretia varia sunt in diuersis locis, ex quo loco sit sumendum iustum preti- um. 158
Pœna quæ dicatur legalis, vel iudicialis. Ibidem.	Pretium legis an seruare debeant afferen- tes merces ex alijs prouincijs. 162
Pœna quæ dicatur in fraudē vsurarū. 772	Pretium legis an excedere liceat, vbi exce- dentes illud non puniuntur. 179
Pœna quādo imponere liceat debitori, qui timetur infideliter soluturus. 880	Pretii iusti excessus, vel defectus vbi pre- tia varia sunt, a quo illorum sumi debeat. 195.
Pœna nū imponi possit ex sola mora. 801	Pretia a Magistratu taxata, quomodo li- ceat præterire. 253
Pœna, & culpa inter se relata sunt. 87. 98. 805.	Pretia rerum in mercibus duobus modis posse sese habere. 280
Pœna legalis, vel iudicialis luenda nō est, nisi accidente condemnatione. 805	Pretium iustum census quod sit. 1318
Pœna legi apposita non minuit illius vim. 97. 99.	Pretia census varia. 1320
In pondere, vel mensura non licet decipere fratrem, sicut neque in pretio. 186	Pretia census Regni Valentini. 1231
Potētia duplex in vsuraria ad lucrū. 1110	Possit ne pretium Census vilius aliquan- do esse quam legale, vel receptum in fo- ro. 1322
Portoria seu tributa per saltus an sint iu- sta. 412	Pretium iustum rerum vnde sumatur. 1529
Præmatica Tritici quomodo obseruanda contra Mexiam. 137	Pretium recipere nō potest pro aliquo of- ficio, qui alias tenetur ad illud. 767
Præmaticam tritici mercatores frustra im- pugnant. 141	Pretium iustum legis, vel fori tenentur ser- uare mercatores in quacumque vendi- tione. 891
Præmaticā tritici debēt quoq; seruare Cle- rici in fructibus suorum beneficiorū. 144	Pretium infimum quado dimitti possit, & postulari supremum, & rigidum. 895
Præmaticam tritici debeant ne seruare ex- teri triticum ad nos afferentes. 162	Pretium rei duobus modis potest dici pre- sens. 984
Præmatica tritici an obliget, quamuis il- lius transgressores non puniantur. 179	Pretium rei, & fructus rei differunt. 1109
Pretia res habent, quatenus vsibus huma- nis vtilles sunt. 22. 225	Pretium rerum duplex. 19. 23
Pretia rebus venalibus taxari lege Reipub. consultissimum est. 39	Pretium a principe, vel Repub. taxatum seruandum est in foro anixæ. 24
Pretia rerum nisi lege taxentur, latitudi- nem habent contra Albornosium. 26. 37 42	Pretium iustum rerum vnde sumendum. 22
Pretium ex Aristotel. aliud naturale, & aliud legitimum, quo modo intelligatur 43	

INDEX ALPHABETICVS.

Pretia legis varijs modis, & propter varios fines imponuntur. 27
 Pretia legalia nō habent incommoda, quæ cupiditas humana illis falso tribuit. 28
 Pretium iniustum vltra dimidium quomodo damnetur legibus. 31
 Pretium ex vfu fori quomodo fit iustum, & seruandum. 34.42
 Pretium fori quomodo differat a legali. Ibidem.
 Pretium fori quæ requirat. 35
 Pretium fori non est vnum, sed multiplex 37.
 Præstantia quoddam gabelle genus. 334
 Principes habere auctoritatem condendi leges obligantes in foro animæ fide tenendum est. 90
 Princeps cambia prohibere potest. 1529
 Princeps quis dicatur. 369
 Principi quæ conueniant. 378
 Princeps vel Respub. nō sunt, domini bonorum suorum ciuium. 392
 Principibus, vel Magistratibus non præstātibus ea, propter quæ gabelle sunt imposita, an illæ debeantur. 406
 Procedere possunt, a voluntate humana, quæ obligent subditos in foro animæ. 115
 Profiteri Regi quid sit. 324
 Prodesse alteri nemo tenetur damno suo. 734.
 Promissio simplex non est contractus. 3
 Proxenetā quod pretium possit recipere ex facultate domini rei. 60
 Proxenetæ cāpsorum quādo iniuste agāt, & ad quam restitutionem teneantur. 1819
 Pecunia tota quam socius confert in societatem, est dicenda fors illius. 1890

R

Redditus regni traditi in pignus ad quæ pertineant. 808
 Redditus pignoris fœdalis sint ne cōputandi in fortem. 810
 Redditus pignoris dotalis facit quibus maritus suos. 811
 Reddituum, & fructuum emptio quæ dicitur Arredamiento, quomodo fieri debeat 1981.
 Redditus huiusmodi vendēs, vel emēs quādo teneatur illorum valorem alteri indicare. 1982
 In hoc cōtractu quomodo dari ppsit. *El pro meido*, vel quod nos dicimus los Exaus. 1985.
 Reddituum, & fructuum pretium quando

debeat minui propter sterilitatem. 1987.
 Reddituum, & fructuum huiusmodi solutiones quo tempore faciendæ. 1991
 Regula illa: Merces vltionæ vilescunt: quam vim habeat. 64
 Regula illa: In rebus suis vnusquisque est moderator, & arbiter, explicatur. 142
 Regulæ quibus contrahens censendus est inuoluntarius. 230
 Regula Siluestri ad dicernēdā cambiorum æquitatem, vel iniquitatem optima. 1625.
 Regulæ optimæ Cayetan. circa vfurā. 632
 Regula illa Nemo tenetur ad luendam pœnam ante iudicis cōdemnationem: quomodo sit intelligenda. 803
 Regula illa: In stipulatione prætoriam non exigitur pœna: explicatur. 806
 Regula illa Scoti: Mercatores posse ita vendere, vt se ipsos seruent indemnes, reijciuntur. 890
 Regulæ optimæ circa restitutionem, ad quā tenetur vfararius. 1118
 Regula illa: In dubijs melior est conditio possidentis, explicatur. 409
 Regulæ iusti pretij tres potissimæ. 23
 Regula illa Res tantum valent, quantum vendi possunt, explicatur. 44.194
 Regni accepti in pignus fructus ad quem pertineant. 808
 Reges Principes, & Respub. quomodo possint vectigalia, & gabbellas imponere. 371.
 Respub. & Principes non sunt domini bonorum suorum viuum. 392
 Respub. & Principes habent auctoritatem imponendi pretia rebus. 24
 Reipub. nomine qui intelligantur. 25
 Rempub. imponere pretia rebus vtilissimū est. 39
 Rempub. & Principes, posse condere leges obligantes sub mort. fide tenendū est. 90
 Reipub. hanc auctoritatem negare error est antiquissimus. 92
 Hunc errorē qui ex catholicis videatur amplecti. 93
 Reipub. & Principis auctoritas in subditos maior est quam parentum in suos filios. 95.
 Res quæ nō consumuntur vfu materia sunt venditionis, & locationis, quæ vero vfu consumuntur solius venditionis. 510
 Res dubia, & incerta vendi quoque potest. 749.

Res

INDEX ALPHABETICVS.

Res mutuata, & vendita ad creditum duplici periculo subest. 904
 Res seruandæ in aliud tempus possint ne carius vendi. 921
 Res vilis valituræ quando recipientur, possint ne iuxta illud pretium antea emi 926.
 Rei consumptibilis fructus, & lucra teneantur ne vfararius restituere. 1104
 Res vfararia quam potētiam habeat ad lucrum, vel fructum. 1110
 In re quavis quæ pertineant ad dominum illius, & quæ ad negotiantem cum illa. 1111.
 Rebus quæ sunt ad propriū vsum, possint ne imponi gabelle. 403
 Rem tantum valere quantum vendi potest, quomodo intelligatur. 44
 Rerum abundantia, vel penuria quomodo mutantur illarum pretia. 62
 Rei venali qui defectus accidant. 200
 Rei venalis defectum an teneatur vëditor aperire. 213
 Si res defectuosa tāquam sana vendatur, sit ne contractus validus. 217
 Rerum venaliū pretium vnde sumatur. 22226.
 Res omnes ad quatuor genera pertinent. 283.
 Res defectuosa quando vendi possit, tacito illius defectu. 244
 Rei foli ementi inutilis alijs vero vtilis debeant ne vëditor defectum aperire. 257
 Rei quæ emititur valorē occultum debeat ne emptor indicare venditori. 263
 Res indifferētes quibus homines male vtuntur an liceat vendere. 314
 Res huiusmodi varias esse. 317
 Quando sit peccat. morta. illas vendere. 320.
 Resse suas actiones in aliquem finem quibus modis contingat. 299
 Reseruata Principi, an possint præscribi. 378.
 Restitutio mutui sub qua specie, & qua ratione faciendā. 995
 Restituendi etiam sunt fructus rei per vfarā acquisitæ. 1065
 Restitutioni an obnoxia sint omnia bona vfararij. 1097
 Restituere an teneatur vfararius rei quoq; vfu consumptibilis fructus, & lucra. 1104.
 Restituere quomodo teneantur vxor, filij, & famuli vfararij. 1120.1146
 Restituendæ an prius sint vfaræ quam dos

vxoris. 1125
 Restituere num teneantur heredes vfararij omnes vfaras illius. 1130
 Restituere quomodo teneantur cooperatores, coadiutores ac ministri vfararij. 1138
 Restituere an teneatur vfararius mentalis. 1149.
 Restituendus est quicumque excessus, vel defectus a iusto pretio. 188

S

Sagittariorum ars quomodo dānetur. 315
 Securitas in vëditione quādo exigi possit. 1349
 Sensus genuinus definitionū Papæ vnde sumendus sit. 380
 Seruaturus merces in aliud tempus possit ne illas carius vendere. 921
 Seruus venditus si statim moriatur, cui percreat. 243
 Signa seu indicia ostendentia quando lex humana ciuilis obliget sub morta. 101
 Simplex promissio, siue donatio non est cōtractus. 3
 Societatis contractus quid sit, & quomodo excerceatur. 1821.
 Societas quōduplex sit. 1823
 Societatis obligatio non transit ad hæredes 1824.
 Societas omnium bonorum quomodo fiat, 1826.
 Et que sint in ea seruanda. 1830
 Societas omnium bonorum an recte cōtrahitur inter habentes inæqualia bona. 1828.
 Quæ damna vel lucra in societate omnium bonorum debeant esse communia. 1829
 De societate inter viram, & vxorē. 1830
 De societate omnium bonorum inter fratres. 1832
 In societate omnis quæstus, & lucri quæ debeant esse communia. 1833
 Tota pecunia quam vnus confert in societatem sit ne dicenda fors illius. 1890
 Quæ conditiones in illa seruandæ. Ibidem
 In societate, si capitale pereat, cui debeat illud perire. 1836.1841
 In societate iusta seruanda est æqualitas tam in damno, quam in lucro. 1837
 Societas iniqua cur dicatur Leonina. 1838
 Societati possit ne miseri assecuratio capitalis, & emptio lucris sperati. 1844
 Si societati misceatur assecuratio capitalis, Sss 4 quæ

INDEX ALPHABETICVS.

quæ conditiones seruandę sint.	1866	minui.	65
Societates quædam iniquæ, & fictę.	1867	Stipulatio quid sit.	11
1871. 1873.		Stacola siue Mohatra sit ne contractus iustus.	664
In societate possit ne exigat scriptura de securitate capitalis.	1875	Subhastatio, seu veditio quæ fit voce præconis, quomodo sit iusta.	54
Socius aponens suam industriam possit ne exigere illius securitatem.	1876	Subhastationem quæ fraudes vitient.	57
Socij quomodo debeant lucrum, vel damnum inter se diuidere.	1878. 1895	T	
Societas num vera sit quando vnus confert pecuniam, alter vero solâ industriâ.	1881	Tallia quid sit.	334
Socij conferētis pecuniâ sit ne fors, tota illa pecunia, quam aponit.	1890	Tabelliones vsurariorum ad quam restitutionem teneatur.	1142
Socius cuius culpa dānū aliquod alijs accidit, ad quam satisfactionē tenetur.	1912	Tempus quibus modis sumi possit.	855
Societatis expensę ad quę pertineant.	1914	Tempus in venditione, quomodo dicatur presens.	985
Societas circa animalia, & pecudes quomodo excerceri debeat.	1917	Tota pecunia quam socius cōfert, sit ne dicenda fors illius.	1890
Societas quādo incipiat, & desinat.	1923	Traditio rei nuda non transfert dominium	1075.
Societas Leonina in Cambijs.	1644	Tributorū, & vectigalium disputatio apud quos autores reperiatur.	321
Socer pignoris accepti à genero non facit fructus suos.	836	Tributum quid sit.	325
Solutione expectata liceat ne carius vendere proter diueruam vèdendi modum.	851.	Tributum quomodo differat a vectigali.	331
Solutione expectata liceat ne carius vendere, eo quod pecunia presens magis æstimateur quam absens.	853	Tributa debent Principibus.	350
Solutione anticipata liceat ne proprium debitum vilius redimere.	868	Tributa quæ dicuntur decimæ regiæ, an iuste exigantur.	411
Soluentem ante tempus plus soluere, quomodo intelligatur.	876	Tributa per saltus, quæ dicuntur portoria sint ne iusta.	412
Solutione anticipata liceat ne vilius emere.	920.	Tributū quod dicitur. <i>Alcauala</i> , an si iustū.	415.
Sed idem copiosius.	944	Tributū quādo non debeatur integrū.	425
Solutione anticipata liceat ne emptori obligare venditorem.	975	Tributa an teneantur persoluere pauperes.	475. Nobiles.
Solutiones cābiorum quomodo fiant.	1611	Tributa nō debent Clerici, et Religiosi.	481
Solutiones cambiorum cur fiāt in nūdinis.	1613.	Quo iure hi exempti sint.	488
Solutione cābij non facta, quomodo camptor qui bona fide pecuniā dedit, segerat.	1817	Tributa quæ nouiter cōuersi soluant dominis suorum locorum sint, ne iusta.	497
Solutiones fructuū, & reddituū quo tempore faciendæ.	1991	Triticum redactum in farinam quomodo vendendum.	163
Sperans aliquam commoditatem ex mutuo vsurarius.	600	Triticum, vel farinam cum alia re commutans quomodo debeat se habere.	166
Spes lucradi cū pecunia, mercatoris negotiantis vera spes est, non fictitia.	714	Triticum mixtum glabulis terre, & paleis an vendere liceat.	210
Statuta Principis, vel Reipub. circa pretia rerū ab omnibus sunt in conscientia obseruanda.	24	Triticum mutuo acceptum qua ratione sit restituendum.	996
Sterilitas quando minuat, fructuum pretium.	1987.	Triticum vetus mutuare, cum obligatione restituendi nouum an liceat.	1011
Sterilitas quænam vere dicenda sit. Ibidem		V	
Stipendium Mercenarij possit ne aliquādo		Valere rem quanti vendi potest, quomodo intelligatur.	44

INDEX ALPHABETICVS.

Venaliū rerum pretium vnde sumatur.	22. 226.	vtilis.	857
Vēdere vltra dimidium quomodo lege dānetur.	182. 31	Venditor debet ne arrham acceptam restituere, si rescindatur venditio.	263
Vendi potest eadem res eodem die diuersis pretijs.	48	Venditioni rei cuius valor ignoratur assistentēs, et circumstantes ad quid teneatur.	269.
Venditio voce præconis, quæ dicitur subhastatio quomodo fieri debeat.	54	Venditor præsciens futuram rei abundantiam in proximo ad quid teneatur.	271
Vendēre proxeneta quomodo possit ex facultate domini rei.	60	Vendēre res indifferentes, quibus homines male vtuntur, an liceat.	314
Vendētes res minutim quomodo possint illas carius vendere.	66	Vendēre venena, vel arma prohibita quod peccatum sit.	316
Vendētes ex officio possint ne carius vendēre.	68	Vēdere taxillos, aleas, & similia quale peccatum sit.	317
In venditione qualis censenda sit emptoris voluntas.	225	Vēdere Iudeis agnos ramos, & alia quibus vtuntur in suis ritibus quod peccatum sit Ibidem.	
Vendēre carius, aut vilius emere quam sit commune rei pretium quando liceat.	197	Vendēre huius modis quando sit peccatū & quando non.	320. 322. 324
Vendens rē suā non rogatus, sed vltro possit ne illam carius vendere.	198	In venditione quomodo debeant differeres & pretium.	1246
Vendēre carius an liceat rem, ad quam venditor amore afficitur.	199	In venditione quando securitas possit exigī.	1349
Venditio quomodo reddatur iniusta ex defectu rei venditæ.	200	In Venditione rei Censui subiectæ sit ne preferendus dominus census.	1365
Vendēre mixturas, cum rebus quas conficiunt artifices an liceat.	206	In Venditione transfertur re ipsa dominium rei venditæ in emptorem, & vna cum ea illius fructus.	1462
Vendēre triticum mixtum paleis, & glabulis terre an liceat.	210	Venditur res fructifera varijs modis.	1466
Venditor teneatur ne defectum rei quam vendit aperire emptori.	213. 251	Vendi pecunia potest.	1519
Venditio rei defectuose pro sana quando sit contractus nullus.	213	Vēdi potest res in sola potētia existēs.	714
Venditio quādo rescindatur ob dolum.	220	Vēdere carius an liceat propter expectatæ solutionis aliquos titulos.	831. 853. 963.
Venditio in qua occultantur rei defectus, quando sit nulla.	232	Venditio rei quando efficiatur.	858
Venditori noua sufficit explicare rei defectū post consumatam iam venditionē.	238	Vendēre carius quādo liceat ratione dam emergentis, aut lucri cessantis ex dilata solutione.	879. 883
Vendens rem defectuosam quādo non debeat rescindere contractum.	259	Vendens libere, vel cōductus a Repub. plurimum differunt.	881
Quando teneatur emptore illud exigente.	242.	Vendēre merces cōductus a Repub. quomodo possit.	883
Venditori quando liceat non indicare defectum.	244	Conditiones necessariae, vt vendes ad creditum possit exigere lucrum cessans.	885
Cum veditore fallaci quomodo se habeat emptor circa notitiam defectuū rei.	250	Vendens ex officio, vel cōductus a Repub. possit ne carius vendere.	892
Venditio rei defectuosa quando iuxta d. Tho. sit dolosa.	255	Vēdere no licet quacumq; ratione, & quę cumque res vèdatur, nisi pretio legis, vel fori.	891
Vendēre pretio legis an liceat, quando pretium fori vilius est.	150	Vendentes minutim quæ coniunctim emerunt, possunt illa carius vendere.	893
Vēdi num debeat farina eodem pretio quo triticum in grano.	153	Vendentes pretio infimo possint ne illud augere intra latitudinem.	895
Vendēre vltra iustū pretium, esto sit intra dimidium non licet, & aliud sentiens errat.	185	Vendēre in diem carius an licet ob pericula quibus se exponit sic vendens.	897
Venditor debeat ne aperire defectum rei, quæ licet ementi inutilis sit, alijs tamen est		Vendens in diem possit ne carius vendere ob periculum expensarum in recuperādo de-	

INDEX ALPHABETICVS.

de debito.	918	tur in foro animæ.	Ibidem
Vendian carius possint res seruandæ in aliud tempus.	921	Vestigal quod dicitur Nouum impostum quomodo obliget.	441
Vendere in diem an carius liceat res, quæ tempore solutionis sunt plus valitura.	927.	Vestigal salinarum : vulgo. <i>El real de la sal</i> , quomodo obliget.	442
Veditio lanarum solutione anticipata quomodo fiat: & an sit iusta.	944	Vestigalia infidelium soluere debent negotiantes apud illos.	197
Vendian carius possint merces maritimæ.	963.	A Vestigalium solutione quomodo eximantur Pauperes. 473. Nobiles. 476. 475 Clerici, & Religiosi. 481. & quo iure. 488	
Vestigalium, & Tributorum Disputatio apud quos autores reperitur.	321	Vestigalia non debita a Clericis, vel Religiosis exigentes censuras incurrunt.	481.
Vestigal quid sit.	330	Vidua an faciat suos fructus pignoris dotalis soluto matrimonio.	838
Vestigal quomodo differat a tributo.	331.	Vidua quandiu non restituitur ei sua dos quos fructus percipere possit.	843
Vestigalia habentia conditiones requisitas obligant in foro animæ.	336. 343. 353.	Viduis quædam iuste conferuntur in quidam Prouincijs.	844
Vestigalia, & aliæ gbellæ quænam leges sint.	347	Vidua quam mariti hæredes alunt, possit ne recipere fructus suæ dotis, vel retinere que suo labore lucratur.	845
Ementes vestigalia, quos dicimus. <i>Arrendadores</i> , vel <i>Dezmeros</i> , quod ius habeant.	357.	Lex seu Forum Valentinum circa viduas quandiu non restituitur illis in integrum sua dos, sit ne iustum.	846
Vestigalia defraudantes quantum Reipublicæ. & priuatis Ciuibus noceant.	358.	Vitalitius census quid sit, & qua ratione constituatur.	1443
Vestigalia sint ne soluenda, etiam si non exigantur.	361	Vitalitij census quod sit iustum pretium.	1445..
Vestigalia iusta quas conditiones exigant.	368.	Vitalitius census redimi potest.	1451
Vestigalia quis imponere possit.	369	Vitalitij census conditiones iuxta leges Regni Valentini.	1453
Vestigalia noua imponens non habens ad illud auctoritatem quas pœnas incurrat.	384	Voluntas conditionata voluntas etiam est.	1039.
Vestigalia, vt iusta sint, debent imponi, & permanere ex iusta causa.	389	Voluntas humana leges cõdere potest, quæ obligent hominem sub peccat. mortal.	115.
Vestigalia, & similes gbellæ ex quibus causis imponi possint.	390	Voluntas emptoris qualis censenda sit.	225
Vestigalia quomodo debeant cessare cessante causa.	392	Vfus nudus quid, & quomodo transferatur.	9
Vestigalis iusti forma debita.	401	Vfum fori quæ constituent.	35
Vestigalium quæ sit debita materia.	402	Vfus fori multiplex.	36
Vestigalia an possint imponi in rebus, quæ sunt ad proprium vsum.	403	Vfurarum iniquitatem, et fraudes qui Auctores explicant.	504
Vestigalia, & tributa an debeantur, Principe, vel Magistratu non præstante ea, propter quæ fuerunt imposita.	406.	Vfura quas significationes habeat.	505
Vestigalia de quibus periti, & prudentes dubitant, An debeantur in Conscientia.	408	Quomodo ab Hæbreis, Caldeis, & Grecis appelletur.	507
Vestigal quod dicitur <i>Quema</i> an debeatur.	431	Vfura quid sit. 508. Et quæ requirat.	511
vestigal quod dicitur. <i>El quinto del pescado</i> , an sit iustum.	432	Vfure propria materia est mutuũ. Ibidem	
Vestigal Generale huius Regni an debeatur.		Vfura recte definitur a d. Tho. Lucrum ex mutuo.	515
		Vfure quotuplex sit.	Ibidem
		Vfura peccat. mort. est ex suo genere.	516
		Vfura Iudeis quoque in vniuersum prohibita, quamuis cum extraneis permissa.	517.

Vfure

INDEX ALPHABETICVS.

Vfura quo iure sit prohibita.	518	Vfurarius an debeat explicare, mutuuario se sperare illum futurum sibi gratum.	629.
Quæ vfura iuxta Contradũ reprobetur iure ciuili.	520.	Duæ Regule Cayetan. circa vfuras	632
Vfuras moderatas licitas esse est hæresis Molinei.	521	Vfurarius an sit postulans effectus gratitudinis a mutuuario.*	636
Vfuram omnẽ quãtũuis moderatam iniquam esse, & prohibitam, fide tenendum est.	526	Vfura est expectare, vel exigere anthidota ex mutuo.	638
Vfurariorum pœne.	Ibidem	Vfurariorum varia genera	641
Vfura iure naturali prohibita est tanquam intrinseca mala.	525	Vfurarius an sit postulans a mutuuario aliam rem sibi quoque mutuari.	643
Vfura in bono communi maxime noscere, & pagani agnouerunt.	530. 554	Mutuandi obligationem an vendere licet absque vfura.	647
Vfuram iure nature prohibitam esse in quo gradu tenendum sit.	531	Vfuram ne committat postulans a mutuuario, vt sit sibi fidei iussor.	Ibidem.
Vfuram prohibet Christus dicens: mutuũ dare nihil inde sperantes, in sensu literali, & genuino.	534	Vfura num sit obligare mutuuarium ad aliquas operas etiam sub iusto stipendio.	651.
Vfura prohibetur vtriusque Testamenti pagina.	Ibidem. & 536	Vfuram nũ sit operas Mercenarij anticipata solutione conducere.	654
Vfura omni quoque iure humano prohibetur.	584. 539.	Vfuram ne committat ita mutuans, vt pars mutui sit recipienda in mercibus.	658
Vfura diuisio quam affert Molineus nullo modo est admittenda.	545	Vfuram ne committat, ita mutuans, vt mutuum sit sibi restituendũ in aliqua merce.	663
Vfuras ab inimico recipere quomodo dicit B. Ambrosius.	547	Vfuram ne committat recipiens damna sibi emergentia ex mutuo.	670. 675
Vfura quomodo Iudeis permisse.	556	Conditiones seruandæ ad iuste exigendum damnum emergens ex mutuo.	683
Circa Vfuras maxime Iudeorum quid senserit Abulensis a folio. 558. vsque.	565.	Mutuarius quando ita sit in mora, vt teneatur ad damna ex illa emergentia.	689.
Circa easdem vfuras quid alij doctores senserint, & d. Tho. a colum. 566. vsque.	573.	Vfuram an committat erigens lucra sibi cessantia ex mutuo.	696
Vfuras modo Iudeis traditas quomodo liceat ab eis repetere.	583	Vfurariam fraudem quando exerceat imponens pœnam mutuuario, vel debitori.	772
Vfurarum varia genera, quæ olim iure Ciuili permittabantur, nunc vero prohibentur.	585	Vfura ne sit accipere fructus pignoris non computando illos in fortem.	807
Vfuras aliquas num modo iuræ Ciuile permittat, & quomodo.	588	Vfuram num committat carius vedens propter dilatam solutionem.	9
Vfura ne sit pro pecunia mutuata aliquam commoditatem expectare.	594	Vfuram num comittat vilius emens propter anticipatam solutionem.	944
Vfura est, recipere commoditatem aliquã ex pacto vi mutui	596	Vfuram num committat mutuans triticum vetus cum obligatione recipiendi nouũ.	1011.
Vfura non est recipere aliquid ratione dani emergentis, vel lucri cessantis ex mutuo.	597	Vfurarius debeat ne omne lucrum ex pecunia vfaria receptum restituere.	1055
Vfura est rem carius vendere ob expectatam solutionem, vel ob anticipatam vilius emere.	598	Tum etiam omnia damna quæ acciderint mutuuario.	Ibidem
Vfuram an efficiat sola spes interior recipiendi aliquid ex mutuo.	599. 602	Vfurarius acquirat ne dominũ rei per vsum acceptũ.	1057
Vfura an sit nullo interueniente pacto. Ibidem, & 610.		Vfurarius an teneatur restituere fructus rei per vfuram acquisita.	1065

Vfurarij

INDEX ALPHABETICVS.

- Vfurarij cōtractus ex rebus vfrarijs celebrati an sint validi. 1085.
 Vfurarij bona, an omnia sint obnoxia restitutioni. 1097.
 Vfurarius teneatur ne rei etiam vsu consumptibilis fructus, & lucra restituere. 1104.
 Vfuraria res quam habet potentiā ad fructum & lucrum. 1110.
 Circa restitutionem faciendam ab vfurario optime Animaverfiones. 1113.
 Per vsuma bona adq̄uifita an sint hypotheca mutuatarijs. 1116.
 Vfurarij vxor filij, & famuli ad quam restitutionem teneatur. 1120.
 Vfurarius quid prius & potius restituere teneatur vsums ne, an dotē vforis. 1125.
 Vfurarij hæredes teneantur ne omnes illius vsums restituere. 1130.
 Vfurarij cooperatores & coadiutores ad quam restitutionem teneantur. 1138.
 Vfurarius mentalis: an teneatur ad aliquā restitutionem. 1149.
 Vsuma mentalis quotuplex fit. Ibidem.
 Vfurarium quis competens Iudex. 1166.
 Ab vfurario liceat ne mutuum accipere. 1168.
 Ad vsum liceat ne aliquando diuitem inducere. 1169.
 Ab vfurario petere expresse & formaliter mutuum sub vsuma an liceat. 1183.
 Vt ab vfurario liceat petere mutuum cum vsums, quæ necessitas requiratur. 1199.
 Vfurarium mutuum petens ob malū finem cōmittat ne duplex peccatū. 1205.
 Vfurario tradens suas pecunias depositas, vel custodiendas an peccet, & ad quid teneatur. 1206.
 Vulgus imperitū quomodo iudicet de Vigum humanarum. 125.
 Vxor, filij, & famuli vfurarij ad quā restitutionem tenantur. 1120.
 Vxor dotem, an prius quam vsums teneatur vfurarius restituere. 1125.

LAVS DEO.

Valentiæ, apud Aluarum Francum,
 Anno 1598.